Sebîlürreşâd

Dînî, ilmî, edebî, siyâsî haftalık mecmûa-i İslâmiyyedir

Cilt 10

Sayı 235-260

13 Mart 1913 - 04 Eylül 1913

واعتصموا بحبل الله جميعاً
ولا تفرقوا ...

ولا تنازعوا فتفشلوا وتذهب
ريحكم ...

كونوا عباد الله اخواناً ...
انما المؤمنون اخوة ...

سبيل الرشاد

١٣٣٠

جلد ١٠

صاحب ومديری: ح . اشرف اديب

هيئت تحريريه

بركت زاده اسماعيل حقی بك — فريد بك — فخر الدين افندی — احمد نعيم بك — فطين افندی — محمد عاكف بك — م . شمس الدين بك — حايم ثابت افندی — محمد طاهر بك — عبد الرشيد ابراهيم افندی — طاهر المولوی بك — مدحت جمال بك — ابن حازم نعيم افندی — اسپارطه‌لی حقی بك — علی شيخ العرب افندی — خليل خالد بك — احمد بك اغايف — عبد اللطيف نوزادبك — احمد حمدی افندی — س . م . توفيق بك — رسول زاده محمد امين بك — ح . اشرف اديب .

والله يهدی من يشاء الی صراط مستقيم

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، آلتی آیلنی (٣٥) غروشدر .
ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، آلتی آیلنی (٩) فرانقدر .

اداره‌خانه

باب‌عالی جاده‌سنده نورخان بك خاننده نومرو ٢٣—٣٦

اخطارات

آبونه بدلی پشیندر .

§

مسلکه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد

١٣٣٠ ١٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرحالکی رغبته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك ، امضالرك واضح و اوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه ده یازلمسی رجا اولنور .

§

پاره کوندرلدیکی زمانده نه یه دائر ولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم — دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در — اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب ومدیر مسئول : ح . اشرف ادیب

عدد ٢٣٥ ٥ ربیع‌الآخر ١٣٣١ پنجشنبه ٢٨ شباط ١٣٢٨ جلد ١٠

سبیل الرشاد بو نسخه‌سیله اونبجی جلدینه باشلایور

محترم قارئلرك خاطر نشانیدرکه : سکزنجی ودوقوزنجی جلدلریمزك ایلك نسخه‌لرنده غایهٔ آمالمز حقنده بر پروغرام چیزمش وبو یولده صرف مساعی ایدیله‌جکی وعدنده بولنمشدق . مقصد یگانه‌مزك مسلمانلرك تنور وانتباهنه ، آره‌لرنده صمیمی و تزلزل ناپذیر بر مودت واخوت تأسیسنه چالیشمق اولدیغی شمدی‌یه قدر انتشار ایدن نسخه‌لرك تدقیقیله تظاهر ایدر . کوریوردق‌که شرقی استیلا ایدن کابوس جهالت کثیف وأزیجی ثقلتیله عالم اسلامی متصل داها درین ، داها هولناك ورطه‌لره سوروکلیور . مسلمانلر ، علماً ، ثروةً ، مدنيةً حتی مع‌التأسف اخلاقاً آجینه‌جق برحالده بولنیورلر . غرب ایسه هرکون دها انصافسز ، داها خائن برهجوم خونخوارانه ایله شرقه یوکله‌نیور ؛ اونی یوتمق ، بوس بوتون اورته‌دن قالدیرمق املنی بسلیور . چونکه اسلاملر ترقیات علمیه‌یه قارشی بیگانه قالمشلر (فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم) فرمان یزدانیسنی اونوتمشلر ، جهالت ولاقیدینك اعماق مدهشه‌سنه کومولمشلر ؛ بربرلرینه صاریله‌رق صلیبك هجوم بی امانه قارشی برسد آهنین تشکیل ایده‌جکلرینه ، تفرقه‌لرله بیتاب قالمشلر ؛ احتراصلر ، استرقابلرله ضعیف دوشمشلر ؛ قلعهٔ موجودیتی ییقمغه مهیا اولان دشمنلرك آنتریقه‌لرینه ، مفسده‌تلرینه غافلانه آلت اولمشلر و اولیورلر . برطرفدن امتی تنویر وارشاد ، دیگر طرفدن تهلکه‌لری تصویر واراءه ایتمك ایجاب ایدیوردی . وسعمز یتدیکی قدر بو امنیهٔ مبجله‌نك تأمیننه صرف مقدرتدن کیری قالمیوردق . سبیل‌الرشادك ملت اسلامیه‌دن کوردیکی رغبت ، مظهر اولدیغی نوازشکار تقدیرات ، نائل بیورولدیغی التفات آمیز تشویقات رهگذار عزمنه فیاض وضیادار حزمات تشجیع صاچیور ؛ اوده طریق مساعیسنده ، داها زیاده براطمئنان وامیدله ، وعدلرینك ایفاسنه چالیشه‌رق ایلریله‌یوردی . بز اوزون عصرلرك بار سفالتی آلتنده هرکون برسلهٔ نکبت وفلاکت ییه‌رك انقراضك ظلام انگیز اوچورومنه طوغری قوشان کتلهٔ اسلامیه‌یه بر نور انتباه صاچمق ، هیچ اولمزسه برشعلهٔ ایقاظ کوسترمك امنیهٔ پیامبرپسندیله — عجزمزه باقیه‌رق — فرمان سبحانی‌یه امتثالاً اورته‌یه آتیلمشدق .

قطعیاً قناعت ایتمش وینه ایدیورزکه مسلمانلرك معروض قالدقلری آجی ودلخراش فلاکتلرك سبب حقیقیسی جهالت ، وظیفه ناشناسلق ، یکدیگره قارشی عدم امنیت ومودت ، استرقاب واحتراصات کبی برقومی موت قطعی‌یه سوروکله‌ین سجایای رذیله‌در . جهالت واحتراص یوزندن دکلیدرکه اقوام اسلامیه آره‌سنده مدهش تفاقلر ، وخامت انگیز تشتتلر ظهور ایتمش ، بربرلرینك قارداشی اولان مؤمنلر یکدیگرلرینك خصم جانی کسیلمش ، بربرلرینی بوغازلایه بوغازلایه اعدای دینه تعرض واستیلا وسائلنی حاضرلامشلردر . فرقه‌لر ، افتراقلر یوزندن محو ونابود اولمش حکومات اسلامیه‌یه دائر تاریخك کهنه ومنسی صحیفه‌لرینه کومولمش برقاچ سطرلق یازیدن باشقه برایز ، براثر قالمشمیدر ؟ مسلمانلرك جهالتی وآره‌لرنده ظهور ایدن تفرقه ، عروق موجودیتلری کربوات تعصب وکین ایله مشبوع اولان ملل خرستیانیه‌یه دائما بر وسیلهٔ تجاوز احضار ایتمش

واونلرده انتهاز فرصتده اصلا قصور ایتمه‌مشلردر . افسوس که کثیف برسحابهٔ جهل آلتنده اویوشان ملت اسلامیه‌یه اك مدهش فلاکتلر بیله انتباه بخش اوله‌مامش واوله‌میور . فرقان حکیم ، اسلامیتدن باشقه برملیت طانیمادیغی حالده ؛ قلمرو خلافته کوز دیکن اعدا ، صوك زمانلرده ، اسلاملر آره‌سنه‌برده بویله برتخم شورش انکیز آتدیلر ؛ آرناوودلق عصیانی حالنده نمالانان بوتخم فلیزلنه‌رك نهایت ، آرناوودلقله برابر ، بوتون روم‌ایلی‌بی دشمنك ملوث چیزمه‌لری آلتنده چیکنتدی . اسلاملرك تفرقه‌سی ، فرقه‌لرك تهلکه‌یی کوره‌میه‌جك قدر احتراصات وغفلته بوغولمش اوملری یوزندن شرقك رنکین وغنوده افقلرنده بردنبره برطوفان قیامت انکیز قوپه‌رق برسیلابهٔ بلاکی‌مسعود وآسوده محیطلری صارصدی ؛ معموره‌لری خرابه‌یه ، کاشانه‌لری ویرانه‌یه ، معبدلری میخانه‌یه چویردی . بنغازی وطرابلس فجیعه‌لریله ایکله‌ین قلبلر ، روم‌ایلی واطه‌لرك عرض ایتدیکی مناظر دلخراش حضورنده یکیدن التیام ناپذیر یاره‌لره اوغرادی ، ابدیاً پارچه‌لاندی . هرکون یکی برفجیعهٔ خونینه ، هرساعت باشقه برتجاوز الم آکینه هدف اولان زواللی اسلاملرك واویلای انین‌داری عرش برینی تیتره‌تدیکی حالده جهان مدنیتده هیهات که برمعکس احتساس بیله‌بوله‌میور .

بالقانلرده سیللر تشکیل ایدن مسلمان قانلری صلیبیونك کانون غیظ وتعصبلرینی اطفایه کافی کله‌مدی . اولر صویلدی ، کویلر یاقیلدی ، شهرلر ییقیلدی ، معموره‌لر تخریب ایدلدی ، کنجلر بوغازلاندی ، اختیارلر طوغراندی ، چوجوقلر بوغدیرلدی ، سونکولرله قاریننلر یاریله‌رق تونی بیتمه‌مش معصوملر دیدیك دیدیك پارچه‌لاندی ، عرضلری پایمال ایدیلن قادینلره ، قیزلره میخانه‌لرده ساقیلك ایتدیرلدی‌ده ینه قابلاندن مفترس ، شیطاندن خائن ، ییلاندن مرحمتسز اولان بومخلوقلرك نائرهٔ کین وتعصبلری سونمدی . کوریلیورکه شمدی‌ده خائن وجانی نظرلرینی باشقه دیارلره ، سوکیلی یوردیمزك دیکر بقعه‌لرینه دیکمکه باشلایورلر .

جهلمزدن ، تفرقه‌مزدن ، آره‌مزده صاچدقلری قومیت تخم فلاکت انکیزینك ثمرات مشئومه‌سندن استفاده ایتمك اساسلرینی احضاره چالیشیورلر . بوحاللر ، بوفاجعه‌لر ، بزده جایکیر اولان برقناعتی ، اسلاملره کندیلرندن باشقه هیچ کیمسه‌دن فائده اوله‌میه‌جغی ، اونلرك فلاکتلرینی ، حتی جان چکیشمه‌لرینی مدنیت ماسکه‌سنه بورونمش جانیلرك مستریح و منشرح بر وجدانله لاقیدانه تماشا ، بلکه‌ده فاعللری تشویق ایده‌جکلری حقنده‌کی قناعتی — مع‌التأسف — فعلیات ایله اثبات ایتمش اولدی .

بیله‌میز ، آره‌مزده‌کی اوروپانك غافل پرستشکاری ، زواللی دماغلر حقیقتك کوستردیکی شوچهرهٔ فجیعه نمادن متنبه اولدیلرمی ، اوله‌جقلرمی؟!.. بومدهش وقانلی سقوطدن صوکره اولسون ملتی سوق ایده‌جك یولی آکلایه‌بیلدیلرمی ، آکلایه‌بیله‌جکلرمی ؟!

بوفجیع حالك داها وخیم ، داهاقورقونج صفحاته باشلانغیج اولدیغی ، انقراضك آسیاب بی‌امانده اوکودولمك ، اضمحلال قطعینك قانلی دیشلری آره‌سنده بوسبوتون کیرلمك احتمالنك آرتدیغنی حس ایتدیکمز ، بوقهار عاقبتك ملعون ودهاش و خامتی تتره‌یه‌رك دوشوندیکمز ایچون دوقوزنجی جلدیمزی تشکیل ایدن نسخه‌لرده ملتی ایقاظ ، امتی اتفاق و اتحاده دعوت ، مؤمنلری جهاد وفداکاری‌یه سوق ایده‌جك مباحث ومقالاته اهمیت ویرمك ضرورتی قارشوسنده بولنمش اولدیغمزدن اولجه چیزیلن پروغرامه تماملیه رعایت ایدیله‌مه‌مشدی . مع مافیه پروغرامدن بسبتون انحراف ایتمه‌مك اوزره مباحث علمیه ، فلسفیه و اخلاقیه‌یه دائرده برچوق مقاله‌لر درج ایتمش اولدیغمز محترم قارئلرك معلومیدر . مخابرلریمزك دوقوزنجی جلدك محتوی اولدیغی نسخه‌لرده مندرج مکتوبلرنده ده عالم اسلام حقنده پك مهم و انتباه آمیز برچوق معلومات بولنمش اولدیغنی بوراده تکرار سویلمکه لزوم کورمیورز .

اوغرانیلان فلاکت آغیر ، ضایعات پك مدهشدر . فقط ، هرنه اولورسه اولسون ؛ حالدن مأیوس ، آتیدن نومید اولمق روح اسلامیته منافیدر . بز امینزکه مسلمانلر ، (وان لیس للانسان الا ما سعى) فرمان سبحانیسنه استناد ایده‌رك کیجه‌یی کوندوزه قاتمق صورتیله چالیشیرلر ، سه‌ویشیرلر ، آره‌لرنده اخوت دینیه ایجاباتنی تطبیقه غیرت ایدرلر ، برکتلهٔ مشیده حالنده برله‌شیرلر ، علم ومعرفته صاریلیرلرسه شوقورقونج کیجه‌نك برصبح انتباه ایله تعاقبی مأمول ، طوپلانمق ، ضایعاتی تلافی ایتمك ممکن ، بلکه‌ده محققدر . (ومن یقنط من رحمة ربه الا الضالون) .

ملت اسلامیه ، اللهك عنایتی ، ملتك غیرتیله — انشاءالله — شومشئوم لیل یلدای مصائب انکیزدن یقینده قورتیلیر ، انفلاق‌صاح امیدبخش برصورتده حال طبیعی‌یی اعاده ایدرده بزده پروغرامز داخلنده وایجاب ایتدیکی تقدیرده داها واسع برمقیاسده ساحهٔ مساعیمزده ایلریله‌رز .
(وماتوفیقی الا بالله .)

فلسفه

اخلاق اسلاميه‌نك اساسلرى

۱۲

بو مناسبتله شرك حقنده يازلمش بعض آثارده آرا صره تصادف ايديلن بر ياكلشى تصحيح ايتمكى كنديمزه بر وظيفه عد ايده‌رز . اوروپاليلرك برطاقيمى كنديلرى كبى انسان اولان بعض مخلوقاته تعبد مرتبه‌سنده ايديلن تعظيمات حقنده كوردكلرى نمونه‌لره آلدانه‌رق بز شرقليلرده پيغمبرمز صلى الله عليه وسلم افندمزه عبادت ايتديكمزه قائل اوليورلر . بوندن ياكلش بر فكر اوله‌ماز . مسلمانلر وظيفهٔ عبادتى آنجق خالقلرينه قارشى ايفا ايدرلر . وعبادت مولايه هيچ بر كيمسه‌يى تشريك ايتمزلر . چونكه بو ، اونلرجه شرك محضدر . بت پرستلكك عينيدر .

واقعا بز مسلمانلر پيغمبرمز افندمز حضرتلرينه اطاعت كامله ايله اطاعتى وجائب ايماندن بيليرز . ذات شريفنه قارشى اولان تعظيم ومحبتمزده هيچ بر مخلوقك ديكر مخلوقه قارشى محبتيله قابل قياس دكلدر . فقط بو اطاعت ، بو تعظيم ، بو محبت ايله برابر هيچ بر زمان ، الله تعالى ايله آره‌مزده واسطهٔ تبليغ اولان حضرت رسولك مافوق البشر بر موجود اولديغى هيچ بر مسلمانك خاطرينه كلز . قرآن كريمك متعدد يرلرنده : « قل انما انا بشر مثلكم يوحى الى = اونلره ديكه : بن آنجق سزك كبى بشرم . بكا وحى اولونور . » ديه وارد اولمشدر . حتى اسماء شريفهٔ محمديه‌دن برى « عبدالله » يعنى « اللهك قولى » در . كلمهٔ شهادتك جزء ثانيسى‌ده : « واشهد ان محمداً عبده و رسوله » دركه بوراده حضرت پيغمبرك (صلعم) عبديتى رسالتندن اول مذكوردر . كمالات نبوتده مشاهده ايلديكى هيئت وعظمتك تأثيريله بوتون اعضاسى تتره‌مكه باشلايان بر اعرابى‌يى حضرت پيغمبر (صلى الله عليه وسلم) : — « هون عليك فانما انا ابن امرأة كانت تأكل القديد = كندينه كل . بنده قديد لقمه‌سيله كچينن بر قادينك اوغلى‌يم . » سوزلريله تسكين ايتمشلردى . مع مافيه بو تواضع علوى رسالتپناهى‌ده اونك واجب الاطاعه اولديغى ، تبليغ ايتديكى اوامر ونواهينك طرف حقدن اولديغى هيچ بر مسلمانك ذهنندن چيقارماز . زيرا امتك مرشديدر ، هاديسيدر . تكليفات الٰهيه‌يه اطاعتى محض خير اعتقاد ايدن كيمسه البته او تكليفاتك واسطهٔ تبليغنه‌ده اطاعتى محض خير اعتقاد ايدر .

حضرت پيغمبره اطاعت وجوبنى مشعر اولان آيات واحاديث كريمه‌يه هپ بو نظرله باقلمق لازم كله‌جكنى آكلامق ايچون آتيده‌كى آيات كريمه‌يى دقتله اوقومق كافيدر :

— « وما آتاكم الرسول فخذوه ومانهاكم عنه فانتهوا = بزده رسول سزه هرنه‌يى كتيرمش ايسه اونى آلكز . سزى هرنه‌دن نهى ايتدى ايسه اوندنده واز كچكز . » سورهٔ حشر آيت ۷ .

— « قل ان كنتم تحبون الله فاتبعونى يحببكم الله ويغفرلكم ذنوبكم والله غفور رحيم . قل اطيعوا الله والرسول فان تولوا فان الله لايحب الكافرين = اونلره ديكه : اكر اللهى سويورسه‌كز بكا تبعيت ايديكز كه الله‌ده سزى سوسون . وكناهلركزى مغفرت ايتسون . الله ايسه غفور و رحيمدر . سن اونلره ديكه : اللهه و رسوله اطاعت ايديكز . اكر ديكله‌مزسه‌كز شبهه‌سز بيليكز كه الله كافرلرى سومز . » سورهٔ آل عمران آيت ۲۹

— « قل اطيعوا الله واطيعوا الرسول فان تولوا فانما عليه ما حمل وعليكم ما حملتم وان تطيعوه تهتدوا وما على الرسول الا البلاغ المبين = سن اونلره ديكه : اللهه اطاعت ايديكز . اكر اعراض ايدرسه‌كز رسولك امر تبليغده كنديسنه تحميل اولنان مسئوليت آنجق كنديسنه ، امر اطاعتده‌ده سزه تحميل اولنان مسئوليت آنجق سزه راجعدر . مع مافيه اكر اوكا اطاعت ايدرسه‌كز هدايتى بولورسكز . رسول ايسه سزه قارشيماز . اونك وظيفه‌سى يالكز آچيقجه تبليغ ايتمكدن عبارتدر . » سورهٔ نور آيت ۵۳

— « يا ايها الذين امنوا اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولى الامر منكم فان تنازعتم فى شئ فردوه الى الله والرسول ان كنتم تؤمنون بالله واليوم الآخر = اى ايمان ايدنلر ! اللهه اطاعت ايديكز . رسوله‌ده و ايچكزدن اولو الامر اولانلره‌ده اطاعت ايديكز . بر شى حقنده آره‌كزده نزاع و اختلاف ظهور ايتديكى تقديرده اكر اللهه ويوم آخرته ايمانكز وارسه او شيئى اللهك و رسولك حكمنه احاله ايديكز . » سورهٔ نسا آيت ۶۲

بو خصوصه متعلق اقوال نبويه‌يه‌ده مراجعت ايتديكمزده آتيده‌كى حديثلره تصادف ايده‌رز :

— « انما انا بشر اذا امرتكم بشئ من دينكم فخذوا به واذا امرتكم بشئ من رأيى فانما انا بشر = بن آنجق بر بشرم . سزه دينكزه عائد بر شى امر ايتديكمده اونكله عامل اولكز . كندى رأيمله‌ده سزه برشى امر ايدرسه‌م بنم آنجق بر بشر اولديغمى بيلكز . »

— « انما انا بشر مثلكم وان الظن يخطئ ويصيب ولكن ما قلت قال الله فلن اكذب على الله = بن آنجق سزك كبى بشرم . ظنده ايسه خطاده اولور ، صوابده اولور . لكن سزه « الله شويله بويله ديدى » ديدمى ، ياالاندن اللهه برشى اسناد ايتمكلكمه احتمال يوقدر . »

اصحاب كرام بو نكته‌يه تماماً واقف اولدقلرى ايچين طرف رسالتدن كنديلرينه امر اولنان برايش حقنده مجبا طرف حقدنميدر ، يوقسه حضرت پيغمبرك (صلعم) رأى واجتهاديميدر ؟ ديه شكدوشوبده كنديلرينكده آنك خلافنه بر رأيلرى اولديغى زمانلرده استيضاح ايدرلردى . اكر بو امر حقدندر جوابنى آليرلرسه بلا تردد اطاعت واكر رأى واجتهاد نبوى اولديغى جوابنى آليرلرسه كندى رأيلرينى بيان ايدرلردى . « وشاورهم فى الامر = ايشده اونلرله مشاوره ايت » آيت كريمه‌سنك

منطوق منیفه تبعاً بعدالمشاوره رأی اصحابك ترجیح ایدلدیکی ده واقع اولوردی . نته کیم بدر ایله احد وقعه‌لرنده امر حربی تدبیر ایتمك خصوصنده اصحاب کرامك رأیی ترجیح بویورلدیغی کبی خرما آشیسنی تعریف بویوررلرکن : « بز بونی باشقه دورلو یاپیورز . » جوابی اوزرینه : « انتم اعلم بامور دنیاکم = سز دنیا ایشلریکزی دها ایی بیلیورسکز . » بویورمشلردر .

کورولیور که حضرت پیغمبره اطاعت فکر وظیفه‌یی اخلال ایده‌جك ماهیتده اولمدیغی کبی عبادات وطاعاتمزده حقیقتده اللهه‌در . پیغمبره اطاعتمز بالتبعیه‌در . بو عینیله وظیفه‌سنی ایفایه عزم ایتمش بر اردونك قومادانه اطاعتی کبیدر . ناصل که قوماندانك مسئولیتی کندینه ، بر نفرك مسئولیتی ده کندینه عائد ایسه ، پیغمبر ایله امتك مسئولیتی ده بویله‌در . « من احبنی فقد احب الله ومن اطاعنی فقد اطاع الله = بنی سون اللهی ده سومش ، بکا اطاعت ایدن اللهه ده اطاعت ایتمش اولور . » حدیث شریفنده‌کی معناده بودر . یوقسه حضرت پیغمبر آمر مجبر دکلدر . امته یالکز حقیقتی ، وظیفهٔ انسانیه‌سنی آچیقجه تبلیغ ایدر . آنلری طوغرو یول شودر ، اکری یول بودر ، دییه ارشاد ایدر . اوندن صوکره متابعت وعدم متابعت ، خیر محض قبول ایدوب ایتمه‌مك ایمانه ، عقیده‌یه ، یعنی مکلفك عقلنه مودوع قالیور . نته کیم دمین ذکر ایتدیکمز حدیث شریفی : « من یطع الرسول فقد اطاع الله ومن تولی فما ارسلناك علیهم حفیظاً = رسوله کیم اطاعت ایدرسه اللهه ده اطاعت ایتمش اولور . هر کیم ده اطاعتدن روکردان اولورسه کندی بیلیر . زیرا بز سنی اونلرك اوزرینه نکهبان اوله‌رق کوندرمدك . سورهٔ نسا ایت ٨٢ » آیت کریمه‌سیله « فذکر انما انت مذکر لست علیهم بمسیطر = سن تذکیر ایت . زیرا مذکردن باشقه بر شی دکلسك . سن اونلرك اوزرنده مسیطر یعنی آمر مجبر دکلسك . سورهٔ غاشیه آیت ٢١ ، ٢٢ » آیت جلیله‌سی ایله صراحةً تفسیر ایتمکده‌در .

وظیفه ومکلفیت فکری دین اسلامده او قدر قوی بر اساسه مستنددر که تکلیفدن پیغمبرمز (صلی الله علیه وسلم) دخی معاف دکلدر . حتی دین اسلام ایله ، وظائف متنوعهٔ دینیه ایله ایلك مکلف اولان اودر . برنجی مسلمان متبوع ومرشد اعظممز اولان پیغمبرمز (صلی الله علیه وسلم) در . حتی اونك مکلفیتی امتدن آغیردر . ازجمله کیجه یاریلری اویقودن قالقوب تهجد نمازی قیلمق امته واجب دکل ایکن کندیسنه واجب ایدی . صدقه آلمق امتی ایچون مباح ایکن کندیسنه دکلدی . امتی اولاد وعیاله میراث براقوب طورورکن اونك ولو جزئی مقدارده اولسون براقدیغی میراث ینه کندیسندن روایت اولونان : « نحن معاشر الانبیاء لانورث ماترکناه صدقة = بز پیغمبرلر زمره‌سنك میراثی کیمسه‌یه قالماز . براقدیغمز صدقه‌در . » حدیث شریفنه بناءً ورثه‌یه ویرلمدی وبیت المال مسلمینده قالدی .

امتی کبی ذات رسالتپناهینك ده عندالله مسئولیتی متضمن اولان شو آیات کریمه شایان عبرتدر :

— « فلذلك فادع واستقم کما امرت ولاتتبع اهواءهم وقل آمنت بما انزل الله من کتاب وامرت لاعدل بینکم الله ربنا وربکم لنا اعمالنا ولکم اعمالکم لاحجة بیننا وبینکم الله یجمع بیننا والیه المصیر = ایشته سن بو خصوص ایچون دعوتده بولون . هم ده سکا نصل امر اولوندیسه اویله‌جه استقامت ایت . اونلرك آرزولرینه تبعیت ایتمه . واونلره دی که : اللهك انزال ایتدیکی کتابه بن ایمان ایتدم . وسزك آره‌کزده عدالتله معامله ایتمکله مأمور اولدم . سزکله بزم آره‌مزده الله وار . بزم عمللرمز بزه ، سزك ده عمللرکز سزه‌در . سزکله بزم آره‌مزده نزاع و خصومته ده محل یوق . زیرا الله بزی بر آرایه کتیره‌جك . واریله‌جق یر حضور الٰهیسیدر . » سورهٔ شوری آیت ١٤

— « قل انی نهیت ان اعبدالذین تدعون من دون الله لما جاءنی البینات من ربی وامرت ان اسلم لرب العالمین = سن اونلره دی که : اللهدن باشقه عبادت ایتدکلرکزه عبادت ایتمکدن بن نهی اولوندم . زیرا ربمدن بکا بینات کلدی . کذلك رب العالمینه قارشی تسلیم ایله امر اولوندم . » سورهٔ مؤمن آیت ٦٨

— « وامرت ان اکون من المسلمین = ... برده بن مسلمیندن اولمقله امر اولوندم . » سورهٔ یونس آیت ٧٣ و سورهٔ نمل آیت ٩٣

— قل انی امرت ان اعبدالله مخلصاً له الدین وامرت لان اکون اول المسلمین قل انی اخاف ان عصیت ربی عذاب یوم عظیم = سن اونلره دی که : اللهه عبادتله ، اونك رضای باریسی اوغورنده دینه هیچ بر شی قارشدیرمامقله امر اولوندیغم کبی مسلملرك برنجیسی اولمقله ده مأمور اولدم . کذلك اونلره دی که : بن ربمه عصیان ایدرسه‌م پك بیوك بر کونك عذابندن قورقارم ... » سورهٔ زمر آیت ١٤ ، ١٥

— « قل انی امرت ان اکون اول من اسلم ولاتکونن من المشرکین = اونلره دی که : بکا ایلك مسلمان سن اول . وصاقین مشرکلردن اولما ، دییه امر اولونمشدر . » سورهٔ انعام آیت ١٤

— « قل ان صلاتی ونسکی ومحیای ومماتی لله رب العالمین لاشریك له وبذلك امرت وانا اول المسلمین = اونلره دی که : نم صلاتم ، عبادتم ، یاشامقلغم ، اولومم هپ رب العالمین اولان الله ذوالجلال ایچوندر . اویله الله که هیچ بر شریکی یوقدر . ایشته بن بونکله امر اولوندم . ومسلمانلرك برنجیسی بنم . » سورهٔ انعام آیت ١٦٣

وظیفه ومسئولیت فکرلری نه‌راده‌یه قدر قلوب اهل اسلامه نقش ایدلمك ایستنلمش که حضرت پیغمبرك هر امر ونهیی محض حکمت وفرمایش رب عزت اولدیغی هر مسلمانجه برامر مبرهن وبویله بر عقیده حاصل اولمادقجه بر غیر مسلم ایچون ایمان واهتدایه طالب اولمق عقله کلمزکن ینه حضرت پیغمبره اطاعتك امر بالمعروفه قصر ایدلدیکنی بر آیت کریمه‌ده اوقویورز . ایشته آیت کریمه :

— « یا ایها النبی اذا جاءك المؤمنات یبایعنك علی ان لایشرکن بالله شیئاً ولا یسرقن ولایزنین ولایقتلن اولادهن ولایأتین ببهتان یفترینه بین ایدیهن وارجلهن ولایعصینك فی معروف فبایعهن واستغفر لهن الله

ان الله غفور رحيم = اى نبى مكرم ! مؤمن اولمق ايستين قادينلر سكا كلوب ده الله تعالايه هيچ برشيئى شريك طوتمامق، سرقت ايتمه مك، زنا ايتمه مك، چوجقلرينى اولدورمه مك، باشقه سنك چوجغنى كندى قوجه لرينه اسناد ايتمه مك ، هيچ براى ايشده سكا عصيان ايتمه مك اوزره مبايعه ايتمك ايسترلرسه اونلرله مبايعه ايت . والله دن اونلر ايچون مغفرت طلب ايت . شبهه سز الله تعالى غفور رحيمدر » سورهٔ ممتحنه آيت ١٢ .

وظيفه ومسئوليتك نه قدر آغير تاقى ايدلديكى شوندن آكلاشيلير كه « فاستقم كما امرت = سكا ناصل امر اولونديسه اويله جه استقامت ايت . » مآلنده كى آيت كريمه يى حاوى اولان سورهٔ شريفه نازل اولديغى زمان عليه الصلاة والسلام افندمز : « شيبتنى سورة هود = سورهٔ هود بنى اختيارلاتدى » بويورديلر . وفى الحقيقه مبارك صقاللرينه او تاريخده همان قير دوشدى . كذلك حجة الوداع ايله ارتحال عاليلرينه قريب سوك خطبه ده حضرت پيغمبرك (صلى الله عليه وسلم) بوتون امتى اشهاد ايده رك : « الا هل بلغت = سويليك تبليغ ايتدممى ؟ » ديه سؤال ايتملرى و « أوت يا رسول الله تبليغ ايتدك . » جوابى اوزرينه : « يارب شاهد اول ! » ديه باركاه احديته قارشى تبرئهٔ نفس بولنده توجيه خطاب ايتمه سى هپ وظيفه و مسئوليت فكرلرينك آغيرلغنى حس ايتمكدن وايتديرمك آرزوسندن نشأت ايديوردى .

الحاصل دين اسلام اقتضاسنجه عبادت واطاعت يالكز الله عظيم الشانه مخصوصدر . مخلوقه اطاعت آنجق اللهك رضاسنه موافق اولمق اوزره امر بالمعروفه وقوانين شرعيه يى - كه بزم احكام مدنيه مزدر - تطبيق ايتمك ايسته ديكى زمانه مقصوردر . معصيتده ايسه هيچ بركيمسه يه اطاعت ايدلمز . نته كيم حديث شريفده : « لاطاعة لمخلوق فى معصية الخالق = خالقه عصيان ايتمك خصوصنده هيچ بر مخلوقه اطاعت اولماز » بويورلمشدر . بونك خلافنده كى ظنون باطلدر . وساحهٔ اسلام مخلوقى معبود طانيمقدن كلياً بريدر .

احمد نعيم

تصحيح . — ٥٢ نجى عددك ٤٣٩ نجى صحيفه سنك ايكنجى ستوننده :

سطر	خطا	صواب
١٩	حسناتى سيئاتيدر	حسناتى مقربينك سيئاتيدر
٣٨	اولان آخرتك	اولان اهل آخرتك

اسلامده فن وفلسفه

بشنجى عصر هجريده اندلس

بشنجى عصر هجرى اندلس ايچون برسلسلهٔ فلاكتله باشلامش ، ومتمادياً فجيع وخونين وقعاته مشهر اولمشدر . شامدن فرار وتحمل كداز محن ومشاقه معروض قاله رق نهايت خفياً اندلسه كيره بيلمش اولان عبدالرحمن ، هجرت نبويه نك ١٣٩ تاريخنده اسپانياده امويه دولتى تأسيسه موفق اولمشدى .

ايكنجى ، اوچنجى عصرلرله دردنجى عصرك نصف اخيرينه قدر اندلس ، عرفان ومدنيت ، حضور وآسايش ، دبدبه وشوكتك اوج علياسنه صعود ايلمشدى . اندلسك او زمانكى شكوه وترقياتنه دائر ؛ دردنجى عصر هجريدن بحث ايدركن ؛ آز چوق تفصيلات ويرمشدك . مع التأسف اعصار متعاقبه ، عبدالرحمن متوسط دورينى برداها عرض ايده مه مشدر . اسپانيانك اسلاملر طرفندن استيلاسى هنكامنده (ويزيغوت) رؤساسى ايبه ريك شبه جزيره سنك شمالنده (آستوريا) جبالنه چكيله رك اوفاق وفقط مستقل بر حكومت تشكيل ايتمش واندلسك تكرار ضبط واستيلاسنه انتظاراً ؛ اورادن ؛ متمادياً اسلاملرك احوال وحركاتنى ترصده قويولمشلردى .

اندلس اسلاملرى سعادت و مدنيتك مراتب بالاترينه صعود ايتدكدن صوكره رفاه وثروت ، اذواق وطربله نجابت اخلاقيه لرينى غائب ايده رك اسكى جنديلك ، سلاحشورلق ، حماست وشجاعت ، عدالت وفضيلت يرينه ، تن پرورلك ، اخلاقسزلق ، عيش وعشرت ، جبانت واحتراص ، ظلم وتعدى كبى ملكات رذيله قائم اولمشدى .

عبدالرحمن متوسط زماننده اعتباراً ؛ ظاهراً پرشكوه وشوكت اولان شكيبهٔ دولت ؛ ايچين ايچين اخلاقسزلق كووه لريله كميرلمكه باشلامشدى . سفاهت درجهٔ نهايه يه واصل اولمش وبونك نتيجهٔ طبيعيه سى اوله رق هر تورلو مزاياى نبيله اونوتلمشدى . سراى حكمدارى اسكى نجابت وقورانه سكه بدل برمشهر اذواق وسفاهت حالنى آلمشدى . مقام حكمدارى يه نامزد اولان شهزاده لر ، تجربه ديده ، صاحب رويت وفضيلت امرا وعلمادن جدى و شاهانه بر تحصيل كوره رك باركران سلطنتى يوكلنه بيله جك درجه ده بر اقتدار ومزيت اكتسابنه چاليشملرى شويله طورسون ، كيجه كوندوز جوارى وبندكاندن تشكيل ايديلن بزم طرب ونوشده امرار حيات ايدر وبوصورتله فطرى اولان قوهٔ دماغيه لرينى ده سفاهتله نابهوسم چوروتورلردى .

بوكبى حالات نتيجه سنده امويه خاندانى افرادى نجابت و اصالت عرقيه لرينى غائب ايتمش ، ادارهٔ حكومتى بازيچه حالنه كتيرمشلردى . اداره سزلك يوزندن اوته ده بريده ظهور ايدن عصيان و اختلال كيتدكجه كسب شدت وتوسع ايلمشدى . مركز سلطنتك حكم ونفوذى آرتق ولايته اجراى تأثير ايده ميوردى . امرا داعيهٔ استقلاله دوشه رك اندلسى باشدن باشه برفتنه زار خونينه چويريورلردى .

هجرتك ٣٦٦ سنه سنده اون بر ياشنده قرطبه تختنه كچن هشام ، قادينلرك اك عاقله ومدبره سى اولان والده سى (صبيحه) ، وزيرلرك اك حميتلى واك درايتليسى بولنان (ابن ابى عامر المنصور) كبى ايكى وصينك درايت وحسن اداره لرى سايه سنده كمال شان وشوكتله يكرمى ايكى سنه قدر اجراى حكومت ايلمشدى . فقط ٣٩٢ تاريخنده اولا (المنصورك) ومتعاقباً والده سى (صبيحه) نك وفاتلرى اوزرينه شيرازهٔ حكومت بردنبره بوزولمش ، امرا عصيانه باشلامش ، هرطرفده فساد واختلال فورتنه لرى قوپمشدى .

المنصورك خلفلری آرتق (حاجب) عنوانیله اکتفا ایده‌میه‌رك بالذات حكمدارلق سوداسنه دوشمشلردی . احتراصات دنائتكارانه هپسنك كوزلرنی كور ایتمش ، اختلال ، شقاوت ، عصیان وحروب داخلیه ایله اندلس یانوب قاوورلمغه باشلامشدی .

بشنجی عصرك باشلانغجنده یعنی هجرتك ٤٠٠ نجی سنه‌سنده قرطبه‌ده هشام ابن حكم علیهنه خونین برفتنه ظهور ایتمش و امرای عاصیه‌دن (محمد بن عبدالجبار) هشامی اسقاط ایده‌رك حكومتی غصبه موفق اولمشدی. فقط هشامك اقرباسندن وخاندان امویه افرادندن (سلیمان بن حكم) ، باشنه طوپلادیغی بربریلرله محمد بن عبد الجبار اوزرینه هجوم ایده‌رك قرطبه تختنی قورتارمش و ٤٠٣ تاریخنده مقام سلطنته اوطورمشدی .

سلیمان عیش و نوش ایچنده پرورشیاب اولمش ادارهٔ حكومتدن عاجز برآدم اولدیغندن آز برمدت صوكره قرطبه‌ده ینه برنائرهٔ فتنه اشتعال ایتمش ، بو قانلی اختلال اثناسنده سلیمان مقتول دوشدیكندن هشام بن حكم ایكنجی دفعه اوله‌رق مقام حكمداری‌یه كتیرلمشدی . هشامك بودفعه‌كی حكومتی بك آزدوام ایتمش و ٤٠٤ تاریخنده ظهور ایدن سلیمان بربری ایله واقع اولان محارباتده تلف ونابدید اولمشدی .

امویه خاندانی اندلسده ٢٨٤ سنه قدر حكمران اولمشلردر . اندلس امویلری تاریخاً اصلا عفو ایدلمز برخطای سیاسی‌ده بولنمشلر ایدی : هنگامهٔ استیلاده (آستوریا) طاغلرینه چكلمش اولان ویزیغوتلری ؛ شانلی دورلرنده كلیاً استیصال ایده‌جكلرینه ؛ بونلره براشقیا جته‌سی نامیله باقش وكندیلرینه اصلا اهمیت ویرمه‌مشلردی .

حالبوكه بالآخره اندلس داخلنده فتنه و فساد ، اختلال وتفرقه طوفانی قوپارق امراء اسلامیه بربرلرینی بوغمغه باشلانجه ، كمین ترصدده فرصتجو اولان بو طاغلی اسپانیوللر یاواش یاواش دائرهٔ نفوذلرینی توسیع ایده‌رك (لیون) قراللغنی تشكیل ایتدكلری كبی (ناواره) و (آراغون) طرفلرنده‌ده دیكر ایكی كوچوك حكومت تأسیسنه موفق اولمشلردی .

اندلس‌ده ظهور ایدن داخلی اختلالر نتیجه‌سنده سلطنت امویه دوریلمش ، مملكت انقسامه اوغرامش ، اوته‌ده بریده برطاقم طوائف ملوك توره‌مشدی .

بوحالدن استفاده ایدن اسپانیوللرایسه یاواش یاواش توسیع ملكه باشلامشلر ، طوائف ملوكی بربرلریله جداله تشویق و بعضاً برطرفه معاونت ایتمك صورتیله بونلری یكدیكرلرینه آزدیرمش ، قدرت ومكنتلرینی تزلزله اوغراتمشلردی .

بالطبع حروب و اختلالات داخلیه بو عصرده علوم و فنونك ترقیاتی‌ده سكته‌دار ایلمشدی . قرطبه اختلالنده مشاهیر ارباب فندن بك‌چوق ذوات‌ده قتل عامدن قورتیله‌مامشلردی . مشهور ابوالقاسم زهراوینك‌ده بو صورتله قتل ایدلمش اولمسی اغلب احتمالدر . متمادی قانلی عصیانلر یوزندن بشنجی عصر هجریده اندلس‌ده خارقه‌نما پارلاق دهالر ظهور ایده‌مه‌مش ایسه ده هرحاله رغماً ایكنجی درجه‌ده بعض ذوات یتیشه‌بیلمشدر .

دردنجی عصرده موفقیات و نشریات علمیه‌سیله اشتهار ایدن مسلمه مكتبنك تلمیذانی بو عصرده‌ده داها آز بر پارلاقلقله نشریات فنیه‌یه دوام ایتمش، علوم طبیه و بالخاصه علوم ریاضیه تدریساتنه‌اهمیت ویرمشلردر.

مشاهیر اطبا وحكمادن (ابن وافد) له تاریخ طبیعی وجغرافیا علماسندن (البكری) بشنجی عصرده اندلسه شرفبخش اولان اك پارلاق سیمالری عرض ایدرلر . بشنجی عصرده اندلس‌ده او درجه مشهور ومقبول مؤلفات عظیمه تألیف ایدلمش اولدیغی كوریله‌میور . تاریخ طبیعی ، ریاضیات ، فلسفه وطبابته دائر برطاقم آثار تألیف ایدلمش ایسه‌ده قیمتلری بالنسبه ایكنجی درجه‌ده‌در.

دردنجی عصرده امویلر طرفندن طرح ایدیلان حدیقهٔ معارف ، بودورده طراوت لازمه‌سنی اكتساب ایده‌میه‌رك ،بوشرفی علم‌ومعرفت نقطهٔ نظرندن اندلسك اك پارلاق بر دوری اولان اتنجی عصره صاقلامشدر .

* *

ابن‌وافد.— بشنجی عصر هجریده اسپانیاده ظهور ایدن ارباب فنك اك بلند ناصیه‌لرندن اولان ابن‌وافد، اندلسك اك اصیل واك كبار عائله‌لرندن برینه منسوب اولوب هجرت نبویه‌نك ٣٨٩ نجی سنه‌سنده طلیطله‌ده مهد آرای عالم وجود اولمشدی . فلسفه وطبابته صوك درجه مراقی اولدیغندن كیجه كوندوز حكماء قدیمه‌دن جالینوس وارسطو كبی ذواتك اثرلرینی تدقیق وتتبع ایدردی. بو سایه‌ده فن طب‌ده بك ایلری كیتمش و بالخاصه ادویهٔ مفرده‌ده حقنده اسلاف ومعاصرلرینه غبطه‌بخش اوله‌جق بر اقتدار كوسترمشدر. بوخصوصه دائر تألیف ایتدیكی (كتاب الادویة المفردة) عنوانلی اثرنده اطبای قدیمه‌دن جالینوس (Galien) و دیوسقوریدس (Dioscorides) كبی ذواتك اثرلرنده‌كی مباحث مهمه‌یی درج وتشریح ایلمشدر. امیر طولون طرفندن عهده‌سنه رتبهٔ وزارت توجیه‌اولنمشدی. كتاب‌الحكماء مؤلفی ایله مشهور قازیری (Casiri) مشارالیهك تاریخ وفاتی هجرتك ٤٦٧ نجی سنه‌سنه مصادف اوله‌رق كوستریورلر . ابن وافد طبابتده ادویهٔ مفرده ترتیبی وبالخاصه اصول تداویده‌كی حذاقت ومهارتیله اشتهار ایلمشدر.

جمال‌الدین، ابن‌وافددن بحث ایدركن دیوركه : (مشارالیه آغیر خسته‌لرك تداویسی‌خصوصنده صوك درجه بسیط براصول تعقیب‌ایدر واك وخیم امراضی بیله ، كمال مهارتله؛ آز برمدت ظرفنده تداوی‌یه موفق اولوردی . اغذیه ایله تداویسی ممكن اولان خسته‌لقلرده علاج استعمالندن صوك‌درجه توقی ایدردی. خسته‌یه بهمه‌حال علاج‌ویرمك ایجاب ایدرسه ادویهٔ مفرده‌یی ؛ ممكن مرتبه ؛ ادویهٔ مركبه‌یه‌ترجیح ایدردی .) ابن وافدك مشهور اوله‌رق اسملری بروجه آتی درج ایدیلان بش قدر اثری واردر .

۱ . — كتاب الادوية المفردة ، ۲ . — كتاب الوساد ، ۳ . — مجربات ، ٤ . — تدقيق النظر فی علل حاسة البصر ، ٥ — المغيث

كتاب الحكماء مؤلفی ديیوركه : (ابن وافدك «كتاب الادوية المفردة» عنوانلی اثری بشيوز ياپراقدن مركب بويوك بر كتابدر . مشار اليه بو كتابی تاليف ايتمك ايچون يكرمی سنه چاليشمشدر .)

كتاب الادويه نك بر قسمی (médicamentus simplicibus) عنوانی آلتنده لاتينجه يه ترجمه ايدلمشدر . ابن وافدك كتاب الوسادينك لاتينجه يه ترجمه ايدلمش بر نسخه سی اسپانيانك اسكوريال كتبخانه سنده موجود و ۸۲۸ نجی نومروده محفوظدر .

*
* *

الزهراوی (ابو الحسن علی بن سليمان) . — بشنجی عصر هجريده اندلسده اشتهار ايدن اكابر علمادن و مسلمه نك تلاميذندندر . علوم رياضيه و طبيعيه ده و بالخاصه طبده معلومات كامله سی واردی . (كتاب الاركان) عنوانلی اثری پك مشهوردر .

مشار اليه ده ؛ مشهور ابو القاسم زهراوی كبی ؛ ملوك امويه دن عبد الرحمن الناصر طرفندن قرطبه يه آلتی ميل مسافه ده واقع غايت لطيف و دلربا بر محلده انشا ايدلمش اولان (زهراء) قصبه سنده تولد ايتمش اولديغندن بو نامله اشتهار ايلمشدر . اندلس آثار ادبيه سی بو قصبه نك تصوير و مدايحی ايله مالامالدر . بوراسی مشاهير فضلای اسلاميه دن برچوق ذواتك مسقط رأسی اولمقله مشتهردر . اعاظم ارباب فندن ابو القاسم ، ابو الحسن ، خلف بن عباس بوراده طوغمش اولدقلری كبی (آداب الكاتب) شارحی اديب نزيه سليمان بن محمد الكرمانی ده زهراء قصبه سنده تولد ايلمشدر .

تاريخ فنون محررلرندن موسيو دوسلان (De Slan) زهراوی اسمندن آلدانه رق ابو الحسن زهراوی ايله ابو القاسم زهراوی يی بر برلرينه قاريشدرمق خطاسنده بولنمشدر .

*
* *

ابو الحكم عمر بن عبد الرحمن الكرمانی . — قرطبه ده تولد ايتمش مشاهير اطبای اسلاميه دندر . الكرمانی قرطبه ده علوم رياضيه ، هندسه و طبيه تحصيل ايتدكدن صوكره توسيع معلومات ايتمك اوزره شرقه عزيمت ايتمش و (حران) ده فنون رياضيه و طبيه ده كی نقصانلرينی بالاكمال ينه وطننه عودت ايلمشدر . اندلسه كلديكی زمان برابرنده (رسائل اخوان الصفا) كتاب مشهورينك بر نسخه سنی ده كوتورمشدی . كرمانی عودتنده سرقسطه (Saragosse) ده اختيار اقامتله نشريات علميه يه حصر اوقات ايلمشدر . مشار اليه تدريساتله برابر بالفعل طبابتده بولنوردی . طبابتك بالخاصه جراحلق قسمنده اشتهار ايلمشدی . كتاب الحكماء مؤلفنك خبر ويرديكنه كوره كرمانی دوقسان ياشنی متجاوز اولديغی حالده هجرت نبويه نك ٤٥۸ تاريخنده وفات ايتمشدر .

*
* *

ابو مسلم عمر بن احمد بن خلدون . — مسلمه دار العرفانندە پرورش شباب كمال اولمشدر . اشبيليه نك الك نجيب و الك ممتاز خاندانلرندن برينه منسوب و اعيان مملكتدن ايدی . مورخ شهير ابن خلدونده بو خاندانه منسوبدر .

فلسفه ، رياضيات ، هيئت و طبابتده اشتهار ايلمشدی . هجرتك ٤٤۹ تاريخنده اشبيليه ده ارتحال ايلمشدر . مشار اليه فضائل اخلاقيه و نجابت طبيعيه سيله مشار بالبنان ايدی . علماً ، اخلاقاً ، طبيعةً فاضل و خلوق بر حكيم اولديغی تراجم احوال مؤلفلرينك بيانات متفقه سندندر .

*
* *

ابو عثمان سعيد بن محمد بن بغونش . — اندلسده واقع طليطله شهرنده تولد ايتمشدی . بالآخره قرطبه يه هجرتله مسلمه ، ابن عبدون ، ابن جلجل كبی اعاظم ارباب فنك درسلرينه دوام ايده رك طبابت ، فلسفه و علوم رياضيه تحصيل ايلمشدی . قرطبه ده اكمال تحصيل ايتدكدن صوكره وطننه عودتله امير ظافر بن اسماعيل بن مطرفه انتساب ايتمش و مشار اليهك الصميمی ندماسی صره سنه كچمشدر . تفسير ، فلسفه ، و رياضياتده كی وقوف و اختصاصی خصمانك بيله تحت اعترافنده ايدی . طبابتی مشهور جالينوسك آثارندن تعقيب ايتمش ايسه ده عمليات خصوصنده ديكر معاصرلری قدر حذاقت و مهارت كوستره مه مشدر . تاريخ وفاتی هجرت نبويه نك ٤٤٤ نجی سنه سنه تصادف ايدر .

*
* *

ابن النباش . — ابن النباش ، البجائی اسميله ده معروف اولوب اندلسده (مرسيه) جوارنده اقامت ايدردی . فلسفه ، طبيعيات ، و طبابتده فوق العاده بر اقتداره مالكدی . طبك تطبيقاتنده حذاقت و مهارتيله مشتهردر .

بشنجی عصر هجريده اندلسده اشتهار ايدن علماء فن آره سنده ابو العرب يوسف بن محمد ايله ابو محمد عبد الله المزوی الدهبی ، فنون و ادبياتده متخصص ابو جعفر بن خميس ، ابو الحسن عبد الرحمن بن خالف الدارمی ، ابو بكر يحيی بن احمد بن الخياط ، و (المغنی) مؤلف شهيری الكاتب ابو عمر احمد بن محمد بن الحجاج كبی ذواتی ده تعداد ايده بيليرز .

بونلردن ابن خياط مسلمه مكتبنده علوم رياضيه تحصيل ايتدكدن صوكره علم هيئتله اشتغاله باشلامش و بو فنلرده عصرينك فريدی اولمشدی ، امرادن سليمان بن حكم بن الناصره انتساب ايده رك مشار اليه طرفندن رصداته مأمور ايدلمشدی . ابن خياط عينی زمانده طبابتله ده اشتغال ايدردی . قرطبه ده ظهور ايدن فتنه يی متعاقب (امير المنصور بن يحيی بن اسماعيل) نزدينه التجا ايتمش و مشار اليه طرفندن حسن قبوله مظهر اولمشدی . ابن خياط ، لطف و مروتله متصف التفاتكار ، شفيق بر ذات ايدی .

٤٤۷ سنه سنده تقريباً سكسان ياشنه قريب اولديغی حالده طليطله ده وفات ايتمشدر .

*
* *

ابو عبيد عبدالله بن عبدالعزيز . — اندلسك الك اصيل بر عائله‌سنه منسوب اولوب (مرسيه) ده تولد ايتمشدر . علوم طبيعيه وطبابتده متخصص برذات ايدى. ادويهٔ مفرده‌نك اوصاف وخواصنه، اسملرينه، صورت استعماللرينه، طرز ترتيبلرينه دائر معلومات مكمله‌سى واردى. اندلس‌ده يتيشان نباتاته دائر (كتاب اعيان النبات والشجريات الاندلسية) عنوانى آلتنده مكمل بر نباتات كتابى يازمشدر . قرطبه‌ده مدت مديده اقامت ايتمش اولديغى ايچون قرطبى ناميله‌ده ياد ايديليردى . تاريخ ارتحالى هجرتك ٤٨٧ نجى سنه‌سنه مصادفدر .

البكرينك (المسالك والممالك) اسمنده قيمتدار برجغرافيا كتابى مشاهير مستشرقيندن موسيو دوسلان (De Slane) طرفندن السنهٔ غربيه‌يه نقل وترجمه ايدلمشدر .

البكرينك بونلردن باشقه داها برقاچ كتابى واردر . مشهور ابن بيطار، البكريدن دائما برلسان ستايش ومتدارى ايله بحث ايلمكده‌در. مشار اليهك اسپانيا و آفريقاى شماليك احوال جغرافيه، احوال اقليميه، و حيوانات ونباتاتنه دائر جمع وتأليف ايتمش اولديغى اثرى آوروپاده پك زياده مشهوردر .

*
* *

ابو الفضل قشدائى . — اندلس يهوديلرندن (قشدائى بن شابروت) اسمنده بر آدمك حفيدى اولوب سرقسطه‌ده تولد ايتمشدى . اولجه لسان عربى‌يى صورت مكمله‌ده اوكرندكدن صوكره ادبيات وبلاغت عربيه ايله مشغول اولمش وبالآخره علوم رياضيه ، هندسه ، فلسفه، هيئت ، فيزيك ، موسيقى وطبابت تحصيلنه قويولمشدى. منطق، فنون فلسفيه ، رياضيه وحكمياتده عصرينك فريدى درجه‌سنى بولدقدن صوكره اديان حقنده تتبعاتده بولنمش ونتيجه‌ده احكام عاليهٔ اسلاميه‌نك عقل وحكمته موافقت قطعيه‌سنه حيران اوله‌رق اهتدا ايلمشدر .

ابو الفضل بالآخره سرقسطه اميرى ابو جعفر احمد بن هودك خدمت وزارت وكتابتنه تعيين اولنمشدر .

*
* *

ابو عامر احمد بن مروان ابن شهيد . — الناصر عبدالرحمنك وزراسندن عدل وتدبير ، سخا وكرم ، علم و ادبله مشتهر اولان ابو عامر احمد بن عبدالملك احفادندن اولوب فنون و ادبياتده شهرت شايعه‌يه مظهر اولمشدى . ٣٨٢ سنه‌سنده قرطبه‌ده تولد ايتمش و ٤٢٦ تاريخنده ارتحال ايلمشدر .

برچوق مؤلفاتى ، خطبه‌لرى ، منظوم پارچه‌لرى واردر . شو كتابلر آثار مشهوره‌سندندر :

١ . — كشف الدك وايضاح الشك ٢ . — حانوت عطار ٣ . — التوابع والزوايع .

مشار اليهك جد اكبريده سياست وادارهٔ حكومتده كوستردیكى اقتدار ودهاءٔ نسبتنده ادبيات وفنونده ملكه ومهارت صاحبى ايدى . آثار ادبيه‌سى ادبيات عربيه منتسبينى آره‌سنده غايتله قيمتدار ومقبولدر.

كنديسنه پك چوق نوادر اسناد ايدلمكده‌در . روايته كوره وزير ابن شهيدك جدى وقتيله شامده بيطرلقله اشتغال ايدرمش . عبدالرحمن الناصر وزراسندن (حمار) لقبيله مشهور ابن جهور ايله ابن شهيد آره‌سنده منافسه ورقابت وار ايمش . بر كون ابن جهور خسته اولمش وابن شهيد زيارتنه كيتديكى حالده قبول اولنمديغندن هم ابن جهورك لقبنه وهم كندى اجدادينك صنعتنه تلميحاً براى ملاطفه شو قطعه‌يى يازه‌رق ابن جهوره كوندرمش ايمش .

اتيناك لاعن حاجة عرضت لنا . اليك ولاقلب اليك مشوق
ولكننا زرنا بفضل حلومنا . فكيف تلاقى برنا بعقوق

ابن جهور ايسه مشار اليهه شو قطعه ايله جواب ويرمشدر :

جبناك لما زرتنا غير نائق . بقلب عدوفى ثياب صديق
وما كان بيطار الشام بموضع . يبا شرفيه برنا بخليق

ابو عامر احمد بن ابى مروان بن شهيدده اشعار رائقه ومنظومات رقيقه‌سيله مشتهردر . شو قطعه مشار اليهه اسناد ايدلمكده‌در :

كلفت بالحب حتى لودنا اجلى . لما وجدت لطم الموت من الم
كلاالندى والهوى قدماى ولعت به . ويلى من الحب اوويلى من الكرم

ابن الهيثم — ابن الهيثم ، قرطبه‌ده تولد وميلادك ١٠٦٣ تاريخنده وفات ايتمشدر . اندلسك مشاهير اطباسندن معدود اولوب ادويهٔ مسهله ومقيئه حقنده (الكمال) و (التمام) عنوانلى ايكى كتاب يازمشدر .

مشار اليه بشنجى عصرده مصرده ظهور ايدن هم نامى درجه‌سنه صعود ايده‌مه‌مش ايسه‌ده ايكنجى درجه‌ده تعداد اولنان علما آره‌سنده ممتاز برموقع اشغالنه موفق اولمشدر. علوم طبيعيه‌ده‌كى وقوف واقتدارى خصماسنك بيله تحت اعترافنده ايدى . ابن هيثمك علوم رياضيه وعلم هيئته‌ده انتسابى وارسه‌ده اك زياده علوم طبيعيه وطبابتده اشتهار ايلمشدى . آثار مشهوره‌سى بروجه آتيدر :

١ . — الكمال ، ٢ . — التمام ، ٣ . — كتاب الاقتصار والايجاد فى خطا ابن الجزار فى الاعتماد ، ٤ . — كتاب الاكتفاء بالدواء من خواص الاشياء ٥ . — كتاب السماء .

ينه بشنجى عصرده اندلس‌ده (عبدالله بن يونس) نامنده برذاتك‌ده طبابت وعلوم رياضيه‌ده اشتهار ايلمش اولديغى كوريليور .

عبدالله بن يونسك، بالخاصه علم حسابده پك درين وقوفى واردى. ميلادك ١٠٣٧ نجى سنه‌سنده ارتحال ايلمشدر .

م . شمس الدين

فقه و فتاوى

محاوره :

برمحقق ايله مقلد آره‌سنده

بشنجى محاوره‌دن مابعد

محقق : — أوت، كرك رمز وكرك بشقه بر صورتله اولان شو

جفرلرده خبر ويريلن شيلرك بعضا واقع اولديغى ده واردر؛ بن ده حضرت على كرم الله وجهه ورضى الله عنه افندمزه منسوب اولان جفرده شونلرى كورمشدم: «ويل للاسكندرية، من الاساطيل البحرية ... ويل للقاهرة، من الماهرة»

مع هذا جفر واسطه‌سيله خبر ويريلن شيلرك بعضيسى طوغرى چيقماقله جفرك ده طوغرى، اساسلى، علمه مستند اولديغى اعتقاد ايتمك لازمكلمز. چونكه بركيمسه وقوعى محتمل اولان برچوق شيلرى خبر ويررسه هيچ شبهه يوق كه خبر ويرديكى شيلرك برقسمى سويلديكى كبى چيقار. ايشته اخبار جفريه‌نك واقع اولانلرى ده بوقبيلدندر. اكر (جفر) حق اولسه‌يدى جفر واسطه‌سيله خبر ويريلن شيلرك هپسى مطلق صورتده واقع اولوردى.

رموزه كلنجه: بونده مجال تضليل دها واسع، ميدان دها كنيشدر؛ زيرا بوحروف موضوع اولمديغى برچوق شيلرده صادق، منطبق اوليور. بونلر محضا امرايى، ملوكى واونلر چاپنده اولان دها بعض كيمسه‌لرى آلداته‌رق اونلركماللرينى قاپمق؛ يانلرنده أبى كورنمك ايچون وضع اولنمشدر. (ابن خلدون) ك مقدمه‌سنده دانيال قصه‌سى ايله (باجريقى صوفى) نك ملحمه‌سندن ذكر ايتديكى شيئى طبيعى اوقودك، دكلمى؟ بوندن اولده سكا سويلشدم: تصادفى اوله‌رق صادق اولان بركله جهلايى آلداتيورده اونلرده بوبابده سويلنن شيلرك هپسى صحيح ظن ايديورلر.

مقلد: — أوت، (ابن خلدون) دكى شيئى اوقودم؛ بن ده سكا (حرف وزايچه) علمنى بيلن آرقداشم برشيخك باشندن كچن؛ طبق بوكا بكزر بر وقعه خبر ويره‌يم؛ فقط بو — هيچ بركيمسه‌يه سويلنمه‌سى جائز اولميان — اسراردن اولديغى جهتله بندن طويدقدن صوكره صاقين كيدوبده بشقه طرفلره سويلمه‌يه‌سك! بوكا قطعياً راضى دكلم.

وقعه شودر: شرق امراسندن ..... ايله حرمى آره‌سنده — تصريحى غيرمناسب — مهم برمسئله‌دن طولايى نزاع وقوع بولور؛ يالكز شوقدر سويلنه بيليوركه: امير، حد شديدى موجب اولان بر فنالق ارتكاب ايدر، بوندن طولايى قادين اميرى برجزايه چارپديرر. امير بونك كيم طرفندن كلديكنى بيلمزسه‌ده قادين‌دن شبهه ايدر. بونك اوزرينه امير، يوقاريده سويلديكم شيخى جلب ايدرك زايچه واسطه‌سيله حقيقتى كشف ايتمه‌سنى ايستر. وقتا كه شيخ زايچه‌يى ياپمازدن اول اجمالا قصه‌يه واقف اولور؛ او زمان اكلاركه مصلحت ومنفعت اميرك اتهام ايتديكى شيدن ذاتاً مصون بولنان قادينى تبرئه ايتمكده‌در. بونك اوزرينه شيخ زايچه‌يى اعمال ايدوب حساب ايتدكدن صوكره او ايش اميرك كندى طبيعتندن كلوب قادين طرفندن اولمديغى زعمنده بولنور وبرچوق مال آله‌رق اورادن دونر.

محقق: — بوكبى باطل، عبث شيلرى ترويج ايدن (شرق) ك ملوك وامراسنه باق: اونلرك عندنده بوكبى باطل شيلر رواج بولديغى ايچوندركه هرآن اضمحلاله، انقراض وادبارينه طوغرى يووارلنوب كيتمكده‌درلر. هم شو حقيقتى أبى بيل كه: بوكيديشله اونلرك مستقبلى كچن زمانلرندن دها فنادر. صوكره برده كنديلرينه علوم صحيحه‌نك، سنن كونيه‌نك بخش ايتديكى معلومات ايله استقباله حاضرلانان اوروپا ملوك وامراسنه باق! اونلر هردقيقه هلاك اوچورومنه كيتديكى كبى بونلرده بالعكس كوندن كونه قوت، عزت، ترقى جهتندن دائما نصل ايلرى كيتدكلرينى پك اعلا كوررسك.

مقلد: — رمل ده زايچه ايله جفر قبيلندنمى؟ چونكه بن سنى كوريورم كه بو اشيايى تدرس ايديورسك!

محقق: — زايچه اعمال حساب و تكسير حروفدن بر نوعدر كه اونكله غيبى بيلمك، امور غيبيه‌يه دائر اخبارات‌ده بولنمق قصد اولنور؛ بونى (ابن خلدون) سيميانك فروعندن صاييور. رمل ده زايچه قبيلندندر؛ ينه ابن خلدونك بيانه كوره رملى عامهٔ منجمين‌دن بر قوم استنباط ايدوب — كنديسنده عمللرينى وضع ايتدكلرى ماده‌يه نسبت ايدرك — آدينه خط رمل ديمشلر. اميد ايدرم كه بونلرك باطل صنعتلرينك محصولى حقنده (ابن خلدون) ده‌كى تفصيلاتى اوقومشسكدر. اورادن آكلاشيليوركه بونلر برصنعت، هم ده باطل برصنعتدر. حالبوكه صنعتله امور غيبيه‌يه مطلع اولمق، ممكن دكلدر.

بوكبى عمللرك علامت بطلانندن برى ده بوعمللرك جهالتك چوق اولديغى بازارلرده رواج بولوب ده بشقه طرفلرده كيمسه‌نك اهميت ويرمه‌مسيدر.

بونك ايچون (ابن خلدون) بوصنعتلرك اهلى حقنده شويله ديور: قصبه وشهرلرده برصنف انسان واردر كه عوام باسك امور غيبيه‌يى بيلمكه اولان حرص وتوجهندن بالاستفاده بوكبى عمللرى تأمين معيشت ايچون عادتا برصنعت اتخاذ ايديورلر؛ چارشى بازارده كوزه چارپان مشهور موقعلرى ضبط ايدرك اورالرده دكانلر آچيورلر، سركيلر قوريورلر. صباح واخشام او قصبه‌نك قادينلرى، چوجوقلرى، برچوق ده عقل ضعيف اربابى اونلرك يانه كله‌رك كسب تجارتنده نه قدر قازانه‌جغنى، [مأموريتك ترفيع ايدوب ايتميه‌جكنى، عسكر اولورسه نه زمان ترخيص اولنوبده مملكته كيده‌جكنى]، معاشرت، عداوت ودها بونك امثالى برچوق شيلرى اكلامق ايچون كيمسى رماجى باباية نقطه دوكدرر، يعنى (رمل) آتديرر، كيمسى ده «فالجى قادين» «بقله صايديرر، برقسمى ده آينه وصويه باقارق زعملرنجه اوراده مشاهده ايتدكلرى صور روحانيه‌دن خبر ويررلر كه بونلره ده «ضارب المندل» ديرلر.

حاصلى بودجاللرك هپسى كنديسنه مخصوص اولان صنعتله اونلرك مطالبه، شخصنه كوره جواب ويررلر، اونلرده بوفالجيلرك سوزنى اعتقاد ايدوب كيدرلر. بونلرك جمله‌سى شهر وقصبه‌لرده شيوع بولان منكراتدن اولديغنده هيچ شبهه يوقدر. چونكه شريعت، بونلرك هپسنى ذم وتقبيح ايلمشدر؛

بر ده انسانلر غیبی بیلمکدن محجوبدر ؛ غیبی آنجق الله جل شانه بیلیر . . ! »

طبیعی اوقویوب کورمشسکدرکه بو صایدقلرمدن بشقه برده اویون کاغدیله ، آل ایچنه باقق کبی شو زمانلرده دها برچوق فالجیلق میدانه چیقمشدر .

أبی معشر وسائرلرینک « کتاب البروج ـ ییلدزنامه » سی‌ده بو صایدقلریمده داخلدر ؛ بریسی بر شی باقدیره‌جق اولورسه او آدمک کندی اسمنی ، آناسنک ، باباسنک اسمنی ابجد حسابیله حساب ایدرک بو مجموعدن اون ایکیشر اون ایکیشر چیقاریرورلر اك صوکره اون ایکی ، یاخود دها اشاغی قالدیغی کبی براقوب قاچ عدد قالدی ایسه او عددک موافق کلدیکی بابه ـ مثلا : سکز قالدی‌ایسه سکزنجی بابه ، طقوز قالدی ایسه طقوزنجی‌یه .... ـ باقوب اورادن او آدمک هر شیئه دائر معلومات ویریرورلر. ایکی کیمسه‌نك آناسیله باباسنک اسمی بر اولورسه هر ایکیسنك شئونی ، نه قدر عمری اوله‌جغی ، نه فلاکت چکیره‌جکی برچیقیورکه بوکبی علم وکتابلرك فسادینه دائر بوندن بشقه بردلیل آرامغه حاجت یوقدر. کتابك بابلرنده اصحاب سعدا واشقیانی ، فقیری ، غنی‌یی‌ده مشاهده ایدییورز .

آمان برادر هذیاندن بشقه بر ماهیتی حائز اولمیان بوکبی مبحثلره دائر سویلدیکمز یتشیر . رجا ایدرم بومبحثی قپاتالم‌ده بوندن صوکره‌ده اصل موضوعمز اولان مبحثه ـ اجتهاد تقلید بحثنه ـ دائر ایراد کلام ایده‌لم.

[محققك بو سوزنی شیخ‌ده قبول ایدرك کله‌جك محاوره‌ده ـ اهمیتی درکار اولان ـ اجتهاد وتقلید مباحثنه دائر مذاکره‌ده بولنه‌جقلرنی وعد ایدوب آیرلدیلر]

ادبیات

مناجات

ـ ۳ ـ

کونلرجه آغلادیق متأذی ، املجدا ؛
آقشاملە قارشی قارشی‌یه همدرد ومتمز .
بر زهر انفعال ایله صیزلار هپ عقده‌مز .
هر یرده طویدق اك آجی بر صیحهٔ وداع . .

دویدقجه هپ او صیحهٔ مجروحی پرعذاب ،
رفع ایله‌دك بو اللری مجهول آریککه ؛
فریاد ایدن عبادکی کولدورمدك ینه ؛
محزون دعامز اولمادی عندکده مستجاب .

غفران ایچین آچیق قالان اللر بوتون خراب . .
معبدلرك مآل سکوتنده بر فتور ؛
بوشلقلرنده بر شب ماتم یانار اویور ؛
ایلر امید ، اومحفل حاجتده اغتراب .

اولسون حبیبك امتی مقهور اکتئاب ،
هر یرده خاك ذلته دوشسون هلال شان .
امداد ایچین دریچهٔ لطفکده آغلاشان
میلیونله قوللرك یره کچسین . . سن ای تراب ،

قوینکده صیق و تئز اومعظم کتیبه‌یی !
دولسون بوتون فجاعت وماتمله هپ زمین ؛
رحم ایتمه سن أوت ینه ، ای رب‌العالمین ؛
بر ایکله‌سین . . سماره وورسون بو خطبه‌یی . .

بیرتمق او شانلی رایتی ، ربم روامی هیچ ؟
قالقسین محیطمزدن اوکابوس انهزام !
ای ذات کبریا ، بزی سن قیلمه خصمه رام !
هر یرده تیتره‌سین او قیزیل رایت بهیچ . . .

احمد نجم الدین

نیچون ؟

بینمده قایناپان ، طوتوشان ، صالدیران ، یاقان ،
بر آنده بیقدیران کره‌یی ، صوکرا یاپدیران
برشبهه ، بر « نیچین و ناصل ؟ » وارکه ؛ وارلغم ،
ذوق حیاتی اونده بولور ... چوقمی یاندیغم ؟ .

* * *

باق شیمدی « نیچون » لر یاغیور ارض وسمادن ،
بیکلرجه دماغلر یانیور ، فیشقیرییور جان .
دون ابکم وصامت صانیلان حادثه‌لر باق ،
اولمش بوکونك کرسیٔ نطقنده موفق .
دون « سوسلو خیاللر » دینلن بر سورو افکار
جانلاندی بوکون اولدی بزم داره حکمدار !
« رؤیا ، کوریورلر . . . » دییه‌رك اویقو چکرکن
دنیا اویانیقدی .. ساکا سنسك ینه رهزن !
لکن نه اویاندك ، نه اویانمق دیله‌دك آه
بیك تورلو فجایع ساکا بعث ایلدی الله .
هر فاجعه کولدوردی سنی ، مضحکه صاندك ؛
دهرك یوره‌کندن صیریتان شیطانه قاندك !

* * *

ای رب منتقم ، خایر ای رب ظالمین ،
کوکلم سنك حضور رحیمکده : بر « امین » .
قوی مسلمانلرك باشنه تاج انتباه ،
بن آکلامام وآکلانامام باشقه تورلو شاه !

عبداللطیف نوزاد

مکاتیب

هندستانده مخابر مخصوصمزدن :

هند یولنده

۲٤

عراقده صیبات

قابینه‌نك تبدلیله حربك دوامی اوزرینه عراقلیلرك یوزی کولمکه باشلامشدر . هرطرفده خیر دعالر ، اعانه‌لر جمعنه تشبث ایدلمشدر . بغداد والیسی ذکی پاشا حضرتلریله اعانه قومیسیونی رئیس عالیسی داغستانلی محمدپاشا حضرتلرینك اعانات درجی خصوصنده کوستردکلری همت وغیرت شایان تقدیردر . مسموعاته نظراً والی پاشا بالذات بیك لیرا ویرمشدر. نقیب افندی‌ده یوزلیرا ویرمك صورتیله کندی سماحت وسخاوتی میدانه قویمشدر. کربلاده‌ده اعانات درجنه باشلانمشدر. بو کیدیشله اون بیك لیرا قدر بالعموم بغداد ولایتیله توابعندن طوپلانه‌بیلیر.

خطهٔ عراقیه قبائلندن آل فتله قبیله‌سی مشایخندن بعضیلری دیکر قبیله ایله مشاجره ومنازعه تهمتیله برمدتدن برو بغداد حبسخانه‌سنده موقوف بولنیورلردی . بونلردن بری (شیخ مبدر الضرعون) حقیقهٔ دولتعلیه‌یه، ملت عثمانیه‌یه هرصیره‌سی دوشدکچه نقدی معاونتده بولنمقدن کری قالمامشدر . اخیراً بوذاتك اقرباسندن (شیخ منهر) ك سکز یاشنده بولنان (عبدالعباس) نامنده‌کی مخدومی مالك وبوینده حامل بولندیغی آلتون کردانلغی اعانه قومیسیونه تقدیم ایتمسی اوزرینه ، والی پاشا حضرتلری‌ده متعاقباً پدریله اقرباسنك حبسخانه‌دن تخلیه وعفولری خصوصنده تشبثات مقتضیه‌یه توسل ایلمسی اوزرینه ، معفو طوتیلملرینه دائر ارادهٔ سنیه شرفصدور ایلر وبووسیله ایله هم مشائخ مومی‌الیهمك ، همده جمله‌نك مسرتنی موجب اولور .

یوم ولادت حضرت رسالتپناهی ملابسه‌سیله بغدادده اعظمیه ناحیه‌سنده کائن امام اعظم وهمام اقدم حضرتلرینك جامع شریفنده مولود ومنقبهٔ نبوی تلاوت اولنمشدر . هرسنه کبی ، بوسنه دخی اوقاف مدیری طرفندن دعوتنامه‌لر کوندریلوب ، اعظمیه‌یه کیدنلره اطعمهٔ نفیسه وشکر توزیع قلنمش وبووسیله ایله عساکر عثمانیه‌نك ظفر و نصرتلری، دولت وملتك بقا وتعالیسی دعالری رفع بارکاه احدیت ایدلمشدر.

ینه بوهفته ظرفنده بغدادده‌کی موسوی ، خرستیان جماعتلری طرفندن کندی معبدلرنده عساکر عثمانیه‌نك دعای مظفریتلری برآوردهٔ زبان اولندیغی کبی ، کچن هفته ظرفنده‌ده بغدادك کرخ جهتنده کائن (شیخ معروف الکرخی) حضرتلرینك مقام عالیسنده موحدین اسلام طرفندن ادعیهٔ مأثوره تلاوت ایدیلوب ، جناب حقدن ظفر ونصرت احسانی طلبنده بولنمشلردر .

بغداد : فی ۸ شباط سنه ۳۲۸ مخابر مخصوصکز

س . م . توفیق

بسم الله الرحمن الرحیم

انتباه اسلام

برصالی کونی ایدی، حیدرآباد شهری هروقتکندن پك بشقه برمنظره ارائه ایلیوردی . اوصباح بتون هندی احاطه ایدن مهر منیر عادتا سیاه برشعله صاچیوردی . هرهندلینك چهره‌سی اوقدر مأیوس، اودرجه غمناك ایدی . هیچ کیمسه بربرینه لاف سویلیه‌میور، هرکس بربرندن دها فضله برفلاکت خبری آله‌جق تلهفیله تتره‌یور ایدی . جامعلردن چیقان خلق حیدر ابادك (عرصهٔ وسیع) نه‌قوشیوردی . اوراده برمتینغ حاضرلانمش کبی ایدی . برساعت صوکره اون‌ایکی بیکی متجاوز اسلام عرصهٔ وسیعده طوپلانمش ایدی . نصف‌اللیدن برساعت صوکره کلن برتلغراف خبری میرزا نصیب‌الله خان طرفندن مجتمعینه تبلیغ ایدلمش ایدی . آژانس دایچ نامنی‌الان برلین تلغراف آژانسی بالقان نامیله یادایدیلان عثمانلی آوروپاسنده یوز بیکلرجه اسلام قادین وچوجقك بوغازلانمش‌اولدیغنی اخبار ایدیوردی. عینی تلغراف شوجمله ایله نهایت بولیوردی : « بالقان‌ده درت بچق میلیون اسلام واردر . اونلردن خرستیانلغی قبول ایتمیانلرك قتل عامنه کمال شدتله دوام اولنمقده‌در . . »

بتون اهالی : « امداد یارسول‌الله ... امداد .. » دیه فریاده باشلامشلردی ... آرتیق هیچ کیمسه کندوسنی ضبط ایده‌میوردی .

نعیم‌الله خان ـ که مکاتب اسلامیه مفتشی‌در ـ راکب اولدیغی فیل‌اوزرنده ایاغه قالقمش‌ده : « یامنان ! محمد امتنه آجی .. ابوالقاسم محمدالمصطفی ! بخشی امدادینی یتیشدیر. » دیه بر مجنون کبی اغلایه‌اغلایه باغیروب طولاشمغه باشلامش ایدی. عرصهٔ وسیعده فوج فوج طوپلانمش‌اولان موحدینك غیرارادی بر صورتده تکبیر آلمغه باشلامش اولمسی پك مهیب برمنظره عرض‌ایلیوردی.

میدانك برکوشه‌سنده الشیخ الغنی المولا خان قادری دروێشلرینی طوپلامش، ذکر ایلمکه باشلامش ایدی .. (یاقادر یاقیوم) بومقدس الفاظ ایکی‌بیك قادری درویشنك هپ‌بردن اغزلرندن، قلبلرندن چیقیور وفضالرده روح محمده ملاقی اولیوردی؛ اویله‌که : بزاوراده بالقان مظالم ووحشتنی کوریور ایدك.اولوحهٔ حزن وألم کوزلریمزك اوکنده ، وجدانمزك ایچنده ایدی ...

براز اول تلغرافخانه‌لره چیتمش اولان دارالفنون طلبه‌لری مجتمعینك بولندیغی محله واصل اولدیلر. اوکنجلر کندیلرینی ضبط ایده‌میور ، اغلایورلر ایدی . اوراده کرسئ خطابت یاپیلمامش ایدی .. طلبه‌لر حاجی قاسمك فیلی اوزرینه چیقه‌رق تتره‌مکده اولان اللریله لاهوردن وارد اولان صباح تلغرافلرینی اوقودیلر... تلغرافك کشیده‌ایدلدیکی محل‌ایله تلقی ایلدیکی‌اخبارات آره‌سنده نه‌قدر برتضاد موجود ایدی .

« عثمانلی آوروپاسنده قتل عام دوام ایدییور . کچن صالی کیجه‌سی‌ـ که اوکون صالی اولدیغی ایچون بر هفته اول ایمش ـ لنغظه‌ده جامعشریف ایچنه طولدیرلمش اولان درت یوز اون ایکی اسلام قادین ، ارکك وچوجق صباحه قارشی پترول صیقیله‌رق جامعشریفله برابر یاقلمشدر . (قلقیدش) قصبه‌سنده تك اسلام براقلمامشدر . مناستردن وکوپریلیدن سلانیکه قدر سیاحت ایدن آجنته‌من مأموری شمندوفر کذرکاهنده یوز بیکلرجه اسلام جنازه‌لرینه تصادف ایلمشدر. قادین‌جنازه‌لرینك همان اکثریسی عریان برحالده ایدی .. »

طلبه‌لر آرتق‌ایلروسنی اوقومادیلر ، اوقویه‌مادیلر. مجتمعین آره‌سنده بو خبرسرعتله انتشار ایلدیکی برآنده پك چوق کیشی کندندن کچمش، کندینی اونوتمش ایدی .. قادینلر (یا فاطمةالزهرا ! امداد شود) دیه بر چیغلیق قوپاردیلر . آغلامیان هیچ کیمسه‌یه تصادف ایدلیور . اخبارات تلغرافیه‌یی اوقویان طلبه‌لردن بریسی اللرینی قالدیره‌رق « مقام خلافتی، روضهٔ محمدی‌یی محافظه ایلمك‌اسلامه‌فرضدر.. نه‌ایچون طوریبورز؟. » دیه‌باغیرنجه هرطرفدن برغلغله باشلادی . (امداد) صدالری آره‌سندن (انتقام) ندالری دها

یوکسك جیتمغه، عرصهٔ وسیعده دهشتلی طراقه‌لرحصوله کتیرمکه باشلامشدی.

یأس اسلامك اك مهم قسمنی ایسه مسئله‌نك ایسته‌نیلدیکی مرتبه آچیق اولمامسی تشکیل ایلیورایدی: عجبا محترم خلیفه‌مزك دیارنده دها نه‌کی فجیعه‌لر وقوعه کتیرلیور ...

اوکون اوکلدن بر ساعت صکره مجتمعین طاغیلدی . انکلیز مأمور ـ یاسیسی مستر بیغر اقشامه طوغرو بربیانامه نشر ایده‌رك قتل عامك وبو خصوصده‌کی شایعات واخباراتك خلاف حقیقت اولدیغنی سویلیوردی . هانکیسنه ایناندم ؟..

* *

اون بر کون صکره راکب اولدیغم واپور بنی ارقداشمله برابر بومبای قره‌صولرندن عمانك سینهٔ سیاهنه طوغرو چکیوردی . ویل اسلامك باشنه که نه فلاکتلی ساعتلریمز ایدی. مقصدم حقیقتی اکلامق ومقام خلافتی زیارت ایلمك ایدی. ایشته برجریدهٔ مبارکهٔ اسلام حضورنده اعتراف ایلیورم‌که بن مقام مقدس خلافتی دها زیاده حدید وغلغله‌دار کورمك ایستر ایدم . ایلك ایشم جرائد اسلامیه‌یی طوپلایوب اوقومق اولدی.. بن بر شی آرایور ایدم. او صحیفه‌لرده نه‌لر، نه‌لر.. کورمك استردم. استه‌دیکم کبی کوره‌مدم. هانیا مقام خلافتده بو قدر ادیب وشاعر وار ایدی. اونلر، او محترم صیالر بویله بر کونده نه حق وصلاحیتله ابکم ایدیلر ؟..

هندك و بتون عالم اسلامك تحسین واحترامی اوزرینه اولسون‌که محمد عاکفك پاك قلبندن، تیز وجداندن قوپان ناله وفریاد آسمان اسلامی تترتمکه کفایت ایلیور.. الله عاکفدن راضی اولسون... بوکون سبیل‌الرشادصحایف مبارکه‌سنك عالم اسلام وهنده ایتدیکی خدمت بیوکدر، مبجلدر..

بن بوراده پك بیکس و یبانجی‌یم .. پك آز علما وعقلا ایله نائل‌شرف ملاقات اولدم.. واسته‌دیکم معلوماتی ایدینه‌رك دین قرده‌شلریمك نظراطلاعنه قویدم. طنینده نشر ایتدیکم مقاله‌مده‌ده بیلدیردیکم وجهله اسلام انتباهی ایچون هر خدمته قاتلانه‌جق ایدم.

کچنلرده اوراق حوادث اسلامده اسلام انتباهی حقنده برمقاله‌مصادف‌نظر دقتم اولدی . اوچ کون قدر کزدم . هیچ اولماز ایسه بواثری یازان ذات ایله کوروشمك ، دردلشمك استه‌دم . آرزوی تشدید ایدن برنقطه‌ده اشبو اثرك بالجمله لسانلر ایله‌هندلسانه ترجمه‌سنه ابتدار ایدیله‌جکی حوادثی ایدی . کچن جمعه‌کونی صاحب‌اثره مراجعت ایلدم . بنی او ذاتك اقامتکاهنه کتورن آدم صاحب اثر حقنده فضله بر معلومات ویرمامش ایدی . بن قارشومده کندی‌یاشمده برذات کوره‌جکمی ظن ایلمکده ایدم. برآز صکره زیاده‌سیله اسمر رنکلی کنج بر بك یانمه کلدی وطوغریجه ایکی اللی‌ده آیری آیری اوپدی.. عصبی وحدتلی برحالده اللری تتره‌یور ایدی . کوزلرنده وباقیشنده فوق‌الغایه بر شدت بلیریوردی . سبب زیارتمی ایکی کلمه ایله اکلاتدم : « بن اسلام وعثمانلی مؤلفلرندن لایموت حقیقتلرك صحایفه کچیرلمش اولمسنی استر ایدم » دیدم . ایشته‌او صره‌ده او پارلاق باقیشلی کنج عثمانلی مؤلفی جرائد اسلامیه‌نك نشر ایدلمش اولدیغنی یازمش اولدقلری اثرینی بکا ویردی. ایشته بواثر حقنده عرض معلومات ایلمك اشتیاقنده‌یم ..

اثر (اسلام قانندن دریای مدنیت) و (صلیب قارشوسنده هلال) سرنامه‌سی تحتنده‌در. اثرده مقدمه‌یه تصادف ایلدم . مقدمه یرینه (حضرت علی وحضرت سعد بن ابی وقاصه وبتون علمای‌اسلامه‌اتحاف‌در) دیه برقید معنیدار وار ...

اوطوردیغم یرده اللی درت صحیفه‌سنی اوقودم . وصکره صاحبنه خطاب ایتدم : ـ سکا بیك کره احترام ... تکرار اللریمی اوپدی. اللی درت صحیفه بنی جدی تأثره غرق ایلمش ایدی .

بوکنج‌مؤلف بومعنیدار ومهم اثرینی‌برطاقم صحنه‌لره تقسیم ایلمش... صحنه دیيورم . چونکه اثر عادتا بر تیاترو حالنده‌در .. بو هر پرده موقع تماشایه وضع ایدیله‌جك، جانلی آدملر اوینایه‌رق اوتجاعتی تمثیل ایلیه‌جکلر ... اسلام خلافتی وعثمانلی سلطنتی نامنه آوروپا مدنیتك روا کوردیکی حقسزلق برر برر اولانجه حقیقتیله کوستریله‌جك . صلیب نامنه ایقاع ایدیلان فسادوظلم صحنه‌لرده کوسترلمشدر . بو اثرك بالجمله بلاد اسلامیه‌ده تمثیل ایچون بو کنج مؤلف صرف مساعی‌ایلمش. هندستانده، چینده ، ژاپونیاده ، جاوا ایله مصرده ، حتی آوروپانك بلادنده کوستریله‌جك وتمثیل ایدیله‌جکدر . هندلسانلرینه ترجمه‌سنی من غیر حد بن درعهده ایلدم .

بو اثر عالم اسلامی لایق اولدیغی مرتبه‌ده اویاندیره‌جقدر. بوکنج مؤلفه تکرار خطاب ایلدم : ایضاحات ایسترم ، دیدم .

مؤلفك کوزلرنده دها زیاده بر پارلاقلق بلیردی : ـ ایضاحات .. غایت بسیطدر ، دیدی آوروپا مدنیتی‌طرفندن‌ارتکاب‌ایدیلن‌مظالمك‌برترجمه‌سی‌در، وبرتمثیل حقیقتدر . آوروپا مدنیت نامنه شرقده واقصای‌شرقده یا کاشلقله اولسون‌قتل‌ایدیلان‌برسیاحته، برمیسیونرینه‌قارشی یوز بیکلرجه لیرا تضمینات طلب‌ایلیور وفیلولر حاضرلایور. بوکون اومدنی اوروپا یدی یوز بیك اسلام نعشی قارشوسنده کوریورمیسکز ، نصل ابکمدر ؟ ایشته بوندن صکره‌ده آوروپا سکوت ایلسون . فقط اسلام هیچ بروقتده سکوت ایلمیه‌جکدر.. دائما سویلیه‌جکدر .. »

مؤلف اثر براز طوردی وصکره دها کور بر صدا ایله : « درت یوز میلیون اسلامك انتباهی کرهٔ ارضده عظیم برعامل سیاسی وجوده کتیره‌جکدر » دیدی .

بن بوسوزی خلیفه دیارنده‌کی برآدمك آغزندن طویمق‌استردم. قلبمده عظمتله ممزوج برانشراح حاصل اولدی .. مساعده طلب ایلدم . مؤلف آیاغه قالقدی . تکرار براولاد کبی بنم اللریمی اوپرکن :— آه ، دیدی ، آوروپا اسلام‌عرض وناموسنی بودرجه پایمال ایتدیرمه‌ملی ایدی .. »

محترم دیار خلیفه مؤلفنك کوزلرندن آقان یاشلر بنده کوزلرمدن اقمغه باشلادی .

اسلام انتباهی یالکز براثرله اکتفا ایتمملی‌در ..

أی محترم خلیفه دیارینك محررلری ! براز حرکته کلیکز ، کوزلرندن قانلی یاشلر آقیته‌رق معصوم چهره‌لرینی مقام خلافته اوزاتان درت یوز میلیون اسلامه آچیکز واونلری طریق وحدت وحقیقته ایصال ایدیکز.. واکلاتکزکه‌ دین محمدی‌یی محو ایتمك استه‌یانلر ایله مدنی آوروپا متفقدر . اسلام دینه سؤ قصد وار .. اسلام عرض وناموسی آیاقلر آلتنه آلینیور..

أی اسلامك قلم وحقیقت صاحبلری ! هلال شمدی سزدن بر امید بکلیور.. اسلام قارداشلریکز سزدن و بو انتباهدن بر (آتی) بکلیور .. اونی نورلاندیریکز.. و بز هندولر سلامت دین واسلام نامنه بتون موجودیتمزی فدا ایده‌رز.. یالکز سزلردن نور استه‌رز ..

أی اسلامك بیوك عاکفی ! او کتابهٔ مبارکهٔ موحدین سنی اونوتمیه‌جقدر. چونکه سن وجدانك نورندن اونلره حصه‌لر آیردك، شعله‌لر بخش ایلدك. او بیوك خطابلرده دوام ایت. و بز هندیلرده هر یرده ، هرحالده سزلر ایله برابرز.. اککیمز بر امید و بر نوردر. اونی‌ده سزلرك ثبات ومتانتکزدن، عظمت ملیه‌کزدن، صاحب قدسیٔ خلافتمزدن بکلرز.. اسلام انتباهندن هندولرده بر (آتیٔ) مقدسه منتظردرلر. حیدرآبادلی

علی صاحب تقی خان

تاریخ اسلامه آلتونه صحیفه‌لر :

وطن دردی ؛ اولاد آجیسندن مقدمدر !

دنیاده تك بر اولادم ، جکر پاره‌م ، استنادکاه رفاه و معیشتم وار : محمد بك !.. بونی حیاتم قدر ، حتی دها زیاده سوه‌رم . اونك اوفاق بر تبسمی بکا دنیالری باغشلار ! اولادمی غایت عزیز ومرفه بیوتمشدم ؛ ناز و نعیم ایچنده بسله‌مشدم . چونکه تك بر اولادم !..

چونکه مرحوم زوجك ، مرحوم یوزباشینك یگانه میراث حیاتی !..
بو ؛ برکون بکا کلش . کوزلرینه باقدمکه : (انتقام) شراره‌لری صچرایور ! دیدی :

— والدهم ، بنی بك سوه‌رسین . دکلمی ؟ سکا غایت آغیر وبلکه سنجه مالایطاق بر تکلیفده بولنه‌جغم . بیلیورسین (روم ایلی) .... آه (اغلامغه باشلادی) !...

مقصدنی درحال آکلامشدم ! وقتیله صاللرله روم‌ایلی طرفلرینه کچه‌رك اورالرنی فتح وتسخیر ایدن اجدادینك خون حماستیدن بر قطره قان طمارلرنده طولاشیور ! ...

— اکلادم ، دیدم ، اولادم مقصدیکی ! اجدادیکك وفا کار اولادی اولدیغنی اثبات ایتمك ایستیورسین !

— اه راضی اولسون والدهم ، مساعده بیوررسه‌کز اوقانمك برداماه‌سی ایله دشمنك قطرات خوننی دوکمك ، ناموس اسلام یولنه اولمك ایستیورم . هم‌ده (فدائی) اوله‌رق کیده‌جکم ! ایلریده اوتن باندو :

ای غازیلر ..... نشیده‌سی ترنم ایدییور . تدارك ایتدیکم یوز سکز آرقداشمله برابر ایکی کونه قدرده حرکت ایدیله‌جك . بکا شمدیدن حقکی حلال ایت ! ...

— روحم ! نافعه باش کتابتنی ، اورادن آلدیغك سکز یوز غروش معاشی نه یاپه‌جقسین ؟

— والده‌جکم ! دکل کتابت ومعاش ، دنیایی (ناموس دین) نامنه آیاقلر آلتنه آلدم . بنم معاشم طوپراقلر آلتنده ، بیابان وصحرالرده یاتان دینداشلرمه حقلرنی حلال ایتدیرمکدر !...

— اولادم ، تك بر اولادیکی ، بو کوربه قوزیکی نصل ترك ایده‌بیله‌جکسین ؟

— بونی ترك ایتمیه‌جکم . بونی ، وبو کبی معصومینی دشمنك کوبکلری آغزندن قورتاره‌جغم ! بنم دماغمده یالکز بر حس وار : انتقام اسلام !... اکر بن اولورسه‌م اولادمی آرسلان اوله‌رق یتشدیر ! مسلمان اوله‌رق تربیه ایت !...

*
* *

بو ماجرادن صکره واردم ، کوزلرینی اوپدم . وديدم :

— اولادم ! روحکی تدقیق ایتدم . مرحوم باباکك عینی !... بکا سن مراجعت ایتمزدن اول بن سویلیه‌جکدم . فقط اوروح حماستك سندن غلیانتی کورمك ایستردم . چوق شکرکه بوکون اونی کوره‌بیلدم . سکا یردن کوکه قدر حقم حلال اولسون ! دین یولنه غازی دکل ، شهید اولمق شرفنی قازانماکی آرزو ایده‌رم . سکا پك بیوك محبت وشفقتم وار . یوزیکه باقمغه قیامیورم . فقط آه ... اولادم ، دین محبتی ، وطن سوکیسی ـ کوجنمه ـ هرشیئه غلبه ایدییور ! بتون وصایاکی ایفایی تعهد ایده‌رم . بوکا مقابل بنم‌ده بر تکلیفم واردر : اللهکی ، دینکی زنهار اونوتمه ...

بالیکسری یوزباشی حرمی
ضمیجه

شئون

کبسود ناحیه‌سی اهالیسنك حمیتی . — بالیکسری‌یه مربوط کوچوك ، فقیر بر ناحیه اولان (کبسود) اهالیٔ محترمه‌سی اعانهٔ ملیه اوله‌رق دفعهٔ بش یوز طقسان کسور لیرا جمع وارسال ایتدیکی کبی شرائط لازمه‌یی حائز (اون سکز) نفرده فدائی کوندرمشلردر . محترم کبسودلیلرك اعانهٔ مذکوره‌یی (بیك لیرا) یه ابلاغی تعهد ایتدکلری‌ده مستخبردر . نواحیٔ سائره‌یه قات قات تفوق ایدن دیندار ، حمیتلی کبسودلیلری تبریك وبو بابده‌کی مسلمانجه همتلرینه صمیمی صورتده تشکر ایده‌رز .

اسلاو جنایتلرنده : روم‌ایلیده طوپلانان اسلام قیزلری روسیه‌یه هدیه کوندریلیور . — دون رومانیادن کلمش اولان بر ذات اداره‌خانه‌مزه اوغرایه‌رق قلبلریمزی پرخون ایدن بر فجیعه‌یی نقل ایتدی وبزه قانلی کوز یاشلری دوکدیردی . بوذات طونه اوزرنده شاهدی اولدیغی بر وقعه‌یی شو صورتله اکلاتدی :

« روسیه‌دن بلغارستانه برچوق عسکرله برابر لوازمات حربیه کونده‌رلدیکی وبونلری حامل اولان واپورلرك طونه‌دن کچه‌جکی شایع اولمشدی . بزده برقاچ مسلمان و رومانیالیلرله برابر کورمك اوزره بوغاز کوئی قصبه‌سنده‌کی کوپری اوزرینه کیتمشدك . فقط روسیه‌دن بلغاریایه واپور کچه‌جکنه بلغاریادن روسیه‌یه متوجهاً اوچ واپورك کلکده اولدیغنی کوردك . واپورلر کوپری‌یه یناشنجه ، برنجی واپورده اللی آلتمش قدر اسلام قادین وقیزلری بولندیغنی مشاهده ایتدك . بو بیچاره‌لر ، بزی کورنجه اللریله برچوق اشارتلر یاپه‌رق استمداد واسترحامانده بولنمغه باشلادیلر . فقط واپور مأمورلری بونی حس ایدرایتمز بیچاره‌لری ایچری‌یه طیقدیلر ، هرطرف قپادیلر ، آرتق برداها کوروغدیلر . اجرا ایتدیکمز تحقیقاتده بوبدبخت قادینلرك روم‌ایلیدن طوپلانیلن اسلام قیزلری اولدیغی وهدیه اوله‌رق روسیه‌یه کونده‌رلدکلری آکلاشلدی . اولجه‌ده داها بوکبی برقاچ قافله اعزام ایدلمش اولدیغنه دائرده قناعت بخش معلومات ویرلدی . وقعه‌یی تماشا ایتدیکمز اثناده یانمزده رومانیانك استرامانغالیا قضاسی داخلنده قره عمر قبه‌یه‌س بیرماری (مدیری) ایله داها برقاچ رومن‌ده واردی . بونلرده مشاهده ایتدکلری شو منظرهٔ وحشته قارشی اعلان نفرتدن کندیلرنی آله‌مدیلر .

مصر :

مصرده برحریق . — لوندره‌دن وارد اولان بر تلغرافنامه ایله بیلدیریلدیکنه کوره : قاهره‌نك عربلرله مسکون شهر خارجنده‌کی محلاتندن برنده بیوك برحریق ظهور ایدرك تمام اون سکز ساعت دوام ایتمش و ۲۵۰ خانه طعمهٔ لهیب اولمشدر . ۱۲ کشی یانمشدر . ۵۰۰ کشی‌ده آجیقده قالمشدر .

روسیه :

روسیه مسلمانلرنده تشبثات اقتصادیه . — قریم شبه جزیره‌سنده‌کائن کرچ قصبه‌سی اهالیٔ اسلامیه‌سندن اسماعیل افندی شهر مذکورده برخالی وقماش فابریقه‌سی تأسیس ایله‌مشدر . بوفابریقه‌ده ترکیا وطاغستان خالیلری کبی خالیلر طوقونقده وقماشلر اوزرینه ظریف وماهرانه نقشلر ایشلنمکده‌در .

§ چوخه‌وشیاق تجارندن رشاد افندی قزانده بیوك برشیاق فابریقه‌سی تأسیسنه ابتدار ایلمشدر . بوفابریقه قوهٔ الکتریقیه ایله ایشلیه‌جك وهرنوع یوك قماش اعماله صالح اوله‌جقدر . سبیریاده سیمی شهرنده بیوك بر مقارونیا فابریقه‌سی تأسیس ایتمك اوزره برقاچ مسلمان تجاری یکی برشرکت عقد ایتمشلردر .

§ روسیه ممالك داخلیه‌سندن « صامارا » جمعیت اسلامیه‌سی ، مسلمانلر

میانده صنایعك ترقیسنه خادم اولمق اوزره بر « مرانغوز دارالصناعه‌سی » تأسیسنه قرار ویرمشدر .

§ مخادش قضاسندن « قویاش » غزته‌سنه مخابری طرفندن ، کوندریلن بر مکتوبده مذکور قضا امور تجاریه‌سنك تماماً مسلمانلر الٔنه کچدیکی آکلاشیلیور . ۱۵ - ۲۰ تجار میانده آنجق بری روسدر . دیکر خصوصاتده مسلمانلرده برتفوق کورلمکده‌در : مثلا مخادشده مسلمانلرك اداره‌سی آلتنده اوچ دانه غاز معدنی ایشله‌یور .

روسیه مسلمانلرنده معارفپرورلك . — قزانده بر مسلمان اناث اعدادیسی تأسیسی ایچون آچیلان اعانه دفترینه پك آز برمدت ظرفنده ۸۰ بیك روبله اعانه قید ودرج ایدلدیکی « ریچ » غزته‌سنده اوقونمشدر .

§ اورسکی شهرنده سکزسنه اول آچلمش اولان اسلام مطالعه‌خانه‌سندن کتاب استعاره ایتمك صورتیله سکز بیك کشینك استفاده ایلمکده اولدیغنی اورنبورغده منتشر وقت رفیقمز یازیور .

§ «قویاش» غزته‌سنك بیاناتنه کوره موسقوواده بر اسلام مکتبی تأسیسی ایچون پترول اوجاقلری صاحبی باکو میلیونرلرندن مشهور شمس اسدالله‌یف جنابلری طرفندن اطرافنده‌کی عرصه ایله برابر اوتوز بیك روبله [۴۰٬۰۰۰ لیرا] مقابلنده بر بنا اشترا ایدلمشدر . یازین بو بنا قالدیریلاجق ویرینه درت قاتلی ومدنی مملکت دارالفنونلرنده‌کی تیاترو وقونفرانس صالونلری کبی لوازمی حائز معظم بر مؤسسه وجوده کتیریله‌جکدر . بونك ایچونده اسدالله‌یف طرفندن ۱۵۰٬۰۰۰ روبله تخصیص اولونمشدر . بوتشبثدن طولایی محترم اسدالله‌یف جنابلری پك زیاده لایق شکراندرلر .

قافقاسیا :

بر اسلام میلیونرینك خیراتی . — «باکو» شهری اسلام ملیونرلرندن « آقا موسی نقییوف » افندی بو کونلرده برچوق خیراتده بولنمشدر . اولا « باکو » جمعیت اسلامیه‌سنه مخصوص کندی کیسهٔ حمیتندن ۳۰۰ بیك روبله صرف ایدرك محتشم بر بنا انشا ایتدیرمش و « ربانی » مکتبنده کوچك اسلام اطفالنه مخصوص بر صنف کشادی ایچون ۲۵ بیك روبله اهدا ایلمشدر . بودفعه‌ده « باکو » ده یکی بر خسته‌خانه انشاسی ایچون ۳٬۰۰۰ روبله اعانه ویرمشدر . خسته‌خانه ۲۵۰ یتاقلی اوله‌جق واللی یتاغی منحصراً خسته نسوان اسلامیه‌یه مخصوص بولنه‌جقدر .

موسقوف عدالتی ! — قافقاسیه‌ده کائن بارزن قصبه‌سی باشقاضیسنك خرستیانلری دین اسلامه دعوت اسنادیله تحت محاکمه‌یه آلندیغی قافقاسیا مطبوعاتنده مطالعه اولنمشدر .

تورکستان :

مسلمانلر هنوز مکتب آچمایه باشلایور . - تورکستان قصبه‌لرندن طاشکندده مسلمان قیزلرینه مخصوص بر مکتب ابتدائی کشادینه بلدیه‌جه قرار ویرلمشدر . طاشکندده آچیله‌جق قیزلره مخصوص ایلك مکتب بو اولدیغی ایچون آندقلری بو خطوهٔ ترقیدن طولایی طاشکند اهالئ اسلامیه‌سنی تقدیر ایدر و امثالنك تکثرینی تمنی ایلرز .

بخارا :

بخارا مدرسه‌لری . — (ترجمان) غزته‌سنك بیاناتنه نظراً (بخارا) مدرسه‌لرنده‌کی طلبه بخارا باش وکالتنه مراجعت ایدوب مدرسه‌لرده‌کی اصول تدریسك ایی اولمامسندن وطلبه‌نك النه ویریلن کتابلرك مطلوب درجه‌ده تأمین ترقیات ایلمه‌مسندن بحثله شکایت ایتمشلر ومدرسه‌لرده اصول تدریس وتعلیمك اصلاحنه طرف امارتك همت ایلمسنی رجا ایلمشلردر .

خیوه :

« یموت » ترکمنلرینك قیامی . — « اورنبورغ » ده منتشر « وقت » غزته‌سنك استخبارینه نظرا آسیای وسطاده‌کی خیوه‌خانلغی داخلنده ساکن «یموت» ترکمنلری بعض اسبابدن طولایی عصیان ایلمشلردر . خیوه حکومتی مقدار کافی قوهٔ ضابطه‌یه مالك اولمدیغندن روسیه حکومتنك معاونت عسکریه‌سنی التماس ایلمشدر . روسیه حکومتی برمقدار سواری قزاق عسکری سوق ایلمشدر .

یموت ترکمنلری خالص ترك جنسی اولوب آسیای وسطینك اك جنکاور ومدهش بر قومیدر . مقداری یوز بیکلرجه نفوسه مالك اولان وارکك وقادینی سراپا مسلح اولان بوقومك آره‌سنده عدم خشنودی آثاری ظهوری روسیه‌یی اندیشه‌یه دوشوره‌جك برحالدر . دنیانك اك متین وچویك سواریسی اولان یموتلرده هرفردك لااقل برقاچ ماوزری و « دانقه »سی واردر . عصیانك اسبابی ترکمنلره عائد اراضینك خیوه حکومتی طرفندن مساحه ایدلمنه وویرکو طرح اولنمسنه تشبث اولنمسیدر .

اقصای شرق :

مسلمانلر هر یرده مظفر . — اقصای شرقده کائن (وولادیووستوق) موقع مستحکمنده اون ایکی بیکدن فضله اسلام عسکری بولنمقده‌در . بونلرك میانده بر چوق اسلام امرا وضابطانی دخی واردر . روسیه اسلاملرینك بیکلرجه اولادی « ولادیووستوق » کبی غایت اوزاق وشدائد هوائیه‌یه معروض بر قلعه‌ده عسکرلك ایتدکلری حالده حکومت اسلاملرك احتیاجات دینیه‌سنی اصلا نظر اعتباره آلمامش وشمدی‌یه قدر عسکرلر ایچون بر جامع انشا ایتدیرمه‌مشدر . ولادیووستوق امامی جعفر افندی اسلام عسکرلرینه مخصوص بر جامع انشا ایدلسی حقنده قلعه قومانداننه بر قاچ دفعه مراجعت ایلمش ایسه‌ده هر دفعه‌سنده جواب رد آلمشدر . بو دفعه قلعه قوماندانی تبدیل ایدلدیکندن امام افندی یکی قومانداننه مراجعت ایلمشدر . یکی قوماندان ایلك بهارده بر قاچ کهنه قیشله‌یی هدم ایتدیره‌جکنی وبونك انقاضیله بر جامع یاپدیره‌جغنی بیان ایلمشدر .

سبیل الرشاد . — ایشته مسلمانلرك حالی بویله : کیمی یرده جامع وار ، جماعت یوق ؛ کیمی یرده جماعت وار ، جامع یوق . ممکن اولسه‌یدی بورادهکی جماعتی طام طاقیر جامعلردن برینی اورایه نقل ایدردك . لکن مع التأسف بورادن دکل ، کوکدن اینسه فائده یوق . اون ایکی بیك عسکرك بر عبادتگاه یاپدیره‌جق قدر حیثت واهمیتی اولمادقدن صوکرا اونلره جامعده فضله‌در ! جامعلر ، مسکین مسلمانلره لایق دکلدر .

چین :

شیخ الاسلام ومحکمهٔ شرعیه . — « وقت » مخابری امور مسلمینی رؤیت ایتمك اوزره پکینده دائمی بر محکمهٔ شرعیه وجوده کتیرمك و بر شیخ الاسلام تعیین ایلمك اوزره بوتون مسلمان مرخصلرینك بر آره‌یه طوپلانه‌رق بر مجلس عقد ایتدکلرینی یازیور .

رجای مخصوص

آبونه‌سی ختام بولان محترم قارئلرمزك آبونه‌لری تجدید ایدیلرك کوندرلمکه باشلانمشدر . دوام ارسالاتی آرزو ایدنلرك آبونه بدلاتی ارساله همت بیورملری ، دوام ایده‌میه‌جك اولانلرك لطفاً بر قارت ایله بیان معلومات ایتملری ؛ ۸-۹ نجی جلد آبونه بدلندن ویا کتاب سپارشندن بورجی اولانلرك ده ، سنه نهایتی اولمق حسبیله حساباتی قپاتمق اقتضا ایده‌جکندن ، بو کونلرده لطفاً تسویهٔ حساباته همت بیورملری بالخاصه رجا اولنور .

مطبعهٔ احمد احسان وشرکاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

سبیل الرشاد

١٣٣٠

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، آلتی آیلنی (٣٥) غروشدر .
ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، آلتی آیلنی (٩) فرانقدر .

اداره‌خانه

بابعالی جاده‌سنده اورخان بك خاننده
نومرو ٢٣—٣٦

اخطارات

آبونه بدلی پشیندر .

§

مسلکه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانکی رغزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك ، امضالرك واضح و اوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه ده یازلمسی رجا اولنور .

§

پاره کوندرلدیکی زمان‌نه‌یه دائر ولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم — دینی، علمی، ادبی، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در — اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

صاحب ومدیر مسئول : ح . اشرف ادیب

عدد ٢٣٦ — ١٢ ربیع‌الآخر ١٣٣١ — پنجشنبه — ٧ مارت ١٣٢٩ — جلد ١٠

فلسفه

اخلاق اسلامیه‌نك اساسلری

١٣

وظیفه بحثنه ختام ویرمه‌دن هرحالده مسئولیت اخلاقیه‌یه، مکلفیته، عقله مستند اولان وشوقدرکه بالاده شرح و تفصیل ایتدیکمز اوزره ایکی درجه اوزره تجلی ایدن وظیفه تصوری حقنده‌کی مسرودات سابقه‌مزی بردها خاطره کتیره‌رك شونی‌ده سویلیه‌لم‌که انسانلرده‌کی تفاوت تربیه اقتضاسنجه درجهٔ مکلفیتلری‌ده متفاوت اولمق ایجاب ایتدیکندن ـ اهل آخرت ایله اهل اللهدن ، دمین بحث ایتدیکمز صرده خفیفجه اشارت ایتدیکمز اوزره ـ وظائف دینیهٔ اخلاقیه‌مزدم ایکی درجه‌لیدر . وظائفك الك آشاغی درجه‌سی آخره قارشی « عدل »، نفسه قارشی « رخصت » در. مافوق درجه‌سی ایسه آخره قارشی احسان، نفسه قارشی « عزیمت » در . بو ، متأخرین فلاسفه‌نك وظائنی « وظائف مضیقه Devoirs stricts » ایله « وظائف موسعه Devoirs larges » دیه تصنیف ایتملرینه پك بکزر . برمسلم مکلف کندیسنه لایق کوردیکی مرتبه‌یه کوره تعدی‌یه قارشی مقابله‌یه مأذون اولسه بیله دها یوکسك برمرتبهٔ اخلاقیه اهلندن ایسه شره خیر ایله مقابله ایتمك وظیفه‌سیله کندیسنی مکلف عد ایدر .

اهل عدل ورخصت اولانلر آتیده‌کی آیتلرله عامل اولورلر :

— « ولکم فی‌القصاص حیاة یا اولی الالباب لعلکم تتقون = ای عقل صاحبلری ! سزك ایچون قصاصده حیات واردر . بونکله برابر اومولورکه اللهدن اتقا ایده‌سکز . » سورهٔ بقره آیت ١٧٥

— « فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل مااعتدی علیکم واتقواالله واعلموا ان الله مع المتقین = هر کیم سزه تعدی ایدرسه سزه ایتدیکی تعدینك مثلیله اوکا مقابله ایدیکز . لکن اللهدن اتقا ایدیکز. وبیلیکزکه‌الله متقین‌ایله برابردر. » سورهٔ بقره آیت ١٩٠

— « وجزاء سیئة سیئة مثلها فمن عفا واصلح فاجره علی‌الله انه لایحب الظالمین = برسیئه‌نك جزاسی اونك کبی برسیئه‌در. لکن هر کیم راه عفو وصلاحی طوتارسه اجری اللهه قالیر . شبهه‌سز الله‌تعالی ظلم ایدنلری سومز . » سورهٔ شوری آیت ٣٨

اهل احسان وعزیمت ایسه آتیده‌کی آیات کریمه ایله عمل ایدرلر :

— « وان تعفوا اقرب للتقوی = اکر عفو ایدرسه‌کز تقوایه‌دها موافق برایش یاپمش اولورسکز . » سورهٔ بقره آیت ٢٣٨

— « ولیعفوا ولیصفحوا الاتحبون ان یغفرالله‌لکم = برده اونلر عفو وصفح ایله معامله ایتسونلر . اللهك سزه مغفرت ایتدیکنی ایسته‌مزمیسکیز ؟ » سورهٔ نور آیت ٢٢

— « ان تبدوا خیراً او تخفوه او تعفوا عن سوء فان الله کان عفواً قدیراً = سز اکر برخیری اظهار ویاخود برفنالنی عفو ایدرسه‌کز شبهه‌سز الله تعالی صاحب عفو جزیلدر؛ سزی عفو ایدر. صاحب‌قدرت واسعه‌در؛ سزه مقابله ایتمکه‌قادردر. » سورهٔ نسا آیت ١٤٨

— « وان تعفوا وتصفحوا وتغفروا فان الله غفور رحیم = ... اکر اونلرك دشمنلکلرینه قارشی عفو ایله معامله ایدر ، مقابله ایتمزسه‌کز ، خطالرینی ستر ایدرسه‌کز شبهه‌سز الله تعالی غفور ورحیمدر . » سورهٔ تغابن آیت ١٤

— « للمتقین الذین ینفقون فی‌السراء والضراء والکاظمین الغیظ والعافین عن‌الناس والله یحب المحسنین = او متقیلر ایچون‌که یسر حاللرنده‌ده ، عسر حاللرنده‌ده انفاق ایدرلر ، غیظلرینی یکررلر ، خلقی

عفو ایدرلر . الله ده ذاتاً بویله محسنلری سور . » سورهٔ آل عمران آیت ۱۲۸

— « فاعف عنهم واصفح ان الله یحب المحسنین = یا محمد ! سن اونلری عفو ایت ، فنالقلرینه مقابله ایتمه ، شبهه‌سز الله محسنلری سور . » سورهٔ مائده آیت ۱۶ .

— « فبما رحمة من الله لنت لهم ولو کنت فظاً غلیظ القلب لانفضوا من حولك فاعف عنهم واستغفرلهم = اللهك رحمتی اثریدرکه سن اونلره قارشی ملایم طاورانیورسك . یوقسه اکر درشت سوزلی ، قاتی قلبلی بر کیمسه اولیدك سنك یانکدن طاغیلیرلردی . او حالده سن اونلری عفو ایت وآنلر ایچون استغفار ایت . » سورهٔ آل عمران آیت ۱۵۳ .

— « خذالعفو وأمر بالعرف واعرض عن الجاهلین = عفوه صاریل ، ایلیکی امر ایت ، جاهللردن ده یوز چویر . » سورهٔ آل عمران آیت ۱۹۸ .

احمد نعیم

اسلامده فن وفلسفه

معتزلیین

فرقان مبین واحادیث نبویه‌نك الهیات وحکمیاته عائد اولان پارچه‌لری هجرت پیغمبرینك داها برنجی عصرندن اعتباراً نظریات فلسفیه ایچون پك زنکین برموضوع تشکیل ایتمکه باشلامشلردی . آثار فلسفهٔ یونانیه‌نك لسان عربی‌یه نقلندن خیلی زمان اول ، عالم اسلامده بر حرکت فلسفیه تولد ایتمش اولدیغی محققدر . اوروپالی تاریخ علوم مؤلفلرندن بعض ذواتك جهان اسلامی‌ده فکر حکمتك ظهورینه منشأ اوله‌رق کتب فلسفهٔ یونانیه‌نك لسان عربی‌یه نقلی زمانتی کوسترملری یاکلش وخطا آلود بر ادعادر . جناب حیدرك حکمیات الهیه واخلاقیه‌سندن صرف نظر ایدلسه بیله ؛ مشارالیهك دور خلافتنده ؛ علم کلامك اساسلری احضار ایدلدکی باشلانلمش اولدیغی شبهه‌سزدر . اسلامك کندیسنه مخصوص بر فلسفه‌سی ، بر حکمت عالیه‌سی واردر . فلسفهٔ اسلامیه‌نك منشأ ومنبعی ده قرآن کریم واحادیث نبویه‌در . یعنی حکمت اسلامیه برنسیپلری قرآن کریم واحادیث پیغمبریده مندمجدر . آثار فلسفهٔ یونانیه هنوز عربجه‌یه نقل ایدلمه‌مش اولدیغی بر زمانده صفات الهیه ، ومباحث روحیه حقنده متفکرین اسلامیه آره‌سنده پك دقیق مباحثات جریان ایتمش اولدیغی آثار اسلافك تدقیقیله تحقیق واثبات اولنه‌بیلور . بالآخره کتب قدیمه‌نك عربجه‌یه نقلی ساحهٔ تدقیق توسیعه خدمت ایتمش وعالم اسلامده فنون ریاضیه وطبیعیه‌نك انتشار وترقیسنه بر مبدأ حاضرلامشدر . بر حالده‌که فلسفهٔ یونانیه وهندیه‌یه کسب وقوف ایدن علماء اسلامیه مذاهب مختلفهٔ فلسفیه‌یی تدقیق وتتبع ایدرك خطا آلود جهتلری میدانه چیقاره بیله‌جك بر اقتدار کسب ایتمشلر ، محتاج ایضاح اولان نکاتی تشریح وتفصیله موفق اولمشلر ، مسائل غامضه آره‌سنده بر رابطهٔ اساسیه تأسیسنه صرف مقدرت ایلمشلردر .

عالم اسلامده حرکات فکریه‌نك ظهور وصورت توسعنك تدقیق وتتبعی جداً شایان اهمیت بر مسئله‌در . آثار فلسفیه‌نك ترجمه وانتشاری زمانینه قدر کذران ایدن مدت ظرفنده‌کی حرکات فکریه ، بوس بوتون بر سیمای خصوصیته مالکدر . بو دورده ظهور ایدن اعاظم آره‌سنده فلسفه نقطهٔ نظرندن الك چوق شایان تتبع اولان ذوات علماء معتزله‌در . ارباب اعتزالك برنجی درجه‌ده تدقیق ایتدکلری مسائل ، صفات الهیه ، ارادهٔ جزئیه ، قضا وقدر کبی مباحث مغلقه اولمشدر . معتزلین مناقشه و مباحثه‌لرینی سیاسی بر جهته یعنی امامت مسئله‌سنه قدر ایلریله‌تمشلر وامام مشروعك علامات فارقه‌سنك تعیینی خصوصنده برچوق مطالعات سرد ایتمشلردر .

مذهب اعتزال ، عالم اسلامده ظهور ایدن مذهبلرك الك اهمیتلیلرندن معدود اولوب ایکنجی درجه‌ده بر چوق شعباته انقسام ایتمش واسع بر مسلك اعتقادیدر . ارباب اعتزال مطالعه‌لرینی عقل ومنطقه توفیق ایتمکه غیرت ایدرك فکرلرینی کنیش بر ساحه‌ده واولدقجه سربستانه برطرزده جولان ایتدیرمشلردر . اسلامده حیات فلسفیه علماء اعتزالك همتلریله اویانمش و بو مذهب فلسفهٔ اسلامیه‌نك ظهورینه قدر افکار متفکرینی اشغال ایلمشدر . حکماء اسلامیه‌نك نشر آثاره باشلادقلری زمانلرده بیله ارباب اعتزال موقع فلسفیلرینی محافظه ایده بیلمشلردر . ابن سینادن اول کلمش اولان علماء اعتزالك آثارندن بزه قدر پك آز بر شیئی انتقال ایتمش ایسه‌ده شهرستانی کبی بعض اعاظمك مؤلفاتی ایله کتب کلامیه‌ده مذاهب وفرق معتزله حقنده اولدقجه تفصیلاتلی معلومات درج ایدلمشدر .

مباحث کلامیه حقنده عالم اسلامده اویانان حرکات فکریه ریاستنده حسن بصری حضرتلری کوریلیور .

حکمیات فرقانیه‌یی تدقیق وتفسیر ایدن ، مباحث کلامیه حقنده تتبعات عمیقه ومطالعات دقیقه‌ده بولنان ایلك علم کلام عالمی حسن بصری حضرتلریدر . مع مافیه او وقتلر هنوز علم کلام بر فن مدون حالنه افراغ ایدلمامش اولدیغندن ، مباحث کلامیه بر اصول وبرمیتوده توفیقاً تدریس ایدلمیور ، هر بحث پارچه پارچه ؛ آیات و احادیثك تفسیر وتشریحی صره‌سنده ؛ ایضاح اولنیوردی .

حسن بصری تدریساتی فقه ، حدیث وعلم کلامه حصر ایلمش ایدی . علم کلام مناقشاتی ، بر اصول ، برنظام دائره‌سنده وعلم آداب ومناظره قواعدینه توفیقاً الك اول مشارالیهك تلامیذی آره‌سنده ظهور ایتمشدر .

مناقشات مذکوره‌یه وبونك نتیجهٔ طبیعیه‌سی اوله‌رق ظهور ایدن فرق مختلفه ومذاهب متنوعه‌یه دائر مجمل وفقط قطعی معلوماتی شهرستانی‌نك آثار ومؤلفاتنده بوله بیلیورز .

فی‌الحقیقه شهرستانی [*] ، عالم اسلامده اویانان حرکات فکریه ، ظهور ایدن مذاهب مختلفه حقنده قناعت بخش وشایان وثوق و اعتماد معلومات ویره بیلمشدر .

شرح مواقف وشرح مقاصد کبی امهات کتب کلامیه‌ده مسالك ارباب اعتزاله دائرمدلل واساسلی معلومات مندرجدر. فقط بونلرطوپلو برصورتده اولمیوب مباحث کلامیه تعقیب اولنورکن بر مسئله حقنده فرق مختلفه اربابنك رأی ومطالعه‌لری وبوبابده‌کی استدلاللری بالمناسبه ایراد اولنمق صورتیله تشریحاته کیریشلمش واهل سنت علماسنك

[*] ابوالفتح محمد بن ابی‌القاسم عبدالکریم شهرستانی ، مشاهیر متکلمین اسلامیه‌دندر . مشارالیهك علم فقه وفلسفه‌ده احراز ایتمش اولدیغی شهرت شایعه نسبتنده اقتدار و دهاسی بولندیغی آثار ومؤلفاتنك تدقیقندن آکلا-شیلیور . مشارالیه هجرت نبویه‌نك ۴۷۹ سنه‌سنده خراسان ملحقاتندن نیشابور ایله خوارزم آره‌سنده واقع (شهرستان) نام قصبه‌ده تولد ایتمش اولدیغی ایچون (شهرستانی) لقبیله اشتهار ایلمشدر .

مولدینه نظراً شهرستانی‌نك تورك عرقنه منسوب فضلادن اولدیغنه حکم ایدیله بیلیر . شهرستان ، ابی‌القاسم عبدالکریم اقتدارنده داها پك چوق اعاظم حکمایه مهد ظهور اولمشدر .

شهرستانی او وقتلرده فضیلت علمیه‌لری شهرتکیر آفاق اولان (احمد-الخوانی) ، (ابونصرالقشیری) ، (ابوالقاسم الانصاری) کبی ذواتدن فقه ، حدیث ، کلام وحکمت عالیه تحصیل ایتدکدن صوکره مولدینی ترکله بغداده هجرت ایتمشدر .

هجرت نبویه‌نك بشیوز اون تاریخلرنده شهرستانی‌یی بغدادده تدریساتیله مشتهر اعاظم علما میاننده کوریبورز .

بر حالده‌که مجلس عرفانی اکابر زمانك ملازمتکاه فضائل نثاری حالنی آلمشدی . شهرستانی اشعری المذهب اولدیغندن معتزله ، فلاسفه و مذاهب سائره اربابیله مناقشات ومباحثات دائمه‌ده بولنوردی .

شهرستانی علم کلام وفلسفه‌ده عالم اسلامك معروف وشعشعه‌دار سیمالرندن صاییلور . حکمت و فلسفه ایله شرع و دینی توحید خصوصنده پك چوق مساعی خداپسندانه‌ده بولنمشدر. فلسفه‌ایله فرط اشتغالی، دین‌ایله حکمتی توحید خصوصنده‌کی غیرت متبحرانه‌سی، کوته‌بین‌بعض‌ارباب‌تعصبك عروق جهالتلرینی تحریك ایلمش اولدیغندن حقنده ناپجا تعریضلرده بولنمشلردر. فقط شهرستانی‌نك پایهٔ عرفانی بوکبی عجزه‌نك هدف تشنیعی اولمقدن پك یوکسکدر .

اساساً متعرضین ، مشارالیهك قدرت علمیه وفلسفیه‌سی قارشوسنده فك دهانه مقتدر اوله‌مدقلرندن آرقه‌دن آرقه‌یه تعریضاتده بولنمقله تشفیٔ صدره چالیشیورلردی . قاره بولوطلر حزمات شمسیه‌نك آتشین تأثیراتی آلتنده پك چابوق طاغیلدقلری کبی متعرضین‌ده شهرستانی‌نك مدلل ومقنع تقریراتنه قارشی حضورنده آغیز آچه‌میه‌رق بر کوشه‌یه صیویشیورلردی . شهرستانی حقنده او زمانلرده روا کوریلان تشنیعات غرضکارانه مشار الیهك قدر و منزلت عرفانیی بوس بوتون اعلا ایلمشدر .

شهرستانی تدریسات وتألیفاتنده اشعری مذهبنی مدافعه ایتمش وشرع وحکمتك تألیفنه چالیشمشدر .

مشارالیه آلتمش دوقوز یاشنده اولدیغی حالده ۵۴۸ تاریخنده ارتحال داربقا ایلمشدر. اخلافه براقدیغی آثار مخلده میاننده : (کتاب‌الملل والنحل) (نهایة الاقدام فی‌علم الکلام) ، (المناهیج والبیان) ، (کتاب‌المصارعه) ، (تلخیص‌الاقسام لمذاهب الانام) کبی مؤلفات معظمه، اك قیمتدار کتب علمیه صره‌سنده تعداد اولنه بیلورلر .

مشارالیهك (کتاب الملل والنحل) عنوانلی اثر عالیسی اولجه لاتینجه‌یه ترجمه ایدلمش اولدیغی کبی بالآخره انکلیز ، فرانسز وآلمان لسانلرینه‌ده نقل وترجمه ایدلمشدر .

فرق مختلفه ارکاننه قارشی سرد ایتدکلری اعتراضات وادله‌نك ذکریله اکتفا ایدلمشدر . بوکبی کتابلردن مطلوب معلوماتی الده ایده‌بیلمك هم وقته ، هم‌ده یوریجی برتتبعه محتاجدر .

حسن بصری [*] اعتقادیات وعملیاتده پایهٔ فتوایی احراز ایتمش اولدیغندن هرکس هرتورلو شبه‌لرینی کندیسنه عرض ایدرلردی. ایلك دفعه میدان مناقشه‌یه آتیلان قضا ، قدر وصفات‌الله مسائلی اولمشدر . حسن بصری جبرمعتدل اصولنی قبول ایده‌رك تلامیذینه‌ده بوعقیده‌یی تعلیم ایدردی . دور حیدرده ظهور ایدن خوارجله غلاة شیعه‌نك برسوری سفسطه‌دن عبارت اولان مدعیات غریبه ومعتقدات عجیبه‌لری برطرف ایدیلیرسه ، متفکرین اسلامیه آره‌سنده ایلك‌دفعه قورجالانان مسائلك قضا، قدروارادهٔ جزئیه کبی مباحث دقیقه اولدیغی آکلاشیلیور. بودورك متفکر دماغلری اوزرنده فلسفهٔ یونانیه‌نك هیچ برتأثیری اولمامشدر. چونکه‌اووقت عالم اسلامده هنوز آثارقدیمه مندرجاتنه وقوف پیداایدیله‌مه‌مشدی . مذهب اعتزالك ظهورندن اول (قدر) مسئله‌سی مناقشات مهمه‌یه یول آچمش ، ایلك دفعه حسن بصری تلامیذندن معبد وعطا بن‌یاسر نامنده ایکی‌ذات بوبابده سرد مطالعاته‌قیام‌ایتمشلردر. بونلر کندیلرینه قدریون نامی ویرمشلر وانسانك خیروشری‌اختیاریله حصوله کتیردیکی نتیجه‌سنی چیقارمشلردر . معبدك قدر حقنده‌کی نشریاتی افکار عمومیه‌ده پك چوق هیجانی موجب اولدیغندن مرقوم خلفاء امویه‌دن عبدالملك طرفندن هجرتك سکسانجی سنه‌سنده صلباً اعدام ایدلمشدی . عینی فکر ومسلکی تعقیب ایدن ابومروان دمشق ایسه هشام ابن عبدالملکك امریله شامك قاپوسنه آصیلمشدر .

ابومروانك ، افکار وملاحظاتی مربستانه اعلاندن چکینمز ، هیچ برقیده رعایته لزوم کورمز برشخص اولدیغی آکلاشیلیور .

عطا بن یاسرکه امهات محترمه‌دن میمونه حضرتلرینك آزادلی کوله‌سی ایدی . اراده مسئله‌سنده ارباب اعتزاله پیشرو اولمشدر . انسانك بالجمله افعالی کندی اختیار وارداه‌سیله یاپمقده اولدیغی اعلان ایدنلره اولجه (قدریه) اسمی‌ویرلمشدی . قدریه‌لر انساندن صدورایدن شیئی، کوتی بوتون‌افعال وحرکاتك خالق ینه‌انسانك کندیسی اولدیغنی تعلیم ایدرلردی .

بونلر ظلم ، شر، کفر وسائر معاصینك تقدیر الٓهی ایله‌اولمدیغنی مردوانیانه قدری کلیاً انکارایتمشلردر. ارباب‌اعتزال اراده‌مسئله‌سنده

[*] حسن‌بصری ، ابوسعید بن‌جعفر کنیه‌سیله مشهوردر. مشارالیه هجرتك یکرمی برنجی تاریخنده تولد ایتمش وسکسان طقوز یاشنده اولدیغی حالده یوز اونجی سنهٔ هجریه‌سنده ارتحال ایلمشدر . پدری اصحاب کرامدن زید بن ثابت‌الانصارینك کوله‌سی ووالده‌سی‌ده ازواج طاهرات نبویه‌دن ام سلمه حضرتلرینك جاریه‌سی ایدی . کندیسینك اصحاب کرامدن برچوق ذاتك شرفیاب ملاقاتی اولدیغی محققدر . اتقا وعرفانیله جهان اسلامده ابدی برنام ذی‌احترام براقشدر .

فقه ، حدیث ، کلام وحکمیات تدریساتیله مشغول اولمش وکندیسندن علم وعرفانلریله مشتهر پك چوق اعاظم اخذ علوم ایلمشلردر . حسن‌بصرینك ابن عباس حضرتلرندن حدیث وتفسیر تعلم ایلدیکی مرویدر .

قدریلرك فکرینی قبول ایتمشلرسه‌ده (القدرية مجوس هذه‌الامة = بوامتك مجوسیلری قدریلردر) حدیثنه ماصدق اولمقدن احترازاً کندیلرینه (ارباب عدل وتوحید) اسمنی ویرمشلردر . معتزلین دییورلردی‌که : (انسان حقنده اصلحه مراعات ایتمك ، مطیع اولان قوللره خیرایله مکافات ویرمك جناب‌حقه واجبدر وبووجوب مقتضای عدالتدر .) بو عقیده‌لرینه استناداً‌در‌که ارباب اعتزال کندیلرینه (اهل عدل) عنوانی ویریورلردی .

صفات الٰهیه‌یی احکام ذهنیه‌دن عد یعنی ذات‌الله ایله قائم صفات قدیمه‌یی نفی ایتمك صورتیله‌تعدد قدمانبوتنه میدان ویرمدکلری جهتله‌ده (اهل‌التوحید) نامنی آلیورلردی .

مذهب اعتزالك مؤسسی (واصل بن عطا)نامنده برذاتدر. واصل هجرتك سکسانجی سنه‌سنده مدینه‌ده تولد ایتمشدر . کندیسنك بنی مخزوم آزادلیلرندن اولدیغی مرویدر . تاریخ وفاتی ۱۳۱ نجی سنهٔ هجریه‌سنه تصادف ایدر .

واصل ، حسن بصرینك تلامیذندن ایدی . مرتکب کبیره‌نك ایمانی مسئله‌سنده‌استادینك فکرینه‌مخالف رأی ومطالعه‌ده‌بولندیغندن حسن‌دن آیرلمش ومذهب اعتزالی تأسیس ایلشدر . شویله‌که : حسن بصری تدریساتده بولنورکن برشخص کله‌رك مشارالیه خطاباً : (حضرت‌استاد زمانمزده برجماعت ظهور ایتدی‌که کناه‌کبائر ارتکاب ایدنلری تکفیر ایدییورلر .

دیکر برجماعت‌ده کافراولان برشخصك طاعات‌وعباداتی کندیسنه هیچ برفائده ویرمدیکی کبی؛ ایمان‌ایله برابر اولورسه؛ معصیت‌ده مضر دکلدر ادعاسنده بولنیورلر . بزبونلرك هانکیسنه اعتقاد ایده‌جکز ؟) سؤالنی ایراد ایتمشدی .

حسن بصری جواب ویرمکه حاضرلاندیغی اثناده تلمیذانی میاننده بولنان واصل بن عطا اورته‌یه آتیله‌رق : کناه کبائر ارتکاب ایدن کیمسه نه مؤمن نه‌ده کافردر. کفر ایله ایمان آره‌سنده بر منزله‌ده‌در .) جوابنی ویرمش وخلقهٔ تدرسدن قیامله مسجدك دیرکلرندن‌برینه طایانه‌رق‌اطرافنه طوپلانان‌خلقه بوبابده‌کی مطالعه‌سنی آکلاتمغه باشلامشدی . بواثناده حسن بصری : (قد اعتزل عنا واصل = واصل بزدن آیرلدی) دیمش اولدیغندن واصل وطرفدارانه اوندن صوکره (معتزله) نامی ویرلمشدر .

واصل [*] اووقت باشنه طوپلانان خلقه بوبابده‌کی فکرینی شو صورتله ایضاح ایلشدی : (مؤمن ممدوحدر . فاسق ایسه مدحه مستحق اولمدیغندن مؤمن اوله‌مز . فقط فاسق یعنی کناه کبائر مرتکبی کلهٔ شهادت کتیردیکی واعمال شرعیه‌یی ایفا ایتدیکی جهتله کندیسنه کافرده دینیله‌مز . بلا توبه وفات ایدرسه ابدیاً دوزخده قالیر. چونکه یوم عقباده انسانلر بری اهل جنت دیکری، اهل جهنم اولمق اوزره یالکز ایکی فرقه‌یه آیرلشلردر . آره‌لرنده اوچنجی برفرقه یوقدر . فقط فاسقك درکه‌سی کافرك درکه‌سی فوقنده اوله‌جغندن‌بالطبع فاسقك عذابی‌ده بالنسبه خفیف اولمق ایجاب ایدر .)

واصل بالآخره‌صفات الٰهیه‌یی‌ده انکار ایلشدر. واصل ، وحدانیت ربانیه‌نك تحققی ایچون صفات یزدانیه‌نك نفیی لازمدر دییوردی . صفات ازلیه ایله متصف بر (الله) تصورینی واصلك ذهنی بردرلو قابلایه‌میور ودییوردی‌که : ذات باری‌یه برصفت ازلیه اثبات ایدن کیمسه ایکی الله وجودینه اعتقاد ایتمش اولور .

واصلك تلمیذانی بومسئله‌یی تشریح ایچون بروجه آتی اوچ‌دلیل ایراد ایلشلردر :

۱ . — ذات الوهیته زائد اوله‌رق بر طاقم صفتلرك بولندیغی قبول ایدیلیرسه صفات مذکوره‌نك یاحادث ویاقدیم اولملری ایجاب ایدر . حادث اولورلرسه ذات الوهیتك محل حوادث اولمسی اقتضا ایدرکه منافئ وجوبدر . قدیم اولورلرسه تعدد قدماء لازم کلیر . حالبوکه ذات‌الٰهی‌دن باشقه‌قدیم بولندیغنه قناعت کفری مستلزمدر.

۲ . — ذات بارینك قادریت وعالمیتی واجب اولدیغندن غیره محتاج اولمز . بناءً علیه جناب حقه ذاتنك غیری صفات اثباتنه حاجت یوقدر .

۳ . — ذات الوهیته اثبات ایدیلن صفات ، صفات کمالیه اولدیغندن جناب حقك ذاتنه زائد اوله‌رق بوکبی صفات ایله قیامی قبول ایدیلیرسه جناب اقدسك بذاته ناقص اولوب غیر ایله استکمال ایتدیکنه قائل اولمق ایجاب ایدرکه بونی هیچ برصاحب فکروا‌ذعان ترویج ایده‌مز . بناءً علیه جناب باری کرچه عالمدر، قادردر.... الخ فقط کندیسنك‌علم ، قدرت .... الخ کبی ذاتنه‌زائد اوله‌رق صفتلری یوقدر . ذات اقدس الٰهیسی معلوماته تعلق اعتباریله عالم ، مقدوراته تعلق اعتباریله‌ده قادردر .

م . شمس‌الدين

---

[*] واصل بن عطا ابوالحذیفه کنیه‌سیله مشهور اولوب هجرت نبویه‌نك سکساننجی تاریخنده مدینهٔ منوره‌ده تولد ایتمشدر . بالآخره بصره‌یه‌کیده‌رك حسن بصرینك درسلرینه ملازمته باشلامشدر . واصل فوق‌العاده نطوق برذات ایدی . شاعر شهیر (بشار بن برد) ایله پك چوق معارضه‌لری واردر . واصل ۱۳۱ تاریخنده ارتحال ایلشدر . کندیسنك برقاچ اثری اولدیغی روایت ایدیلیور . « کتاب اصناف المرجئه » ، « کتاب فی‌التوبة » ، « کتاب المنزلة بین المنزلتین » ، « کتاب معانی القرآن » ، « کتاب الخطب فی‌التوحید والعدل » اسمنده‌کی مؤلفات بومیانده تعداد اولنمقده‌در .

واصل ، عمرو بن عبید نامنده‌کی عالمله اجرا ایتدیکی مباحثاتی جامع اولمق اوزره (کتاب السبل الی معرفة الحق ، کتاب فی الدعوه ، کتاب طبقات اهل العلم والجهل) عنوانلری آلتنده برقاچ‌ده رساله یازمشدر . روایته نظراً واصل (ر) حرفنی (غ) کبی تلفظ ایتدیکندن کندیسیله استهزا ایدلمه‌سنه میدان‌ویرمه‌مك ایچون خطابه ونطقلرنده واثنای تدریساتده (ر) حرفنی حاوی برکلمه تلفظندن صوك درجه اجتناب ایدرمش ، عینی معنایی افاده ایتمك اوزره باشقه کلمه وجمله‌لر ایرادی مجبوریتنده قالدیغندن خطابه‌لری غایت اوزون اولورمش .

اجتماعيات

تنظيماتجيلق افلاس ايتديمي ؟

— يونس نادي بكه —

ملتلرك سرنوشت تاريخيلري ، ايجابات روحيه‌لرينك نتايج قسريه‌سندن ، بونتايجك تسلسل وتعاقبندن باشقه برشي دكلدر .

هرملت تمايلات روحيه‌سنه ، ايجابات عرقيه‌سنه ، عنعنات ارثيه‌سنه كوره اداره ايدلمك ايستر . بو ، براحتياج مبرمدر . اساسات مذكوره‌دن انحراف كوسترلديكي آنده بنيهٔ ملت‌ده فجيعه‌دار اختلاجلر، اليم صيزيلر ، باش كوسترير. خسته‌لق بوتون وخامت بحران انكيزيله وجود ملي صارصار ، ضعيف دوشورير و نهايت اوني ديكر خسته‌لقلره‌ده مستعد اوله‌جق برزمين حالنه كتيرير .

اسباب مرض تعيين ، خسته‌لق حقيله تشخيص ايدلمكسزين بنيه‌نك استعداديله يك ده اويغون اولميان سقيم تدبيرلره مراجعته ، ياكاش علاجلرله تداوي‌يه قالقيشيلير‌سه خسته‌لغك زواله دكل بالعكس وخامت وشدت كسب ايتمه‌سنه خدمت ايدلمش اولور . هرملت كندي ذهنيتيله متناسب تشيلات ايستر. ملتلرك تشكيلات اداريه واجتماعيه‌لري ذهنيتلرينك ، تمايلات روحيه‌لرينك ، عنعنات ارثيه‌لرينك مولودي دكليدر ؟ واويله اولمق ايجاب ايتمزمي ؟ چونكه عكس تقديرده اوملت ايچون اامهٔ صحت بلكه ده محافظهٔ حيات جداً مشكلات كسب ايده‌جكي محققدر بوحال ، لايتغير برقانون طبيعيدر. برملته باشقه برذهنيته ، آيري برعنعنه‌يه مالك ، احوال روحيه . اعتيادات قوميه ، ايجابات عرقيه وحتى طرز معيشتجه بوس بوتون فرقلي اولان ديكر بر ملتك تشكيلات اداريه واجتماعيه‌سني عيناً تطبيقه قالقيشمق قدر تهلكه‌لي برتشبث اولورمي ؟ بويله بر حركت اوملتك بنيهٔ مقاومه‌سني تهزيل بلكه‌ده محو ايتمك كبي برنتيجه توليد ايتمزمي ؟

بوكبي بر تشبثك نتايج مضره‌سي تقدير ايدله‌ميه‌جك قدر محروم اذعان اولمق ايجاب ايدركه عاقبتي بو درجه قاراكلق وتهلكه‌دار برايشه ؛ بلا تردد ؛ كيريشلمك جسارتي كوستريله‌بيلسون !

بالجيغه صاپلانمش بر ملتي ، هزاله اوغرامش بر عرقي قورتارمق كبي نجيب برسودا ايله عزمكارانه اورته‌يه آتيلان وجدانلر، نواميس طبيعيه‌نك ايجاباتندن انحراف ايتمك احتمالي قارشوسنده‌دائما تيتره‌ملي ، قوانين فطرتي هروقت كوز اوكنده بولنديرمليدر .

صحنهٔ طبيعت بردرسخانهٔ حكمت آموزدر. نافذ وبصيرتكار دماغلر بوراده ؛ هروقت؛ بدايع صمدانيه‌نك كونا كون انجه‌لكلريني،لايتغير وشايان تقليد قانونلريني برنظر عبرت وانتباهله تتبع ايده‌بيليرلر .

ملتلرك طرز اصلاحات وتنظيماتني قيد ايدن صحايف تاريخ تدقيق ايدلنجه كوريليوركه برملتك حيات اجتماعي وسياسيسني تنظيم، تربيه‌سني تكفل، رهبرلكني درعهده ايتمك عزميله اورتايه آتيلمش اولانلر، قوانين طبيعيه‌يه توفيق حركت خصوصنه نه قدر غيرت كوسترمشلرسه مساعيلرنده اودرجه مظهر موفقيت اولمشلردر . عكس حالايسه‌دائما وخيم اختلاجلره ، مهلك بحرانلره ميدان ويرمشدر .

سلسلهٔ عضوياتي تتبع ايتديكمز زمان مشاهده ايدييورزكه : هرحيوان ياشامق ايچون تنفسه ، تنفس ايچونده برجهاز مخصوصه محتاج بولنور . فقط ، جهاز تنفس عضوياتك كافه‌سنده عيني طرز وعيني بنيه‌ده تكون ايتمه‌مش، حيوانك نوعنه ، طرز معيشتنه ، محيطنه كوره تحولات مهمه‌يه اوغرامشدر. انسانلر رئه‌لري، اسماك غلصمه‌لري، حشراتده قصبه‌لري واسطه‌سيله تنفس ايدييورلر .

بر بالق صودن چيقاريلنجه هواسزلقدن درحال تلف اوليور . چونكه عضويتيله اويغون اولميان بر محيط داخلنه آتيليور . حالبوكه بالق صو درونده تعيش ايتديكي ايچون عضو تنفسي غلصمه شكلنده تكون ايتمشدر. جهاز تنفسك رئه‌صورتنده اولمسني ايجاب ايدن باشقه برمحيطده ياشايه‌مز ،عضويتي بوكا مساعد دكلدر. عينيله برملت‌ده؛ مجبولات عرقيه‌سي ،عنعنات قوميه‌سي ، تمايلات روحيه‌سي خلاصه كندي ذهنيتي (mentalité) ايله اويغون اولميان تشكيلات وتنظيماته تابع طوتيلمق ايسته‌نيليرسه ؛ عضويتي توليد ايدن محيطدن خارجه چيقارلمش بالق كبي ياشايه‌مز.

لاتين عرقنك ذهنيتي، عنعنه‌سي، اعتياداتي، تمايلاتي باشقه آنغلو ساقسون عرقنك‌ده ينه باشقه‌در. مذهب اختلافندن صرف نظر، عيني دينه ، عيني عقيده‌يه مربوط اولان بو ايكي عرقدن برينك سعادتي تأمين ايدن تشكيلات عيناً ديكرينه‌تطبيق ايديله‌جك اولورسه‌احتمالكه اونك بادئ سفالت وانقراضي اوله‌بيلور . فرانسز تشكيلاتيله انكليز تشكيلاتي آره‌سنده‌كي عظيم فرقلر، بو ايكي ملتك ذهنيتجه اولان آيريلقلرندن نشأت ايتديكي شبهه‌سزدر .

عجبا بو فرق شرق ايله غرب آره‌سنده داها درين، داها اوچوروملي دكليدر ؟ ديني، عنعنه‌سي، عادات‌واخلاقي، تمايلات روحيه‌سي، حتى درجهٔ تنوري بوس بوتون باشقه اولان شرقه ؛كليشي كوزل ؛ غربك، غربليلردنده بزمله مجانست‌روحيه واعتياداتي انكليز والمانلردن داها آز اولان فرانسزلرك ،هرعادتي، هراصولني، هرنوع تشكيلاتني «عيناً » تطبيق ايتمكه چاليشمق ، اونلري على العميا تقليده قالقشمق قانون طبيعتي هيچه صايمقدن باشقه نه ايله توصيف اوله‌بيلور ؟

بزم ايچون شايان عبرت دكليدركه: فرانسه‌ده قاردينااللغك كرسئ حشمتي غيجبرداركن، روسيه چارلغي، سلطنت شكيمه‌داريني اورتودوقسلق حسياتنك تهييجيله تحكيمه چاليشيوردي . رومانوفلر هم ساحهٔ انتباهه آتيلان اسلاولرك معظم تاجداري، هم ده اورتودوقس كتلهٔ عظيمه‌سنك عالم‌شمول برحامئ افخمي اولمقله افتخارايدييورلر، كتله‌ي كندي ذهنيتي داخلنده متين وصارصيلمز خطوه‌لرله ترقي‌يه، تكامله سوروكله‌يورلردي !

چونكه فرانسزلرك ذهنيتى او يولى روسلركىده بو يولى تعقيب ايتمه‌يى ايجاب ايديبوردى .

فرانسه داخلنده قاتوليكلكى بوغمغه چاليشان اللر، شرقده ؛ آغير وقوتلى پنچه‌لرله ؛ مفرط و متعصب بر خرستيان رولى اويناماقدن چكينميورلردى . شرقده‌كى منافعك محافظه‌سى ، شرقده‌كى نفوذك دوام وتوسعى (رونسانس) اولادلرينك خارجه قارشى ديندار ، عنعه‌پرور بركسوهٔ تعصبه بورونملرينى اقتضا ايديبوردى . حتى بوكون بيله (وولتر) ك حفيدلرى ، (فليكس دانته‌ك) ك معاصرلرى ؛ منافع سياسيه‌نك تأمينى ايچون قناعت وجدانيه‌لرينى چيكنه‌مكدن قاچينميورلر .

* * *

شرق ، سنه‌لرجه معناسز حربلر، فائده‌سز شانلر آرقه‌سنده قوشه قوشه نهايت بى تاب وتوان دوشمش ؛ پك طبيعى اوله‌رق ؛ وسادهٔ استراحته طيانمغه مجبور قالمشدى . ملته افاضه روح ايتملرى ايجاب ايدن ؛ شاعرلر ، هادم اخلاق غزللريله ، توريدپلر ، اساطيرى حكايه‌لرى ، عطالت بخش خرافه‌لريله درحال زواللى ملتك سرباليننه اوشوشه‌رك متصل نينى سويلكه ، اونى خواب كران غفلت وسفاهته طالديرمغه چاليشيورلردى . بوكا موفق ده اولمشلردى . حالبوكه بو اثناده غرب ، ساحهٔ ترقى وفعاليتده آلابيلديكنه ايلريله‌يوردى . نهايت برزمان كلدى كه غربك درودپوارى، ايچنده قاپنايان سيلابهٔ احتراصاتى محافظه ايده‌ميه‌جك بر حاله معروض قالدى .

بو سيلابهٔ شرقى استيلا ايتمك ، شرقليلرى بوغمق ايچون امانسز هجوملرله بو ديارلره ، غافل ، لاقيد وبوتون معناسيله مرحمتسز اولادلرى طرفندن متمادياً خيرپالانمق صورتيله مقهور ونيكس ايكله‌ين بدبخت يورديمزه توجه ايتمشدى .

ايلك حمله‌ده برمانعه‌يه چارپدى : جهالت آلتنده اويوشمش ، خرافات آره‌سنده بوغولمش ، عطالت وسفاهت ايچنده كوفلنمش ، يوصوون باغلامش اولمقله برابر ؛ بويورد ؛ عرش خلافت اطرافنده طوپلانمش، روحاً ، وجداناً متحد بركتلهٔ عظيمه‌نك قبله‌كاهى ايدى. دين اوغرنده هرفدا كارلغى كوزه آلان ، ياشهيد ، ياغازى كلبانكيله اولومه آتيلمه‌دن احتراز ايتمه‌ين بوكتلهٔ متحده ايله چارپشمق تهلكه‌لى كوريليوردى . برقاچ تجربه ياپيلدى . بعضاً موفقيتله نتيجه‌لنمكله برابر ، بوتجربه‌لر چوغه مال اولمشدى. مع مافيه يأس كتيرلمدى . باشقه يوللر آراندى. نهايت ابليس پسند خدعه‌لرله بواتحادى بوزمق ، او كتله‌نك بنياد متانتى اولان عقيده‌يى صارصمق اسبابنه توسل ايدلدى .

بو آندن اعتباراً يورديمزه سورى سورى صلح اردولرى كوندرلمكه باشلاندى . بونلر ، مليونلر صرفندن چكينميور ، زه‌ده برغلبه‌لك شهر وارسه ؛ جراده منتشره كبى ؛ اورالره طاغيليورلردى .

هركيتدكلرى يرده ، عنعنات وعصبيت مرقيه‌مزك ، مزاياى نجيبه وسجاياى قوميه‌مزك تهزيل وامحاسنه مخصوص برر (اين) دن باشقه بركله ايله توصيف اولنه‌ميان او معهود مكتبلرينى درحال آچديلر .

برطرفدن‌ده الك يوكسك مقاماته قدرصوقيله‌رق اكابر آره‌سنه مضر تحملر صاچمقدن كيرى قالمديلر . وزيرلرمزه محرم اسرار ، رجالمزه خيرخواه برر مستشار ، چوجوقلرمزه امين مربى ، قيزلرمزه ناموسكار برر رفيقه اولديلر . هيچ بيقمديلر ، بيلغنلق كوسترمديلر ، كيجه‌يى كوندوزه قاته‌رق متصل چاليشديلر ، نهايت مساعيلرينك ثمراتنى ؛ اميدلرينك قات قات فوقنده اولمق اوزره ؛ اقتطاف ايتمش اولديلر .

الك پارلاق و الك بارز اثرى ؛ ميقروب يوواسى اولمق اوزره ؛ طيرناقلرى اوزاتمق صورتنده تجلى ايدن بومشئوم تربيه، غربك بوتون سيئات سفالت آلودينى معصوم شرقليلره تلقيحدن باشقه برغايه كوزتميوردى . غربك علم وعرفانى، صنعت وتجارتى ، چاليشقانلغى ايسه ، پك يبانجى شيلر مثابه‌سنده قالمشدى . ينه بونلرك تلقيناتى نتيجه‌سى اوله‌رق عنعنات مليه‌يه ، عصبيت قوميه‌يه قارشى ـ بو يولده تربيه آلانلر آره‌سنده ـ درين برنفرت اويواندى. ملت حقير كورولدى، عنعنه‌لرله استهزا ايدلمكه باشلاندى ، « تركلك » ، قابالق وباربارلق كبى كلمات تحقيريه صره‌سنه كچدى .

هيئت مجموعهٔ ملت آره‌سنده‌كى روابط چوزولدى. نتيجه‌ده مملكتنك طبقهٔ منوره (!) وداها دوغريسى متقلبه‌سيله كتلهٔ اصليه‌سى يعنى ملت آره‌سنده قورقونج اوچوروملر آچيلدى ، دريندن درينه منفور آيريلقلر ، تهلكه‌لى چارپشمه‌لر باش كوستردى !..

* * *

تنظيماتچيلغك ؛ ملتك ذهنيتى كوزتمكسزين؛ كوركورينه آوروپايى تقليد ايتمك كبى برشكل عجيب آلمسى ايشته بوكبى عواملك تحت تأثيرنده وقوعه كلدى . غريبدركه شايان امتثال نواميس عاليه‌دن اولان (كما تكونوا يولى عليكم) دستورينى اونودان غرب پرستلر ، (les peuples ont le gouvernement qu'ils méritent) قانوننندن‌ده غافل بولنيورلردى. شرقى وشرقيلرك ذهنيتى ، احوال روحيه‌سنى تفحص زحمتنه قاتلانميانلر، بلكه‌ده بويله برتشبثى عبث كورنلر؛ مع التأسف؛ غربك وضع ايتديكى قوانين اجتماعيه واصول اداره‌دن‌ده بى خبر بولنيورلر ، يالكز شب‌پره كوزلرى قماشديران جلاى ظاهرينك آتشين برمفتونى ، شوريده برمقلدى اولمقله اكتفا ايديورلردى . ظن ايديورلردى كه : آوروپايى كوزكورينه تقليد ايتمكله اونك صعود ايتمش اولديغى درجهٔ بالا ترينه ارتقا ايتمك ممكن اوله‌جق . نه‌واهى خليا !

تنظيماتچيلر ميانده ؛ هيچ شبهه‌يوق ؛ ملتى قورتارمق عشقيله تيتره‌ين برچوق قلبلرده واردى . بونلر كوريوردپلركه جندره‌لينك قورمش اولديغى تشكيلات بالآخره مملكتك توسعى ، سلطنتك تزايد شكوه وسطوتيله متناسباً تأييد وتحكيم ايديله‌جكنه مع التأسف بوس بوتون اهمال ايدلمشدى .

داها صوكره وبالخاصه سليم ثانى دورندن اعتباراً ادارهٔ حكومته قاريشان اجنبى عنصرلرك نفوذ وتسلطى آرتدقجه تشكيلات قديمه‌نك تملرده اويولمغه باشلانمشدى . زمان كچدكچه تخريباتك شدت

ودائره‌سی‌ده تزايد ايتمشدی . بنياد سلطنت چوككه حاضرلانديغی برزمانده سليم ثالث يتشمش، محمود ثانی‌ده تخت خلافتی كيرن طفيلياتی ــ خدا پسند بر عزم ايله ــ تميزليه بيلمشدی . فقط بونكله ايش بيتمه‌مشدی . مشرف خراب اولان بنای سلطنت احتياجات عصريه ايله متناسب يكی تشكيلات ايستيوردی . طرز قديمك تعقيب وادامه‌سی صورت محققه‌ده مملكتك انقراض قطعيسنی انتاج ايده‌جكدی .

چونكه غرب بوتون صولت ودهشتيله شرقه يوكله‌نيور ، اونی بوغمق ، بلع ايتمك ايچون قانلی ديشلرنی بيليوردی .

وطنك سمای سكوننده طولاشان تهلكه‌يه قارشی ، يكی تشكيلات ياپمق ، غربليلر كبی قوت وانسجام كسب ايتمك ، تجارت وصناعتده، وبالخاصه معارفده ايلريله‌مكله چاليشمقدن باشقه چاره يوقدی .

برچوق ترددن صوكره نهايت بوغايه‌يه طوغری يورينمك قرار ويرلدی . ايلك آديملر آتيلدی . فقط تيتره‌يه‌رك ! اساسلر قورولدی فقط متانتسز انقاض ايله وصاغلام اولميان برزمين اوزرينه ! الك اول زمينی احضار ايتمك ، تشكيلاتی محيطك قبول ايده‌جكی بر شكلده ، كتله‌نك اعتماد وحرمت ايتديكی الر واسطه‌سيله قورمق لازمدی . بوياپيله‌مدی. رهگذار فعاليتده تصادف ايديله‌جك كردابلر ، اوچوروملر ، باطاقلقلر اولجه تخمين اولنه‌مدی .

بوآندن اعتباراً صنوف ملت آره‌سنده درين درين منافرتلر ، آكلاشيله‌مزلقلر بوتون شدتيله باش كوستردی .

مكتبلر آچيلمش ، فقط مدرسه‌لر اونوتلمشدی . حالبوكه بوايكی فابريقه مملكتــه سوری سوری مستهلك يتشــديريورلردی . بونلر آره‌سنده بك قورقونج بر اوچوروم آچيلدی . مكتب فابريقه‌ســنك محصوللری نه ياپيورسه مدرسه فابريقه‌سنك محصوللری اونك عكسنی تلقين ايديوردی. برينك بياض ديديكنه ديكری سياه صفتی ويرمكی بر وظيفه بيليوردی . چونكه بری چيقيور ، ديكری اينيور ، بری موقعنی ترك ايديور ، ديكری او موقعه نامزد بولنيوردی . بو حال پك طبيعی اوله‌رق آره‌ده تهلكه‌لی بر خصومت ، ايچين ايچين بركين ونفرت توليد ايديوردی . بری ملتی برطرفه ، ديكری عكس جهته سوقه باشلاديلر . بری ماضيدن موروث نفوذينه استناداً كتله‌يه حاكم بولنيور ، ديكری‌ده نفوذ حكومتی النه آلمغه چاليشيوردی . بری خلقك معنوياتنه ، روحنه حاكم ، ديكری ماديتنده فرمان فرما !...

بوصورتله آچيلان باب جدال ، ملته معين بر تربيــه ويرمكه ؛ طبيعتيله ؛ مدهش بر مانعه تشكيل ايتدی . آره‌ده متحد بر غايه ، بر ايده آل يوقدی . خلق ، بر طرفدن اويوشوقلغه دوشــيور ، ديكر طرفدن‌ده عنعناته اولان مربوطيت آزاليوردی . هرايكی جريانده مدهش ومهلك ايدی. نتيجه‌سی ايسه بوكونكی حال فلاكت اشتمال! شبهه يوقكه بوكون معروض قالديغمز خونين و مدهش فلاكتلرك ترتيبات واستحضارات حاضره‌يه عائد برچوق سببلری واردر . فقط الك مهم والك مؤثر سببلر داها درين وداها ياشليدر .

اوته‌دن بری ياپيلان تشكيلات و تنظيمات خلقك ذهنيتيله اويغون بر طرزده تأسيس و تطبيق ايدلسه ، مكتبلر ياپيليركن مدرسه‌لر اونودلمسه ، بوايكی فابريقه‌نك عينی غايه‌يه متوجه ، عينی طرز تعليم وتربيه كورمش عنصر يتشديرمسی تأمين ايدلمش اولسيدی ؛ هيچ شبهه يوق ؛ وطنك شمدی عرض ايتديكی منظره بوس بوتون باشقه بر شكلده اوله‌جقدی .

بوكون مختلف جريانلر اوكنده يوجالايان سفينهٔ دولت ، ماهر قاپودانلری ، اويغون مرتباتيله مرسای مقصوده طوغری كمال عزم ومتانتله ايلريله‌يه‌جكدی . نه‌چاره‌كه بويله ياپيله‌مدی برطرفدن اولاد وطندن مهم بر قسمنك يوصونلی يووه‌لرده ، كوفلی خرافه‌لرله سل دماغی‌يه اوغرامه‌لرينه ؛ داها بلاليسی ؛ بومرض مهلكك ، مملكتك الك مجرا كويلرينه قدر كوتوريله‌رك الصاف عنصرلره تقليح ايدلمه‌سنه قارشی لاقيدی كوستريليركن ديكر طرفدن‌ده ، زنكين اولادلرينك اجنبی ايلرنده ، ملتلرنی ، دينلرنی اونوتديره‌جق وبلكه محقر كوستره‌جك بر تربيه آلملرينه مسامحه كوستريليوردی. بوكونكی نسل ياكلش وتقليدی تنظيماتچيلغك قربانيدر ، بوندن شبهه يوق ! فقط بوحقيقت تماميله اكلاشيله‌رق هركسه انتباه كلديمی ؛ ايشته بوراسی شبهه‌لی چونكه تنظيماتچيلغك تاريخچهٔ ظهور ورغبتی وبوكونكی جريان كوز اوكنــده كتيريلنجه انسان كندی كنديسنه شو محق سؤالی ايراد مجبوريتندن قورتيله‌ميور. عجبا تنظيماتچيلق افلاس ايتديمی؟ يوقسه داها زياده رغبتمی قازاندی؟ ..

م . شمس الدين

تربيه و تعليم

اعتراف واشهاد مقاله‌سی مناسبتيله

درس عاملر، خواجه‌لر ايچنده برموقع ممتاز واحترامی حائز سكز ، اون ذاتك امضاسيله اشهاد واعتراف عنوانی آلتنده عالم اسلامه قارشی جدی، فقط صميمی بر لسان ايله يازيلان مقاله‌يی درسعادت خواجه‌لر محافلنك بر بياننامه‌سی كبی تلقی ايدرز . اعتقادمه كوره خواجه‌لرك بويله اعتراف و اشهادی ، يالكز بوقدر دكل، بلكه داها باشقه شيلری‌ده متضمن بر بيــاننامه نشر ايتملرينه چوقدن بر لزوم واردی . چونكه يالكز عثمانليلق محيطنده دكل، بلكه عالم اسلامك هرطرفنده درسعادت خواجه‌لرينه ، علميه‌مزه ، طلبهٔ علومه قارشی بويوك براحترامسزلق بولنــديغی معلومدر . خواجه‌لرمزك شــيمدی‌يه كلنجه‌يه قدر هپ علمسزلكله ، فكرسزلكله ، دينه ودنيايه قارشی لا قيــدی ايله ، عينی زمانده كور بر تعصب و محدوديتله اتهام اولنه‌كلدكلری كوزمزك اوكنده‌در . فقط بوتون بونلره قارشی خواجه‌لرمزده ، علميه‌مزده كوريلن لاقيــدی بتون آچيق فكرلی ، آچيق كوزلی مسلمانلری حيرتلره القا ايديوردی. علميه‌مزك، خواجه‌لرمزك تفسخ ايده‌رك قابل

خطاب اولنیان بزم‌ره‌دن اولدقلری حقنده‌کی اعتقادده کیتدکجه قوت بولیوردی . چونکه جانلی ومسلك صاحبی اولانلرك کندیلرینه قارشی آتیلان سهام تعرض وایدیلان تنقیدلری یا ، اوت ... دیه‌رك قبول واعتراف ، یاخود معقول ومنطق برصورتده رد ایتمه‌لری لازم کله‌جکدی . فقط بونلرك هیچ بری‌ده یاپیلمه‌یوردی ؛ بوکا کوره اوحقلی تنقیدات واتهامات‌ده اضعاف مضاعف اوله‌رق دوام ایدوب کیدیوردی . بوحال بویله دوام ایتدکجه مسئله خواجه‌لغك سقوطیله نتیجه‌له‌نه‌جکی‌ده شبهه‌سز ایدی ...

فقط شیمدی حال بردرجه‌یه قدر دکیشدی . اعتراف واشهاد بیان‌نامه‌سی ، علمیه اوزرینه یاغدیریلمقده اولان اتهاماتی تماماً دکلسه‌بیله قسماً تخفیف ایتسه کرك . چونکه علمیه‌مز بو بیاننامه‌سیله اعتراف قصور ایدییور . هم ده اویله که عارفانه برصورتده ...

بیاننامه‌ده بویوك برجسارت واطمئنان ایله دینیلیورکه :

« ... بز حصه‌مزه دوشن موجودیت علمیه‌یی کوستره‌میورز ؛ فقط او معلوماتی استحصال ایده‌رك بو موجودیتی کوسترمکی ایکی یوزی متجاوز بولنان معاصرلرمزدن هان هیچ بری کری قالمقسزین هپمز استیورز. اقرار ایدییورزکه اوقویوب اوقوتدیغمز علملر هنه‌دنسه کندیلرینه ویریلن امکلره متناسب ثمره‌لر ویرمدیکی جهتله ملتك شو بحرانلی زمانلرنده مهم خدمتلرده بولنه‌میورز . »

ایشته بوراده خواجه‌لرمز اوقویوب اوقوتدقلری علملرك عملی فائده‌لر تأمین ایده‌مدیکنه اعتقاد ایتدکلرینی علناً بیان ایدییورلر . شو حاله کوره بر فائدهٔ عملیه‌سی بولنمیان ، یاخود امکنه کوره بالنسبه پك آز مفید اولان شیلر ایله اوغراشه‌رق جان ومال صرف ایتمك قطعیاً طوغری اوله‌ماز . بیکلرجه مستعد کنجلرك حیاتلرنده‌اك قیمتدار زمانلرینی ، برده بونك اوزرینه ملتك جانی بهاسنه اولان نقدینی فائده‌سز ، نتیجه‌سز یولده اضاعه ایتمك ، امنای امت اولان علمای اسلام ایچون دکل ، هیچ بر مؤمن وحتی صاحب اذعان کیمسه ایچون تجویز ایدیله‌مز. بوحال بیله‌رك یاپیلیورسه ، ملته ، دینه قارشی بیوك بر خیانت ، مدهش برجنایت ارتکاب ایدیلیور دیمکدر . یوق ، بیلمیه‌رك یاپیلیورسه بویله سوء استعماله میدان ویرلدیکندن طولایی هپمز بومسئولیتك بارثقیلی آلتنده ازلمه‌یه کسب لیاقت ایتدیکمزه قانع اولمالی‌یز .

فقط بزم بوراده ایکنجیدن زیاده برنجی شقی اختیار ایله بوتون بونلرك بیله‌رك یاپیلمقده اولدیغنه اینانمقلغمز لازم . بیاننامه‌ده‌کی بوتون اعترافات بوخصوصده حقلی اولدیغمزه دلالت ایدر . شوقدر وارکه بوندن بویله ایکنجی شقك اقتضا ایتدیکی مسئولیتی ایکی یوز معاصرلری ایله برابر اعتراف واشهادجیلر اوزرینه یوکلتمك‌ده طوغری اوله‌ماز . چونکه آنلر بوعظیم وبالی پك حقلی صورتده اوزرلرندن آتیر ودیورلرکه :

« ... بو حالدن متألم ومحجوب اولمقله برابر مساعیمزك مثمر برطرزه افراغ ایدلسنه‌ده سد چکمیورز . اوت ، اعتراف ایدییورزکه تعقیبنه مجبور طوتولدیغمز قرون وسطی محصولی اصوللرله هیچ بر وقت مفسرین عظام وفقهای کرام وسائر علمای اعلامك درجه‌لرینه یتیشه‌میه‌جکز . »

ایشته کوریلیورکه خواجه‌لرمز بر موجودیت علمیه ، بر خدمت ملیه ابراز ایده‌مدکلرندن طولایی متأثر ومتألم اولدقلرینی علناً سویله‌دکدن صوکرا عینی زمانده هردرلو طعن وتشنیعلره رغماً اصلاحات جدیه علیهنده بولنمدقلرینی‌ده پك صریح بر صورتده اعلان ایدییورلر . حتی اصلاحات جدیه علیهنده بولنمق دکل ، بالعکس بونی ایستدکلری ، آرزو ایتدکلری حالده رضالری خلافنده اوله‌رق « قرون وسطی محصولی اصوللر » ه تقیبنه مجبور طوتیلدقلرندن افکار عمومیهٔ اسلامیه‌یه قارشی شکایتده بولنیورلر . و بو شکایتك‌ده یردن کوکه قدر حقلی ومصیب اولدیغی شبهه‌سزدر .

دیمك اولیورکه خواجه‌لرمزی ، طلبهٔ علومی فائده‌سز ، ثمره‌سز ، نتیجه‌سز اولان قرون وسطی محصولی اصولی تعقیبه مجبور ایدن جاهل برقوت واردر ؛ دیمك اولیورکه علمیه‌مزك آمال ترقی وفکر اصلاح تعقیب ایتمه‌لرینه وبناءً علیه ملت ایله برابر دنیا و آخرتده مسعود اولملرینه مانع اوله‌جق قدر انصافسز اللر وار ؛ دیمك اولیورکه اسلامیتك ، مسلمانلرك ترقی وتعالیسنی آرزو ایتمیه‌جك قدر کوچوك مخلوقلر وار...

عجبا بو جاهل قوت نه‌دن عبارت؟ بو انصافسزلر ایله کوچوك مخلوقلر کیملر؟.. بو سؤاللرك جوابلرینی‌ده ینه بیاننامه‌نك معنیدار جمله‌لری آراسنده آرامق لازم . سوزی ینه اعتراف واشهادجیلره براقه‌لم . دییورلرکه :

« کندیمزك ده ممنون اولمدیغمز بوحاللرسعیمزك نقصانندن ، استعدادمزك فقداندن نشئت ایتمه‌یوب هردرلو صلاحیتك ، فکر تجدد وروح تشبثدن آزاده عهده‌لره تفویض ایدلمسی یوزندن اللرمز باغلانه‌رق بسله‌دیکمز آمال ترقی و اصلاحك هر وقت عقامته دوچار ایدلمسندن ایلری کلکده‌در ... »

فکریمه کوره شو فقره‌لر بیاننامه‌نك روحی مثابه‌سنده‌در . آنك ایچون محترم قارئلرك بوراسنه آیروجه دقت بویورمه‌لرینی توصیه ایدرم . اعتراف و اشهادجیلره کوره مسلك علمیه‌ده کوریلن فترت وتذبذب ، مقدرات علمیه‌نك نا اهل اللره تودیع ایدلمکده بولنمسندن ایلرو کلیور . چونکه امور علمیه‌نك زمام اداره‌سی اللرنده اولان کیمسه‌لر فکر تجدددن ، روح تشبثدن محروم ، اهلیتسز ، عاجز آدملردر . آنك ایچون غیور خواجه‌لرك ، مستعد طلبهٔ علومك هر درلو تشبثات اصلاحاتپرورانه‌لری ، آمال خیرخواهانه‌لری عقیم قالیور وقالدیریلیور ...

ایشته بوراده بن صورمق ایستیورم : فکر تجدد وروح تشبثدن آزاده عهده‌لرینه امور علمیه‌نك اداره‌سی تفویض اولنان ذوات کیملردن عبارت؟ بونلر دوائر رسمیه‌نك هانکیسنده ونره‌ده باریتیورلر ؟

جوابنی اعتراف واشهادجیلردن ایسترز...

بوذوات کیملردن عبارت اولورسه اولسون کمال احترامله آنلره دیرزکه :

— آکلاشیلدیغنه کوره سز زمرهٔ علمیه‌دن اوله‌جقسکز ، بن اویله تخمین ایدییورم . برده سزك مبارك عهدهٔ مسئولیتکزه امور علمیه‌نك زمام اداره‌سی تفویض اولنمش ایمش ... جوابنی بکا دکل‌ده ، ایلروده حضرت اللهه ، شیمدی‌ده وجدانکزه قارشی اعطا ایتمك اوزره ، سزه برقاچ سؤال ایراد ایتمکلکمه مساعده بویورکز :

— مقدرات علمیه‌نك عهدهٔ علیه‌لركزه تودیع اولنه‌جغی زمان، بو ایشـك اهلی اولوب اولمادیغکزه دائر دوشوندیکزمی ، یاخود بو مأموریتك تودیعی - مثلا : - نعمت حیات کبی ، برتوجیه معصومانه تاقی بویوردیکزده بو خصوصده دوشونمکه‌می لزوم کورمدیکز ؟

ایکنجی شقه ذاهب اوله‌جغکزه احتمال ویره‌م . شو حالده برنجی شق اله آله‌رق دیرم که : بو مهم دینی ایشك عهده‌سندن کله بیلمك امیدیله اهل اولدیغکزه قرارمی ویردیکز ؛ یوقسه کندیکزده اهلیت مفقود اولدیغی بیلدیککز حالده صره‌سی کلشیکن روحنی چکیورمش کبی ، صرف ملتك پاره‌سنی اتمه‌ك خیرلی اوله‌جغنه‌می قائل اولدیکز ؟

حق عالیلرنده حسن ظنم غالبدر ؛ آنکیچون ، - عالم نه دیرسه دیسون - بوایکنجیسنی قبول ایده‌مم . بوکا کوره ایشته برنجی شق قالیورکه بوندن هر حالده دوشونجه نتیجه‌سی اوله‌رق صاحب اهلیت اولدیغکزه قرار ویردیککز آکلاشیلیور .

فقط لطفاً دقت بیورکز ، ایشته اشهاد واعترافجیلر بیاننامه‌لرنده : «سزك اهلیتسز اولدیغکزی» بوتون عالم اسلامه قارشی اعلان ایدیورلر...

عجبـا سز بوکا قارشی نه دیه‌بیله‌جکسکز ؟ ردمی ایده‌جکسکز ؛ فقط بو، لاف ایله ، یاخود مطبوعاته بر بیاننامه ویرمکله تمام اولماز ؛ هر حالده فعلیات ایستر .یوق ، فعلیاتکزدن کله‌یورسه آرتق بز نه‌دیه‌بیلیرز ...

بزده اعتراف واشهادجیلر مدرسه‌لرمزده‌کی فنون جدیده درسلری حقنده‌دیورلرکه:

« شو بیچاره ملت بوضرورتیله برابر یالکز استانبول مدرسه‌لرنده فنون حاضره تحصیلی ایچون آیده « ۴۰,۰۰۰ » غروش ویرمکدن چکینمه‌یور ؛ فقط بو پاره‌لرله ملتك آرزوسی وجهله طلبهٔ علومه الك مستحسن طرزده تعلیم فنون ممکن ایکن وا اسفا که چاره‌سی بولنه‌میوب طلبه تحصیلندن ، ملت آرزوسندن محروم براقیلیور.»

دیمك که بو درسلرده ایی کیتمه‌یور . حالبوکه درس وکالت جلیله‌سنك بونلری حسن اداره ایتمك اوزره یاماقلر ، چراقلر قوللاندیغی ایشتمش ایدك ... حتی کویا بونلرك عجمیلکله یاپدیغی یولسزلقلر حقنده توالی ایدن شکایت مکتوبلرینه‌ده اهمیت ویرمه‌مش، اینانمامش ایدك ؛ آکلاشیلیورکه شکایتجیلرك‌ده حقلری وارمش ...

سوزی صوك دفعه اولمق اوزره ینه اشهادجیلره ویره‌لم :

« لکن شوراسنی اشعار ایده‌لم ، که بز دوشدیکمز کرداب عقامتدن ، شو قرون وسطی پروغرامنی تعقیبدن بر کره قورتاریله‌لم ، او وقت ملتك قلبنك الك درین کوشه‌لرنده نه قدر آرزوی دیندارانه ، نه قدر آمال ترقی پرورانه وار ایسه هپسنك استحصالنه قدرت صمدانیه‌نك بزه بخش ایتدیکی قوتك مساعد اولدیغی حدودك صوك درجه‌سنه قدر چالیشیرز ... »

اوخ ، نه‌قدر طاتلی امللر ، نه‌قدر کوزل وعدلر... ای اعتراف واشهادجیلر، بویله بویوك ومقدس ، ملی امللر بسلدیککزدن طولایی سزی تبریك ایتمکی وظیفه صایارز . بزده سوکیلی علمامزك بویله یوکسك دوشوندیکنی کورنجه ، عالم اسلامك ترقی وتعالیسندن امیدوار اوله‌جغیده علاوه ایده‌بیلیرز ..

فقط هیهات که وعدلرکزی بزجه محال اولان شیلره تعلیق ایدیورسکز ، قورتاریلالم ... دیورسکز ؛ عجبا سزی بودوشدیکمز کرداب عقامتدن کیم قورتاره‌جق؟ امیداید ورمسکز، که بوخصوصده مقامات رسمیه‌نك یاردمی اوله‌جق ؟ یاخود - مثلا - مشیختك ، درس وکالتنك فائده‌لری طوقونه‌جق ؟... هیهات ، یوز بیك کره هیهات ! ذاتاً نه‌دن وکیملردن قورتیلمق استیورز .

بن صاف وخالص برمؤمن صفتیله مطمئنانه دیرم که : « قورتاریلالم ...» ی بیراقکزده یرینه « قورتولالم ... » دییکز ودیه‌لم ؛ کندیمز چالیشالم ، باشقه‌سندن بکله‌مه‌یه‌لم ...

حلیم ثابت

مدرسه‌لرك اصلاحی مسائل عمومیه‌دندر

عجبا مدرسه‌لرك جلوه‌کاه افاضه‌سی بولندقلری انوار اسلامیه‌دن ملت عثمانیه‌نك مختلف طبقاتنه منسوب اولان افرادden ولو برداننه‌سی اولسون آز چوق نصیبه‌دار اولمقدن خالی قاله‌بیلورمی ؟

نه‌در او روحنواز تأثیرکه کیجه‌نك مماتی آکدیران صامت قراکلقلرندن صوکره عالمه یکیدن حیاتلر مژده ایدن سحر وقتنده عظمت لایزاله قارشی مبهوت ومتوکل طوران آفاقده برمناره‌دن انتشار ایدن « الصلاة والسلام » نداسنك اهتزازات لطیفه‌سی قلبلرده اویاندیریر ؛ یاخود نه‌در او سکینتله ممزوج هیبت وخشیت که کوندوزك غلغلهٔ فعالیتندن صکره تام غروبی متعاقب عجول فقط موجز برصورتده کویا کتاب حیاتمزدن برصحیفه‌نك دها ختامه ایروب چویرلدیکنی اخطار ایله انتباهه دعوت ایدن « الله اکبر » صداسی بزده حصوله کتیریر ! مسلمانلر شویله طورسون ، حتی بزله برابر یاشایان یرلی ، اجنبی سائر انسانلر بیله بوراده‌کی علویتدن متحسس اولدقلرینی تقدیر ایتمیورلرمی ؟

او زمانکه رمضان شریف کاوب جامعلر زمیندن بالایه قدر ، مناره‌لر مکوکب سمای سیهفام ایچنده سراپا نورلره مستغرق اولور ، هر صنفدن یوزلرجه خلق ، حضور رب العالمینده قندیللرك متموج فقط مونس ایشیقلری آلتنده صفلر تشکیل ایده‌رك کتلهٔ واحده حالنده برلسان وبرجنان ایله برالـٰهه قارشی عبودیت ومناجات ایتمك ، یاخود بشریته هردم متوجه خطاب الٓهی وبناءً علیه بیلمه‌یز نصل ونه‌قدر بیوك بر روحك استنزال ایتدیکی ازلدن کابر بندای ابدی کبی ترتیل اولنان آیات قرآنیه‌یی کمال احتراق واستغراق ایله دیکله‌مك ، ویاخود وحی جلیل الوهیتك دقایق واحکامنی سر وراثتك اقتضا ایتدیکی عزیمت وموفقیتله ایضاح ایده‌رك وقوعه کلن تبلیغات دیندارانه‌دن تنور ایتمك صورتلریله ودها درلو درلو وسیله‌لرله نامتناهی فیوضات روحانیه‌یه نائل اولورلر . بیوك کوچوك ، ارکك قادین ، هیچ برمز مستثنی اولمامق اوزره ، هپمزك بوآنده ذوقیاب اولدیغمز جنت

درجه‌سنه واران بو نشئه‌دن اجنبیلر بیله حیرت ایتمیورلرمی ؟ بونك منبعی نره‌سیدر ؟

آناطولینك اك هجرا کویلرنده کوشه کزین استقرار اوله‌رق ، هردرلو اسباب تمدندن محروم وعادتا متروك ومنسی برحالده ملته عسکر ، حکومته ویرکی یتشدیرمکله اوغراشان ، کویلولرمزه چوجقلقده معلم ، بیوکلکده برداش ، سعادتده انیس ، فلاکتده تسلی ، ضرورتده ناصر ، لزومنده کاتب اولان کوی خواجه‌لری مدرسه‌لردن یتشمیورلرمی ؟

عصرلردن بری بیکلرجه محنته ، مشقته صبر ایده‌رك ، قورشونه ، کله‌یه کوکس کره‌رك برنجی صاوه‌دن بری دها مسلط اولان بونجه دشمنلرك تجاوزاتندن دین و دولتی قورومق ایچون حدوده قوشان ار اوغلی ار عسکرلرمزه ـ بو دفعه‌کی موفقیتسزلك ذره قدر مردلکلرنی اخلال ایتمز . ـ کوله کوله مرتبهٔ شهادتی احراز ایده‌جك قدر فداکارلق ایتمه‌یی کندیلرینه تلقین ایدنلر مدرسه‌لرك محصول معرفتی دکلیدر ؟

داخلده ویا خارجده امرارایدیلن حیاتك مشروعیتی اکلاشلمش اولمق ایچون منسوبیت دینیه‌دن صورولدیغی زمان بو بابده اناسندن ، دایه‌سندن وسائر اقربا ومعارفاتندن مصال کبی طوپلایوب ده نصلسه تربیهٔ لازمه‌دن محروم قالمق یوزندن عقل ایردیره‌مدیکی ایچون هضم ایده‌مدیکی معلومات سایه‌سنده دکلیدرکه بو مملکتك اك متمرد دینسز چوجغی بیله کندینی بردینه نسبت ایدر ؟ بوقدری بیله حین حاجتده کندینه مدار استناد اولان و بلکه برکون نجاتنه بادی اوله‌بیله‌جك بولنان بومعلومات اونك محیطنه نره‌لردن آقیور ؟

خلاصه ، بوملت معظمه‌نك پادشاهلرندن فتوحات وسائرموفقیات ایله ، رجال حکومتندن متانت واصابت اجراآت ایله ، حاکملرندن عدالت وحقانیتله ، مأمورلرندن وظیفه شناسلق واستقامتله تمیز ایدنلر هپ اساس فضیلتلرنی علوم ومعالئ اسلامیه‌یه مدیوندرلر .

مادامکه مدرسه‌لر موجودیتمزده بو قدر کیرکین تأثیرلر اجرا ایده‌رك حیات ملیمزك تار وپودیله انتساج ایدییور وبوصورتله بنیان وحدتمزك برركن قویسنی تشکیل ایدییور ، و مادامکه ملتك صلاحی بتون صنفلرینك اصلاحنه توقف ایدییور ، بوده بعض صنفلرك ایلری کیدوب بعضلرینك کیری قالمسیله ممکن اولمیور؛ او حالده هر فرد کندی مسلکنك سلامتندن مسئول اولدیغی قدر عرض اولنان تأثیرات متقابله ضرورتندن طولایی باشقه صنفلرك سعادتندن ده مسئول اولمق لازم کلیر .

اعتراف عجزدن باشقه بردکری اولمیان بوندن اولکی مطالعاتمزی محضا برشیمهٔ نزاکت وانسانیت سائقه‌سیله تقدیرآ کرك بزی التفاتلره غرق ایده‌رك « حرمتله‌سلاملامق » وکرك بولندیغمز صنفك «مقدس» اولدیغی وه ملتك اك حرفکرلی قسم منوری اولمسی ایجاب » ایده‌جکنی بیان ایتمك صورتیله « مأیوس قلبلرده نوشین بر نفحهٔ امید » کبی « حار » یاخود « زهرلی » سوزلرله قلم یوروتن ذی‌قدرت وتزیه الالری کمال صمیمیتله صیقارز . فقط دمین عرض ایتدیکمز ملاحظات نظر دقته آلننجه اداری وسیاسی بك چوق سببلر تحتنده ترقیات حاضره‌دن کیری قالان ، بونکله برابر حالا وظیفهٔ دیانتی ممکن اولدیغی قدر ایفایه چالیشان صنفمزی ، ملته بو قدر زمان قناعت وثباتله خدمتندن صوکره ، ساده‌جه هرکسدن زیاده اصلاحاتدن توحش ایدن بر هیئته و یاخود بیلمیز کیملرك « نظر شفقت و عرفانه » مراجعته ومناسبات حاضرهٔ اجتماعیه‌مزه نظراً فائده‌سی اولمیه‌جق چیقمز یوللره دلالتله شو حال اسفنا کنده معاونتسز براقق افکار تجدد وترقی ایله مشبوع اولان سائر صنفلر متفکرینی ایچون جائز کوریله‌بیلیرمی ؟

هر مسلکده بولنمسی وجوب تحتنده بولنان افراد ناقصه‌یه کلنجه ، بونلر حقنده علوجناب وحسن اخلاقك ایستدیکی ، بونلرکده قان ویاخود دین ووطن برادرلرمز وهیچ اولمازسه انسان بولنملری اعتباریله مستحق اولدقلری همجنس محبتنك الهام ایده‌جکی وجهله ، کندیلرینی ارشادات علمیه ایله استکماله سوق ایتمکدر . جاهللرك علمایه قارشی وظیفه‌سی منتدارانه حرمت ، علمانك جاهللره قارشی وظیفه‌سی تربیتکارانه مرحمتدر .

شونی‌ده علاوه ایده‌لم‌که بو مقاله‌لرك یازلمسنه سبب اولان فقره‌نك بعض نقطه‌لرندن آرزو ایدلمین معنالرك یاکلشلقله اکلاشلمش اولمسندن طولایی محررینك عفوعالیلرینی استرحام ایده‌رز . بوصورتله کندیلرینك تأثرینه سببیت ویرمش اولدیغمزدن طولایی بزده متأثرز .

بایزید درس عام مدرسلرندن

عزیزیه‌لی	قزانلی	اسپرلی	اشرف افندی زاده
عارف	حراث حامد	ادریس فائق	شوکتی
ارزنجانلی	کلناولی	المالولی	ایاشلی
حسن	عبدالسلام	محمد فخری	احمد حمدی
نعللوخانلی	فاتح درسعاملرندن اسکلیبلی	موصللی	عربکیرلی
محمد نوری	محمد عاطف	عبدالله	محمد حزمی
	اسپارته‌لی	بایزید درسعاملرندن دارنده‌لی	
	محمد عالم	خالد یکنا	

فقه وفتاوی

محاوره :

برمحقق ایله مقلد آره‌سنده

۶

اجتهاد وتقلید

اختیار واعظ ایله کنج محقق ـــ بشنجی محاوره نهایتلرنده وعد ایتدکاری وجهله ـــ اصل موضوعلری اولان اجتهاد وتقلیده دائر

مباحثه ومداولهٔ افکار ایچون تکرار بر آره‌یه کله‌رك شوصورتله سوزه باشلادیلر :

مقلد : — او غریب کلمه‌یی سندن ایشندیکم کوندنبری بو کون ایچون حاضرلقلی بولنمق مقصدیله « اصول » کتابلرینك اجتهاد بحثلرینی مطالعه ایتمکدن بر آن خالی قالمدم ؛ دائما بو بحثه دائر تدقیقاتده بولنمقده‌یم . غریب کلمه‌دن مقصدم ده ـ بالطبع سنك ده خاطرکده اولمسی لازمکلن ـ برنجی محاوره‌ده سویلمش اولدیغك شوسوزلردر : « ملت اسلامیه‌یی اصلاح ایده‌جك ، اونلری دوشدکلری کردابلردن قورتاره‌جق برشی وارسه اوده مذهب اختلافلرینی قالدیروب (مذاهب) ی توحیدایله مسلمانلری بریوله سوق ایتمکدرکه اسلامك اصلی ده بودر. »

اسلامی ، علوم اسلامیه‌یی بحق آکلایان هر کیمسه‌نك اعتقاد ایتدیکی کبی بن ده اعتقاد ایدییورم‌که : ائمهٔ اربعه (رضی‌الله عنهم) حضراتی اولماش اولسه‌لردی بر کره « دین » محقق صورتده الدن کیدردی ؛ بناءً علیه بونلره قارشی الی یوم‌القیام بتون مسلمانلر مدیون شکراندرلر . توحید مذاهب ایله بونلرك مذهبندن چیقمق ؛ نعوذ بالله ؛ « دین » ی ترك ایتمك ، « دین » دن صیریلوب چیقمق دیمکدرکه بونی هیچ برمسلمان ارتکاب ایتمز .

محقق : — ائمهٔ کرام (رضی‌الله عنهم) حضراتنك مدح وثناسی حقنده سنکله منازعه‌یه کیریشمیه‌جکم کبی ، اونلرك فضل وعرفانندن هیچ بر شیئی‌ده انکار ایتمم ؛ چونکه : اونلرك هردرلو ستایشك فوقنده اولان فضل و عرفانلرینی بن هر کسدن زیاده تقدیر ایدنلردنم . لکن ، بن‌ده بوبابده بر کلمه سویلیه‌جکم‌که : سنك سویلمش اولدیغك اوسوزلرك باطل اولدیغی اونکله تماماً آکلاشیله‌جق .

بیلیورسك‌که : اسلاملر ، ائمهٔ کرام حضراتنك بولندقلری زمانه نسبتله اولجه دها خیرلی ایدیلر . ائمهٔ اربعه زمانندهکی مسلمانلرده ـ که اوزمان انسانلردن شوکا یاخود بوکا تقلید ایدنلر پك آز بولنیوردی ـ دها صکره یعنی انسانلرك امامLری انبیا مقامنه چیقاردقلری زمانلرده‌کی مسلمانلردن دها ایی ، دها خیرلی ایدیلر . اولجه ائمهٔ کرام حضراتنی کورکورینه تقلید ایدنلر پك آز اولوب ، هرکس اونلرك دلیلنی تحری ایدییوردی ؛ فقط صکره‌کیلر بویولی تعقیب ایتمدیلر . بونلر بالعکس دلیلی ترك ایده‌رك امامLری پیغمبرلر قدر یوکسلتدیلر . حتی بوقدرله‌ده قالمیه‌رق حدیث صحیح ایله تعارض ایدن بر مجتهدك سوزینی حدیثه تقدیم و او مجتهدك قولیله عمل ایدوب سندینك صحتنی معتقد اولدقلری نبی معصومك کلامنی ردایدییورلردی‌که بو فعللریله امامLرینی پیغمبرلکده اوزرینه تقدیم ایتمش اولیورلردی . صکره یاپدقلرنده کندیلرینك معذوراولدقلرینی کوسترمك ایچون‌ده ؛ « احتمالکه مجتهدك اجتهادینه مخالف اولان بوحدیث منسوخدر ، احتمالکه امامزك عندنده بو حدیثه معارض بشقه بر حدیث واردر . » کبی احتمالات ضعیفه ایله تعلل ایدییورلردی .

لکن هیچ شبهه یوق‌که : بو مقلدلر ؛ تقلید خصوصنده بو قدر غلو کوسترملریله ؛ ائمهٔ کرام ، مجتهدین عظام حضراتنه تقلید ایتمش اولمیورلردی . بلکه بو فعللریله مجتهدینه تقلید ایتمکدن‌ده چیقیورلردی . چونکه اکر بونلر ائمهٔ کرام حضراتنك آدابنی ، سیرتنی ، صحتنده شبهه ایتمدکلری سنت سنیه‌یه اولان تمسکلرینی تقلید ایتمش اولسه‌لردی ؛ حکمنده خطا ایتملری ، حکمی جاهل اولملری جائز اولان غیرمعصومك کلامیله عمل ایدوبده بوکا قارشی نبی معصومك کلامنی رد ایتمزلردی . حالبوکه بالذات ائمهٔ کرامك کندیلری‌ده ـ حدیثه مخالف کلدیکی تقدیرده ـ کندی قوللرینك ترك اولنمسیله دائما امر ایدوب دورییورلردی .

حتی دیه‌بیلیرم که : تقلیدده بو درجه غلو کوسترنلر بو عمللریله بالذات « قرآن » دن ـ که متواترقطعی ، امام مبین انجق قرآندر ـ بیله یان چیزییورلردی . بونلردن بعضلری ایسه اسلامده « باباوات » قاعده‌سنی یرلشدیرمکه قدر جرأت کوستریورلردی ، که اوده شودر : « دین » ی طوغریدن طوغری‌یه قرآندن بلله‌مك هیچ بر کیمسه ایچون جائز دکلدر . چونکه « دین » ك رجلی اولان امامLردن ، فقهادن بشقه‌سی قرآنی اکلامازلر ؛ اونی یالکز امامLر ، مجتهدلر آکلار . بناءً علیه اونلرك هرسویلدکلرینی ـ قرآنه مخالف اولسه‌بیله ـ آلمق اونلرله عمل ایتمك واجبدر ؛ مخالف کلدیکی وقت اونلرك کلامنی براقوب‌ده قرآن ایله عمل ایتمك دکل آ ، دینك احکامنی قرآندن اکلامغه تصدی ایتمك بیله علی‌الاطلاق جائز دکلدر .

بوکبی سوزلری فقهامزك بعضلری بیله سویلمشدر . باقکز فقهانك سوزلرینه : « هیچ برفرد ایچون شو حلالدر ، بوحرامدر ؛ چونکه الله شویله بیوریور ، پیغمبر بویولده امرایدییور ؛ دیمك جائزدکلدر . بلکه فلان فقیه شویله دیمشدر دیه‌رك فقهانك سوزیله تعلیل ایتملیدر » . ایشته کرك فقهانك ، کرك دیکرلرینك بوکبی سوزلری یهود ونصاری عندنده احکام توراتیه وانجیلیه‌یه رهبانلردن بشقه کیمسه‌نك واقف اولمسی جائز اولمدیغی کبی بزده‌ده بر صنف مخصوصدن بشقه‌سنك احکام قرآنیه‌یه مطلع اولمسی جائز اولمدیغنی کوستریور . بوایسه یهود ونصارانك بوبابده اثرینه اتباع ایتمکدن بشقه برشی دکلدر . حالبوکه بوندن جناب پیغمبرامتنی تحذیر ایتمشدر . بوکبی حاللر بخاریٔ شریفده مذکوراولان « لتتبعن سنن من کان قبلکم !... » قول شریفنك تمام مصداقیدر . حدیثك آخرنده صحابهٔ کرام طرفندن : « یارسول‌الله ! یهودیلرله نصارامی ؟ » دیملری اوزرینه جناب پیغمبر طرفندن « فمن ؟ = باشقه کیم اوله‌جق ؟ » استفهام انکاریسیله مقابله‌ده بولونمشدی .

مقلد : — یهودیلرله نصارانك هر ایشلدکلری باطل دکلدرکه کیتدکلری یولده اونلره اتباع ایتمك‌ده باطل اولسون ! مع‌هذا شوراسی‌ده محققدرکه : مذموم اولان اتباع ؛ عن قصد اولان اتباعدر . حالبوکه مسلمانلر هیچ برزمان یهودونصارانك « بابا وات » وامثالی قواعدینه اتباع ایتمك قصد ایتمه‌مشلردر . مسلمانلر بوبابده یالکز دلیله اتباع ایتمشلردر . چونکه اجتهاددن عاجزاولان کیمسه‌لر اوزرینه بشقه‌لرینه

تقلید واتباع ایتمك واجبدر . ایشـته مسلمانلرك مقلدلری‌ده تقلیدك وجوبنه دائر کندی عندلرنده موجود اولان دلیـله اتباع ایتمش اولیورلر . اویله‌یا ؛ اجتهاددن عاجز اولان کیمسـه‌نك کندی فهم ضعیفیله حکم ایتمسی بالطبع جائز اولماز ؛ شو حالده عاجزلر ایچون الك اسـلم طریق ، « دین » ی حقیله ادراك ایدن ، کندیلرینك آکلایشـلرینه اعتماد ایدیلن ثقاتك سوزلریله عمل ایتمکدر .

محقق : — حد ذاتنده مذموم اولان بر فعلك فاعلی‌ده مطلقـا مذمومدر . شوقدروارکه : اوفعلی اکر یالکز کندیسنه مخصوص اولمق اوزره اورته‌یه قویمش ایسه ذم وتقبیح‌ده بالطبع یالکز کندیسـنه توجه ایدر . یوق ؛ بویله اولمازده اونی بر مسلك ، بر جغیر اوله‌رق میدانه قور ، صکره بشقه‌لری‌ده او مسـلکه سلوك ایدر ، اوجغیری تعقیبه قویولورسه اوزمان ایش باشقالاشیر : هم اومسلکك ، هم‌ده اوکا تبعیت ایدن کیمسـه‌لرك وبالی اونك بوینه یوکله‌نیر . اکر برده او مسلکده اساساً کندیسی‌ده مقلد اولورسه اوزمان دها چوروك ، دها فنا اوله‌جغندن براقوب آتمغه احری والیقدر .

مسلمانلرك برچوق یرده کندیلرندن اول کچن ماتلرك کیتدکاری یولی تعقیب ایتملری حقنده بوراده سـوزی اوزاته‌جق دکلم . چونکه بوشمدی بیله جوهر بحثدن بزی مشغول قیلمقده‌در . انجق ، شمدی سـکا تقلید بحثنه عائد برقاچ مسـئله عرض ایده‌جکم‌که : اونلرده وحدت اسـلامیه ، توحید مذاهبـه دائر تقریرنی مراد ایتدیکمز اصل وروح مسئله‌یه مقدمات اوله‌جقلردر .

(۱) — سائقهٔ احتیاج ایله وجود بولان علوم کسبیه‌نك مسائلی ایکی قسمه انقسام ایدر . برنجی قسمی هرکس طوغریدن طوغری‌یه دلیلندن قولایجه اکلایه‌بیلیرلر . ایکنجی قسمه‌کلنجه : بو اویله دکلدر ؛ بونی طوغریدن طوغری‌یه دلیلـندن اسـتخراج ایدوب اکلامق انسانلرك بك چوقلری اوزرینـه متعسردر . فقط ینه هر عصرده برطـاقم افراد مجتهدین بوله‌رق اونلر دائما بونکله اشتغال ، بوعلمی بیـان ایتمکله استقلال ایدرلر ؛ صوکره بوعلمه محتاج اولان سـائر کیمسه‌لرده او مجتهدینه اتباع ایدرلر .

علوم حقیقیه‌دن هیچ برعلم یوقدرکه : کافهٔ مسائلی عقول بشرك اکثرینك ادراکندن یوکسـك بوله‌رق او مسـائلی ادراك ایتمك خصوصنده یالکز برزمانده کلن افراد کسب استقلال ایتسونده سائر افرادبشر اونی اکلامقدن عاجزاولسون . چونکه برملتده هرنه‌زمان — سائقهٔ احتیاج ایله — برعلم وجود بولورسه محقق اوعلم تدریجاً نشو ونما بوله‌رق تکمل ایدر .

تاریخ بشر ایجه تدقیق ایدیلیرسه کوریلیورکه : برملتی ؛ کندی آره‌لرنده علومك ترقیسنی توقیف ایده‌جك امراض اجتماعیه استیلا ایتمدکجه ؛ اوملتك صـوکره کلنلری اولکیلردن دها مترقیدر . سنت الٓهیه بونی ایجاب ایدیـور ، که بوده بك طبیعیدر . زیرا صوکره کیلرك بدایتی اولکیلرك نهایتندن باشلایور .

شـمدی شو حاله باقوب ده صاقین سنت الٓهیه تبدل ایدیـور ، یاخود باطلدر دینه‌مز ؛ چونکه مریضـلر حقنده جاری اولان سنت الٓهیه ایله صـاغلاملر حقنده‌کی سنت الٓهیه بالطبع بر اوله‌ماز . زیرا بز ، براغاج دیکر ، یاخود برچوجق دنیایه کتیررده اونلرك نشوونما بولمسی طورنده ایکن بر چوق زمان کچدیکی حالده حالا بیومدکلرینی مشـاهده ایدرسه‌ك بونکله نباتاتك ، حیواناتك نشوونماسی حقنده‌کی قانون الٓهی‌یی انکار اوزرینه استدلال ایتمه‌مز صحیح اوله‌ماز . بلکه بوبابده اوزریمزه لازم اولان برشی وارسه اوده اونلرك نشو ونماسنی توقیف ایدن مرضی کشف ایده‌رك حال طبیعیلرینه عودت ایتمه‌لری ایچون معالجه ترتیب ایتمکدر .

مقلد — یاهو ! « علم دین » ه موافق اولمیان بو قاعـده‌یی نره‌دن بولوب کتیریورسك ؟ زیرا بن ؛ بو قاعده‌یی نه برکتابده کوردم ، نه‌ده برشیخدن ایشـتدم ؛ بونی یالکز سندن ایشیدییورم . بن اکلایورم‌که بو قاعده‌یی سن انجق کندیلککدن چیقاریـورسـك . بناءً علیه بوقاعده حقنده اکر بر « نقل صحیح » ك یوق ایسـه سکا قارشی بوقاعده‌یی تسلیم ایتمم .

محقق — بن بوقاعده‌یی ، موجودات کونندن ، کتاب کائناتدن آلدم ؛ که الك بیوك معلم ، الك طوغری کتاب‌ده اودر . حتی سن بیله علم صحیح انجق موجوداتك شـاهد اولدیغی علملر اوله بیله‌جکنی بوندن اول بکا قارشی تسلیم ایتمش ایدك . سکا سویلمش اولدیغم بو قاعده‌دن « علم السنه » کبی مسائلی معدود ، دلائلی محدود علملردن بشقه‌سی خارج قاله‌ماز . یالکز لغت ، السنه کبی علملر بوقاعده‌دن استثنا ایدیله‌بیلیر . زیرا ، بر قومك لسـانك مفرداتی ، یاخود اونك بعضیسی تعداد اولنور ، اونلره دائر استاتستیق طوتولور بوندنصکره‌ده اوملت منقرض اولورسه کوریلیورکه : صکره‌کلنلر ایچون اولجه تعداد ایدیلن مقدارك اوزرینه زیاده ایتمك متعذردر .

اکر « علم دین » ده بوقبیلدندر دیرسـه‌ك اوزمان ، شارع صلی الله علیه وسـلمدن « دین » ی نقل ایتمکه تعلق ایدن شی خارج اولمق صـورتیله ؛ هم اول کلن علمایی ، هم‌ده صکره کلن علمایی اجتهاددن منع ایدییورسك دیمکدر . کذلك تقلیددن‌ده منع ایتمش اولورسك . زیرا راوی اولان ذات ، روایت ایتدیکی کیمسه‌نك مقلدیدر دینه‌مز . چونکه تقلید ، دلیلنه واقف اولمدیغی حالده یالکز ذاتنه قارشو اولان اعتماد ایله بشقه‌سـنك قولنی ، یاخود رأینی قبول ایتمك دیمکدر .

مقلد : — بن ، « دین » مسئله‌سـنك هپسی شارع‌ن بالتفصیل مروی اولدیغنه قائل دکلم ؛ شارعدن بالتفصیل مروی اولانلر یالکز مسائل کلیه ایله بعض جزئیاتدر . اجتهاد ایسه ؛ قیاس ، یاخود بشقه برطریق ایله ، نصوصی اکلامقله ، کندیسـیله احتجاج صحیح اولوب اولمیانی تمیز ایله ، نصوصك حین تعارضنده وجه ترجیح ودها — علم اصولده مشروح اولان — بوکا مماثل بعض شیلرله جزئیات سائره‌یی استنباط ایتمکدر .

محقق — اویله ایسه یوقاریده سویلنمش اولدیغم قاعده « علم دین » حقنده صادقدر ؛ چونکه دلیلی ایله فهم ایتمك هرکسه قولای اولان مسائل یوقمی؟ ایشته اومسائل شارعدن منقول اولانلردر. باخصوص عملاً منقول اولان ، یاخود خلاصه‌سی عملاً بیان اولنان مسائل . بو مسائلك ادله‌سی‌ده شارع دن مروی اولمسیدر. زیرا ؛ رسالتی اعتقاد ایدن هرکیمسه‌نك؛ امر دیندن اوله‌رق طرف شارع دن وارد اولان مسائلك کافه‌سنی بالتسلیم اخذوقبول ایده‌رك فضله‌سنی‌ده بومسائل ورونده اولان حکم و اسراری معرفت سبیله فقهده حاصل اوله‌جق احکامی عارف اولان کیمسه‌لره براقمسی واجبدر . باشلامش اولدیغم مقدمه‌لری بیان ایتدکدنصکره طرف شارعدن بیان بیوریلان مسائل دینیه‌نك مرتبه‌سیله مجتهدین کرام حضراتنك استنباطندن اخذ وقبول ایدیلان مسائلك مرتبه‌سنی یقینده سکا ایضاح ایده‌جکم .

مقلد : — نماز ، اوروج وسائر عباداتك کیفیتی کبی « دین » دن اولدیغی شارعدن عملاً منقول اولانلری بلا واسطه هر کسك اکلایه بیلمسی ممکن‌ایسه‌ده ؛ عملاً منقول اولمیوب‌ده قولاً منقول اولانلری انجق مجتهد واسطه‌سیله اکلایه بیلیرلر .

محقق : — سرد وابیان ایده‌جکمی وعد ایتدیکم مقدماتدن بریسی‌ده بوسوزیکزه قارشی جواب اوله‌جقدر. بنابرین اونی‌ده ایکنجی مقدمه اولمق اوزره شمدی ذکر ایدییورم : قرآنی ، حدیثی اکلامق؛ فقهانك یازدیغی کتابلری اکلامقدن دها قولایدر . زیرا قرآن ایله حدیثك کلامی آچیق عربجه اولدیغی کبی اسلوبی‌ده غایت فصیحدر ؛ کندیلرنده عجملك شائبه‌سی یوقدر. بناءً علیه‌ای برعربجه تعلم ایدوبده مفردات واسالیب عربه واقف اولانلر قرآن ایله حدیثی اکلامقده فقهانك کتابلرینی اکلامق ایچون چکدکاری مشکلاتك اونده برینه تصادف ایتمزلر . چونکه کتب فقهانك اسلوبی مختلف اولمسی، بر چوقلرنده‌کی اسلوب ایسه ذاتاً لغت فصیحه‌نك اسلوبندن اوزاق بولنمسی ، اصطلاحات واختلافاتك کثرتی ، اکثریسنك‌ده فهم وادراك خصوصنده چتین اولملری کبی پك چوق اسباب طولاییسیله کتب فقهیه‌یی اکلامقده پك زیاده مشکلاته تصادف اولنور .

هم نه حاجت ! جناب الله جل شانه حضرتلرینك کندی «دین» نی، کندی «شریعت» نی فقهادن اعلم ؛ واعلم اولدیغی شریعتنی‌ده افصح بیان ایله قوللرینه بیلدیرمك خصوصنده اونلردن زیاده قادر اولدیغنی کیم انکار ایدر ؟ کذلك رسول اکرم « ص » افندمزك مراد الهی‌یی مخلوقات سائره‌دن اعلم اولوب بیلدیکی شیلری‌ده هرکسدن زیاده بیانه قادر اولدیغنی ، اوامر الهیه‌یی بحق تبلیغ ایدوب هیچ برشی براقدیغنی انکار ایده‌جك برکیمسه بولونورمی ؟ ظن ایدرسه‌م هیچ بر مسلمان بویله برکستاخلقده بولونه‌ماز . زیرا هر مسلمانك بیلمسی لازمدرکه پیغمبر ، جناب حق طرفندن منزل اولان شیلرك هپسنی امته تبلیغ ایتمش ، هیچ برشی براقامشدر . نصل تبلیغ ایتمزکه « الله » بیلدیردیکی شیلرك جمله‌سنی قوللرینه تبلیغ وبیان ایدلمسنی ، شاید تبلیغ ایتمیه‌جك اولورسه « رسالت » ی تبلیغ ایتمه‌مش اوله‌جغنی بیان ایدییوردی . « یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیك من ربك ، وان لم تفعل فابلغت رسالته » ، « وانزلنا الیك الذکر لتبین للناس مانزل الیهم »

مقلد: — مجتهدین ؛ طوغریدن طوغری‌یه « الله » ك ، « پیغمبر » ك کلامنی آکلامق اقتدارینی حائز اولمیان انسانلره مراد الهی‌یی، مراد پیغمبری‌یی بیان ایتدیلر ؛ فقها ایسه مجتهدینك کلامنی‌ده آکلامق استعدادنده اولمیانلره بونلرك مرادینی ایضاح وبیان ایتدیلر .

« مابعدی کله‌جك هفته »

مقالات

« اذان » حقنده معلومات
و
خالصانه بعض تمنیات

بر هیأت مقتدره طرفندن (دائرةالمعارف) نامیله بر (قاموس کلیات) وجوده کتیرلمکده اولدیغی، حتی اللی، آلتمش فورمایه قدر باصیلمش وباصیلمقده بولوندیغی بلکه ایشیدلمشدر. بو هیأت کزیده‌نك اعضای فعاله ومقتدره‌سندن اولوب دارالشفقة‌الاسلامیه‌نك‌ده ارکان تدریسندن بولونان معلم محترم محمد عزت بك افندی ایله - درس زمانلرمزك لطف تصادفندن - هفته‌ده ایکی کون مشرف اولورم.

بنم ایچین پك قیمتدار اولان بوزمانلردن برنده مشارالیه، (اذان محمدی) حقنده تورکجه‌یه مترجم آثار شرقیه‌ده طوپلوجه معلومات کوره‌مه‌دکلرینی، حال بوکه (آنسیقلوپه‌دی دولیسلام) نامنده‌کی اثر غربیده بو خصوصده ایضاحات مفصله بولدقلرینی سویله‌مکله برابر تعبیرات تتبعی ایچین تورکجه بر مأخذ اولماسندن طولایی بیان تأثر ایله‌دیلر .

الیمدن کلدیکی قدر تتبعاتده بولوناجغمی واذانه‌دائر بولابیله‌دیکم معلوماتی یازوب کتیره‌جکمی وعد ایتدم . بالاخره ، فاضل محترم حاجی ذهنی افندی حضرتلرینك (کتاب‌الصلاة) ی ایله (علی بن برهان‌الدین الحلبی الشافعی)نك - (سیرةالحلبیه) دییه مشهوراولان - (انسان‌العیون فی‌سیرة الأمین المأمون)- عنوانلی اثرندن و (ایوب صبری پاشا) مرحومك (مرأت الحرمین) ندن علی‌قدرالاستطاعه استفاضه ایله‌دیکم مقالهٔ آتیه‌یی کندیلرینه ویردیکم کبی (سبیل‌الرشاد) ایله‌ده نشرینی و بو مناسبتله بر قاچ سوز سویله‌مه‌سنی مناسب کوردم .

*
* *

اذان — لغةً بیلدیرمك ، اصطلاح شرعیده ایسه وجه‌مخصوص‌اوزره اعلام دیمك اولوب سنن سنیهٔ مؤکده جمله‌سندندر . وشوکلمات مبارکه‌دن عبارتدر : الله اکبر ، الله اکبر ، الله اکبر ، اشهدان‌لااله‌الاالله ، اشهد ان‌لااله‌الاالله ، اشهد ان‌محمداً رسول‌الله ، اشهد ان‌محمداً رسول‌الله ، حی‌علی‌الصلاة حی‌علی‌الصلاة ،(هایدی نمازه ، هایدی نمازه دیمکدر) حی‌علی‌الفلاح حی‌علی‌الفلاح (هایدی‌فلاحه ، هایدی فلاحه معناسنه‌در) الله اکبر ، الله اکبر ، لااله‌الاالله .

صباح نمازلرنده (حی‌علی‌الفلاح) دن صوکرا (نماز اویقودن خیرلیدر) مألنده اولان (الصلاة خیرمن‌النوم) جمله‌سی علاوه اولونور. اذان اوقومایه «تأذین» دەنیلدیکی کبی، اوقویانه«مؤذن»، اوقونان یره میمك کسری، ذالك ونونك فتحیله(مئذنه) تعبیرایدیلیر. اذان، نماز وقتنك کیردیکنی اعلام ایچین‌اوقوندیغی جهتله حلول‌وقتدن اول‌وعربجه‌دن باشقه برلسانله یعنی‌اذان کلماتنك ترجمه‌سیله اوقونماز. مؤذنك کوزل سسلی‌ودیك صدالی اولماسی، یوکسکجه بریره چیقوب ترسلاً ، یعنی فاصله‌لی ومحدود برصورتده‌اوقوماسی، رفع صوته مداراولاجغی جهتله شهادت پارماقلرینك اوجلرینی قولاقلرینه ادخال ایتمه‌سی، یاخوداللرینی قولاقلرینك‌اوستنه‌قویمسی، اصل محل دعوت‌اولان(حی‌علی‌الصلاة) نداسنده‌یوزینی

صاغه ، (حي على الفلاح) نداسنده صوله چوبرمه‌سی، بولندیغی موقع مرتفعدن حریم ناسی کوره‌بیلمه‌سی احتمالنه بناءً مؤذنك متقی وامین اولماسی ، اوقات صلاتی بیلوب اذان اوقورکن آبدستلی بولونماسی مستحبدر . مؤذنك اثنای اذانده لاقیردی‌ایتمه‌سی، حتی سلام‌آلماسی، سرخوشك فاسقك ، قائم‌اولمایانك، جنب بولونانك اذان اوقوماسی مکروه اولوب؛ دهلینك ، صبیٔ غیر ممیزك ، غیرمسلمك اذانی صحیح دکلدر .

اذان، فرض اولان نمازلرك اداوقضاسی‌ایچون‌اوقونور ؛ بایرام، جنازه، وتر ، تراویح ، استسقا وامثالی فرض اولمایان نمازلر ایچون اوقونماز .

وقتنده اوقونان اذانی ایشیدن کیمسه‌نك - ولوکه قرآن اوقومقده بولونسون - طوروب دیکلمه‌سی وتکبیرات ایله‌شهادتینده مؤذنه عیناً اتباع ایده‌رك (حیعله) جمله‌لرندن صوکرا (لاحول ولاقوة‌الابالله) وصباح نمازنده‌کی (الصلاة خیرمن‌النوم) ی متعاقب (صدقت وبررت) یاخود (ماشا الله کان ومالم یشأ لم‌یکن) دیمه‌سی لازمدر .

* * *

نماز ، بدایت اسلامده مفروض اولوب مکهٔ مکرمه‌ده بعضاً جماعتله وعلی‌الاکثر منفرداً قیلندیغی حالده اونك ندای دعوتی بولونان اذان ، مشرکیندن احترازه مبنی بلدهٔ حرامده اوقونامادی. هجرتك ایلك ، یاخود ایکنجی سنه‌سنده مدینهٔ منوره‌ده اوقونمایه باشلادی . دها اول (الصلاة ، الصلاة = نمازه ، نمازه) یاخود (الصلاة جامعه = جماعتله نمازه) دەنیله‌رك جماعت مسلمین ، مسجد شریفه دعوت اولونوردی .

حال‌بوکه بعضیلری بودعوتی ایشیده‌مدکاری جهتله جماعته یه‌تیشه‌میورلردی. بوکا برچاره بولونمق ایچین حضور رسول‌اللهده برمجلس‌مشورت عقد ایدیلدی . اصحابدن بعضلری « ناقوس » بویوك وکوچك ایکی تخته اولوب بویوکنه ناقوس، کوچکنه «وبیل» دەنیلیر وشمدیکی‌چاك مقامنده خرستیان معبدلرنده ضرب اولونوردی] بعضلری «شبور» [« تنور » وزننده اولوب نفیر تعبیر ایدیلن بورودر] چالالم دیدیلر؛ بعضیلری‌ده : آتش یاقالم، یاخود مسجدك دامنه بایراق طاقالم تکلیفنده بولوندیلرسه‌ده ناقوس ایله شبور چالمق نصارا ایله یهودك، آتش یاقمق ایسه مجوسك عاداتندن اولدیغی جهتله شعائر اسلامیه میانه ادخالی طرف رسالتدن کریه‌کورولدی. بایراق‌اصماق‌ده مقبول پیغمبری اولمادی. بومشاوره‌نك کیجه‌سی اصحاب کرامدن عبداه بن زید حضرتـ ی - که انصاریٔ خزرجی اولوب غزوهٔ بدرایله مشاهد سنیه‌نك کافه‌سنده بولونمش و ٣٢ تاریخلرنده ٦٣ یاشلرنده اولدیغی حالده ارتحال ایده‌رك نمازی حضرت عثمان طرفندن قلنمشدر - بین‌النوم والیقظه برحالده ایکن یشیل ردا وازار باغلامش والنه ناقوس آلمش برینی کوروب :

— یاعبیدالله الکده‌کنی صاتارمیسك ؟ دیه‌صوردی و :

— نه‌یاپاجقسك ؟ سؤالنه معروض قالدی. عبداللهك :

— جماعتی مسجده طوپلامق ایچین نمازوقتلرنده چالاجغز . دیمه‌سی اوزرینه اوذات :

-- بن سکا اوندن خیرلیسنی تعریف ایده‌یم . دیه‌رك مسجدك دامنه چیقدی وکلمات اذانی اوقودی . برآز توقفله اوکلمه‌لری تکرار ایتدی وصوکنه یاقین (قدقامت الصلاة) جمله‌سنی علاوه ایله‌دی جناب عبداه اویانوب صباح نمازندن اول نزد پیغمبری‌یه کیتدی وکوردیکی رؤیایی ذات رسالتپناهی‌یه حکایه ایتدی . رسول‌الله افندیمز :

— ان‌شاءالله حق رؤیادر . ایشتدیکك کلماتی بلاله اوکرەت ! اونك سسی سندن زیاده اولدیغی کبی کوزلدرده . اوالفاظ ایله ایذان ایدیین. ذاتاً بوخصوصده وحی‌الٰهی‌ده کلدی. بویوردی .

بلال حبشی کلمات اذانی عبداه بن زیددن اوکره‌ندکدن صوکرا مسجد شریف جوارنده و (بنی‌نجار) دن برقادینك عهده‌سنده بولونان یوکسکجه براوك دامنه چیقوب ایلك دفعه اولارق صباح اذانی اوقودی .

بالاخره مسجد شریفك‌آرقه طرفنه اذان اوقونمق ایچون محل مخصوص یاپیلدی . بلالك اوقودیغی اذانی ایشیدن حضرت عمر ، یالکز ازاریغی قوشانمش اولدیغی حالده رداسنی سورویه‌رك قوشه قوشه کلدی و :

— یارسول‌الله سنی پیغمبر بالحق اولارق بعث ایدن الله حق ایچین بلالك سویله‌دکلرینی رؤیامده کوردم ، دیدی . صحابه‌دن یدی ، علی قول اون درت ، یاخود یکرمی کیشی‌ده کلوب عینی رؤیایی مشاهده ایله‌دیکنی خبرویردی. رسول‌الله افندیمز : — فلله الحمدوالمنة وانه‌لاثبت . بویوردی. اذان اوقونمق‌ده سنت مؤکده حکمنی آلدی .

* * *

اذانلرك [*] محل تلاوتی اولان مناره ایسه ایلك دفعه اوله‌رق ٥٨ تاریخنده ومعاویه طرفندن والی بولونان (مسلمة بن‌مخلد الانصاری) زماننده عمر وبن العاص جامع شریفنه علاوةً انشا ایدیلدی وبومناره اوزرنده ابتدا صحابه‌دن (شرحبیل بن عاص المرادی) اذان اوقودی .

مسلمه ، بعضاً جامع داخلنده اعتکافه کیردیکی جهتله کیجه‌نك ثلث اخیرندن صوکره‌خریستیانلرك چالدیغی‌ناقوس صداسندن بی‌حضوراولیوردی. بوخصوصده شرحبیله شکایتله — عجبا شوکا بر چاره بولونمازمی ؟ دیه صوردی . اوده ناقوس سسلرینی باصدیرمق ایچین نصف‌اللیلدن صوکره مناره‌یه چیقوب طلوع فجره قدر اوزاتمق اوزره اذان اوقومایه باشلادی . (سنه ٥٨) مؤخراً یعنی ٢٥٤ تاریخلرنده و (احمد بن طولون) ك مصر حکومتنده بولوندیغی صیراده بویله اوزون اوزادی‌یه اذان اوقومق عادتی لغو ایدیلدی . متعدد مؤذن تعیین اولونوب صباحه یاقین منارانده تسبیحات وتکبیرات‌کتیریله‌سی وزهدوعشقه متعلق قصائد اوقونماسی احداث‌اولوندی.

٥٦٨ تاریخنده (صلاح‌الدین ایوبی) نك امریله ذکر وتسبیح یرینه (عقائد اشعریه) یی حاوی قصیده‌لر انشادی صرعی اولوب بواصول الحالةهذه مصر وشام جامعلرنده باقی قالدی .

* * *

جمعه‌کونلری نمازدن اول اذان اوقونمق وقت سعادتده وشیخین مکرمین زمانلرنده جاری دکلدی . کرك رسول اکرم، کرك ابو بکر وعمر حضراتی منبره چیقدقلری وقت قرائت اولونوردی . حضرت عثمانك زمان خلافتنده ناسی ایقاظ ایچون قبل‌الصلاة اوقونمایه باشلادی . الآن عربستانده معتاد اولدیغی‌اوزره اوچ‌درت کشینك برآغیزدن اذان اوقوماسی‌ده امویلر زماننده ایجاد ایدیلدی .

الصلاتةکلنجه : ٧٠٠ تاریخلرنده مصرحکمداری (ملك‌الناصرسیف‌الدین قلاوو) نك امریله جمعه اذانندن اول (صلا ویریلمك) اصولی وضع اولوندی. ٧٩١ تاریخنده و (ملك صالح بن اشرف) ك زماننده اقشام نمازندن ماعدا بوتون اذانلرك عقیبنده (الصلاة) اوقومق تقرر ایتدی .

* * *

صباح نمازلرنده سویله‌نیلن (الصلاة خیر من‌النوم) جمله‌سی ایسه برصباح حضرت‌بلال طرفندن حجرهٔ سعادت پیشکاهنده ایراد اولونمش وامر پیغمبریله صباح اذانلرینه علاوه ایدیلمشدر . شو صورتله‌که :

حضرت بلال ، ثلث اخیرده اوقودیغی اذاندن صکره حجرهٔ سعادته کلیر و(الصلاة) دیه سسلنیردی. برکره کندیسنه رسول‌اللهك استراحت ایتمکده اولدیغی خبر ویریله‌سی اوزرینه (الصلاة خیر من‌النوم) دیه ایکی دفعه هایقیردی . نبی اکرم افندیمز اویانوب بونك‌ده صباح اذانلرینه علاوه‌سنی امر بویوردی . رافضی‌المذهب اولان (آل بویه) ك موقع اقتداره کله‌سنه

---

[*] اسماعیل صفا مرحومك :

کرانخواب غفلتسك ای قوم اویان — اویان بلکه بردور معکوس اولور .
اذانکن‌شو سسلر، اویان، قورقارم — وطن ، بر طنینکاه ناقوس اولور .

ایقاظ مقدمی ایله عاکف بك افندینك :

بیننده اوتن چاکك سسندن — بیکارجه مناره ابکم اولدی .

وعبد عاجزك :

هپ‌قانلی‌جیزمه‌لرله مشهدلره باصیلدی — جای اذانه یربر یاربی! چالك‌آصیلدی
فریاد مؤذنی ، نه آجی حقیقتلردر !

قدر بو اصول دوام ایتدی . اونلر (الصلاة خیر من النوم) ی قالدیروب (حی علی خیر العمل) دیدیردیلر . (آل سلجوق) کسب قدرت ایتدیکی وقت بوجملهٔ محدثه الغا ایدیلوب ینه (الصلاة خیر من النوم) دەنیلمەیە باشلاندی .

برده (تثویب) یعنی اخطار اصولی واردرکه : اوده اذاندن صوکرا مؤذنك نمازه تشویقی حاوی بعض کلمات صرف ایتمەسیدر . بونك سنت وبدعت اولماسی مختلفدر .

سنیتنی سویلەینلر رسول اللهك راحتسزلغی اثناسنده بلالك اذان اوقودقدن صوکرا حجرهٔ سعادته کلوب (السلام علیك یا رسول الله ورحمة الله وبرکاته الصلاة یرحمك الله) دیمەسنی و (ابو بکره سویلەده نمازی قیلدیرسین) جوابنی آلماسنی اشهاد ایدرلر .

بدعت اولدیغنی ادعا ایلەینلر ایسه حضرت عمرك مکەیه ورودنده (ابو محذوره) نك بعد الاذان نزد خلیفەیه کلوب (الصلاة یا امیر المؤمنین ، حی علی الصلاة ، حی علی الفلاح) دەیشنه قارشی جناب فاروقك (دەلیمیسك اوقودیغك اذان یتشمیورمیکه تکرار کلیورسك ؟) دیيه چیقشماسنی کوستەریرلر . حالبوکه تثویب اصولی معاینەنك وعمر بن عبدالعزیز حضرتلرینك مؤذنلری طرفندن اجرا اولوندیغی و (امام ابو یوسف) ك (مصالح مسلمین ایله مشغول اولان امیره : السلام علیك ایها الامیر ورحمة الله وبرکاته حی علی الصلاة ، حی علی الفلاح دیمکده بأس یوقدر) دیدیکی مرویدر .

شو اعتبار ایله متأخرینجه مستحسن کورولمش وبلاد اسلامیەنك اکثرنده عرف بلده مقتضاسنجه اجرا ایدیلمکده بولونمشدرکه بزم جامعلرده (صل) چاغرلماسی وتکیەلرده (نمازه یاهو) دیيه باغرلماسی ، بعض مسلمان چارشیلرنده ایسه (وقت صلاة یا مسلمین) نداسیله دولاشیلماسی تثویب اصولیدر .

* * *

وقت سعادتده اذان اوقویانلر بلال حبشی ، عبدالله بن ام مکتوم ، ابو محذوره سمره ، سعد القرظ حضراتی ایدیلرکه حضرت بلال ؛ اصحاب تهجدی اویاندیرمق ایچین کیجەنك ثلث اخیرنده ، عبدالله بن ام مکتوم ایسه طلوع فجرده اذان اوقودی .

ابو محذورة ، غایت کوزەل سسلی اولوب حنین غزوەسندن عودت ایدلدیکی وقت مکهٔ مکرمەیه تعیین بویورلشدی .

سعد القرظ ده (عمار بن یاسر) ك کولەسی اولوب (مسجد قبا) مؤذنلکنه نصب ایدیلمش وبلالك شام طرفلرینه عزیمتندن صوکرا مسجد نبوی مؤذنلکنه کتیریلمشدی .

یکی دوغان برچوجغه آد طاقیلاجغی صیراده صاغ قولاغنه اذان اوقویوب صول قولاغنه اقامت کتیرمەنك مندوب اولدیغی ده کتب شرعیەده مصرحدر .

— جنازه نمازنده ایچین اذان اوقونماز ؟ سؤالنه مخاطب اولان برذاتك :

— اونك اذانی دوغدیغی وقت قولاغنه اوقونور . جوابنی وردیکی ده مرویات ظریفەدندر .

* * *

درمه ، جامعا اولەرق طوپلایابیلدیکم شو سطرلرك جمع وتلفیق ایچین اجرا ایلدیکم تحری وتتبع اثناسنده غایت لزوملو برشیئك فقدانی ، امت مرحومەنك نه درجه باعث خسرانی اولدیغنی آکلادم . ارباب فضل وکمالك خاطرلرینه کتیرمك لازمه‌سه عرض ایدەیم که او ، اهم والزم اولان شی : اسلامه عائد بالجمله کلمات وتعبیراتی حروف هجا ترتیبیله حاوی اولەجق ومفصل صورتده شرح وایضاح ایلیەجك بر (قاموس دین) ، اویله مبرم بر احتیاجك حالا تهوین ایدیلەمش اولماسی ده بزم ایچین پك بیوك خسران مبیندر .

معارفه متعلق هرنه آرانسه ندرتی وبالنتیجه مفقودیت ومعدومیتی طولاییسیله عدم صرف آندیران مملکتمزده تتبعات جدیەده بولونمق ایستەینلر ، بالخاصه غرب لسانلرینه واقف اولوبده آرادقلری بحثی اولسانلرله یازیلمش کتابلرده قولایلقله الده ایدەبیلن کنجلر ، هر ایشده اولدیغی کبی دینه متعلق مباحثه دائر طوپلوجه معلومات بولمق خصوصندەده دوچار مشکلات اولیور ؛ بومشکلاتی اقتحام ایدەمەینلر ، هله شرق لسانلرینه وقوفی اولمایانلر ایسه حکمیات ومعالیٔ اسلامیەیی فرنك کتابلرندن اوقویوب آکلامایه مجبور قالیور .

اوروپالی دوستلرمز ایسه ، حقایق اسلامیەیی کرك قصداً ، کرك اك بسیط نکاتی بیله آکلایامادقلری جهتله غیر اختیاری اولەرق مسلمانلغی بالطالامقدن کری طورمایورلر .

مثلا : اسعد جابر پاشانك ترجمه ایتدیکی (هامر) تاریخنك ۹۸ نجی صحیفەسنده شویله برعباره وار : « سلطان عثمان ، ادەبالینك نزدنده قالدیغی بر کیجه کمال صبر ایله ومعشوقەسنك خیالیله یاتمش ایدی . صبر ، بر عرب متلنجه فرجك مفتاحیدر ومحبتده اکلیل شهادتك معادلیدر » . اوروپا مستشرقلرینك اك مشهورلرندن اولان هامەر جنابلری ، فانك وراﺋك فتحیله (فرح وسرور) معناسنی افاده ایدن (فرج) کلمەسنی غالبا رانك سکونیله اوقومش و « صبر ، فرج تسا اناختاریدر ! » معناسنی چیقارمش اولمالیکه « بونك ترجمەسنه جسارت اولوناماز » دیيه قارئلرینه اعتذار ایدەجك قدر نزاهت ! کوستەرمش . سنەلرجه شرقده اوطورمش وبرچوق آثار شرقیەیی تتبع ایدەرك برده عثمانلی تاریخی یازمش بولونان بر فرنك ، ایستەمەیەرك بویله بر مناسبتسزلکده بولنورسه ایستەیەرك تحریفاته قالقیشانلری ، عجبا نه درلو جواهر یومورطلامازلر ، صوکراده اوجوهرلری ! - ضرورت معرفت الجاسیله - مال بولمش مغربی کبی قاپیشانلر ، نه قدر دەرین اوچورملره یوارلانمازلر ؟!

احتمال که - شدتله محتاجی اولدیغمزدن بحث ایتدیکم - بواثرك لزومی قدمای علماجه حس ایدیلوب عربجه ، یاخود عجمجه اولەرق یازیلمش ، مؤخراً جنکیز ، هلاکو ، تیمور مثللی عالم اسلامك باشنه مسلط اولان وخونریزلکده اهل صلیب جاناوارلرینی پك مونس صایدیران داهیەلرك قانلی مهاجماتی اثناسنده - برچوق امثالی کبی - محو ایدیلمش ، یاخود - بیکده بر احتمال ایله - زمانك دست مخربندن قورتولوب رطوبتلی بر کتبخانەنك توزلو بر رافنده مؤبداً قلعەبند اولمشدر .

شاید بن کورمەدیکم وکوردم ! دیيەنی ایشیتمەدیکم بویله بر کتاب وارسه بیله اوندنده بوکون استفاده ایدەبیلمك محدود بر ساحەیه ومعدود بر طاقم ذواته منحصر قالیر . چونکه بالطبع اوراده دین جلیل اسلام ؛ فنون جدیده نقطهٔ نظرندن تدقیق ایدیلەمش اولەجغی کبی عربی ، یاخود فارسی ایله یازیلمش بولونماسی ده اولسانلره آشنا اولمایانلری مستفید ایدەمز . بناءً علیه احتیاج حاضره کوره یکیدن بر اثر معتبر تصنیفی ، فضلای عصرمزك عهدهٔ حمیتنه ترتب ایدن وظیفەدر .

واقعا ایشك اهمیتیله اثرك جسامتی ، اونی میدانه چیقارمانك مشکل اولەجغی خاطره کتیریر . لکن قلع جباله بیله مقتدر اولان همت الرجاله هانکی صعوبت قارشی طورابیلیر ؟

فارسی‌یی کەکەلیەرك سویلەین ، عربجەیی هجالەیەرك آکلایان بن کبی بر عاجز ، اذان حقنده برقاچ ستونلق معلومات تدارکنه مقتدر اولورسه حاجی ذهنی افندی حضرتلری ایله ، نعیم ، فرید وعاکف بکلر کبی وسائر فضلای اسلامیه مثللی ذواتك اجتماعیله تشکل ایدیویرەجك برهیأت فاضله ، عجبا نەقدر حقایق ومعالی بولوب ساحهٔ استفاضەیه وضع ایلەیەمز ؟ بویله بر هیئت فاضله تشکل ایدەرك مثلا (آبدست) کلمەسندن باشلایوب اونك نەوقت ونەصورتله فرض اولدیغنی ، فرضیتی حقندەکی نصی ، ناصیل ونه ایله آبدست آلیناجغنی ، آبدستك فرضلرینی ، سنتلرینی ، مستحبلرینی ، آدابنی ، صو بولونمازسه نه یاپیلەجغنی ، آبدستك مأثر دینیه ومنافع صحیەسنی وسائره وسائرەیی طوپلوجه یازیویرسه ، اوندن صوکراده فرضا (آخرت) لفظنی دلائل مقنعه ایله ایضاح ایلەسه (سبیل الرشاد) ادارەسی‌ده بونلرك نشر وتعمیمنه دلالتده بولونسه افراد امتدن هربرینك نەدرجه مستفید اولەجغنی تعریفه حاجت یوقدر صانیرم .

همان جناب حق شو امل خالصك خیالدن حقیقته وتصوردن وقوعه کلمسنه موفقیت احسان بویوره .

طاهر المولوی

نه وظیفه‌م !

۲

وظیفه‌سزلك، وظیفه‌یه‌قارشی‌مبالاتسزلق، وجود ایچنده مفلوج، بی روح برعضویت دیمکدر، که بوقانی اویله هائل بروارلقدن اهوندر. سن بوفجیع‌حقیقتی حساً اکلامق ایسترسه‌ك مفلوج قولی بوینه باغلایه‌رق طاشیمقده اولان بربدبختی کور وحال فلاکت مآلی کندیسندن‌صور ! ایشته وظیفه‌سز برآدمك‌ده‌هیئت اجتماعیه‌اراسنده‌کی موقع عضویتی عینیله بویله‌در. اوتمثال عطالتی، اوهیکل مسکنتی وجود جمعیت برمیت ذی روح کبی بیهوده یره طاشیر طورر. انسانیتك بوتون شمولیله معنای کمالی، مدنیتك بوتون احتشام علویتیله شعشعهٔ نظر فریب جمالی اولان اسلامیتك بوتون وظائف حیاتیه‌نك روحی اولدیغنی سویلرسه‌م نشر انوار وضوحده کونشدن پارلاق برحقیقت افاده ایتمش‌اولورم.

باقیکز، [*] مفخرالانصار والمهاجرین، یار غار پیغمبری جناب صدیق اعظم (رضی‌الله تعالی عنه) ك اماتی تعظیم، وظیفه‌یی تفخیم امرنده‌کی علو روحنه، عظمت وجدانته: برکون بر باغچه‌یه کیرر؛ اغاجلردن بری اوزرنده بر قومری کورور.

اعماق روحندن قوپان دلخراش بر آه.. ایله قومری‌یه خطاباً شو سوزلری سویلر: «طوبی‌لك یاطیر! تأکل من الشجر وتستظل بالشجر وتصیرالی غیر حساب. یالیت ابابکر مثلك! = نه موطلو سکا ای قوش! اغاجدن رزقکی یر، آنکله کولکه‌لنیرسك. عمرك بیتنجه کیده‌جکك یرده‌ده وظائف حیاتیه‌کدن سؤال وحساب، عقاب اندیشه‌سنی چکمزسك. کاشکی ابو بکرده سنك کبی افعالندن غیر مسئول بر قوش اولایدی!» ینه او روح معظمدن – اندیشهٔ وظیفه ایله – قوپان انینلردن: «وددت انی حضرة تأکلنی الدواب. = ایستدم، که یشیل (اوت) اوله‌یم‌ده بنمله حیوانلر غدالنسین!»

حضرت فاروق اعظمدن‌ده: «یالیتنی کنت هذه التبنة! یالیتنی لم اك شیأ! لیت امی لم تلدنی! = کاشکی شو قورو بغدای صاپی بن اولایدم! کاشکی هیچ بر شی اولمایدم! کاشکی انام بنی دوغورمامایدی!» فریادلری وجدان انسانیتی تیتره‌تیر. بو خرد سوز تمنیلر، بو جانشکاف‌فریادلر نه‌دن؟ نیچین وجودلرندن پشیمان اولیورلر؟ نه‌دن وارلقلرندن شکایتلر ایدیورلر؟ بونلرده انساندی؛ بونلرده‌ده نفس بشریت واردی. احتراصات بشریه، انفعالات نفسانیه بونلره‌ده هجوم ایدیور، حکمنه رام ایتمکه، سریر بالای انسانیتدن بوجهان طبیعتك زبین بهیمتینه سوروکلیوب کوتورمکه، اوتلاتمغه‌بوتون قوتیله چالیشیوردی.

فقط بونلرده مایهٔ انسانیت مصفی، جوهر عقل تابدار، روح بیدار ایدی. بونلر محرم سرا پردهٔ انسانیت، بونلر واقف اسرار خلقت، بونلر برر کنجینهٔ معرفت، برر خزینهٔ فضیلت ایدی.

[*] تاریخ الخلفا للسیوطی.

تهاجمات نفسانیه بو انسان کامللرك ان یتزلزل عزم مجاهده‌کارانه‌لری اوننده ساحله چاربوب‌ده یوز بیك پارچه اولان دکیز دالغه‌لرینی تنظیر ایدیوردی.

ایشته بو علوی سیمالرك چرکاب مساوی، مزخرفات رذائلدن مصون قالان ناصیهٔ درخشان انسانیتلری! دنیا انسان ایله دولو؛ فقط عارف اسرار فطرت، آشنای وظیفهٔ خلقت او محشر بشریت ایچنده پك آز.

حضرت قرآن حکیمك شو: «لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم؛ ثم رددناه اسفل سافلین الا الذین آمنو وعملوا الصالحات... = شان عظمت وکبریامزه قسم، که بز نوع انسانی احسن تقویم اوزرینه یاراتدق؛ تاج خلافتله تبجیل وتکریم ایتدك. صوکرا – حکمت ازلیه‌مزك مقتضاسی اوله‌رق – اسفل‌سافلین حیوانیه‌یه رد وانزال ایتدك. افراد انسان او خضیض بهیمیتده شهوات نفسانیه‌لرینه‌محکوم، طول امللرینه اسیر اوله‌رق قالدیلر. یالکز انسانلقلرینی ادراك، وظیفهٔ خلقتلرینی تقدیر ایله‌عهده‌لرینه وفای ایمان‌ایدن، مکارم اخلاق ومحاسن افعال ایله‌اوخضیض بهیمیتدن سریر بالای انسانیته یوکسله‌رك مشاربالبنان اولانلر مستثنا.» آیات جلیله‌سی بوحیقتی نه‌کوزل تصویر ایدییور!

صدر اسلامی تشکیل ایدن قرون ثلاثه مادر انسانیتك بویله بیکلرجه اولاد کامللرینه مهد وجود اولمقله کرچکدن بختیاردر. مثلا: سلطان المجتهدین امام اعظم حضرتلری... اونه علوی ناصیهٔ انسانیت! اونه‌در خشان رخسار اسلامیت! اونه کنجینهٔ فضیلت! اونه خزینهٔ حکمت!.

اصول فقه‌کبی مفتاح قرآن وسنت اولان حکمت حقوق اسلام بوکعبهٔ عرفانك‌میزاب زکاسندن خروشان اوله‌رق قوجه بردریای فقه وجوده کتیرییور. معیشتی‌نامنه‌بیت‌المالدن برپاره آلمق شویله‌دورسون آلمامق وظیفه‌نك نه‌قدر تحملکداز بربوك اولدیغنی اکلاتمق ایچین – انجق قامت عرفان بناهه مشتاق اولان – رداء قاضی‌القضاتی حیاتی بهاسنه رد ایدییور. ابوجعفرالمنصور کبی سریر استبداد وتجبرکده فوقنه چیقمغه چالیشان برخلیفه‌یه ذره قدر بویون بوکمدنسه دایاق آلتنده شهادتی برسعادت، برنعمت بیلیور. (علیه سحائب الرحمة والغفران)

امام شافعی حضرتلری مکهٔ‌مکرمه‌ده وجدانسوز برضرورت ایچنده بوغولورکن برزنکینك حین‌وفاتنده بیت‌الهی اتقیاء مجاورینندن برماسینه ویرلمك اوزره وصیت ایتدیکی جسیم برمبلغی «بن‌متقی‌دکلم. اللهدن قورقارم. اهلنی بولکز ویریکز!» دیه عرش استغناسنه چکیلیور.

امان یاربی! بونه علوی محویت! بونه زهادت! بونه ولایت! لباس تقوی اوقامت فضیلته‌ده لایق کورلمزسه بوکا کیم لیاقت کوستره بیلیر؟

م: فخرالدین

مكاتيب

مركزليلر ايله طشره‌ليلر صاره همدرد دكل ايمشلر

طشره‌ده . هله اينه‌كولده، تجدد مخاصماتندنبرو، نه اتحادجى ، نه ائتلافجى ، نه‌ده بيطرف وار . بونلردن لله‌الحمد هيچ بريسى يوقدر . يالكز خلافت اسلاميه وسلطنت عثمانيه‌يى تسلط اعدادن قورتارمغه موقوف عليه وسائط ووسائل نه ايسه آنى اقتدار نسبتنده تدارك واكاله ال برلكيله بذل غيرت ايتمكى كنديسنه وظيفه ايدينه‌ن بركتلهٔ عثمانيه ، اهالئ محترمه واردر. اوت اهاليمز الدن‌كالديكى قدر چاليشيوركه عسكر قرداشلريمز ايچون قولسزانتارى، چوراب ، طون ، كوملك كبى البسه‌يه متعلق بش بيكى متجاوز پارچه ؛ بولغور ، ترحانه، فصوليه وسائره‌دن بش بيك قيه‌يى متجاوز مواد غدائيه؛ آلتمش ايكى بيك غروشدن فضله نقد ؛ صمانله طولو بيك قرق طقوز حرار بالتدارك عائد اولديغى دوائره سوق قلنديغى كبى ، كوكلليلريمز دخى ميدان حربه قوشدى. اوت اهاليمزده وطن‌دردى واردركه شمديلك قهوه‌خانه‌لرده اويونلر، اكلنجه‌لر، فلانلر ترك ايديلدى ؛ حتى فعل ازدواج بيله پك نادر اوله‌رق وقوعبوليور .

اشبو اشعار كترانهم نه تمدح ، نه منت، آنجق تحديث‌نعمتدر. مركزلى بابالريمز ، قرداشلريمز ، آنا و همشيره‌لريمز ، والحاصل مركزك بيوكى ، كوچكى، بتون خلق تخليص وطن حسيله متحسس اولوب امل مقدسه وصول ايچون بذل ماحصل غيرت ايتدكلرينى كلن اوراق حوادثده اوقودق ، ممنون ومتشكر اولدق‌وحسب المقتضى كنديلرينى رهبر اتخاذ ايتدك وكنديمز پيرو اولمغه چالشدق‌ده مارالذكر خدمات حصول بولدى . بولدى اما مركزلى رهبرلريمزه اتباع ايده‌ميه‌جكمز بر حالت روحيه‌لرينى غزته‌لر بز طشره‌ليلره بيلديرنجه عيان كوشه‌دك .

ديدهٔ كوش تأثر اولوب خيلى كسانجه انكسار اشواق موجب اولان حال ايسه سرآمدان ادبادن بر ذاتك درسعادته مواصلتى مناسبتيله شرفلرينه درسعادت ادباسى طرفندن بك اوغلنده ويريلان ضيافتدر. رجا ايدرم، عفو بيورك ، بر ادبيه ، على‌الخصوص تاج‌الادباء والشعراء وصفنه بحق سزا بر ذاتك شرف قدومى سببيله همسلكلرى طرفندن كشيده اولنان بر ضيافتى طشره‌ليلقله برابر چوق كوره‌جك درجه‌ده قدرشناس‌دكلز. علمايى، ادبايى تبجيل ايدرز . مسلكلرينك مقتضاسنده دوام ايتدكلرى مدتجه تبجيل ايتمك دخى بورجمزدر. زيرا مسلكلرينك مقتضاسى بنى‌نوعلرينك سعادتى ايجاب ايدن يوللرى آنجق ارائه ايتمكدر. بو ذوات محترمه‌يه يالكز درسعادتك بر قسم اهاليسنك دكل، بلكه بتون مملكتلينك ابراز آثار حرمت ايتملرى جملهٔ وظائف قدردانيلرندندر. فقط هر شيئك وقت مرهونى ومحل مناسبى‌واردر. بوقسه وطن سراپا ماتم ايچنده بولنديغى ، اولاد وطن قانلى ياشلر دوكديكى، ايچنده بولنديغمز نائرهٔ تهلكه‌دن رهاياب اولمق ضمننده پيشواسى بولنان ادبانك چشمهٔ زبان ادبدن وخامهٔ حكمت آموزندن دوكيله‌جك آب زلال نصايحه ديده‌دوز انتظار اولديغمز هنكامده اساساً حاوى اولديغى هر درلو ذوق وسفاهت خانه‌لر يوزندن اوته‌دنبرو دارالخلافة‌العليه ايچون لكه صاييلان بك اوغلى‌عالملرنده ضيافتلر كشيده‌واحكام‌ذوق‌اجرا ايدلمسى، شامپانيالراچيلمسى البت‌تحسين‌ايديلور، مناسب‌كوريلوراحوالدن دكلدر. وطنك برقسم مهمى‌پازدهٔ خيول اعدا اولمش،ديكرقسمى‌تهلكه‌آتشلرنده‌قاوروليور؛اولادينك اك دكرلى قسمى معركه‌لرده ، محاربه ميدانلرنده جان ويرسونلر، قان دوكسونلرده ؛ ديكر قسمى، افكار منوره اصحابى عنوانتى حائز ذوات ذوق وصفالر سورسونلر نصل اولور ؟ ايشته بو حال جداً عثمانليغه ، شان جليل عثمانى‌يه سياه لكه‌در. بوكا هيچ بر حقيق عثمانلى نظر خوشنودى ايله باقه‌ماز ، خوش كوره‌من. بوندن بز طشره‌ليلر متأثرز. بو ضيافت وسيله‌سيله اعانهٔ حربيه اوله‌رق بر قاچ پاره طوپلانمش، بونكله وطنه خدمت ايدلمش ! كبى جوابلر نائرهٔ تأثرمزى سونديره‌من . چونكه استانبولليلر يالكز خلاص وطن قيغوسنى چكوب كافهٔ همات وافكارينى بو غايه‌يه حصر ايتدكلرى خبرلرى طشره‌لره اويله تأثيرات حسنه‌بخش ايتدى‌كه هرطرف اهاليسى على‌قدرالطاقه كنديلرينه امتثال ايدوب چاليشديلر وغزته‌لرده كوريلن تظاهرات هپ او امتثالك نتيجهٔ مرغوبه‌سيدر. شمديكى بك اوغلى‌عالملرى نمونهٔ امتثالمز اولسونمى؟ اولورسه وطنه خدمت ايدلمش اولورمى ؟ اولميورسه يأسك حصولى طبيعى دكلمى ؟ كوشه‌كلك ايسه يأسك ايلك تأثيريدر . كوشه‌كلك كوسترنلر مالاً ، بدناً، فكراً وطنه خدمت ايده‌منلر.

البادى ظلم ، هر كس ديله‌كيله قالسون، اونلراويله ، سزده بيلديككز كبى حركاتده حر وسربستسكز، هر كس ايستديكى يولده دوام ايتسون ... قيلقلى تكليف بر وجهله معقول اوله‌ماز. زيرا متخالف حركات اولاد وطنك يكديكرينه قارشو بغض وعداوتى و بالنتيجه باب خصومتى آچار . حالبوكه مطلوب اولان نفاق دكل، ابدى‌وفاقدر.

سميز زاده الحاج

محمد

اينه‌كول

سبيل الرشاد جريدهٔ اسلاميه‌سنه

افندم ،

دارالخلافة‌العليه‌ده مدافعهٔ مليه هيئتنك تشكلى بزه پك بويوك اميدلر بخش ايتدى . بوآنه دكين شوصوك اوچ عصرلق برزمانده لاقيدانه حيات كچيرن اسلاملر ، عثمانليلر حياته قابليتلرى اولديغنى بوصورتله اثبات ايتمش اولديلر . برطرفدن اركلكلرك ، ديكر طرفدن قادينلرك تعالى ايتدكلرى حرارتلى نطقلر ، هله اعطاى اعانه‌ده ابذال ايتدكلرى فداكارلقلر بزى پك متحسس ايتدى . اسلام ملتنده يشامق استعدادى وار اولديغى اكلاشيلدى . بز قولاق مسافرى بولنديغمز بوتبدلاره اوراقدن سيرجى قاله‌مزدق . نهايت بشنجى دفعه اوله‌رق سراى بوسنه اهالئ اسلاميه‌سى هلال احمر اعانه‌سى‌ناميله اعانه‌لر طوپلامغه شتاب ايلديلر . شمدى‌يه قدر يوز بيك قرونه يقين برمبلغ طوپلامغه موفق اولديلر. حالاده‌امكانك مساعده‌سى نسبتنده بذل‌جهد ايلكده‌درلر . بوسنه اسلاملرى ؛ دين قارداشلرينك برمظفريتنى ايشتدكلرى كبى قلبلرنده برسرور پيدا اولور ، آنك تأثيريله جوشه كليرلر ، اعطاى اعانه دكل ، ايثار جانى بيله ـ دين اوغرنده ـ آز كورورلر . اسلاملر ؛ بوحس ظفر ايله سرمست شادان اولدقلرى حالده كچنلرده استاد محترمم مناسترلى مرحومك طلاب عرفاندن وبوسنه‌نك‌مايه‌الافتخارى استاد محترم‌حاجى‌جمال‌الدين افندى‌حضرتلرينك‌خنكارجامع‌شريفنده جماعت كبرى‌حضورنده جمعه كونى‌ايراد ايلديكى‌موعظه شايان تقديردر. آنك تأثير علويسيله‌حضار كرام‌هپ‌آغلاديلر. اسلاميتك علويتنه ، خلافتك مصون الزوال اولديغنك تبشيراتنه دائر قرائت بيوريلان آيات كريمه و احاديث شريفه‌يى تفسير بيوره‌رق نجه نجه حقائق اسلاميه‌يه كسب اطلاع ايلدى . هله « وانفقوا فى‌سبيل‌الله ولاتلقوا بايديكم الى‌التهلكة » آيت جليله‌سنك تفسيرنده تهلكه‌نك « تفرقه » جيلق‌دن عبارت اولديغنى ، بوتون اسلاملرك فلاكتلرى هپ تفرقه‌جيلقدن ايلرو كلديكنى ، خلافتك‌ده بوحاله دوچاراولسى ينه بوسببدن نشأت ايلديكنى‌برلسان‌سوزشله بيان بيورديلر . بونك اوزرينه اهالئ اسلاميه دها زياده‌غليانه كلرك درلو درلو صورتلر ايله اعانه درجنه باشلانلدى. كيميسى برفنجان آله‌رق چارشوده كزديرر ، آز مدت ظرفنده اوچ بيك قروندن زياده اعانه طوپلانير ، كزديريلان فنجانك قيمت اضافيه‌سى يوز اون قرونه چيقار، تسليم اولور. ديكر برى بر قوطى ؛ بر ايكنجيسى سجاده ، مصنع باستون ، اسكى برپاره ايله سوقاق سوقاق طولاشير ، يكديكرينى مسابقه ايدرجه‌سنه دوام ايدر كيدر . قادينلرده ابراز حميتدن كرى دورمديلر . اك بويوك عائله‌لره منسوب خانم افنديلر اولرى دولاشيرلر . هلال احمر ايچون اعانه طوپلارلر. ايشته (برفلاكت بيك نصيحتدن ايودر) ديرلر . يا بيكلرجه فلاكتك‌تأثيرى نصلدر ؟ ايشته بز (عالم اسلام) شمدى بو حالده‌در . باشمزه بو فلاكت كلدن اويانه‌مدق ! انشاءالله بوندنصكره اولسون اويانهلم. تفرقه‌جيلق‌دن‌دور

اوله‌لم . معاذالله بو تفرقه ایله بوصوك اسلام حکومتی ده انقراضه محکوم اولورسه حالمز پك یامان اولور . الله ، امت محمدی تفرقه بلاسندن محافظه بیوره‌رق دائما متحد ومتفق برحالده بولوندورسون، آمین. قارئلرکزدن

سرای بوسنه

مصطفی

شئون

احوال حربیه

اردومزك حرکات تعرضیه‌سی، دعای ظفر وموفقیت . — کرك رسمی راپورلردن ، کرك معلومات خصوصیه‌دن اردوی عثمانینك بتوفیقه تعالی حرکات تعرضیه‌یه باشلادیغی اکلاشلمشدر . بو مناسبتله بوکون حربیه نظارتنده مراسم فوق‌العادهٔ دینیه ایله بر دعا تلاوت ایدیله‌جکدر. دعاده صدراعظم وحربیه‌ناظری محمود شوکت پاشا ایله‌سائر ارکان، امراومأمورین عسکریه حاضر بولوناجقلردر . جناب حق ، سلامت ملك وملته معطوف اولان دعالرك جمله‌سنی قرین قبول ایله‌سین آمین.

چتالجه‌ده بوتون خط حربده مصادمه . — بوهفته‌چتالجه‌ده اولدقجه مهم وجدی محاربه‌لروقوع بولمشدر . بوتون‌خط‌حرب‌اوزرنده‌اردومز‌بعونه‌تعالی‌شدتلی برحرکت تعرضیه‌یه باشلامشدر . صاغ جناحده ایلریله‌ین مفرزه‌لرمز سیواس کوی، قلفه کوی، وآق‌آلان شرقلرینه قدر قدمه‌قدمه دشمنی‌پوسکورتمش، دشمن سپرلری اوزرینه قهرمانانه هجوم ایدرك سپرلری اشغال ایتمشدر . مرکزدن ایلریله‌ین عثمانلی بهادرلری کوچکجز غربنده‌کی فونده‌لقلرده حرب ایده‌رك دشمنی‌فراره مجبورایتمش واینجکز صرتلرینی‌ده تحت اشغاله آلمشدر. قاضی کوی جوارنده غروب شمسدن صوکره‌یه قدر قوتلی مصادمه‌لر وقوعه کلمش ، غایت مهم بر موقع اولان قاضی کوی دشمندن استرداد ایدلمشدر . ایکی عثمانلی طیاره‌سی‌ده اوچه‌رق استکشافات یاپمشدر . بوتون جبهه اوزرنده طرفین قوتلری صیق برحال تماسده‌در .

قهرمان حمیدیه‌نك صوك غزاسی . — حربیه‌نظارتندن عثمانلی‌تلغراف آژانسنه تبلیغ ایدیلان راپوردر : « حمیدیه قرووازوری دراجده صرب اردوکاهنی طوپه طوتدقدن‌صکره شنکینه عزیمتله اوراسنی‌ده طوپه طوتمشدر. ساحلدن آغیر طوپلرله مقابله کورمش ایسه‌ده بو طوپلرك آتشندن قطعیاً متأثر اولمامش وبالعکس شینکینده بولنان یدی یونان واپورندن برینی غرق والتیسنی تخریب ایله قره‌یه اوطورتمغه مجبور ایلمشدر . »
بعده قهرمان اسلام قرووازوری اسکندریه‌یه کتمش ، کمور الدقدن صوکرا ینه بحر سفیدده سیاحته چیقمشدر . معینی جناب حق اولسون .

شیخ الاسلامك پیه‌رلوتی‌یه مکتوبی . — شیخ الاسلام اسعد افندی حضرتلری اوروپاده مسلمانلرك مدافع یکانه‌سی بولونان بویوك فرانسز ادیبی پیه‌رلوتی‌یه صورتی آتیده مندرج مکتوبی کوندرمشدر :

موسیو پیه‌رلوتی جنابلرینه

اصالتاٌب ؛
بالقان حکومات متفقه‌سنك شو یکرمنجی عصر مدنیتده شرف انسانیتی لکه‌دار ایدن مظالم کوناکونی تعداد وتذکار وحق وحقیقتك مدافعه‌سی صددنده موقع رفیع انسانیتدن رفع واعلا بیوردیغکز صوت بلند نجیبانه‌دن دولایی قلوب اهل اسلامك ذات اصیلانه‌لرینه قارشو پك زیاده متحسس اولدیغنك بیان وابلاغنه مسارعت ایلرم .

شیخ الاسلام
اسعد

صلح حقنده متفقینك شرائطی . — باب عالینك صلح حقنده دول معظمه‌نك توسطنی قبول ایتدیکی معلومدر . بونك اوزرینه‌دول معظمه حکومات متفقه‌یه‌ده عرض توسط ایتمش ، متفقلرده اوزون‌اوزادی‌یه مذاکره‌لردن صوکرا توسطی ـ بلغار تلغراف آژانسنك تبلیغنه کوره ـ انجق شرائط آتیه تحتنده قبول ایده‌بیله‌جکلرینی‌دول معظمه‌یه بیلدیرمشلردر:

« ۱ — متفقلر ، مذاکرات صلحیه‌یه اساس تشکیل ایده‌بیلمك ایچون کلیبولی شبه جزیره‌سی حکومت عثمانیه‌ده قالمق اوزره مالاطرا ایله تکفور طاغی آره‌سنده بر حدود تعیینی طلب ایتمکده‌درلر . ادرنه و اشقودره‌ده داخل اولدیغی حالده بو خطك جهت غربیه‌سنده قالان اراضینك کافه‌سی حکومت عثمانیه طرفندن متفقلره ترك ایدیله‌جکدر .

۲ — حکومت عثمانیه جزائر بحر سفید آطه‌لرینی‌ده متفقلره ترك ایده‌جکدر ؛ ۳ — کریددن دخی قطعیاً قطع علاقه ایده‌جکدر .

٤ — باب عالینك ، مقداری صلح قطعینك تأسسندن اول تعیین ایدلمك اوزره اساس اعتباریله برتضمینات حربیه و حربدن صوکره وقوع بولان خصوصی ضایعاته بدل برمبلغ اعطاسنه موافقت ایلمسی مشروطدر . متفقلر تضمینات حربیه حقنده جریان ایده‌جك اولان مذاکراتده اشتراك ایده‌جکلردر .

٥ — متفقلر حکومت عثمانیه ایله عقد اولنه‌جق معاهدهٔ صلحیه‌ده حکومت عثمانیه داخلنده‌کی تبعه‌لریله امور تجاریه‌لری واورتودوقس‌کلیسالری وهمجنسلری اولان عثمانلی تبعه‌سنه تأمین اولنه‌جق امتیازاتك بر اساسه ربطی حقنده مذاکراتده بولنمق حقنی محافظه ایتمکده‌درلر . »

یانیه‌نك تسلیمی حقنده تبلیغات رسمیه . — حربیه نظارتندن تبلیغ اولنمشدر : « یانیه مدافعینك شان وشرف عسکریسی تماميله محافظه وبالنتیجه وظیفهٔ عسکریه‌لرینی ایفا ایتدکلری وتسلیمیتلری عاقبتی مؤلم وشرف عسکری‌یی مخل برطرزوشرط داخلنده واقع اولیوب بونك خلافنده وقوع بولان اشاعات ونشریاتك اصل واساسدن قطعیا عاری اولدیغی یانیه‌ده بولنان اسعد پاشادن مورود تلغرافنامه‌ده بیان اولنمشدر . »

سلانیکده اهل صلیب مظالمی . — سلانیکدن‌جرائدیومیه‌یه‌کوندریلن برمکتوبده‌اوقونمشدر : سلانیکك‌مستولیلری، شهارقلقله‌انسانلقدن چیقیورلر، حالا شهر ایچنده ، قتل ایتدکلری بیچاره‌لری یاقیورلر ... کچن کیجه قله قهوه‌لری جوارنده حضر بابا محله‌سنده برخانه‌ده اقامت ایدن بابا اوغل ایکی بیچاره مسلمان ، بلغارلر طرفندن قتل ایدلدی . بی روح جسدلری آتشه ویرلدی. قاتل‌جنوارلر بوجسددن چیقان علولر قارشیسنده شهرآیین‌یاپدیلر .
مظلوم شهیدلرك جنازه‌سی اون بش بیك مسلمان طرفندن قالدیرلدی . بیچاره‌لرك جنازه نمازنی قیله‌جق جامع بوله‌مدیلر. بوقوجه جورجوب کتله‌سی نره‌یه باش اوردیلرسه اهل صلیب وحشیلری‌طرفندن منع اولنمشلردر. نهایت معصوم شهیدلر بابالرك حقارتلری التنده طولاشمقدن ایسه قارا طوپراقلر التنه کیرمکده استعجال کوسترمشلردر .

سبیل‌الرشاد . — مملکتلرینی، دینلرینی مدافعه یولنده اولومدن‌چکینه‌نلر کونده بیك دفعه بویله اولوب دیریله‌یه محکومدرلر. « المتر الی‌الذین خرجوا من دیارهم وهم ألوف حذرالموت فقال لهم الله موتوا ثم احیاهم »

یونان قرالنك قتلی . — یونان قرالی صالی کونی اوکله‌دن صوکره سلانیکده بلغارلر طرفندن قتل ایدلمشدر . بعض خبرلره‌کوره‌ده، یونانلیلر ایله بلغارلرآره‌سنده قتل‌عام باشلامشدر. ان شاء الله جانوارلربربرینی ییه‌جکلردر.
« تحسبهم جمیعاً وقلوبهم شتی »

تنصیر اجبار . — سلانیکدن ۱۳ مارت تاریخی ایله نویه فریه پرسه غزته‌سنه اشعار ایدیلیور : « عثمانیه، جمعهٔ بالا وپتریچ قضالرینه منسوب اون درت ناحیه‌نك سلانیکه کوندردکلری هیئت مرخصه ، قونسولوسلره مراجعت ایدرك دینلرینك محافظه ایدلمسنی استرحام ایتمشلردر . بلغارلر ، کویلرده اسلاملری خرستیانلغی قبوله مجبور ایدیورلر . عکس تقدیرده اسلام اهالی قتل و ضرب ایدیلیور . تنصر ایدیلنلر ، کندی ارزولری ایله وبلا جبر خرستیانلغی قبول ایتدکلرینه دائر بر ورقه امضا ایتمکه مجبور ایدیلیورلر . کلیسا حاکلری چالندیغی زمان کلیسایه کیتمه‌ین بو قبیل جبری خرستیانلر تهدید ایدیلیورلر . »

بخارالی کوکلیلر. — سوریه غزته‌لرنده اوقوندیغنه کوره شامده متمکن بخارالیلردن آلتمش کشی والی‌یه مراجعت ایدرك کندیلرینك کوکلی صفتیله میدان حربه اعزام اولنملرینی رجا ایلمشلردر .

آمریقاده‌کی عثمانلیلردن اعانه. — غربنه قضاسی اهالیسندن اولوب تجارت مقصدیله آمریقانك لوالماز شهرنده اقامت ایتمکده اولان التمش قدر اسلام عثمانلیلر طرفندن اوچیوز دولار اعانه کوندرلمشدر .

خلافت علیه وهندستان :

دیار خلیفه اردوسنده هندستانه اسلاملرینه سلام . — جناچه‌قرار. کاهنده هندستان هلال احمر خسته‌نه‌سی دفترینه زوار طرفندن قید اولونان قیمتلی خاطره‌لردن :

« هندلی اخوان دینمزك کوندردیکی هلال احمر خسته‌خانه‌لرینی کزدم . سلاح آرقداشلرمك امر تداویسنده کوستردکلری آثار حذاقت وشفقتدن بالجمله تفرعات خدمتده تعقیب ایتدکلری طریق انتظام ازهر جهت مستلزم تقدیر وشکران اولدی. خسته‌خانه‌نك اطبا ، مأمورین ومستخدمینه تشکرات صمیمیه‌یی بوتون هندستانده‌کی اخوان دینه منت وسلامی تقدیم واتحاف ایلرم . »

باش‌قومان وکیلی : **احمد عزت**

« انشاءاه بوحرب دولاییسیله بربرینی طانیان قرداشلر بوندن بویله‌ده بربرینی اونوتمازلر . »

انور

طرابلس غرب :

اسلام مجاهدلرینك موفقیتی معلومدرکه طرابلسده ایتالیانلره‌قارشی الان مقاومت ایدلمکده‌در . عرب قبیله‌لری محاربه‌یه‌دوام ایدیبور ، پوسته‌لره ، راست کتیردکلری یرده ایتالیانلره هجوم‌ایدیبورلر. دهیباتدن ٨ مارت تاریخیله حاجی جمال افندی طرفندن ماتنه چکیلن برتلغرافده یکی برمحاربه‌نك وقوع بولدیغی بیلدیرلمکده‌در . مذکور تلغراف بروجه آتی‌در : — « دون عجیلاته یکی برهجوم اجرا ایتدك . عسکرلریز شهرك چارشیسنه قدر کیرمشلردر . دشمن برچوق ضایعاته دوچار اولمشدر . عسکرلریز طرفندن کلیتلی ارزاق ، مهمات واسلحه اغتنام ایدلمشدر. بزدن ٢٠ کشی شهید و ٣٠ کیشی مجروح اولمشدر. » انشاءالله آفریقا ایتالیانك مزاری اوله‌جقدر .

§ طرابلس‌غربده بیت‌الغنم قوماندانی طرابلس‌غربلی شوقی وارزاق‌مأموری حامد شاکر افندیلر امضاسیله مصرده چیقان «الشعب» غزته‌سنه کوندریله‌رك مذکور غزته‌ده نشر اولنان برمکتوبده: ایتالیانلرك، آرتق طرابلس غربده بوسبتون افلاس ایتدکلرینی کورنجه بعض قبائل رؤساسنه هدیه‌لر وسائره کوندره‌رك آنلری کندیلرینه‌اماله‌ایتمك ایستدکلری وبونلردن اغفالات واقعه‌یه قاپیلانلردن بعضیلرینك طلبی اوزرینه ایتالیانلر سرت ، مطراطه ، ظلتین ، عزیزیه ، عجیلات، زاویه ، ترهونه وغاریان جهتلرینه کیتمك اوزره برر قوت یوله چیقارمشلر ایسه‌ده بوقوتلرك اثنای طریقده وطاغلق اراضیده عربانك مهاجماتنه معروض قاله‌رق برایکی مصادمه‌دن صوکره برچوق تلفات ویروب دوچار انهزام اولملرندن طولایی تدافعی بروضعیت اخذینه مجبور قالدقلری وبوندن متأثر اولان ایتالیانلر، بعض یرلیلری ، قبائلك اقناعنه مأمور ایدرك کندیلرینی برچوق نقود وهدایا وبیاننامه‌لری مستصحباً اعزام ایلمشلرسه‌ده یولده میلیس عسکرلرینك بونلری یاقالایوب یانلرنده‌کی اسلحه‌ایله درت‌بیك‌لیرا راده‌سنده نقودی ضبط وجمله‌سنی توقیف ایلدکلری ، صاغ قول قوماندانی الشیخ محمد سوقك اشعارندن ، عربلردن برقاچ کشینك کیجه‌لین «زواره»یه کیروب سکز سواری‌یی قتل وبرچوق مواشی اغتنام ایلدکلری ، اوچ یوز کشیدن عبارت اولان دیکر برعرب قوتنك براتالیان قافله‌سنه هجوم ایله طقسان دوه‌اغتنام‌ایلدکدن‌صوکره «عجیلات»ه هجوم‌ایله اوراده یتمش نفراتلاف وبرخیلی مواشی وسائره اغتنام ایلدکلری بیلدیرلمشدر .

مصر:

مصرده تصفیهٔ لسانیه . — مصر غزته‌لرنده اوقوندیغنه کوره ، مصر معارف ناظری حشمت پاشا قاهره‌ده متخصصیندن مرکب اولمق اوزره (اصطلاحات عربیه انجمنی) نامیله بر هیئت تشکیل ایتمش ، بو انجمنك مساعیسی مکتب‌کتابلرنده شمدی‌یه قدر استعمال ایدلمکده اولان اصطلاحات علمیه وفنیهٔ اجنبیه یرینه عربجه اصطلاحات وضعنه و اجنبی اسم خاصلرك بلا تغییر تلفظنی تأمینه مصروف اوله‌جقدر . بو هیئت ایلك اجتماعنده اشارات تنقیطیه‌نك حروف عربیه ایله دها زیاده مناسبتدار برشکلنی قبول و ابداع ایچون مذاکراتده بولنمشدر .

فاس

فرانسزلر علیهنده . — قازابلانقادن ١٤ مارت تاریخیله چکیلن بر تلغرافنامه‌ده بیلدیریلیور : جمعه‌ایرتسی کونی بررسم تجید اثناسنده فرانسز عسکری موزیقه‌سنه طاشلرله تعرضده بولنلمشدر . موزیقه‌جیلردن اوچی خفیف صورتده یاره‌لنمشدر . حادثه برآلمان تجارینك خانه‌سی اوکنده وقوع بولدیغی‌ایچون خانه‌یه هجوم ایدیله‌رك تاجرك خدمتنده‌کی یرلیلردن ایکی کشی توقیف اولنمشدر. توقیف ایدیلن اشخاص پولیس مرکزینه سوق‌اولنمشلردر. ضابطه بوبابده اجرای تحقیقات ایدیبور . آلمان قونسلوسی حادثه‌دن طولایی پروتستو ایتمکده‌در .

ایران :

تبریزده قونسولاتو امامی. — ایرانده نفوذلرینك تأسیس و تعمیمنه صوك‌درجه برفعالیتله چالیشمقده اولان روسلرك بوکونلرده ایران علماسنی‌ده الدءایتمك ایچون بعض‌دسایس سیاسیه‌یه مراجعت ایتمکده اولدقلری‌شهرمزده مقیم ایرانیلره کلن مکتوبلردن آکلاشیلیور. نته‌کیم ایرانك ارتجاع طرفداری مجتهدلرندن حاجی میرزا حسن اغانك اوغلی میرزا مسعودك ، تبریزده مقیم روسیه‌لی مسلمانلرك امور وخصوصات دینیه‌لرینی رؤیت وتمشیت ایتمك اوزره صورت رسمیه‌ده روس قونسولوسخانه‌سنه امام تعیین ایدلمش اولماسی‌ده بو حاول مصلحانه تشبثاتی جمله‌سندن ایمش . چونکه شمدی‌یه قدر روسیه قونسولوسخانه‌لرنده بوطرزده برمأمور استخدام ایدلدیکی کورلوب ایشیدلمش شیلردن دکلدر . بومأموریتك احداثنده‌کی نکتهٔ سیاسیه ایسه ایکی شقدن خالی دکلدر :· یا قافقاسیه‌ده اولدیغی کبی علمای اسلامیه‌نك روسیه حکومتی طرفندن تعیینه ایرانیلرده آلیشدیرلمق ایسته‌نیلیور ، یاخود ایران علماسنك روسیه طرفدارلغنی تأمین ایده‌جك یکی بررقابت زمینی حاضرلانیور .

ایرانده موسقوف شیخ‌الاسلامی . — میرزا مسعودك پدری اولوب ایران مرتجعلرینك سرافرازاندن اولان مشهور حاجی میرزا حسن روسلرك تشویقی اوزرینه حکومت محلیه طرفندن شیخ‌الاسلام اعلان ایدلمش . فقط ایرانده شیخ‌الاسلاملق کبی بر مسند موجود اولمدیغندن صرف میرزا حسن ایچون بویله‌برمأموریت احداثنده‌کی‌معناسزلق وغرابت ایران مجتهدلرینی‌هیجانه کتیرمش ، علیهنده‌وقوع بولمغه باشلایان‌جریانلره آرتق مقاومت ایده‌میه‌جکنی آکلایان میرزا حسن‌ده بویکی رتبهٔ علمیه‌دن استفاده طریقندن فراغتله‌نهایت استعفاسنی ویرمکه مجبور اولمشدر .

روسیه :

روس دوماسی صالوننده تصاویر وضعی واسلام فرقه‌سی . — روسیه‌نك « دوما » رئیسی ، رومانوف خاندانك اوچ یوزنجی سنهٔ دوریه‌سی‌مناسبتیله « دوما » صالوننه اعزه تصاویری تعلیقنی تکلیف ایلمش و « دوما »ده‌بولنان فرق سیاسیه‌نك بو بابده اجرا ایدیله‌جك آیین روحانی‌یه اشتراك ایدوب

ایتمیه‌جکلرینی سؤال ایتمش ایدی . « نویه وره‌میا » غزته‌سنده اوقوندیغنه کوره ، دوماده‌کی اسلام فرقه‌سی ، بومسئله‌یی مذاکره ایچون براجتماع عقد ایدرك « دوما » مجلسی رئیسنه آتیده‌کی مکتوبی کوندرمکه قرار ویرمشدر:

رومانوف خاندانی اوچ یوزنجی سنهٔ دوریه‌سنك بر اهمیت عالیه‌یی حائز بولندیغنی تصدیق ایدن « دوما » اسلام فرقه‌سی ، مجلس صالوننه تصاویر روحانیه تعلیق خصوصنده ریاست علیه‌کزدن وقوع بولان تکلیفی تصویب ایلکده ایسه‌ده متشبثلرك بو خصوصده‌کی مراسمه دینی بر شکل ویرمك ایسته‌لری اوزرینه اسلام فرقه‌سنك اسباب معلومه‌دن طولایی مراسم مذکوره‌یه مع التأسف اشتراك ایلیه‌میه‌جکلری بیان اولنور .

طلبهٔ علومده انتباه اماره‌لری . — اوفاده مدرسهٔ عالیهٔ دینیه‌یه مداوم طلبهٔ علوم افندیلر پروغراملرك مناسبتسزلکنه؛ جهان بشریت ساحهٔ تکامله الکتریق سرعتیله ایلرله‌رکن مدرسه‌ده حالا قرون وسطی اصولنده فکر اولدورن خرافه‌لرله دماغلرینك اولدورلسنه ؛ اقتدارسز ، جاهل خوجه‌لرك سفسطه‌لریله ساعات‌ساعیلرینك هدر اولمسنه آرتیق تحمل ایده‌میه‌رك درسلره وخوجه‌لره قارشی فکری آچیق ، تهلکه‌یی کورور سکسان قدر طلبه غره‌و اعلان ایتمشلر ؛ درسلر دوزه‌لدکجه ، پروغراملر اصلاح اولنمادقجه ، جاهل خوجه‌لرك یرینه اقتدار ودرایتله ممتاز معلملر تعیین ایدیلدکجه مدرسه‌یه ودرسه دوام ایده‌میه‌جکلرینی اعلان ایتمشلردر .

سبیل الرشاد. — بویوکلرك اویومسنه ، مسئول دماغلرك های وهوی احتراصات پشنده قوشماسنه ، ملت اسلامیه‌نك یورودیکی مدهش اوچورومك دهشتنه قارشی برصدای انتباه اعلان ایدن شو کنج طلبه افندیلرك حرکتلرینی تحسین ایتمه‌مك ممکن دکلدر . اویومشلرك اویانمسی ایچون صور اسرافیله انتظار ایدیلیرسه ملت اسلامیه‌نك باشنه قوپه‌جق قیامتك دهشت فجایع انکیزینی کورمه‌یه شمدیدن حاضرلانملی .

مسلمانلرك سرکشلکی یالکز مقام خلافته قارشی‌در . — روسیه حکمدار خاندانك اوچ یوزنجی سنهٔ دوریه‌سی مناسبتیله روسیه‌ده اجرا ایدیلن شنلکلره ومراسمه روسیه مسلمانلری‌ده اشتراك ایتمشلردر. اورنبورغ مفتیسی ایله زاقافقاز شهری رئیس العلماسی مسلمانلره خطاباً بو وسیله ایله بیاننامه‌لر نشر ایلدکلری کبی رومانوف سلاله‌سی متوفی حکمدارلرینك استراحت روحلری ایچون دعالرده بولنمشلردر. [البت الله‌ده بو مبارك ذاتلرك دعالرینی قبول ایتمزدر!]

روسیه‌نك نیم رسمی غزته‌سی اولان (روسیه) غزته‌سی ، مسلمانلرك کوستردکلری بو حرکتلردن بحث ایتدیکی صره‌ده شو یولده اداره‌ٔ لسان ایدیبور : « روسیه تبعه‌سندن اولان مسلمانلر ، روسیه‌نك روس اولمیان دیکر عنصرلر آره‌سنده‌کی تبعه‌سی ایچنده الك صداقتلی والك امنیتلی خلق تشکیل ایدرلر . [آفرین ، ایشته بویله اوللی . دائما افندیلرینك محبتی قازانملی!]

مسلمانلر الك قورقونج کونلرده روسیه‌دن آیرلدیلر ، روس ملتی ایله برابر وطنك محافظه‌سنه چالیشدیلر . روسیه‌دن مهاجرت ایدن مسلمانلرك اکثریسی، فرصت الویرنجه ینه روسیه‌یه دونیورلر . بو حال اونلرك روسیه‌ده مسعود اولدقلرینه دلیلدر . [مسلمانلر یالکز خلافته تابع اولدقجه مسعود اولمامشلردر . اوندن یاقه‌یی صیبرنجه مستغرق سعادت اولمشلردر .

« مسلمانلرك ، عزیز وطنلری اولان روسیه‌یه وسلطنت مقامنه اولان محبت وصداقتلرینی بوراده ذکر ایدرك دوامنی آرزو ایلیورز . »

قفقاسیا :

(باکو) ده دارالمعلمات تأسیسی . — « وقت » رفیقمزك استخبارینه نظراً « باکو » اغنیای اسلامیه‌سندن حاجی زین العابدین تاغیف افندی « باکو » ده اسلام قیزلرینه مخصوص بر دارالمعلمات تأسیسی ایچون ١٠٠,٠٠٠ روبله اهدا ایلمشدر . مشارالیه دها یقینلرده یوز بیك روبله صرف ایدرك اسلام قیزلرینه مخصوص بر رشدیه مکتبی تأسیس وانشا ایتدرمش ایدی . یکی اعطا اولنان مبلغ عظیم ایله اناث رشدیه‌یه ایکی صنف علاوه ایدیله‌جك و بو صنفلرده بالخاصه اصول تعلیم وتربیه تدریس ایدیله‌جکدر . قفقاسیه‌ده اسلام معلمه‌لر یتشدرمکه مخصوص برمؤسسهٔ اسلامیه بولنمدیغندن اناث مکاتب اسلامیه‌ایچون کافی درجه‌ده معلمه تدارك اولنه‌میور ایدی . زین العابدین افندینك بوهمت عالیه‌سی عموم قفقاسیه اسلاملری ایچون فوق العاده حائز اهمیتدر . ذاتاً صوك وقتلرده قفقاسیه اسلاملری آره‌سنده معارفه وباخصوص کرك ذکوره وکرك اناثه مخصوص مکتبلر تأسیسنه شدید بر محبت وهوس پیدا اولمشدر .

بخارا وروسیه :

بخارا امیرینك موسقوف سراینده کوردیکی التفات. — (رومانوف) خاندان حکمدارینك اوچ یوزنجی سنهٔ دوریه‌سی مناسبتیله پترسبورغه کلن بخارا امیرینه روسیه ایمپراطوری طرفندن اظهار اولنان فوق العاده آثار التفات وبو مناسبتله نشر ایدیلن بیاننامهٔ ایمپراطوری حقنده « اورنبورغ »ده انتشار ایدن وقت رفیقمز معلومات آتیه‌یی اعطا ایدیبور : بخارا امیری معیتی ارکانیله برابر تشریفات آرابه‌لری ایله « جارسقویه‌سلو » سراینه‌کلوب بیوك صالونده روسیه ایمپراطورینه ملاقی اولمشلردر. هرایکی حکمدار معیتلری ارکانتی یکدیکرینه تقدیم ایلمشلردر . رسم تقدیمك ختامنده هرایکی حکمدار صالونلرینی زیارت ایلمش و ایمپراطور امیرك کتیردیکی هدیه‌لری کوزدن کچیرمشدر. ملاقاتی متعاقب سرایده کشیده اولنان بیوك ضیافتده امیر ایمپراطورك صاغ طرفنده اخذ موقع ایلمش و ضیافتده باش وکیل ایله حربیه وخارجیه ناظری حاضر بولنمشدر . امیر عین مراسم فوق العاده ایله سرایدن عودت ایلمشدر . ایمپراطور بخارا خانه (عالیت) عنوانتی بخش ایتمشدر ؛

روسیه ایمپراطوری بخارا امیرینه خط دستیله یازلمش آتیده‌کی نامه‌یی کوندرمشدر : « جناب عالی! پدرم اوچنجی (آلکساندر) ك اثرینه اقتفاءً بخارا امارتنه قارشی مناسبات دوستانه وحسنه‌یی ادامه ایتمك امل خاصمدر . بخاراده امن وآسایشك تقرری و تجارت وصنایعك ترقیسی ممنونیتمی باعث اولیور . (بخارا) خانلغی سکنه‌سنك اصلاح و ترفیه احوالی خصوصنده ابراز بیوردیغکز آثار غیرت ممنونیتمی موجب اولمشدر . توجهمه بر علامت ظاهره اولمق اوزره مرصع جرچیوه‌لی برقطعه فوطوغرافمی اهدا ایلدم. زیر دستانکزك برقاتدها ترقی ورفاهی خصوصنده تدابیر حکیمانه‌یه موفقیتکزی الطاف خداندن تمنی ایدرم . » خیر خواه دائمیکز: نیقولا »

تعزیت . — هیئت تحریریه‌مزدن فرید بك افندینك والده‌سی خانم بو هفته ایچنده ارتحال داربقا ایلمشدر . مشارالیها ، اصیل و نجیب بر عائله ارکانندن و صالحات نسوان اسلامیه‌دن ایدی . مملکته فرید بك کبی بر نجل فاضل یتشدیرمکه موفقیتی الی الابد خیر ایله یادینه وسیله اوله‌جقدر . جناب حق مرحومه‌یی مظهر غفران وفرید بك افندی ایله افراد عائله‌سنه‌ده صبر جمیل احسان بیورسون .

تشکر

تسویهٔ حسابه وجریده‌نك انتشارینه همت بیوران محترم قارئلرمزه بالخاصه تشکرلر اولنور . قارئین کرام بو خصوصده همت کوستردکجه سبیل الرشادده هردرلو فداکارلق اختیارندن چکنمیه‌جکدر . سبیل الرشاد عائلهٔ فکریه‌سنه داخل اولان هرمسلمان او عائله‌نك توسعنه غیرت ایتمك وظیفهٔ وجدانیه‌سیله مکلفدر . سبیل الرشاد بر مؤسسه‌در ، براسلام مؤسسهٔ علمیه‌سیدرکه ترقی ویا تدنیسی ایله بوتون مسلمانلر علاقه‌داردر . بزم کوستردیکمز فداکارلغه قارئین کرامك، مسلمان قارداشلرمزك همتلری‌ده انضمام ایدرسه اللهك عنایتیله سبیل الرشاد، اسلامه دها نیجه خدمتلر ایفا ایده‌جکدر. الله چالیشانلرله برابردر.

مخابرهٔ علنیه

اسکندریه‌ده عفتلو عصمتلو پرنسس زبا حسن خانم افندی حضرتلرینه . — اسلامك تعالیسندن باشقه بر شی دوشونمه‌ین سبیل الرشاد حقنده لطفاً ابذال بیورولان توجه ومعاونت علیهٔ کریمانه‌لرینه صمیم قلبمزدن عرض تشکرات بی پایان ایلرز .

مطبعهٔ احمد احسان وشرکاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

سبيل الرشاد

١٣٣٠

آبونه شرائطی

ممالك عثمانيه‌ده سنه‌لكی (٦٥) ، آلتی آيلغی (٣٥) غروشدر .
ممالك اجنبيه‌ده سنه‌لكی (١٧) ، آلتی آيلغی (٩) فرانقدر .

اداره‌خانه

بابعالی جاده‌سنده اورخان بك خاننده نومرو ٢٣—٣٦

اخطارات

آبونه بدلی پشيندر .

§

مسلكه موافق آثار مع‌الممنونيه قبول اولنور . درج ايديلمه‌ين يازيلر اعاده اولونماز .

اخطارات

رساله‌مزدن آلنديغی كوستريلمك شرطيله بتون يازيلر هر‌هانكی غزته طرفندن اقتباس اولونه‌بيلير .

§

مكتوبلرك ، امضارك واضح و اوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبيه ايچون آبونه اولانلرك آدرسلرينك فرانسزجه‌ده يازلمسی رجا اولونور .

§

پاره كوندرلديكی زمان نه‌يه دائر اولديغنك واضحاً بيلديرلمسی رجا اولنور .

والله يهدی من يشاء الی صراط مستقيم

دينی ، علمی ، ادبی ، سياسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلاميه‌در

اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

صاحب ومدير مسئول : ح . اشرف اديب

عدد ٢٣٧ ١٩ ربيع الآخر ١٣٣١ پنجشنبه ١٤ مارت ١٣٢٩ جلد ١٠

تفسير شريف

بسم الله الرحمن الرحيم

يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ .

ترجمه‌سی

« اوغوللرم، كيديكزده يوسفله قارده‌شنی آراشديريكز ؛ هم صاقين اللهك عنايتدن اميديكزی كسمه‌ييكز ؛ زيرا كافرلردن باشقه‌سی اللهك عنايتدن اميدينی كسمز . »

آتی‌يی قارا كلق كوره‌رك عزمی بيراقق ..
بيلمم كه ، أولوم وارميدر اوندن دها آلچاق !
دنياده اينانمام ، هانی ، كورسه‌م ده كوزمله :
ايمانی اولان كيمسه كبرمز بو أولومله .
ای ديب ديری ميت .! « ايكی ال بر باش ايچوندر »
داورانسه‌ك آ .. اللرده سنك ، باش‌ده سنكدر!
حس يوق ، حركت يوق ، آجی يوق .. لشمی كسيلدك ؟
حيرت وريپورسك بكا .. سن بويله دكلدك .
قورتولمايه عزمك نه ايچون بويله سوركمز ؟
كندكمی سنك، يوقسه ، اميدكمی يوركمز ؟
آتی‌يی قاراكلق كوريورمكله آپيشدك !
اسبابی الكدن آته‌رق يأسه ياپيشدك !
قارشيكده ضيا يوقسه ، صاغكدن ، يا صولكدن
تك بر ايشيق اولسون بوليور .. قالمه يولكدن .
عالمده ضيا قالماسه ، خلق ايتمليسك ، خلق !
ای اللری بوكرنده ياتان شاشقين آدام ، قالق !
هركس كبی دنياده هنوز حق حياتك
واركن ، هانی هركس كبی عزمكده ثباتك ؟
يأس اويله باتاقدركه : دوشرسه‌ك بوغولورسك .
اميده صاريل صيم صيق ، سير ايت نه اولورسك !
عزميله ، اميديله ياشار هپ ياشايانلر ؛
مأيوس اولانك روحنی ، وجدانی باغلار

لعنتله‌مه بر عقدهٔ خاطركه : چوزولمز ..
الك قورقولو جانی كبی يأسك يوزی كولمز !
مادام كه آلچاقلغی بر ، يأس ايله شركك ؛
مادام كه اوندن دها ملعون ، دها چيركين
بر سيئه يوقدر سكا ؛ ای عنصر ايمان ،
نوميد اوله‌رق رحمت موعود خدادن ،
خسرانه رضا ويرمه .. چاليش .. عزمی بيراقمه ؛
كندك يانه‌جقسه‌ك بيله ، اولاديكی ياقمه !

أولر تونك اولمش ، اوتيور بر سورو بايقوش ..
سسلرده : « وطن تهلكه‌ده‌يمش .. باتيورمش ! »
لكن ، هانی ، ميليونلری اورتن شو يقيندن ،
تك قول ده « ياپيشه‌م .. » ديميور بر طرفندن !
صاحبسز اولان مملكتك باتماسی حقدر ؛
سن صاحب اولورسه‌ك بو وطن باتمايه‌جقدر .
فريادی بيراق ، كنديكه كل ، چونكه زمان طار ..
اوغراش كه : تلافی ايده‌جك بونجه ضرر وار .
فرياد ايله قورتولماسی مأمول ايسه هايقير !
يوق يوق ! هله عزمكده‌كی زنجيرلری بر قير !
« ايش بيتدی .. ثباتك صوكی يوقدر ! » ديه ، بيلما .
ای ملت مرحومه ، صاقين يأسه قاپيلما .

محمد عاكف

فلسفه

اخلاق اسلامیه‌نك اساسلری

۱٤

برده شو احادیث شریفه‌یی اوقویه‌لم :

— « العفو احق مایعمل به = عفو ، یاپلمغه اڭ زیاده شایسته اولان شیدر. »

— « ان الله عفو یحب العفو = شبهه‌سز الله تعالی عفودر . وعفوی سور . »

— « قال موسی بن عمران یارب من اعز عبادك عندك قال من اذا قدر غفر = موسی بن عمران : یارب سنك نزدکده قوللرکڭ اڭ اڭ عزیزی کیمدر ! دییه صوردی . مقتدر اولدیغی زمان مغفرت ایدندر . جوابنی آلدی . »

— « من اراده ان یشرف الله له البنیان وان یرفع له الدرجات یوم القیامة فلیعف عمن ظلمه ولیعط من حرمه ولیصل من قطعه ولیحلم عمن جهل علیه = هرکیم یوم قیامتده باری‌تعالی طرفندن بنیان مقامی اعلا ایدلدیکنی، درجاتی رفع اولوندیغنی ایسترسه کندیسنه ظلم ایدنی عفو ایتسون . کندیسنی محروم ایده‌نه ویرسون . کندیسیله کوروشمك ایسته‌مینله کوروشسون . کندیسنه فنا سوز سویلینه حلم ایله مقابله ایتسون . »

— « اذا وقف العباد نادی مناد لیقم من اجره علی الله ولیدخل الجنة قیل من ذا الذی اجره علی الله قال العافون عن الناس فقام کذا وکذا الفاً فدخلوا الجنة بغیر حساب = یوم قیامتده قوللر حضور باریده طوردیغی زمان بر منادی : « هرکیمك الله اوزرنده اجری وارسه قالقسون‌ده جنته کیرسون » دییه باغیره‌جق . الله اوزرنده اجری اولانلر کیملر ایمش ؟ دییه صوزوله‌جق و « ناسی عفو ایدنلر » جوابی ویریله‌جك . بونك اوزرینه شوقدر بیك کیمسه قالقه‌جق ومحاسبه‌یه اوغرامقسزین جنته کیره‌جك . »

— « من عفا عندالمقدرة عفا الله عنه یوم العسرة = قدرت حالنده عفو ایدن کیمسه‌یی الله تعالی یوم عسرتده یعنی قیامت کوننده عفو ایدر . »

— « العفو لایزید العبد الاعزاً فاعفوا یعزکم الله والتواضع لایزید العبد الا رفعة فتواضعوا یرفعکم الله = عفو قولك عزتنی آرتیرمقدن باشقه برشی یاپماز. اویله ایسه عفو ایدیکزکه الله سزی عزیز ایتسون. تواضعده قولك رفعتنی آرتیرمقدن باشقه برشی یاپماز. اویله ایسه تواضع ایدیکزکه الله سزك مرتبه‌کزی یوکسلتسون . »

— « من اتاه اخوه متنصلاً فلیقبل منه محقاً کان اومبطلاً فان لم یفعل لم یرد علی الحوض = هرکیمك یانه قارداشی اعتذار ایدرك کلیرسه ، ایستر حقلی اولسون ایستر حقسز ، عذرینی قبول ایتسون. بویله یاپمازسه حوض باشنه کلمز .»

— « من اعتذر الیه اخوه بمعذرة فلم یقبلها کان علیه من الخطیئة مثل صاحب مکس = هرکیم کندیسنه قارشی قارداشی برعذر ایله اعتذار ایدرده قبول ایتمزسه حقسز ویرکو طرح ایدن کیمسه قدر اوزرینه کناه آلمش اولور .»

ترجمه ایتدیکمز آیات کریمه‌دن وظائف عدله تماس ایدنلره دقتله باقیلاجق اولورسه کورولورکه سیئه‌یه مثلیله مقابله حالنده‌ده بر انسان کوردیکی معامله‌دن باشقه‌سنی یاپمغه مأذون دکلدر . زیرا ظلم ایتمش اولور . بو رخصت ابذال ایدیلیرکن — « اومولورکه اللهدن اتقا ایده‌سکز » ، « اللهدن اتقا ایدیکز وبیلکزکه الله مستقیملرله برابردر » و « الله تعالی ظلم ایدنلری سومز » دینلدیکنه باقیلیرسه برمسلمان اللهك سومدیکی و اللهدن قورقماز قوللر زمره‌سنه داخل اولمامق ایچون ممکن اولدیغی قدر عزیمت جهتنه میل ایتمکه کندی وجدانی سوق ایتمك ، وجدانی تربیه ایتمك اقتضا ایدرکه اراده‌یه تعلق ایدن بو تربیهٔ عالیه آنی ناصل اولسه برنجی مرتبه‌ده‌کی زمرهٔ مکلفین میانه ادخاله یول آچار . نته‌کیم محاسبهٔ نفسه ، اصلاح قلبه ، تزکیهٔ روحه اعتنا ایدن مسلمانلر شره قارشی شرایله مقابله شویله طورسون ، برظلم وحقارت کوردکلرنده ایشی اللهه حواله ایتمه‌یی ترجیح ایدرلر وظالمه بددعا ایتمه‌یی بیله خاطره کتیرمزلر . برماللری سرقت اولونسه اونی معلوم برحدیث شریف نبوی‌یه استناداً سارقه صدقهٔ ویرلمش عدایده‌رك قلبلرینی اونکله مشغول ایتمزلر . عرفای اسلامدن ربیع بن خیثم نمازده ایکن کوزینك اوکنده یکرمی بیك درهم قیمتنده‌کی برآتی چالنمش . نه نمازینی بوزمش ، نه‌ده نمازدن صکره آرامق زحمتنی اختیار ایتمش . سرقتی خبرآلان برطاقم کیمسه‌لر نزدینه کلوب تسلی ویرمکه باشلاینجه : « آیول ! او آتی حریف چوزرکن بنم کوزم کوریوردی . فقط بن اوزمان دهازیاده سودیکم برشی ایله (یعنی نماز ایله) مشغول اولدیغم ایچون قوغمادم . » دیمش . بونك اوزرینه بوذاتلر سارقه بددعا ایتمکه باشلامشلر . ربیع ایسه : « بکا کیمسه ظلم ایتمش دکلدر . » دیدکدن صکره : « او آدم کندی نفسنه ظلم ایتدی . زواللینك کندینه ایتدیکی یتیمورمی‌که بنده اوکا ظلم ایده‌یم . » دیمش . سلف صالحیندن بری نزدنده‌ده برذات مشهور حجاج ظالمه ظلمندن طولایی سب ایتمش وشودرسی آلمش : « اونی سوکمکده اوقدر ایلری کیتمه . زیرا الله تعالی حجاجه مالنه ، جانه تجاوز ایتدیکی کیمسه‌لردن طولایی جزا ترتیب ایده‌جکی کبی، حجاجدن یکاده چیقاره‌ق آنك حیثیتنه تجاوز ایدنلره جزا ویریر . » بوذاتك ویردیکی بودرس تربیه شبهه‌سز آتیده‌کی حدیث شریفك اثر برکتیدر :

— « ان العبد لیظلم المظلمة فلا یزال یشتم ظالمه ویسبه حتی یکون بمقدار ماظلمه ثم یبقی للظالم علیه مطالبة بما زاد علیه یقتص له من المظلوم = برقول ظلمه اوغرار. دیرکن ظالمه اوقدر سوکرکه بوسبی کیت کیده ظالمك مقدار ظلمنه معادل کلمکله‌ده قالمازده مظلومك تجاوز ایتدیکی مقداردن طولایی ظالمك اوکا مطالبه ایدیله‌جك حقی تحرکه

بو مقدار زائد ایچون مظلوم قصاص ایدیلیر . » شریعتمزك سیاست نفوسده‌كی بو كمالنك باشقه یرده حاصل اولدیغنی بیلمیورز .

شریعت محمدیه‌نك بو بیاناتی واضحاً كوستریوركه دینمز اثره Egoisme ی ، خودكاملغی قبول ایتمه‌مش وایثار Altruisme اساسنی صنوف مختلفهٔ بشر آراسنده نشر وتعمیم ایچون اك سالم طریقی آچمشدر . خودكاملغك دشمن بنی‌امانی اولدیغنی — « اعدی عدوك نفسك التی بین جنبیك = دشمنلركك اك ضررلیسی ایكی جانبك آره‌سنده‌كی نفسكدر » حدیث شریفی شبهه‌یه محل براقیه‌جق صورتده اثبات ایدر . لكن شونی‌ده اخطار ایتمك الزمدركه خودكاملغی رد ایتمك وایثاری حد اقصای كماله ایصال ایتمكله برابر انجیلك : « بری صاغ یكاغكه طوقات آتارسه صول یكاغكی‌ده چویر » امرینی قانون اخلاق اولارق قبول ایتمه‌مشدر وبونده هرحالده اصابت ایتمشدر . زیرا بو سوزك مؤداسی برقانون كلی اولمق خصائلندن محرومدر. بویله برقانونك اوصاف علویه ایله متصف اولان نفس انسانی‌یی تذلیل ایتمه‌سندن قطع النظر — بوتون انسانلر شهوات واحتراصاتدن متجرد فرض ایدلمه‌دكجه — نظام نوع بشر ایچون مفید عد ایدیله‌مه‌مسی‌ده ضروریدر . اقوام نصرانیه‌دن هیچ بری طرفندن هیچ برزمانده بوقانونك دستورالعمل اتخاذ ایدلمه‌مش اولماسی ذاتاً قابلیت تطبیقیه‌سی اولمادیغنه برهان جلیدر. فی‌الحقیقه نسانلر ملك دكلدر. ملك اولدقلرینی فرض ایدرسه‌ك او حالده‌ده كندیلرندن فنالق صدوری غیر ممكن اولاجغندن خیراته سائق وشروردن صارف برقانون اخلاقینك وضعی اساساً عبث اولمش اولور.

الحاصل قانون اخلاقی انسانلر ایچوندر. وانسانلرك بونجه شهوات، احتیاجات واحتراصات كوناكون آراسنده كرك كندیلرینك ، كرك آخرك فطرةً متوجه اولدقلری غایهٔ كمالاته رهزنلك ایتمیه‌جك افعال وحركاتك تابع اولدیغی قانون كلینك بالعموم افراد نوع بشرجه مقبول وشایان اتباع اولماسی هر حالده جمله‌سنك فطرت مشتركه‌سنه موافق اولماسنه متوقفدر . بوده شبهه‌سز اساس عقلی‌یه استناد ایتمه‌دكجه ممكن اولاماز. دین اسلام قانون اخلاقیسنی بو اساس اوزرینه بنا ایتمش وفضله اولارق بو اساسك بالعموم اصناف بشر آراسنده تعمم ایتمه‌سنك، بوتون ابنای آدمك صمیم قلبنده محكوك اولماسنك چاره‌سنی‌ده اوروتایه قویمشدر.

احمد نعیم

اسلامده فن وفلسفه

معتزله

دین احمدینك اك بارز واك درین سجیه‌سی توحیده ویرمش اولدیغی اهمیت عظیمه‌در. اسلامیت وحدت الٓهیه عقیده‌سی دیمكدر. فرقان مبین شركدن ماعدا هرتورلو معاصینك مظهر عفو صمدانی اوله‌جغنی صراحةً بیان بیورمشدر . (ان الله لایغفران یشرك به ویغفر مادون ذالك ؟ . !) .

قرن اولده ظهور ایدن متفكرین اسلامیه‌نك بالخاصه صفات الٓهیه بحثیله اوغراشمش اولملری ، وحدت الٓهیه‌یی هردرلو شوائب تكثردن تنزیه ایتمك اندیشه‌سندن نشأت ایتمش اولدیغی شبهه‌سزدر . ارباب اعتزالك بوبابده‌كی مطالعاتی مسائل سائره ایچون‌ده بر باب انتقاد كشاد ایتمشدر .

معتزله صفاتك نفی خصوصنده‌كی دعوای مصرانه‌لرینی ارباب فلسفه‌نك تدقیقاتنه استناد ایتدیره‌رك‌ده اثباته چالیشمشلردر. فی‌الحقیقه حكماده ؛ ارباب اعتزال كبی؛ صفات اللهك ذاتنك عینی اولدیغنه قائل اولمشلر وصفات زائده‌یی نفی ایتمكله برابر اثرلرینی اثبات مجبوریتنده بولنمشلردر .

حكما دیوركه : (ذات اقدس هرشیئه عالمدر . دائرهٔ علمندن خارج هیچ برشیء یوقدر . فقط علم صفتی ذات اوزرینه زائد بر وصف دكلدر . بلكه معلومات ذاته منكشفدر . یعنی كافهٔ معلوماتك ذات اجل واعلاسنه منكشف اولمسی اعتباریله عالمدر . اوانكشافه مبدأ اولمسی جهتیله‌ده علمدر .) . حكماء دیكر صفات حقنده‌ده عینی طرزده بیان مطالعه ایلمشلردر . حكما ، صفتلر ذات اوزرینه زائد اولمامسنه‌شو صورتله استدلال ایدییورلر: صفات ذات اوزرینه زائد اولورلرسه ممكناتدن اولملری لازم كلیر . چونكه موصوفه محتاج بولنورلر . ممكن اولان هر شی بر علته مفتقردر . بوعلت یاذات واجب ویاذات واجبك غیری اولور . اكر ذات واجبك غیری اولورسه جناب حقك صفات كمالیه ایله اتصافنده غیره محتاج بولنمسی اقتضا ایدركه بونك كلیاً باطل اولدیغی شبهه‌سزدر .

علت، ذات واجب اولورسه واحد حقیقی اولان خدای اقدسدن امور متكثره‌نك صدوری لازم كلیر . حالبوكه واحد حقیقی‌دن آنجق واحد صادر اوله‌بیله‌جكی مثبت بر حقیقت اولدیغندن بو شق‌ده ممكن دكلدر . [*]

---

[*] حكمانك قضایای اساسیه‌سندن بری‌ده (الواحد الحقیق لایصدر عنه الاالواحد) جمله‌سیدر. یعنی حكما دیوركه : واحد حقیقی‌دن آثار ومعلولات متكثره صادر اوله‌مز. چونكه بر شیئك (بر معلولك) علت موجده‌سی او شیدن اول موجود اولمق لازم اولدیغی كبی او معلول ایله كندی آره‌سنده‌ده سائر معلوللرله كندی آره‌سنده موجود اولمیان بر خصوصیت بولنملیدر. آنجق بو خصوصیت سایه‌سنده علت او معلولی اقتضا ایده‌بیلیر. خصوصیت اولمدیغی تقدیرده معلولاتك كافه‌سی او علته قارشی عینی حالده بولنه‌جقلرندن او معلولك علت مذكوره‌دن صدوری تصور اولنه‌مز .

شو حالده فرض ایدملم كه واحد حقیق اولان فاعلدن براثر صادراولدی. اثر مذكورك صدورندن اول فاعل ایله اثر آره‌سنده بولونمسی اقتضا ایدن خصوصیت آنجق فاعلك ذاتی حسبیله اولمشدر. عینی فاعلدن دیكر بر اثرك صدوری داها تصور اولنورسه خصوصیتك ینه ذات فاعل حسبیله اولمسی ایجاب ایدر. چونكه باشقه احتمال یوقدر. بو تقدیرده فاعلك بو ایكی اثردن هر بریله اولان خصوصیتی عینی اوله‌جغندن فاعل بو معلوللردن هیچ بری ایچون‌ده علت اوله‌مز. چونكه خصوصیتجه بو معلوللر آره‌سنده هیچ بر فرق یوقدر. معلولات تعدد ایدرسه بهمه‌حال ذات فاعلده‌ده مغایرت اولمق لازم كلیر. چونكه مغایرت اولمدقجه واحد حقیقی‌دن ایكی معلول صدوری ایچون ایكی خصوصیت تصوری ممكن اوله‌مز. معلول ایكی اولنجه علتك‌ده ایكی اولمسی

برده بو شق قبول ایدیلیرسه واحد حقیقینك هم فاعل هم قابل اولمسی لازم کلیرکه بوده عقلاً محالدر. ارباب اعتزالك بك بویوك بر نفوذ قازانمش اولدقلری بو دورلرده اهل سنت آره‌سنده کندیلرینه عقلاً ، منطقاً مقابله‌ده بولنه‌جق ذوات موجود دکلدی. علمای اهل سنت بوتون بو محاکانه‌قارشی نقلی ادله سردیله مقابله ایتمك ایستیورلردی.

علماء اعتزال یونان فلسفه‌سنه وقوف پیدا ایتدکدن صوکره ساحهٔ تدقیقلرینی بك زیاده توسیع ایتمشلردر . واصل بن عطانك بادئ اعتزالی اولان مسائل مهمه‌یی حله چالیشمشلر ، استاد مذهبك برشکل مبهم ده کوریلن فکرلرینی انکشاف ایتدیرمشلردر. معتزله‌نك استخراج ایتدکلری نتایج اکثر نقاطده عقیدهٔ اهل سنتله تصادم ایدییوردی. بومصادمه‌ده ؛ ایلك زمانلرده ؛ غلبه ارباب اعتزاله توجه ایتمشدی . چونکه معتزلین، ادعالرینی عقل ومنطقله اثبات ایتمکه چالیشیورلردی. علماء اهل سنت ایسه بونلره قارشی عقیدهٔ اساسیه‌یی عقل ومحاکمه‌یه توفیقاً تنویر ایده‌جکلری یرده نقلیات وعنعناتله مقابله ایتمك ایستیورلردی . بوحالك نتیجهٔ طبیعیه‌سی اوله‌رق معتزلین منطقك سفطه‌لرندن بالاستفاده اکثر فکر ومطالعه‌لرینی هرکسه قبول ایتدیریورلردی . اهل سنت اربابی ایسه بوسفسطه‌لرك بطلانی ینه منطقاً اثبات لازم کلیرکن نقلیات ایله مقابله ایتمك ایستیورلردی . بوحال اشعرینك ظهورینه قدر دوام ایتمشدر. اولجه مذهب اعتزالك اك آتشین طرفدارلرندن بولنان اشعری بالآخره بومذهبك بطلانینه قانع اولمش ، بوتون دهای علمیسیله اهل سنت عقیده‌سنك تأییدینه قویولمشدر . اشعری بو مجادله‌ده ارباب اعتزالی عقل ومنطقه توفیقاً ینه کندی سلاحلریله بحق مغلوب ایتمکه موفق اوله‌رق عقاید اسلامیه‌یی مدهش هجوملردن قورتاره بیلمشدر .

شیخ ابوالحسن الاشعری ، ٢٦٠ سنهٔ هجریه‌سنده قدم‌زن عالم شهود اولمشدر . اشعری ، شافعی، مالکی وحنبلی مذاهبنده بولنانلرك اعتقادده امامی‌در . حنفی‌المذهب اولانلرك اعتقادده امامی ایسه ابو منصور ماتریدی حضرتلریدر[*] .

ماتریدی، سمرقندطرفلرنده ابوحنیفه مذهبنك تأییدینه چالیشدیغی اثناده عراق جهتلرنده‌ده اشعری یه‌داها بویوك وداها آغیر بر وظیفه توجه ایدییوردی . فی‌الحقیقه عباسیلرك ادوار اولیه‌لرنده ارباب اعتزال؛ اهل سنت علماسی آره‌سنده کندیلرینه مدافعه ایده بیله‌جك هیچ برکیمسه کوره‌مدکلرندن؛ ایستدکلری کبی آتوب طوتییورلر ؛ خلفاء عباسیه‌دن برچوقلرینی‌ده طرفدار قازاندقلری جهتله ؛ اهل سنت منتسبینی آمانسزجه ازمکدن اجتناب ایتمیورلردی . اشعری ارباب اعتزالك غلبهٔ کامله احراز ایتمش اولدقلری بویله بر زمانده متین وخدا پسند برعزم ایله اورتایه آتیلمش وحقیقةً شایان تقدیر بر دها کوسترمك صورتیله عقاید اساسیه‌یی قورتاره بیلمشدر . اشعریلر ایله ماتریدیلر آره‌سنده‌ده قرق قدر مسئله‌ده اختلاف وارسه‌ده مسائل مذکوره فرعیاته عائد اولدقلرندن هر ایکی مذهب طرفدارانی‌ده یکدیکرلرینه اظهار حرمتدن کیری قالمامشلر ، بربرلرینك عقیده‌لرینی تزییف شوائبندن تنزه ایلمشلردر . متأخرین علماء اسلامیه‌دن شیخزاده عبدالرحیم مرحوم ، اشعریلرله ماتریدیلر آره‌سنده مختلف فیه اولان مسائلی (نظم الفرائد) عنوانلی کتابنده جمع ایده‌رك بو بابده تدقیقات مهمه‌ده بولنمشدر . اشعری قرق سنه قدر مذهب اعتزاله انتساب ایتمش ورؤسای معتزله‌دن جبائی‌نك خدمتنده بولنه‌رق مزایای علمیه وقدرت نطقیه‌سیله کندیسی‌ده ائمهٔ معتزله درجه‌سنه ارتقا ایلمشدی . تاریخ ابی‌الفدانك بیانه نظراً مشار الیه ٣٣٠ تاریخنده مسقط رأسی اولان بغدادده ارتحال دار بقا ایده‌رك مشرعة الزوایا نام محلده دفن ایدلمشدر .

غریبدرکه اشعری وطرفدارانی عقاید اهل سنی تأیید ایچون خارقه نما بر جسارت ودها ایله اورتایه آتیلمش اولدقلری حالده ؛ منتدارلغه بدل ؛ بغدادده بولنان حنبلیلرك بغض وخصومتنی جلب ایلمشلردی . حتی حنبلیلردن متعصب وجاهل بعض اشخاص سفیله اشعری وطرفدارانی کفر ایله اتهامه ودملرینك مباح اولدیغنی اعلانه قدر وارمشلردی . بو دربدرلر بوقدرله‌ده اکتفا ایتمه‌یه‌رك حضرت شیخك ارتحالنده قبرینی آچوب جسدینی احراق ایده‌جکلرینی بی‌پروا سویلیورلر دی . برمناسبتسزلکه میدان براقمامق ایچون مشار الیهك ارتحالنده اتباع وتلامیذی قبرینی کیزله‌مشلردر .

اشعرینك والده‌سی رئیس‌المعتزله ابو علی جبائی‌نك تحت نکاحنده ایدی واشعری جبائینك دست تربیتنده پرور شباب کمال اولمشدی . اشعری ایله استاذی آره‌سنده جریان‌ایدن برمباحثه نتیجه‌سنده ایدی‌که مشارالیه مذهب اعتزالدن کلیاً رجوع ایده‌رك اهل‌سنت مذهبنی التزام ایتمش وبقیهٔ حیاتنی بومذهبك تأییدینه حصر ایلمشدی . اشعری ایله جبائی‌نك محاوره‌لری شو صورتله جریان ایتمشدر :

اشعری . — بری مطیع ، دیکری عاصی و وچنجیسی صغیر اوله‌رق وفات ایدن اوچ برادر حقنده نه‌رأیده بولنورسکز ؟

جبائی . — اولکیسی مثاب ، ایکنجیسی دوچار عقاب واوچنجیسی‌ده نه معاقب ونه‌ده مثاب اولور .

اقتضا ایدر . بوصورتده‌فاعلك هر جهتله واحد اولامامسی لازمکلیر. حکما بو طرز محاکه‌دن بالاستدلال؛ واحدحقیقی اولان فاعلدن معلولات کثیره صدوری ممکن دکلدر حکمنی چیقارمشلردر. حکمانك شو یولده‌کی استدلالاتنه متکلمین اسلامیه طرفندن ینه منطق جوابلر ویرلشدر. شرح مواقفله‌فضلای متأخریندن کلنبوی مرحومك جلال‌الدین دوانینك عقائدعضدیه شرحنه یازدیغی حاشیه‌ده بو خصوصه دائر معلومات مفصله‌یه دسترس اولنه‌بیلور.

[*] ابومنصورماتریدی امام‌اعظم حضرتلرینك اعتقادیاتده‌کی مسلکنی قبول ایده‌رك بونك اظهار وتأییدینه چالیشمش متبحر برتورك عالمی‌در. مشارالیه سمرقند داخلنده (ماترید) اسمنده برقریه‌ده تولد ایتمشدر . تاریخ ارتحالنه تصادف ایدن هجرتك ٣٣٢ نجی سنه‌سنه قدر ترکستان طرفلرنده عقاید اهل‌سنتی فرق ضاله هجوملرندن صیانت ایچون چالیشمش وموفق اولمشدر . فی‌الحقیقه مذاهب ضاله تأثیراتندن اك آز متأثر اولان تورکلر اولدیغی کبی اهل سنت مذهبنه اك چوق واك صمیمی مربوط قالمش اولانلرده ینه ترکلردر . ابومنصورك (مأخذالشرایع) و (تأویلات اهل السنه) کبی بعض آثار فاضله‌سی واردر.

اشعری . — یا اوچنجیسی جناب حقه تظلم حال ایده‌رك : (یارب ! بنی نه ایچون حال صغرمده اماته ایتدکده بویومکه براقدك ؟ بویومش اولسیدم بنده بلکه مؤمن ومطیع برقولك اولوردم‌ده شمدیکی کبی فضل واحسانکدن ، نعم جنانکدن محروم قالمزدم .) دیرسه ذات باری بوکا نه جواب ویرر ؟

جبائی . — سن بویوسه‌یدك عاصی وبناءً علیه مستحق عذاب اوله‌جقدك ! بوسبیدن سنك چوجوق ایکن اولملکك حقکده خیرلی اولدیغندن صغر سنکده روحك قبض اولندی) دیر .

اشعری . — اویله ایسه ایکنجیسی‌ده : (یارب ! مادام‌که بنم‌ده بویونجه سکا عاصی اوله‌جغمی بیلیردك نچون بنی‌ده قارداشم کبی حال صغرمده اماته ایتمدك‌ده شمدی عذابه دوچار ایدیورسك ؟) دیرسه بوکا نه جواب ویریلیر ؟

اشعرینك بوصوك سؤالی جبائی‌یی مبهوت براقش‌دی . چونکه مذهب اعتزاله کوره بوسؤاله جواب اعطاسی غیر ممکن اولدیغندن اشعری هم استاذینی وهم مذهب اعتزالی ترك ایده‌رك بقیهٔ حیاتی بومذهبك هدمیله اهل‌سنت عقیده‌سنك اعلا وتأییدینه حصر ایتمشدر. اشعرینك برچوق مؤلفاتی واردر . عالم اسلام وبالخاصه اهل سنت منتسبینی ابدیاً کندیسنك منتداریدر .

***

متفکرین معتزله اصول اعتباریله فلسفهٔ عقلیه (rationalisme) طرفداری عد اوله بیلورلر . مع مافیه ارباب اعتزال آره‌سنده عقلك هیچده قبول ایده‌میه‌جکی غریب عقیده‌لره صاپلانانلرده آز دکلدر .

مثلا فرق معتزله‌دن (اسکافیه) لر ذات بارینك عقلا یه ظلم ایتمکه قادر اولمیوب چوجوقلره و مجنونلره ظلم ایده‌بیله‌جکی اعتقاد عجیبنه قاپیلمشلردی .

(هشامیه) لر ایسه حضرت عثمانك نه محاصره ایدلدیکنه و نه‌ده قتل اولندیغنه اینانمیه‌رق متواتراً ثابت اولان بروقعهٔ تاریخیه‌یی انکار ایتمشلردر .

ینه ارباب اعتزالدن (صالحیه) لر علم ، قدرت ، اراده ، سمع وبصر صفتلرینك میته‌ده قائم اوله‌بیله‌جکی عقیدهٔ مضحکه‌سنی اورتایه آتمشلردر .

(حابطیه) لرده عالمك ایکی الٓهی اولوب بریسی قدیمدرکه جناب حق ودیکری محدث‌درکه حضرت مسیحدر کبی هذیانلرده بولنمشلردر.

فرق معتزله‌دن (حدبیه) لر ایسه تناسخه قائل اولدقلری کبی هر حیوانك‌ده مکلف بولندیغنی اعتقاد ایدرلردی . مذهب اعتزال سالکلری آره‌سنده بوکبی صاچمه صاپان هذیانلرده بولنانلر آز دکلدر .

فقط شوراسنی‌ده اعتراف ایتملیدرکه عباسیلرك ادوار اولیه‌سنده ارباب اعتزالك او درجه نفوذ و قدرت کسب ایتملری ، اهل سنت علماسنك مکمل ومنتظم براصول منطق ایله عقیدهٔ اساسیه‌یی مدافعه‌یه عدم اقتدارلرندن ایلری کلمشدر . و ینه اعتراف ایتملیدرکه ارباب اعتزال آره‌سنده علماً ، فضیلةً پك بویوك متفکرلر ، پك مقتدر متحررلر یتشمشدر . بو بویوك سیمالر عالم اسلامك ترقئ فکریسنه پك چوق خدمت ایتمش اولدقلری کبی اهل سنتی عقائد اساسیه‌نك مدافعه ومحافظه‌سی ایچون بذل مساعی‌یه مجبور براقمشلردر .

ارباب اعتزال آره‌سنده زمخشری درجه‌سنده مفسرین یتشمش اولدیغی کبی حکمیات وفلسفه‌ده پك درین بردها کوسترمش اولان اکابرك برچوقلری‌ده بومذهبه طرفدار بولنمشلردر .

معتزلین قضاوقدر مسئله‌سنده (عبد، کندی فعلنك خالقیدر. کفر، ظلم ، شر و معاصی جناب حقك تقدیریله دکلدر .) رأینی التزام ایتمشلردر .

واصل دیبوردی‌که ذات اقدس ، حکیم وعادل اولدیغندن کندیسنه کفر وشر اضافه‌سی جائز دکلدر. امر ایتدیکی وعبادینه حکم ایتدیکی شیئك خلافنی اراده ایتمسی وبونك اوزرینه انسانلری دوچار مجازات قیلمسی ذات الوهیت حقنده تجویز ایدیله‌من . شوحالده خیر وشرك ، ایمان وکفرك ، طاعت و معصیتك فاعلی انسانلردر . افعال بشریه اوزرینه جزا ترتبی‌ده بوندن ناشیدر . معتزلین تأیید مدعا ایچون بو کبی برقاچ دلیل سرد ایتمشلردر .

عظماء معتزله‌دن ابوالحسین واتباعی ؛ انسان ، افعال اختیاریه‌سنك موجدیدر دیدکلری کبی ؛ انسانك کندی افعالنی ایجاد ایتمه‌سنده ضرورت بولندیغنی‌ده ادعا ایتمشلر ودیمشلردرکه : هرکس علی العاده یوریمکده اولان برکیمسه‌نك حرکتیله مرتعشك حرکتی آره‌سنده ، کذالك اختیاریله مناره‌یه چیقان کیمسه ایله قضارا مناره‌دن سقوط ایدن کیمسه‌نك حرکتلری آره‌سنده برفرق بولندیغنی آکلار. بونلردن برنجی نوع حرکتلرك اختیار ودواعی‌یه مستند اولدقلرینی تصدیق ایدر. چونکه اختیار ودواعی اولمسیدی بوحرکتلرك ظهوره کله‌میه‌جکنی تقدیر ایده‌بیلیر. حال‌بوکه صوك ایکی حرکت (مرتعش ایله ساقطك حرکتلری) بویله دکلدر. چونکه بوحرکتلرده اراده ودواعیدن هیچ برشی یوقدر .

ابی الحسین‌دن باشقه دیکر معتزلین انسانك کندی افعالنك خالقی اولدیغنه استدلالاً (اکر انسان افعالنك خالقی اولمیوب‌ده افعال بشریه مخلوق الٓهی اولسیدی قاعدهٔ تکلیف ، مدح وذم ، ثواب وعقاب کبی شیلرك کافه‌سنك باطل اولملری لازم کلیردی) دیمشلردر . چونکه برانسان کندی فعلنك موجد مستقلی اوله‌مه‌ینجه اوکا بونی یاپ ، شونی یاپمه طرزنده امر ونهی‌ده بولنمق عقلاً صحیح اولمز . حتی بعثته بیله لزوم قالمز . وَ انسانلر فعللرینك خالقی اولمدقلرندن کندیلرینه پیغمبر کوندرمکدن هیچ برفائده حاصل اوله‌من .

ارباب اعتزال بومسئله‌ده تأیید مدعا ایچون بروجه‌بالا ادلهٔ عقلیه‌یی سرد ایتمش اولدقلری کبی عینی زمانده نصوص شرعیه‌دن‌ده احتجاجه قالقمشلردر . کرك معتزلینك استدلالاتنه وکرك اهل سنت طرفندن بواستدلالاته ویریلان مقنع جوابلره دائر سید شریف جرجانی شرح

موافقده تفصیلات لازمه ویرمشدر . ارباب اعتزال انساندن صدور ایدن افعالك موجد وخالقی کندیسی اولدیغی عقیده‌سنی قبول ایتمش اولدقلرندن اختیار ایله یاپیلان برفعله ترتب ایدن دیکر برفعلی ایضاح ایچون (تولید) قاعده‌سنی وضع ایتمك مجبوریتنده بولنمشلردر. معتزله دیيورلرکه برفعلك فعل آخرك توسطنه محتاج اولمقسزین فاعلدن صدوری مباشرت طریقیله‌در . فعل آخرك توسطیله صدوری ایسه (تولید) طریقیله‌در . . چونکه قصده مقارن اولیان فعل مرتبك ایضاحی آنجق بوصورتله ممکن اوله‌بیلور .

تولید برانسانك یاپدیغی برایشك باشقه برایشی مستلزم اولمسی دیمکدر . مثلا ألك حرکتی آناختارك حرکتنی تولید ایلدیکی کبی . شوحالده معتزله‌یه کوره (الم) ، ضربدن و (انکسار) ، کسردن تولد ایتمش اولدقلری ایچون بونلر مخلوق خدا دکللردر . رؤسای معتزله‌دن واصل ، رفاه وفلاکت ، صحت ومرض ، موت وحیات کبی احوال خارجیه‌یه عائد اولان اموره (قدر) ی قبول ایدیيوردی . تعبیردیکرله واصل جسمانی فاتالیزمه طرفدار بولنیوردی . فقط روحانی واخلاقی فاتالیزمی شدیداً رد وانکار ایلمشدر .

م . شمس الدين

عقائد اسلامیه

عقائد اسلامیه‌یه دائر نشر ایده‌جکمز بومقاله‌لر (المنار) مجلهٔ اسلامیه‌سی صاحبی علمای متبحریندن شیخ رشید رضا افندی حضرتلرینك « امالیٔ دینیه » عنوانی آلتنده مذکور مجله‌ده نشر ایتمش اولدیغی درسلردن مقتبس‌در . فاضل مشارالیه بودرسلری مصرده‌کی شمس الاسلام جمعیتنك ویردیکی برقرار اوزرینه مذکور جمعیت طرفندن هفته‌ده برکون عقد ایدیلن اجتماع عمومیلرده تقریر ایله‌مشدی . بالآخره هرطرفدن وقوع بولان رجا اوزرینه درسلرك خلاصه‌سی المناره‌ده نشر ایدلمشدر . فاضل مشارالیه تقریر ایتمش اولدیغی بودرسلرده عقائد اسلامیه‌نك اساسلرینی تشکیل ایدن اك مهم مسئله‌لری موضوع بحث ایدرك اونلری آیات قرآنیه وبراهین عقلیه ایله توضیح وتشریح ایلمش ؛ فلان شویله دیمش ، دیکری‌ده بویله جواب ویرمش کبی لزومسز قیل وقاللردن تماما اجتناب ایله بسیط برصورتده عقائد اسلامیه‌یی اکلاتمشدر . استاد محترم ، تقریر ایتمش اولدیغی بودرسلری مسئله شکلنه افراغ ایدرك آنلری یکدیکرینه قاریشدیرمقسزین هربرینی برسرلوحه آلتنده آیری آیری ایضاح و بیان ایتمشدر . فوائد کلیه‌یی موجب اوله‌جغی ملاحظه‌سیله ترجمه و اقتباسی مناسب کورولمشدر .

برنجی مسئله :

دين

اسلاملرك حال حاضرندن شکایتی متضمن آغزلرده دوران ایدن سوزلر هر کسك قولاقلرینی چینلاتیيور . ثوت ، هر کس اسلامك بولندیغی شو حال اسف اشتمالدن مشتکیدر . بو بویله اولدیغی کبی مبتلا اولدیغمز بلای میدانك . دوشدیکمز خسرانك عظیمتك علاجی ، اسلاف اولینك آثارینه اقتفا ایده‌رك احکام وتعالیم دینیه ایله عمل ایتمك اولدیغی‌ده اکلامیان هیچ برکیمسه قالمدی؛ هر کس دییورکه: اسلاملری بو حالدن قورتاره‌جق یکانه چاره؛ هرشیئی براقه‌رق دین اسلامه ایی صاریلمق اولاجقدر . اویله ایسه « دین » نه در ؟ اولا بونی اکلامق لازمدر .

علمامز ؛ دینی شو صورتله تعریف ایدییورلر : دین ؛ بر قانون الٓهی‌درکه : عقول سلیمه اربابنی کندی اختیارلریله حال حاضرده تکمیل حوائج ضروریه‌لرینی ؛ استقبالده فوز ونجاته حیات سرمدی‌یه نائل اوالرینی تأمین ایده‌جك شیلره؛ اونلری هرزمان سعادت وسلامته ایریشدیره‌جك یوللره سوق ایدر . ثوت ، دین اویله بر قانوندرکه عقلی باشنده اولوب‌ده کندیسنه اتباع ایدنلری هم دنیاده هم ده آخرتده سعادته ایردیرر .

پك اعلا ! شیمدی الیمزی وجدانمزه قویوب‌ده دوشونورسه‌ك بوتعریف تام معناسیله بزه موافقمی ؟ بز دنیاده مسعود ، مظفر بر حالده‌می‌یز ؟ خایر ! بوکون بز بوتون امتلردن ، بالجمله قبیله‌لردن کریده بولونیورز ؛ اوقدرکه بر دولت صاحبی اولمیان یهودیلر بیله علم ، ثروت ، اخوت ملیه ایله یکدیکرینه اولان ارتباطلریله بزه فائقدرلر . حتی هندده بولونان وثنی طائفه‌سی بیله علوم و فنونده ، حرف صنایعده ، زمام اداره‌یی أله طوتمق خصوصنده مسلمانلری چوقدن کچمشلردر . حالبوکه مسلمانلر عدداً پك آز اولدقلری بر زمانده بیله هر خصوصده اونلرك اوزرینه سید ، حاکم ایدیلر دها یقین زمانه کلنجه‌یه قدرده هیچ بروثنی قومشولری اولان مسلمانلرك واردیغی غایه‌یه واصل اولمق قدرتنی حائز دکلدی. برمسلمان چیقوب‌ده یوزونی‌یه قارشی برکره‌شدتله صیحه ایتدیکی وقت اومسلمانك اجدادندن توارث ایتدیکی آثاردن باقی قالان بعض مزایا سببیله اووثنیلر قوشه‌قوشه فرار ایتمکه مجبور اولورلردی .

نه‌قدر شایان تعجبدرکه : سعادت وسلامته ایردیرمك دینلرینك مفهومنده داخل بولونیورکن بوکون فوز وفلاحه نائل اولمش، یاخود سعادت وسلامت یوللرینی اکلامش، تام معناسیله استقلالنی محافظه ایتمش هیچ براسلام قبیله‌سی ، هیچ برمسلمان مملکتی کورلمیور . بناءً علیه دینك تعریفنك کندیمزه موافق کلمه‌سی ، کندیمزی اوتعریفك خارجنده کورمه‌مز دلالت ایدییورکه : بز دائرهٔ دیندن خارج بولونیورز ؛ کیتدیکمز یول دین یولی دکلدر . بوسوزمله بوکون مسلمانزادعاسنده بولونانلرك هیچ بریسی‌ده مسلمان دکلدر دیمك ایستمیورم. بن آنجق شونی اکلاتمق ایسترم : بوکون هرطرفده بولنان مسلمانلرك حالی کوستریيورکه مسلمانلرك هیئت مجموعه‌سی دینك؛ ثوت طبیعتیله سعادت وسلامته مؤدی ، فوز وفلاحی مستلزم اولان - نصلکه دینه قارشو اولان مربوطیتلریله بزی سبقت ایدن اجدادمزی سلامته ایریشدیرمشدر - دین قویمك احکامندن انحراف ایتمشلر ، دینك تعیین ایتمش اولدیغی حدودك خارجنه چیقمشلردر .

دینك تعریفی صراحةً کوستریيورکه: دین ، ارباب دینی هم دنیاده هم آخرتده سعادته ایصال ایدر. بناءً علیه بزم دنیاده سعادت وسلامته عدم وصولمز ، سعادت وسلامتدن بالکلیه محرومیتمز ؛ او برسعادته

ـ آخرت سعادتنه ـ ده واصل اوله‌میه‌جغمزه العياذبالله اوندن ده محروم قاله‌رق دنيا و آخرتده خسران عظيم ايچنده قاله‌جغمزه بر دليلدر. چونكه دينك تعريفنده اهل دینی سعادته ایردیره‌جكی تصريح ايدلديكی حالده بوكونكی مسلمانلرك دنيا سعادتندن محروم بولنملری هيچ شبهه يوق كه على وجه الصحيح دينه متابعت ایتمه‌ملرندن ، اونك كوسترديكی يولی غائب ايتمه‌لرندن ايلری كلمشدر . اسلاف عظام ايله بزم آره‌مزده ياپيله‌جق برمقايسه بوحقيقتی پك آچيق برصورتده اكلاتيور . مع هذا عباداتك فروعنه ، عبادات ايچنده مندمج اولان حكمتلره ـ مثلا ، عندالهيده مقبول، رضای باری‌یه موافق اولان صلاتك ؛ فحشياتدن، منكراتدن نهی ايتمه‌سی لازم اولديغنه ؛ زكاتك فوائد اجتماعيه‌سنه ـ دائر بياناتده بولونوركن بوجهتی دها زياده تفصيل ايده‌جكز .

دينه مخالف اوله‌رق آره‌مزده شيوع بولان احكام و عقائد فاسده‌دن بريسی ده كرك عوام ناسك كرك خواص امتدن كچينلرك ـ كنديمزله دينده بزه مخالف اولانلری قصد ايده‌رك ـ « لهم الدنيا ولنا الآخره = دنيا اونلر ايچون آخرتده بزم ايچوندر » ديه دائما ديللرينه طولامقده اولدقلری باطل سوزلردر . حال بوكه بو اعتقادك نه‌قدر باطل اولديغی صراحت قرآنيه‌يه مخالف اولمسندن معلومدر؛ زيرا جناب حق « قل من حرم زينة الله التى اخرج لعباده والطيبات من الرزق ، قل هى للذين امنو فى الحياة الدنيا خالصة يوم القيمه » [١] ايت كريمه‌سيله زينتی ، طيبات رزقی مستقلاً مؤمنلر ايچون قيلديغنی كوستريور . حتی [خالصة يوم القيمه] ديمه‌سيدی غير مسلملرك ده بوزينتدن برشيئه مستحق اوله‌جقلری بيلنمزدی .

ديمز بوبولده‌امس ايديوركن بزی سعادت دنيادن محروم براقان، ترقيمزه انكل اولان دين‌در ، د يمك قدر جهالت اولورمی ؟ اهل دينك زهد و مسكنتده ، قرآن كريمه مخالفت ايتمك خصوصلرنده‌كی افراطلريله اوائلده بولنان رهبانلرك حالنه مشابه بردركه‌يه رجوع ايتمه‌لرندن بويوك؛ دينه قارشی دها نه‌كبی برجنايت تصور اولنور؟ ديانت اسلاميه ايله دنيانك عزتی، ثروتی ، سلطانی توأمدرلر ؛ هر ايكيسی برلكده ارتفاع ايتدكلری كبی ينه هر ايكيسی بر اوله‌رق انحطاطه يوز چويررلر. ثروت، نشر علوم، سلطنت بولنمدقچه ديمزی محافظه ايتمك امكانی قطعياً متصور دكلدر . ايشته طوغريدن طوغری‌يه قرآنه مخالف اولوب ده آره‌مزده شيوع بولان بوكبی عقائد فاسده‌دركه : بزی بولنديغمز شو وادئ خذلانه يووارلايوب كتيرمش ، ملت اسلاميه‌يی خاك هلاكه سريورمشدر .

مترجمی

آقسكيلی احمد حمدی

---

[١] مآل منيف : « حبيبم سن دی كه : اللهك ؛ قوللری ايچون خزائن الطافندن اخراج ايلديكی زينتی ، طيبات رزق ؛ كيم تحريم ايله‌دی : سن دی كه : او زينت ايله طيبات رزق حيات دنياده ايمان ايدنلر ايچوندر ؛ هر درلو زينتدن، طيبات رزقدن اونلر استفاده ايده‌جكلردر. يوم قيامتده ايسه بوكبی نعمتلر يالكز مؤمنلره مخصوصدر؛ كفره اونعمت جليلهٔ الٰهيه‌دن محرومدرلر. اهل علم و عرفانه كافهٔ احكامی بوصورتله تفصيل ايدرز.» سورهٔ اعراف آيت: ٣١

فقه و فتاوى

محاوره :

برمحقق ايله مقلد آره‌سنده

٦

اجتهاد و تقليد

مابعد

محقق ـــ ينه وسائطی چوغالته‌رق دها شمدی سويله‌ديكم شيدن غفلت ايتدك . بن ديورم كه: الله ، پيغمبر كندی مرادلرينی افصح لسان ايله بيان ايتمكه بشقه‌لرندن دها زياده قادردرلر ؛ برده حضرت پيغمبرك (ص . ع) بياناتی امته كافی دكلدر ديمك اللهك رسالتی ، انسانلره تبليغ ايدلمسی ايچون بيلديرمش اولديغی احكامی امته بحقٍ تبليغ ايتمه‌دی ديمكدر . پك اعلی شمدی بونی سويلمكه كيم جرأت ايده بيلير ؟

تعلم عربی‌يه كلنجه: ارباب عقوله كوره بو اك قولای اموردندر. بوبابده فضله سوزه نه حاجت ! « دين » ك داعيلری، مرشدلری ؛ عجملری تحصيل عربی‌يه سوق ايتدكلری زمانلر عجملردن لسان عربيده غايت فصيح ، بليغ ، شاعرلر ، خطيبلر ظهور ايتمسی بو حقيقتی ايضاح ايتمزمی؟ بناءً عليه لسان عربی احسن لغاتدن بريسی ، ياخود طوغريدن طوغری‌يه احسن لغت ، انجق بودر .

بز كوريورز كه : چوجقلر ؛ مكتبلرده ، مدرسه‌لرده هم تهذيب اخلاق ، هم سلامت ذوق ، هم ده سهولت نطق اعتباريله لسان عربيدن پك دون برمرتبه‌ده اولان برچوق لسانلری تعليم ايديورلر .

مقلد : ـــ شمديكی انسانلرك ذهنلری ، عقللری كرك مجتهدين زمانندكی انسانلرك، كرك اونلردن صوكره بولنان ؛ مثلا : زمخشری ، شيخ عبدالقاهر جرجانی ، سكاكی وبونلرك امثالی ذواتك اذهان وعقولندن پك زياده ضعيفدر ؛ بونده قطعياً شك وشبهه‌يه محل يوقدر . بوبابده دليل پك چوق ايسه‌ده بن بردانه‌سنی ذكر ايله اكتفا ايده‌جكم : كرك استانبولك فاتح جامع شريفنده ، كرك مصرك جامع الازهرنده يكرمی سنه تحصيل عربی ايله اوغراشديغمز حالده كلام عربی‌يی لايق وجهله‌ا كلايامیورز ؛ خواجه‌لرمزك كندی خواجه‌لرندن تلقی ايدوب ده بزه اوكرتدكلری شيلردن ، دها طوغروسی صيرا درسلرنده تعقيب ايديلن كتابلردن بشقه اليمزه عربجه بركتاب كچديمی طاپاتوب قاليورزده حاشيه ، شرح آرامغه ، صوكراده اوحاشيه‌يی آكلامق ايچون ديكر برحاشيه تحريسنه شتاب ايدييور .

محقق : ـــ رجا ايده‌رم ، حياتك حقيچون اولسون سوزی تكرار ايتمكه بنی مجبور ايتمه ! سكا دها شمدی سويلمشدم : بوكبی حاللر امته عارض اولان بر مرض اجتماعيدركه بوكا معالجه ترتيب ايدرك

امتى بوندن قورتارمق بزم اوزريمزه ترتب ايدن بروجيبه‌در. نه زمان بومرض مزمنك علاج حقيقيسنه اصابت ايدرسه‌ك او زماندن اعتباراً بومرض زائل اولوب كيدرده انسانلرك ترقيسى حقنده جارى اولان سنت الٓهيه بزم ملتمزده‌ده ظاهر اولور. نصل‌كه هم لسانلرنده، هم‌ده علوم سائره‌ده ايلرى كيدن ملل سائره‌ده بوسنت الٓهيه باهراً كورلمكده‌در. سنى قطعى اوله‌رق تأمين ايدرم كه: بر طلبه‌نك، بلغاى عربك هر كلامنى آكلايه‌جق درجه‌ده بر كاتب، بر خطيب اولا بيلمسى ايچون اصول تعليمى كوزل بيلن بركيمسه‌دن بش سنه عربيت كورمسى كافى‌در.

لكن ــ مع‌التأسف ــ فاتح جامع شريفنده، مصرك او بويوك جامع‌الازهرنده درس‌عاملق ياپانلر بو اصولدن بى خبر اولدقلرى كبى كنديلرندن اولميان وفقط بواصولى بيلن كيمسه‌لرى‌ده قبول ايتمزلر. اكر بنم سوزمى تصديق ايتمزسه‌كز تجربه ايدك! هم بووظيفه‌يى كندم بالذات ايفا ايدرم؛ ياخود حقيله ايفا ايده‌جكنه كندم قدرأمين اولديغم بركيمسه‌يه سزى دلالت ايده‌رم.

مقلد: ــ سويله‌مش اولديغك بوشيلرى شمدى نه انكار ايده‌بيليرم، نه‌ده تسليم؛ سويله‌ديكك شيلرك طوغرى ياخود يالان اولديغى بجه معلوم دكلدر. بناءً عليه بونلرى براقه‌لم‌ده بكا ديكر مقدمه‌لريكى‌ده سويله! زيرا بن‌سنى كوريبورم‌كه: آيلرجه مطالعه‌سيله ذهن يورديغم مسائلدن بوسبوتون بشقه اولان برطاقم مسئله‌لر ايجاد ايديبورسك؛ بنم مطالعه ايتديكم مسئله‌لره هيچ يناشميورسك بيله. رجا ايدرم نتيجةً كلامده اولسون تدقيق ومطالعه‌سيله مشغول اولديغم مسئله‌يه برمناسبت كتيرده اوكا دائر مذاكره‌ده بولنه‌لم!

محقق: ــ ايشته وعد ايتمش اولديغم مقدمه‌لردن اوچنجيسنى‌ده عرض ايديبورم:

(٣): ــ اكر انسانلرك اكثريسى جناب پيغمبرك (ص.ع) تبليغ ايتمش اولديغى دين‌مبينى حاضر يازلمش ودائما ارامزده اوقونان كتاب الٓهيدن، معمول بها اولان سنت سنيه‌دن فهم واستخراج ايتمكدن عاجز اولسه‌لردى جناب‌الله (جل جلاله) اوكتاب وسنت‌ده‌كى احكام‌ايله انسانلرى تكليف ايتمزدى.

(٤): ــ الله، (جل جلاله) انسانلره دين‌لرى خصوصنده بصيرت، اويانيق اولمالرينى امر ايتدى: «قل هذه سبيلى ادعوا الى الله على بصيرة انا ومن اتبعنى»

انسان دينده بصيرت اوزره بولنمق ايچون بهمه‌حال عقائد دينيه‌سنى براهين قطعيه ايله آلمالى؛ احكام و آداب دينيه‌نك كندى مصلحته، ملتنك كافهٔ مصالحنه موافق اولديغنى اذعان ايتمه‌لى.

(٥): ــ جناب حق برچوق آيات كريمه‌ده تقليدى ذم، اهل تقليدى تعييب وتوبيخ ايله‌مشدر. ايشته شو آيتلرده بو جمله‌دندر: «واذا قيل لهم اتبعوا ما انزل الله قالوا بل نتبع ما الفينا عليه آباءنا اولوكان آباءهم لايعقلون شيئاً ولا يهتدون»، «انهم الفوا آباءهم ضالين فهم على آثارهم يهرعون»، «بل قالوا انا وجدنا آباءنا على امة وانا على آثارهم مهتدون. وكذلك ما ارسلنا من قبلك فى قرية من نذير الا قال مترفوها انا وجدنا آباءنا على امة وانا على آثارهم مقتدون. قال اولو جئتكم باهدى مما وجدتم عليه آباءكم قالوا انا بما ارسلتم به كافرون.»

جناب حق بوآيت كريمه‌لر ايله مخاطب اولانلره؛ كنديلرينى طريق مستقيمه هدايت ايده‌جك شيئه نظر و اتباع ايتمه‌لرى واجب اولديغنى، بوبابده آباء واجداده تقليد ايتمكله معذور كوريله‌ميه‌جكلرينى دليل وبرهان ايله بيان ايتمه‌سى مقلدلرك عليهنه‌در. شو حالده بوآيت كريمه‌لر دلالت ايديبوركه تقليد عند الٓهيده قطعياً مقبول دكلدر، مذمومدر. اكر تقليد بركيمسه ايچون عذر تشكيل ايده‌يدى ــ حق ايله باطل بينى تمييز ايده‌جك نظره مالك اولمدقلرى حجت كوستريله‌رك ــ بتون كفارك، مشركلرك «حق» ه اتباع ايتمه‌مك خصوصنده عندالٓهيده معذور اولملرى، بناء عليه بوجهتدن مسئول طوتوله‌مملرى لازمكليردى.

مقلد ــ تقليد، «دين» ك اصول وعقايدنده عذرصايلماز‌سه‌ده فروع دين بويله دكلدر؛ دينك فروعاتنده تقليد عذر صاييلير.

محقق: ــ «دين» ك فروعنى‌ادله‌سيله فهم ايدوب اكلامق اصول وعقايدينى برهان ايله اكلامقدن دها قولايدر. چونكه فروع دينك ادله‌سى اوفروعك معتمد برطريق ايله شارعدن نقل اولنمه‌سيدر؛ لكن عقايد بويله دكلدر؛ اونده هرحالده براهين عقليه لازمدر. مادام‌كه: غايت صعوبتلى اولان برشى ايله جناب‌حق بتون انسانلرى تكليف ايديبور، اونده تقليدى ــ سنك‌ده اعتراف ايتديكك وجه ايله ــ عذر صايميور؛ اوحالده نصل اولورده كنديسنده مشقت اولميوب هركسك اكلايه‌بيله‌جكى برشى‌ده؛ فروع‌دين‌ده؛ تقليدى‌معذور كورر؟ بو، عقله، منطقه موافق‌مى؟

اوت، قياس ورأى صورتيله مسائل نادره استنباط ايتمك عقيده‌يى برهان ايله اكلامقدن دهامشكلدر؛ فقط‌بوكبى مسائل ــ اشاغيده ايضاح ايديله‌جكى وجه‌ايله ــ اويله مسئله‌لردركه: عمل ايتمك خصوصنده‌مراعات ايتمه‌ديكى تقديرده او مسائلى بيلمه‌ين فقهاده معذوردر. سن‌ده بيليورسك‌كه: معروف اولان كيفيتيله نماز، عدد ركعاتى، اوروج، زكات، حج كبى «دين» دن اولديغى بالضروره معلوم اولان مسائل عمليه‌نك‌حكمى؛ طبق‌مسائل اعتقاديه‌نك حكمى كبى‌در. بونك هپسى شارعدن عملاً تواترطريقيله‌منقول اولديغندن آكلامق‌خصوصنده‌هيچ بركيمسه كلفت چكمز. آنجق موضع مباحثه مسائل‌شاذه ونادره‌در.

(٦) ــ جناب‌حق، انبياى كرام‌حضراتى هرسويله دكلرنده‌صادق اولوب حكمده خطا ايتمك‌احتماللرى اولمديغنى متعدد آيات كريمه‌ايله‌تأييد ايله‌دى. بناءً عليه‌اونلره‌اتباع ايدنلردا ئماديننده‌بصيرت وبينه‌اوزره‌اولورلر. حالبوكه مجتهدين بويله برشى ايله‌تأييد ايدلمه‌ديكندن سويله‌دكلرنده خطا ايتمه‌لرى‌ده جائزدر؛ آنك‌ايچون‌پيغمبرلرك قولنى‌براقوب‌ده‌اونلرك‌قولنى

اخذ ايدنلر بصيرت اوزره اوله‌مازلر ، هركيم بويله اولورسه اوكيمسه سبيل رسولك غيری بر يولده اولديغی نصك حكمی ايله ثابت در .

(۷) — جناب پيغمبر طرفندن بزه بيان اولنميان شيلردن سؤال ايتمكدن قطعياً نهی اولندق . « يا ايها الذين آمنوا لاتسألوا عن اشياء ان تبدلكم تسؤكم » صحيح مسلم‌ده شويله بيوريليور : خطبنا رسول‌الله صلی الله عليه وسلم فقال : « ايها الناس قد فرض الله عليكم الحج فحجوا » فقال رجل — هوالاقرع بن حابس — اكل عام يارسول الله ؟ فسكت عليه‌الصلاة والسلام حتی قالها ثلاثاً فقال صلی الله عليه وسلم « لوقلت نعم لوجبت ولما استطعتم » ثم قال « ذرونی ماتركتكم فانما هلك من كان قبلكم بكثرة سؤالهم علی أنبيائهم فاذا امرتكم بشیء فأتوا منه ما استطعتم واذا نهيتكم عن شیء فدعوه »

ابن حبان يوقاريده‌كی آيت كريمه‌نك ده بو خطبه اوزرينه نازل اولديغنی بيان ايتمكده‌در . صلی الله عليه وسلم ديكر برحديثده‌ده شويله بيوريور : « ان الله قد فرض فرائض فلا تضيعوها ، وحد حدودا فلا تعتدوها ، و حرم اشياء فلا تنتهكوها ، وسكت عن اشياء رحمة بكم غير نسيان فلا تسألوا عنها » رواه الدار قطنی عن ابی ثعلبة الخشنی رضی الله عنه واورده النووی فی الاربعين وحسنه وصححه ابن الصلاح ورواه آخرون .

دقت ايدييورميسك ؟ حالبوكه بواوامر ونواهينك هپسی دين اكمال اولنمازدن، «اليوم اكملت !..» آيت كريمه‌سی نازل اولمازدن اول ايدی ؛ دين اكمال اولنمازدن اول بو يولده مأمور اولورسه‌ق دين اكمال ايدلدكدن صوكره بوكبی اوامر ايله دها مؤكد برصورتده مأمور اولمامز اولی اولمازمی ؟ لكن بز بواوامر ونواهينك هپسنه امتثال ايتمه‌دكده كندی‌لكمزدن برطاقم مسائل فرض ايدرك اونلرك ايچون ده احكام اختراع و بونلرك اوزرينه‌ده رأی ، قياس خفی ، قياس جلی نوعندن برطاقم شيلر ايله استدلال ايتمكه قالقيشدق . هم ده غريبی شوكه : بونلر عقلك صلاحيتی دائره‌سنده اولميان امور عباداته تعلق ايدييوردی . بناءً عليه بو صورتله دينی توسيع ايدرك اونی پيغمبرك كتيرمش اولديغی شيئك اضعاف مضاعفی قيلدقده مسلمانلری نص قرآن ايله منفی اولان « حرج ومشقت » ايچنده براقدق . حال بوكه : بو يولده حركت ايتمك ايچون بعض فقهايی تقليددن بشقه هيچ برداليلمزده يوقدر ؛ او فقها كه : سويله‌دكلری ؛ اللهك ، پيغمبرك سويله‌ديكنه صراحةً مخالف بيله اولسه ينه اونلره اتباع ايدلمسنی اوزرمزه فرض قيلدكز !!

مقلد : — نعوذ بالله ، نعوذ بالله ؛ ياهو ! بن سنی مذهب ظاهری‌دن كوريورم ؛ سن قياسی انكار ايدييورسك . حالبوكه قياس اصول بوراده دين دندر ؛ سن اويله زعم ايدييورسك كه : ائمۀ كرام حضراتی « دين » ه خارجدن يعنی دين‌دن اولميان برطاقم شيلر علاوه ايتديلر . اويله‌می ؟

محقق : — ياهو ! طور بقالم ، برآز مساعده ايت ! بن ؛ بركره قياسی انكار ايتمه‌يورم . فقط بن ده — علمانك ديديكی كبی — ديمك ايسته‌يورم كه : امور تعبديه‌ده قياس اولماز ؛ ينه ديورم كه : — عقائد كبی — عباداتك ده هپسی حضرت پيغمبر زماننده تمام اولدی ، كمال بولدی . بناءً عليه دينده عقائده متعلق برشی زياده ايتمك هيچ برفردك حق وصلاحيتی اولماديغی كبی ، عباداته متعلق برشی زياده ايتمك ده هركسك صلاحيتی خارجنده‌در . چونكه اعتقادات ، عبادات اودين‌دركه : حقنده « اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتی و رضيت لكم الاسلام ديناً » بيورلمشدر . قياس ايله حنفيلرك استحسان ديدكلری اموره كلنجه : لايق اولان بونلر ؛ معاملات كبی ، قضا كبی زمانك مكانك اختلافيله تخلف ايدن ماده‌لره مخصوصدر .

اما ، جناب حقك راضی اولديغی اعتقاد ايله عبادات بالطبع زمانك ، اختلافيله قطعيا مختلف اوله‌ماز ؛ اونلر عصر نبوی‌ده نصل ايدی ايسه شمدی‌ده اويله اولمق لازمدر . ايشته ائمۀ كرامه احترام ، اونلرك فضلنی اعتراف ، سوق ايتدكلری يوله كيتمك ايله برابر وحدت اسلاميه حقنده بيان ايده‌جكم رأی اوزرينه تقديم ايتمك ايسته‌ديكم مقدمه‌لرك (۸) نجيسی‌ده بودر . شمدی كلهلم ديكر مقدمه‌لره :

(۹) : — بالذات ائمۀ كرام حضراتنك كنديلری‌ده انسانلری تقليددن نهی ايدرك تقليدی حرام قيلمشلردر ؛ بوبابده‌كی اقوال أئمه‌يی ايلری‌ده سكا اوقويه‌جغم . نتيجه‌يه كلنجه اوده .. !

مقلد : — (محققك كلامنی آغزنده براقه‌رق) بكا مساعده ايت ! آرتيق ذهنم بتون بتونه يورولوب آغيرلاشدی ؛ برده بومحاوره‌ده اويله شيلر ايشتدم كه اونلر هيچ قلبمه بله خطور ايتمه‌مشدی . رجا ايده‌رم بكا مهلت ويرده دليل مقامنده كتيرديكك آيتلرك تفسيرينه ، سرد ايتديكك حديثلرك شرحلرينه مراجعت ايده‌يم . كرچه هرنه‌قدر وقت آز قالدی ايسه‌ده مناظره‌يی اتمام ايچون قربان بيرامندن اول تكرار كليرم . چونكه مقصد بيرام كونلرنی صحراده كچيرمك‌در .

محقق : — بونی سن‌ده ياپيورميسك ؟ حال بوكه بن بزم اهالينك ، باخصوص اشراف بلده‌نك بويله اهل وعيال ايله ، اقرباء وتعلقات ايله كولوب اوينامق مستحب اولان بيرام كونلرنده أولرنی بوم بوش براقوب‌ده كيتمه‌لرنی دائما تنقيد ايدييورم . لكن اهل وعيالی مملكتك خارجنده اولور ، كنديسی‌ده قصبه‌ده بروظيفه‌باشنده اولوب اونلری زيارت ايچون بوكبی فرصتلره انتظار ايدرسه اوبشقه . فقط سزك كيلره بوحاللری پك مناسب كوره‌ميورم . [بوندن صوكره يقين‌ده ينه برلشمك اوزره آيريلوب كيتديلر]

اجتماعيات

نه وظيفه‌م

۳

اندلس — هانی او برزمان مليونلرجه اسلامی سينۀ شكران ومحمدتنده طوتان ، سمادن اينمش بر فردوس جنان ، بركشور توحيد ، برجهان عمران وعرفان شكلنده ، بی نهايه مدارسی ، دارالفنونلری ،

اوچیوز بیك جامعی ، اوچیوز بیك منبری ، اوچیوز بیك خطیبی ایله یاشارکن بوکون تك برمسلمان کورمکدن ممنوع ومحروم بولونان بدبخت اندلس ـ مشاهیر فضلاسندن عصرینك شمس العلماسی اطلاقنه شایان بالخاصه تفسیر وحدیثده بردریای بی کران اولان قاسم بن ثابت بن حزم: ابو محمد العوفی السرقطی حضرتلری طرف امیردن دعوت اولنور ؛ بدریله برلکده کیدر . امیر ، مشارالیهه مشیخت اسلامیه‌یی تکلیف ایدر؛ قبول ایتمز. بدرینك الحاح وابرامی‌ده فائده ویرمز . فقط امیرك نهایتسز اصرارینی کورنجه اوچ کون مهلت ایستر ، کیدر سجده‌یه قاپانیر : «اللهم انی آثرت الموت والوصال الیك علی ما اکرهت فاقبضنی = اللهم ! بن پك آغیر ، مسئولیتی پك مدهش بر وظیفهٔ مهمه‌نك قبولنه اجبار واکراه اولنیورم . بوکا ئولومی ، ذات احدیتنه وصلتی ترجیح ایتدم. روحمی قبض ایت » دعاسنی رفع بارکاه صمدانیت ایدر . نیازی درحال مظهر قبول اولور . [۱] علیه سحائب الرحمه .

عثمانلی تاریخندن‌ده نمونه اوله‌رق لایموت برناصیهٔ علویتك، برسیمای فضیلتك، برجهان مظفریتك ذکری لازم کلیرسه بن بلاتردد (قنیژه) فاتح ابدی الاشتهاری مرحوم تیریاکی حسن پاشا حضرتلرینی کوستریرم. اك قیصه افاده ایله عصرینك بر ابو عبیدة الجراحی برقاچ بیك عثمانلی دلاورلریله قاپاندیغی (قنیژه) قلعه‌سنی یوزبیکلرجه اوستریا عسکرینه قارشی مدافعه ونهایت او یاریم ملیونلق قوجه محاصر اردوسنی باشنده ایمپراطور فردیناند ایله برابر قهر ومضمحل ایدرك خائباً وخاسراً قاچیرتیر .

امثالی انجق صحابهٔ کرامك دور جلیل فتوحاتنده کوریلن بویله ـ مافوق البشر دینیله‌جك درجه‌ده ـ بر خارقهٔ مظفریت صاحب حیدر شیمه‌نه سزنه مکافات لایق کورورسکز ؟...

جناب غازیٔ اعظمه طرف دولتدن رتبهٔ وزارت ایله متتوج برمنشور تکریم کوندریلیر . ایمپراطور فردیناندك غالب قهاری بوتوجیه وجیهدن ممنون اولورمی صانیرسکز ؟ بالعکس پك محزون..! حتی پك دلخون..!! عجائب ..! نه‌دن ؟

سببنی ایجه اکلامق ایچین بردقیقه قنیژه تاریخنی کوش وجدان ایله دیکلیه‌لم :

« فائضی دیرکه : « برکون پاشا مرحومه کیتدم، چهره‌سنده اودرجه علامت ملال وار ایدی‌که ، کندینی اوکونك اونده بری درجه‌سنده محزون کورمه‌مش ایدم . بوحالی نعوذ بالله درسعادتجه بروقعه حدوثنه حمل ایتدم. سبب کدرینی صوردم ، جوابنده « دها نه اوله‌جق! قنیژه‌ده ایتدیکمز جزئی برخدمته مقابل بزه وزارت ویرمشلر وخط همایون کوندرمشلر . حال بوکه قانونی سلطان سلیمان مرحوم مقبل ابراهیم پاشایی تفویض تام ایله وکالت مطلقه‌سنه تعیین ایتدیکی زمان یدینه یالکز برمنشور اعطا ایلمشدی . پیاله پاشا مرحوم سلطان سلیم حضرتلرینك دامادی بولندیغی ومحاربات بحریه‌ده کافهٔ ملوك نصارانك دونمالرینه غلبه ایتمك وساقیز فتحنه نائل اولمق کبی بر چوق موفقیتلری کورلدیکی حالده کندیسنه وزارتی چوق کورمشلر ایدی . خلیفهٔ اسلامك خط همایونی قنیژه محاصره‌سی کبی خدمات جزئیه‌یه مکافات اولمغه باشلادی ودولت علیه‌نك وزارتی بنم کبی قوجه‌مش فرتوتلره قالدی . بوکا تأسف ایتمیه‌یم‌ده نه‌یه آجییه‌یم » دیمشدی . [۲] »

[۱] مواهب لدنیه شرحی جلد ۱ ص ۳۹۹

[۲] ادیب اعظم حضرت نامق کمالك (قنیژه) رساله‌سی .

کوریپورمیسیکز ، دنیاده پك آز قوماندانلره نصیب اولان بویله برفتح مبینه ، بویله عالی بروظیفه‌نك ایفاسنه موفق اولان ، اوشیرانه صیحه‌لری قنیژه افقلرینی الیوم تیترتمکده بولونان غازی اعظمك علو روحنه ! وظیفه‌یی تقدیر وتقدیس خصوصنده‌کی احتساسات کمالات پرورانه‌سنه ! سبحان الله ! انسان بر او مظفریتك جلالت وعظمتنی دوشونیور، برده بوسوزلری ایشیدیپورده ادراکی مدید برسکتهٔ حیرته طوتولیور. « عصرینك بلکه برچوق عصرلرك ممتاز ومستثنا قهرمان شیر دلی تیریاکی حسن پاشا عجبا انسان دکلدی‌ده انسان قیافتنه کیرمش برملك میدی ؟ » سؤالی بی اختیار لساندن دوکولیور !

اکر اسلامیت بودرجه علوی برصورتده مؤمن ومعتقدلرینه تعلیم وتفهیم ایتمکده اولدیغی (وظیفه) یه اسلاف قدر حتی اسلافك اونده بری نسبتنده اخلاف‌ده نظر تعظیم وتکریم ایله باقش، یوکسلمك ایچین درك اسفل حرص وطمعه دوشمه‌مش ، هرکس قانون حیاتی بیلوب کمال انقیاد واطاعتله بولوندیغی موقع عضویتنده فعالانه ، حدشناسانه چالیشمش اولایدی بوکون عالم اسلام همان‌ده عمومی بر اسارت، بر محکومیته بدل لواء الحمد توحید واتحاد آلتنده یکپاره بر محیط حاکمیت ، برجهان حریت، بر وجود شوکت وعظمت اوله‌رق حیات اجلال واستقلال ایچنده یاشاردی !

دین فطرت اولان قانون اسلامیت ، دستور مدنیت ، اومربیٔ روح ، اومرشد وجدان کندیسنه صمیم قلبیله ایمان ایدن انسانلری مکتب عرفاننده ایشته بویله تربیه ایدر ؛ بویله خضیض بشریتدن عرش انسانیته چکر چیقارير .

مسلمانلر وظیفه ناشناس ایسه‌لر ، مقبرهٔ جهالت ومسکنت ایچنده ئولولری تنظیر ایدیپورلرسه اوقصوری اسلامیتده دکل کندیلرنده آراملیدر . قانون میدانده ؛ فقط اطاعت ایدن کیم ؟ کونش هرکون نشر انوار ایدیپور ؛ انسانلر یاراسه قوشی اولورده اونك ضیاسندن قارانلقلره قاچارسه ضررینی حیاتلریله ئوده‌رلر. کونش ، ینه او کونش . ضیا ، ینه او ضیا .

زواللی انسانلر ؛ بدبخت مسلمانلر ! « افحسبتم انما خلقناکم عبثاً وانکم الینا لا ترجعون ؟ » سزظن ایدرمیسکز ، که بزسزی حکمتسز ، فائده‌سز ، وظیفه‌سز یاراتدق و ـ نهایت ـ بزه رجوع ایتمیه‌جکسیکز ؟ صانکه مهمل متروك اوله‌رق قاپوب قویوریلمش ، آرانمیه‌جق ، چاغریلمیه‌جق افعالمزدن صورلمیه‌جق ایمشز کبی هربریمز سراپا جانلی بروظیفه‌سزلك ! برعطالت ! برمسکنت !

باقیکز شوحدیث شریفه ! شوخبر صادقه ! شومدهش حقیقت مستقبله‌یه : « لو یعلم المرء ما یأتیه بعد الموت ما اکل اکلة ولا شرب شربة الا وهو یبکی ویضرب علی ظهره . = انسان ، ئولدکدن صوکرا باشنه نه‌لر کله‌جکنی ، نه شدتلی محاسبه‌لره ، نه هول انکیز معاتبه ومعاقبه‌لره معروض قاله‌جغنی بیلسه برلقمه اتمك، بریودم صو بوغازندن کچمز؛ الا آغلایه‌رق ! سینه‌چاك ایدرك !.... جامع صغیر . »

سينه‌كده برخزينهٔ حيات وار ؛ بوني سكا كيم ويردي ؟ بوقسه كنديلكندنمي ؟ خاير ، خاير ! بوني سكا ويرن ، احسان ايدن وار . ايشته او محسن بركون سكا او خزينه‌نك نره‌يه صرف ايتديككي صوراجق ، موشكافانه حسابني ايسته‌يه‌جك ؟

ايشته سكا بر حجهٔ قاطعه : « فو ربك لنسئلنهم اجمعين عما كانوا يعملون . = (رب) نك جلال وكبرياسنه قسم ، كه بز اونلرك هپسني بوتون اعمال وافعاللرندن مسئول طوتاجغز . »

ايشته بوندن دها واضح ، دها مفصل ، دها دهشتناك اولمق اوزره بردها: « ووضع الكتاب فترى المجرمين مشفقين مما فيه ويقولون يا ويلتنا ما لهذا الكتاب لايغادر صغيرة ولا كبيرة الا احصاها ووجدوا ما عملوا حاضراً ولايظلم ربك احداً . = فرداى قيامتده هركسك دفتر اعمالى النه ويريله‌جك؛ مجرملر دفترلرينك محتوياتندن قورقاراق، اللرى زانغير زانغير تيتره‌يه‌رك خلجان قلبلر ، چارپنتيلر ، خفقانلر ايچنده اونلرى آلوب كوز كزديره‌جكلر . ايشته او دقيقه‌ده جان خراش بر فرياد قوپاراجقلر : « واى باشمزه كلنلر ! آيواه . . . بو نصل دفتر . . . ! دنياده ايشلديكمز شيلرك اك كوچكندن اك بويوكنه قدر هيچ برينى قاچيرمامش ؛ هپسنى يازيلى ! هپسى مضبوط ! » جزاى عمللرنده اوراده حاضر بوله‌جقلر . حكم مجازات ويريلش ، ايش بتمش . الله ، هيچ بر كيمسه‌يه ظلم ايتمز . هركسك چكديكى كندى عمليدر . »

آه . . . اولوم ، سن او دهشتلى كونك ساحهٔ هولناكنى كورمدن بر دورلو اينانمق ايستمينلر ايچين نه اسرار انكيز ، نه جانكداز بر حجابسك! نه ! كوره‌جكلر ؛ فقط ايش ايشدن كچمش بوله‌جق !

م فخرالدين

« چلبى افنديه آچيق مكتوب مناسبتيله هلال احمر »

كچنلرده محترم سبيل الرشادده هلال احمره دده افنديلرك‌ده معاونت ايتملريچون محترم برادرمز ع . فريد بك طرفندن بر آچيق مكتوب يازيلشيدى . بو آچيق مكتوبى غايت مهم ومدافعهٔ مليه نقطهٔ نظرندن فوق العاده جالب دقت كورديكمدن بوبابده برقاچ سوز سويله‌مك وايشك قدر وقيمتنى بويوكلريمزك قولاغنه طويورمق ايسته‌دم.

حرب، دين ومليت ايچون لازم وفرضدر . رفاه وسعادتى ايسته‌يورسه‌ق دائما حربه حاضر بولونمالى‌در . حربه طوپچى ، پياده ، متراليوز ، سوارى ، استحكام ودكز قوتلريله حاضرلانمق قطعياً كافى دكلدر . اك موفقيتلى ، ظفرلى محاربه‌لرده بيله يوزلرجه ، بيكلرجه يارالى وشهيد ويرمك ضرورى ، بلكه غالبيتك لزوم مبرمندندر . قواى مظفره ايلريلركن دائما كرى‌يه يارالىلرينى ، ضعفاسنى ترك ايدر . مغلوبيت زمانلرنده ايسه يارالىلر وضعفا دشمنك بى رحم النده يا تداوى ايديلير ويا ايديلمز . شوايكى حالده‌ده هلال احمر بويوك عامل اولور .

اك بويوك وموفقيتلى حربلريمزده خسته‌لقدن بيكلرجه انسان تلف اولدى . بو تلفات قورشونك يارهسى تأثيريله دكل ، باقيلمامق ، تداوى ايديلمه‌مك ، ارشاد ايديلمه‌مكدن متولد ايدى . خسته‌لق يوزندن بويوك ومدهش اوردولر چوق كره ضعيف ومتوكل قالمشلردر. بوكا مانع اولمق ايچونده هلال احمر بر تشكيلاتدر .

ديمك مدافعهٔ مليه ودينيه‌ده هلال احمرك وظيفه‌سى غايت علوى، غايت مقدسدر. برعسكر يارالانديغى ، خسته‌لنديغى ، ضعيف دوشديكى زمان جانله باشله باقيله‌جغنه قانع اولورسه حربده داها بويوك نشئه ايله ايلريلر ، كوزونده ظفر دومانلرى داها چوق توتر .

صحيه تشكيلاتى مكمل اولان ملتلرده خسته‌لق وامراض مستوليه تأثير وتخريبنى كوستره‌مز؛ كوسترسه دخى غايت چابوق اوكى آلينير . چونكه هلال احمر دائما ، فعاليتله اردو ، آلاى ، فرقه ، طابور آراسنده بيكلرجه عضوى ايله طولاشير؛ عسكره صحى نصايح ويرير. نظافت توصيه ايدر ؛ اوفاق برخسته‌لق ، بويومسى مأمول بر ساريلك كوزورسه درحال محو وافناسى چاره‌سنه توسل ايلر .

اردونك تشكيلات، وترتيبات وتجهيزاتنه باشلانيركن صحيه وهلال احمر تشكيلاتنه باشلامق لازمدر. حكومت بونى نظر دقته آلديغى ايچوندركه طبيه مكتبلرى وصحيه بلوكلرى تشكيل ايديلور .

فقط هرمملكتده اولديغى كبى صحيه هيئتلرى بو خصوصده هيچ بر وقت كافى كلميور ؛ خصوصى تشكيلات وتأسيسات ايجاب ايدر ، مملكتمزده هلال احمرك تشكيلى وبرچوق خدمات نافعه ابراز ايلمه‌سى بو احتياج قطعيدن نشأت ايدر .

هلال احمر نه قدر زنكين اولسه آرزو اولنديغى كبى ايش كوره‌مز. پاره‌نك بول اولمه‌سى كافى كلمز . چونكه هلال احمره پاره‌دن زياده بدنى معاونت لازمدر . انسان ايكى كونده طبيب وجراح اولاماز ؛ حرب زمانلرنده خدمات عموميه‌يه وقف حيات ايدن اطباده يا امداده يتيشير ، يا يتيشه‌مز ، يتيشنلر كافى مقدارده اوله‌ماز . كاملا دوقتوردن زياده محتاج اولديغمز خسته باقيجيلره : خسته باقيجيلق غايت اينجه برصنعتدر . لا على التعيين سوقاقده ياقالانان بر آدمى ، ياخود برايكى درسله باقيجيلغه واقف بر افندى‌يى خسته باقيجى ياپارسه‌ق مقصده واصل اولمش اولاماز. بر اردو ناصل انتظام وتربيه ايله يتيشديريلور ايسه خسته باقيجيلرده عين اهتمامله يتيشديرلمه‌ليدرلر .

هلال احمر تشكيلاتى اعتباريله دنياده اك كرى برملت اولديغمزى سويلرسه‌ك جائز صيقلمالى‌در . مصر وهندستان كبى ممالك اسلاميه‌دن كلن هلال احمر هيئتلرى هم بزدن داها منتظم، هم عدداً داها چوقدر . تا هندستانك فلان بلده‌سندن ، مصرك فلان يرندن هلال احمره خدمت ايده‌جك فداكار انسانلر كلدى‌ده قونيه‌دن ، ازميردن ، اطنه‌دن ، حلبدن ، دياربكردن كلمه‌دى. بوكاده سبب هلال احمرك خدماتى حقنده‌كى جهالتى ايله بو بابده اولدن برى حاضر بولنمايشمزدر. هلال احمر خدماتنى هان ايفا ايده‌جك هيئات مجتمعه‌لر،

هیئت اجتماعیه ایچنده قوتلر آرایالم؛ اونلری حاضرلایوب اشبو وظائف انسانیه‌یی اونلره تودیع ایله‌یه‌لم.

ممالك خرستیانیه‌ده بو وظائفی راهب وراهبه‌لر یاپیور. شو صوك بالقان محاربه‌سنده یارالیلره، خسته‌لره خدمت ایدن بك چوق صلیب احمر راهبه‌لری کوردم. راهبه‌لر مشاهده ایدییوردم که عسکر اوزرنده بر تأثیر معنویده یاپیور. عسکر یارالانسه اونك آغوش اهتمامنده تداوی اولونه‌جغنی ویا اونك تلقینات دینیه‌سی وَ اهتمامات مقدسه‌سی ایله ئوله‌جکنی وکندیسنه او بر دنیاده ایی یرلر حاضرلانه‌جغنی امید ایدییور. بناءً علیه راهب وراهبه‌لرك وجودی بیله حربده صلیب اردولرینه بر قوت، بر معنویت قازاندیرییور.

مناسترده صربلره عائد صلیب احمر تشکیلاتنی تدقیق ایتدم. صلیب احمره عائد غایت مکمل صحیه آرابه‌لری، خسته تذکره‌لری، اجزاخانه آرابه‌لری، مطبخ آرابه‌لری وار. بوتون لوازمات چوقدن حاضر ایدیلمش. بونلره مأمور پاپاسلر ویا بونلره مربوط مأمورلر وظیفه‌لرینی بیله‌رك ایفا ایدییورلر. آرابه‌لری بیله پاپاسه معناً مربوط بر اختیار کویلی قوشویور؛ اختیار ومتعصب کویلی آرابه‌یی تمیزله‌یور، ییقایور، بارکیرلری باقیور، صکره‌ده یارالیلری طاشیمقده قصور ایتمیور.

دائما ایی وَ منافع انسانیه‌یه خادم شیلری قبولی اسلامیت امر ایدر. بزم برچوق تکیه‌لریمز و بوتکیه‌لرك برچوق دده وَ مریدو منسوبلری وار ایکن، یعنی تشکیلاتمز اساساً حاضر ایکن یارالیلریمزك، مدافعهٔ دین ایچون جانلرینی فدایه قوشانلریمزك آرقه‌سندن کیتمه‌مکلکمز معالئ اسلامیت ایله هیچ متناسب دکل ظن ایدرم.

ع. فرید بك هلال احمر تشکیلاتی ایچون یالکز چلبی افندی حضرتلرینه خطاب ایدییور؛ بن داها ایلری کیدوب بتون مشایخ وطرق علیه‌یه خطاب ایده‌جکم. مملکتمزده مختلف طریقتلر منسوبلرندن امینم که بیوك بر هلال احمر اردوسی تشکیل اولونور.

مناسترده وبرچوق یرلرده علما ومشایخدن برچوغی هنکام حربده « علمیه طابورلری » تشکیلاتیله اوغراشدیلر. علمای اسلام تااسکیدن بری حربلرده بویوك بر عامل مؤثر ایدیلر. بوکون علما و مشایخ ودده‌کان اردویه هلال احمر وظائفی ایفا ایتمك اوزره کیرسه‌لر هم وظیفهٔ اصلیه‌لرینی ایفا وهم ظفر وفلاح حقنده فکر ومعلومات تلقین ایدرلر. بن تظاهرات حاضره‌دن امینم که طرق علیه منسوبینی بو مقدس و مهم تکلیفی همان قبول ایدوب شیمدیدن ایشه بوتون اطرافی وَ شمولیله باشلارلر.

شیخ افندیلر تکیه‌لرده بر رخسته باقیجیلق درسلری آچه‌لیدرلر. بودرسلری متمادیاً ویرمك اوزره اطبای حاذقهٔ اسلامیه‌دن بر چوغی فخریاً طالب اوله‌جغی کبی ظن ایدرم بویله بر تشبثی آلقیشلایه‌جق اولان هلال احمر جمعیتی طبیبه معاش دخی ویره‌جکدر. خسته‌باقیجیلر درسنده لیاقت و قدرت کوسترنلردن بر قاچی شیخ افندیلر، کسوهٔ علمیه‌سیله مکتب طبیه وسائر خسته خانه‌لر عملیاتخانه‌لرینه کوندره‌روب جراحلق وتیمارجیلق حقنده عملی ممارسه کسب ایتدیرمه‌لیدرلر. شیخ افندیلر وطریقته منسوب علمای کرام دده افندیلره صیق صیق وعظ و نصایح ایده‌رك خسته‌لره باقق، حرب میدانلرنده مجروحینه قوشمق ایجابات دینیه‌دن وطرق علیه‌نك خوش ولازم کوره‌جکی شیلردن اولدیغنی ایجه اکلاتمه‌لی؛ واونلری عشق وشوق ایله خسته باقیجیسی یاپمه‌لی‌در.

شیخ افندیلر اوکسوز چوجوقلری تکیه‌ده یاتمق و اعاشه‌سی وتحصیلی تکیه‌جه تأمین ایدلمك اوزره تربیه ایتمه‌لی و بونلری مکتب طبیه‌یه اجزاجی و طبیب اولمق اوزره سوق ایله‌مه‌لی‌در. تکیه‌لرك بو خصوصده‌کی مصارفی هیچ اوله‌جغی بدیدار. بواوکسوز چوجق دیپلوماسنی آلدیغی زمان هم تکیه حسابنه فقیر اهالی‌یی مجاناً تداوی ایدر. وهم کندی حسابنه‌ده طبیبلك ایده‌بیلیر. شو شرطله که بوتکیه طبیبی حرب زماننده بلا قید و شرط کسوهٔ مخصوصهٔ علمیه‌سیله میدان حربه ویا هلال احمر خسته‌خانه‌لرینه کیده‌جکدر.

دده افندیلر حرب زماننده هلال احمرك لزوم کوردیکی محللره قوشه‌جقلرندن تکیه‌لر بوش قاله‌جقدر. خط حربه یقین محللرده تکیه‌لرده خسته‌خانه حالنه صوقمق وَ اوراده ینه شیخ افندیلر سایه‌سنده خسته‌لری کوزه‌لجه تداوی ایلمك ممکن‌در.

اووقت طرق علیه هلال احمر اردوسنك: مولوی آلایی، رفاعی آلایی، نقشبندی آلایی، قادری آلایی والخ اسمنده مختلف آلایلری ویا فرقه ویا طابورلری اوله‌جقدر. هر آلای، هر طابور مکمل اجزا آرابه‌لری، خسته نقلیه آرابه و تذکره‌لری، ویا اوتوموبیللری، کسوهٔ علمیه‌یی لابس دوقتورلری، اجزالری، جراحلری، خسته باقیجیلری ایله میدان حربده اثبات وجود ایله‌یه‌جکلردر. او وقت یاره‌لیلر اورته‌ده قالمیه‌جق، همان تداویسیچون مشفق وحار بر دیانت پرورك آغوشنی بوله‌جق، کوزی آرقه‌ده قالمیه‌جق؛ او وقت بو واقف خواجه ودده افندیلرك نصایحی تأثیریله عسکرلر آره‌سنده ساری امراض یاشایه‌مه‌یه‌جقدر.

« طرق علیه هلال احمر » اردوسی مصارفاتی هلال احمر جمعیتی واسطه‌سیله تأمین ایدر، بوندن باشقه طریقت مشایخ کرامی مریدلرندن ومنسوبلرندن دائما هلال احمر اعانه‌سی طوپلامق ایچون مشکل دکل پك مساعد موقعده‌درلر. هلال احمر اعانه‌سنی طوپلامق ومحافظه ایله‌مك ووزنهٔ عمومی‌یه تسلیم ایتمك اوزره هر تکیه‌ده « اعانه هیئتی » تشکیل اولونور.

« طرق علیه هلال احمر » هیئتلری، ساری ومهلك خسته‌لقلر بر شهر ویا حوالی‌ده تأثیرینی کوسترمکه باشلادیغی زمان وجودینی احساس ایده بیلیر. مثلا کنغری وبولی‌ده پك مهلك تخریبات اجرا ایدن فرنکی‌نك اوکنی آنجاق دده افندیلر، خواجه افندیلر آله‌بیلیرلر. حقیقةً متدین اسلام اولان محال مذکوره خلقی خواجه افندیلری عالم طب اولان بردوقتوردن داها ایی دیکلرلر.

« طرق علیه هلال احمر » ی بویوك یانغین، حرکت ارض کبی

مصائبده‌ده فلا کتزدکانه دست معاونتلرنی اوزاتیر ؛ اونلرك خسته ویارالیلرنی تداوی أیدرلر . مرمره حرکت ارضنده نتکیم اونلرك خدماتنه بك چوق لزوم کوروندی . آوروپادن صلیب احمره منسوب پاپاسلر خرستیان واسلام اهالی‌نك امدادینه قوشارکن بزدن هیچ بر خواجه افندی میدانلرده یوقدی ، اووقت اورالرده سیاحت ایدن بزلر یالکز هلال احمرمزك اوفاق بر تشبثی قارشیسنده محجوب اولمش ، محکوم موقعنده قالمش وبومملکتی اداره ایده‌نلر وبووطنه حاکم اولانلر بز دکل اولدیغمزه قناعت کتیره‌جك قدر أزیلمش ایدم .

اسلامیت بزه سعی ، ومتمادی فعالیتی امر ایدییور . جناب حق چالیشانی سویور . جناب حقٔ دائما زمانه واحتیاجه کوره تدابیر اتخاذ ایتمه‌مزی امر بویورییور . بزبوکا مقابل مع التأسف اللریمز قولتوغمز آلتنده ، باغداش قورمش ، قوری لافله اوطورییورز . بزم دعاونیازلریمزده جناب حق عندنده مقبول اوله‌مز . چونکه اسباب ظاهری اولمدقجه دعا ایله ایش کوروله‌میه‌جکنی شریعت احمدیه‌مز بزه سویلیور . وطنی سلامته چیقارمق ، دینی پای اعدادن مصون بولوندورمق ایچون هرصنف خلق عهده‌سنه دوشن وظیفه‌یی ایفا ایدرکن طریقت علیهٔ مختلفه منسوبینده‌ده بالفعل مدافعهٔ دین ووطن ایچون اقدم وظائف بو ماده اولیور

اسلامیت ، عثمانلیلق وانسانیت عالمنده بویوك وعالی برموقع قازانان ولد چلبی افندی حضرتلرینك ایلك اول بوتشبث مهمله جهان اسلامی وایه‌دار ایده‌جکنی امید ایدر ودیکر مشایخ کرام حضراتنك تشبثلرنی مشاهده ایله‌مك ایسته‌رز .

*
* *

معارف نظارتیله اوقاف وسائر نظارتلره منسوب ابتدائی ، رشدی ، اعدادی وحتی عالی مکاتب بویوك طلبه ومعلملری‌ده ـ خدمت عسکریه مستثناطو تولدوقلرینه بدل ـ حرب زماننده هلال احمره سوق ایدلملیدر . معلملری هلال احمر خدمتلرینه حاضرلامق ایچون تعطیل زمانلرنده خصوصی درسلر آچیلمالیدر . معارف نظارتی بویله بر قانون نشر ایلمکله مدافعهٔ ملیه ایچون محکم وأساسلی براستناد حاضرلامش اولور . شونلرك معارف نظارتجه نظردقته آلنمه‌سنی بوتون حس انسانیم ایله رجا ایدرم .

ادهم نژاد

بر قارده‌ش حسبحالنه لزوم وار .

— محمد علی توفیق بکه —

غیرتلی « طنین » ك ۱٥٤۳ نومرولی (٥ مارت) نسخه‌سنده « تورانلی‌نك دفتری » ؛ هپمزجه مبارك اولان مسلمان ، تورك ، شرقلی ماهیتلرنی ؛ شیمدی‌یه‌قدر تصادفك بندن اسیرکه‌دیکی بر روشنی صمیمیت ایله توضیحه چالیشیور . تکرارلامایه لزوم وار : بن شیمدی‌یه قدر بو موضوعلر اطرافنده اوقدر روشن دلانه ، اوقدر موجز ، اوقدر نصفتکارانه بروضع نزیه ایله طولاشان قلملره دکل ، قلمه راست کلمه‌دم ، عن‌نزم . سویله‌ینلر بلکه لزومندن فضله اولدی : فقط هپ او یازیلرده ، یازیجیلرینك‌ده نه دیمك ایسته‌دکلرنی آکلامادقلرینه دلالت ایدن بر نشانهٔ اغلاق وتشویش واردی ، یورکلریله سوزلری آره‌سنده‌کی خیط اتصالك پاموق ایپلیکندن‌ده چوروك اولدوغنه دلالت ایده‌بیله‌جك « آیت » لر ، علامتلر واردی ، وَ نهایت بوتون بونلرك والده وَیا زادهٔ بی انصافی اولان بر ادای تصلف ، بر طور بوالهوسانه واردی . ایشته بویوزدن برچوق یوزلر اکشیدی ، برچوق یورکلر تیتره‌دی ، برچوق صفوتلر بولاندی . « بابل قله‌سی » ، یکی بر لسان دها قازانمق بختسزلغنه اوغرادی . بوتبلبل هول آمیزه قاریشمق املی ؛ آکلاشامازلغه ، بابل لغتنه بر کلمه دها علاوه ایتمش اولمق قورقوسیله مشبوع ایدی ؛ صوصدق ، زمان کچدی ... مع الاسف ، بزم سویله‌دکلرمزی ؛ برده صوك هائله‌نك آغزندن ایشیتدکدن صوکرا بعض محافلده اوزاقدن اوزاغه بر تنبه ایشیتی کورمدك دکل . فقط بك کفایتسز . سزك دفتریکزده کوردیکم صفحهٔ روشن‌ده بلکه حادثات اخیره‌نك برحصهٔ ایقاظی واردر . اکر وارسه قارده‌شم ، بوده مدار امتیازی اوله‌جق فوارق جمله‌سندن صاییلیر . ایشته بونکچون تورانلی‌نك دفتری ایله آکلاشمق ایسته‌دم . بو دیله کدن بك امیدلی‌یم ، سببی‌ده تکرار ایدوب طوردوغم وصف مشخصی ، « روشن دللکی » در

*
* *

اولا مساعده‌کزله فکرلرکزی تلخیص وَ تصنیف ایده‌جکم . دییورسکزکه :

(۱) بز صوك زمانلرده بویوك برمعنوی خزینه غائب ایتدك : مسلمانلق مفکوره‌سی (اقصا الغایاتی) یاقین زمانه‌قدر تورکلر ، تورکلر ، آرناوودلر ، عربلر ، چرکسلر ، کردلر بوتون معناسیله برملت اسلامیه تشکیل ایدیورکن طبیعتك رام اولمایان قانونی نهایت غلبه ایتدی ، لسان آییریجی ماهیتی کوستردی .

(ب) فقط بو قانونه ایلك رام اولا تورکلرك غیری مسلمان عنصرلر ایدی . تورکلر بوحالی کورونجه شاشیردیلر قالدیلر .

(ج) نهایت ملیت مفکوره‌سی (اقصا الغایاتی) اونلرده‌ده طوغدی . بناءً علیه تورکلك ، مسلمانلق ایچون بر اعتزال ایسه بوکا سبب اولان تورك دکلدر . او ، بوایشده اك صوکه قالدی .

(د) فقط تورکلکده دیکر ملیتلره قارشی بر تجاوز معناسی آکلامغه سبب یوقدر . مادامکه ملیتك طادینی اونلرده طاتدیلر ؛ اوبر دینداشلرینك ایشلرینه قاریشمزلر ، اونلره حرمت ایدرلر .

(هـ) تورك صفتنه لایق هرفرد ؛ مسلمانلغه زوال بولماز بر رابطه‌ایله مربوطدر . دیندارلر ، طبیعی بویله اولاجق . « ناسوتی » (لائیق) لره کلنجه مسلمانلقده اونلری‌ده کندیلرینه بند ایده‌جك عالی اساسلر واردر . بو نوع تورکلرده قوی وارتداد ایتمز برمسلماندر .

(و) مسلمانلغه بر قوت معنویه و سیاسیه اولارق باغلانمق بحثی بیم موضوعمك خارجنده‌در ؛ بن حساسیتك صمیمی ، حرارتلی وصاف جهتلرنی معاینه ایدییورم .

(ز) نهایت بن مسلمان اولدوغم قدر تورك ، تورك اولدوغم قدر مسلمانم و عینی زمانده شرقلی‌یم . تورك وطنپرورلکی ، غیرت اسلامیه ایله برابر برده شرق حمیتی طاشییورم : فقط باکا تورکلك ، مسلمانلق ، شرقلیلق ... بونلردن اك اول هانکیسی ایچون چالیشیر ، جان ویررسك دیه صورارلرسه

بلاتردد : « تورکلك ایچون » دیرم. بوترجیحك سببی‌ده عشق ملیت دکل، حس مرحمتدر : تورکلر ، مسلمانلرك اك بیچاره‌سی‌در .

عرقداشلرم فکر ملیتی ؛ مسلمانلق وتعاون وتساندی ایچین مضر بر شکلده قوللانامالیدرلر . بو ، هوتمزك مقتضاسی ، حقیقت اشیانك افاده‌سی، منفعتمزك ایجابی‌در .

(ح) تورکلك ، مسلمانلق ، شرقلیلق حمیت ومفکوره‌لرینك سیاسی معنالرینی ، « آوروپا وبالقان وطنپرورلکی » نکته‌لری ایضاح ایده‌بیلیر .

شیمدی قارده‌شم ، اولا هربند فکری اوزه‌رنده برمدت توقف ایده‌جکم صوکرا بوفکری زمره‌لر آراسنده اتصال وانفصال وارمی ، یوقمی اوجهتی یوقلایاجغم وَنهایت بر محصله تعیننه چالیشارق اونك اوزرینه « حسن تفاهم » بناسنی قورمق ایچون اوغراشه‌جغم :

(ا) عجبا مسلمانلق مفکوره‌سنی تماما غائب ایتدکمی ؟ بوفلاکت ایله قارشی‌قارشی‌یه‌کلدیکمزی اثبات ایده‌جك وثائق ، کافی درجه‌ده‌می‌در؟ چونکه بن « المنتدی الادبی » ، « آرناوود » ، « چرکس » قلوبلرینك تأسسنی دکل ، آرناوودلقده کورولن تظاهرات اخیره‌یی ، سوریه‌ده اسن بعض مخالف روزکارلری‌بیله اومقدس قصوانك تماماً الدن چیقمش اولدوغنه دلیل کافی اولارق قبول ایده‌میه‌جکم . قلوبلرك تأسسنده هیچ برفوق‌العاده‌لك کورمك ایسته‌مم . استانبولك یوزلرجه قلوبلری آراسنده برده « المنتدی الادبی » ویا چرکس قلوبنك بولونماسی ؛ بزده برحس تحسر واستغراب دکل، برمیل تشویق وترغیب اویاندیرمالی ایدی . بونلرده برمعنای کوشه‌گیری بولمق ، مسلمانلق قصواسنك علائم انهزالندن صاییلاجق بر ماهیت کورمك طوغرو اولاماز فکرنده‌یم .

بزم بیلدیکمز وَ کوردوکمزه کوره بوکون حقیقی تورکلر ، حقیقی عربلر ، حقیقی کردلر ... الخ ینه بر « ملت اسلامیه » تشکیل ایدییورلر. بومسئله‌ده طبیعتك رام اولمایاجق برقانونی یوقدر. لسانك، عرقك ، حسیات قومیه‌نك بر « ملت اسلامیه » قصواسنه idéal مانع ومضاد اولاجق هیچ بر استعدادی یوقدر . بونلر ، سنه‌لردنبری ناصل حال موانست ومؤالفتده ایسه‌لر بوکونده اویله اولا بیلیرلر . طبیعتك بوامله مخالف بر قانونی وار ایدیسه نیچون عصرلردنبری رام اولدی طوردی؟ سز، « لسان آییریجی ماهیتی کوستردی » دییورسکز. بن ، لسانی ؛ دیکر بوتون فوارق مشخصه‌نك‌ده علاوه‌سیله تقویه وتحکیم ایده‌رك ینه « آییریجی برماهیتده » کورمه‌یورم .

(ب) بو بند ، برنجینك براستطالهٔ طبیعیه‌سیدر. او حالده شبهه‌سز آرالرنده اتصال وار . تورکلرك غیری مسلمانلرده بر حرکت فوق‌العاده کورولدیکنی قبول ایتسه‌ك بیله تورکلرك عناصر اسلامیهٔ آراسنده‌کی موقع دقیقنی دریش ایتمه‌من لازم کلیر. بونکته‌یه ـ کاهی حقها ـ نفوذ ایدنجه آرتق بعض تظاهرات قارشیسنده شاشیروب قالمش اولمالرینه معنا ویریله‌من . تورك ، متعهد بولندیغی نازك وظیفه‌یی الده طوتدقجه بوتون مسلمان کتله‌لری آراسنده بر واسطهٔ التصاق ، بر « ضمق » اولدیغنی‌ده قبول ایتمکه وبونك الجاآتی یوکلنمکه مجبوردر.

(ج) بورادده استطالهٔ فکریه بر دوام . بزم فکرمزه کوره تورك؛ تورکلکنی یکی اوکرنمیور . بویکیلك ؛ استانبول ایچون صادق اولابیلیر . فی‌الحقیقه یاقین زمانلره قدر ، بلکه‌ده حالا استانبول « تورك » دن یابانجی برمعنا آکلاردی. فقط « آناطولی »، تورکلکنی؛ عثمان‌غازیدن بری هیچ اونوتمامشدر. لکن او، تورکلکنی؛ مسلمانلغه وقف ایتمشدر . بناءً علیه بز بونقطهٔ نظره کوره تورکلکده مسلمانلق ایچون براعتزال کوره‌مه‌یز... لکن، بزم آکلادیغمز وَبوآکلایشده برابر اولمغه چالیشدیغمز تورکلکده ...

(د) ینه بزم آکلادیغمز تورکلکده دیکر مسلمان ملتلر ایچون برمعنای تجاوز دکل، برروح مظاهرت واردر . عربلر، تورکلر... الخ بوتون مسلمانلر ؛ ملیتی یکی طاتمایورلر . یالکز « کوزدین » ده‌کی لذتی ؛ هیچ برمشروب ملی‌ده بولامادیلر .

بو قناعتمز ؛ بزه تورکلك ایله دیکر بر ملیت مسلمه آراسنده معنای تجاوز بولونماسنی خاطره کتیرمکی بیله لزومسز کوستریر .

(ه) « تورك صفتنه لایق هر فرد ؛ مسلمانلغه زوال بولماز بر رابطه ایله مربوطدر . »

بوحقیقته ایمان ایدن ، بو عقیدهٔ قدسیه‌یی اعلان ایدن قلب وقلم ؛ شایان تجیلدر قارده‌شم .. یالکز « دینداراق » ایله « ناسوتی » لکی آییرکن هر حالده دوشوندیککزی ایسته‌دیککز کبی آکلاتا ـ مادیغکزی سزکده حس ایتمش اولما کزه قانع اولمق ایسترم. مسلمانلق حقنده‌کی تعریفات وتوصیفاتکز ؛ پك زنده . شوقدرکه مسلمانلغك ؛ معلوم ومتبوع اولان عقائدی، افکار وتحسسات عالیه‌سی ایله دیندارلرك‌ده، سزك « لائیق » ایله آکلاتمق ایسته‌دکاریکزك‌ده آکلایامایاجقلری بر « ماهیت اسرار انکیز » اولمادیغنی علاوه‌یه لزوم کورورم .

تورکلرك هیچ بروقت ارتداد ایتمیه‌جکلرینه ایسه سزك کبی قوتلی بر ایمانم واردر .

(و) بو بندده « مسلمانلغه بر قوت معنویه وسیاسیه اولارق باغلانمق بحثی » موضوعکزك خارجنه چیقارارق بو حرکتکزی « بن ، حساسیتك صمیمی، حرارتلی وَصاف جهتلرینی معاینه ایدییورم. » بولنده پك آز آکلاشیله‌سی بولونان بر طوردقیق بیان ایله تعلیل ایدر ایتمز زمرات فکریه آراسنده‌کی اتصالی آنی وألیم بر صورتده قیرمش اولویورسکز؛ عزیزم، بوجهته نظر صائبکزی کمال اهمیتله جلب ایده‌رم.

(ز) « تورك صفتنه لایق هرفرد، مسلمانلغه زوال بولماز بررابطه ایله مربوطدر. » دستورینی بلامناقشه قبول ایتدکدن صکرا ینه تورك صفتنه لیاقتك ضروریاتندن اولارق ، « مسلمان اولدیغمز قدر تورك » اولدیغمزی دوشونمکه میدان قالماز. یوقارکی دستورده « تورك » کلمه‌سنك یرینه برر اسلام عنصرینه دلالت ایدن مفهوملری قویابیلیرز : عرب آرناود، کرد، لاز،... الخ. اوحالده « زوال بولماز براسلام رابطه‌سی » ایله مربوط اولان بو مختلف عرقلك « زوال بولماز ملیتی » آنجق « ملیت اسلامیه » اولابیلیر . بوندن فضله اولارق برده شرق حمیتی

طاشیمق رأینه کلنجه بوده مسلمانلغی بر نظر محیط ایله آ کلادیغکزه دلالت ایدر و او « مبدأ principe » عنیزه ارجاع اولونور.

سزککی ایله آرالری پك چوق آچیق اولمایان نقطهٔ نظرمه کوره : بلا ترددویره‌جککزه « تورکلك ایچون... » جوابی « ینه مسلمانلق ایچون دیمکدر. چونکه تورکلك ، مسلمانلق متلاصق مفهوملردر . مسلمانلرك ایچنده دوشکون اولانلرك امدادینه یتشمك شیمهٔ اسلامیتدر . اکر عرب قارده‌شلرمز تورکلر قدر محتاج معاونت اولسه‌یدی وَ اونلره یاردیم ایتمك وسائط و وسائله صاحب بولونسه ایدم اونلره عرض خدمت ایتمکی ملیت اسلامیه مقتضاسی کوروردم. » صورتنده تفسیر امکانته قائل اولدوغکز مدتجه ، بن ده تصدیق ایده‌رم . بوطرز تفسیره متمایل اولدوغکزه « بو ترجیحك سببی ده عشق ملیت دکل ، حس مرحمتدر . تورکلر ، مسلمانلرك اك بیچاره‌سی‌در . » افاده‌سی ؛ قوتلی بر قرینه‌در .

عرقداشلرمزه ملیت فکرینی مسلمانلق تعاون وتساندینه معارض برشکلده قوللانمامالرینی توصیه وبولزومی « هویتمزك مقتضاسی ، حقیقت اشیانك افاده‌سی ، منفعتمزك ایجابی » اولمقله تعلیل ایدییورسکز.

عزیزم ، « تورك ملیتی » فکری « ملیت اسلامیه » فکرینك تابعی بولندقجه ، « ملیت اسلامیه » فکرینك متبوعیتی بر « عقیدهٔ راسخه » ماهیتنده کوسترلدکجه بوتون تعلیلریکز ؛ نه قدر قوتلی وواقعه مطابق اولورسه اولسون ، هدردر . فی‌الحقیقه توصیه‌کزی تعقیب ایدن تعلیلات ، پولاد متانتی حائز دلیللردر . فقط بوچلیك برهانلر ؛ مجوهر ، الماس دعوالر ایستر .

صوکنجی بند ، سیاسیاته منتهی اولویور وَبو طبیعی‌در. اجتماعیات ، سیاسیاتك قدمه‌لریدر . شوقدرکه مسئله ، بورایه طایاننجه طایانمز بنم ساحهٔ بیانمه صیغاماز اولویور : هرتورلو معناسیله مسلکم ؛ او وادیده یورومه‌می بحق منع ایدر. یالکز « مسلمانلق ، تورکلك ، شرقلیلق » مفکوره وَ وطنپرورلکنك « آوروپا و بالقان وطنپرورلکی » ایله غیر قابل مقایسه وایضاح اولدیغنه قائل بولوندوغمی سویلمکله اکتفا ایده‌یم. بو آنده‌ده هرکسدن زیاده اصابت رأینه اعتماد اولونا بیله‌جك اولان کمال بك مرحوم ، بوخصوصده‌ده بزه پك خیر خواه بر مرشددر ؛ مغفوری بر دیکله‌یه‌لم :

« استقبالمز امیندر . چونکه اسلامیت ، وحدت کلمه‌یی امر ایدر . جنسیت ولسان کبی عوارض دنیویه‌یی وسیلهٔ اختلاف ایتمکه قطعیاً مانعدر . بناءً علیه هر تورلو موهوماته وجود ویره‌رك موجوداتی وهم ایچنده براقغی برهان‌درایت عدایدن بعض متصلفلرك ظنی کبی بورالرده لازلق ، آرناوودلق ، کردلك ، عربلق دواعیسنك ظهوری محال حکمنده‌در .

استقبالمز امیندر . چونکه شیمدیلك سرد ایتدیکمز مقدماتك استلزامیله مسلمانلر ، بوعالم ترقیده البته برکون کلمهٔ واحده اوزرینه اوزه‌رینه اجتماع ایده‌جکدر . بو حالده مادام که قوتده ، نسبتده ، موقعك قابلیتنده ، خلقك استعدادنده ، زمانمزك وطن‌مدنیتی اولان آوروپایه قربیتده ، وحتی ثروتده ، معرفتده بوراسی ممالك اسلامیه‌نك کافه‌سنه مقدمدر ؛ بحث ایتدیکمز اجتماعك البته مرکزی بوراسی اولاجقدر . »

بیلیورم ، کمال بکك بودوشونجه‌لرینی بوکون ایچین پك صافدرونانه بولاجق بر چوقلری واردر . فقط بن ، مرحومك ، بوکونکی شرائط داخلنده‌ده اصابت افکارینه قانعم .

حاصلی قارده‌شم ، اوفاق‌تفك ، محتاج تعدیل بعض انحرافلرله برابر « تورکلك » حقنده‌کی دوشونجه‌کزك روح اسلامیتی پك‌زیاده رنجیده ایده‌جك افراطلردن آزاده اولدوغی آکلاشیلیور. اوحالده آکلاشمامز پك قولای اولاجقدر. بن ، هرشیدن اول قویو برمسلمانم ، اسلام ملتندنم . سیاسةً عثمانلی‌یم . خالص تورك اولدوغم ایچون مسلمان ملتنك ، مسلمان کلنك برجزئنه خدمت نیتیله قومك ترقیات فکریه واجتماعیه‌سنه المدن کلدیکی قدر چالیشیرم ؛ فقط دینمك لسانی اولان عربجه‌یه وقوفم اولدوغی ایچون لزوم کورور کورمز عرب ملتداشلرمه‌ده خدمتکار اولورم . کرد ، لاز ، تاتار ، هندلی ، عجم ، چرکس ، آرناوود . . . مسلمانلرده بندن مسلمان خدمتی ، خیرخواهلغی بکله‌یه‌بیلیرلر ؛ بو ، اونلرك بر حق صریحی وَ بنم بر وظیفهٔ نجیبه‌مدر. ایشته بنم دوشونجه‌م ده بو یولده . آرامزده غیر قابل نفوذ بر خرق اولمامالیدر ظن ایده‌رم مسلمان قارده‌ش ...

عبداللطیف نوژاد

مكاتيب

هندستانده مخابر مخصوصمزدن :

هند یولنده

۲۵

مهم بر ملاقات

هندستانك (لکنهو) ایالتی علماسندن اولوب ، خطهٔ عراقیه‌ده‌کی اماکن مقدسه‌یی زیارت ایتمك اوزره بغداده کلن (مولوی سید نجم‌الدین حسن) حضرتلریله کوروشمك ونتیجهٔ ملاقاتمی یازمق ایچون بغدادك یدی کیلو مترو اوزاقلغنده بولنان (کاظمیه) قضاسنه بالالتزام کیتدم . فاضل مشارالیه هندستان علماسی ایچنده پك زیاده کسب اشتهار ایتمش وصدای فضیلتی بوتون هندستانی باشدن باشه قاپلامشدر . مشارالیه طرفندن تألیف اولنان آثار یوزلرجه جلد تشکیل ایلدیکی حالده ، الآن دینج وفعالیت بدنیه‌یه مالك بولنیورلر . هندستان اهالئ اسلامیه‌سنك ترقی وتعالیلریله تنور افکارینه وسیله اولان بوکبی علمای متیقظه‌نك کرك عثمانلیلق ، کرك اسلامیت حقنده بسلدکلری فکری آکلامه‌یی وبوفکرلرینی باالجمله عثمانلیلره بیلدیرمکی بویوك بر وظیفه بیلدیکم ایچون عالم مشارالیهله اوزون اوزادی‌یه قونوشدم . ویردکلری جوابی دخی عیناً ضبط ایتمکه صوك درجه غیرت ایتدم .

س — هندستانده‌کی مسلمان قارده‌شلرمزك بزه قارشو اولان حسیاتی نه مرکزده‌در ؟

ج — دائما ایی ، خیرخواهانه ، صمیمانه‌در . هند مسلمانلریله برابر سائر هندستانك غیرمسلم عنصرلرینك‌ده حسیاتی سزك لهکزده‌در . وسیله دوشدکجه خلافت معظمهٔ اسلامیه‌یه قارشو حسیات صادقانه‌لرینی ابراز ایتمکده قصور ایلمه‌مشلردر . اللرنده اولسه ، سیاسی مانعلر حیلولت ایتمه‌سه جانلرینی بیله حکومت عثمانیه‌یه فدا ایتمکه آماده ومهیا بولنیورلر . بوحسیاتلرینی

عثمانلی ـ روس ، عثمانلی ـ یونان ، عثمانلی ـ ایتالیا ، عثمانلی ـ بالقان محاربه‌لرنده کرکی کبی اثبات ایتدیلر . هله حجاز تیمور یولی اعاناتنك قسم اعظمنی هندلیلر طرفندن ویرلدیکی محققدر . انکلتره حکومتنك هندستانده تطبیق ایتمکده اولدیغی سیاست شدیده افغانده هند مسلمانلرینك بویله‌جه عثمانلیلره قارشو اخوتکارانه برمعامله‌ده بولنملری ، کندیلری ایچون شمدی دکلسه بالآخره آز چوق موجب فلاکت اوله‌جغی کندیلرنجه معلوم ومبرهن اولدیغی حالده ، ینه هردرلو مادی ومعنوی معاونتده بولنقدن چکنمدیلر . عثمانلیلر ایسه هند مسلمانلرینك حسیات اخوتکارانه‌لرینی تقدیر ایده‌جك هیچ برمعامله‌ده بولنمدیلر . معلوم عالیکزدرکه بوکبی معاملات وحسیات دائما متقابلاً وقوع بولور ، دکلمی ؟ مثلا هندستانك هرطرفنده روتما اولان قحط وغلا اثناسنده عثمانلیلر طرفندن بزه معاونت نامنه هیچ برشی یاپیلمدیغی کبی، طاعون اثناسنده‌ده فقیرالحال وبیوایه‌قالان هندمسلمانلرینك چولوق چوجقلرینه انفاق وتوزیع ایدلك اوزره عثمانلی قارده‌شلرمز طرفندن برپاره کوندرلمدی . بونکله برابر الآن بز هندستان مسلمانلری وظیفهٔ حمیت واسلامیتمزی ایفا ایتمکده تردد کوسترمیورز .

س — کندی نفوذینی تأمین وترویج ایتمك ایچون دولت علیه طرفندن هندستانده نه‌کبی وسائل اتخاذ اولنمشدر ؟

ج — بوسؤالکزه بن نصل جواب ویره بیلیرم ؟ اساساً بن سیاسی برآدم اولمدیغم کبی بو مملك داخلنده جریان ایدن عوامل ومؤثراته دائر وقوفم‌ده یوقدر . یالکز جواب اولمق اوزره شونی عرض ایده بیلیرم‌که عثمانلیلرك هندستانده‌کی نفوذلری سیاسی دکل ، دینی‌در . چونکه سزك نفوذ سیاسیکزی تأمین‌ایده‌جك ذکی، فعال، مقتدر ولسان‌آشنا مأمورلریکز (قونسلوسلر) اولمدقدن ماعدا هندستانده‌ده امتیازات اجنبیه نامنه انکلتره حکومتی طرفندن، کرك سزه وکرك سائر دولتلره برشی بخش اولنمامشدر. حتی دیه بیلیرم‌که عثمانلی‌طوپراغنده بولنان انکلیز مأمورین سیاسیه‌سنه اوقدر چوق امتیازات اعطا اولنمشدرکه هیچ برمملکتده بوقدر حق تأمیننه موفق اولمامشلردر . ذاتاً ، عثمانلیلغك هندستانده‌کی نفوذینی دها ایلرویه کوتورمك ایچون دولت وملتکزجه هیچ برتشبث اجرا ایدلمامشدر . برکره قوجه هندستانده ، عثمانلی مأموری نامنه یالکز بومبای شهرنده بر شهبندرکز اولوب، هندستانك سائر مراکز ولایات مهمه‌سنده بوتون دولتلرك مأمورین سیاسیه‌سی بولندیغی حالده دولت عثمانیه‌نك برتك مأموری یوقدر . بوکبی برلره فخری شهبندر تعیینی دخی طوغری برایش دکلدر. زیرا منفعت برینه مضرتی محققدر. بکا قالیرسه دولت علیه ؛ هندستانك مهم نقطه‌لرینی تشکیل ایدن دهلی، لکنهور، آله آباد، مدارس، حیدر آباد ، لاهور ، کراچی ، بومبای ، قالکوته شهرلرینه برر موظف شهبندر تعیین ایتملی وتعیین اولنان شهبندرلرك عربی ، فارسی ، اردو ، انکلیزجه لسانلرینه واقف اولملرینه دقت ایتملیدر . عینی زمانده بوشهبندرلرك حسیات دینیه واسلامیه‌لری متین ، رصین اولملیدر . باشلرنده شابقه وسرخوش کیمسه‌لر اولاملیدرلر . بو شهبندرلره کافی ، وافی معاش وتخصیصات ویرملیدرکه ، انجق بوسایه‌ده کندی دولت متبوعه‌لرینك شان‌وشرفنی انظار عمومیه‌ده محافظه ایده‌بیلیرلر.

بوکا بکزر سائر تشبثاتدن‌ده کری قالنمامليدر. مثلا بوکون هند مسلمانلرینك الك برنجی دارالفنونلرندن معدود اولان (علیکده) مؤسسهٔ علمیه‌سنده ترکجه لسانی تدریس ایدلدیکی‌حالده الیوم ـ مسموعاته نظراً ـ استانبولده مکاتب عالیه‌نك هیچ برنده اردو لسانی تدریس ایدلمامکده‌در . عثمانلیلرله هندلیلرك مقدراتی آتیاً غایت مهم بر شکل وماهیت‌آله‌جغنه قانع اولورسه‌ق هرحالده شمدیدن عثمانلیلر اردو لسانی اوکرنمك مجبوریتنده بولنیورلر. بو نقطه‌یی بز هند اسلاملری لایقیله تقدیر ایتدیکمز ایچون ایشته تورکجه لسانی کنجلرمزه اوکرتمکه باشلادق. بو معروضاتم اکر طوغری دکلسه ، نقطهٔ نظرمی تصحیح بیوره‌بیلیرسکز .

بکا قالیرسه دولت وملت عثمانیه حجاز، عراق نقطه‌لرینی شیمدیکی کبی اهمیتسز براقاملیدر . بو ایکی نقطه‌ده کندی نفوذلرینی هند مسلمانلرینه قولایلقله قبول ایتدیره‌بیلیرلر. فقط حال حاضرده ایسه بو ایکی نقطه‌یه برای حج وزیارت کلن مسلمانلر ، باخصوص هند اسلاملری ، مملکتلرینه عودت ایتدکلری زمان حکومت عثمانیه‌نك مدایحنی تعداد ایده‌جکلری یرده بالعکس سوء سیاست وکباستلرندن بحث ایتمکه‌مجبوردرلر. کندی طوپراغنده بو قدر اداره‌سزلکلره مالك اولان دولت عثمانیه ارتق هندستانده تأمین نفوذ ایده‌بیلیرمی ؟ هرسنه حجازه ، کربلایه ، نجفه، بغداده میلیونلرجه اهل اسلام آمدشد ایدر. بو مسلمانلر ایچنده بر چوق هندلی بولنور. انکلتره حکومتیله مأمورلرینك ـ ظاهراً ـ معاملات منتظمه‌لرینه آلیشان بر هندلی حجازده ویاخود عراقده مأمورین عثمانیه طرفندن دوچار اولدیغی انواع فلاکت وصعوباتی نه یولده تلقی ایتسون؟ بیچاره حجاج وزوار آدیملرینی عثمانلی طوپراغنه باصار باصمز، کمرکجیلردن ، تذکره مأمورلرندن ، او قدر فنا معاملاته مظهر اولیورلرکه همان مملکتلرینه عودت ایتمکی ترجیح ایدرلر. مکه‌ده وجده‌ده‌کی خانه صاحبلرندن ، صوجیلر (سقالر) دن، دوه‌جیلردن، مطوفلر (طواف ویرنلر) دن، اثنای راهده زواللی حجاجی صویان بدوی عربانك الندن چکدکلری اذا وجفانك حد وحسابی یوقدر . حالبوکه بو اماکن مبارکه بشقه بر حکومت النده اولسیدی ، حجاج وزوارك آیاقلری آلتنه چوخه دوشه‌مك صورتیله تلطیف خاطرلرینه چالیشه‌جقدی . کرك حجازده ، کرکسه عراقده حکومت عثمانیه طرفندن اردو لسانه واقف وحجاج وزوارله دائمی تماسده بولنان بر مأمور بیله بولنمیور.

بونلره ژاندارمه ترفیق ایدلیور. کچن کون دها نجف قضاسنك قاپوسنده اون هندلی‌یی عربان صویدی . بوکا حکومت محلیه نه یاپه‌بیلدی . ایرانلیلرله هندلیلر هرسنه بورالره آقین آقین کلوب ، کلیتلی پاره‌لر صرف ایلدکلری حالده الآن استراحتلری حکومت محلیه طرفندن تأمین اولنمامش وخطوه بخطوه مظهر اذاوتحقیر اولیورلر . خسته اولان حاجیلرله زواری تداوی ایچون برخسته‌خانه اولمدیغی کبی، فقیرالحال اولوبده وفات ایدن زوار وحجاجك تدفین وتکفینه‌ده باقیلمیور .

حاصلی بوانجه‌لکلره حکومت وملت عثمانیه باقملیدر. بووسیله‌لرله کندینی سائر مسلمانلره سودیرمکه چالیشملیدر . بو خصوصاته دائر هیچ اولمزسه ، ذات عالیکز ، حکومته بر راپور تقدیم ایدیکز . حال بویله دوام ایدرسه اه کوسترمسون کونك برنده بو اماکن مقدسه‌یی کندی المزله‌دول مسیحیه‌یه تسلیم ایتمکه مجبور اوله‌جغز !

س — هندستانده ، انکلیزلرك معاملاتندن مسلمانلر ممنونمیدرلر ؟

ج — بن بوسؤالکزه جواب ویره‌مم . چونکه بن‌هندستانده صاحب نفوذ بر آدمم ،آچیقدن آچیغه انکلیزلر حقنده نقطهٔ نظرمی سویلیه‌مم . فقط شونی عرض ایده‌یم‌که ، کاشکه حکومت عثمانیه دخی ظاهراً انکلتره حکومتی قدر برمسلك تعقیب ایتسه‌ده مأمورلرینك حرکات‌وسکناتنی‌ـقانون دائره‌سنده‌ـ تحدید ایتسه وکندی منویات قلبیه‌لرینی کتم ایتمکه موفق اولسه‌لر . هندستانه تشریف ایتدیککزده بومعروضاتمك حقیقتنی لایقیله آکلایه‌جقسکز. آچیقدن آچیغه انکلیزلرك بر قصورینی کورمیه‌جکسکز . چونکه کوزیکزه انتظام ومکملیت آثارندن بشقه هیچ برشی‌معروض اولمیه‌جقدر. فقط‌قوانین‌محلیه‌یی، معاملات حکومتی ، معاملات ومواد اقتصادیه‌یی ، مسلمانلرك ، پت پرستلرك احوال روحیه‌لرینی اینجه‌دن اینجه‌یه تدقیق ایده‌جك اولورسه‌کز ، او زمان انکلتره حکومتنك هندستانده تعقیب ایتدیکی طرز سیاستنه حقیله واقف اولورسکز .

بوکون یالکز بومباء، شهرنده‌کی قالدیرملر اوزرینه کیجه وقتی بش‌بیك مسلمان مع‌عائله یاتمقده‌درلر . بوزواللیلر عائله تشکیلندن محرومدرلر. چونکه فقروسفالت‌یوزندن سوقاقده طوغمش وسوقاقلرده‌برکون اولمکه محکومدرلر. فی‌الحقیقه هندستانده میلیونر ومیلیارده‌رلر واردر . فقط کونده یکرمی پاره ایله کچینلرك ده عددی‌میلیونلره بالغدر . خطهٔ عراقیه وتبعهٔ عثمانیه بول‌نعمت ایچریسنده یووارلاندقلری حالده ، حکومتك الندن، ویرکولرك چوقلغندن اینکلیورلر ، بر هندلی زراعك یوزده یتمش بش نسبتنده ویرکو ویردیکنی

بیلمیورلر . بویله ایکن هندستان فقراسی بیله دولت علیه ایله ملت عثمانیه‌نك فلاکت حاضره‌سنی قارنلرینی کندی طرناغندن آرتدیردیغی اون پاره‌یی اعانه ویردکلری حالده الیوم خطهٔ عراقیه زنکینلری طرفندن مطلوب درجه‌ده برهمت اثری کورولمیور . ظن ایدرمکه ، بونلر ایسته‌سه‌لر دولته برمیلیون عسکرله بش میلیون لیرا نقدی وبدنی معاونتده بولنه‌بیلیرلر .

س — هندستان مسلمانلری آره‌سنده اختلاف وارمیدر ؟

ج — یقین زمانلره قدر واردی . فقط اخیراً بربرمزله اتحاد واتفاق ایتمکه قرار ویردك ، حتی بوکون هندستانك هر طرفنده شیعیلر ، سنیلرله برابر بربرده نماز قیلارلر . سنی ، شیعی امامنه ، شیعی ایسه سنی امامنه نمازده اقتدا ایدر . بوکا هیچ مانع یوقدر ، چونکه اساسات دینیه‌ده هپ برز . بویله یاپمقله اخوت و اتحادك حصولنه وفق اولدق . حتی انکلتره حکومتی‌ده بزی قوتلی کوردیکی ایچون ، سیاستنی اولجه علیهمزده اکن اخیراً لهمزه چویرمشدر . اکثر نفوسی مسلمان اولان (دهلی) شهرینی انکلیز قرالی هندستانه مقر اتخاذ ایدرك ، مقر حکومتی بت پرستلرك مرکزی اولان (قالکوته) دن اورایه نقل ایتدی .

س - هند مسلمانلرنده یکی برجریان افکار حاصل اولمشدر دیه ایشیدیورز ؛ بونك ماهیت اصلیه وحقیقیه‌سی حقنده برایکی سوز صرف بیورر میسکز ؟

ج - عزیزم بوبابده سزه اطرافیله برفکر ویره‌میه‌جکم . چونکه اوزون اوزادی‌یه کوروشمك لازمدر . یالکز سزی تأمین ایدرمکه ، حال حاضرده ، هندستانده بیوك برجریان واردر . بوجریان ایسه انکلتره علیهنده‌در . فقط بز مسلمانلر مجبور اولمدقجه بو جریانلره قاریشمیورز . بوجریانی هند بت پرستلری احضار ایتمش وبوصورتله انکلیزلری بیهوده یره کوجندیرمشلردر . اساس مسئله‌یه دائر مسلمانلرله هند بت پرستلری آره‌سنده بر اتفاق وار ایسه‌ده ، فروعاته دائر بویوك براختلاف واردر . عینی زمانده بت پرستلرله برابر توحید مساعی ایتمك هند مسلمانلرینك منافعنه اویمز . البته زمین وزمان کونك برنده انکلیزلری هندستاندن چیتمغه - چیقارمغه - مجبور ایده‌جکدر . انکلتره رجال سیاسیه‌سنك بویوك بر ذهول وخطاده بولندقلری جای تردد بیله دکلدر . چونکه ایران ایشلرنده روسیه‌نك حیله ودسایسنه قوجه ایرانی بروبرانه حالنه چویرنجه‌یه قدر سیر ادوارد چالیشدی . روسیه اکرماورای ایران شمندوفر خطنی تمدیدله هندستانه قدر اولاشدیره‌جق اولورسه ، کمال سهولتله قوهٔ عسکریه‌سنی ایراندن هندستانه کونك برنده دوکه‌جکدر . احتمالدرکه آتانلرله‌ده برکون توحید مساعی ایتسونلر .

انکلیز رجالندن بعضیلری‌ده بوانجه مسئله‌یه واقف اولوب ، تهلکه وفنالغك نره‌دن کله‌جکنی تقدیر ایتدکلری جهتله ، حال حاضرده‌کی انکلیز قابینه‌سیله چارپیشمقده‌درلر . بریکیلر احراز تفوق ایده‌جك اولورلرسه محافظلردن یکی برقابینه تشکل ایده‌جکنه شبهه یوقدر . اوزمان بالطبع شرق واسلام طرفداری اولان انکلیز رجالی ایش باشنه کلیرلر . احتمالکه بویله برتبدل نتیجه‌سنده عثمانلی ، ایران ایشلری دوزلسون ومسلمانلر راحتجه برنفس آلمغه موفق اولسونلر . بز هندلیلر ایسه دائما انکلیزلرك بوخطالرینی یوزلرینه چارپیورز . بوتون هندستان مطبوعاتی بوبابده بیکلرجه مقاله‌لر نشر ایتمشلردر . هرحالده مسلمانلرك سوزی میدانه چیقه‌جق وصداقتلری انکلیزلرجه‌ده تقدیر اولنه‌جقدر .

انکلیزلرك ضعفی ، هندستانده کوندن کونه حس اولنمقده‌در . انکلیزلرده الك زیاده صادق قالانلر ایسه هندستان مسلمانلریدر . فقط انکلتره دولت علیه‌یه ، ایرانه قارشو وضعیت حاضره‌سنی تعدیل ایدوبده دها صاغلام وصمیمی برسیاست تعقیب ایتمه‌یه‌جك اولورسه آتیاً هند مسلمانلرینك‌ده صداقت وتوجهلرینی غائب ایده‌جکنه سوز یوقدر . بونی پك یقیندن ادراك ایدن هندستانده‌کی انکلیز مأمورلری ، مفصل راپورلرله کندی دولت متبوعه‌لرینه بیلدیرمشلردر . ظن ایدرسه‌م ، هندستانده بشقه برطرز سیاست تعقیبنه انکلتره دولتی مجبور اوله‌جقدر . »

مخاطبمك سوزی بوراده ختام بولنجه ، دها زیاده کندیسنی تصدیع ایتمکی مخالف نزاکت بیلدیکمدن ، آلدیغم معلوماته قناعت ایدرك الی صیقوب یانندن آیرلدم .

سید نجم‌الدین حسن حضرتلری ، هندستان شیعیلری اوزرینه عظیم بر نفوذه مالکدر . هر سنه هندستان شیعیلری طرفندن عقد اولنان قونغره‌یه ریاست ایدییور . بو ذات عالم وفاضل بولنمقله برابر غایت متقی وزاهد وصوك درجه متفکر ومنور برذاتدر . کندی وطنداشلرینه خدمات جدیه ومفیده‌ده بولنمغله جمله‌نك حرمت ومحبتنی قازانمشدر .

بغداد : مخابر مخصوصمز

س . م . توفیق

عثمانلیلره برخطابنامه

لوندره‌ده انکلیز لسانیله منتشر هند مسلم جریدهٔ اسلامیه‌سی محرری خواجه کمال‌الدین افندی حضرتلری ، بو محترم هندلی مسلمان قارداشمز طرفندن کوندریلن انکلیزجه مطبوع برخطابنامه‌نك ترجمه‌سیدر :

بسم الله الرحمن الرحيم

« مسلمان قرداشلر ! جناب حقك عون وسلامتی اوزرلریکزه اولسون . رب متعال سزلری حیاتك الك شدید محنتلرینه کرفتار ایتمکی اراده بیورمش . فقط مطمئن اولیکز ، نبی محترم علیه صلواة الله حضرتلری « یوم الابتلاء یوم الاصطفاء » بیوردیلر . ایام امتحان ، ایام سعد واصطفادر .

حق تعالی‌یه تضرعدن فارغ اولمایك ، شو دقیقهٔ هولناکده اللهك ، پیغمبرك وعالمده بتون مسلمانلرك سزدن ایستدیکی شیلری یاپیك ؛ واونوتمایك که « نصر من الله وفتح قريب » نصرت حقدندر ، موفقیت ایسه یقیندر . حال حاضر سزك اثر ضعفکز دکلدر ؛ بلکه اوروپا یأجوج ومأجوجنك نتیجهٔ کاریدر . اونلر اپاقلریکزی طولاشدیرمق ایچون آغ قورمشلردر . دیورلرکه : ایشکز بیتیکدر ، سقوطکزی منع ایده‌جك علاج یوقدر . فقط سز جناب رب حکیمك یاپه‌جغی ایشلره منتظر اولیك . « حزقیال » ك دیدیکی کبی « صوك کونلر کلمشدر ، یأجوج ومأجوجه بعض شیلر خطور ایدییور ، واونلر ردیٔ برتصور قوریورلر . »

ای دین قرداشلری ! خرستیانلره خوش کورونمك ایچون الیکزدن کلن هیچ برشیٔی دریغ ایتمدیکز ؛ فقط اونلر ینه راضی اولمدیلر . دین حق بر یوزندن سیلوب سوپورمك ایستیورلر . نظرلرنده الك بیوك جنایتکز بودینه صاووکلکزدن باشقه برشی دکلدر .

لیبیایی ، ئه‌تیوپیایی (طرابلس غرب وبنغازی ، حبشستان) ، ایرانی چیکندیلر . شمدی‌ده کویاکه « حزقیال » لساندن « سورسز شهرلر اقلیمنه مستریح البال اولان ، امن ایچنده یشایانلرك مملکتلرینه کیده‌جکلرینی » سویلر کبی طوریورلر « سورسز شهرلر » ، « مستریح البال » و « امن ایچنده » عباراتی « امین بلده‌لر » تعبیرینی پك جالب نظر حقیقت برصورتده ایما ایدییور : فی الحقیقه قرآن کریم مکهٔ مکرمه‌یی بووصف ایله توصیف ایتمشدر . (بلد الامين)

اوت ! یأجوج ومأجوج مکه‌یی ، مدینه‌یی جوزهٔ نفوذلری ایچنه صوقمق ایستیورلر ، حال بوکه سزلر بیت عتیقك محافظلری‌سکز ؛ اونلر مسلمانلر ایچون خیر دیله‌میورلر ، حال بوکه سزك منافعکز منافع اسلام ایله بردر . ینه معجزهٔ مبحوث عنهایه کوره حزقیالك « مشاش وتوبال » ك باش پرنس دیه توصیف ایتدیکی موسقوف « شمالده‌کی برندن » « ذی حشمت اردوسنی » کوندردی ، بلغار اونك النده انجق برآلتدر . شو وقایع مادام که رسول بنی اسرائیلك کلمات معجزه کاریسنی مؤیددر ، برادرلر ، امین اولیك که یأجوج ومأجوجك عاقبتی‌ده اوزاق دکلدر .

ای دین قرداشلری ! امیددن ، ایماندن منقطع اولمایك . مادام که سلاحه صارلمقده مضطر قالدیکز ، البت اللهك نصرتی تجلی ایده‌جکدر . جناب حق بویوریورکه : (اذن للذين يقاتلون بانهم ظلموا وان الله على

نصرهم لقدیر .. ولله‌عاقبة الامور) دوچار ظلم وحقارت اولدقلری ایچون سلاحه وقتاله صاریلانلره اذن ویرلدی . الله محقق اونلره نصرت ایتمکه قادردر . انجق ربمز الله‌در ، دیدکلرندن طولایی یوردلرندن بغیر حق اخراج ایدیلنلر ... والله‌یه ایمان ایدنلره الله‌محقق نصرت ایدر . الله قویدر، عزیزدر ... کندیلرینه یریوزنده مکان ویردیکمزده نماز قیلان ، زکاة ویرن ، معروف ایله امر منکردن نهی ایدنلر ... وعاقبت امور ، الله‌تعالی حضرتلرینکدر .

ارناوودلقده ، تراکیاده ، ماکدونیاده بیکلرجه ارکك قادین مجرد « ربمز الله‌در » دیدکلرندن طولایی اولرندن قوغیلدی . فقط قرداشلر ، اونوتمه‌یکزکه « الله انجق اوامرینه رعایت ایدنلره یار م ایدر. » اوروپانك ساخته‌مدنیتی سزه پك دلربا کوروندی . برمملکت عیسویه‌ده قالیورنجه همان اوروپا آداب معاشرتنه شاکرد مثالك اولیوردیکز وبنابرین شمدیکی خرستیانلر کبی حمیت دینیه‌نك یوکسك روحنی ضایع ایتدیکز . حال بوکه او روح حمیت ایام کذشته‌ده سزك ایچون بر سر مظفریت ایدی .

ذکر ایتدیکمز آیت کریمه‌نك اشارت بیوردیغی وجهله قوی وعزیز اولان الله‌دن استجلاب نصرتك شرائط مهمه‌سندن اولان نماز قیلمغی، زکاة ویرمکی ، معروفله امر ایتمکی ، منکردن نهی ایتمکی چوغیکز براقدی . ایشته بو کونکی سقوطکزك سبب حقیقیسی بودر. فقط قرداشلر، تلافیٔ مافات زمانی کچمش دکلدر. ربمز تواب‌الرحیمدر؛ اظهار ندامتله توبه ایدن جانلره رأفت ورحمتله مقابله ایدر . مسلمان اولورسه‌کز نصرت سزکدر. سز، ای اسلام اردولری ! مستریح اولیکز، ظفر وشهرت تاجلری سزی بکلیور. اوککزده نجیب بر خدمت وار، دینکزی مدافعه ایده‌جکسکز. اسلامیت تهلکه‌ده ! هلال اکسیلیور ! بو صوك جهادکزدر . حق یولنده جان ویرمکه عزم ایدك ؛ طوپراغ اولیك‌ده ینه تسلیم نفسی عقلکزدن کچیرمه‌یك ! جناب حق سزکله برابر اولسون و سزی ابدی مظفریات ایله مسعود ایتسون .

هند مسلم جریدهٔ اسلامیه‌سی محرری

لوندره : ناشر دین‌اسلام

خواجه کمال‌الدین

مکهٔ مکرمه‌دن :

سبیل‌الرشاد جریدهٔ اسلامیه‌سی مدیریتنه

عزیزم افندم حضرتلری

ارسالنه عنایت بیورلان کتابلر کاملاً واصل اولدی . بالخاصه تشکرلر ایدرم . سبیل‌الرشادك باش صحیفه‌سنده‌کی محمد عاکف افندی حضرتلرینك موعظه‌لری، بوراده کوزدن کچیرنلری حیرتده براقدی. حتی‌امیرمکه‌حضرتلری‌ده کوزدن کچیروب فوق‌العاده تقدیراتده بولندیلر. عربجه‌یه بالترجمه‌حجازغزته‌سیله تعمیم اولنمسنی آرزو بیوردیلر. هرطرفه ارسال اولنه‌جقدر . هنده ، چینده‌کی مسلمانلره قدر کوندریله‌یور وبو کبی اثرلرك عالم اسلام اوزرلرنده پك عظیم حسن تأثیری کوریله‌یور . اولکی سنه حجه کلان هندستان رئیس العلماسی بنده‌خانه‌کزده مسافر اولمشلردی . فاضل مشارالیهك پدرلریله حقوقم قدیمدر . بو فاضل سکز یوز سنه‌لك بر عائلهٔ قدیمه ونجیبه‌دن اولمغله برابر (لکنو) شهرنده اقامت ایدرلر . بو کره‌ده حرب اعانه‌سی ایله انکلتره‌یی پروتستو مسئله‌سنده پك بیوك خدمتلری کورلشدر . فاضل عالی دائما بورا ایله مخابره ایدر ، کچن سنه امیر مکه حضرتلریله‌ده مشرف اولمشلردی . آنلره سویلنه‌جکلرده سویلنمشدی . افغانستانه‌ده خلافت کبرانك اوغرامقده اولدیغی غدارانه تجاوزات پك مؤثر بر صورتده ایجاب ایدنلره یازدیرلدی ، هیچ بر شیدن کیرو طورلمادی وطورلیور . الله دولتمزك معین وظهیری اولسون. جناب‌حق بو امت اسلامه مرحمت بیورسون ، مظفر وموفق بیورسون ، دعاسندن بشقه نه دیه‌یم . مکه‌مزده حالا اعانهٔ حربیه ویرکوسیله اعانهٔ سائره دوام ایدیور. امیرمکه حضرتلری اساسلی ودائمی برواردات بوله‌رق دونما واعانهٔ حربیه‌یه قارشولق کوسترديلر . سنوی وارداتی مهم بر یکون طوتمقده‌در . باقی کوزلریکی تقبیل ایدرك سزه حضور کعبة الله‌ده دعاجی‌یم . فضیلتلو عاکف افندی حضرتلرینك اللرینی تقبیل ایدرك تقدیم تعظیمات ایدرم افندم حضرتلری .

حرم شریف مکی مدیری

امین

حیات اقوام اسلامیه

دنیاده نه قدر مسلمان وار ؟

آلمانجه مهم بر رسالهٔ مصوره‌دن تصویر افکار رفیقمز طرفندن ترجمه اولونان آتیده‌کی مقاله‌یی اهمیتنه مبنی بروجه زیر عیناً نقل ایدیورز :

«بالقان محاربه‌نك آتشین علائمی آره‌سندن صلیبك پارلامقده اولدیغی کورولمکده‌در ، بالقانلرده‌کی خرستیان حکومتلری هلاله وبتون اسلاملرك خلیفه‌سی اولان عثمانلی پادشاهنه قارشی بردین محاربه‌سی آچدیلر .

بو محاربه‌ده هر برانتظار وتخمینك فوقنده اوله‌رق طرفین مخاصمین میاننده عثمانلیلر، اسلامیت شان واصالتنی محافظه ایتدی، چونکه عثمانلیلر حال غلیانده اولان افکارملیه‌لرینه برده تعصب دینیلرنی قاریشدیرمقدن توقی ایلدیلر .

فقط ظن ایتمه‌یکزکه حسیات دینیه‌لریله یکدیکرینه قویاً مربوط بولنان اسلاملر خوابیده‌درلر . صوك سنه‌لر ظرفنده معروض قالدقلری تضییقات اونلری یری برلرینه دها جدی برصورتده ربط ایتمش وآسیا ایله آفریقاده ترك وعرب عنصرلری آره‌سنده‌کی تفرقه‌یی تماميله ازاله ایلمشدر. عبدالحمیدك تعقیب ایتدیکی فکر سیاست ، درسعادتده خلافتك ترصین وتقویه‌سنه لزوم کوسترن بردورده بولوندیغنی اکلامش و « اتحاداسلام » نظریه‌سنی تأسیس ایلمش ایدی. حجاز خطی اجنبی پاره‌سندن اوزاره بیله علاوه اولنمدن صرف اسلاملر آره‌سنده جمع ایدیلن اعانه‌لر ایله انشا اولنمشدی . بونك اوزرینه کنج عثمانلیلر انقلابی ، عبدالحمیدك سقوطی، مناقشات داخلیه ، فرقه منازعاتی یکدیکرینی ولی‌ایتدی. بونك نتیجه‌سنده درسعادت‌اسلامیتك نقطهٔ مرکزیه‌سی اعتبارنی‌غائب‌ایتدی. آنجق بالقان محاربه‌سی اسلاملری ینه‌اتحاده سوق‌ایلدی. دشمن مشترکك محدیونی تکرار برلشدیردیکی کبی کندیلری‌ایله غیر مؤمنلر آره‌سنده‌ده یکیدن برنفاق وجوده کتیردی .

بر چوق کیمسه‌لر طرفندن سوء‌استعماله اوغرایان اتحاد اسلام فکری یواش یواش کسب حقیقت ایتمکه باشلادی.

دوچار تجاوز اولان دینداشلری ایچون بتون دنیاده‌کی اسلاملر حال غلیانده‌در و خلیفهٔ رسول اکرم اولان عثمانلی پادشاهنی بحرانلی بر موقعده کوردکلرندن طولایی جمله‌سی دلخون اولمقده‌درلر.

مدنیت غربیه‌نك اساسنی تشکیل ایدن دین ایله حیات آره‌سنده‌کی فرقی شرق بیلمز . اونك ایچون دین حیات وحیاتده دین دیمکدر . بر شرقلی حیات یومیه‌سنده‌کی اك اهمیتسز برفعلنی بیله‌حقایق‌قرآنده آرار واتخاذایلدیکی هر بر قراری قرآنك منابعنه استناد ایتدیرر : اسلامیتی تشکیل ایدن کتلهٔ عظیمه‌نك اك کوچك برعضوی مثابه‌سنده اولان اوروپاده‌کی اسلاملرك طالع واستقبالنده بتون مؤمنلرك علاقه‌دار اولمسی بوندن ایلری کلیور . آسیاده واوروپاده یالکز عینی اصول اوزره دعا ایدلدکجه کچلمیوب مهددن لحده‌قدر کچن صفحات بتون اسلامیت اوزرینه مبتنی بولونیور .

بیوك مقدارده تبعهٔ اسلامیه‌یه مالك بولنان دول معظمه‌نك نه بیوك بر تهالك ایله توازن قوایه چالیشدقلری کورولیور . کوندن کونه تزاید ایدن اتحاد اسلام فکری اونلری شدیدن اندیشه‌یه دوشوریور. بالقان دولتلرینك آرزو ایتدکلری‌وجهله دولت‌عثمانیه تماميله‌منقرض اولدیغی آنده ظهورایده‌جك بر حریق هائلك شراره‌لرینی دنیانك هر طرفنه داغیته‌جغنی هر کون مشاهده

ایدیلن احوال ووقوعه کلن حادثات بك کوزل اثبات ایدییور. دهاشمدیدن بر چوق یرلرده اسلاملر آره‌سنده حرکتلر نمایان اولقده‌در . هندوستانده شرقی (بنغال) و (پنجاب) اهالیٔ اسلامیه‌سی متینغلر عقد ایتمکده ، پروتستولر یاغدیرمقده وایمپراطورلری اولان انکلتره قرالندن خلافتك حمایه‌سنی طلب ایلمکده‌درلر . احتمال بیوك بر مستملکهٔ اسلامیه صاحبی بولنان فرانسه‌دولتی دخی یقینده بو کبی حادثات قارشیسنده قاله‌جقدر . عربستانده وخصوصیله یمنده عثمانلی ـ ایتالیان محاربه‌سندن بری ترکلره اذزیاده دشمن اولان شیخلر بیله ترك عداوت ایدرك دین دشمننه قارشی محاربه‌یه آماده اولدقلرینی بیلدیرمشلردر. عینی‌حال (طرابلس) ده واقع اولدی. برزمان بوحال آرناوودلقده‌ده کورولدی عثمانلی پاشاهنك جسمانی صفت حکمداریسندن ماعدا برده صفت خلافتی حائز بولندیغی وبو صفتی غائب ایتمه‌مك ایچون منافع دولتدن ماعدا ، هرشیدن اول ، منافع دین وایمانی‌ده صیانته مجبور اولدیغی خاطردن چیقارلمامیلدر . اسلامیتك جسیم دائرهٔ حیاتیه‌سی اطرافنده جسمانی دکل ، روحانی بررابطه موجوددر .

بوکون عالم اسلامك قسم اعظمی حاکمیت اجنبیه تحتنده بولنمقده‌در . بالقان محاربه‌سی نتیجه‌سنده‌کی تبدلاتی بیله نظر دقته آلمسه‌ق دولت عثمانیه الك بیوك اسلام دولتی اولمیوب (انکلتره) ، (فرانسه) ، (چین) ، (فلمنك) و(روسیه) الك چوق اسلام تبعه‌یه مالکدرلر. (آلمانیا) دخی شمالی (قونغو)، شمالی (قامرون) وشرقی آفریقا ساحلنده ایکی ملیون اسلام تبعه‌یه مالکدر.

پك تخمینی اولان مقدارلرینك قید احتیاط ایله تلقی ایدلمسی شرطیله آتیده‌کی لیسته عالم اسلامك عالم‌غرب ایله اوروپا تشکیلات‌دولیه‌سی آره‌سنده‌کی مناسباتی پك کوزل ارائه ایتمکده‌در :

خرستیان دولتلرك تحت‌تابعیتنده بولنان‌اسلاملر : (انکلتره) نك آفریقاده (٧,٩٠٠,٣٣٠) وآسیاده (٦٣,٦٣٣,٧٨٣) جمعاً (٨,٠١٠,١٠٣) تبعه‌سی ، (فرانسه) نك آفریقاده (٩,٥٨٠,٠٠٠ , ٣) ، آسیاده (٢٣٨,٠٠٥,٠٤,١) ، جمعاً (١٨,٠٠٤,٩٠ , ٣) تبعه‌سی ، آلمانیانك آفریقاده (٠٠٠ , ٠٠ , ٠) تبعه‌سی ، (ایتالیا) ، (پورتکیز) و (اسپانیا) نك آفریقاده (٢,٥٧٢,٥٠٠) تبعه‌سی ، شمالی آمریقا حکومات متحده‌سنك آسیاده یعنی (فیلیپین) جزائرنده (٠٠٠,١٠٠,٠) ، فلمنكك آسیاده (٣٠,٢٦١,١٧) تبعه‌سی ، (روسیه) نك اوروپا وآسیاده (١,٨١٩,٤٢٠) تبعه‌سی ، آوستریا ـ مجارستان ، بلغارستان ، رومانیا ، قره‌طاغ و سائره کبی دولتلرك (١٢٦٠,٤٠٢) اسلام تبعه‌لری و اوقیانوسیا ایله آمریقاده (٦٨,٠٠) اسلام اهالی واردرکه بونلرك مجموعی (١٢٣,٩١٠,٨٧) نفوسه بالغ اولور .

دول سائره‌نك تحت تابعیتنده بولنان اسلاملر :

آفریقاده (٢,٩٥,٠٠) ، چینده (٣٠,٠٠٠,) ، سیامده (١,٠٠٠,٠٠٠) ، (فورموز) آطه‌سنده (٢ ,) نفوس اولوب مجموعی (٢٣,٩٧٦,٠٠) اسلامدر .

تابعیت عثمانیه‌ده بولنان اسلاملرك بالقان محاربه‌سندن اولکی مقداری اوروپاده (٦,٠٠٠,٠٠٠) وآسیاده (٢,٢٢٨,١٠٠) اولمق اوزره جمعاً (١٤,٢١٨,١٠٠) نفوس ایدی .

بوندن بشقه دیکر دول اسلامیه قالیرکه بونلرده (عمان) ، (نجد) وسائره کبی حکومتلر اولوب تبعه‌لری (٣,٥٠٠,٠٠٠) کشیدر . صوکره افغانستانده (٤,٥٠٠,٠٠) نفوسه مالکدر . ایرانك (٨,٨٠٠,٠٠٠) نفوسی ایله برابر هپسنك مجموعی (١٦,١٠٠,٠٠٠) نفوسه بالغ اولور . بو حسابدن بتون دنیاده‌کی اسلاملرك تخمیناً ایکی یوز اوتوز طقوز میلون نفوسدن عبارت اولدقلری آکلاشیلیور .

مطبوعات

اهل صلیبدن باشقه ملتلرك حق بقاسی یوقمی ؟

کابلده منتشر سراج الاخبار رفیقمزك برمقاله‌سندن :

« غزته‌لرك ویردیکی معلوماتدن اویله اکلاشیلیورکه : اسکی اهل صلیب مهاجماتی ، دها چرکین وخونین بر شکل ایله تکرار ایدیلیور . دنیانك الك متمدن ظن ایدیلن ملتلرنده قصابلق حسیاتی‌ده ترقیات مادیه‌لری نسبتنده آرتیور . بوندن طولاییدرکه التی دولت معظمه مذهبداشلری اولدیغی ایچون درت حکومت صغیره‌نك اوروپاده ایستدکلری کبی اجرای مظالم ایتمه‌سنه سس چیقارمیورلر .

« شوزمانده بالقانلرك ارائه ایتدیکی منظره انسانه اسکی روما دورلرنده قانلی صحنه‌لری خاطرلاتیور . بوقانلی تیاترونك اقتورلری ایسه اوروپا رجال سیاسیه‌سیدر . دیبورلرکه مسلمانلر اوروپا سیاستنی آکلایامیورلر . مسئله پك آشکار اولماسه‌یدی بوادعا قبول ایدیله بیلیردی . فقط آرتیق اورتولر دوشمش وسرائر سیاسیه بوتون عریانلغی ایله میدانه چیقمشدر . نیچون دولتلردن برایکیسی عثمانلی طرفداری اولمیور ، علی‌الخصوص بوتون عظمت وشوکتی ممالك شرقیه و بالخاصه هندستان یوزندن تأمین ایتمش اولان انکلتره حکومتی عثمانلیلره دست معاونتی اوزاتمامالی‌می ایدی ؟ حال بوکه دولت عثمانیه‌نك ضعیف دوشمه‌سی بوغازلرك آچلماسنی ، بوغازلرك آچلماسی ایسه انکلتره منافعنك خسارینی موجب اوله‌جغی اوقدر واضحدرکه بونی انکار احتمالی یوقدر .

« فقط نه چاره اوروپا سیاستنی اداره ایدنلر هرشیدن اول مستقل بر شرق ومستقل براسلام مملکتی براقامق پولتیقه‌سنی طوتمشلر . اهل صلیب منفرد اولمق ایسته‌یور . فقط زهی خیال خام ! ... اهل صلیبدن باشقه برملتك یریوزنده حق بقاسی یوقیدر ؟ کرهٔ ارضك مجموع نفوذی بربچق ملیاره قریبدرکه بونك آنجق ٥٤٨ ملیونی خرستیاندر . دیکر قسم مهمی ایسه خرستیان اولمایان ملتلر تشکیل ایدییور . بویله بر عدد غیر متناسب آره‌سنده تفرد ادعاسنه قالقیشمق معقول برحرکت اولابیلیرمی؟ »

قهرمانه قفقاسیا ادباسنك شعرلرنده :

غافللره

شجاعت می اولوبدر بزلره بوآه وافغانلر ؟
ندر ، برهان تأثیراتمزمی چشم کریانلر ؟
ندن بز هرزمان ، هرلحظه لذت‌یاب وحشانی ؛
وطن اوغورنده لیکن جان‌سپار اولماقده اخوانلر ؟
ندر اخوان دینه یوق مدد بزناله‌دن غیری ؛
قاپانمش‌می جهالتله الٓهی عقل و امعانلر ؟
آچوب پای رقیبانه وطن بر صدر مردانه
آقار دشت‌ستم‌ده ظلم ایله‌بیك چشمه آل قانلر !
جهان مردانه همت‌دن اوتلرزان اولور هردم ؛
اوتانماز می مبارزگاهدن بو قلب سوزانلر ؟
یقین جانباز اولان ملت آلیر آغوشه آمالن
نه حسرت بحرینه ، الله ، دالوب آخر مسلمانلر ؛

هانی مسجدده آغلارکن ده ین « یالیتنی کنتی » ،
آچلمش آرزو اربابنه باق ایشته میدانلر ؟
اگر محو اولسه ترکیت باتار بالمره ،
ولی ویرمن ثمر هرگز اودمده آه حرمانلر !
اوت برمستقل صیدز بوکون دام فلاکتده
بولوبدر وقت فرصت جهلمزدن ایشته عدوانلر !
ندر آخر کلام (مؤمنونه) اخوه‌دن مقصد ؟
اوقور لعنت بزه هر لحظه‌ده آیات قرآنلر !
وطن آخر نفس جان ویرمه‌ده ، بلمم نه غفلتدر ،
یاتوب طوپراقده ای افسوس عالمگیر سلطانلر ! ...

باکو : صدای حق

گنجه‌لی زاده

شؤون

محاربه :

وضعیت حربیه . — بوهفته ادرنه‌ده‌خفیف بومباردمانلر دوام‌ایتمش ، طوپجی محاربه‌لری یاپیلمشدر . بولایرده محافظهٔ سکونت ایدلمشدر . چتالجه‌ده ایلروله‌مکه باشلایان قطعات عثمانیه مصادمه‌لرله ، بعضاً اهمیتلیجه محاربه‌لرله‌ادرنه یولندن یکرمی کیلومترو قدر مسافه طینه موفق اولمشدر . قوای عثمانیه‌نك ازعاج وتهاجماتی‌نهایت بولغارلری‌هجومه مجبور ایتمش ، هفته‌نك صوکنه‌طوغرو دشمن اوچ فرقه‌لق قوای کلیه‌سیله تجاوز ایتمك ایسته‌مش ، فقط قطعاتمز طرفندن دلیرانه مقابله اوله‌رق دشمن تلفات کلیه‌یه دوچار ورجعته اجبار ایدلمش ، متعاقباً قوای مهمهٔ عثمانیه حرکته باشلامشدر . اوکزده‌کی هفته ظرفنده‌میدان محاربه‌سنك وقوعی مأمولدر . جناب‌حق اردومزه نصرت وظفر احسان‌بیورسون .

دول معظمهٔ متوسطه‌نك شرائط صلحیه اساسلری . — عثمانلی تلغراف آژانسنك اخباراتنه نظراً دول متوسطه‌نك شرائط صلحیه اساسلری اولمق اوزره احضار وحکومات متفقه‌یه تبلیغ ایتمش اولدقلری مقابل تکلیفات بروجه آتیدر :

۱ — ترکیا حدودینك (میدیه ـ اینوز) خطی ایله تحدیدی .

۲ — او خط حدودك غربنه تصادف ایدن بالجمله اراضینك متفقلره ترکی . بو اراضیدن یالکز آرناودلق مستثنادرکه ، بو قطعه‌نك حدودی دول معظمه طرفندن تحدید ایدیله‌جکدر .

۳ — ترکیانك کریدآطه‌سندن فراغت ایتمسی و جزائر بحر سفید مقدرات آتیه‌سنك تعیینی دول معظمه‌یه ترك و تودیع ایلمسی .

٤ — دول معظمه‌جه قبول ایدیله‌میه‌جکی ایچون ، حکومات متفقه‌نك تضمینات حربیه ادعاسنده بولنمامسی . دیون عمومیه‌نك منصفانه بر صورتده توزیع و تقسیمی ، دیگر مسائل مالیه‌نك تنظیم و تسویه‌سی خصوصاتیله‌مشغول اولمق اوزره پارسده انعقاد ایده‌جك اولان مالیه قونفرانسی مذاکراتنه ، بالقان حکومتلرینك مرخصلری دخی قبول ایدیله‌جکدر .

صوفیه حکومتنه واقع اولان تبلیغاتده بو شرطلرك قبولنی متعاقب مخاصماته نهایت ویرلمسی قیدی‌ده مندرجدر .

طرابلس غرب :

وطنپرور اسلام مجاهدلری . — طرابلس غربده زواره جهتنده بولنان عرب اردوکاهندن اسکندریه تجارلرندن بعضیلرینه یازیلوب «الشعب» غزته‌سنده خلاصه‌سی مندرج اولان بر مکتوبده طرابلس‌غرب احوالی شو صورتله تصویر ایدیلیور :

میدان محاربه‌ده دین و وطنلرنی مدافعه ایله اشتغال ایتمکده اولان مجاهدلرك نشأت بکك زماندن بری باشلادقلری ترتیبات حربیه کوندن کونه مهم موفقیتلره اقتران ایدیور . طرابلس غرب صحراسندن میدان محاربه‌یه فوج فوج اهل اسلام کلوب اردوکاهلره التحاق ایتمکده‌درلر . سنوسی ساداتنك دائرهٔ نفوذلری شرقدن غربه بتون صحرا ایله برقه‌یه قدر امتداد ایتدی . بالعموم مجاهدلر یکدل و یکزبان اوله‌رق وطنی مدافعه‌ده دوام ایتمکه ازسرنو عهد و میثاق ایتدیلر . وقتیله ایتالیانلرك النه کچن عربلردن التی یوز کشی اسلحه‌لریله برابر عودت ایتدیلر . یاقینده ایتالیانلرك نزدنده بولنان بتون عربلرك عودتلرینه انتظار ایدیلیور . ایتالیانلر استحکاملرندن چیقمغه جسارت ایده‌میورلر . باش کوسترن تفرقه و اختلاف کوندن کونه تزاید ایدییور . ایتالیانلر کچنده (مصلاطه) جهتنه التی الای پیاده و اوچ الای سواریدن مرکب بویوك بر قوت کوندرمشلر ایسه‌ده عربلر بو قوتی هرطرفدن احاطه ایدرك منهزماً رجعت ایتدیرمشلردر . ایتالیانلرك بو وقعه‌ده ویردکلری تلفاتك مقداری چوقدر . (اورفله) و (ترهونه) مصادمه‌لرنده عربلرك ساحله‌قدر تعقیب‌ایتدکلری‌ایتالیانلره ویردکلری ضایعات‌ده آزدکلدر .

بنغازی

بنغازیده برامارت اسلامیه . — « الاهرام » غزته‌سنك بیانه کوره « برقه » قوماندانی عزیز بك ایتالیانلر ایله حربده دوام ایلمکه عزم‌ایتمشدر . عزیز بك امور حکومتی النه آلدیغی کوندن بری تشکیل ایتدیکی‌اسلام امارتی نامنه واردات تأمین ایتمك مقصدیله برچوق اقتصادی ایشلره چالیشمقده‌در .

عزیز بك بنغازی اردوکاهنده اخیراً بیوك بربنا یاپدیره‌رق اوراسنی دائرهٔ حکومت اتخاذ ایلمشدر . ینه اردوکاهك یقیننده تجاره مخصوص یوز اللی قدر مغازه انشا ایتدیرمشدر . بنغازی تجاری بومغازه‌لری اوبلادك احوال مالیه‌سنه نسبتاً پك فضله اجرتلر ایله استیجار ایتمشلردر .

عزیز بك ، سلومدن بنغازی‌یه قدر تمدید ایتدیکی تلفون خطنك اکمالی وعسکری قرارکاهلرك بربرینه ربطی ایچون بتون بیوك مرکزلرده تلغراف مؤسسه‌لری انشا ایتدیرمك اوزره صرف همت ایدییور . بومقصده بناءً مصر تلغراف متحصصلرندن برقاچ کشی‌یی بنغازی‌یه دعوت ایتمشدر . مومی‌الیه بونلره ایشك بدایتنده آیده‌سکزلیرا معاش ویره‌جکنی وعدایلمشدر . (برقه) محاربه‌سندن صکره بتون عربلر لایتزلزل برارتباطله اتفاق‌ایتمشلردر .

لوندره :

پروتستو ، بیان مودت . — لوندره‌دن ۸ مارت تاریخیله چکیلن بر تلغرافده : « اخوت اسلامیه جمعیتی » طرفندن « کوکستون هول » ده عقد ایدیلن بر اجتماعده ، متفق حکومتلرك بالقانلرده‌کی اسلاملر علیهنده‌کی تعدیاتندن طولایی پروتستو و ترکیا حقنده بیان مودتی متضمن بر قرارنامه قبول اولندیغی بیلدیریلیور .

پروتستو ، بیان مودت !.. قوری لافلر ... تأثیری اولمدقدن صوکرا بیهوده زحمت !..

بخارا وروسیه :

روس چارینك بخارا امیرینه هدیه‌سی . — «نوووییه‌ورِه‌میا» غزته‌سنده اوقوندیغنه کوره ، رومانوف خاندانئك اوچ‌یوزنجی سنهٔ دوریه‌سی شنکلری مناسبتیله پترسبورغ تیشلق سراینده مسافربولنان بخارا امیرینه روسیه چاری طرفندن ایکی آتلی برآرابه اهدا اولنمشدر .

بخارا امیری حضرتلری چار جنابلرینك بوالتفاتلرندن ، توجهلرندن طولایی پك بختیار اولسه‌لر کرکدر !

مطبعهٔ احمداحسان وشرکاسی — مدیر مسئول : اشرف ادیب

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لكی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر .
ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لكی (١٧) ، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر .

اداره‌خانه

باب‌عالی جاده‌سنده اورخان بك خانده نومرو ٢٣—٢٦

اخطارات

آبونه بدلی پشیندر .

§

مسلكه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد ١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلنديغى کوسترمك شرطیله بتون یازیلر هرحالده‌کی وغزته‌لر طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك ، امضالرك واضح و اوقوناقلی اولمسی و آبونه سیره نومروسنی محتوی بولونمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه ده یازلمسی رجا اولونور .

§

یاره کوندرلدیکی زمان نه‌یه دائر ولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولونور .

واللّه یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

صاحب ومدیر مسئول : ح . اشرف ادیب

عدد ٢٣٨ — ٢٦ ربیع‌الآخر ١٣٣١ — پنجشنبه — ٢١ مارت ١٣٢٩ — جلد ١٠

تفسیر شریف

بسم الله الرحمن الرحیم

ها انتم هؤلاء تدعون لتنفقوا فی سبیل الله فمنكم من یبخل ومن یبخل فانما یبخل عن نفسه والله الغنی وانتم الفقراء وان تتولوا یستبدل قوماً غیركم ثم لا یكونوا امثالكم .

تورکجه مآل حکمیی

ایشته سز اومسلمانلرسکز ، که الله یولنده جهاده صرف اولونمق اوزره مالکزی انفاقه دعوت اولونیورسکز . سزدن برقسمکز بخل ایدیور . هرکیم بخل ایدرسه آنجق کندی نفسندن بخل ایتمش اولور . الله غنیدر . سز ایسه فقیرسکز . سز ، اللهك امرینه آرقه چویریرسه‌کز اوسزی قهر ایدر ؛ یریکزه باشقه بر قوم کتیریر ؛ صوکرا اونلر سزك کبی خسیس اولماز .

***

کوریورمیز ، بو آیت جلیله نه‌دیور ؟ کیملره خطاب ایدیور؟ بو آنده‌کی خطابی ، بودقیقه‌ده‌کی عتابی بزه . بز اعدای توحید ایله حال حربده بولنیورز . یکرمنجی عصرمدنیتك قرون اولی وحشتیله اوزریمزه صالدیران صلیبیون ایله حرب ایتمکده‌یز . طاشلیجه‌دن چتالجه‌یه قدر امتداد ایدن بیك کیلو متره طولنده‌کی اوقوجه ملك قرآن ، اسلام قانی ایچنده بوزیور . یاقیلان اسلام خانمانلك آلولری ایچنده طبقات جحیمی تنظیر ایدیور .

جکر پاره‌لری ، نور دیده‌لریله انکیزیسیون اشکنجه‌لری ایچنده بولدورولن ، پارچه‌لانان دین قارداشلریمز ، نقاب عفت وناموسلری تویلری اوپرته‌جك بر وحشت حیوانیه ایله پامال شهوت ایدن مظلومه همشیره‌لریمزك فریادلری عرش اعلایی صارصیور . الله جل شانه مالمزی ، جانمزی فدا ایدرك بونلرك ، بو بدبخت ، بوزواللی ، بو بیچاره مظلوملرك امدادینه قوشمقلغمزی انتقامنی الملقغمزی کمال اهمیتله امر وفرمان بویوریور . ایچمزده‌کی خسیس زنکینلری‌ده کوستریور . امرینه آرقه چویردیکمز حالده بزی قهر ایدرك یریمزه باشقه برقوم کتیره‌جکنی ، صوکرا اونلرك بزدن عبرت آله‌رق بخل وخستده بزه امثال اولمیه‌جقلرنی خبر وریور . صانکه بوکون حکمت افزای نزول اولمش دکلی ؟

برده شو : « الذین یبخلون ویأمرون الناس بالبخل ویکتمون ما آتاهم الله من فضله واعتدنا للکافرین عذاباً الیماً . = خسیسلك ایدنلر ، خصوصیله عالمه‌ده بخل وخستله امر ایدنلر ، اللهك ، خزینهٔ فضل وکرمندن احسان بویوردیغی ثروتی کیزله‌ینلر هر دورلو قهر وغضبه مستحقدرلر . بز کفران نعمت ایدنلر ایچین الم افروز بر عذاب هائل اعداد واحضار ایتدك . » آیهٔ کریمه‌سنی امعان نظرله اوقویه‌لم .

بو مثللو آزغین زنکینلر اللهك هر دورلو قهر وجلالنه آووج آچمشلر ، بلالرنی بکلیورلر . فقط مصیبت کلنجه یالکز اونلره منحصر قالماز . یانغین بر اودن چیقار ؛ سوندوریلمزسه بر محله‌یی یاقار . بر شهری خاکستره چویریر . جناب قرآن ایشته شو : « واتقوا فتنة لا تصیبن الذین ظلموا منكم خاصة . واعلموا ان الله شدید العقاب . = فتنه‌دن قاچینکز . زیرا او یالکز ظالملره اصابت ایتمکله قالماز . او آتش ظالم غیر ظالم دیکله‌مز ؛ هپسنی سیلر سوپورر . بیلمش اولیکز ، که اللهك

عقابی شدتلیدر. » آیهٔ جلیله بو حقیقتی‌نه دهشتلی برلسان قهر وجلال ایله بیان ایدییور !

خسیسلك، بر هیئت اجتماعیه ایچنده امراض اخلاقیه‌نك عادتا ورمیدر. ورم، نصل جکره یاپیشر، کندینی حس استدیرمکسزین جکردن جکره صیچرارسه ایشته خسیسلك‌ده بویله ساری بر مرض روحیدر. باقیکز: « ویأمرون الناس بالبخل » جملهٔ جلیله‌سی بو قبیح سرایت مرضی نه قدر نکته‌ور، نه قدر معنیدار بر لسان بلاغتله اکلاتییور ! خسیس، یالکز خسیتله قالمور. عالمی‌ده کندینه بکزتمك فضیلت جود وسخایی ئولدورمکه بوتون حرص بخلیله چالیشیور. جار الله زمخشری بو آیهٔ کریمه‌نك تفسیری مناسبتیله اسخیادن برینك بذل نقود ایتدیکی کندینه سویله‌نن بر مفرط خسیسك ـ کویا کندی خزینه‌سی یغما ایدیلمش کبی ! ـ کوزلری پاتلامق درجه‌سنده فیرلادیغی تپه‌سنه بیلدیرملر ایتمشه دوندیکنی، او آنده انساندن باشقه بر مخلوقه بکزه‌دیکنی حیرتله کوردیکنی سویلیور.

لسان حکمت ــ بیان رحمةً للعالمین « علیه الصلاة والسلام » دن شرفصدور ایتمش اولان شو: « ایاکم والشح ! فانما هلك من کان قبلکم بالشح. امرهم بالبخل فبخلوا وامرهم بالقطیعة فقطعوا وامرهم بالفجور ففجروا. = صاقینکز خسیسلکدن! چونکه سزدن اوالکی انسانلر خسیسلك یوزندن هلاك اولدیلر. شیطان اونلره مسلط اولدی، بخل وخسته امر ایتدی، اطاعت ایتدیلر. اقربا واودالرندن قطع مناسبتی امر ایتدی، باش اکدیلر. مساوی افعالی، مفاسد اعمالی امر ایتدی، اولوثیات حیوانیه‌یه دالدیلر کیتدیلر. صحیحین وغیرهما. » حدیث شریف بحثمزی بر قاتدها تنویر ایدن شموس حقایق محمدیه‌دندر. حقیقت! خسیسلك قدر امراض اخلاقیه ایچنده حیات اجتماعیه‌یی تهدید ایدن بر خسته‌لق یوقدر. انسانی اقرباسندن حتی ابوینندن بیله آییرر، جمعیت ایچنده وحدته وحشته محکوم ایدر. بو مدهش ورمده بالطبع زنکینلرك وجدانته مسلط اولور. زنکیندن زنکینه سرایت ایدر دورور. بر مملکتك بوتون زنکینلری بو ملوث، بو مهلك مرضك پنچه‌سنه دوشدیمی آرتق او مملکتدن ال چك ! او محیط خستك سعادتندن دکل حیاتندن بیله امیدی کس !

نته‌کیم ایشته بز ! یاریم میلیون مسلمان دشمن قلیجنه اوغرادی، دوغراندی. بر قاچ حکومت، بر قاچ سلطنت وجوده کتیره‌جك درجه‌ده وسیع الانحا روم ایلنز الدن کیتدی‌ده بزم خسیس زنکینلرمزك بر قیلی بیله اوینامدی. صانکه یورك دکل، طاش! قلب دکل، آهن!

اونلر میلیونلرینی بانقه‌یه یاتیرمق، دشمن استانبوله کیررسه اجنبی تابعیته کیرمکله مشغول. سینهٔ شفقتنده دوغدیغی ماتنی، سودیله نعمتیله بویودیکی وطنی بو درجه صوغوق قانلیلقله تحقیر ایدنلری تابعیته قبول ایده‌جك بر اجنبی دوشونیورم‌ده بوله‌میورم. چونکه اجنبیلردن هیچ برینی ملتسز، وطنسز کورمیورم. بونلری دفتر تابعیته قبول ایده‌جك آنجق بنه کندیلری کبی وطنسز، ملتسز اولمق لازم کلیر اعتقادنده‌یم.

هله خزینه‌لرینی، تودیع ایتدکلری بانقه‌لرده امین کورملرینه حیرت ایتمه‌مك قابل دکلدر. زاواللیلر ! او امنیت آنجق بو حکومت، بو ملت، بو حیات سایه‌سنده یاشار. معاذالله بو حکومت کیدر، بو ملت بیتر، بو حیات سونرسه سزك‌ده امیدیکز محو اولور. ظن ایدرمیسکز، که دشمن، او بانقه‌لرك محفوظیتنه حکومت اسلامیه کبی رعایت ایدر. ایلك یغما ایده‌جکی ایشته او بانقه‌لردر. ولی النعمتلری بو یغمایی تحسین بیله ایدر.

اتر جو حیاً ان تجیء صفا رهـا
بخیرٍ وقد اعیا علیك کبـا رها
اذا انجم وافی مغرب الشمس اجحرت
مقاری حبیٍ واشتکی الغدر جارها

نه قدر دوغرو ! بر جمعیتك یالکز فقراسی میدان حمیته کلیرده اغنیاسی یان چیزر، کندی محافل سفاهت بر ستانه‌لرنده، وور پاتلاسین چال اوینا‌سین عالملرنده کزرلر، کیمی‌ده خزینه‌سنی بویله جمعیتك حیات وممات کونلرنده بانقه‌لره کوتورمك صورتیله ملتدن قاچیریرسه آرتق نه بکلرسك !

یازیق قوجه بر ملك مجرد اغنیانك بخل وخستلری سایه‌سنده بادهوا الدن چیقدی. سریر خلافت اسلامیه‌نك بر پایه‌سی دها قیریلدی. ناصیهٔ اسلامیته درت ملیون مسلمان قانندن بر لکه دها سورولدی. بزم کندیمزه ایتدیکمز جنایتی ایریلی اوفاقلی دشمنلریمز براولوب‌ده یوز سنه چالیشسه‌لردی ینه یاپه‌مزلردی. آفرین بز منتحرلره صد آفرین !

م. فخرالدین

فلسفه

اسلامده فن وفلسفه

معتزلیون

واصل بن عطانك معاصرلرندن و رؤسای معتزله‌دن بولونان (عمرو بن عبید)، واصل ایله عینی زمانده حسن بصرینك حلقهٔ تدریسندن اعتزال ایلمشدی. عمر واحوال واخلاقجه شایان تدقیق سیالردندر. عمرو، ابوعثمان کنیه‌سیله معروفدر. جدی افغان محارباتنده اسیر اوله‌رق ایادیٔ اسلامه دوشمشدی. کندیسنك‌ده بنی تمیم آزادلیلرندن اولدیغی مرویدر. مورخ شهیر مسعودی، عمرو بن عبید حقنده ستایشکارانه بر لسان استعمال ایده‌رك «وی‌الیهی رؤسای معتزله میاننده تعداد ایتمکده‌در. تاریخ وفاتی هجرتك ۱۴۴ ـ ۱۴۵ سنه‌سنه مصادفدر. مسعودی عمرودن بحث ایدرکن دییورکه: « عمرو بن عبید زماننده‌کی معتزلینك اك معروف سیماسی ایدی. کندندن صوکره کلن ذوات آره‌سنده عمروی خسوف اوغراته‌جق

هیچ بر کیمسه کوریله‌میور. قدر، ارادهٔ جزئیه وتوحید باری‌یه دائر برچوق کتابلر یازمشدر. »

عمرو بن عبید ایله خلیفهٔ عباسی المنصور آره‌سنده صمیمی بر مودت واردی. ابوالحسن علی المسعودی، (اخبارالزمان) عنوانلی اثرنده بوخصوصده برچوق مناقب لطیفه ذکر ایدییور.

مسعودی، عمرو بن عبیدك، خلیفه المنصور حضورنده انشا ایتمش اولدیغی قصیدهٔ حکمیه‌نك بر پارچه‌سنی (مروج الذهب ومعادن الجواهر) نامنده‌کی تاریخ مشهورنده درج ایلمشدر. درین بر فکر حکمتی محتوی اولان بو پارچه‌یی بروجه آتی درج ایدییورز:

یا ایهذا الذی قد غره الامل . ودون ما یأمل التنغیص والاجل
الا تری انما الدنیا و زهرتها . کمثل رکب احلو ثمت ارتحلو
والنفس هاربة والموت یرصدها . وکل عثرة رجل عندها زلل
والمرء یسعی بما یسعی لوارثه . والقبر وارث ما یسعی له الرجل

عمرو بن عبیدك، یوکسك وپارلاق فکرلرله مشبوع آثار شعریه‌سی وتوحیده دائر برچوق قصائد مفیده ومقاله‌لری واردر. مسعودی، (کتاب فی المقالات فی اصول الدیانات) عنوانلی اثرنده عمرو بن عبیدك مناظرات کلامیه ومناقشات حکمیه‌سنه دائر تفصیلات ویرمش اولدیغنی مروج الذهب‌ده بیان ایدییور.

عمر و بن عبید، المنصور حضورنده باشقه بردفعه‌ده شو مآلده بر قطعه انشاد ایلمشدر:

« ایواه! دنیا جاذبهٔ مغفلانه‌سیله موقت مسافرلرینه ابدیت فکری ویره‌رك بیچاره‌لری اویالیور. حالبوکه زواللی یولجیلر دوشونمیورلرکه قوندوقلری بو مسافرخانه‌دن آز بر مدت صوکره‌ینه کوچ ایده‌جکلردر. اونوتمیه‌لم که عجوزهٔ دهرك کمینلری مهلك، اذواقی زهر آلوددر. دنیاده سکونت وحضور، کشمکشك، حکومت وسلطنت، اختلال وتجاوزك کابوس تهدیدی قارشوسنده دائما تیترر. بك موقت اولان دم آسودکی‌یی نغمالر، واویلالر تعقیب ایدر. ایستر حلیم ولطفکار اول، ایستر شدید وغدار اول، نه اولورسه‌ك اول، هیچ بر زمان سیلابهٔ شئوناتاوکنده سوروکلنمکدن قورتیلش یوقدر. انسان دنیاده فلاکت وآلامك رفیقی، بنجهٔ بی امان اجلك هدفی، بنسات ادبار نمای دهرك براوبونجاغی‌در. »

شو پارچه‌لر کوستریورکه عمر و بن عبید، شوپنهاور قدر دکلسه‌ده عمر خیام درجه‌سنده بدبیندر.

عمر و بن عبیدك؛ شهرت شایعه‌سنه رغماً؛ مذهب ومسلکی حقنده ویریلن معلومات پك آزدر. شهرستانی عمروك اصول مذهبیه‌سنی واصل مذهبنك عینی اوله‌رق کوستریور. یالکز (واصلیه) حضرت عثمان وحضرت علی وقعه‌لرنده یالکز احد فریقینی لابعینه فسقه نسبت ایتدکلری حالده (عمریه) لر تفسیقی هر ایکی فرقه‌یه‌ده تشمیل ایلمشلردر.

*
* *

زماناً برنجی طبقه‌ده بولنان ارباب اعتزالی متعاقب کتب فلسفیهٔ یونانیه عربجه‌یه ترجمه ایدلمکه باشلانمشدی. معتزلین بو کتابلری درین بر وقوفله مطالعه وتدقیق ایتمش اولدقلرندن بو زماندن اعتباراً فکر وبیانلرنده داها زیاده فلسفی اینجه‌لکلر کورولمکه باشلامشدر. بو سایه‌ده پك آز بر مدت صوکره هر طرفده مذهب اعتزاله طرفدار اولانلرك عددلری کوندن کونه چوغالمقده دوام ایلمشدر. بو اثناءده فرقهٔ معتزله ریاستنده (ابو الهذیل بن حمدان العلافه) یی کوریورز.

ابوالهذیل هجرتك ۱۳۵ نجی سنه‌سنده تولد ایلمشدی. فلسفه‌یی بغدادده واصلك تلامیذندن (عثمان بن خالد الطویل) نامنده بر ذاتدن تعلم ایلمشدر. کندیسنك بنی عبدالقیس آزادلیلرندن اولدیغی روایت اولنیور. ابوالهذیلك برچوق آثار تألیف ایتمش اولدیغی محققدر. مأمون زماننده بغداد علماسی آره‌سنده ظهور ایدن علم کلام مناقشه‌لرنده ابوالهذیل دائما طرف غالب ریاستنده کوریلیور. شهرستانی‌نك افاده‌سنه نظراً مشارالیه یوز یاشنده اولدیغی حالده ۲۳۵ سنه‌سنده ارتحال ایلمشدر. ابوالهذیل متقدمین ارباب اعتزالك صفات الٰهیه‌نك انکاری حقنده‌کی فکرلرینی عیناً قبول ایتمه‌مشدر. او، صفاتی تظاهرات ذاتیه‌نك بر شکلی کبی قبول ایده‌رك دیمشدرکه (جناب حق بر علم ایله عالمدرکه اوعلم کندی ذاتیدر. بر قدرتله قادرکه اوقدرت کندی ذاتیدر. بر حیاتله حیدرکه اوحیات کندی ذاتیدر.)

شو حالده ابوالهذیلك فکرینه کوره (صفات) بوش بر ذون منفی بر معنایی یاخود دهاطوغریسی یالکز ذات مفهومنی افاده ایدییور دیمکدر. متقدمین معتزله (الله عالم بذاته لابعلم = جناب حق ذاتیله عالمدر یوقسه آیریجه بر علم صفتیله دکل) دیرلردی. ابو الهذیل ایسه: (الله عالم بعلم هو ذاته = ذات باری بر علم ایله عالمدرکه او علم کندی ذاتیدر.) ادعاسنده بولنمشدر.

ظاهراً شوایکی افاده آره‌سنده بر باشقه‌لق یوق ظن اولنه بیلیر. فقط دقت ایدیلیرسه آره‌لرنده غایت دقیق بر فرق بولندیغی آکلاشیلیر. فی الحقیقه واصل وطرفدارانك سوزلری کلیاً صفاتك انکارنی مشعردر. حالبوکه ابو الهذیل یوقاریکی افاده‌سیله بر ذات اثبات ایتمشدرکه بعینها صفتدر ویا بر صفت اثبات ایتمشدرکه بعینها ذاتدر. ایشته ابوالهذیلك قدماء معتزله ایله آره‌لرنده اولان فرقده بو طرز افاده‌دن نشأت ایتمشدر.

ابوالهذیل فلسفه‌سنك دیکر اقسامی‌ده تحلیل ایدیله‌جك اولورسه بودرجه شایان دقت اینجه‌لکلر کوریله بیلیر.

ابوالهذیلك صفات باری حقنده‌کی رأینك افکار فلاسفه‌دن ملهم بولندیغی شبهه‌سزدر. فی الحقیقه حکماء قدیمه: (جناب حق جمیع جهاتدن واحددر. اونده اصلا تعدد یوقدر. صفات وذات ایکیسی بردر. صفات، ذات ذاتدر. یعنی صفات ذات ایله قائم معانی دکلدر.) دیمشلردی. شوایکی بیانات آره‌سنده‌کی توافق، نظردن کیزلنه‌میه‌جك قدر آشکاردر. ابوالهذیلك ارادهٔ الٰهیه وارادهٔ انسانیه حقنده‌کی نظریه‌سی‌ده شایان دقتدر. اوکا کوره ارادهٔ الٰهیه علمك بر شکلیدر. فی الحقیقه ابوالهذیل دیمشدرکه: جناب حق بر ارادهٔ حادثه ایله مریددرکه آنك محلی یوقدر، وکلام الٰهك ایکی نوعی واردر. برنجیلر ایچون

محل تصور اولنه‌مز. مثلا خلقت اشیا (کن) کلمه‌سیله واقع اولدیغندن بونك ایچون محل تصور اولنه‌مز. کلام اللهك دیکر نوعی تأثیرلرنی حاصل ایتمك ایچون بر محلده واقع اولملری ایجاب ایدر. امر، نهی استخبار بو نوعه داخلدر.

ابوالهذیله کوره استطاعت برعرضدر. بو عرض صحت وسلامت بدندن آیری بر شیدر. افعال قلبیه ایله افعال جوارح آره‌سنده استطاعت نقطهٔ نظرندن بر فرق واردر. انسانده ارادات وافعال قلبیه بالضروره سربستدر. ابوالهذیلك خلقت عالم حقنده‌کی نظریه‌سی‌ده اولدقچه نظر دقتی جالبدر. مشارالیه خلقت مسئله‌سنده فلاسفهٔ قدیمه‌نك ابدیت عالم حقنده‌کی سوزلرنی احکام قرآنیه‌یه توفیقه چالیشمشدر. ابو الهذیل مبدأ ومنتهاسز بر حرکت نا متناهیه‌نك وجودینه قائل اوله‌مدیغندن خلقتی، عالمك حرکته القاسیله وقیام قیامتی‌ده، حرکت مذکوره‌نك سکونته انقلابیله تفسیر ایتمش ودیمشدرکه: «بن حرکات غیرمتناهیه‌نك وجودینه قائل دکلم. حرکات موجوده البته بر نهایت وسکونه منتهی اولور. شوحالده ماده من الازل حال سکونتده بولندیغی کبی بعدالقیامه الی الابده حال سکونتده قاله‌جقدر. حال حرکتی ایسه خلقتدن عبارتدر.» ابوالهذیل انسانك آنجق دنیاده ایکن اراده واختیاره مالك اولدیغنی ادعا ایده‌رك دیمشدرکه: «آخرتده؛ ایستر اهل جنت اولسونلر ایسترسه اهل جهنمدن بولونسونلر، انسانلرك واقع اوله‌جق افعال و حرکاتی اضطراری و غیر اختیاری یعنی مخلوق خدادر. زیرا فعللری دنیاده‌کی کبی کندی کسب واختیارلریله اولسیدی انسانلرك جنت وجهنمده‌ده مکلف اولملری اقتضا ایدردی. حالبوکه آخرتده تکلیف یوقدر. مع‌مافیه اهل جنت وجهنمك فعل و حرکتلری الی الابد دوام ایتمیه‌جك و بر مدت صوکره منقطع اوله‌جقدر. بو آندن اعتباراً کندیلرینه برنوع بایغینلق عارض اوله‌رق خمود حالنده قاله‌جقلردر. فقط بوحالتده‌ده ینه اهل جنت متلذذ واهل جهنم متألم ومعذب اوله‌جقلردر.»

ابوالهذیلك شومطالعه‌سی افلاطون نظریه‌سنه قریبدر. مشارالیه ناموس فطری حقنده داها زیاده حائز اهمیت بر فکر سرد ایدرك دیمشدرکه: «شرایع ورودایتمه‌مش اولسیدی‌بیله خالق کائناتی وحسن وقبحی دلیله استناداً بیلمك انسانلرك اوزرینه واجب اولوردی. بناءً علیه بوخصوصده تجویز تراخی وتکاسل مستلزم مجازات اوله‌جغندن انسانلرك محاسنه اقدام وقبایحدن اجتناب ایتملری صورت قطعیه‌ده تحقق ایدر.»

ابوالهذیلك اشتهار ایتدیکی عصرده مذهب اعتزال رؤساسندن (ابراهیم بن سیار بن هانی النظام) ده بویوك برموقع احراز ایتمشدی. نظام، مأمون دورنده پارلایان اکابر معتزله‌دندر. مأمون، ابوالهذیل و نظام کبی رؤسای معتزله‌یی حضورینه جلب ایده‌رك مباحثه ایتدیرر وبونلرك مناقشه‌لرینی استماعله تلذذ ایدردی. نظام، فلسفهٔ یونانیه‌دن باحث کتابلری پك‌چوق مطالعه ایتمش ومذهب اعتزاله اقوال حکمادن خیلی شیلر قاریشدیرمشدر.

نظام علم کلام والهیاتده ابوالهذیل درجه‌سنه صعود ایده‌مه‌مش ایسه‌ده علوم طبیعیه وحکمیه‌ده اونك قات‌قات فوقنه چیقمشدر. نظامی شعبات فنونك کافه‌سنه واقف آنسیقلوپه‌دیستلر صره‌سنده تعداد ایتمك داهاطوغری اولور. نظام فلسفه‌نك درین ومغلق مباحثنی قارشدیرمش، مسائل غامضه‌نك تعمیقیله اوغراشمشدر.

جناب حقی شرور وقبایحدن تنزیه مقصدیله قدرت سبحانیه‌یی تحدید ایده‌جك درجه‌ده ایلری کیتمشدر. نظام، ذات اقدسك کمال لایتناهیسی ولطف بی‌پایانی اساسنه استناداً قدرت باریننك قبایحه تعلق ایده‌میه‌جکنی ادعا ایتمشدر. نظامك بوفکری استحسانیه (optimisme) مسلك فلسفیسنه پك یقیندر. [*]

دیکر ارباب اعتزال ایسه ذات اقدس، شرور وقبایحه قدرتله وصف اولنه‌بیلیرسه‌ده بونلری خلق ایله توصیف اولنه‌مز وافعال مذکوره عقوله اسناد ایدیلیر فکرنده بولنمشلردر. حالبوکه نظام قدرتی‌ده سلب ایتمشدر. حتی دهاایلری کیده‌رك جناب حقك دنیاده انسانلره صلاحیتلری اولمیان شیئی ایشلتمکه و آخرتده اهل جنت ونارك ثواب وعقابنی تزیید ویا تنقیص ایتمکه قادر اولمدیغنی ادعادن چکینمه‌مشدر.

نظام دییورکه: جناب باری حقیقتده اراده صفتیله متصف دکلدر. کندی افعالنده اراده ایله وصف ایدیلیرسه افعال مذکوره‌یی علمنه مطابق خلق ایتمك معناسی آکلاشلملیدر. اللهك فعل عبدی مرید اولمسی ایسه اوفعلك آمری بولنمسندن عبارتدر.

م. شمس الدین

---

[*] استحسانیه (optimisme) مسلك فلسفیسی اللهك کمال لایتناهیسی عقیده‌سی اوزرینه مؤسس اولدیغندن صنع الٰهی اولان کائناته ممکن اوله‌بیلن اك یوکسك برکمال اسناد ایدر.

استحسانیلر، عالمده هرشیئك حسن وخیر اولدیغنی ویا هیچ اولمازسه أییلکلر مجموعنك شره و فناقلره غالب بولندیغنی ادعا ایدرلر. استحسانی، هیئت عمومیهٔ کائناته نسبتله هرشیئی خیر و حسن تلقی ایدر. استحسانیه مسلکی وهلهٔ اولی‌ده وقوعات خارجیه‌یه مغایر کبی کوریلیر. فی‌الحقیقه، بوقدر فناقلر اورته‌ده ایکن عالمده هرشیئ خیر وحسندر بولنده برحکم ویرمك طبیعی پك غریب کوریلیر. فقط استحسانیه طرفدارانی، مذهبلرینی ذات بارینك محض خیر اولان لطف سبحانی و حکمت صمدانیه‌سی اساسنه استناد ایتدیردکلرندن ظاهراً فنا کوریلن شیلرك‌ده ایی نتیجه‌ویره‌جکلرینه قائلدرلر.

حکمت نظریه (théologie) و الٰهیات (méthaphysique) علماسنك اکثریسی؛ اکملیت و احسنیتك معناسنده اتفاق ایده‌مه‌مکله برابر، جهانك اکمل و احسن اولدیغنه قناعت ایدییورلر. اوپتیمیزم؛ آز چوق مختلف طرزده تفسیره اوغرامش، آز چوق توسیع ایدلمش اولدیغی حالده؛ حکماء قدیمه‌دن قسم اعظمنك روح فلسفیسنه کیرمشدر.

آقاده‌می‌ده، پورتیك (portique) ده، اسکندریه مکتب فلسفیسنده سن طوماسك یاناتی آره‌سنده اوپتیمیزم فکرینك درین ایزلری کیزلیدر.

فقط استحسانیه مسلکی رواج و انکشافنی اعصار اخیره‌یه و بالخاصه دەقارت، ولایپنیچ دورلرینه مدیوندر.

دەقارت، حریت غیر مقیده‌یه طرفدار اولمقله برابر؛ اییجه تدقیق ایدیلیرسه؛ اثرلرنده استحسانیه فلسفه‌سنك بارز ترسماتی مشاهده اولنه‌بیلیر. دەقارت (La quatrième méditation) ده دییورکه: شبهه یوقکه جناب حق دائما اکمل واحسنی اراده بیورر. کائناتك اکملیتنی آکلایه بیلمك

ايچون ، موجودات خارجيه‌يى آيرى آيرى دكل هيئت مجموعه‌سى اعتباريله تتبع ايتمليدر. مشاهير فلاسفه‌دن مالبرانش (Malebranche) ده استحسانيه مذهبنه آز چوق طرفدار اولمشدر . فقط ، مالبرانش ، كائنات ؛ وحدت وجود فكريله تتبع ايدلدكجه ؛ اكمليت تجلى ايده‌من ديبور .

اعصار اخيره‌ده اوپتيميزم فلسفه‌سنه الك شديد هجوملرده بولنان سيالر ميانده فرانسه‌ده وولتر وآلمانياده شوپنهاور كوريليور . وولتر استحسانيه مسلكنك بى امان بردشمنيدر . معتادى وجهله استحسانيلره قارشى ، بعضاً قبالى استهزالر ، بعضاً ده آچيقدن آچيغه آلايلى هجوملر صاوورمشدر .

اوپتيميزم ، بعضيلرينك ظن وتفسير ايتدكلرى طرز عاميانه‌ده قبول ايديليرسه وولتره هجوملرنده حق ويرمه‌مك قابل دكلدر . ظواهر وتجاربه ضد اولان بويله برشكل عجيب هيچ برزمان هدف استهزا اولمقدن قورتيله‌من.

فقط اوپتيميزم ، تفسير عاميانه‌سندن قورتاريلير ، بوطار ساحه‌دن چيقاريلرسه جداً شايان تدقيق وتتبع بر مسلك فلسفى اوله‌رق تجلى ايدر . اوپتيميزم ، انظارتتبعنى ، فردلرك ، شخصلرك ، جنس ونوعلرك ، بشريتك ، حتى ساكن اولديغمز كره‌نك مافوق وماوراسنه توجيه ايتمدكجه عاميلكدن ، وهدف استهزا اولمقدن قورتيله‌من .

فلاسفه، ادبا وطبيعيوندن بعضيلرى اوپتيميزى بوطار وعامى ساحه‌ده تطبيق ايتمك ايستدكلرندن وولترلرك ، شوپنهاورلرك لسان تعريض وتهكمندن قورتيله‌مه‌مشلردر.

اسكندريه مكتب فلسفيسنك مؤسسى اولان شاعر حكيم پلوتين (Plotin)، بشريتى قهر و تخريب ايدن محاربه و امراض ساريه‌ده بيله بر (خير) كوره‌جك قدر عامى اوپتيميزمك مسحورى اولمشدر .

پلوتين ، محاربات وسارى خسته‌لقلرك كثرت نفوس وازدحام ناسدن تولد ايتدكلرينى ايلرى سوره‌رك بونلرى افراد ونوع بشر ايچون فائده دار كوريبور. چونكه محاربه‌لر ، سارى خسته‌لقلر ، اشخاصى ؛ آنى وسريع بر اولومله ؛ اختيارلغك مصائب وآلامندن ، عليل وسقط ايكلمكدن قورتاريبورلرمش !...

انكليز شاعر شهيرى پوپ (Pope) ده عامى اوپتيميزمك بر مدافع آتشزبانيدر. وولته‌ر ، پوپك بودرجه ايلرى كيتمه‌سنى لايبنيچك كتابلرينه عطف ايديبور. اكربويله ايسه (پوپ) كده ؛ وولتر كبى ؛ لايبنيچى حقيله آكلايه‌مامش اولديغنه حكم ايتمك ايجاب ايدر .

(پوپ) ، شعرلريله ، منظومه‌لريله عالمده هرشيئك (خير) اولديغى فكرينى نشر وتعميمه چاليشمشدر . پوپ ، هر يرده شرك خير ايله مكافات كورديكنى ، خير ايله مبادله ايدلديكنى ادعا ايديبور .

پوب ديبوركه : فقر وسفالتنه رغماً فقير ينه بختياردر وكنديسنى بختيار عد ايدر . بخارات كئوليه آره‌سنده ديلنجى كنديسنى قرال تخيل ايدر ، اعمى دانس ايتمكه يلته‌نير ، قانبور نغمه سرا اولور ، احمق كندى حالندن ممنون كورينير .

پوب بوعجيب اوپتيميزمده داها ايلرى كيده‌رك انسانلرك نقايص وقبايحنى بيله (خير) عد ايديبور . چونكه بونلر جمعيتك منافعنه خادم ايمشلر !...

پوب ايسلر و خير محض ايله مالى بر عالم تصور ايدلسه بو عالمك أيى وفنالرله، خير وشر ايله قاريشيق اولان شوعالمدن داها خيرلى اوله‌بيله‌جكنه احتمال ويرميور. چونكه بوأيى شخصلر بربرلريله آكلاشه‌مزلر، اويوشه‌مزلرمش ؟... اوپتيميزمك ضعيف و حتى كولنج جهتلرينى كوره‌بيلمك ايچون (پوپ) ك منظومه‌لرينى اوقومليدر . طبيعيوندن ، عامى اوپتيميزك مروجى اولانلرده وولترك ايكنه‌له‌يجى تهكملرندن قورتيله‌مامشلردر . انكلتره مشاهير طبيعيوندن ويليام بوقلاند (William Buckland) السيات طبيعيه ايله اولان مناسبتلرينه كوره علم الارض و علم المعادن (de la géologie et de la minéralogie dans leurs rapports avec la théologie naturelle) عنوانلى اثرمعروفنده سطح ارض اوزرنده ياشايان ذى حيات عناصره كوره، هرشيئك خير (mieux) اولديغنى اثباته چاليشمشدر .

وولترك استهزالرى ، آتشين هجولرى ، قانديد (Candide) رومانده‌كى تهكم آميز مطالعات فلسفيه‌سى ، ليزبون حركت ارضيه‌سنه دائر يازديغى منظومه‌ده مراجعت ايتديكى لسان استخفاف ، هپ بونوع عامى اوپتيميزمه عائددر.

حالبوكه لايبنيچ (Leibniz) ، اوپتيميزمه پك عالى ، پك واسع برمعنا ويريبور وديبوركه : مذهب استحسانيه (optimisme) برچوق كيمسه‌لرك ظن ايتديكى كبى عالمده شر وفنالغك وجودينى انكار اساسنه مبتنى دكلدر . اوپتيميزم ، موجود اولان شو عالمك ، عوالم ممكنه‌يه نسبتله الك أيى ، الك خيرلى اولديغنى قبول وتعليم ايدر برمسلكدر. مشهور برنكتبين ديبوركه : بو عالمده ، هيچ بركيمسه‌نك وجودينى صورت قطعيه‌ده اثبات ايده‌ميه‌جكى شره (le mal) رغماً هرشى خير (le bien) كوريله بيلير . اويله يا ! مادامكه جناب حق حكمت عاليه ومحاسن كاليه ايله متصف وكائنات مصنوع خدادر . ذات بارينك عالم خيرى انتخاب و اختيار ايتمش اوله‌جغنده شبهه ايديله‌بيليرمى ؟

لايبنيچ، كائناتده (خير) ك غالب اولديغنى آكلايه‌بيلمك ايچون ، اشخاصى ، نوع انسانى‌يى ، كره‌مزى حتى عالم شمسى‌مزى دكل ، هيئت عموميه‌سيله بوتون كائناتى تتبع ايتمكى توصيه ايديبور . لايبنچه كوره آنجق بويله برتتبع ، عوالم موجوده‌نك اكمليت ممكنه‌يى حائز اولديغنه دائر انسانه برفكر قطعى ويررمش .

لايبنيچ ، ظواهربين بعضى ذواتك « تصل ، نصل ، فلاكت وآلام ايله مالامال اولان بو عالم حقنده (ليس فى الامكان ابدع مما كان) حكمى‌مى ويريله‌جك ، بوسفالتخانه‌يه عوالم ممكنه‌نك اكمليمى دينيله‌جك ؟ بزم ضعيف ذكامز بيله شرك داها آز اوله‌بيله‌جكى بر عالم تصور ايده‌بيلديكى حالده ذات بارينك علم لايتناهيسى بويله برشيئى دوشونه‌ميور ويايمغه قادر اوله‌ميورمى ؟ » يولنده‌كى اعتراضلرينه جواباً ديبوركه :

(ئه‌وت ؛ هيچ شبهه يوق ؛ جناب حق بشريت حاضره‌يه نسبتاً داها أيى ، داها زياده خيرلى ديكر برعالم بشرى خلق ايده‌بيليردى .

فقط بويله برعالمك آهنك عمومئ كائناتى اخلال ايتميه‌جكى نه معلوم ؟ بشريت عالمدن برجزء اصغردر . يالكز بوجزئك لهنه كوره ياراتيله‌جق بر عالم هيئت مجموعه‌نك آهنكنى بوزه‌جغندن ينه اخير عوالم اوله‌مزدى !

اقسام واجزاء كائنات بربرلرينه صيم صيق مربوط ومسلسل برهيئت مجموعه‌در . بوهيئت آره‌سنده بشريتك منافى ايچون بر شى دكيشه‌جك اولورسه آهنك انتظامه خلل طارى اولور . فضاى بى‌پايانى طولديران نامتناهى جهانلر آره‌سنده بزم پك بويوك برعالم عد ايتديكمز ارضمزك برذره قدر بيله اهميتى يوقدر. بوتون بوجهانلرك سعادت وكمالى قارشوسنده بزم نقصان وسفالتلريمز برهيچ‌در . كمال عمومى يانسنده نقصان جزئى‌يه اهميت ويريليرمى ؟) .

كوريليوركه لايبنيچ اوپتيزمه ، يوكسك برنظرله باقيور وبشريتك آلام ونقايصنى اورته‌يه آته‌رق اوپتيزمى بالطه‌لامق ايسته‌ينلرك اعتراضاتنه ميدان براقيور .

لايبنيچ داها ايلرى كيده‌رك ديبوركه حقيق استحسانيه ، يالكز موجوداتك هيئت حاضره‌سنه شامل اولمقله‌ده قالز ، موجوداتك لايتناهى سلسلۀ تكاملنى‌ده حوضۀ شمولنه آلير .

ابد عالم (le monde le meilleur) ايله حال حاضره‌كى جهانى ويا يارينكى عالمى دكل ، تعالى وانكشافنك بى نهايه ادوار ترقيسنده لاينقطع تكامل ايدن عالمى قصد ايتمليدر .

لايبنيچ (essais de théodicée) عنوانلى كتاب لايموتنده فلسفۀ استحسانيه‌يه دائر پك درين مطالعات سرد ايتمشدر .

لايبنيچك اوپتيميزم حقنده‌كى فكرى شو جمله‌لرله خلاصه اولنه بيلير : جناب حق احسن وابدعى (le meilleur) يايمغه قادردكلدر . شوحالده مصنوع الٓهى اولان جهانك عوالم ممكنه‌نك ابدع واحسنى والك خيرليسى اولديغنه حكم ايدلمليدر .

فقط ، (اخيريت) و (ابدعيت) افراد واجزاى عالمه نسبتله دكل ، هيئت

مجموعه‌یه و بتون کائناته نسبتله‌در. ابدعیت واخیریت اشخاص وانواع واجناس‌ده آرایلرسه اعتراضات وانتقاداتدن مصون قالنه‌مز . عالم ، ابدع واخیردر . فقط ، خلقت حاضره‌سنه کوره دکل، بلکه لاینقطع اکتساب ایتدیکی وایده‌جکی حاله، جرثومه‌سنی حائز بولندیغی ترقیات نامتناهیه‌یه نظراً . یوقسه هیچ بردرجهٔ ترقی وتکامل ، هیچ بردرجهٔ زمان ومکان ایله محدود ومقید اولمیان ثابت ومعین خیر محض ، یالکز الٰهه مخصوصدر .

استحسانیه (optimisme) مسلک فلسفیسی حقنده معلومات واسعه آلهبیلمك ایچون آتیده‌کی کتابلره مراجعت ایدلمیدر :

1 — Les entretiens métaphysiques de Malebranche.
2 — Les essais de Théodicée de Leibniz.
3 — La théologie naturelle de Wolf.
4 — La lettre de Rousseau à Voltaire.

مسلک استحسانیه (pessimisme) یه مقابل اولارق برده استقباحیه (pessimisme) مذهبی واردر . السنهٔ ناسده بدبینی وپسیمیزم ، هرشیئی قارا‌ذق کورمك معناسنده استعمال ایدلکده ایسه‌ده بوکلمه لسان فلسفه‌ده اوپتیمیزمه مقابل اوله‌رق برمسلک فلسفی اشعار ایدر .

استقباحیه مسلکی ، قبول ایتدیکی اساسلردن، حیاتك نا قابل تداوی بر صورتده معلول اولدیغی نتیجه‌سنی چیقاریبور، کدارش وآلام حیاتك اصلاح وتعدیلی ایچون صرف ایدیلن هرتورلو مساعینك فنالغی ، شری وآلام واضطراباتی محافظه وبلکه تزیید ایتمکدن باشقه برشیئه یارامیه‌جغنی ادعا ایده‌رك شونتیجه‌یه واصل اولیور: مادامکه مصائب حیاتیه‌نك تعدیل وازاله‌سی ممکن دکلدر . او حالده انسانك وظیفهٔ اصلیه‌سی بشریتك انقراضنی تسهیله معطوف اولملیدر. بوغایه‌یه وصول ایچون پسیمیزم، انتحاری، تأهل ایتمه‌مکی، وازدواج علیهدارلغنی توصیه ایدییور . آلمان فیلسوفلرندن مشهور شوپنهاور (Schopenhauer) ، بومسلکك اك زیاده‌کوزه چارپان مروجلری میاننده کوستریله بیلیر .

شوپنهاور، مسلک فلسفیسنی، حرص وآرزو (La volonté) اساسی اوزرنه ابتنا ایلمشدر . شوپنهاور نظرنده انسان کائناتك برتمثالیدر . بوتون کائنات ، میل وآرزودن عبارتدر . فکر (La pensée) ایسه حیوانات عالیه‌ده تجلی ایدن برحادثه (accident) دن باشقه برشی دکلدر .

نوع بشرده اساس (le fond) حرص وآرزو اولدیغی کبی بوتون کائناتده ده اساس ینه حرص وآرزودن عبارتدر. کائنات، مؤثر آرزولردن، فعال حرصلردن مرکبدر . موجوداتك کافه‌سی ، غایه ومقصدلرینی تأمین ایده‌جك عضولره مالك آرزولر کبی تلقی اولنه بیلور . آرسلانك پنچه‌سی ، فیلك خرطومی ، حیوانات میاننده مدافعهٔ نفس نقطهٔ نظرندن اك زیاده سلاحسز اولان انسانك ده ذکاسی، موجود اولمق آرزوسنك یاشامق حرصنك مولودیدر. اعمی‌نك فوق‌العاده فراسته مالك اولمسی، قوهٔ شامه ولامسه‌سنك پك زیاده قوت وحساسیت کسب ایتمسی‌ده ینه موجود اولمق ویاشامق حرصندن نشأت ایدر. نباتات ساقلریله ضیایه ، جذرلریله رطوبته طوغری توجه ایتمکه جهد ایدرلر. برتخم ، تنبت ایتمك ، زمینه طوغری کوك ، سمایه متوجه دال صالیویرمك ایچون ، کاه کلنجه یره سقوط ایدر . حتی جماداتده کوردیکمز تمایلات مقدمه (tendance constante) بیله کور کورینه برآرزودن عبارتدر .

بزم ثقلت ، سیالیت ، عدم تنافذ ، الکتریقیت ، علاقهٔ کیمویه ناملری آلتنده یاد ایتدیکمز قوتلر، طبیعی آرزولردن ، غیر مدرك حرص ومیللردن باشقه بر شی دکللردر . بربرلرینه مغایر اولان بو مختلف آرزولر متمادیاً بکدیکرلریله چاریشه‌رق عالمی بر جدالگاه حالنه قویغقه‌درلر . عالمده هر شی ، هر موجود حال مجادله‌ده‌در . جهان باشدن باشه بر صحنهٔ وغا ، بر ملحمهٔ جنك وجدالدر . شو حالده آرزو ، حرص ، هر فنالغك ، هرشرك منشأیدر . آرزو وحرص بو صورتله فنالقلرك منبعی اولدیغندن کندیسی‌ده (شر) در . مسعود اولمق ایچون ، آرزوی ، حرصی اولدورمك ، موجود اولمق ویاشامق میلنی محو ایتمك لازمدر .

شوپنهاور ، یوقاری‌یه درج ایتدیکمز سلسلهٔ محاکماتندن (آرزو وحرصی اولدورمك) نتیجه‌سنی چیقاریبور . فقط ، بوتون آرزولرندن تجرد ، بوتون حرصلرینی محو ایتمش اولان بر انسان اولمش دیمك دکلیدر؟ ذاتاً شوپنهاورده بونی توصیه ایدییور. چونکه شوپنهاور نظرنده حیات بر اشکنجه‌دن عبارت اولدیغندن بو اشکنجه‌یه ختام ویرن موت ، انتحار بر سعادت کبی تلقی ایدلمك ایجاب ایدییور . شوپنهاوره کوره حیات ، شایان نفرتدر . عالم ، عوالم ممکنه‌نك اك فناسی اك زیاده شر ایله آلوده اولانیدر . یاشامق ، وار اولمق، آرزو ایتمك ، بونلر مشقت واضطراب ، آلام وفلاکت کبی معنالری ، آجیقلی وتورقونج بر حیاتی اشعار ایدر کله‌لردر .

شوپنهاورك حرمتکار فقط مستقل واطاعتسز بر شاکردی اولان نیچه (Nietzsche) ده استادینك (آرزو) اساسنی قبول ایتمش ایسه‌ده نتیجه‌ده شوپنهاوردن بوس‌بوتون آیرلمشدر . (نیچه) دیبورکه : ثروت ، بوتون کائنات (وار اولمق) آرزوسندن ، (موجود اولمق) حرصندن عبارتدر . فقط بو ، بویله اولنقله ، حرص وآرزولرمزله مجادله ایتمك ، اونلری محوه چالیشمق نه‌دن ایجاب ایتسون ؟ آرزو ایله مجادله دکل ؛ نه‌قدر اوزاغه کوتوریرسه کوتورسون ؛ اونی تعقیب ایتمك ایجاب ایدر . شبهه یوقکه آرزولرمز بزی دائما فلاکت واضطراباته سوروکلیور . فقط ، بومشقتلرده ، بو اضطرابلرده بر مستیٔ آلام واردرکه بوده بر نوع لذت اولدیغندن هر حالده بر ایلك ، بر (خیر) عد اولنه بیلیر . بو اضطرابلر ، (آرزو) دن و (موجود اولمق) فعالیتندن عبارت اولان طبیعتمزك بزی سوق ایتدیکی برغایه‌در. اوحالده طبیعتك ایجاباتنه توفیق حرکت ایتمك ، هم عقالیلق وهم سعادتدر . انسانك سعادت ودرایتی آرزو واراده‌یه منقاد بولنمسی‌در . (نیچه) نك بو غریب فلسفه‌سی بر بحران اخلاقی تولید ایتمش ، آرزویه منقاد اولمق فکری اخلاقی آلت اوست ایده‌جك غایه‌لره توجه ایلمشدر. کوریلیورکه کرك شوپنهاور وکرك نیچه عینی مبادیدن باشلادقلری حالده نتیجه‌ده بربرلرندن پك فرقلی غایه‌لره واصل اولمشلردر .

م . س

عقائد اسلامیه

ایکنجی مسئله — تعلیم :

دین ، آنجق تعلیم ایله الده ایدیلیر . صحابهٔ کرام دینی ، جناب پیغمبردن بوطریق ایله اوکرندکلری کبی جناب پیغمبرده «روح الامین» دن بو یولده تلقی ایله‌مشدر . بر وقتلر تعلیم قول ایله ، عمل ایله اولیوردی . فقط صوکره‌لری تعلیمده بر صنعت اولدی . صنعت ایسه عمرانك، مدنیتك ترقی ایتمسیله قوت بولدیغی کبی، انحطاطه یوز چویرمسیله‌ده دوچار ضعف اولور . بونك ایچوندرکه : بزده بر وقتدنبری عمران ومدنیتك کوندن کونه دوچار ضعف اولمسیله تعلیمده اوقدر ضعیفله‌دی، اودرجه فنا بر جریان آلدی که : اوتعلیم ایله دینی اکلامق ، احکام دینیه‌یی احاطه ایتمك بیله‌بك زیاده کوچلشدی ؛ عادتا متعذر اولدی .

هیچ شبهه یوقدرکه : دین اسلام دین فطرتدر ؛ احکامنی تعقل ، اونی احاطه وادراك ایتمك اعتباریله اسهل ادیاندر ؛ نفوس بشریه‌یه اك موافق ، اك یقین بر دیندر . ایشته جناب فخر کائنات افندمزك « بعثت بالحنیفیة السمحة لیلها کنهارها » بیورمسی‌ده بویله اولدیغنه اك بیوك بر شاهد بلیغدر . بو بابده فضله سوزه نه حاجت! عصر نبوتده بر اعرابی کلوب‌ده یالکز بر جلسه‌ده ، بر اوتورشده احکام دینیه‌سنی صاحب دین‌دن اوکرنوب کیتمزمی ایدی ؟

حال بوكه: بو كون بز؛ جامع الازهرده يكرمى سنه اوقودقدن صوكره رؤس – درس عاملق – امتحانى ايچون اورته‌يه آتيلان كيمسه‌لرك اكثريسنى عقائدده، فقهده، تفسيرده بى‌بهره اوله‌رق چيقدقلرينى كوربيورز. زواللیلر، جامع الازهرده يكرمى سنه – كويا دين درسى ايله – وقت كچيريورلرده ينه دينى اكلامادن چيقيورلر.

اكر تعليم، ازهرده‌كى اصوله حصر ايديليرسه مسلمانلر آره‌سنده نصل تعميم ايديله‌جك؛ بو تعليم ايله مسلمانلرك دينلرينى اكلامالرى نصل ممكن اوله‌جق؟

هر كون، برچوق كيمسه‌لرك دين اسلام ايله مشرف اولدقلرينى غزته‌لرده كوربيورز. شبهه يوق كه بونلرك اسلاميتى قبول ايتمه‌لرينك سببى دين اسلامك سهولتى، عقائد واحكامنى قولايجه تعقل ايتمه‌لريدر. بونده هم جرائد اوروپيه هم ده جرائد اسلاميه اتفاق ايديورلر.

بويله! برده شمدى دين اسلام صافيت اوليه‌سنى غائب ايتمشدر. چونكه احكام اسلاميه ملتده حادث اولان مسائل فنون ايله قاريشديرلدى؛ كتب اسلاميه دين‌دن اولميان شيلرله طولديرلدى. اكر كائناتك يكديكريله اتصال ومناسبتى آرتديغى شو زمانده، دين ايله اونك تابعلرى صافيت اوليه‌سنده بيلديكمز حال اوزره اولسه‌لردى نه خارقه‌لر ظهور ايتمزدى.

***

۳ – دينده بصيرت:

دين ايله متدين اولانلر دائماً دينده بصيرت اوزره اولمدقجه دين اونلرى بو قاريده سويله‌ديكمز ايكى غايه‌يه – سعادت دنيا، سعادت اخرى – ايريشديرمز. چونكه جناب حق پيغمبرينه خطاباً «قل هذه سبيلى ادعوا الى الله على بصيرة انا ومن اتبعنى» بيوريور. حال بوكه انسان عقائدينى دلائل ساطعه براهين قاطعه ايله – اباء واجداده تقليد ايله دكل – بلله‌يه‌رك آنك طوغريلغنى آنجق او براهينك ويرديكى قناعت ايله ايقان، احكام وآداب دينيه‌نك هم كنيدى مصلحتنه، هم ده ملتك كافهٔ مصالحنه موافق اولديغنى اذعان ايتمدكجه قطعياً دينده بصيرت اوزره بولنيور صايلماز. هم ده: «افمن شرح الله صدره للاسلام فهو على نور من ربه» نظم جليلى صادق اوله‌جق نسبتده اذعان وايقان ايتملى.

دينك عقائد واحكامنى بو صورتله بلله‌ينلر «فويل للقاسية قلوبهم من ذكر الله اولئك فى ضلال مبين» نص قرآنيسى ايله اشارت ايديلن ويل‌دن، عذاب‌دن يقانى قورتاره‌بيليرلر.

قوم وقبيله‌سنك، آباء واجدادينك اعتقاد ايتديكندن طولايى اعتقاد، اونلرك عمل ايتديكى كى عمل ايدن اهل تقليدك، «دين» ى بو درجه قطعى برهان ايله بيلمكدن نصيبى يوقدر؛ اونلر يالكز آباء واجداده، استاذ ومشايخه تابع اولدقلرى جهتله متين، غير متزلزل بر اعتقاده مالك دكللردر.

آنك ايچوندركه: جناب حق، اهل تقليدى قرآن كريمك پك چوق يرلرنده تعيب وتوبيخ ايله‌مشدر. احتمال كه؛ شو يولده بر اعتراض وارد خاطر اوله‌بيلير: سنك بو فكركه كوره هر فردك – ولوكه امى بيله اولسه – دينى، احكام اسلاميه‌سنى؛ دليل ايله، برهان ايله بيلمسى لازمدر. حال بوكه: بونى، يالكز علوم دينيه تحصيلى ايچون آيريلان كيمسه‌لر يابه‌بيليرلر؛ دينى سنك ديديكك وجه ايله بلله‌يه بيلمك اونلرك – هم ده پك آزلرينك – ايشيدر. بناءً عليه نصل اولورده سنك تعقيب ايتمك ايسته‌ديكك اصول تعليم ايله – صنايع وزراعتده برابر اولديغى حالده – ايقان و اذعان ايتمك نسبتنده دين اوكره‌نيلير؟

جواباً ديرم كه: علوم دينيه تحصيلى ايچون آيريلانلر، دينى اويله كتابلردن بلله‌مك ايسته‌يورلركه: او كتابلرى اكلامق، پك چوق علوم وفنونى؛ هم ده اساليب تعليمك غايت فنا اولمسى جهتيله اونلردن پك آز كيمسه‌لرك فهم واتقان ايده‌بيله‌جكى علوم وفنونى؛ بحق فهم و اذعان ايتمكه متوقفدر. بلكه بو زواللیلر؛ بو صورتله اوغراشيرلر ايكن ديكر طرفدن‌ده تفسير، حديث، اخلاق، علم النفس، علم الاجتماع كبى اهم علومى اهمال ايديورلر، علمك موجودات خارجيه‌يه تطبيقى براقيورلر. آوت، بن ده سزه تقرير ايده‌جكم عقائدى برهان منطقيه ايله اوقوده‌جق اولورسه‌م هيچ شبهه يوق كه: بوندن پك آز كيمسه استفاده ايده‌بيلير.

لكن، بن قياس اقترانى، قياس استثنائى، برهان تطبيق، خلف كبى شيلر ايله اوغراشميه‌جغم. بن، آرزو ايديورم كه: تقرير و بيان ايده‌جكم مسائلى هر ايشيده‌نك اكلايه‌جغى بر عباره ايله شرح، واونلرى عقول بشرك قبول ايده بيله‌جكى، قلوب انسانيه‌نك مطمئن اولاجغى دلائل واضحه ايله اثبات ايده‌يم؛ هم ده كتيره‌جكم دلائل اوقدر وضح، اونسبتده قطعى اولسون كه: اونلره اعتصام ايدوب طوتونانلر، دائما نور الهى اوزره بولنسونلر؛ كائنات اورادن رجوع ايتسه بيله ينه اونلر اورادن يوز چويرمسونلر.

ايشته، بصيرتسز بشقه‌سنك قوليله عمل ايتمكدن عبارت اولان تقليد مذموم‌دن قورتولمق ايچون بوقدرى كافيدر.

***

٤ – دينك قواعدى:

جناب حق، دينى؛ تصحيح عقائد، تهذيب اخلاق، اصلاح اعمال ايچون مشروع قيلمشدر. بناءً عليه علوم دينيه‌نك مقصدى، غايه‌سى اوچدر. بونلرك ايچندن علم عقائد مباحثنى ده علما اوچ قسمه آيرمشلردر.

(۱) جناب واجب الوجود حقنده اعتقاد ايدلمسى لازم اولان.

(۲) انبياى كرام، رسل عظام حقنده اعتقادى لازم اولان.

(۳) عالم غيب، يعنى ملائكه‌نك، شياطين وجنك، جنت وجهنمك... وجودى كبى بيلنمسى يالكز سمعه متوقف اولان اخبار دينيه حقنده تفصيلا اعتقادى لازم اولان.

صوكره جناب پيغمبرك خبر ويروب‌ده دين‌دن اولمسى بالضروره

معلوم اولان نمازك ، زكاتك ... وجوبی ؛ زنا ، خمر ، كبر ، حسدلرده حرام اولسی كبی كندیلرنده اختلاف اولمیان شیلرك هپسنه اعتقاد ایتمك واجبدر . بناءً علیه بو اشیای اعتقاد ایتمه‌ینلر مسلمان دكلدرلر . علمانك علم عقائدی بالكز بو اوچ قاعده اوزرینه قصر ایتمه‌لرینك اسبابی ، اعتقادی واجب اولان سائر شیلرك ـ كندیلرینه مخصوص اولان احكا بالتفصیل بیان ایدیلن ـ علومده بحث ایدیله‌جكندن ایچوندر . بونلرك هپسی انشا اه محلنده كله‌جكدر . والله الهادی الی سواء السبیل .

مترجمی

آقسكیلی احمد حمدی

تربیه و تعلیم

مدرسه‌لرك اصلاحی حقنده

اعتراف واشهادجیلره

سلطنت عثمانیه‌نك تاریخ تأسسندن اعتباراً مدرسه‌لرك حیات ملی وفكریمز اوزرنده نه قدر حاكم ونافذ بر موقع اشغال ایتمش اولدیغی انكار ایدیله‌میه‌جك حقایقدندر . دنیله‌بیلیركه : دولتك ازدیاد شوكتنه ، تعالئ سطوتنه رهبر اولان مترقی مدرسه‌لر اولدیغی كبی انقراض وفلاكتی انتاج ایدنده ینه متردی مدرسه‌لر اولمشدر .

محتشم قانونینك شانلی اردولری مجارستان اووه‌لرنده جولان ایدركن ، استانبول سورلری ایچنده بر ركنجینهٔ عرفان اولان دارالطب ، دارالحدیث و داها بیلمم هانكی مدرسه‌لردن طوغان موجات اثیریه ، علوم طبیّه ، ریاضیه ، حكمیه ، اصول فقه ، حدیث وتفسیر كبی او عصرك احتیاجات فكریه ومدنیه‌سنی تأمین ایده‌جك علوم عالیه وفنون متنوعه حزمه‌لرنی عراق بادیه‌لرینه ، آناطولی یایلرینه قدر نشر ایدییورلردی . محافل مدارس (ض) غوغالریله پایتختك حضور وآرامنی اخلال ایله اوغراشدیغی دورلر ایسه عثمانلیلرك آرقه‌لرنی آوروپایه ، یوزلرنی آسیایه چویردكلری عصر فلاكته مصادفدر .

مدارسك روح ملته اولان تأثیراتی پك كوزل تقدیر ایدن كوپریلیلر بر طرفدن بنیاد ملطنی ترصینه چالیشدقلری كبی دیكر طرفدنده سویهٔ فكریه‌یی یوكسلته‌جك كتب عالیه‌یی او مشهور كتبخانه‌یه طوپلایه‌رق انظار تتبعه عرض ایدییورلری .

مدرسه‌لر حقیقی بر دارالعرفان موقع ذیشرفنی محافظه ایتدكلری مدتجه مملكتك اعتلاسنه خادم صنوف متفكره‌یه منشأ اولمشلر ، بو عنوانه استحقاقی غائب ایتدكلری كوندن اعتباراً ده بنیاد موجودیتی صارصان مظلم دماغلرك تورمه‌سنه مخصوص بر عطالتكده دركه‌سنه سقوط ایتمشلردر .

بر وقتلر رجال علمیه آره‌سندن مقام وكالته ارتقا ایدن بر قاضیعسكر ، بر كوپریلی زاده ، دولتك اك درایتلی بر وزیری ، اك بویوك بر صدر اعظمی اولیوردی . فقط ینه بر وقتلر كلدی كه ظریف بر ذات طرفدن سویله‌نیلن (النار فاكهة الشتاء) جمله‌سنه جواباً « نه‌وه‌ت ، نه‌وه‌ت ، الك‌ایسی طرابلس شامده‌جیقار ! » یولنده مقابله ایده‌جك قاضیعسكرلر ، بو جمله‌یی ایشتدیكی زمان آیت ظنیله (صدق الله العظیم) ی باصدیران قاره جاهل شیخ الاسلاملر توره‌دی .

حقیقتی بلا تردد سویله‌مك لازم كلیرسه اعتراف ایتملیدركه : اوچ درت عصردنبری عثمانلی مسلمانلرنی ، حتی اقطار جهانه طاغیلمش بوتون ملت اسلامیه‌یی الیم سفالتلره ، فجیع انقراضلره سوروكله‌ین اشخاصدن برقسمی هیچ اوقومدقلری حالده مدرسه‌یه انتساب دعواسنده بولنمشلر ، كسوهٔ علمیه‌یه بورونه‌رك افكار ناسه جهالت وفلاكت تخملری نشر ایتمشلردر .

مدرسه عصام وعبدالغفور غوغالری ایچنده پویان وسرگردان ، عرب بچون (ها) دیدی‌ده (هم) دیمدی كبی بیهوده شیلرله دماغلری اولدیریركن ، كرسئ نصایحه صعود ایدن ، دیندن ، احكام عالیهٔ دینیه‌دن بیخبر بر طاقم توریدیلر (دنیا مؤمنه زنداندر دنیا ایچون چالیشمق نه لازم . مسلمانه بر خرقه بر لقمه كافی ! ..) یولنده تلقیناتله خلقه عطالت وسفالت میقروبلری زرق ایدركن ، آوروپا دارالفنونلری اعاظم علماء اسلامیه‌نك آثار علمیه ، حكمیه وفنیه‌لرنی ترجمه ، تدریس وتوسیع ایله اوغراشیور ، نوامیس فطرتی تتبع ایدییور ، علم وفنده ، صنعت وتجارتده ترقی یوللرنی آرییور ، كوستریور . خلاصه (وان لیس للانسان الاماسعی) فرمانینه هر معناسیله انقیاد ایدییوردی .

ممالك اسلامیه‌یه هجوم ایدن موسیونرلر ایسه محاكمه‌سز وجاهل ذهنلرده اسلامیتك تأمین سعادته خادم بر دین اولمدیغی حقنده قناعت تولید ایده‌بیلمك ایچون ؛ دلیل اوله‌رق ؛ اسلاملرك سفالتنی ، خرستیانلرك رفاه وسعادتنی ایلری سوریورلر وا كثریا موفقده اولیورلردی .

بو حالی كورن ، تعقیب ایدیلن یولده دوام ایدلدیكی تقدیرده بر كون كلوب قورقونچ بر اوچوروم سقوط ایدیله‌جكنی حس ایدن هر مسلمانك وجدان ایمانیسی ؛ شبهه یوق كه ؛ الیم خلجانلرله تیترر و هایقیرمقدن چكینمز ! بعض مزمن خسته‌لقلرك تداویسی زهرلی علاجلره احتیاج كوستردیكی كبی منورزنده دماغلرده اویانان میل فعالیت وانتباهی تشجیع وتقویه ایچونده بعضاً (زهرله‌ین) سوزلره لزوم واردر اعتقادنده‌یز ! .

*
* *

مدرسه‌لرك اصلاحی مسائل عمومیه‌دندر سوزنی اورتایه آتان مدرسین كرام حضراتیله هم فكر بولنیورز . بو قناعتی پرورده ایتدیكمز ایچوندركه (اعتراف واشهاد) مقاله‌سنی امضاله‌ین محترم سیالری سلاملامش وبو مسئله‌یه قاریشمشدق .

مدارسده قرون وسطی اصوللریله سوندیریلن بیكلرجه دماغلرك آتیسنی دوشونمه‌مك ، مملكته اك نافع بر عنصر متفكر اوله‌رق یتشمه‌لری ایجاب ایدن چالیشقان بر كتلهٔ معصومه‌نك عاطل قالمه‌سنه قارشی كوز قپامق ، اكتساب معرفت آرزوسیله مدارسك زیر

سقفنه قوشان بو وطن اولادلرینك هدر اولملرینی لاقیدانه تماشا ایتمك ممکنمیدر ؟ بویله بر لاقیدی الك بويوك بر جنایت وجدانیه اولمزمی ؟!

بز 'وقناعتده‌یزکه سقیم اصوللرله چارپیشه‌رق ، هرتورلو مانعه‌لره رغماً مجرد غیرت وفعالیت شخصیه‌لری سایه‌سنده ؛ بوکون ؛ علمیه‌صنفی آره‌سنده برر نجم امید کبی پارلایان اعتراف و اشهادجیلره منشأاولان مدرسه‌لر ، اصلاح ایدیلیر ، معقول اصوللر ، احتیاج عصره موافق علملرله تجهیز اولنورلرسه ؛ چالیشمقدن بیلمه‌ین طلبه ؛ آز زمان ظرفنده لیاقتلرینی کوستریرلر ومدرسه‌لرده حقیقی بردارالعرفان حالی آلیرلر .

طلبهٔ علوم آره‌سنده ــ هرصنفده اولدیغی کبی ــ مدارسی بارینه‌جق برمسکن عدایدن برقاچ کیمسه بولنسه‌بیله بزامینزکه ا کثریت‌عظیمه ، برزمانلر درودیوارندن حزمات عرفان انشعاع ایدن مدرسه‌لری حقیقی برمنبع فیض تلقی ایده‌رك بورالره آنجق اکتساب کمالات امل عالیسیله شتاب ایدیورلر .

مدارس‌ده تعقیب ایدیلن عقیم اصوللرله شیمدی‌یه قدر هدر ایدیلان زنکین دماغلره آجیه‌لم و متنبه اوله‌لم . چونکه لاقیدی‌ده دوام‌ایده‌رك بونلره کوندن‌کونه یکیلرینك انضمام ایتمه‌سنه میدان براقمق حقیقةً عفواولنمز برجنایت اولور . آرتق سقیم اصوللر براقیلمه‌لی ، مستعد تعالی آتشین ذکالرك سونمه‌سنه رضا کوسترلمه‌ملیدر !

دوشونملیدرکه تحصیل علم مقصدیله مدارسه قوشان کنجلرده بووطنك پك معصوم اوز اولادلریدر . بونلرك ترقی ویاتردیلرندن عموم ملت علاقه‌داردر . طلبهٔ علوم ایچون برشاهراه فیاض کشادی زمانی داها زیاده تأخر ایدمز . بوتون شدت وحرارتیله محسوس اولان بواحتیاج برآن اول تطمین ایدلملیدر .

بوغایهٔ مبجله‌یه وصول ایچون ، مدرس افندیلرك روحاً ، فعلاً برنیان مرصوص حالنده امنیهٔ مبجله‌یه متوجه اولملری کافیدر . الیوم ایکیوزی متجاوز اولان درسعادت مدرسلرینك اعتراف واشهادجیلرله هم فکر اولدقلری قناعتی‌صارصه‌جق اورته‌ده براماره یوقدر. درسعام افندیلر آره‌سنده مدارسك اصلاحنی آروز ایتمه‌یه‌جك ، شیمدی‌یه قدر تعقیب ایدیلن یوللرك سقامتنی آکلایه‌میه‌جق بعض ذواتك بولنه‌جغی احتمالنی درخاطر ایتمك بیله ـ ظنمزجه ـ پك حقسز بردوشونجه اولور .

کوریلیورکه مدرس افندیلر اصلاحات لزومنه قانع ، طلبه بواحتیاجله چیرپینمقده ، محیط اجتماعی مدارسك حال حاضرندن شدتله‌مشتکی ، مملکتك صنوف متفکره‌سی اصلاح آرزوسنی هروسیله‌دن استفاده ایده‌رك اظهاردن چکنمیور ! شوحالده مدرسه‌لر نیچون حالا اصلاح ایدلمیور وایدیله‌میور .

بوحاله‌قارشی ، بزده حلیم‌ثابت افندیله برابر شوسؤالی صورمقده حقلی دکلی‌یز ؟ : فکر تجدد وروح تشبثدن آزاده‌اولدقلری حالده امور علمیه‌نك اداره‌سنی درعهده ایدن ذوات عجبا کیملردن عبارتدر ؟

نیچون ونه کبی بر امله تبعاً مدارسك اصلاحنه بر مانعه تشکیل ایدیورلر ؟ بونلر اصلاحات اجراسنه اهل ایسه‌لر نیچون تشبث ایتمیورلر ، دکلسه‌لر نه فکره مبنی (ان تؤدوا الامانات الی اهلها) فرمانته امتثالاً موقعلرینی اهل اولانلره ترك‌ایده‌رك مسئولیت وجدانیه وعتاب ربانیه‌دن قورتلمق ایسته‌میورلر ؟ یوقسه بولزوم حالا حس وتقدیر ایدیله‌میورمی ؟

***

مدرسه‌لرك اصلاحی مسائل عمومیه‌دن اولمقله برابر وظیفهٔ اصلاح وتنسیقك منسوبین علمیه‌یه عائد اولدیغی آزادهٔ اشتباهدر .

برملت اردوسنك اصلاحی‌ده مسائل عمومیه‌دندر . فقط اردونك اصلاحی هیچ بر وقت بر مهندسه ، برطبیبه ، ویا بردین عالمنه تودیع ایدیله‌من . بو وظیفه‌یی ایفا ایده‌جکلر اردونك ارکان حربیه‌سیدر .

بر مملکتك عروق حیاتیه‌سی دیمك اولان یوللر وشمندوفرلرك انشاسی خصوصی‌ده ینه مسائل عمومیه‌دندر . فقط یاپیله‌جق یوللرك خریطه‌لرینی یاپمق وظیفه‌سی هیچ بر وقت برادیبه ویا برضابطه‌مأمورینه حواله‌اولنه‌من. بونی‌یاپه‌جق‌او ایشك اهلی اولان طرق ومعابر مهندسلرندن باشقه کیمسه دکلدر .

عمومه‌عائد اولان بر مسئله‌ده هر فرد ، اوایشك مملکتك سعادت وسلامتی تأمین ایده‌جك برطرزده یاپیلمه‌سنی ایسته‌مك صلاحیتنی حائزدر . وبوخصوصده پك حقلی اوله‌رق شکایت ایدر وباغیره بیلیر. فقط او ایشك یاپیلمسی اربابنه عائد بر وظیفه‌در .

مدارسك اصلاحنی ، پروغراملرك تنظیمنی ، درسلرك تنسیقنی ، ایجاب ایدن کتابلرك انتخاب وتألیفنی بر مهندس ، برطبیب ، بر آووقات ، برمحرر ، برادیب حتی برقهوه‌جی ، برحمال ایسته‌یه‌بیلیر وایسته‌مك حقیدر فقط ، مدارسده اوقونه‌جق علم کلام درسنك اصلاحنی برمهندسدن ، حدیث کتابنك انتخابنی برطبیبدن ، تفسیر یازیلمه‌سنی برادیبدن ، درس پروغراملرینك ترتیبنی‌ده برمعماردن بکله‌مك پك تحف اولمزمی ؟

برملتی تشکیل ایدن هرفرد (کندی‌مسلکنك سلامتندن مسئول اولدیغی قدر تأثیرات متقابله ضرورتندن طولایی باشقه صنفلرك سعادتندن‌ده مسئول) اولدیغی‌ایچوندرکه عمومه عائد اولان خصوصاتده هرکس او ایشك أیی اولمسنی ، أیی یاپیلمه‌سنی ایستر وبو مقصدله باغیرر ، چاغیر. فقط او ایشی یاپمق ، او ایشله مشغول اولانلره عائد اولدیغی‌ده هیچ برزمان اونوتمز !

عمومی ایشلرده هرکسك یاپه‌جغی شیء ، غایهٔ کمالی کوزه‌ته‌رك بو یولده ایلری کیدلمسنی مصراً طلب ایتمك ، هیئت اجتماعیه آره‌سنده او ایشك ایفاسنی درعهده ایتمش اولانلره معناً ومادةً معاونت لازمه‌ده بولنمقدن اجتناب ایتمه‌مکدر .

فقط ، ینه تکرار ایده‌لم‌که ؛ ایشی کوره‌جك صلاحیتدار اللردر. ملت، مدارس علمیه‌ایچون آزچوق مهم برتخصیصات ویرمك‌صورتیله معاونت مادیه‌ده‌بولنیور . هرصنف منسوبینی‌ده مدرسه‌لرك اصلاحی

آرزوینی اظهار صورتیله معاونت معنویه تجلیاتنی کوستریبور. شو حالده بر آن اول تشبثات اصلاحیه‌یه مباشرت‌ده ، صلاحیتدار باشلرك الکمبرم والك مقدس وظائفی تشکیل ایتمزمی ؟

هر نورلو صلاحیتك فکر تجدد وروح تشبثدن آزاده عهده‌لره تفویض ایدلمسی یوزندن اللری باغلنه‌رق بسله‌مکده اولدقلری آمال ترقی و اصلاحك دوچار عقامت ایدلدیکندن مشتکی اولان مدرسین کرام ، نه یاپملی اونلر یاپمیور ویاپمق ایسته‌ینلری‌ده دیکله‌میورلر دیمکله کندیلرینی تماماً قورتارمش اولورلرمی ؟

اصلاح مدارس یولنده حالا متین واساسلی برخطوه آتیله‌مه‌مسندن متولد مسئولیت ، صلاحیتدار مقاماته عائد اولمقله برابر بوندن مدرس افندیلره‌ده برحصه دوشمیورمی ؟

بز اولکی ادعامزده اصرار ایدرك دییورزکه : مدرس افندیلر کندی حصه‌لرینه اصابت ایدن مسئولیتدن قورتیلمق ایچون متحداً بر پروغرام تنظیم ایدرك درسلری تنسیق ، کتابلری انتخاب وکیفیتی اسباب موجبه‌لی بر لایحهٔ مفصله ایله مقام عائدینه عرض ومطبوعات واسطه‌سیله‌ده ملتی تشبثلرندن خبردار ایدرلرسه آنجق اووقت تبرهٔ ذمت ایتمش ومسؤلیتدن قورتلمش اولورلر .

مدرس افندیلر طرفندن فکر تجدد وروح تشبثده محروم اولدقلری ادعا اولنان مقامات‌ده بالمقابله (بز تجدد وترقی طرافداری‌یز و بو خصوصده بر شیلر یاپمق ایچون خیلی اوغراشدق . فقط درسعام افندیلر بزه یار اولمیورلر ، اصلاحات نامنه یاپیلان شیلرك تطبیقنه چالیشمیورلر) طرزنده مدافعاتله کندیلرینه عطف ایدیلن مسئولیتدن تبری ایتمك ایسترلرسه نه دینیله‌جك ! و بونلری الزام ایچون نه کبی دلائله استناد ایدیله‌بیله‌جك ؟ باخصوص که مدرسلردن بر قسمنك اصلاحاته طرفدار اولمدقلری روایتی‌ده تأیید ایدیلیور . حتی اصلاح مدارس تشبثاتنك عقیم قالمه‌سنه سبب ده قرون وسطی اصوللری آره‌سنده یووارلانمقدن ذوقیاب اولان بوکبی آدملر اولدیغی سویله‌نیور !

فقط ، بز مدرسین کرام آره‌سنده بوعیارده انسانلر بولنه‌جغنه ایناغمق ایسته‌مدیکمزدن فلاکت عمومیه‌دن ، هر فرده موقع اجتماعیسی نسبتنده بر حصهٔ مسئولیت ترتیب ایده‌جکی حقنده‌کی قناعتمزه علاوةً دیرزکه : مادامکه ایکیوزی متجاوز اولان معاصر درسعام افندیلر ؛ هیچ بری کیری قالمقسزین ؛ مدارس‌ده بر انقلاب علمی حصولنه طرفدار بولنیورلر و اوقویوب اوقوتدقلری علملرك هیچ برثمره ویره‌مدیکنی اعتراف ایده‌جك قدر نجابت فکریه کوستریبورلر. شو حالده ال برلکیله بوغایه‌نك تأمیننه نچون صرف مساعی ایدلمیور ؟

مدرسین کرام پیامبری بر عزم ایله اصلاح مدارس آرزوسنی اظهار ایدرلرسه هر صنفه منسوب طبقهٔ منوره اربابنك کندیلرینه ظهیر اوله‌جقلری شبهه‌سزدر . درسعام افندیلر بو آغیر وظیفه‌دن کندی حصه‌لرینه اصابت ایدن قسمنی ایفایه همت ایدرلر وینه مقام عائدی بر اثر حیات کوسترمیه‌رك لاقیدیٔ سابقنده دوام ایدرسه بالطبع او مقامك آزیجی مسئولیتی قاتمرله‌شیر .

امین اولملیدرکه ؛ نه قدر متین اولورسه اولورسون ؛ تیتره‌میه‌رك ، صارصلمیه‌رق بوقدر آغیر مسئولیتی یوکلنمك جسارتی هیچ بر مقامده بولنه‌مز . نیر حقیقت ، الك کثیف سحابهٔ ظلمانی‌یی بیله طاغیتیر ، سیلابهٔ افکار قارشوسنده کهنه بنیادلر مقاومت کوستره‌مز ، ایر کچ بر کون ییقیلیر کیدر .

م . شمس‌الدین

فقه وفتاوی

محاوره :

برمحقق ایله مقلد آره‌سنده

٧

وحدت اسلامیه واجتهاد

کچن محاوره‌ده کنج محقق طرفندن سرد ایدیلن کلاملر اختیار واعظی مراقه طالدیرمش ایدی . چونکه : اختیار ، بحثك بوقدر طاغیله‌رق خاطر وخیاله کلمه‌ین مباحثه یول آچه‌جغنی ظن ایتمه‌یوردی. آنك ایچون یالکز بر کون اورته‌دن غائب اولوب او بر کون ظرفنده - اولکی محاوره‌ده مقدماتنی استدلال مقامنده - کنج محقق طرفندن سرد ایدیلن آیات واحادیثه مراجعت ایدرك همان ایکنجی کونك اقشامی ینه محاوره‌یه عودت ایله‌دی . فقط بودفعه اختیار واعظك پك حدتلی اولدیغی یوزنده مشاهده ایدیلن اثر غضبدن اکلاشیلیوردی ؛ بونك اوزرینه سوزه شو صورتله باشلادی :

مقلد : — آرتق بودفعه یاقه‌یی اله ویره‌جکسك؛ زیرا « اسلاملر آره‌سنده تحدث ایدن مذهب اختلافلری ملت اسلامیه‌نك سبب ضعفی اولمشدر . » بولنده‌کی رأیکی ابطال ایده‌جك دلائله دسترس اولدم که اوده شودر : اسلاملر آره‌سنده مذاهب مختلفه‌نك حکمفرما اولدیغی زمانلر ملت اسلامیه‌نك تام معناسنه کنج اولدیغی بر زمانه ، الك قوتلی اولدیغی عصرلره تصادف ایدییوردی؛ اسلاملر اوزمان دها قوتلی ایدیلر. دیمك که اسلاملرك مذاهب مختلفه‌یه آیرلمالری اونلرك دوچار ضعف اولمالرینه سبب اولمایور . بر ده اوروپا ملتلری دین ، مذهب اعتباریله مختلف، متفرق اولدقلری حالده بوکون اونلری الك قوتلی بر ملت اوله‌رق کوریبورز. شمدی شو دلیللر ایله سنك رأیك باطل اولنجه بالطبع اونك نتیجه‌سی اولان - کندی رأیکه کوره - وحدت فی الدین ، توحید مذاهب فکری‌ده باطل اولور کیدر. اویله اولنجه بزم کرك بو مسئله - توحید مذاهب - حقنده ، کرك بونك توابعندن اولوب‌ده تطویله، قال وقیله مؤدی اولان باب اجتهادی آچمق مسئله‌سنه دائر تدقیقاته کیریشمه‌مز فائده‌سز برشی اولارق قالیور . کچن مجلسده اثبات مدعی ایچون ذکر ایتمش اولدیغك آیات کریمه واحادیث شریفه‌یه‌ده مراجعت ایتدم ؛ ادعا ایتمکده اولدیغك فکری اثبات ایچون اونلرده کافی دکلدر . چونکه اونلرده ؛ سنك مرادینه دلالت ایتملری خصوصنده

نزاعه يول آچه‌جق؛ وجوه عديده ظهور ايتدی. صوكره‌دن خاطرمه بر طاقم شيلر كلدی كه او آيتلر ايله حديثلر مدعاكی اثبات ايتميورلر. هايدی بقالم! شمدی بوكاده جواب ويرمك، بو اعتراض قاپوسنی‌ده قپامق الكدن كله‌جكمی؟

محقق: — ذاتاً مرضك عادتندندر، كه دائما صحت زمانلرنده عارض اولور. نه‌قدر مرض واردر كه: اونك تخملری دها كنجلك زماننده ايكن طوغار. لكن قوهٔ مزاجيه‌نك اوكا غالب كله‌رك بر زمانه قدر اونی دفع وتنكيل ايتمسی اومرضك نشوونما بوله‌رق ميدانه چيقمسنه مانع اولور؛ فقط، بالآخره باشقه برطورده او مرض؛ يا بالذات كنديسی، ياخود باشقه برمرضك تخملری ايله برلشه‌رك قوهٔ مزاجيه‌يه غالب كلير، يابه‌جغی تخريباتی ياپار. بو قاعده علماء طبه كوره اشخاصده، علماء اجتماعيونه كوره‌ده ملتلرده مشاهده اولنمقده‌در. اكر ايستر ايسه‌ك بو بابده دها زياده تفصيلاته آماده‌يم. سن تاريخه مطلع اولسه‌يدك بوقدرله اكتفا ايدرك بنی فضله سوزه مجبور ايتمزدك. زيرا، تاتارلرك قيامنك — كه شوكت اسلاميه‌يی تزلزله اوغراتان اك شدتلی صدمه بودر — باشليجه سببی شافعيلر ايله حنفيلرك تعصبندن بشقه برشی دكلدر.

اوروپاليلرك ديناً، مذهباً مختلف اولدقلری حالده قوتجه هركسك فوقنده اولملرينه كلنجه: اونلر، دينده مذهبده اختلاف وتفرقه‌يه دوشمك يوزندن حاصل اولان ضعف واضمحلالدن نصيبلرينی دها اول — دينك سياست اوزرنده اجرای تحكم ايله‌ديكی زمانلر — آلديلر. فقط اونلر دين، مذهب اختلافی يوزندن دوچار اولدقلری بوضعفك علاجنی‌ده دين ايله سياستی آييرمق صورتيله ترتيب ايتدكلرندن اليوم كرك سياستلرنده، كرك احكام سائره‌ده دين، برماهيتی حائز دكلدر؛ اونلرجه ارباب دين شرقده، آفريقاده مستعمره‌لر قزانمغه بر آلتدن بشقه برشی دكلدر. كورميورميسك؟ اوروپا رجال سياسيه‌سی، دائما رجال دينی پاپاسلری مملكت خارجنه طرد واخراج ايديورلر. صوك زمانلرده اسپانيا، فرانسه وسائر مملكتلرده پاپاسلره ياپيلان شيلری غزته‌لرده اوقومادكمی؟

پك اعلا! شمدی بو بابده حكومات اسلاميه‌نك‌ده تماما اوروپاليلرك اثرينه اقتفا ايتمه‌لری سنك نظرنده ايی برشيمیدر؟ لكن شوراسی محققدر كه: سزك كبی رجال دين؛ سنن شريعتك سنن طبيعت اوزرينه سيرينی، اونلرك دائما يانه يورومه‌لرينی تأمين ايده‌جك درجه‌ده بر اصلاح دينی‌يه مبادرت ايتمه‌دكجه — ولوكه بر زمان صوكره اولسون — هر حالده حكومات اسلاميه‌ده دين ايله سياستی آييرمغه مجبور اولاجقدر. چونكه جناب حق قوانين طبيعيه‌يی مجبوری القبول اوله‌رق اقامه ايتدی؛ قوانين شرعيه‌نك اقامه‌سنی‌ده كندی اختيارمزه براقدی. بناءً عليه كندی اختيارمزله شوايكی سننك — سنن طبيعت، سنن شريعت — بينی توفيق ايتمه‌ديكمز تقديرده اضطراری اولان قالير، اختياری اولان كيدر «فاقم وجهك للدين حنيفاً فطرة الله التی فطر الناس عليها لاتبديل لخلق الله ذلك الدين القيم ولكن اكثر الناس لايعلمون. منيبين اليه واتقوه و أقيموا الصلاة ولاتكونوا من المشركين، من الذين فرقوا دينهم وكانوا شيعا كل حزب بما لديهم فرحون»

ايشته بزم سزدن ايسته‌مش اولديغمز اصلاح دينينك اك مهم اركانی شو آيت كريمه‌ده بيان ايدلمكده‌در. لكن محاوره‌ده سويلمش اولديغم مقدمه‌لر حقنده مناقشه ايتمك ايچون — او مجلسدن قالقدقدن صوكره — سنك خاطريكه نصل بر طاقم وجهلر كلدی ايسه بنم‌ده عقلمه دها بعض مسائل ومقدمه‌لر كلدی؛ اكر مساعده ايدرسه‌كز سكا اونلری ده عرض ايده‌يم.

مقلد: — آرتيق، شمدی‌يه قدر سرد ايتمش اولديغك مقدمه، اونلرك هربريسی حقنده ايلری كری جريان ايدن مناقشه‌لر جداً صبری توكتدی. بن هرشيدن اول سنك مقصديكه واقف اولمق آرزو ايديورم. بناءً عليه بكا اولا مقصديكی سويله‌ده عرض ايتمك ايسته‌ديكك مسائل ومقدمات سائره ايچون‌ده مناسبت بكله! اونلری‌ده مناسبت دوشدكجه سويله!

محقق: — افندم، شمدی بز مناظره ايديورز. هرشی بر اصول تحتنده اولديغی كبی مناظره‌نك‌ده براصولی واردر كه اوكا رعايته مجبورز. علم مناظره علماسی ديورلر كه: اثنای مناظره‌ده سرد ايده‌جكی دليلك مقدمه‌لرينی ترك ايتمك اصل بحثك داغيلمه‌سنی، تعقيب اولنان غايه‌دن بشقه برجريان آلمسنی استلزام ايدر. حتی بو اونلرجه مصطلح بيله اولمشدر، كه پك طبيعی برشيدر. بناءً عليه بكن مجلسده خاطريمه كله‌ين وفقط سويلنمسی هر حالده لازم اولان ايكی مقدمه دها واركه بونلری‌ده ذكر ايتمه‌يه مساعده ايتمه‌كزی آرزو ايديورم. ايشته مقدمه‌لر بروجه آتيدر: شبهه يوق كه: «شارع» احكام دينيه‌يی بيان ايدركن فلسفه وعلمای نظرك مسلكنه سلوك ايتمدی. اونلر كندی علملرنده‌كی مسائل ايچون افرادنی جامع اغيارينی مانع برطاقم حدود وضع ايتديلر. فقط «شارع» بويله ياپمادی؛ او، احكام عمليه‌يی عملا بيان ايتديكی كبی، قولا بيان ايتديكی احكامی‌ده مخاطبلرينك اكلامسنه، عرف وعادتلرينه ترك ايتدی. «الحلال بين والحرام بين» بيورمسی‌ده بونك بردليليدر. صوكره — حال سفرده استقبال قبله كبی — كنديسيله عمل اولنمق رأی واجتهاده محتاج اولان مسائلی‌ده مخاطبينك رأی واجتهادينه براقدی. ايشته صحابهٔ كرام، تابعين عظام حضراتی دائما بو يولی تعقيب ايدوب كلمشلردی. بالآخره مذاهب مختلفه حدوث ايدنجه مجتهدينك بعضی برقسم احكام حقنده شارع طرفندن سويلنن شيلری على الاطلاق قبول ايدرك ديكر بعض احكام ايچون حدود وتعريفات منطقيه وضع ايتديلر. هم بو تعريف وتحديد؛ مذهب خصوصنده وقوع بولان خلافك اك بيوك سببلرندن ايدی؛ لكن ينه ائمهٔ كرام حضراتندن هيچ بريسی وضع ايتمش اولديغی حدود وتعريفی قبول ايتمه‌لری ايچون انسانلری الزام ايتمه‌دكلری كبی، كنديلرينه مخالفت ايدنلرك خطا ايتدكلرينی‌ده حكم ايتميورلردی. چونكه ائمهٔ كرام حضراتی بيلور-

لردی‌که : شارع ، اوامری انسانلرك اکلاملرینه تفویض ایدرك بوخصوصده پك‌زیاده توسیع ایتمشدی .

برده شارع احکام‌دینیه‌یی بیان‌ایتمك حصوصنده فلاسفه‌نك مسلك تحدیدینه سلوك ایتمش اولسه‌یدی انسانلری حرج ومشقت ایچنده براقیردی. دینك ، دین‌فطری، دین‌عمومی‌اولمسی، امی‌برملتك ایچنده ظهورایتمسی ، شریعتك « حنیفیة‌السمحة » ایله توصیف اولنمسی‌صحیح اولمازدی . بلکه اوزمان اونك دینی فلسفهٔ نظریه اهلندن برطائفه‌یه مخصوص بردین اولوردی .

دینك شمدیکی شکل حاضری ایسه صدر اولدن صوکره کلن علمانك اورته‌یه قویدیغی برشی‌در ؛ او زمانه کلنجه‌یه قدر دین ، حال بساطتنی ، صفوت اولیه‌سنی محافظه ایدوب کلدیکی حالده اوندن صوکره ایش باشقالاشدی . توحید آلهی‌یه دائر ادارهٔ کلام ایدرکن « کم‌متصل، کم منفصل ، جوهر، عرض ، دور وتسلسل » کبی‌برچوق شیلری ؛ احکام سائره‌دن بحث ایدرکن‌ده افرادینی جامع ، اغیارینی مانع برطاقم حدود وتعریفات ذکر ایدییورلردی . بوصورتله تقسیماتی چوغالته‌رق وقوع بولمق احتمالی اولمیان برطاقم اقسام فرضیه ایجاد ، بلکه محال اولان شیلری بیله ذکر ایدییورلردی .

دینك ، صفوت‌اولیه‌سنی نه قدر غائب ایتدیکنی اکلامق ایچون علمای حنفیه‌نك بعضلری طرفندن سویلنن شو سوزلر کافیدر : « برکیمسه‌مذهب‌حنفی‌یه‌منسوب‌برفقیه‌اولمق‌ایچون‌الك‌اشاغی‌دن‌یکرمی‌سنه یالکز فقه اوقوماسی لازمدر » حال‌بوکه سنك‌ده بیلدیکك وجه ایله اساساً مدت تشریع بیله بوقدر بر مدت‌دن عبارتدر ؛ دینك تکمیلی ؛ عقائده ، اخلاقه ، آدابه ، سیاسته ، اداریه ، احکامه ، تعلق ایدن ارکان و قواعدك هیئت مجموعه‌سی یکرمی سنه ظرفنده نازل‌اولوب بیتمشدی . بناءً علیه بو کون‌فقه‌نامی ویردکلری احکام ظاهره‌یی بیان ایتمك ایچون بو یکرمی سنه مدتك هپسی دکل، اونده بری بیله صرف ایدلمه‌مشدر .

جناب پیغمبرك ، اعمال شخصیه‌لرینه تعلق ایدن خصوصات حقنده وارداولان نصوصك‌اطلاقنی اکلامقده اختلاف‌ایدن کیمسه‌لره اجازت ویرمسی ، هربریسنی اکلادیغی کبی براقمسی‌بو قاعده‌نك ثبوتنه بر شاهد بلیغ‌در . باقیکز ! طارقدن نقلاً امام نسائی شویله روایت ایدییور : « بر رجل جنب اولمشدی ؛ بونك اوزرینه نماز قیلمادی. بالآخره جناب پیغمبر (ص . ع) کلدیکی کبی بونی سویله‌دی ؛ پیغمبر (ص . ع) ده « أبی یاپدك » بویوردی . دها صوکره دیکر بریسی‌ده جنب‌اولمش ؛ فقط او ، تیمم ایدرك‌نمازینی‌ادا ایتدی . پیغمبر(ص . ع) کلدیکی زمان بوده یاپدیغی شیئك طوغری اولوب اولمادیغنی صوردی ؛ جناب فخر کائنات افندمز بوکاده « أبی یاپدك » جوابنی‌ویردی .

امام‌بخارینك روایتنه کوره عمران بن‌حصین،جماعتدن آیریلوب‌ده نماز قیلمیان برکیمسه‌یه قارشی : « یافلان! نیچون نماز قیلمیورسك ؟ » دیمش؛ اوده جواباً « جنب اولدم ، بونکله برابر صوده یوق » دینجه جنابندن قورتولمق ایچون‌طوپراق‌کافیدر» جوابنی ویرمشدر. عمروبن العاص‌ده « ولاتلقوا بأیدیکم الی‌التهلکة » نظم جلیلی ایله استدلال ایدرك جنب اولان کیمسه نفسی اوزرینه صغوقدن قورقدیغی وقت تیمم ایتمك جائزدر دیه اذن ویرمشدر .

حال‌بوکه : عمر ، ابن عمر، ابن مسعوددن روایت اولندیغنه کوره جنب اولان کیمسه تیمم ایده‌مزدی . چونکه بو ذوات کرام ؛ « اولا مستم‌النساء » نظم جلیلندن ال ایله یاپیشمق معناسنی آکلایورلردی . صحابه ، تابعین ، مجتهدین (رضوان الله علیهم اجمعین) حضراتندن بو خصوصده وارد اولان آثار پك چوقدر .

امام مالك قان آلندیغی زمان آبدستك عدم لزومنی اجتهاد ایله‌دیکی جهتله هارون رشیده بویولده فتوی ویرمشدی. بونك اوزرینه برکون هارون رشید حضرتلری قان آلدیردقدن صوکره تکرار آبدست آلمیه‌رق نمازه طورمش، امام یوسف‌ده بونك آرقه‌سنده نمازقیلمشدی. فقط ، بالآخره امام‌یوسف‌بوندن‌خبردار ایلدیکی حالده نمازی‌اعاده‌یه لزوم کورمه‌مشدی . ینه برکون‌ابویوسف‌حضرتلری‌حمامه‌کیدوب غسل ایدر ، بعده جمعه نمازینی قیلار ؛ جمعه‌نمازینی بعدالادا ، غسل ایتدیکی حمامك قزغاننده برفاره اولوسی اولدیغی خبر ویرلرسه‌ده ابو یوسف « اهل مدینه‌دن اولان اخوانمزك قولیله عمل ایتمش اولورز » دیه‌رك اعادهٔ غسله لزوم کورمه‌مشدی . چونکه اهل‌مدینه‌نك اجتهادینه کوره « قلتین » ، بالغ اولان صو نجس صاییلمازدی .

فقهای‌متأخرین‌ده بونلری « بعدالوقوع تقلید جائزدر » صورتنده انتزاع ایتدکلری قاعده‌لرینه ارجاع ایدییورلر . بو فقهادن برقسمی‌ده بونلری ـ ولوکه برساعت اولسون ـ تغیر اجتهاد ایله تأویل‌ایدییورلر. « امامك‌رأینه‌می، یوقسه مأمومك رأینه‌می» اعتباراولنه‌جغنده فقهانك اختلاف ایتمسی‌ده بو قبیلدندر . سن بونلری تفصیلاً بیلیورسك ؛ بناءً علیه‌بوبابده اطالهٔ کلامه حاجت‌یوقدر . [مابعدی کله‌جك هفته]

أدبيات

شهید أدرنه

أی ادرنه !
اهل اسلامه بریوره‌کدك سن ،
ناصل اولدك‌ده طوردك ایرکندن ؟
طوغرولق حایقیران مناره‌لرك
یاناصل شیمدی کذبه بوین اکسین ؟ !
قبه‌لردن طوغان کونش ، توحید ،
بی حساب اختران وعدو وعید ؛
سونوویرمشمی بغتةً ایواه
کورمه یاربی ، صاقلا ای الله !

* * *

ظلم ، ظلام ایله یکدست اولوب ادرنه‌مزه
آتیلدی . بر آووج آرسلانده نور وناره قرین
اولان یوره‌کلرینك صولت شهیده‌سنه
طایاندی .. بیضهٔ اسلامی ایلدی تطمین !

سنك أدرنه‌لی روحکده ای شهید سعید
طوغان ضیای مقدس ، بنم منارمدر .
سنك منابع خونکده قایناپان توحید
منازل ابدیتده چشمه سارمدر !

اولوم ، جلال عقیده‌کله سرنکون اولدی ؛
حیاته قوش ابدی طورما ای معظم روح ،
نه وارسه حائل اولان وصله هپ زبون اولدی
شهیدی عرش بریننده بکله یورسبوح !

*
* *

بایقوشلرك النده قالان ای کوزل یووام !
عمق دلمده ایکله‌یور آواز انتقام !
عالمه هم حیات اولاجق کینلرم بنم
بن مؤمنم ، جهانه مذلتله کلمدم !

بر کون ادرنه ، سن قوغاجقسك‌ده چانلری ،
اللهدن ایسته‌یوب بولاجقسك اذانلری !
اللهه « اك بویوك » دینك اك بویوك سوزی :
« بیل ای ادرنه ! مسلمانك سنده‌در کوزی ! »

کونلرله ، هفته‌لرله ، عصرلرله چارپیشان
جانلر یتشدیرر بیابرم مسلمانده قان !

أی رب مستعان !
اهل اسلامده یوقمی برایمان ؟
— یوقسه .. هرشیٔ ، دیمك صریح وعیان . —
وارسه ای رب قادر ومنان !
مسلمانلر ، نه‌دن حقیر جهان ؟ ! ..

عبداللطیف نوزاد

منثوره :

صوك باقیشی

کیده‌جکلر ؛ آنالرینك ، بابالرینك مزارینی براقه‌جقلر ؛ أولرینی ، تارلالرینی ترك ایده‌جکلر ؛ اناطولینك مشفق آغوشنه صیغینه‌جقلرایدی . اوزاقدن مجروحلرك ابکلیتیسنی آکدیران طوب سسلری اونلره اخطار ایدییور ، حایقیریبوردی : کیدکز ... کیدکز ...

جیجکلری قان‌قوقوسی ویرن بدبخت روم‌ایلی ، جوجقلرندن ابدیاً آیریلیور . آرتق بو اولکه‌ده مسلمان یشایه‌میه‌جق . اسلاملرك اولومدن بشقه بر حق یوق ! . خرستیان جنوارلری مسلمانلری آچ قورد کبی پارچالیور ؛ قادین ، جوجق ، اختیار .. هپسی کسیلیور ؛ صلیب صوصامش ، قان ایچمك ایسته‌یوردی . کویدن آیرلدقلری زمان میدان سیاسته کوتوریلان اولومه محکوم کیمسه‌لر کبی متوکل ، صامت کیدییورلر ایدی . یورد آیریلیغی اویله بر آجیدرکه اونی کوز یاشلری سیلمز ، زمان اونوتدیرمز . استقبال ، کیم بیلیر بو طالعسزلرك باشنه دها نه‌لر کتیره‌جکدی ؟ .. تأثر وهیجان ایچنده یورودیلر . سرسم ، درمانسز بر حالده یوقوشی چیقوب تپه‌یه‌واردقلری زمان ، مؤبداً آیرلدقلری ، بر دها کوره‌میه‌جکلری کویه صوك دفعه اوله‌رق باقدیلر .

بو اقشام غروب پك لطیف ایدی . طوب‌صدالرینك کلدیکی برده‌صانکه دوکیلان قانلرك قیرمزیلغی عکس ایتمش کبی ، سما قیب قیزیل بر رنك‌باغلامش کونشی ، بو قان دریاسی ایچنده یوارلاق ، آتشین بر کولله کبی آغیر آغیر اینیور . یوواسنه چکیلیوردی ..

حزین بر سکوت ... قوشلر صوصمش ... بو سسزلك ایچنده کویك خراب أولری ، یالکز قالمش اولان زواللی جامع ، یابراقلری صارارمش‌خسته آغاجلر ... بونلرك هپسی بوینی بوکمش یتیم بر قیز کبی نه قادار محزون دوریبوردی ! ایچنده بویودکلری أولر ، اوتلری بسله‌ین تارلالر ، نماز قیلدقلری جامع ، هله مزارلقده اولولرك کفنلرینه صارینوب آیاغه قالقمسنه بکزه‌ین بیاض مزار طاشلری ، فاتحه ایسته‌ین اولولر .. بوتون بونلر دشمن آیاقلری آلتنده چیکننه‌جکدی . بو کوزل تارلالر ، زمینه فرش اولنمش یشیل بر قدیفه‌یه بکزه‌ین قیمتلی وادی ، کویك کنارندن کومش بر یول کبی اووه‌یه دوغری اوزایوب کیدن دره ، اوزاقده‌کی لاجورد داغلر ، سوگلی تپه‌لر .. هیچ بو مبارك یورد براقیلیرمیدی ؟ .. یارین دشمن ، کویی آلدیغی زمان هر شی یاقیله‌جق ، ییقیله‌جق ؛ أو ، جامع .. هپسی محواوله‌جق ، بیته‌جکدی . نه آجی فلاکت ! ..

کونش غروب ایتمش ، اسمر بر سیس وادی‌یه ، داغلره یاییله‌رق بر یوزینه سیاه بر پچه اورتمشیدی . صانکه طبیعت بو کوزل طوپراغی اونلرك کوزلرندن بیله اسیرکه‌یوردی . حس غربتله مغموم ، متأثر ، آناسندن آیرلمش اوکسوز جوجقلر کبی کوز یاشلری دوکه‌رك ، اقشامك سیسلری ایچنده طالعك سوروکلدیکی مجهول افقلره دوغری یوله قویولدقلری زمان ، کویك مزارلغندن بر بایقوش‌حزین ماتملر صداسیله آرقه‌لرندن آجی‌آجی حایقیریبور ، آغلایور ، اونلرك کدرلرینه ، ماتملرینه اشتراك ایدییور ایدی ...

م . ر .

مقالات

سیاسته متعلق آثار اسلامیه

مابعد

۶۹ـ کتاب‌السلطان من کتاب‌عیون‌الاخبار . (عربجه) مؤلفی : ابن قتیبه . مصرده مطبوعدر .

۷۰ـ منهاج الملوك والسلاطین ومفتاح سعادة الدنیا والدین . (عربجه) ابن یاقوت . یازمه . فاتح کتبخانه‌سنده .

۷۱ـ کتاب مستطاب . (ترکجه) یازمه . فاتح کتبخانه‌سنده .

۷۲ـ السیاسة‌الشرعیة فی احکام السلطان علی‌الرعیة . (عربجه) شیخ طوغان مصری . یازمه . فاتح کتبخانه‌سنده .

۷۳ـ ترجمهٔ تذکرهٔ هرویه (ترکجه) سلطان محمود ثانی زمانی مدرسلرندن استانبولی محمد عارف حلمی افندی . یازمه . فاتح کتبخانه‌سنده .

۷۴ـ ترجمهٔ رسالهٔ درج الدرر (ترکجه) عزت بك . استانبولده مطبوعدر .

۷۵ـ کمال‌الکیاسة فی کشف‌السیاسة (ترکجه) ابن‌الامین محمود کمال بك یازمه . صاحب اثرك کتبخانهٔ خصوصیسنده .

۷۶ـ نصایح ملوك (ترکجه) تذکره‌جی مجه‌وی جعفرافندی . یازمه . صاحب اثرك کتبخانهٔ خصوصیسنده .

۷۷ـ ترجمهٔ سیاست‌شرعیه (ترکجه) بروسه‌لی محمد سبزی‌افندی . یازمه صاحب اثرك کتبخانهٔ خصوصیسنده .

۷۸ـ نظام‌العتیق فی‌بحرالعمیق (ترکجه) عمرفائق‌افندی . یازمه‌صاحب اثرك کتبخانهٔ خصوصیسنده .

۷۹ـ تدبیر جدید نادر (ترکجه) جانیکلی حاجی‌علی‌پاشا . یازمه صاحب اثرك کتبخانهٔ خصوصیسنده .

۸۰ـ حدیقةالوزراء (ترکجه) محسن‌زاده عبدالله‌پاشابرادری محمد پاشا . یازمه صاحب اثرك کتبخانهٔ خصوصیسنده .

۸۱ـ نظام وانتظام (ترکجه) سلطان بایزیدثانی مقربلرندن حاجی‌مصطفی افندی . یازمه‌صاحب اثرك کتبخانهٔ خصوصیسنده .

۸۲ـ لصایح‌المهمة للملوك والائمة(عربجه) شیخ علوان‌بن عطیة . یازمه خالص افندی کتبخانه‌سنده .

۸۳ـ ترجمهٔ دستورالوزراء (ترکجه) شیروانی محمد رشدی پاشا . یازمه خالص افندی کتبخانه‌سنده .

۸٤ـ ترجمهٔ سیاستنامهٔ اسکندری(ترکجه) سلطان احمد حافظ کتبی‌افندی کتبخانهٔ عمومیده یازمه .

۸۵ـ ادب‌الدارین (عربجه) مبارك‌الارموی . کتبخانهٔ عمومیده یازمه .

۸۶ـ الطریق‌السلوك فی سیاسة الملوك (عربجه) یازمه فاتح کتبخانه‌سنده .

۸۷ـ سیرةالملوك (فرسجه) امام غزالی . آیاصوفیه کتبخانه‌سنده .

۸۸ـ دررالسلوك فی سیاسة‌الملوك(عربجه)ابی‌الحسن‌علی‌بن‌حبیب‌ماوردی . آیاصوفیه کتبخانه‌سنده .

بروسه‌لی

ـ مابعدی وار ـ

محمد طاهر

مکاتیب

مصر مطبوعاتنده عثمانلیلق

مصردن کوندریلن عربجه بر مکتوبدن مترجمدر :

مصر مطبوعات یومیه‌سی ایکی‌یه منقسمدر : فرنکجه وعربجه . فرنکجه غزته‌لر ایچنده « نیل » جریده‌سی استثنا ایدیلورسه کافه‌سی‌ده عثمانلی دشمنیدرلر، «پروغره»، « ژورنال دوکره»، « بورس‌اژیپسیه‌ن» متصل یونان بوریزانلغی ایدرلر ومصائب‌عثمانیه‌یه متعلق‌حالاتی آیفیرجه مبالغه ایلدکدن بشقه یلانجی تلغراف آژانسلرینك یالان حوادثلرینی خلقه یوتدیرمغه چالیشیورلر . چونکه بو یالانلری، مبالغه‌لری خالقه یوتدیرمق ایچون بو غزته‌لر استقلال اسلامك ، وحدت عثمانیه‌نك دشمنلرندن خیلی یوتمشلردر . مسلمانلر آره‌سنده بو فرنکجه‌لری اوقویانلر مصر پاشا زاده‌لرندن اصلیتی غائب ایتمش اولان طاقمدر . شرقلیغی اونوتمش، غربلیلره بکزه‌مك‌ایستمش اولان بوطاقم مذکور فرنکجه‌لرك تزویرنامه‌لری اوزرینه بنای‌فکرسیاست ایدرلر. انکلیزجه وفرانسزجه چیقان و « له ژیپت » نامنده اولان غزته‌نك صاحبی‌مصر اغنیاسندن اولان و مصرده ماصونلوجه‌لری رئیسی بولنان ادریس راغب بکدر. بو ذات مذکور غزته ایچون سنه‌ده بش بیك لیرا قدر مصرف ایدییورمش . کچنده بریسی ادریس راغب بکه « نیچون غزته‌سنده اسلامیت ودولت عثمانیه‌یه مضرمقالات وحوادث یازلدیغنی صورمش . اوده اویله‌شیلریازلدیغنی کوریرسه‌کزبکاخبر ویریکزده تنبیه ایده‌یم یازمسونلر » دیمش . دیمك‌که صاحب جریده غزته‌سنك مسلمان وعثمانلی دشمنلری طرفندن یازلدیغنك فرقنده دکل !

مصرده پك منتشر اولان روم عنصری ایچونده بعض غزته‌لر وار ایسه‌ده بو رومجه‌لرك یونان هوادارلغنده‌کی غیرتلرینی تفصیله حاجت یوقدر .

جرائد عربیه‌نك مهملرندن اولان (المقطم) اسکیسی کبی شدت صداقتله انکلیز خادمیدر . مصرده متوطن سوریه‌لی غیر مسلم ذوات طرفندن اداره اولنور. آلتی آی قدرمقدم علولندیریلان « لامرکزیه » اصولنك دها طوغریسی دولت عثمانیه‌دن نام مذکور آلتنده افتراق املنك اك شوقلی مروجلرندندر . « الاهرام » دخی سوریه‌لی غیرمسلم ذوات طرفندن چیقاریلور . بو غزته دخی اعتدال قدیمی غائب ایتمش و « لامرکزیه » جیلکده خیلی ایلری کیتمشدر. « الجریده » مصرلی احمدلطفی السید نامنده برذاتكدر. کویا بوذات « مصرمصرلیلرکدر » فکرینه ذاهب اولانلردن ایمش ایسه‌ده حقیقتده « مصر انکلیزلرکدر » دستور منفعتجویانه‌سنه ساکدر دییورلر . کندیسی مسلمان وفقط غزته‌سنی یازانلر سوریه‌لی غیر مسلملر ایمش . بوغزته امور عثمانیه‌یی بر اجنبی کبی تنقید ایدییور .

المؤید غزته‌سی اسلام خادمی اولمق اوزره ظهور ایلمشیدی . اساساً مؤیدی تأسیس ایتمش اولان حمیتلی ومسلمان مصرلیلر ایدی . محررلکه باشلایوب غزته‌یه تمامیله صاحب اولمش اولان شیخ علی یوسف بالآخره مسلکدن مسلکه کیرمش ودرت سنه‌دنبری یکی عثمانلیلغه ایتمدك تشنیعات براقامشدر . منافع حقیقیهٔ اسلامیه‌دن چوق دم اوران بو غزته قدر بین‌المسلمین تخم نفاق صاچان بر غزته دها بولنمسه کرکدر . شیخ یوسفك اصلی قبطی ایمش . کندیسنك‌می ، پدرینك‌می شرف اهتدایه مظهر اولدیغنی بیله‌میورم . مع مافیه شیخ جنابلری برمدتدنبری « السید » لفظ محترمنی نامنه علاوه ایلمکده‌در. چونکه کندیسنه رسماً سیادت توجیه بویورلمشدر . ایشته سیادتك‌ده رتبه طرزنده ویریله‌بیلدیکنه بر مثال . المؤیدك شاملی احمد عزت پاشا العابده ویاسرای عالیٔ خدیوی‌یه مروج افکار اولدیغنی سویلیورلر. کیم بیلور دها نه‌لرك مروج افکاریدر . صاحب مؤیدك مصرده‌کی خلیفه‌جیلرك سرآمدانندن اولدیغی دخی مرویدر. الحاصل یکی‌عثمانلیلق کندیسنه‌بغایت بدخواهانه تعرضاتده بولنان مؤیدجیلره قارشوقلبلرنده بر حس مقابله بسلسه‌لر کرکدر .

زواللی « الشعب » غزته‌سنی‌ده ذکر ایده‌لم. مصرده‌جداً خیرخواه عثمانیت اولان بو مسلمان‌غزته‌سی جمعیتلری طاغیدیلان حزب الوطنی افرادینه مروج افکار ظن اولدیغی ایچون صیق مراقبه آلتنده‌در . بر آز سربستی کسب ایلسه تعطیلی محققدر .

فقراده حمیت ، زنکینلره لوحهٔ عبرت

کانون ثانینك یکرمی سکزنجی بازارایرتسی کونی ایدی، که بالیکسرینك متحد وحمیتکار ناحیه‌لرندن اولان (کبسود)ه کیتمشدم. مقصدم ؛ اوراده تشکیلات ملیه اجرا ایتمك واعانه درج ایلمکدی . مواصلتم آقشامی رشادیه مکتب ابتدائیسنه علما ، اشراف ، حمیتمندان اهالی بیوك برشوق وحرارتله طوپلاندیلر . بالطبع احوال حاضره‌نك ایجاب ایتدیردیکی فداکارلقلرك دیناً وجوب ولزومی کندیلرینه ایضاح ایدلدی . مجتمعینده حاصل اولان (غلیان دینی)؛ بزی‌هان اوقشامدن اعتباراً ایفای وظیفه‌یه مباشرته‌مجبورایتدیکندن مذاکرات صمیمانه‌یه بالابتدار اول امرده حمیت‌دینیه‌نك تجلیگاه قدیمی‌اولان کوی اغالرینك تذکره‌لرله دعوت اولنمسی تقرر ایتدی و درحال تذکره‌لر یازلدی . قول قول چیقاریلان آدملر ؛ مرکز ناحیه‌یه کله‌دن وخامت زمانی اکلایان کویلولرمز ، او خالص مسلمانلرمز ، او حقیق عثمانلیلرمز فوج فوج دوکولکه باشلادیلر . اول امرده شوراسنی‌عرض ایده‌یم ، که بن فقر و ضرورتی پك یقیندن بیلدیکم (کبسود) دن نهایت نهایت (بش یوز لیرا) قدر برمبلغ یاپه‌بیله‌جکنی تخمین ومدافعهٔ ملیه بالیکسری شعبه‌سنه‌ده اویولده اعطای تأمینات ایتمشدم . کبسودده کوردیکم تظاهرات ؛ بو تخمینمك اصابتسزلکنی کوستردی وبکا شو قناعتی‌ده ویردی : (حمیت ؛ ثروت وسامان نسبتنده دکل ؛ وسعت ایمان درجه‌سنده‌در .) قومیسیونه مراجعت ایدن کویلولره احوال ، ایجابات زمان مختصراً آکلانیلدی‌ودیناً اعانه‌یه مجبور اولدیغی‌ده سویلندی . حد وپایانی اولمیان کویلونك حمیتی آرتق غلیانه کلدکجه کلدی . بز ؛ اعانه ویرمك ایچون تهاجم ایدن مسلمان کتله‌سنك کوستردیکی بر چوق مناظر حمیت قارشیسنده کاه آغلامقدن ، کاه آتی وطنك هر حالده امین اوله‌جغنی امید ایتمکدن آیریله‌میوردق .

۱ — میدانه پریشان ، آق صقاللی ؛ ضعیف بر کویلو کلدی . بو ؛ (عیسی الاکی) قریه‌سندن سلیمان آغا ایدی . کوکسنده‌کی نور ایمان ؛ پاك ودرخشان جبهه‌سنه عکس ایتمش اولان بو کویلو شو یولده قیصه بر نطق ایراد ایتدی :

« افندیلر ، کوریپورسکز ، که اختیارم ، علیلم ، پریشانم . بونلره ضمیمهٔ برده فقر وضرورتم وار. حتی یه‌جك محصوله، ثروت نامنه‌ده بر شیئه مالك دکلم . فدائی کیتمك ایستسه‌م قبول ایتمیه‌جکسکز . دین ودولت اوغرنده - بتون مالملکم اولان - براوکوزمله برکچیمی رضاءًلله هبا ایدییورم. ویارین بونلری کمال حرمتله وآدم مخصوصله کوندره‌جکم ! »

مجلسی‌درین برسکوت قاپلامش‌وهرکس‌ایچین ایچین‌آغلامغه باشلامشدی ، سلیمان اغایی لایق اولدیغی مرتبه‌ده تبجیل ایتدك . فی‌الحقیقه سلیمانك‌اوکوزی ، کچیسی‌ده فرداسی کونی کلدی .

۲ — (ثروت) قریه‌سنك اورته‌حاللی اولانلرینی دعوت ایتمشدك ، درحال اجابت ایتدیلر . آدی (ثروت) اولان وفقط صوك‌درجه فقیربولنان بوقریه مدعولری ؛ ماصه اوزرینه اودوغ آلمش اولدقلری لیرالری صایدیلر ، دوکدیلر . ایش‌بوقدرده قالمدی : فرداسی کونی ینه اوقریه‌دن کلان برسوردو خلق‌ده قومیسیونه مراجعتله بزی مؤاخذه‌یه باشلادیلر :

— بزمسلمان ، عثمانلی دکلی‌یز . بزی نیچون دعوت ایتمدیکز؟ فقرمز وارسه الحمدلله دینمزده وار !

ایشته صکره‌دن کلان‌بوذوات‌ده اولکیلر نسبتنده پاره ویردیلر . وبزی هونکور هونکور آغلاتدیلر .

۳ — طیشاریدن برفریاد کلمکه باشلادی :

— بنم ده قوینمده برساعتم وار . اه‌عشقنه آلیکز !

ساعت قونلدی ، قبول اولندی !

بونی ویرن کیم ایدی ؟ غایت پریشان ، وفقیر برروم‌ایلی مهاجری !.. هم‌ده یکی کلمش !..

۳ — اون ایکی خانه‌دن عبارت اولان (قره‌جه اوران) قریه‌سی فقراسی - هیچ تکلیف ایدلمکسزین - تام (اللی‌بدی) لیرا اعانه ویردیلر . آلتنده‌کی اون‌بش لیرالق بارکیرینی چکنلر ، قیون سورولرینی کمال‌خواهشله اعانه ایدنلر ، اوکوز ، صغیر حیواناتی ویرنلرده آز دکل ...

فقیر ، فقط مسلمان کویلیلری اکمال ایتدك . صیره قصبه‌یه کلدی . اوقصبه‌یه،که بتون اصنافی دکانلرینی براقه‌رق ، ایشلرینی ترك ایدرك کرك قومیسیونده ، کرك خارجده اجرای فعالیت وحمیت ایتمشدی . بونلرك ایلری کلنلرینی کیجه‌دعوت ایتدك. طبیبی مختصر برخطابه ویرلدی . هرکس‌جوش وخروشه کلدی . اوصیره‌ده بتون ثروتی اوتوز لیرالق مانده وآرابه‌سندن عبارت اولان رنجبر (بوستان اوغلی حاجی علی آغا) درحال آیاغه قالقه‌رق بواوتوز لیرالق مانده‌لرینی وآرابه‌سنی اعانه‌یه ویردی . بونی دیکر ارباب حمیت‌ده تعقیب ایتدی. خلاصه اوته‌دن بری له‌الحمدولمنه اتحاد واتفاقیله‌طانمش وقطعیاً تفرقه وتشتت کیرمه‌مش‌اولان کبسود قصبه‌سی‌ده حمیتنی‌اظهارایلدی. (۵۹) کسور لیرایه بالغ اولان ایلك‌تقسیط‌بالیکسری‌یه‌کوندرلدیکی‌آره‌دن برقاچ کون کچدکدن صکره بوباره سکزیوز لیرایه ابلاغ اولندی وبوکره‌ده بیك‌یوز لیرایی بولدی . اعانه‌جه نواحی ایچنده شدیلك برنجیلکی قازانان بوناحیه ؛ ارباب حمیت وغیرتدن (حاجی بکراغا) نك - که بوذات اللی‌التمش لیراقدربراعانه‌ده ویرمشدی - ودیکر ذوات محترمه‌نك‌همتیله اوصاف‌مطلوبه‌یی حائز اون‌سکز) نفرده فدائی کوندرمش وصمان ، چوراب ، الدیون ، خرقه ... کبی اشیاولوازم عسکریه‌نك مقداری‌ایسه بونلردن خارج طوتلمشدر .

ناملرینی حرمتله یادایتدیکم کبسود اهالیٔ محترمه‌سندن بشقه مدیر محترم امین بك افندی‌ده بوراده ذکره مجبورم . چونکه بوذات محترم - که خالص مسلمان ، یورولمق بیلمز برمدیر فعال ومقتدردر . - ده قومیسیونك باشنده بولنه‌رق کیجه وکوندوز چالیشمش وتاریخ اسلامه رنکین صحیفه‌لر علاوه ایده‌جك اولان برچوق فداکارلقلرده بولنمشدر . فقر و ضرورتلرینك ، سفالتلرینك درجه‌سنی بوراده‌تصویر ایتمکدن حیا ایتدیکم کبسودکویلولری ، قصبه‌لیلری اولیای اموردن یالکز برشی بکلیورلر : متانت.

بالیکسری - سیرتی

شئون

محاربه :

ادرنه‌نك سقوطی .— عصرلرجه خلافت وسلطنت اسلامیه‌یه پای‌تخت اولان براسلام مملکتی‌دها صلیبك النه دوشدی . اسلام‌ایچون‌نه برقاره‌کون ! آیلرجه جنبرکفر ایچنده قالان سلطان سلیم مناره‌لرندن صباح ، اقشام‌مسلمانلر فلاحه دعوت ایدیلدی . فقط واأسفا که جهان اسلام اولمش .. اودعوتلر ، اوصدالر سمای‌اسلامك بوشلقلرنده برمعکس بولامادی . باغیره‌باغیره مؤذنك سسی قیصیلمایه ، طوپلرك طراقه‌سی کسیلمه‌یه ، محصورینك قدرت بشریه‌لری توکنمه‌یه باشلادی . صوك کونلرده‌ایسه مؤذنك بوغوق‌بوغوق‌ناله‌لری‌جهان ملکوتی بیله صارصدی . آرتیق توحیدك نفخهٔ جنتی چکیلیور ، صلیبك انفاس جحیمی اورته‌لغی قاپلایوردی . نهایت ربیع‌الاخرك ۱۷ نجی چهارشنبه کونی مؤذن صوك صباح اذانی اوقودی ؛ سلیمك یوکسك مناره‌لرندن فضالرده « الله اکبر » ایله وداعلاشه‌رق ؛ شفقلرك سینهٔ حزینه اوزاندی . قلب خلافت شهبال حیاتندن خبر بکله یوردی ، بوشلقلرده سلیمك مناره‌لرینی آرایوردی : - ادرنه ؟.. ادرنه ؟.. جواب یوق ، سمالر خاموش .. - ادرنه ؟ نرده‌سك ای تاج اسلام ؟ . جواب یوق ، جهانلر خاموش ... شیمدی اذانلر صوصمش ، چاکلر آفاق ایکله‌دیپوردی .

حال وموقع — . بو هفته‌نك ابتداسی چتالجه‌ده مهم محاربه‌لرله کچدی . دشمنك ناکهانی هجومی اوزرینه استحکاملره چکیلن قوای عثمانیه اهل صلیبك هجوملرینی قیردقدن صوکرا برمدت تعقیب ایدرك دشمنی مدهش ضایعاته

دوچار ايديلديكي كبي بر خيلي سلاح و مهمات ده اغتنام ايلشدر . چتالجه ايلرولرنده دشمن قواى كليه‌سنه تصادف ودول معظمه‌نك توسط نوطه‌سنك باب عالي‌يه اعطاسي اوزرينه اردوى عثماني توقيف حركات ايلشدر . نوطه‌نك محتوياتي باب عاليجه قبول ايدلديكندن احوال فوق العاده ظهور ايتمديكي تقديرده صلحك انعقادى مأمولدر .

طرابلس غرب :

طرابلس حكومت مستقله‌سي تشكيلاتي . — طرابلس غربدن طنينه كوندريلن بر مكتوبده بيان اولنديغنه كوره ، طرابلس حكومت مستقله‌سي تشكيلاتي مركزى جبل غربي اولمق اوزره درت متصرفلغه تقسيم ايدلشدر: جبل غربي ، سواحل ، قبله ، فزان. ژاندارمه تشكيلاتي اكمال اولونه‌رق ايكي بيك موجودلي بر ژاندارمه آلايي تشكيل ايدلمشدر. محترم مجاهدلر، افريقاده يكي تشكل ايدن بو اسلام حكومتي ايتاليانك هيچ بر زمان أزه‌ميه‌جكني عون حقه مستنداً تأمين ايديورلر. « ان تنصروا الله ينصركم. »

قفقاسيا :

باكوده تجارت و معارف اسلاميه . — باكودن شمالي روسيه‌ده منتشر توركجه بر غزته‌يه كوندريلن بر مكتوبده باكو اسلاملرينك احوال اجتماعيه وسياسيه‌لرندن بحث اولونارق ديليوركه :

« باكونك قسم مهمي اسلاملر ايله مسكوندر . اساً شهر اصلاً براسلام قصبه‌سي اولوب اك ايشلك جاده‌لر وچارشولر اسلام مغازه‌لرى ايله معمور ومزيندر. بومغازه‌لرك قپولرنده توركجه ايرى حرفلرله يازلمش لوحه‌لروار‌در . حتى شهرك اك معتبر برجاده‌سنك طرفيني تماميله اسلام تجارتكاهلرى اشغال ايتمكده‌در . باكونك ، دنيله‌بيليركه اوچده برى اسلام قارداشلريمزك تحت تصرف واداره‌سنده‌در. باكو اسلاملرينك تجارت عالمنده كوستردكلرى آثار ترقي جداً شايان تبريك وافتخاردر. اون اون بش سنه اول ايراندن عمله‌لكله كلن ايرانيلر ميانده تشبثات شخصيه‌لرى سايه‌سنده مهم ثروتلر ادخارينه موفق اولانلر ده‌پك چوقدر. اسلاملر آره‌سنده برقاچ پترول منبعنه مالك ميليونرلرده اكسيك دكلدر .

معارف جهتنه كلنجه صوك سنه‌لرده بوكا فوق العاده بر انهماك ورغبت كوستريلمكده‌در . باكوده اعدادى ورشدى درجه‌سنده برچوق روس مكتبلرى اولمقله برابر پى‌درپى كشاد ايدلمكده اولان اسلام مكاتبك عددى ده اونلردن اشاغى قالميور. برچوق مسلمان كنجلرى روس مكتبلرنده اكمال تحصيل ايديورلر . اسلام مكاتبك ايچنده اك اهميتليسى مكتب سعادتدر. بومكتبده ديني واجتماعي درسلر وير يلمكده اولديغي كبي روسجه‌نك تدريسنه ده اعتنا ايديليور.

§ ينه روسيه اسلام مطبوعاتنك بياناتنه كوره ، باكو عالم تجارتنده بيوك برفعاليت ابراز ايتمكده اولان اسلام سرمايه‌دارانى كيتدكجه، مساعيلرينك ثمراتني اقتطاف ايتمكده وروس ارمني مؤسسات اقتصاديه‌سيله بحق رقابت ايلمكده‌درلر . مثلا شمالي قافقاسياده‌كي اك بيوك دقيق فابريقه‌لرى تدريجي بر صورتده قافقاسيه ميليونرلرندن باكولي اغا بالاقلي يوفك تحت تصرف واداره‌سنه انتقال ايتمكده‌در .

پترسبورغ ، موسقوه نووراسيسق كبي داخلي روسيه‌نك اون تجارتيله مشهور اولان اك مهم بلادنده قلي‌يوف ايله بوى اولچوشه‌جك بررقيبه تصادف ايديله‌ميور. شمديكي حالده قلي‌يوفك (استاوروپل) ده ايكي (قيورقفكي) ده بر، (باكو) ده دخي بر اولمق اوزره جمعاً درت بيوك اون فابريقه‌سي ايله دها برچوق دارالصناعه‌لرى اولديغي كبي بحر حزرده دخي برخيلي سفائن تجاريه‌سي بولنمقده‌در . اخيراً موى اليه بوتون قافقاسيه شمندوفرلرى استاسيونلرنده سوق ايده‌جكي ذخائرك محافظه‌سنه مخصوص اوله‌رق برر ديپودخي انشا ايلمشدر. قلي‌يوف ايله رقابت اجراسي ممكن اولاميه‌جغني حس ايدن بعض روس تجارى معاملهٔ تجاريه‌لريني تعطيل ايتمشلردر .

بخارا وروسيه :

امير جنابلرينك التفات جاربه‌ده بلك محنونه‌. — چارطرفندن پترسبورغده بولنان بخارا اميرى جنابلرينه ايكي آتلي بر آرابه هديه ايدلمسي اوزرينه مقابلةً امير حضرتلرى ده روس مكتبلرينه توزيع اولنمق اوزره كليتلي بر مقدارده اعانه‌ده بولنديغي كبي كنديسنك قافقاسيه‌ده (ژه‌لزنه‌وودسق) ده كائن صفيه‌سي ده والدهٔ ايمپراطورينك تحت حمايه‌سنده‌كي مؤسسات خيريه‌يه تخصيص وتبرع ايتمشدر.

وثائق تاريخيه

دول معظمه‌نك توسط نوطه‌سي

۱۸ مارت ۳۲۹ پازارايرتسي كوني دول معظمه سفراسي طرفندن حكومت سنيه‌يه توديع ايديلان نوطه متننك صورت مترجمه‌سيدر:

زيرده واضع الامضا آوستريا مجارستان ، انكلتره ، فرانسه ، روسيه، آلمانيا وايتاليا سفيرلرى ، توسطي قبول ايتمش اولان حكومت سنيه‌يه بيان ايله كسب شرف ايدرلركه دول معظمه، زيرده خلاصه ايدلن مقدمات صلحيه اساسلريني دول محاربه تكليفه مطابق قالمشلردر :

اولا — سلطنت سنيه‌نك آوروپاده‌كي حدودى اينوسدن ميديه‌يه ممتد برخط مستقيم ايله تعيين ايديله‌جكدر. حدودى واصول اداره‌سي دولتلرجه تعيين ايديله‌جك اولان آرناوودلقدن ماعدا خط مذكورك غربنده كائن اراضي تركيه طرفندن حكومات متفقه‌يه ترك ايديله‌جكدر .

ثانياً — آطه‌لر دكزنده‌كي آطه‌لر مسئله‌سنك كيفيت حلي دولتلرك قرارينه مودوع اوله‌جقدر.

ثالثاً — تركيه كريدن قطعياً فراغت ايده‌جكدر.

رابعاً — دولتلر ، تضمينات حربيه طلبنده مساعده‌كار بولنه‌مازلر وحكومات متفقه‌نك ديون عثمانيه‌يه وعهده‌لرينه ترك ايديله‌جك اراضينك تعهدات ماليه‌سنه اشتراكلرى خصوصنك نصفت دائره‌سنده تسويه‌سي ايچون محاربينك پارسده‌كي بين الملل قوميسيون مذاكراتنده حاضر بولنملريني قبول ايدرلر.

سالف الذكر مقدمات صلحيه اساسلرينك قبولي آننده مخاصماتك ختام بولمسي اقتضا ايدر . ۳۱ مارت ۱۹۱۳

غاروني وانكنهايم كيرس بومپار لاوتر باللاويچيني

اجتهادك تعطيلي . — استانبول محافظلغندن : « اجتهاد رساله‌سي بلا مدت تعطيل ايدلشدر . صوفته‌لغه اعلان حرب مقاله‌سندن دولايي مذكور مقاله‌نك محررى حقنده تعقيبات قانونيه اجراسي دردستدر . »

سبيل الرشاد . — شو بحرانلي زمانده سكونه نه قدر محتاج اولديغمزي تقدير ايتميه‌جك كيمسه يوقدر ظننده ايدك . مكر بو بدبخت اقليمده مملكتك برقسم خلقني دشمن عد ايدرك ديكر قسمي اونلرله حربه دعوت ايده‌جك قدر وطنسزلرده وارمش ! وطن اولادلرينك هپسي بربرلرينك قارداشيدر ، بيلنلر بيلمينلره اوكرتمكله مكلفدر . مدرسه‌لرى يقمق دكل، ياپمق لازمدر . اورته‌لغه زهرلر صاچمق ، شراره‌لر صيچراتمق ، حقارتلر صاورمق ـ وطني ، منافع وطني دوشوننلر ايچون ـ پك قولايدر. فقط انسانك برده حاكمهٔ وجدانى واردر. اونك حضورنده اولسون براز تيتره‌ملى در. (صوفته‌لر) تعبيريله تحقير ايديلنلرده بو وطنك اوز اولادلريدر . مملكتك منافعي دوشونيليورسه طلبهٔ علومه آجيملي ، مدرسه‌لرك اصلاحنه چاليشملى در. يوقسه بي‌پروا شتوم وتحقيرات ايله اورته‌لغه فساد تخملرى نشر ايتمك اصلا حسن نيت علائمندن صاييله‌مز.

طلبهٔ علومك تلاش ايتمه‌سنه وبوكبي سوزلره اهميت ويرمه‌سنه محل يوقدر . مملكتده فساد ايقاعنه چاليشانلره قارشي (تدابير مانعه وقاهره) اتخاذندن چكنميه‌جكني اعلان ايدن حكومت، البته وظيفه‌سني ايفا ايده‌جكدر.

مطبعهٔ احمد احسان وشركاسي مدير مسئول : اشرف اديب

آبونه شرائطی

ممالك عثمانيه‌ده سنه‌لكی (٦٥) ، الق
آيلغی (٣٥) غروشدر .
ممالك اجنبيه‌ده سنه‌لكی (١٧) ، الق
آيلغی (٩) فرانقدر .

اداره خانه

بابعالی جاده‌سنده دائرۀ مخصوصه

اخطارات

آبونه بدلی پشيندر .

§

مسلكه موافق آثار مع‌الممنونيه قبول
اولنور . درج ايديلمه‌ين يازيلر
اعاده اولونماز .

سبيل الرشاد

١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلنديغی كوستريلمك شرطيله
بتون يازيلر هرهانكی رغزته طرفندن
اقتباس اولونه بيلير .

§

مكتوبلرك ، امضالرك واضح و
اوقوناقلی اولمسی و آبونه صره
نومروسی محتوی بولونمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبيه ایچون آبونه اولانلرك
آدرسلرينك فرانسزجه ده يازلمسی
رجا اولنور .

§

پاره كوندرلديكی زمان نه‌يه دائر اولديغنك
واضحاً بيلديرلمسی رجا اولنور .

والله يهدی من يشاء الی صراط مستقيم — دينی ، علمی ، ادبی ، سياسی هفته‌لق مجموعۀ اسلاميه‌در — اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

عدد ٢٣٩ — ٤ جمادی‌الاولی ١٣٣١ — پنجشنبه — ٢٨ مارت ١٣٢٩ — جلد ١٠

تفسير شريف

بسم الله الرحمن الرحيم

أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا ...

يارب ، بو اوغورسز كيجه‌نك يوقمی صباحی ؟
محشرده‌می بيچاره‌لرك ، يوقسه ، فلاحی !
نور ايسته‌يورز .. سن بزه ياڭغين ويرييورسين !
« ياندق ! » دييورز .. بوغمايه قان كوندرييورسين !
اسمزسه اگر بر ازلی نفحه ياقينده ،
يارب ، او جهنمله بو طوفان آره‌سنده ،
طوپراق كسيلوب ، قوم كسيلوب عالم اسلام ؛
هپ فيشقيره‌جق يرلرك آلتنده‌كی اصنام !
بيزار ايده‌جك ، قورقيورم ، جد حسينی ،
اك صوكره ، صليب اورمانی كورمك حرمينی !
بيك اوچ يوز اوتوز بش سنه‌در ، ارض حجازك
آتشلی محيطنده‌كی سوزشلی نيازك
امواجی خروش آور اولوركن ملكوته ؛
چاك سسلری بوغسوزده ، كومولسونمی سكوته !
سونسونده ، الٰهی ، شو ياتان مشعل وحدت
تثليث ايله چوكسونمی بوتون عالمه ظلمت ؟
اوچ يوز بوقدر ميليونی جانلانديران ايمان
اولسونمی بش اون سرسمك الحادينه قربان ؟
انفاس خبيثيله بش اون روح لئيمك ،
صولسونمی او پارلاق يوزی قرآن حكيمك ؟
اسلام آياق آلتنده سورونسونمی نهايت ؟
يارب ، بو نه خسراندر ، الٰهی ، بو نه ذلت !

ترجمه‌سی

ايچمزده‌كی بينسزلرك ايشلدكلری يوزندن ، بزی
هلاك ايدرمیسين ، اللهم ؟

مظلومی نه‌در ازمه‌ده ، ازديرمه‌ده معنی ؟
ظالملری عدلك ، هانی ، أولدورمه‌دی حالا !
جانی كزييور ديپ ديری . . جان ويرمه‌ده معصوم !
صوچ باشقه‌سنگدرده نيچون باشقه‌سی محكوم ؟
لا يسئله بيگارجه سؤال اولسه‌ده قربان ؛
انسان بو معماره دهشتله نگهبان !
ايواه ! بش اون كافرك ايمانه قاندق ؛
بر اوبقويه طالدق‌كه : جهنمده اوياندق !
مادام‌كه ، ای عدل الٰهی ، ياقه‌جقدك . .
ياقسه‌يدك آ ملعونلری . . طوتدك بزی ياقدك !
كفرك او ملوث الی آياتكی سيلدی :
بيكلرله جوامع ييقيلوب خاكه سريلدی !
قالمشسه اگر بر ايكی معبد ، اوده مرتد :
كوكسنده‌كی خاچ كفرينه فتوای مؤيد !
طول قالدی قادينلر ؛ باباسز قالدی چوجوقلر ؛
بر گريه‌ده بيك عائله‌نك ماتمی چاغلار !
اك قانلی شناعتله قوغولمش وطنندن ،
ميليونله حياتك يوركندن كيدييور قان !
اسلامی الندن طوته‌جق ، قالديره‌جق يوق . .
ناحق يره فرياد ايدييور : عاجزه حق يوق !
بيلمزمی مصاب اولديغمز بونجه دواهی ؟
آغزم قوروسون . . يوقميسين ای عدل الٰهی !

محمد عاكف

فلسفه

اسلامده فن وفلسفه

معتزليون

رؤسای اعتزال آره‌سنده جودت عرفان ووسعت تتبعله شهرتیاب اولان نظام ، فلاسفهٔ قدیمه‌نك اثرلرینی درین بر وقوفله تدقیق ایتمشدر.

انسان حقنده یوروتدیکی مطالعاتده تمامیله یونان فیلسوفلرینك افکارینه قاپیله‌رق دیورکه : انسان حقیقتده روحدن عبارت اولوب بدن روحك قالب وآلتی اولمقدن باشقه برشی دکلدر . کوریلیورکه نظامك بوفکری فلاسفه‌دن طبیعیونك آراسنه دها زیاده متمایلدر .

نظامك ، (روح برجسم لطیفدرکه کل صوینك کله ، تره‌یاغنك سوده ، صوصام یاغنك صوصامه سریانی کبی تکمیل بدنه ساریدر) سوزلرندن کندیسنك روحی غایت رقیق وبدنك بالجمله اقسامنه ساری برماده کبی قبول ایتدیکی اکلاشیلیور .

نظامك خلقت مسئله‌سنده‌کی فکری‌ده آزچوق غرابتدن عاری دکلدر . مشارالیهك شوسوزلرینی اوقویه‌لم: (جناب حق بالجمله مخلوقاتی الآن بولندقلری حالت اوزره دفعهٔ واحده‌ده خلق وایجاد ایتمشدر . فقط بونلری حال خفاده براقه‌رق ساحهٔ کائناته تدریجاً اظهار ایتمکده‌در. یعنی مخلوقات آره‌سنده کوریلن تقدم وتأخر زمانی وجود وحدوثده اولمیوب بلکه موجوداتك کمونده ظهور ایتملرنده‌در . تناسلده بوظهوردن باشقه برشی دکلدر .

حقیقت حالده ابوالبشر ایله بالجمله انسانلر یوم خلقتدن بری موجوددرلر . چونکه کائناته خلقت آنجق بر دفعه واقع اولمشدر. اوندن صوکره دیکر برخلقت وقوعی ممکن دکلدر.)

تعمیق فکر ایدیلیرسه نظامك خلقت حقنده‌کی بومذهبی ، جسمانی برده ترمینیزمه منجر اولدیغی آکلاشیلیر [١] . فی الحقیقه نظامه کوره طبیعتده ارادی یالکز برتأثیر واردرکه اوده انسانك تأثیریدر. بوندن باشقه عالمده کوریلان هرشیٔ ، هرحادثه برلزوم ، برسبب نتیجه‌سنده ظهوره کلیر. هوایه آتیلان برطاش برمدت کندیسنی فیرلاتان الك ویردیکی تأثیره تابع اوله‌رق حرکت ایدر . فقط طاشی دفع ایدن قوتك تأثیری هرآن تناقص ایده‌رك نهایت اونی ایلری کوتوره‌میه‌جك برحاله کلیر واو وقت طاش کندیسندن غیرقابل انفکاك اولان قوهٔ طبیعیه‌نك (ثقلت وجاذبه‌نك) تأثیریله ینه ارضه سقوط ایدر.

نظام عینی زمانده اجسامك الی غیرالنهایه انقسامی مسئله‌سیله‌ده اوغراشمش ونتیجه‌ده ـ جمهور متکلمین طرفندن قبول ایدیلان ـ جزء لایتجزایی انکار ایتمشدر .

نظام ، الوان ، طعوم ، روائح وبونلرك امثالی عرضلرك جسم اولدیغنی ادعا ایتمش وجوهرك (ماده‌نك) اعراض مجتمعه‌دن مرکب اولدیغی فکرینی اورتایه سورمشدر [*] . نظامك اشتغال ایتدیکی مسائلك مغلقیتنه باقیلیرسه کندیسنك وسعت عرفان وجسارتنی اعتراف ایتمه‌مك ممکن اوله‌مز. نظام برمتفکر اولدیغی قدرده برمتبحر ، برحکیم ایدی . حکمت طبیعیه‌ده‌کی تدقیقاتی وقوف فسلفی‌سنه کنیش برساحهٔ تفکر آچمشدر . نظام فنون متنوعه‌ده و بالخاصه علوم طبیعیه‌ده درین وواسع بر اقتداره مالك اولدیغنی کوسترمشدر . مشارالیه عددمخبرین لایحصی دخی اولسه تواترك ینه کذبه احتمالی اوله‌جغی رأینده بولنمشدر . نظام شیعه‌یه متمایلدر . حضرت علی‌نك امامتی حقنده طرف رسالتدن تبلیغات وقوعبولدیغی حالده ، بالآخره بونك کتم ایدلمش اولدیغی ادعا ایتمکده‌در فقط نظامك بوادعاسی مقارن حقیقت عد ایدیله‌مز . چونکه طرف رسالتدن آچقدن آچیغه بویله برنص وتبلیغ شرفوارداولسیدی جناب حیدرك بونکله احتجاج ایتمسی ایجاب

---

[١] ده ترمینیزم (déterminisme) انسانده برشیئه قارشی حاصل اولان میله کندیسنك شخصی برتأثیری اولدیغنی انکار ایدرك بونی کاملاً اسبابك قوتنه اسناد ایدن تعبیر دیکرله احوال وحادثاتی آنجق علیت پرنسیبی ایله ایضاحه چالیشان برمسلك فلسفی در. بومسلك طرفدارانه ده ترمینیست (déterministe) نامی ویریلیر . ده‌ترمینیستلر بالجمله حادثاتك برطاقم علل واسباب الجاآتیله ظهوره کلدکلرینی قبول ایدرلر ، بونلره کوره هرحادثه ، کندندن اول ظهور ایدن دیکر برحادثه‌نك مولودیدر . ده‌ترمینیزمی ، فاتالیزم (جبریه مسلکی) ایله قارشدیرمامليدر . فی الحقیقه فاتالیستلر بالجمله افعال وحادثاتك ظهورینی مافوق الطبیعه برقدرته یعنی ذات الوهیته اسناد ایدرلر . فاتالیستلرك اعتقادنجه ، طبیعت ، مقدرات ازلیه‌نك محکومیدر وحادثاتك ظهورینی ایجاب ایدن لزوم (La nécessité) ، طبیعتك فوقنده (transcendante)در . حالبوکه ده‌ترمنیستلر ، بولزومك بالذات طبیعتك کندیسنده اولدیغنه قانعدرلر. ده‌ترمینیزم ، قوانین طبیعیه‌نك شمول واطرادی اساسنه مستند اولدیغندن بومسلك اربابی ، تصادف واحوال خارقه‌یی انکار ایده‌رك قوانین طبیعیه خلافنده ویاسبب طبیعی اولمقسزین هیچ برحادثه ظهور ایده‌میه‌جکنی ادعا ایدرلر . بناءً علیه ده‌ترمینیستلره کوره طبیعتده برسبب اول ، برمبدأ مطلق یوقدر. ده‌ترمینیزمك اساسی‌ده ایشته بوحکمده مندمجدر. ده‌ترمینیزم ، افعال پسیقولوجیائی سلسله‌سنده یالکز اراده‌یی (libre arbitre) بوحکمدن خارج طوتمقده‌در. هرنه قدر ده‌ترمینیزمی ، برموجود مدرکك ویاداها زیاده تعمیم ایده‌رك برموجود ذی حیاتك بعض حرکات قسریه‌سیله (spontanéité) تأليف ایده‌بیلمك ممکن ایسه‌ده بوکبی حرکات وافعاله اراده واختیار نامنی ویرمك بوکلمه‌لری موضوعلرندن باشقه بر معناده استعمال ایتمك دیمك اولور. هرحالده (اراده) اساسی ایله ده‌ترمینیزم تأليف ایدیله‌مز. چونکه (اراده)یی حادثاتك تعاقبنده عدم تعین ، قرارسزلق وتصادف کبی برمعنای منفی‌ده آله‌جق اولورسه‌ق ده‌ترمینیزمی انکار ایتمش اولورز . (اراده) یه بذاته جزم وتعیینه قدرت کبی مثبت برمعنا ویره‌جك اولورسه‌ق بوصورتده‌ده اراده برسبب اول (Cause première) فعلی‌ده برمبدأ مطلق (Commencement absolu) اولمق لازم کلیر . بوایسه ده‌ترمینیزمه مخالفدر . چونکه ده‌ترمینیزم سبب ومبدأ مطلق پرنسیبنی قبول ایتمه‌مکده‌در .

[*] نظامك شوفکریله عصر حاضر حکمت طبیعیه مؤلفلرینك کشفیات اخیره‌لری آره‌سنده‌کی مقارنت شایان دقتدر . فی الحقیقه حکمت شناسان حاضره رادیو ـ آقتیف جسملره باقه‌رق ماده‌یی قوای متکاثفه‌دن عبارت عد ایتدکاری کبی تشعشع طریقیله ماده‌نك ده صورت دائمه‌ده مادیتدن چیقه‌رق قوته منقلب اولدیغی ادعا ایدیدیورلر (فنك اك صوك کشفیاتندن) عنوانلی کتابده حکمت طبیعیه علماسنك بوبابده‌کی تجارب ومطالعه‌لرینه دائر معلومات کافیه مندرجدر .

ايدردى وصحابهٔ كرامك‌ده تبليغ نبوى‌يه كوره عمل ايده‌جكلرى شبهه‌سزدى .

***

فرق اعتزاليه حقنده داها اساسلى وده‌ها واسع برمعلومات ايدينه‌بيلمك ايچون ساحهٔ تدقيقى بر آز داها توسيع ايده‌رك الك معروف رؤساءدن اولان ابوالهذيل ونظامله برابر ديكر اكابر معتزله‌نك افكار و مطالعه‌لرينى‌ده تتبع ايتمك ايجاب ايدر . علماء اعتزال آره‌سنده نظام و ابوالهذيل درجه‌سنده شهرت علميه‌يه مالك ذوات آز دكلدر . فى الحقيقه علماء معتزله ؛ بالنسبه پك آز بر زمان ظرفنده ؛ مسائل متنوعه حقنده‌كى تحريات و تدقيقاتلرينى پك ايلرى كوتورمشلر و عالم اسلامده تكامل فلسفى اساسلرينك احضارينه چاليشمشلردر . بونلردن (بشر بن المعتمر) وسعت عرفان ، سلاست بيان، رصانت محاكمه ايله اشتهار ايتمش افاضلدندر. فلسفه وحكمياتده درين ووسعتلى بر قدرت محاكمه‌يه مالكدى . تولد نظريه‌سنى ايلك اول ميدانه چيقاران (بشر) در: بشرك (تولد) نظريه‌سى متأخرين معتزله آره‌سنده پك چوق مناقشات ظهورينه سبب اولديغى كبى علم اخلاق علماسنى‌ده خيليجه اشغال ايتمشدر .

الك زياده بادئ مناقشه اولان جهت، اسباب خارجيه‌نك بر فاعل مريد ومختارك فعل وحركتنى نه‌صورتله تعديل ايده‌بيله‌جكى ومسئوليتى نه‌يولده آزالته‌جغى مسئله‌سنك حلى اولمشدر .

بشر تولد نظريه‌سيله برابراورتايه ؛ علم كلامده حائز اهميت اولان؛ ديكر ايكى مسئلهٔ معظمه داها آتمشدر . بو ايكى مسئله‌دن برى حال طفوليتده وفات ايدن چوجقلره آخرتده نه‌يولده معامله ايديله‌جكى و ديكريده شرايعه وقوفى اولميان انسانلر حقنده الطاف الٓهيه‌نك نه‌صورتله تجلى ايده‌جكى مسئله‌لريدر .

بشر برنجى مسئله حقنده ديمشدركه : (جناب حق طفل نا بالغى تعذيبه قادردر ، مع مافيه اونى تعذيب ايديدى ظالم اولوردى . فقط حق باريده بويله سويلمك مستحسن اولمديغندن ديمه‌ليدركه اكر ذات اقدس او چوجوغه عذاب ايدرسه ديمك اوليوركه او چوجوق بويوديكى زمان عذابه مستحق اوله‌جق اعمال سيئه يشليه‌جكدى‌ده آنك ايچون خداى متعال كنديسنى تعذيب ايلدى .)

ايكنجى مسئله‌ده بشر مذهب اعتزالده قبول ايدلمش اولان استحسانيه مسلكندن (Optimisme) اوزاقلاشمشدر .

فى الحقيقه بشر ديمشدركه : جناب حقك بر لطفى واردركه اكر اونى اظهار ايديدى روى ارضده بولنان انسانلرك جمله‌سى ايمانه كليردى . فقط بولطفك اظهارى ذات بارى اوزرينه واجب اولمديغى كبى عبادينه اصلح اولانه رعايت ايتمكده واجب دكلدر. [۲] جناب حقه واجب اولان قوله قدرت واستطاعت ويرمك ، ارسال رسل وايفاى دعوتله عللى ازاله ايلمكدر . بشرك مذهبى هذليه ونظاميه مذهبلرينه نسبتله داها آز متين وداها آز يوكسكدر .

(معمر بن عبادالسلمى) نامنده‌كى ذاتله‌مذهب اعتزال غريب برشكل آلمش وپانته‌ئيزم (panthéisme) مسلكنه ياقلاشمشدر . [۳]

معمر ديمشدركه : (جناب حق يالكز اجسامى خلق ايلمشدر. ذات بارى اجسامدن باشقه برشيئى خلق ايتمز . اعراضى‌ده اجسام اختراع ايدر . بواختراع ياطبعاً اولور ، آتش وكونش كبى‌كه برى احتراقى ، وديكرى حرارتى احداث ايدر ويا اختياراً وقوعه كلير حيوان كبى‌كه حركت وسكونى، اجتماع وافتراقى كندى اختياريله احداث ايلر. معمره كوره (وجود) و (عدم) دخى اعراضدن عبارتدر . شو حالده وجود وعدمك‌ده طوغريدن طوغرى‌يه مخلوق الٓهى اولمه‌مسى لازم كلير .

معمر اوقدر غريب نظريات سرد ايتمشدركه بونلرك بعضيلرينه صاحبه صاپان سوزلر نامنى ويرمكده تردد ايديله‌من . مثلا معمر صفات الٓهيه‌يى كلياً انكار ايتدكدن ماعدا ديكر ارباب اعتزاله‌مخالف اوله‌رق جناب حقك كندى نفسنى بيلمديكنه‌ده حكم ايتمش وديمشدركه: جناب حق كندى نفسنى بيلمش اولسه ؛ عالمله معلوم آره‌سنده برفرق بولنمق ايجاب ايده‌جكندن؛ ذات الٓهى‌يه ثنائيت استناد ايدلمش اولور . تعبير ديكرله جناب حق كندى نفسنى بيلسه عالمله معلومك اتحادى لازم كلير بو ايسه ممتنعدر .

ينه معمر ديوركه: انسانك ؛ كرك مباشرت جهتندن وكرك توليد طريقيله؛ اراده‌دن غيرى برفعلى يوقدر. حركت وسكون، خير وشر اوله‌رق انساندن صادر اولان هرفعل ، ارادهٔ اختياريه‌سنه مستنددر وبو استناد مباشرت طريقيله اولوب توليد طريقيله دكلدر . معمر شو مطالعه‌يى فلاسفهٔ قديمه‌نك

---

[۲] جناب حقك قوللره اصلح اولانى اراده وخلق ايلمسى مسئله‌سنده اهل سنت ومعتزله آره‌سنده اختلاف اولديغى كبى معتزلهٔ بغداد و بصره آره‌سنده‌ده اختلاف واردر .

معتزلين بغداد انسانلرك دين و دنيالرنده حكم و تدبيره اصلح واوفق اولانه رعايت ايتمك اللهه واجبدر رأينده بولنمشلردى . معتزلين بصره ايسه يالكز دينده اوفق اولانه رعايت واجبدر ديمشلردر . معتزله ادعالرينى تأييد ايچون ديورلركه : قول ايچون اصلح اولان الله اوزرينه واجب اولمزسه جناب بارى حقنده بخل ظلمى ثابت اولق لازم كلير . حالبوكه بارى تعالى هر تورلو ظلمدن منزهدر .

اهل سنت علماسى ايسه قول ايچون اصلح اولانه رعايت ايتمك ذات بارى اوزرينه واجب دكلدر رأينده بولندقلرندن ارباب اعتزالك (اللهه بخل اسنادى لازم كلير) يولنده‌كى اعتراضلرينه جواباً منع اصلح بخل دكل بلكه عدل وحكمتدر . ذات اقدس حقنده هيچ برشيئى واجب اوله‌من . چونكه وجوب عبوديته مخصوص اولديغندن الوهيته منافيدر . اساساً وجوب احكامدن بولنديغى جهتله برحاكمه احتياج مس ايتديرر. بوحاكم ايسه ياذات بارى وياذات باريك غيرى اوله‌بيلور. حالبوكه هرايكى احتمالده الوهيته مناف اولديغندن جناب حق اوزرينه وجوبله حكم اولنمامق اقتضا ايدر.) ديمشلردر.

[۳] پانته‌ئيزم (panthéisme) كوكلرى پك درينده ، منشائى عصرلرجه ايلريده برمذهب فلسفيدر . هندك؛ بوديستلرندن آوروپانك اسپينوزالرينه، شرقك محى الدين وحلاج منصورلرينه قدر درين دوشونن بر چوق متفكرلر پانته‌ئيزم ايله اوغراشمشلر ، مع مافيه هيچ برى‌سى‌ده بومسلكى صورت واضحه وقطعيه‌ده ميدانه قويه‌مامشلردر. صوك عصرلرده، آوروپاده پانته‌ئيزم مسلكى داهازياده برقطعيتله تدقيق ايدلمشدر .

افكارندن استنباط ايتديكى نتايجه ابتناء ايلمشدر. فى الحقيقه فلسفهٔ قديمه اربابى حقيقت انسانيه حقنده مختلف مطالعات سرد ايلمشلردر. بعضيلرى ديمشدركه: حقيقت انسان جسد دكلدر. بلكه جسدك غيرى برجوهردر. ونفسيله قائمدر. متحيز ومتمكن دكلدر. لكن جسدك مدبريدر وآنك جسد ايله علاقه‌سى تدبير وتصرف علاقه‌سندن باشقه برشيئى دكلدر .

كوريليوركه فلاسفه‌نك انسانك جسدله علاقه‌سى تدبير وتصرف علاقه‌سندن عبارتدر بولنده‌كى حكملريله معمرك انسانك اراده‌دن غيرى فعلى يوقدر حكمى آره‌سنده پك آجيق برقرابت واردر .

معمر جناب حقك قدم ايله وصف اولنه‌ميه‌جكى فكرنده بولنديغندن ديوركه : جناب حقه قديم دينيله‌مز . چونكه (قدم) تقدم زمانى‌يه دلالت ايدر ، وجود بارى ايسه زمانى دكلدر .

م . شمس الدين

وحدت وجود ديه ترجمه ايده‌بيله‌جكمز پانته‌ئيزمك نه‌دن عبارت اولديغى آراشديره‌لم :

پانته‌ئيزم خالقله مخلوقك اتحادينه قائل اولانلرك مذهب فلسفيسى ديمكدر. پانته‌ئيزم طرفدارانى شو اتحادى بربرلرينه ضد ايكى صورتله تفسير ايلمشلردر . برقسمى ديوركه: پانته‌ئيزم، جناب حق روح كائنات وعالمى‌ده بونك تظاهراتى كبى اعتقاد يعنى ذات بارينك طبيعتده اندماجنى و هرشيئك اللهدن عبارت اولديغنى قبول ايتمكدن عبارتدر . نامتناهى‌نك متناهى‌ده اندماجنى ادعا ايدن بوفرقه (الله هرشى‌در = Dieu est tout) عقيده‌سنى بسلرلر . درنجه دوشونيلنجه بونوع پانته‌ئيزمك الحاده (athéisme) منجر اولديغى آكلاشيلير.

فى الحقيقه بالكز موجوداتك تحققنه قائل اولەرق الوهيتى برمعناى مجرده حصر ايتمك، الحاددن بشقه برشى دكلدر. بوفرقه‌نك رئيسى مشهور اسپينوزادر. بو سببدندركه اسپينوزا ، زمانده الحادله اتهام ايدلمش وبوكونكى منقدلرك اكثريسى اسپينوزانك كتابلرينى آثار الحاديه ميانه ادخال ايتمشلردر .

ديكر فرقه ايسه پانته‌ئيزمه بوس بوتون مقابل بر معنى ويرمشلردر . بونلر بالجمله موجودات طبيعيه‌نك وجود باريدن باشقه برحقيقته مالك اولمديغنى وطبيعتك جناب حقده فانى اولديغنى يعنى متناهى‌نك نامتناهى‌ده اندماجنى اعتقاد ايدرلر . بوفرقه نتيجهٔ عقيده‌لرينى (هرشى اللهدر = tout est dieu) جمله‌سيله خلاصه ايديورلر .

بوتفسيره كوره‌ده پانته‌ئيزم، تصوف (mysticisme) ايله قارشمش اوليور. متصوفين اسلاميه‌نك وحدت وجود حقنده‌كى قناعتلريله بو صنف پانته‌ئيستلرك عقيده‌لرى آره‌سنده پك دقيق فرقلر ، پك اينجه نكته‌لر واردر .

عجبا بو ايكى طرز تفسيردن هانكيسى فلاسفه‌نك پانته‌ئيزمدن قصد ايتدكلرى معناى اصلى‌يه دها يقين‌در : شبهه يوق‌كه پانته‌ئيزم ، عينى زمانده بربرلرينه مخالف بولنان الحاد مطلق (l'athéisme absolu) ايله ، على الاطلاق جناب حقك اثباتندن (absolu théisme) عبارت اولان مغاير ايكى معنايه بردن شامل اوله‌مز. حالبوكه ، پلوتين (Plotin) ك پانته‌ئيزم مسلكى، تصوفدن (mysticisme) پك‌ده فرقلى دكلدر. هه‌غل (Hegel) واسپينوزا (Spinoza) نك مسلكلرنده ايسه الحاد جرثومه‌لرى كوريليور.

بونك سببى نه ؟ معلومدركه، ذهن بشر موجوداتى هيئت مجموعه‌سيله دائرهٔ تفكره آليرسه متناهى ونامتناهى فكرلرى كبى بربرينه مقابل ايكى پرنسيب قارشوسنده بولنور. ايشته پانته‌ئيزم مجادلاتى نامتناهى ايله متناهى مسئله‌لرينك حلى ديمكدر . واختلافدن بورادن نشأت ايدييور !

پانته‌ئيزم حقيله آكلاشلمق ايچون اولا حكماء قديمه‌دن رواقيون (stoïciens) ايله اسكندريه مكتب فلسفى‌سنك سيستملرى صوكره‌ده اسپينوزا و (هه‌غل) ك مسلكلرى تتبع ايدلمليدر :

رواقيه مكتبى متناهى (le fini) وماده‌يى (la matière) انكار خصوصنده پك آز متمايلدر . حتى ظاهر حاله باقيليرسه بونلر ماديون مسلكنه طرفدار بيله عد اولنه‌بيليرلر. چونكه رواقيلره كوره موجود اولان هرشئ، جسمانيدر. فقط رواقيلرك موجود اولان هرشئ جسمانيدر دستورينى نه‌صورتله ايضاح ايتمش اولدقلرى تدقيق ايديليرسه بونلرك‌ده ايده آل (idéal) ونامتناهى (l'infini) حسلرينه يبانجى اولمدقلرى اكلاشيلير .

رواقيلر نظرنده هرشئ ، حواسه كوره مادى ، عقله نظراً معنوى (spirituel) يعنى عينى زمانده فعال (actif) ومنفعل (passif) ، مرئى (visible) وغيرمرئى (invisible) اولمق اوزره ذوالوجهين‌در. كائنات، مرئى ومنفعل برجسم ايله (corps) بوجسمى اداره ايدن، اوكا حيات ويرن غير مرئى وفعال برروحدن (âme) متشكل برعضويت واسعه‌در .

بو روح ، حياتك بو عمومى مبدئى (principe universel) بوتون موجوداتك منبعيدر . سينهٔ كائناتده دور وهرشيئه نفوذ ايدر ، هرشيده حكمران اولور ، هرشيئى بومنبعدن كلير وينه بومنبعه رجوع ايدر .

رواقيونك، متناهى حقنده‌كى فكرلرى ايشته بوندن عبارتدر. كوريليوركه بونلر متناهى‌يى روابط غير منفكه ايله نامتناهى ايله برلشديرييورلر . اسكندريه مكتبنك حركت فكريه‌سنه مبدأ ايسه وحدت مطلقه (unité absolu)در . فقط ، اسكندريه فيلسوفلرى ، وحدت مطلقه پرنسيبنده برقانون انكشاف بولنديغنى‌ده قبول ايدييورلر. بونلره كوره : وحدت (unité) ، تثليث‌ده (trinité) فناياب اوليور . سينهٔ تثليثدن موجودات ظهور ايدييور . موجودات مذكوره تثليثك سجاياسنى حائز اولديغندن اونلرده كندى باشلرينه يكيدن برطاقم موجوداته منشأ ظهور اوليورلر و بوحال الى غيرالنهايه دوام ايدييور . شو سطرلر كوسترييوركه :

اسكندريه مكتب فلسفى‌سنه كوره‌ده متناهى ونامتناهى مفهوملرى، وحدت (unité) وكثرت (la multiplicité) فكرلرى برنسبت لازمه‌ده برلشيورلر وبونلر يالكز برموجودك ايكى عنصرى كبى تلقى ايديليورلر .

(اسپينوزا) و (هه‌غل) ك سيستملرنده‌ده عينى حال مشاهده اولنقده‌در: اسپينوزانك ماده (substance) ديديكنه هه‌غل فكر (idée) نامنى ويرييور .

اسپنوزا ، آمسترداملى بو مشهور فيلسوف ماده‌نك ؛ نامتناهى برسلسلهٔ صفات وصورتكوينيه‌يه كوره ؛ انكشاف ضروريسندن نه‌قصد ايدييورسه برلينلى هه‌غل‌ده ، فكرك توالئ ازليه‌سندن (le processue étérnel de l'idée) ، فكرك يكطرز برقانون عمومى‌يه كوره حركتندن ينه عينى معنايى مراد ايدييور .

هرنه‌قدر بو ايكى فيلسوف نقاط سائره‌ده بربرلرندن آيريليورلرسه‌ده متناهى وغيرمتناهى‌يى قبول‌ده، بونلرى روابط لازمه ايله بربرلريله برلشديرمكده خلاصه، متناهى ايله غير متناهى آره‌سنده برقانون انكشاف ازلى قبول ايده‌رك بوقانونك لاينقطع نامتناهيدن متناهى‌يى چيقارديغنى وبالآخره ينه اوكا اعاده ايتديكنى اعترافده برلشمشلردر .

غربده پانته‌ئيزم شو شكللرده عرض وجود ايتديكى كبى شرقده‌ده همان همان بوكا يقين بر منظره اكتساب ايتمشدر . شرق پانته‌ئيزمى سوزيله قديم هندستانده‌كى مسالك فلسفيه‌يه تلميح ايتمك ايستيورز : هندستانده الك مشهور والك زياده معلوم اولان باشليجه مسلكلر ، وه‌دانتا (Vèedânta) ، سانكهيا (Sânkhya)، وه‌ئى‌زه‌سهيقا (Veiseshikâ)، ونيايا (nyâya)مذهبلرندن عبارتدر .

بو سيستملردن وه‌دانتا وسانكهيا مسلكلرى ، مافوق الطبيعيه مسائلنك كافه‌سنى دائرهٔ شمولرينه آلمش اولدقلرندن بو ايكى سيستمى مذاهب عموميه‌دن عد ايده بيليرز . بونلرده پانته‌ئيزمك روحى كيزلنمشدر . حالبوكه وه‌ئى‌زه‌سهيقا ونيايا مسلكلرى ، پانته‌ئيزمدن باشقه بر شى دكللردر . مع‌مافيه بومذهبلرده نامتناهى ومتناهى مسئله‌سنك حلى ايله اوغراشمشلردر .

سويلديكمز وجهله كرك شرقده وكرك غربده ، افكارى الك زياده

اشغال ایتمش بر مسلك وارسه اوده پانته‌ئیزمدر. آوروپا فیلسوفلری آره‌سنده پانته‌ئیزمك معروف مدافعی اوله‌رق حکیم شهیر اسپینوزا کوستریله‌بیلیر :

اسپینوزا پورتکیز یهودیلرندن برذاتك مخدومی اولوب ۱۶۳۲ سنه‌سنده آمستردامده تولد ایلمشدر. اسپینوزا توراتك، اللهك روحانیتی (spiritualité)، روحك ابدیتی اساسلرینی تعلیم ایتمدیکی ادعاسنده بولنمش اولدیغندن، سیناغوغ طرفندن رفض ایله اتهام ایدلشدی. بوونه اوزرینه اسپینوزا لاهی‌یه چکلمش واوراده اسمنی ده تبدیل ایده‌رك، منزویانه وآزادهٔ اعتراض بر حیات فقیرانه کچیرمکه مجبور قالمشدر.

اسپینوزا حقیقی بر رواقی(stoïcien) ایدی. مدت حیاتی، ضیق معیشتك جانشکاف وآجیقلی سفالتیله مالا مالدر. حریاشامق، استقلال فکریسنی محافظه ایتمك ایچون کندیسنه توجیه ایدیلن مأموریتلری قبولدن استنکاف ایتمش، حتی (هایدلبرغ) دارالفنونی فلسفه معلملکنی بیله رد ایلمشدی. اسپینوزا، معیشتنی، آلات رصدیه عدسه‌لری اعمالیله تأمین ایدییوردی. نه چاره‌که ورمك انصافسز پنجه‌سنه یقالانمشدی. مدهش خسته‌لغك اضطرابات الیمه‌سی آلتنده اصلاشکایت ایتمکسزین؛ ایچین ایچین ایکله‌یه‌رك؛ نهایت ۱۶۷۷ سنه‌سنده هنوز قرق بش یاشنده ایکن جهانه وداع ایلدی.

اسپینوزا؛ بك چوق اولان مکتوبلرندن باشقه، کتبخانهٔ جهانه باشلیجه شو اثرلری اتحاف ایلمشدر:

۱. — Le traité théologico-politique
۲. — l'éthique
۳. — Le traité politique

اسپینوزا، افکار فلسفیه‌سی ده‌قارته مدیوندر. ده‌قارت اصول فلسفیه‌سنه توفیقاً بداهت مبادیسنه (principe de l'évidence) وصول ایچون بوتون معلومات وقناعتلرینی بر طرفه آتمش، هپسنی موقتاً اونوتمش وکویا هیچ برشی بیلمیورمش کبی یکیدن استدلالاته باشلامشدر. اسپینوزانك روح فلسفیسی جوهرفکریدر. اسپینوزا، جوهره وجود نامتناهی نامنی ویرییور ودییورکه: موجود حقیقی یالکز جوهر یعنی جناب حقدر. الله هرشیدر. کندیسنك نا متناهی صفتلری (attributs) یعنی تجلیات وجودیه‌سی (manière d'être) وصور تکوینیه‌سی (modifications) واردر.

اسپینوزا بونی بر تمثیل ایله ایضاح ایده‌رك دیورکه: مثلا کونشك یووارلاقلغی، رنکی، حرارتی کندیسنك تجلیات وجودیه‌سندن، شعاعاتی ایله حرارت ارضیه، ضیاء منتشر وضیاء منتثرده صورتکوینیه‌سندندر.

اسپینوزا، ده قارت کبی انسانلرك صفات الهیه‌دن یالکز ایکیسنی یعنی فکر (la pensée) وامتداد (l'étendue) صفتلرینی آکلایه بیله‌جکلرینه قائلدر. اسپینوزایه کوره فکرك صورکونیه‌سی ارواح، امتدادك صور کونیه‌سی ده اشباحدر.

کوردیکمز، طویدیغمز، حس ایتدیکمز شیلرك کافه‌سی تجلیات وجودیه‌دن باشقه برشی دکللردر. روح بشرده صفات الهیه‌دن بری اولوب حر ومرید دکلدر. چونکه اللهدن کلن هرشی؛ الٓهی اولان هر موجود ذات الوهیتك تجلیات ضروریه‌سندندر. اسپینوزا بوفکرینی تأییداً دیورکه: جهانده وجود وعدمی مساوی (contingent)، یعنی اولوب اولماسی امکان داخلنده اولان هیچ برشی یوقدر. هرشی طبیعت سبحانیه (la nature divine) نك مقتضیاتنه کوره معین ومقرردر. یعنی هرموجودك وجودی ضروریدر، اوضرورت دائره‌سنده موجود اولور. وتعیین ایدیلن طرزده حرکت ایدر. شوحالده نفس ناطقه (l'âme) اصلا حر دکلدر یعنی اراده‌دن محرومدر. نفس ناطقه، معین برسبب الجاسیله بو ویا اوشیئی ایسته‌مکه مجبور ومضطردر. فقط اونوتمه‌ملی‌که بوسببده دیکر بر سببله واوده دها باشقه برسببله ... الخ تعیین وتحدید ایدلشلردر.

مع مافیه بز کندیمزی حر وصاحب اراده ظن ایدرز وبداهت مبادیسنه (le principe de l'évidence) کوره بز حرز. چونکه نظرمزده کندی حریتمزدن داها بدیهی هیچ برشی یوقدر. بز، حر اولدیغمزه؛ وارلغمزه ایماننز قدر؛ قناعت صمیمیه بسله‌رز. ده‌قارت، (بن وارم) دیه باغیرمش اولدیغی کبی بزده هایقیره‌رق حر اولدیغمزی ادعا ایده‌بیلیرز. بن وارم، بن حرم جمله‌لری؛ انسانك شبهه ایده‌میه‌جکی ایکی قناعتدر. فقط نه چاره‌که بو قناعت برخیال (illusion)، هم ده کندیسنی برنتیجه کبی دکل برسبب کبی ظن ایدن برموجودك خیالیدر. انسان بوخصوصده بر بیلاردو یووارلاغنه بکزه‌ده‌یله‌بیلیر: اوبونجی طرفندن ایتیلن بو یووارلاق استقامتده بولنان دیکر بر یووارلاغه چارپنجه بالطبع اوده حرکت ایدر. شمدی برنجی یووارلاغك، ایکنجی یووارلاغه نظراً؛ کندیسنی محرك حقیقی عد ایتمسی طوغری اوله‌رق قبول ایدیلیرسه بزده حریت افعال واراده‌یه مالك اولدیغمزه اینانیله‌بیلیر. اسپینوزا، بوصورتله ارادهٔ انسانیه‌یی صورت قطعیه‌ده انکار ایتدکدن صوکره دیورکه: تصمیم وقرار (décision) دیدیکمز شی، دیکرلرندن داها زیاده قوتلی اولدیغی ایچون؛ بزه حاکم اولان برفکردر.

مذاکره (délibération) ایسه مساوی قوتده ایکی ویا اوچ فکر آره‌سنده موقت بر تردد(hésitation)دن عبارتدر. ارادت (volition) نامی آلتنده یاد ایتدیکمز شی برفکردر. اراده (la volonté) ایسه وقوعاته توجیه ایدلمش شعور (entendement) دن باشقه برشی دکلدر.

اسپینوزا، ئه‌تیك (éthique) عنوانلی اثرنده اللهك وجودینی بروجه آتی اثباته چالیشه‌رق دیورکه:

«انسان هرهانکی برشیئك نیچون موجود اولدیغنه ویا نیچون موجود اولمدیغنه دائر بر سبب (cause)، بر علت (raison) کوستره‌بیلیر. مثلا برمثلث موجود ایسه، بونك بر سبب وجودی اولمق ایجاب ایدر. موجود دکلسه، ینه وجودینه مانع برعلت ویا اونی ازاله ایدن برسبب اولملیدر. بو علت وسببده یا اشیانك طبیعتنده ویا اونك خارجنده بولنور. بالفرض مربع بر دائره‌نك موجود اوله‌میه‌جغنك علتی بالذات بونك کندی طبیعتنده داخلدر. چونکه مربع دائره‌نك وجودی مباینت وتناقضی مستلزمدر. عینیله، اکر جوهر موجود ایسه، بوانجق کندی طبیعتنك نتیجه‌سیدر. بالعکس بردائره ویا برمثلثك وجود ویا عدم وجودلرینك علتی بونلرك کندی طبیعتلرنده داخل اولمیوب بلکه طبیعت جسمیه‌نك (nature corporelle) هیئت مجموعه‌سی صره‌سنده بولنور. چونکه بو هیئت مجموعه‌دن یا مثلثك بالضروره وجودی ویاخود وجودینك عدم امکانی استنتاج اولنه‌بیلور. قضایای بدیهیه‌دن معدود اولان شو پرنسیپلردن، بر شیئك وجودینه مانع برعلت وسبب اولمدقجه اوشی بالضروره موجود اولور، نتیجه‌سی استحصال اولنه‌بیلور. شوحالده مادامکه جناب حقك وجودینی مانع ویا هادم برسبب ویا علت اقامه‌سی ممکن دکلدر. بوتقدیرده اللهك ضروری الوجود اولدیغنی قبول ایتمك ایجاب ایدر. بویله برسبب وعلتك امکانی، یا؛ دائره فرضنده اولدیغی کبی؛ مباینت و تناقضدن (contradiction) ویاخود؛ مثلثك عدم وجودی تصورنده کوستردیکی اوزره؛ خارجده وباشقه برطبیعتده دیکر برموجوددن ایلری کلیر. چونکه علت مذکوره‌یی طبعاً متحد برجوهرده تصور ایتمك وجود باری‌یی تصدیق ایتمك دیمکدر.

جناب حقدن بوس بوتون آیری برماهیت وطبیعتده (nature) دیکر برجوهر (substance) فرض ایدلسه، جوهر مذکورنه اللهك وجودینه علت اولور نه‌ده اکا محاسنه سبب!

مادامکه، طبیعت سبحانیه (la nature divine) خارجنده اونك وجودینی مانع برعلت یوقدر، علت مذکوره اولسه اولسه طبیعت سبحانیه‌نك کندیسنده بولنه بیلیر.

بوایکنجی احتمال ایسه نظریه‌مزه کوره مباینت وتناقضی (contradiction) استلزام ایدر. نامتناهی وا کمل اولان برموجودده مباینت وتناقض بولنه‌جغنی دوشونمك حماقتدن باشقه برشی اولمز.

محاکمات سابقه‌دن آکلاشلدیغی اوزره نه ذات الٓهیده ونه‌ده خارجده وجود باری‌یی امحا ایده‌جك هیچ برعلت بولنه‌بیلمك ممکن اولمدیغی جهتیله جناب حقك ضروری الوجود اولدیغی نتیجه‌سی صورت قطعیه‌ده تحقق ایدر.»

اسپینوزانك پانته ئیزمی ، كندیسنی الحاده سوروكله‌دیكی حالده ، آمستردامی فیلسوفك دیكر طرفدن : « اثبات واجب ایله 'وغراشمسی برآز غریب كورینیر.

فقط اسپینوزا هیچ بروقت الحاد محضه دوشمه‌مشدر . اثرلرینك تدقیقی بوقناعتی تأیید ایدییور . اسپینوزانامی ؛ فلسفه پایدار اولدقجه هرعصرده شایان تتبع برسیما خاطرلاته‌جقدر . چونكه بومشهور فیلسوفك مسلكی ، فكربشرك وارەبیله‌جكی غایه‌لرك نه‌قدر درین اولدیغنی كوستردیكی كبی ، نظریات مجرده‌نك انسانلری‌نه درجه خطاآلود جهتلره سوروكله‌یه‌جكنی‌ده اخطار ایتمكده‌در .

پانته‌ئیزم مسلك فلسفیسی حقنده اساسلی معلومات ویره‌بیلمك ، كتابلر طولدیرمغه متوقفدر . عالم اسلامی‌ده وحدت وجودك طرز تلقیسنی آكلامق ایچون فرید بك افندینك صراط مستقیم‌ده‌كی وحدت وجود مقاله‌لریله حكمت تصوفه دائر یازلمش اولان آثار آتیه‌یی مطالعه ایتملیدر :

فتوحات مكیه : محی‌الدین ابن عربی
فصوص الحكم : « «
البحرالمورود فی‌المواثیق والعهود : عبدالوهاب بن احمد الشعرانی
حل‌الرموز ومفاتیح الكنوز : شهاب‌الدین احمد بن غانم المقدسی
سرالروح : برهان‌الدین البقاعی
عوارف المعارف فی‌التصوف : شهاب‌الدین عمرالسهروردی
مقامات العارفین : محمد بن احمد القسطلانی
المواقف فی‌التصوف : محمد بن عبدالجبار صوفی
شرح حكمة الاشراقیه : قطب‌الدین محمود بن مسعود الشیرازی

كتب مذكوره درسعادتده كوپریلی كتبخانه‌سنده موجوددر . بونلردن باشقه مثنوی شرحلرنده‌ده وحدت وجوده دائر متفرق بعض معلومات وایضاحاته دسترس اولنه‌بیلیر .

پانته‌ئیزمك اوروپاده‌كی صورت تلقیسنه دائرده زیرده‌كی كتابلرده معلومات واسعه مندرجدر :

Du panthéisme : Abbé Goscher.
Des doctrines qui tendent au panthéisme : Jannel.
Cours de droit naturel: Jouffroy.
Introduction aux œuvres de Spinaza : E. Saisset.

كوریلیوركه پانته‌ئیزم كرك آوروپاده وكرك شرقده پك‌چوق منازعاته زمین تشكیل ایتمش ، پك واسع دماغلری اوغراشدیرمش برمسلك مخصوصدر .

م . ش

عقائد اسلامیه

٥ — دین وعقل :

« بسم‌الله الرحمن‌الرحیم . الر تلك آیات الكتاب‌المبین . انا انزلناه قرآناً عربیاً لعلكم تعقلون . » [١]

دین ، انسانلر ایچون الٓهی بر نور اولدیغی كبی عقل‌ده اونورك ضیاسی‌در ؛ او نوری پارلاته‌جق ، اونی لمعان ایتدیره‌جك اولان ده آنجق عقل‌در . ایمانه كلنجه : اوده شارع ، جناب پیغمبر طرفندن خبر ویریلن شیلرك هپسنك حق اولدیغنی عقلك تصدیق ایتمه‌سیدر . بناءً علیه دین اسلام ایله عقل توأمدر ، قرده‌شدر . ائمهٔ كرام حضراتی‌ده دین اسلامده مخالف عقل ، عقلك محال كوردیكی هیچ برشی بولنمدیغنده اجماع ایتمشلردر . ینه ائمهٔ كرامجه قبول ایدیلن قاعده‌یه كوره ، ظاهراً عقله مخالف اوله‌رق بولنمه‌سی محتمل اولان نقول صحیحه‌نك هر حالده تأویل ایدیله‌رك عقلك قبول ایده‌بیله‌جكی بروجه صحیح اوزره تخریج ایدلمسی لازمدر . اكر بویله اولمسه‌یدی عقل ایله ایمانك برآره‌ده بولنمسی مستحیل اولوردی .

قرآن كریمك بتون خطاباتی ، باخصوص قضایای ایمانده ، — ظن راجح اولسه بیله قطعیاً اهمیتی اولمیه‌رق هر حالده علم طلب ایدیلن — مسائل اعتقادیه‌ده‌كی خطابلری یالكز عقله‌در . اوت ، قرآن كریم دائما ارباب عقوله خطاب ایدییور . ایشته بونك ایچوندركه : مشركلری ، ظنه تمسك ایتدكلرندن طولایی قرآن شو صورتله تعییب ایدییور : « .... ان یتبعون الا الظن وما تهوی الانفس ولقد جاءهم من ربهم الهدی » [٢] ، « .... ومالهم به من علم ان یتبعون الا الظن وان الظن لایغنی من الحق شیئا » [٣]

صوكره ایمانك صادق ، طوغری اوله‌سنی‌ده برهان كتیرلمسنه تعلیق ایدییور ؛ برهان كتیرلمه‌دكجه یالكز ایمانك ، لساناً سویلانن شیلرك اهمیتی اولمدیغنی اعلان ایدییور : « ... قل هاتوا برهانكم ان كنتم صادقین . » [٤] دینك عقله تعلیق ایدلدیكنی ، عقلی اولمیانك دینی ده اولمیاجغنی كوسترن آیات كریمه ، احادیث نبویه او قدر چوقدركه : بوراده اونلری تعداد ایتمك بیله بزم ایچون امكان خارجنده‌در . ذاتاً بوكبی آیتلر هركون اوقونور ، یاخود ایشیدیلیور . ایشته بن‌ده سوزی بوبابده وارد اولان آیتلردن باشلایورم : « ان شر الدواب عندالله الصم البكم الذین لایعقلون » [٥] « و لقد اضل منكم جبلا كثیراً افلم تكونوا تعقلون » [٦] « ومن نعمره ننكسه فی الخلق افلا تعقلون . » [٧]

[١] مآل‌منیفی : « بوسوره‌ده واقع اولان آیتلر یوقمی ؟ ایشته اونلر ، هركسی عاجز براقان ، حق ایله باطل بیننی تفریق ایدن قرآن كریمك آیاتندندر . بز ، اوكتاب جلیلی قرآن عربی اولارق كوندردك كه : اونده اولان اوامر ونواهی‌یی ، حكم واسراری تعقل ایدوب دوشونه سكز ! » سورهٔ یوسف آیت : ١-٢

[٢] « اصنام واوثانه الله دینلر ، اونلره طاپانلر بوخصوصده آنجق ظن واوهامه ، نفسلرینك آرزو ایتدیكی شیلره اتباع ایدییورلر ؛ بابالرینك كیتدیكی یولی حق ظن ایدرك اونلره تقلید ایدییورلر ؛ حال بوكه جناب حق طرفندن كلن پیغمبرلر ، كتابلر كیتدكلری یولك طوغری اولمدیغنی اونلره بیلدیردی . » سورهٔ نجم آیت : ٢٣

[٣] « مشركینك بعث بعدالموتی انكار ایتمسی ، ملائكهٔ كرامه الله‌ك قزلری‌در ، دیمه‌لری ، علم وحجت نتیجه‌سی دكلدر . اونلرك بوخصوصده استناد كاهلری یالكز ظن‌در ؛ ظنلرینه تبعاً بوسوزلری سویلیورلر . حال بوكه برشیئك حقیقتنی بیلمك ایچون ظن كافی دكلدر ؛ او ، آنجق علم ایله ، تیقن ایله بیلنیر . » سورهٔ نجم آیت : ٢٨

[٤] « حبیبم ! اونلره دیكه : اكر ادعا ایتدیككز شیده صادق ایسه‌كز دعواكزی برهان ایله اثبات ایدكز ! » سورهٔ بقره

[٥] « عندالله‌ده یریوزنده‌كی مخلوقاتك كوتوسی ؛ حقی ایشیده‌جك قولاغه ، كوره‌جك كوزه مالك اولمیان عقلسزلردر . » سورهٔ انفال آیت : ٢٢

[٦] « محقق دركه ، شیطان ، سزده بر چوق غكزی یولدن صاپدیردی ؛ سزاونلری تعقل ایدوب دوشونمیورمیسكز ؟ » سورهٔ یس آیت : ٦٠

[٧] « عمرینی اوزون قیلدیغمز كیمسه‌لری خلقت خصوصنده تقلیب ایدرز . (یعنی زمان شباوتك عكسی اوله‌رق عمری زیاده‌لشدكجه قوتی ، عقلی ، فهمی ، علمی نقصانلاشیر .) اونلر تعقل ایتمیورمی‌كه : بونی یاپان بشقه‌لرینی‌ده یاپار . » سورهٔ یس آیت : ٦٦

« ان فى ذلك لآيات لقوم يعقلون » [٩] « ان فى خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار لآيات لاولى الالباب » [١٠] « افلم يهد لهم كم اهلكنا قبلهم من القرون يمشون فى مساكنهم ان فى ذلك لآيات لاولى النهى » [١١] « ان فى خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار والفلك التى تجرى فى البحر بما ينفع الناس وما انزل الله من السماء من ماء فاحيا به الارض بعد موتها وبث فيها من كل دابة وتصريف الرياح والسحاب المسخر بين السماء والارض لآيات لقوم يعقلون » [١٢]

بو مآلده وارد اولان آيات كريمه پك چوق اولديغى كبى بونلرك اكثريسى‌ده عالم طبيعتده ظاهر اولان قدرت فاطره ، اوراده تجلى ايدن حكم واسرار وصف ايدلدكدن ، امم واقوامك احوالى بيان اولندقدن صوكره كتيرلمشدر .

شورا‌سى‌ده ظاهردر كه : قرآن‌ده وارد اولان « الباب » دن ، « نهى » دن مقصدده عقلدر. كذلك بو كبى موضعلرده علم ، تفكرده پك چوق ذكر ايدلمكده‌در. حالبوكه بن ، ملل سائره‌يه مخصوص اولان كتب مقدسه‌يى‌ده نظر تدقيق ومطالعه‌دن كچيردم . فقط اونلرده بو كبى آيتلره هيچ تصادف ايتمه‌دم . برملت كه اونك كتابى بو كبى احكام عاليه‌يى حاوى ، دينك اصلى بو علوى حقيقتلر ايله مالى‌در ؛ او ملتك اوهام وخرافاتدن الك اوزاق برملت اولمسى ، حقايقه الك زياده متمسك بولنمه‌سى لازمدر. چونكه دينى ، كتابى بو كبى احكام ايله مملو اولان ملت ؛ كنديسنجه يقين حاصل اولوب قناعت گلدكجه هيچ برشيئى قبول ايتمز ، حقنده براهين قاطعه اقامه ايدلمه‌ين شيلره قطعيا روى التفات كوسترمز . ايشته بونلك ايچوندر كه : مسلمانلق صافيت اوليه‌سنى محافظه ايتديكى زمانلر مسلمانلرده بويله ايدى . لكن ، وقتا كه اصول تعليم بوزلدى ، فساده يوز طوتدى ، جهالت غلبه ايتدى ، قرآن يالكز تغنى ايچون ، موسيقى ديكلر كبى ديكله‌مك ايچون اوقونور اولدى ، اونده اولان معانىٔ دقيقه‌يى هيچ كيمسه تدبر ايتمه‌مكه ، هيچ بر متفكر نظر اعتباره الامغه باشلادى ؛ اوزماندن اعتباراً ـ كنديلرينه قومشو اولديغمز ، كنديلريله اختلاط ايتديكمز امتلرده يرلشوب ده اونلرك محو وهلاكنى تسريع ايدن ـ اوهام وخرافات اردولرى اوزريمزه هجوم ايتديلر . بو اوهام وخرافات ، بزدن اول كچنلرى نصل محو و خراب ايتدى ، اونلرى وادىٔ خذلانه چكوب كتيردى ايسه بزى‌ده اويله‌جه هلاك اوچوروملرينه طوغرى سوروكله‌يوب كتيردى . اونلرك عقلنه نصل تأثير ايتدى ايسه بزم‌ده عقول و مداركمزى موقع بالاترندن دركهٔ پستى‌يه ايندردى ؛ عقلك اولانجه مزيتنى محو وافنا ايتدى . بونك نتيجه‌سى اوله‌رق نظرلر ضعيفله‌دى ، افكارده‌كى نظام وانتظام مختل اولدى ، عمران ومدنيتمز سقوط ايدوب كيتدى .

نه‌قدر شايان تأسف كه : بزه صوكره‌دن سرايت ايدن بو مرض مزمنك ، بو ميقروب اوردولرينك اصل صاحبلرى بو مرض مهلكدن شفاياب اولوب ياقه‌يى قورتاردقلرى حالده بز حالا تخليص گريبانه موفق اولامادق ؛ اونلرك عمران و مدنيتى آلابيلديكنه ترقى ايدرك انتظامه كيرديكى حالده بز هيچ برشيئمزى اصلاح ايده‌رك بر دورهٔ انتظامه كيره‌مدك .

مترجمى
آقسه كيلى احمد حمدى

[٩] « جناب حق ، كنديسنك يد تصرفنده اولوب ده ايسته‌ديكى كبى تدوير ايتديكى كيجه‌يى ، كوندوزى ، كونشى ، قمرى ، يلديزلرى سزه مسخر ، سزه منقاد قيلدى . عقل سليم صاحبى اولوب ده دوشونلر ايچون بونده نه قدر آيتلر ، عبرتلر واردر . » سورهٔ نحل . آيت : ١٢

[١٠] « كوكلرك ، يرلرك ، يراديلشنده ؛ كيجه ايله كوندزك اختلاف ايدوب طورمسنده ارباب عقول ايچون ـ وحدانيت الٓهيه‌يه دلالت ايدن ـ نه قدر واضح دليللر واردر . » سورهٔ آل عمران . آيت : ١٨٥

[١١] « كنديلرندن اول نه قدر ملتلر خلق هلاك ايتديكمزى قرآن اونلره خبر ويروب آكلاتمادمى ؟ شمدى اونلر ، هلاك ايتديكمز كيمسه‌لرك يوردلرنده كزوب آثار هلاكلرينى مشاهده ايدييورلر . بونده ارباب عقول ايچون شايان تفكر نه‌قدر علامتلر واردر . » سورهٔ طه . آيت : ١٢٧

[١٢] « سماوات وارضك ـ عقول بشرى فهم اسرارندن عاجز براقه‌جق برطرزده ـ خلق وايجادنده ؛ كيجه ايله كوندزك اختلاف وتعاقبنده ؛ ناسه منافع عظيمه‌سى اوله‌رق درياده ، دكزده جريان ايدوب كزن كميلرده ؛ سمادن ذات اجل واعلا حضرتلرى ياغمور انزال ايدرك يرى ، اولدكدن ، قورودقدن صوكره احيا ، اونك قوتنى تجديد ايله هرتورلو حيوانات ونباتات ايله تزيين ايتمه‌سنده ؛ روى زمينده هر نوع مخلوق بث ونشر ايلمسنده ؛ روزكارلرى جهات مختلفه‌دن اسديرمكده ؛ ير ايله كوك آره‌سنده فرمان الٓهى‌يه مسخر ومنقاد اولان بلوطلرى اقتضا ايدن محلره سوق ايلمسنده ؛ تعقل ايدوب دوشونن قوم ايچون ـ وحدانيت الٓهيه‌يه دلالت ايدن ـ نه بويوك علامتلر ، نشانه‌لر واردر . » سورهٔ بقره . آيت : ١٦٥

فقه و فتاوى

محاوره :

بر محقق ايله مقلد آره‌سنده

٧

وحدت اسلاميه واجتهاد

محققك سوزينك مابعدى

(١٢) « دين » ك اصول اساسيه‌سى ؛ عقائد صحيحه ، تهذيب اخلاق وادب النفس ، رضاى بارى‌يه موافق دوشه‌جك طرزده ـ جناب حقك بيلدرديكى ـ عبادات ايله حفظ دماء ، حفظ اعراض ، حفظ اموال كبى بين الناس جريان ايده‌جك اولان معاملاته تعلق ايدن قواعد عموميه‌دن عبارتدر. حالبوكه : بو اصول وقواعدك هپسى زمان پيغمبر (ص.ع) ده اكمال ايدلمشدى ؛ بونك ايچوندر كه « حجة الوداع » ده « اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتى ورضيت لكم الاسلام دينا » آيت كريمه‌سى نازل اولدى .

هله عقائد ايله عبادات قطعياً زياده ونقصان قبول ايتمه‌يه‌جك درجه‌ده اتمام ايدلديكندن هركيم بو خصوصده برشى زياده ، ياخود نقصان ايدرسه او كيمسه‌يه مسلمانلغى تغيير ايدرك بشقه بر دين احداث ايديور نظريله باقيلير .

احکام معاملاته کلنجه: بوده دها اوزماندن اعتباراً تمام اولمشدی. چونکه احکامده عدالتك، حقوقده مساواتك وجوبی؛ بغی واعتدانك، غش وخیانتك تحریمی؛ بعض جرائم ایچونده لازم کلن حدودك تعیینی؛ قواعد مشورتك وضعی کبی فضائل اصولك کافه‌سی شارع طرفندن تقریر ایدیله‌رك امور جزئیه‌ده‌کی شیلرده اولوالامره ـ که مقتضای زمان امته اصلح اولان شیئی بالمشاوره تقریر ایدن اهل علم، اهل عدلدن اولملری شرعاً واجب اولان علما، رؤسا، حکامدن عبارتدر ـ تفویض ایدلمشدی. صحابهٔ کرام (ر.ض) حضراتی بوکبی احکامی جناب پیغمبر طرفندن حقنده هیچ نص واقع اولمقسزین اکلایورلردی.

نصل که حدیث معاذده بونی تأیید ایتمکده‌در. معلومدرکه: معاذ بن جبل یمنه کوندریلیر ایکن حضرت فخر کائنات (ص. ع) طرفندن «اوراده نه ایله حکم ایده‌جکسك؟» دیه وقوع بولان سؤاله «قرآنه، حدیثه باقارم؛ آنلرده بوله‌مدیغم تقدیرده کندی رأیم ایله حکم ایده‌رم» جوابنی ویرمش، علیه الصلاة والسلام افندمزده بونی تحسین ایلمشدی. ایشته حدیث معاذ شودر: «انه علیه السلام لما بعثه الی الیمن قال له بم تقضی قال بکتاب الله قال فان لم تجد فی کتاب الله قال اقضی بسنة رسول الله قال فان لم تجد فیها قال اجتهد برأیی فقال الحمد لله الذی وفق رسول رسوله بما یرضی به رسوله.»

حتی نقل اولنیورکه: صحابهٔ کرام، برشیده امتك مصلحت ومنفعتی کوردکلری وقتهان اونکله ـ ولوکه سنت متبعه‌یه مخالف بیله اولسه ـ حکم ایدرلرمش. صحابه‌نك بوصورتله حرکت ایتمه‌لرندن آکلاشیلیورکه: اصل اولان؛ احکامك جزئیات وفروعی ایله عمل ایتمك دکل، بلکه کندیسنده مصلحت ومنفعت بولنان شی ایله عمل ایتمکدر. صحابهٔ کرام بونی بیلدکلری ایچون او یولده حرکت ایتمشلردر.

مسلم، ابوداود، نسائی، حاکم، بیهقی ابن عباسدن نقلاً شویله روایت ایدییورلر: حضرت پیغمبر ایله ابوبکرك، ایکی سنه‌ده عمرك خلافتی زماننده طلاق ثلاث بر طلاق حکمنده ایدی. حال بوکه حضرت عمر «ان الناس قد استعجلوا فی امر کانت لهم فیه اناة فلو امضیناه علیهم فامضاه» بیوره‌رق بونك خلافنی التزام ایلمش، یعنی اوچ طلاق صایمشدی. بونك خلافنه اوله‌رق حضرت پیغمبر (ص. ع) دن صادر اولان حکمده شو صورتله بیان ایدیلیور: «بیهقینك اخراجنه کوره ابن عباس دیورکه: رکانه زوجه‌سنی برمجلسده اوچ دفعه تطلیق ایلیوب بونك اوزرینه پك زیاده محزون اولمشدی. رکانه‌یه پیغمبر صوردی: ـ نصل تطلیق ایتدك؟ ـ اوچ دفعه. ـ بر مجلسده‌می؟ ـ أوت! ـ اویله ایسه برکره تطلیق ایتمش‌سك دیمکدر، بناءً علیه ایسترسه‌ك رجوع ایده‌بیلیرسك. بونك اوزرینه رکانه تکرار رجوع ایتدی.» بو بابده ذکر ایدیله‌جك شواهد پك چوقدر.

ایشته حنفیلر بونلری ملاحظه ایده‌رك قیاس جلی‌یی خبر واحده تقدیم ایتدیلر. حنفیلرك استحسان نامی ویردکلری رأی ده کندی عندلرنده قیاسه مقدمدر. ذاتاً، استحسان؛ کندیسنده امتك مصلحت ومنفعتی ثابت اولان شی دیمکدر. بن بویله اکلایورم. مع هذا فقهای حنفیه‌نك متأخرلری بوکا «قیاس خفی» عنوانی ویرییورلرکه: بوندن مقصدلری کرك محدثین، کرك علمای سائره طرفندن «کندیکزدن دینه بر اصل، بردکن زیاده ایتدیکز، رأیی سنته تقدیم ایتدیکز» دیه علیهلرنده وقوع بولان طعن وتشنیعدن قورتولمقدر؛ یوقسه حقیقة قیاس اولدیغی ایچون دکلدر. اکر حقیقة قیاس اولسه‌یدی محدثین، علما بونلرك اوزرینه رأی ایله تشنیع ایتمزلردی. حال بوکه علما ومحدثین طرفندن «کندی رأی خودکزی سنه تقدیم ایدییورسکز» دیه حنفیلره قارشی پك چوق طعن وتشنیع یاغدیرلمشدر. برده خفی اولان برشیئی قیاس جلی اوزرینه تقدیم ایتمك صحیح اولمازدی.

مع هذا طعن وتشنیعدن قورتولمق ایچون بویله قاچه‌ماق یولی آرایه‌جقلرینه حضرت عمرك عملی، صحابه‌نك‌ده اجازتی ایله احتجاج ایتسه‌لر دها أیی اولوردی.

[مقابل طرفندن ویریلن جواب کله‌جك هفته]

ادبیات:

مناجات

آقشام .. کلیر افقلره هپ سنبل نیاز؛
محزون باقیشلی زاهده‌لر هپسی اورده‌در.
ایرماقلی یایلالردن آقان یأس نغمه ساز،
حاجات ایدن دوداقلرك اوستنده طوپلانیر.

کوی یوللرنده غشی ایدن آواره برحضور
احساس ایدر ملالنی، آغلار لب حیات؛
کوکلرده شام السهه‌سی برخوش دعا اوقور،
دیکلر پراحتضار اونی آقشام وکائنات.

قوینده مالکانهٔ آلامی سوسله‌ین
افقك شکسته کللری ناکاه اولور تباه.
هپ سه‌رپیلیر محیطه اوکلدستهٔ حزن.
کریان باقیشلرنده یانار پنبه برکناه.

وادیلرك خیال ایله دولمش فسوتی
کوللرده نوش ایدن قوغولر مست وناتوان.
قورمش شب ألم کوکه طاق سکوتی.
آلتنده کولکه‌لر هپ او، آقشاملی کاربان.

ماتی دوداقلرنده ترنملر آغلایان
راکد صولر سواحل حاجتده لال ومست.
دوکمش کبود وجهنی امواجه آسمان،
صوك شعله‌لر قامیشلرك آلتنده هپ شکست.

دیز اوستی بز، باق ایشته بودرکاه سایه‌ده،
أل آچدق عرش وفرشکه غفران ورحم ایچین؛
هرشیٔ نیاز ایدر بوحزین وقت کریه‌ده؛
آچ بارکاه عفوبکی ای رب حق ودین.

داغلر رکوع ایدر بسکا، کوللر نیاز ایدر،
کور زمزماتی چشمه‌لرك ایلر ابتهال.
بللور یاتاقلرنده آقان صاف شلاله‌لر،
غفران یولنده کوکلره برنغمهٔ ملال.

کل دیکله کائناتکی هرآقشام اوستی سن،
ای رب ذوالجلال عوالم، بویوك اله؛
دوعازمیسك أریکه‌که بردن قوبوب أسن
فریاد پرتضرعی، ای خالق فلاح.

سنسك بوخسته عالمه بر ملجأ امید!
محراب رحمتکده نیاز ایلینلره
دوك کوثر شرابکی، آغلاتمه ناامید.
ویرشاهبال حشمتکی، چیقسین اوکوکلره؛

دینك لوای حشمتی، کولسون اوآشنا،
اونسز جهان حسن ومعابد یتیم اولور؛
چیقسین سمالرکده او، یوکسك دیارینه؛
چیقسین، یتر، دکلی بو ماتم، بویوك غفور؟

احمد نجم الدین

مقالات

عثمانليلر علوم وفنونه خدمت ايتمه‌مي ؟

بروسه مبعوث سابقی طاهر بك افندی‌يه

كچنلرده سوق تصادفله اليمه فرانسزجه بر كتاب كچمشدی. كتاب شرقدن، مدنيت اسلاميه‌دن بحث ايديوردی. شويله بر قاريشديردم: مؤلف كتابنده، جهان مدنيته اتحاف ايتدكاری مخلد ولايموت اثرلريله بشريت متكامله‌يی ابدياً منتدار براقان متفكرين اسلاميه‌دن برلسان نزاهت وستايشله بحث ايتمش، لواء محمدی آلتنده اتحاد ايدن اقوام مختلفه‌نك يتشديره‌بيلديكی يوكسك سيمالری تحليل ايدرك هر قومك مدنيت اسلاميه‌دن نه نسبتده حصه‌دار اولدقلرينه دائر مهم تدقيقاتده بولنمش. كتابی بويوك ومراقلی بر اعتنا ايله اوقومق لزومنی حس ايتدم. مقدمه‌ده، امويلره، عباسيلره، بويهيلره، سلجوقيلره، فاطميلره والحاصل بالجمله حكومات اسلاميه‌يه بر نظر سريع عطف ايديله‌رك بونلردن هر برينك معارف ومدنيت اسلاميه‌يه اولان خدمتلری وجيز بر قاچ سطرله تشريح ومدعيات، هر برنده يتيشان بويوك مؤلفلرك ابدنمون اثرلرينك اشهاديله تأييد ايدلمش. هويت وجدانيه‌مده درين بر حس غرور وافتخار اوياندیران بوصحيفه‌يی منتدار نظرلرله سوزدم. فقط بر قاچ سطر آشاغيده كوزيمه چاربان يازيلر، بر آن اول طويديغم غرور وافتخاری طاغيتدقدن باشقه صانكه اوقوديغم كلمه‌لرك هر حرفی قيزغين بر ر چيوی اولمشده بينمه صابلانمش كبی ياقيجی بر آجی حس ايتدم واليم صيزيلر آلتنده قيوراندم.

كتابك بوزهرناك سطرلری بزدن، عثمانليلردن بحث ايديوردی. مؤلف اقوام اسلاميه آره‌سنده علوم و فنونه اك آز خدمت ايدن قومك، عثمانليلر اولديغنی سويليور وتأييد مدعا ايچونده عثمانلی مؤلفلرينك آنجق برقاچ ذاتدن عبارت اولديغنی اورته‌يه سوريوردی.

عجبا بوآدم حقليمی ايدی ؟ شبهه يوق كه خاير ! فقط ذهنمه هجوم ايدن بو سؤاله قلباً خاير جوابنی ويرمك ايسته‌ديكم حالده وجدانمه اطمئنان بخش اوله‌جق شواهد بوله‌ميوردم . نوت ، بن امينم كه عثمانلی معارفی‌ده ظن وادعا ايدلديكی قدر زوكورت دكلدر . بوديار تارومارك چوراق واونوتلمش محيطنده بدرالدين سيماويلر كبی سوسيولوغ حكيملر كلمش ، بوطالعسز يورد علی قوشجيلر وكلنبويلر كبی برچوق افاضله‌مأمن انكشاف اولمشدر. برخارقهٔ دها وفضيلت اولان بدرالدين ، سطحی بين مورخلرمزك ياكاش اتهاماتيله استحاله ايتمش برسيمای بلنددر . بوكونكی نسل ايسه بروقتلر ملتمز آراسنده موقتاً پاريلدايوب ابدياً افول ايدن بوكبی عالی ذكالرك وجودندن بی خبر بوليڼيور . اسلافنك آثارينه قارشی بزم قدر لاقيد قالمش بر ملت يوقدر ظن ايدرم .

اجدادی ميانده‌كی متفكر دماغلری اونوتان، اسلافنك موروثات علميه‌سنی متروك ومهمل براقان بر ملت ، استقباله امين وامید وار نظرلر فيرلاتمق حقندن محرومدر . عجبا ادعا ايدلديكی وجهله عثمانلی دياری حقيقةً علم و معرفت خصوصنده او قدر چوراقمی كچمش ؟ متروك ومنسی كتبخانه‌لرده اجدادمز طرفندن بزم كبی لاقيد اولادلرك پيشكاه تتبع وغيرتنه اتحاف ايدلمش قيمتدار اثرلر يوقمی ؟

استانبول وازمير كتبخانه‌لرنده اجرا ايتديككز تتبعاتك ثمراتی اشهاد ايده‌رك بو سؤالره يوزيمزی قيزارتميه‌جق بر جواب ويرمك ممكندر . فقط خزائن اسلاف يالكز استانبول وازميرده‌می مدفوندر . آناطولينك كوفلی وبوصونلی كوشه‌لرنده اهمال ايدلمش ، مطمورهٔ نسيان كيم بيليرداها نه‌قدر اثرلر وار؟ اخلافك قدرناشناسلغی يوزندن طاشی دوشمش ، ديواری ييقلمش مقبره‌لرده جسدلری كبی هويت علميه‌لری‌ده عدم قارا كلقلرينه قارشمش نه‌قدر بويوك افاضل ياتيور ؟

بونلری طانيه‌مق ، بولمه‌مق بو كونكی نسل متفكره ايدی بر شين ، قيزارتيجی بر عار اولمزمی ؟ فقط بونلری كيم آرايه‌جق ، قيمت علميه‌لرنی تقدير ايده‌رك بزه كيم طانتديره‌جق؟ تاريخمزی ، ملتمزی بو آغير وأزيجی اتهاملردن كيم قورتاره‌جق ؟

معلوم فاضلانه‌لريدركه بيبليوغرافی آيريجه بر علمدر. هر علمده اولديغی كبی بيبليوغرافيا علمنده‌ده اختصاص لازمدر. بويله براختصاص‌ده آنجق او علمه قارشی درين وزوال ناپذير بر عشق پرورده ايدنك واوصورتله چاليشمقله ميسر اولور ؟

آثار منتشره‌كز ، يديوز تاريخندن بری ملك عثمانيده يتيشان اعاظم مؤلفين حقنده‌كی تتبعات عميقه‌كزك شاهدی ، هنوز انتشار ايتمه‌ين مؤلفاتكزده‌عثمانلی بيبليوغرافيسنه‌اولان وقوف واختصاصكزك لايموت دليللريدر .

فقط ساحهٔ مساعيكزك استانبول وجواری مواقعه حصری ، مقصدی تماميله تأمين ايده‌بيليرمی ؟ اناطولی ايچريلرنده‌ده خصوصی، عمومی پك چوق كتبخانه‌لر واردر . بوراللرده‌ده كيم بيلير نه قدر قيمتدار اثرلر مدفون بولنيور . اناطوليده وقوفكار بر دماغك اجرا ايده‌جكی تتبعات ، اسلاف كرامدن بزه شمدی‌يه قدر اسملری بيله طويمديغمز كيم بيلير نه‌قدر بويوك ومنسی دهالر طانتديره‌جق .

بوكونلرده اوقاف نظارتنك استانبول كتبخانه‌لری حقنده شايان تقدير مهم بر تشبثده بولنديغی اوراق حوادثده كوريليور. پايتخت كتبخانه‌لری حقنده‌كی بوتصور مصيب؛ داها فرقلی برصورتده؛ ولايات كتبخانه‌لرينه‌ده تشميل ايديليرسه اوقاف نظارتنك ستون موفقياتنه بر لوحهٔ افتخار داها علاوه ايدلمش اوله‌جغی شبهه‌سزدر .

فقط اقاليم عثمانينك مناطق مختلفه‌سنده مطمورهٔ نسيان اولان آثار اسلامك احياسی ، شمدی‌يه قدر اسملرنی بيله طويمديغمز متفكرين اجدادك اخلافه طانتديرلمه‌سی، عثمانليلرك ظن ايدلديكی كبی علوم وفنونه بيكانه قالمه‌مش اولدقلرينك ياروأغيار نظرنده اثباتی ، ذات عاليلری كبی بوخصوصده‌محق متخصص اولان ذواتك همتنه متوقف دكلميدر؟ بويولده

برسياحت تقبعيه اجراسى ايچون وظيفهٔ رسميه كز طبيعى برمانعه تشكيل ايدرسه‌ده بوتون تاريخ علميسنه برملتك شرف وحيثيتنه عائد برخدمت مبجله ايچون ـ نه قدر بويوك اولورسه اولسون ـ شخصى فداكارلقدن چكينميه‌جككزه امينم . بو امنيت و قناعتدركه راقم حروفه تقاعد ـ لككزك طلبيله بوايشه حصرهمت بيورمكزكبى بررجاده بولنمق جسارتنى بخش ايديور .

معارف وحيثيت مليه نامنه‌وقوعبولان شوتمنى‌ده ، مملكتك بوتون صنوف متفكره‌سى‌ده بنمله هم قلب وهم لسان اولديغى قناعتله عرض ايده بيليرم .

افراد ملت آره‌سنده وظيفهٔ رسميه كزى ايفا ايده‌بيله‌جك ذوات پك چوقدر . فقط اختصاصه متوقف اولان بوايشك حسن صورتله نتيجه پذير اولمسى انجق سزك همتكزه متوقفدر .

دائما رهبر حركاتكز اولان :

« بهر جمعيت دلهاست پريشانئ ما »

مصراعنى بيلمم بووسيله ايله‌ده تكرار ايده‌لمى ؟

م . شمس الدين

مكاتيب

هندستانده مخابر مخصوصمزدن :

هند يولنده

۲٦

هندستانده حسيات :

عثمانليلر محاربه‌يه تكرار قرار ويرملرى اوزرينه بوتون هندستان اسلاملرينك توجهلرينى قازانمغه موفق اولمشلردر . حتى حيدر آباد دكن ايالت مستقله‌سنده منفعتى اعانهٔ حربيه‌يه ويرلمك اوزره بر قيل ياريشى اوردا حاكم مستقلى (نواب عثمان على خان) ـ نظام‌الملك آصف جنك بهادر لقبيله ملقب وحضرت ابو بكر افندمزك سلاله‌سندندر ـ حضرتلرينك رياست عاليلرى آلتنده تشكل ايتمشدر . ياريشه اشتراك ايتمك ايچون هندستانك هر طرفندن اعيان واصرا حيدر آباد شهرينه كلمشلردر . مذكور ياريشدن حاصل اولان تمتع صافى يكرمى ايكى بيك انكليز ليراسى راده‌سنده بر مبلغ اولديغنى‌ده (مشير دكن) ـ حيدر آباده يومى اوله‌رق انتشار ايدن بر غزته‌در ـ غزته‌سى بيان ايديور .

هندستانك تپياله ايالتنده‌ده بر مساعرهٔ فوق العاده ايالت مذكوره‌نك مستقل هندو حاكمى طرفندن ترتيب ايدلمش واوراده صاتيلان يمك ايچمك وسائره‌نك صافى حاصلاتى عثمانلى اعانهٔ حربيه‌سنه ترك اولنمشدر . تپياله حاكمه‌سى بالذات حضاره ميوه صاتمغه تنزل ايتديكندن ، يالكز مشاراليهانك صاتديغى اشيانك قيمتى بيك بشيوز انكليز ليراسى قدر برمبلغ تشكيل ايتمشدر .

بوكا مماثل اعانه وسائلك هندستانده حسابى يوقدر . وسائل ووسائط شتى ايله بزه اعانه ويرمكدن اصلا چكنميورلر . بومباى اسلام تاجرلريله آلش ويريشجيلرى آوروپا ايله ممالك سائره‌دن جلب ايتدكلرى اموال تجاريه‌لرينك تخته صندقلريله چوالليرنى بوندن صوكره منتظماً اعانهٔ حربيه‌يه تركه قرار ويردكلرينى لاهورده منتشر (پيسه اخبار) غزته‌سى يازيور .

هپسندن زياده حائز اهميت واعتنا اولان آتيده‌كى قرار اولنه‌جكدر . بوتشبثه اوك آياق اولانلر ايسه هندستانك (على كده) دارالفنونى طلبه‌لريدر . مذكور قصبه‌ده نفس دارالفنونده طبع وانتشار اولنان على كده غزته‌سنك بيانه نظراً عموم هندستان مسلمانلرينه خطاباً اردو لسانيله پك مفصل بربيانامه دارالفنون مذكور معلمين ومتعلملرى طرفندن قلمه آلنوب ، منتظم براعانهٔ حربيه‌نك ويرلسى تكليف ايدلمشدر . مذكور اعانه درجى ايچون آيروجه برنظامنامه تحرير وترتيب ايديلرك ، اعانانه هرطبقه‌نك اشتراك ايده‌بيلمسى تحت تأمينه آلنمشدر .

ايچكى ، توتون وبوكبى مكيفات استعمال اولنانلرده‌ده اختيارى برجزا تعيين قلنمش ومذكور جزالركده اعانه قوميسيونه ويرلسى شرط اتخاذ قلنمشدر . هرشيدن اول فقرا ومستحقنه ويريله‌جك اولان صدقاتكده عثمانلى بالقان محاربه‌سى دوام ايتدكجه مذكور اعانه صندوغنه ويرلسى رجا اولنمشدر . حاصلى بونظامنامه‌نك احتوا ايتديكى مواد التمش درت ماده‌دن عبارت اولوب ، هندستانده يشايان بالجمله عناصر وطبقات اسلاميه‌يه برحرب ويركوسى ـ اعانه‌سى ـ طرح ايدلمشدر .

مذكور غزته‌نك بياناتنه باقيليرسه ، مذكور پروژه‌نك تطبيق وتعقيبى يوزندن برسنه ظرفنده اون بش ميليون انكليز ليراسى قدر برمبلغك جمعى قابل ايمش . عرض اولنان پروژه‌نك هند مسلمانلرنجه قبول اولنه‌جغى وايستيلان نفودك جمعنه كمال خواهشله تشبث ايديله‌جكنى (على كده) غزته‌سى بيان ايديور .

كاشكه بزده‌ده بويله تكليفلر ، پروژه‌لر ، جمعيتلر تشكل ايتسه‌ده منتظم براعانهٔ حربيه‌يى ملتمزه قبول ايتديرمكه موفق اولسه‌لر . عثمانلى ملت نجيبه‌سى بوخصوصده هندستان مسلمانلرينه اقتدا واقتفا ايلمكى ـ كندى منفعت وبقالرى ايچون ـ مقدس ولازم الاتباع بروظيفهٔ نظيفه بيلمليدرلر . چونكه انجق بوصورتله دولتمزك شرفنى ، ملتمزك ناموسنى وقايه ايده‌بيليرز . فرانسزلر وقتيله آلمانلرى سوكيلى پارسلرندن انجق بويله برهمت وحميت سايه‌سنده چيقاره بيلديلر . اساساً جزئى وتدريجى ـ وفقط منتظم بر ويركو صورتيله جمع وجبايت اولنمق شرطيله ـ ويريله‌جك اولان اعانهٔ حربيه‌يه ملت كمال آرزو ايله اشتراك ايدر ظننده‌يم . بو ويركو اون بش سنه‌قدر ملتك هرفردندن آلنوب آلات وادوات حربيه ايله دونانمه مبايعه‌سنه حصر وتخصيص اولنمليدر . آز برمدت صوكره ، تكليفسز ، زحمتسز ميليونلرجه ليرا بريكديرمكه و بريكديريلان مبالغ ايله كيت كيده قوتلى بردونانمايه ، متين ومجهز اردولره مالك اوله‌رق پك‌مسالمتكارانه برحالده اثبات موجوديته مقتدر اوله‌جغز . احتمالكه بزم بو تشبث وطنپرورانه‌مز ، سائر اقطار و ممالك اسلاميه‌ده بولنان اسلام قارده‌شلرمز اوزرينه حسن تأثير اجرا ايدرده ، انلرده بزم امداد ومعاونتمزه قوشارلر . خاقان سابق (حميديه حجاز تيمور يولى)نى بويله برهمت وتشبث سايه‌سنده ميدانه كتيروب نافع ومفيد برأثر ميدانه كتيرمه‌دىمى ؟

* * *

هندستان مطبوعاتى بوصيره‌ده‌اك زياده اشغال ايدن مسائل مهمه‌دن برى‌ده سوريه‌ده حاصل اولان جرياندر . سوريه‌ليلرك بوخصوصده پك ايلرى كيتمكده اولدقلرينى منصحانه برلسان ايله بيان ايديورلر . أوت هند مطبوعاتى بوبابده پك بيطرفانه وصادقانه برصورتده نقطهٔ نظرلرينى درميان ايتمكده و بالعموم عثمانليلرك منفعت وترقيلرينى ارزو ايتمكده‌درلر .

اخيراً سوريه‌ده حكمفرما اولان جريان سائر ممالك عثمانيه‌يه فناصورتله سرايت ايتمكه باشلامشدر . احتمالكه يارين اوبر كون بوجريان خطهٔ عراقيه‌يه‌ده سرايت ايدر . اساساً بو جريانى بوراالرده‌ده قبول وترقى ايتديرمك ايچون متعدد عوامل ومؤثرات دخى واردر . فقط نتيجه اعتباريله بن بونى ايى بر شى كورميورم . زيرا مقصد اصلاحات طلبندن عبارت اولسه بن بو تشبثى بوتون قوتله آلقيشلارم . فقط مع التأسف ايش اوقدرله قاليه‌جقدر . بردن بره پردهٔ خفا آرقه‌سنده مأمول ايتديكمزدها بشقه شيلرك عرض اندام ايتميه‌جكنى بزه كيم تأمين ايده بيلير ؟

* * *

بغداد احوالی :

افکار عمومیه بوراده مفقود بر حالده، عادتا اعیان و اشرافك آرزوسیله قائم‌در. حکومتك حال حاضری (aristocracy) بر طرزده دوام ایدوب طوریبور . (Democracy) اولسه‌یدی اوزمان هم افکار عمومیه‌نك حصولی ، هم ده عموم ضعفا و فقرای ملتك آرزوسی یرینی بولوردی . عوام طاقنده اصلا افکار سیاسیه یوقدر . آنلر یالکز مشروطیتك کوزه چارپه‌جق صورتده فائده‌سنی کورمك ایستیورلر. مشروطیتی‌ده عدالتدن و فقراپرورلکدن بشقه بر شی بیلمیورلر . حکومت بونلرك آرزو واملرینی پك سهولتله میدانه کتیره بیلیر وهر درلو تغلب و تفرعنك‌ده اوکنی آلمغه مقتدر اولور . ناظم پاشا مرحوم ایله خیر الخلق جمال بك افندی پك آز بر زمانده بغدادلیلرله خطهٔ عراقیه اهالیسنی ممنون ایده بیلدیلر .

احتمالکه والئ لاحق ذکی پاشا حضرتلری‌ده بو رالرده بر موفقیت تأمین ایده بیلورن . شمدی‌یه قدر ایسه مشار الیه شویله کوزه چارپه‌جق بر شی یاپه‌مامشلردر . بونك سببی طبیعیدرکه دولتك ، ملتك بو صیره‌لرده محارباتله پك مشغول اولدقلرندن نشئت ایتمشدر . قابل انکار دکلدرکه حال سلمده یاپیلان شیلرله حال حربده کوریلان ایشلر بیننده بویوك بر فرق واردر . یالکز حال حربده بولنیورز دیه بوسبوتون ایش کورمامك‌ده طوغری دکلدر. حالبوکه مشارالیهه و یریلان صلاحیته باقیلیرسه پك عظیم ایشلر تأمیننه قولایلقله موفق اولوردی .

بوکون هندیه سدهسی عملیاتی معطل بر حالده دوام ایدیورکه، بو کیدیشله کله‌جك سنه‌یه قدرده حله‌یه صواساله ایدیله‌میه‌جك و زواللی اهالی بوسبوتون محو و پریشان اوله‌جقلردر . ذاتاً شمدیده حله اهالیسی فقر و ضرورت یوزندن دیلنمکه باشلامشلردر . سنه‌ده بیك لیرا قدر بر وارداته مالك اولوبده خانه‌سی دائما کلن کچنلره آچیق بولنان ذوات بوسنه صوسزلق یوزندن اراضیلرندن بش لیرا بیله قازانه‌مدقلرندن طولایی اولری بارقلری ییقیلوب پریشان اولدیلر .

عینی زمانده خطهٔ عراقیه عشایری‌ده برایکیسی‌ده مستثنا اولمق اوزره حکومت محلیه‌دن پك خوشنود دکلدرلر . بونك سببی ایسه کندیلرندن فضله تحصیل و جبایت اولنان ویرکولردن منبعثدر . بو عرض ایلدیکم شیلر والی ذکی پاشایه عائد دکل ایسه‌ده ، هر حالده رفع و ازاله‌سی اسبابنك استکماله مجبوردر .

مثلا (الزهور) ـ بغدادده هفته‌ده اوچ دفعه عربجه ترکجه لسانلریله انتشار ایدن بر جریده‌در ـ غزته‌سنك بیاناتنه باقیلیرسه هنوز محاربه اعانه‌سیچون تشکل ایدن قومیسیوندن بر فائده حاصل اولمامشدر . بونك مسئولیتی والی‌یه تحمیل ایدلمك ایستنیلیور . قومیسیون اولجه والی پاشا حضرتلرینك ریاست عالیلری آلتنده تشکل ایتمشیکن اخیراً مشارالیه قومیسیونك طاغستانلی محمد فاضل پاشا حضرتلرینك ریاستلری تحتنده تشکل ایتمسنی تنسیب بیورمشلردر . فاضل پاشا شخصاً اختیار اولمغله برابر پك فعال ، غیور ، ناموسلی وطنپرور بر ذات ایسه‌ده مع التأسف قومیسیونده‌کی سائر ارقه‌داشلرنده کندیسی قدر فعالیت اثری موجود بولنمدیغی جهتله بو آنه قدر بو اعانه قومیسیوندن بکلنیلان محسنات حاصل اولمامشدر .

خطهٔ عراقیه عظیم اصلاحاته محتاجدر. حتی دیه بیلیرم‌که اصلاحات دکل، تشکیلاته اشد احتیاجی واردر . بوراده هرشی حال ابتدائی و طبیعیده قالمشدر . آلمان شمندوفری‌ده اسکی خیزینی غائب ایتمشدر . مهندسلرندن برقاچی بوآرادہ برلینه واوروپایه کیتدیلر . بغدادك کرخ جهتنده تأسیس ایتدکلری استاسیونده موقت دەقوویل خطنی تمدید ایله‌اوجنی شط ـ دجله ـ کنارینه قدر ایصال ایتمشلردر. شمندوفره لازم اولان آلات و ادوات واپور ومعونه‌لر واسطه‌سیله بو نقطه‌یه کتیریله‌رك جر اثقاله مخصوص (وینچ) آلتی واسطه‌سیله ساحلده ارابه‌لر درونه وضع ایدیلیر واوصورتله ایجاب ایدن محلره ، انبارلره قونیلیر .

بو آنه قدر قومپانیه آلتمش بیك لیرالق قدر اراضی استملاك ایتمش ودهاده ایده‌جکدر . فقط شو صوك کونلرده اهالی ایله شرکتك مرخصی (مایستر) پاشا ارەسنده املاك قیأتندن طولایی اختلاف حاصل اولشدر . اهالی ، اراضیلرینی فاحش بر فیئاتله صاتمق ایسته‌دکلری حالده ، قومپانیه آشوری قیأت ویرمك ایستمیور . یالکز اراضی‌یی دکرندن ایکی قات فیئاتله استملاك ایتمك طرفداریدر . اخیراً اهالی‌یه اوك ایاق اولان برذاتك کوشه‌مسی اوزرینه حکومت طرفندن اختلافات مذکوره‌نك حلی واراضئ مذکوره‌نك معاینه‌سیله دکرلرینك تقدیری ایچون بر قومیسیون تشکیل ایتمشدر . شمندوفر قومپانیه‌سی طرفندن استاسیون اتخاذ اولنه‌جق یرده شمدیلك آلمان طرزنده متعدد انبار ، ده‌پو ، اداره‌خانه ، اقامتکاه وسائره انشا ایدلمکده‌در . عینی زمانده عملیاته نظارت ایدنلره مخصوص ابنیهٔ مذکوره جوارنده سازو قامشدن معمول موقت باراقه‌لر ، چادرلرده قورلمشدر.

تسویهٔ ترابیه عملیاتی یکرمی بش کیلو مترویه قدر ایلری کوتورلمش‌در وبرایکی آیدن صوکره رایلری تفریش اولنه‌جقدر .

بکا قالیرسه بو بطائتله اوچ سنه‌یه قدر شمندوفر خطی حلبه یتشه‌میه‌جکدر.

***

ایران احوالی :

ایران ایله بوراسی هم حدود واقع اولدیغندن دائما ایران احوالی حقنده هرکسك آغزنده یا حوادث ویا بیان مطالعات طولاشوب طورمقده‌در. فقط موثوق اولان حوادثه باقیلیرسه ، کرمانشاه ایالتنه طهراندن بشیوز کشیلك بر ژاندارمه قوتی اعزام ایدلدیکندن اورالرده شیمدیلك آسایش حکمفرمادر.

کرمانشاه حاکمی اولان پرنس فرمانفرما جبر و شدت سیاستی تعقیب ایتمکله زواللی اهالی‌یه اولدقچه راحت یوزی کوسترمکه موفق اولمشدر .

یارمحمد خانك قورشونله اتلافندن صوکره ، سالارالدوله اوحوالی‌یی ترك ایله ایرانك نقاط شمالیه‌سنه کوچمشدر . سالارك معیتنده اولجه اولدیغی قدر برازدحام وغلبه‌لق یوقدر .

ایران حکومتی سالارك یورجلرینی اودەمکه ، کندوسنه‌ده آیروجه هر سنه ایکی بیك بشیوز لیرا بر تخصیصات ویرمکه ، ایرانده‌کی املاکی‌ده حجزدن چیقاروب وکیلنه تسلیم ایتمکه آماده اولدیغنی سالاره تفهیم وکندیسنك هر درلو شرارت و بغاوتدن واز کچوب اوروپایه کیتمسنی تکلیف ایتمش ایسه‌ده ، هنوز بو کبی خیرخواهانه ومنصحانه سوزلرك او کبی قفالره تأثیر ایده‌جك زمانی کلمامش اولملیدرکه ، الآن سالارالدوله استراباد حدودنده عاصی بر حالده اوقات کذار اولقده‌در . روسیه حکومتی کندی منفعتنی تأمین ایچون بوش یره سالاری کیفما یشاء اویروب جویرمکده‌در . مسموعاته نظراً ایران حکومت حاضره‌سی کرك روسلری وکرك انکلیزلری اطماع ایده‌بیلمك ایچون اونه‌کنه (قفقاز ـ جولفا) ، بریکنه‌ده (خورموس ـ خرم آباد) شمندوفر امتیازلرینی ویرمشدر .

(خورموس) ده برده ایی بر نفت یاغی معدنی واردرکه روسیه‌نك غاز یاغنه من حیث النفاسه قات قات فائقدر . بو معدن ایسه انکلیزلر طرفندن برقاچ سنه اول امتیازی ایراندن استحصال ایدلمش وبو صیره‌لرده صندوقلر درونه وضعله صاتیلمق اوزره بو رالره سوق وایصال اولنمقده و بغداد ـ کرمانشاه طریقیله‌ده ایرانه کوندرلمکده‌در .

ضیا وقیئات نقطه‌سندن بویکی معدن روسلرککنه تمامیله رقابت ایلمکده‌در واحتمالکه ایلروده‌ده روسیه‌نك تجارتنه سکته ایراث ایده‌جکدر .

بغداد :

س . م . توفیق

علمای کرامك دولتخانه‌لرنده استراحتلری

ایله

ملت جهالتده قورتولماز

اسلامیتك تکامل وتعالیسنه خدمت ایدن «سبیل الرشاد» کبی بر مجموعهٔ دینیه‌یی مع التأسف بوراده مطالعه ایدن پك آز بولنیور . بورا اهالیسی بیلمم که نه‌دن هپ اویقوده‌یز . اعلان حربدن بری ملت اسلامیه‌یی تنویره چالیشانلر پك آز . بوراجه علم وفضیلتلری مسلم اولان مدرسین کرامدن یالکز حاجی سلیمان افندی واسماعیل افندی نامنده ایکی ذات محترم جمعه کونلری جامعلرده وعظ ونصیحت ایدییورلر وتهذیب اخلاق ایچون جداً چالیشیورلر . دیکر علما ایسه مع التأسف هپ سکوت ایدییورلر . جوامعك جمله‌سنده برر واعظ بولنسه هرکوندن صرفنظر جمعه کونلری برر ساعت بالعموم جوامعده وعظ ونصیحت ایتسه‌لر وبوده برعادت حکمنی السه فنامی اولور ؟ بوایکی ذاتك نصایحی‌ده برقولاغمزدن کیروب دیکر قولاغمزدن چیقیور . استفاده ایدنلرمزپك آندر . مثلا : حال حربده‌یز ، اللهه یالوارملم ، توبه واستغفار ایدملم ، عسکرلرمزك موفقیتلری ایچون دعا ایدملم دیه بار بار باغیرییورلرده ؛ هیچ برمز دیکله‌میور . جامعدن چیقنجه همان قهوه‌لره قوشیور ، لعبیاتدن وسائره‌دن واز کچمیورز . الله بزه عقل وانصاف ویرسون . برولایت اهالیسی بویله یپارسه‌ق بشقه یرلرده نه‌لر یاپمازلر . مع مافیه عرض ایتدیکم وجهله بالعموم جوامعده علمامز وعظ ونصیحت ایدر وبوده جمعه‌لری عادت حکمنه کیررسه سفاهتلرك یوزده سکسان درجه‌ده اوکی آلنمش اولور فکرنده‌یم .

سبیل الرشادده اعلان ایدیلان سیاح شهیر عبدالرشید ابراهیم افندی حضرتلرینك عالم اسلام نامنده‌کی اثرینی اوقودم . عالم اسلامك، هله چین داخلنده‌کی مسلمانلرك احوالنه اودرجه متأثر اولدم که شوتأثری قلم تعریفدن عاجزدر . شوتأثره برده وطنك احوال مؤسفه‌سی انضمام ایدنجه انسانك چیلدیره‌جغی کلیور . بزم یعنی اناطولی اسلاملرینك اکثریتی کویلیلرمز تشکیل ایتدیکی کبی بواکثریتك احوالی ده‌چین اسلاملرینك احوالنك عینیدر، علوم دینیه‌دن کلیاً بی بهره . اکر برایستاتستیق طوتلسی ایجاب ایتسه جهالت یوزده طقسان طقوزی بولور . ایشته شو جهالتك ازاله‌سنی یالکز حکومتمزدن بکلیورز ، هرشیئی حکومتدن بکلمك برطبیعت حکمنی آلمش.

مع مافیه حکومتك معارفه اولان خدمتی ده جهالتمز اثری اوله‌رق بکنمیور ، تنقید ایدییورز . مثلا : حکومت بوراده دارالمعلمین ، صنایع ، زراعت مکتبلری کشادایتدی. اهالیمزدن هانکیسنه صورارسه‌کز بومکتبلرك لزومسز اولدیغنی، حکومتك بیهوده مصرف ایتمکده بولندیغنی سویلکدن چکنمزلر.

بزعلم ومعرفتك تکامل ایتدیکی شو زمانده عجبا نه وقت عقلمزی باشمزه آلوبده جهالتمزی ازاله ایده‌جکز ؟ عجبا نه وقت ژاپونلر کبی ملت مکتبلری یاپه‌رق اولاد وطنی تعلیم وتربیه ایده‌جکز . بوخصوصده علمامزك برقسمی حتی اکثریسی عنداه مسئولدر . علماء کرام کویلرمزی ، قصبه‌لرمزی طولاشسه‌لر، کویلیلرمزی ایقاظ ایتسه‌لر ، هرکویده هیچ اولمزسه ایکی کویده برملت مکتبی ایچون اهالی‌یی تشویق ایتسه‌لر وحکومتدن یالکز معلمنی ایسته‌سه‌لر ممکن دکلیدر ؟ اوت نجه ممکندر . علمك سعادتی ، جهلك فلاکتی تولید ایده‌جکنی آکلایان بر کویلی البته چوجغنك تعلیم وتربیه‌سی ایچون هر فدا کارلغی اجرا ایده‌جکدر . وچوجغی اولمیان بر کویلی ملت مکتبلرینه اعانه‌ده بولنانلرك دارینده نه کبی مکافاته نائل اوله‌جغنی آکلارسه البت برفدا کارلقده بولنور . [مثلا یوز اللی خانه‌لی بر کویك مطلقا یوز فقیر چوجغی بولنور . بهر چوجق ایچون سنوی حرمن بر لیرا نقد ویا اوکا مقابل حنطه ویرلسی لازمکلسه سنه‌ده یوز لیرا مکتب اعانه‌سی طوپلانه بیلورکه او مکتبك بری بشیوز ودیکری اوچیوز غروش معاشله ایکی معلمك مصارفنی تأمین ایدر] ایشته بهر قریه‌ده ویاخود ایکی قریه‌ده بر بویله ملت مکتبلری کشاد ایتمك وحکومتده بز وارداتی تأمین ایدییورز ، سزده ایکی معلم کوندرك ، دیمك ممکندر. فقط بونی دائرهٔ امکانه کتیرمك ایچون علمای کرامده غیرت، فعالیت ایستر . علمای کرامك دولتخانه‌لرنده استراحت ایتملریله ملت جهالتدن قورتیله‌من . حکومتده بوتون اوقاتنی معارفه حصر ایده‌من .

صوریورم: عجبا بزم حالمز نه‌اوله‌جق ؟ انصاف ایدلسه‌ده [قوجه‌روم ایلی الدن کیتدی] آناطولی اهالیسی جهالتدن قورتارلمه . غریب بروقعه عرض ایده‌یم : بوراده اتحاد قلوبنك کشادی صره‌سنده برده اتحادمکتبی آچیلمش ومعلم مصرفی قلوبك اعضاسی طرفندن تأمین ایدلمش ایدی . مکتب اوچ سنه قدر دوام ایتدیکی حالده حکومت سابقه زماننده قلوبلرقپانجه زوالی مکتب‌ده قپاندی . چونکه مصارفنی تأمین ایدن اولمدی . قلوب قپاندی وفقط ارباب حمیتك کیسه‌سی‌ده‌می قپانمالی ایدی ؟ جمعیته داخل اولمق بر جرم ایسه مکتبه اعانه ویرمکده‌می بر جرم ایدی؟ اکر بوراده‌کی علما بر آز غیرت وارباب حمیته مراجعت ایتسه‌لردی شو مکتب قپانمز وزواللی اولاد وطن‌ده تحصیل علمدن محروم قالمزدی .

ایشته بر مجموعهٔ دینیه صاحب ومدیری اولمق اوزره ذات فاضلانه‌لرینه مراجعت وبالعموم علمای کرامه خطاب ایدییورم :

ای علمای کرام ! ملتی ایقاظ ایدك . ملتك جهالت وعطالتنی ازاله ایچون بر جمعیت تشکیل ایدك . ایچکزدن انتخاب ایده‌جککز واعظ وناصحلری (مصارفنی جمعیت ویرمك شرطیله) کویلره ، قصبه‌لره کوندره‌رك ملتمزی جهالتدن قورتارك . ملت مکتبلری تأسیس ایچون اهالی‌یی تشویق وترغیب ایدك . تشکیل ایده‌جککز جمعیت خیریه‌یه نقداً معاونت وفدا کارلقده بولنه‌جق ارباب حمیت بولنور .

ای علمای دین ! هر درلو مشکلاته کوکس کره‌رك سیاحت ایدك ، آناطولینك اك ههجری کوشه‌لرینه قدر کیدك ، یالکز حکومته ، معارف نظارتنه کوزلرکزی دیکمه‌یك . اونلری وظیفه‌لرینه براقك . سزك بوصورتله یپاجغکز فدا کارلغك البته مکافاتنی کوررسکز ، اسملریکز تاریخ اسلام صحیفه‌لرنده آلتون یازیلرله تزیین اولنور . اکر ملتمز جاهل قالمه ایدی ویاخود شمدی‌یه قدر جهالتك یوزده آلتمشی ازاله ایدلمش اولسه ایدی ، قطعات اجنبیه‌ده‌کی ، علی الخصوص چینده‌کی اسلام قارده‌شلرمز ایچون بنه سزه قارشی فریاد وآنلر ایچون سزدن استمداد ایده‌جکدم . نه چاره‌که بز جاهلز .

ای مدیر محترم ! شو معروضاتمی علمایه اسماع ایتدیرر وبرجمعیت خیریه تأسیسنه موفق اولورسه‌کز ملتك جهالتنی دوشوندکجه قان آغلایان بنم کبی بیچاره‌لری پك مسرور ایتمش اولورسکز.

آنقره : **بر کنج مسلمان**

حیات اقوام اسلامیه

دنیاده نه قادار اسلام وار ؟

۲۳۷ نومرولو و ۱٤ مارت ۳۲۹ تاریخلی محترم سبیل الرشادده تصویر افکاردن واونك طرفندن ده برالمان رساله‌سندن منقول (دنیاده نه قادار اسلام وار) عنوانلی شایان دقت بر بند واردی . بو بندی هرکس کبی بن ده کمال اهمیتله اوقودم .

مذکور مقاله دنیاده‌کی اهل اسلامك عمومی، مجموعی ایکی یوز یتمش طقوز میلیون اوله‌رق کوستریلیور . یك نظرده بو خطانك نه قادار بالضروره اختیار ایدیلمش کذبلرله مالی اولدیغی کوریلیر . بالعموم اهل اسلامك نفوسی هر حالده بو مقداردن پك فضله‌در.

۱۳۱۲ سنه‌سنده پاریسده انتشار ایدن ره‌وو دو لیسلام عنوانلی

مجموعه نفوس عمومیهٔ اهل اسلامی ۳۰۰ میلیون کوسترمش ایسه‌ده بوده طوغری عد ایدیله‌من. خریطهٔ عالمه بر کوز کزدیرمك، قطعات مختلفه‌ده‌کی ادیان اربابنی کمال اهمیتله نظر دقته آلمق، بزه اهل دین مبینك مقدارینك ۴۰۰ میلیوندن هر حالده نقصان اولمدیغنی کوستر. بوتون آفریقایی، آسیایی، صوکرا آوروپا واوستراليا آطه‌لرنی قاورایان اسلامیتك منسوبینی بوندن آشاغی اوله‌ماز، بن بو خصوصده بوتون وارلغمله ادعا ایدرم.

جهانده نفوس اسلامیه‌نك نقصانلغنی جان وکوکله ایسته‌یه‌نلر آز دکلدر. حتی پك چوق آوروپا محررلری اسلاملرك کمیت وکیفیت اعتباریله قدرینی اسقاط ایتمکه بالالتزام و مطرداً چالیشمقده‌درلر. بوسعی، برغیرت متعصبانه‌در. غرب نه قادار مدنیت دیه باغیرسه اونك روحسز، قوقش قلبی ینه شرقه قارشی کین طویار. فرط تعصب هرشیئی امر ایدر. بناءً علیه بز هیچ بر وقت آوروپا علماسندن، محررلرندن نفوس اسلامیه‌یی اوکرنمه‌یه ساعی اولمایه‌لم. چونکه بو خصوصده‌کی بوتون معلوماتلر هپ یا کلیش، هپ نقصاندر.

اساساً دنیاده نفوس اسلامیه‌یی غربدن، خرستیانلق عالملرندن اوکرنمکه قالقمق قادار دوشکونلك تصور ایدیله‌من. بز ه کندیمزی فلاندن اوکرندیکمزه کوره دیمکه جسارتدن مع التأسف صیقلمیورز. سنه‌لرك تراکم وتفسخ ایتدیردیکی عطالت، بزی کندیمزه صاحب ایتمکدن، کندیمزی کندیمزه طانیتدیرمقدن منع ایتمشدر.

بز اسلامیت عالمنك قلبی وظیفه‌سنی کوریورز. اسلاملرك الك مظهر ترقی وتکامل اولانی بزز. بوندن باشقه مرکز جلیل خلافتده صرف امور اسلامیه ایله مشتغل برمقام مشیخت اسلامیه‌وار. بوکا رغماً، هرخصوصده اولدیغی کبی، اسلام نفوس وموجودیتنه‌ده علاقه‌دار اوله‌مدق. نفوس اسلامیه‌یه دائر مشیختك تحقیقاتنه مستند الده مفصل، صحیح وثیقه‌لرك موجود اولمه‌مسی قیدسزلغمزك پك بالا، فقط، چوق آجی برهانیدر. [۱]

ایسته‌یورزکه نفوس اسلامیه‌یی ینه اسلاملر تحقیق وتحریر ایله‌سینلر. باب مشیخت بوایش ایله هرشیدن زیاده علاقه‌داردر. بکا قالیر ایسه مشیخت جلیله هرشیئه ترجیحاً بویله اساسلی اوزرینه مساعیسنی تنظیم ایله‌سه داها موافق اولور. ایستاتیستیق فن سیاستدر دیورلردی. حالبوکه بکا قالیرایسه ایستاتیستیق هرشیدر. الده ایستاتیستیق اولمه‌دن حرکت ایتمك قاراکلقده هرشیئی کورمه‌یه بکزر.

باب مشیخت بو خصوص ایچون ارباب وقوفدن بر قومیسیون تعیین ایتمه‌لیدر. باب مشیخت مأمورلرندن، بو بابده ارباب وقوف یوقسه، سیویللردن، عسکرلردن سریعاً اربابنی طوپلایوب ایشه باشلامالی‌در. بوفعال قومیسیون بوتون فداکارلق، قدرت جوالیتی ایله حرکت ایله‌مه‌لیدر. صاقینمه‌لی‌که عدم انتظام، عدم اطراد سعی، عطالت، اویقو بورادده کندینی کوسترمه‌سین.

قومیسیون یالکز نفوس اسلامیه‌یی اوکرنمه‌یوب عینی زمانده اونلرك احوال نه‌تنوغرافیالری، وطنلری،لسانلری، دین ومذهبلری، وضعیت اقتصادیه‌لری حقنده معلومات آلمالیدر. مستقل اولانلرك اشکال وادارهٔ حکوماتی، ثروتی، قدرتی، وسعت اراضیلری، مستقل اولمایانلرك هانکی حکومته تابع اولدیغی، نه‌وجهله اجنبی زیرادارهسنه دوشدیکی، تبعه اولدیغی حالده ثروت وموقع اجتماعیسی، امتیازی نه‌ایدوکی حقنده معلومات استحصال ایله‌مه‌لیدر.

اسلاملر ایله مسکون شهرلرك احوالی، تشکیلاتی، خواص مدنیه‌سی، قدرت اقتصادیه‌سی وبالعموم اسلاملرك قدرت معارف ووقوف دینیلری ومذاهبی نظر دقته آلمه‌لیدر.

باب مشیختده متشکل غایت فعال قومیسیون بو معلوماتی وسائط مختلفه ایله الده ایدر:

(۱) سفیرلریمز وشهبندرلریمز واسطه‌سیله. ممالك اسلامیه‌ده بولنان شهبندرلریمز غایت امین تحقیقات یاپه‌جق برموقعده‌درلر سفیرلرده نزدلرنده‌کی حکومت ایستاتستیقلرندن استفاده ایدرلر. سفیرلرك بوایستاتستیقلری الده بررهبر اولور.

(۲) ممالك اسلامیه‌ده‌کی منور ذوات، محررین، وعلمادن. الحالة هذه عالم اسلامده برتیقظ وجید برآثار حیات رونما اولدیغندن بووجهله عرض خدمت ایده‌جکلرك عددی آز اولمه‌سه کرکدر.

(۳) ایفای فریضهٔ حج ضمننده هرسنه بیکلرجه حجاج وبونلر میانده دنیانك هرطرفندن پك چوق علمای اسلام مکهٔ مکرمه‌یه کلیور؛ اونلر واسطه‌سیله‌ده اهل دین حقنده اقتطاف معلومات ایله‌یه‌بیلیرز.

(٤) بالذات قومیسیونك سیاحت و تدقیقات عملیه سایه‌سنده‌کی طرز مدید سعیدن.

(۵) نهایت آوروپانك بی‌طرف وارباب وقوفدن سیاح ومحررینك آثارینه، رهبر اتخاذ ایدیلك و محتاج تأیید نقاطی تدقیق وتحقیق اولونمق اوزره مراجعت اولونمالیدر.

مقام معلای مشیخت، بویله مهم برأثر وجوده کتیرمکله حقیقهٔ بویوك برایشك ایلك آدیمنی آتمش اولور. بز بوکون نه یاپمق ایسته‌یورسه‌ق بیله‌مه‌یورز. شمدیکی وقوفسز ویاوان حالمزله بیله‌رك برشی یاپه‌منزکده امکانی یوقدر. آدیملریمزی أمین ومتین آتمق ایسته‌یور؛ برچوقوره، اوچورومه یووارلانمه‌دن بوتون یوللری بیله‌رك یورومك أملنده ایسه‌ك بوقیمتلی أثری همان وجوده کتیرمه‌لی‌در.

نفوس و احوال اسلامیه‌یی پك طوغرو وامین اوله‌رق خلاصه ایدن بوقیمتلی أثر پك عظیم رغبتلره مظهر اوله‌جقدر؛ السنهٔ اسلامیه‌یه ترجمه اولنه‌رق کتاب کبی طبع ایدیلوب فروخت اولونسه یوزبیکلرجه نسخه‌سی صرف اولنه‌جقدرکه حاصلاتی دونمایه واولاد مسلمینك

[ ] باب مشیخت کندی دائره‌سنه منسوب نه قدر آدام وار عجبا بیلیورمی؟ دکل باشقه مملکتلرده‌کی نفوس اسلامیه‌یی، یالکز ممالك اسلامیه‌ده بولونان مدارس ایله اورایه دوام ایدن طلبه‌نك مقدارینی کوستر بر جدول عجبا نشر ایده بیلیرمی؟

سبيل الرشاد

تربیه و تعلیمنه حصر اولونور . بو وجهله‌ده امور ملت و حکومته وامور خیریه‌یه خدمت ایدیلمش اولور .

عرض ایتدیکم تشبثك قدری غایت بالاتر اولوب بو اثر ذات حضرت خلافتپناهی‌نك کتبخانه‌سنك اك قیمتلی ، اك نادر والزم بر کتاب معتبری اولمالیدر .

بونك باشنده یوکسك ومستثنا سیمالر کورونمك ایستر. ذات اقدس حضرت خلافتپناهی افندمز وشیخ‌الاسلام افندی حضرتلری شوتشبث خیری پك موافق کوره‌رك لطف ومعاونتلرینی هیچ بر وقت دریغ بویورمیه‌جقلرینه هیچ برمسلم شبهه ایتمز .

احمد جاوید

حاشیه : حقایق ومعالئ اسلامیه‌یه دائر علمای دین ایله شرق وغربك محررین مشهوره‌سی طرفندن یازیلان آثار ومقالات مختلفه‌یی یکرمی سنه‌دنبری جمع وتلفیق ایده‌رك « منتخبات حقایق وحکمیات اسلامیه » عنوانی ویردیکم و ایکی بیك سکسان اوچ صحیفه تشکیل ایدن بواثری یوقاریدن بری بسط وتمهید قلندیغی وجهله چالیشله‌حق اولورسه اونلرك خدمتنه تودیع ایدرم .

ا . ج .

شئون

محاربه :

وضعیت حاضرهٔ خلافت وسلطنت . — ادرنه‌نك سقوطی اوزرینه روم ایلینك استخلاصندن قطع امید ایدن باب عالی آرتیق امر واقعی قبول ایتمك مجبوریتنده قالدیغنی آکلایه‌رق ، حربه نهایت ویرمك ایسته‌ین دول معظمه‌نك توسط تکلیفاتنی بلا تردد عیناً قبول ایتدی؛ متفقین اهل‌صلیب ایسه بوتون روم ایلی‌یی استیلا ایدرك اجرا ایتدیکی بوقدر مظالم‌و وحشیانه ایله ، آقتدیغی اسلام قانلری ایله قانمایه‌رق اسلامك ابدی بویوك دشمنلریله برابر بوتون بوتون نور اسلامی سوندورمکه عزم ایتدکلرندن دول متوسطه‌نك تکلیفاتنه بالاپروازانه شرائط درمیانیله جواب‌ویردیلر . عالم اسلامده باشلایان حرکات اشتباهکارانه‌دن آتی ایچون اندیشه‌یه دوشن انکلیزلر افریقاده ، اوروپاده دولة‌الخلافه‌یه ودولاییسیله عالم اسلامه‌ایندیردیکی ضربه ایله مسلمانلرك فعالیت‌وامیدلرینی انکساره اوغراتمق ایسته‌دکدن صوکرا ، بودفعه‌باش کوسترن‌دیکر برتهلکه‌یی ، اسلاو استیلاسی‌نی‌ده طوردیرمق اوزره اوته‌دن‌بری مدهش رقیبی اولان آلمانیا ایله ائتلاف ایدرك بوقدر فلاکتلره دوچار ایتدیکی دولة‌الخلافه‌یی شیمدی حمایه‌یه مجبور اولدی . اوته‌دن جهانك دیکر برقطب عظیمی اولان آلمانیاده ینه عینی تهلکه‌یه قارشی کندی بقای حیات ومنفعتی نامنه عثمانلیلغی مدافعه‌یه عزم‌ایتدی . نتیجهٔ احوالك ایسه یقینده‌ا کلاشیله‌جغی طبیعی‌در .

ایشته اوچیوز کسور میلیون کتلهٔ اسلامیه‌یه مرکز اولان خلافت اسلامیه وسلطنت عثمانیه بوکون شو ایکی دولتك ، قره‌لر ودکزلر حاکمی آلمانیا وانکلتره‌نك ائتلافندن حیات بکله‌یور ، یشامق امید ایدییور .

ای بویوك پیغمبرك کوچوك امتی ، صایسز افرادی ! حالکی دوشون ، اوتان ، یرلره کچ . اسلامی ذلتدن قورتارمادقجه ، اونك شان بلندینی اعاده ایتمدکجه یاشامق سکا حرامدر .

بکرمنجی عصرده اهل صلیب مظالمی . — تیرولدر آنجایکر غزته‌سنده مندرج ، ٢١ مارت افرنجی تاریخیله اسکوبدن یازلمش خصوصی برمکتوبدن مستخرجدر: « . . . . شمدیلك سزه‌طوغری برتخمین‌ایله‌سویلیه‌بیلمکلکم‌غیرقابلدر. یالکز شو قدر دیه‌بیلیرم‌که ساده قوصوه‌ده (٤٠,٠٠٠) ی قادین وچوجق اولمق اوزره (٣٠,٠٠٠) آرناوود قتل ایدلمشدر. کیلان قضاسنده (٩) ، اسکوبده (١٢) ، دبره‌ده (٢٤) برزرین ولومه‌ده تمام (٣٢) کوی احراق ویاصور سائره‌ایله تخریب اولنمشدر. عینی احوال یاقوه ، ایپك ، وه‌ریزوویچ پرشتنه ، قوصوه وقومانوواده‌ده وقوع بولمشدر . بتون بو حاللر هر درلو تقدیر وتصویرك فوقنده ، انسانلیه‌جق بر درجه‌ده‌در !... بوظلملری کورمکدن ایسه ، کورمه‌مکی ، اولمکی ترجیح ایدرم . کاشکه بن‌ده اوله‌یدم‌ده کورمز اوله‌یدم .

آرناوود روحانیلرندن بری باشنه کلن فلاکتلری اکلاتیور . زوالینك خانه‌سی حقیق بر یتیمخانه اولمش ، بو ذات‌ساده صرب‌وقره‌طاغلیلرك‌ارتکاب ایتدکلری وحشتلری اکلاته اکلاته بتیره‌میور . کفالده ، مالتیده ، پوقاده ، زادرناده ودها سائر محللرده ایکی یوزی متجاوز عائله کاملاً محو وافنا ایدلمشدر . بو زواللیلرك هر بری‌ده آیری آیری بر صورتله عاقبت فجیعه‌یه معروض قالمشدر . کیمسی قورشونه دیزلمش ، کیمسی تیغ هلاکدن کچیرلمش ، بعضیسی آصیلمش ، التنه آتشلر یاقیله‌رق دیری دیری آلولر ایچنده جان ویردیرلمشدر . زواللی بر قادینجغزده قازیغه باغلانه‌رق قیزغین آتشلر اوزرنده محو ایدلمشدر . »

دارالخلافه :

بعض کتاب و رساله‌لرك منعی . — « رحمت الهیه برهانلری » ، « انسانلرك عقیدهٔ الهیه‌لرینه بر نظر » ، « اوزون کونلرده روزه » ، « قواعد فقهیه » نامله‌ریله انتشار ایدن درت رساله‌نك مندرجاتی اصول اسلامیه‌یه کلیاً مغایر ونصوص قاطعه‌یه مخالف اوله‌رق تاریخ ادیان مروجلرینك اسلامیت علیهنه صرف ایتدیکی افکار سخیفه‌یی تأیید وترویج یولی بر طاقم کفریات واباطیلدن عبارت اولدیغی کبی ائمهٔ دین ایله علماء مفسرین حضراتنه ارباب انکارك آغزلرینه یاقیشیر طعن وتشنیعی محتوی بولوندیغندن ومؤلفلرینك بو صورتله اهل اسلامی اغفاله تصدی ایتدکلری آکلاشلمقله رسائل‌مذ کوره‌نك هر نرده‌ده وارسه طوپلانیلمسی مقام‌مشیختدن داخلیه نظارتنه اشعار ایدلمشدر .

جریده‌لك تعطیلی . — « حسیات اسلامیه‌یی رنجیده ایده‌جك مقالاتی‌حاوی اولدیغندن مقدما حکومت عسکریه‌جه تعطیل ایدلمش اولان اجتهاد غزته‌سنك یرینه حق قانونیدن بالاستفاده نشر ایدیلن جهد غزته‌سی دخی تستر نسوان حقنده امر شرعی بولوندیغنی اعا ایدر بر طرزده بیاناتی مندرج بولنمسنه مبنی بلامدت حکومت‌عسکریه‌جه تعطیل‌ومؤسسی عبداه جودت‌بکك‌ده بلااستیذان تکرار رساله چیقاردیغی تقدیرده ادارهٔ عرفیه خارجنه طرد وتبعیدی تقرر ایتدیکی » استانبول محافظلغندن مقام مشیخته بیلدیرلمشدر .

ایران :

بویوك برمجتهدك بیاننامه‌سی . — شیعیلك عالمنده بیوك بر نفوذ

صاحبي اولوب ايران حركات احرارانه‌سنده پيشواى ارباب حميت اولان مجتهدين‌دن مرحوم ملامحمدكاظم خراسانى ايله « عبدالله مازندرانى » نك اليوم مقامنى اشغال ايتمكده بولونان آقاى حاجى محمد سيدمصطفى كاشانى، عالم اسلامك كچيرمكده اولديغى بحران حاضرطولاييسيله حبل‌المتين غزته‌سيله بر بياننامه نشر ايلمشدر. برحس عالئ ديندارانه وحميتمندانه‌نك ترجمان بيانى اولان بوفتوانى اهميتنه بناءً بروجه آتى عيناً نقل ايله‌يورز :

« بسم الله الرحمن الرحيم . ربنا لا تجعلنا فتنة للقوم الذين ظلموا...

« بالجمله اخوان دينك نظرگاه دقتنه :

« دول خرستيانيه‌نك روح پيغبرذيشانى متأثرايده‌جك صورتده مراكز وبلاد اسلاميه‌يه قارشى اجرا ايله‌مكده اولدقلرى مهاجمات متواليه‌دن ارباب دينك يوره‌كارندن قانلر صيزديغى بويله بر صره‌ده سكوتى ، درعهده ايتمش بولونديغمز وظيفهٔ شرعيه ومسئوليت دينيه ايله غيرقابل تأليف كورديكمزدن (فان الذكر تنفع الذكرى) حكم عاليسنجه اخوان دينمزه خطاب ايدييورز .

« روسلرك ايرانده ، وايتاليانلرك طرابلس غربده ياپدقلرى فجايع ايله عبدهٔ صليبك ما فى‌الضميرلرى آرتق تماميله آكلاشلدى . بو جهتله بوكون مسلمانلره قارشى حايقيره‌رق كنديلرنى بيضهٔ اسلامى مدافعه‌يه دعوتله هم دل مجروح مشتركمزه بر رشاشهٔ تسليت ويرمك ، هم‌ده آثار تهييج وتيقظلرينى تزييد ايتمك ايسته‌يورز .

« تا كه اونلرك همت وحميتلرى سايه‌سنده اسلامك شوجسم مطهرزخمدارى برآز افاقت بولسون . بردرياى خروشان ايچنده جابالامقده اولان شوكشتئ ضعيف برساحل نجاته ياناشه بيلسون .

« أوت ، فرق اسلاميه آره‌سنده سنه‌لردنبرى حكمفرما اولان اختلاف وتنافر مع‌التأسف بينلرنده‌كى اوقيرلمق بيلمز الهى رابطه‌يى بوزدى . وبوندن طولايى‌هپسى‌ده پريشان اوله‌رق دشمنلرينك تحت اسارتنه دوشديلر. رأس‌كار و اداره‌ده بولونان ذواتك عصرلردن برى محافظهٔ وطن ودين خصوصنده مشهود اولان تكاسل ومسامحه‌لرى نتيجه‌سنده ايسه بر چوق مملكتلريمز ، مقدساتمز ايادئ اعدايه انتقال ايلدى .

« اندلس، جزائر، تونس، فاس، ايران وسائر ممالك اسلاميه‌نك اوغراديغى بوفلاكتلر اعداى دينه اوقدر جسارت ويردى‌كه بوكونده عالم اسلامك الك بويوك بر حكومتى اولان عثمانليلرك پاى تختنى تهديد ايدييورلر . برآز كنديمزه كلهلم . سيئات ماضيه‌نك نتايج مؤلمه‌سندن اولان حال حاضرده‌كى مهالكى نظر عبرت وانتباه ايله كوره‌لم . ال اله ويره‌رك ممالك اسلاميه‌نك بقية‌السيوفنى اولسون مدافعه‌يه عزم ايده‌لم . آرتق حميت اسلاميه‌مزى اظهار ايده‌جك زماندر . اسلامك الك عالى هلالنى (العياذ بالله) صليبه چكنتمه‌مك ايسته‌يورسه‌ك دولت عثمانيه‌نك مالاً وبدناً معاونتنه شتاب ايده‌لم . »

« ان تنصروا الله ينصركم »

هندستان :

مهم بر اجتماع .— (لكنهو) ده هندستان جمعيت خيريه‌سى طرفندن كچنلرده عمومى براجتماع عقد ايدلمشدر . هندستانك آتيسى نقطهٔ نظرندن بر اهميت مخصوصه‌يى حائز اولان بواجتماعده برچوق مباحثات ومذاكرات جريان ايتمش، بالخاصه رئيس جمعيت (شافى) هند مسلمانلرينك ساحهٔ سياسياتده غير مسلم هنديلرله تشريك مساعى ايتمه‌لرى لزومندن بحث ايلمشدر . موى اليه ايراد ايلديكى نطقده « انكلتره‌نك تحت حمايه‌سنده ومشروطيت اساسنه مبنى بر هند حكومت ممتازه‌سى حصوله چاليشمق بتون هنديلرجه بر غايهٔ امل اولمليدر» ديمش ويقين زمانلرده هندستانده شايان دقت بعض حركات وحادثات سياسيه وجوده كله‌جكنى ايما ايتمشدر. اجتماعه، هند مسلمانلرينك مقام خلافت جليله‌يه اولان مربوطيت معنويه‌لرندن وانكلتره‌نك محاربهٔ حاضره‌ده تعقيب ايتديكى مسلكك هند مسلمانلرينك حسياتنى رنجيده ايله‌ديكندن بحثله ودها بوكا مماثل تظاهرات اخوتكارانه ايله نهايت ويرلمشدر .

زكاتك هلال احمره اعطاسى حقنده فتوا .— هند علماى اسلاميه‌سى طرفندن زكات مفروضه وصدقات سائره‌نك حال حربده دولة‌الخلافه‌يه اعانه طريقيله اعطاسى جائز اوله‌جغنه دائر برفتواى شريف شرعى اصدار ايدلمش واشبو فتوانك بين‌المسلمين تأثيرات فوق‌العاده‌سى كورلمشدر . فتواى شريف مذكور بروجه آتيدر : « هركيمك ذمتنده زكات وياصدقه اولوب‌ده بونلرى عثمانلى هلال‌احمر جمعيتنه اعطا ايله‌رسه ذمتى برئ واوزرندن واجب ساقط اولور . »

كويت :

الجمعية العربيه .— كويتده امور خيريه‌يه حصر مساعى ايله‌مك اوزره كويت اميرى‌شيخ مبارك الصباحك مخدومى اميرناصرك رياستى آلتنده اذكياى شباندن مركب (الجمعية‌العربيه) نامنده بر جمعيت تشكيل ايدلديكى وجمعيتك اهالى‌طرفندن فوق‌العاده برصورتده مظهر توجه اوله‌رق آز برمدت ظرفنده جمعيت صنديغنه كيرن تبرعاتك ۲۳۰۰ روبيه‌يه بالغ اولديغى المصباح غزته‌سنده اوقونمشدر .

عمان :

يكى بر جمعيت اسلاميه .— مسقطده منتشر العلم مجموعه‌سى صاحبى السيد محمد على الشهر ستانى‌نك مساعى وتشويقاتيله محل مذكورده (جمعية الاتفاق) نامى آلتنده بر جمعيت خيريهٔ اسلاميه تشكيل اولونمشدر . مذكور جمعيتك يكرمى ايكى ماده اوزرينه مرتب پروغرامنك اهالئ اسلاميه‌نك ترقى وتربيهٔ ذهنيه‌سنه خدمت ايده‌جك صورتده تنظيم ايدلش اولديغنى بغدادده منتشر المصباح رفيقمز يازييور .

آمريقا :

آثار حميت وبيانه تقدير .— برەزيلياده مقيم تبعهٔ عثمانيه‌دن بعضلرى وبالخاصه الجديد غزته‌سى صاحبلرى نجيب طراد وفارس نجيب افنديلرطرفندن جمع اعانات خصوصنده فوق العاده ابراز غيرت ايدلكده اولديغى خبر آلنمسى اوزرينه بوكره ماليه نظارتجه ، برەزيليا شهبندرلكى واسطه‌سيله كنديلرينه بيان تقديرات اولنمشدر .

فيليپين :

وحدت اسلاميه آثارى .— فيليپين اهالئ اسلاميه‌سنك مقام اقدس خلافت عظمايه قارشى اولان مربوطيت دينيه‌لرى حسبيله كنديلرينه اعتقادات وعبادات واخلاق اسلاميه‌يى تعليم ايتمك اوزره برمعلم اعزامى حقنده اهالئ مذكوره نامنه وكيل مطلقلرى ماجورجون ب . قيل طرفندن وقوع بولان مراجعت مشيخت جليله‌جه شايان اسعاف كوريله‌رك ارباب فضل وكفايتدن ومأمورين علميه‌دن كيلانى زاده سيد محمد وجيه زيد افنديك معلملكه انتخابى تنسيب ايدلمشدر .

اقصاى شرق :

مانچورياده اسلاميتك فعاليتى .— چيندن آيرلديغى زماندنبرى مانچورى قطعه‌سنده برخيلى آثار ترقى مشاهده اولونيور . ابواب تجارتى اجنبى سرمايه‌دارانه كشاده بولونان بوقطعه‌ده المان وانكليز تجارى بويوك بويوك مؤسسه‌لر وجوده كتيردكلرى كبى بالطبع روس تاجرلرى‌ده بويولده غيرتدن كرى قالمامقده‌درلر . وقت غزته‌سنك صوك پوسته ايله كلن نسخه‌لرنده موسقوف ارباب تجارتيله برابر مانچورياپه برچوق اسلام متشبثلرينك‌ده كيتمش اولدقلرندن بحث اولونه‌رق بونلرك فعاليت ونتيجهٔ مساعيلرى حقنده شايان دقت وممنونيت بعض معلومات ويرليور . مانچورياده مسلمان تجار آززمان ظرفنده روسلرله

وحتی سائر اوروپالیلرله رقابته باشلامشلر وبرچوق مغازه‌لر ، دپولروجوده کتیرمشلردر. مانچوریده بوکون مانیفاطورا وحاضر البسه‌جیلك تجارتی تماميله مسلمانلرك النه کچمش اولدیغی کبی (خاربین)ده اك ایشلك وزنکین جاده‌لرك طرفینی‌ده مؤسسات اسلامیه اشغال ایتمکده‌در .

خاربینده بولونان‌مسلمان عائله‌لرك مقداری‌سکسان قدر اولوب‌کندیلرینه مخصوص کتبخانه‌لری وسائر مؤسسات دینیه ومدنیه‌لری‌ده واردر. طوتیلان استاتیستیقلره نظراً خاربین اسلام کتبخانه‌سندن کچن سنه سکز بیك کیشی استفاده ایتمشدر . بوکتبخانه‌ده روسجه وتاتارجه اوله‌رق ایکی بیك جلدی متجاوز اوچ بیك روبله قیمتنده کتاب موجوددر . کچن‌سنه مذکور کتبخانه منفعتنه ترتیب اولنان برمسامره‌ده دخی بیك روبله اعانه درج ایدیلمش اولدیغندن محتویاتی کوندن کونه زنکینلشمکده‌در. مذکور کتبخانه‌یکرمی‌بش غزته‌یه‌ده ابونه اولوب بونلر میانده (نویه‌ورمیا) و (روس‌قوبه‌اسلاوو) غزته‌لری‌ده بولونقده ایکن محاربهٔ حاضره‌ده بوروس غزته‌لرینك حسیات اسلامیه‌یی رنجیده ایده‌جك‌طرزده نشریاتده بولنمه‌لری حسبیله کله‌جك‌سنه‌دن اعتباراًاونلرك ابونه‌لرینك‌قطعنه‌وبرلرینه باشقه‌غزته‌کتیردیلمه‌سنه‌قراروبرلشدر.

چین :

نانکینغ مسلمانلرینك فعالیتی .— عالم اسلامه دائر برچوق شایان اعتباروفید حوادثلر وبرن‌عربجه رفقامزدن برینك‌مستخبراتنه نظراً (نانکین) اسلاملری چین مسلمانلرینك علی‌الاطلاق اك‌مترقی برزمره‌سنی تشکیل ایتمکده‌درلر . بونلر (نانکین) ك اهالئ سائره‌سنه نسبتله دخی علماً وفکراً دها عالی برسویه‌ده بولندقلرندن حکومت محلیه دوائری مستخدمینی و مکاتب معلمینی میانده اکثریتی احراز ایدیبورمش . یالکز شهر مذکورك سائر مراکز اسلامیه‌دن بعدیتی حسبیله قسم اعظمنك دین مبینه عائد معلوماتلری پك نقصان ایمش . لکن بوحالی نظر دقتدن دور طوتمایان قسم منور ، بالخاصه صوك چین انقلابندن صوکره (نشر اسلام ومعارف جمعیتی) نامیله برجمعیت تشکیل ایتمشلردرکه بوجمعیتك هدف و مسلکی اولاد مسلمینه روح اسلامیته موافق برتربیه ویرمکدر. جمعیت مذکوره‌نك الیوم نفس نانکینده اون بیکی متجاوز اعضاسی و خانقو و شانغهای ، سیجوان ولایتلرنده‌ده شعبات مخصوصه‌سی بولونقده‌در . بوندن باشقه جمعیت جهات سائره‌ده‌دخی ابراز فعالیت‌ایده‌بیلمك ایچون معتبران اسلام ایله تعاطئ افکار ایله‌مکده‌در. جمعیت مذکوره‌نك پروغرامنی شویله‌جه اجمال ایتمك ممکندر .

(۱) چین مسلمانلرینه جمهوریتك تفهیم‌ماهیتی وبوندن استفاده‌یوللرینك ارائه‌سی ضمننده چین لسانیله محرر بعض رسائل مطبوعه‌نك شهر وکویلرده اهالئ اسلامیه‌یه توزیعی واجتماعکاهلرده اشبو مقصدك خطابه‌لرله ایضاحی وهرشیدن اول (نانکین) ولایتی مبعوثلرینك مصلحت ومنافع اسلامیه‌یی ترویج ایده‌جك ذواتدن انتخابی وسائلنك استکمالی .

(۲) مسلمان محله‌لرنده مکاتب ابتدائیه ورشدیه کشادی ، عربجه‌نك تعمیمیله اهالی‌یه حقیقت اسلامیه‌نك بیانی و حقیقی مسلمانلرك تکثیری .

(۳) مسلمانلرك تجارت وصنایع ایله اشتغاله سوقی ایله دوچاراولدقلری ضرورتلرندن تخلیصی و مفرط بر تعصبله مألوف بولندقلری بعض عادات واخلاق سیئه‌نك محوی .

(٤) مساجدشریفه امامتلرینه علمادن وارباب کفایتدن اولانلرك انتخابی.

بو مقاصد عالیه‌نك حصولنه کمال دقتله چالیشلمقده و آثار فعلیه‌سی‌ده ظهور ایتمکده اولمسنه نظرا چین مسلمانلرینك آز مدت ظرفنده مظهر ترقی اوله‌جقلری مأمولدر .

وثائق تاریخیه

باب عالینك جوابی نوطه‌سی

۱ نیسان ۱۹۱۳ تاریخنده درسعادتده بولنان دول معظمه سفراسنك قدملیسی اولان مارکی پالاویجینی جنابلرینه تودیع ایدیلن جوابی نوطه‌نك ترجمه‌سیدر :

«ذات شوکتسمات‌حضرت پادشاهینك زیرده واضع‌الامضاخارجیه‌ناظری، آوستریا مجارستان انکلتره ، فرانسه ، روسیه ، آلمانیا وایتالیا سفیرکبیرلری حضراتنك تودیع ایتمش اولدقلری ۳۱ مارت ۹۱۳ تاریخلی مشترك نوطه مندرجاتنه کسب اطلاع ایلمشدر .

حکومت سنیهٔ عثمانیه صلحك فوائد ومنافعنی تقدیر ایلدیکندن سفرای مشارالیهمك منسوب اولدقلری دول معظمه جانبندن حکومت عثمانیه ایله بالقان دولتلری آره‌سنده موجود اولان حربه نهایت ویرمك اوزره اجرا ایدیلن توسط دوستانه‌یی قبولده تردد ایتمه‌مش ایدی . حکومت سنیهٔ عثمانیه عین تمایلات صلحپرورانه ایله مذکور نوطه‌ده تکلیف اولنان اساسات ابتدائیه‌یی هیئت مجموعه‌سیله قبول ایدر وصلحك اعادهٔ تأسسی امرینی دول معظمه‌یه حواله ایلر . »

سعید حلیم

***

متفقلرك جوابی نوطه‌سی

بولغار تلغراف آژانسی صوفیه‌دن تبلیغنه کوره ، متفقلر طرفندن ۲۲ مارت تاریخنده واقع اولان‌تشبث دولی‌یه ٥ نیسانده اعطا ایدیلن جوابی نوطه‌در :

« صلحك عقدینی تأمین ودولتلرك‌تشبثاتی‌تسهیل‌ضمننده حکومات متفقه، تکلیف ایدیلن شرائط صلحیه‌یی قیود آتیه ایله قبول ایدرلر :

۱ — تراکیا حدودی حقنده ارائه ایدیلن شرط ، حقیقی خط‌حدود کبی تلقی ایدلیه‌رك بالکز مذاکرات صلحیه‌یه اساس تشکیل ایده‌جکدر .

۲ — آطه‌لر تورکیا طرفندن متفقلره ترك ایدیله‌جکدر .

۳ — متفقلر ، لوندره‌ده واقع اولان تکلیفلرینه موافق اولدیغنی‌امید ایتمکله برابر آرناوودلق حدودی‌حقنده‌کی تصوراتی شمدیدن بیلمك‌ایسترلر.

٤ — تضمینات حربیه اعطاسی اساس اعتباریله قبول ایدیله‌جك ، تفرعاته عائد نقاط ، مسائل‌مالیه‌یی حل ایتمك اوزره تشکل ایدوب متفقلرك‌ده اشتراك ایلیه‌جکی هیئت طرفندن تدقیق اولونه‌جقدر .

٥ — متفقلر ، بالاده‌کی شرائطك حسن صورتله قبولی تقدیرنده مخاصماتك ترکنه موافقت ایدرلر. »

سبیل‌الرشاد اداره وکتبخانه‌سی

سبیل‌الرشاد اداره خانه‌سی باب عالی جاده‌سنده کتبخانهٔ عسکری قارشوسنده‌کی دائرهٔ مخصوصه‌یه نقل‌اولنمشدر. سبیل‌الرشاد، قارئلرینك هرنوع کتاب سپارشلرینی قبول وسرعت ممکنه ایله کوندرمك اوزره برده کتبخانه شعبه‌سی آچمشدر . سبیل‌الرشاد کتبخانه‌سی برطرفدن آثار مهمهٔ نافعه نشرینه دوام ایده‌جکی کبی ، دیکر طرفدن‌ده کتب نافعهٔ منتشره‌نك بین‌المسلمین نشر وتعمیمنه وساطت ایده‌جکدر . بناءً علیه بالعموم مسلمان قارداشلرمز استانبولجه کتاب ورساله‌یه عائد هرنوع سپارشلرینی سبیل الرشاد کتبخانه‌سی واسطه‌سیله یاپه بیلیرلر . ایسته‌نیلن کتاب ورساله‌نك پوسته اجرتیله برابر بدل مقرری نقداً ویاپوسته پولی اوله‌رق کوندرلدیکی تقدیرده سپارش همان ایفا اولنور.

مطبعهٔ احمداحسان وشرکاسی — مدیر مسئول : اشرف ادیب

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لگی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر .
ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لگی (١٧) ، آلتی آیلغی (٩) فرنقدر .

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

اخطارات

آبونه بدلی پشیندر .

§

مسلکه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد

١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلنه‌جق کوزل مقاله‌لر شرط‌سز اقتباس اولونه بیلیر

§

مکتوبلرك امضالرك واضح و اوقوناقلی اولمسی و آبونه نومروسی محتوی اولمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبیه ایچون پوسته اولانلرك آدرسلرينك فرانسزجه ده یازلمسی رجا اولنور

§

پاره کوندرلدکی زمان نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب و مدیر مسئول : ح . اشرف ادیب

عدد ٢٤٠ — ١١ جمادی الاولی ١٣٣١ — پنجشنبه ٤ نیسان ١٣٢٩ — جلد ١٠

تفسیر شریف

بسم الله الرحمن الرحیم

وما كان ربك لیهلك القری بظلم واهلها مصلحون

تورکجه مآل حکیمی

ربکك شان عدالت و مرحمتنه هیچده لایق دکلدر، که اهالیسی ال برلکیله حیات جمعیتلرینی اصلاحه چالیشیرکن مجرد شرکلری سببیله یوردلرینی محو و پریشان ایتسین .

***

سنة الهیه‌نك - حیات بشر نامنه - لن یتغیر بر دستور ازلی و ابدیسی اولان بو نظم کریمی پیش امعان و ابتصارینه الان هر نظر حکیم، تنزهی شانندن اولان عظمت و کبریای حقك استغنای توحید ایله برابر حیات بشری بو قدر معدلتکارانه، بو درجه مرحمت کسترانه حمایه و صیانتده باقارده انکشت بردهان حیرت اولور .

انسانلر ، حقوق و وظائف اجتماعیه و مدنیه‌لرینه رعایتکار اولدقجه، انسانلر بربرلرینه مربوط اوله‌رق مصلحانه ، فعالانه، مترقیانه یاشادقجه مشرکده اولسه‌لر بیله جناب حق او ملوث اعتقادلرینی یوزلرینه چارپمقه، انتقام آلمغه قطعیاً تنزل ایتمز ، آنلره لطفاً مسامحه و مساهله بویورور.

ایشته بو علوی ، بو آلهانه حقیقته بر شاهد دیگر : « ولو یؤاخذ الله الناس بظلمهم ماترك علیها من دابة ولكن یؤخرهم الی اجل مسمی... = اکر جناب حق انسانلری شرکلری سببیله مؤاخذه‌یه تنزل ایتسه یریوزنده کزر هیچ بر جانلی مخلوق براقمازدی . لکن بوندن شانی منزه و متعالی اولدیغی جهتله اونلرك بو عظیم جنایتلرینی اجل مسماسنه ، وقت معیننه قدر تأخیر بویورور . »

اکر شرك و کفر انسانلر ایچین باعث اهلاك اولایدی سلسلهٔ حیات بشر صاعقهٔ قهر الهی ایله دها ایلك حلقه‌سنده قیریلیر کیدردی .

اکر شرك و کفر موجب قهر و دمار اولایدی یریوزنده ایماندن باشقه برشی یاشاماز ، جهان دائما مهر ایمان ایله کوندوز اولور ، ظلام کفرك وجودی قالمازدی . فقط اوکاده ایمان دیمز ، بلکه اکراه تسمیه اولونوردی .

حقوق الهیه‌نك مبناسی امهال و استغنادر . چونکه او حقوقی صاحب قاهرندن نزع ایده‌بیله‌جك هیچ بر قوت یوقدر ؛ وقت معینی کلنجه او حقوقك استیفاسی مقتضای مشیت الهیه‌در .

حقوق عبادك ایسه نزد حقده ذره قدر مسامحه و امهال وقفی یوقدر. انسانلر معامله‌لرنده اساءت و خیانته، یکدیکرینه اذیه ، ظلمه، عداوته ، خصومته ، حقوق جمعیت و اخوتلرینی آیاقلری آلتنه آلمغه باشلادیغی تپه‌لرینه قهر الٓهی اینر ، اونلرك نه لفظی اسلاملری، نه ده معناسز ایمانلری انتقام الٓهی‌یه قارشی سپر اوله‌ماز .

حیات ، انسانلر ایچین بر متاع مستعاردر . بو متاعی محافظه ایتمك انسانلرك حقیدر . بو حقك ثبوتی ایسه شرائط لازمه‌سنك وجودینه متوقفدر . شرط اولمازسه مشروط ده اولماز . بناءً علیه حیات ده قالماز . مادامکه انسانلر ایچین حیات انفراد محالدر ، مادامکه جمعیتله یاشامغه مجبوردرلر ، مادامکه جمعیت دیمك بیغینلر، سورولر دیمك دکلدر؛ او حالده جمعیتك شرائط اجتماعیه و قواعد مدنیه‌ی اولمق لابددر.

ایشته او شرائط، جمعیتك قوانین اصلاحیه و دساتیر حیاتیه‌سیدر. حیات جمعیت دائما تجدددن ، دائما استقبالدن ، دائما ترقی و تکاملدن عبارت اولدیغنه نظراً او قوانین اصلاحیه‌ده دائما تجدد و تبدله معروضدر. بونی اوزون اوزادی‌یه تفصیل ایتمکدن ایسه نمونه اوله‌رق قارشیمزه

دیکلمش اولان اوروپا مدنیت حاضره‌سنی کوسترمك کافیدر . مملکتلرینك اصلاحنه ، وطنلرینك اعمار واحیاسنه بوتون قوتلریله ، بوتون موجودیتلریله چالیشمقده اولان اوروپالیلر اوچ عصردنبری بزی ویانه برجلری اوزرندن ایندیره‌رك مجارستاندن صربستاندن ، بولغارستاندن ، نهایت ایشته بوتون روم ایلیدن قوغالایه قوغالایه استانبول سورلری التنه‌قدر کتیردیلر . جناب حق بوکا سس چیقارمدی . بزم اسلامیت دعوامزی نظر اعتباره آلمدی . چونکه ذات اجل واعلاسی بزه احسان بویوردیغی قرآن کریم کبی بر اکمل قوانین انسانیتی ، براجل دساتیر مدنیتی بز اهمال ایتدك . او کتاب مجید ، بزه بوتون شمول معناسیله معرفتی امر ایدرکن بز جهالتی ؛ او ، فعالیتی توصیه ایدرکن بز عطالت وسکنتی ؛ او ، سریر عزت وشوکتی کوستیر ، بزی اوعرش معلایه چیقارمغه چالیشیرکن بز درك اسفل ذلت واحتقاری ترجیح ایتدك .

انسانلری بو حیات فانیده مساوی اولارق یاراتان الله (جل شانه) امرلرینه بو مرتبه تصامی ایدن حیاتلرندن اوصانمش ، تولومه دوغرو قوشمقده یکدیکرینه رقابت ایدن بز لفظی مراد مسلمانلری ، صلاحی برفلاکت ، فسادی محض سعادت اعتقاد ایدن بز غریب مخلوقلری حالمزه براقیر ، دشمنلریمزك اللرینی باغلامازسه البته حقلیدر ، مقتضای عدالتیدر . شو : (مصلحون) نظم ازلیسنه ماصدق اوله‌جق اخلاقاً ، عرفاناً وافعالاً نه کبی برشاهد صلاحمز وار ؟

موجودیتمزه غیر رشید برصباوت ملیه عنوانی ویریلسه یری یوقمیدر ؟ بوتون احتیاجات حیاتیه‌مزی اوروپا فابریقه‌لری تأمین ایدر ، تپه‌مزدن طیرناغمزه قدر بزی کیدیریر ، قوشاتیر ، یدیریر ، ایچیریر ، تجهیز وتسلیم ایدر . ، شمندوفرلریمزی یاپار ، معدنلریمزی ایشلتیرکن بزده اونلری من طرف الله خدمات شاقه‌مزه تخصیص اولونمش بندکانمز صانیرکن ینه اونلرك ظلم وغدرندن ، جور وقهرندن مملکتلریمزی استیلالرندن شکایتمز نه قدر غریبدر دکلمی ؟

اونلرك یوقلقلری بزم یوقلغمز ، وجودلری ایسه ینه بزم عدممز .. نه‌فاجع تناقض !

اوروپا سزك کهنه خانه کزی اك بدیع برطرز معماری اوزرینه یاپسین ؛ دوشه‌سین ؛ دایاسین ؛ سزی اك نفیس قاشلریله کیدیروب قوشاتسین ؛ صدر عظمته اوتورتوب تو کزه برده مکمل سفره قورسون ، صوکرا قارشیکزده ال پنچه دیوان دورسون ..! بونیمی ایستیورسیکز ؟ هایدی سز اوروپانك یرنده اولیکزده یاپیکز باقه‌یم ! ؟ ..

ایشته کوریبور سیکز ، که قرآن حکیمه صاریله‌رق ال برلکیله اصلاح جمعیته ، احیای ملیته ، اعمار مملکته چالیشمدقدن صوکرا سزك لفظی اسلامیتکز هیچ ده پاره ایتمیور . نه قدر شکایت ایتسه‌کز بارکاه الوهیته یتیشه‌میور . سنة الهیه اجرای احکامنده ذره قدر بیله انحراف کوسترمیور . سزك آنین استمدادلرکزه لسان ازل : (نه‌یاپدك « لیس الانسان الاماسعی » واردی !) جوابنی ویریور .

محمد فخر الدین

فلسفه

اسلامده فن وفلسفه

معتزلیون

معمرك پایه‌یسنلره اولان تمایلاتی اکابر معتزله‌دن (ثمامه بن اشرس النمیری) طرفندن اکمال ایدلمشدر . مورخین آره‌سنده پك زیاده معروف اولان ثمامه ، خلفاء عباسیه‌دن مأمونك پك زیاده مظهر التفاتی اولدیغی حالده مأمونك خلفنك غضبنه دوچار اولمش وهجرتك ۱۸٦ نجی سنه‌سنده مشار الیهك امریله حبس اولنمشدی .

ثمامه هجرت نبویه‌نك ۲۱۳ نجی سنه‌سنده ارتحال ایلمشدر . مسعودینك روایتنه کوره ثمامه فطرةً فکاهه‌کو ومستهزی برذات ایمش .

ثمامه خلقت مسئله‌سنده دیورکه : عالم ، طبعاً جناب حقك فعلیدر . یعنی عالم خالقك فعل اختیاریسنك اثری اولمیوب بلکه خالقدن بالاضطرار صادر اولمشدر . ثمامه‌نك بو سوزی فلاسفه‌نك جناب حق موجب بالذاتدر ، موجب بالاختیار دکلدر ، یولنده‌کی قوللرینك عینیدر . ثمامه حکما کبی قدم عالمه قائلدر . فی الحقیقه ذات باری موجب بالذات اولورسه عالمك ده کندی ذاتی کبی قدیم اولمسی ایجاب ایدر .

ثمامه افعال متولده‌نك فاعلی اولمدیغنه قائلدر . بو خصوصده‌کی مطالعه‌سی بروجه آتیدر : افعال متولده‌یی سببنك فاعلنه اسناد ایتمك ممکن دکلدر . چونکه بو اسناد بعضاً بر فعلك میته اسنادینی مستلزم اولور . مثلا بر آدم دیکر برشخصه براوق آتسه واوق شخص مذکوره واصل اولمه‌دن اول اوقی آتان آدم بردنبره وفات ایتسه واوق بو آدم اولدکدن صوکره هدف اولان شخصه واصل اولسه فعلی سببنك فاعلنه اسناد ، میته اسناد اولمش اولور . یعنی شخص مذکوری اتلاف ایدن کیمسه‌نك برمیت اولمسی ایجاب ایدر . حالبوکه اولن بر شخص دیکر برینی تلف ایده‌مز .

ثمامه بوکبی داها برچوق افکار سرد ایلمشدر . مثلا دیمشدرکه : معرفت نظردن متولددر ومعرفتده سائر متولدات کبی فاعلسز برفعلدر . معرفت وجود شرعدن مقدم واجبدر .

ثمامه استطاعت بحثنی ده قاریشدیرمش و (استطاعت آلتك آفاتدن سلامتی وجوارحك صحتی دیمك اولوب قبل الفعلدر .) رأینده بولنمشدر .

مذهب اعتزاله تناسخ نظریه‌سی ، نظامیه منتسبلرندن (محمد بن حائط) ایله (فضل حدبی) نامنده ایکی دربدر طرفندن ادخال ایدلمشدر .

بو حریفلر فلاسفهٔ قدیمه‌دن بعضیلرینك اورتایه آتمش اولدقلری تناسخ نظریه‌سنی پك قابا بر صورتده تصویر و عالم اسلامه ادخال غیرتنده بولنمشلردر . فرق معتزله منتسبلری آره‌سنده (حائطیه)

و (حدبیه) لر قدر صاچمه‌لایان ، حقیقت اسلامیه‌دن بوس بوتون اوزاقلاشان برفرقه یوقدر . بونلرك بیانات واعتقادلری عقل ومنطق الهاماتی ، شرع مبین تلقیناتی اولمقدن زیاده ملل قدیمه اساطیر و خرافاتنه مستند بولندیغی کوریلیور . مثلا حائطك بری قدیم و دیکری حادث اولمق اوزره ایکی اله بولندیغی حقنده‌کی کفریاتی ایران قدیم دیننك هرمن واهریمانلرینی خاطرلاتمقده‌در . [۱]

بونلرك حیواناتك ده مکلف اولدقلری حقنده‌کی عقیده‌لری نظریهٔ تناسخك اوقدر قابا بر تقلیدی درکه غرابته قارشی کولممك قابل دکلدر. مثلا محمد بن حائط وفضل حدبی دیمشلردرکه : (جناب حق مخلوقاتی بوکون بولندقلری دنیادن باشقه بر عالمده عاقل ، بالغ ، صحیح وسالم اوله‌رق خلق ایلمش واونلرده کندی معرفتنی وکندی‌یه علمی یاراتمش وکندیلرینه ویردیکی هرکونا نعمه مظهر ایتمشدی . بالآخره بومخلوقاتك کافه‌سنی کندیلرینه ویردیکی نعمتلره قارشی شکر ایله مکلف قیلدی . بعضلری امر ایدیلن شیلرك جمله‌سنی ایفا ایلدیلر. بعضلری ده هیچ برینی ایفا ایتمدیلر . بر قسمی ده بعضلرینی ایفا و بعضلرنده تجویز قصور ایتدیلر. بونك اوزرینه جناب حق بونلردن اوامرینه مطیع اولانلری بولندقلری دار نعیمده ابقا ایلدی . بوس بوتون عصیان ایدنلری نار جحیمه کوندردی . اوامرك بعضیسنه اطاعت وبعضیسنه عصیان ایدنلری ایسه دنیایه چیقاره‌رق کندیلرینه ـ درجهٔ عصیانلرینه کوره ـ حیوان ویا انسان صورتنده برر جسم کثیف کیدیردی . یریوزنده‌کی حیوان وانسانلرك شکللرنده‌کی اختلاف کناهلرینك مقداریله متناسبدر . معصیتلری آز ، طاعتلری چوق اولانلرك صورتلری کوزل ، المری اقل اولور . بالعکس معصیتلری چوق اولانلرك ده صورتلری چیرکین بولنور . حیوان کناهکار قالدیغی مدتچه دنیاده بر صورتدن دیکر صورته انقلاب و تناسخدن خالی قالمز. [۲]

ابن حائط وفضلك فکر وحدتی ، عقل و شریعتله قابل توفیق اوله‌میان هذیانلری متفکرین ارباب اعتزالك‌ده هدف تشنیع وتقبیحی اولمشدر . حائطیه وحدبیه‌لر ضلالتله محکوم اولمشلردر . ابن حائط رؤیة الله بحثنده هم اهل اعتزالدن ، هم‌ده اهل سنتدن آیریلمشدر . بو مسئله حقنده دیور که : (رؤیته دائر وارد اولان خبرلر عقل اولك رؤیتنه حمل ایدلملیدر . عقل اول بالجمله مبدعات وموجوداتك اولیدر. قیامتده کوریله‌جك‌ده عقل اولدر. یوقسه واهب العقل اولان ذات باریتك رؤیتی محالدر . عقل اول صور ذاتدن افاضه اولنور . حضرت پیغمبرك « اول ما خلق الله العقل فقال له اقبل فاقبل ثم قال له ادبر فادبر فقال عزتی وجلالی ما خلقت خلقاً احسن منك بك اعز وبك اذل وبك اعطی وبك امنع » حدیث شریفنده واقع اولان عقلدن مراد ده عقل اولدر .)

ابن حائط وفضلك عقیده‌لرنده دیکر ارباب اعتزالك مطالعه‌لرنده کوریلن رصانتدن اثر بیله یوقدر .

[۱] ایران قدیمك زردشت دینی حقنده آیریجه معلومات مفصله ویریله‌جکدر.
[۲] تناسخ مذهبنه دائرده مقالات آتیه‌ده معلومات ویریله‌جکدر .

هجرت نبویه‌نك ٦٢١ تاریخنده ارتحال ایتمش اولان اعاظم علماء شافعیه‌دن سیف الدین آمدی حائطیه‌لری کفر ایله اتهام ایلمشدر . فی الحقیقه حائطیه‌لر عالمك ایکی الهی واردر، یولنده‌کی هذیانلریله شرکه دوشمشلردر .

بوحریفلرك افکاری اساطیر قدیمه ایله مشبوع اولوب ، خرافات مذکوره‌یی آز چوق تعدیلاتله اسلامیته ادخال ایتمکه یلتنمشلردر . بناءً علیه بونلرك مطالعاتنده عقل ومنطق آرامق ظلمتده نور تحریسی قدر عبثدر .

سالف الذکر بشرك تلامیذندن (ابوموسی عیسی بن صبیح المزدار) نامنده بر ذات ده بعض مسائلده استاذینه مخالفتله (مزداریه) فرقهٔ اعتزالیه‌سنی تأسیس ایلمشدر .

ابوموسی زهدوعبادتله مشغول اولدیغندن کندیسنه (راهب المعتزله) اسمی ویرلمشدی. ابوموسی بروجه آتی اوچ مسئله‌ده استاذندن آیرلمشدر:
۱ .— برفعلك مباشرت طریقیله دکل فقط تولد جهتیله ایکی فاعلدن وقوعی جائزدر. ۲.— افعال عباد، خدانك مخلوقیدر اعتقادنده بولنان ورؤیت باری‌یه قائل اولان کافردر .
۳.— انسانلر نظماً وبلاغةً قرآنك مثلنی وبلکه آندن احسنی اتیانه قادردرلر.

نظامك تلامیذندن اسوارنامنده بر ذات‌ده بر قاچ مسئله‌ده نظامه مخالفتله اسواریه فرقهٔ اعتزالیه‌سنی تأسیس ایلمشدر . اسوارك مخالفت ایتدیکی الك مهم مسائل بروجه آتیدر :
۱ — جناب حقك عدمیله خبر ویردیکی ویاخود عدمنی بیلدیکی شیئه قدرتی تعلق ایتمز .
۲ — انسانك قدرتی علی السویه ضدینه صالحدر . مادامکه انسان احد ضدینه قادردر، ضد آخرده‌ده قادر اولور .

ابو جعفر الاسکاف طرفندن تأسیس ایدیلن مذهب طرفدارانی‌ده: جناب حق عقلایه ظلم ایتمکه قادر دکلدر ، لکن صبیان ومجانینه ظلم ایده‌بیلیر، دیورلر. اسکافیه‌لرك شو ترهاتلرنده بر حکمت، بر اساس آرامق عبثدر . بوکا هذیاندن باشقه بر نام ویریله‌من . باخصوص (وما ربك بظلام للعبید) نص قرآنیسنه‌ده تماميله مخالفدر .

اسکافیه فرقه‌سی ارکانندن (جعفر بن مبشر) و (جعفر بن حرب) نامنده ایکی کیمسه (حد شرب اوزرینه اجماع امت خطادر . زیرا حدود شرعیه‌ده معتبر اولان نصدر .) سوزلریله اسکافدن آیرلمشلر و (جعفریه) فرقه‌سنی تأسیس ایلمشلردر .

م . شمس الدین

عقائد اسلامیه

٦ — تقلید واجتهاد :

کچن مقاله‌لرده دینده بصیرت اوزره بولنمه‌نك لزومندن ، بصیرت فی الدینك‌ده اصول اسلامیه‌دن اولدیغندن، دینده بصیرت اوزره اولمدقچه

دين انسانلرى كنديسندن مقصد اولان ايكى غايه‌يه ـ دنيا و آخرت‌ده مسعود اولمق غايه‌سى ـ ايصال ايده‌ميه‌جكندن بحث ايتمشدك . صوكره كتاب عزيزك تقليد واهل تقليدى نصل ذم وتقبيح ايله‌ديكى‌ده اكلاتدق . شمدى‌ده مسئله‌يى دها زياده ايضاح ايده‌جكز ، كه تقليدده‌كى خطر عظيمى بيلمه‌ينلر اونك مضرتى اكلاسون‌ده دينى فهم و ادراك خصوصنده‌كى مسرتى زياده‌لشسون ؛ برده بعض كتابلرده مقلد مجتهددن افضل اولدغى كوردبكى زعم فاسدنده بولنان اخوانمز نظرنده‌ده حق وحقيقت تماميله تبين ايتسون .

مع مافيه سويلدكلرى شايان قبول اولان علمادن برى چيقوب‌ده بوكلمه‌يى ـ مقلدك مجتهددن افضل اولديغى ـ صرف ايده‌جكنى ظن ايتمم . اويله‌يا ؛ اكر بوسوز صحيح اولسه‌يدى جراد منتشره كبى طاغلمش اولان بومختلط انسانلرك ـ كه هپسى مقلددر ـ ائمهٔ مجتهدين‌دن افضل اولماسى لازم كليردى . خاير ، خاير ! بوقولك صحتى شويله دورسون ، صحيح اولمديغى كبى نه عقله ، نه‌ده نقله هيچ برينه موافق دكل ؛ اونلر بيله عادتا چارپشيور . علمى تحقير ، جهلى تفضيل ايديور .

باقه‌كز آ ! علما مقلدك ايماننده بيله اختلافه دوشديلر : اكثر محققين ، بالخاصه متقدمين ؛ مقلدك ايمانى صحيح وشايان قبول اولمديغنه قائلدرلر . حتى بعض علما بوقول اوزرينه اجماع بيله نقل ايدرك بونى‌ده بكچوق آيات قرآنيه ايله استدلال ايتديلر : « ... فاعلم انه لااله الاالله » [١] « .. ان الظن لايغنى من حق شيئا » [يعنى باب اعتقاد كبى علم مطلوب اولان يرلرده ظن كافى دكلدر .] « قل هاتوا برهانكم ان كنتم صادقين » ، « ... وبالآخرة هم يوقنون » [٢] قاضى بيضاوى مرحومك بيانه كوره ايقان ؛ نظر واستدلال ايله شك وشبهه‌يى نفى ايدرك محكم ، ثابت ، لايتزلزل بر علم حاصل اولمقدر . حالبوكه مقلدك بوندن نصيبى يوقدر . اونك بيلديكى شيلرده اتقان اولمديغى ايچون دائما متزلزلدر .

صوكره علما ، مقلدك ايمانك عدم صحتى حقنده‌كى مدعالرينى طوغريدن طوغرى‌يه نظر واستدلال ايله امر ايدن شو آيتلرده استدلال ايديورلر . : « افلم ينظروا الى السماء فوقهم كيف بنيناها وزيناها ومالها من فروج » [٣] برده مقلدلرى توبيخ معرضنده ذكر ايديلن شو آيت كريمه‌لر ايله استدلال اولنيور : « بل قالوا انا وجدنا آباءنا على امة وانا على آثارهم مقتدون » [٤] « وكذلك ما ارسلنا من قبلك في قرية من نذير الا قال مترفوها انا وجدنا آباءنا على امة وانا على آثارهم مقتدون . قال اولو جئتكم باهدى مما وجدتم عليه آباءكم قالوا انا بما ارسلتم به كافرون » [٥] « واذا قيل لهم اتبعوا ما انزل الله قالوا بل نتبع ما الفينا عليه آباءنا اولوكان آباؤهم لايعقلون شيئاً ولا يهتدون . » [٦] بونوع آيتلر پك چوقدر ؛ قرآن كريمك عقله خطاب ايدرك ديني‌ده عقله تعليق ايتديكنه دائر يوقاريده سويلمش اولديغم آيتلرده بو جمله‌دندر .

ايشته قرآن كريمك بزه كوسترمش اولديغى حقيقتلر بودر .

اكر يوزمزى براز امتحان وتجربه طرفنه طوغرى توجيه ايده‌جك اولورسه‌ق كورورز كه : مقلدك ايمانى دائما تزلزل واضطرابه ، بلكه‌ده زوال وانقلابه معروضدر . سحرايله معجزه بينى تفريق ايده‌رك آنجق برهان ودليلك ويرديكى قناعت نتيجه‌سنده ـ آباء واجداده ، ياخود بشقه‌ر كيمسه‌يه تقليد ايله دكل ـ حضرت موسايه ايمان ايدن سحره‌يى كورميورميسكز ؟ اونلرى فرعون عذاب شديد ايله ، أولومله تهديد ايتديكى زمان نه جواب ويرديلر : « قال آمنتم له قبل ان آذن لكم ؛ انه لكبيركم الذى علمكم السحر ، فلا قطعن أيديكم وارجلكم من خلاف ولا صلبنكم فى جذوع النخل ولتعلمن اينا اشد عذابا وابقى . قالوا لن نؤثرك على ماجاءنا من البينات والذى فطرنا فاقض ما انت قاض انما تقضى هذه الحيوة الدنيا ..! » [٧]

باقيكز كه : حضرت موسى‌يه دليل ، برهان نتيجه‌سى اوله‌رق ايمان ايتدكلرى ايچون فرعون طرفندن كله‌سى ملحوظ ، بلكه‌ده

[١] « أبى بيليكز كه : جناب الله‌دن بشقه معبود بالحق يوقدر . » سورهٔ محمد . آيت : ١٨

[٢] « آخرتى‌ده آنجق ، سندن اول وسكا انزال بيوريلانلره ايمان ايدنلر جزم وايقان ايدرلر » سورهٔ بقره . آيت : ٤

[٣] « اونلر ، باشلرينك اوزرنده‌كى سماواته ، كوكاره باقيورلرمى ؟ آنى هرتورلو مصائب ونقايصدن سالم اوله‌رق نصل بنا ايدوب ، نصل تزيين ايتديكمزى دوشونميورلرمى ؟ » سورهٔ ق . آيت : ٦

[٤] « اونلر ، سلوك ايتدكلرى طريق باطله برحجت ، بردليل نتيجه‌سنده دكل ؛ بلكه ، « بابالريمزى بودين ، بوطريق اوزره بولدق ، بزده اونلرك اثرينه اقتفا ايتدك » ديه‌رك اونلرى دليلسز ، برهانسز تقليد ايتديلر . » سورهٔ زخرف . آيت : ٢٢

[٥] « بونك كبى ، سندن اول برچوق مملكتلره پيغمبرلر كوندردك ؛ اونلرك بويوكلرى ، جبارلرى « بز بابالريمزى بودين وطريق اوزره بولدق ؛ بزده اونلرك اثرينه اقتفا ايديورز » ديديلر . كوندرديكمز پيغمبرلرك : « بن سزه باباكزك اعتقاد ايدوب طابنديغى ديندن دها أيى ، سزك ايچون دها زياده باعث هدايت اولان بردين كوسترسه‌م !» ديمه‌لرينه‌ده « بز ، سزك كوستره‌جككز شيئى انكار ايده‌رز » جوابنده بولنديلر !! » سورهٔ زخرف آيت : ٢٣ ـ ٢٤ .

[٦] « هم اونلره : « الله نه كوندرمش ايسه اوكا اويكز » ديديكى زمان « بز ، دها أيى آتالريمزى مداوم بولديغمز شيلره اويارز » ديرلر ؛ پك اعلا ! يا آتالرى برشيئه عقل ايرديره‌مه‌مش ، طوغرى يولى سچه‌مه‌مش ايسه ، ينه‌مى اويه‌جقلر ؟ » سورهٔ بقره .

[٧] « ـ معجزه‌يى كوردكدن صوكره حضرت موسى‌يه ايمان ايدن سحره‌يه ـ فرعون ديدى كه : « بندن اذن آلمقسزين كيدوب‌ده سزك بيوككز ، سحربازلقده سزك استادكز اولمقدن بشقه برماهيتى حائز اولميان كيمسه‌يه (حضرت موسى‌يه) ايمان ايتديكز ؛ (كنديكزجه‌ده معلوم اولان شيلرى معجزه ديه تصديق ايتديكز ؛) اويله‌مى ؟! شوراسنى قطعى اوله‌رق بيليكز كه : ـ سزه جزا اولمق اوزره ـ بن‌ده سزك اللركزى ، اياقلركزى خلافندن (صاغ وصول اولمق اوزره) كسوب سزى خرما آغاجلرينه آصاجغم ؛ ايشته او زمان ، (كنديسنه ايمان ايتمه‌يلره) موسى‌نك اللهنك يابه‌جنى عذاب ايله بنم ترتيب ايده‌جكم عذابك هانكيسى دها شدتلى ، دها دائم اولديغنى يقيناً آكلارسكز ! » اونلرديديلركه : « بز قطعياً ، حضرت موسى‌دن كورديكمز آيات و معجزاته ، وبزى خلق ايدن جناب الله اوزرينه سنى اختيار ايدوب‌ده سكا عبادت ايتمز ! بناءً عليه ايسته‌ديكنى ياپ ! ألندن كلنى براقه ! لكن شوراسنى‌ده بيل كه : سنك حكمك انجق ، دنياده‌در . سورهٔ طه . آيت ٧١ـ٧٢

محقق اولان عذاب شدیده نصل مقابله ایدییورلر ؛ کندی نفسلری مدهش برعذابه معروض اولیورده ینه ایمانلری قطعیاً مضطرب اولمایور . أولومه راضی اولیورلر ، فقط اعتقادلرندن دونمیورلر.

صوکره برده حضرت موسانك کتیردیکی شریعتی، کوستردیکی معجزه‌لری کلامقسزین محضا کندی ملتلرندن اولدیغی ، کندیلرنی عذابدن - اسارت دن - قورتاردیغی ایچون کور کورینه حضرت موسایه ایمان ایدن بنی اسرائیله باقکز !

« وجاوزنا ببنی اسرائیل البحر فاتوا علی قوم یعکفون علی اصنام لهم قالوا یاموسی اجعل لنا الهاً کما لهم آلهة ؛ قال انکم قوم تجهلون . » [٨]

ایشته ، دلیل و برهانك ویردیکی قناعت نتیجه‌سنده‌کی ایمان ایله مقلدك ایمانی آره‌سنده‌کی فرق ! بو ایکی ایمان آره‌سنده‌کی فرقی بر آز تأمل ایتمك مقلدلك مرتبه‌سنك نه اولدیغی پك واضح بر صورتده کوسترر .

برسؤال : بز عوام ناسی کورییورزکه هرنه قدر اونلرك ذهنلرینه شك وشبهه القا ایدلسه ینه اونلر اعتقاد وایمان ایتدکلری دین‌دن قطعیاً رجوع ایتمه‌یورلر، اونلری اعتقاد ایتدکلری شیلردن وازکچیرمك قابل اولمایور .

جواب : عوام ناس دین‌دن اولمق اوزره اعتقاد ایدوب‌ده اویله‌جه عمل ایتدیکی برشی حقنده - ولوکه اوشی باطل اولوب دین ایله هیچ بر صورتله علاقه‌سی اولمسه بیله - کندی اقران وامثالنك کلامنی ، تلقیناتی قبول ایتمز . لکن کندیسنی شك وارتیابه دوشورن اقران وامثالی اولمازده علمنی ، صلاح حالنی معتقد اولدیغی برکیمسه اولور ایسه اوزمان هیچ شك وارتیابده واقع اولمیه‌رق همان اونك سوزنی قبول ایدیورر .

دیکر برسؤال : بتون علما وصلحا برآره‌یه کلسه ینه وجود الٰهی حقنده عوام ناسی شك وشبهه‌یه دوشوره‌منلر .

جواب : اللهك وجودنی اعتقاد ایتمك انسانده فطری بر الهامدر ؛ حتی بعض علما موجودیت الٰهیه اوزرینه مطلقا استدلاله احتیاج بیله اولمدیغنه قائل درلر . لکن ، هانکی برعوام اولورسه اولسون صلحادن ، یاخود علمادن برذات طرفندن کندیسنه برعقیدهٔ فاسده القا ایدلدیکی زمان اونی قبولده هیچ تردد بیله کوسترمز ؛ باخصوص اوعقیده ایچون شمدی‌یه قدر مسلمانلر آره‌سنده شیوع بولان برشبهه‌ده اولورسه . مثلا : صلحا، یاخود علمادن بری چیقوب‌ده عوامه ؛ الله فلان نبی‌یی ، یاخود فلان ولی‌یی بر یوزنده کندیسنك وکیلی ، مخلوقاتی اوزرینه متصرف قیلدی ؛ اونك اراده‌لری اللهك اراده‌سی کیبدر : « انما امره اذا اراد شیئاً ان یقول له کن فیکون » یاخود الله فلان کیمسه‌یه حلول ایتدی ، یاخود عرش اوزرنده اوتوریور ؛ پیغمبر الٰهی بزم یکدیکرمزی کوروب قونوشدیغمز کبی کوردی ، قونوشدی ؛ کلام الٰهی‌یی صوت وحروف ایله ایشتدی ؛ یاخود الله کائنات خلق ایدلمزدن بیکلرجه سنه اول موجود اولمش ایدی ، کبی شیلر تلقین ایدرسه عوام‌ناس‌بونلرك هپسنی اولدیغی کبی اعتقاد ایدرك بونلرده قطعیا شك وشبهه ایتمز . نه حاجت ! بن بونی بالذات عوام ناس آره‌سنده تجربه ایتدم .

وقتاکه مسلمانلر آره‌سنده جهالت پك زیاده تعمم ایتدی : او زمان علمای متأخرین ایمان خصوصنده مقلدك کفریله حکم ایتمك مسلمانلرك عظیم برقسمنك تکفیرینی بادی اوله‌جغنی نظر دقته آله‌رق مقلدك ایماننك صحتی ایله فتوا ویردیلر . فقط ، اونلرده علی‌الاطلاق مقلدك ایمانی صحیحدر ، دیمه‌دیلر . بلکه عقائدینی بحق بلمه‌یه‌رك اوعقیده حقنده کندیسنی نه‌قدر تشکیل اتدلر ینه شك وشبهه‌یه دوشمه‌یه‌جك، کندی تقلید ایتدیکی کیمسه‌ده داخل اولدیغی حالده بتون عالم او اعتقاددن رجوع ایتسه‌لر کندیسنك چوریلمك احتمالی اولمایه‌جق برصورتده او اعتقادك حق ، طوغری اولدیغی جزم ایتمك شرطیله ایماننك صحتنه حکم ایتدیلر .

اذ کل من قلد فی التوحید ایمانه لم یخل من تردید
ففیه بعض القوم یحکی الخلفا وبعضهم حقق فیه لکشفا
فقال ان یجزم بقول الغیر کفی والا لم یزل فی الضیر (جوهره)

لکن شوراسی‌ده خفی اولمسون‌که : نظر واستدلاله قادر اولانلر اوزرینه نظر واستدلالك وجوبنده ؛ قدرتی وار ایکن اونی ترك ایدرك تقلید ایله اکتفا ایدنلرك‌ده عاصی اولدیغنده علمانك اتفاقی واردر . بناءً علیه خلاصه اوله‌رق دیه‌بیلیرزکه : مقلد ایکی‌دن خالی دکلدر : یا کافر ، یاخود نظر واستدلالی ترك ایتدیکندن طولایی عاصی‌در . مکرکه نظر واستدلاله هیچ قادر اولمیه‌جق درجه‌ده ضعیف‌العقل، بعیدالفهم اوله .

اسلامه انتساب ایدنلر درت قسمه آیریلیرلر :

(١) : — مجتهدین . بونلر او ذوات کرام درکه : مسائل اعتقادیه‌دن هر برمسئله‌یی دلائل وبراهین قاطعه ایله اثبات ایتمکه قادر اولدقلری کبی عقیده‌یه ، یاخود دلیل ومقدماتی اوزرینه وارد اولان هر شبهه‌یی‌ده رد ایدرلر . بو رد واثباتك ، اهل نظرك طریقی، مسلکی اوزرینه اولمسی شرطده دکلدر .

(٢) : — عقائدی ، مسائل اعتقادیه‌یی، دلائل وبراهینی ایله برابر تعلم ایدن ، وفقط کندیلرندن دلیل اقامه ایده‌مه‌ین علمای کرام . بونلر ، قلبلری مطمئن اوله‌جق ، ریب وشبهه‌دن اوزاق بوله‌جق درجه‌ده دلیلی فهم وادراك ایدرلرسه‌ده بالذات اومسائل اوزرینه اقامهٔ برهانه قادر دکلردر . بناءً علیه بونلر هم دلیلده ، هم‌ده مدلولده

[٨] «بز، بنی‌اسرائیلی دکزدن کچیروب‌ده فرعونك ألندن قورتاردیغمز کبی اونلر صنملره طاپان برقومه راست کلدیلر ؛ او وقت حضرت موسی‌یه دیدیلرکه : « اونلرك عبادت ایده‌جك نصل الٰهلری وارسه بزده سندن اویله‌جه - آلتوندن، کوشدن معمول - الله ایسترز! » حضرت موسی جواب ویردی: « سز ، حقیقةً جاهل ، عظمت الٰهیه‌یی تعقل ایتمز بر قوم سکز . » سورهٔ اعراف ، آیت : ١٢٠

مقلددرلر. بونلر، شك وشبهه طالغه‌لرینك مجرالرندن؛ کندیلرینی شبهه‌یه دوشوره‌جك واديلردن اوزاق بولندقجه هرتورلو شكوكدن امین درلر. مع مافیه بوكبی شیلره معروض قالدقلری زمانده معونت الٰهیه ایله مؤید اولانلردن بشقه‌سی ساحل سلامته چیقامازلر.

(٣) — مقلدلر. بونلر، عقائد صحیحه‌یی؛ او خصوصده صاحب ید اولان ذوات کرامدن اوکره‌نلردر. شوقدر وارکه: اوکرندکلری شیلری، دلیل، یاخود برهان ایله دکل، یالکز اقناع طریقی ایله، مسائلی قولایجه اکلایوب ادراك ایتمکه وسیله اولان امثله وشواهدظاهره ایله اوکره‌نیرلر. مسائل اعتقادیه‌نك ـ هپسنه دکل بلکه ـ بعضیسی اوزرینه اقامه ایدیلن دلائلی اجمالاً فهم ایدنلرده بوزمره‌دندر. ایشته بوصنفك ایمانی بشقه‌لرینه تابعدر؛ بونکله برابر اکر غایت صاغلام برعقیده‌یه مالك اولورلرده تقلید ایتمش اولدقلری کیمسه اواعتقاددن رجوع ایتسه بیله کندیلرینك رجوع ایتمه‌لری احتمالی اولماز، ذهنلرینه شبهه القا ایدلدیکی زمان قطعیاً شك وشبهه‌یه دوشمزلرسه بوکیمسه‌لر عندالمتأخرین راجح اولان قوله کوره مؤمن‌درلر.

(٤) — یالکز ایچلرنده طوغوب تربیه اولندقلری کیمسه‌لردن کوردکلری، ایشتدکلری ظواهردن، اقوال وافعالدن بشقه اسلامیت حقنده هیچ بر شی بیلمه‌ینلردر. بونلر، عقائدی علمای عارفین دن آلمادقلری، اونلردن بلله‌یوب اوکرنمدکلری جهتله دائما مشککینك شکوکنه معروضدرلر؛ برده بونلر مؤمن‌ده دکلدرلر. بو سوزمله، کوزلرینی بوروین کثیف بر پردهٔ جهالتله علم مجلسلرینی کورمه‌ین بو عوام سوروسنك هپسی کافردر، اونلره مسلمان معامله‌سی یاپلماز دیمك ایسته‌میورم. بلکه بن ـ تأویل ایدلمیه‌جك درجه‌ده صراحةً اعتقاد صحیحه مخالف کلام صرف ایتدیکنی کوروب ایشتمه‌دکجه ـ بخصوصه هیچ بر فردی بیله تکفیرایتمم. لکن بن، امتحان وتجربه ایله، وجدان ایله، نقل صحیح ایله بیلیورم‌که: شك افاده ایدن برکلمه ایله اونلرك بیك دانه‌سنه اعتقادلرندن سؤال ایتمش اولسه‌م؛ هیچ بریسی‌ده صحیح بر جواب بولوبده سویلیه‌مزلر. بونك سببی ایسه لسانلرنده ضعف اولدیغی ایچون دکل، بلکه قلبلرنده تمرکز ایدن بر مرضك نتیجه‌سیدر، که اوده مرض جهلدر.

شونی‌ده خاطریمزدن چیقارمایه‌لم‌که: بوجهالت، قادینلرده ارککلردن دها زیاده، دها شدتلیدر؛ چونکه قادینلرده ـ بشقه‌لرینه احکام دینیه‌یی تعلیم ایدوب اوکره‌تمه‌جك نسبتده ـ دین عالمه‌لری بولنمیور؛ فقط، ارککلر بونلر قدر دکلدر. اونلرك متعلم صنفیله جامعلره، مدرسه‌لره، مکتبلره مداومت ایتمه‌ینلری بیله ینه قادینلر قدر جاهل دکلدرلر. بونلر هیچ اولمازسه علما مجلسلرینه، محاوره ومسامره اولان یرلره دوام ایدرك اونلردن دینه، احکام اسلامیه‌یه عائد برشیلر اوکره‌نه‌بیلیورلر. حتی بوكبی یرلره چوقجه دوام ایدنلر مسائل دینیه‌دن بشقه دها برچوق مسئله‌لرده اوکرندکلری واردر. لکن قادینلر احکام اسلامیه‌یی بوسبوتون جاهل‌درلر.

بز، قادینلریمزك مسائل اجتماعیه‌یی بیلمدکلرندن شکایت ایدوب طوریپورزده اصول اسلامیه، مسائل دینیه‌یی جاهل اولمالرندن غفلت ایدییورز. هیچ بریمز قادینلرك مسائل دینیه‌ده‌کی جهالتلرینی نظر اعتباره بیله آلمیورز. حال بوکه: قادینلرك اصول دینیه، ارکان اسلامیه‌یی بیلمه‌ملری یوزندن پك بیوك محذورلر تولد ایتمکده‌در؛ برکره صاغلام برصورتده عقیده‌سنی بیلمه‌ین قادینك نکاحی صحیح دکلدر؛ پك اعلا! نکاحی صحیح اولمانجه اونکله اولان معامله‌ده زنا اولور، اوندن اولان چوجقده بالطبع ولدزنا، حرام زاده اولور. بونك ایچوندرکه: قرآن، بومفاسد عظیمه‌دن شدتله نهی ایدییور: « یاایهاالذین آمنوا قوا انفسکم واهلیکم ناراً ... » [٩]

ایشته بو، برامر الٰهیدرکه اوکا اطاعت ایتمك هرکسك اوزرینه واجبدر. امام غزالی‌ده احیاء العلومده شویله دیور: « یوم قیامتده دشمان اوله‌رق ارککه یاپیشه‌جق اولانلرك اك برنجیسی بالذات کندی قادنی ایله کندی اولادی اولاجقدر؛ بونلر دیرلرکه: یارب! سن بوندن بزم حقمزی آل! زیرا بو بزه حرام یدیرییور، بیلمدیکمزی ایسه هیچ اوکرتمیوردی. »

فقهامزده دیورکه: « قادینك محتاج اولدیغی اموروسائل دینیه‌یی اوکرتمك ارککك اوزرینه واجبدر. اکر ارککك کندیسی‌ده بوندن عاجز اولورسه، ـ اومسائلی صوروب اوکرنمسی ایچون ـ قادنی عالمانك، اومسائلی بیلنلرك یانلرینه کوندرمسی واجب اولدیغی کبی، بونك عکسنه حرکت ـ قادنی کیتمکدن منع ایتمك ـ ده حرامدر. »

اکر بز، قادینلرك ناموسنی، عفتنی، کمالنی، یووا ایشلری وهیئت اجتماعیه‌یه قارشی اولان وظیفه‌لرینی حقیله ایفا ایتمه‌لرینی ایسترسه‌ك اونلره دینی تعلیم ایتمه‌مز، اونلره اسلام تربیه‌سی ویرمه‌مز، وعظ ونصیحتله اونلرك قلبلرینه خوف الٰهی‌یی یرلشدیرمه‌مز لازمدر. بشقه برصورتله بو امنیهٔ مبجله‌یه نائل اولمق ممکن دکلدر.

بناءً علیه هرفردك اوزرینه واجب اولان برشی واردرکه اوده: قادینه پك بیوك براهمیت ویره‌رك همان بوکوندن اعتباراً اونلری اوقوتمه‌یه بدأ ایتمك، هرکس بیلدیکی شیلری اهل وعیالنه اوکرتمك، بوصورتله قادینلرده‌ده عقائد اسلامیه‌یی بللتمکدر.

برکون اثنای مصاحبه‌ده، هیچ بر دینه اعتقادی اولمیان بعض خرستیان کنجلری دیدیلرکه: « بز دینسز اولدیغمز جهتله دائما ارباب دینی، یاخود دینك بعض احکام وقضایاسنی تنقیدایدر طورورز. فقط، بز کنجلر برمجلسده طوپلانوبده بویله دین، یاخود رجال دین علیهنده، ادارهٔ کلام ایدرکن او مجلسه قادینلریمزده کله‌جك اولورسه، او زمان ـ اونلرك اعتقادنی‌ده افساد ایتمه‌مك ایچون ـ همان سکوته مجبور اولورز. کرك دین، کرك ارباب دین علیهنده قطعیا سوز سویله‌مز. زیرا قادینك اعتقادی بوزلدیغی کبی ناموس وعفتی‌ده

[٩] « ای اهل ایمان! کندی نفسکزی، اولاد عیالکزی ـ احکام شرعیه‌یی اوکره‌نوب آنکله عامل اولمقله ـ آتشدن محافظه ایدیکز! ... » سورهٔ تحریم. آیت: ٦

قالماز . صوکره محافظهٔ عفت ایچون اوزرینه بیك پرده چکلسه ینه فائده ویرمز . اونلرك ناموس وعفتنی محافظه ایده‌جك پرده آنجق دین‌در ، اعتقادات دینیه‌در . »

ایشته قادینلرك دینی، مسائل اعتقادیه‌یی بیلمه‌ملری یوزندن تولد ایده‌جك محاذیر ! شو حالده قادینلره‌ده تعلیم وتربیه ایله دینی ، احکام اسلامیه ومسائل اعتقادیه‌یی تلقین ایدوب اونلری‌ده جهالت‌دن قورتارمق اوزریمزه فرض‌در. « ومن یعتصم بالله فقد هدی الی صراط مستقیم » . [۱۰]

مترجمی
آقسکیلی احمد حمدی

تربیه وتعلیم

مدارس علمیه

انقلاب کبیر عثمانیدن‌بری آره‌صره آلیشیلمش برترانه کبی تکرار ایدیله کلن وفلاکت اخیره طولاییسیله اصلاحات عمومیه احتیاجاتی میاننده شدتله خاطره کلن مسلك علمیه‌نك تذبذبات حاضره‌سی حقنده عالم مطبوعاتده برمدتدنبری شایان آرزو اولمیه‌جق شکل وکیفیتده‌جاری مباحثات ـ نالایقه مسلك مذکورك محبلرینی‌دلخون، عدولرینی پرده‌بیرون ایتدیکی ایچون اجتهادات متباینه اصحابی آره‌سنده‌کی آچیقلق آز زمانده درین ومهلك براوچوروم حالنی آلدی . بوحال یکدیکرك حالنه عدم وقوف ایله ظواهردن استخراج احکام ایلمك سوداسندن ویاخود اخلاق عاطلانه‌مزده متمرکز لاف ایله دنیایه نظامات ویرمك ابتلاسندن نشأت ایتدیکنی یازیلان یازیلرك ضمننده مندرج حالت روحیه‌یی آکلایانلر پك اعلا بیلیرلر .

بوعبد عاجز مدارس حیات خصوصیه‌سنه بالفعل اشترا کمله بومسلك حقنده افکار مستحصله‌می سرده کندیمی صاحب صلاحیت عدایده‌رك مباحثات جاریه‌یه برلاحقه علاوه ایتمك نیتنده‌یم .

عالم اسلامك حکومت اخیره‌سی اوله‌رق اقلیم رومده تأسس ایدن عثمانلی دولتی حکومت سابقهٔ اسلامیه‌نك اثرینه اقتفاءً معارف عمومیه‌سنی مجرای مدارسه تودیع ایتدیکی وقت اومؤسسه‌لر بوکونکی کبی یالکز علوم اسلامیه تحصیلنه منحصر دکل ، کافهٔ فنونك یکانه دارالتعامی اولمقله معارف عمومیه‌یی بحق تمثیل ایدییوردی . الیوم حال خرابیسیله معموریت سابقه‌سنه مرثیه خوان اولان مدارس درونده‌کی کتبخانه‌لر مندرجاتنك تدقیقندن‌ده مستبان اوله‌جغی وجهله او زمانلر مدارسده علوم شرعیه دروس مدونه‌دن برشعبه‌اولوب فنون سائره‌یه‌ده عین درجه‌ده اهمیت ویریلیر ومسلکنده متخصص طبیبلر ، ریاضیلر، هیئتشناسلر یتیشه‌رك معارف ملتی مؤسسات سائره‌دن مستغنی

قیلاردی . بالآخره فنون طبیعیه وریاضیه ممالك غربیه‌ده کشفیات جدیده ایله توسع ایتدیکی حالده مدارس اسلامیه بوترقیاته بیکانه قالمش اولدیغندن برچوق زمان صکره حس اولنان احتیاج تجدد مکاتب کشادینه بادی اولمش وایشته انجق بوسببله‌درکه معارف عثمانیه شیرازه‌سندن چیقه‌رق بر دهاده طریق سالمه داخل اوله‌مامشدر . مدارس اسلامیه ترقیات عصریه‌یی تعقیب و تجددات تدریجیه ایله برابر یاشاسه ایدی شبهه‌سز تجدده احتیاج کورولمیه‌جك و بوکون مملکتمزده یکدیکرینه « ... حکم اعدام » ویرمك درجه‌سنده آمال واخلاق متباینه پرورده ایدن اوایکی عنصر عرفان قارشیلاشمیه‌جق ایدی .

مکتبلرك کشادندن صوکره فنون جدیده عنوانی ویریلن طبیعیات وریاضیات مدارس طلبه‌سنك دائرهٔ تدرساتندن طی واخراج ایدیله‌رك کندیلرینه یالکز علوم شرعیه براقلدیغی حالده غریبدرکه « حکمت » نامیله حکمت طبیعیه وهیئتك نظریات سابقه‌سنی حاوی غرابت مجموعه‌لرینك تدریسی فنون مدونهٔ عتیقه‌نك برآبدهٔ سرمدی القراری اولمق اوزره ابقا ایدلمش ایدی . ایشته بو وبونك کبی تربیهٔ فکریه اختلافاتی مملکتده آچیلمش اولان ایکی نوع باب تدریسی یکدیکریله اکلاشه‌میه‌جق برحاله کتیردی .

بوکون مملکتده اوچ عدد معارف اداره‌سی کورییورز : معارف عمومیه نظارتی ، درس‌وکالتی ، تدریسات عسکریه اداره‌سی . بونلردن حکومتك اك آز نائل حمایه‌سی اولان ؛ درس‌وکالتی اداره‌سی تحتنده‌کی مسلك علمیه طالبینی اولدیغی قابل انکار دکلدر. ملتك مربئ معنویاتی اولان بو مسلك منتسبینی هردرلو اسباب استراحته مالك ، حکومتك احترامنه نائل ، استقبالندن امین‌اولمسی اقتضا ایتدیکی‌حالده استراحت یرینه عذاب ، احترام مقامنه حقارت ، استقبال اوله‌رق سفالت ابدیه ایچریسنده پویان اولورکن بونلردن ملت ایچون خدمت بکلمك هم انصافسزلق ، هم‌ده عبث اولور .

مدارسه انتساب ایدن طلبه‌نك همان کافه‌سی طشره‌لیدر . بو بیچاره‌لر طشره‌لرده معارف نامنه نه وارسه واونلردن نه‌قدر حصه‌مند اوله‌بیلدیلرسه اونکله استانبوله کلیورلر . کلدکلری زمان یاشلرینك پك کوچوك ، یا ـ ود پك بویوك اولمسندن ، یاخود معلومات ابتدائیه‌لرینك نقصانندن ، بعضیسی مدارسده‌کی همشهریلرینك جریانته تبعاً، همان قسم کلیسی فقر وسفالتدن ناشی برهمشهرینك ، یاخود مدرسه مدرسلرینك تنسیب ایتدیکی برصاحب حجره‌نك یانته (چومز) کیرییور . (اوطه خواجه‌سی) منصف ایسه منلایی مقتدر برافندینك درسنه اوطورتمقله برابر درسلری‌ده منتظماً مذاکره ایدییور . اتصافلی دکلسه طلبه‌یی کندی همشهریلرندن ویاخود جماعت کثیره مفتونلرندن براحبابنك درسنه‌دوام ایتدیره‌رك خواجه‌نك اقتداری، طالبك استفاده‌سی خاطره بیله کلمیور . هانکی صورتده اولورسه اولسون طلبه اوطه خواجه‌سنك یمکنی پیشیرمکه ، منغالی یاقمغه ، حتی چماشورینی ییقامغه مجبور اولدیغی کبی اوطه‌یه کله‌جك مسافرلره

[۱۰] « هرکیم حبل الهی‌یه، قرآن کریمه، صیم صیقی طوتونورسه هیچ شبهه‌یوق که: اعوجاجدن، خطر ومهالکدن سالم یولی بولمشدر. » سورهٔ آل عمران.

دامن درمیان خدمت اولمق ، صباح اقشام سماور یاقوب چای دملندیرمك كبی خدماتده طلبه‌نك وظائف روزمره‌سندن معدود بولنیور.

شوراسنی‌ده خاطردن چیقارمامالی‌كه اخیراً عمارتلرك لغوندن مقدم واقف طرفندن عمارته مربوط مدرسه اهالیسی قوت دماغ ایچون لازم‌كلن غدالرینی عمارتك یاغسز چورباسیله حمور فودله‌سندن استحصال ایدر وبوحالدن آنجق مملكتدن پاره‌سی كلنلرله شهور ثلاثه‌ده تراكم ایتدیردیكی آقچه‌یی صرف ایدنلردن بعضیسی استنكاف ایلردی.

طلبه‌نك سنه‌سی سنهٔ قمریه وتعطیلی‌ده ـ هانكی موسمه راست كلیرسه كلسون ـ شهور ثلاثه‌در . تعطیلك شهور ثلاثه‌یه تصادفی طلبه‌نك قرا وقصباته داغیلارق مقابله ، قرائت وموعظه اجراسیله اهالیٔ اسلامیه‌نك صدقهٔ فطر وذكات اوله‌رق ویره‌جكلری پاره‌یی طوپلامق وتعبیر مخصوصیله (جر ایتمك) حكمتنه مبنی اولدیغی معلومدر . اخیراً لغو ایدیلن قربان ومولود تعطیللرینك حدندن فضله اوزون اولمسی‌ده ینه بوسببه بناءً یدی .

طلبه قضا نائبندن آلدیغی (توصیه نامه) ایله كویك برینه ماشیاً كیده‌جك ، كاغدی مختاره ویركن استثقال كوره‌مك واستجلاب مرحمت ایتمك ایچون بوینی بوكوب طورتذلل ارائه ایده‌جك ، مختار طلبه‌نك قیافتنه باقدقدن صكره : « ـ بزم خواجه‌مزده واردی ، اماهله بر آغالرله قونوشه‌لم » دیه‌لطفاً روی قبول كوستره‌جك. مكتب اوطه‌سنه مسافر اولان طلبه‌یه كیم بیلیر هانكی خسته‌لقدن اولن بریكی كلینك ، یاخود اوكورو‌كلی براختیارك وقف یتاغی كتیریله جك. هرافطارده برعائله‌یه مسافر اولوب قارنی صیجاق یمك كوردیكی ایچون عائله‌نك ماضیسنه ، حالنه دعا ایله وظیفهٔ شكرانی ایفا ایلیه‌جك . اوقات خمسه‌ده جامع شریفك مؤذنلكنی ، امامتغنی ، واعظلكنی ایفا اتمسنه مقابل قدر كوننده‌ن بیرام صباحنه قدر كله‌جك اولان صدقهٔ فطر وذكاتلره آوچ آچه‌جق ، یعنی : كویده ایسه اوطه‌ده ویا جامع اوكنده بكلیه‌جك ، قصبه‌ده ایسه (فطره پازاری) اوله‌رق متعارف اولان میدان ویا بویوك جاده‌نك بر قسمنده ـ اللری جبنده اولمامق شرطیله ـ كزینه‌جك . آوجنه قیصدیریلان پاره‌لری « تقبل الله ! » ایله تقدیس ایده‌جك . بعضی كوره‌نكسزلرك قهوه خانه اورته‌سنده : « خواجه؛ اوچ غروشك وارسه برچاریك ویره‌یم!» كبی پازارلقلی تصدقلرینه درونی «لاحول...»لر چكه‌رك قیزارمامغه غیرت ایده‌جك ، یعنی بوتون جر عانده اولدیغی كبی پیشكینلك كوستره‌جك. جماعت مسلمین طرفندن خواجه‌لك طلبه‌لكنه حرمةً (!) ویریلن پاره‌لری درجیب ایله بر مدت ماشیاً كیده‌جك . صكره واپورك انبارنده، یاخود شمندوفرك اوچنجی موقعنده اوشاقلر، حماللر ، عمله‌لر ، آیاق صاتیجیلری كبی عوامك اك پس پرده‌سیله اوموز اوموزه سیاحت ایده‌جك . جك .. جك ... ده اورته حاللی بر آدمه بر آی كفایت ایتمیه‌جك اولان پاره ایله بر سنه اداره اولمغه چالیشه‌رق تحصیل علم ایلیه‌جك ...

بونلره مقابل ممالك غربیه‌ده مدارس دینیه طلبه‌سنك استراحتنه ایدیلن اعتنا ایله هرسنه مملكتده اجرا ایتدكلری سیاحت اثناسنده كوردكلری حرمت كوز اوكنه كتیریلیرسه علمای دینك عزت نفسنه، وقار وحیثیتنه نه درجه اعتنا ایدلمك لازم كلدیكی حالده نصل شایان تلهف وادیلره صاپدیغمزی مع التأسف آكلارز . بزده صاریغك مسكنت و سفالتله قوت امتزاجنی آكلاملی‌كه تسئله چیقان بر فقیر اولاً باشنه بر صاریق صارمغی اهمال ایتمیور . اوشایان حرمت ، شایستهٔ تبجیل كسوه‌نك انظار عمومیه‌ده بودركه‌یه تنزلنه باعث اولان یكانه عامل حكومتك حمایه‌سنه عدم نائلیت دكلیدر ؟. لیلی مكتبلرمز واركه طلبه‌یه معاش ویریور ، مدارس دینیه‌مز واركه صدقهٔ ملته آوچ آچیور !!..

بوتون بوفجایع حیاتیه‌یه رغماً مسلكنده بحق متخصص علمانك یتشدیكنی كورمكده بزم ایچون آیریجه موجب محجوبیت اولسه كركدر . الیوم طبقات عالیاتی اشغال ایدن افاضل علمادن برچوغنك حیات ماضیه‌سی تحقیق اولنسه‌میدانه نیجه شایان عبرت سركذشتلر چیقار.

مدارسك حال حاضرینه اصلاحی مسئله‌سنه كلنجه ؛ بو فكرده اولانلره صوراجغمز برایكی شی وار : بوكون مدرسه دنیلن بنالر عجبا ندر ؟... مدرسه‌می ؟ خیر ! چونكه ایچریسنده تدریسات یوق. مكتب‌می؟ ینه‌خیر! برنوع طلبه پانسیونی‌می ؟ بلكه !.. بومؤسسه‌لره مدرسه نامی ویرلمسی ایچریسنده درس اوقوندیغی زمانلردن قالمه غلط برعنواندر . منتسبلرینه‌ده ـ یالكز علوم شرعیه اوقودقلری حالده ـ طلبهٔ علوم نام عمومیسی ویرلدیكی كبی . الیوم مدرسه مدرسلری كندی خانه‌لرنده اقامت ایتدكلری حالده مدرسه‌نك انضباطندن مسئول اولمق كبی غریب بر وظیفه ایله مكلف اولوب درس ایله قطعیاً علاقه‌لری یوقدر . حتی (مدرس) لك رتب علمیه‌دن بررتبه‌دركه ایجاب ایدنلره توجیه اولنور . دور حمیدیه بشیكده‌كی حتی رحم مادرده‌كی چوجقلره مدرسلك توجیه اولندیغی واقع ایدی.

عجبا مدرسه بنالری طلبه اقامتكاهی اولمق اعتباریله شرائط مخصوصه‌یی حائزمیدر ؟

اولاً : بونلر وقتیله استانبولك اك هوادار و اك تنها محللرینه یاپلدیغی حالده بوكون اك غلبه‌لك وكورلتولو موقعلرده قالمشلردر .

ثانیاً : حجره‌لر كاملاً تحتانی وآلتلری بودروم اولدیغندن رطوبتدن خالی دكلدر .

ثالثاً : یاریم آرشون عرضنده راطب طاش دیوار ومقبی قبه‌لر آلتنده ضیادن خالی حجره‌لرك اوزرینه اجرا ایده‌جكی سوء تأثیر برطلبه ایچون ایكی اوچ مثلی تضاعف ایدر .

مدرسه‌لرده‌كی فیض تحصیله كلنجه ؛ ایام ماضیه‌مزی تخطرله بونی بزده اعتراف ایدرز . فقط بوحال اوراده‌كی اسباب استراحتك مكملیتندن دكل ،بالعكس مدرسه حجره‌لرینك بر چله‌خانه ماهیتنی حائز اولمسندندر . كائناتدن تجرد ایدرجه‌سنه بویله مظلم یرلره صوقولمق صافیت ذهن ایچون ای چاره ایسه‌ده بورادن چیقان ارباب علمك مبارزهٔ

حیاتیه‌ده نه‌درجه‌یه قدر فعالیت کوستره‌بیلدکلری افعال مادیه‌لریله ثابتدر.

مدارس اصلاحاتی علمانك کندیسندن بکلمك لازم کلدیکی، زیرا مسلکك انقلابی اومسلکك بویوکلری یاپدیغی فکری درمیان ایدیلیور. اورته‌یه بوفکر آتلمازدن بش سنه مقدم درس وکالتی اصلاح مدارس قضیه‌سنی ذاتاً دوشونمش وفعلیاتنه‌ده تشبث ایتمش‌ایدی. اولاً حربیه نظارتیله بالمذاکره برچوق زمان اول لغو ایدلمش بولنان قرعه امتحانی اعاده ایدلدی. اصلاحاته امتحاندن باشـلامق کبی عکس‌العملر تولید ایدیجی بواجراآت حقنده فضله سوز سویلمکی مناسب کورمیورم. قرعه امتحانی بوتون شدتیله تطبیق ایدلدیکی صره‌ده مدرسه‌لره (علوم جدیده) ادخال ایدلمسی، زیرا بر زمانلر اولدیغی کبی مدارسـدن‌شیمدی دخی متفنن ذوات یتیشمسی مستبعد اولمدیغی دوشونلدی وچوق وقتدنبری سکوت ابدی‌یه محکوم اولان مدارس عظیمه دروننده‌کی درسخانه‌لر بوفعل خیره زمین اتخاذ ایدلدی. مدرسه‌لر سمت اعتباریله‌درسخانه‌لره ربط اولنه‌رق (علوم جدیده) تدریسی ایچون بر پروغرام ترتیب اولندی واکابر رجالك حضوریله مطنطن بر رسم کشاد اجرا ایدلدی. بو رسم کشادده سویلنن نطقلری استماع ایدنلر مدارسده جداً بر حیات نو باشلادیغنه ایناندیلر.

درسخانه‌لره کوچوك، بویوك هر طلبه دوام ایده بیلدیکی حالده دوام ایتمینلر ایچون برقوهٔ جبریه استعمال ایدلیوردی. درس اوله‌رق حسابدن اعمال اربعه کوستردیکی حالده هندسـه‌یه برابر باشلانیور، جغرافیا اوقودیلوب تاریخ خاطره کلیور، عربیـدن بر خیلی درس کورمش افندیلره قواعدعثمانیه وفارسی‌تدریسندن غفلت ایدلیوردی. بودرسخانه‌لره بودجه‌ده تخصیصات اولمدیغی ایچون تنظیمات داخلیه‌سی عدیم‌الامکان قالیور، طلبه قوری حصیر اوزرینـه ایکی بوکلوم اوطوریور، معلم تباشیری جبنده کتیریوردی. وهلهٔ اولاده معلمینه معـاش ویرمك ممکن اولمدیغندن حمیةً دوام ایده‌جك فخری معلملر تعیین، دهـا طوغریسی تدارك اولنیور، مثلا فخریاً دوامه‌رضـا کوستردیکی ایچون اون سکز یاشنده بر افندی یکرمی سکز یاشـنده طلبه‌سی بولنان درسخانه‌یه معلم قبول اولنیوردی.

هندسه درسیله قطعیاً علاقه‌سی اولمیان بردرسعام افندی اودرسك معلمی اولیور، لسان عرب اوزرینه یازلمش قدیم هندسه کتابلرینی متون، شروح وحواشیسیله درسخانه‌یه کتیروب اونلرك مناقشه‌سنه باشلایور. مثلا «زاویه» ویا «خط منزوا» تعبیرلرندن هانکیسنك استعمالی مقتضای حاله مطابق اوله‌جغی، خط منزوا ایله خط منکسرك فرق ایدیلوب ایدیله‌میه‌جکی، زاویه کلمه‌سی معنای مطابقیده‌می یوقسه معنای مجازیده‌می استعمال ایدیلیرسه بوشکله علم اوله‌جغی کبی مباحث درسك خطوط اساسیه‌سنی تشکیل ایدییوردی.

[مدرسه‌ده اقامتم اثناسنده براوطه قومشوسنك جغرافیا درسنی مذاکره ایدییـوردم. کتـابده: «... یونان دکزی، وندیك کورفزی .. الخ» عباره‌سی واردی. دروس عربیه‌یی منـاقشه ایله اوقومغه آلیشان وفنون جدیده‌نك اویولده اوقوندیغنی کورن‌زواللی طلبه «وندیك» کلمه‌سنك اولنده‌کی واوه ایلیشدی. ایکی اسم خاص آره‌سنده واوعاطفه‌نك لزومنی، بناءً علیه بوراده‌کی‌واوك عاطفه اولوب بوکورفزك اولسه اولسه «ندیك» کورفزی‌اولمسی ایجاب ایده‌جکنی بر صـورت جدیانه‌ده ادعا ایتمشـدی‌ده خیلی زمان میانه‌مزده بادیٔ ملاطفه اولمشدی.]

ایرتسی سنه‌لر الثان تخصیصات‌ایله درسخانه‌لرده تنظیمات، معلمینده تنسیقات یاپلمغه چالیشـلدیغی کبی ایکنجی، اوچنجی صنفلرده تشـکیل اولـندی. طلبه دوامه مجبور ایدیلوب مبصر وظیفه‌سـیله موظف، فقط مفتش لقبیله ملقب مأمورلر تعیـین قلندی. بونکله برابر ممیز اوله‌رق امتحانلری تشریف ایدن ذوات الله ایچون سـویله‌سونلر: امتحان ایتدکلری طلبه‌ده نه اثر کوردیلر ؟!

عربجه درسلرینك تنسیق نامنه مدت تدریسیه تحدید، کتابلرك اسمی تعیین، «عربی صنف امتحانی» نامیله برامتحان احداث اولندی. تفسیر، حدیث درسلری رسماً علاوه و(حکمت) اوله‌رق «قاضی میر» یرینه دیکر بر کهنه کتاب وضع ایدلدی.

صنف امتحانیله قرعه امتحانك عینی طلبه‌یه تطبیقنده‌کی حکمتی کیمسه آکلایه‌مدی. طلبهٔ علوم تحصیل عالی منتسبی اعتبار ایدیله‌رك مکلفیت عسکریه‌سی تأجیل ایدلدیکی وصنف امتحاننده ایکی اوچ سنه موفق اوله‌مینجه ترقین قید ایدیله‌رك عسـکر اوله‌جغی طبیعی ایکن اسـکیدن قالمه قرعه امتحانك ـ هم‌ده مدت نظامیهٔ عسـکریه اوچ سـنه‌یه تنزل ایتدیکی حالده التی سـنه مدتله ـ تطبیق ایدلمسی کبی عقله منطقه صیغمیان بر کیفیتی اکلاـق ایسته‌ین بولونسه‌ده بز اکلامامقده اصرار ایده‌رز.

اصلاحاته درس وکالتی تشبث ایتدی‌ده علمای سـائره سیرجی قالدی ظن اولنماسون. فاتح جامع شریفنده عقد اولنان برقاچ اجتماع، دیرکلر آره‌سـنده احتیاجات عصره واقف ذواتك اشـتراکیله ترتیب اولنان برقونفرانس، کذلك شهزاده باشی اتحاد وترقی قلوبنده طلبهٔ علومه مخصوص متسلسل‌قونفرانسلر، جمعیت علمیه‌نك (بیان‌الحق) ه عکس ایدن افکار عالیه‌سی، تشکیل ایدیلن «اصلاح مدارس انجمنی» نك مجتهد یتیشدیرمکدن باحث بالاپروازانه بیاننامه‌سی کبی بلیغ، فقط غیر مادی تشـبثات‌ده علمانك حصه‌سـنه دوشمشـدی. آمال خیرخواهانه‌نك واسطهٔ افهامی اولان بو سوزلر بیله سراب کبی بر حادثهٔ هوائیه اوله‌رق کلدی کچدی !. زواللی مسلك علمیه کوردیکی طاتلی رؤیانك بیله‌نشئه‌سنه طویه‌مامشدی.

ایشته اصلاحاتی کندیسـندن بکلدیکمز طریق علمیه‌نك یاپدیغی تجدد! بو هیئت محترمه‌دن بوندن فضـله اجراآت امید ایدیله‌بیلیرمی بیلمم. یالکز شورامی محققدرکه: دارالخلافه‌ده‌کی عربی تدریساتی بر عصردنبری الیم بر سـقوطه محکوم اولوب قرعه امتحانك برنجی دفعه لغویله ایکنجی دفعه اعاده‌سی مسلك مذکوری شدتله صارصمش

و بو کون مع‌الحزن والاسف علامات انقراض آراسنده چیرپینمقده بولنمشدر .

فاتح ، بایزید ، سلیمانیه جامع شریفلرنده‌کی تدریساتك اوتوز قرق سنه اولکی حالنی بیلنلر بوکون جوامع مذکوره‌یی کزرکن آغلایورلر. نصل که بزده سکز اون سنه اولنی ادراك ایتمکله دلخون اولمقدن کندیمزی آله‌میورز. وقتیله حجره‌سنه ، دها طوغریسی چله‌خانه‌سنه قاپانان بر طلبه اوقومغه نیتی وارسه یالکز بر شی دوشونوردی : تحصیل علوم شرعیه. بوکون ایسه قرعه امتحانی، درسخانه‌امتحانی، عربینك صنف امتحانی کبی صره‌لی صره‌سز، وقتلی‌وقتسز امتحانلره حاضرلانمق آره‌سنده پرخلجان بر حیات دربدرانه کچیریور .

بز مسلك جلیل علمیه‌نك سقوطنی بر وجه بالا مسرودات متسلسله‌مز دائره‌سنده آکلادق. باشقه درلو آکلایان وارسه ایضاح ایدلسونده حقیقت حالی بزده اوکره‌نه‌لم .

(باندرمه) خطیب‌زاده
احمد وصفی

فنیات

صحتمزی دوشونه‌لم

بر ملتك حیاتی زراعت ایله تجارته مربوطدر . تجارت زراعته ، زراعتده آدمه محتاجدر . بزم مملکتمزك چفتجی یاتاغی اولدیغی دوشونیلورسه زراعتی حقیر کورمه‌مك ایجاب ایدر. أکوب بیچمه‌نك‌ده آدم ایله ، درجهٔ ثانیه‌ده حیوانه محتاج اولدیغی شبهه‌سزدر . صوك محاربه‌یه قدر وار ، یوق زراعته اهمیت ویرلمك ایسته‌نیلدی . فقط بر نقطه دوشونلمدی که ، اوده قوتلی ، قانلی ، جانلی انسانلر بویوتمك، چفتجیلر یتشدیرمك ایدی . آکلاشلمدی که ایصتمه، فرنکی، ملتی محو ایتمکه دوام ایتدکجه کون اولورکه صبانی سوره‌جك ، بوللغی قوللانه‌جق ، تخم آته‌جق ، اکین بیچه‌جك قوللر ، حتی انسانلر آرانیلور. دینلمدی که : قوی مسلمان عرقی بودردلرك بویوندروغی آلتنده قالدقجه ضعیفلار وغربده‌کی بعض قوملرك حالنه دوشر .

امین اوله‌لم ؛ بزی محو ایتمك ایچون قپومزه قدر کلن بر خارجی دشمن وارسه ، اوندن دها مدهش ، دها تهلکه‌لی ایصتمه وفرنکی کبی داخلی دشمنلرمزده موجوددر . خارجی دشمنی برباد ایتمك داخلده‌کی دشمنلری اولدیرمکله اولور .

محاربه میدانده ، دشمن خارجی قارشیسنه فرنکیدن اعضاسی دوکلمش ، ایصتمه‌دن بکزی صولمش ، قارنی شیشمش جلیز عسکر کوندرمك خارجه قارشی عیب ایسه ، دینا‌ده کناهدر . تاب وتوانی دها ترنه بینمه‌دن کیتمش بر عسکردن ، کوزلرنده فر قالمامش صیصقه بر نفردن نه بکله‌نیر ! ؟ .

باباسنه ، کوینه وداع ایدرکن فرسز کوزندن صاری بکزینه دوکیلن درین بر قاچ دامله یاش ایصتمه حرارتندن چاتلامش دوداقلرینی ایصلاتیورده بی چاره دلیقانلی او چوق رنکلی دوداقلرینی هنوز قورومامش ظن ایدیور . اوامید ایله قوشوب کلیور .

آه ! زواللی کنج خسته‌خانه‌یه کوندریله‌جك یرده جهاد میدانده سوق اولنیور . راحت دوشکنده یاتاجق یرده آیاقده سوروکلنیور . اوموزنده‌کی ماوزر کندیسنه بویوك بریوك اولیورکن قوجه بر ملتك حیاتی صیرتنه یوکله‌تیلیور . اینجه بوینی قفاسنك آغیرلغنه تحمل ایده‌میوب ذاتاً بر طرفه میل ایتمش، شمدی اوموزینك بری ده آشاغی‌یه صارقیور .

استانبولك مردار مرکزلرندن طوپلانوب ، اناطولینك ، او مقدس و معصوم یرردك تا اك هجری نقطه‌لرینه قدر سوق اولنان فرنکی عرقمزی محوه چالیشیورده بز اونی محوه یلته‌نمیورز . دها حالا « یل » در دیه اهمیت ویرلمه‌ین بو درد بابادن اوغله کچه کچه چوغالیورده هنوز « بوکویك هواسنك تأثیریدر » دیوب کچیریورز . فرنکلر، بودردك اوجاغی کندی مملکتلری اولدیغی حالده، بوحقیقتی انکاره چالیشیرلر . بز ایسه ، دردی صکره‌دن قازاندیغمز حالده کوزل ملکمزی فرنکی اوجاغی‌می یاپمق ایستیورز ؟ بوکونده اویانماز، دردمزی آکلامق ایسته‌مزسه‌ك یارین وقت کچمش اوله‌جقدر .

آناطولیمزك ، اومبارك اسلام یوردینك همان هریرنده بوتون قوتیله عرقمزی صارصان ایصتمه ایچون آوروپالیلر مدنیت دشمنیدر دیبور . کندی مدنیتلرینك نه‌دن عبارت اولدیغنی شوصوك محاربه‌ده پك کوزل آکلادق . هیچ اولمازسه شمدنصکره حق‌صاحبی اولمق، حق قازانمق ایچون قوت ادخار ایده‌لم . صاغلام عسکر ، قوی چفتجی یتشدیره‌لم . « اصلاح نسل فرس » ایچون قوشیلر ترتیب اولنیورده « اصلاح عرق بشر » ایچون نه‌دن تشبثده بولنلمیور ؟ هرمملکت ، شهر ، قضا ، کوی اهالیسی نه‌دن بویله قوشیلر ، یاریشلر ترتیب ایدوب ، طوپلانان پاره ایله کندیلرینی درت طرفدن قوشاتان باطاقلقلری قپامغه چالیشمیور ؟ اونلرکده قپانمسنی حکومته ترك ایدرسه‌ك بویله بحرانلی زمانده کارمز دکل ، ضررمز اولور .

بو صیره‌ده بونکله مشغول اولمقدنسه حکومته اعانه‌ده بولنمق ، دشمن قارشیسنده‌کی عسکرمزه معاونت ایتمك افضلدر ، دینیله‌جك اولورسه جواباً دیه‌بیلیرزکه : شوصیره‌ده ایدیله‌جك تشبثلرك بریسی عقیم قالماز . زیرا ملت حقنده نافع بر ایش کورمك ایچون هرفرد غلیانده‌در . هپ بورکلر عینی حس ایله چارپیور . مقصد وطنك حیاتنی قورتارمق دکلمی ؟ بوکونکی عسکر قورتاریورسه ، یارینکنی قورتارمقده اهالی‌یه دوشر .

دشمنلرمزك آزه قالمدقلرینی ، آز شیله طویمادقلرینی بزه پك یقین قومشو اولدقلری ایچون اکلادق . بوکوزلری طویماز ، اشتهالری قاپانماز حیدودلرك یارین‌المزده قالانی آلمق ایچون هجوم ایتمیه‌جکلری نه معلوم !

ایشته اوقره کون ایچون ، او اك صوك هجومه قارشی قویه‌بیلمك

ایچون حاضر حال غایه‌سنده ایکن چالیشه‌لم . چونکه اویقو دوری کلدیمی ، ذاتاً اویقویه مشتاقز ، اویور قالیرزده ینه چاکارك بزی اویاندیرمق ایچون الك یوکسك یرلرده حرکته کلدیکنی کوریرز . اویانیرز ، فقط چه فائده .. برقاچ کون ایچون ...

دمیری صیجاق ایکن دوکمك ، فدانی یاش ایکن اکمك کار عاقلدر . دمیر صوغودقدن صوکره چکیچ واورس برایش کوره‌من . فدان بویوبوب اغاچ اولدقدن صوکره صیره بالطه‌یه کلیر .

یازیلرمی هرکسك اکلامسی ایچون ، اولدقجه ساده‌لشدیردم . اونلر سوس ایچون دکل ، اکلاشلمق ایچون اوقونمالیدرکه مقصد حاصل اولسون . محترم قارئلره ایصته‌مه وفرنکی‌یی ، بونلره قارشی قوللانیله‌جق الك تأثیرلی دوا وتدبیرلری‌ده بشقه مقاله‌لرله بیلدیریرم . توفیق اللهدن ، تبلیغ بزدن ، سعی بلیغ‌ده بوتون ملتدن بکله‌نیلور .

منتسبین طبدن

احمد جودت

اقتصادیات

مسلمانلره برخطابه

یونانلیلر دیبورکه :.« بولغارلر روم ایلیدن استانبوله کیده‌مدیلر ؛ فقط ، بز ازمیر طریقیله آیاصوفیایه خاچی آصاجغز ! »

بونی ، بیلمم ، زواللی وطنداشلرم ، ایشیتدیکزمی ؟ بو اویله برفجاعتکه ، ذکری بیله انسانی دهشتدن بوغیور ، دماغی یرتیبور وطیرمالایور .. یونانلیلر ازمیر یولیله استانبوله کیره‌جکلر ومعظم جامعمزه صلیبی طاقاجقلرمش !..

فقط نه‌قدر آجی اولسه‌ده ، حقیقتی اعتراف ایتمك ینه‌بربوبوکلکدر : بو کیدیشله یك موفق اولمایه‌جقلرده دکل !.. کیم امید ایدردی‌که بر بولغار ، بریونان ادرنه وسلانیکی آلسین .. سلیمیه وقاسمیه‌نك مناره‌لرنده ، شیمدی ، هلال یرینه صلیب حکمفرما اولسون .. بز بوقدر فلاکتدن صوکره برآز اولسون ، متنبه اوله‌بیلدکمی ؟ نه‌کزر ! ملت ، تام منعاسیله ، زنکینلیه ، فقیریله فدا کارلغی‌مادةً ومعناً یاپدیمی؟ قطعیاً خایر ! اوحالده أولوکبی بی‌حس وبی فکر دوران بو ملتك کوکسنه باصه‌رق استانبوله کیرمك اوقدر کوچ برشیمی ؟ البته دکل...

بوکون اوتوز میلیونلق بر اسلام سلطنتی اوچ بوچق یونانه بحراً اسیر ومنقاد ... بر آوه‌روف برزمانلر اسلاملغك ، اجدادیمزك شهنامهٔ عظمت واجلالی بیاض ونهایتسز سینه‌سنده یوموشاق دالغالریله ، سمنفام کوپوکلریله یازان آق‌ده‌کیز ، شیمدی یونانلیلرك قبضهٔ حکم وتسخیرنده هومه‌رك نشیده‌لرنی ترنم ایدیبور ، وه‌نیزه‌لوسك بیزانس امللرنی آناطولیك معصوم وباکر ساحللرینه فیصلدایور ..

بونیچین ، بیلیورمیسکز ، زواللی وطنداشلر ؟ ساده‌جه ، اولا غیرت وتعصب ملیلری ، ثانیاً ، بزم وطنمزده ، مسلمان یوردنده بیله هرکون ، هر وسیله ایله یوزیمزه فیرلاندقلری غیض وکین اوقلریله اثبات واعلان ایلدکلری ثروت واقتصادیاتده‌کی حاکمیتلریله اولیور .

نه‌دن کوچوجوك بر یونانستانك اهمیتسز بر دونانماسی بو معظم دولتی تحت تغلبنده ایکله‌تسین ؟ بونك سببی پك آشکاردر : بزده او کوچوجك یونانستان قدر غیرت ملیه ووطنیه‌نك بولونمامسی و ینه اونك قدر ثروت واقتصادیاته صاحب اولمامز .. فقط اونك الك آجی ، حتی الك قانلی وکریه‌لی جهتی نه‌در ، بیلیورمیسکز ، بنم بدبخت وطنداشلرم ؟ اونلرك اقتصادیاتلرنی بزم وجوده کتیرمه‌مزدر . أوه‌ت ، اونلره او ثروت واقتصادی ، بناءً علیه او قوت وقدرتی بز ویریبورز : بوتون مسلمان پاره‌لری ، ثروتلری ، منحصراً یونان ، بولغار وسائر اجنبی اللرینه کیدیبور ، هم نیچین ؟ بزم علیهمزده طوپ ، تفنك وزرهلی سپارشی ایچین .. بزم بو حالمز ، کندیسنی اؤلدیرمك ایچین کندی سلاحنی ویره‌ن زواللی آدمك حالنه پك بکزه‌ر ..

بونك ایچین وطنداشلر بو مخالفه بر نهایت‌ویرمك لازم . بوکا هم دیناً ، هم ملت ووطن نامنه مجبورز .. چونکه ، وطنداشلر ، دینداشلر آکلاییکزکه ، اسلام پاره‌سیله ، اسلام ثروتیله مسلمانلق ییقیلیور وچیکنه‌نیور .. اکر یونانلیلره پاره‌مزی قاپدیرمازسه‌ق ، اونلرله هیچ بر زمان آلیش ویریش ایتمزسه‌ك پاره‌مز هر زمان مسلمان کیسه‌لرنده دور وتداول ایدرسه او وقت ، یوزده یوز امین اولك که ، وطنداشلر وطنمزده‌کی ثه‌له‌نیتلرك هپسی افلاس ایدر ، اصل یونانك‌ده قوت اقتصادیه‌سی صفره اینر ..

بوکون آرتق آکلاملی‌یزکه بر مسلمانك اون پاره‌سنده بیله بوتون مسلمانلغك ، بوتون ملت ووطنك بر حق مشروعی وار .. چونکه او پاره مسلمانلغك خارجنه چیقمزسه ، مسلمان الندن باشقه بر اله کیتمزسه ، یعنی بوتون صرف ایدیلن وطوپلانیلان پاره‌لر اسلام اللرنده بولونورسه مسلمانلغك بیت المالی او قدر زنکینلشه‌جك ، وملتك عمومی مؤسسه‌لری ، مکتبلری ، مدرسه‌لری ، دارالفنونلری ، فابریقه‌لری ، اردولری ودونانمالری اوقدر قوتلنه‌جك ، ترقی وتکامل ایده‌جك واوزمان مسلمانلق اوقدر باشنی یوقاریلره ، یوکسکلره قالدیرمش اوله‌جق .. بالعکس بر مسلمان ، الندکی الك حقیر پاره‌یی بیله مسلمانلقدن خارجه قاچیریرسه ، فیرلاتیرسه ، آتارسه امین اولسونکه اوپاره‌یی ، مسلمانلغك بیت المالندن ، اومشروع وملی خزینه‌دن چالمش قدر ، غصب ایتمش قدر بویوك وآلچاق بر کناه ، بر حرام ایشله‌مش اوله‌جقدر .. زیرا ، اوپاره آرتق ابدیاً مسلمانلقدن چیقمش ، وبوتون حق مشروعنی ، بیت المالك ثروتنك بر پارچه‌سنی باشقه اللره ، اجنبی دیارلره ، هم‌ده کندی علیهنه قوللانیلمق ایچون ، ویرلمش بولوناجقدر .. بوکا ایسه دیناً وشرعاً قطعیاً جواز اولمدیغی کبی ، کیمسه‌نك‌ده ، هیچ بر مسلمانك‌ده حقی یوقدر . بالعکس هرکس ، بوتون ملت ، متمادی چالیشمه‌لریله بیت المالك خزینه‌سنی چوغالتمقله مکلفدر .. یوقسه اوندن

چالوب ، اوکا ویره‌جکی یرده اونك حقنی باشقه‌لرینه ویرمکله‌دکل ...

بونك ایچین ، ملتنك ، دینداشلرینك مسعود ومرفه اولمسنی ، زنکینله‌شمسنی ووطننك خرستیان مملکتلری قدر ، حتی اونلردن داها معمور ومعظم ، داهاقوتلی وحاکم اولمسنی ، بوزواللی کیمسه‌سز متروك ویتیم اسلام‌دیارینك‌ده ، مسلمانلغك علویت وقدسیتیله ، یوکسکلك ومبارکلکیله ، عظمت وشوکتیله ، اللهك ، کندیسنده‌کی حقلیلغی وشرعیلکیله متناسب ومترادف بولونمسنی وبوقدر بویوکلکاره یاقیشه‌جق صورتده اسلام مدرسه‌لرینه ، دارالفنونلرینه ، مکتبلرینه ، فابریقه‌لرینه ، اردو ودونانمالرینه ، عمران ، نافعه ومدنیتلرینه مالك وصاحب اولمسنی ایسته‌ین بویوك وجدانلی ، یوکسك ومنور فکرلی ، مثبت وحقیقی علملی ، مسلمانلغك شوبدبخت وآجیقلی ، عادتا اولوم قدر فجیع وحزین اولان حال پریشانیسنه آغلایان قلبلی عالملریمز ، خواجه‌لریمز ، هرشیدن اول ، خلقه‌بونی آکلاتملیدرلر .. جامعلرده‌کی وعظلر ، بالخاصه‌بوصیره‌ده ، همان منحصراً بوکا ، بیت‌المالك مشروع حقلرینك غصب‌ایدیله‌مسنه ، اسلام ثروتنك هرزمان مسلمان اللرنده بولونمسنه دائر اولملی‌در .. وبومسئله ، مسلمانلغك فقروسفالتدن ، قوت‌وقدرتسزلکدن ، جهل وعمرانسزلقدن انقراض بولمق درجه‌لرینه کلدیکی شوزمانده امین اولکزکه ، ملتك بوتون منورلرینه وبالخاصه جهت علمیه‌یه ، خواجه افندیلره صوم وصلات قدر فرض عیندر .. بونی یاپمایان برعالم ، دینی‌ملی ووطنی برحرام ایشله‌مش دیمکدر . [۱] چونکه دین وملتی بوجهلدن ، بوکورلکدن ، بوانقراض تهلکه‌سندن آنجق مدرسه‌لر ، مکتبلر ، فابریقه‌لر ، دونانمالر قورتاره‌جقدر .. بوایسه هرشیدن اول ملی اقتصادیاتله ، ملی استحصال واستهلاك ایله تأمین‌ایدیله‌جکدر . پاره‌سز ، مدرسه ، مکتب ، دونانما اولورمی ؟ مدرسه‌لریمزنه‌دن بویله بدبخت وپریشان ؟ مکتبلریمزنه‌دن بویله متروك وویران ؟ اردو ودونانمامز نه‌دن بویله پرعجز ونالان ؟ هپ پاره‌سزلقدن دکلمی ؟

اوحالده بونده‌دوشونوله‌جك داهانه‌وار .. هرشیدن‌اول‌دینداشلر ، ملتداشلر آره‌سنده ملی براقتصاد وثروت تأسیسی ، ملی براستهلاك واستحصال ، ملی براخذ واعطا تشکیلی بوکون تحت وجوبده‌در .. اکر بوندن صوکره‌ده ینه مسلمانلق بیت‌المالنك ، ملت ثروتنك حقوق مشروعه‌سی اسلام اللرندن خارجه آتارسه‌ق یوخ اولسون بزم دینی ، ملی ووطنی وجدانمزه وروحمزه !... حرام اولسون اواجنبی ودشمن متاعلرینه صرف ایدیلان مسلمان پاره‌لری !...

عینی زمانده شونی‌ده دوشونه‌لم که ، بزم بوتون احتیاجاتمزی تأمین ایده‌جك ، حتی قادین‌وارکك‌مودا احتیاجلرینی‌بیله‌تسویه‌ایده‌جك اسلام تجارتخانه‌لریمز وار .. هیچ اولمازسه آوروپاماللری صاتان اسلاملردن او اجنبی متاعلرنی‌ده آلالم‌که آوروپا ایکی قاتلی تجارت ایتمه‌سین .. چونکه بز ، هم آوروپا مالی آلیورز ، هم‌ده اجنبی تجارتخانه‌لره ، اسلامك غیری اللره پاره ویریورز .. بونك ایچین اولا قابل‌اولدیغی قدر مسلمان مالی استهلاك ایده‌لم ، ینه مسلمان استحصالاتنه چالیشه‌لم واسلامدن غیری اللره پاره‌لریمزی قاپدیرمایه‌لم ...

بومسئلهٔ دینیه ، ملیه ووطنیه خصوصنده محترم سبیل‌الرشادك ، جهت علمیه‌مزك ، خواجه افندیلرك خلقی ، دینداشلری وملتداشلری تنویر ایتملری ایچین بالخاصه نظر دقتلرینی جلب ایده‌رم ..

صالح عبدالله

[۱] قانع خوجه‌لری بوحراملری هرکون‌اوقدر چوق ارتکاب‌ایدیورلرکه ایسته‌ین هرزمان جرم مشهود حالنده هرهانکی برینی طوته‌بیلیر . فاتحده مسلمان الیله ، بسمله ایله تمیز ، هم‌ده فوق‌العاده نفیس اتمك یاپان مسلمان اتمکجیلر طورورکن اونلردن المایوب‌ده بسمله‌سز کیمسه‌لردن آلیش ویریش ایتمك ـ باخصوص باشلرنده صاریق بولونان مکلف علما وطلبهٔ علوم ایچون ـ هم‌عیب ، هم کناهدر .

سبیل الرشاد

مکاتیب

هندستاندن مخابر مخصوصمزدن :

هند یولنده

۲۷

عراق — عدم مرکزیت

بوکونلرده بغدادده یکی برجریان حاصل‌اولمش کبی کورینیور . جریان مذکورك سوریه‌دن کلمش اولدیغنه شبهه یوقدر . سوریه ودمشق غزته‌لری باشده (المفید) ، (المقتبس) اولدقلری حالده بوفکری ترویج [« البلاغ » « الرأی‌العام » ودها برایکی‌غزته‌مستثنااوله‌رق عدم مرکزیتی تقبیح‌ایدیورلر] واصلاحات نامی آلتنده عدم مرکزیتك‌بالاخص سوریه‌ده تطبیقنی طلب ایتمك صورتیله ، بوجریانك بوتون ممالك عثمانیه‌ده . عمومیتله جزیرةالعربده نشو ونماسنه چالیشیورلر .

بش آلتی آی اول سوریه ودمشق مطبوعاتی حقنده بیروتدن کچرکن پك درین برتتبع نتیجه‌سنده نقطهٔ نظریمی مفصل برمقاله ایله سبیل‌الرشاده بیلدیرمشدم . مذکور مقاله‌یی مطالعه ایدنلر ، شبهه‌سز سوریه مطبوعاتك مقصد ومعیارلریله ، هانکی جمعیتلره خدمت‌ایتدکلرینی قولایلقله اکلامشلردرکه ، بوراده تکرارینه حاجت یوقدر .

بن ، هیچ برفرقه‌وجمعیته منسوب‌دکلم ، یالکزعثمانلی‌یم . هرشیئی‌بیطرفانه تدقیق ایدیورم . بناءً علیه هیچ برجریانه قاپیلمیه‌رق سبیل‌الرشاد جریدهٔ اسلامیه‌سنك مسلك ومشواریله موافق بر صورتده اجالهٔ قلم ایتمکی بروظیفه بیلیرم . سبیل‌الرشادك بویوك فداکارلغنه قارشی تدقیق وتتبع ایتدیکم حقایق احوالی نشر ایتمك صورتیله هرعثمانلینك ، هرمسلمك فکرینی تنویره مجبورم . بومقدمه‌دن مقصدم شوکه : بومقالهٔ عاجزانه‌یی مطالعه ایدنلر ، بنی حسیاتنه قاپیلمش وهرشیدن بی‌خبر برکیمسه ظن ایتمسونلر . بن اویله حقایقه‌واقفم‌که ، بیلدکلریمی کاغد اوزرینه قویه‌جق اولورسه‌م ، کرك سوریه‌ده وکرك عراقده اصلاحات بهانه‌سیله ، اورته‌لغی ولوله‌یه ویروب ، هرکون یکی آوازه وکورولتولرك حصولنه‌یاردم وخدمت ایدنلرك ماهیتلری اکلاشیلیر ، قولایلقله فویه‌لری میدانه چیقار . فقط نه‌چاره‌که مسئله‌نك بوقدر وضوحله تشریحنه زمان مساعددکل . بونك ایچون شیمدیکی مقاله‌می پك‌معتدلانه برقلم ایله‌تحریر وبیلدکلرمك جمله‌سنی ـ داللریله ، بوداقلریله ـ اورته‌یه‌دوکه‌مکه‌غیرت‌ایدیورم . ذوق وفراست صحیحه‌یه مالك اولان ارباب وجدان بنم نه‌دیمك ایستدیکمی پك کوزل اکلایه‌جقلردر . وقتیله (دره‌یفوس) مسئله‌سنده (امیل‌زولا) « اتهام ایدرم » سرلوحه‌سی آلتنده مذکور مسئله‌نك بوتون اشکال مبهمه ،

ماهيات مستوره وحقيقيه‌سنى ميدانه قويديغى مثللو بنده بوجريانك اينجه خطوطنى، مظلم نقطه‌لرينى قارئين كرامه توضيح وتشريح ايتمك ايستيوردم، حيفا كه حال حاضرمز بوكبى غوامض واسرارك انكشافنه مانع اولديغندن، طارتيلى سوز سويلمكى عمومك منفعتنه دها موافق بوليورم .

سوريه وعراقك اساسلى ومهم اصلاحاته محتاج اولديغى شبهه‌سزدر . ذاتاً حكومت عثمانيه بوآنه قدر بورالرده برموجوديت كوسترمه‌مش وبويله‌جه ممالك عثمانيه‌يى صاحبسز براقشدر . بوندن طولاييدركه ، اليوم روم ايليك باشنه كلن فلاكتك ، بركون سائر ممالكده رونما اولمسندن انديشه ايدن قطعات سائره اهاليسى شمديدن كنديلرينى صيانت ومحافظه ايچون لازمكلان وسائل واسبابك احضارينه چاليشمق ايستيورلر . فقط نه يولده بوايستدكلرى شيئى الده ايتمكى بيلميورلر. بالعكس اتخاذ ايتدكارى وسائل، اخيراً يرلرينى، يوردلرينى اجنبى استيلاسنه معروض قيله‌جق واك صوكره اوده‌كى برنجى‌ده غائب ايتمش اولدقلرينى بركون بوتون وضوحيله كوره‌جكلردر . اصلاحاتى، هركس طلب ايده بيلير . فقط مملكتى آنارشى‌يه سوق ايده‌جك ونفوذ اجانبى تزييده ، وطنك پارچالانمسنه خدمت ايدن عوامل ومؤثراتدن توقى ومجانبت ايتمكده عينى زمانده لازمدر .

(المفيد) و (المقتبس) غزته‌لرنده ماده ماده نشراولنان بعض سوريه‌ليلرك مطالبنى اوقويانلر، كوزلجه اكلامشلردركه بومواد مندرجه‌ايله اصلاحات دكل، انجق استقلال طلبنده بولنيورلر . حكومت مركزيه وياخود بعبارة اخرى باب‌عالينك صلاحيتى صوك درجه تحديد ايدلديكى كبى، ذات حضرت پادشاهى‌يه‌ده يالكز برحق حاكميت محدوده وجزئيه ترك ايدلك ايستنلمشدر . دها آچيغى شوكه، سوريه ايله مصر بيننده هيچ برفرق وتفاوت براقيلمامغه چالشلمشدر.

بوكون امينم كه سوريه‌ليلرك بوتون بومطالبلرى حكومت عثمانيه طرفندن اسعاف ايديله‌جك اولورسه ، ايلروده سوريه‌نك ، ممالك عثمانيه اجزاسندن انفكا كنه واك اوفاق بركورولتى نتيجه‌سنده بو مقدس طوپراغك فرانسه دولتنك‌النه كچمسنه ياردم ايدلمش اوله‌جقدر. حكومت عثمانيه كرك سوريه‌ليلرك، كرك بالجمله عثمانليلرك مطالب مشروعه‌لرينى قاله آلملى وسعادت ابديه‌لرينى تشكيل ايده‌جك صورتده (توسيع مأذونيت) اصولنك او محيطلرده بحقٍ تطبيقنه همت ايتمليدر .

تعميق نتيجه‌سنده سوريه‌ده اك منور برطبقه وارسه، خرستيان عنصرى اولديغنه شبهه ايديلمز. بووطنداشلرمز ايسه، هپ تربية اخلاقيه ودينيه‌لرينى فرانسه ، روسيه ، آمريقا وسائر اوروپا دولتلريله ميسيونرلرى طرفندن ـ وقتيله بزم غفلت وجهالتمزدن استفاده ايدرك ـ تأسيس اولنان مكاتبده اكمال ايلمشلردر. بونلر ، سائقهٔ طبيعتله دائما اجنبيلرى معظم ومنتظم كورمكله آليشوب ، حسياتلرى بوكا متمايل اولمشدر . سوريه مسلمانلرى ايسه ، قابل انكار دكلدركه، خرستيانلر درجه‌سنده مترق ومتكامل برحالده بولنمدقلرندن، بالطبع آنلره قارشو تأمين هويت وموجوديت ايده‌ميه‌جكلردر. دها شمديدن فرانسه‌نك نفوذ مادى وسياسيسى پك محسوس برصورتده تجلى ايدن بريرده، عدم مركزيت اصولنك تطبيقندن صوكره نفوذ مذكورك حد قصواتى بوله‌ميه‌جغنى كيم ادعا ايده‌بيلير؟ مصرده‌كى انكلتره حكومتنك وضعيتنى كوروب، اوراده آناً فآناً تعقيب ايلكده اولدقلرى سياست ايله ، مصر وسودانى انكلتره مستملكاتنه ضم والحاق فكرنده بولندقلرينى آچيقدن آچيغه مشاهده ايدن سوريه‌ليلر عجبا بوآنه قدر درس عبرت آله‌مديلرمى ؟ !

مراكشك فرانسه‌يه ، ايرانك روسيه وانكلتره پنجه‌لرينه نه‌وسيله ايله ايليشديكنى كورن سوريه‌ليلر ، سوريه‌نك جسم دولتدن انفكاكنه قائل اولورلرمى ؟!

انكلتره‌نك خطهٔ عراقيه‌ده كوندن كونه تأمين موقع ونفوذ ايتمسنه قارشو ، عراق اهاليسى سويهٔ محدودهٔ حاليه‌لريله برقاچ كون صوكره بوحاله مانع اوله‌بيله‌جكلرمى ؟! خطهٔ عراقيه‌نك هرطرفنده منتشر بولنان قبائل وعشائره وسائل متعدده ايله وقتيله ، پاره‌لى پاره‌سز سلاح توزيع ايدن انكلتره ، اخيراً طرابلس غرب اهالى وقبائلنك ايتاليايه قارشو وقوعبولان مقاومتلرندن انديشناك اولمش واوتاريخدن اعتباراً وقتيله طاغتديغى سلاحلرى پاره ايله تكرار مبايعه واسترداده قالشمشدركه ، انكلتره‌نك بوحركتى آچيقدن آچيغه تتبع ومشاهده ايدنلرجه ، تعقيب ايلديكى مسلك ناهموارك نه‌اولديغى اخيراً اكلاشيلمشدر .

ايكى سنه‌اول (تايمس) غزته‌سنده (كويت) حقنده نشراولنان برباش مقاله‌نك مضمونى الآن مفكره‌مده محفوظدر . مقاله محررى ـ كه انكلتره سياسيونك باشنده صاييلمزسه ، هرحالده عدادنده‌در . ديورديكه : « خطهٔ عراقيه ايلروده هندستاندن زياده انكلتره ايچون حائز اهميتدر . (مه‌زو پوتاميا ـ عراق) اويله مستثنا وكرانبها برمجوهره بكزه‌يوركه ، حورى قدر كوزل تصور اولنان انكلتره مستملكاتنك قولاغنه كوپه اولمغه شاياندر. انكلتره دولتى هردولتدن اول عراقده قونسولاتو تأسيس ايدرك ، بورايه مصارف فوق‌العاده اختياريله مأمورين سياسيه تعيين ايتمشدر . بونجه مادى ومعنوى فداكارلقدن صوكره انكلتره دولتى خطهٔ عراقيه‌ده‌كى نفوذينك محو وازاله‌سى تصورينه قارشو لاقيدقاله‌ميه‌جقدر. » مرحوم ناظم پاشا زماننده بومقاله تايمسه كچمشيدى . اونوتمامش اولمه‌م ، ظن ايدرمكه ، ناظم پاشانك عزلنه سببيت ويرن اك برنجى عوامل صيره‌سنده انكلتره سفيرينك صيق صيق پروتستولرى‌ده داخل ايدى . جمال بك ايسه ناظم پاشانك اثرينه تماميله بوخصوصده اقتفا ايتمش وحتى آندن زياده بغدادده‌كى نفوذ اجانبه براتكل اولمشيدى .

بوسوزلردن يكانه مقصدم بوكه ، اليوم خطهٔ عراقيه‌ده تحدث ايدن بويكى جريانلرك هيئت مجموعه‌سندن اهالى ايچون برفائده ترتب ايتمز . يالكز اصلاحات حقيقيه طلبنده بولنمق وحكومتلرندن توسيع مأذونيت قواعدينك تأسيسنى ايستمكده عراق اهاليسنى معذور كوريورم . اوت ، خطهٔ عراقيه اهاليسى بيننده بوكون مصرده اولديغى قدر برتنورافكار ، برموجوديت ماديه ومعنويه حكمفرما بولنسه‌يدى ، احتمالكه ايلروده كنديلرينى اداره ايتمكه مقتدر اولورلردى . بوقسه حالت حاضره‌لريله ادعالرى آره‌سنده بويوك برفرق ومباينت اولديغى كندى منصفلرينك بيله تحت اعتراف وتصديقنده‌در . بناءً عليه بغدادده نشراولنان قصيدلر، ـ كه برنسخه‌سنى عيناً كونديريورم ـ بيانامه‌لرك نشرى هيچ‌ده مناسب دكلدر . بالعكس اهالى ايله حكومت اراسنده اختلاف حصولنه ياردم ايدر . زواللى عوام ناسى كندى افكار واغراض شخصيه‌لرينه قربان ايتمك ايستيه‌نلرده آزاجق وجدان اولسه‌يدى بوكبى شقشقه وسفسطه‌لردن تباعد ايدرلردى .

(المصباح) ـ بغدادده انتشار ايدن اسبوعى كوچوك برغزته‌در ـ غزته‌سنده اوقونديغنه كوره بصره اعيان واشرافيله ، ايلرى كلنلرندن اوچيوز كيشى بصره مبعوثى سيد طالب بكك قوناغنده تجمع ايدوب، حكومت محليه‌يه اصلاحات طلبنى متضمن اوچيوز امضالى بر تلغراف كوندرمشلر ايمش . بو حوادثك سقم وصحتنه واقف اولمامقله برابر بصره اهالى واشراف محليه‌سنك حسن نيتلرندن امينم . سيد طالب بك افندى اوته‌دن برو وظائف مهمهٔ رسميه‌ده بولنوب سنين وفيره اثناسنده فوق‌العاده تجربه كورمش دور انديش بر ذاتدر . دولت وملته مضرتى طوقونه‌جق واجنبيلرك آمالنى ترويج ايده‌جك بر شيئى البته حكومت متبوعه‌سندن ايستمز ، ايستميه‌جكنده‌ده قانعم . مشار اليهك طلب ايتديكى وايده‌جكى بر شى وارسه هر حالده منطقى ومشروعدر . مشاراليه بصره‌يى وحتى بوتون خطهٔ عراقيه‌يى ممالك عثمانيه اجزاسندن ، جسم دولتدن فك ايتديره‌جك عدم مركزيتى طلب ايلمديكنه قناعتم واردر . فقط احتمالكه بغداديلر ، طالب بك افندى حضرتلرينك طلبنده بولنديغى شئ‌نك ماهيتنه ، كنهنه لايقيله واقف اوليه‌رق ، حبه‌يى قبه كوسترمك ايستمشلردر . مسموعات موثوقه‌مه نظراً بغداد واليسى ودردنجى اردو مفتشى مشير محمد ذكى پاشا حضرتلرى شو يقينلرده هر درلو سوء تفهملرى بوسبوتون رفع وازاله ايتمك ايچون بصره‌يه قدر قيصه بر سياحت اجراسنى تصور ايديورلر . بو سياحت نتيجه‌سنده هرشى وضوحيله تعين ايدر ومأمول ايدرمكه بووسيله ايله بغداد قهوه‌خانه‌لرينك پيكه‌لرندن متحصل اولان وقفا باطلاتقدن بشقه بر فائده بخش ايتميان لقلقياته‌ده نهايت ويريلير .

سوريه مفسدلرندن اولوب ، اوته‌ده بروده سرسريانه وسفيلانه اصرار

حیات ایدن (رشید مطران) نامنده بر سفیل ، ایکیده برده جزیرةالعرب اهالیسنی استقلال طلبنده بولنمق ایچون تشویق وترغیبی محتوی بیاننامه‌لر کوندرمك صورتیله هرکسك فکرینی زهرلمك ایستیورکه ، بو سوزلرك عقلای ملت وقوم اوزرینه ذره قدر برتأثیری حائز دکلدر. بومقوله بیاننامه‌لردن بغداده‌ده کوندرلمش ومرقومك همپالری عدادنده بولنانلرطرفندن‌ده آلقیشلاندیغی سویلنمکده‌در . هرنه اسبابه مبنی ایسه دولت وملتمزك بویله بحرانلی ودشمنله نچه‌لشدیکی بر صیره‌ده والی ذکی پاشا جبر وشدت سیاستنی تعقیب ایتمکی مناسب کورمدیکندن ، بوکبی اشاعات وترویجاتده بولنانلرك حدلرینی تفهیم ایلمکی وقت مرهوننه تعلیق ایلشلر ایسه‌ده ، مع‌التأسف بو نزا کتدن حصه آلمق ایستمیان بعض عارسزلر کیتدکجه ملعنتلرنده دوام ایلمکده‌درلر .

بو فکرلرك ، بو صدالرك مرکزی ، منشأی مصردر . غایات شخصیه تعقیب ایدنلرك جمله‌سی اوراده طوپلانه‌رق خفی بر قومیته تشکیلنه تشبث ایدرك ، هروسیله ایله بلاد عربیه‌یه بیاننامه‌لر ، رساله‌لر ، منظوم ومنثور وفقط هیجان آمیز برطاقم قصیده‌لری کوندرمکله اشتغال ایلیورلر .

اخیراً بورایه بوکبی بیاننامه‌لردن بر چوق نسخه‌لر کوندرلمشدرکه ، هر نصلسه برینی براحبابمك نزدنده‌کوروب صوك فقره‌لرینی عیناً استنساخ ایتدم . بو بیاننامه‌یی کوندرنلرك مقصدلری جزیرة العربده بویوك بر فساد اوجاغنی اشعال ایله صلح و مسالمت ایچنده یاشامقده اولان بیچاره اهالی ، قبائل وعشائری فنالق و افساداته سوق ایتمکدر . بوسوزلرینی بعضاً غایت کیزلی وایمالی صورتده ، آره صیره‌ده آچیقدن‌آچیغه میدانه قیرلاتمشلردر. کیتکیده معاذالله ترکارله عربلر آره‌سنده‌کی مخادنت ومودت رفع وزائل اوله‌جقندن ، کونك برنده دهشتلی وکورولتیلی بر صورتده عظیم وغیر مترقب بر حادثه اختلالیه قوپه‌جغندن قورقیورم .

مذکور بیاننامه‌دن بشقه برده مواد متعدده‌یی محتوی اولان کوچوك بر رساله‌نك ده مصردن کوندرلدیکنی محبم بکا خبر ویروب ، رساله‌یی ده اوقوتدیردی . رساله‌نك موضوعی نظامنامه‌دن بشقه بر شی دکلدر . انجق بونظامنامه‌نك موادینی تعقیب ایتدیکم وقت اصلاحات طلبی ایچون قلمه آلنمیوب ، بالعکس بر حکومت مستقله‌نك تشکیلنه الزم اولان مندرجاتی حاوی اولدیغنی اکلادم . آدره‌سلری ایسه (قاهره پوسته صندیغی نومرو ۷۹۸) اولوب ، کندیلریله مخابره ایتمك ایسته‌ینلرك ایسه بورایه مراجعت ومکتوب یوللاملری بیان ایدلمشدر . رساله‌نك قابنه‌ده [اللجنة العلیا لحزب اللامرکزیة الاداریة العثمانی] وبوعباره‌نك آلتنده‌ده [بیان الحزب وبرنامجه السیاسی] عباره‌لری یازلمشدر . بیاننامه‌نك قابنده ایسه [دعوة زعماء العرب الکرام الی الاتفاق والاعتصام لحفظ البلاد وخدمة الاسلام] عباره‌سی منطبعدرکه صوك فقره‌لری بروجه آتیدر :

(ایها العرب الکرام : ان اخوانکم الذین یخاطبونکم بهذالکتاب لیسوا اشدمنکم غیرةً علی الاسلام وعلی بیت الله الحرام وحرم رسوله علیه‌الصلاة والسلام ولکنهم یرون من‌اسباب الخطر مالاترون و یسمعون منه افواه‌الاعداء مالاتسمعون ویقرؤن فی صحفهم وکتبهم مالاتقرؤن ویصرفون منه کیدهم ودسائسهم مالاتعرفون وانما جاؤکم منذرین ومذکرین قال عزوجل (وذکرفان الذکری تنفع المؤمنین) .

فالذی تطلبه منکم اللجنة العلیا للجامعة العربیة الآن وتری انه‌فرض عین علیکم لانه علی کونه مطلوباً لذاته یتوقف علیه حفظ حرمکم وسلطة شرعکم وبقاء استقلالکم هو.

(۱) جمع کلمة جمیع الرؤساء والامراء وشیوخ القبائل والعشائر فی جزیرةالعرب باسقاط ما بینهم من‌الدماء والثارات فعقدالصلح بین‌المتعادین.

(۲) اذاکان بین احدالامراء والرؤساء خلاف تعذر الاتفاق علیه الآن ولو بالتحکیم فلابأس ببناء الصلح علی جعله معلقاً الی‌الوقت الذی یزول فیه الخطر من جزیرة العرب قلبها واطرافها (السواحل) اذلاینبغی ان یجعل الخلاف علی قطعة منه الارض او شیء من حظوظ الدنیا سبباً للفشل الذی یضیع الدین والدنیا معاً.

(۳) ان یکون جمع المتحدین یداً واحدة علی من یشذ فیأبی هذالاتفاق حتی یفیء الی امرالله .

(٤) ان یأخذالجمیع اهبتهم للقتال لکی یسهل علیهم النفیرالسریع اذاستنفروا.

هذا مایدعرکم اللجنة الآن وتبشرکم بمایعقبه من‌الشرف والاستقلال وانما تدعوکم الی مادعاکم الله الیه فی کتابه ورسوله صلی‌الله علیه وسلم فی صحیح سنته (یا ایها الذین آمنوا استجیبوالله وللرسول اذا دعاکم لمایحییکم واعلموا ان‌الله یحول بین‌المرء وقلبه وانه الیه تحشرون)

« واتقوا فتنة لاتصیبن الذین ظلموا منکم خاصة واعلموا ان‌الله شدید العقاب) (واذکروا اذ انتم قلیل مستضعفون فی‌الارض تخافون ان یتخطفکم الناس فآواکم وایدکم بنصره و رزقکم من‌الطیبات لعلکم تشکرون) (یا ایها الذین آمنوا لاتخونوالله والرسول وتخونوا اماناتکم وانتم تعلمون) (واعلموا انما اموالکم واولادکم فتنة وان الله عنده اجر عظیم).

بالاده‌کی جمله‌لری دقتله اوقویانلرجه آرتق مصرده تشکل ایدن بوخفی جمعیتك ، قومیته‌نك فکری لایقیله اکلاشیلمشدر . شیمدیلك بوجمعیتی تشکیل ایدنلردن بحث ایتمك طوغری دکلدر. چونکه اشخاص ایله شخصیاته کیریشمك جریده‌مزك مسلکنه مخالفدر . بونکله بوجمعیت خفیه‌یه منسوب اشخاصك ، مصرده ، سوریه‌ده وحتی عراقده کیملر اولدقلرینی بزکبی هرکس بیلیر .

اوت ، ایشته بوواهی بهانه‌لرله جزیرةالعرب ایچنده‌آتش شقاق ونفاق طوتوشدیرمق ارزوسنده‌درلر . کندیلرینه کلنجه تامصردن وقایع احواله سیرجی ونکران‌قالمق‌ایستیورلر . وقتیله‌اعرابی‌پاشا ایله طرفدارلری‌ده مصرده عینیله بویله‌جه عربلق ـ تورکلك مسئله‌سیله اوغراشوب قوجه مصرقطعه‌سنی باشدن باشه اختلاله چویروب ، الك صوکره انکلیزلرك مداخله‌لریله‌اسکندریه شهرینك بومباردمانه‌سببیت‌ویردیلر . احوال کسب‌سکونت‌ایدنجه‌انکلیزلراعرابی پاشا همپالرینی سیلان آطه‌سنه‌نفی وتبعید ایتدکدن‌صوکره طوپلریله عسکرلرینی قاهره‌نك الك مرتفع برنقطه‌سی بولنان قلعه‌یه‌چیقاردیلر . اصلاحاتی پك کوزل بهانه‌اتخاذ ایدرك‌یکرمی‌سنه‌دن برومصرده‌بولنمقده‌درلر. حال‌حاضرده دکل‌ایسه آتیاً‌مصر ایله سودانی کندی مستملکاتنه‌ضم والحاق ایده‌جکنه شبهه یوقدر .

بکا قالیرسه، بوتون بوکورولتی وپاطیردیلرك آرقه‌سنده مطلقا بر اجنبی پارمغی دونسه کرکدر. ذاتاً بز مسلمانلر پاره‌وجاه دوشکونی اولدیغمز ایچون دکل مملکتمزی ، دنیایی بیله صاتمغه آماده‌یز . بونك عکسی ثابت‌اولونجه‌یه قدر بن بوفکرمده ثبات ایده‌جکم . بغداده منتشر (الزهور) غزته‌سی‌ده بنم بومدعیاتمی تأیید ایتمدرکه ، بوفقره‌یی محتوی اولان نسخه‌سنی اداره‌یه کوندریبورم .

بغداد : س . م . توفیق

ژاپونیا مخابر مخصوصمزدن :

چینك حاضرلغی

صوك زمانلرده بوطرفلرده اتحادشرق فکری بیوك موفقیتلرله ایلرولیور. هر نره‌ده بوکا عائد سوز چیقارسه هرکس آنی بیوك بر اهمیت ایله دیکلیور. هرکس آنی‌قوه‌دن برفعله ایصال‌ایچون‌صرف غیرت ایدییور . هرکس کندی استعدادی داخلنده بر شی علاوه ایتمك ایسته‌یور . طلبه‌لر آراسنده « آسیا اتحادی » نامنده مخفی وصوك درجه‌ده مهم بر پروغرامی محتوی بر جمعیت وجوده کلدی . تجارلر تجاری مناسبات تأسیسی ایچون رجالرده بولونیورلر ، محررین‌مجموعه‌لره بوکا عائد مقالات مهمه‌یی نشرایدییورلر. آوروپادیپلوماتلرندن متنوع ذواتك اوراق مخفیه‌سی نشر اولونیور . خصوصاً چین مسئله‌سی ، موغولستان اختلافی بوراده بیوك براهتمام ایله‌تعقیب اولونیور . روسیه‌وچین بیننده حربك یقینده باشلایاجغنی بیله سویله‌یورلر . ایشیتدیکمه کوره چین طلبه‌لری جمعیتی (الآن اون بر بیك اعضاسی واردر) طرفندن بوراده بولنان چینلیلره بر انتباهنامه توزیع اولنه‌رق جمله‌سنك وطنك امرینه حاضر بولونمه‌لرینی امر ایلمشدر . عینی‌زمانده ژاپون امرای‌عسکریه‌سندن پك‌چوقلری حربك باشلانمه‌سیله اورایه حرکت ایتمه‌یه سوز ویرمشلردر . ذاتاً شمدی‌ده

چین اردوسنده ۱۲۰۰ قدر مختلف صنفلره منسوب امرای عسکریه استخدام اولونمقده‌در . بونلر کندی آرزولری ایله اوراره قدر سفر ایتمشلردر . بونلرك جمله‌سی روس ـ ژاپون حربنه اشتراك ایتمش اورادەده بيوك ايشلر كورمشلردر .

عینی زمانده « آسیاغی‌قای » جمعیتی بو صوك وقتلرده بيوك بيوك ايشلر كوريیور . ژاپونلری انتباهه‌دعوت امرنده عادتا بيوك فدا كارلقلر كوستریيور . درلوپرده‌لر آلتندن دهشتلی پروپاغانده‌جیلق‌ایدیيورلر . الحاصل بزم اضمحلالمز ، صوك ایکی سنه‌لك قره تاریخمز ژاپونلری وچینلیلری دهشتلی اویاندیرمشدر .

چینلیلر آرتق « بز سزی قورتاره‌جغز » دییورلر . بوندن ایکی سنه اول شرقك مشروطلی ایکنجی ایمپراطورلغی بز ایکن ؛ اوزمان اختلال ، انقلاب قانلرینه بوغـولش بی درمان کوردیکمز چین بوکون بزی قورتاره‌جغندن بحث ایدرسه حالمزه آجینیر .

کوریکز ایشته بو چینلیلر نه‌لر یاپیورلر . بز مقدمات حقوق طبیعیه‌یی بیله آکلامادن جلدلرله قانونلر یازوب ، ترجمه‌لر ایدوب اوطه‌مز ایچنده تنظیم عالم ایله ذهن یورارکن آنلر فعلیات ایله بزی یکچوب کیدییورلر . تحف‌درکه بزده هر قابینه ریاست اموره کلدکجه بر سوری قانون لایحه‌لری حاضرلار ، آنلرك فعلیاته چیقمسندن اول کندیسی غائب ایدر . دیکر قابینه‌ده هکذا . بو وجهله مملکتده قانون چوق ، لکن هیچ بری ایله ایش کورولمیور . ظن ایدرم بزده آرتق چینلیلردن عبرت آلیرز . قوجه ٤٤۰ میلیونلق یکی جمهوریتك شایان امتثال شیلرینی کورملی‌یز . شمدیکی چین جمهوریتنك قانونلری صوك درجه واضح ومختصردر . اکثریسی اسکی چین قانونلرندن عبارتدر . قانونجیلق ژاپونیاده‌ده غایت مختصر وایی‌در . محاکمات اکثریتله عادات واحکام طبیعیه‌یه استناداً اجرا اولنور .

حکامك حقوقشناسلغی دکل ، حقشناسلغی نظر اعتباره آلوب ایش کورورلر . حکام غایت محترم ذواتدرلر . بزده‌ده برآز شو اصولی قبول ایتسه‌لر ، برآز اسکی قانونلرك میداننده موجود دساتیرکده تطبیق ایدلسنه غیرت ایتسه‌لر ، ظن ایدرم ، دها فعلی ودها مثمر ایش کورمش اولورلردی .

صددمدن خارجه چیقیورم .. وطنداش ودینداشلرمه بوصوك کونلرده بورا مطبوعاتنده چین احوالی حقنده کوردیکم بعض شیلری نقل ایتمك ایسترم : آرتق چین ـ روس حربی هرکون بکلنیله‌جك برحاله کلدی . چینلیلرك حربه حاضرلانمه‌لری آرتق هرکسك کوزی اوکنده‌در . بوحرب ایکی دولتك حربی اولمایوب روسیه ایله وسطی آسیا ملتلرینك حربی حالنه کیرمسی احتمالدر . چونکه چین واعظلری یالکز چین شهر وکویلرینی طولاشوب وعظ ایتمکله اکتفا ایتمه‌یورلر ، ملل سائره‌نك اکثریتله بولوندیغی ولایتلرده‌ده اظهار موجودیت ایدییورلر . آنلری‌ده چینلیلر ایله متحداً استبداد آلتندن قورتولمه‌یه ، اسارتك منحوس طیرناقلرینی قیرمایه دعوت ایدییورلر . واعظلرك بوطرز وعظلری هرنه‌قدر روسیه مغولستانی تحت حمایه‌سنه آلدیغندن بری دوام ایدییوردیسه‌ده شمدی حاد برشکل کسب ایتمشدر . چینلیلر غالب کله‌جکلرینه شمدیدن امین بولونیورلر . اولا روسیه‌نك اقصای شرقده حاضرلقسز بولونمه‌سندن ، ثانیاً بالقان مسائل جاریه‌سنك کیدیشندن ، ثالثاً روس احرارینك حاضرلقلرندن ، رابعاً روس مواقع مستحکمه‌سنی روسلردن دها اعلی طانیدقلرندن روسیه‌نك بودفعه ژاپونلره مطلوب اولدیغندن دها فنا برصورتده مغلوبیته دوچار اولاجغنی امید ایدییورلر . روس مالی هرطرفده بویقوت اولونیور . روسیه وچین آراسنده موجود چای وتوتون کبی اك بيوك تجارتلر هپ سکته‌یه اوغرامشدر . عمله وتجار غلیانده‌در . مملکتین حدودنده‌کی شهرلرك تجارتی آرتق تزلزل ایچنده‌در . بلادمذکوره‌ده هرکس ژاپونیانك چینله متفقاً حرکت ایده‌جکنی ظن ایدییورلر . روسلرك هرنوع نواقصندن استفاده ایتمك ایچون ملت حاضرلانیور . بتون چین شهرلری هرکون ملی حرکات ایله‌تشویق اولونمقده ، حکومت وفرقه‌لرك جمله‌سی متفقاً ملتی ایقاظه صرف غیرت ایتمکده درلر . بتون چین شمدی الکتریقلی برزیل کبی‌در . بوتون چینی حرکته کتیرمك ایچون دوکمه‌یه باصمق قالمشدر . تامکتب چوجقلرندن عادی حماللره قدر جمله‌سی حرب تورکیسی چاغیریور . چینك هرطرفی حربی فعالیتده‌در . شهرلرده ، کویلرده صباحدن آقشامه قدر کوکللی آلایلرك بوری سسلری ، تفنك تعلیملری ایشیدلمکده‌در . کوچوك کویلره وارنجه‌یه قدر هریرده حرب قلوبلری نامنده ملته حرکات حربیه‌یی تعلیم ایچون قلوبلر ، جیمناستیق جمعیتلری تأسیس اولونمشدر . مذکور قلوب وجمعیتلرك هدفی حرب ایچون میلیس عسکری احضار ایتمك ، مملکت داخلنده واسع مقیاسده فنون حربی تعمیم ایتمك ، استقبالده آلمانیا کبی حربی طانیر وبیلیر برنسل یتشدیرمکده‌در . خبرلره کوره شمدی شمالی مانچوریاده یوزبیك نفردن مرکب براردو حکومتك امرینه آماده بر حالده‌در . بوقدرده کوکللی نفراتی ینه مانچوریاده بولونمقده‌در . مذکور کوکللی حرکتده‌شویله برشرقی تغنی ایتدکلرینی سویله‌یورلر : « آل قلیجی الیکه . یورو اجنبی غاصبلرك اوزرینه . محو ایت شیاطین ملعونه‌یی ، ایشته اوزمان وطنك اسکی شعشعه‌سنی یکیدن کوره بیلیرسك . »

بوسطرلری بوراده انکلیزجه‌منتشر « Japan Advertiser » غزته‌سنك ۲۲ مارت تاریخلی عددنده منتشر باش مقاله‌سندن اقتباس ایدییورم . کورکز نه‌قدر فعالیت ! بزمکیلر ایسه موجود اردولریمزی محو ایتدکدن صوکره ، اسارت باریغنده یوکلندکدن صوکره برده اوتانمادن قیزارمادن آرناوودلق تخته نامزدلکلرینی بیله اعلان ایدییورلر . (سابق سلانیك قوماندانی تحسین پاشا وسائره)

الحاصل بویله آجی‌لری ، بویله عبرت آمیز شیلری کوردکجه کوزمك یاشی قوریيور . هله استانبولدن آلدیغم وکنجلرمزك حالنی مصور مکتوبلر بتون بتون بنی اوزییور . بن ظن ایدییوردم که شمدی چکمکده اولدیغمز فلاکتلر بزی اویاندیرر ، حالبوکه مع التأسف بزم آدام اوله‌جغمز یوق !..

۲٤ مارت ۱۹۱۳

توکیو : احمد منیر

شؤون

محاربه :

وضعیتمز . — صلحه منتظرز . بولغارلرك آرتیق هیچ برطرفدن هجوم ایتمیه‌جکلرینی طنین غزته‌سی استطلاعات مخصوصه‌سنه استناداً تأمین وبرقاچ کونه قدر متارکه عقد اولونه‌جغنی‌ده امید ایدییور . ذاتاً بز مسلمانلر صلحپرورز ، دول متفقه کبی حربجو ، آسایش جهانی اخلال ایدر غیرمدنی برملت دکلز . واقعا ایسته‌سه‌ك بانقه‌لرده‌کی قرق ، اللی میلیون لیرامزی آلیر ، اسلام وخلافت ایچون فدا ایدرز ؛ برقاچ کون ایچنده الی سلاح طوتار ، کوجلی قوتلی یوزبیکلرجه عسکر طوپلانیر ؛ بوتون جهانی دهشت ایچنده براقه‌بیلیرز . فقط بز صلحپرورز ، آسایش جهانی اخلال ایتمه‌یز . بوقدر صلحپرور برملت البت اوروپا دول معظمهٔ نصاراسنك توجه وصیانتنه مظهر اوله‌جقدر ! اونك ایچون صلحك عقدینی کمال اطمئنان ایله امید ایده‌بیلیرز . یالکز ایسته‌دیکمز « شرفلی برصلح » در ! صلحپرورلکده بوقدر فدا کارلغمزه قارشی اوروپا بونی نظر دقته المازمی ؟ البت المغه مجبوردر !..

الواح انتباه . — طنینك استخبارینه کوره ، مأموریتلرنده ابقا ایدیلن یانیه مفتیسی ایله بلدیه رئیسی یونان عسکرینك دخوللرندن بش کون صوکره پرنس قسطنطین ایله معیتنده‌کی امرایی شهرك نمازکاه جامعنه دعوت ایتمشلر

جامعی یونان بایراقلریله تزیین ایتمشلر و پرنس قسطنطینه جامعك محفل یاننده برموقع تخصیص ایدوك اوراده یونان عساکرینك نصرت ومظفریتی و یونان قرالنك عافیتی ایچون دعا ایتمشلردر . بوذوات راست کلدکلری مسلمانلری‌ده بومراسمه دعوت ایتمشلردر . پرنس قسطنطین کندینه ایدیلن بو تبصبصه رغماً تشکر مقامنده هیچ برسوز صرف ایتمه‌مش وختام مراسمده چکیلوب کیتمشدر .

سبیل‌الرشاد . — یاربی ، بوحاللر نه‌در ؟ اسلامیت بیتیوری ؟ یوقسه تصفیه‌ی ایدیبورسك ؟ یاربی ، بر یوزنده عددمز اوچ ، درت یوز میلیون اولماسون ؛ اوچ ، درت یوز کیشی اولسون ، یالکز قلبلرنده نور ایمان ، محبت اسلام بولنسون .

خلافت وخدیویت :

ادرنه‌ده تابوتلر ، قاهره‌ده سراپا آلتونه یالدیزلی کلین آرابه‌لری . — بوتون اسلامله برابر ادرنه‌نك جان چکیشدیکی ، اسلام وخلافتك مقهور وکریان اولدیغی برزمانده ، ادرنه‌نك فردای سقوطنده قاهره‌ده مطنطن ، محتشم بردوکون اجرا اولوندی : خدیو مصر حضرتلرینك کریمه‌لریله صدر اسبق اعیان رئیسی فرید پاشا حضرتلرینك مخدوملری جلال‌الدین پاشانك اون یدی بیك آلتون مهر مؤجل واوچ بیك آلتون مهر معجل ایله مراسم ازدواجیه‌سی اجرا اولوندی . تاریخ اسلامده خدیویت مصریه ایله اعیان رئیسی ایچون دوکونك عظمت وطنطنه‌سی نسبتنده ابدی برشین اوله‌جق بومحتشم ازدواج مراسمی حقنده قاهره غزته‌لرنده کورولن بروجه آتی تفصیلات مسلمانلرك نظر انتباهنه ، تاریخك سینهٔ عبرتنه تودیع اولنور :

« مراسم ازدواجیه مارتك ۱٤ نجی کونی قاهره‌ده اجرا اولونمشدر . ازدواج مقاوله‌نامه‌سی خدیو عباس حلمی پاشا ، ناظرلر ، عائلهٔ خدیویه‌یه منسوب پرنسلر وسرای خدیوی ارکانی حاضر اولدیغی حالده مصر قاضیسی افندی طرفندن بالذات تنظیم ایدلمش ومراسمك ختامنده جوار قلعه‌لردن یکرمی بر پاره طوپ انداخت اولنمشدر . متعاقباً خدیو نزدنده‌کی ذوات ایله برابر قبه سراینده مفارقتله عابدین سراینه عزیمت ایتمش ، اوراده زفاف آلاینك ورودینه منتظر اولمشدر . زفاف آلایی مقاوله‌نك امضالنمسندن بر مدت صوکره قبه سراینده حرکت ایتمشدر . کرك قاهره اهالیسندن برچوغی وکرك اسکندریه کبی بلاددن کلن زوار کذرکاهده خنجا خنج دیزیله‌جك صورتده بر غلبه‌لك تشکیل ایتمکده ایدی . کذرکاهك بوتون نقاطنده عسکر بروضع احترام آلمشدی . برچوق یرلرده موسیقه ترنمساز اولیوردی . کلینی حامل اولان آرابه سراپا آلتون یالدیزلر ایچنه مستغرق اولوب آلتی جنس فرانسز قادانه‌سی طرفندن جر اولنمقده ایدی . آرابه‌نك ایچنده کلین و پرنسس عطیة الله خانم افندینك یاننده والده‌لری وهمشیره‌لری پرنسس فتحیه و لطفیه خانملر اخذ موقع ایتمشلردی . ایکیشر آلتی دیکر اوچ مزین سرای آرابه‌سیله بش لاندوده دامادك همشیره‌لریله سرای خدیوی‌یه منسوب نسوان بولنیوردی . کلین آلایی کمال دبدبه وطنطنه ایله نهایت عابدینی میدانه واصل اولمشدر . میدان مکملاً تزیین اولونمشدی . کلین آرابه‌سنك ورودینی متعاقب عسکر سلام وضعیتی آلمش ، موزیقه ترنمه باشلامش وآرابه‌لر سرایك بویوك قپوسندن ایچری‌یه داخل اولمشدر . کیجه‌لین یاپیلان تنورات پك پارلاق اولمش و بر جم غفیر طرفندن تماشا ایدلمشدر . سرای خدیوینك بوتون جبهه‌سی ، بعض خطوط معماریه تشکیل ایتمك اوزره ترتیب ایدیلن الکتریق لامبه‌لریله منور ایدی ؛ عابدین میدانك منتهاسنده خدیوك اسمنك ایلك حرفلری الکتریق ضیاسیله ترسیم ایدلمش وبونلرك اطرافنه بیکلرجه آلکتریق لامبه‌سندن مرکب دلفریب تزیینات علاوه اولونمشدی . »

قافقاسیا :

مفتی وشیخ‌الاسلامك دعا مضبطه‌سی . — اخیراً قفقاسیه والئ عمومیسنك خسته‌لنمسی بونك اوزرینه تفلیس اناث وقفقاس جمعیت خیریه‌لری اعضالرینك تشبثاتیله شاه عباس مسجدنده مفتی ، شیخ‌الاسلام حاضر بولوندقلری حالده موسقوف والئ عمومیسی جنابلرینك اعادهٔ صحتلری حقنده دعالر تلاوت ایدلمش وبوخصوص والئ عمومی‌یه ابلاغ ایدلمش‌در . والی‌ده بوتون مسلمانلره صمیمی تشکراتنی اظهار ایلدیکنی تلغرافله تبلیغ ایلمشدر .

سبیل‌الرشاد . — موسقوف والیسی آرتیق هیچ مراق ایتمسون ، مادام‌که کندیسنك اعادهٔ صحتی حقنده مفتی‌نك ، شیخ‌الاسلامك مضبطهٔ دعائیه‌سی حضور الهی‌یه تقدیم اولونمشدر ؛ « موجبنجه » اراده‌سی چیقه‌جغی طبیعی‌در !

یمن :

امام یحیی ایله سید ادریسك مصالحه‌سی . — « الاهرام » غزته‌سنده مطالعه اولندیغنه کوره یمنده سید ادریسك واقع اولان طلب ومراجعتی اوزرینه امام یحیی ایله سید آره‌سنده عقد مصالحه اولنه‌رق طرفین بیننده جاری محاربانه نهایت ویرلمشدر . مصالحه جیزان قصبه‌سنده امام یحیی ایله سید ادریسك مرخصلری طرفندن واقع اولان مذاکره نتیجه‌سنده عقد اولنمش واوچ ماده‌دن عبارت شرائطی هر ایکی طرفجه قبول ایدلمشدر . شرائط مذکوره بروجه آتیدر : ۱) سیدادریسك (ازد) ، (مشیرت) ، (نظیر) ، (علقم) و (غفیر) قبائلنی امام یحیی‌یه ترك ایتمسی ؛ ۲) سید ادریسك (افلح) و (حنیسین) قطعه‌لرندن کلیاً فراغت ایلمسی ؛ ۳) سید ادریسك ، بوندن صوکره مذکور قبائل و قطعاتدن نزدینه التجا ایده‌جك ویاخود زکات ویرمك اوزره کله‌جك اهالینك درحال طردینی تعهد ایلمسیدر .

سیدادریس ایله ملاقات ایتمك اوزره صنعادن حرکت ایدن والئ ولایت محمودندیم بك طروعه‌یه مواصلت ایدرك اوکلرنده موسیقه باندوسی بولندیغی حالده عساکر عثمانیه طرفندن استقبال اولنمش واورادن عسیره متوجهاً حرکت ایلمشدر .

هندستان :

اهل صلیب استیلاسنه عالم اسلامده متحداً مقاومت جریانلری . — پترسبورغده منتشر « مسلمان » غزته‌سنك قالکوته مخابر مخصوصنك اشعارینه کوره : صوك کونلرده قالکوته‌ده هند مسلمانلرینك عقد ایلدکاری بویوك بر اجتماعده حکومت عثمانیه‌نك محوینه‌قدر یورومك ایسته‌ین بالقان متفقلرینك طلبلری علیهنده شدتلی نطقلر ایراد اولنه‌رق پروتستولر یاپیلمشدر . هندستانك مختلف مواقعنده واقع اولان اجتماعلره دولة الخلافه‌نك حال حاضرینه قارشی ایندیرلمکده اولان ضربه‌نك ، بوتون مسلمانلر اوزرنده اجرای تأثیر ایده‌جکی جهتله بالجمله عالم اسلامك بوکا قارشی متحداً مقاومت ایلملری حقنده شدید ومهیج نطقلر ایراد ایدلمشدر .

هندستانده مختاریت طلبی . — اورنبورغده منتشر « وقت » غزته‌سنده اوقونمشدر : « هندستان مسلمانلرینك اتفاق عمومیسی انکلتره افکار عمومیه‌سنده مأمول ایدیلدیکی کبی بویوك برناخشنودی ایله قارشیلانمشدر . هند مسلمانلری ، هندستان ایچون مختاریت اداره طلبنه باشلامشلردر . بالقان حادثه‌لری مناسبتیله انکلتره‌نك ، اظهارندن مجانبت ایلمسی لازم کلن سیاستی بالعکس تعقیبده مصر داورانه‌سی انکلتره‌یی مهلکه‌یه دوغرو کوتورمشدر . هند مسلمانلری طلب ایتمکده اولدقلری مختاریت اداره‌یی تأمین ایتمك ایچون هر صورتله تشبثاتده بولنه‌جقلردر . »

مطبعهٔ احمد احسان وشرکاسی — مدیر مسئول : اشرف ادیب

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، الق آیلغی (٣٥) غروشدر . ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، الق آیلغی (٩) فرانقدر .

[ایضاحات : نسخه‌سی‌اللی پاره ، آلتی آیلغی برجلد ، هرجلدی ٢٦ نسخه‌در .]

اخطارات

§ آبونه بدلی پیشیندر .

§ آدرس تبدیلنده قرق‌پاره‌لك پول کوندرلملیدر .

§ مسلکه موافق آثارمع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد

١٣٣٠

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرحالده برغزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك ، امضالرك واضح و اوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسی محتوی بولونمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سرده یازلمسی رجا اولنور .

§

پاره کوندرلدیکی زمان نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

عدد ٢٤١ — ١٨ جمادی‌الاولی ١٣٣١ — پنجشنبه — ١١ نیسان ١٣٢٩ — جلد ١٠

تفسیر شریف

بسم الله الرحمن الرحیم

هل یستوی الذین یعلمون و الذین لایعلمون

ترجمه‌سی

هیچ ، بیلنلرله بیلمه‌ینلر بر اولورمی ؟

اولماز یا .. طبیعی .. بری انسان ، بری حیوان !
اویله‌یسه ، « جهالت » دینیلن یوز قاره‌سندن
قورتولمایه عزم ایتملی باشدن باشه ملت .
کافی‌می دکل ، یوقسه ، بوصوك درس فلاکت !
صوك درس فلاکت نه‌یه مال اولدی ؟ دوشونسه‌ك :
بینك اریيوب یاش کبی داملاردی کوزکدن !
« صوك درس فلاکت » نه دیمکدر ؟ شو دیمکدر :
کلمزسه اکر کندینه ملت ، کیده‌جکدر !
زیرا ، یکی برصدمه‌یه آرتیق دایانیلماز ؛
زیرا ، بوسفر اویقو اولومدر : اویانیلماز !

جوشقون ، قوجه برسل کبی ، دائم ، بشریت ،
مستقبله قوشمقده ویروب سیرینه شدت .
طاغلر ، اوچوروملر اوکا یول ویرمه‌مك ایستر ..
لکن ، او ، نه یوکسك ، نه‌ده آلچاق دیمز اورتر !
اقوام او بویوك نهره قاتیلمش برر ایرماق ..
البت قاتیلیر .. هانکیسی ایستر کری قالمق ؟
بزلرکه بو مدهش ، بو معظم جریانله
اوغراشماده‌یز .. باق ، نه‌قدر چیلغنیز ، آکلا !
اوغراش باقالم ، یوقسه ایشك ، هی‌کیدی شاشقین !
قورشون کبی سرعتلی ، دکیزلر کبی طاشقین
بر چاغلایانك منبع دهاشنه طوغرو
طیرمانمایه بکزر یوزه‌رك ! باشقه دکل بو .

ای قطرهٔ آواره ، بو جوشك ، بو خروشك
آهنکنه اویمازسه‌ك ، امین اول ، بوغولورسك !

ییللرجه ، عصرلرجه سورن اویقودن آرتیق ،
سیلکین ده : محیطکده‌کی ظلمتلری هپ ییق !
برباقسه‌ك آ : کوکلر اویانیق ، یر اویانیقدر ؛
دنیا اویانیقکن اویومق مسخره‌لقدر !
ایواه ! بو ذلتلره سنسین بنه علت ..
ای دور جهالت ، سکا دوشمکله بو ملت ،
برحاله کتیردك که : نه‌دین قالدی ، نه‌ناموس !
ای سینهٔ اسلامه چوکن قاپ قاره کابوس ،
ای خصم حقیق ، سنی اولدورملی اول :
سنسین بزه دشمنلری اوستون چیقاران آل !

ای ملت ، اویان ! جهلکه قربان کیدیورسك !
اسلامی‌ده « باتسین ! » دییه طوتمش یدیورسك !
اللهدن اوتان : باری بیراق دینی الکدن ..
کیر اش کبی طوپراقلره کندك ، کیره‌جکسه‌ك !
لکن ، نه‌دیمك بزلری الله ایله اسکات ؟
اللهدن اوتانمق‌ده اولور علم ایله .. هیهات !! [*]

محمد عاکف

[*] استعیذبالله : انما یخشی‌الله من عباده‌العلماء = اللهك قوللرندن آنجق عالم اولانلری اللهدن قورقار .

فلسفه

اسلامده فن وفلسفه

معتزلیون

رؤسای معتزله آره‌سنده اشتهار ایدن اعاظمدن بریسی‌ده (عمرو بن بحر الجاحظ) نام ذاتدر. جاحظ ، فصاحت وبلاغتده ممتاز، حکمت وفلسفه‌ده متبحر بر ذات اولدیغندن سهر بیانیله هر روحی تسخیر ایده‌جك بر اقتدار ومزیتی حائز ایدی . خلفاء عباسیه‌دن معتصم ومتوکل زمانلرنده بصره‌ده اشتهار ایدن فضلا میاننده جاحظ برسیمای خصوصیته مظهر اولمشدی .

اکابر علماء معتزله‌دن نظامك خدمتنده پرورشیاب اولدیغی جهتله مذهب اعتزالی اوندن تعلم ایلمشدی. جاحظك برچوق مؤلفاتی اولدیغی مرویدر. (کتاب الامصار) عنوانلی اثریله (کتاب الحیوان) نامنده‌کی اثرلری مشهوردر. جاحظك کتابلرندن بعضیلری آوروپا لسانلرینه نقل وترجمه ایدلمشدر. (کتاب الحیوان) ك برنسخه‌سی آلمانیانك هامبورغ شهری کتبخانه‌سنده محفوظ اولدیغی کبی بر نسخه‌سی‌ده اسپانیانك اسکوریال کتبخانه‌سنده موجوددر . وان ولوتن (Van Vloten) ١٨٩٩ تاریخنده جاحظك (کتاب البیان والتبیین) عنوانلی بر اثرینی (لاید) ده طبع ونشر ایلمشدر .

جاحظ بوتون معناسیله بر آنسیقلوپه‌دیست (جامع المعارف) عد اولنه‌بیلور. هرشیدن ، هرعلمدن آز چوق بحث ایتمشدر : ادبیات ، علم بیان ، فلسفه ، علم کلام ، جغرافیا وتاریخ طبیعی کبی فنونه دائر برچوق آثار ورسائل تألیف ایلمشدر . مؤلفاتنده زماننك حیات ادبی ، حیات دینی وحیات اجتماعیسنه دائر پك اساسلی معلومات ویرمشدر. مشارالیهك ادبیاتنده‌کی وقوف وملکه‌سی سزاوار تقدیردر. منظومه‌لرنده فکر حکمتله مشبوع برسلاست بیان ، برجزالت افاده کوریلیور. شو پارچه جاحظه اسناد ایدیلیور :

یطیب العیش ان تلق حکیماً غذاه العلم والفهم المصیب
فیکشف عنك حیرة کل جهل وفضل العلم یعرفه الادیب
سقام الحرص لیس له شفاء وداء الجهل لیس له طبیب

مورخ شهیر مسعودی جاحظدن برلسان ستایشله بحث ایده‌رك دییور که: زمانده‌کی فضلای مؤلفین آره‌سنده جاحظ کعبنده دیکر بر ذات کوریله‌میور. مؤلفاتی، قارئك روحنی تنشیط، فکرینی تسخیر ایده‌جك برسلامت ونزاهتی جامعدر. آثار جاحظ، مؤلفنه ابدی برنام قازاندیره‌جق بردهای صنعتکارانه ایله تحریر واسلوب ادبیه‌نك الك بدیع خطوطیله تزیین ایدلمشلردر .

جاحظ عصرنده کوریلن نهضهٔ فکریه اوزرنده پك درین وشایان دقت تأثیرات براقمشدر . کندی زماننده ومتعاقب عصرلرده بر چوق مؤلفین جاحظك آثار وافکارینك تنقید وتشریحیله اوغراشمشلردر.

بونلرك تدقیقاتندن استخراج اولنه‌بیلن نتایجه نظراً ، جاحظك اولدقجه نافذ ورقیق بر فکره ، مدقق وشامل برنظره مالك اولدیغنه حکم ایدیله‌بیلیر . جاحظك سائر ارباب اعتزالدن آیرلمش اولدیغی باشلیجه نقاط شو سوزلردن استخراج اولنه‌بیلور : جاحظ دییور که : (علمك کافه‌سی ضروریدر. هیچ بری افعال عباددن معدود اوله‌مزه علم بر لزوم طبیعیدن تولد ایدر . بزم هیچ بریمزده اراده یوقدر . بزم فعلمزی اراده ایتمه‌مز ، عدم سهودن یعنی اوفعلمزه عالم وغیر ساهی اوله‌مزدن عبارتدر . غیرك فعلنی اراده ایتمه‌مز ایسه نفسك آکامیلانی دیمکدر . اراده بر نوع اولوب اعراض مقوله‌سندندر . اجسام قوای اصلیه‌لرندن نبعان ایدن بر طاقم تمایلاته مالکدرلر ، اجسامك طبایع مختلفه وآثار مخصوصه‌سی واردر . جوهرك انعدام وفناپاب اولمسی ممتنعدر. متبدل اولان آنجق اعراضدر. حالبوکه جواهر حالی اوزره باقی اولوب اصلا فناپاب اولمزلر) .

جاحظك شو سوزلری ایجه تحلیل ایدیلیرسه فلاسفهٔ مشهوره‌دن لایبنیچك (Leibniu) ، موناد (Monade) اصول فلسفیه‌سنه یعنی کافهٔ موجوداتك ترکیبنده فعال وغیر فانی برجوهر بسیط داخل اولدیغی حقنده‌کی نظریه‌یه پك زیاده قریب اولدیغی آکلاشیلور .

جاحظ اهل نار حقنده اررتایه پك غریب برعقیده آته‌رق دیمشدرکه: (اهل نار ، ابدیاً جهنمده معذب اولمزلر. بلکه طبیعت ناره منقلب اولورلر آتش اهلنی کندیسنه جذب ایدر . یوقسه اهل ناری جناب حق جهنمه ادخال ایده‌جك دکلدر .) جاحظك افکار وملاحظاتی فلاسفهٔ طبیعیه‌یه پك یقیندر . جاحظ ، کمال غلبه وشهرتله مذاهب اعتزالی تعلیم ایتدیکی عصرده (جاحظ هجرتك ٢٥٥ نجی سنه‌سنده ارتحال ایتمشدر.) الکندی‌ده فلسفهٔ اسلامیه اساسلرینی آتمقله اوغراشیوردی .

ینه بوعصرده بغدادده عظمای معتزله‌دن (ابی الحسین بن ابی عمر والخیاط) ك‌ده پك زیاده اشتهار ایتمش اولدیغی کوریلیور . خیاط ، اولدقجه بر شخصیتی حائز انفسی (Szbjectif) بر نظریه تأسیسنه چالیشمشدر . ابوالحسین دیمشدرکه : (معدومه حال عدمنده ـ ثابت ومتقرر معناسنه اوله‌رق ـ شیئ اطلاق اولنه‌بیلور . ذوات معدومهٔ ثابته ، حال عدملرنده صفات اجناس ایله متصفدرلر . بناءً علیه جوهر وعرضه حال عدملرنده جوهر وعرض اطلاق اولنه‌بیلور .

(وجود) ، شیئه زائد بر وصف اولدیغندن ظلمت ، عدمده بیله ظلمتدر دیمك جائز اولور) .

جاحظ ارادهٔ باری حقنده شو فکرده بولنمشدر : (ارادهٔ الٰهیه ذات باری ایله قائم صفت دکلدر . ارادهٔ سبحانی ، جناب حقك غیر مکره وغیر کاره اولمسیدر. جناب حقك کندی افعالنده اراده‌سی اونلری بروفق مراد خلق ایتمسیدر . افعال عباد حقنده اراده‌سی ایسه اونلر ایله امر ایتمه‌سی دیمکدر .) .

صفات الٰهیه‌یه دائر جاحظ مطالعهٔ آتیه‌یی سرد ایتمشدر: (جناب حقك سمیع وبصیر اولمسی ، سمع وبصرك متعلقلرینه یعنی مسموعات

ومبصراته عالم اولمسی دیمك اولوب کندیسنده سمع وبصر صفتلری بولنور دیمك دکلدر .) .

جاحظ (خیر وشر ، کافهٔافعال ، مخلوق بشردر) حکمیله انسانك کندی افعالنك خالق بولندیغی اعتقادنده اولدیغی آکلاتمشدر .

جاحظك کتاب الحیوانی غرائب ونوادر ایله مالامالدر . مشارالیه فضائل عرفان ایله متحلی مشاهیر ادبا وعلمادن اولمقله برابر غایت چیرکین وکریه المنظر ایمش . اساساً جاحظ لقبنی آلمه‌سنه سبب‌ده لقمه کوز اولمسی‌در . چیرکینلکی مناسبتیله حقنده غریب فکاهه‌لر روایت ایدیلیور . طبقات الاطباده یوحنا بن ماسویهك ترجمهٔ حالنده شوسطرلر کوریلیور :

جاحظ ، طبیب یوحنا ایله برابر برکون وزرادن برینك مائده‌سنه دعوت اولنورلر . اثنای طعامده سفره‌یه بالقله سوت کتیریلیر . طبیب بونلری بربری آرقه‌سنه ییمکدن توقی ایدر . جاحظ دیرکه : « بالغك طبعی سوتك طبعنه یا مضاد ویا موافقدر . مضاد ایسه دوا اولمسی مقرردر . موافقسه فرض ایدرزکه یدیکمز برنوع غدا ایمش ، اوحالده نه مضرت ترتب ایدر ؟ » طبیب جاحظه خطاباً : « بن سنکله منطقده جدل یورتمکه مقتدر دکلم . نم طبم ، بونلری بربری آرقه‌سنده ییمکدن منع ایدییور . بناءً علیه ییه‌میه‌جکم . » جاحظ ایسه منطقنه تبعاً بالقله سوتی اکل ایتمش . ایرتسی صباح جاحظه فلج کلمش ! زواللی آخر عمرینه قدر « بوفلج قیاس فاسدیمزك برنتیجه‌سیدر » دیه اظهار تلهف ایدرمش .

جاحظ ، صوك زمانلرنده فلجله برابر مثانه خسته‌لغنه‌ده اوغرامشدی . زیارت ایدنلره قارشی اکثریا شو قطعه‌یی انشاد ایدرمش :

اترجو ان تکون وانت شیخ . کما قد کنت ایام الشباب
لقد کذبتك نفسك لیس ثوب . دریس کالجدید من الثیاب

شو قطعه‌ده جاحظك‌در :

لئن قدمت قبلی رجال فطالما . مشیت علی رسلی فکنت المقدما
ولکن هذا الدهر تأتی صروفه . فتبرم منقوضا وتنقض مبرما

*
* *

مذهب اعتزال بصره‌ده ایکی معروف سیما ایله برسجیهٔ مخصوصه اکتساب ایتمشدر . بوایکی ذاتدن بری هجرتك ۳۰۳ نجی سنه‌سنده وفات ایدن (محمدبن عبدالوهاب الجبائی) دیکریده بونك اوغلی وشاکردی (ابوهاشم عبدالسلام) در .

آیری آیری برر فرقه مؤسسلری اولان جبائی ایله مخدومی آره‌سنده صفات الٰهیه‌یه دائر ظهور ایدن مناقشات غایتله دقیق مباحثاته یول آچمشدر . مذهب اعتزالك معروف ارکانندن اولان ابوالهذیل ، (الله برعلمله عالمدرکه اوعلم کندی ذاتیدر) دییه‌رك صفات الٰهیه‌نك ذاتنك عینی اولدیغی آکلاتمق ایسته‌مشدی . حالبوکه ابوهاشم بومطالعه‌یی برآز واهی بوله‌رق صفات الٰهیه‌یی ذاتنك حالات مختلفه‌سی کبی تلقی ایتمکده‌در .

فقط ابو هاشمه کوره بوحالات (یعنی صفات) کندی کندیلرینه نه موجوددر نه‌ده معلومدر . بونلر آنجق ذات باری ایله برابر موجود ومعلوم اوله بیلورلر . شوحالده ابو هاشم نظرنده صفاتك ذات باری‌یی بیلن ایچون بروجود انفسی‌یه (subjectif) مالك برنوع حالاتدن عبارت اولملری ایجاب ایدر . جبائی بومسئله‌ده اوغلنه مخالفتده بولنه‌رق دیمشدرکه : (جناب حق نه‌صفت علمك ایجابیله ونه‌ده عالمیتی اقتضا ایدن برحالتله دکل مجرد ذاتیله عالمدر . جناب حقك سمیع وبصیر اولمسنك معناسی ذات باری (حی) در کندیسنده آفت یوقدر دیمکدر .

جبائی‌یی فرق معتزله‌دن تمایز ایتدیرن باشلیجه مسائل بروجه آتیدر :

۱ — ارادهٔ الٰهیه حادثدر . محلده دکلدر . جناب حق بوارادهٔ حادثه ایله مریددر وآنکله موصوفدر .

۲ — جناب حق فنای عالمی اراده ایتدیکی وقت عالم محلده اولمیان برفنا ایله فانی الور .

۳ — ذات باری حروف واصواتدن مرکب برکلام ایله متکلمدرکه آنی جسمده خلق ایدر . او کلامك متکلمی آنی فاعل وخالق اولاندر ، صفت کلام کندیله قائم اولان وکندی‌یه حلول ایلین دکلدر .

٤ — حق تعالی آخرتده کوریله‌من .

٥ — قول فعلنك خالقیدر .

٦ — مرتکب کبیره نه مؤمن ونه‌ده کافردر . توبه‌سز وفات ایدرسه مخلد فی النار اولور .

۷ — مکلفك عقلنی اکمال وآنك ایچون اسباب تکلیفی تهیهٔ واستحضار ایتمك یعنی مکلفه لطف وآکا اصلح اولان شیئه رعایت ایتمك جناب حقه اجبدر . اولجه عرض ایدلمش اولدیغی اوزره جبائینك تلامیذندن اشعری حضرتلرینك استاذینه مخالفتله مذهب اهل سنتی اعلایه قیامی زمانه قدر ارباب اعتزال میدان مجادله‌یی بوش بولمش وایستدکلری کبی آتوب طوتمشلردی .

م . شمس الدین

عقائد اسلامیه

۷ — دین توحیددر .

بسم الله الرحمن الرحیم . شرع لکم من الدین ما وصی به نوحا والذی اوحینا الیك وما وصینا به ابراهیم وموسی وعیسی ان اقیموا

الدین ولا تتفرقوا فیه ؛ کبر علی المشرکین ما تدعوهم الیه ؛ الله یجتبی الیه من یشاء ویهدی الیه من ینیب . » [١]

دین الٰهی بردر؛ اونده تفرق واختلاف اصلا جائز دکلدر. چونکه دین ، بشریتی مسعود قیلمق ایچون وضع اولنمشدر . سعادت ایسه آنجق اجتماعده ، وحدتده‌در . تفرقده ، طاغیلمقده دکلدر . هرکیم انسانک معناسنی اکلار ، کائناتده‌کی تصرفنی مشاهده ایدرسه یقیناً بیلیرکه انسان منفرد، مختلف دکل ؛ بلکه مجتمع ، مؤتلف برصورتده یاشامق ، معیشت انسانیه‌سنی او یولده تأمین ایتمك ایچون خلق اولنمشدر. ایشته « انسان طبعاً مدنی‌در » کلام مشهورینك معناسی‌ده آنجق بودر. دیمك که قوانین طبیعیه‌نك ایجاباتی اوله‌رق بشریتك سعادت وسلامتی اجتماعده، وحدتده کوریلیور . بناءً علیه دین، اکر فطرتك مقتضاسنه مخالف اوله‌رق کلسه ایدی اوزمان سعادت دکل شقاوت ، نعمت دکل محنت اولوردی . پك اعلا ! شمدی دین الٰهی‌یی بویله بر نقیصه ایله اتهامه جرأت ایده‌جك قدر بر جاهل تصور اولنورمی ؟

بشریتك برنجی درجه‌ده‌کی اجتماعی عائله اجتماعندن عبارتدر، که جدیمز آدم ایله حواء (علیهماالسلام) وبونلرك اولادلرندن تشکل ایتمشدر . حضرت آدم هیچ شبهه یوق‌که بر نبی ذیشان ایدی ؛ بو جهتله بواوفاق جمعیتی اداره ، بونلرك احتیاجنی تأمین ایتمك ایچون لازم کلن دینی ؛ احکام دینیه‌یی ؛ جناب حقدن تلقی واونلری اداره ایدییوردی . حضرت آدمك اولادلرندن بعضیسی ایسه فسق وفجوره میل ایله پدرینك کوسترمش اولدیغی طوغری یولدن صاپه‌رق قردشنی اولدوردی ؛ بونك نتیجه‌سی اوله‌رق بالطبع جمعیتده اولان وحدتده بوزولدی . ایشته او وقعه اوزرینه درکه دینه مخالفت ، دینك کوستردیکی طریق وحدتدن انحراف ایتمك انسانلرده ـ الی ماشاءالله ـ برچیغیر ، برعادت اولوب قالدی .

بوندن صوکره بشریتده اجتماعك دائره‌سی کیت کیده توسع ایدرك شعبه‌لر ، قبیله‌لر ، قوملر ، متلرحالنه کلدی ؛ بالطبع هرقومه جناب حق نبیلر کوندرییور ، اونلرده قبیله‌لرینه امرالٰهی اولان توحیدی تعلیم ، نظام اجتماع کندیسیله تمام اولان تهذیب وتأدیبه اونلری دعوت ایدییورلردی: «... وان من امة الاخلافیها نذیر.» [٢]

طریق سعادت اولمق اوزره جناب حقك قوللرینه بیان ایدوب کوستردیکی دینده اهل دینك اختلاف وتفرقه‌یه دوشه‌رك مذاهب متعدده‌یه آیریلمالری ، بو صورتله هرمذهب اربابی مذهب آخره اتباع ایتمکی کفر وضلالت صایه‌رق ـ ولوکه تأویل وتحریف ایله اولسون ـ کندی مذهبلرینه نصرت ، اونی ترویجه چالیشمالری‌ده بتون ادیانك آفتی، سبب ضعفی اولمشدر. چونکه بوکبی حاللر ارباب دینی شقاوته، خزی وخسرانه سوق ایدرك دینك اضمحلالی ، بالکلیه فائده‌سنك کیتمه‌سیله نهایت بولیوردی .

وقتاکه ـ قانون ارتقا مقتضاسنجه ـ نوع انسانی بتون انسانلرك، تکمیل قبیله‌لرك اجتماع ایدرك بعضیسی بعضیسیله اتصال ومناسبت پیدا ایتمسنه کسب استعداد ایله‌دی ، او زمان جناب حق بوکتلهٔ عظیمه‌نك نظام و انتظامنی ارشاد ایده‌جك ، اونلره طریق سعادتی کوستره‌جك احکامی حاوی اولان دین اخیری ؛ دین اسلامی ؛ ـ لطف الٰهی اوله‌رق ـ بخش ایتدی.

دین اسلامك یکانه مقصدی بشریتك سعادت وسلامتی کندیسنده مندمج اولان توحید ایدی . بونك ایچون‌درکه اسلامك کتابی اولان قرآن ، انسانلری دینده ـ امم سالفه‌نك جمعیتلرینی محو وپریشان ایدرك اونلری صوکره کلنلره مثل وعبرت قیلان ـ اختلاف وتفرقه‌یه دوشمکدن پك شدتلی برصورتده نهی ایدییوردی. بومقاله‌نك باش طرفنده‌کی آیت کریمه‌یه البته دقت ایدلمشدر ؛ کوریلیورکه انبیالرك جمله‌سنك لسانیله کوندریلن دین الٰهی براولوب اونده اختلاف وتفرقه جائز اولمدیغنی آیت کریمه پك قطعی بر صورتده تصریح ایتمکده‌در .

أوت، صراحت قرآنیه‌دن اکلاشیلیورکه: دینك اصولنده؛ ایمان، تهذیب، توحیدغایه، اعمال شخصیه‌نك محور منافع شخصیه، معاملاتك‌ده محور مصالح عمومیه اوزرینه دوران ایتمه‌سی خصوصنده‌کی قواعد عمومیه‌سنده اختلاف و تفرقه‌یه دوشمك اصلا جائز دکلدر .

اما « ... لکل جعلنا منکم شرعة ومنهاجاً » [٣] نظم جلیلنه کلنجه : بو، واقعی بیان ایچوندر. هم بو، ازمنه وامکنه اعتباریله تغیر ایدن، مصالح ومنافعك اختلافیله مختلف اولان فروع احکامه مخصوصدر. بلکه بوکبی احکام زمان و مکانك تغیری ، منافع ومصالحك اختلافی کبی اسباب بولندیغی زمان شریعت واحده‌ده بیله تغیر ایدر . ایشته بونك ایچوندرکه اوته‌دنبری ناسك عرف وعادتلری اولان شیلری تحکیم ایتمك شریعت اسلامیه‌نك اصولندن اولمشدر . بناءً علیه بوکبی فروعاتده‌کی شیلر اختلاف وتفرقه‌دن معدود دکلدر . چونکه بو ، صورتده عرضده اولان برتغیردر؛ یوقسه حقیقت وجوهرده دکلدر. أوت ، صورة بر تغیر اولسه‌ده حقیقت ومعنی‌ده جلب منفعت ، دفع مضرت اوزرینه اتفاق واردرکه : ذاتاً دینك روحی‌ده بودر . بونکله محبت زیاده‌لشیر ، الفت نمو ایدر ، اهل دین شیع مختلفه‌دن قورتوله‌رق جسم واحد اولور .

---

[١] مآل حکیمی : « (ای امت محمد) اللهك سزك ایچون اختیار ایتدیکی دین ؛ نوح ، محمد ، ابراهیم ، موسی ، عیسی (صلوات الله علی نبینا وعلیهم اجمعین) کبی اولوالعزم پیغمبران عظامك لسانیله بیلدیرمش اولدیغی حقیقة الحقایق‌درکه : احکام الٰهیه‌یی تصدیق ومقتضاسیله عمل ایتمك ، دینده ؛ اساسات دینیه‌ده ؛ اختلاف وتفرقه‌یه دوشمه‌مك‌در . فقط ، کندیلرینی دعوت ایتدیککز طریق توحید ، مشرکینه آغیر کلدی. الله اودین حقه‌که طریق توحیددر. ـ ایسته‌دیکی کیمسه‌لری اختیار ایدوب چاغیریر ؛ اونی قبول ایدنلری توفیقات صمدانیه‌سیله هدایت ایدر . » سورهٔ شوری .

[٢] « هیچ بر امت یوقدر ، که کندیلرینه تبلیغ احکام ایده‌جك نبیلر کوندرلمسون » سورهٔ فاطر .

[٣] « ای ناس ! سزدن هر ملت ایچون برشریعت ، بر طریق واضح قیلدق » سورهٔ مائده .

جناب حقك انسانلرى نهى ايتمش اولديغى شى تفرق حقيقى‌در ؛ اوتفرق حقيقى‌كه : بردينه منسوب اولان انسانلرى مختلف فرقه‌لره آيره‌رق نفسلرنده يكديكرلرينه قارشى بغض وعداوت حسلرى اوياندير ، اونلرده بو حسك نتيجه‌سى اوله‌رق يكديكرينى تلعينه، مقاتله‌يه قدر واريرلر ، صوكره‌ده بو عمللريله دينه نصرت ايديورز زعمنده بولنورلر . بيلمزلركه دين الٓهى بونلرك هپ ...دن برى‌در . قرآن ، بو تفرقى او قدر ذم وتقبيح ايلەديكه حقنده « ان الذين فرقوا دينهم وكانوا شيعالست منهم فى شئ ... » [٤] نص ازليسى وارد اولدى . هم بوبابده بشقه دليله نه حاجت ! جناب حقك ، بو كبى تفرقه دوشنلردن هر خصوصده نبى ذيشانى تبرئه ايتمسى بونلرك دينندن ، رضاى باريدن نه قدر اوزاق اولدقلرينه اك واضح بر دليل دكلمى : « ولاتكونوا كالذين تفرقوا واختلفوا من بعدماجاءهم البينات واولئك لهم عذاب عظيم . » [٥]

خلفاى راشدين ، علماى صحابه ، ائمهٔ سلفك اكابرى رابطهٔ دينيه‌يى خلاف وشقاق ايله چوزولوب طاغيلمقدن شدتله محافظه ، وحدت اسلاميه‌نك تمذهب ايله ، افتراق ايله پارچه‌لانمه...ندن صوك درجه حذر ايديورلردى . بونك ايچوندركه : بر بدعت ظهور ايتديكنى كوردكلرى كبى اونى همان ديبندن كسرلر ، فتنه اوياندیره‌جق بر شى سيوره‌لوب چقنجه كوكندن قلع ايدرلردى .

ائمهٔ كرام حضراتى‌ده متشابهاتدن ، تأويل قرآندن سؤال ايدن كيمسه‌لره دائما كلام غليظ ايله ، زجر ايله جواب ويررلردى . لكن فتن وفسادك منابعى ، محن ومشقتك بركانى اولان خلافت فتنه‌لرى ايله اسلاميتك باشنه برچوق مصيبت كلدى ؛ خلفا وعلمانك ، ملوك وامرانك بلالرى هرطرفه تعمم ايتدى . مسلمانلر مذاهب مختلفه‌يه انقسام ايدرك « اويلبسكم شيعاً ويذيق بعضكم بأس بعض » نص جليلنك تأويلى اونلرده ظهور ايتدى .

بونلردن بعضلرى اوقدر ايلرى كيتديلركه مشركين سائره‌دن زياده ديندن ، احكام قرآنيه‌دن اوزاقلاشديلر . بوجهتله آره‌لرنده نائرهٔ حرب علولنه‌رك قاتلرينى ايمك ، بنيان موجوديتلرينى هدم ايتمك ، شوكت وسلطانلرينى ضعيف دوشورمك ايسته‌ين دشمنلرينه كنديلرى معين وظهير اولديلر ، كندى اللريله فلاكتلرينى حاضرلاديلر . بو بابده مثال اوله‌رق ايكى فرقهٔ عظيمه ـ اهل سنت ايله شيعه ـ يى تخصيص بالذكر ايديورم . كنديسنده غيرت اسلاميه اولان ، دينك حقيقتنى عارف بولنان هر هانكى برفرد بو ايكى فرقه‌نك تاريخنى نظر مطالعه‌دن كچيردكجه قلبى پارچه پارچه اولمامق ، كوزلرندن قان ايله قاريشيق صو آقمامق قابلميدر ؟

[٤] « اوكيمسه‌لركه دينلرنده اختلاف ايدرك فرقه‌فرقه اولديلر سن هيچ بر شى‌ده اونلردن دكلسك . » سورهٔ انعام .

[٥] « صاقين ؛ كنديلرينه (حق يولى بيلديرن) حجج قطعيه كلدكدن صوكره اختلافه دوشه‌رك طريق حقدن آيريلانلر كبى اولمايكز ! بوصورتله حركت ايدنلر يوقمى ؟ ايشته اونلر ايچون اك بيوك عذاب واردر . » سورهٔ آل عمران .

چونكه آره‌لرنده خلافه سبب اولان شى وقتى كچمش ، كنديسنده صواب ظهور ايتمه‌سندن قطعياً برفائده مأمول دكل ، تنازع وتقاطعه هيچ دكرى يوق بر طاقم مسئلهٔ فرعيه‌دن عبارتدر . اكر هرايكى فرقه انصاف ايدوب‌ده قرآن كريمك اوزرلرينه فرض قيلديغى ـ كه بونى هرايكى فرقه‌ده اذعان ايديور ـ معاملهٔ اخوتى يكديكرلرينه قارشى ايفا ايتسه‌لردى ، اوزمان هرفرقه ديكرينه قارشى قالقشمق ، مضاربه ومجادله‌يه كيريشمك خصوصنده بك‌ده استعجال كوسترمزلردى . اكر بونلر ، قرآنك كوستردیكى طريقه سلوك ايتسه‌لردى هيچ شبهه‌سز حق وحقيقت آچيق برصورتده ميدانه چيقاردى .

الله ، نبى ذيشانه ـ مشركين ايله مناقشه ايدركن ـ شويولده حجت كتيرمسنى امر ايديور : « قل من يرزقكم من السموات والارض قل الله وانا او اياكم لعلى هدى اوفى ضلال مبين . قل لاتسئلون عما اجرمنا ولانسأل عما تعملون . » [٦]

باقيكز ! جناب پيغمبر بوامر الٓهى‌يه استناد ايدرك مشركينه قارشى كنـ.ـى نفسنى ، مؤمنلرى صوچلو ، اونلرك كيتدكلرى يولك‌ده طوغرى اولمامق احتمالى اولديغنى سويليور . بوامر الٓهى مقتضاسنجه مشركينى طريق حقه دعوت ايدركن غايت ملايمت كوستريور . حق ايشتمكدن اونلرى تنفير ايتمه‌مك ايچون مشركينك شركنه عمل تسميه ايديور ، اونى ذمى مشعر بر كلمه ايله توصيف بيله ايتمه‌يور . بونكله‌ده اكتفا ايتمه‌يه‌رك كنديسيله مؤمنلرك ايشله‌ديكى شيلرى‌ده ذنبه نسبت ايديور . شمدى مشركينى حقه دعوت ايتمك خصوصنده كوستريلن شوملايمت ايله مسلمانلرك دين قرده‌شلرى ايله ياپدقلرى معامله‌لر ، مذهب نزاعلرى يوزندن يكديكرينه قارشى صاوردقلرى چيركين كلاملر آره‌سنده ـ دوشونيله‌جك اولورسه ـ نه قدر عظيم فرق واردر ؟

مسلمانلردن برى ديكرينك سويله‌ديكى شيده بر خطا كوره‌جك اولورسه اونك اوزرينه دنيالر طولوسى طعن وتشنيع ياغديرر ، اونى رد ايتمك ، اونى تضليل وتكفير ايتمك ايچون برچوق كتابلر تأليف ايدر . بالآخره اوبريسى‌ده مقابله بالمثله مجبور اولورده بوصورتله هربريسى حقيقتدن تعامى ايدرك آره‌ده حقيقت ضايع اولوب كيدر ؛ صوكره ايكى طرفك‌ده ياردمجيلرى ظهور ايدرك فتنه بيور ، مصيبت تعمم ايديور . بو كونه كلنجه‌يه قدر مسلمانلر آره‌سنده بوحال دوام ايدوب كلديكى كبى حالاده دوام ايتمكده‌در ؛ [بوندن صوكره اولسون بزه توفيق احسان ايت ! يكديكريمزله بوغوشمقدن زياده حقيقتى كوره‌جك بر قلب وير ؛ اللهم !]

جناب حق ، اهل كتابى‌ده طريق حقه شويولده دعوت ايتمسنى پيغمبرينه امر ايتمشدى : « قل يا اهل الكتاب تعالوا الى كلمة سواء

[٦] « حبيبم مشركلره ديكه : كوكلردن ، يرلردن سزه رزق ويرن كيمدر ؟ اونلره سويله : اورزق ويرن اللهدر ؛ بز ، ياخود سز ، [يعنى فرقهٔ موحدين ايله فرقهٔ مشركيندن بريسى] هيچ شبهه يوقكه ياهدايتى بولدق ياخود ضلال مبين ايچنده قالدق . حبيبم ! بنه ديكه : سز بزم كناهمزدن سؤال اولنمازسكز ، بزده سزك ايشكزدن مسئول اولمايز » سورهٔ سبأ .

بيننا وبينكم : ان لانعبد الاالله ولانشرك به شيئاً ولايتخذ بعضنا بعضا اربابا من‌دون‌الله؛ فان تولوا فقولوا اشهدوا بانا مسلمون » [۷] كذلك شوصورتله اونلره ملاطفه وملايمت كوسترمسنى‌ده امر ايديیوردى :

« ان‌الذين آمنوا والذين هادوا والنصارى والصابئين من آمن بالله واليوم‌الآخر وعمل صالحافلهم اجرهم عند ربهم ولاخوف عليهم ولاهم يحزنون » [۸] حتى بوقدرله‌ده‌قالميه‌رق‌اونلره بيوك بيوك‌وعدلرده، تأميناتده بولندى : اسلاميتى قبول ايتدكارى تقديرده كنديلرينه ايكى مثلى اجر ويريله‌جكنى، قبول‌ايتميوب‌ده كندى دينلرنده قاليرلرسه ينه اونلره برفنالق اوليه‌جغنى ، بزم منافعمزه‌اولان اونلرك‌ده منافعنه، مضرتمز ايچون‌اولان اونلرك‌ده مضرتنه اولاجغنى ، اونلرك جانلرينى ، ماللرينى ، عرضلرينى ، ناموسلرينى‌ده كنديمزك كبى محافظه‌ايده‌جكمزى وعد ايتدى .

شمدى حق‌الانصاف دوشونورسه‌ك الله « ولاتجادلوا اهل‌الكتاب الابالتى هى احسن !.. » [۹] ديوب‌طورركن ، بو دينه منسوب اولان كيمسه‌لرك يكديكريله الك‌فنا برصورتده مجادله ايتمه‌لرى، يكديكرينى تكفير وتضليل ايلمه‌لرى صحيح‌اولورمى؟ حقيقتاً تعجب ايدرم‌كه : اكر بزم قوممز بدع وخرافاتى پارچه‌لايوب طاغتمق خصوصنده قرآنك تعريف ايتديكى نهج وطريقت اوزرنده طولاشسه‌لردى فنالق البته توسع ايتمزدى . فقط ـ مع‌التأسف ـ بويله ياپمديلر. مباحثه‌يى ؛ مجادله‌يه ، مضاربه ومقاتله‌يه واردرديلر او مجادله‌لرك نتيجه‌سى اوله‌رق‌ده بتون عالم اسلامك باشنه اليام نابذير ياره‌لر آچديلر .

بز ، حالا يكديكرمزله برمعارفه حاصل ايده‌مدك ؛ ايمان صحيحك ايجاب ايتديكى اخوت حقيقيه‌يى طلب ايدوب بولمدق ! ذاتاً شمدى‌يه قدر تعقيب ايتمكده اولديغمز اصول تعليم ايله مسلمانلر بيننده حقيقى برقرده‌شلق تأسيس ايتمك‌ده قابل اولامازدى. شبهه يوق‌كه بواخوتى، شمدى تعقيب‌ايتمك ايسته‌ديكمز تعليمى تعميم ايتمكله الده ايده‌بيله‌جكز شوراسنى بيلمك‌لازمدركه: بوتعليم، اسلاميت‌تمذهبك ضدى‌اولديغى، موجب تفرقه هرشينك اسلاميتده يرى اولمديغى تفهيم ايتمك اساسنه مبنى اولاجقدر. چونكه اسلاميت، ملتلرى‌جمع‌ايتمك، اونلرى برآره‌يه طوپلامق ايچون كلمشدر . حال‌بوكه تمذهب‌طوپلى اولارق يشامقده

اولان مائى فرقه‌لره آيره‌رق اونلرى محو و پريشان ايتمكدن بشقه برشيئه يراماز .

صوكره بزم تعليم ايتمك ايسته‌ديكمز اعتقاده كلنجه : اوده اسلاميتلرينه اعتماد اولنان، مسلمانلق نام معناسيله كنديلرنده تجلى ايدن ذوات كرامك اجماع ايتدكارى شيلردن بشقه برشى‌دكلدر . بو ذوات كرامك اختلاف ايتديكى نه قدر مسئله وار ايسه اونلرك هپسى‌ده اسلاميتك موقوف عليهى اولميان مسائلدن عبارتدر . بو جهتله او مسئله‌لرده‌كى اختلاف سائرمسائل علميه‌ده اولان اختلاف كبى اولمق واجبدر : فتنه وفساد اوياندريمق صورتيله مجادله‌يه ، مضاربه‌يه سبب اولمديغى كبى مذهب‌ده احداث ايتمز .

مثلا : مسلمانلر، جناب (الله) ك عالم اولوب يرده ، كوكده اولان ذراتدن هيچ برشيئك علم الٰهى‌دن خارج اولمديغنده ، علم الٰهى بتون كائناتى محيط اولديغنده اجماع ايتمشلردر . بو خصوصده هركس متفقدر . فقط بو علم ، ذات الٰهى اوزرينه زائد برصفت وجوديه‌مى؟ يوقسه ذاتنك عينى‌مى؟ ياخود عينى‌ده دكل، غيرى‌ده دكلمى ؟ ايشته بوراده اختلاف ايتمشلردر .

حال بوكه : حق‌الانصاف دوشونيله‌جك اولورسه بو بحث دين‌دن زياده فلسفه‌يه يقين، فلسفه‌يه عائد اولديغنده‌تردد ايتمكه‌بيله‌محل‌يوقدر. زيرا بو مسئله‌يه دائر نه قرآنده ، نه حديثده هيچ برشى ذكر ايدلمديكى كبى‌سلف صالحينك آثارنده‌ده بويله برشى وارد اولمامشدر. شوحالده بوكبى اساسه تعلق ايتميه‌ن برمسئله‌ده وقوع بولان اختلافى مجادله ، مقاتله‌يه قدر واردريمقده هيچ معنا يوقدر .

صوكره خلافت مسئله‌سى : مسلمانلرده كوريلن انحراف و زللك هپسنه علت‌العلل اولان ، مسلمانلرى پارچه پارچه ايدوب يكديكرينه دشمن بى آمان قيلان آنجق بومسئله اولديغى حالده بوده ـ يوقاريده‌ده سويله‌ديكمز وجهله ـ دينك اصول واركاننده‌ن دكلدر. بناءً عليه بومسئله‌نك‌ده اختلاف ايتمكه ، صوكره بوراده‌كى اختلافى‌ده مقاتله‌يه قدر واردرمه‌يه هيچ دكرى يوقدر .

بن بو مقاله‌لرمده ـ متفق عليه اولان مسائلى اكلامق كنديسنه متوقف اولمدقجه ـ مسائل خلافيه‌يى قطعياً ذكر ايتميه‌جكم كبى مبتدعه‌نك شبهه‌لرينه‌ده طالميه‌جغم . چونكه بونلر اذهان ضعيفه‌ده طاقيلوب قاليرده صوكره اونلرى افساد واماته ايدر . بزدن اول بوكبى شيلرى قاريشديروب اورته‌يه چيقارانلره نه ياپديغنى شبهه يوق‌كه اكلادق . حال‌بوكه اونلر، علم ، عمل جهتندن بزدن دها ايلرى ايديلر . اوقدركه جماعتمزى اونلرك جماعتنه ، قادينلرمزى اونلرك قادينلرينه قياس ايتمك دكل ، اكثريا علمامز بيله اونلرك عوامى ايله قياس اولنماز درجه‌ده بزدن ايلرى ايديلر . ينه اويله ايكن متبدعينك شبهه‌لرينه طالماق اونلرى چيقماز يوللره سوق ايتدى . بلكه ، اختلاف تفرقه‌يه سبب اولان بو اقاويلى ، طريق مستقيمدن صاپتان بو شبهه‌لرى عامه‌يه سرد واتيان ايتمك هيچ بر كيمسه ايچون جائز بيله دكلدر . هر

---

[۷] « حبيم‌دى‌كه : اى اهل كتاب ! هپمزجه براولان (كنديسنده پيغمبرلرك ، كتابلرك اختلاف ايتمه‌ديكى) كلمه‌يه كليكز : بز اللهدن بشقه‌سنه عبادت ايتميه‌لم ، اوكا هيچ برشيئى آرقداش قيلمايه‌لم ، اللهى براقوب‌ده بعض كيمسه‌لرى معبود اتخاذ ايتميه‌لم . اكر بوندن يوز چويره‌جك اولورلرسه اونلره سويله‌يك : سز اعتراف ايدك كه موحد ، مسلمان آنجق بزز.» سورهٔ آل عمران .

[۸] خلاصهٔ‌مآل منيفى: « وحدانيت‌الٰهيه‌يه، يوم آخرته ايمان ايدوب‌ده عمل صالح ايشله‌دكجه مؤمن، يهودى ، نصارى، صابئين بيننده فرق يوقدر. بونلرك هپسى ايچون‌ده ربلرينك ياننده اجر واردر ؛ بونلر ايچون قورقو ، حزن‌ده يوقدر » سورهٔ بقره .

[۹] « سز، اهل كتابه احسن طرقدن بشقه‌سيله مجادله ايتميك ! » سورهٔ عنكبوت.

کیم مسائل خلافه واقف اولمق ایسترسه اونك اوزرینه واجب اولان ـ اگر نظر و استدلال اربابندن اولورسه ـ دلیلك قویسنه اتباع ایتمکدر . یوق بواقتداره مالك اولماز ، نظر واستدلال ایله دلیلك قویسنی ضعیفندن تمییزه قادر بولنمازسه او زمان جمهوره تقلید ایتمسی ، بونکله برابر اعتقاد ایتدیکی شیده کندیسنه مخالف اولانلری تکفیر ایتمەمسی ، آرەدە اولان خلافی اخوت ایمانیەیه مانع قیلمامسی لازمدر . بو خصوصی مذاکره یاخود مکاتبه ایلەدیکی وقتده مصالح ومنافعلرینی مذاکرەدەکی قردەشلق مسلکلرینه سلوك ایتمسی لازمدر .

سنی ، شیعی معتزلی وهابی .. ! بونلرك هپسیده مسلماندر ؛ هپسنك امامی قرآن ، پیغمبرلری محمد (علیه‌السلام) در . بناءً علیه جملەسنك برقردەش کبی اوللری واجبدر . هرکیم بو قردەشلقدن آیریلیرسه ، اونی لینتله ، کوزل معامله ایله اومحیطه جذب ایتمك ، اوکا قارشی فنا ، بارد معاملەلرده بولنەرق قردەشلق محیطندن تنفیر ایتمەمكده واجبدر . ایشته ، مسلمانلغك ، مؤمنلرك یولی بودر .

بز ، بویولی تعقیب ایتمکه باشلادیغمز کبی نجات بولەمز محققدر. نصلکه تعقیب ایتدیکمز زمانلر نجات بولوب سلامته ایرمشدك . اگر بویولی تعقیب ایتمزسەك فلاکت کوندن کونه زیادەلشەرك محو وهلاکمزی دها سریع برصورتده حاضرلامش اولەجغمزده قطعیاً شبهه ایدلمسین! « ولاتجد من دون‌الله انصارا . »

مترجمی
آقسکیلی احمد حمدی

فقه و فتاوی

محاوره :

بر محقق ایله مقلد آرەسنده

۷

وحدت اسلامیه واجتهاد

مابعد

مقلد : — آرتیق ، بونك اوزرینه دها زیاده اختیار سکوت ایتمك المدن کلمز . چونکه سن بوخصوصده پك ایلری کیتدك ؛ کندی فکریکی حضرت عمرك سوزیله استدلاله قیام ایدییورسك . حال بوکه فقهای عظام ، حضرت عمرك کلامنی تأویل واوندن متعدد جوابلر وریورلر. حتی علامهٔ سبکی‌ده بو زمرەده داخلدر . علامهٔ سبکی دییورکه : « اك کوزل جواب ، حضرت عمرك کلامی عینی لفظی تکرار ایدن کیمسەلر حقندەدر . زیرا اولجه بر آغزده سویلنن طلقات ثلاثه ایله هر اوچی‌ده ایقاع ایدیلیور صایمیورلردی ؛ بلکه بویله یاپان کیمسەنك بوندن مقصدی تأکید اولدیغنی تصدیق ایدییورلردی . بالآخره بو یوزدن پك چوق فساد ظهور ایتدیکندن مصلحت؛ تأکید اولدیغنی تصدیق ایتمەیەرك اوچنی‌ده ایقاعی ایجاب ایتدیکی جهتله او صورتله حرکت ایدلدی »

ابن حجر ودیکرلری‌ده دییورکه : « احسن اولان، حضرت عمر جناب پیغمبرك سویلەدیکی حدیثی نسخ ایدەجك برشیئه دسترس اولمشدر.»

محقق : — سبکی‌نك جوابنی سویلیورسك‌ده ابن حجرك سبکی‌یی رد ایتدیکنی نیچون ذکر ایتمیورسك ؟ سبکی‌نك جوابنی کوردیکك کبی بالطبع ابن حجرك سبکی‌یی نەصورتله رد ایتدیکنی‌ده کورمشسکدر! یوقسه ، بر چوق تأویل ایله بنی آلداتمق‌می ایستیورسك؟! « اونلرك مذهبلری تأکید ادعا ایدنلری همان تصدیق ایتمکدر ؛ ولوکه فسقده ، فسادده حدینی تجاوز ایتسه بیله ینه اونلر بوادعاده بولنانلری تصدیق ایدرلر » دیه سبکی‌یی رد ایتمیورلرمی ؟

احتمال‌که حضرت عمر اوحدیثی نسخ ایدەجك برشیئه دسترس اولمشدرقوللرینه‌کلنجه : « فلو امضیناه علیهم» لفظی بواحتماله‌منافیدر؛ چونکه بو لفظ صراحةً کوستریورکه حضرت عمرك اوعملی رأی واجتهاد نتیجەسی ایدی . نصل‌که : حدیثك اولندەکی ابن عباسك « علی ان الحکم الاول کان سنةً متبعةً او اجماعاً لاخلاف فیه » قولی‌ده بوکا دلالت ایدییور . بوبابده بوندن دها صریح برشی وارکه اوده ابوداود ایله بیهقی‌نك بروجه آتی تخریج ایتمش اولدقلری « حدیث طاووس » در : « ابوالصهباء دنیلن بر رجل واردی . بو ذات ابن عباسه پك چوق شیلر صورار طورووردی . ینه برکون دیدی‌که : بیلیورمیسك ؟ حضرت پیغمبر (ص . ع) ایله ابوبکرك زمانلرنده برده حضرت عمرك اوائل خلافتنده برکیمسه مدخول بها اولمیان زوجەسنی اوچ دفعه تطلیق ایدردی‌ده اونی بر طلاق قیلارلردی . ابن‌عباس‌جواب ویردی: أوت، برکیمسه مدخول بها اولمیان زوجەسنی اوچ دفعه تطلیق ایتدیکی‌حالده اونی برطلاق حکمنده قیلیورلردی... فقط ، وقتاکه حضرت عمر انسانلرك بوخصوصده دائمی برشرده واقع اولدقلرینی، بویوزدن بیوك بیوك فسادلر ظهور ایتدیکنی کوردی، « أجیزوهن (ای الثلاث) علیهم » قولیله بویله یاپان کیمسەلره طلاق ثلاثك وقوعیله حکم ایتدی . »

ابن‌عباس ایله صهبانك « جعلوها = برطلاق حکمنده قیلارلردی » تعبیرلری شبهه یوق که بونك اجماع اولدیغنه دلیلدر . حضرت عمرك «اجیزوهن» قولی‌ایسه طلاق ثلاثەنك‌وقوعیله حکم‌ایتمك کندی اجتهادی اولدیغنی‌افادەایدییور. نصل‌که‌سبکی‌نك‌عبارەسی‌دەبوکادلالت‌ایتمکدەدر. ابن‌عباس ایله صهبانك کلاملرنده غیر مدخول بها ایله تقیید ارلنمسنەده باقیلماز؛ زیرا سؤالك بوصورتله جریان ایدن برواقعه ایچون اولمسی‌ده جائزدر . ایشته مدخول بها حقندەکی حدیث رکانه ، برده حدیث صحیحك مطلق براقیلمسی بوکا دلالت ایدییور .

بعضلری ، حدیث طاووس طلاق ثلاثی برطلاق حکمنده قیلان پیغمبر (ص . ع) اولدیغنه دلالت ایتمز ، احتمال‌که: بو، یالکز اطراف بعیدەده وقوع بولدیغی حالده علمادن اولانلر بومسئله‌حقنده بوصورتله

اجتهاد ایتمشلردر ؛ زعمنده بولنیورلرسه‌ده بو برزعم سخیف ، احتمال ضعیف‌دن بشقه برشی دکلدر. چونکه لفظ، بونی قبولدن منع ایتدیکی کبی حدیث رکانه‌ده بونك اصـول وارکانی هدم ایدییـور . اونلرك عندنده دعوای اجماعده بوندن دهـا ظاهر برلفظ اولاماز .

باقیکز ! ابن قیم الجوزی نه دیور : « عصر سـعادتده ، عصر صدیقده ، عصر فاروقك اوللرنده بر اغزده سـویلنان طلقات ثلاثه طلاق واحد قیلنمش ایدی . چونکه انسـانلر بو عصرده طلاق خصوصنده اللهدن اتقا ایدرلر ایدی ، وقتاکه تقوی اللهی ترك ایدوب کتاب الله ایله تلاعبه قالقشدیلر ، غیرمشروع صورتده طلاقده بولنمغه باشلادیلر ؛ آرتیق آنلرك التزام ایتدکلرینه قارشو عقوبت الزام اولندی، امر طلاقی تخفیف ایدنلر دها آغیر جزا ایله جزالندیلر . بوکا مبنی حضرت عمر طلاق واحده کوردیکی مفسدتی ترك ایتمش و لاجل المصلحة طلقات ثلثه عد ایتمشدر ... »

مقلد :— (حدید وغضوب برطور ایله) حضرت عمر کندی رأی واجتهادینی سنت و اجماعه تقدیم ایتدی دیه‌جك قدر بر جسارتی سکا کندی اجتهادکمی ویردی؟! یمین ایده‌رم‌که : وجدانم ، محقق صورتده سنکله محاوره‌یی قطع ایتمه‌می آرزو ایدییور ؛ لکن بن هرحالده پرده آلتنده کیزله‌مك ایسته‌دیککك شیلری اکلامق، قلبنده بسله‌دیککك املارك هپسنی اسـتخراج ایتمك ، مسلمانلرك فکرلرینی توحید ، دینده اصلاحات دیه تخیل ایتدیککك شیئك حقیقتنه واقف اولمق ایستیورم . هم بن اویله کورییورم‌که : دینده اصـلاحات دیه دیلکه طولایوب طـوردیغك شی ، پك یقین بر زمانده کرهٔ ارضده فتن وفساد ایقاعنه بادی اوله‌جق ، مسلمانلری بربرینه دوشوره‌جك جهنمی بر آتشدن بشقه برشی دکلدر .

محقق : — (کمال حلم و سـکونتله) نفسکه توفیقات ایسـته ! قلبندن فتوی آل! تأویلات ایله اوغراشان مقلدلری کندی حاللرینه براق، اونلره یاقلاشما ! کوزلرینی‌ده آچ ! او زمان مأمولدرکه طریق هدایته ارشاد ایده‌جك برهادی‌یه تصادف ایدرسك‌ده ناردن قورتو- لورسك! هم شو حقیقتی‌ده اِیی بیلمك لازمدرکه: بن قطعیاً کندیلکمدن « حضرت عمر شویله سویلیور » دیمه‌دم ؛ آنجق بنم سویله‌دیکم شیلر روایتك صحتی مسلم اولدیغی جهتله ائمهٔ اربعه و سائرلری طرفندن روایتی دائما اخذ اولنان ابن عباس (ر. ض) حضرتلرینك قولیدر . فقهـانك تأویل ایتمه‌لرینه کلنجه : بونك سببی‌ده شودر : معلومدرکه فقها برطاقم اصول وقواعد وضع ایدرك بونلری امامارینه اسناد وبو اصـول وقواعدك کویا اونلرك اصولنك فرعلری اولدیغنی‌ده اثبـاته چالیشدیلر .

حال بوکه ، بن بونك خلافنی ادعا ایدییورم . بنم عنـدمده بویله اولدیغی کبی ائمهٔ کرام (رحمهم الله) عندنده‌ده بویله‌در . بو اصـولك اکثریسی اصولیونك ؛ کندی امامارینك قوللرندن استنباط ایدوب‌ده کندی مذهبلرینه تطبیق ایتدکاری قواعد نظریه‌دن بشقه برشی دکلدر. آنجق ، اصولك واضع اولی اولان امام شافعی‌دن منقول اولان شی بالطبع بونلردن خارجدر . بنم اك زیاده تعجب ایتدیکم شی‌ده علامه ولی الله دهلوینك بومقامده‌کی سویلمش اولدیغی سوزلردر .

مقلد: — دهلوینك سویله‌دیکی اکرقیصه برشی ایسه بکاده سویله . یوق اوزون ایسه اوسوزلری حاوی اولان کتابی بکا تعریف ایت !

محقق : — دهلوینك بیاناتی قیصه‌در . (کتابلرینـك ایچندن بررساله چیقاروب اوقودی‌که خلاصه‌سی بروجه آتی‌در .)

[رساله‌دن اوقودیغی شیلر ویدیجی محاوره‌نك صوکی کله‌جك هفته]

اجتماعیات

مسمال

اولا ارککلرمزی اوره‌تلم ...

عثمانلی آوروپاسنده فوران ایدن فجایع وفضـایحك اك عاقله فزا برتجلیکاهنده ایچه مدت یاتوب قاورولدقدن صـوکرا « درسعادت » دیدیکمز مبارك پایتختمزه قاووشدغم زمانینه بوستونلرده « نیچون بوتون سوقاقلرمز جیقمازاولمش؟ » عنوانیله انتشار ایدن برحسبحالده دیمشدم که:

« اوت، بونده کیمسه‌نك شبه‌سی قالمادی: بو مملکت، طوپدن، توفکدن هرشی‌دن اول عرفان ایستر . بز ، آوروپانك سطوت علمیه‌سی قارشیسنده بویله پست‌پایه قالدقجه دنیانك قوای مادیه‌سی المیزه تسلیم اولونسه ینه اونلرله بوی اولچوشه‌مه‌یه‌جکز ، بوغولوب قالاجغز . حمداً لله مملکتمز ، بوحقیقتك پیشکاهنده اولسون اختلافه دوشمه‌دی ، براتفاق تام ایله: « جاهلز ، اوکرنمکه احتیاجمز وار . » دیدی . لکن بوتدن الریسی ایچون بیکلرجه باشلی اژدر اختلاف ، بوینی اوزاتدی : کیمی ، « شونی اوکره‌نه‌لم ، شویله اولالم . » دیور ؛ کیمی : « خایر ، او اوکره‌نیله‌جك شی دکلدر . زمانی کچدی . نجات اوبر طرفده‌در . » دعواسنی مدافعه ایدییور، کیمی : « ایکیکزده‌ده اصابت یوق. قورتولمق ایسترسه‌کز بزم سوزمزی طوتوکز. » دیه‌حایقیریور وبوسلسلهٔ اختلافات تسلسل وادیلرینه سوروکله‌نیور؛ نهایت بونزاع قیل وقال آمیز هیچ برثمرهٔ خلاف طوغورامایه‌رق عقامت مطلقه‌یه محکوم اولویور .

جسم وطنك مختلف جهتلرینه مختلف استقامتلرده صاپلانان بو دعوالر، ایکی محصلهٔ قوایه ارجاع اولونا بیلیر : افراط وتفریط . بو ایکی قوت ، عینی درجهٔ تأثیرده اولمق اوزره مختلف جهتلرده ، فقط عینی استقامتده مملکتك روح ترقیسی اوزه‌رینه مسلط اولمشدر . مسلط اولمشدر دییورم ؛ چونکه مولود میخانیکیسی؛ برعطالتدن، برعدم حرکتدن عبارتدر . برآز داها آچیق سویلیه‌لم : بوایکی قوتدن بری « دین » نامنه رفع لوا ایتمشدر. اکر مدافعه‌سنی درعهده ایتدیکی ماهیت مقدسه‌یی ایی آکلامش اولسه‌یدی، قارشیسنده‌کی مقاومته غلبه ایده‌جك وعطالت حرکته منقلب اوله‌جقدی . بزده بو « وجدان ادراك » ، بو « افراط » ؛ « تعصب » ایله افاده اولونیور .

ایکنجی قوت، بوتون بوتون سرباز وممنددر: تجدد » نامنه برنجی‌یه معاکس بروجهٔ تأثیر طوتمش کیدییور . فقط درجهٔ زندکیسی‌اوته‌کندن فضله اولمادیغندن ـ برکت ویرسون ـ مولد حرکت اولمایور . بو حرکت اعتقادمزجه برنجی‌دن آز ضررلی (منفی) اولمایاجقدر . بزم نقطهٔ نظرمزه کوره مثبت وسالم برحرکت ، آنجق بوقوتلرك متوازی ، یکجهت اجرای تأثیر ایتمه‌لریله تکون ایده‌بیله‌جکدر : نه‌زمان « دین » نامنه اجرای تأثیر ایدنلرله بر « عامل تجدد » اولارق ایشه صاریلانلر بربرلرینه موتس بر « حد اعتدال » « یاقلاشیرلر ومشترکاً ایفای عمل ایدرلرسه اوزمان مستقیم برحرکت

باشلایاجق وجسم وطن ، شهراه نجاته طوغرو ایلریه‌جکدر . وایشته اوزمان بوتون بوکونکی چیقماز سوقاقلر ، چیقار اولاجقدر . والافلا . »

اوت ، بوکونده بوتون‌قوت ایمانمله تکرار ایدییورم: وَالافلا ؛ بوتعاکس بی هوشانه دوام ایتدکجه ، برتضامن ذی شعوره ترك قوت ایتمدکجه کائناتك سیر عمومیسنه عصیان ایتمش بردربدر هویتده ، عاطل وَباطل ، سورونه‌جکز !

***

مملکتده عادلانه دوشوننلرك ؛ امید بخش برکیتده ، یأس شکن برکیفیتده بولونملرینه رغماً ، اهل ، نا اهل هرتظاهره قارشی « مطاوع بروضعیت » اخذ ایتمش اولملری ؛ یوقارده تعریف ایتدیکم هرایکی قوتی ؛ کندی مشوار ناهموارنده سربست بیراقیور . هرایکی بطلان ، آلا بیلدیکنه جوشویور ، جوشویور . بوجوشغونلق دوام ایده ایده برکون هیچ برمعصوم طانیمایارق هپمزی بوغاجق . طانیمایاجق ؛ چونکه : مطاوعت ساکنانه ، عصمت وصداقته مناقضدر ! « بوتون بوتون سرباز ومعند » دیدیکم « تجدد أملی » ، پك بویوك ، پك واضح برقوت انداریه‌سی اولان صوك زمانلردن کندینه‌ده برحصهٔ عبرت واعتدال چیقارابیلملی ، شو وطنك بحق خیرخواهی اولدوغنی اثبات ایده‌جك سلامت ، أمانت ، درایت أثرلری کوستره‌بیلملی‌در . مع‌التأسف ، قوت بصر وبصیرتی مختلف سویه‌لرده بولونان برچوق ذوی‌العقوله داینیشیورز ؛ هیچ بری ، طوتولان خشین وبغض افزا یولك برعاقبت مسعودیه نامزد اولدوغنه وجدانی اشهاد ایده‌مه‌یور ، هیچ بری خالصانه ولوجه الله نشر انوار ایدن بر منبع (اجتهاد) ایله قارشی‌قارشی‌یه بولوندوغنه قائل اولامایور ! چونکه بو عزیز وطنده ، « عزت دین » ؛ « عزت نفس » مسئله‌سیدر . اونکله پك چوجوقجه‌سنه اویناندیغنی کورنلر ؛ پك چابوق یارالانیر ، اعتماد وامنیت حسلرینی پك چابوق غائب ایدیویررلر .

ازدواج ، تستر ، مدرسه ، ملالق ، خواجه‌لق ... بو مسئله‌لر ، برتشریح جسمانی کورمکده اولان وطنمزك ختام عملیاتده اوجاع وآلامنك امتدادینه ، یکی یکی تشریحلره محتاج اولماسنه میدان براقامق ایچین شیمدیدن اجرا اولونان ، حاضرلانان « روحانی تشریحلر » کبی تلقی اولونابیلیر : شبهه‌سز بو تلقی ، بو استحضار ؛ غایت طوغرودر ، شایان تقدیردر . فقط معنوی تشخیصلر ، تشریحلر ؛ بر اهلیت کامله ایستر . بز ، مشرحین جسمانیه‌مزدن اولسون عبرت آلامایاجقمی یز ؟ اونلر ، بزی نه‌قدر ایی طانیورلر ، نه قدر حکیمانه بر منهاج حلول ایله جکرلرمزه قدر صوقولویورلر . عثمانلی اوروپاسنی المزدن آلان صوك بالقانلر حربی دکل ، سنه‌لرك مجاهدات متکاثفه‌سیدر !

اوته کیلری براقه‌لم‌ده لجام حمیدی ؛ آغزلری سربست براقیر براقمز خوف مدهشمزدن کمال تهالکله کوپوره‌رك ایلك غلیان مکروه حالده اورته‌یه صاچیلان شو « رفع تستر » مسئله‌سنی برآز موضوع بحث ایده‌لم :

بن ، بو آرزونك علت اقصاسنی ، مملکتمزك هرشیئی مدافعه‌یه مؤکل اولان قوته منسوب برعضو ذی شعوردن شویله دیکله‌دم :

— سوقاقده کیدرکن دقت ایدییورم ؛ ملکیه‌سی ، عسکری ، خواجه‌سی ، حاجیسی ، کنجی ، اختیاری ؛ ... برقادین کوردیلرمی اوکا تماس ایتمك ایچون برانحنای شهوی ایله استقامت حرکتلرینی غائب ایدیویریورلر . أفندم ، برملتك که عقلی ، بلندن آشاغی اولور ؛ اوندن نه‌خیر اومولور ؟!..

ایشته تسترعلیهدارلغنك سرانکشافنی بوراده آرامالی . بزم عقلمز ، بلمزدن آشاغی‌یه دوشه‌لی چوق زمان کچدی . بودردمزی صاقلایاجق هیچ بریرمز یوق . ذاتاً صاقلامق ، انکار ایتمك ؛ دوامنه قائل اولمق دیمکدر . تستر علیهدارلغنك ؛ بو میلان حیوانینك درجهٔ افراطده بولوندوغی یرلرده ، بالخاصه ذوق عائله‌دن محروم شخصیتلرده مظهر قبول وانکشاف اولدوغنه باقیلرسه اوعلیهدارلق ایله بوافراط ومحرومیت آراسنده بویوك برعلاقه بولوندوغنه قائل اولمق امکانی قولایلاشیر .

هم بوکاباشقه برسبب‌ده بولونامایور : تستر شرعی ؛ مسلمان قادینلرینك هانکی نوع تکاملنه مانع اولمشدر ؛ اوقومالرینه یازمالرینه‌می ، تربیه‌لرینه‌می ، اخلاقلرینه‌می ، سعادتلرینه‌می ، وظیفه‌لرینه ، حقوقلرینه‌می ، نه‌لرینه ؟.. هرشیدن اول بو ، کوسترلملیدر . تستر مشروع ؛ اسلامیتك هرزماننده ، هرمکاننده اجرای حکم ایتدی . فقط ینه برچوق فاضلات نسوانك یتشمه‌سنه‌ده مانع اولمادی ؛ قادینلغك « عرضهٔ تجاوز رجال » اولماسنه مانع اولدی ، وقار نسوی‌یی کمال متانتله محافظه ایتدی وَنهایت هرمسلمانه ، صحت نسبنه قناعت فضیلتی ویردی !

قادینلرمزی تستردن قورتاراجغز دییه اوغراشان ایشسز افندیلر ، بوغیرتلرینی برقاچ اناث ابتدائی مکتبی کشادینه تخصیص ایتسه‌لردی غایهٔ اقصالری اولان آرزوی « تمین » ه داها کسدیرمه ، داها مستقیم بر یولدن کیتمش اولورلردی .

مسلمان قادینلغنك بوکونکی انحطاط اجتماعیسنی کورنلرك صف اولنده بزده بولونویورز . فقط بو انحطاط ایله تستر آراسنده هیچ برعلاقه کوره‌مه‌یورز . اك قوتلی دلیلمزده تاریخ اسلامدر ، تجربه وَحادثاتدر . ایشته بونکچون تسترعلیهدارلرینك ارباب عقولدن بولوندوغنه قائل اولونجه ، هرحالده بو علیهدارلقدن ، باشقه برغایه بکله‌ندیکنه قناعت اضطرارنده قالیورز .

بزه دییه بیلیرلرکه : اوروپالیلر ، تسترك علیهنده‌در . اونلر عقلی باشنده آدملردر . بز اونلرك رأینه تابعز .

بو طرز اجتهاده دییه‌جکمز یوق . مجتهدلری ، اوروپایی عامیانه تقلیدك جزاسنی ، برآز داها کورسونلر . فقط مملکتك ، معصوم اهل اسلامك حضور ایمانی اخلال ایتمکدن چکینسینلر . یوق ، مطلقا بوتون مسلمان قادینلرینك کشاده‌لقا سوقاقلره دوکوله‌سنی ایسته‌یورلر ایسه اولا کندیلری وکندی هم‌مشربلری باشلرینی اورتسونلر . اوت ، بو ، اك معقول وواقعه مطابق برطرز تسویه‌در : قادینلرمزی آچالم ، فقط ارککلرمزی اورته‌لم .

عبداللطیف فرزاد

فنیات

دشمن ایچمزده !

« لکل داء دواء فاذا اصیب دواء الداء برأ باذن‌الله ==
هر خسته‌لغك بردواسی واردر . خسته‌لغك علاجی اله
كچینجه اللهك اذنیله شفا بولور . » حدیث شریف

اوزاقده‌کی آجیقلی فلاکت لوحه‌لرینی، مصیبت صحنه‌لرینی کورمك ایچون دوربین لازمدی . شمدی پرتو سوزه بیله حاجت قالمادی . ایشته، دشمن چیزمه‌لری التنده اوزانوب یاتان روم ایلینك، اومظلوم اسلام دیارینك ، اك درین کوشه‌لرندن قوپوب کلن بوغوق سسلر ، بزه آناطولینك‌ده بوتنبلکه قربان اوله‌جغنی آکلاتمق ایسته‌یور . هیچ شبهه یوق‌که دشمن عسکری اردومزی نصل مغلوب ایتدیسه مأمورلری‌ده مأمورلریمزی ، دوقتورلری‌ده دوقتورلرمزی اویله‌جه آلت ایتدی دیمکدر. درت سنه‌دن بری آکلادق ، که هرکس عینی ایش ایله اوغراشیرسه هیچ برشی میدانه کلیور. فقط هرکیشی کندی ایشنی بیلیر وباشاریرسه وطن قورتولیور . اهلی اولمادیغی ایشه صاریلمق ، دوقتور ایکن پولتیقه ایله اوغراشمق ، پولتیقه‌جی ایکن دوقتورلغه یلتنمك هوسی ملکمزده تورمه‌لیدن بری چکمه‌دیکمز صیقنتی ، کورمه‌دیکمز حقارت قالمادی . سیل کبی آقان قانلر ایچنده یوزدیکمز ، بیکلرجه وطنداشك سونکیلر آلتنده ایکله‌دیکنی قیوراندیغنی طویوب کوردیکمز زمانده کوزیمزی درت آچمازسه‌ق یاشامغه حقمز قالیرمی ؟ کندی دیلمزله ، یورکمزله جواب ویره‌لم : قالماز وقاله‌ماز، دشمنلرمزك روم‌ایلی‌سنورمزی میدیه ایله انوز آره‌سنده چیزمك ایسته‌دکارینی ایشیدنجه جانمز صیقیلور . فرنکی بزه « قوجه برعثمانلی مزارلغی » طاسلاغنی چیزر ، حاضرلرکن یوزمزده آزیجق اولسون قورقو اثری کوزوکمیور . حکومت ، عسکر دشمنلرمزله اوغراشیور. اونلری کندی حاللرینه براقه‌لم‌ده بزده ایچریدن چابالایه‌لم .

اولا : آناطولی‌یه مکتب‌قدر خسته‌خانه، معلم‌قدر دوقتور لازمدر. چونکه اوراسی خسته‌در . خسته وجودده صاغلام بین بولنماز. دردلی آدم دردسز قفا طاشیماز . دردلینك بینی وجودی قدر چوروك اولور. بونی بیلمینلرمز اوکرنسین ، بیلنلرمز اوکرتسین ، طویمیانلرمز دویسون ودویورسون ، بیله‌لم اوکره‌نه‌لم .

باقکز بن اوباش دشمنی هرقاریش طوپراغنده صاییسز شهید یاتان شیرین مملکتمزدن کیدرمك ، صاومق ، قوغمق ایچون نه‌چاره‌لر بیلیور ودوشنیورم :

۱ :— طربزون ، قسطمونی ، خداوندکار ، بیغا ، ازمیر ، قونیه ، آطنه ، سیواس ، موصل ، بغداد ، بصره ، حلب ، بیروت ، قدس ، زور ، شام ، بیتلیس ، وان ، دیاربکر ، یمن ، خربوط ، ارضروم ، آنقره کبی بویوك یرلری دائره دائره آییره‌رق هردائره‌نك اورته‌سنده درت دوقتورلق بر دەپو (آنبار) (بنایی‌صاتون آلمق ویا کیرالامق شرطیله) بولندیرملیدر . بو آنبارده فرنکی‌یه قارشی ۶۰۶ ویا ۹۱٤ علاجلرینك هانکیسی تأثیرلی ایسه اوندن صندوقلرله کتیرتوب بریکدیریلور . بودائره یدی‌یه پارچه‌لانور . هفته یدی کون اولدیغی ایچون هرکون بر طرفه علاج کوندرمك هم قولای، هم‌ده وقتلی اولور . یدی پارچه‌دن هر بری ایچنده البت برچوق کوچك شهرلر ، کویلر ، بیوك شهرلر بولنور . کوچکلره آنبار خدمتی کورمك ایچون اك بیوکجه شهرده بر کوچك واوچ دوقتورلق آنبار بولنور . صکره کله‌جك کوچك شهرده بری کزیجی ، بریسی بکله‌یجی اولمق شرطیله ایکی دوقتورلق ، بر معاینه وآشی یری آچیلور .

بوندنصکره‌ده ایسته‌نیلن یره دوقتور کوندرلسون . اوکا بز قاریشمایز . بودیولر آره‌سنده کیدیش کلیش، ساعتلق یوللرده عربه ، کونلك یوللرده الک‌عادی جنسدن اوتوموبیل ایله تأمین اولنور . واپور ویاشمندوفر بولنورسه البت ایش یکینله‌شیر . بویاپیلورسه دیدیکمز دپولرده برقاچ سنه صکره قوش پالازی ، چیچك آشیسی شعبه‌لری آچیلور . دها ایلروده هرشعبه‌یه بیطرده علاوه اولنه‌بیلیر . خسته خانه‌لر علاوه ایتمك‌ده پاره‌لی اولدیغمز زمانه براقیلیر .

۲ : بوقابل‌اولمازایسه اک‌بیوك شهرلرك عسکری خسته خانه‌لرنده فرنکیلی خسته‌لر ایچون برقوغوش براقیلور . بلدیه دوقتورلری بوراده بولنه‌جق خسته‌لری علاجلار . شهره قومشوکوچك شهرلرله کویلرك اهالیسندن یاقالانانلر کوی مختارلری ، مدیرلر ، قائممقام ومتصرفلر معرفتیله همان خسته‌خانه‌لره کوندریلور . یاخود برکزیجی دوقتور خسته‌لری سچوب شهره کوندریر .

۳ : بوده ایشه‌اویغون کلمزسه اک‌بیوك شهرلرده زنکینلردن بریسی اك آشاغیدن ٤۰ خسته آله‌جق براوینی وطن ایچون حکومته ترك ایدر . اورایه دوقتورلر کوندیلور . علاج‌ده بریکدیریلور . ینه خسته‌لغندن شبهه اولنانلر ویا ایدنلر خسته‌خانه‌لره دردی صاوینجه‌یه قدر یاتمق اوزره کلیرلر .

٤ : بوده ممکن دکل‌ایسه درت‌فرنکی دوقتوری ایله برقاچ بلدیه دوقتورلرینك برلشمه‌سیله الده ایدیله‌جك درت بش‌هیئت، علاجلریله، آتلریله برابر آناطولیده کزدیریلیر . هیئتلره لازم کلیرسه ژاندارمه، دها چوق لازم اولورسه عسکرده ویریلور . کیده‌جکلری شهر وکویلرده اکر دوقتور وار ایسه آندن ، یوقسه مدیر ، مختار کبی باشده اولانلردن خسته‌لری صوروب صوروشدیرر ، بوراده خسته‌لرك چوق اولدیغنه کوره برقاچ کون ، هفته ویا آی قالیرلر ، آز ایسه بر دوقتوری اوراده براقه‌رق کندیلری یاقین شهر وکویلره کیدر . اوراده‌ده ایشلرینی بتیررلر ، دیکرهیئتلرده بشقه یرلرده ایش کوریرلر. دها انتظاملی اولمق ایچون هرهیئته کزه‌جکلری یرلر بیلدیریلور. بو هیئتلرك هر برینه هرسنه دوقتورمکتبی صوك سنه‌سی طلبه‌سندن آرزو ایدن برقاچ افندی‌ده کوندریلور . هیئتلرك یاننده آلتی آی چالیشانلر فرنکی خسته‌خانه‌یه یاردمجی آلنور . برسنه بولنانلر هیئت اعضاسی

تعيين اولنورلر . بو هيئتلرك جمله‌سی استانبولده بربيوك جمعيته باغلی بولنورلر. اوجمعيت هيئتلرك هر يرسندن آله‌جغی خبرلری ، خسته‌لرك عددينی ، علاجلانوب شفا بولانلرك صايلرينی كونده‌لك غزته‌لرله ويا فرنكی علتی صاره‌جق قوميسيون منفعتنه ، هفته‌لك چيقاره‌جقلری برغزته ايله اعلان ايدر . علاج كتيره‌رك لازمكلن يرلره كونده‌رر . پك بيوك خدمتی كوريان دوقتور وياطلبه افنديلر آوروپاده كوندزيله‌رك خسته خانه معاينه مأمورلری يتشديريلير . و : « اطلبوا العلم ولو بالصين = علمی ، چينده بيله اولسه آرايوب اوكره‌نكز » بويوروغی يرينه كتيريلير . بوندن بيوك پيامبرمزك ده روحی شاد اولور . اولو تاكريمزده اوياندیغمزی كوره‌رك بلايی باشمزدن دفع ايلر .

٥ : بوندن بشقه‌رسماً بوايشه‌مأمور دوقتورلرمزكده وظيفه‌لرنده دقت‌ايتمه‌لری ؛ بوسويله‌ديكم درت‌چاره‌دن‌هانكيسی ياپيلورسه‌ياپيلسين ، خسته‌لركده وطنی سوديكنی ، ملته‌خدمت ايتمك‌ايستديكنی كوسترمك وهم كنديلری دردن قورتولق ، هم مملكتی قورتارمق ايچون دوقيقه كچيرميوب‌دوقتورلره قوشمه‌لری‌لازمدر. اوحمام، كه بونلردن‌چكينه‌جك بر يورك‌عثمانلی سينه‌سنده چارپسون. بويله بريوره‌كی عثمانليلر كوكسلرنده دكل ، منديللرنده بيله طاشيمقدن‌صاقينير ، چكينيروا وتانيرلر صانيرم .

متتبين طبدن

احمد جودت

مقالات

سياسته متعلق آثار اسلاميه

مابعد

٨٩ـ تحفة‌الوزراء (عربجه) ابن‌القاسم احمدبن‌عبيدالله‌البلخی . آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

٩٠ ـ كتاب‌السياسة فی تدبيرالرياسة (عربجه) احمد اليمنی . آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

٩١ـ تحفة‌الوزاره (فرسجه) عبدالله انصاری . استانبولده مطبوعدر.

٩٢ـ كتاب‌الوزاره (عربجه) استانبولده مطبوعدر.

٩٣ـ آداب‌الملوك (عربجه) جاحظ. يازمه خالص‌افندی كتبخانه‌سنده .

٩٤ـ آداب‌صحة‌الملوك (عربجه) جاحظ يازمه‌خالص‌افندی كتبخانه‌سنده .

٩٥ـ تحفة‌الملوك‌وعمدة‌الملوك(عربجه) ملك‌مصرقايتبای‌نامنه‌مؤلفدر. يازمه . آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

٩٦ـ فصول الآراءفی شان‌الملوك والوزراء (تركجه) اسعد افندی زاده محمدشريف افندی . يازمه . خالص‌افندی كتبخانه‌سنده .

٩٧ـ حرزالملوك(تركجه)سلطان‌مرادرابعه‌تقديم اولنمشدر. بشكطاشده‌يحيی افندی كتبخانه‌سنده يازمه .

٩٨ ـ ترجمهٔ اخلاق‌محسنی (تركجه) عبدالعزيزافندی . يازمه . فاتح كتبخانه‌سنده .

٩٩ ـ دستور الوزراء(فرسجه) محمود بن محمد اصفهانی. يازمه. فاتح كتبخانه‌سنده .

١٠٠ـ تحفة‌الملوك والسلاطين(فرسجه) علی بن احمد شيراز . يازمه.فاتح كتبخانه‌سنده .

١٠١ ـ السياسة الشرعية (عربجه) ابن نجيم . يازمه . خالص افندی كتبخانه‌سنده .

١٠٢ـ نصيحة‌الملوك(عربجه) امام‌غزالی ترجمه‌سی.كوپريلی كتبخانه‌سنده.

١٠٣ـ نصايح‌الملوك(تركجه) صالحی .

١٠٤ ـ نصايح‌الملوك (تركجه) شيخ الاسلام فيض‌الله افندی.

١٠٥ ـ لطائف‌الافكاروكاشف‌الاسرار . قاضی‌حسين‌افندی‌دور قانونی وزراسندن ابراهيم پاشانامنه مؤلفدر .

١٠٦ـ قانون الوزارة (عربجه) امام‌ماوردی. يازمه

١٠٧ـ قسطاط العدالة فی‌قواعد السلطنة (فرسجه) محمد بن‌محمودالخطيب.

١٠٨ـ غياث‌الامم فی‌الامامة امام‌الحرمين (عربجه) يازمه

١٠٩ـ عمدة فی‌اصول‌السياسة (عربجه) موفق الدين عبدالقادر بغدادی يازمه .

١١٠ـ عمدة‌السالك فی سياسة‌الممالك (عربجه) نجم‌الدين منجينيقی يازمه .

١١١ـ عقدالفريد للملك السعيد (عربجه) وزير ابی سالم ابن طلحه مصرده مطبوعدر

١١٢ـ سيرالملوك (فرسجه) علی شيرنوائی يازمه .

١١٣ـ لطف‌التدبير فی‌سياسة الملوك (عربجه) خطيب اسكافی. يازمه.

١١٤ـ تلخيص الحكم (تركجه) عثمانزاده نائب افندی. يازمه . خالص افندی كتبخانه‌سنده .

١١٥ـ آداب الحكام (تركجه) محتشم افندی . يازمه .

١١٦ـ تدبيرالممالك والجهاد (تركجه) شانی‌زاده عطاء الله افندی . يازمه . خالص افندی كتبخانه‌سنده .

١١٧ـ ترجمهٔ جواهرالمضيئه فی‌السياسة‌الشرعية (تركجه) علامه بوسنوی محمد افندی. يازمه . سلطان مراد رابعه تقديم ايدلمشدر .

١١٨ـ سيرالملوك‌لنظام الملك (عربجه)يازمه‌خالص‌افندی كتبخانه‌سنده .

١١٩ـ آداب الملوك ونصايح السلاطين (عربجه) كمال بن حاجی‌الياس . يازمه آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

١٢٠ـ ارشادالملوك لسدادالسلوك (عربجه) ابراهيم بن ابی زيدالهندی. يازمه . آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

١٢١ـ منهج‌السلوك فی‌سيرة الملوك (عربجه)طوغان‌شيخ اشرفی. يازمه. آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

١٢٢ـ كتاب‌السياسة فی‌تدبيرالرياسة‌والفراسة(عربجه) ابن‌ابی‌الاشعث. يازمه . آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

١٢٣ـ منهاج الوزراء (عربجه) احمد بن‌محمود حبلی . يازمه . آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

١٢٤ـ مرآت‌امورمحمد بن‌مولانا پيرمحمد . يازمه‌آياصوفيه‌كتبخانه‌سنده .

١٢٥ـ تقويم السياسة الملوكية (عربجه) فارابی . يازمه . آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

١٢٦ـ تحريرالاحكام فی تدبير اهل الاسلام (عربجه) ابوالحسن محمد السهروردی البغدادی. يازمه . آياصوفيه كتبخانه‌سنده .

١٢٧ـ سيف‌الملوك والحكام (عربجه) محی‌الدين كافيجی . يازمه آياصوفيه‌كتبخانه‌سنده .

١٢٨ـ مسلك السلاطين (عربجه) آيدينلی شيخ يحيی افندی . سلطان مراد ثالثه تقديم اولنمشدر . يازمه . خالص افندی كتبخانه‌سنده .

١١٩ـ انيس‌الملوك (تركجه) طاهرافندی‌سلطان احمد نامنه‌مؤلفدر .

١٧٠ـ التبرالمنسبك فی‌تدبير الملك (عربجه) ابوالحسن علی‌الاهوازی سلطان احمد نامنه مؤلفدر .

١٣١ـ تدبيرالنشأتين‌واصلاح النسختين (تركجه) يازمه . شهيد علی‌پاشا كتبخانه‌سنده .

١٣٢ـ جوامع‌السياسة (عربجه) فارابی‌خالص‌افندی كتبخانه‌سنده.

١٣٣ـ اساس السياسة (عربجه) وزير فقيه جمال‌الدين قفطی خالص افندی كتبخانه‌سنده.

١٣٤ـ احكام السلاطين (فرسجه) قاضئ بغداد عبداللطيف قوام الدين.
١٣٥ ـ ترجمهٔ سرالاسرار (تركجه) كوره‌لك زاده حسن افندی كتبخانهٔ عموميده .
١٣٦ ـ ايضاح السلوك ونزهة الملوك (عربجه) خالص افندی كتبخانه‌سنده .
١٣٧ـ تبصرة الملوك وتذكرة السلاطين (فرسجه) مظفر بن محمد.
١٣٨ـ (عربجه) نفائس العناصر ابن طلحه صلاح الدين ايوبی نامنه مؤلفدر .
١٣٩ـ كتاب السياسة (عربجه) ابن سينا . يازمه .
١٤٠ـ الاشراف علی غوامض الحكومات (عربجه) ابی سعيد هروی يازمه.
١٤١ ـ بهجة الوزراء ـ مؤلفی شيخ جامع الازهر عبدالله . (عربجه) حكيم اوغلی علی پاشا نامنه ١١٤٥ تاريخنده تأليف اولنمشدر .

تاريخ

افغانستانده

امير عبدالرحمن خان

« مابعد »

كابلدن قندهاره عزيمتم اثناسنده توركستاندن هراته كيتمه‌سی ايچين سردار عبدالقدوس خانه امر ويرمشدم . چونكه : محمد ايوب خانك هراتی لزومی درجه‌سنده محفوظ براقاديغنی بيليوردم . عبدالقدوس خان ، درت يوز نظاميه سواريسی ، درت يوز پياده وايكی جبل طوپی ايله هراته يورودی .

شهرك محافظی ، عسكرمك اوكنی كسمك ايچين اوفاق بر مفرزه اعزام ايله‌ديسه‌ده بو مفرزه ، مصادمه اثناسنده بوزولديغندن عبدالقدوس خان ، هرات پيشگاهنه واصل اولدی .

محافظ ، شهردن چيقوب حرب ايتمه‌يه جرأت كوسته‌ره‌مه‌ديكندن مهاجلره قارشی طورمق ايچون هر كون بر مفرزه عسكر كونده‌ريور ، كلن عسكرده عبدالقدوس خانك معيتنه التحاق ايليوردی .

١٢٩٨ شعبانی ابتدالرنده عبدالقدوس خان ، شدتلی بر هجوم ايده‌رك هرات قلعه‌سنی تصرفنه آلدی .

[عبدالقدوس خان امير دوست محمد خانك بويوك برادری سلطان محمد خانك مخدوميدر . انكليزلرك كابلده بولونديغی صيراده مشار اليه تاشكنده كلمش ، وبنم يانمده اقامت ومؤخراً سمرقنده عزيمت ايله‌مشدی. كابله كيده‌جكم اثناده بر مكتوب يازمش ، ورودمه منتظر اولماسنی بيلديرمشدم. باشقه بر يرده‌ده بيلديرديكی اوزره مؤخراً مشار اليهی سردار محمد سرور خان وسردار محمد اسحق خان ايله توركستان حكومتنه تعيين ايتمشدم . حالا سردار عبدالقدوس خان ، صادق ومعتمد آدملرمدندر .]

***

عبدالقدوس خانك هراتی آلديغی ، حال فرارده بولونان ايوب خانه خبر ويريلنجه ، مشار اليه ، خراسان طرفنه فرار ايده‌رك (مشهد) ه كيتدی . (فرامرز خان) ی سواری ، پياده ، طوپچی قوماندانلغنه تعيين ايله‌يه‌رك هراته كونده‌ردم . كنديم‌ده قندهارده تهيأت لازمه‌ده بولوندقدن صوكرا كابله عزيمت ايتدم .

(آخوند عبدالرحيم) اسمنده بر ملا وقتيله بنی تكفير ايتمش، شيمدی‌ده قورقوسندن (خرقهٔ شريف) ده تحصن ايله‌مشدی . اويله سردار كوپكك بويله مبارك بر يرده قالماسی لايق اولماديغندن تحصنكاهندن چيقارتدم وكندی الميله اولدوردم .

***

قندهاردن كابله عودتمده صادق مأمورم (پروانه خان) ايله اوغلم (حبيب الله خان) ك ـ حالا امير افغان حضرتلری ـ غيابمده ايتدكلری خدمتلردن ممنون اولدم . واقعا اوغلم هنوز كوچوكدی . لكن سنندن بويوك ايشلر باپمشدی . مثلا : عسكرك آراسنه كيروب چكينمكسزين بنم طرفمدن لطفلر ايراد ايتمش ، هر خصوصده پروانه وميرزا عبدالحميد خانلر وسائر مشاورين مخصوصه ايله بالاستشاره اتخاذ اولونان مقررات موجبنجه حركت ايله‌مش ، كابلده بولونمايشمی غنيمت بيله‌رك اغتشاش چيقارمق ايسته‌ينلرك مساعيسنی بی سود براقمشدی .

محمد ايوب خانك هزيمتيله هراتك ضبطندن صوكرا پدر واجدادمك حكومتنه تماميله نائل اولمشدم . فقط كنديمی افغانستان حكمدار مستقلی بيلمك ايچين ياپيله‌جق داها بعض ايشلر واردی .

اولجه‌ده بيلديرديكی اوزره هر آخوند ، هر ملا وهر قلعه سركرده‌سی كنديسنی بر پادشاه فرض ايديوردی . ايكی يوز سنه‌دن بری كلوب كچن افغان حكمدارلری‌ده بونلره قارشی لاقيد داورانمشلردی . چونكه (توركستان) و (هزاره) بكلريله (غلجائی) سركرده‌لری افغانستان امراسندن قوتلی ايديلر . بومتغلبلر موجود اولدقجه هيچ بر پادشاه مملكتنده اجرای عدالت ايده‌مز ايدی .

ظلم وتعدی او درجه‌يه وارمشدی كه كسيلمش قادين واركك باشلری قيزغين ساجلر اوزه‌رينه قونولوب آتشك تأثيريله صيچرادقلرينی تماشا ايتمكله اكلنيليردی . بوندن داها وحشتكارانه معاملات وارسه‌ده قارئينك تنفرينی موجب اولمامق ايچين يازمادم .

هر سركرده‌نك ، هر مأمورك ، هر شهزاده‌نك ، حتی بالذات افغان حكمدارلرينك معيتنده تفنكله مسلح خيرسز وقاتل چته‌لری مستخدم ايدی كه بوچته‌لر ، يولجيلرك ، تاجرلرك ، زنكينلرك ماللرينی يغما ايده‌رلر ، صوكراده افنديلريله آرالرنده پايلاشيرلردی .

فصل آتيده بيان اولوناجغی اوزره بو خصوصده فوق العاده همت صرف ايتدم و (سادو) (دادو) نامنده ايكی چته رئيسنك تنكيلی ايچين برچوق زحمت چكدم . حتی بر قاچ دفعه عسكريمی بوزمشلردی . بونلردن برينی طوتدقدن صوكرا دمير قفسه قويدوروب (لته بند) طاغنك تپه‌سنه حبس ايتديردم .

ملالرك چوغی ، دين ومذهبه صيغماياجق القا آتده بولونور وبو عقائد سخيفه‌ايله ملت اسلاميه‌نك انقراضنه چاليشيردی. مثلا ديرلردی كه : انسان ، چاليشوب چاپالامامالی ، باشقه‌لريله حرب ايده‌رك اللرنده‌كی مالی آلمالی !

اينته بو كبی احوال الجاسيله بو خيرسز باشلرينك ، بوچته رئيسلرينك ، بو ساخته پادشاهلرك . بو يالانجی پيغمبرلرك وجودينی اورتادن قالديرمق لازم كليوردی . فقط ازالهٔ وجودلری‌ده پك قولای اولامياجقدی . زيرا اون بش سنه‌لك حرب وضرب نتيجه‌سنده بكا اطاعت ايتديلر .

آشاغيكی فصلده بو داخلی محارباتی آكلاتدقدن صوكرا وقايع سائره‌يی تفصيل ايله‌يه‌جكم !

ابتدای امرده عدالت ، حريت ، تمدن ، ترقی دشمنی بولونان بعض حريفلری اورتادن قالديرمق لازم كليوردی . بونی ياپديغم ايچين‌ده اكثر جهلا وغرضكاران بنی تقبيحه باشلاديلر . حالاده دوام ايديورلر . فقط حركاتم ، جبارانه اولسه‌ده ضروری ايدی . سائر ممالك متمدنه‌ده‌ده بونك كبی پك چوق حاللر وقوع بولمش ، اورالرك حكمدارلری ، مملكتلرينك اهاليسيله اوغراشمش ، طورمشدر. انكلتره‌ده بيله (كاربكر) لر اغتشاش چيقارمقده ، حكومت‌ده اونلری باصديرمقده يوز سنه قدر وقت كچيرمشدر .

مملكتمك اهاليسی ، آز مدت ايچنده اوقدر مدنيت كسب ايتدی واو درجه ترقی كوسته‌ردی كه بر چوق زنكينلر ، كرك كوندوز ، كرك كيجه قلمرو حكومتك هر طرفنده سربست سربست كزوب دولاشه بيلمكده‌در . بوندن طولايی جداً افتخار ايده‌رم. حالبوكه انكلتره‌نك تحت اداره‌سنده بولونوب افغانستان ايله همحدود اولان ممالكده بر كيسه پاته ايچه محافظ آلمادقجه هنوز بر آدم آتاميور .

مترجمی

طاهر المولوی

مكاتيب

هندستانده مخابر مخصوصمزدن :

هند يولنده

۲۸

عراقده عربلر — تورككلك

عدم مركزيت - توسيع مأذونيت مطلبي آلتنده بوراده يواش يواش برده عربلق - توركلك مسئلهسي عرض اندام ايتمكدهدر. بوجريانك منبع، منشأى مصر وسوريهدر. ذاتاً يوكي برشيدكلدر. بكرمي سنهدن اول اساسي قورولمش وهريره دال بوداق صالمش بركيفيتدر . برخلافت وسلطنت عربيه تشكيلي آرزوسي ايلك اوكجه مصرده ومصرده كيلرده حاصل اولمشيدي . وقتيله بومقصدك حصولي ايچون بويوك زحمتلر، كلفت ومشقتلر اختيار اولنديغي بوكبي وقايعي تعقيب ايدنلرجه معلومدر .

اوت ، مصرده بويوك برذاتك رياستي آلتنده واسع واعضالري اولدقجه منعم وصاحب شهرت كيمسهلردن مركب اولمق اوزره بر جمعيت خفيه تشكل ايتمش وجمعيت مذكوره ايچون جزيرةالعربك هان هرطرفنده شعبهلر تأسيس اولنمشيدي . يمنه ، حجازه ، سوريه وعراقه ، حتى ابن الرشيد ايله بالجمله قبائل عربيهيه مقصدي تفهيم ايچون هيئتلر اعزام ، مطبوع بياننامهلر توزيع ايدلدي. بواوغورده بيكلرجه ليرا صرف اولندي . اجنبي برحكومت طرفندنده بوهيئتلره معاونت اولنوب ، يمنه قولايلقله آمد شد ايتملريچوندده عدن - بحراحمرده كائن برموقعدر - برمركز اتخاذ وتعيين ايدلمشيدي

برچوق قبائل وعشائر رؤسالرينه خصوصي ومفصل مكتوبلرله هداياى ثمينه ونفيسه دخي تقديم ايدلديكي درجهٔ ثبوت وبداهته واردي. فقط اوزمان حكومت حميديه پك اويانق وتتك بولنديغندن، بوكبي جريانلرك اوكني آلمق ايچون دائما مستعد ومهيا اولدقلرندن ، جمعيت مذكوره پك آز برزمانده سونوب ، مساعيلري بوسبوتون نتيجهسز قالدي .

هيچ اونوتمم ، مصرده (الصاعقه) - كه توركجهسي يلديرم ديمكدر - غزتهسي صاحبي مصرلي (احمد فؤاد افندي) وقتيله بو جمعيتك پك نفوذلي اعضالريني طانيمش وبووسيله ايله رئيسلرينك كيم اولديغيده كشفه موفق اولمش والك صوكره كونك برندهبرقصيدهٔ هجويه نشر ايتمك صورتيله قويهلريميدانه قويمشيدي .

قصيدهٔ مذكوره تام مصر خديوينك جلوسي كوننده قاهرهده توزيع ايدلديكني متعاقب ، ناشري ظن اولنان احمد فؤاد افندي درحال مأمورين ضبطه طرفندن تحت توقيفه آلنهرق اوراق استنطاقيهسي جهت عدليهيه تسليم اولنمش وبرقاچ سنهلك حبسه محكوم ايدلمشدر .

قصيدهنك مطلعي اولان (قدوم ولكن لااقول سعيد وملك وان طال المدى سيبيد _ اعباس تهوى ان تكون خليفة كارام آباء وود جدود) شو ايكي بيتدن خديو حضرتلرينك هجو وتحقيريني متضمن اولديغني مصرمدعي عموميسي- او اثناده بووظيفهيي حمداه پاشا نامنده بريسي اشغال ايديوردي- برتقرير ايله عدليه نظارت ورياستنه بيلديروب، مذكور قصيدهنك ناشري حقنده تعقيبات قانونيه اجراسني طلب ايلدي.

زواللي احمد فؤاد مدت محكوميتني بتيردكدن صوكره چيقدي . فقط كنديسني سربست اولهرق بو دنياده ارتق يشاتهميهجقلريني پك يقيندن ادراك ايلسي اوزرينه كونك برنده آكسزين واپوره بينوب صولوغني درسعادتده وضبطيه قپوسنده آلدي. او وقت ضبطيه ناظري شفيق پاشا ايدي . احمد فؤاد كيفيتي باشدن آشاغي تفصيلاتيله، عنعناتيله آيرو بر عريضه ايله خاقان سابقه ناظر واسطهسيله بيلديردي . نتيجهٔ ارادهيه قدر فؤاد افندي ضبطيه قاپوسنده بر مدت تحت ترصدده بولنديرلدي ايسهده الك صوكره اختلاطدن ممنوع بر حالده سلطان احمدده كائن مهترخانهنك (مرعى الخاطر) دائرهسنه كوندريلوب حبسنه اراده چيقدي . بو آدم شمديلك قاهرهده عيني نام ايله موسوم اولان غزتهسني چيقاريور. فقط كنديسنه برلطف مخصوص وبعبارهٔ اخرى حق سكوت اولمق اوزره خديويت مصريه طرفندن برمقدارتخصيصات ويرلمكدهدر.

فؤادك يازمش اولديغي تقرير احتمالكه بوكون خاقان مخلوعك ژورنال صندقلري ايچنده بولنمقدهدر. چيقاريلوب بالاطراف تدقيق ايدلسه اشبو جناياتك حقيقتي درحال اكلاشيلير. بو حكايهيي بمله برابر او اثنالرده عيني دائرهده موقوف بولنان احمد فؤاد اكلاتمشيدي.

بناءً عليه خليفه اولمق ايستيانك كيم اولديغي اكلاشيلدقدن صوكره، بوكا ياردم ايدنلرك كيملر اولدقلرينده بر آز توضيح ايتمكلكم ايجاب ايتدي . باشليجه بو جرياني لورد قروصرله مصر حكومتنده مستخدم اولوب دائما انكليزلرك آمالني ترويج ايتمكي مقدس بروظيفه تلقي ايدن سوريه خرستيانلري حاضرلمشلردي. بو صورتله بوتون جزيرةالعربده فساد وتفاق تخملريني صاچمق ايستيورلرديكه، انجق بو بهانه ايله اوراسني فرانسه وانكلتره نفوذي آلتنه صوقمق ايستيورلردي . مذكور جمعيته شعرا ، خطبا ، وعاظ ، محررين وارباب مطبوعاتدن بر قسمي انتساب ايتمشلردي . بونلر وار قوتلريله اجراى مفسدت وملعنتدن كري قالميورلردي . بو جرياندن بالاطراف خبر آلان عبدالحميد اشخاص وقعهيي آز بر مدت ايچنده بيلديكي جهتله، مساعيلريني بوشه چيقارمق ايچون ابن الرشيد ايله او كبي عظيم نفوذه مالك اولان رؤساى عشايره هدايا ونشانلر - حتى جاريهلر - اهدا ايتمكله امللرينه خاتمه چكدي .

وقتاكه مشروطيت اعلان اولندي، درحال عنعنات قوميه تعقيبي بهانهسيله كندي مقاصد نامشروعهلريني ترويج ايتمك ايستيانلر ، استانبولده ، بك اوغلنده (جمعية الاخاء العربي) عنوانيله برعرب جمعيتي تشكيل ايلديلر. بوجمعيته شفيق المؤيد بكله امثالنك انتسابي هركس بيلديكي جهتله عربلر طرفندن اعمال ايدلدي. بوجمعيته ، اكا منسوب اولانلرك افكار غيرمستقيمهلري آز وقت ايچنده اكلاشيلديغي جهتله طبيعتيله زوالپذير اولهرق اولوبلري قاپاندي.

ايكي سنه اول ايسه تكرار بوجمعيت قاهرهده عزت پاشا ايله قومپانيهسنك همتيله ديرلدي . بيروتده كنديلريچون برشعبهتأسيسيله برده محلي غزتهلردن (المفيد) ي مروج افكار ولسان حال اتخاذ ايلديلر. بوجمعيت كيزلي اولهرق شونك بونك فكريني تسميم ايله اوغراشوب طورديلر . بوقدرلهده اكتفا ايتميهرك ، الك صوكره پارسده واوروپانك بعض پاي تختلرنده پروپاغانداده بولونمغه باشلايهرق ، تحصيل ايچون اورالره كيدن كنجلري كندي فكرلرينه اشتراكه بذل غيرت ايلديلر .

مصردهكي (المؤيد) ، (المقطم) ، (العمران) وبوكا بكزرصاحب امتيازلري على الاكثر انكليزپرست وخديو طرفداري بولنان غزتهلرده بوفكري ترويج ايله بوآنه قدر اشتغال ايدوب طورديلر .

شوصوك زمانلرده بوفكري كركي كبي ترويج ايچون بالخاصه سوريهدن بغداده بعض كيمسهلر اعزام اولندي . كوندريلنلر خطهٔ عراقيهنك كويلريني، قبائلني طولاشوب هركسك فكريني زهرلهديلر . بعض يرلرده روى قبول كورميهرك قوغولديلر .

بو افسادات وتلقينات سيئه نتيجهسي اولهرق بعض بياننامهلر آچيقدن آچيغه توزيع ايدلدي . كيزليجه قرمزى مركبله باصيلوب ، اوتهيه برييه آتيلان تهديد آميز بعض ورقپارهلرده ، عربلر توركلر عليهنه قيامه ترغيب اولنديغي حالده ، حكومتجه بو حاللرله ، بو جريانلرك تسكيني ايچون هيچ بر تشبث اجرا ايدلميهرك ، بالعكس اركان حكومت سيرجي صفتي طاقنمشلردركه ، جداً نجه پك غريب كورونمكدهدر .

بو بياننامهنك صورتي آتياً نشر ايتمكله قارئين كرامك فكريني تنوير ايچون اولدقجه خدمت ايدهجكدر .

اعلانه

(من جمعية الثورة العربية)

قد اسسنا جمعية عربية ثورية تنقسم الى اربعة (عصابات) (كاملة .

السلاح وقد استحضرت ایضاً قدراً کافیاً من قنابل الدنیا میت وذلك لأجل قتل المأمورین وخیاط الجیش الأتراك وبعض من تنتمی الیهم من اراذل البغدادین واحراق بعض دوائر حکومة الرسمیة وذلك اذا لم تمنح هذه الحکومة الترکیة الجاهلة لولایات العراق اللا مرکزیة الأداریة الواسعة وتدعو الی اجتماع المجلس العمومی العراق الکبیر اما هی اذا اصرت علی رفض ذلك وتشبثت بشیئ من قبیل المقاومة لمبدأ الجمعیة فاننا ایضاً نقاومها بجمیع قوتنا دفعة واحدة و تهاجم مواقعها داخلاً وخارجاً فی یوم واحد ولانبقی ترکیاً یمشی علی ارض العراق وذلك بعد مرور مدت المهلة الکافیة الی الحکومة . امضاو مهر یری

(قائد العصابة الحمرآء)

بو بیاننامه‌یی اوقویانلر ، خطهٔ عراقیه‌ده صاچیلان شقاق تخملرینك نتیجهٔ محصول وثمرینك نه اوله‌جغنی اکلارلر . بو زهرلر هپ سوریه ومصرده تشکل ایدن جمعیات فسادیه طرفندن بورالره یالدیزلی کاغدلره صارلی بولندیغی حالده کوندرلمش وترویجنه‌ده فساد اخلاقه مالك وبوتون دنیاده بر دیکیلی آغاجه مالك بولنمیان حریفلر تعیین اولنمشدر . بونلر سلمه‌السلام قبائل وعشایر بیننده بوفنالق تخملرینی سرپوب کیدیورلر . حمد اولسون بغداد متفکرلریله وطنپرور کنجلری اوزرینه بو تلقینات اصلا اجرای تأثیر ایتمامشدر . بو وطن اولادلری ، بو تلقیناتك نتایج مشئومه‌سنی بیلیرلر ، ایرانده ، فاسده ، سائر ممالك اسلامیه‌ده شو صوك زمانلرده نه‌صورتله اجانب نفوذینك رواج بولدیغنی بصیرت کوزیله مشاهده ایتدکلریچون بوکبی تسولات شیطانیه‌یه قاپیلمامغه قرار ویرمشلردر .

دین مبین اسلام ، اسلامیت تورکلك ، عربلق طانیمز ، بوتون اقوام وعناصر اسلامیه‌نك حقوقنی تأمین وتوحید ایلمشدر . جامعهٔ اسلامیه‌ده اختلاف کلمه یوقدر . عبد حبشی ایله سید قرشی دیانت واسلامیت کوزنده حقوقلری مساویدر . بن ، بعض ابلهلره ، ساده وبسیط فکرلیلره آجیورم . چونکه دسائس اجنبیه‌یه قربان اولمقدن تحاشی ایتمیورلر . بوکبی افساداتده بولنانلره حکومت مشروطهٔ عثمانیه طرفندن برچوق ایلکلر یاپیلدیغنده‌ده امینم . فقط بونانکورلر ، مشروع برنعمتله اکتفا ایتمیورلر . قوجه برمملکتی ، اولکه‌یی منافع خسیسه‌لرینه فدا ایتمك ایستیورلرکه ، بوحاللره طایانمق غیر قابلدر .

روسلرك تچن‌سنه تبریزلیلره ، خراسانلیلره ، فرانسزلرك زواللی استقلاللرینی محافظه‌یه قالقیشان فاسلیلره ، ایتالیانلرك طرابلسلیلره نه‌لر ایتدکلرینی کندی کوزلریله کوروب قولاقلریله ایشیدن عرب قارده‌شلرم عجبا الآن بردرس عبرت آلمه‌دیلرمی ؟ ایواه ، یازیق !!!

والله ، بالله ، دینمه ، ایمانمه ، وجدانمه ، ناموسمه یمین ایدرم که بو شقشقه‌لر آرقه‌سنده اجنبی الی اوینایور . بو تلقیناتك جمله‌سی اجنبیلرك محصول مساعیلریدر . بولانیق صوده بالق آولامق ایستیان اجانب ، خدانکرده ممالك وسیعه‌مزی استیلا ایتدکدن صوکره بز مسلمانلره مرحمت ایتمیه‌جکلردر . بو بوکلرمزه ، قادینلرمزه ، جکر پاره‌لریمزه آجیمیه‌جقلر ، بزی یاقوب قاووره‌جقلردر . جامعلرمزی ، معابد ومساجدمزی ، اماکن مقدسه‌مزی کلیسا حالنه افراغ ایلیه‌جکلردر . ایشته روم ایلیده جریان ایدن وقایع مشئومه اقواله ، نصایحمه برشاهد عادلدر . وا اسفا که غرضکارلر ، بدخواهلر ، حسیات اسلامیه‌دن محروم اولان منفعت پرستلر بوحاللری کورمك ایستمیورلر . بالعکس او کبی وقایع مهمه‌یی وطنداشلرمزه کوسترمك ، سمعنه ایصال ایتمك ارزوسنده دکلدرلر .

حالبوکه حکومتجه توسیع مأذونیت اصولنك تطبیق تحت قراره آلنمش وویریلان قرارك برتمنك موقع اجرایه قونیلمسنه دائرده ولایاته لازم کلن اوامر باب عالی طرفندن ویرلشدر . مملکتك تعالی و ترقیسنی آرزو ایدنلر مجالس عمومیه‌یه فعال ، منورالفکر ، فاضل وکنج اعضالر انتخابنه چالیشملری لازم کلیرکه ، بوصورتله آرزو ایتدکلری اصلاحاتك پروژه‌سنی حاضرلیه‌بیلسونلر . اصلاحات طلبنده بولنانلر عجبا بوقدرله اکتفا ایده‌جکلرمی ؟

کوش اکر کوش تو وناله اکر ناله من ،
آنکه البته بجایی نرسد فریاد است !

بغداد : س . م . توفیق

استونفارت مخابر مخصوصمزدن :

آلمانلر حقیقتی آکلادیلر ، فقط کچ !

کچنلرده بابان زاده اسماعیل حقی بکك طنین غزته‌سنده آلمانلر لهنده یازمش اولدیغی مقاله‌یی بورا غزته‌لرنده بوکون اوقودم . یعنی آلمانیانك هر طرفنده ترجمه‌سی نشر اولندی . همده بیوك برآلقیشله تلقی اولندی . عثمانلیلرك لهنده یازیلان مقاله‌لر بزم نصل محظوظیتمزی موجب اولیور ایسه المانلر لهنده یازیلان مقاله‌لرده طبیعی المانلرك موجب محظوظیتی اولیور . بوکبی نشریاتلرله المانلرك حسیاتی اوقشامق بزم ایچون موجب ممنونیت اوله‌جغنه شبهه ایتمه‌ملیدر . بوکون المانلر ایتمش اولدقلری خطایی کرکی کبی طانیدیلر . بزه یالکز عثمانلی ـ اسلام دوستمز دیمکله ایشك بتمیه‌جکنی ، فعلیاتله منفعتلرینی محافظه ایده‌بیله‌جکلرینی ایجه اکلادقلرندن تدریجاً وفعلاً لهمزه چالشمغه باشلادیلر . پان اسلاویزم تهلکه‌سنی بو درجه تلقی ایتمیه‌ن آلمان و آوستریالیلر شیمدی‌یه قدر تعقیب ایتدکلری پولتیقه‌نك طوغری اولمدیغنی ، انجق عثمانلی و اسلام قوملریله ال اله ویره‌رك هر ایکی طرفك منفعت وبقاسنی کافل بر پولتیقه تعقیب اولنه‌جق اولور ایسه راه سلامته واصل اولنه‌جغنی اکلادیلر . ایواه که کچ اکلادیلر . الدن قاچیریلانی تکرار الده ایتمك ایچون بوندن بویله لهمزه اوله‌رق پولتیقه‌لرینی چویرمکه مجبور قالدیلر . واقعا بروجه پشین کندی منفعتلرینی دوشونه‌رك فعلیاته باشلادیلر ایسه‌ده بوندن بزم‌ده پك مستفید اوله‌جغمزه شبهه ایتمه‌ملیدر . بزم ایچون الزم اولان برشی وار ایسه اوده آلمانلری اوقشامه‌لیدر . دمیری تاونده دووممه‌لیدر ، دیرلر . اصل شمدی صلح مسئله‌سی دورنده بونلرك بزه ایجه یاردیمی اولور .

بو محاربه‌دن درس انتباه آله‌رق کندیمزی تخلیصه اوغراشه‌جغزی بونلره نشریاتمزله اکلاتملی . فرانسه دار الفنوننده وقوع بولان وقعه بونلرك پك خوشنه کیتدی . عثمانلی ـ اسلاملر بوندن بویله یوزلرینی فرانسزلردن چویره‌جکلر ، المانلرله اشتراك ایده‌جکلر ، دیه سوینیدیلر . آلمانیاده هیچ بر عثمانلی یوقدرکه اك بیوك مجلسده بیله حسن قبول کورمسون . واقعا بش پارمق بردکلدر . حقمزده فنا فکر طاشیانلرده وارسه‌ده بونلر پك محدوددر ، همده جهلا طاقیدر .

مثلا اولیسی کون برخطیب طرفندن برقونفرانس ویریلدی . کیتمك ارزوسنده ایدم ، لکن هرنصلسه برمانع ظهور ایده‌رك کندم کیده‌مه‌مسه‌ده دیکر برینی کوندردم . عودتنده : « ایی اولمش که کیتمه‌دك . چونکه مطلقا حریفله بوغاز بوغازه غوغا ایدردك . تکمیل اسلام عثمانلیلر علیهنده سویله‌مدیکی فنالق قالمدی . همده اودرجه‌که اثنای نطقده المانلردن بیله بعضیلری صالونی ترك ایده‌رك کیتدیلر . سویلدیکنی برعمله بیله سویله‌مز . چونکه عمه‌نك معلوماتی آندن زیاده‌در . » دیدی . یعنی دیه‌جکم ، بوکبی آدملر دخی وارسه‌ده مقداری

پك آزدر . والحاصل فكرلری همان عموميتله دينه‌جك درجه‌ده لهمزده‌در .

بوكون بيترفلدده پارسه‌وان بالونی برعثمانلی قوميسيونی طرفندن تجربه وقبول اولنديغنی بورا غزته‌لرنده اوقودق . آلمانلرك سونجنی كورسه‌كز... چونكه انكليزلرده آلمق استه‌مشلردی. لكن حكومت راضی اولمامش ايدی. شمدی ديبورلركه : « انكليزلر مليونلر ويرسه‌لر، دكل بربالون، حتی اونده برينی بيله ويرميز. لكن عثمانليلر ايسته‌دكلری قدر ، حتی زه‌په‌لين دخی ايستمش اولسه‌لر اونی‌ده ويرز . » حتی وقتيله تتبعات قوميسيونی بوراده ايكن قونت زه‌په‌لين استانبولده برزه‌په‌لين بالونی ترسانه‌سی انشا ايتمه‌سنی نطقنده سويلمش ايدی . بلكه حكومت بورا حكومتنه مراجعت ايده‌جك اولسه فريدريقسحافنده بولنان ترسانه‌يه توسيع معلومات ايتمك اوزره برقاچ طلبه قبول ايتديره‌بيلوركه ايلروده بزم ايچون فائده‌دن خالی دكلدر . چونكه بوندن بويله بالون محاربه‌لرده بيوك بررول اوينايه‌جقدر. بزده شمديدن ايشه مباشرت ايله‌يه‌رك بالون اعمال ايتمك ايچون آدم يتشديرمكلكمز لازمدر .

سلانيكده موجود اسلام مهاجرين ايچون بوراده بيوك بر فعاليتله اعانه طوپلانمقده‌در . اشتراك ايدن پك چوقدر . بنده كزده المدن كلن تشويقاتده قصور ايتميورم .

*
* *

نعيم بكك اخلاق اسلاميه‌نك اساسلری مقاله‌سندن برنجيسنی آلمانجه‌يه ترجمه ايتدم . دوقتور چودی پك مكمل بولدی . والمانجه جمله‌لرينك تنظيمنده معاونتنی دريغ ايتميه‌جكلرينی وعد ايتديلر . يالكز نشر اولنمسی مشكلاتی وار . باقه‌لم نه‌يه قرار ويره‌جكز .

« آسيا تهلكه‌ده » عنوانلی كوندريلن رساله ا لی ايله برابر واصل اولدی . المانجه‌يه ترجمه ايتدم . بورا غزته‌لرنده ويا رساله شكلنده نشر اولنه‌جقدر . بوبابده بورا غزته‌لری مخبرلرندن بريله كوروشدم . اتحاد عرق اصفر طبيعی آسيا اقوامی ايچون منافعی انتاج ايدر برماده ايسه‌ده ، اوروپاليلر بونك ميدانه چيقمق امكانی اولمديغنی ، چونكه آسيا اقوامی هنوز بويله بر فكر كماله مالك اولمدقلرينی بيان ايتدی . برده ديدی‌كه : « آسياليلر هرنه‌يه تشبث ايدرلر ايسه حقيق بر آتشله باشلارلر . لكن بو آلو برباروت آلوی كبی اولوب چابوق سونر . بوندن ماعدا آسياليلر هرشيئی بيولتمكه آليشمش اولدقلرندن بويله براتحاد عرق اصفر تشبثك برثمره‌سی كوروله‌جه‌يه قدر آوروپاليلره قارشو بركوز داغی اولديغی اعتقادندن قورتوله‌ميه‌جقلردر . مع مافيه هرحالكی برايشده ثبات ايديله‌جك اولورسه حسن نتيجه‌يه ايصال اولنور. لكن آسياليلرك ثباتی يوقدر . »

بزه ، بالفعل بونك عكسنی اثبات ايتمك ، ثباتكار اولديغمزی كوسترمك دوشر .

استوتغارت : **محمد خيرالدين**

شئون

عراق :

هندستان مخابر مخصوصمز توفيق بك بغداددن اشعار ايديور :

سده عمليالی . — بغداد ولايتی دفترداری برقاچ كون اول هرمسئوليتی عهده‌سنه آله‌رق سده عملياتی درعهده ايدن انكليز قومپانيه‌سنه بش بيك ليرا ويرمك صورتيله هم مذكور عملياتك برآن اول اكمالنه ، همده بوحركتلريله دولت وملتمزك شان وشرف اقتصادی وعمرانيسنی محافظه ايتمكه موفق اولمشلردر .

§ آسايش وسكون بوأثناده كركی كبی حكمفرمادر. جهالتدن متحصل بعض ديدی قوديلره - كه بغداد قهوه‌خانه‌لرينك محصوليدر - نهايت ويرلمشدر.

§ والی معاونی عمر لطفی بكله بغداد ژاندارمه مفتشی جمال پاشا بعض تدقيقات وتحقيقاتده بولنمق اوزره بصره‌يه قدر برسياحت اجرا ايتمشلردر .

§ وقت وزماننده ياغمورلرك ياغمامسندن طولايی زراعك يوزی كولمامكده ويوبوزدن ، ممالك اجنبيه‌يه تجارت ايچون حبوبات اخراجاتنده دوام ايدن محتكر تاجرلر ذخاير موجوده‌يی انبارلرينه قپاتوب ، ذخيره فيأتنك يوكسلمسنه سببيت ويرمشلردر . زواللی اهالی ايسه بو معامله‌دن صوك درجه متضرر اولدقلرندن والی ذكی پاشايه حاللرينی عرض و شكايت ايتملری اوزرينه ، داخلده‌كی ذخايرك اهون فيأتله صاتيلمسيله ، شمديدن جوار محللردن ذخيره جلبی اسبابنه حكومتجه توسل ايدلمشدر .

§ برای زيارت عتباته عزيمت ايدن پشتكوه واليسی امير جنك بغداده معاودت ايدرك ، آمدشد اثناسنده كنديسنه حكومت محليه جانبندن حرمت فوق‌العاده ابراز اولنمشدر .

طرابلس غرب :

اسلام مجاهدلرينك مقاومتی . — قاهره‌ده چيقان (الجريده) نك طرابلس غرب مجاهدلری ميانده بولنان مخابری، (بقبق) نام موقعدن مذكور غزته‌يه افرنجی نيسانك اون اوچنده شو تلغرافی چكمشدر :

« دون صباح بزم پيشدارلريمزك موقعلرينی ايتاليانلر درت طياره ايله تفتيش ايتديلر . بوطياره‌لرك نزولندن يارم ساعت صوكره مختلف آلايلردن مركب اولمق اوزره برايتاليان قوتی خروج حركتنه باشلادی . بونلر هنوز بش يوز مترو ايلريله‌مه‌مش ايديلركه بزم طرفمزدن مقابله اولندی . درت ساعت دوام ايدن شدتلی بر محاربه‌دن صكره ايتاليانلر عادت مألوفه‌لری اوزره قاچمغه باشلاديلر وقاچاركن آرابه‌لره مجروح يوكله‌ديورلردی‌كه بو آرابه‌لرك مقداری اون بش ايدی . بزم مجاهدلردن ايكيسی شهيد اولدی وبشی خفيف صورتده يارالاندی . برفطوغراف ماكنه‌سی ايله قرق ليرا ، بش تفنك وكلی مقدارده فشنك اغتنام ايتدك . »

ايتاليانلر سلاح طوپلامغه باشلامشلر ! — ٢١ نيسان تاريخيله رومادن وارد اولان برتلغرافنامه‌ده : « مرغ اهاليسنك سلاحلرينك طوپلا. تديرلسنه باشلانديغی ، بدويلردن برچوغی ارزاق ومهماتی ترك ايله فرار ايلدكلری، (مرغ) و (تومله‌تا) قبائل رؤساسندن برچوغی ايتاليا حكومتنه عرض تسليميت ايلدكلری، مذكور ايكی شهر آره‌سنده تلغراف مخابراتی تأمين اولونديغی » بيلديرلمكده‌در .

ايران :

عالم اسلامده انكلتره نفوذی . — طهراندن روس غزته‌لرينه چكيلن

بر تلغرافنامه‌یه نظراً نیم رسمی بر غزته اولان (آفتاب) محافظهٔ استقلال ایچون انکلیزلرله ائتلاف پولتیقه‌سنك ایران سیاست خارجیه‌سنده اساس اتخاذ ایدلمسنی ترویج ایتمکده ایمش .

مسلمانلرك ایشی بربرلرینه چاریشمق .— کچنلرده بر انکلیز یوز باشیسینی قتل ایتدکلرندن طولایی تأدیبلرینه تشبث ایدیلن بویر احمد قبیله‌سی ایله بختیاریلردن مرکب اولان حکومت مفرزه‌سی ارەسنده بر مصادمه وقوع بولمش وبختیاریلرك مغلوبیتیله نتیجه‌لنمشدر .

روسیه :

مسلمانلرده امور خیریه ومعارف . اورال وادیلرنده متمکن اولان اقوام اسلامیه ارەسنده ترقی وتمدن امللرینك یورومکه باشلادیغی بعض آثاردن استدلال اولنمقده‌در . ازجمله شمدی‌یه قدر اورالرده کوچبه حالنده امرار حیات ایتمکده اولان اسلام قبیله‌لرندن بعضیلرینك حکومته مراجعتله اسکانلرینی طلب ایله‌دکلرینی شمالی روسیه مطبوعاتی خبر ویرییور. قیرغیزلرده اوقویوب یازمق ایچون بویوك بر حرکت مشهود اولقده ، معلملر واسطه‌سیله برچوق غزته ورساله‌لر جلب ایتمکده‌درلر .

§ قزان جوارنده ابتدائی مکتبلری تأسیس وإکشادینه چالشمق اوزره قزان ارباب حمیتی « نشر معارف » نامیله بر جمعیت تشکیل ایله‌مشدر . بو جمعیتك ترتیب ایدلمش اولان نظامنامه‌سی برای تصدیق روسیه حکومتنه تودیع اولونمشدر .

§ قزانده چوجوقلره مخصوص اوله‌رق « آق یول » نامنده بر غزته نشرینه باشلانمشدر .

دومادە مسلمانلر فرقه‌سی .— دومادە انتخاب قانوننك مذاکره‌سی اثناسنده مسلمان فرقه‌سی نامنه ایراد نطق ایدن محمد میرزا افندی دوما اعضاسنك نظر دقتنی بالخاصه آتیده‌کی مواده جلب ایتمشدر : ۱) قیرغیز اوواسی ، تورکستان وماورای حزر ولایتی کبی تورکلرله مسکون اولان محللر تماميله حق انتخابدن محروم براقیلمشدر. بونك ایچون بورالرده‌کی اهالی کندی احتیاجات ومطالباتنی دومایه عرض ایده‌جك واسطه‌یه مالك بولونامایورلر. ۲) انتخاب قانون حاضری قافقاسیه مسلمانلرینك حقوق انتخابیه‌سنی او قدر تحدید ایتمشدرکه قوجه قافقاسیه قطعه‌سی بو قانون موجبنجه انجق ایکی اسلام مبعوث چیقاره‌بیلمکده‌در. ۳) حوالئ داخلیه‌ده، روس اولمایان ملتلر تفریق اولونه‌رق مستقل بر دائرهٔ انتخابیه وجوده کتیریلدیکندن اتلرکده حقوق دوچار ضیاع اولویور و بو حال آرزو ایتدیکی تقدیرده اسلاملردن بر کیشی‌یی بیله مبعوث چیقاره‌مه‌یه‌جق صورتده داخلیه ناظرینه واسع صلاحیت ووسیله‌لر بخش ایدییور .

مسلمانلرده امور اقتصادیه . — باکوده بابایف وشریفوفلر ، نفت وصو بورولری وضعی ایچون « دیانت » نامنده بر شرکت تشکیل ایتمشلردر . بو شرکتده بر چوق مسلمان خانملری‌ده اعضا بولنه‌جقدر .

تورکستان :

تورکستانده اجنبیلر . — یاقین زمانلره قدر روسیه حکومتی هیچ بر اجنبی‌نك تورکستانه دخولنه مساعده ایتمزایدی . صوك سنه‌لرده بو ممنوعیت قسماً قالدیریله‌رق اجنبی ارباب تجارت وصنایعنك اورالره کیتمه‌سنه مأذونیت ویریلمشدر . بوندن بالاستفاده ایکی فرانسز تاجری تورکستانده بر مؤسسهٔ تجاریه آچمشلر وبرخیلی اراضی اشتراسنه قویولمشلردر .

افغانستان :

افغانستانده آثار ترقی.— روسیه‌ده‌کی مسلمان غزته‌لرینك بیانه کوره : افغانستانك حیات سیاسیه واجتماعیه‌سنده شایان دقت وتقدیر بعض حرکات ترقیپرورانه کورولمکده‌در. برقاچ سنه‌دن بری نسبی براساس اوزرینه ویرکو طرح وتحصیلنه اعتنا ایدلمکده اولدیغندن بوسایه‌ده افغانستانك وارداتی‌ده پك زیاده‌تزاید ایله‌مشدر. معاملات رسومیه اولدقجه تحت انتظامه النديغی کبی پوسته مناقلاتی‌ده اصلاح اولونه‌رق کوچوك قصبه‌لره قدر تمدید وتوسیع ایدیلمشدر . بویوك شهرلر ارەسنده تلغراف خطوطی تمدید ایدلمش اولدیغندن مراکز مهمه‌نك هپسی کابل شهریله تلغراف تعاطی ایدییور . کابلده عینی زمانده انکلیز خطوط تلغرافیه‌سی‌ده بولونمقده‌در . اصول ادارهٔ سیاسیه واجتماعیه‌ده‌ده بعض تحولات وجوده کتیریلمشدر . اولجه مأمورینه معاشات ویریلمیه‌رك بونلر آنجق اهالیدن آله‌جقلری عائدات ایله تأمین معیشت ایدرکن شمدی هر مأموره معین مقدارده معاش اعطا اولونمقده‌در . صنعت وتجارتك ملیلشدیریلمه‌سی حقنده‌ده بعض تدابیره توسل اولونیور . ملی صنایعك انکشافنی کوستره‌جك الك بویوك اثر کابلده‌کی طوب وتفنك اعمالاتخانه‌سیدر. بوفابریقه هفته‌ده ایکی طوب و ۱۱۵ توفنك وبونلره یتیشه‌جك قدر مرمیات احضار ایده‌جك قابلیتده‌در . حرف وصنایعك تکملی ایچون هرسنه برچوق صنعتکارلر انکلتره دارالصناعه‌لرینه کیدییورلر . معارف وخصوصات سائره‌ده دخی بعض آثار تجدد کوستریلمکده اولدیغی کبی ، افغانستان حکومتی شمندوفرلر تمدیدی مسئله‌سیله‌ده اوغراشمقده‌در .

وثائق تاریخیه

متارکه

عثمانلی تلغراف آژانسنك رسماً اعلاننه کوره عثمانلی وبلغار اردولری آره‌سنده شفاهاً تقرر ایدن شرائط آتیه داخلنده تعطیل مخاصمات ایدلمشدر:

۱ — چتالجه‌ده وبولایرده مخاصمات نیسان رومینك اونجی کوننه قدر تعطیل ایدلمشدر .

۲ — بومدت ظرفنده مذاکرات صلحیه نتیجه‌لنمز ایسه مدت مذکوره بالمذاکره تمدید اولنه بیله‌جکدر .

۳ — طرفیندن تعیین اولنه‌جق بر قومیسیون واسطه‌سیله هرایکی اردو بیننده بر منطقهٔ بیطرفی تأسیس اولنه‌جقدر .

٤ — تکرار مخاصماته ابتدار اولنه‌جق اولور ایسه طرفین یکدیکرینی ٤۸ ساعت اول خبردار ایده‌جك وبومدت خبرك دیکر طرفه ایصال ایدلدیکی کونك آقشامی ساعت سکزدن اعتبار اولنه‌جقدر.

٥ — تعطیل مخاصماتك دوام ایتدیکی مدت ظرفنده بلغار اردوسنه معارض کورفزی ایله قره‌دکز ساحلندن ارزاق ومأکولات کتیرلمسنه عثمانلی دونانماسی طرفندن ممانعت اولنمیه‌جقدر .

اعتذار

کچنکی نسخه‌مزك شئون قسمنده مندرج بعض فقرات نصلسه هیئت اداره وتحریریه‌نك نظر تصویبندن کچمه‌دن درج ایدیلمش بولوندیغی جهتله بیان اعتذار اولنور .

مطبعهٔ احمد احسان وشرکاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥)، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی(١٧)، آلتی آیلغی(٩)فرانقدر. [ایضاحات: نسخه‌سی اللی پاره، آلتی آیلغی بر جلد، هر جلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر.

§ آدرس تبدیلنده فرق پاره‌لك پول کوندرلملیدر.

§ مسلکه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور. درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز.

سبیل الرشاد

١٣٣٠

دینی، علمی، ادبی، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانکی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر.

§

مکتوبلرك، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی؛

§

پاره کوندردیکی زمان‌نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولونور.

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم — اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب و مدیر مسئول: ح. اشرف ادیب

عدد ٢٤٢ — ٢٥ جمادی‌الاولی ١٣٣١ — پنجشنبه — ١٨ نیسان ١٣٢٩ — جلد ١٠

آنجق ال برلکیله چالیشیرسه‌ق قورتولورز.

بو کون وطنك نه آجیقلی بر موقعده بولندیغنی سویله‌مه‌یه حاجت کورمیورز. هیچ بر مسلمان یوقدر که میدانده‌کی فلاکتلردن یوره‌کی یانماسین! فقط فلاکت قارشوسنده آپشوب قالمق، یأسه دوشمك، آتیدن امیدی کسمك بو آجیلردن داها بیوك بر فلاکتدر. هم اویله بر فلاکت‌که بقیهٔ وطنی دشمن ایاقلری آلتنه، ملتی عدم چوقورینه سوروکلیه‌جك! فلاکتلریمزك باشلیجه سببلری علماً، اخلاقاً، اقتصاداً، صنعةً تدنیمزله حیات اجتماعیمزك چیغیرندن چیقمش اولمسیدر. بو یاره‌لرك تداویسی، مملکتك کابوس جهالتدن قورتارلمسی، ملتك تجارةً، صنعةً، اخلاقاً تکامل و ترقیسی ایچون محترم قارئلریمز نه دوشونمکده ایسه‌لر نهایت اوچ هفته ظرفنده مکتوبله بیلدیرسینلر. بونی کندیلرندن استرحام ایدرز. سیاستله اصلا علاقه‌دار اولمامق اوزره مملکتده علمی، اقتصادی، اجتماعی، بر صبح فلاحك طوغماسنه متحسر بولنان ذواتك‌ده اسملرینی تحریراً جریده‌مزه بیلدیرملری آیریجه نیاز اولنور.

تفسیر شریف

وَاَطیعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِیحُكُمْ

ترجمه‌سی

الله‌ه، اللّهك پیغمبرینه اطاعت ایدکز؛ برده صاقین بربریکزه دوشمه‌یکز؛ صوکرا قورقاق کسیلیرسکز، شوکتکزده الکزدن کیدر.

∴

حکومت اسلامیه بر زمانلر طولاً تا مغرب اقصادن چین حدودنده‌کی طونکین ایالتنه، عرضاً شمالده‌کی قازاندن باشلایه‌رق خط استوانك آلتنده‌کی سرندیبه قدر امتداد ایدن قوجه بر عالمی سایهٔ حمایه‌سنه آلمش ایدی. بو واسع حدودك داخلنده‌کی قلعه‌لر، مملکتلر بوتون مسلمانلرله مسکون ایدی. مسلمانلرك بورالرده هر درلو تغلبدن آسوده بر سلطنتلری، بر شوکتلری واردی. حکومتك باشنه بویوك بویوك پادشاهلر کچه‌رك، آز بر پارچه‌سی استثنا ایدلمك شرطیله، بوتون کرهٔ ارضی ایستدکلری کبی اداره ایدرلردی. عسکرلری هیچ بر زمان هزیمت یوزی کورمز، سنجاقلری هیچ بر یرده طوپراغه سریلمز، سوزلری هیچ بر کیمسه طرفندن کری چویریلمزدی. متین قلعه‌لری، مستحکم برجلری مسلسل طاغلر کبی اوموز اوموزه ویرمش کیدر؛ اوو‌ه‌لر، تپه‌لر مسلمانلرك الیله یتیشن هر

درلو اكنارله، آغاچلرله ، اورمانلرله، اوتلرله اورتولمش بولونوردى . الك متين قواعد عمران اوزرينه قورولمش ، صوك درجه‌ده معمور ، صوك درجه‌ده منتظم اولان شهرلرى اهاليسنك صنايعيله ، بدايعيله ، يتشديرديكى علماسيله ، حكماسيله بوتون دنيايه قارشى اعلان مباهات ايدردى .

ايشته شرقده ابن سينا ، فارابى ، رازى كمبنده، غربده ابن باجه ، ابن رشد ، ابن طفيل عيارنده بر چوق حكما يتشديكى كبى بو ايكى منتها آراسنده‌كى قطعه‌لرده حكمت ، طب ، هيئت ، هندسه وسائر علوم عقليه‌ده تبحر ايتمش ، رسوخ قازانمش ارباب فندن كچيلمزدى . علوم شرعيه‌يى قاله آلميورز ، چونكه اوملتك بتون طبقاتنده تعمم ايتمش ايدى .

برعباسى خليفه‌نك سوزينه قارشى چينك الك بيوك فغفورى بويون اكر ، آوروپانك الك بيوك ايمپراطورى تيترردى . قرون وسطى‌ده محمود غزنوى ، ملكشاه سلجوقى، صلاح الدين ايوبى ، شرقده تيمورلنك، غربده فاتح سلطان محمد ، سلطان سليم ، سلطان سليمان كبى پادشاهلر يتشمشدركه بوكون بو آدملر ماضى‌يه قارشمش اولمقله برابر زمان ابدياً اونلرك خاطره‌سنى ، اونلرك آثارينى محو ايده‌ميه‌جكدر .

مسلمان دونماسنك آقدكزده ، بحراحمرده ، بحرمحيط هنديده هردرلو رقابتدن مصون برسطوتى واردى‌كه يقين زمانلره قدر دوام ايتمشدى . ديناً كنديلرينه مخالفتده بولنانلر قوتلرينه قارشى منقاد اولدقلرى كبى حضور فضيلتلرنده‌ده حرمته مجبور ايدى .

بوكونكى مسلمانلر ينه اومسلمانلردر ، اوطوردقلرى مملكتلر بابالرندن قالان ينه اومملكتلردر. عددلرى اوچ يوزميليوندن آشاغى دكل. بوملتك افرادى قلبلرنده كوكلشمش اولان عقائد دينيه‌لرى ايجابنجه مجاور بولندقلرى اقوامدن دها شجيع ، اولومه قارشى كيتمك خصوصنده دها سريع اولدقدن باشقه حياتى استخفاف ايتمك ، حياتك باطل بر بيغين آلايشنه اهميت ويرمه‌مك كبى مزيتلرده هركسدن ايلريده‌در .

اللرنده‌كى قرآن عقائدى برهان مقابلنده قبول ايتمك ايچون محكم برچوق آيات ايله آمراولديغى كبى ظنونه قاپيلانلرى ، اوهامه تبعيت ايدنلرى تزييف ايلمكده، بوتون ملتى فضائل اخلاقيه ، صفات كريمه‌يه دعوت ايتمكده‌در . بناء عليه مسلمانلر دينلرنده‌كى متين اساسلر اعتباريله الك منور الفكر ، الك اويانيق ، كمالات انسانيه‌يه الك مستعد ، استقامت اخلاقيه الك قريب برملتدر . صكره نفسلرنده شان وشرفه براختصاص كوردكلرندن وبتون عالمك فوقنده برمقام رفيعه يوكسله‌جكلرى اللرنده‌كى كتاب مبينك مواعد صادقه‌سندن اولديغندن باشقه‌لرينك نفوذى آلتنه كيرمكه قطعياً راضى اوله‌مازلر ، بويله برنفوذ اجنبى‌يه انقياد ايتمك هيچ برينك خيالندن كچمز ؛ ايسترسه اونفوذ صوك درجه شديد، ياخود صوك درجه‌ده خفيف اولسون . بوندن بشقه عقائد باغى بتون مسلمانلرى براخوت داخلنده صيم صيقى برلشديرديكى ايچون هرفرد كندى ملتنه منسوب برطائفه‌نك اجانبك بيوندريغى آلتنه كچمسنى كندى ايچون برسقوط ، كندى ايچون بر اسارت صورتنده تلقى ايدر .

دين سايه‌سنده نائل اولدقلرى معارفك نفسلرنده رسوخ بولمسى ، شان وشوكتلرينك زمان شبابنده علوم وفنوندن نصيبلرى غايت يوكسك اولمسى سببيله مسلمانلر كنديلرينى قابليت علم خصوصنده بتون اقوامدن ايلريده كوريرلر .

لكن بتون بوحقايقه رغماً مسلمانلر توقف ايتديلر . دها طوغريسى برزمانلر عالمك استادى ايكن بوكون معارفده ، صنايعده بتون اقوامدن كرى قالديلر . مملكتلرى پارچه‌لنمغه ، اجنبيلرك النه دوشمكه باشلادى . حالبوكه كنديلرينه مخالف اولان اقوامك نفوذينه عرض انقياد ايتمه‌مك دينلرى مقتضاسى ، دها طوغريسى اجانبك اسارتنى سيلكوب آتمق ، بوخصوصده هر سطوته ، هر شوكته قارشى دورمق دينلرينك الك بيوك ركنى ايدى . [دنياده موجود امتلرك ، دولتلرك هپسى ايستركه بتون عالم دينده ، جنسيتده كنديسنه تابع اولسون . بز بويله برحركتده بولنميورز ؛ آوروپاليلر هم بو مقصدى تعقيب ايديورلر ، هم‌ده صكره بونى تعصب صايه‌رق بزه اسناد ايديورلر . حالبوكه مذموم اولان برتعصب وارسه اوده مخالف دينده بولنانلرك حقوقنى پايمال ايتمك ، ياخود اونلره اذاده بولنمق ، ياخود اونلرى تبديل دينه اجبار ايلمكدر . مسلمانلق بونلرك كافه‌سنى منع ايتمشدر] .

عجبا مسلمانلر عباد صالحينك ارضه وارث اوله‌جغى حقنده‌كى وعدالهى‌يى مى اونوتديلر ؟ ياخود شؤن اسلاميه‌نك كونك برنده بتون شؤن عالمه غالب اوله‌جغندن غافلمى اولديلر ؟ ياخود جناب حقك اعلاى كلمه‌سى اوغرنده جنته مقابل ماللرينى ، جانلرينى صاتدقلرندن ذهولمى ايتديلر؟ خاير خاير عقائد اسلاميه قلوب مسلمينه حالا تملك ايتمكده • حالا اراداته حاكم اولمقده‌در . عقائد دينيه و فضائل شرعيه نظرندن عوامده، خواصده حالا بردر . اوت علوم وفنونه قارشى بوتقصير ، اكتساب قوت خصوصنده‌كى بوفتور برطاقم اسبابدن نشأت ايديوركه الك بيوكى حكومته طالب اولانلر آره‌سنده‌كى اختلافدر .

بالدفعات سويلمش ايدككه مسلمانلرده ديندن بشقه جنسيت يوقدر. بناءً عليه مسلمانلره حاكم اولان اشخاصك تعددى برقبيله‌ده‌كى رئيسلرك ، برقومده‌كى سلطانلرك تعددى ديمكدر . هربرينك مقصدى، هر برينك غايهٔ حركتى باشقه باشقه اولان بورئيسلر ، بو سلطانلر زير اداره‌لرنده بولنان خلقى بربرينه خصم كوستره‌رك صوكره بربرينه غلبه چالمق ايچون وسائل حاضرلامقله مشغول ايدرلر . برقسم ديكرينى مقهور ايدر . منازعات داخليه‌يه پك بكزه‌ين بومحاربه‌لر علوم وفنونك ترقيسى شويله طورسون ، مسلمانلرك وقتيله احراز ايتدكلرى نصيبهٔ عرفاندن بيله ذهولنى ايجاب ايدر . نهايت شوميدانده‌كى ضرورتلر ، احتياجلر حادث اولور . دها صوكره قوته ضعف ، انتظامه خلل كلير ، وحدت تفرقه‌يه كرفتار اولور . امرا بر طرفدن

آحاد ديكر طرفدن بربريله اوغراشيرلركن يبانجيلرك تعرضندن كيمسه‌نك خبرى بيله اولمز .

ايشته محاربه ميدانلرينى كسوب آلمش ، قارشيلرينه دوره‌جق هيچ بر رقيب براقامش اولدقلرى بر زمانده مسلمان امراسنك يوزندن ملت بويله ضررلره اوغرادى . صوكره‌لرى بو امرانك قلبلرنده حرص ، طمع ايجه كوكلشديكى ايچون آرتق هوا وهوس آدملرى اولديلر ، اصيل بر غايهٔ مجد وشرفه طوغرو كيدن يوللرى بوسبوتون براقه‌رق امارتك يالكز اسميله ، سلطنتك يالكز القابيله قناعت ايتمه‌يه وبو بيهوده عنوانلرك ايجاب ايتديكى سطحى نمايشلر ، اسرافلر ، نازو نعميلر ايچنده ياشامايه باشلاديلر . بونكله‌ده قالمايه‌رق اللرنده‌كى فرسوده متاعك ، بقاسز نعمتك دوامى ايچون ديانت ، جنسيت خصوصنده مخالفلرى بولنان اجنبيلره دخالت ايتديلرده اونلرى كندى ملتلرينه قارشى سلاح كبى قوللانمايه قالقيشديلر .

ايشته اندلس مسلمانلرينى محوايدن، تيمورلنكك هندده‌كى سلطنتى كوكندن ييقه‌رق اوانقاض اوزرينه انكليزلره بناى حكومت قورددوران بونلردر . بوتون ممالك اسلاميه بر بيغين سفيهك هوساتنه بازيچه اولدى، اونلرك بر سورى باطل امللرى قوجه بر عالمى ضعف مسكنت اوچوروملرينه طوغرو سوروكلادى . بونلرك ياپمش اولدقلرى فنالق نه بويوكدر !

يالكز نفسانى اذواقنى دوشونن ، يالكز هوساتيله مشغول اولان بوسفيهلر، ملتك رابطهٔ جامعه‌سنى قيره‌رق جمعيتى تفرقه‌لره دوشورديلر؛ علوم وفنونك سيرينى توقيف ايتديلر صناعت، تجارت ، وزراعت كبى امور نافعه‌ده فترت حصوله كتيرديلر . لكن الله دنيايه حرصك ، منافع خسيسه‌يه تهالكك بلاسنى ويرسون ! بوحرصك ، بوتهالكك نه بويوك ضررلرينى چكمكده ، نه يامان عاقبتلرينى كورمكده‌يز !

حريفلر كلام اللهى آرقه‌يه آتديلر ؛ اك بويوك فرائضدن اولان بر فرضى انكار ايتديلر؛ دشمن مملكتلرينك قپوسنده بكليوب طورور كن كندى آره‌لرنده اختلافه باشلاديلر . حال بوكه ال برلكيله اومشترك دشمنى دفع ايتمك ايچون آره‌لرنده‌كى هر درلو اسباب نزاعى براقه‌رق اتحاد ايلملرى ايجاب ايديوردى .

عجبا حرص وطمعده بوقدر ايلرى كيتملرى، برطاقم امور خسيسه‌ده بربريله مسابقه‌يه قالقيشمه‌لرى كنديلرى ايچون نه فائده‌يى موجب اولدى ؟ أوت اولانجه فائده دنياده بولندقجه عمرسورن بر حسرتدن، أولدكدن صوكره‌ده ابدى بر خسران ايله سرمدى بر ندامتدن ، برده آرقه‌ده قاله‌رق هيچ بر زمان صحيفهٔ ايامدن سيلنميه‌جك بر سوء شهرتدن عبارت ! .

حقك عزتنه . عدلك عظمتنه يمين ايدرم كه مسلمانلر كندى حالنه براقيلسه وحدته سائق اولان عقائد صحيحه‌لريله ايچلرنده‌كى علماى عاملينك ارشاداتى سايه‌سنده روحلرى آز زمان ظرفنده بربرينه قاينار ، آحاد ملت پك چابوق دائرهٔ ائتلافه كيرر . لكن يازقلر اولسون كه ايچلرينه بتون سعادتى امير ياخود ملك عنوانده آرايان بومفسدلر كيردى ! أوت حريفلر امير ياخود ملك نامنى آلسونلرده ايسترسه امر و نهيك محل تطبيقى اولميان بر كويه امير اولسونلر ...

ايشته مسلمانلرك يوزينى معكوس بر قبله‌يه چويرن، ملوكه، خلفايه قارشى خروج ايدن بوسفيهاى امتدركه ملتى بوحاله كتيردى ؛ كيمسه كيمسه‌يى طانيماز، اوچ كشى عينى غايته توجيه حركت ايده‌مز اولدى.

دائما اتفاق اوزره بولنمق ، حكومت اسلاميه‌يى تأييد ايچون تعاوندن آيرلمامق ديانت محمديه‌نك اك متين ركنيدر، بوعقيده مسلمانلرجه اوعقائد اوليه جمله‌سندندر كه هركس بيلير ؛ كيمسه نه بر خواجه‌دن صورمايه ، نه بر كتابدن آرامايه حاجت كورمز .

ملت اسلاميه‌نك بوكونكى حالى ارباب حميته قان آغلاديور. آره‌ده اوصافنى صايديغمز سفهاى امرا اولماسه‌يدى ، شرقده‌كى مسلمان غربده‌كى ديندا شيله، شمالده‌كى جنوبده‌كى ايله برلشه‌رك عمومى بردن عينى نداى دعوته « لبيك ! » دير قوشاردى .

مسلمانلر حقوقلرينى صيانت ايچون انتباهدن باشقه بر شيئه محتاج دكلدر . أوت افكار اويانملى كه هركس ملتك حقوقى نصل مدافعه اولنه‌جغنى بيلسين؛ بومقصدى تأمين ايچون ايجابنده اخوان دينيله برلكده قيام ايتسين ؛ ملتك باشنه كلان فلاكتلرك تفرقه‌دن، تشتتدن اولديغنى ايجه اكلاسين‌ده رابطهٔ قديمى تأييده اوكا كوره چاليشسين.

زمان آرتق تفرقه زمانى دكلدر؛ اتفاق زمانيدر، وحدت زمانيدر. الكزه كچن فرصتلرى فوت ايتميكز، اغتنام ايديكز . ماتم أولوى ديريلتمز ؛ اسف كچمشى كرى كتيرمز؛ كدر مصيبتى دفع ايتمز .سلامتك مفتاحى وارسه يوقسه ايشدر. خلاصه يوكسلمك ايچون طوغرولقدن، حسن نيتدن باشقه مرديون يوقدر. قورقو هلاكى تعجيلدن باشقه بر ايشه يارامز . يأس ، همتسزلك اسباب هلاكدندر .

« وقل اعملوا فسيرى الله عملكم ورسوله والمؤمنون ثم تردون الى عالم الغيب والشهادة فينبئكم بما كنتم تعملون . » صاقين « اقعدوا مع القاعدين » خطابنه مخاطب اولميكز ! « رضوا بأن يكونوا مع الخوالف وطبع الله على قلوبهم فهم لايفقهون » فرقه‌سنه كيرمكدن صاقينكز .

قرآن أولمه‌مشدر، ابدى بر حياته مظهردر . اوكا مراجعت ايدك، اونى حكم اتخاذ ايليك . مأمولدركه امراى مسلمين كنديلرندن اول كچنلرك حالندن عبرت اليرده چاره‌لر بوسبوتون منقطع اولمادن مافاتى تلافى‌يه چاليشير . مأمولدركه بوجهان تفرقه‌يى وحدته سوق ايده‌جك صيحه اك شوكتلى ، اك قوتلى قطعه‌نك سينهٔ غيرتندن فوران ايدر .

شبهه ايتميزكه بويله مقدس ، بويله مبارك بر ايشده علماى عاملينك پك بيوك معاونتى ، پك بيوك همتى اولور . والله يهدى من يشاء ولله الامر من قبل ومن بعد .

شيخ محمد عبده

محمد عاكف

فلسفه

اسلامده فن وفلسفه

معتزلین

علمای معتزلین برچوق نقاطده یکدیگرلرینه مخالفتده بولنه‌رق بروجه آتی یکرمی قدر فرقه‌یه آیرلمشلردر :

۱ ـ واصلیه فرقه‌سیدرکه مؤسسی واصل بن عطادر .
۲ ـ هذلیه » » ابوالهذیل العلافدر .
۳ ـ نظامیه » » ابراهیم بن سیار بن هانی النظامدر .
٤ ـ حائطیه » » محمد بن حائطدر .
٥ ـ بشریه » » بشرالمعتمردر .
٦ ـ معمریه » » محمد بن عبادالسلمی‌در .
۷ ـ مزدریه » » ابوموسی‌عیسی بن صبیح لمزداردر .
۸ ـ ثمامیه » » ثمامه بن اشرش المیری‌در .
۹ ـ هشامیه » » هشام بن عمرو افوطی‌در .
۱۰ ـ جاحظیه » » عمرو بن بحر الجاحظدر .
۱۱ ـ خیاطیه » » ابی‌الحسن بن ابی عمرو الخیاطدر .
۱۲ ـ کعبیه » » ابوالقاسم بن محمد الکعبی‌در .
۱۳ ـ جبائیه » » ابوعلی محمد بن عبدالوهاب الجبائی‌در .
۱٤ ـ بهشمیه » » ابوهاشم عبدالسلامدر .
۱٥ ـ عمرویه » » عمرو بن عبیددر .
۱٦ ـ اسواریه » » اسواردر .
۱۷ ـ اسکافیه » » ابوجعفر لاسکافدر .
۱۸ ـ جعفریه » » جعفر بن مبشردر .
۱۹ ـ صالحیه » » صالحدر .
۲۰ ـ حدبیه » » فضل حدبی‌در .

مذهب اعتزال برچوق نقاطده مسالك فلسفیه‌یه یاقلاشمشدر . علماء معتزله‌نك صفات الهیه‌یی انکار ایتملرینه مقابل (صفاتیون) نامی آلتنده دیکر برمذهب ظهور ایتمشدرکه بونلر صفات الهیه‌نك ذاتنك غیری اولدقلرینی ادعا ایلمشلردر . صفاتیونك بعض غلاتی بو خصوصده مردم پرستی‌یه (anthropomorphisme) دوشه‌جك قدر ایلری‌یه کیتمشلردر . بونلره (مشبهه) نامی ویریلیر .

مشبهه ذات باری‌یی (حاشا) مخلوقاته تشبیه وحادثاته تمثیل ایلمشلر وبرچوق فرقه‌لره آیرلمشلردر . فرق مذکوره‌دن (مشبههٔ کرامیه) مذهبنك مؤسسی اولان محمد بن کرام سجستان طرفلرندن ظهور ایده‌رك سوریه‌یه کلمش ومذهبنی اورالرده نشر وتعمیم ایلمشدر . مومی الیه هجرت نبویه‌نك ۲٦٥ نجی سنه‌سنده وفات ایتمش وقدسده دفن اولنمشدر .

معتزله‌نك قدر واراده حقنده‌کی عقیده‌لرینك بوس بوتون ضدینی قبول ایدن دیکر برمذهب داها ظهور ایتمشدرکه بو مذهب اربابنه‌ده (قدریون) مقابلی اوله‌رق (جبریون) اسمی ویرلمشدر .

جبریه مذهبی ارکاننك اك مشهور سیماسی (جهم بن صفوان) نامنده برایرانی‌در . جهم مذهبنی ایلك اول (ترمد) شهرنده نشر واعلانه باشلامش وبالاخره هرطرفده کندیسنه برچوق طرفدارلر بولمشدر . مؤسس مذهب جهم بن صفوان امویلر زماننده (سالم بن احوز المازنی) طرفندن قتل ایدلمشدر .

جهم دیمشدرکه : (انسان هیچ برشیئه قادر دکلدر واستطاعت ایله وصف اولنه‌مز . یعنی عبد افعالنده مجبور اولوب اصلا قدرت، ارادت واختیاری یوقدر . جناب حق سائر جماداتده افعالی نصل خلق ایدرسه انسانده‌ده اوصورتله خلق ایدر . انسانك‌ده‌یی ، کوتی هرتورلو افعالی اضطراریدر . بو افعال اوزرینه‌ترتب ایدن مکافات ومجازاتده بو افعال اضطراریه‌نك نتایج اضطراریه‌سندن عبارتدر .

کوریلیورکه صفوان و طرفدارلرینك فکرینه کوره انسان افعال وحرکاتنده بلا اختیار ایشله‌ین قورولمش بر ماکنه‌دن باشقه بر شیء دکلدر . بوماکنه بردفعه قورولنجه قوران ذاتك تقدیر ایتدیکی زمانه قدر ؛ تعیین ایدیلن صورتده ؛ بلا اختیار حرکت ایدر وبوکا مجبوردر . جبریون انسانی عادتا جمادات درکه‌سنه ایندرمشلروانساندن صدور ایدن بالجمله افعال وحرکاتك اضطراری وقسری اولدیغنه قانع اولمشلردر . جبریون انسانك حکم وتقدیر ازلی‌یه کوره افعال حسنه ویا قبیحه اجراسنه مجبوراولدیغی فکرنده بولندقلرندن ضمناً (فاتالیزم) مسلکنه سقوط ایتمشلردر . [*]

---

[*] فاتالیزم (fatalisme) بالجمله افعال وحادثاتك قبل الوقوع مافوق الطبیعه برسبب طرفندن صورت قطعیه‌ده تثبیت وتعیین ایدلمش اولدیغنی قبول ایدر برمسلك فلسفی‌در . فاتالیستلر جبر مطلق طرفدارانی ، هرشیئك مقدر ومعین اولدیغنی؛ بناءً علیه انسان نه قدر چالارسه چابالاسون ؛ نه کبی اسبابه تشبث ایدرسه ایتسون ؛ اولجه نه تقدیر ایدلمش ایسه بهمه‌حال اوصورت ظهور ایده‌جکنی ادعا ایدرلر .

فاتالیستلره کوره وقوعبولان هر حادثه ، اولدن مقدردر . هیچ بر صورتله بونك اوکنه کچمك ممکن اوله‌مز . مقدر نه‌ایسه بهمه‌حال او صورت ظهور ایدر . هیچ برقوت مقدر اولان شیئك اولماسنی ویا مقدر اولمایان شیئك وجود بولمسنی تأمین ایده‌مز .

فاتالیزم مسلکی ، جبریهٔ دینیه fatalisme جبریهٔ قدیمه f. antique جبریهٔ رواقیه f. staïcieune نامله اوچ شعبه‌یه آیرلشدر . وحدت وجود، وحدت موجود دیه ترجمه ایدیله‌جکمز ، پانته‌ئیزم pautéisme مسلك فلسفی‌سیده تعمیق ایدیلیرسه من جهةٍ فاتالیزمه یاقلاشمش اولدیغی آکلاشیلیر . پانته‌ئیزمك اك معروف مدافعلرندن فیلسوف‌شهیر اسپینوزا panthéisme عینی زمانده هم فاتالیست، هم دەترمنیست ایدی .

بالکز اخلاق ومعنویاته عائد اولان فاتالیزمه moraJitésspinoza قدر (prédèterminisme) وقضا (f. théologique) نامی ویرلمکده‌در .

پرده دەترمینیزم مسلکی ؛ ازلده سعید اولملری مقدر اولان کیمسه‌لرك سعید ؛ شقی اولملری مقدر اولان کیمسه‌لرکده شقی اوله‌جغی عقیده‌سنی قبول ایدنلرك مذهبی دیمکدر . بونلر دیورلرکه : مادامکه هر شی قدرت ربانیه‌ده داخل وهرشی ذات اقدس طرفندن ازلده تقدیر ایدلمشدر ، اوحالده انسانلرك بالجمله افعالی قضا وتقدیر الهی‌یه مربوط اولمق لازم کلیر .

اوروپالیلر اسلامیتی جبریهٔ دینیه (prédestinations) ایله اتهام ایدرلر . فاتالیزمدن باحث هیچ برکتاب بولنمزکه بومسلکی اسلامیته استناد

جبریه‌نك پك بایاغی اولان مطالعه‌لری معتزله‌نك تحلیلات دقیقه‌لریله قابل قیاس بیله دکلدر .

فرق اعتزاله تدقیق ایدیلیرسه متفکرین معتزله‌نك باشلیجه شو بش مسئله‌ده اهل سنته مخالفت ایتمش اولدقلری آکلاشیلور :

۱ — صفات آلهیه‌نك انکاری صورتیله وحدت مطلقه اثباتی ؛

۲ — بالجمله افعال بشریه‌نك قدرت و ارادهٔ انسانیه ایله اولدیغی و انسانلرده حریت کامله بولندیغی ؛

۳ — حق و حقایق بیلمك ایچون عقلك کفایتی یعنی ارسال رسل اولماسه بیله انسانلرك عقل و استدلال طریقیله خالق کائناتك وجودینه قانع وله بیله‌جکلری ؛

٤ — رؤیت بارینك عدم امکانی ؛

٥ — قرآن کریمك مخلوق اولدیغی ادعاسی ؛

مذهب اعتزالك تاریخچهٔ ظهور و تکاملنك مطالعه و تدقیقندن نتایج آتیه‌یه دسترس اولنه‌بیلور : طبقهٔ اولایی تشکیل ایدن ارباب اعتزال مجادله و مناقشه‌لرینی صرف دینی و کلامی برشکلده یورتمشلر و مدعالرینی اثبات ایچون اکثریا ادلهٔ نقلیه‌یه مراجعت ایلمشلردر . بو طبقه‌ده بولنانلر ثغور شرعیه‌یی ظاهراً تجاوز ایتمامکه متمایل کورونمشلردر.

فلاسفهٔ قدیمهٔ یونانیه‌نك آثاری عربجه‌یه ترجمه ایدلدکدن صوکره اورتایه آتیلان اکابر معتزله بو مذهبه برشکل فلسفی ویرمك ایسته‌مشلر و (ذات مطلق) ، (وحدت مطلقه) فکرلرینه صاپلانه‌رق جناب باری‌یی تنزیه ایده‌جکز مطالعه‌سیله نصوصه مغایر کریوه‌لره دوشمشلردر. بو طبقه‌ده بولنانلر ، فلاسفهٔ عقلیون صنفنه ادخال اولنه‌بیلورلر .

معتزله آره‌سنده اوچنجی برطبقه داها توره‌مشدرکه بونلری عقلیون صنفنه الحاق ایتمك ممکن اوله‌مدیغی کبی طبقهٔ اولی اربابی میاننده تعداد ایتمك‌ده پك موافق اوله‌مز . بونلر معتزله‌نك بسیط فکرلی و دینه رعایتلری مفقود افرادندن متشکلدی . غلاة شیعه ، حلولیه و مشبهه کبی بونلری‌ده قابا فکرلی ، اساطیرپرست ، خرافه‌کو برصنف مخصوص کبی قبول ایده‌بیلیرز. شوراسنی منصفانه اعتراف ایتملیدرکه مذهب اعتزال اربابی آره‌سنده جداً عالم و متبحر پك چوق متفکرلر یتشمشدر . بونلر سایه‌سنده‌درکه علم کلام تأسس ایتدی . ینه بونلر سایه‌سنده‌درکه اشعریلر کبی اعاظم یتیشه‌رك عقیدهٔ اهل سنتی ادلهٔ عقلیه و منطقیه ایله تأییده موفق اولدیلر . بونلرك قطعی و متین منطقلری اولماسیدی (جبریون) عالم اسلامی داها اووقتلرده باشدن باشه برعطالتکده‌یه ، برسفالتخانه‌یه چویره‌جکلردی . نصلکه اهل سنت مذهبنك قدریه ایله جبریه آره‌سنده بولمش اولدیغی حد اعتدالی تمامیله ادراك و احاطه ایده‌مین برطاقم دربدر جاهل توریدیلرك قدر حقنده‌کی یاکلش و مضر تلقیناتلری اعصار اخیره‌ده مسلمانلرده‌کی روح فعالیت و مساعیی‌یی ، فکر وظیفه و تدبیری اساسندن چوروتمش ، اونلری عاطل ، سفالت‌زده ، فکر تشبث و تدبیردن محروم برسوری جمادات درکه‌سنه ایندرمشدر .

جبریه مذهبی مسئولیت عبادی قالدیردیغی کبی ، فضیلت ، حب سعی کبی شیلری‌ده (قدر) ه ربط ایتمش و علم اخلاق اساسلرینی بوس بوتون صارصمشدر . فی‌الحقیقه بو مذهبه کوره مادامکه انسان افعال و حرکاتنده مجبوردر . مقدر اولان نه ایسه بهمه‌حال او ، اوله‌جقدر و عبد اویله یاپمق مجبوریتنده‌در . عکسنی اجرایه قدرتی تعلق ایده‌مز . شو حالده انسانك ایشلدیکی افعالدن ناشی عذاب و عتابه دوچار اولماسی ظلم صریح اوله‌جغندن اوزرینه اصلا مسئولیت توجه ایتمامك ایجاب ایدر. چونکه کندندن صادر اولان افعالی بالاضطرار یاپمشدر . افعالنده مکره و مضطر اولان برشخصی فضیلت خلقیه‌سنك نقصان و یا فقداننده‌ن ناشی اتهام ایتمك حقسزلق اولور .

مادامکه انسان نه‌یه تشبث ایدرسه ایتسون . نه‌قدر سعی و غیرتده بولونورسه بولونسون مقدرات نه ایسه اویله اوله‌جقدر . بیهوده یره چالیشمق نه‌لازم ! آرقه اوستی یاتوب قدرك تجلیاتنه انتظار ایتمك داها طوغری برحرکت اولمزمی ؟ ! . . .

ایشته جبریون عالم اسلامی تفریطکارانه فکر و مطالعه‌لریله بو مدهش

اتمش اولسون ! کرچه اسلاملر آره‌سنده (جبریون) دییه فاتالیزم مسلکنی تبل ایدن برصنف خلق توره‌مش ایسه‌ده بکا مقابل جبری بوس بوتون انکار ایدن معتزلین فرقه‌سیده ظهور ایتمشدر . هر ایکی فرقه‌ده تأیید مدعا ایچون ادلهٔ نقلیه‌یه مراجعت ایتمشلردی . اکر اسلامیت ، اوروپالیلرك زعم ایتدیکی کبی ؛ جبر مطلق تعلیم ایتمش اولسیدی ، ایچلرنده پك چوق متبحر علما بولنان ارباب اعتزال ، آچیقدن آچیغه حکم قرآنه مخالف بر مسلك تعقیب ایده‌مزلردی .

اسلامیتك (اراده) بحثنده‌کی حکمنی آکلامق ایچون (جبریه) فرقه‌سنك دکل ، اسلامیت حقیقیه‌یی تمثیل ایدن اهل سنتك عقیده‌سنی تدقیق ایتمیدر .

اهل سنت اعاظم متفکرینی احکام قرآنیه‌یه استناداً درکه ارادهٔ جزئیه‌یی قبول ایتمشلر و انسانك کندی افعالنده شخصی و ارادی برتأثیری اولدیغی فکرینی ترویجه چالیشمشلردر . اهل سنت علماسی بو خصوصده (قل الحق من ربکم فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر = سن اونلره دیکه : حق بیلدیرمك الهدندر . ایسته‌ین ایمان ایدر ، آرزو ایدن کفره دوشر) کبی بر چوق آیات فرقانیه‌یه استناد ایتمشلردر . فرقان مبین و احادیث نبویه‌ده بو آیته مماثل پك چوق بینات قطعیه واردر . بونلر میدانده طورورکن ؛ جبریونك سفسطه‌لرینه باقه‌رق ؛ اسلامیتی فاتالیزم ایله اتهام ایتمك ، حقیقت اسلامیه‌یه عدم وقوفدن باشقه نه اوله‌بیلور ؟

اهل سنت اربابی خیر و شرك خالق الله اولدیغنه اینانمقله برابر ؛ انسانلرك طریق شقاوت و سعادته سلوکاری کندی اختیارلری ، کندی ارادهٔ جزئیه‌لری ایله اوله‌جغنه ایمان ایدرلر . اسلامیت ، انسانك ایشله‌دیکی هر عملدن مسئول اوله‌جغنی و یوم محاسبه‌ده بوکا کوره مکافات و مجازات کوره‌جکنی اعلان ایتمکده‌در . فرقان مبین (فمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره ومن یعمل مثقال ذرة شراً یره = هر کیم بر ذره مقداری خیر ایشلرسه آنی بولور ، هر کیم بر ذره مقداری شر ارتکاب ایدرسه آنی بولور .) آیت جلیله‌سیله بو حقیقتی تصریح ایتمشدر . بو کبی آیات فرقانیه کوز اوکنده ایکن ؛ نه صورتله اسلامیت فاتالیزم عقیده‌سنی تعلیم ایدیبور ، بولنده برحکم ویریله‌بیلیر؟ ارادهٔ جزئیه اولمزسه انسانه مسئولیت توجه ایدرمی ؟ . . مکره و مضطرك بالجبر ایشلدیکی افعالدن مسئول طوتلمه‌سی عدل و حکمتله قابل توفیق میدر ؟ . . بوتون بو حقیقتلر پك آشکار ایکن (لیس للانسان الا ماسعی = انسان آنجق چالیشدیغی شیئی بولور) اسی تعلیم ایدن بر دینی فاتالیزم و جبر مطلقله اتهام ایتمك بیلمم نه درجه حقسزلق ، نه درین وتوفیقسزلق اولور ! . .

ورطه‌یه طوغری سوروکلرکن ارباب اعتزالده بالمقابله مفرطانه بر مسلك تعقیب ایده‌رك انسانك كندی افعالنك فاعل مطلق اولدیغنی ادعا ایدییورلردی .

اشعری كبی اعاظم ، عقیدهٔ اهل سنتی شو افراط وتفریطدن قورتاره‌رق حد اعتدال وطریق سالمی بولمه‌مش اولسه‌لردی مختلف جریانلرك وخامت انكیز صفحات تولید ایده‌جك بر رنك اكتساب ایتمسی محتملدی . مع مافیه جبریون عقیده‌سنك بوكونكی مسلمانلرك قسم اعظمنده حاكم یكانه اولدیغی ؛ عالم اسلامك عرض ایتدیكی فجیعه نما منظرهٔ سفالته باقه‌رق ؛ اعتراف وقبول ایتمه‌مك قابل اوله‌من .

م . شمس الدین

عقائد اسلامیه

۸ — « عقل » ك حكملری :

دیمشدككه : ایمان ، عقلك احكام وقضایای دینیه‌یی تصدیق ایتمه‌سندن عبارتدر ؛ اما بو تصدیق بعضسنده جزم ، بعضسنده‌ده ظن طریقیله اولور . ینه بوندن اولكی مقاله‌لریمزده سویلمشدككه : عقل ، انواردینك ضیاسی‌در ؛ دینده عقلك محال كوردیكی ، ممتنع عد ایتدیكی هیچ بر شی بولنمامق واجب‌در .

ذاتاً جامعلرده ، مدرسه‌لرده ، مكتبلرده تدریس ایدلمكده اولان توحید كتابلرینك اكثریسی عقیدهٔ اسلامیه‌نك بروجه آتی شو اوج اساسی بیلمكدن عبارت اولمسی اوزرینه بنا ایدلمشدر . بناءً علیه كتب توحیدده دائما بواوج اساسدن بحث ایدیله‌گلمشدر :

۱ — جناب الله ، (جل جلاله) حقنده واجب ، مستحیل ، جائز اولان شیلری بیلمك .

۲ — رسل عظام حقنده واجب ، مستحیل ، جائز اولان شیلری بیلمك .

۳ — عقلا جائز اولان عالم غیبك احوالی ، ملائكهٔ كرامك وجودی كبی سمع ایله ثابت اولان شیلری بیلمك .

ایمانی كندیسیله تفسیر ایتدیكمز تصدیقده عقلك احكامندن بر حكم اولدیغی كبی ، شمدی اشارت ایتدیكمز كتب عقائدك مبنی علیهلری اولان وجوب ، استحاله ، جوازده حكم عقلینك نوعلری‌دركه جزئیاتك كافه‌سی بونلره رجوع ایدر .

بونك ایچوندركه : بیان ایده‌جكم مسائل دینیه‌یی اصطلاحات علمیه ایله مقید اولمیه‌رق ایضاح ایده‌جكمی عهد ایتدیكم حالده بومقاله‌ده عقلك حكملرینی بیان ایتمكه مجبور اولیورم .

امام الحرمین دیوركه : « حكم عقلینك انواعنی بیلوب اونلرك بینی تفریق ایتمه‌ین كیمسه عاقل دكلدر . » بن ، : واوج كلمه‌نك — واجب ، مستحیل ، جواز — مفهومنی هر ایشیده‌نك اكلایه‌بیله‌جكی بر طرزده غایت سهل بر عباره ایله بیان ، و بونده‌ده سنوسینك مسلكنه سلوك ایده‌جكم . بعض علما بونلری معلومك قسملری یاپمشلر ایسه‌ده سنوسی حكم عقلینك قسمندن صایمشدر .

استاذ معظم (شیخ محمد عبده) نك توحید رساله‌سنده‌كی تحقیقاتنه كوره مستحیلك حقیقتی یوقدر ، اوكا معلوم دینلمسی مجازدر . بونك ایچون بزده بدیهی‌دن باشلایه‌رق اونی مثاللر ایله ایضاح ایده‌جكز .

۹ — وجوب ، واجب :

هیچ شبهه یوقكه : انسان مكانسز بر جسم تصور ایتمكه قادر دكلدر ؛ یعنی هر جسم مطلقا فضای موهومدن كندی مقداری قدر بر یر اشغال ایتمكده‌در . بناءً علیه بن اله بر جسم آلیرسه‌م الده اولان (مثلا) او جسمك بر مكانده بولندیغنی عقلك حكم ایتمسی . جازم ، قطعی بر حكمدركه قطعیاً انتفایی قبول ایتمز . ایشته حكم عقلینك بو نوعنه وجوب عقلی دینلدیكی كبی محكوم به اولان شیئه‌ده واجب دینیور . اویله ایسه هر جسم ایچون بر مكان بولنمسی عقلا واجب‌در . انتفاسی ، مكانك بولنمه‌مسی ممكن اولمدیغی كبی عقلاً عدمی‌ده متصور دكلدر .

۱۰ — استحاله ، مستحیل :

بر جسم ، آن واحدده هم حركت ایدییور ، هم‌ده طورییور دنیلسه هیچ شبهه یوقكه : بونی ایشیدنلرك كافه‌سنك عقلی بو دعوانك یالان اولوب ، لذاته غیر قابل ثبوت اولدیغنی بردن بره حكم ایدر . چونكه عقل ، آن واحدده بر جسمك هم وار هم یوق اولمسنی تصوره قادر اولمدیغی كبی بر آنده بر جسمك هم متحرك هم ساكن اولمسنی‌ده تصوره قادر دكلدر . ایشته حكمك بو نوعنه استحاله تسمیه اولنور . اوزرینه استحاله ایله حكم اولنان شیئه‌ده — مثلا : بوراده بر جسمك آن واحدده هم متحرك هم ساكن اولمسی — مستحیل ، ومحال عقلی دینور .

۱۱ — امكان ، ممكن :

بن دیسه‌م كه : جیبمده شمدی بر الما وار ؛ شبهه‌سز عاقل اولان هر فرد حكم ایدركه : بو قولك مفهومی ثابت ومتحقق اولمق جائز اولدیغی كبی اصل واساسی اولمیان بر سوز اولمسی‌ده جائزدر . اوت ، هر كسك عقلی حكم ایدركه بو سوزك طوغری اولمسی‌ده جائزدر ، یالان اولمسی‌ده ! ایشته بو حكمه‌ده امكان نامی ویریلیور ، بناءً علیه بنم جیبمده الما‌نك وجودی قطعاً ممكن‌در .

۱۲ — بدیهی ، نظری :

كرك احمق ، كرك ذكی شوراده ذكر ایتمش اولدیغمز مثاللرده قطعیاً شك وارتیابده واقع اولماز . چونكه بزم ایراد ایتمش اولدیغمز مثاللر بدیهیدر ؛ اونلری اكلامق خصوصنده نظر واستدلاله حاجت یوقدر . یالكز نظر عقلی واستدلال ایله معلوم اولوب ده ، بشقه بر صورتله بیلنه‌مین شیلرده بو احكامده داخل‌در . لكن ، دلیل صحیح ایچون هر حالده

بالضروره معلوم اولان بداهته انتها ايتمك لازمدر . بو ، ايستر آز براعمال فكر نتيجه‌سنده اولسون، ايسترسه پك‌چوق اعمال فكره توقف ايتسون ! پك چوق اعمال فكره محتاج اولميوب‌ده عقلك بر كره التفات ايتمسيله همان استحاله‌سنه حكم ايده‌جكى شيئه مثال اولمق اوزره‌ده « ترجيح بلامرجح » ى كوستره بيليرز .

۱۳ — ترجيح بلا مرجح :

«ترجيح بلا مرجح» كلمه‌سى، جناب اللهك وجودينى، حدوثندن، محدثاته مشابهتدن منزه اولديغنى استدلال مقامنده دائما السنهٔ متكلمين‌ده دوران ايتمكده‌در . [۱] متكلمين، بوقضيه‌يى عقلياتده‌ده‌مستحيلات بديهيه‌دن صاييورلر. نصل‌كه حسياتده‌ده بويله‌در. چونكه ترازينك ايكى طرفى‌ده آغيرلقده ، وزنده بلافرق متساوى كلديكى زمان ــ برطرفنه برجسمك وقوعى، ياخود هوانك تحريكى كبى بر «مرجح» بولنمدقجه ــ برطرفى ديكر طرف اوزرينه ترجيح ايتمك ممكن دكلدر . كنديسنده هرحالده پك‌چوق اعمال فكر ايدلمسى لازم اولانك مثالى‌ده ينه «ترجيح بلامرجح » دن كلير. ايشته بزده بوكا مثال اولمق اوزره عالمك حدوثنى كتيربيورز .

۱٤ — عالمك حدوثى :

حيواناتك ، نباتاتك شخصلرى كبى حدوثنى ، صوكره‌دن وار اولديغنى بالذات كوزلريمزله مشاهده ايتمكده اولديغمز ، ياخود حدوثنى مشاهده ايده‌مديكمز شيلرك هپسى‌ده جملهٔ عوالمدندر .

چونكه بز عالمى ، عقل كنديسنه مخصوص اولان احكام ثلاثه‌دن بريسيله اوزرينه حكم ايتسون ديه عقله ترك ايديورز. بالطبع، كائنات حقنده عقل استحاله ايله حكم ايده‌مز؛ عالمك وجودى مستحيلدر ديه‌مز . زيرا مستحيل ديمك ؛ وجودى متصور اوليان برشى ديمكدر. حال بوكه عالم قطعيا موجوددر. صوكره بوعالم اوزرينه عقلك وجوب ايله حكم ايتمه‌سنه؛ بوعالمك وجودى واجبدر ديمه‌سنه‌ده؛ هيچ برطريق يوقدر. چونكه واجب ديمك، عقل كنديسنك يوق اولمسنى تصور ايده‌مز ديمكدر. حال‌بوكه: بوعالمده هيچ‌برموجود يوقدركه، عقل اونك يوق‌ولمسنى قبول ايتمسون ! عقل ، كورمش اولديغمز بوعوالمك يوق اولمسنى‌ده قبول ايدر ؛ اونك ايچون عالمك عدمنى قبول ايتمكه برمانع يوقدر . نظر عقلده وجود وعدمى متساوى اولان هرشى ايسه ممكندر؛ بناءً عليه عالمده ممكندر .

ممكن اولان برشى بولنديغى زمان هرحالده اونك وجودينى عدمى ـــ كه ممكنه نسبتله بونلرك هرايكيسى‌ده مساويدر ـــ اوزرينه ترجيح ايدن بر « مرجح » كده لزومى ضروريدر . زيرا بز اثبات ايتدككه : ممكنه نسبتله وجود ايله عدم متساويدر . بر « مرجح » بولنمادقجه احد هماى آخره ترجيح ايتمك ايسه تساويى نفى ايدوب قالديرمقدر؛ بوصورتده وجود ايله عدمك آن واحدده هم متساوى، هم غيرمتساوى اولملرى لازم كلير . بو ايسه تناقض محالدن بشقه برشى دكلدر . بناءً عليه «عالم» ك وجودينى عدمنه ترجيح ايدن بر «مرجح»ك لزومى هرحالده محققدر. ترجيح ايله مسبوق اولان هرشى، بلاشبهه حادث ، و بلكه حدوثك بوندن بشقه معناسى بيله يوقدر؛ اويله ايسه «عالم» ده حادثدر. شويله‌ده دينه بيلير: ترجيح برفعلدر؛ فعل ايسه آنجق حادث اولارق تعقل ايديلير . برفعلكه حادثدر ، اونك مفعولى‌ده حادث اولاجغنده هيچ شبهه يوقدر؛ بناءً عليه «عالم»ده بلاشبهه حادثدر. حدوث عالم اوزرينه دها بشقه طريقلر ايله‌ده استدلال ايديلورسه‌ده بوراده اونلردن بحث ايتمكه حاجت يوقدر .

۱۵ — واجب ابله مستحيلك حكمى :

واجب عقلى ايله مستحيل عقلى هر ايكيسنده‌ده قدرت الٰهيه‌نك تعلق ايتمه‌سى خصوصنده مشترك‌درلر . أوت ، بونك هر ايكيسنه‌ده قدرت الله تعلق ايتمز . چونكه قدرتك وظيفه‌سى ايجاد واعدامدر . حال‌بوكه : واجبك وجودى لذاته‌در ؛ بوايسه قديمدر . قديم اولان برشيئك عدمى‌ده محالدر .

مستحيل‌ده لذاته منتفى اولان شيدر ؛ اكر بولنمه‌سى ممكن اولايدى ذاتاً مستحيل اولمازدى . اويله‌ايسه جناب‌حق كندى ذاتى كبى لذاته واجبك اعدامنه ، ياخود آن‌واحدده برشيئى هم وار هم يوق ، هم ساكن ، هم متحرك قيلمق كبى بر محالك ايجادينه قادردر دينه‌مز .

[۱] متكلمين ديورلركه : حادث اولان هرشى ايچون مطلقا بر محدث لازمدر ؛ چونكه محدث اولمقسزين بر حادثك وجودى فرض اولنسه « ترجيح بلا مرجح » لازم كلير . حال‌بوكه « ترجيح بلا مرجح » قضيه‌سى مستحيلات بديهيه‌دندر . زيرا بر ترازينك ايكى كوزى‌ده آغيرلقده بلا فرق متساوى ، ياخود ايكى كوزندن برى بر سبب طولاييسيله اشاغى‌يه طوغرى ميل ايدوب يره ياقلاشمش اولديغى بر صيره‌ده ـ قوهٔ حيوانيه ، ياخود مصادمهٔ هوائيه ، وياخود بشقه بر جسمك كوزلردن برينه دوشمه‌سى وياچيقمسى كبى ـ هيچ بر سبب بولنمقسزين متساوى اولان كوزلردن بينك ديكرينه نسبتله آغيرلاشمسى . ياخود اشاغى‌يه تمايل ايدرك يره ياقلاشمش اولان طرفك نهايت درجه‌ده يوقارى‌يه طوغرى قالقوب يوقارى‌ده‌كى طرفك بالعكس اشاغى‌يه اينمسى كبى بر تغيرك وقوعى مستحيلات بديهيه‌دندر . ترازينك هر ايكى كوزنده‌كى مساواتى ، ياخود تمايل و ارتفاعى تغيير و تبديله صالح بر سبب بولنمدقجه سببسز ، بويله بر تغيير هيچ شبهه يوقكه مستحيلدر . بويله برتغيير وقوع‌بولديغنى كوردكمز كبى هرحالده بونك برسبب تحتنده وقوعه كلديكنى حكم ايتمه‌مز لازمدر . هيچ بر سبب يوق ايكن بويله بر تبدلك وقوعنى احمق اولانلردن بشقه هيچ بر صاحب عقل قبول وتصديق ايده‌مز . بناءً عليه « ترجيح بلا مرجح » ه قائل اولان بولنورسه شبهه يوقكه حمقادن معدوددر . هم بومثال يالكز حسياته منحصرده دكلدر .

چونكه كرك حسيات، كرك عقلياته متعلق تصور اولنه بيله‌جك كافهٔ حقايق اراسنده هيچ فرق‌يوقدر . عقلياتده‌ده « ترجيح بلا مرجح »قضيه‌سى مستحيل اولديغى بديهى بر حقيقتدر . شوحالده محدث اولمقسزين بر حادثك وجودى مستحيلدر ؛ چونكه حادثات ، ممكنات جمله‌سندن اولوب ممكنات ايسه عدمى ، وجودى بلا فرق متساوى اولديغى جهتله آنك وجودينى عدمنه ترجيح ايده‌جك ، بر محدثك وجودى هرحالده لازمدر ! . . . »

ا . ح

بویله دینه‌مدیکی کبی « قادر دکل‌در » ده دینه‌مز. چونکه بو ، قدرتك وظیفه‌سندن دکلدرکه‌بوکبی شیلر قدرته اثبات‌یاخوداوندن نفی‌ایدلسین .

جلال‌الدین سیوطی کبی بعض ذوات قدرتك معناسندن غفلت ایتدکلری جهتله « وهو علی کل شیءٍ قدیر » نص شریفنی شوبولده‌توجیه ایتمکه چالیشیورلر :

« کل‌شی مفهومنك عمومندن ذات الٰهی عقلا خارج‌در. بناءً علیه جناب حق ذاتی کبی بر الله خلق ایتمکه قادر دکلدر ». حال‌بوکه جلال سیوطی‌دوشونمیورکه‌بوتأویله اساساً احتیاج‌بیله یوقدر. زیراکل‌شیءده‌کی عموم، قدرتك تعلق‌ایده‌جکی قدردر ؛ ذات آلهی اونده داخل دکلدر.

مثلا : بن شو اوطه‌نك ایچنده‌اولان هرشیئی کوریبورم، دیدیکم وقت بو سوزمك عمومنده اصوات ایله روایح داخل دکل‌در . چونکه کورملك‌اونلرك شانندن دکل‌درکه کوریله‌بیلسونلر. مع‌مافیه ، کوزمزك اصوات‌ایله‌روایحی‌عدم‌ادراکی‌اونك حقنده نصل نقصان‌دکلسه‌کندی کبی برالٰهی‌خلقه‌قادر اولمامسی‌ده قدرت‌الٰهیه‌یه برنقیصه ایراث‌ایده‌مز. [۱]

۱۶ — محال عقلی ، محال عادی :

انسانلردن برچوقلری محال عادی ایله محال عقلی‌ده اشتباه یدرك بونلری یکدیکرندن تفریق وتمییز ایده‌میورلر . بونکله برابر، علوم عقلیه‌یی اتقان درجه‌سنده تدریس ایدنلردن بشقه‌سی قولای قولای اشتباهدن یقانی‌ده قورتاره‌میورلر .

مثلا : فرض ایدیکزکه اورته‌یه شویله برسؤال آتیلدی : « خرما اغاجنك الما ویرمسی عقلا جائزمی ، یوقسه محال‌می ؟ » شبهه‌یوق‌که : برقسم انسانلر درحال ، « محال‌در » جوابنی ویرمکده تردد کوسترمزلر. حال‌بوکه: عقل، خرما اغاجندن «بلح = خرماقوروغی» دنیلن‌میوه‌نك ظهورینی تصور ایتدیکی کبی الما دنیلن‌ میوه‌نك ظهورینی‌ده تصورایدر ؛ بوکا عقلاً هیچ برمانع یوقدر ؛ لکن‌بو ، عادةً واقع دکلدر. بناءً علیه المانك خرما اغاجندن ظهوری عقلادکل ، آنجق عادةً ممتنع‌در .

صوکره جناب‌حق‌خرما‌غاجندن الما چیقارمغه قادرمی ؟ دنیلدیکی زمان ؛ أوت ، قادر (لکن عادةالله اوبولده جاری دکل) در. دیه جواب ویریلیور . فقط ، خرما اغاجنی آن واحدده هم‌وار، هم‌ده‌یوق ایتمکه‌قادرمی؟ دنیلدیکی‌زمان، خیر ! جوابی ویریلیور . بناءً علیه محال

[۱] أوت ، اشاغیده دها زیاده ایضاح ایدیله‌جکی وجهله قدرت یالکز ممکناته تعلق ایدر . واجب ومستحیله قدرت تعلق ایتمز . چونکه قدرتك وظیفه‌سی ایجاد واعدام ایتمکدر ؛ بوایسه یالکز ممکناتده متصوردر . زیرا واجبه قدرت تعلق ایتسه واجبك اعدام ، یاخود ایجادی لازم کلیر . حال بوکه واجبك وجودی لذاته اولوب عدمی‌قبول ایتمه‌دیکی جهتله‌اعدام ایتمك ممکن‌اولماز . کذلك ایجاد ایتمکده ممکن دکلدر . زیرا وجودی ذاتنك مقتضاسی اولدیغی ایچون تحصیل الحاصل لازم کلیر . کذلك مستحیله‌ده تعلق ایتمز . زیرا مستحیل دیمك، بولنمامسی ذاتنك مقتضاسی دیمکدر . بناءً علیه بوکاده قدرت تعلق‌ایتمز.

ا . ح

عقلی ایله محال عادی آره‌سنده‌کی فرق پك واضح‌در . شو مسروداتدن اکلاشیلیورکه : برشیئك استحاله‌سی بدیهی اولمادقجه ، یاخود استدلالسنه دائر جمع بین‌النقیضین کبی بدهته‌انتها ایدن بردلیل بولنمادقجه ؛ اوشیئك محال اولمسنه دائر عقلا حکم ایتمك طوغری اولاماز . بونلردن ماعدا اولوب‌ده وجودینه عادت‌جریان ایتمه‌ینلرایسه ایکیدن خالی دکلدر : وجودینی اقتضا ایدن علتك مفقود اولمسی ؛ یاخود سنن کونیه مخالف بولنمسی‌در . بناءً علیه اونلر نفسنده ممکن، عادةً محال‌در .

انسانلر ، معروف اولان طریق ایله بر اغاجه کندی فصیله‌سندن دیکر براغاجك میوه‌سی کبی میوه ویردیره‌جك اسبابه‌دسترس اولدقلری کبی برفصیله‌دن اولمایان — الما ایله خرما کبی — اشجارده‌ده دیکر بر اسباب طبیعیه‌یه دسترس اولملری ، بناءً علیه بوصورتله خرما اغاجندن الما ظهور ایتمسی جائزدر . حتی‌بو ، تلغراف دنیلن آلت واسطه‌سیله بردقیقه‌قدر برزمان ظرفنده چین‌دن ، امریقادن خبرالمقدن ، دنیانك براوجنده‌کی انسانك، اوبراوجنده‌کی ایله‌تلفون دنیلن آلت‌واسطه‌سیله مکالمه ایتمه‌لرندن دها زیاده عقله یقین‌در . (بولندیغمز زمانه نسبتله‌پك یقین اولان برزمانده اطراف بعیده‌ده بولنان انسانلرك یکدیکریله قونوشه‌جقلری عقله بیله کلمز ، حتی سویلین‌اولسه‌بیله خندهٔ استخفاف ایله قارشیلاناجغی محقق ایکن بوکون) دنیانك براوجنده بولنان بر کیمسه‌نك اوبراوجنده‌کی‌ایله کوروشوب قونوشدیغی کورولورسه خرما اغاجندن المانك ظهور ایتمسی عقلا نیچون جائز اولماسون ؟ بوکا نه‌مانع واردر؟ بوبحثی‌ده‌شمدیلك بوقدرله‌اکتفاایدیبورز.

مترجمی

آقسه‌کیلی احمدحمدی

فقه و فتاوی

محاوره :

بر محقق ایله مقلد آره‌سنده

۷

وحدت اسلامیه و اجتهاد

مابعد

(محقق دهلوینك سوزینی نقل ایدیبور): «بنم بولوب اکلادیغمه کوره فقهانك اکثریسی اویله زعم ایدیبورلرکه : ابی حنیفه ایله شافعی (رحمهما الله) آره‌سنده‌کی خلافك مبناسی کتاب پزدوی وامثالنده مذکور اولان اصول اوزره‌در . حال بوکه : آنجق حق اولان بر شی وارایسه، اوده اواصولك اکثریسی‌فقهانك قولی‌اوزره اخراج اولنمش برطاقم اصول‌دن عبارت اولمسی‌در .

صوکره ، خاص مبین‌در ، واضح‌در . اوکا بیان لاحق اولماز ؛ زیاده نسخ‌در ، عامده خاص کبی قطعی‌در ؛ کثرت روات موجب ترجیح دکلدر ؛ غیرفقیهك حدیثی ایله — او حدیث سببیله باب رأی

قیاندیغی زمان ـ عمل واجب دکلدر ؛ شرط ایله وصفك مفهومنه اصلا عبرت یوقدر ؛ امرك مقتضاسی وجوب قطعیدر ؛ وبونلرك مثالی سویلنمکده اولان مسائل اصوله یوقمی ؟ــ ایشته بونلرك هپسی بنم عندمده ائمه‌نك کلامی ، اونلرك فعال وحرکاتی اوزره اخراج اولنمش بر طاقم اصولدر .

بونکله برابر بونلرك ابی حنیفه وصاحبلرندن روایتیده صحیح دکلدر . برده پزدوی ودیکرلرینك یاپدیغی کبی بونلری محافظه ، بونلرك علیهنده وقوع بولان اعتراضاته جواب ویرمك تکلفنده بولنمق ــ که متقدمینك استنباط خصوصنده‌کی صنعتلرندندر ــ بونلرك خلافنی محافظه ، اونلرك علیهنده وقوع بولان اعتراضاتدن جواب ویرمکدن دها لایق ، دها طوغری برشی دکلدر . شمدی شومسروداتمی مثاللر ایله ایضاح ایده‌یم .

مثلا : فقهـا ، خاص قطعیدر اوکا بیـان لاحق اولماز طرزنده براصل ، برقاعده وضع ایتدیلر . فقهـا . بو یولده وضع ایتدکلری اصلی ، « واسجدوا وارکعوا » نظم جلیلی ایله ، « لاتجزئ صلاة الرجل حتی یقیم ظهره فی الرکوع والسجود » حدیث شریفنده‌کی فعل متقدمیندن چیقارمشلردر . متقدمین ، رکوع وسجودده اطمئنانك فرضیتنه قائل اولمادقلری ایچون حدیث شریف ، آیت کریمه‌یی بیان وتفسیر ایدییور ، بناءً علیه رکوع و سجودده اطمئنان فرضدر ؛ دیمه‌مشلردر . فقها ، متقدمینك بویله یاپدقلرینی کورنجه ، « خاص مبیندر ؛ اوکا بیان لاحق اولماز . » قاعده‌سـنی وضع ایتدیلر . فقهانك بوقاعده‌سی اوزرینه ینه متقدمینك « وامسـحوا برؤسکم » ، « الزانیة و الزانی فاجلدوا » ، « والسـارق والسـارقة فاقطعوا » ، « حتی تنکح زوجاً غیره » نظم جلیلرنده‌کی فعللریله اعتراض ایدلدی ؛ چونکه جناب پیغمبرك ناصیه‌سی اوزرینه مسح ایتمه‌سنی « وامسحوا . . . » آیت کریمه‌سنه بیان و تفسیر قیلدقلری کبی ، دیکر آیت کریمه‌لرده بیان لاحق اولمشدی ؛ وضع ایتدکلری قواعدی بوصورتله وقوع بولان اعتراضدن صیانت ایچون ــ کتابلرنده مذکور اولدیغی وجهله ــ جواب ویرمك تکلفنده بولنیورلردی .

صوکره فقها طرفندن موضوع اولان « عامده خاص کبی قطعیدر » اصلنه کلنجه : بونیده متقدمینك « فاقرأوا ماتیسر من القرآن » آیت کریمه‌سنی « لاصلاة الا بفاتحة الکتاب » حدیث شریفی ایله ، کذلك « فیما سقت العیون العشر » حدیث شریفنی ، « لیس فیما دون خمسة اوسق صدقة » حدیث شریفی ایله تخصیص ایتمه‌دکلرندن چیقارمشلردر . بالآخره فقهانك بوقاعده‌لری اوزرینه‌ده « فما استیسر من الهدی » آیت کریمه‌سیله اعتراض وارد اولدی . چونکه بو آیت کریمه‌ده‌کی هدیدن مقصد آنجق ، شاة ایله اونك مافوقی اولدیغی بیانات پیغمبری ایله ثابت اولیوردی . بالطبع بوبابده جواب ویرمك ایچونده تکلف ایدییورلردی . کذلك ، « غیرفقیهك روایت ایتدیکی حدیث ایله باب رأی منسـد اولورسه اونکله عمل ایتمك واجب دکلدر . » یولنده‌کی قاعده‌ده متقدمینك « حدیث مصرات » ی ترك ایتملرندن مخرجدر .

بوقاعده‌یی وضع ایتدکدن صوکره بونلرك علیهنه « قهقهه حدیثی ، برده ناسیانك صومی افسـاد ایتمیه‌جکی حقنده‌کی حدیث ایله اعتراض وارد اولنجه قواعد موضوعه‌لرینی محافظه ایچون جواب ویرمك تکلفنده بولنیورلردی . بوقاریدن بری ذکر ایتدکلرم کبی دها پك چوق شیلر واردر ، که ارباب تتبعه خفی دکلدر ؛ متتبع اولمیانلره ایسـه اشارت دکل تفصیلات بیله کافی کلمز . . . ! »

شـوراسی خفی دکلدر ، که بو قواعدك اکثریسی أئمه‌نك کلامنی تصحیح ، مخالفلری اولان فرق سائره‌یی رد ، کتاب سنتله عمل ایتمکی ترك ایتمکدن اعتذار ایچون وضع اولنمشـدر . ایشته مقلدی اولدیغك اصول فقه بوندن عبارتدر . شمدی بونك هپسنی تسلیم ایتمه‌مز صحیح اولورمی ؟

مقلد ــ بورجل ــ دهلوی ــ هیچ شبهه‌یوق پك دهشتلی اصول بیلن برعالمدر ؛ لکن مذهب حنفی اوزرینه پك متعصبدر .

محقق ــ بو اصـل مذهب حنفیدندر ؛ فقط کورکورینه تقلیدده دورمیارق هرصـنفه امعان نظر ایتدیکندن کندیسـنه علم قاپوسی آچیلدیده دینده بصیر برعالم اصـولی اولدی . بو رسـاله‌نك اسمی (الانصاف فی اسباب الخلاف) در .

مقلد ــ مقدمه‌لریکه دائر مباحثه ایتمه‌مکه نه‌قدر عزم ایتدیسـه‌م عزیمتمی فسخ ایده‌جك برطاقم یکی سوزلر بولوب کلیورسك ؛ بوصورتله مجلس اوزایوب کیدییور ؛ بناءً علیه مادامکه علم فروع ایله علم اصولیده نقه‌نك ابطال ایتدیکنی سویلدك ، شوحالده مقصدیکی بیان ، مقدماتکدن حاصـل اولان نتیجه‌یی اظهـار ایتمزدن اول هر ایکمزکده ایراد کلام ایتمـنه مساعده ایتمیورم . چونکه بوصورتله مباحثه‌یی اوزاتمق یوقاریده آرزو ایتمدیککی سویلدیکك قاریشدقه ، بحثك طاغیلمسنه موادی اولمقدن بشقه برایشه یارامز . رجا ایدرم مقصدیکی سویله !

محقق ــ بن ایستیورم که بتون مسـلمانلری خلفاء راشـدین زماننده‌کی صدر اول مسلمانلرینك کیتدکلری یوله سوق ایده‌لم . چونکه جناب پیغمبر کندیسیله ، خلفاء راشدینك کیتدکلری یوله تمسـك ، اونلرك سیرتنه غایت صیقی صارلمه‌مزی ، اونلرك کیتدکلری یوله مخالف اوله‌رق دینده احداث ایدیلن هرشیئ ترك ایتمه‌مزی امر ایتدی : « ایاکم ومحدثات الامور . . . الحدیث »

عقائده کلنجه : ذاتی قرآن . هم کندیسـنه همده اونی سویله‌ین ذاتك رسالتنه برهاندر ؛ بالطبع بوکا پیغمبرك (ص) اخلاق ، آداب ، علم ، عمله‌کی سیرتیده مضاف قیلینیر . « کفاك بالعلم فی الامی معجزة ــ فی الجاهلیة والأدیب فی لیتم » قرآن ، نبوت ثابت اولنجه بزده عقائدمزی فلسفه ایله قاریشدیرمیه‌رق قرآندن آلیر وبونك اوزرینه‌ده قرآنك استدلال خصوصنده سلوك ایتدیکی طریق ایله استدلال ایدرز .

چونکه فلاسفهٔ یونانیه کبی الاهی یالکز عقل ایله بیلمك ایسته‌ینلر شبهه‌سز ایاقلری قایوب ضلالتده قالمشلردر . ایشته بونکله اسلامك دینی فطری اولدیغنك معناسی . احکامنك احکام خلقته ، سننك سنن طبیعته مخالف

اولمه‌سنك عدم امكانى اكلاريز، زيرا بونلرك هپسى – آيت سابقه‌نك اشارتى وجهله – جناب حق طرفندندر . صاحبنك كافر اولديغنه رجوع ايدنجه‌يه قدر مسلمان صاييلميه‌جغنه دائر اجماع اولميان مسائلده بزه مخالفت ايدنلرى‌ده معذور كوروروز .

اخلاق و آداب خصوصنده‌ده كتاب ايله سنتده‌كى قاعده اعتدال اوزرينه مبنى اولان شيلر بزه كافيدر. بعض متصوفه‌نك روحانياتده دوشدكلرى تفريطه ؛ زهد وتقوى، تواضع، جود وسخا خصوصنده، تنبللكى ، ذلت ومسكنتى ، نفسه اهانت وتعذيبى ، الٔنده آووجنده بولنان هرشيئ اتفاق ايله اسرافى وبونلرك امثالنى انتاج ايده‌جك درجه‌ده ايلرى كيتملرينه قطعيا التفات كوسترميز . چونكه قرآن غايت واضح بر لسان عربى ايله ندا ايديور: چالشمقله نفسك عزيز وكريم اولمسيله، اقتصاد ايله امر ايديور .

روحانيات خصوصنده بوقدر ايلرى كيدن متصوفه‌يه التفات ايتمديكمز كبى علملرنده روحه مخصوص بر نصيب آيرميان اكثر متفقهه‌نك دوشدكلرى تفريطه‌ده باقمايز .

عباداته كلنجه : سنت عمليه ايله بيان اولنوب بو صورتله خلفك سلفندن بالاتفاق نقل ايتملريله ديندن اولديغى بالضروره معلوم اولان شيلر ايله بتون مسلمانلرك عمل ايتملرى واجبدر ؛ بسمله‌يى جهر ايتمك ، ياخود اوقومق ، وقت ركوعده ، ركوعدن طوغريليركن اللرينى قالديرمق ، ياخود بونلرك عكسنى التزام ايتمك ؛ كذلك بيرام تكبيرلرى كبى مختلف فيه اولان ايله بتون مسلمانلرك عمل ايتمه‌سى واجب دكلدر. هرنه‌قدر بونلرك بعضيسنى فقها واجب صايمش‌سه‌ده مخيرلك واردر ؛ بناءً عليه بركيمسه دليل ايله ياخود كندى حالنه موافق كلمسيله برشيئك رجحاننه قائل اولورسه اونكله عمل ايدر ؛ اونك اوزرينه وجوه ترجيحدن بحث واجب دكلدر . چونكه اونكله عمل خصوصنده مسلمانلرك اختلاف ايتملرى اومسئله‌نك ضروريات وفرائض دينيه‌دن اولمديغنه دلالت ايدر . بو بابده كنديسنه مخالف اولانلرى تعييب ايتمكده حق يوقدر. زيرا عمل اولنوب اولنمامسنده هركس مخير براقيلمشدر. صلاة عيد ، وتر كبى يرلرده اولى اولان – خلاف بولنديغى جهتله هرنه قدر بر مسجدده بر وقتده أئمه تعدد ايتمزسه‌ده – مأموم امامه اتباع ايتمليدر.

خلاصه : اونلردن فعلى ثابت اولنلرى ايشلر ، تركى ثابت اولانلرى ترك ، كنديسنده نقل مختلف اولانلرى‌ده احتياط ، هوى وهوسا تمزله ميل ايتمه‌مكله برابر مخير قاليرز . اونلرك سكوت ايتدكلرى شيلردن بزده سكوت ايده‌رك اونلر حقنده قياس اجرا ايتمز ، اوراده كندى رأى خوديمزله عمل ايتمه‌يز. مادامكه اونلر خيار ايتمدر ، اونلرك سويلدكلرى شيلر اوزرينه نصل زياده ايده‌بيليرز . ؟

امام مالك كندى زماننده اهل مدينه‌نك عملى ايله احتجاج ايتمسنده شبهه‌سزهم اصابت ايتدى، هم‌ده بو عملى غايت ايى يابدى . بونك كبى هركس‌ده كنديسنجه صحيح اولان احاديث قوليه ايله عمل ايدر ، هم بو خلاف فى الدينه علامت قيلنماز. چونكه مخيرفيه اولان قسمدندر . اكر واجب اولسه‌يدى ، صحابه ، تابعين اونكله عملى ترك ايتمزلردى ، اكر صحابه ايله تابعين عمل ايتمش اولسه‌لردى اوزمان بالعمل ثابت اولوردى كه بونك‌ده حكمى يوقاريده كچدى .

مقلد : – رفيقلردن بريسنه برطرفده بولنمق وعد ايتمشدم ، وعد ايتديكم زمان حلول ايتمك اوزره‌در ، بناءً عليه شمدى كيتمك ايستيورم . انشاالله يارين تكرار عودت ايدرم . [بونك اوزرينه هر ايكسى‌ده آيريلوب كيتديلر]

فنيات :

ايصتمه ، سيورى سينكلر ، بطاقلقلر

ايصتمه پك اسكى زماندنبرو بيلينير برخسته‌لقدر . هله بزده ايصتمه چكمه‌ين يوق كيدر . انسانى ، دنيايه كلديكنه بيك كره پشيمان ايدن بوخسته‌لغى جمله‌مز بيليرز ، چكه‌رز . فقط اهميت ويرمه‌يز . هپمز ايصتمه‌نك باطاقلق يرلرده چوق اولديغنى طويار وسويلرز . لكن بونك اصلى نه اولديغنى هيچ بريمز دوشونمه‌يز . بركت ويرسين كه برقاچ سنه اول ايتاليانلرك ايصيتمه‌دن جانلرى ياندى‌ده بونك اصلنى ، آستارينى آرايوب طاراديلر . اينجه‌ئه‌له‌يوب صيق طوقوديلر. نهايت كورونشده بربرينه بيانجى اولان «ايصتمه ، سيورى سنك وباطاقلق» لرى برلشديرديلر . بو برلشديرمه‌نك سببنى ديلمزك دونديكى قدر بزده آكلاتەلم :

بتون خسته‌لقلر نصل سببسز اولمز ايسه ايصتمه‌ده اويله جه‌سببسز حاصل اولماز . اونك‌ده كنديسنه مخصوص تخمى واردركه انسانك قاننده يشار . بو تخم قاندن طيشارى قابل دكل چيقاماز . اويله ايسه البت اونى وجودمزدن آلوب بشقه يرلره كوتورمك ايچون اورطه‌ده برطاشيجى لازمدر. اولو آرمود آغاچلرينه كوچك قوشلر يوكسك اوتى تخمنى كتيروب نصل براقيورلرسه سيورى سينكلرده بزدن آله‌جقلرى تخملرى كوتوروب بشقه‌سنك قانه اويله‌جه براقيرلر . قارنلرينى طويورمق ايچون قانمزى أمرلر. البت تخملر سچيلوب قالماز. اونلرده قارنلرينه طولار . بر باشقه‌سنك قانى أمك ايچون طولاشيرلر. بزدن قالقوب قومشومزك اوستنه قونارلر . تخمى‌ده اونك قاننه براقيرلر . ايصتمه ايله سيورى سينك بوراده برلشدى .

شمدى‌ده باطاقلغك بونلرك آره‌سنه نه‌دن قاريشديغنى سويليه‌لم :

سيورى سينكلر ، باطاقلقلر : — اطرافى سازلق، بودور چوق ياپراقلى آغاچلق اولان يوصونلى دورغون صولر، حوضلر ايچروسنده صو طوپلانمش يالاقلر سيورى سينكلر ايچون الك كوزل بشيك، الك راحت دوشك اولورلر .

آنا سينكلر يمورطه‌لرينى دورغون صولر ايچروسنه براقوب كونى بودور آغاج ياپراقلرينك آلتنه سينه‌رك كچيررلر . كنديلرينى ياغمور، فورطنه وروزكاردن صاقلايه‌جق ، قورويه‌جق آغاچلر ، سيورى سينكلرك بولنديغى يرلرده طوپراغك ياشلغندن ، هوانك خوشلغندن

بك زياده يتيشيرلر . كيجه اولديمی ديشـيلر همان باطاقلغه يقين اولان اولره ، پنجره‌لردن، قپولردن، آتشسز اوجاق باجه‌لرندن كيرر وتخم طاغتمغه ، ميقروب اوله‌شـديرمكه باشلارلر . ديشيلر ديدم ، چونكه اركك سينكلر چيچك ايمكله كچينورلر . ذاتاً چيفتله‌شدكدنصكره پك آز زمان يشار ، آرقه‌لرنده بربولوك انسـان دشمنی براقه‌رق اولور كيدرلر .

سيوری سينكلرك ايجه يتيشمه‌لری تخم طاغته‌جق، اوله‌شديره‌جك ميقروبی بريردن بريره طاشـيه‌جق حاله كلمه‌لری ايچون برقاچ شرط واردر :

١ — باطاقلق اووه‌ده بولنه‌جق، شهرده باطاقلقدن يوكسك اولميه‌جقدر. يوكسك يرلرده آز چوق روزكار اسر ، سـينكلر اوچوب كزمكه موفق اوله‌مازلر .

٢ — باطاقاق آز چوق صيق آغاجلق ويا بوسـبوتون سازلق يرلرده بولنه‌جقدر . صو طورغون اوله‌جق ، روزكارلرك ديكميه‌جكی يرلرده بريكه‌جكدر . صو بريكنتيلرينك بويوك ويا كوچك اولمه‌سی سيوری سينكلر ايچون ضررلی دكلدر .

٣ — صو بريكنتيسی هيچ حركت ايتميه‌جك واچريسنده بالق وبونك كبی سينك ياوروسی ين حيوانلر بولنميه‌جقدر .

شواوچ شرطده شورادن چيقيوركه: يوكسك يرلرده اوطورانلرده ايصتمه پك آز كورلديكی حالده اووالرده ، روزكار آلميـان اتكلرده خسته‌لق بوتون قوتيله يوز كوسـتريبور . حتی اوك يوكسك قاتنده ياتانلرده ايصتمه كوريليور . آلت قاتده‌كيلر آتش ايچنده بولنيور .

آغاجلرله . سازلرله قوشاتيلمايان باطاقلقلر نه‌قدر اولسه روز كار آله‌جغندن ينه سيوريلری بارينديرميور. آقار صولرده ايسه ياورولری دكل آنالری بيله ديكيش طوتديره‌ميور. صويك ، بريكنتينك بويوك كوچك اولمه‌سـنه كلنجه : سيوری سينكلر قوجه بربطاقلقده نصل چوغالورلرسه، برحوضده، حتی برعربه تكرلكنك آچديغی اولوقده، برbارداق صـوده اوبله‌جه بارينور ، وچوغالورلر . صـكره بالقلرك بولنمه‌سی‌ده سيوری سينكلر ايچون البت تهلكه‌ليدر .

سينكلرك چوغالمه‌سنه كلنجه : برديشی سيوری سينك يازين ١٠ ويا ١٢ دفعه يمورطلايور. هريمورطلايشده ٤٠ ويايوز ياورو چيقاريور. سنه‌ده ٤٠٠ ويا ٤٨٠ ياخود ١٢٠٠ سيوری يتشديريور . بوحسابجه بر بارداق صويه اون سيوری سـينك يمورطلاسه ٤٠٠٠، ٤٨٠٠ ويا ١٢٠٠٠ ياور ميـدانه كليور. برعربه تكرلكنك آچديغی اولوغه ٢٠ ديشی يمورطلارسه ٨٠٠٠، ٩٦٠٠ ويا ٢٤٠٠٠ ؛ برحوضه ٥٠ ديشی يمورطلارسه ٢٠,٠٠٠، ٢١,٠٠٠ ويا ٦٠,٠٠٠ ؛ برباطاقلغه ١٠٠ ديشی يمورطلارسـه ٢,٠٠٠,٠٠٠ ويا ٢,١٠٠,٠٠٠ ياخود ٦,٠٠٠,٠٠٠ سيوری سـينك حاصل اولور . برده دوشونه‌لم قوجه بر باطاقلغه قاچ يوز ويابيك سيوری سـينك ديشيسی يمورطلار . بويله دوشونجه‌يه يورغونلق ، عقله دورغونلق ويره‌جك قدر صـايسی چوق اولان سيوری سينكلرك بيكی برباطاقلغه يمورطلاسه ٦,٠٠٠,٠٠٠,٠٠٠ ياورو ميدانه چيقار . شمدی برده مملكتمزه كوز كزديره‌لم . بويله بيك دكل برقاچ بيك ويا ميليون سيوری سـينك بارينديروب بيوته‌جك قاچ بيك بطاقلق كوريرز .

منتسبين طبدن

احمد جردت

تراجم احوال

مرحوم خوجه خالص افندی

ملكی ناراج ايله‌يوب خسران اوستنه ،
ملته ايراث ايدر نقصـان نقصان اوسـتنه .
بر طرفدن مملكت ، ناموس وعرفان كيتمه‌ده ،
بر طرفدن كامه‌ده فقدان فقدان اوسـتنه .
عيداضحادن‌ده خونين‌اولدی يارب ! ذورمن .
ملك و ملت ويرمه‌ده قربان قربان اوستنه .

اعضای وجودی اولان عالملرك واجزای دماغی بولنـان عالملرك درد ضياعيله — بالتخصيص الثی ، يدی آيدن بری — فراش احتضاره سه‌ريلن زواللی وطن ، برقاچ هفته اول‌ده خالص افندی مرحوم كبی بر جهان فضـيلت ، بر مفكرهٔ معرفت غيب ايتدی ، يعنی مريض جكرلرنده قانايان كهوف تألمه علاوةً يكی بر داغ تأثر آچيلدی ومغز متميعنده‌كی حجرات ادراكك بری داها قاپاندی !

مارتك ٢٢ نجی پازار كونی صباحی ايدی‌كه اوقوديغم بر غزته ، درس وكيل سابق خالص افندينك دون وفات ايتديكی جهتله بوكون فاتح جامعنده نمازی بعدالادا تربهٔ شريفه‌سـنه دفن اولونه‌جغنی خبر ويريبوردی .

بوقاره خبر ، پيش نظرمده تكاثف ايده‌رك ماتمی بر ستره شكلنی الدی . اطرافمی قاراناق كورمه‌يه باشلادم . چونكه ؛ علم ومعرفت كونشی ابدياً غروب ايتمشدی . يتيم چوجوقلر كبی بوينم بوكولوب بلا اختيار كوزياشلرم دوكولدی . زيرا : كمال وفضيلت باباسی سرمدی برغربته چيقوب كيتمشدی .

اوحال ملال ايچنده ايكن ، بركيجه اول كوروب‌ده تعبير وتاويل ايده‌مديكم بر رؤيا خاطرمه كلـدی : عالم منامده مكتبك مديريت اوطه‌سـنده اوطورمش ومرحومك درسـلرينه وكالت ايدن خواجه تحسين افندی حضرتلرينك اوقوديغی (ياايتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك راضيـةً مرضيةً فادخلی فی‌عبـادی وادخـلی جنتی) نظم كريمنی ديكله‌مشـدم . مكرسه ، راضيه ومرضـيه اوله‌رق عباد رحمن وروضهٔ رضوانه دخولی امر اولونان نفس مطمئنه استاد خالص الجنانك روح اطمينانی ايمش .

قالقدم ، مرحومك‌ده مؤسس ومعلملرندن بولونديغی دارالشفقه‌يه

کیتدم . اورادەکی حزین چهرەلردن ، حضرتك نعشنی احتوا ایدن تابوتك ارکنجه ـ حتی مکتبه معلومات ویرلەدن ـ قالدیریلوب سنك مصلایه براقیلدیغنی اکلادم .

براز صوکرا دارالشفقه هیئات اداره وتعلیمیەسیله سکزنجیدن بشنجی‌یه قدر اولان صنفلرك طلبەسی فاتح جامعنه دوغرو یورویوردق . یولده کوردیکمز حزن انکیز وعبرت آمیز برلوحه ، بزی هم بوتون بوتون تأثره ، همده اکابر اسلامك قدرشناسلغی خصوصنده عظیم بر تحیره دوشوردی .

بر عصرلق بار حیاتك دوش تحملنه یوکلەنمەسندن راکعانه برطور آلمش وبیاض صاریغی ایله آق صاقالنك برلەشمەسندن سیمای نضیاتی نورانی بردائره ایچنده قالمش اولان استاد محترم تیکوشلی یوسف افندی حضرتلری ؛ برایله شمسیەسنه ، دیکریله خدمتجیسنه استناد ایتدیکی حالده زادهٔ عرفاننك ، یعنی مجاز ممتازی بولونان خالص افندی مرحومك جنازه نمازنی قیلمایه کیدیوردی .

حرمت او استاد کامله ، غبطه اوشاکرد فاضله !
اریله نمازنی قیلدقدن صوکرا جامع شریفدن چیقدق .
قدریکی سنك مصلاده بیلوب ای باقی !
طوروب الباغلایەلرقارشیکه یاران صف صف

تصویرنی اندیرر صورتده ـ نعشك محمول بولوندیغی ـ سنك مصلا پیشکاهنه دیزیلدك .

تابوتك اوستنه وکعبهٔ مکرمه پوشیدەسنك آلتنه (جمعیت تدریسیهٔ اسلامیه) نك قرمزی اطلاسدن معمول سنجاغی ـ مؤخراً ـ اورتولوب او محل مکرم ـ اولکی سادەلکنه نسبةً ـ براز تزیین ایدلمشدی . یادنیانك هرطرفنده مناسبتسزلك اکسیك اولمیور ، یاخود منحصراً بزم ممالکت مناسبتسزلردن قورتولامیور ! تمام جنازه نمازنه طورولاجغی صراده زهد خشك اربابندن اولدیغی غفلت وجهیەسندن آکلاشیلان وهرزه وکیللکی کوندەلکه قوللانان بریسی ، اطرافنده کیلره ایشیدیرەجك صورتده :

ـــ بوقرمزی اورتوده نه‌اولیور ، بوده نره‌دن چیقدی ! دییه سویلەنمەیه قالقیشدی .

ـــ فندم ! شوراده بریتیم مکتبی وار ، آدینه دارالشفقه‌دیرلر . وقتیله بر جمعیت خیریه تأسس ایدەرك اومکتبی وجوده کتیرمش . خوجه افندی مرحومده جمعیت اعضاسندن و مکتب مؤسسلرندن اولدیغی ایچون خدمتنك شکرانەسی اولمق اوزره اوجمعیت خیریەنك بایراغی . تابوتنك اوستنه اورتولدی . دیدم .

نه ایسه نماز ادا وتزکیه ودعا ایفا ایدیلدی . مرحومك ایتام عرفانی اولان مکتب چوجقلری ، محترم خواجەلرینك تابوتنی اوموزلرینه دکل ، باشلری اوستنه قالدیردیلر . او بار قیمتداری براز فضله طاشیمق املیله تربهٔ شریفەنك قارەنکیز قاپیسندن کیرمك اوزره شادروان حوایسنك طیشندن دولاندیلر .

قیمت عامی تقدیر ایله محفظهٔ فضیاتی باشلرنده کوتورن بو حزین قافلەیه ، خواجه مرحومك کرك مستفیض تدریساتی ، کرك مستفید مصاحباتی اولان ذوات مخلصەده التحاق ایدیور و ـ تعبیر جائزسه ـ تابوتك قوللری قاپانك ألنده قالیوردی .

صورتا موجب تأسف ، حقیقةً بادئ تشکر اولان برشی وارسه اوده : جنازه‌الاینی تشکیل ایدن ذواتك پاره قوپارمق مقصدیله اختیاری کلمش ، یاخود نمایش اولمق اوزره اضطراری کوندرلمش کیمسەلردن دکل ، حسبةلله کلن وعلم وفضیلت نەدیمك اولدیغی بیلنلردن عبارت بولونماسی ایدی . نهایت :

دستهٔ کل کبی تابوتی کیدوب ألدن‌أله
اولدی مودوع ید مغفرت سبحانی

أوت ، فاتح تربەسی خطیرەسنه کیریلدی ، سنەلرجه رحلهٔ تدریس وکرسئ مواعظ اوزەرلرنده ناطق بالحق اولان اووجود محترم ، مقام واپسیننه ایندیریلوب (الا لله الدین الخالص) بدیعهٔ ربانیەسنی انزال ایلەین رب رحیمك مرحمت غفرانپناهنه تودیع ایدیلدی .

روحی چرخ عشقه پرواز ایلەدی ـ جسمنه کرچه‌مزار اولدی زمین
یرده یاتدقجه وجود قدسی ـ روحی اولسون آسمانده کامین

رحمةالله علیه وبرکاته مادام ذکرالله وتلیت آیاته .

⁂

خالص افندی مرحوم ؛ احاطهٔ علمیەسی اعتباریله فضای فضائل ، هله ادبیات عربیەده علامهٔ بی‌معادل ایدی . نصف عصره یقین برمدت ظرفنده کرك جوامعده ، کرك مکاتبده نشر علوم ایدەرك برچوق شاکرد یتشدیرمش وشاکردلرینك استاذیه ارتقا ایلەدکلرینی کورمکله افتخار ایتمشدی .

تدریساتی نه‌قدر محققانه‌ایسه محاضراتی‌ده‌اونسبتده ملاطفانه‌ایدی . اقتدار علمیسنه رغماً صوك درجه متواضع داورانیر ، مخاطبی ولوکه بر عاجز اولسون اونکله مذاکره‌ده بولونوردی . حتی بردفعه عبد عاجزدن برمسأله استیضاحنه تنزل کوستەرمش ، حجازده بتپرستلکی نشر ایدن (عمرو بن لحی) ك اسمنی صورمشدی .

بحر وسیع معلوماتندن برقطره اولابیلەجك بعض آثار بیراقشه‌ده الك مهم والك نافع اثری : مدارسك اصلاحیله طلبهٔ عمومه فنون جدیده تدریسی حقنده‌کی تشبثی ایدی .

وا اسفاکه درس وکالتی اثناسنده باشلانیلوب انتظامه قونولامیان بوتشبث ، مرحومك تقاعدندن صوکرا بوسبوتون عجیب برشکل الدی و ـ مرجع عالیسنك عفوینه اغتراراً سویلەمەیه جسارت ایده‌جکم‌که ـ امر تدریسات چولوق ، چوجوق الندە قالدی .

کاشکی مرحوم صاغ اولسه وتقاعد ایدلەمش بولونسەیدی‌ده باشلادیغی خیرلی ایشی حسن نتیجه‌یه ایصال ایتسه‌یدی .

صددن چیقمایەلم .

استادمرحومك ترجمهٔ حالی ، دارالشفقه‌جه یازیلق تقرر ایتمشدر . اختصاص علمیسی حقنده ایسه هم مسلکی اولان علمای کرامدن ، بالخاصه درس شریکی بولونان طرنوه‌لی محمد افندی حضرتلرندن معلومات کافیه بکله‌نیر .

مسلکداشلری آراسنده حسب‌البشریه کندیسندن خوشلانمایانلر وارسه بیله الله رضاسی ایچون ایفای شهادتدن کری طورولمالیدرکه بویوکلرك حیات علمیسنه دائر ویریله‌جك معلومات، اکتساب عرفان خصوصنده کوچکلر ایچون شوق وغیرت اویاندیرر وعلمانك تکثریله علمك ترقیسنه بادی اولور .

بن ، شو پریشان . لکن صمیم روحمدن خروشان اولان سوزلرله حصه‌مه دوشن وظیفه‌یی ایفایه چالیشدم . داها فضله‌سی ، داها صلاحیتدار اولان ذوات فاضله‌نك همت وغیرتندن انتظار اولنور .

باقی جناب حق ، مدفن‌مشار لیهی انوارغفران ایله مالی وخیرالخلفی اولاجق عرفای اسلامیه‌یی تکثیر ایله‌دین مبینی عالی ایلیه .

طاهرالمولوی

مقالات

بين الاسلام مشترك لسان

اسلامك قارا کونلرنده یوزینی آغارتان أفاضل وأصفیاسندن شیخ عبدالعزیزچاویش افندی حضرتلرینك دارالخلافه‌ده بحث حقایقه باشلایان « الهدایه » لرینك (ایکنجی نسخه) « اسئله واجوبه » فصلندن ، باکا فضله برمیل توقف واندیشه ویرن شو مهم مسئله‌یی اولا جوابیله برابر ترجمه ایده‌یم :

« سؤال: تورك مملکتلرنده . چینده وبوکبی یرلرده جمعه کونلری خطبه عربجه اوقونیور ؛ حال بوکه دیکله‌ینلرك چوغی یاخود هپسی عربجه‌یی آکلامایورلر ؛ « خطبه » دن غرض ایسه مسلمانلری معروف ، خیرلی ایشلره تشویق وترغیب ایتمك ، اونلره دنیا وآخرت سعادتنی احضار ایده‌جك اك طوغرو ، اك کسدیرمه یولی کوسترمکدر . اوحالده جمعه خطبه‌سی ؛ ممالك غیرعربیه‌ده نیچون عربجه‌نك غیری برلسان ایله ، لسان محلی ایله اوقونوبده مسلمانلرك استفاده‌سی تأمین اولونمایور ؟ بوندن باشقه هرمسلمه احکام دینك اسرارینه تمامیله اطلاع حاصل ایدوب مسلمانلغی محض تقلید اولمقدن قورتارمق ایچون عربجه‌یی کوزلجه اوکرنمك درجهٔ وجوبده‌میدر ؟

جواب — نه‌قرآن کریمده ، نه‌ده احادیث صحیحه‌ده خطبه‌نك عربجه اولماسنی ایجاب ایدن برشیء یوقدر . حتی امام اعظم « ابوحنیفه » حضرتلری ؛ نمازده بیله ـ ولو عربجه‌سنی بیلمش اولسون ـ قرآن کریمی ، عربجه‌دن باشقه برلسان ایله تلاوته برآره‌لق جواز بیله ویرمشدی . اوحالده خطبه‌یه هیچ سوز یوقدر .

فکرمزه کلنجه : عربك غیری اقوامده عربجه اوقونان خطبه‌لردن فائده یوقدر ؛ چونکه بوحال ، جمعه خطبه‌سنك سبب فرضیتی اولان غایه‌یی اورته‌دن قالدیرییور . شوقدرکه بوکون مسلمانلرك احوالنی عمیق برنظر امعان ایله تدقیق ایدنلر ، عصرلردنبری ، آره‌لرنده‌کی مناسبات برادرانه‌نك انقطاعنی کوروبده ـ کمال انتباه ایله ـ بوکا برسبب آرایانلر ؛ اهل اسلام آراسنده آکلاشمایه مدار اولاجق برلسان بولونماماسنی ، بوکونکی حالت فجیعه‌نك منشأی اولارق قبول ایدرلر . اکر مسلمانلر ، قرآن حکیمك لسانی اوکرنمکه چالیشمش اولسه‌لر ، هیچ اولمازسه آز چوق اونکله مشغول اولمش بولونسه‌لردی بوکوکی بوپریشانلغه دوچار اولمازلردی . چوق دفعه‌لر کوردك : برمصرلی ، برایرانلی ، یاخود برتورك ایله ؛ برافغانلی ، برهندلی ، برجاوالی ، یاخود برعرب ایله برآرایه کلدیلری الهك « دین اسلام » ایله بربرلرینه قارداش یاپدیغی بو آدملر مشترك برلسان ایله متکلم اولاماق یوزندن یکدیکرلرینه یابانجی واوزاق بر وضعیتده قالیورییورلر؛ کورویورز: بونلرك ایچندن ، مملکتلرینه مستولی اولان خرستیان ملتلرینك روا کوردکلری مظالم ، آلام ایله دولو اولان یوره‌کلرینی دین قارده‌شنه آچمق ، اوکا دردینی دوکمك ایچون آتشله‌نوب طوروبده بو آرزویه امکان حصول بولامایان . دیلی اوینامایان هپ مسلمان قارده‌شلردر . فقهادن بعضلرینك : « نماز ؛ آنجق عربجه قرآنله قیلنه‌بیلیر . خطبه‌ده آنجق عبارهٔ عربیه ایله صحیح اولابیلیر . » صورتنده ویردکلری فتوالرك حکمتی ، ایشته بومسئله اوله‌لیدر .

بوکون ملل نصرانیه‌نك تحت حکم ونفوذنده بولونان مسلمانلرك احوالنه اطلاع کاملی بولونانلر ؛ اهل ایمانی بربریله آکلاشدیراجق ، طانیشدیراجق برلسانه پك زیاده محتاج اولدوغمزی بیلیرلر . اهل اسلام ، تناصر وتعاون ایله مأمور وبوکا احتیاجی پك چوق ایکن لسانلر آراسنده‌کی تباین ؛ دکل تعاونه ، حتی مبادلهٔ آرا وافکاره ، دردلشمکه بیله مانع اولویور .

بز کوردك : فرانسه حکومتی ؛ مسلمانلری سائر دین قارده‌شلرندن آییرمق ایچون عربجه‌یی اوحوالیدن قالدیرمق ایسته‌یور واونك یرینه ، اسلامیتك ، برچوق عصرلر اول عدم لزومنه مبنی اوزه‌رینه برحجاب لفز چکدیکی بربریه لسانی اقامه ایتمك ایچون الندن کلدیکی قدرچالیشیور ، بولسانی اوکرتمك ایچون هرتورلو مصارفه قاتلانیور . فرانسه بو غیرتلرینه مقابل ، عربجه‌یه آچدیغی حربده مظفرده اولدی : آرتق جزائر لهجه‌سی ؛ عربجه‌دن ، فرانسزجه‌دن ، بربریه لساندن مرکب برخلیطه حالنه کلمشدر . بعض یرلرده‌ده عربجه‌یه هان‌هان تصادف اولونامیاز .

بناءعلیه بوکون مسلمانلر ؛ لسان قرآنی . بربرلریله صارماشمق ، آکلاشمق ایچون برواسطهٔ مقدسهٔ التصاق طانییه‌رق آره‌لرنده‌کی فردی واجتماعی علاقه‌لری توثیق وتأیید ایتمکه صوك درجه چالیشمالیدرلر . بو ، اونلره اك بویوك برفریضهٔ حیاتیه اولارق توجه ایدر . شیمدی بزبوقدرضرورتلرقارشیسنده جمعه خطبه‌سنك عربجه‌دن غیری لسانلرله اوقونماسنی اباحه ایدرسه‌ك مسلمانلرك طانیشمق ، آکلاشمق ایچین اللرنده یکانه برآلتلری اولان ، اونلری برنقطه‌یه طوپلامق ایچین پك مهم برقوت اعداد ایدن « مشترك لسان » مسئله‌سنی اهمال ایتمش اولورز وبو صورتله بوتون بوعلوی غایه‌لر الدن چیقار .

مع مافیه ، فکرمزجه ، خطیب خطبه‌سنی عربجه اوقودقدن صوکره مخاطبی اولان خلقك لسانته ترجمه ایتملیدر . تاکه فائده تعمم ایتسین . غایه تأمین اولونسون . بالخاصه ملل غیرعربیه‌نك عربجه‌یه واقف اولدقلری بویله برزمانده بوترجه پك زیاده شایان اعتنادر ؛ آنجق بوتون مسلمان حکومت وامتلری‌نك ده لسان شریف قرآنك تعمیمنی برفریضه بیله‌رك اوکا کوره چالیشمالری لازمدر .

برسعی ثباتکار سایه‌سنده نهایت برزمان کلیرکه بوتون مسلمانلر ، عربجه اوکرنمش اولورلر . صدر اسلامده حال بویله ایدی . آرتق بوغایه حاصل اولونجه کرك قرآن کریم ، کرك خطبه‌لر یالکز عربجه اوقونمقله اکتفا ایدیلیر . »

بر طرفدن شیخ حضرتلرینك بو صائب و نفاذ جوابلرینی مطالعه وتدبر ایدرکن دیکر طرفدن صوك کونلرده بعض جدی قلملرکده بو طرز تفکر ایله آز چوق همجریان کورونن افکار وملاحظاته مصدر اولدوغنی خاطرلادم . برزمانلر قوال اولمقدن زیاده فعال اولمق ایسته‌ین وبونکچون برحرص استطلاع ایله هرطرفه باش اوران زمره‌یه منسوب اولانلرمزی ؛ اسویچره‌دن کوندردیکی جدی ، حیاتی مکتوبلریله تطییب وارضا ایدن اقدام صاحبی احمد جودت بك ؛ بوسفرده ویانه‌دن شویله برندای ارشاد ایله اثبات رشد وسدادایدییور:

« متفکرین اسلام آراسنده واسطه اولاجق لسان ، بنجه (عربجه) در . هر مسلمان مملکتنده بو واسطه‌یه مراجعت قولایدر . فقط اردوجه و ترکجه بویله دکلدر . جاواداکی برمسلمان عربجه‌یی تحصیل ایتمك چاره‌سنی بولابیلیر . تورکجه‌یی بولاماز . جزایرده‌کی برمسلمانه‌ده اردوجه‌یی اوکره‌نه‌مزسکز . بناء علیه مسلمان متفکرینك آوروپاده‌کی اوچ بیوك لساندن بریله عربجه‌یی مکملاً تحصیل ایتمه‌سی لازم کلور .

متفکرین اسلام آراسنده مشترك بر لسانه احتیاج واردر . اونه‌ده بریده کزدولن ممالك سائره مسلمانلریله قونوشمق پك کوچ اولویور . آنك بیلدیکی برلسان اجنبی‌یی سزده بیلورسه‌کز اعلا ، فقط بونك تصادف ایتمه‌یکده چوق واقعه‌در . »

بوسطرلرله شیخ حضرتلرینك افکار وملاحظاتی آراسنده‌کی مقارنت پك واضحدر ؛ عربجه‌نك عمومیت وخصوصیت تحصیلی مسئله‌سنده کوروان فرق ، ایکنجی درجه‌ده واهمیتسز بر مسئله‌در . روح ، آکلاشمق وطانیشمق ایچون بر لسان مشترکه اولان احتیاجده‌در .

«تورك یوردی» نده بعض قاپلی‌سز افراطجیلره نمونهٔ اعتدال اولان محترم « کوك آلپ » بك‌ده لسان بحثنده :

«... مع مافیه اسلام لسانلری اصطلاحلرینی عربی یاخود فارسیدن آلمقله بین الملل وظیفه‌لرینی ایفا ایتمش اولمازلر . بو اصطلاحلر ، هرلسانده باشقه‌جذرلردن تشکیل اولونورسه مطلوب اولان وحدت حاصل اولمایاجغی ایچون لسانلك بین المللیتی اکسیك قالیر . بوندن طولاییدرکه دیکر اسلام لسانلرینك قبول ایتمش اولدیغی ، یاخود قبول ایده‌بیله‌جکی تعبیرلری آرایوب بولمق صورتیله اصطلاح وضع ایتمه‌مز لازم کلیر . بومقصدی تأمین ایچون هرلسانده اصطلاح وضعیله مشغول جمعیتلر تشکل ایتملی وبو جمعیتلر معین زمانلرده بین الملل اصطلاح مؤتمرلری صورتنده طوپلانمالیدرلر . »

یوانده مطالعه‌لر یوروته‌رك سریع ومتین خطوه‌لرله شیخ حضرتلرینك « غایه » لرینه طوغرو ایلرله‌یورلر .

بوندن باشقه فکرلریله احتجاج اولونابیلن بر طاقم ذوات فاضله ایله اولان مشافهاتمزدنده « عربجه » نك لسان مشترك اسلام اولماسی غایه‌سنه طوغرو توجیه ایدیله‌جك مساعینك اصابت ومشکوریتنه کمال قناعت حاصل ایتدم . شیمدی ایش ، بومسئله‌نك‌ده امثال عدیده‌سی کبی یالکز اوروپالی کاغد ومرکب تجارینه پارا قازاندیرمقله قالمامق شرطیله مطبوعات جدیده‌ده کمال اهمیتله موضوع بحث ایدیله‌رك اك سالم بر طرزده همان دستکاه عمله توديع اولونماسنده‌در !

عبداللطیف نوزاد

تربیه و تعلیم

طلبهٔ علومده حرکت فکریه :

کچن هفته ظرفنده طلبهٔ علوم افندیلر طرفندن اداره‌خانه‌مزه بر خیلی مکتوبلر کلدی . مختلف مدرسه‌لردن کوندریلن بومکتوبلرك ما آنده بر وحدت کورولمکده‌در . فجایع اخیره‌نك ، بوتون طلبهٔ علوم آراسنده بر انتباه تولید ایتدیکی آکلاشیلیور . بوطاشقین ، فقط طاغنیق جریانلری توحید ایتمك ایچون سبیل الرشاد بو عنوان ایله بر ستون تخصیص ایتمشدر . طلبهٔ علوم افندیلر طرفندن کرك شمدی‌یه قدر کوندریلن مکتوبلر ، کرك بعدما کوندریله‌جکلر تماميله بو ستونه درج اولونه‌جقدر . صره‌سی کلنجه سبیل الرشادده انشاالله بوخصوصده بیان مطالعاده بولونه‌جقدر .

حیاتمز حقنده

طلبهٔ علوم ارقداشلریمزه حسبحال

بوصره‌لرده کوریبورزکه هرکس مسلك مقدسمزك انحطاطندن ؛ بز طلبهٔ علومك سویه واقتدارسزلغندن بحث ایده‌رك بوغوجی بر اساله صدای اعتراضی یوکسلتیور . بیلکیسزلکمزه قارشی آچیقدن آچیغه اعلان حرب ایده‌رك مدرسه‌لیلرك قابلیت واستعدادسزلغنه بلا استثنا حکم ایله بر کتلهٔ عصبیهٔ جهلیه اولدیغنی ادعا ایدییور . شمدی بز بوکبی دایانیلماز اتهامات مخربه‌یه قارشی نه‌کبی وضعیت آلملی‌یز ، نه‌درلو حرکت تعقیب ایتملی‌یز ونصل بر سد چکملی‌یز ؟ ایشته بوحقیقی طلبهٔ علوم ارقداشلرمله بر حسبحال یاپمق ایسته‌یورم .

بز بو قدر اسناد واتهاماتك بارثقیلی آلتنده چیکنه‌نیرایکن دفعی چاره‌سنه باقارده یینه لاقید نه‌حرکت ایدر ، بتون کون قیمتلی وقتلرمزی قیل وقال ایله کچیرر ؛ مدنیت حاضره‌نك ایجاب ایتدیکی فنون متنوعه‌دن بی‌خبر اوله‌رق امرار اوقات ایتمکده مصر اوله‌جق ایسه‌ك هیچ شبهه ایتمیه‌لم‌که انقراضمز محققدر .

آرقداشلرمزه ترتب ایدن وظیفه غایت بیوك ومقدسدر . دینی طوردیران ، یشاتان آنجق مدرسه‌لیلردر . ملت اسلامیه نظرنده بر موقع بلند احراز ایدن ؛ شان وشرفلری افلاکه عروج ایدن اسلاف عظاممزی ملت اسلامیه‌نك مادی ، معنوی ترقی وتعالیسنه خدمت ایده‌رك شاهانه ، مسعودانه یشامشلر ویشاتمق ایچون بر عزم قوی ایله کیجه کوندوز چالشمشلر ، سعی متمادیده بولنمشلر . بوسایه‌ده ملت اسلامیه‌یه اونودلماز خاطره‌لر . بالخاصه اخلاقه آثار کزیده‌لك وتبرع ایتمك صورتیله کندیلرینه منتدار براقشلردر .

رجا ایدرم بز ، بو اسلافك اخلاقی اولمق اعتباریله ترقی نقطهٔ نظرندن نصل بر درجه‌ده اولمامز ایجاب ایدر ؟ دها فضله بیلمکی ، دها زیاده کمال ودها بشقه آثار اقتضا ایتمزمی ؟ تأسف ، صد هزار تأسف که بوفضله‌لق شویله طورسون ، اونلرك آثارینی آکلامیز ، وآکلاده‌میز .

هله شوراسی شایان تذکار وتأثردرکه : بزم بوعطالتمز ، بوحرکتسزلکمز معاذالله ، ملك علمینك تماميله سقوطنی انتاج ایتدیکی کبی دین ووطنی الیم فلاکتلر قاپلایه‌رق ملت اسلامیه‌نك ذاتاً معروض قالدیغی فاجعه‌لرك تسلسلنه میدان ویرمش اوله‌جق . بوحال ایسه ، الله محافظه ایلیه بنیهٔ دولتی تملندن ییقه‌جقدر .

ارقداشلر ! وطن عظیم فلاکتلر کچیرییور ، عالم اسلام آیاقلر آلتنده صلیبك ملوث چیزمه‌سیله پارچالنیور . عرض وناموس اسلام دونکی آزادلیلرمزك شهوات ملعونانه‌سی قارشیسنده اغلیه اغلیه عرض اندام

ايديور . دوغريسی بز بونلردن هركسدن زياده مسئولز . چونكه عالم اسلام نظرنده بيوك برموقع اشغال ايدر ونافذالكلم بولنان علماء سلفك محل فضيلت وحكمتده ارام نشين اوليورز . بونكچون اهالئ اسلاميه بزم تلقيناتمزله ، بزم فكرمزله پرورده والوده اولمشدر . بزلر ايسه مع التأسف او بيچاره لرك ترقی وتكاملنه مدار اوله جق ؛ سويه وعرفانلرينی يوكسلته جك بر درجه ده بولنه مديغمزدن لازمكلن خدمت دينيه ووطنيه يی لايقيله ايفا ايده مدك . صنعتك ، زراعتك ، تجارتك طريقنی ، معرفت وبيلكينك لزومنی اوكره ته مدك .

هركسجه مسلمدركه خواجه لرك تلقيناتنی اهل اسلام درحال قبول ايدر ، سوزلرينی ديكلر اكر بز مدرسه ليلر علوم وفنونله مجهز بر اردو اولورايسه ك ـ نتكيم وقتيله اولمشدر ـ ويره جكمز روحلی فكرلرله پك چابوق برزمانده فلاكت حاضره تلافی ايديلور ، شوكت اسلاميه پايدار اولور .

هايدی سويملی مسلكداشلرم ! قانلی ، جانلی ارقداشلرم ! حيات كوستره لم ؛ ترقی وتعاليمزك اسبابنه تشبث ايده لم . اولاً خواجه افنديلرمزك تعقيب ايده كلدكلری قرون وسطی اصولنك لغويجون متفقاً عدم خشنودی اظهار ايده لم . ارتق بوكبی تدريسانك فائده بخش اولمديغی واوله ميه جغی تماماً تحقق ايتديكندن . بوخصوصده تعصب وتعند كوستره جك بر ارقداشمی تصور ايده مم بناءً عليه كوريشه لم ، طانيشه لم ، اكلاشه لم . . .

طلبهٔ علومدن عشاق

ح . اسماعيل حقی

كورمك ايسته مينلرك نظر انصافنه !

انكشاف حقائقه خدمت ايتمك امل خالصانه سيله اصلاح مدارس حقنده ، خيلی مدتدر ، بتون مطبوعاتده وتخصيص (سبيل الرشاد) مجموعهٔ اسلاميه سنده دورودراز ، مناقشه لر ايدلدی ، محاكمه لر يورو - تيلدی . مسلكمز ـ حال حاضرده اولديغی كبی ـ آتيده بوتذبذبدن ، بوانتظامسزلقدن صلاحه طوغری يوز طوتماز ، طوتمسی ايچون تشبثات جديده ده بولونيلمازسه ، سلامت دين ، سعادت وطن نامنه انتظار ايديلن ثمرات نافعه نك اقتطاف ايديله ميه جكی ، وبوكونكی موجوديتمزك اركج ، ضياعه اوغرايه جغی برلسان تام ايله اكلاشيلدی . اكلاشيلدی ، فقط نه اولدی ؟ نتيجه نه يه منجر اولدی ؟ برهيچه ! . .

أوت هيچه ديورز . چونكه اويله اولماسه ايدی ، مادی معنوی مسؤليتی عهده لرينه آلمش بولونانلر اوزرنده ، ذره قدر اجرای تأثير ايتمش ، ولو جزئی اولسون حسياتلرينی تحريك ايتمش بولنسه ايدی ؛ بو آنه قدر آز چوق برأثر فعاليت ابراز ايتملری لازمكليردی . مع التأسف بويله اولمادی . شمدی نيچون اولمادی ، ويا اوله مادی ؟ ديه رك طبيعی بر سؤالك ايراد ايدلديكنی فرض ايديور ، مقابلةً ينه كنديمز اعطای جواب ايتمك ايستيورده كمال صفوت وسلامتله ديرزكه : أوت ، بووظيفهٔ مهمه ، الك اول درس وكالت عليه سنك عهده سنه محولدر . بوخصوصده نه ياپمق ، نه ياپيلمق لازمكليرسه برآن اول ايفا ايتملری كنديلری ايچون برفريضه در .

عجبا ايش بوقدر ايله بيتيورمی ؟ يوقسه وظيفه بشقه يره توجه ايديورمی ؟ بوكاده پك طبيعی اوله رق ديه جكزكه : أوت ايديور . كيمه ، ونره يه ؟ درسعام افنديلرمزه ! انلر نه ياپيورلر ؟ ايشته مسئله نك باشليجه روحی بوراده ! درسعام افنديلرمزك نه ياپدقلرينی ، نه ياپمق ايستدكلرينی اكلامق ايچون اوزون بويلی مشكلاته تصادف ايديله مز ظننده يز . چونكه : (آيينه سی ايشدر كشينك لافه باقيلمز) ديرلر . بناءً عليه درسعام افنديلرمزك افعال وحركاتنه باقار ، تعقيب ايتدكلری وادی يی پيش امعانه آليرسه ، نتيجه نك نه دن عبارت اولديغنی قولايلقله الده ايتمش اولورز . طوغريسی يا بوحال لاقيدی يه قارشو تأسف ايتمامك الدن كليور . رجا ايده رز ، فكريمز سوء تفسيره ، عقل وخياله كلمز تأويله اوغرادلمسون . مقصديمز تحقير ، تزييف دكلدر . بالعكس حقيقتی اعلان ايتمكدر . همده اويله برحقيقتكه : ارتق كسب قطعيت ايتمش ودرجهٔ ثبوته واصل اولمشدر . بناءً عليه درسعام افنديلرمزی ، كنجلك نامنه ، وظيفه لرينی ايفايه ، تعقيب ايتدكلری سقيم اصوللری تركه دعوت ايديورز . يازيق دكليدركه : بز كنجلر اوته ده برده ، برطاقم رسائل غيرمرغوبه لرده (ساخته صوفته) ديه رك تحقيره ، تزييفه معروض قاله لم ؛ طوغريسی يا بوتحقيراتك بز كنجلره ذره قدر شمولی اوله ميه جغنی ، بوخصوصده معصوم وبی كناه بولنديغمزی عالم اسلاميته قارشو اعلان ايدر ، غير مدرك منقدلرمزی ده انصافه دعوت ايتمك ايسته رز . والسلام علی من اتبع الهدی .

طلبهٔ علومدن : استرومجه لی صالح ذكی ، عشاقلی شكری توفيق ، ع . ذكی ، كامل ، عمرفاروق ، هاشم ، علی رضا ، ازميتلی اسماعيل حقی ، تكنورداغلی مصطفی ، عيانجقلی حافظ اسماعيل صدقی ، بروسه لی واصف حلمی ، قنقاسلی عبدالحميد ، ازميدلی رضا تحسين ، مرمرسلی محمد ، اسپارته لی علی فوزی ، قره حصارلی محمد خالص ، اينه كوللی يوسف ضيا ، عبدالرؤف ، احمد حمدی ، ازميرلی علی عاكف ، ريزه لی حافظ عبدالرؤف ، حافظ مصطفی نوری ، كرماستيلی حسن ، ميخاليچلی مصطفی نوری ، آطه پازارلی اسماعيل حقی ، باليكسرلی ابراهيم ادهم ، دكزليلی ح . علی ، مغنيسالی احمد نائل ، دكزليلی سعدالدين ، احمد طاهر ، مصطفی صدقی ، امراه ، ريزه لی ع . نجدت ، اسپارته لی احمد نوری ، اينزلی محمد نائل ، اخسخه لی عمر لطفی ، يوزغادلی الهامی ، البستانلی مصطفی كامل ، بيغالی رضا ، استيعاب ايتمديكندن يوزاللی طلبه نامنه بحرسياه باش قورشونلی مدرسه سی بوابی آتنه لی علی حيدر .

شؤون

محاربه :

متاركه نك تمديدی ـــ عثمانلی آژانسی واسطه سيله واقع اولان تبليغ رسمی يه كوره : عثمانلی وبلغار اردولری بيننده اولجه تقرر ايدن تعطيل مخاصمات ، شرائط سابقه داخلنده اوله رق ماه حال رومينك يكرمی برنجی كونی وقت ظهرينه قدر تمديد ايدلمشدر .

عراق :

هندستان مخابر مخصوصمز بغداددن یازییور :

ابراز صداقت — شامیه‌ده بولنان آل فتله شیخی شیخ میدرفرعون حضرتلری عفو شاهانه‌یه اوغرادقدن صوکره کندی اراضی وزراعتنه عودت ایدوب سائر عشائر وقبائل رؤساسی نزدنه دعوتله ، کندیلرینه مؤثر برلسان ایله بو صیره‌ده حکومته اولان ورکو بورجلرینی اوده‌ملرنی وآیروجه‌ده اعانات حربیه‌ده بولنمنی‌ده تکلیف ایتدیکی کبی ، دائرهٔ صداقتدن آیرلمامرینی‌ده تفهیم ایلمش وبوصورتله حکومته قارشو اولان اخلاص وصداقتنی بحق اثبات ایلمشدر .

محمد عاکف بك — بغداد . — قلبیه ، قونفرانسلریله ، افکار عالیه‌سیله سبیل الرشاد جریده‌سی واسطه‌سیله بالعموم عثمانلیلری ، دها دوغریسی بوتون مسلمانلری خواب کران غفلتدن اویاندیرمه‌یه چالیشان محمد عاکف بك افندینك قوبیت علیهنده‌کی مشهور شعری بوکره جریده‌مزدن بالاقتباس (الزهور) غزته‌سی طرفندن علاوه صورتیله صورت مخصوصه‌ده طبع ومجاناً توزیع اولنمشدر . نسخه‌سنی کوندرییورم . بومشهور شعرك نظماً عربی وفارسی‌یه ترجمه وطبعی متصوردر .

طرابلس غرب :

مجاهدین اسلامیه‌نك مظفریتلری . — طرابلس غربدن « الشعب » غزته‌سنه یازیلیور : شهر حالك اون‌ایکنجی کوننده اون طقوزنجی کوننه قدر مختلف موقعلرده عربان ایله ایتالیانلر آره‌سنده‌ده‌هم مصادمه‌لر وقوع بولمرق عربانك مظفریتیله نتیجه‌لنمشدر . زواره وسیدی عبدالصمد مصادمه‌لرنده ایتالیانلردن اوچ ضابط وایکی‌یوز نفر وعزیزیه وعجیلات موقعلرنده وقوع بولان مصادمات نتیجه‌سنده‌ده اوچ‌یوزی ایتالیان ، یوزاللیسی حبشلی ارلق اوزره درت یوزاللی نفر تلف اولمشدر . عربلرك مراکز حربیه‌سنك تشکیلاتی ختام بولوب قوای عمومیه قوماندانلغی الشیخ سلیمان البارونی افندی درعهده ایتمشدر . مراکز مذکوره‌ده‌کی ارزاق وجبخانه ایکی سنه‌یه کفایت ایدر . یك یکرمی ایکیسنده مجاهدلر سواحل قوماندانك امریله عجلانه هجوم ایده‌رك ایتالیانلردن التی‌یوز ، حبشلردن اوچ‌یوز وایتالیانلره التحاق ایدن طرابلسلیلردن ایکی‌یوز عسکر اتلاف والتی‌یوز چوال اون ، اوچ‌یوز چوال ارپه ویوزاللی چوال شکر ایله اون درت قلیچ وبرخیلی اسلحه ومهمات اغتنام ایدلمشدر . عربلردن ایسه یالکز یکرمی شهید وقرق مجروح دوشمشدر . بومصادمه اثناسنده ایتالیانلرك طرفنی التزام ایدن عجیلات بلدیه رئیسی قتل ایدلمشدر .

یخ بو وقعه‌یی متعاقب ایتالیانلر سیدی عبداه استحکاماتندن بیوك برقوت ایله چیقه‌رق التی‌یوز متره‌لق برمسافه‌یه ایلرلمشلرسه‌ده اوراده عربانك بکله‌مدکلرینی کورملریله هیچ برحرکت یاپمه‌دن درحال آرقه‌یه دونه‌رك استحکاماته داخل اولمشلردر . تلاشلرندن بش‌بیك فشنك ایله قرق قوطو قونسروه ویرچوق چانطه ترك ایتمشلردر .

درنه‌ده . — مذکور غزته‌نك درنه مخابری ۱۳ نیسان افرنجی تاریخنده یازییور : دون طلوع شمس ایله برابر طبروقده دوریانتا جهتلرینی استکشاف ایدرکن درت طیاره کوروندرك عقبنده ایتالیانلردن بویوك برقوت استحکاملرندن چیقوب بش‌یوز مترو ایلری‌یه کیتمشلرسه‌ده اوراده تصادف ایلدکلری عربان ایله اجرا ایتدکلری مصادمه نتیجه‌سنده منهزماً رجعت ایلمشلردر . مقتوللری اون بش آرابه‌یه تحمیل ایدلمشدر . عرباندن یالکز ایکی شهید وبش مجروح دوشدی بومصادمه‌ده عربلر ایتالیانلردن برطاقم فوطوغراف آلات وادواتیله قرق لیرالق بانقنوط وبش تفنك ایله برچوق ارزاق اغتنام ایلمشلردر . »

ایران :

محو اولیورز ، بنه نفاق وشقاقی ترك ایتمیورز . — طهراندن بیلدیریلیور : « ایالاتدن آلنان خبرلرك اندیشه بخشدر . سالار الدوله استرآباد جوارنده قوتلی تحشیدات عسکریه‌ده بولنمشدر . شاه سابقك ده یقینده کله‌جکی بیلدیریلیور . روس عساکری بتدریج وصل اولمشدر . کردستان ایرانیده بیوك بر غلیان حکمفرمادر . بوراده‌کی کردلرك وخیم اغتشاشلرچیقارملرندن قورقیلیور . حربیه ناظری مستوفی الممالك اجراسی تقرر ایدن اوروپا سیاحتنی تأخیر ایلمشدر . »

روسیه :

قازاقلرك اراضیسنی غصب . — روسیه زراعت نظارتنك استاتستقلرندن استخراج اولوندیغنه کوره بوسنه اسلام قازاقلره عائد اراضیدن آق ملا ، یدی صو ، سردریا ، سیمی واوزمل قضالرندن مفرز ۶۳۰ بیك دونملك قدر اراضی‌یه روس مهاجرینی اسکانی حکومتجه تقرر ایتمشدر . حالبوکه اصل اراضی صاحبلری اولان قازاقلره براقیلان محلرك مقداری مهاجرلرك اسکانه تخصیص اولونان یرلردن دها آز اولوب انجق ۴۰۰ بیك دونمدن عبارت بولونمقده در .

جمعیت خیریه مرافعه . — اورنبورغ والیسی اسلام جمعیات خیریه‌سندن برقاچنه صورت رسمیه‌ده تذکره‌لر کونده‌رك واردات ومصارفاتك صورت اخذ وصرفنی مبین بر راپور تنظیم وارسال ایتمه‌لرینی طلب ایله‌مشدر .

شرت تأثر . — داخلی روسیه قصبه‌لرندن « چرمن » ده حکمت‌الله سید بطال نامنده صاحب حمیت بر مسلمان ادرنه‌نك سقوطنی خبر آلنجه کمال تأثرندن ره‌وولوه‌رله انتحاره تصدی ایله‌مش اولدیغنی تاتارجه غزته‌لر یازییور . حکمت‌الله افندینك جریحه‌سی اولدقجه آغیر ایسه‌ده حیاتی تهلکه‌ده دکلدر .

افغانستان :

افغان قوای حربیه‌سی . — مطبوعات اجنبیه‌نك اخباراتنه کوره : افغان عساکری انکلیز اصولنده تعلیم وتربیه کورمش اولوب الك صوك سیستم توفنك ، متره‌لیوز وسریع آتشلی طوپلرله مجهزدرلر . قوای عسکریه‌سی وقت حضرده بهری ۹۰۰ نفردن متشکل ۹۵ پیاده طابوریله بهری ۷۰۰ نفردن مرکب ۲۶ فرقه سواریدن و(۴۰۰) صحرا وجبل طوپندن عبارتدر . بونلردن باشقه افغانستان اردوسنده متره‌لیوز ، تلغرافجی ، استحکام وسائره بلوکاری‌ده موجوددر . حال سفرده (۴۰۰) بیك قدر عسکر چیقاره‌بیلیر .

ایقاظ

ناسخ ومنسوخه دائر خطبه نامیله یدی صحیفه‌لق بر رساله داغیلدیغنی کوردك . میسیونرلرك اثر ترتیبی‌در . غفلت اولونمایه .

سلانیك مطبعه‌سی اشرف ادیب

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرۀ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی(١٧)، آلتی آیلغی(٩)فرانقدر. [ایضاحات : نسخه‌سی آلتی پاره، آلتی آیلغی بر جلد ، هرجلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر.

§ آدرس تبدیلنده فرق پاره‌لك پول کوندرلملی‌در.

§ مسلکه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور. درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز.

سبیل الرشاد

١٣٣٠

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعۀ اسلامیه‌در

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانکی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسی محتوی بولونمسی !

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی!

§

پاره کوندرلدیکی زمان‌نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم — اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب ومدیر مسئول : ح. اشرف ادیب

عدد ٢٤٣ — ٢ جمادی‌الاخره ١٣٣١ — پنجشنبه — ٢٥ نیسان ١٣٢٩ — جلد ١٠

آنجق ال برلکیله چالیشیرسه‌ق قورتولورز

بوعنوان ایله کچن هفته‌کی نسخه‌مزده مملکتی دوشمش اولدیغی الیم وفجیع موقعدن قورتارمق ایچون، ایمانیله، وجدانیله، بوتون موجودیتیله بو وطنه مربوط ولان ذواتك نه‌دوشوندکده ایسه‌لر نهایت اوچ هفته ظرفنده مکتوبله اداره‌مزه بیلدیرملرینی رجا ایتمشدك . بونك اوزرینه بوهفته برچوق مهم مکتوبلر آلمغه باشلادق . تصنیف ایدیورز. بونلر بالآخره تشکل ایده‌جك هیئت متفکره حضورنده قرائت وتدقیق ایدیله‌رك ملتك و حکومتك انظار انتباهنه عرض اولنه‌جنی کبی، مملکتك کابوس جهالتدن قورتارلمسی، ملتك تجارةً ، صنعةً ، اخلاقاً تکامل وترقیسی ایچون ال برلکیله چالیشه‌جق هیئت تنویریه‌نك‌ده رهبر مساعیسی اوله‌جقدر .

وطنده علمی ، اقتصادی ، اجتماعی برصبح فلاحك طوغماسنه متحسر بولنان کرك پایتختده ، کرك طشره‌ده‌کی بالعموم قارئلریمزك مطالعه‌لرینی کوندرملری، بو اوغورده چالیشمق عزمنده بولونانلرده اسملرینی بیلدیرملری رجا اولنور .

فلسفه

اسلامده فن وفلسفه

مؤسسات علمیه‌دن مکاتب و مدارس

اسلامیتك مبادیٔ انتشارنده تعلیم وتدریس ، جوامع شریفه‌ده ویا جوامع اتصالنده تاسیس ایدیلن مکتبلرده اجرا ایدیلیردی . تکیه‌لر ، عمارتلر ، کاربانسرایلر وحتی خصوصی خانه‌لر بیله اکثریا تدریسات ایچون مواقع مناسبه عد اولنوردی .

علوم طبیعیه ، فلسفیه وطبیه ایسه علی‌الاکثر بیمارستانلر داخلنده تعلیم ایدلمکده ایدی . مع‌مافیه بیمارستانلر خارجنده‌ده طبابت وعلوم حکمیه وریاضیه تدریسی ایچون آیریجه مکتبلر تأسیس ایدلمش اولدیغی محققدر . (مهذب‌الدین بن‌الداخور) ك کندی قوناغنی علوم حکمیه تدریسنه مخصوص برمکتب اولمق اوزره وقف ایلمش اولدیغنی کورمشدك. اکابر علمانك اقانتکاهلری علوم وفنون تعلمی ایچون برر دارالفیض حالنده ایدیلر . فقط بورالره هرایسته‌ین کیره‌مزدی. درسلرنده حاضر بولنمق ایچون بهمه‌حال صاحب خانه‌نك مساعده‌سنی استحصال ایتمك ایجاب ایدردی .

تدريسات عاليه‌يه مخصوص بويوك مدرسه‌لرك انشاسنه مأمون زماننده باشلانلمش اولمسى محتملدر . فى الحقيقه، امونك (نيسابور) ده بر مدرسه تأسيس و انشا ايلمش اولديغنه دائر تاريخده بر قيد واردر .

اسلامده مدارس ومكاتب بر قاچ شكلده ايدى : جامعلر، كاربانسرايلر، تكيه و عمارتلرده اجرا ايديلن تدريسات اكثريا حديث ، تفسير ، فقه وكلام كبى صرف علوم دينيه‌يه عائد بولنوردى . علمانك كندى خانه‌لرنده ويردكلرى درسلر ايسه ،تخصص بولندقلرى فنونه كوره تحول ايدردى . بويوك مدرسه‌لرده‌كى دروس عاليه بوتون شعبات علوميى شامل بولنوردى . بيمارستانلر داخلنده تأسيس اولنان مكتبلر ايسه تدريساتى صرف علوم طبيعيه ، طبيه وفلسفيه‌يه حصر ايدرلردى . مبانى ومدارس عاليه تأسيس ايدلمه‌دن اول علما درسلرينى يا جامعلرده ويا كندى خانه‌لرنده وياخود خصوصى درسخانه‌لرده اعطا ايدرلردى .

بويوك تورك حكيمى فارابى درسلرينى اكثريا كندى خانه‌سنده اوقوتيردى . مشاراليهك اون بيك قدر طلبه‌سى بولنديغى مرويدر . افاخم علمادن فخرالدين رازى ايسه تدريساتى جامعده اجرا ايدردى . طلبه‌سى هر كون خانه‌سنه كيدر ومشاراليهى بر حيوانه اركاب ايده‌رك درس ويره‌جكى جامعه قدر كوتوررلرمش . بر حالده‌كه ؛ حضرت سوقاقلردن كچركن ؛ صانكه عسكريله بر قوماندان مرور ايديورمش كبى ؛ يوللر قپانير ، اورتالق خنجا خنج انسانله طولارمش ! رازى درسه كيتديكى وقت تيمناً ركابنده بهمه‌حال فقها وطلبه‌دن ايكيوز، اوچيوز قدر ذوات كنديسنى تشييع ايتمكى اعتياد ايدينمشلردى .

تدريس ايله مشغول اولان علمانك شهرت وفضيلت علميه‌لرى نه‌درجه شايع ايسه حلقهٔ عرفانلرينه قوشان شاكردانك مقدارى‌ده او نسبتده چوق اولوردى .

ابن سينا، فارابى، غزالى ورازى كبى اعاظمك طلبه‌لرى عادتا بر اردو تشكيل ايدرلردى. طبيب شهير ابوبكر راضى‌نك شاكردلرينك شاكردلرى‌ده كنديسيله برابر عينى زمانده تدريساتده بولنورلرمش . فهرست مؤلفى محمد بن اسحقك بياننه كوره راضى درسه باشلاديغى زمان كندى اطرافنه منتهى شاكردان طوپلانير وبونلرك اطرافنده، منتهى شاكرداندن اك مستعدلرينك طلبه‌لرى اجتماع ايدر ، اوچنجى درجه‌ده‌كى شاكردلرده ايكنجى قسم طلبه‌نك اك مستعدلرى اطرافه طوپلانيرلرمش. وقوعبولان بر سؤاله اوچنجى حلقه‌ده جواب ويريله‌مزسه ايكنجى حلقه‌يه واورا‌ده‌ده حل ايديله‌مديكى تقديرده مسئله بالذات راضى‌يه عرض اولورمش .

بو بويوك ومشهور عالملرك درسلرنده يالكز طلبه بولنمزدى . اكابر وعلمادن بر چوق ذوات‌ده اقتباس فيض ايچون حلقهٔ تدريسه جان آتارلردى. حتى خلفا وامرا بيله بو كبى مشاهيرك درسلرنده بولنمقله افتخار وتبرك ايدرلردى .

اكابر واغنيا كندى چوجقلرينه خصوصى معلملر تعيين ايده‌رك خانه‌لرنده اوقوتديررلردى. معلملردن هر برى يالكز متخصص بولنديغى فنى تعليم ايدردى. بو سببدن مشاهير علمادن اكثريسنك ، شعبات علميه‌دن هر برينى آيرى بر ذاتدن تدرس ايتمش اولدقلرى كوريليور . بعضاً ده پدر كندى اولادينى اوقوتير ومتخصص بولنديغى فنده اوغلى كنديسنه خلف ياپمغه چاليشيردى . پدرلرينك حلقهٔ عرفاننده اكتساب فيض ايده‌رك مشاهير صره‌سنه كيرمش پك چوق اعاظم طانيورز. ثابت بن قره عائله‌سيله ، آوروپاليلر آره‌سنده آوانزوآر ـ (Avenzoar) نامى آلتنده اشتهار ايدن (ابن زهر) عائله‌سنى بوميانده كوستره بيليرز. اسلامك مبناى اساسيسندن اولان فريضهٔ حج‌ده، انتشار علومه پك چوق خدمت ايدردى. ايفاى فريضه مقصديله ارض حجازه قوشان موحدين، مكه ومدينه‌ده عالم اسلامك هر طرفندن كلمش بر چوق اعاظم علمايه ملاقى اوله‌رق بو وسيله‌دن بالاستفاده ، اكتساب فيضه شتاب ايدرلردى. بو سايه‌ده ممالك اسلاميه‌نك بر طرفنده انتشار ايدن بر كتابه، كشف ايديلن بر اثره، ايرتسى سنه اقاليم اسلاميه‌نك هر جهتنده كسب وقوف ايديليردى . مشاهيردن اكثريسى حجازده بر ايكى سنه اختيار مجاورتله متخصصى بولندقلرى شعبهٔ علمك تدريسنه حصر مساعى ايدرلردى. هر طرفدن زيارت كعبه مقصد پيامبر پسندانه‌سيله ارض حجازه قوشان متفكرين بو درسلرده حاضر بولنور، عودتلرنده وطنلرينه يكى بر حمولهٔ عرفان كوتوررلردى .

اكتساب فيض ومعرفت ايچون اختيار سفردن چكينلمزدى. اكثريا پك چوق ذوات اندلسدن ويا آسياى عليادن قالقه‌رق مصره ويا بغداده قوشار ، بورالرده اقتباس معرفت ايده‌بيله‌جك علما آرارلردى. سمرقندده اشتهار ايدن بر عالمك درسنه اندلسدن شاكردان كيتديكى پك چوق واقع اولمشدر. قاضى ابوالقاسم ، فخرالدين رازينك درسلرنده بولنمق اوزره مغربدن قالقه‌رق آسياى وسطى‌يه قدر اختيار سياحت ايلمشدى .

تحصيل علم ومعرفت ايچون سنك ايلريله‌مش اولمه‌سى بر مانعه تشكيل ايتمزدى. بر داهئ فطرت اولان ابن سينا هنوز پك كنج بر سنده تدريساته باشلاديغى زمان شاكردانى ميانده آق صقاللى وپدرى ياشنده بر چوق ذوات بولنيوردى .

بغداد، قرطبه، قاهره، نيسابور وسمرقند كبى بويوك شهرلرده مدارس علميه‌نك تأسيسندن صوكره علمى سياحتلر بوس بوتون آرتمش، اك اوزاق واك هجرا محللردن بيكلرجه شاكردان بودار العرفانلرك آغوش كمالات نثارينه شتاب ايتمشلردر .

عالم اسلامده وبوتون جهان معرفتده ابديمون بر نام بلند احراز ايتمش اولان (نظام الملك) آلتمش بيك دينار صرفيله بغدادده دجله كنارنده مشهور عالم اولان (مدرسهٔ نظاميه) يى هجرتك ۴۵۷ نجى سنه‌سنده تأسيس وانشا ايلمشدى. نظامك معارف اسلاميه وترقيات علميه‌يه اولان خدمات بر كزيده‌سنى مبين صحايف تاريخيه ؛ بر الواح مخلده كبى ؛ دوراً بعد دور مفاخر ماضيه‌يى انظار احترامكار مستقبله نقل وعرض ايلكده‌در .

مدرسهٔ نظامیه اکمال ایدلدکدن صوکره بوراده ایفای تدریسات خصوصی مشاهیر فضلادن (ابواسحق شیرازی) یه تودیع ایدلمشدی. مدرسهٔ نظامیه نک ایلك مدرسی مشارالیهدر. بالآخره ابوالقاسم ، ابو حامد غزلی ، سهروردی کبی اعاظمده بودارالعرفانده کرسیٔ تدریسه شرفبخش اولمشلردر.

نظام الملك داها اول نیسابورده وینه عینی نامده دیکر بر مدرسه انشا ایتمش ومدرسلکنی (امام الحرمین ابوالمعالی) یه توجیه ایلمشدی. نظامك شام، دیاربکر، عراق، خراسان وسمرقند طرفلرندهده متعدد مدارس وعمارتلر انشا وتأسیس ایلمش اولدیغی محققدر.

آل سبکتکیندن ، (نصر بن سبکتکین) طرفندن انشا اولنان (مدرسهٔ سعیدیه) ده برچوق سنهلر نشریات علمیهسیله اشتهار ایلمشدی. ابوبکر بیهقی نك تحت ریاستنده بولنمش اولان (مدرسهٔ بیهقیه) ، حدیث وبالخاصه علم تفسیرده پك ممتاز وپك متبحر اعاظمه منشأ فیض اولمشدر. ابو اسحق اسفرائینك مدرسهٔ مشهورهسی ایسه بیكلرجه نوار وفاضل دماغلری آغوش کمالاتنده پرورده ایلمشدر.

ملوك اتابکاندن (نورالدین زنکی) نك شام، حلب ، حما ، حمص وبعلبك کبی شهرلرده برچوق مکاتب، مدارس، دارالحدیث وعمارتلر انشا وتأسیس ایلمش اولدیغی تاریخاً مضبوط حقایق جملهسندندر.

نورالدین معارف ومدنیت اسلامیهنك تعالیسنه نظام قدر خدمت ایتمش واو درجه بر شهرت قازانمش اولان اکابردندر.

نورالدینك زیر جناح فیضنده پرورشیاب کمال اولان صلاح الدین ایوبیده نشر معارف واجرای معدلتده مشارالیهی تعقیب ایلمشدر. صلاح الدینك قاهره، قدس، اسکندریه وسائر بلادده تأسیس ایتمش اولدیغی مدرسهلرده یوز بیكلرجه اعاظم اقتباس فیض وکمال ایتمشلردر.

ایوبیلر یالکز مصر داخلنده یکرمی بش مدرسه انشا وتأسیس ایلمشلردی. بو مدرسهلرده هرتورلو علوم وفنون تدریس اولنوردی. مدارس مذکوره میاننده صلاح الدینك بنا کردهسی اولان (مدرسهٔ ناصریه) نشر ایتدیکی خدمات علمیهسیله خطهٔ مصریهیی سنهلرجه غرق انوار ایلمشدر.

دردنجی عصر هجری اواسطندن زمانمزه قدر شهرت علمیهسنی ــ آز چوق تعدیلاتله ــ محافظه ایتمش اولان (الازهر) ایسه مصرك یکانه بر منبع عرفانپناهی اولمشدر. ازهرك آغوش فیضبارنده پرورشیاب کمال اولان اعاظم آرهسنده جداً ممتاز ونادر ذکالرده یتشمشدر. مشهور (مقریزی) کندی زماننده مصر قطعهسنده یتمش قدر مدرسه بولندیغنی سویلیور.

شهرت علمیهسیله اشتهار ایدن دارالفضلاردن بریده (آستر آباد) مدرسهسیدر. بومدرسهده؛ بر زمانلر؛ جهان معرفته پك بویوك اعاظم یتشدیرمشدر. اندلس قطعهسنك بویوك شهرلرنده وبالخاصه اشبیلیه ، طلیطله، قرطبه، غرناطه ومالقهده متعدد مدارس ومکاتب تأسیس ایدلمشدی. یالکز غرناطهده ۱۳۷ دارالفنون بولندیغی مرویدر. اندلسك اقسام سائرهسیله مغرب اقصی طرفلرنده و آسیانك حوضهٔ اسلامیانه داخل بولنان جهتلرندهکی مدارس علمیهنك عددی تعداد اولنهمیهجق قدر چوقدی. مدنیت اسلامیهنك ادوار شعشعهدارنده تأسیس ایدلمش اولان مدارس ومکاتب علمیهنك یالکز اسامیسی قیدایدیلهجك اولسه ستونلر طولدیرمق ایجاب ایدر. اك مشهور مدرسهلردن برقاچنك ذکری قارئهٔ بوخصوصدهکی مساعیٔ جهان پسندانهیه دائر بر فکر ویرهبیلهجکی جهتله بو قدرله اکتفا ایدیورز.

مؤسسات فنیهده نباتات باغچهلری

فن شناسان اسلامیه علم نباتاته پك زیاده اهمیت ویرمشلردی. اطبای اسلامیه نباتاتك خواص طبیهلرینك تتبعی مناسبتیله بالفعل علم نباتاتلهده اشتغال ایلمشلردر. (امین الدوله ابن تلمیذ) ك ادویهٔ مفردهیه دائر یازمش اولدیغی مشهور (اقرباذینه)سی بوخصوصده پك کوزل بر نمونهدر.

نباتیون اسلامیهدن (ابن جاجل) ی برنجی طبقهده تعداد ایدهبیلیرز. مشارالیه (دیسقوریدیس) ك نباتات کتابنه یازدیغی ذیل ایله علم نباتاتده نهدرجه واسع براقتداره مالك اولدیغنی کوسترمشدر. ابن جلجلك کتابنده نباتیون قدیمهجه مجهول اولان برچوق نباتات اسملری وبونلره دائر تفصیلات مندرجدر.

فقط، نباتیون اسلامیهنك سرنامهٔ مباهاتی ابن بیطار حضرتلریدر. علم نباتاتدهکی اقتدار فوق العادهسنهمبنی کندیسنه (نباتی) و (عشاب)ناملری ویرلمشدر. مشارالیهك لایموت آثارندن برینی تشکیل ایدن (الجامع فی الادویة المفردة) عنوانلی کتابی علم نباتاتده نادر الامثال بر اثر قیمتداردر.

ایوبیلردن (ملك کامل) ، فضیلت وکمالاتنك حیران و تقدیر خوانی اولدیغی ابن بیطاری نباتیون مصریه ریاستنه تعیین ایلمشدی. ابن بیطار بو وظیفهنك ایفاسی اثناسنده مصرده مکمل بر نباتات باغچهسی وجوده کتیرمشدی. ابن اصیبعه (عیون الانباء فی طبقات الاطباء) عنوانلی اثر مشهورنده مشارالیهدن بحث ایدرکن دیبورکه: « ابن بیطارله برلکده شام جوارنده نباتات طوپلامغه چیقدیغمز زمان مشارالیه علم نباتاتدهکی معلومات واسعهسیله بنی حیرتده براقشدر. ابن بیطار؛ تحریاتمز اثناسنده؛ الینه کچن هر نباتك یونانجه وعربجه اسملرینی سویلر وهربری حقنده (دیسقوریدس) و (جالینوس) ك تعریفلرینی و اکثر نباتیونك خطالرینی وهر نباتك خاصهلرینی ونرهلرده حاصل اولدیغنی تعداد ایدردی. »

مشاهیر اطبای اسلامیهدن (رشیدالدین صوری) ده فن نباتاتده خارقهنما براقتدار ایله ممتاز ایدی. (کتاب الادویة المفردة) عنوانلی اثری، لایموت مؤلفات مخلدهدندر. مشارالیهك فن نباتاته صوك درجه مراقی اولدیغندن دورهٔ حیاتنك قسم اعظمی طاغلرده نباتات تحریات وتدقیقاتیله امرار ایلمشدر.

رشیدالدین ٦۳۹ تاریخنده ارتحال ایلمشدر. طبقات الاطبا، مشار

لیهك ترجمهٔ حالی صددنده دییورکه: « رشیدالدینك علم نباتاته صوك درجه‌وقوفی‌واردی. مشارالیه‌نباتات تحریسی ایچون برچوق سیاحتلرده بولنمشدر. معیتده هرنوع بویالری حامل بررسام بولندیغی حالده جبل لبنان وسوریه‌ده نباتات تحریسنه چیقمشدی. بو سیاحتده مشار الیه نباتی بالذات آرار، بولور ورسامه کوستره‌رك کاّس، تووبج واتامینلرینك رنکلری وعددلریله کمال اعتنا ایله رسمنی یاپدیروردی.

هرنباتك بردفعه حال طراوتده ایکن، بردفعه‌ده کماله ایردیکی زمان واوچنجی دفعه‌ده قورودیغی وقتده اولمق اوزره اوچ دفعه رسمنی یاپدیرر وبورسملرك آلتنه نباتك اوصاف و خواصنه دائر معلومات لازمه‌یی درج ایدردی. »

رشیدالدینك انواع نباتی جامع مکمل برباغچه‌سی واردی.

قازیری (Casiri) نباتیون اسلامیه‌دن محمد بن علی حقنده اظهار ستایشدن کندینی آله‌مامشدر. فی‌الحقیقه محمدبن علینك فن نباتده معلومات واسعه‌سی اولدیغی کبی طبابتده‌ده اختصاص تامی واردی. غوواديکس (Guadix) پرنسنك خدمت طبابتنده بولنوردی.

قازیرینك بیانه کوره مشارالیه نبات تحری وتدقیق مقصدیله بر چوق مملکتلر کزمش، سنه‌لرجه قیرلرده، بایرلرده طولاشه‌رق اکمال تتبعات ایلمشدر. محمد بن علی الینه کچن نباتات نادره‌یی حفظ وجمع ایده‌رك بونلری بالذات یتشدیرمکه سعی ایدردی. بوصورتله پرنسك سرایی اطالنده غایت مکمل برنباتات باغچه‌سی وجوده کتیرمشدی. مذکور باغچه‌ده هرنوع نبات وچیچك یتشدیرمکه چالیشیر وبونلرك اوصاف وخواصنه دائر تدقیقات دائمه‌ده بولنوردی.

عالم اسلامده تدقیقات نباتیه ایله اشتهار ایتمش داها بك چوق اعاظم واردر. تعداد ایتدیکمز شو برقاچ ذات، بوخصوصده برر انموذج اولمق اوزره، ذکر ایدلمشلردر.

م. شمس الدین

عقائد اسلامیه

۱۷ — واجبك وجودی:

کچن مقاله‌ده واجب، ممکن، مستحیلك معنالرینی ایضاح ایتدك. صوکره بو عالمك‌ده جملهٔ ممکناتدن اولدیغی، ممکنك نظر عقلده وجود وعدمی متساوی اولدیغی جهتله بلا «مرجح» برطرفنی ترجیح ایتمك متساویین‌دن برینی دیکرینه ترجیح دیمك اولوب بوایسه محال اولدیغندن وجودینی عدمنه ترجیح ایده‌جك بر «مرجح» ه هرحالده محتاج اولدیغنی اکلاتمشدق. شمدی‌ده دیورزکه: ممکنات جمله‌سندن اولان بوعالمك وجودینی عدمنه ترجیح ایدن «مرجح» ه هر حالده واجب اولمق لازمدر. بونی‌ده ایضاح ایده‌لم.

معلومدرکه: ممکن اولان برشیئك وجودینی ترجیح ایتمك اونی ایجاد ایتمك دیمكدر. برشیئك موجدی ایسه هرحالده اوشیدن بشقه اولمق لازمدر. حال بوکه ممکن‌دن بشقه برموجود ارایه‌جق اولورسه‌ق یالکز واجبی بولورز؛ چونکه مستحیل موجود دکلدر. بناءً علیه ممکنك وجودینك مستند اولدیغی شیئك آنجق واجب اولمسی تعین ایدییور.

برشیئك موجدی هرحالده اوشیئك غیریسی اولمق لازم دیورز؛ اوت، بوپك بدیهی برمسئله‌در. چونکه برشی کندی نفسنی ایجاد ایده‌جك اولسه، وجودده اشیئك کندی نفسی اوزرینه مقدم اولمسی لازم کلیر؛ زیرا مؤثر اثرندن طبعاً مقدمدر. بناءً علیه برشیئك موجدی کندیسنك غیری اولمایوب‌ده نفسنی کندی ایجاد ایتدیکی فرض ایدیله‌جك اولورسه اوشیئك کندی وجودندن اول بولنمسنی، تعبیر آخرله آن واحدده هم موجود هم معدوم اولمسنی قبول ایتمك اقتضا ایدر؛ بوایسه بالبداهه محالدر.

سؤال: بودیدیککز شی آنجق، ممکنك جمیع ممکناته شامل اولان طبیعتنه نظراً صحیح اولور؛ حال بوکه بزم ایچون بشقه صورتله ملاحظه ایتمك‌ده واردر. ممکناتك بعضسی دیکر بعضسنی ایجاد ایتمشدر. بناءً علیه ممکنك بهمه حال واجبه استناد ایتمسی لازم کلمز.

جواب: سزه قارشی ممکناتك هپسی حقنده دلیل اقامه ایتمه‌دك؛ بزم کتیردیکمز دلیل، آنجق اوممکناتك جزء اولی حقنده‌در. مادامکه ممکناتك بعضسی دیکر برقسمنی ایجاد ایتمشدر دیورسکز، اوحالده اورایه نقل کلام ایدرز، بوصورتله کیده کیده کلام، جملهٔ ممکناتدن اولدیغی حالده اك اول بولنان جزئه منجر اولور. زیرا سزده تسلیم ایدییورسکزکه ممکن، حادثدر؛ برشیئك کندی نفسنی احداث ایده بیلمسی‌ده مستحیلدر. اویله ایسه صورت قطعیه‌ده تعین ایدییورکه جزء اولی احداث ایدن محدث هرحالده واجبدر. چونکه برواجبدن اول ممکن اولامیه‌جغنی اثبات ایتدك. بناءً علیه مطلوبده ثابت اولدی. [۱]

۱۸ — وجود باری‌یی اعتقاد فطری‌در:

علمادن برقسم، کائناتك خالق ذیشانی اولان واجب تعالی حضرتلرینك وجودینی اعتقاد ایتمك انسانلرده فطری اولدیغنه ذاهب اولدیلر؛ حتی برقسمی‌ده یالکز انسانده دکل، بتون حیواناتده بیله بو اعتقادك فطری اولدیغنه قائل اولدیلر. بونلر دیورلرکه: وجود باری‌یی اعتقاد، بتون حیواناتده فطری برشی‌در. زیرا برکدینك آرقه‌سندن وورولسه، یاخود هرهانکی برحیوان چاغیرلسه او حیوان مطلقا وورولدیغی، یاخود چاغیرلدیغی طرفه باقه‌جقدر؛ بو دلالت ایدییورکه: هرفعلك مطلقا برفاعلی، هرحادثك برمحدثی اوله‌جغی اونك فطرتنده مرکوزدر. بونی فطری اوله‌رق بیلدیکی ایچوندرکه برحادثه ظهورنده اوطرفه التفات ایدوب باقار.

اعرابی‌یه اللهك وجودینه دلیل وارمی؟ دنیلدیکی زمان، اعرابی

[۱] بوبحث حقنده بالآخره تفصیلات لازمه ویریله‌جکدر.

شو جوابی ویریور : « دوه‌نك كبره‌سی دوه‌یه ، آیاق ایزلرینك براقدیغی آثارده اورادن مطلقا بر انسانك كچمه‌سنه دلالت ایدیور . مادامكه بویله بر اثر دائما مؤثرینه دلالت ایتمكده‌در . او حالده ادراك بشرك خارجنده اوله‌رق بوقدر یلدیزلرایله مزین اولارق مشاهده ایتمكده اولدیغمز سماوات، هر تورلو حیوانات ونباتات ایله تزیین ایدیلن ارض، امواج وتلاطمی ایله انسانلره نشئه ویرن بونجه بحار : دكیزلر ، ایرمقلر؛ علیم وخبیر اولان بر ذات اجل واعلانك وجودینه دلالت ایتمزمی؟

علمادن بومذهبه ـ وجود باری‌یی اعتقادك فطری اولمسی مذهبنه ـ سلوك ایدنلر دها زیاده تعمیق ایده‌رك وجود باری‌یی اعتقادك انسانلرده فطری اولدیغنی استقراء تاریخی ایله‌ده استدلال ایتدیلر : زیرا هیچ برامت، هیچ برقبیله بوقدركه كائنات ایچون براله، عالم ایچون برموجد، بر محدث اعتقاد ایتمه‌سون ! أوت، هر امت ، هر قبیله بو كائنات ایچون مطلقا بر موجد اولدیغنی اعتقاد ایتمش. كرك اقوام متمدنه ، كرك ملل وحشیه بو اعتقاد اوزرینه هپسی اجماع ایتمشدر . حتی آفریقا زنجیلرنده ، انسان اتی ییین جزائر بحر محیط سكنه‌سنده بیله بو اعتقاد موجوددر . [٢]

قرآن كریمده وارد اولان شو آیت كریمه‌ده ؛ كه انبیای كرام طرفندن قوملرینه حجت مقامنده سویلنمشدر؛ بوكا دلالت ایتمكده‌در : « الم یأتكم نبأالذین من قبلكم قوم نوح وعادو ثمود والذین من بعدهم جاءتهم رسلهم بالبینات فردوا ایدیهم فی افواههم وقالوا انا كفرنا بما ارسلتم به و انا لفی شك مما تدعوننا الیه مریب . قالت رسلهم افی الله شك فاطر السموات والارض یدعوكم لیغفرلكم من ذنوبكم ویؤخركم الی اجل مسمی قالوا ان انتم الا بشر مثلنا تریدون ان تصدونا عما كان یعبد آباؤنا فأتونا بسلطان مبین . قالت رسلهم ان نحن الا بشر مثلكم ولكن الله یمن علی من یشاء من عباده وما كان لنا ان نأتیكم بسلطان الا باذن الله وعلی الله فلیتوكل المؤمنون » [٣]

ایشته ، انبیای كرام حضراتنك : « افی الله شك = اللهك وجودنده‌می شك وار ؟ » قوللرینه جواب اوله‌رق ، امتلری طرفندن « ان انتم الا بشر مثلنا = سزده آنجق بزم كبی انسانسكز » دیمه‌لری دلالت ایدیوركه: اونلر اللهك وجودنده قطعیا شك ایتمیورلردی؛ بلكه اونلرك شبهه‌لری یالكز نبوتده ایدی ، چونكه بونلر، كندیلری كبی بر انسانك الله ایله قوللری آره‌سنده سفیرلك ، ایلچیلك ایله امتیازینی استبعاد ایدیورلردی . بونك ایچوندركه : انبیالرده اوبولده جواب ویردیلر . بومسئله‌نك دها زیاده توضیحی انشاالله اشاغیده كله‌جكدر .

شوراسی محققدركه : علم عقائدك اك مهم مسئله‌لرندن بریسی‌ده الله ایله انسانلر آره‌سنده وساطت مسئله‌سی‌در . بو وساطتی یالكز تبلیغه قصر ایتمك ایكی امری شاملدر ؛ بریسی ، بتون امتلری هلاك ایدن وثنیت تخملرینی قطع ایدوب قوپاران توحید ؛ دیكری‌ده انسانلری ظلماتدن نوره اخراج ایدن . نبوت‌در . اوت، بو وساطتك یالكز تبلیغه مقصور اولدیغنی سویله‌دیكمز كبی توحید ایله نبوتی اثبات ایتمش اولورز. « الله » ك وجودینه، عالم ، قادر ... اولدیغنه كلنجه : بونلرده هیچ برعاقل شك وشبهه بیله ایتمز .

سؤال : انسانلردن بعضیلری كائنات ایچون برصانع حقیقینك وجودینی انكار ایتمكده‌درلر ؛ شوحالده نصل اولورده صانع عالمك وجودینی اعتقاد انسانلرده فطری‌در دینه‌بیلیر ؟

جواب : بو ، آنجق بر شرذمهٔ قلیله‌دن عبارت‌در . نصلكه علامهٔ تفتازانی كبی فحول علمای كرامزده : « بر شرذمهٔ قلیله استثنا ایدلدكدن صوكره بتون انسانلر صانع عالمك وجودنده اتفاق ایتمشلردر. او شرذمه وجود صانعی انكار ایدرك كائناتك وجودی بر امر اتفاقی اولدیغنه قائل اولمشلردر مع مافیه بونك بدیهی البطلان اولدیغنده هیچ شبهه یوقدر . » بیورمشلردر .

علامهٔ تفتازانینك عباره‌سنك‌ده دلالت ایتدیكی كبی علمای كرامده بو شرذمهٔ قلیله‌یی ادلهٔ نظریه ایله رد ایتمشلردر : بو اعتقاد ، عالمك وجودینی عدمنه ترجیح ایده‌جك بر فاعله محتاج اولمایوب تصادف واتفاق نتیجه‌سی موجود اولمسنی مستلزمدر ؛ بو ایسه علامه‌نك‌ده سویله‌دیكی كبی بدیهی البطلاندر. بو استلزام باطل اولنجه بالضروره بونك ملزومی‌ده باطل اولور .

استلزام لازمكلیر دیورز؛ چونكه علوم عقلیه ایله اشتغال ایدنلردن اولوب‌ده صانع عالمی منكر اولانلر تصادفه‌ده قائل دكللردر ؛ اونلر تصادفی دها شدتلی برصورتده انكار ایتمكده‌درلر . هر نه‌قدر اونلرك‌ده بعضسی تصادفه قائل ایسه‌لرده هپسی قائل دكللردر .

صحیح ودها قوتلی برجواب اولمق اوزره دیرزكه: بو شرذمهٔ قلیله‌نك عقلنه مرض اصابت ایتمش‌ده آنلری ـ بو عقیده‌لرینه نسبتله ـ معتدل اولان فطرتك مزاجندن چیقارمشدر . أوت ، اجسام مرضه مبتلا

---

[٢] بالآخره بومسئله حقنده‌ده پك مهم تفصیلات ویریله‌رك فكر آلهدن خالی هیچ برملت كورلمه‌دیكی ایضاح ایدیله‌جكدر .

[٣] « سزدن اولكی ملتلرك ـ كه نوح ، عاد ، ثمود (علیهم السلام) ك قوملری ایله اونلردن صوكره كاوب‌ده عددلری یالكز الله‌ه معلوم اولان ملتلردر ـ خبری (نه‌صورتله هلاك اولدقلری) سزه اصل اولمادی می؟ اونلره رسوللری كاوب‌ده اظهار دلائل ایدنجه (حیرت وغضبلرندن ناشی) پارمقلرینی اصیردیلر ودیدیلركه: بز ، سبب ارسالكز اولان شیء انكار ایدرز ؛ هم ابی بیلكزكه : بزی دعوت ایتدیككز شی حقنده بز شك ایدیورز . رسوللری دیدی‌كه : اللهده‌می شك ایدیورسكز ؟ الله كوكلرك ، یرلرك خالقیدر ؛ او ، كناهلریكزدن واز كچمك ، سزی صوك كونه تأخیر ایتمك ایچون سزی ایمانه دعوت ایدیور . اونلر دیدیلركه : سزده آنجق بزم كبی انسانسكز ! سز ایستیورسكزكه : بزی بابالریمزك عبادت ایتدیكی شی‌دن چویره‌سكز ! ! اكر پیغمبر ایسه‌كز بزه دعواكزی اثبات ایده‌جك آچیق ، قوتلی دلیللر كتیرك! رسوللری دیدی‌كه : اوت، بزده آنجق سزك كبی انسانلرز ؛ لكن ، الله قوللری ایچندن ایسته‌دكنی اختیار ایدوب نبوتله ممتاز قیلار . مع مافیه بز (الله طرفندن نبوتله ممتاز قیلنمش اولمقله برابر) ینه اذن آلهی اولمادقجه سزه دلائل واضحه كثیره‌یه قادر دكلز . مؤمنلرك استنادكاهی آنجق الله‌در . » سورهٔ ابراهیم آیت : ٩ ، ١٠ ، ١١ .

اولدیغی کبی، عقلده بعضاً مرضه دوچار اولەرق فطرت معتدلەنك اقتضا ایتدیکی برصورتده وظائفنی ادا ایدەمز. کورولیورمی؟ که (صفراوی) اولان ذاته بال آجی کلیور! (احول)، برعددی ایکی کورور. ایشته استاد معظم (مرحوم مصر مفتیسی شیخ محمد عبده) حضرتلریده بو صورتله جواب ویرمشلردرکه بوندن أیی برجواب تصور اولنەماز.

عقل اعتباریله انسانلرك الکبوکی اولان بعض فلاسفەنكده وجود باری‌یی انکار ایتمسی بوجوابی قبولدن قطعیاً منع ایتمەلیدر. چونکه قوی اولان برجسمه مرض طاری اولەرق اعضاسنك برقسمی وظائفنی ایفادن عاطل اولوب قسم سائری ینه قوی اولەرق قالدیغی کبی عقله عارض اولان مرضده عقلی بوحاله کتیریر.

حکمت جدیدەده ثابت اولدیغی وجه ایله هرنوع ادراکات ایچون دماغده کندیسینه مخصوص برمرکز واردر. مرض، بعضا شومرکزك برقسمنه عارض اولدیغی حالده دیکر برقسمنه عارض اولماز. علوم طبیعیه علماسی بونی کشف ایتمەلریله بومراکزه عارض اولان مرضی طرق جراحیه ایله معالجەیه موفق اولمشلردر.

بونك ایچوندرکه: بعض انسانلر، واسطهٔ ادراك اولان مراکزك قسم دماغیسنه عارض اولان تغیر دمویەدن طولایی ارقام حسابیەدن برقسمنی اونوتیورده معالجهٔ جراحیه ایله معالجه ایدیلەرك شفایاب اولنجەیه قدر او ارقام حسابیەنك بولندیغی مسئلهٔ حسابیەیی حل ایتمكه قادر اولامیور. کذلك شوراسیده مرتبهٔ ثبوته واصل اولمشدرکه: بعض انسانلرك دماغنده اولان مراکز ادراکك برقسمی مختل اولدیغی حالده دیکر برقسمی تقوی ایدرك ادراك خصوصنده اعقل عقلایه تفوق ایدییور.

صوکره بعض مجنونلر کوریلیورکه کندیلرندن حساب وجبره عائد الك مشکل برمسئله سؤال ایدلدیکی زمان اومسئلەدن بداهتله جواب ویرییورلر. حال بوکه اومسئله الك جوال، الك ذکی برریاضی‌دن سؤال ایدلسه اونی حل ایتمك ایچون ساعتلرجه زمانه محتاج اولیور.

خلاصهٔ کلام: صانع عالمك وجودینی اعتقاد، بشرك غرائز وفطرتنده مودوع بولوندیغی ثابت اولمادیغی تقدیرده بونی براهین نظریه ایله اثبات ایدەرز. چونکه صانع عالمك وجودینی اعتقاد، فطرت وطبیعت بشرده بولوندیغنی اثبات ایدەجك براهین نظریەبك چوقدر. مقالەنك باش طرفنده ایراد ایتدیکمز شیلرده ایشته بوجملەدندر. «ان فی خلق السموات والارض لآیات لاولی الالباب [۴] «وفی الارض آیات للموقنین وفی انفسکم افلاتبصرون» [۵]

مترجمی

آقسه‌کیلی احمد حمدی

[۴] «کوکلرك، یرلرك یرادیلشنده ارباب عقول ایچون پك چوق علامتلر، نشانەلر واردر»

[۵] «اهل ایقان ایچون یریوزنده قدرت ووحدانیت الٓهیه‌یی اثبات ایدر نیجه دلائل واردر. نفسکزدەده برچوق دلائل، آیات بینات موجوددر. سز بونلره باقیورمیسکز؟»

اقتصادیات

مسلمانلره ایکنجی خطابه

کچن کی یازمده ملی اقتصادیاتدن بحث ایتمشیدم؛ بودفعه کندەده اونك الك مهم برشعبەسی اولان اسلام اراضی واملاککندن، اونلرك لزوم وصورت حفظ وحمایەسندن بحث ایدەجکم:

اولا، سزه شونی خبر ویرەیم که، اسلام دیاری دیدیکمز شو یتیم وپریشان یوردك هرجزؤنك مسلمان الندن چیقوب خرستیان اللرینه کیرمسی ایچین هریرده، آناطولینك هرکوشەسنده متعدد جمعیتلر وار. بن بونلرك اجرا آتنی، سبیل الرشادك سوکیلی ستونلرنده منتظماً درج ایدرك اسلام اراضی واملاککنك خرستیانلره، اجنبیلره ناصل کچمکده اولدیغنی وبونك مسلمانلغك حیات وموجودیتی ایچین ناصل برتهلکه بولندیغنی عرض ایله بدبخت وطنداشلریمی، دینداشلریمی وظیفه باشنه چاغیرەجغم..

بوکون، امین اولکز، ای بنم اویقولی ملتداشلرم، آناطولی، عراق وسائر متباقی اسلام اوجاقلری، یواش یواش خرستیانلرك، اجنبیلرك اللرینه کچیور. سوکیلی آناطولینك قونیەسنده برچوق چفتلکلر، اراضی آلمانلرك الندە، ازمیرده روملرك ویونانلیلرك قبضهٔ تملکنده، قیمتلی عراقك بغداد وبصرەسنده الك کوزل والك منبت اووالر انکلیزلرك حوزهٔ حکمنده بولنیور. بونلره قارشی کوزلریکزی آچمایەجق، الکزدەکی اراضی واملاکی بونلره قاپدیرمامقدن ماعدا، الکزدن چیقانلریده استردادە تشبث ایله موفق اولمایەجق، صوکره، مسلمانلغك تعالی وترقیسی، ثروت وشوکتی نامنه بو زواللی اسلام دیارینی، برچوق یرلرنده حاکم بولونان خرستیانلرك الندن قورتارمایەجقمیسکز؟. نەغریبدرکه، مسلمانلق کندی یوردنده، کندی اوجاغنده، کندی سینەسی اوزرنده خرستیانلغك زبون محکومی بولونیور!.. أوت، بنم بدبخت وطنداشلرم، بو، برفاجعه، فقط حقیقت!.. کوزلریکزی درت آچیکز. قولاقلریکزی ایقاظ ایدیکز، وجدانکزی دیکلەییکز: مسلمانلق، کندی دیارنده بیله خرستیانلغك اوکنده رجعت ایدییور.. خرستیانلر، مسلمانلری ازییور. مسلمانلغك سینەسندن قاپدقلری پارەلرله، املاك ایله اونی چیکنەیور، وبوتون مسلمانلری خرستیانلغك شوکت وتعالیسی اوغرنده غربدەکی حاکمیتی وتفوق مادیسنی شرقدە نقل وتشمیل ایدەلك بوزواللی متروك ویتیم اسلام دیارینیده بوسبتون چیکنەمك اوغرنده قوللانیور.

آه، عزیز دینداشلر، بوفاجعه دنیانك هیچ بریرنده، هیچ برملتده کورولەمشدر. هیچ برملت، هیچ بردین؛ کندی مزارینی کندی الیله قازمامش، کندی بوینونی، کندی اطاعت وانقیادیله باشقەلرك بویوندیریغنه کچیرمەمشدر. بوذلت وفجاعت بزه مخصوصدر. بز هم ملتمزی، هم دینمزی کندی صفات روحیه واخلاقیەمزله،

كندی عزت نفسزلكمزله ، كندی دينی وملی غرورسزلغمزله باشقه‌لرك ، اجنبيلرك ، خرستيانلرك قهار وخائن آياقلری آلتنده چيكنه‌نيورز . . خواجه‌لريمز . عالملريمز ، جهالت وشيمه‌سزلك دولاييسيله دينلرينی ، مليتلرينی مدافعه ايده‌ميور ، منور كچينن كنجلرمز ، اجنبيلرك ، خرستيانلرك ؛ مسلمان روح واخلاقی ، مسلمانلق سجيه وخصلتی ، علوجناب وعاطفتی ، مسلمانلق حركات وفعاليتلرينی افساد واخلال ايتمك ، توقيف ومنع ايله‌مك ، انحلال وتفسخه اوغراتمق ايچين قوردقلری طوزاغه كور وبودالا براخلاقسزلقله دوشويور . . بوصورتله هر طرفدن ، مسلمانلق ازيليور ، اسلاملرك اخلاق وعاداتی ، تكامل ومدنيتی منفی برشكل آليور . هم دين وملیت ، هم‌ده مسلمانلر آراسنده‌كی بين الملليت محو اولوب چوريور . . وبو حالده‌ده بوتون مسلمانلق كندی ايله ، كندی آياغيله ، خرستيانلغك تحت حاكميتنه كيريور . . بوكيرمه‌نك اخلاقی ودماغی جهتلری اولديغی كبی اجتماعی واقتصادی صورتلری‌ده وار . . بن بوراده . برنجی جهتلری باشقه برمقاله‌يه تعليق ايده‌رك ايكنجی شقی تحليل ايده‌جكم وبوتون مسؤليتلری ميدانه قيرلاتاجغم :

بوكون برفاجعه ، داها دوغريسی ، برذلت وسفالت وار : اوده يواش يواش مسلمانلغك كندی ديارنده بيله خرستيانلغه زبون ومحكوم اولمسی . . . بوناصل اوليور ؟ شويله‌جه ، سسز وصداسز ، يعنی اجتماعی واقتصادی اوله‌رق . . . اسلاملر ، كندی مملكتلرنده ثروت واحتشام ، تجارت واقتصاد نقطهٔ نظرندن اك مهم واك زياده ترقی وتعالی‌يه مستعد يرلردن تدريجاً چكيليور ، خرابه‌لرده يرلشيور ، داها دوغريسی تونه‌يور . . بوصورتله مسلمانلق اوورالردن رجعت ايده‌رك مدنی واقتصادی موقعلری خرستيانلغه ترك ايديور . اوورالری مسلمان ديارندن اولديغی حالده اسلاملقدن برعلامت بولونمايور . . وبوصورتله مسلمانلغك ثروت واملاكی ، اراضی واموالی بيت المال مسلميندن اكسيله‌رك اجنبيلرك ، خرستيانلرك ، كليسالرك قاصه‌لرينه ، خزينه‌لرينه آقيور . . اك نهايت خرستيانلر افندی ، مسلمانلر خدمتجی اوليور . . .

افرادی سفيل وپريشان اولان ، هر كون ، هر واسطه ايله عزت نفسلری ، حيثيت شخصيه‌لری ، باشقه‌لرك اللرنده بولونديغی ايچين ، چيكنه‌نن ، تحقير ايديلن برملتك ، اك عزيز حسيات دينيه‌سی ، كنديسنه دشمن بردينك احتشام وحاكميتی اوكنده متمادياً تحقير ايديلن سالكلری اولان بردينك انقراض وانحلالدن قورتولمسنك امكانی يوقدر . . دينلر ، مليتلر آنجق عزت نفسله ، كندی غرورلريله . اونلره ويريلن اهميت وتعالی ايله ياشار . بوقسه كندی دين ومليتنك كرك بالواسطه وكرك بلاواسطه ، هردرلو تحقيرلره ، ذاتلره ، محكوميتلره تحمل ايدن برملتك دينی البته تماماً شيمه‌سنی ، غايه‌سنی ، مقاصد ووظائفنی غيب ايدر . . ايشته . بز مع التأسف ، شيمدی بوحالده‌يز . اسلاملر سفيل وپريشان ، فقير ومحتاج ، مسلمانلق‌ده محكوم وزبون . . دينی ، مليتی يوكسه‌لتمه‌ين هيئت اجتماعيه‌لرده بوسبوتون حقير وذليل اولورلر . . خرستيانلغك قوت وشوكتی ، احتشام ونفوذی نره‌ده ، مسلمانلغك عجز واحتياجی نره‌ده ؟ . .

كچن خطابه‌مده سويلديكم كبی انسانلرك وملتلرك حكم وقدرتی پاره ايله اولديغی كبی دينلرك ، مدنيتلرك‌ده شوكت وتعاليسی انجق ثروتله . تجارت واقتصاد ايله اولور . . مسلمانلر اقتصاداً خرستيانلره اسير بولونجه ، مسلمانلق هيچ برزمان خرستيانلغك حقارت بوبوندوروغندن قورتوله‌ماز . . مسلمانلغی اقتصاداً مغلوبيتلره اوغراتان بز . بزم ، اوليای امورمزك ، علميه‌مزك ، خلقمزك جهالت وعطالتیدر . حكومت مسلمانلغك منافع حياتيه‌سنی حمايه ايتمه‌يور ، علميه‌مز وظيفهٔ ارشاديه‌سنی ياپمايور ، خلقمز كور كبی حركت ايديور . نتيجه‌ده اسلام اراضيسی ، املاكی الدن چيقيور .

مثلا استانبولك بك اوغلی ، قاضی كوی ، حيدر پاشاسی ، ازميرك قوردونی ، فرنك محله‌سی والخ . . . يرلر عادتا صرف خرستيان شهری حالنه كلمش كبی . . . بونك سببی ، مسلمانلرك خرستيان سيل اقتصاديسی اوكنده متمادياً رجعت ايتمسيدر .

فقط دوشونه‌بورميزكه ، ناصل بويرلرده مسلمانلق اورته‌دن چكيله‌رك اوراده صرف خرستيانلق قائم اولور ، عينيله ، ديكر يرلرده‌ده مملكتلرده‌ده مسلمانلق مغلوب اولونجه اوورالری ينه خرستيانلغك النه كچه‌رك مسلمانلقدن نشانه قالمايه‌جق وبوحال تعاقب وتوالی ايده ايده نهايت بواسلام ديارنده مسلمان استقلالندن ، مسلمان اقتصاد ومدنيتندن اثر قالمايه‌جق ، وبوتون مسلمانلر ومسلمانلق يواش يواش اورته‌دن قالقمش بولونه‌جقدر .

ملتلر ودينلر ، بولوندقلری يرلرده مالك اولدقلری املاك واراضی ايله ، ثروت وسرمايه ايله متناسباً قوت ونفوذه صاحب اولورلر . املاك واراضيسی الندن چيقمش ، ثروت واقتصاداً افلاس ايتمش برملت ودينك باشاماسی وبولونديغی يرده قاله بيلمسی ممكنميدر ؟ . . هانی مجارستانده‌كی ، صربستانده‌كی ، يونانستانده كی ، رومانياده كی الخ . . . مسلمانلق نره‌ده ؟ . . . فقط بزم مملكتمزده ، بواسلام ديارنده خرستيانلق پك كوزل ياشور ، حتی مسلمانلغه حاكم اولور . . سببی : اقتصاد ، املاك واراضی نقطهٔ نظرندن تفوقدن باشقه برشی دكلدر . اكر بز بويله كيده‌رسه‌ك ، بويكانه مستقل اسلام دولتنك عاقبتی‌ده اوزوالل اجزای وطنك فلاكتدن باشقه برشی اولمايه‌جقدر . . اك نهايت بورالری‌ده خرستيانلغك حاكميتی آلتنه كيره‌رسه آرتق اسلاملغك نفس آله‌جق برنجره‌سی قالمايه‌جق ، يواش يواش اسلام شيمه و سجيه‌سی بوزوله‌رق ، اسلام اخلاق وروحی تفسخ ايده‌رك معاذالله يابوتون دين ومليتمزله برابر ايده‌جكز ، ياخود خرستيانلغه انقلاب ايليه‌جكز . .

بو ، پك فجيعدر . فقط حقيقتدر . وبونك باشقه درلو اولمسنك‌ده احتمالی يوقدر . اقتصاداً محكوم ومغلوب اولان هيچ برملت ، وهيچ بردين ياشاياماز . . . چونكه اقتصادی مغلوبيتی اجتماعی ، سياسی وعسكری مغلوبيتلر تعقيب ايدر . . ايشته مثالی : اولكی محاربه‌لريمز ، بالقان محار-

بەلری ... چونکه برملتك اجتماعی ، ملی ، سیاسی وعسکری ، عملی ومدنی قوتی آنجق وآنجق اقتصادیاتی تشکیل ایدر .. اقتصادیاتسز ، اجتماعیات ، مدنیت ، ملیت ، دین اولماز . هپسی محکوم سقوط وانقراضدر ... ایشته بوتون مسلمانلرك ومسلمانلغك حال حاضری.

بناءً علیه ، یگانه چاره : تهلکەنك پك یاقینده اولدیغنی کورەرك خواجەلریمز ، واعظلریمز ، کوی ومحله امامریمز ومختارلریمز اللهی ، دینی دوشونەرك، دینداشلرینه آجیەرق، مسلمانلغه یاپمش بولوناجغی جنایت وخیانتی ، کفر وعصیانی نظر دقته آلەرق ، دیناً وشرعاً مجبور بولوندیغی خلقی ارشاد وحمایه وظیفەسنی وجداننده ، روحنده بر کونش کبی حس ایدەرك وظیفه باشنه قوشملی ... جامعلرده ، کویلرده، محلەلرده، هر، هریرده فقط کمال سکوت ووقار ایله مسلمانلرك اجنبیلره قطعیاً آلیش ویریش ایتمەملرینه ، اجنبیلره نه قدر محتاج اولورسه اولسون قطعیاً املاك واراضی صاتمه ، ترهین معاملەسی یاپمامه لرینه ، اجنبیلره هردرلو معاملات و مناسبات اقتصادیەیی قطع ایتملرینه ، اونلری قازاندیرمغه دکل، بلکه اونلردن قازانمەلرینه ،اسلام زنکینلرینك مسلمان اموال واملاکنی ، ثروت واقتصادینی محافظه ایچین هردرلو واسطەلره مراجعت ایتمەلرینه دائر هم حقیقتلری، فلاکتلری، هم‌ده دینی ووطنی وظیفەلری ، حقلری، مجبوریتلری آکلاتەرق وعظ ونصیحتلر ویرملی، صوکره بو ایشی تعقیب ایدەرك،هیچ برزمان آرقەسنی کسمەیەرك ، یورولمایەرق ، بیلمایەرق آیلرجه، سنەلرجه اوغراشەرق اسلاملری بودرلو حرکته مجبور ایتملیدر ...

خطابه باشنده سویلەدیکم کبی، خرستیانلرك اسلام اراضی واملاکنی آلمق ایچین آرەلرندەکی جمعیتلردن ، اونلرك یاپدقلری ایشلرك استانتسقلرندن، وبوتون خرستیانلرك بوخصوصه دائر اتحاد واشتراکندن، حتی بوکا دائر یرلی وعثمانلی خرستیانلردن بعضیلریله اجنبیلرك اشتراك وائتلافندن، اوروپالیلرکده بو ایشده یرلیلرله متحد اولدقلرندن مدللاً ومثائقله بحث ایدەجکم وبوتون حقیقتلری میدانه قویەرق دین وملیت وظیفەمی یاپمەیه چالیشەجغم .. بوحقیقتلره . فلاکتلره ، تهلکەلره کوز یوموبده بودینی ووطنی وظیفەلری ایفا ایتمەیەجك خواجەلریمزی، واعظلریمزی، کوی ومحله امامریمزی تشهیر ایدەجکم ... حکومتمزی ملی ودولی وظیفەلرینه چاغیرەجغم .. وبوخصوصده قطعیاً بیلمایەجغم وقورقمایەجغم ... ایشته شیمدن سویلیورم: مسلمانلغی، اجتماعاً ومدنیةً ، اقتصاداً املاك واراضی اعتباریله ، هیچ اولمازسه کندی دیارنده، خرستیانلغك بویوندوروغندن قورتارمایەجق بویوکلره ، زنکینلره ، خواجەلره یوز بیك تأسف اولسون ! ...

صالح عبدالله

تربیه وتعلیم

مسالك علمیه

اولکی مقالەمی مدارس علمیه ایله منتسبلرینك محکوم اولدیغی احوال اسف اشتماله حصر ایدەرك بوخصوصده شایان عبرت صفحەلردن بعضیلرینی عرض ایتمشدم . بودفعه ایسه مسلك علمیەنك موقع اجتماعی وادارینه تشمیل تدقیقات ایله اووادیده وجوده کتیریلن آثار غفلتدن بحث ایتمك ایستیورم .

دین مبین اسلام سعادت دارینی کافل اولدیغی جهتله احوال مدنیه وسجایای اخلاقیەمزك ناظم اساسیی قرآن کریم ایله ادلۀ سائرۀ شرعیه اولوب ملت اسلامیەنك کرك منفرداً وکرك مجتمعاً اجرا ایدەجکلری اعمال دنیویەدن هیچ بریسی احکام شرعیەیه قارشی اجنبی وجهله بر وضعیت آلمقدن خالی اولەماز فی الحقیقه مذاهب سائره اصحابی آرەسنده دین برامر وجدانی اعتبار ایدیلوب هرشخصك هویت معنویەسندن خارجه چیقەمدیغی ورهبان صنفی آنجق ریاست روحانیه ایله وظیفەدار اولدیغی حالده علمای اسلامیەنك عهدۀ فضیلتنده پك باشقه وظائف تقرر ایلیەرك شعبات حکومت بیله متشرعینك معاونتندن وارسته قالەمامشدر .

بوکیفیت برحقیقت قطعیه اولدیغی حالده علمایه اولان احتیاجك ماهیت وکمیتی بزده ناصل برمقیاس ایله تقدیر ایدلدیکی وبوزمرۀ فاضلەیه مستحق اولدقلری مواقع اشغال ایتدیریلوب ایتدیرلمدیکی قضیەسی اهمیتله شایان نظر اولسه کرکدر .

طلبۀ علومدن برافندینك « نصر » دیدیکی کون ایله اجازت دعاسنه « آمین » خوان اولدیغی زمان آرەسنده کندیسی ایچون غایۀ خیال درسه چیقوب بین الامثال تمیز ایله طلبه جمع ایتمك ، ابونی ایچون زبدۀ آمال اوغللری فاتح قبەسی آلتنده تخته دوکمك ، خواجه افندی ایچون مقصد اقصی دخی کندیسنه قدر کلمش اولان سلسلۀ تدریس طلبەسی ادامه ایتمکدرکه حیاتك شو مغفل لمعاتنه تسلیم افکار ایدرکن وجوده کلن اتحاد آمال مدارسی هرشیدن أول بردرسعام محرجی حالنه کتیرمشدر . برعربی عالمندن پك چوق خدمت بکلنه بیلدیکی حالده حاکم اولمغه بیله تنزل ایتمین عالملر بدایت اسلامدن بری کوریلەکلمشدر. حتی رؤس امتحاننه مکرراً کیردیکی حالده موفق اولەمایوبده کندیسنی مدرسەیه وقف ایدەرك تارك دنیا وتعبیر مخصوصیله « قدمای لایفلحون » زمرەسنه داخل اولانلر بوکون بیله اکسیك دکلدر .

اوقومق ، اوقوتمق ؛ اوقورکن تفیض ، اوقودرکن تکمل ایتمك؛ علمك ذوقنی آلمش کیمسەلر ایچون عادتا برغدای روح حکمنده ایسەده برعلمك سالکینی (اکمال نسخ) ایتدکدن صکره عمومیتله تدریس سوداسنده اولورسه معلومات مکتسبەلرینك تطبیقات فعلیەسی لفظی مراد اولمقدن برخطوه ایلری کچەمز . مخاطبینك استفادەسنی تأمین ایدەبیلمك ، حتی اظهار فضله مقتدر اولمق مستثنی بر استعداده وابستەدرکه شوقابلیتی مسلکیله توفیق ایلینلر شبهەسز خیرالخلف یتیشدیرمك بختیارلغنه نائل اولورلر . بالعکس مدقق برمؤلف ، متتبع برمفتی، عادل برحاکم ، بلیغ برواعظ ، جوال برآووقات اولمق کبی معلملکدن بوسبوتون آیری استعدادلره مالك اولان ؛ وظیفۀ تعلیمه هوس ایتدکلری

صورتده هم کندیلرینك ، هم‌ده طلبه‌نك حیاتنی زهرلمکدن باشقه بر شیئه موفق اوله‌مازلر . ایکی طلبه‌یه اجازت ویرن نحریرلره مقابل وسط درجه علم ایله برقاچ یوز طلبه یتیشدیرن خواجه‌لر کورلمشدر . کذلك سحار برناطقه‌یه مالك اولدقلری حالده طلبه‌نك دماغنه هیچ برشی القا ایده‌مینلرده نادر دکلدر . کرسیٔ تدریسده محوورماد اولان بوذکالرك ماهیتی هیچ اولمازسه مقام عائدنجه تقدیر ایدیله‌رك طرق لازمه‌سنه سوق ایدلسه علم عرفانه متخصص برچوق عضولر علاوه ایدلمش اولور ظننده‌یم . نه‌چاره‌که کیملردن نه‌بکلنمك اقتضا ایتدیکنی تقدیر ایلیه‌جك بر دورهٔ انتباهه حالا داخل اولمدیغمز آکلاشیلیور .

مثلا : مجاز افندیلر ایچون « مدرسة الواعظین » نامیله بر صنف کشاد اولنیور . بوصنفك کشادندن مقصد عالم اسلام لسانیله خدمت ایده‌جك ذوات یتیشدیرمك اولدیغی حالده بورایه آلنان طلبه‌ده یالکز اهلیت علمیه آرانوب قوهٔ نطقیه ، جربزهٔ افاده ، وسعت قریحه کبی شیلر خاطره کلیور . حتی ایچریده‌کی تدریساتده بیله بویولده بر امل تعقیب ایدلیور . حالبوکه اثنای قبولده اوفاق بر معاینه وپروغرامه بعض علاوات ایله شرائط مطلوبه‌یی حائز طلبه یتیشدیرمك کوچ برشی دکلدر .

طلبه‌دن رؤس امتحاننده موفق اوله‌میانلرله شهرتی استراحته فدا ایدنلردن قسم کلیسی کندیلرینی مکتب نوابه نامزد عد ایدرلر . مکتب نواب ؛ دخول امتحانك جدیتی وتدریساتنك مکملیتی اعتباریله مکاتب عالیه‌من میاننده برموقع بالاترین اشغال ایدر . دینیله‌بیلیرکه هیچ برمکتب عالیه‌یه تحصیل ایده‌جکی درس ایچون بوقدر قوتلی حاضرلنمش طلبه آلنه‌میور . بونکله برابر مأذونین نوابك اشغالنه مستحق اولدقلری مواقع کندیلرینه دریغ ایدیله‌رك معلوماتلرندن استفاده طریقی کوزه‌دیلیور :

اولجه تشکیلات عدلیه کورمین قضالرد. محکمهٔ نظامیه ریاستی‌ده عهده‌لرینه محول اولدیغی حالده بوکون کندیلرینه یالکز محکمهٔ شرعیه‌یی اداره ایتمك قالمشدر . غریبدرکه عدلیه نظارتی (۱۳۲۵) تشکیلاتیله قضاته یالکز محکمهٔ شرعیه حاکملکی براقیرکن مکتب نوابه (حقوق درسلری) نامیله « قانون جزا » و « اصول جزائیه » کبی محاکم جزائیه‌ده قاله آلنمیه‌جق معاملات ، حتی « حقوق دول » و « اقتصاد » کبی محاکم جزائیه وحقوقیه‌ده بیله میدان تطبیقاته چیقه‌میان نظریات اجتماعیه درسلری علاوه ایدیلیوردی . بودرسلرك محاکم شرعیه‌ده زمین تطبیقات بوله‌میه‌جغندن صرف نظر بونلرك تدریسنده تعقیب ایدیلن طریق اختصار ایله تطبیقاته ذاتاً میدان براقلمیه‌جغی آکلاشیلیور . بونکله برابر قضاتك محاکم شرعیه دائره‌سندن خارجه چیقمالری فکرنده اولدیغمز ظن اولنماسون . قاضیلر فقهده‌کی وسعت معلوماتلریله وواقف اولدقلری لسان عرب سایه‌سنده اجرا ایده‌بیله‌جکلری دور ودراز تتبعات ایله ــ ذاتاً قواعد فقهیه‌دن مستنبط اولان ــ احکام حقوقیه‌مزك یکانه متخصصی‌درلر . مکتب حقوق ایله مکتب نوابده اوقونان مجله درسلری مقایسه ایدیله‌جك اولورسه آره‌لرنده پك بیوك فرق کوریلور .

نوابده مجله تدریس ایدن معلم احکام فرعیه‌یی دائما اصوله ارجاع ایله اواصله تفرع ایدن مسائلی عنعنانیله محاکمه ایده‌بیلدیکی حالده حقوقده آنجق اعدادیدن نشأت ایتمش وفقهك معنای حقیقیسنی مجله‌نك برنجی ماده‌سندن اوکرنمش طلبه مواجهه‌سنده مجله معلملرینك موقعی جداً مشکل بر وضعیت آلیور . « مجلهٔ احکام عدلیه » صرف برقانون اعتبار ایدلسه بیله اولجه نظریاتی بیلنمین برقانونك تدریسندن استفاده بکلنه‌میه‌جکی تدریسات حقوقیه‌ده کسب قطعیت ایتمش مسائلدندر . قانون جزادن أول « حقوق جزائیه » . اصول محاکمات جزائیه قانوندن أول « اصول جزائیه » ، اصول محاکمات حقوقیه قانوندن أول « اصول حقوقیه » . قانون تجارتدن أول « حقوق تجارت » اوقونمق نه‌قدر لازم ایسه مجله‌دن مقدم « فقه » حتی « اصول فقه » بیلمك‌ده اوقدر ضروریدر . ذاتاً جزا وتجارت نظریاتنی کورنلر اونلره دائر قوانینی شرحیله اوقویوب ازبرلمکه واحکامنی تماماً بیلمکه مجبور اولمایوب نظریات ایله تشخیص مسئله ایتدکدن صکره قانونك بوبابده‌کی حکمنه مراجعت ایدرلر . ایشته عینیله فقه واصول فقه‌ده مجله‌یه کوره نظریات موقعنده قالیرق مجله بونظریاتك محصله‌سی اولان قانون دیمك اولیورکه بر فقه عالمی مجله ماده‌لرینی بیلمسه بیله بر مسئلهٔ حقوقیه‌یی فقهاً حل ایده‌رك حکم مجله‌یه بلا مشکلات ربط ایلیه‌بیلیر .

برقانون ایچون اولجه حاضرلنمدن اونی مشروحاً اوقومه باشلامق تامین مقصده هیچ بر وجهله کفایت ایتمیه‌جکندن ماعدا ؛ سلسلهٔ موادن عبارت بولنان برمجموعه‌یی پك مکمل بیلنلر بیله اونك عالمی دکل ، آنجق برحافظی اولورلر . ایجاب زمان ایله مجله‌نك بعض موادی تغییر ایدیله‌رك یرلرینه اقوال فقهیه‌دن مفتی‌به دیکر قوللر وضع ایدیله‌جك اولسه او مواد جدیده ــ اربابی طرفندن شرح ایدیلنجه‌یه قدر ــ فقهه غیرواقف حکامه مبهم قاله‌جقدر .

بوکون مکتب حقوقده اصول فقه اوقودیلیور . ادلهٔ شرعیه‌دن استنباط احکام ایتمك طریقلرینی کوسترن بوعلمی آیات واحادیثك بر جمله‌سنی آکلامقدن عاجز طلبه‌یه اوقوتمقده‌کی حکمتی حل ایده‌مینلردن بریسی‌ده بزز . یوز یکرمی صحیفه‌لك تورکجه براصول فقهی عربجه بیلمز برطلبه‌یه اوقوتمقدن بیلمیزکه نه بکلنیور !

خلاصه : « حقوق » ایله « جزا » حاکملری آیری برشعبه کبی منابع مختلفه‌دن یتشدیرلمدکجه بزده توزیع عدالت قضیه‌سی پك نبی برماهیتده قالمقدن قورتولمیه‌جقدر . حکومات غربیه‌نك قوانین مدنیه‌سی بزده اولدیغی کبی نقلیاته دکل ، بالعکس عقلیاته مبتنی اولدیغی حالده حقوق وجزا صنفلری حکامنك آنجق حائز اوله‌جقلری اوصاف ایله مسلکك برشعبه‌سنده اختصاصلرینی تامین نقطهٔ نظرندن بو ایکی صنفك آیری یتیشدیرلمسی فکری اولدقجه میدان آلمش وحتی ایتالیاده تطبیقاته باشلانمش اولدیغی حالده بزده طبیعت مصلحتك ذاتاً ایجاب ایتدیردیکی بوکیفیتك اهمیتی حالا لایقیله تقدیر ایدیله‌میور . تکرار ایدملم که بر حقوق مأذونی مسائل جزائیه‌نك مشکلاتنی السنهٔ اجنبیه‌نك اعانه‌سیله

اقتحام ایتسه بیله مجله موادینه طوغریدن طوغری‌یه تماس ایتمین مسائل حقوقیه‌نك حلنده آوروپا (قانون مدنی Code civil) لری هیچ بر وجهله امدادینه یتیشه‌مز .

مدارسك مخرج اولدیغی بر مکتب عالی‌ده دار الفنونك « علوم عالیهٔ دینیه » شعبه‌سی ایدی . کچن سنه بو شعبه‌نك‌ده اعدادی مأذونلرینه حصر ایدلدیکنی مع التعجب خبر آلدق . بو شعبه‌نك جملهٔ تدریساتندن اولان تفسیر ، حدیث ، کلام ، اصول کبی درسلری آکلامق عربیده بهرهٔ کامله صاحبی اولمغه توقف ایدر ظن ایلردك . بزم بدیهی بیلدیکمز بوشی بوسبوتون برعکس ظهور ایتدی . کلام واصول درسلری تورکجه اوقونه‌جق ایمش ، عجبا تفسیر ایله حدیث هانکی لسانه مال ایدیله‌جك؟ بورایه آلنان طلبهٔ علومده بعض جهتلرجه نقصانی معلومات کوریلیور ایسه دخول امتحاننده اومعلومات طلب ایدیله بیلیر ایدی .

∴

معارف عثمانیه‌نك بردرد دوا ناپذیر ایله معلول بر عضوی ظن ایدیلن طریق علمیه حقنده بزم نقطهٔ نظرمز اصلاحاتدن زیاده تأسیسات جهتنه معطوفدر . غربك بیکلرجه مؤسسات عرفانی بزم ایچون مابه الاقتباس اوله‌میه‌جقسه نیچون اونلردن دها مکملنی میدانه کتیره‌میورز؟ غرب علمای دیانتدن یوزلرجه مستشرق یتیشه‌رك مملکتمزه صاحب، وجدانمزه حاکم اولاق ایسترکن نیچون علمای اسلامیه‌دن مستغربلر چیقه‌رق آوروپایی بزه ، بزی آوروپایه طانیتمق ، آوروپانك اسلامیت حقنده‌کی افکار فاسده‌سنی تصحیح ایتمك کبی خدمات ایله موظف اولمیورلر؟ حتی نیچون مکتب سلطانیدن فرانسزجه قونوشه‌رق چیقانلر عرب ایله طانیشیورلرده کندی دین ووطن قرداشلرمز اولان سوریه، عراق ، حجاز ، یمن ، مصر اهالیسیله آکلاشه‌میورز ؟ . . رهبان نصارا هرزمان عقد ایتدکلری قونغره‌لرده خرستیانلغك توسعی حقنده کیم بیلیر نه کبی مقررات اتخاذ ایده‌رك اجرای فعلیاتنه‌ده تشبث ایلدکلری حالده کعبهٔ معظمه اطرافنده هرسنه اجتماع ایدن یوز بیکلرجه حجاج نیچون لسان قرآن ایله یکدیکرینك دردینی آکلایه‌میور؟ ! .....

ایشته بز بوتون بو (نیچون ؟) لره تأسیسات ایله جواب بکلیورز.

معارف سابقه‌مزك تاریخ مجسمی اولان مدرسه‌لر آرتق منبع فیضنی لیلی دار الفنونلره ترك ایتملیدر . اویله دار الفنونلرکه طلبه فصیح اللسان عرب خدمه ومبصرلردن عربجه‌دن باشقه برکلمه ایشیتمدیکی مدتجه تدریسات‌ده کاملاً عربجه تعقیب اولنه‌رق شیمدیکی ترجمه اصولی قطعیاً ترك ایدلملیدر . السنهٔ اجنبیه تدریساتنده پك طوغری اوله‌رق تقرر ایتمش برقاعده درکه هرلسان ینه کندی کلمه‌لریله تعلم اولنوب دیکر بر لسانك معاونتنه محتاج اولمامق اقتضا ایدر . بناءً علیه عربجه‌ده ینه عرب لسانیله تدریس ایدیله‌جك اولورسه هم ترجمه اصولنده غائب ایدیلن زمان قازانیلمش ، هم‌ده لسانك بوتون شیوه وخصوصاتیله اوکره‌نیلمه‌سی تحت تامینه آلنمش اولور .

طرق علمیه‌نك کافه‌سنه لازم اولان صرف ، نحو ، ادبیات اوتوندیغی مدتجه فنون شتایه دائرده خیلی درس کورلمه‌سی قابل اولوب بوندن صکره آیریله‌جق شعبه‌لرده حاکم ، مفتی ، واعظ ، فیلسوف ، مستغرب کبی اسلامیتی هم تحکیم ومدافعه ، هم توسیع ایده‌جك ذوات مقتدره یتیشدیرمك جهتنه بذل همت ایدیلیر .

ایشته اصلاحات علمیه‌ده کوزدیله‌جك نقاط عمومیه بونلردرکه خصوصیات وتفرعاتك کافه‌سی بونلرك اطرافنده تجمع ایتمدکجه بو مسلکك طریق صلاحه طوغری خطوه انداز اولدیغنی کورمك نصیب اولمامز .

(بانديرمه) خطیب‌زاده :

احمد وصفی

طلبهٔ علومده حرکت فکریه :

اشتراك افکار

کچن هفته‌کی محترم سبیل الرشادك بو ستونلرنده درسعام افندیلریمزك تعقیب ایتدکلری اصول سقیم حقنده عشاق ح . اسماعیل حقی وایکییوز امضایی حاوی منور الافکار ارقداشلرمز طرفندن سرد ایدیلن مطالعات منظورمز اولدی . دوغریسی مسلکداشلریمزك شو حرکت اقبالجویانه‌لرندن مباهی ومفتخر اولملقله مسئله‌نك الك عمیق ودقیق نقطه‌سنه کسب اطلاع ایتمش ومسلکمز نامنه سعی وغیرتده بولنمش اولدقلرندن کندیلرینی التشلایه‌رق بز سلطان احمد طلبهٔ علومی ودرسخانه مداومیندده بتون موجودیتمزله فکرلرینه، عزملرینه مع الافتخار اشتراك ایتدیکمزی یکانه ترجمان حسیاتمز اولان سبیل الرشاد مجموعهٔ اسلامیه‌سی واسطه‌سیله اعلان ایده‌رك بو خصوصده بزده مطالعه‌مزی بیانه تصدی ایله‌دیرزکه :

وقتیله معارف اسلامیه‌نك مهد ظهوری اولان مدرسه‌لرده بوکون معرفت نامنه هیچ بر شیلر کورولمیور . . . یازیق ، عالم اسلامك بو مسلك اربابندن دها دوغریسی بزلردن شدتله امید وانتظار ایتدیکی منفعتلر ، طاتلی غایه‌لر حصولپذیر اولمامقله برابر بزکنجلرك معصوم دماغلری ، آتشین ذکالری اطرافنی استیلا ایدن اثرسزلقلرك قیل وقال نقطه‌سنده سوروب کیدیور . طوپراق آلتنده قالمش دمیر پارچه‌سی کبی چوریبور . صوکره نه ملته ، نه دولته حتی کندی نفسمزه‌ده فائده‌مز اولمیور . . .

بز تشنکان معرفت مدرسه‌نك سینهٔ فیضنه آتیلرکن پك آتلی امیدلرله صولیچون ونتیجه اعتباریله شوطالعسز ملتك نوره ، عرفانه اولان احتیاجنی ازاله مقصد خیرینی تعقیباً منبع العرفان اولان مدرسه‌لره آتیلدق . . اوخ نه قدر طاتلی امل . . . نه غنجه خیال . . . فقط ، بو آرزولرمز وجود بولمدیغندن متأثر ومتأسفز . لکن . بو فکرمزده ثابتقدمز ، بو امل خیرك حیز آرای حصولیچون مراتشه باش اوره‌جغز ....

بناءً علیه مرجع عائدمز واستادکرامزدن بر پارچه انصاف دیله‌رز !

یازیق دکلیدرکه اون سنه اعلال ایله ، ادغام ایله ، علتلر ایله اوغراشه‌لم‌ده اساس مقصد اولان حدیث ، تفسیر ، اصول فقه ، علم کلام کبی علوم عالیه‌یه بیکانه قاله‌لم . حالا اوقرون وسطانك بیتمز توکنمز قیل وقالنك اهتزازات مشئومه‌سیله چالقانه‌لم .

ایشته صراحةً وواضحاً آکلاشیلیورکه تدریسك سقامتی یوزندن اساس مقصدی غائب ایده‌رك سمت مجهوله ، وادیٔ راه‌هولناکه دوغری آلا بیلدیکمزه کیتمشزده بوکونکی درکهٔ تدنی‌یه تنزل ایتمشز . آرتق بو نظریاته فاتحه چکمك زمانی چوقدن حلول ایتدیکندن ترقی وتعالیمز ایچون بر آن اول تشبثات جدیه‌ده بولنملرینی مرجع عائدمزدن درت کوزله بکلیورز . . .

بزده بو وطنك اولادلری‌یز ! نیچون محروم معارف بولنه‌لم ؟ ونیچون تعریض وتقبیح لتنده ایکلیه‌لم ؟ وینه نیچون مذلتله ، ضیق معیشتله رطوبتخانه‌لرده

چوروبه‌لم ؟ بزلر اوفق حولهٔ عرفانمزله چارهٔ نجاتمزی اوچ نقطه‌ده کوریبورز:

برنجیسی : درسعادتده موجود اولان مدارسی باشقه برحاله افراغ ایدوب واردانندن هوادار بر موقعه بیوك بر مؤسسه وجوده کتیرمك صورتیله حیاتمزه صحتمز تحت تأمینه آلنملیدر .

زیرا حال حاضرده‌کی مدرسه‌لك قابل سکنا اولمدیغی بلکه قوایی تخریب ، اذهانی تشویش ، دماغی مختل ایلدیکی وبونك نتیجهٔ طبیعیه‌سی اولمق اوزره طلبهٔ علومدن برچوق رطوبت قربانی کیتدیکی هرکسك معلومیدر . .

ایکنجیسی : اصل مسئله‌نك روحنی تشکیل ایدن جهتدرکه اوده : تدریس ایدلمکده اولان فنون عربیه‌نك هربرینه عائد آیری آیری متخصص تعیین ایدلمسیدر. مثلا علم و صرفه صوك درجه وقوفی اولان ذوات کرام قاچ سنه تدریسیله مکلف ایسه و مدت معینه زمانده یالکز علم وصرف تدریسیله مشغول اولملیدر . وفنون سائره متخصصلرینده بومنوال اوزره تعیین ایدلملیدر . زیرا ایکی قاربوز بر قولتوغه صیغه‌میه‌جغندن بوخصوصده ادله سردینه لزوم کوریبورز .

اوچنجیسی : تدریسات عربیه‌دن قصد . شبهه‌سز علوم عالیه‌یه کسب وقوف ایتمکدر . بوایسه قیل وقال ایله ، شروح وحواشیله حاصل اولماز . بلکه (العلم فی الفنون) قضیه‌سنجه هرفندن بر متن انتخاب ایتمك وبومتنلرك عباراتی تسهیل وتوضیح ایلمکله قابل اولور .

ایشته ترقی وتعالیمزك اسباب موجبه‌سندن اولدیغنه قناعت تامه حاصل ایتدیکمزك شرائط ثلثه‌یی مرجع عائدسنك نظر بصیرتنه وضع ایدرز .

سلطان احمد درسخانه‌سی نامنه	مدرسه‌سی نامنه
آستانه‌لی نیازی ، آقشهرلی محمد امین .	اقشهرلی هاشم ، کرماستیلی محمد ،
اکینلی محمد قاسم	انقره‌لی محمد سعید

آرتق سکوت ایتمیه جکز ...

آفاق اسلامیه‌یی استیلا ایدن کثیف بلوطلری ، ظلمتلری داغتمق ، محو ایتمك عجبا ممکن دکلمیدر ؟ ظلمات ایچنده بویان اولان زواللی ملت اسلامیه‌نك پردهٔ جهالتی ییرتمسی ، کابوس جهالتدن تخلیص کریبان ایتمسی محالمیدر ؟

أوت بو سؤاللره شو جواب ویریلور ، که دساتیر ریاضیه درجه‌سنده قطعیدر : ملت اسلامیه‌یه مرشد ، مرشدی یتشدیره‌جك دارالعرفان لازمدر . مرشد کلمه‌سیله دارالعرفان ترکیبنك تضمن ایتدیکی معانیٔ حقیقیه‌یی بر آز تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق نه‌ألیم بر مرضه ، نه‌مدهش بر اوچوروم‌ه ، نه هول انکیز برکرداب فلاکته دوشمش اولدیغمزی تسلیمده کچیکمیز . .

تاریخ مدنیت اسلاف عظاممزك نصل چالشدقلرینی ، شهرای ترقیده نه‌درجه محیرالعقول خطوه‌انداز اولدقلرینی پك رعنا کوستریبور . قرون وسطاده آوروپالیلر « اسقولاستك » باتاغی ایچنده یووارلانیرکن اسلاملر برطرفدن آیات قرآنیه و احادیث شریفه‌دن مستنبط کتب دینیه وفلسفیه‌یی تدوین ایدییورلر ، دیکر طرفدنده علوم وفنون نافعهٔ اجنبیه‌یی ترجمه ، ملت اسلامیه‌نك احتیاجات مادیه ومعنویه‌سنی تطمین ایده‌جك آثار نخلده وجوده کتیریورلردی .

اسلامیتده‌کی ترقیاتك اولا توقفه ، ثانیا انحطاطه اوغرامه‌سنك سببی نه‌در ؟ شبهه‌سزکه او ترقیاتی اداره وتجدد ایتدیرن ماهر اللرك فقدانه یوز طوتمه‌سندن ایلری کلمشدر .

جزیرة العربدن سرزدهٔ ظهور اوله‌رق چار اقطار جهانی انوار معرفت ایله تنویر ایدن اسلاملر بوکون علم وفنسزلك یوزندن هریرده اسارته محکوم اولیورلر . احتیاجات حاضره ایله قابل تألیف اولمیان مدرسه پروغراملرینك مفید برشکله افراغی ، طلبه‌نك منتظم برحیاته نائل اولمسی ایله شو تدنیات مدهشهٔ معنویه‌دن قورتلمق ممکن اولور . مدرسه‌لرك اصلاحی یالکز قرون وسطادن قالمه پروغرامك تعدیلی ایله ممکن دکلدر . علوم وفنونده ترقیات فوق‌العاده‌یه مظهر اولمش اولان ملتلرك ، فرانسز و آلمانلرك فلسفه ومنطقلری ترجمه ایدلسه ، حدیث وتفسیر اوقوتمق ایچون علمای فحول انتخاب اولنسه ، داهی معلملر طرفندن ریاضیات عادیه وعالیه تدریس اولنسه عجبا مطلوب اولان فائده‌یی ، ثمره‌یی اقتطاف ایتمك نصیب اولورمی ؟ خایر ، خایر . .

آناطولینك صحرا کوشه‌لرندن اختیار غربت ایدن تشنکان معارف استانبول مدارسنده‌کی اصول سقیم و اعتیادات مزعجه قارشوسنده نه‌ألیم سقوط خیاله اوغرادقلرینی درحال کوریبورلر . آناطولینك لطیف آب وهواسنه آلیشان برطلبه استانبوله کلدکده هوادن ؛ ضیادن محروم برمدرسه ، وجودی پریادان ، دماغی کوفلندیرن رطوبتلی بر اوطه کوریبور . زواللی طلبه مملکتندن ، ابوینك آغوش شفقتندن آیریلیرکن پرورده ایتدیکی آمال مسعوده‌یه مخرب حیات اولان بر قبه آلتنده نائل اوله‌میه‌جغنی درك وتیقن ایدییور . فقط تحملفرسا اولان بوکبی احوالده قاتلانمق مجبوریتنده بولنیور . چونکه فقر وضرورتدن احتیاجات معنویه‌سنی بشقه درلو تطمین ایده‌میور .

بیچاره ملتك کیسه‌سنی ، دولتك خزینه‌سنی اضرار ایتمدن موافق حفظ الصحه مؤسسات علمیه وجوده کتیرمك پك قولای اولدیغی حالده مع التأسف علاقه‌داران دوشونمیورویاخود دوشونمك ایسته‌میور . هردرلو تقیدات صحیه و آثار حیاتیه‌دن محروم اولان یوز یتمش مدرسه‌یی محافظه ایتمکده ملت اسلامیه ایچون بر منفعت تصور ایتمك عبثدر . عجبا بو مدرسه‌لرك بدلیله اسلامیتك شان و شرفیله متناسب اوچ درت دانه مبانیٔ جسیمه وجوده کتیرمك ممکن دکلمی ؟ بوکون انشا ایدلمکده اولان محتشم دارالمعلمین بناسنك قیمتی ظن ایدرسم اوتوز بیك لیرادن فضله دکلدر .

دائما محافظه‌کار موقعنده بولنان زمامداران أثر فعالیت کوستروب نعم جلیلهٔ دینیه ایله ملت اسلامیه‌یی نصیبه‌دار ایتمیه‌جکمی ؟ شو دوچار اولدیغمز فلاکتدن متنبه اولوب چارهٔ خلاص ونجاتمزی تأمین ایده‌جك وسائطه مراجعت ایتمیه‌جکمی ؟ ریاست علمیه‌یی اشغال ایدن ذوات کرامه شو بیتله خطاب ایتمکدن منع نفس ایده‌میورم :

ریاست بدست کسانی خطاست
که از دستشان دستها برخداست

ای اولیای امور ؛ استاد محترمك شو سوزلرینی تکرار ایدرك

دیبورم‌که : اجدادمزله برابر بوتون عالم‌اسلام بزه یالواریبور . ملت اسلامیه‌یی جهالتدن ، اسارندن قورتارمه‌یی جناب حق ونبی ذیشان امر ایدیبور .

تکرار ایدیبورم شو حال اسف اشتمالدن قورتلق ایچون مکمل پروغرام، منتظم مدرسه‌لره احتیاج وار ...

بونلردن صوکره دوشونیله‌جك بر مسئله وار ایسه اوده مقتدر معلملر انتخاب ایتمك ، مدرسه‌لرك اداره‌سنی برر « پداغوژی » متخصصنه تودیع ایتمكدر. اداره وظیفه‌سنی درعهده ایدنلرك یالكز علوم‌عربیه‌ده‌اختصاصلری اولمسی کافی دکلدر. تعلیم وتربیه متخصصی اولملری‌ده لازمهٔ اصلاحاتدندر .

طلبهٔ علومدن : ملاطیه‌لی

عثمان نوری

عبرت آمیز برمحاوره !

— طلبه قارداشلرمه اتحاف —

فکراً ، روحاً یوكسلمك احتیاجی بزده نه‌درجه ایلری واردیغنی، فلاکت اخیره‌مز بتون وارلغیله ساحهٔ علنیته قویدی . بر ملت ایچون یشامق، فیضیاب اولمق، نجاته ایرمك مطلقا علم وعرفانه خدمت‌ایتمكله، ایتمه‌نك چاره‌سنی آرایوب بولمقله ممکن الحصول اولدیغنی بزه پك عیان برصورتده اكلاتدی . فقط بوحقیقتی اكلادق ، ادراك ایده بیلدكمی؟ بونك‌ده جوابی منفی دکلدر. أوت، عموم دکلسه‌ده، اکثریت اعتباریله آز چوق برانز انتباه ، برفکر تحری حصوله كله‌جكی پك طبیعیدر . چونكه، بیك درسدن ایسه برمصیبت یکدر، دیرلر. بناءً علیه نا كهانی برصورتده معروض قالدیغمز شوفلاکت عظمانك ، نتائج مشؤمه‌سندن یأسه دوشه‌رك عزممزه خلل کتورمیه‌لم . نواقصمزی ، خطیأتمزی بی پروا سویلكدن چكنمیه‌لم . كماله . كمالاته ایرمه‌نك چاره‌سنی آرایوب بوله‌لم. بولمق ایچونده لاینقطع برصورتده سعی ایده‌لم. اویله برحالده‌كه سعادت بزی درآغوش ایتسون، آهنك عمومیٔ میلمزده تام برجریان حصوله كلسون . تاریخ ، بزی توبیخ و تقبیح دکل، توقیر وتقدیس ایتسون .

برایکی كون مقدم پك یقیندن طانیدیغم كنج ، متفکر ، پارلاق برذکایه مالك بولنان طلبه قارداشلرمدن بریسی حسب‌اللزوم حجرهٔ عاجزی‌یه كلدی . بیان خوش آمدیدن صكره روحمده تأثیرات عمیقه اجراسندن برآن خالی قالمیان اصلاح مدارس مسئله‌سنی موضوع بحث اتخاذ ایده‌رك كندیسنه دیدم‌كه : — بوكونلرده مسلکمز حقنده ستون مطبوعاتده یازیلان یازیلری ، ایدیلان مناقشه‌لری كوربیور ، مطالعه ایدیبورمیسکز ؟ كوچك بروقفهٔ تأملدن صكره متأثرانه بروضعیتله : — تبیین حقیقت‌ضمننده‌نشر ایدیله كلن‌اوكبی مقالات مهمه‌یی كورمك، نظر تدقیق وتتبعدن كچرمك بن وبنم كبی كنجلره هنوز نصیب اولمش شیلردن دکلدر . بناءً علیه بوخصوصده بیان فکر ایتمكده معذور كوریله‌جكمی امید ایده‌رم ...

مختصر فقط كوربه بردماغدن قوپوب اورته‌یه آتیلان شو برایکی جمله مصاحبه ومحاوره‌مزی ایچه برمدت دوچار تعطیل ایتدی ؛ بنی دیکر بر استفهامك ایرادینه مضطر براقدی. چونكه: مخاطبمزك تنور وتوضح ایتمسی دها برطاقم حقائقك انكشافنه خدمت ایده‌جكی ظن قویسنی تولید ایدیبوردی. نهایت صبرم توكنه‌رك دیدم‌كه : — دیمك‌كه سن وسنك كبی كنجلر، حیات اجتماعیه‌دن محروم، فلاکت متوالیه‌دن ایسه بتون بی‌خبر اوله‌رق یشایورسکز . شوحالده تعقیبه مجبور طوتلدیغمز اصول تدریسك قرون وسطی محصولی اولدیغنه دائر هنوز معلوماتکز اولمدیغی اكلاشیلیور . اویله ایسه بوهفته انتشار ایدن (سبیل‌الرشاد) جریدهٔ اسلامیه‌سنی سزه تقدیم ایده‌یم‌ده حجره‌كزده مطالعه ایدر ونصل برامراض مدهشه‌نك تحت تأثیرنده یشادیغمزی اكلامغه غیرت ایدرسکز اولمازمی ؟.. بودفعه كوچك برتبسمله جوابی پك زیاده اختصار ایده‌رك یالکز : — اوقوتدیرمیورلر ! كلمه‌سنی ایراد ایتمكله اكتفا ایلدی .

مخاطبم طرفندن مقام جوابده ایراد ایدیلن « اوقوتدیرمیورلر » كلامنك مبنی علیهی اعتباریله روحمدن حس ایتدیکم اضطراب وتأثرك نتیجهٔ طبیعیه‌سی اوله‌رق : — سزك كبی كنجلری تجدده طوغری سوق ایده‌جك بوكبی آثار مهمه‌یی مطالعه ایتمكدن آلیقویان عوامل ومؤثراتی نیچون أزوب، قیرمیورسکز؟ .. طرزنده اوچنجی براستفهام ایله مخاطبمك باشنی آغیرتمق مجبوریتنده قالدم .

تأثرمك درجهٔ شدتنی حس ایدن كنج دماغ ، سوزلرینه كمال مأیوسیتله‌ابتدار ایده‌رك دیدی‌كه : — بن وبنم كبی كنجلری‌یدقهرینه آلمقده هیچ‌ده فرصت فوت ایتمیان عوامل ومؤثراتی ، برصورت مناسبه‌ده — یعنی حقوقمزی مدافعه ایتمك وحکم قانوندن انفكاك ایتمامك شرطیله — رفع وازاله ایتمك دائرهٔ امكاندن خارج دکلدر . مع‌هذا دها برمدت موقته صبر ایتمك لزومنی حس ایدیبورم . چونكه : هرنعمتی استحصال ایتمه‌ده، استعجال كوسترمامك عقل وحکمتك قبول ایتدیکی حقیقتلردندر. بناءً علیه‌صوك‌سوز اولمق‌اوزره‌سویله‌دن چكنمیه‌جكم‌كه: بزده‌كی عوامل ومؤثراتك ، اك مهمنی تشکیل ایدن برشی وار ایسه اوده فیضیاب اولمق، فلاحه‌ایرمك امل صافیانه‌سیله آقشام ، صباح‌رحلهٔ تدریسی اطرافنده صفبستهٔ احترام اولوب حرمتله سلاملادیغمز مربیلریمزدر... [۱] دیدی ومحاوره‌مز شوصورتله ختامپذیراولدی...

شمدی مختصر فقط . پك فجیع بر منظره‌یی ارائه ایدن شو محاوره‌مز پك صریح برصورتده اكلاتدی‌كه : كنجلك ، هیچ بر

---

[۱] مربی لفظیله توصیف ایتدیکی‌خواجه‌افندی حضرتلرینك خلقهٔ‌تدریسنده بودقیقه یوز . یوزالی قدر شبان وطن موجود وحاضر بولنمقده‌در .

سبیل الرشاد . — حلقهٔ تدریسنه قوشان یوز اللی قدر شبان وطنك فکرلرینی اولدیرن ، دماغلرینی سوندورن بر مدرس افندی بولنه‌جغنی تصور بیله ایده‌مزدك ! مدرسه . . . زواللی مسلك علمی ! . .

وقت ، هيچ برزمان اسكی دماغلرك ويره‌جكی تربيهٔ تعصبه قارشو سرفرور ايتمك طرفداری دكلدر . فقط بوخصوصده ابراز ايده‌جكی فداكارلغك هنوز زمانی ورود ايتمديكنه‌قائل بولنيور وسونغش برامید ايله مقام عائدندن لازمكلان تشبثاتك وقوعنه انتظار ايديور .

فاتح : طلبهٔ علومدن استرومجه‌لی :

ص . زكی

ادبيات

صوك أذان

منثوره

برعصره طوغرو قوشان مدت حياتنك بوتون مزاحم وآلامی ، بوتون حظوظ وشطارتی ؛ اكا بر آق صقال ، برده پاك‌بوره‌ك قازانديرمشدی . . . بواپكی مبارك خزينه‌نك نكهبان صيت وشرق ارلان كوزلری ؛ عينی زمانده اونلرده‌كی فلسفهٔ قدسيه‌يی محيطه تبليغ ايدن ايكی روزن شفا كاره‌بكزر ايدی ؛ كنارلرندن طاشان معنای صفوت وخلوصی اوق يا بيلنلر ، برآن ايچين اولسون ، سعادت وفلاكتك شعر امتزاجنی تجسيم ايدن‌برتمثال زنده موجود بولوندوغنه قانع اولمق ايسترلردی . . .

اونك بوتون سعادت حياتی ايكی مقدس كلمه‌ده تكثيف ايتمك پك قابلدر : ايمان وأذان . ايمانده‌كی قدرت ومتانتی آكلامق ايسته‌ينلر ؛ بويوك بورغونلقلره نامزد اولمازلر . او ؛ « الحمدلله ، مؤمنم ، مسلمانم ، يوره‌كمده نور ايمان وار ! » ديه اعلای كلمهٔ ايمان ايدركن بوتون ظلام شكوك واوهامی اريتن برمعنويت منوره‌يه بورونور .

يدی ياشندن اعتباراً باشلاديغی اذان ادمانلری ؛ اك نهايت اونی مراد سليمنه ايرديرمش ، سماپيوست بر منارهنك مؤذنلكنه اصعاد ايتمشدی . اون بشنجی سال حياتندن بدأ ايدن بومشغلهٔ نورانور ، اوكونلرده آلتمشنجی سنهٔ دوريه‌سنه قاووشمق ايچون حاضرلانيوردی . آلتمش سنه‌لك مؤذن ! كندی حضور وجداننده مظهر تبريك وتسعيد اولدقدن صكرا انسانلردن بكلديكی التفات ؛ يالكز اوقدرجق برشی ايدی ، اوت ، اوكا « آلتمش سنه‌لك مؤذندر . پك مبارك برذاتدر . » ديه بيلسينلر ، ايشته اوقدر . . .

آق صقالك سر وجودنی يالكز سعادتده‌می آرامالی ، اونك رنك كفنيسنده فلاكتك‌ده برحصهٔ عامليق يوقميدر؟ فلاكتسز سعادتمی اولور ؛ پك انلا واردر . اختيارك بوتون ماجرای مصائبنی‌ده شو ايكی كلمه‌نك سينهٔ جهنميسنه دفن ايديورملم : ظلم وكفر . . .

او ، قرق سنه قدر اول (سروی) دن هجرت ايدركن بوايكی تعبيرك ادا ايتديكی معنالرده‌كی خشونت عقوره‌يی پك آجی بر صورتده طاتمش واوندن صوكرا حياتك بوتون اللرنی ، بوتون سقوطلرنی اونلرله ايضاحه قرار ويرمش ايدی .

٭٭٭

محاربه اعلان ايدلير ايدلمز كوكلی يازيله‌رق حدوده قوشمق ايسته‌دی . فقط آلتمش سنه‌لك مناره‌سندن برتورلو آيريلامادی . . اونك لاهوتی مقامندن ، معنوی پايه‌سندن كوكلره سكينتلر ياغديرمقده بر نوع كوكلیلك اولاجغنی دوشوندی . روح بلالی شاد ايده‌جك بر ادی بلند ايله اذانلرنده دوام ايتدی : الله اكبر ، الله اكبر . . .

شهر محاصره ايدلدكدن صوكرا « ظلم وكفر » ك سيله خوار قديمی اولان اختيار مؤذنك حال وطورنده‌كی فوق‌العاده‌لك هركسك نظر دقتنی جلبه باشلامشدی . . اونك اذانلرنده جوش ان اولان معنای ثبات ومتانت هروقتكندن زياده بليغ وسطوتلی ايدی ؛ ديكر طرفدن قاچ كره‌لر ، اونك اذان اوقوركن آغلاديغنی كورنلر بولوندی : متانت حزينه . .

كونلر كچيور ، شهرك اطرافنده‌كی حرص افتراس كيتدكجه قودو يور ، كيتدكجه صالديرييوردی . محصورين ، اذانلرك سكينتكار تلقينات والهاماتيله بوتون هيجانلره ، بوتون قورقولره غلبه چالارق امين ووقور مدافعه ايديورلردی .

صوك كونلر ياقلاشيدی . . صوك املرده چرشدی . محاصرلر ، اميده قاووشمق ايچون اميدسزلكك آياغنه دوشمشلر ، اونك توصيه ايتديكی صولت مجنونانه ايله بوتون بوتون قودورمشلردی . محصورينك آب وتاب حميت وهمتی‌ده اونسبتده يوكسلمشدی ، جنت ايله جهنمك بو تصادم مدهشی ، پك آتشين وخونين اولويوردی . كوك كورله‌ملرنی تنظير ايدن طوپ سسلری ؛ اك صوغوق قانلی يوره‌كلرده بيله يلديريملر تكوين ايديوردی !

صوك كونلرده ادرنه‌نك جبههٔ قر تابنده بر شيلر اوقومغه باشلايان اختيار مؤذن ؛ ارصباح برمعتاد بوپالی دكنكنی قولتوغنه آلارق اوطه‌سندن چيقدی ، مناره‌يه قدر اولان مسافه‌يی ، اذانك مقدس كلمه‌لريله تنوير ايده‌رك قطع ايده‌بيليوردی . اوكا بوكونلرده بر حال كلمشدی : يورودكن ، اوطورودكن ، قالقاركن ، حاصلی هر آن اذان اوقومق ايسته‌يوردی . نهايت مناره قاپوسنه كلدی . ياواش ياواش ، دوشونه دوشونه نردبانلردن چيقمغه باشلادی . فقط اونی بوقاروبه طوغرو چكن ، اوكا بر كنجلك شتابی توصيه ايدن برقوت واردی ؛ آيقلرنی صيقلاشديردی ؛ بر هيجان ايمان ايله يوكسليوردی . نهايت آلتمش سنه‌لك مقام قدسی قامنه ايرشدی . اختيار كوزلرينك بوتون نفوذنی برآرايه طوپلايه‌رق « ادرنه » يی متحسرانه ، مشتاقانه سوزدی . اوندن صوكرا قلبنی ديكلمكه باشلادی ، چونكه اوراده برفوران ، برقان واردی . بريانغين واردی ؛ بويانغينك نه ديمك ايستديكنی آكلامق ايچون باشنی كوكسنه طوغری اكدی . بياض صقالی سينه‌سنی اوقشايور ، اوندن نلر طويدوغنی صورويوردی :

— نه‌ك وار سويله ؛ بو آرامسزلق نه‌دن . بوجوشقونلق نه‌دن ، بو يانغين نه‌دن ؟ . .

— . . . .

— سويله ديبوردم ، سنك بوتون مسعوديتلريكی ، بوتون فلاكتلريكی بوكله‌ين بن دكلمي‌يم . آرامزده آيريلق واری ؟ بوبياض رنك ، سنك قيمتلی يادكارك دكلی ؟

— . . . .

— سويله ، لسانه كل ، انصافه كل ، سنی حق يولنه دعوت ايديبوردم ، بوجوشقونلق نه‌دن ؟

قلب ، جوابنی كوزلره توديع ايتمشدی . خنجرقلری متعاقب بياض‌صقال كوز ياشلريله ايصلاندی ؛ اك صميمی بر جوابه مظهريتك ويرديكی سكينت ايله باشنی قالديردی :

« أدرنه ، ای جاملرك ، تربه‌لرك ، سلطانلرك ، مناره‌لرك ومناره‌مك تاج وتختی اولان ادرنه ! سندن آيريله‌جقمی‌يز ؟ سنی بزدن‌غصب ايده‌جكلرمی؟ ظلم وكفر ؛ سنی‌ده ، سنی‌ده‌می‌ای‌جريحهٔ اسلاميت ، سنی‌ده‌می‌صولدوراجق ؟! . . »

مناره‌نك تا ديبنده پاطلايان كلدن باشته جواب ويرن اولمادی . قلبلردن باشقه سويله‌ين يوق . اختيار ، بومنحوس جوابه تلعينكار برنظر فيرلاتدی ، خطابه‌سنه دوام ايتدی :

— « حضرت‌محمداولديسه‌تكريسی‌باقيدر ، » ده‌ين ، بودينك‌اعاظمندندر ، ادرنه كيديبورسه اذانی باقيدر :

الله اكبر ، الله اكبر . . .

« الصلاة خير من النوم » ديه باغيردكن بوتون عالم اسلامك خرخرهٔ

منامی ایشیدیر کبی اولدی ؛ برآز طوردی ؛ عثمانلی طوپلرینك ولولهٔ رعد پسندی ایله کوکلی اوقشادی . . دوام ایتدی :

الله اکبر ، الله اکبر ، لا اله الا الله . . .

صوکرا همان سردبوللردن قوشه قوشه ایندی . سنه‌لردنبری « ظلم وکفر » . مقابله ایچین اوطه‌سنك بر کوشه‌سنده بکلتدیکی دده‌لر کاری قیلنجی قوشاندی ؛ سونکو سونکویه چاریشان قهرمانلره التحاق ایتدی ، او ، آق صقالیله ، پاك یوره‌کیله یتمش بش سنه‌نك بو ایکی خزانهٔ جهان قیمتیله دشمنلرینه ، ظلم وکفره صالدیررکن لساننده :

— الله اکبر ، الله اکبر . . . .

کلمه‌لری جوشیوردی !

عبداللطیف نوزاد

مکاتیب

هندستانده مخابر مخصوصمزدن :

هند یولنده

۲۹

قومیت — نفاق وشقاق تخملری

انکلیزجه‌ده بر ضرب المثل وارکه ، جداً بزه بر درس عبرت ویره‌بیلیر . بوده « تفرقه تخمنی اك ، ایکی‌یه آییر ، صوکره حکم اول ! » سوزلرندن عبارتدر . دیه‌بیلیرمکه برجهان معنایی محتوی اولان بالاده‌کی تمثیلدن بز ذره قدر حصه و عبرت آله‌مامشزدر .

اولکی مقاله‌لرمك برنده عربلق ـ تورکلك مسئله‌سنك نره‌دن نبعان ایتدیکنی و بونك اسباب غیرمعقوله‌سنی ، عوامل و مؤثراتنی بر بر عرض و بیان ایتمشیدم . قارئلرك خاطرلرنده اولسه کرکدرکه ، بومسئله یکرمی بش سنه‌دن اول اجنبی برحکومتك تشویقات و القاآتیله مصرده باش کوسترمش و برخلافت عربیه تأسیسی ایچون پروپاغاندالر ، پروپاغانداجیلر ، بیانامه‌لر ، صورت خصوصیه‌ده حسیات و وجدانلری ، قلملری ، ذلاقت لسانیه‌لری پاره مقابلنده صاتون آلنان آدملر صور مختلفه ایله استعمال اولندیلر . عدنه ، یمنه ، حجازه ، عراقه ، ابن الرشیده مخصوص آدملر کوندرلدی . سوزلر ، وعدلر ویرلدی . آندلر ایچیلدی ، وثیقه‌لر تعاطی ایدلدی . فقط او زمانکی تشبثاتی هرنصلسه بنه زمین و زمان ایله متشبثلرك احتراصات و اخلاقسزلقلری عقیم براقدی . عینی زمانده ملت نجیبهٔ عربه منسوب اولان دوربین وحقایقشناس برچوق رؤسای قبایل ، علمای اعلام ، اشراف کرام ایدیلان مساعی‌یه ، سویلنیلن لاقیردیلره اهمیت ویروب اشتراك ایتمدیلر . چونکه بوتشبثلرك آلتنده اجنبی پارماغنك اوینادیغنی و اوکبی یالدیزلره بورونوب ، شقشقهٔ لسانیه‌دن بشقه برشی اولمایان بیاناتك زهرآلود برنسنه اولدیغنی حقیله تعیین و تشخیص ایلمشلردی .

اعلان مشروطیتدن برایکی سنه صوکره بوجریان شکری العسلی قومپانیه‌سنك همتیله تکرار میدان آلمغه باشلادی . کیت کیده ینه ایش مصرده‌کی فسادجیلرك النه دوشدی . بوسفر ایسه اولکندن دها زیاده فعالیتله افساداتده بولندیلر .

بو ساری علت آز مدت صکره پارسه ، اسوپچره‌یه تحصیل ایچون کیدن بلاد عربیه طلبه‌لری ایچنه ـ عزت هولونك پاره‌سی سایه‌سنده ـ سرایت ایتدی . درحال عربلرك حقوق مغصوبه‌سنی استحصال و مطالبه ایچون خفی و علنی قومیته‌لر ، مذکور قومیته‌لرله جمعیتلرك آمال نامشروعه‌لرینی ترویج ایچون مصرده و سوریه‌ده منتشر معلوم الغرض غزته‌لر مروج افکار اتخاذ اولندی .

ارناودلرك قیامیله کی قابینه‌نك سرکاره کلمسی اوزرینه حکومت عثمانیه ضعفه دوچار اولنجه ، بونکرده بولنانلرك یوزی کولمشیدی . چونکه بولانیق صوده بالیق آولامق ایستیانلر ایچون بوندن دها ایی برفرصت تصور اولنه‌مزدی .

حکومت ، عموم ملت دشمن بی امان ایله پنجه‌لاشمکده ایکن منفعت پرست جاه طلب برقاچ سوریه‌لی فرصتدن استفاده ایتمك املیله سوریه ایچنده بر ولوله قوپاروب ، چیلغینلغك انواعنی ارتکاب ایلمکدن حیا ایلمدیلر .

ایلك اوکجه اصلاحات ، برآز صوکره توسیع مأذونیت ، برقاچ کون صوکره عدم مرکزیت پرده‌سی آلتنده استقلال اداری وداخلی طلبنده بولندیلر . بونی طلب ایدنلر عقلای ملت اولمیوب یالکز حرص و هوس پشنده قوشان برقاچ سرسریدن بشقه دکلدرلر . اساساً بو حاللره ، کورولتیلره اك زیاده میدان ویرنلر وقتیله اورالرده بولنان والیلردرکه بیروت والئ سابق ادهم بك باشلیجه اهالی‌یه تشویقات و ترغیباتده بولنمقدن کندیسنی منع ایده‌مدی . برکت ویرسون که شعارتقوی و دیانت اسلامیه‌ایله طبان طبانه مخالف اولان اجراآت اخیره‌سندن اهالئ مسلمه بوسبوتون کندیسندن یوز چویرمك مجبوریتنده قالدقلرندن عزلنی موجب اولدی وکندی رفقاسنه الحاق ایچون همان مصر یولنی اوتلجدی .

عثمانلی قابینه‌سی ایسه شو صوکنجی انقلاب اوزرینه مصره انتقال ایدنجه سوریه‌دن و سائر نقطه‌لردن‌ده کندیلرینه مسلکداش اولانلرك التحاق ایلمسیله (استقلال عرب) قومیته‌سی یکیدن کسب فعالیت ایتمکه باشلادی . الآن‌دن بونلره هردرلو معاونتده بولنان (المؤید) غزته‌سی صاحب امتیاز سابق و حال حاضرده خدیوك لطفنه اوغرامق سایه‌سنده ، (وفائیه) طریقتی سجاده نشینلکیله سیادت (!) لقبنه نائل اولان شیخ علی یوسف — که شیمدی السید علی یوسف اولمشدر — وآکا مماثل مقرضلر ، پیدرپی بیانامه‌لر ، قصیده‌لر ، منثور و منظوم رساله‌لری باصدیروب بلاد عربیه‌یه کوندرمکدن فراغت ایتمدیلر . بو قدرله‌ده اکتفا ایتمیه‌رك ، برای وظیفه استانبولدن عربستانه کوندریلن بعض اخلاقسزلری الده ایده‌رك اوته‌یه برویه ، قبائلك چوقجه بولنان محللره اعزام ایتمکی اونوتمدیلر .

فقط حمد اولسون ، جناب حقه شکرلر اولسون بویایغره‌جیلرك کورولتیلرندن هیچ برفنا تأثیر ومضرت حاصل اولمامش وبالعکس کندی سوء نیت و طینتلرینی میدانه قویمقدن بشقه برشیئه موافق اولمدیلر .

بوکون خطهٔ عراقیه‌نك وحتی جهان اسلامینك اك برنجی بر رکنی اولان بغداد نقیب الاشرافی حضرتلریله بوتون افراد عائله‌سی ، وجود ذیجودلریله دائما عالم اسلامینك افتخار ایلدیکی خطهٔ عراقیه علمای اسلام و مجتهدین کرامی ، سادات عظام ، رؤسای قبائل وعشایر ذوی الاحترام ، دها طوغریسی عقلی باشنده بولنوبده کندیسنی طانیان اهالئ صادقه وملت نجیبه تمامیله بوآلچق بایغره‌جیلرك تشبثات اثیمانه و مفسدانه‌لرندن بری و بیزار بولنمقده درلر .

اوت ، بوحریفلرك دومانی هواده صاغلام برمتاع خولیا پشنده طولاشمه‌دقلرینی هرچوجوق بیله آکلامشدر . نته‌کیم بالاده عرض ایلدیکم ذوات کرام مفسدلرك افکار سخیفه‌لرینه لعنت خوان اولدقلرندن ماعدا ، عینی زمانده بوسفیللرك رغمنه اوله‌رق ، کندی وظیفهٔ دینیه و ملیه‌لری اولان وظائفی ایفا ایتمکدن کری قالمدیلر .

شویله‌که بوآناده حاصل اولان هردرلو سوء تفهملرك ازاله‌سیله دولت عليه وملت عثمانیه‌یه یاردم ایتمك بوتون کرهٔ ارض مسلمانلری اوزرینه بوصیره‌ده فرض وواجب اولدیغنه دائر اولان فتاوئ صریحهٔ شریفه خطهٔ عراقیه‌ده‌کی نقیب حضرتلریله سنی ، شیعی علما ومجتهدلری حضراتی طرفندن اصدار اولنمشدر .

بغداد والیسی ذکی پاشا حضرتلری ایسه فتاوای مذکوره‌نك طبعیله مجاناً عموم بلاد اسلامیه‌یه ارسالی لزومنی تنسیب ایلدیلر . کله‌جك هفته پوسته‌سیله کوندره‌جکم مقاله‌یه لفاً مذکور فتوالرك مطبوع نسخه‌سنی انشاالله اداره‌یه تقدیم ایده‌جکم .

فتاوئ مذکوره‌نك استحصالیله امضا وتمهیری ایچون خطهٔ عراقیه واعظی کردستانلی شیخ حسن افندینك‌ده آز زحمت ووظیفه شناسلغی سبقت ایتدیکی کبی الزهور جریدهٔ فریده‌سنك صاحبی شیخ رشید افندینك‌ده معنوی فداکارلغی شایان تشکردر .

ایشته آکلاشیلیورکه بوکون عربلق ـ تورکلك منازعاتندن اثریله یوقدر .

فقط مقاصد شخصيه‌لرینی عمومك ضرر وزیانیله تأمین ایتمك ایستیان برقاچ سفیل حریف ایسه . عالمی ، دنیایی كورولتویه بوغمق ایچون اوته‌ده بریده ارباب ناموس وحیثیتی اكمله‌لك وآنلری هیچ اولمزسه بوصورتله كندیلریله برلشدیرمكه ـ عقل قاصرلرنجه ـ مجبور ایده‌بیلمكدن چكنمیورلر .

شونی‌ده عرض ایده‌یم‌كه بوكون خطۀ عراقیه‌نك حالی ـ اولجه‌ده مفصل مقاله‌لرمده عرض ایلدیكم كبی ـ شایان دقت ومرحمتدر . حقیقةً بومملكت‌اوقدر كوزل و رشك آور جهان اولدیغی‌حالده دولت طرفندن مستحق اولدیغی نظر توجهه نائل اولمامشدر . عسكرلك ، ملكیه ، زراعت ، نافعه ، معارف حاصلی هرشی بوراده نقصان وجیحال ابتدائیده قالمشدر . محرومیت ومحدودیت ایچنده بولنان وبوتون ولایات وایالات محروسۀ عثمانیه‌دن هرخصوصده كری قالان خطۀ عراقیه ـ كه بغداد وبصره ولایتلریدر ـ بوكون هرشیئه محتاجدر . بو راده ظنمه قالیرسه اصلاحات دكل ، یكیدن تشكیلات الزمدر . حكومتك ، ملتك شان وشرفنی اجنبیلر نظرنده صیانت ایده‌جك ، مملكتی اجنبیلرك آتیده‌كی طمع ونفوذندن تخلیص ایتمك ایچون ، جدی ، حقیقی ، فوق العاده ، وآنی اصلاحاتك اجراسی واجبدر .

اصلاحات مذكوره كاغد اوزرنده ، لایحه‌لر درونندە قالمامق شرطیله ، كمال سرعت وفعالیتله همان قوه‌دن فعله چیقارلملیدركه ، حكومتك اهالی‌یه قارشو اولان حسن نیتندن هركسده برامنیت حاصل اولسون . بورالره كوندریله‌جك والیلره صلاحیت مكمله ، توسیع مأذونیت خاصه وقوتلرنی حكومت مركزیه بخش ایتملی وعینی زمانده كندیلرینی مسئول طوتملیدر . برده بغدادده یتشوب حسن اخلاق ، تجربه واقتدار صاحبی اولان اولاد وطنی اشلرینه ترجیحاً خدمت حكومتله مأمور یتلرد ، قوللانمقه حكومتمز اسیركه‌ما لیدر . بوندن بشقه قبائلك اسكانلریله زراعت وفلاحتله اشتغاللرینه بویوك همت صرف اولنملیدر . تحصیل نتیجه‌سنده تشبث شخصی وعرق جبین ایله تحصیل معیشت ایده‌بیله‌جك صورتده مكاتب رسمیه وملیه‌نك تأسیسنه والیلرمز چالیشملیدر .

بكا قالیرسه بورالرده عساكر رسمیه‌دن بشقه ـ الیوم هندستانده وافریقاده‌كی اوروپا مستملكاتنده جاری بولندیغی اصول دائره‌سنده ـ مدافعۀ ملیه آلایلرینك تشكیلنه ، بوبابده ـ ملته حكومتمزكده ظهیر اولمسنه شدتله احتیاج حس ایتمشدر . حاصلی المزده آووجزده قالان شو برقاچ آووج طوپراغك محافظه وصیانتی ایچون المزدن كلن ایلكی دریغ ایتمیه‌لم . بناءً علیه كرك ملت وكرك دولت معاً چالیشملی ، توحید آهنك ومساعی ایتملیدر .

قومیت ، جنسیت دعواسنه كلنجه بو ، بدعتدن بشقه برشی دكلدر . سید قرشی ایله عبد حبشی اسلامیت نظرنده بردر . (سلمان منا اهل البیت) ـ سلمان فارسی حقنده ـ بیوران پیغمبر ذیشانمزك اثرینه دائما اقتفا ایتملی‌یز . (لافضل لعربی علی عجمی . . .) ایله (ان اكرمكم عند الله اتقاكم) كلمات بیناتی بو كبی واهی ، معناسز جنسیت ، عنصر كورولتیلرینه بویوك برمانع تشكیل ایتمیورمی ؟

قومیت ادعاسی نتیجه‌سنده ، استقلالیت ، لسان زیرلیلری عقبنده ، یرلرینی ، یوردلرینی غائب ایدن ارناودلردن آزاجق عبرت آلمیه‌لم‌می ؟

ایران ، فاس ، روم ایلی ضیاعنی انتاج ایدن دهشت انكیز مصائب وفلاكتلردن برآز درس انتباه آلمقلغمز لازم كلمیورمی ؟

اه ، دین ، ناموس ، وطن ، نامنه اولاد و احفادمزك منفعتنه اولسون بواتجیر چكردكنی طولدیره‌میان بینمزده آیریلق ، غیریلق تخمنی اككدن بشقه برشیئه خدمت ایتمیان بوسفسطه‌لردن ولوكه موقت برزمان ایچون اولسون واز كچه‌لم . دیمه ، اینانه یمین ایدییورم كه بوسوزلر ، بیانامه‌لر ، قصیده‌لر ، طنطنه‌لر آلتنده اجنبی الی ، یابانجی پارمانی طولاشیور . بومملكتی بیهوده یره یانغین یرینه چویرمیكز . خراب ایتمیكز . اللهدن قورقیكز . پیغمبردن صیقیلكز . نسل آتینك لعنته كندیكزی معروض براقمیكز . العارف تكفیه الاشاره .

على نحت المعانی من معادنها
و ماعلیّ اذالم تفهم البقر

بغداد : س . م . توفیق

شئون

آرناوودلق قربانلری :

حسن رضا پاشانك شهادتی . ــ اشقودره قوماندانی حسن رضا پاشانك كانون اول نهایتلرینه طوغری برگیجه وقتی اسعد پاشانك خانه‌سندن چیقاركن قتل ایدلدیكی وبوبابده‌كی راپورك پوسته ایله تقدیم اولندیغی وارکان حربیه قائمقاملرندن محمود كامل بكك حیاتده اولدیغی مقام صدارتعظمایه مورود تلغرافنامه‌ده اشعار اولنمش وحسن رضا پاشا كبی دكرلی برذاتك بوصورتله وقوع ضیاعی باب عالیده موجب تأثر وتأسف عظیم اولمشدر .

قهرمان حریت نیازی بكك شهادتی . ــ آیلرجه محرومیت ایچنده وجاوید پاشا قول اردوسی ایله اجرای حركات ایتدكدن صوكره نهایت آولونیایه كلن واورادن استانبوله عزیمت ایتمك اوزره بولوندیغی صره‌ده بعض خائنلر بومرد وقهرمان ضابطه‌ده قیمش ، آولونیادن آیریلیركن آرقه‌سندن آتدقلری قورشونلر ایله وطنپرور مجاهدی شهید ایلمشلردر .

نیازی بك بو وطنك اك صادق ، اك ناموسلی برسپاهی ایدی . سفیل اركمنفور اعتراضلرینه قهرمان حسن رضا پاشا كبی اونكده قربان اولوب كتمسی قلب ملتده اونودولماز یاره‌لر آچمشدر . جان پنچه‌لرك آقیتدیغی غازی قانلری یرده قالماز . ملت اسلامیه‌یه ، التیوز سنه‌دن بری نان ونعمتیله پرورده اولدقلری حكومت عثمانیه‌یه اهانت ایدن خائنلر مستحق اولدقلری جزایی صرب پنچه‌لری ، یونان سونكولری ، قره‌طاغ خنجرلری آلتنده ایكلیه‌رك چكیورلر . فقط یازیق‌كه بو سفیل خائنلرله برابر برچوق ناموسلی وحقیق آرناوودلرده یاندی كیتدی .

هندستان :

مدافعۀ ملیه اعانه‌سی . ــ بومبای اهالی اسلامیه‌سنك مدافعۀ ملیه ایچون ایكی‌یوزبیك انكلیز لیراسی ویردكلری ومبلغ مزبوری مالیه نظارتنك امرینه حاضر بولندیردقلری نظارت مذكوره‌یه اشعار ایدلدیكنی (ژون ترك) غزته‌سی یازییور .

روسیه :

طلبۀ علومده حركت فكریه . ــ « اوفا » مدرسۀ عثمانیه‌سی شاكردانی مكتب پروغرامنك تعدیل واصلاحی طلبنی حاوی هیئت اداره‌یه تقدیم ایتدكلری قرق امضالی بر استدعانامه‌ده‌كی آرزولرینك اسعاف اولونماسندن منفعلاً اوتوز بش طلبه مكتبی ترك ایتمشدر .

قفقاسیا :

كلیسا وار كن جامع یاپیلمازمش . ــ قافقاسیه شهرلرندن پیاتیقورسق قصبه‌سی اهالی اسلامیه‌سی لرمنتوف جاده‌سی اوزرنده بر جامع شریف انشاسی ایچون حكومتدن رخصت ایسته‌مشلرسه‌ده بلدیه رئیسی باش راهبك مطالعه‌سنی بعد الاستفسار مذكور جاده‌ده اورتودوقس كلیساسی اولدیغندن وكلیسا قربنده بر جامع انشاسی اورتودوقسلرك حسیات مذهبیه‌لرینی رنجیده ایده‌جكندن بحثله جواب رد ویرمشدر . یعنی تورجه‌سی كلیسا اولان یرده جامع انشا اولوناماز دیمشدر . زهی مدنیت !

خیوه :

اوقاف اسلامیه مسلمانلره مأكل اولمسه . — خیوه‌دن «وقت» غزته‌سنه كوندریلن برمكتوبده اوراده‌كی اوقاف اسلامیه‌نك ، اصحاب حمیتی یأس وكدردن آغلاته‌جق برحالده اولدیغی كال سوزشله تصویر اولنمقده‌در . عائدات سنویه‌لری بتون خیوه اولاد مسلمیننك تحصیل وتربیه‌لری مصارفاتنه كفایت ایده‌جك قدر مهم اولان بواوقاف اسلامیه بر طاقم مشایخك ایادئ استفاده‌سنه انتقال ایتمش . اوقاف اسلامیه‌یی یالكز كندیلرینه بر مأكل تصور وتخیل ایتمكده اولان بوشیخلر ایسه بر طاقم ساخته اطوار وگفتار ایله خلقك جهالتدن استفاده یوللرینی‌ده تأمین ایلدكلرندن آرتق بلا اعتراض وكیف‌مایشا بومؤسسات خیریه‌یه تصرف ایدیورلر . جامعلرك ، مدرسه‌لر وسائر مبانئ مقدسه‌نك كرندن كونه خراب اولوب كیتمه‌سنی نظر اعتباره بیله آلمایورلرمش .

چین :

آثار انتباه . — چین حكومتی طرفندن دونكاز ولایتی احوالی حقنده تحقیقات اجراسنه مأمور ایدیلن چینلی مسلمان مفتشلرندن (چیك ـ یوله‌لیك) نامنده برذات اخیراً مارتك ایكنجی كونی اورومجه قصبه‌سنه مواصلت ایتمش واوراده اهالئ اسلامیه‌یه خطاباً برنطق ایراد ایله‌مشدر . محلی توركجه‌سنه ترجمه ایدیله‌رك اهالی‌یه طاغیدیلان بونطقده ، چین مسلمانلرینك ، هنوز بردورهٔ ترقی‌یه كیرن چین حكومتنه مظاهرت ایتمه‌لری منافع مخصوصه‌لری مقتضاسندن اولدیغی بیان اولوندقدن صوكره ، اسلاملر آره‌سنده لزوم اتحاده دائرده بروجه آتی ادارهٔ افكار ایدیلمكده‌در . « بز مسلمانلر بر طاقم جزئیاتدن طولایی یكدیكریمزله اختلاف ایدیورز . حالبوكه بونزاعلر ، اختلافلر ، بزی الك فائده‌لی شیلردن محروم براقیور . دونكان اهالئ اسلامیه‌سی بوكون (شك ـ چی) و(لو ـ چو) نامنده ایكی قبیله‌یه آیرلقله برابر حقیقت حالده عینی قومدرلر . هپسی‌ده شریعت واحدهٔ اسلامیه‌یه سالكدرلر . برطاقم منافقلردركه آره‌لرنده بویله سنلك بنلك دعوالرینی اویاندیره‌رق آنلری ضعیف دوشورمك واستفاده ایتمك ایسته‌مشلردر . بویله‌فتنه انكیز وفلاكت آور تلقیناته اهمیت ویرمه‌لی ؛ ال برلكیله كندی منافعمزی مدافعه‌یه چالیشالیز . شاید بز اتحاد واتفاق ایده‌مزسه‌ك صوكره اجنبیلر بزی مغلوب ایده‌جك ، هپمزی حیوانلر كبی قوللانه‌جقلردر . »

جزائر :

هر یرده مسلمانلری أزیورلر . — جزایر اهالئ مسلمه‌سنك اوته‌دن بری حقوق سیاسیه‌دن تمامیله محروم اولدقلری معلومدر ؛ بو محرومیت حقوق مدنیه‌ده دخی عینیله جاریدر . یعنی جزایرلیلر انتخابات اداریه و سیاسیه‌ده هیچ بر دخللری اولمادیغی ایچون هم سیاسةً هم اقتصاداً محكوم بولونیورلر . بوكون بحث ایتدیكمز بنی هاشم قبیله‌سی اولدقجه مهم بر كتله تشكیل ایدر . وقتیله یعنی ۱۸۷۱ حربنده جزایرده حس ایدلدیكی ادعا اولونان بعض علائم عصیانیه وسیله اتخاذ ایدیله‌رك برچوق قبیله‌لرك اراضیسی ضبط ومصادره اولونمش ایدی . بنی هاشم قبیله‌سی‌ده بومیانده دوچار عقوبت اولمش وبش یوز بیك دونم مقدارنده‌كی اراضیسی ضبط ومصادره اولونه‌رق كندیلرینه چولده برمقدار اراضی تخصیص ایدلمشدی . مصادره اولونان اراضیده حكومت طرفندن مستعمرلر یرلشدیرلمش ، فقط اعماری ایچون لازم كلن قوللری بوله‌بیلمك ایچون ینه اراضینك اسكی صاحبلرینه مراجعت اضطراری حاصل اولمشدر . بنی هاشملر دعوت واقعه‌یه اجابت ایتمشلرسه‌ده آنلرك بوراده مشغول اولدقلری برصره‌ده اللرنده‌كی اراضی‌یه‌ده تجاوز وقوع بوله‌رق مجاور قبائله كچمشدر . بونك اوزرینه بنی هاشملر ادارهٔ محلیه‌یه بالمراجعه اعادهٔ حقوق طلبنده بولونمشلر . شو قدر واركه سنین وفیره‌دنبری صرف ایتدكلری مساعی شمدی‌یه قدر مع التأسف ثمره‌بخش اوله‌مامشدر . اوآواره ، ملجأسز قالان بو بیچاره‌لر حكومت مركزیه‌یه‌ده مراجعت ایتدكلری حالده اساع مرامه موفق اوله‌میورلر . امور اداره‌ده حق ورأی صاحبی اولمایانلر دائما بویله حقیر وزبون قالیرلر .

وثائق تاریخیه

دول معظمه نوطه‌سی

دول معظمه سفراسی نامنه سفرانك اك قدملیسی اولان آوستریا ومجارستان سفیری مارکی پللاویچینی طرفندن پنجشنبه كونی زوالی ساعت اونبرده خارجیه ناظرینه تودیع اولونان نوطه‌نك صورتیدر :

« زیرده واضع الامضا آوستریا ـ مجارستان ، انكلتره ، فرانسه ، روسیه ، آلمانیا وایتالیا سفیرلری ؛ دول معظمه‌نك صلح اساساتنی محتوی اوله‌رق دول متفقه‌یه اعطا ایلدكلری نوطه‌نك جوابنی آلمش ومتفقین طرفندن اساسات مذكوره‌نك قبولنی سند اتخاذ ایدرك آنلری درحال مخاصماتی تركه وصلح مذاكراتی ایچون مرخصلری ایله محل اجتماعی تعیینه دعوت ایلمش اولدقلرینی حكومت سنیه‌یه اخبار ایله كسب شرف ایدرلر ومنسوب بولندقلری حكومتلر طرفندن دولت عثمانیه‌یه دخی عین تبلیغی ایفا ایله توظیف ایدلمش اولدقلرندن اشبو نوطه ایله وظیفهٔ مذكوره‌یی مشتركاً ایفا ایدرلر . »

باب عالینك جوابی

عثمانلی آژانسنك استخباراتنه نظراً ، خارجیه ناظری سعید حلیم پاشانك جمعه ایرتسی كونی ساعت یدیده ، سفرانك قدملیسی بولونان آوستریا سفیری مارکی پللاویچینی‌یه اعطا ایتدیكی جوابی نوطه‌در .

« واضع امضا حكومت عثمانیه‌نك خارجیه ناظری ، اوستریامجارستان انكلتره ، فرانسه ، روسیا و آلمانیا سفراسی حضراتی طرفندن ۱ مایس تاریخنده وقوع بولان تبلیغات مشتركه‌یه كسب اطلاع ایلمشدر .

جواباً حكومت عثمانیه‌نك بوتبلیغی نظر دقته آله‌رق دوئلرك مخاصماتی ترك ومذاكرات صلحیه ایچون مرخص خصوصلرنده‌كی تكلیفلرینی قبول ایله‌دیكنی سفرا حضراتنه بیان ایله افتخار ایدر . حكومات عثمانیه صلح مرخصلرینی تعیین ایتمش اولدیغی كبی مرخصلرك محل اجتماعی اولمق اوزره كندی طرفندن لوندره‌یی انتخاب ایلر . »

سعید حلیم

غایت مهم بر اثر :

ظلمتدن نوره

هیئت تحریریه‌مز اركانندن كزیده بر ذكایه انضمام ایدن ثباتكار بر سعی ایله غربك مآثر فنونی شرقك خفایای عرفانیه اوزلاشدیران فاضل محترم م . شمس الدین بك افندینك اوكزده‌كی هفته شوقاراكلق كوكلریمزده آنی ایچون بر مشعل هدی اوله‌بیله‌جك درجه‌ده رونقدار و فیاض (ظلمتدن نوره) عنوانلی بر اثر مهمنك انتشار ایده‌جكی تبشیر اولنور .

سلانیك مطبعه‌سی اشرف ادیب

سبيل الرشاد

۱۳۳۰

ادارەخانە

باب عالی جادەسندە دائرۀ مخصوصە

آبونە شرائطی

ممالك عثمانیەدە سنەلکی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبیەدە سنەلکی (١٧)، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر. [ایضاحات : نسخەسی اللی پارە، آلتی آیلغی بر جلد ، هرجلد ٢٦ نسخەدر.]

اخطارات

§ آبونە بدلی پشیندر.

§ آدرس تبدیلندە قرق پارەلك پول کوندرملیدر.

§ مسلکە موافق آثار مع‌الممنونیە قبول اولنور . درج ایدیلمەین یازیلر اعادە اولونماز.

اخطارات

رسالەمزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیلە بتون یازیلر هرهانکی بر غزتە طرفندن اقتباس اولونە بیلیر .

§

مکتوبلرك، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونە صرە نومروسی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیە ایچون آبونە اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجەسی‌دە یازلمسی؛

§

پارە کوندرلدیکی زمان نەیە دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفتەلق مجموعۀ اسلامیەدر

وٱللّٰه یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب و مدیر مسئول : ح. اشرف ادیب

عدد ٢٤٤ ۹ جمادی‌الاخرە ۱۳۳۱ پنجشنبە ۲ نیسان ۱۳۲۹ جلد ۱۰

اجتماعیات

ظلمتدن نورە

فلاکت حاضرەنك کوستردیکی لزوم‌واحتیاج اوزرینە فاضل محترم شمس‌الدین بك‌افندی طرفندن تحریر ایدیلوب مدقق‌وناقد برنظر ، فیاض بر ذکا ایلە اجتماعی ودینی سقوطلریمزی تشریح ، خلاصسز چارەلرینی تحری ایدن (ظلمتدن نورە) عنوانلی ودورتیوز صحیفەیە یقین قیمتدار کتابك مقدمەسیدر :

فکری سقوطلریمز ، اجتماعی دردلریمز اوقدر ألیم ،اوقدر متنوعدرکە بونلری تکر تکر دوشونن بر دماغك آتشین بحرانلر ایچندە یانوب قاورولەمەسی قابل دکلدر .

فی‌الحقیقە شوبدبخت یوردك هانکی طرفنە باقیلسە نظرە خونین بر صحنۀ فجاعت ، سونوك برلوحۀ سفالت چارپار . هانکی بوجاغنە کیدلسە معناً ، مادةً مریض وکوتوروم بر کتلەنك أنین جانخراشندن باشقە آثار حیات طویولماز . ملتی کیرەن هانکی یارەنك اوزری آچیلمق ایستەنیلسە مسلط اولدینی عضوی قانغرن حالنە کتیرمش اولدیغی کوریلور .

اوزاق وقارانلق ییللرك سوروکلەدیکی یغین یغین فلاکت مولوزلری آلتندە دیدینن بوکونکی طالعسز نسلك سیلابۀ زمانك مدهش هجوملریلە عمان عدمە یووارلاندیغنی کورن ، حس ایدن بر روح نە ألیم وجدان صیزیلری، نەفجیع خسران عذابلری چکر . او صیزیلر ، بو عذابلردرکە فلاکت ابدی‌یە محکوم ایدلمش کبی ، دیدندکجە باطچغە صاپلانان ، قیوراندقجە غیای انقراضە برآز دها کومولن بر کتلەنك افرادی اولاق اعتباریلە بکا شو سطرلری یازدیریور . نەوت ؛ شانلی بر ملتك ذلیل ومحقر اولادی، دینج وزندە برعرقك خستە وسفیل اخلاقی کورولمك ایستەنیلیرسە باشدن باشە برقیفای سفالت اولان بدبخت وطنمزی کزملیدر .

بوکون الك شیرین ، الك باکر پارچەلری بالقان شقیلرینك قانلی چیزمەلری آلتندە سوروکلەنن یوردك اقسام متباقیەسنی ، زواللی اناطولی‌یی کزوب طولاشەجق اولورسەق یورەکلریمز پارچەلانەجق درجەدە نەلر کورەجکز؟ فی‌الحقیقە الك بویوك شهرلردن الك کوچوك قصبەلرە ، الك غلبەلك بلدەلردن الك ایزبە کویلرە وارنجەیەقدر هیچ برکلبە ، هیچ بر کوی ، هیچ بر بلدە ، حتی هیچ بر شهر بولنمزکە اورادە علم یوقسوللغنك حکمران اولدیغنە ، اجتماعی دردلرك بحران دورەسنە کیرمش بولندیغنە قناعت ایدلمسون ! بو دردلر بوکون تداوی ایدلمز ، اویارەلر اهتمامکار وماهر اللرلە وقتیلە صارلمزسە خستەلك مزمن ، یارەدە بوس بوتون قانغرن حالنە کلیر . یوردك اوروپا وآفریقادەکی عضولرینە تطبیق ایدیلن عملیەلر صوکرە ، همدە پك یقین بر زماندە ، آسیادەکی پارچەیە ، قلب وطنەدە تطبیق ایدلمك ایستەنیلیر . قلبی خنجرلەنن بدن ایسە یشایەمز ! .

اجتماعی دردلریمز تشریح ایدلملی ؛ اجتماعی یارەلریمز چوزلملیدرکە تداویلری چارەلری آرانیلە بیلسون . کیزلەنن بر خستەلغك شفایاب اولمسی شویلەدورسون ، مرور زمانلە بوتون بوتون وخامت انکیز بر دورەیە کیرەجکی محققدر !

موجودیتمزی کیرن ، وارلغمز بنیادینی صارصان و نهایت بزی بوکونکی فجیع چوقورە سوروکلەین مرضلرك باشلانغیجلری پك کریدەدر . فقط زمان کچدکجە بوفجیعەلر آرتمش ، دها قورقونج ، دها ألیم صفحەلر کچیرمك صورتیلە متصل دزینلشە ، درینلشە بوکونە قدر کلوب چاتمشدر . مع‌مافیە بوتون بوفناقلرك یکانە برمنبعی ، بوتون بوخستەلکلرك تك بر سببی ، بوتون بوفلاکتلرك مستقل برعاملی واردر . بومنبع قوریدیلیر ، او سبب ازالە ایدیلیرسە خستەلقلردە تدریجاً شفایاب اولمق استعدادینی آلە بیلیر .

نەوت ، امراض اجتماعیەمزك یکانە منبعی جهل ، سفالت ملیەمزك

حقيقى سببى جهل، بوتون فلاكتلريمزك اك مؤثر عاملى ينه جهلدر. كتله تنوير ايدلدكجه، خلقك فكرى آچيلمدقجه، يا كلش جريانلرك اوكى آلنمدقجه اميد فلاح بسله‌مك قدر عبث برشى اوله‌ماز !

جهل سببيله دكلميدركه : جهانك اك منبت اووه‌لرينى ، اك محصولدار اوبه‌لرينى ، اك فياض نهرلرينى حاوى اولان آناطولى بوكون بر خرابه‌زار سفالت حالنده بولنيور .

جهل سببيله دكليدركه : تجارت بحريهٔ عالمه مركز اخراجات اولمق استعدادينى حائز اولان ليمانلريمزده؛ عثمانلى بايراقلرى موجه‌دار اوله‌جغنه يرير اجنبى سفينه‌لرى ، اجنبى بايراقلرى طولاشيور .

ينه بوقورقونج دشمنك كابوس بلاسى يوزندن دكليدركه: اناطولينك سينهٔ متروكنده قيمتدار ومبذول معدنلر ، بى‌پايان وزنكين خزينه‌لر كومولى اولديغى حالده اوزرنده يشايان سورى سورى مخلوقات آجلقدن تلف اوليور !

ينه بو منفور علت ايجاباتى دكليدركه : بيچاره كويليلريمز سنه‌لرجه ديدينه‌رك، چيرپينه‌رق اوزولدكلرى حالده قوت لايموتلرينى بيله تداركدن عاجز قاليور، ثمرهٔ مساعيلرينى اجنبيلرك محترص جيبلرى بلع ايدوب كيديور !

ينه جهل سائقه‌سيله دكليدى‌كه: بر وقتلر؛ امور دولت و عنان سلطنت وويووده قيزى ، شكرپاره كبى عشوه‌كار قتانلرك دست نرمين وچالاكنده براويونجاق اولمشدى .

ينه جهل سببيله دكليدى‌كه : برجينجى خواجه بوتون مملكتى قاصوب قاووره‌جق براقتدار ونفوذ قازانمش ، اراذل اشخاصدن بر جامع قيمى ، سيد مصطفى ناميله خلقى باشنه طوپلامش ، اورته جامعده بر سورى متسيد وشيخلرك باشنه كچه‌رك قورقونج ورنكارنك برياجوج وماجوج آلايله مملكتى خرابه‌زاره چويرمشدى !..

ينه جهل سببيله دكليدى‌كه : اياصوفيه واعظلكى مقامنى غصب ايدن اسپرى زاده كبى جاهل وسفيل بردربدر تخت سلطنتى صارصه‌جق قدر برقدرت قازانمش ودولتك محور سياستنى آلت اوست ايتمشدى !..

ينه جهل يوزندن دكليدى‌كه : او باشان اشقيا طرفندن استانبول قاضيسى انتخاب اولنان دلى ابراهيم نامنده بر سرسرى ، ملته مليونلرله ليرايه مال اولان آثار ومؤسسات مدنيه‌يى ، سعد آبادك رنكين وشكوفه‌دار حديقه‌لرى احراق وتخريب ايچون اعلام شرعى (!) ويرمش، خلق بواعلامى بوتون قوتلريله آلقشلامش ، وقتك پادشاهى بيله ــ رضاسى خلافنده اوله‌رق ــ ديندن برخبر برمجنونك شريعت نامنه امضالاديغى كاغدك اجراى احكامنى اراده ايتمك مجبوريتنده قالمشدى !

ينه جهل سببيله دكليدى‌كه : وهابيلر عراقده مشهد حسينى ، نجفده مرقد مرتضى‌يى ، مكه‌ده حرم شريفى ، مدينه‌ده روضهٔ مطهره‌يى يغما وتخريب ايدركن؛ خادم حرمين صفتنى حائز اولان مقام خلافت، يكيچريلرك اطاعتسزلكى ، علمانك ادراكسزلكى ، امرانك اقتدارسزلغى يوزندن بوحادثه‌نك دفعنه قادر اوله‌مه‌مشدى. مملكتك اولولرى وبالخاصه شيخ الاسلام طوپال عطاءالله وصدارت قائممقامى كوسه موسى كبى لئيم ملعونلر، اساسلرى هنوز قورولان وبوغائله‌يى برطرف ايده‌جكى محقق بولنان نظام جديدى تقويه ايده‌جكلرينه بالعكس ييقلمسى اسبابنى اراشديرمشلر ، بوغايه‌يه وصول ايچون اك آلچاق ملعنتلرى ارتكابدن چكنمه‌مشلردى . وهابيلرك حرمينى ، روس و آوستريا اردولرينك‌ده مملكتى استيلاسنه باشليجه سبب عسكرك انتظامسزلغى ، خلقك جهالتى اولديغى حالده برطاقم سرسرى دربدرلر كرسيلرده بيچاره اهالى‌يه : (جناب حق توفيقنى بزدن آلدى . نه اوله‌جق ! جنود مسلمين فرنك عادتلريله تعليم كورورلرسه بويله اولور. حرمين محترمينى يغما ايدرلر!..) يولنده زهرلر صاچيورلر، مملكتى داها قورقونج وداها وخيم اوچورومله سوروكليورلر ، ايشيلدامغه باشلايان چراغ اميدى سوندورمكه چاليشيورلردى . حالبوكه بوكبى دربدرلرك تسبيله حربه باشلامق ايچون (اشرف ساعت !) بكله‌نيركن دشمن اردولرى منتظم حرب بلانلرينه توفيقاً حركتله چيغرندن چيقمش اولان انتظامسز اردومزى تارومار ايديوردى !

جهلك تعصب نقابنه بورونن بو شكلى مملكتى ايچين ايچين كميره كميره صوك دوره قدر سوروكله‌دى. صوك عصرده ايسه جهلك بو نوعنه ديكر بر شكل نوينى‌ده انضمام ايتدى :

اوروپانك انوار مدنيتى قارشوسنده قاماشان كوزلر ، مملكتى قورتارمق ايچون دماغلرى علم ، اللرى صنعت وتجارت خزينه‌لريله طولديرمق ايجاب ايده‌جكنك فرقنده اولمديلر. مملكتى ساحل سلامته چيقارمق ايچون اوروپانك علم وعرفانى، صنعت وتجارتى آلنه‌جغى يرده برقسم يينسزلر ملتى چيكنه‌مك ، مقدساتى ييقمق ، اوروپا شابقه‌سى كيمكله بو غايه‌يه واصل اولنه‌جغنى ظن ايتديلر . بو ايكنجى جريان‌ده اولكنه انضمام ايده‌رك حركت اضمحلاليه‌نك تسريعنه سبب اولدى .

هرايكى جريان‌ده جهلك مولودى ايدى . فقط مع التأسف برينه (ديندارلق !) ديكرينه‌ده (تجدد !) نامى ويرلدى ! ... بوجريانلردن اولكيسى بيچاره ملتى ثقلت وكثافتى توالئ سنين ايله آرتان بوغوجى بركابوس آلتنه صوقدى . ييللرجه ، عصرلرجه سورن‌درين براويقويه طالديردى ! بر حالده‌كه وقت وقت ، فقط صيق صيق ظهور ايدن بر سفيل داود ، برطوپال رجب ، برقره چاوش مصطفى ، بر بكتاش ، برقباقجى مصطفى ، برقندره‌لى محمد . . . ونهايت برقبريسلى وحدتى ، بر كور على قاصيرغه‌سى بو عمان تعصبى جوشديردى ، جوشديره بيلدى . صرب قايالره چارپديره‌رق متصل أزديردى ، پارچالاندى ! . . .

ايكنجى جريان‌ده ملتك فضائل عرقيه‌سنى ، نجابت روحيه‌سنى ، حس فدا‌كاريسنى سيلوب سوپوردى . شاشقين برحاله ، چيقمز بر يوله صوقدى ! . . سبب : ينه جهالت ! .. بز بو كتابده بو جريحه‌لرى دشمك ، اوياره‌لرى آچمق ، موجب اولدقلرى فلاكتلرى تشريح

ایتمك ، وطنی بوتون بوتون باطمه‌دن قورتاره‌جق یوللری تحری ایتمك ایسته‌دك ! احتمال بعضاً یانیلدق . فقط ، حیاتندن قیمتدار ، ناموسی قدر معزز ، دینی قدر مقدس اولان وطننك قانلی کفنلره بورونن هیولای علیلی قارشوسنده یانان بر دماغك محصول احتراقاتی اولان فکرلرده رماد خطا بولنمه‌مق قابلمیدر ؟

م . شمس الدین

فلسفه

عقائد اسلامیه

۱۹ — تنزیه باری :

کچن مقاله‌لردن اکلادق‌که : بو عالم ممکن‌در ؛ « ممکن » ك نظر عقلده وجود وعدمی مساوی دیمك اولدیغی جهتله وجودی ذاتنك مقتضاسی دکلدر ؛ بناءً علیه بو « عالم » وار اولا بیلمك ایچون بهمه‌حال وجودینی عدمنه ترجیح ایده‌جك بر « مرجح » ه محتاج واو « مرجح » ده هرحالده واجب‌الوجود اولمسی لازمدر .

ایشته بو صورتله اثبات ایتدیکمز واجب‌الوجود ، موجدکائنات در ، که اوکا لسان شریعت « الله » (جل‌جلاله) نامی ویریبور . امدی واجب اولدیغی ثابت اولنجه ممکناتك جمله‌سنه مباین‌در ، جناب حق هیچ برخصوصده ممکناته بکزه‌مدیکی کبی جملهٔ ممکنات‌دن اوکا مماثل ومشابه اولان‌ده یوق‌در . زیرا برصورتله — مثلا : هیئتده ، یاخودلونده ، یاخود مقدارده ، یاخود تحیزده ، یاخود هرهانکی برصفتده — ممکناته بکزه‌مش اولسه‌یدی هیچ شبهه یوق‌که ذات باری‌ده اونلر کبی ممکن اولوردی ؛ قطعیا واجب اولمازدی . حال‌بوکه براهین قطعیه ایله ثابت اولدی‌که ذات باری واجب‌در ؛ بناءً علیه بتون ممکناته مباین ، هیچ برشی‌ده اونلره مشابه ، مماثل اولمادیغی‌ده تعین ایتمش اولدی .

« لیس کمثله شیٔ وهوالسمیع العلیم » [۱]

۲۰ — قدم وازلیت :

تنزیه باری‌یی اجمالا اعتقاد ایتمك خصوصنده شمدی ذکر ایتمش اولدیغمز شی کافی‌در . لکن علمای کرام بومقامده اجمال ایله اکتفا ایتمیورلر ، بومبحثی دهازیاده تفصیل ایدییورلر . اونلرك سالك اولدقلری

---

[۱] « جناب حق هیچ برشیئه بکزه‌مز ؛ الله ایشیدیر ، بیلیر . »

بو آیت کریمه تنزیه ایله تشبیهی نقطهٔ حقیقتده جمع ایدن وبالجمله ادیانك سرائر وحقائقنی جامع اولان فکرتوحیدی عقیدهٔ اسلامیه‌سنی لاهوتی بر بلاغتله ایضاح ایتمکده‌در . چونکه فکر الوهیت ایچون ادراك بشرده اوچی مثبت ، بری منفی اولمق اوزره انجق درت صورت واردر :

فکر تشبیهی ، فکر تنزیهی ، فکر توحیدی ، فکر انکاری . فکر تشبیهی ، صانع تعالی‌یی محسوسات ومادیاتدن برشیئه تشبیه ایتمك ، اوکا محسوس ومادی برموجودیت ، بر وجودیت جسمیه عطف ایله‌مك دیمکدر . بو فکره سلوك ایدنلرده ایکی صنفه تقسیم ایدیله بیلیر : آدم پرستی ، اشیا پرستی . اشیا پرستی ، بت پرستلك دیمك‌در . بوصورت فکر ، اقوام وحشیه وابتدائیه‌یه مخصوص‌در ؛ بونکله برابر بونده هیچ بر حکمت‌ده یوق‌در ؛ بوکا سالك اولانلرك سائقی یالکز خوف ومنفعت‌در . آدم پرستی‌ده ایسه برچوق خیالات شاعرانه کوریلیور ؛ اسکی یونانیلرده وسائر بعض اقوامده کورولدیکی کبی . فکر تشبیهی خیالاتدن باشلادیغی حالده کیت کیده بشقه‌رنك آلیور ، خرستیانلرك حضرت عیسانك الوهیتنه ، نصیری ودرزیلرك حاکم بامرالله حقنده‌کی اعتقادات باطله‌یه قائل اولشلری هپ آدم پرستیلك محصولیدر . فکر تشبیهی عقاید اسلامیه‌جه قطعیاً مردوددر ، محض کفردر .

فکر تنزیهی ، صانع عالمی هرتورلو تشبیهات ومحسوساتك ضدی کورمك ، اونی فکر بشرده‌کی تشبیهاتك هپسندن منزه طوتمق‌دن عبارتدر . یالکز فکر تنزیهی ایله جناب حق معرفت ممکن اولاماز ؛ چونکه فکر تنزیهی هیچ بر شی اثبات ایده‌میوب بالعکس هرشیئی نفی ایدر . بو فکر ، جناب حق « اویله‌ده دکلدر ، بویله‌ده دکلدر » دیه‌رك بتون نعوت وجودی سلب ایلر . حق قوهٔ محاکه‌لری نقصان اولانلره چوق کره تنزیه ایله عدمی شیٔ واحد کبی کوستر . بونك ایچوندرکه : دین اسلام ، فکر تنزیهی‌یی قبول ایدرك جناب واجب الوجود حضرتلرینی هرتورلو محسوساتدن تنزیه ایتمکله برابر تنزیه ایله تشبیهی نقطهٔ اعتدال حقیقتده جمع ایدن فکری‌ده دینك ارکان اصلیه‌سندن صایمش‌درکه اوده « فکر توحیدی » در . اسلامیتك اساس دین اولمق اوزره قبول ایتدیکی « فکر توحیدی » بتون مراتب ومعرفتی ، بالجمله ادیانك اسرار وحقایقنی جامع برحقیقت‌در . فکر توحیدی ، « لااله‌الاالله » کلهٔ منجیه‌سنده تماماً افاده ایدلدیکی کبی ، « لیس کمثله شیٔ وهو السمیع العلیم » نص ازلیسی‌ده بو حقیقتی لاهوتی بربلاغتله ایضاح ایتمکده‌در . چونکه ، « لیس کمثله شیٔ = الله هیچ برشیئه بکزه‌مز » تنزیه مطلق افاده ایدر ؛ اکر وصف الٰهی بوقدرله براقیلسه ایدی ، ادراك بشره خطاب ایدیلمه‌مش اولوردی . زیرا « جناب حق هیچ برشیئه بکزه‌مز » دیمك ، ادراك بشرده‌کی صور فهمیه وموجوده‌نك هپسنی ابطال اولور . بویله بر توصیفله برشی بیلدیرلمش صاییلامایه‌جغی کبی بیلنمك امکانی‌ده سلب ایدلمش اولور . او حالده « وماخلقت الانس والجن الالیعبدون = بن انسانلری ، جینلری آنجق بنی معرفت ایچون خلق ایتدم » آیت کریمه‌سی — حاشا — معناسز قالیردی .

یالکز « السمیع العلیم = الله ایشیدیر ، بیلیر » قول جلیلی‌ده تشبیه مجردی افاده ایدر ؛ بناءً علیه اکر جناب حق بلاتنزیه بو اوصاف ایله تعریف ایدلسه‌یدی ، اوزمان‌ده آدم پرستی منزله‌سنه دوشولوردی . خلاصه عقاید اسلامیه فکر تشبیهی‌یی قطعیاً قبول ایتمه‌دیکی کبی ، یالکز فکر تنزیهی‌ده دکل‌در . بلکه بو ایکی فکرك آره‌سنده نقطهٔ اعتدال اولان « فکر توحیدی » در . فکر توحیدی بو ایکی جهتی نقطهٔ حقیقتده جمع ایله جلوه‌نما اولور . عقاید اسلامیه ، « لااله الاالله » ، « لیس کمثله شیٔ وهوالسمیع العلیم » کلهٔ ازلیسنده مندمج اولان حقیقت الحقایق‌دن عبارت‌در .

« لااله‌الاالله » کلهٔ توحیدی یکدیکرینه ضد وحقیقتده ایکیسی شیٔ واحد اولان (لا) و (الا) دن عبارتدر . بشرك فهم وادراك ایتدیکی بوایکی وحدتدن (لا) و (الا) دن خارجه چیقه‌ماز ، چونکه یا اقرار وانکار ایله بیلنیر . بیلنمك ایسه برموجودیتدر . شوحالده بتون صور موجودیت شو کلهٔ طیبه‌ده داخلدر . انسانلرك بیك درلو تراکیب ایله بیك درلو لسان ایله بیك شکل وصورتده کاه انکار ، کاه اقرار مقصدیله ذکر وتکرارینه محکوم بولندقلری کلمه بودر .

فکر انکاری همان یوق کبیدر ؛ امام غزالینك دیدیکی کبی ذاتاً « دهریون » دن بشقه الٰهی انکار ایدن یوق‌در . مع‌مافیه اونلرده نه‌قدر انکار ایتسه‌لرینه شو کلهٔ طیبه ایله اثبات اولنان صور موجودیتدن برینی اثبات ایتمش اولیورلرکه بزم ایچون بوقدر کافی‌در .

تفصیلاتدن بر قسمی‌ده قدم ، بقاء ، قیام‌بالنفس ، مخالفة‌للحوادث ، وحدانیت بحثلرینی ذکر ایتمکدر . سنوسی بونلری ذکر ایدرك بونلره صفات سلبیه نامی ویردیکی کبی اوندن صوکره کلنلرده بوخصوصده سنوسی‌یه اتباع ایتمشلردر .

« مخالفة للحوادث » ، یعنی جناب حقك هیچ بر شیئه بکزه‌مدیکی بز شمدی بیان ایتدك . «ق.م» ، که ازلیت یعنی وجودینك ابتداسی اولمامق معناسنه‌در . بوده ، واجب‌الوجودك لوازمندندر . چونکه واجب ، وجودی ذاتنك مقتضاسی‌در . اونك ، غیرموجود اولمسی دوشونولمز . ایشته بونك ایچوندرکه سنوسی ، واجبی « مالایتصور فی‌العقل عدمه = غیرموجود اولمسی عقلا متصور دکلدر . » دیه تعریف ایدیور . بناءعلیه ازلیت ، « واجب » ك مفهومنده داخلدر . بویله اولدیغی حالده جناب حق حادثدر . أزلده یوق ایدی ؛ دینلیرسه هیچ شبهه یوقکه بوقول ، جناب حق واجبدر ، واجب دکلدر ؛ معناسنه‌اولور بوایسه تناقضدر ، بالضروره محالدر .

۲۱ — بقا وابدیت : [۲]

بقاء ابدی ، یعنی نهایتی اولمامق معناسنك واجب مفهومنده داخل اولمسی ، قدم معناسنك دخواندن اظهر اولدیغی محققدر . بناءً علیه وارلغنك آخری اولمامق باری تعالی حضرتلری حقنده واجب ، فناوزوال ممتنعدر . شان الٰهیده قدم ذاتینك وجوبی ایله حدوثك محال اولمسی بقا صفتنه دلیلدر . چونکه قدمی ثابت اولان شیئك عدمی بالبداهه محالدر . مادامکه أزلده جناب حقك معدوم اولمسنی فرض ایتمك محالدر . اوحالده واجب‌الوجود اولدیغنی جزم ایتدکدن‌صوکره کندیسنه عدم طاری اولاجغنی فرض ایتمه‌نك محال اولدیغی بطریق الاولی ثابت اولمش اولور . عدمی متصور دکل دیه قطعیاً جزم ایتمش اولدیغی شیئك عدمنی تصور ایتمسنی عقله تکلیف ایتمك ، تکلیف مالا یطاقدر ؛ بو ، عادتا برشیئك حالهٔ واحده‌ده هم معدوم ، هم موجود اولدیغنی تصور ایتمسنی عقله تکلیف ایتمك کبیدر . بونصل بالبداهه محال ایسه قدمی فرض ایدیلن شیئك معدومیتنی تصور ایتمكده او درجه محالدر ، بلکه عقل ، چوق کره ممکن اوزرینه بیله عدم تصور ایتمكدن عاجز اولیور .

---

[۲] « ابد » قاموس مترجمی عاصم افندینك بیانه کوره « حصر » درکه زمان طویل وامد ممدوددن عبارتدر . بو تقدیرجه علی‌الاطلاق اوزون مدت دیمك اولمش اولور . جمعی « آباد » و (ابود) کلیر . راغب اصفهانی دیورکه : ابدمتجزی اولمیان زمان ممتدك مدتیدر . یعنی زمان متجزی اولور . ابد متجزی اولماز . « فلان زمانده شو ، بو واقع اولدی » دنیلیرده : « فلان ابدده واقع اولدی » دنیلمز . کلام عرف متکلمین‌ده ایسه (ابد) کلمه‌سی اطلاق لغوی اوزره اولمایوب آخری اولمیان زمان معناسنه مستعملدر .

سید شریفك تعریفنه کوره بر مدتدرکه : فکر وتأمل ایله انتهاسی هیچ بر وجه وصورتله توهم اولونه‌ماز . دیکر بر تعریفه کوره‌ده ابد وجودك جانب مستقبلده ازمنهٔ مقدرهٔ غیر متناهیه ایچنده مستمر اولماسیدرکه هرایکی تعریفه کوره‌ده معنی بر اولمش اولور .

بو اصطلاحه کوره (ابد) وجودك جانب ماضیده ازمنهٔ مقدرهٔ غیرمتناهیه ایچنده مستمر اولماسندن عبارت اولان (ازل) مقابلیدر . بونلرك هرایکیسی‌ده دوام وجودی ، عدم انتهایی افاده ایدر . آنجق کلیات ابی‌البقاده‌کی تفصیل اوزره ازل ـ (قدم) ـ کبی اولنك ، ابد ـ (بقا) کبی ـ آخرینك نهایتی اولمیان شیدر .

ینه کلیات صاحبنك افادهسنه نظراً (واجب‌الوجود) ایله (مستمر) و (سرمد) تعبیرلری ازل ایله ابد ، قدم ایله بقا مفهوملرینی جامع کلمه‌لردر . شو قدر وارکه (واجب‌الوجود) ذات اقدس باری‌یه ، (مستمر) ایله (سرمد) ایسه زمانه تخصیص ایدلمشدر . زیرا بو ایکی کلمه (مرور) ایله (سرد) دن مشتقدرکه هرایکیسنده تعقب وتوالی معناسی واردر . زمانك بقاسی اجزاسنك یکدیکری متعاقب مرور وبواجزانك توالی ایتمه‌سیله حاصل اولدیغنه نظراً زمانه مستمر وسرمد دیمك جائز اولابیلیر ایسه‌ده ، ذات باری حقنده توالی وتعاقب اجزا محال اولدیغندن اوکا بوکبی اطلاقات صحیح وجائز اولاماز .

علمای متکلمین موجودی ازلیت وابدیت اعتباریله اوچه آییرمشلردر : (۱) هم‌ازلی ، هم ابدی : ذات باری کبی . (۲) نه‌ازلی ، نه‌ابدی : عالم دنیا وما فیها کبی . (۳) ابدی غیر ازلی : عالم آخرت کبی . دردنجی قسم اولان ازلی غیر ابدی ایسه محالدر . زیرا قدمی ثابت اولانك عدمی‌ده ممتنعدر . (ماثبت قدمه امتنع عدمه)

ذات باری تعالی ایله صفات حقیقیه واعتباریهٔ ازلیه‌سی ـ ممکن اولسون ، معدوم اولسون ـ معدومات ازلیه ، (ازلیات) جمله‌سنه داخلدر . ذات باری تعالی ـ بالاده‌کی تفصیل اوزره ـ هم ازلی ، هم ابدی اولمغله برابر آنك حقنده «ازلده موجودایدی» دیمك جائز دکلدر . زیرا بوسوز ، ذات حقك زمانی اولدیغنی ایهام ایدر ، بوایسه محالدر . ازلیت باری‌یه قائل اولمق زمانك ازلیتنی اعتراف ایتمکی ایجاب ایتمز .

ذات باری تعالی‌یه اسناد قدم ازلیت یعنی وجودی اولسز اولمق معناسنه صحیحدر . یوقسه تطاول ازمان یعنی اسکیلك ، اوزرندن زمان کچمش اولمق معناسنه دکلدر . زیرا تطاول ازمان حادثك وصف وشانیدر . کذلك (ازلی) لفظنك نسبت افاده ایتدیکنه باقوبده ذات الٰهك (ازل) دنیلن برشیده حاصل اولدیغنی توهم ایتمكده قطعیاً طوغرو اولاماز . زیرا بوتقدیرجه ذات الله برشیئه محتاج ومفتقر فرض ایدلمش اولور . بوایسه بالبداهه باطلدر . ازلی ، هیچ اولی اولمیان وجود دیمکدر . ذات الٰهك (لم‌یزل) اولماسی ماضیده وجود اندسی مقارن اولمادق هیچ برزمان محقق وامقدر کچمه‌مش اولماسیدرکه (ازلیت) ایله (قدم) دن مقصود اولان بودر . نته‌کیم (لایزال) اولماسی‌ده مستقبلده وجود اندسی مقارن اولمادق هیچ برزمان کچمیه‌جك معناسنه‌درکه (ابدیت) و (دوام) دن قصد اولنانده بودر .

برموجودك یالکز اوقات ایچنده مستمر اولابیله‌جکنه حکم ایدوبده اولی اولمیان برموجودی اثبات نهایتسز اوقات متعاقبه‌یی ویوده اولی اولمیان حوادثی اثباته مؤدی اولوردیه برقیاسده بولنمق‌ده طوغرو دکلدر . زیرا (اوقات) دیدیکمز شیلر برموجوده مقارن دیکر موجوداتدن باشقه برشی دکلدر . هرهانکی موجود اضافت طریقیله دیکر موجوده مقارن عداولونورسه اودیکر موجودك وقتی او اولمش اولور . نته‌کیم افلاکك حرکاتنه ، کیجه ایله کوندوزك تعاقبنه (اوقات) دیدیکی عادت ایدینمشز . بویله اولونجه برقضیهٔ عقلیه‌ده احدهما آخره تعلق ایتمه‌دکجه ـ تعبیردیکرله بینلرنده تلازم منطقی اولمادقجه ـ بر شیئك وجودی دیکر شیئك آکا مقارن اولماسنه وابسته دکلدر .

ایکنجیسنك مقارنتی برنجیسنك شرط وجودی دکلدر . ذاتا هرموجودی وقته مفتقر فرض ایتمك باشقه جهتدن‌ده محالی مستلزمدر . زیرا وقتده برموجوددر . بوفرضی قبول ایتدیکمز تقدیرده اوقاتی‌ده اوقاته مفتقر عد ایتمك لازم کلیرکه ایشك نره‌لره وارهجغی ادنی تأمل ایله آکلاشیلیر . بناءعلیه ذات باری سبحانه وتعالی کندیسنه هیچ برحادث مقارن اولمقسزین حوادثه حدوثندن اول کندی وجودیله ، کندی صفاتیله منفرد اولسز ، آخرسز واجب‌الوجوددر .

٢٢ — قيام بالنفس :

سنوسی « قيام بالنفس » ی ، « بر مخصص وبر مكانه محتاج اولميان‌در » ديه تفسير ايدييوركه لازمی ايله تفسيردر . « قيام بالنفس » ك معنای اصليسی « بالذات ثابت اولمقدر » يعنی وجودی واجب اولمقدر . چونكه قيام لغتده تحقق وثبوت معناسنه اطلاق اولنور . جناب حقك واجب‌الوجود اولوب بر « مرجح » دن بذاته مستغنی اولديغنه دائر براهين قطعيه كچدی ؛ قديم اولديغنه دائر اولان براهينی‌ده شمدی سويله‌دك . ذاتی قديم اولديغی كبی ذاتنه واجب اولان صفاتك هپسی‌ده قديم اولماق هرحالده واجب‌در . اكر بويله اولماسه انتفاء قبول ايتمه‌ين شيئك ـ كه واجب‌در ـ اوقاتدن بروقتده منتفی اولمسی لازم‌كليردی ؛ بوايسه محال‌در . شو ايضاحات ايله ثابت اولدی‌كه جناب حق ذاتنده اولديغی كبی صفاتنده‌ده هيچ بر « مرجح » ه ، هيچ بر « مخصص » ه محتاج دكل‌در ؛ بوكبی شيلردن قطعياً مستغنی‌در .

جناب حقك مكانه محتاج اولماديغی شو صورتله اثبات ايدرز : مكان ، آنجق حادث اولان برشی‌در ؛ قديم اولان‌شی ايسه حادث‌دن بالضروره مستغنی‌در . نصلكه : « كان الله ولاشیء معه وهو الآن علی ماهوعليه كان » بيورلمشدر . برده مكانده مستقر اولان شيئك مقدار مخصوص ايله محدود اولمسی واجب‌در ؛ مقدار صاحبی اولان برشی ايسه حادث‌اولمق لازم‌در . چونكه مقادير ايچون برنهايت اولماديغی جهتله صاحب‌مقدار كندی مقدارينی مقادير سائره‌يه ترجيح ايده‌جك ـ بر « مرجح » ه محتاج‌در . بوده پك ظاهر برشی‌در .

زمانه كلنجه : شيخ‌الاشعرينك كلامندن‌ده آكلاشيلديغی وجه ايله بو برامر وهمی‌دن عبارت اولديغی ايچون . بونی جناب حقدن نفی ايتمكه هيچ‌ده حاجت يوقدر .

٢٣ — وحدت ، وجناب حقدن تركيبی نفی ايتمك :

ديدك‌كه : واجب‌الوجود حضرتلری برمكان احاطه ايتمز ، او قطعيا برمكان‌ايله محدود دكل‌در ؛ چونكه الله حقنده تحيز محال‌در . شمدی‌ده ديورزكه : مادام‌كه بويله‌در ، جناب حقك اجزادن مركب اولمامسی‌ده لازم‌در .

بونك اوزرينه دليل : اكر جناب واجب الوجود ايچون اجزاء فرض ايديليرسه او اجزادن هربريسی وجودده ذات باری اوزرينه مقدم اولوردی . چونكه جزء ، كل اوزرينه طبعا مقدم‌در . بويله اولنجه ذات باری‌نك مجموعی حادث‌اولماق لازم كلير ؛ زيرا اجزانك وجودی ايله مسبوق اوليور . وجود ايله مسبوق ايسه حادث‌دن بشقه برشی دكلدر . برده وجودی اجزاسنك وجودينه تابع اولوردی ؛ حال‌بوكه واجبك وجودی مقتضای ذاتی اولديغی ، قديم اولمسی هر حالده لابد اولديغی يوقاريده كچدی .

واجبك آنجق واحد اوله‌جغنه كلنجه : بونك‌ده دليلی ـ انشاء الله ديكر مقاله‌لرده بيان ايديله‌جكدر .

مترجمی

آقسه‌كيلی احمد حمدی

ادبيات :

نيازی

كلدم حضور شانكه آچدم‌ده قلبمی ،
سندك اونك‌ده خازنی ؛ كيرجنتك كبی .
كير تاج و تخت و شوكتك هپ اورده‌درسنك ؛
صاغكن مطاف عزتك ، موتكده مشهدك .
آل بايراغك ، شفق كفنك ، نورلی تربه‌كه ،
كلدم ، جهاندن ايسته‌رم ، بن شمسی مشعله !
يوق ، يوق ؛ بوتون نجوم و شموسيله آسمان ،
قورسون مقام روحكه قدسی بر آشيان !
يازسين مؤبداً قرك دست حيرتی ؛
دهرك لقای حيفنه : (بر حقلی مشهدی !)

عبداللطيف نوزاد

فنيات

سيوری سينك وتقسيم اعمال

اللهك بيوكلكنی ، قدرتنی آكلامق ايچون اك كوچوك مخلوقاتی دقتله تشريح ايتمليدر . ايشته اوزمان اوپك كوچوك وجودلرك استيعاب ايده‌ميه‌جكی اسرار وحقايق انسانی بهت‌وحيرت ايچنده براقير . قوجه فرس شاعری سعدينك ديديكی كبی :

برك درختان سبز درنظر خوشيار
هرورق دفتريست معرفت كردكار

جهان كتابنی اوقومق ، خلقتك اينجه‌لكلرينی اوكرنمك ، انسانك كوزی اوكنده نامتناهی اوزايان اووالردن ، اونلری تحديد ايدن يوجه طاغلردن ، اوقيانوسلردن اسرار خلقتی تقدير ايتمك ايله‌دركه خالقك قدرتی ، اللهك علوتی اوكليور . بن برتكنی آكلاته‌يم ، سزده بشقه‌لرينی اونكله مقايسه ايديكز . سيوری سينك ، ايكی قنادلی سينكلر صنفندن ، خورطوميله برابر يدی بچق ويا اون ميليمترو اوزونلغنده برحيواندر . آغزنده تام يدی دانه ايكنه‌سی‌واردر . بونلرك كيميسی يالكز دری‌يی دلر ، كيميسی قانی امر . برقسمی‌ده بوتون بو اعضايی برغلاف كبی ستره مأموردر . بويدی پارچه‌نك ايكی طرفنده وكوزلرك اوكنده ايكی دانه‌ده طوغ كوزه چارپار . بوطوغلر ديشيده آز ، اركك‌ده چوق تويلی اولور . بويونده اوچ پارچه‌دن مركب ايكی عدد توكوروك طوربه‌سی موجوددركه بونلردن بريسی قانی صولانديريجی ، باغ أريديجی ، قانك پختيلاشمه‌سنی منع ايديجی بر زهر افراز ايدر . بونلرك آره‌سندن كچن برانجه بوری اولا برآنباره كيرر . اوده معده ايله برلشير .

معده‌نك آرقه‌سنده «مالپیکی بورولری» دینیلن عضولر اخذ موقع ایدر. بونلرده بزم بوبرکلرمز کبی وجوده مضر شیئلری طیشاری آتمغه مأموردر.

بوندن صکره باغیرصاقلر کلیر. اونلرده فتحهٔ شرجیه‌ده نهایتلنیر. سیوری سینکك قانی، ایچری طرفدن صیرتنه یاغلی بر دامار ایچنده دوران ایدر. نفس آلمه‌سی‌ده هر حلقه‌سنده بولنان دلیکلرله تامین اولنور. طوغلر حس لمس ایله وظیفه‌دارادر.

. .

«حال بویله ایکن‌ده یشامه‌من قابل دکلدر» دینلدیکی زمان هر بریمز درین بر کوکس کچیره‌رك: بزنه یاپابیلیرزکه. بزم المزده‌نه وارکه؟ کبی معناسز جوابلری تکرارلارز. ایشته باقیکز بر سیوری سینکك

شکل ۲

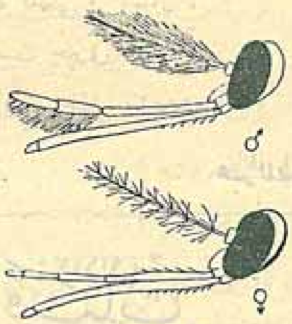

شکل ۱

وجودنده بیله وظیفه‌لر اوله‌شدیرلمشدر. نه‌حاجت، ذاتاً اولو تکریمزك هر ایشنده بو تقسیم کون قدر آشکاردر. عجبا بیوك یارادان ایسته‌سه برتك آلت ایله بر حیوانی یشاته‌مزمی ایدی؟ ایسته‌سه یاشاتیردی، دیلسه اونی‌ده یاپیق الده ایدی. لکن او آلت بیرانجه تعمیر ایده‌جك یاماق بولنمزدی. والحاصل بر آلتك چورومه‌سیله حیوانك‌ده اولمسی لازم کلیردی. «الله برقارنجه‌سندن بیله واز کچمز» ك معناسی بر کناره چکیلوب مسکین مسکین بکلین مخلوقه الله ذوالجلال رزق کوندرردیمك دکلدر. تنبللرمز بونی بویله تفسیر ایدییورلر. بوایسه صرف افترادر. سیوری سینکك بدننده بیله ایشلرك پایلاشدیرلمه‌سی اونك چوق زمان یشامه‌سنی تأمین ایچون دکلیدر؟ اونك آیری آیری اعضالرینی یاراتوب طولاشسین، بولسین‌ده اویله یسین، بر چوق زمانده عمرلر سورسین دیه صالیویرمه‌مشمیدر؟ اکر رزقنی آیاغنه کوندره‌جك اولسه‌یدی بونلره نه لزوم واردی. الله تعالی بر قارنجه‌سندن بیله واز کچمز، آما بوشرطله واز کچمز. بوقسه آکلامق ایسته‌دیکمز کبی تنبل بسله‌مك جناب حقك بیوکلکنه، یوجه‌لکنه تنبللر طرفدن سوریلك آلچقلغنده بولنیلان قره، سوریله‌نی دکل، سوره‌نی، سورمك ایستیه‌نی قرارتیر برلکه‌در.

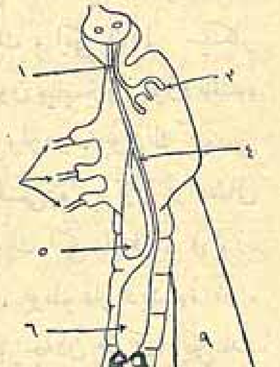

شکل ۳

اویله ایسه قیمتلی وقتنی قهوه پیکه‌لرنده یاصلانوب اویومقله، ملتك ماضیسندن، آتیسندن صاچه صپان دم اورمقله هبا ایدن ای مسلمان کنجی قالق، داوران، اویان، آرقداشنی‌ده اویاندیر! عربه‌کی قوش، اوکاده چاپا کورك یوکلت. کیدیکز شو قارشی یاردن بر عربه طاش طوپراق کتیروب اوککزده چیکنه‌یوب کچدیککز دشمن طوغوران، خسته‌لق بویودن باطاقلغك یوصونلی سینه‌سنه دوکیکز. ایشته سزه ایشلرك پایلاشمه‌سنده دوشه‌جك پای. سن باطاقلغه طاش دوکمکله جامع یاپدیرمش، آرقداشنی اویاندیرمقله‌ده خلقه وعظ ایتمش قدر ثواب قازانه‌جقسك. هله بوتون کویلی‌یی تشویق ایدرسه‌ك اك بیوك مجاهد، اللهك اك سوکیلی قولی اوله‌جقسك. عادتك نعمتدن قاچیاقیدرکه لاقید بولنیورسك؟ دکلسه نیچون طوریورسك؟

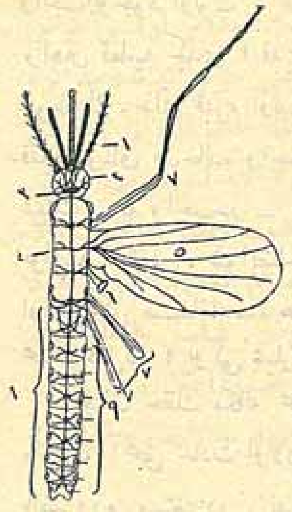

شکل ٤

— یتر! بیوك اللهم یتر. آرتق عدل الهیکی کوستر! کوچك بر سیوری سینکه، بر انسان دشمننه طویغو ویروبده بزم عقلمزی طویغومزی الـمزدن آلمه! اونك کوزه کورنمز طوغلرینه حس صوقمغه قادرسك. بزم پارماق قالینلغنده سیکیرلرمزه‌ده آزیجق اولسین جان ویر! دها اوله‌دك اللهم! اولنجه‌یه‌قدر چکدیکمز صیقتی‌یی حس ایتدیکمزی‌ده دیله‌مزمیسك؟

منقسبین طبدن

احمد جودت

شکل ۱: برنجیسی أرکك، ایکنجیسی دیشی؛ شکل ۲: سیوری سینکك قطعات فمیه‌سی. شکل ۳: سیوری سینك تشریحی: ۱: سری؛ ۲: باجاق؛ ۳: غدهٔ لعابیه؛ ٤: مری؛ ٥: حوصلهٔ فرعیه؛ ٦: حوصلهٔ اصلیه ویا معده؛ ۷: أنابیب مالپیکیه؛ ۸: انبوبهٔ مستقیمه ویا معاء مستقیم؛ ۹: جناح (قناد) شکل ٤: سیوری سینکك جملهٔ تنفسیه وعصبیه‌سی: ۱: طوغ؛ ۲: عیون؛ ۳: عقدهٔ شبه دماغیه ویا دماغ؛ ٤: صدر؛ ٥: جناح؛ ٦: ناظم یاخود ضموره دوچار اولمش جناح سفلی؛ ۷ آیاقلر؛ ۸: بطن؛ ۹: نقبات تنفسیه. [بوتون وجوده انتشار ایدن اینجه چیزکیلرده اعصابدر. مبدأ ونهایتلری سرشیددر.]

«صاحب علم وعرفانه نظرنده کوچك بر سیوری سینك

بیوك بر جهانه، بیوك بر عالمدر»

تراجم احوال

استاد اكرم خطاط نظيف بك

بر ملت نقدر فلاكته دوچار اولور ايسه اولسون نظرنده داهی ومعظم چهره‌لری هیچ بر وجهله سونه‌مز . خصوصيله بويله زمانلرده درکه اوسيمالری دها ايی خاطرلار، آلقشلار. نظیف بك‌ده بو چهره‌لردن بری اولديغندن بو صحيفه‌لر وبوراده مندرج ايكی اثری اميم‌كه اونی هیچ برزمان اونوتديرميه‌جقدر .

محمد نظیف بك قريمدن روم ايلی‌يه هجرت ايتمش اولان مصطفی افنديك صلبندن « ١٢٦٢ » تاريخنده تولد ايليه‌رك پدری ايله برابر آوان طفوليتنده استانبوله كلمشدر . اوزمان ترك ديار ايدنلره حقيقةً شايان تقدير برصورتده بذل اولنان جميله‌لر صيره‌سنده كوچك نظیف افندی اندرون همايونه قبول اولنمشدر . برطرفدن نظیف افندی بوراده اكتساب تعليم ايلديكی كبی خطاطلق مسلكنك ايلك چشنيسنی ده بورادن آلمشدر . خرقهٔ شريف دائره‌سنك دهليزنده خواجه‌سنك رحله‌سی اوكنده يازی يازديغی يری بالذات كنديسی بكا كوسترمش ايدی . كنج ياشنده ايكن مطبعه خطاطلغی ايله اوغراشمغه باشلايه‌رق بو سببدن اندورندن انفكاك ايلمشدر .

اندرونك طرز حياتی نظیف بكك حيات عاديه‌سنه دكل، حيات صنعتكاريسنه حلول ونفوذ ايلمشدر . اندرونك تأنی ، كمال نزاكت ، ظرافت ، كبی احوالی مومی‌اليهده كورولمز . فقط آثار خطی او قدر اصيل ، ظريف واوقدر صنعتكارانه‌در . بونكله برابر اندرون ، بو عصبی خصلت‌ذاته رفق ايله معامله ، كوچكله كوچك ، بيوكله بيوك اولمق كبی انسانيت پرورانه خويلری آشيلامشدر . هله اندرونك بعض عاداتی كنديسنده يرطوتمشدی : سوفره‌ده دائما عجله ايله يمك يردی.

كرك برتأثيره تابع اولسون، كرك اولمسون، نظیف بكك سويليه‌جكم خويلری بوندن عبارت قالماز : اسرافی هیچ سومز ، بر چوق احوالده جومرد اولديغی حالده بعضاً اسيركر . مع‌ماقيه بو اسيركه‌مك طبيعی اولمقدن زياده اكثريا محصول تفكردر ، نظیف بكك ساده‌لكه ميلی چوق ايدی . اك‌زياده بكنيلن برخصلتی واردی‌كه اوده دينده درست ، مسلكنده ثباتكار وچاليشقان ايدی . برده شو تحف خويی واردی‌كه ديديكنده ، حكمنده عنادكار ، عنادنده ثباتكار ايدی .

نور ذكاوتله پارلايان كور قاشلی برآلين ايله كنيش صقاللی محمور ومدور برچهره‌يه عزيزيه قالبلی وسياه برفس كيدرك؛ بوكا اورته بويلی، طيقنازجه بر كوده‌يی علاوه ايدرايسه‌كز نظیف بكك تام بر هيكلی خيالكزده چيقمش اوله‌جقدر [١] بو چهره‌نك كوزلری اولچر ،

[١] مومی‌اليه استاد محترم احمد مدحت افندی مرحومه پك بكزردی . يالكز كوده‌سی اوقدر ايری دكلدی .

بيچر، هر شيئی طارتمغه قادردر . بو كوزلر سياهلغی ايله دكل ، بلكه مهندس اولملری اعتباريله بنامدر . بوقافا تناسبی ايله دكل، عقليله ذكاسيله بويوكدر. اويله برذكاكه يالكز قامشك محدود چيزكيلريله بر چوق كوزللكلری تطبيق ايتمكه قادر دكل، برچوق مجهوللری‌ده كشفه مقتدردر . بوقافانك صوكره دستكاهی نقدر مكملدر ، محكمدر . بو بودور وچه‌ويك ايكی أل بوسياهی دائمادوندورر ... خلاصه بوشخص برمخلوق ذی فنوندر .

برشخصك كرك مسلكنده، كركسه حياتنده جايكير نفوذ اولان اشبو سجيه وعاملری نظر دقته آلدقدن صوكره مشار اليهك حيات صنعتكاريسنه دوام ايدهلم. نظیف بك كنج ياشنده ايكن «تخمينا ١٢٨٢ تاريخلرنده» استاد شهير شفيق بك مرحومدن ثلث ونسخ « ربيسر، اب ، ف ق » يازه‌رق يالكز مشاراليهدن بوقدرجق اقتطاف صنعت ايلمشدر .

مخلوقاتك هپسنه شامل اولان قانون تكاملك نظیف بكده‌ده بولنمسی طبيعيدر . اوائل يازيلريله اواسط يازيلری اراسنده انسان دهشتلی فرق كورر . فقط بوفرق ديديكم كبی خوجه‌سنك همتيله، كوره‌نه‌كك تأثيريله دكل، بلكه مشاراليهده موجود اولان ذكاوت وقدرت ترسيمك سوقيله وجوده كلمشدر. بوندن طولاييدركه مومی‌اليهك يازيلری برشكل خصوصيده ودائما اصيل قالمشدر . بونكله برابر مطبعه‌لرده‌كی ممارسه واشتغاللرك برخطاطك اثرلری اوزرنده ترقی آديملرينی تسريع ايتمسی‌ده انكار اولنه‌ماز .

بوراده نظیف بكك برنجی دورهٔ صنعتكارانه‌سی، هم‌ده يالكز ثلث ونسخه منحصر قالمق شرطيله، ختام‌بولور . شمدی ايكنجی دوره‌سنه كله‌لم :

پدرم خطاط رضا افندی ايله نظیف بك موسيقهٔ همايونده كوروشمشلردی. اوزمان پدرم، سامی‌افنديدن تعليق وطغرا مذاكره ايتمكده اولديغندن نظیف بكی‌ده مشاراليه خطاط محترمه كوتورمش وتقديم ايلمش ايدی. اشته نظیف بكك ايكنجی دورهٔ صنعتی بوزماندن اعتباراً باشلار. صنعتكار بوزمانده اورته ياشنده بولنور : (٤٠ ــ ٤٥). شايان دقت برصورتده «جلی»يازيسنی چيزمكه ودقايقنی اكلامغه باشلار. شمدی‌باقارسه‌كز اونده‌ميل تقايداولكندن فضله‌در . مع‌ماقيه شخصيتنی ده هیچ برزمان غيب ايتمز . اوكرنديكی بونكله قالماز . سامی افنديدن « تعليق» ده يازار.«ديوانی» يازيلرينی كورز. «طغرا»نك طرزكشيده‌سنی آكلار . آرتق صنعتكار چوق زنكينلشمشدر . هرنوع چيزكيلرله كاغده كوزللكلری كچيرمكه مقتدردر . يالكز الی دكل، كوزلری‌ده اكتساب تربيه ايلمشدر . چونكه اونده شكللر ، منحنيلر ، چيزكيلر آرتق چوغالمشدر .

فقط نظیف بك بوايكنجی دور دهاشی سامی‌افندی‌يه بورجليدر. نظیف بكك سامی افندی‌يه ياناشدقدن صكره كوستردیكی موفقيتلرده بيلنسون‌كه سامی افنديك همتی تأثيری واردر . صوكره سامی‌افنديك

قال الله تعالى في كتابه الكريم

يا ايها الذين آمنوا كتب عليكم الصيام

سوّده محمد نظيف تحريراً في رمضان الشريف غفر الله ذنوبه آمين ١٣٢٤

تجارب عديدهٔ صنعتندن نظيف بك نه‌قدر استفاده ايتمشدر . بر كون پدرمله برابر زيارته كيتمش ايكن سامى افنديك : — نظيف بونلرى هپ بندن اوكرندى — يوللى تلميحى حقلى كورولمك ضروريدر . بونكله برابر سامى افندى نظيف بكده‌كى قدرت صنعته ، دهابه حيرت ايتديكنى علناً سويلردى .

مرحوم مومى اليهك ليطوغرافيده‌كى مهارتندن‌ده برپارچه بحث ايده‌لم . مطبعهٔ عامره‌ده خطاط عزت افندى رقعه يازيسنه برشخصيت نوين ويرديكى زمانلرده نظيف بكده بومسلكى سه‌ومش وعزت افندى‌يه پيرو اولمش ايدى . هرنقدر عزت افندى قدر رقعه‌ده موفق اوله‌مه‌مش ايسه‌ده ليطوغرافيده « طاش باصمه‌سى » مومى اليهه عينى درجه‌ده بولنمش وخريطه تحريرنده نظيف بك تفرد ايلمشدر . بونك ايچوندركه اركان حربيهٔ عموميه خريطه‌لرى مشار اليهه يازديريلير و اوراده بر مأموريت مخصوصه‌سى واردى . على شرف پاشانك ترسيم ايتديكى عادى خريطه‌لرده نظيف بكك ترتيبلرينه ، اوزون كشيده‌لرينه باقوب ده حيران اولمه‌مق الدن كلمز . [١]

صنعت خطده بوقدر متفرد وموفق اولان ذاتك يازى حقنده‌كى فكرلرينى ، مطالعه‌لرينى جمع وتحليل ايتمك لزوملى وفائده‌ليدر : نظيف بك يازيده قلمك حركات متعدده‌سنه دقتى توصيه ايدر . وحروفاتك ، كلمه‌لرك دسيميليمتره درجه‌سنده اولچو وبيچيملرينه واقف ايدى . بوندن بشقه هرذره‌سنى بيلديكى بوكلمه‌لرى برعباره‌ده ينه اويله ذره حسابيله والنجام وتناسب مزيتلريله ترسيم وترتيب ايدردى . بوندن طولاييدركه نظيف بكك يازيلرى ذوالوجهيندر . قصورسز كوزلدر . اما بعض يازيلرينى شيلر بكه‌نيلميه بيلير . بوكا كيمسه‌نك اعتراضى اوله‌ماز . اساساً بو بر ذوق مسئله‌سيدر .

نظيف بك يازى‌يى تعليم ايدركن پك جانلى تعريف ايدر واشياى خارجيه‌دن تجريد ايدلمش اولان حرفلريمزى ينه اشياى خارجيه ايله تمثيل ايدر ايدى .

مثلا : — تعليق يازيسنده «باشده عين» برپاپاغان قافلى عدايديلير ، بر « ب » نك اوجى برآرينك كريسنه بكزه‌تيلير . « ج » لك قارنى بريومورطه تشكيل ايدر . اورته‌ده « ف » قاپالى برباشده عين ديمكدر . هله « م » لك قويروغى داملامق اوزره بولنان برايچه صو يولنه نقدر بكزر — طريق تمثيلك فن تربيه‌ده موقع مهمى نظر اعتباره النيرسه نظيف بكك بوتعريفلرى حقيقةً شايان تقديردر . باخصوص‌كه حسن خطكى كوزللكى مجرد اشكاله صيقشديرمق ايله وجوده كتيرلمسى حقيقةً مشكل اولان برصنعتده بوصورت تدريس پك نافع اولور . اكر تدقيقات علميه‌سى مساعد اولسه‌يدى نظيف بك بوخصوصده يكى برچيغير آچه بيليردى .

برآقشام نظيف بكك ئه‌وينده حسن خطدن بحث ايديليوردى .

---

[١] مومى اليهك ذكاسنه ، بجربكلكنه برمثال اولمق اوزره شوفقره‌يى كنديسندن نقل ايديورم : اركان حربيه مطبعه‌سنده نظيف بكه اسملرى اجزالى يازلمق اوزره برخريطه ويرمشلر . نظيف بك خريطه‌يى يازمش ، لكن خريطه‌نك چيزكيلرى هنوز طاشه چكيلمديكندن يازى كونلرجه قالمش . وياز اولمسى حسبيله اجزالى كاغد چكيلمش . مطبعه‌ده بردرلو يازى ايله چيزكيلرى تطبيق ايده‌مه‌مشلر . نظيف بك ايسه برموقاووايى چوقورلاته‌رق اجزالى كاغدى ايكى طرفنه ياپيشديرمش ، آتشه طوتمش ، موقاوا ايصندقجه اجزالى كاغدى كه‌رمش . وبوصورتله كاغدى طاشه اويدورمشدر .

الجنّة تحت اقدام الامّهات

مشقه الفقير محمد نظيف — غفر الله ذنوبه آمين — يا مجيب السائلين — سنه ١٣٢٥

سوزم ثلث ایله جلینك نقاط تفریقنه دائردی. نظیف بك « جلی ثلثك عینی اولملیدر » فكرنده اولدیغنی سویلدی. بن ایسه ذاتاً سوز باشم اولان راقمك، اوداهی صنعتكارك جلیده وضع ایتدیكی طیقنازاق اساسنی ویرینه كوره یاپدیغی التی نقطه‌لق نون وایكی بچق نقطه‌لق واولرینی ذكر ایتدم. مومی‌الیه فكرنده ثابت اولدیغی ومع‌مافیه‌راقم كبی برمتفنن صنعتكارك وضع ایلدیكی اساسلركده واهی اوله‌میه‌جغنی سرد و اتیان ایلمش ایدی.

بوندن تخمیناً برسنه كچمش ایدی براقشام ینه ئه‌وینه كتدك. فقط زواللی‌ بی‌صوك زمانلرنده‌سرزدهٔ ظهور اولان كوكس وقلب آغریلری پك زیاده مضطرب ایدیوردی. داها آره‌دن بربوچوق آی كچمه‌دی. ذاتاً كندیسنی آرا صیره یوقلایان باد سموم نزولك ینه اسمیله سودیكی لطیف بربهار كوننده « اوائل شباط ٣٢٨ بازار » روح نزیهی اللهنه قاووشدی. وجسد مغفرت نقشی‌ده یحیی افندی خطیره‌سنه‌مدفون‌خاك عطرناك اولدی. رحمة‌الله‌علیه‌رحمةً واسعةً

خطوط اسلامیه‌ سالكارندن و دارالفنون مأذونلرندن

احمد ثریا

تربیه وتعلیم

طلبهٔ علومده حركت فكریه:

زواللی‌ یز،

روح وحیات ایستیورز

برضرب مثل، بر آتا سوزی وار: « اوكسوز چوجق كندی كوبكنی كندی كسر. » بزده — الحمدلله — یتیم، اوكسوزاولدیغمزی آكلامغه چالیشیور، آغلامغه باشلایورز. « سبیل‌الرشاد » رهبرنجاتمز، معكس افكاریمز اولیور؛ المزدن طوتمغه، بو كرداب فلاكتدن قورتارمغه چاپالیور. بیكلرجه تشكر. تمنی ایدەلم‌كه سعیمز تمادی ایتسون، الله موفقیت ویرسون.

ئه‌وت حقیقةً اوكسوز ایتمز. بوتون دوشونجه‌لری كندی مسلكلرینك ترقیسی، تعالیسی اولاجق؛ هیچ برشی اسیركه‌میه‌رك كیجه وكوندوز چالیشاجق؛ اوزرلرینه فرض عین اولان بورجی ایفایه كندی شرفلری، كندی ناموسلری، كندی حیاتلری ایچین قوشاجقلر ایكن — ملبونلرجه اسف — حالا، حالا بر كون اول درس كسمك، بر سنه اول اذن‌ویرمك، — كویا — یوكدن قورتولمق، قهوه بیكلرنده انفیه‌لر تعاطیسیله، لاف وكذاف ایله اوقات كذار اولمق. ایشته محترم استاذلریمزدن برقسملرینك حاللری!

مقدم، متفنن، متخصص اولانلر ایسه كوزلرینی طیشارییه دیكمشلر. برآن اول اجازت ویروب مدرسه‌لرله، درسلرله قطع علاقه ایتمك. مكتبلرده، فتواخانه‌ده وسائر رسمی دائره‌لرده معلملكلر ایله، مأموریتلر ایله صدر نشین اقبال اولمق. ایشته بو ذوات فاضله ایچون‌ده اك بیوك امل، اك باش دوشونجه. بونلری ینه كندیلرینك عقولرینه مغروراً یازییورم.

— جانم دها نه ایستیورسكز؟ معاش، درسخانه‌لر، موظف معلملر، تدریساتی تنظیم ایچون قسملردن‌ده بر قومیسیون. بونلره، بو نعمتلره قارشی آغز آچمق نانكورلك دكل‌ده نه‌در؟.

خارجده‌اولانلره بویالدیزلی‌جملر، بلكه‌ده‌بلاتردد حكم‌ایتدیره‌جك، اعتقاد ایتدیره‌جك‌كه: قدر ناشناسلقده، كفران نعمتده بولنیورز. فقط امینم‌كه بر طلبه ارقداشمله كوروشه‌جك اولانلر، شو برآیلق سبیل‌الرشادی كورنلر، بالخاصه ٢٤٠ نجی صایبلرینی كوزدن كچیرنلر اعتذاره مجبور اوله‌جقلر.

ازجمله سنه‌نك طقوز آینده، آیده آلتمش یدی كسور غروش ویریلن پاره‌نك، البسه، اكمك، آش، كتاب... هانكیسنی تأمین ایده‌جكنی دوشونور. برده مكاتب لیلیه‌یه صرف ایدیلن تخصیصاتی طلبهٔ موجوده‌سنه تقسیم ایدر ایسه‌ك عجبا یوزمز قیزارمازمی؟ چماشیر یقامق، یمك پیشیرمك، چومزلك ایتمك كبی چكیلن چیله‌لر جبا.

درت دیوار ایله محاط بر درسخانه تصور ایده‌لم. بر طرفه ایكی

صندالیه ایله برمعلم کرسیسی ، بر طرفه‌ده « غره‌و » لرله میدانه‌کلن ساج بر صوبا وضع ایدك. بوکا درسخانه دیرلر ایسه سزده ایناننك بو سنه مدیر ومبصر افندیلر ایچین بر جام دولاب ایله درت آیاقلی بر ماصه علاوه‌ایدلمش ایدی. برده طلبه‌نك دوامنی تأمین ایچون قوجه‌مان دفترلر .

بیوك مؤسسه‌لری‌دکل، بکنمدیکمز کندی مکتبلریمزی، درسخانه‌لریمزی کورور ایسه‌ك بونلره بیلمم ناصل درسخانه دیرز ؟

معلملره ، درسلره کلنجه ؛ وظیفه‌پرور معلملریمز یوق دکل . فقط... ایلروسنی اومعلم افندیلره صورالم. یالکز شو درت سنه‌لك تدریساتدن نمونه‌اولارق بردرس کوستره‌یم. برنجی سنه ــ مبادئ هندسه، ایکنجی سنه ــ مختصر هندسه، اوچنجی سنه ــ تکرار مختصر هندسه، دردنجی سنه ــ کوچوك هندسه . آکلیورز، استدلال ایدییورزکه کله‌جك سنه‌ده مینی مینی هندسه اوقویاجغز. « بنم اوغلوم بنا اوقور، دونر دونر ینه اوقور » بوده آتالر سوزی دکلمی ؟

کله‌لم قومیسیونه ؛ اعضای محترمه کندی تحریر ایتمك ایستدکلری کتابلری اوقوتمق وآچیلان معلملکلری آره‌لرنده تقسیم ایتمك . ظن ایدرم روز نامه‌لرینك مواد مخصوصه‌سنی بونلر تشکیل ایدییور . مثلا کچن سنه انجق سکز فورمه قدر چیقمش واوقونمش بو سنه محاربه وسیله‌سیله طبعی بلکه‌ده تحریری دوچار انقطاع اولمش برجنین الآن بروغرامده برطوتیور . طلبه ایچون استفاده بخش بر کتاب‌ده‌منتظماً فورمه فورمه نشراولندیغی حالده ــ مؤلفی ده‌قومیسیونده ــ هر ناصلسه قادرو خارجی قالیور .

حقوق وادبیاتدن مأذون برمعلم حفظ‌الصحه معلملکنی‌ده‌درعهده ایدییور . انتخاب کرده‌لری اولان بر کتابك عباره تصحیحاتیله وقت کچیرییور. مسائل طبیه‌یه ، اصطلاحات فنیه‌یه کلیاً یبانجی قالیور .

شونلری سویلمکدن مقصدم کیمسه‌یی اینجتمك دکل ؛ حقیقی، صاحبسزلکمزی بیلدیرمك ایسته‌یورم .

ای حامیسز زواللی طلبه ارقداشلرم! آرتق آکلادق دکلمی ؟ بزی دوشونن ، ایلکمز ایچون جناح رأفتنی آچان ، درآغوش ایدن بولنمادقدن باشقه خارجدن سنك تعریض و تجاوز ، داخلدن نظر لاقیدی وتسامح !.. نه‌می یاپه‌لم ؟ مدرسه‌لریمزك حال حاضریله اصلاح اولونه‌میه‌جغنه ایمان ایده‌لم . اونلری آثار عتیقه محبلرینه براقالم . استانبولك ایچندن ؛ بو دیدی قودی اوجاغندن ؛ بو سفاهت یتاغندن اوزاقلاشالم. مثلا اطه‌لرده، یاخود علم طاغی قربنده هردرلو احتیاجاتمزی کافل، عصرك ترقیاتیله متناسب بر مدرسهٔ عظیمه ، بردارالعرفان ایسته‌یه‌لم. تشکیلاتی، اداره‌سنی مقتدرذواته تودیع ایتدیره‌لم. تدریسات ایچونده متخصص مدرسلر بولدیرالم . بونلرك حصولی نه‌یه توقف ایدرایسه قانون دائره‌سنده ، طاشقینلق کوسترمیه‌رك ، فضله کورولتو، پاتیردی‌یه میدان ویرمیه‌رك، بالخاصه اتفاقدن آیریلمایه‌رق، کتلهٔ واحده حالده‌تشبث‌ایده‌لم. اسلاف عظامك بزمشتاقین علم ایچین ترك‌ایتدکلری لاتحصی اوقافی کوزلرینه صوقالم. صیزلانه‌لم، یالواره‌لم ، آغلایالم؛باغیرالم، چاغیرالم، نه‌یاپمق ممکن‌ایسه . المزدن نه‌کله‌بیلیر ایسه ــ تکرار ایدییورم قانون دولتدن انحراف ایتمه‌مك شرطیله ــ یاپالم. تاکه او طاش یورکلر أریسین ، او حسسز قلبلر چارپسین . دیسینلرکه : نه‌ایستیورسکز؟ دیه‌لم که : روح ، حیات ایستیورز.

طلبهٔ علومدن

ح . عثمان نیازی

تنقید وتقریض

« آثارباقیه »

بوفون ، غربك بو آتشین دماغی بر اثرنده : (دهاء ، مدید برسعی ، ثباتکار بر تتبعدر .) دییور . نه‌قدر دوغری بر حقیقت ! جهانك اك فیاض دماغلری ، اك نوار ذکالری آنجق برسعی مدید ، برتتبع تعب‌ناپذیر سایه‌سنده موقع بلند دهایه ارتقا ایتمه‌مشلرمیدر ؟

اومسعود ملتلرکه‌حریم عرفانلرنده سعی‌وثباتك فضیلتکارثمالرینی مبذولاً یتشدیررلر ، شبهه یوقکه ترقیدن تکامله ، تکاملدن سعادته اعتلا ایدر کیدرلر . اساساً برملتی یوکسلتن ویاشاتان اعاظمی‌دکلمیدر ؟

عالم اسلامك ادواردورا دور تعالیسنی آراشدیره‌لم، غربك‌حرمات لمعه‌دار عرفانی تحلیل ایده‌لم ، کوره‌جکزکه اودورلرك‌شان وشوکتی ، بوحزمه‌لرك انوار مدنیتی مبین وفیاض دماغلرده دوغمش واورالردن انفلاق ایلمشدر .

عصرلرك‌بیغدیغی‌خاکستر نسیان آلتنده اسلامك پارلاق‌دورلرینی یاشاتان ابن سینالر ، ابن هیثملر ، ابن رشدلر ، ابوالوفالر ، فارابیلر، بیرونیلر ، طوسیلرواولوغ بکلرك‌انطفاناپذیر کانون عرفانلری‌دکلمیدر ؟ سیرا کوزه نامنك تاریخ علومه حك ایدلمه‌سنه سبب ، آرشمید اسمنه مقارنتی اولمدیمی ؟

قرون وسطی‌نك قاراکلق زمانلرینی آیدینلاتان غالیله‌لر ، انکلیز دهاسنی یوکسلتن نیوتونلر ، آلمان ذکاسنی طانیتان غاوسلر ، فرانسز عرفاننه براکلیل نوین‌بخش ایدن‌پوانقاره‌لر دکلمیدرکه‌منسوب اولدقلری ملتلرك‌نامنه‌ابدیون آبده‌لر رکزایلمشلردر . شرق قرون ماضیه‌ده بوکبی دهالر یتشدیرمك خصوصنده نه‌قدر سماحت کوسترمش‌سه غرب‌ده اعصار متاخره‌ده اودرجه فیض ابراز ایلمشدر .

غرب، اون‌سکزنجی عصردنبری بوزنکین ذکالره هرکون‌یکیلرینی علاوه ایتدیکی حالده مع‌التأسف اسکی فیض ولودینی غائب‌ایدن شرق، پك‌آز سماحت کوستره‌بیلمش . یتشدیردیکی سیالر آنجق برقاچ بلند ناصیه‌یه انحصار ایلمشدر .

سرلوحه‌مزله اولدقجه اوزاق دورلردنبری شرقلیلرجه پك آز مونس اولان اومدید سعیك برنمونه‌سنه ، اوثباتکار تتبعك برمحصول

مخلدینه قارشی حس ایتدیکمز تبجیل منتداری‌یی اعلا ایتمك ایستیور ، معارف اسلامیه‌یی احیا ایدن مخلدبر اثری قارئین کرامه طانیتمق املنده بولنیورز ! روحمك عشق تحصیل ایله دیدیندیکی برزمانده یعنی هنوز مکتب صره‌لرینی اشغال ایتدیکم ماضی‌یه‌قاریشان سنه‌لرك برنده ایدی‌که استاد محترم صالح ذکی بك افندینك تاریخ ریاضیاتك عالم اسلامه عائد اولان اقسامی‌حقنده تتبعاتده‌بولندقلرینی‌وبقینده براثرنشرایده‌جكلرینی ایشتمش ، سونجمدن محترص بر کنج شوقیله چیرپینمشدم . زمانلر کچدی ، سنه‌لر ماضی‌یه قارشدی . فقط تبشیر ایدیلن کتابك انتشار ایتدیکی طویولمدی . تحملسوز برشبهه، زمان زمان ایچیمی کیریپور ، طویدیغم خبرك صحتنه دائر ذهنمده مبهم بر تردد اویاندیریپوردی. بن کنجلکه مخصوص بر حرص عجولانه ایله کتابك برآن اول چیقمه‌سنی ایستیور وکیندکجه صبرسزلانیوردم. حالبوکه بو درجه مبهم بر اثرك یازیله بیلمه‌سی مدید وتعب ناپذیر بر حیات سعی تتبعه متوقف ایدی. بن‌ایسه بو خصوصی هیچده دوشونمیوردم.نهایت استبدادك قاراکلق وقورقونج کونلری افول ایتدی . های وهوی احتراصات طوفانی قوپدی ، دیدیشمك دوره‌سی باشلادی. بن حالا کتابك انتشارینه انتظارایدیپوردم. فقط زمان کچدکجه بو امیده متمادیاً سونیور، قوتی غائب ایدیپوردی. اویله‌یا ! مملکت منفور احتراصلرك انصافسزنچه‌لری آلتنده قیورانیرکن ، افراد ملت دورا دور شخصی امللر پشنده قوشارکن ، مدید برسعی، ثباتکار بر تتبعه قاتلانه‌رق بر کشور علم‌وعرفان کشاداتمك‌محیط شورشداریمزدن بکله‌نیلیرشیمیدی؟!.

ئه‌وەت بکله‌نیلیرمش ! ئه‌وەت برملت آره‌سنده ، کندیسنك دوش مسئولیتنه یوکله‌نن وسنه‌لرجه دوام ایدن مظلم واویوشوق بردورك سیآتی ، سرمست‌ومحمول هیجا سنه‌لرك لوثیات واحتراصاتی نسل آتینك میزان تنقید ونفرینده تخفیف ایده‌جك کزیده ذکالر اوله‌بیلیرمش ! ..

شو آنده دست تکریمی اشغال ایدن (آثار باقیه) کوستریپورکه استاد محترم پارسده اکمال تحصیل ایدرك ۱۳۰۲ سنه‌سنده وطننه دوندیکی تاریخدن اعتباراً، نافذ بر دها، ثباتکار برسعی ایله معین بر مفکوره‌یه طوغری ایلریله‌مش، اسلاملرك ریاضیاته اولان‌خدمتلرینی میدانه چیقارمغه عزم ایتمش ، دور استبدادك محمول خوف واسرار قاراکلق کونلرنده‌ده دور حریتك طوفان احتراصاتی آره‌سنده‌ده متصل اوغراشمش ، چالیشمش . بو هرایکی دورك بوش ومهمل براقدیغی کتبخانهٔ ملی‌یه مخلد بر سلسلهٔ آثار حاضرلامش ایمش ! حرمت بو ذکایه ، تبجیل او عزمه ! . . .

آثارباقیه‌نك برنجی‌جلدینی الده‌ایتدیکم زمان مکتب صره‌لرندنبری بسله‌مکده اولدیغم بر حرص متکاثفله اوقودم ، و او زمان استاد محترمك بو قیمتدار اثری میدانه کتیرمك ایچون، نه‌قدر متعب ومزعج بر حیات سعیه قاتلانمش اولدقلرینی دوشونه‌رك اولجه کوسترمش اولدیغم صبرسزلقده نه‌قدر حقسز اولدیغمی آکلادم و (بوفون)ی، علمك بو شهرتکیر سیماسنی بر داها تصدیق ایتدم : ئه‌وەت، دها، مدید برسعی، ثباتکار بر تتبعدر !...

حضرت استادقرون‌مستقبله‌نك‌انظارحیرت‌وتبجیلینه‌عرض‌ایتدکلری بوسلسلهٔ مخلده‌یی نه‌صورتله ونه مقصدله میدانه کتیرمشلر ؟ بونی اثار باقیه‌نك مقدمه‌سنده، کندیلرندن دیکله‌یه‌لم :

ریاضیون شرقیه‌نك نه‌یاپمش اولدیغنی تقدیر ایده‌بیلمك ایچون اول امرده یونانیلرك بوفنلرده نه‌راده‌یه‌قدر ایلریله‌مش اولدقلرینی بیلمك اقتضا ایدیپوردی. أوەت ! عربلر وعلی‌العموم شرقلیلریونانیلردن نه آلدیلر ؟ بوراسنی بیلمك ایجاب ایدیپورایدی‌که غربلیلره نه‌ویردیلر ؟ سؤاله جواب‌ویرمك ممکن‌اولسون .ایشته بونك اوزرینه قدیم یونانیلر نزدنده متداول اولان ریاضیاتك تاریخنی تدقیقه باشلادم ؛ وبرقاچ مشهور مؤلفك تاریخ ریاضیاتنی منتظماً اوقودم . فقط بو اثرلرك هیچ‌بری بکا لازم اولان تفصیلاتی اعطا ایتمیوردی . زیرا بونلرك مندرجاتی بعضی تاریخلرایله قونت راندو ومخطره‌لردن خلاصه ایدلمش معلوماتدن عبارت ایدی . بناءعلیه پارسده طانیدیغم برایکی ذاته مراجعته مجبور اولدم . بونلربکا ریاضیات یونانیه‌یه دائر معلومات وسیعه‌سیله مشهر برذاتی‌توصیه‌ایتدیلر. بوذات (پول ـ تانری) ایدی . موسی‌الیه یونان هیئتی ایله یونان هندسه‌سی اوزرینه تحریات عمیقه‌ده بولنمش وبوایکی فنه‌دائر آیری آیری برجلد تحریر ایلمش ایدی . کرك بزم بطلمیوس دیدیکمز (پتوله‌مه) مجسطیسی . کرك اوقلیدس هندسه‌سی متن یونانیلرندن تدقیق ایتمش ایدی . برسنه‌دن زیاده بروقتی بواثرلرك مطالعه وتدقیقنه وبوکون قطعیاً دفن ایدلمش اولان هیئت قدیمه‌ده کسب ممارسه‌یه حصر ایلدم . بوندن باشقه مدنیت شرقیه‌ده برآزده‌هند چاشنیسی اولدیغی روایت ایدلدیکندن سانسقریت لسانی اوزره یازلمش کتب ریاضیه‌نك‌ده ترجمه‌لرینی تدقیق‌ایتمك اقتضاایدیپوردی . حمداولسون ! بورادەده مستر (کرن) وموسیو (روده) ایله دیکر بعض ذواتك آثاری امدادمه یتشدی . بوکبی معلومات اولیه‌یی استحصال واستحضارایتدکدن صوکره‌ایدی‌که ۱۳۲٤ سنهٔ مالیه‌سی اوائلنه دوغری کتبخانه‌لری یکیدن زیارته واصل‌مقصودم اولان تدقیقاتی اجرایه باشلادم . بعض ضروری فاصله‌لردن صرف نظرله ، اوچ سنه دوام ایدرك بوتدقیقاتمی منتظماً قید وضبط ایلدیکم کبی بوصره‌ده بندن اولجه ریاضیاته عائد مؤلفات شرقیه‌یه‌دائر آوروپا ارباب دانشی طرفندن یازلمش اولان (قونت راندو) لرایله مخطرات ومقالاتی‌ده بربر کوزدن کچیردم . شمدی احبامدن بك‌محترم برذاتك اصراری اوزرینه بومضبوطاتمی‌نشر ایدیپورم . فقط اویله مسلسل ومتصل برتاریخ ریاضیات یازه‌جق دکلم . واقعا بویله برتاریخ ذکای بشرك شرقده ریاضیاتك‌کبی برشعبهٔ مهمه‌ده تعقیب ایتدیکی طریق ترقی‌یی کوستره‌جکی جهتله پك‌مهم‌اولورسه‌ده بوترقیاته وقایع مدنیه‌نك‌ده دخل وتأثیری‌اوله‌جغنه واوزمانلر بویولده‌یازلمش‌برتاریخ مدنیت موجوداولماماسنه نظراً یازیله‌جق اثرك ـ امثالی‌دلالتیله‌ثابت اولدیغی اوزره ـ فرضیاتدن‌وبنابرین عندی تصورات ومحاکماتدن خالی اوله‌میه‌جغی شبهه‌سزدر . بالعکس ریاضیاتك‌هر برشعبه‌سنه دائر مختلف زمانلرده یازلمش اولان امهات کتبی اساس اتخاذ ایدرك علمای شرقیه‌نك ریاضیات قدیمهٔ یونانیه اوزرینه نه علاوه ایتدکلرینی وبونلری غربلیلره نه‌راده‌ده تسلیم ایلدکلرینی کوستره‌جکم .

مقصدم طمطراقلی عباره‌لرایله ریاضیون شرقیه‌نك‌مفاخرینی‌یازمق وبووسیله ایله شرقلیلرك حسیات خودپسندانه‌لرینی اوقشامق دکل . بلکه عصرلردنبری کتبخانه‌لرده مدفون بولنان کتب ریاضیه‌نك محتویاتنی‌میدانه قویه‌رق کنجلرمزك نظر انتباهلرینی آچمقدر . ایشته‌بومقصدله یازمش اولدیغم شو اثری ؛ طبعنده سهولت اولمق اوزره ؛ دورت جلده تقسیم وحکیم ریاضی ابوالریحان بیرونی‌یه اتحافاً (آثار باقیه) توسیم ایلدم . بوکون نشرینه موفق اولدیغم جلد ، مثلثات مستویه وکرویه‌دن باحث‌اولدیغی کبی پیه‌دپی نشر ایدیله‌جك اولان‌دیکرجلدلرده حساب وجبره ، هیئت وزیجه ، هندسه ومخروطیاته عائد اوله‌جقدر . بوندن‌باشقه

هرجلده اوجلده اسملری ذکر اولنان مشاهیردن هربرینك حیات علمیه و آثار ریاضیه وهیئیه‌سنه دائر اك صحیح واك قطعی معلومات‌ده ذیل ایدیله‌جکدر .)

* *

آثار باقیه ، وقتیله اسلاملرك فنك ترقیاتنه اولان خدمتلرینی ریاضی وقطعی برتتبعله انظار عبرت وحیرتمزه عرض ایدیور ، ماضینك شانلی کونلرینی اعاده ایچون اولکی اسلاملر کبی درین برعشق ، لایتزلزل برثبات ایله چالیشمقدن باشقه چاره اولمدیغنی کوستریور ! نه‌وت ، ماضیٔ اسلامی احیا ایدن والی الابد یاشاته‌جق اولان آثار باقیه سلسله‌سی بالخاصه علوم ریاضیه متخصصلرینك روحنی اوقشار ، وآنجق اونلرله مشافهه ایده‌بیلیر . فقط ، مشاهیرك حیات علمیه و آثار ریاضیه وهیئیه‌سنه عائد ذیله درج اولنان معلوماتدن هرکسك برنظر عبرت وانتباهله استفاده ایده‌جکی‌ده شبهه‌سزدر .

استاد محترم بوقیمتدار اثرلریله کتبخانه‌ملیمزك اك درین بربوشلغنی املا ایتدکلری ایچون جهان اسلام وعرفانی دها وعرفانلرینك منتدار ابدیسی براقشلردر . آلیم صیزیلر حس ایده‌رك اعتراف ایتمکه مجبورم که؛ بزده مع التأسف لاقیدی ایله استقبال ایدیلن بولایهوت اثر ؛ آوروپاده بیوك برشوق وحرمتله قارشولانه‌جق ومستشرقلر ایچون الك دوغری و اك فیاض بر منبع تتبع اوله‌جقدر .

م . شمس‌الدین

مقالات

مدرسه‌لری اصلاح ایده‌جك اللر

نه‌لرله اوغراشیورلر

مدرسه‌لره باقیلمایور ، مطلوب اولان اصلاحات یاپلمایور ، دیه هرطرفدن شکایت اولنیور . بوشکایتك نه‌قدر نابجا اولدیغنی آکلاتمق ، اصلاح مدارسی‌دوش انحصارینه آلانلرك نه‌قدر فعالیت وایش کذارلق کوستردکلرینی بیلدیرمك ایچون شیمدیلك آتیده‌کی وقعه‌نك نقلی مناسب کورولمشدر :

بوندن درت بش ، آی مقدم درسخانه معلملرندن بریسی راحتسزلانیر ، دوقتورلرك توصیه‌سی اوزرینه کندیسی ایچون تبدیل هوا مجبوریتی حاصل اولور . بونك اوزرینه درس وکالتنه بیان حال ایدیله‌رك درس وکالتی امریله بروکیل تعیین اولنور . درس درت ، بش آیدن بری وکیل طرفندن منتظماً اوقودیلقده ایکن کونك برنده درسخانه مدیریته معلم موما الیه حقنده برعزلنامه کلیر . مدیر حیرتده قالیر ، مبصر شاشار . فقط حکمتندن سؤال اولونماز ، مادامکه درس وکالت علیه‌سندن عزل حقنده تذکرهٔ مخصوصه وار ، تبلیغ چاره‌سز . تأثرله ، محجوبیتله عزل امر جلیلی تبلیغ اولنور . وکیله مراق اولور ، سببنی آکلامق ایستر . برکون درس وکالتنه کیدر ، مقاملرنده درس وکیلی افندی حضرتلرینی کورور ، سؤال ایدر :

— افندم ، فلان افندی‌یی عزل ایتمش‌سکز ، سببنی اکلایه‌بیلیرمی‌یز ؟

درس وکیلی افندی حضرتلری بردن‌بره انتقال ایده‌من : — یا ، اویله‌می ؟ دیر . اوراقنی بوله‌لم . . .

چاغیریلان کاتب افندی اوراقی کتیریر . آرانیر ، نهایت بولنور ، مسئله آکلاشیلیر :

— اوت اوغلم ، سببی اکلاشیلدی : شوقدر آیدن بری نه کندیسی ، نه‌ده وکیلی دوام ایتمه‌مش ؛ اونك ایچون عزلی لازم کلمش .

— افندم ، بوعدم دوام نره‌دن اکلاشیلمش ؟

— قومیسیون (اصلاح مدارس قومیسیونی، یاخود انجمن معلمین) بزه کوندردیکی تقریرده مفتش راپورینه عطفاً اویله دییور .

— افندم ، ذات عالیکز اوراپوری کوردیکزمی ؟

— خایر ، قومیسیوندن کوندریلن تقریرلر میانده بوعزل تقریری ده کلمش ، بزده اوزون بویلو تدقیق ایتمه‌مشز، قبول ایتمشز . .

— افندم ، بونده برخطا اولسه کرك .

— احتمال . . .

— چونکه وکالتك قبول اولوندیغی زماندن بری منتظماً درسه دوام ایدیلدیکی برامر محققدر .

— سزدن اویله امید اولنور . هرحالده بر یاکلشلق اولملی . مع التأسف ایجه تحقیق ایتمه‌دن قومیسیونك سوزینه اعتماد ایتمشز .

— اوله‌بیلیر افندم ، هرشیئی برر برر کورمه‌یه وقتکز مساعد اولماز . الویریرکه معیتکز معتمد اولسون ! . . مع مافیه لطفاً تحقیق بیورولسه اظهار حق وعدل نامنه موافق اولور ، ظن ایدرم .

— نه‌دیمك ؟ تحقیق ایتمه‌دن براقیرمی‌یم ؟

همان کاتب افندی چاغیریلیر ، قومیسیونه کوندریلیر :

— قومیسیونه کیت . . . افندینك عزلی حقنده تذکره‌ده بیان ایتدکلری راپوری کورمك ایسته‌دیکمی سویله !

کاتب افندی کیدر ، بر قاچ دقیقه صوکرا کلیر : — افندم ، شیمدی ایشلری وارمش ! . . .

— براز بکله اوغلم .

— پکی افندم .

برچاریك ، یاریم ساعت ، اوچ چاریك ، برساعت کچر . نه کلن وار ، نه کیدن .

— نه اولدی افندم ؟

کاتب افندی تکرار چاغیریلیر ، ایکنجی دفعه قومیسیونه کوندریلیر . . برقاچ دقیقه صوکرا جواب کلیر : — مجلسی یوق، دیدیلر ، افندم ! . .

— . . . .

اصحاب مصالحدن اولان ذات بو احوال قارشوسنده دوچار حیرت اولور ، بکله‌مه‌یه وقتی مساعد اولمدیغندن، بومتنظم قومیسیونك مقام

آمرينه قارشى بودرجه قيدسزلك كوسترلمه‌سنك معناسنى اكلايه‌ماز . وبوقدر بوكسكدن آتان قوميسيونى كورمه‌يى مراق ايتديكندن محلنى صورار ، بالذات كنديسى كيدر . جفته قپولى اوطه‌يه كيرنجه بردوزينه‌يه ياقين ذواتك اوطه‌يى طولدورديغنى كورور ؛ ايكى كوشه‌ده واورته‌لرنده اوچ صاريقلى وصقاللى خواجه افنديلر . صاغ طرفده ذهناً مشغول اولان جديجه برذاتدن باشقه ، صولده‌كى قولتوقلرده وآرقه‌لرينى قاپويه ويرمش صنداليه اوزرنده بولونان درت دانه دليقانلى سيويل بكلر ، برده كنج ضابط ؛ جمعاً يكون : ٩

اصحاب مصالحدن اولان ذات ياكلش اوطه‌يه كيرمه‌مش اولديغنى آكلامق ايچون :

— اصلاح مدارس قوميسيونى بوراسى‌ميدر ؟ ديه صورار .

صنداليه‌ده اوطوران سيويل كنج بكلردن بريسى جواب ويرر :

— بوراسى‌در !

رئيس‌مى‌ديسه‌م ، اعضامى‌ديسه‌م ، كاتب‌مى‌ديسه‌م . . ديه مراجعت ايدن ذات حيرتده قالير . مجلس نامنه ايلك سوزه آغاز ايتديكى ايچون رئيس اولديغى ظن اولنور ؛ هيئتك سناً الك كوچكى بولونديغى جهتله كاتب اولمسى ملحوظ ؛ حلقه‌ده بولونديغى ايچون اعضا اولسه‌ده اوله‌بيلير . هرنه‌ايسه صاحب كلام برذات اولديغى آكلاشيليور . او حالده سوزى بوذاته توجيه ايتمك لازم كلديكنى تيقن ايدر و صورار :

— . . . افنديتك عزلى حقنده بوراسى برقرار اصدار ايتمش ، نه‌كبى وثيقه‌يه مستنداً بوقرارى ويرديكنى آكلامق اوزره كلدم .

— معلوماتمز وار ، فقط بوكون ايشمز اولديغى ايچون شيمدى بونى تدقيقه وقتمز يوق .

— بوده ايشدر وظن ايدرم‌كه اوقدر تدقيقه‌ده احتياجى يوقدر . هركون طوپلانسه‌كز ايى ، فقط اهميتسز برجواب ايچون تاكله‌جك هفته‌يه‌قدر بكله‌مك وتكرار بورايه كلمك موافق دكلدر .

— بالفرض وثيقه اولمسه صانكه نه‌لازم كلير ؟

— نه‌لازم كلديكنى قانون تعيين ايتمشدر . امور حكومت كيفه قالمامشدر .

— بش آيدن برى دوام ايتمه‌مش .

— وكيلى دوام ايتمش .

— بزجه كا‌ئن‌لم يكن حكمنده .

— نيچون ؟ درس وكالتنك تعيين ايتديكى وكيل سزجه نصل كا‌ئن‌لم‌يكن حكمنده اولورمش ؟

— درس وكيلى بزه خبر ويرمه‌دن كندى باشنه ايش ياپمش .

— ديمك درس وكالتى نه‌ياپه‌جقسه سزه خبر ويرمكه مجبور ؟

— اويله‌يا ! او ، بزم اجرا مأمورمزدر ! . . (؟)

— عجايب ! بونى بيلمه‌يوردم . اويله ايسه بوخطاسندن طولايى درس وكيلنى مسؤل طوتمكز ايجاب ايدر ! . .

اوته‌دن اعضادن برذات : — مسئله نه‌در ياهو ! بن اوكون بولونمدم .

البته عزل ايچون برراپور اوله‌جقدر . راپورى بولوب كوسترملم . اولسون بتسون .

ينه اوكون بولونمايان اعضادن برديكرى راپورلر دوسيه‌سنى آلمق اوزره كيده‌جك اولور . ايلك سوزه آغاز ايدن (رئيس‌مى ديسه‌م ، كاتب‌مى ديسه‌م ، اعضامى ديسه‌م) ذات : — افندم عجله‌سى نه ؟ . ديه كيده‌جك اولان ذاته حدتليجه باقار . اوذات برقوس چويردكدن صوكرا صنداليه‌سنه اوطورور . كلن ذاتك بوحال قارشوسنده بوسبتون حيرتى آرتار . اعضادن بعضيسى حالا مسئله‌يى آكلايه‌ميور . ايلك سوزه آغاز ايدن ذات كلنى اسميله ، عزل اولونان معلمى‌ده « مدرسه‌لر حقنده يازديغى مقاله‌ده بزه يماق ، چراق دين » صفتيله طانديرر . كلن‌ذات نه‌دنيلمك‌ايسته‌نيلديكنى اكلايه‌رق جواب‌ويرر :

— افندم ، محرر يازديغى مقاله‌سنده مطالعات عموميه‌ده بولونمش ، هيچ برشخص تعيين ايتمه‌مشدر . حالبوكه سزسوزى اوزركزه آلمق فراستده بولونمشسكز .

كلن ذات عزلك اسباب لدنيه‌سنى آنجق اوزمان درك ايدر . چونكه ايلك سوزه آغاز ايدن ذات درس وكالت عليه‌سنك كنديسنك اجرا مأمورى اولديغنى سويله‌مه‌مشميدى ؛ اعضالره قارشى الديغى طور حاكميت بالاپروازلغنك نه‌درجه اولديغنى كوسترمه‌مشميدى ؟ شوحالده دائرهٔ مشيختده ، شيخ‌الاسلامه‌قدر چيقماسه‌ق بيله ، هرحالده مستشارك فوقنده برنفوذ صاحبى اولديغى فكرينى ويرن بوكنج بكك « درس‌وكالتى عاقلغى » تعبيرندن قوشقولانمسى پك‌طبيعى اولمق ايجاب ايتمزمى ؟ آرتق بوحالده قانون ، نظام اراشديرمه‌يه نه‌لزوم وار ؛ عزل ايديويرسين كيدر . درس‌وكيلى ويا درس وكالتى هيئتى‌اعتراض ايده‌بيله‌جك دكل‌يا ! .

ذهننده بومحاكمه‌يى يوروتن زائر ارتق فضله دورمه‌يه‌حاجت كورمز ؛ تكرار درس وكيلى افندى حضرتلرينه كيدر ، ماوقعى حكايه ايدر ودركه : — قوميسيونك درس وكالتنه كونديرديكى تقريرده بيان ايديلن راپورك بوكون بولونمسى ايجاب ايدر .

درس وكيلى افندى حضرتلرى‌ده تصديق ايدر : — اوت ، بو ايشه بن‌ده مراق ايتدم ، هرحالده بوكون نتيجه‌لنديره‌جكم .

قوميسيون دعوت اولنور . هيئتله عمومى درس وكالتنه كلير . برطرفدن درس وكالتى اعضالرندن بر قسمى ، ديكرطرفدن بوتون قوميسيون اعضالرى طوپلانير . دوسيه‌لر اورته‌يه دوكيلير . يوزلرجه كاغد برربر كوزدن كچيريلير . آرانير ، آرانير ؛ قوميسيونك درس وكالتنه كونديرديكى تقريرك بيان ايتديكى اويله برراپور يوق . واقعا درسخانه مديرلرندن كونديريلن عمومى جدوللر وار ، اوميانده وكيلكده ايكى درسده بولونه‌مادينى مذكور ؛ فقط ديكر بولونمايانلر ، حتى اوچ درت درس بولونمايانلر حقنده ياپيلان قسط اليوم معامله‌سى بونك حقنده‌ده ياپيلمش . اصل عزل تقريرنده بيان ايديلن راپوردن برعلامتلر يوق .

برساعت صوكرا معلم وكيلى درس وكيلنه كوزوكور : — نه‌اولدى افندم ؟

— راپوری آرایورز . برازدها بکله‌سه‌کز ...

برچاریك ، یارم ساعت ، اوچ چاریك کچر. اعضادن بعضلری تك توك کیدییور، فقط علاقه‌داران راپور تحریریله مشغول. نهایت ساعت اون بره کلیر ، اقشام اولیور. بوتون اوراق آرانیر ، برشیلر یوق. امیدلر منقطع فقط طبیعی ایچروده برشیلر قونوشولور . قومیسیون اعضالرینك بقیه‌سی ده صومورته‌رق چیقوب کیدرلر . درس وکیلی وبرایکی اعضا قالیر . معلم وکیلی نتیجه‌یی اکلامق اوزره درس وکیلی تکرار کورور :

— افندم راپوری بوله‌بیلدیکزمی !

— خایر بوله‌مادق . فقط بوش بربرطیه بولدیلر . آکلاشیلان ضایع اولدی ، ظننده بولونییور .

— دیمك‌که بورادن اوراقده ضایع اولمه‌نك احتمالی وار؟

— خایر ، یوق. فقط برکره صورملی ، دیندی .

— کیمه .

— مدارس مفتشی ... افندی‌یه. اونك طرفندن بویله بر راپور ویریلدیکی ظن اولونیور .

— دیمك‌که راپورك موجودیتی ظنه قالدی .

— ضرر یوق، بویله بر راپورك ویریلمش بولوندیغی حقنده بکاده قناعت کلدی ؛ اما قناعتمی تأیید ایچون برکره‌ده مفتش ... افندی‌دن شفاهاً تحقیقات یاپه‌یم .

فرداسی مفتش افندی چاغیریلیر . مفتش افندی یمین ایله ، قسم ایله اویله بر راپوردن عدم معلومات بیان ایدر .

صوکرا ؟ .. صوکراسی ایش فنا . غرضکارلق بك آشکاره‌لشدی . قومیسیونده ایلك سوزه آغاز ایدن (رئیس‌می دیسه‌م ، کاتب‌می دیسه‌م ، اعضامی دیسه‌م) ذات تلاشده . شیمدی بوکا برقولب طاقق لازم. نه‌یاپملی ، نه‌یاپملی؟ اوت، درسخانه‌نك مدیرینی چاغیرملی ، بردفعه دها دفتری تدقیق ایتدیرملی . بلکه کنارده ، کوشه‌ده برقاچ کون دها عدم دوام چیقه‌بیلیر .

مدیر افندی دعوت اولنور . فقط مدیر افندی ایکی درسدن باشقه برعدم دوام تخطر ایده‌مدیکنی ، ایکی ساعت عدم دوامك‌ده لمعذرة اولدیغنی سویلر .

— هله هله بردها شو دفتری تدقیق ایت باقه‌لم .

اوچ کون صوکرا ؛ اولکی لمعذرة ایکی ناموجوده دفترك قمرنالیاینندن برناموجود دها انضمام ایدر ؛ اولور اوچ . فقط عزل ایچون بوده کافی دکل . آرتق اوغراشمقدن واز کچیلیور . چونکه نه‌یاپلسه برقولب طاقیله‌میه‌جق . غرض بوتون عریانلغیله تظاهر ایدییور . ایسی‌می ، مسئله‌یی طاتلیلقله قپاملی .

بویوکلر ایچون خطایی اعتراف برشرف اولدیغی جهتله صلحای امتدن اولدیغی مسلم بولونان درس وکیلی افندی حضرتلری‌ده اعتراف خطاده بربأس کورمز . عفو وصفحده ینه بویوکلك شانندن اولدیغی ایچون قومیسیونده‌کی بعضك بوجرأتی‌ده ذهول ایله توصیف ایدرك عفو ایدر. یالکز خطانك صورت تصحیحنده مشکلاته دوچار اولنور :

— اوت اوغلم، برخطا اولمش. نصلسه قومیسیون برذهولده بولونمش. شیمدی شوخطایی تصحیح ایتمك ایستیورز . لکن یکیدن بر معلم ده اورایه کوندرمش بولوندق . آچیق بریریوقکه اونی اورایه نقل ایده‌لم‌ده ... افندینك معلملکنی اعاده ایده‌لم. مع مافیه برهفته‌یه قدر برچاره‌سنه باقارز .

معلم وکیلی ارقداشنك مأموریت عشقلیسی اولمدیغنی بیلدیکی ایچون :

— افندم؛ برچاره‌سی بولونماسه‌ده اولور؛ یالکزسز، کیمسه‌سز مدرسه‌لرك، بیچاره طلبهٔ علومك زمام اداره‌سنی اوته‌کینك بریکنك کیفنه ترك ایتمه‌یك‌ده ...

— اوغلم ، نه‌دییه‌یم ... الله جمله‌مزی اصلاح ایلیه !...

— آمین ! ... ...

مکاتیب

هندستانده مخابر مخصوصمزدن :

هند بولنده

۳۰

اتحاد علماء اعلام وجهاد حقنده‌کی فتوالری

ایتالیا وبالقان محاربه‌لری بزم وعموم یر یوزنده‌کی مسلمانلر ایچون بر درس انتباه اولدی. بزی کندی حالمزه براقیه‌جقلرینی وهرکون بر بهانه ایله یرلرمزی، یوردلرمزی الرمزدن آلمق ایستیان اوروپالیلرك فکرینی هرکس آکلادی . او حالده بزده دشمنلرمزه قارشو مادةً ومعناً حاضر وآماده بولنمقلغمزك اقتضا ایتدیکی آکلاشیلمشدر. اوروپاده‌کی اتفاق وائتلاف کتله‌لری سایه‌سنده موازنت سیاسیه نصلکه دائمی برصورتده مصون ومحفوظ قالمش وهیچ بر اوروپا دولتی دیکرینه تجاوز ایده‌مز بر حاله کلمشدر، مسلمانلر ـ حتی بالعموم حکومات شرقیه ـ ایچونده بویله غروپلرك تشکیلی الزم اولدیغی بدیهیاتدن عد اولنمغه باشلامشدر. شرقده بر اتحاد اساسنك تأسیسی ظن اولندیغی قدر کوچ ومشکل بر ایش دکلدر. دیناً، مذهباً متحد اولان مسلمانلر سیاست نقطه‌سندن اولسه بیله ، هرحالده دینی واخلاقی بر صورتده اتفاق ایتمکه مجبوردرلر. بومجبوریت، بوکون دکل، بك‌چوق سنه‌لردن اول حس اولنمشیدی . بو اوغورده چالیشانلرك حد وحسابی یوقدر. صفویلردن صوکره ایران تختنی بر مدت ایچون اشغال ایدن نادر شاه بیله بو احتیاجی وقتیله حس وادراك ایلمش وشیعی ، سنی علماسنی بر آره‌یه کتیروب مذاهب اسلامیه‌نك توحیدینی دوشونمش وتام تصوراتنی قوه‌دن فعله چیقارمق اوزره ایکن بغتةً حیاته خاتمه چکیلمشیدی . بولنه‌جه، بیکلرجه متفکرلر بو امنیه‌نك حصولنه چالیشه چالیشه کلوب کچمشلردر. اك صوکره سید جمال‌الدین افغانی بوتون ممالك اسلامیه‌یی طولاشدیغی اثناده بو فکری مسلمانلرك بیننه صوقماغه سعی وغیرت ایتمش ایسه‌ده . بو فکرك عقیم قالمسنه وقتیله انکلتره ، فرانسه ، روسیه دولتلری طرفندن حقیله تشبث اولنمش واخیراً سید مشار الیهك استانبولده قالمسیله ممالك اسلامیه‌یه بردها سیر وسفر ایتمامسی اسبابی استحضار اولنمش وبوکاده خاقان سابق موافقت ایتمشیدی .

بونکله برابر سید مرحوم استانبولده راحت اوطورمیه‌رق دائما تصوراتنك تحقق ایچون کمال فعالیتله اوغراشیوردی . او اثناده ایران شاهی ناصرالدین کندی موقع شاهیسنی تحکیم وترصین ایچون شیعیلرله سنیلرك اتفاق ایتمه‌سنه بویوك برحائل تشکیل ایتمك ایستدیکندن ، وجودینك رفع وازاله‌سی خصوصی سید طرفندن دوشونلدیکندن ، اخیراً سیدك تعلیماتی اوزرینه میرزا رضا نامنده اولان فضلا واحرار ایرانیه‌دن بری درسعادتدن حرکتله طهرانه کیدرك ناصرالدینك حیاتنه خاتمه ویرمش وبو صورتله قوجه مانعی اورته‌دن قالدیردقدن صوکره کندی حیاتیده بو اوغورده فدا ایلمشیدی.

ناصرالدینك وفاتیله اتحاد اسلام ینه تکمل ایتمدی. چونکه دیکر موانع یرنده طوریوردی . بالعکس بو خصوصده ابراز فعالیت ایدن سید مشار الیهك زهرلنمسیله وفاتی و او فکرده بولنان ایران احرارینك‌ده مظفرالدین شاه طرفندن تبریزده اعداملری اوزرینه مساعیٔ مذکوره‌نك جله‌سی سونوب کیتدی.

چوق کچمه‌دن مصرده، مصرلی مصطفی کامل پاشا ایله مصر مفتیسی و سیدك اك برنجی تلمیذی شیخ محمد عبده بو مسلکه سالك اوله‌رق قونفرانسلریله ، مقاله‌لریله، وعظ وارشاداتلریله اتحاد اسلام ایچون یکی بر چیغیر آچمق ایستدیلر. طبیعیدرکه مصری تحت اشغال عسکریسنده بولندیران انکلتره دولتی وطنپرور مصریلرك تشبثاتنی عقیم براقق ایچون صوك درجه چالیشمغی وظیفه بیلدی . حزب الوطنی نامیله مصرده تشکل ایدن جمعیتله افرادینه خطوه باشنده مشکلات ایقاع ایتدی. تا شو صوك سنه‌لره قدر دائما غزته‌لرینی تعطیله، محررلرینی توقیفه چالیشدی. او قدرکه نطقلریله ، قلمیله فوق لعاده مجاهداتده بولنان شیخ عبدالعزیز چاویشی بیله دفعاتله حبس وتوقیف ایتدیکی حالده مرامنه نائل اوله‌مدیغندن، بالآخره مومی‌الیهی ترك یار ودیار ایتمکه مجبور ایلمشیدی. حاصلی ناسیونالیستلرك اتحاد اسلام خصوصنده‌کی مساعیٔ جمیله‌لرینی ثمره‌سز براقنجه‌یه قدر مادی ومعنوی تشبثاتدن ذره قدر کری قالمدی . اك صوکره مصر رئیس نظاری اولان قبطی (بطرس غالی پاشا) یی ، سویش قنالنك مدتنی تمدید ایتمك وبو صورتله انکلیزلرك آمالنی ترویج ایتمك آرزوسنده بولندیغنی آکلایان وطنپرور (وردانی) کندی حیاتنی تهلکه‌یه قویمق صورتیله بطرس پاشانك قتلنه تصدی ایتمکه مجبور اولدی .

بو وقعه‌دن صوکره کرك انکلیزلرك وکرك مصر حکومتنك کیفی تضییقات وتعقیبات متمادیه‌سندن بیزار اولان حزب الوطنی رؤسا واعضالری بر بر استانبوله، اوروپایه موقت بر زمان ایچون هجرت ایلدیلر .

استانبولده (الهلال العثمانی) یی چیقاروبده مسلمانلرك تنویر افکارینه خدمت ایتمك ایستیان چاویشی کامل پاشانك اثنای صدارتنده انکلیزلر دردست ایدوب مصره کوتورنجه‌یه قدر اوغراشدیلر.

خلاصه بونجه توالیٔ فلاکت ومصیبت عقیبنده مصرده‌کی متفکرینك چکیلملری اوزرینه مصرده اتحاد اسلام فکری سوندی بیتدی .

حمدارلسون بو فکر مقدس، اوروپاده کسب رونق ایتمدی ایسه‌ده، اورته‌دن بوسبوتونده غائب اولمدی. بلکه عراقده تجلی ایتمکه باشلامش و ادوار سابقه وسالفه‌سندن دها زیاده بر فعالیت وجدیتله علمای اعلام وسادات کرام وفضلای بنام حضراتنی اشغال ایلمشدر . حقیقةً خطهٔ عراقیه سائر اقالیم واقطار اسلامیه‌دن زیاده بو امر مهم ایچون الویریشلی بولنیور . بورایه هر سنه یوز بیکلرجه آمدشد ایدن زوار اسلامیه‌یه مسئله‌نك ماهیتی قولایلقله تفهیم ایدیله بیلیرکه ، عودتلرنده آنلرده الده ایتدکاری فکری وطنداشلرینه کوزلجه آکلاته‌جقلردر.

بزی، علمامزی بو فکره سوق ایدن اك برنجی عامل ومؤثر اولسه‌اولسه بالقان حکومتنك بزه قارشو اتحاد واتفاق ایدوب روم ایلیده ، ارناودلقده ، آطه‌لرده بش یوز بیکه یاقین مسلمانلری قتل عام ایتملری کیفیتیدر .

علمامز آکلادیلرکه بزم آرتق اتحاد ایتمکدن بشقه برچاره‌مز قالمامشدر . ذاتاً مسلمانلر بیننده بوکون اسلاو ایله جرمن ، یاخود اورتودوقس ایله قاتولیك بیننده اولدیغی قدر ایستر اخلاق ، ایستر مذهب نقطه‌سندن اولسون او قدر مباینت یوقدر. اولسه‌دخی بزی اتحاد واخوته، وفاق واتفاقه دعوت ایدن فرقان مبین بیننزده‌کی جزئی اختلافاتك رفعنه خدمت ویاردم ایدر.

سبیل الرشاد جریدهٔ اسلامیه‌سنك محترم باش محرری و بوتون عثمانلیلرك - دها طوغریسی - مسلمانلرك شاعر شیرین زبانی محمد عاکف بك افندینك سبیل الرشاده درج ایدیلن وهر مسلمانك خون حمیت وحماستنی تحریکه خدمت ایدن مشهور قصیده‌سی اخیراً بغدادده هفته‌ده اوچ دفعه انتشار ایدن تورکجه ، عربجه (الزهور) جریده‌سنه علاوه اولمق اوزره طبع اولنوب مجاناً توزیع اولنمشدرکه، بورادده تأثیرات مکمله بخش ایلمشدر . شونی دیمك ایسترمکه اوروپالیلر ، خرستیانلر بزی تضییق ایتدکجه ، بزی اتحاد اسلامه سوق ایتمکه مجبور ایدرلر.

ممالك اسلامیه‌نك بربرینه مربوط ومسلسل برحالده بولنمسنه باقیلیرسه، کندی افکارمزی ایجابنده بربرمزه اکلاتمغی اساساً تسهیل ایده‌جك وسائطه مالك بولندیغمزی اثبات ایدر . اوت ، بز مذهب واجتماعیات نقطه‌سندن برلشدکدن صوکره آرامزده اختلاف کلمه قالمیه‌جق وبوندن بویله بزه قارشو صرف آمال واحتراصلری ایچون هجوم ایدن اوروپا حکومتلرینه قارشو انجق بوصورتله مقاومت والمزده آثارمزدن میراث قالان کندی اوز طوپراغمزی محافظه‌یه مقتدر اوله جغز. وقتیله وسائط مکملیه‌یه اصلا مالك اولمیان مسلمانلرك اتحاد واخوتله، حسن اخلاق سایه‌سنده ربع مسکونی ضبط واستیلا ایلدکلرینی تاریخ کوستردیکی حالده ، بز اوکبی عبرت آمیز وقایعدن نیچون کندمزه بر درس آلیرمیه‌لم ؟ دیمك که بزده عقلمزی باشمزه طوپلایوب ، اخلاقمزی تصحیحه ، دینمزه اتباعه قویوله‌جق اولورسه‌ق اسلافمز کبی عزیز وشریف اوله‌رق بودنیاده یشامغه موفق اوله جغز. عکس تقدیرده، کونك برنده که اوقدرده اوزاق دکلدر - استقلالمزه الوداع دیمکده مضطر قاله جغز.

حاصلی اتحاد واخوت اسلامیه‌نك تأسیسیله آکاییرواولمقدن بشقه بوکون بزم ایچون بشقه برچارهٔ صلاح ونجات قالمامشدر . بو اتحادی ، کندی حقوقمزی محافظه ایچون اختیار ایده‌جکز. یوقسه اجنبیلره هجوم و استیلا ایچون دکل .

بونك‌ده اك برنجی پروغرامی قرآن مجید ایله احادیث نبویه‌در . ذاتاً بوندن دها ایی بر پروغرام تصور اولنمز . یالکز آوروپالیلاشمق فکری یرینه مسلمان اولمق فکر وحسنی تعقیب ایتملی یزکه ، اخلاقمزی آنجق بو وسیله ایله تصحیحه موفق اوله بیلیرز . بونك حصولپذیر اولماسنی ادعا ایدنلره قارشو بوکره خطهٔ عراقیه‌ده‌کی سنی وشیعی علماسنك لزوم دفاع ووجوب معاونت وجهاد ایچون متفقاً خط دستلریله تحریر وتختیم ایلدکاری فتاویٔ شریفه‌یی کوسترمك کافیدر . بو فتوالر صرف احکام فقهیه واوامر الهیه‌یه مستنداً تحریر اولنمشدرکه ، هر مسلمان بوکا کردنادهٔ اطاعت وانقیاده مجبوردر .

بو فتوالرك استحصالنه اك زیاده سعی وغیرت ایدوب ، وظیفهٔ مودوعه‌سنی بلغاً مابلغ ایفا ایدن خطهٔ عراقیه واعظی کردستانلی شیخ حسن افندینك بو بابده‌کی تشبث وفعالیتی جداً شایان تشکردر . بو عنوان ایله ، عینی معاشی آلان بورادده سائر واعظلرده وار ایسه‌ده ، مع التأسف بر ایکینه اوچی قدر وظیفه‌لرینی ایفا ایتمدکدن بشقه ، اهالی بیننده فتنه وفساد تخملرینی آره صیره صاچمقدن بشقه برتشبثده بولنمامشلردر . بکا قالیرسه دائرهٔ مشیختله اوقاف نظارتی موقت برمدت ایچون توحید مساعی ایدوب ، بو خصوصاتك تنظیف وتطهیریله بیت المال مسلمیندن واوقافدن شوکا بوکا بادهوا پاره ویرمامك ایچون برچارهٔ قطعیه دوشونملیدرلر . برمملکتی برعالم، برواعظ، برمرشد، برخطیب ایجابنده احیا ایده بیلیر. یوزلرجه صاریقلی سرسریلره معاش ویروب مشروطیتمزه دشمن بسلمکده نه معنا واردر ؟

فتاویٔ مذکوره‌نك درحال طبعی ایچون مقام جلیل ولایتك تشبثاتنه قارشو تشکر ایتمامك الدن کلمز ، جداً محمد ذکی پاشا حضرتلری کندی معلوماتلری تحتنده فتوالری طبع ایتدیره‌رك توزیعی ایچونده بالذات نظارت ایتمك فکرنده بولنمشلردرکه سائر ممالك واقطار اسلامیه‌ده بولنان اك معروف ومشهور ذواته کوندرلمسنی آرزو بیورمشلردر. فتاویٔ مذکوره‌نك برنسخه‌سنی اداره‌خانه‌یه تقدیم ایتدم. بالطبع درجنه همت بیوریله‌جقدرکه حدذاتنده شایان اهمیتدر .

بغداد : س . م . توفیق

سبیل الرشاد . — فتوالر ، انشاءالله کله‌جك هفته درج اولونه جقدر .

مدافعات دينيه :

خطبه‌لر

« كلة الله تعالايه دائر خطبه »

هندلى رحمة الله افندى مرحومك بيانه كوره انكلتره‌نك هندوستانى استيلاسندن قرق اوچ سنه مرورينه دكين اهالىٔ هنديه‌نك آيين و مذهبلرينه انكلتره راهبلرى طرفندن اطالهٔ لسان تعرض اولنماديغى كبى پروتستانلغه دعوت ايچون بر تشبثده كورلمه‌مش ايدى. او وقتدن اعتباراً مذهب مذكورك نشر و تعميمنه مباشرت اولنمش و حتى دين اسلام عليهنه كتب و رسائل نشرواشاعه و مجمع ناس اولان محللرده دين اسلامك ذم وقدحنه دائر وعظ ايتمكه باشلانمشدر.

مذاهب مختلفهٔ نصرانيته منسوب ميسيونرلر ممالك عثمانيه‌يه دخى يازن دخول اولمغه باشلايه‌لى خيلى زمان اولديغى حالده آچيقدن آچيغه اهل اسلامى دعوته جسارت ايده‌ميوب يالكز تبعهٔ عثمانيه‌دن بولنان ملل مختلفهٔ نصارايه تعليم نصرانيت بهانه‌سيله سياست عثمانيه‌يه مخالف افكار تلقين ايتمك و مملكتك هجرا محللرنده‌ده ال آلتندن بعض افراد مسلمينى اضلاله چالشمق ايله اكتفا ايديورلردى.

كرچه جنتمكان فاتح سلطان محمد خان حضرتلرينك استانبولى فتح و يونانستانى تهديد ايلمسى اوزرينه قوت ايله مقابله‌نك امكانسزلغنه قناعت حاصل ايدن پاپا ايكنجى پيوس (١٤٥٨ — ١٤٦٤) مشاراليهه بر دعوتنامه تقديم ايتمش ايسه‌ده بو بردفعهٔ منفرده‌دن عبارت قالوب بو يولده جرات ايده‌جك بر پاپا دها ظهوره كلمه‌مشدر.

حالبوكه مشروطيت عثمانيه‌نك اعلانندن برى دها هنوز بش سنه مرور ايتمكسزين هيئت رهبانيه مملكتمزده دخى مسلمينى علناً دعوته ميدانى مساعد كورمش اولماليدركه « خطبه » عنوانى آلتنده بردن منطار بيتر كبى بردن بره بر طاقم امضاسز دعوتنامه‌لر طاغيدلمغه و اهل اسلام نصرانيته دعوت ايدلمكه باشلانمشدر.

كرچه بونلرك حد ذاتنده جوابه ذكر يرى يوقدر؛ لكن يته رحمة الله افنديك بياندن اكلاشلديغى اوزره هندستانده بر مدت عوام ناس نشر ايدلمن رسائله وشفاهاً اجرا ايديلن نصايحه اهميت ويرمه‌مش و علما طرفندن جوابده تصدى اولنمامش ايسه‌ده مرور ايام ايله حسن و قبحى تميزدن عاجز اولان جهلهٔ اهالى اوزرنده سوء تأثير حاصل ايده‌جكى ملاحظه‌سى مشاراليهى بو يولده جواب اعطاسنه و رهاين ايله مباحثه اجراسنه مجبور ايتمش و بو بابده ايكى مهم جلد ميدانه كتورمشدر. بونلر مختلف لسانلره ترجمه اولنوب عالمك هر طرفنه نشر ايدلمشدر.

بو ملاحظه بزم مملكتمز حقنده دخى وارد اوله‌بيلور. كرچه وقتيله ميسيونرلرك ممالك عثمانيه‌يه دخولنه مساعده ايدلمسى اوزرينه وقوعبولان اعتراضه جواباً اعاظممزدن برينك ديديكى كبى « مسلمين بر اللهه اينانمق ايچون بيلنه بيله‌بيلك بر دليل طلب ايتمكده ايكن اوچ اولديغنه انلرى اقناع ايتمك نصل ممكن اولور» ديدنه‌بيلور. لكن بو سوز حقيقى اولمقدن زياده شاعرانه‌در. چونكه مملكتمزك هر طرفى پايتخت ايله مراكز ولايات كبى اولميوب هجرا محللر اهاليسنى جهل استيلا ايتمشدر. ميسيونرلرك نصل بيچاره اطفال مسلمينى طوپلايوب كندى فكرلرينه كوره تربيه و دينلرينى تلقين ايتدكلرينى كورمك ايچون بر كره سوريه چوللرينه كيتمك و نصل خواجه قيافتنده قريه بقريه طولاشوب نصرانيتى تعليمه چالشدقلرينه مطلع اولمق ايچون اوزاق ولايتلريمزى طولاشمق كافيدر.

على الخصوص بو دفعه نشر ايديلن خطبه‌لرده هپ آيات جليله‌يه استناد ايدلمكده و كيمك طرفندن نشر اولنديغى اكلاشلمامق ايچون امضا وضعندن بيله اجتناب اولنمقده بولنديغندن اولدقجه اوقور يازار كيمسه‌لر ايچنده بيله بو نشرياته قناعت ايده‌جك آدملر بولنمسى مستحيل دكلدر.

بو بابده هم حكومته همده افراده مترتب بر طاقم وظائف واردر. حكومت ميسيونرلر طرفندن امضاسز بر طاقم رساله‌لر نشر ايديلوب بونلرده آيات كريمه‌يه ياكلش معنالر ويريله‌رك اهالىٔ اسلاميه‌نك اغفالنه چالشلديغندن بحث ايله عمومك نظردقتنى جلب ايتمه‌ليدر. بو رساله‌لرك نشرينى رسماً منعده آنلرك تعميمنه خدمتدن بشقه بر فائده تصور ايده‌مم. افراده اصابت ايدن وظيفه‌ده كنديلرى ارباب مطالعه‌دن اولمادقلرى حالده او درلو رسائل اللرينه كچدكجه اهلنه مراجعت ايدرك بطلاننى اكلامغه چالشمق وارباب مطالعه‌دن ايسه‌لر نصرانيته دائر معلومات مكمله اخذى ايچون بو بابده يازيلان رديه‌لره مراجعت ايتمكدر. نصرانيت عليهنه هم بالذات نصارا متفكرى، همده اهل اسلام طرفندن السنهٔ مختلفه‌ده پك چوق رديه‌لر يازلمشدر. بزه اك زياده مناسبتى اولانلر رحمة الله افنديك اظهار الحق نام اثريله احمد مدحت افندى مرحومك مدافعه‌لريدر. عاجزلرى‌ده «شريعت اسلاميه دميستر قارلايل» نام اثرده بر فقرهٔ مخصوصه (صحيفه ١٩٩ — ٢٢٢) درجيله نصرانيتك مختصراً اصولنى ارائه‌يه چالشمش ايدم. نصرانيتك اس الاساسى اولان «انسان الله» فكرينك بطلاننه دائر ده انكليزجه‌دن ترجمه ايتديكم «دين اسلام» نام اثرده (صحيفه ٢٥ — ٦١) بر فقره واردر.

اشبو مقاله‌يه اتخاذ ايتديكم كلة الله تعالايه دائر خطبه‌نك بر فقره‌سنده مسلمينك نصارا كتابلرينى تدقيق ومطالعه ايتمدكلرى مقام سرزنشده بيان ايديليور.

بن بو اعتراضى پك محق بوليورم. اوت ! طريق تحصيلمزده اك زياده محتاج تصحيح اولان جهتلردن برى‌ده علم كلامه عائد قسمدر. بز حالا بوكون بيك سنه اول او زمانكى مذاهب باطله‌يى رد ايچون يازلمش اثرلرى تعقيب ايله امرار حيات ايديورزده قارشومزده اك بيوك رقيبمز اولوب مملكتمزك همان هر طرفنه حلول ايتمش بولنان بر مذهبه اصلا اهميت ويرميه‌رك بر قاچ كلمه ايله كچشديريورز. شوراسنى‌ده بيان ايده‌يم كه بو بابده تدقيقات اجراسنى علماى كرامه توصيه ايديشمز مجرد « نصرانيت » دنيلن دينك نه كبى صفحات تاريخيه كچوره‌رك بوكونكى حاله كلديكنى ومدنيتك اك يوكسك درجه‌سنه واصل اولان وهمان عالمك هر طرفنى تحت ادارەلرينه آلمق اوزره بولنوب بشيوز مليون نفوسى تجاوز ايدن بر خلقك نه درلو

شيلره اعتقاد ایتمکده بولندقلرینی نظر عبرت ایله کورمه‌لری وعوام ناسی‌ده تحذیر ایتمه‌لری مقصدینه مبنیدر . یوقسه خطبهٔ مذکوره‌ده دعوت اوندیغی اوزره نصارا ایله بحثه کیرشمك بی فائده‌در . صدر اسلامدن بو آنه کلنجه‌یه قدر بو یولده ایدیلن تشبثلردن همان هیچ بر فائده استحصال ایدلمه‌مشدر . بونك‌ده سببی اسلام ایله نصرانیت بیننده بر مقیاس مشترك بولنماسیدر . چونکه دین اسلامده اساس عقلدر ، علی‌الخصوص ملل غیر مسلمه ایله مباحثاتی هپ ادلهٔ عقلیه‌یه مستنددر . اهل اسلام « ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتی هی‌احسن » (طریق الهی‌یه ادلهٔ عقلیه ایله ، موعظهٔ حسنه ایله دعوت ایت؛ مخالفلره‌ده احسن وجوه ایله) آیت کریمه‌سنده بیان بیورلدیغی اوزره استدلالك مراتب ثلثه‌سی ایله مباحثه ایدرلر .

نصرانیتده ایسه عقل ایچون بر حظ و نصیب اولمیوب هر درلو اعتقادات ومباحثات نقله مستنددر . نصرانیت صرف اعتقاد ایدلمسی لازم کلن بر سردر . بو حالده بر اسلام عالمی ایله بر نصرانیت مدافعه‌جیسی نصل مباحثه ایده‌بیله‌جکلردر . هله ایدی فرض ایدیکز که بونلر بحثه طوتشمشلر ، دنجه‌ده نصرانیت مدافعه‌جیسنك هر درلو افاداتی غیر معقول اولدیغی میدانه چیقوب بحثی غائب ایتمش ، بوندن چیقاجق نصرانیتك ورای عقلده بر شی اولدیغی ، عقل ایله ادراك ایدیله‌میه‌جك درجه‌ده یوکسك بولندیغی . والحاصل علوی دکلمی ؟ بویله نتیجه بیلك کره تشبث ایدیله‌رك عقیم قالمش بر بحثی تکرار ایتمکدن ایسه رسول اکرم حضرتلرینك یاپدیغی کبی انلری ابتهاله دعوت ایدوب ایشك ایچندن چیقمق دها اولادر (مباهله آیتنه باقکز) .

بز بو دفعه آنلرله مباحثه‌نك بر فائده‌سی اوله‌جغندن دکل ، بلکه بعض آیات جلیله‌یی کندی هوالرینه اویدورمغه قالقشوب یاکلش معنی ویرمه‌لرندن طولایی افاده‌لری مردود اولدیغی مقام مدافعه‌ده کوسترمکه لزوم حس ایدیورز .

مع مافیه صدده شروعدن اول نصرانیتك اسلامه دکل . نصارانك اهل اسلامه قارشو حائز رجحان اولدقلرینی مع الحجاب اعترافه مجبورز . انلر اللرنده بولنوب هیچ بر عقل سلیمك قبول ایتمیه‌جکی بر دینی عالمه قبول ایتدیرمك ایچون هر درلو فداکارلغی اختیار ایدرك اعلای علیینه چیقاردقلری حالده بز اهل اسلام بر دین فطرت اولدیغی (ره‌نان) کبی خصمای دینك بیله تسلیمکرده‌سی اولان بر دین مبینك قدرینی اعلا ایده‌جك بر حالده بولنه‌میورز . اشبو دین جلیلك علویتیله متناسب بر قومك النه کچمه‌مش اولمسی شایان اسف احوالدندر . کرچه حقیقت هر وقت حقیقت اولوب هیچ بر وقت پردهٔ غبار ونسیان ایله ستر اولنه‌میه‌جغندن دین اسلامده بولنان نیجه حقایق امم متمدنه طرفندن قبول ایدلمکده ایسه‌ده بو صره‌ده انلرك شکل ولباسی دکشدیرلمکده واسلام ایله هیچ علاقه‌لری قالما مقده‌در . ره‌نانك بر سوزینی بوراده تکراردن کندیمزی آله‌مادق:

Les religions ont a autant de valeur que les peuples qui les profersns sement.

بو خطبه‌لرده بتون معتقدات نصرانیه‌یی آیات قرآنیه ایله اثبات ایتمکه یلتنلیور . بر کره علماسندن اولمادقلری بر دینك کتاب مقدسنی کندی هواسیله تفسیره قالقشمق بیوك بر جرأتدر . کرچه هرهانکی بر کتاب مقدس بتون عالمك مالی اولوب هیچ بر قومك ویا بر کیمسه‌نك ا کاخاصة تملك ادعاسنه صلاحیتی یوقسه‌ده هیچ اولمازسه او یولده تفسیره قالقشانلرده بوکا اهلیت بولنمق وبی طرفانه حرکت ایتمك لازم کلیر . بزم خطیبده ویا خطیبلرده ایسه شرطلرك ایکیسی‌ده مفقود اولدیغی کوریلیور . چونکه آیتلره یاکلش معنی ویرمك اهلیتسزلکدن دکل ایسه اهل نتدرکه دها فنادر . ثانیاً طرفکیرانه حرکت ایدلدیکی‌ده کندی ایشلرینه الویردیکی ظننده بولندقلری آیاتی نظر اعتباره آلوب دیکرلرینی مسکوت عنه براقه‌لرندن آکلاشیلیور ، آنلرك بو حرکتی عادتا نماز قیلمسی اخطار ایدیلن بر کیمسه‌نك « لاتقربوا الصلوة » کلمه‌لریله استدلال ایدرك نمازك قرآن کریمده ممنوع اولدیغنی ادعا ایتمسنه و آلت طرفنی قرائت ایتمسی تکلیف اولندیغی حالده « بن مکه حافظی دکلم » دیمسنه بکزر .

خطیب نصرانی مادام که او قدر آیتلردن بحث ایدیور ، هر مسلمك هیچ اولمازسه کونده بش دفعه تکرار ایتدیکی سورهٔ جلیلهٔ اخلاصی‌ده نظر اعتباره آلمالی وبونده جناب حقك والد ومولود اولمدیغنه دائر آیتلری کورمه‌لی دکلمی ایدی؟ او حالده نص قرآنی‌یه استناد ایتدیردیکی بر خطبه‌سنده « ای عبادالله ، فی‌الحقیقه کلمة‌الله مسیحك ابن‌الله اولمسی ممکندر . وایجادی اوغلك وجودندن اول پدرك وجودینك بولنمسنه متوقف اولان تناسل حیوانی معناسنده اولمازسه بتون (اوغلك) مستحیل دکلدر . » دیمکدن براز محجوب اولمسی لازم کلوردی .

برده (یاد ایت اول وقتی که جناب حق ـ ای مریمك اوغلی عیسی انسانلره بنمله والده‌می اللهدن بشقه اوله‌رق ایکی الاه اتخاذ ایدیکز دیه‌ن سن‌میسك ؟ ـ دیو خطاب ایتدی . عیسی دیدی که : یارب سنی تنزیه ایدرم . بنم اویله بر شی سویلمکه حقم یوقدر . اکر بن اویله بر شی سویله‌مش ایسه‌م سن آنی بیلورسك ؛ سن بنده اولان شیلری بیلیرسك ، اما بن سنده اولان شیلری بیلمم ؛ بتون مغیباتی بیلمك انجق سکا عائددر ؛ سن بکا هر نه امر ایتمش ایسه‌ك بن آنلره آندن بشقه بر شی سویله‌مدم ؛ سزك و بنم ربمز اولان اللهه عبادت ایدیکز ، دیدم ؛ بن آنلرك ایچنده بولندیغم مدتجه آنلرك حرکاتنه مطلع ایدم ؛ وقتاکه سن بنی توفی ایلدك سن آنلره رقیب وناظر اولدك ؛ سن هر شیئه شاهدسك .) مئالنده‌کی آیت جلیله البته بزم خرستیان دوستمزك نظر دقتندن قاچمامشدر . عجبا بونی مسکوت عنه براقق موافق انصاف وبی طرفی‌میدر ؟

او حالده کندوسنك دیکر بر خطبه‌سنده پك یاکلش اوله‌رق اتیان ایلدیکی « اتؤمنون ببعض الکتاب وتکفرون ببعض » (سز کتابك بر قسمنه اینانورسکز ده دیکر قسمنی انکار می ایدرسکز) آیتنی مقابلهٔ اتیان ایدرز .

بو خطبه‌ده خطیبك عالم اسلامه قبول ایتدیرمك ایستدیکی شی عیسانك ابن‌الله ، ابن‌اللهك‌ده بالذات الله اولدیغی وتجسد ایله انسان

قياقتنه كيره‌رك مريمدن طوغديغى خصوصلرندن عبارتدر . بونلرى اثبات ايچون اتيانه جرأت ايتديكى دليلده « يامريم ان الله يبشرك بكلمة منه اسمه المسيح عيسى بن مريم » آيت كريمه‌سيله « وكلمته القاها الى مريم » آيتيدر . اوقدر چوق شيلرى بو آيتك نره‌سندن چيقاريور؟ ديرسه‌كز « كلمه » لفظندن استنباط ايديور. چونكه مسيح كلمهٔ الهيهٔ ازليه ايمش، كلمه‌اللهك ذاتى ايمش ، اللهك ذاتنده ايمش . بونكده دليلى كلمه لفظى مؤنث اولديغى حالده برنجى آيتده اكا راجع اولان « اسمه » ضميرينك مذكر اولمسى ايمش. نصل، استدلالى بكنديكز يا. بوندن دها غريبنى سويليه‌يم: كلمه حضرت عيسايه مخصوص اولوب بشقه‌سنه اطلاق اولنماز ايمش. حتى خطيب بوفكرينى اظهار ايچون:« اى موحدين ، قرانده مفرد صيغه‌سنده وارد اولان كلمه لفظنك مدلولى مسيحه خاص اولوب غيرى‌يه اطلاق اولنماز»ديور. بوقدرله‌ده اكتفا ايتميه‌رك جرأتى اودرجه ايلرو كوتوريوركه: «آدمه ياخود سماواته،ياخود ارضه،ياخود آنلرده بولنانلره كلمةالله‌دير مى‌يز؟ هيچ شبهه يوق كه حاشا وكلا ديو جواب ويررسكز»ديوب بزم ويره‌جكمز جوابه‌ده قاريشيور. فسبحان‌الله جرأتك بودرجه‌سى هيچ بريرده كورلمش دكلدر.

عجبا بزم خطيب نصرانى « ولوان مافى الارض من شجرة اقلام و البحر يمده من بعده سبعة ابحر مانفدت كلمات الله » (اكر يرده اولان بتون اغاجلر قلم وبحر محيط مركب اولوب اكا يدى دكز دها امداده كلسه ينه كلمةالله توكنمز) برده « لوكان البحر مداداً لكلمات ربى لنفد البحر قبل ان تنفد كلمات ربى ولو جئنا بمثله مددا » (ربمك كلمه‌لرينى يازمق ايچون بحر محيط مركب اولسه ربمك كلماتى توكنمكسزين دكز توكنور ولوكه بر او قدر دها امداد كتوره‌لم) آيتلرندن غافلميدر ؟ لهلرينه دليل تحريسى ايچون قرآنك هرطرفنى قارشديران بر خطيبك بونلردن غافل اوله‌جغنى ظن ايتمم . مجرد ساده‌دلانى بو صورتله اغفال ايتمك اميدى آنلردن اغماض ايتديرمشدر .

اما يالانجينك مومى ياتسويه قدر يانار ايمش وبر قاچ كون صكره مفتريات واقعه اسكى پاچاوره كبى آتيلور ايمش . نه ضررى وار . اوتانه‌جق دكل يا . بو خط حركتيله بر قاچ كشينك فكرينى تخديش ايتمك بيله بر فائده‌در . چونكه بر سنه‌ده اون كشى‌يى اغفال ممكن اولسه اون سنه‌ده يوز كشى ، يوز سنه‌ده بيك كشى ، بيك سنه‌ده اون بيك كشى اغفال ايدلمش اولور . بويله‌لكله بر كون كلوركه بتون اهل اسلام آنلرك فكرينه اشتراك ايدر .

اى اخوان دين ! رقبامزك نه‌قدر اوزون حسابلر دوشوندكلرينى، نه‌قدر متانتله حركت ايتدكلرينى كوريورسكزيا! ايشته عزم وثبات بويله اولور. بونك بيكده، حتى ميليونده برى بزده بولنسه‌ايدى حالمزده ايجه بر تحول حصوله كلوردى .

شمدى سزه «كلمه» لفظنك اصطلاح قرآنده نه ديمك اولديغندن بحث ايده‌يم . كلمه نه اللهدر ، نه‌ده عيسايه مخصوصدر . بلكه بتون موجودات خارجيه‌يه كلمه دنيلور. خطيبك انتخاب ايتديكى آيتلرده مفرد كتورلمسى كلمات الهيه ايچنده يالكز كلمهٔ عيسانك موضوع بحث اولمسنه مبنيدر . حالبوكه ديكر آيتلرده جمع صيغه‌سيله كتورلمش وكلمات اللهك حدواحصادن افزون اولديغى بيان بيورلمشدر .

موجوداته « كلمه » اطلاق اولنمسنك سببنده وجوه عديده بيان اولنمشدر. برنجيسى بالجمله موجوداتك « كلمهٔ كن » دن حاصل اولمسى حسبيله سببك اسمى مسببه اطلاق قبيلندن مجاز مرسل اولمسيدر . لكن بزم خطيب نصرانى بو توجيهه راضى اولميور ؛ چونكه بو صورتده « كلمهٔ كن »دن حاصل اولان ملك ، انسان ، حيوان ، جماد، نبات، حاصلى هرشى « كلمه » اولمق لازم كليور. بو ايسه آنك ايشنه الويرميور وبزه‌ده فكرينى قبول ايتديرمك ايستيور .

ايكنجى توجيه ، كلمات لفظيه نصل كه معانئ عقليه‌يه دلالت ايدرسه اعيان موجوداتده موجدى اولان ذات اجل واعلا حضرتلرينه واسما وصفاتنه بحسب ذاته ومراتبه دلالت ايدر . بومناسبتله كلمه لفظى اعيان موجوداته اطلاق اولنمشدر . بيلمم بو توجيهى بكنه‌جكمى ؟ لكن بوراده‌ده كلمه لفظى برمعناى عامده قوللانلديغندن بكنميه‌جكدر .

اوچنجى توجيه شودركه موجودات خارجيه اسما و صفات سبحانيه‌نك مرتبهٔ بطوندن مرتبهٔ ظهوره خروجى ديمك اولديغندن «كلمه» ياد اولنورلر . چونكه كلمهٔ لفظيه نفس انسانينك مخارجدن مرور وظهورى صيره‌سنده واقع اولان تعينات لفظيه‌دن عبارتدر ، نفس انسانى ايسه صيجاق هوا اخراجيله صغوق هوا ادخالندن عبارتدر . درون انسانيده بولنان صيجاق هوا خروجه طالب اولديغى كبى اسما وصفات الهيه دخى بطوندن ظهوره چيقمغه طالبدر. آنلرك بووجهله ظهوره كلمسندن‌ده موجودات خارجه حصوله كليور . بو مشابهتدن طولايى آنلره « كلمه » اطلاق ايديليور . ذاتاً اصطلاحات صوفيه‌ده بو مشابهته بناءً موجودات خارجيه‌يه « نفس الرحمان » دنيلمكده‌در. البته بو تشبيهى بزم خطيب هيچ بكنميه‌جكدر ، چونكه اهل اسلامدن اولور اولماز كيمسه‌لر بيله بو توجهك ذوقنه وارەميه‌جقلرندن آنك هيچ بر ذوق آلماسى اولى بالطريقدر .

خطيب نصرانى دعواسنى آيات قرآنيه ايله اثبات ايتديكنه قناعت حاصل ايلدكدن صكره انجيل ايله‌ده اثباته قالقشيور . فقط انجيلك اهل اسلام نظرنده دخى شايان وثوق واعتماد اولديغنى اخطاره لزوم كوره‌رك « قرانك نور وهدى والله‌دن منزلدر ديو حقنده شهادت ايتديكى انجيل شريفده » فقره‌سنى اتيان ايله باشلايور . هرنه قدر بو مسئله هركسك معلومى اولوب نيجه بيك دفعه تكرار ايدلمش ايسه‌ده انك شو افاده‌سنه قارشو بزده معلومى اعلام قبيلندن اوله‌رق برقاچ كلمه سويله‌مك لازم كليور. اوت بزده تصديق ايدرزكه قرانك شهادت ايتديكى بر انجيل واردر . لكن او كتاب وقتيله ضبط اولنماديغندن طولايى ضايع اولمشدر . شمدى نصارانك اللرنده موجود اناجيل اربعه‌دن ايسه عيسادن چوق وقتلر صكره اصحاب اناجيل طرفندن كنيسا تاريخى اوله‌رق يازيلوب عددى اوچيوزى تجاوز ايدن كتابلر ايچنده بر جمعيت روحانيه طرفندن يكديكره از مناقض اولمق اوزره انتخاب ايدلمش درت كتابدن وحتى بونلرك اليوم موجود اولان نسخه‌لرى نسخ اصليه اولميوب

نسخ مترجمه‌لريدر وانلرك‌ده اك اسكی نسخه‌لری اولموب اولدقجه مؤخر زمانلرده یازلمش نسخه‌لریدر .

« تصحيح اناجيل » جمعيتنك تحقيقات تاريخيه‌سنه كوره بونلره صكره‌دن بعض جمله‌لرك علاوه‌ایدلديكی‌ده تحقق ايلمشدر . كرچه اناجيل حقنده شو برقاچ كلمه‌ايله افاده ايتمك ايستديكمز شيلر قابل تفصيل ايسه‌ده تطويل مقالی موجب اوله‌جغی كبی بونلر ذاتاً حل ايديلوب قطعيت كسب ايلمش مسائل تاريخيه‌دن بولنمغله وهركسك‌ده معلومی اولمغله تفصيلنه كيريشلمه‌مشدر .

ايشته بونلردن « يوحنا » طرفندن یازلمش اولان انجيلده « كلام ابتداده موجود ايدی وكلام اللهك نزدنده ايدی وكلام الله ايدی » دنيليور . برسوز هركيمدن صادر اولورسه اولسون بزم آنی انتقاده صلاحيتمز واردر . « كلام ابتداده موجود ايدی » ديمكدن مقصدی ازلی ايدی ديمكدر . صكره « كلام اللهك نزدنده ايدی » جمله‌سی كلامك اللهدن بشقه برشی اولديغی يعنی كلام ايله الله بيننده اثنينيت بولنديغی افاده ايديیور . حالبوكه « كلام الله ايدی » جمله‌سی كلام ايله الله بيننده اتحاد خارجی بولنديغنی وايكيسنك شیء واحد اولديغنی ارائه ايليور . شوحالده ايكيسی بشقه بشقه شيلر ايدی ديمك ايله ايكيسی برشی ايدی ديمك بيننده تناقض واردر . البته متناقضيندن برينك صحيح اولماسی لازم كلور .

بز مسلمينك اعتقادينه كوره كلام صفات الهيه‌دندر وذاتنك غيری اولماديغی كبی عينی‌ده كلدر . « الله متكلمدر » دنيلورسه‌ده « الله كلامدر » دنيلمز .

هم‌ده « كلام » بشقه‌شی ، موضوع بحثمز اولان « كلمه » ده بشقه شيدر . آيات كريمه‌دن اكلاشيلان عيسی عليه‌السلامك كلمات اللهدن بركلمه اولمسيدر . انجيلدن نقل ايديلن جمله‌لر ايسه كلام اولديغی حقنده‌در .

خطيب نصرانی يكديكره متناقض اولان كلمة اللهك ذاتی اولديغی ، اللهك ذاتنده موجود بولنديغی دعوالرينك ثابت اولديغنه قانع اوله‌رق ايكنجی بردعوی سردينه قيام ايديیور . « بعده او ، اللهك ذاتندن ابراز ومريمه القا اولندی و مريمده تجسد ايتدی وانسان صورتنده ارامزده ساكن اولدی » ديور .

بز سؤال ايدرز : الله اولان كلمه‌نك عيساده تجسدی بالكليه‌مي ، يوقسه بالجزئيه‌ميدر ؟ اگر بالكليه ايسه اللهك جسد عيسايه حصر اولنمسی واگر بالجزئيه ايسه اللهك تجزيسی لازم كلور . الله تعالی ايسه حصر وتحديددن‌ده ، تجزيدن‌ده منزهدر « تعالی الله عن ذلك علواً كبيراً » .

حضرت خطيب تجسد عقيده‌سنه بو اعتراضك وارد اوله‌جغنی اولدن بيليوركه « كلمهٔ ازليه‌نك مسيحده تجسدی بلكه ذاتده حصر وتجزی ديو وهم اولنور » ديور وبو سؤال مقدره نه يولده مقابله ايديیور بيليورميسكز ؟ « بو جمله ايله برابر هر خرستيان تجسده حصرسز تعددسز وتجزؤسز اعتقاد ايدر » ديور . هركس ايستديكی شيئه اعتقاد ايده بيلور ، لكن بتون خرستيانلرك بويولده اعتقاد ايتمسنه رغماً ينه بزم سؤالمز وارد اولور .

البته نصارانك تجسد عقيده‌سنه سالك اولمه‌لرينك سببنی وبو بابده‌كی دليللرينی‌ده بيلمك ايسترسكز . بزم خطيب بری نقلی ، ديكری عقلی اولمق اوزره ايكی دليل كتيريیور . دليل نقليسی ينه يوحنا انجيلنده مندرج « وكلام تن اولوب » جمله‌سيدر . بالاده ويرديكم ايضاحاته نظراً بو دليل اهل اسلامه قارشو اثبات مدعا ايده‌من . انكچون دليل عقليسنه نقل كلام ايده‌لم .

دليل عقلی‌يه اشارت ايچون « عجائبات ايشلری واولولری ديرلتمك كبی غرائب كوستردی » ديور . يعنی معجزات عيسويه‌يی دليل كتوريیور . اوت ! بز مسلمين حضرت عيسانك برطاقم معجزات ابراز بيورديغنی قبول وتصديق ايدرز . لكن بو معجزه‌لر آنك الله دكل ، بلكه پيغمبر اولديغنی اثبات ايدر . اگر الله اولديغنی اثبات ايتسه ايدی حضرت موسی كبی يدندن معجزه‌لر صادر اولان ديكر ذواتك‌ده الله اولمسی لازم كلوردی . همده حضرت موسانك عصانی اژدره تحويل معجزه‌سی حضرت عيسانك احياء ميت معجزه‌سندن دها خارق العاده‌در . چونكه ميت ايله حی بيننده‌كی مشاكله عصا ايله اژدر بيننده‌كی مشاكله‌دن دها زياده‌در . حالبوكه حضرت موسانك الله اولماديغنده طرفين متفقدر . شوحالده خطيبك اثبات ايتديكی دليلك تقريبی تام دكلدر وحكم مدعانی افاده‌دن قاصردر .

حضرت عيسانك الله اولديغی حقنده اثبات ايديلن دليللرك بطلاننندن قطع نظر اكا الوهيت اسنادندن برطاقم محاذيرده تولد ايدركه انلره ايما ايتمه‌دن كچه‌مه‌دم . عيسی اسميله مسمی اولان ذات دنياده يوق ايكن وار اولدی . برامجردی . طفل ايكن بيودی ، شباب دورينی كچوردی . نهايت نصارا اعتقادنجه يهوديلر يدنده صلباً قتل اولندی . بوصره‌ده قاچوب كيزلنه‌جك بر ارادی . حين صلبنده تأثرات شديده ابراز ايتدی « ايلی ايلی لماسبقتانی » (الهی الهی بنی نيچون ترك ايتدك) ديه تضرع ايتدی .

بو افاده‌لردن اكلاشيلوركه عيسی حادث ، ممكن ومتغير ايدی ، حالبوكه حادث قديم اوله‌ماز ، ممكن واجب اوله‌ماز ، متغير دائم اوله‌ماز ، هم‌ده اقوامك اك عاجزی اولان قوم يهودك النده عاجز قالوب كنديسنه برملجأ ارايان اللهك عجزينه حيرتدن بشقه نه دينور ؟

و كذا طرفينك تحت تصديقنده اولديغی اوزره حضرت عيسی چوق عبادت ايدردی . اگر الله ايسه نفسنه عبادتی و زمان صلبنده تضرع و مناجاتی باطل اولور .

بوندن بشقه عيسی اولدكدن صكره دفن اولنمش ، جهنمه اينمش ، اوچ كون صكره ئولولرك آراسندن قالقوب سماواته چيقمش ، قادر مطلق باباسنك صاغ طرفنده اوتورمش اولديغنه اعتقاد ايديليور . عجبا عيسی قتل اولنديغی وقت بتون كائنات الهسز نصل دوام ايتدی ، حالبوكه

جناب حق عالمك خالقی اولدیغی كبی هم ده حافظیدر . سماواته چیقدقدن صكره قادر مطلق بابانك صاغ طرفنده اوتورمسی عقیده‌سنده نظر دقتی جلب ایتمك ایسترم . صاغ طرفنده بولنمق بینلرنده ابریلق غیریلق اثبات ایتمزمی؟ شو حالده تعدد كندیلكندن میدانه كلیر .

خطیبمز میدان مناظره‌ده آیسان ادله و براهین ایله دعوایی قازانه میه‌جغنی البته بیلیور كه یكی بر طرز استدلاله سلوك ایدییور . بوقارودن بری صایوب دوكدیكمز عقائد نصارانك متشابهاتدن اولدیغی بیان ومتشابهاتك تأویلنی انجق اللهك بیلدیكی حقنده‌كی آیت جلیله‌یی اتیان وبزی تأویلدن ومباحثه‌دن تحذیر ایدییور ونهایت ایمان بالغیبه دعوت ایلیور .

قرآن كریمده اولان آیات متشابهه ایله نصرانیتده‌كی اسرار مذهبیه بیننده فرق عظیم واردر . بوبابده متشابهاته دائر تفصیله كیرشمك تطویلی موجب اوله‌جغندن آرزو ایدنلر اصول فقه كتابلرینه مراجعت ایده بیلورلر . آیات متشابهه‌دن مقصد دلیل خارجی‌دن قطع نظر معناسی صحیح اولدیغی حالده ادله خارجیه‌یه نظراً عقله توافق ایتمه‌ین آیتلردر . مثلا « یدالله فوق ایدیهم » آیتی متشابهاتدن عد اولنیور ، دلیل خارجیدن قطع نظر ایدر ایسه‌ك بونك بر معنای صحیحی واردر كه « اللهك یدی آنلرك یدینه فائقدر » دیمكدر . لكن دلیل خارجی‌یه باقیلورسه «ید» كلمه‌سی ال معناسنه‌در ، اكر الدن مقصد بزم بیلدیكمز انسان الی كبی ال ایسه جناب حقه اسنادی صحیح دكلدر ، چونكه الله اعضا وجوارحدن منزهدر . انكچون بونك البته بشقه برمعناسی ، بر محل صحیحی اولمق لازم كلور . اومعنایی بیان ایچون شریعتده برنص وارد اولمادیغندن حقیقتی بیلمیورز . شو حالده بن جناب حقك یدی اولدیغنه اعتقاد ایدرم ، فقط اویدك وصفی مجهولمدر .

متقدمین علمابونك بویله‌جه قبولیله اكتفا ایتمشلر وفقط متأخرین بونلره طرق اداء مراده توفیقاً برمعنی ویرمشلردر ومثلا یددن مقصد قدرتدر دیمشلردر . ذاتاً بین العرب یدكلمه‌سی علی طریق التجوز قدرت معناسنده قوللانیلور .

عجبا اسرار نصرانیه دنیلن شیلرده بویله‌می ؟ مثلا یوحنانك انجیلندن نقل ایتدیكمز «كلام اللهك نزدنده ایدی ، كلام الله ایدی » دنیلیور بوراده ایكی جمله واردر كه یكدیكره متناقضدر . هر درلو دلیلدن قطع نظر ایتسه‌ك ، حتی بشقه بردنیایه كیتسه‌ك ینه بونلرك اجتماعی ممكن دكلدر . تشابه بشقه ، تناقض بشقه‌در . ایشته او اسرار دنیلان شیلر هپ بویله تناقضلردن عبارتدر . عیسانی سماواتده بابانك صاغ طرفنده اوطورتدقدن صكره بونلرك بر اولدیغنی ادعا ایتمك دخی تناقض دكلیدر ؟ صكره اللهی یریوزینه ایندیروب انسان قیافتنه صوقمق ، آلام واكدار چكدیرمك ، نهایت اولدیرتمك بونلر هپ متشابهمیدر ، یوقسه باطلمیدر ؟

مع مافیه نصارا مدافعه‌جیلری متشابهات لفظنی بركره اوكرندیلرمی ، بوندن صكره هرنره‌یه كیتسه‌كز هپ بوسوزی ایشیده‌جكسكز .

خطیبمز آیات متشابهاتدن استعانه‌یه قالقشدقدن صكره اللهك حضرت موسایه آتشده وچالیده ودومان وتوتون دیركنده كورنمسندن‌ده استمداده شتاب ایدییور . حالبوكه نص جلیل قرآنیدن آكلاشلدیغنه كوره حضرت موسی اللهدن كورنمسنی ایسته‌مش ایسه‌ده « لن ترانی » جوابنی آلدقدن صكره جبل طوره تجلی الهی وقوع بولنجه طاغ ستمه‌یه طوتلمش كبی تیرتیر تیتره‌مكه باشلامش وحضرت موسی بو حالك مشاهده‌سندن كندندن كچمش . تجلی بشقه شی ، رؤیة الله‌ده بشقه‌شیدر .

خطیب نصرانی دعوالرینك ثبوت بولدیغنه قناعت حاصل ایتدكدن صكره « ای مسلمین ! » دیو اهل اسلامه توجیه خطاب ایدرك « كلمهٔ الهیه سزی نار جهنمه وهلاك ابدی‌یه سوق ایدن شیطانك اشتراكندن تخلیص ایچون تجسد ایتمشدر . ایمدی سزی تخلیص ایچون كلمش اولان ذاتی سزه برتوكز واللهك شدید غضبندن قورتلمكزه برحائل وانكل یاپمایكز » دیور وتثلیث اقانیمه وكلمه‌نك تجسدینه ایمان بالغیب قبیلندن ایمان ایتمه‌لرینی تكلیف ایلیور .

ای خطیب نصرانی ! اهل اسلامده سزه بالمقابله شویله سویلرسه كوجنمه‌یكز : « یااهل الكتاب تعالوا الی كلمة سواء بیننا وبینكم الانعبد الاالله ولانشرك به شیئا ولایتخذ بعضنابعضاً ارباباً من دون الله » (ای خرستیانلر ، سزكله بینمزده مشترك اولان كلمه‌یه كلیكز : اللهدن بشقه‌سنه عبادت ایتمه‌یه‌لم ، عبادتده اكا كیمسه‌یی تشریك ایلمیه‌لم ، اللهی براقوبده یكدیكریمزی رب اتخاذ ایتمه‌یه‌لم .)

ای مسلمین ! «فان تولوا» (اكر نصارا سزك شو دعوتكزه اجابت ایتمزسه) «فقولوا اشهدوا بانامسلمون» (شاهد اولكز بز مسلمز دیكز).

بز بوبابده سویلمسی لازم كلن شیلری تماماً سویله‌مكله برابر مقاله‌مزی اینجه تطویل ایتدك . بوبابده تفصیلات آرزو ایدنلر بالاده بیان ایتدیكم كتابلره ودها سائر مفصلاته مراجعت ایده بیلورلر .

خطیب رساله‌سنك نهایتنده طریق حقدن كورینه‌رك « همان الله بنی وسزی صوابه ورأی سدیده تابع اولمغه موفق ایتسون » دیه دعا ایدییور . آنك صواب ورأی سدیدن مقصدی نه اولدیغنی بیلدیكمز حالده سوزینك صراحتنه بناءً بزده بودعایه « آمین » دیرز . والسلام من اتبع الهدی .

محمود اسعد

سبیل الرشاد

دستور حركاتمز اولان قرآن جلیل دیورکه : « فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیكم = سزه تجاوز ایدنلره قارشی سزده اوتجاوزك عینیله تجاوزده بولنكز ! » مادام‌كه بوكون دشمنلرمز میسیونر جمیتلری تشكیل ایدرك اعانه‌لرله مسلمانلق علیهنده رساله‌لر ترتیب و مجاناً نشر ایدییورلر ؛ بزمده عینی سلاح ایله مقابله‌مز هم طبیعی ، همده بر امر دینی‌در . بز وسعمزك یتدیكی قدر نشریات ایله مقابله‌ده قصور ایتمیورز ؛ فقط اونلرك یاپدیغی كبی اون بیكلرجه ، یوزبیكلرجه نسخه باصدیره‌رق مجاناً طاغتمق قدرتمزك فوقنده‌در . بو قبیل فداكارلقلر ال برلكیله اولور . بشیوز كیشی قرقرپاره‌ویرسه بو خطبه‌دن اون بیك نسخه باصیلیر و مجاناً طاغیدیلیر . قوری تأثردن بر شی چیقماز . بو خطبه‌لر حقنده برچوق مكتوبلر آلدق . فقط عینیله مقابله‌ده بولونمق ایچون بش غروش ویرمك هنوز هیچ . برمزك عقلنه كلدی .

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر.
[ایضاحات : نسخه‌سی آلتی پاره، آلتی آیلغی بر جلد ، هر جلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر.
§ آدرس تبدیلنده قرق پاره‌لك پول کوندرملیدر .
§ مسلکه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد

١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر « هانکی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی؛

§

پاره کوندردیکی زمان‌نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

عدد ٢٤٥ — ١٦ جمادی الآخره ١٣٣١ پنجشنبه ٩ مایس ١٣٢٩ — جلد ١٠

تفسیر شریف

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ قَالُوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ. اَلَا اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ

ترجمه سی

« اونلره : « یریوزنده فساد چیقارمایك» دینلدیکی زمان؛
« بز اصلاحدن باشقه برشی یاپمیورز » دیرلر . کوزیکی آچ ،
ای بیل که : اونلر یوقمی، ایشته اصل مفسدا ونلردر ؛ لکن
فرقنده دکللر . »

بر بیغین قونداقجیدن یاتغین کورنلر ملتی ،
شیمدی ایمش ظن ایدر مطلق شو مدهش آتی !
ای وطنسز دربدرلر، ای دنی قونداقجیلر !
ملتك ، آز چوق ، طوران بر دینی ، بر ناموسی وار .
شیمدی نوبت اونلرك .. یانسین‌ده اونلر، اویله‌می ؟
تارمار اولسون بوتون بر مسلمانلق عالمی !
ای، حیا نامنده بر حسك وجودندن بیله
پك خبردار اولمایان ، یوزسز ، حیاسز! باق هله !
آرقه‌سندن تاقلاق آتدك اك دنی بر شهرتك ؛
دوشدی ناقیه‌ك، چیقدی جاس‌جاولاق اوکل ماهیتك !
بر کلاه قاپمقسه شاید بونجه حرصك غایه‌سی ؛
کندی ناموسك اولور ایرکج اونك سرمایه‌سی .
یوقسه ، ناموسیله، وجدانیله خلقك اوینامه . .
صوکره قات قات ناصیه‌کدن صارقه‌جق بر چوق یاما !
برقیزارماز چهره بولمشسك‌یا، ای جانی ، بورون ؛
هم بوتون دنیایی افساد ایله ، هم مصلح کورون !
کندی عرضکدن جوم‌رد اولمقسه معتادك اکر ؛
کندی مالکدر سنك، حقك تصرف، کیم نه دیر ؟
ملتك، لکن، هنوز معصوم اولان اولادینه
ویرمه بر ملعون تمایل مبتذل معتادیکه !
بزکه هرموجودی ییقدق غایه‌سز بر فکر ایله ؛
ییقمادق برشی براقدق .. ساده برشی : عائله .
هانکی بر بنیانی محو ایتدکده اصلاح ایلدك ؟
ایشته ویران مملکت ! هر بر دەلیك ، هر بر دەشیك !
بونلرك تعمیری قابل .. اولسه جدیت ، ثبات ؛
لکن ، الله ایتمسین ، بر دوشسه شاید عائلات ،
اك قوی قوللرله حتی قالقه‌ماز امکانی یوق .
کیمکه قالقار دیر، اونك حیوان قدر اذعانی یوق!
« عائلی بر انقلاب اولسون» ! دیین مأیوس‌اولور ؛
باشقه هیچ برشی قازانماز ساده بر ... اولور !
چونکه چیلاق انقلاباتك رذالتدر صوکی ..
ای دنی قونداقجیلر ، بز سزده چوق کوردك اونی !
برده خلقك دینی وار صیق صیق تعرضلر کورن .
حاله باق : ملتده حسیاتی اویمش اولدورن !
دینی قربان ایتملیمش ملکی قورتارمق ایچین ! ..
طوتده ، هی‌سرسم ، بو ادراککله سن عالم کچین !
هرجماعتدن بش اون دینسز ظهور ایلر ؛ بوحال
پك طبیعیدر . فقط الحادی بر قومك محال .
هانکی ملتدرکه افرادنده یوقدر حس دین ؟
اك بیوك اقوامه برباق : دینی هرشیدن متین .
دوشمه ای آواره ملت ، بونلرك خذلانه .
واقفز بز هپسنك پك مختصر عرفانه :
شرقه باقماز، غربی بیلمز ، کورکودن یوق وایه‌سی ؛
برقیزارماز یوز، یاشارماز کوز بوتون سرمایه‌سی!

محمد عاكف

مدافعات دینیه :

خطبه‌لر

۲

روح اللهه دائر خطبه

بسم الله الرحمن الرحیم

فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ

زمین و آسمانك نوری اولان الله تعالی‌یه حمد وثنا اولسون . اول الله‌که انسانی حمأ مسنوندن یاراتمش وآکا کندی روحندن نفخ ایلمشدر .

(امابعد) نصارارؤسای روحانیه‌سی طرفندن اهل اسلامی دعوت ایچون نشر ایدیلن خطبه‌لردن کلمةاللهه عائد خطبه‌یی اولکی مقاله‌مزده تشریح ولازم کلن ایضاحاتی ـ فقطبك مختصر صورتده ـ اعطاایتمش ایدك . بومقاله‌مزده روح اللهه عائد خطبه‌ایله مشغول اوله‌جغز وبالطبع بونده‌ده طریق اختصاری اختیار ایده‌جکز .

خطیب بومقاله‌سنده عیسانك الله اولدیغنی اثبات ایچون « روح الله » عنوان جایل لازم التبجیلندن استمداده قالقشیور . شریعت اسلامیه‌ده انبیای کرام حضراتندن بعضلرینه تعظیم مقامنده برر عنوان اعطا اولنمشدر . ازجمله آدم صفی‌الله ، نوح نجی‌الله ، ابراهیم خلیل‌الله ، موسی کلیم‌الله اولدیغی کبی حضرت عیسایه‌ده روح‌الله دینلور . بو عنوانلر ایچنده برترتب تشریفیه آراشدیره‌جق اولورایسه‌ك خاتم الانبیا محمد مصطفی علیه‌ازکی التحایا حضرتلرینه ویریلن « حبیب‌الله » عنوانی جمله‌سنه تفوق ایتمزمی ؛ « لولاك لما خلقت الافلاك » حدیث قدسیسی ایجابنجه محبت سبب خلقت کائناتدر .

بوندن بشقه « روح‌الله » عنوانی عیسانك الله اولدیغنه دکل ، اولمادیغنه دلالت ایدر ؛ چونکه بوتعبیر ایکی کلمه‌دن عبارت برترکیب اضافیدر ؛ ابتدائیه مکتبنه دوام ایدن چوجقلر بیله تقدیر ایدرکه اضافت ایکی‌شی بیننده اولان بر نسبتی افاده ایلر .

خطیب معتادی اوزره ادعاسنی نص قرآن ایله اثباته قالقیشیور ، وینه « انماالمسیح . . . وروح منه » آیت جلیله‌سنی اساس اتخاذ ایده‌رك «مقام مسیحی وشخصیتنی تشریح ایدن بوآیات قرآنیه نه‌کوزلدر ، زیرا بونلر مسیحك اللهدن صادر اولان برروح اولدیغنی تصریح ایدرلر » دیور . بزده خطیبك بو سوزلرینه تماماً اشتراك ایله برابر علاوه ایدرك دیرزکه : شو مقاله‌مزه عنوان اتخاذ ایدیلوب نزد الهیٔ معنویده انسانك حائز اولدیغی مقام عالی‌یی تشریح ایدن « ونفخت فیه‌من روحی . . . » آیت کریمه‌سی نه‌کوزلدر . زیرا انسانك اللهدن صادر اولان روح ایله ممتاز قیلندیغنی تصریح ایدیور .

خطیب « نظردقتکزی بوآیتده‌کی « روح‌منه » (اللهدن صادر اولان روح) جمله‌سنه دعوت‌ایدرم » دیـیور . بن ده نظـر دقتـکزی مذکور آیت جلیله‌ده‌کی « من روحی » (کندی روحمدن) جمله‌سنه دعوت ایدرم . عجبا حضرت عیسایه عائد آیتده‌کی روح کلمه‌سی اللهه راجع اولان ضمیر غائبه مضاف قیلندیغی حالده انسانه عائد آیتده‌کی روحك ضمیر متکلمه مضاف قیلنمسنده غایت دقیق بر نکته ، رقیق برحس ایله آکلاشیله‌جق برترجیح یوقیدر ؟ بونك‌ده سببی درکاردر ؛ چونکه انسانلر ایچنده حضرت عیسی کبی نیجه انبیای عظام وعلی‌الخصوص سبب وجود کائنات ومفخرت موجودات اولان بر نبی ذیشان واردر .

خطیب نصرانی بورادن اعتباراً اظهار غرابته باشلایور :

« علماء اسلام بوآیتك مدلولنه واقف اولنجه بوخصوصده تردد وتورطه دوچار اولدیلرسه‌ده ، عقل وضمیرلرینه قرآنك ـ مسیح روح‌اللهدر ـ قولنی ملایمالشدیرن برتفسیر استنباط ایتدیرمشلروعین وقتده آنی انسان قیلمشلردر » دیور .

علماء اسلامك تردد وتورطه دوشدکلرینی خطیبه ظن ایتدیرن شی آنیاً کوریله‌جکی اوزره حضرت عیسی حقنده‌کی آیتلره حقیقی ومجازی بر طاقم معنالر ویرمش اولمه‌لریدر . حالبوکه آیات جلیلهٔ قرآنیه‌نك عباره‌سندن ، اشارتندن ، دلالتندن ، اقتضاسندن بشـقه بشـقه معنالر استنباط ایتمك ، طرق اداء مراده توفیقاً آنلردن متعدد حکملر چیقارمق مفسرین عظام حضراتنك هریرده معتادیدر . آیات قرآنیه‌نك لفظاً وجیز ، معناً وسیع اولدیغنی علوم اسلامیه‌ده تعمق ایتمه‌ین وحتی بالالتزام بیلدیکنك خلافنی ادعا ایله‌ین برخطیب نصرانی نصل تقدیر ایده‌بیلور؟ حالبوکه « وان‌الذین‌اختلفوا فیه » (حضرت عیسی حقنده دوچار اختلاف اولوب افکار کوناکونه ذاهب اولانلر یوقمی) « لفی شك منه » (ایشته اصل دوچار ترددوتورط اولان آنلردر) « مالهم به‌من‌علم الااتباع‌الظن » (آنلرك حق‌عالیٔ عیسویده برعلمی ویااعتقاد جازمی اولمیوب اوهام وظنونه قاپلقده‌درلر) .

خطیب فقرهٔ سابقه‌سنده « عین وقتده آنی انسان قیلمشلردر » دیه‌رك علماء اسلامه تعریض ایتمك ایستیورسه‌ده آنی انسان قیلان یالکز علماء اسلام دکلدر . انجیل بیله انسان قیلیور و « شمدن صکره ابن الانسانی قدرتك صاغنده اوتورمقده . . . کوره‌جکسکز » دیور (متی باب ۲٦ ـ ٦٤) . بالذات نصارا آنی انسان قیلمیورلرمی ؟ حتی خطیبه عیسی نه‌در؟ دیوسؤال ایتسه‌ك« تام انساندر » دیمکدن‌چکنمز! شوقدرکه بو جمله‌یی یالکز اوله‌رق اتیان ایتمیوب « عیسی تام الله ، تام انساندر » شکلنده اتیان ایدرکه اصل تردد و تورطه‌یه بوکا دیرلر . چونکه تام الله ایسه‌قدیم ، واجب ، هردرلو صفات‌کمالیه‌یی جامع اولمق ، تام انسان ایسه حادث ، ممکن ، برچوق احتیاجاته‌معروض‌بولنمق‌لازم کلورکه‌بونلرك بریرده اجتماعنی البته عقل سـلیم قبول ایتمز .

خطیب، علماء اسلامك ترددلرندن فلاندن دم اوردقدن صکره « هب اجتهادلرینه واستدلالات عقلیه‌لرینه رغماً بو آیتك نتیجهٔ طبیعیه‌سندن قورتیله‌مامش » اولدقلرینی بیان ایدیورکه نتیجهٔ طبیعیه‌دن مقصـدی

بالسهوله اکلاشیله‌جنی وجهله عیسانك لله اولمسیدر. مفسرینك بو نتیجهٔ طبیعیه‌دن نصل قورتیله‌مادقلرینی سزده اکلامق ایسترسکز دکلی یا؟ بیضاوی تفسیرنده روح کلمه‌سنك جناب حقه راجع اولان ضمیره مضاف قیلنمسنك سببی بیان صددنده خطیبك تعبیری اوزره «زیرا آنده کرك اصلجه وکرك جوهرجه وسیطك وساطتی اولمقسزین رأساً اللهدن صدور ایدن روح واردر. زیرا امواتی وقلوب بشریه‌یی احیا ایدر» دیمشدر. رازی دخی «چونکه عالمه کندی دینلرنده واهب الحیاتدر» دیمشدر. ایشته خطیبك فکرنجه بو سوزلر آنلرك ورطه وترددلرینی تزیید ایتمش ایمش. زیرا بو صفتلر هیچ بر نبی‌یه ویا ملائکه‌یه اسناد اولنه‌میوب آنجق الله تعالی‌یه ویریله بیلور ایمش. خطیبك سوزلرینی خطوه بخطوه تعقیب ایدرك بونك نه‌دن بویله اولدیغنی اکلامغه چالیشه‌لم.

خطیب «بو ایکی فاضل عالمك» افاده‌سندن الوهیت عیسویه‌یه اوچ دلیل استنباط ایدییورکه: اولا وسیطك وساطتی اولمقسزین کندوسنده رأساً اللهدن صادر اولان بر روح بولنمسی؛ ثانیاً امواتی؛ ثالثاً قلوبی احیا ایتمسیدر. فقط درعقب ثولولری دیرلتمش بعض پیغمبرلر بولندیغنی تخطر ایدرك احیاء اموات حقنده‌کی دلیلدن نکول ایتمکله دلیللری ایکی‌یه اینیور. عجبا بز دیکر دلیللرکده عیسادن بشقه برلرده جاری اولدیغنی اثبات ایدرسه‌ك آنلردن‌ده نکول ایدرمی؟ بر خطیب نصرانی‌ده او قدر انصاف بولنه‌جغنی امید ایتمم. بونکله برابر بز وظیفه‌مزی ایفا ایتمش اولورز.

بز بالطبع افادامزی خطیبمزك اثرینه تبعاً آیات قرآنیه‌یه ومفسرین عظامك افاداتنه بنا وانسانك خلقتی حقنده ایکی آیت ایراد ایده‌جکز.

«واذ قال ربك للملئكة انی خالق بشراً من صلصال من حماءٍ مسنون» (یاد ایت اول وقتی‌که: ربك ملکلره بن قوری بالچقدن، متغیر قاره بالچقدن بشر خلق ایده‌جکم دیدی). «فاذا سویته ونفخت فیه من روحی فقعوا له ساجدین» (ای ملکلر! بن آنك خلقت وهیئتنی تعدیل وتسویه وروحمدن نفخ ایتدیکم وقت آکا سجده ایدیکز) « سورهٔ حجر ۲۸، ۲۹ ».

بیضاوی «من روحی» ترکیبنده روح کلمه‌سنك ضمیر متکلمه مضاف قیلنمسنك سببی سورهٔ نساده‌کی «روح منه» آیت کریمه‌سنده بیان اولنان سببك عینی اولدیغنی سویلیور، که خطیب طرفندن بالاده ایراد اولندیغی اوزره آنده بر وسیطك وساطتی اولمقسزین رأساً اللهدن صادر اولمسندن عبارتدر. اویله‌یا! «ان مثل عیسی عندالله کمثل آدم» عندالهیده عیسانك بابا‌سز خلق اولنمقده نظیری حضرت آدمدر. حضرت عیسایی نصل ارکك توسطی اولمقسزین «کن» امریله خلق ایلدیسه «خلقه من تراب ثم قال له کن فیکون» حضرت آدمی دخی هیچ بر انسانك توسطی اولمقسزین اویله بر امر ایله ترابدن خلق ایلمشدر.

ایمدی بر وسیطك وساطتی اولمقسزین رأساً اللهدن صدور، عیسانك الوهیتنی ایجاب ایدرسه آدمك‌ده الوهیتنی ایجاب ایتمك لازم کلور. اکر آدمك الوهیتنی ایجاب ایتمزسه عیسانك الوهیتنی‌ده ایجاب ایتمز.

دیکر بر آیت جلیله دها: «الذی احسن کل شیءٍ خلقه» (اول الله که هر شیئی حائز اولدیغی استعداده، موافق وحکمت ومصلحته مطابق اوله‌رق احسن بر صورتده یاراتدی) «وبدأ خلق الانسان من طین» (وانسانك خلقتنه چاموردن باشلادی.) «ثم جعل نسله من سلالةٍ من ماءٍ مهین» (بعده آنك ذریتنی بر ماء ضعیفدن، منیدن قیلدی) «ثم سویه ونفخ فیه من روحه» (بعده انسانك هیئتنی تعدیل وتسویه ایله آکا کندی روحندن نفخ ایتدی) «وجعل لکم السمع والابصار والافئدة قلیلاً ما تشکرون» (وسزه قولاق، کوزلر، قلبلر ویردی. سز ایسه پك آز تشکر ایدرسکز).

بیضاوی بونك تفسیرنده‌ده دیورکه: روحك نفس الهی‌یه مضاف قیلنمسی انسانه شرف ویرمك ایچوندر. برده انسانك خلقی پك عجیب اولدیغنه وحضرت ربوبیته بر نوع مناسبتندن طولایی شانی عالی بولندیغنه اشارت ایچوندر. حتی بو سببه مبنی «نفسنی بیلن ربنی‌ده بیلمش اولور».

بونلردن بشقه «الله نور السموات والارض» آیت جلیله‌سی فیوضات سبحانیه‌نك عمومیتنی ارائه وزمین وآسمانك وبلکه بتون جهانك نور الهی ایله مستنیر اولدیغنی افاده ایلمکده‌در.

خطیب افندی! نصل! بو دلیللره باقه‌رق آدمك الوهیتنه‌می قائل اوله‌جقسکز، یوقسه عیسانك الوهیتندن‌می واز کچه‌جکسکز؟ ظنمجه هیچ برینی یاپه‌میه‌جقسکز؛ چونکه دیانتکز برنجیسنه، چوجقلقدن بری آلدیغکز یاکلش بر تربیهٔ فکریه ایکنجیسنه مانعدر.

خطیب نصرانی الوهیت عیسویه حقنده‌کی دلیللرینك ایچنده‌ك زیاده احیاء قلوبه اهمیت ویرییور «احیاء قلوب هر شیئه قادر روح الله‌ه خاصدر وانجیلده آکا ولادت ثانیه تعبیر اولنمشدر . . . روح اللهدن، یعنی اللهدن بشقه هیچ برکیمسه انسانك طبیعت بشریهٔ شریره‌سنی طبیعت سماویهٔ صالحه‌یه تبدیل ایتمکه مقتدر دکلدر» دییور.

اوت! بزده تصدیق ایدرزکه «انك لاتهدی من احببت ولکن الله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم» (سن ایستدیکك کیمسه‌یی اهدا ایده‌مزسك؛ لکن الله دیلدیکنی صراط مستقیمه اهدا ایلر) آیت کریمه‌سی موجبنجه هدایت آنجق حقدندر. شوقدرکه انسانلره راه هدایتی کوسترمك اوزره حضرت موسی وعیسی ومحمد علیهم السلام کبی بر طاقم انبیای عظامی بعث قیلمش وانسانلردن هدایت سبحانیه‌یه مظهر اولانلر طوغری یولی قبول ایدرك قلبلری تحویل اولنوب «موتوا قبل ان تموتوا» سرینه نائل اولمشلردر. «ومارمیت اذ رمیت ولکن الله رمی» (آتدیغك وقتده حقیقةً آتان سن دکل ایدك، بلکه الله آتمشدر) آیت کریمه‌سنده بیان بیورلدیغی اوزره بونلرك کافه‌سنده انبیای عظام حضراتی بر واسطه اولوب محول القلوب والاحوال اولان، آنجق واجب تعالی وتقدس حضرتلریدر. انبیای عظام ایچنده حضرت عیسی کندی ینده ظهور ایدن عجائب احوالك خالق حقیقیسی اولسه‌ایدی یدنده‌کی عصانك ماهیت جمادیه‌سنی اژدر ماهیتنه قلب وتحویلده دخی حضرت موسانك خالق حقیقی اولمسی لازم کلوردی.

بز اوجهتی برطرفه براقه‌رق احیای قلوبه واسطه اولمقده الك زیاده موفق اولان هانکی پیغمبر اولدیغنی تدقیق ایتمك ایسترز. حضرت عیسایه یالکز اون ایکی کیشی اعتقاد ایدوب آنلردن بری ده کندوسنه اهانت ایتمش (مرقوس باب ۱۴ — ۴۴)

خاتم الانبیا حضرتلری ایسه یکرمی سنه ظرفنده اصحابنك یوز بیکلره وحتی ملیونلره بالغ اولدیغنی کورمش وحجة الوداعده آنلردن یوز یکرمی بیك کشی ایله برلکده ایفای حج ایلمشدر . برده هرایکی پیغمبر ذیشانك اصحابنی تدقیقه کیریشه‌جك اولورسه‌ق تصادف ایده‌جکمز فرق انسانه دها زیاده حیرت ویریر . ترجمهٔ حاللری احمد مدحت افندی مرحومك مدافعه‌لرنده ینه نصارا کتابلرندن نقلاً بیان اولونان اصحاب عیسی ایچنده ابوبکر ، عمر ، علی ، ابوعبیده ، ابوحذیفه کبی برذاته عجبا تصادف اولنه بیلورمی ؟

حضرت عیسی کندی اصحابنه « بوکیجه جمله‌کز بنم حقمده سورچه‌جکسکز » (متی باب ۲۶ — ۳۱) دیه‌رك توقیف اولنه‌جغی کیجه کندیسندن یان چیزه‌جکلرینی خبرویرمش وفی الحقیقه اول کیجه « جمله‌سی آنی براقوب قاچشلردر » (مرقوس باب ۱۴ — ۱۱) کنیسانك تمل طاشی اولان بطرس معلمنه « سنك ایله برابر ئولمك لازم کلسه بیله سنی اصلا انکار ایتمم دیه‌رك » (مرقوس باب ۱۴ — ۳۱) اکیداً سوز ویردیکی حالده خروس اوتمه‌دن آنی اوچ دفعه انکار وحتی « بودیدیککز آدمی طانیمام دیه‌رك بددعا ویمین ایله‌مشدر » (مرقوس باب ۱۴ — ۷۱). بربونی دوشونه‌لی، برده قرق کیشی طرفندن قتلنه قرار ویریلن رسول اکرم حضرتلرینك یتاغنه یاتوب نفسنی نفس همایون نبوی ایچون فدا ایدن حضرت علی کبی ذواتی نظر اعتباره آلمه‌لی، عندالمقایسه هانکی طرفك کندی دین وپیغمبرلرینه دها زیاده مربوطیت کوستردکلرینی اهل انصاف البته تقدیر بیورورلر .

بوندن صکره خطیب « ای اخوان کرام » دیه اهل اسلامه توجیه خطاب ایدرك « اکر مسیحك شخص واوصافنه دائر سویلنمش اولانلرك جمله‌سنه بالاجمال نظر ایده‌جك اولورسه‌کز هیچ دخی غیرمتناهی اولان ذاتك جلال ورفعتله عین سویه‌ده بولورسکز » دیور .

بزده دیرزکه : ای سوکیلی خطیب ، نیچون بوقدر تغافلدن کلیورسکز ونیچون مخاطبلریکزی بوقدر غافل عد ایلیورسکز ؟ او غیرمتناهی اولان ذاتی « لیس کمثله شیء » (اکابکزر برشی یوقدر) دیو توصیف ایدن قرآن کریمده آنك جلال ورفعتیله عین سویه‌ده اولمق اوزره هیچ برکیمسه وحتی حبیب محترمی حقنده برشی بولمق ممکنمیدر ؟ قرآن کریمك توحید کتابی اولدیغنی سزك کبی مقتدر برذاتك بیلمه‌مسنه امکان ویریله‌مز .

« واکر آنك حقنده برده روح الله دینلسه وآخر برده نقصه دلالت ایدن برصفت یاخود مقام اسناد ایدلمش اولسه ایدی الوهیتی رد ایتمکه برسببکز اولوردی » دیورسکز. البته نقصدن مقصدیکز انك الوهیته مغایر برصفت ویا مقام دیمك اوله‌جق . شو حالده دیکر آیات جلیله‌دن قطع نظر « لن یستنکف المسیح ان یکون عبداً لله » (مسیح اللهك قولی اولمقدن استنکاف ایتمز) آیت کریمه‌سنه نه دیه‌جکسکز ؟ هم نه‌دن بزی قرآن کریمده دلیل تحریسنه مجبور ایدیورسکز ؟ حضرت عیسانك ویاهر هانکی برحادثك الله اوله‌میه‌جغنه بدیهة العقل شاهد دکلمیدر ؟

قرآن کریمده بوکا مغایر برشی بولنمازیا ! فرضا بولنسه بیله عقل ایله نقلك تعارض ایتدیکی یرلرده عقلی ترجیح ونقلی تأویل ایتمك قواعد اساسیهٔ اسلامیه‌دن اولدیغنی بیلمه‌لی دکلمیسکز ؟

صکره « فرض ایده‌لم که غیر منظور اولان روح الله نوع بشره انسان صورتنده کورینمکی وبرطفل کبی طوغمغی قصد ایتمشدر » دیه‌رك فرضیات وادیسنه طالیورسکز. بیلمه‌لیسکز روح بر امر الهیدر (قل الروح من امر ربی) کندیلکندن هیچ برشی قصد ایده‌مز. حضرت عیسایه روحندن نفخ ایتمکی قصد ایدن، مرید حقیقی تعالی وتقدس حضرتلریدر . بومعامله‌کز محالی فرض قبیلندندر . کرچه « لولا الفرضیات لبطلت الحکمة » قاعده‌سنجه بعضاً برمسئلهٔ حکمیه‌یی استنباط ایچون فرضیات وادیسنه کیدیلور . ازجمله « لوکان فیهما الهة الا الله لفسدتا » (اکر ارض وسماده جناب حقدن بشقه الاهلر اولسیدی آنلر فساده معروض قالورلردی) آیت کریمه‌سنده برنتیجهٔ حکمیه استحصالیچون بر امرباطلك وجودی فرض ایدلمشدر. حالبوکه سزك باطل اولان فرضیه‌کزدن مقصد دیکربر باطل نتیجه استنباط ایتمکدن بشقه برشی دکلدر . هایدی خاطریکزه رعایةً فرضیه‌کزده سزی تعقیب ایده‌لم « عجبا ، ناسب ، بلی حق واجب دکلیدرکه آنی طوغوران قادین انسان تخمی اولمقسزین اکا حامله قالسون » دیورسکز. بالاده محرر « الذی احسن کل شیءٍ خلقه » آیت جلیله‌سنده بیان بیورلدیغی اوزره جناب حق هرشیءٔ نصل خلق ایلدیسه البته انسب و اکملی اودر . اما وجوبدن بحثکز طوغری دکلدر . زیرا الله تعالایه هیچ برشی واجب اولماز. حتی سزه خبرویره‌یم که انسان تخمی اوله‌رق تولد ایدن افرادك روحی دخی جناب حقدندر (قل الروح من امر ربی) اکر دیدیککز جهت واجب اولسیدی بتون انسانلرك آناسی ارکك تخمی اولمقسزین حامل قالمق لازم کلوردی . و ینه خبرویره‌یم که انسان تخمی اولمقسزین خلق ایدلمك حضرت عیسایه ده مخصوص دکلدر . البته سزده بیلورسکزکه الله حضرت حوایی انسان تخمی اولمقسزین یاراتدیغی کبی حضرت آدمی‌ده هیچ یوقدن یاراتمشدر (خلقکم من نفس واحدة وخلق منها زوجها) بو ایسه جناب حقه کوره زور برشی دکلدر (وما ذلك علی الله بعزیز) . عجبا عیسانی باباسز یاراتمقله عیسانی آناسز یاراتمق بیننده بر فرق وارمیدر ؟ انسانجه دوشونلور ایسه البته ادمی آناسز باباسز یاراتمق آنلردن دها خارق العاده‌در . دها اینجه دوشنور ایسه‌ك آدمك رحم مادر کبی بر مضیق اضطرابدن یتشمه‌مسی اکا بر نوع رجحانیت اعطا ایتمکده‌در .

ای اخوان دین ! خطیب نصرانی بورایه دکین عیسانك الوهیتی حقنده‌کی مدعیاتنی هپ اثردن مؤثره استدلال طریقیله و دلیل لمی صورتیله یورتمش ایدی. بزده دلیللرینك نه‌قدر چوروك شیلر اولدیغنی

مختصراً ارائه‌ده قصور ایتمدك . خطبه‌سنك آلت طرفنده مؤثردن اثره انتقال طریقنه و دلیل انی صورتنه سلوك ایدییور و بوراده اوچ دلیل اتیان ایدییور .

برنجی دلیلنده « روح الله اولان بو انسانك سجایاسی نصل اولملی‌واجبدر؟ هر جهتله قدوس اولملی واجب دکلیدر ؟ ایشته مسیحکی تام بویله اولمشدر » دیور . یعنی « اکر عیسی الله ایسه قدوس، هر درلو معایبدن مبرا اولمالیدر . وفی‌الحقیقه عیسی قدوسدر، بناءً علیه الهدر » دیمك ایستیور. شوراسنی اخطار ایده‌یم‌که خطیبك معایبدن مقصدی حدوث، امکان، احتیاج کبی الوهیته مغایر و بشریته الزم اولان صفتلر دکلدر ، چونکه بونلرك کافه‌سی حضرت عیساده موجود ایسه‌ده خطیبك نظرنده الوهیته مانع دکلدر؛ بونلر اسرار دینیه‌دندر ، متشابهاتدندر . حاصلی اکلاشلماز بر شیدر. بلکه او عیسانك معاصیدن مقدس اولدیغنی قصد ایدییور واول امرده « زیرا اوللرندن اخرلرینه قدر جمیع نوع بشر پیغمبرلری سیرت حسنه صاحبی اللهه قارشو خطا ایتمشلر ومتنوع قصورو کناهلر ایشلمشلردر » دیه‌رك بر کره دیکر انبیای ذیشانی عاصی و کناهکار عد ایلیور. بو مسئله‌ده اهل اسلام ایله نصارا اعتقادی بیننده فرق عظیم واردر. تعمیق ایتمك ایسته‌ینلرك مفصلات کلامیه‌یه مراجعتی لازم کلور . بزده هر ایکی طرفك اعتقادانی و بالخاصه نصارانك پیغمبران عظام حضراتنه نه کبی معاصی اسناد ایتدکلرنی بعض آثارمزده کوسترمش ایدك (شریعت اسلامیه صحیفه ١١٨ و تاریخ دین اسلام جلد مکی صحیفه ٩١) بوراده یالکز خطیبی تعقیب ایله اکتفا ایده‌جکز. دیورکه: « اما مسیح نه فکراً نه قولاً نه عملاً ونه‌ده سهواً اصلا کناه و خطاده بولنمامشدر ». خطیب افندی! معاصرلرینك حضرت عیسی حقنده « هم بر هم ایچر وایشته بوغازینه تابع و میخوربر آدم» (لوقاباب ٧ ــ ٣٤) دیدکلرینی تصدیق ایدرمیسکز؟ برده‌یابانجی بر قادینك « آیاقلرینی باشینك صاچیله سیلوب اوروك‌خوش رایحه‌لو یاغله یاغلامسی» (لوقاباب ٧ ــ ٣٨) حقنده‌کی فکریکزی اکلایه‌بیلورمی‌یم ؟ رسول اکرم حضرتلری ایسه مکه‌نك فتحندن صکره مکه قادینلرندن بالذات بیعت آلمیوب حضرت عمره حواله بیورمش ایدی . بوندن صکره « نه‌کیم لطف و احسان‌وحق وتعلیمه عائد هر نوع اعمال صالحه‌یی اجرا ایتمش » دیورسکزکه بونی تسلیمده کیمسه تردد ایتمز . فقط « هیسندن زیاده عالم فدیه‌یه محتاج اولدیغندن آنی کندینك قیمتلی قانیله خلاص ایتمك خصوصنده تأخر ایتمه‌مشدر » دیه اشارت ایتدیککز وقعه‌نك بوندن درت بیك سنه مقدم هندستانده میدانه کلن بر عقیده اولوب اورادن نصرانیته فرجه‌یاب دخول اولمش بولندیغنی تدقیقه نیچون التفات بیورمیورسکز؟ بز بوراده مقاله‌مزی دها زیاده اوزاتمامق ایچون فدیه‌مسئله‌سنك تدقیقنه کیرشمیه‌جکز . دیکر آثارمزده بوکا دائر معلومات ویردیکمز کبی ایلروده ایجاب ایدرسه ینه تکرارندن چکنمه‌یز . بونلرك هیسی نه ایسه نه ! لکن « عجبا عقل انسانی مسیحك اظهار ایتدیکی صلاح و کمال قدسیتدن دها زیاده‌سنی تصور ایده‌بیلورمی ؟ » فقره‌کزه نه دیه‌لم؟ جانم خطیب افندی ! سز بتون ارباب عقولك عقلنی ، مهددن لحده قدر حضرت عیسانك تصاویر وهیاکلنه قارشو زانو بزمین تعبد اولوب « عجبا عیسا یارم الهمیدر ، یوقسه تام الهمیدر » جمله‌لرینی کندیلرینه بر فکر ثابت Idée fixe اتخاذ ایدن کیمسه‌لرك عقلنه‌می قیاس ایدییورسکز ؟ هایدی فرض ایده‌لم‌که جناب حقك قدسیتی حقنده قرآن کریمده موجود آیات بیناتی و بالخاصه سورهٔ رحمانی اوقومادیکز ویانظر اعتباره آلمادیکز؛ نصرانیتکز ایجابنجه اولسون حضرت عیسانك بر کلامنی نه‌یه نظر اعتباره آلمادیکز ؟ کندوسنه « ای کریم معلم» دیو خطاب ایدن بر رئیسه « نیچون بکا کریم دیورسین؟ بردن یعنی اللهدن غیری کریم یوقدر» (لوقاباب ١٨ ــ ١٩) دیه جواب ویرمه‌مشمیدر ؟ بو کبی شیلره نه الله، نه‌ده حضرت عیسی راضی اولور .

ایکنجی دلیل انی : « روح‌الله اولان بو انسانك قدرتی نصل اولملی؟ بو قدرتك حدی نه‌یه بالغ اولمالیدر؟ بو قدرت مطلقا بالنفس الالهك قدرتی‌مثللو غیر محدود بر قدرت اولمالیدر . ایشته مسیحك قدرتی تام بویله ایدی . » دیور. بزم خطیب بوراده عیسانك الله اولدیغنی اثبات ایده‌جکم دیرکن اللهك مثلی اولدیغنی اثبات ایدییور. موحد اولدیغنی ادعا ایدن بر ذاتك آغزندن چیقان سوزلری ایشیدییورمیسکز؟ مسیحك قدرتی تام اللهك قدرتنك مثلی اولدیغنی نه ایله اثبات ایدییور بیلیورمیسکز؟ اولا ئولولری احیا ایتمکله. حالبوکه ئولولری دیرلتمش بعض پیغمبرلرك دنیایه کلدیکنی اوچ صحیفه یوقاروده کندیسی بیان ایتمش ایدی . بویله مهم بر مسئله‌ده اوقدر اونوتقانلق اولورمی؟ ثانیاً بر چوق معجزه‌لر اجرا ایتمکله . حالبوکه دیکر مقاله‌مزده بیان ایتدیکمز اوزره وکندوسنك‌ده اعتراف ایده‌جکی وجهله معجزات اجرا ایدن دیکر پیغمبرلرده کلمشدر. ثالثاً قلبلری احیا ایتمکله . بوکا دائر لازم کلن ایضاحاتی‌ده یوقاروده ویرمش ایدك. رابعاً یوحنا انجیلنك صراحتیله (باب ٥ آیات ٢٦، ٢٨، ٢٩) . « زیرا پدر کندی ذاتنده حیاته مالك اولدیغی مثللو اوغله‌دخی بویله‌جه کندی ذاتنده حیاته مالك اولمغی ویرمشدر » . مادام‌که حیاته مالك اولمغی پدر ویرمشدر ، البته او حیات کندندن دکل، غیریدندر. عجبا بتون انسانلره حیاته مالك اولمغی ویرنده او دکلیدر ؟ « زیرا وقت کلیورکه قبرده اولانلرك جمله‌سی آنك صدانی ایشیده‌جکلر وخیر ایشله‌ینلر حیات قیامته، شر ایشله‌ینلر ایسه محکومیت قیامته چیقاجقلر». فی‌الحقیقه « و نفخ فی‌الصور » آیت کریمه‌سنده بیان بیورلدیغی اوزره صورك سسنی ایشیدنلر قیامته کله‌جکلردر . صوره نفخ ایدن کیمدر؟ بز دیورزکه حضرت اسرافیلدر، سز دیورسکزکه حضرت عیسادر . کیم اولورسه اولسون ایش اونده دکل، او قوتی . او صلاحیتی کیمك ویردیکنده‌در . خطیب افندی، بوکا بر جواب ویرمیسکز ؟ هم سزه رجا ایدرم ، آیات انجیلیه‌یی تعداد ایدرکن نیچون ٢٦ ، ٢٨ ، ٢٩ دیه‌رك کیتدیکزده ٢٧ عددینی آتلادیکز. بیلمزمیسکزکه عددلر بربر آرتار . یوقسه او عدد ایشکزه کلمدیمی؟ سزك ایشکزه کلمدیسه بزم ایشمزه کلیور. چونکه شو سؤالمه جواب ویرییور « أفتؤمنون ببعض الکتاب وتکفرون ببعض » کتابکزك بر قسمنه اینانیورده دیکر قسمنه اینانمیورمیسکز؟ آیات قرآنیه‌ده یادیغکز کبی بوراده‌ده حقیقی

ستر ايتمكمي ايستيورسكز؟ فقط دوشونه‌لي ايديكزكه انجيلك نسخه‌لري سزك اليكزده كيلره منحصر دكلدر . هايدي اونى‌ده بز اتيان ايده‌لم. « وآدم اوغلى اولديغى ايچون حكم ايتمكه دخى آكا صلاحيت ويرمشدر » . اوت بزده تصديق ايدرزكه حضرت عيسا آدم اوغلى اولديغى ايچون كنديسنده برقوت يوقدر « لاحول ولاقوة الا بالله » . و آكا معجزات اجراسيچون الله صلاحيت ويرمشدر. اكر ويرمسه ايدى كنديلكندن بر شى ياپه‌ماز ايدى. و اكر ينه صلاحيت ويرسه صوره‌ده نفخ ايدر وهركس آنك سسنى ايشيدير وينه صلاحيت ويرسه حكم ايدر، شفاعت ايلر. جلال الدين رومى حضرتلرينك « جمله اين آوازها از شه بود كرچه از حلقوم عبد الله بود » ديديكى كبى بو صدالر، بو ندالر كيمك اغزندن چيقديغنه باقه؛ او صلاحتى اعطا ايدن ذات اجل و اعلايه باق. بز سزى اولكى مقاله‌مزده « تعالوا الى كلمة سواء بيننا وبينكم ...» آيتى موجبنجه بينمزده مشترك بوكبى احكامه دعوت ايتمش ايدك .

«عيسى آرده‌ه چكيل اى شيطان زيرا اللهك اولان ربه سجده قيله‌سين ويالكز اكا عبادت ايده‌سين ديو يازلمشدر » ديمديمى (متى ٤ ـ ١٠) بزده سزه « الا نعبدا الا الله. . . » ديه‌رك عيسانك بوسوزينى تكرار ايديورزو كذا انجيلده حضرت عيسانك پيغمبرلكى تصديق اولنيور « وبو ايكى كوندن صكره اورادن چيقوب جليله كيتدى زيراعيسى كنديسى برپيغمبرك كندى وطننده اعتبارى يوقدر ديه شهادت ايتدى » دينليور. سزده بزمسلمين كبى بوراده قالسه‌كز وعيسانى كنديسنك‌ده قبول ايتميه‌جكى الوهيت مقامنه چيقارمسه‌كز ومتدين ايكى عالم، عالم اسلام ايله عالم نصرانيت بيننده بواختلافى قالديرسه‌كز اولمازمى ؟

سز انجيلده كورديككز پدر واوغل كبى تعبيرلره معناى حقيقيلرينى ويريورسكز. سز ارباب اناجيل اولديغكز ايچون سائرلرندن زياده بيلمه‌كز لازم كلوركه بونلرده جناب حقه بتون انسانلرك باباسى اطلاق اولنمشدر . « پدريكز محتاج اولديغكز شيلرى سز كنديسندن طلب ايتمزدن اول بيلور » (متى ٦ ـ ٨) « اى سماواتده اولان پدرمز اسمك مقدس اولسون» (لوقا ١٤ ـ ٢) دينليور . واقعا شريعت اسلاميه‌ده اسماء الهيه توقيفيه‌در، شريعتده وار اولميان بر اسم وياصفت اللهه اسناد اولنه‌ماز ؛ لكن انجيل اصطلاحنجه جناب حق بابادر يعنى حافظدر؛ وبتون انسانلر اونك اوغلى اولمق لازم كلور. (يوحنا ١ ـ ١٣) شمدى سزه برسؤال وارداولور: پدر تعبيرينك ديكر انسانلر حقنده معناسى مجازميدر ؟ اوحالده عيسى حقنده‌ده مجاز اولور . اكرعيسى حقنده حقيقت ايسه ـ جمع بين الحقيقة والمجاز لازم كلمه‌مك ايچون ـ ديكر انسانلر حقنده‌ده حقيقت اولمق ايجاب ايدر . حال بويله ايكن بابالغى واوغللغى نيچون عيسايه حصر ايديورسكز و نيچون بونلره حقيقت معناسى ويره‌رك حقيقتدن انحراف ايليورسكز ؟

بودليلكزك نهايتنده : « يوم اخيرده ئولولرى قيام ايتديرمك وبيكلرجه سنه‌لردن بروانلرى چورومش جسدلرى يكيدن ساحهٔ وجوده كتورمك مسيحك بوقوتنك قوهٔ الهيه اولديغنك الكبيوك مظاهريدر » ديپورسكز . اوت ! بوقوت كرك عيسادن و كرك اسرافيلدن صادر اولسون قوهٔ الاهيه‌نك مظاهرى اولديغنده شبهه يوقدر. يالكز بودكل، يا هرهانكى ذره‌دن صادر اولان هرقوت قوهٔ الهيه‌نك مظهريدر. لكن بونكله او مظهرلرك الله اولمسى لازم كلمز. «هو الاول والاخر والظاهر والباطن وهوعلى كل شئ قدير». « عجبا عقل انسانى بوندن دها بيوك برقوت تصور ايده‌بيلورمى ؟ » ديورسكز. اوت ، تصور ايدر « قل يحييها الذى انشاها اول مرة » هيچ يوقدن آنلرى ياراتمق مؤخراً بعث واحيادن دها بيوك برقوتدر .

اوچنجى دليلكز: « روح الله اولان يوانانك مقامى نصل اولماليدر ؟ هرحالده بومقام الكاعلا اولماليدر . مسيحك مقامى بويله ايدى » . يعنى عيسى، اللهايسه مقامى‌ده الكبيوك مقام اولماليدر. مسيحك مقامى ايسه بودر، بناءً عليه اللهدر ... ديمك ايستيور . مقامنك علويتى اثبات مقامنده «زيرا اوكندى نفسنى عالمك خطا وكناهلرى ايچون كفارت اولمق اوزره تقديم ايتدكدن صكره اوچنجى كونده ئولولردن قيام ايدرب سمايه عروج وعرش اعلاى الهيه تمود ايتدى » ديور . بزده علاوه ايده‌لم كه « دوچار آلام واكدار اولديغنه ، چارميخه كريله‌رك اولديكنه ، و دفن ايدلديكنه » اينانيليور . بونلرك كافه‌سى بشريت مقاميدركه فوقنده چوق مقاملر واردر. سمايه عروج ايتمى دها كا مخصوص اولميوب بو مقامه نائل اولان ديكر پيغمبران وبالخاصه صاحب معراج عليه السلام واردركه « مقام محمود » صاحبيدر «عسى ان يبعثك ربك مقاماً محموداً». او مقام محمود آنجق شفاعت كبرى صاحبى اولان ذات حضرت محمديه مخصوص اولوب انبياى سائره حضراتى دخى اومقام صاحبنه دخالته مجبوردرلر . آنك علويت مقامى حقنده بر فكر ايدينه‌بيلمك ايچون عالمينه رحمت عامه اولمق اوزره مبعوث اولديغنى نظر اعتباره آلماليدر «وما ارسلناك الا رحمةً للعالمين »

خطيب پاولوس رسولك فيليپولره رساله‌سندن نقلاً «عيسى المسيحده بولنان افكار همان سزده دخى بولنسون » ديور. بونى پك طبيعى بولورز . البته بر پيغمبرك امتى انك فكرينه مالك واثرينه سالك اولماليدر . كاشكى امت عيسويه بو نصيحت ايله عامل اوليدى . «اولكه الله صورتنده بولنديغى حالده اللهه مساوى اولمغى شكار صايمادى » جمله‌سى جالب دقتدر . دقت ايديله‌جك شى اللهه صورت اسنادنده دكلدر . آنكچون بر تأويل بولنه‌بيلور ؛ فقط اللهه مساوات ادعاسنه نه ديه‌لم ؟ البته موحدلكله افتخار ايدنلر بونى معناى حقيقيسى ايله قبول ايده‌مزلر .

خطيبمز معتقدات نصرانيه‌يى ايضاحدن صكره خطبه‌سنك نهايتنده « اى سوكيلولر »ديو اهل اسلامه خطاب ايدرك « كوريورسكز قرآنك مسيحه اعطا ايتديكى جميع لقبلر. بالجمله فعل وعملر آنك الوهيتنه دليل قاطعدر» ديمكدن چكنميور . حالبوكه افادات سابقه‌مزه نظراً كتاب توحيد اولان قرآن كريمه بويله بر افتراده بولنمق بيوك بر جرأتدر . بوندن صكره « ايمدى اكا ايمان ايديكز و . . . قوهٔ قادره‌سنه توكل ايديكز » ديور. بز اهل اسلام حضرت عيسايه قرآن وانجيلده بيان اولنديغى اوزره بر نبى ذيشان اولمق اوزره ايمان ايتمشز وفقط «من ذا الذى يشفع عنده الا باذنه » (اذن الهى اولمقسزين نزد معنوىٔ ربانيده كيم شفاعت ايده بيلور)

آيت كريمه‌سی موجبنجه اصل توكلز اللهك قوهٔ‌قادره‌سنه‌در. سزده بو يولده حركت ايتمكزی توصيه ايلرز. اما سز قبول ايدوب ايتمه‌مكده مختارسكز.

ای سوكيلو خطيب! اويله تثليت كبی عقل و فكره اويمايان شيلردن واز كچسه‌كز اولمازمی؟ جناب حقك عظمت و قدرت غير متناهيه‌سی اويله اولاد آدم كبی بر مخلوق ايچون كندوسنی فدا ايتمكدن يهوديلر كبی انسانلرك اك ضعيفی ويدنده دوچار آلام و اكدار اولمقدن، جهنمه كيتمكدن بالا تردر. آنك كيمسه‌يه احتياجی يوقدر. جمله مخلوقات آكا عرض احتياج ايدرلر، بردر، شريك و نظيری يوقدر. چولقه چوجقه احتياجدن وارسته‌در.

الله تعالانك شانه نقيصه كتورن بو كبی عقيده‌لردن واز كچرسه‌كز بينمزده امكان ائتلاف حاصل اولور. بزده سزه خطبه‌كزك نهايتنده مندرج وصايايی توجيه ايدرك ديرزكه:

ای سوكيلولره قلبلريكزی قاپيلاشديرميوب قولاقلريكزی صاغرلشديرمايكز. زيرا بوكون اوككزده ايمان و توبه ايچون فرصت وار ايسه‌ده بلكه يارين بو فرصتی بولمازسكز. زيرا بلكه هادم اللذات و مفرق الجماعات (ئولوم) سزی يعقوب يرايله يكسان ايدر و سز كنديكزی اللهك اللرنده و آنك سزه بو مقاله‌نك هر طرفنی وياخود ايشتمش و اوقومش اولديغكز سائر شيلری صورمقده ايدوكنی آكلارسكز. همان الله سزه ايمان و تقوی احسان ايليه. او هو شيئه قدير و بالاجابة جديردر.» وماعلينا الا البلاغ.

كدك پاشا ٧ مايس: محمود اسعد

فلسفه

اسلامده فن و فلسفه

مؤسسات علميه‌ده كتبخانه‌لر

عالم اسلامده بيوك كتبخانه‌لر تأسيسنه ايكنجی عصر هجريده باشلانمشدر. بو دورده يازيلان آثارك همان اكثريسی احكام دينيه، وقوعات تاريخيه، اشعار و ضروب امثاله عائد اولوب جيلان دريلری وياخود عادی دريلر ويا بو كبی شيلر اوزرينه يازلمشلردی.

اسلاملر آره‌سنده ذوق مطالعه، جمع كتب مراقك نه درجه‌لرده ايلری كيتمش اولديغنه، تشكيل اولنان كتبخانه‌لرك وسعت و زنكينلكنه دائر بر فكر ايدينه بيلمك ايچون مدققين غربيه‌دن اتين كاترومر (Etienne quatremèr) ايله عصر حاضر اعاظم فضلاسندن هندلی (سليمان شبلی) حضرتلرينك اثرلری تدقيق ايدلملی‌در.

فی الحقيقه متفكرين اسلاميه ميانده كتبخانه تاسيسی فكری صوك درجه تعمم ايتمش و همان هر خانه‌ده بيكلرجه كتابلردن متشكل بر كتبخانه بولنمق احتياجات ضروريه حكمنه كيرمشدی. مثلا مشاهير علمادن (ابو عمرو بن العلا)نك كتابلری، اوينك طاوانه قدر طايانه‌جق درجه‌ده جسيم بر كتله تشكيل ايتديكی مشهوردر. داها امويلر دورنده خالد بن يزيد، الجابر و جعفر صادقك خانه‌لری كتب فنيه ايله مالی ايدی. (فهرست) مؤلفنك بيانه نظراً جابرك يالكز كندی تأليفاتی اولان كتابلرك عددی ايكيوزی متجاوز بولنيوردی. بو كتابلرك برچوغی تاريخ طبيعيه، فلسفه‌يه، طبابت و كيميايه عائد ايدی. رسمی و عمومی كتبخانه‌لرك زنكينلكی ايسه انسانه حيرت ويره‌جك بر درجه‌ده ايدی. علوم و فنونك بوكونكی ترقياتنه، وسائطك مكمليتنه، صنعت طباعتك بخش ايتديكی سهولتلره رغماً اليوم دنيانك اك زنكين يكانه دارلكتبی اولان پارس كتبخانه‌سنده ايكی مليون سكز يوز بيك قدر كتاب موجود اولديغی حالده اهل صليب باربارلری طرفندن احراق ايديلن طرابلس شام كتبخانه‌سنده اوچ مليون كتاب بولنديغی اجنبی مورخلرك بيله تحت اعترافنده‌در. قاهره‌ده فاطميلرك انشا ايتديكی كتبخانه ١٨ بيوك صالوندن عبارت و ايكی مليون قدر كتابی جامع ايدی.

حكيم شهير نصير الدين طوسينك توصيه‌سيله هلاكو طرفندن (مراغه) ده تأسيس ايديلن كتبخانه‌ده ايسه درتيوز بيك جلد كتاب بولنديغی محققدر.

قرطبه‌ده حكم كتبخانه‌سنك محتوياتی‌ده ينه بو مقداره بالغ اولبوردی. انسان بو رقملرك دلالت ايتديكی كتابلری، بونلرك نصل بر عزم و همتله تأليف ايدلدكلرينی، نه درجه مصارف اختياريله استنساخ و جمع اولندقلرينی دوشوندكجه ساعتلرجه وقفه‌كير حيرت و تقدير اولمقدن كنديني آله‌ميور!

كتبخانه‌لرك تكثريله ممالك اسلاميه‌نك هر طرفنه انتشاری اوچنجی عصر هجريده باشلار. فی الحقيقه بو عصردن اعتباراً دركه بلاد واسعهٔ اسلاميه‌نك هر طرفنده خصوصی و عمومی برچوق كتبخانه‌لر تأسس ايتمش اولديغی كوريليور.

اوچنجی عصرك نصف اخيرنده (مستنصر) انشا ايتديكی مكتب اتصالنده سكسان بيك جلد كتابی محتوی برده كتبخانه تأسيس ايلمشدی. بغداد كتبخانه‌لری خلفاء عباسيه‌نك اعلای شانی تأمين ايدن اسبابدن بری كبی عد اولنه بيلور. هارون الرشيد طرفندن تأسيس ايدلمش اولان (بيت الحكمه) بغداد كتبخانه‌لرينك آناسيدر. بيت الحكمه بالآخره مأمون زماننده داها زياده بر شهرت قازانمش، داها زياده زنكينلشمشدر. بو كتبخانه‌ده آثار عربيه‌دن ماعدا رومجه، هندجه، سريانيجه و فرسجه يازلمش پك چوق و قيمتدار كتابلر موجود ايدی. بيت الحكمه ساده بر كتبخانه دكلدی. بورا‌سی عينی زمانده ترجمه، استنساخ، تأليف و تدريس ايله مشغول اولان اعاظمكده مقر اجتماعی ايدی. كتابلرك مطالعه‌سی ايچون مراجعت ايدن ذوات خصوصی مطالعه صالونه كيرر و ايستديكی كتابی آله‌رق مطالعه و تدقيق

ایده‌بیلیردی. بیت الحکمه‌یه نظارت خصوصی آیریجه بر مأمور مخصوصه تودیع ایدلمشدی .

بو مأموره (صاحب بیت الحکمه) عنوانی ویریلیردی . مأمون زماننده بیت الحکمه‌یه دوام ایدن اعاظم آره‌سنده موسی برادرلر، (محمد بن موسی الخوارزمی) . هیئت شناس شهیر (یحیی بن ابی منصور موصلی) و (فضل بن نوبخت) کبی ارباب فن پك زیاده اشتهار ایتمشلردی .

آل بویه‌دن (بهاءالدوله)نك وزیری، حس معارفپروریسیله معروف (سابور بن اردشیر) بغدادده بیت الحکمه طرزنده ایکنجی بویوك بر کتبخانه داها تأسیس ایتمشدی .

۳۸۱ تاریخنده تأسیس ایدیلن و اون بیکدن زیاده کتابی جامع اولان بو کتبخانه مع التأسف سلجوقیلردن ارطغرلك بغداده کیردیکی اثناده قضاءً محترق اولمشدی . پك قیمتدار آثار نادره ایله مالی اولان بو دارالکتبك محو وتباه اولمسی علوم وفنون ایچون پك مؤلم ضایعات عظیمه‌دندر . بو صورتله محو اولان کتبخانه‌لر داها پك چوقدر : التنجی عصر هجری‌ده نیسابورده ظهور ایدن بر اختلال اثناسنده یوز بیکلرجه آثار علمیه ایله مالی بش قدر کتبخانه کاملاً یانوب محو اولمشدی .

لئون آفریکن (Léon Africain) وقتیله فاس و مراکشده پك چوق کتبخانه‌لر بولندیغنی بیان ایتدیکی حالده بو کون اوراده او درجه مشهور تك بر کتبخانه قالمش اولدیغی بیله مشکوکدر .

(بنی حفص) امراسنك دیار مغربده اوتوز آلتی بیك جلددن مرکب بر کتبخانه تشکیل ایتمش اولدقلرینه دائر تاریخده بر قید واردر . دیمك که بو کتبخانه‌ده، قانلی اختلالر، سوزشلی محاربه‌لر اثناسنده محو اولوب کیتمشدر .

اندلس کتبخانه‌لری، بغداد دارالکتبلریله، بحق رقابت ایده‌بیله‌جك قدر زنکین و کثرتلی ایدیلر .

قازیری (Casiri) اندلس‌ده کتبخانه‌لریله مشهور برچوق شهرلر تعداد ایدییور. اندلس قطعه‌سنده ایلك کتبخانه‌لری تأسیس ایدن ذات، ملوك امویه‌دن (حکم بن ناصر) در . حکمك قرطبه سراینده تشکیل ایتمش اولدیغی کتبخانه ، متعدد صالونلردن مرکب ایدی . کتابلر عائد اولدقلری فنلره کوره قسم قسم آیرلمش ، وصورت مکمله‌ده قاتالوغلری ترتیب ایدلمشدی . حکمك کتبخانه‌سنده بولنان کتابلرك درتیوز بیك جلدی متجاوز اولدیغی ابن خلدون طرفندن بیان ایدلمکده‌در . یالکز شعر وادبیاته عائد اولان کتابلرك قاتالوغلری ۴۴ جلد کتاب تشکیل ایدییوردی .

حکم کتبخانه‌سنك تأسیسی متعاقب؛ بو یولده دار الکتب تشکیلی؛ اندلسك هرطرفنده ضروری بر احتیاج حالنی آلمشدی . یالکز غرناطه‌ده یتمش قدر عمومی بویوك کتبخانه تأسیس ایدلمشدی . خصوصی کتبخانه‌لرك مقدارلری حقنده‌ده بونلره قیاساً برفکر ایدنمك قابلدر .

ملوك فاطمیه‌دن (عزیز بالله) ك مصرده تأسیسنه موفق اولدیغی (خزانة الکتب) ، حقیقةً بر کنجینهٔ عرفان ایدی . بو کتبخانه‌ده بر ملیونی متجاوز کتاب جمع ایدلمش اولدیغی (مقریزی) نك جملهٔ روایاتندندر . (تراجم الحکما) مؤلفنك افاده‌سنه نظراً بو کتابلردن اون سکز بیکی فنون وفلسفه‌یه عائد اولدیغی کبی برچوقده آلات هندسیه ورصدیه بولنیورمش ! . .

واحیفاکه ، بر کنجینهٔ عرفان اولان بو وامثالی کتبخانه‌لر ، مصرده ظهور ایدن اختلالر نتیجه‌سنده کاملاً محو اولمشلردر . بو کتابلردن برقسمی نیله آتلمش ، برقسمی‌ده جلدلرینه طمعاً چوله کوتوریله‌رك جلدلری سوکیلوب آتلمش واپچلری قوملر ایچنه براقلمشلردی . روزکارلر بوکتاب کتله‌لری اوزرینه قوم ییغه‌رق بر تپه حالنه کتیرمش اولدیغندن بونلره (تل الکتب) نامی ویرلمشدی .

بالآخره (حاکم بامرالله) مصرده (دارالحکمه) نامی آلتنده داها بویوك وداها مکمل بر کتبخانه تأسیس ایتمشدر . دارالحکمه‌نك مطالعه صالونلرینه قیمتدار خالیلر فرش ایدلدیکی کبی قاپو وپنجره‌لری‌ده مزین پرده‌لرله مکلف بر حاله قونلمشدی. دارالحکمه‌نك بر ناظر ومتعدد حافظ کتبلری واردی . بو مأمورلر کتابلرك محافظه‌سنه ، دارالحکمه‌نك نظافتنه باشقه‌جه مکلف ایدیلر . دارالحکمه بالجمله ارباب مطالعه‌یه کشاده بولندیریلیردی . بوراده کتاب استنساخ ایتمك ایسته‌ینلره کاغد ، قلم ومرکب کبی لوازمات کاملاً مجاناً ویریلیردی .

اکا بر علمانك دارالحکمه داخلنده مناظرات ومباحثات علمیه‌ده بولنملرینه‌ده مساغ واردی . دارالحکمه‌ده بولنان کتابلرك عددی یوز بیکی متجاوز اولدیغی محققدر . داها صوکره صلاح الدین ایوبی‌ده مصرده کتبخانه تاسیس ایتمشدر .

سوریه‌ده بویوك ورسمی کتبخانه‌لر تأسیسی نورالدین زنکی زماننه مصادفدر . مشار الیه شام ، حلب ، حما ، حمص ، بعلبك وسائر شهرلرده (خزائن نوریه) نامی آلتنده برچوق کتبخانه‌لر تأسیس ایتمشدی .

نورالدینك درسخانهٔ فیاضنده پرورش یاب عرفان اولان (صلاح الدین ایوبی) ده بو خصوصده مشار الیهك اثرینه اقتفا ایتمش وسوریه‌ده متعدد کتبخانه‌لر انشاسنه موفق اولمشدر .

(یاقوت حموی)نك (معجم البلدان) عنوانلی اثرندن آکلاشلدیغنه کوره خراسان قطعه‌سنده‌ده وقتیله پك زنکین ومتعدد کتبخانه‌لر موجود ایمش . مشارالیه پك چوق استفاده ایتمش اولدیغی کمال منتله یاد ایتدیکی (مروالشاهجان) شهرنده‌کی اون قدر کتبخانه حقنده دور ودراز معلومات ویرمکده‌در .

ابن سینانك دار الفیضی اولمقله مشتهر (امیرنوح بن منصور) ك کتبخانه‌سیده پك قیمتدار وپك نادر آثار علمیه وفنیه‌یی جامع بولندیغی حضرت استادك مؤلفاتنده‌کی بیاناتندن آکلاشیلیور .

نام عرفان اسلامیری عالم اسلامك شعشعهٔ افتخارینه بر حزمهٔ مباهات بخش ایدن اعاظم فضلانك خصوصی کتبخانه‌لرینك زنکینلکی‌ده جداً موجب حیرت بر درجه‌ده ایدی .

مثلا ابن جزله وفات ایتدیکی زمان قبرانده براقدیغی کتابلر یوزلرجه دوه یوکی آغیرلغنده ایدیلر . بغداده رئیس الاطبا تعیین اولنان (امین الدوله ابن التلمیذ) ك کتبخانه‌سیده زنکینلکی ایله اشتهار ایلمشدی . امین الدوله‌نك خصوصی کتبخانه‌سنده یکرمی بیك جلددن زیاده آثار بولندیغی متواتردر . مشاهیر علما وادبادن (اصمعی) نك خانه‌سنده کتابلردن کچه‌جك محل بولنه‌مزدی . بشنجی عصرده یاشایان (امیرمبشربن فاتك) ك خصوصی کتبخانه‌سنده ؛ هرهانکی فنه دائر اولورسه اولسون ، آرانیلان کتابك بولنمه‌مسی قابل دکلدی . کندیسی بوتون عمرینی بوکتابلر آره‌سنده مطالعه ایله امرار ایلمشدر .

خصوصی کتبخانه‌سیله مشهور (موفق بن مطران) کتاب استنساخیله مکلف اوچ مأمور استخدام ایدردی . بونلر کیجه کوندوز ابن مطرانك کتبخانه‌سی ایچون آثار نادره استنساخیله مشغول اولورلردی . ابن مطران وفات ایتدیکی زمان کتبخانه‌سنده بالذات استنساخ ایتدیکی آثاردن ماعدا اون بیك جلد کتاب بولنمشدی . (ابوالمظفر بن معرف) ده زنکین بر کتبخانه‌یه مالکیتله اشتهار ایلمشدی . مشارالیه بوتون کتابلرینی غایت مزین بر صورتده تجلید ایتمکی اعتیاد ایدینمشدی . کتاب جمعی خصوصنده الڭچوق مصرف اختیار ایتمش اولان ذوات میاننده (غازان خان) وزراسندن مونقول تاریخی مؤلف شهیری (رشیدالدین) ، ممتاز بر موقع اشغال ایدر . مشارالیه کتبخانه‌سنه جمع ایتمش اولدیغی کتابلرك یالکز استنساخ وتجلیدی ایچون آلتمش بیك دینار یعنی (۹۰۰,۰۰۰) فرانق صرف ایتمش اولدیغی مشهوردر .

قیمتدار وزنکین کتبخانه‌لریله اشتهار ایدن اکابر میاننده هجرت نبویه‌نك ٦٤٦ تاریخنده وفات ایدن (تراجم الحکما) مؤلف فاضلی (جمال الدین بن القفطی) برنجی طبقه‌ده تعداد اولنه بیلور .

کتبخانهٔ عرفان بشریته (تراجم الحکما) کبی اعصار تعاقب ایتدکجه قیمتی‌ده اوقدر آرتان بر اثر معظم یادکار ایده‌رك جهان معرفتی کندیسنه ابدیاً منتدار براقمش اولان (جمال الدین) ، بوتون حیاتی بوقیمتدار کتابلر آره‌سنده کچیرمش ، مطالعاته وتدقیقات علمیه‌سنه مانعه تشکیل ایدر خوفیله ازدواج بیله ایتمه‌مشدی . وفاتنده آلتی بیك دینار قیمتنده تخمین ایدیلن کتبخانه‌سنی حلب امیرینه وصیت وترك ایلمشدر . جمال الدین ملوك ایوبیه دورنده مسند وزارته نائل اولمشدی . مشارالیه تراجم الحکمادن بشقه مصر قبطیلرینك وملوك سلجوقیه‌نك‌ده مکمل بر تاریخنی یازمشدر .

فهرست مؤلف شهیری محمد بن اسحق ایله (عیون الانباء فی طبقات الاطباء) عنوانلی اثر مشهور محرری ابن ابی اصیبعه‌نك ده غایت زنکین بر کتبخانه‌لری بولندیغی ظن وتخمین ایده‌بیلیرز . فی الحقیقه فهرست وطبقات الاطباء کبی مکمل اثرلرك میدانه قونیله بیلمسی بهمه‌حال غایت زنکین بر کتبخانه صاحبی اولمغه متوقفدر .

اسلامك ادوار شعشعه دارنده زنکینلك وکثرت وقیمتلریله افتخار ایدیلان بوقدر خزائن معرفتدن بوکونکی مسلمانلرك النده قاله‌بیلمش اولان مقدار بالنسبه پك آز وعادتا هیچ مثابه‌سنده‌در . عالم اسلام بوکبی جهانقیمت خزینه‌لرینك ضیاعنه ابدیاً اشك ریز تأثر اولسه بجادر . زنکین ومشهور کتبخانه‌لردن اکثریسی ، اختلاللر ، عصیانلر ، قانلی محاربه‌لر اثناسنده باتوب محو اولمشلر ویاخود صرف سائقهٔ جهل وتعصبله یوق ایدلمشلردر . طرابلس شام ، مصر ، اندلس ، بغداد ، ونیسابور کتبخانه‌لری اثنای حرب وجدالده محو ایدلمشلردی . هلاکونك بغداده ، بربریلرك مصره هجوملری معارف اسلامیه ایچون نصل برفلاکت قاصیرغه‌سی اولمش ایسه اهل صلیب درنکلرینك سوریه‌یه تهاجملری‌ده اوقدر وبلکه اونلردن دها زیاده تخریبات علمیه انتاج ایلمشدر . هلاکو بغداده کیردیکی زمان کتابلرك برقسمنی کربیج مقامنده استعمال ایده‌رك حیوانلرینه آخور وعلك یاپدیرمش وقسم متباقیسنی‌ده (دجله) نهرینه طولدیرتمشدی . اهل صلیب ایسه طرابلس شامی ضبط ایدنجه قونت (برترام) جهان خرستیانیتك بولکلی قهرمانی اوچ ملیون کتابی حاوی اولان مشهور کتبخانه‌یی کاملاً یاقدرمشدر .

کتبخانه‌لردن بعضلری‌ده صرف اثرکین وانتقام ویاسائقهٔ جهل وتعصبله محو ایدلمشلردر . یوسف السبطی ، آلتنجی عصر هجرینك نهایتلرینه طوغری بغدادده واسع برمیدان داخلنده سائقهٔ غرض وتعصبله عبدالسلامك کتابلرینك یاقدیرلدیغنی بالذات کورمش اولدیغنی کمال سوزشله روایت ایدییور .

یانان کتابلر آره‌سنده ابن هیثمك علم هیئته دائر اولان مؤلفات عالیه‌سی‌ده بولنیورمش ! عینی فلاکته داها زیاده مدهش ، داها زیاده امانسز اولمق اوزره اندلس کتبخانه‌لری‌ده معروض قالمشلردر . موحدیندن یوسف سائقهٔ جهل وتعصبله آثار فنیه وفلسفیه‌یی کاملاً محو ایتمکی عزم ایلمشدی . برحالده‌که مشهور (ابن زهر) عائله‌سندن بشقه هیچ برکیمسه خانه‌سنده بوکبی کتابلر بولندیرمغه جسارت ایده‌مه‌مشدی . اسپانیوللرك اندلسی استیلالری جهان علم وعرفانه اشکالهٔ خونین دوکدیره‌جك فجیعه‌لره ، دهشتلی فلاکتلره ، تعمیر واعاده‌سی ناقابل ضایعاته سبب اولمشدر . باربار اسپانیوللر اندلسه کیردکلری زمان اللرینه کچن کتابلری کاملاً یاقمش ، کتبخانه‌لری خاك ایله یکسان ایتمش ، آثار مدنیه نامنه نه کوردیلرسه کافه‌سنی یاقوب ییقمش ، بروقتلر عرفان ومدنیتك ذروهٔ کماله اعتلا ایتمش اولان اندلس ، خشیت انکیز بر خرابه‌زار جهل وتعصبه چویرمشلردی .

آوروپا مؤلفلرندن قوند (Conde) ك اعتراف ایتدیکی اوزره اسپانیوللرك اندلسده یالکز عمومی میدانلرده یاقدقلری کتابلرك مقداری برملیونی تجاوز ایدییوردی . مورخ فله‌شیر (Fléchir) قاردینال اکسیمنس (ximenès) ك ؛ غایتله مزین ومذهب

جلدلرینه بیله آجیایه‌رق؛ کندی الیله اللی بیکدن زیاده کتاب یاقش اولدیغنی سویلیور ؟ ! . .

مدهش یانغینلردن ، بی امان تخریبلردن قورتیله‌رق صوك عصره‌قدر انتقال ایده‌بیلن آثار فنیهٔ اسلامیه‌ده بو کون مع التأسف حقیقی وارثلرینك اللرنده بولنمیورلر . سفیه وقدر ناشناس وارثلر کبی قیمتلرینی تقدیر ومحافظه ایده‌مدیکمز یوز بیکلرجه خزائن عرفان ، بو کون آوروپا کتبخانه‌لرینی تزیین ایتمکده‌در . فرانسه‌ده پارس ، اسپانیاده اسکوریال ، آلمانیاده لاید ، انکلتره‌ده اوقسفورد ، آوستریاده ویانه کتبخانه‌لریله آوروپانك سائر بلادنده‌کی مؤسسات علمیه‌لر ، بوکبی آثار عالیهٔ اسلامیه بقایاسیله مالامالدر . شرق کتبخانه‌لرنده قاله‌بیلمش اولان قیمتدار کتابلرده یوزلرجه لیرالر فدا ایدلمك صورتیله بولندقلری محللردن آشیریله‌رق آوروپا کتبخانه‌لرینه کوتورلمکده‌در . قیمتی تقدیر و محافظه ایدیله‌مین موروثاتك بهمه‌حال برکون قدرشناس اللره کچمه‌سی امور طبیعیه‌دندر . منصفانه دوشونیلورسه بوخصوصده شایان توبیخ ونفرت اولان آوروپالیلر دکل ، میراثلرینی حسن محافظه‌یه اعتنا ایله اونلردن استفاده ایتمکه چالیشمیان شرقلیلردر !..

م . شمس الدین

عقائد اسلامیه

محکم ومتشابه:[۱]

بسم‌الله الرحمن الرحیم . « هوالذی انزل علیك الکتاب منه آیات محکمات هن ام الکتاب و اخر متشابهات فاما الذین فی قلوبهم زیغ فیتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة وابتغاء تأویله وما یعلم تأویله الا الله؛ والراسخون فی العلم یقولون آمنابه کل من‌عند ربنا ومایذکر الا اولو الالباب . » [۲]

هرهانکی بر لسانده وارد اولان کلام ایکی قسمدر . بر قسمی نصوص‌در، معناسی غایت آچیق‌در ؛ کندیسنده قطعیاً اجمال ، ابهام یوق‌در. هیچ‌ایضاح وتفسیره محتاج اولمقسزین متکلمك اوندن‌مرادی نه اولدیغنی سهیل برصورتده اکلاشیلیر . بر قسم کلام واردرکه : اونلر لباس اجمال وابهامی بورونه‌رك کلیرلر ، یاخود مجاز و کنایه طریقیله وارد اولورلر ؛ بو جهتله بشقه‌لرینه‌ده بکزه‌دکلرندن کندیلرندن مقصوداولان‌معنالر کیزلی قالیرده اومعانیٔ‌مقصوده‌یی هرکس اکلایه‌ماز. بلکه او معانیٔ مقصوده‌یی انجق ، او کلام مشتبه ، یاخود کلام متشابه هانکی عامده کلمش ایسه او علمی . واو کلام متشابهك وارد اولدیغی لسانك مفرداتنی ، تراکیبنی ، اسالیبی رسوخ درجه‌سنده عالم اولان ذوات اکلایه بیلیر . حتی یالکز او لسانی ، او علمی بیلمك‌ده کافی دکل‌در؛ بونکله برابر او علم ، او موضوع ایچون اولان اصطلاحات مخصوصه‌یی‌ده بیلملیدر،که فروعی اصولنه رد ، ابنایی تولد ایتدکلری امهاته الحاق ایتمك ذهننه قولای کلسین .

شمدی بونی بر مثال ایله ایضاح ایده‌لم . مثلا : نحویون عندنده « فعل » لفظنك معناسی شودر : « اللفظ الذی یدل علی معنی مستقل بالفهم مقترن باحد الازمنة الثلاثة = فعل، اوچ زمانك‌بریسنه مقارن، باشلی باشنه آکلاشیلان بر معنایه دلالت ایدن لفظدر » فعل لفظی نحویون عندنده بو معنایه کلدیکی کبی ، بعضاً معنای لغویسی اولان « حدث » معناسنده‌ده اطلاق اولنور. بناءً علیه برکیمسه اصطلاحات نحویه‌یی ، کذلك لغتی بیلمیه‌جك اولورسه او لسانده ـ نحویون لسانده ـ کورمش اولدیغی « فعل » لفظندن مقصود نه اولدیغنی اکلامق خصوصنده ضلالتده قالیر ؛ اوندن نه معنا مراد اولندیغنی اکلایه‌ماز. فقط او علمده ، او لسانده ملکه ورسوخ صاحبی اولانلر او کلامی فنك قواعد عمومیه‌سنه منطبق اولان شیئه صرف ایدرك او کلامدن مقصوداولان معنایی اکلامقده کوجلك چکمزلر؛ اوخصوصده ضلالتده قالمازلر .

بومقاله‌نك‌بالاسنده ذکر ایتمش اولدیغمز آیت کریمه‌کوستریورکه: قرآن کریمده برطاقم آیات محکمات وار؛ اونلری اکلامق خصوصنده عقل قطعیاً شاشماز ، طوغریدن طوغری‌یه اونلرك معناسنی اکلار ؛ اونلر، کتاب کریمك، دین مبینك اصلی‌در ؛ متشابهات نامی ویریلن سائر آیتلرده اصل دین اولان محکماته رجوع ایدر ، اونلرك اوزرینه حمل اولنورلر. ایشته قرآن کریمده وارد اولان محکماتدن بریسی ذات جناب اقدس حضرتلرینك تنزیهی ، هیچ بر شیئه بکزه‌مدیکی حقنده وارد اولان « لیس کمثله شیٔ » ، « سبحان ربك رب العزة عما یصفون» آیت کریمه‌لری‌در. آتیده‌کی آیت کریمه‌ده محکم ایله متشابهك هر ایکیسنی جامع اولان آیات (الٓهیه) دن‌در : « وماقدروا الله حق قدره و الأرض جمیعا قبضته یوم‌القیامة‌والسموات مطویات بیمینه سبحانه‌وتعالی عما یشرکون ».

---

[۱] متشابهات حقنده سلف وخلف مذهبلرینه دائر لازمکلن تفصیلات مهمه ، امام غزالینك بوبابده‌کی تحقیقات عمیقه‌سی کلەجك هفته آیری برمقاله اولارق بیان ایدیله‌جك‌در .

[۲] بو آیت کریمه‌ده مذکور اولان « والراسخون » لفظی سلف صالحینه کوره ابتدای کلام‌در ؛ « الله » لفظهٔ جلالی اوزرینه معطوف دکل‌در . بناءً علیه سلف صالحینه‌کوره آیتك معناسی شودر : « یامحمد ! الله ، اوذات‌اجل واعلادرکه: سکا کتاب کریمی انزال ایتدی؛ اوکتابك برطاقمی آیات محکمات درکه آنلرام کتاب‌در . برطاقمی‌ده متشابهاتدر . اما قلبلرنده حقدن زیاده باطله میلی اولانلر ، فتنه وتأویل فاسد طلبیله قرآندن ـ (محکماتی براقیرلرده) متشابه اولانه تباع ایدرلر ؛ متشابهك تأویلنی ایسه اللهدن بشقه‌سی بیلمز . علماء راسخ ومتمکن‌اولانلردیرلرکه: بز اکا ایمان ایتدك؛ قرآنده محکم‌ومتشابه‌نه‌وارسه هپسی ربمز طرفندن‌در : ارباب عقولدن بشقه‌سی تذکر وتعقل ایده‌مز » متأخرین علما ، « والراسخون » لفظنی لفظهٔ جلاله اوزرینه عطف ایتدکلرندن آنلره کوره ،آل‌آیت کریمه شویله اولور : « متشابهك‌تأویلنی‌الله‌تعالی‌حضرتلرندن، برده علمده راسخ اولانلردن بشقه‌سی بیلمز . . . . . »

شونلرده آيات‌متشابهاتدن‌در : « ان‌الذين‌يبايعونك انمايبايعون‌الله يدالله فوق ايديهم » ، « بل يداه مبسوطتان ينفق كيف يشاء » ، «يخافون ربهم من‌فوقهم » ، « وهو القاهر فوق عباده» ، « الرحمن على‌العرش استوى » .

بوكبي متشابهاتدن اولان آيات كريمه قرآن عظيمك بر قسمنه اينانوب‌ده ديكر برقسمنه كافر اولان كيمسه‌لری ، يالكز هوالرينه اتباع ايده‌رك بلاعلم انسانلری‌اضلال ايدن اهل‌زيغ‌وتأويلی صاپتيوردی : بونلرك برقسمی‌تجسيمه ، ديكر برقسمی‌ده‌حلول‌مذهبنه ذاهب‌اوليورلر ، جناب حقك ـ حاشا ـ جسم ، ياخود اجسامه حلول ايتديكنه‌قائل اوليورلردی ؛ بوادعای فاسدلرينی‌ده‌متشابهات‌ايله‌اثباته قيام‌ايديورلردی . « افتراء على‌الله قدضلوا وماكانوا مهتدين »

جهنم حقنده ـ مثلا ـ وارداولان آيتلر كبی كنديلريله عالم‌غيب‌دن خبر ويريلن بعض آيتلرده متشابهات‌دن‌در : « عليها تسعة عشر » ، « ان شجرة الزقوم طعام الاثيم كالمهل يغلى فى البطون » بعض علما ديوركه : جنت ، جهنم ؛ بونلرك اشكالی ، ايچلرنده اولان شيلر ، كذلك سائر امور قيامته ، ملائكه ، جن وشياطين ، كوكلرك يدی قات اولمسی ، عرش ، كرسی كبی عالم غيبه دائر قرآن كريمده نه‌قدر آيت وارد اولمش ايسه بونلرك هپسی‌ده‌متشابهاتدن‌در . چونكه بو ، وبونلرك امثالی شيلرك كنه‌وحقيقتنی‌الله‌دن بشقه كيمسه بيلمز . بعضاً بوكبی شيلرك تأويلنی علمده رسوخ بولانلرده بيلیرلر .

قرأنده وارد اولان متشابهات ايله يك‌چوق كيمسه‌لر فتنه‌يه دوشدكلری كبی ، اونلری بلاعلم تأويل ايتمك‌ايله‌ده ناسی‌فتنه‌يه دوشورديلر . حتی اوقدركه : متشابهاتی آكلامق خصوصنده يولدن چيقارق‌ضلالتده قالانلر ، صفات الٓهيه‌حقنده وارد اولان آيتلر ايله كنديلرينی ضلالته دوشورنلردن‌دهاچوق‌در . « باطنيه » طائفه‌سنك‌تاريخنه ، على‌الخصوص مصرده‌كی « عبيديين » ك ، بوعصرده‌ميدان آلان « بابيين » ، « بهائيين » ك دعاتنه ؛ پروپاغانداجيلرينه ؛ واقف اولانلر ايچون بزم بورادە اجمالاً سويلديكمز شيلرك تفصيلی پك‌واضح برصورتده تبين ايدر . [٣]

[٣] بو عصرده بين‌المسلمين ظهور ايدن بدعتك اك‌بيوكی (بابيه ، بهائيه) فتنه‌لری‌در . چونكه برطاقم غافللرك توهم ايتدكلری وجهله بونلر برمذهب‌جديد دكل ، بلكه‌بردين جديداحداث ايتمشلردر . بونلرك‌اساس مذهبلری . « بهاءالدين » ايراينك سمادن نزولنه اهل كتابك منتظر اولديغی مسيح بن‌مريم تعبيرايديلن روح اعظم اولديغی ، حتی « هل ينظرون الا ان تأتيهم الله فى‌ظلل من‌الغمام والملائكة » آيت كريمه‌سنده‌ده موعودبه اولديغی اعتقاد ايتمك‌در . مع مافيه بونلرك ادعا ايتدكلری دين ، اسلاميتدن زياده مسيحيته يقين‌در . بو مفسدلر ، ايجاد ايتدكلری دين جديدی اولجه كيزلی اولارق پروپاغانده‌لر ياپيورلردی . بالآخره « الدر البهية » عنوانيله كتابلری‌ده طبع اولندی . اساس اعتقادلرينی تشكيل ايدن اوكتابده ، قرآنك بلاغت وفصاحت جهتندن معجز اولديغی انكار ايلديكی كبی ، آيات قرآنيه‌يی‌ده كندی بدعت و ضلالتلرينه منطبق اولاجق صورتده تأويل ايتمكده‌درلر . بونك مسلمانلر اوزرينه ايقاع ايده‌جكی فتن وفساد ، بالطبع برخرستيان طرفندن اسلاميت عليهنه يازيلان مفترياتدن دها زياده‌در ؛ چونكه ايچريسی محرف ، مؤل برچوق آيات قرآنيه‌ايله مملواولديغی كبی مؤلفنك اسمی‌ده اسلام‌در . بونلرك اساس دينلرينی تشكيل ايدن ايكی كتاب‌دها واردركه‌اونلرده (البيان) ايله ، (الكتاب الاقدس) در . الله امت‌اسلاميه‌يی بونلرك فسادندن محافظه ايلسين !

٢٥ — سلف وخلفك متشابهاتده‌كی مذهبلری :

شمدی ذكر ايتديكمزشيدن آكلاشيلديكه : متشابهات‌ايكی‌قسم‌در ؛ برقسمی هم انسانلره هم‌ده جناب الٓهه (جل‌جلاله) اطلاق ونسبت ايديلن صفات ، شئون و اشيادر . اوت ، انسانلره اطلاق ايديلن ـ مثلا : سمع ، بصر ، يد ، فوق ... كبی ـ برطاقم صفات‌واردركه‌جناب‌حقه‌ده اطلاق اولنيور . صوكره ـ مبايعه ، اتفاق ... كبی ـ ينه انسانلره نسبت ايديلن بعض شئون واركه جناب باری‌يه‌ده نسبت ايدلمكده‌در . ايشته متشابهاتك برقسمی بونلردر !

ايكنجی قسم‌ده « عالم غيب » ك احوالنه دائر مذكور اولان شيلردركه‌جناب حق ، اونلرك بعضسنی‌عالم‌شهادتده ، كورديكمز بوعالمده ، برنظيری‌اولارق ، ديكر بعضسنی‌ده‌هيچ نظيروشبيهی‌اولمارق‌خلق ايتمش‌در .

بوكبی اشيايه ايمان ايدوب ايناغق ، غيبه ايمان ايتمك‌در . بوايسه هر « دين » ك اساسی ، ركن اصلی‌در . اوت ، هر دينده بو ، معيار يقين‌در . شوقدر واركه : ديانت اسلاميه‌ده ، ايمان عقلك حكمنه منقاد اولماق شرط در . بناءً عليه عقلك ، استحاله ومحال اولمسی ايله حكم ايتديكی شيئه هيچ برفرد ايمان ايله مكلف دكل‌در . بلكه ظاهر شريعتدن عقله مخالف اولارق‌بولنان شيلری‌تأويل ايدوب اونی عقله تطبيق‌وتوفيق ايتمك‌واجب‌در . اسلاميتلری‌ايله افتخار اولنان‌مسلمانلر ، دينك اصول اساسيه‌سی براهين عقليه ايله مؤيد اولوب دينده وارد اولان سائر شيلرك‌ده اوبراهينه‌رد ايدله‌جكنه ، هر خصوصده‌براهين عقليه معيار قيله‌جغنه اجماع واتفاق ايتمشلردر .

اهل توحيدك السنه وكتابلرنده اشتهار ايتديكی وجهله صفات الٓهيه‌يه دائر وارد اولان آيات واحاديث متشابهه حقنده مسلمانلر ايكی مذهبه آيرلمشلردر : مذهب سلف ، مذهب خلف .

١ — سلف‌مذهبی : متشابهاتك ظاهرينه ايمان ايله برابراوظاهرك ايهام‌ايتديكی ، عقلا محال‌اولان تشبيه‌دن جناب‌واجب اقدس‌حضرتلرينی تنزيه ايتمك . بونلر ديوركه : جناب حقه نسبت ايديلن الدن ، صاغ وصولدن ، عرش اوزرينه اوتورمقدن ، ودها بونلره مماثل اولان شيلردن مقصود اولان معنايی آنجق جناب الله بيلير . ايشته بومذهبه ـ سلف مذهبنه ـ علما ، مذهب تفويض نامی ويرييور ، واسلم اولان مذهب‌ده بودر ديورلر .

٢ — خلف مذهبی : بو مذهبه سلوك ايدنلر بو بابده وارداولان كلماتی اساليب‌لغتك مقتضاسی اولان مجاز ، كنايه طريقلريله تأويل‌ايدرك او كلماتی قواعد تنزيهه (تنزيه باری حقنده وارد اولان نقوله) موافق اولان بر وجه ، بر صورت اوزرينه تخريج ايدييورلر ؛ نقل ايله عقلی يكنی توفيق ايدييورلر ؛ بونلرك مذهبنه علما ، مذهب تأويل نامی ويرييور ، اعلم و احكم اولان‌ده بودر ديورلر . [٤]

[٤] مؤلف ، حكمت تشريع نامنده‌كی اثرنده بوجهته عائد مهم ايضاحات ويرمش‌دركه بالآخره اوندن‌ده بحث ايده‌جكز .

کندیسنده اختلاف ایتمه‌مك واجب اولان برشی وارکه اوده : بو کبی آیات کریمه‌لر قطعیاً عبث، فائده‌سز اولارق کوندرلمه‌مشدر ؛ برده بونلر، عقول بشرك فوقنده . اونلرك اکلایه بیلمه‌لری غیر قابل‌ده دکل‌در . بلکه بو آیت کریمه‌لر کلام عربده‌کی اسلوب اوزرینه کلمش‌در. نه حاجت ! بومتشابهاتك فائده‌سی اولارق هیچ برشی اولمسه یالکز شو کافیدر : بو آیات کریمه « ارواح » اوزرینه ـ اونلری رجس‌دن تطهیر ایله عالم اقدسه جذب ایده‌جك ـ خشیت الٓهیه، عظمت سبحانیه‌یه قوه‌ٔ ایمان افاضه ایدییور؛ سلیقهٔ عربیه، عقیدهٔ صحیحهٔ مرضیه صاحبی اولان کیمسه‌لر «وما قدروا الله حق قدره والارض جمیعاً قبضته یوم القیامة » آیت کریمه‌سنی اوقیوب ، یاخود ایشیتدیکی کبی عظمت الٓهیه‌نك هر طرفی محیط اولدیغنی، دنیا ومافیهااوکا نسبتله ذره قدر بیله حائز اهمیت اولمادیغنی ا کلامقده ذره قدر کوجلك بیله چکمز. ایسترسه او کیمسه، اللهك‌ده (جل جلاله) بزم اللمزه مشابه اولمیان بر الی، بر یمینی اولدیغنی؛ بر اوزرینه قبض، سمواتی طی ایدوب درمك او الك. او یمینك وظیفه‌سندن اولدیغنی بلاتشبیه ولاتمثیل اعتقاد ایتسون . ایسترسه بو کلامك عظمت الٓهیه‌یی تمثیل ایتدیکنی ، او کونده عوالم علویه و سفلیه‌نك شئونی ایله یالکز ذات باری انفراد ایدرك بشقه‌سی ایچون قطعیاً برایش ، برکسب، امر نهی ، ضرر، منفعت کبی شیلر اولمادیغنی تمثیل ایچون کلدیکنی اعتقاد ایتسین. بو آیت. آیت محکمه‌دن اولان « مالك یوم الدین» قول شریفنك معناسنده‌در .

معنانك لباسی اولان عباراتك اختلاف ایتمسیله معنای واحدك آثاری‌ده وجدانلرده مختلف اولاجغنی ، تأثیر اعتباریله انواع کلامك الك بلیغی، ضیا ونور اعتباریله الك‌جوغی تمثیل طریقیله وارد اولان کلام اولدیغنی هیچ برفرد انکار ایده‌من .

لسان عربك ذوقنه واران ، لسانده بوکبی تعبیرات اولدیغنی بیلن هر کیمسه ـ حق‌صیلر بیله ـ بوکبی آیتلری اوقودقلری زمان، جناب حق مخلوقاتنه تشبیه ایتمك قطعیاً خاطر وخیاللرینه بیله کلمز . چونکه لسانده بوکبی تعبیراتك وقوعی اکسیك دکل‌در . مثلا : شو دائره ، بو مملکت ، یاخود فلان قبیله فلان کیمسه‌نك الندهدر ؛ عمرو ، زیدی یوزوك کبی پارمغنه طاقش ؛ ایسته‌دیکی کبی چویرییور دیرلر . بوندن بالطبع او مملکتك ، اوقبیله‌نك ، اودائره‌نك . . . حقیقةً او آدمك الندە اولمسی لازم کلمز . بلکه بوکلام آدمك عظمتنی ، قدرتنی نفوذنی تمثیل ایچون سویله‌نیر .

قرآن کریمده ، احادیث صحیحه‌ده وارد اولان بونوع متشابهاتدن مقصد ، نصوص محکمه ایله ، عقل ایله ثابت اولان عقائدی تقریر اولدیغنی ، جلال وعظمت صفاتلرینی ذکر ایتمکله نفوس بشریه‌یی شرور وقبایحدن آلیقویماق ، اونلری صفات جمالیه ایله آجیق وأمین یرلره جذب ایتمك اولدیغنی ادراك ایدنلر هیچ شبهه یوقکه ذکر الٓهی‌یی دویدقلری زمان قلبلری خوف الله ایله طیلان ، ذکر الٓهی ایله قلبلری مطمئن اولان مؤمنلر عدادینه داخل‌در .

هر کیم بو حقیقتی بیلیر ، ملاحظه ایدرسه هیچ بر متشابه اونی اشتباهه دوشورمز؛ ایسترسه متشابهاتی اللهه تفویض ایتسون ، ایسترسه تأویل ! محققین‌دن برچوقلری تصریح ایدییورلرکه : جناب حق اوزرینه اطلاق اولنان صفات ثبوتیه‌نك هپسی متشابهاتدن‌در . چونکه بو ، آنجق سمع ایله معلوم اولاجق شیئه مخصوصدر .

امام غزالی‌ده تصریح ایدییورکه : « قدرت » لفظی، جناب حقك کندیسیله ممکناتی ایجاد واعدام ایتدیکی صفت ایچون مستعاردر . حال بوکه : بو معنی، واضع لغاتك خاطرینه کلمکدن پك بعید کیمکدر؛ بناء علیه نره‌ده قالدی‌که بو معنایه دلالت ایتمك ایچون لفظ وضع ایتسون‌ده او لفظ « حقیقةً » او معنا اوزرینه دلالت ایتسون ! امام غزالی پك طوغری سویلیور. چونکه « قدرت » لفظی ، انسانده اولان معنایه وضع اولنمشدر؛ حال بوکه: انساندن نه ایجاد صادر اولور، نه‌ده اعدام. زیرا بتون حکما وعقلا اتفاق ایدییورلر که: قدرت بشر آنجق موجودده تصرف ایدر .

دیکر معناجه اولان متشابهاته کلنجه : احکام عقلیه، شریعتده مقرر اولان اصوله مخالف اولماز . بونکله برابر او بابده نصوص‌ده قطعی اولورسه اونك ظاهری اوزرینه ایمان وتصدیق ایتمکله مکلفز . هر حالده اونی اولدیغی کبی قبول ایتمکه مجبورز. بوکا دائر تفصیلات ـ انشاالله ـ سمعیات بحثنده کله‌جکدر .

مترجمی

آقسکیلی احمد حمدی

تربیه و تعلیم

طلبهٔ علومده حرکت فکریه :

اصلاح مدارس طلبی حقنده

بین الطلبه توحید مساعی لزومی

— طلبهٔ علوم آرقداشلرمه —

شوصوك کونلرده معروض اولدیغمز فلاکتلر ، پك فجیع حالتلر دولاییسیله دردلریمزی ، نقصانلریمزی آزچوق حس ایتمکه باشلادق. بوقدر مراض متنوعه آره‌سنده غایت مهم اولان اصلاح مدارس مسئلهٔ معتنا بهاسی‌ده طبیعی اونودولاماز . بونك مطبوعات ستونلرنده‌ده موضوع بحث ومناقشه ایدلمکده بولندیغنی مع المسار کورویورز. مع التأسف بواویله برشی‌که‌وقت وقت ظهور ایدییور . ولوله‌لی سوزلر ، پر طمطراق لفظلر ، طنطنه‌لی سسلر حصوله کتیردکدنصکره ینه کوشهٔ نسیان وعطالته چکیلیور . نتیجه بر « هیچ » دن عبارت قالیور .

حتی کچن سنه بو عبد عاجز طرفندن ینه بوصحیفه‌لرده (مدرسه‌لر حالا بریولنه قونمدی) سرلوحه‌سی آلتنده علمای اسلامه خطاباً : « اکر سز بومدرسه‌لری اصلاح واعمار ایله‌مز؛ مقتدر، متفنن معلملر ،

مدرسلر تدارك ايتمز؛ زمانمز ترقياتيله متناسب درسلر علاوه ايله‌يه‌رك حقيقى بر دارالفنون حالنه قويماز؛ ملتك رهبر سلامت، پيشوايان هدايتى اوله‌جق واعظلر، زواللى امت اسلاميه‌نك بويان اولديغى ظلمت جهل ونادانى‌يى مشعلهٔ عرفان وفضيلتلريله تنوير ايله‌يه‌جك مرشدلر يتيشديرمز ايسه‌كز امين اولكزكه كيتديكمز يول اوچورومدر. » ديه‌رك حالك وخامتنى بو پريشان، فقط صميمى سوزلرمله كوسترمكه چالشمش؛ بنده‌كزى متعاقب قرداشم « ح فيضى » افندى‌ده مقتدر قلميله ساحهٔ مطبوعاته آتيله‌رق بو حقيقت آميز فريادمه اشتراك ايله‌مش ايدى. وا اسفا كه بزم كبى قلبى پرهيجان، ترقى وتعالى ايله تتره‌ين تشنگان علم وفضيلتك اعماق وجداننده قوپوب كلن بو فريادلر، بو جكر سوز انينلر مسئوليتى عهدهٔ درايت واقتدارلرينه آلانلرك قلبلرنده ارفق بر اثر اهتزاز وانتباه حاصل ايتمه‌مشدر. ينه اولانجه فجاعت وخامتيله كوروپورزكه هيئت علميه‌مز اجتماعى واخلاقى خسته‌لقلرله معلول؛ مدرسه‌لريمز دست غدار جهالتك آچديغى رخنه‌لر ايله خراب.

بش سنه‌لك بر زمانده ـ كه بزه بر عصر قدر كلمشدر ـ هيچ بر املمز، هيچ بر مطلوبمز حصول بولمه‌دى. كمال مرارت واسف ايله سويله‌يه‌لمكه هر دائره بر آز اولسون اثر فعاليت كوسترديكى مشروطيتدن حصهٔ انتفاع لديغى حالده مرجعمز بر طاقم اساسسز ايشلرله مشغول اولدى. مدارسمز حقيقى وجدى تشكيلاته مظهر اوله‌مدى. پك طبيعى سطحى بر تعديلات و بر ايكى شيئك علاوه‌سيله مدرسه‌لريمز اصلاح ايدلمش صاييلاماز.

اوت شعشعهٔ عرفانى ضايع ايدن، شيرازهٔ انتظامدن چوقدن چيقان بو شوره زار عطالتده بر دنبره اسكى احتشام ودبدبه‌سيله فياض بر حيات معرفت وجوده كتيرمك پك قولاى بر شى دكلدر. پك زياده مشكلدر. فقط هيچ اولمازسه دها موجوديت وقيمتنى غائب ايتمه‌مش ايكن ـ مع التأسف بو كيديشله ايده‌جك ـ بر كوشه‌سنده اولسون افاضهٔ نور عرفان ايدلسكه باشلانيله‌مازميدى؟ ماضيده اولديغى كبى استقبال وحالده‌ده بر مصدر عرفان حالنه قونيله‌مازميدى؟

عالم اسلامك مركزى اولان دارالخلافه‌ده انتشار ايدن بو محترم جريده ايله باغرديغمز، اولانجه آوازمزله چاغيرديغمز حالده علمى ودينى مؤسسه‌لريمز حالا آچى، وفجاعت انكيز حاللرينى محافظه ايديورلر. بو اويله بر حالدركه مسببلرينه اسلاف واخلافك تلعيننى جلب ايده‌جكدر.

حادثات اليمهٔ اخيره‌نك اسباب حقيقيه‌سنى تحرى ايله مشغول، قلبلرى دين وعشق علم ايله متحلى متفكرين علميه بو بابده ينه كوهر نثار قلملريله وشدتلى بر لسان ايله بحث ايتمكه باشلانجه علاقه‌دارانى بلكه بو دفعه اولسون بو سلسلهٔ مقالاتدن بر حصهٔ انتباه آلير، آز بوجق متأثر اولور، اميديله بز طلبهٔ علوم ناشكيبانه انتظاره باشلادق.

ايواه! نه قدر آلدانمشز؟ بو قيمتدار يازيلر مدرسه‌لرى آرتق اصلاح ايدك ديه چاغيران بو قلملر عروق فعاليت وحميتلرينى تحريك ايله‌مه‌مش، هيچ تأثير ايتمه‌مشدر. كوروپورزكه هر شى اسكى حمام اسكى طاس.

يازيق دكلميدر: مدارسده قرون وسطى اصوللريله اوسقيم طرز تدريس ايله اكتساب فيض عرفان ايچون مدرسه‌نك آغوشنه آتيلان بز كنجلرك مشعلهٔ حياتلرى سونديرولسون؛ انصافسز منقدلرمزك اوراده بوراده « جاهل، عاطل طلبه‌لر » بيلمم نه درلوناملرله تحقير، تزييفلرينه لاقيدانه تماشا ايتمك مسلك عالئ علمينك حضيض حقارتده احتضارينه قارشيدن سيرجى اولمق روا ميدر؟

اى محترم مسلكداشلرم! اى هر درلو حق حمايه‌دن محروم زواللى قرداشلرم! بزلر بو قدر آجى تحملكداز اتهامات، حقسز اسنادات قبول ايدر، اونك بونك هدف دانهٔ تحقيرينه معروض قالير، قيمتلى وقت عزيزلرمزى هاى هوى ايله تضييع ايدر، زمانك ايجاب ايتديرديكى علوم وفنوندن بى بهره قاليرسه‌ق دها پك چوق تحقيراته معروض قاله‌جغمزه شبهه ايتمه‌يه‌لم. قورقارم مسلكمزده سقوط ايده‌جكدر، هم‌ده معاذالله دينده، ملتده سوروكله‌يوب كوتوره‌جكدر.

اى همدرد، هم مسلك ارقداشلرم! آرتق اولانجه عريانلغيله آكلاشلديكه: استادلرمز بزه آجيميورلر، بزه باقميورلر، بزم ايسته‌ديكمزى ويرمه‌يورلر. طشره‌ده، استانبولده هپمز اتفاق ايده‌رك حقمزى طلب اوغرنده آتيله‌جق هر درلو سنك اسناد ولومى نظر اعتباره آلمايه‌رق چاليشه‌لم. مسلكمزك تعالى وترقيسى اسبابنه توسل ايده‌لم. رجا ايدرم بر آز ده فعليات كوستره‌لم. اوده‌مش: طلبهٔ علومدن

م. سطوت

هامش: لطفاً محبت عليه‌م. حميت دينيه‌م سائقه‌سيله قارالاديغم يازيلرم سوء تلقى ايدلمه‌سون، ايسته‌نيلمه‌ين معنالر چيقارلماسون، ياكاش آكلاشلماسون.

م. س

مكاتيب

هندستانده مخابر مخصوصمزدن:

هند يولنده

۳۱

هند مسلمانلرى — انكليزلر

انكليزلر عليهنده هندستانده اولدن برى هر نه قدر بر جريان پيدا اولمش ايسه‌ده، بوكا هند مسلمانلرينك اشتراكى يوغيدى. بنغاله‌ده، دهلى‌ده، حتى نفس لوندره‌ده انكليزلر عليهنده چاليشمق وآنلرك ابلرى كلنلرينى اولديرمك. هندستانده‌كى مادى ومعنوى نفوذلرينى قيرمق، وفرصت دوشدكجه آنلردن اخذ انتقام ايتمك وبو صورتله انكليزلرى ضعيف دوشورمك ايچون متعدد وخفى قوميته‌لر تشكيل ايتمشيدى. بو قوميته‌لره منسوب اولوب، بونجه وقتدن برو كمال فعاليتله انكليزلرى حيران براقه‌جق صورتده مساعيده بولنانلرك جمله‌سى هندلى وفقط هند و ـ هندك بت پرست عنصرينه منسوب ـ اولدقلرى وايچلرنده هيچ بر مسلمان بولنمديغى جهتله انكليزلرى بر درجه‌يه قدر متسلى ايديوردى. عثمانلى ـ بالقان

محاربه‌سنك حصولیله - بیچاره ، زواللی ، بیگناه اسلاملرك صلیبیون طرفندن پك وحشیانه وغدارانه - تاریخ انسانیتده امثالنه تصادف اولنمدیغی - برصورتده قتل عام ایدلملری اوزرینه هند مسلمانلرینك قلبنده انكلیزلره قارشو پك آنی بر حس نفرت واستكراه حاصل اولدی . هندستان والیء عمومیسنه (دهلی) ده - حال حاضرده هندستانك مقر حكومتیدر - رسمی بركونده . محتشم آلایله حكومت قوناغنه زوجه‌سیله برابر عظیم‌الجثه بر فیل صیرتنه راكب اولدقلری بر وضعیت مخصوصهٔ رسمیه‌ایله كیتدكلری آثناده‌اطرافده‌كی جسیم ابنیه‌لردن‌اوزرلرینه بربومبا آتیلمش وهر ایكیسنك مجروحیتلرینه سببیت ویرلمشیدی .

آتیلان بومبانك ، وقوعبولان تجاوزك بر مسلمان طرفندن قصداً اجرا ایدلمش اولدیغنه الآن هندستانده‌كی انكلیز مطبوعاتی قائل بولنقده‌درلر .

متجاوز بوآنه‌قدر هردرلو تحریاته رغماً الده ایدیله‌مامشدر . هندستان حكومتی ، بوایشك فاعلنی حكومته اخبار ایدن كیمسه‌یه بشبیك لیرالق برمكافات وعد ایتدیكی حالده ، ذره‌قدر برایپ اوجی بوله‌مامشدر .

اوت ، هند مسلمانلری آرتق صلیبیونك مظالمندن ، مسلمانلره ، حكومات اسلامیه‌یه ، خصوصیله دولت علیه‌وملت عثمانیه‌یه قارشو اتخاذ ایتدكلری‌وضعیت خائنانه ، تصورات لئیمانه‌دن متنفر اولدیلر . بوندن طولایی هندستانده‌كی انكلیزلر علیهنه درلودرلو مساعیده بولنمغی الزم كوردیلر .

ایشته بومقاله‌مه لفاً كوندردیكم وثیقه - كه بوراده الده كچدی - دن هندستان مسلمانلرینك تشبثات فعلیه‌لرینه تماميله واقف‌اوله‌جقسكز .

آكلاشیلدیغنه نظراً هند اسلاملریله بت پرستلری - هندولری - بیننده انكلتره‌نك داخلی وخارجی سیاستی حقنده اختلاف افكار یوقدر . بالعكس نقطهٔ نظرلری تماميله بربرلرینه معطوف‌ومشابهدر . لایقیله تنور افكاره مالك‌اولوب ، شئون قومیه وملیه‌لرینی بحق ایفا واوراپه چیقدن بروكسب استحقاق ایتمش اولان هندلیلرك ایركج انكلتره‌یی - كه تماميله دین وقومیت ، عرف وعاداتجه اوه‌لرنده هیچ بروجهله برمناسبت ومشابهت بولنمیور - كندی مملكتلرندن چیقمغه ویاخود چیقارمغه مجبور ایلیه‌جكلردر .

مكمل ، منتظم دارالفنونلرده علوم‌وفنون جدیده‌یی ، قوانین‌وحقوق‌دولی ، سیاست وعلم اداره‌یی هندستانده تحصیل وتكمیل‌ایدنلرك عددی محدوداولمیوب حد مطلوبدن احتمالكه زیاده وفضله‌در . انكلتره حكومتی بو فاضل كنجلری - صرف‌وطنپرورلك تهمتیله - اتهام‌ایتدیكی‌ایچون آنلری ، نه‌بویوك‌مأموریتلرده ، نه‌ده كوچوك وظیفه‌لرده استخدام ایلیور . هندستانده ، ملكیه وعسكریه مأمورلری ایچنده بلند برپایه احراز ایدن بر اسلام ویا هندوالیوم بولنمامقده واوكبي مناصب عالیه ومراتب جلیله انكلیزلره منحصر قالمش كبیدر . حالبوكه ، ذكا ونظافت فطریه‌جه هندلیلرك انكلیزلره اولان رجحان وتفوقلری آپ آشكار وغیرقابل انكاردر . انكلیزلرك مسابقه‌ده‌بولنمق وقصب‌السبق شرف وافتخاری احراز ایتمك ایچون نفس لوندره‌ده اجرا اولنان مسابقه امتحانلرینه هندلیلرده اره‌صره اشتراك ایتدكلرنده ، انكلیزلری آت ایدوبده مكافاتی الده ایلدكلری چوق دفعه واقع ومشهود اولمشدر .

بونكله برابر برهندلی ایستر اسلام ایستر بت پرست اولسون ، علمیله ، فضیلتیله ، استقامتیله ، عفت وشرفیله انكلیزلر عندنده برقدر وقیمت تشكیل ایلمزلر . انكلیزلر نظرنده بونلر یالكز كندیلریچون سود ویره‌جك براینك ، ویركو ویرمكه ، یوك طاشیمغه ، عبودیت اظهارینه محكوم برقوم ، برملت تلقی اولنیورلركه ، بوحاله ، بونقطهٔ نظره ، بوتعبدی معاملاته انسان شویله‌طورسون ، حیوانلرك بیله طیانه‌میه‌جقلری طبیعی بركیفیتدر .

بیاضلق ، اسمرلك ، انكلیزلك ، هندلیلك انكلیزلر ایچون بویوك برمسئله حالنی آلمشدر .

بر انكلیز ملازم ثانیسی - كه درایةً ، وظیفةً هندلیلر اوزرینه هیچ بر تفوق یوقدر - هندستانده تعییناتیله برابر اللی ایكی انكلیز لیراسی نسبتنده بر معاش آلدیغی حالده ، عین‌وظیفه وخدمتده بولنان برهندلی‌یه انجق سكز لیراویرلمكده‌در . صوكره صقال براقه‌جق اولورسه كندیسندن آیروجه بر صقال ویركوسی‌ده آلیورلر . ترفیع كیفیتنه كلنجه انكلیز ضابطلریچون هندستانده بولندقجه ایكی سنه‌ده بردفعه ترفیع حق واردركه ، بو سعادت و بختیارلق حقنه هیچ بر هندلی مالك دكلدر . هندلیلر عسكرلكده اولنجه‌یه قدر ملازم ثانیلك رتبه‌سنده قالمغه محكومدرلر . وظائف ملكیه‌یه كلنجه ، فوق‌العاده درایت‌وحسن‌اداره‌سی ، اخلاق والمواری ایی وانكلیزلرك توجه ومحبتنی قازانان بر هندلی مأمورك اك صوك ترقی ایده‌جكی بر پایه ایسه قضا قائممقاملغیدر . اوندن اوته‌یه برآدیم بیله ترفع ایده‌من . چونكه ایتدیرلمز .

مع‌التأسف هندلیلر انكلیزلر قدر قانون نظرنده‌ده مساوات حقوقه مالك دكلدرلر . بر هندلی بر انكلیزی اولدیررسه قتلیله امراقنه درحال حكم‌اولندیغی كبی ، قاتلك شریك جرمی اوله‌جق كیمسه‌لر ولوكه یوز كیشی اولسونلر ، جمله‌سی اعدامه‌وآصیلمقدن صوكره‌ده امراقه محكمه‌لرله انكلیز حاكملری طرفندن محكوم ایدیلیرلر . بر انكلیز اولدیرمسنی تشكیل ایدن دعاوده ظن اولنمسونكه تحقیقات وتعمیقات اجرا اولنور . بالعكس اوفاجق دلیل وااماره یوزلرجه بیگناه ومعصوم هندلیلرك اعدام واتلافیچون بلغاً مابلغ كفایت ایدر . [۱]

ایشته بالاده عرض ایلدیكم معاملات عزت شكنانه‌دن « هندلیلر آرتق بیقوب اوصاندیلر . غزته‌لریله ، قونفرانسلریله ، جمعیتلریله بو یولسزلقلری انكلیزلره اكلاتمغه ، وكندی حقوق صریحه‌لرینك یوزده برینی اولسون كندیلرینه ویرلمسنی طلب ایتدكلری حالده انكلیزلره بر درلو اسماع مرام ایده‌مدیلر . چونكه غرور ونخوتك اوج اعلاسنه ارتقا ایدن انكلتره دولتی بو زواللیلرك مدعیاتنی ، مطالبنی بر سینك ویزلتیسی قدر بیله تلقی ایتمیه‌رك ، معاملاتنی كوندن كونه تشدیده قالقیشدی .

بوكا قارشو یاپیله‌جق ، كوریله‌جك ایش هندلیلركده جبر وشدت وسائطنه مراجعت ایتملری كیفیتی قالیوردی كه اون بش یكرمی سنه‌دن بروا‌ولا بت پرستلر بوكاقصدی ایدوب كیزلی جمعیتلر ، خفی قومیته‌لر تشكیل ایتمك صورتیله‌انكلیزلر علیهنده‌هركون‌فیرلداق چویردیلر - اك صوكره مقابله‌دن عاجزقالان وقالكوته‌ده حكومتلری‌بوسبوتون‌ضعفه دوچار اولان انكلیزلراخیراً انكلتره قرالنك‌هندستانه كلسیله اوراده هند ایمپراطورلغی تاجنی كیمسی عقیبنده ایراد ایلدیكی رسمی بر نطقده (دهلی) شهرینی - كه اولجه‌ده هندستانده اجرای احكام ایدن اسلام ایمپراطورلری طرفندن پای‌تخت اتخاذ اولنمش وبوآنه قدر هندستان تاریخنده بویوك بر موقع احراز ایتمشدر - عموم هندستان ایچون یكی بر مقر حكومت اتخاذ اولندیغنی اعلان ایلدی .

بو وسیله ایله مسلمانلرده‌ده بر جیله یاپیلمش اولدی . لفاً كوندردیكم وثیقه‌یه نظراً هندمسلمانلری انكلتره‌نك بو آلدایشنه ، تشبثنه اهمیت ویرمدیلر . چونكه اسلامیی اینجیتمكده‌كی مساعیسنی پك یقیندن هركون مشاهده ایلدكلریچون دام اغفاله قاپیلمق ایستمدیلر .

---

[۱] بوكون قومیت دعواسی بهانه‌سیله مصرده ، سوریه‌ده ، اوروپاده ، دها بیلمم نره‌لرده تشكل ایتمش اولان خفی قومیته‌لره ، دها طوغریسی فساد اوجاقلرینه آلت اولان ویا اولمق ایستیانلره بالاده‌كی سطرلرك مطالعه‌سنی صمیمانه توصیه ایدرم . حكومت عثمانیه بوكون عربلق - تورکلك بیلیورمی ؟ والی ، متصرف ، قائممقام اولانلرك عددی آزمیدر ؟ بوكون صدر اعظم پاشا حضرتلریله خارجیه ناظری - كه دولتك اك برنجی ركنلرندن صاییلیورلر - بیله ملت نجیبهٔ عربه منسوب دكلیدرلر ؟ ذاتاً دیانت اسلامیه بولانیردیلری ، دیدی قودیلری بیلمز ، طانیمز . فقط بركره تصور ایتسونلر خدانكرده بو دسیسه وانتریقه‌لر نتیجه‌سنده دولت علیه‌دن ، كتلهٔ منتظمهٔ عثمانیه‌دن آیری دوشه‌جك اولورلرسه ، مملكتلرینی [جزیرةالعربی] استیلا ایده‌جك اولان فرانسه ، انكلتره حكومتلرینه عجبا كندیلرینی طانتدیره‌بیله‌جكلرمی ؟ دولت علیهٔ عثمانیه‌دن حال حاضرده نائل اولدقلری شان وشرفی بر دها تأمینه موفق اوله‌جقلرمی ؟ حاشا وكلا ! لا بالله !

توركجه‌ده : « سورودن آیریلان قوزی‌یی‌قورد قاپار » بر ضرب‌المثل واردركه قورقارم بز عربلر بوكا الله اسیركه‌سون ماصدق اولمایه‌لم .

هله شو صوك زمانلرده، هندستانده اجرا وتطبيق ابتديكي مظالم فوق العاده‌دن ، خلافت اسلاميه‌يه قارشو اتخاذ ايتدكاری وضعيت فسونكارانه‌دن متأذی اولان وكنديلرينی ميدان حربه كيتمكدن علناً واعانه ويرمكدن خفياً منع ايدن انكليزلره نظرلرينی ، قوتلرينی طوغريدن طوغری‌يه كوسترمك ايچون آنلرده برجمعيت خفيه تشكيلنه تشبث ايلمشلردركه بو وثيقه مقصدلرينی افهام ايليور.

وثيقهٔ مذكوره‌نك بوتون موادينی ترجمه ايتمكی موافق حال وقال كورهمديكم ايچون الك معتدل نقطه‌لرينی قارئين كرامه بر فكر ويره بيلمك ايچون عيناً ترجمه ايدييورم :

« انكليزلری مملكتمزدن چيقارمق زمانی حلول ايتمش وچوقدن بروزمانی بيله كچمشدر . كندی مملكتمزك شئوناتنی اداره ايده‌جك قدر بزده ـ هندليلرده ـ عقل ، ذكا ودرايت ، علم ومعرفت ، نقد وثروت ، وسائل ووسائط ، حاصلی هرشيئه مبذولاً مالكز. بونك ايچون غايت خفی بر قوميته تشكيلنه‌ده موفق اولدق . بو قوميته‌يه انتساب ايدن اخوان بوتون موجوديتلريله چاليشه‌جقلرينه وايجابی حالنده ثروتلرينی، جانلرينی بيله كندی استقلاللری اوغورنده فدا ايليه‌جكلرينه يمين ايتديلر. بوسوزلرنده عزمكارانه ، مردانه ثبات ايده‌جكلرينه امنيت كامله حاصل اولمشدر . چونكه بونلر ايلروده تاريخمزده بويوك بر نام و شرف احراز ايده‌جكلرينی اكلايورلر . احتمالكه اخلافمز بونك ايچون صوم آلتوندن هيكللر دكز ايدوب بو صورتله تماثيلريله استراحتلرينی تأمين ايچون وارلقلرندن كچنلری بو صورتله تقدير وتقديس ايده‌جكلردر .

« انكليزلر بو كنج وطنپرورلری پاره ايله ، جاه ومنصبله، التفات وتوجهله آلداته‌ميه‌جقلری كبی كنديلرينی ضرب وحبس ايله ، اذا واشكنجه ايله، نفی وتبعيدله، مؤبد كورك وپرانغه ايله، حتی اعدام واحراقله بيله تهديده موفق اوله‌ميه‌جقلردر. چونكه بوشيلردن قورقدقلری جهتله بوقوميته‌يه داخل اولديلر . بوشيلره دوچار اوله‌جقلرينی وقتندن اول بيلديلرده اويله داخل اولديلر . بوقوميته‌يه منسوب اولدقدن صوكره وظائف مقدسه‌سنی اهمال ايدنلره ، سرمزی دشمنه صاتانلرك جزالری قتلدر .

«بناءً عليه بزده ، بزم قوميته‌مزه منسوب اخلاقسز ، چوروك برفرد يوقدر . هپ وطنپرورلك ، علم وفضيلت حسيات واخلاق سلاحلريله مجهز بولنيورلر .

« برزمانه‌قدر انكليزلری تك تك . . . . ايده‌جكز . فاعل الده ايدلمزسه طبيعی براپ اوجی الده ايدلسه‌بيله ، حقيقی سويليه‌جك وقوميته‌مزك نامنه بو وظيفهٔ مودوعه‌سنی ايفا ايتمش اولديغنی اقرار واعتراف ايده‌جكدر .

«اشكنجه واذا شويله طورسون آنی قيلسه ، پارچه پارچه ايدلسه بو ايشه تشبث ايدنلری ، قوميته‌يی اظهار واخبار ايتميه‌جكدر . چونكه ايده‌ميه‌جكدر . بزاويله صاغلام ، متين ، عزمكار ، ثباتلی ونامو سكار آدملر جمع وانتخاب ايلمشزكه ، كنديلرندن هرصورتله امينز .

«بناءً عليه ، بو قوميته برطرفدن (تررور)، ديكر طرفدن آمريقايه، آوروپايه هرسنه ايكی‌بيك طلبه تحصيل ايچون كونده‌رهجك ودها شيمديدن هندستانك ادارهٔ آتيه‌سيچون برپلان چيزمكله اشتغال ايليه‌جكدر. هرشی ايچون براصول وقانون يازلمقده اولديغی كبی ، هرمأموريت ايچونده بر شخص محترم انتخاب اولنمشدر .

« كونك برنده ، نصلكه فخر عالم افندمز برصباح طاغ باشنه چيقوبده دعوت حقه‌سنی، من طرف الله مبعوث اولديغنی خلقه بيان واعلان ايلديلر، بزده آنی اوله‌رق مسلح، مجهز، مستعد وآماده برحال وضعيتله بردن‌بره اورته‌يه آتيلوب (هندستان هندليلركدر) صدای مهيبنی اعلان و.........د شمنلرمزی يادكزه دوكوب دفع وياخود شمشير آبدارمزی كيرلی قانلريله بولاشديروب غدار حياتلرينه خاتمه چكمك صورتيله شرف وحيثيتمزی تاريخ نظرنده محافظه وانتقامزی استردادده اللهك عون وعنايتيله ، پيغمبر ذيشانمزك همت معنويه‌لريله موفق اوله‌جغز .

«شمديلك بوقدرله مقصدمزی تشكيل ايدن مهم نقطه‌لری بيان ايله اكتفا ايلرز.

«يالكز شونی استرحام ايدرزكه بو وثيقه‌يی كورنلر، الده ايدنلر ، ناموسلی كيمسه‌لرايسه صوك درجه كتم ايتسونلر ، ياخود بزم فكرمزده بولنان ناموسلی ذواته ايصال ايلسونلر . بووصيتمزی ايفا ايتميانلر برشی قازانميه‌جقلری بديهيدر. »

بوقوميته‌نك نره‌ده تشكل ايدوب ، منسوبينك كيملر اولديغی هنوز مجهولدر . بورايه‌قدر بو وثيقه‌نك كليشنه ، كوندرلديكنه باقيليرسه ـ همده انكليز پوسته‌خانه‌سيله ـ بويوك برتشكيلاته مالك اولدقلری تسليم ايديلور .

ايشته كوريليوركه انكلتره ، دها اوزون ومديد برمدت ايچون هندستانده اوطوره‌ميه‌جق وكونك برنده اورادن چيقاجق وياخود چيقاريله‌جقدر .

بغداد : س . م . توفيق

تنقيد وتقريظ

ظلمتدن نوره

يقين زمانلره قدر دنيانك اوچ بويوك قطعه‌سنه حاكم اولان آلتی يوز اوتوز سنه‌لك قوجه برسلطنت اولا آفريقادن ، صوكره آوروپادن چكيلمش؛ بوكون آسياده بيله بويوك، هم‌پك بويوك فداكارلقلرله ياشايه‌بيله‌جك قدر كوچولمش ايكن بزم حالا اويومامز، حالا عبرت كوزينی آچمق طرفلرينه ياناشمايشمز نه آغلانه‌جق فلاكتدر !

اجدادمز بول بول تاريخ اوقورلرمش . حمد اولسون ، بزم اوكا احتياجمز قالمادی ! زيرا ياشامق ايسته‌ين . لكن انسانجه يشامق ايسته‌ين بر ملتك ناصل اولماسی لازم كله‌جكنی اطرافمزه باقنجه كوريورز ؛ صوكره ، الله ذوالجلالك بو عالم خلقتده جاری اولان ازلی قانونلرينی چيكنه‌مك كبی ، چيلغينلره بيله ياقيشماز ، بر جرأتده بولونان سفالت ، محكوميت نامزدی جماعتلرك ناصيل پريشان اولدقلرينی‌ده كندی‌وجوديمزده طويورز .

اويله ظن ايدرمكه : هيچ بر تاريخ بو قدر آچيق كوركو، بوقدر آچيقلی ـ دويغو تأمين ايده‌مز !

ابی اما ، بو كوركولرك قارشيسنده ، بو دويغولرك آلتنده حالا بو كورلك، حالا بو دويغوسزلق ناصل اولابيلور ؟

ايشته بر سؤالكه : هركس طرفندن ايلری سورولدی ؟ ايشته بر سؤالكه: كيمسه چيقوبده جوابنی ويره‌مدی !

اك يامان آجی . . ملتك عاقل طانيلان اولادينی يأسه دوشورن آجی، شو آلتنده ازيلديكمز مصيبتلردن زياده ، اومصيبتلردن متأثر اولامامق فلاكتيدر .

أوت، اوقور يازار كنجلريمز حالا نفسانی هوسلر آرقه‌سنده قوشاركن ، متفكرلريمز شبابك بوضلالنی رشاد شكلنده كوسترمه‌يه صيقيلمازكن ؛ متفننلريمز حجرهٔ مساعيلرينی سياست اوجاغنه چويرركن؛ اديبلريمز ، شاعرلريمز كنديلرينی نديم دورنده صانيركن؛ خطيبلريمزك، واعظلريمزك آغزندن چيقان سوزلر هيچ برقولاغك حدودينی آشه‌مامق، هيچ برقلبه كيره‌مه‌مك ماهيتنی حرزجان كبی صاقلار طورور كن ؛ قلبلريمز معصوم يينلره رذائل مايه‌سی آتيلان ، معالی حسنه قارشی ابدی معافيت خصيصه‌سی قازانديران برر ملعون شيرينغه كسيلمكده

دوام ایدرکن . . . ینه مایوس اولمامق ، ینه خیرلی برآتی بکله‌مك الکنیکین ، اك متین آدملرك بیله کاری اولماسه کرکدر .

لکن عشق اولسون او قهرمان یورکلره‌که : بوقدر مصیبت ، بوقدر خسران ، بوقدر حرمان ، بوقدر فلاکت قارشیسنده ینه صارصیلماز، ینه ییلمازده هر طرفدن قوشادلدیغی محیط ناغمی اویاندیرمق ، ملتی « ظلمتدن نوره » چیقارمق ایچون زمان زمان صمیمی فریادلر قوپاریر !

ایشته بنم شمس الدینم او قهرمان یورکلرك بری ؛ ایشته بنم شمس الدینمك شو تألیفی او فریادلرك اك مؤثریدر !

اولا شرقی آدم عقللی اوکرندن ؛ صکره غربی حقیله طانیبان، هر ایکی جهانك علومنی ، فنونی ، عاداتنی ، اجتماعیاتنی ییلرجه تدقیق ایدن شمس الدین شو اثریله بزه نه‌لر کوستریور ، نه‌لر اوکره‌تیور !

او ، بر طبیب اجتماعیدر ، لکن دیکر برطاقم سرسملر کبی عرضی مرضه ، مرضی عرضه قاریشدیرماز . اعراضی مداوات ایله اوغراشماز . خسته‌لغك ماهیتنی آکلامایه ، اسبابنی بولمایه چالیشیر . شو سعینده موفق اوله‌بیلمه‌سی ایچون ایجاب ایدن معلوماته صاحبدر ؛ هم صنعتنه ، هم خسته‌سنك فطرتنه حقیله واقفدر .

ذاتاً بزم فطرتمز ، بزم بنیهٔ قومیتمز ، بزم ماضیٔ معیشتمز بیلنمدکجه نه خسته‌لغمزك ماهیتی آکلاشیله‌بیلیر ؛ نه ده معقول بر اصول مداوات اتخاذی قابل اولور . یالکز امراض داخلیه کتابلری اوقومقله حکیملك ایدیله‌میه‌جکی کبی بش اون اجتماعی اثرك صایوب دوکدیکی نظریه‌لرله ده بر ملته رهبرلك ایدیله‌من . . نته‌کیم ایدیله‌مدی . . حالاده ایدیله‌میور !

شمس الدینك شو تألیفی حقنده ـ خصوصیله بنم طرفمدن ـ سویله‌نه‌جك سوزلر آنجق بر سوز اولور . ایشته اوقدر ! بشقه‌درلو حرکت ایتمك ایسته‌سه‌م اثرك هر هانکی بحثنه عائد اولمق اوزره بر مطالعه یوروتمك ایچون ینه او بحثك التنده‌کی حقیقتلری تکرار ایتمك، لکن اورادن اوکره‌نه‌رك تکرار ایتمك اضطرارنده قاله‌جغم .

ای سوکیلی قارء ، بو اثری کمال امعان ایله اوقو ؛ اوقویه‌جقلره توصیه ایت ؛ اوقومایه‌جقلره‌ده مندرجاتنی بیلدیر ، ایی بیلملی یزکه شو اولوم اویقوسندن سیلکینوب قالقمامز ایچون حتی برقاچ شمس الدین، حتی برقاچ بویله اثر یتیشمز ! اوت ، هپمز ، هر بریمز آیری آیری فداکارلق ایتمه‌لی یز . یأسه دوشمك هیچ طوغری دکل . چونکه یأس عطالته مشروعیت شکلی ویرمکدن باشقه بر معنایی مفید اوله‌ماز . ناصل‌که سعیه ، عزمه ، مجاهده‌یه مقرون اولمایان امیدلرده عینی معنایی افاده ایدر !

الله ذوالجلال نبی محترمی یعقوب علیه السلامك لسانندن « اوغللرم ، کیدیکز یوسفله قارده‌شنی آراشدیریکز ، هم صاقین اللهك عنایتندن امیدیکزی کسمیکز . . . » بویوریور . کورویورسك‌یا . بز مسلمانلر اولا کیتمك ، آرامق ، آراشدیرمقله ، صوکره‌ده یأسه دوشمه‌مکله مأمورز . یأس حرامدر ، یأس کفردر . چالیشه‌لم . . چالیشه‌لم . . چالیشه‌لم . . والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا .

محمد عاكف

شؤون

بصره ومسقط :

هندستان مخابر مخصوصمز بغداددن اشعار ایدییور :

مکاتب اسلامیه تأسیسی . ـ مسقطده ، کویتده ، بصره‌ده برچوق یکی مکاتب اسلامیه تأسیس ایدلمش وطلبهٔ علوم قیدینه مباشرت اولنمشدر . بصره‌ده آسایش حکمفرما اولوب ، هیچ بر حادثه یوقدر . بصره والی وکیلی بورایه عودت ایتمك اوزره ر . . رادزده وطنی الان شامه کیتمسی مقرر ایمش .

نشر اسلام جمعیتی . ـ مسقطده نشر اسلامیت ایچون مسقط حاکمك ولی عهدی اولان ذاتك ریاستی تحتنده بر جمعیت اسلامیه تشکل ایتمشدر . جمعیتك تشکیلیله نظامنامه‌سنی یازان ذات وقتیله نجفده (العلم) نامنده دینی و علمی بر مجموعه چیقاران (سید هبة‌الله شهرستانی) حضرتلریدر .

هندستان :

اعانه قومیسیوننك مقررات مهمه‌سی . ـ هندستان مخابر مخصوصمز توفیق بك بغداددن اشعار ایدییور : هندستانك بهوپال حاکمه‌سی طرفندن تشکیل ایدیلن اعانه قومیسیونی مقررات آتیه‌یی اتخاذ ایتدیکنی هند غزته‌لری یازییور : ۱) ـ بوتون هندستاندن اون میلیون لیرا قدر بر اعانه طوپلامق ؛ ۲) ـ مبالغ مذکوره ایله حکومت عثمانیه ایچون بر دوننما صاتون آلمق ؛ ۳) ـ هندستاندن مکاتب عالیهٔ عثمانیه‌یه طلبه اعزام ایتمك ؛ ٤) ـ بونلر شهادتنامه آلدقدن صوکره جنسیت و تابعیت عثمانیه ایله تجنس ایتدکدن صوکره دولت علیه طرفندن استخدام اولنملرینی استرحام ایتمك ؛ ٥) ـ هندستانك بالعموم مکاتب اسلامیه‌سنده تورکجه لسانی تدریس ایتمك ؛ ٦) ـ مقابلةً اردو لسانکده عثمانلی مکاتب عالیه‌سنده تدریس اولنمسنی حکومت عثمانیه‌دن طلب ایتمك ؛ ۷) ـ مکه ، مدینه‌یه تشرف ایدن عموم مسلمانلردن بر حرب ویرکوسی آلمق ایچون حکومت عثمانیه‌یی تشویق و ترغیب ایتمك .

سبیل الرشادك آناطولی سیار مخابری

سبیل الرشاد محترم خلقمز طرفندن کوستریلن توجهاته قارشی وظیفه‌سنی برقات دها فداکارانه ایفا ایتمك صورتیله فعلی بر شکران ادا ایتمك ایسته‌یور . بونك ایچون اناطولی‌یی طولاشوب بر طرفدن اهالیمزك احتیاجاتنی آکلایه‌رق بزه بیلدیرمك ؛ دیکر طرفدن بونه قید اولنمق آرزوسنده بولنان اخوان دینه قولایلق کوسترمك اوزره بر مأمور مخصوص اعزامنی مناسب کورمشدر . مکتب حقوقدن مأذون عمر فؤاد بك بو وظیفه ایله توظیف ایدیلدیکندن انشاءالله کله‌جك هفته طرفنده آناطولی‌یه متوجهاً حرکت ایده‌جکدر . اوغرایه‌جغی یرلرده محترم قارئلرمز طرفندن مظهر حمایت اولمسنی تمنی ایدرز .

سلانیك مطبعه‌سی اشرف ادیب

ادارهخانه

باب عالی جادهسنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالک عثمانیهده سنهلکی (۶۵) ، آلتی آیلغی (۳۵) غروشدر. ممالک اجنبیهده سنهلکی(۱۷)، آلتی آیلغی(۹)فرانقدر.
[ایضاحات : نسخهسی اللی پاره، آلتی آیلغی بر جلد ، هرجلد ۲۶ نسخهدر.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر.
§ آدرس تبدیلنده قرق پارهلك پول کوندرلملیدر .
§ مسلکه موافق آثار مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدیلمهین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد

۱۳۳۰

اخطارات

رسالهمزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانکی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجهسیده یازلمسی؛

§

پاره کوندرلدیکی زمانهیه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفتهلق مجموعهٔ اسلامیهدر

عدد ۲۴۶ — ۲۳ جمادی الاخره ۱۳۳۱ — پنجشنبه — ۱۶ مایس ۱۳۲۹ — جلد ۱۰

تفسیر شریف

بسم الله الرحمن الرحیم

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ ...

ترجمهسی

« سز ایلیکی امر ایلر کوتولکدن نهی یدر، اللهه اینانیر اولدیغکزدن؛ انسانلرک خیری ایچون میدانه چیقارلمش الك خیرلی بر ملتسکز ... »

بر زمانلر بزده ملت ، هم ناصیل ملتمشز :
کلمشز ، دنیایه ملیت نهدر ، اوکرتمشز !
قاپ قارا کلفکن بوتون آفاقی انسانیتك ،
نور اولوب فیشقیرمشز بر کوشهسندن ظلمتك ؛
یارمشز ادوار فترتدن قالان یلدالری ؛
فکر فردا طوغمادن یاغدیرمشز فردالری !
اویله فردالرکه : قالدیرمش سراپا عالمی ؛
دیدهلر بر جاودانی فجرك اولمش محرمی .
یکرمی بش ییل یکرمی بش بیك ییل قدر فیاض ایمش !
باق نه آنی بر تکامل ! باقکه : حالا مندهش ،
یاد فوق الاعتیادندن اونك تاریخلر ؛
کورمهمش بکزر او مدهش سیره ، هم کورمز بشر .
بر طرفدن دینمز ، اخلاقمز ، عرفانمز ؛
بر طرفدن سیفه مقرون عدلمز ، احسانمز ؛
یوکسلوب اقوامی آلمش فوج فوج آغوشنه ؛
حبی طالمش وحدتك آهنك جوشا جوشنه .
امر بالمعروف ایمش اخوان اسلامك ایشی ؛
نهی ایدرمش بر قناق کورسه، قاردش قاردشی .
کیمسه حقسزلقدن ایتمزمش تغافل اختیار ؛
فرده راجع صدمهدن افراد اولورمش لرزهدار .
بز ، نهیز ؟ سیر ایله آرتیق ؛ بر ده فکرایت نه ایمشز ؟
دینده کورکك عینی اولمش : ترس چویرمش کیمشز ! [۱]
نهی معروف ، امر منکردر کزن میدانده باق !
اك متین اخلاقمز . یاخود، کوروب الدیرمامق !
ییقدی بیك ملعون قلم ناموسی . بزلر او عادق ؛
«صوصمق اولادر» دییوب صوصدق . . صانیرسین طوتادق!
قوپدی بیك مردار آغیز شرعك بوتون احکامنه ؛
اه، برسس باری یوکسلسهیدی نفرت نامنه !
آلتی یوزبیك جان کیدر ؛ میلیونه ایمان اکسیلیر ؛
کیمسهلر کورمز! کورن سرسمده اللهدن بیلیر !
صوکره ، شاید، شخصنك انجینسه حقی، بر تویی :
بر ییقیلمش ظن ایدر سیر ایلهین کومبورتویی !
قیرقیك ایلقدن براز ، یاخود، تحکیسین ویرمهییك ؛
فودلا چیك قالسین ، « پیلاو بیتمش » دییك کوسترمهیك ؛
فس، کلاه ، قالپاق ، صاریق ویرمش ، باقارسین ، الاله ،
معدهلردن فیشقیریر تا عرشه اچ بر ولوله !
اورتهلق الت اوست اولورکن سس چیقارمازدم ، هانی،
اویله بر درنکده سیرایت. کلده ارتق سن بنی !
کوستر ، اللهم ، بو ملت قورتولور ، تك معجزه :
بر « اوتانمق حسی » ویر غائب خزینهکدن بزه ! !

[۱] بو تشبیه امام علی رضی الله عنهكدر .

محمد عاكف

مدافعات دينيه

خطبه‌لر
۳
حضرت آدمك جنتدن خروجنه دائر خطبه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ

إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

(امابعد) خطيب نصرانی اشبو اوچنجی خطبه‌سنده ينه عيسانك الوهيتنی اثباته چاليشيور و آدمك معصيت مشهوره‌سندن طوتديره‌رق بونك اولادينه انتقال ايتديكندن والله كنديسنی يعنی آدمك اشبو كناهی ايچون فدا ايتمكله‌ انی خاچ اوزرنده دوكلديكندن بحث ايديور ونهايت بوكناهدن قورتلق ايچون آكا اعتقاد ايدلمسی لزومنی استنتاج ايله اهل اسلامی دعوت ايليور. بونده‌دخی دعواسنی آيات قرآنيه ايله اثبات ايدركبی كورينيور ايسه‌ده اشبو حكايه‌نك بری موجب كدر، ديكری موجب مسرت اولمق اوزره ايكی جهته آيريور. قرآن كريم يالكز موجب كدر جهتنی كوسترديكی حالده موجب مسرت جهتنی سكوت ايله كچشديرديكندن آنی كنديسی اكماله چاليشيور. بالسهوله اكلاشيله‌جغی اوزره آنك فكرنجه موجب كدر جهتی آدمك معصيت ايدرك جنتدن اخراج اولنمسی واولادينه آلام واكدار وموت ترك ايتمسيدر. بونك ايچون قرآندن ايكی آيت كتورييوركه «قلنا يا آدم اسكن . . . ومتاع الی حين» آيتلريدر. موجب مسرت جهتی‌ده آدمك كناهنك خلاصكار واسطه‌سيله عفو اولنمسی وعيسانك حيات كتورمسيدر. بالطبع قرآنده بولنه‌مادينی جهتی اكمال ايچون تورات وانجيله مراجعته لزوم كوريور. بزده بحوله وكرمه تعالی خطيبك برنجی جهتده كتورديكی آيتلره نصل ياكلش معنالر ويرديكنی اثبات وايكنجی جهتده دخی بالالتزام مسكوت عنه براقدينی آيتلری اتيان ايله منشأ خطاسنی ارائه‌يه چاليشه‌جغز.

خطيب نصرانی «قلنا يا آدم اسكن . . . من الظالمين» آيتنی سرنامهٔ مقال اتخاذ ايتدكدن و «حمداً لله باریٔ الكائنات وفاطر الارض والسماوات» ديه‌رك اسلام عادتنجه حمدوثنا ايلدكدن صكره «بو آيت انسان حقنده اللهك حسن نيتنه دليل ساطعدر» ديور. يعنی الله انسانی حسن نيتله صالح ياپمق ايستدی وحتی ياپدی، فقط كنديسی فناچيقدی ديمك ايستيور. ذاتاً بونی ايلروده صراحةً‌ده بياندن چكنميور. بيچاره خطيب! دها خطبه‌سنك ابتداسنده الله حقنده بر فكر ابتدائی بيله حاصل ايده‌مه‌مش اولديغنی ارائه ايليور. اللهك حسن نيتنی شويله ايضاح ايديور:

«الله انسانی صالح اوله‌رق خلق ايتدی. آكا برمسكن ومأوی احسان ايلدی. آنی تعطفات والطاف الهيه‌سنه مظهر ومستغرق ايلدی. آنكله قونشدی وآنی كريم ديدارينك مشاهده‌سيله مشرف قيلدی وزوجه‌سيله برابر جنت عدنده اسكان ايلدی وآنك اثمار شهيه‌سندن ايستديكنی يمكه آنی مختار وسربست براقوب آنجق بر آغاجك ميوه‌سندن يمككی آكا نهی ايتدی»

خطيبك شو قصه‌ده كيم بيلور نه‌كبی برمقصده مبنی مسكوت عنه براقدينی برطاقم مقدماتی برمسلم آغزيله بيان ايتمك وظيفه‌سی طبيعی بزه ترتب ايديور. قرآن كريمده بيوريليوركه:

«واذ قال ربك للملائكة» (يادايت اول وقتی‌كه ربك برملكلرينه) «انی جاعل فی الارض خليفة» (بن يرده برخليفه اقامه ايده‌جكم ديدی).

حضرت آدمه خليفه اطلاق بيورلمسی حقنده وجوه عديده بيان اولنمقده‌در. برنجيسی ارضك سكنهٔ قديمه‌سی اولوب ايقاع فساد واراقهٔ دم ايله مستحق مجازات اولان بنوجانه خلف اولمسيدر. ايكنجيسی مخلوقاته خلف اولمسيدر؛ چونكه الله آنده روحانيات وجسمانياتی جمع ايتمشدر. حيوانات ونباتات وجماداتی جمع ايتديكی كبی كندی روحندن‌ده نفخ ايدرك آنی مكرم قيلمشدر. «ولقد كرمنا بنی آدم ..» قول كريمی بوكا دلالت ايدر. اوچنجيسی الله‌ه خلف اولمسيدر؛ چونكه بنانك وجودی بانينك وجودينه دال اولديغی كبی انسانك وجودی‌ده اللهك وجودينه خلف يعنی دالدر. كذا انسانك فرديتی اللهك وحدانيتنه، وذات وصفاتی آنك ذات وصفاتنه خلفدر. حياتی، قدرتی، ارادتی، سمعی، بصری، كلامی، آنك حيات وقدرت وارادت وسمع وبصر وكلامنه، روحنك لامكان ولاجهت اولمسی آنك لامكان ولاجهت اولديغنه دلالت ايدر. كرچه ديكر مخلوقانده‌دخی اشبو صفاتدن بعضلری بولنورسه‌ده آدمك خلفيتی هيچ برنده بولنه‌ماز؛ چونكه صفات الله انسانده اجتماع ايتديكی قدر سائرلرنده ايتمه‌مشدر. صفات الهيه‌دن هرهانكی بری قلب انسانی‌يه تجلی ايتديكی درجه‌ده سائر موجوداته تجلی ايتمز. ازجمله حيواناتده موجدينك وجودينه دائر علم يوقدر. ملائكه‌دخی نفسلرينی بتون صفتلريله واللهی بتون صفتلريله بيلمزلر. انكچون آتياً كوره‌جكمز وجهله «سبحانك لاعلم لنا . . .» ديه اظهار عجز ايلمشلردر. انسان ايسه خلافت عظماسی سببيله نفسنی معرفت واللهی بتون او كوزل اسمالريله بيلمك صورتيله ممتازدر.

انسانك الله‌ه خلف اولمسی بيان صددنده حدود الهيه‌نك بر يوزنده اقامه‌سی و احكامنك وقضالرينك تنفيذی خصوصنده خلفيتی‌ده درميان اولنه‌بيلور.

«قالوا» (ملكلر ديديكه) «اتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء» (جانقومنك ياپديغی كبی يريوزنده ايقاع فساد وسفك دماء ايده‌جك برينی‌می اقامه ايده‌جكسك؟) «ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك»

(بز ایسه سنی حمد ایله ذکر ونقائصدن تقدیس ایدرز، یعنی خلفیته بز دها اولایز) « قال » (الله دیدی‌که) « انی اعلم مالا تعلمون » (البته بن سزك بو خصوصده بیلمدیککز حکم و مصالحی بیلورم).

بعض مفسرلر طرفندن حالی اولدیغیده بیان اولنان اشبو خطاب الهینك فوائد عدیده‌سی واردر. جمله‌دن بری انسانك تعظیم شانیدر ، آنك وجودینی اولدن سکان ملکوته تبشیر و «خلیفه» دیه تلقیب ایتمشدر. بر ملائکه‌سنه اظهار تعجب مقامنده اویولده سوز سویلتدیرمسی انسانك طینتنده مودوع اولان اشبو «صفات ذمیمه»یی اعلام ایچون اولوب طرف الهیدن ویریلن جواب دخی «رحمت الهیه»یه اشارت مقصدینه مبنیدر . ملکلر انسانك عناصردن ترکب ایده‌جکنه نظراً بیان مطالعه ایتمشلر، الله ایسه آنلرك مطلع اولمادیغی جهت روحانیه‌سنه اشارت بیورمشدر .

« وعلم آدم الاسماء کلها »(الله آدمه بالجمله اسملری تعلیم ایتدی) یعنی معقولات و محسوساتدن و مخیلات و موهوماتدن بتون مدرکاتی بیلمکه مستعد قیلدی و اشیانك کرك ذاتی و کرك خواصنی و علوم وصنایعك اساسلرینی آکا الهام ایلدی. بو آیت کریمه‌ده انسانك مابه الامتیازی علم و معرفت اولدیغنه اشارت واردر. چونکه ملکلر عبادت و معصومیتلرندن بحثله ضمنا خلفیته کندیلرینك الیق اولدیغنی ادعا ایلدیلر . الله ایسه خلقتنده‌کی مفاسد ایله برابر علمی سببیله آدمك علویتنی ارائه ایلدی .

« ثم عرضهم علی الملائکته » (بوندن صکره الله او اسملرك مسمالرینی بر ملکلرینه کوستردی) «فقال»(امر خلافتدن عجزلرینی کوستره‌رك آنلری تبکیت والزام مقصدیله دیدی‌که) «انبئونی باسماء هؤلاء ان کنتم صادقین» (خلافته استحقاق حقنده‌کی زعمکزده اکر صادق ایسه‌کز بکا شونلرك اسملرینی خبر ویریکز)

« قالوا » (بر ملکلری دیدیلرکه) « سبحانك » (بز سنی بالجمله نواقصدن تنزیه ایدرز) « الاعلم لنا الاما علمتنا (قابلیتمز حسبیله کندی عالممزه مناسب علومدن بزه تعلیم ایلدیککك امورك خارجنده بر شی بیله‌مین) « انك انت العلیم الحکیم » (البته سن علیمسین . هیچ بر شی سندن کیزلو دکلدر و حکیمسین ، بتون یاپدقلرکده بر حکمت بالغه واردر . حتی بزده مستعد اوله ایدك بو علومی بزه‌ده افاضه ایلردك).

مخلوقات ایچنده انسانك علم ایله ممتاز اولمسنك سببی خلاصهٔ عالم اولمسیدر . روحی شجرهٔ علم و معرفتك تخمی‌در ، شخصی‌ده شجرهٔ عالمك ثمره‌سیدر . بو سببدن شخصی دیکر مخلوقاتدن صکره و جمله‌سنك فرد اتم و اکملی اولمق اوزره یارادلمشدر . آغاجك میوه‌سی ذروه‌لرنده ظهوره کلمك ایچون بالجمله اجزاسندن مرور ایتدیکی کبی آدم دخی شجرهٔ موجوداتك ذروه‌سنه چیقمق ایچون جهات سفلیه وعلویه‌سندن مرور ایتمشدر . عالمك هر جزئنده آنك ایچون بر منفعت ویا مضرت ، حاصلی بر مصلحت ویا مفسدت واردر ؛ آنلردن هر برینی ملایم بر اسم ایله تسمیه ایلمشدر . آدمك حالنده‌کی کمال ایجابندن اولمق اوزره اسماء الهیه‌ده انکچون بر منفعت ویا مضرت تولید ایدر. ازجمله کندیسی مخلوق ، مرزوق ، عبد ، معیوب ، مذنب ، تائب ، منتفع ، متضرر ، ظالم و مظلوم . . . . اولدیغی ایچون الله‌ده خالق ، رازق ، معبود ، ستار ، غفار ، تواب ، نافع ، ضار ، عادل ، منتقم اولمشدر .

« قال یا آدم انبئهم باسمائهم» (الله دیدی‌که: یا آدم ملکلره بو موجوداتك اسملرندن خبر ویر) «فلما انبأهم» (وقتاکه آدم آنلره خبر ویردی) « قال الم اقل لکم انی اعلم غیب السموات والارض واعلم ماتبدون وماکنتم تکتمون » (الله ملکلره دیدی‌که سزه دیمدمی کوکلرك و یرلرك بتون مغیباتنی البته بن بیلورم وسزك آچیقدن سویلدیککزی‌د. . کتم واخفا ایلدیککزی‌ده بیلورم) . ملکلرك آچیقدن سویلدکلری آدمك خلقتنه ابراز تعجب و اخفا ایلدکلری‌ده خلافته اهلیتدر . حالبوکه بالاده بیان اولندیغی اوزره طوپراقدن یارادلمش اولان انسانك علمندن طولایی آنلره رجحانی میدانه چیقدی .

« واذقلنا للملائکة اسجدوا لآدم» (یاد ایت اول وقتی که بز بر ملکلرینه آدمه سجده ایدیکز دیدك) چونکه آنی اولجه محقر کورمش ایدیکز، صکره فضل ورجحانی ثابت اولدی. «فسجدوا » (آنلر درحال سجده ایتدیلر) . چونکه نوردن خلق اولنمشلردی،نورك شانی ایسه اطاعت و انقیاددر .

بو سجده معنای شرعیسنه محمول ایسه حقیقتده مسجود الله اولوب آدم قبله اتخاذ قلنمشدر ؛ و اکر معنای لغویسنه محمول ایسه مقصد آدمه تعظیم ایچون اظهار تواضعدر .

« الا ابلیس ابی واستکبر وکان من الکافرین » (مکر بر ملکلرینك ریاستنده بولنان ابلیس کبر وغروروندن سجده ایتمدی وکافرلردن اولدی) چونکه ناردن مخلوق اولوب آنك شانی‌ده کبر وغروردر .

بورایه قدر خلقت آدم حقنده خطیب دوستمزك احتمالکه کندی کتابلرنده بوله‌مامسندن طولایی مسکوت عنه براقدیغی حقایق اسلامیه‌یی خلاصةً بیان ایتدکدن صکره آتیاً آنك اخذ ایتدیکی ایکی آیت جلیله‌یی‌ده نظر تدقیقدن کچوره‌جکز :

« وقلنا یا آدم » (آدمه خطاباً دیدك که)« اسکن انت وزوجك الجنة » (زوجه‌ك ایله برلکده بر جنتده اوتوریکز) « وکلا منها رغداً حیث شئتما » (بو باغك هانکی طرفنده ایسترسه‌کز میوه‌سندن عافیتله یه‌یکز) « ولا تقربا هذه الشجرة » (یالکز شو آغاجه یاقلاشمایکز) « فتکونا من الظالمین » (اکر آنك میوه‌سندن ییرسه‌کز ظالملردن اولورسکز) یعنی امر الهی‌یه اطاعتسزلکله، یاخود نعیم وکرامتی مخل بر ایشه مباشرتله نفسکزه ظلم ایتمش بولنورسکز .

بو آیت کریمه‌ده بزم خطیب نصرانینك تقدیر ایده‌مدیکی بر طاقم حکمتلر واردر. ازجمله « ولا تقربا » نهینده آدم وحوانك خطایه دوشه‌جکلرینه وجنتدن چیقه‌جقلرینه وجنتده‌کی اقامتلری مخلد اولمادیغنه

اشارت وار در. چونکه مخلد اولانلره امر ونهی ترتب ایتمز و هیچ بر خطا تصور اولنماز. ذاتاً آنلرك جنتده مخلد اولمادقلرینه اللهك ملكلره « انی جاعل فی الارض خلیفة » دیمسی دلالت ایدر ؛ چونكه ادم خلیفه اولمق وارضی اعمار ایتمك ایچون یارادلمش اولمغله البته جنتدن چیقمه‌سی لازم كلوردی. « اسكن انت » امرىده انلرك اقامتلری علی وجه الاستقرار اولمادیغنه دلالت ایدر؛ اویله اولسه ایدی « بن سزی جنتده اسكان ایتدم » دیر ایدی .

« لاتقربا » نهینده آدمك بولندیغی جنتك دار ثواب اولان جنت اولمادیغنه‌ده دلالت واردر ؛ چونكه اورانك حیاتی ابدیدر . نشأت جنانیه كون و فسادی قبول ایتمیوب بالذات مخلد اولمغی ایجاب ایدر. نعمتلری‌ده موقت وممكن الانقطاع دكلدر .

بوراده منهی عنه اولان شجره‌نك تعیننده اقوال عدیده وارد اولمشدر [۱] . بعض مشایخ شجرهٔ محبت اولدیغنی بیان ایتمكده‌درلر . اللهك آدمه بو یولده‌كی خطابی ابتلا وامتحان ایچوندر . نهیی دخی دلالت وتحریض مقصدینه مبنیدر؛ زیرا انسان منع اولندیغی شیئه حریص اولور. الله بیلوردی‌كه آدمك كیتدكجه اوشجرهٔ محبته اشتهاسی آرته‌جق، نهایت آندن تناول ایده‌جك ، بو صورتله محنته دوشه‌جك وسر خلافت ظهوره كله‌جكدر .

بوراده برجلوهٔ سبحانیه دها كوریلوركه اكر نهی مذكور وارد اولمیه ایدی تناولی عصیان اولمازدی ، عصیان اولمایجه توبه‌یه لزوم كورلمزدی ؛ توبه اولمایجه‌ده عفو ومغفرت وكنا هدن طهارت ومحبت الهیه ظهوره كلمزدی « ان الله یحب التوابین ویحب المتطهرین » . حالبوكه جمال وجلال صفتلری كبی تواب وغفور ، قهار وستار صفتلرینك دخی ظهوری مقتضای حكمت ایدی . آدمك بوبابده حصوله كله‌جك زله‌سی زلهٔ تنزیهیه‌در ونهی تنزیهی صورتیله لومه استحقاقی « حسنات الابرار سیئات المقربین » (متقیلرك حسنه‌لری مقربلر ایچون سیئه‌دن معدود اولمق قبیلندندر .

قصه‌نك بوندن ایلروسنی بر كره خطیبدن دیكله‌یكز :

« حضرت آدمك بو حال سعادتده نه‌قدر اوزون مدت قالمش اولدیغنی بیلمه‌یز. شوقدرینی بیلیرزكه شیطان اول غایی آكا خوش وكوزل كوستره‌رك آنی اول آغاجك میوه‌سندن یمكه اغوا واستهوا ایلدی . اودخی شیطانك تسویلاتنه اویه‌رق آندن یوب ربنه عصیان ایلدی وهمان اولحظه‌ده جیلتلنمش اولدیغی رتبهٔ قدسیتدن وفطری صلاحدن دوشدی وطبیعت اثیمه ونفس اماره صاحبی اولدی والله آنی درحال جنتدن طرد ایدوب (حیات اغاجنك یولنی محافظه ایچون عدن بغچه‌سنك شرق جانبنه كروبیلر وهر طرفه دونر آلوقلیجلری اقامه ایلدی) . »

برده بزدن دیكله‌یكز :

« فازلهما الشیطان عنها » (شیطان آدم وحوایی جنتدن قایدیردی) یعنی القاء وسوسه ایله آنلرك زله‌یه دوشمه‌لرینه سبب اولدی . زله‌دن مراد خطاءً وبلاقصد صوابدن ذهول ایتمكدر . « فاخرجهما مما كانافیه » (نائل اولدقلری نعیم وكرامتدن آنلری اخراج ایلدی) . حالبوكه ابلیسك مقصدی آنلری جنتدن اخراج اولمیوب بلكه مرتبه‌سندن اسقاط واللهدن تبعید ایدی. آتیاً كوریله‌جكی اوزره بوامله نائل اوله‌مامشدر .

« قلنا » (بز آدم وحوایه دیدككه) « اهبطوا » (یر یوزینه اینكز) « بعضكم لبعض عدو » (برحالده‌كه اولادكزدن بعضی بعضنه دشمن اولسون) « ولكم فی الارض مستقر ومتاع الی حین » (سزك ایچون یر یوزنده برزمانه‌قدر قرارگاه ونعمتلرندن استفاده اوله‌جقدر) . بوكلام حضرت آدم ایچون دنیاده بقا اولمیوب ینه جنته رجوع ایده‌جكنه اشارت واردر .

شوحالده سورهٔ اعرافده وارد اولان « الم انهكما عن تلكما الشجرة واقل لكما ان الشیطان لكم عدو مبین » (بن سزی او شجره‌دن منع ایتمدمی وشیطان سزه آچیقدن دشمندر دیمدمی) آیت كریمه‌سیله وقوع بولان عتاب، عنف وشدت ایچون دكل، بلكه تلطیف ایچوندر . و آنلرك جنتدن تبعیدی بالاستحقاق نائلیتلرینی استحصال وكندیلرینی دها زیاده تقریب ایچوندر .

ایشته ممكن اولدیغی قدر اختصاره رعایت ایدرك وتفهمی اشكال ایده‌جك درجه‌ده تعمیق جهته‌ده كیتمیه‌رك كتب تفاسیردن استنباط ایده‌بیلدیكمز ایضاحاتی اعطا ایتدك . شمدی خطیبك سوزینه نقل كلام ایدیورز :

« بو وقعه وحكایه‌یی تورات وقرآن لفظاً ومعناً همان بربرینه مساوی عباره‌لرله تقریر ایله‌مشلردر » .

خطیب نصرانینك شو سوزی نه درجه‌یه قدر موافق حقیقت اولدیغنی آكلامق ایچون توراتك بعض فقراتنی بورایه نقل ایتمه‌مز لازم كلیور .

« ورب الله شرق جانبنده عدنده برباغچه ترتیبیله . . . . یمك ایچون هر بر آغاجی وباغچه‌نك اورته‌سنده (حیات) آغاجیله (خیروشری بیلمكلك) آغاجنی بتوردی . . . عدن باغچه‌سنی تیمار ومحافظه ایتمك اوزره آدمی آله‌رق اورایه قودی . . . . باغچه‌نك آغاجلرینك كافه‌سندن استدیكك كبی یی ؛ اما (خیروشری بیلمكلك) آغاجندن یمه . زیرا آندن ییدیكك كونده مطلقا اولورسین دیدی. . . . ییلان، قاری‌یه : مطلقا اولمزسكز . زیرا اوندن ییدیككز كونده كوزلریكز آچیلوب خیروشری طانیه‌رق الهلر كبی اوله‌جقكز اللهك معلومیدر دیدی . . . . وقاری آنك میوه‌سندن آلوب ییدی وزوجنه‌ده ویردیكندن اوده ییدی . اوزمان ایكیسنك دخی كوزلری آچلمغله عریان اولدقلرینی بیلدیلر وانجیر یپراقلرینی دیكوب كندولرینه فوطه یاپدیلر . وكونك سرین وقتنده باغچه‌ده كزن رب اللهك حضورنده باغچه‌نك آغاجلری آراسنده كیزلندیلر . . . . ورب الله ایشته آدم خیروشری بیلمكده بزدن بری كبی اولدی وشمدی النی اوزادوب (حیات) اغاجندن دخی آله‌رق ییوب الی الابد یشامسون دیدی . ایمدی رب الله آنی آلندیغی طپراغی تیمار ایتمسی ایچون عدن باغچه‌سندن چیقاردی. بویله‌جه آدمی طرد ایله حیات آغاجنك یولنی محافظه ایچون عدن باغچه‌سنك شرق جانبنه كروبیلر وهر طرفه دونر علو قیلیجنی اقامه ایلدی . »

بوقصه‌یی قرآنك طرز بیانیله توراتك بیانی بیننده‌كی فرقی ارباب انصافك تقدیرینه ترك ایله اكتفا ایدرم .

خطیب بالاده‌كی فقره‌سنده آدمه قبل العصیان بر قدسیت وفطری بر صلاح اسناد ایدیور وبعده جبلتی تحول ایدرك نفس اماره صاحبی

[۱] توراتده « خیر وشری بیلمك اغاجی » دینلمشدر .

اولدیغنی بیان ایدییور. بو خطبه‌سنده اساس اتخاذ ایتدیکی فکر اصلی بودر. چونکه انسانی ینه تبدیل ایله اکا قدسیت اصلیه‌سنی اعطا ایده‌جك بر واسطه‌یه لزوم کوستره‌جك و او واسطه‌نكده نفسنی چلیپا اوزرنده فدا وقانی اراقه ایدن الله اولدیغنی سویلیه‌جکدر. بالاده ویردیکمز ایضاحاتدن‌ده اکلاشیلدیغنه کوره انسان اساساً عناصر ارضیه‌دن یارادلمش اولمق حسبیله جبلتی فساده منهمکدر، مع‌مافیه کندوسنده بر روح بولندیغندن صلاحه‌ده مستعددر. اکر قبل‌العصیان حال اصلیسی قدسیت اولسیدی انسان اولمیوب ملك اولمسی لازم کلوردی، یعنی کندوسنده ناسوتیت بولنمامق ایجاب ایدردی. حالبوکه آنك طپراقدن یارادلدیغنده کرك بزم کتابمز وکرك آنلرك کتابی متفقدر. بعدالعصیان طبیعتی بالکلیه تبدل ایدوبده صلاحی بالکلیه زائل اولسیدی صرف بهیمیته دوشر وهیچ قدسیتی قالمازدی. حالبوکه هیچ اولمازسه خلاصکار (مسیح) کلمزدن اول برطاقم پیغمبرلرکلوب خلقه تبلیغ‌دین ایتدکلرینی اولسون نظر اعتباره آله‌رق آنلری بو درکه‌یه ایندیرمه‌ملی ایدی، انسان ابتداء خلقتنده جمال وجلالی جامع اوله‌رق یارادلمش وافرادنده بعضاً بری بعضاً دیکری غلبه ایلمشدر.

برده خطیب نصرانی خطبه‌سنده نفس انساننك یالکز اماره مرتبه‌سنی نظر اعتباره آلیورده لوامه، ملهمه، مطمئنه مرتبه‌لرینی هیچ کورمك ایسته‌میور. «نفس اماره» دائما صاحبنه فنا ومضرشیلر امر ایدر؛ آرزوسی شهوت، استراحت، کسلاندر. طویارسه قوتلنور، اویورسه بسلنور؛ آجیقسه کسب ضعف ایدر. «وما ابرئ نفسی ان النفس لامارة بالسوء» (بن نفسمی تزکیه ایده‌مم، زیرا نفس فنالقله امر ایدر) آیت کریمه‌سندن مقصد بودر. ونفسلری بو مرتبه‌ده قالانلر «اولئك کالانعام بل‌هم اضل» (عادتا بهائم کبی وبلکه دها آشاغی مرتبه‌ده اولورلر). لکن بو نفس انواع ریاضات ایله قیریلور وتحت ضبطه وقهره آلنور، انك موتیله نفس مطمئنه حیات بولور. — «نفس لوامه» ظلم وفساد ایله امر ایدر؛ قهر وغلبه وریاست آرزو ایلر. اخلاقی کبر وبخل، حدت، مکر وحیله‌در؛ مال وشرف ایله قوتلنور، فقر ایله کسب ضعف ایدر. «فلا اقسم بالنفس اللوامه» آیت کریمه‌سی بوکا اشارتدر. — «نفس ملهمه» خیر ونفعه میل ایدر، بعضاً بوکا مخالفت ایتسه بیله بالسهوله رجوع ایلر؛ معرفت ایله، احسان ومعدلتله متلذذ اولور؛ طبیعتی ملایم، صاحب فکروتدبیر، علومدن باحث، مطیع ومنقاد اولور. آره‌ده ریا وتصنعه‌ده کیدر؛ معرفتله عزت بولور، حکمتله تربیه اولور، کندندن شکایت ایدلسه مضطرب اولور؛ حکمت واحساندن خالی قالسه تواضع ایدر. «ونفس وما سویها فالهمها فجورها وتقواها» قول کریمنده بوکا اشارت واردر. — «نفس مطمئنه» اللهدن راضی وافعالی عندالله مرضی اولور؛ قضا وقدره منقاد، وعد الهی ایله مطمئن وشاد اولور؛ ذکر الله ایله تلذذ ایدر، مرضاة الهی سور. امر الهی‌یه موافقت ایله امر ایدر. طبیعتی حلم، وقار، کرم، صدق، صفا، عقل، فضل، بر واحسان، سخا، رضاوسکون، تصدیق، ایمان وتوفیقدر. ذکرالله ایله شرف بولور. الاهی فهم ایتمکله علو منزلت قازانور؛ اللهه رجوع ایله صفاوطهارت بولور؛ غافل اولسه ظلم ایدر، سهو ایتسه منقبض اولور، غیره نظر قیلسه مکدر اولور. «یا ایتها النفس المطمئنه ارجعی الی ربك راضیة مرضیة» (ای نفس مطمئنه ربکدن راضی اولدیغك، اوده سندن راضی بولندیغی حالده آکا رجوع ایت) «فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی» (قوللریمك آره‌سنه کیروجنتمه داخل اول) آیت جلیله‌سی بوکا اشارتدر. — نفسك هر مرتبه‌سی ایچون مفصلات اخلاقیه‌ده مبین بر طاقم ریاضتلر واردرکه آنلرله کسب صلاح ایدر.

ای خطیب افندی! نفس حقنده‌کی بو افاداتم سویلنمسی لازم کلنلره نسبتله لاشی مثابه‌سنده‌در. نفسك مراتبنه وتربیه‌سی ایچون لازم کلن تداویلره دائر معلومات ایسترسه‌کز مفصلاته مراجعت ایتمه‌لیسکز. اسلامك نه کبی دروس حکمت آلدقلرینی کوریبورسکزیا. شمدی نفس اماره درجه‌سنده قالانلرك آنلره «کلکز بزم فکرمزی قبول ایدیکز» دیه نصیحت ویرمه‌لری بحر محیطه‌کی انجو صیادلرینه ساحلده کور کفال صیدینی توصیه‌یه بکزه‌مزمی؟ (دوام ایده‌جك)

کدك پاشا: ١٤ مایس: محمود اسعد

فقه وفتاوی

اجتهاد نه دیمکدر ونه کبی احکامده اجتهاد اولنه‌بیلیر؟

علم اصول علماسی، اجتهادی بر حکم شرعیٔ فرعیی دلیلندن استنباط خصوصنده بذل مجهودده بولنمقدر، یولنده تعریف ایدییورلر [١] بو یولده چالیشه‌جق ذاته‌ده مجتهد دنیلیور. مجتهد، ادلهٔ قطعیه ایله ثابت اولمیان احکام فرعیه‌یی، کتاب، سنت، اجماع وقیاسدن عبارت اولان ادلهٔ شرعیه‌یه توفیقاً حل ایتمکه چالیشیر؛ شرعك اساسلرینی عمومی مبادیسنی تعمیق، وسع وطاقتی یتدیکی مرتبه‌ده استقصای نظر واعمال فکر ایدر؛ اوندن صوکره — زمانك تولید ایتدیکی بر احتیاجك تسویه‌سی ایچون — بر حکم ویرر، بر نظام وضع ایدر.

شریعت، امر معاش وامر معادده انسانلرك تأمین منافعی اساسی اوزرینه مؤسس اولدیغندن بر حکم‌که — زمان ومکانك تبدلیله — تأمین عدالت ایده‌مز و مصالح عامه‌نك تسویه‌سنه کافی کله‌مز، اوحکمك تبدیلی شرعاً بر ضرورت کسب ایدر؛ یاخود زمان ومکان یکی بر

---

[١] الاجتهاد، هو استفراغ الجهود فی استنباط الحکم الشرعی الفرعی عن دلیله وشرط مطلقه ان یحوی علم الکتاب بمعانیه لغةً وشرعا واقسامه والسنة متنها وسندها وموارد الاجماع ووجوه القیاس وحکمه غلبة الظن علی احتمال الخطاء فالمجتهد یخطئ ویصیب.

احتیاجك تسویه‌سی ایچون یکی بر حکم ایستر ، اوحکمك ویرلسی ، او احتیاجك تسویه‌سی لزوم قطعی تحته کیرر .

دوردن دوره احتیاجات ومعاملات تنوع وتوسع ایتدیکندن هر عصرده‌ده اجتهاده لزوم قطعی واردر . احادیث نبویه ، سیر اصحاب ؛ تاریخ تابعین تدقیق ایدیلیر ، تبع تابعین دورلری تعمیق اولنورسه بوحقیقت بوتون وضوحیله میدانه چیقار .

اجتهادك لزومنه دائر ، حضرت پیغمبرك ، بر مجتهد اجتهادنده خطا ایدرسه بر ثوابه ، اصابت ایدرسه اون ثوابه نائل اوله‌جغی [۲] حقنده‌کی بیانات نبویه‌لرندن داها صریح دلیل اولورمی ؟

زمانك احتیاجنه کوره اجتهاداتده بولنمق خصوصنك نزد رسالتپناهیده نه‌درجه ملتزم اولدیغنه دائر مأموراً یمنه اعزام بیورولدوقلری اثناده ؛ معاذبن جبل ایله ذات رسالتپناهی آره‌سنده جریان ایدن محاوره‌دن داها پارلاق شاهد اقامه‌سنه لزوم وارمیدر ؟ کتب احادیث‌ده مصرح اولان بومحاوره شویولده جریان ایلمشدی :

حضرت پیغمبر — یامعاذ ، یمنده نه ایله اجرای احکام ایده‌جکسك؟

معاذ — کتاب الٓهی ایله !

— کتاب آلهی‌ده بوله‌مزسه‌ك . . . ؟

— سنت رسول ایله !

— سنتده‌ده بوله‌مزسه‌ك . . . . ؟

— کندی رأی واجتهادمله ! [۳]

حضرت معاذك شو صوك جوابی فوق‌العاده تقدیر و محظوظیت نبویه‌یی موجب اولدیغندن بومجتهد محترم ، تلطیفات نبویه‌یه مظهر بیورلمشدی . حتی ذات رسالتپناهی ممنونیتلرینی : (الله‌ه حمد اولسونکه رسولنك مأمورینی اونك راضی اولدیغی شیئه موفق قیلدی .) جمله‌سیله اظهار بیورمشلردی .

اصابت رأی ودینده‌کی وقوف وصلابتیله ممتاز اولان حضرت عمر ، ابو موسی الاشعری‌یی مأمور تعیین ایتدکلری زمان کتاب آلهی وسنت نبوی‌ده صراحته دسترس اوله‌مدیغی یرلرده اجتهاده دوام ایتمسنی امر وتبلیغ ایلمشلردی [٤]

عجبا باب اجتهادی صیم‌صیقی قاپایانلر ، احکام دینیه‌یی تحدید خصوصنده کندیلرینی شارع اعظمدن داها زیاده صلاحیتدار ، امور دینیه‌ده حضرت عمردن دها زیاده صلابتدارمی عد ایدییورلر ؟

بونلر دور اصحابی تدقیق ایتمش اولسه‌لردی ، ارتحال نبویدن صوکره ظهور ایدن مسائلده عظمای اصحابك آلا بیلدیکنه اجتهاداته دوام ایتمش اولدقلرینه دائر بیکلرجه شواهد بوله‌بیلیرلردی . اصحاب کزین ، کتاب وسنتده دسترس اوله‌مدقلری خصوصاتده اجتهاد و موجبیله عمل ایدرلردی . خلفای راشدین حضراتیله حضرت عایشه ، طلحه ، زبیر ، ابن عباس ، ابوهریره عمار بن یاسر ، ابن عمر ، زیدبن ثابت ، عبدالله بن مسعود ، انس بن مالك ، ام‌سلمه ، ابوسعید الخدری ، عبدالله بن زبیر ، ابوموسی الاشعری ، سلمان فارسی ، معاذ بن جبل ، جابربن عبدالله ، سعد بن وقاص ، عبدالرحمن بن عوف ، عمران بن حصین ، ابوذرغفاری و ابوالدرداکبی ذوات فاضله مسائل متنوعه‌یه دائر اجتهاداتده بولنورلر ، یکیدن یکی‌یه ظهور ایدن مسائلك حل وفصلنه چالیشیرلردی .

دور اصحابی متعاقب کلن عصرلرده ظهور ایدن عظمای امتدن امام مالك ، شافعی ، امام احمد اصحاب کزینك اثرلرینه توفیق حرکتله اجتهاداته دوام ایتمش ومذهبلرینك تأسیسنه چالیشمشلردر .

حتی ، اهل سنت علماسی میاننده ، مذاهب اربعه‌دن هیچ برینه تابع اولمیه‌رق مستقل برر مذهب صاحبی اولان برچوق مجتهدین داها ظهور ایتمشدر .

سفیان بن سعید ثوری ، ابوثور خالدی ، داود بن علی ظاهری ، محمد بن جریر طبری ، ابوبکر بن حزیمه ، اسحق بن راهویه . . . کبی ذوات عالیه بومیانده تعداد اولنه بیلیرلر . شوحالده اجتهادك حصر وتحدید ایدیله‌میه‌جکنه بومحترم سیالردن بیوك دلیل اوله‌بیلیرمی ؟

فقط نه‌چاره‌که بوکبی بلند ناصیه‌لره خلف اولانلر علماً ، فضیلتاً اونلرك پایه‌لرینه صعود ایده‌مدکلرندن کمال عجز ایله تقلیده یاپیشمشلر ، طار برساحه‌یه صیقشمشلر ، دائرهٔ تقلیددن خارجه چیقمغه جسارت ایده‌مه‌مشلردر .

دامن تقلیده یاپیشان مقلدین کندیلرینی اعلم علمادن ظن ایدییور وخلقه قارشی‌ده عالملك طاسلامغی اونوتمیورلردی . حالبوکه (ابن جوزی) نك دیدیکی کبی مقلد هیچ بروقت عالم صاییله‌مز . علمك شرطی ، بیلنن شیئه ادله‌سیله واقف اولمقدر . علمانك تردیسی ، تقلیدك تحکمی ؛ که باب اجتهادك سدیله نهایتلنمشدر ؛ ملت اسلامیه آره‌سنده پارلاق ذکالرك ظهورینه ، نوار وحر دماغلرك انکشافنه اك بیوك برمانعه تشکیل ایلمشدر .

تقلیدجیلك میدان آلمقدن صوکره ؛ دماغلر دوشونمکدن ؛ فکرلر تتبع‌دن منع ایدلدی . علوم ؛ ظواهر کتبه حصر اولندی . استقلال فکر محو اولدی . عقل ومحاکمه تحت تضییقه آلندی . نتیجه‌ده اسلاملر هر علمی اهال ایتدیلر ، کیده کیده شاهراه علم وعرفان دیکنلی وطار دربندلره صوقولدی .

حالبوکه هرعصرده شرائط اجتهادی ــ که معانی واقسامیله برابر کتابی ، متن وسندیله سنتی ، موارد اجماع ووجوه قیاسی بیلمکدن

[۲] ان اصبت فلك عشر حسنات وان اخطأت فلك حسنة
(حدیث شریف)

[۳] قال رسول‌الله لمابعث معاذ بن جبل الی الیمن قال له بم تقضی ؟ قال بکتاب الله ! قال فان لم تجد فی کتاب‌الله قال اقضی بسنة رسول‌الله ! قال فان لم تجد فیها ؟ قال اجتهد برأیی ! فقال الحمدلله الذی وفق رسول رسوله بمایرضی به رسوله .
(حدیث)

[٤] الفهم الفهم عندما یتلجلج فی صدرك ممالم یبلغك فی کتاب‌الله وفی سنة النبی
(حضرت عمر)

عبارتدر — جامع هیچ اولمزسه بر قاچ ذاتك بولنمسی لازم ، بونلرك یتشدیرلمسی امت اسلامیه اوزرینه فرض ، علمانكده بو مرتبه‌یه اعتلا ایتمكه چالیشملری لابد ایدی .

فقط چالیشمق ، دیدیتمك ، ایشته بو مزعج مشغله هیچ كیمسه‌نك ایشنه كلیوردی . بو مشكل زحمتدن قورتیلمق ایچون اجتهاد قاپولرینی قاپامق داها قولای وداها مناسب كورولدی . وباب اجتهادك قاپانمش اولدیغی شایعه‌سی خلق آره‌سنه یاییلدی ! . . .

§

اجتهاد هانكی احكامده اوله‌جقدر ؟ شمدی بو مسئله‌یی تدقیق ایده‌لم :

احكام شرعیه : اعتقادات ، عبادات ، ملكات ومعاملات ناملریله دورت قسمه آیریله‌بیلیر . بونلردن احكام اعتقادیه‌ده ، تعریف سابقنه كوره اجتهاد جاری اوله‌میه‌جغی كبی — پایهٔ كمالی نه‌قدر یوكسك اولورسه اولسون — هیچ بر فردی تقلید ایتمكده مشروع دكلدر . چونكه اعتقاده متعلق احكامك اكثریسی ادلهٔ عقلیه ایله قطعیاً ثابت اولمش ، نصوص قرآنیه ایله‌ده تأیید بیورولمشدر . متباقی قسمكه قرآن كریم واحادیث متواترده‌ده وارد اولدقلری كبی عقلاً محالیتلرینی موجب بر دلیل‌ده یوقدر ؛ بناءً علیه بونلرك تسلیم وقبولیده ضروریدر . هر حالده احكام اعتقادیه‌ده علم یقین شرطدر .

عباداته متعلق احكامه كلنجه : بوراده‌ده شارعك وضع ایتدیكی ساسلر لایتغیردر . چونكه عباداته متعلق حكملر طرف شارعدن اتمام ایدلمشدر . عباده‌ده روح ، خلوص نیت ورضای باری‌یی جلبدركه بوده تهذیب نفس ، تقویهٔ ایمان واوامر شرعیه‌یه امتثال ایله اولور . عبادتك اجراسی ایچون بر تكلیف شرعی ، برده لذت روحانی كافی اولدیغندن عباداتك ، زمان ومكان اعتباریله تحولی ایجاب ایتمز . عبادت قسمنده یالكز اتیانی ضروری ویا مستحسن اولان اركان وسائره‌نك تعیین وتمییزی خصوصنده روایات مختلفه‌دن اصح اولانی ترجیح ، مجمل اولان بر تعبیری تفسیر صورتیله تعمیقات اجتهادیه‌ده بولونه‌بیلیر . یوقسه هیچ بر مجتهد فرض اولان عبادتلردن برینی كندی اجتهادیله تغییر ایتمك صلاحیتنی حائز دكلدر واوله‌مز . حیات اخرویه‌یه تعلق ایدن احكامده انسانلر بیلدكلری كبی حركت ایده‌مزلر . شارع نه یولده امر ایتمش ایسه اوكا اتباع لازمدر .

ملكات قسمی‌كه منهیات ومحارمدن ، شرور وقبایحدن منع وتحذیر حكملرینی ، فضائل اخلاقیه اكتسابنه ترغیب اساسلرینی شاملدر ، بوراده‌ده مجتهد حل ویا حرمتنه دائر نص شرعی اولان احكامه بالطبع ایلیشه‌مز . یالكز مسكوت عنه اولان بر فعلك حل ویا حرمتنی قیاسله اثبات ایده‌بیلیر . مجتهدك بو اساسلره طوقونه‌مامسی ترقی وتكاملمزه هیچ بر مانعه ایراث ایده‌مز . بالعكس بونلرك لایتغیر اولمسی وحدت ملیه ووحدت تربیه‌یی انتاج ایده‌جكی كبی افرادك علی السویه فضائل اخلاقیه ایله اتصافلرینی‌ده تأمین ایدر .

مجتهدلرك ، مساعیلرینه الكزیاده جولانكاه اولان ساحه ، معاملات دنیویه قسمیدر . چونكه معاملات دنیویه • عرف ، عادت ، اختلاف زمان ومكان ایله تغیر ایدر . بونلر حقنده ، هر عصرده او عصرك احتیاجاتنه ، او محلك الجاآتنه كوره اجتهاداتده بولنمق لازمدر . چونكه معاملاتك جزئیاتنی تحدید ایتمك ممكن دكلدر .

شریعت اسلامیه ، تحری عدالت ، مساواته رعایت [١] ضرر وضراری دفع [٢] كبی برطاقم اساسات عالیه وضع ایتمشدركه فقها وارباب حقوق بو اساسلره كوره اجتهاداتده بولنه‌رق احكام فرعیه‌یی استنباط ایدرلر .

معاملاتده اساس ، تأمین منفعت ، تنظیم حیات وامور معیشتی اصلاح ایده‌جك بر نهج قویم وضعیله سعادت دنیویه‌یی احضاره چالیشمقدن عبارت اولدیغندن معاملاتی بو غایه‌لره كوره اصلاح وتنظیمه مقتدر اوله‌بیله‌جك متفكر دماغلره احتیاج واردر . احكام فرعیه‌نك استنباطی خصوصیده بو كبی متفكر اولی الامرلره ، یعنی ارباب اجتهاده عائد اولدیغی اوامر شرعیه جمله‌سندندر . [٣]

« ظلمتدن نوره »

م . شمس الدین

فنیات

سیوری سینك

بر اركان حرب نه‌قدر ماهر ایسه ، قارشیسنده‌كی دشمنك حرب پلاننی اوكرنمكی او درجه وبلكه دها فضله آرزو ایدر . بزده داخلی دشمنمز ، دشمن جانمز سیوری سینكك طرز معیشت ونشو ونماسنی اجناس وانواعیله بینلرنده‌كی ممیز فرقلری ، صورت و حزیله نقل امراض خصوصنده كوستردیكی یارارلغی اوكره‌نه‌لم :

سیوری سینك اركككلری چیچك امرك چفتلشمه زمانه قدر عمر سوررلر . دیشیلری ایسه دوغار دوغماز انسان قانه هجوم ایدر . اكثریا كیجه ، بعضاً صیجاق كونلرده اوكله وقتی ایصیریرلر . واصل تهلكه‌یی موجب اولورلر . سیوری سینكلر بطاقلقلره یمورطه براقق صورتیله چوغالورلر . یمورطلایه‌جق دیشیلر صو سطحنه پك یقین اوچار واك راكد موقعی بولوب یا اوچدقلری حالده ، یاخود یوصونلره

[١] خذ العفو وأمر بالعرف
فرقان حكیم

[٢] لاضرر ولاضرار فی الاسلام
حدیث شریف

[٣] ولوردوه الی الرسول واولی الامر منهم لعلمه الذین یستنبطونه منهم
فرقان حكیم

قونارق بطنلرینه مقوس بر شکل ویرر بر ویا بر قاچ یمورطه‌یی صویه ترك ایدرلر. صیجاق هوالرده یمورطه صویه دوشدیکنك ایکنجی کونی چاتلار. قیصه وکوزله پك کوچ فرق اولنور یاورولر میدانه چیقار. [رشیم‌مائی ویا سرفهٔ مائیه]. بونلرده دریلرینی دیکیشدیره‌رك یمورطه‌لرینك چیقدقلرینك یکرمی ویا یکرمی بشنجی کونی استفهام اشارتی (؟) شکلنده بر ایکنجی نوع یاورو حاصل ایدرلر [شفیرهٔ مائیه] « شکلده کوریلور. ج.و.آ » بو صوك یاورولرده شفیره حالنه کلدکلرینك اوچ ویابشنجی کونی اصل آنا ویابا سینکی میدانه کتیررلر.

« ق ». سیوری سینك یاورولری صیجاقدن حظ ایتدکلری کبی صوغوغه‌ده اولدقجه متحملدرلر. برحوضدن اله ایتدیکم اون بش قدر یاوروبی شیشه ایچنده پك سرت وصوغوق روزکارله قارشی بیوتمکه موفق اولدم. شو قدر وارکه بو مقاوم حیوانلر روزکاردن متأثر اولمه‌مق مقصدیله شیشه‌نك دیواره اصابت ایدن جدارینه شتاب ایدیورلر.

اوطه ایچروسنده بولنانلر، لوشلقدن وصیجاقلقدن دهاسرعتله بیودیلرکه بوده آغاجلق، سازلق یرلرله ممالك حاره‌یی ترجیح ایتدکلرینی اثباته کافی بردلیلدر. فناً اثبات اولندیغنه وبورادنده آکلاشلدیغنه کوره یاورولر قیشی باطاقلقلرده کچیرر ویازك، حتی ایلك بهارك حلولیله میدانه چیقارلر. نته‌کیم بوسنه مارتنك ایکنجی کونی برقاچ دانه‌سی تجربه‌لرمه هجوم ایتمش ونظر دقتمی جلب ایلمشدی.

سیوری سینکلرك برچوق فامیلیالری، جنسلری ونوعلری وارسه‌ده مملکتمزده الك چوق کوریلن باشلیجه ایکی نوعدن بحث ایده‌جکز [*]

صیره کلیرده صاری ایصتمه (حمای اصفر) حقنده‌ده. برقاچ سوز سویلرسه‌ك براوچنجی نوع سینکك اسمنی‌ده اوزمان ذکر ایدرز. بوایکی نوعدن بریسی ایصتمه‌یی نقل ایدر، دیکری ایتمز. آره‌لرنده‌کی فرقی اهمیتلرینه بناءً مختصراً بیان ایده‌لم:

۱ — یمورطه ایکن: ایصتمه‌یی نقل ایدن جنسك یمورطه‌لری صویك سطحنده تکر تکر یوزر. نقل ایتمیه‌نك یمورطه‌لری ایسه یکدیکرینه التصاق صورتیله حاصل اولان شیلر حالنده صو اوستنده یوزرلر.

۲ — یاورو ایکن: ایصیتمه‌یی نقل ایدنك وجودی دوزدر. نفس آلمق ایچون صویك یوزینه کلنجه وجودینك هرطرفیله صو سطحنه التصاق ایدر. نقل ایتمیه‌نك ایسه صوك خلقه‌سنده بر نفس بوروسی بولندیغندن یالکز اونی صو سطحنه اوزاتیر. وجودی‌ده باش آشاغی صارقار. بونی کورمك ایچون باطاقلقلك برندن بر برداق صو آلمق کافیدر. یالکز اونوتمامليدرکه برنجی نوع او قدر کثرتله اله ایدلمز. یوقاروده سویلدیکم اون بش یاورو آره‌سنده آنجق ایکی دانه کوره‌بیلدم.

۳ — بیوکجه: قنادلانجه: نقل ایده‌نك قنادنده درت بیوك، بر ایکی‌ده پك کوچك لکه بولندیغی حالده دیکرنده کورلمز. بونکله برابر قنادی لکه‌سز ناقل سیوریلرده یوق دکلدر.

٤ — دیواره قوندقلرنده: برنجیسی درت آیاغیله التصاق ایدرك ایکی آیاغی سربست براقیر. وجودی‌ده دیواره برعمود رسم ایلر. یره قوندیغی زمانده باش شاغی بر وضعیت آلیر. ایکنجیسی دیواره موازی برخط تشکیل ایدر. بو درت آیاغی دیوارله مناسبتده بولنور. بونلرده پك ممیز وصفلر اوله‌یوب ایش قنادلرله طوغلرده‌در. انسان فنده نقل ایدنه آنوفه‌لەس، ایتمیه‌نلره تی‌له‌کس نامنی ویریرلر. کیم نه‌دیرسه دیسین سیوری سینکلرك جمله‌سی تهلکه‌لی حیوانلردر. هیچ برندن خیر بکله‌نمز. بونی‌ده صیره دوشدکجه اثبات ایدرز.

صورت وخز: قطعات فیه‌سنی ستر ایله‌ین آلت واوست فکوك قاتلانه‌رق کری‌یه چکیلور. خورطوم دری‌یه، اورادن‌ده داماره داخل اولور. سیوری ۱، ۲ ویا ۳ دقیقه‌بوحالده قالور. شرجندن شفاف برمایعك زمان‌زمان ظهور ایلدیکی کوریلور. بووخزایله درکه ایصتمه‌یی ودها برچوق قان خسته‌لقلرینك تخمنی نقل ایدر. خسته برشخصك قانندن امرك صورتیله وجودینه طولدردیغی تخملر (جراثیم مرضیه) معده‌دن قارن بوشلغنه، اورادن صیرتنده‌یاغلی داماروسطه‌سیله بویونده‌کی لعاب غده‌لرینه انتقال ایدر. لعاب‌غده‌لرینه کلن تخملرك وخز ایکنه‌سی طریقیله برشخص دیکرك قانـه پك قولایلقله انتقال ایلیه‌جکی بی‌شك وشبهه‌در.

مذنبین طبدن

احمد جودت

تربیه و تعلیم

دار الفنون عثمانی

ندرتی کندیسنك باعث قیمتی اولان بر جوهرده علم‌درکه آثار مادیه‌سیله سعادت بشریه‌یه خدمت ایتدکجه اقسام ابتدائیه‌سی شرائط حیاتیه قدر الزم، درجات عالیه‌سی‌ده ثروت ملیه قدر ملتزم اولور. جریان حیات آنجق تجددات متسلسله‌نك تظاهرندن عبارت‌اولوب حیات افراد اغدیهٔ لازمه‌نك وجوده تمثیلی سایه‌سنده تأمین ایدیلن تجدد ایله دوام ایده‌بیلدیکی کبی افرادك اجتماعندن متشکل بولنان حیات جمعیت‌ده تجددات متوالیه‌یه عرض افتقار ایدوب بو خصوصده علم و هنر الك برنجی عامل و مؤثر اولمش، دها طوغریسی جمعیتك تأمین

[*] بوفامیلیا، جنس ونوعلرك اسمنی تعداد قابل ایدیسه‌ده مقاله‌اطبادن زیاده عمومك اوقونه‌سی ایچون یازلمش اولمقله واز کچلدی. صرف بومسئله‌ایله اشتغال ایده‌جك قرده‌شلرمه یابوتون آثار غربیه‌نك مزجیله وفنك بتون بکیلکلرینی جامع بولنمق شرطیله ایلك دفعه معلم محترمز، اسماعیل حقی‌بك طرفندن میدانه کتیریلوب نشر اولنان « علم حیوانات طبیه وزراعیه » نام کتابك ایصیتمه وسیوری سینك بحثلرینه ویاخود دوغریجه غرب آثارینه مراجعت ایلمه‌لرینی توصیه ایدرم.
ا.ج

حیاتی ایچون ایجاب ایدن تجددی بر غدای خارجی کبی اداره ایتمکده بولنمشدر .

تاریخده ارقوبوب یازمغه باشلامدن دائرهٔ تمدنه خطاره انداز اولمش هیچ برقومه تصادف اولنه مدیغی کبی عصر حاضرده ده طبقات مدنیه نك بالای مشعشعنده آنجق عرفانیله متعالی ملتلری کورمك قابل اولیور .

کابوس جهالتك بوتون ظلمتیله حکمفرما اولدیغی بر محیط تاریکه نشر انوار ایله باشلایان اسلامیت ؛ تعمیم معارفی علمك جهله صولت مجاهدانه سی شکلنه فراغ ایلدکدن صکره وجوده کتیردیکی مأثر عرفان ایله مجهز مدنیت منتظمه یی دائما معارفله متوازی و متوازن بولندیرمق ایجاب ایدرکن بعض اسباب طولاییسیله عصراً بعدعصر حرکت علمیه یه طاری اولان رخاوت مدنیت اسلامیه یی ده کندیسیله برابر بر دورهٔ توقفه داخل ایتمش و توقفك نتیجهٔ طبیعیه سی اولان تدنی ده طبیعتیله یوز کوستره رك بنای مدنیتده مؤثرات خارجیه نك تخریباتنه مساعد جریانلر آچیلمغه باشلامشدر .

بر ملت ؛ تنورات علمیه ، تدابیر سیاسیه ، استیلای اراضی ، تحکم قصادی کبی اسباب موجودیت مللدن هانکیلریله اکتساب حیات ایلدیسه ینه اونلرك حسن اداره سیله بقاپذیر اوله بیلیر. بوقسه تلویاب بر حیات طولاییسیله تأثیرك عکس تأثیره مغلوبیتنی مکرراً تجربه ایتمك سینهٔ ملتده آچیلان قرحه لرك مهلك فلاکتلر ، الیم عاقبتلر تولید ایتدیکنی کورمکه حاضرلانمق دیمکدر . روزکارك اوزرینه اوچمق ، جریانه غلبه چالمق ایستینلر استعمال ایده جکلری قوتی اولندن ابی انتخاب ایتمك و نهایته قدر عینی صورتله دوام ایلمك اقتضا ایدر .

طرز حیاتنده کوستردیکی تلون ایله کندیسنك بادئ فلاکتی اولان دولت عثمانیه ـ که دور استیلا ، دور معارف ، دور تشاعر و اسرافات ، دور سیاست و اصلاحات کبی برچوق دوارك عامل وفاعلیدر ـ یاشادیغی ویاشاتدیغی دورلری عصی بررحما ، دائمی سرمستی ایله بلاموجب تنوع ایتدیررکن کندی قازدیغی چوقورلره طوغری یورودیکنی ، اولجه ینمش اولدیغی داللری کسدیکنی اصلا فرق ایده میوردی .

نسل حاضره قدریکدیکرینی استخلاف ایدن اشبو انسال متعاقبه دن هانکیسنك هانکیلرینه قارشی مجرم صفتیله متهم اوله بیله جکنی حکمت تاریخیه نك تدقیقات ظلمتشکافانه سنه ترك ایده جك اولورسه ق بزه یالکز تخریبات ماضیه یی اعصار مستقبله یه سرایتدن منع ایتمك اسبابنك سرعت تطبیقی ترتب ایدر .

مدنیت حاضره یه توفیق حرکتله ادامهٔ موجودیت اسبابنی بو کون ایکی اصله ارجاع ایدیلیورکه بونلرك بری اخلاق ، دیکری معارفدر . اخلاق نامنه اسلافدن نه لره توارث ایتدیکمز معلومدر!

معارفمزه کلنجه : بونك وجودنده هرکس کبی بزده شبهه مز اولمقله برابر معارف حاضره یی تمثیل ایدن عناصر مهمه دن دارالفنون عثمانی حقنده کی مطالعات آتیه مز معارفه دائر بعض جهتلرجه اولان نقاط نظرمزی بر درجه یه قدر ایضاح ایلیه جکدر .

* *
*

ملتك اك کزیده افکار منوره سنه منبع اولان ویاخود اولمه سی ایجاب ایدن بو یکانه دارالعرفانمز الیوم الهیات ، ادبیات ، ریاضیات ، طبیعیات ، حقوق شعبه لرینه منقسمدر . بو شعبه لر مجباحقیقهٔ پیشوای ملت اوله جق طلبه یتیشدیره بیلیورمی ؟ ، و بو طلبه یی یتیشدیرمك ایچون لازمکلن وسائطه مالکمیدر ؟ . . بونلرینی تدقیق ایتمزدن اول دارالفنونك شیمدی یه قدر بزده کی طرز تلقیسنه عطف نظر ایتمك ایسترسه ك علومك تطبیقات فعلیه سی نامنه من القدیم جاری اولان مسلك غریبمزی درخاطر ایلمك کافیدر : بزده کی حیات علمیه ؛ اولا : اوقومق ، ثانیاً : اوقوتمقدر . حتی بونك ایچوندرکه علومك نظری قسملری محافل علمیه مزده دها زیاده جای قبول بوله رق جهات عملیه سی لایق وجهله شایان اهمیت کوریله مه مشدر . بناءً علیه نظریات علمیه نك کتاب سطرلرندن ساحهٔ فعلیاته چیقه مدیغی شو مملکتده تشکیل ایدلمش بر دارالفنون آنجق اعدادی معلمی یتیشدیرمکله وظیفه سنی ایفا ایتمش صاییلیور .

حالبوکه بر دارالفنونك مثلا : طبیعیات شعبه سنده اوقویانلر کیمیاخانه ، حکمتخانه ، حیوانات ، نباتات ، معدنیات باغچه موزه و نمونه خانه لری کبی مؤسسات فنیه یه مأمور اولمق ، ریاضیات شعبه سنده چالیشانلر علائم جویه وهیئیه رصدخانه لری کبی ریاضیات علمیه نك زمین تطبیقات بولدیغی یرلره وقف حیات ایتمك ، ادبیات شعبه سنده بولنانلر قلملرینك سحر بیانیله معنویات ملت اوزرنده جرائد ، رسائل ، حکایات واسطه سیله ناظم حسیات اولمق ، دارالتمثیللره حیات ویره رك تماشاکرانی تاریخك شایان عبرت صحیفه لرنده ، اخلاقك مقایسهٔ قیمتی وادیلرنده یاشاتمق ، الهیات شعبه سندن یتیشنلردینی حکمت ایله مزج ایده رك ملل اسلامیه آره سنده کی روابط اخوتی تأیید ایتمك ، اعدای دینك اعتراضات ومفتریاتنه مدافعه ایلمك ، کندیلرینی مادام الحیات تبلیغ دینه مأمور بیلمك ایچون حاضرلنیرلر .

هیهات ! . . یکانه دارالفنونمزك سنه لردنبری یتیشدیردیکی مأذونلردن کندیسنی بوکبی وظائف ایچریسنده کورمش قاچ دانه بختیار واردر !؟ .

اکر دارالفنون نامی ویریلن مکتب عالی ، دارالمعلمین ایسه پروغرامك او وجهله اصلاحی ، تدریساتك ده او نقطهٔ نظردن تعقیبی اقتضا ایدردی . زیرا دارالفنوندن عالم یتیشمه سنه مقابل دارالمعلمیندن معلم یتیشه جکدرکه ـ اولکی مقاله مزده ده ایضاح ایدلدیکی وجهله ـ (علم) ایله (تعلیم) ك باشقه باشقه شیلر اولمه سی معلم اوله جق ذواتك برچوق اوصافی حائز بولنمه سنی ضروری قیلمشدر . قدرت تعلیمیه آنجق مستثنی براستعدادك موافق بر تربیه ایله تنمیه سندن حصولپذیر اولور . هرمعلم عالم اولسه بیله هرعالمك معلم اوله بیلمه سی غیر قابلدر . بناءً علیه عالم یتیشدیرمکله مکلف بر دارالفنونده دارالمعلمین وظیفه سی

بکلمك‌ده تکلیف مالایطاقدن باشقه برشی دکلدر . ملتك دارالفنوندن زیاده دارالمعلمینه احتیاجی وارسه بوشعبه‌لر نیچون دارالمعلمینك صنوف عالیه‌سیله توحید اولنمیور ، توحیده حاجت کورلمیورسه نیچون آیری بر دارالمعلمین عالیه اولمق اوزره اعلان ایدلمیور ؟

آرتق آجی بر حقیقت اولمق اوزره سویلکدن چکینمیه‌جکم‌که استانبولمزك ، حتی دولتمزك یکانه دارالفنونی بولنان بومؤسسه هیچ بر وجهله‌حقیقی (دارالفنون Université) دکلدر. طلبه‌سی آوروپانك اعدادیلرینه ، معلمینی‌ده دارالفنونلرینه طلبه اوله‌بیله‌جك بر مکتبه دارالفنون نامی ویروب کندیمزی آلداتمقدنسه حقیقتی اعتراف ایتمك هرحالده اولادر .

معدود ومحدود ذوات محترمه‌نك همتیله یاشایه بیلن بومکتبده معلمك شخصیله قائم درسلر بیله بولندیغنی سویلرسه‌ك دارالفنونه لیاقتدن دها پك اوزاق مسافه‌ده اولدیغمز تعین ایدر ظن ایده‌رم . بعدالمشروطیه مکتب حقوقده « تاریخ حقوق عثمانیه » ندریسیله‌دها طوغریسی بوعلمك بزده احداث وتأسیسیله مشغول بولنان سلانیکلی توفیق بك مرحوم انقلابك ایکنجی سنه‌سی وفات ایتدیکی زمان بو درسی دوش کفایه‌سنه آلمغه کیمسه جسارت ایده‌مه‌مشدی . مذکور درسك لغویله نتیجه‌لنن شو حالی مرحوم مشارالیهك درجهٔ فضلنه بر مثال اولدیغی‌قدردارالفنونمزك‌ده موقع‌علمیسنه معیار اوله‌بیلیر . ادبیات شعبه‌سنده‌کی « علم لسان » درسی‌ده نجیب عاصم بکك چکیلمه‌سیله غالبا بوعاقبت فجیعه‌یه اوغرامشدی .

الآن فرانسزجه‌دن ترجمه ایتدیکی بر کتابی حرف واحد علاوه ایتمکسزین تقریر ایله وظیفهٔ تدریسی‌ایفا ایتمش صایلان معلملراو کتابی کوزلجه بلله‌ین طلبه‌دن‌عجبا نه‌کبی برفرقی حائز بولنیور ؟ ! بردارالفنون معلمی طلبه‌یه قارشی حصار آثار ایله محاط ، منع‌الوصول بر موقع‌متینه شرفبخش اولمق وسنین وفیره‌نك حصوله کتیردیکی ملکهٔ ذهنیه ایله تجیرات دماغیه‌سی مشبوع بولنمق‌کبی هرکس انحنای تعظیمه مجبورایدن بروجود نادرالموجود اولملیدر . حالبوکه بزده ترجمه ایتدیکی کتابك برایکی بحثی آکلایه‌مدیغنی اعتراف ایدن معلملر کورلمشدر .

طلبه‌یه کلنجه : شعباتی عمومیتله اعدادی‌مأذونلرینه حصر ایدیلن یعنی شهادتنامه‌نك آنجق بزده کورلمش حقوق صریحه‌سی جمله‌سندن اولمق اوزره اعدادی‌مأذونلرینه بلاقیدوشرط کشاد ایدیلن دارالفنون؛ جناح تدریسنده شرائط لازمه‌یی حائز طلبه کوره‌مه‌مکله‌ده بدبختدر . بزده شهادتنامه‌نك حائز حقوق اولمه‌سی مکتب طلبه‌سنی تحصیلدن‌زیاده شهادتنامه اخذینه سوق ایتمك‌کبی نتایج سقیمه تولید ایتدیکی‌ایچوندرکه اعدادی مأذونلری تعیین مسلك خصوصنده قابلیت ذهنیه‌لرینی پایمال ایتمك جسارتنده بولنه بیلیورلر .

ریاضی‌یه مستعد برافندی‌یه نیچون حقوقه کیردیکی صوریلورسه : « — یاشایه بیلمك ایچون . » جوابی آلنیور . یعنی‌حقوق شهادتنامه‌سنی حائز اولانلرك تأمین معیشتده نائل سهولت اوله‌لری شعبات سائرهٔ عامیه‌مزی برچوق پارلاق ذکالردن محروم ایدییور . فی‌الحقیقه هر سنه حقوقه طالب اولان بیکدن‌بیك بشیوزه قدرطلبه‌یه مقابل‌ریاضیات وطبیعیات شعبه‌لرینك طالبیی اون،اون‌بشی پك‌ده تجاوز ایتمیور . عجبا عثمانلی کنجلرینك بیکده اون‌دانه‌سیمی ریاضی‌یه مستعد بولنیور ؟

کچن سنه‌لرده معارف نظارتی ایستاتستیق مجموعه‌سنده حقوق شعبه‌سی طلبه‌سنك کثرتی بادیٔ ممنونیت اولدیغی ، زیرا برملت‌افرادینك قانونه اهمیت ویرمه‌سی صلاح حالك یوز کوستره‌جکنه دلالت ایتدیکی ملاحظه‌سی سرد ایدیلیوردی . بوبله علی‌العمیا تقدیر وتحسین ایله شایان تأسف برحالی آلقیشلامق پك‌معناسز اولسه کرکدر ! شبان ملتك تحصیل قوانینه نه‌درجه‌یه‌قدر هوس ایتدیکی اونلری اوطریقه سائق اولان مؤثراتك تدقیقیله مستبان‌اوله‌بیلور . مکتب حقوقدن‌شعر سویلیه‌رك ، معادله حل ایده‌رك چیقانلرك قانونشناس بروجود اوله‌میه‌جقلری بدیهی‌ایکن بونلرك کندی‌کندیلرینی محو ایتمه‌لری‌تقدیر ایله قارشیلانمامق اقتضا ایدر .

اکر اعدادی شهادتنامه‌سی حائز حقوق اولمیوب‌ده دارالفنونه آلنان طلبه مسابقه‌دن کچسه‌یدی هرکس استعدادینك قیمتی بیلیردی ، کذلك مکتب عالی شهادتنامه‌سنك تأمین معیشته مداری اولمیوب مأمورین‌دولت انتخاب‌ایله دکل مسابقه‌ایله‌تعیین‌اولنسه‌ایدی ابراز لیاقت ایده‌میه‌جکی یوللرده تمك آرامغه کیمسه تشبث ایتمزدی . نه چاره‌که شهادتنامه‌یه تأمین حق ایتمك بزده مکتبلرك تأسیسیله تأسس ایتمش‌بر تعامل‌در.حکومتك مکتب مأذونلرینه‌احتیاجی وارسه حکومته خدمت ایتمك اونلره بر حق دکل.وظیفه اوله‌رق تحمیل ایدلمك لازمدر .

ملازمت طریقیله مأموریته داخل اولانلره مکتبلیلرك دفعةً نائل اولدیغی مواقع رفیعه دریغ‌ایدیلیور. حالبوکه بونلرك آره‌سنده‌مسلکنك متخصصی اوبله مقتدرلر وارکه بونلره آمر اوله‌رق کلنلر چوق زمان کندیلرندن استفاده‌یه مجبور اولیورلر.بونلردن شهادتنامه‌نك امتیازینه نائل اوله‌بیلمك ایچون مکتبه کیرمکه راضی اولوب‌ده طرز معیشتلری طولاییسیله موافق اوله‌میان بی چاره‌لر کوریلیور.دیمك‌که هر سنه‌اجرا اولنان اعدادی باقالوریا امتحانی کبی مکاتب عالیه ایچون‌ده بر باقالوریا کشاد ایدلسه ، یاخود مأموریتلر مسابقه ایله احراز اولنسه حکومت متخصص بر چوق مأمور قازانمقله مستفید اوله‌جقدر .

شوراسنی قطعیاًادعاایدرزکه‌نظارتلرده‌کی انتخاب مامورین انجمنلری مسابقه انجمنلرینه‌تحول‌ایتمدکجه‌بزده‌کی‌تعیین مامورینده اصابت آرانه‌ماز. ذاتاً مکتبلرده امتحان دنیلن معاینه‌نك باخصوص بزده‌کی شکل تطبیقیه نه‌درجه‌یه قدر تعین‌اقتدار ایده‌بیلدیکی‌حیات تحصیلیه‌سنی‌دوشونن‌هرکس ایچون معلوم بر کیفیتدر. غایهٔ معینه‌یی‌استحصاله معطوف بولنان مسابقه‌لر ایسه اکثریتله حسن نتیجه‌یه اقتران ایتمکده‌در .

بر حکومتك مکتب مأذونلرینی طویورمغه ندن مجبوریتی اولیور.

انسانيتك علم ايله قائم اولمه‌سنه بناءً بر مملكتده مكتبلر آچيلير. فقط طوغريسى دوشونيلورسه بونلرده تحصيل ايدن طلبه‌يه حكومتك شهادتنامه ويرمكه بيله مجبوريتى اولمه‌ماز. حتى طلبه‌نك چاليشوب چاليشمديغنى آكلامق ايچون امتحان يابمق بيله فضله‌در. تحصيل تالى وعالينك غير مجبورى اولمه‌سى هانكى نقطهٔ نظردن دوشونلسه بونتيجه‌يى ويرر. هله مأموريته مسابقه ايله تعيين مسئله‌سى امتحان و شهادتنامه‌لرى بوسبوتون معناسز براقير. ايشته آلمانيانك معارف حقنده‌كى مسلكى ميدانده! او محيط فيضنا كده امتحان وشهادتنامه‌لرك ماهيتى كوندن كونه هيچه انقلاب ايتمكده‌در.

يوق.. اكر درجات تحصيلك هرهانكى بر شعبه‌سيله پيداى علاقه ايدنلرى جبراً آدم ايتمك لازم كليورسه امتحانلره باشقه‌برطور جديت ويرمك، طلبه‌يى سائر بعض جهتلرجه‌ده تقييد ايلمك لازمدر. مثلا: دوامك غير مجبورى اولمه‌سندن ناشى طلبه‌نك قسم كليسى اقلامده مأموريت، خصوصى مكتبلرده معلملك، تجارتخانه‌لرده كاتبلك كبى شيلرله اشتغال ايديورلر. بو وظيفه‌لرك اكثريسى طلبه‌نك درس ساعتلرينى غصب ايتديكى كبى دوامه‌مساعد اولانلرى‌ده اوقات يوميه‌نك نصفنى اشغال ايتمكله طلبه‌يى هوائى مشرب آليشديريور. اعداديده حاصل اولان بوسوق طبيعى ايله صباحلين اوندن مكتبه قدر كلن طلبه‌دن بر خيليسى بو هوائيلك نتيجه‌سى اوله‌رق مكتب داخلنده‌كى طاشلق لوقانطه‌سنده وياخود مرديون آلتى چايخانه‌سنده لقلقيات ايله اشتغال، برقسمى‌ده مكتبه جوار قرائتخانه وچايخانه‌لرده طاوله‌واسقاميل اويونلريله ده‌كذار اولمق طبيعت ثانيه اتخاذ ايتمشلردر. دوامك شو عدم مجبوريتندن بالاستفاده اعدادى‌شهادتنامه‌سيله‌طشره‌يه رشديه‌معلمى كيدوب ترتيب ايتديرديكى راپورله امتحانلرى بالاكمال ترفيع ايدنلرده بوليور. بويله مستقل وظائف ايله موظف اولانلرك بر مكتب عالى درسلرينه چاليشمق ايچون آسوده قاچ ساعت بوله‌بيله‌جكى حساب ايدلسون!

مكاتب عاليه منتسبلرندن قسم كليسى: «— اعداديده چاليشديغمزك يوزده يكرميسنى چاليشه‌ميورز» ديورلر. بز بوكا سبب اوله‌رق شو دوامسزلق مسئله‌سيله طلبه‌نك درسلرينه مانع اوله‌جق درجه‌ده موظف اولمه‌لرينى بوليورز. بوكا برده امتحانلرك عدم جديتى علاوه ايديلنجه يتيشه‌جك طلبه‌دن نه خير بكلنير؟ مصنع راپورلره، كورلتولو ادعالره قناعت صافيانه ايله امتحانك اكمالى، اكمالك اكمالى، اكمالك اكمالنك اكمالى كبى سنهٔ تدريسيه نهايتنه قدر تمديد ايديلن امتحانلرده درسخانه‌لر آره‌سنده‌كى مسافه‌يى قولتوق دكنكيله مرور ايدن طلبه پك چوقدر. اصل شايان حيرت مسئله: كتاب ياپراقلرينى امتحان آره‌سنده‌كى اون كونلك مساعده اثناسنده كسنلرك تام نومرو آلمق درجه‌سنده احراز موفقيت ايتمه‌لرى‌در. فضله اوله‌رق‌ده فلان نومرودن آشاغى‌يه نومرو ويرمه‌مك كبى‌مسامحه ايله‌معروف معلملرك شو غريب حاللرى بو عطالتى ضمناً تشويق ايتمكده‌در.

دوامك غيرمجبورى اولمه‌سى بعضاً غريب نتيجه‌لرده ويريور. مثلا: رياضى شعبه‌سى كبى طلبه‌سى بش اون كشى‌يه منحصر بولنان بر صنفه بر كون هيچ كيمسه كليور. معلم درسخانه‌يه كيرنجه كنديسنه غرورو يابلدى ظنيله درسخانه قپوسنه چيقه‌رق، «درس اوقويه‌جق طلبه يوقمى؟..» ديه كنديسنه مخاطب آرييور. اويله‌يا!.... مادامكه دوام غير مجبورى.. طلبه‌نك هيچ بريسى دوام ايتمزسه نه لازم كلير؟....

حقوق والهيات شعبه‌لرى حقنده كچنكى مقاله‌مزده لازم كلن ملاحظاتى سرد ايتمش اولديغمزدن بوراده تكرارينه حاجت كورميورز. ديكر شعبه‌لره كلنجه بونلردن ادبيات شعبه‌سى؛ مستعد بعض افنديلردن صرف نظر حقوق وفن شعبه‌لرندن بر صورتله مأيوس اولان طلبه‌يه صوك ملجأ اولمق اعتباريله مأذونينى خصائص مطلوبه‌يى حائز اولمدن چيقيورلر. فن شعبه‌لرى ايسه تدريساتنك عدم انتظامى ووسائط لازمه‌نك فقدانندن ناشى خدمات مطلوبه‌يى تماماً ايفا ايده‌ميور. بو خصوصده آتيده‌كى مثالى نظر تأمله آلمق كافيدر:

اعداديده ايى چاليشمش برافندى طبيعيات شعبه‌سنه انتساب ايديور. بوراده اوقونان حكمت طبيعيه درسنده دستورات رياضيه نامنه سرعت دستورندن باشقه برشى كوره‌مينجه اعداديده‌كى حكمت درسنك دها مكمل اولديغنى تخطرله زمانلرينك هبا اوله‌جغنه آجيه‌رق معلمه كندى كنديسنى شكايت ايديور. معلمك بو كيفيته جانى صيقيله‌رق شاكرد مومى‌اليهك اعداديده‌كى خواجه‌سنه حكمت طبيعيه‌يى بعدما دستورسز اوقوتمه‌سنى متحكمانه صورتده اخطار ايليور!!..

بونلردن باشقه صوك زمانده رياضى شعبه‌سندن چكيلن پك دكرلى بر قاچ معلمك تدريسات فنيه‌مزده درين بوشلقلر براقديغنى‌ده اونوتماملىدر.

بلا مبالغه عرض ايلديكم شو احوال نالايقه‌يه ضميمه اولمق اوزره مكتبك انتظام داخليدن محروم بولنديغنى‌ده دريش ايتمك لازمدر. درسخانه‌لره باستون، شمسيه، غمسله ايله كيرمك، آرقه صره‌لرده جيغاره تلنديروب محبت ايتمك، ايستلديكى دقيقه‌ده معلمك مساعده‌سنى استحصال ايتمدن درسخانه قپولرندن كيروب چيقه‌بيلمك كبى مناسبتسزلكلر تدريساتده هيچ بر انتظام براقيور. برساعت ظرفنده لاأقل اوتوز قرق دفعه تكرر ايدن قاپو غجيرتيلرى، پوتين طاقيرتيلرى كرك طلبه وكرك معلمده حضور قلب براقديغى كبى بعضاً قوريدورده‌كى حرارتلى مباحثه‌لرك، قهقهه‌لى آلايلرك كورولتوسيله معلم برايكى دقيقه تقريرى كسمكه مجبور اوليور.

دارالفنون بناسى داخلنه بر كره كيروب‌ده قوريدورلرك پياسه‌محلى، صالونلرك بازار يرى حالنده اولديغنى كورنلر — خلق ايله معامله‌سى اولان دوائر رسميه‌ده بيله بوحالى كوره‌مدكلرى ايچون — بونك‌نصل مكتب اولديغنه حيرت ايديورلر.

بويله برمكتبك رحلهٔ تدريسنده بولنان زواللى طلبه وقار وحيثيت

ایله هیئت اجتماعیه آره‌سنده کندیسنه بر موقع احترام تأمین ایتمکی خاطرینه بیله کتیره‌میور . حتی بونی حکومت بیله تخطر ایتمیورده مکتب طلبه‌سنی آحاد ناس کبی معاملات عادیه‌یه هدف اتخاذ ایتدیریور . تیاترو کیشه‌لرندن ماعدا بریرده طانینمیان، حتی بعضاً مکتب اداره‌سنه قارشی بیله مدار استشهاد اوله‌میان هویت ورقه‌لرنجه طلبه‌نك انه طوتیشدیرمقله بونلره برموقع تأمین ایدلمش اولماز .

خلاصه بزده بردارالفنون اولدیغنی ظن ایدنلر ایضاحات مسروده ایله بونك کلیاً برعکس اولدیغنی آکلایه‌جقلردر . ایجاب ایدرسه دها فضله ایضاحات ویره‌جکمی وعد ایده‌رك شیمدیلك بوقدر تفصیلات ایله اکتفایی مناسب کوریی‌رم . (باندرمه) خطیب زد .

احمد وصفی

طلبهٔ علومده حرکت فکریه :

طلبهٔ علومك فریادلری

فریادلری دییورم . چونکه نشیب مذلته دوشه‌ن بی وایه‌لر، دائما استمدادکارانه فریاد ایدر ؛ دائما خلاصکار بر ألك اوزادیله‌سنی . اوکا صاریلوب قورتیلمه‌سنی شدتله کوزلر ؛ باغیریر ، چاغیریر . . .

ایشته اوکسوز ، تعبیر صریحیله متروك مدرسه‌لر ، اجی فریادلرینی، زهرلی دردلرینی دوکمك ؛ بر حامی ، بر خلاصکار آرامق دورهٔ فلاکتنه دوشدیکنی پك چوق زمان اول ادراك ایتدکلری حالده هر شیدن محرومیتی کبی بودردلرینی آکلاتمق ایچونده برواسطه بوله‌مامش و بتون ألملریله، بتون احتیاجلریله ایچین ایچین یانا . بر وولقان کبی کوکرکن کوچك بر حرکت ، کوچك بر صارصنتی بو کون او وولقانه (قراته‌ر) آچه‌رق اثر حیات ویرمشدر .

بز بو کون بتون فورانلرمزله ، بتون فریادلرمزله دردلرمزی دوکمك و آکلاتمق حق مشروعمزی اجراده حر و سربست بولنیورز . [۱]

ملت معظمهٔ اسلامیه‌نك مدار افتخاری اولان فضلاء و حکمایی یتیشدیرن مدرسه‌لر بو کون هپمزك کوردیکی کبی انحطاطه دوشمشدر ، جان چکیشه‌یور . فقط بو بر اس طبیعیدر . چونکه، او عصر دیده دیوارلرك اراسنده مختلف ادواری یاشایان زمانه تطبیق حرکت ایتمك » قانون طبیعتی ادراك ایتمین قافالر . تپه‌سنك اوستنده دونن اجرامك حرکتندن کندیسی ایچون بر حصهٔ حرکت چیقارمق بیلمیه‌ن ، عینی زمانده عاطل یشامقله حیاته قصد ایدن آدملرك ألنده البته بو مؤسسه‌لر انحطاطه دوشه‌جك ایدی . بو آدملردن ایش بکله‌مك ، بو مسلك مقدسی اصلاح ایتمك امیدینی بسله‌مك سرابدن صو اومق قبیلندن اولدیغی آشکاردر . چونکه بو مؤسسات خیریه‌نك عنان اداره‌سنی ألنه آلان و رثهٔ انبیاء ! تمثیل ایتدکلری دینك علیهنه ییلدیرملر سقوط ایدر، کولله‌لر صاوریلیرده . حالا اونلر اویور ، حالا ذل توکل ایله یشه‌رلر . . .

بیلیورمیسکز ، ای اولیای امور . مملکتك اك کنج عضولری اك پارلاق ذکالری او قرون وسطی‌یه مخصوص اولان اصول سقیم ایله محو اولیور، چوریور، بنلکنی غائب ایدوب کیدییور . . . بومدهش جنایتك مسئولیتی هانکیکز اوزریکزه آله‌جق ؟ بونی ایجه بیلملی‌یزکه: بو کونکی نسلك ساحهٔ تحملی، حوصله‌سی قرون وسطی‌ده یاشایان لاقیدی قافالر دکلدر .

کوریورزکه دشمان؛ دینه، مملکته؛ اوق، مزراق، قلنج ، قالقان ایله یوریمیور . آتش صاچان طوپلریله ، زهر دوکن مترالیوز ماوزرلریله یوریور . دها طوغریسی فنله ، فکرله ، عزمله ، ثباتله یوریور . . . .

بونی بیلملی‌یزکه : بو قوجه ملتك حیاتی بزه مودوعدر . اونك بویله درکهٔ سفالته دوشمه‌سندن آنجق بز ، یعنی صارقلیلر مسئولدر . ماضیمزه باقوبده افتخار ایتدیکمز او دورهٔ شوکت بیلملی‌یزکه : علاءالدینلر ، قره خلیللر ، زنبلیلرك ید اقتداریله احضار ایدلمشدر . بو کون او آدملر قالقوب کلسه‌لرده شو حالی پریشانی کورسه‌لر اولجه بزم یوزمزه توکوره‌جکلردر . . . او معظم نسلك بویله یودروملرده کتن پارچه‌سی کبی چوروديکنی ، اوخارقه‌نمون ذکالرك افول ایتدیکنی کورونجه شبهه یوق بزی تلهفلرله قارشیلایه‌جقلردر .

انصاف ایده‌لم : هپسی عینی طوپراق محصولی ، عینی وطن اولادی ایکن نصل اولورده بریسی یودروملرده چوروسون، دیکری هر احتیاجی تامین ایدلمش مؤسساتده تنویر فکر ایتسون ! ینه نصل اولورده : بریسی زمانك، محیطك سلاحلریله مجهز ایکن دیکری قرون وسطی‌نك او طاقت شکن اوقلریله ، مزراقلریله ، قالقانلریله تجهیز ایدلسون ! صوکره ، اوچیوز بوقدرمیلیون اسلامك مقدراتی بویله چوروك فکرلی، سقطسجیه‌لی ؛ أولکون ، دورغون نسلك ألنه ویرلسون !

صورارم : هانکی مشفق بر بابا وجدانی . ایکی اولادندن بریسنی چامورلره ده‌پر . دیکرینی اوج اعلایه چیقاریر ؟

ایشته انسانی حیرتلره القا ایدن بودر . سز ، بزه ، تنویر فکر ایتمك ایچون کلن زواللی اولاد وطنه حامیلك ، باباقلق وظیفه‌سنی ایفا ایده‌میورسکز .

کندینی اداره ایده‌مین بر کیمسه‌یه، بر هیئته مدرسه‌لرك مقدراتی نصل تودیع ایدیلیر ؟ . او مقدس مؤسسه‌یی بو کون ملعبه‌حالنه ، احتراصلرك یکانه واسطه‌سی حالنه قویدیکز . یازیقلر اولسون کورمیورسکز ، کورمیه وقتکز اولمیور : بر مقصد علوی ایچون تأسیس

[۱] بو بابده قبلرمزه ترجمان اولان (سبیل الرشاد) جریدهٔ فریده‌سنه صمیمی تشکرلرمزی تقدیم ایده‌رز .

ایدیلن مدرسه بنالری بر تنبل‌خانه اولمقدن بشقه اخلاقسزلرك ملجأی، مقری اولمشدر . ناموسلی بر زواللی کلیر ، بر یوبازه سنه‌لرجه خدمت ایدر . سبب نه‌در . ؟

بونلر بر حقیقت صرفه‌در . بوکا قارشی لاقید قالان کوزلر کورمز اولسون . . .

بو کون بزم دردلرمز حددن آشیریدر . بو دردلری تشریح ایتمك لازمدر . بو دور ، دور انتباهدر . قباحتلرنی سویله‌ین ، دردلرنی آچمایان کیمسه‌لر جانیدر ، قوجه ملتك حیاتنه قصد ایتمش دیمکدر .

بز، بوکونده اویانماز ، احتیاجلرمزی تشریح ایتمز ، ینه بو مسلك سقیممزی تعقیب ایدر ؛ استقبال ملیمزی ، دینمزی، ناموسمزی قورتارمق ایسته‌مزسه‌ك آرتق شیمدیدن قبرمزی قازوب کفنمزی حاضرلیه‌لم . فقط : خاطردن چیقارمایه‌لم‌که کندمزله برابر میلیونلرجه نسل آتی‌یی‌ده مزاره طوغری سوروکلیورز .

بو کون سمالرینی‌ده آثار ترقی ایله فرش ایتمك ایسته‌ین مترقی ملتلره باقیکز : صاعقه نمون طوپلرندن ، طراقه فشان مترالیوزلرندن ، ماوزرلرندن ، وولقان صاچان بومبالرندن دها متین ، دها صارصیلماز استنادکاهلری ؛ دینلری ، فکر اردولریدر .

بونی ، نظر انتباهدن دور طوتمامق لازمدر . بو کون فلاکتیله متألم اولدیغمز صوك حادثات، خونخوارلقده باشیمزه بر سلسلهٔ وحشت کسیلن جاناوارلقلر ، اونوتمیه‌لم‌که : اوتوز سنه‌در کلیسالرده احضار ایدلدی . و صوکره اوکلرینه بوینه صلیب طاقان راهبلرله بر سیل خروشان کبی یورویه‌رك او بزم اسرائیلیاتله قافاسنی شیشیردیکمز املسز ، ایده آلسز اردویی زیر وزبر ایتدیلر .

اعتراف ایده‌لم یاپمغه‌ده حقلری واردی . چونکه اونلر اوغراشدی ، بز یاتدق . اونلر متوالیا مکتبلرنده ، کلیسالرنده اسلامیت علیهنه کیذلر ، حس انتقاملرله ملتی تجهیز ایتدی . بز مدرسه‌لرمزده، جامعلرمزده اسرائیلیاتله ، خرافه‌لرله مست و غافل اولودق ، اویوتدق . . .

اکر حضرت فخرکائنات قطعه‌لر فتح ایتدیسه؛ اکر چهاریارکزین دنیایی استیلا ایدرجسنه باد صرصر کبی یوریدیلرسه ؛ اکر فاتحلر ، یاوزلر ، قانونیلر ، سنجاقلرینی بر طرفدن آسیانك اورته‌لرینه ، دیکر طرفدن ویانه سورلرینه رکز ایتمشلرسه ... بونی ای بیله‌لمکه بزم کبی ملتنی صرف اذواق معنویه ایله اویوشدرمق، بتون امللرنی، بتون فکرلرنی اورایه صرف ایتمکله دکل، قیرلماز امیدلر ، ییقیلماز امللرله دنیایی فتح ایتمك ، جهانکیر اولمق فکریله ملتی تجهیز ایتمشلر و موفق اولمشلردر . بو کون فتح ایتدکلری طوپراقلری ویره ویره دوکده‌یورز . بز او آدملره بیکلرجه تشکر ایده‌لم . .

بو کون طلبه‌یی طشره‌یه کوندریورسکز . عجبا وقایع حاضره‌یه دائر نه کبی فکرلر ویره‌رك کوندردیکزکه ملتی ایقاظ ایتسونلر ، عجبا اللرینه نه کبی وثیقه‌لر ، نه کبی یکی فکرلی کتابلر ویردیکزکه ملتك آتیسنی احضار ایلسونلر . شبهه یوقکه بوکا ویریله‌جك جواب هیچ . اکر طلبه کوزینی آچوب محیطدن آله‌بیلدیکی فکرلری، حسلری لسان حال ایله آکلاتیرسه بلکه... فقط بویله طلبه‌ده بیلمم یوزده قاچدر ؟..

کوریورزکه بز حالا هیچ بر امل بسله‌میورز ، هیچ بر امید صاقلامیورز . بن شو آجی حقیقتلری یازییورسه‌م شئوناتك قلبمده براقدیغی درین تأثراتك نتیجه‌سی اوله‌رق یازییورم ویازه‌جغم . . . .

ای طلبهٔ علوم ارقداشلر، بزی تسمیم ایده‌رك یاتیردقلری اویقودن حالا اویانمیه جقمی‌یز ؟ . کورمیورمی‌یز : خارجی ، داخلی تعرضلری ؟ حالا . قانی قوروموش ، حسی توکنمش ، بر هیولای بشر کبی صامت و ساکت طوره‌جقمی‌یز؟. قافالرمزه وورولان انتباه ضربه‌لری یتمیورمی؟ اوزره‌مزه یوروین شیطنتلر حالا کوزمزی آچمیورمی ؟ اعصابمزی قاپلایان کابوس حالا قالقمیه‌جقمی ؟ اویانیلك . اویانه‌لم . بو کون بتون کائنات اویانیقدر .

واقعا صوصمغه حقکز وار . چونکه بزی اسارتك تمام معناسیله اداره ایدن أللر ، آغزلرمزه‌ده کلید وورمه‌سنی بیلیرلر . فقط آرتق اوکلیدلری قیرالم ، دردلرمزی سویلیه‌لم . آتی‌ده قوجه بر ملتی قورتاره‌جغمزی خاطردن چیقارمیه‌لم . بوکون انتباه دوره‌سیدر . بناءً علیه هرفرد ، مشروع مطالعاتی بیان وتحریر ایده‌بیلیر . کیمسه بوکا مانع اوله‌ماز . استقبال دین ، وطن بزم ، یعنی کنجلرك اوموزلرینه تحمیل ایدلمشدر . بوکون چکدیکمز فلاکتلر هپ اسکی آدملره راجعدر . بزده اونلر کبی مسکین ، عاطل یاتار ، صوصارسه‌ق ؛ اکر بزده اونلر کبی اویوشورسه‌ق ؛ اکر بزده قانی طوکمش ، اعصابی قوروموش مخلوقلر کبی بی حس وشعور قالیرسه‌ق امین اوله‌لم‌که بوکون آجیلرنی چکدیکمز صوك وقعهٔ فجیعه‌دن دها مدهش ، دها مزعج فاجعه‌لرك شاهدی اوله‌جغز . کوزمزی آچه‌لم. موجودیتمزك اوچورومری حاضرلانیور، قوجه اسلام حکومتی ، خلافتی محو اولیور ، دوریلیور ، بوقی قورتاره‌جق ؟ دییور ، فریاد ایدییور . بوفریاد کنجلره‌در . اسکیلر جانندن بزمشلر . اونلردن خدمت بکله‌نیلمز . آتینك مسؤلی بزز . .

بز نصل اسکیلره مغبر اولیورسه‌ق کله‌جکلر بزه‌ده لعنت اوقویه‌جقلر . بولکلر بودفعه بزه راجع قاله‌جق . . برلشه‌لم ، قلمه صاریله‌لم ، دردلرمزی ، احتیاجلرمزی اکلاته‌لم. دیکلرلرسه ه ؛ بزی جهلدن ، ذلتدن قورتارمق ایچون چالیشیرلرسه اللرینی اوپه‌لم . فقط بوقدر فریادلره قارشی ینه لاقید قالیرلرسه ، ینه او سقیم اصوللرنی ترك ایتمزلر، بزی رطوبتخانه‌لردن قورتارمازلرسه هپ برلکده مدرسه‌لری ترك ایده‌لم .

محترم طلبه قارداشلرم ، امین اولوکزکه : بز کیدرسه‌ك ملت اونلرکده آلتلرندن قولتوقلری ، اوکرندن رحله‌لری آلیر .

طلبهٔ علومدن

ادهم روحی

مکاتیب

هندستانه مخابر مخصوصمزدن :

هند یولنده

۳۲

بغداد دمیر یولی

بوصیره‌ده بغداد دمیر یولی انشاآتنه نظارته مأمور بولنان مایسنر پاشانك فاملیاسیله برابر بغداددن عزیمت وانفکاکی اوزرینه مطبوعات محلیه ایچون ـ خصوصیله بو مؤسسه ایله آلمانز علیهنده یازمغی مسلکسزلك ایچنده مسلك اتخاذ ایدن بعض محلی غزته‌لره ـ بر سرمایهٔ مقال تشکیل ایتمشدر . مذکور صحیفه‌لرك اعرابدن محلی اولدیغی کبی افکار عمومیه اوزرینه‌ده بر تأثیری یوقدر. بوکبی غزته‌لر بوراده صرف شونك بونك علیهنده ویاخود مدح وستایشنده بولونمق وبو صورتله بش اون پاره قوت روزمره قازانمق ایچون صاحبلری طرفندن بر آلت اتخاذ اولندقلرینی سویله‌مك زائددر. بغداده جداً (الزهور) ـکه یاریسی عربجه ، یاریسی تورکجه اوله‌رق هفته‌ده اوچ دفعه انتشار ایدر وطوتمش اولدیغی مسلکدن اصلا انحراف ایتمز ـ دن بشقه مسلك واخلاق دائره سنده انتشار ایدوب افکار عمومیه‌نك تنویریله نشر حقایق ایدن دیکر بر صحیفه یوقدر .

اوەت مایسنر پاشانك بغداددن کیتمسی اوزرینه ، آلمانیا سیاستی علیهنده بولونمغی وانکلتره پولتیقه‌سنی آلقیشلامغی دائما عادت وحرفت اتخاذ ایدن بغدادك بعض موقت غزته‌لری ـ که بر هفته چیقار، بش هفته پاره‌سزلقدن تعطیله محکوم اولور ـ دور ودراز مطالعاتده بولنمغه باشلادیلر. بعضیسی ، آرتق بو امتیازك آلمانلرك الندن چیقه‌جغنی ، بعضیلری‌ده انکلتره‌یه جیرو ایدیله‌جکنی ودها بوکا مماثل غریب وعجیب مطالعات درمیان ایتمك صورتیله نشریاتده بولوندیلر. حتی بو غزته‌جکلرك بری کندی منفعتلرینه قارشو اولان صداقتنی دها زیاده تأیید ولازمکلان خلوصکارلقده قصور ایتمش بولونمامق ایچون ، بو یولده ادارهٔ کلام ایلمشدر :

« بغداد شمندوفری امتیازی انکلتره‌یه ویاخود انکلیز سرمایه‌دارلرینه ویرلمش اولسه‌یدی ، چوقدنبرو بو شمندوفر اکمال ایدلمش اولوردی . حال حاضرده‌کی آلمان قومپانیه‌سی بو شمندوفری مدت معینه ظرفنده اکمال ایده‌میه‌جکدر. چونکه بو ایش ایچون لازمکلان مبالغی بر درلو تدارك ایده‌مدیلر. هله مایسنر پاشانك مع عائله بغداددن آنی بر صورتده عزیمتی بزم ـ یعنی عثمانلیلرك ـ سیاستمزك پك ایی بر صورتده جریان ایتمدیکنه بر دلیل تشکیل ایتمزمی؟ پاشای مشار الیه عملیاتی رسماً تعطیل ایتدکدن صوکره بورادن کیده‌جك وبردها بورایه عودت ایتمیه‌جکدر . »

حسیات اسلامیه و وطنیه‌دن عاری اولان بو غزته‌جی طاسلاقلری، فرصت دوشدکجه دولت وملت عثمانیه‌یی ضعیف وقوتسز کوسترمك وپاره آلوب، پولتیقه‌سنی ترویجه مأجور بولندقلری ...... بویوك وعادل وصاحب قدرت وشوکت اراٸه ایتمکی وظیفه ایدیندکلری جهله نه‌شخصلرینك ، نه‌ده ورقپاره‌لرینك وطنپروران نظرنده اهمیتی واردر . حتی بو کبی غزته‌جیلرك اشکال وقیافتلرینه ، حرکات واطوارینه باقانلر، بونلرك مطبوعاته منسوب کیمسه‌لر اولدقلرینه اصلا ایناتمیه‌جغی کلیر .

بناءً علیه بو بابده یازیلان شیلرك خلاف حقیقت اولدیغنه ایناتمقله برابر ، کیفیتی لایقیله آکلامق وبو سوء ظن وذهابلرك ماهیت حقیقیه‌سنی تعیین ایلمك ایچون حکومتمز طرفندن مذکور شمندوفرك بغداد ـ الخلیف قسمنك انشاآتنه نظارت ایتمکه قومیسر تعیین اولنان یوز باشی مصطفی فخری افندی‌یه مراجعله کندیسنی استجوابه مجبور اولدم .

افندئ موسی الیه ، بنی کمال نزاکتله قبول ایدوب الی صیقدقدن صوکره آتیده‌کی معلوماتی ویرمك لطفنده بولندیلر. موسی الیهك بیاناتنی عیناً درج ایتمك صورتیله قارئین کرام حضراتنه بو مؤسسه ایله ایشلری حقنده مکمل بر فکر ویرلمش اولور ظننده‌یم :

« بغداد ـ الخلیف قسمنك انشاآتنه ۳۲۸ سنه‌سی تموزینك اون‌درد‌نجی کونی باشلانمش ورسم افتتاحنده بغداد والئ سابقی ایله بالجمله ارکان واعیان ولایت واجنبی قونسولسلری بولندقلری حالده جمال بك افندی کندی الیله ایلك قازمه‌یی یره اورمش وایرتسی کوندن اعتباراً‌ده ایشه مباشرت اولونمشدر. تاریخ مذکوردن بو آنه قدر عملیاته کمال کرمی ایله باقیلمقده وبو قسمك اکمالنه بر آن اول قومپانیه طرفندن سعی وغیرت ایدلمکده‌در .

« طبیعیدرکه تسویهٔ ترابیه ، اعمالات صناعیه ، مبانی ، بالاست ودمیر فرشندن عبارت اولان عملیات اقسام مختلفه‌یه آیریلیر. تسویهٔ ترابیه قسمی بغداددن اعتباراً باشلامش و(موصل) ه طوغری یوز یکرمی بش کیلومترولك ـ طولاً ـ مسافه‌یه قدر اکمال اولنمشدر. بغدادله بلد آره‌سنده بر قاچ قسمك کوپریلری متعهدلرینه احاله قلنمش وبونلرك برچوغنی‌ده اکمال ایدلمك اوزره‌در .

« متباقی اقسام بونلرك اکمالندن صوکره متعهدلرینه احاله ایدیله‌جکدر . شیمدی‌یه قدر مبانی انشاسنه دها باشلانیلمدی. یالکز بغدادده خسته‌خانه، دمیر وصرانغوز خانه ، انبار ردەبوکبی انشاآت مدتنه مخصوص اولان موقت بنالر یاپیلمش و اکمال ایدلمشدر. بالاست فرشی بغداد ایله سمیکه آره‌سنده هیچ بر یرده بالاست بولونمدیغی ایچون یاپیله‌مامشدر. سمیکه ایله بلد آره‌سنده اکمال ایدیلن تسویهٔ ترابیه اوزرینه بالاست تفریش ایدلمکده‌در. سمیکه‌ده بولنان بر بالاست اوجاغندن ماکنه ایله خط ایچون لزومی اولان بالاست نقل ایدیله‌جکدر.

« خطك مبدئی اولان بغداد قضاسی داخلنده‌کی استملاك ایدیله‌جك اراضی الآن شرکته تسلیم ایدیله‌مدیکندن بالطبع دمیر فرشیاتنه باشلانیله‌مامشدر. بوده قوهٔ قریبه‌یه کلمکله بر هفته ونهایت اون کونه قدر استملاك اراضی کیفیتی ختام بوله‌جق ودرحال دمیر فرشنه مباشرت اولنه‌جقدر. اساساً دمیر فرشی ایچون لازم اولان بوتون مالزمه و ادوات کاملاً تهیه واحضار ایدلمشدر .

اراضی استملاکی خصوصنده بغداده اهالیدن بعضلری کندی منفعت خصوصیه وذاتیه‌لرینی تأمین ایچون قومپانیه‌یه قارشو بر طاقم مشکلات چیقارمق ایستیورلرسه‌ده حقیقت حالده بونلرك هیچ بر اهمیتی یوقدر . حکومت بو کبی مشکلاتك رفع و ازاله‌سی حقنده قومپانیه‌یه لازمکلان تسهیلاتی ابراز ایتمکده قصور ایتمامکده‌در .

« مایسنر پاشایه کلنجه ، بر دفعه حلبده‌کی شرکتك قونفره‌سنده بولونمق واورادن عودتنه لزوم‌قطعی کورولدکجه مأذوناً برلینه کیده‌جکدر. بونك ایچون عائله‌سنی‌ده برابرنده کوتورمشدر. لزوم‌قطعی کورولورسه طبیعی عودت ایده‌جکدر. بونکله برابر بوراده مایسنر پاشانك وظیفه‌سنی بالفعل مابلغ ایفایه مقتدر بر وکیلی واردر. مایسنر پاشانك وجودی بو خطك اکمالنه وابسته دکلدر. او اولمزسه بشقه‌سی بو وظیفه‌یی کورور .

« بغداد غزته‌لرینك بعضیسنك بوبابده یازدقلری فقره‌لر ایسه هپ اراجیفدن عبارتدر. بو خطك امتیازی شرکته حواله اولنمشدر. شرکت‌دخی عثمانلیدر. بو خطك یاپیلمسی ایسه کرك احوال مملکت وکرك عسکرلك نقطهٔ نظرندن فوق العاده مهم اولدیغندن عملیاتك تأخیرینی حکومت عثمانیه هیچ بر وقتده آرزو ایتمیه‌جکی کبی شرکت دخی بو اوغورده شمدی‌یه قدر صرف ایتدیکی پاره‌لردن واز کچمز .

« خطك کرك حیات اقتصادیه وکرك حیات عسکریه‌مزه بخش ایده‌جك فوائد ومحسناتی وشرق ایله غربی الك قیصه بر یولدن ربط ایتدیکی کبی کرك هندستان تجارتنی الده ایتمك وکرکسه عراق کبی مهم بر قطعه‌یی مرکز سلطنته یاقلاشدیرمسی کبی ایکی عظیم محسناتی واردرکه، بونی حکومت عثمانیه مربرامود

نافعه‌سنه ترجيحاً اكمال ايليه‌جكدر .

« بو شركتك بر عثمانلى شركتى اولديغنى سويله‌مشيدم . اوه‌ت، هرنه‌قدر شركتك سرمايه‌دارانى آلمانيانك فرانقفورت شهرنده كنديلرى بر مركز اتخاذ ايتمشلرسه‌ده، بالعموم ممالكده بولنان امور نافعه وانشاآت عظيمه‌يى تعهد طريقيله ياپارلر. فقط، بزم ملكمزده ياپيلان و اكمال ايدلمكده بولنان شو شمندوفرك انشاسنى تعهد ايدن عينى شركت ، كندى مقاوله‌نامه‌سى موجبنجه عثمانلى اوله‌جق وهردرلو احوال وخصوصاتده عثمانلى قوانين موضوعه‌سنه تابع بولنه‌جق واستخدام ايده‌جكى مأمورينك كافه‌سى عثمانلى اوله‌جقلردر. انشاآت مدتى طبيعى بو احوالدن مستثنادر .

« خطك آخر بر شركته دور ايدلديكى هرنه‌قدر دوران ايديورسه‌ده، بو كبى شايعات صرف قهوه خانه پيكارلرينك محصولندن بشقه بر شى دكلدر .

حرب حاضرك بو خط اوزرنده‌كى تأثيرينه كلنجه، غيرقابل انكاردر . چونكه بر مملكتده حرب اولديغى زمان هربر احوال اوزرينه بالطبع اجراى تأثير ايدر. حرب تجارت داخليه‌مزه بويوك بر سكته ايراث ايتديكى كبى، تأميناتلى اولان بو خطه‌ده البته تأثيراتى اولور .

« شركتك بو خطى مدت معينهٔ محدوده‌سى داخلنده اكمال ايده‌بيله‌سى ايسه محققدر. اكر بو بارەيى تدارك ايده‌ميه‌جك قدر شركت اقتدارى حائز اولمه‌يدى طبيعى بو بويوك ايشى درعهده ايدوبده خطك اك منتها نقطه‌سى اولان بغداددن‌ده عملياته باشلامزدى .

« نته‌كيم ابتدده ايشه عين زمانده باشلانيلمش وفرات نهرى اوزرنده واقع اولان (جرابلس) موقعنه قدر رسم كشادى اجرا ايدلمش و ترنلرك اورايه قدر آمد شدى تأمين ايدلديكى كبى ، ايلروسنك عملياتنه‌ده دوام اولنمقده‌در. بو موقعدن حلبه قدر تخميناً (٨٥) له (٩٥) كيلومترو آره‌سنده‌در .

بو بويوك خطك اوچ سنه ظرفنده حقيقةً اكمال ايديله‌بيله‌سى كيفيتنه كلنجه، اساساً خط مذكورى بالجمله شعباتيله برابر سكز سنه‌يه قدر اكمالى شركت تعهد ايلمشدر. بناءً عليه آنا خطى تشكيل ايدن قسم بش سنه‌يه قدر حكومته قارشو ياپيلان تعهد موجبنجه شركت طرفندن برآن اول اكمال ايدلمه‌سنه كمال آرزو وكرى ايله غيرت ايدلمكده‌در . شمدى‌يه قدر برسنه كچمش و متباقى درت سنه‌سى دها كريده قالمشدر. بو مدت ظرفنده‌ده اكمال ايديله‌جكنه قناعت كامله حاصل اولمشدر.

« خط بوينده انشاآت ويا عملياتى طورديره‌جق تونل و بويوك كوپرى وسائره كبى موانع اولمديغى شيمدى‌يه قدر كرك نفس خطه وكرك چاليشانلره‌ده عربان طرفندن‌ده هيچ بر ممانعت ياپيلامشدر. انجق عثمانلى متعهدلرندن بريسنك چادرينه كچنلرده خرسزلر هجوم ايدوب بشيوز ليراسنى چالدقلرى حالده اخيراً متجاسرلر حكومت طرفندن دردست ايديلوب، حقلرنده معاملهٔ قانونيه ياپيلمقده‌در .

« شيمدى‌يه قدر بو خط ايچون پك چوق پاره‌لر صرف اولنمشدر. خطك تسويهٔ ترابيه‌سنك بهر مترو مكعبى اوچ بچقدن الى درت ، اعمالات صناعيه‌سنك بهر مترو مكعبى ايكى يوز يكرميدن الى ايكى يوز آلتمش، بالاست طوپلامق وفرش عملياتنك بهر مترو مكعبى ايچونده اون ايكيدن اوتوز غروشه قدر بر مصرف لازمدركه ، تخميناً شركت بو آنه قدر تسويهٔ ترابيه‌يه قرق بيك، اعمالات صناعيه‌يه‌ده يكرمى بيك ليرا صرف ايتمشدر. حاصلى خطك بهر كيلومتروسنه بوتون مالزمهٔ متحركه‌سيله برابر سكز بيك ليرادن فضله مصرف اوليه‌جقدر . بناءً عليه بهر متروسى اعظمى بر حسابله سكز ليرايه مال اوله‌جقدر. شو حسابجه بنم قسممه داخل اولان آلتى يوز اوتوز كيلومترويه بش مليون ليرا مصرف كيده‌جكى محققدر.

« اراضى استملاكى ايچون قومپانيه پك آز پاره صرف ايده‌جكدر . زيرا اراضينك قسم اعظمى حكومته عائد اولدينندن. آكا برشى ويرلميوب، مقاوله‌نامه موجبنجه مجاناً استملاك اولنمقده‌در .

« استخدام اولنان عمله كروهى على العموم عرب و مسلمان اولدقلرى مثللو مهندسلر ايچنده‌ده عثمانلى، فرانسز، اوستريالى مصرلى و فاسلى وهرجنس وقومه منسوب كيمسه‌لر واردر . بو يوزدن بغدادك احوال اقتصاديسنه ، حيات مساعيسنه، فقيرالحال اولانلرك چارچابك ايش كوچ و اكمك بولمرينه بو خطك بويوك معاونتى طوقونمشدر .

« هر شعبه مهندسنه آيده آلتمش واقامتكاه ايچونده اوتوزكه جمعاً آيده طقسان ليرا قدر طولغون بر معاش ويرلمكده اولديغى كبى ، شهرده اوطوران مهندسلرله ايش باشيلرك برقاچنه خانه تخصيص اولنمش وقصبه خارجنده بولنانلره‌ده كوزل باراقه‌لر تخصيص ايدلمشدر .

« شركت هر خصوصاتده نافعه نظارت جليله‌سى طرفندن تكليف ايديلن ايشلرى، اوامرى حسن صورتله قبول وبالتفكر بو تعهدلرينى پك مكمل ومنتظم، صاغلام برصورتده قوه‌دن فعله چيقارمغه طرفداردر . خط اساساً تأميناتلى اولمق مناسبتيله سائر شركتلر كبى خطى بيهوده يره اوزاته‌رق، كيلومتر تأميناتى آلمق ايستميور . بو نقطهٔ نظردن حكومتمز قومپانيه‌يه پك بويوك درجه امنيت ايتمكده‌در. مصارف برآز دها زياده اولسه بيله، شركت بنه خطى قيصالتمق طرفداريدركه، بو اك مهم بر مسئلهٔ اقتصاديه تشكيل ايتديكى كبى ، حكومتمزك ده منفعتنى موجبدر . شيمدى‌يه قدر تكليف ايديلن واريانتلرك - يعنى طرل قيصالتمه‌لرينك - كافه‌سنى شركت قبول ايتمش وحكومتمزك منافعنى لايقيله كوزه‌تمشدر.

« بن، بغداد ده‌مير يولنك (تل الحليف)دن بغداده قدر دوردنجى قسم انشاآت قوميسرى‌يم . نافعه نظارت جليله‌سى طرفندن تعيين اولنمشدر. بورايه تعيين اولونيشمه سبب‌ده حجاز دمير يولنده طقوز سنه مدت ظرفنده كورديكم و اكتساب ايتديكم نظرى و عملى تجربه‌لردر. حجاز دمير يولنك انشاآتى اثناسنده كورديكم تجربه‌لر اوزرينه اخيراً هيئت فنيه‌سنه داخل اولدم و اخيرآده معلومات و تجاربمدن استفاده ايلمك اوزره بورايه كوندرلدم .

« بو خط حقنده‌كى مطالعات و مشهوداتمى ايجابنده نافعه نظارتنه مربوط ده‌مير يوللر مديريت عليه‌سنه كوندريرم . بنم معاشم منسوب اولديغم نظارت طرفندن ويريليور . قومپانيه‌دن هيچ برشى آلميورم . »

بكا بو قدر مكمل ومفصل معلوماتى ويرن مصطفى فخرى بك افندى‌يه سبيل الرشاد ستونلرنده تشكر ايدر وكنديسنى تبريك ايدرم. ميرمومى اليه جداً غيور ، ذكى و فعال بر عسكردر .

بغداد :

س . م . توفيق

شئون

روسيه :

مسلمانلره اجتماع ممنوعدر . — روسيه داخليه نظارتى عموم واليلره ومتصرفلره شدتلى عمومنامه‌لر كوندره‌رك مواد آتيه حقنده نظر دقتلرينى جلب ايتمشدر :

« بالقان محارباتى مناسبتيله على العموم مسلمانلرك غايانه كلديكى ومحاربات مذكوره‌ده روسيه‌نك اسلاو حكومتلرينه (بولغار ، صرب ..) مظاهرت ايتمسى عالم اسلامك خصومتنى جلب ايتديكى معلومدر . داخليه نظارتنه كلن لايحه‌لرده (ژورناللرده) روسيه - چين محاربه‌سى ظهور ايدرسه روسيه مسلمانلرينك موغوللره معناً ومادةً معاونت ومظاهرت ايده‌جكلرى تأكيداً اخبار وشيمديدن اوراده بوراده بو خصوص ايچون عقد مشورت ايتمكده اولدقلرى اشعار اولونيور . بناءً عليه مسلمانلره اجتماع رخصتى ويريله‌جك اولورسه بو نقطهٔ مهمه‌نك نظر دقتده طوتولماسى اخطار اولونور . خصوصيله قيرغيزلقلرله وولغا و قريم مسلمانلرينك احوال وحركاتى آن بآن تفتيش وتجسس آلتنده بولوندورلماليدر.»

مستخبرات موثوقه‌يه كوره بو مسئله حقنده (توركستان ، قازاقستان) واليلرينه‌ده تعليمات مفصله وتنبيهات شديده ويرلمشدر .

تضییقات . — احوال اخیره‌مناسبتیله‌روسیه مسلمانلری آره‌سنده‌تحریات وتوقیفات کوندن کونه چوغالیور . (کنف) و (اوده‌سا) دارالفنونلرنده بولونان طلبۀ اسلامك برچوغی تحری وتوقیف ایدلمشدر .

فاس :

نائب‌السلطانه! . — اسپانیانك فاسده‌کی منطقۀ نفوذنده بولوندیره‌جغی قومیسرك مراقبه‌سی آلتنده فاس سلطانی نامنه « مستقلاً ! » ادارۀ اموراتمك اوزره برنائب‌السلطان تعیینی فرانسه ایله اسپانیا آره‌سنده منعقد ۱۹۱۲ مقاوله نامه‌سیله تقرر ایتمشدی. اخیراً فاسده منتشر الحق غزته‌سنده اوقوندیغنه کوره نیابت مذکوره فاس سلطاننك عموجه زاده‌سی مولای المهدی‌یه تفویض ایدلمش ومشارالیه کچن نیسان افرنجینك اون سکزنده فاسدن حرکتله یکرمیسنده « القصر » ه مواصلت ایتمشدر. اسپانیالیلر مولای المهدی‌یه مراسم و احتفالات عسکریه ایله استقبال ایدرك شهره ایصال ایتمشلردر . المهدی اوراده اوچ کون قاله‌رق اسپانیا قرالی طرفندن کوندریلن هدایایی آلدقدن صوکره اسپانیازرهلیلرینه راکباً منطقۀ مذکوره‌نك مقر اداره‌سی اولان (تطاوین) ه عزیمت ایله‌مشدر.

میسیونرلرك نشریاتنه عینیله مقابله

میسیونرلرك اوته‌ده بریده‌مسلمانلق علیهنده نشرایتدکلری خطبه‌لره، خرستیانلغی قبول حقنده‌کی دعوتنامه‌لرینه قارشی مسلمانلرکده عینیله مقابله‌ده بولونمسی الك کوزل برتدبیر اوله‌جغی شبهه‌سزدر . سبیل‌الرشاد بو خصوصده کندیسنه ترتب ایدن وظیفۀ نشریه‌یی مشاهیر فضلادن محمود اسعد افندی حضرتلرینك همتیله ادایه غیرت ایدییور. لکن بو مدافعه‌لرك یالکز سبیل‌الرشاده مقاله صورتیله‌نشری کافی کلمز . مدافعه، مقابله تام اولمق ایچون ایریجه رساله شکلنده‌ده باصدیره‌رق یاروأغیاره مجاناً توزیع ایتمك اقتضا ایدر. اولکی هفته‌بوکادائرایما کاربرفقره‌مز اوزرینه قارئین محترمه‌ده بوخصوصده‌فداکارلق ابرازندن چکنمه‌دیلر. بوسایه‌ده ایلك خطبه‌مز رساله شکلنده انتشار ایتدی و عالم اسلامك الك مهم مرکزلرینه مقدار کافی نسخه کوندرلدی. ممالك عثمانیه‌ده‌کی بالعموم مفتیلر حضراتنه‌ده متعدد نسخه‌لر دردست ارسالدر . هر مدرسه‌ده طلبۀ علوم ایچون برقاچ نسخه بولوندرلمسی‌ده تحت قراره النددیغی جهتله دارالخلافه‌ده‌کی بتون مدارس بواب افندیلری ویا مدرسه نامنه برقاچ طلبه افندی لطفاً اداره‌خانه‌مزه قدر زحمت ایدرك برنجی خطبه‌دن مقدار کافی نسخه آلملری رجا اولنور . ایلك خطبه‌نك نشر وتوزیعی حقنده ابراز معاونت بیوران اصحاب محبت جمعه ایرتسی کونی اداره‌خانه‌مزده بولوشوره‌ق دیکر خطبه‌لرك ده بو صورتله رساله شکلنده طبعنی. بوتون مراکز اسلامیه وممالك عثمانیه‌یه مجاناً توزیع وارسالی آرزووبو خصوصده‌ایجاب ایدن فداکارلغی قارئین‌مسلمه‌نك مع‌الممنونیه ایفا ایده‌جکلری طبیعی بولوندیغنی بیان بیورملری اوزرینه ایکنجی خطبه‌ده رساله شکلنده باصیلمق اوزره احضار اولنمشدر. هرپنجشنبه کونلری بعدالزوال ساعت دردن آلتی‌یه قدر اداره خانه‌مزده بو خصوصده مداولۀ افکار ایدلمسی قرارلشدیرلمشدر. آرزو بیوران اخوان دین تشریف ایدر، معلومات لازمه‌یی آله‌بیلیرلر .

آنجق ال برلکیله چالیشیرسه‌ق قورتولورز

عنوانیله یازدیغمز ستونلرده مملکتمزك علماً ، اجتماعاً ، اخلاقاً، اقتصاداً ، صنعةً ترقی و تکاملی ایچون محترم قارئلریمز نه دوشونمکده ایسه‌لر نهایت اوچ هفته ظرفنده مکتوبله بیلدیرملرینی رجا ایتمشدك . شمدی‌یه قدر بوخصوصه‌دائربرچوق‌مکتوبلر آلدق. برهیئت‌مخصوصه بونلرك تلفیقیله اوغراشیور . فقط قارئلریمزدن بعضیلری مدتك تمدیدینی موافق کوردکلرینی اشعار ایتمش‌اولدقلرندن بزده ایشه باشلامق ایچون بر مدت داها انتظار ایتمکی موافق کوردك . بناءً علیه قارئین محترمه‌نك فکر و مطالعه‌لرینه برمدت داها منتظر اوله‌جغمزی بیان ایلرز .

امور معارف حقنده تتبعات

هیئت تحریریه‌مزدن م . شمس‌الدین بك افندی شیمدیلك بروسه ولایتی داخلنده امور معارف حقنده تتبعاتده بولنمق اوزره سیاحته چیقمشدر. انشاءالله کله‌جك هفته‌دن اعتباراً قارئین کرام بو تدقیقاتدن مستفید اوله‌جقلردر. بوخصوصده صاحب معلومات ذواتك تسهیلات ممکنه‌یی کوسترملری بالخاصه تمنی اولنور .

سبیل‌الرشادك آناطولی سیار مخابری

سبیل‌الرشاد محترم خلقمز طرفندن کوستریلن توجهاته قارشی وظیفه‌سنی برقات دها فداکارانه ایفا ایتمك صورتیله فعلی بر شکران ادا ایتمك ایسته‌یور. بونك ایچون اناطولی‌یی طولاشوب بر طرفدن اهالیمزك احتیاجاتنی آکلایه‌رق بزه بیلدیرمك ؛ دیکر طرفدن آبونه قید اولنمق آرزوسنده بولنان اخوان دینه قولایلق کوسترمك اوزره بر مأمور مخصوص اعزامنی مناسب کورمشدر . مکتب حقوقدن مأذون عمر فؤاد بك بو وظیفه ایله توظیف ایدلدیکندن بو کون مدنیه طریقیله آناطولی‌یه متوجهاً حرکت ایتمشدر. اوغرایه‌جغی یرلرده محترم قارئلرمز طرفندن مظهر حمایت اولمسنی تمنی ایدرز .

اخطار

باش محررمز محمد عاکف بك افندینك جریده‌مزدن باشقه هیچ بر رساله وغزته ایله مناسبت تحریریه‌سی اولمدیغنی اخطاره لزوم کوردك.

آثار باقیه

حکمای اسلامیه‌نك آثار ریاضیه‌سندن باحث اولان بومهم اثر باب‌عالی جاده‌سنده « شفق » کتبخانه‌سنده فروخت ایدلمکده‌در .

سلانیك مطبعه‌سی اشرف ادیب

سبیل الرشاد

١٣٣٠

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧)، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر. [ایضاحات: نسخه‌سی آلتی پاره، آلتی آیلغی بر جلد ، هرجلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر.

§ آدرس تبدیلنده قرق پاره‌لك پول کوندرلملیدر.

§ مسلکه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور. درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز.

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانکی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر.

§

مکتوبلرك، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی؛

§

پاره کوندرلدیکی زمان نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور.

عدد ٢٤٧ — ٣٠ جمادی‌الآخره ١٣٣١ — پنجشنبه — ٢٣ مایس ١٣٢٩ — جلد ١٠

تفسیر شریف

بسم الله الرحمن الرحیم

فَانْظُرْ اِلٰی اٰثَارِ رَحْمَةِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِي الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتٰى وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

ترجمه‌سی

« اللهك آثار رحمتنه بر باقسه‌ك آ : طوپراغی اولدکدن صوکره، تکرار ناصیل دیریلتیور ؟ ایشته او الله بوتون اولولری محقق دیریلته‌جکدر ؛ هم او هر شیئه قادردر. »

چیق‌ده بر سیر ایت بهارك جوش رنکارنکنی ؛
نفخ صورك دیکله موجاموج اولان آهنکنی !
بر یشیل قان، بریشیل جان یاغدیروب، قدرت، یره :
بم یشیل اولمش فضا؛ کوم کوك کسیلمش طاغ، دره .
اك قیصیر طوپراق طوغورمش . امزیریر بر چوق نبات ؛
فیشقیریر بر دامله‌جق اوتدن، طوتوب صیقسه‌ك، حیات !
دون، کمیکدن کولچه حالنده ایدی هرچیلاق فدان ؛
باق : نه صاغلام قان، بوکون، طولغون یوزندن داملایان !
دون، قودورمقده ایدی اورماندن جحیمی بیك زفیر ؛
آشیان طوتمش، بوکون. هردالده پران بر صفیر !
دون. نکهبانیدی میلیارلرجه ذیروحك سبات ؛
سیلکینوب چیقمش او محبسدن، بوتون ، بر کائنات !
دون، نه ماتمده ایدی عالم ! بر حزین، کوکلر حزین ؛
سورفطرتدر بوکون : فطرت بوکون صحرا کزین !
ایشله‌مش قیرلرده یر یر قدرتك فیاض الی ،
اویله یاپراقلرکه صنعندن : کیدوب بر کورملی !

اویله اما کوردیکم الواح شوقك رغمنه .
بنده حالا ذوقه بکزر دویغو یوق، حالایـنه !
بر دکل، یوز بیك بهار ایندیر‌ه حتی آسمان ؛
هیچ قیمیلدانماز بنم روحمده کوك صالمش خزان !
دم چکر بلبل . . بنم بینمده بایقوشلر اوتر !
صوکره، قارشیمدن کچر بر بر ییقیلمش لانه‌لر !
آشنالق یوق، خیالك قونسه اك بیلدك یره ،
یاد آیاقلر چیکنه‌یور : دوشمش وطن یادالره !
باشقه سس بیلمم ، محیطمدن انین ایلر خروش ؛
بکلرم دینسین بو ماتم ، بکلرم اولماز خموش !
آه! تك بر آشیاندن بیك یتیمك ناله‌سی
یوکسه‌لیرکن، دیکله‌ین انسانمیدر بلبل سسی ؟
دویغوسز اولمق قدر دنیاده لکن درد یوق ؛
اویله صالغین‌مش‌که ملعون : قورتولان بر فرد یوق !
کندی صاغلام . . حسی اولمش ، روحی اولمش ملتك !
ایشته اك قورقونجی خسرانك، هلاکك، خیبتك !
ای اولوم رنکنده طوپراقدن حیات اعلا ایدن ،
بر ییغین طوپراقده اولسه‌ق، ساده چیکنه‌نمك نه‌دن ؟
باشقه طینتلرمی هپ شایان اولان احسانکه ،
آه ، بر بولسه‌م . صارلمق ایسته‌میدر دامانکه !
بر نسیم ایستر قیمیلدانمق ایچون جانلر بوکون ؛
بر نسیم اولسون، الهی . . جانلانیر قانلر بوتون .
نوبهارك روحی ایتسین برده بزلردن ظهور . .
یوقسه؛ آرتیق صور اسرافیله قالمشدر نشور !

محمد عاکف

مدافعات دینیه :

خطبه‌لر

۳

حضرت آدمك جنتدن خروجنه دائر خطبه

کچن نسخه‌دن مابعد

خطیب دیورکه :

« بو قصه‌ده اوزرینه انظار دقتکزی جلب و دعوت ایتمك ایستدیکمز اهم مسئله حضرت آدمك سقوطیدر . دها آچیق و صحیح تعبیر ایله جنس بشرك سقوطیدر . حضرت آدم صالح الخصال و سعید الحال اولوب دنیا کندیسنه مستقبل امیدلر ایله تبسم ایدییور ایدی وخیر و نعمتلر ایله محاط بولنیور ایدیسه‌ده مع التأسف ربنه قارشو عصیان ایلدی ، خطایه دوشدی جنتدن طرد اولندی کناه آکا طبیعت ، زحمت و مشقت آکا عادت و موت آنك خادمی اولدی . »

آدمك جنتدن اخراجنده بالاده‌ده اشارت اولندیغی اوزره بیوك حکمتلر واردر . ذاتاً آدم یردن خلق اولنمش و ینه یرده خلیفه اولمق اوزره یارادلمش اولمغله جنتدن چیقمسی ضروری ایدی . بو ، آنك ایچون بر منقبهٔ عظمی و فضیلت کبرادر ، قدرینی تنقیص دکل ، اعلا ایلمشدر . بوندن بشقه بنی آدمدن اطاعت ایدنلر ایله مخالفت ایله‌ینلرك سچلمسی وعلی الخصوص اللهه « بنی آدمك کناهی ایچــون کندینی فدا ایتمك ، چارمیخه کرلمك ، ئولمك ، جهنمه کیتمك کبی » نقـائص اسناد ایدنلرك آیرلمسی و بو صورتله صفات جلالیه‌سنك ده تجلی ایلمسی لازمه‌دن ایدی ؛ جنت ایسه جلال مظاهرندن دکلدر . اکر آدم جنتدن چیقمسه ایدی ملك کبی انسانده‌ده جلال صفتی ظهوره کلمزدی . حکمت الهیه انسانك بر یوزنده یارادلمسنی و رحمت و غفرانك ظهورینه وسیله اولمق ایچون‌ده آندن مخالفتك صدورینی اقتضا ایدردی . آدم جنتده قالسه ایدی کندی سنده کمالك نصفی اولان تجلیات قهریه فوت اولوردی .

آدمك خلقتی هر درلو عناصرك ترکیبله حصوله کلمه‌مشمی ایدی ؛ ایشته انبیا و اصدقا ایله جنتدن اصلا نصیبه‌دار اولمیانلرك کندی ذریتندن حصوله کلمسی ایچون خروجی لازم کلیوردی .

اللهك حکمت ازلیه‌سی نسل بشرك تکلیف و امتحانه معروض اولمق و بونلره ثواب و عقاب ترتب ایتمك اوزره بر یوزنده انتشـارینی ایجاب ایدردی . ایشـته آدمك بر لقمه یمسی هبوطنه سبب و اشبو هبوط آنك ایچون باعث شرف اولمشدر . جمال و جلال اسملرینك مظاهریله تحقق ایدوب بعده انواع فضائل و کمالاتی حائز و ازهر جهت مکمل بر صورتده عودت ایتمسی ایچون اخراج ایدلمشدر .

خطیب نصرانی آیت کریمه‌ده‌کی « هبوط » تعبیرینی سقوط معناسنه آلیور و حضرت آدمك اخلاقچه سقوطنه و حتی موت معنویسنه حکم ایدییور . افادات سابقه‌مز آنك بو افاده‌سنی تکذیبه کافیدر . آدمك عالم ارواحدن عالم اجساده ، عالم لاهوتدن عالم ناسوته نزولی قصد ایدییور ایسه بو بر سقوط اخلاقی دکلدر . بلکه بر روحه مالك اولمغله برابر اولمسنك نتیجه‌سیدر . خطیب آدمك نه صورتله اولورسه اولسون شو عالمه کلدیکندن طولایی تأسف ایدییور . بن ایسه بر مسلم صفتیله اللهك قضا و قدرینه ایمان ایدییورم و هر درلو اجرا آتنه راضی اولوب اصلا اعتراض ایتمیورم . خطیب علی الخصوص موتی کمال اهمیتله اتیان ایدییور . اهل اسلام ایســه موتی اللهه رجوع عد و آنی ممنونیتله استقبال ایدرلر . حتی موت طبیعی‌یه بیله انتظـار ایتمکسزین بو حیات دنیاده ایکن فساد و معصیت عالمندن ئولمکه و حقیقت عالمنده حیات تازه اکتساب ایتمکه چالیشورلر .

« و آدمك دوچار اولدیغی واویلالر ، بلا و مصیبتلر بتون جنس بشره سرایت ایتدی . روی زمینده حیات دنیانك باعث اولدیغی انواع سفالت و پریشانیلردن ، نفس خطاکاردن ، دردلی قلبدن ، یورغون جسددن ، آقان کوز یاشلرندن ، آغزی آچیق قبردن و عذاب دائمیدن قورتیلان هیچ بر انسان یوقدر . ای ابن آدم سنك درد و محنتلرك نه‌قدر چوقدر ! »

بیچاره خطیب نصرانی نه‌قدر دردلی ایمش ، عادتا دنیایه کلدیکنه نادم اولمش . آکلاشیلان او دنیانك عادتا جنت کبی اولمســنی آرزو ایدییورمش . فراموش ایدییورکه دنیا دار ابتلا و امتحاندر . انسان بو عالم فانیده هیچ بر وقت مبارزه و مجادله‌دن خالی قالماز . یاشایه بیلمسی هم قوای طبیعیه‌یه ، هم سائر انسانلره ، هم‌ده کندی نفسنه قارشـو مجادلهٔ دائمه‌ده بولنمسنه متوقفدر . حیات ، جدالدر . بو مبارزه‌ده هر کیم ثبات ایدرسه او حائز فوز و نجات اولور . انسانك اصــل مجادله‌سی ایسه نفسیله‌درکه بوکا « جهاد اکبر » دینلور . بو جدالده خلوص نیتله دوام ایده‌بیلورســه نائل امن و امان اولور . فتوره دوشرســه دوچار خسران اولور . « قد افلح من تزکی و ذکر اسم ربه فصلی بل تؤثرون الحیوة الدنیــا و الآخرة خیر و ابقی » (معصیتــدن پاك و نزیه اولوب ربنك اسمنی ذکر و صلاتنه دوام ایدن نائل فلاح اولور . اما سز حیات دنیایی ترجیح ایدییورسکز . آخرت ایسه هم خیرلو هم دواملیدر) .

« قرآنده انسانك هبوط و سقوطنه یعنی خطایه دوشمسنه دائر وافی و کافی درجه‌ده ذکر و اشارتلر واردر . سورهٔ تینده شویله بیورلمشدر : « لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم ثم رددناه اسفل سافلین » (انسانی احسن تقویمده خلق ایتدك صکره آنی اسفل ســافلینه کتوردك) . حکیم سلیمان دخی بوکا بکزر صورتده ادارهٔ لسان ایتمشدر : الله آدمی طوغری خلق ایتدی لکن آنلر چوق ایجادلر آرادیلر . »

خطیب نصرانی بوراده دخی بتون نوع بشرك ســقوطه ایتدیکنه قرآنده بر دلیل بولنمق ایچون ایشنه کلن آیتی اتیان ایله اکتفا ایدییورده مابعدنده‌کی « الا الذین امنوا و عملوا الصــالحات فلهم اجر غیر ممنون » (اما ایمان ایدنلر و عمل صالح ایشله‌ینلر ایچون آردی کسلمز اجر واردر) آیتنی قاله آلمیور . احسن تقویمدن مقصد صورةً و معناً تقویم و تعدیل ایله بتون حیواناته فائق اولمسیدر . « و صورکم فاحسن صورکم » (الله سزی تصویر ایتدی و صورتکزی کوزل قیلدی) آیتی‌ده بوکا دلالت ایدر . الله انسانی حیات ، علم ، اراده ، قدرت ، سمع ، بصر ، کلام کبی صفات الهیه ایله متصف قیلمشدر که « خلق الله آدم علی صورته » حدیثنده‌کی

صورت حقیقیه بودر . « نفسنی بیلن ربنی بیلور » مانندەکی حدیث دخی بوکا دلالت ایدر . بو آیتلردن‌ده اکلاشیلورکه افراد انسانیه‌دن بعضلری شهوات بهیمیه دریاسنه طالمش و لذات جسمانیه ظلمتنه انهماك ایلمش اولدقلرندن صورت باطنیه‌لرینی مسخ و تحویل ایتمشلردر . لکن ایمان صادق و عمل صالح اربابی حال اصللرینی محافظه ایله نائل اجر ومثوبات اولمشلردر . ایش بویله ایکن خطیب نصرانی انسانلری باجمعهم اسفل سافلینه یوللایور آنلر ایچون بر چارهٔ نجات براقیور . «دکزه دوشن ییلانه صاریلور» دیرلر . ایشته انسانلری اوورطه‌یه دوشوردکدن صکره کندی قوهٔ خیالیه‌لرنده وجود ویردکلری بر « انسان ــ الله » ه التجایه مجبور قیلمق ایستیور .

خطیب نصرانی دیورکه :

« ازکك اولسون قادین اولسون انسان دنیایه کلور کلز نفسی فساده میال و مزاج و مشرب طبیعیسیله هر نوع کناهی ارتکاب و هر کونا حس حرمتی پایمال ایتمکه مستعد بولنور . وبوسیئاتك آثار و علائمی طفولیتده آنك اوزرنده کورنمکه باشلایوب اوسنجه بیودکجه بو آثار وعلائم دخی کندیسیله برابر بیور و شکل طبیعیسنی آلور . حضرت داود باتجربه اوکرنمش اولدیغی بو حقیقتی بیان ایتمك اوزره شویله بیورمشدر : ایشته شرایله طوغدم و والدهم بکا کناه ایچنده حامله اولدی . »

بزده دیرزکه : « یا ابلیس مامنعك ان تسجد لما خلقت بیدی » (ای ابلیس ایکی یدم ایله خلق ایتدیکم آدمه سجده‌دن سنی منع ایدن نه‌در ؟) آیت کریمه‌سنده بیان بیورلدیغی اوزره الله انسانی ایکی یدی ، یعنی ایکی صفتی ایله یاراتمشدرکه قهر ولطف صفتلریدر . انسان بویله‌جه ایکی جهتی ، کثافت و لطافت جهتلرینی احراز ایتدیکندن « جامع » اسمنه مظهر دوشمشدر . سائرلری ایسه الالهك بر یدی ، یعنی بر صفتیله خلق اولنمشدر : یا ملائکه کبی لطافت صفتیله یارادیلوب « سبوح و قدوس » اسملرینه مظهر اولمش ، یاخود ابلیس کبی قهر صفتیله یارادیله‌رق « جبار » اسمنه مظهر دوشمشدر .

ایمدی « کل مولود یولد علی دین الفطرة ثم ابواه یهود انه وینصرانه و یمجسانه » حدیث شریفنده بیان بیورلدیغی اوزره هر فرد سعادت وشقاوتدن خالی و فقط بونلره مستعد اوله‌رق دنیایه کلور ، آلدیغی تربیه ایله کندنده ایکی جهتدن بری نشو ونما بولمغه باشلار . حسناتی غالب اولورسه سعید ، سیئاتی غالب اولورسه شقی اولور ، ایکی جهتی مساوی اولدیغی تقدیرده « من جاء بالحسنة فله عشر امثالها » (بر خیر ایشله‌ین ایچون اون مثلی اجر واردر) آیت کریمه‌سی موجبنجه آنك ایچون خیر امید اولنور . اما بر کیمسه ایچون « سعید محضدر » ویا « شقی محضدر » دینله‌من .

« السعید قدیشقی و الشقی قدیسعد » (سعید بعضاً شقی اولور ؛ شقی دخی بعضاً سعید اولور) حدیث شریفنده بیان بیورلدیغی اوزره سعادت و شقاوت تربیه ایله یکدیکره تحول و انقلاب ایدرلر . بر شقی توبه ورجوع ایدر و عمل صالح ایشلرسه شقاوتی سعادته ، نفسانیتی روحانیته منقلب اولور ؛ بر سعید دخی هواسنه تابع اولورسه امر بر عکس اولور .

بورادەکی سعادت وشقاوتدن مقصد حسنات وسیئاتدر . اما « السعید سعید فی بطن امه والشقی شقی فی بطن امه » (بر کیمسه مادرینك رحمنده ایکن سعید ایسه سعیددر ، شقی ایسه شقیدر) حدیث شریفنك افاده ایلدیکی اوزره هر فرد ایچون من الازل مقدر اولان سعادت وشقاوت اسرار قدردن اولوب بحث کونورمز . ارباب تصوفدن بعضلری بو حدیثده‌کی « ام » لفظی عناصرك مجموعی معناسنه حمل ایدییورلر ، یعنی «مادر طبیعتدر» دیمك ایستیورلر . شویله‌که انسانی ترکیب ایدن عناصردن صو و طوپراق کبی بعضلری علم و ایمان و تواضع قلب یتشدیررلر ، احیا وانبات ایدرلر ؛ هوا ونار کبی بعضلری‌ده بر عکس محرق وممیت اولورلر . بونلردن هانکیسی غلبه ایدرسه انسان آنك تحت حکمنده قالور . ایشته الله جسم واحدده بویله اضدادی جمع ایلمشدر . انسان دخی بو صورتله نسخهٔ ام الکتاب و اللهك جمال وجلالنه مرآت اولوب ذاتنده کونینی جمع ایلمشدر . انکچون اکا « کون جامع » و « عالم اکبر » کبی اسملر ویریلور .

نصارا آدمك معصیتی سببیله انسانلرك کافه‌سنی شقی عد ایتدکلری کبی فرق اسلامیه ایچنده‌ده « قدریه » نامیله بر فرقه واردرکه بالاده محرر « السعید . . . . . » حدیث شریفنك ظاهرینه باقه‌رق انسانلرك ازلده یاصالح و یا طالح اولدیغنه ذاهب اولیورلر وحتی قدری تغییر ایده‌میه‌جکی جهتله عبادتك بیله عدم لزومنه و انسانلرك عبادتسز وتوبه‌سز جنته و معصیتسز جهنمه کیره‌جکنه حکم ایده‌جك درجه‌یه واریورلر . کرچه بونلر بر باقه نصارادن اهوندر ، چونکه آنلر کبی شقاوتی تعمیم ایتمیورلر . لکن بو فکرلرك ایکیسی‌ده ضلالدر . بزم ایچون سر قدر مجهولدر ، شان عبودیته لایق اولان اللهه عبادت ایتمکدر . الله جنتی صالحلره ، ناری‌ده عاصیلره وعد ایتمشدر : « من عمل صالحاً فلنفسه ومن اساء فعلیها » (کیم که ایو بر ایش ایشلرسه کندی لهنه حرکت ایتمش اولور ، فنا ایشله‌ین‌ده متضرر اولور) . « الیوم تجزی کل نفس بما کسبت » (بو کون بز هر کسی قازاندیغی شی ایله جزالندیررز) . « وان لیس للانسان الا ماسعی وان سعیه سوف یری » (انسان ایچون ثمرهٔ سعیندن بشقه بر شی یوقدر ، سعینك مکافاتی‌ده ایلروده کوریلور) .

خطیب دوام ایدییور :

« بوخصوصده اقوام مترقیه ایله اقوام متدنیه آره‌سنده هیچ بر فرق یوقدر . »

اوت ! فطرتده جمله‌سی مساویدر . لکن نه‌چاره‌که اقوام مترقیه‌ده فساد اخلاق دخی ترقی ایتمش ، متدنیه دیدیککز اقوام ایسه صفوت ابتدائیه‌لرینی محافظه ایلمش اولمغله بینلرنده اخلاقجه فرق عظیم حصوله کلمشدر .

« زیرا جمله انسانلر خطالر وسفیللر حالنده دنیایه کلمشلردر . »

خیر ! جمله انسانلر خطادن وسفالتدن خالی وفقط سعادت وشقاوته مستعد اوله‌رق دنیایه کلمشلردر .

« یعنی کناهك جرثومه‌سی (میقروبلری) قانلری ، تنلری کمکلریله قاریشیق اولوب افکاروخیالاتلرینه سرایت ایدرورحده، نفسده وجمیع قوای عقلیه‌ده موجوددر. »

ثوابك جرثومه‌سی ده بویله‌در .

« بو کیفیت کلام الله ایله ثابت اولدقدن بشقه تجارب واخبارات دخی بوکا دلالت ایدرلر . بو تحت حسه دوشوب هرکس آنی غایت بسیط وواضح صورتده کورر . »

بزم افاده ایتدیکمز کیفیتده اویله‌در .

« بوراده شو ساده وبسیط سؤالی صورارز: انسان بوفاسد طبیعتی نره‌دن میراث آلمشدر . »

بزده شو بسیط سؤالی صورارز. انسان بو صالح طبیعتی نره‌دن میراث آلمشدر ؟ سز کندو سؤالکزك جوابنده :

« الله انسانی بویله خلق ایتمشدر دیه‌میز »

دیورسکز ودلیل اوله‌رق شونی علاوه ایدیورسکز :

« زیرا الله قدوس وصالح اولدیغندن حاشا که انسانی خطاکار خلق ایتمش اولسون . »

بز ایسه اللهك انسانی جامع الصفتین ، خطا و صلاحه مستعد اوله‌رق یاراتمش اولدیغنی سویلیور ودعوامزی بالاده کوردیککز اوزره عقلاً ونقلاً اثبات ایدییورز .

بزی « اللهك سورهٔ اعرافده‌کی قولنی تذکره » دعوت ایدییورسکز . بز بو دعوتی مع‌الممنونیه قبول ایدرز : « واذافعلوا فاحشةً » (نه وقت انسانلر شرك و سائره کبی فنا بر ایش ایشارلر ایسه) « قالوا وجدنا علیها آباءنا والله امرنا بها » (بابالریمزدن بویله بولدق الله‌ده بزه بویله امر ایلدی دیرلر) « قل ان الله لایأمر بالفحشاء أتقولون علی الله مالاتعلمون » (آنلره دی که : الله فنا شیلرله امر ایتمز. سز حقیقتنی بیلمدیککز شیلری‌می الله‌ه اسناد ایدرسکز) .

جانم خطیب افندی! سز اوقیه‌جقسکز‌می دلیل کتوریورسکز، علیهکزه‌می؟ بزده سزه بویله سویلیورزیا ! سز الله‌ه اولاد صاحبی اولمق ، انسان قیافتنده تجسد ایتمك ، چارمیخه کرلمك ، ئولمك ، جهنمه کیرمك کبی شان الوهیته نا لایق سوزلر سویلیور و بعده « بابالریمزدن بویله بولدق الله‌ده بزه بویله امر ایلدی » دیورسکز . بیلملیسکزکه : الله بویله فنا شیلرله امر ایتمز ، حقیقتنی بیلمدیککز وحتی عقلکزك ایرمدیکنی اعتراف ایلدیککز شیلری‌می الله‌ه اسناد ایدییورسکز ؟

کوردیکزمی‌قاش یاپه‌جغم‌دیرکن کوزچیقاردیکز دلیلکز علیهکزه چیقدی . حالبوکه سز انسانی فنا خلقتده یاراتان، الله اولمادیغنی اثبات ایده‌جك ایدیکز . بز مسلمین ایسه « خلقکم وماتعلمون » (سزی‌ده، ایشلدیککز ایشلری‌ده خلق ایدن الله‌در) آیت کریمه‌سی موجبنجه خیر و شرك فاعلی الله اولدیغنه اعتقاد ایدرز . زیرا خلق و تکون آکا مخصوصدر . شوقدرکه بریمزدن خیرلو بر ایش صادر اولورسه حسب التوحید انی الله‌ه اسناد ایدرز و بر کناه صادر اولورسه حسب العبودیه کندیمزه عطف ایلرز . عارفیندن بری مناجاتنده « یارب ! بنده‌کی عصیانی سن تقدیر ایتدك، سن اراده ایتدك، سن خلق ایتدك » دیر و هاتفدن « ای قولم بو سوزك توحید ایجابیدر عبودیتك ایجابی نره‌ده قالدی؟ » صداسنی ایشیدیر. انك اوزرینه عارف سوزندن رجوع ایدرك « یارب ! بن خطا ایتدم، بن کناه ایتدم، نفسمه بن ظلم ایتدم » دیر ، هاتفدن‌ده « بن عفو ایتدم، بن مغفرت ایتدم ، بن رحمت ایتدم » جوابنی آلیر .

و الحاصل افعال عبادك جمله‌سی اللهك خلقیله حاصل اولور. لکن بو افعالك حسن اولانلرندن الله راضی اولور، قبیحلرندن راضی اولماز: « والله لایحب الفساد » « ولا یرضی بعباده الکفر » بز بو بحثی « روضات الجنات » نام اثریمزده مدللاً ایضاح ایتدك .

خطیب سوزنده دوام ایدییور :

« ایمدی تسلیمه مجبورزکه الله انسانی صالح خلق ایلمش ایسه‌ده ، انسان کندی رضا و اختیاریله کناهه دوشمشدر . »

بزده تسلیمه مجبورزکه الله انسانی فساد و صلاحه مستعد اوله‌رق یاراتمشدر . اکر یالکز صالح یاراتسه ایدی ملکلر کبی صلاحدن بشقه بر شی الندن کلمز و کناهه دوشمزدی. انسان استعداد فطریسنی ایستر صلاحه، ایستر فساده صرف ایدر . آندن طولایی‌ده ثواب و عقابه استحقاق حاصل ایلر .

« بو ایسه قرآن شریفك ـ ولقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم ـ کلامنه کذلك کتاب مقدسك ـ الله انسانی طوغری خلق ایتدی ـ قولنه توافق ایدر »

بز بو آیت شریفه‌نك خلاصهٔ معناسنی بالاده اتیان ایتدك .

« و بناءً علیه تسلیم ایتملی‌یزکه او ، بو فاسد طبیعتی تناسل طبیعی واسطه‌سیله انسان اولدن توارث ایتمشدر . »

یالکز او فاسد طبیعتی دکل، صالح طبیعتی‌ده آندن توارث ایلمشدر.

خطیب نصرانی اللهك آدمی فطرت حسنه اوزرینه یاراتمش ایکن کندیسی فطرتنی سیئه‌یه تحویل ایتدیکنه و بو فطرت سیئه‌یی ذریتنه‌ده توریث ایلدیکنه قناعت حاصل ایتدکدن و بو قناعتنه بزی‌ده تشریکه چالشدقدن صکره انسانك بو فطرت سیئه‌سنی فطرت حسنه‌یه تحویل ایچون اللهك کندینی فدا ایلدیکنه فکرلری حاضرلمق مقصدیله دیورکه :

« لکن الله‌ه حمد اولسون که او انسان اولی کندی حالنه ترك ایتمه‌مش و آنك خلاطنی دالغه‌لر اوزرینه آتمه‌مش آنجق انك خلاص بولمسیچون بر طریق حضرلامش و رسوللرك وحی ایله ناسه کوندرلمه‌لرندن غرض جوهری وغایهٔ عظمی ایشته بو طریقی بیلدیرمکدر . کتاب مقدس بو خلاص طریقنی بزه کافی ووافی صورتده شرح و ایضاح ایدییور . توراتده بو شرح و ایضاحه نبوت یاخود بشائر ، عهد جدیدده ایسه انجیل یعنی نوع بشر ایچون مفرح و مسرت‌بخش خبرلر ، مژده‌لر تسمیه اولنیور . »

بزده الله‌ه حمد ایدرزکه انسانلره فطرتلرنده‌کی فسادی ازاله وصلاحی اظهار ایتملرینه رهبر اولمق ایچون بر طاقم پیغمبرلر بعث و اسرا بیورمش و بونلر حسنات جهتنه میل ایدنلری تبشیر وسیئات جهتنه میل ایدنلری انذار ایلمشلردر . « وما کنامعذبین حتی نبعث رسولاً » آیت کریمه‌سی بویله تبشیر و انذار ایدیجی انبیا کلمدکجه کیمسه‌یه عذاب ایلمیه‌جکنی‌ده وعد ایلمشدر . سورهٔ بقره‌ده بیوریلیورکه : « کان الناس امةً واحدةً فبعث الله النبیین مبشرین و منذرین لیحکم بین الناس فیما اختلفوا فیه » (ناس بر امت ایدی، بعده بینلرینه اختلاف دوشدی، الله تبشیر وانذار

ایدیجی پیغمبرلر کوندردی و بین‌الناس اختلاف ایتدکلری خصوصاتده حکم ایتمك ایچون آنلره کتاب انزال ایلدی) . سورهٔ انعامده دخی شویله بیوریلیور : « ومانرسل المرسلین الامبشرین ومنذرین فمن آمن واصلح فلاخوف علیهم ولاهم یحزنون » (بز پیغمبرلری آنجـق صلحایی تبشیر و مفسـدلری انذار ایدیجی اولمق اوزره کوندردك هر کیم ایمان ایدر و عمل صالح ایشلرسه آنلر ایچـون خوف و حزن یوقدر) . عجبا بزم خطیب نصرانی بو آیت موجبیله عمل ایدرك بر چوق دفعه‌لر تکرار ایدوب طوردیغی خوف و حزندن قورتلسه اولمازمی ؟

دوام ایده‌جك — محمود اسعد

فلسفه

اسلامده فن و فلسفه

مؤسسات علمیه‌ده بر نظر

اسلاملرك ترقیات علمیه و تکاملات مدنیه‌یه اولان خدمتلرینی تقدیر ایده‌بیلمك ایچون سلسلهٔ مقالاتمزده نام فضائل اتسام‌لرینی حرمتله ذکر ایتـدیکمز اکابرك تراجم احوال و آثار مؤلفـه‌لرینك تدقیقی کافی دکلدر . بو آثار و ترقیاتك نتایج ضروریه‌سندن اولان مؤسسات و آبدات فنیه حقنده ده بر فکر ایدینمك ایجاب ایدر .

اسلاملرك تأسیس ایتمش اولدقلری مدارس ، مکاتب ، کتبخانه ، خسته‌خانه . . کبی آثار علمیه‌یه دائر عصر حاضر افاضل علماسندن هندلی (شبلی نعمان) افنـدی حضرتلرینك اردو لسانی اوزرینـه تألیف ایتمش اولدیغی رسائل شبلی ، اسلاملرك بو خصوصده‌کی ترقیات حیرت بخشاسنی پك رنکین بر طرزده تصویر ایتمکده‌در .

انسان شرق و غرب خزائن عرفانی تدقیق ایتدکجـه ؛ هر آن اسلاملرك یکی بر موفقیاتنه ، یکی بر اختراعنـه کسب اطـلاع ایده‌رك حیرتدن حیرته دوشیور ، مدنیت اسلامیه‌نك پیشکاه عزت و جلالتنده زانو بزمین تبجیل اولمقدن کندینی آله‌میور .

اسلامده فن و فلسـفه عنوانی آلتنده یوروتدیکمز سـتونلری یالکز ارباب فنك تراجم احوال و آثار مـدونه‌سنه حصر ایده‌جك اولورسه‌ق ، مدنیت و معارف اسلامیه حقنده اودرجه اساسلی بر فکر ویرمك ممکن اوله‌میه‌جغی شبهه‌سزدر .

آنجق مؤسسات علمیه و مدنیه‌نك تدقیقی بزه بو خصوصـده اك اساسلی معلومات و قناعتی ویره‌بیله‌جکدر .

انسانلر ؛ نه‌قدر فاضل اولورلرسه اولسونلر ، اساساً فنایاب اولمقله متصفـدرلر . اونلرك آثار علمیه و مؤسسات نافعـه‌لریدرکه نام‌لرینی ابدیاً ابقایه خادم اولورلر . ینه بوکبی آثار و مؤسسات واسطـه‌سیله درکه ، ماضینك حوالهٔ عرفان و ترقیاتی مستقبله انتقال ایدر .

اسلاملر ساحهٔ فنه اتلدقلری تاریخدن اعتباراً مؤسـسات نافعه و آبدات علمیه تأسیس وانشاسنه حصر همت ایتمشلردر . اك پارلاق واك معظملری اك اول بغدادده اعلا ایدلمش اولان بو کبی مؤسسات ، اسلامیتك انتشار ایتدیکی بلادك کافه‌سنده ، تدریجاً ، بر ر تمثاله ، بر ر نمونه‌یه مالك اولمشلردر .

بغداد ، سمرقند ، قاهره و قرطبه کبی بیوك شهرلرده اعتـلا نما اولان مؤسسات علمیه‌نك مقـدارلری برقاچ عدده بیله انحصـار ایتمه‌مش اولدیغی کوریلیور . علوم و فنونك آغوش اسلامیانده صورت انکشافی تدقیقـه مدار اولمق اوزره اشـاغیکی ستونلری مدنیت اسلامیه‌نك اعلا ایتمش اولدیغی مؤسسات علمیه و آبدات فنیه‌یه تخصیص ایدییورز :

اسلامده علم هیئت و رصدخانه‌لر

آثار یونانیه ، هندیه ، کلدانیه و فرسیه عربجه‌یه نقل و ترجمـه ایدلدکدن صوکره اسلاملر علم هیئتك ترقیسی خصوصنده شایان تقدیر موفقیات کوسترمشلردر .

اساساً اوقات شرعیه‌نك تعیینی مسئله‌سی‌ده ، اسلاملری شمس و قمرك حرکاتنه دائر تدقیقات اجراسنه سوق ایدییوردی .

علم هیئت ، عالم اسلامه (محمد فزاری) طرفنـدن ترجمه ایدیلن (سند هند) کتابیله داخل اولمشـدر . اسلاملر آره‌سنده فضـای هیئتك انکشافی ایچون بو اوفاق شعله کفایت ایتمش ، آز زمان ظرفنده فلکیاته دائر حقیقهٔ حیر تبخشـا آثار و مؤلفات میدانه کتیرلمشـدر . فی‌الحقیقه خلفای عباسـیه‌دن (المأمون) دورنده — اوله‌جه بحث ایتمش اولدیغمز (بیت‌الحکمه) ارکانندن — محمد بن موسی الخوارزمی طرفندن غایت مکمل بر زیج تألیف و ترتیب ایدلمشدی .

خوارزمی بو اثرنده کواکبك حرکاتنی مبین جداول مکمله درج ایتمشدر . خوارزمی‌نك کتابی ، اودورده فوق‌العاده بر رغبت قازانمش و اندلس اعاظم علماسـندن مشهور (مسلمه بن احمد المرحیطی) نك ظهورینه قدر شهرت و قیمتنی محافظه ایده‌بیلمشدر .

ینه مأمون دورنده (سنجار) صحراسنده ارضك نصف‌النهار دائره‌سـنی اولچمش اولان موسی برادرلر ایله ابومعشر بلخی . احمـد بن کثیر فرغانی ، سهل بن بشر بن هانی کبی اعاظمده ، عالم اسلامده ، علم هیئتك ترقیسی ایچون شـایان تبجیل خدمات مهمه‌ده بولنمشلردر .

دردنجی و بشنجی عصر هجریلرده مشاهیر حکمای اسلامیه‌دن (ابوالریحان بیرونی) ، (ابوالوفاء بوزجانی) ابوحنیفة الدینوری ، بنی الاعلم ، البتانی کبی اعاظمده تاریخ هیئتده ابدی بر نام براقمـه

موفق اولمشلردر . ابوالریحان (تسطیح کره) یی ایلك اول کشف ایتمك شرفنی قازانمش و (الآثار الباقیة عن القرون الخالیة) عنوانلی کتابنده بوخصوصه دائر معلومات مکمله ویرمشدر .

مصرده ، ابن یونس تألیفنه موفق اولدیغی درت جلددن مرکب مشهور زیجی ایله حدیقهٔ فنه مخلد بر آبده رکز ایتمشدر . ابن‌یونسك زیجی اودورلرده جهانك هرطرفنه انتشار ایتمش وهریرده اك موثوق اوله‌رق طانلمشدی .

(کتاب‌الزیج علی‌سنی العرب) مؤلف ذی‌شهیری (ابواسحق ابراهیم بن جیب فزازی)‌ده تاریخ فلکیاتده ابقای نام ایتمکه موفق اولمش هیئت شناساندن (ابوالسمح) و (ابن حماد) ترتیبنه موفق اولدقلری زیجلر ایله فن‌هیئت‌ده برصفحهٔ‌تکامل کوسترمشلردر. علم هیئتك عالم اسلامده اك زیاده مظهر ترقی اولدیغی دور ، یدنجی عصر هجریدر .

بوعصرده ایدی‌که مشاهیر حکمای‌اسلامیه‌دن (نصیرالدین‌طوسی) ظهور ایتمش وهلاکویه ٦٥٧سنه‌سنده‌مشهور (مراغه) رصدخانه‌سنی تأسیس ایتدیرمشدر . طوسی‌نك مشهور عالم اولان (زیج ایلخانی) سی مراغه رصدخانه‌سنك کتبخانهٔ جهانه یادکار براقدیغی مخلدات عظیمه‌دندر . طوسی ، زیج ایلخانی‌یی فارسی لسانی اوزره یازمشدر . نصیرالدین طوسی عین زمانده رصد آلتلرنده‌ده پك مهم تکاملات اجراسنه موفق اولمشدی . اسطرلاب آلتنك تکاملی طوسی نك ثمرهٔ دهاسیدر . (کره) و (اسطرلاب) آلتلرنده‌کی (عصا) مشارالیه طرفندن اختراع ایدلمشدر .

نصیرالدین طوسی‌دن داها اول ، (بدیع اسطرلابی) ده علم هیئته دائر برقاچ آلات رصدیه ایجاد ایلمشدی .

طوسی‌نك معاصرلرندن (موید عرضی)، (نجم‌الدین‌قزوینی) کبی اکابرده فلکیون اسلامیه میانده تعداد اولنه‌بیلورلر .

علمای اسلامیه مساعیٔ جهان پسندانه‌لریله هیئتی برفن مثبت ورياضی حالنه کتیرمشلردر . طوسی وفرغانی کبی ذواتك همتلری سایه‌سنده درکه اقوام قدیمه آره‌سنده پك زیاده مرغوب‌ومشتهراولان (علم نجوم) قیمت واعتبار دن ساقط اولمش ، علم نجوم نامی آلتنده اورته‌یه آتیلان شیلرك وهمیات وخیالاتدن عبارت ؛ قیمت علمیه‌دن محروم اساسسز شیلر اولدیغی تحقق ایتمشدر .

فلکیون اسلامیه ، علم نجومك وهمیاتی یرینه ریاضیات وحقیقی رصداته مستند اولان علم هیئتی اقامه ایتمش ، بو خصوصده‌کی تدقیقات ورصداتلرنی مکمل ومنتظم زیجلرده درج ایلمشلردر . علم هیئتك ترقیاتنه مصروف اولان خدمتلر بوکون آوروپا مؤلفلرینك بیله تحت اعترافنده‌در . بوفنه دائر جهان معرفته اهدا ایتمش اولدقلری آثار و آلات هیئیه ، مساعیٔ مبجله‌لرینك هر عصر ایچون مخلد بر آبده‌سی حکمنده الی‌الابد پایدار قاله‌جقدر .

رصدخانه‌لر

جهان اسلامی‌ده ایلك رصد خانه خلفای عباسیه‌دن (المأمون) دورنده تأسیس ایدلمشدر . بغدادك (شماسیه) موقعنده تأسیس ایدیلن بورصدخانه ، مشاهدات جویه‌نك ایلك مرکزعرفان پناهیدر. آزبرمدت صکره یعنی هجرتك ۲۱٤ نجی سنه‌سنده شامده (جبل قیسون) اوزرنده ایکنجی بررصدخانه داها تأسیس ایدلمشدی . ابوالقاسم صاعد الاندلسی (کتاب‌التعریف تطبیقات الامم) عنوانلی اثرنده دیبورکه :

خلیفه مأمون ، رصدخانه‌لرك تأسیسی وآلات رصدیه اعمالیله رصداته باشلانلمسنی یحیی‌بن منصور ، خالدبن عبدالملك المروزی ، سندبن علی وعباس بن جوهری دن مرکب برهیئته حواله ایلمشدی . علی‌بن ابراهیم‌الشاطرده شامده رصدات اجرا ایلمشدر . بوهیئت ارکانی مأمونك وفاتنه قدر اجرای رصداته دوام ایتمش وبرر زیج ترتیبنه موفق اولمشلردی . ابوالفرج ، موسی برادرلر طرفندن‌ده بغداده بر رصدخانه تأسیس ایدلمش اولدیغنی روایت ایدیبور .

بغدادك اك مشهور رصدخانه‌سی آل بویهك اك شانلی واك‌محترم براولادی اولان (عضدالدوله) طرفندن انشاایدلمشدر . عضدالدوله بورصدخانه‌نك اداره‌سنی‌مشاهیرهیئت شناساندن(ابوسهل)ه‌توديع‌ایلمشدی. ابوسهل، رصدخانهٔ عضدی‌ده سیاراتك حرکاتنه دائر رصدات مهمه اجرا ایلمشدر . رصدخانهٔ عضدیدن صوکره آندن داها پارلاق دیکر بررصدخانه‌ده مصرده تأسیس ایدلمشدی. ملوك فاطمیه‌دن حاکم بامرالله زماننده مصرده جبل مقطم ، اوزرنده تأسیس اولنان بورصدخانه مدیرتی فلکیون اسلامیه‌نك اك مشتهر سیالرندن اولان (ابن‌یونس)ه توجیه اولنمشدی . ابن یونسك مشهور عالم اولان زیجی ، (رصدخانهٔ حاکمی) ده کچیرمش‌اولدیغی مدید بردور تتبعك محصول قیمتداریدر. فقط ؛ رصدخانهٔ عضدی ورصدخانهٔ حاکمی‌نك شعشعهٔ شهرتلری ، مدنیت اسلامیه‌یه ابدنمون بر شرف بخش ایدن مشهور مراغه رصدخانه‌سنك لمعاتی قارشوسنده پك‌سونوك قالمشلردر . مراغه رصدخانه‌سی نصیرالدین طوسی‌نك توصیه‌سیله، بغداد مخرب‌شهیری (هلاکو)طرفندن انشا وتأسیس ایدلمشدی . هلاکو ، بغداد آثار مدنیه‌سنی یاقوب ییقدقدن ، بغدادك خزائن عرفانیله (دجله) نهرینك رنکنی سیاهه بویادقدن صوکره ؛ برچوق مصرف اختیاریله مراغه رصدخانه‌سنی تأسیس ایتمش، اداره‌سنی اوعصرك اخلاقاً دکل، یالکزعلماً اك‌بویوك آدمی اولان (نصیر الدین طوسی) یه حواله ایلمشدی .

نصیر الدینك تشویقیله هلاکو، رصدخانه جوارنده برده‌کتبخانه تاسیس ایدەرك بورانی درتیوز بیکی متجاوز آثار علمیه‌ایله طولدیرمشدی . نصیر الدین طوسی، ارباب علم وعرفاندن متشکل بر اقاده‌می تشکیل‌ایتمش وعلوم‌وفنونك ترقیاتنه پك‌چوق مساعی صرف ایلمشدی. (زیج ایلخانی) آوروپا هیئت شناسانك پك زیاده مظهر تقدیر وستا-

یشی اولمقده‌در . میلادك ۱۶۵۲ نجی سنه‌سنده لوندره‌ده نشر ایدیلن طول وعرض جداولی‌نك ترتیبنده طوسینك زیج ایلخانیسندن پك چوق استفاده ایدلمشدر .

طوسی هیئته دائر (مقدمة فی الهیئة)، (جامع الحساب فی الکرة والاسطرلاب)، (کتاب المتوسطات بین الهندسة والهیئة) عنوانلری آلتنده بعض آثار داها یازمشدر . طوسی بویوك بر هیئت شناس اولدیغی قدرده متفکر بر حکیم ایدی. تصوف، فلسفه، علم کلام، وریاضیاته عائد، عربی وفارسی لسانلری اوزرینه برچوق تألیفاتی واردر. شو قطعه‌سندن تصوفدن (وحدت موجود) طرفداری اولدیغی آکلاشیلیور .

موجود بحق واحد اول باشد . باقی همه موهوم ومخیل باشد
هرچیز جز اوکه آید نظرت . نقش دومین چشم احول باشد

**

مراغه رصدخانه‌سندن صوکره سمرقند رصدخانه‌سی اشتهار ایلمشدر. سمرقند رصدخانه‌سی مشهور تیمورلنکك حفیدی اولوغ بك طرفندن تأسیس ایدلمشدی .

تیمورلنکك حفیدی و معین الدین شاهرخك فرزند ارجمندی اولوغ بك، (زیج اولوغی)سنی سمرقند رصدخانه‌سنده ترتیب وتنظیم ایلمشدی. زیج اولوغی، ۱۶۶۵ سنه‌سنده انکلتره‌ده اوقسفورد شهرنده طبع ایدلمش اولدیغی کبی آوروپا لسانلرینك بر چوغنه‌ده ترجمه اولنمشدر .

اولوغ بك زیجی قدر قیمتدار برده شاکرد یتشدیرمشدر . اولوغ بکك بر شاکرد ذی عرفانی اولان علی قوشجی هیئت شناسان اسلامیه‌نك اك مشهور واك صوك سیاره‌لرندندر . علی قوشجی، استاد محترمنك وفاتنی متعاقب ماوراء النهری ترکله تبریزه کله‌رك (اوزون حسن)ه انتساب ایلمشدی . مشار الیه طرفندن خدمت سفارتله درکاه فاتحه اعزام ایدلمش اولدیغندن قدرشناس سلطان محمد کندیسنی انواع التفاته مظهر ایتمش ودرسعادتده قالمه‌سی آرزوسنی اظهار ایلمشدی. علی قوشجی وظیفهٔ سفارتك ایفاسنی متعاقب استانبوله عودت ایده‌رك آیاصوفیه‌ده تدریساتله مشغول اولمش و۸۷۹ تاریخنده ارتحال ایلدیکندن ایوبه دفن ایدلمشدر . صفحات قمر حقنده اولوغ بکه تقدیم ایتمش اولدیغی رساله ایله، فاتحك اوزون حسن اوزرینه اولان سفرندن معسکر همایونله برلکده کیدرکن هیئته دائر یازدیغی (الرسالة الفتحیه) عنوانلی اثری مشهوردر .

اندلس قطعه‌سنده‌ده برچوق رصدخانه‌لر تأسیس ایدلمش اولدیغی شبهه‌سزدر. آسیا و آفریقانك حوضهٔ اسلامیه‌نه داخل اولان اکثر بلادنده ایکنجی درجه‌ده داها برچوق رصدخانه‌لر تأسیس اولنمشدی . رصدخانه‌لرده اجرای رصدات ایچون متنوع برچوق آلات استعمال اولنوردی .

آلات مذکوره‌نك همان قسم کلیسی مخترعات اسلامیه‌دن ایدی. هیئت شناسان اسلامیه طرفندن الک زیاده استعمال ایدلمش اولان آلت (اسطرلاب) در . اسطرلابك اون آلتی، یکرمی قدر انواعنی اختراعه موفق اولمشلردی .

ایکی کوکب آره‌سنده‌کی بعدی تعیین ایتمك ایچون (تقی الدین راصد) طرفندن (مشبهة بالناطق) دینیلن بر آلت ایجاد اولنمشدی .

ارتفاع وسمت زاویه‌لرینك تقدیری خصوصنده استعمال ایدیلن (ذات السمت) و (ذات الارتفاع) آلتلری‌ده فلکیون اسلامیه مخترعاتندندر .

میل شمسك تعیینی ایچون مستعمل اولان (ذات الاوتار) آلتی ایله ارتفاع خصوصنده قوللانیلان (ذات الشعبتین) و (ذات الجیب) آلتلریده هیئت شناسان اسلامیه طرفندن کشف ایدیلن اصول رصداته مخصوص اولمق اوزره اختراع اولنمش بر طاقم آلتلردر. علم هیئته دائر یازلمش اولان آثار اسلامیه‌ده؛ شو تعداد ایدیلن آلاتدن باشقه؛ (حلقهٔ اعتدالیه) و (ذات الحلق) کبی بعض آلتلرك تعریفاتنه‌ده تصادف ایدلمکده‌در .

فلکیون اسلامیه، (لبنه آلتی) دینیلن بر آلتله‌ده میل کلی وابعاد کواکبی تقدیر ایتدکلری کبی بلاد وممالکك عرض درجه‌لرینی‌ده بونکله تعیین ایدرلردی. اسلام هیئت شناسلری، علم هیئتده پك بویوك بر اقتدار ومهارت کوسترمشلردر. آوروپالیلرك رقاصی اندلس فلکیونندن اوکرنمش اولدقلری محققدر . اسلاملرك مخترعاتندن اولان صو ساعتلری، کونش ساعتلری وقوم ساعتلرینه دائر داها اول معلومات ویرمشدك .

اعصار ماضیه‌ده علم هیئت خصوصنده خواجهٔ جهان، علماء اسلامیه ایدی. ابن ابی اصیبعه دییورکه: (افرنج حکمداری ایزور) علم هیئته عائد بعض مسائلك حلی ایچون اوته‌یه بری‌یه مراجعت ایتمش وهیچ بر طرفدن مقنع بر جواب آله‌مامشدی. نهایت موصل اتابکلرندن (بدرالدین لؤلؤ) نزدینه بر مأمور مخصوص کوندره‌رك مسائل مذکوره‌نك برکره‌ده هیئت شناسان اسلامیه‌یه عرض ایدلمسنی التماس ایلمشدی. بدرالدین بو مسئله‌لری حکماء اسلامیه‌دن (کمال الدین بن یونس)ه کوندرمش ومشار الیه مسائل مذکوره‌یی تماماً حل وایضاحه موفق اوله بیلمشدر .

آوروپا هیئت شناسانندن، آراغو، دالامبر، لووریه وقامیل فلاماریون کبی ذوات، علم هیئتك ترقیات وتکاملاتی خصوصنده جهان علم ومعرفتك فلکیون اسلامیه‌یه مدیون بولندیغی حس منتدارینك بر ترجمان احترامکاری اولمشلردر .

علم زیجه دائر یازلمش اولان آثارك الک مشهورلری بروجه آتیدر:

اسامی	مؤلفی
۱ — زیج ابراهیم :	حبیب الفزاری
۲ — زیج ابن حماد :	ابن حماد الاندلسی
۳ — زیج ابن سمح :	ابن السمح ابی القاسم الغرناطی

٤ — زیج ابن شاطر : علی بن ابراهیم الشاطر
٥ — زیج ابن یونس : ابی الحسن علی بن سعید بن عبدالرحمن بن یونس
٦ — زیج ابی حنیفة : ابی حنیفة الدینوری
٧ زیج ابی معشر : ابی معشر جعفر بن محمد بن عمر البلخی
٨ زیج الوغ بیك : الوغ بك
٩ - زیج ایلخانی : نصیرالدین طوسی
١٠ — زیج الجیش الحاسب : احمد بن عبدالله المروزی
١١ — زیج الزاهر السبخری : ابی الفتح عبدالرحمن الحازن
١٢ — زیج الصابی : لبنانی
١٣ — زیج الشامل : ابی الوفاء محمد بن احمد البوزجانی
١٤ — زیج الشاهی : علی شاه بن محمد بن قاسم
١٥ — زیج خانی : محمد علی خواجه
١٦ — زیج شمس الدین : محمد بن محمد الحلبی
١٧ — زیج شهریار ، زیج الشیخ : ابی الفتح صوفی
١٨ — زیج العمده ، زیج العلائی : علاءالدین باکونی
١٩ - زیج فریدن : فریدالدین
٢٠ — زیج محمد : محمد ابی بکر الفارسی
٢١ - زیج المصطلح : محمد بن محمد الفارق
٢٢ — زیج المعدل . زیج المغنی . زیج المفرد ، زیج لمقتبس : ابن رزقاله
٢٣ — زیج ملکشاهی : عمر خیام
٢٤ — زیج الاکبر الحاکمی : ابن یونس
٢٥ — زیج الجامع ، زیج البالغ : کیا کوشیار ابن لبان الجیلی
٢٦ زیج همدانی : حسن بن احمد
٢٧ - زیج الافاق ، زیج فی معانی العین : تاج الدین علی بن محمد
٢٨ — زیج الجمالی : بدرالدین محمود احمد العینی
٢٩ — زیج الاستاذ : جمال الدین ابی القاسم
٣٠ - زیج تقی الدین : تقی الدین رصد

م . شمس الدین

عقائد اسلامیه

محکم ومتشابه :

بوندن اولکی مقالهده ایضاح ایتدیکمز وجهله قرآن کریمده وارد اولان آیات کریمهنك بر قسمی محکم اولوب معناسی ظاهر اولدیغی کبی بر قسمیده متشابهدر ؛ معناسنی اکلامق هرکس ایچون قولای دکلدر . اهل اولمادقلری حالده اونلرك تدقیقنه کیریشنلر دائما خطر ومهالکه دوشمشلردر . ایشته عقائد صحیحهٔ اهل سنته مخالف اولان فرق ضالهدن بعضلری ـ مجسمه ، مشبهه طائفهلری کبی ـ قرآن کریمده ، حدیث شریفده وارد اولان متشابهاتك ظاهریله عمل ایدرك جناب حقه جهت ، جسمیت ، صورت ... اثبات ایتمکه قالقیشدیلر . بونك ایچون متشابهات حقنده بر آز تفصیلات ویرمك لازمدر .

علمای اصولیینك اصطلاحنجه الفاظ قرآن ، الفاظ حدیث ، وضوح وخفا اعتباریله معنالری اوزرینه دلالتلری سکز قسم اولوب سکزنجیسی متشابهدر .

« متشابه » دیمك ، امت ایچون مقصودنه اولدیغی بیلمك امیدی منقطع اولان لفظ دیمك در . بوده ایکی قسمدر . (١) کندیسندن هیچ برشی اکلاشیلمیان الفاظدرکه بونلره « متشابه اللفظ » دینلور . اوائل سور قرآنیهده بولنان طه ، یس ، الم ، کهیعص ، الر . کبی حروف مقطعه بوقسمدندر . بونلردن مقصد نه اولدیغی امت ایچون معلوم دکلدر . کرچه مفسرین بونلره دائرده وجوه عدیده بیان ایدییورلرسهده اك اسلم طریق تفویضدر .

(٢) معناسی ، مخالف عقل اولدیغی ایچون معنای ظاهرینی اولدیغی کبی مراد ایتمك مستحیل اولان الفاظدرکه بونلرهده متشابه المعنا ـ متشابه المفهوم ـ دنیلیر :

« الرحمن علی العرش استوی » قول کریمندهکی (استوا) . « یدالله فوق ایدیهم » دهکی (ید) ، « اینما تولوا فثم وجه الله » ، « ویبقی وجه ربك » دهکی (وجه) . « والسموات مطویات بیمینه » دهکی (یمین) ، « وجاء ربك » دهکی (مجیء) ؛ برده : « رأیت ربی احسن صورة » ، « ان الجبار یضع قدمه فی النار » ، « ینزل ربکم الی سماء الدنیا » کبی احادیث شریفهده وارد اولان صورت ، قدم ، نزول کبی .

واجب تعالی حضرتلری عرش اعلا زرینه مستوی اولدی » دینیلنجه باری تعالی وتقدس ایچون اثبات جسم لازم کلیر بوایسه محالدر . زیرا زمان ، مکان و کیفیاتدن مجرد ومنزهدر . کذلك « اللهك یدی اونلرك اللرینك فوقندهدر » دینیلنجه بوندن یدیکمزك معناسی قصد اولنهرق واجب تعالییه اثبات ید لازم کلیر بو ایسه جسمیتی مستلزم اولدیغی جهتله محالدر . ایشته بونك ایچوندرکه متشابهات حقندهعلمای اهل سنت ایکییه آیرلمشلردر : سلف ، خلف .

سلف مذهبنه کوره بوبابده ذکر اولنان آیات واحادیث متشابههنك ظاهرینی تسلیم ایله برابر ذهنه تبادر ایدن معانئ ظاهرهسندن بشقه برده معانئ صحیحهٔ لایقهسی اولوب او معانینك ، واجب تعالینك ادلهٔ عقلیه ونقلیه ایله ثابت اولان حوادثه مخالف اولمسی ، مثلنك استحالهسی حقندهوارداولان دلائلهدهموافق اولدیغنی اعتقاد ، واو معانینك حقایقی معرفتیده علم الهییه تفویض ایتمك واجبدر .

بونلر دیرلرکه : اللهك عرش اوزرنده استواسی صفات لایقهٔ سبحانیهسندن برصفتدرکه قطعیاً نهجسمیتی ، نهدهجهتی مستلزم دکلدر . « سماء دنیایه » نزولی صفت سبحانیهدن برصفت اولوب برحیزدن دیکر حیزه انتقالی مستلزم دکلدر . کذلك ، واجب تعالینك یدی ، یمینی ، قدمی اولدیغنه قائل اولمقله برابر بونلر بزم اعضامز کبی تجزؤ ومقداری مستلزم دکلدر ؛ بلکه ذات الوهیتنه لایق اولان ید ، یمین ، قدمدر . بوخصوصدهکی نصوص شرعیهنك حقیقتنه متعلق مراد الهیسنه آنجق کندیسی اعلمدر . ایشته متشابهات حقندهکی مذهب سلف بودرکه اك اسلم بر طریق اولدیغی بدیهیدر . فقط ، مؤخراً اسلامده بعض فرق مبتدعه ظهور ایدرك بوکبی متشابهاته تمسك ایله جناب حقه حوادثه مشابه بر طاقم صفات غیر لایقه اثبات وبوصورتله ناسی اضلاله چالیشد

قلرندن علمای متأخرین متشابهاتی. لغت عربیه وجناب حقی هرتورلو حوادثه مماثلت و مشابهتدن تنزیه ایدن نصوص شرعیه یه توفیقاً تأویل ایتمشلر. (عرش اوزرنده استوا) دن مقصد، جناب حقك قهر واستیلاسی اولدیغی، (سماء دنیایه نزول) دن عبادینه اقبال مراد ایدلدیکنی، (وجه) دن ذات، (ید) دن قدرت معنالری مقصود اولدیغی سویله مشلردر. خلاصه : متأخرینك تأویلی هم لغت عربیه یه، هم ده قواعد شرع وادلهٔ عقلیه یه موافقدر. بو مسئله ده متقدمینك رأیی عبودیته، متأخرینك رأیی ایسه عبادته راجعدر.

متأخرین دیورکه : بز طلب علم ایله مأمورز ؛ بو امره امتثال ده بر عبادتدر. بونلرك رأیی بر جهتدن ایی در؛ چونکه قرآنی کندی هوا و هوسلرینه کوره تأویله قالقیشان ارباب فسادك اقاویل فاسده لرینی رد ایچون متاخرینك یاپدیغی صورتله تأویلده اضطرار واردر ؛ فقط. بو اعتباردن قطع نظر مسلك متقدمین راجحدر ؛ زیرا مبناسی (عبودیت) در. عبودیت ایسه عبادته ترجح ایدر. چونکه عبودیت فعل ربه — ربك ایسته دیکی شیئه — رضادر. عبادت ایسه ربك راضی اولدیغی شیئی یاپمقدر. والحاصل مسلك قدماء عبودیتی، مسلك متأخرین عبادتی ترجیح صورتنده در.

بو بحثه دائر امام غزالی حضرتلرینك «الجام العوام عن علم الکلام» نام اثرنده ویرمش اولدقلری تفصیلاتی ده بروجه آتی خلاصه ایدییورز: «بیلملیدرکه اهل بصائر عندنده حق صریح. سلف صالحین، یعنی صحابه و تابعین هذهبیدر ؛ بناءً علیه بزده سلف مذهبنی دلائلی ایله برابر بیانه شروع ایدییورز : مذهب سلفك حقیقتی شودر : عوام ناسدن اولان، (یعنی علمای راسخین دن اولمیان) بر کیمسه یه متشابهاتدن بر حدیث، یاخود بر آیت بالغ اولورسه. اونك اوزرینه یدی وظیفه ترتب ایدر ؛ بو یدی وظیفه یی ایفا ایتمك اوزرینه واجبدر.

(۱) : — تقدیس ؛ یعنی جناب حقی جسمیت و توابعندن تنزیه ایتمك. مثلا : جناب پیغمبرك «ان الله خمر طینته آدم بیده = الله آدمك چامورینی کندی یدیله یغوردی»، «وان قلب المؤمن بین اصبعین من اصابع الرحمن = مؤمنك قلبی، اللهك اصبعلرندن ایکی اصبع آرسنده در» حدیث شریفلرینی ایشتدیکی زمان، ید ایله اصبع کلمه لرینك ایکی معناسی اولوب بریسی هرکسك کوروب بیلدیکی وجه ایله أت، کمیك، عصب کبی جسمدن مرکب اولان بر عضو مخصوصك اسمی اولدیغی، بونکله برابرده اصلا — الی اولمیان بر پادشاهه نسبتله فلان مملکت پادشاهك الندهدر کبی — جسم اولمیان یرده ده مستعار اولدیغی، بناءً علیه جناب پیغمبرك بو حدیثلرده کی یدایله اصبعدن مقصدی اولکی معنا اولمیوب ده انجق، ایکنجی معنا اولدیغنی تصدیق ایتمك کرك عامی و کرك غیر عامی هر فردك اوزرینه واجبدر.

ایکنجی مثال : حضرت پیغمبرك «ان الله خلق آدم علی صورته = محقق، الله آدمی کندی صورتی اوزره خلق ایتدی»، «و انی رأیت ربی فی احسن صورة = بن ربمی احسن صورتده کوردم» حدیث شریفلرینی ایشیدن کیمسه یه واجب اولان، صورت لفظنك اسم مشترك اولوب بعضاً سویلندیکی وقت — برون، کوز، قولاق.... کبی — ترتیب مخصوص اوزرینه مرتب اولارق اجسامده حاصل اولان هیئت قصد ایدلدیکنی. بعضاً ده قطعیاً اجسام قبیلندن اولمیان بر معناده استعمال اولندیغی، جناب حق اجسامه مشابهتدن منزه اولدیغی جهتله جناب الله حقنده کی صورتدن معنای اول دکل انجق معنای ثانی مراد ایدلدیکنی یقیناً بیلمك و او صورتله تصدیق ایتمکدر.

اوچنجی بر مثال: «ینزل الله تعالی فی کل لیلة الی سماء الدنیا = الله، هر کیجه سماء دنیایه نزول ایدر» آیت کریمه سنده کی نزولی ایشیدن بر کیمسه، نزول کلمه سنك اسم مشترك اولوب بعض اطلاقنده — جسم عالی، جسم سافل، جسم منتقل کبی — اجسام ثلاثه یه محتاج اولدیغی، جسم منتقلك عالی دن سافله طوغری حرکتنه نزول وهبوط دینلدیکی کبی، بعضاً ده نه جسمه، ونه ده جسمده حرکت وانتقال تقدیرینه محتاج اولمیان بر معنایه اطلاق اولندیغی، جناب الله حقنده برنجی معناجه نزول محال اولدیغی جهتله حدیثده کی نزولدن مقصد ایکنجی معناجه نزول اولدیغی یقیناً بیلوب تصدیق ایتمك واجبدر. نصلکه «و انزل لکم من الانعام ثمانیة ازواج» و بوکا مماثل نصوص قرآنیه ده بو معنایی تأیید ایتمکده در.

دردنجی مثال : «و هو القاهر فوق عباده» «یخافون ربهم من فوقهم = فوقلرنده اولان اللهدن قورقارلر» آیت کریمه لرنده کی فوق کلمه لری ده بویله در. اوت، فوق اسم مشترکدر. بر جسمی دیکرینه نسبت ایده رك یوقاریده اولانه فوق، اشاغیده قالانه تحت دینلدیکی کبی. رتبه نك فوقیتنده ده اطلاق اولنور. : سلطان وزیرك فوقنده، خلیفه سلطانك فوقنده... در دینیر. اولکی معناجه فوقیت بر جسم اقتضا ایدییورسه ده ایکنجی معناجه اولان فوقیت بر جسم اقتضا ایتمز. بناءً علیه هر مؤمن، جناب الله حقنده استعمال ایدیلن فوقیتك برنجی معناجه اولمیوب ایکنجی معناجه اولدیغنی اعتقاد ایتمك واجبدر.

(۲) : — تصدیق ؛ یعنی کرك قرآنده، کرك حدیثده کی شیلرك جمله سیله اللهك جلال وعظمتنه لایق معنالر قصد ایدلدیکنی، رسول اکرمك وصف آلهی یه دائر سویله دیکی شیلرك هپسنك حق اولدیغنی ایناتمق وایمان ایتمك واجبدر. اوت، قرآنده، حدیثده اللهه نسبت ایدیلن شیلرك هپسی طوغری در، اللهك یدی، یمینی، اصابعی واردر؛ اللهك عرش اوزرینه استواسی. قوللرینك فوقنده قاهر اولمسی ده حقدر، بونلرده قطعیاً شبهه یوقدر. فقط بونلرك حقیقتی بزجه معلوم دکلدر ؛ بونلردن مقصد، بزم خاطریمزه کلن ید، یمین، اصابع...! دکلدر... بز بونلری تصدیق ایله مأمورز حقیقتلرینی تحری ایله دکل...!

اگر دینلیرسه : مادامکه ناس، بونلرك حقیقتنی ادراکدن عاجزدر، اوحالده ادراکه مادر اولمدقلری بر شیئ ایله انسانلره خطاب ایتمکده نه معنی وار؟ جواب اوله رق دیرزکه: قرآن یالکز بر صنف ایچون نازل اولمامشدر.

بناءً علیه بوکبی خطاب ایله مخاطب اولانلر، بونی آکلایه بیلمکه استعدادی اولانلردر، که اونلرده اولیای عظام ایله علمای راسخین در. بوکبی متشابهاتی اونلردن بشقه‌سی فهم ایده‌من. بوده قرآنك، حدیثك فصاحت و بلاغتنه آیروجه بر دلیل‌در. چونکه هر کسك آکلایه‌جغی برطرزده اولسه اوزمان برکلام عالی اولامازدی. هم نه حاجت! عقلادن اولان برکیمسه‌نك بالغ اولیان چوجقلره، عوام ناسه القا ایده‌جکی کلام ایله؛ بالغ اولانلره، علمایه القا ایده‌جکی کلام برمی‌در؟ شبهه یوق که بر دکل‌در. صبی آکلایه مادیغنی بالغه سؤال ایدر اوده جواب ویرر؛ ایشته علمای راسخینه نسبتله دیکرلری‌ده بویله‌در. راسخین اولمیانلر «فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لاتعلمون» نص جلیلی مقتضاسنجه شبهه ایتدکلری شیده علمای راسخینه مراجعت ایدرك عقللرینك ایره‌جکی قدر جواب آلوب کیدرلر. خلاصه: راسخین اولمیانلر ایچون ایکنجی وظیفه بومتشابهاتك هپسنك حق اولوب آنجق کیفیتلرینك مجهول اولدیغنه ایمان‌در. نصلکه امام مالك «الاستواء معلوم والکیفیة مجهولة والایمان به واجب» بیورمشدر.

(٣): — اعتراف بالعجز. اوت، قرآنده حدیثده مذکور اولان بومعنالرك کنه و حقیقتنه واقف، تأویلنی عارف اولمیان کیمسه‌لر ایچون ظاهرینی تصدیق ایله برابر معنای مقصودك نه اولدیغنی بیلمکدن قطعیا عاجز اولدقلرینی اقرار ایتمك واجب‌در. ایشته امام مالك حضرتلرینك «استوا علی العرش معلوم، کیفیتی مجهول، بوکا ایمان ایتمك ایسه واجب‌در» سوزینك معناسی بودر. بلکه علمای راسخین بیله بو معنالرك حقیقتنه نه قدر واقف اولسه‌لر، ینه بو آکلامادقلرینه نسبتله هیچ منزله‌سنده‌در. امام علی‌نك «العجز عن درك الادراك ادراك» کلامی نه بیوك بر حقیقت‌در.

(٤): — سکوت؛ عوام ناسدن اولان کیمسه‌لر ایچون بوکبی متشابهاتدن مقصدك نه اولدیغنی صورمامق واجب‌در. بونلردن سؤال ایتمك بدعت، بوخصوصه دائر فضله جه تحری‌ده بولنمق ایسه دینده مخاطره‌یه دوشمك‌در. دها ایلری‌یه کیتدکجه‌ده — نعوذبالله — بیلمزکن دیندن چیقار کیدر. چونکه اهلی اولمادیغی برشیدن سؤال ایدییور، بناءً علیه متشابهاتك معناسنی صوردیغی کیمسه جاهل اولورسه اونك ویره‌جکی جواب، کندی جهلنی برقات دها فضله‌لشدیرمش اولور. یوق، اکر برعالمدن صورارسه عالم اولان ذات — صوران کیمسه اهلی اولمادیغی جهتله — اوخصوصده افادهٔ مرامه بلکه قادر اولاماز. زیرا چوق زمان اولورکه بر بویاجی صنعتنده‌کی اینجه‌لکی بر چیچکجی‌یه آکلاتمغه قادر اولاماز. اوت، نجار کندی صنعتنده اولان اینجه‌لکی بیلمکله برابر بویاجیاق صنعتنده‌کی اینجه‌لکه عقل ایردیره‌من. چونکه توغلی یوق! بناءً علیه معرفت الٰهیه‌یه تعلق ایتمه‌ین علوم سائره ایله مشغول اولانلر، ویاخود هیچ برعلمدن خبردار اولمیان کیمسه‌لر، شئون الٰهیه‌یی معرفتدن عاجز اولاجقلری مستغنئ بیاندر.

(٥): — الفاظ متشابهه‌یی تصرفدن امساك؛ اوت، الفاظ متشابهه تفسیر، تأویل، تصریف، قیاس و تفریع صورتلرندن هیچ بریسیله تصرف اولنه‌رق بشقه بر لغتله، بشقه برکلمه ایله افاده ایدلمز؛ هانکی لغتده کلمش، هانکی کلمه قوللانیلمش ایسه اولدیغی کبی قبول ایتمك واجب‌در. مثلا: استواء، کلمه‌سنی بشقه بر لغته تبدیل ایتمك جائز اولمادیغی کبی، کلام عربده او معنایی مفید بر کلمه ایله تعبیر ایتمکده جائز دکل‌در. کذلك، متشابهاتده برشی زیاده، یاخود نقصان ایتمك، یاخود اونلری بر آره‌یه جمع ویاخود تفریق ایتمکده جائز دکل‌در. خلاصه متشابهاتی اولدیغی کبی قبول ایتمك، ایلری‌یه کچمه‌مك واجب‌در؛ چونکه بونلر اویله امور معضله‌درکه چوق زمان علما بیله بو بابده غفلت کوستره‌رك ضلالته دوشمشلردر؛ بناءً علیه راسخین اولمیانلر ایچون بویله برایشه کریشمك هیچده جائز اولماز.

(٦): — امساکدن صوکره کف ایتمك؛ یعنی بو امور حقنده تفکر ایتمکدن واز کچمك. متشابهاتدن سؤال واونی تصرف ایتمکدن لسانی کف ایتمك واجب اولدیغی کبی متشابهات حقنده تفکره طالمامق‌ده واجب‌در. هم بو وظیفه اك آغیر، اك کوچ بر وظیفه‌در. چونکه یوزمکده ماهر اولمیان کیمسه دکزك دیبندن اینجو چیقارمق مقصدیله دکزه طالارسه اورادن کتیره‌جکی اینجویه مقابل یا بوغولور، یاخود بر بالغك قرنینه کیدر. بناءً علیه اینجو چیقارمق مقصدیله دکزه طالاجق اولان کیمسه اکر عاقل ایسه اولا: هرتورلو مهالك ایله برابر کندی عجزینی‌ده نظر دقته آلیر؛ غرق اولمایوب، یاخود بر بالغك قرنینه کیرمه‌رك اینجو ایله کلدیکی تقدیرده بونك فائده‌سی یالکز معیشتنك بر آز توسع ایده‌جکنی. فقط کندیسی او ایشده ماهر اولمادیغی ایچون غرق اولور، یاخود بر تمساح کلوب پارچه‌لارسه حیاتنك محو اولاجغنی دوشونمسی لازم‌در. ایشته واجبات دینیه‌دن اولمیان شیلری معرفت مقصدیله اهلی اولمادیغی حالده متشابهات حقنده تفکره طالانلرده طبق بویله‌در.

(٧) اهل معرفتی تسلیم؛ یعنی عامی اولان ذاتك متشابهاتده اولان اسرار و معانینك کندیسنه خفی اولدیغی کبی، جناب پیغمبر (ص.ع) ابوبکر الصدیق . . . اکابر صحابه، اولیاء علمای راسخینه‌ده خفی قالدیغنی اعتقاد ایتمه‌مسی، کندیسنه خفی قالمسی عجزندن ایلری کلدیکنی، کندی نفسی ایله اونلری قیاس ایتمك جائز اولمادیغنی تصدیق و اعتراف ایتمسی واجب‌در. ایشته شو یدی وظیفه‌نك راسخین اولمیان کیمسه‌لر اوزرینه وجوبنی سلف صالحینك کافه‌سی اعتقاد ایتمشلردر.»

امام غزالی شو یدی وظیفه‌یی تفصیلا بیان ایتدکدن صوکره سلف مذهبنك حق اولدیغنی برهان عقلی و سمعی ایله اثبات ایدییورسه‌ده بز شمدیلك بوقدرله اکتفا ایده‌جکز. بوبابده دها زیاده تفصیلات آرزو ایدنلر اورایه مراجعت ایدرلر. ذاتاً بوبابده پك چوق آثار یازلمش، سویلنه‌جکلر تماماً سویلنمشدر. امام فخرالدین رازینك «اساس التقدیس» نامنده‌کی اثرنده‌ده تفصیلات مهمه وارد.

مع مافیه متشابهات حقنده کرك سلف صالحینك وکرك علمای متأخرین حضراتنك هر ایکیسنك‌ده مذهبلری حق‌در . شوقدرکه سلف صالحین ، زمانلرینك نور نبوته قریبتله اعتقادات باطله‌نك میدانه چیقماسندن طولایی متشابهات حقنده سلامت جهتنی طوتمشلر وکندیلرینه دها لازم اولان علومك تحصیلیله اشتغال ایدرك متشابهاتك علمنی جناب حقه ترك ایدرك عبودیت مرتبه‌سنده توقف ایتمشلردر . متأخرین ایسه کندی زمانلرنده ظهور ایدن فرق ضاله‌یه مقابله ایتمك لزومنی حس ایدرك قواعد تنزیه ولسان عربه موافق صورتده متشابهاتی تأویل ایدرك متشابهاتك ظاهریله استدلال ایدن فرق ضاله‌نك ادعالرینك بطلاننی اثبات ایتمشلردر. ایشته شو ایضاحدن معلوم اولدیغی وجهله جناب حقه جهت، جسمیت ، جوارح . صورت اثبات ایدن اهل زیغ وفسادك تمسکاتی پك ضعیف در ؛ باهر البطلاندر .

بناءً علیه یا سلف صالحینك دأب وعادتی اوزره طریق اسلمی اختیار ایله صورت ظاهره‌ده جهت ، جسمیت ، جوارحه . . . دال اولان نصوصك علمنی جناب حقه تفویض ، یاخود متاخرین علمانك مسلك مختاری کبی نصوص مذکوره‌یی جاهللرك مطاعنی دفعه وادراك حقایقدن قاصر اولانلری طریق حقی صاپتمقدن منعه مدار اوله‌جق، کندیلرینی طریق حق واعتقاد صحیحدن آییرمیه‌جق صورتده تأویلات صحیحه ایله تأویل ایتمك واجب اولور . « ربنا لاتزغ قلوبنا بعد اذهدیتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب »

آقسه کیلی

احمد حمدی

هامش: حلب دارالمعلمین مدیری حمدی بك افندی‌یه : توجه واخطار عالیلرینه تشکر اولنور . کیفیت ، ذات فاضلانه‌لرینك بیان ایتدیکی وجهله شکله عائد بر سهو ترتیبدن عبارتدر . مسئله پك واضح اولدیغی جهتله ایکنجی نسخه‌ده تصحیحی اهمال ایدیلمشدی . چونکه ایضاح ایتمك ایسته‌دیکمز مسئله‌ده بزه مثال اوله‌بیله‌جك شی « ترجیح » دکل، آنجق « ترجح »در . زیرا «ترجیح» صاحب اراده طرفندن واقع اولاجغی ایچون محالیق مستلزم اولماجغی بدیهی‌در . بونی « حضر بك »مرحوم کبی دیکرلری‌ده تصریح ایتمکده‌در . ا . ح

تربیه وتعلیم

طلبهٔ علومده حرکت فکریه:

کولکه ایتمه‌یك ، باشقه احسان ایسته‌مز !

فریادلریمز درسعاملریمزدن ، مفتشلریمزدن بعضیلرینه پك آجی بر صورتده تأثیر ایتمش. حضرتلر زواللیلغمزه آجیمشلر . بر رساله چیقارمق کلفتنی بیله اختیار بیورمشلر . آرامشلر ، طارامشلر ، بزم ایچین « یکانه چاره » یی اوروپاده بولمشلر . انکلتره ، المانیا ، فرانسه کبی ممالك مترقیه‌دن بر قاچ نوع کتاب طلب اولنمالی ، بورادہ بعض ذوات معرفتیله ترکچه‌یه ترجمه ایتدیرلملی وعلمیه‌دن انتخاب اولناجق بر مجلسه حواله ایله عربجه‌یه تحویل اولنمالی ، صوکره‌ده کله‌جك سنه‌یه یتشدیرلملی ایمش . بونك‌ده مقصده موافق اولاق احتمالی بیکده بر ایمش . ایشته تحریات عمیقه نتیجه‌سنده اله ایدیلان « یکانه چاره » بو ایمش !

کتابلری اوروپادن کتیریبورز، کوزل، فقط بونلری کیم اوقوتاجق وناصل اوقوتاجق ؟ معلملری‌ده برابرمی ایسته‌یه‌جکز ؟ یامدرسه‌لریمز، اصول تعلیممز؟...

خواجه افندیمز کتابلریمزی دکیشدیردیلر ، بزی عصاملرك ، عبدالغفورلرك ، سیدلرك ، علامه‌لرك مجادله‌لرندن لطفاً قورتارمق ایسته‌دیلر ؛ فقط هر نه‌دنسه یکی اصول تعلیم تعقیب اولنماسنه جواز ویرمیورلر . حتی دها فنا بر حاله افراغ اوله‌جغنده شبهه بیله ایتمیورلر . بز نه ایسته‌یورز ، اونلر نه آکلییورلر . بز یالواریبورزکه ماهی حیات بودروملردن قورتولالم . حضرت پیغمبرك بیوردیقلری کبی اولا صحتمزی محافظه ایده‌لم . صوکره زمانك دار اولدیغنی بیله‌لم . یالکز آلت درسلریله سنه‌لرجه سوروتمیه‌لم . علوم شرعیه وفنون حاضره‌یی آیرو آیرو استادلردن، هر بری متخصصی اولدیغی کندی درسنی سنه‌لرجه اوقوتمش، ملکه پیدا ایتمش مدرسلردن کوره‌لم. خواجه افندیلریمز کوشلی ، صدفلی تخته‌لره صارلمشلر ، اون بش یکرمی اوقه‌لق یوك مندرلر دن بردرلو صیپرلمق ایسته‌میورلر . بزی بو حال سفالتدن ، بو حال جهالت وعطالتدن قورتارمق دیدکجه ، خواجکان افندیلریمز بزه فرانسزجه ، المانجه ، انکلیزجه اثرلری کوستریبورلر . پك اعلا ، مادامکه چارهٔ نجاتمز بونلر ایمش ، نه‌یه شمدی‌یه قدر بوکا تشبث اولونمدی ؟ یاپسونلر، ایتسونلر ، قبه‌لی پلاو کبی خوجه افندیلریمزك اوکنه قویسونلر ؛ اویله‌می ؟ فقط عجبا بوقدرله اکتفا ایده‌جکلرمی ؛ یوقسه یمك ایچون قاشیق‌ده کتیرسونلرمی دیه‌جکلر . ازت ، اوت ، آکلاشیلیور : اجنبی کتابلری ترجمه ایتملی، صوکراده اونلری اوقوتمق ایچون اجنبی معلملری کتیرملی ؛ اونلره تعلیم ایتدیرملی . خوجه افندیلریمزده یوکسك مندرلرینه قورولرق سوز نهایتلرنده اللرینی تخته‌یه اورمقله نقراتجیلق یاپسونلر . نه اعلا ! . . .

هانکی بر دارالتدریس واردرکه بوتون علملری ، بوتون فنلری برمدرس اوقوتسون ، تام برخواجه اولمغه باشلانجه تدریسدن چکیلسون ، کوشه‌نشین عزلت اولارق بش اون غروش درسیه ایله افنای عمر ایتسون .

خواجه افندیمز نهایت بزم آغزیمزی باغلامق ایسته‌یور . نقصانلرینی بیلیرمش. انشاالله تلافی ایده‌جکلرمش . نه‌دردیمز وار ایسه باب مشیخته بیلدیرملی ایمشز. علمیه‌نك شمدی‌یه قدر معروض قالدیغی مشکلاتی پیش ملاحظه‌یه آلارق فسادجیلره آلت اولمقدن صوك درجه توقی ایتملی ایمشز .

محضا بزی بیلملری ایچین قوجه‌مان اوطه‌لر ، برچوق قولتوقلر ، درلو درلو عنوانلر ضبط ایدنلر دها بزی ، وارلغمزی ، نه حالده اولدیغمزی ، هله شو فریادلریمزی ایشتمه‌مشلرمیکه برده بز ، کثرت مشغولیتلری آره‌سنده قیمتدار وقتلرینی ضایع ایده‌لم . بزی عفو بیورسونلر .

کوریلیورکه : خواجه‌مز بوراده‌ده تحفلشیورلر. مادامکه نقصان بیلنیور . شو درت بش سنه‌در نه‌یاپیلدی ! نه‌یه تشبث اولندی‌ده موفق اولنامادی ؟ قارشیکزه کیم چیقدیده مانع اولدی ؟ برشوکتی افندی ایله بعض رفقاسندن باشقه بوخصوصده کیم فکر یوردی ؟ اعتقادینی سالم، ثابت سویلدی؟ ای محترم خواجکان افندیلریمز، نه زمان مجادله‌دن باشکز قالقدی‌ده برنقطه‌ده اتفاق ایدوب بز شونی یاپه‌جغز . سز صبر ومتانتله چالیشکز ، دیدیکز .

اوت ، پك چوق شیلر سویلندی . کوزلریمز خیالات مالانهایه‌یه دالدی . قولاقلریمز تصورات کوناکون ایله دولدی . قلبلریمز لایعد امیدلرله مالامال اولدی . فقط هیهات ! هپسی‌ده سراب ایمش ؛ کلدی کتدی . قانه‌جق . آلدانه‌جق هیچ ، هیچ برشی قالمادی . بکدی . شوستونلرده کوریلن یاره‌لر، دردلریمزك بیکده بر جزؤنی بیله تشهیر ایده‌مز . اوبر کلیات فجایع‌درکه ایچنه کیرمین آکلایاماز .

علمیه‌نك شیمدی‌یه قدر معروض اولدیغی مشکلات ایسه ینه کندی باشی آلتندن کیدر . سویلنه‌جك یرده بی‌حرکت قالدیلر . سکوت ایدیله‌جك زمانده باغیردیلر . استقبالی پیش تأمله آلمادیلر. خواجکان افندیلریمزك کوزلری مأمور یتلره، معلملکاره دکیلمش؛ مدرسه‌لر خاطره بیله کلیور . بوکون ملت بومضایقهٔ

مالیه‌سیله بر بر درسخانه‌لر یچین آز ، چوق بر تخصیصات کوستردی . هر درسخانه‌یه کندی خانه‌سنی اداره‌دن عاجز آدملر درسعام دیه آبرو برباد یله مدیر یاپیلدی . علمکز بیلدیککز کبی . خواجه افندیلریمزدن ، مدارس مفتشلرمزدن بری بونه حالدر دیمیور . بوحالی کورمیورلرمی ؟ بوقدر زماندر مدرسه‌لری تفتیش (!) ایدییورلر . طلبه‌نك حالنی ، درسلرك کیدیشنی کوریورلر . عجبا بکی سطرلق برلایحه یازوب ده مرجعنه تقدیم ایتدیلرمی ؟ احتمال اولمازده موجب شکایت برشی کورمدیلر . اویله اوله‌جق ! . . .

بیچاره‌حامیسز، کیمسه‌سز بزلره‌حالمزی تشریح ایلمك، امراضمزی تشخیص ایتدیرمك ایسته‌ینجه فسادجی ، یاخود فسادجیلره آلت طانییورز .

خواجکان افندیلریمز حضراتی امین اولسونلرکه: بز نه فسادجی‌یز ، نه‌ده اولمره آلت اولمق خیالمزدن کچر . فسادجیلری بلکه‌ده سزدن فضله بیلیرز .

ای محترم خواجه افندیلریمز ! حیاتمزك حیاتکز اولدیغنی بیلمك ایسترایسه‌کز بویازیلری مسرت یاشلری ایله قارشیلارسکز . ادنی برحس انصاف طاشیرایسه‌کز اعتراف حقیقة مجبور اولورسکز ؛ بوفضیلتی اولسون قاچیرمازسکز . ثبوت آرتق اعتراف اتمیه‌جکمیسکزکه بوایشك ، اصلاح مدارس امر عظیمنك باشندن کله‌میه‌جکسکز . بوقسه بنه انشاالله‌ایله، ماشا الله ایله فقط نقیله هیچ برشیئه تشبث اتمیه‌رك وقتمی کچیرمك ایسته‌یورسکز ؟ لکن بز آکلادق ، ایمان ایتدك که بیوك، علماً بیوك، فکراً بیوك اوپراتورلره ؛ قونسولتولرینه ، عملیاتلرینه محتاجز. اونلره تکمیل دردلریمزی آچه‌لم ، یاره‌لریمزی کوستره‌لم ، یشامق حقنه نائل اولالم . مادامکه بوخصوصده پیشوا اولمیورسکز . استرحام ایدییورز . اوفق براثر وجدان وار ایسه ، باری حائل اولماییك ، چکیلك ! ایشته سزه ایلك وصوك سوزلریمز :

« کولکه‌ ایتمه، باشقه احسان ایسته‌مم »

طلبهٔ علومدن

ح . عثمان نیازی

مکاتیب

آناطولی مکتوبلری :

— ۱ —

مرمره دوغری

مدانیه‌یه حرکت ایدن (باشلانغیچ) واپوری یولجیلرینی کاملاً آلمشدی . ساعت اونه دوغری دودوك اوچنجی دفعه اوله‌رق محیط هوائی‌یی برداها موجه‌لندیردی . رختیمده بریکن خلق صوك نظرلریله یولجیلره برر بوسهٔ وداع کوندره‌رك چکیلدیلر . واپورده مرمره‌یه دوغری یول آلمغه باشلادی . سرای بورنی دولاشیرکن استانبولك طبیعی کوزللکله صناعی چرکینلکك امتزاجیله حاصل اولان منظرهٔ جاذبه‌داری بر پانوراما کبی کوز اوکندن کچمکه باشلادی :

آرقه‌ده بك اوغلنك مبانیٔ سنکینی، کنجلکك برزهیولای قاتلی کبی مغرور ومسترخ یوکسه‌لیور ، حس ملی‌یی اولدیره بیلدیکندن متولد بر انشراح منتقمانه ایله برر بیلان کوزی قدر خائن ومانیاتیزمه‌لی پنجره‌لرندن یکی جامع مناره‌لرینه دوغری مستهزی نظرلر فیرلاتیوردی ! . . صول طرفده اسکدارك سنه‌لردنبری دست تخریب زمانله بیرانه آیاقده دورمغه مجالی قالمیان کهنه اخشاب بنالری بربرلرینه طیانه‌رق بر مدت داها ییقلمامغه چالیشیورلر کبی ملول واستمدادکار برطور ایله برر برر کوز اوکندن کچیورلردی .

صاغ طرفده اوغوزخان اوغوللرینك تاریخ حماسه‌تنك بر آبدهٔ ابد نمونی کبی صدمات روزکاره رغماً شمدی‌یه قدر پایدار اولان سورلر ساکت ووقورطورلریله صانکه ماضی‌یه عائد برر داستان ظفر اوقیورلردی .

مقهور نظرلرم او آنده قلعه دیوارلرینك سیاه سنکینده، یادی بوکون سفیل ومحقر ایکه‌ن بر عرقه یاشامق امیدی صاچه‌جق بلیغ بر خطابهٔ حماست اراشدیریورمش کبی مرمر طاشلره صابلانمشدی . یوصونلی قایالرده‌کی بوغیر مرئی خط ابه بکا برتاریخ شهامت تلاوت ایدییوردی :

بو تاریخدن تمام دورتیوز آلتمش سنه اول ینه بویله بر کونده ؛ شمدی پایتخت سلطنتی باشقه بر شهره قالدیرمغی دوشونن نسلك معظم وعزمکار اجدادی فلکه مقاومت کوستره‌جك برمتانتی حائز اولان بو سورلری دلمش ، بیزانسی‌ضربهٔ شمشیرلری آلتنده قهرایلمشلردی.

محصورینك فوق‌البشر مقاومتلرینه رغماً سینه‌لری بوقلعه دیوارلرندن داها متین اولان فاتحك قهرمان اردولری اللی اوچ کون دوام ایدن قانلی بر محاربه‌یه طوتشمشلردی ونهایت نائل امل اولمشلردی .

سورلرك سیاه رخامنده‌کی غیر مرئی خطابه‌دن خیال میال فرق ایده بیلدیکم شو سطرلر، حافظه‌مده درحال بر انتباه اویاندیردی . دردیوز آلتمش سنه اول جریان ایدن وتاریخ بشریتده بردورمعظمك باشلانغجی اولان بو ملحمهٔ خونین بوتون دهشتیله قارشومده تمثل ایتمکه باشلادی :

بالطه زاده‌نك اداره‌سنده‌کی کمیلریمز بوغازایچندن صماتیه حذالرینه قدر صره‌ایله دیزلمش، یدی قله اوکنده فاتحك صاغ جناح فرقه‌سی، اکری قاپو پیشکاهزه صول جناح فرقه‌سی وبونك آرقه‌سنده اوتاغ همایون، طوپ قاپو اوکنده یکیچریلر وبونلرك آرقه‌لرنده ایسه جنود احتیاطیه ایله یوز بیك سواری اخذ موقع ایلمشدیلر .

بیزانسلیلره معاونت ایچون ساقزدن کلن بش‌قدر جنویز کمیسینك سربستجه لیمانه کیره بیلدکلرینی تماشا ایدن فاتح برق جلادت کبی آتی دکزه سورمش، ودرحال بالطه زاده‌یی عزل ایده‌رك یرینه حمزه بکی کچیرمشدی. فاتح دونمانك موفقیتسزلکی، محاصره‌نك امتدادی اوزرینه اوتاغ همایونده بر مجلس مشاوره قوروله‌سنه قرار ویرمشدی :

هدایا ورشوته قارشی اکثر پاشالریمز کبی پك زیاده ضعف قلب کوسترن صدراعظمك آنتریقه‌لری نظر شاهانه‌ده تبین ایتمش اولدیغندن کندیسی بو مجلسه دعوت ایدلمه‌مشدی .

مجلس قورولدی : کنج وعزمکار پادشاه جلادت خصلت مقام ریاستی اشغال ایدییوردی. شهزادهلکندنبری توجهشاهانهیه مظهریتله مغرور اولان زاغنوس پاشا باشنده قلائی وشیق بر سرپوش اولدیغی حالده مواجههٔ همایونده بولنیور ، عرق کلاهیله منلا کورانی، کنیش بینشی وعظمتلی قاووغیایله آق شمس الدین بومجلسه باشقه برروحانیت بخش ایدییورلردی. مجلس مشاورهده شهری خلیجدن صیقیشدیرمق وبو صورتله دشمنك طوپ قاپو واکری قاپو طرفلرندهکی قوتیضعفه دوشورمك چارهلری دوشونولدی وبوغایهیه وصول ایچون خیرتبخش بر تشبثه قرار ویریلهرك درعقب ترتیباته باشلانلدی :

بر کیجه ایچنده طوله باغچهدن خلیجه قدر امتداد ایدن ۳۳۰۰ مترهلك بر ساحهدن (بالاط) و (آیوانسرای) اوکنه آلتمش قدر کمی ایندیریلهبیلمشدی . آرتق (لتفتحن القسطنطنیة . . .) سرینك آن تجلیسی حلول ایتمشدی: هجرت نبویهنك ۸۵۷نجی سنهسی جماذی الاخرانك یکرمی یدنجی کونی فاتحك قهرمان ومظفر اردوسی کمال شهامت وغلبه ایله طوپ قاپو واکری قاپودن شهره داخل اولدیلر . محمدثانی شرقی روما ایمپراطورلغنك عصرلردنبری خیانتلره، جنایتلره، آنتریقهلره جولانکاه اولان لوث وبوش تختگاه سلطنته کیررکن اطرافه متواضع ومعنیدار برنظر عبرت فیرلاندقدن صوکره :

بوم نوبت میزند بر طارم افراسیاب
پردهداری میکند درقصر قیصر عنکبوت

قطعهسنی اوقودی . بو آنده بوتون بر تاریخ قپانمش، یکی بر دوره باشلامش ، ملکهٔ بیزانس مغفل وسحار آغوش جاذبهدارینی عثمانلیلره آچمشدی ! . . . .

⁂

موجهلرك انشقاقندن حاصل اولان برخیشیرتی، ماکنهنك حرکت موزونهسندن متولد بر رعشهٔ منتظمه ایچنده بوتون بوشانلی وقعهلری کوریيور کبی اولیوردم .

واپور مرمره‌یه آچیلدقدن ، آطهلر دکزك سینهٔ کبودنده برر خال سیاه منظرهسی آلدقدن صوکره بردنبره ظهور ایدن صاغاناقلی بر روزکارك چهرهمه ایندیردیکی قامچیلرله بو طاتلی خلیادن آییلدم. ماضیدن حاله، شاندن سفالته سقوط ایتدم . اوزاقده بیاض قانادلرینی آچمش برسمت مجهوله دوغری اوچوشان برقاچ یلکن کمیسندن باشقه بر شی کورولمیوردی . سرسری نظرلرم سیلیوری قیلرینك ماورای آفاقنه قدر سوزولدی کیتدی : او آنده حقیقتك هیولای تهدیدکاریله قارشولاشمشدم. بردقیقه اول غرور وظفر سونخیله چیرپینان تجیرات دماغیهم بوآندهیأس ونکبتزهرلریله اویوشمشدی. شمدی سیلیوری ده، تکفورطاغنده، چتالجهده جهنمی وجسیم طوپلر، ییلدیریملر یاغدیران سریع آتشلی وقورقونچ میترالیوزلر آرقهسندن یبانجی بر غلبهلکك پوندن تمام دورتیوز سنه اول؛ اطرافندهکی خندقلری خونشهامتلریله دولدیران اجدادمك جهانقیمت برودیعهسی اولان استانبوله حریص وتهدیدکار نظرلر چویردکلرینی کوربیوردم . کین وحدت ، غیظ وعجزله مملو بر مکشفهٔ نفرت کسیلمشدم .

کوزلردن آقان دموع تحسر ، وجودمی صارصان ارتعاش تهیجی تعدیل ایدر کبی اولدی . بوسایهده دماغم حرکات مطردهسنی تکرار اکتساب ایدهبیلدی . شمدیده ، برکاهن کبی خبایای استقبالی کشف ایتمك ، فقط امیدلی وروحنواز برآتی کورمك ایستیوردم :

درحال ذهنمه ، صوك زمانلرده ، وطنمك متفکر کنجینن دماغلری آرهسنده تبادل ایده ایده نهایت غزته ستونلرینه قدر انتقال ایدن پایتختك تبدیلی تصورمنفوری کلدی .

امان یارب ، نهعجز ، نهمتانتسزلك ، نهامیدسزلك ! . . برملت ، قهرلر کوریر ، انهزاملره اوغرار ، سفیل دوشر، برحکومتك تخت جلالتیصارصیلیر ، تخجیردار ، فقط اوملتینهدیریلهبیلیر ، اوحکومت، برکون کلیر ینهشوکت اولیهسنیقازانیر . الویرکه اوملتك متفکرلری یأسه دوشمسون ، آتیدن امیدینی کسمسون ، بر عزم متجلدانه ، برعشق منتقمانه ایله یاشامغه عزم ایتسون ! غائب ایتدیکنی قازانمغه، ویردیکنی آلمغه چالیشسون ویالکز بوایده آل ایله یاشاسون ، هر فرده ، وبالخاصه نسل مستقبله بوفکری زرق ایتسون ، اونلری بوروح جوال ایله یتشدیرسون ! . .

دشمن حدودینك پایتخته قربیتی بزده انکسار نومیدیی دکل ، عزم وتجلدی موجب اولمليدر . بز ادرنهیی ، سلطنت شهامتدارمزك بوقدیم پایتختنی ، عرقمزك بودلنشین یوردینی نهچابوق اونوتدق ؟ بز اوندن اوزاقلاشمق دکل ، اوکا یاقلاشمق تصورلرینی درپیش ایتملی دکلمیيز ؟

پایتختك باشقه برشهره نقلی دورتیوز آلتمش سنهلك برماضیٔ پرمفتخرتی نسیان چامورلرینه کومك دیمك دکلمیدر ؟ ماضیسیله بوقدر آزعلاقهدار کورینن بر ملت ، آتیدن امیدوار اولمق حقنی حائز اولهبیلیرمی ؟ بیزانس محیطی پرشوق وطرب ایمش؛ (بوسفور)ك ، (قورندور)ك نوشین وشکوفهدارساحللری روحلره برعطالت نائمه بخش ایدییورمش، تازه حیات قازانمق ایچون محیطی دکیشدیرمك لازم ایمش ! نه واهی خلیا ! بوذهنیت بزده ایکن ، بومنفور عطالت وسفاهت میقروبلری کریوات زندکیمزی استیلا ایتمش ایکن نرهیه کیتسهك درحال اوراده عینی محیطی تولید ایتمیهجکمزی ، عینی حیات سفاهت آلوده دوشمیهجکمزی کیم تأمین ایدهبیلیر ! چتالجه آرقهلرندن هرآن بزی تهدید ایدهجك اولان بلغار طوپلری انتباهمزی موجب اولمیهجقسه حلب، شام ویاقونیهدهمی متنبه اولهجغز ؟ ایکیوز کسورسنهدنبری دشمن یاقلاشدقجه بزده متصل چکیلدك . بو حرکت قهقریهنك نتیجهٔ سفالت آمیزی ایسه میدانده ! شمدیده تویلری اورپرتن بومنفور دورهٔ رجعتی پایتختك تبعیدیله تتویج می ایدهلم . تهدیدن ، قورقودن آزاده برشهرده بوتون جهانی اونونهرق بروجه معتاد حیات عاطلانهمزه

داله‌جغمزه هیچ شبهه یوقدر . بوحالده دشمنك اورالره قدر كلمسنه بر مانع وارمی ؟ یاشایه‌جغمزه امین اولمق ایچون كیریله‌مك دكل، ایلریله‌مك فكرینی بسله‌ملی یز . روحمزی دكیشدیرمكه ، احتراصلرمزی چامورلره فیرلاته‌رق برعزم ثباتكارانه ایله چالیشمغه ، نسلمزی كین وانتقام حسلریله بویوتمكه ، عزم ایتمكدن باشقه چاره یوقدر .

دشمنك تهدیدكار وبی‌امان سونكولری قارشومزده پارلداركن انتباه امیدی داها قوتلی اولمزمی ؟ ادرنه‌دن ، ملتمزك بورنكین وبهشتی یوردندن اوزاقلاشمقدن زیاده‌اورایه‌یاقلاشمق عشقیله تیتره‌ملی وبوأمل اوغرنده چالیشملی یز .

م . شمس الدین

هندستانده مخابر مخصوصمزدن :

هند بولنده
۲۳

پشتکوه والیسی :

ایرانك كورستان ایالتنه تابع پشتكوه والیسی بكنلرده‌عتبات عالیات زیارتنه تشرف ایتمك ایچون بغداده كلشدی. بغداده‌كی ایران سركار پردازی مكرم السلطان حضرتلرینك حكومت محلیه‌دن وقوع بولان التماسی اوزرینه ولایت طرفندن بكی كلن مسافر حقنده احترامات فائقه ایفا اولوندی .

(پشتكوه) موقعی حدود واراضیٔ عراقیه‌یه مجاور و اطراف ثلثه‌سندن مندلی ، بدره ، عماره لوا وقضالریله محاط ومحدوددر . آلتمش بیك خانه‌دن عبارت اولان پشتكوه حكومتنه ، والیلكنه اباًعن جد ایران حكومتی طرفندن تعیین اولنان (غلام رضاخان) بن (حسین قولی خان) ـ ابو عداره ـ اوتوز یاشلی ، اوزون بویلی ، پالا بییقلی ، كنج ودینج بر ذاتدر . عین زمانده كندیسی (قیلی) قبیله‌سنكده رئیسی بولنمقده‌در . مشار الیه ایران طرفندن (امیر جنك) ، (سردار اشرف) نصبلری ویرلدیكی كبی ، مذكور دولتك متعدد نشانلریله برچفت مرصع پولترنه‌ده‌مالكیتله مفتخردر . بوذاتك معیتنده كندی قبیله‌سی افرادندن دائما بیكلرجه سواری وپیاده بولندیغی كبی ، ایران حكومتی طرفندن‌ده معیتنه بیك قدر عسكر ویرلمشدر .

پشتكوه والیسی بدی زوجه ایله‌طقوز اولاده مالك اولوب بویوك اوغلی (فتح السلطنه امان‌الله خان) دخی كندیسندن صوكره قبیله ریاستیله والیلكه نامزددر . بووالینك (شهاب الدوله) نامنده برقارده‌شی‌دخی واردركه منزویانه بر صورتده اوقاتكذار اولیور . بزجه مشیررتبه‌سنه معادل اولان (امیرنویان) رتبه‌سی مذكور والینك خدماتنه مكافاةً ایران حكومتنجه كندیسنه ویرلمشدر.

مشار الیه بوندن برقاچ سنه اول دخی بورایه كلمش ایسه‌ده بوسفركی كبی حقنده اوقدر رعایت واحترام اجرا اولنمامش وبودفعه ایسه مطیباً ومعززاً كلمش وعودت ایلمشدر . مشار الیهك معیتنده قادینلرندن ، چوجقلرندن ، خدم واتباعندن مركب اولوق اوزره تقریباً ایكی یوز كیشیلك برقافله وار ایدی .

بوذات هرنه‌قدر مكتب كورمامش ایسه‌ده خصوصی صورتده تحصیل كورمش وایران ادباسنك آثار منظومه‌سندن اوچ بیك بیت قدر ازبرنده اولوب صیره‌سی دوشدكجه ابیات مذكوره‌یی اوقویور . حیوانات ایله آوجیلق حقنده بر كتاب دخی تألیف ایتمشدركه ، ذكا وقریحه‌سنك ایلیكنه دلالت‌ایدر . بوكتابك برنسخه‌سنی الده ایدوب مطالعه ایتدم . حیواناتك صورت تداویلریله، هانكیسنك نه كبی امراض واسقامی تشفیه‌یه خدمت ایتدیكی تفصیلاتیله مذكور كتابده بیان اولندیغی كبی ، كتابك مقدمه‌سنده والیٔ مشارالیه كندیسنی (بنی‌ربیعه) قبیله‌سیله سلاله‌سنی لأب بر حضرت حسینك قارده‌شی اولان حضرت عباسه منسوب ومنتهی اولدیغنی درمیان ایلمشدر .

دولت علیهٔ عثمانیه‌نك حال حاضره‌كی مشكلاتنی نظر دقته آلان والیٔ مشار الیه حضرتلری بغداددن كندی مملكتی جانبنه عزیمت وانفكاك ایلمزدن بركون مقدم كمال اعتذار ایله یازیلان مكتوبنه لفاً درت بیك مجیدیه‌لك برچكی اعانه نامنه بغداد والیسی محمد ذكی پاشایه كوندرمش وبوصورتله خیرخواه ، اصیل و عالیجناب بر مسلمان ، بر ذات جلیل الصفات اولدیغنی فعلاً اثبات ایلمشدر .

مشار الیه حضرتلرینك بوصیره‌ده‌كی لطفنه قارشو بوتون عثمانلیلر مدیون شكراندر . جناب فیاض مطلق بوكبی امرای اسلامیه‌یی اكسیك ایتمسون .

حمیتسزلر :

بغداددن بیكلرجه لیرا اعانه بكلركن مع التأسف دولت وملت سایه‌سنده بونجه لایعد ولایحصا ثروت ویسار پیدا ایدن اشراف واعیان ومأمورین محلیه طرفندن پك محدود بر مبلغ ویرلمش وكندی بخل وخسّتلرینی عاله كوسترمشلردر . هله محاربه بیتدی، اعانه‌یه‌لزوم قالمادی، دیین طویغوسز، حمیتسزلركده عددی آز دكلدر .

نجف قضاسنده‌ده فضیلتلو حاجی میرزا محمد رحیم (بلبلهٔ) ایله مجتهدین كرام طرفندن اولجه طوپلانان اعانات حكومت صندوغنه تسلیم‌ایدلمش وایكنجی دفعه اوله‌رق نجفده‌برای تحصیل‌امراراوقات‌ایدن‌قفقازیالی‌طلبهٔ علوم ، ویردكلری اعاناتی (بلبلهٔ) حضرتلرندن كری آلمشلردر . روایت اولندیغنه نظراً بونلر روسیه تابعیتنده بولندقلرندن ، روسیه‌نك نجفده‌كی مسلمان قونسلوس وكیلی میرزا ابو القاسم شیروانی طرفندن ـ بغداده‌كی آمرندن آلدیغی تعلیماته بناءً ـ كندیلرینه ویردكلری اعاناتك كری آلنمسی توصیه اولنمش اولملیدر .

روسیه مأمورلری اوتانمه‌دن مسلمانلری اعانه ویرمكدن بورالرده منع ایتدكلری حالده ، دیكر طرفدن تبریزده وآذربایجانده‌كی‌ایرانیلردن بلغارلرایچون جبراً اعانه طوپلامشلردر .

مشروطیت وتجدد علیهنده :

نجفده بوصیره‌ده پك فنا حاللر باش كوسترمش وتماميله دور سابقده بیله امثالنه تصادف اولنمین عجیب وغریب حاللر وقوعه كلشدر . ازجمله خاقان سابقك زماننده بیله مكتبلر علیهنده سوز سویلمكه جسارت ایده‌میان بعض حمیتسزلر بوكره حكومتمزك محاربه ایله اشتغالنی فرصت اتخاذ ایده‌رك مشروطیت علیهنده هر درلو تفوهاتده بولنیورلر . بكنلرده ، نجفك اك معتنا جوامعندن اولان (مسجد هندی) ده كندیسنه واعظ سوسی ویرن (شیخ .. ..) نامنده بری آب آچیق مكاتب جدیده علیهنده وعظی اثناسنده سوز سویلمكه باشلایه‌رق ، اهالی چوجقلرینی بوكبی مكاتبه قویمالرینی توصیه ایلمشدر . كویا بوكبی مكاتبده تحصیل ایدن اطفال وطن اخیراً دینسز اولیورلرمش ! ! تابعیت ایرانیه‌یی حائز اولوب ، مشروطیتله ، مشروطیتپرورلر علیهنده سوز سویلمكی وجیبهٔ ذمت بیلن بوكبی منافقلر سابق نجف قائممقامی عزیز بكك زماننده هر بری بركوشهٔ انزوایه طیقیلمش ایكن ، شیمدی جمله‌سی میدانه چیقوب زوالی اهالینك فكرینی زهرلیورلر . ظن ایدرم‌كه حكومت محلیه بو مرتجعلری بوكبی اماكن مقدسه‌دن قوغمزسه ایلروده بویوك بر ضربه‌یه دوچار اوله‌جغنه شبهه یوقدر . بوحاللره قارشو سكوت ایتمك غیر قابلدر .

حقیقت حالده نجفده‌وكربلاده بولنان مشروطیت‌پرور ایران علما ومجتهدین كرامیله محترم طلاب علومك بوكبی مستبدلرك اللرندن چكدكلری اذا وجفانك حدی یوقدر . بونلرك بوكبی اماكن مقدسه‌ده بولنمالری هم عثمانلی ، هم ایران‌مشروطیتنی اخلال ایدر .

بكا قالیرسه هیچ بریرده ، مدرسه ودینی دارالفنونلردن مأذون اولمیان

بومقوله کیسه‌لرك منبره چیقوب سوز سویلمسنه حکومت محلیه طرفندن مساعده اولونمامیلیدر . انجق بو صورتله مضرتلرینك اوکی بر درجه‌یه قدر آلنه‌بیلیر .
بغداد قهوه‌خانه‌لرنده‌ده بعض متقاعدین حکومت حاضره علیهنده سوز سویلیکی عادتا وظیفه ایدینمکلرندن ماعدا ، ناموس وحسیات عثمانیه‌یه طوقونه‌جق صورتده یالان ایجاد ایدوب اورته‌لغه یایمغی بر صنعت اتخاذ ایلمشلردر . حکومت صندیغندن، ملت سایه‌سنده معاش آلان بو متقاعدلردن بعضیلری اوقدر نشریات بدخواهانه‌ده بولنیورلرکه ، ذره قدر اسلامیت وحمیت طویغولرینه مالك بولنانلر بونلرك یوزینی کورمك ایسته‌مز .

بغداد : س . م . توفیق

شئون

مصر :

میسیونرلر فعالیتنه علمای اسلام راحت دوشکنده . — « الشعب » غزته‌سنده اوقودیغنه کوره بو کونلرده آمریقادن مصره بشیوز قدر میسیونر کوندرلمشدر . بونلر اسلامیت علیهنده بیکلرجه کتب ورسائل طبع ایدرك توزیع ایتمکده‌درلر .

« الشعب » غزته‌سی بو حوادثی ویردکدن صوکره دیورکه : اسلامیتك دشمنلری آنجق تعصب نتیجه‌سی اولارق عالم اسلامك باشنه آچدقلری محاربه‌لر ایله اکتفا ایتمیه‌رك برده جمعیتلر تشکیل ایدوب برطاقم حیله وخدعه سلاحی ایله‌ده اسلاملرله محاربه ایتمك ایستیورلر « یریدون ان یطفؤا نورالله بافواههم و یأبی الله الا ان یتم نوره ولوکره الکافرون »

« میسیونرلر یالکز کندی دینلرینی نشر ایتمکله اکتفا ایتمیه‌رك دین اسلامی اغزه آلنمیه‌جق بیك تورلو الفاظ مستهجنه ایله توصیف ایدییورلر ؛ بزم کوردیکمز بیکلرجه رسائل وارکه هپسی دین اسلامه قارشی سویلنمش طعن وتشنیع ایله طولودر . بونلراهالیسی مسلمان اولدیغی حالده نه او مملکتك اهالیسندن، نه‌ده دین رسمیسی اسلام اولان حکومتدن قورقیور، متصل اسلامیته سوکوب دوریورلر .
میسیونرلرك کندی مملکتمزده کوزومزك اوکنده بوکبی رذائلی ارتکاب ایتدکلری حالده بیکلرجه تأسف که ـ برقسم قلیل استثنا ایدلدیکی حالده ـ علمامز حالا بوکبی شیدن خبردار اولیه‌رق یاتیورلر .
اعدای دینك بوقدر فعالیتنه ، دین اسلامه ایدیلن بوقدر طعن وتشنیعه کوره اسلامیتك آتیسی نه اولاجغنی دوشونمیورلر . بز علمادن اونلرك یاپدیغی کبی ادیان سائره علیهنه طعن وتشنیع یاغدیرملرینی ایستمیورز ! بز ایستیورزکه : علما بوکبی احواله واقف اولسونلر بزده واقف اولسونلر . هیچ بر وقت بوکبی سفسطه‌لردن دین اسلام متأثر اولماز ... فقط ، ایی بر اسلام تربیه‌سی آلمیان بعض کنجلریمزده شبهه ایراث ایتمکدنده خالی قالماز . بناءً علیه علمای اسلامك اوزرینه ترتب ایدن بر وظیفه وار ایسه اوده دینی مجله‌لری تکثیر ایدرك بوکنجلرك افکارینی تربیهٔ دینیه ایله تربیه ایتملی ؛ حکومتده مکاتب ومدارسده علوم دینیه تدریسنه صوك درجه اهمیت ویره‌رك اوردن چیقه‌جق اولانلر ثابت بر عقیده‌یه مالك اولارق چیقمالی . میسیونرلره ده دیرزکه : بو مملکتلرده نشر دینه چالیشه‌جقلرینه کیتسونلرده هیچ بر دین صاحبی اولمیان پت پرستلره تلقینانده بولنسونلر . اوزمانده‌ها ایی یاپارلر .

هندستان :

اخوت وحمیت اسلامیه . — لاهورده منتشر « روزانهٔ وطن » غزته‌سنده اوقودیغمزه کوره دولت عثمانیه‌یه معاونت نقدیه‌ده بولونمق اوزره سیالکوت مسلمانلرندن مرکب بر جماعت کثیره میرزا قاضی ظفرالله خانك ریاستی آلتنده اجتماع ایدرك عثمانلیلرك اخیراً اوغرادیغی غدر و خیانت وعثمانلیلره روا کوریلن ظلم ووحشت حقنده اوزون اوزادی‌یه نطقلر ایراد واهالی معاونت نقدیه‌یه دعوت ایدیلمش وبرساعت ظرفنده بیك لیرا اعانه جمع اولونمشدر .
ارککلرك بو تظاهرات حمیتکارانه‌سندن متأثر اولان قادینلرده بتون زینتلرینی اعانه ماصه‌سی اوزرینه نیرلامق صورتیله اظهار مروت ایتمشلر واوراده بولنان بوذات اوینك بوتون زوجه‌سنك اشیاسنی ، بردیکری براوبله بردکانی وبراوچنجیسی‌ده ایکی آتی هدیه ایتمشدر . بو حرکاته برچوق مجوسی هندولرده اشتراك ایلمشلردر .

هندستانده اختلال . — هندستاندن کلن غزته‌لر عصیان واختلالك کوندن کونه توسیع دائره ایتدیکی خبر ویریورلر . قالکوتا غزته‌لری وزیرستانده سکنه سائره‌نك‌ده یرلی هندولرله بالاشتراك انکلیز عسکرلرینه هجوم ومقاومت ایتدکلرینی وبیکانی (اسعید) ك ، محل اغتشاشه قوشمشه‌ده ، تسکین اختلاله هنوز موفق اولامادیغنی یازیورلر . احوال اخیره مناسبتیله انکلیزلردن دلکیر اولان مسلمانلرك‌ده اغتشاشه اشتراك ایتمه‌لرندن حکومت محلیه‌نك اندیشه ایتدیکی غزته‌لرك جمله‌ٔ روایاتندندر .

افغانستان :

افغانستانده انتباه . — بو صوك زمانلرده افغانستانده کورولن آثار انتباه وترقی باشلیجه روس غزته‌لرینی کندیسندن بحث ایتدیره‌جك درجه‌ده کسب اهمیت وجدیت ایتمشدر . افغانستانده مأمورین حکومت شمدی‌یه قدر خزینه‌دن معاش آلمایوب اصحاب مصالحك ویردیکی اجرت واهالیدن طوپلانان اعانه‌لرله کچنیردی . اخیراً بو خصوصی تنظیم ایچون مملکتده تمتع ورکیسی کبی بعض ورکیلر قونولمش ومأمورلر معاشه ربط ایدیلمشلردر .
امیر حضرتلرینك ریاستی آلتنده مملکتك احتیاجات سیاسیه واجتماعیه واقتصادیه‌سنی ملاحظه وایجابنه توسل ایتمك اوزره بر جمعیت تشکل ایتمشدر . بو جمعیتك فعلیتی سایه‌سنده اخیراً افغانستانده ملی بر طوپ فابریقه‌سی ، بر حکومت مطبعه‌سی تأسیس اولونمش وعن قریب انشاآتنه باشلانیلمق اوزره دمیریوللری خریطه‌لری یاپیلمغه باشلانمشدر . جمعیتك اك زیاده نظر دقتده طوتدیغی نقطه ، ایشلرك ممکن مرتبه اجنبی اللره کچمه‌مسنه دقت ایتمك وفوق العاده مضطر قالمادقجه ایشه براجنبی ادخال ایلمه‌مکدر .

افغانستانده امیرك نطقی . — روزانهٔ زمیندار غزته‌سنده اوقونمشدر : « صوك عثمانلی محاربه‌لری عالم اسلامده پك بویوك تأثیرلر اجرا ایدییور . بو فوران حسیات ، افراد مسلمه‌یه منحصر قالمایوب ملوك وامراده‌دخی کندینی کوسترمشدر . بریاندن هند مسلمانلری دولت عثمانیه‌یه معاونت ایتمك ایچون بذل ماحصل ایدر ایکن اوبریاندن افغان امیری تبعه‌سنه جمع اعانه‌یی آمر اراده‌لر اصدار ایتمکده‌در .
افغانستاندن آلدیغمز صوك خبرلردن امیر مشارالیهك برکون منبر خطابته چیقه‌رق بالقان مظالمنی تعداد ومسلمانلرك دوچار ایدیلدکلری فلاکتلری تشریح ایدرك فرط تأثرندن آغلادیغی وحضارك دخی کریان ونالان اولدقلری آکلاشیلیور . بو لحظه‌ده حاضرون درج اعانه‌یه شتابان اوله‌رق بر میلیون روپیه‌قدر طوپلامشلر وامیر حضرتلری بوتون ولایاته برارادهٔ امداد بویوره‌رق جمع اعانه‌یه مسارعت وبو بابده صرف اقصای همت اولونماسنی امر ایلمشدر . افغانستانده اعانه‌نك بش میلیون روپیه‌یه بالغ اولماسی قویا مأمول ومنتظردر . »
رفیقمز : « بو غلیانك سائق یگانه‌سی شبهه‌سزدرکه حرب اخیری متعاقب تقویهٔ رابطهٔ اخوته ، مسلمانلرك لزوم قطعی حس ایتملریدر . بونك آثار باهره‌سی‌ده بوکون مسلمانلرك امیر وفقیرینك ، صغیر وکبیرینك اخوان دینیه عرض معاونت ایتمکده تأخر کوسترمه‌ملریدر » دییور .

وثائق تاریخیه

معاهدهٔ صلحیه امضالنیرکن

آژانسلر طرفندن ویریلن معلوماته کوره، ۱۷ مایس ۳۲۹ جمعه کونی ساعت اون ایکی‌یی بش کچه مرخصلرك کافه‌سی سن‌جیمس سراینده

طوپلانمشلردی . مرخصلر بر انکلیز مأموری طرفندن استقبال ایدلمشلردر . بر آز صوکره انکلتره خارجیه ناظری اجتماع صالوننه داخل اولمشدر . سیر ادوار غره‌ی انکلتره قرال وحکومتنك مخاصمین حکومتلرینك معاهدهٔ صلحیه‌یی امضایه آماده اولدقلرینی ودرحال امضا ایده‌جکلرینی بیان ایتمش اولملرندن متولد ممنونیتی بیان ایتمك اوزره مرخصلره خطاباً فرانسزجه قیصه بر نطق ایراد ایتمشدر .

بوندن صوکره مرخصلره معاهدهٔ صلحیه‌نك بر صورتی داغیتلمش ومرخصلر وضع امضا ایتمشلردر .

سیر ادوار غره‌ی بوندن صوکره سوز آله‌رق فرانسزجه بر نطق ایراد ایتمش وصلحك امضا ایدلمسندن دولایی قرالك وانکلتره حکومتنك ممنونیتندن بحث ایدرك شو صورتله ادارهٔ کلام ایتمشدر :

« الده ایتدیککز مقرراتك کافه‌سی بر حس ممنونیت و تسلیت ایله تلقی ایده‌جککزی امید ایتمکله مباهی‌یم . بوحسه شیمدی‌یه قدر بیطرف قالمش وفقط آوروپانك منافع سکونتك محافظه ایدلمسی ایچون هر زمان اعادهٔ صلحی تمنی ایتمش اولان دیکر بیطرف دولتلرده اشتراك ایتمکده‌در.

بو ائتلاف تأسس ایدنجه‌یه قدر دها بر طاقم مسائلك حلنه احتیاج بولوندیغی مجهول دکلدر . فقط امید ایدرمکه بو صورتله معاهدهٔ صلحیه‌نك امضالانمسی بو مسائلك بر نتیجه‌یه اقترانی تسهیل ودولتلرك هپکز حقنده‌کی خیرخواهلقلرینی تزیید ایده‌جکدر . »

سیر ادوار غره‌ی بالآخره کندیسنك بوتون مرخصلرله مناسبات دائمه ودوستانه‌ده بولنمش اولمسندن متولد ممنونیتی بیان ایله سوزلرینه شو صورتله نهایت ویرمشدر :

« شوراده امضا ایدیلن صلحك دائمی بر سکونت تأسیس ایتمسنی وهر حکومتك پك زیاده ضیاعه اوغرایان منابع ثروتی تعمیر ایچون اراضیسنك تکملاتی واهالیسنك سعادت وسلامتنه وقف وجود ایتمسنی بوتون قلبمله تمنی ایتمکده‌یم . »

مرخصلرك اك یاشلیسی اولان اسقولیدس بیان تشکر ایتمشدر .

بالآخره عثمان نظامی پاشا ده سوز آله‌رق بیان تشکر ایتمش وکندیسنی تعقیب ایدن موسیو دانه‌ف ده نطقنك بدایتنده حکومت عثمانیه — بلغارستان حدودی حقنده دولتلردن تأمینات آلدیغنی بیان وپارس صلح قونفرانسنده متفقین مرخصلرینك دول معظمه مرخصلریله عین صلاحیت دائره‌سنده حرکت ایده‌جکلرندن امیدوار بولندیغنی علاوه ایتمشدر .

دانه‌فك نطقندن صوکره صرب وقره‌طاغ باش مرخصلری نوواقوویچ وپوپوویچ قیصه بر صورتده بیان تشکر ایتمشلردر .

پوپوویچ شو سوزلری سویلمشدر : « معاهدهٔ صلحیه‌یی امضا ایلدك، فقط قبوله اجبار ایدلدیکمز مادهلردن پك زیاده غیر ممنونز . بزی اشقودره‌دن محروم ایدن بین الملل حرکتده اك زیاده انکلتره فعالیت کوسترمشدر . بناءً علیه بزده شیمدی انکلتره‌یی بزه قارشی بورجلی عد ایدییورز . بناءً علیه هیچ اولمزسه بزه قابل زراعت اراضی ویرن و بودغوریچه ایله اییك آره‌سنده طبیعی بر یول تأمین ایدن بر تصحیح حدوده انتظار ایتمکده‌یز . »

« پوپوویچ‌ده‌ن صوکره یونان مرخصی اسقولیدی سوزه باشلامشدر :

« یونان هیئت مرخصه‌سی بو کونکی اجتماعك ضبط خلاصه‌سنه عثمانلی مرخصلری ایله مذاکره اولنان شو موادك درجنی آرزو ایلمکده‌درلر : « حربدن اول موجود اولوبده اعلان حربدن صوکره حکمدن ساقط اولان معاهدات ، مقاولات ومقررات مناسبات سیاسیه‌نك اعاده‌سندن صوکره تکرار اجرای احکامه باشلایه‌جقدر . »

بونك اوزرینه عثمان نظامی پاشا ساس اعتباریله معاهدات ومقاولاتك تمدیدینه مخالفت ایتمامکله برابر بو بابده حکومت متبوعه‌سندن تعلیماته انتظار ایتمکده اولدیغنی و بو صباح واصل اوله‌جغی امیدنده بولنمقده اولدیغنی بیان ایتمشلردر .

یونان مرخصلرندن استرایت قونفرانسك بو بیاناتی نظر اعتباره آلمسنی بیان ایله یونان مرخصلرینك حکومت عثمانیه مرخصلری طرفندن حربدن اول جاری اولان معاهدات ومقاولاتك اعاده ایدیله‌جکی حقنده قونفرانسده بیان موافقت ایلیه‌جکلرینه دائر تأمینات آلمش اولملرندن دولایی معاهدهٔ صلحیه‌یی امضایه آماده اولدقلری بیلدیر-دکلرینی علاوه ایتمشدر .

استرایتك بو بیاناتندن صوکره دانه‌ف مرخصلردن بعضلری آره‌سنده تقرر ایدن ائتلاف موجبنجه معاهدهٔ صلحیه‌نك امضاسندن صوکره درحال اجرای احکام ایلیه‌جکنه دائر ذیل اوله‌رق بر پروتوقول امضا ایدلمسی ایجاب ایتدیکنی سویلمشدر .

وه‌سنیچ ، اسقولیدیس و پوپوویچ بویله بر پروتوقولدن بحث ایدلدیکنی اصلا ایشیتمه‌مش اولدقلرینی، بویله بر پروتوقولی امضا ایچون صلاحیت آلمادقلرینی بیان ایتمشلردر .

سیر ادوار غره‌ی مرخصلره، دها زیاده مذاکراتده بولنمق ایستر-لرسه سرایك کندی امرلرینه آماده اولدیغنی بیان ایله مفارقت ایتمشدر.

حکومت عثمانیه و بلغار مرخصلری بوندن صوکره ذیل اولان پروتوقولی امضا ایتمشلردر .

***

صلحك امضا ایدلمسی مناسبتیله بلغار مرخصی دانه‌ف سن جیمس سراینده سیر ادوار غره‌یك حضورنده شو نطقی قرائت ایتمشدر :

« ناظر افندی وافندیلر ،

صرف اولنان قصور ناپذیر مساعی سایه‌سنده ایشته درعهده ایتدیکمز آغیر وظیفه‌نك صوك مرحله‌سنه واصل اولدق . بو کونکی کون ، بالقان اهالیسی ایچون بر آن تاریخی تشکیل ایتمکده‌در .

حال حربه نهایت ویرمکله آرتق مملکتلرمزك سکی مناسبت همجواریسنی تأمینه وسیله اوله‌جق وسائطه مراجعت ایده‌جکز .

ازمجی حرب تجربه‌لری بوکون استقبالرله علاقه‌دار اولان بر چوق مسائلك حلنه ترك موقع ایله‌مشلردر . دونکی محاربلر ، صلحپرورانه اولان بو صحنهٔ مساعیده بوتون خاطرات مؤلمه‌یی چارچابوق سیله‌جك روابط دوستانه احضار ایده‌جکلردر . بوتون دنیا حقمزده‌کی حکم قطعیسنی ویرمك ایچون صرف ایده‌جکمز بو صوك غیرتی بکلیه‌جکدر .

ناظر افندی . دها ایلك کوندن بری اعادهٔ صلحك یورولمق بیلمز بر حامیسی اولمشلردر . صلحی تأمین ونتیجهٔ قطعیه‌یی استحصال ایچون کندیلری قدر کیمسه چالیشمامشدر . بو کونکی نتیجهٔ مسعوده هرشیدن اول ذات اصیلانه‌لری طرفندن صرف اولنان اقدام وغیرته مدیوندر .

ناظر بك افندی‌یه بیان تشکر ایتمکده اولدیغمز شو صره‌ده انکلتره‌نك اوته‌دن بری معروف اولان صمیمیت وحسن قبولنی هیچ بر وقت اونوتمیه‌جغمزی بیان ایلمکله‌ده مباهی اولمقده‌یز .

بو فرصت رسمیه‌دن بالاستفاده ناظر بك افندیدن حشمتمآب قرال حضرتلری نزدنده امضالنمقده اولدیغمز صلحی بو تاریخی سرایك اسمنه اضافه ایله‌مزه مساعده بیورمق لطفندن متولد حسیات شکرکذاریمزك ترجمانی اوله‌لقلرینی رجا ایلیه‌جکز . »

سلانیك مطبعه‌سی — اشرف ادیب

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لكی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لكی (١٧) ، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر.
[ایضاحات : نسخه‌سی آلتی پاره، آلتی آیلغی بر جلد ، هرجلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر.
§ آدرس تبدیلنده قرق پاره‌لك پول كوندرلملی‌در .
§ مسلكه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد

١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی كوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانكی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مكتوبلرك ، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی ؛

§

پاره كوندرلدیكی زمان نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم — اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

صاحب و مدیر مسئول : ح. اشرف ادیب

عدد ٢٤٨ — ٧ رجب شریف ١٣٣١ — پنجشنبه — ٣٠ مایس ١٣٢٩ — جلد ١٠

حسبحال

مسلمانلرك اك بیوك حكیمی ، امام علی رضی الله عنه : « لاتعرف الحق بالرجال . اعرف الحق تعرف اهله = حقی، حقیقتی برطاقم آدملرله قائم بیلمه . اولا حقك نه اولدیغنی اوكرنكه اهلی‌ده طانیه بیله‌سك . » بیوریور .

دنیاده بونك قدر قطعی ، بونك قدر آچیق بر دستور حكمت اولاماز . بز مسلمانلر حق ایله باطلی بربرندن آییرمق ایچون سویله‌ینه دكل ، سویله‌نه باقدیغمز ؛ شخصی دكل ، سوزی طارتدیغمز دورلرده جهانك اك یوكسك ملتی ایدك . صوكره‌لری ، اورته‌یه سورولن فكرده‌كی استقامته ، یاخود سقامته كندی مجاهده‌مزله ، كندی اجتهادیمزله حكم ایده‌بیلمه‌یی اوزون بر ایش كورمشزده اونك ایچون بوتون قناعتلریمز ، بوتون حركتلریمز مقلدلكدن عبارت قالمش ؛ اسلامك ایلك دورلرندن زمان اعتباریله نه‌قدر اوزاق دوشمسه‌ك تحقیق دینیلان فیض‌الهی‌ده بزدن اونسبتده یوز چویرمش .

ایستر یوزینی شرقه، اوموزینی غربه ویرمش؛ ایستر، بو وضعیتك عكسنی عادت ایدینمش اولسون . . كیمی بوقلاسه‌كز : مطلق اهل حق طانیدیغی محدود برایكی آدمك فكرینه مماشاة ایدر بولورسكز . « شوسوز پك طوغرودر. یاكلیش اولمق احتمالی یوقدر . زیرا فلاندن صدور ایتمشدر . » طرزنده‌كی حكم غریب هپمز ایچون شعار حكمت اولمش كیتمش !

تقلیدك بودرجه‌سی دمین سویله‌دیكمز وضعیتك دوامنه اك بیوك برسبب اولیوركه بز بوسببی قالدیره‌مازسه‌ق قیامته‌قدر یوزیوزه كلوب‌ده ملتك ، مملكتك خیری ایچون حسبحال ایده‌میه‌جكز !

پك سودیكم محترم بر آرقداشم سكز اون سنه اول شویله بر حكایه سویله‌مش ایدی : « دها استانبوله كلمه‌مشدم . بر كون مملكتمزك عالم طانیلان رجالی آره‌سنده فقهك معاملات قسمنه عائد اولدقجه مهم بر بحث مناقشه‌ایدیلیوردی . فكرلر، دها طوغروسی مأخذلر تعارض ایدنجه كندی‌رأینی، یعنی كندی‌اوقودیغی كتابك مصنفنی حقلی چیقارمق ایچون سسنی دیكرلرندن‌زیاده یوكسلتن برذات قارشیسنده‌كنه : «سن بو سوزلری یازمه كتابدن‌می سویلیورسك، یوقسه‌باصمه كتابدن‌می؟» دیدی . بو سؤال اوزرینه باشقه باشقه مصنفلره عائد ایكی كتابك بری باصمه، دیكری‌یازمه اولورسه هانكیسیله‌عمل‌اولنمق، هانكیسنك‌سوزی ترجیح ایدلمك ایجاب ایده‌جكی‌ده روزنامهٔ مناقشاته ادخال اولندی!»

لكنلرده فضلادن بری‌غایت‌مهم برمسئلهٔ اصولیه میدانه‌چیقاردی‌كه بوده بر اجتهادك محصولی دكل، آنجق سوركلی بر مجاهده‌نك ثمره‌سی ایدی . دینه، دنیایه هیچ یارامیان؛ یاخود اهمیتی اوچنجی، دردنجی درجه‌لرده قالان مسائل ایله زمانی اولدورمیوب‌ده بویله طوغرودن طوغرویه حیات أمته تعلق ایدن بر مسئله‌یی نظر اطلاعمزه اوكنه چیقاران‌فاضل مجاهده عن‌صمیم‌القلب تشكرلرایدركن‌باقیكز نه‌ایشیتدم:

بومسئله مأخذلریله. دلیللریله‌برابر صلاحیتدار اولمسی لازم كلن ذواته ایضاح ایدلمش : بر قسمی دیكله‌مك زحمتنی اختیار ایتمه‌مش؛ بر قسمی‌ده صوك زمانده كلن مصنفلرك كتابلرنده بویله بر مسئله وارمی یوقمی بیله‌مدیكی ایچون قبولندن اعتذار ایتمش !

تاریخ تكررردر دیرلر . پك طوغرو . ایشته آرقداشمك اون‌سنه اولكی حكایه‌سی عیناً ظهور ایتدی . اسف اولنه‌جق بر جهت وارسه اوده : تاریخك تكرری سوزی بزه كلنجه مصیبتك تكرری، دها طوغروسی تمادیسی كبی برمعنی افاده ایدییور. باشقه برشی‌دكل !

محمد عاكف

مدافعات دینیه:

خطبه‌لر

۳

حضرت آدمك جنتدن خروجنه دائر

کچن نسخه‌دن مابعد

نصارا اعتقادنجه بتون شو عالمدن مقصد « انسان — الله » ك کلمه‌سندن عبارتدر . برنجی آدم صالح اوله‌رق یارادلمش، اوکندینی طالح قیلمش، بعده وقت موعودینه‌دکین کلن انبیا یالکز انسانلری قورتاره‌جق مسیحك ، یعنی اللهك کله‌جکنی خبر ویرمك ایچون بعث اولنمشلر ؛ صکره انجیل آنك کلدیکنی تبشیر ایتمش . نصارانك توراتی بودرجه‌یه تنزیل ایتدکلرینه بیلمم موسوی آرقداشلریمز نه‌دیرلر فقرات آتیه خطیبك فکرینی صراحةً کوسترمکده‌در :

« توراتده آنك خلاصه شودرکه ابراهیم واسحق ویعقوبك ذریتندن نوع بشری کناهلرندن خلاص ایتمکه قدیر عجیب بر انسان کله‌جکدر . »

برچوق احکامی محتوی بولنان توراتك خلاصه‌سی اولدیغنی قبول ایده‌مز ایسه‌مده مستخلص بر حکمدارك کلوب کندیلرینی تخلیص ایده‌جکنه موسویلر انتظار ایتمکده‌در .

بویله بر مستخلص فکرینك موسویته نره‌دن داخل اولدیغی دیکر بر اثرمزده تدقیق ایتمش اولدیغمزدن بوراده تکرارینه لزوم کورمدك . (تاریخ دین اسلام . مدخل ۴۵۸) .

« عهدجدیدده یعنی انجیلده ایسه آنك خلاصه‌سی ، زبده‌سی شو آیتدر : بوکلام هروجهله قبوله شایاندرکه عیسی المسیح دنیایه کناهکارلری خلاص ایتمك ایچون کلدی (اطیمو تاس ۱ : ۱۵) »

اوت ! بزده بیلیورزکه نصارانك اللرنده بولنان اناجیل اهل اسلامك حضرت عیسایه انزال اولندیغنی اعتقاد ایتدکلری کتاب دکلدر . بلکه خلاصکارك ولادتی ، حیاتی ، وفاتی حقنده چوق وقت صکره‌لری یازلمش ومندرجاتلری متناقض کتابلردر . صره‌سی کلورسه بو کتابلردن‌ده بحث ایدرز .

« توارت مسیحك کله‌جکنی کوسترن نبوت ، تعلیم ورسملردن بشقه برشی اولمادیغی کبی ، انجیل‌دخی حضرت مسیحی دنیایی خلاص وآکا حیات ابدیه بخش ایتمك ایچون کلمش اولان ذات مقامنده کوسترر . »

بشائر عیسویه‌دن اولمق اوزره عهد عتیق کتابلرندن اتیان ایدیلن بعض کلمات مقصددن اوقدر بعیددرکه آنلری خلاصکارك وعدی دیمکه کنیسا اربابندن ماعدا هیچ کیمسه جسارت ایده‌مز (تاریخ دین اسلام جلد مکی ۱۰۶) . بالعکس بزم بعثت محمدیه حقنده بالذات اللرده بولنان انجیللردن استنباط ایلدیکمز ادله آنلردن قات قات قوتلیدر (جلد مکی صحیفه ۱۵) .

« ایمدی بز حضرت آدمك سقوطی ایله جنتدن طرد اولنمی حکایه‌سنی صوکنه قدر حزن وخیتله اوقومایز . »

دیمك ایستیورکه مسلمین قرآنده بو حکایه‌یی صوکنه قدر حزن وخیتله اوقورلر . آدمك وذریتنك ملکیتدن بهیمیته دوشدیکنی کورمك فلاکتنه قاتلانورلر . آرتق بونلر صفوت اصلیه‌لرینی اخذ ایتدکلرینی بردها کورمزلر . خرستیانلر ایسه خلاصکارك کلوب انسانلره صفوت ابتدائیه‌لرینی اعاده ایتدکلرینی اوقور، مبشر اولورلر . — حالبوکه انسانلرك خلقتنده اول و آخر بر تحول وقوع بولمامشدر . آدمك عصیانندن نه‌یولده توبه ایتدیکی وتوبه‌سی نزد الهیده نصل قبول اولندیغی‌ده قرآن کریمده مذکوردر . آنکچون مسلمین هبوط آدمی اساساً حزن وخیتله اوقومازلر . بو هبوطده نیجه حکمتلر مشاهده ایدرلر ونهایت جداعلالرینك‌ده نائل عفو وغفران اولدیغی مع الممنونیه کوررلر . خطیب افندینك توبهٔ آدم حقنده آیتی کورمه‌مش اولمسنه احتمال ویره‌مز، چونکه آتیاً مآلندن بحث ایتدیکنی کوره‌جکز . بلکه ایشنه بویله سویلمك کلیور .

« کذا انجیل شریفده — خراب ومعمور اولان مملکتلره ، مرور وظهور ایدن قرون وعصرلره ، نوله‌ن رسوله وبعث اولنان رسله ، نسخ اولنان شریعته ووضع اولنان شریعته وسائره‌یه دائر اولوبده قضیه‌مزه هیچ علاقه‌دار بولنمیان آنجق دها زیاده حزنمز اوزرینه حزن وکدرمز اوزرینه کدر ضم ایدن مجرد قصه وحکایه‌لر — دخی اوقومایز . »

ایکی خط آراسنده کوستریلن سوزلری قرآن کریمك مندرجاتنه اشارتدر . خطیب افندی عهدعتیق کتابلرنده خلاصکارك آتیا کله‌جکنی تبشیردن باشقه برشی کورمدیکی وعهدجدید کتابلرنده یالکز آنك بشارت ورودینی اوقودیغی جهتله قرآنده دخی آنك کلدیکنی تبشیره مخصوص آیتلردن بشقه برشی کورمك ایسته‌میور . موجب عبرت احواله دائر آیاتی اوقونجه بیچاره‌نك حزن وکدری آرتیور . نه‌یاپه‌لم ؟ انبیای سائره کبی حضرت پیغمبر دخی انذار وتبشیر ایچون بعث بیورلمشدر . «انا ارسلناك بالحق بشیراً ونذیراً » آیتی بوکا دلالت ایدر. هم‌ده «یا ایها المدثر قم فانذر» ایت کریمه‌سنده کورلدیکی اوزره انذار برنجی وظیفه‌سیدر . زیرا تخلیه تحلیه‌دن مقدم اولمق لازم کلور . بونلر سزك حزن وکدریکزی آرتیریورسه بونی پك طبیعی کوررز، اما اهل ایمانك سرور وانشراحنی تزیید ایتمکده اولدقلرینی‌ده بیلمه‌لیسکز : « وننزل من القرآن ماهو شفاء ورحمة للمؤمنین ولا یزید الظالمین الا خسارا » (بز قرانده مؤمنلره شفا ورحمت اولان شیلری انزال ایدرز ، لکن قرآن انکار ایله کندینه ظلم ایدنلرك آنجق ضرر وخسارینی آرتیرر) .

خطیب بوراده انصافسزلغی پك ایلرو کوتوریور . چونکه قرآن کریمك مندرجاتی « مجرد قصه وحکایه‌لر »دن عبارت اولمق اوزره کوستریور . « نحن نقص علیك احسن القصص » قول کریمنده کورلدیکی اوزره کرچه قرآنده موجب عبرت قصه‌لر وارسه‌ده بوندن بشقه وعد ووعیدلر ، دنیانك وآخرتك اوصافی، انشائیات وحکمتلر، احکام حقنده دخی نیجه آیتلر واردر . خطیب افندی کدرینی تزیید ایتمه‌مك ایچون غالبا بونلری اوقومامش اولمالیدر . اکر سز اوقومادیسه‌کز مستشرقلردن قرآن کریمی تحلیل وتصنیف ایدنلر واردر . هایدی بو

بابده‌کی مفصلاتی کورمه‌مش اولیکز ، هیچ اولمازسه « بارته‌له‌می سنت ایلر »ك خلاصه‌سنی اولسون کوزدن کچورمه‌لی دکلمی ایدیکز. ایشك طوغریسی قارلایلك دیدیکیدر : « بز قرآنی غزته اوقورکبی اوقورز » دیور (شریعت اسلامیه وقارلایل صحیفه ۳۲۵) . لکن حقیقتی بویله اعتراف ایتمك ایچون قارلایلك انصافی کبی بر انصافه مالك اولمق ایستر. آنی ایسه بزم خطیب کبی ذواتدن انتظار ایتمك ساده‌دللکدر. بوسببدن خطیبك نشر ایتدیکی خطبه‌لری تحری حقیقت ایچون دکل ، بلکه اهل اسلامی اغفال مقصدیله یازمش اولدیغنه قناعت حاصل ایدییورز ؛ اهل انصافك بزی بوبابده معذور کوره‌جکلرینی امید ایدرز .

« آنجق آنده - عظیم ، کبیر ، قدیر وساده حی اولان خلاصکار حقنده - اوقورز . »

دوستم عظیم ، قدیر ، حی ، قوتی سماوات وارضی محیط اولان منجی حقیقی حقنده اوقومق ایسترسه‌کز یکانه کتاب توحید اولان قرآن کریمه مراجعت ایدیکز. بز بوبابده‌کی آیات جلیله‌دن بعضلرینك ترجمه‌سنی انکلیزجه‌دن مترجم « دین اسلام » نام اثرمزه تیمناً درج ایتمش ایدك (صحیفه اوتوز بش ومابعدی) . بوراده‌ده برینی اثبات ایده‌لم :

« هوالله الذی لااله الا هو عالم الغیب والشهادة هوالرحمن الرحیم » (ذات اجل واعلی شول معبود حقیقیدرکه آندن ماعدا عبادته مستحق یوقدر، مشهودات ومغیبات علم محیط ازلیسنك محاطی، عوالم وکائنات رحمت وعنایت فیاضانه‌سنك مشمولیدر .) « هوالله الذی لااله الا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهیمن العزیز الجبار المتکبر سبحان الله عما یشرکون » (اول اللهدرکه عبادتده شریکی یوقدر، بالجمله عوالمك مالك حقیقیسیدر، شائبهٔ نقصاندن منزه ، آفات وخللدن بریدر، امان آنك ید قدرتنده ، عالم امکان حفظ وحراستنده‌در . حکمنده غالب ، عظمتنده منفرددر . الوهیت وخواص الوهیتده مشارکلردن منزهدر .) « هوالخالق البارئ المصور له الاسماء الحسنی یسبح له مافی السماوات والارض وهوالعزیز الحکیم » (کائناتی مقتضای حکمت اوله‌رق ایجاد، بدایع مکوناتی عالم هستی‌یه ایصال واصعاد ایدر ، بتون موجوداتی بر صورتله الباس ایدر. نیجه کوزل اسملری واردر. حکم وتقدیرنده عزیز وغالب ، امر وتدبیرنده حکیم وقادردر) .

حقیقی عیسی حقنده‌کی آیات جلیله‌یی‌ده قرآن کریمده اوقویه‌بیلورسکز . علی الخصوص سورهٔ نسا وسورهٔ مائده‌ده بولنان آیتلری پك اعلا بیلورسکز .

خطیب افندی ، سزك انجیلده خلاصکار حقنده اوقودیغکز یالکز اوقدر دکلدر ، باقکز دها نه مرقتلر اوقویورسکز :

« اومسیح الله اولوب کندی نفسنی کناهلریمزه ویالکز بزم کناهلریمزه دکل ، آنجق بتون دنیانك کناهلرینه دخی کفارت اولمق اوزره تقدیم ایتدی وهر کیم آکا ایمان ایدوب خاج اوزرنده دوکلش اولان قانه کوکنورسه خلاص بولور و قدس اولور . »

بوراده بر آز توقف ایتمك ایسترم .

مادام که الله کفارت اولمق اوزره کندی نفسنی تقدیم ایتمش ایدی، صکره تحری اولندیغی وقت نه‌دن شورایه بورایه صاقلانیور ونه‌دن جلیبایه کیرلدیکی وقت « الهی الهی بنی نیچون ترك ایتدك » دیه تظلم ایلیوردی. یا الله کندی نفسنی کفارت اولمق اوزره تقدیم ایتمه‌مشدر ، یا ایتمش ایسه ئولومدن قورتلق ایچون قاچه‌جق بر آرادیغی وتظلم ایتدیکی حقنده‌کی خبرلر طوغری دکلدر . ایکیسندن برینی قبوله مجبورسکز . هانکیسنی قبول ایده‌جککزی تعیینده سز مخیرسکز .

ایشی بر آز دها ایلرو کوتوره‌لم. الله کفارت اولمق اوزره نفسنی تقدیمه نه‌دن مجبور اولمش ؟ بو دیدیککز کناهلری عفوه کندنده قتدار وارمیدی، یوقمیدی. اکر وارایدی‌دیرسه‌کز اوحالده کندینی فدا ایتمکه نه حاجت قالیر ؟ اکر یوق‌ایدی دیرسه‌کز ذره قدر عقل سلیمی اولان کیمسه اویله اقتدارسز اللهی قبول ایدمز. دوستم! سز کندیکزی قونغو چوللرنده، یاخود هوتانتولر ایچنده‌می فرض ایدرك سوز سویلیورسکز؟ قلبلری نور ایمان ایله مستنیر ،وحب الهی ایله مملو وتوحید حقیقی ایله موحد بر ملت ایچنده: اویله کونك سرین وقتنده عدن باغچه‌سنك کولکه‌سنده کزینوب چوجقلرك صاقلامباج اویناد‌قلری کبی آغاجلرك آراسنده کزلنمش آدمی تحری ایدن ، یاخود بلوطلره قدر اینه‌رك قوللرندن قربان دیله‌ین، یاخود قانی چارمیخ اوزرنده آقیدوب نفسنی انسانلره فدا ایدن اللهی قبوله آماده بر فرد تصور ایدیلورمی؟ — بر وقتلر (۵۱۳ میلادی) سزك کبی مقدس بر طاقم ذوات عراقده (حیره) حکمداری منذر ثالثی اقناعه چالشیورلردی . بوصره‌ده معیتی ارکانندن بری قولاغنه بر شی سویلکله حکمدار ابراز تأثر ایتدی . راهبلر بوحالك سببنی اکلامق ایستدکلرنده « نه خبر اسف آمیز ! حضرت میکائیل وفات ایتمش » دیدی . « ای حکمدار ! سزی اغفال ایدییورلر . ملکلر ئولومدن مصوندر » دیدیلر . بونك اوزرینه حکمدار « فی الحقیقه اویله‌در ، بونکله برابر سز نبی اللهك ئولدیکنه قناعت ایتمك ایستیورسکز » دیه آنلری اسکات ایتدی. عجبا اومقدس ذاتلر منذرك بوسوزینه قارشو بر از حجاب حس ایتدیلرمی ؟ کرچه بن اوراده حاضر دکل ایدم ، اما امثالنه قیاساً اویله بر حسن ظنده بولنه‌مام (تاریخ دین اسلام مدخل ۵۱۱).

شو وقعه‌یی‌ده خاطرلیورم : ینه اومقدس ذاتلردن بری آمریقانك یرلی رؤساسندن برینی اقناعه چالیشور ایمش. رئیس «سویلدیککز ذات ایو بر آدم اولمق لازم کلور. فقط اول امرده معاصرلرینك آکا قارشو نه معامله یاپدقلرینی آکلامق ایسترم » دیمش . مقدس ذات «ئولدیردیلر » دیه جواب ویرنجه « قوزم پاپاس افندی ! زماننده کندی کوزلریله کوروب طانیانلرك قتل ایتدکلری بر آدم حقنده اون سکز عصر صکره دنیانك اوبر جهتندن کلوب اجرای تشویقاتده بولنان بر شخصك افاده‌سنه بن نصل قانع اوله‌بیلورم؟» جواب ملزمنی ویرمش . . .

خطیب افندی! سزه شو سؤال دخی وارد اولمازمی ؟ انسانی فلاکتدن فلاکته دوشورن شی آدمك کناهی ایدی . ایشته سزك ادعاکز وجهله الله کلدی ، نفسنی فدا ایدرك او کناهی عفو ایتدیردی، جنتك قاپولری آچلدی، اوته‌دن بری توارث ایده‌کلن کناه بوصورتله اورتادن قالقدی، یعنی سزك

تعبیر کزجه انسانك طبیعت اثیمه‌سی فطرت اصلیه وصالحه‌سنه عودت ایندی . نه‌دن سز حالا آدمك کناهیله بیچاره انسانلری تهدید ایدوب طوریبورسکز ؟ بیهوده یره « بولطفه نائلیت ایچون ایمان شرطدر » دیوب طورمایکز . چونکه حال صباوتنده ویاتحت مجبوریتده وافتیز ایدیلنلر کبی حقیقة ایمان ایتمه‌ینلر ویا ایمانك نه اولدیغنی بیلمه‌ینلر وحتی عیسادن اول کلوب کچمش اولانلر بیله اولطفه نائلدرلر . پاپا حضرتلرندن : جهنمی صاتین آله‌رق « بعدما جنت صاتون آلمغه حاجت یوقدر ، چونکه جهنم بنم ملك مشترامدر ، کیمسه‌یی ادخال ایتمم » دیه اعلان ایدن انکلیزك حکایه‌سنی البته اوقومشسکزدر . فرض ایده‌لمکه سز پاپانك قدرتنی تصدیق ایدن صنفدن دکلسکز ، آدمك کناهی عفو اولندیغنه قانعسکز یا ؛ اوبزم ایچون کافیدر .

بالاده « کناه آکا طبیعت ، زحمت ومشقت آکا عادت وموت آنك ختامی اولدی » دیمش ایدیکز ؛ شمدی‌ده « هرکیم آکا کوکنورسه مقدس اولور » دیورسکز ؛ یعنی کناهدن ، زحمت ومشقتدن موتدن خلاص اولور ، دیمك ایستیورسکز . بودیدیککزه کوکنتلرك ایچنده میلیونلرله پاپلقاریالرواز ؛ عجبا بونلرده اوقدسیته نائل اولمش وطبیعت اثیمه‌لری تحول ایتمشمیدر ؟ روم ایلیده سلاحسز ، مدافعه‌سز یوزبیکلرجه بیچارکانی صغوق قان ایله ودرلو اشکنجه‌لرله اولدیرن ، قادین اختیار وحتی معصوم چوجقلری احراق بالنار ایله‌ین ، ویلیلرینك کوزی اوکنده مخدرات حقنده انواع فحشیاتی ارتکاب وبعده قتل ایتمکله دخی وحشتلرینی تسکین ایده‌میه‌رك جنازه‌لرینی قازیقلایان چلیپاپرستلر ؛ وبونلرك وحشتلرینی کوردکلری حالده التزام سکوت وحتی ستر واخفا مسلکنی طوتان میلیونلرله مدنیلر هپ بوقدسیته نائل اولمشلرمیدر ؟

خطیب افندی ! اکر منصف برذات ایسه‌کز تسلیم ایتمه‌لیسکزکه انسانك طبیعت اثیمه‌سی زائل اولدقدن صکره آرتق عصیان ایتمك الندن کلمز ، عادتا ملکلر کبی اولور . کندیکی نصارا عد ایدنلر هپ بویله‌میدر ؟ اکر اویله اولسه ایدی امین اولیکزکه عالم بشریت کور دکلدر ؛ هرکس بوحالی کورر وقبوله شتاب ایدردی . بالعکس اللهك یریوزنده وکالتنی درعهده ایدنلردن عفو استحصالنده کوریلن سهولت زائل اولدیغنی کمال افتخار ایله ادعا ایتدیککز طبیعت اثیمه‌یه دها زیاده بر فعالیت ویرمکده‌در . « شریعت اسلامیه »ده فری سینکر غزته‌سندن نقلاً برفقره حکایه ایتمش ایدم ؛ لوندره‌ده تورات حافظلرندن برراهب صغوق قان ایله اوتوز قادین اولدیرمش (صحیفه ۱۲۱) . بوذات اوخلاصکاره کوکنن مقدسلرك همده اقدسلرندن ایدی ، عجبا آنك ده طبیعت اثیمه‌سی تبدل ایتمشمی ایدی ؟ کوریبورسکزیا ؟ کوکندیککز عمل پك چوروك ایمش . اکر کوکنه‌جك شی آرایورسه‌کز سعی ذاتیکزدر ؛ فقط بونده‌ده ازلی وابدی وهردرلو نواقصدن منزه ذات احدیتك هدایتنه التجا ایتمه‌لیسکز .

دوام ایده‌جك

محمود اسعد

فلسفه

اسلامده فن وفلسفه

مؤسسات فنیه‌ده خسته خانه‌لر

علمای اسلامیه طرفندن فن طبه نه درجه‌لرده اهمیت ویرلمش اولدیغی اخلافه یادکار براقش اولدقلری کتبخانه‌لر طولوسی آثارك تدقیقندن اکلاشیله‌بیلور . اك مشهور ارباب فن وحکمتك تراجم احوال و آثارینه تخصیص ایدیلن صحیفه‌لرك مطالعه‌سندن ، بونلردن همان قسم کلیسنك فن طبده پك واسع بر اقتدار ، پك درین بر حذاقته مالك اولدقلری استدلال اولنه‌بیلور .

اطبای اسلامیه تدریساتلرینی بیمارستانلر (خسته‌خانه‌لر) داخلنده‌کی درسخانه‌لرده اجرا ایتدکلرندن بورالری هم خسته‌خانه ، همده بر طب فاکولته‌سی حالنده ایدیلر . بوسایه‌ده شاکردان اوقودقلری نظریات علمیه‌نك بالفعل تطبیقات عملیه‌سنی‌ده کوریرلردی . اك مشهور بلاد اسلامیه‌ده تأسیس ایدلمش اولان خسته‌خانه‌لرك تعدادینه ، شعله معرفتك ایلك مرکز انشعابی اولان بغداددن باشلایورز :

بغداد بیمارستانلری . — بغدادده اون برنجی عصر میلادینك باشلانغجندن اعتباراً مؤسسات صحیه تأسیسنه باشلانمشدر . مشهور (حنین بن اسحق) بو خسته خانه‌لردن برنده تدرس ایلمشدی . بغدادده ایلك بیمارستانك (هارون الرشید) طرفندن بنا ایدلدیکی مرویدر . فقط ، کرك بغداد وکرك ملحقاتنده بیوك خسته‌خانه‌لرك انشاسی دردنجی عصر هجری‌یه تصادف ایدر . فی‌الحقیقه بو عصرده ایدی‌که خلیفه (مقتدر) ك وزراسندن علی بن عیسی بغداد شهرنده مکمل بر بیمارستان تأسیس ایده‌رك اداره‌سنی مشاهیر اطبادن (ابوسعید عثمان الدمشقی) یه حواله وخسته‌خانه‌نك هرتورلو مصارفنی درعهده ایلمشدی . ابوسعید عثمان ، عینی زمانده بغدادك دیکر خسته‌خانه‌لری ایله مکه ومدینه‌ده‌کی بیمارستانلرك‌ده مفتش عمومیلکنه تعیین ایدلمشدی . عثمان دمشقی‌یه ، مشهور (ثابت بن قره) خلف اولمشدر .

- مشارالیهك مخدومی (سنان بن ثابت) ، پدرینك ترجمهٔ حالنه دائر یازدیغی اثرده عباسیلر دورنده بغدادده تأسیس ایدیلن بیمارستانلر حقنده معلومات موثوقه ویرمشدر . سنان ، بو اثرنده دیورکه : « پدرم ثابت بن قره خلیفه مقتدر طرفندن خسته خانه‌لر سرطبابتنه تعیین ونظارت عمومیه‌ده وزیر علی بن عیسی‌یه تودیع ایدلمشدی . برسنه خسته‌لرك مقداری چوغالمش اولدیغندن وزیر پدرمه کوندردیکی برتحریرانده : اطبانك خسته‌لری هرکون تحت نظارتده بولوندیره‌رق اغذیه وعلاجلرینی بالذات ویرملری وتداویلرینه صوك درجه اعتنا ایتملری لزومنی اشعار ایتمشدی . پدرم درحال اوامرك حرفیاً اجراسی

اسپانيه توسل ايتدى . وزير ايكنجى بر تحريراتله ، جوار قصبه وقريه‌لرده‌كى خسته‌لره باقمق اوزره لازم كلن علاجلرى حاملاً سيار طبيبلر اعزامنى وبونلرك مسلم وغيرمسلم بوتون اهالى‌يى تداوى‌يه اهتمام ايتملرينى امر بيوردى . پدرم درحال ايجاب ايدن حكيملرى بالانتخاب معالجات لازمه ايله برابر ملحقاته اعزام ايلمشدر . خسته خانه‌لرك مصارفات يوميه‌سى متوكلك والده‌سى طرفندن وقف ايدلمش اولان عقارات بدلندن تسويه ايدلمكده ايدى . هجرتك ٣٠٦ نجى سنه‌سنده پدرم بغدادك (سوق يحيى) محله‌سنده (السيده) خسته‌خانه‌سنك رسم كشادينى اجرا ايتدى . بورانك مصارفاتى ايچون ماهيه آلتيوز دينار صرف ايدليوردى . ينه بو سنه اثناسنده ايدى‌كه پدرم خليفه مقتدرى كندى نامنه بر خسته خانه تأسيسنه تشويق ايلدى . خليفه پدرمك توصيه‌سى وجهله بغدادك (باب‌الشام) جهتنده (بيمارستان مقتدرى) نى تاسيس وانشا ايلدى . خليفه بو خسته خانه‌نك مصارفنه مدار اولمق اوزره ماهيه ٢٠٠ دينار تخصيص ايلمشدى . »

ينه بو تاريخلرده خليفه مقتدرك وزراسندن (ابن‌الفرات) ده بغدادده بر بيمارستان انشا ايلمشدر .

ميلادك ٩٧٧ تاريخنده بغداده كيرن آل بويهدن عضدالدوله ، فنون‌وصنايعك اك بويوك حاميلرندن اولديغى جهتله هرتورلو مؤسسات علميه‌نك تكثرينه صوك درجه بذل مساعى ايدردى . بالنسبه قيصه اولان دور شوكتى پك‌چوق مؤسسات‌نافعه ايله پيرايه‌داردر . بوميانده مشاراليه طرفندن ٣٦٨ تاريخنده بغدادده تأسيس ايدلمش اولان (بيمارستان عضدى) نى ياد ايده‌بيليرز . بيمارستان عضدى‌نك بغداد اهاليسنه اوقدر چوق فائده‌سى اولمشدركه خلق بو بناى معظمك سنهٔ دوريه‌سنه تصادف‌ايدن كونلرده اجراى‌شادمانى ايتمكى‌اعتياد ايتمشلردى. عضدالدوله مشاهير الاطبادن بر هيئت تشكيل ايده‌رك بيمارستان انشاسنه اك زياده الويريشلى صحى بر محل تعيين ايدلمسنى امر ايتمش اولديغندن هيئت لدى‌التحرى بغدادك جهت غربيه‌سنده‌كى كوپرى كنارينى مناسب كورمشلر وبيمارستان بوراده انشا اولنمشدى .

خسته خانه‌يه يكرمى درت قدر طبيب تعيين اولنمشدى . اطباى مذكوره آره‌سنده ابراهيم بن باقوس ، ابوالحسن ، ابو يعقوب الاهوازى، جبريل بن عبدالله ، ابوالحسن ثابت بن‌سنان ، ابومنصور سعيد بن بشر كبى مشاهيرده بولنيوردى . خسته خانه‌يه تعيين ايديلن اطبادن هربرى بر نوع خسته‌لقده متخصص ايدى . مراجعت ايدن خسته‌لر اولا بر هيئت طرفندن معاينه ايديلير و خسته‌لغك نوعنه كوره متخصصنك دائره‌سنه كوندريليردى . خسته خانه اطباسى ميانده جراح ، قان آليجى وچيقيقجيلرده موجود ايديلر . بشنجى عصر هجريده بيمارستان عضدى سر طبابتنده بولنان اطبا ميانده مشهور (سعيد بن هبةاللهى) ده كوريورز . سعيد ، خليفه مقتدى ومستظهرك خدمت‌طبابتنده بولنمش وتأليفات نافعه‌سيله اشتهار ايلمشدر.

سعيدك (المقنى) عنوانلى كتابى پارس كتبخانه‌سنده موجود و ١٠٠٧ نجى نومروده مقيددر .

آلتنجى عصرده مارستان عضدى اطباسى آره‌سنده (سعيد بن اثردى) ، (امين‌الدوله ابن تلميذ) و (ابن‌المارستانيه) كبى معروف سيمالر بولنمشدر .

ابن‌المارستانيه ، بغداد تاريخنه دائر يازديغى (ديوان الاسلام الاعظم) عنوانلى اثرينه بيمارستان عضدينك بر تاريخچه‌سنى‌ده علاوه ايلمشدر .

ابن تلميذ ايسه (اقرباذينه) نامنده‌كى اثريله مشهوردر . مشاراليهك فنه اولديغى قدر ادبياتده انتسابى واردى . شو قطعه ابن تلميذه اسناد ايديلير :

لاتعجبوا من حنين قلبى . اليهم واعذروا غرامى
فالقوس مع كونها جماداً . تئن من فرقة السهام

الذهبى‌نك روايتنه كوره بيمارستان عضدى هجرتك ٦١٢ نجى سنه‌سنه قدر پايدار اولمشدر. بغداد خسته خانه‌لرنده ، خسته‌لرك مرض واحوال مرضيه‌لرينه دائر بر دفتر طوتلق اعتياد ايدلمشدى . دفاتر مذكوره تشخيص امراض خصوصنده شاكردانه رهبرلك وظيفه‌سنى كورورلردى . راضى المحيطنده دفاتر مذكوره‌دن پك چوق بحث ايتمشدر .

ميا فارقين بيمارستانى . — بشنجى عصرده ، نسطوريلردن ومشاهير اطبادن (زاهدالعلماء) نامنده بر ذات بنى مروانذن (نصيرالدوله) نك كريمه‌سنى مبتلا اولديغى وخيم بر خسته‌لقدن قورتارمش اولديغندن امير ، بو خدمتنه مكافاتاً عراق عربده كائن (ميا فارقين) ده غايت مكمل بر خسته خانه انشا ايتديرمشدى . زاهدالعلماء ، ايجاب ايدن هرتورلو آلات ومعالجات طبيه‌يى بوراده جمع ايده‌رك اك مكمل بر خسته خانه حالنه كتيرمشدى . زاهدالعلماء (كتاب‌البيمارستانات) عنوانيله خسته خانه‌لردن باحث بر ده كتاب يازمشدر .

ايران طرفلرنده تأسيس ايديلن بيمارستانلر . — ايرانده مشهور اوله‌رق باشليجه درت بيمارستان تأسيس ايدلمشدى . بونلردن برى (رى) ده ، ديكرى (مرو) ده ، اوچنجيسى (اصفهان) ده ، دردنجيسى ايسه (شيراز) ده ايدى. حكيم شهير راضينك وطنى اولان (رى) شهرنده‌كى خسته‌خانه مشاراليهك تحت نظارتنده تأسس ايتمشدى. راضى حياتنك صوك زمانلرينى بو خسته خانه‌ده تداوى وتدريس ايله كچيرمشدر .

(مرو) ، خسته خانه‌سى سرطبابتنك اوچنجى عصرده (عيسى بن حسنا) طرفندن اشغال ايدلديكى كوريليور. شيراز خسته خانه‌سى قطب‌الدين شيرازى كبى اك حاذق بر طبيب يتشديرمكله ممتازدر .

سوریه‌ده مؤسس بیمارستانلر .— سوریه قطعه‌سنك اکثر بلادنده بویوك بویوك بیمارستانلر تأسیس ایدلمشدی . بونلر آره‌سنده قدس شریف خسته خانه‌سی ایله شام بیمارستانلری پك مشهور ایدی . قدس بیمارستانی الك زیاده (رشیدالدین صوری) نك سرطبابتی زماننده اشتهار ایلمشدر . رشیدالدین الك مشهور نباتیون اسلامیه‌دن ایدی . جبل‌لبنانی دائماً مادار طولاشه‌رق اورالرده یتیشن نباتات حقنده پك چوق تتبعاتده بولنمشدر . تألیف ایتدیکی کتابنه ، نباتات مذکوره‌نك خواص واوصافنی یازمش اولدیغی کبی آیریجه رسملرینی‌ده درج ایلمشدر . مشارالیهك تاریخ ارتحالی هجرتك ٦۲۹ نجی سنه‌سنه مصادفدر . هجرت نبویه‌نك ٦۲٥ نجی سنه‌سنده وفات ایتمش اولان (یعقوب بن سقلاب) ده بر آرالق قدس خسته خانه‌سی سرطبابتنده بولنمشدی .

شام .— عالم اسلامده ایلك خسته‌خانه شامده تأسیس ایدلمشدی . داها هجرتك ۸۸ نجی تاریخنده ملوك امویه‌دن ولید بن‌عبدالملك شامده برخسته‌خانه انشا ایده‌رك اداره‌سنی برقاچ طبیبه حواله ایتمشدی . شامده مؤسس اولان بیمارستانلره دائر اولدقجه فضله معلومات آلنه‌بیله‌جك منابع ووثائق واردر . بورالرده اجرای طبابت ویا ایفای تدریساتله مشغول برچوق فاضل سیمالر طانیورز . شامك الك بویوك والك مشهور خسته خانه‌سی آلتنجی عصر هجری اواسطنه طوغری ملوك اتابکاندن (نورالدین زنکی) طرفندن انشا وتأسیس ایدلمش وبیمارستان عضدی‌یی کولکه‌ده براقمشدر .

نورالدین طرفندن تأسیس ایدیلن بوخسته‌خانه‌یه (بویوك بیمارستان) نامنك ویرلمش اولمسندن ، شامده ایکنجی درجه‌ده داها باشقه خسته‌خانه‌لر بولندیغی استدلال اولنه‌بیلور . (ابن الاثیر) اتابکان تاریخندن بحث ایدرکن ، نورالدینك شامده‌کندن باشقه داها برچوق خسته‌خانه‌لر تأسیس ایتمش اولدیغنی سویلیور . ینه ابن اثیرك روایتنه کوره مشارالیه نورالدین زنکی ، حلب ، حما ، شام وسائر محللرده برچوقده مکاتب ومدارس انشا وتأسیس ایلمشدر .

بیمارستان نورالدینه دوام ایدن اطبا میاننده مشهور (ابوالمجد بن ابی‌الحکم) کبی اعاظمی‌ده کوریورز . ابوالمجد ، طب ، فلسفه ، علوم ریاضیه وحتی موسیقی‌ده عصرینك فریدی اولدیغندن عدالت ، حس معارفپروری وقدرشناسلقده حقیقةً (بویوك) وصفنه الیق اولان (نورالدین زنکی) نك پك زیاده مظهر توجهی اولیوردی . ابوالمجد ، آلات موسیقیه‌دن بر نوع آرغنون اختراعیله اشتهار ایلمشدر .

ابو المجد بیمارستان کبیر ، سر طبابتنده بولندیغی مدت ظرفنده خسته خانه‌نك قیمتدار خالیلرله مفروش وغایت مکمل وزنکین بر کتبخانه‌یی محتوی اولان بویوك صالوننده بیکلرجه اطبا وطلبه‌یه علوم طبیه وحکمیه تدریس ایدر ودرسدن اول هرکون اوچ ساعت قدر کتبخانه‌ده مطالعه ایله مشغول اولورلردی .

بیمارستان کبیر سر طبابتی بر آرالقده (مهذب‌الدین الدخوار) کبی بر داهیٔ طب طرفندن اشغال ایدلمشدی . مهذبك پك کلّیلی ثروت وسامانی واردی . وفاتنده مدبدب قوناغنی مکتب اولمق اوزره وقف ایتمش وبوتون ثروتنی بومکتبك مصارفات ضروریه‌سنه ترك ایلمشدی .

ابن ابی اصیبعه (مهذب‌الدین الدخوار) دن بحث ایدرکن دییورکه : مشارالیهك فن طبده پك درین بر وقوفی ، پك بویوك بر شهرتی واردی . مهذب‌الدین ایله برنجی طبقه‌ده بولنان بویوك طبیبلر صنفی ختام بولمشدر . بیمارستان سرطبابتنده بولندیغی اثناده (عمران الاسرائلی) و (رضی‌الدین الرحبی) کبی مشاهیر اطباده کندیسنه رفاقت ایدییوردی . بیمارستان بو اوچ ذات دورنده‌کی شهرتی هیچ بر وقت بوله‌مامشدر .

مهذب‌الدیندن صوکره بیمارستان سر طبابتی رضی‌الدین رحبی‌نك مخدومی (شرف‌الدین رحبی) یه انتقال ایلمشدر . شرف‌الدین ، امرا وملوکك خدمات خصوصیه‌سنه کیرمکدن مجتنب اولمقله برابر بشریته عرض خدمتدن چکینمامش ، بیمارستان سرطبابتی ایله برابر مهذب‌الدینك وقف ایتدیکی مکتبده اجرای تدریساته دوام ایتمشدر . شرف‌الدین فیزیولوژی (علم منافع الاعضا) فننده جداً متخصص ایدی . (کتاب فی خلق الانسان وهیئت اعضائه ومنافعها) عنوانلی اثری پك قیمتداردر . مشارالیه اشعار رقیقه‌سیله‌ده ممتاز ایدی . شو بیتلر کندیسنه نسبت ایدیلیر :

تساق بنو الدنیا الی الحتف عنوة • ولا یشعر الباق بحالة من یمضی
کانهم الانعام فی جهل بعضها • بما تم بسفك الدماء علی بعضی

اولجه خرستیان ایکن اواخر عمرنده اهتدا ایتمش اولان مشاهیر اطبادن (موفق‌الدین بن المطران) ایله (طبقات الاطبا) مؤلف شهیری ابن ابی اصیبعه‌نك عمی (رشیدالدین علی بن خلیفه) ده بر وقتلر بیمارستان کبیر طبابتنده بولنمشلردر . داها صوکره ابن ابی اصیبعه ایله شرف‌الدینك برادری (جمال‌الدین) ده بیمارستان کبیره دوام ایتمشلردر .

بوکبی اطبا سایه‌سنده ایدی که یدنجی عصر هجریده شام ؛ قاهره وبغدادك شهرت شایعه‌لرینی خسوفه اوغراتمشدر .

م . شمس الدین

عقائد اسلامیه

۲٦ — وحدانیت :

بو عالمك خالق ومدبری اولان بر الله ذیشانك وجودنده — بر حزب قلیل استثنا ایدلدکدنصکره — بتون انسانلرك متفق اولدیغنی بوندن اولکی مقاله‌لرده اثبات ایتمش ایدك . شیمدی‌ده دییورزکه : انسانلر خالق ذیشانك وجودنده متفق اولدقلری کبی ، او خالقك بر اولمسنده ، یعنی خلق وایجاد خصوصنده قطعیاً شریکی اولمدیغنده‌ده متفقدرلر .

بو اعتقاد، هم فلاسفهٔ الهیین، همده فلاسفهٔ ملیینده متساوی بر صورتده کورولمکده‌در، آره‌لرنده هیچ فرق یوقدر. یالکز قدمای فرسدن بر طائفه بو صورتله اعتقاد ایتمیه‌رك عالمك ایکی خالقی اولوب بریسی نورك ویا خیرك خالقی، دیکری‌ده ظلمتك، یاخود شرك خالقی‌در، دیه زعم ایدییورلردی. بونکله برابر ینه اونلرجه‌ده اله حقیقی نور ایله خیرك خالقی اولان‌در؛ مع هذا بو طائفه منقرض اولوب کیتمش‌در.

کرك وثنیلر، کرك اونلرك کیتدکلری یوله سلوك ایدن کتابیلردن جناب حقه شریك اثبات ایدنلره کلنجه: بونلرك اللهه مخصوص اولان عبادته بشقه‌لرینی‌ده شریك قیلمه‌لری آنجق ذهنلرینی تغلیط، قلبلرینی افساد، اعتقادلرینی زیر وزبر ایده‌رك طریق حقی کورمکه مانع اولان بر طاقم شبهه‌لرن ایلری کلمش‌در. بو شبهه‌لرك منشأی‌ده صانع عالمك غیب مطلق اولمسی‌در.

بونلر دییوردی‌که: صانع عالم غیب مطلق‌در. نفوس بشریه ایسه یالکز معروف ومشهودی اولان شیئه توجه ایدر. بناءً علیه خالق عظیمه قارشی یاپه‌جغی عبادتده بشرك توجه ایده‌جکی خالق دکل، بلکه کونش، ییلدیزلر، آتش ودها بونلره مماثل اولوب‌ده هر بریسی خالق تعالی‌نك قدرت عظیمه‌سنه بر نشانه اوله‌رق ظاهر اولان بعض شیلره؛ یاخود کندیلری اللهه یقین اولدقلری ایچون ایستدکلرینی‌ده جناب حقه یقین قیلمغه، رضای الٓهی‌یه ایریشدیرمکه، حاجات بشریه‌یی قضا ایتمکه قادر اولان بعض کیمسه‌لره، بونلرك فقدانی زماننده‌ده صورتلرینه توجه ایتمسی لازم‌در.

بو بابده میدانه کلن شبهه‌لرك اك بیوکی: «عاصی وکناهکار اولان کیمسه‌نك جناب اللهه توبه ورجوع ایتمسی، اکا توسل ایده‌رك طوغریدن طوغری‌یه لطف وکرمندن عفو ومغفرت ایستمه‌سی قطعیاً جائز دکل‌در. چونکه او کیمسه ملوث اولدیغی جهتله اللهدن اوزاق‌در، بناءً علیه اونی اللهه تقرب ایتدیره‌جك، عندالٓهیده اوکا شفاعت ایدوب کناهلرینك عفویله رضای الهی‌یه نائل اولمسنی طلب ایده‌جك بر واسطه لازم‌درکه: اوده اللهه یقین اولان مقدس کیمسه‌لردر» یولنده بعض کیمسه‌لرك ذاهب اولدیغی فاسد اعتقادلردر. ایشته بو کبی فاسد اعتقادلردرکه وحدانیت الٓهیه‌یی تصدیق ایدن بك چوق کیمسه‌لری طریق حقدن چیقاردی، اللهه یقین اولمق مقصدیله بر طاقم مخلوقاته عبادت ایتدیردی. تاریخ ادیان دقتله تتبع ایدیلیرسه کوریلیورکه: آتشه، ییلدیزلره، کونشه، انسان رسملرینه طاپینان ملل واقوامك اکثریسی جناب حقك وحدانیتنی، ذاتنده، صفاتنده، خلق وایجاد خصوصنده شریك ونظیری اولمدیغنی، هرشی یالکز اونك ألنده اولدیغنی تصدیق ایدییورلر، اونلره طاپمقدن مقصدلری اونلرك اللهه قریبتلری اولدیغندن الله ایله کندیلری آره‌سنده واسطهٔ شفاعت اولاجقلری ایچون اولدیغنی سویلیورلردی. ایشته بوکا قرآن کریمك بك چوق آیتی‌ده شهادت ایتمکده اولوب مشرکین عرب حقنده نازل اولان شو آیتلرده بو جمله‌دن‌در: «ولئن سألتهم من خلق السموات والارض لیقولن خلقهن العزیز العلیم»، «قل من یرزقکم من السماء والارض امن یملك السمع والابصار ومن یخرج الحی من المیت ویخرج المیت من الحی ومن یدبر الامر فسیقولون الله فقل افلا تتقون» «قل من بیده ملکوت کل شئ وهو یجیر ولا یجار علیه ان کنتم تعلمون سیقولون لله قل فانی تسحرون»، «ویعبدون من دون الله ما لا یضرهم ولا ینفعهم ویقولون هؤلاء شفعاؤنا عندالله قل أتنبئون الله بما لا یعلم فی السموات و الارض سبحانه وتعالی عما یشرکون»، «انا انزلنا الیك الکتاب بالحق فاعبدالله مخلصاً له الدین الا لله الدین الخالص، والذین اتخذوا من دونه اولیآء ما نعبدهم الا لیقربونا الی الله زلفی ان الله یحکم بینهم فیما هم فیه یختلفون»

جناب صانع حقیقی‌یه یاپیلان عبادتده بشقه‌لرینی‌ده شریك یاپمق، او عبادتده دیکرلرینی واسطه قیلمق امم سالفه‌ده مختلف شکللر، متعدد اسملر، بشقه بشقه صورتلرله تعمم ایتمش‌دی. ایشته بونك ایچوندرکه قرآن شریف نازل اولدیغی وقت بو عمللرندن طولایی اونلری توبیخ وبو خصوصده اونلره دلیل، حجت اقامه ایده‌رك اونلرك شبهه‌لرینی محو وازاله ایدییوردی. بو بابده وارد اولان آیات کریمه‌نك عددی یوزلره بالغ اولمقده‌در. همده بوـ اللهی شریکدن تنزیه ایده‌رك هر خصوصده اونی توحید ایتمك ـ دین اسلامك اساسنی تشکیل ایتمکده‌در. حتی مسلمان اولمه‌نك علامتی «لا اله الا الله = اللهدن بشقه معبود یوقدر» کلمهٔ منجیه‌سی‌در.

ایشته الیمزده اولان عقائد کتابلری بو نوع توحیددن، شرکی ازاله ایتمکدن پك آز بحث ایتدکلری حالده ینه «علم عقائد»، (علم توحید) دنیلمه‌سنك اسبابی‌ده بودر.

۳۷ — حقیقت عبادت نه‌در؟

«عبادت» لفظنك تفسیرنده مشهور اولان قوله کوره تذلل وخضوعك اقصای غایتی اولان شیئه عبادت نامی ویریبورلر. لکن استاذ اکبر [*] دییورکه: «استعمالات عربی تتبع ایدنلر کوررلرکه عرب، ملوك وامرایه اولان خضوع وتذلله ـ بو تذللده نه قدر ایلری کیدلسه بیله ـ قطعیاً عبادت لفظنی اطلاق ایتمزلر. کذلك عاشق معشوقنه تعظیم وخضوعده فوق الحد غلو ایدر بر درجه‌ده که آنك حب وارداده‌سی معشوقنك حب وارداه‌سنده محو اولوب أرییر. مع مافیه عاشقك بو خضوعنه، بو تذللنه حقیقت اوله‌رق عبادت اطلاق اولنماز. عربلر عبادت لفظنی آنجق، تعظیم اولنان ذات ایچون اسباب ظاهره‌نك وراسنده کنه و ماهیتنی ادراك ایده‌مدیکی بر قدرت قاهره بر سلطنت غیبیه ـ مخلوقات سائره‌ده‌کی شیلره مخالف ـ بر اسرار معنویه اولدیغنی ادراك ایتمکدن نشئت ایدن تعظیمه تخصیص ایدییورلر». آتیسی کیلی

احمد حمدی

[*] بو مقاله‌لرده تصادف ایدیله‌جك اولان استاذ اکبردن مقصد، اون اوچنجی قرنك مجددلرندن معدود اولان مصر مفتیسی مرحوم شیخ محمد عبده‌در. محمد عبده بونی سورهٔ

آتى بعض فقره‌لرينى بورايه نقل ايديورز: عبادت نه‌در؟ سؤالنه شوصورتله جواب ويريورلر: « عبادت تذلل وخضوعك اقصاى غايتى‌در. هرعباره، معنايى تماميله تمثيل ايدرك انى عقول وافهامه صورت واضحهٔ قطعيه‌ده تجلى ايتديره‌من. بونكچون‌دركه علما، اكثر اشيايى بعض لوازميله تفسير، حقائقى رسوم وعوارضيله تعريف ايدرلر. حتى احياناً «تعريف لفظى» ايله اكتفا ايليه‌رك بر كلمه‌يى معناجه اكا قريب ديكر بر كلمه ايله تبيين ايدرلر. معناى عبادتى معرف وشارح اولمق اوزره ايراد ايتدكلرى شو عباره‌ده بوقبيلدندر. چونكه بوعباره‌ده اجمال وتساهل واردر. بز آيات قرآنى، اساليب لغى، عربك (عبد) كلمه‌سيله مادةً اكا مماثل، مقارب اولان (خضع)، (اطاع)، (ذل) كلمه‌لرينك صورت استعمالنى تتبع ايتديكمز زمان بولورزكه بوالفاظدن هيچ برى قطعياً (عبد) يه بكزه‌من وانك يرينى طوتماز. بوندن طولايى‌ديديلركه (عباد) لفظى عبادتدن مأخوذ اولديغى جهتله اكثريتله جناب حقدن ماعداسنه اضافه ونسبت ايدلمز، (عبيد) لفظى ايسه رق معناسنه اولان عبوديتدن مأخود اولديغنه وعبادت ايله عبوديت آره‌سنده فرق بولنديغنه مبنى اكثريا اللهدن غيرى‌يه نسبت واضافه ايدليور. بونك ايچوندركه: بعض علما، عبادت لغتده منحصراً الله ايچون استعمال اولنورسه‌ده قرآنك استعمالى لغتك استعمالنه مخالفدر؛ ديورلر. عاشق معشوقنه تعظيم وخضوعده فوق‌الحد غلو يدر، بر درجه‌ده‌كه انك حب واراده‌سى معشوقنك حب واراده‌سنده محو ومضمحل اوله‌رق اريوب كيدر. مع‌مافيه عاشقك بوخضوعنه حقيقت اوله‌رق عبادت اطلاق اولنماز. بك چوق كيمسه‌لرده واردركه آداب ومراسمك اقتضا ايلديكى حدودى قات قات تجاوز ايله پرستش درجه‌سنده وبلكه عبادت حقه فائق بر صورتده ملوك وامرايه خضوع وسرفرو ايدرلر. حالبوكه عرب بوقبيل خضوعه‌ده عبادت نامى ويرميورلر. شوحالده عبادت ندر؟ اساليب صحيحه وعربك استعمال صريحى عبادتك شومعناده اولديغنه دلالت ايديور: عبادت حدنهايه‌يه واصل اولمش بر نوع خضوعدركه قلبك منشأنى بيلميه‌رك معبود ايچون بر عظمت حس ايلمسندن ومعبود ايچون كنه وماهيتنى ادراك ايلمديكى بر شوكت وقدرت اعتقاد ايتمسندن نشأت ايدر. اوت، بوقدرت قاهره‌دن، بوسلطنت غيبيه‌دن اكلايه‌بيلديكى شى يالكز اوقوهٔ غيبيه‌نك بتون كائنات ايله برابر كنديسنى‌ده محيط اولمسى. وفقط كندى ادراكنك فوقنده اولمسى‌در. بناءً عليه بر كيمسه‌نك ملوك وامرايه اولان خضوع وتذللى اقصاى غايته ايرسه‌بيله اوكيمسه‌يه (عبدالملوك) دينلمز. حتى آياقلرينك باصديغى يرى تقبيل ايتسه بيله اودرجه خضوع وتذلل كوسترمسنك سببى معلوم اولدقجه ينه اكا عبادت دينلمز؛ چونكه بودرجه تذلل كوسترمكدن مقصدى يا اونك هركسجه معروف اولان ظلمندن قورقديغى، ياخود لطف وعنايتندن برعطيه بكلديكى ايچوندر. مكركه ملوك امرايى يريوزنده اللهك وكيلى اولوب كنديلرينه ملك اعلادن قوهٔ غيبيه، قدرت قاهره افاضه اولنديغنى اعتقاد ايده‌لر! اوت، بوصورتله اعتقاد ايدنلرك بو اعتقادلرى كنديلرينى كفر والحاده دوشوردى؛ ملوكى آلهه ورب اتخاذ ايدرك اونلره حقيقةً عبادت ايتديلر.

عبادتك اديانده هربر دينده بك چوق صور واشكالى واردر، بونلر سلطنت عاليهٔ الهيه‌يه اولان شعورى انسانه تذكار ايچون مشروع قلنمشدركه عبادتك روح وسرى ايشته بو شعوردر. عباداتدن هر بر عبادتك، عبادت ايدن كيمسه‌نك اخلاقنى تقويم، نفسنى تهذيبده تأثيرى واردر. بو تأثير ايسه يالكز منشأ تعظيم وخضوع اولديغنى آنفاً بيان ايتديكمز ـ اوروح وشعوردن ظهوره كلير؛ بناءً عليه بو معنادن خالى اولارق بولنان شكل عبادت، هيچ بر وقت عباد صاييلماز؛ نصل كه انسانك صورت وتمثالى انسان اولميغى كبى.

جناب حق كندندن غيرى‌يه عبادت ايدلمه‌سنى نزه‌من ايتدى. چونكه ماوراى اسباب اولان سلطنت غيبيه ذات الوهيته مقصور اولوب هيچ بر فرد بو سلطنده اكا مشارك دكلدر، بناءً عليه انجق ذات اقدس كبرياسنه تعظيم عبادت ايله تعظيم اولنور . . . »

ا . ح

هامش: ۲۴۷ نجى نسخه‌نك ۲۱۲ نجى صحيفه‌سنده‌كى ۲ نجى ستونك طقوزنجى سطرنده اولان « آيت كريمه‌سنده‌كى » عباره‌سى « حديث شريفنده‌كى » ديه تصحيح ايدلمليدر.

ادبيات :

يارب !

يارب! بزه هم: «دوشمه‌يكز يأسه.» ديبورسك؛
هم ملتى كوندن كونه مأيوس ايديبورسك !
يأسك صوكى يوقدر. بيليرز ؛ يأسه دوشنلر ،
غباى بلاته دوشر ، قهريني بكلر .
سن يأسى‌ده مأيوسى‌ده سومزسك ؛ ايناندق ،
لكن سونيور لمعهٔ اميدمز آرتق .
بر صبح ترقى طوغاجق ظن ايديبوردق ؛
ييللر كچيور ، بكله‌يورز ، هيچ برايشيق يوق !
بيكلرجه يانان عائله‌نك دود سياهى ؛
بيكلرجه طولك ، كيمسه سزك يوكسه‌لن آهى ،
اطرافه يايلمش‌ده بولوطلانمش افقلر ؛
بركوشه‌دن اولسون نه‌سحر وار ، نه‌ضيا وار !
اى جمله‌مزك وجههٔ فريادى ، پناهى ،
بك چوقلرينك وارسه‌ده عصيانى ، كناهى ،
مظلوم ، كناهسز نيجه بيك ياوروده واردى
بونلر عجبا هانكى كناهيله يانردى ؟
حالا آقيور ياشلرى بيكلرجه يتيمك ؛
حالا چيقيور كوكلره بيك نوحهٔ غمكين !
حالا ياغيور اوستمزه نار عقوبت ؛
حالا كورونن چهرهٔ يأس آور خيبت .
بش ، آلتى آى اول سكا آوازهٔ تمجيد
يوكسه‌لتن او منبرله هپ دشمن توحيد ،
هپ دشمن دينك چيقه‌رق ، چاك‌چاليورلر ؛
يوكسكده اولانلر ابدى آلچاليورلر !
يارب ! نه‌يه ملحدلره شوكت ويريورسك ؟
قرآنكى بيلسه‌م ، نه‌ايچون ازدريورسك؟
يارب ! نه‌يه قوتلى‌ده اونلر ، بزز عاجز ؟
عاصى بيله اولسه‌ق بولياقده‌مى‌يز بز ؟
بز ايكله‌يورز اونلر ايسه عالمه حاكم ؛
يارب ، بيليورسك بزى محكومى ايدن كيم !
طاشقينلق ايدوب ايكليورم .. ايكله‌تيور درد !
عفو ايله الٰهى ، بنى ؛ قابلمى كه برفرد
تقدير الٰهيكه سنك معترض اولسون ؟
هرحكمك، أوت ، بر أزلى حكمته مقرون.
ايسترسه‌ك الٰهى قوجه بر ملكى بيقارسك ؛
برملت أولوب كيتمش ايكن ، برده باقارسك :
فيضك اوكا بر نشئهٔ ثانى ويريويرمش:
دون قاپ قاره طوپراقدى.. بوكون ايشته كوكرمش!
هرشيده تصرف ، سنك البته ؛ ديلرسه‌ك
يارب ! بزى يوكسه‌لتيويرسك ينه بردن .
سنسك بشرك ملجأى ، هرشى سكا شاكى .
يارب ! اوقدر دوشمه‌ده ، آلچالماده‌يزكه:
كويا بزى اعلا ايده‌جك دست رها يوق ؛
آلمش بوتون اعصابمزى بر اويوشوقلق :
باشدن باشه بيچاره وطن اويله‌جه يانسه ،
دشمن ، حرم دينمزه وارسه طايانسه ،
برسس ويره‌جك يوق. بو، نه‌حسسزلك، الٰهى!
هركس ينه اذواقنه طالمش ، متلاهى ..
يارب ، بزه لطف ايله، براز فكر تنور
برپارچه‌ده حس وير .. طويالم بزده تأثر !
ملتده‌كى حسسزلكى سن قالدير الٰهى ؛
قهرك كبى لطفك‌ده سنك نامتناهى !

قونيه : ابن‌حازم
نعيم

خطبه و مواعظ

فیلیپین آطه‌لرنده ژانبوانغه والیسی اولوب اهالیٔ اسلامیه طرفندن وکالةً درسعادته کلمش اولان « جون پارق فینلی » طرفندن وقوع بولان مراجعت اوزرینه مشاهیر فضلادن محمود اسعد افندی حضرتلری جانبندن یازیلان مکتوبك صورتیدر :

فیلیپین اهالیٔ اسلامیه‌سنه

بسم الله الرحمن الرحيم

ای اخوان دین !

معلومکزدرکه الله تعالی « هو الذی خلق لکم مافی الارض جمیعاً » (سورهٔ بقره ۲۷) قول کریمی موجبنجه یرده بولنان اشیایی انسانك استفاده‌سنه عرض ایتمشدر . لکن بو الطاف سبحانیه‌دن استفاده بادهوا دکلدر . « وان لیس للانسان الا ماسعی » قول کریمی موجبنجه بونلردن استفاده ایچون صرف مساعی ایتمك لازمدر . انسان سعینی صرف ایتمزسه الهك بو لطفلرندن استفاده ایله‌مز . مثلا قریه‌کزك کنارنده برماء جاری اولسه آنك قوتی سزك ایچون معدوم حکمنده اولوب هیچ استفاده ایده‌مزسکز . اندن استفاده ایده‌بیلمك ایچون مصارف اختیاریله ومساعی صرفیله بردکرمنی وجوده کتورمك لازم کلور . لکن بو مساعی بوشنه کیتمز « وان سعیه سوف یری » (نجم سوره‌سی ۲۹ ، ٤۰) قول کریمی موجبنجه مؤخراً سعیکزك ثمره‌سنی کوررسکز . برکره دکرمن ایشلمکه باشلاینجه برچوق مشکلات ومتاعبدن قورتیلورسکز ، خیلی زمان قزانورسکز ، آرادن برمدت مرور ایدنجه استحصال ایتدیککز فائده دکرمنك انشاسیچون اختیار ایلدیککز فدا کارلغه تماماً تقابل ایتدکدن بشقه صویك قوتی سزك ایچون بادهوا قالور . بونی سزه برمثال اوله‌رق اتیان ایدییورم . یریوزنده بولنان بتون قوای طبیعیه‌دن وموجودات سائره‌دن استفاده ایچونده بویله چالشمق لازم کلور .

بزم بوراده اولدیغی کبی سزك سواحلکزده‌ده دکز واردر . اکر چالیشورسه‌کز بوندنده ایدیله‌جك استفاده پك چوقدر . باقکز قرآن کریم دکز ایچون نه‌سویلیور : « و هو الذی سخر البحر لتاکلوا منه لحماً طریاً و تستخرجوا منه حلیة تلبسونها وتری الفلك مواخر فیه ولتبتغوا من فضله ولعلکم تشکرون » (سورهٔ نحل ۱٤) . الله تعالی دکزی مسخر قیلدی ، تاکه اندن لطیف بالقلر صید واکل ایده‌سکز وانجو ، مرجان کبی حلیات چیقاروب نسوانکزه زینت قیله‌سکز . کوریورسکزکه دکزده‌کیلر هر طرفه حرکت ایدییورلر . ایشته بویله کیلر ایله تجارت ورزق تحری ایتمه‌لیسکز ، بنده الهك شو لطفلرینه تشکر ایلمه‌لیسکز . بوندن بشقه « والقی فی الارض رواسی ان تمید بکم وانهاراً وسبلاً لعلکم تهتدون » قول کریمنده کورلدیکی اوزره (نحل ۱٥) الله تعالی سکینهٔ قلب ایله اقامت ایتمکز ایچون طاغلر ، زراعتکزده قوللانمه‌کز ایچون نهرلر ، ومنزل مقصودی بولمکز ایچون یوللر یاپمشدر . بونلردن استفاده‌یه چالشکز .

« حب الوطن من الایمان » حدیث شریفی موجبنجه وطنی سومك ایمان اقتضاسیدر . چونکه وطن ، انسانك مادر حقیقیسیدر ، وجودی وطنك اجزا وعناصرندن ترکب ایتمشدر . مادر وطنی سومك‌ده آنی اعمار ایله اولور . طوپراقلرینی سورمك ، حبوبات متنوعه واشجار کونا کون غرس ایلك . خدایی نابت آغاجلری آشیله‌مق ، چایرلر ویاغموری جذب ایده‌جك اورمانلر یتیشدیرمك . سینه‌سنی یاروب معدنلرینی ایشلتمك ، نهرلرینی خندقلرله توزیع واراضیسنی سقی وارواء ایتمك . صو اولمیان یرلرده آرتزیه‌ن قویولری حفریله صو چیقارمق ، نهرلرینی تطهیر ایدوب قابل سیروسفر برحاله قویمق ، مختلف نوعدن حیوانلر یتشدیرمك وجنسلرینی اصلاحه چالشمق کبی عملیات اجراسیله اولور . مادر طبیعت بو صورتله تیمار ایدیلورسه اوده سوتیله ، نافع محصولاتیله اوز اولادی اولان انسانلری دها کوزل صورتده اعاشه ایدر .

اخوان دین !

معلومکز اولسونکه شریعت اسلامیه حرف وصنایعه چوق اهمیت ویرمشدر . اصحاب کرامدن عبدالله بن مسعود حضرت پیغمبردن شو حدیث شریفی روایت ایدییور : « طلب الکسب فریضة علی کل مسلم ومسلمة » حرف وصنایعدن برینه تشبث ایله استحصال ثروت ایتمك ارکك ، قادین ، هر مسلم اوزرینه فرضدر ؟ دیمکدر . دیکر بر حدیثده دخی « طلب الکسب بعد الصلاة المکتوبة » وارد اولمش واهل اسلام ایچون فرض اولان صلاتك عقبنده فریضهٔ استحصال ثروت کلدیکی بیان بیورلمشدر .

ارتحال نبویدن صکره « خلفاء راشدین » عنوانیله مقام خلافتی احراز بیوران ذوات امر تجارت وکسب ثروت ایله اشتغال ایدرلردی .

مجتهدین اسلامیه‌نك سرآمدانندن بولنان محمد بن حسن حضرتلرندن نقلاً محمد بن سماعه « طلب الکسب فریضة کما ان طلب العلم فریضة » یعنی « تحصیل علم نصل فرض ایسه تحصیل ثروت‌ده فرضدر » دیمشدر .

کوریلیورکه شریعت اسلامیه حرف وصنایعی نماز قیلمق ، تحصیل علم ایتمك کبی فرائض درجه‌سنه چیقارمشدر .

اخوان دین !

« خلاصه » آدلو کتابده تجارت ، زراعت ، صناعت کبی انواع مختلفهٔ کسبك مساوی اولدیغی وهیچ برینی دیکرینه ترجیحه محل اولمادیغی کوسترلمش وبوبابده علما وفقهای اسلامیه‌نك همان متفق اولدقلری بیان ایدلمشدر .

نظر شریعتده تجارت معتبردر ، حدیث نبویده « التاجر الصدوق مع الکرام البررة » بیوریله‌رق معاملاتنده صدق واستقامتله حرکت

ایدن تاجرك متقیلر زمره‌سندن اولدیغی بیلدیرلمشدر .

زراعت وحراثت معتبردر ، چونکه انبیای سالفه وا کابرامت آنکله اشتغال ایتمشلردر .

صناعت معتبردر ، حدیث نبویده « الحرفة امان من الفقر » بیوریله‌رق حرف وصنایعك آتش فقرو احتیاجه قارشو باعث امن واستراحت اولدیغی کوسترلمش وصنعته تشویق بیورلمشدر .

اخوان دین !

فقهای اسلامیه استحصال ثروته درجات متفاوته تعیین ایتمشلردر :

برنجیسی بالاده بیان اولندیغی اوزره فرض اولان درجه‌سیدرکه کندی نفسنه واولاد و عیالنه ومدیون ایسه ایفای دیننه‌کافی اوله‌جق مقدار ثروتك استحصالی ایچون صرف مساعیدر .

ایکنجیسی . مستحب درجه‌سیدرکه مقدار کفایه‌دن فضله اوله‌رق اقربا وتعلقاتنه وارباب فقرواحتیاجه معاونت مقصدیله استحصال ثروته صرف مساعی ایدلمسیدر . حتی بر کوشه‌یه چکیله‌رك نفل عبادات ایله اشتغال ایتمکدن ایسه فضله ثروت استحصالیله اشتغال ایتمك افضلدر . بونك ده سببی عبادتك منفعتی عابدك شخصنه مخصوص ، استحصال ایدیلن ثروتك منفعتی ایسه کاسب ایله برابر عمومه ، مملکته‌ده عام وشامل بولنمسیدر . حدیث نبویده « الناس عیال الله فی الارض. واحبهم الیه انفعهم لعیاله » بیورلمشدرکه « یریوزنده انسانلر جناب حقك عائله‌سیدر . هرکیم آنك عائله‌سنه دها فائده‌لی اولورسه آنی سائرلردن زیاده سور » دیمکدر .

اوچنجی درجه‌سی مباحدرکه تجمل ، تزین ، دبدبه واحتشام ایچون مال قزانمقدر . حدیث نبویده « نعم المال الصالح للرجل الصالح » بیورلمشدرکه « خلق حسن صاحبی اولان رجل صالحه مال حلال نه کوزل یاراشور » دیمکدر .

لکن نظر شرع شریفده اجرای شر ومفسدت وفخر ومکابره ایچون استحصال ثروته چالشمق حرامدر .

اخوان دین !

« ان الارض یرثها عبادی الصالحون » (سورهٔ انبیا ۱۰۵) آیت کریمه‌سی مقتضاسنجه یریوزینه صالح وخلوق آدملر وارث اولور . حرف وصنایعك انواعنده صرف ایدیلن مساعینك مثمر اولمسی ایچون شرط اصلی ده ساعینك خلق حسن صاحبی اولمسیدر . فساد اخلاقه مبتلا اولانلرك سعیده برکت اولماز . بوندن بشقه انسان بالجمله معاملاتنده استقامتدن آیرلمامیلدر . « ترك الحیلة حیلة » قاعده‌سنی فراموش ایتمه‌ملیدر . معاملاتنده استقامتدن انحراف ایتمه‌ین اقوامك نه‌درجه ترقی ایتدکارینه اك کوزل مثال آمریقالولردر . ایشته الله تعالی بویله مستقیم قوللرینی یریوزینه وارث قیلار .

اخوان دین !

« دنیالغك ایچون هیچ ثولمیه‌جك ایمشسین کبی چالش ، آخرتلکك ایچون ده یارین ثوله‌جك ایمشسین کبی غیرت ایت » مآلنده بر کلام شریف واردر . بوکلام موجبنجه انسان دنیا ایله اخرتی احسن وجوه اوزره جمعه چالشملیدر . انسان اخلاقیله ، استقامتیله اخرت آدمی اولمادقجه دنیایی صورت مناسبه‌ده اداره ایده‌مز . دنیایی اداره ایتمدکجه آخرتی ده اعمار ایلیه‌مز ، زیرا دنیا آخرتك مزرعه‌سیدر . دنیاده نه اکیلورسه آخرتده اوبیچیلور «ولینصرن الله من ینصره» (حج ۴۰) ایت کریمه‌سی مقتضاسنجه کیم دینی ودنیوی صرف مساعی ایدرسه الله تعالی البته اوبله آدمه یاردم ایلر .

دنیا ایله آخرتی صورت مناسبه‌ده استحصال ایده‌بیلمك ایچون برشرط اصلی واردرکه علمدر . انسانك حیوانات سائره‌یه وحتی ملکلره تفوق ورجحانی علم ایله اولدیغی کبی قوای طبیعته غلبه‌سی ده علم سایه‌سنده‌در . جاهل انسان جاذبهٔ ارضیه ، الکتریق ، حرارت وبرودت کبی قوای طبیعیه‌نك تحت اسارتنده قالور . حالبوکه علم ایله بونلره غلبه ایدر و آنلری دیلدیکی صورتده استعمال ایله استفاده ایلر . انسانلرك یکدیکره غلبه‌سی وتفوقی ده علم سایه‌سنده‌در . « هل یستوی الذین یعلمون و لذین لایعلمون » (سورهٔ زمر ۹) آیت جلیله‌سی بیلنلر ایله بیلمه‌ینلرك مساوات ادعاسنه صلاحیتی اوله‌میه‌جغنی کوستریبور . جناب حق سزی وبزی نائل هدایت ایلسون .

دارالخلافه فی ۲۵ جمادی الاخره سنه ۱۳۳۱ عثمانلی دین قرداشلریکزدن

محمود اسعد

تربیه و تعلیم

طلبهٔ علومده حرکت فکریه :

دردلرمز : ۱ — جرجیلك

کچنکی مقاله‌ده دردلرمزی تشریح ایده‌جکمی یازمشدم . طلبه قره‌شلریمك‌ده بوخصوصه دائر یازی یازمه‌لرینی رجا ایتمشدم . هفته‌لق انتشار ایدن دینی رساله‌لرده بربر کوریلن حرکت فکریه ، هرحالده بیوك برامیدك نشانهٔ مفخرتی اولدیغی مع الشکران کوریلیور . بومقاله‌لر میانده اصلاح مدارسه عائد بك ایی فکرلر واردی . فقط مسئله‌نك اك روحلی نقطه‌سنه تماس ایدیله‌مه‌مشدی . شومقاله‌مله بن ده اوروحلی مسئله‌یی ایضاحه چالیشه‌جغم . . .

قارداشلر ، «جر» ... شوکلمه‌یی ایشیدنجه بینکزه قارصجرایور ، عضلاتکز تیتره‌یور ، بازك صیجاقلری ، صوغوقلری آلتنده چکدیککز مزعج مشاق ومزاحم بردنبره جانلانوب بینکزی طیرمه‌لایور ، قوهٔ مفکره‌کزی پریشان ایدییور ، دکلی . . ؟

بومسئله ، اوقدر مهم ، اوقدر مهلك که : بوکون تأسفله کوردیکمز قانسزلق ، جانسزلق ، عطالت وسفالتك همان منبعی بو تشکیل ایدییور .

چونکه (جر) تـأل دیمکدر. تـألك ایسـه احوال روحیه‌ده براقدیغی تأثیرات یك الیمدر : طبیعت وتمایلات بشر ، ـــ بالخاصـه دورهٔ شبابده ـ صویه تشبیه‌ایدیله‌بیلیر. اوکا ، نصل برمجراویریلیرسه اوطرفه دوغری جریان ایدر کیدر . . . کنجلکده طبیعت بشردرلو تمایلاتده بولنور . او ، مملکت کبی محیط عمومی‌دن ؛ عائله ، مدرسه ، مکتب ، صنعت کبی محیط خصوصیدن متأثر اولور . درلو اعتیادلر ، مختلف تمایلر ، متنوع قابلیتلر کوستر . ایشته‌بز، اصل تربیه‌دیدیکمز تنمیهٔ قوای بشره شو استعداداتدن استفاده ایده‌رك باشـلایور ، موفق اولورز . اکر بوخصلتلر سونرسه ، بوقابلیتلر انساندن رفع اولورسه دنیاده‌تربیه‌ده قالمامشدر ... بناءً علیه : برکنجی، برچوجنی نه‌صورتله ونه غایه‌یی تعقیباً تربیه ایدرسه‌ك اوکا کوره استعداد کوستر . مثلا: برچوجق علم غایه‌سی تعقیبیله تربیه ایدیلیرسه متبحر برعالم اولدیغی کبی صنعت تربیه‌سیله بر صنعتکار ، عمله تربیه‌سـیله بر عمله ، دیلنجی تربیه‌سیله‌ده برسائل اولور کیدر . . .

برعالم نحریر، مخترع برصنعتکار، چالشقان برعمله‌رزقی کندی‌أمکی، آلنی تریله قازانیر ، ییر ؛ کندی وقاری ، کندی عزت نفسی ایله یاشار . فقط برسـائل یوز قاپودن قوغولیر ، یوز قاقایه باش وورر ، سوقاق دولاشیر ، قهوه‌کزه‌ر . کندیسنده عزت نفس دنیلین خاصهٔ جلیلهٔ بشر تمامیله قالقار. او ، دائما طفیلی یاشامقله تلذذ ایدر. کندی قازاندیغی اکمك کندینه آجی کلیر . او ، قاقاسنه وورسه‌ك‌ایو الله‌دیر. چونکه قارشی قویسه برکون قاپوکه کلیر ، بردیلم اکمکدن اولور ...

شـوتمایلات اعتیاد حالنی آلنجه آرتق اوندن آییرمق همان محال حالنه کلیر. چوق سائللرك کندینی اداره‌ایده‌جك قدرپاره‌بیریکدیردیکی حالده اوندن واز کچمه‌مسی بومدعایی تأیید ایدر . کذا : فقیردوشه‌ن برعائله‌نك بعض افرادی تسأله ایلك باشلادیغی وقت یوزنده کوریلن قیزارغینلق کیتدکجه زائل اولور . بناءً علیه تسألك دیکر نوعی اولان (جر مسئله‌سی)ده عینی نتیجه‌یی ویریر .

برطلبه سنه‌نك طقوز آینی تحمل فرسـا ویرانه‌لرده بیـك درلو احتیاجلر ، ضرورتلر ایچنده چیرپینه‌رق کچیردکدنصوکره مرجعمزك بوکونلرده یاپدیغی کبی اون‌بش، یکرمی کون‌اول درس‌وکالتی امرعالیٔ ریاست پناهیلرینی اصـدار بیوره‌رق طلبه‌یه تبلیغ ایدر . هرکس دها ایرکن کیدوب برکوی یاقالامق ایچون پاره‌سی اولوب اولمادیغنه باقماز. همان کندیسنی یابرقضا ویابر سنجاغه آتار .. .

شمدی بوراده یول مشقتلری فلان توکندی . فقط نه‌یاپه‌جق ؟ مفتی ، یاخود حاکم افندی برکوی ویره‌جکمی ؟ عجبا ویره‌جکی کوی صوایجه برکویمی ؟ یوقسه فلان کوی ایی اما صاحبی وارمی ، یوقمی؟ ایشته شوسؤاللرك ذهنده حلی ایچون کونلر کچر ، کیجه‌لر افول ایدر. نهایت مسئله حاکم افندینـك عاطفتنه باغلانیر . اون بش کون صوکره حاکم افندینك فرمان سماحتپروریلری اصدار بیوریله‌رق طلبه‌نك فلان کویه کیده‌جکی قرار کیر اولور .

زواللی‌طلبه ، سیاست میداننده عفونامه‌سی تبلیغ‌ایدلمش برمجرم کبی شاد وخندان اولور . تبلیغنامه‌یی درت بوکه‌رك تاقلبکاهنه صاقلار . اون‌بش ، یکرمی اوقه ثقلتنده‌کی هکبه‌سنی ضعیف اوموزلری اوزرینه یوکلتیر . شمسك جهنمی صیجاقلری آلتنده قیالقنر، بالقانلردن دوشه قالقه کیدر . بورالرده انسان یشایور، دیمکه یوزشاهد ایسته‌ین معهود کویه واصل اولور . طلبه افندی ، مختار آغایه کندینی تقدیم‌ایده‌جك. فقط نه‌دیسین ، نصل کندینی تقدیم ایتسین؟ نصل طاتلی‌سوزلر، تلکی دیللری دوکسونده مختار اغایه ، امام افندی‌یه کندیسنی سه‌ودیرسین؟

بومحاکمات ذهنیه‌لری برقرار ایله نتیجه‌لنیر . کویه کیریلیر . اولا مختار اغانك اوطه‌سی صوریلیر . بر بنا کوستریلر . اورایه چیقار . صاغ صدرده بروالی قدر قوروتی‌یه مالك اولان مختاراغا ایشی اکلار. فقط نه‌یاپسون . اوزرینه کلمش بولندی. خواجه‌مز کوله‌رك قوتوغنه صوقولمغه موفق‌اولور. فقط بزم مختار اغا هیچ بیلمدیکی برکیمسه‌ایله کوریشیور . بناءً علیه : خواجه‌مز وار فلان دیبه رسماً بر قاچ دفعه قوغیلیر . بزمکی آلدیرماز . کندیسنك اونلرله برلکده بر رمضـان حیاتنی کچیرمك ایچون کلدیکنی ، بشقه بر طلبه‌ده بولنمادیغنی فلان اوکه سوره‌رك اسکات ایده‌بیلیرسه برازده سوز هیئته دوشر. اکر افندینك سسی کوزل ، کندیسی براز کوانچ یوزلی ایسه بوسنه‌ده بوخواجه‌مز اولوورسین ، نه‌یاپالم . دیبه قرار ویریلیر . یوق اویله دکلسه ینه‌بزم خوجه‌افندی‌یه‌هکبه‌یی‌یوکلتمك کورینور.خوجه‌م‌بزم کویلرده‌یوسته‌جیلق ایدر . زواللی طقوز آی یورولمش، وجودینی دیکلندرمك ایسته‌رکن بووظیفه‌یی‌ایفا صددنده‌راحت یوزی کورمز. هرکس اومبارك کونلری عائله‌سنك یاننده طاتلی ، طاتلی کچیریورکن او ، برقاچ قیرینتی ایچون بتون قواسنی ، بتون خصلتلرینی فدا ایدر .

نهایت بایرام کونی : « بونکله زهرله‌ن ! » دیمك قبیلندن ألینه‌بر قاچ یوز غروش طوتوشدیریلر . شو ، مشقتیله قابل قیـاس اولمیان احسان وعاطفت عجبا اوافندینك نه‌سنی تأمین‌ایدیبور ؛ بقاله آیلرجه کیردیکی‌بورجنیمی؟البسه‌می؟ کتابنی‌می؟ او برسنه‌دهاکچیره‌جکی‌حیاتی‌نظر اعتباره آلمیه‌لم . صوکره‌مرهانکی‌برآدمله قونوشسه‌ك ال‌بولمش‌مغربی‌کبی خواجه‌لرجریاپیور ،پاره‌قازانیور،دیبه‌ایلك کوزمزه‌صوقدیغی‌شی‌اولور...

ایشته خواجه‌لرك جردن کوردیکی منفعت ، ایشته طلبه‌لرك حال پرملالی . ایشته مدسه‌ك یتشدردیکی مداهن، متبصبص، سجیه‌سز ، قانسز . جانسز سئله کروهی ! . . .

انصاف . . انصاف ! مملکتمزده دولاشان میسیونرلرله بر دفعه قونوشوك . اونی براوطه‌یه ویا برقهوه‌یه دعوت ایدك . سزه ایلك سویلیه‌جکی سوز شو اولور :

ـــ افندم . تشکر ایده‌رم بن دعوتکزه اجـابت ایدرم . فقط برشیئکزی ایسته‌مه‌م . یالکز قونوشه‌لم .

ایشته عالی بردینی تمثیل ایدن‌طلبه، ایشته باطل بردینك میسیونری! شو مقایسه‌دن هانکیسنك دهاموفق اوله‌جغنی چیقاره بیلیرز .

بریسی دها متین ، دها جسور ، دها صاغلام سویلیور . او بریسی دهاقورقاق ، دهاچوروك شیلرله زواللی اسلاملرك قافاسنی شیشیریور. چونكه بیسیونر بشقه‌غایه تعقیب‌ایدییور. بزمكی باشقه‌غایه. بزمكی اساساً اوكلفتی اختیاری برقاچ غروش ایچون ، اوبریسی ایسه — ولو باطل اولسون — دینی ایچوندر. یازیقلر اولسون ! .. ملتك‌الذكی اولادلری مداهنه حیاتكله یاشایور . دین فلاكته دوغری سوروكلنیور .

بونی ابی بیلملی‌یزكه : شومقدس دین بویله چاراقطار عالمه انتشار ایتمش‌سه بزم كبی دیلنجیلرك ایله دكل ، فخررازیلر ، فارابیلر ، ابن ـ سینالر ، غزالیلر ، كبی صاغ سوزلی ، مرداوزلی فضلاء ایله یوكسلمشدر. اكر مشیخت بونی نظر اعتباره آلمایور وبلكه بالعكس بونكله دینه ، وطنه ، مملكته خدمت ایدییورم ظن ایدییورسه ، اكر بواصـولسز یوللرله دینه خادم یتشدیرییورم ادعاسنده بولنیورسه . اكر طلبه‌یی بشقه امله طشره‌یه كونده‌ره‌رك نشردین ، اعلای كلمةالله‌ده بولنیـورم ظن ایدییورسه ... بونی ابی بیلملی‌یزكه : دینی اوچورومه طوغری كوتور ـ دیكی ایچون اك بیوك كناهی كندیسی ارتكاب ایتمش ، دینك سقوط قویوسنی كندیسی حاضرلامش بولنیور. هیچ كیمسه‌یه بهانه‌بولماسون ...

واقعا : بوراده دینله بیلیركه : پك اسكی بر حكایه‌یی خاطرلا ، طلبه‌یی جردن منع ایدملرده صوكرا اهالی‌ده‌كی جهالتی سیر ایت ..

بن‌ده دیرمكه : او برحكایه‌در. هم نه‌حاجت ! عصرلرجه طشره‌یه بشقه املله كوندردیكمز طلبه‌نك یتیشدیردیكی : شو بسمله‌ده یاكلش اولان اسلامك شرطنی ، غسلك فرضنی بیلمیه‌ن عالم خاق دكلی ؟ یره باتسون اویله عالملك . كاشكه اوصاف قلبلی اهالینك اراسنه اونلر صو قولمیه‌یدی‌ده بینلری اولسون خرافاتله طولمسه یدی. یتیشدیردكلرمز بونلر دكلی ؟ یوقسه بزم اكلامادیغمز ، كورمدیكمز ایكنجی برخلقه‌می تلقین ایدییورلر ؟ . . . . .

اكر بز مدرسـه‌لرده بومهلك مرضی دفع ایتمز ، طلبه‌یه علوی برغایه تعقیب‌ایتدیرمز ، اولدیغنه كوره هركس ایسته‌دیكی یره كیدر ، ایسته‌دیكنه كوره حركت‌ایدرسه... مدرسه‌لری لیلی‌مكتب‌حالنه قوی ، پروغراملری ، درسلری ، تنظیم ایت ، معلملری اك مقتدرخواجه‌لردن تعیین ایت ، طلبه‌نك اكمكنی چاماشورینی لیلی مكتب حالنده یاپ ! قابل دكل غایه حاصل اولماز . ینه سجیه‌سز آداملر یتیشیر والسلام...

اكر بومقدس دینك اعلاسنی ایسته‌یورسه‌ق ، اكر استقبال‌ایچون متین اساسلر ، صاغلام‌وجودلر ؛ عزمكار ، متین ، وقور ، فعال ، جوال ، عزت نفسه مالك آدملر یتیشدیرمك ایسته‌یورسه‌ق ایلك خطوه‌ده‌جراصولنی قالدیرملی . . . بشقه چاره یوق . واقعا بوصورتله بش اون غروش چیرپانلر راضی اولمایه‌جقمش . زیانی یوق . اواوچ بش شخصی برملتك ، بر دینك اوغرینه فدا ایده‌لم . . .

كویلره ، قضالره ، سنجاقلره كوندره‌جكمز آدملری ، سویه‌سنه كوره مناسب‌معاشله كوندره‌لم . هم اساساً مدرسه‌لر تام معناسیله اصلاح اولنوب طلبه‌نك معیشتی تامین‌ایدیلنجه طلبه كندیسی بورذالتی چكمك ایسته‌میه‌جكدر . بورادن مشیخت هركسه بر بر تخصیص‌ایده‌رك اونك تعقیب ایده‌جكی خط حركتی اكلاتدقدنصوكره كوندره‌بیلیر . وایشته اووقت طشره‌یه كیدن‌طلبه‌دن ملت استفاده ایده‌جكدر. هركسه آووج آچان ، جامع قاپوسنه سركی‌سره‌ن ، احمداغانك قاشینمه‌سندن پاره‌اومان كیمسه‌دن ملت استفاده ایده‌مز . « سائلك دعاسی دیكلنمز » ...

سـویلدیكم كبی كوندریلن آدملر نه‌یاپدیغنی ، نه‌یاپه‌جغنی بیلیر ، نه‌غایه‌یه دوغری كیتدیكنی آكلارسـه ایشته اووقت حقیقی وجدی دین‌تلقینجیلری حاضرلامش اولورز . وایشته اووقت دین‌ده یوكسلیر ، وطن‌ده ، مملكت‌ده ، ملت‌ده ...

طلبهٔ علومدن
ادهم روحی

مكاتیب

هندستانه مخابر مخصوصمزدن :

هند یولنده
۳٤

ایرانه ژاندارمه تشكیلاتی واحوال انضباطیه‌سی :

بو هفته ظرفنده شیرازدن بغداده كلن وبورادن طهرانه عزیمتی مقرراولان ایران قوای‌انضباطیه وژاندارمه تشكیلاتنه مأمور اسوه‌چلی (كولونل‌پالمرستون) ایله كوروشوب اتیده‌كی بیاناتنی ضبطه موفق اولدم :

« كرك بن وكرك طهرانده‌كی رفیقلرم اوچ‌سنه مدتله ایران حكومتی‌طرفندن باقونطوراتو استخدام ایدیله‌جكز . برقاچ آیدنبرو ایران‌ژاندارمه‌سنك اموریله ، ژاندارمه تنسیق وتشكیلاتیله اشتغال ایدییورز . اصل پروژه وپروغراممزده بوتون ایرانده اون بیك ژاندارمه قوتی احضار و اكمالی داخل اولوب حال حاضرده بشبیك ژاندارمه نفری تعیین وتشكیله موفق اولدق . بویكی تشكیل ایدیلن ژاندارمه‌لره لازم كلن مشق ، تعلیم ، تعلیمات ووظائفی اوكرتمك ایچون‌ده طهرانده بر ژاندارمه مكتبی آچمق لزومی حس ایدلمسیله مذكور مكتبك افتتاحیله طلبه قیدینه تشبث اولندی . كرك بن وكرك اسوه‌چدن برابرمده كتیردیكم آرقه‌داشلرم بو مكتبده تدریسات ایله اشتغال ایتمكده‌یز .

« طهرانده ، حال‌حاضرمزده اوچ بیك كیشیلك بر ژاندارمه قوتی واردر . بونلرك جمله‌سی صوك سیستمده‌كی ماوزر تفنكلریله مجهز ومسلح بولنیورلر . بو ژاندارمه‌لرك وظائف وخدمتلری تماميله تقرر وتعین ایتمشدر . ذكالری هركسجه مسلم اولان ایرانیلر آز زمانده بو تشكیلاتدن نه كبی برمقصد تعقیب‌اولندیغنی اكلایه‌رق ، كندی‌وظائف مودوعه‌لرینی بحق ایفایه ژاندارمه نفراتمز چالیشیور وبوصورتله طهرانده‌كی آسایش وامنیتی مطلوبدن زیاده تأمین ایلیورلر .

« عینی زمانده ، شیرازده‌ده شیمدیلك بیك‌ایكی‌یوز نفرلك بر ژاندارمه قوتی احضارنه موفقیت الویردی . اوراده‌ده ایجاب حاله‌كوره بوقوتی مكمل ومنتظم بر صورتده تشكیل وكندیلرینه تربیه كورمش ضابطان تعیین ایتدم . بو قوت بوشهر ـ شیراز یولنده‌كی امنیتی محافظه‌یه وكلن كیدن قوافل‌ایله اموال تجاریه‌نك صیانتنه یوللرده مأمور بولندقلری كبی ، قره‌غولخانه‌لرینك اطرافنده بولنان نقاط ومحلاتك‌ده آسایشنی كوزه‌تمكه مجبوردرلر .

« یوللرده‌كی‌تشكیلات تماميله ⁂ بوشكل وماهیتده بولنوب هر ژاندارمه قره‌غولی اره‌سنده‌ده تله‌فون تمدیدی ایلروده مقرردر .

« بوژاندارمه‌لره مخصوص آیروجه برنظامنامه‌ده قلمه آلنوب، مرعیتی تحت تصدیقه آلنمشدر. هر قره‌غولدن دیکر جوار بولنان قره‌غوله صباح و اقشام برد پوسته اعزام ایله بربرلرینه یول حقنده لازمکلن راپور و معلوماتی ویرمك مجبوریتنده‌درلر.

« ایران جنوبیه‌ده‌کی آسایشك استکماله بوعرض ایلدیکم وجهله موفق اولدیغمزی کورن انکلتره او اده بولندیردیغی قوای عسکریه‌یی کری آلدیرمش وبو وسیله ایله ایران حقنده‌کی حسن نیتنی بر درجه‌یه قدر میدانه قویمشدر.

« بغدادده برقاچ کون برای تنفس و استراحت قالدقدن صوکره کرمانشاه طریقیله میثله برابر طهرانه دونه‌جکم. کرمانشاهده‌کی پشیوز قوتك احوالنی تدقیق وتفتیش ایتدکدن صوکره همدانده‌کی ژاندارمه‌لرك بوتون خصوصاتنی کوزدن کچیره‌جکم. همدانده ایکی بیکه یقین ژاندارمه قوتی موجود اولوب، ایجاب حالده هم کرمانشاهه، همده طهرانه قولایلقله جلب ایدلمه بیلملری اسبابی تهیه اولنمشدرکه، بوصورتله طهران ـ کرمانشاه یولنده‌کی انضباط و آسایشك اداءه‌سی تأمین ایدیله‌جکدر.

« ایرانك حال حاضرده عسکردن زیاده ایشنه یارایان ژاندارمه قوتی اولدیغی نم التجربه محقق اتمشدر. بناء علیه هر سنه برقاچ بیك ژاندارمه قوتی شیمدیکی قوت اوزرینه تدریجی بر صورتده ضم وعلاوه اتمکه ایران حکومتی قرار ویرمشدر.

« ژاندارمه‌لرك معاشیله البسه وسائرمصارفاتلری وحیوانلرینك بملری ایران حکومت حاضره‌سنجه قبول ایدیله‌رك، بوکا مخصوص آیروجه موقت بر بودجه ترتیب وتنظیم ایدلمشدر. ایران ژندارمه‌سنك البسه و اونیفورمه‌لری پشته صیرتمده کوردیککز مائی رنکلی ـ فقط قیش زمانی قالین چوخه‌دن ویاز وقتیده اینکدن معمول اینجه قاشدن اوله‌جقدر ـ ویاقه‌سی وقوللری اوزرنده‌کی قالین صیرمه شریدلی ویانطالوننكده صیرمه زهلی اولمسندن عبارتدر.

« بن هرنه‌قدر شابقه کیمکده ایسه‌مده، فقط ایران‌ژاندارمه ضابطان ونفراتنك باشلرنده بیاض دریدن معمول قالپاقلر بولنه‌جق وقالپاغك اوکنده مائی بر زمین اوزرنده یالدیزلی برشیروخورشید علامتی موجود بولنه‌جقدر. ژاندارمه‌نك البسه‌لریله قالپاقلری عین زمانده ایران قاشلرندندر.

« ظن ایدرمکه بش‌سنه‌یه‌قدر بوتون ایرانده بوژاندارمه تشکیلاتی حسن‌ختامه‌واصل اولدقدن صوکره ایرانك هر طرفنده آسایش تقرر ایده‌جکدر.

« ژاندارمه‌لرك بارینغلرینه مخصوص کرك‌یوللرده وکرك نفس شهر وقصبه‌لرده قره‌غولخانه و قیشله‌لر انشاسنه دائر اولان راپور و پروژه‌لری تنظیم ایدرك، ایران قابینه‌سنه تودیع اتمشیدم. مأمول ایدرمکه بو بابده ایی بر قرار ویرلمشدر.

« ایران سفارتنك التماسی اوزرینه باب عالیدن بغداد ولایتنه حقمزده رعایت و تسهیلات اراءه‌سنه دائر ورود ایدن تلغراف اوزرینه حکومت محلیه جانبندن ایجاب ایدن حرمت و معاونت ابراز اولنه‌رق منتدارلغمزی موجب اولمشدر »

بغداد احوالی :

کرك نفس بغدادده وکرك ملحقاتنده سکون و آسایش حکمفرمادر. دیدی قودیلردن عبارت اولان عدم مرکزیت کورولتیلری نهایت بولمش، یکی ولایات احوال‌اداره‌سی حقنده کلن قانون اهالی‌یی ممنون اتمشدر. بصره‌ده‌ده فوق‌العاده بر حال یوقدر.

سامرا قضاسی :

سامرایه تمدید ایدیله‌جك اولان شمندوفر خطی کذرکاهنك بعض مواقعنده ژاندارمه قره‌غولخانه‌لرینك تأسیسی مقرر بولندیغندن، مذکور قره‌غولخانه‌لرك محلی تعیین اتمك ایچون بغداد ژاندارمه آلایی قوماندانی احمد بك افندی سامرایه قدر اختیار سفر ایدرك، وظیفه‌سنی ایفا و اکمال ایتدکدن صوکره مرکز ولایته‌عودت‌ایلمشدر. مومی‌الیه اوراده‌کی بعض‌عشایر وقبائل رؤسالرینه شمندوفر حقنده وصایای لازمه‌ده بولنمشدر.

سامرا قصبه‌سی هیچ بر قیمت عمرانیه‌یی حائز اولمدیغی ایچون قصبه‌نی شهر خارجنه چیقارتمغی سامرا بلدیه رئیسی تصور ایلمکده ایمش. حکومت قوناغی خارجه نقل ایدیله‌جك اولورسه بالطبع او موقعك شرفی آرتار و تدریجی بر صورتده معمور اولور. اراضی یسه تماماً حکومته عائد اولدیغندن متروسی اون پاره‌یه صاتیله‌جق اولورسه اهالینك فقرا قسمندن دخی بر چوق مشتریسی اوله‌جق و بویله‌لکله یکی بر قصبه تأسیسنه موفقیت الویره‌جکدر.

سامراده‌کی اهل سنت و جماعته مخصوص اولان جامع حال خرابی‌یه یوز طوتمش و شیمدیدن ترمیم و تعمیر ایدلمزسه برقاچ سنه صوکره بویوك مصرفلر اختیارینه اوقاف مجبور اوله‌جقدر.

جامعك قبه‌سنده حاصل اولان چاتلاق‌هم قبه‌نك‌دکرلی موزائیق طاشلرینی‌که هر بری بر آلتونه اوروپاده صاتیله بیلیر ـ یرندن اوینتمقه، همده حاجی‌لیلك یوشلرینك اورالرده یووا انشاسنه سبیت ویرمشدر.

اساساً کربلا، نجف، کاظمیه، سامرا وحتی بغداد واعظمیه‌ده‌کی مؤسسات دینیه‌نك چوغی ییقیلمق اوزره‌در. بغداد اوقاف مدیریتنك نظر دقتنی جلب و دعوت ایدییور.

بیکلرجه صلحای اسلامك مطاف و زیارتکاهی اولان بو اماکن مقدسه‌نك جمله‌سی مشرف خراب برحاله دوچار اولمشدر.

سامراده آثار عتیقه تحریسنه مأمور اولان آلمانیالی موسیو ساره‌نك وکیلی (هرزفلد) سلمه‌السلام هر بیلدیکنی یاپمقده و اسکی طوغله‌لری چوقورلره طولدیرمقده اولوب. مذکور طوغله‌لرك حکومته لزم اولدیغی کندیسنه دفعاتله یازلدیغی حالده، بر قیمت تاریخیه‌یی حائز اولمیان‌بوطوغله‌لری حکومته ویرمکدن امتناع اتمشدر. حکومت طرفندن تحریات‌تومیسری تعیین اولنان آدمك معاشنی طونریدن طوغری‌یه‌ویرمك صورتیله آنی کندیسنه‌منتدارایتمش و هر ایستدیکنی یاپمغه موفق اولمشدر. بوندن بشقه اوطرفلرده‌تورمکه باشلایان برقاچ آلمانیالی شارلاطانه تحریات اثناسنده الارینه کچن آلتون وکومش آثار عتیقه یله مسکوکاتی ضبط ایدب هیچ برینی حکومته ویرمامکده‌درلر. ولایت‌داخلنده مردرلو تفتیشاته صلاحیتدار ملکیه مفتشلری تعیین ایدلدکجه بوحاللره نهایت ویرلمز.

خراسان قضاسی :

بوهفته ظرفنده بغداددن طقوز ساعت اوزاق بولنان خراسان قضاسنه شمدیلك بوراده بولنان حاجی محمد رحیم بلبله حضرتلریله برابر کیتدم. بغدادك شیخ عمر محله‌سندن‌اوتوموبیله بینه‌رك‌ایکی ساعت صوکره‌بوقضانك خارجنه‌مواصلت ایتدك. قصبه‌نك‌خارجنده بولنان (دیاله) نهرندن‌کچدکدن صوکره باغلر و باغچه‌لر اراسندن قصبه‌یه داخل اولدق. قصبه‌نك دورت طرفنی احاطه ایدن کوزل باغچه‌لر درونده هردرلو اثمار واشجار موجوددر. هله بوقضاده یتشن طاتلی لیمون، پورتقال اوقدرنفیس ورایحه‌داردرکه ممالك عثمانیه‌نك سائر نقاطنده یتشن عینی محصوله تفوق ایدر. بغداده وتوابعنه علی الاکثر بورادن بوکبی‌میوه‌لر کوندریلیور. قائممقام قضامأذوناً بغدادده بولندیغی ایچون وکیلی‌بولنان تحریرات کاتبی مشتاق‌افندیله کوروشدك، حقمزده رعایت واکرام‌ایتدی. بلدی رئیسنی‌ده زیارت ایدرك کندیسنه قصبه‌نك نظافت وطهاتیله، تنویری‌خصوصنده کوستردیکی همته قارشو تشکر ایتدك. قائممقام قضا احمد فائق افندی بر ایکی سنه ظرفنده قصبه یله ملحقاتنی تشکیل ایدن ناحیه‌لرده معارفك تعمیمنه واهالی‌یی بر اناث مکتبی آچمغه تشویق اتمش وبوتشبثاتنده‌ده موفق اولمشدر. یکی‌تأسیس اولنان مکاتبك معلملرینه اهالی طرفندن کمال خواهشله معاشلر ویرلمکده‌در. قضا مرکزنده برهوتل ایله، ابتدائی ورشدی مکتبی طلبه‌لرینی استیعاب ایده‌بیلك بر مکتب انشاسنی بلدی رئیسیله قائممقام تصور ایدییورلرکه قریباً قوه‌دن فعله چیقارلمسی محققدر. باغلراراسندن کچن برایکی جاده‌نك توسیعیله طاشله تفریشی ولوکس ضیاسیله تنویری‌ده تقرر اتمشدر.

بلدی اجزاخانه‌سنه کلنجه، بویله مکمل ومنتظم براجزخانه الیوم کربلاده ونجفده بیله موجود دکلدر. بونلرك جمله‌سی قائممقام قضانك حسن نیتیله اجراآتی نتیجه‌سنده میدانه کلمشدر. ایشته کوریلیورکه. ایش کورمك ایستین بر

ذات خراسان قضاسی تام اوروپاده‌کی اسویچره قصبه‌لرینه بکزه‌ته بیلیر. بوتون قائممقاملرمز خراسان قضاسی قائممقامنی تشبث وفعالیتده تقلید ایتسه‌لر آز زمان صوکره مملکتك هرطرفی معمور اولور. دیاله نهری اوزرنده‌ده. بش اون بیك لیرا صرفیله - بلدی وارداتندن تأمین ایدبله بیلیر - بر آصمه دمیر کوپریسنك وضعی‌ده اهالی وقائممقام قضاجه بردرجه‌یه قدر متصوردر.

کیجه‌یی قضاده برخانده کچیردکدن صوکره ایرتسی کونی خراسان بلدی اجزاخانه‌سنده سبیل لرشادك محترم قارئلرندن اولوب، علم وفضیلتیله، حسن اخلاق و بلوجدیله بورالرده معلوم ومشهور اولان مدرس زاده طه افندی‌یه تصادف ایتدیکمدن مدا محظوظ اولدم. افندی موی الیه کلمه‌نك بوتون معناسیله عالم وفاضل وعصر حاضر علماسندن برذات عالی متدادردر. قائممقام قضایه، حکومته، اهالی‌یه دائما دلالت خیرخواهانه‌ده بولندقله بالجمله قضا اهالیسی بیننده شهرتشعاردر. بوذات محترم. هرکسه ایلك ایدییور. بزی ایکی ساعت ارامش واك صوکره اجزاخانه‌ده راست کلشدر. سبیل الرشاد حقنده بسلدیکی حسیات خیرخواهانه‌یه قارشو کندیسنه عرض تشکر ایدرم وآقشامه طوغری ینه اوتوموبیل ایله بغداده عودت ایلدم.

صیجاقلر کیتدکجه چوغالمقده‌در. بغداد ولایتی حال حاضرده نعمت امن وسکون ایله متنعم برحالده‌در. امید ایدرم که بوندن صوکره بوولایت بویوك رعمران وترقی‌یه نائل اوله‌جق واسکی شرف تاریخی وعمرانیسنی اکتساب ایده‌جکدر.

بغداد :

س. م. توفیق

سبیل الرشاد

هندستان مخابر مخصوصمز توفیق بکدن سالماً بومبایه واصل اولدیغنه دائر دون برتلغراف آلدق. انشاءالله یقینده هندستان مکتوبلرینی‌ده نشره موفق اولورز.

اسلامیته یکی بر هجوم

وحدت عثمانیه‌یی بوزمق، اسلامیتك نفوذ استقلالی آلتنده یاشایان بقیه‌یی اجنبیلره تسلیم ایتمك املیله؛ قومیت پرده‌سی آلتنده فجیع بررول اوینایه‌رق مسلمانلری تماميله باطیرمق غایه‌سیله کیجه کوندوز چالیشان أسافل آرتیق اسلامیته، عثمانلیلغه قارشو بسله‌دکلری کینلرینی، بغض وعداوتلرینی آچیقدن آچیغه اعلان ایتمکدن چکنمیورلر.

مصرده بوسنه ظرفنده تأسس ایدن عدم مرکزیت فرقه‌سی سرآمدانندن دوقتور شبلی شمیل کندیلرینك عدم مرکزیتدن بکله دکلری مقصدی پك صریح برصورتده هرکسه اکلاتیور. وسوریه‌نك عثمانلی اداره‌سی آلتنده قالمسی نفسنه پك کران کلدیکنی اعلان ایتمکدن هیچ استنکاف ایتمیور.

بومقاله‌یی اوقویه‌جق مسلمانلرك جمله‌سی عثمانلیلغی اسفل سافلینه باطیرمق ایچون حاضرلانان طوزاقلری پك کوزل اکلایه‌جقلر وقومیت ستارهٔ شنیعه‌سی آلتنده یایغره‌لر قوپاران کسانك مقاصد حقیقیه‌لرینی ادراك ایده‌جکلردر.

باقکز دوقتور حضرتلری مصرده انتشار ایدن « Le progres » غزته‌سنده نه‌یازییور:

« ترکلر اویله وحشی بر ملتدرکه یکانه غایه‌سی، یکانه وظیفه‌سی انسانلری اولدیرمك؛ معمور بلده‌لری تخریب وآثار نفیسه‌یی هدم ایله علوم وآدابی اورته‌دن قالدیرمق؛ هردرلو اصلاحاته قارشی بر مانع اوله‌رق طورمقدر. اوروپا، آز قالسین، ترکلرك وحشی فتوحاتندن بوسبوتون یته‌جك وجهالت واولوم بلوطلری آلتنده ازیله‌جکدی.

ترکلر یاشادقلری مدتجه کور قاله‌رق اوکلرنده جریان ایدن وقوعاتی واصلاحاتی کورمه‌کلرندن مترقی ملتلری تقلید ایتمکه قالقیشمدیلر.

عناصرك اخلاقی، ادیانك تمدنی بر فرصت عد ایدرك تعصب آتشنی علولندیرمکه باشلادیلر وسنجاقلری آلتنده یاشایانلری اولدیرمکه، دنیایی خرابیت عالمی جهالت ایچنده بویان ایتمکه چالیشدیلر.

فی الواقع مقصدلرینه ایردیلر. آوت علم ومعرفت نامنه انجق سوریه‌نك واوروپای عثمانینك بعض بلده‌لرنده ضعیف ایشیقلر ظاهر اولمشدر.

بوضعیف معرفت ایشیقلری ایسه، ترکلر واسطه‌سیله دکل. بالعکس اوروپالی وآمریقالی میسیونرلر واسطه‌سیله کلمشدر.»

دوقتور بوندنصکره شویله ادارهٔ کلام ایدییور: « محو و تخریب ایتمکده ترکلره فائقیت کسب ایده‌بلك هیچ برقوت یوقدر.»

صوکره، دوقتور حضرتلری اوروپاده تورکلری مدافعه ایدن احراری لوم ایتمکه باشلایه‌رق شو سوزلری سویلیور: «سزك کوستردیککز حسیات محلنه مصروف اولمق ایچون بویله ظالملرك منفعتنه دکل، بالعکس اوتخریب ایتدکلری مملکتلرك، اومحو ایتدکلری انسانلرك منفعتنه اولملی. ملتداشلرینی قورتارمق ایچون قالقان ملتلره قارشو طورمق جائز دکلدر. فقط اوروپا حکومتلرینی، اوروپاده‌کی خاندانلری، اوروپاده‌کی امتلری مؤاخذه ایتملی. چونکه بونلر ظالملره ظالملرنده دوام ایده‌بیلمك ایچون فرصت براقیورلر.»

دوقتور سوزی ایلری کوتوره‌رك تورکلری هردرلو فنالق ایله اتهام ایتدیکدنصکره عثمانلی حکومتنه قارشی اولان بغض وعداوتنی شویله‌جه تصویر ایدییور:

« بن بو حکومته قارشی اولان بغض وعداوتمی، نفرتمی انکار ایتمم. چونکه بوحسی دها والده‌مك ممه‌لرندن سود ایچرکن امدم. بوعداوت، بو نفرت یاشم ایلریله‌یوب آرتدقجه ومملکتده‌کی آثار تخریبی کوردکجه بنده بر اوقدر دها زیاده‌لشدی.»

ایشته حکومت عثمانیه‌دن اصلاحات قانونلرینك تطبیقنی ایسته‌مك ایچون تأسس ایدن برجمعیتك ارکانندن واك نفوذلی مؤسسلرندن اولان دوقتورك رأیی:

« دولت عثمانیه‌نك تماميله محوی ».

بن بومقاله‌مده دوقتوره ردیه یازمق فکرنده دکلم. مقصدم عثمانلی نامنی طاشیان کیمسه‌لرك عثمانلیلغه درجهٔ مربوطیتلرینی آکلاتمق؛ دها حالا اویقولرنده بردوام اولان وطنداشلریمی ایقاظ ایتمکدر.

اسلامیتك وضع ایتدیکی قوانین عادله هرکسجه معلوم. دول اسلامیه‌نك اتباع ایتدیکی مسلکلر تاریخك صحائف افتخارنده محفوظ اولدیغندن دوقتوره جواب ویرمك تنزلده بولنمق عادتا چوجوقلقدر.

دوقتورك سوزلرنده براهمیت تاریخیه ویابرقیمت منطقیه بولنسه‌یدی اکا جواب ویرمك ایچون اجالهٔ قلم ایدردم. فقط تعصب دینیسنك تأثیریله کوزلری کورلشن، عقلی موازنه‌سنی غائب ایدن دوقتوره جواب ویرمك، آکا حقائق تاریخیه‌یی آکلاتمایه قالقیشمق پك بیهوده بر یورغونلق اولور.

معمافیه معزز رفیق امین الرافعی بکك حمیت اسلامیه سائقه‌سیله (الشعب) ك صفحاتنده دوقتورك مزاعم متعصبانه وجاهلانه‌سنه قارشو

ویردیکی مقنع جواب پك كافی اولدیغنـدن ودوقتور بوجوابه قارشی لال قالدیغندن بعض فقراتنی ترجمه ایدییورم :

امین بك اوزون بردیباجه‌دن صكره سوزه شویله باشلایور :

« دوقتور شبلی شمیل (پروغره) غزته‌سـنه یازدیغی مقاله ایله تاریخه وقوفسزلغنی پك كوزل اكلاتدی . توركلر وحشی بر ملت اولسه‌لردی بوكونكی مصائب باشـلرینه كلمزدی . واوروپایی فتح ایتدكلری اثناده برآز وحشی داورانمش بولنسه‌لردی بوكون دولتك وجودینه زهرلر پوسكورن مسیحیلردن هیچ كیمسه قالمازدی . »

محرر محترم بوندن صـكره مشهور وولترك و بعض مورخلرك تركلر حقنده‌كی اقوالنی تسطیر ایده‌رك اوروپالیلرك عثمانلی بر ولایتی فتح ایتدكلری اثـناده یاپمش اولدقلری فضـائحی شرح ایله حقائق تاریخیه‌یی بسط ایتمشدر .

مقاله‌نك ختامنده عدم مركزیتچیلرك فكرینی شو ایكی كلمه‌لرده تلخیص ایتمشدر : « اجنبیلره التجا ایله دولت عثمانیه‌یی اولدیرمك . » دولت علیه‌یی اولدیرمك ایسه اسلامیتی آیاقلر آلتنده چیكنتدیرمك دیمكدر .

اك سوزشلی عبرتلره قارشی لاقیدیمزی محافظه ایدن بزلر عجبا ینه لاقیدمی طوره‌جغز ؟ وطنمزك ایچنده توره‌ین بو زهرلی حشراتی ازمك ؛ افكارملعونه‌لرینی اولدیرمك زمانی حالا كلمدیمی ؟

بوغایه‌یه وارمق ایچون انجق حقیقی اعدارمزی اكلامز لازمدر . ایشته عدم مركزیتچیلرك افكاری میدانده .

عجبا هانكی حقیقی عثمانلینك قلبندن قانلر فیشقیرمز ؟ هانكی مسلمانك حمیتی غلیانه كلمز ؟ هانكی توركك حسیات وطنپرورانه‌سی اشتعال ایتمز ؟

یالكز توركلره قارشی دكل ، بالجمله مسلمانلره اعلان حرب ایدن بو قبیل اراذلك اطرافنده طوپلانان مسلمانلر عجبا نه وقت غفلتلرندن اویانه‌جقلر ؟

اندلسده تونـده جزایرده هندده اوینانان فاجعه‌لری ، هدر اولان قانلری ، پایمال ایدیلان عرضلری كوزیمزله كورمدك ؛ تاریخده اوقودق . فقط ایرانده ، طرابلس غربده . فاسده ، اك صكره روم ایلیده ارتكاب ایدیلان جنایتلری كوزمزله كوردك . مسلمانلرك آه وانینلرینی قولاقلرمزله ایشتدك . هپ بونلر بزی ایقاظ ایده‌جك ماهیتده دكلمی ؟

ای مسـلمانلر ... بیلیكز كه بوتون اعدامز الاله ویروب بزی هرطرفدن قوشاتمش . زهرلی خنجرلریله قلبمزه صوك ضربه‌یی ورمق ایستیورلر . انتباه انتباه ...

القاهره — عمر رضا

شـمدی‌یه قدر اولدیغی كبی ملیتمزه تمثل ایتمك بر طرفه طورسون ، اونلرده آرتق صرف ملیت اصـلیه‌لرینی دوشونمكه ، صرف او امل ایچون چالیشمغه باشلادلر ، بزدن آیری درنكلر ، یوردلر ، اوجاقلر تشكیل ایتمكه قویولورلر . اوزمان دولتمزه ، سلطنتمزه درین برضعف ، بررخنه دها ایراث ایتدكدن ماعدا ملیت نامیله قاله‌قاله اوچ بچوق كشیدن عبارت قالیرز . ایچمزدن اوقومیتلره منسوب اولانلر صیریلیر . چكیلیرلرسه مقداراً وماهیةً نه درجه‌یه تنزل ایلرز ، بركره منصفانه دوشونلسون .

« حال بوكه بولسـانی ، بو دولتی ، بوملیتی بز بتون او اقوام ایله مشتركاً ، متعاوناً ، الاله چالیشه‌رقدن وجوده كتیردك ، اونلردن آیریلنجه اومؤسسات موجودیتمزی ، هم فناحالده صارصمش اولمازمی‌یز ؟

« اسلافمزدن ، معاصرلریمزدن فضلیله ، كاملیله ، دهاسیله هر هانكی مسلكده اولورسه اولسون یوزیمزی آغارتانلرك عجبا یوزده قاچی صرف ترك ایدی . حاصـلی نه تحف بر ادراكه مالكز . كویا كوردیكمز ، كچیردیكمز تهلكه‌لر كفـایت ایتمه‌یورمش كبی وارلغمزی یكیدن یكی‌یه مهالكه اوغراتمق ایچون احتراص ایله چالیشـمقدن برذوق آلیور ، ایشته یالكز اوزمان عطالت معروفه‌مزی غریب برفعالیته قلب ایله‌یه بیلیورز . »

مسلمانلر دینلرینه صاحب اولمازلرسه

نه‌دین قالیر ، نه‌دیار !

كرمـه‌قهرمانی بكربكك تصورافكار محرریله وقوع بولان ملاقاتندن آتیده‌كی فقراتی بز مسلمانلرك كوزلرینی درت چه‌جق ماهیتده كوردیكمز ایچون عیناً نقل ایدییورز :

« بالقانلیلر بزه صلیب نامنه اعلان حرب ایتدیلر وبتون صفحات حربیه‌لرنده خرستیانلغك اسلامیته تعرضی شكل وحشیانه‌سنی محافظـه واظهـار ایله‌دیلر . بونك اچ یوزی بلكه تماماً بویله دكلدر . حق اك حقیقی معناسی الله آله‌جق اولورسه‌ق بالقانلر حربنی ترتیب وتدویر ایدن قفالرك هیچ برنده سائق دینی بولونمادیغنی فرض وقبول ایتمكده بیله خطا بوقدر دنیله‌بیلیر . فقط خلقی هیجانه كتیرمك ، یوروتمك ایچون بوظواهره احتیاج كورمشلر وكمال جدیتله تطبیق ایتمشلردر . یالكز حرب زماننده دكل ، اوحربك استحضاراتی ایله طولان بتون كچمش سنه‌لرده دخی عین طریقله احضار مقصده چالیشدقلرینی ، كلیسالرك بر سیاست اوجاغی حالنه كتیرلدیكنی كورن كوزلر كوروپورلردی . بری طرفده بز میانهٔ خلقمزده معناسی آكلاشلمایان دینمزك مقتضیات علویه‌سنه بیله مراعات ایدمه‌یوردق . نره‌ده قالدی‌كه افراد قوم ودینمزك مناسك دیانتدن منافع سیاست استحصالی صورتیله تحكیم حال واستقبال تشبثنده حتی تصورنده بولوندقلری موضوع بحث اوله‌بیلسـون . حال بوكه منافیٔ دنیا واخرایه شامل اولان بوفوائد وبلكه لوازم سیاسیه دینمزك اساسنده ، روحنده واردر . بالفرض جمعه نمازلرنده ایراد اولونان خطبه‌لرك تنویر افكار وارشاد انام ایچون موضوع ومؤسس اولدقلرینه شك وشبهه

مطبوعات

قاش یاپه‌یم دیركن كوز چیقارانلر اوقوسون

اقدامك باش مقاله‌سندن :

« بر مدتدر یاپدیغمز كبی مفرطانه ، طاشـقین بر تركلك ایسـه بو قوملری (اقوام اسلامیهٔ عثمانیه‌یی) بزدن بسبتون اوزاقلاشـدیریر .

یوق ایکن وضع اصلیسنه هیچده تطابق ایتمه‌ین شیمدیکی خطبه‌لری اکثریتله دیکله‌ینلرك دکل، اوقویانلرك بیله آکلادیغی یوقدر . ذاتاً آکلاسه‌لرده نه چیقه‌جق ؟ آیت کریمه و احادیث شریفه چیقاریله‌جق اولورسه بوخطبه‌لرك مندرجات متباقیه‌لری لفاظ وکلمات ییغیننددن باشقه برشی دکلدر. بوشویله‌جه برمثالدر. یانی باشمزده‌کی اقوام خریستیانیه‌ و بتون اقوام مدنیه حیات وموجودیتمزله اوینارکن بزم بویله خواب غفلت ایچنده بویان اولمقلغمز البته طوغری وخیرلی برطوروش وکیدیش اوله‌ماز...

« دین بر ضرورت حیاتیه واجتماعیه‌در . اونك خلق اوزرنده‌کی تأثیرات معنویه‌سی غیر قابل انکاردر. ایشته بوتأثیراتك حقیقی برایمان صورتنده تأسس وتجلیسنی تأمین ایتمك لازم . خلق منسوب اولدیغی دینه قارشی جاهل بتپرستلر حال وموقعنده قالمالی . اساس دین وایمانی ، حقه قارشی تعبد ایدرکن، بونك مفاد ومعناسی نه‌اوله‌جغنی مدرك اولمالیدر. مسئله بویوله‌دو کیلورسه ایشته اوزمان معشر اسلامده برفکر انتباه ومحاکمه اویانه‌جق ، ایشته اوزمان جوامع ومساجد ، ایصسز ومعناسز برر هیولا اولمقدن وبناء علیه شیمدی اولدیغی کبی اغیار الته دوشه‌رك ذلت وحقارته اوغرامقدن قورتوله‌جقدر ...

« بونك ایچون مدرسه‌لرده باشدن باشه اصلاحات اساسیه یاپمق لزومنی ادراك واعتراف ایتمه‌لی. بن ده مدرسه‌ده اوقودم. سنه‌لرجه امثله، بناء اظهار اوقومق وصوکره‌ده ینه قاره جاهل، حکمت اجتماعیه وحادثات دنیویه‌دن تمامیله بی نصیب وغافل قالمق تحمل اولنورشیلردن دکلدر ...»

اهل صلیب مظالمی

کره‌بنه قهرمانی بکر بك‌طنین غزته‌سی محررینه وقوع بولان بیاناتندن :

« یونان اردوسی کره‌بنه‌نك بوتون کویلرینك دلیقانلیلرینی کسدی. هیچ برمدافعه‌ده بولنمایان حصار، سرین کیر، چوخلی، ایادیجه کویلرینی قادینلریله برابر یاقدی . کره‌بنه‌ده (٧) یاشندن یوقاری اولانلری کاملاً کسدی . اوراده حمید افندی نامنده یالکز بر مسلمان قالدی . بنم اقربام دی‌یه کیمی بولدیسه برادرمده داخل اولدیغی حالده جمله‌سنی آصدی . ناسلیچ قصبه‌سی‌ده داخل اولدیغی حالده بوتون کویلری یاقدی . اسلام اولمق قباحتنده بولنان قیالر وسرفیچه قصبه‌لری داخل اولدیغی حالده (قوزانه) کویلرنده یاپدیغی وحشتك مثلی کورلمه‌مشدر. اوخالص مسلمانلردن حتی اوچیوز قدرینی طوپلایوب استنطاق ایچون آتنه‌یه کوندرمك اوزره سرفیچه و آلاصونیه آره‌سندن کچدکلری صیره‌ده اوچ یوز مسلمان دلیقانلیسنی کاملاً شهید ایتدیلر . سرفیچه جوارندن طوپلاتدیریلان اسلام قادینلرندن اوزقادین بوکون شاجستنه ناحیه‌سنده عرضلری اسیر ظلم ووحشتدر. یوز قدر یتیشمش قیزایسه یونان اردوسی ضابطانه تقسیم اولنمشدر . یونانلیلرك ظلمی ، عرض وناموسه اولان تجاوزلری اوقدر بویوکدرکه یونان اردوسی قوماندانی وتکمیل یونانستان بیلملیدرکه هرطرفدن یاپدیغی ظلمدن صرف نظر یالکز سرفیجه جوارنده یاپدیغی ظلمی یانقووا و جیجیلر قریه‌لری جوارنده آقان اوچیوز قدر چولوق چوجق قانی ونعلبدکوبی قرار‌گاهیله وحشی غاریبالدی آلایی‌ده داخل اولدیغی حالده ناسلیچ یونان قرارکاهنك اسلام باکره‌لریله صباحلانان قره کیجه‌لرینی تاریخ یازمقدن اوتانه‌جقدر . حتی بو ایکی قرارکاهده‌کی مخبرلرك بری رومانیاده بنی کوردیکنده یونان مظالمنی تخطر ایدرك آغلامغه باشلامشدی . »

هندستانه مسلمانلرینك اناطولی‌یه کوچلری تأسیسی

هندستان تاماسندن «زمیندار» غزته‌سی مدیری کافهٔ مصارفی کندیلرینه عائد اولمق اوزره اناطولی داخلنده ایکیشر یوز خانه‌دن عبارت برقاچ قریه تشکیل ایتمك مقصدیله اناطولی‌یه سیاحته چیقان ظفر علیخان حضرتلریله هندستان مسلمانلری نامنه حرکت ایدن هلال احمر خسته‌خانه‌لری رئیسی دوقتور انصاری ومصرلی فؤاد بکلر اجرا ایتدکلری تدقیقات نتیجه‌سنده انقره‌ده الویریشلی بر محل بوله‌مادقلری جهتله قونیه‌یه متوجهاً حرکت ایلدکلری انقره غزته‌سنده کورولمشدر. انشاءالله ارادهٔ اولسون عالی مقصدلرینی اجرایه موفق اولورلر . اناطولی‌نك مسافرپرور مسلمانلری طرفندن بو ذوات محترمه حقنده فوق العاده احترامات مخصوصه‌ده بولوندیغی ولایت غزته‌لرنده منظورمز اولمشدرکه ، ذاتاً اناطولی اهالیٔ اسلامیه‌سنك خصیصهٔ مهمانپرورلیسندن بو بکله‌نیردی .

آثار منتشره :

اوچنجی « صفحات »

صفحك صدلری

مسائل معظمهٔ اجتماعیه‌یی شعرك روح سیال بیانینه‌تودیعده ذاتنه خاص برمهارت وفضیلت کوستره‌رك بووادیده بویوك موفقیتلر ابداع ایدن وبناءً علیه تاریخ ادبیاتمزه مهم وممتاز برفصل نوین قازاندیران مسلمانلرك بویوك اجتماعی شاعر فاضلی محمد عاکف بك افندینك صوك شعرلریله تابان اولان اوچنجی « صفحات »ی انتشار ایتمشدر .

بویوك شاعرمز ؛ صوك فلاکتلرك حساسیتنه اجرا ایتدیکی تأثیرات مهیبه‌یی ایسته‌دیکی کبی افاده ایده‌بیلمك ایچین پك کزیده بر چاره بولمش ؛ جواهر تحسسات وتأثراتنی قرآن کریمك لایتناهی فضای معانیسندن اقتباس ایتدیکی بر حزمهٔ نورایله ، برآیت کریمه‌ایله تتویج ایله‌مشدر. اویله‌که انسان، بوشعرلرك سایهٔ الهامنده‌طولاشیرکن قرآنك او فیاض ولاهوتی محیط حکمیاتنك فوق رأسنده طالغالاندیغنی حس ایدر . قرآن کریمك هر حرفنده برشمس حکمتك فروزان اولدوغنی تیقن ایدن اولوالابصار او عالم فسیحك بعض مناطق علویه‌سنده سیران ایده‌بیلمك ایچین اوچنجی صفحاتك دستکیریٔ ارشادینه مراجعت ایتمه‌لیدرلر.

علنی تشکر

مسیوزرلرك نشریاتنه قارشی فاضل شهیر محمود اسعد افندی حضرتلری طرفندن تحریر بیوریلوب سبیل الرشاده درج اولونان وبعض اخوان دینك معاونتلریله آیریجه رساله شکلنده‌ده باصیلان خطبه‌لرك بك اوغلنده‌وسائر لازم کلن محللرده کلیسالرده نشر وتوزیعنه همت بیوران حمیتکار قارداشمز محمد احسان بکه بوتون مسلمانلر نامنه تشکرلر ایدرز .

رجا .— آبونه بدللرینی هنوز کوندرمین محترم قارئینك بوکونلرده تسویهٔ حسابه همت بیورملری بالخاصه رجا اولنور .

سلانیك مطبعه‌سی اشرف ادیب

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی(١٧)، آلتی آیلغی(٩)فرانقدر. [ایضاحات: نسخه‌سی آلتی پاره، آلتی آیلغی بر جلد، هرجلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر.
§ آدرس تبدیلنده قرق پاره‌لك پول کوندرملیدر.
§ مسلکه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور. درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز.

سبیل الرشاد

١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانکی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر.

§

مکتوبلرك، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی؛

§

پاره کوندرلدیکی زمان‌نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور.

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم   اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب و مدیر مسئول : ح. اشرف ادیب

عدد ٢٤٩   ١٤ رجب شریف ١٣٣١   پنجشنبه   ٦ حزیران ١٣٢٩   جلد ١٠

حدیث شریف

«المؤمن للمؤمن کالبنیان یشد بعضه بعضاً»

غایت مهم ایکی شی واردرکه، انسانلری اوکا بر دفعه‌سنده ضرورت سوق ایدرسه، دیکر دفعه‌سنده دین ارشاد ایدر؛ بوندن بشقه تربیه‌نك، تحصیلك‌ده بو خصوصده یاردیمی اولور. بو ایکی امر خطیرك هر بری دیکرینی ایستر، استصحاب ایدر، دها طوغریسی استلزام ایدر. امتلرك فیضی، عظمتی، اعتلاسی انجق او ایکی شی‌ایله قائم اوله‌بیلیرکه: بری افراد اولان ملتی جمع ایدن وحدته میل، دیکری موقع و قارندن دوشمز بر حاکمیته شوقدر.

جناب حق بر طائفه‌نك بقای موجودیتی مراد ایدرسه افرادینك فطرتنه بو ایکی صفت جلیله‌یی تودیع ایله‌مك صورتیله اونی بر خلقت کامله شکلنده میدانه کتیریر. آرتق او طائفه‌نك حیاتی او صفتلردن حائز اولدیغی نصیب نسبتنده امتداد ایدرك مقدر اولان غایتی بولور.

دست غالبیتی بشقه ملتلره طوغری اوزاده‌رق کندی بنیه‌سنی بسلیه‌جك، کندی بنای موجودیتی تأیید ایده‌جك موادی آنلردن آلمیان ملت مطلقا کونك برنده بشقه ملتلر طرفندن کمیریله‌جك، یوتیله‌جق، دنیا یوزندن قالدیریله‌جقدر. امتلر آره‌سنده‌کی تغلب، حیات شخصیه‌ده‌کی تغذی کبیدر. بدن غداسنی اهمال ایتدیکی کبی نشو و نما توقف ایدر، صکره ضعف باشلایه‌رق ایش نهایت هلاکه منجر اولور. بر امت ایچون اولا کندی موجودیتی محافظه ایتمك، صکره‌ده نشو و نماسنه لازم اولان موادی آلمق ایچون یاننده‌کیلره ال اوزاتمق، انجق، او امتك هیئت عمومیه‌سی محتاج اولدقلری شیئی استحصال خصوصنده متفق اولدقلری صورتده قابل اوله‌بیلور. بر امتده وحدته میل کوردکمی، او امتی خزانة الغیب الٰهیده مکنون اولان حاکمیت علیا کبی، اقوام متفرقه‌یه سلطنت کبی مظهریتلرله همان تبشیر ایت.

بتون اقوامك تاریخنی تدقیق ایتسه‌ك، بتون طوائفك کمالنده‌کی زوالنده‌کی احوالنی آراشدیرسه‌ق جمعیات بشریه حقنده جاری اولان قانون الٰهی‌یی شو صورتله بولورزکه: هر قومك موجودیتدن نصیبی وحدتدن اولان نصیبیله، شوکت و عظمتدن اولان حصه‌سی‌ده حاکمیته اولان میلیله متناسبدر.

ذاتاً جناب حق بر قبیله‌یی انجق تفرقه، نفاق، شقاق خسته‌لقلرینه طوتلدقدن صکره محو ایدر. اونلرك جزاسنی مدید بر ذلت، شدید بر عذاب، دها صکره‌ده ابدی بر اضمحلال صورتنده ترتیب ایدر.

وفاق، آحادك بر برینه یاقلاشمه‌سندن، بر بریله قیناشمه‌سندن عبارتدرکه بونی حاصل ایده‌جك قوت افراد امتدن هر برینك امتك منفعتی، مضرتنی حس ایتمسی؛ هر طبقه‌ده بولنان اشخاصك ملتك مجد و شرفنی ایچه دویه‌رق بوندن اك لذیذ بر شیدن آلدیغی ذوقی آلمسی؛ کذلك او مجد و شرفك فقدانی حالنده اك بیوك بر مصیبته کرفتار اولمش قدر کدرلنمسیدر.

بو کون بز اوچیوز میلیونه بالغ اولان عددمزله بو ایکی رکنی، وحدتله، حاکمیتی قولایجه تأیید ایده‌بیلیر کن، هیچ اورالره‌یناشماز، بالعکس هدمنه چالیشیرسه‌ق فردای محشرده اللهه قارشی هانکی یوزله اعتذار ایده‌جکز؟ هانکی عذری بولوب سویلیه‌جکز؟

کندی کندمزه قالیرده صدای وجدانمزی دیکلیه‌جك اولورسه‌ق، بو کونکی بولندیغمز حال سفیله قارشی قلبمزی ارضا ایده‌بیلمك بزم ایچون قابل اولورمی؟

شوکتمزی تارمار ایدن، بزی بو حاله کتیرن مصیبتلرك کافه‌سی انجق اللهك، پیغمبرك بزی نهی ایتمش اولدیغی تفرقه‌یه، نفاقه دوشدکدن صکره باشمزه کلدی. لسانمزدن دوشمه‌ین، قلوبمزی اطمئنان ایچنده براقان کلمة اللهك بزدن طلب ایتمکده اولدیغی حقوقی ادا ایتمش اولیدق، عجبا اجنبیلر ایچون بویله مملکتلرمزی پارچه پارچه ایتمك، سیف غالبیتلرینی کوزمزك اوکنده پارل پارل پارلاتمق قابل اولورمیدی؟

شیخ محمد عبده

مدافعات دینیه:

خطبه‌لر

۳

حضرت آدمك جنتدن خروجنه دائر

گچن نسخه‌دن مابعد

« انجیلده دخی شویله بیورلمشدر : فقط شیمدی ئولولردن قیام ایدوب اویقویه وارانلرك طرفنده‌سی اولدی . »

قرآنده دخی شویله بیورلمشدر : « الله لااله الاهو » (الله معبود حقیقی اولوب آندن بشقه عبادته لایق یوقدر) « الحی القیوم » (حیاتده قائم ومخلوقاتك تدبیرنده دائمدر) « لاتأخذه سنة ولا نوم » (آکا نه اغزغانق طاری اولور، نه‌ده اویقو) ... « وسع کرسیه السموات والارض ولایؤده حفظهما وهو العلی العظیم » (آنك کرسیٔ عظمتی کوکلری ویری محیطدر، آنلرك حفظی کندوسنه مورث ثقلت اولماز. علیمدر، عظیمدر).

خطیب انجیلدن نقلنده دوام ایدیبور :

« زیرا مادامکه ئولوم انسان واسطه‌سیله اولدی، ئولولرك قیامی دخی انسان واسطه‌سیله اولور . زیرا آدمده جمله‌سی اولدکاری مثللو مسیحده دخی جمله‌سی احیا اولنه‌جقدر. »

بزده قرآن کریمدن شو آیتی نقل ایدرز : « یاعبادی الذین اسرفوا علی انفسهم » (ای عصیانده نفسلرینه اسراف ایدن قوللرم) « لاتقنطوا من رحمة الله » (اللهك رحمتندن قطع امید ایتمه‌یکز) « ان الله یغفر الذنوب جمیعاً » (زیرا الله بتون کناهلری مغفرت ایدر) « انه هو الغفور الرحیم » (زیرا الله مبالغه ایله مغفرت ورحمت ایدیجیدر).

انجیلك بوفقره‌سنده موت معنویدن قورتلمق ایچون انسانك . یعنی عیسانك وساطته احتیاج اولدیغی کوستریلیور. عیسی ایسه رفع اولنمش اولدیغندن بر یوزنده‌کی وکیللرینك وساطتنه مراجعت لازم کلیور . حالبوکه قرآنده « ونحن اقرب الیه من حبل الورید » (علممز انسانه شاخ طمارندن یقیندر) بیورلمغله اوقدر یقین بر ذات اجل واعلایه مناجات ایچون انسانك هیچ بر واسطه‌یه احتیاجی یوقدر . (شریعت اسلامیه ومیستر قارلایل نام اثرك ۹۳ صحیفه‌سندن باشلایان الوهیت مقاله‌سنك مطالعه‌سنی توصیه ایدرم).

« نه موطلی اوکیمسه‌یه که انجیل مبارکه وخبر سعیده مالکدر. بونلر محزون ومکدر قلبدن سقوط حکایه‌سنك بالجمله آثار وعلائمنی محو وازاله ایدر وآنده اویله بر سرور وشادی منبعی حصوله کتیررکه عصر وزمانك محنت و مصیبتلری کرك منفرداً کرك مجموعاً آنك صفا ومسرتلرنی اخلال ایده‌مزلر . »

نه موطلی اوکیمسه‌یه‌که قرآن کریمه وشفاء مبینه مالکدر « وننزل من القرآن ماهو شفاء ورحمة للمؤمنین » . بونلر « ولاتزر وازرة وزر اخری » تبشیریله مبشر اولدیغندن آدمك عصیانندن وهبوط حکایه‌سندن محزون ومکدر اولمازلر . حتی کندیلرندن ابعد ابعاد ایله مسامحه ایدیله‌میه‌جك قدر اوزاق کورمیوب کوکلرینك ایچنده بولورلر ونائل سرور وشادی اولورلر ؛ حیات دنیانك بیهوده بر غرور باطلدن عبارت اولدیغنی وایمان وتقوی اوزره بولنورلرسه اجرینه نائل اوله‌جقلرینی بیلورلر « انما الحیوة الدنیا لعب ولهو وان تؤمنوا وتتقوا یؤتکم اجورکم » . اویله صابرلردرکه کندیلرینه بر مصیبت کالدیکی وقت « بز اللهك مملوکی‌یز، بعدالممات ینه اللهه رجوع ایده‌جکز» دیرلر، بوصورتله ربلرینك نعمت ورحمتنه امید وار اولورلر؛ ایشته اصل هدایت ربانیه‌یه مظهر اولان آنلردر. « وبشر الصابرین الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله و انا الیه راجعون اولئك علیهم صلوات من ربهم و اولئك هم المهتدون » .

خطیب نصرانی باقکز نه‌جوهرلر یومورطلیور :

« ایمدی بزای عزیز آرقداشلر، قرآن کریمك بدء‌نه آدمك سقوطنی ونوع بشرك سفالت وپریشانیسنی کمال صراحتله خبر ویردیکنی ؛ ولکن حضرت آدمك ربندن تلقی ایدوبده توبه ایتمسنه باعث اولان کلمات اوزرینه بر پرده چکدیکنی بر اورتو اورتدیکنی کوردیکمزده قصه وحکایه‌نك بقیه‌سنی سزه خبر ویرمك ایستدك . »

بزده ای عزیز ارقداشلر ! قرآن کریمك، انسانی ایکی یدی یعنی جلال وجمال صفتلری ایله یاراتدیغنی وآنی جنتده دکل بلکه دنیاده خلیفه قیلدیغنی وهبوطی اویله غضب وسخط اوزرینه اولمادیغنی وجبلت بشریه‌ده بر کونه تبدل وتحول وقوع بولمایوب هم سعادته وهم شقاوته مستعد بولندیغنی وهرکیمده هانکی جهت غلبه ایدرسه حقنده آکا کوره معامله ایدیله‌جکنی خبر ویردیکنی کوستردك . شمدی‌ده قصه‌نك بقیه‌سنی خبر ویرمك ایستیورز :

« فتلقی آدم من ربه کلمات » (آدم ربندن بعض کلمات تلقی ایتدی) « فتاب علیه انه هو التواب الرحیم » (الله‌ده آنك توبه‌سنی قبول ایلدی ، زیرا الله تواب ورحیمدر). بو آیتده کرك « فتلقی » وکرك « فتاب » کلمه‌لرنده « فا » حرفلری تعقیبه دلالت ایدر . یعنی آدم هبوط امرینی آلیر آلماز بعض کلمات تلقی ایله توبه ایتمش وعقبنده عفو الٓهی‌یه مظهر اولمشدر . آندن صکره‌ده هبوط حصوله کلمشدر . بو آیتدن صکره « اهبطوا » امرینك تکرار بیورلمسی‌ده بوکا دلالت ایلر. بو افاداتدن‌ده اکلاشیلیورکه آدمك هبوط ایله مأمور اولمسی استخفافه دکل ، بلکه حکمته مبنیدر ؛ ذاتاً توبه‌دن صکره غضب قالماز .

عجبا آدمك ربندن تلقی ایتدیکی کلمات نه‌در ؟ خطیب قرآنك بو کلمات اوزرینه بر پرده چکدیکنی نفوسدن چکنمیور . آنك بویله اداره‌ٔ لسان ایتمسی بیلمدیکندن دکل ، بلکه ایشنه کلمدیکندندر ؟ چونکه ایستردی که او کلمات « خلاصکارك کلوب بتون انسانلری قورتاره‌جغی حقنده » اولسون . — کرچه سورهٔ بقره‌ده او کلمات مذکور دکلدر؛ لکن سورهٔ اعرافده کوسترلمشدر: « ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفرلنا وترحمنا لنکونن من الخاسرین » (ربمز، بز نفسمزه ظلم ایتدك، اکر سن بزه مغفرت ورحمت ایتمزایسه‌ك البته متضررلردن اولورز) .

بعض مفسرینه کوره آدم هبوط امرینی آلدیغنده « یارب ! سن

ني بلا واسطه كندي يدينك ايله خلق ايتمدكمي ، ني جنتده اسكان ايلمدكمي ، سنك رحمتك غضبكه سبقت ايتمش دكليدر ؟ » ديه مناجات ايتمكله « اوت ! اويله‌در » ديه خطاب عزت وارد اولدي ؛ بعده « يارب ! بن توبه ورجوع ايدرسه‌م بنه‌جنته عودت ايارمي‌يم ؟ » طرزنده استرحام ايدرك بوكا مقابلده « نعم » جوابني آلدي . بوكا كوره آدمك تلقي ايتديكي كلمات خليفه طرفندن الله تعالي‌يه قارشو ايديلن عهود انسانيه ومواثيق آدميه ومناجات ربانيه‌در .

« ياخود دها زياده تعزيه وسلامته نائل اوله‌سكز وعلتي اوكرنديككز كبي دواء وعلاجني‌دخي اوكره‌نه‌سكز ديو ظلم طرفني كوستردیكمز مثللوسزه حكايه‌نك پارلاق طرفني دخي خبر ويرمك ايستدك . »

ايشته بزمده بوقدر تفصيلاته كيريشمكدن مقصدمز سزه منشأ خطاكزي كوسترمك ايدي . انسانك احسن تقويمي ضايع ايتميه‌رك نفسني تربيه ايله نفس مطمئنه درجه‌سنه ايصال ايده‌بيلمسي وعباد صالحين زمره‌سنه وجنات عاليه‌يه داخل اولمسي ايچون لازم كلن تدابيري خبر ويرمك ايستدك . اما سزينه « الله بردر ، يوق اوچدر » ديه فكريكزي يورمقدن واز كچميه‌جك ايمشسكز ؛ بزده مشهور بر سوز واردر : كندي دوشن آغلاماز .

« حضرت آدم واسطه‌سيله جنتدن طرد اولنوب هر نوع بلا ومصيبته هدف اولدق . »

خير ايكي كوزم ! كنديكي بيهوده يره يورمه . جنتدن طرديكز مقتضاي حكمت ايدي ؛ ذاتاً دنياده يشامق اوزره يارادلمش ايديكز . او دوچار اولديغكز بلايا ومصائب نه آدمدندر ، نه سندندر ، نه‌ده بندن ؛ هپسي اوندندر . اكر ايسته‌سه ايدي ، دار نعيم اولان جنتده آدمه اويله امر ايتمزدي ؛ دنيايه كلمكز مقدر اولديغندن بويولده سببني اعداد ايلدي . اونك سنتي اويله‌در . « بر شي ياپمق ايسترسه سببني‌ده حاضرلار » . ايش حافظ شيرازينك ديديكيدر . آنك ياپديغنه تسليميتدن بشقه چاره يوقدر . اما سن بوكا راضي اولميه‌جق ايمشسين « كر تونمي پسندي تغيير كن قضارا » .

« ولكن حضرت مسيح واسطه‌سيله جنت نعيمه كيدر وحيات ابديه‌يه نائل اولورز . »

اكر مسيح حققينك سويلديكي سوزلره رعايت ايده‌يديكز بن‌ده بوكا احتمال ويردم . لكن بوطوتديغكز طريقك اورايه ايصال ايده‌جكنه هيچ احتمال ويره‌مم .

« حضرت آدم واسطه‌سيله كناهلي حالده دنيايه كلدك ايسه‌ده حضرت مسيح واسطه‌سيله اللهدن ايكنجي بر تولدله طوغارز . يعني الله بزده طبيعت جديده وصالحه خلق ايدر . »

الله سزي دها ابتداي خلقتكزده صلاح وفساده مستعد اوله‌رق ياراتمش وبعده ايكي جهتدن برني اختيار وترجيح صلاحيتني كندي الكزه ويرمشدر . معرفت فساده اولان ميلكزي اولديروب صلاحه اولان ميلكزه قوت ويرمكدر . بونده‌ده سعيكزي صرف ايله برابر توفيق الٓهي‌يه مترقب اولمكز لازم كلور .

« انجيل شريفده بيوريوركه : آما هر كيم آني (يعني سيحي) قبول ايتديسه آنلره يعني اسمنه ايمان ايدنلره اولاد الله اولملقه صلاحيت ويردي . بونلرك تولدي دخي نه قاندن ونه‌نن اراتندن (اولميوب) آنجق اللهدن ايدي » .

قرآن كريمده‌ده ديبوركه : « من آمن منهم بالله واليوم الآخر وعمل صالحاً فلهم اجرهم عند ربهم ولاخوف عليهم ولاهم يحزنون » (آنلردن هركيم اللهه ويوم قيامته ايمان حقيقي ايله ايناتور وصالح ايشلر ياپارسه آنلرك اجر ومثوباتي ربلرينك نزد معنويسنده‌در ، آنلر ايچون بر خوف وحزن يوقدر .)

نصل خطيب افندي ! قورقوب طورديغكز خوف وحزندن قورتلمق ايسترميسكز اشبو شرائطي يرينه كتوريكز « ولاتقولوا ثلثة » (اشخاص الوهيت اوچدر ديمه‌يكز) « انتهوا خيراً لكم » (آرتق حقيقت كون كبي آشكاردر . تثليث فكرينه نهايت ويريكز . بوسزك ايچون دها خيرلودر .) « انما الله اله واحد سبحانه ان يكون له ولد » (الله اله واحددر ، ولد صاحبي اولمقدن منزهدر) « له ما في السموات وما في الارض » (بتون كوكلرده ويرده اولانلر آنك ملكيدر .)

خطيب افندي ! باق ، قرآن كريمده نه بيوريور :

« وسارعوا الى مغفرةٍ من ربكم وجنة عرضها السماوات والارض اعدت للمتقين » (ربكزك مغفرت وجنتنه نائليت ايچون شتاب ايديكز ؛ اول جنتكه عرضي سماوات وارض قدر اولوب متقيلر ايچون حاضرلنمشدر .) « فاقم وجهك للدين القيم من قبل ان يأتي يوم لامردله من الله » (ورودينه اللهك اراده‌سي تعلق ايتمكله ردينه امكان اولميان يوم قيامت كلمزدن اول يوزيكي دين مستقيمه طوغري چوير) « وانيبوا الى ربكم واسلموا له من قبل ان يأتيكم العذاب ثم لاتنصرون » (سزه عذاب الهي واصل اولمادن اول اللهه توبه ورجوع ايديكز ، صكره كيمسه‌دن نصرت كوره‌مزسكز .)

اي عزيز آرقداشلر ! شو آيات جليله‌يه بناءً بزده سزه كندي كلامكزي توجيه ايدرك ديرزكه :

« آكا ايمان ايدوب غضب آتيدن قورتلمق ايسته‌مزميسكز . آكا همان شمديدن ايمان ايديكز . مقبول زمان بوكوندر . فقط يارين يوم حسابدر . »

اما بو نصيحتي قبول ايتمزسه‌كز سزه صوك سويليه‌جكمز شي شودر : « لكم دينكم ولي دين . »

كدك پاشا : ۲۱ مايس

محمود اسعد

فلسفه

اسلامده فن وفلسفه

مؤسسات فنيه‌ده خسته‌خانه‌لر

كچن نسخه‌دن مابعد

مصرده بيمارستانلر .— مصر مؤسسات صحيه‌سي بعض خصوصده شام وبغداد خسته‌خانه‌لرندن تمايز ايديوردي . مصرده ؛ بغداد وشامده

اولدیغی کبی خسته‌خانه‌لر طبابتنده مستخدم اودرجه چوق ومشهور حکیملر کوریله‌میور . مصرده، اطبای‌مشهوره، بالخاصه تدابیر وانضباط صحی‌یه نظارته مأمور اوله‌رق عادتا مفتشلك وظیفه‌سنی ایفا ایتمشلردر .

فن طب، مصرده سریع ودواملی بر ترقی‌یه مظهراولمش وآلتنجی عصرده شرقك الك پارلاق والك زیاده شعشعه‌دار مرکزطبابتی قاهره اولمشدر . داها اون اوچنجی عصرهجریده مصرده بر خسته‌خانه تأسیس ایدلمشدی .

۲۵۹ تاریخنده احمدبن طولون ۶۰,۰۰۰ دینار صرفیله قاهره‌ده برخسته‌خانه تاسیس ومجانین وفقرایه تخصیص ایلمشدی . احمد هرهفته بو خسته‌خانه‌یی زیارت وخسته‌لرك تداوی وتغذیه‌سنه اعتنا ایدیلوب ایدلمدیکنی بالذات تفتیش ایدردی . اندلسلی محمدبن عبدون مصره کلدیکی زمان بر قاچ سنه قاهره بیمارستانلرنده طبابتده بولنمشدی . داهاصوکره مصرده مؤسسات‌صحیه‌نك عددی تزاید ایتمشدر . موجود خسته‌خانه‌لر آره‌سنده الکمشهوری (بیمارستان‌ناصری) ایدی. بیمارستان عتیق نامیله‌ده شهرت‌بولان بوخسته‌خانه عالم‌اسلامك الکمبجل سیالرندن اولان (صلاح‌الدین‌ایوبی) طرفندن تأسیس ایدلمشدی . دردنجی‌عصرك اواسطنه طوغری ملوك اخشیدیاندن (کافورالخصی) قاهره‌ده کندی نامنه نسبتله (بیمارستان کافوری) یی تأسیس وانشا ایلمشدی . مصر قطعه‌سی سرطبابتنه تعین ایدلمش‌اولان (ابن‌زبیر) بیمارستان‌ناصری‌ده امراض عینیه طبابتیله موظف‌ایدی . بووظیفه ابن‌زبیردن صوکره بر آرالقده مورخ شهیر ابن‌ابی اصیبعه‌نك عموجه‌سنه توديع ایدلمشدر . ابراهیم بن موسی قاهره خسته‌خانه‌لرندن برینك خدمت طبابتنی ایفا ایدیوردی . (ابوالحجاج یوسف) ایسه کحال صفتیله دیکر بر بیمارستانه دوام ایدردی . مصر اطباسی میاننده امراض عینیه متخصصلرینك بالنسبه پك چوق مقدارده اولمسندن ، اووقتلرده‌ده مصرده کوز خسته‌لقلرینك پك‌زیاده اولدیغنی استدلال ایده‌بیلیرز .

ممالك بحریه‌دن (ملك‌منصور قلاوون) ۶۸۳ تاریخنده قاهره‌ده (شارع‌النحاسین) ده مشهور (بیمارستان‌منصوری)یی تأسیس‌ایلمشدر. مقریزی بوخسته‌خانه‌دن بحث ایدرکن دیبورکه : (اولجه بیمارستان منصوری‌یه یالکز مجانین قبول‌ایدیلیردی . بالآخره هرنوع خسته‌لرك قبولنه مساعده ایدلمشدر . هرخسته‌لغه مخصوص آیریجه خصوصی صالونلر ومتخصص طبیبلر آیرلمشدی . بیمارستانك وارداتی پك‌زنکین اولدیغندن خسته‌لرك هر تورلو احتیاجاتی مکملاً تأمین ایدلمکله برابر اطبای مداومه‌یه‌ده بول‌بول معاشلر ویریله‌بیلیوردی. اویقو اویویه‌میان خسته‌لر ایچون آیریجه بر صالون آیرلمش اولوب بورایه مأمور ایدیلن موسیقی‌شناسلر ، حکایه‌کولر خسته‌لری اکلندیرمکله موظف ایدیلر . تماميله شفایاب اولان کیمسه‌لره خسته‌خانه‌دن چیقارکن بشرلیرا قدر بر مبلغ ویرلمك مشروطایدی. بوپاره، هنوزحال‌نقاهتده ومحتاج استراحت بولنان خسته‌نك، چیقارچیقمز تأمین معیشت ضرورتیله آغیرویوریجی ایشلر ایفاسنه مجبور اولمه‌سنه میدان براقامق کبی بر فکر عالی‌یه مبنی اعطا اولنوردی . سلطان قلاوون ، خسته‌خانه اتصالنده برده طبیه مکتبی انشا ایتمشدی .) .

بیمارستان منصوری صوك زمانلره قدر پایدار اولمشدی . اون سکزنجی عصرك نهایتلرینه طوغری ناپولیون بوناپارت اداره‌سنده فرانسزلر مصری استیلا ایتدکلری زمان بیمارستان منصوری داخلنده مجانیندن ماعدا اللی‌دن‌زیاده خسته بولمش اولدقلرینی فرانسه‌مورخلری قید وتذکار ایتمکده‌درلر .

ممالیك‌چراکسه‌دن (ملك‌مؤید) ده ۸۲۱ تاریخنده مصرده (بیمارستان مؤیدی) یی تاسیس وانشا ایلمشدر .

مصرحقنده‌کی‌تدقیقات‌واقفانه‌سیله‌مشتهر موسیو زومار (Jomard) وقتیله مصرده اسلاملر طرفندن آیریجه قادینلره مخصوص برطاقم خسته‌خانه‌لرده تأسیس ایدلمش اولدیغنی بیان ایدیور . مصرده؛ تعداد ایتدیکمز بویوك خسته‌خانه‌لردن باشقه؛ کوچوك‌مقیاسده داها برچوق بیمارستانلر تأسیس ایدلمش اولدیغی محققات تاریخیه‌دندر .

مکه ومدینه بیمارستانلری . — مکهٔ‌مکرمه‌ده‌داها اوچنجی‌عصرده منتظم خسته‌خانه‌لر تأسیس ایدلمش اولدیغی بعض آثار تاریخیه‌دن آکلاشلمقده‌در. قطب‌الدین حنفی مکه‌تاریخنده‌دیبورکه: (هجرت‌نبویه‌نك ۸۱۶ تاریخنده (شریف حسن) اوچنجی عصرده خلیفه مستنصر طرفندن مکه‌ده انشا وتأسیس ایدلمش اولان خسته‌خانه‌یی یکی باشدن تعمیر واحیا ایده‌رك فقرا وخستکانك تامین احتیاجاتی ایچون ایجاب ایدن وارداتی تخصیص ایلمشدر . شریف حسن بیمارستانه کیده‌جك فقرای‌مرضانك‌تماميله کسب افاقت ایدنجه‌یه قدر خسته‌خانه‌ده قالملرینی وبونلرك مصارفاتندن قاله‌جق وارداتك فقرایه توزیعنی امرایلمشدی.). قطب الدینك شو افاده‌سندن مکه‌ده داها اوچنجی عصر هجریده مکمل برخسته‌خانه انشا ایدلمش اولدیغی صورت قطعیه‌ده آکلاشیلیور .

مدینهٔ منوره‌ده دخی برطاقم خسته‌خانه‌لر بولندیغی خلیفه مقتدر زماننده وزیر علی بن‌عیسی‌نك امریله مشاهیر اطبادن ابوعثمان دمشقی، ثابت بن قره، سنان بن ثابت کبی ذواتك مدینه ومکه بیمارستانلرینه نظارته مأمور ایدلمش اولملرندن استدلال اولنه بیلور .

مغرب اقصی واندلسده مؤسسات صحیه . — مدنیت اسلامیه‌نك شانلی دورلرنده آفریقای شمالینك جزائر وفاس طرفلرنده بیله‌برطاقم مؤسسات صحیه بولندیغی تاریخك تحت اعترافنده‌در .

لئون آفریکن Léon Africain فاسده وقتیله متعدد خسته‌خانه و ایتامخانه‌لر بولندیغی کبی مجانینه مخصوص‌ده آیریجه بیمار خانه‌لر تأسیس ایدلمش اولدیغنی‌روایت ایدیور. قازیری (Casiri)ده‌عینی اعترافاتی سرد ایتدکدن باشقه ، محمد بن قاسمك اون دردنجی عصر میلادینك اورته‌لرینه طوغری مراکش خسته‌خانه‌سی سر طبابتنده بولندیغنی‌ده علاوه ایتمکده‌در .

اندلس مؤسسات‌صحیه‌سی حقنده ـ مع‌التاسف ـ امید ایدلدیکی

قدر معلومات ایدینمك ممكن اوله‌میور . هرحالده اندلسك شانلی دورلرنده آثار مدنیه‌نك كافه‌سنه دائر انشا اولنان مؤسسات ومبانیٔ عالیه آره‌سنده برچوقده بیمارستانلر بولندیغنه قناعت ایتمك ایجاب ایدر . طبابت اسلامیه حقنده‌كی تدقیقات عمیقه‌سیله عالم اسلامی كندیسنه منتدار براقمش اولان دوقتور (لوسیه‌ن) اسكوریال كتبخانه‌سنده الینه كچیرمش اولدیغی بركتابه استناداً ، اندلسده وقتیله برچوق مؤسسات صحیه بولندیغنه قانع اولدیغنی اعتراف ایتمكده‌در .

سلطنت اسلامیه‌نك ادوار شعشعه‌دارنده تأسیس ایدلمش اولان بوخسته‌خانه‌لر ، صوك درجه منتظم وصحی اولدقلری كبی نظافتلرینه‌ده درجهٔ نهایه‌ده اعتنا ایدیلیردی . خسته‌خانه‌یه مراجعت ایدن خستكانك دین ومذهبلری اصلا نظر اعتباره آلنمز . بلا تفریق جنس ومذهب هركس قبول اولنوردی . اطبا ، یانلرنده خسته باقیجلری بولندیغی حالده ، خسته‌لری طولاشیر وایجاب ایدن علاجلری بالذات ویررلردی . بیمارستانلرده هرخسته‌لق ایچون آیریجه برصالون بولنوردی . مشاهیر اطبا ، فن طب وفن صیدله‌یه دائر اولان درسلرینی اكثریا بیمارستانلر داخلنده‌كی درسخانه‌لرده اعطا ایدر وتطبیقات عملیه‌یی‌ده بالفعل كوستررلردی .

(ابن خلكان) ایله (تراجم الحكما) مؤلفنك ویردكلری معلوماتدن ، اسلاملرك داها اوزمانلرده بیله بوكونكی سیار خسته‌خانه‌لر طرزنده‌دوه وقاطیرله نقل اولنور برنوع خسته‌خانه‌لر تاسیس ایتمش اولدقلری آكلاشیلیور . سیار خسته‌خانه‌لرك شرف اختراعی تركلره عائددر . فی الحقیقه ایران سلچوقیلرندن (سلطان محمود بن ملكشاه)ك اوردولرنده عسكری سیار خسته‌خانه‌لر بولندیردیغی تاریخك ضبط ایتمش اولدیغی حقایق مثبته‌دندر .

م . شمس الدین

عقائد اسلامیه

٢٧ — عبادت نه‌در ؟

بوندن اولكی مقاله‌ده جناب اللهك خلق و ایجاد خصوصنده شریك ونظیری اولمادیغی جهتله عبادتك‌ده یالكز كندیسنه مقصور اولاجغنی سویله‌مش ، حقیقت اولارق عبادت لفظنك نه كبی افعال وحركاته اطلاق اولنه بیله‌جكنی‌ده ایضاح ایلمشدك .

عبادت ایچون پك چوق صورتلر واردر : بونلردن اك مشهور اولانی ، پك زیاده تعمم ایده‌نی‌ده دعادركه : اسباب مكتسبه‌یه مخالف اولدیغی جهتله كندیسنه وصول متعذر ، یاخود متعسر اولان برطاقم حاجتلرك قضا اولنمسنی ایستمك صورتیله یاپیلان شیلردر .

اوت ، اسباب ظاهره‌یه توسل ایتمه‌دن ، یاخود اسباب ظاهره ایله الده كلسی ممكن اولمیان برطاقم حاجتلرك قضا اولنمسی طلبنده بولنمق‌ده عبادتدر ، بونك ایچوندركه مفسرین عظام حضراتی « ان الذین تدعون من دون الله عباد امثالكم » ، « قل اندعوا من دون الله مالا ینفعنا ولا یضرنا » ، « وان المساجد لله فلاتدعوا مع الله احداً » كبی آیات قرآنیه‌ده‌كی دعالفظلرینی ، (عبادت) ایله تفسیر ایتمكده متفق ، مجتمع درلر . حدیث مشهورده‌ده « الدعاء مخ العبادة » بیورلمشدر .

دعانك اصل معناسی ، علی الاطلاق ، یاخود مطلوب منه اولان ذاتك استعلاسنی ملاحظه ایله برابر چاغیرمق و طلب ایتمكدر . اوت ، دعانك معنای اصلیسی بر كیمسه‌دن بر شی طلب ایتمكدر ؛ ایسترسه اوكیمسه‌نك استعلاسنی ملاحظه ایتسون ، ایسترسه ایتمسون ! بوطلب وندا ایله برابر ، برده اوذاته تعظیمی ملاحظه ، اسباب ظاهره‌نك وراسنده اكا مخصوص برسلطنت غیبیه اولدیغنی اعتقاد ایدر ، یاخود چالیشمق ایله الده ایدلمك ممكن اولمیان برشیٔ ایسترسه اوزمان — دعالقدن چیقارق — عبادت اولور .

ایسترسه دعا ایتدیكی ذاتك لذاته سلطنت غیبیه ، قوهٔ قاهره‌یه مالك اولدیغنی اعتقاد ایتسون ؛ ایسترسه كندیسیله الله آره‌سنده تقربه واسطه اولدیغندن طولایی اوسلطنته مالك اولدیغنی اعتقاد ایتسون ! بونده فرق یوقدر . مادام كه اونك ایچون برسلطنت غیبیه اعتقاد ایدییور ، اوكا ایدیلن دعاده عبادتدر . چونكه (عبادت) ، — یوقاریده سویلدیكمز كبی — قلبك معبود ایچون بر عظمت حس ایلمسندن نشئت ایدن تذلل وخضوعك اقصای غایتیدر .

قرآن كریمدن ، لغتدن متبادر اولدیغی وجهله بوكا « توسل » ، «استشفاع» كبی بشقه نامل ویرلمسی‌ده بونی عبادت معناسندن چیقارماز . چونكه اعتبار حقیقته‌در ؛ یوقسه اسملره ، اصطلاحاته ، وساوس وخیالاته دكلدر .

شوراسی محققدركه : شركك بونوعی ، یالكز اللهه ایمانی اولان كیمسه‌لرده بولنور : «ومایؤمن اكثرهم بالله الاوهم مشركون» بو آیتك اهل كتاب حقنده نازل اولدیغنی سویلینلر اولدیغی كبی بشقه‌لری حقنده نازل اولدیغنه قائل اولانلرده واردر . معمافیه بلا تردد دیه بیلیرزكه : اهل كتابه بواعتقاد ، كندیلری ایله اختلاط ایتدكلری وثنیلردن سرایت ایتمشدر . لكن اونلر وثنیلردن سرایت ایدن بوعقیده‌یی تاویل ایده‌رك دینلرینك ظواهرینه تطبیق ایتدیلر ؛ ذاتاً كتابلرنده‌ده بوعقیده‌یی اوقشار یوللو بعض آیات متشابهه‌ا كسیك اولمدیغندن تعقیب ایتدكلری یولك صحتنی اونلر ایله‌ده استدلال ایدییورلردی : « اتخذوا احبارهم ورهبانهم ارباباً من دون الله »

اویله اعتقاد ایدییورلردی كه : احبار ورهبان ، الله ایله كندیلری آره‌سنده واسطه‌در ؛ كندیلرینی اللهه یقین قیله‌جق ، یاپمش اولدقلری فنالقلری ستر ایدرك اللهك فضل واحسانی بول بول آقیده‌جق اولان اونلردر ؛ الله ، او احبار ورهبان واسطه‌سیله كندیلرندن هر تورلو عقوبتی دفع ایدرك نعم مالاتحصایه غرق ایدر ؛ دینه ، معیشته عائد هرنه ایسترلرسه اسباب شرعیه وطبیعیه‌سنه هیچ توسل ایتمه‌سه‌لر بیله یالكز اونلرك واسطه اولمسیله بول بول باغشلار .

ایشته آیت کریمه‌دن مستفاد اولان. اونلرك بو صورتله اعتقاد ایتمسی‌در؛ یوقسه «اونلر احبار و رهبانه حقیقةً ارباب و آلهه نامی ویریورلردی، احبار و رهبانه دعا ایدییورلر، لازمکلن شیلری اونلردن ایستیورلر، یاخود اونلری خالق و رازق اعتقاد ایدییورلردی» معناسنه دکلدر. خایر، خایر! اونلرده بویله بر اعتقاد نه اولدی، نه بو زمانه کلنجه‌یه قدر تاریخلرنده کورولدی! بر طرفدن، اللهدن بشقه‌سنه عبادت اولنماز دیوب طورورلرکن رؤسای روحانیه‌یه اولان بو نوع تعظیمه، اونلره مخصوص اولمق اوزره اعتقاد ایتدکلری امتیازه ناصیل اولورده «عبادت» نامی ویررلر؟ رؤسای روحانیه‌یه ناصیل ارباب و آلهه نامی ویره‌جکلرکه: بر طرفدن «لا اله الا الله» دیورلر!.. بونلردن بالخاصه یهودیلر! اوت، اونلرده موحدیندن ایدیلر. لکن شو حقیقتده خاطردن چیقماسون، که اعتبار سوزه، اسمه دکل؛ آنجق عمله، اعتقاده‌در. ایشته بونك ایچوندرکه: جناب حق، «اتخذوا ..!» بیوردی‌ده، «قالوا ..!» دیمه‌دی. حتی اونلر نصوص کتابه مخالف اولان اقوالدن کندیلرینی اوقدر تبرئه‌یه چالیشیورلردی‌که: بولندقلری حاللرینی کتابه — ولو که کلمه‌لری موضعلرندن تحریف ایدرك معنای غیر مقصوده حمل ایتمك صورتیله اولسون — تطبیق ایدییورلردی.

[استاذ معظم شیخ محمد عبده مرحوم دیورکه: یهودیلر موحدیندن ایدیلر. فقط اونلر. تقریر ایتمش اولدقلری شیلرده رؤسای دینه اتباع ایتمکی الله طرفندن منزل اولان احکامه اتباع ایتمك منزلنده صایبورلردی . . . نصارایه کلنجه، اونلرده رؤسایه اتباع ایتمك مسئله‌سنده دها زیاده ایلری کیده‌رك رؤسانك خطالری، الك بیوك کناهلری بیله عفو و مغفرت ایده‌بیلمك اقتدارنده اولدقلرینه قائل اولدیلر. بو صورتله کلیسالر کیتدکجه ناسك اموالی یوتمغه وسیله اولدی. بونکله برابر کناه چیقارمق مسئله‌سی ایلری کیتدکجه بالطبع بك چوق فنالقلرك ده ظهورینه سبب اولدی، نتیجه‌ده بو فنالغی دفع ایتمك ایچون پروتستانلق اورته‌یه چیقدی؛ کلیسالرده شفاعت مقصدیله دعا و عبادت ایدیلن صورتلر قالدیریلدی.]

حدیث بخاریده‌ده یهود و نصارانك دوشدکلری کیرپوه‌یه سقوطدن تحذیر مقامنده شویله وارد اولمشدی: «لتتبعن سنن من کان قبلکم شبراً بشبر و ذراعاً بذراع قیل یا رسول الله الیهود والنصاری قال فمن؟» حقیقةً، خبر نبی نه‌قدرده طوغری چیقدی: یهودیلر ایله نصارانك دوشدکلری شرکك، وثنیلکك بو نوعی امت اسلامیه‌ده آلا بیلدیکنه تعمم ایتدی؛ حتی مسلمانلردن بعض فرقه‌لر بو خصوصده یهود و نصارادن، بلکه وثنیلردن بیله ایلری کیتدیلر؛ اونلردن سرایت ایدن بو نوع شرکه کندیلرندن‌ده برچوق شیلر زیاده ایله‌دیلر: اللهك غیریسنی اولیا اتخاذ ایده‌رك مسجدلرنده اونلره مخصوص هیکللر. تربه‌لر یاپدیلر؛ بو قدرله‌ده قالمیه‌رق نماز قیلارکن بیله قطعیاً مثلنی ملاحظه ایتمه‌دکلری بر تعظیم ایله، تذلل ایله، خضوع و خشوع تام ایله اونلرك اوکنده دعا ایدییورلر؛ اللهدن بشقه‌سندن ایسته‌نیلمسی جائز اولمیان شیلری کیدوب‌ده او هیکللرك، او تربه‌لرك حضورنده ایسته‌یورلر. حقیقت اسلامیه‌دن کلیاً بی‌خبر اولان بو زوالیلر اویله زعم ایدییورلرکه: بو اولیالر، کندیلرینی اللهه یقین قیله‌جق؛ ینه دیورلرکه: بو اولیالر، عندالٰهیده بزه شفاعتجی‌درلر، اللهك اذنی ایله بزم بتون حاجتلریمزی بالذات قضا ایدرلر؛ یاخود جناب حقك، حاجتلریمزی قضا ایتمسنه واسطه اولورلرده اللهده بونلرك واسطه‌سیله حاجتلریمزی قضا ایدر.

بو حرکتلریله اولیالری مقام ربوبیته چیقاردقلری حالده صوکره برده دیورلرکه: «بز، بونلره قارشی ابراز ایتدیکمز تعظیم ایله بونلره «عبادت» قصد ایتمیورز.» بالطبع بو سوزلریله یاپدقلری شیئه کندیلرینك عبادت نامی ویرمدکلرینی اکلاتمق ایستیورلر. طوغری‌یا، تأویلجیلر بو افعال غیر مشروعه‌یه‌ده «عبادت» دن بشقه بر طاقم اسملر بولدیلر: «توسل»، «استشفاع».

حال بوکه: بونلرك بو صورتله حرکت ایتملری، یاپدقلری تعظیمك «عبادت» اولمدیغنی اکلاتمق ایچون توسل، استشفاع نامی ویرملری‌ده لغته قارشی ارتکاب اولنان بر جنایت ایدی؛ لغته، لسانه قارشی ارتکاب اولنان بو جنایت، دینه قارشی ارتکاب ایتدکلری جنایته منضم اولیور، بو صورتله جنایت قتمرلشیوردی.

بز، «توسل» نامی ویردکلری شیئی شمدی موضوع بحث ایده‌رك «شفاعت» بحثنی‌ده آخرت حقنده‌کی مبحثه ترك ایده‌جکز. چونکه شفاعتك آنجق آخرنده اولاجغی وارد اولمشدر.

شوراسنی‌ده سویلیه‌لم که: اسم، هیچ بر زمان حقایقی تقلیب و تغییر ایتمز: «ان هی الا اسماء سمیتموها انتم و آباؤکم ما انزل الله بها من سلطان» اویله‌یا، اکر اسم مسمی‌نك حقیقتنی تغییر ایتمش اولسه‌یدی، اغزدن چیقیورن بر کلمه ایله فقیرك زنکین، ضعیفك قوی، وینه فقیر اولان بر کیمسه‌نك پادشاهلر صنفنه ارتقا ایدیویرمسی ممکن اولوردی.

نصارادن (جبل لبنانلی) غایت ظریف بر ذات بکا وقتیله شویله بر وقعه نقل ایتمشدی:

«محمد اسمنده بر مسلمان تنصر ایدرك (قزحیا) صومعه‌سنده بولنان راهبلرك ایچلرینه کیرر. بونك اسکی اسمی اولان «محمد» یرینه «حنا» اسمنی ویررلر؛ اولجه محمد ایکن شمدی (حنا) اولور. بونك تنصر ایتدیکی زمانده خرستیانلرك پرهیزلری اولان، بالقدن بشقه هیچ أت یمه‌دکلری اوزون زمانه تصادف ایتمش. ایشك الك فنا جهتی شوکه: اوراده بالقده بولنمیورمش. بو صورتله «حنا». هرکون مرجمك یمکدن اوصانیر. آرتق پرهیز کندیسنه آغیر کلمکه باشلار. هرکون صومعه‌ده‌کی طاووقلردن بریسنی طوتار، کیجه اولدیغی وقت کسوب پیشیرمکه باشلار. اوصیراده اورادن کچمکده اولان راهبلر بونی حس ایتدکلرندن نه یاپدیغنی صورارلرسه‌ده جوابنده حیله یوللرینه صاپه‌رق اونلری آلداتمق، بردسیسه ایله اونلری صاوومق ایستر؛ ایشی اکلایان راهبك بریسی قوشه‌رق همان تجره‌نك قپاغنی قالدیریر. طاووق‌ده میدانه چیقار.

او زمان آره‌لرنده شویله بر مکالمه جریان ایدر:

راهب — حنا قرده‌ش بو نه ؟

حنا — بالق .

— بوبالق دکل ، طاووقدر .

— خایر افندم ، بالقدر .

— جانم بویله بالق‌اولورمی ؟ ایشته قوسقوجه برطاووق !

— کرچه بونك اصل اسمی طاووقدر ؛ فقط‌شمدی‌بونك‌اسمنه بالق دیمش اولسه‌ق سکا برضرر کله‌جکمی ؟

— بو ، قطعیاً صحیح دکلدر .

— شمدی بنم اسمم نه‌در ؟

— سنك اسمك حنادر .

— اولجه نه ایدی ؟

— اولجه محمدایدی .

— مادامکه اسم تغیرایتمکله حقیقت مسمی قطعیاً تغیر ایتمیورمش، اویله ایسه بن‌مسلمان‌دن بشقه برشی دکلم : « اشهدان‌لااله الاالله واشهد ان‌محمداً رسول‌الله . »

حنابونی‌سویله‌دکدن‌صوکره طاووغی‌ده‌یدی .صباح اولنجه صومعه دن‌ده چیقوب کیتدی . »

آنسه‌کیلی

احمد حمدی

تصحیح: کچن نسخه‌ده‌کی‌نوطك ایکنجی سطرندن صوکره آتیده‌کی سطرمکرر دیزیلدیکی‌ایچون تصحیحنده بریسی چیقاریلدیغی حالده هرنصلسه مطبعه‌جه‌سهواً ایکیسی‌ده‌چیقارلمش اولدیغی بعدالطبع اکلاشلمغله معناجه اولان اهمیته مبنی تصحیحه لزوم کورولمشدر :

« فاتحه‌نی‌تفسیر ایدرکن «ایاك‌نعبد و ایاك‌نستعین» آیت کریمه‌سنك تفسیرنده سویلمش‌درکه بزده بروجه»

مقالات

اسباب مغلوبیتمزدن

محارب ایکی ملتدن برینك غالبیتی دیکرینك‌ده مغلوبیتی بر امر طبیعیدر. قوانین طبیعیه ضعیفلری دائما مغلوبیته محکوم ایتمشدر. مغلوب ملتلرك اك بیوك فلاکتی مغلوبیتلرینی‌متعاقب اومغلوبیتك اسباب‌وعناصر مؤثره‌سنی بولوب اوعواملی ازاله ایتلکه قدرتیاب اوله‌مامارنده‌در . مغلوبلر غالبلردن پك چوق چالشمغه ، بر دورهٔ انتباهه کیره‌رك اسباب مغلوبیتی اساسندن تشریح ایله او اجتماعی دردلره چاره‌ساز اولمق یولنی طوتمغه مجبوردرلر. اوغرادیغی فلاکتلردن متنبه اوله‌میان ، دردلرینه چاره بوله‌میان ملتلرك انقراضه سوروکلندکلرینی تاریخ اثبات ایدییور .

بر ملتك سبب مغلوبیتی یالکز بر تك قصور اجتماعی‌ایله دکل، یکدیکرینه مربوط ومعلق اولان نامتناهی عوامل مؤثره‌نك تحت تأثیرنده وقوعه کلور . بواسباب عدیده آره‌سنده اك روحلی، اك‌مؤثر برطاقم اجتماعی ، حیاتی نقصانلر ، بوزوقلقلر واردرکه اعراض مختلفه آره‌سندن بوخسته‌لغك ، بوضعف عمومینك اسباب اصلیه‌سنی میدانه چیقارمق ایچون الی قلم طوته بیلن هرفرد یازملی، سویلملی ، دوشونملی وخسته‌لغك اوکنه‌کچمکه چالشملیدرکه آتینك‌خلاصی ممکن اوله‌بیلسون. شوراسی‌محققدرکه مغلوب اولان، اردودکل، عثمانلیلق هیئت مجتمعه‌سی ، عثمانلی ملتیدر . چونکه اردو ملتك محصلهٔ قوتیدر. اردونك خطالی حرکتی اوکه سوره‌رك مغلوبیتی عسکرده ، ادارهٔ عسکریه‌ده، امر قومانداده ، تعلیم وتربیه نقصانده وساڑه‌ده آرامق محاکمهٔ ذاتیه‌مه کوره اسباب فرعیه‌نك تحلیلی ایله اوغراشمقدر . طبیعیدرکه بر اردو مغلوب اولمق ایچون عسکرنده ، تعلیم وتربیه‌سنده ، امر وقوماندا هیئتده برچوق قصور اولمق کرکدرکه اوده ملتك هیئت مجموعه‌سنك طریق ترقی وتمدنده کری قالمش واوزرنده یشادیغی طوپراقده حق حیاتی قالمامش اولمسیدر . کرچك ؛ قوتلیلرك ضعیفلری مغلوب ایتمسی قانون طبیعیسنك بز اوکنه کچه‌مزدك . مغلوبیتمز، ضعفمزك اك باهر دلیلیدر . بناءً علیه امر قومانداده فلان قصور اولمیه ایدی مغلوب اولمیه‌جق ایدك، دیمك آتی ایچون فلاکت انقراضدن قورتلمغه ضمان اوله‌مز . بلکه بزی‌انقراضی حاضرلیه‌جق عطالته سوق‌ایدر. شبهه‌سزکه اوقصورلر برسببك، برسبب اصلینك اثریدر. قانون طبیعی‌سوقیله‌درکه اوکبی قصورلر ارتکاب ایداشدرده ملتده مغلوب اولمشدر .

خطاسنی معترف اولمق جسارت مدنیه صاحبی اولمقدر . آتی ایچون برانتباه حصولی اول امرده خطالرك اعترافیله وضعفمزی ، عجزمزی ادراکله اولور . یوقسه ینه عظمتفروشانه مطالعات ایله امرار وقت ایدر ، ماضیمزك شعشعه‌سندن، عظمتندن دمکذاراوله‌رق یالکز بو افتخار ایله متسلی اوله‌رق حاله ، بوحال اسف اشتماله چاره‌ساز اولمغه یلتنمز ایسه‌ك هزار تأسف !... کلهلم صدده : بن کندی حسم اعتباریله، ناقابل تعداد اولان اسباب مغلوبیتمز آره‌سنده، بللی‌باشلی‌عامل مؤثر اوله‌رق **جهالت و ضعف حسیات دینیه**‌یی تشریح‌ایتمك‌ایسترم.

فی‌الحقیقه جهالت عمومیه فکرمجه اسباب مغلوبیتمزك اك برنجی مؤثریدر . غالبلرمز بالقان اردولری دکل، بالقانلیلرك‌مکتب ابتدائی معلملریدر. بالقان اردولرینی وجوده‌کتیره‌ن بالقان ملتلرنده برایده‌آل، بر مفکوره دوغمشدر که بو مفکوره‌یی تولید ایدن مؤثر مکتب معلملریدر .

غایهٔ مقصدی ، هدفی‌اولمیان ملتلر یشایه‌مز. نصلکه حیات فردیده املسز ، هدفسز یشامق قابل اولمزسه هیئت مجتمعهٔ بشریه‌ده‌ده بر غایهٔ فکری تاسس ایتمك مشروطدر .

مفکوره ایسه دماغك تنورینه تابعدر . طویغوسز یشایان ملتلر جمعیات بهیمیه‌دن فرقلی اوله‌مزلر. شو حالده اوزرنده یشادیغمز وخیر

فیوضندن حیاتمزك نمو وامتدادینی تأمین ایلدیکمز بو طوپراغك محافظه ومدافعه‌سی اول امرده حیات مجتمعه‌مزك اوطوپراق یوزندن اولدیغنی ادراك ایده‌بیلمکه ، اوطوپراغه برمربوطیت قلبیه وعلاقهٔ حسیه حاصل ایتمکه منوطدر .

بناءً علیه حس وطنپرورینك تأسسی جهالتك ازاله‌سیله متناسبدر . جهالت عمومیه‌یه برچاره بولمنی منحصراً حکومته ، معارف نظارتنك اجرا آتنه حواله ایتمکله بوملتی جهالتدن قورتارمغه امکان اوله‌مدیغی کچن سنه‌لرك کوستردیکی امثال ایله تبین ایدییور . جهالتك موجودیت ملیه‌مزی کمیرن بردرد اجتماعی اولدیغی‌ده هر مدرك انسان اعتراف ایدییور . شوحالده بومسئله‌ده حاصل اولان اتحاد فکری بر قوتدر . بوقوت سایه‌سنده مملکتك درد جهالته قارشی قویمق خصوصنده بیوك خدمتلر ، بیوك تداویلر یاپیله‌بیلور. سیاسی جمعیتلرك تشکل وتعددینه شاهد اولدق . کتلهٔ اصلیه‌سی جاهل کچینان برملتده یوز ، ایکی یوز متفکرك جمعیت سیاسیه تشکیل ایتمسی بومملکتی قورتاره‌مز . جمعیات سیاسیه یرینه اقدام غزته‌سنده لوزان مکتوبلرنده کوردیکم نافع جمعیتلردن برقاچی تشکل ایتسه‌ایدی، آنه‌جقلری اوفق خطوه‌لر مملکتده بر عنصر قلیلك اولسون حال مؤسفنه چاره ساز اولوردی .

دشمن اصلیمز اولان جهالته بر ضربهٔ قطعیه اورمق ایچون قوت طوپلامق وبو دشمنی ازمك عزمیله متین خطوه‌لر آتلسنی ایستیورم . بوقوتی طوپلامق ایچون کوکلم محترم سبیل الرشادکزك سائق اولمسنی آرزو ایدییور . محترم مجموعه‌کزك هیئت تحریریه‌سندن، باشنده بودردمزدن اك زیاده مشتکی اولان عاکف بك افندینك سیاسی اولدیغی حالده برهیئت تشکیل ایدلسه . بوهیئتی بر جمعیت حالنه صوقمق ایچون مملکتك متفکرلرنده بویله بر امنیهٔ خیریه‌یه قوشه‌جق وفکریله ، نقدیله، بدنیله خدمت ایده‌جك بر چوق سیالر طانیورم .

معارف نظارتی‌ده تحصیل مجبوری قاعده‌سنی تعمیم ایدر وجمعیت آناطولیده قالان الکامزده ابتدائی نمونه مکتبلری آچار وایلك سنه‌لرده تحصیل مجانی اساسی قبول اولنورسه برایکی سنه ظرفنده هیچ اولمزسه نسل مستقبلده برحاضراق تخمی آتیلور. بوبابده‌کی مطالعات قاصرانه‌می توسیع ایتمکی سبیل الرشادك متفکر هیئت تحریریه‌سنه براقیورم .

کله‌لم ایکنجی، مؤثر مغلوبیته :

جاهل بر ملتك وجوده کتیردیکی اوردونك دیسیپلنی ، ضبط وربطی بوزوقدر. عسکرلکك شکل حاضری بذاته دوشونمك، صاحب تفرس وانتقال اولمق ، حاله موافق چاره بولمق کبی اوصاف عقلیه‌یی استلزام ایدییور. بویولده حرکت ایده‌بیلمك ایچون اساسلی بر تعلیم وتربیه دوره‌سی کچیرمش اولمق ودماغك تربیهٔ ابتدائیهٔ تحصیلیه‌سی بولنمق شرطدر. بوندن بشقه برقوهٔ مادیه وجوده کتیرن بر کتلهٔ معلمه‌یی سوق وتحریك ایده‌جك برده قوهٔ معنویه‌نك وجودی لازمدر .

درد جهل ایله معلول بر اوردونك قوهٔ مادیهٔ تعلیمیه‌سی نقصان قاله‌جغی شبهه‌سزدر . غیر معلم وطویغوسی نقصان اولان بر کتلهٔ بشریه فکریله، مکتسبات تعلیمیه‌سیله حرکت ایده‌مز . یگانه سائق حسیدر . جاهل بر کتلهٔ انسانیه هرقنغی بر وضعیت مشکلهٔ حربیه قارشیسنده منتظم برصورت حرکتله او وضعیتك مشکلاتنی اقتحام ایلمکه واو وضعیتی اصلاح وبرطرف ایتمکه مقتدر اوله‌مز . بونوع کتله‌لرك مشکل آوانده حسیاته تبعیتله قولایجه رجعتلری بر شکل طبیعی حالنه کیرمشدر . غریبدرکه شرق وغرب اوردولری دارالحرکاتنده وقوعه کلن حادثات مغلوبیت تماماً بربرینه مشابه برشکلده جریان ایلمشدر . بوصورتله‌ده ثابت اولیورکه اسباب وعوامل مغلوبیت براصله راجعدر. حسیله حرکت ایدن بر کتله‌ده حسیات دینیه‌نك قوتی بیوك بر مؤثردر: وطن طویغوسی ایله مفکوره‌لنه‌میان هیئات اجتماعیه‌یی حس دینی ایله صلاح ممکنه سوق ایتمك ممکندر . اجداد عظاممزك سائق فتوحاتی هپ بوحس علویٔ دینی اولمشدر . دینه مربوطیتی آزالان ، معتقدات فکریه‌سی ضعیفلایان واساساده جاهل اولوب دماغنده هیچ بر غایهٔ فکری بسلیه‌میان بر ملتك مغلوبیت وسقوطی محقق وقانون طبیعی‌یه پك موافقدر .

دین مبین محمدینك قدسیت جهاده ، مرتبهٔ غزا وشهادته عائد اوامرندن خبردار اولمیه‌رق بلاسائق حرکت ایدن بر جمعیت بشریه‌نك حیات شخصی ایله علاقه‌دار اولان اوفاق بر تأثیر آلتنده رابطه‌سنك چوزولمسی ومطلق ومخیل بر حس هراسه قاپیله‌رق یالکز او حسك سوقیله یوزکری ایتمسی طبیعی الحصول حالاتدندر.

ملتده حس دینی تقویه ایدلمز ، جهالت پرده‌سی یرتلمزسه قصور افرادك ، فلان وفلان اشخاصك دکل، محیط اجتماعینکدر . بناءً علیه بومحیط اجتماعی‌یی ، بو طرز حیاتی دکیشدیرمك ، عصره موافق یکی اساسات حیاتیه واجتماعیه وضع ایتمك احتیاجی آشکاردر .

بز حیات مستقبلهٔ ملیه‌مزی قورتاره‌بیلمك ایچون هرشیدن اول أل برلکیله معارفمزی تأسیس ایتمکه عزم وملتده طویغو حاصل ایلمکه وحسیات دینیه‌یی تقویه ایلمکه مجبورز . مملکتمزده یشایان عناصر مختلفه‌یه‌ده عثمانلی ملیته منسوبیت حسنی ویره‌بیلیرسه‌ك وبونك ایچون‌ده مکتبلر تأسیس ایده‌بیلیرسه‌ك کنارنده بولندیغمز غیای انقراضدن قورتیلیرز .

خواجه‌لرمزله متفکرلرمزه دوشن اك بیوك وظیفه: شو زمان ایچون « احیای ملت » جمعیتی نامی آلتنده منحصراً معارفله حسیات دینیه‌یی اعلا ایله وظیفه‌دار بر جمعیتك تأسیسنده‌در .

عمر لطفی

ادبیات :

ایران ظرفای شعراسندن میرزا جعفر دیلمانی حضرتلری طرفندن عموم مسلمانلره قارشی قلمه آلنان

خطابه

دلا اگر غم اسلام ودرد دین داری
سزدکه ازمژه خون جگر برخ باری
ترا بعالم اسلام گریه باید کرد
عزیز مرده کسی کی شکیبد اززاری
بیا چوغمزدکان درمصیبت اسلام
کنیم اشك تحسر زدیدکان جاری
دریغ ودرد ازان عزت‌مسلمانی
که ازجهالت ما شد مبدل‌خواری
بباد رفت زما خاك خطهٔ اسلام
بخاك ریخت زما آب‌روی دینداری
چه صدمه هاکه نیامد زما بعالم دین
چه ظلمهاکه نکردیمش ازستمکاری
زتیر طعنهٔ ما پیکر مبارك شرع
هزار زخم فزون دارد وهمه کاری
کنون فتاده تنی چاك چاك برسر خاك
نهاده رخ چوغریبان بخشت بیماری
نه‌زائری که بپرسد زروی مهرش حال
نه‌مشفقی بسرش ازپی پرستاری
غریبتر بود اندرمیان ما اسلام
زمصحفی‌که دراقتد بدست زناری
چوکو هریست بیا زارکاه بی‌بصران
که‌کس نمیکندش رغبت خریداری
بسی شکفت نباشد زکور مادرزاد
که مهره‌باز نداند زدر شهواری
جهانکرفت بشمشیر همت اسلام
چوعزم مصطفوی بود ورزم کراری
همه مجاهدهشان حصر نصردین بد وبس
نه‌هوش ونه‌هوس سروری وسالاری
بشاهراه تمدن بدند راهنمای
چنانکه حکم خدا بود وکفتهٔ باری
چوشد زاحمد واز اوصیاش ملك تهی
بسان آنکه تهی‌ماند ازروان عاری
سپهر افسر دولت زروی بی‌شرمی
نهاد برسر بی دولتان افساری
فروغ فرهت وفرشدزدین ونور یقین
نهفته ماندپس پردهای پنداری
فکنده درپس سرشرع وعدل وبکر فتند
پیش رسم وره سرکشی وجباری
نه هیچ رحمت ازایشان بپندکان خدای
نه هیچ حرمت ازایشان بدین‌داداری
کساد یافته کالای عدل‌وداد، کرفت
متاع ظلم‌وتعدی رواج بازاری
زسست عهدی‌شان باخدا وپیغمبر
اموورخلق بسختی کشید ودشواری
زاختلاف ظنون وتشتت آرا
سقام تفرقه شد بر دماغها ساری
چو ازمنافرت وکین ودشمنی باهم
کشیدکار بپیکار وجنك وخونخواری
بجز وضعف بداکشت قدرت وقوت
ببندکی وغلامی، سری وسرداری
بهانه بود بکف دین پاك مرهمه‌را
بقتل وغارت وتاراج وغصب وطراری
میان امت مرحومه آنکه طرح افکند
بنای تفرقه برجانش قهر قهاری
چه‌بود جرم شریعت، جزآنکه ازاغراض
روان ومغز کسان بود تیره وتاری
همه بمکارم اخلاق راست جامع شرع
بدستش آرد اگر کس زروی هشیاری
بجا محاسن اسلام‌را کند تقدیر
کسی که پشك نداند زمشك تاتاری
اوامرش همه ازروی حکمتست وصواب
نواهیش همه از وی حزم وبیداری
نه‌امر کرده بکاری که‌نیست سود دران
نه‌نهی جز بنکهداشت از زیانکاری
رهیست‌راست شریعت‌ولی زکجطبعی
خوشیم مابفرا وفرو زهمواری
بپای عقل نهاده عقال وبرکف نفس
سپرده‌ایم عنانرا ززشت کرداری
زنفس جست توان بوی خیر اگر آید
زغول رهبری ازدیو مردمی ساری
بصحبت جهلا بسته‌ایم دل، وزجان
زخدمت علما جسته‌ایم بیزاری
نه‌اعتصام بحبل متین دین مبین
نه‌احترام بشرع رسول مختاری
کرفته خوی بخود رایی وخود آرایی
نهاده روی ببدکویی ودل آزاری
همه نفاق وشقاق وعناد وتفرقه‌ایم
نه‌اتفاق ووفاق وتعاون ویاری
زجد وجهد وزسعی وعمل کزید سیتم
کسالت وعطل وتنبلی وبیکاری
زجود ومردی وبذل وبخش برشده‌ایم
بخل وناکسی وخست وطمعکاری
ابا دیانت وصدق ووفا وعهد شداست
بدل خیانت وکذب وجفا وغداری
ببند دام وچه خمر وقمر وزمر همه
اسیر وزا روز نونیم بی‌خرداری
صباح وشام پی حلق ودلق وجلق بخلق
بسجده‌ایم وبتعظیم وسرفرو آری
زنیك وخیر وزحسن معاشرت باخلق
ستوده‌ایم بد وشر ونا بهنجاری
نه‌هیچ امر بمعروف ونهی ازمنکر
نه‌بر حلال خوشی نزحرام بیزاری
برادری ومساوات وعدل وآزادی
که ازرعایت هرچار هست ناچاری
همه بدل بخصومت شد وفزون خواهی
همی عوض بستم کشته وکرفتاری
شمار میتوان کردن ازهزار یکی
ازین علل که‌شد اندر مزاج ماطاری
رسیده کارد چو براستخوان وکار بجان
دکر نشاید ازین‌بیش سهل انکاری
کنون زهر در درمان درد باید جست
که‌چاره نبود بیماررا زتیماری
اگر نه‌مایی تخلیص نفس خود کوشیم
زدشمنان نتوان داشت چشم زنهاری
بجا زدرك فضائل بما برازد فخر
اگر نه‌ترك رذائل کنیم وبی‌عاری
برستکاری این رسته گر طمع داریم
درستکاری آریم وراست کفتاری
بدستیاری هم ریشه بدی بکنیم
کنیم پیشهٔ خود تخم نیکویی کاری
چو کل زنند بسر خار زیر پا فکنند
کلی شویم سری‌را نه‌پایرا خاری
زنیم دست بدامان شرع مصطفوی
کنیم کار باحکام مصحف باری
قدم زدائرهٔ دین حق برون ننهیم
بکرد نقطهٔ ایمان کنیم پرکاری
بکسب علم وتحصیل معرفت کوشیم
که‌مرده زنده کند دانش از فرو باری
بفرعلم فزاییم هنك ومایهٔ خویش
که اهل جهل ندارند سنك ومقداری
بعلم یابد امکان هرآنچه هست محال
بعلم کرددآسان هرانچه دشخواری
کشنده همچو هلاهل اکرچه باشد جهل
کند مقابل آن علم کار ژدواری
سعادت دوجهان از نتائج علمست
شود قرین عمل کرز نیك رفتاری
مهیمنا صمدا روسیه (رضائی) آنك
بجزنکال وسخط نبودش سزاواری
ذنوبش ارچه فزون ازحدست درکثرت
عیوبش ارچه‌برون ازعدد زبسیاری
چوکاه نفخهٔ صورش زکور باز آرند
بی‌حساب ببازار حشر بازاری
بپوش پرده بعیب ویخش برکنهش
که‌حق شان تو ستاریست وغفاری

میرزا جعفر
دیلمانی

فنیات

کیم نه دیرسه دیسین ، سیوری سینکلرك جمله‌سی مهلکه‌لی حیوانلردر . هیچ برنده خیر یکلنمز .

بطاقلقلرك قپاتلمسنده نه‌کبی منافع واردر ؟ سؤالنه قارشی اك بسیط جواب : « بطاقلقلر حشرات ایچون بشیك ، انسانلر ایچون مزار وظیفه‌سنی کوریر » دن عبارتدر . بوحشراتدن یالکز بریسنك ، سیوری سینکك نقل ایتدیکی امراضی تعداد بومدعایی اثباته کافیدر . اوت ، سیوری سینك عالم طبیعتده تام اون ایکی مرضك ناقلی بولنیور . صایه‌لم :

۱ : ایصیتمه . — بومدهش خسته‌لغی بوتون دنیاده نقل ونشر ایدن اوتوز نوع واردر . بوانواعدن آنجق بشی بزه عائددر :

(۱ — آنوفه‌له‌س ماکولی په‌ننیس . ۲ — آنوفه‌له‌س بی‌فورقاتوس ۳ — میزومیا سوپه‌ربیقتا [*] ٤ — میزوورینکوس پسودو پیکتوس ، ٥ — میزورینکوس باربیر وستریس) .

۲ : حمای احضر (صاری ایصتمه) . — بومهلك مرضی یالکز بر نوعك نقل ایتمکده اولدیغی قبول اولنیور . نوع مذکور بزم ازمیردن سویشه قدر بتون سواحلمزده موجوددر . (بومعلومات غرب متخصصلرینك مملکتمزده جولانیله الده ایدلمش اولدیغندن واجنبیلر آنجق سواحلده دولاشه بیلدکلرندن طولایی پك دوغری اوله‌ماز . دها صحیح معلوماتی کندی متخصصلرمزدن ودوقتورلرمزدن بکلرز . اهالی ده همت ایدروهرفرد مملکتنده یاقالادیغی سیوریلری شیشه ایچروسنده محافظه ایدرك استانبوله یا پوسته ایله ویا یولجیلرله کوندرر ، یا اك طانمش دوقتورلره ، ویاخود یالکز بوفنله مشغول اولان متخصصلره ، دها اعلاسی دوقتورمکتبنه هدیه ایدرسه یالان یا کلش معلومات ایدنمکدن بزلری قورتارمش اولور .)

شوو ارکه صاری ایصیتمه‌یی نقل ایدن (سته‌غومیا قالوپوس) دینیلن نوعدن ماعدا ، شمدی‌یه‌دکین ۳٥ نوع دها تعداد ومطالعه اولنمش وبونلرك دخی عینی خسته‌لغی نقل ایده‌جکلری بین‌الاطبا قبول ایدلمشدر .

۳ : شرق چیبانی . — « بغداد ، حلب ، قبریس ، یمن » چیبانلری نامیله معروف ومشهور اولان بوچیبانك سیوری سینکلر وساطتیله انتقال ایده‌جکنی وبووظیفه‌یی (پی‌ره‌توفوروس شودوپه‌ی) نام سیوری سینکك ایفا ایلیه‌جکنی بعض تجربه‌لر ، قطعیاً دینه‌مزسه‌ده ، اولدقجه اثبات ایلمشدر .

٤ : — جذام . — مسکین علتك دخی سیوری سینکلرك بعض انواعیله نقل اولنه‌بیله‌جکی فرض اولنمقده‌در . (عموم کوله‌سیده‌لر بووظیفه ایله موظفدر دینیلیور .)

٥ : اویقو خسته‌لغی . — بومهلك مرض هرنه‌قدر چه‌چه‌لر واسطه‌سیله انتقال ایدرسه‌ده چه‌چه‌لرك بولنمدیغی مواقعده سته‌غومیا جنسنه عائد سیوری سینکلرله (مانسونیا اونیفورمیس) نام سیوری سینکك وخزی طریقیله‌ده انتقال ایده‌بیلمکده‌در . صیره دوشرسه بوخسته‌لق حقنده‌ده یازیلر یازارز .

٦ : قانده یشار بر « ایپلك قوردك (فیلاریا بانقروفتی) » یاورولرینی بر انساندن دیکرینه نقل ایدن سیوریلرك عددی اون آلتی‌یه بالغ اولور .

۷ — بیوکلری بارکیر ومرکبلرك آق جکر وقارنلرنده یشایان ویاورولری قانده کزن دیکر برایپلك قوردینی دخی — (فیلاریا اکنیا) — سیوری سینکلرله ، عینی فامیلیایه منسوب « سموبی » نام حشراتك نقل ایتدیکی قبول اولنیور .

۸ — بیوکی کوپکك یورکنده یشایوب یاورولری قانده کزن اوچنجی برنوع ایپلك قوردینی — فیلاریا ایمی‌تیس — ایصیتمه‌یی‌ده نقل ایدن نوع — آنوفه‌له‌س — ایله — میزومیا — مریضدن سالمه طاشیر ، طاغیدیر .

۹ — دانغ ویاحمای خنك نام مرضك ناقلی (کوله‌کس‌پی‌پیه‌نس) دینیلن سیوریدر .

۱۰ — مالت حماسی . — بوحمای ایصتمه‌یی نقل ایتمدیکنی سویلدیکمز (کوله‌کس‌پی‌پیه‌نس) نقل ایتمکده‌در .

۱۱ — ناغانا . — همان همان بتون ممه‌لی حیوانلره مخصوص اولان ناغانا علتنی چه‌چه‌لر نقل ایده‌بیلدیکی کبی (مانسونیا اونیفورمیس) دخی نشر وتعمیم ایلیه‌بیلیر .

۱۲ — قوشلرك ایصتمه‌سنی تولید ایدن جراثیم مرضیه‌یی (تخم) قوله‌کسلر ایله سته‌غومیالر نقل ایتمکده‌در .

کوریلیورکه ، هیچ برنوع سیوری سینك خسته‌لق اوله‌شدیرمکدن کری قالمیور . بو اون ایکی مرضه (بلکه) ده‌مك شرطیله (ورم ، وبا ، حمای راجعه ، حمای دوم دوم ، صیراجه) ده علاوه اولنورسه سیوریلرك درجهٔ وخامتیله ، بطاقلقلرك قپاتلمسنده‌کی درجهٔ لزوم تقدیر اولنور ظننده‌یم .

انسانه ایتدیکی فنالقلر جدوللر تشکیل ایدن بوانصافسز ایچ دشمنمزی نه‌دن محو ایتمه‌ملیدر . اونلرك مهدی اولان چیرکین یوزلی بطاقلقلری نه‌دن کوکیله قوروتمه‌ملیدر . نصاف ایده‌لم ، بودشمنله نه‌متارکه‌قابل ، نه‌ده‌مصالحه .

[*] نیسانك ایکیسندن اون سکزینه قدر کوردیکم وطوتبلادیغم سیوری سینکلر آره‌سنده اوچ آنوفه‌له‌س ، برمیزومیا ، اوچ سته‌غومیاموجود ایدی . بوتاریخدن اعتباراً بوتون یاز سیوری سینکلر حقنده تحریاتده بولنمق ، اون الی یوزه نسبتله سوری سینك اجناس وانواعنك مملکتمزده درجهٔ مبذولیتنی کوستریر بسیط جدوللر نشر ایلمك آملنده‌یم . بوزحمته مقابل قارئلرمده آز چوق اویانیقاق آثارلری ، ولوخاطر ایچون اولسون سعی وغیرت اماره‌لری کورمك ایسترم .

ا . ج

. ياز كلدی . ياورولر قنادلاندی . دشمن سلاحلاندی . صواويور ، دشمن اويومازديلر . بطاقلقلرده دورغون اويقوده ، حتی يزده درين اوزون بر اويقوده ، فقط سيوريلر اوياندی .

آرتق يتر ، بزده اويانالم . ملك كيتدی ، ملت پريشان اولدی . عرقده محو اوليور . قاله‌قاله بر او قالدی . اوباری دائم اولسون .

منتسبين طبدن

احمد جودت

مكاتيب

آنادولی مكتوبلری :

بروسه يولنده

وسطی ساعت‌درت‌راده‌لرنده واپوريمز مدانيه‌نك دكزه دوغری بر بوقاموت ديلی كبی اوزانمش اولان آخشاب اسكله‌سنه ياناشدی . واپورك استانبولدن حركتی متعاقب تام قارشومزده بر مجلس سرمستی قوران برقاج عياشك بوروشوق سيمالرنده بەلیرن اشمئزازات مختلجه ، بونلرك عالم نوشانوشك سكته‌يه دوچار اولمسندن پك‌ده ممنون اولمدقلرينی آكلاتيوردی . بر قاچ ساعتدنبری بلافاصله دوام ايدن بو مستكره ومزعج منظره‌دن قورتولمش اولمق سونجيله يرمدن فيرلادم :

ساعتلرجه متصل ايچن ، ايچدكجه طور سربازانه‌لری دائرهٔ ادبدن داها زياده اوزاقلاشان سرسريلرده سنده‌ليه‌رك يرلرندن قالقديلر . بونلر شمدی موجه‌لرك جريان مجهولنه طوتولمش لاشه‌لر كبی ، ايكی طرفه ياليه اوره‌رق اوته‌يه بری‌يه طاغيلمش اولان اشيالرينی طوپلايور ، شيشه‌لرينی كيرلی وكريه قوقولی اسكی برسپته طولديرمغه چاليشيور ، آره صره‌ده بربرلرينه منفور جمله‌لر صاووريورلردی .

هر كلمه‌سی سفالت اخلاقيه‌نك بر صفحهٔ فجيعه‌دارينی كوسترن بو جمله‌لری ايشتممك ايچون اورادن قاچدم وكنديمی همان اسكله‌يه آتدم .

سجايای خلقيه‌لری ، آرقه‌لرنده‌كی يامالی وملوث پاچاوره‌لردن داها فرسوده ، داها مستكره اولان بو سفيل مخلوقلرك هر بری احتمالكه يوقسوللقله چاريشان بدبخت برعائله‌نك رئيسی ، طالعسز ومقهور بر قادينك نخبهٔ اميدی ، سفيل ومحقر فقط معصوم برقاچ چوجوغك باعث فلاكتی ايديلر .

برقاچ ساعت اول ، تيتره‌ك اللرنده ، سنده‌له‌ين آياقلرنده ، اوچوق ويورغون سيمالرنده ؛ الكماهر بررسامك اك پارلاق تابلولرندن داها مسنم اوله‌رق ، فاجعات حياتيه‌لرينی مصور اولان زهرلی برمايعه فدا ايديلن او برقاچ غروش ، احتمالكه شمدی يوقسوللقدن ايكله‌ين بر زوجه‌نك ، آجلقدن صيزلايان برمعصومه‌نك حقی ايدی .

بن اسكله اوزرنده يوريركن بو تخطرده ، نظر خيال اوكنده ، قورقونج برهالهٔ سفالتك شائبه‌دار پرده‌لرينی برر برر آچيوردی . بركت ويرسينكه بروسه‌يه حركت ايده‌جك ترنك دودوكی بو هاله‌يه ختام ويردی .

شمدی كوچوك بر لوقوموتيفك سوروكله‌ديكی قطاره آتيلمشدم . واغونك پنجره‌لرندن كيرن خفيف بر روزكار طاتلی ومعتدل بر حرارت كتيريوردی . واغون ايچنده عميق بر سكوت واردی . ترنك ولولهٔ معدنيه‌سندن باشقه بر سس طويولميوردی . قارشومده آنادولی‌نك ايچريلری خلقنی آكديرر بر قيافده ، اختيارجه فقط دينج برذات اخذموقع ايتمشدی . اون‌دقيقه‌قدر دوام ايدن يبانجی ومتقابل نظرلرك تماطيسندن صوكره آره‌مزده بر آشنائی حاصل اولدی . نره‌لی اولديغنی صوردم . آنادولی ايچريلرندن بولنديغنی وبرای استحمام استانبول ، مدانيه طريقيله بروسه قابليجه‌لرينه كيتديكنی سويلدی .

هوائی برقاچ جمله تعاطيسندن صوكره سوز آنادولی‌نك بيتمز توكنمز دردلرينه انتقال ايتدی . زواللی آدم بودردلری صايدی دوكدی . حال وقالندن كوركولی ومملكتنده موقعلی برذات اولديغی آكلاشيلان مخاطبم سوزينه دواماً ديدی‌كه :

« بك‌افندی كوريورم كه استانبول غزته‌لری آنادولی حقنده هر كون صحيفه‌لردولوسی يازيلر يازيورلر . استانبول سورلرندن طيشاری چيقمه‌مش اولان بومحرربكلر ، طشره‌نك اصلاح احوالی ايچون ، نه‌لر يازيور ، اورته‌يه نه پارلاق فكرلر آتيور ، قابل تطبيق اولمه‌مق شرطيله ، دوزكون افاده‌لی نه قدر چوق تدبيرلر توصيه ايديورلر ! ... فقط بز بونلری اوقوركن هم كوليور ، همده ايكله‌يورز . احتمالكه بوذاتلر ، توصيه ايتدكلری تدابير سايه‌سنده مملكت اصلاح ايديله‌بيلير ، اهالی تنبللك وسفالتدن قورتيلير ، آنادولی‌يی قيورانديران يوقسوللق ، انتظامسزلق ، آسايشسزلك بلاسی اورته‌دن قالقار ، ظننده بولنيورلر !

« فقط بزكه بوصحنه‌نك ايچنده ياشايورز ؛ احتياجلری ، نقصانلری ، سفالت وفلاكتلری يقيندن كوريور وحس ايديورز ، بو پارلاق سوزلرله مملكت دوزه‌لمه‌يه‌جكنی پك كوزل تقدير ايديورز . چونكه سنه‌لردن بری ، پارلاق لايحه‌لر ويرلمكده اولديغنی ، كاغد اوزرنده بول بول نظاملر ياپيلديغنی طويوب ايشيتديكمز حالده پك يازيق كه فعلياتده شيمدی‌يه قدرهيچ بر تبدل كوره‌مدك !

« استانبولده بولايحه‌لراوقونه‌رق ، دائره‌دن دائره‌يه حواله ايدلديكی ، اونظاملر غزته‌لرده بويوك برموفقيت شكلده اعلان اولنديغی زمانلرده بز ينه بودردلرله ايكله‌يوردق وحالاده ايكله‌يورز . كوريورسك يا صاچم صاقالم آغاردی . شمدی‌يه قدر ، مملكتمزه مأمور آكلمش اولان يوز قدر والی كوردم . ديكر بويوك مأمورلرك ايسه حد و حسابی يوق ! . . بونلردن بعضلری صرف كنديلرينی ، كندی منفعتلرينی ، كنديلرينك طولمز جيبلرينی ، طويمز قارنلرينی دوشونيورلردی . پك نادر اوله‌رق بعضيلری‌ده مملكته جداً خدمت ايتمك املنی بسله‌يورلردی .

فقط بونلرده پك یازیقكه بر چوق سببدن دولایی حقیله خدمت ایده‌میورلردی. پك أیی خاطرلایورم: بر وقتلر آنادولی‌یه مفتش عمومی اوله‌رق بویوك بر پاشا كلمشدی. معیتنده طولغون معاشلی بر چوق‌ده مأمورلروار‌دی. اوبویوك پاشا ایله معیتنده‌كی برسوری مأمور هر طرفی كزدیلر، طولاشدیلر. بول بول خرج راهلر آلدیلر. هر كیتدكلری یرده ضیافتلره دعوت‌ایدلدیلر والحاصل ییدیلر، ایچدیلر، أكلندیلر، كزدیلر. بزده بونلرك وظیفه‌لرینك بوندن عبارت اولدیغنه قانع اولدق. نهایت كونك برنده پاشا أولدی، معیتنده‌كی مأمورلرده استانبوله عودت ایتدیلر. صوكره‌دن طویدق كه بونلرك هر بری استانبولده داها بویوك موقعلره تعیین ایدلمشلر!

«دیمك ایستیورم‌كه او وقتلر، آنادولی‌یی اصلاح ایچون كونده‌رلمش اولان بوهیئت اركانی فی‌الحقیقه كزدیلر، طولاشدیلر، احتمالكه برچوق شیلرده یازوب چیزدیلر، خزینه‌دن‌ده بیكلرجه ایرالر صرف اولندی. حالبوكه آنادولی‌نك اصلاحی نامنه برخطوه بیله آتیلمدی، آتیله‌مدی. جریحه‌لردن هیچ بری صاریلمدی، صاریله‌مدی. بزم آنادولی خلقی وصی‌یه محتاجدر. بو وصی‌ده آنجق حكومت اوله بیلیر. حكومت اهالی‌نك مشفق، فقط سرت وعزمكار بر پدری اولملی. خلقی متانتله، وحتی ایجابنده رحیم برشدتله‌دوغری یوللره، خیرلی ایشلره سوق ایتملیدر.

«طبیعی حكومت بوعزمنی طشره‌لرده‌كی مأمورلری واسطه‌سیله كوستره‌جكدر. آنادولی خلقی حكومت مأمورلرینه صوك درجه حرمت واطاعت ایدر. اكر بر والی، برمتصرف، برقائممقام ویاهر هانكی برمأمور، فضیلت اخلاقیه‌سنی محافظه، عیش وعشرت كبی محرماتدن ظاهراً اولسون‌اجتناب‌ایدر،خلقك حسیاتی رنجیده ایتمكدن چكینیر، والحاصل كندیسنك‌ناموسلی،فضیلتلی، مستقیم ومملكتك خیرینه چالیشیر، اهالی‌یه آجیر بر ذات اولدیغنه دائر هركسه برقناعت ویرر وشخصنی سودیررسه هرشی یاپا بیلیر، هرشیئه موفق اولور، هیچ بر مانعه‌یه اوغرامقسزین وطنه خیرلی پك چوق ایشلر كوره‌بیلیر.

«فقط، نه‌قدر یازیقكه بن بوپاشه كله‌لی كوردیكم یوزلرجه‌مأمورلر آره‌سنده بوكبی اوصافی حائز آنجق بر ایكی مأموره تصادف ایتدیكمی سویلرسه‌م — ظن ایدرم — خطا ایتمش اولمم!

«دور سابقده مأموریتلرده بوله‌رق آنادولی‌یی صاغمال ایدینن قینقمش آدملرك برچوغندن بزم ایچون خیر وسلامت بكلمه‌مك عبثدر. چونكه خوی جانك آلتنده‌در. جان چیقمینجه خوی چیقمز! نصلكه قائمرلشمش بواسكی ادملر اوفاق برفرصت بولور بولماز اولكی خویلرینی درحال كوستریورلر. ذاتاً ایش كورمك، مملكتك سلامتی دوشونمك بونلرك عقلندن بیله كچمز. خوش وقت كچیرمك، ضیافتلر ترتیب ایتمك، نهایت بربرلریله اوغراشمق بوكیلرك‌یكانه مشغله‌لریدر. آتالرمزدن‌ایشیدیرز: «اوزوم اوزومه باقه‌باقه قزاریر» دیرلر. نه‌قدر دوغری برسوز. فی‌الحقیقه بوزولمه‌مش یكی مأمورلرده بونلرله بولنه بولنه ایلك كلدكلری زمان كوستردكلری غیرتی،حمیتی یاواش یاواش غائب ایدییورلر. اویله‌یا قیر آتك یاننده یاتان یاخویندن، یاتویندن‌قاپمزمی؟ آنادولیده اصلاحات یاپمق ایسته‌نیورسه، بویوك وباش مأموریتلره خاطره، كوكله باقلیمیه‌رق، طرفكیرلك كوزه‌دلیه‌رك تجربه‌دیده، معلوماتلی فقط یورولمق بیلمز وچالیشقان، حمیتلی وناموسلی ذوات انتخاب ایدلملی وبونلرك معیتنه‌ده هنوز صافیت‌اخلاقیه‌لری بوزولمامش، قلبلری عشق وطنله چارپار، كندیلرینی كیده‌جكلری محللرك خلقنه سه‌ودیره بیله‌جك صورتده تربیه‌یی حائز ناموسلی وغیرتلی منور كنجلر ویرلملی‌در.

شمدی‌یه قدر وظیفه‌لرینی آی باشنده معاش آله‌رق خوشجه‌وقت كچیرمكدن، سوسلی صندالیه‌وقولتوقلرده‌اوطوره‌رق كونده برقاچ‌كاغدك آرقه‌سنه برایكی سطر چیزمك صورتیله كیسه‌لرینی طولدیرمقدن عبارت عد ایدن مأمورلره آرتق عمارت قاپولرینك قپاندیغی اخطار ایدلملی، وجود ملتده بوندن صوكره طفیلی صوغولجانلر بسله‌یه‌جك‌قان‌قالمدیغی آكلاتیلملیدر!..»

اختیار آنادولیلی بوصوك جمله‌یی تكرار ایدركن ترنده منحنی برقوس چیزه‌رك نظر تماشایه كیش وپرحضارت برساحه آچیوردی.

مخاطبم صوصدی. فكرم برثانیه اول دیكله‌دیكم سوزلرك تقدیر ماهیتیله مشغول اولدیغی حالده كوزلریمی قومپارتمانك پنجره‌سندن، مجروح بركنجك‌سیمای ملولی آكدیران بدبخت یوردیمزك یشیل‌افقلرینه دیكدم. قطارمتصل قوسلر چیزه‌رك، خط منكسرلر رسم ایدرك عثمانجغك تربه‌سنه قاووشمق ایچون قوشیوردی!

خطك كذركاهنی تعیین ایدن مهندسلر، صانكه معظم‌برسلطنتك اساسلرینی قورارق اخلافه، جهانده شانلی برنصیبهٔ هستی احضارایدن بویوك‌پادشاهلرك‌عتبهٔ مرقدلرینه‌یوزسورمكه قوشه‌جق‌قدرشناسانك آتش تحسرلرینی تزیید. هیجان قلبلرینی تشدیدایتمك ایسته‌مشلر كبی؛ لزوم واحتیاج اولمدیغی حالده؛ كذركاهی طولاشدیردقجه طولاشدیرمشلر، متصل منحنیلرچیزمشلر!

قطار بومحرك منحنی‌یی دور ایدركن بنم‌ده صبرسزلغم آرتیوردی. نظرلرمی افقلره دیكمشدم. هوای محیطی صاف ورا كد ایدی. یشیل اووه‌لرده كیزلی بر ملاحت، ساكت بر وقار، صامت بر عظمت اوچوشیوردی. نهایت یشیل اتكلر قیسنده؛ اوزاقدن اوزاغه، بر نهال بلند ونازین شكلنده؛ اورخان جامعنك یوكسك مناره‌لری سچلمكه باشلادی.

دهااوته‌ده؛ كشیش طاغنك تلال‌تالیه‌سندن برینك یشیل‌یاماجلرنده؛ كول رنكنده بریغین كورولدی. بر آز صوكره‌ده بریغینك مبهمیت آره‌سنده‌بعض شكللر فرق اولنمغه باشلادی. آرتق بروسه‌یه، سلطنت عثمانیه‌نك بوتختكاه قدیمنه یاقلاشیوردق.

بروسه

م. شمس الدین

هندستانه مخابر مخصوصمزدن :

هند یولنده

۳۵

مهم بر ملاقات

کچنلرده عماره ، منتفك ، قورنه ، بصره‌یه بعض تدقیقات وتتبعات ایله ژاندارمه تشکیلاتی ایچون ژاندارمه مفتشی جمال پاشاده معیتنده بولندیغی حالده عزیمت ایدن بغداد والی معاونی عمر لطفی بك بو هفته ظرفنده بغداده عودت ایدوب ، تام موصله عین وظیفهٔ مهمه ایله کیتمك اوزره ایکن ، بغدادوالیسی محمدذکی پاشانك وقوع استعفاسیله ، استعفاسنك قبولی اوزرینه معاون‌مشارالیهه امور ادارهٔ ولایتك رؤیتی ضمننده داخلیه نظارتندن توکیل ایدلمش و سیاحت واقعه‌سندن صرفنظر ایتدیرلمشدر .

بن ایسه مایسك یدیسنه تصادف ایدن بو بازار ایرتسی کونی ادارهٔ نهریهٔ عثمانیه شرکتنه منسوب بغدادواپوریله بصره‌یه وهندستانه عزیمت وسیاحتم مقرر اولدیغندن بر کره بولجیلقدن اول ، والی معاونی مشار الیهك بصره‌یه‌قدر وقوع بولان مأموریتی وسفری حقنده معلومات آلمق ایچون مقام رسمیلرینه کیدرك کندیلریله ملاقات طلبنده بولندم .

عمر لطفی بك متحلی اولدیغی نزاکت فطریه ایله بنی کمال لطف وعاطفتله نزدینه قبول ایدرك ، بکا سیغاره وقهوه اکرام واستیضاحاتمی برر برر دیکله دکدن‌صوکره آتیده‌کی بیاناتده بولنوب ، سبیل‌الرشادایله مخابری حقمده بسیله‌مکده اولدقلری حسیات توجهکارانه‌لرینی برقات دها بو وسیله ایله تأیید بویوردیلر .

« بصره‌یه ژاندارمه تشکیلاتی ایچون کیتدك . بالطبع اك اول یولمزده بولنان عماره‌یه‌اوغرادق . بو لوا ایله ملحقاتی ایچون لازم‌کلن بشیوزژاندارمه‌یی تعیین ایتدکدن صوکره ، منتفکه یوللاندق . بورادده ژاندارمه تشکیلاتیله بر مدت اوغراشدق . عینی زمانده خطهٔ عراقیه‌ده اسکیدنبرو ژاندارمه‌نفراتی وظائفنی کورور وشبانه تسمیه اولنان برنوع یلی ژاندارمه‌لر واردرکه ، بو محیطه کوره برچوق یارارلقلری کورولمش والآن کوروله‌کده‌در . فقط بونلر بر ترتیب وانتظام دائره‌سنده بو آنه قدر استخدام ایدلمامشلردر . بز ایسه بو (شبانه) لری تماملیه ژاندارمه نفراتی کبی ایلروده قوللانمغه صالح بر شکل وماهیته افراغ وکندیلریچوندده آیروجه کندی محیطلرینه یارار اثاری‌یه مشابه برده فورمه ایجاد ایلدك . بونلر تماملیه فعال وجوال و او حوالیده‌کی عشایر وقبائلی ، عربان وفلاحینی ، همان هرکس طانیر و ایجاب ایتدیکی زمانلرده بونلری جلب واحضار ایلیه‌جکلردر . برده یرلی بولندقلری جهتله ایییی ، فنایی ، شقیی ، خرسزی ، حاصلی هرشیئی بیلیرلرکه ، باشلیجه آسایش‌وامنیتك محافظه وتأمیننه حکومت محلیه بو صورتله وبو تشکیلات سایه‌سنده موفق اوله‌جقدر . شمدیلك اوچ یوز اللی شبانه قدر تعیین ایتدك ایسه‌ده ، ایلروده طبیعیدرکه احتیاج مس ایتدکجه عددلری آرتار . بو شبانه‌لر منتفکده ، قورنه‌ده ایفای وظیفه ایده‌جکلردر .

« منتفکده ایکن (عجیمی بك) ی حکومت قوناغنه جلب و دعوت ایتدك . بو ذات منتفك قبائلنك رئیسی اولوب ، بو زمانه قدر حکومته آیاق باصمدیغی حالده ویردیکمز تأمیناته اعتماد ایدرك ، کندی مسلح آدملریله بزم دعوتمزه اجابت ایتدی . کندیسیله اوزون اوزادی‌یه کوروشدم . لازم‌کلان نصایحده بولندم . سوزیمی دیکلیه‌جکنه دائر شرف وناموسی اوزرینه بکا سوز ویردی . فقط بو رجارمه قارشو اوده بندن بر رجاده بولندی . مومی‌الیهك پدرینه وقتیله دولت‌علیه طرفندن برمقدار [آیلق] تخصیصات ویریلیوردی . وفاتندن صوکره ایسه ، بو معاش کسیلمشدر . اشبو معاشك تکرار کندیسنه دولت‌طرفندن شرف وافتخار ایچون بر عنوان ویرلمسنی کمال سوزشله استرحام ایلدی . بن ایسه بو مطالب مشروعه‌سنی داخلیه نظارتنه یازه‌جغمی کندیسنه وعد ایلدم .

« بکا قالیرسه دولت ، عجیمی بکه بر مقدار تخصیصات ویرملی وکندیسنه برده (منتفك چولی محافظی) ویا بوکا مشابه برده عنوان وپاشالق لقبی احسان ایلملیدر . بو لطفه مقابل عجیمی بك تابصره‌دن سماوه‌یه قدر کرك نهراً وکرك براً امتداد ایدن مسافه‌نك آسایش و امنیتنی کندی قبیله‌سی افرادیله تأمین وتعهد ایلر وبو سایه‌ده کرك دولت مأمورلری وژاندارمه ، کرکسه اهالی اطمئنان ایله آمد شد ایدرلر . اورالرده وقوع بوله‌جق هرشیئه ، اك اوفاق بر حادثه‌یه‌قارشو حکومت ، عجیمی‌بکی مسئول طوته‌بیلیر . بومسئولیتی‌ده مومی‌الیه الیوم خواهشله قبول ایدییور .

« عجیمی بك دولت‌علیه‌نك دوام وبقاسنی ، عراقده کسب قوت وسطوت ایتمسنی صمیم قلبندن دیلر . حکومت علیهنده بولنانلرله هیچ بر دقیقه توحید مساعی ایتمامش وبونی کندی شرف ومنفعتنه کلیاً مغایر تلقی ایلدیکنی نا . وسیله تأمین ایلمشدر .

« عجیمی‌بکله ابن‌الرشیدك آره‌سنده‌مودت‌ومحبت کرکی کبی حکمفرمااولدیغندن بوندن‌ده حکومت عثمانیه ایلروده جدی برصورتده استفاده ایده‌بیله‌جکدر . حتی ایجاب حالده بصره‌ده‌ده دولتك ایشنه تماملیه یارایه بیلیر .

« عجیمی بك حقنده‌کی نقطهٔ نظرمله مطالعاتمی مفصلاً داخلیه نظارتنه یازمشم . مأمول‌ایدرم که اشعارمه اهمیت ویررك ، اکا کوره حکومتجه‌مقررات جدیه اتخاذ اولنسون .

« بصره‌ده دخی ژاندارمه تشکیلاتیله اوغراشدیغمز وقت اهالیدن‌بعضلری ـ که ظن ایدرسه‌م سائق نتیجه‌سنده ـ بزه مراجعت ایدوب اوراده‌کی ژاندارمه قوماندانی عاکف بکك عزلنی بزدن طلب ایلدیلر . بز ایسه شونی بونی عزل ایتمکه صلاحیتدار اولمدیغمزی کندیلرینه تفهیم ایتدکدن صوکره چکیلوب کیتدیلر .

[بو عاکف‌بکك حکایه‌سی پك اوزون واجابنده کوزل برمقاله‌یه زمین اوله بیلیر . طبیعی شیمدی‌صره‌سی دکلدر .] بصره‌ده فوق‌العاده برحاله تصادف ایتمدك . والی وکیلی بکی والینك مواصلتنی بکله‌یوردی .

« طالب بکله‌ده کوروشدك ، مشارالیهده‌ده فوق‌العاده برحال یوغیدی . دوائنه . ماتته صداقتله متحسس وبرچوق اعانات جمع ودرجنه موفق اولدیغی عینی زمانده اجنبی سیاستنی ترویجه تنزل ایتمیه‌جکنی وبو سوزلرله دشمنلری کندیسنی اتهام ایتمك ایسته‌دکلرینی بصا به اثناسنده درمیان ایلدی . حکومت محلیه طالب بکله متفقاً ایش کوره‌جك اولورلرسه بصره‌ده‌کی آسایشزلکه نهایت ویره‌بیلیرلر ظن ایدیم . طالب بکك بصره‌ده صاحب نفوذ اولدیغنه شبهه یوقدر . فقط بو نفوذك نه‌صورتله تأمین ایلدیکنی تدقیق ایتمکه اساساً نه صلاحیتدار ، نه‌ده وقتم مساعد ایدی .

« ذات‌عالیکز ایسه هندستانه کیتمك ایچون مطلقا بصره‌یه اوغرایه‌جقسکز . بونی بالطبع برغزته‌جی صفتیله احتمالکه بندن دها ایی تدقیق وتتبع ایتمکه موفق اولورسکز .

« بورالرده حکومت لایقیله تأسس ایتمامش و یالکز بر اسمدن عبارت قالدیغی مع‌التأسف بوتون چیپلاقلغیله کوزه چارپیور .

« وقتیله بورالره ـ بصره ، منتفك ، عماره‌یه ـ تعیین اولنان مأمورین ، یالکز کندی منفعتلرینی آز برمدت ظرفنده برثروت وطالع احضار ایتمکی دوشونمشلردر . بویله‌لکله حکومتك نفوذی برچوق متغلبه ومتنفذان النده قالمش وکوندن کونه حکومت ضعف وانحلاله دوچار اولمغه محکوم اولمشدر .

« متصرفلر ایچنده امثالنه نادراً تصادف ایدیلن ـ کندیسی ارکان حرب میرالایی اولوب وظائف ملکیه ایله پك محدود بر زمان اشتغال ایدن ویالکز منتفکده‌کی آسایشی اعاده ایچون برقاچ سنه اول اورایه متصرفلقله تعیین اولنان ـ منتفك متصرف اسبق فرید بك ، منتفکده لایقیله ایش کوروب ، دولت وملتك شرف وحیثیتنی وقایه‌یه ، حکومتك نفوذینی اهالی‌یه طانتدیرمغه موفق اولمش ولاآن اورالرده بوذاتك عفت واستقامتی ، جدیت وفعالیتی بادیه نشین اولان عربان بیله کمال حرمتله یاد وتقدیر ایتمکده اولدقلرینی بوکره منتفکه کیتدیکمده قولاغمله ایشیتدم . حتی اورایه کیتمزدن اول فرید بك حقنده‌سویلنن بو سوزلری بردرجه‌یه قدر مبالغه‌یه حمل ایدییوردم . شیمدی ایسه فرید

بکلك نه‌قدر جدی وناموسلی دولتنه‌ملتنه خادم وصادق اولدیغی نظرمده‌عنعناتیله ثابت اولمشدر .

« اوت عزیزم . حکومتی یکیدن ، بصره وحوالیسنده، نجدده، منتفکده ، عماره‌ده وحتی بغدادده تأسیسه همت ایتملی واصلاحات جدیده‌ده بولنمقه‌هیمز غیرت ایتملی‌یزکه بوممالك واسعه‌یی حقیله محافظه ایده‌بیله‌لم .. »

عمر لطفی بك برایکی سنه‌دن برو بغداد والی معاونلکی وظیفه‌سیله اشتغال ایتمش وجمال بك افندی‌نك استعفاسنده صوکره ولایتی الك بحرانلی برزمانده اداره‌یه موفق اولمشدر . بوآنه‌قدر خطهٔ عرانیه حقند. تجارب عدیده اکتساب ایدرك ایلروده — برآز دها اختیارلارسه بك ای بروالی اوله‌بیلیر .

مایسك یدنجی بازار کونی بصره طریقله هندستانه کیتمك اوزره‌یم . انشاالله هندستانده اخوان اسلامیه ودینی قارداشلرمز حقنده‌کی مطالعات وتتبعاتمی علی‌التفصیل بیدربی سبیل الرشاد واسطه‌سیله بزه هردرلوفدا کارلقدن چکنمین محترم قارئلرمزه عرض ایدر و تزیید معلوماتلرینه خدمت ایتمکه بعونه تعالی سعی وغیرت ایده‌جکم . ومن‌الله التوفیق .

بغداد : س . م . توفیق

« دینی ، فلسفی مصاحبه‌لر » محرر محترمنه

فضیلتمآب !

جشم بشرك شمدی‌یه قدر تصادف ایتمامش اولدیغی عدیم‌الامثال « دینی، فلسفی مصاحبه‌لر» عنوانلی اثرحکیمانه‌کزی عاجزانه‌مطالعه ایدر ایکن طوغریسی کندمدن کچمدم دیسه‌م یلان سویلمش اولورم. چونکه بیك اوچیوز کسور سنه‌دنبری « قرآن حکیم »ك ادراك بشر فوقنده اولان سرائر وحقایق بی‌نهایه‌سندن حوصلهٔ بشرینك دائرهٔ احاطه‌سی داخلنده ، مادیات و معنویات‌ی اذهان بشره قبول ایتدیره‌جك بر مقیاسده‌محا که یوروتمك‌اسلوب حکیمانه‌سنی‌اختیار ایتمش براثریازلمامش اولدیغی اعتراف اولنمیه‌جق حاللردن دکلدر. سزك کبی یتیشن بر حکیم ذی علوم وفنونك وجودیله عصر کزین حاضرك الی‌الابدافتخار ایده‌جکی شبهه‌سزدر.

اکمل الشرایع اولان شریعت غرّای محمدیه‌نك مزایای حقیقت احتواسنی بر طاقم علیهدارانك کوزینه صوقق، اونور مبین اسلامیتك شعاع پرتو فشانیله قاشدیرمق خدمت باهر السعادتی‌ایفا ایتمکز، طوغریسی « علمأی امتی کانبیأی بنی اسرائیل» مضمون منیفنه‌الحق‌مظهر یتکزه دلیل علی تشکیل ایتدیکنه ایمانی اولنلر ذره قدر تردد ایتمز، ایده‌مزلر.

ای وجودیله عالم اسلامیتك افتخار ایده‌جکی فرید عصر ! سزه خطاب ایدر ویمین ایله تأمین ایلرمکه البته والبته‌سز، محیٔ دین‌ومصلح اسلامیان و مؤمنین سکز ! غوامض قرآنیه و حکمیات اسلامیه‌نك میدان مبارزهٔ علنیتنده یکانه مدافع فاضلی مطلق و مطلق سز اولیورسکز !

کرهٔ ارضده موجود درتیوز میلیونه قریب اولان دینداشلرم نامنه تقدیم تعظیمات واحترامات ایلرم .

حکمتشناس! رسالهٔ نادر الامثالکزك موضوعی‌طولاییسیله «قرآن حکیم»ك بعض آیات جلیله‌سنك عصر حاضرده باخصوص اوروپاده فنون ترقی ایدن وصنایعه دلالت صریحه‌سی اولدیغی‌بیك بوقدر سنه‌دن صکره ترقیات حاضره‌یه شدتله جهت تعلقی بولندیغی حالده شو حقیقتی قرآن کریمك وشریعت غرای محمدیه‌نك علیهدارانه اکلاتمق واعجاز حکیمانه‌سنی‌طاتمق فکرینی چوق‌طاشیوردم. نه‌چاره‌که وقتیله‌لایقیله‌تحصیل کورمه‌مش اولان بوعاجزلری طوغریدن طوغری‌یه اوحقایقك بیانته قدرتیاب اوله‌میوردم. وقتا که خادم‌الدین مبین اولان «سبیل الرشاد» جریدهٔ فریدهٔ حکیمانه‌سنك بحق تقدیروتوصیف ایتمش اولدیغی رسالهٔ حقیقت اساله‌لرینی الوب حرز جان ایدرجه‌سنه‌اوقودم فی‌الحقیقه ملکهٔ عقلیه‌وکمالات علمیه‌کزه حیران‌قالدم . ذات معالی صفات تحریرانه‌لرینك اومقصدك حصولنه خادم اوله‌جغنه ایناندم . بناءعلیه او مبحثدن برقاچ سوز سویلمکه شتاب ایلدم . دیمك استرمکه بشریتك اقصای مراتبه ایرمسنی تلقین صددیله جناب‌رب‌العالمین جانبندن خادم سرای قدسیت اولان جبرئل امین فنون حاضره‌یی سانحات سبحانیه اولان صاحب شریعت افندمزه قرآن کریم ایله اعلام ایتمشلردی. آوروپاده نقدر صنایع نفیسه وفنون بدیعه سرزدهٔ ظهور اولیور ایسه کافه‌سی قرآن ـ حکیمده مندمج وموجود اولدیغی حالده هرنصلسه آیات بیناتك بو حقایقی هرکسه تفهیم اولنمایوب زمانه تعلیقاً پرده سرای خفاده موقوف براقیلمش وبراقلمسی‌ده فی‌الحقیقه طبیعی وضروری‌بولنمشیدی. چونکه قرآن‌عظیم‌الشانده صراحةً بیان بیوریلان موقع مستثنایی حائز اولان راسخ فی‌العلم [*] فن آشنا فضلا یوقدی. شمدی ایسه فنون وصنایع ایلروله‌دکجه قرآن عظیم الشانده عظمت شانی شبهه یوقکه تجلی ایدیور. نته‌کیم علم نباتاتده کافهٔ اشجار وازهار بالجمله نباتاتك ارککلی دیشیلی اولدقلری‌وبونلرك آری وامثالی‌حشرات‌واسطه‌سیله تلقیح‌ایدلدیکی فناً ثابت اولمش وقرآن حکیمده ایسه سورهٔ قافك یدنجی آیتنده استعیذبالله « والارض مددناهاوالقینا فیها رواسی وانبتنا فیها من کل زوج بیهج » وسورهٔ یس‌شریفك اوتوز التنجی آیتنده « سبحان‌الذی خلق الازواج‌کلها ممانتبت الارض » بیوریلمشدر. ایشته شو آیات کریمه بداهةً بوحقیقتی خبرویرمکده‌در. بوحقایق‌یالکز بوایکی آیته‌منحصر اولمایوب سورهٔ لقمانك اونجی آیتی اولان « والقی فی‌الارض رواسی ان تمیدبکم وبث فیها من‌کل دابة وانزلنا من‌السماء ماءً فانبتنا فیها من‌کل زوج کریم» کبی قرآن حکیمك تمام اون سکز یرنده موجود ومذکوردر .

صنایع نفیسه بحثنه کلنجه سلیمان علیه‌السلامك تختنك جوسماده جولانی بالون وطیاره مثللو شیلرك انسانلر طرفندن ایجادی ممکن اولدیغنه وبلقیس ایچون تهیه ایلدیکی اوسرای دلفریبك طرز واسلوب معماریسنك حیرتبخش عقول اوله‌جق درجه‌ده اولدیغی خبر ویرلمسی، از جمله حدیدی «دموره‌ی صوکبی انسانلرك اریتمکه قدرتیاب‌اولدیغی

---

[*] آیات محکماتی حاوی اولان قرآن کریمك ام الکتاب متشابهات وتأویلات حسنه‌سی علمده [راسخ اولنلر]ك بیله‌جکاری حقنده‌کی سورهٔ عمرانده ۷ نجی آیت جلیله‌ده تفصیلاً مصرحدر .

وناس ایچون منافع کثیرەسی بولندیغنی مشعر سورهٔ سبائك اوننجی آیتی اولان « والناله الحدید » و « انزلنا الحدید فیه باس شدید ومنافع للناس » کبی آیت کریمەلر بوکونکی صنایع حدیدیەنك براً وبحراً اقصای کماله ایرن خصایصنی علی الخصوص فنوغراف، غرافون وسینەماتوغراف وامثالی شیلرك قرآن مبینك خبر ویردیکی بنی اسرائیلی الداتمق ایچون سامرینك یاپدیغی سویلتدیکی بوزاغی نوعندن برشیلر اولدیغنه، بوخبرلرك انسانلرك اثر چیرە دستیٔ معرفتی بولندیغنه، نوع بشرك حالاً واستقبالاً اویله صنایع وبدایع فنونك غایهٔ کماله ایرمسی ایچون برتشویق، برارائهٔ طریق، بر وضع اساس ایدوکنه کفایت ایدر دلائل قطعیه دکلدەندر.

سما لسان عربدە یوکسك معناسنه اولدیغنه کوره قرآن کریمده سبع سموات تعبیرینك برطاقم اجسام کرویەدن اولان کونش، ای وکواکبدن عبارت وچونکه شو کورونن ولسان شریعتده سموات دیو خبر ویریلان فضانك انسانلره قارشی مذ کورکرەلرك یوکسك کورونمسی غلطندن کنایه برشیٔ اولدیغی، زمان حاضردە ایسه ای ایله کونشك برکره اولدیغنك ثبوتنه نظراً ارضكده انلر کبی بر کره اولدیغنه شو آیت جلیله صراحةً دلالت ایتمزمی ؟ « الله الذی خلق سبع سموات ومن الارض مثلهن » سورة طلاق الایه ۱۲. اشبو نظم جلیلنده جناب خلاق عالم سموات اولان کرهٔ شمس وقمرك مثلندن اولان ارضی دخی خلق ایلدم دیور که شو حالده ارضكده انلر مثللو انلردن منشعب بر کره اولدیغنه شبهه قالورمی؟ قرآن عظیم الشانك دها بیلمدیکمز نیجه نیجه سرائری استقبالده تکامل ایدەجك دها بیلمدیکمز چوق شیلرك ساحهٔ وجوده کلمسیله تظاهر ایدەجکی وارستهٔ عرض وایضاحدر.

الحاصل قرآن کریمده « ولا رطب ولا یابس الا فی کتاب مبین » ادعای معجزکارانەسنی اثبات ایچون عصر حاضردەکی ترقیات صناعیه وفنیه ایله شدتله علاقەدار بولندیغنی هرکسه، علی الخصوص ۷ نجی مصاحبەکزدە مسلکلرنده مقتضای عقله متابعت ایدنلردن یکیدن یکی کشف ایدیلن حقایق فنیه تأثیراتیله اعتقاددن فرسخ فرسخ اوزاقلاشان بر طاقم دربدرلره اکلاتمق ایچون لازم کلن اقتداری حائز اولمیان بوعاجزلری محضا شریعت غرانك شو صوك کونلرده سرائر لدنیەسنك خلقه تفهیمی ایچون خلق بیورلمش اولان ذات قدسیت آیاتلرینك عهدهٔ حکیمانەلرینه وابسته قالمش اولدیغنی عرض ایدر، بووسیله ایله قیمتدار اولان توجهات حکیمانەلرینك حق بندکانەمده رایکان بیورلمسی تمنیسیله اشبو ورقپارهٔ ناچیزانەمی دست پرنور سعادتلرینی تقبیله توکیل ایلرم افندم.

قیصری بکر شفیق

وثائق تاریخیه

امت اسلامیه ایچون بویوك بر ضیاع

بوطالعسز مملکت نه غریب جلوەلره مشهردر. بوملت آرەسنده دون عموماً تبجیل ایتدیکمز بر ذاتك بوکون وجودینی اورتەدن قالدیرەجق سفیللر چیقیور. بو حال یالکز بزم مملکته، بزم کبی احتراصلر پشنده قوشان دماغسز، عقلسز انسانلری بول اولان بدبخت بر یوردە خاصدر. محمود شوکت پاشا، بوتون قلبیله شو وطنه مربوط بویوك برذات ایدی. هرانسان کبی احتمالکه شوکت پاشانكده بعض قصورلری اولەبیلیر. فقط شوکت پاشا مرحومی برانسان اولمق اوزره دوشوندیکمز زمان درحال پیشکاه مفکرەدە بر عمان حمیت وغیرت، برجهان جهد وهمت تجلی ایدر. وهرکس بوکون سفیل وجیلیز بر قورشونله ماضیٔ مفاخره، مسعودیت حیاته قارشمش اولان بوبلند ونجیب سیمانك خاطرهٔ مساعدیسنی درین بر حرمتله یاد ایدر.

محمود شوکت پاشا بو ملتك چالیشقان، حمیتلی وفداکار، بویوك اولادلرندن ایدی. فجیع برصورتده شهادتی هرکس کبی بزیده داغدار تأثر ایلدی. مرحومك روحنی غفران سبحانیسنه مظهر ایدن جناب یزدان ملت اسلامیەیەده انتباه، سلامت، وفضیلت اخلاقیه احسان بیورسون.

حکومتك بیاننامەسی

«صدراعظم وحربیه ناظری محمود شوکت پاشا حضرتلری بوصباح (۲۹ مایس ۳۲۹ چهارشنبه) حربیه نظارتندن بابعالی‌یه کلدکلری واوتوموبیل بایزید میداننده دیوان یولنه صاپەجغی صرەدە یول تعمیراتی وبرمقدار غلبه‌لك حسبیله توقفه مجبور اولمش وبواثناده اشخاص مجهوله طرفندن اوتوموبیل اوزرینه اون آلتی قدر سلاح آتلمشدر. بو تعرض نتیجەسنده صدر اعظم پاشا حضرتلری مجروحاً حربیه نظارتنه عودتله یاریم ساعت صوکره آلدقلری جریحەدن متأثراً اکمال انفاس ایتمشلردر. رفاقتلرنده بولنان یاورلرندن بحریه ملازمی ابراهیم بك دخی آتیلان مرمیلرك اصابتیله وفات ایلمشدر.

هیئت وکلا حربیه نظارتنده اجتماع وجهت عسکریەجه محافظهٔ آسایش ضمننده تدابیر لازمه تخذ اولونمشدر.

قاتللردن ظن اولنان طوپال توفیق نامنده برشخص کدك پاشا جهتلرنده بر آبدستخانه درونده یدنده ایکی روولور ایله بر مقدار مرمی بولندیغی حالده دردست اولنمشدر. پولیس تحریاته وتعمیق تحقیقاته دوام ایتمکدەدر.»

بیاننامهٔ عسکری

بوکون زوالی ساعت اون برده صدراعظم وحربیه ناظری محمود شوکت پاشا حضرتلری یاورلری یوزباشی اشرف وبحریه ملازم اوللرندن ابراهیم بکك برلکده راکب اولدقلری اوتوموبیل ایله حربیه نظارتندن بابعالی‌یه اثنای عزیمتنده بایزید میداننده ترامواي مقاصی قربنده کائن سبیلك یانندەکی کوشه باشندن دونرکن مقصدلری مجهول اشخاص اثیمه طرفندن انداخت ایدیلن بش اون آل سلاح ایله جریحەدار اولمشلر وآلدقری جریحەدن متأثراً پاشای مشارالیه بر ساعت صکره وبحریه ملازمی ابراهیم بك درعقب وفات ایتمشلردر. جناب حق غریق رحمت ایلیه. جنایت واقعەدن طولایی مظنون بولنان اشخاصدن طوپال توفیق کدك پاشا جوارنده دردست ایدیلەرك مرکز قوماندانلغنه اعزام قلنمشدر. دیکر قاتللرك اولجه احضار ایتمش اولدقلری اوتوموبیل ایله داود پاشا جهتنه کیتدکلری روایت اولنمقده وتوسل اولنان تحریات تعقیبیه کمال عزم وفعالیتله دوام ایدلمکده بولندیغندن مرقومون ایله مرتب ومشوقلرینك قریباً دردست ادیله جکلری شبهەسز بولنمقده در. ایمدی

حکومتجه اتخاذ ایدلمش اولان تدابیر فوق العاده ایله مملکتك امن وسلامتی تحت تأمینه آلنمش وبنابرین آسایش کماکان محافظه ایدیله‌رك هر نه صورتله اولورسه اولسون اخلاله قطعیاً احتمال وامکان قالمامشدر . مع مافیه حضور وسکون مملکتی کاهی حتها وقایه امنیه‌سیله وآسایش عامه‌نك کمافی محافظه‌سی املیله حکومت عسکریه‌جه اولجه نشر واعلان ایدیلن وسرعی الاجرا بولنان اداره عرفیه احکامنه تأکیداً جلب نظر دقت ایلمکله برابر اك اوفاق برحادثه نمایشکارانه‌نك قانونك اك دهشتلی ضربه‌لرینی جلب ایده‌جکی اخطار واستانبول وبلادثلثه‌ده کیجه‌لری زوالی ساعت ونددن صکره سوقاقلرده بولنمغی منع ایدر واهالیجه فضولی هیجانه محل قالمامق اوزره واقعه‌یی وحال وموقعی ماواقعه مطابقت وموافقت کامله ایله بیان ایلر.»

* * *

صدر اعظم محمود شوکت پاشا حضرتلرینك وقوع شهادتی حسبیله صدارت عظما قائممقاملغی خارجیه ناظری پرنس سعید حلیم پاشا حضرتلرینه تودیع بیورلمشدر :

خط همایون صورت منیفه‌سی

«وزیرمعالیسمیرم محمد سعید پاشا

«صدراعظم وحربیه ناظری محمود شوکت پاشانك بوکره وقوع
«شهادتی نزدمزده تأثر وتأسفی موجب اولمش و صدارت قائممقاملغی
«رتبه‌سامیهٔ وزارتله عهده‌کزه توجیه قلنمش اولدیغندن وکلای
«حاضره‌مز ایله بالاتفاق امور ومصالح دولتك حسن تدویر وتمشیتنه
«صرف مزید اعتنا اولنمسی حصافت وحمیتکزدن منتظردر . جناب حق
«توفیقات صمدانیه‌سنه مظهر بیورسون آمین .

۶ رجب سنه ۱۳۳۱ و ۲۹ مایس سنه ۱۳۲۹

محمد رشاد

شهدانك جنازه‌لری نشر اولونان پروغرام موجبنجه پنجشنبه کونی زوالی ساعت اون بچقده دائرهٔ حربیه‌دن قالدیریله‌رق احتفالات فوق العاده ایله آیاصوفیه‌ده جنازه نمازی ایفا اولوندقدن صوکرا ینه عینی احتفالات فائقانه وملتك کوزیاشلری ایله حریت ابدیه تپه‌سنه کوتورلمش، اوراده حاضرلانان دیکر شهدای حریت یاننده دفین خاك غفران قلنمشلردر. جناب حق مظهر رحمت وغفرانی ایلسون .

* * *

محمود شوکت پاشانك جنازه‌سی دفن اولوندقدن صوکره صدارت عظما اصالةً مشارالیه پرنس سعید حلیم پاشا حضرتلرینه تودیع بیورلمشدر :

خط همایون صورت منیفه‌سی

« وزیر معالیسمیرم محمد سعید پاشا
« مسند صدارت بوکره اصالةً عهدهٔ رویتکزه تفویض قلنمش »
« ومشیخت اسلامیه‌ده دخی محمد اسعد افندی ابقا ایدلمش اولمسیله»
« هیئت وکلانك بالتشکیل تصدیقمزه عرضنی اراده ایلرم . نخبهٔ »
« امالمز وطن وملتمزك سلامت وسعادتندن عبارت اولدیغندن ربمز»
« تعالی وتقدس حضرتلری بو مقصدی تأمین ایده‌جك خدماته »
« جمله‌مزی موفق بیورسون آمین بحرمة سیدالمرسلین »

۷ رجب سنه ۱۳۳۱ محمد رشاد
۳۰ مایس سنه ۱۳۲۹

* * *

جمعه کونی قاتللردن اوچ کشی دها بك اوغلنده ، پیره محمد سوقاغنده اختفا وتحصن ایتمش اولدقلری برخانه‌ده، ایکی ساعت دوام ایدن برمصادمه‌دن صوکره حیاً الده کچیرلمشلردر. استانبول محافظلغی طرفندن بوبابده مطبوعاته ایکی ساعت فاصله ایله تبلیغ اولنان بیاننامه‌لر بروجه آتیدر:

برنجی بیاننامه

«شهید مغفور محمود شوکت پاشا مرحومك قاتللرندن برطاقلرینك بك اوغلنده آغا جامع شریفی آرقه‌سنده بر آپارتمانده اولدیغی حکومتجه خبر آلنمسی اوزرینه مذکور آپارتمان آبلوقه ایدیله‌رك جانیلره تسلیم اوللری تکلیف ایدلمش ایسه‌ده تکلیف واقعه قارشو مأمورین ضابطه اوزرینه سلاح استعمال اولنمشدر . جانیلر آپارتمانك اوست قاتنه تحصن ایتمش اولملرینه مبنی حکومتجه کندیلرینی حیاً ومیتاً دردست ایچون تدابیر احتیاطیه‌نك کافه‌سنه توسل ایدیله‌جکندن اهالینك تلاشنه ودکانلرینی قپامق کبی آثار هیجان کوسترملرینه محل یوقدر . »

ایکنجی بیاننامه

«برنجی بیاننامه ایله تبلیغ اولندیغی وجهله محمود شوکت پاشانك قاتللرندن اولوب بك اوغلنده آغا جامع شریف آرقه‌سنده برعمومخانه‌ده اختفا وتحصن ایتمش ومذکور خانه‌یی آبلوقه تحتنه آلمش بولنان مأمورین ضابطه‌یه قارشو استعمال سلاحه جرأت ایلمش اولان جانیلرك دردستلری اسبابنه توسل ایدلمشدی.

«مأمورین ضابطه‌جه اتخاذ اولنان تدابیر ثمره‌سی اوله‌رق قاتللرك اوچی‌ده دردست اولنمشدر . جانیلر طقوزنجی آلایك ایکنجی بلوکی یوزباشیسی چرکس کاظم افندی ایله شریف پاشانك آدم مخصوصی اولدیغی تبین ایتمش اولان بحریه ضابطلکندن مطرود شوقی واولجه حقنده وقوع بولان شبهه اوزرینه سیواس فرقه‌سی آچیقلرینه تعیین ایدلمش ایکن عسکرلکدن بالاستعفا استانبولده قالمش بولنان محمد علی افندیلردر.

«اثنای مصادمه‌ده استانبول محافظلغی یاورلرندن اماسیه‌لی یوزباشی حلمی افندی کوکسندن ، پولیس مدیریت عمومیه‌سی قسم عدلی مدیری ساموئل افندی دیزندن یارالانمشلردر. قاتللردن محمد علی افندی ایاغندن والندن مجروح اولمشدر . حلمی افندینك جریحه‌سی مهلك دکلدر. »

* * *

جمعه کونی آقشامی صباحه قارشی حلمی بك‌ده وفات ایتمش ، جمعه ایرتسی کونی بو شهید محترم دخی بیوك احتفالات ایله ، ملتك کوزیاشلریله حریت ابدیه تپه‌سندکی قافلهٔ شهدایه التحاق ایلمشدر .

قاتللرك ، نظمی دن باشقه ، جمله‌سی دردست ایدلمش ؛ هربری وقعهٔ جنائیه‌یی بوتون ترتیبات اولیه‌سیله اعتراف ایتمش ، شرکای مفسدتلریله مشوقلری‌ده خبر ویرمش اولدقلرندن وقعه‌ده مدخلدار اولانلرك برچوغی‌ده تحت توقیفه آلنمشلردر. تعقیبات وتحقیقاته دوام اولونیور.

تحقیقات واستنطاقك ختامندن صوکرا استانبول محافظلغی طرفندن مطبوعات ایله حقیقت وقعه‌نك، کرك طوغرودن طوغرویه کرك بالواسطه ذی مدخل اولان اشخاصك اسامیسیله برابر، مفصلاً بوتون صفحات وتفرعاتی حقنده بربیاننامهٔ رسمی نشر اولنه‌جقدر .

سلانیك مطبعه‌سی اشرف ادیب

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالک عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالک اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر.
[ایضاحات : نسخه‌سی آلتی پاره ، آلتی آیلغی بر جلد ، هر جلد ٢٦ نسخه‌در .]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر .

§ آدرس تبدیلنده قرق پاره‌لق پول کوندرلملیدر .

§ مسلکه موافق آثار مع الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد

١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هر هانکی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك ، امضالرك واضح و اوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی ؛

§

پاره کوندرلدیکی زمان نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

عدد ٢٥٠ — ٢١ رجب شریف ١٣٣١ — پنجشنبه — ١٣ حزیران ١٣٢٩ — جلد ١٠

حدیث شریف

مَنْ اَصْبَحَ لاَ يَهْتَمُّ بِالْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ

ترجمه‌سی

کیم مسلمانلرك دردینی کندینه مال اتمزسه ، او نلردن دکلدر .

مسلمانلق نرده ! بزدن کچمش انسانلق بیله ؛
عالم آلداتمقسه مقصد ، آلدانان یوق ، نافله !
قاچ حقیقی مسلمان کوردمه : هپ مقبرده‌در ؛
مسلمانلق ، بیلمم اما ، غالبا کوکلرده‌در !
ایسته‌مم ، طورسون اوپاپانسز مفاخر برپانه . .
کوسترك اجداده آزچوق بکزه‌ین برقان بکا !
ایسته‌رم سزلرده کورمك عرقکزدن یادکار ،
چوق دکل ، آنجق ، نجیب اولاده لائق تك شعار .
وارسه شاید ، سویله‌یك ، برپارچه‌جق انصافکز :
بویله قانسزمیدی ـ حاشا ـ قهرمان اسلافکز ؟
بویله دوشمشمیدی هرکس آیریلق سوداسنه ؟
بکزه‌یوب شیرازه‌سز برمصحفك اجزاسنه ،
هیچ کورلمشمیدی اولسون قید وحدت تارمار ؟
بویله اولمشمیدی ملت جان اوندن رخنه‌دار ؟
بویله آچلقدن بوغازلارمیدی قاردش قاردشی ؟
بویله عادتمیدی ، بی‌پروا ، یمك انسان لشی ؟

عرضمزدر چیکنه‌نن ! اولادیمزدر طوغرانان !
هی‌صیقلماز ! آغلامازسه‌ك ، باری کولمکدن اوتان !
« حس » دینن دولتلیدن اولسه‌یدی خلقك بهره‌سی :
پایتختندن بوکون طاشمازدی سرخوش نعره‌سی !

« قورت اوزاقلردن باقار ، طالغین کورورمش مرکبی ؛
صالدیریرمش آکسزین یایدن بوشانمش اوق کبی .
لکن عشق اولسون که آلدیرمازده اوتلارمش اشك ،
صانکه طاوشانمش کلن ، یاخود قیلیقسز کوستبك !
کار صایارمش برطوتام اوت فضله اولسون یوتمایی . .
خصمی ، دیرکن ، چوللانیرمش ، یوتمادن ، صوك لقمه‌یی ! »

حالمز مرکبله قوردك عینی . . اصلا فرقی یوق !
بویسه انسانلق ، دیمك : انسانلغك هیچ ذوقی یوق .
بورنمزدن طوتدی دشمن ، بز بوغاز قیدنده‌یز !
بر باقیك : حالا‌ی حالا احتراص آردنده‌یز !
صایغیسزلق الویرر . بر پارچه اولسون عارلانك :
وقتی چوقدن کلدی ، هم کچمکده‌در عارلانمه‌نك !
طاورانیك ، خایفیرمه‌دن ناقوس اضمحلالکز . .
اویله بر بحرانه صاپمشدرکه ، زیرا ، حالکز :
ذوقه طالمق شویله طورسون ، وقتکز یوق ماتمه !
طاورانیك ، زیرا کولونج اولدق بوتون برعالمه .
بکله‌شیرکن کوکده یوزبیکلرجه ارواح انتقام ؛
یرده قالمش ، نعشه بکزر قوم ایچون طورمق : حرام !
قهرمان اجدادیکزدن سزده هیچ قان یوقیدر ؟
یوقسه : استقبالکزدن قورقولور ، پك قورقولور !

محمد عاکف

مرافعات دينيه :

خطبه‌لر

٤

كناه‌بوكى طاشيانه حقنده خطبه

بسم الله الرحمن الرحيم

من ذا الذي يشفع عنده الا باذنه

ستار العيوب وغفار الذنوب اولان الله جمله‌مزی شفيع روز جزا ورسول مجتبی حضرتلرينك شفاعتنه نائل ايتسون آمين .

(اما بعد) خطيب نصرانی اشبو دردنجی خطبه‌سنده ينه حضرت آدمك عصيانی سببيله فطرت سليمه‌سی طبيعت اثيمه‌يه تحول ايتديكندن طوتديره‌رق عيسادن بشقه بتون انسانلرك آندن توراث طريقيله آثم وكناهكار اولدقلرينی وطرف شارعدن آنلره معصوم بر وصی تعيينی لازم كلير اشبو وصی شرعی مسيحدن عبارت اولمغله آنك افعالی بعينه انسانلرك كندی فعللری مقامنه كچديكنی بيان ايله بزه‌ده او معصومی كنديمزه وصی اتخاذ ايتمكلكمزی، توصيه يعنی بشقه درلو تعبيرلر ايله ينه اهل اسلامی نصرانيته دعوت ايدييور و « لاتزر وازرة وزره اخری » آيتی عنوان اتخاذ ايلديكی خطبه‌سنك ابتداسنده « ستر امين وملجاء حصن اولان الله سزی خيره ارشاد وشردن وقايه ايتسون آمين » جمله دعائيه‌سنك آلتنه كيزلنه‌رك بزی اك بيوك بر شره سوق ايليور . بزده اخوان دينمزی آنك تسويلات واغفالاتندن وقايه ايچون افاداتنی حرف بحرف تعقيب ايده‌رك لازم كلن ايضاحاتی اعطا ايليه‌جكز . خطيب مقامه تعلق اولسون اولمسون بر طاقم آيات جليله ايله شو وجهله ايشه باشلايور :

« اما بعد ، قرآن شويله بيورمشدر : « لاتزر وازرة وزره اخری » يعنی هر انسان كندی خطاسنك جزاسنی چكه‌جك وصلاحنك خيرينی كوره‌جكدر . هر انسان نه كسب ايدرسه يالكز آكا نائل اولور . »

چوق طوغری بر سوزدكلی ؟ ايشته خطيبمز بو طوغری سوزدن نه‌قدر ياكلش نتيجه‌لر چيقارمغه چالشديغنی وانسانی عادتا محتاج وصايت بر حاله كتورديكنی كوره‌جكسكز . ايشته بو مسئله بزم عالم نصرانيت ديمك اولان عالم مدنيت ايله مناسبات ومباحثاتمزده نه قدر دوربين ودور انديش بولنمقلغمز لازم كلديكنی بر كره دها ارائه ايتمكده‌در .

« ای احبا ، انسانلر دنياده اخوان واقارب وعشائر وقبائل حالنده بولنيورلرسه‌ده آنلر روز جزاده كرك اندی كرك قول اولسون برر برر عرض وجود ايده‌جكلردر . »

اوت ! اويله‌در : « وكلهم آتيه يوم القيمة فرداً » (مخلوقاتدن هر بری يوم قيامتده حضور الهی‌يه دنياده اولان شيلرك كافه‌سندن عاری اوله‌رق كله‌جكدر) . فقط عزيزم ، سن آلای والا ايله كيتمك ايسترميسين ؟ آنك ده يولی وار : « يوم نحشر المتقين الی الرحمن وفدا » (متقيلری حضور رحمانيته معزز ومحترم جمعيت حالنده حشر وجمع ايتديكمز كونی يادايت) . اوت ! بونی ياد ايت‌ده اسبابنه تشبث ايله . اما سز تحف آدملرسكز : « وقالوا اتخذ الرحمن ولداً » (الله كندينه اولاد اتخاذ ايتدی ديرسكز) « لقد جئتم شيئاً اداً » (حقيقةً عجيب سوزلر سويلرسكز) هيچ دوشونمزسكزكه « وما ينبغی للرحمن ان يتخذ ولداً » (الله ايچون كندينه اولاد اتخاذ ايتمك لايق دكلدر) . بو سببدن سزك ايچون ميدان عرصاته فرداً فردا كيتمكدن بشقه يول قالمايور . بوندن طولايی‌ده نه قدر انديشه ايتسه‌كز يريدر .

« برادر برادرينه وقول افنديسنه فائده ويرميه‌جكدر . »

اوت ! اويله‌در دوستم اويله‌در . « يوم يفر المرء من اخيه وامه وابيه وصاحبته وبنيه » (اوكون انسان قرداشندن ، آناسندن ، باباسندن وحتی زوجه‌سندن فرار ايده‌جكدر) « لكل امرئ منهم يومئذ شأن يغنيه » (چونكه اوكون آنلردن هر برينك بر مشغوليتی اولديغندن بشقه‌سنه باقمغه وقت بولمه‌يه‌جقدر . سورهٔ عبس) . دهاسی وار : « الاخلاء يومئذ بعضهم لبعض عدو » (اوكون بتون دنيا دوستلری يكديكره دشمن اوله‌جقدر) « ربنا هؤلاء اضلونا » (يارب ! بزی اضلال ايدن بونلردر . اعراف ۳۷) « ربنا ارنا الذين اضلانا من الجن والانس نجعلهما تحت اقدامنا ليكونا من الاسفلين » (يارب ! انس وجندن بزی اضلال ايدنلری كوسترده آنلری آياقلريمزك آلتنه آلهلم، تاكه اسفل سافلينده بولنسونلر . فصلت ۲۷) ديه‌جكلردر . فقط بو حال عمومی دكلدر، بونلرك مستثنالری‌ده واردر : « الا المتقين » دوستم ! سز بو مستثنالردن اولمق ايسترسه‌كز شو آيت ايله عمل ايديكز : « ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات سيجعل لهم الرحمن وداً » (ايمان ايدوب عمل صالح ايشله‌ينلر ايچون حضرت رحمان محبت متقابله احسان ايده‌جكدر) .

خطيب ديوركه :

« اتقوا يوماً لاتجزی نفس عن نفس شيئاً ولايقبل منها عدل ولاتنفعها شفاعة ولاهم ينصرون (قرآن سورهٔ بقره ۱۱۷) يعنی : قورققكز اوكوندن كه اوزمان بر كيمسه ديكر بر كيمسه ايچون هيچ بر ايشه يارامیه‌جقدر وآندن فديه وبدل قبول اولنميه‌جقدر وشفاعتك دخی آكا بر فائده‌سی اولميه‌جق ومعاونته دخی نائل اولميه‌جقدر . »

خطيب نصرانی بوراده ايچدن ايچه‌يه صوقمغه باشلايور وشفاعتی انكاره مقدمه اوله‌رق فرق اسلاميه‌دن معتزله فرقه‌سنك كبائرده شفاعتی انكار حقنده استدلال ايتدكلری آيتی ايتيان ايدييور . بزده ديرزكه :

اوت ! دوستم سورهٔ بقره‌ده اويله بر آيت واردر ؛ اما كيمه خطاب اولديغنی كورمديكزمی ! اوست طرفنده‌كی آيتده « يا بنی اسرائيل اذكروا نعمتی التی انعمت عليكم وانی فضلتكم علی العالمين » بيورلميورمی؟ برقاچ سطر اوست طرفنده « وقالوا اتخذ الرحمن ولداً » قول كريمنده‌ده بونك مخاطبی كيملر اولديغنی اكلايه‌مديكزمی ؟ سزك اللهه اسناد

ایتدیککز ولد اولسون ویا سائر بری اولسون سزه شفاعت ایده‌مز. بو آیتی تفسیر وتخصیص ایدن آیات جلیله‌دن آتیده بحث ایده‌جکز.

« انجیق: آدم نه اکرسه آنی بیچه‌جکدر؛ (غلاطیالوله رساله ٦ : ٧) . »

اویله یا ! دنیا آخرتك مزرعه‌سیدر. « وان لیس للانسان الا ماسعی » .

« ای اخوان، دنیا آخرت کبی دکلدر، یعنی آکا بکزه‌مز . زیرا دنیاده فقیر زنکیندن عطیه آلیر، ضعیف قوتلینك معاونته نائل اولور . غریب خیر صاحبنك یانده مسکن بولور وطارلقده قالمش اولان کیمسه بوللقده بولونان کیمسه‌دن یا فائضله ویا فائضسز آقچه استقراض ایدر . دنیاده الم واضطرابلری تخفیف ومضایقه‌لری بر طرف ایتمکه مخصوص ملجأ وپناهلر، شفیعلر وتسلی ایدیجیلر بولونور ونه‌تدرچوق آجلرطویوروليرلر. صوسزلر ایچیریليرلر، چیپلاقلر كینديريليرلر ، خسته ومحبوسلر زیارت اولنورلر ، فقیر وسفیللره مژده ویریلیر وهرکس بر آدم ایمشلر کبی حوائجلرینك درجه‌سنه کوره بربرلرینه یاردم ایدرلر. »

دوستم کاشکی اویله اولیدی . اویله اولیدی‌ده « تعاونوا علی البر والتقوی » امرجلیلی یرینه کتوریله‌ایدی. اوکون یریوزی‌شمدیکندن بشقه حال ابراز ایدردی . انسانلرك منفعت مشترکه‌لری بویله تعاون وتناصر ایله یاشامه‌لرنده‌در والله آنلری بویله یاشامق اوزره بر بابا، بر آنادن خلق ایتمشدر . لکن نه‌چاره‌که برطاقم اغراض سیاسیه ، منافع شخصیه ، انسانلرك جهالتی کوزلرینه پرده اولیور ، بو حقیقتلری کورمه‌لرینه مانع تشکیل ایدییور . سزك افاداتکز عادتا « اوتوپی » دیدکلری خیالپرستلکدر. اکر مقصدیکز نه اولدیغی معلوم اولمسیدی اوقویانلر عادتا سزی ساده‌دللکله اتهام ایدردی . برکت ویرسون مقصدیکز معلومدرده آنکچون بویله اتهامات سزه وارد اولماز .

« ولکن آخرتده هیچ بریوك‌طاشیان کیمسه باشقه برآدمك یوکنی طاشیامیه‌جق ور کیمسه‌نك دیکر بر کیمسه‌یه فائده‌سی اولمایه‌جقدر . »

بوسوزکزك برنجی فقره‌سی « لاتزر... » آیتندن مستنبط اولمغله طوغریدر ؛ لکن « برکیمسه‌نك دیکر برکیمسه‌یه فائده‌سی اولمیه‌جغی » فقره‌سنی‌علی اطلاقه قبول ایده‌مه‌یز شوقدرکه بونك مناقشه‌سنی آتی‌یه تعلیق ایدییورز .

« ایمدی اکر اهل جهنمدن بری جمیع اهل جنتی امدادینه چاغرسه یاخود آنلردن بریسی کندیسنه دوست یاپسه هیچ‌براستفاده ایتمز وصوسزلغی مندفع اولماز وایشته بوکا بناءً قرآنده شویله بیورلمشدر : و نادا اصحاب النار اصحاب الجنة ان افیضوا علینا من الماء اومارزقکم الله قالوا ان‌الله حرمها علی الکافرین (قرآن سورهٔ اعراف ٤٨) : اصحاب نار اصحاب جنته ـ اوزریمزه براز صو آقیدیکز یاخود اللهك سزه ویردیکی ارزاقدن بزه ویریکز ـ دیو ندا ایده‌جکلر ، اهل جنت دخی جواباً ـ الله بونلرك هرایکیسنی دخی کافرلره حرام ایتمشدر ـ دیه‌جکلردر . »

خطیب افندی ! آیتی نیچون بوراده قطع ایتدیککزی سؤال ایده بیلیرمی‌یم ؟ مصاحف‌شریفه‌نك اوراسنده کوچوجك بر (لا) اشارتی واردر. علم قرآنه واقف اولانلر بیلورلرکه بونك معناسی « توقف ایتمه‌یکز، ایلرو کچیکز » دیمکدر . باقکز آشاغیسنده نه کلیور : « الذین اتخذوا دینهم لهواً ولعباً » (اول کافرلرکه دینلرینی اکلنجه‌یه واویونجاغه چویردیلر) « وغرتهم الحیوة الدنیا » (دنیا حیاتی آنلری مغرورایدوب اللهی فراموش ایلدیلر) « فالیوم ننساهم کما نسوا لقاء یومهم هذا » (آنلر دنیاده‌ایکن بوکونه ملاقی اوله‌جقلرینی اونوتدقلری کبی بزده بوکون آنلری کوشهٔ فراموشی‌یه آتدق) .

نه یاپه‌لم خطیب افندی ؟ کرچه بیچاره‌لرك حاللری آجینه‌جق‌شی، لکن کوریورسکزیا ! کندی عمللرینك جزاسیدر. انصاف‌ایدیکز؛ اللهی کونك سربلکنده عدن باغچه‌لرنده طولاشدیره‌رق ، بولوطلرك اوزرنده کزدیره‌رك، اولاد وعیال‌صاحبی قیله‌رق دینلرینی ملعبه حالنه کتیرنلرك حالی دها‌نصل‌اولور؟ سزده‌بوحاله کلمه‌مك و « یاعباد لاخوف علیکم الیوم ولاانتم تحزنون » (ای قوللرم بوکون سزك‌ایچون قورقو بوقدر ومحزونده اولمازسکز) خطاب‌لطیفنه نائل‌اولمق ایسترمیسکز؟ دینکزی ملعبه حالنه کتورمکدن واز کچیکز ، « الذین امنوا بآیاتنا وکانوا مسلمین » (آیتلریمزه ایمان‌ایدوب دائرهٔ‌اسلامه داخل‌اولانلر) عدادینه کیریکز ؛ اووقت « ادخلوا الجنة انتم وازواجکم تحبرون » (سزده، ازواجکزده سرور وحبور ایچنده جنته کیریکز) خطابنه نائل اولورسکز .

« ای آدملر، دنیا دار عمل وجهاددر. بوکون اکین کونی، یارین ایسه‌یوم حصاددر . ایمدی دنیا کزده آخرتکز ایچون چالشکز . »

خطیبك بوسوزی پك طوغریدر، لکن مقصدی فاسددر . « کلمة حق ارید بها الباطل » قبیلندندر . کرچه بومآلده نیجه آیات جلیله واحادیث نبویه واردر. ازجمله سورهٔ زمرده « یا عبادالذین امنوا اتقوا ربکم للذین احسنوا فی هذه الدنیا حسنة » (ای ایمان ایدن قوللرم ربکزه مخالفتدن صاقنکز، بو دنیاده طاعت ایله احسان ایدن کیمسه ایچون آخرتده اجر حسن واردر) بیورلمشدر . لکن خطیب « دنیاده‌ایکن مسیحی کندیکزه وصی اتخاذ ایدیکز » دیمك ایستیور .

« وصلاح وتقوی اربابندن‌یاخودمراتب عالیه اصحابندن برینه‌توکل‌ایتمیکز. »

ذاتاً اهل اسلام « هوالرحمن آمنا به وعلیه توکلنا » (منعم حقیقی حضرت رحماندر ، بز آکا ایمان وتوکل ایتمشز) دیمکله مأموردرلر . کل یوم صلوات خمسه‌نك هررکعتنده واوقات سائره‌ده تکرارایتدکلری سورهٔ فاتحه‌ده « ایاك نعبد وایاك نستعین » (یارب ! یالکز سکا عبادت ایدر ویالکز سندن یاردم بکلرز) دیه جناب حقه قارشو عهد ومیثاق ایدرلر . یا خطیب افندی ! سن نیچون نصیحتك ایله عمل ایتمیه‌رك خلاصکاره توکل ایدییورسین ؟

خطیب دیورکه :

« فمن یعمل مثقال ذرة خیراً یره ومن یعمل مثقال ذرة شراً یره » (قرآن سورهٔ زلزله) ذره قدر (آغرلغنده) خیر اجرا ایدن آنی کوره‌جك وذره قدر شر اجرا ایدن آنی کوره‌جکدر . »

جمله اهل اسلامك معلومی اولان بو آیتی عجبا خطیب نصرانی نیچون ایراد ایدییور ؟ شونی دیمك ایستیورکه ذره قدر شر ایشله‌ین کیمسه مطلقا آنی کوره‌جکدر شفاعت ایله عفو ایتدیرمك ممکن اولمیه‌جقدر . آتیده‌کی سوزی ده آنی مؤیددر :

« سیده زینب وسیدنا حسن وحسین کبی اهل بیتدن وسیدنا البدوی وسیدنا ابراهیم الدسوقی کبی اولیادن ، کذلك انبیا و رسلدن سزك ایچون شفاعت ایتملرینی طلب ایتمه‌یکز . »

فی الحقیقه اویله‌در ؛ زیرا شفاعت طلب ایتمك دعادر ، دعا ایسه عبادت قبیلندن اولوب اللهه مخصوصدر . شفاعت اهلی اولان برذاتك شفاعتنی « اللهم شفعه فینا » (یارب انی بزه شفیع قیل) دیه‌رك ینه اللهدن طلب ایتمه‌لیدر . لکن اللهه ولد اسنادندن حذر ایتمه‌ین برخطیب نصرانی بویله طوغری بر نصیحت ویررمی ؟ آنك مقصدی افادات آتیه‌سندن مستبان اولور :

« زیرا آنلر آنجق منذرلر ومبشرلردر . روز جزاده آنلر گنهکارلره قارشو احبا وشفعا موقعنی دکل آنجق خصملروشاهدلر موقعنی طوته‌جقلردر . »

یعنی انبیانك وظیفه‌سی یالکز انذار وتبشیردن عبارت اولوب شفاعت آنلرك ایشی دکلدر دیمك ایستیور وشو باطل دعواسنی اثبات ایچون :

« ایشته تأکیداً شویله بیورلمشدر »

دیه‌رك سورهٔ اعرافدن بر آیتك یاریسنی اتیان ایدییور . ایلروده شفاعت دخی انبیانك ایشی اولدیغنی اثبات ایده‌جکمزدن بوراده خطیبمزك عالمی نصل اغفاله چالشدیغنی وحد ذاتنده دلیلی کندی علیهنه چیقدیغنی کوسترمك ایچون اوست طرفنده بالالتزام مسکوت عنه براقدیغی آیتلری کوزدن کچورمه‌مز لازم کلیور : « ولقدجئناهم بکتاب فصلناه علی علم هدیً ورحمة لقوم یؤمنون » (قیامتی انکارایدنلره پیغمبریمز برکتاب یعنی بر قرآن کتوردی او کتابك آیتلرینی و احکامنی علم آلهمز اوزره تفصیل ایتدك ، بوقران ایمان ایدنلر ایچون هدایت ورحمتدر) « هل ینظرون الا تأویله » (منکرلر قرآنك وعد ووعیدی طوغری چیقه‌جقمیدر دیه انتظارایدییورلر) « یوم یأتی تأویله یقول الذین نسوه من قبل » (آنلرك میدان ظهوره کلدیکی کون قرآنی دنیاده ایکن انکار ایتمش اولانلر دیرلرکه :)

« قدجائت رسل ربنا بالحق فهل لنا من شفعاء فیشفعوالنا اونردفنعمل غیرالذی کنا نعمل قد خسروا انفسهم وضل عنهم ما کانوایفترون (قرآن سورهٔ اعراف ٥١) ربمزك رسوللری بزه کرچکدن حقیقتی کتیردیلر ، ایمدی عجبا بزم ایچون شفاعت ایده‌جك شفیعلریمز وارمیدر ؟ یاخود عمل ایتدیکمزدن فرقلی صورتده عمل ایتمه‌مز ایچون کیروکوندریله‌بیلیرمی‌یز ؟ لکن آنلرکندی نفسلرینی دوچار خسار ایتدیلر . وافترا ایتدکلری شیلر آنلردن آیرلدیلر . »

البته اویله‌سی آدملرك عاقبتی بوندن بشقه نه‌اوله‌بیلور . عجبا خطیب نصرانینك الوهیت اسنادیله افترا ایتدیکی حضرت عیسی کندوسندن آیرلمیه‌جقمی ؟

« کذلك شویله بیورلمشدر : رسلاً مبشرین ومنذرین لئلا یکون للناس علی‌الله حجة بعدالرسل وکان‌الله عزیزاً حکیما (قرآن سورهٔ نسا ۱٦۳) مبشر ومنذر اولان رسوللر حقنده سزه خبر ویردك که او رسوللردن صکره آدملرك اللهه قارشو سرد ایده‌جك بر دلیل وحجتلری اولماسون والله عزیز وحکیمدر . »

بزم ده کچن مدافعه‌مزده بیان ایتدیکمز اوزره « وما کنا معذبین حتی نبعث رسولاً » آیت کریمه‌سی موجبنجه برقومه تبشیروانذار ایدیجی پیغمبر کوندرمدکجه جناب حق هیچ بر قومه عذاب ایتمز . خطیبك اتیان ایتدیکی آیتده‌ده بویله رسوللر کوندرلمسی انسانلر ایچون « بزی ایمانه دعوت ایدن اولمادی » دیه حجت اقامه ایتمك احتمالنی قطع مقصدینه مبنی اولدیغی بیان اولنیور . حالبوکه خطیبك مقصدی ینه پیغمبرلرك انذاروتبشیردن بشقه‌وظیفه‌لری اولمادیغنی کوسترمکدر . انسانلرك ازهرجهت امیدینی قطع ایله آنلری حامیسز براقق ایچون علاوه ایدییور :

« دوام ایده‌جك » — محمود اسعد

فلسفه

عقائد اسلامیه

۲۸ — معنای توحیده مغایر اولان شركك بطلانی :

بوندن اولکی مقاله‌لرده برتفصیل ایضاح اولندیغی اوزره جناب حقك خلق وایجاد خصوصنده هیچ بر صورتله شریکی یوقدر ؛ اسباب ظاهره‌نك وراسنده‌کی قوهٔ غیبیه ، سلطنت قاهره یالکز اللهه مخصوص اولدیغی جهتله تذلل وخضوعك اقصای غایتی اولان « عبادت » ده آنجق اوکا مقصوردر ؛ مخلوقات اوزرنده جاری اولان قوانین آلهیه ، واسباب ظاهره‌نك فوقنده بعض کیمسه‌لرکده تأثیری اولدیغنی اعتقاد ایتمك شرکدر ، کفردر .

اوت ، مخلوقاتك قدرتی خارجنده اولان شیلر اوزرنده اللهدن بشقه بعض کیمسه‌لرك ، بعض اشیانك‌ده برنفوذی ، بر تصرف وسلطنتی اولدیغنی اعتقاد ایدرك اللهدن بشقه‌سنی تعظیم ، عبدك قادر اولمدیغی شیلرده اونلردن امداد ، نصرت ومعاونت طلب ایتمك محض شرك ، عین کفردر . چونکه کائناتده‌کی سلسلهٔ عضویاتی تدقیق وتتبع ایدرسه‌ك بتون موجوداتك جناب حق طرفندن برطاقم ــ لسان شرعده عادةالله تعبیر اولنان ــ ابدی ، لایتغیر قانونلره ربط ایدلدیکنی کورورز . حکمانك قوانین طبیعیه نامی ویردکلری بوقوانین فطریه ، بوسنن آلهیه هیچ برزمان تبدل ایتمز : « سنةالله التی قدخلت من قبل ولن تجد لسنةالله تبدیلا » ، « فلن تجد لسنةالله تبدیلا ولن تجد لسنةالله تحویلا » بناءً علیه تشبثاتنده موفق اولمق ایسته‌ین کیمسه‌لرك هرحالده قوانین طبیعیه ، سنن آلهیه‌یه توفیق حرکت ایتملری لازمدر ؛ قوانین طبیعیه وعادات آلهیه‌نك خلافنه حرکت ایدرك موفقیتی بشقه طرفلرده آرایانلر تشبثاتلرنده قطعیا موفق اولامیه‌جقلری کبی ، بوحرکتلریله مخلوقات اوزرنده جاری اولان سنن آلهیه‌نك ، اسباب ظاهره‌نك وراسنده بشقه عامللر اولدیغنی اعتقاد ایتمش اولدقلرندن بوصورتله حرکت ، شرکدن بشقه برشی دکلدر .

مثلا : حربده قوهٔ عسکریه‌دن بشقه شیلرایله نصرت طلب ایتمك ، خسته اولان برکیمسه‌نك ــ الله طرفندن هدایت اولندیغمز ادویه‌یی استعمال ایتمکسزین ــ شفایاب اولمسنی ایسته‌مك ، دنیاوآخرتده مسعود اولمق ایچون جناب اللهك مشروع قیلدیغی قوانین فطریه‌یی براقوبده بوسعادتی بشقه یوللرده ارامق ، کندیلری‌ده محتاج معاونت برطاقم کیمسه‌لرك معاونتنی ، دعاسنی طلب ایتمك محض شرکدر ؛ بونلرك هپسی‌ده وثنیلر ایله اونلرك طریقنه سلوك ایدن یهود ونصارانك توسل ایتدیکی

شیلردر . اسلامیت ، عادات وثنیین‌دن اولان بونوع شرکی محو ایتمش ، قدرت بشریه‌نك فوقنده اولان اموری یالکز جناب‌اللهه ردایلمش‌در. بوصورتله اسلامیت سعادتك رکن‌رکینی، اعمال بشریه‌نك قوامی اولان ایکی امر عظیمی تقریر ایتمش بولنیوردی : عبد، وسیلهٔ سعادتی اولان شیلری کندی‌اراده‌سی، کندی‌قدرتیله کسب ایدر . قدرت الٰهیه بتون کائناتك مرجعی‌در ؛ هرشی قدرت الٰهیه‌نك آثاری‌در .

عادات وثنیین‌دن اولوب‌ده توحیده مغایر اولان بو نوع شرکك بطلانی ایسه هم عقلا هم نقلا ثابت‌در. عقلا باطل‌در ؛ چونکه عقل، نظام بدیعه، قوانین ثابته صاحبی اولان بوعوالم وا کوانه باقار، اونلرك ایچنده کندیسنه ایجاد وتصرف نسبت ایدیله‌جك هیچ برشی کوره‌مز ، بونکله برابر کائناتك بوصورتله وجودی ــ اویله بعضلرینك قائل اولدیغی کبی ــ مجرد تصادف واتفاق نتیجه‌سی اولمق ده امکان خارجنده اولدیغنه قناعتی اولورسه؛ اوزمان، عقل یقیناً بیلیرکه: بوابداع واتقانك مصدری آنجق بر « قوهٔ غیبیه » در ؛ هرشی یالکز اوندن صدور ایدییور ؛ ایجاد ایله اعدام ایله، امداد ومعاونتله تفرد ایدن آنجق اودر . « قل کل من عندالله صنع الله الذی اتقن کل شیٔ خلقه ثم هدی »، «ربنا الذی اعطی کل شیٔ خلقه ثم هدی » .

عقل بوصورتله بر علم یقینی حاصل ایتدکدن صوکره البته حکم ایدرکه : اسباب ظاهره‌نك وراسنده اولان قوهٔ غیبیه نره‌ده اولورسه اولسون مطلقا هرشی آکا مخصوص‌در ؛ کائناتده جاری اولان سنن طبیعیه، قوای کسبیه‌ده اونك وضع ایتدیکی شیلردر ؛ بناءً علیه سببسز برشیئی میدانه کتیرمك ده یالکز کندیسنه مخصوص‌در. هرهانکی بر کیمسه‌نك اللهدن بشقه‌سنه ــ سلطنت غیبیه‌نك شعورندن نشئت ایدن برخضوع ایله ــ تذلل وخضوع کوسترمسی قطعیاً جائز دکل‌در ؛ بوصورتله خضوع ، عبادت آنجق اللهه مخصوص‌در .. یاپه‌جغی عباداتی اللهه تخصیص ایدرك نعم ایجاد وامدادینه شکر ایتمك واجب‌در . ایشته عقل سلیمك ویره‌جکی حکم بودر . بو حقیقتی بعض حکماده اعتراف وتصدیق ایتدیکی حالده بشریتك اکثریسی بوندن غفلت کوسترمش‌در . بونك ایچون‌درکه ، بو حقیقتی تلقین ایتمك خصوصنده دینه احتیاج کورلمش‌در .

بونوع شرکك نقلا باطل اولدیغنه کلنجه : بوبابده وارد اولان نصوص بونی پك مکمل بر صورتده ایضاح ایتمکده‌در ؛ چونکه قرآن، آچیق، بلیغ برلسان عربی ایله ندا ایدییورکه : بوتون انبیانك تلقین ایتمش اولدیغی دین، دین توحیددر؛ عبادتك یالکز آللهه مخصوص اولدیغی بوتون ادیانده بیلدیرلمش‌در: «وماامروا الا لیعبدوا الله مخلصین له الدین»، « وما امروا الا لیعبدوا الٰهاً واحداً لا اله الاهو سبحانه وتعالی عما یشرکون » ایشته بوده کچن مقاله‌ده‌کی « اتخذوا احبارهم ..! » آیتنك تتمه‌سی‌در . بو حقیقتی تلقین ایچون پك چوق آیات کریمه وارد اولمش‌در . بونلردن صراحةً آکلاشیلیورکه : کندیلرندن بر طاقم حوائجك قضا ایدلمسی طلب اولنان کیمسه‌لر ایستر ملائکه، ایستر انبیا، اولیا اولسون ــ بشقه‌لرینك حاجتنی بتیرمك دکل آ، کندی نفسلری ایچون بیله نه‌مضرته، نه‌ده‌منفعته‌قادردکللردر؛ دیکرلری کبی اونلرده‌محتاج معاونت‌در. ایشته‌فرقان‌حکیم: «ان الذین تدعون من دون الله عباد امثالکم...»، «والذین تدعون من دونه لایملکون من قطمیر . ان تدعوهم لایسمعوا دعاءکم ولو سمعوا مااستجابوا لکم ویوم القیامة یکفرون بشرککم ولاینبئك مثل خبیر »

بوبابده فضله ایضاحاته نه حاجت ! سیدالانبیاء ، جناب پیغمبر بیله طرف الٰهیدن شوصورتله امر اولنمدیمی ؟ : « قل لااملك لنفسی نفعاً ولاضراً الاماشاءالله ولوکنت اعلم الغیب لاستکثرت من الخیر ومامسنی السوء ان أناالا نذیر وبشیرلقوم یؤمنون »، «قل لااملك لکم ضراً ولارشداً. قل انی لن یجیرنی من الله احد ولن اجد من دونه ملتحداً الا بلاغا من الله ورسالاته »

بو آیت کریمه‌لردن آکلاشیلیورکه جناب حق، رسول اکرم افندیمزك ده وظیفه‌سنی یالکز تبلیغه، انذاروتبشیره حصر یدییور. بونلردن بشقه‌سنه قادر اولمادیغنی تصریح ایدییور . شمدی،منصفانه دوشونه‌لم! بالذات حضرت پیغمبرك کندیسی‌ده ایسته‌دیکی کیمسه‌لری رشد وهدایته سوق ایتمکه ــ که تبلیغدن عبارت اولان وظیفه‌سنك اثری‌در ــ قادر اولمازسه، ناسك مضرت ومنفعتنه، ایسته‌مش اولدقلرینی احسان، یاخود منع ایتمکه ناصل قادر اولور ؟ : «انك لاتهدی من احببت ولکن الله یهدی من یشاء . لیس علیك هداهم ولکن الله یهدی من یشاء » ، « ومارسلناك الا مبشراً ونذیراً . ان علیك الاالبلاغ. »

رسول اکرم افندیمزك وظیفه‌سی یالکز تبلیغ، انذاروتبشیراولدیغنه دائر بوقدر آیات کریمه نازل اولدیغی کبی، کافهٔ رسل عظام حقلرنده‌ده « ومانرسل المرسلین الامبشرین ومنذرین فمن آمن واصلح فلاخوف علیهم ولاهم یحزنون» آیت صمدانیه‌سی نازل اولارق اونلرك‌ده انذاروتبشیردن بشقه وظیفه‌لری اولمدیغی ایضاح ایدلمش‌در .

ایشته حصر صیغه‌سیله وارد اولان بوقدر آیات محکمهٔ الٰهیه‌نك هپسی‌ده قطعی اولارق دلالت ایدییورکه: انبیاء کرام حضراتنك وظیفه‌لری یالکز تبلیغ‌در؛ جناب حق طرفندن تلقی ایلدکلری شیلری انذاروتبشیر صورتیله ناسه تبلیغ ایتمکدن بشقه وظیفه‌لری یوق‌در . بونلرك وظیفهٔ تبلیغدن بشقه برده ، دفع مضرت ، جلب منفعت ، توسیع رزق ؛ ودها بونلره مماثل ــ دین‌دن انحراف ایدن کیمسه‌لرك پیغمبرلرك‌ده دوننده اولان اولیالردن طلب ایتدکلری شیلر کبی ــ خصوصاتده الله ایله قوللری اراسنده واسطه اولدقلرینی تصریح ایدن بر آیت بیله یوق‌در . بلکه بتون آیات الٰهیه ــ شمدی ایضاح ایدلدیکی اوزره ــ بو وساطت مسئله‌سنی پك صریح برصورتده نفی ایتمکده‌در . کرك ، صحابهٔ کرام ، کرك سلف صالحینك اعتقادلری‌ده بومرکزده ایدی باخصوص اوللریله کسب‌دن منقطع اولان موتایه نسبتله !

اکر روح دین‌دن عبارت اولان شو نصوص قطعیهٔ الٰهیه ظاهری اعتباری ایله منافی اولان برشیئك کتاب الٰهیده ، سنن نبویه‌ده موجودیتی

فرض ایدیلیرسه اوزمان اونی متشابهاتدن صایمق اوزریمزه واجبدر ؛ اوت، بونصوصه مخالف اولارق بولنمسی مفروض اولان هرشی مطلقا متشابهاتدندر . متشابهاتك‌ده حکمی بوندن اولکی مقاله‌لرده بر تفصیل ایضاح اولنمش ایدی . معمافیه ، قرآنده ، حدیثده بویله برشی اصلا وارد اولمادیغی حالده الله بزم باشمزه برطاقم انسانلری مسلط قیلدی‌که: اونلر، کلمه‌لری تحریف، قرآنی کندی رای‌لری ایله تفسیر ایدییورلر ؛ اونلر، عادات وثنیین‌دن اولوب توحیده مغایر اولان بونوع شرکه توسل ؛ اولیالره‌ده وسیله نامی ویرییورلر ، صوکره بووسیله‌نك ــ یعنی اسباب ظاهره‌نك فوقنده اولان خصوصاتده اولیالردن نصرت ومعاونت طلب ایتمه‌نك ، اونلرك تربه‌لری اوکنده تذلل وخضوع کوسترمه‌نك ــ ده « وابتغوا الیه الوسیلة » آیت کریمه‌سیله مطلوب اولدیغنی بیان ایدرك بوشرکك بین الناس ترویجنه چالیشیورلر .

حالبوکه ائمهٔ دین، اونلرك مقام استدلالده کتیرمش اولدقلری آیتده‌کی وسیله‌یی ایمان ایله ، عمل صالح ایله تفسیر ایدییورلرکه قرآنك بتون معناسیله شهادت ایتدیکی برتفسیردر . بومعناجه اولان وسیله بشقه‌لرندن مطلوب اولدیغی کبی، انبیالردن ، اولیالردن‌ده مطلوبدر : «قل ادعوا الذین زعمتم من دونه فلایملکون کشف الضر عنکم ولاتحویلا. اولئك الذین یدعون یبتغون الی ربهم الوسیلة ایهم اقرب ویرجون رحمته ویخافون عذابه ان عذاب ربك کان محذوراً »

ایشته کوریلیورکه جناب حق پیغمبرلرینك وظیفه‌سنی تحدید ایدییور ؛ بناءً علیه اونلره اللهك بخش ایتدیکی شیدن زیاده برصلاحیت ویرمك بزم حدیمز دکلدر . پیغمبرلر بویله اولنجه بشقه‌لرینك هیچ برشیئه قادر اولامیه‌جقلری مستغنئ بیاندر . کرك صحابهٔ کرامك ، کرك سائر علما واولیا اللهك تربه‌لری ، قبرلری اوکندن کچرکن بزه ترتب ایدن وظیفه اونلرك روحلرینه برر فاتحه اوقومقدر ؛ بشقه دکل .

ینه او پیغمبران عظامك ویردکلری خبرلردن اکلایورزکه : الله بزه شاه طمریمزدن دها یقیندر ؛ اوحالده ــ تعلیم دینك غیری خصوصاتده ــ الله ایله کندی آرامزده بشقه‌لرینی واسطه قیلمایه نیچون لزوم حس ایدیلیور ؟ اعتقاد اسلامه کوره بزم ایچون بویله بر واسطه‌یه هیچ‌ده لزوم یوقدر . چونکه : « فلاتدعوا مع الله احداً » بیوران قرآندر . بزم استعانه ایده‌جکمز ، مدد ومعاونت طلب ایده‌جکمز یالکز الله‌در. زیرا هرکون متعدد دفعه‌لر « ایاك نعبد وایاك نستعین » قول صمدانیه‌سیله کندیسنه مناجات ایدییورز .

اما ، کرك انبیاء، کرك ورثهٔ انبیا اولان مرشدینه تعظیم ایتمك خصوصنه کلنجه : بو آنجق اونلره اقتدا ، اونلرك ارزینه صلاة سلام ایتمك کبی جناب حق طرفندن ماذون اولدیغمز صورتلر ایله اولور . بونلرك قبرلرینی زیارته کلنجه ، رسول اکرم بوندن منع ایتدیکی حالده بالآخره اولومدن عبرت آلمق ، آخرتی دوشونمك مقصدیله زیارت قبوره اذن ویرمشدر ؛ فقط ، مقصد بواولملیدر ؛ اکر بومقصد ایله کیدلمزده قبرلرك باشنده برطاقم شیلر طلب ایدلك ، اوراده نمازقیلمق قبرلره یوز کوز سورمك ایچون کیدیلیرسه بالطبع جائز دکلدر . نصلکه حدیث شریفده‌ده تصریح ایدلمشدر ، ایشته دین آلهی بوندن عبارتدر . « فمن کان یرجوا لقاء ربه فلیعمل عملا صالحاً ولایشرك بعبادة ربه احداً »

آقسه‌کیلی

احمد حمدی

تصفیهٔ اخلاق وعبادت

ایچه بر زماندن بری ملیتمزك جکرلرینه دوشن مهم بر قوردك قونلی بر صورتده توسیع دائرهٔ سرایت ایتمکه باشلادیغی کورولیور . بوخسته‌لغك اهمیتی اکلاشلدیغی وبوکون چکیلان مشکلاتك اساسنی بترن او تشکیل ایتمکده اولدیغی بیلندیکی حالده بیلمم نه‌دن تدوینه لزومی قدر اهمیت ویرلیور. قیمت ومزیت ملیه‌مزی کیره‌ن ، شخص معنویٔ دولتی جکرکاهندن یاقالایان . احوال روحیهٔ ملیه‌مزی بیلنمز، اکلاشلماز برشکل غریب آلتنده اوچورومه سوق ایدن اومرض ، مدهش ، اوعدو بی امان ، انجق سوء اخلاقدر . قانونی سلطان سلیم دورندن باشلایه‌رق زمانمزه قدر دائرهٔ سرایتنی آرتدیره آرتدیره نور فضیلتمز اوزرینه برسحاب ظلمت چکه‌رك بر لفظ بی‌معنا کبی ملیتمزی قیمتدن اسقاطه حاضرلنان اوچهرهٔ مخوف اخلاق بوزوقلغی اولدیغنه شبهه‌مز قالمامشدر . (رأس الحکمة مخافة الله) حکمتك باشی جناب حقدن قورقمق اولدیغندن محافظهٔ حسن اخلاق اوامر و نواهی‌یی بزه بیلدیرن قانون الهیه‌، یعنی دیانتك چیزمش اولدیغی اومسلك صحیح وسالمه توفیق حرکتله قابل اولور . دولتی الك زیاده وادئٔ انحطاطه سوق ایدن شی کیتدکجه کسب وخامت ایدن بومرض مهلك ایکن سلامت ملتی ایجاب ایدن اسباب آره‌سنده اهمیتی بالنسبه کریده براقیلیور . هر ملتك اشخاص فردیه‌سنه نسبتله فرقلی براحوال روحیه‌سی واردرکه ملت اونی اکتساب ایتدیکی آنده حیاتی تازه‌لنور، اوندن تباعد ایتدکجه شعلهٔ اقبالی سونر ، منطفی اولور .

دکن صحیح حیات ملت اولان محافظهٔ دیانت فوق‌العاده نظر اعتنایه آلنمغه شایان برحقیقتدر . بر علمك نتیجه‌سندن استفاده او علمك تطبیقیله اولوب ساده‌جه او علمك علویتندن بحث ایتمکله بر شی حاصل اوله‌میه‌جغی کبی اوروپا ارباب فنوننده یك چوقلرینك تدقیقات عمیقه‌لری نتیجه‌سنده آنلری بیله تسلیمه مجبور ایتدیرن حقایق علویهٔ دینیه‌مزدن استفاده دخی انجق احکام جلیله‌سنه انقیاد واتباعله تأمین ایدلمش اولور . بو لازمهٔ اصلیه‌نك وسائط اجرائیه‌سنی استحصاله توسل ایتمك حکمت حکومتدر .

مشروباتدن هیئت اجتماعیهٔ بشرك دوچار اولدیغی مضرت الیمه وبوکا اتلادن حاصل اولان فجایع روزمره اوروپاجه پیش نظر دقته آلنه‌رق بومخرب انسانیتك، بودشمن حیاتك پنجهٔ غدارانه‌سندن ابنای بشری محافظه ایچون نه صورتده تشبثاتده بولندقلری وقالا . قلما نه یولده اتخاذ تدابیر ایلدکاری جمله‌نك معلومیدر. ایشته اوروپا دولتلری بالتجربه مضراتی ثابت اولان شیلردن بر بر تجرده کندی احوال روحیه‌لرینی وشخص معنویلرینی فضیلت اخلاقیه‌لریله تزیین واو یولده یوکسك وحاکم بر موقع انسانیت اشغال ایتمکه چالیشدقلری برصره‌ده بز اوروپا مدنیتنك نفسمزی اوقشایان بوکا مماثل لایعد یالدزلی زهرلریله وکندیلرینك بیله مشتکی بولندقلری بعض عادتلریله احوال روحیه‌مزی تسمیم ایتمك روامیدر؟ او ، نصل یتمك توکنمك بیلمه‌ین تتبعاتیله شرقك خزینهٔ علمندن استفاده ایده‌رك رنك ملیتی‌لمه‌دار ایدیورسه‌هیچ اولمازسه بزده اونلرك نتایج تدقیقاتیله وجود بولان ترقیاتی قدرت بدنیه‌مزك دها چابوق نشو ونماسنه خدمت ایده‌جك بوفنون مترقبه‌یی اکتسابله برابر احوال روحیه‌مزك احیاسنده او نسبتده مهم عد ایتملی‌یز . چونکه سعادت ملیه‌مز انجق محافظهٔ احکام دیانتله معنویاتمزی، فنون وترقیات حاضره‌یه وقوتله مادیاتمزی تأیید ایتمکله قابل اولور . بری قوهٔ

معنویسنه حاكم، دیكری عافیتنه‌خادم دیانت وطبابت كبی ایكی‌علمه شدت احتیاجدن انسان هیچ بر وقت وارسته اوله‌ماز .

فضائل‌وحقایق انسانیه ضیا قدر صاف، نورقدر واضح بر ستون محتشم كبی ارضدن قبهٔ سمایه طوغری یوكسه‌لور. انسانلر محاسن خاقیه ایله متحلی اولدقجه روحلری سنی حقیقته ترفع واعتلا ایدر . حقیقت روحیه‌سنی كثافت احوال نفسانیه‌دن تجرید ایده‌میانلرحیات فانیه‌یی استحقار ایده‌مزلر. عالم‌حقیقتده خیری اولمایان بركیمسه‌نك عالم انسانیته خدمتی تقلیددن عبارت قالور. معتقد بر عسكر حیات ابدیه‌سنی حیات مستعارینه فدا ایده‌مز. حیات حقیقیه‌یی اكتساب ایدن ملتك باصدیغی طوپراق ملك ابدیسی ، ظفر آنك بیك ازلیسیدر .

حقایق جلیلهٔ قرآنیه‌نك درجهٔ علویتی اوكنده سرفرو بردهٔ توقیر اولان وقناعت وجدانیه‌لرینی اوطبقات عالیهٔ حقایتده تأمین ایتمش بولنان اوروپا اعاظم رجالندن وباشلوجه‌لرندن (غوته) نامنده فاضل شهیرك ادبیات شرقیه اوزرنده وقوعبولان تدقیقاتنده قرآن كریم‌ایچون آییردیغی‌فصلده اوامر واحكام جلیلهٔ قرآنیه‌نك علویتندن بحثله بیلمدیكی برقوهٔ جاذبه‌نك اوكتاب مقدسك موقع بلند ورفیعی قارشوسنده انسانی جذب ایده‌رك متحیر وحرمته مجبور براقدیغنی یازییور .

كذلك سیر عاشقانه وادیسنك اوروپاجه هنوز محركی تعیین ایدیله‌مامش بر سیاره حكمنده كوستریلان داهیٔ شهیرلامارتینك رافائل نامنده‌كی أثر ادیبنده « جناب حقك سر وحدت وعبادت حس طبیعیسنی قلبه القا ایتمكدن مقصدجلیل كرك (كنت كنزاً مخفیاً الخ) مآل منیفی وجهله كندینك كنز مخفی اولدیغنی مخلوقاته بیلدیرمك‌وكرك كندینه حرمت وتقدیس‌ایتدیرمكدن‌هانكیسی اولورسه اولسون انسان جناب حق دوشونجه بو ایكی حس طبیعی یعنی سر وحدتله برابر عبادت حسلری براكده تبادر ایلر . » دیمشدر . أثرك دیكر بر یرنده‌ده « هر حالده عبادت انسانلرك اك بیوك امتیازیدر . زیراخالقنه مناجات ایچون یكانه واسطه اودر . » یولنده تصریح قناعت وجدان ایدییور .

اسلامیتك مانع ترقی اولدیغنی ادعا ایدنلره قارشو اوروپالیلرك الآن تتبع ایتمكدن كندیلرینی آله‌مدقلری صنایع ومعماراق نقطهٔ نظرندن هربری بر كلدستهٔ عرفان اولان آثار دقیقهٔ هندسیه‌لری وهربری بر طرز اعجازكارانه‌ده یاپلمش جوامع ومبانیٔ قدیمه‌ده‌كی ستون وچینی وسائره كبی بدایع مشعشعه‌نك صانعی مسلمانلر اولدیغی سویلمك كافیدر . (لیس للانسان الا ماسعی) دستور معظمیله تشویق مساعی ایدن بر دین جلیلك مانع ترقی اولدیغنی ادعا ایتمك كبی واهی بر سوز تصور اولنه‌ماز . اوروپالیلرك بزه اسناد ایتدكلری تعصبه كلنجه هنوز دومانی اوستونده تعبیرینه ماصدق اولان بالقان‌محاربه‌سی اسنادات واقعه‌یه بر دكل، بلكه كندیلری الیق‌اولدیغی من‌طرف اه واسع مقیاسده بزه‌كوسترلمش بر دلیل جلیدر .

حقایق دینیه‌مزی واوبولده یازلان آثاری تدقیق‌ له قناعت وجدانیه‌مزی تأمین ایتمه‌دن فلاسفه‌نك روحی دكل ، بلكه نفسی آورودیجی كتابلرینی تدقیق ایتمیه‌لم . دیانت اسلامیه‌نك فلسفه وحكمتی اوزرینه یازلمش متعدد آثار واردر. شعرای ذوی‌الاحترام اسلامیه‌دن هانكیسنك بر شعرینی، منظومه‌سنی اوقومش اولسه‌ق علویت روحنك فضای حقیقتده آهنك سیرینی كورورز . مثلا غالب ددنك معراجیه‌سنده : « از بهرچه كویم هست ازخود خبرم چون نیست از بهرچه كویم نیست یا اونظرم چون هست » یعنی جناب واجب‌الوجود حضرتلرینه نصل واردر دیه‌بیلورمكه كندمدن خبر یوق. نصل انكار ایده‌بیلورمكه نظرم انكله‌دز . كذلك حضرت مولانانك : « این سخنها كه از عقل كاست بوی آن كلزار و صحن سنبلست » منبعی عقل كل اولان بو سوزلر كلزار وسنبلستان وحدتك رایحه‌لریدر دیكر بر بیتنده : « آفتاب معرفترا نقل نیست مشرق اوغیرجان وعقل نیست » شمس معرفت ایچون نقل یوقدر. اونك‌مطلع ومشرق عقل‌وروحدر. مأللرنده‌كی‌اشعار.دها امثال عدیده‌سی قلبمزی بقیلیته‌سوق‌ایده‌جك قوت‌معنایی‌وحق بیان‌حكمتی تمامیله محتویدر. یكنلرده شعرای حاضره‌مزدن سرنامهٔ افتخارمز عبدالحق حامد بك افندی حضرتلرینك رسالهٔ موقوته‌دن برنده منظور شكرانم اولان برمنظومه‌سنده : « هم ایكی ذاتده هم بر سودیكم، هم‌دخی بیلمم‌كه كیمدر سودیكم » ذوق شاعرانه‌سیله رمز حقیقت بیورمشلردی .

سروحدتی تصدیقله توأم اولان عبادتك اوامرآلهیه‌یه تطبیق حركتله اعتلای روح، اكتساب فضیلته عزیمتله سلامت حیات ملیه‌مزی آرایه‌لم. چونكه انسان دوشدیكی یردن قالقار . سپهری آچیلمش كلر، یاسمنلرله مطرا، زمینی آداب وتواضع دیبالریله‌مفروش او حرمسرایك دروازهٔ محتشمی، باب استغفاری هنوز كشاده‌در. كوثر معناآثار حوضلری، فیض جاودانی‌چاغلار بللور سلسبیللری ، حقیقت سویلر بلبللری هنوز موجوددر .

فنون جدیده‌نك اكتساب ایتدیكی درجه اعتباریله كنج فكرلرك حاصل ایتدیكی نزاكتله موافق برصورتده دقایق علمیهٔ دینیه ایله بلبلرینی‌طویوره‌جق، علمیله جداً عامل واعظ وعلما. مبحث الهیاتده سیر سلوك كورمش وطبقات اذواق لدنیه‌یی طاتمش صاحب كمال ذوات ایله لدنیات اسلامیه‌یی تلقین وتطمین وعنایه ملتی تأیید ایده‌لم . اولادلرمزك تربیهٔ دینیه ایله قابلیت‌روحیه‌سی توسیع وتحكیم ایدیله‌رك تهیه ایدیله‌جك زمین فكریلرینه تخم معارف اكه‌لم تا كه روحلری ، نظرلری ، قلبلری ، فكرلری بر اولان افراددن متشكل تمثال معنویٔ ملتك هرعطف لحاظه‌سی مؤدای جلادت، هرعزیمتی منتج موفقیت ، هرطوری اعلای ملیت ایلمش اولسون .

امین حسبی

ادبیات :

برلوحهٔ اتحاد

شو كوچوك ایرماقلره باقكز: اورمانلری ، وادیلری ، داغلری كچه‌رك، كاه ساكن ، كاه اوچورومدن یایلردن ، طاشلردن آتلایه‌رق ؛ فشافشلر ، زمزمه‌لر وجوده كتیره‌رك نه كوزل آقیورلر . . انسانلر ؛ بو اوفاق صولره اهمیت ویرمامش ، شكایتلرینی ، زمزمه‌لرینی . قایالردن آغاچلردن بشقه كیمسه دیكله‌مز . توكنمز شعرلر نشاد ایدن كریان شلاله‌لری طاشلر اوستنده قیریلیر، داغیلیر؛ حنچقرقلری‌سكوت‌ایچنده‌اریر، كیدر. صایغیلی‌مینی‌قوشلر؛ایچدكاری بر قاچ دملە صویك بدلی اوله‌رق ، اره صره نغمه‌لراوقورلر؛ بعضاده روزكار اورمانلردن، چیچكلردن‌طوپلادیغی خوش‌قوقولری‌تقدیم ایده‌رك دورغون‌یوزینی یاواشجه اوپر. بو كوچوك‌ایرماقلر عجبا نره‌یه كیدییور ؟ .. بونلرعمربشر سرعتیله آقارلر.. قاراكلق اورمانلری . یشیل چایرلری كچرلر.. سیاه دغلری آشارلر.. بیاض كوپوكلی چاغلایانلر براقدندن صوكره كنیش براووه‌ده برلشیرلر .. شمدی بو كوچوك صولر بر ایرماق دكل، قوجه بر نهردر . . محتشم ، مغرور ، بر رفتار ایله جریان ایدر؛ كچدیكی یرلرده فیض وحیات ویرر: . طغیان ایتدیكی زمان بیاض كوپوكلی متهور دالغه‌لری اولوم فیشقیرر ؛ اوكنه كچن قیرلری ، آغاچلری كوكندن قوپارر ، آتار، قارشوسنده هیچ برحائل مقاومت‌ایده‌مز : ورور ، قیرار ، ییقار . . . ایشته : الواح طبیعتدن بر لوحهٔ اتحاد ! . . . ای خرستیان آیاقلری آلتنده چیكنن عالم اسلام ! . . یتر بو ذلت ! . . طغیانلرك دیارالحادی بوغسون !. . جوش وخروشكدن قاتل صلیب تتره‌سین!.. ییلدیرم اول : ییق ! . . آتش اول یاق !.. اتحادكز اغلری دمور رجك ، زنجیرلری قیراجقدر . . . .

م . و

تربیه و تعلیم

علماده حرکت فکریه :

علماء اسلامیه ایله حسبحال

فضائل مآب افندیلرمز !

غزته ستونلرنده « اصلاح مدارس » خصوصنده علاقه‌دارانه قارشی آتیلان سنك تعریضلر طبیعی بنم کبی سزلری ده صیقیور وچارهٔ خلاصی دوشونمه‌یه سوق ایدییور . چونکه هپ برمسلکك سالکی، برکسوه‌نك لابسی بولنمق ملابسه‌سیله آنلره توجیه ایدیلن سهام تعریض صوجسز . کناهسز بزلره‌ده توجه ایلیور . لکن مدیران اموره اولقدر کنیش قورصاق ، متأثر اولماز بورك وارکه کونده بر دکل ، بیك کره معروض قالسه‌لر ینه آلدیره‌جقلری یوقدر . چرقدن بری هر ایشلرمزده حاکم مطلق کسیله‌رك بزلری محکوم انقراض ایدن افراط ایله تفریطك اورته‌سنی بوله‌مزایسه‌ك یاقین زمانده شجرهٔ علم‌ده کوکندن دویریله‌جکدر . زیرا جریانه قاپیلان کنجلرمز ایسته‌یورلرکه هر بری ماهر بر محاسب ، متفکر بر مهندس، حاذق بر دوقتور، داهی بر مقتصد ، عینی زمانده حقیق برمجتهد، متفنن بر مفسر . متبحر برمحدث ، بلیغ بر ادیب ، فصیح برلغوی ، جدی بر هیئت شناس اولسون. همده آز بر زمانده اولسون.یورولمه‌سون، کیفی یرندن آیرلمه‌سون .

کوریورسکز آ بوافراط بر خیبتك طبقهٔ بالاسی؛ بیلمدیکنی بیلمه‌مك داء ألیمنك بوسکوللو بلاسیدر .

مدیران اموره ، اختیارلرمزه کلنجه؛ اونلرده نه دردی برآرمیه کلیر ، نه‌ده استقبال ملتی دوشونورلر . صونی کلمش ده‌کیرمن کبی دینکن سینکن خواب غفلته طالمشلر، هرنه دینسه أبوالله دییوب بول بول معاشلری ییوب یاتیپورلر. بوده تفریط بر ملالك درکهٔ سفلاسی . استعاذه بیوریلان عجز وکسلك أك منتهاسیدر .

یاهو عجبا (یأتی علی‌الناس زمان علماؤها فتنة و حکماؤها فتنة) حدیث معجز بیانك زمان تجلیسیمیدرکه (منهم تخرج لفتنته والیهم تعود) ضمیرلرینه مرجع اولمقدن قورقولمیور ؟ یوقسه (یأتی علی‌الناس زمان یقتل فیه‌العلماء کما تقتل‌الکلاب فیالیت العلماء فی ذلك الزمان تحامقوا) خبر دهشت آورینك تجلیسی‌می بکلنیورکه حالا آفاق ایده‌میه‌رك طوغری ، اکری برطاقم تعریضاته هدف اولنیور . بویله آلدیرمامقله قلوب ملتده جای‌کیر اولان نفوذ معنوی کوندن کونه قیریلیور ، صکره‌ده اخلاق ملت مدهش برسقوطله آلابیلدیکنه محو اولوب کیدییور .

ای اخوان عزلت نشین ! بزلر دریای یأسه دوشه‌رك اوکا بوکا تظلم حال، عزو وبال‌ایده‌رك (حسبله) چکمه‌مزله کندمزی مسئولیت معنویه‌دن قورتارمش اوله‌میز . کلیکز هرکس عقلنك ایردیکی قدر حق وحقیقتی ایضاح ایده‌لم ؛ ایکی سقیمدن برمستقیم طهورایدرده بلکه بوغریب مسلك برمدت دها پایدار اولور. خطا ، صواب داعیکز هرکسدن اول اصلاح خصوصنده فکرمی افاده‌یه شتابان اولویورم . مقصدم ، بنم دوشوندیکم اولسون دیمك دکل ، آنجق مصادمهٔ افکارله بارقهٔ حقیقتك ظهوریدر. هرکس تذکر ایده‌بیلدیکنی میدانه آتسون .

جله‌نك معلومیدرکه درس وکالتی طشره مدارسنی خاطرلرینه بیله کتورمدیکی کبی بش‌سنه ایچنده اصلاح نامنه مقام خلافتده برشی یاپه‌مدی . آنجاق برشی یاپدی ایسه اوده (دمیاطه برنجه کیدرکن اوده‌کی بولغوردن‌ده اولدی) مثلنجه ریاضیات برله‌شدیره‌لم دیرکن علوم دینیه‌بی‌ده‌بالطه‌لادی. اساس اولان علوم ادبیه ضیاعه یوز طوندی ، اصول وفروع هیچه قاریشدی . عجبا بکیلر ملتك دردینه مرهم اوله‌جقمی ؟ نرده ! محرومیت ایچنده محرومیت ! چونکه طلبه صباح علوم ادبیه‌دن برینه قوشار ، اوندن کلیر ، تمرینه تحقیقه وقت بولمیه‌رق همان ریاضی‌یه کیدر . اوراده دونر ، ساعتلرجه نظر وتفکره محتاج اولان بلاغت ؛ فقه ویا اصول درسلرندن برینه آتیلیر . بونکلده قالمیور ، ریاضی درسلری کونده دکیشدیریله‌رك هرکون یاباننجی برفن قارشوسنده کندینی بولور . صوکره‌ده هیچ اولور والسلام. ایشته بکنیورسکز‌یا، اصلاح‌ده بودر !

شو حالده درس وکالتی آتیده ملتی کندیلرینه منتدار قیلمق ومسئولیتدن‌ده قورتولمق ایچون عظیم بر مؤتمر علمی تشکیلنه چالشمه‌لی ، أك اول بوحقیق لزومی عنعناتیله اولیاء امور حضراتنه تفهیم ، صکره‌ده مقام مذاکره تعیین ، معاشات‌ومصارف تأمین ایتدیریله‌رك هرولایتدن رأی وفکرندن، علم‌وفضلندن استفاده ایدیلیر اکثر عالم جلب ومقام خلافتدن‌ده مقدار کافی سچیله‌رك رسمی بر مجلس کبیر علمی تشکیل ایتملی .

بو هیئت محترمه اولا : اوقودیله‌جق فنونك لیسته‌سنی تنظیم واوقوناجق کتابلری ترتیب وانتخاب ایتملی .

ثانیاً : بوفنلرك متخصصلرینی بولوب تعیین وبونلرله بالمذاکره بوفنلرك معتدل بر ذکاء، معتدل برسعی ایله قاچ سنه‌ده اوقودلمسی لازم کله‌جکی تحت قراره آلنمه‌لی.

ثالثاً : فنون شعبه‌لره تقسیم وبو شعبه‌لره کیملرك کیره‌بیله‌جکی بر نظام مخصوصله تعیین ایدلملی .

رابعاً : ریاضی شعبه‌لرینه کیره‌جکلر صرف و نحوده ملکه تامه‌لریله برابر تشکیك ایله رخنه‌دار اولمز ، اعتراضله ضعفه اوغرامیه‌جق متین بر اعتقادی حائز اولملیلر .

خامساً : هیچ بر مقصد تأمین ایتمیان قرعه امتحانلرینی لغو ایله هر سنه نهایه‌سنده طالب رسماً مکتسباتنی عرضه مجبور وبوامتحانده زمانمزده اولدیغی کبی مطحی سؤال ، ساخته آفرینلرله کچیبوب فنده اتقان حاصل ایدنلر مظهر مکافات ، عطالتی یوزندن مقصده ایره‌میانلر دوچار مجازات اولملیدرلر .

سادساً : انتساب ایتدیکی فنك موجد ومجتهدی اولاق درجه‌سنده کسب اختصاص ایدنه ویریله‌جك معاش، یاپیله‌جق مکافات تعیین ورسماً اعلان ایدلملی.

سابعاً : فنلرك برنده متخصص اولمیوبده هرفنده فهم وتقریر ملکه‌سی حاصل ایدنلرنه کبی خدمتلره کیره‌جك ونه مقدار معاشله استخدام اونه‌جقلری بیان واعلام ایدلملی .

ثامناً : طشره مدارسی علوم عقلیه ، شرعیه ، ادبیه‌ده مساواتله برابر ریاضیاتده ایکی‌یه آیرلملی . قری وقصالرده یالکز تاریخ ، حسن خط ، حساب ، جغرافیا علاوه ، ولایتلرده بر آز دها شمولی اولملی .

تاسعاً : طالب نره‌ده تحصیل کوررسه کورسون معلومات کافیه‌یی حائز بولندقده، درعلیه‌ده تحصیل کورنلردن فرق ایدلمه‌ملی . چونکه ایفاء خدمتده اعتبار محل قراره دکل ، عرفان و اقتداره‌در .

ای مدیران امور ! طشره عالمنده منزویانه امرار حیات ایدن بر عاجزك دوشونجه‌سی بوقدر اولور . طبیعی سزلر وظیفه‌کزی بحق ایفا ایه چالیشیرسکز دها ایی دوشونه‌بیلیرسکز . باخصوص عرض ایلدیکم مؤتمر علمی وجود بولورسه ازهرجهت مکمل اولور. تك بزلر برلشه‌لم ، حرکاتمز نیت صالحه‌یه مقرون اولسون توکنمز برهمت ، اوصانمز برعزمله ایشه مباشرت بیورلسون. هم بو آرزو حصول پذیر اولورسه مکتبلیلرله مدرسه‌لیلر آره‌سنده نوره‌ین نفاق وبرودت برینه وفاق ومودت قائم وله‌جق . ای لابد ملت سزلره منتدار قاله‌جق ، صکره‌ده بلنده قیزیل قوشاق . آیاغنده یارم‌چاریق، أننده چاپه کونشده یانان ویا طوپال مرکبله برتقمه ایچون بیك دره تپه آشان بی چاره‌لرك آلن تریله ارامل وایتامك کوز یاشلرندن تحصل ایدن معاشلریکزده (دائرهٔ حل) ه کیره‌جکدر . مولی توفیقه قرین ومقصودمزی تیسیر بیورسون .

محترم قرده‌شلرم !

متصدم لاقله غزته ستونلری طولدرمق ومالا یعنی ایله وقت اولدیرمك دکل، حال احتضارده بولنان وتداویسی اوزرمزه واجب اولان خسته‌نك بالفعل امدادینه قوشماق ایچون اخوانمی‌ده آیاقلاندرمقدر. داعیکز، بالفعل بوخصوصده چالیشمه‌یه باشلایه‌جقمی ایکنجی بر مقاله‌مده تفصیلاً وترغیباً افاده ایده‌جکم. منه‌التوفیق والاحسان .

اودمش — مدرس: آق‌سه‌کیلی

مصطفی حقی

مقالات

حيات ، صحتله قائمدر

حيات ، صحتدن عبارتدر . صحتك فقدانی حیاتك فقدانیدر . « المرض بريد الموت » ئه‌وه‌ت ! خسته‌لق ، موتك خبرجیسیدر .

حالبوکه . حيات . انسانه الك معزز برامانت حقدر . بو امانتك هرشیدن اول محافظه‌سی صاحبی ایچین الك مهم بر فریضه‌در . حفظ حيات اسبابی موجود اولدقجه ، حفظ حيات امكانی الده بولوندقجه آنی اهمال ایتمك ، موته قارشی لاقیدی کوسترمك انتحاردن باشقه نه‌ایله وصف اولونه‌بیلیر ؟ منتحرك ايسه نظر شريعتده موقعی درك سفل خسراندر . اونك — ترهيباً للامثال — جنازه‌سی بیله بیقانماز . نمازی بیله قیلنماز . تزکیه امكانی‌ده يوقدر . نه‌فاجع عاقبت ! نه‌هائل خاتمه ! کچن کون بری بندن صوریيوردی : دیش دولدورمق جائزمی ، دکلمی ؟ بر جواب ایستیور . هم‌ده « قطعی اولملیدر » دییوردی . ئه‌وه‌ت ! مستفتی پك حقلیدر . زیرا بو ، بر حيات و ممات مسئله‌سیدر .

دیش نه‌در ؟ کاشانهٔ حيات اولان بنای وجودك تمل طاشلری . تملی چوروين ، سوکولن بر بنا پایدار اوله‌بیلیرمی ؟ البته اوله‌ماز . البته ییقلیر کیدر .

قدرت وعظمتی تناهی شانندن اولمیان جناب حق وجود انسانه اکسا بیوردیغی شو لباس احسن تقویمی درین برامعان نظرله ، نظر حکمت ومعرفتله تدقیق اولونسه . . . فقط دیدیك یا : نظر حکمت ومعرفتله ... مثلا ایشته دیشلر ! براز منافع الاعضا فننی اوقومش ویا کوش جان ایله دیکله‌یوب اکلامش ، اکلامغه چالیشمش اولان هر عقل سلیم صاحبی کتاب خلقتك بو صحیفه‌سی ئوننده قدرت حقك کماله سجده بر ایمان اولماسی قابل دکلدر . بو قیمتدار ، بو مشعشع الماس پاره‌لردر که وجودی بوتون آغیرلغیله طاشیور . حیاتی بوتون قوتیله ، بوتون طراوتیله یاشاتیور . دیشلری صاغلام بر اختیار ، دیشلرینی چوروتمش ، ضایع ایتمش بر کنجدن بيك قات بختیاردر . اوسننك ترقیسنه رغماً کمال عافیتله دینج بر وجوده مالك اولور . یا بو زواللی وظیفهٔ هضمیه‌سنی ایفادن ظلماً محروم ایدیلن معده‌سی « المعده بيت كل داء » سرینه مظهر اولور ...! شرف خلقتنی غيب ایدر . چونکه فریضهٔ عبودیتی ایفادن اوزاق قالیر . هله فرائض دينيهٔ اجتماعیه عادتا کندیسنه وداع ایدر . عائله‌سی سعادت يوزی کوره‌من . چونکه بیچاره بدر مجموعهٔ امراض واسقام . دائما بی‌تاب !

ای ، بو فلاکته جناب حق راضیمی ؟

هیچ شبهه يوقدر ، که انسان حفظ حيات نامنه ممكن اولدقجه دیشلرینی محافظه ، چوروکلرینی املا وتعمیر ایتمسی لازم متقدم بر فریضه‌در . بر دیشك ـ بالاملاء ـ استعمالی ممكن ایكن بغیر حق چیقاریلمسی بر پارمغك کسیلمسی کیبدر . بلکه آندن بیله مهلکدر . دینیور که : « دیش املاسی غسله مانعدر » هیچده طوغری دکل . حضرت شريعته محض بهتان وافترادر . مدعامزی اثبات ایده‌لم : فتاوای هندیه‌نك کتاب الغسلنه باقیکز ! اوراده‌کی عبارهٔ فتوانك مآلی شویله‌در : « مغتسلك دیشی چوروك اولوب‌ده قوووغی یمك بقیه‌سیله دولو اولسه ، بونك چیقاریلمسی آغری ، اضطرابی دعوت ایتسه دیش حالنه براقیلیر . غسله مانع اولماز . » هله ابن عابدینده‌کی اسلوب فتوا بوندن دها مساعد ، دها رحمت نثاردر . « ولا يمنع طعام بين اسنانه اوسنه المجوف به يفتى = مغتسلك دیشلری آراسنده ، ویاخود چوروك دیشنك قوووغنده‌کی طعام مانع غسل دکلدر . » شمدی منصفانه ، بی‌طرفانه دوشونه‌لم . مجرد الم واضطرابی موجب اولماق ایچین چوروك دیش قوووغی دولدیرمش اولان طعام بقیه‌سنك مانع غسل اولمدیغنی لسان فتوی ایله امته تبشیر ایدن حضرت شريعت احمديه نه‌دن دیشك دولدیرلمسنی تجویز ایتمه‌سین ؟ خصوصیله یمك بقیه‌سی او دیشی ئولدیریيور . حتی یالکز اونیمی ؟ بلکه ضرری تدریجاً بوتون دیشلره ساری . بو ایسه دیشی ئولومدن قورتاراجق . ممكن اولدیغی قدر حیاتنی تجدید ، خدمتنی تمدید . صاحبنك صحت وعافیتنی تأیید وتشیید ایده‌جك . شو فتوالره تکرار تکرار نظر انصافی جلب ایدرم . بردها دیرم : مؤمنلرینك جزئی بر دیش آغریسنه راضی اولمیان ، مضر بر ماده‌نك دیش قوووغی ایچنده براقلمسنه مساعده ایدن اسلامیت نیچین دیش دولدیرلمسنی تجویز ایتمه‌سین ؟ عصر اجتهادده دیش دولدیرلمق فنی اولمدیغی ایچینمی ؟ شريعت زمان ایله مقیدمی ؟ شريعت مکانه اسیرمی ؟ شريعت ، دين جبر وتضییقمی ؟ حاشا ! ایشته : « وماجعل عليكم في الدين من حرج . = الله ، دينده سزك اوزریکزه قطعیاً دارلق تحمیل ایتمدی . » ایشته : « يريد الله بكم اليسر ولا يريد بكم العسر . = الله سزه قولایلق مراد ایدییور . کوچلك مراد ایتمیور . » آیات جلیله‌سی بو تنزیهمزك شاهد ازلی وابدیسیدر . شارع اعظم « صلى الله عليه وسلم » افندیمز حضرتلری « يسروا ولا تعسروا وبشروا ولا تنفروا » بویورمیورلرمی ؟ تیسیره بدل تعسیر ، تبشیره بدل تنفیر لایقمیدر ؟ امتی بو کوزل اسلامیتدن ، بو مقدس حقدن صوغوتمق . هم‌ده « ولا تقولوا لما تصف السنتكم الكذب هذا حلال وهذا حرام لتفتروا على الله الكذب ان الذين يفترون على الله الكذب لا يفلحون » نهی الهیسنه عصیان ایدرك ، قریحه‌دن فتوای تعسیر وتنفیر ویرمك ایشته بزی بودر که اسفل ذلت و مسکنته دوشورن تعصب و تعبیر صحیح ایله جهل اضعاف مضاعف .

فخرالدين

اصلاح حروف مسئله‌سی

حمداً ثم حمداً اصلاح حروف مسئله‌سنك اهميتی اكلاشلمغه باشلادی. بوكون عالم اسلامك هريرنده اصلاح حروف طرفدارلری جمعيتلری كيتدكجه چوغالمقده، اهميت كسب ايله‌مكده‌در. بو جمعيتلرك ايلكی اولوب يكی يازی‌يی قبول ايدەن (تعميم معارف واصلاح حروف جمعيتی) آزوقتده برخيلی اعضا وپك چوق طرفدارلره مالك اولمشدر. واعضاسی ميانده ترك وعربدن وغيريسندن پك بيوك عالملر، مفتيلر، حاكملر واردر. هله علمای عربك كوسترمش وكوسترمكده اولديغی رغبت وصحابت پك عالی‌در. شام مفتئ فاضلی مشهور ابن عابدين‌زاده ابوالخير افندی حضرتلريله آلای مفتيسی علم وتقوی‌ايله معروف يحيی قلبی افندی حضرتلری ودها برچوق فضلا وادبا جمعيتمز اعضاسندندرلر.

مشار اليه يحيی قلبی افندی دها بوندن اوچ سنه مقدم يكی‌يازی‌دن آيلرله نمونه‌لر كوستره‌رك متفكرين عربك رأيلرينی طلب ايتمش اولان (الحضاره) جريده‌سنك ۱۳۲۸ سنه‌سی رمضان شريفنك دردنجی مصادف يكرمی ايكی عددلی نسخه‌سنده يكی يازی‌يی پك زياده ثنا ايتمش ومعارف نظارتنك عاجلاً قبول وبتون عالم اسلامه نشر وتعميم ايله‌مسنی طلب ايله‌مش ايدی. اوزمانلر معارف نظارتی ظن ايده‌رمكه نه او مكتوبی اوقومش نه‌ده يكی يازينك بتون عالم اسلام ايچون بيوك بر خدمت اولاجغنی درك ايده بيلمش ايدی. فقط اولاد عرب بوقدرله قالمايوب جمعيتمزه نقداً وعلماً معاونت ايده‌رك (الخط الجديد) ناميله عربجه مكمل بريكی يازی الفبا وقرائت كتابی و(الخط الجديد ومنافعه) اسمنده يكی يازی‌نك عالم اسلامه ايده‌جكی خدمتلری كوستره‌رك هردرلو سؤال واعتراضلره جواب ويرر بر رساله نشرينه همت ايله‌مشلردركه بونده بزم كری قالمامزك الك حقيقی سببی يازيمزك اكسيكلكی اولوب يازيمز فن دائره‌سنده اصلاح ايدلدكجه بو عصره كوره ترقيمزك ممكن اولامايه‌جغی واسكی مسلمانلر ناصل ونه‌درجه موفق اولمشلر ونه‌ايچون كری قالمشلر وبو يكی يازی‌ده ال يازيسنك بيتيشمسی، بيتيشمه‌مسی، سرعت، سهولت واختصار مسئله‌لری، اسكی طرزی بوزمقسزين بعض شيلر علاوه‌سيله مطلوبك حاصل اولوب اولمايه‌جغی، اسكی يازينك فناً قصورلری، يكی يازی‌نك لاتين حرفلرينه‌ده مرجح اولديغی، وبو يازی‌نك تطبيق وتعميمی يوللری، يكی يازی اسكی كتابلر ايچون مضر اولمايوب بالعكس اسكی كتابلرك احياسنك انجق يكی يازی‌نك قبوليله اولابيله‌جكی، انكليزجه‌ده ژاپونجه‌ده وسائر لسانلرده موجود مشكلاتك تماماً بشقه اولوب تحصيل ابتدائی‌نك تعميمنه واصول تربيه وتدريسلرك تمامئ تطبيقنه بزم يازی‌ده‌كی نوعدن بر مانع قطعی تشكيل ايتمديكی فنی دليللر ايله مقنع صورتده ايضاح واثبات ايدلمشدر وهرحالده بو رساله‌يی دقتله اوقومق حروف عربيه‌نك تكليف ايتديكمز صورتله اصلاحی لزومنه قانع اولمق ايچون كافيدر. ويحيی قلبی افندينك وشاعر شهير معروف رصافی افندينك تقريض وتوصيف عالمانه‌لری مذكور رساله‌لرده عربی العباره اوله‌رق مندرجدر.

بوندن بشقه، الهلال العثمانی جريده‌سی‌ده يازيمزك نمونه‌سنی دفعات ايله كوسترمش ومنافع عظيمه‌سنی بيان وتعداد ايله‌مشدر. جمعيتك نشرياتی يالكز عربجه اولمايوب مكمل تركجه يكی يازی الفبامز ودها ديكر رسائل واوراقمزده واردر. يكی يازی بالجمله اقوام اسلاميه لسانلرينی لاتين حرفلرندن دهافنی صورتده يازا بيلديكندن اقوام اسلاميه‌يی حروف عربيه‌دن بشقه حرفلره محتاج اولمقدن وارسته قيلاجغی بويازی‌ايله يازلمش مثاللر ايله اثبات ايدلمشدر.

حقيقت حروفمزك اصلاحی الزمدر اساساً حروف الفاظ ومخارجی كوسترمك يعنی اوقوتمق ايچون بر آلتدر. نته‌كيم قيليج، قالقان، مزراق طوپ الخ شيلر محاربه آلاتی اولديغی كبی زمان تبدل ايتدكجه هرشيئك الاتی مقتضای حاله كوره ناصل تبدل ايده‌ر ايسه يازيلارده اووجه ايله تبدلاته دوچار اولمش واولاجقدر مثلا زمان جاهليتده وابتدای اسلامده عرب حرفلرنده نقطه‌لر، حركه‌لر وشمديكی مختلف طرزلرده يازيلان شكل وصورتلر وعلاوه‌لر موجود دكل ايكن نور اسلام هرطرفه اشعه‌پاش هدايت اولوب (طلب العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة) فرمان نبويسی موجبنجه دائرۀ معرفت توسع ايله‌مكله يازی‌نك آزچوق اكمال نواقصه باشلانمش ونهايت نقطه‌لر، حركه‌لر، سجاوندلر وسائر اشارتلر قونه‌رق تأمين مقصده چاليشلمشدر. وحتی رسم عثمانك محفوظ قالمسنده اصرار ايده‌نلر بولونمسنه رغماً بوكون اوقوديغمز كلام قديمك پك چوق يرلری رسم عثمانه مخالفدر. مثلا رسم عثمان ايله (ملك، الثك، الی الالباب، حراء المحسنين، صدقين، انس، طره) صورتنده يازيلان كلمه‌لر بوكون (مالك، حارث اولئك، اولی الالباب، جزاؤ المحسنين، صادقين، انسان طائره) صورتنده يازلمقده‌درلر ورسم عثمان ايله اسكيدن يازلمش بركلام قديم صحيفه‌سيله شمدی متداول مصحفلرك عينی صحيفه‌سی يان يانه كتيرلسه رسم خط واملانك نه درجه ده كيشديكی وتماماً بزم تكليفمزك عينی اصلاحاتك برچوق يرلرده ياپلمش اولديغی كورولور. واسلاف كرامدن برچوق محققين خطده فهم والجای زمانه كوره اصلاحات ياپلمسی واجبدر ديه فتوالر ويرمشلر وياپمشلردر وبويله اولمسی‌ده ضروری‌در چونكه دين اسلام اشكال وصوره پرستش ومربوطيتی پت‌پرستلك عدايده‌ر وعقايد اسلاميه علماسی بورالرينی پك اعلا بيليرلر (انه متكلم بذاته لا بصوت ولا لفظ ولا حرف) (بی‌حروف ولفظ وصوت اول پادشاه مصطفی‌يه سويلدی بی اشتباه) شوقدر واركه بزجه آراناجق جهت لفظ ومعنا ومخارجك واساسات لسانيه‌نك تغير وتبديل ايدلمه‌مسيدر. واصلاح حروفك ديناً الك مهم مسئله اولديغنده شبهه يوقدر زيرا دين اسلام قرائت وكتابت يعنی علم ومعرفت اوزرينه قورولمشدر وايلك نازل اولان آيتك اقرأ آيت جليله‌سی اولمسنده علمك هرشيدن اهم واقدم بولونديغنه اشارت الهيه

واردر . واوروپا مدققلرینك مدنیت وموفقیتلرك اساسنی احتیاجاته كافی وهردرلو شرائط لازمه‌یی حائز مكمل الفباده بولملری دین مبین احمدی‌ده دها اولدن موجود برحقیقت‌در. طبیعی علمه بودرجه‌اهمیت ویره‌ن بردین آلت قرائت وكتابت و مفتاح علم ومعرفت اولان الفبا وحروفك تمامی وكماله هرشیدن زیاده اهتمام ایده‌ر .

فقیر عالم اسلامك محتاج اولدیغی صورت‌ده بر اصلاح حروف یاپلسنی تقریباً ربع عصردنبری دوشونمكده اولدیغمدن مشروطیتی متعاقب فكر وطرز اصلاحمی همان كوستردم وبر آرالق تجدد نامیله وبو یازی ایله برده جریده نشر ایتدم . او وقتدنبری اسكی ، یكی پك چوق اصلاح ویا تبدیل حروف فكر ونمونه‌لری كورولمش وكوسترلمش اولوب بونلر خلاصه ایدیلیرسه اوچ نوع اولدقلری اكلاشیلیر بونلردن برنجیسی بزم‌تكلیف‌دركه حروف‌عربیه‌یی محافظه‌ایلمك‌شرطیله هرنوع شرائط فنیه‌یی حائز و دیكر ملتلرك حرفلرندن دها مكمل حروفه مالك اولمق‌در .

ایكنجیسی .ــ یالكز تركجه‌یه اویار وعربی وفارسی‌یه اویماز غیر فنی فقط شمدی تركجه اوقویوب یازمه بیله‌نلرك الفتی اوخشار برطاقم تعدیلاتدركه حقیقت‌ده ترك وتركلك وبتون عالم اسلام ایچون مضر بر تكلیف‌در . چونكه اساسات‌لسانیه‌یی تخریب وافكارموحدی‌نی تشتیت ایده‌ر . وبو صورت اصلاحی اختیار ایتمك یالكز اطرافزده‌كی اقلیتی كوروب اكثریت عظیمه‌ودقایق‌لازمه‌یی كورمه‌مك اكلامامق دیمك‌در

اوچنجیسی .ــ واك سیوری عقللی‌لرك فقط روح ملتله علاقه‌لری اولمیانلرك التزام ایلدیكی لاتین حرفلرنی قبول تكلیفی‌در . بزم نقطهٔ نظریمزه كوره مسلمانلق وتركلك‌ایچون بوقدر موجب نفرت‌ومضرت برشی‌اولاماز وبالخصوص بوكا هیچ لزوم یوقدر آتی‌ده‌كی نمونه‌لریمزك تدقیقندن مستبان بیورولاجغی وجه‌ایله حروف‌عربیه اصلا ده‌كیشدیرلمكسزین ینه كندی حرفلریمزدن عربجه ایچون درت تركجه ایچون سكز حركه ایله مطلوب حاصل اولیور . وبونك اسكی طرز حركه‌له‌مه‌دن فرقی حروفی منفصل **یازوب** حركه‌لری حرفلرك اوستنه آلتنه قویاجق یرده آرالرینه قومق‌دنعبارت دركه بالاده بیان ایدلدیكی وجه ایله اسلاف‌ده دخی امثالی چوقدر وبو بسیط اصلاح ایله یازیمز بتون ملتلرك یازیلارندن دها مكمل ودهاقنی اوله‌رق عالم اسلامك ترقیسنه مانع اولان ودین اسلام حقنده بونجه سوءظنلره سببیت ویره‌ن حائل عظیم پك قولای قالقیور . وهردرلو ترقی وتفیضلر ایچون اك سریع شمندوفرلر، طیاره‌لر سرعتیله كیده بیلمك یوللری آچیلیور .

بو یكی یازی‌نك لاتین حرفلرندن ودیكر ملتلرك حروفندن هر صورتله مكمل و سریع وقولای وهر جهتله اونلره فائق اولدیغی بالفعل اكلامق ایسته‌ینلر بیورسونلر هم عملی وهم نظری اوله‌رق كندیلرینه اثبات ایده‌لم . هرحالده امثاللری كبی قانع اوله‌رق عودت ایده‌رلر .

شوراسنی‌ده علاوه ایدملكه بویازی بعدما اوقویوب یازمق اوكره‌نه‌جكلر ایچون اولدیغندن یكیدن عجمی اولاجغز كبی بعضیلرینك صرف نفسلرنی دوشونملرندن متولد اوهاملره محل یوقدر وذاتاً بویازی‌نك اوكره‌نلمی اسكی‌یازی‌یی بیله‌نلرایچون برقاچ دقیقه‌لق برایش‌اولدیغندن اساساً قورقولاجق بر شی دكلدر . وامید ایده‌رمكه اك كوچوك راحتلریمزی بیله فدا ایتمه‌مك‌ایچون بتون عالم اسلامك سعادت وسلامتی موجب وبالنتیجه جمله‌مزك خلاصمزی مستلزم تشبثلره مانع‌اولمق ولاقید قالمق زماننده بولونمادیغمز ارتق اكلاشلمشدر . ونته‌كیم اقوام اجنبیه‌نك دخی لسانلرینه واقف برمفتی‌ٔ فاضل « بویكی‌یازی‌نك لهنده بولونانلر جنـاب پیغمبری ممنون و علیهنده بولونانلر محزون ایده‌ر » بیورمشلردركه نه درجه طوغری اولدیغی مسئله‌یی بحق تدقیق ایده‌نلر ایچون آشكاردر. همان‌جناب‌حق دین‌اسلامك اعتلا ومسلمینك سعادت وترقیسنه‌معطوف‌اولان‌هرتشبثه‌موفقیت‌احسان‌وعكسنه‌چالیشانلری‌دوچار خسران‌ایله‌سین آمین بحرمةسیدالمرسلین . [نمونه‌لرده‌عرض‌اولونه‌جقدر]

میلاسلی

اسماعیل‌حقی

تنقید وتقریض

ظلمتدن نوره

تنكرلی الدهر ولم یدراننی
اعز واحداث الزمان تهون ؛
وبات یرینی الخطب كیف اعتداؤه
وبت اریه الصبر كیف یكون !

« فلك ، بندن یوز چویردی ؛ بنم شـدائد روزكاردن ، عالمك جلوهٔ كرم وسردندن بیلمه‌ـاز نه یامان بر صـاحب عزت اولدوغمدن بیچاره‌نك‌خبری اولماملی.. باكاخطوب‌ومصائبك انواعنی، كوسته‌ریور، دشمنلقلرینك نه‌درجه‌یه قدر یوكسله‌بیله‌جكنی اكلاتمق ایچین چالیشوب طورویور . فقط نافله اوغراشماسین ؛ او ، دیدندكجه ، صالدیردقجه بن‌ده عالمده صبرك ، ثباتك ، عزمك، مقـاومتك نه دیمك اولدوغنی ، بونلرله نه‌لر یاپیله‌بیله‌جكنی اوكا كوسـترمكه چالیشاجغم : بن اوكا كوسته‌ریرم ! »

قاراكلق ، زنفیری قاراكلق : هر طرفدن امیدسزلك ، بدبینلك بد مایه‌لك ، بد فعـاللك فیشقریور ؛ هر طرفدن مسكنت ، جبانت ، ذلت وخیبت صیزیتیور ؛ ییلدیزلری دوشوك ، هلالنك بوینی بوكوك، كونشی قارا بولوطلرك آلتنده سونوك بر عـالم خسران .. بو عالمك اوزه‌رینه طوغرو چوكمش كبی طوران قبه‌نك آلتنده بللرینك بوكولكندن باشقه هیچ بر وضعیتلرنده نور وضوح ایشیلدامایان بر سورو خیالـلر . . . بو زواللیلره دسـتگیر اولمق ایچین ینه او محیط ظلامدن

منسوج بر سورو الر اوزانیور : بو بیکلرجه جسم جدا قارا اللردن قوپان کردباد آمد وشد، خیالتلره بر نفخهٔ امید تنفس ایتدیریور ؛ بللر طوغرولویور ؛ الر اوزانیور ، هر خیالت ، بر أل یاقالامق ایچین بر آز قیملدانیور . بوقیملدانما ؛ توزی دومانه قاریشدیریور : مصادمه‌لر ، مشاتمه‌لر . . . فریادلر ، واویلالر ... بر«أل‌بولامادم ! » شکوالری .

بر آن سکون : هرخیالت النده وجودسز بر الله چیقه کلیور . قاراکلغك دەرینلرندن بر استفهام انین :

— آه، آه .. ایواه .. بنم یاقالادیغم ألك وجودی یوق .

بر ایکلتی : بك قوتلیسك . حریفك ألنی قوپارمش اولمایاسین !..

متعاقباً هپ بردن خنجریقلر ، ایکله‌مه‌لرله :

هپمزکبی اویله ! . ایواه .. ای بزم لطفکار خلاصکارلرمز ، مرشدلرمز ، مجتهدلرمز ؛ اللریکز بوراده ، کندیکز نرده‌سکز ؟

محترص وغیظکار برجواب کورله‌یور !

— عقل اولمزی حامل بولونان بدنمز؛ ملاء اعلاده مراقبهٔ شئون عالم ایله مشغولدر . ای زواللیلر ! شیمدیلك اللرمزله عامل اولمق مجبوریتنده‌سکز ؛ عقلمز ؛ دائما سزك اوزرکزده ، هریرده حاضر وناظر اولاجقدر. صاقین اونی ایسته‌مه‌یکز؛ یانارسکز. فقط اللرمز؛ تکرار ایدیورز ، شیمدیلك ایشکزه چوق یارار ؛ هیچ اولمازسه اونلره برر عصای عصیان کبی طایانا بیلیرسیکز !. »

خیالتلر آراسنده برچیغلقدر قوپیور ؛ شیمدی آرتق هربری ، بر مفسرشخصی اولمشدر ، هربری بواسرارآلودجوابك غور معناسنه نفوذه چالیشیور . اورایه ایره‌نلر وبوغولانلرده وار. نهایت بوقافلهٔ سرابدن شویله برایکلتی یاغییور :

— هپمز بر تورلو آکلایورز . بوجوابك معناسنی بزه آکلاناجق یوقمی.. ای بویوك عالملرمز ، نرده‌سکز ؟ بوسوزلرك کتابده یری وارمی یوقمی ؟ هیچ اولمازسه « قارداود » ده بولامازمیسکز ؟ جواب بکله‌یورز ؛ بز تردددن ، شبهه‌دن ، ظندن ، ایمانسزلقدن ، کتابسزلقدن بیقدق . غالبا سزك عقلکزده غربت‌ایللره کتمش .. ای ، شیمدی بز کیمدن صورالم ؟

بوعجز غربی متماقب ظلام محیطی چاك‌ایدن برشمشك چاقییور؛ برآن‌ایچین اورته‌لق نو لانیور . بوآنده طوغرولان‌بللر، قبهٔ سمانك، شرق وغرب افقلرینی بربرینه وصل ایدن برخطنورانی‌ایله قوشادلمش اولدوغنی کورویورلر :

« الله یستهزء بهم ویمدهم فی طغیانهم یعمهون » .

« انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون »

ایشته بك‌محترم وعزیز فکرقارده‌شم شمس‌الدین؛ سن، بواستهزای ربانی‌یی آکلایانلرك صف اولنده بولوندك؛ سن، آکلایانلر صنفی ده‌کچدك، یالکز باشنه بر « یاپانلر » صنفی تشکیل‌ایتدك وبوحرکتکله بنم معره‌لی شاعرم ابوالعلایی‌ده محجوب ایتدك ؛ او ،

اذاقلت المحال رفعت رأسی.
وان قلت الیقین أطلت همسی.

دییور ، — بن یقینلریکی ، — اونك محاللرده یاپدیغی کبی — باشکی قالدیرارق یوکسك سسله « ظلمتدن‌نوره » دییه حایقیردك !

مؤاخات اسلامیه‌مز ، فکر قارده‌شلکمزله مؤید اولدوغیچون کتابکده‌کی اساسلرده اختلاف ایده‌مه‌یز . اونکچون ؛ بن ، سنك کتابکك الصمیمی ، الحرارتلی برمروجی‌یم . ایشته شیمدی یوزمی، مسلمان قارده‌شلرمه چوریریورم :

« قارده‌شلرم ؛ مسلمانلق جهالت ، اساطیر ، ضعف ومسکنت دیمك دکلدر ؛ علم ، یقین ، سطوت وشوکت دیمکدر . بن ، حالمزی کوردکجه، اولجه‌ده برمناسبتله سویله‌دمدی، مسلمانلغمزدن‌شبهه‌ایدییورم. سزده‌ایدیکز ؛ واطرافکزه شویله برکوز کزدیردکدن‌صوکرا اولا :

— عجبا بن مسلمانمی‌یم ، عجبا بز مسلمانمی‌یز ؟ مسلمانلق ، بو کوردکلرم، بودویدقلرممیدر ؟

دییه‌وجدانکزه‌صوریکز. بوبلندونجانکار سؤالك جوابنی‌ویرمك ایچین عقلکزك ، وجدانکزك بررهبره احتیاجنی حس‌ایدییورسه‌کز :

— ظلمتدن نوره !

دییه باغیران کتابی اوقویوکز . اکر دوشونه دوشونه اوقورساکز ؛ چوغکز :

— ایواه مکر بن ، دینمدن ، وطنمدن نه‌قدر غافلمشم !

دیه آغلایاجقسکز وامینم‌که بو ، سزك ایچین ، مملکت ایچین بر مقدمهٔ‌خیروفلاح اولاجقدر. اوقویوکز عزیز دینداشلرم، اوقویوکز؛ بوعصر ، اوقومق و « یاپمق » عصریدر . بزی اوقومق ؛ یکدی ، بزده هیچ اولمازسه جهالتی یکملم ، اوندن باری اولسون انتقاممزی آلالم . . .

باقکز جانلی ، قانلی بر عرب شاعری نه دییور :

ألا فاکتبوا صك النهوض الی العلاء
فانی علی موتی به لموقع !

« خبرکز اولسون، سزه سویله‌یورم : سز، حجت انتباه واعتلایی یازیکز ، بن اوکا قانمله امضامی وضع ایدرم ! »

بزم قهرمان شاعرمز بویوك نامق‌کال‌ده وقتیله :

تا ابد مرد اولانی عهد ایلدم شانمله بن،
حجت ناموسی امضا الادم قانمله بن !

دییه باغرمامشمی ایدی ! . .

اوقویالم ، مرد عالملر اولالم ، وطن، دین ، مرد عالملر ایسته‌یور. نوتجیسی یاس وبدبینی اولان بر حصارك قپولری‌عالمه آچیق دیمکدر . اورایه نجاتدن باشقه هرشیئك کیرمه‌سی بکله‌نیر .

بدبینلکی أیی آکلایالم : بدبینلك ؛ عطالتك حجت مشروعیتی

دكلدر . سعيك ، فعاليتك مشوقيدر . استقبال ، هر فردك ، هر ملتك ؛ سرمايهٔ مشتركيدر ؛ فقط :

ان الارض يرثها عبادي الصالحون

∴

كچنلردن بابعالى جاده‌سندن ايندركن بر محب نكته‌دانه راست كلدم ؛ تعاطئ سلامى متعاقب :

— داها شمس الدين بكك كتابنى اوقويامادم ، كنديسنه سويله . فقط بو كونلرده آناطولى‌يه كيديورم ؛ يعنى ظلمتدن نوره چيقيورم . اونك كتابنى ده چيقاركن يولده اوقويه‌جغم .

— بك أيى تمثيل ايتديكز !

بو محاوره ؛ « ظلمتدن نوره » نك بالخاصه كنج قارئلرى ايچين دقته شايان كورولمه‌ليدر .

اى معشر منورين ، كنجلر ، اختيارلر ؛ آسياده‌كى ملكمز ، آناطولومز ، عربستانمز بزم أمين اللريمزى بكله‌يور !

سادبورنى . عبداللطيف نوزاد

مكاتيب

هندستانه محرر مخصوصمزدن :

هند يولنده

۲٦

بغدادده عمارت

مايسك يديسنه تصادف ايدن بازار ايرتسى كونى ادارهٔ نهريه‌نك (بغداد) وابوريله صباحلين اركن بغداددن آچيلدق . بغدادك (رصافه) و (كرخ) منظره‌لرى آز چوق بوغاز ايچنه بكزه‌يور . هر ايكى طرفى بربرينه ربط ايدن كوپرى اوقدر نفيس ، فرسوده ، قانبور ، ايكرنج برشيدركه . انسان صراط كوپريسندن قولايلقله كچرده بونك اوزرندن كچمك ايسته‌مز . بو عجيب الهيكل كوپرى ، سنه بسنه التزامه ويريلير ، بيكلرجه ليرا بدليه واردات تأمين ايتديكى حالده ، الآن يرينه بر ايى كوپرى يرلشديرمكه اهتمام ايدلميور ! كوپريدن (كراره) موقعنه قدر اولان مسافه عادتا بغداد (بوسفور) ى اطلاقنه شايسته‌در .

شط كنارنده‌كى كوزل قصرلر ، شاتولر ، كوشكلر باغ وباغچه‌لر بو اقليمك سعادت آتيه‌سنى ناظرينه برلسان حال ايله تفهيم واراءه ايديور .

بغداد اعمار وتزيين ايدلسه ، نه بودا پشته‌يه ، نه هامبورغه ، نه تريسته‌يه ، نه ده اسكندريه‌يه بكزر . احتمالكه هپسنه تفوق ايده‌جكدر .

ماضئ پر احتشامك بقايا وانقاضندن اولان (نظاميه) مدرسه‌سى اليوم بغداد ايچون رسومات دائره‌سى وظيفه‌سنى كورييور .

شانلى عنعناته ، دبدبه‌لى بر تاريخه وقيله مالك اولان بغداد بزم كبى مسكين وتنبللرك الى دوشه‌لى‌دن برو عمران وتزيينته اصلا اهميت ويرمامشز . عمارات ومبانئ اميريه نامنه هر نه كه كوزه چارپيورسه ، جمله‌سى مرحوم مدحت پاشا زماننده ياپيلان شيلردر .

خلفاى بنى عباسه مقر خلافت وسلطنت وظيفه‌سنى كورن بو سواد اعظم بو كون هندستانك (كراچى) شهرى قدر معمور دكلدر .

بغداد ـ بصره آره‌سنده سير وسفر ايدن كوچوك وابورلر اوچ شركته تابعدر . برنجيسى ادارهٔ نهريه‌دركه اون وابوره مالكدر ؛ بونك انجى پيشى ، آلتيسى سير وسفر ايتمكده وديكرلرى امن وآسايشى تأمين وادامه مقصديله حكومت طرفندن اوته‌ده بريده استخدام ايدلمكده‌در . ايكنجيسى (لنچ) قومپانيه‌سيدركه ، درت وابورله سكز دوبه‌يه مالكدر . اوچنجيسى بصره عثمانلى تجارندن آغا جعفر قومپانيه‌سيدركه ، يوك بر وابورى واردر .

وابورلرك ايكى طرفنه برر دوبه باغلانوب ، ايچنه يوك وسائره وضع ايديلير : وابورله دوبه‌لرك اوزاقدن كورونيشى ، ايكى يوروسنى قوجاغنه آلمش بر والده‌يه بكزه‌يور . بغداددن آيرلدقدن صوكره شطك هر ايكى طرفنده سيرك سيرك زراعت وتارلالره تصادف ايديلير . اراضئ اميريه هپ بوش وچول حالنده قالمش كيتمشدر . حالبوكه اراضئ مذكوره اهاليه صاتيلسه وياخود طاپوسنديله تمليك ايدلسه آز زمان صوكره بغدادك وارداتى سنوى ايكى اوچ مليون ليرايى بولور . بورالرده نه‌لر يتشمز . بر ازيايده ، اسرقده ، يمنده ، آفريقاده يتيشن اثمار واشجار ، بقول ونباتاتك جمله‌سى بو مبارك طوپراقده يتشه‌بيلير . اشجارك ، اوزمانلرك تكثيريله ده پك آز زمان ايچريسنده حرارت هوائيه تسكين اولنه‌بيلير . زراعت تعمم ايتدكجه ، چولده‌كى بداوت ، مدنيته منقلب اولور . هر يرده ، خصوصيله بغداددن بصره‌يه قدر امتداد ايدن شطك هر ايكى جهتنده بربرينه ملاصق ولق شرطيله كوزل ولطيف كويلر ، چفتلكلر تأسيس ايدلدكدن صوكره ، آيروجه‌ده هر كويده برر مكتب ، جامع ، پوسته وتلغراف اداره‌خانه‌سى ، وعظ وخطابت صالونى ـ كه بونك تأسيسى پك الزمدر . واعظلر ، خطيبلر ، اوقات معينه داخلنده كويليلرى بورايه دعوت ايدرك ، كنديلرينه ، ايى تلقيناتده بولنوب ، هم حكومته قارشو اطاعتله مكلف اولدقلرينى ، همده وظائف دوزسره واجتماعيه‌لرينه تعلق ايدن دينى مسائلى كنديلرينه . اكلايه‌بيله‌جكلرى برلسان ايله بيان ايلميدرلر ـ انشا اولنمسى مقتضيدر . برده هر كويده بر ژاندارمه قره‌غوللغنده ياپديرلمسى اهم مسائلدندر . بو قره‌غولخانه‌لرده مقدار كافى ژاندارمه دائمى صورتده بولنور وكويك امن وآسايشنه تعلق ايدن وظائفله اشتغال ايدر . مذكور قره‌غولخانه‌لرده برده تله‌فون آلتى قونيلورسه انضباطى دها مكمل وسريع بر صورتده تأمين ايدر .

بغدادك ايكى اوچ ساعت اوته‌سنده واقع اولان (سلمان پاك) موقعنده براز تصادف وخوش بختى اولمق اوزره وابورمز طوردى . ايران وساسانيان طبقه‌سنك پادشاهلرندن اولان (نوشيروان) عادل وقتيله بوراسنى مقر حكومت اتخاذ ايتمشيدى . بو پادشاهك اك بويوك آثارندن اولان طاق اليوم پيقيق ومنهدم بر حالده كلوب كچنك نظر دقتلرينى جلب ايديور . طاقك ياريسى طوپراق آلتنده كومولى اولديغى حالده الآن يردن اولان ارتفاعى اللى مترويى متجاوزدر . بو طاق وقتيله نوشيروان ايچون ايام رسميه‌ده قبول ومعايده صالونى وظيفه‌سنى كورييوردى . ديوارلرى كاملاً يالديزلى وايرانه مخصوص اولان اك اسكى و بارتمه چينيلرله قابل اولديغى اوروپا تاريخلرى يازيور . بو صالون بش بيك كيشيى قولايلقله استيعاب ايدر . عادى طاشدن بوقدر مرتفع بر قبه وطاق ـ ديركسز ، اسطوانه‌سز ـ انشا ايتمك اوزمانه مخصوص شيلردندركه ، فى يومنا هنا بويله براثر صنعت بو طرزده ميدانه كتيريله‌مز .

ايران شعراى مشهوره‌سندن (خاقانى) وقتيله بو طاقك اوكندن كچركن اوزون نصيحت آميز ، مؤثر بر قصيده‌يى انشاد وتلاوت ايلمشدركه آتيده‌كى بيتلرى مذكور قصيده‌دن اقتباس ايديورم :

هان ! اى دل عبرت بين ، ازديده نظر كن هان !
ايوان مداين را آيينهٔ عبرت دان !
دندانهٔ هر قصرى پندى دهدت نونو ،
پندسر دندانه بشنو زسر دندان !
ما بارگه دادیم این رفت ستم برما ،
بر قصر ستمكاران يارب چه رسد خذلان ؟ !

بورالری (طیفسون) نامیله اوروپا و ایران مؤرخلری طرفندن دخی یاد ایدلمشدر .

بو ایوانی (کسری) نوشیروانك انشا ایلدیکنی بر چوق تاریخلر قید ایدیورسه‌ده ، بعض مؤرخین اثر مذکورك حضرت عیسادن بش یوز سنه اول ایران شاهلری طرفندن وجوده کتیرلدیکنی بیان ایتمکده‌در .

فخر عالم افندمز (نوشیروان) زماننده دنیایه کلدیکی جهتله بو عالی پادشاهك وجودیله افتخار ایدرك ، (ولدت فی زمن الملك العادل) بویورمشلردر .

وتیله ایران امور عسکریه‌سنی تنظیم و تنسیق ایدن نوشیروان ایرانی محقق بر انقراضدن قورتارمش و مملکتی آبادیشه سوق ایدن مزده‌کیلری‌ده قتل عام ایتمك صورتیله مفسدتلرینه خاتمه چکمشدر . بوراسنك سلمان پاك تسمیه اولندیغنه کانجه بنه وقتیله حضرت حیدر کرار افندمزك زمان خلافتنده طرف عالیلرندن (سلمان فارس) — که پیغمبر افندمز (سلمان منا اهل البیت) بویورمق صورتیله کندیسی مظهر تلطیف و تمجید بویورمشلردر . — بوریه عراقه والی و عامل اولق اوزره کوندرلمش و اولزمان فسق و فجور ، شقاوت و بغاوت خطهٔ عراقیه‌یی باشدن باشه قابلامشیکن زمدت ظرفنده سلمان فارسی حضرتلری امنیت و آسایشی ادامه ایدوب اشقیاله حدلرینی طانتدیرمشیدی . مشارالیه حضرتلری بو نقطه‌ده وفات ایتدیکی ایچون بو اسمی نامیله خلق طرفندن توسیم ایدلمشدر . حقیقهٔ کندیسنك بوراده‌کی مزار عالیسی بالجمله اهالی و عابرین طرفندن بر زیارتگاه اتخاذ اولنمشدر . مشارالیهك زمان ولایتنده ایسه بوراسنه (مداین) دخی اطلاق اولنیوردی . بورادن واپورمز حرکت ایدوب ، عزیزیه ، بغیله ، کوت ، شیخ سعد ، علی الغربی قضا و نواحیلری اوکنده ، آز توقف ایتدکدن صوکره کیجه وقتی بزی عماره‌یه کتیردی . بن ایسه هم عماره‌یی کوره‌بیلمك ، همده متصرفی منفا رفیقم اولان حسن سری بکی زیارت و سلاملامق ایچون قره‌یه چیقدم .

عماره :

س . م . توفیق

آناطولی سیار مخابر مخصوصمزدن :

دارالخلافه‌دن بروسه‌یه

١٦ مایس ٣٢٩ پنجشنبه کونی صباحی ساعت اونده حرکت ایدن واپور بعدالزوال اوچده مدانیه اسکله‌سنه بزی ایصال ایلدی . اوکون دکزك عصبی بر کونی ایدی ؛ مرمره پك لطیف اولان ابتساملرینی او کون بزدن اسیرکه‌دی . بش ساعت اونك اختلاجلرینی سیر ایتمه‌یه ، قلبنك فوزانلرینی دیکله‌مه‌یه مجبور اولدق . اسکله‌یه چیقدیغم زمان او ، حالا بحرانلر ایچنده چالقانیور ، قیورانیوردی . بن شیمدی آناطولینك رحیم و شفقتکار آغوش ساکتانه‌سنه قاووشمش ، ارتیق اونك بیزانس ساحللرینه چارپان ، چارپدقجه قیریلان ، جریحه‌لانان قلبنی دیکله‌مه‌یه وقتم یوقدی .

آناطولی ... آه ، او نه قلب رحیم ! او نه مادر مشفق ! انسان او شفقتده‌کی صمیمیت و حرارتی انجق اونك زمین قوللری آره‌سنده حس ایده بیلیر . اوقدر ماتمیله ، قارداشنك [١] افول حزیننده متولد کدریله ، اوکسوزلکیله برابر ینه ضبط حسیات ایدرك کولمك ایسته‌یور ، آغوش رفق و رقتنه صیغینان اولادلرینه انشراحلر ، امیدلر بخش ایتمه‌یه اوغراشیور . بو ، نه بیوکلك .. بو ، نه وفاکارلقدر !

مسرف قارداشی اونك الندکنی ، آووجنده‌کنی طوپلایوب صداقتسز ، وفاسز چوجقلرینه ، اونلرك نفاق و شقاق ایله ییقیلان آشیانلرینك ترصین و تزیینه بذل ایتدیکی حالده ، بوکون ینه اونك سقوطیله دلخون ، بوکون ینه اونك ماتمیله تألم نموندر . قرداشنی دیب دیری مزاره کومن حمیتسز ، اخلاقسز ، وفاسز ، صداقتسز چوجقلرینه هیچ بر سرزنشده بولونمایه‌رق ینه اونلره روی قبول کوسترمك ، بلکه بر آز فضله صفوت ، فضله عاطفتدر ؛ فقط شیمدی یوردلری پریشان اوله‌رق سوقاقده قالان بوملجأسزلر ایچون سرزنش صره‌سی دکلدر . بوتون وطنلرینی اللریله ییقانلر ، ییقدقلری خانهٔ پدرك انقاضیله یکی آشیان استقلال (!) قورمغه چالیشانلر اوتانسون ! . .

فقط بن قومپارتیمانده اناطولی‌یه نقل مأموریت ایدن وطنلرینی ییقان بو «ارکیشیلر»دن بریولداشمزك یوزنده علامت حجاب کوره‌میوردم . ذاتاً کورمك ایچون آراشدیرمقده ایسته‌میوردم . چونکه بو حسسزلك پیش مفکره‌مده بوتون او ماضیٔ نجیبی جانلاندیره‌جق ، بو محیط صافده‌ده بنمی ازه‌جك ، قلبمی متأثر ایده‌جك ایدی . مرحبادن ، بر آز قونوشدقدن صوکرا باشمی پنجره‌یه چویردم ؛ شیمدی نظرم بر خضارت باغلر ، باغچه‌لردن شطارتلر طوپلایه‌رق محزون کوکلمه تسلیت نثار اولمق ایسته‌یوردی .

شطارت ... دیدم ؛ فقط او ، وطنی دوشونن بر مسلمان ایچون نصیب اولور شی می ؟ بزی او زمردین بایرلر آره‌سنده اوچوران ترنی مسلمانلر یاپمش اولسه‌لردی ، بلکه بنم ده قلبم بر حس افتخارله شاطر اوله‌بیلیردی . یوقسه کندی مملکتمده اجنبینك همتیله یورومه‌یه مجبور اولورکن روحم بدایع طبیعیه‌دن ناصیل ذوقیاب اولور ؟

بر قاچ ساعت صوکرا کشیش طاغنك اتکنه صیغینان اسکی پایتختمزه واصل اولدق . بزمله برابر برچوق روم ایلی هجرتزده‌لری‌ده ترندن ایندی . سلطان عثمانك روحی قارشومزده تجسم ایتمش ، پر غضب بزه خطاب ایدیوردی :

— سز ، ای مسکین احفاد ! دهرك اك مدهش روزکارلریله صارصیلماز بنیان سلطنتمزی غجرداتدیکز . بز بورادن یوله چیقدیغمز زمان سزك بیکده ، یوز بیکده بریکز قدر بیله عددمز یوق ایدی . فقط قلبلرمزده دین و وطن عشقندن باشقه بر شی بولونمازدی . سزك ایسه عددکز میلیونلره بالغ اولمش ایکن اخلاقسزلق ، نفاق و شقاق یوزندن چورچوب قدر اهمیتکز اولمادی . دشمنی پایتختمزك تا قاپوسنه قدر کتیردیکز . باکر مرمره‌مزی دشمنك مردار آیاقلریله تلویث ایتدیکز . یازیقلر اولسون سزك کبی جانلی مزار طاشلرینه !... یازیقلر اولسون سزك کبی غیرتسز ، حمیتسز احفاده ! ...

هر کس باشنی اوکنه اکمش ، هکبه‌سنی اوموزینه آلمش ، یوله روان اولمش ایدی . بنم ده بو توبیخه قارشی سویلیه‌جك سوزم ، کوستره‌جك یوزم یوق ایدی .

یمش بیك کیشی‌یی آغوش مرحمتنه آلان قوجه پایتخت قدیم ! نه لطفکار ایمش ! یکی هجرتزده مسافرلرینی ده رد ایتمه‌دی .

بروسه

عمر فؤاد

---

[١] روم ایلینك

« كنز الحكم » مؤلفی يوز باشی حافظ ابراهيم افنديدن آلديغمز آتيده‌كی مكتوبی كمال ممنونيتله درج ايليورز :

سبيل الرشاد جريدهٔ اسلاميه‌سی مديريتنه

محترم افنديم ،

اقربادن ، اودادن ، پای تخت غزته‌لرينی توسيطله حيات وشهادتمه دائر بيلدردن معلومات صحيحه طلب ونياز ايدنلر اولديغنی بوكون دويدم . نه گزله يه يم ، شو خبری بر بشارت كبی تلقی ايده‌رك سويندم . لطفاً محترم جريده‌كزله اعلان ايديكزكه ، برجلوهٔ خدا اولارق ، ايشته بن ، صاغم !

افوله فرط محبت ومودتلری دولاييسيله مرثيه خوان اولان حقوقپروران اخوان وخويشانه عن صميم البال بيان تشكرات ايدر وشو وسيله ايله‌ده توجهات قيمتدارلرينی استدامه أيله‌رم .

صوفيه ، پشكطاشلی : يوز باشی

حافظ ابراهيم

شئون

دار الخلافه :

عموم هندستانه هيئتنك عودتی . — حرب اخير مناسبتيله عثمانلی هلال احمرينه معاونتده بولنمق اوزره بدايت مخاصماتده درسعادته كله‌رك اوزماندن بری متمادی برسعی سايه‌سنده كرك هنديه (عمرلی) ده وكرك چتاق قلعه‌ده خدمات مبروره ايفاسنه موفق اولان دوقتور احمد مختار الضاری بكك تحت رياستنده‌كی هيئت طبيه پنجشنبه كونی رومانيا واپوريله هندستانه عزيمت ايتمشدر . هيئت مشاراليها هلال احمر رؤسا واعضاسندن برچوق ذوات وداخليه ناظری طرفندن واپوره قدر تشييع ايدلمشدر .

رومانيا :

كوستنجه جامع شريفنك رسم كشادی . — كوستنجه‌ده رومانيا قرالی برنجی شارل حضرتلری طرفندن انشا اولونان جامع شريفك اولكی جمعه كونی اجرا اولونان رسم كشادنده حاضر بولنمق اوزره دولة الخلافه طرفندن مرخص صفتيله مشاهير فضلادن محمود اسعد افندی حضرتلرينك عزيمتلری اوزرينه رومانيا اهالئ اسلاميه‌سی فوق العاده احترامات مخصوصه‌ده بولوندقلری كبی ، رومانيا قرال وقراليچه‌سی حضراتی‌ده صميمی توجهلر ابراز بيورمشلردر . يوم مذكورده جامع شريفك رسم كشادنده رومانيا قرال وقراليچه حضراتی‌ده بالذات جامع شريفده حاضر بولونه‌رق صلاة جمعه‌نك مبدأندن منتهاسنه قدر كمال خشوع ايله قائماً انتظار بيورمشلر ؛ ختام صلاتی متعاقب خليفهٔ اسلاميان حضرتلرينك وكيلی محمود اسعد افندی حضرتلری طرفندن قرال وقراليچه حضراتنه قارشی فرانسزجه برنطق بليغ ايراد بيورلمش ، رومانيا اسلاملرينك احتياجات دينيه‌لرينی نظر دقته آلديغندن طولايی مشاراليه قرال وقراليچه حضرتلرينه خليفهٔ مسلمين حضرتلريله بوتون عالم اسلامك محظوظيت وممنونيتی عرض اولنمشدر . اهالئ اسلاميه‌يه خطاباً مشاراليه محمود اسعد افندی حضرتلری طرفندن ايراد بيوريلان نطقده‌ده كنديلرينك حقوق دينيه‌لرينه مراعات ايدن واحتياجات دينيه‌لرينی بالخاصه نظر دقته آلان وبوخصوصده ابراز معاونت بيوران برحكمداره مالكيتلرندن طولايی رومانيا مسلمانلرينی تبريك ايلمشلردر .

توركستان :

براسلام زنكيننك حميتی . — توركستانده منتشر « توركستان ولايتی غزته‌سی » نمنكان شهری قيرغيز اغنياسندن بای مشرب بای اوغلنك ايكی يوز اللی بيك روبله صرفيله شهر مذكورده برمدرسه بنا ايتديرديكنی وبو مدرسه‌نك مصارفنی تأمين ايچك اوزره شهری اوچ بيك روبله كتيره بيله‌جك عقارات انشا ايتديره‌جكنی يازييور .

قاشغر جمعيت خيريه‌سی . — قاشغر اسلاملری يكين جمعيت خيريه‌سی سيستمنده برجمعيت خيريه تأسيس ايلمشلردر . جمعيتك آيريجه بر كتبخانه‌سی ايله برقرائتخانه‌سی واردر . شمدی جمعيت مذكوره بر مطبعه تأسيسنه تشبث ايلمشدر . بوايشك باشنده معتبران محليدن عبد القادر عبدالوراثی افندی بولنيور .

بخارا :

لزومسز اسرافات . — « وقت » غزته‌سنك بخارا مخابر مخصوصنك اشعاراتنه نظراً بخارا صدر اعظمی اولان قوش بكنك غايت اسرافلی دوكوننی قاضی كلان بقا خواجه‌نك دوكونی تعقيب ايلمشدر . قاضی كلان بو دوكون مناسبتيله حرم اميری كبار نسوانته ايكی ميليون بخارا تنكه‌سی قيمتنده هدايا تقديم ايلديكی كبی بالذات اميره برميليون تنكه قيمتنده برلباس فاخر تقديم ايلمشدر . ديكر مصارفده بوكا كوره اولمشدر .

قافقاسيا :

عوام تدريسات . — باكوده عوالی علوم وفنوندن ، حادثات سياسيه واجتماعيه‌دن خبردار ايتمك اوزره سياسی ، اجتماعی ، اقتصادی وفنی موضوعلره متعلق درسلر ويرلمه‌يه تشبث اولونمش ايسه‌ده ؛ بوخصوصده مسلمانلرك احوال روحيه‌لری نظر اعتباره آلنمقسزين محل تدريسات تياترو صحنه‌لری اختيار ايدلديكندن مقصد تلقين لايقيله ايفا اولنامامش ؛ بناءً عليه اخيراً « عوام مخصوص خطابه جمعيتی » ناميله مساجد وجوامع شريفه‌ده ايفای تدريساته مجبوريت حاصل اولديغی آكلاشلمشدر .

اسوچره :

ترقئ اسلام جمعيتی . — جنوه‌ده ، بين المسلمين رابطهٔ اخوتی تقويه اساسنه مستند و « ترقئ اسلام جمعيتی » ناميله بر جمعيت تشكل

ایتمشدر . جمعیت مذکوره‌نك الشعب غزته‌سنده کورولن بیاننامه‌نك صورت مترجمه‌سی‌در :

« یا معشرالمسلمین ، دعوت آلهیه‌یه اجابت ایدیکز . ارضك شرق وغربنده اسلامیت ومسلمینك بوکونکی حال وشاننده خبردارمیسکز ؟ ارل اسلامیت که بر وقتلر چار اقطار عالمده بوتون احتشام وعظمتیله شعشعه پاش اولمش وبوکونکی اهل اسلامك اسلاف کرامی اولان متقدمینك همم خداپسندانه‌سیله کلمهٔ علیاسی انقطاع قبول ایتمز عکسلر پیدا ایله‌مشدی . اوت عزت علم ایله هرحال وکارده حائز نصاب کمال اولان او اسکی مسلمانلر اخلافی اولان بوکونکیلر ایسه جهل و مسکنت ایچنده حیران، وسرکردن اولوب قالمشلردر . اعدای اسلام بومسکنتدن یوز بوله‌رق اك نهایت اسلامیتك حص حصینی اولان دولة الخلافه‌یه دخی دست تعرضلرینی اوزاتیور واخوان دینکزك مقدساتنه، عرضلرینه تجاوز ایدیورلر . ایش بو راده‌یه کلمش ایکن دولة الخلافه‌یه بذل معاونت هر بر مسلم اوزرینه فرض عین اولیور . دولت علیهٔ عثمانیه الجا آت احوال ایله بر استقراض داخلی‌یه مراجعت ایتمکده‌در . بو امر خیره، بو وجیبهٔ دینیه‌یی ایفایه اشتراك ایتمك ایسته‌ینلر اسلامیت ومسلمانلرك جهت ادبیه و اقتصادیه‌دن ترقیلرینی تأمین ایتمك اوزره جنوه‌ده تشکل ایتمش اولان جمعیتمزه اشعار کیفیت ایله‌سونلر؛ آدره‌سمز بودر : جنوه : پ فوستری نومرو ۱۰۷۲۱

« اشته بز سزلری فی سبیل الله اتفاقه دعوت ایدیورز . دعوتمزه اجابتله نائل اجر ومثوبات اوله‌جق وعین زمانده ویره‌جك پاره‌ڭ وعده‌سی حلولنده مع زیادة استیفا ایله‌یه‌جکسکز . . . »

هندستان :

هندستانده مسلمانلرده انکلیزلرك قوشقولانمسی . — انکلتره حکومتی هند مسلمانلرنده کورولن حرکات حیتکارانهٔ اخیره سببیله شبهه‌لنمکه باشلامشدر . هندستاندن کلن غزته‌لرك اخبارینه کوره حکومت ، هندستانده حکومت علیهنه بر حرکت وقوع بولدیغی تقدیرده مسلمانلرده بو حرکته اشتراك ایده‌جکندن شبهه ایدییورمش . بوسببله اجتماعلره فوق العاده دقت ایدیلمه‌سیچون مأمورین عائده‌سنه تعلیمات واوامر مخصوصه ویرلمشدر .

تونس :

تونسده اسلام قانونلری قالقیور . — فرانسزلر تونسه یرلشدکلری حالده مملکتك قوانین سابقه‌سنی تبدیل ایتمه‌مشلر ایدی . یرلیلره عائد بالجمله دعاوی شریعت اسلامیه‌یه بناءً رؤیت ایدلمکده وبعض بیوك وآغیر دعوالر بك یاخود وکیل طرفندن فصل اولنمقده ایدی . پاریسدن (فوسیشه چایتونغ) ه اشعار اولندیغنه نظراً فرانسه خارجیه ناظری (پیشون) طرفندن تونسده‌کی فرانسه حکومتی وکیل عمومیسی (آلاپه‌تیت) ه خطاباً نشر اولنان بر امرنامه‌ده یرلیلرك فرانسز قوانینی نمونه اتخاذ اولنه‌رق یکی بر قانون جزایه توفیقاً محاکمه ایدلمسی امر ایدلمشدر .

مهم بر تشبث اقتصادی :

اسلام تجارتکاهلری وارباب صنایعی فهرستی

دارالخلافه‌ده‌کی بتون اسلام تجارتکاهلری ، مغازه‌لری ، اسلام ارباب صنایعی، اسلام شرکتلری ومؤسساتی ـ اك کوچك دکان واوسته‌یه وارنجه‌یه قدر ـ محتوی اولمق اوزره بیوك بر فهرست (قاتالوغ) ترتیب ونشر ایتمك ایسته‌یورز . بتون اسلام تجارتکاه ومغازه صاحبلری ، ارباب صنایع و شرکت مدیرلری آدرسلرینی ، اشتغال ایتدکلری تجارت وصنعتك نوعنی اداره‌خانه‌مزه واضحاً بیلدیرملری رجا اولنور .

نصارایه قارشی خطبه‌لر

اخوان دینك معاونتیله ایکنجی واوچنجی خطبه‌لرده رساله شکلنده باصیله‌رق لازم کلن یرلره توزیع اولوندی واولونیور . مسلمانلرك بویله حریتپرورانه برصورتده وکمال نزاکتله مقابله‌لری . فدا کارلقلری؛ میسیونرلك عالمنی تلاشه دوشورمش اولدیغی موثوقاً خبر آلنمشدر . مسلمانلق ؛ آچیق آلنله ، منطقك ، فلسفه‌نك ، علمك ، حاصلی هر شیئك حضورنده خرستیانلقله مباحثه‌یه هرزمان حاضردر . ایسترسه علمای خرستیانیه بویوك بر مجلس مباحثه تشکیل ایدرك مباحثات شفاهیه‌ده بولونمغه‌ده اسلام علماسی آماده‌در .

دیکر خطبه‌لرك ده رساله شکلنده باصیلمسی ایچون وعد معاونت بیوران قارئین کرام حضراتنه بالخاصه تشکرلر اولنور .

تشکر

اناطولی سیار مخابر مخصوصمز عمر فؤاد بك کیتدیکی یرلرده . ازجمله بروسه‌ده ، قره‌جه‌بکده ، کرماستی‌ده کرك قارئین قدیمه‌مز طرفندن، کرك یکیدن جریده‌مزه اشتراك بیوران مسلمان قارداشلرمز طرفندن پك صمیمی التفات وتوجهلره مظهر اولدیغنی خصوصی بر مکتوبنده برلسان منت وممنونیتله بیان ایدیور . بو توجهلر بزی‌ده منتدار ایتمشدر . کرك مخابرمز ، کرك جریده‌مز حقنده لطفاً بذل التفات بیوران محترم مسلمان قارداشلرمزه عظیم تشکرلر ایدرز .

مخابرهٔ علنیه

موشده شیخ شمس الدین ویوسف افندیلره — تلغرافنامه‌کز داخلیه نظارتنه تقدیم اولوندی . مشروع اولان بر حق البته احقاق اولنور .

سلانیك مطبعه‌سی اشرف ادیب

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لكی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لكی(١٧)، آلتی آیلغی(٩)فرانقدر. [ایضاحات : نسخه‌سی اللی پاره، آلتی آیلغی بر جلد ، هرجلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر.
§ آدرس تبدیلنده قرق پاره‌لك پول كوندرلملی‌در.

§ مسلكه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور. درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز.

سبیل الرشاد

١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی كوسترلمك شرطیله بتون یازیلر ، هانكی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مكتوبلرك، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلسی؛

§

پاره كوندرلدیكی زمانه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدرلمسی رجا اولنور .

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

عدد ٢٥١ — ٢٨ رجب شریف ١٣٣١ — پنجشنبه — ٢٠ حزیران ١٣٢٩ — جلد ١٠

حدیث شریف

اَلْاِسْلَامُ حُسْنُ الْخُلْقِ

ترجمه‌سی

«مسلمانلق خویك كوزللكندن عبارتدر.»

بزكه یارمشدق شئونك اك بویوك عمانی ؛
چیكنه‌مشدك یوكسه‌لن امواج بی‌پایانی ؛
بزكه ادوارك ، قرونك ، حادثاتك رغمنه .
حاكم اولمشدق بوتون برعالمك ایامنه ؛
شیمدی تك برطالعه‌نك پامال اضمحلالی‌یز !
شیمدی ساحللرده محكومیتك تمثالی‌یز !
بویله بر صدمه‌یله آلت‌اوست اولسون اك مدهش كمی ...
دهشتك تأثیری حالا صارصیور اندیشه‌می !
اویله صالغیندر فلاكت ، اویله آنیدر اولوم :
هم كورور كوز، هم «عجب‌رؤیامیدر، دیر، كوردیكم ؟»
نرده رؤیا ! كوردیكك عینیله واقعدر سنك .
غیرواقع نقطه‌لر ، آنجق اومهلك صدمه‌نك .
برطیشاردن ، برقضا ، برنا كهانی اولماسی ؛
برده ــ اك یاكلیش قناعت ــ آسمانی اولماسی .
داخلیدر صدمه .. خارجدن دكل ، اصلا دكل !
صوكره ، اولماز ازقضا دنیاده برشی . بویله بیل !
«نا كهانی» لفظنك معناسی یوقدر ، هرزه‌در :
اك بینسزلر بو استقبالی ، زیرا ، كسدیرر .
كوكدن اینمز برده هیچ برشی .. بوتون یردن طاشار ؛
كندی اخلاقیله برملت اولور ، یاخود یاشار .

چیكنه‌نیرسه‌ك بز بوكون . چیكنه‌نمك استحقاقمز :
چونكه عزت نرده ، برباق ، نرده‌در اخلاقمز !

مسلمانلق پاك سیرتدن عبارتكن ، یازیق ،
اویله صاپلاندق كه لوثیاته : حالا چیقمادق !
روح غیرت أولمش آرتیق ، هرشناعت بزده‌در ..
دوغروسزلق بزده ، بیك مهلك قناعت بزده‌در !
ظلمه طاپمق ، عدلی تپمك ، حته هیچ آلدیرمامق ؛
كندی آسوده‌یسه ، دنیا یانسه ، باش قالدیرمامق ؛
عهدی نقض ایتمك ، یالان سوزدن تحاشی ایتمه‌مك ؛
قوتك مداحی اولمق ، عجزی هیچ سویلتمه‌مك ؛
مبتذل برچوق مراسم : انحنالر ، پاتمه‌لر ؛
شاقلابانلقلر ، ریالر، متصل آلداتمه‌لر ؛
فرقه ، ملیت ، لسان نامیله دائم آیریلق ؛
اك صمیمی كیمسه‌لر بیننده اك جدی آچیق ؛
اكسه‌دن ارسلان كسیلمك ، جبهه‌دن یالتاق كدی ...
. . . .
مسلمانلق، بزدن‌اول، بویله ذات كورمه‌دی !
حالمز بر انحلال ایتمش وجودك حالیدر ؛
روح اضمحلالمز : اخلاقك اضمحلالیدر .
مسلمان كیم ؟ دین نه‌در ؟ اولجه تحقیق ایتملی ؛
اك‌بویوك دستور اودر ، حقیله تطبیق ایتملی .
یوقسه پك قورقونج اولور قاتمرلشوب خسرانمز :
چونكه هم دنیا كیدر ، هم دین ، اكر یاپمازسه‌كز .

محمد عاكف

ادبيات

اولیورمك ، ایدیورمك ....

ایشته بر صورت مرغوبهٔ ترکیب بیان
که بتون نسلمزك حالنی ایلر اتیان :

بزده هیچ اولمامق اولماز، اولیورمك واردر ....
مدنیت اولیورمش ، بیتیورمش صانیلیر !
اکمك یوق، « آلیویر »؛ بر پاره‌لر یوق، « بولیویر » ؛
بولمادك، « صبر ایدیویر ! » ای صولوجان قانلی بشر،

سن بر از قیورانیویر، ایکلیویر ا لطف خدا ،
مطلقا لقمهٔ مقسومه‌کی ایلر اهدا !

هله بر یالواریویر ، اغلاییویر ... بی‌پایان
دوکولور سفرهٔ اهالکه انعام جنان !

چونکه فکرکجه سنك کندی کوچوك اللهك
بر « اوصانماز دادی » در ، قلبی تمنیکاهك ؛
تیتره‌دیر روحنی حتی کوجوجك فریادك ،
سکا هرشیئی ویرر یوقسه‌ده استمدادك ؛

اك کوچوك براملك اولسه یوزکدن بیله‌رك
دها سن ایسته‌مدن امرکی انفاذ ایتمك

بو مبارك « دادی » نك مشغلهٔ وجدانی ...
بویله ـ حاشا ـ طانیورسك اوبیوك یزدانی !

بویله اللهه دکل بر متدین ، حتی
بر مجوسی طاپه‌ماز ؛ سن‌که وجود موتا

کبی موقوف سکونسك . سکا دینك نه‌دییور ؟
« اطلبوا العلم من المهد.... » ایله تکلیف ایدییور .

دیکله قرآن مبینی : « ولقد کرمنا ... »
بیورور ادم ایچون ؛ سن که بوکون بردانا

وضع وطوریله دییورسك : بنم اللهم وار،
نره‌دور مکرمتك ؟ مسکنتکدن اغلار ،

صیزلار، ایکلرسك ، اوتانمازسك... اینرسك هر آن!
دوشدیکك خاك مذلتده پریشان ، نالان ،

بر دعا اوقلیویرمکله صانیرسك مولی
سنی تا جنت اعلاسنه ایلر اعلا !

— برشیم یوق، بکا سن کوندریویر یاربی ؛
اوطوروب بن ییه‌یم، سن بکا ویر یاربی !...
ایشته عمرك بونی تکرار ایدیویرمکله کچر .
آچیویر کوزلرکی ای صولوجان قانلی بشر !

کوریویر ، آکلاییویر اویله قولایمی هرشی ؟
باق بو عالمده خلائق نه‌قدر بی‌درپی ،

متمادی ، متکامل ، مترقی کیدییور ؛
ناصل افکار بشر بر برینی ولی ایدییور .

کندیکك حالکه باق : اویله قولایمیدی وجود ؟
سنی بر آنده‌می خلق ایلیویرمش معبود ؟

شمدی اکمك دیله‌نن کهنه دهانك اول
سوددیلنمشدی ؛ بوکون چیکنه‌دیکك خاکه بدل
یاتدیغك طوپراغه مربوط ایدی جسمك، کوچوجك
برکیك طوربه‌سی حالنده طورووردی ؛ شوبیوك

لوحهٔ عالمی تلخیص ایدن ابدال کوزیکه
برشی عکس ایتمز ایدی ؛ صوکره اویاندك ده بنه
سنه‌لر کچدی ، بهائم قدر انجق بیلدك ؛
بلکه اون ییلده براز کندکی کوردك کندك .

ایستیورسك‌كه بوکون هر املك بی‌همت ،
اولیویرسین ، یاغیویرسین سکا کوکدن نعمت !

بویله قانون طبیعت اوله‌ماز ؛ هی دلی هی ،
بیل‌که دنیاده امکسز اولیویرمز برشی .

بوقدر وارسه قولایلق، شوکا برهان کوستر :
سن ده انسان اولیویر، ای صولوجان قانلی بشر !

*
* *

« اولیورمك، ایدیورمك » دیه بسط وتسهیل
ایده‌رك مملکتك جاننی ایتدك تعطیل .

صولوجان قانلیلغك ایشته بودر عاقبتی،
انقراضك یوزی یر یر کزبیور مملکتی !

هپ برابر صولوجان قانلیلغی ترك ایدهلم،
بلکه اوج یوزسنه طوردق، بو کون ارتق کیدهلم !

وطن ارتق «کیدیورمش» کیدر، اولادی
دها ترك اتمز ایسه مسکنت معتادی.

دیکلیك شانلی «کمال» ی نه‌دیورشمدی بزه،
روحی بر شعرین ترتیل ایدییور جمله‌مزه :

١

صدق ایله ترك ایدهلم هرامل، هرهوسی،
قیرالم حائل ایسه عزممزه تن قفسی ؛
ایکلدکجه المدن وطنك هر نفسی،
«کمالك امداده !» دییور، باق بودر الله سسی !

٢

بزه غیرت یاقیشیر، مرحمت اللهکدر،
حکم آنی نه‌فقیرك. نه شهنشاهکدر.
دیکله فریادینی کیم ترجمهٔ آهکدر،
ایکلدکجه نه‌دییور باق وطنك هر نفسی.

٣

محو ایدر کندینی لبل بیله حریت ایچون،
چکیلیرمی بو بلا عالم بر محنت ایچون ؟
دین ایچون، دولت ایچون، جان چکیشن ملت ایچون،
عزمه حائلمی اولورمش بو چوروك تن قفسی ؟

٤

مملکت بیتدی، بنه بیتمدی حالا «سن، بن !»
بزه بو حال ایله بزدن بیوك اولماز دشمن ؛
دست اعدادهیز الله ایچون ای اهل وطن،
یتیشیر ترك ایدهلم غیری هوا وهوسی !
– نامق کمال –

١٥ حزیران ٣٢٩ کمال زاده

علی اکرم

صرافعات دینیه :

خطبه‌لر

٤

کناه یوکی طاشیانه حقنده خطبه

کچن نسخه‌دن مابعد

« ای آدملر بالاده ذکر اولنانلردن ظاهر وعیان دکلیدرکه انسان آخرتده یالکز کندی عملنك اجر یاخود جزاسنی آلیر وباشقه‌سنك عملی کندیسنه ضرر یاخود فائده ویرمز. یاخود کندیسنی آلچالدوب یوکسلتمز وانسان خلاص بولور وهلاك اولورسه یالکز کندی عملیله هلاك اولور. »

اللهه قارشو بویله یاپ یالکز کندی عملیله قالان انسانك نه‌حالده اولدیغنی‌ده شو وجهله کوستریبور :

« وفاتی شوکه روی ارضده بولنان جمله آدملر خطاکارلردر وسائرلرندن دها ایی دیو کوردیکك کیمسه‌لر وقتیله شریرلر اولمشلر وتوبه ایلمشلردر. بنه‌ده بیوك کناهلر شویله طورسون، آنلرحتی عادی صوچ خطالردن خالی وسهولردن بیله سالم دکلدرلر. وبومعناده شویله بیورلشدر : ولویؤاخذالله الناس بظلمهم ماترك علیها من دابة (سورة النحل). اکر الله انسانلری کندی ظلملرندن طولایی جزالاندرسه زمین اوزرنده دابه (دیره‌ننن) براقماز. »

خطیب بوفقره‌ده بتون انسانلرك ظالم وکنهکار اولدقلرینی ادعا ایدییور. وبر آیت ایله اثباته چالیشیور. لکن بوراده ناسك لفظ عام اولمسندن وظلمك آنلره مضاف قیلنمسندن انبیای عظام حضراتنه وارنجه‌یه دکین بتون انسانلرك ظالم اولمسی لازم کلمز ؛ جائزکه انسانلر بیننده شایع واکثرندن صادراولان شی جمله‌سنه مضاف قلنمش اولسون (بیضاوی).

دقت بیوریلیوریا ! خطیبمز قرآن کریمدن دائما غضب آیتلرینی انتخاب ایدییور. مراجعت بیوریلورسه کوریلورکه بو آیت کریمه یوم آخرته ایمان اتمه‌ینلرك احوالندن باحث آیت کریمه‌نك عقبنده اتیان بیورلمش، مابعدنده دخی جناب حقه اولاد وشرکا اسناد ایدنلر حقنده‌کی آیت کتورلمشدر. رحمت آیتلرینی نظره آلمیور. تاکه قرآنده مسرت ویره‌جك برشی اولمادیغنی ادعا ایده‌بیلسون. مع‌مافیه انسانلرك اکثریت اعتباریله سهو وخطادن، عصیاندن خالی قالمادقلری درکاردر. عجبا آنلر ایچون بر طریق نجات وارمیدر؟ ونه‌در؟ اول امرده کفردن قورتلق ایچون یکانه چاره ایمان بالله اولدیغنده شبهه یوقدر. معاصیدن قورتلق ایچون خطیبك دوشوندیکی چاره باشقه، بزم دوشوندیکمز چاره‌ده باشقه‌در. بونلری بروجه آتی بیان ایله مقایسه‌سنی اهل عرفانه ترك ایده‌جکز. خطیب دیورکه :

« ابدی برکیمسه‌نك کندی عملندن بشقه برشی ایله خلاص بولمسی امکانسز وجمیع آدملرك عملری دخی کوردیکك کبی معیب ومشین اولدیغندن رحمت وکرمندن ناشی انسانك شئون خصوصیه‌سنه مداخله ایدوب آکا بر طریق شرعی تهیئه ایتدی. آنك واسطه‌سیله انسان آخر برکیمسه‌نك عملی کندیسنك شخصی عملی ایمش کبی کندیسنه نسبت ایده‌بیلیر واول عمل واسطه‌سیله خلاص اوله‌بیلور. »

خطیب افندی اولا سزه سویلیه‌یمکه عباداتده نیابت جاری دکلدر. زیرا عباداتدن مقصد استحصال رضا والله‌ه قربتدر. بوده عمل ایدن کیمسه‌یه عائددر. اللهك بویله برطریق شرعی تهیئه ایتدیکنی سویلیورسکز ؛ کرچه «تبارك الذی بیده الملك» (هرمخلوقك امری ید قدرتنده بولنان الله مبارکدر ومخلوقاته عائد صفات نقیصه‌دن منزهدر) «وهو

كل شیٔ قدیر » (تحت مقدوریتده بولنان هرشیئه قادر آنجق اودر). لكن آنك بتون افعالی موافق حكمتدر؛ حالبوكه دیدیككز شی حكمته مغایردر . بیلمزمیسكزكه بودنیا دار ابتلا و امتحاندر « الذی خلق الموت والحیات لیبلوكم ایكم احسن عملاً وهوالعزیز الغفور» (الله قدرت كامله‌سیله انسانلر ایچون موت وحیاتی مقدر قیلمشدر، تا كه هانكیكزك عمل صالح صاحبی اوله‌جغنی امتحاندن كچیروب بعده عملنك جزاسنی ویرسون. الله مخلوقاتنه غالب وتوبه ایدنلری یارلغایجیدر. سورۂ ملك).

كوردیكزمی ؟ بولمق ایستدیككز طریقك نه‌قدر اساسسز اولدیغی دها شمدیدن اكلاشلمغه باشلادی .

« اوطریق نه‌در عجبا اوطریقی مجرد بشری عقلكزله كشف ایده‌بیلیرمیسكز؟ طنمجه ایده‌مزسكز . »

تصریحاتك هانكی بر قاعده‌سنی بشری عقلمز كشف ایده‌بیلور كه بونی‌ده كشف ایتسون . سز كشف ایتدیسه‌كز سویله‌یكزده اوكره‌نه‌لم .

« وبوكا بناءً الله بوطریقی بزه كندینك كتابنده اعلان ایتمش وبزی آنی جمله آدملره اخبار ایتمك وظیفه‌سیله مكلف قیلمشدر . »

بزكتاب كریمنده اللهك اعلان ایتدیكی طریقی آتیا كوستره‌جكز. فقط اول امرده سزك بویله بر وظیفه ایله مكلف اولدیغكزه دائر یدیكزده موجود اولمسی لازم كلن وكالتنامه‌یی ابراز ایتمك لطفنده بولنورمیسكز ؟ اكر ابراز ایده‌مزسه‌كز دعواكزده فضولیلككز ثابت اولور .

« عجبا ساقط اولان جنس بشری‌یه بر وكیل یاخود دها زیاده بر وصیٔ شرعیٔ صالح نصب وتعیین ایتمه‌مشمیدر ؟ »

بزم بویله برشیدن خبریمز یوقدر و بوكا احتمالده ویره‌مه‌یز . چونكه وكیل تعیینی عقود مشروعه‌دندر وبالذات موكل ویاخود طرفندن مأذون وكیلی طرفندن تعیین ایدیله‌بیلور . الله بوكبی صلاحیتلری انسانلرك النه تودیع ایتمشدر ، اكر كندیسی اجرایه قالقشورسه آنلر حقنده استعمال جبر وظلم ایتمش اولور . هله وصی تعیینی هیچ متصور دكلدر ، چونكه آتیا كوریله‌جكی اوزره انسان عقل وشعوری سببیله قاصریتدن اولمیوب رشید ومكلفدر ؛ بویله‌لری حقنده وصی تعیینی موافق حكمت دوشمز .

« اینته واسطه‌سیله بركیمسه‌نك دیكر بركیمسه‌نك مقامنه قائم اوله‌بیلدیكی وعمل وشخصنی اونكله مبادله ایده‌بیلدیكی وآنك تام ذات شخصی ایمش كبی آنك یرینی طوته‌بیلدیكی طریق یكانه بودر . »

بز اللهدن بویله برشی صادر اولمادیغنی واولمسی موافق حكمت بولنمادیغنی ادعاده مصرز ؛ فقط بركره سز دلیلكزی سویلیكزده بعده بزده مطالعه‌مزی یوروده‌لم .

« بلی بوحقیقی، بومسرتبخش مژده‌یی ومفرح خبری عقل وذهنكزه ایوجه یرلشدیره‌بیلمك ایچون سزه كتب شریعت اسلامیه‌ده معلوم اولان برمثالی استعاره طریقیله ذكر ایده‌جكم . »

بیوریكز باقه‌لم ، نه جواهر یومورطلیه‌جقسكز .

« اكر بر پدر اوغلی قاصر ایكن وفات ایدوبده تركه براقیرسه اولو الشأن آكا بروصیٔ شرعی تعیین ایدرلر. »

بك اعلا آما بوراده قاصر كیمدر ؟

« واكر وصی قاصرك امتعه یاخود عقارندن برشی‌صاتار یاخود قاصرایچون بر شی صاتون آلیرسه بوحالده بائع یاخود شاری وصی دكل آنجق قاصر عد واعتبار اولنور وقاصر سن تكلیفه یعنی سن رشده بالغ اولدقده آنك او بیعی یاخود اوشرایی كندیسنه ایستركارلی ایستر ضررلی ولمش اولسون ، الغا ایتمسی هیچ بر وجهله جائز دكلدر . نته‌كیم وصیته مربوط ومحتاج قالمسی دخی جائز دكلدر . زیرا او وصی‌یی كندیسی ایچون كندیسی انتخاب ایتمه‌مش آنجق آنی كندیسی ایچون بر بشقه‌سی انتخاب ایتمشدر . »

وصینك قاصر حقنده ضرری موجب معاملاتنك مقبولیتنده نظر واردر . هم سز نه‌دن اویله ضررلی شیلردن بحث ایدییورسكز . ضرر وخسار سزك حزن وكدریكزی آرتیرر . دائما فائده‌لی شیلردن ومسرتلی خبرلردن بحث ایدیكز. ذاتاً انسانلره بر وصی نصب ایتدیرمكدن مقصدیكز آنلرك نفع محضنی استحصال دكلمی ؟

« معلومكز اولسونكه راشد ومسؤل اولدیغی حالده انسانه وصیٔ شرعی نصب وتعیین اولنمسنی ایجاب ایدن سبب دها او رحمده هیچ برشی بیلمز جنین حالنده ایكن جبلتلنمش اولدیغی طبیعت آثمه‌سیدر. »

سزكده معلومكز اولسونكه بالاده بتون انسانلری تحت وصایته صوقمق ایچون بزه كتب شرعیه‌دن كتوردیككز مثال قاصرین حقنده ایدی . شمدی ایسه تحت وصایته صوقمق ایستدیككز انسانك راشد ومسؤل اولمسندن بحث ایدییورسكز . بو حالده كتوردیككز مثال مقامه مناسب اولمادیغندن اوتفصیلاتك كافه‌سی جابا اولدی؛ هم كندیكز عبث ایله اشتغال ایتدیكز ، هم بزی بیهوده اشغال ایلدیكز . انسانلرك رشدندن ومسؤلیتندن بحث ایتدكدن صكره وصی تعیین ایتدیرمه‌كزده تناقضدر ؛ زیرا مسؤلیت مختاریتی ایجاب ایدر ؛ تحت وصایتده بولنمق ایسه مسؤلیته مانعدر . دلیل اوله‌رق كتوردیككز طبیعت آثمه دخی وجوب وصایتی اثبات ایتمز . اكر اویله اولسه ایدی اصل طبیعت آثمه صاحبی اولان ابلیسه تعیین ایتملیدی . علی الخصوص جنینك فطرت سلیمه‌سنی‌ده بوصره‌ده فراموش ایتمه‌ملی ایدیكز .

« قرآنده بو آثم طبیعته دائر شویله بیورلمشدر: ان النفس لامارة بالسوء» بو سلیم طبیعته دائرده شویله بیورلمشدر : یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك راضیةً مرضیه .

« و : قتل الانسان ما اكفره . من ای شیٔ خلقه من نطفة خلقه فقدره (سورۂ عبس) انسان ملعون اولسون هانكی شی آنی كافر قیلدی ؟ الله آنی نه شیدن خلق ایتدی ؟ آنی نطفه‌دن خلق وتشكیل ایتدی . »

بو آیت كریمه‌ده‌كی انساندن مقصد، سیاق وسباقی كوستركه، مشركین مكه‌در . اللهك لطف و احسانه باقیه‌رق كفرده ابراز شدت ایتدكلری بیان اولنیور . بعده انسانك حدوثنه وحالنه اشارت ایچونده نه‌دن خلق ایدلدیكی كوستریلیور . فقط دهاسی وار : « ثم السبیل یسره » (بعده آكا طریقی آسان ایلدی) كندوسنه عقل واختیار ویردیكندن خیر وشر طریقلرندن هانكیسنی ایسترسه اختیار ایلر ؛ معاملاتنده مجبور دكلدر .

« وینه : خلق الانسان من نطفة فاذا هو خصیم مبین . كلاملریله اشارت اولنمشدر . »

سبحان‌الله ! بوسوزيكز انطاق حق قيلندندر : مساعده كزله او آيتى اخذ ايتديككز سوره‌نك ابتداسندن اعتباراً كوزدن كچوره‌لم: « اتى امرالله فلاتستعجلوه » (اللهك امرى كلدى آنده عجله ايتمه‌يكز) « سبحانه وتعالى عما يشركون » (الله آنلرك كندوسنه تشريك ايتدكلرى شيلردن منزهدر) « ينزل الملائكة بالروح من امره على من يشاء من عباده ان انذروا انه لااله الا انا فاتقون » (الله كندى امريله ملائكه‌يى قوللرندن ديلديكنك اوزرينه روح وحيات اولان قرآنى حامل اوله‌رق كوندرر، تا كه بندن بشقه عبادته مستحق اولماديغنى بيان ايله ناسى انذار ايده‌سكز ؛ ايمدى بندن قورقكز .) « خلق السماوات والارض بالحق تعالى عمايشركون » (الله سماوات وارضى حق ايله ياراتدى ، آنلرك شريك قيلدقلرى شيلردن الله منزهدر) « خلق الانسان من نطفة فاذاهو خصيم مبين » (الله انسانى منيدن خلق ايتديكى حالده آكا آچيقدن مخاصم ومجادل كسليور) . يعنى انسان أولوب كيكلرى طوپراق اولدقدن صكره انى كيم احيا ايده‌بيلور ؟ ديور. ياخود آكا شريك واولاد اسناد ايليور . فاعتبروا يااولى الالباب .

« وبر حديثه كوره‌دخى حضرت عيسى ووالده‌سى مريم مستثنا اوله‌رق دنيايه هيچ برچوجق كله‌مش ياخود كلزكه زمان ولادتنده شيطان آنى اوكندرمه‌مسون وچوجق شيطانك اوكندرمه‌سنك آجيسندن باغرماسون . وحضرت داوددخى بومعناده شويله بيوريور : ايشته شرايله طوغدم و والدم بكا كناه ايچنده حامله اولدى . شريرلر رحمدن برى ضلالتده‌درلر . بطندن بر صاپوب يالان سويلرلر (مزامير ١٥ : ٥ و٥٨ : ٣) . »

دوستم ! بن سكا برشى سويليه‌يمى : بز مسلملر باب الاعتقادده اويله هركورديكمز ويا ايشتديكمز شى ايله عمل ايتمه‌يز. روايت ايديلن شيئك هم ثبوتنده، هم دلالتنده قطعيت آرارز . حتى بوايكى شرطك حصولندن صكره دخى عقله مغاير كورديكمز بر نصى تأويل ايدر ، عقلك موجب و مقتضاسيله عمل ايلرز . حديثلرك انواع وشرائط واحكامنى « اصول حديث » نام اثرمزده تفصيل ايتمش اولديغمزدن بوراده تكرارينه محل كورمه‌مك .

« وايى بيليكزكه انسانك ايشلديكى بالجمله خطا وكناهلر آنجق طبيعتدن صدور ايتمكده‌در . »

سزده ايى بيليكزكه انسانك ايشلديكى بالجمله صواب وثوابلر آنجق فطرت سليمه‌سندن صدور ايتمكده‌در .

« اكر الله بركيمسه‌نك اول وقته قدر ايشلمش اولديغى جمله خطالرى عفو ايتسه بيله، اوكيمسه بوكناهكار طبيعتدن ناشى يرنده راحت طورمايوب ايرتسى كونلرده يكيدن كناه ايشلر. نصلكه بر منبع بركون بوشالته‌جق اولسه‌ك ديكر بركونده طولوب طاشار . خطاكار طبيعت سرطان علته بكزر. اصلى وفرعى چيقاره‌جق اولسه‌ك چوغه وارمازدن ينه باش كوسترر وبوعلت عظيمه مصابنه نه‌قدر يازيقدر . . »

اوت ! انسانلرك ايچنده بويله طبيعتده آدملر واردر. واويله‌لرينك بولنمسى‌ده حكمت الهيه ايجابندندر ؛ لكن سز بتون انسانلرى بويله فرض ايتمكله خطايه دوشيورسكز . بيلمه‌ليسكزكه : « يؤتى الحكمة من يشاء ومن يؤت الحكمة فقداوتى خيراً كثيراً ومايذكر الااولوا الالباب » (الله ديلديكنه حكمت احسان ايدر وهركيمه حكمت احسان اولنورسه خير كثيره نائل اولمش اولور؛ لكن نه‌چاره‌كه بونلرى آنجق عقول سليمه اربابى تذكر وتعقل ايدرلر . بقره ٢٧٠) . انكچوندركه « وجوه يومئذ مسفرة ضاحكة مستبشرة » (يوم قيامتده نعمت ابديه‌يه نائليتدن طولايى بعض يوزلر متبسم ومسروراولور) « ووجوه يومئذ عليها غبرة ترهقها قترة » (ينه اوكونده بر طاقم يوزلرده غبار وظلمت ايله مستور اولورلر). بونلرك كيملر اولديغنى اوكرنمك ايسترميسين؟ « اولئك هم الكفرة الفجرة » (بونلر اللهه كفر وانسانلره ظلم ايدنلردر . سورهٔ عبس) .

« وحضرت آدمك سقوطى سببيله موروث اولان بوطبيعت انسانك سن رشده بالغ اولمسى اوزرينه حرام اولان شيلرى ارتكاب ايتمسنه وحكم عذاب وعقاب آلتنه دوشمسنه باعث اولمش اولديغندن كنديسى عالم غيبده ايكن كنديسنك يوزينى قارالامش اولان بو خسارت عظمايى تعمير وتعديل ضمننده بر چاره احداث وايجادى عدالت اقتضاسندن ايدى . »

بيهوده تلاش ايديورسكز ؛ انسان هيچ بر مجبوريت آلتنده اولميه‌رق فاعل مختار اولمق اوزره سن رشده واصل اولور؛ خيروشردن ديلديكى يولى كنديسى تعقيب ايدر ،طوتديغى مسلكه كوره‌ده معامله كورر.

« يعنى انسان ايچون بوخللى اصلاح وبوضررى ازاله‌يه كاملاً قادر اولان بر وصىٔ شرعى نصب وتعيين اولندى . »

سزكده بالاده اعتراف ايتديككز وجهله انسان راشد و مسؤل اوله‌رق ياراديلمش اولديغندن تحت وصايتده بولنمسى قابل دكلدر وبز مسلمينك اعتقادينه كوره اللهدن بشقه‌ده « كاملاً قادر » يوقدر .

« وايشته كتاب مقدس آتيده‌كى قولى ايله بو معنايى كوزلجه اثبات واراءه ايديور : ايمدى بوتقديرده برينك خطاسى (آدمك معصيتى) سببيله جمله آدملره نصل حكم تعلق ايتديسه ، بويله‌جه برينك (وصىٔ شرعينك) صلاحى واسطه‌سيله دخى جمله آدملره تبرير حيات تعلق ايتدى (روماليلره رساله ٥ آيت ١٨) . »

دوستم عقل و حكمته مغاير بر دعوايى اثبات ايچون اقامه ايتديككز يكانه شو دليلكز سزدن ماعداسنه علم افاده ايتمز ؛ سزه افاده ايدوب ايتمديكنى‌ده بيلمم يا ! ذاتاً سزى بو درلو خطالره سوق ايدن اوعهد عتيق وجديد كتابلرينى صره‌سى كلديكنده تفصيلاً موضوع بحث ايده‌جكز .

(دوام ايده‌جك)

محمود اسعد

فقه وفتاوى

فقهك تاريخى كبى كرك عربجه كرك . توركجه‌ده شيمدى‌يه قدر ايشلنمه‌مش برموضوعه متعلق بولونان وبك بويوك بر تتبع ايله يازيلان بومهم مقاله‌لر وقتيله سبيل الرشادك فقه‌فتاوى قسمنه بك بويوك برقيمت ويريوردى. ذاتاً بويلى طرزده‌كى تتبعات وتأليفات سبيل الرشادك روح مسلكى ايدى. شوقدركه هيئت تحريريه‌مز اركاننددن بو وظيفه مشكله‌يى درعهده ايدن غيور متتبع حليم ثابت افندى قارداشمزك برمدت راحتسزلغى حسبيله مع الاسف بوقيمتدار مقاله‌لر انقطاعه اوغرامشيدى. لله‌الحمد ارقداشمزك بوكون كسب عافيت ايله ينه بوكيلى كتابلرينه

قاووشمش ، سبیل‌الرشادك اڭ مهم قسمنی تشكیل ایدن فقه وفتاوی صحیفه‌لرینی قیمتدار مقاله‌لر ایله تزیینه باشلامشدر .

فقه وعبادات اسلامیه تاریخنده :

حج

۱۰

دور اصحابده :

اوته دنبری شیوعیله برابر قرآن کریمك ، اسلامیتك تصدیق وتأكیدینه كوره ، حجك اركان اسلامیه‌دن اولدیغی حقنده‌بین‌الاصحاب قناعت تامه موجود ایدی. اصحاب کرام بشرط الاستطاعة حجك فرض اولدیغی حقنده متفق بولنیورلردی. استطاعتده « زادو راحله » ایله تفسیر ایدیلیوردی. شو حاله كوره زاد وراحله‌یه مالك اولان هر مسلمانك حج ایله مكلف اولمسی لازم كله‌جكنه ایناتیلیور ، دیمكدی . عمر بن الخطاب ایله عبدالله بن عباس حضراتی استطاعتك آنجق زادوراحله ایله تحقق ایده‌جكنی تصریح ایتدكلرندن وجوب حجك‌ده یالكز بو صورتله تكون ایده‌بیله‌جكنه قائل اولدقلرینی استخراج ایتمك قولایدر.

§ اصحاب کرام آره‌سنده صبیلرك حجی صحیح اوله‌جغی حقنده‌ده بر فكر موجود ایدی . اصحاب کرام علی‌الاكثر حجه چولوق چوجقلریله كوله‌لری‌ده برابر كتیریرلردی . عبدالله بن عباس دها بلوغه ایرمه‌دن اول پیغمبرمز ایله برابر حج سفرنده (حجة‌الوداع) بولنمش اولدیغنی سویله‌ردی . [۱] سائب بن یزیدده هنوز یدی یاشنده‌كی بر چوجوق ایكن قافلهٔ پیغمبریده اوله‌رق حجه كیدوب كلمش ایدی. [۲] حج سفری اثناسنده یانندەكی چوجغی كوستره‌رك: یارسول‌الله، بونك حجی صحیح اولورمی ؟ دیه سؤال ایدن قادینك ، پیغمبرمزدن : — « نعم ولك اجر » جوابنی آلمش اولدیغنی‌ده عبدالله ابن عباس روایت ایدیيور . [۳]

ایشته بو اثرلردن عبدالله بن عباس واتباعنك وسائر بعض اصحاب کرامك « بلوغ » ی شروط صحت حجدن صایمدقلری پك صریح بر صورتده آكلاشیلیور .

§ عبدالله بن عباس حضرتلری روایت ایتمكده بولندیغی خثعمیه [٤]

[۱] ان عبدالله بن عباس رضی‌الله عنهما قال : اقبلت وقدنا هزت الحلم اسیر علی اتان لی ورسول لله صلی‌الله علیه‌وسلم قائم یصلی بمنی حتی‌سرت بین‌یدی بعض الصف الاول ثم نزلت عنها فرتعت فصفت مع‌الناس ورآرسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم - خرجه لبخاری -

[۲] عن سائب بن یزید قال حج بی‌مع رسوالله صلی‌الله علیه و سلم وانا ابن سبع سنین - خرجه البخاری -

[۳] عن ابن عباس ان امرأة دفعت الیه علیه الصلاة السلام صبیاً فقالت الهذا حج ، یارسول‌الله ؟ - قال: نعم ولك‌اجر . — اخرجه‌البخاری ومسلم-

[٤] عن ابن عباس : جأت امرأة من خثعم قالت لرسول الله صلی‌الله علیه وسلم یارسول الله فریضة الله فی‌الحج علی عباده ادركت ابی شیخا كبیراً لایستطیع ان یثبت علی الراحله أفأحج عنه ؟ - قال : نعم .- خرجه الشیخان -

جهینیه [٥] حدیث شریفلرینه استناداً حج فرض اولوب‌ده عجز ویاخود وفات سببیله بالذات ایفاسنه مقتدر اوله‌میان كیمسه‌لرك نائب (بدل) كوندره‌رك حج ایتدیرمه‌لری لازم كلدیكنه قائع بولنیوردی . برده مرویاتندن اولنان شبرمه [٦] حدیث شریفنه نظراً ده نائبك كندی نفسی ایچون حج ایتمش بولنمسی مقتضیدر ، نائب كندی نفسی ایچون حج ایتمامش بولندیغنه كوره نیابتی صحیح اولماز؛ حجی محجوج عنهدن دكل ، كندندن واقع اولور ، دیرلردی .

§ ابن عباس ، ابن عمر ، قتاده ، زید بن ثابت رضی‌الله تعالی عنهم حضراتی پیغمبرمز افندمزدن روایت ایتمكده بولندقلری احادیث شریفه‌یه استناداً « عمره » نك وجوبی جهتنی التزام ایدرلری . فقط جابر بن عبداه رضی‌الله عنه ایله اتباعی ده عمره‌نك سنت اولدیغنه ذاهب اولیورلردی [۷] حضرت جابرده بو خصوصده بر حدیث شریف روایت ایدیوردی . [۸]

ابن عمر وسائر اصحاب کرامك پیغمبرافندمزدن روایت ایتدكلرینه كوره مدینهٔ منوره طرفلرندن كلنلر « ذوالحلیفه » دنیلن یردن ، شاملیلر «جحفه» خداسندن ، اهل یمن ده « یلملم » موقعندن احرامه كیریرلردی . اهل عراقك میقاتی بالذات رسول اكرم افندمز طرفندنمی ، یوقسه صوكرالری حضرت عمر رضی‌الله عنه طرفندنمی تعیین ایدیلمش اولدیغی حقنده اختلاف ایدیلمشدر . فقط ابن عمر ، جابر بن عبدالله ابن عباس ، ام المؤمنین حضرت عائشه اهل عراقك میقاتی حضرت عمر طرفندن تعیین ایدیلمش اولدیغنی روایت ایدرلردی . [۹] .

[٥] عن ابن عباس : جأت امرأة من جهینة الی النبی صلی‌الله علیه وسلم فقالت یارسول الله ان امی نذرت الحج فانت أفأحج عنها ؟ - قال : حجی عنها، ارأیت لوكان علیها دین اكنت قاضیته. دین‌الله احق‌بالقضا .- خرجه‌البخاری -

[٦] عن ابن عباس ان‌النبی صلی‌الله علیه وسلم سمع رجلاً یقول : لبیك عن‌شبرمة ... قال : ومن شبرمة ؟ فقال : اخ لی اوقال قریب لی . قال‌افحججت عن نفسك ؟ قال : لا . قال فحج عن نفسك ثم حج عن شبرمة .

[۷] عن ابن عمر عن ابیه : ماجأرجل حسن‌الوجه‌الی‌رسول لله فقال‌الاسلام یارسول‌الله ؟ فقال : ان‌تشهد ان‌لااله الاالله وان محمداً رسول‌الله وتقیم‌الصلاة وتؤتی‌الزكاة‌وتصوم شهر رمضان وتحج‌وتعتمر وتغتسل من‌الجنابة .

عن قتاده انه كان یحدث انه لما نزلت « ولله علی لناس حج‌البیت من‌استطاع الیه سبیلا » قال رسوالله صلی الله علیه وسلم اثنان حجة وعمرة فمن قضاهما فقد قضی‌الفریضة .

روی عن زید بن ثابت عنه علیه الصلاة والسلام انه قال : الحج والعمرة فریضتان لایضرك بایهمان بدأت .

وروی عن ابن عباس‌العمرة واجبة . قال انهالقرینتها فی كتاب الله عز وجل « اتموا الحج والعمرة لله » .

[۸] عن جابر بن عبدالله قال سأل رجل‌النبی صلی‌الله علیه وسلم عن‌العمرة اوواجبة هی ؟ - قال : لا ولان تعتمر خیرلك .

[۹] عن ابن عمر رضی‌الله تعالی عنهما قال : لما فتح هذان‌المصران اتوا عمر فقالوا یا امیرالمؤمنین ان رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم حدلاهل‌نجدقرنا وهو جور عن طریقنا وانا ان ردناقرناشق علینا، قال فانظر و احذوها من طریقكم نحدلهم ذات عرق .

يوردلرى ميقات خارجنده اولان كيمسه‌نك كندى يرلرندن مى ، يوقسه ميقاتدنمى احرامه كيرمه‌لرى دها افضل‌اولديغى حقنده اختلاف ايديلمش ايسه‌ده ابن مسعود ، ابن عباس ، ابن عمر وسائر اصحاب كرام حضراتى ميقاته كلمدن احرامه كيرمك دها افضلدر، ديورلردى .

§ عبدالله‌بن‌عمر رضى‌الله عنهما پيغمبرافندمزدن روايت ايتمكده اولديغى‌حديث شريفه [۱۰] استناداً محرمك كوملك ، صاريق ، دون ، برنس (سرپوش)، خف (پاپوج) كيمه‌سى جائز اوله‌ميه‌جغنه قائل اوليوردى . فقط احرام ياشماقلرى بوله‌ميانلرك مستلرينى، پاپوجلرينى طوپوقلرى آلتندن كسه‌رك كيه‌بيله‌جكلرينى‌ده سويله‌ردى .

عبدالله بن جابر ، عبدالله بن عباس حضراتى روايت ايتدكلرى حديث شريفلره نظراً ازار بوله‌ميان ارباب احرامك دون كيمه‌لرينه جوازويررلردى . حضرت عبدالله بن عمر پيغمبرافندمزدن‌ايشيتديكى حديث شريفه نظراً محرمك ورسلى ، زعفرانلى البسه كيمه‌سى جائز اولماديغنه قائل اوليوردى . ام‌المؤمنين حضرت عائشه احرامده بولنان قادينلرك باشلرينى، صاچلرينى دائماوتماما ، اركك‌لرك نظرلرينه معروض قالدقجه يوزلرينى‌ده خفيفجه اورتملرى ايجاب ايتديكنى سويله‌ردى . صحابيه‌لردن فاطمه بنت‌المنذر ايسه اسما بنت ابى بكرالصديق ايله برلكده يوزلرينى‌ده دائما اورتمش اولدقلرى حالده حج ايتدكلرينى ده حكايه ايدردى . حضرت عثمان ، زيد بن ثابت ، جابربن عبدالله ، ابن عباس سعد بن ابى وقاص كبى اكابر اصحابك دخى‌اثناى احرامده ايجابنه‌كوره يوزلرينى‌اورتمكده اولدقلرى مرويدر. حضرت‌عائشه احرامده بولنان قادينلرك الديوه‌ن كيمه‌لرينى‌ده تجويز ايدردى .

اصحاب كرام حضراتى حال‌احرامده‌قوقوسورونمه‌نك جائزاولمديغى خصوصنده متفق بولنيورلردى . فقط احرامه كيرركن بلاكراهة جائز اولوب‌اولمديغى حقنده‌اختلاف‌ايديلمشدر. عمربن‌الخطاب،عثمان‌بن عفان ، ابن‌عمرواتباعى‌احرامه‌كيرركن دخى‌قوقوسورونمه‌يى مكروه‌كورورلردى . ام‌المؤمنين حضرت عائشه ايسه كنديسنك اوكنده ويارديميله جريان‌ايدن سنت شريفه‌يه [۱۱] استناداً احرامه‌كيرركن قوقو سورونمه‌ده كراهت بولنمديغنى ايلرو سوريوردى . حتى ابن عمرك بوخصوصده‌كى ذهابنى خبر آلنجه « يرحم‌الله ابا عبدالرحمن (ابن‌عمر) طيب رسول‌الله صلى‌الله عليه وسلم « فطاف على‌نسائه ثم اصبح محرما » بويورمشلردى .

اصحاب كرام حضراتى اثناى احرامده مجامعتك حرمتى حقنده متفق بولنيورلردى . « فلارفث ولا فسوق ولا جدال فى‌الحج » ايت كريمه‌سى بوتون اصحاب كرامك . بلكه ده بوتون اهل اسلامك بو خصوصده اختلاف ايتمه‌لرينه ميدان بيراقامشدر .

محرمك جنبلكدن نشئت ايتميه‌رك بلا كراهة باشنى ييقايوب ييقايه‌ميه‌جغى حقنده بين‌الاصحاب اختلاف ايديلمشدر . عبدالله بن عمر احرامده ايكن باشنى ييقامقدن احتراز ايدردى . عبدالله بن عباس ايسه بونده بأس كورمه‌يوردى . عبدالله بن‌جبيرك روايتنه‌كوره عبدالله بن عباس ايله مسور بن مخرمه ابوا دنيلن محلده ايكن بو خصوصده بحثه طوتوشمشلردى . ابن عباس جوازى ، مسورايسه عدم جوازى ايلرو سوريوردى . مسئله‌يى صوروب حل ايتمك اوزره عبدالله بن جبير ، ابو ايوب الانصارينك نزدينه كوندريلدى . حضرت ابو ايوب‌الانصارى مسئله‌يى ايضاح ايتدى . پيغمبر افندمز محرم ايكن باشلرينى ييقادقلرينى كورديكنى‌سويله‌دى . حتى‌پيغمبرمزك نصل‌ييقامش اولدقلرينى‌بيله‌بالعمل‌ياپه‌رق كوستردى. بوصورتله‌مسئله‌ده‌حل ايديلمش‌اولدى. حضرت عمرك‌ده حال احرامده باشلرينى ييقامش اولدقلرى مرويدر .

ابن عباس محرمك حمامه كيرمه‌سنى‌ده تجويز ايدردى .

« لاتقتلوا الصيد وانتم حرم » آيت كريمه‌سى محرمك اصطيادى حرام‌اولديغى‌حقنده بين‌الاصحاب وبين‌المسلمين‌اختلافه ميدان بيراقيه‌جق قدر صريح وقطعيدر . فقط آيت كريمه‌نك مدلولاتندن خارج اولان جهتلرينه‌ده اختلافدن قورتيله‌مه‌مشدر. حضرت‌عمر بن الخطاب ، زبير بن عوام حضراتى اصطياد ممنوع اولمقله برابر غير محرمك آولاديغى آوآتنك محرملره حلال‌اوله‌جغى‌اعتقادنده بولنورلردى . فقط حضرت على وابن عباس حضراتى ده على‌الاطلاق حرمتنه قانع ايديلر .

§ محرمك نكاحى منعقد اولوب اوله‌ميه‌جغى حقنده بين‌الاصحاب اختلاف واردى . عبدالله بن عباس محرمك نكاحى جائز ومنعقد اوله‌جغنى سويله‌ردى . وديردى‌كه : پيغمبر صلى‌الله عليه وسلم افندمز ميمونه‌يى محرم ايكن تزوج بويورديلر .. فقط عمر بن‌الخطاب ، على بن ابى طالب ، عثمان بن عفان ، ابن عمر ، زيد بن ثابت حضراتى محرمك نكاحى صحيح اوله‌ميه‌جغنه قائل‌ايديلر . حتى حضرت ميمونه رضى‌الله عنهانك دخى بو جهتى التزام ايتديكى مرويدر .

حليم ثابت

فنيات

اصلاح عرق، عرقزى كميره‌ن دردلرك دفع ورفعى

« ماانزل‌الله‌داء‌الاانزل‌الله‌له‌شفاء = الله هيچ بر درد انزال ايتمه‌مشدركه اوكامخصوص برده‌شفا انزال‌ايتمه‌سين »

حديث‌شريف

بوشنه عناد واصراره حاجت يوق . « هردردك دواسى واردر » حقيقتى پيامبر ذيشانمز افندمز يالكز بردفعه دكل برقاچ دفعه‌لر تكرار

---

[۱۰] عن عبدالله بن عمر رضى‌الله عنهما ان رجلا قال يارسول‌الله مايلبس المحرم من‌الثياب قال رسول‌الله صلى‌الله عليه وسلم لايلبس القمص ولاالعمائم ولاالسراويلات ولاالبرانس ولاالخفاف الااحد لايجدنعلين فليلبس خفين وليقطعهما اسفل من‌الكعبين ولا تلبسوا من‌الثياب شيئا مه‌الزعفران اوورس .

[۱۱] عن عائشة رضى‌الله عنهما زوج النبي صلى‌الله عليه وسلم قالت كنت اطيب رسول‌الله صلى‌الله عليه وسلم لاحرامه حين يحرم ولحله قبل‌ان‌يطوف بالبيت . ـ خرجه البخارى ـ

ایتمش ؛ اطرافلی دوشونمیه‌نلرمزك ، دها طوغریسی بدیین وغرب پرستلرمزك علمای غربه عطف و اسناد ایتمكه قالقیشدقلری بو حقیقتی بیلمك و بولمق شرفی دین مبین اسلامه تخصیص قیلمشدر .

مسلمانلغی دائما علم وفن دشمنی تلقی ایدن غرضكار آوروپالیلرله بونلری تقلیده یلته‌نن بعض صافدلان بیلملیدرلر كه فنه دشمن اولان دین جلیل قطریمز دكل ، بلكه اوندن همان بی‌بهره اولان زمان حاضر مسلمانلریدر . یعنی اومقلدلرله بز مقلدلرز .

أی مسلمانلر ! باقیكز دینكزی جهالتكزه قربان ایدیورسكز . آوروپالیلرك عادتی آرتق اوكرنكز . اونلر مسلمانلغك اصلنی آرایوب حقیقتنی آكلامق ایسته‌مزلر . بیلسه‌لرده تجاهل ایدرلر . شیمدیكی مسلمانلرك حالنی نظردقته آله‌رق سوز سویلر ؛ فكر یوروتورلر . بز ، مادام كه مسلمانلق دعواسنده بولنیورز ؛ البت دینمزك تحقیر اولندیغنی آرزو ایتمه‌یز . اونی اعلایه كوجمزك یتدیكی قدر چالیشمق ایسترز كه اونك علویتنی بزم تیافتمزده ، حالمزده آرایان آوروپالیلره تقدیر ایتدیره‌بیلمك او دین علوینك ــ كوره‌نكك دكل ــ اصل دینك اوامرینی یرینه كتیرمك ، نهیلرینی ایشله‌مكدن چكینمك ایله قابلدر . او دینی تبلیغه مأمور اولان رسول اكرم :

« ان الله خلق الداء والدواء فتداووا ولا تتداووا بحرام = الله تعالی دردی‌ده درمانی‌ده براتمشدر . اویله ایسه تداوی ایدیكز شوقدر واركه حرام ایله تداوی ایتمه‌یكز »

بویوریور . بزده ــ بوتون دنیا اطباسیله برابر ــ اسپرتو استعمالنك ذاتاً علیهنده‌یز . دین اونی نصل حرام قیلمش ایسه بزده استعمالنی اویله‌جه منعه چالیشیرز ذاتاً آشاغی‌ده یازاجغمز سطرلرده‌ده حرام ایله تداوی یولنه كیدلمه‌مشدر . بناءً علیه فنك وتماميله دینك اوامری دیه تلقی ، وتمامی تمامنه تطبیق اولنملیدر . آوروپالیلری آنجق اوزمان صوصدیرمق ، حق قورقوتمق ممكن اولور :

سیوری‌سینكلر نصل محو ایدیلور ، ایصتمه‌دن نصل قورتولورز ؟

یازه‌جغمز چاره‌لر هم زنكین ، هم فقیر ایشی اوله‌جق ؛ هم خصوصی هم‌ده عمومی صورتده تطبیق اولنه بیله‌جكدر . ایصتمه‌نك ازاله‌سی سیوری‌سینكلرك امحاسیله قائم اولدیغنی شمدی‌یه‌قدر یازدیغمز متعدد یازیلرله آزچوق آكلاتمق ایسته‌مشدك . شمدی‌ده عینی حقیقتی تكرار ایله حشرات مذكوره‌نك نه‌طریقلرله افنا ایدیله‌جكنی زمین وزمانه موافق ومساعد بر صورتده محترم قارئلرمزه عرض ایده‌جكز . یالكز اولا سیوری‌سینكلرك صولرده چوغالدقلرینی خاطرلایه‌لم ویا خاطرلاته‌لم .

١ — سیوری‌سینكلرك افناسی خصوصنده توسل اولنمسی

الزم تدابیر خصوصیه . — اولره یقین ، باغچه‌لرده ، بالقدن معرا ، یوصونلی حوض ، یالاق وایشه‌یارامیان صو بیریكنتیلری‌نك یابوشالتیلمه‌سی ویاخود بوسبوتون قپاتیلمه‌سی ، حوضك قاپاتیلمه‌سی زینته ، كیفه خلل كتیردیكی تقدیرده حوضده بالق اوره‌تیلمه‌سی ، بالق بولنمدیغی حالده اون بش كونده بر حوضك درونندهكی صویك یوزینه یا عادی غازیاغی یاخود قطرانله قاریشمش پترول طلا ایدلمسندن عبارتدر .

بر مترو مكعبی صویه بر چوربه‌قاشیغی پترول كافیدر . قوجه یاز ظرفنده بو صورتله ایدیله‌جك مصرف سولفاتایه ودوقتوره وریله‌جك پاره ایله نسبت ایدیلیرسه صولده صفر قدر اهمیتسز بر مبلغ تشكیل ایلر (« ییلانك باشنی كوجك ایكن ازمك » نه‌قدر طوغریدر .) غازیاغنك استعمالنده‌كی مقصد یاورولرك نفس دلیكلرینی طیقایه‌رق اولدیرمكدن عبارتدر . غازیاغنی صویك یوزینه دوكمكله ایی نتیجه حاصل اولمدیغی ایچون ، بر دكنكك اوجنه پاموق ویا پاچاوره باغلامق وبونی پتروله دالدیره‌رق صویوزنده كزدیرمك لازمدر . بو صورتله صویك هرطرفی پترولله‌نمش ویاورولر ایچون تنفس ایده‌جك یر قالمامش اولور . برده غسلخانه . بولاشق والصولرینك بغچه ویا سوقاغك اورته‌سنه بریكدیرلمه‌مسی الزمدر ــ بزده مع الاسف بو عادت قبیحه پك زیاده تعمم ایتمشدر . ــ هرحالده بو نوع كیرلی صولری ، خصوصیله چماشور وبولاشیق صولرینی اوستی قپالی قیولره سوق ایتملیدر . هیچ شبهه یوق كه چركابلر هم اوك تملی ، هم‌ده ساكنلرینك صحتنی برباد ایدر .

٢ — **تدابیر عمومیه :** — مملكت داخلنده‌كی ایری ، اوفاق بتون بطاقلقلرك یاواش یاواش امحاسیدر . بوده بطاقلقله مناسبتی بولنان شهر وكیلیلرك حكومتنده یاردیمیله متناوباً طوپراق كتیره‌رك صو بریكنتیلرینك اوزرینه دوكمه‌سی صورتیله الده ایدیلور . آوروپالیلر قاپاتیلان بطاقلقلره اوقالیپتوس دیدكلری آغاجك دیكیلمه‌سنی توصیه ایدرلرده بز اویله میوه‌سز آغاج دیكه‌جك قدر طوپراغی بول بولمش بر ملت اوله‌دیغمزدن قپانان بطاقلقلرده دودلق یتیشدیرمه‌منی ایجاب ایدر . بو صورتله‌ده ایپك بوجكی وایپك الده ایدلمش اولوركه دوشونیلورسه هیچ یوقدن پك بیوك كار ایدلمش اولور . ــ هم عرق قورتارلمش هم‌ده اخراجات چوغالمش بولنور . ــ یاخود بغدای ، آرپه وسائر حبوبات اكیلوركه بوده اوده‌سا فابریقه‌لری پاترونلرینی دوشندیرر . بطاقلقلرك قپانمسنده‌كی منافعی شو بش جمله ایله اجمال ایده‌بیلیرز :

١ — عرقی قورتارمق ؛ ٢ — رنجبرلری مال صاحبی ایتمك ؛
٣ — اخراجاتی توسیع ایله‌مك ؛ ٤ — مملكتی بیولتمك واعمار ایتمك ؛
٥ — قور قلقدن قورتولمق . (بو صوك جمله یكنظرده عجیب كورینورسه‌ده ، آغاجلرك بلوط وطولاییسیله یاغمور طوپلامه‌سی كیفیتی دوشونیلورسه پك طبیعی اولدیغی تقدیر اولنور)

بو فدا كارلغی بزدر عهده ایتمیوب مطلقا آوروپا مهندسلرینه وعمله‌سنه عرض احتیاج ایدرسه‌ك بطاقلقلر پك قولای قپانور ، لكن عین زمانده اویرلرده قپانمش ، اونلرك تحت تصرفنه كچمش بولنور .

سویله‌یكز ! قرد شلر ! یارین آوروپانك وآوروپالیلرك كلوب او بطاقلقلری صاتین آله‌رق طولدیروب اوزرلرنده مكتبلر ، كلیسالر ، كاشانه‌لر ، شاتولر ، ایستاسیونلر ، بانیولر ، خسته‌خانه‌لر انشا ایله‌یوب كوزیكزه باطدقلرینی‌می آرزو ایدرسكز . یوقسه اك فقیرلركزك تارلا

وملك صاحبی اولديغنی‌می بوكا ترجيح ايدرسكز ؟ ايكنجيسی البت‌دها ايی ، هرحالده بزم ايچون دها خيرلی اولسه كركدر .

۳ — سيوری سينكلری تأثيرسز براقمق ايچون يابيلمسی لازمكلن تدابير خصوصيه . — حوضلرندن، بالاقلرندن‌واز تچه‌مين زنكينلر اولرينك پنجره‌لرينی ، قپولرينی والحاصل بوتون دليك‌دشيكلرينی تلدن معمول صيق اوريلمش اوركيلرله اورتمه‌ليدرلر . بوندنده چوق موفقيت الده ايديلوركه سلانيك زراعت مكتبی بونك اك‌بارز برشاهدی اوله‌رق كوستريلور . مكتب مذكور بطاقلقلرك تام اورته‌سنده انشا اولنمش‌ايكن تل‌اوركيلر سايه‌سنده طلبه‌سنی ايصتمه‌دن قورتارمغه موفق اولمشدر . بو اصولك بالعموم مكتبلرده ، اوتللرده ، خان و اپارتمانلرله تجارتخانه وفابريقه‌لرده تطبيقی پك مناسب والزمدر [*]

٤ — تدابير عموميه . — بطاقلقلری قپامق پك كوج كليرسه بطاقلقله همجوار اولان شهر ويا كويليلرك يا هركون ۱۰ الی ۲۵ سانتيغرام ، يا ايكی كونده بر ۳۰ الی ۵۰ سانتيغرام وياخود درت ويا يدی كونده‌بر ٦۰ سانتيغرام الی ۱ غرام سولفاتا (سولفات‌وياقلوريدرات دوكينين) قوللانمه‌سی لازمدر. بوصورتله‌سيوريلرك‌وخزی‌تأثيرسزقالور.

شومسئله‌ده حكومته بر وظيفه تحميل ايده‌جكزكه اوده : بعض ممالكده اولديغی كبی هم‌صاف هم‌ده‌اوجوز كينين بولوب اهاليه اوجوز فيأتله صاتمقدن عبارتدر . فرضا : ۱۹۰۰ سنه‌سی ۲۳ كانون‌اولنده فرانسه ماليه‌نظارتی كينينك فيأتی آزالتمش ، جام شيشه‌لر ايچروسنده ۲۰ عدد يكرميشر سانتيغراملق قوميريه‌لر استحضاريله قلوريداتی ٤۰ سولفاتی ۳۳ سانتيمه صاتدرمشدر . ۱۹۰۱ سنه‌سی ۲ تشرين‌ثانيسندن اعتباراً ايتالياحكومتی بدلی پاترونلردن آلنمق شرطيله مواقع مرزغيه‌ده چاليشان عمله‌يه مجاناً كينين توزيعنه‌باشلامشدر. فرانسه طب آقاده‌ميسی عين‌اصولی قبول ايلمش ومستملكه‌لرينه دخی كينين سوق ايتمشدر . بو صورتله فرانسزلر جزاير وقورسيقه‌ده پك ايی نتيجه‌لر الده ايتمكه موفق اولمشلردر .

عبرت ! ... وغيرت — متتسين‌طبدن

احمدجودت

اقتصاديات

اسلاملری نه‌قورتاراجقدر ؟

سوزه باشلامادان اول برنقطه‌يی اشارت ايتمك ايسته‌رم : مقاله‌لرك بعض سؤ انفهاملره ميدان ويره‌جكنی بيليورم . اونك ايچون آتيده‌كی ايضاحاتی ويريورم : مقاله‌لريمه اعتراض ايده‌جكلر ، هيچ زحمته كيرمه‌سينلر ، هرانسان ، هرمتفكر كندی ملتنك سلامتنی دوشونمكه مجبوردر؛ كندينی‌ديندا شلرينی ارشادله‌وظيفه‌داردر. بنم‌ده‌ديندا شلريمی ارشادايتمك‌حقمدر. نه‌وقتكه : سزای‌مسلمانلر منفعتكزی‌دوشونمكدن محرومسكز! ديه بر حكم ويريلير ، وبو حكم مجبوری الاتباع اولور ؛ اووقت بتون اعتراضلری ديكله‌يه‌بيليرم !

* * *

ديندا شلرم، بوكون سزه مهم برمسئلهٔ حياتيه‌دن بحث ايده‌جكم ! بيليرسكزكه بوكون‌مملكتمز، دينمز، ملتمز مدهش‌تهلكه‌لره معروضدر . مملكتی، دينی، وطنی قورتارمغه هپمز ديناً مجبورز . هرصنفك بوراده آيری آيری وظيفه‌سی واردر . برده عمومه ترتب ايدن مهم بر وظيفه وار . ايشته بن او وظيفه‌دن عقلمك‌ايرديكی، قلممك يتديكی‌قدر بحث ايده‌جكم : ملتی اقتصادی اسارتدن قورتارمق .

ثروت، محترم ديندا شلرم ، بوكون اسلاملر اوقدر اليم بر زنجير اسارتله باغليدرلركه معاذالله سياسی اسارتدن دها بدتردر . بوكون يمنك اك هجرا كوشه‌لرنده، آناطولينك هربوجاغنده ، استانبولك هركوشه‌سنده ملتمزك‌قانی‌امه‌ن، حياتنی كميره‌ن مدهش سلوكلروار در: غير مسلم بقاللر .

بوكون تركياده اك زياده استهلاك اولونان اشيا، بقاليه‌در . بوراده اليم برمرض اجتماعيمزه دوقونيورم : هرمحله‌مزده غيرمسلم بقالمز وار . هپمز اوندن آليش‌ويريش ايده‌رز . آيك اورته‌سنده كيسه‌لريمز بوشالينجه، ثرويمزده بتون يه‌جكمزی قوردلی‌قوری‌فصوليه، مرجمك، فيليزلنمش پاتاتس تشكيل ايتمزمی ؟ بوكا مجبورز، چونكه، بشقه برشی آلمق ايچون پاره‌مز يوقدر . بوضرورتمزی تقدير ايدن بقال قسطی بزه‌اك‌فاحش‌فيئاتلرله‌بونلری‌صاتار . بزده بونلری آلمازسه‌ق چولوغمز، چوجوغمز آچ قالير . بوسببدن بتون مصرفمزی بقاليه تشكيل ايدر . بتون پاره‌مز بقالكدر . آی‌باشی‌كلير، آلديغمز اوچ‌درت يوز غروش معاشك ايكی‌اوچ يوزينی كوچك سياه‌قابلی دفترك محتوياتی اطفا ايچون ويريرز . بلكه دهاده بورجلی قاليرز . بعضاً محله‌نك بقالندن بر ليرايه برمجيديه فائضله پاره‌ده استقراض ايده‌رز . ايش بونكله قالسه يورمكم ياعماز ؛ سز، ديندا شلريمی ايقاظ ايچون‌ده «سبيل‌الرشاد» ك قيمتدار ستونلرينی اشغال ايتمكه قالقيشمازدم . بزم آلنمزك تريله قزانوب بقالك صارمساغنه، صوغانه ويرديكمز صاری ليرلر، بقالك ياغلی چكمه‌سنده قالسه غم يه‌مزدم : اوده بزم يورداشمز دكلی ؟ هابزده، هااونده‌دير ديه كچردم . فقط هيهات‌كه ايش‌اويله دكل ! بزم كوزيمزك آقی يه‌رك ، حياتمزی دشمن قورشونلرينه‌هدف ايده‌رك قزانديغمز بش‌اون پاره ، كيمسه‌يه مجهول اولميان، بقالك ياغلی‌قوطوسنده‌كی اولوقدن آتنه حربيه، بحريه نظارتلرينك‌ده‌ميرقاصه‌لرينه آقيور و بوپاره‌لرسوكيلی آقده كزيمزی بزه حرام‌ايدن، جنت‌آسا آطه‌لريمزی جهنم‌لره چه‌ويرن آوه‌روفلره ،

[*] تل‌اوركيلرينك تأمين ايلديكی منافعی «سينكلروقولرا» مقاله‌سنده تعداد ايدرز جيبينك قوللانمغه كلنجه : بونك استعماله قطعياً طرفدار دكلم . چونكه سيوريلر اويومه‌دن‌ده انسانی وخز ايدرلر . اويومه‌ديغی حالده جيبينك آلتنده اوطوره‌جق قدر صبرلی انسان‌ده آره‌مزده پك كوره‌ميورم .

ا. ج

اوغلومزك، قردەشمزك. بابامزك كوكسنی پارچەلیان، قورشونلرە، كوللەلرە استحالە ایدییور .

عزیز دینداشلر ؛ انی دوشونەلم : بوحال بزم ایچون نەقدر الیمدر. بز بونلری بیلدیكمز حالدە شمدی‌یەقدر وطنداشمزدر دییەصوصدق . بووطنداشلریمز ردوسدە ودیكر آطەلردە اولا : ایتالیانلری، اسلام قاتلی ایتالیانلری « زیتو » لریلەقارشیلادیلر . بز ینە خاطر، كوكل صایدق، صوصدق، ایچیمزەقویدق، دردلی اولدق . بوكامكافاةً یك ایی بیلورسك

عزیز دینداش ؛ میدیللیدە ، لمنیدە سنك اوغلنی، قردەشنی، بابانی دیری دیری مزارە كومدیلر، مزاری‌دە كندیلر ینە قازدیرمق شرطیلە ... بونك مسببی یعنی اوغلونك، بابانك قاتلی، همشیرەنك ناموسنك ملوثی ینە سنسك ! حیرت ایتمە : چونكە، آوەروفی سن آلدك ، سلانیكی، اودلربا سلانیكی اسلام مزاری یاپان، آیاصوفیەلرە خاچ دیكدیرەن دنیانك الك سفیل آدملرینی سن تسلیح ایتدك .

ایشتە محترم قرداشم ؛ دردیمی آكلادكمی ؟ شیمدیدن صكرەدە بوفلاكتلرە، بوجنایتلرە، اوغرامامق ایستیورسەك ـ كە بوكا دیناً، وجداناً، حمیةً مجبورسك ـ كلەجك مقالەلری اوقو، وعینیلە حركت ایت . هیچ برشی اولامازسەك بواملك حرارتلی، ثباتلی برپروپاغاندەجیسی، مرشدی ول . عكسی تقدیردە اللهك، بویوك وقهار ذوالجلالك حضورندە قرداش، بابا، اوغل قاتلی اولمقدن قورتولامازسك !

ع . فخرالدین نجیب

تربیه و تعلیم

مدرسینزه حركت فكریه :

مدارس مسئلەسی

عثمانلیلغك وطولاییسیلە عالم اسلامك اوغرادیغی فلاكت اخیرە قارشوسندە شونكلە متسلی اولمقدەیز: اوت ، بیوك برفلاكتە دوچار اولدق . مادةً و معناً عظیم ضایعاتە اوغرادق . فقط بو فلاكت بزە بر درس عبرت اولەجق ؛ بوندن صكرە اضمحلالمزی حاضرلامقدە اولان حاللردن تجرد ایلەلمزدە قالان ممالكی معمور ایتمكلە چالیشەرق زیانلرمزی تلافی یە غیرت ایدەجكز .

ایشتە صلح تقرر ایتمك اوزرەدر. زیانلرمزی تلافی‌یە غیرت ایتمك زمانی كلدی . عزمزدە جدی اولدیغمزی ، قولدن زیادە فعلە اهمیت ویرمكلە اثبات ایتملی‌یز . الك كوچك بر ویدەسی نقصان اولان بر ماكنە صورت منتظمەدە ایشلمدیكی كبی برملتك مقدراتندە اجرای تأثیر ایدن هرهانكی برعاملك اهمال ایدلمسی‌دە اوملتی شهراه ترقیدە دلخواهی وجهلە ایلرولمكدن منع ایدر . بوكون بزدە مقدرات ملت ایلە علاقەدار اولان عواملدن بریسی‌دە مدارسدر . آرتق بوحقیقتی ادراك واعتراف ایدەلم !..

جاهل ، یاتفریطكار ویا افراطپرور اولوردینور. بز، خیر وشرمزی تفریقدن عاجز بر طاقم زواللیلر اولدیغمز ایچون بوخصوصدەدە افراط وتفریطدن تخلیص كریبان ایدوب مسلك اعتدالی بولەمەدق . شمدی‌یە قدر تفریط وادیسندە پویان اولان مدارس علمیە بو سفردە بعض افراطپرورلرك تعرض مجنونانەلرینە هدف اولمغە باشلادی .

تجربە ایچون درسعام افندیلردن برر برر صوریكز . اكثریسنك علمیەنك بوكونكی حال المندن متأثر اولدقلرینی ، مدارسك لزوم اصلاحی حقندە متحدالفكر بولندقلرینی كورەجكسكز. یالكز هرصنف خلقمزدە اولدیغی كبی آنلردەدە « تشبث » خاصەسنك مفقودیتی حسبیلە بولندقلری نقطەدن امللرینە نكران اولیورلر . آنلری او مسعود غایەیە ایصال ایدەجك بر دست حمیتكارك همتنە منتظر بولنیورلر .

اهلیتلی، حسن نیت صاحبی واعتدالپرور اولان هرهانكی بر قوت مدارسە خدمت ایتمك آرزوسنی اظهار ایدرسە علمانی كندیسنە ظهیر بولەجغندن امین اولە بیلیر ، بونك دلیل مادیسی میداندەدر . منتظم بر ادارەیە، معقول بر پروغرامە ، حتی معین برغایەیە مستند اولمیان، حال حاضریلە مدرسەلرك اولكی حال المنە بر لاحقۀ دیكر تشكیل ایلیان درسخانەلرك حین كشادندە كرك خواجەلردن ، كرك طلبەدن اوازۀ تقدیردن بشقە برشی ایشیدلدیمی ؟ ملتك تعالیسنی حقیقةً آرزو ایدنلر بوحالت روحیەدن استفادە ایتمەنك یولنی بیلملیدرلر .

مدارس اصلاح ایدلملیدر . بوندە ملتك بتون افرادی، عالمی، جاهلی متفقدر. مدارسی اصلاح ایتمك شرعا وعقلا اوزرمزە فرضدر. بوفرضك عدم ایفاسندن متولد كناهك جزاسنی دنیادە هپمز چكمكدە اولدیغمز كبی عقبادەدە چكەجكمزە ایمان ایدەلم ! . . .

فقط بو اصلاحات كیملر طرفندن ونە یولدە یاپلملیدر ؟ اعلان مشروطیتدن بری غزتەلردە سؤالك شق ثانیسنە یعنی اصلاحاتك نەیولدە یاپیلمسی لازم كلدیكنە دائر بر چوق سوزلر كورلدی . هپسی‌دە نقش برآب كبی بر اثر براقەدن غائب اولدی . بنجە مسئلەنك بو جهتی صكرەدن تأمل اونەجق برشیدر . ایلك اوكجە نظر اعتبارە آلنمسی لازم كلن نقطە بو اصلاحاتك كیملر طرفندن یاپیلەجغنی تأمین ایتمك جهتیدر . بر چوق ذوات بونی بالذات منسوبین علمیەدن بكلیورلر . بوفكردە بولنانلر نفس الامردە حقلی ایسەلردە بش سنەدنبری منسوبین علمیە آرەسندە نتیجەسز قالان برایكی اوفاق حركتدن باشقە بر تشبثك كوریلەمەمسی، یالكز بوجهتە حصر امید ایتمەنك طوغری اولەمیەجغنی كوستریر . اوحالدە نەیاپملی ؟ بن ـ طوغری اولسون، یاكلش اولسون ـ كندی فكرمی سویلەیەجكم : بونی حكومت یاپملی ؛ فقط طوغریدن طوغری‌یە دكل، ینە علما واسطەسیلە یاپملی . حكومت علمایە رهبر اولملی، آنلری بتون درسعاملردن متشكل بر « انجمن مدرسین » تشكیلنە تشویق ایتملی . بوبابدە صرف اولنەجق

مساعينك مثمر اولمسى ايچون لازم كلن معاونتى دريغ ايتمه‌ملى . بعد التشكل نظر حمايه‌سنى اوزرندن آيرمه‌ملى وبو انجمنك ملاحظـات ومقرراتنك درس وكالتنجه نظر اعتباره آلنمسنى تأمين ايتملى . انجمنده مدارسك استقباله عائد پك چوق معقول وقابل تطبيق قرارلر اتخـاذ اولنه جغنه شبهه اولنمسون .

ايشته بوصـورتله درس وكالتى ايله مدرسين آره‌سـنده بر موازنه تأسيس ايدلمش اولور واوزمان مصالح طلبه شمدى اولديغى كبى هرهانكى بر هيئتك محكوم يد عطـالتى اولمقدن قورتولير . ايش اولا بويله بر هيئت متشبثه‌يى ميدانه كتيرمكده در . اوندن صوكره اصول تدريس ، پروغرام ، كتاب مسـئله‌لرى طبيعى دورودراز مذاكره ومناقشه‌لر نتيجه‌سـنده معتدلانه برصورتده حل اولنور . مسـلك علمى قانون تكامله تبعـا تدريجى برصـورتده ترقى ايدر . چوق كچمه‌دن كنديلرندن بكلنيلن خدماتى ايفايه جدا مقتدر منور كنجلر يتيشير .

بايزيد درسعاملرندن اورفه‌لى

حافظ محمد حلمى

طلبهٔ علومده حركت فكريه :

اللدن ايش كلير آدملر ايسترز !

اصـلاح مدارس ماده‌سى اوته‌دنبرو غزته ستونلرده بر بولديغى كبى دماغ متفكرينى‌ده اشغالدن خالى قالميور ولزوم كوردولدكجه وسائط نشريه ايله علاقه ‌دارانك نظر دقتى جلب ايديليوردى .

بروقت قوميسيونلرك نتيجهٔ مقرراتى مثمر بياننامه‌لر ، لايحه‌لر نشر ايدلدى . طلبهٔ علوم آره‌سنده مدارسك اصلاحى لزومنه قائل برزمرهٔ كثيره حاصل اولدى . عسكر اكلادى ، فلان اكلادى ، خلاصه اصلاحاتك لزوم اجراسنه طالب اولمايان عادتا برفرد قالمادى .

حكومتده بومهمه‌يى تقدير ايده‌رك مقام مشيخت ايله اوقاف نظارتى آره‌لرنده مشتركاً برقانون تنظيم ايده‌رك اصلاحاته درحال مباشرت ايده‌جكنى اعلان ايتدى . بالآخره ايشك جهت فعليه‌سنه كچيله‌رك درسخانه‌لر كشاد ايدلدى . معلملر ، مديرلر ، مبصرلر تعيين ايدلدى . حتى بونلرى تعيين ايده‌رك حيات مساعيلرينى تنظيم ايده‌جك ، پروغراملر وجوده كتيره‌جك ، خلاصه مدارسى برطرز نوينه افراغ ايده‌جك برقوميسيون ترتيب ايدلدى (!) مقام عائدى اصلاحاتك اكمال ايدلديكنه قناعت ايده‌رك عادات قديمه‌سندن بولنان اوطه غوغالرينك حل وفصليله مشغول اولدى . . . ايشته درت سنه‌در كسوهٔ كوناكون ايله نمايان اولان مدرسه‌لر بحثنك خلاصه‌سى ! . . .

شو تاريخچه‌دن آكلاشلديغنه كوره مدارسده اصلاحات نامنه ياپيلان برشى وارسه اوده هيچدن عبارت قاليور .

حرب اخيره‌كى اسباب سقوط وانحلالمز كال انصاف واعتدال ايله تدقيق ومحاكمه ايديله‌جك اولورسه اخلاقه اولان درجهٔ احتياجمز بتون فجاعتيله تظاهر ايدر . اقسام بقيهٔ مملكتى محافظه علماً ، اخلاقاً سويه‌مزك تعاليسنه متوقف اولديغنه وبونى‌ده تلقين ايده‌جك آنجق صنف علمانك مأمور بولنديغنه نظراً مدارس اسلاميه‌يه بر اهميت مخصوصه ايله اصلاحات اساسيه اجراسى اك اول لازمه‌دندر .

بزه‌نه وقت مدرسه‌لرده مثلا (كرهٔ ارض متحركيدر ، دكليدر) طرزنده حكماى اسلاميه ايله غرب حكماسنك اتفاق ايتدكلرى وبناءً عليه قطعياً مناقشه‌يه دكرى قالمايان مسائل يرينه احتياجات حاضره ايله متناسب برصورتده دماغلريمزى امات حكمت ايله تنوير ايدرلرسه ايمانم قدر قوى برقناعتله تأمين ايدرم كه مملكت اوكون قورتيله‌رق بردورهٔ رفاه ومسعوديته كيره‌جكدر .

يوق ضايع ايتديكمز مملكتلرك علماً ، اخلاقاً ، زراعةً ، تجارةً تلافيسنه بتون موجوديتمزله چاليشميه‌جق اولورسه‌ق مجهول براستقباله كيده‌جكمزدن امين اولماليز .

بناءً عليه رازيلر ، غزاليلر كبى كزيدكان علم وعرفانك مدرسه‌دن يتشديكنى سويليه‌رك مدرسه‌لرك حال حاضرنده برحيات علمى اولديغنى اثبات ايتمك ايسته‌ينلره ماضى ايله افتخار ايده‌جك زمانمز اولماديغنى ، انجق اسلامك خزائن نفائس اطلاقنه بحق شايان آثار علميه وحكميه‌لرينى اكلامق واكلاتمق ايچون اونلر كبى چاليشمق لازم كلديكنى من غير حد اخطاره كنديمى بورجلو عد ايدرم . وحكومتمزه‌ده توجيه كلام ايده‌رك عوام وخواصك اصلاحاتك لزوم اجراسنده متفق اولديغى بويله برصره‌ده وقتى زمان فرصت وفرصتى‌ده غنيمت بيله‌رك درحال اصلاحاته مباشرت ايتمسنى بتون طلبه ارقداشلرم وسلامت خير مملكت نامنه تمنى ايدرم .

طلبهٔ علومدن استانبوللى

ع . ل

مكاتيب

خطبه‌لر محررى « ارثرابسون » طرفندن كلن ٣ حزيران ١٩١٣ تاريخلو عربى العباره مكتوبك ترجمه‌سيدر :

اهل كتابدن اهل سنته سلام واحترام اولنور . « امابعد » جريده‌كزك بكا متعلق خطبه‌لر حقنده ردى متضمن مقالات نشر ايتمكده اولديغنه اطلاع حاصل ايدرك اكتساب شرف عظيم ايلدم . لسان شريف تركى‌يه واقف اولماديغم جهتله دركيده نشر اولنان نسخه‌لره امضا وضع ايتمه‌مش ايدم . بوندن طولايى تنقيد اولنديغم فاضل برذاتك افاده‌سندن مستبان اولمشدر . تماماً وارد اولديغى مسلم بولنان بو اعتراضكزه جواباً درم كه :

اولاً اهل اسلام ايله مسيحيلر بيننده‌كى اختلافاتى وبومباحث خلافيه‌ده مستعمل طريق مباحثه‌يى چوق وقتلر دوشونور وپك خوش كورمز ايدم . نهايت واحد وصمد اولان حق تعالى بنى بين الطرفين موجود شو سوء تفهمى ازاله‌يه خادم بر طريق سهولته ارشاد ايتدى . صميمى دعالردن صوكره سوكيلى اسلام قرداشلريمزك نظرنده حقيقتك منجلى اوله‌بيلمسى ايچون تفهمى دها زياده تأمين وتحسين ايده‌جك بعض نقاط خلافيه‌يه واصل اوله‌بيلدم وقرآندن وسعتله اجالهٔ قلم ايده‌بيله‌جكم بعض موضعلرى اختيار ايلدم . شوقدركه تأليفات ومطبوعات ايله كثرت اشتغالدن طولايى مسيحى محررلردن واشراف اسلامدن بعض ذوات (وزجمله عبدالله الخطيب) ايله عقد اشتراك ايلدم . بوسببدن اهل اسلام اشبو خطبه‌لر حقنده بيوك بر توجه ابراز ايلدلر وبونلر حقنده بعض كوچك نقطه‌لر مستثنا اولمق اوزره هيچ بر انتقاد ايشتمدم . اعتقادمجه بو طريق ، يعنى طعن مذموم كبى حدود خارجنده قالان ديكر مسئله‌لرى قاريشديرمقسزين اهل سنته توجيه خطاب ايتمك برطريق الهيدر ، شمدى‌يه قدرده بونك فعلاً فائدهٔ عظيمه‌سى كورلمشدر .

ثانياً احبابمدن بعض ذوات خطبه‌لريمك كندى لسانلريله عالم اسلامك هرطرفنده نشرى صلاحيتنى بندن طلب ايتديلر . سزلر ايسه (حريت ، مساوات ، اخوت وعدالتدن عبارت بولنان) قواعد اربعهٔ اصليه‌يى نشر ايله مباهات ايدن ذواتسكز . ايشته كوريورسكزكه سزك قدريكزى بحق تقدير ايدرك مباحث دينيه‌نك كال حريتله جريانى مقصديله خطبه‌لريمى لسانكزه ترجمه ايچون احبابمه

مأذونیت اعطا ایلدم . مع‌مافیه خطبه‌لریمك محتویاتندن طولایی مسئولیت منحصراً طرفمه عائددر .

ای علماء اعلام حضراتی ! مقالات سلیمه‌کزك احرازه لایق طرز بیانندن طولایی مساعده‌کزله سزه‌بیان تشکر ایدرم . بنی ممنونین وشاکرین زمره‌سندن بوله‌جقسکز .

محبکز :

انکلتره‌ده متولد ومصرده متوطن

ارثرابسون

مدافعه‌لر محرر محترمنك جوابی:

اهل سنتدن اهل کتابه سلام واحترام اولنور. (امابعد) مقالات ردیه‌مز حقنده‌کی التفات تحریرانه‌لرینه اطلاع حاصل ایدرك اکتساب فخر عظیم ایلدم. لسان ترکی‌یه عدم وقوفلری خطبه‌لرك ترکجه ترجمه‌لرینه امضاوضع ایتمه‌لری ایچون بر عذر صحیح تشکیل ایدر. اکن بو عذرك خطبه‌لری ترکجه‌یه ترجمه ایدن احبابکزده موجود اولمادیغنی البته تسلیم بیوررسکز . هرحالده بر سببه مبنی کندی اسمنك میدانه چیقمسنی موافق سیاست بولمامش اولسه‌بیله محرر ذی‌اقتدارینك اسمنی بلامحذور درج ایده بیلوردی. مع‌مافیه بزم کیمکله مخاطبه شرفنه نائل اولدیغمزی بیلمك حقنده‌کی آرزومزك درجهٔ مشروعیتی تسلیم بیورلدیغنی کورمکله افتخار ایدرز .

اهل اسلام ایله مسیحیلر بیننده‌کی مباحثاتده مستعمل طریقی خوش کورمدکلری بیان بیورلیور. الله تعالی قرآن کریمنده « ربکك طریقنه عقل وحکمت ایله، موعظهٔ حسنه ایله، جدال حسن ایله دعوت ایت » (سورهٔ نحل ۱۲۵) دیه‌رك اهل اسلامه مباحثات دینیه‌ده مخاطبك حالنه کوره شو اوچ طریقدن برینك استعمالنی امر ایدییور . یهود ونصارایه قارشو « یا اهل الکتاب » دیه خطاب ایدلمسنی امر ایلیور. سزك کبی بر کتاب سماوی‌یه معتقد اولانلر حقنده دکل، مشرکین ایله مباحثه‌ده بیله سب وشتم کبی بر طریق مذمومك استعمالندن قطعیاً نهی ایلیور (سورهٔ انعام ۱۰۸) . حتی فرعون مثللو الوهیت ادعاسنده بولنان بر تورید یی دین حقه دعوت ایچون کوندردیکی موسی وهارون علیهما السلامه قول لین ایله سوز سویله‌لرینی امر ایتدیکنی قرآننده حکایه ایدرك اهل اسلامه کوزل بر درس حکمت ویرییور . (طه ۴۳) . علماء اسلام دخی علی العموم مباحثات علمیه‌ده رعایت ایدلمسی لازم کلن قواعدی تعلیم ایچون آداب مناظره‌یی بر علم مخصوص حالنه کتورمشلردر ؛ آنلرك مسائل خلافیه‌ده فصل بر لسان نزیه استعمال ایتدکلری کتب کلامیه مطالعه‌سندن اکلاشیلور . بو احواله نظراً ذات تحریرانه‌لرنجه خوش کورلمه‌ین طریقی استعمال ایدنلرك اسلام علماسندن اولمادقلری درکاردر .

بین الطرفین موجود سوء تفهمی ازاله‌یه خادم بر طریق سهوله‌ارشاد ایدن واحد وصمدك نام جلیلنی بر آوردهٔ لسان تقدیس ایلمه‌لری تحدیث نعمت مقامنده تلقی ایدلمشدر . ذات تحریرانه‌لری کبی بر استاد فاضلك ایکنجی بر لوتر اولمسنه وآدمك معصیتی سببیله انسانك فطرت سلیمه‌سی طبیعت اثیمه‌یه منقلب اولدیغی واللهك بونی اصلاح ایچون حضرت عیساده تجسد ایدرك چلیپا اوزرنده مبارك قاننی دوکدیکی واوچ کون صکره اولولرك آره‌سندن قالقوب جهنمه کیتدیکی کبی عقل سلیمك قبول ایده‌میه‌جکی معتقداتك نصرانیتدن ازاله‌سیله آنك ناقص براقدیغی اصلاحات دینیه‌یی اکمال ایتمسنه (انتظار) اولنوردی. البته عقیدهٔ تثلیثك نصرانیته خاص برشی اولمادیغی وحضرت عیسادن بیکلرجه‌سنه اول کلوب کچن ادیان باطله اربابی عندنده دخی صور کوناکون ایله موجود ایکن نصلسه دین عیسوی‌یه بر تقریبله فرجه‌یاب دخول اولدیغی سزك کبی تاریخ ادیانك کافهٔ صفحاتنه واقف بر محرر کاملك نظر تدقیقندن قاچمش اوله‌ماز . اهل اسلامدن آریلان بر فرقه‌نك بیله توحیدن تثلیثه عدول ایتدکلری کورلمکده‌در .

لکن طوغریسی سویلمك لازم کلورسه (انتظار) ایدیلن شو جهتك بیوك بر عزمه متوقف بیوك بر فداکارلق اولدیغی تسلیم ایتمه‌لیدر . بو کبی معظمات اموره نائلیت پك نادر ذواته نصیب اولور موفقیتلردندر .

اسلام قرداشلریکزك نظرنده حقیقتك منجلی اوله‌بیلمسی ایچون بعض نقاط خلافیه‌یه واصل اولدقلری حقنده‌کی افاده‌یی براز مبهم بولیورم وبوندن دین مسیحینك حقیقت وماهیتنی انظار اهل سلامه وضع ایتمك ایچون ایکی دین بیننده مختلف فیها اولان جهتلری تعیین ایتدیککز معناسنی آکلامق ایستیورم؛ اکر مقصد بویله‌ایسه تماماً موافق اولدیغکزی تأمین ایدرم . قرآندن وسعتله احاله‌ٔ قلم ایده بیله‌جکلری بعض مواضعی اختیار ایتدکلری حقنده‌کی افاده‌لرندن ده قواعد اسلامیه‌دن زیاده قواعد نصرانیه‌یی قصد ایلدکلرینه ذاهب اولیورم ؛ چونکه خطبه‌لریکزده آیات قرآنیه استثنا ایدیلورسه قواعد اسلامیه‌یه موافق پك آز افاده‌لر بولندیغنی صمیمیتمه باغشلانه‌جغندن امیدوار اولدیغم حالده بیان ایده‌بیلیرم .

کثرت مشغولیتلرندن طولایی بعض ذوات ایله تشریك مساعی بیورمه‌لرینی بالطبع پك موافق بولورم ؛ لکن آنلرك ایچنده بولنان اشراف اسلام (وبالخاصه عبدالله الخطیب) ایله بالذات کوریشه‌رك خطبه‌لر مندرجاتنی وازجمله الله دیمك اولان روح اللهك جسد عیسایه تجسدی عقیده‌سنی نصوص قرآنیه وقواعد اسلامیه ایله نصل تألیف ایتدکلرینی کندی آغزلرندن ایشتمك ایستردم . ذاتاً بو کونلرده اثمه « عبدالله الخطیب » نامنه منسوب بر رساله چیقمش اولدیغندن محتویاتی حقنده‌کی شبهاتمی بالطبع استفساره شتاب ایده‌جکم .

اهل اسلامك اشبو خطبه‌لره قارشو بیوك بر توجه ابراز ایتدکلری حقنده‌کی افاده‌لرنده براز توقف ایتمك ایسترم . بزم دیار اسلاملری دخی مسیحیلرك نه درلو اعتقاداتده بولندقلرینی اکلامق مقصدیله خطبه‌لریکز حقنده بیوك بر حس استقصا ابراز ایتمشلردر ؛ اکر توجه تعبیرندن مقصد تحریرانه‌لری بوندن بشقه بر شی ایسه بو دیار اسلاملریله او

طرفده‌كيلرك طرز محاكه وتلقيلرى بيننده تفاوت بولنديغنى قبول ايتمك لازم كلور .

اهميتسز بعض كوچك نقطه‌لردن ماعدا بر انتقاد ايشتمدكاريني اوطرف علماسنك بودرلو مباحث علميه ايله اشتغاله وقت بوله‌مادقلرينه حمل ايتمكده معذورم .

اهل سنته قارشو تشنيع ايله صدد خارجه چيقمالرندن فائدهٔ عظيمه مشاهده‌ايدلمسى قوهٔ اقناعيه‌لرينك تأثيرى نقطهٔ نظرندن برفائدهٔ شخصيه اولسه كركدر ؛ يوقسه مدافعه‌لريمزده مبسوط مسائل كاهى حقيها حل ايدلدكجه بر فائدهٔ علميه حصولنى استبعاد ايدرم .

عالم اسلامجه دين مسيحينك قواعدى تفصيلاً معلوم اولماديغى جهتله كتب كلاميهٔ اسلاميه‌ده بيله مباحثات خلافيه پك زياده تحديد ايدلمشدر ؛ خطبه‌لريكز آنلره بو بابده رهبرلك ايده‌جكندن كندى لسانلرينه ترجمه ايدلمه‌لرى ايچون احبابكزه صلاحيت ويرمه‌لرى ممنونيت بخشدر. بزده بو مساعده‌لرندن مستفيد اولانلردنز . بزكه مدنيتك قواعد اربعهٔ اصليه‌سنى نشر ايله دكل ، بلكه اون اوچ عصر اول نشر ايدن بر دينه انتساب ايله مباهات ايتمكده‌يز ، صدر اسلامدن برى معابد ومدارسمزده مباحث دينيه كمال حريت ايله جريان ايده‌كلمشدر. حتى بوكون بيله درسعادت وولايتده‌كى مدارس ومساجدده فرق مختلفهٔ كلاميه حقنده حريت تامه اوزره مباحثات اجرا ايدلمكده‌در. ايشته كوريبورسكزكه شو صحيفه‌لرده دخى طرفينك افاداتى كمال سربستى ايله جاى قبول كورمكده وبتون عالم اسلامك كوزى اوكنده جريان ايتمكده‌در.

اى محترم فاضل! طرزبيانمز حقنده ابراز بيوريلان قدرشناسلقدن طولايى تشكر ايدرز . اكرمدافعاتمزده رضاى بارى يه موافق صورتده ادارهٔ لسان ايده بيلمش ايسه‌ك مجرد جناب حقك لطف وكرمندندر ؛ هدايت هپ اوندر .

كدك پاشا ۱۶ حزيران ۳۲۹

محبكز :

مولداً سيدى شهرى وموطناً استانبولى

محمود اسعد

هندستانه مخابر مخصوصمزدن :

هند يولنده

۲۷

عماره‌نك اوزاقدن كورونيشى تماميله ازميره مشابه ايسه‌ده ، ازميرده‌كى كوزل قهوه‌خانه وهوتللرك برى بوراده يوقدر . عماره سنجاغى شمالاً بغداد ولايتى ، جنوباً بصره سنجاغى ، شرقاً ايران حدودى ، غرباً منتفك سنجاغى ايله محدود اولوب ، تقريباً طولى قرق آلتى وعرضى يكرمى ايكى ساعتدر .

انهار ومياه . — دجله نهرى لوانك وسطندن مرور وبو نهردن اوراده متعدد وجسيم انهار تشعب ايدوب ، هربريسى آيرو آيرو پك چوق جداول وانهار صغيره‌يه منقسم اولور . طوغريدن طوغرى‌يه دجله‌دن صو آلان بو نهرلردن ماعدا دويريچ وطيب نامنده ايكى‌نهر دهاوار دركه ، بونلر ممالك ايرانيه‌ده واقع (پشتكوه) نام طاغدن نبعان وعماره‌يه طوغرى جريان ايدر . بو انهار وجداولدن عماره‌نك جهت شرقيسنده بولنانلر حوزه وعماره آراسنده‌كى هوره وجهت غربيه‌سنده اولنلر جزاير وعماره ميانده‌كى هورلره منصب اولور .

لوانك جهت شماليه‌سندن مرورله ممالك ايرانيه‌يه ممتد اولان جبلدن ماعدا داخل لواده طاغ اولمديغى كبى چاليلق وسازلقدن ماعدا ذكره شايان اورمانى دخى يوقدر .

لوانك هورلق وبطاقلق محللرندن ماعدا عموماً هواسى يابس وصاغلام اولوب جيادتى مشهور وحفظ صحته خادمدر .

حيواناتى . — لواده آت ، قيصراق ، باركير ، قويون ، اينك وماننده‌كى حيوانات پك چوق اولديغى كبى هورلرده كليتلو اسماك وطيورمائيه بولنيور . لوانك هرطرفى صو وبطاقلق ايله محاط اولمق جهتله حيوانات وحشيه مفقود حكمنده‌در .

محصولات ارضيه‌سى . — عماره ايچندن آقان انهار عديده‌دن اسقا واروا اولنمقده بولنديغى جهتله صولرى كثير اولديغندن ، اراضيسنك قوهٔ انباتيه‌سى هرنوع محصول يتيشديرمكه مستعد اولوب ، مزروعاتك باشلوجه‌سى وتجارتنك مدار اعظمى چلتيكدر . باغ وباغچه‌لرى يالكز مركز لوايه منحصر اولمق جهتيله سبزه وميوه‌لرى احتياجات محليه‌يه انجق كفايت ايدر .

وسائط نقليه‌سى . — لوانك وسائط نقليه‌سى على الاطلاق كمى ، شحوف ، بركش ، وانك ، مهيله ناملريله معروف سفائن صغيره‌يه منحصردر .

تقسيماتى . — سنجاق : عماره ، زبير ، دويريچ ، شطره قضالرندن مركب ومع عشائر محرر وغير محرر اناث وذكور اوله‌رق تقريباً ايكى يوز اللى بيك نفوسى شاملدر . لوانك عموم سكنه‌سى چلتيك زراعتيله مألوف عربان وعشايردن عبارتدر .

عماره قضاسى : مركز لوا اولان عماره قصبه‌سيله على الغربى وعلى الشرق ومجر صغير ومجر كبير ناملريله معروف درت ناحيه‌دن مركبدر .

عماره قصبه‌سى : دجله نهرينك ايكى ياقه‌سى اوزرنده واقع دل آرا ، فرحفزا برموقع اولوب ، دروننده برحكومت قوناغى وعساكر نظاميه‌يه مخصوص برقيشله ، بر تلغرافخانه ، بركمرك ، بر مكتب رشدى وابتدائى ، برجامع ودركاه وتقريباً ايكى يوز دكانى محتوى برچارشو ، اوچ حمام وبيك بشيوز قدر كاركير خانه وقاميشدن معمول برچوق حريفه ـ سازلق قولوبه ـ ذكوروانات اوله‌رق تقريباً طقوز اون بيك نفوس واردر . عماره‌ده وقتيله اراضئ سنيه ـ كه خاقان سابقه عائد اولوب ، صوكره حكومته انتقال ايدوب ، اراضئ مدوره تسميه اولنمشدر ـ نك ملكى اوله‌رق برچوق مقاطعه‌لر واردركه وارداتلرى بيوك بر يكون تشكيل ايديور . اراضئ مذكورنك وارداتى ايسه حال حاضرده خزينه‌يه عائد ايسه‌ده مأمورين مخصوصه طرفندن اداره اولنمقده‌در . دور سابقده ، بورايه كلن متصرفلرله ، مأمورينك هربرى مقاطعه‌لرك احاله‌سى يوزندن رشوت وارتكاب سايه‌سنده برچوق پاره قزاندقلرى هركسجه معلومدر .

بنى لام عشيرتى . — عماره اراضيسى داخلنده ايكى بيوك قبيله اقامت ايديور . برى (بنى لام) ، ديكرى‌ده (آل بو محمد) در . بنى لام عشايرى عماره‌نك جهات شماليه‌سيله ، دجله شطنك ايكى ساحلنده اوقاتكذار اوليورلر . بولندقلرى اراضينك حدودى بغداد ولايتنه تابع اولان (ام الحنة) دن (بتيره) يه‌قدر امتداد ايدر . بتيره عماره‌دن سكز ساعت اوزاقدر . بوقبيله كندى نسبلرينى (بنى ربيعه) يه‌قدر چيقاريبورلر . اللرنده غايت كنيش

اراضی واردر . زراعتلری‌ده هپ صیفی‌در . اك زیاده اکدکلری شی آربه، بغدای، داری‌در . درت آیاقلی حیوانلری‌ده اوکوز ، قویون ، دوه وآتدر . آتلیلری‌ده چوقجه‌در . بو قبیله‌نك برچوق افرادی وقتیله ایرانه تابع عربستانه مهاجرت ایدرك بو آنه‌قدر اورالرده اختیار توطن ایلمشلردر .

بنی لام قبیله‌سنك حال حاضرده‌کی اك بویوك شیخلری (غضبان بن بنیه بن مزبان بن مذکور بن جندیل) ودیکر شیخلری‌ده غضبانك عمجه زاده‌سی (فهد) در . قبیلهٔ مذکوره آتیده‌کی شعبه‌لره تقسیم اولنمشلردر :

حیتای	جمیتلری	۳۰۰	کیشیدر .	
دافی	»	۷۰۰	»	
رویشد	»	۸۰۰	»	
حمیس	»	۳۰۰	»	
بیت جندیل	»	۲۰۰	»	
الرحمه	»	۲۰۰	»	
الطمان	»	۲۰۰	»	
بنی عقبه	»	٤۰۰۰	»	
جنانه	»	۲۰۰۰	»	
کعب	»	۲۰۰۰	»	

بوندن بشقه بنی لام قبیله‌سنه اوته‌دن بریدن، اصل کندیلرینه منسوب اولمیان بش آلتی بیك کیشی دها التحاق ایدرك مذکور قبیله‌یه انتساب ایلمشلردر.

آل بو محمد عشیرتی .— بو طائفه‌نك اك بویوك جدلرینك اسمی محمد اولدیغی جهتله عشیرتلرینه‌ده بو نام ویرلمشدر . جدلری وقتیله (لولو) ، (غضب)، (شداد ،) (فرج) ناملریله درت اولاده مالك ایدی . بو درت کیشی‌یه انتساب ایدن قبائل‌ده شیخلرینك نامیله توسیم ایدلمشلردر . مثلا شداده وفرجه منسوب اولانلره (شده) ، (فریجات) دیدکلری مثللو، لولو وغضبککیلره (بیت لولو) ، (بیت غضب) دیرلر . بو عشیرت سابقاً بنی لام اتباع واقصارندن اولدقلری حالده، اخیراً انلردن آیریلوب عددجه‌ده آنلره فائق اولمغه باشلایه‌رق دائما بنی لام ایله مضاربه ومحاربه ایتمکدن‌ده کری قالمیورلر . بو عشیرتك شیخلری ایسه پك زنکین وصاحب ثروت کیمسه‌لردن ایسه‌لرده اخلاقاً اوقدر ثنا وستایشه لایق دکلدرلر .

بتیره‌دن قورنه‌یه‌قدر شطك، دجله‌نك هرایکی شرقی وغربی ساحللرنده بو آل محمد اقامت ایدییورلر . علی العموم بو عشیرت افرادی چفتچیلك زراعتیله اشتغال ایدوب مواشی بسله‌مکله اوقات‌کذار اولمقده‌درلر .

آل بو محمد عشیرتندن اولان بیت لولو قبیله‌سنك جمیتی آلتی یوز نفردر.

بیت غضب	:	جمیتلری ۵۰۰ نفر اولوب شیخلرینك اسمی (صحن) در .
شده	:	جمیتلری ۲۰۰۰ نفر اولوب شیخلرینك اسمی جویل‌در.
فریجات	:	جمیتلری ۱۰۰۰ کیشی‌در .
فوافل	:	جمیتلری ۵۰۰ کیشی‌در .

آل بو محمده تابع اولان طوایف . — فرطوس : جمیتلری ۱۰۰۰ ، شیخلری جویل‌در.

بیضان	:	عددلری ۲۰۰۰ شیخلری‌ده کزار وکاظمدر .
آل بو جویبر	:	عددلری ۱۰۰۰ نفردر .
آل بو زیت	:	» ۵۰۰ »
آل بو سلیمه	:	» ۸۰۰ »
بیت توره	:	بوقبیله آل بونجم، آل بوصافی، آل بوعبید نامریله اوچ قوله آیریلوب ، عددلری‌ده ۹۰۰ کیشی‌یه بالغدر .
بیت شیخ حمود	:	عددلری ۶۰۰ وشیخلری‌ده محمد وحمداندر .
آل بو صالح	:	» ۲۵۰ ورئیسلری عبداله المحسن‌در .
آل بو علی	:	» ۳۰۰ در .
آل بو عبود	:	» ۲۵۰ در .
آل بو دراج	:	» ۲۰۰۰ اولوب کاه آل بو محمده ، کاه بنی‌لامه اتباع والتحاق ایلیورلر .
آل زیرج	:	عددلری ۳۰۰۰ در .
سودان	:	» ۲۰۰۰ وشیخلری محمد وحسن‌در .

آل بو محمدك مشهور مشایخلری . — عصمان وزبون : یسرك اولادی وصیهودك عم‌زاده‌لری‌درلر. محل اقامتلری شطده وداثما بونلر صیهودك علیهنده‌درلر .

عریبی خلیفه : وادی اوغللری وصیهودك برادر زاده‌لری‌درلر. بونلر (حچله) مقاطعه‌سنده اقامت ایدوب صیهود ایله آره‌لرنده منافست ومنافرت واردر .

بوتون عشیرت رئیسی منشد اوغل صیهود اولوب ، بالجمله کوچوك شیخلر بوکا عرض مطاوعت ایدییورلر. صیهودك، فالح، حاتم، هاشم، عبدالکریم نامرنده درت اوغلی واردرکه آل بو محمدك مشایخندن صاییلیورلر .

عماره لواسیله منتفك لواسی داخلنده‌کی قبائل وعشایرك ــ آل سعدون مستثنا اولمق اوزره ــ جمله‌سی شیعی المذهبدرلر .

بنی لام مقاطعه‌لری . — جزیره : اون بش پارچه اولوب، دجله‌نك ساحل شرقیسنده واقعدر . حکومت سنوی سکز بیك لیرا ایله بو مقاطعه‌یی التزامه ویرییور .

علی الشرق اراضیسی : اون یدی پارچه اولوب ، دجله‌نك ساحل شرقیسنده وبدل التزامی کلیتلو آقچه تشکیل ایدر .

علی الغربی مقاطعه‌سی : اون آلتی پارچه اراضیدن عبارت اولوب ، بدل التزامی سنوی ایکی بیك لیرادر .

شامیه وشومیه : بو ایکی مقاطعه دخی دجله‌نك جانب غربیسنده واقعدر .

آل بو محمد مقاطعه‌لری . — حچله مقاطعه‌سی : عماره‌نك جانب شرقیسنده واقع بویوك بر نهر درکه دجله‌نك عادتا بر قولنی تشکیل ایدییور . جرایه ، شرموخ ، ام الطوس ، طحامه ، خرنوبه ، حامی، حسیچی ، عدل ، زبیر نامریله بویوك وکوچوك مقاطعه‌لرك جمله‌سی اراضیٔ مدوره‌دن معدود وسنوی بدل التزامی اوتوز بیك لیرادر .

شط مقاطعه‌سی : بو مقاطعه‌دخی بطاط، صریبی، عمیریه نامریله مسمی بر قاچ مقاطعه‌درکه ، عماره‌نك جانب شرقیسنده واقعدر . بودخی املاك مدوره‌یه عائد وسنوی التزام بدلی اون ایکی بیك لیرادر .

بحیر کبیر مقاطعه‌سی : بودخی ام الارانب ، بحر صغیر ، حشریه ، بیجعات ، ام الحنطه ، وادیه نامریله بر قاچ پارچه‌دن مرکب اولوب املاك مدوره‌یه عائد وعماره‌نك طرف غربیسنده واقعدر. سنوی التزام بدلی ایسه اوتوز بیك لیرادر،

برده حنیره ، کسره ، شطیره نامریله اوچ مقاطعه واردرکه بودخی املاك مدوره‌یه عائد وسنوی بدل التزاملری سکز بیك لیرادر .

عماره لواسنك واردات سنوی ایکی یوز بیك لیرایی متجاوزدرکه لایقیله بو اراضی فلاحین وزراعه توزیع واعمار ایدلسنه حکومت دقت ایده‌جك اولورسه میلیونلرجه لیرا واردات حاصل اوله‌جقدر .

عماره‌ده معارف . — عماره‌ده یکیدن (الجامعة الاسلامیه) عنوانیله جعفری المذهب اولان اشراف محلیه طرفندن بر باب مکتب کشاد ایدلمش ومکتبی اعانات ایله اداره ایچون برده جمعیت تشکل ایتمشدر. پروغرامنی لفاً تقدیم ایدییورم .

عماره :

س. م. توفیق

(موافق) ترجمه‌سنی کیم باصدیرر ؟

عقاید اسلامیه‌یه دائر اولان کتابلرك اك معتبر و مهمی (مواقف) نام کتاب اولدیغی علمای کرام بیننده متفق علیهدر . عربی العباره اولان بو کتابی نصفنه قدر لسان ترکی‌یه ترجمه ایلدم . مسوده اوله‌رق نزد عاجزیده‌در .

بو ترجمه‌دن بعض پارچه‌لری برای معاینه علمای کرامدن بعض ذواته عرض ایتدیکمده، تحسین و طبع و تعمیمی آرزو بیوردیلر . اشبو ترجمه‌یی کندم طبع ایتدیره‌میه‌جك ایسه‌مده کافهٔ منافعی کندیلرینه عائد اولمق اوزره طبع ایتمك ایستیانلره مجاناً و بلابدل ترك ومسوده‌سندن هر بر فورمه‌یه کافی مقداریی هر فورمه طبع اولندقجه مصحح و بتا صورتده بالذات تبییض و اعطا وبونلرك ختامنده متباقی نصف دیکرینی بعنایته تعالی ترجمه‌سی ایلمکی دخی تعهد ایدییورم . بو شرطله نشرینی ارزو بیورن ذوات علی الصباح ساعت اون ایکیدن ساعت ایکی‌یه قدر خانهٔ عاجزی‌یه مراجعت بیورسونلر .

روسیه‌ده متوطن و لسان ترکی ایله متکلم دینداشلریمزدن بو ترجمه‌یی اوراده طبع ایله نشر ایتمك ایستیانلر بولندیغی تقدیرده انلره دخی مجاناً اعطا ایده‌جکمی و طالب اوله‌جق ذواتله تموز غایه‌سنه قدر کوریشه‌بیله‌جکمی بیان ایلرم .

درسعادتده سلطان بایزید جوارنده صوغان اغا
محله‌سنده یکی زقاقده ۱٦ نومرولی خانه‌ده ساکن

اسماعیل فرید

سیاسیات

اجمال سیاسی

الیوم بین‌الملل حیات سیاسی اوچ نقطه‌ده تمرکز ایتمشدر : لوندره وپارس قونفرانسلری ایله بالقانلرده. لوندره وپارس قونفرانسلری حرب زائلك نتایجی ایله اوغراشدیغی حالده بالقانلرده یکی بر حربك وقوعی احتمالی انظار عمومیه‌نك قسم مهمنی شو نقطه‌یه جلب ایله‌مکده‌در . حقیقت حالده قونفرانسلر ایله بالقان احوالی آراسنده غایت صیق بر رابطه موجوددر .

هرنقدر مقدمات صلحیه محاربلر طرفندن امضالندی ایسه‌ده ، لوندره قونفرانسی ایله پارس قونفرانسنك وظیفه‌لری شو مقدمات صلحیه‌ده وضع ایدلمش اولان اساسك تفرعاتی تعلیق ایتمکدن عبارت ایسه‌ده ؛ هر ایکی قونفرانسك مساعیسی پك بطی برحالده ایلرله‌یور. سببی‌ده شو قونفرانسلر ایله بالقان احوالی آراسنده‌کی ذکر ایتدیکمز رابطه‌در . کرك لوندره ، کرك پارس قونفرانسلری جدی وقطعی بر صورتده ایش کورمه‌یه وقرارلر اتخاذ ایتمه‌یه شروع ایتمه‌دن اول بالقانلر وضعیتنك نه شکل وماهیت آلاجغنه منتظردرلر . زیرا بدیهی‌درکه بالقانلرده ظهور ایده‌بیله‌جك غیرمنتظر حادثات مذکور قونفرانسلرك بوتون مقرراتنی هرآن آلت اوست ایده‌بیلیر . محاربه‌نك وقوعی احتمالی ایسه بوقونفرانسلرك موجودیتنه وعلت تشکلنه‌بیله نهایت ویره‌بیلیر .

بوندن ماعدا : بالقان اغتشاش وتشوشندن طولایی کرك لوندره سفرا قونفرانسنده بالقانجیلری التزام ایدن مرخصلر ، کرك پارس قونفرانسنده بولنان بالقان دوله‌لری تعقیب ایده‌جکلری خط حرکتی تعییندن عاجزدرلر . بونلرك آرالرینه دوشمش اولان نفاق واختلاف کندیلری بینك مسائل متنازع فیهاده معین بر طریقی التزام ایتمه‌لرینه مانع اولیور . بناءً علیه هر ایکی قونفرانسده مرخصلر مسئله‌لری تعلیق وتعویقه‌اوغراشه‌رق لیت ولعل ایله وقت قازانمه‌یه صرف مساعی ایدییورلر . وبوحال بالقان احوالنك کسب وضوح ایتمه‌سنه قدر امتداد ایده‌جکدر .

بالقانلره کلنجه پك غریب . مثالی تاریخده پك اندر اولان بر لوحه عرض ایدییورلر. دونکی دوستلر ومتفقلر بوکون ینی پارلاق وکندیلری طرفندن بیله انتظار ایدلمین بر موفقیت ومظفریتك ایکنجی کونی یك دیکرینه قارشی عدومبین کسلدیلر و موفقیتلرینك بتون نتایجنی هنوز اقتطاف ایتمه‌دن غیرتلاق غیرتلاغه کلمك اوزره‌درلر ؛ بالقانلرده ساکن اقوامك تاریخنی ، احوال روحیه‌سنی بیلنلر ایچون شو حال پك طبیعی کورونه‌بیلیر . بونلر عصرلردن بری یك دیکرینه قارشی درین بر حس نفرت وعداوت بسله‌یه‌رك کلمشلردر . آره‌لرنده نه مشترك بر دین ، ونه‌ده قسم اعظمنك منسوب بولندیغی عینی عرق بونلری یك دیکرینه ایصیندیره‌مه‌مشدر . بالعکس مختلط بر حیاتك تولید ایتدیکی هر کونکی تماسلر ، تصادفلر حس عداوت وخصومتلرینی دها زیاده تقویه ایله‌مشدر. عثمانلی حاکمیتی مدتجه دولت علیه بتون دقت ووقتنی بو عداوت وخصومت متقابله‌یانه‌لرینی اطفایه صرف ایدییوردی. اویله ایکن ینه چته‌لرك خونین فعالیتنه ، قتالله ، یانغینلره نهایت ویره‌میوردی . هر عرق دیکر عرقی محو ایتمه‌یه چالیشیوردی . بونك ایچون منسوب بولندیغی دینك معبدینه بیله باشقه‌سنك الندم بولندیغی ایچون تمرضدن چکنمیورلردی .

بوقدر درین وآتشین بر عداوت وخصومتله مجهز بولنان اقوامك اتحاد واتفاقلری خلاف طبیعت ایدی. فقط عثمانلولغه قارشی بسله‌دکلری فرط خصومت طولاییسی ایله بعض سیاسیون ورجال دولت شویله بر اتفاق واتحادی تأمین خصوصنده بتون قوت واقتدارلری ایله چالیشدیلر ، موفق‌ده اولدیلر . بواتفاق واتحاددن کندیلرنجه پك بیوك منافع انتظار ایدیلیوردی : بالقان اتحادی وبواتحاد سایه‌سنده آوروپای شرقیده عثمانلیلق یرینه قائم اوله‌جق قوتك ائتلاف مثلثه بر ضمیمه اوله‌جغی ظن ایدلدی وبومناسبتله بر اوقله ایکی هدفه اصابت ایدیله‌جکدی . برطرفدن آوروپا دائره‌سنده حاکمیت اسلامیه‌یه نهایت ، دیکر طرفدن ژرمانیزم جریاننی اسلاولق قیدی ایچنه آلینه‌رق قارشیسنه بر سد آهنین چکیله‌جکدی . فقط بتون شو فرضیاتك صرف بر خولیادن عبارت اولدیغی تا اولدن آشکاردی . فی الحقیقه عثمانلولق مغلوب ایدلدی . آوروپای شرقیده حاکمیت اسلامیه‌یه نهایت ویرلدی . لاکن اوته‌کی مقصد ، یعنی جرمانیزم سیلابنه قویولاجق سدك بر سرابدن عبارت اولدیغی‌ده تظاهر ایلدی .

بالقان اتحاد واتفاق غیر طبیعی اولدیغی ، منفی بر زمین اوزره تشکل

ايتمش بولنديغى ايچون موفقيتك ايكنجى كونى بوزولمه‌يه، عكسى نتايج بخش ايتمه‌يه باشلادى. بركره اوملرى زمين ميداندن قالقديغى، عثمانلولق مغلوب ايدلديكى ؛ آرتق متفقلرى كندى آرالرنده يكديكرينه باغلايه‌جق هيچ بررابطه قالمه‌دى؛ اسكى عداوتلر، اسكى خصومتلر بتون شدت وحدتى ايله اجراى تأثير ايتمه‌يه باشلادى . بلغارستان همان اسلاولقدن يوز چويره‌رك جرمانيزمك پيشدارى اولان آوستريايه تمايل ايتمه‌يه باشلادى. آوستريانك معاونت ومظاهرتندن قوت آله‌رق كندى مدعيات قوميه‌سنى تأمين ايچون دونكى سلاح آرقه‌داشلرينه قارشى چيقدى . عينى مدعيات قوميه‌ده بولنان صربستان ويونانستانده عينى طريق التزام ايله‌ديلر . بونلر ايسه كندى مدعياتلرينك ترويجى ايچون بالقان دولتلرينك اتفاقى حصوله كتورمش اولان روسيه ايله فرانسه‌نك تأييدينه كووه‌نيورلردى .

شيمديكى نفاق و شقاقك سببى ايسه ضبط ايتمش اولديقلرى يرلرى كندى آرالرنده بولوشه‌مه‌ملريدر . ماكدونيانك هرنقطه‌سنى هرطرف عين درجه‌ده عين حرصله ادعا ايديور . چونكه هرطرفه منسوب هر نقطه‌ده ساكن اقوامدن نمونه بولنيور . بلغارستان حل منازعه ايچون النده بولنان اتفاقنامه شرائطنى ارائه ايديور . صربستان ويونانستان ايسه اتفاقنامه‌دن عدول ايده‌رك محاربه اثناسنده ابراز ايتمش اولديقلرى فداكارلقلرك مقدارينى ايلرى سوره‌رك تقسيم اراضينك ده او فداكارلقلر نسبتنده اولمه‌سنى طلب ايديورلر . فقط حقيقت حالده بتون بونلر، صرف قديم وعصرلردن برى قلبلرده تكون ايتمش اولان خصومت وعداوتك فوراندن باشقه شى دكلدر .

بالقان اتحادينى بوقدر سعى وغيرتله حصوله كتورن واتفاق مذكوردن برچوق منافع بكله‌ين روسيه وروسيه‌نك پيكى اولان فرانسه بتون شو حاللرى مشاهده ايده‌رك البته‌كه صوك درجه منفعل ومغبر اوليورلر . اتفاقك بوزولمه‌سى ايچون بتون قدرت واقتدارلرى ايله چاليشيورلر . فرانسه پاره‌سى، روسيه‌ده نفوذ سياسيسى ايله اسكى متفقلرى تهديد ايديورلر . لاكن بوعامللر مؤثر اوله‌ميور . كوستريلن طريق تسويه‌ده كيمسه‌نك ايشنه كلميور . نه چارك حكملكى، نه‌ده پترسبورغده بالقان حكومتى باش ناظرلرندن متشكل برقونفرانس تكليفى درده چاره ساز اوله‌مدى . بالآخره رومانيانك ايشه مداخله‌سى دوشونيلدى. روسيه وفرانسه ديپلوماسيسى رومانيايه بلغارستان تهلكه‌سنى پك ماهرانه برصورتده كوستريلر . رومانيانك يانى باشنده تشكل ايتمكده اولان يكى بلغار قوتنك آتى‌ده، بالخاصه بوكره‌ده صربستان ويونانستان اوزرينه كسب تفوق ايدرسه كندى ايچون نقدر مهلك اولاجغنى آكلاتديلر . ذاتاً رومانيا كنديسى‌ده شو حقيقتى درك ايديوردى . فرصتى قاچيرمش اولان رومانيا ايچون سيلستره مسئله‌سندن مغبر اولان بلغارستان استقبالده حقيقةً بيوك بر بلا كسيله‌بيلير . بوكره رومانيا فرصتى قاچيره‌مزدى . ائتلاف مثلث دولتلرينك تحريكى‌ده بوكا انضمام ايدنجه رومانيا قطعى بروضعيت آلارق بلغارستانه يكى بر حربك وقوعى اثناسنده بى‌طرف قالامیه‌جغنى آچيق برلسانله بيان ايلدى. ديمك بالقانلرده اليوم ائتلاف مثلثك رهبرلكى ايله وصرف بلغارستانى اعتدال‌له اتفاقى بوزنامه‌يه مجبور ايتمك اوزره صربستان يونانستان ورومانيادن متشكل براتحاد فعلى تشكل ايله‌مشدر .

بوكا قارشى بلغارستان نه‌ياپه‌بيلير؟ شو سؤاله جواب ويرمك ايچون بر طرفدن بلغارستانله اتفاق مثلثك، ديكر طرفدن بزمله كنديسى آره‌سنده‌كى وضعيت ومناسباتك كسب وضوح ايتمه‌سى الزمدر . بالفرض اتفاق مثلث بلغارستانى التزام ايدرسه بلغارستان مدعياتنده اصرار ايده‌بيلير . لاكن مسئله‌نك شو طرفى غايت مشكوكدر . بناءً عليه بلغارستان آرتق اصرار ايده‌ميه‌جكى وروسيه طرفندن كوستريلن طرق تسويه‌دن برينه ياناشمق مجبوريتنده قالاجغى دها زياده قرين حقيقتدر . لاكن شمديدن بوكاده قطعى برصورتده حكم ايديله‌مز . حال ووضعيت غايت مبهم ومشوش برحالده قالمقده‌دو .

نقدر حزين وكدر آميز برحالدركه بتون شو غوغالر، شو منازعه‌لر بزم براقش كلمش اولديغمز ميراثلر اطرافنده وقوع بولوركن بز اطرافدن بالكز سيرجى بر وضعيت آله‌رق باقمق مجبوريتنده قالمشز . آه! كنديني بيلن ودوشونن بر مسلمان، برعثمانلو ايچون بوندن آغير برحال اولامز . فقط شوفلاكتى ينه بزكنديمز كندى اليمزله حاضرلامدقمى؟ همان بوصحيفه‌لرده وقتيله نقدر داد وفرياد ايتديكمز، بتون شو حاللرك وقوع بولاجغنى تا اولدن كسديرمش اولديغمزى قارئلرمز البته‌كه تخطر ايدرلر . فقط نه چاره‌كه شاعرك ديديكى كبى :

كوش اكر كوش تو وناله اكر ناله من
آنچه البته بجايى نرسد فرياد است

اليوم بيله شوفلاكتلر شو حزن آميز حاللر قارشيسنده، كنديمزه كلدكمى؟ عقلمزى باشمزه طوپلادقمى؟ هيهات! شو سؤاللره بوكون بيله مثبت وقطعى جواب ويره‌ميز .

احمد آغايف

سلانيك مطبعه‌سى اشرف اديب

سبيل الرشاد

١٣٣٠

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه .

آبونه شرائطی

ممالك عثمانيه‌ده سنه‌لكی (٦٥) ، آلتی آيلغی (٣٥) غروشدر . ممالك اجنبيه‌ده سنه‌لكی (١٧)، آلتی آيلغی (٩) فرانقدر.
[ايضاحات : نسخه‌سی اللی پاره ، آلتی آيلغی بر جلد ، هر جلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشيندر.
§ آدرس تبديلنده قرق پاره‌لك پول كوندرلمليدر .
§ مسلكه موافق آثار مع‌الممنونيه قبول اولنور . درج ايديلمه‌ين يازيلر اعاده اولونماز .

اخطارات

رساله‌مزدن آلنديغنی كوسترلمك شرطيله بتون يازيلر هركسك بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بيلير .

§

مكتوبلرك ، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبيه ايچون آبونه اولانلرك آدرسلرينك فرانسزجه‌سی‌ده يازلمسی؛

§

پاره كوندرديكی زمانه‌يه دائر اولديغنك واضحاً بيلديرلمسی رجا اولنور .

دينی ، علمی ، ادبی ، سياسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلاميه‌در

عدد ٢٥٢ ٥ شعبان المعظم ١٣٣١ پنجشنبه ٢٧ حزيران ١٣٢٩ جلد ١٠

فاتح كرسينده

— ١ —

— واپورياناشديمی ؟
— چوقدن!
— ديمك كه : كوپروده‌يز ..
— آمان ، شوپوليجيلر اينسين ...
— فقط بيليرميسكز ،
يادير غايور ، هانی ، انسان او اسكی تكنه‌لری !
« ياناش ! » ديندمی ، نارليم ، كبدر كبدرده كری ،
كلنجه خشم ايله بر طوس اوروردی كوپرويه‌كه :
زواللينك ده‌شيلن قارنی صاغلام آلتی چكی
اودون يوتارده براز صانجيدن بولوردی امان ...
— هكيم كتيرمه‌يه قوشسه‌ك ، هكيم‌ده يوق اوزمان !
— تيمارجيلر ، بركت‌ويرسين ، اوسطه شيلردی :
النده بالطه ، كلير اوچ كسر ، بش اكلردی ..
« دايان اويانكی باشندن عمر ! طوتكدی ممش ! »
باقارديكز عمليانه چارچابوق بيتمش !
آماصره ساحلی چوق اسكی بر مؤسسه‌در ؛
اوشاقلرك طوپی جراح اولور .. همان كسدير !
بوكوندن اورمانی كوستر قيلاغيلی بالطه‌سنه :
تميزله‌يوب چيقيورسين ، براقاسين يارينه !
— برازده ديكمه‌يی اوكرنسه‌لر ...
— آدم سن‌ده !
دوشونديكك شيئه باق .. سن شوعلمی اوكرن‌ده ...
— اوعلمه هيچ ديه‌جك يوق : مفادی قطعيدر !
علوم سائره صنعی ، او يك طبيعيدر .
نه‌واركه : قالمادی تطبيق ايچون مساعدير !
— نه‌دن ؟
— نه‌دنمی ؟ كوروردك چيقوب كزه‌يدك اكر .
انكلرنده ظيغين صاقلی بيلديكك اورمان ،
بوكون باريندير‌ه‌ماز حاله كلدی بر طاوشان !
او ، صيرتی هيچ‌ده كونش بيلمه‌ين ، يشيل طاغلر
ييغين ييغين قايالردر : سرابلر چاغلار !
— صباحلين ينه برخيلی تكته فيرلاتدك ؛
خيالی بول بول آقيتدك ، سرابی چاغلاتدك !
— خاير ، خيال ايله يوقدر بنم آليش ويريشم ..
اينان كه : هرنه‌ديمشسه‌م كوروب‌ده‌سويله‌مشم .
شودر جهانده بنم اك بكنديكم مسلك :
سوزم اودون كبی اولسون ، حقيقت اولسون تك !
— فنا دكل يولك اما ايچه صارپ اوله‌جق !
« اودون » ديدكده ، تحفدر ، نه‌كلدی عقلمه ، باق :
زواللی مملكتك يوقدی باشقه محصولی ؛
اودوندی ، نرده بولونسه‌ك ، متاع مبذولی .
— آدام يتشديره‌مزمش ، ديمك كه ، طوپراغمز ! ..
— لطيفه برطرف اما ، آدام دكل يالكز ،
اودون‌ده ايسترز آرتيق ياقينده آوروپادن !
— بزم فيليزلری كوندرمسين صاقين اوزمان ! ..
— آغيرجه داورانيورسين .. براز چابوق يوروسه‌ك ..
— وقت قازانمق ايچون ايسترم ياواش كيتمك .
— اوحالده قوش كبی سه‌كمك دكلميدر لازم ؟
عيب دكل‌يا ، بوسوزدن نه‌چيقدی ، آكلامادم .
— بواعتراضی نيچون صاللادك محا كمه‌سز ؟
وقت كچيرمه‌يی بزلر قازانمه عد ايدرز !

محمد عاكف

سبیل الرشادك عظیم و مهم بر تشبثی:

اوروپاده تتبعات، اوروپا علما و فلاسفه‌سیله تأسیس معارفه

سبیل الرشاد، کچن سنه انتشار ایدن ۲۰۹ نومرولی نسخه‌سنده قارئلرینی سطح ارضك قطعات مختلفه‌سنه طاغیلمش اولان دینداشلرینك احوالندن خبردار، جهان معرفتك ترقیات حیرت بخشاسندن علاقه‌دار ایتمك اوزره؛ بر طرفدن عالم اسلام، دیکر طرفدن جهان مدنیتله یقیندن معارفه تأسیسنه چالیشه‌جغنی وعد ایتمشدی. بو وعدیمزك ایفاسنه دوغری بر خطوه آتمش اولمق اوزره کچن سنه هندستان و بلغارستانه برر مخابر اعزام ایتمشدك.

روم ایلی بی آل قانلره بویایان فاجعات اخیره‌نك مقدمهٔ سوزشناکی بلغارستانده ساکن دینداشلریمزی أزمکه باشلادیغی اثناده اوراده‌کی مخابریمزده تعقیب و ترصد تهلکه‌سنه معروض قالمش، پنچه‌لرندن معصوم قانلری آقان اوقورقونج مملکتده آرتق حیاتنك تحت امنیتده اوله‌میه‌جغنی حس ایدرك بالمجبوریه وطننه دونمشدی.

فقط شرقه کیدن مخابر، سوریه، حلب، بغداد و بصره طریقیله سیاحتنده دوام ایدرك اخیراً سالماً هندستانه مواصلت ایلمشدر. هند مخابریمز توفیق بکك اثنای سیاحتده اوغرادیغی محللرك احوال عمومیه و حیات اجتماعیه‌سنی نه‌قدر نافذ و شموللی بر نظرله تدقیق، نتیجهٔ تتبعاتی نه‌درجه رنکین بر اسلوب ایله تصویره موفق اولدیغنی محترم قارئلریمز پك کوزل تقدیر بیوررلر.

توفیق بکك عراق مکتوبلری، سینهٔ پریشاننده ماضینك شانلی دورلرینه عائد ییغین ییغین خاکستر تمدن کیزله‌ین الجزیره حوضه‌سنه دائر ساده فقط بلیغ برر لوحهٔ عبرت و انتباه عد اولنه‌بیلیر. شمدی‌یه‌قدر محیط اجتماعیمزه مجهول قالان بو اوزاق فقط استقبالی پارلاق دیارلر امید ایدرزکه بوندن صوکره داها چوق بر علاقه، داها درین بر انتباهله حکومتك نظر حمایتکار و حاکمیتنی جلب ایدر.

مخابریمز هندستانه مواصلت ایلمش اولدیغندن آرتق بوندن صوکره قارئلره جهان اسلامك بزجه هنوز لایقیله طانیلمامش، بزی شمدی‌یه‌قدر پك آز علاقه‌دار ایتمش بر محیطه شرقك حار و اسرارانکیز، فقط زنکین بر دیارینه دائر عبرت انکیز لوحه‌لر عرض ایده‌جکدر.

بو مقام خلافتده بوقدر جرائد اسلامیه انتشار ایتدیکی حالده شمدی‌یه قدر هندستانه بر مخابر اعزامنه تشبث ایدیله‌مه‌مسی، عالم اسلامه قارشی کوستردیکمز لاقیدینك نه‌قدر کوکلنمش، نه‌قدر کوفلنمش اولدیغنی پك کوزل کوستریبوردی. سبیل الرشاد بودجه‌سنك طارلغنه باقمیه‌رق، فقط قارئلرینك توجهاتنه کووه‌نه‌رك برچوق فداکارلقلر اختیاریله بو ایلك خطوه‌یی آتمغه موفق اولمقله مقام خلافتده انتشار ایدن مطبوعاته عائد مهم و مبرم بر وظیفه‌یی ایفا ایتمش اولدیغنه قناعت و بونکله افتخار ایدر.

هندك آتشین ساحللرنده، هیمالایانك برف آلود یاماجلرنده ساکن ملیونلرجه دینداشلریمزك حیات اجتماعیه و ترقیات فکریه‌لرندن بی‌خبر قالمغه رضا کوسترمك، شو عصر مدنیتده بزدن باشقه هیچ بر قومك حوصلهٔ ادراکنه صیغیشه‌میه‌جق بر حال محییدر. هندستانده ساکن ملیونلرجه انسانلر، قلباً، وجداناً، روحاً بزه قارشی هر تورلو غرض و عوضدن عاری صمیمی بر مودت ابرازندن بر آن کیری قالمدقلری، الا اوفاق بر فرصت ظهورنده شان خلافتك محافظه و صیانتی ایچون استانبوله اتکلر طولوسی لیرالر کوندرمکدن چکینمدکلری حالده بزم اونلری آرایوب صورمامه‌مز، حتی بر پیام اخوت ایصالنه چالیشمامه‌مز پك بویوك بر لاقیدی. حتی بلکه‌ده عفو ایدلمز بر اهانت اولمزمی؟ بو جهتلری نظر اعتباره آلان سبیل الرشاد، او اوزاق دیارلرده چارپان صیجاق قلبلره؛ هیچ اولمزسه، صمیمی و حرمتکار بر سلام اخوت ایصال ایتمك، بزم‌ده کندیلرینی اونوتمدیغمزی آکلاتمق اوزره، توفیق بکك اوراله قدر اعزامنه قرار ویرمشدی.

فقط بزم‌ده مدنی بر ملت صفتیله جهاندن بر نصیبهٔ هستیمز اولدیغی کائناته اثبات ایتمك ایچون ملل مترقیه‌نك سیلابهٔ ترقیاتنه قارشمق مجبوریتنده اولدیغمزی‌ده بر آن خاطردن چیقارمامق لازمدر. بو امنیه‌نك حصولی ایچون یالکز شرقك تتبعی، یالکز عالم اسلامك تدقیقی، یالکز آسیا ایله بر معارفه تأمینی طبیعی کفایت ایتمز وایده‌مز. غربك تتبعی، مدنیتده بزی فرسخلرجه کچمش اولان آوروپالیلرکده یاقیندن تدقیق لازمدر.

سبیل الرشاد ـ که یگانه املی مسلمانلرك فکراً، تجارةً، صنعةً ترقیسنه چالیشمق؛ غایهٔ امیدی بلاد اسلامیه‌یی زنکین، مسعود، بهشتی منظره‌ده برر معموره کورمکدن عبارتدر ـ قارئلرینه باشقه جهانلرك، مدنیتده، علم و معرفتده، صناعت و تجارتده، ثروت و سعادتده ایلری کیتمش دیکر عالملرك احوال علمیه‌لرینه، ترقیات فکریه‌لرینه، کشفیات فنیه‌لرینه دائرده معلومات ویرمکی کندیسنه بر وظیفهٔ مهمه عد ایدر وایتمشدر.

فقط غربی نصل کورملی، ترقیات غربیه‌یی هانکی نظرله تتبع، آوروپانك نه‌کبی شیلرینی تقلید ایتملیدر؟

آوروپانك، بالنسبه آز بر مدت ظرفنده، حیرتبخش بر سرعت برقیه ایله تکامل و ترقیسی شبهه یوق که درین و اساسلی تحولات فکریه

نتيجه‌سيدر . فقط بو تحولات نه‌صورتله حصوله كلش ، غرب نه‌يولده ونه‌كبي عواملك تأثيريله تكاملدن تكامله قوشمش ، ساحهٔ ترقيده غربليلره رهبرلك ايدن بويوك دماغلر نصل چاليشمش ونه‌كبي وسائطله خلقك انكشاف فكريسنى تأمين ايتمشلر ؟ آوروپانك رنكين و دلربا فقط زهرناك چيچكلرى حقيقى وفائده‌لى شكوفه‌لردن نه‌صورتله تفريق ايديله‌بيله‌جك ؟ ايشته بونلر مغلق اولدقلرى قدر بزم ايچون سريعاً حل ايدلمكه محتاج بر طاقم مسائل حياتيه‌در . بومسئله‌لرى حل ايدرك ملته شاهراه سلامت وترقى‌يى كشاد ايده‌جك متفكر دماغلره ، اوترقينك صفحات تعاليسنى تصوير ايده‌جك فياض قلملره احتياج واردر . بووظيفه ، لاعلى‌التعيين هركسك ايفا ايده‌ميه‌جكى قدر آغير ومشكل برايشدر .

شرقى آكلامش ، علوم ومدنيت شرقيه‌نك غوامضنه نفوذ ايتمش ، اخلاق وعنعنات مليه‌مزى دريندن تتبع ايده‌بيلمش متفكرلر غربى كزملى ، غربك آثار مدنيه وصناعيه‌سنى ، مؤسسات علميه وفنيه‌سنى ، اخلاق واعتياداتنى پرستشكار وقماشمش بركوزله دكل ، مدقق وتنقيدكار بر نظرله تتبع ايتمليدركه محصلهٔ فكريه‌لرندن ملته امين ونورلى برطريق مستقيم آچيله‌بيلسون ! بوكبى اعاظمك نتيجهٔ تفحصاتيدركه بزه‌غربى ماهيت اصليه‌سيله كوستره‌جك ، آوروپادن نه‌كبى خصوصاتده استفاده ايتمكلكمز لازم اولديغنى بيلديره‌جك . آوروپاليلرى نه‌دره‌قدر تقليد مجبوريتنده بولنديغمزى وقوفكار ونقاد بردها ايله تعيين ايده‌جكدر . آنجق بوصورتله‌دركه ملته ساحهٔ تكامله دوغرى برخط حركت كوستريله‌بيلير .

برطرفدن كابوس جهلك كثيف وأذيجى ثقلتى آلتنده ايكله‌ين ، ديكر طرفدن عطالت وسفالتك خونين ديشلرى آره‌سنده ديديكله‌نن بدبخت يورديمزك بوقسوللقلرينى ، متورم كتله‌مزك بر نفخهٔ زندكى‌يه اولان احتياجاتى دوشونديكمز ايچون بودفعه‌ده بودجه‌مزه نسبةً پك بويوك بر فداكارلق اختياريله آوروپايه متفكر برعالم كوندرمكه قرار ويردك وبومهم وظيفه‌يى غزته‌مز هيئت تحريريه‌سندن فاضل محترم فريدبك افندى‌يه توديع ايتدك . قارئين محترمه‌نك غزته‌مزه قارشى كوستردكلرى توجهات بزه بو مصرفلى تشبثاتده بولنمق جسارتنى بخش ايديور . اميد ايديورزكه ملتك سعادت وسلامتنى دوشونن هرمسلمان بوكبى تشبثاتك عقيم قالمه‌سنه رضا كوسترميه‌جك والدن كلديكى قدر بزمله توحيد مساعى‌يه غيرت ايده‌جكدر . فريدبك افندى كچن هفته صالى كونى مارسليا طريقيله پاريسه متوجهاً حركت ايتمشدر . اوراده‌كى تتبعاتنى اكمال ايتدكدن صوكرا انشاالله لوندره‌يه‌ده كيده‌جكدر

فريدبك افندينك آثارينى اوقويانلر ، كنديلرينك بو ايشك نه‌قدر وقوفكار وفاضل براهلى اولدقلرينى تصديق ايدرلر . قطعياً اميد ايديورزكه فنى وفلسفى مصاحبه‌لرمؤلف فاضلى معلوم اولان اسلوب بديعه‌نماسيله بزه غربك آفاق عرفانى آچه‌جق ، سرائر ترقياتنى كشف ايده‌جك ، سونوك واميدسز كوزلره بر جهان علم وعرفان ، متردد آياقلره بر شاهراه تكامل كشاد ايده‌جكدر .

ومن الله التوفيق

مرافعات دينيه :

خطبه‌لر

٤

كناه بوكى طاشيانه مقتدره خطبه

« مابعد »

« ايمدى نوع بشره بر وصى نصب وتعيينى ايجاب ايدن سببى اوكرنمش اولديغكزدن مساعده‌كزله بووصينك كم اولديغنى سزه خبر ويره‌يم . وصى عيسى المسيحدر . روح‌الله وآنك كلمه‌سيدر . نطفهٔ بشر اولمقسزين روح‌القدسك قوتيله كنديسنه حامله اولندى . بوانسان كامل اولوب طبيعت خاطئه‌دن وعلى الخصوص خطاكار طبيعتدن نشئت ايدن افعالدن معصومدر . »

عجبا بو انسان كامله طبيعت اثيمه والده‌سندن انتقال ايتمديمى ؟ البته طقوز آى رحم مادرده آنك قانيله تربيه اولدى ؛ آندن كنديسنه انتقال ايتمسى لازم كلمزمى ؟ آنى الله كندى روحيله تأييد ايتديكندن مصون قالديغنى ادعا ايدرسه‌كز آدمى‌ده كندى روحيله تأييد ايتديكنى بيان ايدرم .

« اى اخوان ، سزه جائزدركه بونى قرآندن اوكرنه‌سكز ، زيرا قرآن نه قدر چوق دفعه مسيحى تمجيد وقدرينى ترفيع واعلا وحتى آنى روح الله وكلمة‌الله تسميه ايتمش وآنى بتون ادوار حياتنده بشردن وجميع انبيادن تمييز وتفريق ايتمشدر . »

قرآن كريم يالكز حضرت عيسانك دكل ديكر نيجه انبيانك‌ده قدرينى ترفيع واعلا ايتمشدر . ذاتاً انبياى سالفه حقنده اڭ طوغرى خبر ويرن اڭ موثوق كتاب قرآندر . هر ايكى طرفك آلنده بولنان كتابلرك تدقيق موثوقيتيله مقايسهٔ مندرجاتى انسانه حيرت ويرر . لكن « لانفرق بين احد من رسله » (بز اللهك رسوللرى بينئى تفريق ايتمه‌يز . بقره) آيتى ميدانده ايكن عيسائى جميع انبيادن تمييز وتفريق ايتمش اولديغى حقنده‌كى ادعاكز مسموع اولماز . سورهٔ مريمده بعض انبيا حقنده اثيان بيوريلان اوصافى ايراد ايدملم‌ده كوريكز . « يا يحيى خذ الكتاب بقوة وآتيناه الحكم صبيا وحنانا من لدنا وزكوة وكان تقياً وبراً بوالديه ولم يكن جباراً عصياً وسلام عليه يوم ولد ويوم يموت ويوم يبعث حياً » (يا يحيى كتابى قوت ايله اخذ ايت بز يحيايه صبى ايكن حكمت اعطا ايتدك . نزد الوهيتمزدن اكا رقت قلب وخلقدن مدح وثنا ويردك . تقوايى كنديسنه اشعار ايدندى . والدينه اطاعت واحسان ايدوب اطاعتسز وعاصى اولمادى ، طوغديغى كونده غمز شيطاندن ، وفاتنده عذاب قبردن ، قيامتده خوفدن سالم اولدى) . ابراهيم حقنده « انه كان صديقا نبياً » . موسى حقنده « انه كان مخلصاً وكان رسولاً نبياً » ادريس حقنده « انه كان صديقاً نبياً ورفعناه مكاناً علياً » بيورلمشدر .

« زيرا جميع كتبك شهادتيله وشهادت صريحه ايله وقرآنك دخى شهادتنه كوره هرپيغمبر ونبى كناه ايشلمش وتوبه ايتمسى اوزرينه الله آنك كناه يوكنى رفع ايتمشدر . »

اوت ! تصدیق ایدرز که الیکزده بولنان عهدعتیق وجدید کتابلرنده انبیای عظام حضراتنه غیر لایق پك چوق احوال اسناد ایدلمشـدر. لکن اشبو اسنادات مذکور کتابلرك درجهٔ موثوقیتلرندن زیاده برشی افاده ایتمز. قرآن کریم ایسـه انبیا حضراتنی دائما لسان تبجیل ایله یاد ایتمشـدر. حضرت آدم کبی بعضیلری حقنده استعمال ایدیلن عصیان کلمه‌سی ایسه «حسنات الابرار سیئات المقربین» قبیلندن وزلات نوعندندر. توبه ایله رفع ایدیلن کناهلر دخی هیچ اولمامش عد اولنور.

« مسیحه کلنجه آنك حقنده توبه واستغفاره وزمان ولادتنده شیطانك آنی اوکندرمه‌لمش اولدیغنه دائر هیچ برشی ذکر اولنمیور. »

دوستم نه‌سویلیورسین ؟ قرآنده دیکر انبیا حقنده‌ده زمان ولادتنده شیطانك اوکندرمه‌لمش اولدیغنه‌دائر برشی ذکر اولنمیور. بالعکس بالاده کوردیکی اوزره آنلردن یحیی علیه‌السلام حقنده طوغدیغی، اولدیکی، حشر اولندیغی کونلر تحت سلامتده بولندیغی بیان بیوریلیور.

«بالعکس بونلرك برینه‌والده‌سنك رحمنده‌حامله‌قالدیغی‌سندن اعتبارآ ودنیایه‌کلدیکنده وبالجمله ایام حیاتنده‌الله آنی روح القدس‌ایله‌تأیید وتقویه‌ایتدی واوکامل وقدوس برعمر کچیردی ئولولری دیرلتدی قلبلری احیا ایتدی، مرضاره شفا ویردی، کناهلری عفو ایتدی، انسانلره اللهك مشیئت وارادتنی تبلیغ ایلدی، اوکرتدیکنی بالفعل اجرا ایتدی. »

اوت ! حضرت عیسی اولوالعزم انبیای عظامدندر، اللهك لطف وعنایتیله بودیدکلریکزی وبلکه دها زیاده‌سنی یاپمش اوله‌بیلور. هیچ برمسلم بونی انکار ایتمز. لکن بز رسول اکرم حضرتلرینك قبل البعثه زمانلرده کزدیکنی ونه‌یولده امرار حیات ایتدیکنی تفصیلاتیله ارائه ایده‌بیلورز. حضرت عیسانك کنجلکی حقنده ایسـه انجیلده مندرج « اودخی قالقوب وکیجه‌لین معصوم ایله والده‌سنی آلوب مصره کیتدی وهیردوسـك وفاتنه دکین اوراده قالدی » (متی ۲ باب – ۱٤). فقره‌سندن بشقه برشی بیلنمیور. عجبا نه‌وقته‌قدر اوراده قالدی ونصل امرار حیات ایتدی بوکا دائر انجیللر درجه‌سنده اولسون حائز وثوق برمعلومات وارمیدر ؟ سز حسب الدیانه کامل وقدوس برعمر کچیردیکنی ادعا ایدییورسکز. بزده حسب الاسلامیه بوکا برشی دیه‌مز. لکن بر وثیقهٔ تاریخیه طلب ایدن اولورسه سز و بز بونی ارائه ایده‌بیلورمی‌یز؟ بوراده‌ده انجیلك شو فقراتنی تکراردن کندیمزی آله‌میورز « ابن الانسان کلدی هم یرهم ایچر واشـته بوغازینه تابع ومیخور برآدم کمرجیلرك وکنهکارلرك دوستیدر دیرسکز..... واشته‌اول شهرده کنهکار برقادین... آرقه‌دن آیاقلری یاننـده طوروب آغلایه‌رق آیاقلرینی کوزیاشـلریله اصلاتمغه باشـلادی و آیاقلرینی باشنك صاچیله سـیلوب اوپه‌رك خوش رایحه‌لو یاغله یاغلادی » (لوقا باب ۷).

« وختام حیاتنده اللهك مشورت ازلیه‌سنه کوره کندی نفسنی نوع بشرك کناهلری ایچون کفارت اولمق اوزره تقدیم ایتدی. »

کرا بیان ایتدیکمز وآتیا کوستره‌جکمز اوزره نوع بشرك کناهلری ایچون کفارت اوله‌جق چوق طریقلر واردر اویله حضرت عیسانك کندینی فدا ایتمسنه حاجت یوقدر ؛ فدا ایتسه‌ده سکا بکا فائده یوقدر. بواساسا بر طریق مشروع اولمادیغی کبی ؛ سز عیسانك ابن الله ودها طوغریسی بالذات الله اولدیغی ادعاسـنده بولندیغکزه نظراً الله ایچون اویله نفسنی فدا ایتمك، ئولمك امر مستحیلدر ؛ بونلر اللهه افترادر.

« هرکیم آکا ایمان ایدرسه خلاص بولور وآکا ایمان ایتمه‌ین حکم اولنور واللهك غضبی الی الابد آنك اوزرنده قالور. »

کرچه حضرت عیسی برنبی ذیشاندر آکا ایمان ایتمه‌ین حکم اولنور واللهك غضبی الی الابد آنك اوزرنده قالور. لاکن بوکون اکا ایمان ایتمك خلاص خصوصـنده کافی اوله‌جغنی قبول ایده‌مم. زیرا آنك شریعت مقدسـه‌سی ضبط اولنمقسزین دوچار تحریف اولمش وامتی توحیددن تثـلیثه عدول ایتمش اولمغله توحید حقیقی‌یی تعلیم ایدن بر شریعت جدیده کلمشدر؛ خلاص اولمقده آنی تصدیق ایتمك شرطدر. صکره اخرته ایناتمق وعمل صالح ایشله‌مك‌ده لازم کلور. بونی یاپمادقدن بشقه عیسانی الله اتخاذ ایدنلر حقنده نه‌دیه‌لی ؟ دیرسه‌کز بو سؤالك جوابنی قرآن کریم اعطا ایدییور: « لقد کفر الذین قالوا ان الله هو المسیح ابن مریم .... لقد کفر الذین قالوا ان الله ثالث ثلثه ... وان لم ینتهوا عما یقولون لیمسن الذین کفروا منهم عذاب الیم » (اکر عیسـایه بویله الوهیت اسناد ایدنلر بو سوزلرینه بر نهایت ویرمزلرسه آنلردن بویله کفر اوزره قالانلره شدتلی جزالر واردر) « ماالمسیح بن مریم الارسول قدخلت من قبله الرسل » (مریمك اوغلی مسیح دکل الا بر پیغمبردر؛ آندن اول چوق پیغمبرلر کلوب کچمشـدر. سـورهٔ مائده ۷۵ – ۷۸).

« بوکا بناءً – ایشته دنیانك کناهنی رفع ایدن اللهك قوزوسی (یعنی فدیه‌یه مخصوص ذبح عظیم) دیو بیورلمشدر. »

خطیبك بو کلامی محتاج توضیح ایسه‌ده بشـقه‌جه موضوع بحث ایده‌جکمزدن بوراده تفصیلنه کیریشلمه‌مشدر.

« کذلك – زیرا اللهك خلاصه باعث اولان عنایتی جمله آدملره ظاهر اولوب بزی تربیه ایدرکه فسق ودنیـا شهوتلرینی رد ایده‌لم وبودنیاده عاقلانه صالحانه وتقوی اوزره یاشایه‌لم – دیو بیورلمشدر. »

یالکز بوقدرمی ؟ دها نه‌لر بیورلمشدر : از جمله حضرت عیسادن نقلاً قرآنده « یابنی اسرائیل اعبدواالله ربی وربکم انه من یشرك بالله فقد حرم الله علیـه الجنة ومأویه النـار وما للظالمین من انصـار » (ای بنی اسرائیل بنم و سزك ربکز اولان اللهه عبـادت ایدیکز، زیرا هرکیم اللهه شرك ایدرسـه الله جنتی آکا حرام ایلر، آنك کیده‌جکی یر جهنمدر ؛ نفسـلرینه ظلم ایدنلر ایچـون هیچ بر یاردمجی یوقدر. مائده ۷۵) بیورمشدر. وینه قرآنده « ولقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر » (بز نصیحت اولمق اوزره قرآنی تیسیر ایتدك هیچ بر اتعاظ ایدن وارمی ؟ سورهٔ قمر) بیورلمشدر. لکن بونلری کوره‌جك کوز، ایشیده‌جك قولاق وعلی الخصوص اکلایه‌جق بر بصیرت ایستر. ازجمله ای خطیب نصرانی، سز بونلری نظر عبرته آله ایدیکز اویله کندیکزه وصی آرایوب طورماز ایدیکز نه یاپالم « من یضلل الله فلاهادی له » (اول کیسه‌یه‌که الله توفیق احسان ایتمه‌یه آنك ایچون بر هدایت ایدیجی بولنماز. اعراف ۱۷۵).

ای اخوان دین ! خطیب نصرانینك افاده‌سنی كوردیكز یا . خلاصه‌سی انسانك فطرت سلیمه‌سی طبیعت اثیمه‌یه منقلب اولدیغندن الله انی تخلیص ایچون بر چاره بولمشكه آكا بروصی شرعی تعیینندن عبارتدر . عجبا بوتدبیر بولندقدن صكره فطرت سلیمه‌سی عودت ایتمشمی ؟ آندن فطرت سلیمه‌سی ایجابنجه آرتق كناه صادر اولمیورمی؟ البته خطیبمز بویله برادعاده بولنه‌ماز؛ زیرا بداهته‌قارشو سویلمش اولور. خرستیانلقده طبیعت اثیمه‌نك فطرت سلیمه‌یه انقلابی نظری وحتی فرضی برشیدر. بنه آنلر كویا طبیعتلرنده هیچ برتحول واقع اولمامش كبی هردرلو معاصی‌یی ارتكاب ایدرلر ؛ لكن بونلر كندیلرینه ضرری اولماز چونكه بو معاصی كندی حسابلرینه دكل وصی شرعیلرینك حسابنه قید اولنور . وصی شرعی قانی دوكرك نفسنی آنلر ایچون فدا ایتمه‌مشمی ؟ ایشته اونك ایتدیكی شو ثواب بتون چلیپاپرستانك میزان اعمالنده كفهٔ حسناته وضع اولنور . آنك شو عمل صالحی خرستیانلرك مالی اولور .

بزم افاده‌مزك خلاصه‌سی‌ده انسانلرك فطرتنده هم سعادته هم‌ده شقاوته استعداد واردر. بواستعدادی موجبنجه آنلرك بعضیسنده صلاح، بعضیسنده فسادعلائمی ظهوره‌كلور. بواستعدادلر تربیه ایله یكدیكره تحول وانقلاب ایدر . شقاوتی بالكلیه سعادته ، نفسانیتی روحانیته تبدیل ایدنلر بغیر حساب جنته ، عكسی حالده بنه بلا حساب ناره داخل اولورلر . حسناتی غالب كلنلر بلا عذاب اهل جنتدر . « فاما من ثقلت موازینه فهو فی عیشة راضیة. سورهٔ قارعه» . سیئاتی غالب كلنلر ایسه جنایتی درجه‌سنده دوچار عذاب اولدقدن صكره نائل جنت اولورلر .

انسانك فطرتنده‌كی شقاوتی سعادته تحویل ایچون ایجاب ایدن تدبیرده بزم فكریمز خطیبك فكرندن بسبتون متفاوتدر . وسهولت نقطهٔ نظرندن تدقیق ایدیلورسه خطیبك بولدیغی چاره‌نك مرجح اولدیغنی‌ده اعترافه مجبورم . حتی انسانلرده بر « سعی اقل » قانونی واردركه معین بر مقصده وصول ایچون قارشولرنده بری مشكل دیكری قولای ایكی طریق بولنسه قولای جهتی ترجیح ایدرلر . لكن آنك كوستردیكی طریق عجبا منزل مقصوده‌می ایصال ایدیور ، یوقسه قعری بولنماز بر غیای ضلالته‌می ؟ راه‌حقیقته سلوك ایتمك ایستینلر ایچون بومسئله‌نك حلی لازم كلور .

بز اهل اسلام ایچون ارتكاب ایتدیكمز معاصی‌یی جیرو ایده‌جك بر وصی شرعی بولنمادیغندن ارتكاب ایدلمه‌مسنی توصیه ایده‌جكز . تربیه ایله انسانلرك كسب صلاح ایده‌جكنی‌ده بتون اهل انصاف تسلیم ایدر ظننده‌یم . اما حسب البشریه كندیلرندن برصغیره ویا كبیره صادر اولانلر ایچون‌ده قطع امیده محل اولمیوب آنلرك‌ده بر التجا كاهی بولندیغنی كوستره‌جكم .

نصارادن صادراولان معاصینك وصی شرعی دفترینه ، اهل اسلامدن صادر اولانلرك‌ده كندی دفتر اعماللرینه قید اولنمسنك فعلیاتده چوق تأثیری كورلمكده‌در. وقتیله بر انكلیز غزته‌سنده كوردیكم بر استاتستیقه نظراً مسلمینده بیك‌بشیوزده برجرم صادراولدیغی‌حالده عوام‌نصارا‌ده سكز یوزده بر ، رهابینده قرقده بر صادر اولمقده ایمش . چونكه بو وصی شرعی مسئله‌سی البته عوامك رهابین قدر معلومی دكلدر . حتی احتمالكه بوعوامدن اخفا اولنور برقاعدهٔ مذهبیه اولسونده اهل اسلامی تشویق ایچون میدانه قونمش بولنسون . لكن بن ازمیر بدایت جزامحكمه‌سنك استاتستیقلرینه باقوررده بالاده‌سویلدیكم نسبتك حقیقی تماماً كوستره‌مدیكنه ذاهب اولیورم .

ارباب‌معاصی‌ایچون موجود چارهٔ صلاح ونجاتی بیاندن‌اول انسانك نصل بر امانت كبرایی حامل اولدیغنی كوستره‌رك تحت وصایته كیرمسی ممكن اولوب اولمادیغنك تقدیرنی ارباب مطالعه‌یه ترك ایده‌جكم .

« دوام ایده‌جك »

محمود اسعد

فقه و فتاوی

فقه وعبادات اسلامیه تاریخنده :

حج

۱۶

اصحاب كرام حضراتی پیغمبر قدمزدن تلقی بیوردقلری وجهله بعضاً یالكز « عمره » نیتیله ، بعضاً یالكز حج نیتیله تلبیه ایدوب احرامه كیردكلری كبی ، بعضاً هرایكیسنی برسفرده جمع ایتدكلری‌ده اولوردی . یالكز عمره نیتیله محرم اولانلره « معتمر » ، یالكز حج نیتیله محرم اولانلره‌ده « مفرد » دنیلیوردی . هرایكیسنی برسفرده وبر احرامده جمع‌ایدنلره « قارن»، آیری آیری‌احراملرده ادا ایدنلره‌ده « متمتع » نامی ویریلیوردی . مفردك حجی ، « حج افراد » ، قارنك « حج قران » ، متمتعك « حج تمتع » ناملریله یاد ایدیلیوردی . بعضاً « تمتع » تعبیری لسان شارعده اولدیغی كبی بین‌الاصحاب‌دخی «قران» ده اطلاق اولنیوردی .

بواوچ درلو حجلردن هانكیسنك افضل اولدیغی حقنده بین‌الاصحاب اختلاف ایدلمشدر .

فخر كائنات افندمزك حجة‌الوداعده مفرد ایدوكنه قائل اولانلر افرادی ، متمتع ویاخود قارن اولدیغنه قائل اولانلرده تمتع ویاخود قرانی ترجیح ایدرلر .

صحیح‌مسلم، صحیح بخاری ، سنن ابن ماجه وسائر كتب معتبره‌ده تخریج اولنان آثاره‌نظراً ام‌المؤمنین حضرت عائشه ، جابر بن‌عبدالله ، ابن عمر، ابوبكر، عمر، عثمان وسائر بعض اصحاب كرام حضراتنك

حجةالوداعده پیغمبرمزك « مفرد بالحج » اولدیغنه اینانمقده بولندقلری ظن ایدیلیور [۱۲]

ام‌المؤمنین حضرت حفصه ، ابن عمر ، ابن‌الزبیر وسائر بعض اصحاب کرامك روایت ایتمکده بولندقلری آثاره باقیله‌جق اولورسه پیغمبرمزی متمتع اوله‌رق طانیدقلری تخمین ایدیله بیلنیر . شو قدر وارکه علیه‌الصلاة والسلام افندمز هدیه‌لرینی نشانلایه‌رق سوق ایتمش اولدقلرندن آنلری ذبح ایتدکچه احرامدن چیقمامشلردر [۱۳] چونکه هدی سوق ایدن کیمسه‌نك متمتع‌ده اولسه آنلری ذبح ایتمدکچه احرامدن چیقمسی جائز دکلدر .

دیمك اولیورکه ــ ذاتاً برچوق آثار صحیحه‌نك ده‌مفادی بویله‌درــ پیغمبرمزك احرامدن چیقمامش بولنمری افراد ویاخود قران‌سببندن دکل، بلکه هدی سوق ایتمش بولندقلرندن نشئت ایتمشدر . بوقسه هدیلری بولنمیان اصحاب کرامك وامهات مؤمنینك یابدقلری کبی [۱۴] ذات رسالتپناه کندی‌ده احرامدن چیقمش اولورلردی . حتی حضرت معاویه بن‌سفیان پیغمبرمزك عمره احرامندن چیقوب حج ایچون ایکنجی‌دفعه احرامه کیرمش اولدقلرینی‌ده روایت ایدییور (۱۵)

علیه‌الصلاة والسلام افندمزك حجةالوداعده قارن اولدقلری جهتنی التزام ایدنلرده بویوك براکثریته مالکدر .

ابن‌عمر، عمر بن‌الخطاب، علی بن ابی طالب ، عمران بن حصین سراقه بن مالك، برأ بن‌عازب ، ابن ابی اوفی ، ابوطلحه ، ام سلمه ، انس‌بن‌مالك . سعد بن ابی وقاص و سائر اصحاب کرام حضراتنك ، حکایهٔ حال ویا اثنای احرامده پیغمبرمزك قوللاندقلری لفظلری ویاخودقران‌ایله امراولندقلرینی نقل‌صورتیله روایت‌ایتمکده بولندقلری آثار شریفه‌دن شو اوچنجی زمره‌دن اولدقلری آکلاشیلیر . (۱۶)

حتی بعض ارباب حدیث شو اوچنجی مذهب اصحابنك روایت ایتمکده بولندقلری آثارك کثرت و شدت وضوحنه باقه‌رق برنجی وایکنجی مذهبلرك اساسلرینی ارائه ایتمکده اولان سندلری‌ده آزچوق تأویل ایله اکثریت طرفنه ارجاع ایتمکی مناسب کورمشلردر ..

عبداه بن عمر حضرتلری احرامه کیدرکن ؛ مکهٔ مکرمه‌یه داخل اولورکن وبرده وقفه‌یه چیقارکن یوم عرفه‌نك کیجه‌سندن اغتسالی اعتیاد بویورمشلردی .

اصحاب کرام احرامه کیررکن علیه‌الصلاة والسلام افندمزدن تلقی بویوردقلری وجهله « لبیك اللهم لبیك لبیك لا شریك لبیك ان الحمد والنعمة لك والملك لا شریك لك » دیه تلبیه ایدرلردی . بعضاً بوکا « لبیك ذالمعارج » کبی جمله‌لر علاوه ایتدکلری‌ده اولوردی . پیغمبر افندمز بونی ایشتدکلری حالده انکاره دلالت ایده‌جك هیچ برسوز صرف ایتمدکلری کبی ، بوبولده برایماده دخی بولنمازلردی .

اصحاب کرام فخرکائنات افندمزك احرامه هانکی موضعدن کیرمش اولدقلری حقنده اختلاف ایدیورلردی . بعضلری‌ده ذوالحلیفه‌ده اوکله نمازینی قیلدقدن صوکرا ؛ بعضلری‌ده راحله‌سنه بینه‌رك ایلرولمکه باشلادقدن‌صوکرا احرامه کیرمش‌اولدقلرینی سویله‌یورلردی. ابن‌عباس حضرتلری ایسه هر ایکی طرفه‌ده حق‌ویریور، بناءًعلیه بوخصوصده اختلاف جائز اوله‌میه‌جغنی ایلرو سوریورلردی . ودیورلردی که : بوبابده سوز سویله‌ینلر ، پیغمبرك برنجی‌دفعه اوله‌رق احرامه کیرمش اولدقلری موضع حقنده‌دکل، بلکه هرکس کندی کوروب ایشتدیکنی روایت ایدیور ، دیمکدر . چونکه پیغمبرمز ذوالحلیفه‌ده ایکن اوکله

---

[۱۲] عن عائشة انها قالت خرجنا مع رسول‌الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم عام حجة الوداع فمنا من اهل بعمرة ومنا من اهل بحج وعمرة ومنا من اهل بحج واهل رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم بالحج ـ اخرجه البخاری و مسلم ـ

عن جابر بن‌عبدالله ان رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم افرد الحج ـ اخرجه ابن ماجه ـ

عن عروة بن‌الزبیر قال حج رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم فاخبرتنی عائشةان اول شیءٍبدأ به حین قدم مکةانه توضأثم طاف بالبیت ثم حج ابوبکر رضی‌الله عنه فکان اول شیئی به الطواف بالبیت ثم لم تکن عمرة ثم عمر مثل ذلك ثم حج عثمان فرأیته اول‌شیءٍ بدأ به الطواف بالبیت ثم‌لم‌تکن عمرة ثم معاویةثم عبدالله بن عمر . . . الحدیث

عن‌ابن‌عمر ان‌رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وسلم‌لبی بالحج وحده ـ اخرجه‌البخاری ـ

[۱۳] عن‌ابن عمر عن حفصة زوج النبی صلی‌الله علیه وسلم انها قالت یارسول الله ماشأن الناس حلو بعمرة و لم تحلل انت من عمرتك ؟ قال : انی لبدت رأسی وقلدت هدیی فلا احل حتی انحر ـ اخرجه البخاری ـ

عن محمد بن عبدالله بن الحارث بن نوفل بن‌الحارث بن عبدالمطلب انه سمع سعد بن ابی وقاص والضحاك بن قیس عام حجة معاویة بن ابی سفیان وهما یذکران التمتع بالعمرة الی الحج فقال‌الضحاك لایصنع‌ذلك الامن جهل‌امرالله فقال سعد بئس ماقلت یا ابن اخی . قال الضحاك فان عمر بن الخطاب نهی عن ذلك قال سعد قد صنعها رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم وصنعناهامعه ـ رواه النسائی والترمذی ـ

عن‌عبدالله‌بن‌عمر قال تمتع رسول‌الله‌صلی‌الله‌علیه‌وسلم فی‌حجةالوداع بالعمرةالی الحج واهدی فساق معه الهدی من ذی الحلیفه وبدأبه رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم فاهل بالعمرة ثم اهل بالحج . . . الحدیث ـ مسلم و بخاری ـ

(۱۴) عن‌ابن عباس رضی‌الله عنه أنه سئل عما متعة الحج فقال اهل‌المهاجرون والانصار وازواج النبی صلی الله علیه وسلم فی‌حجة الوداع واهللنا فلما قدمنا مکة قال رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم اجعلوا اهلالکم بالحج عمرةالامن قلدالهدی فانه لایحل‌له حتی یبلغ الهدی محله . . . ـ بخاری ـ

(۱۵) بوروایتك صحتنده اهل حدیث اختلاف ایتمشلردر .

---

(۱۶) عن ابن عمر انه علیه‌السلام قرن‌الحج الی‌العمرة وطاف‌لهما طوافا واحدا . . . ـ رواه مسلم فی‌صحیحه ـ

عن عمر بن الخطاب قال سمعت رسول‌الله صلی‌الله‌علیه وسلم بوادی‌العقیق یقول اتانی اللیله ات من ربی عزوجل فقال صل فی‌هذا الوادی المبارك وقل‌عمرة فی‌حجة ـ رواه البخاری فی‌صحیحه ـ

عن‌حمید‌بن‌هلال قال سمعت‌مطرفاً قال قال عمران‌بن‌حصین احدثك‌حدیثا عسی‌الله ان ینفعك به‌ان رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم جمع بین حج و عمرة ثم لم ینه عنه حتی مات ولم ینزل قرآن یحرمه ـ رواه مسلم ـ

عن مروان بن‌الحکم قال کنت جالسا عند عثمان فسمع علیا رضی‌الله عنه یلبی بحج وعمرة فقال الم یکن نهی عن‌هذا قال بلی لکن سمعت رسول الله صلی‌الله علیه وسلم یلبی بهما جمیعا فلم ادع قول رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم لقولك — رواه‌النسائی — عن انس بن‌مالك ان‌النبی صلی‌الله علیه وسلم اهل بالحج والعمرة حین صلی‌الظهر— رواه‌النسائی—

نمازینی قیلدقدن صوکرا احرامه کیردیلر، بعده دوه‌لرینه بینه‌رك جهراً تلبیه‌یه باشلادیلر . ایشته بوتون روایتلرده بوندن صوکرالرینه عائددر..

اصحاب کرامدن بعضـلری اهل مکه‌نك ذی‌الحجه آیی کلنجه همان اهـلال (جهراً تلبیه) ایتمه‌لری لزومنه قانع ایدیلر . عمربن‌الخطـاب حضرتلری‌ده بوجهتی التزام ایدر، اهل‌مکه‌یه آی کوریلدیکی کبی اهلال ایدیله‌جکنی بیلدیررلردی . عبدالله بن عمر حضرتلری ایســه کندی اجتهاد وقیاسـلری اوزرینه ترویه کونی کلوب‌ده آنجق منایه چیقنجه اهلاله باشلارلردی . دیرلردی که: پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وسلم حج نیتیله دوه‌سنه بینوب یوله دوزه‌لنجه اهلاله باشلار ، افعال حج ایله اهلالك آراسنی بوصورتله وصل ایدرلردی. اهل‌مکه‌ایسه‌ترویه‌کونی منادن‌اعتباراً اعمال حجك ایفاسنه مباشرت ایتمکده بولندقلرندن اهلاله‌ده اورادن بدأ ایتمه‌لری لازم کلیر وبویله‌جه فعل نبویده اولدیغی کبی ، اعمال‌حج ایله اهلالك آرالری‌ده وصل ایدیلمش اولور . حضرت جابرك مذهبی دخی ابن عمرك مذهبی کبی ایدی . [۱۷]

§ تلبیه واهلالك هانکی موقعده ونه زمان قطع ایدیله‌جکی حقنده بین‌الاصحـاب اختلاف واردی . علی بن ابی طالب حضرتلری عرفه کونی کونش بر آز میل ایدنجه تلبیه‌یی کسرلردی . ابوبکر صدیق ، عمرالفاروق حضراتنك‌ده عرفه کونی کونش زواله ایرنجه تلبیـه‌لری کسمکده اولدقلری مرویدر. فقط ام‌المؤمنین عائشه‌ایله عثمان ذی‌النورین حضراتنك بوخصوصده‌کی مذهبلری حقنده روایتلر متناقضدر .

اصحابدن بعضلری‌ده اسامة بن زیدك ، فضـل بن عباسك روایت ایتمکده بولندقلری سنت شریفه‌یه استناداً «جمرهٔ عقبه» نك صـوك طاشنی طاشلاینجه‌یه قدر تلبیه‌یه دوام ایدیله‌جکنه قائل بولنیورلردی . [۱۸] ابن مسعود رضی‌الله عنه حضرتلرینك ایسـه جمرهٔ عقبه‌نك برنجی طـاشنی آتنجه‌یه قدر تلبیه‌یه دوام ایتمك لازم کلدیکنه قانع بولندقلری مرویدر. عمره تلبیه‌سی ایسه ابن عمر وسائر بعض اصحابك مذهبلرینه کوره حرم شریفك قاپوسنه کلنجه کسیلمك اقتضا ایدر .

حلیم ثابت

[۱۷] قال عبدالملك عن عطأ عن جابر رضی‌الله عنه قدمنا مع‌النبی صـلی‌الله علیه وسلم فاحللنا حتی یوم الترویة وجعلنا مكة بظهر، لبینا بالحج وقال ابوالزبیر عن جابر اهللنا من‌البطحا ـ بخاری ـ

قال عبید بن‌جریج لابن عمررضی‌الله عنهما رأیتك اذ كنت بمكة اهل‌الناس اذا رأوالهلال ولم تهل حتی یوم‌الترویة فقال لم اراالنبی صـلی‌الله‌علیه وسـلم یهل تنبعث به راحلته . ـ بخاری ـ

[۱۸] عن ابن عباس رضی‌الله عنهما ان اسامه بن زید رضی الله عنهما كان ردف‌النبی صلی‌الله علیه وسلم من عرفة الی المزدلفة ثم اردف‌الفضل من‌المزدلفة الی منـا قال : فكلاهما قالا : لم یزل‌النبی صـلی‌الله علیه وسـلم یلبی حتی رمی جمرةالعقبة . (اخرجه البخاری)

اقتصادیات

اسلاملری نه‌قورتاره‌جقدر ؟

عزیز دینداش ،

کچنکی مقاله‌مده ایضاح ایتدیکم وجهله دوشـدیکمز فلاکتلرك ، دیمزك اوغرادیغی الیم حقارت وتهلکه‌لرك یکانه مسببی بنم وسنسك . بومقـاله‌مده بومدهش اتهامه بر دها معروض قالمامق ایچون ، ملتی ، اسـارت اقتصادیه‌دن قورتارمق ایچون اوزرمزه ترتب ایدن وظیفه‌یی وتعقیبی لازم کلن یوللری کوسته‌رمك ایسته‌رم :

اولا : مملکتك بقاللغنك، اکمکجیلکنك بوآدملرك النده اولدیغی بیلمه‌لی وبزه بربویقوناژ یاپســه‌لر بزی آچلقدن اولدوره‌بیله‌جکلرینی آکلامالی وبو حالك اسلامه هیچ یاقیشمایان مدهش برذلت اولدیغنی‌ده تقدیرایدیلمه‌لی وبونك ویره‌جکی عشقله ایشه‌صاریلمالیدر . بوراده‌ایشیمز هرمحله‌یی، کویی، قصبه‌یی بوطفیلیلردن‌قورتارملی؛ یعنی هرمحله‌ده، کویده، قصبه‌ده شیمدیلك برر بقال دکانی آچمالیدر .

نصل ؟

اولا ، استانبولی اله آله‌لم : استانبولك هرمحله‌سـنده آز چوق متقاعد ، پاشا ، بك، افندی بابالریمز واردر . هرمحله‌ده دکلسه‌بیله بعض محله‌لرده حالی وقتی یرنده بکلریمز ، خانم افندیلرمز واردر . الك مهم وظیفه ایشته بوذوات محترمه‌یه ترتب ایدییور : بوذوات هربری بشر، اونر ، اللیشرلیرا وضع ایده‌رك لااقل ۱۰۰ ـ ۲۰۰ لیرالق برسرمایه ایله برر بقـال دکانی آچمالیدر . بونلری اداره ایچون اوغوللرندن ، اقربالرندن ، قومشـولرندن ، بیلدکلرندن ، اعتماد ایتدکلری بر کنجی تعیین ایدرلر . محـله‌ده‌کی طول فاطمه خانمك اوغلی‌ده چیراق تعیـین ایدرلرســه ، ایشلرنده اسـتقامت کورولور. اهالی‌یه امنیت حسی القا ایدیلیرسه موفقیت یوزده یوزدر .

بر مثال کوسته‌رهیم : اسـکدارده سلیمیه‌ده بوندن ایکی سنه اول متقاعد بك بابالریمزدن بر قاچ حمیتپروری‌طوپلانیرلر، ۱٤۰ لیرا سرمایه ایله « ثمرهٔ اتحاد عثمانلی بقالیه شرکتی » نامیـله بر بقال دکانی آچارلر « ثبات » لری « اسـتقامت » لری حسـبیله اهالینك « حس‌امنیتنی » قازاندیلر . ایکی سـنه کبی آز برمدت ظرفنده ۱٤۰ لیرا ٥٤۰ لیرایه فیرلامشـدر . الیوم مذکور مغازه بتون او جوارك احتیاجنی تطمین ایتدیکی کبی تجارتی‌ده کوندن‌کونه ایلریله‌مکده‌در . ایشته بومحترم ذوات هم اهالینك هم اللهك توجهنی قازاندیلر ، سـوکیلی قولی اولدیلر . « الکاسب حبیب‌الله » دکلیدر ؟ همده ملتلرینه الك بیوك بر خدمتی ایفا ایتدیلر . نه‌سعادت دکلمی ؟

طبیعیدرکه بونی هرمحله یاپه‌ماز . ایکی، حتی‌اوچ محله برلشه‌رك بو ایشی‌یاپه‌بیلیرلر ، ومتحداً اودکاندن آلیش‌ویریش ایدرلرسه طبیعیدرکه

هم دنيا ، هم آخرتده اسباب مسعوديتلريني حاضرلامش اولورلر . بو جهتي تأمين ايچون بوندن بشقه براصول دها وار : مثلا چارشيلرده بيوجك برقاچ دانه بقاليه‌مز وار . بونلرك هربري برمحله‌ده برشعبه آچارسه هم كاري آرتار ؛ هم دينه ، ملته يارامش اولور .

تكرارينه‌لزوم كوريرم : بوراده سرموفقيت ، يوقاريده‌ده‌سويلديكم كبي ابذال استقامت ايده‌رك امنيت حسني القا ايله‌مليدرلر . ديكر بر جهت‌دها : يونان‌بقالي يكرمي‌پاره كارله‌صاتارسه اونلر ۱۵ — ۱۰ وحتى بش‌پاره كارله صاتمليدر . بوصورتله يكرمي‌پاره كارله صاتاجغي بش‌اوقه يرينه ۱۰ پاره كارله يكرمي اوقه صاتار . طبيعي بو صورتله بوتون مشتريلري جلب ايده‌جكندن يونانلي بقاله دكاني قاپامقدن بشقه بر چاره قالماز .

بوخصوص‌ده سبزه‌جي‌وقصابلريمزه‌ده مهم بروظيفه ترتب‌ايديور . بونلر ، دكانلريني اكثريا چارشيلرده آچيورلر . حالبوكه هرمحله‌ده برايكي دانه يونان بقال ، قصاب ، سبزه‌جي وار . اهالي هم مسافه‌نك ياقينلغي همده اك مهم برسبب ترجيح اولان ويره‌سيه آليش ويريش سببيله هپ محله‌دن آليـور ، چارشيده‌كيلره اسنه‌مكدن بشقه برشي دوشميور . اونكيچون بونلرده آرتق اسنه‌مكله ياشانه‌ميه‌جغني بو صورتله ملتك ، دينك حيات باغلريني بالطه‌لدقلريني بيلمه‌ليدرلر . بونك ايچون محله آره‌لرنده دكان آچمانك چاره‌سنه باقاليدر . هم كندي كارلري ، هم ملتك سلامتني دوشونيورلرسه بويله ياپمليدرلر .

بوندنبشقه اصنافزده غايت مردود برخوي وار : كبروعظمت . بردفعه بوخويلر ديناً مردوددر . بونلرك‌صورتلرندن يانلرينه كيدلمز . حالبوكه‌ديگرلري : بيورك‌پاشام ! صفا كلدك بكم ! ديه‌رك‌قارشيلارلر . بابالريني سوسه‌كز : اي‌والله ! ديرلر . بزمكيلر برعكس . بوسببله نه‌شامك‌شكري ، نه‌عربك‌يوزي‌ديورلر وكيمسه سمتلرينه‌اوغراميورلر . نه ، بو روامیدر ؟ ايشته بوكبي اسلام اصنافني برديناش . بر قرده‌ش صفتيله بوخويلردن تجرد ايتمكه دعوت ايدرم . وعادتا كنديلرينه يالواريرم . زيرا : قازانمه‌نك سري بودر .

بوندن صكره‌كي مقاله‌مده‌ده طشره‌يه عائد جهتله خواجه‌لريمزه ترتب ايدن وظائفدن بحث ايده‌جكم .

ع . فخرالدين نجيب

مقالات

عربجه

جمعيات بشريه‌نك انقلابسز كچيرديكي بر آن يوقدر ؛ بزم هيئت اجتماعيه‌مز بيله اوبطائت رفتاريله برابر ، ينه همان مبدأ تشكلندن اعتباراً برچوق استحالاته اوغرامش ، قالبدن‌قالبه كچمشدر . هله صوك عصر ؛ كندندن اولكيلرك فرقنده اولمقسزين بهله‌يوب بسيله‌ديكي ، حتى سوسله‌ديكي عواملك تكاثف وازدحاميله مدهش ، فقط جسارتسزبعض انفلاقات انقلابيه‌يه تجليكاه اولمشدر . صوك تقلبمزده بر استطاله ، بر نتيجه‌در ، بونتيجه‌نك ، بوصدمه‌نك عامللريني ؛ كچن عصرك «نتيجه»لري آراسنده بولابيليرز . اوحالده بوكونك نتايجي‌ده يارينك عواملي اولاجقدر . شوقدركه تالي‌انقلابلرده ياشايانلر ؛ اولكي نتيجه وعامللرك صورت قسريه‌ده محكومي اولامازلر ؛ ايسترلرسه يكي نتيجه‌لره ، يعني مستقبلك عامللري اوزرينه اجراي نفوذ ايدر ، هيچ اولمازسه بر « معدل » رولي ايفا ايده‌بيليرلر . بناءً‌عليه غايت‌بصيرتكار واحتياطكار اولملري لازمدر . بصيرت واحتياطك والدلري ايسه علم وحكمتدر . شو صورتله صوك سوزي عالمه وحكيمه ويره‌ن انقلاب جمعيتلري ؛ توارث ايتديكي عواملي أيي آكلامش ، أيي تعديل ايتمش ، أيي اداره ايتمش ؛ استقبال ايچين غايت متين ومسعود عامللر حاضرلامش ديمك اولور .

مؤثراتك برر برر طوپلانديغي زمانلرده‌ده ينه بر انقلاب وار ، ديمكدر . فقط بو أثناده ظاهري برسكونت حكمفرما اولور . هيئت اجتماعيه‌نك مايهٔ دماغي وخون قلبيله بسيله‌نن بومؤثرلر ؛ تكاثف پيدا ايدوب‌ده همان بروسيله‌يه مترقب بولونديغي زمانلرايسه حال باشقه‌در . هله اووسيله‌نك ظهوريله برابر « انفلاق » تكون ايدنجه ايش‌بوسبتون ده‌كيشير .

ايشته بزم صوك انقلابمزده بر انفلاق ، بر صدمه‌در . بوتكون ؛ ماديانده اولديغي كبي معنوياتده‌ده‌ييقيجي ، ياقيجي‌اولويور . بزده برطرفدن ييقيور وياقييور ؛اوبرطرفدن ياپمغه‌چاليشيورز . بو،غايت طبيعي‌برشيدر . هرحالده ياپمق يچين ، بعضاً ييقمق لازم كلير . فخرالكون افندمز ، بزي اسلامي قورمق ايچين ، مكه وحواليسنده برچوق صنملر وصنمخانه‌لر ييقديرمشديلر . بوكون ينه مسلمانلغك ، عثمانليلغك ترقياتي ايچين قارشيمزده صومورتمش طوران برچوق اوثان معنويه واردركه بقهره تعالي‌بونلري‌ييقاجغز‌وييقمالي‌يز . بوتورلوييقمه ، بزه برسنت‌فعليه‌اولويور . فقط ... فقط ناصل ييقاجغز وكيم ايي ييقيجي اولابيلير ؟ راست كلن ، اله بالطه‌يي آلوب يوروملي‌مي ؟ طبيعي خاير ، هرشي‌دن اول هرنوع ييقيجيلقده بر « ايمان » لازمدر . ييقيجي « نيچون » و « ناصل » ه جواب ويرديرمك ايچين عقل ووجداني چوق زورلامالي ؛ اونلره رهبرلك ايده‌جك چوق شيلر كورملي واوقومالي ؛ اوندن صوكرا « ييقييورم ! چونكه . . . . . . » ديه باغيرمالي ، وجدان عامه‌ده آغز آچاجق حال براقمامالي‌در !

⁂

بزده برچوق مخربين معنويه توره‌دي واوره‌دي . بوحاله بيكلرجه شكران ! ييقسينلر ؛ فقط اولا « نيچون » و « ناصل » ه اوزون اوزون عالمانه‌وحكيمانه جوابلرويرسينلر ، صوكرا انقاض‌خرابي‌يي نه‌ياپاجقلريني ،

بوش قالان عرصهٔ قلب ودماغی نه ایله دولدوراجقلرینی خبرویرسینلر ونهایت ادعالرنده «ایمان» صاحبی اولدقلرینی قولاً وطوراً اثبات ایتسینلر ... حالبوکه بویله اولمایور. دعوالرمزك اکثریتی، محروم «ایمان» در. هنوز «محاکمه» و «حکم» دوره‌لرینه کیرمه‌مش، یالکز تداعیٔ معانی سایه‌سنده ذهنك برکوشه‌سنده اخذموقع ایتمش بر فکر، مثلا عجله‌جیلکله، اورته‌یه آتیلیویردیمی، اطرافی بر چوق نمایشکار زمزمهٔ ستایش ایله احاطه اولونیور؛ یاخود اونکله هیچ بر مناسبتی اولمایان نقطهٔنظره کوره تفسیرینه چالیشیلیور. بوتون بونلرك سببی «ریب» لكدر. «ریب وشك» ایله «ایمان» ایسه اصلا باریشامامشدر. بناءً علیه ذهنك بوقبیل حاصلات ریبیه‌سنه «مجموعهٔ اوهام وتقالید» عنوانی ویرمکده عقل، معذوردر.

مشافهه وتحریر عالمجکلرمزده بونك امثالی، اوقدر چوقدرکه انسان تصادف ایتمك ایچین هیچ یورولمایور. غزته‌لریمزی اوقویوکز، مشافهاتمزی دیکله‌ییکز. سزه بر «قناعت»، بر «عقیده» تلقین ایدر کبی بروضعیت کبارانه طاقینه‌رق بیوك مسئله‌لری، پك بیوك دعوالری بر ادای رنکین ایله همان حل و فصل ایدن اویله‌لرینه تصادف ایدرسکزکه اکر کندیکزده دکلسه‌کز، مثلاذهنکزیورغون، محاکمه‌کزطورغون، یاخود اومسئله‌یه‌دائر بیلککز دون ایسه حقیقةً او طلاقت صنعیه ویا صنعتکارانه‌یه دلبسته‌اولور کیدرسکز. یوق، عاقله‌کز حال یقظه‌ده ایسه هرکلمه‌نك دوش ضعیفنده ریب وکمان دیوینك ناصل بروضع مستهزی ایله صیرتدیغنی پك قولای آکلایابیلیرسکز.

سویلدم‌یا، بونك مثالی لایحصی .. مأمول ایدیلن، ایدلمه‌ین قلملرك ـ پك آجینیر، ـ بوخسته‌لکه مصاب اولدقلرینی انسان کورویورده ایچین ایچین آغلامق ایسته‌یور!

پك‌یاقینلرده‌محترم‌برملتفتم؛ بکا بونك بدیع برمثالی‌دها کوستردی. أبی برمحرر؛ «تدریسات عربیه وفارسیه» دن بحث ایدرکن بو ایکی لسانك تدریسنده یکی بر غایه آریور وبومناسبتله پك کوزل شیلر سویله‌یور. انسان براستغراق تقدیر ایچنده سطرلری سوزرکن صوك حکمك اومدهش حوبنهٔ ریبتك‌صولتیله بردن بره اریبوب‌چورودوکنی کوروویریور و «واراق» دن «یوقلق» ك ناصل چیقدیغنی پك بلیغ افاده‌ایدن بوحادثهٔ سقوط قارشیسنده واله اولویور. اوکاشانه‌نك انقاضنی سزده تماشا ایده‌بیلیرسکز:

«عربی وفارسی لازمدر؛ آنجق مدنیت ماضیهٔ عثمانیه‌نك تکاملاتنی، اساس وروحنه نفوذ ایتمك شرطیله تعقیب ایچین ... بونك خارجنده‌کی نقاط نظر، بیجه، بی‌معنا، بی‌فائده‌در».

دیکر بر چوق مناسبتلره بوده خفیفجه انضمام ایده‌رك «عربجه‌دن برچوق نقاط نظردن آیریلامایز.» شکلنده‌کی عقیده‌مه بر داها لسان ویرمك ایسته‌دم:

بز عربجه‌یه ماضیده: (١) علم ودین (٢) أدبیات (٣) سیاسیات نقطهٔ نظرلرندن باغلی ایدك، بوکونده، ینه اویله باغلی‌یز. شوقدرکه بو ارتباط؛ طبیعت مصلحت مقتضاسی، ماضیدن چوق، هم پك چوق‌زیاده کسب قوت ایتمشدر. هر اوچ نقطهٔ نظردن علاقهٔ ماضیه‌نك درجه‌سنی اثبات ایده‌جك کافی درجه‌ده الده وثائق وار؛ بونلری کیمسه انکار ایده‌مز. تورك عالملرینك بوتون دین‌وعلم کتابلری هپ عربجه‌یازلمش. اوحالده عثمانلی «تاریخ علم» نده حاکم، عربجه‌در. ادبیاته‌کلنجه: عربجه‌یی، ادبیاتمزه علممزده اولدوغی قدر حاکم کوره‌میورز. بوکا بیك تأسفلر،.. بیك تابهفلر.. فی‌الحقیقه بزم ادبیاتمز، تا ابتدادن‌عرب ادبیاتنك تحت تأثیرنده قالسه‌یدی سلیم ثالثدن صوکرا باشلایان تجددات ادبیه، داها چوق اول کندینی کوستره‌جك، هیچ اولمازسه صوك زمانلرده‌کی یکیلکی داها قولای، داها چابوق تمثیل ایده‌جکدی. شناسی‌نك دیوانده کوردیکمز رشید پاشایه عائد «قصیده» لر عیار فکریسنده برچوق مدایح وقصائده بلکه ندیم‌ده، بلکه فضولی‌ده‌ده راست کله‌بیله‌جك ایدك. حالبوکه عجم ادبیاتنه کردنداده انقیاد اولوب قالمق؛ شاعرلرمزه دائما اساطیری، دائما ریاکار مدیحه‌لر یازدیردی طوردی. فی‌الحقیقه فرزدق، بحتری، متنبی ... الخ دیوانلرینی آچان شاعرلرمز، بونلرده‌ده برچوق قصیده‌لر، مدحیه‌لر کوره‌جکلردی. فقط بونمونه‌لر، اصلا عجمانه دکلدی.

عربك مدحنده، ذمنده، جدنده، هزلنده‌ده بر فکر، برفلسفه حکمراندر. ایران ادبیاتی ـ یالکز شکلاً دکل، معناده ـ تقلید ایتدیکمزه کوره هیچ اولمازسه شیخ سعدیلردن، حافظلردن، تمشق ایتسه یدك ینه ماضیٔ ادبیاتمز فکراً بویله علیل وناتوان اولمازدی؛ بر آز فکر، بر آزجان‌وقانله. بر آز «اخلاقیت» ایله تمایز ایده‌بیلیردی. هرنه ایسه بو بحث پك اوزون بر موضوعدر. عربجه‌نك ماضیده‌کی تأثیرسیاسیسنك اهمیتنه الك‌ایی پادشاهلرمزك‌عربجه‌یی پك‌ایی بیلدکلرینی، حتی الك بویوکلرندن برینك عربجه‌یی عثمانلی لسان عمومی ورسمیسی یاپمق درجه‌سنده ایلری کیتدیکنی سویلکله اشارت ایتدکدن صوکرا اهمیت حالیه‌سنه انتقالده استعجال ایده‌لم:

عربجه بوکون بزه دیناً لازمدر. چونکه قرآن، حدیث وبوتون مخلدات دینیه عربجه‌در؛ بونلرك هنوز یوزده ایکیسی بیله تورکجه‌یه نقل اولونمامشدر. قرآنك بیله ترکجه‌یه برترجمه‌سی یوقدر. بناءً علیه هیچ اولمازسه بونلر، میدانه کلنجه‌یه قدر بیوك مکتبلردن یتیشه‌جکلرك یعنی برمدت صوکرا «بز، خواص‌ملتز!» دیه‌جك اولانلرك دینلرینی اکلامق وآکلاتمق ایچین عربجه اوکره‌نمش اولملری لازمدر؛ یوقسه شمدی تصادف‌ایدلدیکی کبی یا «قرآنمی؟ جانم، اونی بیلمیه‌جك نه وار. بیك اوچ یوز کسور سنه اول محمدك تألیف ایتدیکی بر طاقم حکایات تاریخیه ونظریات ابتدائیه مجموعه‌سی. آرتق بوکون،... دوشونکز عزیزم!» دین بر طاقم یاریجی عالملر، یاخود خشبی بر اصرار ومقاومت ایله، قرآن ودین نامنه موروث اجداد برطاقم اباطیل وتقالیده صاریلوب قالان زواللیلر یتیشیر. بونلرك ایکیسی ده نه دنیا ایستر، نه آخرت!

عربجه‌یه علمآده صیق‌صیق باغلی ومحتاجز. هیچ برملت ماضیسنه توکورمه‌مکله‌برابر بز بونده‌ده براستثنا تشکیل ایتسه‌ك، عالم دده‌لرمزك کتابلرینی عربجه یازمش اولملرینه قیزارق اونلرله و کتابلریله قطع علاقه ایتدیکمزی ، یوزلرینی بیله کورمك ایسته‌مه‌دیکمزی بی پروا اعلان ایدیورسه‌ك بیله بو دعوامز ، قورو بر نمایشکارلقدن ، حتی طوغریسنی ایچون سویله‌مه‌ملی ، ماضیمزدن دکل حالمزدن بیله خبرداراولمادیغمزی پك‌الیم برهبوط فکری وحسی‌ایله‌اعلام ایتمکدن عبارت قالیر . فی‌الحقیقه براقالم شوغریب ماضیمزی؛ بر طرفه ، اونکله ایشیمز یوق دیه‌لم . فقط بوکون عالم اولمق ، آوروپالیلرك بوتون علم کتابلرینه صاحب اولمق ایسته‌یورمی‌یز ؟ شبهه‌سز هپ « طبیعی ! » دیه‌جکز . علملر ، خصوصی بر لسان ایله افاده اولونور ؛ بر علم کتابی ، بر مجموعهٔ اصطلاحاتدر . اصطلاحلر ایسه ، بر لسانك جکر پاره‌سیدر ، اونلری وضع ایده‌جکلرده ، آکلایاجقلرده منسوب اولدقلری‌لسانی پك‌ایی بیلمه‌لیدرلر. بز، بوتون اصطلاحات علمیه‌مزی (طب ، فنون سائره ...) هپ عربجه‌دن آلمشز . خواجه اسحق افندی مرحوم ، ترجمه‌جیلکه باشلانجه بولزومی ، پك طبیعی‌اولارق حس‌ایتمش؛ شیمدی قولایجاجق دیلمزده دونن (مولدالحموضه ، مولدالماء . . . .) لری برر برر بولمش ؛ بر خواجه اولماسایدی بو اصطلاحلری قابل دکل بولامازدی؛ بولسه بیله یالان یاکلش اولوردی. بز بوکون حالاترجمه‌جیلك ایدیورزوپك چوق زمانلرداهاایده‌جکز؛ بو ایشده دوام ایتدکجه ــ هله فلسفه مترجملری ــ هپ عربجه‌دن استعانه ایده‌جکز . عربجه‌دن لغت ، اصطلاح بولابیلمك ایچین مطلقا لسانی بیلمه‌مز‌لازمدر . بوندن‌صوکرا هرحقیق عالممز، متتبعمز، مترجم وبناءً علیه اصطلاحجی اولاجقدر . اوحالده عالم اولمق ایسته‌ینلر ، عربجه بیلمه‌لیدر. ده‌ین بولونورکه : « عربجه یالکز اصطلاحات‌ایچین اوکره‌نیله‌جك ایسه پك ساده برمسئله . یالکز محدود بر طاقم ذوات اوکره‌نسین ، اصطلاحلری وضع ایتسینلر . » پك طوغرو . فقط بز یالکزاصطلاحجیلر دکل ، بوتون عالملرعربجه بیلسین ده‌یورز . عالملرمز پك آز اولدوغیچون شیمدیدن‌صوکرا بویوك مکتبلردن یتیشه‌جکلرك هیچ اولمازسه یوزده سکسه‌نی عالملکه نامزد اولملی ، بناءً علیه عربجه اوکره‌نمش بولونمالیدر . چونکه مثلا بر تاریخ عالمی‌مز آوروپالی بر مستشرق کبی چالیشا بیلمك ایچین السنهٔ مدنیهٔ شرقیه آره‌سنده اولا عربجه‌یی بیلملی ، بو سایه‌ده بوتون وثائق قدیمه‌یی آلت اوست ایده‌بیلملی‌در . بر ریاضی ایسه ینه بیلملی‌در . صالح ذکی بك افندینك « آثارباقیه » سی بولزومی کوسته‌ریر . مطلقا آوروپادن مثال کوسترمك لازمسه آوروپاده اکثریت علما وفلاسفه‌نك لاتینجه‌یی پك ایی بیلدکلرینی، حتی‌لیسه‌لرده . دارالفنونلرده‌لاتینجه‌نك اهمیتله‌اوقوندوغنی سویله‌یوب کچه‌لم .

ادبیاتمزده بزدن عربجه ایسته‌یور . بر کره ادبیات قدیمه‌مزی آکلایابیلمك ایچین عربجه پك چوق لغت بیلمه‌مز لازمدر . اویله‌که او قدر لغت بیلن بر آدم ، بو کلمه‌لرك اصول ترکیب وتألیفنی‌ده اوکره‌نیوره‌رك عربجه‌یی قولایجه الده ایدر . دیمك که اونلری آکلامق ، عادتا عربجه بیلمك ویاعربجه بیلمکه پك زیاده یاقلاشمش‌اولمق دیمکدر. بو لزوم ، شکله عائددر ، فی‌الحقیقه عرب ادبیات ولسانی ، بزم ادبیاته شکل یعنی کلمه‌جهتندن، اوده قسماً ، اجرای تأثیرایده‌بیلمشدر. اساسه ، فکره تعلق ایدن تأثیرلر پك آزدر . بو خصوصده غلبه عجمجه‌ده قالمش وپك فنا اولمشدر . أدبیات حالیه‌مزده عربجه‌دن مستغنی‌دکلدر. اساتذهٔ ادبك ، حامدلرك ، فکرتلرك اثرلرنده بر چوق عربجه کلمه‌لر بولوندوغی کبی بر طرفدن‌ده ترویج وایجاد اولونیور وبو ، بر احتیاجدر . آثارادبیه‌نك‌شکلده‌کی‌سیالیت ؛ بالنسبه آثارعلمیه‌ده‌بوقدر . اك زیاده کلمه قازانمق ایسته‌ین ، اك زیاده کلمه‌لرله اوغراشان أدبیاتدر . دون بکندیکی برلفتی ، بوکون بکنمز. کلمه‌لرده آهنك ایستر، موافقت ایستر ، جزالت ایستر، یکیلك ایستر، ایستر، ایستر ... بو ایسته‌کلرینی تطمین ایده‌جك منبعلرمز؛ عربجه‌ایله فارسیدر . بولسانلره‌صاحب‌اولان شعرا وادبامزده‌کی ثروت کلامیه‌یی ، ممتازیت بیانی آنجق بویله ایضاح ایده‌بیلیرز . صوکرا بز . ماضیده یاپامادیغمزی بوکون باری یاپمغه چالیشمالی‌یز، یعنی‌عرب‌ادبیاتندن‌فکرجه،فلسفه‌جه‌استفاده‌ایتمکه‌باقالی‌یز. عرب ادبیاتنده اویله یوکسك مضامین فکریه‌یه تصادف اولنورکه بو کون غرب ادبیاتنده بیله أمثالنه نادراً قاووشه‌بیلیورز . بزبو کون متین، خلوق، عالم وفیلسوف برادبیات‌ایسته‌رز . بوقصوا idéal ایچین عربجه، بزه اك ایی رهبرلردن بری‌در .

« سیاست » لکده بزدن پك چوق عربجه ایسته‌دیکنی؛ بوموضوع ایله نسبت واشتغالی اولمایان بن عاقلهم بیله ادراك ایدییور . اولجه انتشار ایدن (بین‌الاسلام مشترك لسان) عنوانلی بر مقاله‌مده اصفیای علمادن عبدالعزیز چاویش حضرتلرینك بر مطالعه‌لریله‌ده استشهاد ایتمشدم . بومناسبتله اومطالعه‌یی بردهادقتله اوقومارینی محترم قارئلرمه توصیه ایدرم . ینه عینی مقاله‌ده عربجه‌نك بوتون مسلمانلرك ، هیچ اولمازسه بوتون مسلمانلرك خواصی آراسنده لسان مشترك اولماسی لازم کله‌جکندن بحث ایدرکن فاضل محترم « کوك آلپ » بك ایله اقدام سرمحرری « جودت » بکك بوخصوصده‌کی بعض دوشونجه‌لرینی جدیر استشهاد بولمش، عیناً نقل ایتمشدم . بناءً علیه بویله مهم‌مسئله‌لرده اولسون « ریب » ه اقتدا ایدلمه‌سی لازمدر . ایمان ؛ هرشیده ایمان . . . صوکرا قول وفعل . کنجلك ؛ عالم یتشمه‌لیدر ، علمی سومه‌لیدر . « تورك أدبیاتی » ، حتی « خلق ادبیاتی » ؛ عربجه‌دن آیرلمق ، اونك جاهلی اولمق دیمك دکلدر . بوکا کنجلر ؛ قانع اولمق ایسته‌مزلرسه بوتون وثائق ، اونلری علمی سومه‌مکله ، تنبللکدن ذوق آلمقله اتهامه خواهشکر اولور . عربجه‌نك « اصول تدریس » نده‌کی سقامته کلنجه : اوندن هپمز مشتکی‌یز !

مسار بورونی عبداللطیف نوزاد

اردویه دائر دوشوندکلرمزدن

فکر وحسك باشه چیقارامدیغی بر ایشی جبر وشدت حل ایدر . اکثر دفعه منطق صحنهٔ فعالیتی یومروغه ترك ایدر .

بو ، بشریتك ازلی بر دستوری ، دکشمیان بر قانونیدر ، منطق غیر مرئی صولتلرله مطلوب مظفریتی تأمین ایده‌مزسه یومروق مادی ضربه‌لرله مقصدی حاصل ایدر . بری مونس ، دیکری موحش ...

فرده عائد بو خصلت ملتلرده‌ده تمامیله جاریدر . مونس ، جاذب ، بعضاً ولوله‌لی نطقلر ، قونفرانسلرله حلی میسر اولامیان سیاسی مسئله‌لر نهایت بر یومروغك ضربهٔ خونینته عرض ایدیلیر . انك صولت مدهشی ، ضربهٔ تخریبی اومغلق ، او مشوش مسئله‌یی ویا مسئله‌لری درحال فصل ایدر .

شو حالده دیپلوماسی غیرتیله حلی میسر اولامیان مسئله‌لردن بکله‌نیله‌جك امیدلر ، فائده‌لر ، سعادتلر اینه‌جك ضربه‌نك صولت رصینه ، اصابت قطعیسنه وابسته قالاجق ..

بو ، اویله بر طالع که نهایتنده یا دوشوب پریشان اوله‌رق غالبك جاذبهٔ تأثیری آلتنده ازیلوب محو اولمق طالعسزلکی ، ویاخود بوتون هجوملری قیروب چیکنه‌یه‌رك مستثنا بر موقع قزانمق بختیارلغی تجلی ایده‌جکدر .

شمدی ، بر ملتك صریح اولان بر حقی ، چیکنه‌نمك ایستنیلن بر سعادتی وقایه وادامه ایچون مراجعت ایده‌جکی صوك قوت ، صوك چاره قولنده‌کی قوت ، یومروغنده‌کی متانت دیمك اولان اردوسی اولورسه بویله بر قوتك هر زمان ایچون بو کبی مشوش مسائلی سینه‌سندن دوغدیغی ملتك نفعنه ، سعادتنه موافق صورتده حل ایده‌بیلمسی ایچون نه‌یولده تعلیم وتربیه کورمسی ، نصل بر کتلهٔ وحدت کوسترمسی ، نه کبی سجایا ایله اتصاف ایتمسی لزومی درحال اکلاشیلیر .

حرب ایکی مخاصم دولتك ، فضائل انسانیه‌دن حائز اولدیغی خصائل عالیه‌یی خطاسز انعکاس ایتدیره‌جك ، بر معیار صادقیدر . بر حربك خونین صفحاتی بو صفحاتی اندیشه‌لی نظرلرله ارقه‌دن تعقیب ایدن او ایکی مخاصم ملتك عرض ایده‌جکلری حالت روحیه تدقیق و تحلیل ایدیلنجه بری دیکرندن نه‌قدر زیاده یاشامق حقنی محافظه‌یه قابلیتی اولدیغی اکلاشیلیر .

بر حربك عقیبنده بویله بر تدقیق وتحلیلك منفی نتیجه‌سنه معروض قالمامق ایچون اردولرك مکملیتی خصوصنده ایدیلن فداکارلقلرك درجه‌سنی آزاجق تأمل کافیدر ....

ذاتاً بوندن بسیط منطق نه اوله‌بیلیر ؟ ... بر ملت ، که یاشامق حقنی محافظه ایچون صوك چاره‌یی قوتنده ، اردوسنده بولمق مجبوریتنده‌در ؛ شبهه‌سز ، که اونی هر زمان ایچون منافعنی استحصال وادامه خصوصنده فداکار ، عزمکار اوله‌رق یتشدیرر . وبو اوغورده اختیاری ضروری اولان فداکارلقدن چکنمز . ایشته ، بو ثابت حقیقیه بناءً‌در ، که زمده بر حرب ظهور ایدرسه درحال اورایه سلامتی اردوسنك مکملیتنده کورن ملتلر طرفندن مأمورلر کوندریلیر ؛ نظریات عسکریه‌نك بر قاداورەسی دیمك اولان صحنهٔ حرب ، حرکات عسکریه تعقیب وتدقیق ایتدیریلیر .

بویله بر هنکامه‌ده قواعد حربی ، تعبیه تطبیقاتی تعدیلاته دوچار ایده‌جك حربك دها پراتیك ، دها یکی بر اصولده سوق واداره‌سنی ممکن قیله‌جق اسباب وعواملی تحری ایدیلیر .

حربك ختامیله نهایت ایرن بو یورجی وتهلکه‌لی وظیفه ختام بولور . فقط یکی بر حرب ایچون یکی حاضرلقلر لزومی ، تعلیمنامه‌یه بعض ماده‌لر علاوه‌سی ضرورت حکمنی آلیر . بر قاداورانك تشریحی ، تتبعی طبه ، طبیبه نه کبی فائده‌لر تأمین ایدرسه بر صحنهٔ حربی تدقیق وتتبع ده عسکرلکه ، عسکره او کبی فائده‌یی بخش ایدر . مقصدسز دیدیشمه‌لرایله ، هدفسز ، رابطه‌سز صولتلرله ، بی‌فائده رجعتلرله یوارلنه یوارلنه بوکون کنارینه قدر کلدیکمز وبزه عاقبت الیم بر خسراندن ، درین بر یاره‌دن باشقه برشی براقیان بو غیرطبیعی حربك ختامی سوق الجیش وتعبیه قواعدینه تخصیص تعلیمنامه‌یه یکیدن بعض موادك علاوه‌سنیمی یوقسه مسامحه ونسیانه اوغرایان واردونك عادتا عروق فعالیتنی تحریکده الك برنجی عامل مؤثر اولابیلن موادك لایق اولدیغی مرتبه نظر اعتنایه آلنمسنی‌می اقتضا ایتدیره‌جکی کیفیتی اربابنه براقه‌رق بوکون قسماً بیتمش دیمك اولان حربك معنویات نقطهٔ نظرندن مطالعه‌سی آتی ایچون بك الیم اندیشه‌لر تولید ایده‌جك بر ماهیتی حائز اولدیغنی کمال تأثر وتلهفله اعتراف ایتمك ایجاب ایدر .

اوت ، بك عظیم ، بك درین فلاکتلرله ختامه ایرن بو حرب آتی ایچون متیقظ بولونمه‌مز خصوصنده بزه بر درس عبرت اولملیدر . خطوه بخطوه تعقیب ایدلدیکی حالده یاپیلان خطالر ، ایدیلن مسامحه‌لر بالطبع اکلاشیله‌جق بونلرك منع تکرری اسبابنه شبهه‌سز توسل ایدیله‌جکدر . فقط ، صحنهٔ حربده نظر دقته چارپمسی ممکن اولامیان بر خطا همده بك فاحش بر خطاوار ، که او ، بتون انظار تدقیقدن صاقلیدر . ایشته ، کله‌جك مقاله‌مزده ایضاح ایده‌جکمز بو خطایی کورمك ، بونی اعتراف ایله ازاله‌سنه تشبث ایتمك لازمدر .

محمد شکری

مکاتیب

هندستانه مخابر مخصوصمزدن :

هندستانه مواصلت

مارسك اون بشنه تصادف ایدن چهارشنبه کونی بصره‌دن شط وابوریله محمره‌یه ایکی بچق ساعتده کیتدم . اسکیدن برو بنی ، بدربمی طانییان ومحمره‌نك‌ده رئیس التجاری وشیخ خزعل خانك وزیری بولنان حاجی محمد علی آغانك قوناغنده بر ایکی کیجه مسافر قالوب ، محمره‌نك ، عباداتك احوالنی تدقیق ایتمکله مشغول اولدم .

محمره :

محمره عبادانه نسبتله پك آز ترقی ایتمش وعلی حاله قالمشدر دیه بیلیرم . ایران حکومتنك ایسه بوراده هیچ بر موجودیتی کورولیور . بر کار کذار دیدکاری امور اجنبیه مدیریله بر لمچیقالی کمرکجیدن شقه محمره‌ده هیچ بر مأموری یوقدر . شیخ خزعل خان ـ که سردار اقدس لقبیله ملقبدر ـ ایسه محمره‌یی‌اللاحیه‌یه قدر کندی ملك موروثی اولدیغنی ادعا ایتمکده‌در ، حتی یکچنلرده کندیسیله بختیاریلر آره‌سنده بر مرعا اوزرینه برغوغا قوپمغه رمق قالمشیدی . اخیراً شیخ آنلره برقاچ تفنك ایله برقاچ تومن ـ ایرانك آلتون پاره‌سیدرکه ، بر دانه‌سی بر مجیدیه مقابلنده‌در ـ ویرمك صورتیله شرلرندن قورتولمشدر . شیخ فلاحیه‌ده واهوازده اولمسیدی کندیسیله کوروشه‌جکدم . اوت محمره تام معناسیله شیخ ایله اتباعنك النده‌در . ایران حکومته سنوی انجق یتمش بیك تومن بر پاره ویریورکه ، بوجزئی مبلغی ، شهرك وارداتندن تأمین ایدییور .

یالکز محمره‌دن شیخ خزعل خان حضرتلری سنوی درت یوز بیك لیرا واردات آلمقده‌درکه فلاحیه ، بنی طرف ، جراحی‌دن آلدیغی یوز یکرمی ایکی بیك لیرایی‌ده بر آره‌یه کتیروب بکون ایدرك شیخك مجموع ورداتی سنوی ایکی یوز یکرمی ایکی بیك لیرایی تجاوز ایدر . بوندن بشقه شیخ خزعل خان حضرتلرینك فاو بوغازنده ، کوت الزین‌ده ، بصره‌ده‌ده بر چوق خورماقلریله املاکی واردرکه بو املاکندن‌ده سنوی سکسان بیك لیرا قدر برحاصلات آلیور . ازجمله بصره‌ده‌کی املاکنك سنوی ورکوسی یالکز اون ایکی بیك لیرا تشکیل ایدییور .

شیخك ولی عهدی بولنان (شیخ چاسب خان) اهوازده اوطوروب اورانك حکومتنی درعهده ایلمکده‌در .

ایرانك محمره‌ده بر قارانتینه خانه‌سی ، بر کمرك اداره‌سی ، برده امور اجنبیه مدیریتی وتلغرافخانه دائره‌سی واردرکه ، جمله‌سی شطك کنارنده واقع ووقتیله بورالرده حکومت ایدن (نظام السلطنه) طرفندن انشا ایدلمشدر .

محمره ، و (کارون) شطنده‌ده بش پارچه حرب کمیسی بولنیور . بونلرك دردی مظفری ، آذربایجان ، کیلان ، خراسان کوچوك ویکی شیلر ایسه‌ده ، Prs Police [پرس پولیس] نامنده بولنان کمیلری اولدقچه کوزل وبویوکدر . فقط مع الأسف وابورك بر دیرکی قیریق بولنیور . حال بوکه آز بر مصرفله بو فنا منظره عالمك نظارینه عرض اولنمیه بیلیردی .

شیخ خزعل خانك ایسه کندیسنه مخصوص محمره وبصره آره‌سنده (فیلیه) نامیله ایکی بویوك قصری واردر . بو قصرلر تام اوروپا طرزنده انشا اولندیغی کبی ینه اوروپا حکمدارانك محتشم سرایلری کبی مفروش ومزیندر . شیخك اوز مالی اولان وکارون ، بهمشیر ، ایران ، ناصری نامیله درت کوچوك وابوری واردرکه کندی فیلیه‌ده‌کی کوشکی اوکنده امیر آتمشلر وشیخك امریله اوته‌یه بروبه کیدر کلیرلر .

محمره‌ده بیك خانه ، بشیوز دکان ، بیك قامیشدن معمول قولوبه ایله ، یکرمی قهوه خانه ، بر مکتب ابتدائی ـ که خزعلیه وشیخك نامنه اضافت اولنمشدر . ـ وایکی حمام واردر . قصبه‌نك مجموع نفوسی اون بیکدن عبارت اولوب ، ایکی اوچ یوزی موسویدرلر .

لینچ قومپانیه‌سنه منسوب اولان ایکی وابوردن بری محمره ایله بصره ودیکری محمره ایله ناصری بیننده ایشله‌مکده‌در .

عبادانه :

(عبادان) ایسه ، محمره‌دن اوچ ساعت اوزاقده بولنیور . اطراف ثلثه‌سی بهمشیر ، شط العرب ، فاو وکارون نهرلریدر . بش آلتی سنه اول بوراسی هیچ برشی دکلکن شیمدی بویوك بر معموره زاره منقلب اوله‌رق عادتا بر کوچوك اوروپا شهرینه مماثلدر . بو معموریتك یکانه سببی ، عبادانده اخیراً انکلیزلر طرفندن یکیدن کشف اولنان پترول معدنی اولمشدر . معدن مذکورك کشفنی متعاقب آچیق کوز انکلیزلر درحال آلتمش سنه مدتله امتیازینی ایران حکومتندن آلوب کمال سرعتله اشه باشلامشلردر . معدنك اوجاغی ومنبعی (مسجد سلیمان) موقعنده بولنمقده‌درکه عبادانه قدر برقاچ ساعت اوزاق برمسافه‌ده‌در . بورادن عبادانه وعباداندن شط العربه‌قدر بردمیریولی تمدید ایدلمشدر ، وصبادن اقشامه قدر واغونلر آمد شد ایدییورلر .

صافی پترول ـ که ایکنجی دفعه اوله‌رق تصفیه ایدیلیور ـ پترول اخلاطی وبنزین منبعدن استخراج ایدلکده وفابریقه‌لر واسطه‌سیله منتظم کیلن وبالخاصه اعمال اولنان تنکه وتخته قوطو صندقلر درونته قونیلوب صاتیش ایچون هندستانه ، بصره‌یه ، بغداده وایرانه سوق اولنمقده وبو وسیله ایله آمریقادن ، روسیه‌دن کلن پترولره تماميله رقابت ایدیله کلمکده‌در .

عباداده کوزل ومنتظم کوشکلر ، جاده‌لر ، سوقاقلر یکیدن یاپیلمقده وآدروجه برقصبه پلانی چیزلمکده‌در .

بورانك امتیازینی آلان ـ Anglo-Persian oil Company انکلیز قومپانیه‌سی اوچ میلیون انکلیز لیراسی معادلنده برچوق آلات وادوات حدیدیه ایله ، متعدد ونجارلر (جراثقال) ، تنکه وتخته کسوب یچمکه مخصوص ماکنه‌لر ، نفت یاغنی تحلیل ایچون فابریقه‌لر ، طولومبه‌لر ، حاصلی کلیتلو شیلر جلب ایتمشدر . کیجه کوندوز بیکلرجه عمله چالیشوب تأمین معیشت ایدییورلر .

هندیه سده‌سنده اولدیغی کبی بورالرده انکلیزلر کوزل بر معموره ومستملکه حالنه قویمشلردر . چولوق چوجقلریله ، قادین وکوپکلریله راحتجه واکلنجه‌لی بر حیات کچیرمکده واتکلر طولوسیده پاره قازانمقده‌درلر . بز مسلمانلر ایسه ، آنلره عمله‌جیلق ایتمکله کوندلکمزی قازانه بیلیرز !

بزم ایش آدمی اولمدیغمزی کورمك ایستیانلر هندیه سده‌سیله عبادانه بر اختیار زحمت ایتسه‌لر ، بو معروضاتمی درحال تصدیق ایده‌جکلردر .

قومپانیه بو قوجه امتیاز مقابلنده وسوزده ایران حکومتنه صافی وارداتدن یوزده اون بش راده‌سنده برتمتع ویردکدن ماعدا ، عبادانك بختیاری قبیله‌سنك حدودی داخلنده بولندیغی جهتله بختیاری رؤسای عشیرتنه‌ده یوزده بش نسبتنده بر فائده ـ که طوغریسی بن بوکا حق سکوت دیرم ـ ویریور ایمش .

اوت بو پترول یاغنی برنده پك اوجوز صاتیورلرکه ، سائر پترولره رقابت ایده‌بیلسون .

بصره کورفزنده :

بورالرده ایکی کون قدر سیاحت وکشت وکذارده بولوندقدن صوکره تکرار محمره‌یه وبوراده Kola (قولا) نامنده ، انکلیز پوسته‌سنی هندستاندن عراقه وعراقدن هندستانه طاشیان British gndian Steam Navigation Company وابورینه بینوب ، هندستانه طوغری فك لنکر ایلدك .

کیجه‌وقتی یواش یواش یورویه‌رك عبادانه وصباحلین‌ده فاو بوغازینه مواصلت ایدوب آز بر توقفدن صوکره شط العربدن دکزه آچیلدق . یولده فاودن کیدرکن کویتدن کلن مبارك الصباح پاشانك وابورینه ـ یاطنه ـ تصادف ایتدك . وابورك غراندی دیرکنه عثمانلی بایراغی چکیلمشیدی . ایچنده‌ده مبارك الصباح پاشا بولنیوردی‌که وابورمز درحال آنی سلاملایوب کچدی . کویته دائر برشی یازمیورم . زیرا اورایه ، نه دنسه ، وابوری قالدیرمامق ایچون کیده‌مدم . انشا الله عودتده کویته اوغرار واکا دائر محترم قارئلرمه مفصل ومکمل معلومات ویره‌جکمی شیمدیدن وعد ایلرم .

بندر بوشیر :

مایسك اون سکزنده بندر بو شهره مواصلت ایدوب ، شهردن ایکی میل قدر اوزاقده وابورمز دمیر آتدیغی جهتله یولجیلردن هیچ بری قره‌یه چیقه‌مدی .

بوشهر ، هواسی غایت وخیم ، صویی آجی وعال واسقای موجب بریردر . ساعت اون بر اولدیغی هرکس کندی اقامتکاهنه چکیلیر وکیمسه کیمسه‌نك

نزدینه کیتمز. حکومت ایسه تمامیله انکلیز قونسلوسنک الندهٔ وفقط موقرالدوله نامنده اولان حاکمک واسطه والیله اجرا اولنمقده‌در .

بوشهر اوکنده بری بویوک ، دیکری کوچوک ایکی حرب کیسی لنکر انداز وسلاح قاچاقچیلغنک منعیله موظف بولنمقده‌درلر .

سنه‌دن برودرکه، آرتق هیچ برنوع سلاح وقورشون کرک ایرانه وکرک بصره‌یه صوقولمیور .

انکلیزلر ، طرابلس‌غرب محاربه‌سندن بویوک بردرس عبرت وانتباه آلدیلر. بونک ایچون ایرانیلرله ، عراق قبائل وعشایرینک دها زیاده مسلح برحالده بولونملرینی منافع آتیه‌لریچون مناسب کورمیورلر . حالبوکه وقتیله الک کوزل تفنکلری یوق فیأته ساتان ینه انکلیزلردی .

بحر عمانه فورطنه‌سی :

ایرتسی کونی که مایسک یکرمیسنه تصادف ایدیوردی ، بوشهردن حرکتله مسقطه طوغری روان اولدق . بوشهره قدر دکز مائی برچارشاف کبی صاف وساکن ایکن ، بوشهردن دمیر آلوب یوله دوشنجه امان اللهم ، فورطنه ، بر طوفان ، بر یاغمور ، دهاطوغریسی برقیامت قوپدی‌که بونک دهشتنی بردرلو تصویر ایده‌میه‌جکم .

زواللی یولجیلر سرسملدیلر . کیمی قوصیور ، کیمی تکبیر کتیرییور . کیمی اغلایور ، صیزلایور . حاصلی الیم ومدهش برمنظره ایدی . بن ایسه اساساً راحتسز اولدیغم ایچون دها زیاده خسته‌لاندم . اوزولدم ، بوزولدم‌سه‌ده بردرلو چاره بوله‌مدم . حاصلی بیک زحمت ومشقتله دکز اوزرنده ، کوک یاغمور آلتنده چالقالانه چالقالانه (مسقط) ه کلدک . مسقطده ایکی ساعت قدر واپورمز توقف ایدرک، پوسته‌یی قره‌یه چیقاروب، قره‌دن یکی پوسته‌یی آلدقدن صکره یوله دوشدی.

مسقط :

مسقط وعمان (سید فیصل بن ترکی) حضرتلرینک النده و داخلاً مستقل بر حکومت تشکیل ایدیور . امور خارجیه‌سی یعنی خارجده‌کی معاملاتی انکلتره دولتنه عائد وراجعدر .

مسقط محدود بریر اولوب ایچنده برتاج بنادن بشقه برشی یوقدر . سلطانه مخصوص دکزده برباط کوزه چارپیور. انکلتره‌نک قوجه‌مان برقونسولاتوسیله، بر پوسته خانه‌سی واردر . حرب کیلری . پوسته واپورلری سلمه‌السلام بوراده سرستجه آمد شد ایدرلر (نجم‌الهند) نشاننک قوماندوره رتبه‌سی کچن سنه انکلیز قرالک هندستانده هند امپراطوری تاجنی باشنه قویدیغی زمان مسقط حاکمنه انکلیزلر طرفندن ویرلش وبوصورتله تلطیف ایدلشدر.

مسقطده اعلا حمام پشتماللری ، نشاسته‌دن معمول حلوا وبعض اوفاق تفک شیلر یاپیلیور. یکیدن ، (سید هبة اه شهرستانی) نک همتیله مسقطده برجمعیت اسلامیه وعلمیه ولی عهدک ریاستی تحتنده تشکل ایتمشدر .

شهرستانی سادات صحیح النسبدن ونجفده‌کی علمازاده‌لردن اولوب علم وفضیلتی، ادب وکیاستی جله‌جه مسلمدر. هله علوم وفنون ریاضیه وجدیده‌یه ولان وقوفی معلومات دقیقه‌سی تشکیل ایتمشدر . سکز آی اول نجفده چیقارمقده اولدیغی (العلم) مجموعه‌سنی تعطیل ایدرک ، نشر دین مبین اسلام ایله اتحاد واخوت اسلامیه‌نک تأسیسی اوغورنده عراقدن مسقطه ، وچین وژاپونیایه شدرحال همت وفتوت ایدن برذات جلیل القدردر .

عماره‌ده‌کی معفریلرده بوذاتک اثر تشویقیله یکی بر مکتب آچمشلردر . بوذات نه شیعی ، نه سنی ، بلکه حقیقی بر مسلماندر . کاشکه سائر علما وفضلامزده بوذاته اقتفا ایتسه‌لرده اسلامیتی نشره همت کوسترسه‌لر .

مسقط حاکمی بو عاجزی شخصاً طانیور . درت سنه اول بصره‌یه وقوع بولان یولجیلغم اثناسنده کندیسیله کوروشمک و فوطوغرافنه نائل اولمشیدم . بو سفر ایسه کوروشمک نصیب اولمدی .

کراچی‌یه مواصلت :

مسقطدن صالی کونی مایسک یکرمی ایکنجی کونی حرکت ایدوب ینه ایکی کون فورطنه وطوفان ایچنده بتدکدن صوکره هندستانک سواحل جنوبیه‌سندن معدود اولان (کراچی) شهرینه واصل اولوب ، بوراده واپورمز قره‌یه یقین برمحلده دمیر آتوب ، یکرمی درت ساعت توقف ایلدی .

هندستان : کراچی — سی . م . توفیق

قفقاسیه مخابر مخصوصمزدن:

اولجه بریارهٔ حسبحال :

آه بیلسه‌کزکه وطنمزده وقوع بولان فاتلی حادثه‌لر ، مؤسف وقعه‌لر بورا اسلاملری اوزرینده نه‌کبی تأثیرلر اویاندیریور . طوغروسی استانبولدن کلن بر مسلمان کندیسنه توجیه اولنان سؤاللره قارشی قزارمیه‌رق جواب ویره‌مز . انسانه اوقدر طبیعی سؤاللر ویریورلرکه جوابنده حتی استانبولدن اوکرندیکی ادارهٔ مصلحت اصولی‌ده کار ایتمیور .

— دشمن قپویه طایاندیغی حالده نه‌دن عثمانلیلر ینه اختلافات داخلیه‌دن قورتوله‌مایورلر ؟

سز بوکا نه‌جواب ویره‌بیلیرسکز ؟ نه جواب ویره‌بیلیرسکزکه محمد شوکت پاشانک کیفیت قتلی ایله اونی تعقیب ایدن توقیفاتک برچوق مبالغه‌لرله دولو اولان حوادثی غزته‌لری طولدیرمقده دوام ایتدی.

آه بیلسه‌کزکه محمود شوکت پاشا حضرتلرینک شهادتی خبری بوراده نه‌کبی برتأثیر اجرا ایلدی . محمود شوکت پاشانی بوراده بیلمیان یوقدر . اونی اوقوماق یازمق بیلمه‌ین حماللرده بیلیر . هرکس مرحومی مملکتک منجیسی، شایان احترام برجنرالی صفتیله بیلیوردی .

مسلمانلر روم ایلیدن قوغولدقدن صوکرا آناطولی‌یی دوشونه‌جکلر، اوراده یرلشه‌جک، قورتوله‌جکلر ، دیه بوراده برطرفدن کلی یأس؛ دیکر طرفدن حاصل اولان امیدله تلاقی ایدیورلردی. بوکی وقایع مؤسفه هپ‌سنکه اونیده انکساره اوغرادیور . بو امیده‌ده ضربه‌لر ایندریور .

امیدلری قهر اولنانلرده وار :

بالقان محاربه‌سندن اول قفقاسیا اسلاملرینک دولة الخلافه حقنده بویوک بر توجهلری وار ایدی . قفقاسیا اوراسنی کندینه یکانه بر مدار امید عد ایلر ، عادتا کندی غیرت وتشبثنه باعث اولان برچوق مسائلک حلنی بیله اورنک قوت واقتدار پیدا ایتمه‌سندن انتظار ایدردی . مغلوبیت بوآلتون امیدی‌ده قیمتدن دوشوردی. آرتق دولة الخلافه‌دن کیمسه غیرطبیعی اولان برطاقم بویوک امیدلر بکله‌میور . بوخصوصده بریأس واردر . فقط بونکله برابر دها امید آور بر طاقم احساسات تولید اولنیورکه نتیجه، بودها طبیعی وطبیعی اولدیغی قدرده مفید برجریاندر . محاربه‌دن اول بورا اسلاملری دولة الخلافه‌دن معاونت معنویه کوزلدیکلری حالده شمدی دولة الخلافه اونلرک معاونتلرینه محتاج اولدیغنی کوریورلر . بناءً علیه برآن اول دیکر امال محکومه‌یی مسعود و محکوم اولمایان قسملرینی موفق بالمرام ایتدیرن اسباب اقتصادیه واجتماعیه‌یی الده ایتمک ایچون صرف همت ایدیورلر .

مسلمانلرده حرکت ملیه :

دولتعلیه‌نک مغلوبیتندن صکره روسیه اسلاملرنده بویوک برحرکت ملیه‌ باشلا[...]

ایدلکده‌در . هرطرفده مکتبلره، تجارته، اقتصاد ومعارفجه کسب قوت ایتمه‌یه اولدقجه اهمیت ویرلیور . مثلا بوسنه یاز تعدیلی مناسبتیله مکتبلره قید ولنمق اوزره مسلمان اولیای اطفالی طرفندن ویریلن عریضه‌لر اوقدردرکه برچوق روس ـ مسلمان مکاتب رسمیه‌سی مدیرانی بانذکره بلدیه اداره‌سنه مراجعت ایدرك صوك بهار ایچون صنفلرك تزییدی فکرنده اولماسنی طلب ایلمشلردر . چونکه هر طرفده ـ قاچ سنه بوندن اولیی ـ مکتبلره کلیورلر ، دیه عطالتلرندن شکایت اولنان ، مسلمان خلق شمدی مکتبلری استیلا ایدییور . بوسنه ینه بلدیه طرفندن تأسیس اولنان اناث مسلمان مکاتب ابتدائیه‌لرندن ایلك دفعه اوله‌رق ۳۲ قز طلبه تحصیللرینی بتیریورلر . والدینلر طرفندن شهر اداره‌سنه ویریلن بر عریضه ایله مسلمانلر مذکور مکتبلرك کافی اولمدیغنی درمیان ایدرك دها واسع پروغرام ایله دیکر بر اناث مکتبی کشادینی طلب ایدییورلر .

صوك سنه‌لرده روس مکاتب اعدادیه‌سندن برچوق اسلام طلبه نشئت ایتمکه باشلادی . بوطلبه بووقته قدر اشالی کورلدیکی بر صورتده ، بر طاقم ملی مقصدلر وأمللر پرورده ایده‌رك مکاتب عالیه‌یه قید اولنیورلر . اولجه مکاتب عالیه‌یه کیرن مسلمان طلبه‌سنك اك بیوك أملی انجق حیات شخصیه‌سنده مهم بر موقع قزانمق ایدی . شمدی بویله دکلدر . مکاتب عالیه‌یه کیرن بر طلبه فن مخصوصده متخصص اولقله برابر کندی ملته واوملت آماله ومقاصد طبیعیه‌سنده خادم اولق ایسته‌یور . بعض روس مکتبلرنده اوقویان مسلمان طلبه‌لرله کوریشدیکم اثناده اونلری بوقدر بر حرارتلی و هیجانلی حسلرله کندی دینداشلری وملتداشلرینه مربوط بولدیغمدن طوغریسی ممنون قالدیم .

مسلمان طلبه‌لری بوخصوصده یالکز سوزله‌ده قالمامشلردر . یاقینده (کییف) شهرنده روس ضبطیه‌سی طرفندن مسلمان طلبه‌لردن ۱۷ کیشی تحت توقیفه النمشدر . توقیفه آلنانلر میانده ایکیسی مسلمان قزیدر ، که اونلرده مکاتب عالیه داوامتندر . بو مسلمان طلبه وطالباتی (کییف) ده روسیه‌ده موجود اولان بالجمله دارالفنونلرده ومکاتب عالیه‌ده تحصیل ایتمکده اولان مسلمان طلبه‌لر میاننده بالانتخاب (کییف) ده طوپلانمشلر ایمش . مقصدلری علوم عالیه تحصیل ایتمکده اولان دینداشلری میاننده بر رابطهٔ عمومیه وجوده کتیرمك وأل برلکیله چالیشه‌رق مسلمانلرك محتاج اولدقلری نواقص اجتماعیه ومدنیه‌نك رفع وازاله‌سنه سعی ایتمك ایدی .

متمدن بر مملکتده هیچ بر سوء ظنی موجب اولمامق اقتضا ایدن بویله ضررسز وغایتده مدنی بر مقصد ایچون طوپلانان کنجلری ، روسیه ناصلسه ، باشقه درلو دوشونه‌رك ، تمامیله تحت توقیفه آلمش وجزا قانونامه‌سنك ۱۰۲ نجی فصلی بوینجه تحت مسئولیته آلمشدر . مذکور فصل روسیه‌ده‌کی اصول حاضرهٔ حکومتی وسائل انقلابیه وجبریه ایله ییقمق فکرنده اولانلر حقنده تطبیق ایدیلیرکه ٤ سنه‌دن ۸ سنه‌یه قدر کورك جزاسنی موجبدر . شمدی مدنیتسزلك وکریده قالمقله اتهام اولنان دینداشلرینه برمعاونت مدنیه‌ده بولونمقدن باشقه قباحتلری اولمایان ۱۷ مسلمان کنجی احتمالکه تدریس صره‌سندن آلنه‌رق محکومیت صندالیه‌سنه ، صوکره‌ده ، کیم بیلیر ، بلکده ، صوغوق سیبیریانك بوزلی کوشه‌لرینه آتیلاجقلردر .

بعضلرندن استحصال ایلدیکم معلوماته نظراً روس حکومتی مذکور طلبه‌لر حقنده باشقه درلو سوء ظنلر بسلمکده ایمش . حکومتك الده ایتدیکی معلوماته نظراً کویا مسلمان طلبه‌لری میاننده دولت علیه‌نك مغلوبیتی متعاقب شدتلی بر ملیت پرورلك وبتون اقوام اسلامیه ایله همدردلك فکری اویانمش . بو فکرك نتیجهٔ فعلیه‌سی اولمق اوزره‌ده هرطرفده مسلمان طلبه‌لری میاننده بعض تشکیلات وجوده کتیرلمشدر . شمدی هر بر طرفده آیری آیری وجوده کتیرلمش اولان هیئتلر ، تشکیلاتلرینی برلشدیرمك وعمومی برپروغرام اتخاذ ایلمك قصدیله بو ۱۷ کیشی‌یی ایلریده انعقاد ایده‌جك بویوك مسلمان کنجلری اجتماعنك نه‌یولده دعوت اولنه‌جغنی ونه ایله اشتغال ایده‌جکنی احضار ایچون انتخاب ایلمشلر ایمش . بو قونغره‌ده دیمك اولویورکه ... بو قویسیون برچوق مسئله‌لرله برابر دولت علیه حقنده‌ده برقراره کله‌جك وروسیه اسلاملرینك حدود خارجنده‌کی اسلاملرله نه‌یولده مناسبتده اوله‌لری حقنده دخی بر فکر ایدینه‌جکمش . مشارالیهمی ۱۰۲ نجی فصله کوره تحت محکومیته آلمه‌سی‌ده ایشته بو نقطهٔ نظردن ایمش .

یاز تعطیلی مناسبتیله باکوده بولنان بعض مسلمان طلبه‌لرله بو خصوصده کوریشدکده (کییف) قضاسنك طلبه‌لر اوزرنده نه‌کبی تأثیر اجرا ایده‌بیله‌جکنی صوردیقده مصاحبلرمدن بریسی ، کمال متانتله :

— ایی برتأثیر ، دیه جواب ویردی .

— ناصل ایی برتأثیر ؟ دیه صوردیغمده فکرینی ایضاح ایتدی :

— بوجهت دیکر آرقاده‌شلرمزی دهاده جدیلشدیره‌جك ، هرکسك عزمنی آرتیره‌جق . روس حکومتی بونکله بزم کوزلرمزی ییلدیرمق ایسته‌یور ؛ فقط یاکیلیور . مسلمان کنجلکنده آرتق حس ملی اویقودن کوکلشمکه باشلادیکه بو کبی شیلرله قطعیاً قطع امید ایتمزلر ، طوتدقلری مسلك فداکاریدن واز کچمزلر . مسلمان طلبه‌لر بوتشبثی بالقانلرده اسلاملرك باشنه ایندیریلن ومدهش ضربه‌دن حصهٔ اندا اله‌رق کیریشدیلر . شمدی ، ۱۷ کشینك توقیفیله ، باشلادقلری ایشی هیچ یاریده براقیرلرمی ؟ آرتق بز استقبالدن برامید بکله‌یکه باشلادق . برچوق اسباب موجودهٔ مؤسفه‌نك تأثیریله هرکسك امیدسز کسلدیکی برآنده بولدیغمز بوامیدی أمین اولکزکه ، کیمسه قهر ایده‌من .

— بوأمیدی نره‌دن آلیورسکز ؟

ـ بالقان محاربه‌سنده مسلمانلرك مسابقه اوله‌رق دیرلدیکلری نی اثبات ایدن أولوملتلردن .

باکو :

عبدالحق

ئچ مکتوبمی بترمش وظرفنه قویمشدم که بعض معلومات متممه‌یه‌ده دسترس اولدم : (کیف) ده ۱۷ طلبه‌یی تحت توقیفه آلدقدن صکره ضابطه بومناسبتله نفس کییف‌ده ودیکر شهرلرده بر چوق تحریات اجرا ایلمش ونتیجه‌ده مسلمان محررلرندن عالم جان افندی‌یی‌ده یقالامشدر . الان بر چوق تحریات و توقیفات دوام ایتمکده‌در .

ع .

آناطولی سیار مخابر مخصوصمزدن :

بروسه شهرینك ، عثمانلی سلطنتنك مهد ظهوری اولان بواسلام مملکتنك نه مونس ، نه صمیمی بر آغوش وفاکاری واردر . انسان بورالرده‌کی آشنالغی هیچ بر طرفده حس ایده‌میور . بومبارك شهرك طاغی ، طاشی سزه آشنادر . نه کورسه‌کز روحکزله برالفتی واردر . جامعلری ، مقبرلری ، مدرسه‌لری ، کتبخانه‌لری ، یشیل اووه‌لری ، شادروانلرینك الهی زمزمه‌لری ، حاصلی او محیط پاکك بوتون الواحی ، بوتون الحانی ، اجدادکزك مناقبنی ترتیل ایدرك سزی سلاملایور . بروسه ... ای مهد سلطنت ! بندن‌ده سکا بیك سلام !..

مدرسه‌لر :

شیمدی بو خانهٔ پدرك اوروجه‌لر طوتان خرابه‌لری اوزرنده اوطوروب بر آز اغلامق ایسته‌رم . ای قناریلره ، خسرولره ، خیالی‌لره موطن اولان شهر معظم ! بر زمانلر سنك هر بوجاغنده ییغین ییغین علما تحصیل علم ایله مشغول اولورکن بوکون بر چوق مدرسه‌لر صاحبسزلك یوزندن بایقوشلره مأوی اولمش . کیمیسنك طاملری چوکمش ، ییقیق دیوارلری اوستنده ماضیٔ حیاتنه عائد مرثیه‌لر ترنم

اولنیور. کیمینك کون کورمه ین جدار حصیری ایچنده بکزلری اوچوق بر طاقم بیچاره لر حیات سوروکله یور . سنه نك آلتی آیی رطوبتلی اوتبه لرده عصام ایله عبدالغفورك بی سود مناقشه لریله ، یاخود ارسطونك ایکی بیك سنه لك کهنه نظریاتیله کچیرن بو زواللیلر نه قدر شایان مرحمتدر. باری اوقودقلری شی کندیلرینه آخرتی قازاندیرسه !.. دنیاجه بر فائده، بر سعادت تأمین ایتمدیکی کبی ، آخرت ایچونده بر ذخیره اوله میور . بیچاره لر ، کیمسه سز ، حامیسز ، پریشان ، سرکردان چله طولدورمقده دوام ایدوب کیدییورلر .

بونلره باقمسی لازم کلن باب مشیخت کندینه باقه بیلمش اولسه یدی ، بونلره باقماز دیه هدف اعتراض اوله بیلیردی. فقط ، نه چاره که اونك کندینی کورمه یه وقتی ، کوزی یوقدر ! آلتی سنه دن بری اون بش مدرسه نك مدرسی الآن تعیین ایدیله مشدر . تعیین اوله جق کیمسه لرك مضبطه لری برقاچ کره باب مشیخته کوندرلدیکی حالده آلدیران اولمامشدر.

ذاتاً آلدیرسه نه اوله جق ؟ قرق مدرسه ایچنده مدرسك معیشتنی تأمین ایده بیله جك معاشلی انجق بش مدرسه واردر. دیکرلرینك معاشلری مدرس افندینك اکمك پاره سنه بیله تقابل ایده مز. بوتون مدرس افندیلر ایچون یکانه نخبهٔ أمل بو بش مدرسه مدرسلکیدر . آلتمش یاشندن صوکرا بوکا موفق اولورسه نه بختیارلق !

حاصلی علمیه مسلککنك حالی پك پریشان، پك آجینه جق بر حالده در. نه تحصیلده بر ترقی و تجدد وار ، نه معیشت خصوصنده بر رفاه و سعادت. ۸۰۰ — ۱۰۰۰ طلبه تحصیل علوم ایدییورم ، زعمیله حیاتلرینی محو ایدوب کیدییورلر. ۴۰ـ۵۰ مدرس آدم یتشدیریورم ، فکریله سنه لرجه اوغراشوب طوریورلر . بو نه حالدر ؟ بتون جهان دیو آدیملریله راه ترقیده ایلروله یوب کیتمکده لر ایکن بزم خلقمزك مرشدلری اوله جق علمیه منسوبلرینك بو بطائتی ، یاخود بورجی حرکتی عقله دورغونلق ویرر .

معمافیه بو صوك زمانلرده بو یولك چیقماز اولدیغنی آکلامغه باشلایانلرده یوق دکل . شهرلی برقاچ کنج طلبه افندی ایله کوروشدم؛ دییورلرکه :

— بوقدر سنه عربجه اوقیورز ، فقط ایکی کلمه بر آرایه کتیروب سویله یه میورز . ذاتاً خوجه لرمزده بوکا مقتدر دکلدر . اجازت آلان برطلبه اکر حافظ دکلسه حرکه سز قرآنی، حدیثی درست اوقویه مدیغی کبی، معناسنیده اکلایه میور . بوکا مقابل باری دین علملرینه وقوفمز اولسه ! آرتق بو حال دوام ایده میه جکدر، ظن ایدرم . برقاچ آرقداش بو خصوصده دائما کوروشور، دردلشیرز . خوجه لرمزك نظر انصاف و مرحمتلرینی جلب ایچون بعض شیلرده قارلادق. فقط تعطیل مناسبتیله بوسنه کندیلرینه تقدیمه وقتمز اولمدی . کله جك سنهٔ تحصیلده بزم حالمزی، استقبالمزی دوشونمه نی خوجه افندیلرمزدن استرحام ایده جکز. امید ایدرزکه بو آمال ترقیپرورانه مزی خوجه افندیلرمز حسن تلقی بیوره جقلردر .

— مطالبکزی آکلایه بیلیرمی یم ؟

— مطالب مخصوصه مز بوقدر. غایهٔ مطلبمز بو حال سفالت و پریشانیدن، بو حال عطالت وجهالتدن قورتولمه مزدر . آرتق نصل یاپمق لازم کلدیکنی دوشونمك بالطبع اونلره عائددر .

— ظن ایدییورمیسکزکه خوجه افندیلرکز سزك ترقیکزی آرزو ایتمیورلر ؟ . .

— قطعیا ظن ایتمیکزکه بزم ترقیمزی آرزو ایتمسونلر. کندیلری قدر بزده خوجه یاپمغه چالیشییورلر ؛ فقط بز اونلر کبی اولمه یه راضی دکلز . اونك ایچون کندیلرینه دییه جکزکه :

« بزی بو زمانه کوره آدم ایتمه نك یولنی بیلیورسه کز لطفاً همت ایدیکز ؛ بیلمیورسه کز اربابندن صوروب اوکرهنکز ؛ یوقسه بنه اسکی قفاده کیدرسه کز بزده برآقکز ، بقاللق ایدهلم ، چقاللق ایدهلم ، باری دنیاده آچ قالمایهلم !.. »

طلبه آره سنده بویله لریده بولونه جغنی هیچ تصور ایتمیوردم ، دیمك طلبه آره سنده حرکت فکریه باشلامشدر . باقهلم کله جك سنهٔ تحصیلده بروسه طلبه سی حقیقةً بویله بر حرکت فکریه کوسترلرسه استانبول طلبه سنك بیله یاپه مدیغی برشیئی یاپمش اوله جقلرندن بوتون عالم اسلامده و تاریخده بویوك بر شهرت احرازینه موفق اوله جقلردر ...

بروسه : عمر فؤاد

شئون

دار الخلافه :

عثمانلی ـ هند بانقه سی . — « اونیون » غزته سنك أنبی معلومات آلان برمنبعدن وقوع بولان استخبارینه نظراً مجلس وکلا اخیراً وقوع بولان اجتماعلرینك برنده صنایع و تجارت ملیه یی تشویقا بر عثمانلی ـ هند بانقه سنك تأسیسنی تصویب ایتمشدر . مذکور بانقه نك سرمایه سی ۱۰ میلیون انکلیز لیراسندن عبارت اوله جقدر . قرار واقع قریباً ارادهٔ سنیه یه عرض ایدیله جکدر .

بنغازی :

مجاهدین اسلامیه نك غیرت و موفقیتی . — مصرده منتشر الاهرام غزته سنده کورولمشدر : الیوم برقه ده بولنان ریکولا ، ناسونی، سلزا نام ایتالیا قوماندانلری معیتلرنده کی عسکرله برقه نك شرق جهتندن ایلری حرکته باشلامشلر و او حوالیده کائن قصر قریه سنی اقتحام اوزری ضبطه موفق اولمشلرسه ده ایرتسی کون علی الصباح مجاهدین طرفندن برهجوم عمومی اجرا ایدلمش و اعدا اوزاق مسافه لره قدر تبعید اولنمشدر.

بلغار مظالمی :

مسلمانلرك جبراً خرستیانه ایدلمسی . — (نئوغولوس)دن :

صوفيلو حواليسندن كلن مسلمانلرك افاده‌لرينه نظراً بلغارلر قصبهٔ مذكوره جوارنده‌كى قرايى اشغال ايدر ايتمز قوميته‌جيلر رفاقتنده پاپاسلر كوندره‌رك بتون قرا اهالئ اسلاميه‌سنى طوپلايوب بر دره كنارينه كتيرمشلر . اوراده قيولر حفر ايدرك ايچلرينى صو ايله طولديرمشلر، اوكنه اغاجدن‌معمول براستاوروز ركز ايتمشلر واركك قادين ، چولوق، چوجق هپسنى جبريل چپلاق قيويه صوقه‌رق واقتيز ايتمشلر. بالآخره قيودن‌چيقاروب بونلره جبراً استاوروزچيقارتمشلر، آغاج استاوروزى اوپدرمشلر ويوان ، دراغان ، راليو ، پتقو ، قوله كبي كليشى كوزل بلغار اسملرى ويرمشلردر . واقتيز اولمق استميان بر اسلام قادينى قوميته‌جيلر، ديكرلره عبرت اولمق اوزره پارچه پارچه ايتمشلردر . قريه امامى مقدما حافظ محمد نامنده بريسى ايكن بوكا حافظ اوغلى نيقولا نامنى ويرمشلر. الك غريبى شودركه بونلر قريه‌نك جامعنى كليسايه تبديل ايتدكدن صوكره حضرت عيسى ومريم آنا تصاويرى‌ديه قرال فرديناند ايله زوجه‌سى قراليچه الئونورانك وديكر اعزهٔ خرستيانيه تصاويرى يرينه‌ده پرنسلرك تصويرلرينى تعليق ايتمشلردر . مع‌مافيه جبراً خرستيان ايديلن بو مسلمانلر خفياً ينه دين اصليلرينه سالك بولنمقده ايمشلر .

روسيه :

روس ميسيونرلرى مقرراتى . — روسيه ميسيونرلرى صوك اجتماعلرنده مواد آتيه‌يى موضوع مذاكره اتخاذ ايتمشلردر : مسلمانلرك اخلاق‌ومدنيته تأثيرى، مسلمانلر آره‌سنده دينى ، سياسى، اجتماعى افكار وتمايلات، بوكونكى احوال‌اسلاميه، آسياده اسلاميتك انتشارينه قارشى تدابير مانعه ، مجوسيلرك مسلمان اولمقدن منع ايله نصرانيته ادخاللرى... بومسائلى تماميله تدقيق وايجابنى اجرا ايله‌مك اوزره سن سينود مجلسنده بر قوميسيون مخصوص آچيلمشدر . بو قوميسيون آسيايه واعظلر كوندرمك مسئله‌سيله اشتغال ايتمشدر .

مسلمان كتابلرى حقنده مهم بر ايستاتستيق . — ١٩١٢ سنه‌سى طرفنده روسيه‌ده نشر اولنان مسلمان كتابلرى حقنده باغچه سرايده چيقان (ترجمان) غزته‌سى بر ايستاتستيق نشر ايتمكده‌در . مذكور ايستاتستيقك خلاصه‌سى شودر :

قزانده (٢٤٩) ، اورنبورغده (٦٤) ، اوفاده (٢٦) ، استرليتاماقده (٧). آستراخانده (٦) ، باكوده (٣)، تيمور خان شوراده (٢)، تفلسده (٢)، تاشكندده (١)، طرويسكى‌ده(١)كه جمعاً (٣٦١) كتاب نشر ايديلوب‌بونلردن يوزده (٦٩) ى قزانده طبع اولنمشدر . عربجه‌ده اوله‌رق بتون روسيه (٦٥) مختلف كتاب طبع ايدلديكى كبي قرغيز لسانيله (٣٦)، آذربايجان لسانيله (٢٤) ، قازى قمقجه (٦)، تركجه (٥)، داراغانجه (٢)، چه‌چه‌نجه (١)، سارتجه (٤٠)، عجمجه (٩)، آوارجه (٥)، آساتينجه (٣)، قابارتايجه (٢) كتاب نشر اولنمشدر . بوندن بشقه برقاچ‌لسان‌اوزرينه ترتيب‌اولنمش لغات كتابلرى دخى حسابه‌داخل‌ايديله‌جك‌اولو ايسه‌مجموعى (٦٠٨)عدده بالغ اوليور. بو (٦٠٨) عدد مختلف كتابلردن(٢,٨١٢,١٣٠) عدد نسخه طبع اولنمش وبونلر ايچون (٦٨١٠٧٣٩) روبله صرف ايدلمشدر .

ايشته روسيه مسلمانلرينك ١٩١٢ سنه‌سى ظرفنده كتاب طبع ايتمك ايچون صرف ايتدكلرى اقچه بوندن‌عبارتدر . اكر بوكتابلرى روسيه‌ده‌كى يكرمى ميليوندن زياده مسلمانلر آره‌سنده تقسيم ايده‌جك اولور ايسه‌ك هرسكز مسلمان ايچون بر كتاب اصابت ايتمكده‌در . بونلرك مصارفى‌ده‌حساب‌اولنورسه آدم باشنه‌يدى‌ده‌برقاپيك اصابت ايدر.

١٩١٢ سنه‌سى ظرفنده طبع ايديلن كتابلر علم وفن جهتندن تدقيق اولنديغى صورتده شونتيجه حاصل اولمقده‌در :

دينه دائر (١٧٨) ، مكتب كتابلرى (٩٥) ، تعليم وتربيه‌يه عائد (٧) ، تراجم احواله دائر (٢) ، ادبياته دائر (٨٠) ، شعر ونظمه دائر (٣٥) ، علم طبيعته دائر (١) علم احوال روحه دائر (٢) ، علم طبه دائر (٦) ، زراعته دائر (٨) ، صنايعه دائر (١) ، تنقيده دائر (٥) ، فلسفه‌يه دائر (٦) ، تاريخه دائر (١٨) ، تاريخ ادبياته دائر (٣) ، لغت كتابلرى (٢) ، چوجقلره مخصوص كتابلر (٢٤) ، جغرافيايه دائر (١٣) ، تياترولر (٢٤) ، هنر ومعرفته دائر (٣) ، اجتماعى مسائله دائر (١٠) ، عوام قرائتنه مخصوص (١٦) ، موسيقى‌يه دائر (٥) ، حيات‌ومعيشته دائر (٣)، تقويملر (٩) ، حسابه دائر (٣) ، فطوغرافيايه دائر (١) كتابدر .

(حال احوال) ، (اوپان قزاق) ، (پيغمبرله تاريخى) ، (ملت محبتى) و (اكرام‌الصالحين) نام كتابلر حكومتجه مصادره ايدلمشلر ايسه‌ده صاحبلرى محكمه‌يه مراجعت ايتملريله اجرا قلنان محاكمه نتيجه‌سنده آنلرك‌ده نشرينه محكمه‌جه قرار ويرلمشدر .

تركستان :

تركستانده يكى برغزته . — تركستانده (نمنكاده) شهرنده سابق توره قورغان) قاضيسى حاجى اسحاق خان توره طرفندن « التجارت النمنكاده » ناميله هفته‌لك برغزته نشرينه تشبث ايدلمشدر . مذكور غزته قاضى مشاراليهك‌تأسيس كرده‌سى اولان طاش باصمه‌سى مطبعه‌ده طبع ايديله‌جكدر. بوترقيپرور قاضى افندى علوم وفنوندن باحث آيريجه هفته‌لك بر رسالهٔ علميه نشرينى دخى تصور ايتمكده‌در .

مسلمانلر نقليات شركتى . — تركستانده (اوره‌تپه) ايله امتعهٔ تجاريه نقلى خصوصنده محمدحسين حمد اوغلنه روسيه‌حكومتى طرفندن امتياز ويرلمشدر .

تركستانده مطبوعاتى . — تركجه انتشار ايدن يومى « سمرقند » غزته‌سنك صاحبى محمود خواجه بهبودى ادبيات وفنون وصنايعدن باحث « آينه» نامنده تركجه بررسالهٔ موقوته نشرينه مساعده آلمشدر.

سلانيك مطبعه‌سى   اشرف اديب

سبیل الرشاد

١٣٣٠

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لكی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر . ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لكی (١٧) ، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر .
[ایضاحات : نسخه‌سی اللی پاره ، آلتی آیلغی بر جلد ، هر جلد ٢٦ نسخه‌در .]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر .

§ آدرس تبدیلنده قرق پاره‌لك پول كوندرلملیدر .

§ مسلكه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی كوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانكی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مكتوبلرك ، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی ؛

§

پاره كوندرلدیكی زمان‌نه‌یه دائر اولدیغینك واضحاً بیلدرلمسی رجا اولنور .

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

عدد ٢٥٣ — ١٢ شعبان المعظم ١٣٣١ — پنجشنبه — ٣ تموز ١٣٢٩ — جلد ١٠

فاتح كرسینده

— ٢ —

— دیمك كه شیمدی ایشك یوق ..

— خایر ، برازدن وار .

— نه‌ایشدر ، آكلایه‌بیلسه‌ك .. مهم‌میدر اوقدر ؟

— كیدوب‌ده اوكه‌نی فاتحده قیلمق ایسته‌یورم ؛
كلیرمیسین ؟ هایدی !

— آرتیق اوشنمه‌دن نه‌زورم
صیجاقده قان تره باتمق ؟ نمازسه مقصد اكر :
صاغك ، صولك طولو مسجد . بكن بكن طالیور .

— نماز دكل یالكز مقصدم .. بوكون بر آدام
چیقوب‌ده وعظ ایده‌جك اوكله اوسق خلقه ...

— تمام !
زمانیدر اوطوروب ، شیمدی ، هرزه دیكله‌مه‌نك ؛
او یاوه كولری حالا ادام دیك، بكه‌نیك !
صاریقلی ملتیدر ملتك باشنده بلا ...

— فقط ، عمومنی بردن باتیرمق ایش دكل آ !
بیلیرمیسین نه‌دهالر یتیشدی مدرسه‌دن ؟

— ده‌می ؟ آت‌باقالم ، هیچ صیقیلما ، بول كیسه‌دن !

— صیقیلمادن آته‌یم‌مش .. قوزوم ، نیچون آته‌یم ؟
اینانمیورسه‌ك اكر طوركه بن‌ده آكلاته‌یم ...

— صایوب‌ده نافله معلوم اولان بش‌اون اسمی ،
یوروللا ! اونلری ازبرله‌مك‌ده برایشمی ؟
فقط ، شو وعظ ایده‌جك هرزه‌كو عجب كیم اوله ؟
نه‌اولسه هیچ یا .. نهایت صاریقلی بر ملا !

— سنكله بزده . برادر ، صباحلین چاتدق !
عناده قارشی نه‌یاپسین‌ده صوصماسین منطق ؟
« صاریقلیدر » دیه هیچ كورمه‌دن ، بلا انصاف ،
كبار امق حقسز دكلمی استخفاف ؟
كلوب‌ده بر بولنه‌یدك كچنكی وعظنده :
قالیردی پارماغك ، الله بیلیركه، آغزكده !
نه‌وار عنادیكه اینسه‌كده برسفر غلبه ،
بنمله فاتحه كلسه‌ك ...

— آل ایشته كلدم به !

— هدایت ایردیمی ؟ هاه شویله .. آفرین صوقوشی !

— آمان ، شودوزیولی طوتسه‌قده تیمسه‌ك یوقوشی ...

— اوزاق ، یاقین دیمه آرتیق ؛ اینیش ، یوقوش صورمه !
طیپیش طیپیش كیده‌لم .. هایدی كیر شو صاغ قوله .

— آمان ، شو معبد فیاضك احتشامنه باق :
باقار باقار طویامام : عاشق اولمشم مطلق !

— حقیقةً طویاماز دیده‌لر ملاحتنه ..
فقط یاپانجیلر اوشمش جوار عصمتنه !
نه‌در حریمنه یرلشمك ایسته‌ین شو صالاش
هویتنده یبغینلركه هپ برقلاش !

— أوت ، زمینی اوزاقدن كوروب بایلمشلر ؛
یاواش یاواش صوقولوب صوكره‌دن یاپیلمشلر !

— اوحالده شیمدی آییلمق كركدر اوقافه ..

— آییلدی فرض ایده‌لم .. یغمادقجه برطرفه ،
شو كوردیكك قاره طاشلر قدر كثیف آلتون ،
ناصیل نمزله‌یه بیلسین ، ناصیل ییقوب چیقسین ؟

— خایر ، قاپاتمالیدر « جامعك ! » دیوب كمری ؛
برد برد ییقیلیر آز زمانده كندیلری .

محمد عاكف

مدافعات دينيه

اشنع السير صاحبی ايوب صبری‌يه

« اجتهاد » غزته‌سنده يازی يازان آرقداشلركز ايكيده برده هيئت تحريريه‌مزه تعرض ايتمكده برذوق طوييورلر. بزده شخصی تجاوزاته قارشی سكوتی ترجيح ايديورز. حتی بر آرالق سرمحرركز علی ملأ الناس جريان ايتمش بر وقعه‌يی سراپا تحريف ايده‌رك بر دعوای مزور ايله باش محررمز محمد عاكف بكه تجاوز ايتديكی زمان بنه شخصياتی مسلكمزه ياقيشديرامادیغمز ايچون سكوت ايتمش و (ولا تسبوا الذين يدعون من دون الله فيسبوا الله عدوا بغير علم) آيت كريمه‌سنه تبعاً كف لسانی اولی كورمشدك . فقط سزلر مع التأسف بو آيت كريمه ايله حال وشانلری تقبيح ايديلن مشركيندن‌ده ايلری كيده‌رك كنديكزه بر تجاوز واقع اولمادن اهل اسلامك دينته ، عقيده‌سنه ، مقدس طانيديغی كيمسه‌لره تجاوزه باشلاديكز . نته‌كيم « اجتهاد »ك كچن هفته چيقان ۶۹ نجی نسخه‌سنده « اشنع السير » عنوانی تحتنده وامضا كزله بر مقاله وار ايدی . كويا صراط مستقيم محررلرينه هجوم ايتمك ايسته‌مشسكز . بونده استغراب ايديله‌جك برشی يوق. لكن اتخاذ ايتديككز سرنامه‌نك صوكنده‌كی امضا كزه درجهٔ توافقنی بولمقده خيلی مشكلات چكيورز. زيرا اسمكزه باقيله‌جق اولورسه افراد مسلميندن ، امت محمديه‌دن برفرد اولاجقسكز . سرنامه‌نك محتوی اولديغی معنای شناعتك بوتون مسلمانلرك جانلرندن عزيز بيلدكلری هادیٔ اعظم ، رسول اكرم صلی الله عليه وسلم افندمز حضرتلرينك سيرت سنيه‌لرينه طرفكزدن اضافه ايدلمسی ايسه ذرهٔ ايمانی اولانلرك تويلرينی اورپرتيور .

هيچ بردشمن دينك حق عالیٔ رسالتپناهيده روا كورديكنی بو آنه‌قدر طويماديغمز بوتركيب فظيع وشنيعی الك اول بر « ايوب صبری »نك قلمندن صادر اولمش كورونجه (ردالله كيده فی نحره) دييوب كچه‌جكدك . فقط كوريورزكه سز اجتهادجيلر بوتون امت محمديه‌يی دينسزلكله آزميال اولمقله مؤاخذه و (لاتجتمع امتی علی ضلالة) وعد جليل نبويسندن غفلت ايده‌رك هپسنك ضلالتده اولديغنی ادعا ايديورسكز . وأصل كنديكزك جماعتدن آيرلديغكزی اونوتارق خلقی يكی بردينه ، كندی فكركزجه اصل عقيدهٔ صاف اسلامه دعوت ايديوب طوريورسكز . يايغاره‌لريكزه باقيليرسه تاعصر جليل نبويدن بوكونه‌قدر نه‌قدر صحابه ، تابعين ، مجتهدين و سائر علمای دين كلمشسه ، دين اسلامی آكلامامشلردرده بودينی يالكز سزلر ، يعنی اصول ايمانيه‌يی ، ضرورات دينيه‌يی خرافات ديه نشر واعلان ايدن ، دين نامنه آغزينی آچانلری « قره‌قوت » ديه تزييف وتحقير ايدن يالكز سزلر آكلامشسكز . ديمزی بكنمه‌مكده ، احكام شرعيه‌يه فكراً معارض قالمقده بلكه مختار اولابيليرسكز . فقط دها عقيده‌نامنه (آمنت)يی ، عمل نامنه

طهارت احكامنی او كريمه‌دن علمای اسلامك سابقون ولاحقونه علماً ادعای رجحان ايتمك ، هپسنی دين جاهلی فرض ايتمك هرحالده پك كولنج بردعوادر .

مسلمانلغك مباديسندن بيله غافل برقاچ محررك « اجتهاد » بايراغنی آچدقلرينی ايلك طويديغمز وقت — نه يالان سويليه‌لم — پای تخت خلافتده يكی بر بازار الحادك رسم كشادی اجرا اولونديغنه قانع اولارق بومالك‌ده كنديسنه كوره مشتريسی واردر ديه پك‌ده اوقدر سس چيقارمامشدق. دينك‌ده ، كفرك‌ده طالبلری ، مشتريلری واردر . قماش تجارتی كبی افكار وعقايد تجارتی‌ده قانوناً سربستدر . بناءً عليه (فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر) آيت كريمه‌سنی شعار ايدينه‌رك وقوعاته سيرجی قالمق ايجاب ايدييور ايدی. لكن آرقداشلركز تجارتلرينی كاسد كورونجه ، كفر محض وخالصك آچيقدن سورولور برمال اولماديغنی آكلانجه اونی‌ده تغشيشه قالقشديلر . شيمدی آرتق كندندن بيخبر زواللی خلقك استكراه ايده‌جكلری زهرلی حبلری سوزده دين بوياسيله تلوين ايده‌رك يوتدورمغه چاليشيورلر .

واقعا دينه محبت مظهرندن كورونه‌رك دينه فساد قاريشديران ايلك ملحدلر « اجتهاد » بايراغی آلتنده طوپلانانلر دكلدر . (خوش بونلره دينه فساد قاريشديريور ديمك طوغرووده دكل‌يا . بونلر الحادی تغشيش ايديورلر . الحاده حيله قاريشديريورلر .) يهوديلكدن ، مجوسيلكدن دونمش ورعنا پك چوق ساخته‌كارلرك دينمزه ناسزا شيلر قاريشديرمغه چاليشدقلرينی تاريخ بزه كوستريور . لكن دينمزك آب وتاب صفاسنی بولانديرمق داعيه‌سنه دوشنلر هيچ بر وقتده ديندن بيخبر اولمقله اتهام ايديله‌مزلردی . هپسی‌ده دينك حقايقنه مطلع ايديلر . وعوامی آنجق حوصلهٔ جهله صيغامياجق دقايق اولطه‌لريله آولارلر ايدی . زيرا شوراسی محققدركه ارشاد وهدايت علمه نه قدر محتاج ايسه اضلال واغواده اوقدر علمه محتاجدر .

بو دينك حافظ وحاميسی اولان جناب حقه يوز بيكلرجه حمد وثنا اولسونكه علوم اسلاميه‌نك ايام شوكت واجلالنده بو مفسدلرك فسادينه اساطين علمايی سپر ايتديكی كبی بوكونكی ايام جهل ونادانيده‌ده خصمانك جهلنی سپر ايديور . بزی بوكون اضلاله چاليشانلرك دين بابنده‌كی علمی پردهٔ ريا ونفاق اولمغه بيله صلاحيت كسب ايده‌ميه‌جك درجه‌ده يوفقه‌در . بونلر مسلمانلره مسلمانلغی بيلميورسكز ديه آغيز طولوسی سب وشتم ايدركن اك جاهل بر مسلمانك بيله طبعاً ابا واستنكار ايده‌جكی فضاحتلرله ستونلر طولوسی يازی يازيورلر . بوندن اولكی نسخه‌ده بر رفيقكز (يا مريم ان الله اصطفاك وطهرك واصطفاك علی نساء العالمين) خطاب جليليله ساحهٔ طهارتی هردرلو وصمهٔ اشتباهدن تنزيه ايديلن بر صديقهٔ بتول ايله (ان الله يبشرك بكلمة منه اسمه المسيح ابن مريم وجيها فی الدنيا والآخرة ومن المقربين) و (آتينا عيسی

بن مريم البينات وايدناه بروح القدس) [۱] كبی آيات كريمه ايله شان جلالنی تبجيل ايدلمش بر نبی كريم حقنده طبقات بشرك اك پست دركاتندەكی اسافلك بيله كندی حقلرنده تصديقندن استحيا ايدەجكلری اسنادات شنيعەده بولونمشدی . بو سفرده سز ، سيرت جليلهٔ محمديه (صلی الله عليه وسلم) نی « اشنع السير » كبی ــ احتياج نقل اولماسه آغزه آلاميەجغمز ــ بر تعبير غليظ ايله تزييف ايديورسكز . وينه بو ستونلركزده ــ نامی اضلال ايچين قبول ايتديككز اصول تعميه‌يه رعايتكار اولمش اولمق ايچون ــ بر بخاری حديثنه ، بالجمله اصحاب سير ومغازينك متفقاً روايت ايتدكلری بر وقعه‌يه « بهتان عظيم » ديورسكز . بوحركتكزله هم شان عالیٔ رسالتپناهی‌يی حاشا عقلكزجه تنزيله ، هم ده دينك اك مهم مأخذلرندن بری اولان ، كتاب اللهدن صوكره اصح كتب اولمق اوزره اعتقاد ايديلن صحيح بخاری حقنده‌كی اعتمادی سلبه چاليشيورسكز .

بو قدر طولاشيق يوللردن هدف مقصودی آرامغه بيلمزكه نه حاجت وار ؟ سوزی اوزينه اويار بر كيمسه‌يه كورونمك دها خوش دكلمی؟ سوزكزی آچيق سويلسه‌كز ، مضمركزی آغزكزده چيكنه‌مه‌دن آكلاتسه‌كز دها مردانه اولمازمی ؟ مادامكه سزده اولديغكز كبی كورونمكه جسارت يوق ، بزده سزه كوروندوككز كبی معامله ايده‌رك سقطاتكزی بيان واغفال ايتمك ايسته‌ديككز عقول بسيطه‌يه هانكی نازك وحساس تللره صالديرديغكزی افهام ايده‌جكز . بو طرزده‌كی هجوملرك مسلمان نامنی طاشيان ، مسلمانلق دعواسنده بولونان بر كيمسه‌دن صادر اولوب اولاماياجغنی آكلاتاجغز . زيرا آرتق ماسكه‌يی قالديراجق زمان حلول ايتمش وحتی چوقدن بری كچمشدر . سزكله حسبحالمز غايت آچيق اولاجغی ايچون سوزلرمز احتمالكه بر آز كوجكزه كيده‌جكدر . لكن امين اولكزكه دنيا وآخرتده ولی نعمت اعظممز اولان پيغمبر ذيشانمزه وينه او پيغمبر ذيشانك بزه تبليغ ايتديكی كتاب كريمك تبجيل ايتديكی انبيا وصديقينه ايتديككز تعرضات سزك حاصل اولاجق اغبراركزله قابل قياس اولميه‌جق درجه‌ده بزی دلخون ايتمشدر . شيمديلك يالكز سزی مخاطب ايديورز . صوك مقاله‌كزده :

قيليچ زاده حق بك افندينك « اقوم السير مقاله‌ٔ تنقيديه‌سی مناسبتيله خاطره كلن وبوندن خيلی زمان اول « صراط مستقيم » ده كوريلن بر فقرهٔ عجيبه‌يی موضوع بحث ايده‌جكم .

قارئين ، حيرتله كوره‌جكلردركه اقوم السير ايله اشنع السير آراسنده نه‌قادار صيق بر ارتباط وبالعكس نه‌درجه فرق مهم وار . آره‌ده‌كی ارتباط . سيرت نبويه‌يه دائر اولدری . هر ايكيسنك آلودهٔ خرفات بولونملری اعتباريله‌در . بينلرنده‌كی فرقه كلنجه بو دخی ماهيتلرينك نسبت خفت وغلظتی حيثيتيله‌در .

ديورسكز . بوراده بر آز توقف ايده‌لم . شو بر قاچ سطركزله ايكی بيوك خطاده بولونيورسكز . « اقوم السير » تعبيرينه مقابل بر تركيب شنيع استعمالنه جرأت ايديورسكز . اوندن صوكره‌ده سير نبويه‌نك (صلی الله عليه وسلم) حاشا ثم حاشا آلودهٔ خرافات اولديغنی سويليورسكز . هر شيدن اول او تعبير معهودكزدن طولايی ــ كولونج اولسه‌ده ــ سزه توبه واستغفار تكليف ايتمك حقمزدر . زيرا مسلمانم ديورسكز . وسوزده مقام عالیٔ نبوتی شوائبدن تنزيه وتبريه غيرتی كودمك داعيه‌سنده‌سكز . بو دعوايه كوره سزه توبه لازم كلير . شايد « تكليفكز پك خامدر » ديرسه‌كز ايچنه صيغنديغكز حصن اسلامدن اول باول چيقيكزده معارضه ومجادله‌مزی آچيقدن ياپالم ديرز .

ايكنجی نقطه‌يه كلنجه سير نبويه (صلی الله عليه وسلم) حقنده‌كی فكركزی تصحيح ايتمك ايجاب ايدر .

علم سير علم تاريخك ذات قدسی رسالتپناهی ايله اصحاب كزينه خاص اولان قسمنه اطلاق اولونور . وقايع اسلاميه‌يی علی وجه الصحه ضبطه علمای اقدمينمزك صرف ايتديكی اعتنا هيچ بر قومك مؤلفلرنده كورولمش شيلردن دكلدر . علم تاريخ علوم نقليه‌دندر . علمای سلف رحمهم الله قرآن ، حديث ، روايت شعر عرب قبيلندن علومده اولديغی كبی بونلرده‌ده اللرندن كلديكی قدر تصحيح نقل واسناده غيرت ايتمشلر وبو اوغورده « علم نقد رجال » نامیله برده رواتك انتقاد احوالنی كافل بر علم وجوده كتيرمشلردر . علمای اسلاميه‌نك اك بيوك همتی تصحيح نقوله مصروف اولمشدر . عنعنه‌يه داخل اولان رجال اسنادك بری ضعيف ويا مجروح ويا مجهول ويا متروك اولنجه روايتك قيمتی درحال دكيشير . بو اعتبار ايله منقولده درجات مختلفه‌يه انقسام ايتمش وهر كلمه‌سی حد تواتره بالغ اولان قرآن كريم ايله بعض احاديث متواتره نقل اعتباريله برنجی مرتبه‌يی بولمشدر . اوندن صوكره متواتر اولمايان احاديث صحاح ، احاديث حسان ، احاديث ضعيفه ... الخ علی الدرجات نظر اعتباره آلينير . سيرك احاديث ايله ثابت اولانلری (كه اكثريت اعتباريله بو قبيلدندر) حديث قوتنده . محدثينجه حديث قوتنده اولمايانلری ايسه دها دون مرتبه‌ده‌در . عصر اصحابدن صوكره‌كی وقايع تاريخيه‌يه متعلق روايات اودرجه قوتده اولمامقله برابر ينه هر حالده اسانيدك علی قدر الامكان صحيح اولماسنه اعتنا ايدلمشدر . مثلا ابن جرير طبری تاريخنده ، ابن قتيبه « الامامه والسياسة » نامنده‌كی اثرنده هيچ بر وقعه‌يی عنعنه‌سز روايت ايتمزلر . تاريخ طبرينك فرنكلرجه بوقدر معتبر اولماسنده‌كی حكمت بودر . رواتجه ايديلن بو اعتنا هيچ بر قومده كورولمه‌مش وهر حالده وثوق نقل نقطهٔ نظرندن اك دون دركه‌ده عد ايتديكمز تواريخ سياسيهٔ اسلاميه ديكر اقوامك منقولات اعتقاديه‌لرينه چوق تفوق ايدر . هله بحث سيره وحديثه انتقال ايدنجه بو تفوق نسبت قبول ايتميه‌جك درجه‌ده آرتار . بو كبی شرائط وثوق واعتمادی قطعاً جائز اولمايان فرنك تاريخلرينه اعتماد ايدوب ده سير حقنده شبهه ايتمك حد توصيفدن خارج بر تعسف وانصافسزلقدر .

بويله اولمقله برابر كتب سيرده مذكور بعض وقايع ورواياته طعن ايدیله‌بيلير . فقط بو طعن ذات وقعه‌دن زياده وقعه‌نك راويلرينه توجه ايدر . بر وقعه‌نك خوشكزه كيدوب كيتمه‌مسی وقوع وياعدم وقوعنی

[۱] عيسی عليه السلامك ذكرينی تبجيل ايدن آيات كريمه‌نك عددی يكرمی دورت ، مريم عليها السلامكده طهارت ذيلنی مثبت اولان آيات قرآنيه‌نك عددی اوتوز ايكيدر .

استلزام ایتمز . غرابت ویاعدم غرابتی‌ده انکار ویاقبولی موجب اولماز. بوبابده آرانان شی صحت نقلدر . سزده سلسلهٔ رواتده‌کی رجالدن برینه طعن ایتمك یعنی یالانجیلغنی ، اونوتقانلغنی، غرضکارلغنی ، صافدرونلغنی اثبات ایله‌مك اقتدارینی حائزایسه‌کز وقعه‌یی اویوزدن ردایده‌بیلیرسکز. یوقسه بروقعه‌نك خوشه کیدوب کیتمه‌مه‌سی ، عقله ملایم کلوب کلمه‌مه‌سی نقطهٔ نظرندن قبول ویارد قپوسی آچیلیرسه رسالت نبویه‌ده، قرآن کریمك قرآنیتی‌ده، حتی ذات مبارکهٔ رسالت پناهینك بودنیایی تشریف بویورمش اولمالری‌ده تحت شبهه‌یه صوقولابیله‌جکی کبی محضا طبعه خوش وعقله ملایم کلیور دیه هیچ ده واقع اولمامش یالانلری وقوع اولمش دیه قبوله مانع قالماز. دوشونجه‌نك معقولی ، مسلمانجه‌سی بویله‌در . ایمانده عقلك ، نقلده روات نقلك شهادتنه اعتماد ایدیلیر . دلالت عقل ایله ایمان ایتدکدن ومؤمن به اولان مسائل ایمانیه ایله احکام شرعیه‌نك طرف شارعدن تبلیغ اولندیغی طریق نقل ایله ثابت اولدقدن صوکره آرتق ایسته‌دیکمه ایناینر، ایسته‌مدیکمه ایناتمام دیمکه و باخصوص استخفاف وتحقیره یول قالماز. منقولات ایچنده ظاهر عباره‌دن متبادر اولان معنی بداهت عقله مخالف ونقلك صحتی اصول وقواعد اهل روایته نظراً ثابت اولورسه ینه اونقل ردایدلمز . اونك معنای مجازیسنه کیدیلیر. برمحل صحیحی بولونور. حاصلی تأویل ایدیلیر. یوقسه طرف شارعدن ورودی ثابت اولان بر نص اویله سلمه السلام رده شایسته کورولمز . بناءً علیه ذات عالئ رسالتپناهی‌یه عقل قاصرکزله یاقیشدیرامادیغکز — عقلاً محالیتی غیرمسلم — برفعلك نقلندن طولایی سیرت نبویه‌یی (صلی الله علیه وسلم) شناعتله توصیف ایتمه‌کز شناعتك اك بویوکیدر . الکزدن کلیورسه ، علمکز یتیورسه راویلرك بردانه‌سنی اولسون جرح ایدیکزده حضرت پیغمبره دکل، اوحضرتك سیرت مبارکه‌سنی نقل ایدن مؤلفه قارشی اعتراضکزی ادب دائره‌سنده یاپیکز . نقله اعتراضه یول بولامازسه‌کز فعل رسوله (صلی الله علیه وسلم) ینه بر محمل حسن بولوب ایمانکزی آلودهٔ کفر وطغیان ایتمکدن صاقینکز. چونکه اکردیدیککز کبی مسلمان ایسه‌کز شریعته سز تابعسکز . شریعت سزك عقلکزه ، طبعکزه تابع اولماز .

کلهلم انتقاد ایتدیککز مسئله‌یه : بومسئله صراط مستقیمده وقتیله انتشار ایدوب مع التأسف ناتمام قالان (التجرید الصریح) احادیث شریفه‌سندن برینك ترجمه‌سنه عائددر . بز اوفقره‌یی مقاله‌کزدن دکل، اصلندن نقل ایده‌جکز . زیراسز نقلده امانتك شرط اولدیغندن غفلت ایده‌رك مترجمك هر اسم شریف نبی‌یه مقارن اولارق ایراد ایتدیکی تصلیه‌لرك یالکز برینی ذکر ایدوب دیکرلرینی هرنه‌دنسه یازمغه اونتمشسکز. علمای اسلامیه قاعده‌سنجه روایتکزك مقبول اولماماسی ایچون یالکز بوقدرجق تقصیرکز کافیدر . نقلنده‌کی بو اختصارکز مترجمك‌ده ذات عالی رسالتپناهی‌یه قارشی احترامده تقصیرینی ایهام ایده جکندن سز مسلمانجه بر شاهد عدل صاییلامازسکز. همده بیلمه‌یزکه عیناً نقل ایدوب‌ده امانته خیانت ایتمه‌یدیکز نه اولوردی؟ عجبا اوهرکون سوکمکده اولدیغکز « قره قوت » ه می التحاق ایدردیکز؟ هیچ قورقما-

یبکز . بزجه ناقل کفر کافر اولامیه‌جغی کبی ، کلمهٔ اسلامك ناقلی‌ده همانجه‌جك مؤمن ومسلم اولماز . حدیث شریفك ترجمه‌سی بعبارتها شویله ایدی :

انس (بن مالك) رضی الله عنهك شویله دیدیکی روایت اولونیور :

عکل ویاعرین قبیله‌لرندن بعض کیمسه‌لر (مدینه) یه کلدیلر . (طوتلدقلری) معده آغریسندن طولایی مدینه‌ده اقامت ایتمك ایسته‌مدیلر. رسول الله صلی الله علیه وسلم سودلی دوه‌لرینك بولوندیغی یره کیدوب بوللرندن وسودلرندن ایچملرینی امر ایتدی. اورایه کیتدیلر. صحت بولنجه نبی اکرم صلی الله علیه وسلمك چوبانینی اولدوروب ودوه‌لرینی اوکلرینه قاتوب کوتوردیلر . بوخبر صباح وقتی کلدی . (رسول الله صلی الله علیه وسلم) آرقه‌لرندن (آدم) قوشدیردی . کون یوکسلنجه حریفلری کتیردیلر . (رسول الله صلی الله علیه وسلم قصاص اوله‌رق) اللرینك ، آیاقلرینك کسیلمه‌سنی امر ایتدی.(بوجانیلرك) کوزلری‌ده اویولوب حره [۱] (دنیلن یره) آتیلدیلرکه اولنجیه قدر صوایسته‌دیلرده کندیلرینه صو ویرلمدی .

بالایه اصلندن نقلاً آلدیغمز فقره‌یی سز نقل ایتدکدن صوکره:

بن بو بهتان عظیمی اوقودیغم زمان باشمه قاینار صو دوکولیور ظن ایتدم . وکندی کندیمه (هذا کذب وافتراء علی رسول الله) دیدم .

یایغره‌سیله برقیزلجه قیامت قوپاریورسکز . بوقدر تلاشه محل یوق. رسول الله صلی الله علیه وسلمه افترا ایدیلیور دیه تلاش ایتمك، او نبی معظمك غیرتنی کودمك هرحالده سزك کبی دینی واهل دینی استخفاف و استحقار ایدنلردن زیاده (من کذب علی متعمداً فلیتبوأ مقعده من النار) حدیث شریف متواترینی بزه قدر نقل وایصال ایدن حملهٔ دینه دوشر . بوحدیث شریفه بهتان عظیم دییورسکز. هانیا سندکز ؟ « التجرید الصریح » — اکر ترجمه‌سنك مقدمه‌سنی اوقودیکزسه آکلامشسکزدرکه — بخارینك مختصریدر. صحیح بخاری ایسه علو اسناده ، صحت روایتده نه‌قدر حدیث کتابی وارسه جمله‌سنه تقدم ایدن ایکی کتابك بریدر . بخاری بو کتابده‌کی اوچ دورت بیك حدیثی کندیسنه واصل اولان آلتی یوز بیك حدیث ایچندن کندیسنجه نقلنه اك زیاده اعتماد اولنان اجلهٔ دیندن منقول اولمق اوزره افراز ایتمش واو عصردن بری صحیح بخارینك (اصح الکتب بعد کتاب الله) اولدیغنه همان اجماع واقع اولمشدر .

بوکا قارشی یکی بر جوابکزه انتظاره حاجت یوقدر . زیرا سز او معهود مقاله‌کزده :

حدیثك طوغری اولوب اولمادیغنی تحقیقه ومثلا اسنادنده‌کی انقطاع ویا اتصالی نظر ملاحظه‌یه آلماغه لزوم کورمدم . ویلك نظرده حکمنی ویردم . زیرا اصول حدیثده یالکز بونلره رعایت کافی اولمدیغنی بیلیور ایدم . اولا اشکنجه‌نك عموم ادیانده وباخصوص دین جلیل اسلامده حرام اولدیغنی دوشونمش وبناءً علیه محرماتدن برینك، هم‌ده بیرکبیره‌نك حضرت رسول جانبندن ارتکاب اولنه‌بیله‌جکنه ایناتمق، عقل ایردیرمك ایچین انسانك صلاح ایمان وایقانی کیده‌رمك لازم اولدیغنی ملاحظه ومحاکمه ایده‌بیلمشدم .

---

[۱] (حره) مدینه خارجنده قاره‌طاشلی کونش آلتنده آتش کبی یانار بر یرك اسمیدرکه یزید بن معاویه زماننده (حره واقعه‌سی) دیه شهرت آلان واقعه اوراده جریان ایتمشدر .

ديبورسكزكه بوفقره‌ده قوللانديغكز « اسناد، انقطاع ، اتصال ، حرام ، كبيره » كبي شرعى تعبيرات سزده نوعما شريعته دائر بر شمهٔ علمك وجودينى ايهام ايديبور سه‌ده مقام وطرز استعماللرى يانقصان علمه وياخود اكر حقيقةً وارسه‌قصداً تغليط‌اذهان نيتنه دلالت ايدر. سز بر فعل رسولك (صلى الله عليه وسلم) كبيره اولابيله‌جكنه احتمال ويرمكده مختارسكز . بزسلامت ايمانمزى صيانةً بويله برشيئى ذهنمزه بيله اوغراتمايز . بويله بر روايت صلاح ايمان وايقانكزى كيده‌ره‌جكمش. اوراسى سزك بيله جككز شى . بوسوزلركز هيچ برمسلمه حجت اولاماز. بزم محقق بيلديكمز برشى‌وارسه اوده وقعه‌نك صحتيدر. بخارينك حضرت رسول‌الله‌ه (صلى الله عليه وسلم) حاشا افترادن برئ الساحه اولماسيدر . اما سز حديثك صحتنى تحقيقه لزوم كورمزده عقلكزله ، هم‌ده ناقص بر علم ايله يك نظرده حكم ايدرمشسكز . اونك معصيتى ، وبالى سزه راجعدر . دين اسلامى اساسدن انكار ايتسه‌كز سزه كيم مانع اولابيلير ؟ هدايت وضلالت اللهدندر . قرآن ايله حديث باران رحمت كبيدر . ابرنيسان شكرك حلاوتنه حلاوت قاتديغى كبي ابو جهل قاربوزنى‌ده زهر هلاهل حالنه قور . قرآن وحديث‌ده اهل ايمانك ايمانى تزييد ايتديكى قدر هدايتدن بى نصيب اولانلرك عنادينى تشديد ايدر .

آنجق حديث شريفه تعلق ايدن وقعه‌نك تفصيلى كتب سيردن نقل وحديث شريفك بحثه متعلق احكامنى ايضاح ايتمه‌دن اول بر ايكى اخطارمز واردر :

اولا اديان سائره نه‌اعتقادده، نه‌عملده بزه‌سند اولاماز. واقعا انبياى سالفه صلوات‌الله وسلامه على نبينا وعليهم اجمعين حضراتنك امتلرينه تبليغ بويوردقلرى عقائد واصول ديانات (شرع لكم من الدين ماوصى به نوحا والذى اوحينا اليك وما وصينا به ابراهيم و موسى وعيسى ان اقيموا الدين ولا تتفرقوا فيه) نص‌جليل فرقانيسنه‌بناءً بزم عقائد واصول ديانتمزدن عبارت ايسه‌ده كنديلريله آرامزده‌كى سلسلهٔ رواتك انقطاعى آنلره اسناداولونان شيلرله احتجاجه‌مانع‌اولديغى كبي‌بوكونكى‌منتسبلريله اولان اختلافزده بونقولك محرف اولديغنه برهان واضحدر . احكام عمليه ايسه اصول‌عقائد كبي ثابت ومستقر اولمايوب كنديلرينه نسخ طارى اولمش اولديغندن فرض‌محال اولارق صحت‌نقله امكان‌بولونسه بيله بونلر طرف شارعدن بزه وصولنى يقينا بيلديكمز احكامه قارشى بزه حجت اولامازلر . انبياى‌عظام حضراتنه انتساب‌ايدن اديان بويله اولونجه ديكرلرينى قالهبيله آلمق عبث‌اولمازمى؟ اوحالده مؤمن‌به اولان شيلرى ديكر بردينده آراياميه‌جغمز كبي حل‌وحرمت احكامنى‌ده باشقه بردينده آلامايز . دين محمديدن باشقه نه‌قدر اديان‌وارسه نبوت‌محمديه‌يى (صلى الله عليه وسلم) انكار ايديورلر ديه بعثت ورسالت مسئله‌سنده شبهه‌يه دوشه‌جك برمسلمان تصورايده‌ميه‌جكمز كبي، بوتون ملل واقوام خرايله لحم‌خنزيرى استحلال ايديورلر ديه:« بز نه‌طوريورز ؟ بوتون ملتلره مخالفت‌ايتمكده معنى‌نه‌در ؟ » ديمك‌ده هيچ برمسلمانك خاطرينه

كلمز . بناءً عليه حديث صحيحى طانيمق ايسته‌مديككزك وجهنى بيان ايدركن اديان‌سائره‌ايله‌احتجاجكز انسانك‌صلاح ايمان‌وايقاننى دكلسه‌بيله غافللرك سلامت عقل واذعاننى كيده‌ره‌جك مغالطه‌لردندر .

ثانياً باشقه اديانده اشكنجه‌نك حل وحرمتنه دائر برشى بولنديغنه و قف‌دكلسه‌كده هرحالده‌اشكنجه‌نك طرف‌عالئ‌رسالتپناهيدن بالآخره نهى ايدلديكى معلوممزدر . شريعتمز شرايع سالفه‌يى ناسخ اولديغى كبي صرف احكام عمليه‌يه مقصور اولمق اوزره كنديسنده‌ده احكام ناسخه ومنسوخه واردر. دين اسلامك احكامى حكم‌ومصالحك اقتضاسنه‌كوره تدريجاً ويكرمى اوچ سنه‌ده تمام اولمشدر . بدايتده كاه عرف وعادته وكاه دورهٔ تأسس دين اولان اومهم سنه‌لرك بعضلرنده داعئ‌مصلحته بناءً نهى ايدلميه‌ين شيلر مؤخراً نسخ ايدلمشدر حرمت‌خمراوج كره‌ده تقرر ايتدى . حرمت ربا بك صوكره تبليغ اولونان احكامدندر .

« حديث‌عرنيين » ناميله بين‌المحدثين شهرتياب اولان بوحديث شريفك متضمن اولديغى حكم « مثله » ده او احكام منسوخه‌دن بريدر . اما منسوخ‌ده اولسه سزك‌ينه‌خوشكزه‌كيتميه‌جكمش. طرفكزدن، باشكزه قاينار صو دوكوليور ظن ايتديره‌جك بر شى ديه تلقى ايديله‌جكمش . اوراسنه بزقاريشمايز . بزحل‌وحرمتك ، صغائروكبائرك مخصص ومعينى شريعتدر اعتقادنده‌يز . شرعك تحريم ايتمه‌ديكى شى حلالدر . بز حق بوتون انسانلرك ذهننده افعالك حسن وقبحى حقنده موجود اولان تصوراتى‌ده شرايع الهيه‌نك تلقين ايتديكى احكامك مدت‌مديده نفاذى سايه‌سنده حاصل اولمش برر ايز ديه تلقى ايده‌رز . زيرا هريرده معلم ادب‌واخلاق ابتدا انبياى‌عظام حضراتى‌اولمش . حق‌ووظيفه‌فكرلرينى انسانلره ابتدا اونلر ويرمش وبوفكرلرده مرور زمان ايله كوكللرده كوكلشه‌رك بين‌البشر برشكل‌عام وشامل آلمشدراعتقادنده‌يز . بيله‌ميزكه قبل‌النسخ‌واقع‌اولوب برآيت‌كريمه‌ايله‌تأييدايدن وحتى آيت كريمه‌نك سبب نزولى‌اولان بوفعل‌رسولى‌بكنميورسكزده‌الآن منسوخ اولميان جهاد ، قصاص، رجم محصنه كبي احكامى بكنيورميسكز ؟ يوقسه بونلرده طبعكزه ، عقل‌قاصركزه موافق‌دكلدرديه كبائردن، هم‌ده عموم اديانده حرام اولان كبائردنميدر ؟ بونلردن‌ده بحث ايديش باشكزدن قاينارصو دوكولديكى حسنى ويريورمى ؟

ذات‌وقعه‌يه كلنجه . بخاريده ترجمه اولنان قسمى مختصر اولديغندن كتب‌سيره‌مراجعتله دهافضله‌تفصيلات‌ويره‌لم . مختصراولديغى ايچون سيرهٔ دحلانيه‌يى اساس اتخاذ ايديورز :

بومؤلفك‌بياننه‌كوره‌عكل‌وعرينه‌دن‌اولان‌كيمسه‌لره‌قارشى‌قريش‌رؤساسندن‌اولوب‌فتح‌مكه‌سنه‌سنده‌شهيداولان‌كرزبن‌جابرالفهرى‌رضى‌الله‌عنهك قوماندا‌سنده بر سريه كوندرلدى . وقعه هجرتك آلتنجى‌سنه‌سنده، بر روايته كوره جمادى‌الاولى ، ديكر روايته كوره شوال آينده جريان ايتدى . سببى‌ده شو ايدى : عكل وعرينه قبيله‌لرندن يدى ، سكز كشى رسول‌الله صلى الله عليه وسلمك حضور عاليلرينه كله‌رك اسلام اوزره بيعت وكلمهٔ توحيدى تلفظ ومسلمان اولدقلرينى اظهار ايتديلر .

بو آدملر مدینه‌یه کلدکاری وقت‌خسته . بکزلری صارارمش، قارنلری شیشمش برحالده‌ایدیلر . و: «یارسول لله! بز فقیرز . بزی بارینديرِ ، یدیرِ، ایچیر» دیه استرحامده بولندیلر. حضرت رسول اکرم صلی‌الله علیه وسلم اونلری اصحاب صفه میانه ادخال بویوردیلر . بر آز اقامتدن صوکره مدینه‌نك آب وهواسی مزاجلرینه توافق ایتمه‌دیکی ایچون حضرت پیغمبر صلی‌الله علیه وسلم افندمزه : «یارسول الله ، بز چولده یاشامغه آلیشمش قویون . دوه صاحبلری ایدك . چاری ، چمنی ، باغی، باغچه‌سی بول یرلره آلیشیق دکلز . مدینه‌ده اقامت خوشمزه کیتمیور. دوه‌لر کزك بولوندیغی یره چیقمامزه‌اذن ویرسه کز....» دیدیلر . رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم بونلرك احتیاجاتنی تسویه ایچون چوبانیله برابر بردوه سورویی تخصیص ایدلمه‌سنی امر ایتدیلر . دوه‌لر صدقه دوه‌لری ایدی . یعنی بیت‌المال‌ه عائد ایدی . وبو آدملره‌ده: «دوه‌لرك بولوندیغی یره کیدوب سودلرینی وبوللرینی ایچه‌رك تداوی ایدیکز» بویوردیلر . بونلر اورایه کیتدیلر . وتداوی ایدوب کسب صحت ایتدیلر . وجودلری صاغلاملاشنجه ارتداد ایده‌رك نبی مکرم صلی‌الله علیه وسلم افندمزك چوبانی یساری (رضی‌الله عنه) قتل ایله دوه‌لری اوکلرینه قاتوب کوتوردیلر . بویسار رسول لله صلی‌الله علیه وسلمك آزادلیسی ایدی . خائن حریفلر آنی قتل ایتدکلری زمان مثله‌یاپدیلر . یعنی النی آیاغنی کسدیلر . وکوزلرینه دیکن باتیردیلر . [۱] وقعه حقنده مدینه‌یه خبر کلنجه رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم آنلری تعقیب ایتمکه یکرمی آتلی مأمور ایده‌رك اوزرلرینه کرز بن جابر الفهری‌یی امیر نصب‌ایتدی . کرز بن جابر رضی‌الله عنه اونلری یقالایوب حضور عالیٔ رسالتپناهی‌یه کتیردی . نبی محترم صلی‌الله علیه وسلم‌ده ارتداد ، کفران نعمت ، قطع طریق وقتل واشکنجه کبی فعللرینه قصاص اولمق اوزره اللرینك ، آیاقلرینك قطع اولونماسنی وکوزلرینك چیقارلمسنی امر ایتدیلر . (انما جزاء‌الذین یحاربون‌الله ورسوله ویسعون فی‌الارض فسادا ان یقتلوا او یصلبوا او تقطع ایدیهم وارجلهم من خلاف اوینفو امن الارض ذلك لهم‌خزی فی‌الدنیا ولهم فی‌الآخرة عذاب عظیم) آیت کریمه‌سنك سبب‌نزولی بو وقعه‌در .

کتب‌سیرك وقعه‌حقنده‌کی‌روایتلری مختصراً بودر. بونك ترجمه‌اولنان بخاری حدیثنه‌مطابقتی ایسه شبهه‌سزدر. ذاتاً طوغروسنی آرامق‌لازم‌ایسه تصحیح وقعه ایچون کتب حدیث کتب سیردن دها متین برعمده‌در. بخاری بو حدیث شریفی یدی یرده وطقوز طریق ایله تخریج ایله‌دیکی کبی مسلم‌ده حدود بابنده یدی طریق ایله وابو داود کتاب الطهاره‌ده بش‌طریق ایله ونسائی‌محاربه بابنده دورت‌طریق ایله تخریج ایله‌مشلردر. کتب حدیثك اصحی اولان کتب سته‌دن علی‌الدرجات اك قوی واك صحیحلری صایلان دوردنده بویله یکرمی بش طریق ایله ثابت اولان بر حدیث حقنده شبهه ایتمك هیچ بر مسلمانك کاری دکلدر . مکرکه سزك کبی یك نظرده حکمنی ویرنلردن اولا .

فعل مرویئك فعل رسول (صلی‌الله علیه وسلم) اولدیغی ثابت اولدقدن صوکره اعتراضکزی جالب اولان خصوصاتی ینه مسلمانجه مناقشه ایده بیلیرز .

بز مسلمانلرجه فعل رسول (صلی‌الله علیه وسلم) هر نه اولورسه اولسون صوابدر. و رضای باری‌یه موافقدر . زیرا حق عالئ رسالتپناهیلرنده نازل اولان (وانك لعلی خلق عظیم) ، (ومایتطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی) ، (وما آتاکم‌الرسول فخذوه وما نهاکم‌عنه‌فانتهوا) کبی آیات کریمه اوقدرچوقدرکه تعداد بیله ایده‌میه‌جکز. حضرت رسولك (صلی‌الله علیه وسلم) قول‌وفعل وتقریری بزم ایچون شرع الهیدر . بو مرتدلر حقنده روا کوردکلری معامله‌یی‌ده – سزك کبی – معاذ الله تعالی کبیره ، حرام ، اخلاقسزلق (خذل‌الله قائلها واخزاهم) عد ایده‌جك یرده وحی طریقیله امر ایدلمش رضای باری‌یه تمامیله موافق بر قربت عد ایده‌رز .

بوحریفلر طرف عالئ رسالتپناهیدن تلقین ایمان واسلام واهل صفه میانده ایوا واطعام ومرضلری مبدل شفا اولنجیه قدر کندیلرینه هر دورلو احتیاجلرینی کافل بردوه سورویی‌ده تخصیص وانعام ایدلشکن بدنلری بر آز زندکی بولور بولماز بونجه نعمتلره مقابل کفر، طغیان، سرقت، قطع طریق، راعئ رسول الٰهی (صلی‌الله علیه وسلم) قتل واعضاسنی قطع ایله دیلنك دیبنه وکوزینك ایچنه دیکن صوقارق وفات ایدنجیه قدر اشد عذاب ایله تعذیب کبی فضاحتلری ، شناعتلری ارتکاب ایتمش خبیث‌الطبع وواجب‌القتل کیمسه‌لر ایدی . جانب‌عالئ پیغمبریدن حقلرنده روا کورولن آغیرمعامله یاپمش اولدقلری فعله‌مثلاً مقابله‌دن، اجرای قصاص امرندن عبارت اولمشدی . بونلر (ولا تأخذکم بهما رأفة فی دین‌الله) مضمونته – ایماءً – داخل اولان وعفو ومرحمته ، تخفیف عذابه مستحق اولمایان جانورلر ایدی . قصاص ومقابلهٔ بالمثل ایسه (فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم) ایله (وکتبنا علیهم فیها ان النفس بالنفس والعین بالعین والانف بالانف والاذن‌بالاذن والسن بالسن والجروح قصاص) آیتلرینك نص‌صریحنه بناءً هنوز اطلاقی اوزره جاری اولوب بو امرعامی تخصیص ایده‌جك بر نهی مؤخرهنوز نزول وورود ایتمه‌مشدی . علی‌الخصوص اوتاریخده هنوز حال تشکلده بولونان دولت اسلامیه‌نك تأسیس قواعد مکنتی قوتدن باشقه بر ناصحه سرفرو ایتمك شانندن اولمایان بو کبی اجلاف اعرابك حکومت جدیدهٔ اسلامیه مؤسسلرینه تجاوز ایتملرینه سد چکمك کوزلرینی ییلدیرمغه وابسته اولدیغی دوشونولورسه عینی اشخاص لئیمه حقنده واقع اولان او بویوك آثار رحمت وتعطفدن صوکره‌کی بو عقوبت عادله‌نك نه بویوك بر سیاست اثری اولدیغی آکلاشیلیر . زیرا او تاریخلرده اسلام هنوز ضعیف ایدی . دائرهٔ حدودی مدینه جوارندن اوته‌یه شامل دکلدی. عفو وصفح ایسه

[۱] دیکر بعض سیر کتابلرنده‌دیلنك آلتنه وکوزینه دیکن باتیروب اولنجه‌یه قدر اوحال اوزره براقدیلر .

مادةً ضعيف اولانلردن دكل، صاحب شوكت ومكنت اولان قويلردن صادر اولورسه مستحسن اولور . مادةً ضعيف اولانك عفوينه عجزدن باشقه بر اسم ويريلەمز . قوت وقدرت زماننده ايسه عفوك قيمتى بويور . نته كيم بو فعل رسولك مثلەدن نهى حقندەكى احاديث شريفه ايله بر قوله كوره منسوخيتىدە بوكا شاهددر .

مثلەنك ايكى معناسى واردر : برى قصاص ومقابله بالمثلدر . نته كيم (قال له ابنه معاوية لعلمت مولى لنا فدعاه ابى ودعانى ثم قال امثل منه فعفا) لفظيله وارد اولان سويد بن مقرن حديثندەكى « امثل منه » « اقتص منـه » يعنى « مقابله ايدەرك اوجكى آل » ديمكدر . ديكرىدە مقتولك بورنى قولاغنى ويا سائر اعضاسنى كسمك معناسنەدركه مؤخراً نهى ايديلن مثله ايشته بودر . مناقشه ايتديكمز حديث شريف ايله مروى اولان مثله ايسه هر ايكى معناجه واقع اولمش اولديغى ايچون بعض علما فعل رسولك منسوخيتنه بيله قائل اولماشلر وبونى سيئه يه مثليله مقابله يه حمل ايتمشلردر . ايكنجى معناجه مثله حقندەكى نهى متضمن اولان احاديث شريفه متعدددر . مثلا (لاتعذبوا بعذاب الله) حديث شريفى آتشه ياقمقدن . قيزغين شيش ايله تعذيب ايتمكدن ؛ (انه نهى عن المثلة) حديث شريفى على الاطلاق مثلەدن ؛ (نهى ان يمثل بالدواب) حديث شريفى مثلەنك حيوانلره تطبيقندن ؛ (من مثل بالشعر فليس له عندالله خلاق يوم القيامة) حديث شريفىدە صاچ حقنده مثله ياپمقدن يعنى صاچ ، صاقال يولمقدن ، بوياممقدن نهى ايتمشدر .

شرب ابوال بحثنه كلنجه بومسئلەيى برى تداوى ، ديكرى طهارت ونجاست، تعبير ديكرله حل وحرمت نقطهٔ نظرلرندن اولمق اوزره ايكى حيثيتله تدقيق ايتمك لازمدر .

عربك دوه بولى ايله تداوى ايتديكى محققدر . حتى اطباى اسلاميەنك متأخرلرندن صايلان داود انطاكينك تذكرەسنده على العموم ابوالك طبده استعمال ايدلديكى مذكوردر. مؤلف مشاراليه : « وجملة الابوال تجلو الآثار وتصلح العين والاذن وما ازمن من السعال وعسر النفس والطحال واوجاع الارحام خصوصا اذا عتقت وعقدت واعظمها بول الانسان فالابل» عبارەسيله على الاطلاق بولك يدى درلو خستەلغه دوا اولديغى سويليور . ودوه بولى انسان بولندن صوكره بوتون ابوالدن دها شفالى عد ايديور . « حياة الحيوان » صاحبى كمال الدين دميرىدە (ابل) كلمەسنده: « وبول الابل ينفع من ورم الكبد ويزيد فى الباه » عبارەسيله دوه بولنك ايكى خاصهٔ طبيەسى اولديغنى بيان ايديور . سيرهٔ حلبيەدەدە بو وقعەيى بيان صددنده عربك تداوى قصديله دوه ياوروسنك بولنى صوغوتمادن ايچدكلرى بيان ايديلەرك كيفيت استعمالى ايضاح اولونيور . بخارى شارحى عينىدە حديثده مذكور اولان دوەلرك البان وابوالى انواع استسقادن برينه (كه ظاهر قصەدندە عرنيلرك مبتلى اولديغى خستەلق استسقا ايدى) علاج اولديغنى ذكر ايديور .

ابوال ابلك نجس اولماسى بحثى بين العلما مختلف فيهدر. بعضلرى بوحديث شريفى سند اتخاذ ايدەرك اتى اكل اولونان حيواناتك بولى طاهر اولديغنه قائل اولمشلردركه امام مالك ايله امام احمد بن حنبل واصحاب ابى حنيفەدن امام محمد ايله شافعى المذهب اولان اصطخرى وروياني و بوطبقەلردن اول كلن تابعيندن شعبى ، عطاء ، نخعى ، زهرى ، ابن سيرين ، سفيان ثورى كبى اعاظم امت هپ بوزمرەدندر ، امام ابو حنيفه ايله امام شافعى واصحاب ابى حنيفەدن ابو يوسف ايله اصحاب شافعيدن ابو ثور كيلرى ايسه بوتون ابوالك نجاستنه فتوى ويرمشلردر. معمافيه اتى اكل اولونان حيواناتك بوللرىدە بونلره كوره نجاست خفيفه درجەسندن اوتەيه كچمز . بوتون ابوالك نجاستنه قائل اولانلرك دليللرى (استنزهوا من البول فان عامة عذاب القبر منه) حديث شريفيدر . وبوحديث شريفده (البول) كلمەسى بر لفظ عام اولمق طولاييسيله (ابوال الابل) لفظ خاصنى نسخ ايليور .

بوتون ابوالك نجاستنه وحرمت شربنه ذاهب اولانلردە آنلرله صورت مطلقەده تداوى جائز اولوب اولماديغنده اختلاف ايتمشلرسەده حالت اضطرارده وبعض شروط دائرەسنده حرام ايله تداوينك جوازينه همان كافهٔ فقها فتوى ويرمشلردر. بناءً عليه حضرت رسول اكرم (صلى الله عليه وسلم) افندمزك بوكافر نعمت خستەلرە دوەلرك سودلرندن وبوللرندن ايچيكز ديه ويردكلرى امر شريفى نجاست ابواله قائل اولان علما مداوات مصلحت واضطرارينه حمل ايتمشلردر. دوه بولنى طاهر عد ايدنلرك ايسه سندى ذاتاً بوحديث شريفدر .

بناءً عليه بالايه نقل ايتديكمز عبارەكزى متعاقب :

فضله اولەرق المزده (استنزهوا عن البول) [۱] كبى بر سند ناقض دينى وبرحجت بالغهٔ نقليەدە وار . بوسندك (اشربوا من ابوالها والبانها) امريله ناصل تأليف قبول ايدەجكنىدە دوشونيور ايدم . وامام ابو حنيفەنك : « صحتنده شبهه ايتديكم احاديث ونيدىيه بالغ اولابيلير » ديديكنى دخى تخطر ايتديكم جهتله انتخاب ايدەيدم بويله براويدورماسيون حديثك برجريدهٔ اسلاميه يه كچيرلمسنه حيرت ايتمكدن كندیمى آلاميورايدم .

كبى سوزلركزى زيوف آنجق كبى ينه سزه اعاده ايتمك ايجاب ايدر . بر كره « اويدورماسيون حديث » تعبيرينى استعمال ايتمكله جداً بى ادبلك ايديورسكز . وعادتا فرنك آغزيله هذيان ايديورسكز. استشهاد ايتديككز حديث شريف نبوى « حجت بالغهٔ نقليه » اوليورمشده حد تواتره قريب برشهرتى حائز اولان حديث مترجم عجبا نەدن حجت بالغهٔ نقليه اولميورمش ؟ قلوب مسلمينى ايكنەلى فيچى يه صوقمق ايستەديككز وقت (نؤمن ببعض ونكفر ببعض) مظهرنده كورونمك ايجاب ايتديكى ايچونمى ؟

برده امام ابو حنيفه يه اسناد ايتديككز سوزدەده سلك تزويره سالك اوليورسكز . سز بوروايتى كويا ابن خلدوندن نقل ايديورسكز. حالبوكه اعاظم علمادن اولان بو مؤرخ اسلامى يەدە ، ابو حنيفه يەدە افترا ايديورسكز . وعقول بسيطەيىدە بوافترا كزله اضلال ايديورسكز. يعنى

[۱] طوغروسى (من البول) در .

بر طاشله اوچ قوش اورمق ایستیورسکز . ابن خلدونك سوزلری شودر :

برده معلوم اولسون که ائمهٔ مجتهدین بو صناعتده اکثار واقلالده یعنی نقل وروایت ایتدکاری احادیث شریفه‌نك چوقلغنده ویا آزلغنده متفاوتدرلر . از جمله ابو حنیفه رضی الله تعالی عنهك روایت ایتدیکی احادیثك عددی اون یدی یه ویا اوکا قریب بر مقداره بالغ اولمش دیرلر . امام مالك رحمه الله‌یه صحیح اولانلر کتاب موطأده کیاردرکه نهایت اوچ یوز حدیث ویا او مقداره قریب برشیدر . احمد بن حنبلی رحمه الله تعالانك مسندنده ایسه اللی بیك حدیث واردر .

سزك نقلکزله ابن خلدونك سوزی آراسنده‌کی فرقی کوریورسکز یا . ابن خلدون ابو حنیفه‌نك روایت ایتدیکی احادیثك عددی اون یدی یه بالغ اولدیغنی سویلیور . حتی مقدمهٔ ابن خلدون مترجمی شیخ الاسلام پیری زاده محمد صاحب افندی ترجمه‌سنده : « نقل واسنادی علی قول اون یدی حدیثه وروایت اخراده اللی حدیثه بالغ اولدی » دیبور . سز ایسه مذهب امامه کوره احادیث صحیحه‌نك عددی اون یدی یه بالغ اولا بیلیر دیبورسکز . این الثری واین الثریا . پیشوایان اهل سنتدن اولان (مذهب اهل سنتك مذهب اهل حدیث معناسنه کلدیکنی اونوتمایکز .) بویله بر مجتهد اعظمك بونجه احکام فقهیه‌ده مناط اجتهادی نصوص سنتدن یالکز اون یدی حدیثه ناصل مقصور اولا بیلیر ؟ غایتی حضرت امام روایت حدیث خصوصنده مکثریندن دکللرمش . یعنی حدیث روایتی ایله اوقدر مشغول اولمامشلر . آرتق بیلمیزکه بوندن سزك ایهام ایتمك ایسته‌دیککز کبی اون یدی حدیثدن باشقه حدیثی طانیمامق وکتاب اللهدن صوکره اك بویوك رکن شریعت اولان سنتی بویله طوپدن بیقمق لازم کله‌جکی معناسی چیقارمی ؟

حاصلی بز بو کبی شیلره نقلده خیانت ، اضلال وتزویر دیرز . احتمالکه « بن نه بیله‌یم ؟ بوقدر اینجه فرقلره عقلم ناصل ایرسون ؟ » دیبه اعتذاره قالقیشیرسکز . اوزمانده بزده سزه : « کتابنی ، صحیفه‌سنی کوستردیککز بر سوزی طوس طوغرو نقله بیله مانع بر عجز ایله ، ضروریات دینیه‌یی بیله‌میه‌جك بر جهل ایله بوقدر بویوك ایشلره قاریشمق فضوللغنده وحتی ارشاد امت وتجهیل علما دعواسنده بولونمق جرأتنی نره‌دن بولیورسکز ؟ » دیبه صورارز . بوکا قارشی ویره‌جککز اك اهون جواب (الجاهل جسور) قلعهٔ نااستوارینه التجا ایدرك جهلی برهان جرأت اتخاذ ایتمکدر . فقط سزك بو جرأت صولتکارانه‌یی بشقه بر سیله ایضاح ایده‌جککزی پك اعلی بیلیرز . سز عرنیلر حدیثنی صراط مستقیمده اوقودقدن صوکره « عادتا قابکزدن طاشدیغکز » ی حکایه ایتدکدن صوکره :

نهایت مذکور غزته اداره خانه‌سنه اولدقجه شدتلی بر مکتوب کوندرمك ایلك ایشم وایلك وظیفه‌م اولدی . فی الحقیقه بویله یاپدی ایدم . مکتوبمه سکوتدن باشقه جواب ویرلمدی ایدی . شمدی نه جواب ویریله‌بکنی ایسه کسدیره‌میورم .

یازدیغم مکتوبده شویله دیدیکمی خاطرلایورم :

« آنم افندیلرم ! سز دوزی یه ردیه یازمغه قالقیشه‌جغکزه کندی نقصانلرکزی تعمیرده حصر وقت ایتسه‌کز فنامی اولور ؟ »

دیبه حکایهٔ ماضی ایدیورسکزکه اصل کسنا خلغکزك علتی خجالت

بخش عریانلغیله اورتایه دوکیورسکز . صراط مستقیم اداره‌خانه‌سنك واقعا شو بحث ایتدیککز مکتوبدن حالا خبری یوق . بونکده دیکرلری کبی بر دعوای مزور اولمق احتمالی واردر . لکن اعتراف ایدرزکه هیئت تحریریه‌مزك پیشوای اعظمکز « دوزی » (زاده الله من عذابه) جنابلرینه قارشی حرمتسزلك کبی بر جرم عظیمی واردر . دوزی یه قارشی اولان بر اعتراضك دوزی امتنه کران کلمه‌سی ده پك طبیعیدر . اکر سترهٔ ریا ونفاقه بورونه‌رك اسلامیت پرده‌سی آرقه‌سنده اضلال عباد وافساد بلادده ساعی اولماسیدیکز سزی دوزینك یالکز حرارتلی امتی دکل ، حتی پك صداقتلی یاورولری بیله تلقی ایدردك . زیرا — طوپراغی « اجتهاد » بیغینلرندن بول اولسون — دوزینك افکار ومفتریاتنی نشره نه میسیونرلر ونه سائر اعدای دین اسلام سزك قدر غیرت ایتمه‌مشدر . ذات پاك محمدی (صلی الله علیه وسلم) قارشی عداوتله جکرلری سوزان اولان بو کذاب بی انصافك اثرینی بر تاریخ اسلامدر دیبه وقتیله خیلی آرامش ، طارامشکن نسخه‌سی توکنمش اولدیغندن طولایی المزه کچه‌مشدی . کتابك حدود مضرتی کندیلکندن کوچولمش وتوسیع دائرهٔ نشری هر حالده حضرت رسول علیه السلامه فرط محبتله اتهام ایده‌میه‌جککز آوروپالیلرك بیله خاطرینه کلمه‌مشکن سزك جماعتکز آنی ترکجه‌یه نقل ودوزینك عقلنه کلمین هجوم نقطه‌لرینی کوسترمك ایچون بعضا تحشیه ایده‌رك دوزینك آدینی طویمامش مسلمانلرك مسامعنه بوتون مفتریاتنی حقیقت دیبه ایصاله همت ایتدی . مسلمانلرك بو بهتان مجموعه‌سنه پاره ویرمکده پك ممسك طاوراندقلرینی کورونجه پروتستان میسیونرلرینك بادهوا انجیل طاغیتدقلرینه باقارق سزده مجانا طاغیتمغه باشلادیکز . لکن هر ایکیکزك فعلی آراسنده بویوك بر فرق وار . اونلر « خرستیانز ، خرستیانلغك انتشاری ایچون فدا کارلق ایدیبورز . » دیبورلر . سز ایسه محمدی یز دیدیککز حالده حضرت محمد علیه السلامه قارشی قلبی اشد عداوتله مشحون اولان دشمنلرك مفتریاتیله امت محمدیه‌یی اضلاله چالیشیورسکز . هر حالده میسیونرلر سزدن چوق دها ناموسکارانه حرکت ایدیبورلر .

حقیقی مضمرکزی اظهار ، بزه ودینمزه نیچون هجوم ایتدیککزی بو صورتله ایما ایتدکدن صوکره ینه تجاوزی بر وضع آله‌رق :

« خلاصه برچوق مسلمانی بندن چیقارمغه ، برچوق مستشرقلری اسلامیتك باشنه هجومه سبب موثر اولابیله‌جك اولان بویله بر ارجوفه‌نك (!!) وجود حاصل ایتدیکی اذیتی اوزماندن بری اونوده‌مادم . »

دیبورسکز . برکره بو « ارجوفه » تعبیرینی کری آلیکز . دوزینك خاص امتندن اولدیغکز ایچون سزك روحکزی متأذی ایدن ، دین اسلامك حالا پایدار اولماسیدر . یوقسه دین اسلامه او اراجیف قاریشدیرلماسی دکلدر . همده نه بو وقعه ، نه‌ده دیکر وقایع سیر — سزك کبی ربقهٔ اسلامی ذاتا خلع ایتمش کیمسه‌لر مستثنی — هیچ بر مسلمانی دیننden چیقارمامشدر . مستشرقلره کلنجه اونلرك هجومندن مسلمانلرك پرواسی یوقدر . ذاتا اونلر هجوم ایچون سلاحلرینی صراط مستقیمدن ، سبیل الرشاددن استعاره ایتمزلر . نته‌کیم استاد اعظمکز دوزی جنابلری بلکه ده صراط مستقیم محررلری

دنيايه كله‌دن اول او هذيانلرينى قلمه آلمش سز اولادلرينه بركذار براقشدر. يوقسه اونك‌ده النه سلاح تعرضى ويرن « التجريد الصريح » مترجيدرمى ديه‌جكسكز؟ مع مافيه شوراسى محققدركه مستشرقلر آثار اسلاميه‌يى تتبع ايتدكجه اسلاميت حقنده‌كى نظرلرى دكيشيور. اسكى مستشرقلرله بوكونكى مستشرقلرك (سزكبى اپى اسكيلردن صاييلير) دينمز حقنده‌كى تصورلرى بيننده‌كى فرق بو دعوامزه حجتدر. اونلرك عقلى، عرفانى سزلردن زياده اولديغى، يابانجى بر دين ايكن ينه تتبعدن اوشنمه‌دكلرى ايچون دينمز حقنده علملرى آرتدقجه عداوت موروثه‌لرنده‌كى شدت آزاليور. هجومده ايسه‌لر سزك كبى نادانجه‌سنه ايتميورلر. نادانلغكزك‌ده ايشته نمونه‌سى. سوزكزه دوام ايده‌رك ديبورسكزكه:

« واقعا اخلاقاً بودرجه چيركين، بومرتبه كريه وخسيس برفعلك برنبى‌دن دكل، برمتنبى‌دن بيله صدورينه امكان احتمال ويريله‌مزسه‌ده ......»

آرتق يتر، بى‌حيالغك اك بالا مرتبه‌سنى بوليورسكز. اودرجه‌ده كه سو يكزى نقل ايتمك‌ده حياسزلق اولاجق. قارشيمزده‌كى معترض كافرده اولسه هيچ اوملازسه تربيه‌لى اولماليدر. بو نقطه‌يه كلنجه آرتق سزى مخاطب ايديمكده معذورز. فعل رسولك (معاذ الله تعالى) اخلاقاً كريه وخسيس اولديغى يزه سويلين شقى بدزبانه بزم سويليه‌جك سوزمز يوقدر. جد المزى بوراده كسمك، محصول جهل اولان بوقاريكى جرأتكارلغكزك نتيجه‌سنى بياندن عبارت اولان بوندن صوكره‌كى معناسز سوزلريكزى نقل ايتمه‌مك اولادر. والسلام على من اتبع الهدى.

سبيل الرشاد

خطبه‌لر

٤

كناه بوكى طاشيانه مغفره خطبه

« مابعد »

« انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال ». (بز امانت كبرى اولان قوهٔ عاقله‌يى كوكلره، يره وطاغلره اظهار ايدرك سزده بو امانتى تحمل و حقنى ادا ايده‌جك قابليت وارميدر؟ ديدك) « فابين ان يحملنها واشفقن منها » (انلر او امانتك حقنى ادادن قورقديلر و آنى تحملدن ابا ايله قبول ايتمديلر) « وحملها الانسان. (لكن انسان آنى قبول وتحمل ايتدى). « انه كان ظلوماً جهولاً » (انسان جهالت سببيله او امانتك حقنى يرينه كتورميه‌رك ظالم اولدى). عنصر بشريت علمك اصل منشأى اولان قوهٔ عاقله‌يى قابل اولديغنه ومرور ايام ايله آندن نيجه علوم غريبه. نيجه عجيبه‌لر ظهوره كله‌جكنه بناءً انسانك مخلوقات سائره‌يه قارشو حائز اولديغى فضل وشرفى اعلام ايچون بو آيت جليله‌ده آسمان وزمين ذوى العقولدن فرض ايديله‌رك امانت كبرى آنلره اظهار اولنمش؛ انلرك فطرتنده بو امانتى قبوله استعداد اولماسى « فابين ان يحملنها » عباره‌سيله، انسانك فطرتنده‌كى استعداد

دخى « وحملها الانسان » عباره‌سيله تعبير بيورلمشدر. اما انسانلرك چوغى حماقتى عقله، جهالتى علمه ترجيح ايتدكلرندن « انه كان ظلوماً جهولاً » عباره‌سيله بو حاللرى توصيف ايدلمشدر.

« ليعذب الله المنافقين والمنافقات والمشركين والمشركات ». (انسان امانته متحمل اولدى تاكه امانتى ضايع ايدن اركك قادين، منافق ومشركلره الله عذاب ايتسون)، « ويتوب على المؤمنين والمؤمنات » (وامانتك حقنه مراعات ايله الله‌ه رجوع ايدن قادين، اركك مؤمنلرك توبه‌سنى‌ده قبول ايلسون) « وكان الله غفوراً رحيماً ». (الله توبه ايدنلره مغفرت و رحمت ايديجيدر).

عارفيندن بعضلرى ديوركه: حكمت الهيه انساندن مخالفتك ظهورينى اقتضا ايتمشكه الله‌دن‌ده رحمت وغفران ظهوره كلسون. ايشته بو حكمته مبنى‌دركه الله آدمى ايكى يدى، ايكى صفتى ايله ياراتمشدر. صفة جلالى قابيل، يعنى مخالفت صورتنده؛ صفت جمالى‌ده هابيل، يعنى موافقت صورتنده ظهوره كلمشدر. قيامته قدرده بويله ظهور ايتسه كركدر.

اى اخوان دين! اللهك امانت كبراسنى حامل و مخلوقاتك اشرفى اوله‌رق يارانديغى برنوع مكرم وممتازى محتاج وصايت قيلمغه قالقيشمق آنك خالقى ايله استهزا دكليدر! بوكا عليم و حكيم اولان الله راضى اولورمى؟

انسانلرك ايچنده اشبو امانتك حقنى ايفا ايده‌مينلر ايچون ياپيله‌جق معامله « قد افلح من زكيها. سورهٔ شمس » قول كريمنده بيان بيوريليوركه (نفسنى تطهير ايدنلر فلاح بولديلر) ديمكدر. تطهرك ظاهرى وباطنى اولمق اوزره ايكى نوعى واردر. تطهر ظاهرينك شريعت اسلاميه‌ده‌كى اهميتى معلومدر، وموضوع بحثمزه طوغريدن طوغرى‌يه تعلق اولماديغى ايچون بيانه كيريشلمه‌مشدر. بوراده طهارت ظاهره حقنده نصارانك نه‌قدر لاقيد قالدقلرينى ارائه ايچون حضرت عيسادن نقلاً انجيلده مندرج ايكى فقره‌يى اتيان ايله اكتفا ايده‌جكم: « آغزدن هرشى قارنه كيدوب طشره‌يه چيقاريلور .... يقانمامش اللرله طعام ايتمك آدمى ناپاك ايتمزمى (متى ۱۷، ۲۰).

طهارت باطنه‌دن تطهر ايسه دنس معاصيدن تطهر، يعنى توبه ايتمكدر. بوده افراد ناسدن كيمك حقوقنه تجاوز ايتمش ايسه حقنى اعاده ايله استحلال، كناهدن‌ده ندامت ايله اولور. « يا ايها الذين امنوا توبوا الى الله توبةً نصوحاً » (اى مؤمنلر كناهلريكزدن بردها ياپمامغه عزم ايدنلرك توبه‌سى كبى توبه والله‌ه رجوع ايديكز. سورهٔ تحريم ۸) قول كريمنده بيان بيورلديغى اوزره بو يولده توبه واجبدر « و توبوا الى الله جميعاً ايها المؤمنون لعلكم تفلحون » (اى مؤمنلر جمله‌كز توبه والله‌ه رجوع ايديكز بلكه فلاح بولورسكز. سورهٔ نور ۳۱) آيت كريمه‌سى‌ده بونى افاده ايدييور.

توبه ايدن كيمسه‌لرك كناهلرينى الله كمال لطف وكرمندن عفو ومغفرت ايدر. « ومن يعمل سوء اويظلم نفسه ثم يستغفر الله يجد الله

غفوراً رحیماً » (کیم که بشقه‌سنه فنالق یاپوب یاخود نفسنه ظلم ایدوب بعده اللهدن عفو دیلـــه اللهی مبالغه ایله بارلغـایجی ورحمت ایدیجی بولور. سورهٔنسا ۱۱۰) . « وهو الذی یقبل التوبة عن عباده ویعفوا عن السیئات»، (الله قوللرینك توبه‌سنی قبول وکناهلرینی عفو ایدر. شــوری ۲۵) . « التائب من الذنب کمن لاذنب له » حدیث شریفی موجبنجه دخی کناهدن توبه ایدن کیمسه هیچ کناه ایشلمه‌مشه دونر وآندن طولایی مناقشه اولنماز . دیکر برحدیث شریفده « مامن شیٔ احب الی الله من شاب تائب » یعنی (نزدمعنویٔ الهیده توبه ایدن بر کنجدن دها سویملی برشی یوقدر) بیورلمشدر.

اللهك لطف وکرمی او درجه عالیدرکه توبه ایدنلردن بعضلرینك سیئاتنی بیله حسناته قلب ایدر . « من تاب وآمن وعمل صالحاً فاولئك یبدل الله سیأتهم حسنات » (توبه ایله ایمان وعمل صالح ایدنلر یوقمی الله آنلرك سیئاتنی حسناته تبدیل ایدر. فرقان ۷۰) .

شــونیده بیــان ایده‌یم که توبه ایدنلر تائب وتواب اولمق اوزره ایکی‌یه آیریله‌بیلور. تائب یالکز ذنوب ظاهره‌دن توبه ایدن کیمسه‌در ، تواب ایسه ذنوب باطنه‌دن یعنی اخلاق ذمیمه‌دن تطهر ایله‌ین کیمسه‌در. مجرد ذنوب ظاهره‌دن توبه ایدنلر آیریق اوتی کسوب کوکنی براقانلره بکزر: نفس اماره‌نك تشــویقیله توبه‌سنی نقض ایتمــك احتمالی واردر. آجی آغاجك کوکنی تماماً قلبدن قلع ایتمدکجه یرینه طاتلی آغاج یتیشمز. خطیب نصرانینك بالاده « سرطان علتنه بکزر » دیه‌رك اظهار خوف ایتدیکیده بودرلو طبیعتلردر. ذنوب ظاهره ایله برابر اخلاق ذمیمه‌دن توبه ایدنلر ایسه آیریق اوتی کوکندن قلع ایدنلره بکزر: بردها تنبت ایتسه بیله پك نادر اولور . بو یولده تطهر ایدنلری الله کندی محبتیله تبشیر ایتمشدر: « ان الله یحب التوابین ویحب المتطهرین-سورهٔ بقره ۲۲۲» برحدیث شریفده‌دخی « خیارکم کل مفتن تواب »، (اك خیرلوکز دوچار فتنــه اولدقدن صکره مبــالغه ایله توبه ایدنلردر) بیوریله‌رق توابلرك درجه‌سی تعیین اولنمشدر. لکن بو درجه‌یی احراز ایتمك قولای برشی دکلدر. بونك ایچون « اعدی عدوك نفسك التی بین جنبیك » حدیث شریفی موجبنجه انســانك کندی وجودنده بولنان دشــمنلرینی قهر ایتمکله اولورکه نفس اماره ولوامه وملهمه‌در . « رجعنــا من الجهــاد الاصغر الی الجهاد الاکبر » حدیث شریفنده انســانك نفسیله اولان شو مجاهده‌سنه « جهاد اکبر » تسمیه بیورلمشدر .

توبه‌خصوصنده، بزم خطیب نصرانینك نظردقتندن قاچمش اولمسی احتماله بناءً ، عوام ایله خواصه عائد توبه‌لردنده بر نبذه بحث ایتمك لازم کلیور. عوامك توبه‌سی بالاده کورلدیکی اوزره جهد وسعی صرفیله راحت بدندن مشــقته ، معصیتدن طــاعته ، اخلاق ذمیمه‌دن اخلاق حمیده‌یه ، ناردن جنته رجوعدر. خواصك توبه‌سی ایســه اولکندن صکره حصول بولوب مقربینه عائددرکه حســناتدن معارف سبحانیه‌یه، درجاتدن قربت الهیه‌یه ، لذات نفسانیه‌دن لذات روحانیه‌یه رجوعدن، یعنی ماسوانی ترك والله ایله مؤانسندر، آکا عین یقین ایله نظر ایتمکدر.

وجود قزانمق اویله بر کناهدرکه سائر کناهلر آکا قیاس اولنه‌مازلر. رسول اکرم حضرتلرینك « و استغفر لذنبك » (سورهٔ مؤمن ۵٤) قول کریمی مقتضاسنجه یومی یوز کره استغفار ایتدیکی ایشــته بوذنب وجود ایدی. آخرنده دار سلامه وصول ووجه اللهه نظر آنجق بو صورتله استحصال اولنور .

بورایه قدر توبه‌دن و توبه ایله بالجمله معاصینك وحتی کفرك عفو اولنه‌جغندن بحث ایتدك . حالبوکه جنــاب حقك دریای رحمتنه پایان یوقدر. دیلرسه کوچوك بیوك بالجمله معاصیی غفور رحیم اســملریله عفو ایدوب آنلردن طولایی مؤاخذه ایلمز . کرچه خطیب نصرانینك بالاده اتیان ایلدیکی « واتقوا یوماً لاتجزی » قول کریمه استناداً معتزله فرقهٔ اســلامیه‌سی بلا توبه کبائر حقنده عفوی انکار ایتمشلرســده بو آیت کریمه یوقاروده ایضاح ایلدیکی اوزره کفاره مخصوصدر. « ان الله لایغفر ان یشرك به ویغفر مادون ذلك لمن یشاء » قول کریمی اللهك شرکدن ماعدا معاصیدن دیلدیکی کیمسه‌یی عفو ایده‌حکنی اثبات ایتمکدر (نسا ٤٦) . حضرت آدمه عائد خطبه‌ده موضوع بحث ایتدیکمز « قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله » قول کریمی دها شمرلی بر صورتده بوبشارتی محتویدر .

اللهك ارباب معاصی حقنده‌کی بولطف مخصوصی طوغریدن طوغری‌یه ظهوره کله‌جکی کبی سودیکی قوللرك دلالت شــفاعتلریله دخی حصوله کله‌بیلور . کرك انبیادن وکرك مؤمنیندن اللهــك اذن ویردیکی ذوات شفاعت ایده بیلورلر. بوکا دلالت ایدن برطاقم آیات جلیله واردر. ازجمله سورهٔ مریمده « لایملکون الشــفاعة الا من اتخذ عندالرحمن عهداً » بیورلمشدرکه (یوم قیامتده شفاعته مالك اوله‌مازلر، آنجق توحید وایمان ایله نزد رحمانیده اتخاذ عهد ایدن مالك اولور) دیمکدر. طه سوره‌سنده‌کی « فیومئــذ لاتنفع الشفاعة الامن اذن له الرحمن ورضی له قولاً » آیت جلیله‌سی دخی بوکا دلالت ایدرکه (یوم قیامتده شــفاعت فائده ویرمز، آنجق کیمك ایچون شفاعت ایدلمسنه الله اذن ویرر وکیمك شــفاعت حقنده‌کی سوزندن راضی اولورسه آکا فائده ویرر) دیمکدر. « من ذا الذی یشفع عنده الا باذنه » قول کریمیده اذن الهی ایله شــفاعتك وقوعنی ارائه ایتمکده‌در (بقره ۱۵٦) .

شفاعته اهل اولانلرك سرافرازی رسول مجتبی حضرتلریدر، زیرا حقنده « وما ارسلناك الا رحمةً للعالمین » بیورلمشدر. « ولسوف یعطیك ربك فترضی » قول کریمی موجبنجه‌ده رسول اکرم راضی اولنجه‌یه قدر طلبلر نزد الهیــده قبول اولنه‌جقدر. عالمینــه رحمت اولمق اوزره ارسال بیوریلان برپیغمبر ذیشانك، قلبنده ذره قدر ایمان اولانلر ایچون جهنمده قالمه‌لرینه رضاداده اولمیه‌جغی درکاردر. « من قال لااله الا الله دخل الجنة» حدیث شریفیده بوکا دلالت ایدر. « ادخرت شفاعتی لاهل الکبائر من امتی» حدیث شریفی تواتراً ثابت اولدیغندن رسول اکرمك شفاعتی حقدر .

اشبو حقایق اسلامیه آکلاشلدقدن صکره برده خطیب نصرانینك

نقراتنی دیکلنه‌لم :

« وای اخون ، مانقـدمدن اوکرنمش اوله‌جنکز وجهـله حقکزده املم شـودرکه مال وثروتك . اولاد واقربانك ، ابیا ومرسلونك سزه اصلا نفع وفائده‌سی اوله‌یه‌جغی زمان ایچون حضرت مسیحی سزه خلاصکار ووصی اتخاذ ایدیکز . »

ای اخوان دین ! بو آنلرك بیك اوچیوز سنه‌دن بری تکرار ایدوب طوردقلری نقراتدر: « وقالوا کونوا هوداً اونصارا تهتدوا » (اونلر ـ یهودی ویانصرانی اولیکز که هدایت بوله‌سکز ـ دیرلر) « قل بل ملة ابراهیم حنيفاً وماکان من المشرکین » (یامحمد ! سن ده آنلره دی که بن ابراهیم ملتندنم. ابراهیم دین حقه مائل اولوب مشرکیدن دکل ایدی) « قولوا امنا بالله وما انزل الینا وما انزل الی ابراهیم واسمعیل واسحق ویعقوب والاسباط وما اوتی موسی وعیسی وما اوتی النبیون من ربهم لانفرق بین احدمنهم ونحن له مسلمون » (ای اهل اسلام آنلره جواباً دیکز که بز اللهه ایمان ایتدیکمز کبی بزه انزال بیوریلان قرآنه وابراهیم واسماعیل واسحاق ویعقوب واوغللری اسباطه ویریلن صحفلره وموسی وعیسایه ویریلن تورات وانجیله ودیکر پیغمبرلره ویریلن کتابلره ایناندق ، بز آنلری یکدیکرندن تفریق ایتمه‌یز وبز اللهه تسلیم اولمشز) «فان آمنوا بمثل ما آمنتم به فقد اهتدوا» (اکر آنلر ده سزك ایمان ایتدیککز کبی ایمان ایدرلرسه هدایت بولمشلر دیمکدر) «وان تولوا فانما هم فی شقاق » (واکر ایماندن اعراض ایدرلرسه تفرقه وشقاق اوزره بولنورلر) « فسیکفیکهم الله وهوالسمیع العلیم » (آنلرك ایقاع ایده‌جکی فساده قارشو الله سزه کافیدر. الله ایشیدیر وبیلور . بقره ۱۳۶،۱۳۸) .

خطیب نصرانی‌ده ، بزده شو سوزی مشترکاً تکرار ایدرز :

« الله هادیکز اولسون . آمین »

کدك پاشا : ۲٤ مایس ۳۲۹ محمود اسعد

فقه وفتاوی

فقه وعبادات اسلامیه تاریخنده :

حج

۱۷

اصحاب کرام حضراتی، طوافك اولکی اوچ شوطنده فخر کائنات افندمزك « رمل » یاپمش اولدقلری حقنـده متفق ایدیلر . فقط بونك امت ایچون سنتمی ، یاخود فضائل ومستحبات قبیلندنمی اولدیغی حقنده اختلاف ایدیورلردی . برروایته کوره عبدالله بن عباس رملك سـنت اولدیغنه قائل ایدی . فقط ابن طفیلك روایتنه کوره سـنت اولدیغنی التزام ایدر ، بلکه بوقاورلرده سـویلندیکی اوزره بونك لمصلحة اجرا ایدیلمش اولدیغنی سویله‌ردی . اهل حرمدن اولوب‌ده تمتع سبیله مکهٔ مکرمه‌دن ایکنجی دفعه اوله‌رق احرامه کیرنلرك ایکنجی طوافلرنده رمل ایتمیه‌جکلری خصوصنده اتفاق واردی. فقط اهل مکه‌دن اولانلرك طوافلرنده رمل ایدیلوب ایدیلمیه‌جکی حقنده اختلاف موجود ایدی. ابن عمر رضی الله عنهما بونلر ایچون رمل یوقدر دیرلردی .

اصحاب کرام رکن اسود ایله رکن یمانینك استیلام ایدیله‌جکی حقنده متفق ایدیلر . فقط قالان سـائر ارکانك اسـتیلام ایدیلوب ایدیلمیه‌جکی حقنده اختلاف واردی . ابن عمر مخالف سنت اولدیغندن سائر ارکانك اسـتیلام ایدیلمیه‌جکنه قائل ایدی . حضرت جابر ایسـه بوتون ارکانك استیلام ایدیلمسنه طرفدار ایدی .

ممکن اولدیغنه کوره بالذات حجر اسودك تقبیلی، ممکن اوله‌مدیغنه کوره استیلام ایله ألك تقبیلی ، طوافدن صوکراده ایکی رکعت نماز قیلنمسی حقنده اتفاق ایدیورلردی .

***

اصحاب کرام آره‌سنده خطیمك اشغال واحاطه ایتدیکی برقاچ آرشون یرك کعبهٔ معظمه‌نك اصل تملنـه داخل اولدیغی حقنـده برفکر موجود ایدی . ام المؤمنین حضرت عائشه بوخصوصده برحدیث شریف دخی روایت ایدییوردی . [۱۹] ایشته بوکا بناً ابن عباس وسائر بعض اصحاب طوافك ورای خطیمدن اولمسی لازم کله‌جکنی سویله‌رلردی . .

§ فجر طلوع ایتدکدن ، ایکندی نمازی قیلندقدن صوکرا طواف ایدیلوب ایدلمیه‌جکی حقنده اختلاف ایدیلیوردی . عمر بن الخطاب ، ابن عمر ، عبدالله بن الزبیر ، ابو سعید الخدری وسائر بعض اصحاب کرام بووقتلرده طوافك جوازینه . طلوع وغروب زمانلرنده ایسه ممنوعیتنه قائل ایدیلر . سعید بن جبیر ومجاهد رضی الله عنهما فجر وایکندی نماز ـ لرندن صوکرا طوافك مکروه اولدیغنی . طلوع وغروب زمانلرنده ایسه عدم جوازینی ایلری سوریورلردی .

***

اصحاب کرام حضراتی طواف قدوم، طواف افاضه (طواف زیارت)، طواف وداعناملریله اوچ درلو طواف بولندیغی حقنده متفق بولنیورلردی. متمتعك مکهٔ مکرمه‌یه ایرشدیکی کبی بری عمره ایچون، دیکری ده ایکنجی احرامی داخلنده وقفه‌دن صوکرا حج ایچون ایکی طواف قیلمسی لازم کله‌جکی، مفردك ایسه یالکز وقفه‌دن صوکرا طواف زیارت ایله مکلف اوله‌جغی حقنده اختلاف موجود دکلدی فقط قارنك قاچ طواف ایتمه‌سی لازم کلدیکی حقنده اختلاف واردی. ام المؤمنین حضرت عائشه، عبدالله بن عمر، جابر حضراتی قارنك آنجق بر طواف زیارت، برسعی ایله اکتفا ایده‌جکنی سویله‌ردی. علی بن ابی طالب، عبدالله بن مسعود حضراتی‌ده قارنك یالکز بر طواف، برسعی ایله وظیفه‌سی بیتمش اولمایه‌جغی. بلکه ده بری عمره‌سی، دیکری ده حجی ایچون اولمق اوزره ایکی طواف وایکی سـعی ایتمه‌سی ایجاب ایتدیکنی درمیان ایدیورلردی .

***

اصحاب کرام حضراتی صفا ایله مروه آره‌سنده سـعی ایتمه‌نك

---

[۱۹] عن عائشة رضی الله عنها قالت سألت النبی صلی الله علیه وسلم عن الجدر أمن البیت هو ؟ — قال : — نعم. قلت: فالهم لم یدخلوه فی البیت ؟ قال : ان قومك لیدخلوا من شاؤا ویمنعوا من شاؤا . . . الحدیث

— بخاری —

افعال حجدن اولدیغی حقنده متفق ایدیلر . حج ویاخود عمره ایتدکجه صفا ایله مروه آره‌سنده سعی ایتمه‌یی‌ده ترک ایله‌مزلردی . سائر عبادتلرده اولدیغی کبی ، بوراده سعیك دخی فرضیت ، وجوب ، مسنونیت کبی ، برحکم ایله اتصافی جهتی موضوع بحث ایدیلمز . یالکز آیت کریمه‌ده وارد اولدیغی وجهله صفا ایله مروه‌نك « شعائرالله » دن اولدیغی حقنده بر اعتقاد بسلر ، حج وعمره‌ده طوافدن صوکرا پیغمبر افندمزدن تلقی بویوردقلری وجهله سعی ایله‌رلردی .

* * *

اصحاب کرام عرفه وقفه‌سنك ارکان حجدن اولدیغی حقنده متفق ایدیلر . عصر سعادتده اولدیغی کبی دوراصحابده دخی عرفه کونی زوالدن صوکرا خلیفه ، یاخود خلیفه‌نك وکیلی خطبه اوقور ؛ عبدالله بن مسعودك فکرینه کوره ایکی اذان ، ایکی قامت ایله ؛ حضرت جابرك روایتنه کوره بر اذن ایکی قامت ایله اوکله و ایکندی نمازلری ، اوکله وقتنده جمع ایدیلیردی . عبدلله بن عمر ، نمازنی امام ایله برابر قیله‌میانلرك دخی اوکله ایله ایکندی‌یی جمع ایتمه‌لری لازم کلدیکنه قائل اولوردی . [۲۰] صوکرا وقفه طورولوردی . اصحاب کرام آره‌سنده عرفات خطبه‌سنك قیصه‌جه اوقونمسی ، وقفه‌نك‌ده بقدر الامکان تعجیل ایدیلمسی سنت اولدیغی حقنده برفکر موجود ایدی . [۲۱]

وبرده عرفه کوننك زوالندن کونش تماميله غروب ایدنجه‌یه قدر کذران ایدن زماندن ولو برمقدارنده اولسون عرفاتده حاضر بولنان کیمسه‌نك وقفه‌سی صحیح اوله‌جغی حقنده اتفاق واردی . اصحابدن عبدالله بن معمر الدیلی رضی الله عنه ، پیغمبرمزدن روایت ایتمکده اولدیغی حدیثه استناداً یوم نحرك فجری طلوع ایتمه‌دن عرفاتده بولونه‌بیلن کیمسه‌نك وقفه‌سی تام اوله‌جغی فکرنده ایدی .

* * *

اصحاب کرام عرفات افاضه‌سنی متعاقب فخر کائنات افندمزدن تلقی بویوردقلری وجهله اقشام اوستی مزدلفه موقعنه کلوب ، اقشام ویاتسو نمازلرینی جمع طریقیله ادا ایدرلردی . یوم نحرك فجری طلوع ایدنجه صباح نمازینی‌ده قیله‌رق «فاذکروا الله عندالمشعر الحرام واذکروه کماهداکم» آیت کریمه‌سنده مذکور اولان « مشعر الحرام » موقعنده وقفه‌یه طوروب مأموربه اولدیغی وجهله تکبیر ، تهلیل وسائر اذکار شریفه تلاوت ایدر واورتالق آیدینلانجه‌یه قدر وقفه حالنده قالوب دعا ایله مشغول اولورلردی .

---

[۲۰] وكان ابن عمر رضى الله عنهما اذا فاتته الصلاة مع الامام جمع بينهما — بخارى —

[۲۱] عن سالم (ابن عبدالله بن عمر) قال كتب عبدالملك الى الحجاج ان لاتخالف ابن عمر فى الحج فجاء ابن عمر رضى الله عنهما وانامعه يوم عرفة حين زالت الشمس فصاح عن سرادق الحجاج فخرج وعليه ملحفة معصفرة فقال مالك يا ابا عبدالرحمن فقال الرواح ان كنت تريد السنة . قال هذه الساعة ؟ _ قال نعم قال فانظرنى حتى خرج الحجاج فسار بينى وبين ابى فقلت ان كنت تريد السنة فاقصر الخطبة وعجل الوقوف فجعل ينظر الى عبدالله فلما رأى ذلك عبدالله ، قال صدق .. _ بخارى _

اصحاب کرام مزدلفه وقفه‌سنی افعال ومناسك حجدن عد ایدر ، پیغمبر افندمزدن کوردکلری وجهله ایفاسنده قصور ایتمزلردی . حتی ابن عباس ، ابن الزبیر حضراتی بومزدلفه وقفه‌سنك ارکان حجدن اولدیغنه ذاهب ایدیلر .

* * *

وقفه‌یی متعاقب کونش هنوز طلوع ایتمه‌مش ایکن مزدلفه‌یی ترك ایدوب منایه طوغری حرکت ایدرلردی . صوکرا منادە عقبه موقعنه کله‌رك بعدالطلوع کونش زواله ایرمه‌دن پیغمبرمزدن کوردکلری وجهله اوراسنی طاشلارلردی .

حضرت ابن عباسك روایتنه کوره حجة الوداع اثناسنده یوم نحر کیجه‌سی پیغمبر افندمز بعض چولوق چوجق ایله ضعفانك منایه کیتمه‌لرینه اذن ویردکلری زمان « صاقین کونش طلوع ایتمه‌دن رمی جمره ایتمیه‌سکز » بویورمشلردی . [۲۲] ایشته بو حدیث شریفه باقیله‌جق اولورایسه ابن عباسك کونش طلوع ایتمه‌دن رمی جمره جائز اولمیه‌جغنه قائل اولدقلری آکلاشیلیر . فقط امهات مؤمنیندن ام سلمه ایله صحابیاتدن حضرت اسما ایسه حجة الوداع اثناسنده کی فعللرینه استناداً بونی تجویز ایدرلردی . ابن عمر حضرتلرینك‌ده روایت ایتمکده اولدقلری حدیث شریفه [۲۳] نظراً ضعفای حجاجه مخصوص اولمق اوزره قبل طلوع الشمس رمی جمراتك جوازینه ذهابلری استدلال اولنه‌بیلیر .

حلیم ثابت

ادبیات :

اقشام اذانی

یایلدی سینهٔ ابعاده برصدای وقور :
کوكك سکوننی یرتان لطیف ، دورادور
بولحن پاك سماوی بوتون کوکللرده
برانجلای نوین ، برخضوع وجدآکین
اویاندیریر ؛ متکامل ، فتورلی روحاری هپ
صارار وزنده ایدر بردای نورو ذهب ..
افقلرك لب حارنده تیترین زمین
سحابه‌لردن اوچان خنده‌لر سوزر پرده ..

* * *

بویوك صاریقلی . اوزون بویلی محترم برپیر
کیرردی مسجده ؛ صولغون دوداقلرنده ، فقیر

---

[۲۲] رواه الامام احمد والترمذى .

[۲۳] وكان عبدالله بن عمر يقدم ضعفة اهله فيقفون عندالمشعر الحرام بالمزدلفة بليل فيذكرون الله عز وجل مابدا لهم ثم يرجعون قبل ان يقف الامام وقبل ان يدفع فمنهم من يقدم منى لصلاة الفجر ومنهم من يقدم بعد ذلك فاذا قدموا رموا الجمرة وكان ابن عمر رضى الله عنهما يقول ارخص فى اولئك رسول الله صلى الله عليه وسلم — اخرجه البخارى فى صحيحه —

ادالرنده حزین بوشکایتك ایزی وار ؛
لسان حالی شو سوزلرده ایلیوردی قرار :
« سن ای صدای مبجل ، صدای عز وفلاح ، »
« سن ای صدای آلهی ، صدای فوز وصلاح ، »
« اویاندیرمیسین آرتیق محیط اسلامی؟ »
« قارادی جونکه ، بازیق ، اك منور اجرامی ! . . »

عینتاب: اسحق رأفت

تربیه و تعلیم

مدرسه‌لرده حرکت فکریه :

مدرسه عالمنده ایلك باشلایان صنف امتحانلری

(سبیل‌الرشاد) ك (۲۵۰) نجی نسخه‌سنه درج ایدیلان (حسبحال) ده قوال دکل ، فعال اولدیغم ترغیباً للاخوان بیان ایدیله‌جکی وعد ایدلشدی . ایشته شو؛ یشان عباره‌لرله فعلیاتمی عرضه اجتسار ونقصانمك اخطار اولنمسنی‌ده مهرهٔ کرام حضراتندن استرحام ایلرم .

(۳۳۰) سنه‌سی محرمنده هنوز مدرسه‌یه دخالت ایدن اوحالی ذهن ، سالم دماغ کوچك یاورلرله (امثله) دن باشلادق . صیغه و مثال اتقان اوزره حفظ ایتدیره‌رك مفرداتك تعریفاتنه اهمیت ویردم . معاصرلرمزدن چوقلرك یاپدیغی کبی شرحلرده یازلان فوائدی هوادن‌بوشه‌مق جهتنی التزام ایتدم که زمانی ایلدیغندن بی‌سوددر . یالکز قارصی واسکیجی‌زاده مرحوملرك شرحلرنده بولنان قواعدك اك مهملرینی مفید ومختصر صورتده ترجمه ، (خلاصة‌الشروح) عنوانی آلتنده یکرمی‌سکز صحیفه‌ده (۱۷۵) ماده تحریر وحفظ ایتدیرلدی .

بنه‌شراحك تفصیلاتنی تقریراً کلادیرم خلیاسنه‌قابلیه‌رق (بناء)،(مقصود)ده مندرجات اکلاداق صورتیله تدریس ، طبیعی نحوه کیرمدکلرندن ترکیبات عباره‌دن استفاده‌یه ملکه‌لری بولنه‌میه .مندن (اساس) تلخیص (روح شروح، امعان) کبی شرحده بولنان فوائدلازمه خلاصه واملا ایله اون‌بش صحیفه‌ده (۱۱۶) ماده‌یه بالغ اولان قواعد مهمه سابقنه علاوه و اذهان شاکردانه اساله ایدلدی .

اثناء تدریسده مذاکره‌لری بالذات درعهده ایدیله‌رك قرآن کریمدن بر سوره انتخابله کلماتك تصریفاتنه ، متناً وشرحاً حفظلرنده‌بولنان قواعدك تطبیقاتنه صوك‌درجه اعتناء ایدلدی .

ایام تعطیلده خادم قرآن وحدیث اولان (سبحهٔ صبیان) حفظ ایتدیریلوب باشدن آخره‌قدر تعقیب ایتدیرمکله قالیوب مفرداتك ترکجه‌سنی صوروب عربجه‌سنی بولدرمغه، بعضیده دین‌لغتی صوروب ترکجه‌سنی سویلتمك صورتیله هردرس تمرین ایدلدی .

سنهٔ آتیه‌درسلری ابتداسنده یوقلاتیلدقده معلوماتلری موجود بولنمه‌سی تنبیه، ضیاعه میدان ویرمامك یولی تعیین ، دینی ، اجتماعی وصایای مهمه تلقین ایله اذن ویرلدی .

ایکنجی سنه :

بین‌العیدین معلوماتلری یوقلاندی . قصورلی کلانلر ایکنجی بر یوقلامه‌یه قدر تدارك ایده‌جکنه عهد آلنمقجه درسه قبول ایدلمدی . هر ایکی آی‌ده بر یوقلامه‌یه‌دوام ایدیله‌جکی وسنه نهایه‌سنده علماء محلیه‌دن متشکل بر قومیسیون عالی حضورنده بتون مکتسباتلرینی عرضله جدی بر امتحانه چکیله‌جکلری کندولرینه تفهیم، بعده برکوی مرحومك حسن اخلاق تمثیل ایدن (عوامل) ی خارجی سوزلرله قفا دوکه‌یه‌رك اولا" اعرابسز، صوکره اعرابله علی وجه الاتقان اوقودلدی .

شرحلردن استفاده‌یه دها قدرت کله‌مدیکندن ضبطی لازمکلان قواعد مهمه (عصارة‌الشروح)عنوانلی اون صحیفه‌ده (۵۶) ماده اوزره حفظ ایتدیرلدی . بعده (اظهار) ه ابتدار ، بوده الی‌الآخر اعرابی براقامیه‌رق برسمی بلیغله ختامه ایردیرلدی . حتی بعض کلماتك اعرابنده ایراد ایدیلان وجوه عدیده‌دن بری کافی کورولیوب دیکرلرد استیضاح اولندقده بلا تردد جوابلرندن درجهٔ غیرتلری نمایاندی. مفهوم ، معنا ، اعراب کبی وظائف، ترتیبه تابع طوتلایوب مرکبم آرزو ایدرسه آکا تحمیل صورتیله جریان ایلدیکندن طالبك هرکون کندوسنی وظیفه‌دار بیلمه‌سی برقات دها سعیلرینی تأکید ایدیبوردی .

* * *

معذرت مشروعهٔ محققه بولنمدقجه درسخانه‌ده هپ بردن بولنمق شرطیله انتخاب اولنانلر صره‌سیله مفهوم ، معنی ، اعراب ، خلاصهٔ درس وظیفه‌لرینی ایفاء وقواعد معلومه‌یی تمرین ایچون ایراد ایدیلان اسئله واجوبه ایله ایکی ساعته قریب بر زمان اشتغال ایدیلیر . طبیعی بو اوزون زمانده طرز واحد اوزره اوطورمالری مانع حضور ، باعث فتور اوله‌جغندن همان آیاغه قالدیریلوب اولجه تخته‌ده یازیلان حکمی واخلاق بر (بیت) ك مفرداتنی تحلیل اصول ترجمه‌یه آلشمه‌لری ایچون قدرتلری نسبتنده ترجمه ایتدیریله‌رك درسه ختام ، کله‌جك درسك تقریری بوشه کیتمامك ایچون اوکله‌دن صکره اوله‌جق مذاکره اولنه ترك ایدیلیری .

تعطیل کونلرنده‌ده وهبی افندی مرحومك یوز یکرمی کتابدن انتخابیله‌مشکل قرآن وحدیث ، مغلق اشعار عرب ، مبهم ضروب وامثالی ایضاح ایلدیکی (نخبه) سنی سبحه‌ده جاری اصول دائره‌سنده ثلث نسبتنده اوقودیله بیلدی .

نحو اوقویانلر ایچون حفظی ضروری اولان تعاریفدن (۱۰۰) قدر تحریر واز بره آلدیرلدی . هلال رجبده کوروندی .

امتحانه حاضرلانلدیغی ایچون (اظهار) ك حاوی بولندیغی قواعد مهمه‌دن (اسئلهٔ نحویه) عنوانلی بر سؤال لیسته‌سی تنظیم وشرحك متنه شدت تعلق اولان محللرندن الی کسور سؤال علاوه ایله ازبرلرنده اولان مفهومدن بویوز آلتمش کسور سؤالك جوابنی حاضرله‌ملری ایچون شاکردانه ویرلدی . وقتك طارلغی ایچون همان اوچ درت کون تمریندن صکره رجب شریفك یدنجی کونی امتحانلری معلومات صرفیه ، عصارة‌الشروح، لغت، اسئلهٔ نحویه ، تعریفات ، حسن‌خط دن اجرا ؛ لغت مستثنا اولدیغی حالده آلتی یوز کسور سؤاله معروض قالان بوکوچوك افندیلرك برنصفی علی‌الاعلی ، دیکر نصفی اعلی وقریب اعلی درجه‌لرنده اثبات اهلیت ایده‌رك حاضرونك مظهر تحسینلری اولدیلر. سنهٔ آتیه‌ده امتحانك تعمیمی خصوصیده علماء محلیه طرفندن وعد اولندی .

انشاء الله الرحمن عموماً اخوانمز عنایت ایدرلرده شجرهٔ علمه تازه حیات بخش ایده‌جك اولان شو اصول تعمم ایدرسه « من سن سنة حسنة . . . » حدیث سعادت اشتمالنه مظهریتدن طولایی کندیمی صوك درجه بختیار عد ایده‌رم. بوسنه‌ایچون برتاریخ علاوه‌سی دوشونلمشسه‌ده مشغولیتك کثرتی ، وقتك عدم مساعده‌سی حساب ، تجوید ، قرآن کبی بونیده سنهٔ آتیه‌یه ترك ایتدیرمشدر .

بو تاریخده (تاریخچهٔ فنون وارباب کمال) سرلوحه‌سی آلتنده باشلایان بر رسالهٔ مهمه محتویاتیدرکه اولاً فخر رسل معلم کل افندمز حضرتلرینك سیر سنیهٔ نبویه‌لری (اوجزالسیر) نام اثر معتبردن اخذ وتحریر ، ثانیاً شاکردانك الیوم منتسب بولندقلری لغت ، صرف، نحو فنلرینك تعریفلری ، موضوعلری، غایة ومنفعتلری ؛ متخصصلری ، علی‌الخصوص بو فنلرده اوقودقلری کتابلرك مؤلفلرینك تراجم احوال ، مذاهب وارتحاللری ثبت وتقریر ایدلدی . فنون وکتابلرده کیتدکجه توسع وتکمل ایده‌جکدر . چونکه طالبك سعی عبث ومجهول مطلق طلب لازم اولماق ایچون تصلکه تحصیل ایده‌جکی فنك تعریفنی،

موضوعنی، غایه وفائده‌سنی بیلمك لازمسه کور کورینه کیتمامك ایچون اوفنك واضعنی، متخصصلرینی بیلمه‌سی لازمدر . . هله کفران نعمت اولماق ایچون استفاده ایتدیکی کتابلرك مؤلفلرینی، ترجمهٔ حال ومذهبلرینی زمانلی وته تاریخنده بچدکلرینی بیلمك الزم که جواهر علوم مسلسلاً کیملردن کلدیکی تظاهر، مأخوذ عنهك ثقه ومعتمد اولوب اولدیغی تعین ایتسون . حالبوکه طلبهٔ علوم ایچنده واضع ومؤلفلری دکل، اوقودیغی کتابك اسمنی بیله بیلمینلر بولنیور . بوده صریح برخطا، جلی برلکه‌در . لکن بونقصان طالبدن زیاده استاذینه راجعدر . ایشته طالبی ایقاظ، خطانی اصلاح ایچون باشلایان شو رساله‌مز ان شاء الله الرحمن مسلسلاً کیده‌جك، آچیلان شوچیغر اخوانمزلرده مظهر تحسینی اولدقده الی الابد قپانمیه‌جقدر . توفیق وعنایت جناب واهب الامال حضرتلرندندر .

استطراد :

استقبال ایچون حاضرلانان بوکوچك افندیلر حقنده أك زیاده دقت صوك درجه اعتنا ایدیله‌جك (مکارم اخلاق) اولدیغندن درس آرالرنده نصائح لازمه ایفاء وکلمات حکمیه القاء ایدلمکدن کیرو قالنمدی . حتی هردرس آخرنده تحلیل وترجمه ایتدیریلان (بیت) لرده بیله بو جهت دوشونلدی .

ایشته بو نصح وتلقینجك تأثیر علویسی نتیجه‌سیدرکه اقران وامثاللری کبی هوائی اولمدیلر، مذبح اخلاق اولان قهوه خانه‌لره کیرمدیلر، غبار بله اختلاط ایتمدیلر، مکیفاتدن هیچ بریله مألوف اولمدیلر . مألوف اولانلر بیله برعزم ایله ترك ایلدیلر . مولای متعال حضرتلری استقامتلرنده دائم قیلسون، دعاسیله ختم کلام یوروللاز برعزمله اخوتمکده اشتراکارینی استرحام ایلرم .

اودەمش: مصطفی حقی

مکاتیب

هندستانه مخابر مخصوصمزدن :

هندستانك ایلك ساحلی وحدودی

کراچی قصبه‌سی

کیجه وقتی کراچی قصبه‌سنه موالات ایتدك . اوزاقدن کراچی فناری واپوره دلالت ایتمکده قصور ایتمدی . آهسته آهسته واپورمز لیمانه کیره‌رك دمیر آتدی . بومبای پوسته‌سنی آلمغه مهیا اولان دیکر بر واپورکه بتمه (بریتش ایندیا) قومپانیه‌سنه منسوب ایدی، بزم واپوردن پوسته‌یی آلوب بومبایه طوغری حرکت ایتدی . واپورمزدن هم پوسته‌یی آلمق، همده برنجی وایکنجی موقعده‌کی یولجیلری اقطارمه ایتمك ایچون بزم واپوره شرکت طرفندن بربویوك استمبوط کوندرلشدی . بن ایسه اقطارمه ایدلمدم . چونکه واپورمز بولنمانده یکرمی درت ساعت قاله‌جغنی بیلدیکم ایچون، قره‌یه اینوب قصبه ایله اهالیسنك احوالنی اوکرنمك آرزو ایدییوردم .

کراچی قصبه‌سی الکتریقله تنویر ایدلدیکی جهتله ساحلی نورانی برحالده بولنیوردی . کراچیده اوچ درت دانه کوچوك آطه‌لر واردرکه، ساحله پك یقین اولدیغی حالده غیرمسکون وییالکز بالقجیلرك بالق صید ایتمك ایچون استراحت یرلرینی تشکیل ایدییور .

علی الصباح ایرکنجه اویقودن اویانه‌رق (هودی) تعبیر ایتدکلری بیوك ویلکنلی برقایقله قره‌یه یوللاندق . قایقجی ایله کیدوب کلمکی بر روپیه‌یه سکز غروش ایدر ـ ایله بازارلق ایتدك . نیفك یالکن دیرکنده عثمانلی بایراغی تموج ایدییوردی . قایقجی بنم عثمانلی اولدیغمی اکلایجه اللریمی شاپور شاپور اوپمکه باشلادی وبکا کافرلری اولدیروب اولدیرمدیکمزی استیضاح ایتدی .

کراچی لیمانی صنعی وغیرطبیعی برلیمان اولوب، کاتلو بادەلرك صرفی سایه‌سنده غایت قپالی ومحافظه‌لی برصورتده یاپیلمشدر . لیمان داخلنده اوتوز قدر کمی لنکر انداز بر وضعیته کوزمزه چارپیوردی . لیمانی تشکیل ایدن ریختیم غایت متین اوله‌رق انشا ایدلمش وواپورلر تهلکه‌سز ریختیمه یناشه بیلیرلر . لیمانده بیاض رنکلی وایکی باجالی قابلو شرکتنه مخصوص ایکی واپور وار ایدی که، بونلر یالکز قابلو تمدیدیله، دکزده بولنان قابلولرك تعمیری واسطه‌سیله مکلف بولنیورلر . واپورمزك مواصلت حرکتی اثناسنده انکلیز بایراغنی حامل اولان برپولیس استمبوطی واپوره طوغری کلەرك . ایچندن برانکلیز پولیس قومیسری چیقدی . واپورده‌کی یولجیلره هیچ برشی سویلمکسزین تدقیقاتده بولندی . صوکره واپورك سواریسیله کوروشدکدن صوکره کلدیکی استمبوطه راکباً قره‌یه کیتدی .

کراچی قصبه‌سی لیمانك مدخلنده اولوب . ایچری‌یه طوغری یارم ساعتلك اوزاق برمسافه‌ده بولنمقده ولیمان قربنده یالکز شمندوفر استاسیونیله، شمندوفر آرابه ولوقوموتیفلری وبرقاچ شرکت وقومپانیه ابنیه‌لری موجوددر .

منتظم وکنیش بررپختیم مردبونلرندن قره‌یه چیقدقدن صوکره برآز اوته‌ده طوران ترام وای آرابه‌سنه بنوب قصبه‌نك ایچنه طوغری کیتدك . ترامواي آت والکتریقله دکل، موتورله متحرکدر . سرعتی پك زیاده واوتوز ایکی کشینك رکوبنه مخصوصدر . ترا وایك طوره‌جغی یرلر کاملا بلدیه طرفندن (All Cars stop pere یعنی بوتون آرابه‌لر بوراده طوره‌جقدر .) عبارەسنی شامل اولان لوحه‌لر ودیکر سوقاقلرك باشنده دکز ایدلمشدر .

طوغریجه ملت وحیوانات باغچه‌سنه کیتدك . ملت باغچه‌سی غایت نظیف وتمیز باویونلرله، سوقاقلره آرایش واوته‌سنده برینده کوزل میدانجقلر یاپیلوب، اورته‌سنده اعلا چمنلرله منتظم چیچکلر طرح ایدلمشدر . باغچه‌نك مدار زینت واحتشامی اولان هندستان‌جویزی اغاجلریله یاپراقلری یلپازه بچمنده اولان Palm پام آغاجلری ودها بوممالکه مخصوص وبزم استانبولده بردانه‌سی بولنمیان هند آغاجلری زائرینك نظر دقت واعتبارینی جلب ایلیور . باغچه‌ده‌کی حیوانات ایسه برایکی آرسلان، قپلان، شقه‌جی برفیل . برقاچ دانه مودی وه هش انکرك ییلانی، کفچه ییلانی، هند اورمانلرینه مخصوص اوك ایاقلری قیصه وآرد آیاقلری اوزون قوندوزلر، ایریلی اوفاقلی مایمونلر، بیاض وکوچوك فاره‌لر، کوزل طاوس وهند قوشلری، پاپاغانلر وبوکا مماثل علی العاده شیلردی . انجق بم بیاض بردیشی قپلان بوحیوانلر ایچنده امثالی پك ندر اولان وحشی وظریف برحیوان نظر دقتمی جلب ایلمشیدی . بوباغچه‌دن باشقه قصبه اورته‌سنده کوچوك بربلدی باغچه‌سی دها واردرکه، صرف اهالینك استراحت وصاف هوا آلملری ایچون یاپیلمشدر .

قصبه اورته‌سنده بولنان بلدی دائره‌سی غایت محتشم وکوچوك بربنا اوله‌رق هرکسك کوزینه ایلیشه‌جك برنقطه‌ده واقعدر .

بوتون کراچیده برقهوه خانه ـ که اوده کراچیده بولنان عربلره مخصوصدر ـ باشقه قهوه خانه یوقدر . چایجی ولیموناطه‌جی دکانلری واردرکه، بورالرده ساعتلرجه اوطورولماز، انجق کلن کچن وصوصایانلر ایچون برایکی دقیقه توقف ایدوب صغوق ویاخود صیجاق برشی ایچمك ایچون اهالی مراجعت ایدییورلر .

کراچی دکانلری انجه چاقل طاشلریله مفروش وماکنه وسیلندیر ایله تضییق ایدلمش ویکرمی مترو کنیشلکنده‌در . سوقاقلرك هرایکی طرفنده اوچ درت مترو عرضنده کوزل وسرمر طاشلریله مفروش قالدیرملر واردر . (چاوپاتی) سوقاغی قصبه‌نك باشدن باشه ایکی‌یه تفریق ایدن کنیش برجاده‌در .

کراچیده خرما وآت تجارتیله اشتغال ایدن برایکی ناموسلی عرب تجاردن باشقه خاطری صایله‌جق باشقه تبعه‌مز یوق ایسه‌ده، ملت عثمانیه‌نك کراچیده برچوق منافع سیاسیه‌سی واردرکه، هرحالده بوراده موظف وعربی، فارسی، اردو وانکلیزجه لسانلرینه واقف مدبر برشهبندرك تعیینی الزمدر . عراقه کیده واپورلره، یولجیلر پاساپورط وحموله کاغدلرینك ویزه‌سنك تشکیل اوله‌جق

قونسولاتونك وارداتی بلغا مابلغ تأمین ایدیله‌بیلیر . بونی کراچیده فخری شهبندر وکیلی عنوانی حائز اولان ذات بکا سویلدی .

بوندن بشقه کراچی هندستانك ، ایرانك ، عراقك حدودینی تشکیل ایدن بر نقطه‌ده وقوع بولدیغندن عثمانلیلرك مقدرات مستقبله‌سیله پك علاقه‌دار کبی بکا کوروندی .

کراچیدن بلوجستانه ، ـ ایران بلوجستانه ـ افغانستانه ، هندستانه قره‌دن کیدلدیکی کبی بحرآده دنیانك هرطرفنه آمدشد ایدیلیر برمرکز مهم اجتماعی‌در .

کراچی ایکی یوز بیك نفوسی محتویدر . بونلرك قسم عظمی اسلامدر . اسلاملر ایسه عناصر مختلفه‌یه منقسمدر . (افغان) ، (بلوج) ، ـ بلوجستان اهالیسندن ـ (قبان) ، [افغانستان حدود وطاغلرینه منسوب کیمسه‌لردر] (سیك) ، [بت پرست وهند شمالی‌نك هند وقبایله منسوب غایت شجیع وجنکاور کیمسه‌لردرلر] (خوجه) ، (بوره) ، (میمن) که جمله‌سی مسلمان عناصرینه منسوب بولنمقده‌درلر .

تجارت ، آلیش وریش ، امور صرافیه ، قیومجیلق وجواهرجیلك تمامیله عناصر اسلامیه ایله بت پرستلرك ـ هندلیلرك ـ النده‌در . انکلیزلردن آلیش وریش صاحبی یالکز اوچ درت مغازه ایله برقاچ بانقه‌دن بشقه یوقدر ، کراچی شهرنده متعدد بانقه‌لر واردرکه ، برایکیسنك صاحبی مسلماندر . زراع بانقه‌سیله، حوالأنه مخصوص اولان بانقه اسلاملرکدر .

کراچی مسلمانلری کندی چوجقلرینك تعلیم وتربیه‌لری ایچون (مدرسة الاسلام) نامنده ابتدائی ورشدی درجاتی محتوی برمکتب انشا و تأسیس ایتمکه موفق اولمشلردر .

مکتبك بناسی بیوك بر باغچه اورته‌سنده ایکی قات اوله‌رق قورولمشدر . ابتدائی ایله رشدی قسملری بیننده تخته پرده‌دن عبارت بر حائل واردر .

تدریسات علوم دینیه ، اهل سنت وجماعت احوالی اوزرینه‌در . فنون ، اردو لسانیله‌در . انکلیزجه ، اردو وفارسی لسانلری تدریس ایدلمکده اولدیغی کبی عربجه‌دن‌ده قواعد لسان طلبه‌یه اوکردیلیور . طلبه نماز قیلمغه ، ژیمناستیق اوینامغه وملی شرقیلر اوقومغه‌ده مجبوردرلر .

خلیفهٔ اسلامیان اولان سلطان محمد خان خامس حضرتلرینك رسمیله ، انور ونیازی بکلرك ، محمود شوکت پاشانك ، مدحت پاشانك ، مرحوم غازی عثمان وادهم پاشالرك رسملری مکتبك قبول صالوننده الك معتنا بها و یوکسك بر موقعده آصیلی بولندیغی کبی ، ایران شاه حاضرینك‌ده رسمی صالونك دیکر طرفنده معلقدر .

مکتب داخلنده آیروجه برقونفه‌رانس وبرمطالعه صالونی واردرکه ، طلبه‌لر بر آرەیه کتیریلوب ، معلملری طرفندن کندیلرینه معلومات نافعه وفنیه حقنده قونفه‌رانسلر ویریلیور .

بنی ا رایه کدی اوغلیله کوندرن عثمانلی فخری شهبندر وکیلی بر قارت ایله مکتب مدیرینه برذاته ایتمش وحقمده صوك درجه نزاکت وحسن قبول کوسترلمشدر . شویله‌که مکتب طلبه‌لری بنی ممنون ایتمك ایچون برعثمانلی وطن شرقیسی ترنم ایتدکدن صوکره (پادشاهمز ، خلیفه‌مز چوق یشا) معناسنی متضمن اردو لسانیله یوکسك آواز ایله دعاده بولندیلر .

بن ایسه علم وفضیلتك محسناتیله، سعی وغیرتك لزومندن . عثمانلیلره هرآن وزمانده معاونت وخلیفه افندمزك اوامرعالیه‌لرینه اطاعت ایتمکه بالجمله مسلمانلرك دیناً مکلف بولندقلرینی بیان ایله کندیلرینه تشکرات صمیمیه‌می و فارسی لسانیله دریان ایتدم . بونك اوزرینه مکتب مدیری بنم نطقمه مقابلةً بیان تشکر ایدوب عثمانلیلرك غالبیت ومظفریت دعاسنی‌ده بر آوردهٔ زبان ایلدی . متعاقباً بوزلو شروبلرله دوندورمه‌لر توزیعیله اکرامده قصور ایتمدیلر . بو مراسمدن صوکره صنفلری کزمرك ، طلبه‌لری امتحان ایتدك . دهاصوکره اسمی مکتبك دفتر مخصوصنه قید وجمله‌سیله وداع ایدرك آیرلدق .

کراچی عثمانلی فخری شهبندر وکیلی تجار و اغنیای محلیه‌دن املاك کثیره صاحبی (محمدمولدینا) نامنده اختیار برذاتدر . کندیسنه وقتیله احسان اولنان بشنجی رتبه‌دن مجیدی نشانیله فرمانی اوپه‌رك بکا کوستردی . بشقه‌جه‌ده حجاز تیمور یولنك کوموش مدالیه‌سنه مالکدر . بو ذات عثمانلیلره دائما ایلك ایتمش وهر فرصت ووسیله دوشدکجه اعانات جمعنده قصور ایتمامشدر .

بو محاربهٔ حاضره اثناسنده کراچیدن جمع ایلدیکی اعانانك یکونی یکرمی بیك انکلیز لیراسنه بالغ اولدیغی دفترمخصوصنده قید ایتمش وپاره‌لری بومبایده‌کی عثمانلی باش شهبندرلکی واسطه‌سیله مرکزه یوللامشدر .

کندیسی فخری اولدیغی ایچون پاساپورط وسائر معاملات‌ویزه‌سنه صلاحیتدار دکلدر . اساساً تجار اولدیغی جهتله امور سیاسیه‌ده اوقدر متبحر دکلدر . بکا قالیرسه دولت علیه بورایه پك فاضل ومدبر وموظف بر شهبندر کوندرملیدر . بوذات ، کندی حسابنه برخیرالخانه انشا وتأسیس ایدوب، هندستاندن واماکن سائره‌دن کلن فقرالری بومحلده موقتاً اقامت ایتدیرملی‌در .

کراچیده شایان دقت برکورل کوپری واردرکه، اوزرندن شمندوفر کچیور .

خارج قصبه غایت کنیش وتمیز ایسه‌ده ، قصبه‌نك داخلی صوك درجه پیس وفنادر . بورلرده فقرا یرلیلر اقامت ایدییورلر . بلدی طرفندن بو محله‌لر دها تحت تنظیمه آلنمامشدر .

کراچیده کونده بر ایکی غروشله تعیش وامرار حیات ایدنلرك مقداری آز دکلدر . فقط بو مقوله خلقك اکثریسی هند وبت پرست عنصرینه منسوبدرلر .

کراچی شهرنده او قدر چوق دیلنجی واردرکه ، انکلتره‌نك طوغریدن طوغری‌یه زیرادارەسنده بولنان بویله مهم برشهرده بودیلنجیلره شیدنیلمدیکنه انسان حیرت ایدییور .

سوقاقلرده اهالی ایچون صو موصلقلری ، عمومی ابدستخانه‌لر واکا مماثل شیلر مبذولدر .

پولیس هرسوقاق باشنده واورته‌سنده دیکیلی برصنمیتده واطرافی کوزه‌تمکله ـ آسایشی محافظه وانتظامه رعایت ایتمك شرطیله ـ مشغولدر . انتظام وآسایشی اخلال ایده‌جك ذره قدر برشی وقوعبولمز .

آراباره‌لرك طورمسی ایچون میدانجقلر ویاخود کنیش جاده‌لرك اورته‌سی تخصیص ایدلمشدر . کراچیده اوتوموبیللرده آزچوق تعمم ایتمشدر .

کراچی قصبه‌سنده کوزل بر (هال) واردر . بوراده میوه‌لرك انواعی ، سبزه وسائره صاتیلیور . صاتیجیلرایچون یوکسك وراقلردن عبارت اولان طاشدن معمول دستکاهلر بلدیه طرفندن یاپیلمشدر . صباح اقشام بوراسی ییقانیر ، تمیزله‌نیر . بلدی مأمورلریله صحیه مأمورلری میوه وسبزه‌لری ، ات وسائره‌یی نظر تفتیشدن کچیروب ، اوزرینه حکومت مارقه‌سنی باصیورلر . پولیسلر کاملاً یرلیدر . باشلرنده کیدکلری کنارلری قیصه برسرپوش اوزرنده (K.P.) مارقه‌سی واردرکه ، (کراچی پولیس) کلمه‌لرینك ایلك حرفلرینی تشکیل ایدییور . قومیسرلری ایسه انکلیزدر . فقط قومیسرلر آت اوزرنده اوله‌رق کندی منطقه‌لری داخلنده‌کی پولیسلری تفتیش ایدییورلر .

هرجماعت وعنصره مخصوص کراچی شهرنده مکتب ، کلیسا ، بتخانه ، جامع واردر . هرکس قانون محلیه‌یه رعایت ایتمك شرطیله کمال سربستی ایله تجارت وحرکت ایتمکده‌در .

هر کونده برایکی دفعه کراچیدن هندستانك هرطرفنه آمدشد ایتمکده‌در .

کونده بش اون واپور مطلقا کراچی‌یه اوغرایور . هندستان ایچون کراچی ساحلی بر (پورت سعید) مثابه‌سنده‌در .

کراچی قصبه‌سنده وسائط نقلیه پك چوقدر: اوتوموبیل ، ترامواي ، آرابه‌دن ماعدا ، اوکوز ارابه‌لری وحتی دوه ارابه‌لری واردر . دوه‌نك یوك آرابه‌سنه باغلاندیغنی ایلك دفعه کوریوردم . نقل وروایت اولندیغنه نظراً انکلیزلر بو دوه‌لری کوچوك طوپلری چکمك ایچونده استعمال ایدییورلرمش . بو دوه‌لرك چوغی بلوجستان وافغانستاندن بورالره کتیریلیور .

کراچی شهری متصرفلقدر .

كراچی ، عین زمانده بر اردوكاه محلیدر . حدود واقع اولدیغی جهتله دائما جوارده عسكر اكسیك دكلدر . فقط قصبه داخلنده بو عسكرلرك برینه بیله تصادف ایدلمیور . هرنه دنسه عسكرك اهالی ایله اختلاطنی انكلیزلر مناسب كورمیورلر . بناءً علیه قصبه خارجنده اوچ بش كیلومترو اوزاقلغنده كندیلری ایچون باراقه‌لر و چادرلر احضار ایدلمش و ورالرده اقامت و تعلیم ایله امرار اوقات ایلیورلر . كراچی قصبه‌سنك خارجی قوملقدر كه ، اورالرده باغ ، باغچه یتشدیرلیور . كراچی صوینده ایی برصو دكلدر . آجی‌یه میال وانسانك ذائقه‌سنی بوزان بر صودر . امور اداره ایله موظف اولان رؤسای ایله اورته رتبه‌ده‌كی مأمورلر وعسكریه قوماندان وضابطانك جمله‌سی انكلیز عرقنه منسوب اولوب كوچوك وظیفه‌لرله ، چاوش وباش‌چاوش رتبه‌سنده اولان مأمورین ملكیه وعسكریه یرلیلره منحصردر . دوائر حكومت وبلدیه‌ده ، محاكمده لسان رسمی انكلیزجه اولمقله برابر اهالینك انجق یوزده بشی انكلیزجه لسانه واقف بولنیورلر . قصور قالانلر ایسه هپ اردو لسانیله هندستانه مخصوص كجراتی ومراتی لسانلریله تكلم ایدرلر .

ساعت درت الافرانغه‌ده تكرار واپوره كلدرك كراچیدن عزیمت ایتدك . دكز فوق العاده متهیج ایدی . واپوری آلت اوست ایدییوردی . یولجیلرك جمله‌سی دكز طوتمش وهركس استفراغ ایتمكه مجبور اولمشیدی . هركس برنوم مجبوری استیلا ایلمش وبایغین برحاله دوچار اولمشلردی ، هله واپوره هجوم ایدن منفرد طالغه‌لر – كه هربری بر طاغ جسامتنده ایدی – انسانی تدهیش ایدییوردی . ساحل سلامته آیاق باصه‌جغمزی پك مشكل تلقی ایدییوردم . هله كراچیدن ، قره‌دن شمندوفرله نیچون كیتمدیكمه یوز كره پشیمان اولدم .

واپورك یمكلری ده ایی برشی دكلدی . یمكدن باشقه هرشیئه بكزه‌ییوردی . بحریه‌یه منسوب اولان انكلیزلرك بو یمكی نصل ییدكلرینه تعجب ایدییوردم . حقیقة بونلرده معده دكل ، برانبار وارایدی . فرانسزلرك je n'ai pas un estomac anglais (بنده بر انكلیز معده‌سی یوقدر) سوزی خاطرمه كلدكجه كندیمی كولمكدن آله‌میوردم . بش وقت یمك ، اوده بویله ایكرنج كثیره جك شیلری واپورده‌كی مستخدم انكلیزلر كمال اشتها ایله تناول و اثرنده‌ده پیپو - چبوقلرینی چكیورلردی .

حاصلی اوتوز آلتی ساعت قدر برزمان بودیدیكم واپورده چالقالانه چالقالانه كچیردكدن صوكره (بومبای) لیمانه سلامتله مواصلت ایلدك .

حاشیه : — بومقاله‌یی پونه‌ده ومحتشم بر قصر ایچنده یازییوردم . بو قصر ایله صاحبنه دائر تفصیلات آتیده‌كی مقاله‌ده بیان اولنه‌جقدر .

هندستانك (پونه) قصبه‌سندن :

سی . م . توفیق

شئون

بالقان محاربه‌لری :

صو یرینی بولیور . — صلیب نامنه بایراق آچه‌رق وحشیانه قتل عاملرله یوز بیكلرجه معصوم قانی آقیدان ، اسلام یوردلرینی پریشان ، معموره‌لرینی خراب ایدن متفق بالقان اقوام نصرانیه‌سی نهایت انتقام الهی‌یه اوغرایه‌رق بربرینه دوشدیلر . اسلامه قارشی اجرا ایتدكلری مظالمك جزاسنی كندی اللریله كورمه‌یه باشلادیلر . حقه قارشی اك سركشانه حركت ایدن بلغارلر جزانك اك بویوكنه دوچار اولدی وان شاء الله دها ده اوله‌جقدر . دیكرلرینك‌ده عن قریب جزای سزالرینی بوله‌جقلری شبهه‌سزدر .

بزه كلنجه مستعیناً بتوفیقه تعالی اردومز ایلری حركتنه باشلامش ، جناب حقك عنایتیله عهده‌سنه دوشن وظیفه‌یی ایفایه شتابان اولمشدر . بوتون افراد ملت الندن كلن فداكارلغی دریغ ایتمزسه مأمولدركه اسلامك یوزی بر پارچه كولر ، بوكوك بوینی بر پارچه طوغرولور . « ان تنصروا الله ینصركم . »

تركستان :

« خوقند » ده انتشار معارف . — تركستان روسینك اك بیوك شهرلرندن (خوقند) دن قریمده‌كی (ترجمان) غزته‌سنه سابق خوقند خانلغنك پایتختی اولان شهر شهیرده اصول جدیده اوزره معارفك انتشاری حقنده معلومات آتیه وارد اولمشدر : تدریسات اصول صوتیه اوزره اولان یكی اسلام مكتبلرنده بری برینی متعاقب سنوی امتحانلر كمال موفقیتله اجرا ایدلمكده‌در . امتحانلرده حاضر بولنان معتبران اصول صوتیه‌نك بخش ایلدیكی سرعت وموفقیت تحصیلدن حیران قالمشلر ومعلملرك سعی وغیرتنی بر آوردهٔ لسان تقدیر ایلمشلردر . امتحانلرده اصول جدیده‌نك نه قدر مفید اولدیغنی كورن معتبراندن (خوقند) ك ایكنجی دائرهٔ اداره‌سی قاضیسی مشاهیر علمادن داملا كمال الدین افندی (خوقند) شهرینك اوچنجی بلدیه‌سی دائره‌سی داخلنده ایكی قاتلی برمكتب تأسیسنه قرار ویرمشلردر . بومكتبك اسمی (كمالیه) اوله‌جقدر . انشاآت ایلرولمشدر . قاضیٔ مشارالیه امین جانبای مدرسه‌سنك یاننه دخی آیریجه بر رشدی مكتبنك تأسیسنه همت ایلمشدر . قاضیٔ معارفپرور بو مؤسسات ایچون كیسهٔ حمیتندن ۶۰,۰۰۰ روبله تخصیص ایلمشدر .

طرابلس غرب :

مجاهدین اسلامیه‌نك موفقیتی . — ۲۹ حزیران افرنجی تاریخنده طرابلس غربدن وارد اولان خصوصی بر تلغرافه كوره تاریخ مذكورده اوحوالیده ایتالیانلرله عربلر آره‌سنده غایت شدتلی وسوركلی برمحاربه دوام ایده‌رك نتیجه‌ده عربلر ایتالیانلرك ید اشغالنه كچن (بشاره دماره) موقعنی تكرار استیلا ایتمشلردر . بووقعه‌ده ایتالیانلرك تلفاتی ۱۲ ضابط واوچ بیك نفر راده‌سنده اولدیغی تخمین اولنیور . دیكر طرفدن وارد اولان خبرلره نظراً بیوك برمصادمه‌دن وایتالیانلرك برچوق تلفات وغنائم ویرملرینی انتاج ایدن هزیمتلرندن صوكره عربلر زاویه‌سعیدی رافع وابی زراع والمفیدیه موقعلرینی تكرار اشغال ایتمشلردر .

رجا

آبونه و كتاب بدلاتندن طولایی اداره خانه‌یه بورجی قالانلرك لطفاً بو كونلرده تسویه دینه همت بیورملری رجا اولنور .

سلانیك مطبعه‌سی — اشرف ادیب

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر . ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر . [ایضاحات : نسخه‌سی التی پاره ، آلتی آیلغی بر جلد ، هرجلد ٢٦ نسخه‌در .]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر .
§ آدرس تبدیلنده قرق پاره‌لك پول كوندرملیدر .

§ مسلكه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد

سنه ١٣٣٠

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغنی كوسترمك شرطیله بتون یازیلر هرحالكی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مكتوبلرك ، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سی‌ده یازلمسی ؛

§

پاره كوندرلدیكی زمان‌نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدرلمسی رجا اولنور .

عدد ٢٥٤ — ١٩ شعبان المعظم ١٣٣١ — پنجشنبه — ١١ تموز ١٣٢٩ — جلد ١٠

فاتح كرسینده

— ٣ —

— ناصیل قاپاتعالی ؟
— غایت قولای : « شو میدانلق
كه‌بول یكچن خانی اولمشدی .. حولیدر آرتیق ؛
بو حولیدن كچه‌جكلر نماز ایچون كچه‌جك . »
دییوب قاپاتعالی .
— یاهو ، عقللیسین كرچك !
— بكنده بیقمایه قالقیشدیلردی محفلی یا !
— دیمك‌كه ظیر دلی بونلر !
— صورارمیسین ؟ دلی یا !
دلیرمدكجه برانسان ناصیل واربر الی‌ده ،
قیبار شو محفله ، یاخود شو محتشم كچیده ؟
« بزم‌ده وار مدنیتله آشنالغمز ..
هم اسكیدر .. » دیه‌بیلمك ایچون دایاندیغمز
یكانه حجت سنكبنی یرته‌جقلرده ،
صیقیلمادن كزه‌جكلر « كنیش » سوقاقلرده !
— « صیقیلمادن » دیه برنكته صاللادك .. لكن ،
برنده اولدی ..
— دكل ، سنده آكلایش كسكین !
— بن آكلامام یا ، فقط بك دكرلی اولسه كرك ..
حقیقةً شو كچید چوق كوزلمیدر ؟
— نه‌دیمك !
صحیفه‌لر یازییور ، بلكه ، فن معماری
او ، میل ناز ایله مخمور دیده‌لر واری ،
براز میللی باقان ، معبرك كوزللكنه ..
— كرده اویله موافقمیدر عجب فنه ؟
— نه‌سویلدك ؟
— شو آتیلمش وه‌ره‌و كمر ایمی ؟
— فنون هندسه‌نك واریا برده « ترسیمی »
دینن اصولی .. اونك ماهرانه تطبیق .
— دیمك‌كه : خیلی مهمدر بونك‌ده تدقیق .
— سنك كوزك ایدر .. قاچ موقتك ساعتی ؟
دوزلته‌یم شونی .. طور ، طور .. قورولمامش ذاتی !
— برنده اون‌بوچوق اولمش ، برنده اوچ ..
— نه كوزل !
زمان ایچنده زمان .. بوقدی بویله شی اول .
— بویوك قصور ایدی لكن ..
— حقیقت اویله ایدی :
قمر حسابی ، كونش دوری ، صوكره ، میلادی
دییوب‌ده اوچ ییلی ازبر بیلن ذكی ملت
طورورمی هیچ یالكز برساعتله ؟ طورماز اوت !
— ناصیل شوباقه كوزل بر بنامی ؟
— پك اوقدر .
فنا دكلسه‌ده ، نسبتله ، بریچملی دیوار
مثابه‌سنده قالیر جامعك یاننده ..
— غریب !
نم كوزمله باقارسه‌ك : نه‌محتشم ! نه‌مهیب !
— اوباشقه .. صورسه‌لر اسلوب ایچون « شودر . » دینه‌من .
اصالت اولمالی صنعتده اولا .. بو : ملز !
خایر ، ملزده دكل .. بلكه برچوق اسلوبك
خلیطه حالی كه تحلیله قالقیشیلسه : اوزون !
نجیب اثر آرییورسه‌ك : سیدیه باق ، ایشته ..
طاشوب طاشوب دوكولوركن اوشعر برجسته ،
صفای فطرتی شاهدكه : ترمیز اصلی ؛
داماءلرنده یوزن قانده ، جانده عثمانلی !
كوروب بوجوشش صنعتده روح اجدادی ،
براز صیقیلمالی شهرك صیقیلماز اولادی !

محمد عاكف

مدافعات دينيه

خطبه‌لر : ٥

ذبح عظيمه دائر خطبه

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ

الله تعالالى‌يى آنلرك توصيف ايتدكلرى تجسددن، فداى‌نفسدن، وديكر نقائصـدن تنزيه وتقديس‌ايدروطريق حق ارائه‌ايله بزى اودرلو ضلالت يوللرندن قورتاران نبى‌ذيشانه تصليه ايلرم . (اما بعد) خطيب نصرانى بو دفعه موضوع بحث ايتديكمز خطبه‌سـنده اللهك انسانلر ايچون نفسى فدا وچارميخ اوزرنده قانى‌اراقه ايتديكنه قرآن كريمدن اخذ ايتديكى « ذبح عظيم » كله‌ليله اسـتدلاله قالقشيور. بويله قارمه قاريشيق فكرلرى خاطرلرندن بيـله كچورمه‌مش اولان اهل اسـلام بو سوزمزى ايشيده‌رك احتمالكه صحتنده تردد ايده‌جك وبهت و حيرته دوشه‌جكلردر . اى سوكيلى دين قرداشلرم ! سزك حيرتكزى تزييد ايچون‌شونى‌ده خبرويره‌يم كه خطيبمزك استدلالى،حتى‌بورادەكى « عظيم» كلمه‌سـنه منحصردر . آنك افاده‌سنه كوره عيسـادن اول ذبح ايديلن قربانلر هپ او وقعهٔ عظيمه‌يه رمز ايدى ، عهد عتيق كتـابلرنده‌كى ذبايح هپ اكا اشـارت ايدى . قرآن كريمده‌كى « ذبح » لفظى‌ده اكا اشـارتدر . اكر اويله اولمسيدى ، « عظيم » ايله توصـيف ايديلورمى ايدى ؟ چـونكه «ذبح» بوغازلانه‌جق طواردر ، قربانلق قوچ كبى. «عظيم»ده بيوك ديمكدر . هيچ قوچ بيوكلك‌ايله توصيف ايديلورمى ؟ يعنى بيوك قوچ اولورمى ؟ ايشته اوقربانلق بيوك طوار ويا قوچ‌عيسى يعنى اللهدر . اما سز بونى (« ج » اوستون « جه » بزبر بارداغى) كبى برشى عد ايده‌جك ايمشسكز ؛ نه ديرسـه‌كز دييكز حقيقت شـودركه بوكون بش يوز اللى ميليون خلق ، حتى دنيانك اك متمدن ، اك عاقل برخلقى بوكبى شيلره ايناتيورلر ؛ يالكز ايـنانيورلر دكل،هركسى بوكا ايناندىرمق ايچون دنيايى قاصوب قاورييورلر . « انسـانك اك زياده قاريديغى كندى نفسيدر ، اسـتقباليدر ، آخرتيدر ، بو آدملر نصـل اوليورده آخرتلرينى بودرلو افكار سخيفه‌يه بنا ايديورلر ؟ » ديرسه‌كز بيلمليسكزكه آنلرك رؤساى روحانيه‌سى بزم كبى دكلدر . اهالى‌يى دائما نظارت آلتنده طوتارلر . بر چوجق سـوز سويلكه باشـلار باشلاماز ايشيده‌جكى هپ بوكبى‌عقل‌وحكمتك ماوراسنده اولان شيلردر. ايشيده ايشـيده آنلر چوجغك حافظه‌سـنده نقش اولنور ، بر حقيقت فطريه شكلنى آلور . بزده مشهور برسوز واردركه برآدمه‌قرق‌كون‌دلى‌ديسه‌لر حقيقة دلى‌اولوراِيمش. بونلرايسه قرق‌كون، قرق آى، قرق‌سنه‌دكل‌مدت عمرلرنده تقرات كبى هپ بوسوزلرى ايشـيديرلر . حتى موضوع بحثمز اولان يدى صحيفه‌لك بر خطبه هپ برسوزك تكرارندن عبـارتدر . بر نصرانى سن تعقله واصل اولدقدن صوكره بونلرك غير معقول شـيلر اولديغنى اكلامغه باشـلاسه بيله معتقداتى معقولات ايله قاريشـديرمق كنـاه اولديغندن و آخرتنى محـو ايده‌جكندن دوشـونمكه بيله جسـارت ايده‌مز . فكرنده دائمـا معقولات آيرى ، معتقدات آيرى برر استقامت آلورلر. يكديكرينه اصـلا قارشمقسزين موازات اوزره كيدرلر . بر وقتلر ازميرده فيلسوف برفرانسز دوستمك اون ايكى، اون‌اوچ ياشنده غايت ذكى بر اوغلى واردى ، مكتبنده بالطبع عقائد ايله برابر فنونده اوقور ايدى . چوجغى ديكر درسلرى آره‌سنده نصرانيتك بويله عقله صيغماز سرائرندن‌ده امتحان ايدر ، بونلرى عقلى نصل قبول‌ايتديكنى صوراردق. بيچاره‌چوجق c'est l'histoire ديردى ؛ يعنى « نه ياپه‌يم تاريخ بويله سويليور » ديمك ايسـتردى . بوزواللىلر اويله بدبختدرلركه عقيده‌لرينه مغاير بر فكرى دوشونمكدن ممنوع اولدقلرى كبى اويله بر كتـابى اوقومقدن‌ده ممنوعدرلر . سز نه تخمين ايدرسكز ؟ امين اوليكزكه ايكى اوچ آيدن برى شو صحيفه‌لرده يازديغمز شـيلرى بز كندى كنديمزه يازار اوقورز . متدين ، معتقد نصارا وطنداشلريمزك احتمال كه بونلردن خبرلرى بيله يوقدر . زيرا آنلر ايچون عقائد نصرانيه خلافنه اولان فكرلرى اوكرنه‌جك معقول ويا مكتوب هردرلو قاپولر سد چين كبى ديوارلر ايله قاپاليدر . چوجقلغندن اعتباراً بو تربيهٔ فكريه ايله يتيشـنلردن چوغى بر كره دنيا امورينه طالديمى آرتق اويله مسـائل اعتقاديه‌يى محاكمـه ايتمكه وقتى قالماز ، اوته‌دن برى نه اوكرندى ايسه آنكله اكتفا ايلر. ايچلرندن تحصيل عالى كورنلر فى الحقيقه كنديسنه اوكرتدكلرى معتقداتك اساسسز شيلر اولديغنى آكلارسه‌ده نه ياپه‌جق ؟ اولسـه اولسه بر دينسز اولور قالور. حقـايق دينيه‌يى عالمه تبليغ ايله مأمور اولان بز مسـلمين بو بابده نه ياپمشز ؟ بز كه « العلماء ورثة الانبيا » ديه‌رك كنديمزه بيوك برپايه ويررز، عجبا بو وارثتى ايفـا ايتمشزمى‌يز ؟ دها طوغريسى ايفـا ايتمك اقتدارينى اسـتحصاله چالشمش‌مى‌يز ؟ بركره عالم مدنيتده يتيشن رهابين‌ايله كورشمه‌لى‌ده اوبيوك عالمى اداره ايچون نه‌قدر وقوف لازم اولديغنى آكلامه‌لى .بزايسه‌عصرلردن‌برى ايچمزده بولنان نصارا وطنداشلريمزه بيله اسلامك نه اولديغنى اكلاته‌مامشز . يالكز آكلاته‌مامشزدكل، بلكه قواعد اسلاميه‌يه مغاير حركات واجرا آتمزله عكسنه فكرلر ويرمش و آنلرده بيوك برتعصب مذهبى ايقـاظ ايلمشز. عثمانلى اداره‌سندن چيقان اقوام‌نصرانيه‌ده اسكى مبالات دينيه‌نك قالماديغى ارباب تدقيقك نظرندن قاچمامشدر .

اما نصارا رؤساى روحانيهٔ مقتدره‌سى ايشته اوعقل سليمك قبول ايتمديكى عقيده‌لرينى عالمه نشر ايچون هيـچ برفدا كارلغى دريغ ايتميورلر.

شمدی بزی اشغال ایدن شو خطبه‌لر اول امرده عربجه اوله‌رق مصرده طبع ونشر ایدلدکدن صکره بوراده ترکجه‌یه ترجمه ونشر ایدلمکده‌در. دها کیم بیلیر هانکی لسانلره ترجمه ایله عالم اسلامه نشر ایدلمشدر. بونلر هپ ساده‌دلان اهل اسلامی اغفال ایده‌جك صورتده برمسلم کتابی کبی وحتی نجه‌لری برمسلم امضاسی آلتنده اوله‌رق نشر ایدیلیور. فکر عاجزانه‌مجه بو رساله‌لرك اچمزده نشر ایدلمسنده من جهة فائده واردر. چونکه بونلر خرستیانلغه قارشو لاابالیانه بر خط حرکت تعقیب ایدن مسلمینه نصرانیتك نه درلو غیر معقول اساسلره مستند اولدیغنی آ کلاتمقده‌در. اما شکلنه و آیات قرآنیه ایله استدلال ایدرکبی کورنمسنه نظراً اگر متیقظ بولنماز ایسه‌ك ضرر احتمالندن‌ده بالکلیه وارسته قاله‌مایز.

ازجمله بزم خطیبمز اشبو رساله‌سنه برمسلم کبی بسمله ایله باشلایور «وفدیناه بذبح عظیم» آیت کریمه‌سنی سرنامه اتخاذ ایتدکدن و «صوابه هادی وعذابدن فادی اولان اللهه حمد» ایلدکدن صکره (امابعد) دیه‌رك تسویلاته کیریشیور ودیورکه :

« ای اخوان ، مساعده‌کزله سزه قرآنده وارد اولان برقصه‌یی حکایه ایده‌یم . ابراهیم کندیسنه براوغل احسان ایتمسی ایچون ربه دعا ایتدی وآکا اسحقك ویریله‌جکی تبشیر اولندی . واسحق سن بلوغه بالغ اولدقده پدری آنی ذبح ایتمسنه دائر اویقوده بر رؤیا کوردی وابراهیم رؤیای اسحقی ذبح ایتمسی خصوصنده بر امر صریح مقامنده تلقی وآنك ذبحی ایشنه شروع ایتدی. واو زمان الله ابراهیمه رؤیانك احکامنی اجرا ایتمش اولدیغنی بیانله اسحقی بر ذبح عظیم ایله خلاص ایتدی . »

ای اخوان ، بن‌ده مساعده‌کزله خطیبك اشارت ایتدیکی آیات قرآنیه‌یی بورایه حرفیاً نقل ایده‌یم ؛ زیرا بو خطبه‌نك اساسنی تشکیل ایتمکده‌در : « وقال » (ابراهیم نار نمروددن خلاص اولدقدن صکره شامه هجرت ایدرکن دیدی‌که) «انی ذاهب الی ربی» (بن ربمه کیدییورم) «سیهدین» (ربم بنی صلاحه هدایت ایده‌جکدر) «رب هب لی من الصالحین» (ای ربم ، بکا صالحلردن اولمق اوزره بر اولاد احسان ایت) « فبشرناه بغلام حلیم » (بز ابراهیمك دعاسنی قبول ایدرك حلیم براولاد ایله مژده‌لدك) « فلما بلغ معه السعی » (وقتاکه چوجق باباسیله برلکده چالشه‌جق برسنه واصل اولدی) « قال » (ابراهیم آکا دیدی‌که) « یابنی انی اری فی المنام انی اذبحك فانظر ماذا تری » (اوغلاجغم ، بن رؤیامده کوردم که سنی بوغازلیورم ؛ باق سن نه رأی ایدرسین ؟) « قال » (چوجق دیدی‌که) « یا ابت افعل ماتؤمر ستجدنی ان شاء الله من الصابرین » (ای بابام ، هرنه ایله امر اولندیسه‌ك انی یرینه کتور ؛ انشا الله بنی صابرلردن بولورسین) « فلما اسلما وتله للجبین » (وقتاکه بابا اوغل ، ایکیسی‌ده بو رؤیای حجت بیلوب تسلیم اولدیلر ، وباباسی آنی کسمك ایچون یوز اوسته یان یاتردی) « ونادیناه » (بز آکا ندا ایدوب دیدك‌که) « ان یاابراهیم قد صدقت الرؤیا » (ای ابراهیم سن کوردیکك رؤیانك حکمنی علی التحقیق یرینه کتوردك) « انا کذلك نجزی المحسنین » (بز عمل صالح اصحابنی بو صورتله دوچار کدر اولدقدن صکره سویندیرمکله مکافاتلندیررز) « ان هذا لهو البلاء المبین » (حقیقت ، بو بلا ومحنت بیوك برامتحاندر) « وفدیناه بذبح عظیم » (وچوجغه عوض اوله‌رق ذبح اولنمق اوزره بیوك برقوچ ویردك) « وترکنا علیه فی الآخرین سلام علی ابراهیم » (بز صکره کلن اقوام وامم ایچنده ابراهیم حقنده بر ذکر جمیل ابقا ایتدك ؛ جمله‌سی آکا سلام وثنا ایدرلر) « کذلك نجزی المحسنین انه من عبادنا المؤمنین » (ایشته بز محسنلری بویله جزالندیررز . زیرا ابراهیم مؤمن قوللریمزدندر) «وبشرناه باسحق نبیاً من الصالحین » (بز ابراهیمی اسحق ایله‌ده تبشیر ایتدك که صلحادن برپیغمبر اوله‌جقدر) « وبارکنا علیه وعلی اسحق » (ابراهیم ایله اسحاقه برکت ویردك) « ومن ذریتهما محسن وظالم لنفسه مبین » (آنلرك ذریتدن بعضیلری عمل صالح ایشله‌یجی ، دیکر بعضیلری‌ده آچیقدن نفسلرینه ظلم ایدیجی‌در) .

دینلدیکنه کوره حضرت ابراهیم اوغلنی ذبح ایتمك اوزره ایکن آرقه‌سندن «یا ابراهیم » دیه برندا کلدی، دونوب باقدی، سمین برقوچك جبلدن اینوب کلمکده اولدیغنی کوردی . درحال قالقوب آنی یاقه‌لیه‌رق ذبح ایتدی. اوغلنی‌ده قالدیروب قوجاقلادی « ایشته الله بوکون سنی بکا باغشلادی » دیدی .

بو آیت کریمه‌ده نظر دقتی ایلك جلب ایدن شی حضرت ابراهیمك عراقدن سوریه‌یه مهاجرتنده وقوع بولان مناجاتی اوزرینه کندوسنه احسان ایدیلن ایلك اولادك تعیینیدر ، عجبا اسماعیلمی ، یوقسه اسحاقمی ایدی ؟ بو ، جمله‌نك معلومی بر مسئله اولدیغی حالده اهمیتله توصیف ایدیشمزی بیانه آغایکز . کوریورسکزکه بزم خطیب نصرانی فقرهٔ سابقه‌سنده بونك اسحق اولدیغنده ترددبیله ایتمیور ؛ حتی آیت جلیله‌نك معناسنی نقل ایدرکن کویا قرآنده اسحق اوله‌رق مصرح ایمش کبی بر تحریف ایقاعندن‌بیله چکنمیور . البته کندی کتابلرینی تحریفدن چکنمه‌ین بر ملت بشقه‌سنك کتابنی تحریفدن صیقیله‌جق دکل یا ! بو تحریف توراته بیله نفوذ ایتمشدر . دها غریبنی سویله‌یه‌یم ؛ علماء اسلامیه‌دن بوبابده‌کی اسرائیلیاتك تأثیرینه قاپیلان ذوات بیله کورلمشدر . حالبوکه اشبو نص جلیله‌کی ولددن مقصد اسماعیل علیه السلام اولدیغی ادلهٔ قطعیه ایله ثابتدر .

اول امرده حضرت ابراهیمك حین مهاجرتنده صالحیندن براولاد تمنی ایتمسی اولجه بر اوغلی موجود ایکن‌می وقوع بولمشدر، یوقسه موجود دکل ایکن‌می ؟ اگر موجود ایکن « یاربی بکا براولاد احسان ایت » دیه مناجات ایتمش ایسه حاصلی تحصیل قبیلندندر ومستحیلدر . واگر موجود دکل ایکن مناجات ایتمش ایسه جمله‌نك تحت تصدیقنده اولدیغی وجه ایله آنك ایلك مولودی حضرت اسماعیلدر .

ثانیاً اشبو آیت جلیله‌یه دقت ایدیلورسه کوریلورکه حضرت ابراهیم من طرف الله ایکی دفعه اولاد ایله مبشر اولمشدر : برنجیسنه « فبشرناه بغلام علیم »، ایکنجیسنه‌ده « وبشرناه باسحق نبیا » قول کریمله اشارت بیورلمش ، یعنی اولاً بر ولد صالح ایله وبعده اسحق نبی ایله

تبشیر ایدلمشدر . شوحالده اسحاقدن اول تبشیر بیوریلان ایلك اولاد ینه اسحاقیدر . یوقسه اسماعیلمی ؟ بونده کسدیره‌میه‌جك نه‌وار ؟

ثالثاً سورهٔ هودده « فبشرناها باسحق ومن وراء اسحق یعقوب (٧٤ آیت) قول کریمی‌موجبنجه حضرت‌ابراهیمك زوجه‌سی ساره‌نك اسحق نامنده براوغلی وبعده آنك‌ده یعقوب نامنده براوغلی اوله‌جغی مژده‌لنمشدر . موضوع بحث اتخاذ ایتدیکمز آیتده تبشیر ایدیلن غلام حلیمدن مقصد « اسحق » در دینلورسه عجبا حضرت ابراهیمك رؤیاده تلقی ایتدیکی امر یعقوبك تولدندن مقدممیدر ، یوقسه‌مؤخرمی ؟ «مقدمدر» دیه‌مبز ، چونکه مبشر اولان یعقوبك تولدندن اول اسحاقك ذبحنه امر صادر اولمسی باطلدر . « مؤخردر » ده دیه‌مبز ، چونکه موضوع بحثمز اولان آیت‌جلیله‌ده ولدمبشرك سن‌سعیه وصولیله‌برابر ابراهیمك رؤیا کوردیکی بیان‌بیوریلیور . شوحالده غلام‌حلیمك اسحقدن بشقه‌سی اولمق لازم کلور .

رابعاً سورهٔ انبیاده حضرت‌اسماعیل «صبر» ایله توصیف‌بیورلمشدر ، که ذبح امرینه‌صبر دیمکدر « واسماعیل‌وادریس‌وذاالکفل کل‌من‌الصابرین» (٨٥ آیت) .

خامساً سورهٔ مریمده دخی ینه حضرت‌اسماعیل « صادق‌الوعد » (٥٥ آیت) اولمقله توصیف بیورلمشدر‌که مقصد ذبحه تحمل ایده‌جکی حقنده‌کی وعدنده وفا ایتمسیدر .

سادساً ذبحك مکه‌ده وقوعی دخی اسماعیل اولدیغنه دلالت ایدر ؛ زیرا اسحق هیچ مکه‌یه کیتمه‌مشدر . حتی حضرت‌اسماعیله فداءً قربان ایدیلن قوچك بوینوزلری کعبهٔ معظمه‌یه معلق اولوب تا ابن زبیر زماننده‌کی حریقه قدر دوام ایتدیکی واووقت محترق اولدیغی حقنده برچوق روایتلر واردر .

سابعاً « انا ابن‌الذبیحین » حدیث‌شریفنده بوراده‌کی ذبیحك اسماعیل اولدیغنه‌دلالت‌ایدر ؛ ذبیح دیکرده پدرنبی عبدالله‌بن‌عبدالمطلبدر ، که عبدالمطلب ایتدیکی برنذره بناءً عبداللهی بوغازلمغه نیت ایتدیکی حالده قریشك ممانعتی وزرینه کاهن خزاعینك توصیه‌سیله یوز دوه فدیه ویره‌رك عبداللهی تخلیص ایتمشدر .

بحثه‌نهایت‌ویرمه‌دن شونی‌ده بیان‌ایده‌یم که انبیای‌عظامك رؤیالری وحی قیلندندر وبوبابده آنلرك اوچ مقامی واردر : برنجیسی رؤیانك عینیله ظهوره کلمسیدر ؛ رسول‌اکرمك اصحابیله مکه‌یه کیدوب حج ایده‌جکلری حقنده‌کی رؤیاسی کبی . ایکنجیسی ضدی ایله وقوعه کلمسیدر ؛ حضرت‌ابراهیمك رؤیاسنده اوغلی ذبح ایتدیکنی کورمسی کبی‌که فدا ونجات شکلنده تحقق ایتمشدر . اوچنجیسی تمثیل وتأویل ایله وقوعه کلمسیدر ؛ حضرت‌یوسفك رؤیاسی کبی .

نوبت کلامی خطیبمزه ترك ایدیورز :

« صوك ایکی کلمه یعنی ذبح عظیم کلمه‌لری اوزرینه ملاحظه ایدر ایسه‌کز ، آنلری غایت غریب بولورسکز . »

بز بوایکی کلمه اوزرینه خیلی ملاحظه‌ایتدك . آنلرده‌هیچ برغرابت کوره‌مدك . کوره‌مدکده ایکی طرفك طرز تلقیسنده‌کی تفاوت عظیمه حیرتدن کندیمزی آله‌مادق .

« اك‌بیوك مفسرلر بوایکی کلمه‌نك اشارت مقصوده‌سنی فهم وآنلرك متضمن اولدیغی تلمیح خفی‌یی ادراك ایتمك صعوبتندن ناشی آنلری ترك واهمال ایتمشلرسه‌ده ، بونلر صراحةً ایضاح وتفسیر اوله‌بیلور . »

دوستم ! بوسوزلری جدی‌می‌سویلیورسکز ؟ بتون تفسیر کتابلرنده وازجمله کراراً اسملرینی یاد ایتدیککز رازی وبیضاوی تفسیرلرنده بوکلمه‌لرك نه‌یولده تفسیر ایدلدیکنی کورمدیکزمی ؟ آنلر عظیم کلمه‌سنی ایکی صورتله تفسیر ایدیورلر : بری قربانلغك جثه‌جه عظیم ویاغلی اولمسیدر . ایکنجیسی قدر ومنزلت جهتیله بیوك اولمسیدر . چونکه بوقربانلق برپیغمبر اوغلی پیغمبر ایچون فدا ایدیلیور واویله برپیغمبرکه ذریتندن نیجه انبیا وبالخاصه سیدالمرسلین علیه‌التحایا حضرتلری کله‌جکدر .

بوتفسیرلری کورمه‌مش اولمکزه احتمال ویره‌مم . بلکه کندی فکریکزه مخالفتندن ناشی بکنمه‌مش اوله‌جقسکز . لکن نه‌یاپه‌لم قرآن کریم اویله هرکسك آرزوسی وجهله تفسیر ایدیله‌مز . اقسام نظمدن هربرینك احکامنه‌دائر بزده «اصول‌فقه» نامیله برعلم‌جلیل‌القدر میدانه کتورلمشدر . تفسیر ایله‌مشغول اولانلر بهمه‌حال اوعلمده یدطولی صاحبی بولنمالیدرلر . عجبا ذات عالی تحریرانه‌لری اوعلم ایله توغله وقت بوله‌بیلدیلرمی ؟ اکر توغل بیورلمش ایسه قواعدینك خلافنه نیچون حرکت اولنیور ؟ اکر توغل بیورلمه‌مش‌ایسه قرآنك تفسیرینه نصل جرأت‌ایدیلیور ؟ بوفقره‌نك صوکنده « بونلرك صراحةً تفسیر اولنه‌بیله‌جکی » حقنده‌کی افاده‌کزك خاطرده طوتلمسنی‌ده خاصةً رجا ایدرم . چونکه ایلروده لازم اوله‌جقدر .

« اوت ذبح کلمه‌سی مشهور اولوب عظیم کلمه‌سی مجهول دکل‌ایسه‌ده بوراده برینك دیکرینه عطف ایدلمسی غریبدر . »

شمدی ایکی کلمه‌نك غرابتی حقنده‌کی ادعاکزك سببی آکلاشلدی . سز غرابتی ، بونلرك لفظنده‌دکل ، برینك دیکرینه عطفنده‌بولیورسکز . فی‌الحقیقه بونلردن بری دیکرینه عطف ایدلسه‌ایدی ، بری اسم دیکری صفت اولمق حسبیله پك غریب برشی اولوردی . برکت ویرسون‌که اویله برشی یوقدر . طوغریسی بوآغزایله قرآنك تفسیرینه قالقشمق بیوك برجرأتدر .

« دوام ایده‌جك »

محمود اسعد

تربيه و تعليم

طلبهٔ علومده حركت فكريه :

اصلاح مدارس و اسباب انحطاطمز

اصلاح مدارس حقنده پك چوق افكار نوره اصحابى بيان مطالعه و سرد مقال ايتمش ايسه‌لرده مع التأسف بونلرهپ كاغد اوزرنده قالمش، موقع تطبيقه قونيلمامشدر. بو بابده بنم بيان ايده‌جكم فكرلرده بويله اوله‌جغنى بيليورايسه‌مده تعقيب ايتمكده اولديغمز اصولك سقامتنى مسلكداشم بولنان طلبهٔ علوم افنديلره من غير حد بيان ايله بو اسلوبك تعديلنى علماى كرامدن استرحام ايلمك صورتيله ذهنمه تبادر ايدن بعض سوزلرى يازمغى كنديمجه مناسب كوردم. احتمالكه : فكر عاجزانهم بعض كيمسه‌لرجه شايان قبول كوريله‌بيلير. لكن اجتهاد اجتهادى نقض ايتمديكى ايچون بنى تخطئه ايتمكه حقلرى ده اوله‌من.

فكر قاصرانهم ايسه اولا بيان ايده‌جكم وجه اوزره مدارسك پروغرامنى تعديل وثانياً تطبيقاتيله برابر طلبهٔ علومه درس اوقوتمقدر. دقت بيورلسونكه پروغرامك تعديلى ديورمده تبديلى ديميورم. چونكه تدريس ايدلكده اولان فنون متنوعه‌نك شرحلرندن ماعداسنك قالديرلمسى طرفدارى دكل؛ بلكه تعديل واصلاح ايدلمسى طرفداريم. شمدى تدريس ايدلكده اولان درسلرك سقامتنى بر دفعه اكلايه‌لم :

بوراده خاطرمه بر سؤال كليور. عجبا اوقونان درسلردن مقصد قواعد ومسائل ضبط ايتمكميدر، يوقسه لغات عربيه‌يه آشنا اولمقميدر، يوقسه هر ايكيسيده مطلوبميدر؟ بوراسى شايان تدقيق وشايان تأمل بر مسئله‌در! اكر جواباً هر ايكيسيده مطلوبدر دينيلورسه تعقيب ايدلكده اولان اصولك بوكا كافى اولمديغى تجربه بمنزله ثابتدر. چونكه المزده تداول ايدن كتابلرده دائما عين الفاظ وعين مثالك تكرر ايتديكنى، مثلا هانكى نحو كتابنى آچش اولسه‌ق مطلقا « ضرب زيد عمروا » ومنطق كتابنده‌ده « الانسان حيوان ناطق » مثاللرينى كوررزكه : بوكبى مثاللردن طلبهٔ علومك لغت عربيه‌يه بحقٍ آشنا اوله‌ميه‌جغى بديهيدر. دكل طلبهٔ علوم، سنين وفيره تدريسيله مشغول اولان درسعام افنديلر بيله الفاظ غريبه، لغات عجيبه‌يى حاوى اولان ابيات واشعارى كتب لغاته مراجعت ايتمكسزين حل ايده‌ميورلر، اولاد عربدن برذاته تصادف ايتسه‌لر مكالمه‌دن عاجز قاليورلر.

لسان عرب اوزره تحرير ايدلمش اولان كتابلرى اون بش يكرمى سنه اوقويوب، اوقودوبده اولسان ايله افادهٔ مرام ايده‌جك قدر سوز سويليه‌مه‌مك نه قدر غريب، نه درجه عجيبدر! عربجه تكلم ايتمك ايسه عرب قرداشلرمزله اولان رابطه‌يى تقويه ايتمكله برابر قرآن كريم و احاديث نبويه هپ لسان عربى وزره اولديغى ايچون خواجه‌لرك وطلبهٔ علومك عربجه‌يى مكمل بيلوب تكلمه مقتدر اوله‌لرى، ايجابى زماننده تفسيره ولغته مراجعت ايتمكسزين معنى قرآنى اكلامه‌لرى، كنديلرينه قارشو ايراد ايديلان اسئله واحكام دينيه‌يه جواب شافى ويره‌لرى لازمدر. حالبوكه بويله اولميور واوله‌ميور. ديمك كه تدريس اولنان كتابلردن بومقصد حصوله كليور.

برده قواعد ومسائلك ضبطى جهتنى دوشونه‌لم : اساساً كتابلر مشكل ومغلق بر عباره ايله ترتيب اولنمقله برابر فلان ذات شويله ديدى، فلان ذاتده اكا شو جوابى ويردى، بنده شويله ديدم كبى برطاقم كورلتيلركه هيچ بريسى خاطرده قاليور واوقودن استحصال ايديله‌جك مقصدده نوت الملقه برابر. قواعد ومسائلده ايوجه ضبط ايدلمش اولميور. بيچاره طلبه‌نك اختيار غربت ايده‌رك آلام واكداره كوكس كروب رطوبتلر ايچروسنده افناى عمر ايتديكى يانه كار قاليور. تعصبى ترك ايده‌رك نظر انصافله محاكمه ايدلم : بوكون محسنات دينيه‌مزى ادلهٔ عقليه ونقليه ايله اثباته مقتدر قاچ طلبه يتيشيور؟...

على الاكثر اون بش يكرمى سنه مدرسه بكلايان بر افندى، مزاياى شرعيه‌يه بحقٍ كسب وقوف ايتمديكى ايچون حين حاجتده خصمنه قارشو دلائل مقنعه سردندن مع التأسف عاجز قاليور. چونكه اوقوديغى شيلردن خاطرنده برشى قالمشكه مباحثه ومعارضه ايتسون!!...

علوى برفكره، منور بر دماغه مالك اولديغى حالده محضا حضرت علم تحصيل ايتمك اوزره مملكتى، آنا وباباسى، قرداش واقرباسى ايله بيك درلو مزاحمه قاتلانه‌رق قونيه واستانبول كبى محللره كيدن بيچاره طلبه حائز اولديغى اوآتشين زكايى بيهوده محو ايدوب كيديور. مع التأسف حقيله خادم دين ومرشد ملت اوله‌ميور. ايشته بونك ايچوندركه درلو درلو تحقيرات واعتراضاته هدف اوليور... عجبا بونك چارهٔ نجات و اسبابنى درسعام افنديلر نيچون دوشونميور!.

كذلك تدريس ايدلكده اولان كتابلرك. احتياجات زمانيه‌مزى تأمينه كافى اولمديغى. عباره‌لرى مشكل اولمق حسبيله طلبه يكدن اكلايه‌مديغى، بلكه كنديلرينه بر ملال كلديكنى، مطلوب درجه‌ده فائده منداوله‌مدقلرندن عادتا بيهوده افناى عمر ايتمكده اولدقلرينى، « معاذ الله » بو حال دوام ايدرسه بحقٍ تلقينات دينيه‌ده بولنه‌جق آدم قالمه‌جغنى، ملتك ترقياتى ايسه آنجق مرشد ايله حاصل اوله‌جغنى، ومرشدلكده طلبهٔ علومدن اولمسى ضرورى بولنديغنى بنه درسعام افنديلر دوشونوبده اصلاحى جهتنه توسل ايده‌رك متفقاً مرجعنه نيچون شكايت ايتميورلر؟

زمانمزده پك چوق كيمسه‌لر واردركه قرآن عظيم الشان يالكز نماز، آبدست كبى عباداتى آمر؛ سرقت، زنا كبى قباحتلرى ناهى اولوب حاشا سميك، ترقى تعالى ايتمه‌نك محسناتنى بيان ايتمز ظن ايديورلر. حالبوكه او قرآن جليل الشان ترقيات ايتمرك وسعى وغيرتده بر دوام اولمه‌مزك يالكز محسناتنى دكل، بلكه يولنى واصولنى بيله بزه بيان بيورديغى وبوكون فناً ثابت اولان نيجه نيجه حقائق ودقائقى اون اوچ عصر اول خبر ويرديكى ارباب بصر وبصيرت عندنده معلوم ومحقق دكلميدر. لكن بونى اهاليمزه تفهيم ايده‌جك كيمدر؟ بالطبع طلبهٔ علومدر. طلبهٔ علومكده اوقوديغى درس كنديسنه منفعت ويرمزسه عجبا آخره نصل منفعت بخش ايدر؟ (طبيب يداوى الناس وهو مريض) كلامنه مصداق دوشمزلرمى؟

شمدى برده اليمزده بولنان عقائد كتابنى كوزدن كچيره‌لم. زمانمزده موجود اولان معارض ومخاصملرمزى‌ده قارشمزه آله‌لمده آنلرله مباحثه‌يه كيريشه‌لم. عجبا بوممكنمى؟ آنلرى اقناع ايده‌بيليرميز؟ بن كندى حسابمه « ايده‌مه‌يز » ديه جواب ويريرم. چونكه بزم اوقورديغمز عقائد كتابى شو زمانده موجود اولان ماديون وطبيعيونه قارشو ترتيب ايدلمامش؛ بلكه بوندن برقاچ يوز سنه اول موجود اولان معتزله، سوفسطائيه كبى بر طاقم مذاهبه قارشو دلائل عقليه ونقليه ايله مباحثه ومداره صورتيله ترتيب ايدلمشدركه ظن ايدرم زمانمزده بوكبى مذاهب اربابندن كيمسه قالمامشدر. بلكه آنلرك مقامنه ماديون وطبيعيون مذهبلرى قائم اولمشدركه بومذاهب سقيمه‌نك ترويجى خصوصنده برطاقم رساله‌لر بيله ترتيب ايدلديكى، كنجلرمزدن برقسمنكده بورساله‌جكلرى مطالعه ايلدكلرينى، هنوز تكملات فكريه‌يه مالك وحقائق قرآنيه‌يه آشنا اولمدقلرندن تتبعات علميه‌لرى‌ده واسع بر مقياسده بولنمديغندن آنلرك مسلك سقيمنه صاپه‌رق عقيده‌لرينى تسميم، اكثريا او مسلك نامقبوله‌يى مدافعه ايلدكلرينى كوريورز. بوفنا فكر ايسه « نعوذ بالله » كوندن كونه شيوع وانتشار ايتمكده. اطراف واكنافه اينجه‌دن اينجه‌يه قغلجملر صاچمقده‌دركه بوندن حاصل اولان مسئوليت معنويه‌ده بالطبع زمانمزده‌كى علمايه راجعدر. چونكه آنلر بوديشك خادمى وملت اسلاميه‌نك مرشد ومقتدابهيدرلر. اعتقاديات وعمليانه عائد عن دليل هرنه سويلرلرسه كلاملرى قبول اولنور. عوام وخواص عندنده پك بيوك بر تأثير اجرا ايدر.

شو حالده عالم اسلامى ورطهٔ فلاكتدن تخليص ايده‌جك، هركسه دينى وبلكه دنيوى اولان منافعكده اصولى تعليم وتفهيم ايده‌جك صنف علمادر.

مع‌التأسف زمانمزده‌کی علما بوجهتی دوشونمیورلر . دوشونه‌میورز دیه معذرت غیر مقبوله‌ده بولنیورلر . ایشته بوکبی شیلرده اسباب انحطاطمز اولیور .

اسلاف عظام « الله کندیلرندن راضی اولسون » فنون مختلفه‌دن برر کتاب یازمشلر وبرقسمیده بونلره شروح وحواشی یازه‌رق مصنفلرك مقصدینی ایضاح ایتمشلر. دیمك که‌چالیشوب میدانه بر طاقم علوم وفنون قویمشلر . عهده‌لرینه دوشن وظیفه‌یی ایفاده قصور ایتمه‌مشلر. عجبا عصرمزده موجود اولان علمای کرامك عهده‌لرینه‌ده بویله بر وظیفه ترتب ایتمیورمی ؟ بوقسه ترتب ایدیورده آنلر تساح‌می ایدییورلر !

اوت : زمانمزده بولنان علمای کرام حضراتنك اك برنجی اوله‌رق عهده‌لرینه ترتب ایدن وظیفهٔ نظیفه . مادیون وطبیعیون و سائر یکی یره‌دی مذهبلرك کتابلرینی مطالعه ایدوب آنلری الزام ایده‌جك بر صورتده دلائل عقلیه ونقلیه ایله بر عقائد کتابی ترتیب ایده‌رك مزایای دینیه‌مزی خصمه اکلاتمق. تصدیقه مجبور ایتمك ، طلبهٔ علومکده پروغرامنی تعدیل واصلاح ایلمکدر . . .

مثلا : تدریس ایدلمکده اولان فنون مختلفه‌نك ، هر برلرندن برر متن انتخاب ایدیلوب عباراتنی شرح‌وحاشیه‌یه محتاج اولمیه‌جق درجه‌ده تسهیل‌وتوضیح ایلمك ، کتب فقهیه‌دن عبادات ، مناکحات وطلاقه عائد معمول به اولان مسائلی طوپلایوب سهل عباره ایله برکتاب ترتیب ایدوبده ، معمول به اولمیان کوله وجاریه بحثلریله طلبه‌یی اوغراشدیرمامق ؛ شو زمانده اك زیاده بیلنمسی لازم کلان بیع ، اجاره ، رهن ، شرکت الخ مسائلی جامع وسهل عباره ایله مرتب اولان « المجله » نامنده‌کی کتابی پروغرامه ادخال ایتمك؛ بخاری ، مسلم کبی کتب معتبره‌دن زراعت ، تجارت صنعت ، حربه عائد برطاقم احادیث نبویه‌یی طوپلایه‌رق آنی برکتاب یاپوب طلبه نحو اوقومغه باشلانجه اوکتابدن درسك ابتداسنده تبرکاً ایکی حدیث شریف اوقوده‌رق علمده اولان لذت معنویه‌یی کندیلرینه تفهیم ایله شوقلرینی تزیید ایتمك؛ طلبهٔ علومك یومیه بش لغت ضبط ایتمسی، عربجه تکلم ایتمسی تحت مجبوریته آلوب تکمیل نسخ ایدنجه‌یه قدر بیکلرله لغت ازبرلك صورتیله تفسیر، حدیث ، فقه اوقورکن مشکلات چکدیرمه‌مك؛ « حفظ الصحه » یه ، « کتابته »، الحاصل زمانمزك ایجاب ایتدیکی فنون جدیده‌یه دائر اولان درسلرده عربی درسلری قدر اهمیت ویرمکدر .

هله « تصورات وتصدیقات » کبی درسلری اوقویانوا اوقودان تطبیق ایتمکدن عاجز اولدقلری حالده درت بش سنه طلبه‌نك عزیز وقتنی آنلرله کچیرمك هیچده طوغری دکلدر . وطلبهٔ علومك امتحانی مسائل فقهیه کبی دینی شیلره منحصر اولمیوبده ، کلامدیغی منطقك تعریفلرینه منحصر اولمسی نه‌قدر تحف ونه درجه کولنجدر !!...

ایشته تکرار ایدییورمکه بولندیغمز زمانك ایجاباتندن اوله‌رق علمانك اوزرینه دوشن وظیفهٔ مهمه متنلری تسهیل وتوضیح وبیان ایتدیکم وجه اوزره برعقائد کتابی، برده حدیث ایله فقه جمع وترتیب ایلمکدر . له‌الحمد عصرمزده بونلری یاپمغه مقتدر علما اکسیك دکلدر . لکن صرف همت وسعی وغیرت ایتملری لازمدر ؛ ایتمدکلری تقدیرده طلبهٔ علومه قارشو سرد ایدیلان اعتراضات علمایه را جعدر . چونکه پروغرام اصلاح اولنمزسه طلبه‌ده اوقودیغی درسدن برلذت حس ایتمزسه ـ هم بر طاقم عتراضاته معروض قالیر ، همده کوندن کونه خادم دین آزالیر ، کیدر . ایشته بو جهتدن علما پك بیوك بر مسئولیت معنویه آلتنده قالیر وعلمانك (بز نصل زور زورینه چالیشدقسه خواجه اولدیسه‌ق طلبه‌ده ایله زر زورینه چالیشسونده خواجه اولسونلر) دیمه‌لری طوغری بر نظریه اوله‌ماز . چونکه زمان دکیشمشدر . شمدی آز زمان ظرفنده چوق علم تحصیل ایدنلك ایجاب ایدییور. زیرا دورمز دورترقیدر . شمدنصکره طلبهٔ علومك جرایله ادارهٔ معیشت ایتمسی آرتق کچمشدر . برآن اول تحصیل علم وکمال ایدوبده مسعود یشامق ایچون بهمه‌حال تجارت، زراعت کبی برایشه تشبث ایتملری لازمدر .

برطلبه عمرینی اون‌بش یکرمی‌سنه مدرسه‌یه‌وقف ایدرسه صکره آندن برشی بکلانیلمز؛ مدرسه‌لرك عمرتوریسی اولدیغی هرکجه مسلمدر. بالخاصه استانبول محیطنده‌کی مدارسده یشامق پك مشکلدر ، اوبرطوبتلره،مردار هوالره قارشو مبارزهٔ حیاتیه‌ده بولنمق هریکیدك کاری دکلدر . مشاهدات بونی بزه پك اعلا کوستریبور، نصلکه آره‌صره اورطوبتك قربانی‌اوله‌رق کیدن اکسك دکلدر!

غرائبدن بریده ـ اکثر مدارسده واردر ـ بعض کیمسه‌لر یکرمی سکز اوتوز یاشنی متجاوز اجازتی آلمش،هیچ‌برشیئه نائل اوله‌مامش واولمق‌احتمالده یوق؛ بیهوده یره اوطه‌لری اشغال ایدوب طورییورلر . عجبا بونلر طشره‌یه کوندرلسه‌ده قدرتلری یتدیکی قدر هرکسه تلقینات دینیه‌ده بولنسه‌لر، برخدمته تشبث ایدوب ذریت یتشدیرسه‌لر، اوطه‌لرینه طشره‌دن یکی کلن طلبه قونسه فنامی اولور ؟ ! !

کذلك استانبولده بوقدر درسعام افندیلرواردر . بونلرك برقسمی معاشلریله برابر مدرس اوله‌رق طشره‌یه کوندرلسه‌ده هم اوراده طلبه‌یه تدریس وهمده اهالی‌یه تبلیغ احکامده بولنسه‌لر، شوزمانده اسباب ترقی نه‌دن عبارتسه بیان ایتسه‌لر، دینی دنیوی هرکس کندیلرندن مستفید قیلسه‌لر اولمازمی ؟

معروض قالدیغمز فلاکت عظمانك منشأی ظلمات جهل دکلیدر . بوکون دیغزك بقاسی قوتله، ثروتله؛ بونلرکه آنجق علم و معارفله اوله‌جغنی زمان‌وتجربه بزه کوسترمدیمی ؟ اوله محاربه اوق‌ایله،یای‌ایله اولورکن شمدی تورشون ایله طوپ ایله اولمیورمی ؟ آرتق اویانه‌جغمز زمان دها کلدیمی ؟ بر ملتك ترقی ایتمسی علم ومعارفله اولدیغنی هپمز اعتراف ایتمیورمی‌یز ؟ عجبا مشیخت بونك اصلاحی جهتنه نیچون تشبث ایتمیور ؟

محترم قاری ! معلم دینلنجه خاطره مکتب معلملری کلسون. چونکه اونلر یالکز چوجقلره فکر ویره بیلورلر . بیوکلره ویره‌جك فکری‌ده آنجق خواجه وطلبهٔ علومدر . لکن بواوتوبشله‌ده طلبهٔ علوم برفکر ویرمز.چونکه برطاقم قال‌وقیل ایله منور فکری ملوث اولمشدر .

برده طلبهٔ علومك الارنده بولنان موعظه‌لری دوشونه‌لم : ایشته انحطاطمزی موجب اولان شیلردن بریده بودر . چونکه اوموعظه‌لر مساعیٔ بشریه‌نك محسناتنی وترقیات ملتك ایجاباتنی ارائه وتعلیم ایده‌جك برطرزده ترتیب ایدلمامشدر. بلکه « فلان زاهد متاع دنیادن هیچ برشیئه میل ایتمزدی، دائما عبادتله وقت کچیریردی » کبی برطاقم حکایات مصنوعه واحادیث موضوعه ایله مرتبدرکه ملته عطالت وبطائت توصیه ایتمکدن باشقه بر فائده‌لری یوقدر.انصاف ایدملم طلبهٔ علوم بوکبی موعظه کتابلریله هرکسی نصل ارشاده ایقاظ ایده بیلیر ؟ عجبا بو خصوصده قباحت کیمده‌در ! بن فکرمجه قباحتی ینه علماده بولیورم . بر آز یوقاریده عرض ایتدیکم وجه اوزره برحدیث کتابی ترتیب ایتسه‌لرده درسك ابتداسنده طلبه‌یه یومیه ایکیشر حدیث اوقوتسه‌لر، طلبه‌ده کیتدیکی یرلرده اوکتابدن تلقیناتده بولنسه سعیك ، زراعتك ، تجارتك فوائدینی هرکسه بیان ایتسه اولمزمی ؟

ایشته ملتك ترقیسی خواهه‌لرك وطلبهٔ علومك تلقیناتیله اوله‌جغندن اولا : طلبه‌نك پروغرامنی اصلاح، ثانیاً کندیلرینه تطبیقاتیله برابر درس اوقوتملیدر . برسنه صرف، ایکی سنه نحو وفقه. ایکی سنه‌ده تلخیص معانی ایله مرقات اصول وجزئیات سائره، ایکی‌سنه‌ده عقائدایله تفسیر اوقودیلورده اوطلبه عربجه‌ده تکلم ایدرسه آززمان ایچروسنده بیوك برخادم دین ولورلر وکیتدکاری محللرده مکملاً بیان فکر ایده‌رك دینی دنیوی هرکسی مستفید قیلارلر ظننده‌یم !...

خلاصهٔ فکرم طلبهٔ علوم چوق اوقویوبده برشی آکلاماقدن ایسه آز اوقوملی، تیز اوقوملی، تمیز وقوملیدر .

طلبهٔ علومدن آقشهرلی

هاشم

مكاتيب

مخابرين مخصوصه مزك مكتوبلرى :

اوروپا مكتوبلرى :

استانبول ـ مارسايا

مستعيناً بالله تعالى اجراسنه تشبث اولنان اوروپا سياحتنه شوصورتله ابتدار ايدلدى : واپورمز حزيرانك ١٨ نجى صالى كونى حركت ايده جك ايدى. روحم كبى سوديكم بر دوستمله او كون صباحاين برلكده استانبوله ايندك . بعض اوفاق تفك لدق ، ساعت بشه دوغرو واپوره كلدك . واپورك چهارشنبه كونى على السحر حركت ايده جكنى سويلديلر . براز دكل ، كركى كبى جانم صيقيلدى . فقط هرشيده برخير واردر ، انشاء بوده اويله در ، ديه متسلى اولدم. صالونده آرقداشم ايله اوتوريركن ديكر بر دوستم دها كلدى . محترم دوستلرمك ايكيسى ده اوروپايى قاريش قاريش بيلدكلرندن دائما بنم ايچون موجب استفاده اوله جق شيلردن بحث ايديورلر ايدى . دوستلرمك عودت زمانى حلول ايتدى. ودا ـ علاشدق ، انلر كيتديلر ، صالونده يالكز قالدم .

صالون ماداملر ، مادمازللر ، موسيولر ايله مالامال ايدى . فقط چوغى دوستلرينى تشييع ايچون كلمشلر ايدى . متصل بيرا شيشه لرى آچيليور ، طنين اقداح ، قهقهۀ مسار سامعه يى چاك ايديور ايدى . تشييع ايچون كلنلر عودت ايتديلر ، صالونده بش اون يولجى قالدى . بونلرك هپسى فرانسز ايدى .

واپورمز :

واپورمز مساژرى قومپانيه سنك « سينايى » اسمنده كى واپورى ايدى . كوكرته دن باش طرفنه باقدم . بوغاز ايچى واپورلرندن بشقه بر واپوره بنمه مش اولان عبد عاجزه « سينائى » بر كوه سيار كبى كوروندى . يالكز بوندن يكرمى ايكى سنه اول كوچك بر تكنه ايله جناق قلعه يه كيتمش ايدم. بنم ايچون حدود سياحتك منتهاسى بوندن عبارتدر . ايلك دفعه اوله رق اجرا ايده جكم مارسيليا سياحتى ، بنى دوشونديريور ايدى . هم براز دكل ، ايجه دوشونديريور ايدى. فقط انديشه مك بيهوده اولديغنى چابوق اكلادم . شو دقيقه ده بحر سفيدك اك انكين نقطه سنده كيتمكده اولديغمز حالده موجب شكايت اوله جق هيچ برشيئه تصادف ايتمدم . هوا كوزل ، اسباب استراحت مكمل . همان الله سلامت ويرسون .

استانبولده مفارقت :

نه ايسه كلهلم حكايه نك مابعدينه : صالى كونى اقشام يمكنى يدكدن صكره هركس كبى بن ده كوكرته يه چيقدم . واپورك كورولتيسى ، ريحتيمك هاى وهويى اراسنده شهرمزى تماشايه دالدم . اقشام اذانى اوقوندى. ليلۀ معراج مناسبتيله مناره لرده قنديللر ياندى. ايچمه بر غريبلك چوكدى. دوشوندكجه دوشوندم . بن بويله دوشونوب طورير كن سيره ده يانمده اوتوران بر فرانسز بكا تقرب ايده رك : « مناره لردونانديى، بر يوم مخصوص اولملى » ديدى . « اوت ، بزم ايچون مقدس بر كيجه در » ديدم . اوتوز ، اوتوز ايكى ياشلرنده حصيرشابقه لى ، سويملى . قرال صقاللى برى دها يانمه كله رك عينى سوألى ايراد ايتدى . اكاده عينى جوابى ويردم . فرانسز غايت وقورايدى. « شه زلونغ » ه اوزانوب سيغاره سنى توتديردى. بريكى غايت نازك ، انس والفته مائل بر آدم ايدى. محلى بر المان اولديغى. اسكيشهرده كى شمندوفرمكتبنده المانجه. فرانسزجه معلمى بولنديغنى سويلدى ، تعطيل مناسبتيله مملكتنه كيديور ايمش . بر حس متقابل درحال بزى بربريمزه ايصينديردى . كوروشدكجه كنديسندن ممنون اولدم . درددن . نيه دن برچوق شيلر سويلشدك . حزنم ، تأثرم تخفف ايدر كبى اولدى . « پهرپالاس » مسافرلرندن اولان فرانسزلرده اره صره يانمزه كلوب صحبته اشتراك ايديورلر ايدى .

كوندزين صالونه كيرديكم اثناده اورته پرده كى اوزون ماصه نك باشنده غايت شيشمان بر آدم اويومقده ، كاه انفى ، كاه حلقومى نغمه لرله يولجيلرك سامعه لرينى تلذيذ ايلمكده ايدى . الله امداد ايليه ، شو حريف ايله بر قاره يه تصادف ايدنلره ! ديور ايدم . بر آرالق برشى آلمق اوزره قاره مه كيردم . نه باقه يم ! رفاقتندن استعاذه ايتديكم شيشمان موسيو بزم قاره ده كى ياتاقلرك برنده اويقوسنك مابعدينى اكمال ايتميورمى ؟ ايواه قورقديغمه اوغرادم ، ديدم . بعض قوطيلرك اوزرنده شيشمان آدم قاريقاتورلرى واردر . انلرى كورديكز ايسه دنيايه يمك ، ايچمك ، اويومق ايچون كلمش اولان بو فرانسزى كورمدم ديه مزسكز .

نصف الليل حلول ايتدى ؛ هركس بربر قاره سنه چكيلدى. بن ده قاره مه كيردم . اره دن براز زمان كچدى ، شيشمان موسيوده قاره دن ايچرى كيردى . غايت نشوه لى بر طورايله بكا سلام ويردكدن ، خاطرمى صوردقدن صكره صويونمه يه باشلادى (بو اثناده يازيله ميه جق بر طاقم غريب حاللر وقوع بولدى) ياتاغنه اوزندقدن صكره : « ايسترسه كز پنجره يى قاپايه بيليرسكز ؛ فقط صيجاغه تحمل ايده مزسكز . لامبا يانسه ده اولور ، يانمسه ده. نصل ايسترسه كز اويله ياپكز. ايكيسى ده بنم ايچون مساويدر ! » ديدى ، وقوجه مان باشنى ياصديغه قويار قويماز خورلامغه ، دها طوغريسى خيرلامغه باشلادى .

موسيونك يوزى بندن طرفه ايدى . زواللينك اويقوسى ، اويقو دكل ، عادتا بر محاربه ايدى . موسيو متصل خورلامقده ، باغيره جق كبى كاه آغزينى بر قاريش اچمقده ، كاه قاپامقده ؛ بعض كره قوللرك برينى يوقارى قالديرمقده ؛ بعض كره باجاقلرينى ديكر كبى برشيلر ياپمقده ؛ الحاصل هر دقيقه بشقه بر وضعيت المقده ايدى . دورۀ استراحت اولمسى لازم كلن اويقونك موسيو ايچون دورۀ عذاب و عقوبت

اولدیغنی کوریور ایدم . طبیعی اویله اوله‌جق . چونکه موسیو کوندز برقاچ شیشه بیرا ، یمکده اوچ درت قدح سیاه شراب ، قهوه‌نك اوستنه برقونیاق ، ایکی ساعت صکره تکرار برشیشه بیرا ایچمکده ایدی . بوقدر مختلف شیلر نصل اولورده معده‌ده بربرینه اعلان حرب ایتمز . اشتهاسنه کلنجه سفره‌ده اندن دها اشتهالی کیمسه یوق ایدی .

موسیو اره‌صره اویانیر ؛ بنم اویانق اولدیغمی کورونجه : «قومان ساوا موسیو دورمه ووبیه‌ن» سوألنك ایرادنده قصور ایتمز ایدی . فی‌الحقیقه اویقوسزلق بنم ایچون بر عذاب ایدی . فقط موسیونك هر حالده اویقودن بشقه برشی اولمسی لازم کلن بوحالی بکا اویقویی فلان اونوتدیردی .

مرمره‌ده :

واپورمز چهارشنبه کونی ساعت بشه چاریك قاله‌رق رېختمدن حرکت ایتدی . بن‌ده یاتاغمدن قالقوب کیندم ، کوکرته‌یه چیقدم . ایلك دفعه اوله‌رق کندیسندن ایرلدیغم سوکیلی وطنمك نقاط مختلفه‌سنی متأثرانه تماشایه دالدم . شهرمزك چهره‌سی غمکین ، افاقی یك حزن آکین ایدی . کویا هرطرف اغلایورایدی . سواحلمزی سیرایده‌ایده برمدت کیتدکدن صکره المان دوستم ایله دیکر یولجیلرده برربر کوکرته‌یه کلدیلر . «شه‌ژلونغ» لره اوزانوب صحبته باشلادیلر . موضوع مصاحبت مملکتمزك غایت کوزل ، عمرانه ، ترقی‌یه مستعد اولدیغندن عبارت ایدی .

ساعت طقوزه‌ چاریك قاله‌رق مدانیه‌یه کلدك . اوچ ساعت قدر توقفدن صکره ازمیره متوجهاً حرکت ایتدك . هوا غایت کوزل ایدی . هله دکزك رنکی اوقدر لطیف ، اوقدر نظر ربا ایدی‌که تعریف ایده‌مم . چرخلرك ضربات مطرده‌سندن متحصل صدای متحکمانه روح اوزرنده غریب بر تأثیر اجرا ایدیور . واپورمزك وقار ومهابتله دکزی ایکی‌یه بولوب کیتمسی جداً قلبه صفا ویریور ایدی .

صباحه قارشی کلیبولی‌یی ، برآز صکره چناق قلعه‌یی سلاملادق . قلاغوزمزك دلالتیله یواش یواش بوغازدن چیقدق .

قاپومزده یونانلی دونانماسی :

برمدت صکره بوزجه آطه کوروندی . اطه‌نك اوکنده چفته صاری باجالی بر یونان کیمسی دوریور ایدی . میدانی خالی بولان او کوچك تکنه ارسلان اولوسنك باشنده بکله‌ین برفینو کوپکنه بکزیور ایدی . فرانسزلرك : «ایشته بر یونان سفینهٔ حربیه‌سی !» سوزینی تکرار ایله او کوچك تکنه‌یی بربرلرینه کوسترملری بنم ایچون تحمل اولنور حاللردن دکل ایدی . فقط ضروری تحمل ایتدم . دونانمزی بوحاله کتیرنلری وبزی یونان کبی برمسخره‌نك مسخره‌سی ایدنلری نه‌قدر لعنتله یاد ایتمك ممکن ایسه اوقدر لعنتله یاد ایتدم .

آرادن برمدت کچدی . مدللی کوروندی . حضرت فاتحك بز ناخلفلره درتیوز آلتمش بش سنه‌لك یادکار کزیدی اولان بو اطه‌نك صوك سرکذشت الیمنی ، مدافعهٔ قهرمانانه‌سنی ، حالنی ، استقبالنی دوشوندکجه یوره‌کمدن قان کیدیور ایدی .

کرك اطه‌یه ، کرك استانبولدن بری تعقیب ایتدیکمز سواحلمزه باقدم . هپسی جنت ، هپسی منبع سامان وثروت . کندی کندیمه :

ـ یاربی لطف توفیقك نه‌زمان بزه رفیق اوله‌جق ؟ بو کوزل ساحللر نه زمانه قدر بویله عمراندن ، انساندن خالی قاله‌جق ؟ بشقه مملکتلرده بشقه یرلردن طوپراق کتوروب محصول الیورلر . بز ایسه منبت ، محصولدار یرلرمزی بویله خالی براقیورز . احتمال که شو زواللی وادیلرك چهرهٔ ملالی سنه‌لردن بری صابان یوزی کورمه‌مش ، سینه‌سنده خدایی نابت اوتلردن بشقه بر نبات بویوتمه‌مشدر . هرزمان استانبولك لطافتندن بحث ایدیورز . بو ساحللرك استانبولدن نه‌فرقی وار ؟ هپسی بر استانبول ، یالکز سرایلری ، یالیلری قوناقلری یوق ! بورالرده بنالر ، فابریقه‌لر یاپیلسه ، اورمانلر یتیشدیریلسه . اکیندا کیلسه ، عجبا استانبولدن ، استانبولك دیللرده داستان اولان بوغاز ایچندن اشاغیمی قالیر ؟ هیهات ! بلکه انلره تفوق بیله ایدر ؛ وا اسفاکه انسان النده دکل» دیور ایدم . فرانسز یولجیلرده عینی سوزلری سویلیورلر ایدی .

شیشمانه موسیو :

دنیایه یالکز یمك ، ایچمك ، اویومق ایچون کلمش اولان شیشمان موسیویه کلنجه ؛ او ، متصل صندالیه‌سنك اوزرنده اویومقده ایدی . بوطاتلی اویقونك ایچنده اره‌صره موازنه‌سنی غائب ایده‌رك صاغه صوله یاپا ارردقجه بردن بره کوزلرینی آچار ؛ یاننده اوتورانلری بررخندهٔ التفات ایله تلطیف ایلدکدن صکره ، بشقه‌لری ایچون دیمم ، فقط بنم ایچون اکلاشلمسی محال اولان بر لسان ایله برشیلر سویلر ، تکرار کوزلرینی قاپایوب خورلامغه باشلار ایدی .

شیشمان ادملرك اغزندن چیقان کلمه‌لرده شیشمان اولیور . موسیونك لساننده ـ شیشمان آدملردن بعضلرنده اولدیغی کبی ـ یالتکلکه بکزر برشی وار ایدی . دیشلری تمام اولدیغی حالده دیشسز ادملر کبی لقردی ایدیور ایدی . خلاصه قدرت فاطره‌نك طولندن آلوب عرضنه ویردیکی بو آدمدن بردرلو کوزلرمی آیره‌میور ایدم . موسیونك شکلی ، هیئتی ، اویقوسی ، خورلامسی ، سوز سویلمسی ، صداسی ، اداسی هله صوك صداسنی غایت مضحك بر ادا ایله جمله‌لرك صوك کلمه‌سنه یوکلدوب کلمه‌یی الیه ایلری‌یه طوغری سورمسی بزم عبدالرزاقك صحنه اوزرنده‌کی شاقلبانلقلرینی کولکه‌ده براقیور ایدی .

واپورده کوریشه‌جك بر آرقداش . برده اکلنجه‌یه محتاج ایدم . ایکیسنی‌ده بولدم .

یولجیلرله معارفه :

اوته‌کی حریفلرله‌ده احباب اولدق . نردن کلوب نره‌یه کیتدیکمی صوردیلر بن‌ده سویلدم . هپسی بکا پارسه دائر بر چوق معلومات

ويرديلر ، ارائهٔ طريق ايتديلر . فلان اوتلده ، فلان لوقانطه‌ده ييكز ، به كبی توصيه‌لرده بولنديلر .

سفره‌ده يانمه تصادف ايدن اووقور فرانسزك پارمغنده‌كی يوزوكده زادكانه مخصوص آرمه وار ايدی . كنديسنك اصيل بر آدم اولديغی رفتارندن ، كفتارندن‌ده اكلاشيليور ايدی . كنديسيله پك ايی احباب اولدق. دائما سفره‌ده بنمله كوريشير، يمكدن‌صكره بكا ياليدزلی سيغاره‌لر ويرر ايدی . سفره غايت مكمل ايدی ، فقط يمكلر اصلا خوشمه كيتمدی . فرانسز ، يمكلردن خوشلانوب خوشلانمادیغمی صوردی . « پك كوزل ! فقط بن مملكتمك يمكلرينی دها چوق سورم ؛ انلردن اولايدی دها اشتها ايله ير ايدم » ديدم . بكا حق ويردی و « هركسك كندی مملكته مخصوص يمكلری سومسی غايت طبيعيدر » ديدی . أثنای طعامده جريان ايدن صحبتلرك هپسنی يازاجق‌اولورسه‌م مكتوب دكل ، بررساله اولور . فقط سوزلرك كافه‌سی بوش شيلر ايدی .

ازميره مواصلت :

پنجشنبه كونی ساعت سكزده ازميره واصل اولدق . قلاغوز آله‌رق آهسته آهسته قيجدن ريختمه ياناشدق . كچنده قضازده اولان « سنه‌غال » واپوری باشدن قره ايتمش طوريور ، اندن صكره غرق اولان « نوادا » واپوريله ديكرايكی يلكن كيمسنك ديركلری كورينور ايدی. تهلكه‌لی يرلردن كچركن براز قورقدم ديرسه‌م يالان سويله‌مش اولورم . نه‌ايسه عنايت حق ايله برقضا وقوع بولمدی .

ازمير ريختمينك كيجه حالی حقيقةً نظر ربا ايدی . غازينولر ، اوتللر درلو درلو لامبالرله بويدن بويه دونانمش ، حاصلی سراپا نورلر غرق اولمش ايدی . تك باركيرلی تراموايلر اوزاقدان پك خوش كورينيور ايدی . هركس صندالله اتيلوب قره‌يه چيقدی. رفيقمله‌بن شهری ايرتسی كونی زيارته قرار ويردك . كوكرته‌دن كچ وقته قدر ريختمك خروش شوق انكيزينی تماشا ايتدك . حمد اولسون ياربی ، برمعمور مسلمان مملكتی كوردم ، ديه اللهه حمد ايديور ايدم .

صباح اولدی موسيو « لانغار » ايله ازميره چيقدق . پك ايركن اولديغی ايچون هنوز دكانلرك چوغی آچلمامش ايدی. براز كزدكدن صكره صقالمی كسديرمك اوزره برپروكار دكانه كيردك . برپره تركچه برشی سويلدم . آليق آليق چراغنك يوزينه باقدی . چراغی‌ده بالوكاله « تركيقا دكسترو » ديدی . بوكا قارشو بنجه سويليه‌جك سوز قالمدی . تراش‌بيتدی. موسيولانغارايله دكاندن‌چيقدق. ازمير اشرافندن برمحب قديمی بوله‌رق آنك دلالتيله ازميری كزدم . ازميرك جسيم مغازه‌لرينی، تميزسوقاقلرينی، فعاليت تجاريه‌سنی كوردكچه منشرح‌الصدر اوليور ايدم . محب قديمه : « مملكتكز حقيقةً كوزل ، حقيقةً مهم برمركز تجارت » ديدم . محبمك : « نه‌فائده‌كه تجارت اسلاميه كوندن كونه انحطاطه ميال ! » ديمسی اوزرينه نشاطم ، انبساطم زائل‌اولدی.

سببنی صوردم ، برچوق ايضاحات‌ويردی . فقط تحريرينه زمان‌ومكان مساعد دكلدر .

براز صكره واپوره كلدك و(جمعه كونی) ساعت درتده پيره‌يه متوجهاً ازميردن‌حركت ايتدك . واپورمز قلاغوزينی آلدی. عنصر مائينك آلتنده‌كی غيای مدهشك حدودی خارجندن يواش‌يواش‌كچه‌رك نقطهٔ سلامته واصل اولدی .

پيره‌يه مواصلت :

ايرتسی كونی ساعت ايكيده پيره‌يه مواصلت ايتدك . ليمانه‌كيرركن جهنمه كيرييورز ، ظن‌ايديورايدم . انسان‌نه‌قدر عقلنك‌مقتضاسنه تابع اولسه حسنه حاكم اولميور . حسك سويلديكی يرده عقل سكوت ايديور . پيره‌نك منظره‌سی بكا پك فنا كوروندی . اوراده دويديغم مرارت او دقيقه‌يه قدر سياحتدن حصوله كلن ذوقی ، لذتی هبا ايتدی .

فرانسزلر پيره‌يه‌چيقوب‌چيقميه‌جغمی‌صورديلر . واپوردن تماشاسيله اكتفا ايده‌جكمی سويلدم. بزدن اول كلن برواپورده حرب‌قچاغی‌اشيا بولنمش،بيلمم‌نه‌لراولمش. آنك‌ايچون‌تقيدپك‌زياده‌ايدی. يونانيلر كيمسه‌نك قره‌يه چيقمسنه مساعده ايتميورلردی. نهايت‌واپورك حركتنه‌يارم ساعت قاله‌رق يولجيلرك چيقمسنه مساعده اولدی . فقط كيمسه چيقمدی . واپورمزه براستمبوطله بش‌اون يونان‌عسكری كلدی . برقاچی‌واپوره چيقدی ، برقاچی‌استمبوطده‌قالدی . حريفلره‌باقدم : چيلپق، چليمسز، مسخره شيلرايدی . كندی‌كنديمه ديدم‌كه : ايواه ! اوردومزی‌مغلوب، بيكلرجه افرادمزی اسيرايدن بومسخره‌لرمی ايدی ؟ بوتيلكيلر بزم ارسلانلری اسير آلسونلر . اوردومزی مغلوب ايتسونلر ! سبحان‌الله الكبيرالمتعال ! اوله‌جق ايش . اينانيله‌جق شی دكل . برمحمدجك تك فشنك بوشالتمقسزين بوفاره‌لرك سكزينی‌بردن تفنك ديجكيله كبردير . نه‌فائده اولان اولمش ، آت آلان اسكداری كچمش ايدی .

پيره‌دن مفارقت :

پيره‌دن بش‌اون يولجی آلدق . ساعت يدی بچقده حركت ايتدك (جمعه‌ايرتسی) . بويولجيلرك ايچنده اختيار ، ضعيف برآدم واردی . قاريسيله‌برابر سفره‌ده بنم قارشومه تصادف‌ايتدی . غايت آغير وسكوتی ايدی . كنديسی فرانسز وشيمديكی يونان‌قرالنك خواجه‌سی ايمش . فقط هيچ بر فرانسزه بكزه‌ميور ايدی . يانمه ينه آتنه‌لی يولجيلردن ديكربر فرانسز تصادف ايتدی . بن سفره‌ده دائما اسكی ارقداشلرمله كوريشيور، آتنه‌لی يولجيلرله‌مصاحبه پك‌اوقدر ميل كوسترميورايدم .

بحرسفيدك كوپوكلی دالغه‌لرينی چيكنه‌يه چيكنه‌يه يولمزه دوام ايتديكمز صره‌ده اطرافده قره نامنه برشی كوروئميور ايدی . يولك بودرلوسی انسانی صيقيور . فقط شيشمان موسيونك شاقلابانلقلری بزه هرشيئی اونوتدرييور ايدی . بوآدم بنمله اوقدر قايناشدی كه تعريف

ایده‌م . دائما بکا پارس حقنده معلومات ویرر ، سیاحتمده بنم ایچون موجب فوائد اوله‌جق شیلردن بحث ایدر ایدی .

کوکرته‌ده هرکس برر « شه‌زلونغ » استکرا ایدیور . هرکسک اسکمله‌سنه قارت‌دوویزیت ی ربط اولنیور . موسیولانغارایله اوتوریور ایدك . شیشمان فرانسز یانمزه صوقولدی و یواشجه بزه دیدی‌که : « بن یارین براویون اوینایه‌جغم . فقط کیمسه‌یه سویله‌میکز ! » اوینایه‌جغنی صوردق ؛ « اسکمله‌لرده‌کی « قارت دوویزیت » لری برر برر آلوب دکزه آته‌جغم » دیدی . حقیقةً هرکس یاتدقدن صکره بومعذبلکی یاپمش . صباحلین کوکرته‌یه چقدم . اسکمله‌لرك چوغنده « قارت » یوق ایدی . شیشمان بزم قارتی‌ده آتمش . آنك بویله‌برشی یاپه‌جغنی اونوتمش ایدم . اسکمله‌می بولمق ایچون « متری‌دوتل » ه مراجعت ایتدم . « اوت ، بوکیجه قارتلری روزکار آلمش ! » دیدی . بو اثناده شیشمان اوزاقدن بزی سیرایدییورمش . یاواش‌یاواش یانمه صوقیله‌رق قولاغمه : قارتلری بن آتدم ، دیدی . خیلی کولشدك .

خلاصه بوآدم کلمه‌نك بتون معناسیله بر مسخره ایدی . کندیسی زنکین و بکار ایمش . جهان وظیفه‌سی دکل . ایشی کوجی کائنات ایله آلای ایتمك .

« آمیزش تام » :

واپورده برده کنج روس قاریسنه تصادف ایتدم . برقاچ سنه ایرانده‌بولنمش . برازفارسی تکلم ایدیورایدی . قوجه‌سی مستشرقیندن ایمش . خانم پارسی کزمکه کیدییور ایدی .

برده ارمنی دوقتور ایله کوروشدك . پارسده تحصیل ایتمش ، اجرای صنعت ایتمك اوزره استانبوله کلمش . برشی قازانه‌مدیغی ایچون تکرار پارسه کیدییور ایدی اوراده‌ایچه‌برشی قازانیورمش . برکیجه کوکرته‌ده برابر اوتوریور ایدك . سوز اسلام قادینلرینك تسترینه انتقال ایتدی . کندیسی اولدقجه منصف بر آدم . « بونك محذوری بیله ا لسه رنهی قابل دکلدر ، فقط عائله‌لر بیننده آمیزش تام حصولنه مانعدر » دیدی . بن‌ده کندیسنه بعض شیلر سویلدم . سوز بیتدی .

آره‌دن برچارك کچدی کنج برمادام ایله ازمیر یولجیلرندن قاشکتلی برحریف کیجه‌نك لطافتندن بالاستفاده برکوشه‌ده طاتلی طاتلی محبت ایدیورلر ایدی . دقتورافندی‌دیدی‌که : « شوقاری پولونیالیدر ، استانبولدن بیندی . بوموسیوایله‌چابوق احباب اولدی . هیچ بربرلرندن آیرلمیورلر » . بن‌ده : « نه‌بأس وار ؟ عائله حیاتی ، آمیزش تام ! ... » دیدم . ایچه کولشدك .

ایتالیا ساحللرنده :

بازارایرتسی کونی ساعت آلتیده « قالابر » ساحللری کورولدی . او کونه قدر دکزدن ، کوك یوزندن بشقه برشی کورونمیور ایدی . ساعت طقوز راده‌لرنده مسینابوغازندن کچیور ایدك . صاغمزده « ره‌چیو » صولمزده مسینا شهرلری الکتریق ضیالرندن برکتلهٔ آتشین حالنه کلمش ایدی . هلال شعبان‌ده افقك اوزرنده نور افشان اولیور ایدی . ره‌چیودن اول اتنا یانارطاغنك دومانی‌ده کوردك .

بوغازی کچدك . « استرومبولی » یی کورمك نصیب اولمدی . چونکه اویقوده ایدم . شدتلی برروزکار اسمکه باشلادی (میسترال) . دالغه‌لر هرطرفدن واپورمزه هجوم ایدیورلر ایدی . فقط واپورمز دالغه‌لرك صولتنه اصلا اهمیت ویرمیور ایدی . کمال وقار ایله آنلری چیکنه‌یه‌رك یولنه دوام ایدیور ایدی . خلاصه « تیره‌نیه‌ن » دکزنده ایی فورطنه کچیردك . چوق کیمسه‌لری دکزطوتدی . فقط بکا ذره‌قدر تأثیر ایتمدی . حتی تلاطم امواجدن دون واپورك ایچنده کوچ کزیلیور ایدی . شیشه‌لر دوشمسونديه ، سفره‌لرك اوزرینه « ویولون » دنیلن ایپلری کچیردیلر . یکی اوصورتله یدك .

بوصباح (چهارشنبه) هوابك دهشتلی ایدی . دکزك یوزی بم‌بیاض کوپوك تسلمش ایدی . دالغه‌لر برازدها زورلاسه همان واپورك ایچنه کیره‌جك ایدی . وقت ظهره دوغری روزکار فوق‌العاده شدتلندی . صالونك اوست ویان جاملرینی ، بوردالرده‌کی جامکانلری قاپادیلر . ینه سفره‌لرك اوزرینه معهودایپلری کردیلر . قورسیقه‌وساردنیا ساحللرینی سیرایده‌ایده بونیفاچیودن کچدك . هوابرازدها صیقیشدیرمش اولایدی تبدیل طریقه مجبور اوله‌جق ، بلکه‌ده برکون غائب ایده‌جك ایدك . عنایت باری ایله یارین مارسلیایه مواصلت ایده‌جکز . شوسطرلری یازدیغم صیره‌ده دکزه براز سکون کلمش ایدی . آقشامه طوغری بلکه دها ساکنلشیر .

غزته احتیاجی :

سکز کوندر غزته اوقومدیغم ایچون احوال عالمدن بیخبرم . واقعا انسانك باشی دیکله‌نیور . فقط خیرکوره آلیشانقفالر غداسنی ایسته‌یور . بوکون یمکدن صکره برمیسیونر پاپازیله سفره باشنده اوتوریور ایدك . قاشکتلی ودیدون‌صقاللی برموسیو یانمزه کلدی . نم نره‌دن کلدیکمی ، نره‌یه کیتدیکمی صوردی . کندیسی آتنه‌ده معلم واساساً آلمان ایمش . فقط بالآخره‌عائله‌جه فرانسه‌ده‌اختیار اقامت‌ایتمشلر . بلغارلرك‌یونانیلری هریردن بوسکورتدکلرینی ، یونانیلرك ترکلری یوزبیك کره بلغارلره ترجیح ایتدکلرینی‌سویلدی . بن‌ده‌جواباً : « بلغار ــ یونان اتفاقی کبی غیرطبیعی شیلرك نتایجی شبهه‌سز مؤلم اوله‌جق وبویا کلش حسابك ارکچ ضرری کوریله‌جکدر » دیدم .

آمریقایه هجرت :

واپورمزك برچوق اسلام وارمنی یولجیلری وار . بونلر بر ایش بولمق ایچون عائله‌لریله برلکده امریقایه کیدییورلر . برکون بونلره : « مملکتکزده ایش یوقمی ؟ نیچون امریقایه کیدییورسکز ؟ » دیدم . « افندی ، بش غروش یومیه ایله نصل چولق چوجق کچیندیره‌لم ؟

حالمز پریشاندر ، نه یاپالم ؟ کیتمکه مجبور اولدق ! » دیدیلر ، بعضیلری‌ده مملکتده عدالتك فقدانندن ، بیلمم نه‌دن بحث ایتمك ایستدیلر .

بر آز ایلریده اوزرنده فرانسزجه (شرق قهوه‌سی) یازیلی بر قوله کوزمه ایلیشدی . کیتدم . ایچنده قاسکتله بر آدم قهوه پشیریور ایدی . نره‌لیسك ؟ دیدم . طربزونلی‌یم دیدی . « و بویکز بویله هر زمان اناطولیدن امریقایه ایشجی نقل ایدرمی ؟ » دیه‌صوردم. اوت نقل ایدر ، دیدی . « پك اعلی بو آدملر نیچون مملکتلرینی ترك ایدیورلر ؟ » دیدم. « افندی بو آدملر تنبل‌در ، مملکتلرنده چالیشمازلر، چالیشمق ایسته‌مزلر . امریقاده پاره چوق دیه ایشیدیورلر ، هوس ایدوب کیدیورلر . بن امریقایه‌چوق کیتدم. بونلرك اوراده‌کی حاللرینی کورسه‌ك اجیرسك . یوزده اوچ کشی بر ایش بجریور . قصوری یالکز قارنی دویمقله اکتفا ایدیور . امریقاده بونلردن بیکلرجه آدم وار . واپور پاره‌سنی تدارك ایده بیلسه‌لر بو کون هپسی مملکتلرینه دونه‌جك . فقط بر کره طوتولمشلر . پاره‌سزلقدن یرلرندن قیلدامالری ممکن دکلدر . » دیدی .

نه‌اولورسه اولسون بزم‌خارجدن ادم کتوروب مملکتمزی اعمار ایتدیرمه‌مز لازم‌کلیرکن کندی تبعه‌مزی امریقایه هجرته مجبورایتمه‌مز، انلرك دردینه چاره ساز اولمامز هرحالده ایی برشی‌اولماسه کرك .

***

ساعت درده اون‌وار، چای چینغراغی چالدی . روزکاره کوکس ویرمکده ، یولمزه حائل اولمق ایسته‌ین دالغه‌لری ازمکده اولدیغمز حالده مارسیلیایه طوغری کیدیورز . ارتق مکتوبمه نهایت ویره‌جکم.

فرید

هندستان مکتوبلری :

بومبای ـ کوچوك لوندره

مایس رومینك یکرمی بشنجی کونی اوکله‌دن صوکره راکب اولدیغم قولا واپوری بومبای ساحله اوزاقدن تقرب ایدییوردی . هندستانك یاغمورلری موسمی اولدیغندن ، فضای کثیف بولوطلر قاپلامش ومحیطی حساس برصیقنتی‌یه دوچار ایتمشیدی . بومبای لیمانه کیرمکه بر قاچ میل قالنجه واپور سرعتنی آزالته‌رق ، ساحلدن کلمکده اولان قلاغوز استیم‌بوطنه منتظر ایدی . بر آز صوکره واپوردن پورتاتیف ـ قابل حل ونقل ـ بر مردیون دکزه طوغری آصیلنجه ایکی قلاغوز مردیونلره طیرمانوب واپوره آتلادیلر . واپوری‌خفیف برسیر معتدل ایله‌تحریك وبرساعت صوکره بومبای خارجنده بولنان فنارك یاننی باشنده واپورمزی بومبای لیمانه دوقدیلر . لیمانك ایچنده هر دولته منسوب بایراقلری حامل یوزدن زیاده واپوردکزی عادتا براورمانلق حالنه قویمشلردی. لیمان داخلنده‌کی دکزصوینك رنکی‌یاغان والآن یاغمقده اولان یاغمورصولرینك تأثیرندن حال اصلیه‌سنی غائب ایده‌رك ، غایت کیرلی‌وچامورلی بررنك اکتساب ایلمشیدی . یواش یواش واپورمز حوضه یناشنجه بر ا تنبوط واسطه‌سیله خلاطلری قره‌ده‌کی دمیر دوکه‌لره ربط ایدیلوب ریختمه یناشدیرلدی .

بومبای حوضلریله ریختملری:

بومبای حوضلرینه انکلیزلر Dock وهندلیلر (کودی) تعبیر ایدرلر . بو حوضلر ایچنده متعدد واپورلرك صیغینوب قره‌یه یناشملری ایچون حکومت محلیه طرفندن ملیونلرجه پاره‌صرف ایتمك سایه‌سنده کوزل ریختملرانشا ایدلمش وواپورلر بورده کوزلجه تعمیر ایدیلوب ، نواقصلری اکمال ایدلدکدن صوکره لیمان ریاستندن بر مصدق Certificatتصدیقنامه آلوب دکزه آچیلیرلر .

بورایده متعدد حوضلرله ریختملر واردر . حق دیه‌بیلیرم‌که ، قصبه‌یی دائراً مادار منتظم ریختملر احاطه ایدییور . ریختملر اوقدر بویوك ومنتظم طاشلردن مرکب و(بتون) اصولیله محکم انشا ایدلمشلردرکه . بونجه‌زمان کچدیکی حالده هیچ برطرفی فرسوده‌لنمامش وبوندن صوکره‌ده اسکی حالنی محافظه ایده‌جکنه شبهه یوقدر .

بو حوضلر داخلنده اوزانوب ریختمه مربوط بولنان واپورلرکده عددی یوزی متجاوز ایدی . بو واپورلر ، امریقایه ، افریقانك جنوبی وزنکبار سواحلنه ، چین وژاپون صولرینه ، حجازه، اوروپایه ، لوندره‌یه ، بصره‌یه آمدوشد ایدرلر. هربری آیری برقومپانیایه مخصوص وباشقه بردولتك بایراغنی حاملدر. ایچلرنده اوقدر ایری وبویوك واپورلر وار ایدی‌که کرك اوزاقدن وکرك یاقیندن عظیم الجثه بردیو ویاخود هیولا کبی انسانك کوزینه ایلیشیردی . بونلرك ایچنده‌کی عمله‌لری برآره‌یه طوپلایه‌جق اولورسه‌ق ، آیریجه برقصبه‌یی انسانله طولدیرمغه کفایت ایدر ظن ایده‌رم .

حوضلرله ، ریختملرك کنارنده ایریلی اوفاقلی ثابت ومتحرك ـ جراثقال آلتیدرـ واپورلردن یوك ویروب آلمق ایچون حکومت طرفندن وضع اولندیغی کبی، بنه ریختم بوینده امتعهٔ تجاریه‌یی یاغمور وکونشدن محافظه ایچون بویوك انبارلر بنا ایدلمشدر . واپور ایچنده‌کی وتجارتوجه صندقلری قره‌یه چیقاریرا قره‌ده‌کی وینچ مذ کوریوکاری چفته دمیرخطلی اوزرنده متحرك تخته‌دن معمول اراباره قویوب وانباره سوق ایدر . بر ایکی ساعت ظرفنده بویوك بر واپور بر طرفدن بوشالدیلور ، دیکر طرفدن طولدیریلیر .

ارابه‌لر وحماللر :

ریختم کنارنده ارابه‌لرك طورمسنه مخصوص آیری یرلر تخصیص قلنمشدرکه یولجیلرك اشیاسنی حماللر کمال سهولتله آزبر پاره مقابلنده قره‌یه وآرابه‌یه نقل ایدرلر.

بو حماللرك جمله‌سنك قوللرنده مخصوص نومرولر واردر . بو نومرولر بلدیه طرفندن بوریرکو مقابلنده کندیلرینه ویرلمشدر . نومروسی اولمایان حماله یولجیلر کندی اشیالرینی نقل ایتدیرمزلر .

بوندن باشقه لرنده برده نمره‌لری واردرکه، یولجیلردن فضله پاره آلمامازلر. ارابه‌لر ایسه، انلرده بلدیه‌نك نومروسنی حاملدرلر . نومرولر بلدیه طرفندن آرابه‌نك آرقه‌سنه ، آرابه‌جینك وطوردیغی صندغه ، وایکی‌یانلرینه ، ـ درت طرفنه الصاق ایدلمشدر .

آرابه‌جیلر امتحان ویرمدکجه وقصبه‌نك هرطرفنی ، سوقاقلرینی ، جاده‌لرینی مشهور یرلرینی طانیمدقجه کندیلرینه آرابه‌جیلق رخصتنامه‌سی ویرلمز .

آرابه‌لرك سیرلریله کرك ساعت باشنه وکرك بریردن دیکربریره کیتمك ایچون ینه بلدیه طرفندن مقنن بر فیات بیچلمش وآرابه‌یه بورخصت وتعلیماتی محتوی اولان کوچوك بوورقه آرابه‌نك ایچنه بورغیلرله چویلنمشدر . آرابه‌جی حقندن زیاده برپاره طلب ایتمز ، چونکه ایده‌مز .

اشیانك معاینه‌سی :

(قولا) واپوری ساعت ایکی‌بچق آلافرانغه‌ده ریختمه یناشدقدن‌صوکره، بن‌اشیالریمی حمال‌واسطه‌سیله ریختم کنارنه. بولنان برآرابه‌یه قویوب یولجیلراشیاسنی

معاینه ایتمك ایچون تخصیص اولنان كمرك صالونه كیتدم. اوراده بش آلتی شابقه‌لی انكلیز واردی كه، بر ایكیسی بیاض وآوروپالی اولدقلری حالده دیكرلری هندستانده طوغان (Halfcast) ـ ملز ـ خرستیانلردن ایدیلر . بونلر ایچندن بر بیاض بكا طوغری كله‌رك توتون ، سلاح ، افیون، حشیش وبوكا مماثل مواد ممنوعه اشیالرمك ایچنده بولنوب بولنمدیغنی صوردی . بن ایسه بالطبع نفی ایله جواب ویرنجه اشیامك آچلمسی رجا ایتدی . درحال چانطه‌لرمی چوب هر شیئی كندیسنه كوستردم. یالكز اوراقی، كتابلرمی كوزدن كچیرنجه كیم اولدیغمی وهانكی دولت تابعیتنی حائز اولدیغمی سؤال ایلدی . بن « عثمانلی تبعه‌سی‌یم » دیدم . متعاقباً باووللرمی باغلایه‌رق (Railioy hotel) ه یوللاندم . بو هوتل بومبانك اورته‌سنده ومركزنده یاقین بر مركزده واقع اولوب ، یمك ، ایچمك داخل اولدیغی حالده كونده‌لكی اوچ روپیه‌در .

بومبای هوتللری :

بومبایده برچوق هوتللر واردر. اك بویوكی تاج محل هوتلیدر . دكز كنارنده وبومبانك Apolo Bunder اك معتنا بر نقطه‌سنده هند اصول معماریسی طرزنده یاپیلان بو هوتل ایكی میلیون لیرا صرفیله وجوده كتیرلمشدر. صالونلرینك نقش وتلوینی، موبیلیاسنك نفاستی، یمكلرینك، مفروشاتنك تمیزلكی فوق العاده‌در . بر تاج قاتدن عبارت اولان بو بناده یكرمی درت ساعتلك وقت كچیرمك ایچون یمك ، ایچمك داخل حساب اوله‌رق قرق غروشدر . ایكی لیرایه قدر پاره ویرمك لازم كلیر . ایچنده پوسته‌سی ، تلغرافخانه‌سی بولندیغی كبی ، هوتلك آلتنده ده یولجیلره لازم كله‌جك هر درلو اشیا صاتیلان مغازه‌لریده واردر . بو هوتلك صاحبی (تاتا) نامنده (فارس) یعنی اسكی ایرانك مجوسی مذهبنده آتش پرست بر ذاتدر . بونك ثروتی اللی میلیون روپیه تخمین اولنمقده اولوب ، بو هوتلك پلاننی كندیسی چیزمشدر . بو بابده بر غروشدن طوتوب تامتروسی یوز اللی لیرایه وارنجه‌یه قدر پروار‌در .

عمران درت نعل ایله ترقی وتعالی ایتمكده وبومبایده بر قاریش بوش بر قالمامقده‌در . بومبانك اك زیاده مرغوب ومطلوب یرلری قلعه، چوپاتی ، كوئینس رود ، والكسر دیدكاری مواقعدركه هپ دكز كنارینی تشكیل ایدییور .

برصات زمانی :

هندستانده وآمریقاده یاغمور زمانلری محدود ومعیندر . بشقه وقتده نادر اوله‌رق رحمت ایندیرمز. فقط بویله یاغش دیمك بو ایكی قطعه‌سندن ماعداسنده بولنمز . یاغمور دكل ، عادتا طرلوقك آغزندن نصلكه صو بوشالیورسه . كوكدن بویله‌جه یاغمور دوشر . یابان كزمك شویله طورسون آرابه بندكدن صوكره ایكی بویوك مشمع اورتو ایله اورتونیوردكن انجق بو صورتله كندیلرینی ایصلانمقدن محافظه ایده بیلیورلر . بو درت آی ظرفنده معضاً یوز ، بعضاده یوز اللی ایكی تخمنده یاغمور كلیر. سكز اون كون یاغدقدن صوكره برقاچ كون سیلیر . تكرار اسكیسی كبی یاغار . بو صورتله اراضی اسقا واروا وهرشی اوجوزلانمقده اشلا . یاغمور یاغمادیغی سنه‌لرده قحط وغلا محقق اولدیغی كبی ، حكومت ویركولرده تناقص ایدر. بناء علیه بو موسمه هندیلر (برصات) ، انكلیزلرده (Mansoon) تعبیر ایدرلر .

هركسك قولتوغی آلتنده برشمسیه ، دها طوغریسی برچادیر بولونمقده‌در. بو موسمه مخصوص آیاق قابلر ، البسه‌لر اهالینك آیاغنده وصیرتنده اكسیك دكلدر. بی‌نوا و فقیر اولانلر ایسه عورت یرلرینی اورتدكدن صوكره بوسبوتون چپلاق برحالده كزرلر. بو موسم اثناسنده هند دكزی مواج، برباد برحالده‌در. هندستان اهالیسی بو موسم اثناسنده اصلا دكز یولجیلغی یاپمازلر .

بومبای سوقاقلری :

بومبای سوقاقلرنده بونجه یاغموردن ذره قدر چامور، صو طورمز. چونكه جاده‌لر، سوقاقلر اولا اونجه‌در كیش، ثانیاً بر آزمنحنی ومائل برطرزده یاپیلمشدركه، بو اصولی یكی اوله‌رق هندستانده‌كی بلدیه‌لر قبول ایتمشلردر .

بومبای سوقاق وجاده‌لرینك اك اون متروده اشاغی اولمیوب، یكرمی ویكرمی بش مترو عرضنده‌كی جاده‌لرده عین زمانده اكسیك دكلدر .

بومبای بلدیه‌سی دائما طارچا شوو سوقاقلری استملاك وبقمقده واهالی ایچون یكی بولوارلر ، جاده‌لر یوللر كشاد ایتمكده در . جاده‌لره قیرلمش متین طاشلرله تفریش ایدلدكدن صوكره اوزرینه چاقل طاشلرنی دوكوب سیلندیرله دوز برحاله قویارلر. بوكبی سوقاقلر اوزون بر مدت ایچون تعمیره محتاج اولماز . شهرك داخلنده‌كی سوقاق وجاده‌لر یاغمورك غیری برزمانده كونده درت بش دفعه سو پوریلوب ، صولانیر. ایشلك جاده‌لر ایسه ، غازیاغیله صولانیر. هوا مضره ایله میقروبلرك انتشار وسرایتنی منع ایتدكدن بشقه صیق صیق سوپورلمكه ده محتاج اولماز . بو غازیاغی بلدی اقتصادده دها موافق بولنمشدر . چونكه جاده‌لری كونده بش دفعه صولایه‌جغی یرده ، هفته ده بردفعه غاز یاغیله صولامقله اكتفا ایدلمشدر .

بومبای آیاق یوللری :

بومبایده‌كی آیاق یوللرك آلتی آچیق وبرآدم سهولتله كیره بیله‌جك صورتده یاپیلمشدر. كونده ایكی دفعه بلدی سوپوریجیلری قاذورات محل مخصوصندن آلوب ، قاپالی اربه‌لره قویدقدن صكره شهر خارجنه ایصال ایدرلر . بلدی دائره‌سی بو موادمتعفنه‌یی لكتریق وزراعت ایشلرنده بولنان قومپانیه‌ایله زراعه صاتار . فقط بو چیركین حمل ونقل ظن ایدلدیكی كبی كوندوز وقتی اجرا اولنور، خایر . بالعكس كیجه وهیچ بركیمسه‌نك كورمیه‌جكی زمانلرده بو تنظیفات یاپیلیر.

بومبای صو یوللری :

بومبای صو یوللری‌ده برك آلتنده‌در . بومبایده ایكی قسم صو واردر . بری ایچمكه، دیكری استعماله مخصوصدر . استعماله مخصوص اولان صولر فلیتره ایدلمش — سوزلمش — بو ولرله اولرك هرقاتنه چیقارتیلمشدر .

صو شركتی ـ كه انكلیزلر وبلدیه‌نك النده‌در ـ استدیكی آنده مملكتی صو ایله غرق ایدر، ایستدیكی زمانده اورته‌لغی كربلایه چویره‌بیلیر . بوكون اگر بومبای اهالیسی اختلال ایده‌جك اولورلرسه ، انكلیزلر، آنلری صوسز براقق صورتیله استیصال ایده‌بیلیرلر . ذاتاً برقاچ سنه اول بومبایده وقوع بولان بر اختلالی، اختلالجیلر اوزرینه قاینار صو فیشقیرتمقله هیئتی تارمار ایلمكه موفق اولمشدر . قیصه‌سی . مملكتله ایچنده‌كیلرك ماءالحیاتلری ، جانلری بوكون انكلیزلرك النده بولونیور .

صویی تصفیه ایدن ماكنه قصبه‌نك اك مرتفع برموقعنده یرلشدیرلمش وتصفیه اولنان صولر آیری آیری بوریلره جاری اولور . ساعت حسابیله صو اهالییه ، اولره توزیع ومقابلنده پاره طلب ایدیلیر .

بومبایده تنویرات :

بومبای قصبه‌سی قسماً هوا غازیله، قسماً ده الكتریقله تنویر ایدیلیر. قصبه‌نك معتنا نقاطنی بلدیه الكتریقله تنویر ایدییور . اوچ سنه صوكره قصبه‌نك هر طرفنی الكتریقله آیدینلاته‌جغنی اهالییه وعد ایلمشدر .

میدانلر ، سوقاقلر ، جاده‌لر ، شهرك هرطرفی كیجه وقتی كوندوز كبی منور وضیادار برحالده‌در .

بومبای ترامواپلری :

ترامواي بومبای شهرینی قاپلامشدر . هرطرفنده ، هر جاده‌ده طولاشیر .

الکتریقله سیر ایدن تراموای ارابه‌لری ایکی‌یه منقسمدرکه، بری برینه مربوطدر. هر آرابه‌ده اوتوز ایکی کیشی اوتورور. سیغاره ایچنلر ارابه‌نك صوکنجی موقعلرنده اوطورمغه مجبوردرلر. ارابه‌لرك طوره‌جقلری بر بلدیه طرفندن تعیین ایدلمشدر. یکرمی پاره ایله قصبه‌نك براوجندن دیکر براوجنه کیدیله‌بیلیر. آرابه‌لر غایت محکم ومتین برصورتده یاپیلدیغی کبی، کونشدن، یاغموردن ایچنده‌کیلری وقایه ایتمك اسبابی‌ده کاملاً استحضار ایدلمشدر. ترامووای ایله قصبه‌یی طولاً ایکی بچق ساعتده کزمك قابل اولور.

الکتریقله اداره ایدیلن شیلر:

بومبای اولرنده، هوتللرنده، مغازه‌لرنده وسائر یرلرنده بولنان یلپازه‌لر هپ الکتریق قوتیله‌دونر. بویلپازه‌لرنوا سول شیلردرکه اکا Vantilateur دیرلر. برچوق خانه‌لرده، مغازه ورستورانلرده یمکلر، چای، صو، قهوه وسائر الکتریقله پشیریلوب، تسخین اولنور. تله‌فون، تلغراف هپ الکتریقله اداره اولنمقده‌در. اوچ سنه صوکره عموم هندستان شمندوفرلری آرتق کومور یاقمقدن فراغت ایدوب، الکتریقله سیر وسفر ایده‌جکلردر. حاصلی وظائف اجتماعیه بوالکتریق عصرنده هپ الکتریقله اداره ایدلمکده‌در.

اوتوموبیل وآرابه‌لر:

بومبای شهرنده یالکز کیرا ایچون درت بیك اوتوموبیل واون بیك آرابه واردر. اوکوز ارابه‌لری طبیعی رکوب ایچون دکل، یوك طاشیمق ایچوندرکه بوعدده داخل دکلدر. بلدی دائره‌سی بونلرك جمله‌سندن حق بسیقلتلردن‌ده ویرکو الیور.

بلدیه‌نك ثروت واعتباری:

بلدی صندیغی دائما التونله لبالبدر. بلدی ویرکوسی دقیقه‌سنده تادیه ایدیلیر. کل کیت ایشلك ایچنده یوقدر. بلدی لزوم کوردیکی زمان استقراض دخی ایده‌بیلیر. مأمولندن زیاده اهالی بلدیه‌یه اقراضاتده بولنورلر. بومبای بلدیه‌سنك اعتباری اهالی نزدنده اوقدر چوقدرکه، بر کونده اون ملیون لیرا بوله‌بیلیر! بلدی وارداتی پك چوقدر. مصارفاتدن صوکره هرسنه صندقده برملیون لیرا قالیر. ایشته بو فضله پاره‌لرله دکان، او، عرصه صاتون آلوب جاده‌لری، یوللری توسیع و اهالی ایچون کوزل میدانلر، میدانجقلر، بویوك وکوچوك باغچه‌لر، واوکبی نافع ایشلر یاپار. عمومی باغچه‌لرده، پاویونلرده، دکز کنارلرنده، ثابت ودمیر اسکمله‌لر، قانایه‌لر وضع ایدلمشدرکه، بونلرك جمله‌سنی بلدیه دوشونمش واحتیاجات محلیه‌یه کوره یاپیلمشدر. سوقاقلرده موصلقلر، آبدستخانه‌لر پك تمیز ومنتظم برحالده بلدیه طرفندن تنظم ایدلمشدر.

قصبه‌نك حکومت معنویه‌سی هپ بلدی دوائرینك النده‌در. بلدی مأمورلری، چاوشلری، مفتشلری برپاره ارتکاب ایتمدکلری کبی، اك چوق ایش کورن کیمسه‌لردر.

بومبای بازاری:

(بومبای مارکت) - که بومبای بازاری دیمکدر - نامنده بلدیه طرفندن غایت واسع وبویوك برحال یاپیلمشدر. بوبازار متعدد قسملره تفریق وتقسیم اولنوب، برقسمنده سبزه ومیوه‌لرك انواعی، دیکر قسمنده بقالیه وعطارلغه دائر اولان اشیا صاتیلدیغی مثللو، اقسام سائره‌سنده‌ده ات، قوش، آو اتلری وسائر دیری طیور وحیوانات صاتیلیر. بالق بیع وشراسیچونده آیری بر محل واردر. بوبازار هر آقشام قاپانیر، وباشدن اشاغی ییقانوب تمیزله‌نیر. بوبازار ایچنده‌کی یرلر، دکانلرك جمله‌سنی بلدیه کیرایه ویریر واجرتلرینی آلیر.

تفرج محللری:

قصبه‌نك برچوق یرلرده، دکز کنارلرنده اهالینك کزینتلری، طوپ اوینامه‌لری ایچون کوزل وکنیش یرلر بلدیه طرفندن یاپیلمش وخلق اکلندیرمك ایچون موزیقه باندولر تعیین اولنمشدر. هفته‌نك هر کوننده اهالی بر طرفه کزمکه کیدیورلر. غزته‌لر ستوننده بلدیه دائره‌سی «بوکون فلان یره کیدیلیر» دیه هر کون اعلان ایدییور.

بلدیه‌نك استقلالی ووظیفه‌شناسلغی:

بلدیه ایله حکومت اره‌سنده هیچ برمسئله موجب مناقشه ومجادله اولمامش. بلدیه بوتون وظائفنده حر وسربستدر. بلدی رئیسی قصبه‌نك والیٔ حقیقیسی مقامنده تلقی ایدلمکده‌در. بلدیه‌نك ویرکو آلمدیغی بر شی همان یوق کیبیدر.

اهالینك راحت واستراحتنی، رفاه وسعادتلرینی تأمین ایدن بوکبی بلدیه‌لره ویرکولرینی کمال منت وآرزو ایله هرکس ایکی الیله تقدیم ایدر.

شهرك پلانی، خریطه‌سی بلدی طرفندن یاپیلمش و آکا کوره تعدیلات تنظیفات، تبدلات اجرا قلنیور. بیقیلان، یانان یرلر یکیدن یاپیله‌جق اولورسه، مطابقاً بلدی مهندسلرینك تعیین ایتدکلری پلان دائره‌سنده یاپیلمقده وبوبابده هیچ بر اعتراض قبول اولنمامقده‌در.

بلدیه‌یه قارشو اهالی وظائفنی مکملاً بیلیر. بلدیه‌ده اهالی‌یه قارشو وظیفه‌سنی بحق طاقینمشدر.

بر خانه‌نك، بر بنانك طاوانندن طوتوب، پنجره‌سنه، بیت الخلاسنه وارنجه‌یه قدر بلدیه ویرکو آلیر.

بومبای پوسته وتلغراف اداره‌لری:

پوسته دائره‌سی بلدی دائره‌سی قدر واسع بر اداره تشکیل ایدییور. دکزلره، قره‌لره، هوایه، بر آلتنه، هر طرفه بو اداره حاکمدر. هندستانك هر طرفنه هر کون، هر ساعت، هر یارم ساعت پوسته سوق اولندیغی کبی، هر طرفدن‌ده پوسته آلنیر.

هله هفته‌ده بر دفعه آلنان وسوق ایدیلن اوروپا پوسته‌سی و توزیعاتی او قدر مفصل ومهم بر وظیفه‌درکه، بو بابده بر کتاب یازلسه سزادر.

پوسته‌یی اوروپایه، چین و ژاپونیایه، افریقایه، بصره‌یه، دنیانك هر طرفنه دقیقه‌سنده سوق ایتمك پوسته‌خانه طرفندن عظیم فداکارلقلر اختیار اولنمش وبو اوغورده کلیتلو پاره‌لر صرف واستهلاك اولندیغی کبی، عینی زمانده‌ده طوربه‌لر طولوسی پوسته‌خانه پاره قازانمقده‌در.

اوروپا پوسته‌سنی کوتورن واپورلره کونده بیك انکلیز لیراسی قدر برپاره ویریلیور. مقابلةً وقتندن پوسته‌یی کجیکدیررسه جزا وضرر وزیان آلنیر.

پوسته‌خانه مأمورلری دائما لوندره‌دن بومبایه، بومبایدن لوندره‌یه کیدوب کلمکده‌درلر. اثنای راهده، پاکتلرینی، امانتلرینی، پاره‌لرینی، چیقینلرینی، سائر شیلری تنظیم وترتیب ایدوب هر مملکتك پوسته‌سنی آییریورلر. براسکله‌یه مواصلت اولندیغی زمان هر شیدن اول، درحال پوسته ویریلیر، آلنیر.

بو قدر مبهم پوسته توزیعاتی اثناسنده کرك بومبایده وکرك هندستانك هر هانکی کوشه‌سنده بر دانه مکتوب ضایع اولماز.

پوست رستانت مکتوبلر، صاحبلری مسافرت ایدن امانات ومکاتیب، اقامتکاهلری مجهول اولان تلغرافلرك بری ضایع اولماز.

قره پوسته‌سنی طاشیمق ایچون اوقات معینه‌ده سفر ایدن (اکسپرس) تره‌نلر هپ پوسته‌خانه طرفندن پوسته‌نی طاشیمق و وقتنده یرینه یتیشدیرمك ایچون تخصیص اولنان شیلردر.

پوسته وتلغرافخانه‌نك مرکزی بومبایك اك معتنا بر نقطه‌سی اولان قلعه (fort) ده، شعبه‌لری‌ده بومبایك هر طرفنده واردر. شهرده‌کی پوسته قوطولرینك ایسه حدی حسابی یوقدر.

هله شهر پوسته‌سی اوقدر منتظم ومرتبدرکه بر مکتوب ، بر قارت یازلمه یار ساعت سکره مرسل الیهنك النه واصل اولور .

اساساً شهر ایچنده مکتوب تعاطیسنه بومبایده همان‌همان حاجت قالمشدر . تله‌فون هر طرفده ، هر اوده ، هر مغازه و دکانده واردر . مخابره یرینه شفاهاً مکالمه ایدیله بیلیر . بوقدرله‌ده اکتفا ایتمیوب شمندوفرله درت ساعت بومبایدن ـ یعنی یوز یکرمی بش کیلو مترو ـ اوزاق اولان (پونه) شهرینه قدر تله‌فون تمدید ایدلمش وهر ایکی قصبه آره‌سنده ایستنلدیکی آنده مشافهة قونوشمق امکان داخلنده‌در .

تلغراف و پوسته اجوراتی داخل ایچون پك اوجوز اولدیغی کبی ، خارج ایچونده آلنان پاره چوق کورونمز . تلغراف اجرتی او قدر آزدرکه ، مکتوب یرینه هرکس هندستانك ایچرلرینه طوغری تلغراف کوندرمکه باشلامشدر . تلغراف بعضاً مستعجل اولورسه ایکی قات اوله‌رق اجرتی آلنیر و درحال صاحبنه ایصال ایدیلیر .

هندستان : بومبای — س . م . توفیق

اناطولی مکتوبلری :

بروسه‌ده صنایع وتجارت

قوزه‌جیلق :

مملکتك برنجی صنعت وتجارتی (قوزه‌جیلق) در . بو حوالی اهالیسی ایپك بوجکلرینه هرخصوصده مدیون شکران اولملی‌درلر . شمدی بوموسملرده هرکس قوزه ایشیله اشتغال ایتدکلرندن ذهنلری پك مشغول . بوسنه قوزه محصولی ایودر . بومحصولك برقسمی داخل مملکتده ایپکدن معمول منسوجات ایچون صاقلانور . دیکر مهم برقسمی آوروپایه اخراج اولنور .

بروسه منسوجات شرکتی تشکل ایتمزدن اول بربالیه ایپك مملکتده صرف اولونورکن بوشرکت ایله دیکر بر منسوجات مؤسسه‌سنك تأسیسی اوزرینه (۷۰) بالیه قدر بروسه‌ده صرف اولنیور .

قوزه اخراجاتی ایچون (قوزاق) خانی نامیله بر خان واردر . بوراده کافه‌سی آوروپالی ویرلی خرستیانلردن بر چوق قومیسیونجیلر واردر . یالکز آنلره هرخصوصده تقابل ایدن وبروسه‌نك برنجی زنکینی بولنان فابریقاطور زاده عثمان افندی نامنده بر صاحب حمیت واردرکه بو ذاتده شاذ قیلندندر .

عثمانلی منسوجات شرکتی :

بروسه‌ده صنایعك ایلرولمسنه دائر الك برنجی نمونه (۱۵) بیك لیرا قدرسرمایه‌لی آنونیم صورتنده تشکل ایتمش عثمانلی منسوجات شرکتی‌در . بو براسلام مؤسسه‌سیدر . بتون مملکتمزك هریرنده اولدیغی کبی اسلاملرده اولان ثباتسزلق ، عجوللق بوراده‌ده جاری ایمش . بر قاچ سنه اول تشکل ایدن بوشرکتك اعضاسندن بعضلری برمدت صوکره اوصانمشلر ، بیقمشلر ، شرکتدن قطع علاقه ایتمك ایسته‌مشلر ، مثلا : یدلرنده (۱۰۰۰) لیراقیمتنده‌کی تحویلاتی (۳۵۰) شر لیرایه صاتمغه قرار ویرمشلر . طبیعی‌درکه ثباتسز کیمسه‌لره قارشو شاذقیلندن ثباتلی آدملرده بولنور . اشرافدن حاجی شکری بك نامنده بر ذات محترم شرکتك استقبالی پارلاق کوردیکندن زوال بولمامسی ایچون بالمجبوریه صاتیلغه چیقاریلان حصه‌لری مبایعه صورتیله بر اسلام شرکتك انقراضدن قورتلمسنه سبب اولمشدر . هرنقدر شرکتك فابریقه‌سی مشئوم ، اوغورسز محاربه سببیله برمدت تعطیل اشغال ایلمش ایسه‌ده‌شیمدیکی وقتده ینه فعالیته کلمشدر .

فابریقه‌یی کزدم . مملکتمزه نظراً مکمل بولدم . فابریقه‌ده یکرمی ایپك ، یکرمی‌ده حولی دستکاهی واردر . ایپك دستکاهلرینك اکثریسنده موسوی قیزلری چالیشیور . بعض کوچك قیزلر بر غروش یومیه ایله قولای ایشلرده قوللانیلیور ، مثلا : ماقاره صارمقله مشغول اولیور . بیوك قیزلر وقادینلر یالکز باشلرینه بر دستکاهی اداره ایتدیکندن سکز ، اون غروش یومیه آلیورلر .

فابریقه‌نك اعمالکرده‌سی اولان معمولاتك باشلوجه‌لرینی ذکر ایتمه‌یی ، «یرلی ماللرمزدن ، مسلمان اعمالاتندن نه‌مز وارکه رغبت ایده‌لم؟» دینلرك عبرت کوزینه عرض ایتمه‌یی مناسب کوردم :

(قره‌پ دوبورس) اسلام خانملرینك (قره‌پ دوشین) دییوب اجنبی مغازه‌لرندن مغازه مغازه آراشدیروب بولدقلری آوروپانك خلفا اوتندن ، صماندن اعمال اولنان چوروك ، ظاهرده غایت شیق ، الدادیجی البسه‌لکلری بوفابریقه‌ده صافی ، خالص برنجی فه‌طور ایپکندن یاپیلور . دفعاتله بیقانیر . مذکور قماشلرك اوزرنده‌کی داللر ، فابریقه‌یی اداره ایدن اوسته‌نك ایجادی ایمش .

چارشافلقلر : بوده ایکی‌یه آیلور ، برینه (تافتا) دینورکه ایکی جنسی واردر : دوز طوقونمش ویوموشاغی . ایکنجی قسمه (ر.ژانس) دینورکه انجه چزکیلیسی دیمکدر . بر قسم دها واردرکه (ایپولی‌یه‌ن) تعبیر اولنور (یاریسی یوك ، یاریسی ایپك) دیمکدر .

اثوابلقلر : تافتا قره‌پ دوشین ، پونژه (دها انجه صیق) ، صوفره (شانلی اجدادك کیدکلری حلالی کوملکلر) ، قتیلی سوره ، دوزسوره بروسه آبانیلری ، بروجك ، تللی دوز بروجك ، بلوزلی . بونلردن وقره‌پ دوشیندن ، سوره‌دن ، صوفره‌دن انواع ایشلمه‌لی دوزاکلی واکمزشارپلر ، قره‌پ دوشیندن مندیللرکه : بویون مندیلی ، ال‌مندیلی قادین مندیلی‌در . بونلرده درت بوی اوزرینه اولوب ۳۵ ، ۵۰ ، ۶۰ ، ۷۲ سانتیمدن عبارتدر .

تافتا وقره‌پ دوشین اوزرینه اکلی واکمز قراواتلرك انواعی ، قناپه‌اورتولری (شوندوتابل) یصدیق وطباق اورتولرینك انواعی وسائره .

درسعادتده میدانجقده حاجی حسین مخدوملری بواسلام فابریقه‌سنه کلی سپارش ویریورلر ودولاییسیله فابریقه مأمورلری ماللرك صرف واستهلاکی نقطه‌سندن استانبولدن بیان ممنونیت ایدییورلر . مسلمان خانملرینك نظر دقتلرینی جلب ایدرم . ممکن اولدیغی قدر بالجمله

مبايعاتلريني بوكبي مؤسسه‌لردن سپارش ايلملريني حسب الحميه عرض ايلرم. چونكه حيات اقتصاديه‌سی غائب اولمش ملتك حيات سياسيه‌سی‌ده بوز اوستنه يازی يازمق قبيلندندر .

حولی دستكاهلرينه كلنجه : بوراده صرف مسلمان اوسته‌لر چاليشيور. مع التأسف ايپلكی آوروپادن كتيريليور . طوقونانماللر : حولی ، برنوس، حمام طاقمی .. الخ‌در. ماللر غايت اهون‌در . چونكه آوروپايه نظراً عمله يوميه‌سی غايت اوجوز: برغروشدن يكرمی غروشه قدر . سببی بو !

§ بروسه‌ده مهران قيومجيان افنديك‌ده بالاده صايديغمز بالعموم قاشلری اعماله مخصوص برفابريقه‌سی واردر. بورانك‌ده اوسته‌باشيلری مسلماندر .

مسلمانلرك ايپلك شركتی :

حصه‌دارانی محدود (قوللكتيف ايله قومانديت آره‌سنده) بر شركتدر . ايشلری زيانسزدر . چيقاردقلری ايپلكی طوپدن اوله‌رق برتجاره ويامتعهده صاتارلر .

بروسه صنعتكارلری :

بروسه‌ده صنعت اهلی آدم ايچه‌در. وبواوغورده‌مالی، ملكنی، بلكه‌حياتندن برقسمنی فدا ايتمش آدملر بيله واردر. آنلرك اكثريسيله كوروشدم ؛ مجمل معمولات ايدندم . بونلردن بری: بروسه‌ده اورتولی چارشوده فسجی حافظ خالد بك‌در . بوذات انواع فانيله‌لر ، قوشاقلر والحاصل منسوجاته متعلق نه كبی شيلر وارسه هپسنی آوروپادن مبايعه ايتديكی متعدد ماكنه‌لر واسطه‌سيله اعمال ايديور.. اعمال ايتمكدن ايتمكده فرق وار .مثلا : آوروپامالی اوله‌رق آلديغمز بريوك فانيله‌يی برمدت قوللاندقدن صوكره‌يقاسه‌ق درحال‌يقاندقدن صوكره‌فانيله‌نك كوچولديكنی ، بر مدت صوكره شكل اصليسنی تغيير وتبديل ايتديكنی كوررسكز . حالبوكه بوذات بو اينجه نقطه‌لری دوشونمش طاشنمش ، متعدد تجربه‌لر يابه‌رق بوكبی محذورلری دفع ايتمك چاره‌سنی بولمشدر . باخصوص روماتيزما ، سياتيق وسائره كبی سيكير آغريلرينه مبتلا اولانلر ايچون يالكز آغری و صيزی محللری ايچون فانيله‌لر ياپيور . موی اليه ٣٢٢ سنه‌سی بروسه سركيسنده برنجی درجه شهادتنامه، ٣٢٥ سنه‌سنده برنجيلك و آلتون مداليه، ٣٢٦ سنه‌سی بروسه تجارت اوطه‌سنده‌كی مسابقه‌ده برنجيلكی و مكافات نقديه‌يی قازانمشدر .

خالد بك ايله كوروشدم. ديديلركه: « بوصنعت اوغورنده مالی ، ملكمی فدا ايتدم . نتيجه‌ده متعدد تجربه‌لرم سايه‌سنده موفق اولدم . مثلا : بر تجربه ايچون بر چوق يوكاری فدا ايتدم . محضا مسلكمك ايلرولمسی ايچون هيچ برفدا كارلقدن كری‌طورمادم . حالبوكه اوروپاده بوكبی تجربه‌لری ايفايه مجبوريت يوقدر . آنلر بتون افراد ملتك، بلكه هر صنعت اهلنك صنعتنده ايلرولمسی ايچون غايت آچيق وساده هركسك آكلايه‌جغی طرزده كوزل مجمل (صنايع رساله‌لری) واردر. بزده بوكبی رساله‌لرك اجنبی لساندن كوزلجه آچيق و ساده برلسان ايله ترجمه ايديله‌رك آرزو ايدنلره طاغلمسنه دلالت ايديلورسه حيات مملكته كوزل تأثيرلر براقير. چونكه آوروپاده هرصنعت ايچون رساله‌لر موجوددر . حاضر اولمش ميوه كبی . يالكز آنلری كوزلجه ترجمه مسئله‌سی قاليور . بوده ياپيله‌جق بر ايش دكلدر . مثلا : فلان بويانك ايچروسنه نه‌مقدار ماده علاوه ايديلورسه او بويا خاصيتنی غائب ايتمز . ازجمله آوروپادن كلن فس پوسكولنك بوياسی قطعيا آچيقماز. حالبوكه يرلی پوسكوللرينك بوياسی چيقيور . آورونك ايپكی فاريشيق واوتدن‌در، يرلی پوسكوللرينك ايپكی خاص فقط بوياسی چيقديغندن وسائره‌دن مشتری بالمجبوريه آوروپانككنه رغبت ايديور . حتی چارشومزده بوياجی قوچو نامنده بر خرستيان واردر . آوروپاده فابريقانك برنده كيمياكر اقرباسی وارمش . هر سنه (مثلا : بويا ، عطريات والحاصل نه اولورسه اولسون حل ايده‌مديكی بر مسئله‌يی اوروپاده‌كی كيمياكر واسطه‌سيله حل ايدوب مكمل صورتده مقصدينه واصل اوليور . ايشته صنايع رساله‌لرينك فائده‌سی ! قوچو بو الده ايتديكی اسراری‌ده خارجه چيقارميور . چونكه كنديسی قوچودر! » ديدی .

مقدما اسكيشهرده ساعتجی سليمان اوسته نامنده برينك ١٨ باركير قوتنده برموتوری ٣٢٥ بروسه سركيسنده هركسك تقديرينی موجب اولمش . فقط بوتقديره بدل فوری بر شهادتنامه‌دن بشقه بر شيئه نائل اوله‌مش . اوآدمك صنعتنی ايلرويه كوتورمك ايچون حكومت فعلی ومادی تشويقاتده بولنملی ايدی . عينی زمانده ١٨ باركير قوتنده بر موتوری ياپان بر آدم آندن زياده بر قوته مالك موتوری‌ده ياپمغه قادردر . ايشته بوكا مماثل احوال بروسه‌ده پك چوق .

دباغت :

دريجيلك ، صرف مسلمانلرك النده‌در . دباغ اسليميه‌لی عمر وهزارغرادلی حسن اوسته‌لر آوروپادن كلن دريلرك عينی، مملكتمزده ياپمق ايچون اجرا ايتدكلری متعددتجربه‌لر يوزندن برچوق فداكارلقلرده بولنمشلر وبواغورده صنعتلرينی خيليدن خيلی‌يه ايلری كتورمشلردر . بونلردن عمر اوسته ايله كوروشدم . « افندی بو صنعت اوغورنده مالمزی، ملكمزی، بلكه‌جانمزی فدا ايتدك. صباحلره‌قدراويقولرمزی ترك ايتدك . تك صنعتمز ايلروله‌سين ديه . واقعا ايچه موفق اولدق. فقط بزده طاقت قالمادی. بوصنعتده ايلری كيتمكلكمز شخصی‌قالمشدر. يعنی بوصنعتك اك اينجه نقطه‌سنی بر چوق فداكارلقلر ايله الده ايتدك . مسلمانلردن بعضيلرينه اولادلرينی ياننمزه چراغ ايده‌رك آدم يتشديرمك ايچون مراجعت ايديورز . فی الواقع مراجعتمز قبول اولنيور. ياننمزه

كليورلر . اوچ كون صوكره صاوشوب قاچيورلر . ثانياً بز باخصوص مملكتمزده بر دری‌یی اصلاح ایچون ممكن اولدیغی قدر عادی بر آلت، بلكه الایله یاپارز . حالبوكه آوروپاده بوخصوصده غایت منتظم ماكنه‌لر واردر. بزم بوماكنه‌یی جلب ایتمكه قدرتمز یوقدر . بناءً علیه حكومت صنعتمزی تشویق ایچون نه‌یاپمق لازمكلیرسه یاپملیدر . چونكه صنعت محو اولیور وشخصی قالیور» دیدی .

؛ وسه — عمر فؤاد

وثائق تاریخیه

حكومت سنیه‌نك دول معظمه‌یه نوطه‌سی

بازار كونی اوكله‌دن اول خارجیه نظارتی قلم مخصوص مدیری ادهم بك آوستریا سفارتخانه‌سنه عزیمتله سفرانك اك قدملیسی بولونان ماركی پالاویچینی‌یه آتیده‌كی نوطه‌یی تقدیم ایتمش ودیكر دول معظمه سفراسنه‌ده تبلیغی كندیلرندن رجا والتماس ایلمشدر .

بولغارستان حكومتی مقدمات صلحیه‌یی امضا خصوصنده كوستر- مش اولدیغی مسارعته رغماً دولت علیه‌یه رجوع ایتمسی لازمكلن اراضی‌یی تخلیه‌دن استنكاف ایتمشدر . حكومت مذكوره‌نك بو صورتله حركت ایتمسی كندیسنه (میدیه – اینوز) خط موسومنه ویرمك ایستدیكی یاكلش تفسیره كوره برخط حدود تأمین ایتمك مقصد باهرندن منبعث بولندیغی آزادهٔ اشتباهدر . بولغارستان حكومتی آنجق حكومت عثمانیه‌نك انتظاردن اوصانه‌دق اردوسنه كندی اراضیسنی تكرار اشغال ایتمسی امرینی ویردیكی زمان عسكرینی چكمكه قرار ویرمشدر. دیكر طرفدن حكومت عثمانیه پای‌تخت ایله قلعهٔ سلطانیه بوغازینك مدافعه- سنه امكان حصولی اندیشه‌سی ایله مبدائی « اینوز » اوله‌جق یكانه حدودك مریچ نهرینی تعقیب ایدرك شماله طوغری چیقان بر خط ایله چیزلمسی لزومنی اوته‌دنبرو تبین ایتمش وبونده اصرار ایلمشدر . اشبو كذركاهك معاهدهٔ صلحیه متننده ایجابی وجهله تعیین ایدلمامش اولمسی كیفیتی هیچ شبهه‌سز دولتلرك اولوقت بولغارستان طرفندن كوستریلان مشكلاتی برطرف ایتمك وبوسایه‌ده دلكه‌لرك لوندره‌ده سرعت ممكنه ایله اجتماعلرینی تأمین ایلمك حقنده‌كی آرزولرندن ایلرو كلمشدر . ملاحظات آنفه‌یه وبالخاصه هركونه تشویشاتك وقوعنی بر طرف ایتمك مقصدینه بناءً حكومت عثمانیه طوغریدن طوغری‌یه بولغار حكومتنه مراجعت ایدرك مریچی ادرنه‌یه قدر تعقیب ایدیجی برحدود كذركاهی حقنده نه‌كبی اسبابه مبنی اصرار ایتمك مجبوریتنده بولندیغنی تبلیغ ایلمشدر .

بو مسئله‌یی بولغارستان ایله دیپلوماسی طریقیله فصل وتسویه ایتمك حكومت عثمانیه‌جه شبهه‌سز مرجح ایدی . مع التأسف بولغارلرك تحت اشغاللرنده بولنان اراضیده نا قابل توصیف بر صورت وحشیانه ومخربانه ایله ایقاع ایتدكلری وكندی متفق سابقلرینك بیله عساكر عثمانیه درجه‌سنده بر نفرت واستكراهله مشاهده ایده بیلدكلری مظالم واعتسافات حكومت عثمانیه‌نك ایشك دیپلوماسی طریقیله فصل وتسویه‌سنه انتظار ایتمسنه مانعدر . دیكر طرفدن بالتجربه ثابت اولدیغنه كوره بلغارستان ایله اجراسنه ابتدار اولنان بالجمله مذاكرات الی غیر النهایه سورونجمه‌ده قالمغه محكومدر. شواحواله بناءً حكومت عثمانیه تراكیانك حال وموقع آتیسنی دولتلرله متفقاً تعیین ایتمكی تعهدله برابر مبحوث عنه حدودی شیمدیدن اشغال ایتمك مجبوریتنی حس ایتمكده‌در . حكومت عثمانیه علاوةً شوراسنی‌ده آتیانه مسارعت ایدركه بر طرفدن دول معظمه‌نك مقرراتنه رعایت ایتمك ودیكر طرفدن بولغارستان ایله طبیعی ودواملی مناسبات تأسیس ایلمك حقنده‌كی آرزوسنه بناءً مارالذكر كذركاهی قطعی بر خط حدود عد وتلقی ایدر و بونی هیچ بر بهانه ایله تجاوز ایتمامكی تعهد ایلر . حكومت عثمانیه بالقان حكومتلری آره- سنده‌كی محاربهٔ حاضره‌نك ویرده تراكیا ایچون درمیان ایدیلان صورت تسویه‌نك كندیسنی پای‌تختك امنیت وسلامتنی كافل بر حدودی برآن اول تحت تأمینه آلمق مجبوریتنده بولندیردیغنك دول معظمه‌جه تسلیم ایدیله‌جكی ودول مشار الیهمك تراكیانك حال و موقع مخصوصنی نظر اعتباره آله‌رق مسئله‌نك صورت مشروحه دائره‌سنده سریعاً ومصلحانه فصل وتسویه‌سنی تأمین ایچون بولغارستانه وصایای لازمه ایفا ایلیه‌جكلری امیدنده‌در . حكومت عثمانیه شاید مخاصماته تكرار ابتدار اولنه‌جق اولورسه بونك بتون مسئولیتنی شیمدیدن بولغارستانه عطف وتحمیل ایتمكی لازمه‌دن عد ایلر .

۱۹ تموز ، ۱۹۱۳

صوك اخطار

اداره‌خانه‌مزله معاملاتده بولونان كتابجیلردن بعضیلری برقاچ دفعه وقوع بولان رجامزه ، اخطارمزه رغماً ، بورجلرینی تادیه‌یه اصلا یاناشمدیلر . بوحال ، هم مسلمانلغه ، هم انسانیته منافیدر . مسلمان، تجارده كندیلرینه اعتماد ایده‌رك سپارشلرینی ایفا ایده‌كلدیكمز بو آدملرك، شرلرندن امتی صیانت ایچون، اسملرینی هركسه طانتمق ایجاب ایدیور. فقط بز ایكی هفته دها بكلیه‌جكز . ینه بورجلرینی تأدیه ایتمدكلری تقدیرده بوقرارمزی صورت قطعیه‌ده تطبیق ایده‌جكز .

سلانیك مطبعه‌سی — اشرف ادیب

سبيل الرشاد

١٣٣٠

اداره‌خانه

باب عالى جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطى

ممالك عثمانيه‌ده سنه‌لكى (٦٥) ، آلتى آيلغى (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبيه‌ده سنه‌لكى (١٧) ، آلتى آيلغى (٩) فرانقدر.
[ايضاحات : نسخه‌سى آلتى پاره، آلتى آيلغى بر جلد، هر جلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلى پشيندر.

§ آدرس تبديلنده قرق پاره‌لك پول كوندرلمليدر.

§ مسلكه موافق آثار مع‌الممنونيه قبول اولنور. درج ايديلمه‌ين يازيلر اعاده اولونماز.

اخطارات

رساله‌مزدن آلنديغى كوسترلمك شرطيله بتون يازيلر هرحالكى بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بيلير.

§

مكتوبلرك، امضالرك واضح واوقوناقلى اولمسى و آبونه صره نومروسنى محتوى بولونمسى ؛

§

ممالك اجنبيه ايچون آبونه اولانلرك آدرسلرينك فرانسزجه‌سى‌ده يازلمسى ؛

§

پاره كوندرلديكى زمان نه‌يه دائر اولديغنك واضحاً بيلديرلمسى رجا اولنور.

عدد ٢٥٥ — ٢٦ شعبان المعظم ١٣٣١ — پنجشنبه — ١٨ تموز ١٣٢٩ — جلد ١٠

فاتح كرسيسنده

— ٤ —

— صيقيلمق اسكى آداملرده نادراً كورولن
بر ابتلايه دينيرمش كه، شيمدى نچدى !

— نه‌دن ؟

— دكيشدى حالت روحيه ، چونكه ، عصره كوره ..

— آمان شو « حالت روحيه » برده « مفكوره »
عيب دكل يا ، غيجيقلار بنم سيكيرلريمى !

— نيچون سيكيرله‌نيورسين ؟ تعصبك يريمى ؟
بر آز دكيشملى آرتيق بواسكى ذهنيت .
« لسانه هيچ يكيلك صوقمايك ! » ديمك : جنت .

— خاير ، تعصب ايدن يوق .. شو واركه: ايجابى
تحقق ايتملى بر كره ؛ برده ، اربابى
اليله اولمالى مطلوب اولان تجددلر ..
دوشون كه بويله‌ميدر بزده ؟

— شبهه‌سز .

— نه كزر !
دليلى : كندى سوزكدر ..

— كيمك ، بنم مى ؟

— أوت !

— نه سويله‌مشدم ؟ اونوتدم ..

— جانم شو « ذهنيت ! » ..

— بكنمدكمى ؟ فرانسزجه يوقمى « مانتاليته » ؟
اونك مقابلى ..

— ذاتاً بودر يا درد ايشته !
تصرفاتى عيناً آليرسه‌ق انكليزك ،
فرانسزك ؛ نه اولور حالى ، صوكره ، شيوه‌مزك ؟
لسانك اولماليدر بر وقار مليسى ؛
او اولمادقجه ميسر دكل تعاليسى .

— براز محافظه كارانه‌دريا شيمدى بوده ...

— أوت ، محافظه‌كارم .. بيليرميسين ، بوموده
تعمم ايتمه‌يه باشلارسه ..

— باشلاسين ! نه اولور ؟

— ايلر ، طوتار يرى قالماز ، لسانمز بوزولور .
بوكون نه مسخره اولمشسه ملتك قيليغى ،
لسان‌ده اويله اولور !

— اكلامام عنادجيلغى ..

— بيليرميسين بوغريب امتك نه‌در حالى ؟
« مخاف » صيغه‌سنك چينغراقلى اعلالى !

— ناصيل ، ناصيل ؟

— هله صبر ايت : « مخاف » اصلندن ... »
ديبوب‌ده ازبره برچوق عباره‌لر اوقودان
خواجه‌م ، ختامه ياقين دوره‌سنده اعلالك ،
ميان قافيه دارنده چيفته « فى‌الحالك »
اوقور طورورردى . بو بر عنعنه‌يدى بسبللى :
« قچن‌كه ساكن اولور واو ، اونك‌ده ماقبلى
حروف سالمه‌دن حرف غير ساكن اولور ؛
او واوى متفقاً مد ايدر ايمش جمهور ... »
اوحالده ، بز دخى ايتدك : مخافُ اولدى . » ... أوت !
نه ياپسه آوروپا . بزلرجه اصل اولان حركت :
« اوحالده بز دخى ياپدق ! » ديبوب همان تقليد .
بودورلو بر يكيلكدن نه خير ايدرسين اميد ؟

— فقط « مخاف » نك اعلالى آ‌ما كوچمش ها !

— بو اختصارى اونك ، چوق سورردى ، يوقسه ، دها !

— فنامى ؟ باق ، لافه طالدق‌ده طونمادق يوقوشى .

— حقيقت اويله ! اى يول قازانمشز .. شونه ، شو ؟

— ييقيق سبيله باقوب آغلايان يانيق مكتب
كچنكى يانغينك انقاضى ايشته بونلر هپ !

محمد عاكف

مدافعات دینیه

خطبه‌لر : ٥

ذبح عظیمه دائر خطبه [۱]

« بوجله ایله برابر مولی‌تعالی بزی بلارشاد ترك ایتمه‌مشدر. زیرا بوقصه‌نك دها مکملی تورآنده وارد اولمشدر . و معلومدرکه هر مسلمك استناره واسترشاد ایچون بوکتابه مراجعت ایتمسی واجبدر . »

بز بحمده تعالی شرع احمدیده وجوبك نصل دلیللر ایله ثابت اوله‌جغنی بیلمز دکلز ؛ سویلدیککز کبی بر وجوب افاده ایدن دلیل شرعی‌یه تصادف ایده‌مدك . بویله بر احتمال اولمادیغنده‌ده قائمز. نظم قرآنك اجمالی تفصیل، اشکالی ازاله ایچون مراجعت ایدلمسی لازم کلن قواعد اصول فقه علمنده ارائه ایدلمشدر . سورهٔ انفالده «الیوم اکملت لکم دینکم واتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دیناً » (بوکون سزك دینکزی اکمال وحقکزده نعمتی اتمام ایتدم وسزك ایچون دین اسلامی اختیار ایلدم) بیوریلیور . (آیت ٥) بناءً علیه دین خصوصنده قرآن کریم بزه کافیدر وبشقه بر کتابه مراجعتدن مغنیدر .

« زیرا سورة الانعامده ـ ثم آتینا موسی الکتاب تماماً علی الذی احسن وتفصیلاً لکل شیءٍ وهدیً و رحمةً (بز کتابی احسن حرکتده بولنان کیمسه‌یه تماماً وهرشیئی تفصیلاً وهدی ورحمت اولمق اوزره موسایه ویردك) ـ دیو بویورلمشدر . ومادامکه ایش بویله‌در . یعنی تورات مؤمنك اکلامق ایستدیکی هر شیئك تفصیلیدر ، ایمدی واجب ، حتی ضروریدرکه او کتابده بونلرك مسئله حقنده نه دیلدیکنی ایشیده‌لم . »

دوستم! بو آیتده ادعا ایتدیککز وجوبی اثبات ایده‌جك بر دلیل یوقدر . هم سزك بوقیاسکز عادتا دیوراده‌کی آت رسمنی کوستره‌رك « شو آتدر ، هر آت کیشنه‌ر ، بناءً علیه بو آت‌ده کیشنه‌ر » دیمك قبیلندن بر قیاسدر . چونکه قرآنده مدح وثنا بیوریلان تورات حضرت موسایه انزال بیوریلان کتابدر . سزك بزه مراجعتنی واجب قیلدیغکز تورات ایسه الیکزده بولنانلردر . بو ایکیسی بیننده موجود تفاوتی حالا کورمك ایسته‌میورمیسکز؟ بونلرده موجود دیگر تحریفاتی سزه باغشلایه‌لم ، حضرت موسانك وفاتندن صکره جریان ایدن احواله دائر بعض تفصیلاتك آنلره فرجه‌یاب دخول اولدیغنی‌ده انکار ایده‌من-سکز یا ! (تثنیه باب ۳٤ : ٥ ـ ۱۲) . مع‌مافیه خاطریکز ایچون سزی تعقیب ایده‌لم ، باقه‌لم مدعاکزه موافق دلیل کوستره‌بیله‌جکمیسکز .

« آنك بو واقعه‌یه دائر اولان نصی (بیاناتی) غایت صریحدر . »

سز « صراحت » کلمه‌سنی چوق قوللانیورسکز . فقط بیلمه‌لیسکزکه آتیاً سزدن بونلرك حسابنی ایسته‌جکز .

« الله تعالی تکوین کتابنده بو خصوصده شویله بیورمشدر : وبو شیلردن صکره الله ابراهیمی تجربه ایدرك آکا ای ابراهیم دیدی، اودخی لبیك دیدی والله شمدی بریجك اوغلکی ، یعنی سودیکك اسحق آلوب موریه دیارینه کیت وآنی اوراده سکا سویلیه‌جکم طاغلرك بریسی اوزرنده محرقه تقدیم ایله دیدی . ایمدی ابراهیم صباحلین ایرکن قالقوب مرکبنه سمر اورارق اوشاقلرندن ایکی نفر ایله اوغلی اسحق برابر آلدی ومحرقه ایچون اوطون یاردقدن صکره چیقوب اللهك سویلدیکی محله کیتدی واوچنجی کونده ابراهیم کوزلرینی قالدیروب اوزاقدن اول محلی کوردی وابراهیم اوشاقلرینه سز بوراده مرکبله قالیکز وبن چوجقله اورایه کیدوب سجده ایتدکدن صکره سزه عودت ایده‌جکم دیدی . ایمدی ابراهیم محرقه اوطوننی آلوب اوغلی اسحقه یوکلتمکله آلنه آتش وبچاق آله‌رق یکیسی برابر کیتدیلر واسحق پدری ابراهیمه سویلیوب ای پدر ، دیدکده لبیك ای اوغلم ، دیدی . او دخی ایشته آتش واوطون ولکن محرقه ایچون قوزی نره‌ده‌در دیدی . ابراهیم دخی ای اوغلم . الله کندیسنه محرقه ایچون قوزی‌یی تدارك ایده‌جکدر دیدی . بویله‌جه ایکیسی برابر کیتدیلر . واللهك کندیسنه سویلدیکی محله کلدکلرنده ابراهیم اوراده برمذبح بنا ایتدی واوطونی دیزدکدن صکره اوغلی اسحق باغلایوب مذبحه اوطونلر اوزرینه قودی . ابراهیم اوغلنی بوغازلامق ایچون النی اوزادوب بچاغنی آلدقده ربك ملکی ابراهیم ، ابراهیم دیو سمادن آکا ندا ایلدی . او دخی لبیك دیدی . ملك دخی الکی چوجغه اوزاتمه وآکا برشی یاپمه ، زیرا بریجك اوغلکی بندن دریغ ایتمدیککندن اللهدن قورقار ایدوککی شمدی بیلدم ، دیدی وابراهیم کوزلرینی قالدیروب آرقه‌سنده وصیق چالیلق آره‌سنده بوینوزندن طوتلمش بر قوچ کوردکده ابراهیم کیدوب قوچی آله‌رق آنی اوغلی یرینه محرقه تقدیم ایلدی . (تکوین باب ۲۲ آیات ۱ ـ ۱٤)

توراتك بوافاده‌سی طوغری اولمق ایچون ابراهیمك بریجك اوغلی ویارنجی اوغلی اسحق اولمق لازم کلور. حالبوکه « هاجردن آبرام اسماعیل طوغدیغی وقت ابرام سکسان آلتی یاشنده ایدی (تکوین ۱٦ باب ۱٦) « ابراهیمك اوغلی اسحقك طوغدیغنده یوز یاشنده ایدی » (تکوین ۲۱ باب ٥) . مع‌مافیه بوجهت موضوع بحثه نظراً ایکنجی درجه‌ده قالدیغندن بونلری نقل ایله نه‌دیمك ایستدیککزه باقه‌لم .

« بنم ادعامجه اللهك بو امردن مقصدی ابراهیمه رمزی ویاخود تمثیلی طریق ایله مسیح واسطه‌سیله اجرا اولنه‌جق فدیه‌یی بیلدیرمك ایدی . »

دوستم ! سز بالاده کرك قرآنك وکرك توراتك صراحتندن بحث ایدییوردیکز . بزده اویولده‌کی صراحتلره انتظار ایلیوردق . حالبوکه شمدی طریق رمزی ویاخود تمثیلدن دم اورمغه باشلادیکز . حریفك بریسنه بر آرمود کوستره‌رك نه‌اولدیغنی سؤال ایتمشلر ، جوابنده « آیوادر » دیمش . « بوحالده سن آیوایی‌ده بیلمیورسك » دیمشلر. صاقین بزم بحثمزده اوکا دونمسون . حاشا ! مقصدم سزه جهل اسناد ایتمك دکل ، بلکه مخاطبلریکزی اومنزله‌یه ایندیردیککزی کوسترمکدر . بوده استبعاد اولنماز ، چونکه سز او مختارلردنسکزکه مخاطبلریکز سوزلریکزه حقیقت محضه نظریله باقارلر ، بیاضه سیاه ویاخود سیاهه بیاض دیسه‌کز هیچ برینك اعتراض ایتمك عقلنه بیله کلمز . اکن نه‌چاره‌که بز بشقه درلو آلشمشز : بریسی « الله بر » دیسه « نه‌دن بیلورسین ؟ » دیرز . حتی دها غریبی اکر بونی بلادلیل سویلمش ایسه کندیسنی آثم عد ایلرز . کوریورسکز یا ! ایکی طرفك آلدیغی طرز تربیه‌ده نه‌بیوك بر تفاوت وار! سز پك اعلا بیلیورسکزکه صراحت بر لفظك کثرت استعمالدن طولایی معنای مرادی ظهور بین ایله ظاهر اولمق ، رمز وکنایه ایسه معنای مرادی من جهة الاستعمال مستتر بولنمقدر. شوحالده

---

[۱] باشی ۲۵۵ نجی نسخه‌ده

ایکیسی یکدیکری مقامنده استعمال اولنه‌ماز . سز اولجه صراحت ادعاسنده بولنیوردیکز . ایراد ایتدیککز نصلرده بز اویله برحال کوره‌مدك . بونی سزده ادراك ایتدیککز ایچون شمدی آنی ترك ایله طبان طبانه ضدی اولمق اوزره «رمز» ادعاسنده بولنیورسکز . بزم ایچون تناقضدن طولایی سوزیکزی دیکله‌مه‌مك‌ده واردر . معمافیه مساهله طریقنی التزام ایله سزی بو دعواکزده‌ده تعقیب ایده‌جکز . فقط بنه معلومکزدر که رمز و کنایه‌ده معنای مراده دلالت ایدر برقرینهٔ معینه بولنمق لازم کلور . تعبیر دیکرله «بنم ادعامجه بو بویله‌در» دیمك کافی دکلدر . بوکا بر دلیل وبینه اقامه ایتمکز ایجاب ایدر . اکر اقامه ایده‌مزسه‌کز بلادلیل دعوا مسموع اولماز . دلیلکزی اقامه ایدیکزده کوره‌لم .

« وبودخی - ایستر آنك قرآنده وارد اولان شکلنه ، ایستر توراتده وارد اولان شکلنه اعتبار ایت - بالنفس قصه‌دن ظاهر وعیاندر . »

قوزم خطیب افندی ! سز نه‌یاپیورسکز ؟ بویله دونه دونه ایش اولورمی ؟ اولا صراحت ادعاسنده ایدیکز ، صکره بوندن واز کچوب رمز وتمثیل طریقندن بحث ایتدیکز . شمدی بنه ظهور وعیاندن بحث ایدیورسکز . بوظهور وعیان یالکز سزه‌می مخصوص ؟ لطفاً بزه‌ده ارائه ایتسه‌کز اولمازمی ؟

« وبوکا تعجب ایتمه‌یکز . »

آمان خطیب افندی ! بوکاده‌می قاریشه‌جقسکز . بویله اتکی پشنه اوبمایان سوزلره تعجب ایتمه‌مك الدن کلیرمی ؟ سزی ممنون ایتمك ایچون چوق جبر نفس ایتدك اما موفق اوله‌مادق . دین نامنه یاپیلان بوکبی اکری بوکری شیلره تعجب ایتمه‌مك ایچون دماغی چوجقلقدن بری اویله تشکل ایتمش اولمق لازمدر . بز ایسه اوبختیارلردن دکلز .

« زیرا اللهك عقلی بوطار دائره‌دن البته‌دها واسع ونظری بوسری قریبدن دها بعیددر . الله تعالی « سماوات زمیندن یوکسك اولدیغی کبی بنم یوللرم سزك یوللریکزدن وبنم افکارم سزك افکاریکزدن یوکسکدر » (اشعیا باب ٥٥ آیت ٩) دیو بیوریبور . »

وکذا الله تعالی « اونی کوزلر ادراك ایتمز ، لکن او ، کوزلری ادراك واحاطه ایدر ؛ او لطیفدر ، خبیردر » بیوریبور (انعام ١٠٣) . وکذا « علی التحقیق الله سماوات وارضك غیبنی بیلور ، زیرا او ، قلبلرده کیزلو اولان شیلری‌ده بیلور » بیوریبور (فاطر ٣٦)

خطیب افندی ! بز بو آیتلری مجرد سزك اثریکزی تعقیب مقصدیله یازدق . عجبا سز او سوزلری نیچون یازدیکز ؟ « زیرا » ایله تصدیر اولنمسنه باقیلورسه بالاده‌کی ادعاکزه دلیل اوله‌رق کتورلدیکی اکلاشیلور . عجبا بونلر نصوص قرآنیه وتوراتیه‌نك مقصدیکزه صراحةً دلالت ایتدیکنه‌می ، یوقسه رمز وتمثیل طریقیله دلالت ایلدیکنه‌می دلیلدر ؟ سز هم تحف شیلر یاپارسکز ، هم‌ده بزی تعجبدن منع ایدرسکز . بوموافق انصافمی ؟

« ایمدی بیله‌لم که بوقصه مسیحه رمزدر . »

بك اعلا بیلیکز ! فقط دلیلکزی سویلیکزده بیلدیککزه بزده قانع اوله‌لم . چونکه بلا دلیل بیلمك حاصل اولماز .

« ویله اولماسه‌یدی الله بونی کندی کتابنك برچوق یرلرنده بزه اعلان ایتمزدی . »

بو افاده‌کز عینی مدعادن عبارت اولوب بردلیلی محتوی دکلدر .

« زیرا مسیحه اشارت اوله‌رق رمزلرك سائر نوعلری ذکر اولنور . »

عجبا او رمزلرده هپ بوقوتده‌میدر ؟

« چونکه بو تعلیم کتاب مقدسك بحساب متن وآیتلرنده مشهور وثابت اولمشدر . »

هپ دلیلدن عاری عینی تقرات .

« توراتده قربان وذبیحه ومحرقه‌لر نه قدر چوق دفعه ذکر اولنمشدر ! ناسه خطا وکناهلری ایچون کفارت اجرا و الله عز وجل حضرتلرینه تقرب ایتملری لزومی نه قدر چوق دفعه تأکید ایدلمشدر . »

بونی انکار ایدن وارمی‌که تکرار ایدوب طوریبورسکز ؟

« او درجه‌که بالنفس قرآن بو قربانلرك ذکریله طولودر وتاریخ عالمك مقدمه‌سنده قابیل (قاین) وهابل حقنده‌کی کلامنده بزه قرباندن بحث اولنمغه باشلامشدر . »

اوت سورهٔ مائده‌ده « واتل علیهم نبأ ابنی آدم بالحق » (انسانلره آدمك ایکی اوغلنك قصه‌سنی حق ایله ذکر ایت) « اذ قربا قرباناً فتقبل من احدهما ولم یتقبل من الآخر » (آنلر تقرب قصدیله قربانلرینی عرض ایتدکلری وقت برینك قربانی قبول اولنوب دیکرینککی اولنمادی) بیورلمشدر . (سوره ٣٠) . بونکله قصهٔ ابراهیمك مسیحه رمز اولدیغی ثابتمی اوله‌جق ؟

« وبنی اسرائیل تاریخنده چوق دفعه ذکر وسمادن ایلن آتش ایله احراق ایدیلن قربانلر نامیله یاد ایدلمشدر . وابراهیمك ذبیحه‌سی اباء اولینك پدرمز آدمك زماننده موسانك زمانه وموسادن مسیحه قدر تقدیم ایتمش اولدقلری یوزلرجه وبیکلرجه ذبیحه‌لردن آنجق بریسی ایدی . وبنی اسرائیلك بالجمله آیین ومراسم عبادتنده احتفالاتنده ومناسکنده اك مهم ایش قربانلر تقدیمی ایدی . »

بونلرك جمله‌سی مسلم ؛ فقط نتیجه ؟

« ایمدی دوت بیك سنه ارض مقدسك اکثر بقعه وقطعه‌لرنده موجود مذبحلردن چیقان توتون دومانلریله هوایی قرارادان وذکرلری آدمدن ابراهیمه ، هارونه . داوده وعصر مسیحه قدر تورات وزبور صحیفه‌لرینی طولدیران بومحرقه‌لردن اله حکیمك هیچ بر مرادی ومقصدی اولمادیغنی هانکی عقل سلیم ظن ایدر .

جناب حقك بالجمله افعالی حکم ومصالحه مستند اولدیغنده شبهه یوقدر . لکن مجرد نقله مستند بر دینك سالکلرینه منسوب برخطبه‌ده « عقل سلیم » دن بحث ایدلمسی جای تعجبدر .

« اوت ، اللهك ذبیحه‌لر وقربانلر فریضه‌سندن عظیم بر مقصدی واردر . »

سز اومقصد حقنده‌کی فکریکزی سویلیکزده صره بزه کلنجه بزده بیلدیکمزی سویلرز .

« دوام ایده‌جك »

محمود اسعد

فقه و فتاوی

فقه و عبادات اسلامیه تاریخنده :

حج

۱۸

اصحاب کرام ، دشمن طرفندن وقوعه کلن احصار مسئله‌سنی ، احصار آیت کریمه‌سنك مقتضاسیله حدیبیه سنه‌سی وقعه‌سنه موافق اوله‌رق حل ایدرلردی. [۱] ابن مسعود حضرتلری مرض سببیله وقوعه کلن احصاری‌ده برنجی نوعه قیاس ایدردی . ابن عمر ، ابن عباس ، ام‌المؤمنین عائشه حضراتی ایسه بو نوع احصاری برنجی نوعه ارجاع ایتمزلردی . ودیرلردی که : مرض سببیله محصور اولانلرك تحللری (احرامدن چیقمه‌لری) ایچون طوافدن صوکرا صفا ایله مروه آراسنده سعی ایتمه‌لری مقتضیدر . باشقه درلو تحلل ایده‌مزلر .

عبداه بن عمر حضرتلری احصار نقطهٔ نظرندن عمره ایله حج آراسنده برفرق کورمزلردی. بناءً علیه حدیبیه سنه سنده‌کی عمره‌نك حکمنی ، حجه‌ده تشمیل ایدرلردی . [۲]

اصحاب کرام حضراتی « احل لکم صید البحر وطعامه » آیت کریمه‌سنه باقه‌رق محرملر ایچون دکز آولرینك حلالیته « وحرم علیکم صید البر مادمتم حرما » آیت کریمه‌سنك مفاد صریحنه کوره‌ده قره حیوانلری آولامه‌نك حرمتنه قائل ایدیلر. ابن عباس، انس بن مالك حضراتی ممنوعیتی صیده تخصیص ایله ذبحی تجویز ایدرلردی . آولانمسی حرام اولان حیوانلرك قتلی صورتنده بوبابده ورود ایدن آیت کریمه‌یه [۳] توفیقاً ایکی عدلك تقدیری اوزره حیوان مقتولك مثلی حرم داخلنده ذبح ویا قیمتی فقرایه تصدق اولنور ویاخود جزا اوله‌رق اوروج طوتولوردی .

حضرت عمر رضی الله عنه صیرتلان ایچون قوچ ، کیك ایچون کوچوکجه دیشی کچی ، طوشان ایچون دیشی کچی ، یبان فاره‌سی ایچون‌ده دورت آیلق کچی اوغلاغی ایله حکم ایدیبوردی . عمر بن

[۱] عن نافع ان ابن عبدالله بن عمر رضی الله عنها حین خرج الی مکة معتمراً فی الفتنة قال ان صددت عن البیت صنعت کما صنعنا مع رسول الله صلی الله علیه وسلم فاهل بعمرة من اجل ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان اهل بعمرة عام الحدیبیة ـ بخاری ـ

[۲] عن نافع ان عبیدالله بن عبدالله وسالم بن عبدالله اخبراه انهما کلما عبدالله ..... واشهدکم انی قد اوجبت العمرة ان شاء الله انطلق فان خلی بینی وبین لبیت طفت وان حیل بینی وبینه فعلت کما فعل النبی صلی الله علیه و سلم وانا معه فاهل بالعمرة من ذی الحلیفة ثم سار ساعة ثم قال انما شأنهما واحد اشهدکم انی قد اوجبت حجة مع عمرتی فلم یحل منهما حتی حل یوم النحر واهدی وکان یقول لایحل حتی یطوف طوافاً واحداً یوم یدخل مکة ـ بخاری ـ

[۳] یا ایها الذین آمنوا لاتقتلوا الصید وانتم حرم ومن قتله منکم فجزاءٌ مثل ماقتل من النعم یحکم به ذوا عدل منکم ... الخ ـ سورهٔ مائده ـ

الخطاب ، علی بن ابی طالب ، عثمان بن عفان ، ابن مسعود حضراتی بیوك جثه‌لی شکارلرك کندیلرینه معادل اوله‌جق بیوکلر ایله ، کوچوکلرده کوچوکلر ایله تضمین ایدلمسی جهتنی التزام ایتدکلری مرویدر .

علی رضی الله عنه‌دن روایت اولندیغنه کوره دوه‌قوشی یمورطه‌سی اتلاف ایدن محرملك دیشی دوه‌سنی لقاحه عرض ایدوب حصوله کله‌جك یاورویی ذبح ایتمسی مقتضیدر . ابن عباس ، ابن مسعود حضراتی ایسه دوه قوشی یمورطه‌سنده اعطای قیمت ایله حکم ایدرلردی . چکرکه اتلاف ایدن محرمك حضرت عمره کوره بر پارچه طعام ، ابن عمره کوره علی‌الاطلاق آزاجق برشی ، ابن عباسه کوره‌ده خورما تصدق ایتمسی لازمدر .

***

اصحاب کرام حضراتی باشنده برخسته‌لنی ویاخود اذا وراحتسزلنی بولنان کیمسه‌نك حلق ایتمسی جائز اوله‌جنی حقنده متفق ایدیلر . شوقدر وارکه حلق ولو لعذرة اولسون محظورات احرامدن برینی ارتکاب دیمکدر . آنکچون فدیه اولق اوزره اوچ کون اوروج طوتمق ویاخود فقرادن التی کیمسه‌یه یارمیشر صاغلقدن ایتمك و یاخود برقان آقیتمق لازم کله‌جکنه قانع ایدیلر . [٤] ذاتاً « فمن کان منکم مریضاً اوبه اذیً من رأسه ففدیة من صیام اوصدقة اونسك » آیت کریمه‌سی‌ده بونی تأیید ایدیبوردی .

حضرت ابن عباس باشك خسته‌لنی جراحت ، چیبان وسویلجه‌لردن؛ اذا وراحتسزلنی‌ده کهله کبی هوام وحشراتك بولنمسندن عبارتدر ، دیرلردی .

بین الاصحاب فدیه‌نك محل اجراسی حقنده اختلاف واردی. حضرت مجاهد هرنره‌ده ایسه جائز اوله‌جغنه قائل ایدی. حضرت ابن عباس ایسه قان آقتمق نوعندن اولانلرك مکه‌ده وقالانلرینك‌ده ایستدیکی یرده اجراسی جائز اوله‌جغنه ذاهب ایدی .

§ اصحاب کرام حضراتی معنای اعمیله [٥] متمتع اولانلره هدی ویاخود ـ اوچی اثنای حجده ، یدیسی صوکرا اولمق اوزره ـ اون کون اوروجدن عبارت اولان کفارت لازم کله‌جکی حقنده متفق بولنیورلردی. ذاتاً « فمن تمتع بالعمرة الی الحج فما استیسر من الهدی فمن لم یجد فصیام ثلاثة ایام فی الحج وسبعة اذا رجعتم تلك عشرة کامله ... » آیت کریمه‌سی بوبابده نص صریح اولدیغندن اختلافه محل براقمیوردی . ابن عمر حضرتلری آیت کریمه‌ده مذکور اولان « هدی » ی ابل وبقر ایله تفسیر ایدرلری . بناءً علیه ابن عمره کوره متمتعك دوه ویاخود صیغیر

[٤] عن کعب بن عجرة رضی الله عنه عن رسول الله صلی علیه و سلم انه قال لعلك آذاك هوامك ؟ ـ قال : نعم ، یا رسول الله ؛ فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم : احلق رأسك وصم ثلاثة ایام او اطعم ستة مساکین او انسك بشاة . ـ اخرجه البخاری ـ

[٥] بوقاروده کچدیکی وجهله « تمتع » بعضاً قراندن اعم اولان معنایه‌ده اطلاق اولنور.

ذبح ایتمسی مقتضی اولوب بوکا مقتدر اولەمدیغی صورتده اوروج طوتمسی لازم کلیر.

*

اوتەدنبری متداول اولدیغی وجهله بین الاصحاب اثنای حجده کسیلن قربانلره «هدی» اطلاق اولنوردی. ابن عمر رضی الله عنهما هدایاده آنجق «ثنی» جائز اولەجغنه قائل بولنیورلردی. اصحاب کرام پیغمبر افندمزدن کوردکلری کبی هدیلری تقلید ایدرلردی. اثنای تقلیدده هدیلری قبلەیه توجیه ایدوب بوقاروده سویلندیکی اوزره – دوه اولدیغنه کوره – دامغەلارلردی. ام المؤمنین حضرت عائشه قویونلریده تقلید ایدیلدکده اولدیغنی روایت ایدردی [٥] بالطبع دوەدن باشقەلری دامغەلانمازدی. ابن عباس حضرتلری دامغەنك صاغ طرفده، ابن عمر حضرتلری ایسه صول طرفده یاپیلەجغنه قائل اولورلردی.

اکلاشلدیغنه کوره اصحاب کرام حضراتی اکثریت اعتباریله فعل نبوی‌یه موافق اولەرق هدیلرینی خارج حرمدن تدارك ایدرلردی. ابن عمر حضرتلری داخل حرمدن تدارك اولنان هدیلری عرفات وقعەسنده حاضر بولندیرەرق جبر نقصان ایتمك مستحب اولدیغنه قائل اولیورلردی.

بین الاصحاب رکوب هدینك جوازنده اختلاف ایدیلدی. حضرت جابر ضرورت ملجئه اولمدقجه رکوب هدیی تجویز ایتمزدی. انس وابو هریره حضرتلری ایسه رکوب طریقیله هدیدن استفادەیی [٦] جائز کوریرلردی.

تطوع هدیلری محل نحرلرینه واصل اولمەدن ضعیفلەرك یولده دوشوبده بوغازلاندقلرینه کوره اتلرندن یمك جائز اولەمیەجغی حقنده اتفاق واردی. علی بن ابی طالب، ابن عباس، ابن مسعود حضراتندن مروی اولدیغنه کوره بوکبی هدیلرك اتلرینی ینلرك ویدیرنلرك، قیمتجە کوله معادل یئیلەجك برشی ایله تصدق ایتمەلری ایجاب ایدر.

محل نحره واصل اولوب ذبح ایدیلن هدیلرك اتلرینی یمك جائز اولەجغی حقنده بین الاصحاب اتفاق واردی. [٧] شوقدرکه ابن عمر حضرتلرندن مروی اولدیغنه کوره نذر سببیله واجب اولان قربانلرك اتلریله، جزای صید اولەرق کسیلن حیوانلرك اتلرندن یمك جائز اولەمیەجغی حقنده بر قناعت موجود ایدی. [٨]

حلیم ثابت

[٥] عن عائشة رضی الله عنها قالت كنت افتل القلائد للنبی صلی الله علیه وسلم فیقلد الغنم ویقیم فی اهله حلالا — اخرج البخاری —

[٦] عن ابی هریرة رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم رأی رجلا یسوق بدنة فقال اركبها فقال انها بدنة فقال: اركبها ویلك فی الثالثة او فی الثانیة.

عن انس رضی الله عنه ان النبی صلی الله علیه وسلم رای رجلا یسوق بدنة فقال اركبها قال انها بدنة قال اركبها قال انها بدنة قال اركبها ثلاثاً.

[٧] عن ابن جریج حدثنا عطاء سمع جابر بن عبد الله رضی الله عنهما یقول كنا لا نأكل من لحوم بدننا فوق ثلاث منى فرخص لنا النبی صلی الله علیه وسلم فقال كلوا وتزودوا فأكلنا وتزودنا. – اخرج البخاری –

(٨) عن ابن عمر رضی الله عنهما لا یؤكل من جزاء الصید والنذور ویؤكل مما سوی ذلك وقاله عطاء یأكل ویطعم من المتعة. – بخاری –

فلسفه

تناسخ عقیدەسی

قدیم مصریلره کوره تناسخ

شرق‌که غرائب شئوناتك جلوەکاهیدر، عینی زمانده اسرار انکیز تخیلاتك‌ده منبع فیاضی عد اولنەبیلیر. کائناتی تتبع ایتمك فکری ایلك اول شرقده دوغمش، درین دوشونیجی فیلسوفلر الك اول شرقك محیط سحارنده پرورشیاب کمال اولمشدر.

هندك، چینك، بابلك، مصرك ونهایت مهد اساطیر اولان یونان قدیمك متفکر دماغلری کائناتی تتبع ایتدکلری زمان کندیلرینی حیرت بخش حادثات عجیبه قارشوسنده بولمشلردی. بوفیلسوفلر کوریورلردی‌که سطح ارض برصحنهٔ انقلاب. برمشهر حادثاتدر: طوپراغه دوشن بر دانه مرور زمانله جسیم برآغاجه؛ علی العاده بریومورطه رنکارنك توپلی، حزین نغمەلری ایله قلبلری تسخیر ایدن برقوشه؛ نهرلرده آقان، دکزلرده طوران صولر بخاره، بخارلر بولوته، بولوتلرده تکرار یاغموره منقلب اولیورلر. براودون پارچەسی اولا آتشه، صوکره کوله تحول ایدییور. جهانده وقوعه کلن بوکبی تبدلات لاینقطع دوام ایدوب کیدییور.. برآز داها درین کورنلر، خفایای کائناتی برآز داها فضلەجه تعمیق ایدنلر ایسه همان همان غیر مرئی بر نقطەنك مرور زمانله برقورده تحول ایتدیکنی، برمدت صوکره‌ده بو چیرکین ومستکره قوردك رنکارنك لونلی، نارین ودلبر برقنادلرله مجهز برکلبك حالنه کیردیکنی کوریورلردی...

قوانین فطرتی شمولی بر صورتده احاطەدن عاجز قالان دماغلر بوکبی حادثات عجیبه قارشوسنده حیرتدن حیرته دوشیور. قیاسات ذهنیەلریله بونلردن غریب غریب نتیجەلر چیقارمغه چالیشیورلردی.

اسکی فیلسوفلر جهانده کوریلن هرحادثەنك بشریت‌دەده برنظیری اولەجغنه قانع بولنیورلردی. بو قناعتدرکه تناسخ فکرینی تولید ایلمشدر. جهانده هرموجودك استحالات متنوعەیه معروض قالدیغنی کورن فیلسوفلر کندیلرنجه اشکال خفیفەدن عبارت اولان ارواحك‌ده استحالاته اوغرادیغنی تخیل ایتمکده بر محذور کورمەمشلردی. اویله‌یا، کائناتده بوکبی استحالاتك بیکلرجه نمونەسی یوقمی؟ او حالده هرشیئك برنظیرینی جامع اولان بشریت ایچونده بویله براستحاله تصورینه نەمانع واردر؟..

تناسخ عقیدەسی احتمالکه انسانیتك الك کهنه عقائدندن بریدر. اعصار ماضیەدن ملیونلرجه افراد بو عقیدەیی بسلەمشلر، بدنلری چوروپوب محو اولسه بیله روحلرینك باشقه قالبلرده یاشایەجغی

قناعتیله اولوب کیتمشلردر . بوکون هند وچین‌ده اهمیتلیجه برکتلهٔ بشر حالا بو عقیده‌یی بسله‌میورلرمی ؟..

تناسخ فکرینك صنعتکار لوحه‌لرینی تصور ایتمك ایچون اوویدك (Ovide) اثرنده‌کی ماصاللری اوقوملیدر . تناسخ فکری ادیان سماویه منسوبلری آره‌سنده بیله آز چوق تعدیلاتله ینه جای قبول بوله‌بیلمشدر. توراتك محرف صحیفه‌لرنده بوفکرك رنکلره بورونمش فیلیزلرینی بولمق ممکن‌در. فی‌الحقیقه نیوبه (niobé) نك مرمره، لوطك زوجه‌سی ئه‌دیتك (édithe) طوزدن بر هیکله تحول ایتملری تناسخ فکرینك استحاله‌سندن باشقه نه صورتله ایضاح اولنه‌بیلیر.

غریبدرکه محرف توراتك کهنه صحیفه‌لرندن برچوق خرافه‌لر، کتب اسلامیه‌یه‌ده صوقوله‌بیلمشلردر. فضله معلومات کوسترمك غیرتنده بولنان آز دوشونیجی برچوق مؤلفلر بوکبی خرافه‌لری عیناً نقل ایتمکده بربأس کورمه‌مشلردر . حالبوکه بونلرك مضرتی بوکون اساس اسلامیتی صارصه‌جق ، برچوق مسلمانلری دینلری حقنده شبهه‌یه دوشوره‌جك قدر بارز وتهلکه‌لی برشکل آلمشدر . بوکبی خرافه‌لرك تمیزلنمه‌سنه چالیشمق ، ارباب اقتدارك اك مهم واك مقدس وظائف دینیه‌سندن اولدیغنی بوراده‌برداها تکرار ایتمك لزومنی حس ایدییورز.

***

تناسخ، روحك برجسددن دیکرینه انتقالی، تعبیر دیکرله روحلرك مهاجرتی دیمکدر. تناسخجیلره کوره اجساد روحلرك برقالبی کیبیدر. عینی برروح مختلف جسدلره کیره‌رك اونلره افاضهٔ حیات ایدر .

بوکون برقالبه افاضهٔ حیات ایدن برروح برمدت صوکره باشقه برقالبده ، باشقه برجسدده تجلی‌یاب ظهور اولور. بومختلف قالبلرك یکدیکرلرندن فرقی یالکز اشکال خارجیه‌لرنده‌در. چونکه هپسنده‌کی قوهٔ محرکه ، یعنی روح، بردر.

کوریلیورکه تناسخ، ابدیت روح فکرینك ابتدائی برنتیجه‌سیدر. اقوام قدیمه معتقداتنده ، اسکی فیلسوفلرك مسلکلرنده ـ استثناسز اوله‌رق ـ ابدیت روح فکرینك آز چوق متحول اشکالی کوریله‌بیلیر .

ابوالمورخین هرودوتك دیدیکی کبی، ابدیت روح فکری اك اول مصریلر طرفندن اورتایه آتیلمشدر. تناسخ (métempsychose) نظریه‌سنك‌ده ینه مصریلرك تخیلاتندن اولدیغنده شبهه یوقدر. نیل ساحللرینك بو قدیم ساکنلری . انسان اولدکدن صوکره روحنك درعقب دیکر برحیوانك بدنه داخل اولدیغنی اعتقاد ایدییورلردی. فقط ینه اونلرك عقیده‌سنه نظراً ، بوروح او حیوانك جسدنده پایدار اوله‌رق قالمزمش. او حیوان اولور اولمز روح بو دفعه‌ده باشقه برحیوانك جسدینه انتقال ایدرمش . بو صورتله عینی بر روح یر یوزنده ، هوا داخلنده ، صولر درونده یاشایان حیوانلرك قالبلرینی دولاشدقدن ، اوچ بیك سنه قدر امتداد ایدن مدید بر مهاجرتدن صوکره ینه بر انسانك جسدینه عودت ایدر ، او انسان اولدیکی زمان یکی باشدن تکرار اولکی کبی اوزون برمهاجرت باشلارمش.

روحلرك شوصورتله دوری اوله‌رق برمهاجرت اجرا ایتدکلری حقنده‌کی عقیده ، اجرام سماویه‌نك حرکات دوریه‌سندن ملهم اولدیغنی تخمین ایده‌بیلیرز. فی‌الحقیقه تناسخ ارواح نظریه‌سی ، اجرام سماویه حقنده‌کی دور هیئی‌نك حیات بشره تطبیقندن باشقه برشی دکلدر .

نیل ساحللرنده یاشایان انسانلرك تاریخ تکامل دینیسی تدقیق ایدلدیکی زمان آکلاشیلیورکه قدیم مصریلرك ابدیت روح حقنده‌کی بوقابا فکرلرینه بالآخره داها باشقه شیلرده علاوه ایدلمش‌در. فی‌الحقیقه پلوتارکك (Plutarque) روایتنه نظراً مصریلر آمانته‌س (amenthès) نامنده برده (دیاراموات) بولندیغنه واوزریسك سراپیس (Sérapis) عنوانی آلتنده بو ایمپراطورلقده فرمان فرما اولدیغنه قائل ایمشلر. اهراملرك سینهٔ سنکیندن چیقاریلان مومیا صندوقه‌لرنده‌کی رسملر پلوتارکك شو روایتنی تأیید ایده‌جك ابدی‌ئون وثیقه‌لردن معدوددر .

پورفیر (Porbhyre) قدیم مصریلرك بر دعاسندن بحث ایدییور: بعدالموت روحلرینك ابدی معبودلر آره‌سنه قبول ایدلمه‌سی نیازندن عبارت اولان بو دعا، تناسخ عقیده‌سنك بالآخره مصریلر آره‌سنده داها باشقه شکللره بورونمش اولدیغنی کوسترمکده‌در .

تناسخ عقیده‌سی مصرده متعدد شکللر آلدقدن صوکره. یونان فیلسوفلرینك ولود دماغلرنده داها رنکین، داها خیالی کسوه‌لره بورونمشدر. هند وایران طرفلرنده ایسه داها زیاده ناسوتی برشکل اکتساب ایلمشدر . مقالات آتیه‌مزده بوعقیده‌نك هند ، ایران ویونان اقوامی آره‌سنده اوغرادیغی تحولاته حصر ایده‌جکز .

م . شمس الدین

فرید وجدی‌نك آثارندن :

روح انسان

فلسفی ، علمی بر بحث

روحك موجودیتی، ابدیتی شبهه‌سز مسائل فلسفیه‌نك اك مدهشی‌در. فلسفه‌نك مختلف جریانلری مسأله‌نك حلی ایچون عصرلردنبری چارپیشمقده‌در . چونکه روح ، انسانك قلبی ایله اك زیاده علاقه‌دار . انسانك قلبی ایله شئونی ایله اك زیاده مرتبطدر. اوت روح ، انسانك عالم حسدن مأیوس اولدیغی آنده آمالنه اطمئنان بخش ایدن؛ موجودات مادیه فسحتسرای آمالنی استیعاب ایده‌مدیکی زمان انسانك بتون طاتلی رؤیالرینه معکس تجلی اولان سر اعظمدر .

انسان باشلی باشنه قوجه بر عالم حیرت انکیز تشکیل ایدییور . قوهٔ عقلیه‌نك نامتناهی تکاملاتندن نصیبه‌دار اولان بو مخلوق قوانین

طبیعه‌نك اسیری اولدیغندن ازلی قانونلری تنقید ایتمکه قالقیشیر .

انسان انواع کمالاتی ادراك ایده بیلمك ایچون بیوك طویغولره مالك ایدلمشدر . بونکچون عدالت ، مرحمت ، ایلك ، محبت ، فضیلت بی انواع کمالاتی حالات مطلقه‌سنده مشاهده ایدر . و هر عدالتك ارقه‌سنده دها بیوك بر عدالتك ، هر مرحمتك ، کوزه‌للکك ، محبتك دها شموللی معناسی اولدیغنه قانعدر .

انسانك مختلف حرکات نفسانیه‌سی وارد. مثلا انسان قوشار، اوینار، ترنم ایدر، منشرح اولور، محارب اولور، سخی یاخود بخیل اولور. متکبر یامتواضع اولور. حکیم اولور منافق اولور. کندی شخصنه تملق ایتمکدن بشقه برصفته مالك اولمدیغی ، کندی لذائذندن بشقه‌سنه عبادت ایتمدیکی ظاهر اولور . فقط بو اویله بر خیالدرکه صاحبنی حقیقت حالدن دور ایدر . چونکه انسانك صفاتی هر نقدر تعدد ایله روحنه قارشی لاقید بر صورتده کورونورسه‌ده اونك روحی ، قلبی ایله اك زیاده مرتبط ، قوهٔ عقلیه‌سی اوزرینه اك بیوك تأثیری اجرا ایده‌ن مؤثردر . انسانك اولومدن قورقمسی، امراض وعللدن اورکمسی ، کندی شخصنه تملقی، منفعت ذاتیه‌سی ارقه‌سند، قوشمسی روحنه اهتمام ایتدیکنك اك بیوك دلیلدر . بو احوالك جمله‌سی سطحی النظر اولمایانلره ، سطحی ظواهره الدانمیانلره نمایاندر .

هیچ بر انسان وارمیدرکه اولومندن یعنی جسمانیتی انحلاله اوغرادقدنصکره‌کی عاقبت امرینی دوشونمسون ؟ ظن قاصرمجه هیچ بر انسان بوقدرکه بو فکردن مجرد اولسون . چونکه هر حادثه‌نك وقوعی آنی دائما حیات مستقبله‌سنی دوشونمکه سوق ایدر . فی‌الواقع حیاتك متعدد فلاکتلری بعض انسانلری روح مسأله‌سنی دوشونمکدن آلیقویار . فقط بر انسان خسته‌لندیکی آنده بتون مشاعری، بتون حواسی اویانیرو خسته‌لکنك نتیجه‌سی اولوم اولور ایسه نه اوله‌جغنی دوشونمکه باشلار . ایشته عقائد ثابته اصحابنه او آنده عالم أبدیدن برنسیم اطمئنان هبوب ایده‌رك قدره سرفرو ، وحق تعالی‌نك مرحمت سبحانیه‌سنه انتظار ایتدیرر . فقط علمی اشتباهلرك تأثیریله عقللری پریشانلاشان انسانلر ، اودقیقهٔ خطرناکده ابدیتی اثبات ایتمك ایچون ادلهٔ عقلیه تحری ایتمکه باشلارلر وهر بر دلیل عقلی‌یه راست کلدکلری آنده یوزلرنده علائم سرور نمایان اولور. فقط ایمانلرینی، علمی اشتباهلر تمامیله ازاله ایدوب نورفطرت قلبلرنده سونوك اولان آدملر اولحظه‌ده مایوسیتك خسرانی ایچنده پویان اولدقلری حالده مماتی استقبال ایدرلر . بر علیلك کندی کندینی اولدورمه‌سی ، چوق طوپولمش شیلردندر . فی‌الحقیقه بوکبی آدملر کندیلرینی مرضك شدتندن دکل ، بالعکس یأسك مهلك نچه‌لرندن، عدم آباد فنانك ظلام أبدیسنده دائما مندمی قالمق فکرندن قورتولمق ایچون اولدیـ مشلردر .

مخلد اولمق حسی، انسانه بوأرض سافلك طبیعتندن دها مترقی بر طبیعتدن یارادلدیغنی اشعار ایتدیکی ایچون شبهه‌سز اك عالی حسدر . بعض فیلسوفلر بوحسك موجودیتی ، خلودی اثبات ایتمك ایچون اك بیوك دلیل‌عد ایدرلر. « انسان ایچون خلود اولمسه‌یدی طبیعت اوکا اوشعوری بخش ایتمزدی . طبیعتك بوتون اعمالنده اسراف کورلمه‌مشدر » دیرلر .

بز شمدی خلودی أدلهٔ قاطعه ایله اثبات ایتمکه قالقیشیورز . چونکه اعتقاد خلود ؛ ارکان اخلاقی ترصین ایدن، انسانی بهیمیتدن متعالی ایده‌ن یکانه عاملدر .

چشم امعانمزك قارشیسنه ایکی آدم‌قویالم. بری منکر خلوددر ، یعنی جسمك بعدالموت تحلل ایتدیکی ، زوال بولدیغی ، هردرلو اعمال عقلیه‌نك ، ترقیات نفسانیه‌نك . تکامل صوری ومعنوینك محواولدیغی اعتقادنك . دیکری مثبت خلوددر ، یعنی آنك نظرنك موت دار اعمالدن دار جزایه انتقالدر . دار جزاده هرانسان اعمال دنیویه‌سنه کوره محاسبه ایدیلدکدن صکره جمال معنوینك رهبری فیاضیله کمال نامحدوده عروج ایده‌جکی اعتقادنده‌در .

شمدی بوایکی آدمك حاللرینی تدقیق ایده‌لم :

عجبا برنجیسی ضلالت، رداءت، شناعت. غیالرینه سقوطنه مانع اولاجق برقوته مالکمی ؟ کندینی منکرات واباطیل متنوعه‌نی ارتکاب ایتمکدن زجر ایده‌جك برقدرته صاحبمی ؟

فی‌الواقع بعض ملحدلر هیئت اجتماعیه نظرنده فضیلت صاحبی صاییلیورلر ؛ فقط اونلرك فضیلتی ؛ بر فضیلت ظاهریه‌درکه اصلاسینهٔ روحدن قوپمش دکلدر. او فضیلتی او نوع انسانلرده انجق جمعیتدن اوتانمق، قوانین وشرائطك سطوتندن قورقمق حسی ابقا ایدیور، بوقسه اونلر سربست قالدقلری یرلرده هتك عرضدن، وسائر هردرلو شناعتی ارتکاب ایتمکدن قاچمازلر. چونکه شهوت بهیمیه نفس اوزرینه حاکم کسیلورسه صاحبنی دائما دنی شیلره سوق ایدر .

بز روحك انسانی تقیید ایده‌جك برقدرت ذاتیه‌یه مالك اولدیغنه معتقدز . روح برعالم علویدن هبوط ایتدیکی ایچون دائما علویانه، دائما کمالاته منجذبدر . فقط روحلرینی جسدلری اوزرینه حکمران ایده‌ن انسانلریك نادرلردر، چونکه بومسأله شدتلی بر ریاضت نفسیه‌یه مفتقردرکه روحك خلودینه اعتقاد ایتمیه نه پك مشکل اولور .

خلود روح عقیده‌سی انسانی هردرلو قباحتلردن مصون ایدر دیمیورز . روحك مأوای تأثرات وتحسسات . پناه ایمان واطمئنان اولدیغنی افهامه چالیشیورز .

انسان غیای ضلالته دوشه‌جکی آنده روح آنی تخلیص ایدر . روح ، انسانك اشهٔ افکار وآمالنی . نامتناهیلك عالمنه سوق ایله فطرتنه انکشاف بخش ایدر .

روح، انسانی فاضل ایدر بوفضیلت عذاب. قورقوسندن دکل ، انجق فضیلتك بالذات تأمین ایتدیکی اذواق ولذت معنویه‌نك شدتله حس ایدلمه‌سندن، بوحسك ابتذال وعادیته ترجیح اولونماسندن انبعاث ایدر.

فی‌الحقیقه کندیسنی برحیوان فانی‌دن عبارت بیلن انسانده فضیلت نامنه برشیٔ یوقدر .

القاهره :

دوام‌ایده‌جك

عمر رضا

تربیه و تعلیم

طلبهٔ علومده حرکت فکریه :

امید و انتظار ایچنده یز !

مدارسمزك برحال تكمله ایصالی ایچین سویلنمدك سوز قالمادی . بك چوق مقالهلره زمین اولدی . برخیلی كتابلرده فصللر تشكیل ایتدی . هیئت اجتماعیه‌مز كابوس استبدادك الك بیوك رخنه‌سنی مدارسده كوردی ؛ یوقلغی ، یوقسوللغی عامیه‌مزده بولدی . وبلكه دوچار بولندیغمز مصائبك مولداتندن برینك‌ده بواولدیغنی‌پك آچیق برصورتده آكلادی . لكن فیض حریتدن صنوف مختلفه آز ، چوق متنعم اولدقلری حالده ینه اوزواللی مدرسه‌لر بیكس قالدی . صحابتدن محروم ، مهجور ، حال احتضارده كریه‌ناك ، ایكلیور .

حیات عمومیه‌یه رهبر متفكرینمز ، ارباب قلممز وجوب اصلاحده متفق . صورت اجراسنه كلنجه یا امساك ایدیبورلر ؛ یاخود بوخصوصده متخصص دكلز ، مرجعی دوشونسون . دیمكدن چكینمه‌یورلر .

فنون جدیده‌نك تحصیلی ایچون آچیلمش اولان درسخانه‌لرك خالیلرله تفریشی وسنان پاشای عتیق مدرسه‌سنك تعمیری خصوصی دائرهٔ مشیختدن اوقاف همایون نظارتنه اشعار اولندیغنه باقیلیرسه اوهیئت فاضله‌ده محیطلرندن خارجی وغالبا محیطلرینی كورمه‌مكده مصر ؛ ایدیلن فریادوفغانلری ایشتمه‌مكده مستقر ؛ معند محافظه‌كارلغه حریص اولارق منبع عرفانمزی نورلاندیره‌جغز خیالیله اوغراشیبورلر ؛ شوحالده مدارسمزی دیرلته‌جكز دعواسنده بولنیورلر .

بوكوندن مسئول اولان رؤسای اداره‌مز ایشلدیكلرندن صورولماق اوزره‌می بوامر عظیمی ذوات مشارالیهمه تفویض ایتدیلر ؟ كلی ، جزئی یاپیلان فداكارلقلرك ثمره‌دار اولماسنی كورمك ایسته‌مزلرمی ؟ ....

اویله ایسه لطف ایتسونلر ، بعدالعید اجراسی مقرر سنهٔ تدریسیه امتحانلرنده بولنمق زحمتنی اختیار ایتسونلر . بز ، بوستونلرده آوازمز چیقدیغی قدر باغیریورز . كوزلریمزك یاشی قورو نجه‌یه قدرده آغلایاجغز . فقط كورن ، اوكرنن كیمی دكلدر . اوزمان حقیقت كسب وضوح ایده‌جك ، بوتون عریانلغیله كوریله‌جك كه : شو درت بش سنه‌در اصلاح مدارس نامنه هیچ برشی یاپیلمامش . میدانده اولان كوپوكدن باشقه برشی دكلمش .

غیرقابل تزلزل بر قناعتله آكلاشیلاجق كه : مدرسه‌لر یالدیزلره غرق اولنسه حال حاضریله قابل سكنا دكلمش . اصول تدریس ، بالخاصه علوم آلیهٔ عربیه‌ده پك سقیم ایمش ، بولنمزلغك ایسه حدوپایانی یوقمش .

ذاتاً بز ، بوبیوك استادلریمزدن باشقه برشی بكلیه‌میز . چونكه اونلر بودرجه‌یه قدر معذوردرلر .

حقیقةً اصلاح مدارس قصدنده بولونیلیورمی ؟ بووظیفهٔ مهمه‌یی اهلنه تودیع ایتملی . بوحوله‌یی یوكلنه‌جك ذوات هیچ اولماز ایسه مملكتمزده‌كی جزویت كلیه‌لرینی ، اونلرده‌كی جهدواقدامی ، اهتمامی كورملی . طرز تدریس واصول اداره‌لرینی ، یتیشدیردكلری طلبه‌نك حیات اجتماعیه‌لرینی ، وظیفه‌لرینه اولان درجهٔ مربوطیت ومحبتلرینی آكلامالی . الك اینجه نقاطه وارنجه‌یه قدر نظر تدقیق وامعاندن كچیرملی . قلبده‌درین برحس انتباه حصول بولمالی . چونكه اشیا اضدادیله منكشف اولور . ایشته اصلاح مدارسده انجق بوآتش ، بوآتش غیظ وانتباه ایله وجود بولور .

شو تشبث خیری ایسه خیرات شریفه‌یی جداً احیا ایلین اوقاف همایون ناظر محترمی خیری بك افندیله رفقای مساعیلرندن امیدوانتظار ایتمكده پك حقلی یز . چونكه آرتق باب مشیختك صدر نشین بطائت اصحاب معاشندن امیدلرمز منقطع اولمشدر .

طلبهٔ علومدن

عثمان نیازی

مقالات

اردویه دائر دوشوندكلریمز

۲

ابتدائی مكتبلرندن اعتباراً جدی برعسكری تربیه‌سنك ، وطن سوداسنك ، وظیفه عشقنك بتون مكتبلرده صمیمی برجای قبول كورمسی لابددر .

بیلنمیان بركونده وطن ایچون اولادینی فداكارلق بكلمك ، ایسته‌مك او اولاد وطنی اویله بر فداكارلغه كمال مسار ایله قوشدیره‌جق برتربیهٔ ملیه وعسكریه‌نك قلبلرنده ، بنلكلرنده انكشافیله ، استقراریله ممكندر . ارتق ، خدمت زماننده اسمنی ایشیده‌جكی برسلاحله حیاتنك تهلكه‌لر كچیره‌جكی بر آنده دماغنك نه‌اولدیغنی اكلایه‌میه‌جغی برقوماندا ایله ، بیلمدیكی ، اكلامدیغی ، وجداننده ، منفعت شخصیه‌سیله علاقه‌دار اولدیغنه هیچ بروجهله قانع اولامدیغی وطنی ایچون حرب ایتمه‌نك ، بواوغورده قان دوكمه‌نك ، ناموس ملتی قورتارمه‌نك امكانسزلغنی وبوندن صوكره بویله برحاله میدان ویرمامك مجبوریت قطعیه‌سی قارشوسنده بولندیغمزی بیلملی یز . بویله برفجیعه‌نك بردیكر شاهد نالانی اولماق ایچون بوكون فنون مثبته‌دن عد ایدیلن عسكرلكك اساسلی برصورتده قلب ملتده دوغوب یاشامسی ، كسب قوت ومهابت ایتمسی ایجاب ایدر .

بن اردویی (نوه‌سی) سینهٔ ملتده اولمق اوزره یوكسلن مهیب براغاج اوله‌رق كورمك وبونقطهٔ نظردن تدقیق ایتمك ایستیورم .

کوکلری زمینك درینلکلرینه اوزانان اغاجلر شدید فورطنه‌لره دائما مردانه کوکس کررلر. قوتی، فکروحسی ملتك قلبندن، معنویتندن الان براردو شبهه‌سزکه برفیض دائمی‌یه مظهر اولور. اردویه ملتك حیاتی. ملتك امالی. ملتك فکر جنك آورینی ایصال ایده‌جك شریانلر ایسه مکتبلردر. عائله قوجاقلرندن مکتبلره انتقال ایدن وطنك کوربه فدانلری یارین کندیسنی برمیدان معرکه‌یه یوکسلته‌جك باصامقلرك دها برنجیسنده ایکن ناصل مقدس بروظیفه‌نك «الفباسنی» اوکرنمکه وجداناً مجبور اولدیغنی درحال تسلیم ایتملیدر. کندیسنه والده قوجاغندن دها شفیق، دها مونس، دها وقور براغوش وفا آچان، مکتبك برکوشه‌سنده یکرمی سنه صوکره برتعلیم میدانده — کیم بیلیر بلکه‌ده برحرب میدانده — ملتنك کین وانتقام قورشونلری یوسکوره‌جك تفنکلرك مینی مینی برر مودلجکلرینی کوره‌بیلمه‌لی‌درلر.

مثلا هرابتدائی مکتبك برمناسب محلنده تضییق هوا ایله آتیلان تفنکلرله (Tir à la carabine) دنیلن و عادتا نشانجیلغك. حسیات عسکریه‌نك انکشافنه تأثیر عظیمی اوله‌جغی غیر منکر بولنان اویونلری معارف نظارتی ابتدائیلردن بالابتدار دها بیوك مکتبلره قدر تطبیق وتشمیل ایدرك نشانجیلقده اثبات اهلیت ایدنلره مناسب مکافاتلرویرمك صورتیله هرمکتب طلبه‌سنده نشانجیلغه برمیل مخصوص اویاندیرمق چاره‌لرینی آراملی‌در. بو وجهله یك ابتدائی، عادتا رشیم حالنده باشلایان نشانجیلغك نهایت اکمال تحصیلك صوك سنه‌لرنده اك یاقین برعسکری پولیغوننده اك محتلی برانداخت تجربه‌سنی الزم اولاجق معلومات نظریه‌سیله کوردکدن صوکره مکتبدن الاجغی شهادتنامه‌یه «هر وضعیتدن انداخه مقتدر» قیدینی علاوه ایتدیرمکی بر وظیفهٔ وطن بیلملیدر.

بر ملت ایچون غایه معلوم اولورسه ورایه وصول ایچون ایجابنه توسل قولایلشور. مقصدسز، غایه‌سز ملتلرده هیچ بر خصلت انکشاف واستقرار ایده‌مز. بر نقطهٔ مطلوبه‌یه‌ده وصول میسر اولاماز. ایشته حالمز.. بو کون یاشامق لزومی لایق اولدیغی مرتبه تسلیم ایدلدیکی حالده هیچ اولمازسه هرشیدن اول معارف نظارتنده حدی بر تشبثات یاپمق لازمدر. بو کونکی آجی تجربه‌لرله ثبوت بولان بتون ملتده‌کی قانسزلغی، حسسزلکی، حمیت، ناموس وطن، فدا کارلق کبی کلمه‌لره قارشی بیکانه‌لکی بلاآرام ازاله ایتمك چاره‌لری آراشدیرلملیدر. بویله برتشبثه اك مناسب صحنه مکتبلردر. اوت مکتبلردرکه کوزل تنسیق ایدیلیرلرسه بزه یاشامق ایچون الزم اولان معلومات مثبته‌یی نشر وتعمیم، غایت عملی اوله‌رق حیات اجتماعیه دستورلرینی، بزی احاطه وتهدید ایدن فلاکتلرك چارهٔ تداویسنی تدوین ایده‌بیلیرلر.

بو کون حالاخصوصی قیز مکتبلرینك ابتدائی قسمنده فرانسزجه اوقوتقدن بیلمم بو ملت غائب ایتدیکی سجیه‌سنی نصل بوله‌جق. هر یکی شیئه بلاتفکر قوشان بوالهوسلرکبی مکتبلرمزه نه کوردکسه قبول ایتدك، انلری برر سفینهٔ نوح حالنه قویدق. او بنه درونده کیلرینه برنجات بخش ایتمش؛ برکیلرایسه‌فلاکت... قوجه برمعارف نظارتنك امر وقوماندانسنه تابع مکتبلرده‌کی تعلیم وتربیه‌نك هیچ بر ثمرهٔ ملیه ویرمدیکی بو کونکی مسکنتله پك صریح بر صورتده آکلاشیلمشدر. دیمك تعقیب ایدیلن پروغرام مقصده وصوله مساعد دکل. ارتق بو کفایتسز پروغرامدن ملیق قلبلرده، روحلرده یاشاتامیه‌جق، وطن ایچون الزم فدا کارلغه افرادینی قوشدیره‌میه‌جق بی فائده تحصیلدن واز کچیلملیدر.

شیمدی‌یه قدر علم تزیینات ایچون، ابرازفضیلت وتفوق ایچون تحصیل ایدیلیورمش... چونکه، بو تحصیل ایدیلن علوم و فنونی معروض قالدیغمز بحرانلی آنلرده هیچ بر صورتله تطبیق ایده‌مدك. بومعلوماتدن استفاده ایده‌مدك. انسان‌رفیقه‌دن فلا کتلی زمانده معاونت بکلر. معاونت کورمزسه یوزچویرمه‌سی ایجاب ایدر. بزی پك اجیقلی انلرده عادتا تهی دست براقان معارف مدونهٔ حاضره عین زمانده منابع حمیتمزی قورورتدی؛ عروق ملیتمزی معطل براقدی؛ حاصلی بزه هیچ بر فضیلت وفدا کارلق ویرمدی. چونکه. بو تعقیب ایدیلن درسلرده هیچ بر بوی ملت، رنك ملیت یوق ایدی. بناءً علیه بزم دردلرمزی، احتیاجلرمزی بودردلردن، بواحتیاجلردن قورتولمق چاره‌لرینی اوکرتمیان، بتون افراد ملتی منظم برکتله حالنه قویامایان. بویله بر فیضی، فیض ملی‌یی، اساله‌یه موفق اولامیان معارفی تحصیلدن ایسه جاهل قالمق دها خیرلی اولوردی. مکتبلر افکار ملیه‌یی، حسیات وطنیه‌یی بر نقطه‌یه جمع ایتملیدر. هر آن ایچون نافع، فیضلی بر تظاهرات ملیه‌نك بقاواستقراری ایچون تربیهٔ ملیه‌نك انکشاف وترصینی لازمدر. بونك ایچون تعقیب ایدیله‌جك پروغرام، اوقوناجق کتاب، ملتك حیاتی، ملتك روحی، ملتك سفالتی، ملتك ایکلتیسی، ملتك فریاد کتومی‌در...

محمدشکری

ادبیات:

صوکز

«صوکز وارمی. یوقمی شبهه‌لی‌در!»
دهین آواره، نجه پك دهلیدر.
«صوکی یوقدر، بو ملتك...» یرینه،
«چالیشانلر، أولورمی؟» هیچ دیسه‌که!
بز چالیشدق، چالیشمادق نه‌یسه،
باری أخلاف طالماسین یأسه!
أی قضای خدا بیلن مأیوس،
سن‌ده خلق ایتمه باشقه بر کابوس!

دردمی یتدی ، آرتدی کندمنه
دییه‌رك آتمه ملتی دکزه !

*

« صوکمز وار ! » ده‌ینجه بر ملت ،
پیش‌ایمانده ده وریلیر ذلت ؛
ده‌وریلیر تخت وتاجی ادبارك ،
طوغار افقنده بر « قلیجلی یارین » !
سن ، بو ایمانی ایتمه ربه فدا ،
یوقسه بیچاره . ویردیکك فتوا ،
سنی احیایه ، دهره ، حجت اولور ؛
« بن بوغولدم ! » ده‌یوب طوران بوغولور !
کائناتك شئونی عادلدر .
نه دیله‌رسه‌ك اسیرکه‌مز او ، ویرر .
یاشامق ایسته‌ین یاشارمی یاشار .
سن‌ده کل ایسته ، چونکه : حقك وار !
اوت ، ایمانه باغلیسك وطنم .
بن شو ایمانه تا ابد طاپارم :
« یاشایورسك بو دین وایمانه ،
ساکا اولمك حرامدر ! » آلدانما !

مسار بورونی — **عبداللطیف نوزاد**

مکاتیب

مخابرین مخصوصه‌مزك مکتوبلری :

هندستان مکتوبلری :

بومبای شهرشهیری

مطبوعات ، واحوال اجتماعیه :

بومبای افکار عمومیه‌سی برقاچ قسمه تقسیم ایدیلیر : انکلیزلر وآوروپالیلر ، هندولر ، پارسیلر ـ زردشتیلر، که اسکی ایرانك آتش‌پرست‌مذهبیله الآن‌متمسك بولنیورلر ـ اسلاملر، مسکون اولان بوشهر اعظم اهالیسنك آراء وافکاری برقاچ غزته‌نك لندءدر .

بومبایده ایکی بیوك انکلیزجه، سیاسی، قتصادی، اجتماعی غزته یومی‌اوله‌رق انتشار ایتمکده‌در . بری Times of india (هند تایمس) . دیکری Advocate of india (هند مدافعی)در . بوغزته اداره خانه‌لرینك انتظام ومکملیتندن بحث ایتمکی زائد کوریورم . مادامکه انکلیزجه اوله‌رق نشر ایدیلیور ، طبیعیدرکه . مکمل ومنتظمدر . بو یکی غزته دائما انکلیزلری‌ریلرك نظرنده بویوك وانکلتره حکومتنی قوی‌الشکیمه ومعظم کوسترمکدن عبارتدر .

حکومتك منفعت وسیاستنی تأمین ایتمکدن‌باشقه برمقصد تعقیب ایتمه‌مکده‌درلر . حکومت طرفندن بوایکی غزته‌یه بویوك مقیاسده ـ فقط یك خفی ـ بر معاونت مادیه ومعنویه یاپیلور . هرری برقاچ صحیفه‌لق حوادث ومقالاتی‌شامل‌ایسه‌ده، هرایکیسی حکومات اسلامیه‌نك ، سیما حکومتمزك سیاستی علیهنده نشر مقالات وافکار ایدییورلر . حتی‌ساق قابینه‌یله سرکارده ایکن ، بنه‌بوغزته‌لر علیهمزده یازی یازمقدن برآن‌فرعت ایتمدیلر .

بوایکی‌انکلیزجه سیاسی غزته‌دن‌باشقه. تایمس اوف‌ایندیا غزته‌سی‌اداره خانه‌سی طرفندن illustration of india عنوانیله هفته‌لق رسملی بر مجموعه دخی نشر ایدلمکده وبونك ایچنده‌ده سیاسی مقالات اکسك اولمامقده‌در .

فقط هرنه‌دنسه ، بوکونلرده محمود شوکت پاشانك قتلی حادثه‌سی عقیبنده برآز هندستان وبومبای مسلمانلرینی کدورتلی بولدیغی جهتله حسیات عمومیه علیهنده بولنمش اولمامق ایچون ، حکومتمزك لهنده نلمنی چویرمش. جداً محمود شوکت پاشانك وفاتیله . آنی اولدیرنلر حقنده یك فنا صورتده بیان مطالعات ایلشدرکه ، یالکز بنی دکل . عمومی‌حیرته القا ایتمکه سببیت ویرمشدر . محمود شوکت پاشانك رسمنی بویوك برچاپده درج ایتدکدن صوکره ، مرحومك ترجمهٔ حالی ، خدماتی . علوجنابی ، وطن‌پرورلکنی برلسان ستایش وفوق‌العاده ایله یادوتذکار ایلشدر .

هندستانك (اله آباد) شهرنده ، انتشاد ایدن - Phe pisneer of india غزته‌سی‌ده دیلنی تمامیله بزم‌لهمزه چویرمشدر . انجق الآن حکومت عثمانیه‌نك اصلاحات جدیه فکرنده اولدیغنی‌ده درمیان ایتمکدن خالی‌قالمامشدر . انکلیزلرله ، مجوسیلر بو انکلیزجه غزته‌دن طوغریدن طوغری‌یه فکر آلمقده وبزعثمانلیلری دیوآیینه ودوربینی‌ایله سیر ایتمکده‌درلر .

پت‌پرست هندولرك عوام طاقمی بی‌خبر برحالده بولندقلرندن ، آنلر یالکز مسلمانلرك حسیاتنی اوقشامق ایچون بزم‌لهمزده‌اوله‌رق‌دعاونیازایده‌رك، منورلرینك ایسه بزه‌جداً آجیدقلرینی کندی غزته‌لرنده‌کی مقالاتدن استنباط ایلدم .

(آقشام غزته)سی معناسنده اولان (سانج وارتمان) غزته‌سیله (بومبای حوادثی) معناسنی تضمن ایدن (بومبای ساماچار) غزته‌سی صاحب وناشرلری پارس جماعتندن اولمغله برابر ، صرف کندی قارئلری اولان مسلمانلری ممنون ایتمك ایچون اوته‌دن برو حکومت عثمانیه‌نك لهنده اجالهٔ قلم ایتمکده تردد کوسترمامشلرسه‌ده ، آره‌صره ضمنی‌برصورتده ، عثمانلیلردن هندستان‌مسلمانلری ایچون کرك حال‌حاضرده‌وکرك آتیده‌برمنفعتك‌متصوراولمدیغنی‌درمیان‌ایدییورلرمش . بو ایکی غزته (کجراتی) لسانیله انتشار ایتدیکی جهتله ، بولسان‌ایله تکلم ایدن بومبای مسلمانلری طرفندن صاتون آلنوب مطالعه ایدیلیور .

اردو لسانیله برقاچ غزته وارایسه‌ده ، طوغری بر مسلك ومشواره تابع اولمدقلری جهتله اهالی طرفندن آنلره اهمیت ویرلیور . بو جریده‌لر بغدادده انتشار ایدن بعض مدیحه‌کو غزته‌لرك عیننی تشکیل ایدییور .

هند افکار عمومیهٔ اسلامیه‌سی من‌طرفاه حکومتمزك لهنده‌در. عبدالحمیدك خلعندن بر سنه صوکره‌یه قدر ، هند مسلمانلری کرك انقلابدن وکرك انقلابی میدانه کتیرنلردن ناخشنود بر حالده ایدیلر . حتی اوزون بر زمانه قدرده ، جامعلرنده جمعه نمازندن صوکره خطبه‌یی عبدالحمیدك نامنه اوقورلردی . خیراً بوحالك رفع‌وازاله‌سنه اك‌زیاده‌خدمت ایدن‌برایکی ذات اولمشدرکه، بونلراستانبوله بالخاصه متنکراً سیاحت ایده‌رك حقایق بالذات تتبع ایدوب هندستانه عودت ایتدکلرنده ، مسلمانلره بیان‌کیفیت ایتمشلر وبویله‌جه انقلابجیلر لهنده ایی‌برجریان حاصل اولمغه باشلامشدر .

بالعکس آرناوودلغك قیامیله جاهلانه وبی‌وقوفانه بر صورتده اعلان حربی متعاقب روم ایلینك . آوروپای عثمانینك ، عثمانلیلر الندن چیقمغه سببیت ویرنلر علیهنده اوقدر قنابر جریان واردرکه . بردرلوبونی تصویره مقتدر دکلم .

فاتحه ومرثیه مجلسلری :

محمودشوکت پاشانك روحنه اتحاف ایدلمك اوزره بومبایك‌متعدد اغنیا واعیانی طرفندن فاتحه‌مجلسلری ترتیب اولندیغی‌مثللو ، (ضیاءالاسلام) انجمن‌اسلامیه‌سی

طرفندن‌ده برمرثیه وماتم مجلسی اوچ کون ایچون ترتیب ایدلمشدر . مذکور انجمن رئیسی بنم سبیل الرشاد جریدهٔ اسلامیه‌سی مخابر مخصوصی اولدیغمی هرنره‌دن ایسه اوکرنمش وبنی فاتحه مجلسنه دعوت ایتمك ایچون تاهوتله قدر دعوت ایلمکه کلمشدر . هندستانده‌کی تتبعاتمده سربست حرکت ایده‌بیلمك ایچون بودعوته ایلك اولا اجابت ایتمك ایستمدم . فقط داعینك اوقدر زیاده یالواردیغنی کورونجه بردرلو طیانامایه‌رق اکاصوکره هرجه‌باد آباد دیه‌رك کیتدم .

انجمنك ایچی وطیشی سیاه بزلرله ماتم علامتی اولرق اوزره طونادلمشدی . ایچری‌یه کیرنلر آیاق قابلرینی چیقاروبده اویله‌جه احترام ایچون یره‌دوشه‌نن خالی وکلیملر اوزرینه دیزچوکوب قرآن مجیدی تلاوت ایدوب ، جزءشریفی بیتردکدن صوکره بوتون حضار مجتمعاً ثوابنی مرحوم پاشانك روحنه اتحاف ایدییورلردی . حاصلی هرکسك ، حضارك یوزلرنده فتور وحزن علائمی آچیقدن مشاهده ایدلمکده ایدی . بو هیئت اجتماعیه‌نك حال کدر آمیزی بکاده سرایت ایتدی . مجلسك ختامنده بنم طرفمدن مرحومك مزایاسی حقنده بر ایکی سوز سویلنمسی ایچون برقاچ ذات طرفندن رجا اولندیسه‌ده ، درحال نازکانه برصورتده بیان معذرت ایتدم . فقط نه ممکن! برکره اللرینه چکدکدن صوکره بنم ایچون قورتولوش امکانی یوغیدی . بن عفولرینی طلب ایتدکجه آنلر یالوارمقده اصرار ایتدیلر . نه‌چاره ضرورت حکمیله آیاغه قالقوب ایستکلری فارسی لسانیله مرحومك مزایای عسکریه وفکریه‌سندن ، اردوی عثمانی ایله ملته ، دولته اولان خدماتندن ، اصالت ودرایتندن ، وقار وهیبتندن ، تواضع وتأملندن باحث قیصه برنطق ایراد ایتدم . آلقیشلر ، مدح وثنالر بریرینی ولی ایتدکجه ایتدی . موقع خطابتدن چکلدکدن صوکره معتادلری وجهله بوینمه برچیچك صارقندیلر .

خلاصه ، هند مسلمانلرینك اعماق قلبنده حکومتمزله ملتمز حقنده دریق ولایتغیر برحس شفقت ومرحمت واردرکه بوحسیاتدن بز بو آنه‌قدر لایقیله استفاده ایده‌مه‌مشز .

براهتیاج مبرم :

(دویتر آژانسی) ایله انکلتره مطبوعاتی بزم یالکز فنا طرفلرمزله ، ضعیف نقطه‌لریمزی دائما هندستان اهالیسنه کوسترمکه غیرت ایتدکاری حالده ، بز کرك انکلتره‌ده انکلیزجه وکرك هندستانده اردو لسانیله برغزته نشر ایتمکی خاطر وخیالمزه بیله کتیرمدیکمزه تعجب ایدییورم .

اکر بویله برشیئه موفق اولسه‌ق ، امینم که اوچیوز اوتوز میلیوندن عبارت اولان هند افکار عمومیه‌سنی تماميله لهمزه چویره‌بیله‌جکز . انکلتره‌ده‌ده بویله بر سیاسی غزته‌نك نشری الزمدر . بورالرده تورکجه ، فرانسزجه بیلنلر پك محدود وهمان یوق کیبدر . عربی لسانی آکلایانلرده آزدرلر . فقط فارسی ویاخود اردو وانکلیزجه لسانلریله نشر اولنان غزته‌لر واسطه‌سیله بونلره پك ایی تلقینات اجراسی ممکندر .

استانبولده بویله برغزته‌نك نشری بر آز چتیندر . چونکه اردو لسانه آشنا اولان پك محدود اولمغله برابر ، هندستانك ذوقنه کیده‌جك اولان حوادثی‌ده بیلنلر آزدر . بره بو اوغورده بوقدر بویوك برفداکارلق کیم اختیار ایده‌جك؟ یوقسه بو یوزدن عثمانلیلر ایچون پارلاق ، مشعشع فوائد ومحسنات تأمینی سهل وآسان اولوردی .

اکر بودیدیکم یاپلسه ، سنوی ملت ودولت ایچون هند مسلمانلرندن پك کلیتلی اعانه‌لر اخذی قولایلشیر . ذاتاً اعانه‌یی هرکس کندی ایستکیله ویرییور . تشویق وترغیبه حاجت یوقدر .

هند مسلمانلرینك اعانه‌لری :

هند مسلمانلری طرفندن یالکز بومبای باش شهبندرلکی واسطه‌سیله حرب اعانه‌سی اولمق اوزره استانبوله کوندریلن اعانه‌نك مقداری بروجه آتیدر :

	روپیه
بومبایده اعانه ایچون تشکل ایدن عرب قومیسیونك رئیسی شیخ قاسم بن ابراهیم حضرتلری طرفندن	۱۵۰۰۰۰
بومبای هلال احمر جمعیتی اداره ایدن سر کریم بهای ابراهیم بهای شیخ قاسم ، قاسم علی پیر بهای حضراتی واسطه‌سیله طوپلانان	۹۰۰۰۰
ینه ایکنجی دفعه اوله‌رق	۹۰۰۰۰
» اوچنجی » »	۴۵۰۰۰
» دردنجی » »	۷۵۰۰۰
» بشنجی » »	۴۵۰۰۰
هلال احمر نامنه اشخاص متعدده طرفندن ویریلن پاره‌نك مقداری	۷۰۰۰
کانپورده طوپلانان هلال احمر اعانه‌سی	۸۰۰۰
کچی میمن جماعتی طرفندن	۷۵۰۰۰
بومبای هلال احمر جمعیتی طرفندن	۶۰۰۰۰
اسملری معلوم اولمیان ذوات طرفندن	۱۵۰۰۰
کانپور هلال احمر جمعیتی طرفندن برقسمی طوپلانوب بومبای هلال احمر جمعیتی واسطه‌سیله بومبای شهبندرخانه‌سنه تسلیم اولنان	۴۵۰۰۰
متعدد ذوات طرفندن	۳۰۰۰۰
کچی میمن جماعت طرفندن ایکنجی دفعه اوله‌رق	۳۰۰۰۰
نیر خوم طرفندن کوندریلن	۲۶۴۹۰
بومبایده‌کی ضیاء الاسلام انجمن اسلامیه‌سی واسطه‌سیله طوپلانان	۱۲۰۰۰
بومبای مسلمانلری طرفندن	۱۲۹۰۰
دوقتور محمد حسین طرفندن	۱۵۰۰
کچی میمن جماعت طرفندن اوچنجی دفعه	۳۰۰۰۰
شیخ قاسم واسطه‌سیله بندرلنجه اهالیسی طرفندن	۳۷۸۰۰
بومبای هلال احمر جمعیتی واسطه‌سیله	۶۰۰۰۰
متعدد ذوات طرفندن	۶۰۰۰۰
» » »	۴۵۰۰۰
دهلی هلال احمر جمعیتی طرفندن	۲۷۱۵۰
شیخ قاسم حضرتلری واسطه‌سیله (دبی) اهالیٔ اسلامیه‌سی طرفندن	۴۵۰۸۵
متعدد ذوات طرفندن	۲۹۲۵۰
بومبای هلال احمر جمعیتی طرفندن	۳۰۰۰۰
بعض اشخاص طرفندن	۳۳۸۷۰
مولودنیا صاحب طرفندن	۱۵۰۰
» » »	۳۰۰۰
ده‌س نیدانت صاحب طرفندن	۱۵۰
برجفت بیله‌زیك فیأتی	۱۶۵
متعدد ذوات طرفندن	۱۷۷۴۵
یکون	۱,۲۶۱,۶۰۵

بو پاره‌لر یالکز عثمانلی باش شهبندری جعفربك افندی واسطه‌سیله درسعادته کوندرلمشدرکه . سکسان بیك لیرا ایدر . آیروجه هند مسلمانلری طرفندن طوغریدن طوغری‌یه کوندریلن پاره‌لر ایسه بو حسابه داخل دکلدر .

هند والیٔ عمومیسنك ولادت کونی :

حزیران افرنجینك یکرمی بری اولان دوشنبه کونده بومبایده وبوتون هندستانده هرسنه امثالی مسبوق اولمیان برنمایش وقوع بولدی . شویله‌که : کچن سنه هندستانك مقر حکومتی اولان (دهلی) شهرنده رسمی برکیدیش مراسمی اثناسنده رفیقه‌سیله برابرابری برفیله راکب بولنان هند والیٔ عمومیسی (لورد هاردینغ)ی اولدیرمك ایچون ، مشار الیهك کچمکده اولدیغی محلك اطرافنده بولنان ابنیه‌لردن اوزرینه بر بومبا آتیلوب مجروحیتله آیلرجه تداوی‌یه محتاج ومجبور اولمسنه سببیت ویرلمشیدی . بوفلاکتدن تخلیص کریبان ایتدیکندن شکران نعمت الٰهی قیلندن اولمق اوزره مشار الیهك یوم ولادتنه تصادف ایدن دوشنبه کونده بالعموم هندستان طلبه‌لرینه شکرلر توزیع ایدلمش وبووسیله ایله جماعات قلوبلرنده برقصیده خوانلق مراسمی اجرا ایدلمشدر . بناء علیه بومبای

جمعیت اسلامیه‌سی قلوبنده‌ده، بومبای مکتبنه دوام ایدن مسلمان طلبه‌لری طرفندن نمایش یاپیلمشدر .

بنی قلوبه کوتورن عثمانلی شهبندری جعفربك افندی حضرتلریدرکه، بکا اولان توجه ولطفلرینه قارشو سبیل الرشاد صحایفی واسطه‌سیله تشکر ایتمکه‌مدیونومجبورم.

ساعت دردت بچق آلافرانقه‌ده جمعیت اسلامیه قلوبنه باش‌شهبندر، قنچلار بصری بکله بوعاجز اوتوموبیل ایله کیتدك . مواصلتمزده حقمزده صوك درجه حرمت وخوش آمدی یاپیلدی . باش‌شهبندر بنی برقاچ محترم ذاته تقدیم ایتدکدن صوکره، مشار الیهی بو (متینغ)ه ریاست ایدن ذاتك صاغ طرفنه، بنی ده لطفاً ومسافرلکمه رعایةً صوله اوطورتدیلر .

بر آز صوکره اون طلبه قدر بوندیغمزمونه طوغری یورویوب کلدیلر . والی عمومینك سلامتله بالاده عرض ایتدیکم قضادن قورتیلدیغنه دائر جناب حقه قارشو تشکری متضمن اولان قصیده‌یی غایت کوزل وهندستان شیوه موسیقیسنه کوره تغنی ایتمکه باشلادیلر . طلبه‌نك یانی باشنده ارغنون چالان بریسی تماميله بو آلت موسیقی‌یی طلبه‌نك آهنك ونغماتنه اویدورمقده آز براعت وهنر کوسترمدی .

بو قصیده اوردولسانیله سلك نظمه، بومبایده‌کی لمقار انجمنی سکرتیرمه‌ونی (غالب علی نجیم) صاحب طرفندن کشیده اولنمش وجداً فصیح وبلیغ برقصیده تشکیل ایلمشدر . قصیده ایله برابر هند والی عمومیسیله رفقه‌سنك رسمی محتوی اولان قارتی دخی لفا کوندرییورم .

حاصلی دیکر بر مکتب طلبه‌سی طرفندن‌ده ایکنجی بر قصیده اوقوندقدن صوکره (متینغ)ه ریاست ایدن ذات ایاغه قالقارق هند والی عمومیسنك سلامتله بوتهلکه‌دن قورتیلدیغندن طولایی بالعموم هند مسلمانلرینك ممنون اولدقلرینی درمیان ایتمش ونطقنك ختامنده‌ده موجود اولان طلبه‌یه شکرلر توزیع ایدیلوب مراسم مذکوره‌یه‌خاتمه ویرلمشدر .

یانمده وطرران فقیر برذاته، حضارك علی الاکثر طلبه مقوله‌سی اولدقلرینی وحضار ایچنده معتبراندن کیمسه بولنمدیغنك اسبابنی صوردم . جواباً «بومبای ملالا رله انجمن اسلام جمعیتی طرفندن بالقان محاربه‌سی أثناسنده بوراده وقوع بولان متینغده شراف محلیه لباب، خنجا خنج بوصالونه طولمشلردی . بوقوجه صالون اوقدر طولمشیدی‌که ایکنه آتمغه بر قالمامشدی . بوکونکی یاپیلان شی صرف بر شکران نعمتدرکه، معتبران ایشلرینی . بوکا هر نه‌دنسه فدا ایتمدیلر . » جوابنده بولندی . بوسوزندن، بونمایشك اسلامر طرفندن پك ایستکله یاپیلمدیغی نجه بر درجه‌یه قدر اکلاشیلدی .

بولتانا فلاکتی :

بومبایدن برقاچ ساعت اوزاق (بولانا) قصبه‌سنه جوارده‌کی طاغلردن نهرلردن آقان سیللر، قصبه‌یی بیك درنیوزکیشی ایله سوروروب کوتورمشدر . کچن سنه بو فلاکتك عینی حیدر آبادده وقوع بولدی . بوصیره‌لرده یاغمورلر فوق العاده صورتده کیجه کوندوز متدیاً یاغمقده‌در . بویله سیل وقوعاتی اکسك دکلدر . فقط بو بولتانا حادثه‌سی کبی نادراً وقوع بولور . انکلیزلرك اهالی فلاکتزده‌لره اعانه طوپلایورلر . نزم حکومت طرفندن‌ده آز چوق اعانه ویرلسه فنا اولماز ظن ایدرم .

هندستانده صیجاقلری :

بو أثناده حرارت ورطوبت اوقدر چوق ومزعج برحالده دوام ایدییورکه . انسان کوج حال ایله تنفس ایدییور . بورانك رطوبتی ایسه‌مزوجتلی ویاپشیق برحالده‌درکه، مطلقا کونده ایکی دفعه یقانمق احتیاجی حاصل اولور . صباحلین یاتاقدن قالقیلدیغی زمان انسان کندیسنی عادتا نیم‌مرده بر حالده ظن ایدر . هندیلر بوسببدن طولایی یمکلرینی بول بیبر وبخار ایله پیشیروب یرلر . بویله یاپمسه‌لر هپسی قلج علتنه اوغرار . فضله بیبر یمك کیفیتی ایسه بزم کبی آلیشمایانلر ایچون پك زوردر . اونك ایچون بومبای اغنیاسیله، سائر هند اکابری بو موسم أثناسنده هند یایلالرینی تشکیل ایدن، پونه، مهابلیشوار، نیلیکلری وسیملا طاغلرینه فرار ایدرجه‌سنه کیدرلر .

اوراده مجتشم سرای وهوتللر ایچنده کزوب طوزارلر . زواللی فقرا ایسه بو کیرلی ورطوبتلی هواده بومبایك سوقاقلرنده خوردول خوردول اویومغی برنعمت عد ایدرلر .

هندستانده سفالت :

هندستان پك تحف برقطعه‌در . هرشی عجیب وغریب برصورتده بوقطعه‌ده جریان ایدییور . نسبت وقیاس کیفیتلریله . قضایای منطقیه‌نك بوانلیم ایچنده اهمیتی بیله یوقدر . چونکه هرشی نادر وحد ذاتنده غرائبدندر .

ثروت وسامانك کثرتندن اوصانچ کتیرن کیمسه‌لره مقابل اوحالی ومعتدل برحیات ایچنده بولانان کیمسه‌لرك بوراده امثالی آزدر . بالعکس اهالینك قسم اعظمی ـ خصوصیله بت‌پرست هندولر ـ اوقدر فقیرالحالدرلرکه، سوقاقده دوغوب سوقاقده اولورلر . کونده بر غروش قازنانلرك عددی هندستانده میلیونلره بالغدر .

هرنه‌دنسه انکلز اداره‌سی بوزواللیلر ایچون الآن برجدی چاره‌دوشونه‌مامشدر .

هندستان : بومبای

س . م . توفیق

آناطولی مکتوبلری :

روسه‌ده تجارت وصنایع اسلامیه

مسلمانلرده نعلبندلق :

روسه‌نك تجارتی، صنایعنی تدقیق ایتدیکم صره‌ده نعلبنددکانلری نظردقتمی جلب ایتدی . بالق بازاری جوارنده لاعلی التعیین نعلبند دکانلرندن برینه کیردم . سلام تعاطیسندن صوکرا ایچلرنده اختیارجه بولنان ـ بالآخره دکان صاحبی اولدیغی آکلاشیلان ـ آدمجغزه :

— بابا عفو ایدرسك، دیدم، برشی صوره‌جغم ...

— زیانی یوق اولاد . صور بقالم !

— بونعللری سزمی یاپیورسکز، یوقسه آوروپادنمی کلیر ؟

— خایر اوغلم، آوروپادن کلیور . استانبولده بربلغارمی ایمش، نه‌ایمش، اوکوندرییور . . . . کل اوغلم برقهوه ایچ.

— تشکر ایدرم بابا، صوکره ایچرم .

— دها ای معلومات آلمق ایسترسه‌ك (یکی طحل) قارشوسنده بزم نعلبند اصنافنك شرکتی واردر . اورادن کوزلجه‌هرایشی آکلارسك..

دیدی وشرکتی کوسترمك اوزره یانمه بر کوجك چوجق ترفیق ایتدی . اونك دلالتیله شرکتك مغازه‌سنی بولوب ایچری کیردم . شرکتك امور حسابیه‌سیله مشغول کاتبلك موقعنه مخصوص جامکانلی یرده برذات اوطوریوردی . سلامدن‌صوکرا :

— عفوایدرسکز، دیدم، براز کوروشمك ایسته‌یوردم . بن سبیل الرشاد جریده‌سنك آناطولی سیار مخبری‌یم . وظیفه‌م، بویله قصبه‌قصبه، کوی کوی دولاشه‌رق‌هرشیئی یقیندن کوره‌رك‌دردلرمزی، احتیاجا

تمزی آکلامق در نعللر حقنده برآز معلومات آلمق ایسته‌مشدم. بالق بازارنده‌کی ابراهیم اوسته بوراسنی تعریف ایتدی.

— افندم. بنده‌کز نعل شرکتنك کاتبیم. بوخصوصده سزه مع الافتخار معلومات ویره‌بیلیرم:

بروسه شهرنده اللی‌دن زیاده نعلبند اصنافی خارجدن کتیریلن نعللردن دیکری استفاده ایده‌جکی یرده کندیلری استفاده ایتمك، ثانیاً تاجرلرك نعلبند اصنافنه قارشو یاپمسی محتمل احتکارك اوکنه کچمك، برده اصنافك هرخصوصده ترقی و تعالیسی ایله استقبالنی تحت تأمینه آلمق مقصدیله ۳۲٦ کانون ثانیسنده بروسه مسلمان نعلبندلرندن ۵۰ قدر اصنافدن مرکب اولمق، هرحصه برلیرای عثمانی قیمتنده بولنمق اوزره (۳۰۰) حصه سرمایه ایله ایشه باشلانیلدی. ایلك سنه‌نك تجارتی بتون مصارف چیقدقدنصکره ۱۵,۳۷۵ غروش اولدی. ایکنجی سنه‌دهماللرك فیأتلی اولمسندن دولایی تمتعمز ۱۳,۳۷۷ غروش اولدی. حال حاضرده شرکتك سرمایه‌سی ٦٦,٤۲۳ غروشدر. شرکتك هیئت اداره‌سی یدی اعضادن مرکبدر. بری رئیس، دیکرلری اعضا، بری‌ده صندوق امینلکی وظیفه‌سیله مکلفدر. رئیسك وصندوق امیننك معاشی (۵۰)، کاتبك (۲۵۰) در. رئیس ایله صندوق امینی برسنه فخری اوله‌رق خدمت ایتمشلردر. بنده‌کز ایلك سنه‌ده محضا شرکتمزی برچوق مصرفلره بوغمیوب ایلری کیتمسنی تأمین ایچون معاش حاضرمدن (۵۰) غروش نقصانله خدمت ایتدم.

اوراده طوران نعللری الله اشارت ایدرك: — بونلری نره‌دن جلب ایدییورسکز؟

کاتب افندی درحال چکمجه‌دن برفاطوره ایله مکتوب ظرفی چیقاردی؛ ظرفك ومکتوبك اوزرنده شوجمله یازیلی ایدی:

«درسعادت. ن. دیمقوف وشرکاسی «چنبرلی طاش»

ایشته کوریورسکزیا، مخبر افندی، بو دیمقوف بلغاردر. اوت، روم ایلیده اسلاملری آل قانلره بویایان وحشی قومه منسوب برآدم. بتون آناطولینك، بوتون روم ایلینك نه طرفنه کیدرسه‌کز، نره‌ده بر نعلبندجی دکاننه تصادف ایدرسه‌کز مطلقا بلغار دیمقوفك چنبرلی طاشده‌کی نعل فابریقه‌سنده یاپدیغی نعللری کوره‌جکسکز. دها طوغریسی دیمقوف جنابلری مملکتمزده بولنان بارکیر، مرکب، استر، وسائر بالجمله استفاده‌لی حیواناتك آیاقلرینه حاکم. بلغار دیمقوف بر کون مسلمانلره حدت ایدوب نعل ویرمیه‌جك اولسه حیوانلرمز حرکتدن قالاجقدر. بوندن امین اولیکز. نه ایسه بوسفرکی بلغار محاربه‌سنده آزبجق منصفانه داوراندی، — دها طوغریسی کندی استفاده‌سنی مسلمانلرك پاره‌سنی چکمکده بولدی‌ده — ینه کما فی السابق نعل کوندرمکده دوام ایتدی. عجبا بزم مسلمانلر کندی نعللرینی نه زمان یاپه‌جقلر؟

— شو نعللرك چشیدلرینی، سزه قاچه مال اولدیغنی لطفاً سویلرمیسکز؟

— افندم، اولا بارکیر نعلی اون چشیددر. اوقه حسابیله صاتیلور. دکانمزه تسلیم ۱۰۵ — ۱۱۰ پاره‌یه‌در. اولجه، اوجوزوقده ۹۰ پاره‌یه مال اولوردی. مرکب وقاطر ایچون‌ده اون چشید نعل واردر. فیأتلری بارکیر نعلی فیأتیله مساوی‌در. اوکوز ودومبای (ماندا) ایچون کارلری دیکلی اولمق شرطیله ایریلی اوفاقلی ۱۸ چشید واردر. بونك‌ده بهر قیه‌سی دیکرلری کبی‌در.

— صرفیاتکز نه قدردر؟

— برسنه‌ده کویلر داخل اولدیغی حالده بروسه شهرینك صرفیاتی ۳۱ بیك قیه‌در.

— لطفاً برآزده نعل چیویلری حقنده معلومات ویررمیسکز؟

— برسنه ظرفنده بروسه، چیوی یوزندن آوروپایه (٦۸,۹۰۰) غروش ویرییور. اوکوز ایچون یرلی چیوینك ۱۰۰ دانه‌سی ایکی غروش، آوروپادن کتیریلیرسه (۵۰) پاره‌یه. فرقی: یرلی چیویسی زیاده دایانیر. آوروپانککی آز دایانیر. بارکیر ایچون یرلی چیوینك ۱۰۰ دانه‌سی ۵ غروش، آوروپانککی ۱۱۰ پاره‌در.

— اسلاملردن چیوی یاپان آدملر وارمیدر؟

— اوت افندم! اسلاملردن آلتی، ارمنیلردن ایکی کشی چیوی چیقارییورلر.

الحاصل شرکتمز بدایت تأسسنده ۳۰۰ لیرا سرمایه‌یه مالك ایکن للّه الحمد ایکی سنه ظرفنده ٦۰۰ لیرایه ابلاغنه موفق اولوندی.

بو صره‌ده بالق بازارنده‌کی ابراهیم اوسته یانمزه کلدی. شمدی‌یه قدر بویله هرشیئی تدقیق ایدر، آراشدیرر؛ باخصوص عوام ایله کوروشور هیچ بر مخابره تصادف ایتمدیکی ایچون بنده‌کزدن پك ممنون قالدیغنی سویلدی. درحال هیمزه برر لیموناطه ده اصمارلادی. لیموناطه‌لری ایچدك. بن‌ده آرتق ابراهیم اوسته‌یه، کاتب افندی‌یه بیان تشکر ایدرك دیکر بر وظیفه‌یه شتابان اولدم.

بروسه: عمر فؤاد

ژاپونیا مکتوبلری:

توکیوده مکاتب ابتدائیه

الیوم توکیو سکنه‌سی ایکی میلیوندن برآز فضله‌در. توکیو بلده‌سنك یوزده یوزی ابتدائی مکاتبنه دوام ایتمکده‌در، که بوندن اوچ سنه اول اجرا اولنان حسابه کوره، ۱۸٦٦۷٥٤ ابتدائی شاکردی موجوددر. بوشاکردان ایچون ۱۸٦ ابتدائی مکتبی موجود اولوب هرمکتبده تقریباً بیك شاکرد، ۲۱ معلم، ۳ معلمه و ٤ خدمتجی بولونمقده‌در.

مکاتب ابتدائیه آلتی سنه اولوب، قبول سنی یدی یله سکز آراسیدر.

درس قیش کونلری ساعت ۹ ده، یازین سکزده باشلار. قیشین اوچده، یازین ایکیده نهایت بولور.

هرسنه تحصیل ایامی ایکی یوز کوندر. ۸۰ — ۷٥ کون یاز تعطیلی، قالانلری‌ده نیش اورته‌سنده‌کی ملی وبازار بایراملرینه تقسیم اولنور.

شاکردانه برنجی سنه‌سی یالکز قرق طقوز حرفدن مرکب «هیراغانا» و «کاتاغانا» تسمیه اولنان حروف هجا ایله بلله‌تیلور. فلان وقتنی ملی شعرلر، متنوع حرب اویونلری، عسکری تعلیملر، جیمناستیق درسلری رسم، موسیقی ایله اشغال ایدرلر.

ایکنجی صنفده‌ده کثر اوقات عینی درسلر ایله اشتغال اولنور و برآز تاریخ، برآز هه‌روغلیف، برآزده علم اشیا تعلیم اولونمایه باشلار.

اوچنجی صنفدن اعتباراً فنون تعلیم اولونمایه باشلادیغی کبی ممکن اولدیغی قدر عملی کوسترمکه، عملی اوکرتمکه دقت ایدیلور. ابتدائی مکتبنده اطفالک استعدادی دخی تعیین اولونمه‌یه چالیشیلور.

ابتدائی اوچنجی صنفده اوقومقده بولنان اون یاشنده‌کی کوچک قیزلر آرتق دیکیش ایشلرینی‌ده اوکرتمکه باشلادیغی کبی، ارکک چوجقلرده آغاج تفنکلر ایله حرکاته باشلارلر. اشبو سببه مبنی بر ژاپون قشله‌یه کیردیکی زمان تفنک تعلیملرینی یکیدن اوکرنمکده‌ده صیقنتی چکمز.

ابتدائی دردنجی صنف طلبه‌سندن برچوقلرینک یاپمش اولدیغی قبارتمه رسملر، صولی بویا رسملر، قروکیلر، یازمش اولدیغی موسیقی نوطه‌لر، یاپمش اولدیغی آلات هندسیه، آغاج کریه‌کار، هندسی خطوط ایله مزین وعرب اسلوبه یقین بر طرزده یاپلمش، قطولر هرسنه مکتبک سرکیسنده تشهیر اولونمقده‌در.

بشنجی و آلتنجی صنفلرده ایسه عمومی درسلردن باشقه هرچوجغک استعدادینه کوره برآزده اصول دفتری وسائر درسلر کوستریلمکده‌درکه رشدیه واعدادی درجه‌سنده درسلر کوره‌یه‌جک چوجقلر ایچون بو درسلردن پک چوق فائده تأمین اولونمقده‌در.

ابتدائی مکاتبدن اول برده استحضاری مکتبلر واردرکه بونلر حقنده‌ده آیریجه یازارم.

∴

ژاپونیا بلدیه‌لرنده نظافت

«هرکس کندی قپوسی اوکنی سوپورورسه
بلده تمیز اولور» (ژاپون ضرب مثلی)

ژاپونیاده بر سیاح ویا بر اجنبی‌نک کوزینه ایلیشه‌جک شیلردن برنجیسی سوقاقلرک نظافتی‌در.

ژاپونیاده، بزده اولدیغی کبی، صوقاقلری سوپورمکه مخصوص - بیوک ومرکز جاده‌لری مستثنی طوتیلورسه - آیروجه چوپ - یوروجیلر یوقدر. هرکس کندی سوقاغنده کندی اوینک حذاسنه دوشن قسمی هرکون سوپورمکه مجبوردر. بلدیه‌نک قوللانمقده اولدیغی چوپجیلر ایسه یالکز طوپلانمش چوپلری جمع ایتمکله موظفدرلر.

بلدیه‌لرک چوپجیلری علی الاکثر کیجه دولاشوب هرخانه‌نک یاننده‌کی چوپ قوطوسنی بوشالدیرلر، صباح قالقنجه هر خانه صاحبی کندی چوپ قوطوسنک تمیزجه سوپورلمش اولدیغنی، پازکونلری ایسه، مانع تعفن ادویه ایله برده یقاندیغنی کورور. بو چوپجیلر علی الاکثر کوچک چوپ عربه‌لرینی کندیلری چکرلر و بوسایه‌ده بلدیه حیوان بسله‌مک مصرفندن وارسته قالیر. سوقاقلری هرکون شویله‌جه تمیزله‌دکدن صکره آنلرک تفریشی مسئله‌سنده‌ده بزم ایچون شایان دقت بعض اصوللر قبول ایتمشلردر.

استانبوللرک پاکت طاشلری یرینه سوقاق اورته‌لرنده چاقل طاشی، یاپاقالدیرملرنده‌ده چنطو حمیری استعمال ایدرلر. پاکت طاشلری غایت بهالی و تعمیری کوج اولدیغندن فقیر بلدیه‌لر ایچون بیوک فداکارلغی داعی‌در. بونی نظردقته آلوب چاقیل طاشی دوکمکی دها موافق بولمشلردر. بو چاقیل طاشلری بر ایکی یاغموردن صوکره طوپراق ایله قاریشه‌رق، قاتی برحال کسب ایدرلر، وارزودن نه‌قدر آغیر عربه‌ویوک بچسه هیچ تأثر اولمازلر. وقت‌وقت بعض یرلرنده چوقورلر حاصل اولورسه آنی همان عینی چاقیل طاشی ایله طولدیره‌رق تسویه ایدرلر.

چاقیل طاشلرینک دهامهم برخاصه‌سی واردرکه هرنه‌قدر چوق یاغمور یاغارسه یاغسون هروقت صوبی بلع ایدوب اورته‌لغی قوری بولوندیررلر.

بلدیه‌لر سوقاق وبنجه‌لری عرض اولندیغی وجهله تطهیر ایتدکدن ماعدا امرلرینی خانه‌لرک داخلنه‌بیله انفاذ ایدرلر. ونت وقت خانه‌لرک مطبخ‌لرینی نظر تفتیشدن کچیره‌رک، نواقصی وارسه همان تعمیرینی امر ایدرلر. بلدیه‌نک برنجی امری ایله تعمیر اولنمزسه همان کندیلری تعمیر ایدوب خانه صاحبندن اثمانتی طلب ایدرلر.

بلدیه‌نک نظافت وطهارته دقتلری اودرجه‌ده‌درکه سنه‌ده ایکی دفعه معین وقتلرده خانه‌نک بتون مفروشاتنی یرندن چیقاروب کونشده قورودتدیررلر، هر مستعد تعفن اولان مواقعی آچدیروب ایجه سوپورتدیررلر؛ بوسایه‌ده ژاپون خانه‌لرنده، باشقه ملتلرک اقامتکاهلرنده هروقت حس اولنان آغیر قوقولر بولونماز.

بلدیه‌لر نظافته دقت بولنده اوقدر ایلرو کیتمشلردرکه هر بر عربه‌یی کندیسی چکن «جیوریکشه» تسمیه اولنان عربه‌جی، اوچ کونده بر حمامه کیدوب حمامجیدن عربه‌جیلره مخصوص برنوع بیلاتلری آلمایه مجبوردر. هرآلتی آیده بر کره اجرا اولنان یوقلمه‌لر اثناسنده یاننده کافی مقدارده بیلاتی بولونمایان عربه‌جی نظافته عدم رعایتنه مبنی تجزیه اولونمقده‌در.

هکذا بره یالین آیاق باصان برآدمدن ٦ غروش قدر بر جزای نقدی آلنیور. اول امرده بوجزای نقدی پک تحف کورینورسه‌ده اهالی بیننده امراض سارینه‌نک منع سرایتی ایچون بیوک منافعی واردر. طیشاریده کزدیکی وقت هرکس آیاق‌قابی ایله کزدیکندن طیشارونک کیری خانه ایچنه داخل اولماز وبوسایه‌ده خانه داخلنده بولنان اشیا تمیز برحالده قالور.

بلدیه‌نک اجراآتی آراسنده نظافت جهتندن شایان دقت بو نوع نظامات پک چوقدر؛ شهر سکنه‌سی‌ده بونی پک ابی و حرفیاً اجرا ایدرلر. بلدیه‌نک اوامرینه انقیاد اودرجه‌ده‌درکه خانه‌لرک تطهیری اثناسنده بلدیه مأموری ویاسوقاق باشلرنده بولنان محافظ انتظام پولیسلر کلوب تطهیراتی برکره کوزدن کچیرمدکجه برژاپون خانه‌سنه بر صندیق بیله صوقماز؛ بلدیه ویاپولیس مأمورینک اوامرینی ایفا ایدنه‌قدر برژاپون راحت ایده‌منز.

اعمار بلده‌ده دخی شایان دقت پک چوق شیلر واردر. خصوصاً تنویرات اودرجه‌ده اهون برفیأتله تعمیم اولونمشدرکه اورته برخانه‌یی الکتریق ایله تنویره غاز ایله تسخین ایچون آیده، چوق چوق، بر ویا بر بچق مجیدیه صرف ایدلمکده‌در. الکتریقک شهری یانغینلردن محافظه ایچون نه‌قدر فائده‌لی بر قوهٔ تنویریه اولدیغی نظردقته آلان حکومت، آنی تعمیم یولنده پک چوق دوشونمشدر.

الیوم توکیو داخلنده ایکی ویا اوچ الکتریق شرکتی واردر. بونلر بیننده رقابت اودرجه‌یه وارمشدرکه الیوم هر آرزو ایدیلن محله الکتریق خطوطی مجاناً تمدید، لامبالرینی وضع ایتدکدن صوکره مشتریدن یالکز استهلاک اولنان قوتک پاره‌سنی آلمقده‌درلر.

حکومت الکتریقک یانغین جهتندن اولان فوائدینی دوشوندیکی کبی، حفظ صحه نقطه‌سندن دخی منافعنی دوشونه‌رک الکتریق لامبالرینی تبدیل ایتمکی دخی قومپانیالره یوکلتمشدر. قوتی بیتوب برآز ضیاسی آزالان لامبایی قومپانیالر مشتریلره برنجی امری عقیبنده تبدیل ایتمکه مجبوردرلر.

عبدالرشید ابراهیم اوغلی
احمد منیر

دارالخلافه‌ده سبیل الرشاد جریدهٔ اسلامیه‌سنه

بین الاسلام اخذ اعطا

قال صلی الله علیه وسلم (الدین النصیحة) «أی النصیحة من اعمال الدین، یاخود النصیحة من لوازم الدین» حدیث شریفنک مفهومنجه مجلهٔ معتبره‌لرنده ایکی هفته‌دنبرو (ع. فخرالدین نجیب) امضاسیله مطالعه ایلدیکمز نصیحت

خالصهٔ مفیده‌دن زیاده‌سیله ممنون اولدق . فکر مذکوری ترتیب ایدن فاضل محترم حضرتلرینه تشکرات فائقه‌مزك تقدیم وبیاننی رجا ایدرز .

شو مخاطره‌لی وقتلرده اهل وطندن اسلامره الك زیاده فائده ویره‌جك وعظ ونصایحدن بوذاتك یازدیغی مقالات خیریه‌در . بوکا دوام ایتملی. ازمیر وسائر آناطولی غزته‌لرنده‌ده نشر ایتدیرملی . یالکز بیه‌جك ، ایچه‌جك بقالیه مسئله‌سی دکلدر . آرقه‌سنده ملبوسات ، لوازمات بیتیه مسئله‌سی کلیورکه اوروپادن بزه فس کوندرمزلر ایسه آچیق باش کزه‌جکز . البسه‌مزی دیکدیکمز ایکنه، ایپلکی یاپمقدن عاجز بولندقجه « آدم اوله‌جغز ، ترقی ایده‌جکز ! » لاقردیسنی سویلمك نقدر عبثدر!

شام ، حلب ، بروسه ولایتنده اعمال اولنان ایپك ، یوك، پاموق منسوجاتی اوروپادن کلن سوسلو چوروك منسوجاتندن داها اعلا ، داها صاغلام اولدیغی حالده اسلاملر نه‌عذره مبنی اوروپا مالندن البسه یاپییورلرده اهل وطن منسوجاتی کوشهٔ اهمال ونسیانه براغییورلر ؟ اوندنصکره یاپیجی . دولکر ، دمیرجی ، باقیرجی ، دوکمه‌جی کبی عمومك الك زیاده محتاج اولدیغی عملیاتی نیچون خرستیانلر یاپسونده بزمکیلر اوزاقدن سیرجی اولسون ؟ نه‌دن بوتون پاره‌مزی اوروپا خزینه‌لرینه نقل ایده‌لم ؟ مصرده بونلرك کافه‌سنی عربلر یاپیور، اجنبی‌یه بوخصوصده بش پاره بیله ویرمیورلر .

بو کبی مباحث نافعه‌یی تفصیلاً وبر طاقم امثلهٔ مقنعه ایله عمومك وخصوصاً آناطولی اهالیسنك اغفال اولونان افکارنجیبانه‌لرینی هرهفته مجلهٔ معتبره‌لریله تنویر وتنبیه بیورمکزی رجا ایده‌رز .

مصر : عبدالعزیز

مطبوعات

بوسنه مسلمانلرنده موجودیت ملیه

بوسنه مسلمانلرینك صرب وخروات اقوام خرستیانیه‌سیله قایناشمه‌لری ایچون چالیشانلره قارشی بوسنه مسلمانلرینك ترجمان افکاری اولان مصباح جریدهٔ معتبره‌سنده مندرج برمقاله‌دن :

بوسنه هرسك مسلمانلرینك وعلی‌الخصوص بزم لسانله قونوشان دینداشلرمزك صرب ویاخود خروات قوملرندن برینه منسوبیتلری انکار ایدیله‌مز . فقط درت عصرلق براسلام حیات وتربیه‌سی بزی اونلرك حالت روحیه‌سندن بوسبوتون اوزاقلاشدیرمشدر . بناءً علیه عنصر اسلامك ترقیسنه ، خدمت ایتمك ایسته‌ین کنجلر بوحالت روحیه‌یی نظر عتباردن دور ایتمه‌ملری ایجاب ایدر . والا نه ملت کندیسنی، نه‌ده اوملتی آکلایه‌بیلیر وآره‌لرنده اوزرینه کوپرو قورلماز درین برحفره آچیلیر . بزم کنجلرمزده بو خطانك اختیاری وغیراختیاری قربانی اولیورلر . ملتمزك بویله‌جه دینی برپرنسیبه صارلماسی بزم کنج « لیبرالر »مز طرفندن بلکه دوچار اعتراض اوله‌بیلیر . فقط دوشونمیورلرمی‌که کندیلرینه یاقلاشمه‌لرینی تمنی ایتدکلری صربلر وخرواتلر اولا اورتودوقس وقتولیك بالاخره صرب وخروات بولنیورلر . والحاصل بزی هرایکی غروب لسانداشلرمزدن آییران حیات، حالت روحیه‌در . اونلر متعصب خرستیان وغربلی اولدقلری قدر بزده اوقدر شدتلی مسلمان وشرقلی‌یز . بونلری حسابه آلمیان آدملر قطعیاً مسلمان اذکیاسی اولمدقلری کبی اسلامیت ایچونده چالیشه‌مازلر . بناءً علیه بزه برصرب ، برخروات صفتیله نه‌قدر کوزل شیلر تکلیف ایتسه‌لر بزجه قبول ایدیله‌میه‌جکدر .

بوسنه ـ هرسك مسلمانلری بواحوال داخلنده کندی شخصیتلرینی محافظه‌یه غیرت ایده‌جکلردر . بو فکره خدمت ایتمك ایسته‌میه‌جك ذکی کنجلری ملت کندی اولادی ، ایسته‌میه‌جکلری‌ده . مخالفی عد ایده‌جکدر .

بویولده ملته رهبر اولمق ایسته‌ین کنجلره ، دورهٔ تکاملی بچیرن علمیه‌نك یاردمدن کری قالمیه‌منی طبیعیدر .

بزم دینی برهیئت اجتماعیه تشکیل ایتمه‌مزی بلکه بعض کنجلرمز مضر کوردلر . فقط بومضرت ، کندی معلم حسبلرینك اونلره القا ایتدیکی بروهمدن بشقه‌برشی دکلدر . بتون جهانده یهودیلری کوریورزکه یکی عبرانیلك دیمك‌ا: لان یهودیلك یاخود سیونیستلك اوزرینه هیئت اجتماعیه‌لرینی تشکیل ایتمشلر ، غبطه‌بخش بر صورتده امرار حیات ایدییورلر . آلتی میلیونلق برجماعت ، یکرمی عصردنبری ملبلشدیرمش برحس دینی ایله بقای موجودیت ایده‌بیلمش ایسه بزنه‌: ناوچیوز میلیونمزله باقی قالمیه‌لم ؟ واقعا بوکون بز مظلوم ومغلوبز ، فقط برکون‌کلیرکه بونك‌ده انتقامی آلیرز . زیرا بزم انتقامز ، بتون شرلك انتقامیدر . بزم عنصر بلکه بوحالت روحیه‌سندن دولایی چوق متضرر اوله‌جقدر ؛ لکن برهیئت اجتماعیه‌نك عقل ومنطقدن اول حسیاته تابع اولدیغنی پیش ملاحظه‌یه آلملی . »

شؤون

ادرنه‌نك استردادی :

خبر بشارت .ـ آوروپاده ایکنجی اسلام پای‌تختی اولان شانلی ادرنه‌نك اردوی عثمانی طرفندن استردادی حقنده بوتون عالم اسلامی شنلندیرن ، جانلاندیران تبلیغ رسمی :

« ادرنه وقرق کلیسا بلطفه الکریم ضبط اولندی . انور بکك‌ده رفاقت ایتدیکی ابراهیم بك سواری لواسنك طی‌مکان ایدرجه‌سنه سرعت صولتکارانه‌سی، بلغارلر طرفندن ادرنه‌ده ایقاع ایدلمکه باشلانیلان بر چوق مظالم وتخریباتك اوکنی آلمغه موفق اولمشدر. سواری‌یه قوة الظهر اوله‌رق کوندریلن و نومرولری بالآخره بیلدیریله‌جك اولان پیاده آلایلری بر کونده سکسان کیلو مترو قطع ایتمشلردر . قرق کلیسایه تحریك ایدیلن پیاده وسواری قوللری دخی عین درجه سرعت وبسالت ابراز ایتمشلردر. بونلره قارشی بلغار پیاده‌سی جزئی برمقاومت کوسترمش ویالکز عشیرت سواریسندن بر حیوان تلف اولمشدر. »

١٨ شعبان ١٣٣١ ، ٩ تموز ١٣٢٩ باش قوماندان وکیلی احمد عزت:

محظوظیت حضرت خلافتپناهی .ـ ذات حضرت ملوکانه طرفندن باش قوماندانلق وکالتنه کیده بیوردولان تلغرافنامه‌در :

« توفیقات الـٰهیه ایله عساکر عثمانیه‌نك ادرنه وقرق کلیسایه داخل اولدقلری تبشیراتی کمال سرور و محظوظیتمزی موجب اوله‌رق جناب حقه حمد وثنالر ایتدم . عسکرمزك کوسترمش اولدیغی مأثر غیرتی برآوردهٔ لسان تقدیر ایدرك جمله کزك تأییدات الـٰهیه‌یه مظهریت ودائما عثمانلیلغك اعلای شان وشرفنه موفقیتی درگاه احدیتدن نیاز ایلدم .

خدمتکز نزد باریده مقبول ، مساعیٔ وطنپرورانه کز مشکور اولسون. کرك سزه وکرك بالجمله امرا وضابطان وافراد عسکریه‌مزه سلام ایدر وحس عدالت عثمانلی عسکرینه هر یرده رهبر اوله‌رق بلا تفریق جنس ومذهب عموم تبعه‌مز حقنده عدل وحقانیت دستورینك تمامیٔ تطبیقنه بذل غیرت ایتملرینی اك بویوك عمل عد ایدرم . »

ادرنه‌ده‌کی غنائم حربیه . — عساکر عثمانیه ادرنه‌یی اشغال ایتدیکی صره‌ده (۱۵۰) طوپ اغتنام ایلمشدر . بو طوپلرك یتمش بشی اون ایکی بوچوق سانتیمتره‌لك محاصره طوپلری اولوب ذاتاً بلغارستانه عائد ولانلردندر . دیکرلری ایسه شهرك بلغارلر طرفندن اثنای ضبطنده بلغارلرك اغتنام کرده‌سیدر . عساکر عثمانیه‌نك دها دیکر طوپلری ظاهره اخراج ایتملری ملحوظدر . بوندن ماعدا اللی بیك ماوزر تفنکی وبرخیلی مهمات ضبط اولونمشدر . بلغارلر ادرنه‌یی ترك ایدر ایکن اون بیك چوال اون وبرملیون قیه بغدای دخی براقمغه مجبور اولمشلردر.

§ ادرنه‌ده بلغارلرك براقش اولدقلری غنائم میاننده نقلیه وسواری حیوانلریله سائر حیواناتی ایکی آیدن فضله اداره‌یه کفایت ایده‌جك درجه‌ده کلیتلی مقدارده اوت ، صمان ، آرپه‌ده بولنمشدر .

ولیعهد حضرتلرینك ادرنه‌یه عزیمتی . — بازار ایرتسی کونی ولیعهد سلطنت یوسف عز الدین افندی حضرتلریله شهزاده‌ٔ جوانبخت ضیاء الدین افندی حضرتلری ومعیتلری و اوجنجی مابینجی رجائی بك ساعت آلتیده ترن مخصوص ایله ادرنه‌یه متوجهاً حرکت ایتمشلردر . بالجمله وکلای فخام حضراتی ، امرای عسکریه و دها بر چوق ذوات برای تشییع استاسیونده حاضر بولنمشلردر . ترنك حرکتی اثناسنده بر طابور عسکر ایله بر باندو موزیقه رسم سلامی ایفا ایتمشدر .

هندستان ومصر :

....

خلافتی باشاتمق ایچون . — لوندره‌دن (نوبه فرایه پرسه) غزته‌سنه کشیده ایلن برتلغرافنامه‌ده دینیورکه : دولت عثمانیه‌نك ترکیاده اجرا ایتدیکی حرکات عسکریه ایچون لازم اولان پاره هندستان ومصر اسلاملری طرفندن تدارك اولنمشدر . قالکوته‌ده انکلیزجه اوله‌رق انتشار ایدن اك مهم غزته‌لردن بری اولان (ذی جنتلمن) غزته‌سی دیبورکه: « عثمانیلری یکی فکرلرندن فراغت ایتدیرمك ایچون انکلتره طرفندن اجرا ایدیله‌جك هرهانکی برتشبث مسلمانلر آره‌سنده غایت جدی غلیانلر ظهور ایتمسنه سببیت ویره‌جکدر . »

اهل صلیب مظالمی :

....

۴۱۸۰ خانه اسلام اهالیسنك تضرعنامه‌لریدر . — صوفیلی ، اورته‌کوی ، قوشیقواق ، کوملجنه قضالرینك محتوی اولدیغی ۲۱ پارچه قریه‌ده متوطن ۴۱۸۰ خانه اسلام اهالیسنك اهل صلیب پیشداری بولغار وحشیلری طرفندن کوردکاری مظالم وتعدیات حقنده بوکویلردن ادرنه‌یه کله‌بیلنلرك افادات آتیه‌سنی حریتیورو ! آوروپا خرستیانلرینك انظار بی‌انصافنه عرض ایدرز :

« کویلولرك اولا اسملری دکیشدیرلمش ، اسکی اسمنی سویلیندن ۱۲ لیرا جزای نقدی آلنمش ، اصرار ایدنلر دایاق آلتنده اولدیرلمشدر ؛ بازار کونی بوتون اهالی سونکولر آلتنده معبده سوق اولیور ، وجامعلره علاوه اولان بر وقف محلده کلیسا یاپیلیوردی . قادینلرك باشلرینه سیاه برداره تو کچیرلمش ، فراجه‌لرینك اوزرینه بلغارلرك (بودیا) نامنی ویردکاری اوکلکلر قونمشدی ، بوتون صاریقلر پارچه پارچه ایدیلوب آتشده یاقیلمش ، هر کویلونك باشی شرابله بیقانمش . قزغانده صو ایصیتلوب یاپراقلی بر داله هرکسك اوزرینه سرپیلمش ، بوندن قاچنمیه‌جق قدر اختیار اولانلرك اوینه کیدیله‌رك (ماء مقدس !) دن محروم قالملرینه دقت اولنمشدر . هر تنصر ایدن کویه بلغارجه اوقوتمق ، آیین جدیدی اوکرتمك ایچون بر رداسقالوس (معلم) کوندریلیوردی . آز زمانده بوتون صقال وصاچلر کسیلدی ، اجرا اولنان تبلیغات رسمیه‌ده بر کویك یوماغنی قبول ایدن دیکر کوی خلقك درحال قتل عام جزاسنه دوچار ایدیله‌جکی اعلان اولنمشدی .

بلغار وحشتلری . — بابا اسکیده قرارکاه عمومینك مقام عالیٔ صدارتعظمایه مورود تلغرافنامه‌لر صورتیدر :

« بلغارلر اوزون کوپریدن حین رجعتلرنده برابرلرنده کوتوردکاری اهالیٔ اسلامیه‌دن قرق ایکی کشی‌یی کوپری جوارنده قتل ایلدکاری کبی قرق کلیسادن رجعتلرنده اوراده بولنان اسرای عثمانیه‌دن طقوز نفری وادرنه‌ده دخی بو صورتله مجهول المقدار افرادی وادرنه حوالیسنده کوپریدن یدی مسلمانی وقرق آغاج جوارنده اوتوز کسور روحی قتل وجسدلرینی نهره القا ایلدکاری وادرنه‌دن رجعتلرندن برکیجه اول قره‌اغاجده ملل مختلفه قیزلرینه تعرض ایلدکاری آکلاشلمشدر . »

§ « طرغان ارسلان ، قوروجفتلك ، قواق ، بولوجه جوغال چندیره ، بالابانجق ، چاوش کوی ، طاشقین جفتلکلر قریه‌لری ایله مملقره قصبه‌سنك تکمیل اسلام خانه‌لری یاقیلمش ، اسلاملرك برچوغی قتل عام ایدلمش وحتی مملقره‌ده برجامع درونده چیویلره آصلمش اولان مقتولین اجسادینك براقدقلری قان لکه‌لری وچیویلره طولاشمش قادین صاچلری مشهود اولمش ، جسدلرك آتیلدیغی قویو حالا متعفن اولوب طابه قادین جفتلکنه یارم ساعت مسافه‌ده بیله بوغازلنمش قرق اللی اسلام جسدینه تصادف ایدلمش اولدیغی کلیبولی قول اردوسنك بولایردن ادرنه‌یه قدر اولان یورویش اثناسنده مصادف اولدقلری بلغار مظالمندن بولندیغی مذکور قول اردوارکان حربیه‌سی اشارینه لطفا عرض اولنور . »

کشانده بلغار وحشتی . — کشانده بولنان کلیبولی متصرفنك داخلیه نظارت جلیله‌سنك ۱۲ تموز ۳۲۹ تاریخیله کشیده قلدن تلغرافنامه‌نك صورتیدر:

« بوکون کشان قصبه‌سنی طولاشدم . اسلام محلاتی سکز یوز خانه‌دن عبارت اولدیغی حالده بونلردن اوتوز قدری بعد التعمیر قابل اسکان اوله بیلوب قصور خانه‌لرله اسلاملره عائد برچوق دکان ومغازه‌لر بلغارلر طرفندن برطاش بیقینی حالنده کاملاً تخریب ایدلمشدر . بش جامع شریف ، اوچ تکیه ، اوچ مکتب ده تخریبات میاننده‌در . ذی روحلر اوزرنده تسکین وتوقیف ایدیله‌میان آثار انتقام وشت کندولرینی قیامته قدر مدامه‌دن عاجز اولان اموته قدر سرایت ایتدیرمه‌رك مشایخ کرامدن سلیمان ذاتی کبی ذواتك مقابری آچیلوب طاشلری قیرلمق ومناره‌لری پیچیلان جاملرك بیچنه حیوان چکیله‌رك معابد اسلامیه آخور اتخاذ ایدلمك کبی هیچ برملتده کورولمیان شناعتلر مشاهده ایدلمشدر . قضانك یکرمی آلتی اسلام قریه‌سندن الیوم قابل اسکان آنجق اون بر قریه موجوددر . قصور اون بش خانه برخرابه ویانغین مناظری تشکیل ایدییور . بونلردن برقاچنی بالذات کیدوب کوردم . »

§ ادرنه شهرینه کیره‌جکاری صیره‌ده عثمانلی عسکرلری استانبول شوسه‌سی اوزرنده ۳۰ مسلمان کویلیسنك باشسز ، قولاقسز ، السز ، آیاقسز ، باغیرصاقلری طیشارده ، کوزلری اویولمش نعشلرینه تصادف ایتمشدر .

سلانیك مطبعه‌سی
اشرف ادیب

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لكی (٦٥) ، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر. ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لكی (١٧)، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر. [ایضاحات : نسخه‌سی اللی پاره، آلتی آیلغی بر جلد ، هرجلد ٢٦ نسخه‌در.]

اخطارات

§ آبونه بدلی پشیندر.

§ آدرس تبدیلنده قرق پاره‌لك پول كوندرملیدر.

§ مسلكه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدیلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز.

سبیل الرشاد

١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی كوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانكی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مكتوبلرك ، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی و آبونه صره نومروسنی محتوی بولونمسی ؛

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌سیده یازلسی؛

§

پاره كوندرلدیكی زمان نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدرلمسی رجا اولنور .

عدد ٢٥٦ ٤ رمضان‌شریف ١٣٣١ پنجشنبه ٢٥ تموز ١٣٢٩ جلد ١٠

مسلمانلقده یأس یوقدر

جناب‌حقك قدرتنه، عزتنه، جبروتنه ایمان یقینیسی اولانلره یأس یوقدر ، حرامدر . كورمیورمیسكز . اصدق لقائلین اولان الله . (انه لاییأس من‌روح‌الله الا القوم الكافرون) بویوریور . نبی محترمی ابراهیم لساندن (ومن یقنط من‌رحمة ربه الا الضالون) دییور . باقكزكه خالق حكیم یأسی كفره، ضلاله دلیل اولمق اوزره كوستریور. آرتق اللهه اینانان، اللهك قدرت كامله‌سنه ایمان ایدن بر قلبه یأس نصل كیره بیلور ؟

اونك ایچون دیرزكه : مسلمانلرك كرك جناب‌حقه، كرك حضرت پیغمبرك طرف الهیدن تبلیغه مأمور اولدیغی حقائقه اولان یقینلری عددلرینك بوقدر چوقلغیله برابر مجدقدیملرینی استرداد ایتمكدن امیدی كسمه‌لرینه هیچ برزمان مساعده ایده‌من . كذلك ذلته منقاد، ظلمه راضی اولمه‌یه ، اعلای كلمهٔ حقدن كری طورمایه ایمانلری ابدیاً مساغ كوستره‌من . خصوصیله مسلمانلر دیكر برچوق اقوامك مصاب اولدیغی بلیه‌لردن حالا مصوندرلر . زیرا كندیلرینك بویوك بویوك پادشاهلری وار ؛ اللرنده هرزمان ایچون برملك عظیم بولنیور .

شیمدی پك طوغری اوله‌رق دیه‌بیلیرزكه : رحمت الهیه قاپیلری كندیلرینه آچیقدر . اونلره كیرمكدن بشقه برشی لازم دكل ؛ روح الهی باشلرنده وزان اولوب طوریور . اونفحهٔ عنایتی تنسم ایتمكدن باشقه برحركته احتیاج یوق ؛ فرصتلر بربرینی ولی ایدرك اونلره دست امداد اوزاتیور ؛ بو مسكنتدن قورتولملرینی ، درین اویقودن اویانملرینی اخطار ایدییور ؛ مجد قدیملرینی اله كچیرمك ،اولكی مرتبه‌لرینه یوكسلمك ایچون یاپه‌جقلری ایش ایسه رابطهٔ اتحادی تحكیم ایدرك ملتی اعلادن عبارت اولان مقصد مشتركه ال برلكیله چالشمقدن عبارتدر . بوایسه بركره آره‌لرنده رابطهٔ دینیه تأید ایتدكدن صوكره اك قولای برایشدر.

آرتق اللرنده‌كی قرقان مبین « یأس ارباب ضلالك اوصافندندر . » دیدكدن صكره مأیوس اولمایه ، حقدن امیدی كسمه‌یه برسبب تصور اولنه بیلیرمی ؟ رشد ایله‌غی ارهسنده برمناسبت بولنه‌بیلیرمی ؟ حقدن صوكره ضلالدن بشقه نه واردر ؟

مسلمانلر آره‌سنده‌كی ارباب یأس وقنوطك آرتق شایان قبول بر معذرتی اوله‌بیلیرمی ؟ اوحاكمیت سابقه‌دن ، اوسیادت علیادن صوكره اجانبه قارشی بو عبودیت سافله‌یه راضی اولوب طوره‌جقلرمی ؟ ذلت ایچنده. سفالت ایچنده ، فقرو احتیاج ایچنده ، خصم ظلمك كوناكون حقارتلری ایچنده كچدكدن صكره بو حیاتدن نه‌بكلیورلر ؟ سعی‌وهمتی براقشلر ، كمال سكینت ایله او طورویورلر ، اویله‌می ؟ حال بوكه محیطلری اجنبی حاكملردن ، فلاكتلرینه سوینن دشمنلردن ، هر حركتلرینی تقبیح ایدن سرسملردن، هر خصلتلرینی تشنیع ایله‌ین دنیلردن متشكل بونلر طورمیوب مسلمانلری عقلسزلقله،قابلیتسزلكله اتهام ایدییورلر، امم سائره صنفنه كیره بیلمه‌لری محالاتدن اولدیغنه حكم ایلیورلر .

انسانه بوتون خصائص انسانیه‌دن تجرد ایتمدكجه بوقدر ذلته،بوقدر حقارته نصل قاتلانه بیلیر؟ اونوتیورلرمی‌كه برزمانلر اقوامك قرةالعونی ایدیلر . خصوصیله آره‌دن اوقدر اوزون مدت كچمدی ، تاریخلر اورتادن قالقمادی ، آثار بوسبوتون مندرس اولمادی . شوكت‌مسلمین ایسه تمامیله روی زمیندن سیلنمدی .

من‌طرف‌الله موظف اولدقلری تكالیفی ادا خصوصنده‌كی غفلتدن طولایی هایدی عوام معذور كورلسون ؛ لكن‌علمانه معذرت كوستره بیله‌جكلركه اونلر شریعتك نكهبانلری ، علوم شرعیه‌نك راسخیدر ؟ نه‌دن تفرقه‌دار اولان جماعت مسلمینی وحدته سوق ایتمیورلر ؟ نه‌دن مقصد اتحادك حصولنه بذل مجهود ایله‌میورلر ؟ نه‌دن آره‌ده‌كی منافرتی، مباعدتی قالدیرمایه چالیشمیورلر ؟ نه‌دن یقینلرنده ، طاعتلرنده ثابت قالدقجه خلفنه امكان اولمیان مواعد الهیه‌یی اخطارده بولنه‌رق ، روحلرینه روح‌الهینك سرمدی برحیات بخش ایده‌جكنی تبشیر ایلیه‌رك مسلمانلری تأییده بوتون قوتلریله اوغراشمیورلر ؟ اوت ، سینه‌لری ضیای مبین ایمان ایله منور اولان بر فرقهٔ ناجیه بو امر خیری ایفا ایچون ارضك مختلف نقطه‌لرنده قیام ایتمشدر . دیكر مسلمانلردن امید ایده‌رزكه بو فرقه ایله همدست و فاق اوله‌رق قوتی تأیید ایدرده نصرت موعودهٔ الهیه‌یوز كوستر. «ان تنصروا الله ینصركم ویثبت اقدامكم.»

شیخ محمد عبده

مدافعات دینیه

خطبه‌لر : ٥ [١]

ذبح عظیمه دائر خطبه

« بومقصد عالی سماواتدن دها اعلادر . بواویله بر مقصددرکه آکا ملائکه دوشوب سجده ایدرلر وانبیا ومرسلین آنی فرح وسرور ایله نشر واعلان ایدرلر . فی‌الحقیقه بیکلرجه ذبحه‌ومحرقه‌لر انجق مسیحك ذبیحه‌سنه یعنی عالمك خطا وکناهلری ایچون کفارت‌اولاق اوزره آنك خاچ اوزرنده‌کی موتنه اشارتدر . »

بز سزدن قصهٔ ابراهیمك مسیحه رمز اولدیغی حقنده‌کی دعوا کزه دلیل ایرادی انتظارنده بولنیورایدك . سز دلیل مقامنده دعوا کزی تعمیمدن بشقه برشی یاپمیورسکز . کندیکزی برکره اسرائیلیات زماننده تصور ایدیکز ، یهو ابولوطلره قدر ایمش ، بنی اسرائیله خطاب ایدرلر . « ای سوکیلی قومم ! قربان کسیکز ، زیرا بن قربانلرك قوقوسندن خوشلانورم » دیه ندا ایدییور . بونی ایشیدن بی چاره بریهودی‌یی کوزیکزك اوکنه کتوریکز . بوندن یهوانك مقصدی « الله بر زمان بریوزینه اینه‌جك ، عیسا شکلنده تجسد ایده‌جك ، صکره سزك کناهلریکز ایچون کندینی فدا ایدوب چلیپا اوزرنده قانی دوکه‌جك ؛ ایشته اوکا ایمان ایدیکز » دیمك اولدیغنی نصل اکلایه‌جق ! عالمی بوقدر مشکلاته صوقه‌جغنه بونی آچیقدن سویلسه اولمازمیدی ؟

« عبرانیلر رساله‌سنك اونجی بابنی اوقوییکز » .

کراراً اوقومش اولدیغمز باب مذکوری امریکزه امتثالاً بر دها اعتنا ایله کوزدن کچوردك . هر اوقویشمزده نظر دقتمزی جلب ایدن « لکن اوذات کناهلر ایچون برذبحه تقدیم ایتمش‌اولوب الی‌الابد اللهك صاغنده اوتورمشدر » جمله‌سی بزه جلب دقتدن خالی قالمامشدر . بو کبی شیلره اعتقاد ایدنلر بزه کندیلرینی مو حد عد ایدییورلر . بزده نه یاپالم اقرارلرینه بناءً آنلره موحد نظریله باقیورز ؛ فقط سوزلرینه شرك ترتب ایتدیکنی سویلمکدن‌ده وازکچه‌مه‌یز . شیمدی بویله بر رساله‌دن کتوریلن دلیل بزه قارشو نصل حجت اولور ؟

« وبورادن کورورزکه کناهلرینك غفرانته نائل اولمش اولان آدمه وهابیله ونوحه وابراهیمه واسحاقه ویعقوبه واسباط وانبیا ومرسلینه یکانه قربان یالکز وآنجق حضرت عیسادر وذبائح حیوانیه‌لری بوحقیقت سامیه‌یی آنلرك بشری عقللرینه تقریب ایچون صورت تمثیلیه‌دن بشقه برشی دکلدر وآنلر بو امید ایله وفات ایتمشلردر . »

بو افاده‌لرکزده دعوا کزی تکراردن عبارتدر . یا دلیل ؟

« نه‌کیم بز بونك بویله اولدیغنی اشعیا پیغمبرك سوزلرندن بیلیرز . نبیء مشارالیه بومناده اوله‌رق شویله بیورمشدر : او عصیانلرمز ایچون یاره‌لندی . کناهلریمز ایچون ضرب اولندی . سلامتمز ایچون او تأدیب اولندی وآنك یره‌لریله بز شفا بولدق . جمله‌مز قویونلر کبی یولی شاشیرمش ایدك ، هر بریمز کندی یولنه دونمش ایدك ورب جمله‌مزك کناهنی آکا یوکلتدی (اشعیا باب ۵۳ آیات ٥ ، ٦) » .

اشعیا پیغمبرك عیسادن مقدم اولدیغنی وبو آیاتده ماضی صیغه‌سی استعمال ایدیله‌رك کچمش برشیدن بحث ایتدیکنی کورمدیکزمی‌که دعوا کزه دلیل اوله‌رق کتوریورسکز . دقت ایتسه‌کز پك اعلا اکلارسکزکه اللی اوچنجی بابده مندرجاتی اللی ایکنجی بابك ۱۳ ، ۱٤ ، ۱٥ نجی آیتلرنده بیان اولنان اللهك عابد قولنك احوالنه دائردر . بو آیتلرده آنك دوچار اولدیغی آلام ومصائب سببیله سیماسی بیله تبدل ایتدیکندن وبو کیفیت هرکسك نظر حیرتنی جلب ایتدیکندن بحث اولنیور ، اللی اوچنجی باب ایسه اکا دائر تفصیلاتی اعطا ایلیور . ذاتاً بر کتابدن ایشکزه کلن یری آلوب ماعداسنی ترك ایتمك سزك عادتکزدر ، قرآنده قوللاندیغکز بواصولی بوراده‌ده تطبیق ایدیورسکز . بیلمه‌کز لازم کلورکه جناب حق دنیاده اك سودیکی قوللرینی اشد بلایه دوچار ایدرك حقنده تجربه معامله‌سنی اجرا ایلر وآنلرك درجاتی بو مصائبه تحمللری مرتبه‌سنده تزاید ایلر . بوراده دخی اویله صالح قوللرك احوالی ارائه اولنیور . سز بونده مسیحك احوالنه بر آز مشابهت کوردر کورمز همان مال بولمش مغربی کبی آندن استفاده‌یه قیام ایدییورسکز . مادام سوز اشعیا پیغمبرك کتابی اوزرینه دوران ایدییور ، اللی ایکنجی بابك برنجی آیتی حقنده‌کی فکریکزی اکلامق ایستردك . اوراده « اویان ای صهیون اویان قوتکی کین ای مقدس شهراورشلیم زینتلو البسه‌کی کی زیرا بر دها سنك ایچکه ختانسز وناپاك کیمسه کیرمیه‌جکدر » دینیلیور . اکر بوکتابی قبول ایتمیورسه‌کز نیچون آندن دلیل تحرینه قالقیشیورسکز . قبول ایدییورسه‌کز ختانی‌ده قبول ایتمه‌لیسکز . بیهوده یره ختانك ماء تعمیده تحویل اولندیغنی بیان ایله استدلاله قالقشمایکز . چونکه بوراده « بر دها سنك ایچنه ختانسز کیمسه کیرمیه‌جکدر » دیه تأیید افاده ایدن لفظ استعمال ایدلمشدر . « سز کتابك بعضیسنه اینانیورده بعضیسنه اینانمیورمیسکز ؟ » .

« بنی اسرائیلك انبیاسندن اك بیوکی اولان حضرت موسی حقنده ـ مسیحك خاچنه ایمان ایتدی وفدیهٔ نفس ایچون اکا اعتماد ایتدی وکندیسنك بنی اسرائیله وضع وترسیم ایتدیکی ذبحه‌لری انجق اکا بر رمز و اشارت اولدقلرینی بیلیر ایدی دینلمشدر . »

دوستم‌سن اویله هرایشتدیکك شیئه اینانمه . البته الکزده‌کی توراته اینانورسکز اونده اللهك « موسایه بن واجب‌الوجود ایم » دیدیکنی بیلورسکز . (خروج ۳ باب ۱٤ آیت) .

محمود اسعد

دوام ایده‌جك

[١] باشی ۲٥۳ نجی نسخه‌ده .

فقه و فتاوی

فقه و عبادات اسلامیه تاریخنده :

حج

١٩

دور اصحابدن صوکرا

تابعین دورنده وصوکرالری یتیشه‌ن بوتون فقهای عظام ، ورود ایدن نصوص قرآنیه وسنن نبویه‌یه باقه‌رق اصحاب کرام حضراتندن تلقی بویوردقلری وجهله حجك وجوب وفرضیت قطعیه ایله متصف بنای اسلامدن برعبادت معظمه اولدیغی خصوصنده تمامیله متفق ایدیلر. ذاتاً « ولله‌علی‌الناس حج‌البیت من استطاع الیه سبیلا » آیت کریمه‌سی وحجك فرضیتنی افاده ایدن متعدد سنتلر بوبابده اختلافه‌محل براقمه‌یوردی. برده آیت کریمه‌نك صراحتنه بناءً وجوب حجك « استطاعة » ایله مشروط اولدیغی حقنده‌ده اختلاف یوق ایدی. ایشته بوسببه‌مبنیدرکه بوتون ارباب فقه واجتهاد وجوب‌حج ایچون « حریت » ، « بلوغ » « عقل »ك وجودینی شرط ایتمشلردر . چونکه بوشرطلر بولنمادقجه استطاعة تحقق ایتمز . ایشته بوکا بناءً درکه امام‌ابو حنیفه حضرتلری صبینك حجی فرضه محسوب اوله بیله‌جکنه ذاهب اولمشدر . حتی فقهای مالکیه‌دن بعضیلری طفل رضیعك حجی دخی صحیح اولور ، دیرلردی . امام شافعی حضرتلری کوله‌نك حجنی‌ده منصوص علیه اولان صبینك حجنه قیاس ایتمشدر . بناءً علیه قبل‌العتق حج ایدن کوله‌نك اوزرندن فرض ساقط اوله‌جغنی ترویج ایدردی .

حجك وجوبی استطاعتله‌مشروط بولندیغندن امام شافعی‌دن ماعدا عموم فقهای کرام مانع سفراوله‌بیله‌جك بالعموم امراضی مانع وجوب ایتمشلردر . امام شافعی حضرتلری ایسه حجده‌نیابت جائزاوله‌جغندن ت‌ه‌ی شرط قیلمامش ، نائب کوندررك حج ایتدیرمکله استطاعت به حاصل اوله‌بیله‌جکنه قائل اولمشدر .

فس استطاعتك شرط اولدیغی حقنده بین‌الفقها اتفاق‌تام حکمفرما برابر ، استطاعتك بدنیه‌می ، مالیه‌می ، یاخود هم بدنیه هم اولدیغی حقنده اختلاف ایدیلدی . امام مالك استطاعتك بدنیه قائل ایدی . چونکه بدناً سالم‌اولوب‌مشیه ، کسبه مقتدراولان مستطیع عد ایدیور ، آیت کریمه‌یی بویله کیمسه‌لرك حج ایله ، دلالت خصوصنده صریح و ظاهر بولیوردی . استطاعتك ایله تفسیری حقنده وارد اولان سنتی قبول ایتمکله برابر صیص ایدیور. دیوردی‌که: بوحدیث‌شریف، کسبه ومشیه یان کیمسه‌لرك استطاعتی تفسیر حقنده وارد اولمشدر .

چونکه آیت کریمه‌نك اجمالی بونقطه‌در . شوحالده تفسیرده‌بوجهته‌صرف ایدیلور .

امام شافعی آیت کریمه‌ده‌کی استطاعتی عموم مکلفین حقنده مجمل بولیور ، بناءً علیه سنتك موردینی تخصیصه لزوم کورمه‌یوردی . شو حاله کوره استطاعتك آنجق زادوراحله ایله ، بونلرك‌ده آنجق مال ایله تدارك ایدیله‌بیله‌جکنه قانع اولدیغندن استطاعتك آنجق‌بالمال اوله‌بیله‌جکنی افاده ایدن برنتیجه‌یی قبول ایتمك مجبوریتنی حس ایدیوردی. ایشته بو اجتهاده بناءً استطاعت مالیه‌سی بولنوبده بدناً ایفای حج ایتمکدن عاجز اولان کیمسه‌نك نائب کوندرمه‌سی واجب اوله‌جغنه – علی‌خلاف القیاس – ذاهب اولیوردی .

امام شافعی سنتك موردینی تخصیص ایتمه‌مك خصوصنده امام ابو حنیفه‌نك اجتهادینه‌اشتراك ایدییوردی. شو قدر واركه‌امام‌ابوحنیفه استطاعتك‌هم‌مالیه، هم‌بدنیه اولمسی لازم کله‌جکنی‌ایلرو سورویوردی. ودیوردی که: استطاعت یالکز قدرت‌مالیه‌ایله؛ویاخود یالکزصحت‌بدنیه ایله تمام اوله‌ماز ؛ استطاعتك تام اوله‌بیلمسی ایچون زادوراحله ایله‌مفسر قدرت‌مالیه، برده صحتدن عبارت قدرت بدنیه بولنمق لازمدر . بویله بر استطاعتی حائز اولامیانلره ایفای حج واجب اولماز . .

فقهای امامیه دخی امام ابو حنیفه‌نك مذهبنه اشتراك ایدیور ، استطاعتك هم بدنی ، هم مالی اولمسی جهتنی التزام ایلیورلردی . شو قدر وارکه حضرت ابو حنیفه زادوراحله‌نك حوائج اصلیه‌دن ، عائله‌نك حجدن عودت ایدیلنجه‌یه‌قدر صرف ایده‌جکلری نفقه‌سندن فضله‌اولمسنی شرط ایدیوردی . فقط بعض فقهای امامیه ابوجعفرالصادقك استطاعتك تفسیری بابنده سویلدیکی سوزلره استناداً بو جهتی شرط ایتمزلردی . جمهور فقهای جعفریه ایسه بومذهبی نظر اعتباره آلمامشاردر .

فقهای جعفریه ، برروایته کوره‌ده امام شافعی وجوب حج ایچون زاد وراحله‌یه مالکیتی شرط ایتمیور ، بلکه مالك اولمیه‌رق ، یالکز تمکن کافی کله‌جکنه ذاهب اولیورلردی . امام ابوحنیفه، امام مالك ، امام احمد بن حنبل حضراتی ایسه تمکن کافی دکل، مالکیت شرطدر،دییورلردی.

بالفعل استطاعت آنجق یولك امنیتلی اولمسیله تمام اوله بیله‌جکندن وجوب حج ایچون « امن‌طریق »ی شرط ایتمك خصوصنده بوتون فقهای کرام اتفاق ایتمشلردر .

جمهور فقها وجوب حج ایچون « حریت »ك شرط اولدیغنی‌ایلرو سوریورلردی. فقهای ظاهریه‌دن بعضلری‌ایسه بو جهتی قبول‌ایتمه‌یور، حریت شرط دکلدر ، دیورلردی.

§ حجك علی‌الفوری، یاخود علی‌التراخیمی واجب اولدیغی‌حقنده بین‌الفقها اختلاف واردی . بعد وجوب الحج فخر کائنات افندمزك ایفاسنی‌تأخیر ایتدیکنه قائل اولانلر وجوبك علی‌التراخی اولدیغی‌جهتنی التزام ایدرلردی . امام شافعی ، امام محمد بو مذهبی قبول ایتمشلردر . امام مالکك مذهبی حقنده روایتلر مختلفدر . اصحاب مالکیدن فقهای

متأخرین وجوبك علی التراخی اولدیغی جهتنه طرفدار ایدیلر . بعضلری دخی علی‌الفوردر ، دیورلردی . امام ابو حنیفه‌نك مذهبی حقنده‌ده اختلاف واردر . فقط مشهور اولدیغنه کوره فوری اولدیغی جهتنی التزام ایتمشلردر . ذاتاً امام ابو یوسف‌ده وجوب حجك فوری اولدیغی حقنده پك زیاده مصر ایدی ودیبوردی که : پیغمبر علیه‌السلامك بعدالوجوب بر مدت تأخیر ایتمش اولمسی استطاعتك فقدانندن طولایی لمعذرة وقوعه کلمشدر . یوقسه صاحب شریعت اولان پیغمبر علیه‌السلام بالفرض تأخیری جائز ده اولسه‌ینه بعدالوجوب امتثالاً للامر ایفایه مسارعت بویورمش اولورلردی . آکلاشیلیورکه بو تأخیر نبوی بر معذرتدن طولایی وقوعه کلمشدر . ذاتاً موقت اولان وجوبلرك علی‌الفور وجوبی محققدر : اوقات خمسه ، صوم رمضانك وجوبلری کبی ... حجده اشهرایله توقیت اولنمش برفرضدر . (الحج اشهر معلومات). شوحالده حجك فوری اولمسی ضروریدر ..

فقهای امیه ، جعفریه ، شیعه‌ده وجوبك علی‌الفور اولدیغی جهتنی التزام ایدییورلردی .

§ حجك عمومی بر فرض اولدیغی حقنده بین الفقها اتفاق تام حکمفرما ایدی .

§ قادینلرك حج ایله مکلف اوللری ایچون زوج ، یاخود محرمك وجودی شرط اولوب اولمادیغی حقند. بین‌الفقها اختلاف موجود ایدی . قادینلرك زوج ویاخود محرملری بولنمقسزین مدت سفر اولان اوزون یوله چیقمه‌لری جائز اوله‌میه‌جغنی افاده ایدن سنت نبویه‌ده‌کی نهی عام اوله‌رق قبول وتخصیص ایتمه‌دن عمومی اوزره ابقایی اصوللرینه موافق بولانلر ، قادینلرك حج ایله مکلفیتلری ایچون زوج ویاخود محرمك وجودینی شرط ایدییورلردی . فقط « ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا » آیت کریمه‌سنده‌کی « الناس » ایله «من» کلمه‌لری الفاظ عمومیه‌دن اولوب بوتون ذکور واناثه شاملدر . ایشته آیت کریمه‌نك شو عمومیله ، قادینلرك یالکز باشلرینه مدت سفر اولان اوزون یوللره چیقمه‌لری نهی ضمننده وارد اولان سنت نبویه‌ده‌کی نهیك عمومنی تخصیص ایتمه‌یی اصوللرینه موافق بولانلرده زوج ویاخود محرمك وجودینی شرط ایتمه‌یورلردی.

امام ابو حنیفه ، امام احمد وسائر فقهای کرام برنجی مذهبی ، امام شافعی ، امام مالك حضراتی‌ده ایکنجی مذهبی اختیار ایتمشلردر .

§ عمره‌نك احکام شرعیه‌دن هانکی حکم ایله متصف اولدیغی حقنده بین‌الفقها اختلاف واردی . فقهادن بعضلری « اتموا الحج والعمرة لله » آیت کریمه‌سنك ظاهریله بوبابده وارد اولان ــ یوقاریده کچدیکی کبی ــ سنن شریفه‌یه باقه‌رق عمره‌نك وجوبنه قائل اولیورلردی . شافعی احمد بن حنبل ، ابوثور ، ابو عبید ، سفیان ، ثوری ، اوزاعی حضراتی بو مذهبی ترجیح ایتمشلردر . فقهای امامیه دخی عمره‌نك وجوبی جهتنی التزام ایدرلردی .

ابو حنیفه ، امام مالك ، داود حضراتی وسائر بعض فقهای کرام بو بابده ورود ایدن برچوق آثاره باقه‌رق عمره‌نك سنت وتطوع اولدیغنه قائل اولیورو برنجی مذهب اربابنك وجوب عمره‌یی اثبات ضمننده اتیان ایتدکلری دلیللری ضعیف بولیورلردی .

حلیم ثابت

مقالات

واعظلر مسئله‌سی

موعظه وخطابه‌هرملته ، بالخاصه بزم کبی عوامندن صنوف عالیه‌سنه قدر فکراً ، عرفاناً محتاج تنویر اولان برملته نه‌قدر لازم ، نه درجه فائده‌لیدر ! بر ملتکه افرادی اکثریت اعتباریله کثیف اولدیغی قدر آلودهٔ سفلیات اولان بر سترهٔ جهالت آلتنده قالمشدر ، اوخلقه ــ ولو پك سونوك اولسون ــ برلمعه کوسترمك ، بر شعله ایقاد ایتمك ؛ استقبال ایچون ؛ آز فائده‌می تأمین ایدر ؟

اوزاق وقراکلق بیللردنبری باشمز اوجنده دولاشان سحابهٔ جهالت ، سنه‌لر کچدکجه کثافتنی آرتیره‌رق بوکون لوثیات اخلاقیه ایله مشبوع بر حاله کلمش اولدیغنه شبهه یوقدر. بوسحابه‌یارین بوشانه‌جق اولورسه تولید ایده‌جکی قورقونج سیلابه ، بنیاد موجودیتی صارصه‌جق قدر تخریبات ایقاع ایده‌بیلیر . هر شیئه مستعد اولان کتله برکره بوسیلابه‌نك رهکذارینه دوشه‌جك اولورسه ــ بردها قورتارلمسی قابل اوله‌میه‌جغندن ــ قعر اضمحلاله قدر یووارلانوب کیتمزمی ؟ بویله بر تهلکهٔ محققه‌یه قارشی ملتی ایقاظ ، خلقی ارشاد ایتمك ، کتله‌نك تنویر فکریسنه چالیشمق ارباب عرفانك وظائف عالیه‌سندن دکلیدر ؟

برطرفدن یکی یتیشه‌جك نسلك فضائل اخلاقیه ایله اتصافنه غیرت ایتمك لازم اولدیغی کبی دیکر طرفدنده تحصیل چاغنی کچیرمش اولان بویوکلر ایچون موعظه وخطابه‌لر ترتیب ایدلمك صورتیله هیئت عمومیه‌یه بر طریق نورانور آچمق لزومی پك قطعی ، پك مبرم برصورتده حس اولنمقده‌در .

حرمتکار بروجدان ، مستغرق برروح ، آزادهٔ احتراص برقلب ایله جوامعك حریم عصمتنه قوشان بر شخصه اورالرده ویریله‌جك تلقیناتك نه‌قدر مؤثر ، نه‌درجه نافذ اوله‌جغی دوشونیلیرسه موعظه‌لرك اهمیت ولزومی حقیله تقدیر اولنه‌بیلیر .

الوهیته قارشی لایتزلزل برقناعت وتوکل پرورده ایدن هیچ برشخص تصور اولنه‌مازکه برمعبدك کرسیٔ بلندندن دین نامنه اجرا ایدیلن خطابه‌لره قارشو لاقید وحسسز قاله بیلسون ، روحنی یوکسلتن نورلی موعظه‌لر اوتك قلبنده درین ازلر براقمش اولسون !

لوثیات خارجیه‌دن موقت بر زمان ایچون اولسون اوزاق قالمق ، روحك تمایلات علویه‌سنه برشهپر اعتلا حاضرلامق امیدیله دکلمدرکه دیندار انسانلر برمعبدك حریم قدسیتنه جان آتارلر . بو آدملر اوراده بکله‌دکلری فیضی بولورلرسه آرتق سفلیات اخلاقیه‌یه تمایل کوستریرلرمی؟ بالعکس مأیوس قالیرلرسه کندیلرنده اسکی شوق و آرزونك دوام ایتمسی ممکن اوله‌بیلیرمی ؟

بر واعظك دماغندن دوغه‌رق جامعك هر طرفنه داغیلان موجات نصایح ، تهزیز ایده‌جکی سامعه‌لرده بر حس انشراح ، تهییج ایده‌جکی دماغلرده مثمر بر انتباه حاصل ایده‌جك قدر علوی اولمق لازمدرکه برفائده‌سی کوریله‌بیلسون! عکس تقدیرده معبدك صمت لاهوتیسنی اخلال ایتمك بویوك برصایغیسزلق . بلکه‌ده درین بر حرمتسزلك اولور .

بزه شو سطرلری یازدیران سائق . ماه صیامك حلولی کیفیتیدر .

فی‌الحقیقه رمضان شریف کبی ایام مبارکه تقرب ایتمکه باشلاینجه هرکس‌ده وعظ ونصیحت دیکله‌مك ایچون درین بر میل وشوق اویانیر، هرمؤمن اون بر آیك های وهوی احتراصاتیله شائبه‌دار اولان روحنی موقتاً تجرید ایده‌رك بر آزده معنویاتك سحار ونوشین نفحاتیله یاشامق ایستر وبونك ایچون حریم عصمتنده لاهوتی بر سانحه‌یه مظهر اولمق امیدیله جامعه قوشـار . تزکیهٔ اخلاق ایچون نه کوزل بر وسیلهٔ اعتلا !...

بوقدر صمیمی بر عشق ، بودرجه درین برشوق ایله معبدك سقف بلندی آلتنه قوشان برمؤمن اوراده روحنه انشراح ویره‌جك، فکرینی اعلا ایده‌جك ، قلبنی دینه ، دینداشـلرینه قارشی درین بر محبتله طولدیره‌جق علوی سوزلر ایشتمز . عجیب فکرلر طویمزسه‌او بیچاره‌نك بوتون بوشوق وهیجانی بردنبره سونوب کیتمزمی ؟...

معابد اسلامیه‌که ساده‌لکك بخش ایتدیکی لطافت وعلویتله هرروحه برمیل اعتلا ، هرقلبه برحس حرمت القا ایدر ، بورالرده خلقه قارشی سویله‌نیله‌جك سوزلرك معبدك عصمتی قدر بلند ، دینك جلالتی نسبتنده علوی اولمسی ایجاب ایدر .

فقط حال حاضرده بویله‌می ؟ جوامع شریفه‌ده مسلمانلره قارشی وعظ ونصیحته قالقشانلر آره‌سنده احکام عالیهٔ اسلامیه‌یه حقیله واقف، اشغال ایتدکلری مقام مقدسك علویت وعظمتنی مدرك قاچ بیوك سیما کوستریله بیلیر ؟ واسع برعرفان ، پارلاق برذکا ، بلند برفضیلته مالك اولانلره مخصوص اولمسی ایجاب ایدن جوامع شریفه کرسیلرینك علم ومحاکمه‌دن محروم برطاقم ناا هللره براقیلمش اولدیغنی پك درین وجدان عذابلری حس ایده‌رك مشاهده ایتمیورمی‌یز؟ هر نردینك وعظ ونصیحته محتاج اولدیغی شوبدبخت مملکتده بویوك عالملرك کرسیٔ وعظ ونصایحه چیقمه‌دن احتراز ایتملری ــ بیلنه‌مز ــ نه صورتله تأویل ایدلمیلیدر ؟

بیت المال مسلمیندن بر آز دها فضله آلمق چاره‌لرینی دوشونمکدن فارغ اولمیان بو رتبه‌لی افندیلر عجبا خلقه وعظ ونصایحده بولنمه‌یی شرف وفضیلتلریله متناسب کورمیورلرمی ؟ یوقسه بو وظیفه‌نك درعهده ایدلمسنی شخصلری ایچون برحقارتمی عد ایدییورلر ؟ اکر بویله ایسه امین اولسونلرکه تخیل ایتدکلری فضیلت وعرفاندن کندیلرنده اوفاق بر اثر بیله یوقش ! چونکه اسلامیتده اك بویوك مرتبه‌نك پایهٔ وعظ وخطابه اولدیغنی بیلمیورلر دیمکدر. بوخصوص اهمال ولاقیدیدن نشأت ایدییورسه (وأمر بالمعروف . . .) فرمانـنه امتثال ایتمیه‌رك وظیفهٔ اصلیه‌لرینی اونوتدقلری ایچون هم الله‌ه ، هم مسلمانلره قارشی عظیم بر مسئولیتی درعهده ایتمش اولمیورلرمی ؟ بو مسئولیتك آغیرلغی اولسون عجبا کندیلرینی تدهیش ایتمیورمی ؟ انسانلره قارشی اولان مسئولیتدن بریول بوله‌رق قورتیله بیلمك ممکن اولسه‌بیله عتاب سبحانیه‌دن قولای قولای تخلیص کریبان ایده‌بیله‌میه‌جکی شبهه‌سزدر .

بر قسم علمانك وظیفه‌لرینی ایفادن استنکاف ایتملری سببیله‌درکه کرسیٔ مواعظ نه‌اولدقلری بلیرسز برطاقم جهله طرفندن غصب ایدیله‌رك بیچاره خلقه احکام دینیه نامنه عقل وشرعك حریم عرفانـنه صیغیشه‌میه‌جق بی‌اساس خرافه‌لر ، اسرائیلی حکایه‌لر تلقین ایدلمکده‌در . هله بعض یادکارلرك سترجهالت فکریله اثنای وعظده آلدقلری طورلر، یایدقلری شاقلابانلقلر متفکر ودیندار مسلمانلری نه‌قدر بی‌حضور ایدییور . جاهل توریدیلرك ملت اسلامیه‌یی نه‌قدر وضیع بر درکه‌یه سوروکله‌دکلری آثاریله ثابت ایکن علمای محترمه‌نك حالا وظیفه باشنه قوشمه‌ملری . باب مشیختك بوتون بواحواله قارشی الآن ابکم واصم بروضعیت آلمسی . طشره‌لرده مفتی ونائب افندیلرك باشی بوش طولاشان بو آدملره قارشی لاقید قالملری نه آجیقلی بر حالدر . آرتق انصاف ایدلسون . آرتق بو زواللی مسلمانلرك حالنه آجینلسون ! چونکه اللهدن خوف . پیغمبردن حیا ایدیله‌جك درجه‌لر فرسخ فرسخ کچدی . نه‌یی بیلملیدرکه بو دین علوینك ناا هللر النده بیکس ومحقر براقلمه‌سنك مسئولیت عظیمه‌سی بوتون علاقه‌دارانه شاملدر .

فی‌الحقیقه استانبول وطشره‌لرده یوزلرجه درسعام افندیلر، برچوق حقیقی عالملر طورورکن سرمایهٔ عرفانلری جرکه‌لی (کوراوغلی) کتابی مشکلاتله هجالایه بیلمکدن عبارت اولان سوری سوری جهله‌نك خلقه وعظ ونصیحت نامنه زهر صاچمه‌لرینه میدان ویرلمکده‌درکه بالطبع بونك مسئولیتی درسعادتده باب مشیخته ، طشره‌لرده‌ده مفتی ونائب افندیلره راجعدر .

اعتراف ایتملیدرکه برخشوع دیندارانه ایله جوامع شریفه‌یه کیده‌رك منور ومتفکر برچوق مسلمانلر اوراده وعظ ونصیحت نامنه ایشتدکلری یاوه‌لردن مجروح وبی‌حضور اوله‌رق منکسراً عودت ایدییورلر. علویت اسلامیه‌یه واقف مسلمانلری بی‌حضور براقه‌جق قدر بیاغی اولان بو سوزلرك دین حقنده تدقیقات عمیقه‌ده بولنمه‌مش اولان کنجلرده نه‌معکوس بحرانلر تولید ایده‌جکی تصور ایدلسون ! اسلامیتی بوکبی تلقیناتدن عبارت عد ایده‌جك اولان کنجلرك روابط دینیه‌لری کوشرسه بونك مسئولیتی اونلردن زیاده ، مسامحه‌کار طاورانانلره راجع اولمزمی ؟ سنه‌لردنبری خلقه عطالت درسلری ویرن ، دنیانك مسلمانلر ایچون

بر جهنم اولدیغنی تلقین ایدە ایدە جهانی حقیقت حالدە باشمزە قان طوفانلری قوپاران بر برزخ، آتشلر یاغدیران بر دوزخ حالنە کتیرن بو کبی یادکارلرە آرتق بوندن صوکرە اولسون استراحت رؤسی و یرەرك وعظ و نصیحت کرسیلرینی احتیاجات عصری مدرك، دماغی حزمۀ عرفان، قلبی نور ایمان ایلە مالی حقیقی علمایە تخصیص ایتملیدر .

بو کبی مزایای عالیەیی جامع ذوات فاضلەدە بر کرە قارشولرندە سفیل و محقر ایکلەین کتلۀ اسلامیەنك حال پریشانی ، بر کرەدە بو کتلە وقت و زمانیلە ایقاظ ایدلمدیکی تقدیردە ظهور ایتمسی محقق اولان فلاکت مستقبلەنك دهشت و وخامتنی درپیش ایدەرك ارباب کالە شرفبخش معالی اولان کرسیلری اشغالدن ، کتلەیی نورلی و فیضلی طریقلرە سوق ایدەجك موعظەلر اعطاسندن اجتناب ایتمەملی، بونی الك مقدس بر وظیفە، الك شرفلی بر مشغلە اولەرق طانیملیدرلر . چونکە بو، ارباب فضیلت ایچون هم بر وجیبۀ دینیە ، هم دە بر وظیفۀ وجدانیەدر .

م . شمس الدین

ادبیات :

صحائف تنقید

محمد عاکف

محمد عاکفك آثارینی پرستشکار شعر اولان هر بدیعە پرور کبی بن دە تدقیق ایدر طورورم . بو مسلمان روحلی ، عثمانلی یورکلی شاعریمزی ملتە حقیلە طانیتمقدە اوتەدن بری امل وجدانم ایدی ؛ فقط شمدی یە قدر خصوصی ، رسمی بر چوق غوائل و مشاغلدن باش آلوبدە املمە نائل اولەمیوردم . شمدی ایسە یازی یازە بیلەجك حال و موقعدە بولنیورم، سبیل الرشاددە و «صحائف تنقید » سرنامەسی آلتندە بعض ناچیز مطالعات نشر ایدە بیلەجکم .

تنقیدك اولین فائدەسی مؤثرلی ایقاظ و ارشاد ایسەدە، غایەسی اثرلری خلقە طانیتمق، نیر بدایعك سمای حارینە قارشی بر عدسۀ مسلك طوتەرق الوانی انظار عمومە تشریح و تحلیل ایتمكدر . فرشتۀ صنعت، نەقدر باریك و شفاف بر لحاف اشکالە بورونورسە بورونسون ، وجود نازینك خطوط فارقەسی، هلە کزیدە فطرتنك شمائل مبجلەسی هرنکاه بیکانە ایچون انکشاف ایدەمیور ؛ اونك ، آشنادیدکان بدایعە خاص اولان ارواح عطشانە بتون سرائر ملاحتیلە نفوذ ایتدکدن صوکرە عمانلرە دوشن انوار بیضای آفتاب کبی بتون شعشعۀ لمعات حسنیلە نظرکاه تحیردە ایکنجی بر عالم ظهور کوسترمسی لازم کلیور .

اوروپا ملتلری مسائل بدیعەدە قدمات اعصاری کچەرك تلال وقوفە تقرب ایتمشلر . غربك هر معمورەسندە دقائق صنعتە آشنا بر اکثریت بولمق قابلدر ؛ هلە فرانسە ، المانیا ، ایتالیا کبی مولد بدایع اولان مملکتلردە حزمات صنعتك هالۀ نواردن تماماً خارج قالمش محیطلر کورولەمز ؛ حال بویلە ایکن بو مشاهیر محاسندە، حتی بالخاصە بورالردە حائز نصاب حیات اولان هر اثر صنعت صحیفەلر ، رسالەلر طولوسی افکار تنقیدیەنك اثارینە بادی اولیور .

پاریسك شهرتشمار اولمش هر تماشاکاهندە مظهر قبول اولە بیلن نەقدر تیاترو اویونی وارسە کافەسی حقندە برچوق مطالعات یزیلیور . کوزلجە بر رومان نشر ایدلیورکە درحال ساحۀ تنقید ادمانجیلرینك اللرندە اوچاسین . بر شعر ، حقەبازلرك دست مهارتندە فیرلایان یووارلاقلر کبی، هوای تنقیددە بر چوق دورلر اجرا ایدەرك سقوط ایتمزسە انجق اوزمان پایدار اولە بیلیور . ظهور ایتدیکی کوندن بری رعود تنقیدیەنك کردباد و لولەدارینە طوتولمش قالمش اولان «واغنر» موسیقیسی عالم مدنیتك هر تختکاه نفائس پرورانەسندە سلطنت قطعیە احراز ایلمش اولدیغی حالدە ینە اورنك اقبالنك اذیالندە بیکلرجە بارقۀ تنقیدك التماعاتی کورولیور . ملکمز کبی هیچ بدیعینك جلوەکاه مظلمی اولان بر محیطدە تنقیدك درجۀ لزومی ارتق تصور اولنسون .

بز، شتای ادبیمزك لیال یلداسندە بر ایکی نجم زاهردن لمعە ربای بدایع اولە بیلیرسەك حزمات انظاریمزی بتون وطنداشلریمزك دیدۀ اشتیاقنە ایثار ایتملی یز . خلقمز کورەمیور، کوسترمکە ؛ اکلایەمیور، اکلاتمغە چالیشەلم . هلە ایشنەکلن . ذوقە خوش کورونن جریانلرە قاپلمایەرق مسائل بدیعیەیی لایق اولدیغی قدر حدیث و اهمتیلە تعمیق ایتمکە طرفدار اولدیغنی بیلدیکم شباب متفکرە راە صعب اقداماتندە دلالت بزم کبی بدایع پرستان ایچون بر وظیفۀ مقدسەدر . ایشتە بن شو «صحائف تنقید» ی آچقلە بویلە بر وظیفەدر عهدە ایتمش اولیورم . وظیفەنك اغیرلغنی اعتراف ایدرم : محمد عاکف قدرت و منزلتندە بر شاعرك قلبنی کوسترمك، روحنی تحلیل ایتمك ؛ کلامق قدر دوغمغە متوقفدر . کندیمدە بو قابلیت تحسسی از چوق موجود فرض ایتمەسەم شو جرأتکارلغی کوسترەمزدم : بن عاکفك اثنین روحنی دویارم، لسان قلبنی اکلارم . چونکە او بنم ایچون یالکز بر سیمای شعر و ادب دکل، رفیق وجدان ، حتی ازلی بر آشنای رواندر ؛ فقط اکلامق مشکل ایسە اکلاتمق دها مشکلدر . تنقید دینیلنجە خاطرە کیمك تنقید ایدیلەجکی دکل، کیملر ایچون تنقید یازیلەجغی کلەمك ممکن اولەماز . بو کون مملکتمزدە بو کسك بر نقطۀ نظردن تنقیدات یازمق آثار تنقیدیەیی ادبیات غربیەیە آشنا اولانلرك استفادەسنە حصر ایتمکدر . حال بوکە بز، بر قاچ سطر اول دیدیکم کبی ، کورەمین ، اکلایەمیان خلقمزە کوسترمکە ، شبان ادبە تعلیم نفائس ایلمکە محتاجز . بو حالدە تنقیداتمزی « ادبیات درسلری» درجەسندن طوتدورەرق «فلسفۀ تنقید » مرتبەسنە چیقارمغە چالشملی یز . تا کە فوائدی بدایع پرستانك هر صنفنە شامل اولسون . لسان نظممزك شایان حیرت بر تکامل کچیرمکدە اولدوغیدە نظر اعتبارە آلینیرسە بو کون یکی شعرلر حقندە الك ابتدائی عد اولنە بیلەجك تدقیقاتك بیلە فائدە بخش اولمقدن خالی قالمایەجغی قبول اولنور صانیرم .

محمد عاكف «صفحات» عنوانيله اوچ كتاب نشر ايتدی. اولدن بری يازديغی شعرلری جامع اولان برنجی كتاب كنديسنك اصل مجموعهٔ اشعاری، ديكر ايكيسی‌ده برنجينك برر ذيلی‌در. بو اوچ كتابده بولونان شعرلرك هر برينی بتون محاسن و نواقصيله تدقيق و تحليل ايده‌جكم ظن اولنماسين. بويله بر تشبث بر از اوزون سورر . نورستكان شعر و ادب ايچون كلال آور اولمقدن‌ده خالی قالماز .

ذاتاً برشاعرك طرز بيانی، نظمده درجهٔ موفقيتی، حتی شعرلرينك اهميتی تقدير ايچون بر قاچ شاه اثرينی كورمك كافی اوله بيلير . اونك كليات آثارينه يوكسك بر نقطهٔ نظردن باقق ؛ مسلك مخصوصنی تحليل ، تابع اولدوغی تأثيراتی تعيين ايتمك ؛ مفكورهٔ بديعيه‌سی نه‌در ؟ كنديسی او مفكوره‌يه نه قدر تقرب ايده بيلمشدر ؟ بتون بونلری تدقيق و تشريح ايله اوغراشمق ايسه شاعرك ماهيت حقيقيه‌سنه، روحنه نفوذ ايتمكه چالشمقدر . هله اول امرده بر قاچ شعرينی كوره‌لم ، اكلايه‌لم ؛ صوكره شاعرك روحنه انفاذ نكاه ايتمكه غيرت ايده‌رز :

صفحات - اوچنجی كتاب : حقك سسلری

برنجی منظومه

الهی اسيكك آواره بر محكوميدر عالم :
مشيت سنده، هرشی سنده . . . هيچ برشی دكل آدم !
فقط حالا وجود اثبات ايدر ، كندنجه ، هی سرسم !
بوكون اوچ بش قاريش طوپراقده وارلقدن اورودكن دم ،
يارين طوپراق كسيلمش وارلغندن فيشقيرر ماتم !

پك مشكل پسند اولورسه‌ق قطعه‌نك ايكنجی مصراعنده اوچ «شين» ـك اجتماعندن تنافره ياقين بر ثقلت . اوچنجی مصراعده كنديسنه وجود اثبات ايتمك ديلنه‌مديكی ايچون كندنجه وجود اثبات ايتمك شكلی اختيار اولوندوغندن طولايی اوفاق بر نقصان افاده بوله بيليرز . محمد عاكف مدهش بر نظامزدر . مدهش ديورم ، چونكه بو شاعر بلند اقتدارك نظمده ارتقا ايتديكی برج موفقيتی باشقه بر كلمه ايله توصيفدن عاجزم . اشعارعاكفی ترتيبات لفظيه‌سی اعتباريله تنقيد ايده‌جكسه‌ك غايت مشكل پسند اولمقدن باشقه چاره يوقدر . دردنجی و بشنجی مصراعلرده «ماتم» لفظندن باشقه هيچ بر كلمه‌نك ممدود اولماسی امالاته تابع اولان «مفاعيلن» وزننده يازلمش بر نظم اوقونوركن لسانه آزچوق ركاكت بخش اوليور ؛ فقط بو ضروريدر : هم غايت طبيعی هم‌ده اهنكك مقتضياتنه تماماً موافق بيتلر ، مصراعلر مطرداً بربرينی ولی ايدوب طوره‌ماز .

قطعه بر مقدمه‌در . بر شعر اولمقدن زياده بر نظمدر . هر اثر صنعتك هر قسمی بر شعر اوله‌ماز . حتی سراپا شعر محض اوله‌رق بر اثر صنعت ابداع ايتمك قابل اولسه بيله بونده طبيعيت بولمق ممكن دكلدر . مع‌مافيه صوك مصراعك قوتلی بر سوز اولدوغنی كوره‌رك بر مقدمه‌ده بو قدرجق خاصهٔ شعر بولمقله اكتفا ايده بيليرز .

الهی «مالك‌الملكم» ديورسك . . طوغرو ، امنا
حقيق بر تصرف وارميدر انسان ايچون ؟ اصلا !
اكر آلمشسه برملت ايدوب بر ملكی استيلا ،
اكر ويرمشسه بر ملت بوتون بر ملكی بی پروا ،
آلان سنسك ، ويرن سنسك ، سنك حكمكده‌در دنيا .

برنجی مصراعده‌كی «طوغرو» كلمه‌سی برازچيركين . «صدق الله العظيم» يرينه يازيليويرمش اولدوغی فرض ايدلسه بيله خوش دكل . حقيقت حالده ايسه بو كلمه وزن طولدورمق ايچون يازلمشدر : مادامكه «امنا» ديليليور ، برده «طوغرو» يازمغه حاجت وارميدی ؟ فقط شوراسی محققدركه زائد كلمه‌لر يازمادن يعنی «طولدرمه» اصولنه مراجعت ايتمدن نظم ترتيب ايديله‌مز . اك بيوك شاعرلرك اك معظم اثرلرنده كلمات زائده كورولور . يالكز بو «طولدورمه» اصولنك‌ده بر معياری ، بر دستور مهارتی واردر : مآل اصلی‌يه نظراً زائد اولان تعبيرات و كلمات او مآله باشقه بر قوت ، باشقه بر لطافت افاضه ايتمك شرطيله مرغوب اولور . شعرلرينی تدقيق ايتديكمز زمان كوروزكه محمد عاكف «طولدورمه» اصولنی فوق‌العاده بر مهارت و موفقيتله تطبيق ايدن شاعرلريمزدندر .

بو ايكنجی قطعه‌ده برشعر بوله‌مايه‌جغمز كبی قطعه‌يه قوتلی برنظم بيله ديه‌ميه‌جكز . آيت كريمه‌نك بر تفسيرندن عبارتدر .

الهی اك اصيل اقوامی الچالتيرسك ايسترسه‌ك ؛
ديلرسه‌ك اك ذليل اقوامه عزتلر ويررسين سن !
بوخيرلر ، بوخسرانلر بتون سندن ، بتون سندن !
ناصل تاعرشه يوكسلمزكه مايوسانه بيك شيون ؟
نه يرلر ديكليور يارب نه كوكلر دوحم ايكلركن .

ايلك اوچ مصراعده «سين» لرك تهاجمندن حاصل اولان ثقلت غير قابل انكاردر . بويله مزيت حقيقيه‌سی اهنك نظمدن عبارت قالان سوزلرده انسجام الفاظه نه قدر رعايت ايدلمسی لازم كله‌جكنی اخطاره بيله حاجت كوره‌مم .

بو اوچنجی بندده بر شعر دكلدر . صوك بيت كوزل اولمقله برابر قطعه‌نك هيئت مجموعه‌سی شعر خالص درجه‌سنه ارتقا ايتمه‌مش . شاعر بو پارچه‌سيله‌ده آيت كريمه‌يی تفسيرده دوام ايديور .

شوسسز قبه‌نك التنده انساندن اثر يوقش !
ديوردق : «بر بوچوق ميليار !» . مكر تك بر نفر يوقش !
بوحس‌سز طوپراغك اوستنده مظلومينه بر يوقش !
عدالت شويله طورسون ، بويله بر شيدن خبر يوقش !
بتون بوشالمش انسانلق نه ايسترسه‌ك مكر يوقش !

نظم مكمل ؛ بر طرفنده اك اوفاق بر قصور بولمق ، نه قدر مشكل پسند اولسه‌ق ، قابل دكل . شاعر شعرينه‌ده بو بنديله باشليور :

مخمسنك ايلك اوچ قطعه‌سنی عظمت و قدرت الهيه‌يه قارشی كمال خضوع وجدانی عرضه حصر ايتدكدن صوكره وطنك طالع سياهنه باقيور ، اسلاميتك دوچار اولدوغی حقارت اليمه روحنی ايكله‌تيور ، او

ایکاق برشعر اولیوریبور! بوسوزلرده پارلاقلق ، یوکسکلك اوارسه‌ق بوله‌مایز ؛ فقط بر مسلمان قلبنك آجی فریادلرینی طویارز ؛ اك کوزل شعرلرده ایشته بویله صمیمی فریادلردر .

الی التی یوزبیك مسلمان بردن بوغازلاندی ...
یانان جان ، بیرتیلان عصمت ، اقان سللر بوتون قاندی !
نه معصوم اختیارلر سونکولر آلتنده قیوراندی !
نه بیکس خانملر ، ایشته یانغین وردیلر ، یاندی !
شو کوللنمش بیغینلر هپ بر انسان بر جاندی !

ایکنجی مصراعده ترتیب طبیعی کوزه‌دیله‌مه‌مش . بونی مثلا «یانان جان ، بیرتیلان عصمت اقان دریا قدر قاندی » شکلنده یازیویرمك آسان ایکن بیلمم شاعر نه ایچون تصحیح کلفتنی اختیار ایتمه‌مش ؟

دردنجی مصراعده « طولدورمه » اصولنه مراجعت ایدیلیرکن بك‌ده موفقیت کوستریله‌مه‌مش : « ایشته یانغین وردیلر » علاوه‌سی بیکس خانملری یاقانلرك ظلمنی لایق اولدوغی قدر شدت وقوتله تصویر ایده‌میور . صوك مصراعده بوقاریده کچن « جان » لفظنك بی‌لزوم تکرارندن ایسه کوللنمش بیغینلرك انسان اولدقلرینی سویلمك واره‌یه معنایه بخش قوت ایده‌جك برایکی تعبیر علاوه ایده‌رك « انساندی » قافیه‌سنی اختیار ایتمك مرجح اولوردی . کوروليورکه بوبند اولکی پارچه‌لرقدر جزالت بیانی حائز دکلدر ؛ معنا اعتباریله‌ده ، مظالمی تصویر ایتمسنه رغماً ، اویله کوزل بر شعر عد اولونه‌ماز . بوندن اولکی بند اوقدر ساده‌لکیله برابر بوبنددن البته کوزلدر .

صباح‌الخیر حرت الی لیل کون اولدی ؛
قاراکلق برهزیمت هرطرفدن رونمون اولدی !
شهامت کیتدی، غیرت سوندی، قدرتلر زبون اولدی .
اوموجاموج سنجاقلرله مدهش سرنکون اولدی !
سقوطك دهشتندن قلب رحمت بلکه ، خون اولدی .

سلیس وذی حیات برنظم، قوتلی برتصویر، کوزل برشعر . ارتق شاعر وطنك هنکامهٔ فلاکتنی حس ایتمکله‌ده قالمیور، اونی « قارا کلق برهزیمت » حالنده کورویور . کوزینك اوکنده شهامت کیدییور . غیرت سونیور ، عصرلردن بری‌دنیایی تیتره‌دن قدرتلر زبون اولیور، اوموجاموج عثمانلی سنجاقلری مدهش‌الواح اضطراب حالنده سرنکون اولیور . سقوط ، عثمانلیلقده ، مسلمانلقده کورولن شو آجی سقوط اویله دهشت آوروجدان‌که شاعر ارتق‌قلب‌رحمتك بیله قان اغلادیغنه احتمال ویریبور . بوبندی اوقویوب‌ده‌قان اغلامایه‌جق برمسلمان قلبی تصور ایدیله‌مز .

اذانلر صوصدی ... چاکار ایکله‌دوب طورمقده افاق .
یازیق : شرقك سماسندن هلالك کچدی اشراق !
زمان آرتق صلیبك دور استیلاسی ، الحاق .
فقط برلرده قالمش حقلرك فردای احقاق .
نه طوغماز کونمش ای عاجزلرك قدرتلی خلاق !

الفاظه عائد اولمق اوزره اوچنجی مصراعده « الحاق » لفظنك قافیه ابرامیله یازلمش اولدوغنی سویلمکدن کندیمی آله‌مایه‌جغم. مع‌مافیه بو قافیه‌ده قطعیاً بی لزوم دکلدر : صلیب بوکون یالکز استیلا دکل ، حیفا که الحاق ایدییور ! بندك مآلی غایت کوزلدر ، برنجی مصراع « ناقوس یرلرنده اوقوتدك اذانلری » دیین بیوك « باقی »نك روح اسلامیتی کریه بار ایتمشدر . امان یاربی ، اوچ بچق عصر اول بر شاعرینی « ناقوس یرلرنده اوقوتدك اذانلری » قول صادق بلیغیله پادشاهه مرثیه‌خوان ایده‌جك بر ملت معظمه‌نك نصیبهٔ ازلیه‌سی بوکون دیکر برشاعرینی« اذانلرصوصدی...چاکارایکله‌دوب‌طورمقده آفاق.» نوحهٔ مؤلمه‌سیله اغلاتمقمی اولمالی ایدی ؟ « باقی » ایله « عاکف »ك شو ایکی مصراعی عثمانلیلرك ظهورندن صوکره بتون تاریخ اسلامیتی تلخیص ایدیویریبور ؛ هیهات !

شرقك سماسندن هلالك اشراقنی کچیرمك حزین بر تصویر شاعرانه‌در ؛ صوك بیت کوزلدر . شاعر بو بیتله بارکاه‌الوهیته عرض شکایت ایتمکه باشلایور. قولك‌خالقنه اللهندن شکایت ایتمسی عجز محض ایچنده عرض تحیات وتمنیاتدن باشقه برشی دکلدر . بو طرز دعا بتون ادبیات اسلامیه‌ده مرعی ومستحسن ایدی . لسان تصوفده ایسه « کفنی بکن وبازنی سنك ملامت . دست‌من و دامان تودرروز قیامت ! » درجه‌لرنده . بلکه دها زیاده جرأتکارلقلر کوسترمش طورمشدر .

الی ، شرع معصومك شو طوپراقلردی صوك یوردی . . .
ناسل تأیید قهرك اك رذیل اقوامه اوردوردی ؟
أوت ، ملتلرك اك قحبه‌سندن ، اوچ لئیم اردو
کلوب تاسینه‌مزدن اوردی . سیرایت هم . ناصیل‌اوردی:
که استقبال ایچون چارپان یورکلر آ کسزین طوردی !

نظم فوق‌العاده . قافیه‌لره بالخاصه‌نظر دقتی جلب ایدرم. نظممزده « قافیه سمعه عائددر » قاعده‌سی تقرر ایتدکدن صوکره الك‌ناشنیده، فقط اك طبیعی قافیه‌لری اختیار ایله لسان نظممزی زنکنلشدیرن شاعرلریمزدن بری‌ده محمد عاکف‌در . عاکفك قافیه بولمقده ابراز ایتدیکی مهارت صنعتکارانه بعضاً شایان حیرت درجه‌لره چیقار . بو موفقیتی ایلریده صره‌سی دوشدکجه کوستره‌جکز .

بوبندده بیوك شعر یوق . فقط مؤثر برفریاد وار . بوکون روح ملتده ایکله‌ین نوای مأیوسیت ایشته بویله صمیمی فریادلردن طویولور.

تجلی ایتمدك برکره اللهم جلالکله !
شواوچ یوز الی میلیون روحی اولدوردك حلالکله !
اوطورمش اکلنیرلرکن سنك ـ حاشا ـ زوالکله،
نه‌در الحادی ا بالك اوصات انفعالکله ؟
نه‌در ، اسلامی تنکیلك بومستعجل نکالکله ؟

نظم ینه فوق‌العاده. یاشعر؟ بچه شعرده یوکسك. بوبندی‌اوقوبجه درین درین دوشونیورم: شاعرك قدرت الهیه‌د. تصور ایتدیکی «صامت انفعال »؛ « مستعجل نکال » روحمی لرزان ایدییور . بویله سنوحات

قلبیه‌دن عبارت شعرلر قلب و وجدان ایله آکلاشیلیر. شاعر بو قطعه‌سیله حضور الهی‌یه اعلا ایتدیکی نوای فریادك صوك پردهٔ تزینه قدر چیقیور؛ اودرجه‌ده که اسرار ازلیهٔ ربانیه‌یه انفاذ نظر ایده‌مه‌مکدن متولد نوحات عجز و حیرتدن کندی‌ده اوریه‌رك درحال درکهٔ بشریته سقوط ایدییور؛ «صوص ای دیوانه» خطابیله کندی جرأتنه طعن ایده‌رك صوك قطعه‌سنی یازییور:

∴

صوص ای دیوانه! طورماز کائناتك سیر معتادی.
نه صاندك؟ فطرتك احکامی هیچ دیکلرمی فریادی؟
بوکون سن کندی کندکدن امید ایت انجق امدادی؛
اوت، سن کندی اقدامکله قالدیرکیتده بیدادی.
جهان قانون سعیك باقی نا صل بر حصله منقادی!
نه‌یا یدك؟ «لیس للانسان الا ماسعی» واردی!...

بو صوك بند، نظم صرفدن عبارتدر، بوراده بر شعر آرامغه‌ده لزوم یوقدر: شاعر بر آیت کریمه‌یی تفسیر ایده‌رك یازدیغی منظومه‌ده حسیاتی ترنم ایتدی، بزی دوشوندردی، آغلاتدی؛ شمدی نتیجه‌یه واصل اولیور. جناب حقك الحادی امهال؛ اسلامیتی تشکیل بیورماسی بزم قانون سعیه عدم اطاعتمزدن، بزم عطالتمزدن ایلری کلمشدر؛ بز دوشدیکمز حفرهٔ مذلته کندی کندیمزی القا ایتدك! محمد عاکف صوك مصراعیله، ینه بر آیت کریمه‌یی پیرایهٔ لسان ایده‌رك، بو حقیقتی نه مؤثر و موجز بر طلاقتله تبلیغ ایدییور. صوك مصراع صوك مخمسه بر علاوه‌در. منظومه یوقاریدن اشاغی مخمس بندلردن متشکل ایکن صوك بندك بر «مسدس» اولیویرمسی یکی لسان نظمك قبول و تطبیق ایتدیکی تجددلردندر که بوراده اولدوغی کبی لزوم حقیقی‌یه مستند بولوندقجه پك مرغوب و لطیف اولور.

الحاصل، معاینسه عائد محاسن و نواقصی کوسترمکه چالشدیغم بو منظومه «صفحات» شاعرینك برنجی درجه‌ده کوزل شعرلرندن دکل، بلکه ایکنجی، حتی اوچنجی درجه‌ده اثرلرندندر.

شاعرك پك علوی، پك مستثنا شعرلرندن برقاچنی «صحائف نقدیه» ایچون ایلریده یازه‌جغم مقاله‌لرده تشریح و تحلیل ایده‌جکم.

علی اکرم

مکاتیب

مخابرین مخصوصه‌مزك مکتوبلری:

هندستانه مکتوبلری:

بومبای شهر شهیری

مطبوعات:

بومبایده بر ده حکومت طرفندن bombay Gazett (بومبای غازته) نامیله اسبوعی بر غزته نشر ایدلمکده‌در. مذکور غزته بزم تقویم وقایع کبی اوته‌ده بروده، کتابخانه‌لرده صاتیلیور. انجق رسمی دائره‌لره، قونسولوسلره کوندریلیور.

بوندن ماعدا بومبایده ینه تجارت اوطه‌سی طرفندن Commerce and co-operation (قومرس اندقو اپه‌روش) نامیله تجارته عائد شقه بر غزته ینه اسبوعی اوله‌رق نشر ایدلیور. تجارتك، بیاسه‌نك، اسهامك، بانقه سندانك. آلتون و کوموش کولچه‌سنك، پاره‌لرك ترقی و تدنیسندن بحث ایتدیکی کبی دنیاده و بالخاصه بومبایده چوقجه صاتیلوبده چین، ژاپونیایه و کره‌نك هرطرفنه کوندریلن امتعه واقمشه‌نك فیأتندن. نره‌نه چوقجه واپی بر فیأتله صاتیلوب، نره‌ده فیأتك دوشکون اولدیغندن لایقیله بحث ایدر.

بو غزته عین زمانده اوضاع مالیه و اقتصادیه‌دن، قاللردن، کورفزلردن، قومپانیه و شرکتلردن، شمندوفر، معادن و آکا مماثل ثروت و نعمت تأمین ایدن مواد شیدن‌ده بحث ایدر. مثلا بو صوك نسخه‌سنده بر بوزنده‌کی توتونلری موضوع بحث ایدرك بزم ممالك عثمانیه‌ده حاصل اولان توتونلرك نفاست و لذتندن اوزون اوزادی‌یه مطالعه بیان ایتمشدر.

بو صحیفهٔ تجاریه‌یی هر تاجر، قومپانیه، هر مقتصد صاتون آلیور. قونسولوسلره‌ده حکومت طرفندن مجانا کوندریلیر.

اعلانجیلق:

بومبای و بالجمله هندستان مطبوعاتنی احیا ایدن بر عامل وارسه، اعلاناتدر. یکرمی و اون صحیفه ایله انتشار ایدن غزته‌لرك هرحالده اوچده ایکیسی اعلانات ایله طولودر. بو اعلانجیلق سایه‌سنده هم تجار و اصناف مشتری‌یی قازانیرلر، همده غزته کندیسی ایچون سرمایه تأمین ایتمش اولور. بوقدرله‌ده ایش بیتمز. هر دکانك اوستنده، تپه‌سنده، یان طرفلرنده لوحه‌لر. طبله‌لر اودکان و تجارتخانه‌نك اسم و شهرتنی، تجارتنی تعریف ایتمك ایچون آصیلمشدر. دیوارلرده، تیاترولرده، ترامواپلرده، شمندوفرلرله، استاسیونلرنده، باغچه‌لرده. دکزده، هواده. حاصلی اعلانسز هیچ بر یر تصور ایدلمز.

بو قدرله‌ده قالماز؛ قالسه‌نه‌ایی‌در. آیی، مایمون، انسان، سیاه و بیاض، قادین وارکك واسطه‌سیله‌ده اعلانجیلق یاپیلیور.

ابنیه و انشاآت:

بومبایده انکلیز ذوق، لسانی، عرف و عادتی کرکی کبی تعمیم ایتمشدر. ابنیه و اماکن دخی بو ذوق و طبیعته کوره انشا ایدلمکده‌در. انکلیزلرك خوینده، خصلتلرنده دائما کنیش، بیوك و قوجه‌مان شیلری ترجیح کیفیتی سرکوز اولدیغنه بناءً هند اغنیا و اصحاب املاکی آنلری تقلیداً بومبایده و هندستانك بر چوق یرنده ابنیه‌لرینی غایت بیوك، متین و شش اون قاتلی اوله‌رق انشا ایدیورلر. بومبایده اون بر قاتلی بنالرك عددی حال حاضرده آز اولمامقله برابر کوندن کونه‌ده چوغالمقده‌در. بو بنالره بر لیلر (چال) دیرلر.

بوراده هر مملکتك ذوقنه مخصوص بنالر دخی یاپیلیر. اوستریا مجارستانك، المانیانك. انکلتره‌نك اك معروف و مشهور ابنیهٔ عالیه‌سیله کلیسا طرزنده بنالر یاپیلدیغی مثللو، ایران، عرب، تورك طرز معماریسنه یاقین انشاآت ایچونده هندلیلرده بر ذوق مخصوص واردر. هندستانك طرز معماریسی‌ده فنا دکلدر. مثلا بومبایك اك معتبر هوتللرندن اولوب دکز کنارنده ایکی میلیون استرلینغ لیراسیله وجوده کتیریلن (تاج محل هوتل)ی هند اصول معماریسیله انشا و بلانی دخی صاحبی اولان بر پارسی ـ مجوسی ـ طرفندن ترتیب ایدلمشدر که، بو ذات اصلا مهندسلکده مهارتی اولمدیغی حالده کندی ذوق مخصوصی اوزرینه مذکور بنایی یاپدیرمش و هرکسك تقدیرینی قازانمشدر.

انشاالله ایلرلده. دهلی، آکره، لکنهوره کیتدکدن صوکره اوراده وقتیله اجرای سلطنت ایدن مغول ـ تورك ـ سلاطینی طرفندن وجوده کتیریلن و بوکون فوق العاده بر قیمت تاریخیه‌یی حائز اولان آثار و عماراتك اصول معماریسندن

مفصلاً قارئلره معلومات ویره‌جکم . شیمدیلك بوقدرله اکتفا بیورملیدرلر .

بومبایده وهندستانده زلزله‌لرك وقوعی نادر اولدیغندن ابنیه‌نك قسم اعظمی - بوزده طقسانی - طاشله طوغله‌دن ، حتی بوکونلرده دمیردن یاپیلیر . اوطه ، صالونلرك زمینی قیرلمش چینی وپورسلن پارچه‌لریله نقش وتفریش ایدلمش وبو اصول هله بومبایده پك زیاده تعمم ایتمشدر . رنکلی بیاض وسیاه قریق چینیلرك خلیطه‌سندن - مدا اشکال هندسیه‌یه موفق شکللر وهردرلو نقشلر حصوله کتیریلیور . بونك بتقه بر ایلیکی واردرکه ، او ده بنایه اوقدر آغیرلق ویرمدیکی کبی تنظیفی وتعمیری ده اونسبتده قولایدر . بومبای زنکینلری ، هندجه (والکسر) انکلیزلرجه (malabar hill) ، (مالابار هیل) دنیلن وبومبای قصبه‌سنك خارجنده ، جهت غربیسنده واقع وآز میللی بر تپه‌ده اقامت ایدییورلر . بوراده کوزل ، مطرز ، مزین ، عالی ومحتشم - (بنکله) دیدکلری - قوناقلر ، قلوبلر ، صالونلر وجوده کتیروب ، رفاه وسعادتله یشامق اسبابنی کندیلریچون من کل الوجوه احضار واکمال ایله بیلمشلردر .

ایشته بوراده انشا اولنان قصور وعماراتك طرز معماریسی پك مختلفدر . هرکس کندی ذوق واستکیله بریووا یاپمشدر . هندولر ایسه دائما قوناقلرینی کندی بتخانه‌لرینك طرز واصول معماریسیله انشا ایتمکی ترجیح ایتدکلرندن ، قوناقلری اوزاقدن تپه‌لی ، چیقینتیلی ، کیرنتیلی ، وعادتا عجیب الشکل بتخانه‌لره بکزه‌ییور .

بومبانك کزینتی وتفرج یرلری :

بومبای شهرینك ایچی اوقدر ایی دکلدر . ابنیه‌لر بربرینه ملاصق ، بتشیك برحالده ومتعدد قاتلردن یاپیلوب ، هر اوطه‌نك ایچنده بشر ، اونر کیشی کیجه کوندوز اقامت وبیتوتت ایدر .

هله بونلرك جمله‌سی بت پرست هندولردرکه ، کندی قواعد دینیه ومذهبیه‌لرینه پك درجه مربوط بولنمقده اولدقلرندن ، قفالریله وجودلرینی هرکون برقاچ دفعه هند جوزی یاغیله طلا ایتمك مجبوریتنده اولوب تنلری ، صاچلری عملی یاپیشیق برحالده بولنمقده‌در . میقروبلرك انواعی قولایلقله بونلرك وجودینه یاپیشیر ودیه بیلیرمکه ، عادتا بر ملجأ ومسکن تشکیل ایدر وعلل واسقام ایله انواع خسته‌لقلرك جلب وجذبنی تسهیل ایلر .

بوکبی مساکن ایله اشخاصده حفظ صحت علائمی دائما مفقود ، بالعکس هر نوع خسته‌لغه مهیا ومستعددرلر . طاعون سنه‌سنده الکچوق وفیات ویرن طائفه هندولر اولدقلری بلدی ایستاتیستیقندن اخیراً اکلاشیلمش ، بوکا برچاره بولمق اوزره بوکبی مساکنك بومبای بلدیسی طرفندن هدمیله طرق وشوارع عمومیه‌نك توسیعی جهتی اهالی ایله مملکتك سلامتی نامنه دوشونولمشدر . فقط بومبانك شهر خارجی وانکلیزلرك اقامتکاه وتجارتخانه‌لرینی تشکیل ایدن جوانب ومحلات نظافت وطهارتك درجۀ قصواسنده‌در . بورالرده امراض ساریه وخبیثه میقروبلری اصلا یشایه‌میه‌جك برحاله کتیرلمشدر . آپولوبندر (Appols bunder) ، (band stant) بند ستند ، چوپاتی ، مالچی ، قولابه ، مالابارهیل ، کوئیس رود ، چارنی رود ، کرافت رود ، بومبانك مسیره وتفرج یرلریدرکه بومحلات هپ دکز کنارنده ودکزه پك یاقین وهم جوار واقع اولمشدر . بو محله‌لرك سوقاقلرینی بومبای بلدیسی هفته‌ده بر دفعه پترول غازیله صولایورکه ، پترولك لزوجتی سکز کون سطح ارضده دوام ایدر قالیر . پترولك حفظ صحته الویرشلی اولوب ، میقروبلری اولدیردیکی بلدی اطباسنجه معلوم بولندیغی اکلاشیلمغله کا کوره بومبای بلدیسی بومانعی صویه ترجیح ایتمشدر . بوزلرجه سوقاقلرك وسعتی الك آز یکرمی متروردرکه ، دائما اوتوموبیل ایله آرابه‌لرك محل مرور وعبورلری واقع اولمشدر .

بومبای عبادتخانه‌لری :

بومبای مسلمانلرینك اون قدر جامعی واردر . انجق بو جامعلر ایچنده یالکز ایکیسی بویوك ، منتظم ، کوزلدر . بری (جمعه مسجد) ، دیکری (مسجد نواب) در . متباقیسی‌ده اوته‌ده بریده منتشر کوچوك وذکره شایان دکلدر .

ایرانیلرکده کوزل بر جامعلری واردرکه ، آلتمش سنه اول حاجی محمد حسین نامنده بری تبرعاً کندی وطنداشلرینه انشا ایلمشدر . بوجامعك مصارفنی قسماً مرحوم بویوك (آقاخان) حسن شاه حضرتلری تأمین ایلدیکی کبی ، حسن آباددده ایام عاشورایه مخصوص بر مرثیه محلی انشا ایلمشدر . وفاتندن صوکره کندیسنی بو محلك آیری بر یرنده دفن ایتمشلردرکه ، عائله‌نك رسمی مزار ومقبره‌لرینی تشکیل ایدییور .

بومبای قصبه‌سنده اصلا عمومی حماملر یوقدر . هرکس کندی اونده کندیسنه بر حمام یاپمش ، اوراده استحمام ایدییور . هندولر ایچون ایسه شوارع عمومیه‌نك کوشه وصاپه موقعلرنده بلدی طرفندن حمام وظیفه‌سنی کورن موصلقلر یاپیلمشدرکه ، فقیرت پرستلر بورالرده ییقانیرلر .

پارسیلرکه اسکی زردشت دیانتنه پیرو مجوسیلردر - ده بومبایده اوقدر زیاده معبدلری یوقدر . بومبانك اوته‌سنده بریسنده واقع برقاچ آتشکده‌لری اولوب ، دائما ایچنده آتش یانار دورمز . انجق بو آتشکده‌لر فخر عالم افندمزك ولادت نبویه‌لری کونده بیك ایکیوز بوقدر سنه اول بردنبره سوندیکی ، مجوسی تاریخلرنده مذکوردر . کندی آتشکده‌لری اوکندن کچدکلری زمان حرمتاً باش اکرلر .

آتش یاقمق وظیفه‌سنی ، رؤسای روحانیلری اولان (دستور)لـکه جمعی دساتیردر ـ لر ایفا ایدر . بودستورلر ، یازقیش باشدن آیاغه قدر بیاض سرپوش والبسه کیمکه دیناً مجبور ودائما آتشکده - آتش یاقیلان یرلرده ، مونامحللرینی تشکیل ایدن تپه‌صیرتنده کندیلریچون صورت مخصوصه‌ده اعمال ایلدکلری یرلرده اقامت ایدییورلر .

[هندستانده موجود اولان ادیان ومذاهبله ، اصول تدین وعبادتلری حقنده ایلروده‌کی مقاله‌لرده تفصیلاتیله قارئلره معلومات مکمله اعطاسی مقرر بولندیغندن ، شیمدیکی مقاله‌ده یالکز عبادتخانه‌لره دائر بیاناتده بولنمقله اکتفا ایدییورم .]

بت پرست هندولرك ایسه - بودالیلرله ، برهمنلردر - یالکز بومبای قصبه‌سنده بیکدن زیاده بتخانه‌لری واردر . هیچ برملتك معبدی هندو معبدلری قدر داخلاً وخارجاً مزین دکلدر . بومعابد داخلنده صیره ایله دیزیلان بتلر کوموشدن ، صوم آلتوندن یاپیلدقلری کبی بعضاً کوزلری یکپاره وغایت قیمتلی قرمزی یاقوتدن اعمال ایدلمشلردر .

بتلرك قولاقلری جوز ، فندق جسمنده کوزل آبدار انجولرله تزیین اولنمش وبوینلریله ، بیلکلرینه دیزی دیزی کردانلقلر وبیله‌زیکلر طاقیلمشدر . بوبیله‌زیکلر ایاقلرینه‌ده طاقیلوب بعضیلرینه قائم ، بعضیلرینه‌ده قاعد وضعیتی ویرلمشدر .

بتخانه‌لرك خارجنده‌کی قبه‌سی بعضاً یوارلاق ، بعضاً مخروطی ومثلث الشکل بچمنده ناظرینك کوزینه ایلیشیور . بتخانه‌لرك قاپیلری کوموشدن وهندوئیزم طرزنده اعمال ایدلدیکی کبی ، ایچنده وخارجنده‌کی تخته‌لرده آبنوس ، سیسم کبی پك قیمتلی ودکرلی اخشابدن یاپیلمسنه دقت واعتنا کوسترلمشدر .

بتخانه دیوارلرنده ، کوشه‌لرنده اسفنکس (ابوالهول) شکلنده وجودی انسانه وقفاسی حیوانانه مشابه هیکللرله ، مایمون ، اوکوز ، کدی فاره وبوکا مماثل حیوان آبده‌لرله دونادلمشدر .

دیوارلرینه ، قاپولرینه هندولر دائما قوقولی ، یاغلی شیلر سورمکی تبرك ایچون اختیار ایتدکلرندن ، بوکبی بتخانه‌لرك اوکندن تراموای وارابه ایله کچیلدیکی زمان ، بو قوقولر بالمجبوریه انسانك بورون دلیکلرینه هجوم ایدرجه‌سنه کیرییور .

بوبتخانه‌لر قصبه‌نك همان هر طرفنده ، طرق وشوارعنده ، طار وچیتمز سوقاقلرنده منتشردر .

بویوك بتخانه‌لر ایسه بومبانك الك زیاده معمور اولان مواقعنده واقعدر .

آبده‌لر ، هیکللر ، دمیرقاپیلر ،

بومبای بلدی وحکومتی ، انکلتره دولتنه خدمت ایدن یرلیلرك هیکللرینی

قصبه‌نك مواقع معينه‌سنده رکز ایتمش وبویله‌لکله هم شهرك تزیینه خدمت. همده هندستانده شایان عناصر مختلفه‌یی ممنون ایلشدر .

بومبای قصبه‌سنده مکاتب عالیه وخسته‌خانه انشا ایدن (جمشیدجی) نامنده بر پارسی‌نك هیکلی قصبه‌نك اورته‌سنده ایاق اوستنده رکز ایدلمش واومحله Parsee Statue نامی ویرلمشدر .

(بندستند)موقعنده‌ده بومبای محاکم عالیهٔ حقوقیه وجنائیه‌سی رؤساسندن اولوب وفات ایدن بر پارسی ایله بر هندو حاکمك بیاض مرمردن معمول هیکللری دیکلمشدر. ینه بو موقعك جهت غربیسنده بومبایده والیلك ایدن برایکی ذاتك آبده‌سی خاطره قبیلندن وضع اولنمشدر .

بومبایك اك معتنا مواقعندن اولوب ، اك بیوك هوتل، تجارتخانه‌لرك مرکزینی تشکیل ایدن Fort موقعنده ومیدانلغك اورته‌سنده انکلیز قرال سابق متوفا یدنجی ادوارد ایله اوغلی شمدیکی قرالك هیکللری سیاه چلیکدن یاپیلوب برنجیسی آت اوزرنده دیکری آیاقده اوله‌رق رکز ایدلمشلردر .

بومبایك ینه کوزل بر موقعنده انکلتره‌نك اسبق قرالیچه‌سی (ویکتوریا) نك کنج یاشنده اولدیغنی کوسترر بر مرمر هیکل رکز اولنمشدر . عثمانلی ـ یونان محاربه‌سی اثناسنده کیجه وقتی بویباض مرمردن معمول اولان هیکلی مجهول برال ثابت وسیاه بررنکله بویادیغی کبی . بوینه‌ده اسکی پاپوچلری محتوی بر حمائل طاقمشدر . صباح اولونجه پولیس وقعه‌دن خبردار اوله‌رق تحریات عمیقه‌یه تشبث ایتمشلر ایسه‌ده ، جنایتك فاعلی هنوز نسه الده ایده‌مامشلردر . بوجنایتك فاعلی بولوب ، حکومته خبر ویرنلره اللی بیك روپیه بر مکافاۀ نقدیه وعد ایدلدیکی حالده‌بینه برنتیجه‌یه دسترس اولنه‌مامشدر . اك نهایت هیکلی یرندن بلدیه قالدیره‌رق ، یرنه قرالیچه‌نك دیکر بر هیکلی دیکیلمشدر .

بومبای ملت باغچه‌سی :

بومبایده Victoria Garden انکلیز قرالیچه‌سی ویکتوریانك نامنه اضافتله بر بیوك ملت باغچه‌سی وتیله بلدی طرفندن تنظیم اولونمش وایچنه هندستانه ، آمریقایه . برازیلیایه ودنیانك هرطرفنه مخصوص زهور ونباتات غرس ایدلمشدر . باغچه‌نك اورته‌سنده باندویه مخصوص کوزل بریر تعیین ایدلدیکی کبی اورته‌سنده بریسنده صنعی حوضلر ، فسقیه‌لر ، صنعی طاغلر ، تپه‌لر ، شادروانلر یاپیلمشدر . باغچه‌نك مدخلنده‌کی بناده هندستانده یتشن هردرلو چیچك، نباتات تخملریله ، هندستانده اعمال ایدیلن قاشلرله منسوجاتك نمونه‌لری وهندستان یرلیلرك کیدکلری سربوشلر تشهیر ایدلمشدر . بنانك خارجنده‌ده وقتیله مدرس شهرنده یاقه‌لانان بربالینه بالغك اسکلتی زائرینك نظردقتنی جلب ایدییور . بو اسکلتك طولی هرحالده سکز مترو قدردر . باغچه‌نك دیکر طرفنده‌ده دمیر اوطه وقفسلر درونده ، قاپلان ، آرسلان ، بیرتیجی حیوانلرك انواعیله، درلودرلو مایمونلر ، کدیلر ، کوپکلر ، فاره‌لر ، بوغا ییلانلری ، کفچه ییلانلری ، خایزران ییلانلری وفیل کبی درت آیاقلی وزاحف جانوارلر بولنیور . ینه باغچه‌نك دیکر برجهتنده اطرافی دمیر تل وتشکه‌لرله احاطه اولنان برمیدانلقده‌ده کیك . جیلان ، هندو طاوس قوشلری و سائر آو حیوانلرینك انواعی بولندیرلقده‌در .

اك زیاده بوباغچه‌ده جالب نظردقت اولان حیوانلردن بری یشیل رنکلی ووجودی چیزکیلی برقاپلانله آق صاقاللی وماوی قیچلی برمایمون وییلانلردر. بو زهرلی ییلانلر انسانی صوقدقلری زمان همان او انده اولدیریرلر . بر ده بونلرك خوبلرنده انسانی تعقیب ایتمك کیفیتی واردرکه ، صوك درجه عنود اولدقلری اکلاشیلمشدر . بناءً علیه انکلیزلر ـ حکومت ـ ییلان اولدیرنلره مکافات نقدیه ویرییورلر . بونکله برابر الآن هند ییلانلری اوته‌ده بریده و مزروعات ایله باغ، وباغچه.واورمان وطاغلرده مبذولاً بولنمقده، وهمان هرکون انسانلری اتلافه سببیت ویرمکده‌در . بوسببدن کوزل باغچه وتارلالرده بك احتیاطلی ومجهز برصورتده کزمك مجبوریتی هندستانده حاصل اولمشدر .

هوانك صیجاق ویاغمورلی زمانلرنده‌که تام شیمدیکی موسمدر ـ بوحشرات موذیه میدانه چیقمقده تردد ایتمزلر . بعضاً کچنلرده بنی کندی سرایته دعوت ایدن ذاتك باغچه‌سنده بویله ییلانلرك بری ، بیسیکله بینن برذاتی تعقیب ایتمش ایسه‌ده درحال اولدیرلمشدر .

ییلانلرك اك زیاده حظ ایتدکلری برشی وار ایسه ، اوده موسیقیدر . هندولر بونلری موسیقی ایله تسخیر ایدرك طوربه ایچنه بو ییلانلری براقوب . پاره مقابلنده اوینادیرلر . اوینه‌ته‌جقلری وقت ، اولا قامیشدن معمول بر(نی) ایله متعدد هوالر چاله‌رق ، صوکره طوربه‌نك آغزینی آچوب ییلانلری چیقمه‌سنه مساعده ایدییورلر . موسیقی چالندقجه ، ییلانلر درلو درلو وضعیت آله‌رق اوینارلر واودرجه‌یه کلیرلرکه (مانیاتیزه) اولورلر . عقیبنده ییلانجی بونلری کندی الیله طوتوب تکرار طوربه‌یه وضع ایدر .

بوملت باغچه‌سنده کوزل پاپاغانلرده وار. کیمی قونه شور، کیمی اوتر. التمش بش یاشنده بولنان برپاپاغان درلو درلو اویونلر وصدالر چیقاریردی .

علم حکمتله . طبیعیات اوقوینلر ایچون بویله باغچه‌لرك قیمتی چوقدر. دار الفنون طلبه‌سی ؛ اوقودقلری شیلرك تطبیقاتنی بو باغچه‌لرده قولایلقله یاپه‌بیلیرلر .

باغچه‌نك کوزل مواقعنده دیردن موسلی وبویالی قانه‌په‌لر استراحت ایچون وضع ایدلمش وچیچك قوپارمق وآغاجلره . بر زانه طوقونمق کیفیتی شدیداً تحت ممنوعیته آلنمشدر.

باغچه‌نك زمینی اری. وانجه چاقیل طاشلریله تفریش اولنمش ، آره‌یجه اوت چیچکلردن کوزل هندسی شکللر وجوده کتیرلمشدر .

بو باغچه‌ده شایان دقت اولان حیوانلاندن بری‌ده برحوض درونده بر اغیلان برچیفت آیغیردر . بونلره مخصوص حوض ایچنده صنعی تپه ودلیکلر یاپیلمش، وکیجه وقتی مذکور دلیکلره کیروب اویورلرمش. بوحیوانلك یمکلریله، صولری وقت وزماننده ویرمکله موظف مأمورلر ینه بلدی طرفندن تعیین اولندیغی مثللو، باغچه‌نك تنظیف وتطهیریله تنظیمنه مأمور برچوق مستخدمین دخی آیروجه استخدام اولنمقده‌در .

بومبایك هر هانکی نقطه‌سندن اولورسه اولسون یکرمی پاره اجرتله ترامواییه بینیلیر ومذکور باغچه‌یه برقاچ دقیقه ایچنده کیدیله بیلیر .

بوملت باغچه‌سندن بشقه بومبایك مواقع معتناسنده دیکر بیوك وکوچوك باغچه‌لرله ساعت قوله‌لری ینه بلدی طرفندن یاپیلمشدر . بیوك جاده‌وبولورلرده . دکز کنارلرنده . تفرج یرلرنده بلدی طرفندن بیکارجه قاناپالر قونولمش واهالینك استراحتلری لایقیله تأمین ایدلمشدر .

بومبای بلدیه‌سنك شایانه حیرت همتی :

بومبای قصبه‌سنده هر کیجه برمیلیون الکتریق وهواغازی فنارلری یانمقده، کیجه‌یی همان همان کوندوزه قلب ایتمکده‌در .

بومبای بلدیه‌سیله مصارفات وواردانته دائر آیری برمقاله تخصیص ایده‌جکم که. برچوق تتبع نتیجه‌سنده بومعلوماتی الده ایتمشم . امید ایدرم که ممالک عثمانیه بلدی رئیسلریله ، بلدی مأمورلرینك ، حکومتك وملتك نظر دقتلرینی جلب ایدرده، براز ایش کوروب بوتیقه دیدی قودیلرندن واز کچرلر . زیرا مملکت لاقیردیله دکل ، آنجق ناموسکارانه ایش ووظیفه کورمك سایه‌سنده عمرانك درجهٔ قصواسنه ارتقا ایدر .

بومبای بلدیسی اهالینك (لادته‌نس) ، (فوتبال) ، (پولو ـ طوپ چوماق اوینیدرکه آت اوزرنده اوینانیر ـ . (کریکت) ـ چلیك چوماق اوینیدر ـ اویونلری ایچون برچوق میدانلقلر . چناکلردخی تخصیص ایلشدرکه ، هر اقشام بورالرده اوینیرلر ، اویون لبسه‌لریله عرض اندام ایدرك ، انواع اویون ومعارضهٔ بدنیه‌ده بولنیرلر . اوینادقلری محلك اطرافنده‌ده سیرجیلر ایچون قانه‌په‌لر قونیلمشدر . وینایانلره ، سیرجیلردن برشی آلنمز .

حال حاضرده ایسه بومبای بلدیسی بومبایك (قلعه) محله‌سنده بیوك برموزه‌خانه انشا ایتمکله مشغولدر . بوبنایه ایکی میلیون لیرا تخصیص اولنمشدر . انشاآتك

خانه‌ده ، هندستانڭ آثار عتیقه‌سیله معمولات و مصنوعاتی ، همان هر شیئی بوراده انظار عمومیه‌یه تشهیر ایدیله‌جکدر .

بومبای عمومخانه‌لرنده بولنانلرکده کونده بر دفعه معاینه‌یه تابع طوتیلدقلرینی و خسته اولانلرڭ درحال بلدی اطباسی طرفندن خسته‌خانه‌یه کوندرلدکلرینی بلدی اعضاسندن و بومبایڭ اڭ ایلری کلن زنکین مسلمانلردن (سرفاضل‌بای) بکا سویله‌دی .

بلدی فوق‌العاده بر صورتده ، اهالیدن هر درلو ویرکو آلیر و فقط‌را تلرینی‌ده بحق تأمین و تسهیل ایلر .

بومبای بلدی رئیسی (فیروزشاه) نامنده بر پارسی‌درکه ، جداً مملکتڭ حاکم و آمر معنویسیدر . انکلیزلر ، آکا ، تاجسز قرال معناسنی متضمن « King uoithout Crouon » دییورلر . جداً بو تاجسز قرال بر حکمدار قدر امری نافذ و مسموعدر . ایستدیکی بنایی ، مغازه‌یی ، سوقاغی ، محلی‌ حاصل هر یری ـ بلدی قانونی موجبنجه ـ بر ساعت ایچنده ییقه بیلیر . کیمسه آکا مخالفت ، مقاومت ایده‌مز . بلدی رئیسلری بویله ناموسلی ، ثروتلی ، معلوماتلی اولورلرسه . البته بولندقلری مملکتی اعمار و احیا ایدرلر . یوق . چری باشی و متغلبه‌دن اولورلرسه و صرف کندی نفوذ و منفعتنی تعقیب ایده‌جك اولورلرسه ، بالعکس دولت و ملتی باطره‌جقلرینه هیچ شبهه یوقدر .

بن ممالك عثمانیه‌ده ، بالخاصه عراقده ، اویله بلدی رئیسلری طانیرم‌که ، بعضیلری چری باشی کسیلوب ، اهالیی حکومت علیهنده بولنمغه تشویق ایدرلر . بعضیلرنده‌ده فرنکی خسته‌لغی واردرکه . آرتق او مملکتڭ احوال حالیه‌سنڭ نه‌قدر فنا اولابیله‌جکی اولدیغی ، بلدی رئیسنی کورمکله آکلاشیلیر .

اوت ، بومبای بلدیسی تیاترو و سینه‌ماتوغرفیلرینڭ قواعد حفظ صحته موافق اولمسنه ، شوراسیله ، پاپوزه‌لرینڭ منتظم و مکمل اولملرینه دقت ایدییور . قاچ کشیلك بر یری استیعاب ایتدیکنه دائر تیاترولره سینه‌ماخانه‌لره (سارتیفیکت) ـ تصدیقنامه ـ ویریلیر . سیرق ـ جانباز اویناتیلان یردر ـ و پاریش محللری‌ده بلدی طرفندن تعیین اولنور . میخانه‌لر ، مشروبات ، توتون و مغازه دوکانلریله ، اسلحه مغازه‌لری ینه بلدینڭ تعلیماتنه حرفیاً تابع بولنورلر . پولیس مدیریت عمومیه‌سندن ، بلدیه‌دن رخصتنامهٔ مخصوصه‌یی حائز بولنمیانلر ، توتون ، مشروبات ، سلاح صاته‌مز . مغشوش اشیا و اطعمه ـ ایسترسه ما کولات ، ایسترسه مشروبات اولسون ـ صاتانلردن بلدی فاحش بر جزای نقدی آلیر . بو جزا کمیت و مقدارە کوره تعیین ایدیلیر . کچنلرده مغشوش یاغ صاتان بر دکانجیدن یوز اوتوز ـ که یدی عثمانلی لیراسی ایدر ـ بومبای بلدیسی جزای نقدی آلدی و بو دکانڭ اسمنی‌ده غزته‌لرله اعلان ایتدی . بزده‌ کیمسه مغشوش اشیا صاته بیلیرمی ؟ هم جزایه همده فنا شهرته دوچار اولورکه معناً و مادةً متضرر اولور دیمکدر . سائرینه عبرت ایچون بلدی طرفندن اصناف و تجاره ایجابنده بویله درسلر ویریلیر .

اهالی طرفندن نطق و قونفرانس ویرمك و ایجابنده بیوك بر ذاته اهالی طرفندن بیان خوش آمدی ایتمك ایچون بومبایڭ طرف شرقیسنده (تاون‌هال taun Hall) نامیله بیوك بر بنا ، بنانڭ داخلنده غایت واسع بر صالون بلدی دائره‌سی طرفندن انشا اولنمشدر . بوراده بیکلرجه خلق بك راحت و آسایشله باریتیر . مردبونلری یوزلرجه آدمك قولایلقله چیقه بیلمسی ایچون صورت مخصوصه‌ده اعمال اولنمشدر .

بلدی دائره‌سی مقابر و مزارلره ده مداخله ایدرك هر طائفه ایچون صحی مقبر و مزار یرلری کوستردیکی کبی ، هندولرله ، مجوسیلر ـ آتش پرستلردر ـ ایچونده موتالرینی احراق ایله طاغ ذروه‌لرنده لاشه‌یی قوشلره یدیرمکه مخصوص محللر تخصیص ایلمشدر .

پولیس و آسایش :

هندستانده بلدی و پولیس وظائفی آیری ایسه‌ده . دائماً توأم و مقارن بر حالده دوام ایدییور . بلدی تنظیفات و ترتیباتنه ، پولیس آسایش و امنیته باقار . پولیس قومارخانه‌لری ، عمومخانه‌لری . فنا و شبهه‌لی یرلری دائمی ترصداتنده بولندیرر . خرسزلری ، قاچاقچیلری یاقالامق ، آداب عمومیه‌یی محافظه ایتمك تماميله پولیس وظائفندندر . یولده بریسی برشی بولورسه درحال قره‌غولخانه‌یه تسلیم ایتمکله مکلفدر . ارابه‌سنده ، اوتوموبیلده اشیاسنی آرابه‌جی الی‌یاقین قره‌غولخانه‌یه تسلیم ایتمزسه هم توقیف ، همده جزای نقدی‌یه تابع طوتیلیر . کوزلکمی ارابه‌ده بر کون اونوتدم . ارابه‌نڭ نومروسنی ده خاطرمده طوتمه‌دیغم حالده ، ایکی کون صوکره پولیس کوزلکمی بولندیغم هوتله کوندروب علم و خبرینی آلدی . حیرتدن کندیمی ضبط ایده‌میوب ، تفصیلاتنی اوکرنمك ایچون قره‌غولخانه‌یه قدر کیتدم . بالنتیجه بنم اشکالمله بندیکم هوتلی آرابه‌جی پولیس قره‌غولخانه‌سنده بو مأموره سویلمش اوزرینه بنی آرایوب ، بولمشلردر .

جنایت وقوع بولور بولمز ، یکرمی‌درت ساعت کچمکسزین پولیس فاعلی آرار بولور ، عدلیه‌یه ، محکمه‌یه تودیع و تسلیم ایدر .

اورمانلرده آویشنده کزن بر انکلیز کچنلرده کیجه‌وقتی بومبایڭ خارجنده‌کی طاغلرده ایکی آدمه تصادف ایدر . آنلری خرسز ظن ایده‌رك ، هر ایکیسنی‌ده اولدیرر . و اوتوموبیلله راکب اولدیغی حالده کمال سرعتله اقامتکاهنه کلیر . اوتوموبیلڭ نومروسیله ایچنده‌کینڭ هویتی پولیسلرجه مجهول بولندیغی حالده . اوچ کون صوکره قاتل طوتیلوب محکمه‌یه تودیع اولنور . پولیس ایشلری ، انسانه عادتا کرامت و معجزه کبی کلیور . هله بش اون سنه اول بومبایڭ یرلی مسلمانلرندن (خان‌صاحب) نامنده بر پولیس مدیر ثانیسی وارایمش‌که کیجه یاریسی فلان یرده بر جنایت اولمشدر ، دیه کندیسنه خبر ویردکلرنده ، بر آز دوشوندکده صوکره ، فلان یرده‌کی فلان حریفی یقالایکز امرینی ویرر و جنایتڭ تام فاعلنی یقالامغه موفق اولورمش .

پولیسلر ایچنده ، خفیه‌لرده واردر . فقط بونلر ، بزم اسکی بیلدیکمز خفیه‌لر کبی اولمیوب ، خرسزلرله ، جانیلری ، حکومت علیهنده سیاسی انتریقه چویرنلری تعقیب و حرکاتلرینی کوزه‌لمکله اشتغال ایدرلر . ممالك اجنبیه‌دن ، خصوصیله ایچنده انقلاب حصوله کلن یرلردن کلن و جالب شبهه اولان کیمسه‌لر حقنده‌ده تعقیبات خفیه اجرا ایتدیلر .

خلاصه حکومت پولیس ، بلدی مأمورلری آچیق کوزلی و دائما اویانیق بر حالده بولنوب وظیفهٔ رسمیه‌لرینی کرکی کبی ایفا ایدییورلر . اهالی ، انضباط و قانونڭ اجرای احکامی سایه‌سنده کندی وظیفه‌لرینی اوکرنمشلردر . هرکس کندی ایشی کوجی و وظیفه‌سی پشنده‌در . ایکیده اوچی قدر قانون دائره‌سیله الك تخطیط و تعیین ایتدیکی حقنده کیمسه تجاوز ایده‌مز . آسایش و امنیت تماميله حکمفرمادر . هرکس جانندن ، مالندن ، ناموسندن ، راحت و آسایشندن امیندر . طبیعیدرکه ، بویله‌ صورتده اهالی فارغ‌البال و خاطرله ایشلرینی تعقیب ایدر . وظیفهٔ اجتماعیه‌لرینی ادا ایدرلر .

بومبای : س . م . توفیق

ادرنه مکتوبلری :

استانبول ـ ادرنه

عنایت سبحانیه ایله صلیبك پنجهٔ ظلمندن خلاص بولان بر اسلام پای تختنی ، سلطان سلیم معبد علویسنی زیارت ایتمك مقتدر اولان هر مسلمان ایچون بر وظیفه ، بر وجیبه‌در . ذاتاً او مقدس یرده کمال خضوع و خشوع ایله بر نماز قیلمه‌یی ایسته‌یوردم . شیمدی ایسه سبیل الرشاد نامنه‌ده زیارت مجبوریتی حاصل اولمشیدی . سیاحت یورغانی دائما باغلی طوران بزم شهرتلی سیاحمز ، محترم عبدالرشید افندی بابامز برای تعطیل استانبولده بولونان اوغلی‌ده بو زیارتدن محروم ایتمك ایسته‌مدی .

١٧ تموز چهارشنبه صباحی زوالی سکزده حرکت ایدن عسکری ترنده اوچمزده بور بر بوله بیلدك. عسکرله طولو واغونلرك تشکیل ایتدیکی سلسله‌یی، باش صاغه صوله دوندورله‌دن، نظر احاطه ایده‌مز. بولوندیغمز قومپارتیمانده مختلف اونیفورمه‌ده ضابطان ایله. بابا اسکی به‌قدر بزه رفاقت ایده‌جك غرب اردوسندن کلن بر طابورامامی، برده تجار اولدیغی آکلاشیلان بر سیویل وار. وجهنه نسبتله صاریغی بر، ایکی اندازه بویوك اولان امام‌افندی سکز آیدن بری وظیفه‌سنی ایفایه هنوز وقت بوله‌مادیغندن طولایی متأثر، متأسف.

صورمغه لزوم کوردك: — طابور امام‌لرینك وظیفه‌سی نه‌در؟

— وقت حضرده عسکره نماز قیلدیرمق، وعظ ونصیحت ایتمك، برده طابور صندیغی قومیسیونده بولونمق.

— چوق کوزل! یا وقت سفرده؟

— وقت سفرده برایش یوق.

— اویله ایسه تأثره، تأسف حقکز وار! انشاالله ایفای وظیفه ایچون یقینده زمان فرصت حلول ایدر!..

..

سیویل چتالجه‌یه قدر کیدوب اقشام عودت ایده‌جکی جهتله، ترنك زمان عودتیله مشغول. « فلان ساعتده عودت ایده‌جك، یاخود حرکت ایده‌جك » دیه‌جکی یرده « قاچه‌جق » تعبیرینی قوللانجه غزته‌یی مطالعه‌یه دالان بابا همان ایرکیلدی:

— سزده نه تحف برحالت روحیه‌در بو، دیدی، « کتمك » تعبیری یرنده « قاچمق » کلمه‌سنی قوللانیورسکز.

فضولی اوو قاتلغی درعهده ایده‌رك ایضاحات لغویه‌ده، حسن تأویلاتده بولوندم. آدجغزی ممنون ایتدك ایسه‌ده، سیاح بابایی قاندیرمق ممکن اوله‌مادی. او، « قاچمق » لغتنی قبول ایتمیور والسلام.

..

غزته‌لرك بوکونکی محتویاتنه کسب وقوف ایدیلدکدن صوکرا مداوله افکاره باشلانیلدی. قومپارتیمانده بولونان ضابطلردن بری: — نه‌دیرسك بابا، دیدی، ادرنه‌یی عجبا بزده براقه‌جقلرمی؟

بابا بردن بره کورله‌دی: — بو، ناصیل سؤال؟ بویله دوشونن برضابطه تصادف ایتدیکم ایچون تأسف ایدرم.

— یعنی دول معظمه اوراده قالمامزه مساعده ایده‌جك‌می؟

— برادر دول معظمه‌یی دوشونه‌جکلر وار؛ برضابط، باخصوص بر اسلام ضابطی اللهندن وقلیجندن باشقه برشی طانیماز. سزك یکانه دوشونه‌جکز شی: عجبا ایلریسی ایچون حکومت نه‌زمان « آرش! » دیه‌جك؟.. دول معظمه دکل، دنیانك کفاری برآرایه کلسه‌ینه برضابط ایچون بوندن باشقه‌شی دوشونمك یاقیشق آلماز.

— طوغرو سویلیورسکز!.. دیه آدجغز صوردیغنه پشیمان اولدی.

..

آکثی یوزلی قوندوکتورك: — هایدی بیلت!... آزارینه قارشی هرکس قوزی کبی بیلتنی اوزاتدیسه‌ده، بابا بیاتی آزقالسون حریفك کوزینه صوقیوردی. کتدکدن صوکرا، بن آکلامادم ظنیله. قوندوکتور افندی‌یی بکا تقدیم ایتدی:

— روم دوستمز!

— اولورآ، تابعیتی عثمانلی اولدقدن صوکرا...

— ایشته بو قفا ایله فرنکلر سزك جانکزه رحمت اوقودیلریا. روملر، بلغارلر، ارمنیلر عثمانلی‌درده مسلمانلر عثمانلیقدن خارج‌می؟ نه اولور قومپانیا برقاچ دانه‌ده مسلمان بولوندیرسه؟.. حریفك یوزینی کوردکمی؟ هرقیلندن بیك طوموز آصیلیردی... فقط سزك کبی قولتوق دوشکونی ملت ایچون بوحال آزدر بیله!..

..

— بابا، سن شوموسقوف‌چایندن بزده بر برداق لطف ایده‌جکمیسك؟

جواب اولمق اوزره بابا قاشلرینی کره‌رك بر باقدی، صوکراده کولدی.

..

شیمدی استانبولدن اوزاقلاشیورز. بابا آسیا و آفریقا (طرابلس غرب) سیاحتارنده کندیسنه آرقداشلق ایدن اسپرتو ماکنه‌سنده استانبولده میشوندن آلدیغی تنکه ابریقده کی چای صوینی ایصتمقله اوغراشیرکن اوغلی منیر افندی‌ده چای تفرعاتی، المالی، قایصی‌لی تاتار باسته‌لرینی محتوی اولان کوچك برطاوول جسامتنده‌کی قایشلی تحته قوطونك قاپاغنی فیرلادیغی تحته چنبره یرلشدیرمکله مشغول. قپاق یرلشدی؛ ترسنه قونه‌رق اوزرینه اوتولی غایت تمیز درت کوشه‌لی بر بیاض پیشکیر اورتولدی. طباقلر، برداقلر، روس مارقه‌لی شکر قوطوسی منیر افندی طرفندن بویوك بر اعتنا ایله یرلشدیریلدی. باسته‌لرده صیره‌لاندی. بابا صبرسزلانمه‌یه باشلادی.

حقیقةً حضرت ایچون چای ماءالحیاتدر. چایی آل، اکمك‌ده‌یه‌مز، عقلی‌ده یوروم. کندیسنك سوزیدر: « برکون چای ایچمسم قفام سرسمله‌شیرسه.» عرب ایکی خورما ایله یاشایه‌بیلیرسه، بابا‌ده ایکی درهم چای ایله کونی کچیره‌بیلیر. ژاپونیایه کیدر، دکزلرده کونلرجه چالقانیر، آفریقا چوللرنده آیلرجه طولاشیر، محاربه‌لره‌بیله اشتراك ایدر؛ چایی یانندن اکسیك ایتمدیکی ایچون هیچ یورغونلق حس ایتمز. صوکرا مثلا أونده برکون چایسز قالیرسه بابا خسته‌در، یمکدن کسیلیر.

نهایت چای قوتاریلدی، برپارداقده امام افندی‌یه صونولدی. بابا کوچك برشکری دیلی آلتنه قویمش، شاپیر شوپور پارداقلر توالی ایدییور.

..

ترن متصل کیدیور. اطرافمزده عسکرلر قایناشیور.

صاعقه، صولده بیاض چادرلر کوزه چارپیور. خادم کوبی کچدك. چتالجه‌یه یاقلاشیورز. استحکاملر کورونیور، قارشوکی صیرتلرده کونش کبی پارلایان چادرلر، نظرکزله برابر قلبکزیده، خیالکزیده آغوش لمعه‌دارینه آلمش. شیمدی اهل صلیب هجوملرینی دفع ایله اوغراشان صلاح الدین ایوبی اردولرینك چادرلری خیالکزده بلیریور.

نه تمز، توکنمز جدال مدهش! بیکلرجه سنه‌در، نور الهی‌یی سوندورمك ایچون عالم کفر اتحاد ایتمش؛ زمان زمان اردولرینی، یوزبیکلرجه، ملیونلرجه وحشیلری اسلامك اوزرینه صالدیریورلر؛ قرآنی اولدورمك ایچون اللرندن کلنی یاپمقدن بر آن کری طورمایورلر.

فقط نه‌قدر اوغراشسه‌لر بیهوده‌در. وعد الهی‌یه قارشی بز مسلمانلرك اعتقادی لایتزلزلدر. هر حالده نور الهی یوکسله‌جکدر. نه شرفدر او امت که ظلام کفر ایچده نور الهی‌یی یوکسلتمك اونك دوشنه تودیع اولنمشدر.

شو چادیرك باشنده النده سونکولی توفك بری بکله‌یور. بو کیمدر؟ نه‌یی بکله‌یور؟ بو بر مسلماندر، اناطولینك هجری بر کوشه‌سندن، یاخود عربستانك قوملی صحراسندن کلمشدر؛ بو طوپراقلرده، نه بر دونم ترلاسی واردر، نه بر دیکیلمش فدانی. او حالده بو قهرمانی بورالره، بو جهاد میدانلرینه قوشدیران، سوه سوه حیاتنی فدا ایتدیرن نه‌در؟ اونی محمده صوروکز، هیچ شبهه‌سز سزه دیه‌جککه:

— الله ایچون...

اوت الله ایچون. باشقه هیچ برشی یوقدر. بوتون بو مشقتلره قاتلانمسی، حتی حیاتنی فدا ایتمسی فی سبیل الله‌در. ایشته شو سونکولو مسلمانك اللهدن باشقه بکلدیکی هیچ برشی یوقدر: اللهی مدافعه ایده‌جك، اللهنه یاردیم ایده‌جك... شو عاجز مسلمان نفرینك بوکلندیکی یوکه باق! نه پایانی، حکمت ازلیه بویله. ایشته اسلام؛ غالب، مغلوب؛ بویله، نهایته قدر، یریوزینی ظلمت کفردن تطهیر ایدرك نور الهی‌یی کاله کتیرنجه‌یه قدر اوغراشه‌جقدر. بو، ازلی وظیفه‌سیدر.

..

چتالجه‌دن اعتباراً خرابه‌لر باشلایور. پایتخت قاپولرینه قدر صوقولان اهل صلیب اردولری کچدکلری یرلرده حیاتدن نشان براقمامشلر، بوتون آشیانلری خاك ایله یکسان ایتمشلر. قارشوده طاش ییغنلرندن عبارت قالان شو آشیانده، شو خرابه‌ده قیرمزی یورغانی ییقیق دیوارینه سروب یاغمورلر آلتنده، چامورلر ایچنده قالان بیچاره‌نك حالنی یورکلر پارالار! اونی، نیچون بو حاله کتیردیکنی خرستیان نفرندن صوروکز؛ هیچ شبهه‌سز سزه دیه‌جککه:

— اوراده‌کی ایشیغی سوندورمك ایچون...

ایشته صلیبك ده ازلی وظیفه‌سی!

ح.

اناطولی مکتوبلری:

بروسه - قره‌جه بك

قره‌جه بکك اسمی مقدما میخالیچ ایدی. قره‌جه بك قضاسی بروسه‌نك ۷۲ کیلومترو غربنده و اون سکز ساعت قدر بعد مسافه‌ده واقعدر.

بورایه یایلی، ماقاصلی تاتار عربه‌لریله کوروکلی فیطون ایشلر. عربه‌جیلر مشتریلرینك بیانجی، بالخصوص البسه‌سی منتظم، دوزکونجه اولانلردن فضله پاره ایستمکدن قطعیاً چکنمزلر. علی الاکثر تاتار عربه‌لری ٤ مجیدیه، فیطون ۷ مجیدیه‌یه کیدر.

عربه‌لر یازین کیدوب کلیرکن کوچلك چکمزلر ایسه‌ده، قیشین شوسه‌لرك مرور زمانله بوزولوب طاشلری غائب اوله‌رق آنجق طوپراق قالمسندن، دولاییسیله یولرك بر چامور دریاسی حالنی آلمسندن فوق العاده صیقینتی، مشکلات چکیلیر.

شوسه‌ده الك زیاده نظر دقتی جلب ایدن شیلردن بریسی کوپریلرك غایت اسکی و خراب بولنمسیدر. مثلا: نیلوفر چایی اوزرنده بر کوپری وار. مذکور کوپریدن عربه چکدکجه کوپرینك هر تحته‌سی بر کره قالقوب ایندیکنه باقیلیرسه عصر دیده بر کوپری اولدیغنه، بلکه اختیارلغندن دولایی هیچ کیمسه طرفندن اهمیت ویرلمدیکنه حکم ایدیلیر.

اثنای راهده نظره چارپان شیلردن بریسی‌ده بش، اون خانه‌دن، بش اون باجادن عبارت اسلام کویلرینك منظره‌سیدر. بوکبی منظره‌لرك اسلام کویلری اولدیغنه الك برنجی دلیل خانه‌لرك آلچاق، اسکی، ویران. اوتدن، صامادن انشا ایدلمش اولمسی؛ کویك جامع شریفیله مناره‌سنك ــ همان اکثریا ــ ییقیق، مشرف خراب بولنمسیدر. حالبوکه اوته‌ده کوزکزه غایت کوزل و منتظم شهرلره لایق ایکی، اوچ قات ولر چارپارکه بونلرده خرستیان کویلریدر. دیمك که بری ذلت و مسکنته، دیکری‌ده رفاه و سعادته قوشیور.

اوچ درت ساعت اوزاقدن کوش بر تپسی کبی کونشك شعاعاتندن پارلایان و درونده بر قاچ آطه‌نك اوستنده کویلر بولنان (آپولیود) کولی کوزوکدی. یولك ایجابی، متصل کوله طوغرو یاقلاشیوردق. نهایت کولی تعقیباً بر خیلی کیتدکدنصکره غایت کهنه، تخته‌لری اسکیمش اولو آباد کوپریسنی کچدك. اولو آباد کوچك بر کولك اسمی اولدیغی کبی کول جوارنده بولنان بر قریه‌نكده اسمیدر. هر نه‌دنسه کوی و جوارنده آغاجدن اثر یوق ایدی. بو قریه‌ده قره‌جه بکه عربه ایله ایکی ساعتده کیدیله بیلیر.

قره‌جه بکه یاقلاشدقجه آقینتیسی خفیف، کنیشجه، سیروسفره قابلیتلی بر دره کوزوکدی. مع التأسف دره‌دن انسانلر یرینه ماندالر استفاده ایدیوردی.

قره‌جه بك اراضیسندن درت دره كچر . بونلردن برنجیسی: سماو طرفلرندن كلن (حنیفه دره‌سی) كه صـو صیغیریق نامیله معروفدر . دیكری: مانیاس طرفلرندن كلن (قره‌دره) ایله (آبولیوند) كولندن چیقـان كرماستی و كشیش طاغلرندن كلن نیلوفر چای و دره‌لریدر . بودره‌لر قصـبه‌نك یارم سـاعت مسافه‌سـنده واقع (چاریق كوی) نام محل یقیننده برلشوب ایكی سـاعت مسافه قدر كیتدكدن صـكره (قره‌جه بك) دره‌سی نامنی آله‌رق دكزه دوكولورلر. دكزه دوكولن محله (قره‌جه‌بك بوغازی) دینور .

بو دره‌لردن حال‌حاضرده بحق استفاده ایدیله‌میوب بلكه مضرتلری دوقونیور . چونكه دكز لدوسلی اولدیغی زمانلرده بوغاز اوكنه قوم دانه‌لری طوپلانه‌رق دره‌نك دكزله ارتبـاطنی كسـدیكندن بوغاز طیقانیور . بو اثناده سیر وسفرك قطعیاً امكانی یوقدر . شـاید پویراز اسه‌جك اولورسـه بوغازده تراكم ایدن قوملر دكزه دوكوله جكندن دره‌لرك برلشدیكی محلدن بوغازه قدر آلتی دوز دره معونه‌لری بیك مشكلات ایله سیروسفر یاپارلر. باخصوص قیشین دره‌لرك كافه‌سی بردن طغیان ایدوب قصبه اوواسنی كاملاً صو باصـار . عادتا قصبه اراضیسنی بر كول، بر باطاقلق حالنه قویار . بو یوزدن قصبه اراضیسی ایله اووایه تصادف ایدن ٧٢,٧٠ پاره كویك اراضیسنی محو وپریشان ایتدیكی كبی یازین‌ده باطاقلقلرك قورومه‌سندن متولد صتمه‌وسائره كبی دهشتلی ساری خسته‌لقلرك ظهورینه میدان ویرر. صتمه‌نك كویلرده بالخاصه جهالت یوزندن یاپدیغی تخریباتك حدی حسابی یوقدر .

ثانیاً بوفیضان دولاییسیله خزینهٔ دولتك اعشاردن مهم برصورتده متضرر اولمسی كیفیتیدر . بونی اثبات‌ایچون . قضا اعشاردفتری تدقیق ایدلدكده صو باصدیغی سـنه اعشاریله ، باصمدیغی سنه اعشاری بیننده بیوك برفرق كورولور. دره تطهیر اولنه‌رق صوباصمانك اوكی آلنه‌جق اولورسه بر تارلادن ایكی دفعه محصـول آلنمـی قابلدر . مثلا صو باصمادیغندن دولایی تشرین‌اولده اكیلن محصـول مایس آینده ادراك اولنور . بعده ادراك ایدیلن محصول یرینه مصر، صـوسام ... الخ كبی یاز محصـولاتی زرع اولنه بیلور . عادتا كوچك بر مصردیمك. نته‌كیم صو باصمادیغی یرلرده سنه‌ده ایكی‌دفعه محصول آلنیور. چونكه طوپراق فوق‌العاده منبت ومحصولداردر .

ثالثاً دره‌لرك طاشدیغی سـنه محصولات ومزروعات محو اولدیغندن حوایج اصلیه‌نك اك مهمی بولنـان (بغدای) بالضرور مملكتی اداره ایتمدیكندن خارجدن (درسعادت‌واسطه‌سیله) آوروپاو آمریقانك مغشوش، مخلوط، عادی ، آجی اونلری جلب ایدیله‌رك بهر قیه‌سی پشین پاره ایله ایكی غروشه، ویره‌سیه اولورسه دهازیاده برفیأتله صاتیلور. باخصوص سنه‌لردن بروایلیكلرمزه ایشلمش انصافسز معروف احتكارمزمنضم ایدیلنیجه فقرای اهالینك چكدیكی مشقت وصیقنتی‌نك نصل‌اوله‌جغنی سز تقدیر ایدیكز. دیمك كه بركیله‌بغدای بربچق مثلی فیأتله صاتیلیور . اكثریا بویله . ایچلرنده منصفلری‌ده بولنمسی ممكن. لكن پك آز .

احتكارك بر درجه اولسـون اوكنی آلوب كویلیلرمزی ورطهٔ سفالتدن قورتارمغه یگانه چاره قضا وناحیه مركزلرنده زراعت‌بانقه‌سی طرفندن (ذخیره دپولری) تأسیس ایتمك ــ عینی، یاخودبدلی محصول وقتیله آلنمق شرطیله ــ معتدل فیـأت ایله كویلیلره ذخیره ویره‌رك كویلیلرمزی فقر وضرورتدن قورتارمقله اولور .

بوندن ٣٠ سـنه اقدم انكلیز تبعه‌سندن موسیو وایت نامنده بر آدم قصبه‌یه بر چاریك مسافه‌ده دره كنارنده یاپدیردیغی اون فابریقه‌سنك استقبالنی،حیاتنی قورتارمق وبالنتیجه كوچك‌استمبوط وسائره كبی مراكب بحریه‌نك‌سیروسفرینی تامین ایتمك ایچون قره‌جه بك بوغازینی (طاراقلمه) عملیاتیله تمزلیوب ١٠ سنه‌قدر معاملات دوام ایتمشدر . بعده (٢٠) سنه‌قدرمعطل قالمسی اوزرینه دلاورپاشازاده رؤف‌بك ایچه اوزون بر مدت ظرفنده تمزله‌مك‌وسیروسفره قابلیتلی بر حاله كتیرمك شرطیله نافعه نظارتندن امتیاز آلمش. مومی الیه بهرحصه‌دن (بوزده اوتوز درت) ی كندیسـنه ترك ایدلمك شرطیله بر آنونیم شركتی تشكیل ایتدیرمش . فاحش اولدیغی ایچون اهالیدن كیمسـه رغبت ایتمه‌مش . بوسنه‌لرده امتیاز مدتی ختامه ایرمش . نهایت ٣نجی دفعه اوله‌رق تمدید مدتی متضمن اوراق نافعه نظارتنده ایمش . غزته‌لرده كوردیكمزه كوره نافعه نظارتی مومی‌الیهك اوزرندن امتیازی آلمشدر. ایشـته بوكبی مسـئله‌لر اهالی‌یی حكومته بر درلو ایصیندیره‌میور . دها آجیقجه‌سی هركس آنی شـدید ، سریع اجراآت ایسـتیور . واقعا نافعه نظارتی دیكر بر قومپانیه‌یه ، یاخود دیكر بر ذاته امتیازی ویره‌جك ایسه‌ده عملیاتك حصولپذیر اولمسی سنه‌لره محتاج اولدیغندن اساس اعتباریله ملكدن معدود اولان قره‌جه بك اوواسی سـنه‌لرجه صولر آلتنده قاله‌جق؛ ملتدن‌صاییلان اهالی‌ده دها نیجه‌سنه‌لرصتمه‌لره، قحط وغلایه معروض قاله‌جقدر .

قره‌جه بك : عمر فؤاد

شؤون

عالم اسلام تظاهرات:

رانغون مسلمانلری — مسند جلیل صدارعظمایه ٢٩ تموز سنه ١٩١٣ تاریخنی وهندستانده كائن رانغون شهرنده‌كی عثمانلی هلال احمر جمعیتی رئیسی احمدملا دودامضاسیله تقدیم قلنان تلغرافنامه‌نك ترجمه‌سیدر : « ادرنه‌ایله‌اراضیٔ سائره‌نك استردادندن دولایی عرض تبریك وتهنیت ایدر وهلال احمره‌عائد اولق

اوزره عثمانلی بانقه‌سی واسطه‌سیله تقدیم قلنان بیك اوچیوز طقسان . برانکلیز لیراسی واون بش شیلین اون برینی مذکور بانقه‌دن اخذ وتسلیم بویورمالرینی استرحام ایلرم . »

بولوار مسلمانلری . — مسند صدارته ٢٩ تموز سنه ٩١٣ تاریخیله « بولوار »ده‌کی مسلمان قلوبی طرفندن تقدیم قلنان تلغرافنامه‌نك ترجمه‌سیدر : « ادرنه‌نك استرداد واشغالندن طولایی ملت عثمانیه‌یی وقهرمان انور بکی تبریك ایدر وحکومت عثمانیه خلافت اسلامیه‌نك شرف وحیثیتی محافظه ایلمه‌سنی تمنی ایله‌رز فرمان . »

ناتال مسلمانلری . — مقام صدارته ٣٠ تموز تاریخیله ناتالدن محفل اسلام طرفندن کشیده اولونان تلغرافنامه‌نك صورتیدر: « ادرنه‌نك اشغالندن دولایی دولت عثمانیه‌یی تبریك ایلرز . »

اهل صلیب مظالمی :

درت بیك اسلام اسیرینك شهادتی . — باش قوماندانلغنه ویریلن بر راپور مفادینه نظراً بولغارلر اولجه ادرنه‌ده حبس ایدوب بالآخره اسکی زغره‌یه سوق ایتمك اوزره یوله‌چیقاردقلری « ٤٠٠٠ » عثمانلی اسیرینی همان کاملاً شهید ایله‌مشلردر . بو درت بیك اسیردن یالکز یکرمی بری حیاتلرینی قورتاره‌بیلمش . بوفجایع ومظالم حقنده‌کی تفصیلاتك بر قسمنی‌ده بو یکرمی برکشیدن عثمانلی طوپراغنه التجا ایده‌بیلنلر ویرمشلردر .

حجاز :

مدینه زوارلری . — حجاز تیمور یولی اداره‌سنجه ترتیب ایدیلن ترەن مخصوصله رجب شریفده مدینهٔ منوره‌یی زیارته کیدن زوار کرام تقریباً اون بیکی بولدی . کرك حیفا ومدینه‌ده ، کرك اثنای راهده ادارهٔ مذکوره اکابر مأموریله حرکت مأمورلری طرفندن کوزەتلمش اولدقلری تسهیلات عمومیه‌دن ممنون قالان زوار کرام مصر مطبوعات اسلامیه‌سیله اظهار حسیات شکرکذارده بولنمشلردر .

حرم شریف مناره‌لری . — حرم شریف نبوینك الکتریقله تنویری ایچون بر ماکنه ایله آلات وادوات لازمه‌سی محلنه کوندرلمش وعملیات تأسیسیه‌ده ختام بولمش اولدیغی جهتله حرم شریفده بولونان بوتون مناره‌لر رمضان مبارکده الکتریقله تنویر ایدیله‌جکدر .

مسقط :

مسلمانلر چاره‌بشیر ، اجنبیلر استفاده ایدر . — اباضیه علماسنك سرافرازی بولنان الشیخ عبدالله افندی بن حمید السالمین ایله مشایخدن بعضیلری حصوله کلان اتفاقه بناءً راشد افندی الخروصی نامنده بر ذاتی کندیلرینه امام نصب ایدرلر . بو نصب کیفیتی اهالینك اکثریسی طرفندن دخی ممنونیتله تلقی ایدلدیکندن امام جدیده تابع اولورلر . بعده امام جدید توابعیله برابر عمان قدیمك مرکزی اولان (نزوی) قصبه‌سنه یورور . قصبه جزئی برمقاومتدن صوکره اللرینه دوشر . شهرك سقوطنه ، قصبه‌ده بولنان مسقط سلطانی السید فیصل افندی عساکرینك تمرد وعصیانیله برابر خیانت ایتملری سبب اولمشدر . قصبه‌نك حاکمی سیف افندی بن حمد مسقط حکومتنه مفصل بر تقریر کوندردکدنصکره انتحار ایتمشدر . مسقط حکومتنك سلطانی فیصل افندی بو وقعه‌یه فوق العاده اهمیت ویره‌رك سواحلده کائن قصبه‌لردن (سمایل) قصبه‌سنه اوغلی نادر و (مضغا) قصبه‌سنه دخی دیکر مخدوملری حمد وحمود افندیلری کوندریر . لدی التحقیق سلطان مشار الیه اخیراً معیتنك اکثریسی کندیسنه خائن اولدقلرینه یقین حاصل ایلدیکندن وامام جدید (نزوی) قصبه‌سندن سلطان اوزرینه یورودیکی تقدیرده اوکلرینه چیقه‌جق معتمد عسکریده قالمدیغندن نورالبحر غانبوطنی ، سلطانه صداقتنی الآن محافظه ایدن الشموح عشایرندن مقدار کافی قوت جلبی ایچون ، رؤس الجبال ممالکنك اسکله‌سی اولان (حضب) قصبه‌سنه کوندرمشدر . انکلیزلر ایسه هجوم ایچون فرصت ترقب ایتمکده‌درلر .

فاس :

مولای عبدالحفیظ حجازه کیدیور . — سابق فاس سلطانی مولای حفیظ بوسنه حجه نیت ایدرك ، مغرب اقصادن حرکت ایتمشدر . بو کونلرده پورت سعیده مواصلتلرینه انتظار اولونیور . معیتی رجالندن ١٥ ذاتی رفاقتنده کوتوریور .

ترکستان :

ترکستانده روسیه طاشکندده مسلمانلری . — طاشکندده اراضی مسئله‌سندن دولایی یرلی مسلمانلرله روسلر آراسنده منازعات اکسیك دکل ایدی . بوکره ده روسلر اراضی غصبنه قیام ایتدکلر ایسه‌ده اراضیلرینی مدافعه‌دن بشقه برچاره بوله‌میان مسلمانلری قارشولرنده کوردیلردر . روسلر بوندن منفعل اوله‌رق مدافعلردن اکثریسنی دیوان حربه سوق ایدرك غصبه دوام ایتمك ایستیورلر .

رجا

عون حقله برقاچ نسخه صوکرا « سبیل الرشاد »ك اوتنجی جلدی ختام بوله‌جقدر . حالبوکه هنوز بعض ذوات طقوزنجی جلده عائد بورجلرینی ایفا ایتمه‌مشلردر . بزم بوقدر انتظام وفداکارلغمزه قارشی محترم قارئلرمزدنده تأدیات خصوصنده همت ومعاونت بکله‌مك حقمزدر . آبونه بدلاتنك ارسالی تأخر ایتدکجه اداره مشکله‌شیور . محترم قارئلرمزك بونی کمال اهمیتله نظردقته آلملرینی بالخاصه رجا ایدرز .

سلانیك مطبعه‌سی — ح . اشرف ادیب

سبیل الرشاد

۱۳۳۰

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥) ، الق آیلغی (٣٥) غروشدر .

ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، الق آیلغی (٩) فرانقدر .

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده‌دائرهٔ مخصوصه

اخطارات

آبونه بدلی پشندر .

§

مسلکمزه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور . درج ایدلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

اخطارات

رساله‌مزدن آلینه‌جق کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانکی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك ، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی وآبونه صره نومروسی محتوی بولونمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولالرك آدرسلرینك فرانسزجه‌ده یازلمسی رجا اولنور .

§

پاره‌کوندرلدیکی زمان نه‌یه‌دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

دینی ، علمی ، ادبی ، سیاسی فلسفی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در .

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم — اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب ومدیر مسئول: ح . اشرف ادیب

عدد ۲۵۷ — ۱۱ رمضان شریف ۱۳۳۱ — پنجشنبه — ۱ اغستوس ۱۳۲۹ — جلد ۱۰

تفسیر شریف

بسم الله الرحمن الرحیم

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ . . .

ترجمه‌سی

« قرآنی بز ایندیردك ، بز ؛ اونی محافظه ایده‌جکلرده البته‌ بز . »

« مسلمانلرك استقبالی یوقدر ؛ مسلمانلق کونك برنده ییقیلوب کیده‌جکدر . » دینلر ، اکر او تصور ایتدکلری الیم عاقبتی سوینه سوینه قارشیلایه‌جق برطاقم اسافل ایسه : کندیلرینه هیچ برشی دیمه‌یز . یوق ، اویله دکلده ، بو سوزلر حقیق دینداشلریمزك حسبحال کریانی ایسه : اونلره‌ده « یوقاریکی آیت جلیله‌یی تکرارتکرار اوقویك » دیرز.

کوروبورسکزکه: الله ذوالجلال قرآنك ابدیتنی اك قوی تأکیدلرله وعد بویوریور. وعدالهیده‌خلف تصوری قابلمیدر؟ بك اعلا ! قرآنی محافظه اسلامی؛ اسلامی محافظه ایسه مسلمانلری محافظه دیمك دکلمیدر؟ مسلمانلرك یوقلغنی تصور ایدرسه‌ك قرآنك بر یوزنده یاشامسنه امکان دوشونه‌بیلیرمی‌یز ؟

اوحالده بوقدر یأس، بوقدر فتور نه‌دن ایجاب ایدییور ؟ جماعت مسلمینه روح‌غیرت، روح شهامت، روح‌امل، روح عزم، روح فعالیت نفخ ایده‌جك سینه‌لروا اسفا که اونفخه‌دن کلیاً محروم!

ذاتاً جهان اسلامی شو اغلانه‌جق حاله کتیرن سبب‌عقلای‌مسلمینك یأسندن باشقه برشی دکلدرکه دوشونولورسه بوده ایمانده‌کی ضعفی ، دها طوغریسی هیچلکی کوسترر .

ایمانی‌صاغلام برمؤمن بویله بروعد ازلی قارشیسنده ناصیل اولورده روح الهیدن امیدینی کسه‌بیلیر ؟ اکر بزم اوقهرمان اسلافزده بز روحده ، یعنی بزروحسزلقده برطاقم مخلوقلراوله‌یدی امانت کبرای دین البته بوکون باشقه اللرده بولونوردی .

الله عشقنه اولسون آرتیق کوزمزی آچه‌لم ؛ آرتیق کندیمزه کله‌لم ؛ آرتیق عصرلردن بری المزی قولمزی قیص قیوراق باغلایان شوملعون یأسی قهرایدوب کندیمزی قورتاره‌لم. ال‌اله، باش باشه ویره‌رك چالیشه‌لم. « بز بودین الهی‌یی یاشاده‌جغز. بودین الهی بزی ابدیاً یاشاده‌جقدر. » دیه‌لم ده بوایمان ایله ، بواطمئنان ایله کیجه‌لی کوندوزلی اوغراشه‌لم .

خواصدن کچینلریمز عوامی عطالتله ، جهالتله ، مسکینجه‌سنه بر قناعتله ، بوسبتون چیغیرندن چیقمش برتوکلله اتهام ایدییورلرکن کندیلرینك‌ده سراپا لوث یأس‌ایله آلوده اولدقلرینی هیچ‌دوشونمیورلر! انصاف ایدیلیرسه ، یأسدن بویوك سائق عطالت ، یأسدن یامان دلیل ذلت، یأسدن فنا دلیل مسکنت‌می اولور؟

بزده اولا یأس‌می مسکنتدن طوغدی ، یوقسه مسکنت‌می یأسدن پیدا اولدی ؟ صورت قطعیه‌ده کسدیریله‌مزسه‌ده عصرلردن‌بری جماعتك روحنی کمیره‌ن ، ایلیکلرینی قوروتان مرض اجتماعینك‌یأسدن، عزمسزلکدن عبارت اولدیغی پك صریح اوله‌رق کورولور .

ملتك ، مملکتك آتیسی اولمادیغی ایچون کندینی بیهوده‌اوزمه‌یه‌رك وقتنی خوشجه کچیرمه‌نك یولنه باقق . . . ایشته یاشنی باشنی آلمشلرك کنجلره اوته‌دن بری توصیه ایتدکلری دستور حرکت !

محمد عاکف

مدافعات دينيه

خطبه‌لر : ٥

كناه يوكى طاشييانلر حقنده خطبه

مابعد [١]

قرآنده « انى انا الله لا اله الا انا فاعبدنى واقم الصلوة لذكرى » ديه بيان بيورلمشدر .

واجب الوجود نه ديمك اولديغى البته معلومكزدر . هيچ واجب الوجودك خارجى يوقى اولورمى كه حضرت موسى اويله شيلره ايمان ايتسون . برده ذبيحه‌لرك برر رمز اولديغى حقنده برفكرى اولسه‌ايدى البته بونى امتنه تبليغ ايدردى .

« رسول موسى حقنده شويله بيورمشدر : موسى ايمانله واصل اولدقده ايمانله فرعونك قيزينك اوغلى تسميه اولنمقدن امتناع ايلدى . چونكه كناهك فانى صفاسنى سورمكدن ايسه اللهك قومى ايله برابر اذيت چكمكى دها اى صايدى ومسيحك سِتمنى مصرك خزينه‌لرندن دها بيوك غنيلك عد ايلدى . زيرا مكافاته منتظر ايدى (عبرانيلر رساله‌سى باب ١١ آيات ٢٤ ـ ٢٦) » .

حضرت موسى طوى وادئ مقدسنده نائل رتبهٔ رسالت اوله‌رق طرف الوهيتدن فرعونك نزدينه عزيمت امرينى آلدقدن صكره بشقه صورتله حركت ايتمسى ممكن دكل ايدى . مكافاتنى‌ده مجرد جناب حقدن انتظار ايدردى .

« اى عبادالله ، هپ بوشيلرى ايشتدكدن صكره ابراهيمك ذبيحه‌سنك مسيحه دليل واشارت اولديغنه شك وشبهه ايتمه‌كز آرتق جائزميدر ؟ »

نه ديمك ؟ بز بو دعواكزى اثبات ايتمكزه انتظار ايديورز . واقعا سز برچوق شيلر سويلديكز ! بزده ايشتدك . لكن قرآنده مندرج « ذبح عظيم » ك وتوراتدن منقول قصه‌نك مسيحه رمز اولديغنه هنوز دليل اقامه ايتمه‌ديكز . بنده سزه صورارم : امر دينده سزك قول مجرديكزى قبول ايتمك جائزميدر ؟

« اللهك يالكز اسحقك يرينه دكل آنجق جميع انسانلرك يرينه فديه اولمق اوزره تقديم ايتديكى ذبح حضرت مسيحدر »

اوت ! ايشتدك ، سزك دعواكز اويله‌در . هم يالكز اوقدر دكل ، حضرت مسيح اللهك اوغلى ، دها طوغريسى اللهدر ؛ شو حالده جميع انسانلرك يرينه فديه اولمق اوزره اللهك تقديم ايتديكى ذبح كندى ذاتيدر .

اى عبادالله ، هپ بو شيلرى ايشتدكدن صكره ابراهيمك ذبيحه‌سنك مسيحه دليل واشارت اولديغنه اعتقاد ايتمه‌كز آرتق جائزميدر ؟

« قيون ايسه كنهكارلك يرينه فديه اوله‌ماز . »

حالبوكه توراتده « مركبدن هر ايلك طوغان ايچون بر قيون فديه ويره‌سين واكر فديه‌سنى ويرمز ايسه‌ك بوينى قيره‌سين واوغللرك ارءسنده انسانك هر ايلك طوغمشى ايچون ويره‌سين » ديديور (خروج ١٢ باب ١٣ آيت) ، سزك سوزيكزه‌مى ايناناليم ، يوقسه توراته‌مى ؟ « اوراده‌كى فديه‌دن مقصد مسيحدر » تقراتكزده ينه دوام ايدوب طوره‌جقميسكز ؟ اوحالده او مقدس قانك مركب صيپالرينه قدر بذل ايدلمسى لازم كلور . بوندن بشقه شو فديهٔ مسيحيه‌نك كنهكارلر ايچنده ايلك اولاده حصر وتخصيصى سببنى وديكر كنهكارلرك نه اوله‌جغنى بيلديرمه‌كز ايجاب ايدر .

دوستم ! سز بشقه يرلرده هيچ معقولدن بحث ايتميه‌رك خطايه دوشديككز حالده بوراده صيم صيق صارلمقله خطا ايديورسكز . خاطريكزه كتورمه‌ليسكزكه بدليتده مطلقا معقوليت آرانماز . مثل معقول نصل بدل اولورسه مثل غير معقول‌ده بدل اولور . اصول فقه علمنده بونك ايچون بر بحث مخصوص واردر . بزده « تلخيص اصول فقه »ده بر نبذه بحث ايتمش ايدك (صحيفه ٧٧ — ٨٢) .

« آنى خلاص والله تقريب ايده‌مز »

اهل اسلامك قويوندن ، كچيدن كرامت اميد ايتديكنى و كندينه خلاصكار اتخاذ ايلديكنى سزه كيم سويلدى ؟ « لن ينال الله لحومها ولا دماؤها ولكن يناله التقوى منكم » آيت كريمه‌سنى كورمديكزمى ؟ (قربانلرك اتلرى وقانلرى اللهه ايرشمز ، بلكه سزك تقواكز اوكا ايريشور) ديمكدر سورهٔ حج ٣٧) .

« ومسيحدن صكره ذبح اولنان قربانلر ضرر و زياندن و مسيحك قانى رد وانكار ايتمكدن بشقه برشى دكلدر . »

قرآن كريم ايسه ذبح اولنان قربانلرك خير محض اولديغنى سويليور . اهل اسلام سزك سوزيكزله‌مى عمل ايتسون ، يوقسه قرآنك امريله‌مى ؟ عجبا بو بابده نه رأى ايدرسكز ؛ باقكز قرآن نه بيوريور « والبدن جعلناها لكم من شعائرالله » (قربانلق ايچون مكه‌يه سوق اولنان مواشى‌يى سزك ايچون اونلرده خير واردر) « فاذكروا اسم الله عليها صواف » (او دوه‌لر اياق اوزرنده ايكن اسم اللهى ذكر ايله انلرى ذبح ايديكز) « فاذا وجبت جنوبها فكلوا منها » (يانى اوستى دوشوب جان ويردكدن صكره اكل ايديكز) « واطعموا القانع والمعتر » (سؤال ايتمه‌ين ويا ايدن فقرايى اطعام ايليكز . سورهٔ حج ٣٦) .

ذبح ايديلن قربانلر مسيحك قانى انكاردن عبارت اولديغى حقنده‌كى افاده‌كزى بر آز تعميق ايتمك ايسترم . عجبا قرآن كريم ذبح قرابين ايله امر ايديورمى ، ايتميورمى ؟ دوستم ، نه ديرسكز . يعنى قرآنك اويولده اوامرى اولديغنى انكار ايدرميسكز ؟ اكر انكار ايدرسه‌كز بر كره بالاده محرر آيتى دليل اوله‌رق اثبات ايدرز . بوندن بشقه الله تعالى سورهٔ مذكورده‌ده « ويذكروا اسم الله فى ايام معلومات على مارزقهم من بهيمة الانعام » (معلوم اولان كونلرده اللهك اسمنى مواشيدن احسان ايتديكى قربانلر اوزرينه ذكر ايتسونلر) « فكلوا منها واطعموا البائس الفقير » (او قربانلرك اتنى اكل ايديكز و تهى دست فقرايه اطعام ايديكز) بيوريور (حج ٢٨) . هله سورهٔ كوثرده بولنان « وانحر » (قربان كس) امرينك صراحتنه هيچ ديه‌جك يوقدر . ايشته كوريورسكزكه قرآنك قربان حقنده‌كى امرى هيچ شك وشبهه كوتورميه‌جك درجه‌ده صريحدر . سز بونى دم مسيحى انكار مقامنده تلقى ايديورسكز . بز سزك تلقيكزه قارشيمايز ، لكن آندن صكره‌ده قصهٔ ابراهيميه‌كى « ذبح

[١] باشى ٢٥٣ نجى نسخه‌ده‌در .

عظیم » دن مقصدمسیحه رمز اولدیغی ادعاکزی تکرار ایده‌مزسکزیا. قرآن برطرفدن دم مسیحی انکار ایتدیکی حالده دیکر طرفدن آکارمز ایلدیکی ادعاسنی البته تکرار ایلیه‌مزسکز . ذاتاً یوقاروده‌سردایتدیککز بو ادعایی اثبات ایده‌مه‌مش ایدیکز . ایشته مناسبت کلامیه‌سزی خلافنی اثباته قدر سوق‌ایتدی . بزمده مطمح‌نظرمز «ذبح عظیم» ترکیبنه‌یاکلش معنی ویردیککزی میدانه‌چیقارمق‌ایدی؛ بو جهت کماینبغی‌حاصل اولدی. آرتق سز ایستدیککزی سویلیکز .

« حقیقة ای اخوان، بنی آدم آره‌سنده کناهکار اولیان هیچ کیمسه یوقدر. بو سیبدن جمله‌مز قدوس، عیبسز وقصورسز بر خلاصکاره، ثانی کریم، قیمتدار ، پاك ونوع بشر ایچون ویره‌جکی فدیه‌نك مقبول اولسی بابنده نفوس بشریه‌نك جمله‌سنك قانندن دها قیمتلی اولان خلاصکار عظیمه محتاجز . اوت، مسیحك ودم ناورنك صفت وخاصیت‌مخصوصه‌سی‌شودرکه‌بزی‌هرکناهدن تطهیروالله‌ه تقریب‌ایدر.»

ای اخوان! خطیبمزك نه دیدیك ایستدیکنی آرتق آکلایورسکز . بنی آدم آره‌سنده کنهکار اولمیان کیمسه یوقدر . آنلرك کناهنی عفو ایتدیره‌جك برچاره‌ده یوقدر . انکچون الله مریمك رحمنده عیسی شکلنده تجسد ایده‌رك اوغل صفتیله دنیایه کلمش . نفسنی فدا ایده‌رك قانتی خاچ اوزرنده دوکمش . ایشته اوقان بتون انسانلرك کناهلرینی تطهیر ایده‌جکدر . نصل، فکریکز بویله برشیئی قبول ایدییورمی ؟ اکر قبول ایتمیورسه محکومسکز . چونکه خطیبمز اویله سویلیور . بکا کلنجه « ان کان للرحمن ولد فانا اول العابدین » (اکر رحمن ورحیم اولان اللهك اویله برولدی اولیدی عابدلرك برنجیسی اولوردم)«سبحان رب‌السموات والارض رب العرش عما یصفون » (حالبوکه زمین واسمانك ربی وعرش‌عظیمك ربی اولان الله تعالی آنلرك وصف‌ایتدیکی بوکبی‌شیلردن منزهدر) « فذرهم یخوضوا ویلعبوا حتی‌یلاقوا یومهم‌الذی یوعدون » (اوحالده براق آنلری بوکبی اتکی پشنه اویماز بحثلره کرشسونلرودینلرینی‌ملعبه اتخاذ ایتسونلر؛اووقته قدرکه وعد اولندقلری کونه ایرشسونلر سورهٔ زخرف ۸۱ ، ۸۲) .

ای اخوان ، قلبلریکزی سرتشدیرمه‌یکز بوقیمتلی قانی اقدامکزله ناپاك قیلمه‌یکز اللهك نعمت عظماسنی تحقیر ایتمه‌یکز . زیرا خزائن سماواتده کناهلریکز سیبندن خاچ اوزرنده دوکلمش اولان بوقاندن دها بیوك خزینه یوقدر . اکر سز آنی رد ایدرسه‌کز الله عفو ایتمز ونه مخوف حکم جزایه مستحق اولورسکز . »

ای اخوان دین ! خطیبمزك بزه نه‌لر نصیحت ایتدیکنی کوریبورسکزیا ! « ولن ترضی عنك الیهود ولاالنصاری حتی تتبع ملتهم » (ایشته آنلرك دینته تابع اولمادقچه یهود ویا نصارا سندن راضی اولمازلر) « قل ان هدی الله هوالهدی » (سن جوابا آنلره دی که طریق حق اللهك کوستردیکی طریقدر) « ولئن اتبعت اهوائهم بعد الذی جاءك من العلم مالك من الله من ولی ولانصیر » (سکا ویریلن علمدن صکره آنلرك هوالرینه اویار ایسه‌ك عذاب الهیدن قورتاره‌جق برمعین ونصیر بوله‌مازسین . بقره ۱۲۱) « سبحان الله عما یصفون » (بن جناب حقی آنلرك توصیف ایتدیکی‌شیلردن تنزیه وتقدیس ایده‌رم)

« عالم الغیب والشهاده » (اول الله‌که کیزلو و آشکار هرشیئی بیلیر) . سورهٔ مؤمنون ۹۲) .

ای خطیب ذی فنون ! سن جناب حقك خزینه‌سی حقنده چوق یاکلش معلومات ایدنمشسین . « ولله خزائن السموات والارض » بیلمه‌لیسین‌که (بتون کوکلرك و یرك خزینه‌لری اللهکدر . منافقون ۷) خزینهٔ رحمتنه حد وپایان یوقدر . « انتهوا خیراً لکم » (جناب حقه یاقشمیان بویله سوزلره نهایت ویرسه‌کز سزك ایچون دها خیرلو اولور نسا ۱۷۰)

« او هیبتلو کونده هرانسانه عمله‌کوره جزا ومکافات ویرن اللهك عادل حکمندن سزی نه‌شی حمایه ایده‌جکدر ؟ »

اوت ، خطیب‌افندی بنده حقکزده عینا بویله دوشنیور وحالکزه حسب البشریه آجیبورم .

« ایمدی ای‌آدملر ، اوکوندن قورققز و اللهك ذبحهٔ عظیمه‌سنه ایمان ایدیکز وغضب آتیدن فرار ایدیکز »

اسلام قرداشلریکزده سزه شویله خطاب ایدییورلر : « ففروا الی الله انی لکم منه نذیر مبین و لاتجعلوا مع الله الهاً آخر انی لکم منه نذیر مبین » (ای آدملر ، بویله غیر لایق سوزلردن اللهه فرارایدیکز و الله ایله برابر ابن وروح القدس کبی دیکر اشخاص الوهیته وجود ویرمه‌یکز ، بن سزی بوکبی شیلردن علنا انذار ایده‌رم . ذاریات ۵۱) « یا ایها الناس اتقوا ربکم ان زلزلة الساعة شیٔ عظیم » (ای انسانلر اللهدن قورققز ؛ زیرا قیامتك زلزله‌سی دهشتلی برشیدر. حج ۱) .

« هپان الله سزی طوغری یوله ارشاد ایله آمین »

محمود اسعد

فلسفه

هند وایران قدیم ده تناسخ

نیلك فیاض واساطیری ساحللرنده طوغان تناسخ فکری آسیانك آتشین وفسونکار اقلیملرنده باشقه بر کسوهٔ ساحرانه‌یه بورونمشدی .

فی‌الحقیقه قدیم هندیلر تناسخی داهازیاده عمومی؛ داها زیاده‌مافوق الطبیعی بر شکله صوقمشلردر. غانژ وسند نهرلرینك حار وشکوفه‌دار حوضه‌لرنده یاشایان‌انسانلر ، قدیمدن‌بری لایتناهیت فکرینك مسحوری ایدیلر . برحالده‌که بر هندلی وجد واستغراق‌ایچنده امرارحیات‌ایتمکدن اك درین برحظ روحانی طویار ، شخصیتنی، بنلکنی ابدیت ولایتناهیت آره‌سنده افنایه چالیشیردی .

هندیلرك تناسخ عقیده‌سی صدور وتجلی (émanation) نظریه‌سنه پك صیقی رابطه‌لرله باغلانمشدر . هندیلر ماده وجسمی براهمانك اك صوك تجلیسی عد ایتدکلرندن حیاتی یعنی روح ایله جسدك برلشمه‌سنی برسقوط ، بلکه‌ده برشرکبی تلقی ایدییورلردی . بوتلقیدرکه

براهمانك سالكلرینی حیات مادیه ایله پك آز علاقه‌دار ایتمش ، اونلری عطالت ومسكنتك آغوش سفیلنه سوروكله‌مشدر .

هندیلر اولومی بایهٔ وجد واستغراقه صعود ایتمك ایچون روحك علائق ناسوتیه‌دن صیریله‌رق سینه‌سندن صدور ایتدیكی منبع لا یزاله (براهمایه) وصولی طرزنده تصور ایدییورلردی .

هندیلرك مناجات ودعالرنده بو عقیده‌نك پارلاق نمونه‌لرینی تشخیص ایتمك ممكندر . براهمانلرك دعالرندن برنده دینیلیوركه : (ای معبود ! وجود سبحانیه‌كده بوتون معبودلری، بوتون ابنای ذی حیاتی مشاهده ایدییورم. قدرت بی‌نهایه‌یه‌مالك، مبدأ ومنتهادن منزه‌اولان‌ذات‌سبحانیه‌ك كائناتك برخزینهٔ ذی‌احتشامیدر!....)

وه‌دالرده بوكا مماثل و تناسخ فكرینی مؤید پك چوق وثائق بولنه بیلیر . بوتون بونلر بزه كوستریيورلركه هندیلر روحك بدنله علاقه‌دار اولمسنه سبب اولان‌حیاتی بر سقوط،روحك خزینهٔ‌ذی احتشامه وصولنی تأمین ایدن موتی‌ده بر مبدأ سعادت كبی‌تلقی ایدییورلرمش!

فقط بدنله علاقه‌سی منقطع اولان برروحك منبع لایزاله(براهما)یه واصل اوله بیلمسی بعض‌شرائطله مقید عد اولنیوردی. شویله‌كه:روح، بدنله علاقه‌دار بولندیغی مدت ظرفنده عصمتنی محافظه‌ایتمش ایسه‌بدندن انفكاك ایدر ایتمز منشأ ازلی‌یه واصل اولورمش . فقط اولجه بولندیغی جسدده فنالق ارتكاب ایتمش ایسه داها دون، داها سفیل بر حیوانك قالبنه انتقال ایتمك صورتیله مجازات كوریيورمش. بو سقوطدن متنبه اوله‌میه‌رق ینه ارتكاب معاصی‌دن‌كندینی آله‌مزسه مهاجرت متدنیه‌سنده دوام ایتمك فلاكتنه دوچار اولور، بر كوپك، بر اشكك ، حتی بر نباتك جسمنه انتقال ایدرمش!...

هندك داها اسكی بر عقیدهٔ فلسفیه‌سنی تعلیم ایدن وه‌یی زه‌سیقا (Véïséshika) تناسخی بو صورتله تصویر ایلكده‌در . حالبوكه ینه هندك وه‌دانتا (Védanta) سیستمی [۱] ، روحی براهمانك برتجلیسی كبی دكل، بلكه بر جزئی، مبدأ ومنتهاسز برآتش درخشانك مفرز بر شراره‌سی طرزنده تلقی ایدییور .

وه‌دانتایه كوره‌دوغمق‌واولمك‌روحه‌طاری اولان‌ایكی‌حال‌عارضی‌در. روح بر مدت موقته ایچون جسمانی بر قالب اكتساب ایدر وبو اثناده آلملر، اضطرابلر چكر، جهالت ظلمتلرینه بوغولور، فضائح وقبائحله‌مألوف اولور، بدندن بدنه، قالبدن قالبه انتقال ایدر طورور وه‌دانتادن آكلا-شیلیوركه روحك اثنای مهاجرتده دور ایده‌جكی دائره ، آغاجلردن باشلایه‌رق انسانلره قدر چیقان سلسلهٔ عضویاتك كافه‌سنی شامل بولنیورمش !...

وه‌دانتا روحی بو وضیع واضطراب بخش دائره‌دن قورتاره‌رق روح عمومینك سینه‌سنه ارجاع ایده‌جك شیئك آنجق(معرفت‌مقدسه) اوله‌جغنی تصریح ایتدكدن‌صوكره دییوركه:معرفت مقدسه یالكز هرتورلو آرزولردن، هرنوع احتراصلردن صویلمقله‌دكل، احتساسات شخصیه‌دن، حتی‌انانیتدن‌ده تجرد ایده‌رك بر نهرك دكزه قوشمسی كبی معبودلایتناهی‌یه توجه واوكا قوشمقله اكتساب اولنه بیلیر .

شو جمله‌لر اوزرنده یاپیله‌جق اوفاق بر وقفهٔ تفكر، قدیم‌دنبری هندستانده پك‌زیاده تعمم ایتمش اولان اشراقیه مسلك فلسفی‌سنه عائد اساسلی جذرلرك نه قدر اوزاقلره امتداد ایتمش اولدیغنی پك صریح آكلاتە بیلیر !

اسكی مصرلیلرله هندیلرك عقیده‌لرینی مقایسه ایده‌جك اولورسه‌ق تناسخك ایكی‌شكل معینی مواجهه‌سنده بولنیرز: تناسخ هندیلرجه مابعد الطبیعیه (métaphisique) بركسوه‌یه بورونه‌رك آغاجلری،حیوانلری، انسانلری، همان همان بوتون طبیعتی‌دائرهٔ شمولنه آلیور. حالبوكه‌مصرلیلر – ولو بر مدت ایچون‌اولسون – تناسخی صرف‌ناسوتی (Physique) برشكل‌ده تصویر ایدییور وحیات حیوانیه سلسله‌سندن خارجه چیقارمغه جسارت ایده‌میورلر .

قدیم ایرانیلره كلنجه ، بونلرك تناسخ عقیده‌سنی مصردن آلمش اولدقلرینی تخمین ایده‌بیلیرز . فقط ایرانیلر ، مصرلیلرك عقیده‌لرینه باشقه بر رنك ویرمش ، تناسخ فكرینی بشریت دائره‌سنه حصر ایده‌رك برمسلك‌اخلاقی حالنه قلب ایتمكه چالیشمشلردر. بوتعدیلاتدركه ایرانیلره حشر اموات فكرینی تلقین ایلمشدر .

فی‌الحقیقه : ایرانده تأسیس دین ایدن زردشت ، كتابنده حشر امواتك وقوعبوله‌جغنی ، یوم قیامتده اولولرك دیریله‌جكلرینی وسیئات وحسناتك حساب ایدیله‌جكنی تعلیم ایتمكده‌در .

زنداوه‌ستاده دینیلیوركه: (یوم حشرده هرروح دنیاده ایكن برابر یاشادیغی جسدی بوله‌جق وحسنات وسیئاتنه كوره اوجسدله برابر جنته ویا جهنمه كیره‌رك مكافات ویا مجازات كوره‌جكدر. بومدهش دورهٔ امتحان نتیجه‌سنده فنالر آیریله‌رق جهنمه آتیله‌جقلر وتمامیله تصفیه ایدیلنجه‌یه قدر اوراده قاله‌جقلردر. دورهٔ تصفیه ختام بولدقدن‌صوكره – آرتق فنا بر وجود قالمیه‌جغی جهتله – جهنمه‌ده لزوم قالمیه‌جق ، بوتون انسانلر روحاً وجسداً اذواق ازلیه‌یی طاته‌جقلردر !...)

ایرانیلر موتی ، فنا روحلرك غلبه‌سی عد ایتدكلرندن بركیمسه اولدیكی زمان اطرافده‌كی كوتی‌روحلری طرد ودفع‌ایتمك ایچون موتانك بولندیغی محلده زنداوه‌ستادن بعض دعالر اوقومنی‌اعتیاد ایدینمشلردی .

زردشتك آریااقوام قدیمه‌سیله مصریلرك تناسخ عقیده‌لرنده اجرا ایتمش اولدیغی تعدیلات، ایران دینی فضیلت اخلاقیه‌یه داها زیاده خادم برحاله كتیرمشدر .

(۱) وه‌دانتا، وه‌دالرك تصوف وآلهیاته عائد اولان پارچه‌لرینك ایضاح وتفسیرینی جامع مهم بر كتاب اولوب وه‌دالرك صوكنجیسی‌در .

هندیلرك كتب مقدسه‌سی اولان وه‌دالر باشلیجه ریغ‌ـوه‌دا(rig-véda)، ساما ـ وه‌دا Sam-véda ، یادژورـوه‌دا Yadjour-veda ، آتارواـوه‌دا (atharva-véda) نامنده دورت كتابدن مركبدر .

براهما مذهبی هندستانده وه‌دیزم ، براهمانیزم وهیندوویزمناملری آلتنده باشلیجه اوچ شكل آلمشدر . هندستانده الیوم حكمران اولان مذهب بانته‌ئیزم ایله قاریشیق هندوویزم مسلك فلسفیسیدر. هیندوویزمك‌الكمهم‌كتابی وه‌دانتادر.

یونانیلره تناسخ فکرینك مصردن انتقال ایتمش اولدیغی روایت ایدلمکده‌در. فقط ابوالمورخین هه‌رودوتی دیکلرسه‌ك بوروایته اوقدر اعتماد ایده‌میه‌جکز.

چونکه هه‌رودوت دیورکه : مصرك عقائد دینیه‌سنی ایلك دفعه یونانستانه ادخال ایدن پیتاغور (Pythagore) دن پك چوق زمان اول تناسخ عقیده‌سی یونانیلر آره‌سنده معلوم ومنتشر بولنیوردی. مع مافیه تناسخ فکری‌ایستر طوغریدن طوغری‌یه یونانستانده دوغمش اولسون، ایسترسه بالآخره مصردن انتقال ایتمش بولونسون ! بزجه بوبابده‌کی اختلاف روایت، اودرجه شایان اهمیت دکلدر. اصل شایان اهمیت‌اولان جهت، تناسخ فکرینك یونانستانده خلقك ذهنیتنه‌اویغون بر شکل آله‌رق‌هندك‌سحابه‌دار میستیسیزمندن، مصرك معجزکارناتورالیزمندن، ایرانك غیر طبیعی آنتروپو مورفیزمندن اوزاقلاشمش اولمسی کیفیتی‌در.

یونانستانده تناسخه برشکل قطعی ویرن پیتاغور اولمشدر. پیتاغور، غانژ نهرینك بولوتلی ساحللرنده یاشایان هند براهمنلری کبی روحك آغاجلردن اعتباراً بوتون موجوداتی دور ایده‌بیله‌جکنی قبول ایتمه‌مش، تناسخی بالعکس یالکز حیات حیوانیه حدودی دائره‌سنه حصرایلمشدر.

پیتاغور روحك ملکلریله عائد بولندیغی جسدك عضویتی آره‌سنده برآهنك بولنمسی لازم اولدیغنی ایلك دفعه ادعا ایدرك میدانه بر نوع روحیه Spiritualisme مسلکی چیقارمشدر.

پیتاغور جسددن آیریلان روحك کندینه مخصوص بر حیاتی اوله‌جغنی واساساً روح ارضه سقوط ایتمه‌دن اول‌ده بو حیاته مظهر بولندیغنی تعلیم ایدیوردی. مع مافیه بو فکر، پیتاغورك مکافات ومجازات اخرویه اساسلرینی قبول ایتمه‌سنه مانع اولمه‌مشدر. فی‌الحقیقه پیتاغور فنالرك جهنمه طرد ایدیله‌رك اوراده زبانیلر طرفندن باغلانه‌جقلرینی سویلدکدن صوکره بوبیچاره‌لرك رعدك متمادی ودهاش صدای خشیت انکیزی قارشوسنده نه‌صورتله تیتره‌یه‌جکلرینی سوزشلی برلسانله تصویر ایتدکدن باشقه أییلرکده بالعکس مراتب عالیه‌یه ومسعود برحیاته مظهر اوله‌جقلرینی علاوه ایتمکی اونوتمیور.

م. شمس‌الدین

تربیه وتعلیم

بزده أخلاق، بزده تربیه

۱

بشریت؛ عصرلرك کردباد تجاربی، فلاکتلر، مصیبتلر، سعادتلر، نشاطلر، نشوه‌لر، فریادلر، فغانلرله مشبوع برچوق سرکذشتلرك رهبری صدق‌وخلوصیله ثابت ولایتنی ایجه قناعتلره صاحب اولمشدر. بونلردن بری‌ده شو افادهٔ وجیزه‌یه صیقشدیریلا بیلیر: « ملتلری یوکسه‌لتن وآلچالتان تربیه واخلاقلری‌در.»

بو قانون، آرتیق کسب قطعیت ایتمشدر؛ علی‌الدوام یوکسه‌لمکده اولان جمعیتلرده اخلاقك قیمت ومزیتی حقنده مناقشه قاپولری همان‌همان قاپانمشدر؛ هرکس، «خلوق اولمق لازمدر.» دیرو بولزومك حضورنده سرفرو ایدر. « اخلاقمی؟ اخلاق نه دیمك... یکرمنجی عصر، اویله خرافه‌لره تحمل ایده‌من.» کبی دعوالر، حال تفسخده بولونان جمعیتلرك مواد خارجیه‌نك تأثیریله انحلال ایدن عضویتلرندن اطرافه صاچیلان قهار بر حوینه‌در. بر حوینه‌درکه جمعیتی، برآن‌اول اولومه قاووشدورور. مستیٔ رفاه وانبساطایله‌اخلاقك مبدأنی Principe« خیر » و « کمال‌بشری‌ده » ده آرامایه متمایل کورونمه‌ین، بو خصوصده « نفع مادی » یی داها زیاده قابل تفهم، داها زیاده جاذب و أمل پیوست طانیان معاشرده بیله کیزلی کیزلی احساس موجودیت ایدن، بعضاًده بوتون قوای مادیه‌یه کوکس کره‌رك ناکهان مبادئ خسیسه‌یه صولتدن چکنمه‌ین بر میلان نزیه اولسون قالا بیلمشدر. بشریت، بوکون «عقل» ك طبیعته قارشی آچدیغی جدالك‌اك چالاك وآتشناك بردوره‌سنده ایکن وبو مدهش مصادمه‌ده پارلاق پارلاق ظفرلر قازانوب‌طورورکن ینه‌اورته‌یه پك نادر بر قیزارماز یوز چیقارا بیلور! حیا، حس‌تقدیس، حس معالی، فضیلت، نزاهت؛ بو لطیف کلمه‌لر، آکلاشیلیورکه، هیچ‌بر زمان معنادن جدادوشمه‌یه‌جکلر، هیچ برزمان یتیم اولمایاجقلردر!...

*
* *

اخلاق وتربیه، یکدیکریله حال توازن‌وتعاضدده بولونان ایکی‌علوی قوتدر. حادثات اجتماعیه‌نك تحلیلنده اوکزه چیقان عوامل مختلفه‌نك ماهیت وتأثیر اعتباریله برنجی درجه‌سنی، بو ایکی عنصر متعدی احراز ایدر. اخلاق وتربیه، ملتلرك اك حقیقی رأس اداره‌سی، سلطانی‌در. دینه بیلیرکه بر معشرك بوتون مقدرات سعادت وشقاوتی، بو ایکی تعبیر قدیرك سینهٔ اعجازنده تکاثف ایتمشدر. حالك استقصاسنده، استقبالك کشفنده، ماضینك استنادنده؛ اجتماعیاتك اك‌صادق رهبرلری، اخلاق وتربیه‌در. زوال وکمالی، بوایکی قطب مثبت و منفی‌یی اداره ایدن، اك فوق‌العاده کورونن حادثات اجتماعیه‌نك سر حدوثنی ایضاحدن اصلا اظهارعجز ایتمه‌ین بوشایان‌تعظیم وتبجیل‌قوتلرك استخفاف‌اولوندوغی، استهزالرك قیل‌وقال قتالنه موضوع تشکیلنه لایق کورولدیکی جمعیتلر؛ حق امیددن، جق أمل‌دن اوزاقدرلر. امیدسز؛ املسز، قصواسز idéal حیاتك نه دیمك‌اولدوغنی‌بو آنده هیچ برملت، بزم قدرطوغرو آکلایا بیله‌جك بروضعیتده بولونمایور.

« مهم، قوت ایسه قوت‌ده اخلاقدر! » ... مصیبتلرمزك اك فعال بر زماننده یازدیغم زهرلی بر مقاله‌نك باشنه بوجمله‌یی کچیرمشدم. عالم بوکون حقك قوتدن عبارت اولدوغنه قناعت ایتمش، آلابیلدیکنه قوتله‌نمکه چالیشیور. فقط « قوت »ك اخلاقدن، تربیه‌دن باشقه‌برشئ اولدوغنی ادعا ایدن برملت فاضله‌ده کورونمیور. اکر بو اعتقادك، بو دعوانك‌شمول‌تطبیقندن خارج‌قالدیغمزی کورویورسه‌ك‌اوحالده« حق‌قوت ایسه قوت‌ده اخلاقدر.» عقیده‌سنی ایی آکلامایه چالیشالم. فی‌الحقیقه

« اخلاق » ك ، تربیه‌نك توصیه ایتدیکی تعاملات نزیهه و مشفقه‌یه لایق كورونه بیلمك ایچونده قوتلی اولمق لازمدر : قوت، اخلاقدن عبارت اولدوغی كبی خلوق اولمق وخلوق اولانلرك اتباع ایتدیکی تعالیم اخلاقیه‌یه موافق معامله كورمك‌ده « قوتلنمك » دن باشقه برشیٔ دكلدر . بز بو دستورمزله فضیلت ، شفقت ، خیر ، كمال كبی اسس اخلاقیه‌دن اوزاق دوشمش اولمایور ، بالعكس اوكا یاقلاشیورز اعتقادنده‌یز. فی‌الواقع قوی ، دائما شریر، ظالم اولمادیغی كبی ، ظلم و شرده هروقت قوته استناد ایدر برشیٔ دكلدر. عرب شاعری :

فالظلم من شیم النفوس فان تجد
ذاعفة فلعلة لا یظلم

بیننده بویوك برحقیقتی تكثیف ایتمشدر . بوتون مسئله ، قوتله اخلاقك ال‌اله ویرمه‌سنده و ـ نه آیری ، نه‌ده برلكده ـ هرایكیسنك‌ده انكار اولونمامسنده‌در .

بز بوكون برهان حسی ایله هم قوتسز، هم اخلاقسز، یاخود قوتسز بناءً علیه اخلاقسز برملت اولدوغمزی قولایجه آكلایابیلیورز . قوتلنمك، اخلاقلانمه، اخلاقلانمق‌ده قوتلنمكه متوقف اولدوغی حالده حادثاتك بوتون بلاغت تهدید و انذارینه رغماً حالا اخلاقه یعنی قوته طوغرو یوكسلدیكمزی ادعا ایده‌جك برحالده دكلز . برمدقق بی‌طرفی هیئت اجتماعیه‌مز نامنه سلامادیان هپ مساوی وقبایح اولیور . بز بوقنا استقبالجیلری بربرر یاقالایارق تهذیب ایتمه‌لی‌یز ، ایشته بوستونلرده جمعیتمزك تربیه و اخلاقه عائد اك بارز وبروزی نسبتنده مهلك ضلالتلرینی « علم » ك دستگیریٔ عزیفنه استناد ایده‌رك تشریحه چالیشاجغز .

مسار برونی : عبداللطیف نوزاد

اقتصادیات

مسلمانلری نه قورتاره‌جقدر

۳ [۱]

اولا : بوراده كمال شكرانله ذكر ایده‌لكه طشره‌لر بو املمزك موفقیتله حصولنه دها الویریشلی بولونیور. باخصوص ازمیر طرفلرنده بوجهته اوقدر اعتنا ایدیلیور، بوسببله بو فكر اوقدر شدتله ایلریلیوركه انشاالله یقین زمانده ازمیر دولت عثمانیه‌نك یكانه « اقتصاداً مستقل » ولایتی اوله‌جق وكندینی دیكر آرقداشلری‌ده تعقیبده كچیكمیه‌جكلردر.

طشره‌ده بو املك حصول بولماسنه اك زیاده چالیشابیله‌جك اولانلر اومحالك كنجلری، معلملری، امامل ریدر. هرولایتده كنجلراوبرك اصحاب یسارینه مراجعت ایتمه‌لی وكندیلرندن مناسب برسرمایه ایله بربقال دكانی آچمالرینی رجا ایتملی وبو امللرینك وجود بولماسی ایچون هرنه صورتله اولورسه اولسون ابراز مساعیدن خالی قالمامالیدرلر. هیچ بروقت براسلام اسلامیتك رفاهنی تأمین ایده‌جك برتشبثدن ـ ولو كندی ایچون ضررلی اولسون ـ چكینمز . چونكه : موفقیت یوزده یوزدر. عكسی تقدیرده او آدمك اسلاملقدن شبهه ایدیلیر ولایق اولدیغی معامله‌یه هدف اولور .

بوبقال دكانلری آز زمانده ایلریله‌یه‌بیله‌جكلرندن ـ استقامت شرطدر ـ كویلرده شعبه‌لرده آچیله‌بیلیر. طبیعیدركه بوتشبثات مركز ولایته انحصار ایتمز. لواره، قضالره، كویلره تشمیل ایدیله‌جكدر. بوخصوصده‌كی ارشاداتده دارالفنونلی طشره افندیلریله طشره‌لی طلبهٔ علوم شبان محلیه‌یه قیمتدار برر یاردیمجی اولمالیدرلر. هرنچدكلری یرده بوتخمی اكمه‌لیدرلر. كویلرده كوی امامل ری اك بویوك مرشد اولمالیدرلر. كوی امامل ری كویك اغالرینی طوپلامالی ، كندیلرینه ارشادات ونصایحده بولونمالی ، شویله بویله ۵۰ ـ ۱۰۰ لیرا قدر برسرمایه ایله همان كویه بربقال آچمالی وعلی العموم كویلیلر او بقالدن آلمغه مجبور اولمالیدر. بو صورتله برآی سورمیوب اوراده‌كی یونانلی بقالك كویه وداع ایده‌جكی شبهه‌سزدر. جامع خواجه‌لریله مكتب خواجه‌لرینه‌ده بوخصوصده مهم حتی اك مهم برخدمت ترتب ایدییور. جامعلریمزده‌كی واعظلریمزك آبدستك فرضلرندن، نمازك آدابندن بحث ایتدكلری كافی . چونكه :بونلری هرمسلمان بیلیر. آرتق بر آزده مملكتك ، دینك سلامتی نامنه تعقیبی لازمكلن خط حركتی ایضاح وتلقین ایتمه‌لیدرلر. كندیلری ورثهٔ انبیاز دیورلر . بونده حقلیدرلر، او شرطله‌كه : اوحقك ایجاب ایتدیردیکی وظیفهٔ ارشادیه‌یی حقیله ایفا ایتمه‌لیدرلر. دیمك‌كه اونلر بوارشاد وتلقین وظیفه‌سنه وظیفةً مجبوردرلر. اونك ایچون بوخصوصده اطناب كلامی مناسبتسز عدایده‌رم .

مكتب معلملرینه‌ده عین وظیفه ترتب ایدییور. بوندن صكره مكتبدن چیقاجق كنجلر محتاج ارشاد، دكل بالعكس كندیلری اك حرارتلی بر پروپاغانداجی ـ مرشد ـ اولمالیدر. اكرخواجه‌لر، معلملر بووظیفه‌لرینی حسن ایفا ایتمزلرسه عندالله شدیداً مسئول اوله‌جقلرینی بیلمه‌لیدرلر.

ایشته مرامی ، مقصدیمی سویله‌دم . اوزون اوزادی‌یه ایضاحه حاجت كورمیه‌جك قدر بسیط شیلردر . اونك ایچون سبیل الرشاد ستونلرینی بوخصوصده فضله اشغال ایدر ایسه‌م اوستونلرك قیمتنی انكار ایتمش اولورم .

* *

بوراده دقت ایدیله‌جك برنقطهٔ مهمه وار . دقت ایدیلمیه‌جك اولورسه بوتون بوسوزلریمزك برقیمت واهمیتی قالماز . قطعیاً بیلمه‌لی وتقدیر ایتمه‌لی‌یزكه برایش همان اولماز . صكره‌ده مأیوس اولمیه‌لم . برایشی بتیره‌جك یكانه واسطه: ثباتدر. بو واسطه‌یه مالك ایسه‌ك موفق اولاجغمز شبهه‌سزدر. اساساً بز مسلمانلرده بوعادت واردر: هر ایشك بدایتنده لزومندن فضله طاشارز. صكره بونك عكس العملی اوله‌رق او قدر چابوق صوغورزكه اك مدهش برصدمه ایله عقلمزی، باشمزه كتیره‌میز. ایشته

---

[۱] برنجیسی ۲۵۱ نجی نسخه‌ده، ایكنجیسی ۲۵۲ نجیده .

دونما، طياره، حرب، ادرنه محتاجينى اعانه‌لرى بونك الك ماهر بردليلنى تشكيل ايتمزمى؟ اونك‌ايچون تكرار ايديور وناپوليونوارى باغيريورم: موفق اولمق ايچون اوچ شرط لازمدر : اولاً: ثبات ، ثانياً : ثبات ، ثالثاً: ينه ثبات‌در. والسلام على من‌اتبع الهدى ...

ع . فخرالدين نجيب

مكاتيب

آوروپا مكتوبلرى :

مارسليا — پارس

مارسيليايه مواصلت:

حزيرانك يكرمى سكزنجى جمعه كونى بعدالظهر ساعت يارمده مارسيليايه مواصلتله «شاتوديف» ده‌نيلن كوچك اطه‌نك اوكنده توقف ايتدك . بو اطه‌جق مارسيليانك اوچ كيلو مترو جنوب غربيسنده كائندر. اوزرنده قلعه كبى كوچك بر بنا واردر. بو بنا پوليتيقه متهملرى ايچون محبس اتخاذ ايدلمش ايمش. مارسيليا قرانتينه خانه‌لرى پك مكمل ايدى. برآز صكره ريختمه چيقدق. المان دوستمله بر اوتوموبيله بينه‌رك طوغرى « ره‌جينا » اوتلنه كلدك . ساعت سكزده پارسه بر ترەن وار ايدى . اوتره‌نله كيتسه‌م كيجه يولده هيچ بر شى كوره‌ميه‌جكم جهتله ايرتسى صباح ساعت طقوزده حركت ايده‌جك اولان‌ترنله كيتمه‌يى ترجيح ايتدم . المان دوستم ايله اوتلده بر مدت استراحت ايتدك . او، سكز ترنيله كيتدى؛ بن قالدم. مارسيليانك هرطرفنى كزه‌مدم . يالكز برايكى بيوك جاده‌سنى كوردم . بنالر جسيم، سوقاقلر ضررسز ايدى .

پارس كذركاهنده معموره‌لر:

جمعه ايرتسى كونى صباح ترەنيله حركت ايتدك . يولده بر تونلدن كچدك . شمندوفر كذركاهنى بزم حيدر پاشا خطى كذركاهنه بكزتدم . خطك ايكى طرفى كوز كوره بيلديكى‌قدر اووا ايدى. صول طرفه تصادف‌ايدن اوواك اوته‌سنده دكز كورينيور ايدى. برطاقم يوكسك طاغلر اووايى دائراً مادار احاطه ايتمش ايدى. كذركاهك هرنقطه‌سنده زمردكبى چايرلر، متعدد درەلر ، منتظم صورتده زرع ايدلمش تارلالر، باغلر، بغچه‌لر، بوستانلر وار ايدى. ميشه، چنار، سرو، زيتون، قواق، سكود وسائره كبى اغاجلر كذركاهك هر نقطه‌سنده شمندوفرى سلاملايور ايدى .

بومواقع لطيفه‌يه باقه‌رق طويه‌ميورايدم. طويه‌جق، اوصانيه‌جق مناظر دكل‌كه. انسانك باقدقجه باقه‌جنى كليور . بر قاريش طوپراق كوره‌مدم‌كه حائز اولديغى قابليتدن صاحبنى مستفيد ايتمسون، بر قبضه طوپراقده ذره قدر بر جوهر يوق ايدى‌كه يااوزرينه اكيلن بر تخمك، ياخود ديكيلن بر اغاجك نميه‌سنه، تربيه‌سنه خدمت ايتمسون. الحاصل طوپراغك هرجزئى صاحبنك خراجكذارى ايدى .

شمندوفر اره‌صره تبديل استقامت ايتدكجه اوكوزل باغچه‌لرك، او دلنشين طرحلرك، اوزرلرنده‌كى مختلف اغاجلر، رنكارنك چيچكلرله الواح دائره، قطعات سائره كبى تبديل وضعيت ايتمسى قلبده تصويرى‌محال برطاقم حالات‌حصوله كتيرمكده بو شاعرانه مناظر جداً بنى غشى ايلمكده ايدى. انسان نصل غشى اولماز؟ حتى ساعتده سكسان كيلو مترويه قريب برمسافه قطع ايلديكى‌جهتله تاب‌وتوانى كسيله‌رك اره‌صره چاتلايه‌جق كبى كنيش نفس‌المقده‌اولان شمندوفرمزبيله بومناظرك‌ايراث ايلديكى جذبهٔ آرامكداذك تأثيرينه مغلوب اوله‌رق متصل نعره‌لر آتمقده، اووالرى چين‌چين اوتديرمكده ايدى. بر نقطه‌يه كلدك‌كه ارتق بنده‌ده صبره مجال قالمدى ؛

بردەسك ياحضرت عاكف! ديه غير ارادى حايقردم. اكر بيوك شاعرمز بويرلرى كورمش اولسه ايدى، هيچ شبهه يوق‌كه پارسه كيدنجه‌يه‌قدر صفحاتك‌دردنجيسنى اكمال ايدر ايدى .

هله كويلرك ايچندن كچن بر بچق مترو عرضنده‌كى بياض يوللر حقيقةً كورلمكه شايان ايدى! بو يوللرده طاش دكل كويا صابون قالبى فرش‌ايدلمش، طوپراق‌دكل صانكه تباشير طوزى‌اكيلمش‌ايدى. چابجاظهور ايدوب برمدت كوروندكدن‌صكره ينه كوزدن نهان اولان او يولجقلرك ايكى طرفنه ديكيلن بربويده، بر جسامتده اغاجلر يوللرك منتهاسنده يكديكريله معانقه ايديور كبى كورنمكده ايدى . بزده‌بو جانفزا مناظرى تماشا ايده ايده يولمزه دوام ايليور ايدك .

ترنده آرقداشلرى:

شمندوفرده اوچ فرانسز وارايدى. روحمده انلرله مصاحبه بر ميل حس ايتمدم؛ صوغوق آدملر ايدى . استاسيونك برنده التمشلق بر موسيو ايله اللیلك بر مادام بيندى؛ اختيارلر خوشمه كتدى. بر مناسبت دوشوره‌رك انلرله مصاحبه باشلادم . كيتدكجه مصاحبه كرمى ويردك. موسيو بندن چوق‌ممنون اولدى. ليونه كلدك: استاسيونده برقهوه‌مزى ايچمزميسكز ؟ ديدى . مع‌الممنونيه ايچرم ديدم. برلكده استاسيونه كيتدك . قهوه‌لرى ايچوب‌واغونه عودت ايتدك. اقشام‌يمكنى‌ده برلكده يدك. بيوك بر مؤسسهٔ تجاريه‌نك ديركتورى اولديغى «قارت» تعاطيسندن صكره آكلادم . موسيو بكا فرانسه‌نك سياستندن،مدنيتدن، ثروتندن،فعاليتندن، الحاصل هرشيئندن اوزون اوزادى‌يه بحث ايتدى. «ايش‌اوقدر چوق‌كه فرانسز عمله كفايه ايتميور. ايتاليادن، اسويچره‌دن، دها بشقه يرلردن عمله جلبنه مجبور اوليورز.» ديدى بنده ايچمدن: طبق بزده سزك كبى‌ز،ديدم وايش بولمق‌ايچون بزم واپورله آناطوليدن آمريقايه كيدن زواللیلرك حالنى كوزمك اوكنه كتيردم.

موسيو استانبولى كورمه‌مش؛ استانبولك آدنى ايشتديكى‌بعض يرلر حقنده بندن‌برطاقم شيلر صوردى. اوپكزى نه ايله‌تنوير ايديورسكز؟ ديدى.اوروپاده بولنديغمى اونوتدم. بلاتأمل پترول ايله ديدم . صكره‌دن عقلم‌باشمه‌كلدى، اماايش ايشدن كچدى. تم‌اتدارك بزتأويل قبيلندن اولق‌اوزره‌بوغاز ايچى كويلرندن برنده اوتورديغمى آكلاتدم .

تعدد زوجات وطلاق:

بعده سوز تعدد زوجات ايله طلاق مسئله‌سنه انتقال ايتدى:— تعددزوجاته ديناً مساغ واردر، فقط بو مساغ‌مطلق‌اوليوب بر طاقم شرائط مهمه ايله‌مقيددر. شرعك بو مساعده‌سندن استفاده ايتمك ايسته‌ينلر دائمااوشرائطه‌رعايته مجبوردرلر. اصلا اوشرائطى اهمال ايده‌مزلر. حال‌بويله اولمقله برابر بزده تعدد زوجاته ميل ايدنلرك عددى غايت محدوددر. بوزده ايكى بيله دكلدر، ديدم .

— يكى‌اما نصل اولور؟ ديدى .

— بو كبى‌شيلر ايچون بر قاعدهٔ ثابته يوقدر. بونلر محيطك ايجاباتنه ، ملل واقوامك طرز تلقيسنه تابع شيلردر. بشقه ملتلرك‌برچوق‌عاداتى واركه بزده‌انلرى پك‌غريب كوريورز. حال‌بوكه اوملتلر اوكبى عادتلرده هيچ برغرابت كورميورلر. انلرى‌غايت طبيعى بوليورلر. مثلاسز قتوليكلر برادر زاده‌كزله‌ازدواج‌ايديورسكز. بوازدواجك وقوعنى دكل، حتى تصورينى بيله بزم حوصله‌مز آلماز . ديمز بوكا مساعد اولايدى؛ بزده بونى غايت طبيعى بولور واندەهيچ بر محذور ملاحظه‌ايتمز ايدك؛ ديدم .

ديركتورافندى بو مسئله‌يى دهازياده تعميق ايتميوب سوزى‌ارقداشى اولان طلاقه انتقال ايتديردى. وبونك بزده جارى اولوب اولديغنى صوردى .

— بزده اوت‌طلاق‌جاريدر . واعتقادمه كوره غايت‌ده كوزل بر اصولدر . سزه صورارم : مادامكه بينكزده برمحبت متقابله اولمسه صكره‌ده بر قانون دينى يكديكركزدن مفارقتكزى منع ايتسه برلكده كچيرمكه مجبور اولديغكز بو حيات سزك ايچون نه اولور ؟

— پك‌فنا برشى‌اولور ، ديدى .

— مادام‌كه اويله‌در،طلاقك لزومنه قائل اولمليسكز، ديدم .

سوز بورادە قالدی. موسیوده بزه حق ویردی. بو بحث پك اوزون سوره بیلیر ایدی. فقط مخاطبمز چتین بر مباحث اولدیغندن قیصه کچدی .

پاریسه مواصلت :

دیرکتور افندی پاریسده حکمفرما اولان رذائل کوناکون حقنده بکا برچوق معلومات ویردی وصمیمی توصیه‌لرده بولندی. کیجه ساعت اون بچقه طوغری پاریسه کلدك. موسیو ایله استاسیونده یکدیکرمزه وداع ایتدك . هرطرف رنکا رنك لامبالرله دوناتمش. اورتالق کوندوزکبی اولمش ایدی. بومنظره‌یی تصویره قالقشمق بیهوده‌در. چونکه دیزیله‌جك کله‌لر نه‌قدر پارلاق اولورسه اولسون اومنظره‌یه نسبتله ینه پك سونوك قالیر؛ ساحهٔ اندیشه‌کزده اویله برلمعهٔ تصور حصوله کتیره‌مز . استاسیوندن براوتوموبیله بیندم . حریف بر لحظه‌ده « قومارتن » سوقاغنده کائن «سن پترسبورغ» اوتلنك قپوسنه کتیردی . اوتل هرطرفه یقین اولمقله برابر پاریسك ولولهٔ آرامسوزندن مصون بر موقعده ایدی؛ اسباب استراحتك مکمل اولدیغی نظرهٔ اولاده کوریلیور ایدی .

بیطارلك :

کوسترلن اوطه‌ده برآز استراحتدن صکره بر آشنایه تصادف ایتمك امیدیله صالونه اینده‌م. فقط کیمسه‌یه تصادف ایده‌مدم . مشتریلرك کافه‌سی سیار بوز کتله‌سی کبی برطاقم انکلیزلردن عبارت ایدی. حریفلر کندیلرندن قاریلرندن بشقه‌سنه یارم دقیقه امالهٔ نظری اضاعهٔ وقت عد ایدیورلر. آشنادن امیدی کسدم؛ نه زمان بر آشنا کورمك ایستدم ایسه آیینه‌یه باقدم. هانکی چهره‌یه عطف نظر ایتدمسه روحمده فنا براثر براقدی. حریفلرده نه صقال وار، نه بیق. چرکین یوزلی، صفوق قانلی آدملر او کیجه‌یی اویله کچیردم .

ولولهٔ مدنیت :

ایرتسی کونی بر ذاتك نزدینه کیتمك اوزره سوقاغه چیقدم. اویرا میدانیه طوغری کلدم که « نعوذبالله » حدك وارسه قارشی طرفه کچ، الکتریقلی ترامواپلر، اومنیبوسلر ، هله او کافر اوتوموبیللر ، بیسقیلتلر ، تك آتلیدن سکز آتلی‌یه قدر آرابه‌لر، برق دینه بیله‌جك برسرعتله درت ، بلکه اون درت طرفدن بر دقیقه فاصله اولمامق شرطیله کلوب کیدیورلر . بنم کبی عمرنده استانبولدن بشقه بر یر کورمه‌ین آدملر ، مفکره‌لرینك بتون قوتی بر یره طوپلاسه‌لر بو ایاب وذهابك نصل اولدیغنی ممکن دکل تصور ایده‌مزلر . انلر سوقاق دینجه بزم جاده‌لری تصور ایدرلر . انشاالله استانبوله کلیرسه‌م باشمی دیکلندیرمك ایچون امین اوکنك اك کورولتیلی بر یرنده ساعتلرجه اوتوره‌جغم. زیرا بورانك ولوله‌سنه نسبةً اورانك کورولتیسنه سکون مطلق دینه بیلیر ! هله اوتوموبیللر، قوواتی غائب ایتمش، آری سوریسی کبی ویزلایه‌ویزلایه سوقاقلرده اوچیورلر. ترامواپلره کلنجه بزمکیلر انلرك یاننده بوغمارشه اوپونجاغی کبی قالیر، بورادەکی ترامواپلر عادتا بر سیار قفوش ؛ ایکی اوچ دانه‌سی یکدیکرینه مربوط ، ایچلری خنجا خنج طولی، الحاصل عقللرك، فکرلرك آلامیه‌جغی بر ایاب وذهاب؛ طوریوق، اوطوریوق ،حرکت، حرکت،حرکت! مثلا بز استانبولدن ترامواپله بریره کیدرکن هرموقفده ترامواپدن اینوب احبابمزدن بریله کوریشور، یاخود برشی آلیر، تکرار ترامواپه بینرز. بوراده موقفلرده نفس آلمغه بیله وقت یوق، هرشی چابوق. تعریف ایتمك ایستدیکم بو جوش وخروش پاریسك یالکز بر سوقاغنه منحصر دکل، مملکتك همان هر سوقاغی، هرجاده‌سی حرکت،فعالیت ایچنده! خلاصه پاریس قیامت کبری حالنده بر مملکت ! پاریس دینلدیمی بر کورولتی، بر حرکت، بر فعالیت عالی تصور ایتملی و بو تصورده خیالك منتهاسنه قدر کیتملی .

« لوور» « پره‌نتان » بوغمارشه » وسائره کبی بیوك مغازه‌لرك تصورینه اساس اوله بیله‌جك مبانی هنوز مملکتمزده موجود دکلدر. بازارالمانله بوغمارشه بونلرك یاننده بر دکانچه کبی قالیر .

معمار اندیشه‌نك قوتی،مهارتی صرف ایدرسه‌کز بو مبانینك جسامتی ، شکل وهیئتی حقنده احتمال که ذهنکزده بر شیلر تصور ایده بیلیرسکز. شدادی بنالر، محتشم کاشانه‌لر کبی لسانمزده مستعمل اولان تعبیرات ذهنکزده نه کبی فکرلر تولید ایده بیلیرسه بلکه او فکرلر بردرجه‌یه قدر تصوراتکزه اساس اوله بیلیر. پارس میلیونلرله اجزادن متشکل دائما متحرك بر ماکینه (دها طوغریسی بر آلتون دکرمنی؛ همان ناپولیونلری آتکز، او برطرفدن اوکوتسون .)

شخصی معاملاته کلنجه هر نفس بر فرانقه آلینیور؛ بونژور موسیو بر فرانق، بونسووار موسیو ایکی فرانق، سلام فرانق، کلام فرانق .

بکا کلنجه بو کورولتی قطعا بنم خوشمه کیتمدی . واپورده ایجه وجود قازانمش ایدم، پاریسده تمامیله آنی غائب ایتدم . بش اون کون قاله‌جغم جهتله اهمیت ویرمیورم . مدید بر اقامته کلنجه پاریسه الی الابد آدیو! بنم کبی قرق طقوز سنه شرقك سینهٔ سکوننده یاشامش بر آدم او یاشدن صکره غربك ولولهٔ قیامتنمونننده یاشایه‌ماز. کندی حسابمه بوکا متأسف ده دکلم . مملکتمدن، مملکتمك سکوندن ینه کندی حسابمه ممنونم . انلر اونه‌سی بندن صکره کله‌جکلر دوشونسونلر و کندیلرنی او حیات ولوله‌دارك ایجابات ضروریه‌سی ایچون حاضرلاسونلر.

اوتلدن چیقوب بو حالی کورونجه جاده‌نك کنارنده طوکه قالدم. ترامواپه بینه‌یم، دیدم . فقط هانکی ترامواپه؟ سکسان آلتی‌بیك ترامواپ وار. یافته‌لرینه باقدم، انلردن ده برشی اکلایه‌مدم . باقدم که اوله‌جق شی دکل. ارابه‌جی‌یه اشارت ایتدم . ارابه‌یه بیندم، کیده‌جکم یره کیتدم .

پاریس نباتات باغچه‌سی :

کوریشه‌جك ذات ایله کوروشدم . اورادن چیقار چیقماز عقلمه نباتات باغچه‌سی کلدی. طوغری اورایه کیتدم؛ بغچه‌ده حیواناتی تماشا ایتدم. چولوق چوجق، قادین ارکك بنم کبی تماشا ایله وقت کچیریورلر ایدی. اقالیم مختلفه‌دەکی حیوانلری کتیرمشلر، توطین ایتمشلر . نباتات بغچه‌سی کتابسز بر درسخانه .

لوورموزه‌خانه‌سی :

ایرتسی کونی برآشنانك دلالتیله لوورموزه‌خانه‌سنه کیتدم . موزه‌نك تابلولری حاوی اولان قسمنی قسماً کزدم . تماشا اوچ درت ساعت سوردی . صنعته وقوفم اولمدیغی ایچون آثار صنعتی سیرجی کوزیله تماشا ایتدم. اساتذهٔ صنعتك آثار نفیسه‌سنه مخصوص کوچك کوچك دائره‌لر وار . اورادەکی تابلولری‌ده برر برر سیر ایتدم . صنعته آشنا اولمامقله برابر اوته‌دنبری رفائلك اثرلرنی کورمك ایستردم . هله املمه نائل اولدم. کیدوب بر کونده موزه‌نك اقسام سائره‌سنی کزه‌جکم .

عبدعاجزك اورادەکی آثار صنعت حقنده سوز سویلکلکم سوزك طوغریسی هذیاندن بشقه برشی دکلدر . بر جامکانك ایچنده « ناپولیون » ك تاج سرنکونی اوتجی شارلك سیف سطوتنی کوردم . قلیجك قبضه‌سی صوم پرلانته ایدی . اشراقنه، شعشعه‌سنه کوز دایانمیور ایدی .

بولونیا اورمانی-حیوانات باغچه‌سی :

لووری زیارت ایتدکدن صکره سن لازاره کلدك . اوران متروپوله بینوب دوقیده ایندك . پاریسك جلهٔ دلکشنی اولان بولونیا اورمانه کیردك. اورادەکی حیوانات بغچه‌سنی‌ده کورملم دیدك. باغچه ایکنه آتسه‌ك یره دوشمیور، دینه‌جك قدر غلبه‌لك ایدی. ایلك نظرده ایکی دانه فیل کوزمه ایلیشدی . ایکی طرفلی قانایه قویمشلر؛ چوجقلری بیندیرمشلر؛ قدرت فاطره‌نك ، خلقتده بشقه بر مقیاس تناسب کوستردیکی او مخلوق غریب چوجقلری اوزرنده کزدیرمکده، بوصورتله یدیکنی حق ایلمکده ایدی .

حیوانات بغچه‌سنده، آشنا چهره‌لردن برده دوه‌وار ایدی. چوجقلر اوستنه تکر تکر بینمکده و باغچه‌یی دولاشمقده ایدی . بیوکلردن زیاده چوجقلرك اکلنجه‌سنه غبطه ایتدم . صکره‌ده بزم چوجقلره آجیدم . زواللیلر اودن مکتبه، مکتبدن اوه، اوده دایاق، مکتبده کوتك. یا سوقاق قپوسنك اوکنده قوشه‌جه اوینامق ، یاخود جوار ویرانه‌لرك برنده طوپراقلرده یووارلانمق .

کوچك بر آرابه‌یه ایکی کچی قوشمشلر ؛ آرابه‌نك ایچنه بش آلتی چوجق اوتورمش، باغچه‌ده دولاشیورلر ایدی . دیکر بر آرابه‌یه‌ده او کچی‌لردن آز

قباجه ایکی مدللو قوشمشلر ایدی . قاریلر ، ارککلر ، کنج قیزلر آتلره بینوب اکلنیورلر ایدی . کیمسه‌نك کیمسه‌دن خبری یوق . هرکس ذوقیله ، صفاسیله مشغول؛ هریرده بر قهقهه‌در کیدیور ایدی .

بونلری کوردکدن صکره ارسلانلرك اولدیغی محله کیردك . بر چوق بورنوسلی، فسلی جزایرلیلر واردی . بو کسوه‌لری کورنجه کوکلمده بر فرح حس ایتدم، برینه سلام ویردم، نه‌ایسك ؟ دیدم جزایرلی‌یم دیدی. قطعا صحبته میل کوسترمدی . هپمز بر قفسك اوکنده طوپلاندق. کندیلریله کورشمك آرزو ایدیور، اوضاعمله انلردن آشنالق دیله‌نیور ایدم ؛ حتی ارسلانك بریسی بزه دیشلرینی کوستردیکی بر صره‌ده بونی فرصت عد ایده‌رك :

«اذا رأیت نیوب‌اللیث بارزة . فلا تظنن ان اللیث مبتسم»

بیتنی اوقودم؛ حریفلر قطعا اهمیت ویرمدیلر . بونك اوزرینه بنده یوزمی اوته طرفه چویردم . وبو حاله اسلامیت نامنه تأسف ایتدم .

حیواناتی تماشا ایتدکدن صکره تکرار اورمانه کیردك. اورمان حقیقةً خوش، جداً شاعرانه ایدی . فقط بر تك قوش یوق ایدی. صنعی دره‌لر یاپمشلر ، جابجا قاناپه‌لر قویمشلر. هرکس قاریسیله، چولوغیله چوجغیله بونلرك اوزرینه اوتوروب وقت کچیریور ایدی. لکن بوقدر کوزللکیله برابر اورمانده مدنیلشمش، طبیعتدن تجرد ایتمش ایدی، یاخود بکا اویله کلیور ایدی . اورمانك خارجنده نه‌لر یوق، نه‌لر یوق : دکانلر، غازینولر، بیلمم نه‌لر . هریر قارنجه یوواسی کبی؛ بیکلرجه اوتوموبیل، تراموای، اوتوبوس، آرابه! لاینقطع ایشله‌یور .

بعده بولونیا وشانزه‌لیزه جاده‌لرندن عودت ایتدك . او بولووارلر حقیقةً خیابان ارم! منتظم اغاجلر، محتشم کاشانه‌لر، چنلر ، چیچکلر، جداً کوریله‌جك شیلر، سنت اوکوستن جاده‌سنده پیاده‌یه،سوارییه، آرابه‌یه وه‌لوسیپده مخصوص تمام اون عدد یول وار. یایا یولندن کیدن، مراکب مختلفه‌نك تعرضدن مصون؛ هرکس کیده‌جکی یولی بیلیور . اوکندن آرقه‌سندن امین اوله‌رق کیدیور . ذاتاً یوللرك هپسنده بر کیتمه، برده کلمه یولی وار . اکر اویله اولمسه پارس ساحه‌سنه جراد منتشره کبی یاییلان یوز بیکلرجه مراکب مختلفه مصادمه‌ویاسائره نتیجه‌سنده بش دقیقه‌ده بش بیك کشی‌یی خاك هلاکه سررلر ایدی . بونلره سوقاق دیمکه انسانك اغزی وارمیور . عادتا هپسی برر عمومی صالون .

بزم سوقاقلری نخطر :

صکره بزم سوقاقلری کوزمك اوکنه کتیردم . بر مقایسه یاپه‌یم دیدم . آرالرنده مدار مقایسه اوله بیله‌جك هیچ برشی بوله‌مدم. بن سوقاقلرمزك دارلغنه اعتراض ایتمم . چونکه وقتیله اویله یاپلمش . انلری پارس سوقاقلرینه بکزتمکه قالقشمق شمدیلك بیهوده‌در . چونکه استانبولده‌کی مبانی‌یی خاك ایله یکسان ایتمدکجه بو مقصدك حصولی ممکن دکلدر . سوقاق خصوصنده عفو ایدیله‌میه‌جك بر قصورمز وارسه اوده سوقاقلرك پسلکی، مردارلغیدر. لباسك اسکیلکی عیب دکلدر . فقط پسلکی عیبدر . بزده‌ده سوقاقلرك دارلغی دکل، مردارلغی عیب اولمق لازم کلیر . بزم مملکتده هرکسك اوته‌دنبری سوقاقه برخصومتی واردر. خصوصی اولسون، عمومی اولسون سوقاق دینلدیکی بولفظدن محله‌نك، مملکتك سوپرونتیلکی معناسی مراد اولنور . آشچی باشی مطبخده سبزه آییقلار ، سوپرونتیسنی سوقاغه آتار. خانم چوجغك بزینی ییقار ، پیس صوینی سوقاغه دوکر. خدمتجی اوی سوپورور، نه‌قدر سوپرونتی وارسه هایدی سوقاغه . قاپانه فاره طوتیلور، لشی سوقاغك تا اورته‌سنه آتیلیر . اوده موجب استکراه برشی اولور، افندی اوشاغنه: سوقاغه، سوقاغه! امرینی ویرر. خلاصه لسانمزده مزبله لفظی سوقاق کلمه‌سنك مرادفیدر . حال بوکه سوقاق مساکنك تتمه‌سی، عمومك ملك مشترکیدر . هرکس الندن کلدیکی قدر آنك انتظامنه ، نظافتنه خدمت ایتملی. دین جلیل محمدی بو دقیقهٔ مدنیه‌دن بزی بیك اوچیوز سنه اول خبردار ایتدیکی حالده بز تمامیله بونك عکسنی التزام ایتمشز. شریعت؛ «ایمانك اعلی درجه‌سی: توحید ؛ ادنی درجه‌سی : سوقاقلردن خلقه اذی‌ویرن شیلری قالدیرمق، طوپلامقدر .» دیور .

پارس کلیسالری :

« که معتکف دیرم وکه ساکن مسجد — یعنی‌که ترای طلبم خانه بخانه » دیدك، نوتردام کلیساسنه‌ده کیتدك . اکلار اکلاماز آلتنده شوراسنی، بوراسنی تماشا ایتدك. پارسده یوزی متجاوز کلیسا وارایمش. هنوز استانبولده بیلمدیکم برچوق جامعلر وارکن پارسك تکمیل کلیسالرینی کورمکه قالقشمق عبث اوله‌جغندن بنده یالکز بریله اکتفا ایده‌جکم .

سن نهری :

پارسده کوره بیله‌جکم شیلرك دوه‌ده قولاق قدر بیله اوله‌میه‌جغنی تخمین ایدییوردم . فقط نه‌چاره اولور ینه باغلامق ضروری (مالایدرك کله لایترك کله) دون پور الکساندردن واپورله «سن‌قلو » یه قدر کیتدم . بودمیر کوپرینك تمل طاشی چار ایکنجی نیقوله طرفندن وضع ایدلش، کوپرینك رسم کشادی‌ده ۱۹۰۰ سنه‌سنده اجرا قلنمشدر، کوپری بر کوزدن عبارت. بویی قرق مترو ایکی طرفنده‌کی فیل ایاقلریله اوزرلرنده‌کی یالدیزلی هیکللره چوق پاره وامك صرف ایدلمش . سن بونجه کیتدیکم صره‌ده کندی پارسك کاغدخانه‌سنده یاخود کوك صو دره‌سنده ظن ایدیور ایدم . نهرك ایکی طرفنده بر چوق بغچه‌لر، برچوق بنالر وار، اکر هر کوردیکمی یازه‌جق اولورسه‌م مکتوب دکل عادتا برقوجه کتاب اولور .

§ «پانته‌اونه» «انوالید» ، «ورسای» ، «تویله‌ری» ، وسائره‌یه‌ده کیتدم. بوکون کتبخانهٔ ملی‌یه کیده‌جکم. مع‌التأسف مؤسسات علمیه‌نك کافه‌سی قاپالی. انلری کوره‌میه‌جکم. سیاحتم براز موسمسز اولدی. پارسده بعض ذوات ایله کورشمك ایستدم، طالعمه هپسی سیاحته کیتمش موفق اوله‌مدم .

دها برقاچ کون بوراده‌یم . کوریله‌جك بعض یرلر وار، انلره‌ده کیده‌جکم.

یرآلتی ترامواییلری :

بو قدر خوارق مدنیت ایچنده بنم اك زیاده حیرتمی، تقدیرمی جلب ایدن شی «مترو» در. مترو حقیقةً کوریله‌جك، حیرت ایدیله‌جك براثر قدرت ومعرفت. پارسك سطح خارجیسی اهالینك جولانه کافی کلمه‌مش، ارضك دغدغه‌دن آزاده اولان سینهٔ سکوتنی قات قات آچمشلر. اوراسنی‌ده کندی فعالیتلری ایچون بر ساحهٔ جولانخانه کتیرمشلر. مترو «التی‌ده براوستی‌ده بردر یرك » سوزینك اك بلند بر تفسیریدر . سراپا چینیلرله قاپلانمش اولان او واسع کرلر بویدن بویه الکتریق لامبه‌لریله تنویرایدلمش. دور خلقتدن بری ضیانه‌در بیلمه‌ین ارضك اوقعر ظلمانیسی مستغرق انوار اولمش . غایت کنیش ، صوك درجه راحت اولان واغونلر اوساحه‌ده برق برسرعتله بلا فاصله ایشله‌یورلر. مواقفده توقفك حد اعظمیسی بر دقیقه بیله سورمیور . واغونلر خنجاخنج؛ بعضا ایچلرنده اوتوره‌جق یر بولنمیور ؛ برطرفدن طولیور؛ بر طرفدن بوشالیور . بو قدر خلق نره‌یه کیدیور، نره‌دن کلیور، نه یاپیور؟ بیلمم .

او وادیٔ ظلماتده بنده اوچ دفعه کزدم . حتی بر کره‌سنده سن نهرینك آلتندن کچدك . خلاصه مآثر مدنیه‌نك حیرت افزا بر تکمله‌سی اولان بو اثر قدر هیچ برشی حیرتمی جلب ایتمدی .

بونی کوردکجه بزم ترامواییلر کوزمك اوکنه کلدی. زواللی لاغر حیوانلرك عزم مذبوحانه‌لری، آرابه‌جینك فریاد جانخراشیله قامچی شاقلاتمسی، مشترك اووه‌ز آونکی کبی طاوانده‌کی قایشلره قوللرندن آصلمسی ، کوپریدن بایزیده قدر بیك مشکلات ایله بر بچق ساعتده کیدلسی انسانی هم اغلاده‌جق؛ هم‌ده کولدیره‌جك خواطر الیمه‌دن ایدی .

***

خلاصه سکز اون کون ظرفنده نره‌لره کیتمك، نه‌لری کورمك ممکن ایسه کیتدم؛ کوردم . بنم بو سیاحتم، سیاحت دکل، زنبورانه بر جولاندر. هرچیچکدن بر عصاره! زیاده‌سنه زمان غیرمساعد. یازه‌جق دها پك چوق شیلر وار. فقط بودفعه‌لق بوقدرله اکتفا ضروریدر. «ادخلوا البیوت من ابوابها » .

اکر بز بو آثار مدنیه‌یی وهلةً مملکتمزده وجوده کتیرمك جهتنی التزام

ايدرسه‌ك ايشك ترسى طرفندن باشلامش اوليورز . بر انسانك رسمنى ياپمق ايچون اولان باشندن باشلانير، آياقلرندن دكل.

«جستن كبريت احمر عمر صنايع كردنست؛ روى برخاك سياه آور يكسر كيمياست»

بو مفاخرك، بو مآثرك كافه‌سى طوپراقدن چيقمشدر. بزده هر شيدن اول طوپراغمزه صارلملى يز . مملكتمزك چفتجى مملكتى اولديغى حالده دور خلقتدنبرى صاپان يوزى كورمش يرلر وار. ياپيله‌جق شى طوپراغمز ايشلمك اندكى خزائن كامنه‌يى الده ايتمكدر . اهاليمز مملكتده آچ قالوب بويله پيدرپى امريقايه هجرت ايدر، ياخود سفالتدن هلاك اولورسه فرض محال اوله‌رق استانبولده پارس كبى ياپيه‌ق يه نتيجهٔ مساعيمز خسراندن عبارت قالير .

بز آناطوليه‌، آناطولينك هجرى كوشه‌لرينه باقملى يز. زراعتمزى، تجارتمزى، صنايع داخليه‌مزى ايلرى كتوره‌جك اسباب ووسائطك استكماله چالشملى يز . بوتنسه بوراده‌كى ايپودرومك نظيرنى وجوده كتورمكه ، اوپرانك عينى ياپمغه قالقيشمه، سعادت حالى، فيض استقبالى بوكبى شيلرده آرارسه‌ق واى بزم حالمزه! مدنيتك ذوقه، صفايه عائد اولان جهتلرى بزم ايچون صورت قطعيه‌ده حرام اولمق لازم كلير . دائما جدياتى تقليده اوزنملى يز . اوروپاليلر كبى؛ بزم ذوقه ، صفايه حقمز يوقدر. انلر چالشديلر، ترقى ايتديلر . شمدى سعيلرينك هر جهتندن استفاده ايديورلر. « كل باشه شمشير طاراق » ياقشماز . اولا كلمزى ابى ايتملى يز . بعده شمشير طاراق آراملى يز . فالا بو كل اش بزده ايكن تپه‌مزدن شاقشاق اكسيك اولماز . درت كشينك تمدنى، ترفهى بر مملكتى مسعود ايتمز . اهاليمزه ايش بولملى، طوپراغمزى ايشله‌دملى، خلقى انتظامه الشديرملى ، هركسه لذت سعي طاتديرملى ، ثمرهٔ مساعيسنى انتطاف ايتديرملى؛ اوته‌كيلرك هپسى كندى كندينه حاصل اولور. اليوم فكرلرده او جولانه استعداد يوق ايكن بعض فروعى تقليده قالقشمه‌مز تكمل ايتمامش جنينه كوروكله نفخ روح ايتمكه بكزر . وجود تكمل ايدرسه روح كندى كنديه كلير . زيرا فياضده بخل يوقدر؛ انجق محلده قابليت شرطدر.

پارس : فريد

هندستانده مكتوبلرى :

بومباى شهر شهيرى

پوسته وتلغرافخانه‌لر، پوسته واپورلرى:

دنيانك هان هر طرفنه پوسته و تلغرافخانه، مكاتيب وتلغراف قبول ايديور. كون يوقدركه بر طرفه پوسته سوق اولنمسون. بحراً پوسته‌لرى طاشيمق ايچون متعدد واپور قومپانيه‌لرى تشكل ايتمش، انكلتره حكومتى بونلره مادى ومعنوى معاونت كوستردكدن بشقه تسهيلات نامنه هر بر فدا كارلقده بولنمشدر .

اوروپا پوسته‌سنى هندستانه، هند پوسته‌سنى اوروپايه طاشيان واپور The Peninsula oriental Steam Novigatiou company قومپانيه‌سى دركه بالاده‌كى كلماتك متخفى اولمق اوزره دائما R . O (پيانو) حرفلرى تلفظ ايديلير . بو قومپانيه‌نك ايكى يوزه ياقين واپورى اولوب، پوسته‌يى كوتورمك و كتيرمك ايچون، كونده بيك انكليز ليراسى اجرت آليور. بوندن بشقه يولجى طاشيمق صلاحيتنه‌ده مالكدر .

بو قومپانيايه منسوب واپورلر او قدر بويوكدركه ، هر برينه بر مملكت واقليم آدى ويرلشدر. مثلا india , arabia , Persia , Africa England, Oustralia كه، ايران، عربستان، هندستان، آفريقا، اوستراليا، انكلتره ديمكدر؛ هپ بو قومپانيه‌نك واپورلريدر . هر واپورده ايكى بيك يولجى كمال راحت واستراحتله يولجيلق ايده‌بيلير . بو يولجيلر هپ برنجى وايكنجى قاره يولجيلريدر . اوچنجى موقع ، كوكرته موقعى يوقدر . بومبايدن سويش قنالنه قدر برنجى موقعده كيلردن قرق بش، ايكنجيده كيلردن يكرمى بش انكليز ليراسى بيلت پاره‌سى آلنير . يولجيلره كونده بش دفعه چاى ويمك ويريلير . يمك طاقلرى هپ كوموشدر.

يولجيلرى اكلنديرمك ايچون واپورده كوزل دكز اويونلرينه مخصوص يرلر، قهوه‌خانه، بيره‌خانه، مطالعه وكتابت صالونى، كتابخانه، كليسا، بيلاردو اوطه‌لرى، قونفرانس وتياترو صالونى واردر. حماملرنده صيجاق وصغوق صويه مخصوص موصلقلر، بانيولر بولنديغى كبى، آيروجه دكزه بتيشيك مضبوط قالين چليك تللردن معمول برده دكز حمامى واردر . ايكى بيك يولجى‌يى استيعاب ايتمك ايچون قاره‌لر تخصيص ايدلمش‌در. وقاره‌لرده‌كى يتاق وياصديق يوزلرى هر كون منتظماً دكيشديريلير. واپور خدمتجيلرى ايسه هپ كنج ودها دليقانلى اولان انكليزلردركه، اوجوز بر معاش مقابلنده خدمت ايدرلر . فقط يولجيلردن بخشيش نامنه آلدقلرى پاره حسابه قاتيلرسه هر حالده آيلقلرى بش انكليز ليراسندن آشاغى دوشمز .

مذكور واپورلر ايچنده دائما پوسته مأمورلرى پوسته‌يى ترتيب و تنظيم ايتمكله اشتغال ايتدكلرى كبى ، واپورده‌كى تلسز تلغراف مأمورلرى‌ده دنيانك حوادث روزمره‌سنى واپورده‌كيلره ايصال ايتمكده اهمال ايتمزلر . هندستاندن پوسته‌يى واپورلر انكلتره‌يه اون درت كون ظرفنده ايصاله مأمور وعادتا مجبوردرلر . پوسته‌يى وقتندن اول يتيشديره‌ميه‌جك اولورلرسه حكومت قومپانيه‌دن جزاى نقدى آلير. بومبايدن بو واپورلر هر هفته بازار كيجه‌سى معين برساعتده حركت ايدرلر .

بومباى پوسته و تلغرافخانه‌سى طرفندن هندستان يولجيلرينه ، قونسولوسلره ، حكومت دائره‌لريله ، تجار و شركتلره ، فابريقه‌تورلره هرسنه منتظماً كندى Guide تعرفه ورهبر نامه‌لرنى كوندريرلر .

انكلتره‌يه ، انكلتره مستملكاتنك هر هانكى طرفنه كوندريلن مكتوبلر يكرمى پاره‌لق پوله هندستاندن كيدر . فقط ممالك اجنبيه‌يه ــ ولوكه بر كونلك مسافه اولسون ــ كوندريلن مكتوبلره آلتمش پاره‌لق پول ياپيشديرمق لازمكلير. فرانسه وپورتكيز حكومتلرينك هندستان داخلنده‌كى مستملكه‌لرينه كوندريلن مكتوبلره‌بيله اوقدرلق پول ياپيشديريلور . بونك حكمتى معلومدر . اهاليى دائما انكلتره ايله معاملات وآليش ويريشه اقتصاداً مجبور ايتمكدر . داخلده‌كى مكاتيب اون پاره‌لق پولله افغانستان حدودينه قدر كيدر . قارت پوستال ايسه بش واون پاره‌لقدر. تلغرافلرده اجرتى داخل ايچون اون آلتى كلمه باشنه آلتى (آنه) ــ بزم سكز غروش ايدن روپيه‌نك اقساميدر،كه بزم پاره‌مزله اوچ غروش ايديور ــ قدر برپاره‌در . اهالى تلغراف اجوراتنى پك اهون بولدقلرندن دائما تلغرافله ايشلرنى تعقيب ايليورلركه ، بويله‌جه تلغراف وپوسته وارداتى فوق العاده‌در. پوسته وتلغرافخانه‌لرنده، استاسيونلرنده،

بیلت صاتیلان کیشه‌لرده کنج انکلیز ویرلی خرستیان قادینلرك استخدامی، اوروپاده و انکلتره‌ده اولدیغی مثللو ، کیتدکجه هندستانده تعمم ایلمکده وسوفراژه‌تلرك چوغالمسنه سببیت ویرلمکده‌در . حتی بومبایده‌کی High Life حیات‌عالی سورن کبار و زنکین قادینلر آره‌سنده کندی اوتومو-

هندستان‌بومبای س . م توفیق

آناطولی مکتوبلری :

قره‌جه بك قضاسی

کویلیلرك حیات اقتصادیه‌سی :

کویلیلرك نه کبی حاللرده بولندقلرینه دائر عیناً مشاهداتمی سزه عرض ایده‌یم : قره‌جه‌بك‌ده هرصالی‌کونی بازار قورولور . بتون جوار کویلیلر موسمه کوره تره یاغی ، پینیر ، میوه وسائره کتیریر ؛ اهالی‌یه ، شهرلردن کلن (ماطراباز) تعبیر اولنان مال طوپلایجیلره صاتارلر . کتیردکلری مقدارك درجه سی‌ایسه برتنکه قابك ایچروسنده برمقدار یاغ پارچه‌سی، یاخود پینیر .

بر صالی کونی ایدی . قره‌جه بکده بازار ایجه غلبه‌لق ایدی . بازارك کنار طرفلرنده برکویلی اوکنده طوران چناغك ایچروسنده برمقدار تره یاغی قویمش، متوکلانه باشنی اکمش ، مشتری بکلیوردی . نهایت برمشتری کلدی . اوقه‌سی ۱۲ غروشدن یاغی آلدی . بونك اوزرینه کویلی‌سوینج وتلاش ایله چارشویه قوشیوردی . بن‌ده آرقه‌سنی تعقیبه قویولدم . بقال دکانلرندن برینه‌کیردی . الکده بولنان قارارمش یاغلی تنکه‌یی‌بقال قسطی‌یه اوزاتدی . بقالدن یاغ آلیوردی . بو آلدیغی یاغ ، پاموق ، چرویش ، مارغارین یاغی کبی مخلوط ، مغشوش قیمه‌سی ۶-۷ غروشه ویریلان صحته ، وجوده مضر بولنان یاغدن‌ایدی . برمقدار صابون ، طوز ، شکر کبی شیلرده آلدی . عادتا قرون وسطاده کی مبادله‌یه مشابه برمبادله یاپیوردی . شاید حاصل ایتدیکی تره یاغنی کوینده، یوواسنده ییه‌جك‌اولورسه حوائج اصلیه ومهمه‌دن‌اولان‌طوز، صابون ، شکر کبی شیلرك یوزینی کورمه‌مسی لازم کله‌جك ایدی . بوصورتله قومانیاسنی اکمال ایدن کویلی یالین آیاق کرماستی شوسه‌سنی تعقیباً اوبه‌سنه کیدیوردی .

قره‌جه بك‌ده‌کویلیلرك احوالی بویله‌.طبیعی‌درکه دیکر یرلرده‌ده بویله اوله‌جق . بویله اولدوغنی قولاغمله ایشیتدیکم کبی کوزومله‌ده کوردم . قره‌جه بك قضاسی،که استانبولك برمحله‌سی صاییلور، بویله اولورسه عجبا آناطولی‌نك‌الك‌هجری ، یولدن ، شوسه‌دن منزه قضالری ، ناحیه‌لری کویلری نصل‌اولدوغنی تصور ایتمك بك قولای .

قره‌جه‌بکك‌احیاسی :

قره‌جه بکك‌ترقی‌یه پك استعدادی واردر . یالکز بوکا مانع اولان بعض شیلر وارکه بونلرك حکومتجه ، اهالیجه کمال اهمیتله نظر دقته آلنملری ایجاب ایدر . ازجمله صو باصقینلری قره‌جه بکك حیاتنی محو ایدییور . اکر بونك اوکی آلنیرسه ، مثلا قره‌جه بك بوغازی اوکنه لدوس هواده طالغه‌لرك کتیره‌جکی قوملرك بوغازی طیقاماسی ایچون برطالغه قیران سدی ایله هرسنه کانون ثانی و مارتده طاراقلمه عملیاتی یاپیلورسه صو باصمه‌نك اوکی آلندیغی کبی سیروسفرده قولایجه حصوله کله‌جك‌در . بوغاز آچیلورسه استانبوله مثلا برتنکه پینیر ۳ غروشه کیده‌جك‌در. حالبوکه باندیرمه طریقیله اولورسه ۱۲ غروشدن آشاغی کیده‌میور .

ثانیاً بوفائده یالکز قره‌جه بك قضاسنه منحصر اولمیوب کرماستی ، اطرانوس قضالریله ، صوصغیرلق، کوکجه طاغ ناحیه‌سنك‌ده اخراجاتی‌ده قولایلقله‌سوق اولنه‌جقدر .

دره‌لرك اطرافنده کوزل باغلر ، بوستانلر ، باغچه‌لر واردر . اکر دره تمیزلنمش‌اولسه هرصباح قره‌جه بك‌دن یوکلتیلن سبزه،قاوون، قاربوز ، والحاصل محصولاتدن هر شی آقشام اوستی استانبولده امین اوکنده اثبات وجود ایده‌جك‌در .

معادننك کثرتی :

فرنك کره‌میدی‌اعمالنه‌مخصوص فوق‌العاده یاغلی وباجیقلی طوپراغی واردر . (عندالتحلیل تبین ایتمشدر) استانبول و سائر مهم بلده‌لرده ابنیه انشا آتنده قوللانیلان کوزل ، بیاض کفکی‌طاشی‌معدنی واردر. بوغازه اون دقیقه مسافه‌ده کلیتلی دمیرمعدنی، صرف دره‌نك تمیزلنمه‌مسندن معطل قالان لیطوغرافیا طاش‌معدنی، قروکیلری یاپیلان مانغانژ، سیملی قورشون معدنلری واردر . بوکبی‌معدنلرك اکثریسنك رخصتی آلنمشدر. معلومدرکه رخصت آلمق نه‌قدر قولایسه ، امتیازنی آلوب ایشلتمك‌ده اوقدر کوچدر .

محصولات :

علی‌العموم حبوبات واردر . شکر پانجاری تجربه ایچون اکیلمش ، نتیجه‌ده پردانه‌سی ٤ قیه‌کلوب موفقیتله نتیجه‌لنمشدر .

برسنه ظرفنده باندیرمه اسکله‌سندن درسعادته ۱٥۰ بیك قیه قدر قوزه‌نقل اولنورسه ۱۰۰ بیکی قره‌جه بك محصولیدر. قره‌جه بکه‌سنوی قوزه یوزندن ۲۰-۲٥ بیك لیرا کیرر .

هله صوغانی غایت مشهوردر . .

خالص تره یاغی موسمنده ۱۲-۱۳غروشه آلنور . بویاغلر استانبولده ۲۲-۲۳ غروشه صاتیلیور . قریم یاغلرینه فائق ایمش .

بوسنه‌یه کلنجه‌یه قدرصانی اوقه ایله صاتمق عادتی‌یوقش . صاتیلسه بیله اوقه‌سی برپاره‌یه صاتیلیورمش. محاربه سببیله درسعادته ٤۰-٥۰پاره‌یه صاتیلدیغی‌زمان قره‌جه بك‌ده (۱۲) پاره‌یه چیقمش. هرکس حیرت‌ایتمش. اهالی حکومته ۲۰۰ بیك قیه صامان مجاناً ویرمشدر .

آلات‌زراعیه :

قضا داخلنده ۲۲ - ۳٥ لیره قیمتنده ۲٥ قدر مختلف الجنس

اوراق ماکنه‌سی ایله ۷ـ۸ یوزلیره قیمتنده، موتورلی، موتورسز خرمن ماکنه‌سی واردر. زراع بو ماکنه‌لردن ایجه مستفید اولیور.

دامزلق حیوانات :

مع التأسف اهالی دامزلق حیواناتدن استفاده ایده‌میور. بروسه زراعت دیبوسی قره‌جه بك قضاسنه بر، ایکی دانه دامزلق آیغیر تفریق ایدییور. بونلری مأمور مخصوص ایله کوندربلیور. کوچ حال بر آی قدر طوریور. بر آی ظرفنده کویلیلر ایشلرینی کوجلرینی ترك ایدوب کلسه‌لر بیله مدتك آزلغندن، دامزلق آیغیرك بر ایکی دانه اولمسندن چکدیرمه عملیاتنه صره کلدیکی کبی آیغیرده‌ده مجال قالمیور. الحاصل بوسنه کویلیلرك برچوغی حیوانلرینی آیغیره چکدیرمه‌دن کیتمشلر، استفاده ایتمه‌مشلر. هیچ اولمازسه دامزلغك عددینی چوغالتقله برابر اوچ آی مرکز قضاده بولندیریلورسه چوق استفاده ایدیله‌جك، کچن کبی قالان بارکیرلرمز عادتا حقیق بر بارکیر وضعیتنی آله‌جق. کویلرده دامزلق بوغا نامنه هیچ برشی یوقدر. مع مافیه چفتلکات هایونده دولودر. لکن بوندن اهالینك استفاده‌سی یوق.

تجارت :

معاملات تجاریه‌نك یوزده سکسانی خارجدن کلنلرك الندە، یوزده اون بشی خرستیانلرده، یوزده بشی برلیلرده‌در. یالکز مسلمانلرك قومانديت صورتنده تشکل ایتمش بر تجارت شرکتی واردر. شرکت ایجه ایلرولمش.

ذکره شایان ایکنجی تجارت. بلغاریالی عباجی نیقولاده‌در. قویونلرك توکلرینك ایچروسنه صوقولوب قاتی امن (کهنه) کبی بو آدم بلغارستاندن جلب ایتدیکی عبالری دیکوب بالعموم کویلوره صاتمق صورتیله قره‌جه بك مسلمانلرینك اقتصادی قانلرینی امیور. مع التأسف بزم مسلمانلرك معتبر کیمسه‌لری‌ده کویلوره کفالت ایتدکلری کبی، وقت معیننده‌ده پاره‌یی تحصیل ایدوب مرقومه ویررلرمش. محاربه‌دن بری نیقولا جنابلری بلغارستان اردوسنده مسلمان اردوسنه قارشی سلاح آتوب مسلمان اولدیرمك صورتیله وظیفهٔ وطنیه‌سنی‌ده ایفا ایدییور. دیمك که نیقولا هم سیاسی، هم اقتصادی بر دشمن.

قره‌جه بك اشرافندن وسودیکم ذاتلردن بریسیله بوخصوصه دائر کوروشدم. دیدم که: — قضا کز داخلنده ایجه عقلی باشنده، آز چوق پاره‌سی بولنور انسانلر وار. عباجی نیقولانك یاپاجغی ایشی سز یاپسه‌کزده هم دینه، هم مملکته فائده کز دوقونسه اولمازمی؟ بلغاریادن کله‌جك عبالری ایزمیت هرکه، قره‌مرسل فابریقه‌سندن؛ ترزیلری‌ده مسلمان صنعتکارلردن بولسه‌کزده شو حریفك الندن قورتولسه‌کز اولمازمی؟

— برادر، دیدی، بزده بونی دوشونیورز. بن و بنم کبی برقاچ آرقداش بوراده بر عبا فابریقه‌سی یاپمغی آرزو ایدییورز. لکن بعض ذوات اویغونسزلق چیقاردی، اتفاق ایده‌میورز. اتفاق ایدنجه‌یه قدر نیقولا بوراده قاله‌جقدر.

— اویله ایسه عشق اولسون جمله‌کزه.

قره‌جه بکه تابع درت ساعت مسافه‌ده واقع بك کوینده اسبق فسخانه ناظری محی الدین پاشانك ایپلك فابریقه‌سی واردر. حال حاضرده بو فابریقه‌یی فرانسزلر ایشلتوب خالی ایپلکی چیقاریورلر.

جوامع شریفه :

بویوك، کوچك ۱۵ـ۱۶ قدردر. الك بیوکی خداوندکار غازی حضرتلرینك جامع شریفی ایله خوشقدم جامی‌در. قره‌جه بکه کیتدیکمك کیجه‌سی بالاده ذکری کچن ذات بنده‌کزی قصبه و جوار اراضی‌یی کزدیرمکه باشلادی. قصبه‌نك شرقنده مناره‌سنك شرفه‌سندن یوقاروسی قوپمش، قبه‌سنك اوستنده‌کی قورشونی چالنمش، الحاصل خرابیتی معموریتنه غالب بر جامع شریف اسکلتی کوردم. بو، تاریخ عثمانیده کوربلی، اسلامیته بیوك خدمتلر ایدن (قره‌جه بك) نام دلاورك تربهٔ شریفه‌سیله انشا ایتدیردیکی جامی دکلی ایمش. طوغریسی، بوحال اسف اشتمالی کورونجه کوزومدن برقاچ دامله یاش آقدی. انسان صاغلام قالان طاشلرك اوزرینه باقه‌جق اولورسه بوکون جلالنمش کبی پاریل پاریل پارلایور. آثار عتیقه بر جامع. مع التأسف محو ایتمشلر، باقامشلر.

جامعك قبوسنك اوستنده بر دمیر چوبوق پاره‌سی کوردم. صوکره آکلادق که شاید جامع شریف ییقیله‌جق و یا سائر صورتله محو اوله‌جق اولورسه یکیدن انشاسنی تأمین ایچون قپو اوستنده بیلمم قاچ قولبلی قازغان درونده صاری صاری آلتون وارمش. بوکا واقف اولان خروس عقللیلردن بریسی دوشونمش، طاشنمش؛ نهایت الله قوجه بر دمیر آله‌رق اولمش میوه کبی حاضر صاری معدنلرك بلا رخصت ولا امتیاز تحریسنه شتابان اولمش. سبی بوایمش.

آوروپا و آمریقالی سیاحین بو جامعی کورمدن قطعیاً کیتمزلرمش. حتی قپونك اوستنده بولنان غایت قیمتدار بر طاشه ایجه پاره تکلیف ایتمشلر.

الحاصل بو جامع شریفی احیا ایچون نه یاپمق لازمکلیرسه یاپمغی ووقفی، متولیسی، شرط واقفی ... هپسنی ظاهره چیقارمق اوقاف نظارتنك اجرا آتندن بکلنور شیلردندر.

قره‌جه بك : عمر فؤاد

ادرنه مکتوبلری :

۲

بزم قومپانیامزده برقاچ ضابط واردی؛ فقط یانمزده‌کیلر باشدن باشه ضابطانه طوتولوایدی. استانبولدن ادرنه‌یه قدر اونلرك مصاحبه‌لرینه قولاق مسافری اولدق؛ سیاسیاته متعلق هیچ بر کله صرف ایتمدیلر. هپ برنشئه، احوال عسکریه‌یه، مسلکلرینه دائر قونوشدیلر. بوحال نظر

دقتمزی جلب ایتدی ؛ ادرنه‌یه یقیندی ؛ یانمزده‌کی ضابطه صوردق :— ضابطان ینه سیاسیاتله اشتغال ایدییورلرمی ؟

ترددسز همان جواب ویردی : — امین اولکزکه اوکتابهٔ فلاکت قطعیاً قپانمشدر. فلاکت اخیره بوکون ضابطانك قلبلرینه اویله صمیمی برقارداشلق وفداکارلق حسی القا ایلمشدرکه ، غیر اختیاری اوله‌رق ، هرضابط عسکرلکدن باشقه برشی دوشونه‌میور .

بابا پك ممنون اولدی ، صمیم قلبندن دعا ایتدی :— الله اخوتکزی آرتدیرسون ، الله یاردمجیکز اولسون .

صوکرا کوزلرندن بیاض صقاللی یاشلر دوکولورکن النی ضابطك اوموزینه قویه‌رق شوسوزلری علاوه ایتدی: — برادرلر، سز اسلامك صوك اردوسی‌سکز . سزك بونحیف اوموزلرکزده‌کی یوك پك آغیردر . دکل اون بش، یکرمی میلیون عثمانلی مسلمانلرك ، دنیانك مختلف قطعه‌لرنده‌کی یوزلرجه میلیون اهل اسلامك کوزلری، امیدلری سزده‌در . بریوزنده سلطنت اسلامیه‌نك حیات ومماتی سزك الکزده‌در . اونك ایچون هپ قارداش اولوکز وصمیمیتکزله بوتون ملتی‌ده قارداش ایدیکز .

*
* *

استانبولدن حرکتمز اون سکزساعت اولیوردی، کیجه یاریسندن ایکی‌ساعت صوکرا ترن بزی قره‌آغاج‌استاسیوننده براقدی . استاسیون جوارنده یاته‌جق یرقالمامش ؛ شهره کیتمك لازم . ارابه یوق ، یولده کیمسه‌لریوق . بلکه برآز اوته‌ده آرابه بولورز، دیه یورومه‌یه‌باشلادق . آرابه دکل، برخروس‌صداسی بیله‌ایشیدیلمیور . اورته‌لق‌زفیری‌قارا کلق. کیجه‌نك ظلمتی سیسله کثافت پیدا ایتمش . یولك اطرافنده‌کی یوکسك آغاجلرده کیجه‌یه آیریجه‌دهشت ویرییور . آره‌صره سیسلره بورونمش یولك طونوقخیالی فنارلرندن باشقه نه‌برایشیق ، نه‌ده برسس‌وار. قلبه خشیت‌کلمه‌مك ممکن‌دکل. فقط شایان حیرت برامنیت قلبله یارم ساعت‌قدر یورودکدن صوکرا ، تره‌ندن اینر اینمز همان شهره توجه ایدن اوچ درت سلاحسز عسکرله بش اون یرلی خوجه‌دن عبارت قهوه ایچمکده اولان قافله‌یه التحاق‌ایتدك . بزده برآز توقفدن صوکرا برلکده یورودوك . اوراسی یولك نصفی ایمش . اوراده برآرابه تصادف ایتدی . بزی‌شهره کتوردی . هوتل‌هوتل کزدکدن صوکرا نه ایسه باشمزی برقاچ‌ساعت دیکلندیره‌جك بریر بوله بیلدك .

*
* *

صباحلین بورو سسلریله اویاندق . ایلری طوغری‌طابورلر کچیوردی. او، عسکرلرده‌کی شوق وشطارت ، اهالیده‌کی نشئه وسرور قابل‌تعریف دکلدی . جناب حقك نه‌بویوك لطفی ! اسلامك اومقدس شهری کفرك مظلم ومقتی پنجه‌سندن خلاص بولمش ، شیمدی شوق و سرور ایچنده چالقانیوردی . برمدت شرقه طوغرو وزان اولان فلاکت روزکاری شیمدی غربه دونمش ایدی . اوته‌ده اهل صلیب بربریله بوغوشورکن اسلام کندینی طوپلامش ، صانکه ایلك اعتلا زمانلرنده‌کی سرعت و صولت ایله غربه طوغرو شتابان اولیوردی . هرکسك ، بوتون اهل شرقك یوزی غربه متوجه ایدی . عسکرلر کیدییور ، مهاجرعربه‌لری وطنلرینه عودت ایدییور ، جبخانه‌لر ، طوپلر سوق اولنیور ، هرشی ، هرشی ایلری قوشیور . آرقه‌دن طوتان ، طوتدیران اولماسه صانکه بوتون بالقانلری‌استیلا ایده‌جك . حقیقت،بویوك دکزلرك مد وجزرلری کبی بویوك ملتلرك‌ده‌مدوجزرلری‌اولورمش.«وتلك‌الایام‌نداولها‌بین‌الناس.»

شرقك غربه طوغرو انتقام ایله متحرك بومهاجرت عمومیه‌قافله‌سنه برآن‌ایچون‌اولسون بزده قاتیشدق. پیاده عسکرلری،استحکام‌طابورلری، سواریلر ، طوپلر ، جبخانه آرابه‌لری آره‌سنده بزده برمدت کیتدکدن صوکرا برطرفده طوروب بوقافلهٔ مهیبه‌یی سیر ایتدك . قلبلرمز حیات و امید ایله طولدی .

*
* *

بوشوق ایله ، بوحیات وامید ایله غنائم ده‌پولرینی کزمه‌یه‌باشلادق. اوچ شرفه‌لی جامع ده‌پوسنده‌کی اشیا ، البسه پك چوق ایدی . ییغین ییغین قپاشلر ، حاضر البسه‌لر ، صوکرا قاپوتله طولو هیچ آچیلمامش صندیقلر ، چایلر . . . برطرفدن صایلیور ، دیکر طرفدن قول‌اردولره توزیع اولنیوردی . بز بونلری سیر ایدرکن عبدالرشید افندی جبندن برچاقی چیقارمش ، اوته‌ده برقاپوتك آپولتلرینی کسیوردی .

— یاهو ! نه یاپیورسك ؟

— ضابطدن مساعده آلدم، بزم موسقوف قاپوتلرندن بر خاطرهٔ اغتنام آلیورم .

— موسقوف قاپوتی نه دیمك ؟

— اویله‌یا ! کورمیورمیسکز ، بوتون بوالبسه‌لر موسقوف مالی . اشته شوقاپوتلرك دوکمه‌لرنده‌کی آرمه روسك پترسبورغده اقامت ایدن الك مشهور وممتاز فرقهٔ عسکریه‌سی‌اولان« سیمیونوسکی پولق » فرقه‌سنك علامت مخصوصه‌سی‌در . صوکرا بوکتنلرده روسیه‌دن کوندرلمشدر . بواشیانك‌همان کلیسی روس مالی‌در.

— دیمك بواهل صلیب سفرنده غیر رسمی اوله‌رق موسقوف‌ده داخل ایدی ؟

بزی کزدیرن ذات همان جواب ویردی :

— غیر رسمی نه دیمك ؟ بلغار اروسنده تمام اللی بش بیك عسکر رسمی روس البسه‌لریله بولوندیغی تحقق ایتمشدر . صوکرا موسقوف آرمه‌لی بواشیالر ، البسه‌لر هپ روس هدیه‌سی ! بونك غیر رسمیلك نره‌سی ؟ فقط نه یاپارسك ؟ اویله تلقی ایتمك لازم . . .

*
* *

وقت کچمکده اولدیغی‌جهتله اویله‌یه سلطان سلیمه‌یتشمك لازمدی.. جاده‌یه چیقدق . عسکرلر صفبستهٔ احترام اولمش ، بکله‌یورلردی . ولی‌عهد حضرتلرینك سلطان سلیم زیارتندن عودتنه منتظر اولدقلرینی آکلادق . برآز کیتدکدن‌صوکرا ولی‌عهد حضرتلرینك ارکان‌حکومت

وامرای عسکریه ایله عودتلرینه تصادف ایتدك . التفات سنیه‌لرینه مظهر اولمق آرزوسیله طوردق. مشارالیه حضرتلری یاننده‌کی ذاته برشیلر آکلاتمقله مشغول ایدی ؛ بزی کورمه‌دی . فقط عبدالرشید افندینك کمال شوق و احترام ایله : — السلام علیکم . ! . . تحیهٔ اسلامیه‌سی اوزرینه ولیعهد حضرتلری‌ده نوازشکار برصدا ایله :— وعلیکم السلام!. دیه بذل التفات بیوردیلر .

آرقه‌دن کلکده اولان انور بکله‌ده ملاقات ایده‌رك موفقیتلرینی تبریك ایتدك . انور بکی و معیتنده‌کی درنه یارانی کورونجه عبدالرشید افندینك بوتون بنغازی خاطراتی جانلاندی . جامعه قدر درنه مناقبنی دیکله‌دك .

* * *

جامعه کیردیکمز زمان کندمزی کعبه‌ده ظن ایتدك . اودرجه‌ده قلبلرمزی برحظ روحانی استیلا ایلدی . برطرفده اوطوروب صلیبك ید ظلامندن خلاص بولان اومعبد علوی‌یی طویه طویه سیر ایتدك . وجناب حقه بیکارجه شکر ایلدك .

برچوق عسکرلر کلمش ، جامعی زیارت ایدیورلر . کیمی آبدست آلیور ، کیمی اللرینی قالدیرمش ، کمال صفوتله دعا ایدییور ، کیمی رکوعده ، کیمی سجودده . برقسمی‌ده مؤذن محفلی آلتنده برقاینانغه بکزه‌ین کوچوك شادروان اطرافنه طوپلانمش ، اللرینی قاووشدیرمشلر ، کمال تعظیم و احترامله صره بکله‌یورلر . بو حال ایله اوراده طوران بر عسکره صوردم :

— نه وار اوراده همشهری ؟

— زمزم شریف ! دیدی .

برعسکرك بویله دیدیکنی محراب یاننده اوطوران عبدالرشید افندی‌یه سویلدیکم زمان : — حقیقةً اونلرك قلبلری زمزم پیکار اونی ، دیدی . و پك متأثر اولدی .

* * *

محرابك ایکی طرفنده بولونان شمعدانلرك « ماشاءالله » یازیلی اولان محللرینی بلغارلر دیشله یمشلر کبی قوپاروب صویمشلر .

* * *

بلغارلر استیلا ایتمزدن اول قالدیریلان بویوك قطعه‌ده بریازمه قرآن کریم ایله مطبوع ایکی مصحف شریف یرلرینه قونمش . یازمه قرآن کریمك نهایتنده شویله بریازی کوردك :

« طربزون ولایتك شاری ناحیه‌سنك اوغوز قریه‌سنده اوزون حسین زاده حافظ عثمان چاوش بوطرف ادرنه‌نك تسلیم اولدیغی وقت کاوب قورتارمشدر » سنه ۱۲ تموز ۳۲۹ عثمان

دیکر ایکی مصحف شریف حروفات ایله قزانده باصلمش . بری ۱۸۰۹ ده ، دیکری ۱۸٤٤ ده . کنارلرنده قرا آت عشره یازیلمش . اوزمان بویله طبع اولنیورمش. ماتمیسی برکاغده مطبوع اولان ۱۰٤ سنه‌لك قرآن کریم خان سلاله‌لرینه منسوب مشهور زنکینلردن اسماعیل آپانای طرفندن باصدیریلمش ، ٦٩ سنه‌لك مصحف شریف‌ده مشهور ملیونرلردن مرتقی موسانك همتیله طبع اولنمش . بوذواتك روحلرینه بر برفاتحه اهدا ایتدك ، سزده دریغ ایتمزسکز انشاءالله .

* * *

ستونلر برچوق بلغارجه امضالرله کیرله‌تیلمش . بزم اهالی طرفندن سیلنمش ایسه‌ده ، بعضلری ینه اوقونیور . سیلنمسه‌ده قالسه آجی ، فقط مؤثر برتازیانهٔ انتباه اولور .

* * *

کرسی یاننده اون بش ، یکرمی عسکر اوطورمش ، قونوشیورلر . باباده بونلرك مصاحبه‌لرینه اشتراك ایتمك ایسته‌دی :

— سلام علیکم اولادلر !

— علیکم سلام بابا !

— خوش کلدیکز آرسلانلر . ماشاءالله ، ماشاءالله . چشید چشید انسانلر ، فقطهپکز قارداش . .

— سن کیمسك بابا ؟

— دنیانك تا اوبرجندن کلمش برمسلمان .

— یا بو افندیلر ؟

— اونلرده بنم اولادلرم... ناصیل ، چکدیککز زحمتلری اونوتدیکزمی؟

— بابا ، زحمت نه دیمك ؟ تا چتالجه‌دن یورویه‌رك بورایه کلدك . ایلری اولدیغی ایچون یاغمور ، چامور آلدیرمادق . چامور دکل ، طاش قیا اولسه ینه بزه یوموشاق یتاق اولور .

— الله سزه قوت ویرسون ، قلبکزده‌کی ایمانی یوکسلتسون . اولادلر ، سزك خدمتکز پك بویوکدر . خلیفه‌یی سز محافظه ایدییورسکز . سزك فداکارلغکزله مسلمانلق یاشایور . براز استراحتدن صوکرا انشاءالله صوفیه‌یه کیده‌جکسکز. اولمك وار، دونمك یوق . بوموفقیتلر هپ سزك همتکزله اولدی اولادلر . چوق زحمتلره قاتلاندیکز . فقط سزك ایچون جنت قپولری آچیقدر .

— بابا ، دها چوق زحمتلره قاتلانمالی‌ده تك شوکافرك یاننده محزون قالمایلم .

— قالمایز انشاءالله . سزك همتکزله هپ مملکتلرمزی انشاءالله ینه آله‌جغز .

— الله بزی تربیه ایتدی آرتق دکلمی بابا ؟

— او ، برفلاکتدی ، کلدی کچدی . بوندن صوکرا انشاءالله غالبیت هپ بزده‌در .

— انشاءالله . ضابطلرمز دین یولنده کیدرلرسه اول الله بزده اونلری اوتاندیرمایز .

— شیمدی یارالرکز ناصلدر اولادلر ، ایی‌ می ؟

— الحمدلله یمکرمز یك بولدر. الله دولته ، ملته زوال ویرمسون. اکمکارمز دائما باشمز اوجنده طورییور .

— الله موفق ایتسون اولادلر . کزکز ، نمازلرکزی قیلکز . اللهه شکر ایدکز . نه بویوك لطف الهی! بزم بو مقدس جامعمزی ینه بزه ویردی .

بز آیرلدیغمز زمان عسکرلردن بعضلری آغلایوردی .

⁂

بابا برطرفده اوطوردی . بن کزییورم . باقدم قاپودن بی مجال برعسکر کلیور . یوزی لیمون کبی صارارمش ، قوللری صارقش ، آلیق آلیق باقنیور . بنی کورونجه یانمه یاقلاشدی . ایشیدیلیر ، ایشیدیلمز تتره‌ك ، ضعیف برسسله صوردی : ـ نوسقه کیم یازار ؟

— نه ایچون ؟

— صتمه ایچون .

بردنبره صولفاتو توصیه ایتمك خاطرمه کلدی. فقط احوال روحیه‌سنی نظر دقته آله‌رق بابایه کوندردم : ـ ایشته شوراده برصاریقلی خوجه افندی وار ، اوکا کیت .

— نوسقه‌سی شفالی‌می ؟

— بره بردر . براوقویشده صتمه‌یی کوکندن کسر .

بیچاره قدید سوروکانه سوروکانه کتدی، بابانك اوکنه دیزچوکدی. بن‌ده آرقه‌سندن کیتدم . صتمه ایچون اوقونمق ایسته‌دیکنی سویلدم .

— نه اولمشسك اولاد ؟

— صتمه طوتیور .

— نه وقتدن بری ؟

— بیلمم‌که . کاوور النه اسیر دوشه‌لی بری خسته‌یم . [اوقدر مجالسز و یواش سویلیورکه کوجلکله ایشیدیله‌بیلیور.] نه‌قدر اولدی بیله‌مم . [النی باشنه قویه‌رق] برآز باشم سرسم در .

— ییکی اوغلم ، بن شیمدی سنی اوقورم ، ان شاءالله برشیئك قالماز .

عبدالرشید افندی پك متأثر اولمش، عادتا کندندن کچمش ایدی . برالیله نبضنی طوتدی ، برالیله باشنی . اوقدر صفوت و خلوص قلب ایله برقاچ دفعه اخلاص شریف و فاتحهٔ شریفه‌یی اوقودی‌که بن بیله زواللی‌نك شفایاب اوله‌جغنه اعتقاد ایتدم. بابا شمدی کندینی اونوتمشدی، اویله عشق ایله یوزینه کوزینه اوفلیوردی‌که آدمجغز کوزلرینی قپامغه مجبور اولیوردی . اناطولینك اسارتدن قورتولان بو زواللی اولادی! اوفورمك ایچون قولنی‌ده اوزاتدی . بابا قولندن‌ده متعدد دفعه‌لر اوفوردی . عبدالرشید افندینك بوقدرجذبه‌لی حالنی هیچ کورمه‌مشدم. نه ایسه ، اوقومه ختام بولدی .

— بر(نوسقه) ده یازسه‌ك . . .

— حاجت یوق اوغلم نوسقه‌یه. یانمده کاغد، قلم یوق. ان شاءالله هیچ برشیئك قالماز .

نفرقوشاقله باغلی سیاه قاپوتنك دوکمه‌سنی چوزمه‌یه باشلادی . پاره ویره‌جکی اکلاشیلیوردی . بابا منع ایتمك ایسته‌دی. اشارت ایتدم : — ایلیشمه! براق ویرسون. دیدم. درینلردن ، یاموق ایپلکندن دوقومه، رنکارنك، بوینه آصیلی قیرمزی کیسه چیقدی . شمدی بال مومی کبی صارارمش کمیك پارچه‌لری کیسه‌یی آچیوردی . پارماقلر برکره اوزاندی، ایکی متالك چیقدی . غالبا بیچاره‌یه آزکلدی . برکره‌دها کیسه قاریشدیرلدی. برمتالك دها چیقدی. ینه آزکلدی . شیمدی دوقومه کیسه‌نك دیبندن طوتمش، آووجنه سیلکیوردی. ایکی متالك دها دوشدی. اولدی بش متالك. بردفعه کوزدن کچیردکدن صوکرا عبدالرشید افندی‌یه اوزاتدی: — آز اما قصوره باقما . . . دها برشی سویلدی ، فقط ایشیده‌مدم . بابا کمال تشکرله آلدی، بیچاره‌یی ممنون ایتدی .مقابلةً :

— بو چاریك بونك هدیه‌سی ، بوده بنم هدیه‌م.سن‌ده بونلری قبول ایلیه‌جکسك .

قبول ایتمه‌مك ایسته‌دی . فقط عبدالرشید افندی کندی الیله بیچاره‌نك کیسه‌سنه قویتجه برشی دیمدی . ینه قوینه قویدی . دوکمه‌سنی ایلیکله‌دی . بابانك النی اوپه‌رك چکلدی کتدی . بزده اللی پاره‌یی تبرکاً تقسیم ایتدك .

⁂

اویله وقتی کلدی . نمازی قیلدق. جماعت بزمله امام ومؤذنلردن، بر خیلی‌ده عسکرلردن عبارتدی . ادرنه خالقندن کیمسه‌یی کورمه‌دك. بویله کورمه‌ملی ایدك . بوتون ادرنه خلقی بش وقتده سلطان سلیمی جماعتله طولدورملی ایدیلر .فقط شیمدی تنقید صره‌سی دکل. نمازدن صوکرا برآز قرآن‌ده اوقومق ایسته‌دم . زیرا روحم پك غلیانده ایدی. بویوك بازمه مصحف شریفی آچدم. «قل لن یصیبنا الا ما کتب الله لنا هو مولینا وعلی الله فلیتوکل المؤمنون . » آیت کریمه‌سی چیقدی . برقاچ صحیفه اوقودم . روحم متسلی، قلبم متوکل جامعدن چیقدق .

ح .

وثائق تاریخیه

بکرش معاهده‌سی

مسلمان مملکتلرینی استیلا ایدن اهل صلیب اردولری پایلاشیرکن قاوغایه دوشدیلر ، برمدتده بربرینی یه‌دکدن صوکرا نهایت بوهفته بکرشده آتیده‌کی صلح معاهده‌سنی عقد ایتدیلر :

«برطرفدن بلغارستان قرالی دیکرطرفدن یونان وقره‌طاغ وروماینا وصربستان قراللری مملکتلری آره‌سنده الیوم‌جاری اولان حربه نهایت ویرمك و بو قدر زماندنبری آلام حرب‌چکن اهالیلری بیننده صلحی اعاده وانتظامی تأمین ایلك امل خیریسیله وصورت قطعیه‌ده تأسس صلحی متضمن اولاق اوزره عهدنامهٔ حاضرك عقدینه قرار ویرمشلردر .

بومقصدله مشار الیهم حکمدارلر ذوات آتیه‌یی مرخص تعیین ایلمش ایدیلر (بوراده مرخصلرك اسامیسی مندرج‌در .)

هیئات مرخصه آره‌سنده حاصل اولان ائتلاف موجبنجه مواد آتیه قرارگیر اولمشدر:

برنجی ماده — بلغارستان قرالیله اسلری بالاده مذکور حکمدارلرو کندی وارث ویاخلفلری آره‌سنده بعدما صلح ومودت حکمفرما اوله‌جقدر .

ایکنجی ماده — مربوط ٥ نومرولی پروتوقول موجبنجه تصحیح ایدلمش اولان رومانیا ـ بلغارستان حدودی تورتی قیادن حرکتله اکرنه‌نك جنوبنده قره‌دکزه منتهی اوله‌جقدر. بلغارستان حکومتی نهایت ایکی سنه ظرفنده روسجق و شمنیده کائن استحکاماتی هدم ایده‌جکی کبی بالجیق اطرافنده یکرمی کیلو متره‌لك بر مسافه‌ده واقع استحکامات‌ده هدم اوله‌جقدر . تاریخدن اعتباراً اون‌بش کون ظرفنده بر مختلط قومیسیون حدود جدیده‌یی اراضی اوزرنده تعیه وحدودمذکوره‌نك ایکی‌یه آیره‌جغی املاك واراضینك تقسیمی معامله‌سنی اکمال ایلیه‌جکدر. بوبابده اختلاف ظهوری تقدیرنده تعیین اولنه‌جق حکم طرفندن ویریله‌جك قرار قطعی اولوب اوزره تلقی اوله‌جقدر .

اوچنجی ماده — مربوط ۹ نومرولی پروتوقول موجبنجه تعیین اولنان صربستان وبلغارستان حدودی پاطاریقاطاغنده کائن اسکی حدوددن بدأ ایله سابق عثمانلی ـ بلغار حدودنی ووارداز و استرومجه نهرلری صولرینك آیردیغی خطی تعقیب ایده‌جك وشوقدرکه استرومجه وادیسنك قسم علیاسی صربستانده قاله‌جقدر. حدود بولاسیقه مناسترینه ممتد واورادن بلغارستان ـ یونانستان حدودینه منتهی اوله‌جقدر . تقطیع عملیاتی وایکی‌یه آیریلان اراضی و املاکك مقاسمه‌سی اون‌بش کون ظرفنده بر مختلط قومیسیون واسطه‌سیله اجرا اوله‌جق و بوبابده اختلاف ظهوری تقدیرنده برحکمك رأینه مراجعت ایدیله‌رك ویریله‌جك قرارقطعی اولوق اوزره تلقی اوله‌جقدر .

دردنجی ماده — اسکی صربستان وبلغارستان حدودینه عائد مسائل طرفین عاقدین میاننده اولبابده حصوله کتیریلن ومربوط پروتوقولده کوستریلن ائتلاف دائره‌سنده حل اوله‌جقدر.

بشنجی ماده — یونانستان وبلغارستان حدودی مربوط ۹ نومرولی پروتوقول موجبنجه تعیین اولنمشدر . حدود مذکوره بالاسیقه ـ بلاتیا طاغی ذروه‌سنده کائن بلغارستان ـ صربستان حدود جدیده‌سندن بدأ ایده‌جك و آطه‌لر دکزنده (مستا) نهری منصبنه ممتد اوله‌جقدر . بو بابده‌کی عملیات تطبیقیه اون‌بش کون ظرفنده مختلط بر قومیسیون واسطه‌سیله اجرا اولنوب، حدود جدیده کذرکاهنده ایکی‌یه آیریلان املاك واراضی‌نك مقاسمه معاملاتی‌ده مذکور قومیسیون طرفندن تسویه ایدیله‌جك وبو مسائلدن طولایی اختلاف ظهوری تقدیرنده بر حکمك رأینه مراجعت اولنه‌رق ویردیکی قرارقطعی نظریله قبول ایدیله‌جکدر. بلغارستان حکومتی کرید حقنده هرکونا ادعادن صرف نظر ایتدیکنی شدیدن بیان ایدر .

آلتنجی ماده — صلح عهدنامه‌سنك انعقادی واضع الامضا دولتلر اردولری قرارکاهلرینه اشعار اوله‌جقدر . بلغارستان حکومتی بو اشعارك فرداسندن اعتباراً عسکرینی ترخیص ایلیه‌جکنی تعهد ایدر. محارب دولتلردن برینك اشغال ایتدیکی دائره‌داخلنده بولنان بلغار عساکری اسکی بلغارستان ممالکنك دیکر برنقطه‌سنه سوق ایدیله‌جك . بونلر انجق دائرهٔ اشغالك تخلیه‌سندن صوکره قرارکاه دائمیلرینه عزیمت ایده بیله‌جکلردر .

یدنجی ماده — بلغارستان اردوسنك ترخیصی عقیبنده بلغارستان اراضیسنك دیکر دولتلر عساکری طرفندن تخلیه‌سنه تشبث اولنه‌رق نهایت اون بش کون ظرفنده اکمال ایدیله‌جکدر .

سکزنجی ماده — بلغارستان اراضیسنك اشغالی مدتنده دول سائره اردولری بدلنی تأدیه ایتمك شرطیله اهالیدن ایسندکاری اشیایی قانون مخصوص عسکریسی دائره‌سنده آلمق حقنی حائزدرلر. عسکرك ولوازماتنك نقلی ایچون شمندوفرلردن حکومات محلیه‌یه هیچ بر بدل تأدیه ایتمکسزین استفاده ایده بیله‌جکلردر . خسته‌لر ومجروحلر مذکور اردولرك نظارت ومحافظه‌سی آلتنده بولنه‌جقدر.

طقوزنجی ماده — عموم اسرای عسکریه ممکن اولدیغی قدر سرعتله اعاده اولنه‌جقدر. حکومتلر مقابلةً اسرا ایچون اختیار ایتمش اولدقلری مصارفاتی تقدیم ایلیه‌جکلردر .

اونجی ماده — اسکی معاهده تصدیق ونسخ مصدقه‌سی بکرشده اون‌بش کونه قدر یاخود دها اول تعاطی اوله‌جقدر .

بوشرائطك قبولنی مبین اوله‌رق مرخصلر امضا و مهرلرینی وضع ایدرلر .

۱۹۱۳ سنه‌سی افرنجی ۱۰ اغستوس، رومی ۲۸ تموز تاریخنده بکرشده عقد اولنمشدر .

∴

دول معظمه‌نك حکومت سنیه‌یه ویردیکی نوطه

دول معظمه سفراسی ۲۵ تموز ۳۲۹ پنجشنبه کونی ساعت اون برایله اون ایکی آره‌سنده ینی کویده صدر اعظم پاشا حضرتلرینك نزدینه کیده‌رك متنی زیرده مندرج شفاهی تقریری منفرداً تبلیغ ایلمشلردر :

« لوندره معاهده‌نامه‌سنه وضع ایدیلن اساسلرك وبومعاهده‌نامه‌نك ازجمله اینوز ـ میدیه خطنه متعلق احکامنك ادامه‌سیله بونلره رعایت خصوصنه الك قطعی تعبیرات ایله حکومت سنیه‌یی دعوت ایتمکه حکومت متبوعه‌م جانبندن مأمور ایدلدم . اثنای تحدیدده حکومت سنیه‌جه حدود مذکوره‌نك امنیتی ایچون الزم عد ایدیلن شرائطی دولتلرك نظردقته آلمغه آماده بولنه‌جقلرینی ذات نخامت پناهیلرینه آیروجه بیانه مجبورم . »

∴

حکومت سنیه‌نك جوابی نوطه‌سی

حکومت سنیه‌نك هر درلو ملاحظاتدن صرف نظر ایده‌رك لوندره معاهده‌سیله وضع ایدیلن اساساته اتباعه صورت دائمه‌ده صرف مقدرت ایتمش اولدیغی حکومت متبوعه‌کز نامنه واقع اولان بیاناته جواباً ذات سفیرانه‌لرینه تأمینه مسارعت ایلرم .

مع مافیه حکومت سنیه‌جه اینوز ـ میدیه خطنه عائد اولان ماده‌یه مذکور معاهده‌نك دیکر احکامی مثللو رعایت ایدلمه‌مش اولمی یکانه تقصیرلری میدیه ـ اینوز خطنك ایلروسنده بولنمقدن عبارت اولان اهالینك علی الدوام امحاسنه مانع اولمق ایچون حکومت سنیه‌نك مداخله مجبوریت مبرمه و عاجله‌سی مواجهه‌سنده بولنمسندن منبعثدر . بوندن ماعدا پای تختك وبوغازلرك محفوظیتنی تأمینه وبالنتیجه حکومات مجاوره آره‌سنده مناسبات طبیعیه‌نك دواملی برصورتده تأسیسنه مساعد برحدود استحصال ایتمك حکومت سنیه ایچون عین درجه‌ده بر مجبوریت مبرمه تشکیل ایتمکده‌در .

ذات سفیرانه‌لرینك بیانات واقعه‌سنده اشبو صوك مجبوریتی قبول ایتدیکنی کمال شکران ایله مشاهده ایدیورم . زیرا بونی حکومت سنیه‌جه بو خصوصده تعقیب ایدیلن خط حرکتك محق اولدیغی مثبت بر دلیل اوله‌رق تلقی ایتمکده‌یم .

دول معظمه‌نك حسیات عالیهٔ حق جویانه و معدلتکارانه‌لرینه اعتماداً حکومت سنیه‌نك ۱۹ تموز ۱۹۱۳ تاریخلی تبلیغاتیله تعیین ایتمش اولدیغی حدودك امنیت و استقرار شرائط مطلوبه‌سنی حائز اوله بیله‌جك یکانه خط حدود اولدیغی دخی دول مشار الیهمك قبول و تصویب ایده‌جکلرندن قویاً امیدوارم .

توسیع طباعت مطبعه‌سنده باصیلمشدر

ع . اشرف ادیب

آبونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لكی (٦٥)، التی آیلغی (٣٥) غروشدر.
ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لكی (١٧)، التی آیلغی (٩) فرانقدر.

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

اخطارات

آبونه بدلی پشیندر.

§

مسلكه موافق آثار مع‌الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز.

سبیل الرشاد

١٣٣٠

دینی، فلسفی، علمی، ادبی، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در.

والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم — اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

صاحب و مدیر مسئول: ح. اشرف ادیب

اخطارات

رساله‌مزده‌ن آلندیغی كوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرهانكی بر غزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر.

§

مكتوبلرك، امضالرك وضوح واوقوناقلی اولمسی و آبونه سره نومروسی محتوی بولونمسی لازمدر.

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌ده یازلمسی رجا اولنور.

§

پاره كوندرلدیكی زمان نه‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور.

عدد ٢٥٨ — ١٨ رمضان شریف ١٣٣١ — پنجشنبه — ٨ اغستوس ١٣٢٩ — جلد ١٠

تفسیر شریف

بســـــــم الله الرحمن الرحیم

فاذا عزمت فتوكل علی الله . . . .

ترجمه‌سی

بر كره‌ده عزم ایتدكمی، آرتیق الله‌ه متوكل اول . .

الله ذوالجلال نبی محترمی علیه الصلوة والسلام افندیمزه بویوریورکه: دنیایه عائد ایشلرده اینی دوشون، طاشین؛ اصحابكله مشاوره‌ده بولون. بر كره‌ده قراریكی ویردك، عزمی اله آلدكمی، آرتیق همان الله‌ه توكل ایله او ایشی یاپمه‌یه باق . . .

عزم . . توكل . . ایشته مسلمانلغك ایكی عظیم ركنی. بونلر اولمادقجه اسلام ایچون استقرار امكانی یوقدر. شوراسی‌ده اونودولمامیلدركه: نه یالكز باشنه عزم؛ نه‌ده عزم اولمقسزین توكل هیچ بر زمان كافی دكلدر.

مسلمانلرك وقتیله كوستردكلری خارقه‌لرهپ بو ایكی ركنه صاریلمالری سایه‌سنده ایدی. أوت، سكسان سنه‌یی كچمه‌ین؛ ملتلرك حیاتنه كوره بك قیصه عد اولنمق لازم كلن بر زمان ظرفنده، مملكتك بر اوجی پیره‌نه طاغلرینه، دیكر اوجی چین سورلرینه دایانمشدی‌كه بومدهش موفقیتك سری: جماعت مسلمینك صارصیلماز بر عزم، ییقلیماز بر توكل ایله مجهز قهرمان یوركلی افراددن تشكل ایتمش اولماسندن باشقه برشی دكل ایدی.

توكلی بر نقیصه، دها طوغروسی بر رذیله عد ایدرك بوكونكی مسلمانلری اونكله اتهام ایتمك قدر سرسملك اوله‌ماز. چونكه، اولا توكل غایت بویوك بر سجیه‌در؛ ثانیاً بزلر او سجیه‌یه وداع ایده‌لی پك چوق اولدی! شوراسنی‌ده سویلیه‌لم كه: بز توكلك معنای حقیقیسنی مراد ایدییورز. اوده مشروع بر غایه‌یه؛ مشروع بر مقصده طوغرو یوروركن هیچ فتور كتیرمه‌مك؛ توفیق آلهینك تجلیسندن امین اوله‌رق متصل ایلریله‌مكدر.

كورولیوركه توكل ایله عطالت ایكی منتهادر. ذاتاً جناب حقك امر ایتدیكی توكل‌ده بودر. شیخ محمد عبده‌نك دیدیكی كبی قضا وقدر عقیده‌سی جبریلك شناعتندن تجرد ایدرســه عزم، جرأت، استحقــار حیات، شجاعت كبی سجایای فاضله‌نك كافه‌سی بو عقیده‌نك اطرافنـده پروانه كبی دونمه‌یه باشلار. استعیذ بالله: الذین قال لهم الناس ان الناس قد جمعوا لكم فاخشوهم فزادهم ایماناً وقالوا حسبنا الله ونعم الوكیل. فانقلبوا بنعمة من الله وفضل لم یمسسهم سوء واتبعوا رضوان الله والله ذوفضل عظیم . . . آیت جلیله‌سی توكلك ناصل اولمق ایجاب ایده‌جكنی كوستریبور.

ای، شو تكریم آلهی‌یه مظهر اولان، اسلاف كزین! عجبا مزارلریكزك یاریقلرندن باقوب ده اخلافكزك بوكونكی حالنی كورویورمیسكز؟ آه! اونلر سزك طوتدیغكز یولی براقدیلر، كریوهٔ ضلاله صاپدیلر؛ فرقه، شیعه منازعاتی ایچنده تار مار اولوب طورویورلر! اویله بر عجزه، اویله بر مسكنته، اویله بر ذلته دوشدیلركه: یوركلر دایانماز، جكرلر پاره پاره اولور!

طوپراغكزده بر بقیهٔ روح یوقیدركه خروش ایتسین‌ده أولمش قلبلری اویاندیرسین، ضلاله صاپمش فكرلری یوله كتیرسین! اللهم ارنا الاشیاء كماهی.

محمد عاكف

فقه و فتاوی

فقه و عبادات اسلامیه تاریخنده :

حج

فخر کائنات افندمز طرفندن تعیین ایدیلوب اصحاب کرامجه بالاجماع قبول بیوریلان مواقیت اربعه (ذوالحلیفه ،جحفه ، قرن ، یلملم) حقنده بین الفقها اتفاق واردی. یالکز بین الاصحاب اهل عراقك میقاتی حقنده‌کی کوچوك اختلاف دور فقهایه‌ده انتقال ایتمشدر. جمهور ارباب فقه، اهل عراقك میقاتی « ذات عرق » اولدیغنی قبول ایتمك خصوصنده متفق ایدیلر. شافعی ایله ثوری حضراتی ایسه جمهور فقهانك شدید بر مخالفی اولمامقله برابر، « عقیق » نام موقعدن احرامه کیرمکی موافق احتیاط بولویورلردی.

حج، یاخود عمره نیتیله یوله چیقوب‌ده میقاتدن بلا احرام مرور ایتمه‌نك حرمتی بالعموم فقهاجه مسلم ایدی. بویوك بر اکثریت بلا احرام میقاتدن مروری موجب دم اوله‌جق جنایاتدن عد ایدردی. شوقدر وارکه بو جنایتی ارتکاب ایدنلر تکرار میقاته رجوع ایده‌رك احرامه کیررلر ایسه امام شافعی‌یه کوره اراقهٔ دم ایتمکدن قورتولورلردی. فقط امام مالکه کوره‌ده دمدن باشقه تلافیٔ مافات امکانی قطعیاً مفقود ایدی. حتی بعض فقها، تکرار میقاته رجوع ایده‌رك احرامه کیریلدکجه حج صحیح اولمازدیرلردی.

میقات داخلنده بولنانلرك یوردلرندن احرامه کیرمه‌لری لازم کله‌جکی حقنده بوتون فقها متفق ایدیلر. فقط میقات خارجنده بولنانلرك یوردلرندنمی ، یاخود میقاتدنمی احرامه کیرمه‌لری دها افضل اولدیغی دلیللری جهتندن مناقشه‌یه وضع ایدیلمشدر. بعض فقها میقات خارجندن کلنلرك یوردلرندن احرامه کیرمه‌لری افضل اولوب ، میقاته کلنجه‌یه قدر تأخیر ایتمه‌لری‌ده رخصت اولدیغنی ایلرو سورویورلردی. شافعی ، ثوری حضراتی بو مذهبی التزام ایتمشلردر. امام ابوحنیفه تقدیم ایچون آیروجه بر افضلیت اسناد ایتمه‌مکله برابر ، بونك صحتنده شبهه اولمادیغنی درمیان بویورردی. فقط امام مالك ، امام احمد بن حنبل ، اسحق بن راهویه حضراتی احرامه میقاتدن کیرمه‌نك دها افضل اولدیغی حقنده شبهه ایتمه‌یورلردی. ظاهریلرك فعل نبوی‌یه مخالف هر طرز عبادتی رد ایتمك خصوصنده‌کی اصول متخذه‌لرینه باقیله‌جق اولور ایسه احرامك آنجق میقاتدن صحیح اوله‌جغی ذهابلری محقق صاییلیر.

کندی میقاتلرینی ترك ایدوب باشقه بر میقاتدن احرامه کیدنلره دم لازم کلوب کلمیه‌جکی حقنده اختلاف ایدیلدی. امام مالك بویله‌لرینه دم لازم کلیر . دیردی ، امام ابوحنیفه ایسه باشقه بر میقاتدن احرامه کیرمه‌نك قصور صاییلمیه‌جغنی ایلرو سوره‌رك هیچ بر جزا لازم کلمیه‌جکنه قانع بولنیوردی. فقهای امامیه‌ده مذهب حنفی‌یی التزام ایتمشلردر.

حج ویاخود عمره نیتیله میقاتلردن مرور ایده‌جك اولانلره مطلقا احرامه کیرمك لازم کله‌جکی حقنده بین الفقها اتفاق واردی. فقط حج و عمره نیتنه مقارن اولمیه‌رق مرور ایده‌جکلرك احرام بند اولملری لازم کلوب کلمیه‌جکی حقنده اختلاف واردی. بعض فقها پك چوق کیروب چیقمق مجبوریتنده اولمیانلرك مطلقا احرام بند اولملری لازم کله‌جکنه قائل ایدیلر . امام مالك‌ده بو مذهبی التزام ایتمشدر. بعضلری‌ده احرامك آنجق حج و عمره نیتیله میقاتدن کچه‌جکلره مخصوص اولدیغنی سویلیورلردی.

∴

فقهای عظام حضراتی حج آیلرینك شوال، ذوالقعده ایله ذوالحجه‌نك - ابتداسندن اعتباراً - طوقوز کوننذن عبارت اولدیغی حقنده متفق ایدیلر . شوقدر وارکه امام ابوحنیفه ذوالحجه‌نك اوننجی کونی‌ده، امام مالك ایسه نهایتنه قدر آیك تمامنی اشهر حجدن عد ایدرلردی . امام شافعی ایله امام محمد آیك طوقوزنجی کونی داخل اولمق شرطیله اوننجی کیجه‌نك صوکنده حج آیلری تمام اوله‌جغنی ایلرو سوریورلردی.

اشهر حجی ، حجه نظراً اوقات صلاته تشبیه ایدنلر شوال آیی حلول ایتمه‌دن احرامه کیرمك صحیح اولمیه‌جغنه قائل اولورلردی . امام شافعی بو مذهبی ترویج ایتمشدر. امام ابوحنیفه ، امام مالکه کوره قبل اشهر الحج احرامه کیرمك مع الکراهت صحیح عد اولنوردی .

عمره‌نك بوتون اوقات سنه‌ده وصحیح اوله‌جغی حقنده بین الفقها اتفاق واردی . یالکز امام ابوحنیفه‌یه کوره نحر و عرفه کونلرنده عمره ایله اشتغال ایتمك مکروه صاییلیردی . برده امام مالك ، عمره‌نك سنه‌ده بردفعه مشروعیتنه قائل اولدیغندن تکرارینی مکروه عد ایدر . فقط ابوحنیفه ایله امام مالك بوجهته اشتراك ایتمزلردی .

∴

ذکور ارباب احرامك دیکیشلی البسه، صاریق ، سرپوش، طوبوقلری اورته‌جك آیاق قابی کیمه‌لری جائز اولمه‌یه‌جغی حقنده بوتون فقها اتفاق ایتمشلردر . عورت محلنی اورتمك ایچون سراویلدن باشقه برشیئی بولمیان کیمسه‌نك آنی کیوب کیمه‌مسی حقنده انظار فقها ایکی مختلف جریان آلمشدر . امام ابوحنیفه ، امام مالك حضراتی بوبابده ورود ایدن (یوقارو‌ده کچدی)حدیث شریفك صراحتنه بناءً سراویلی اکتسا ایتمه‌نك علی الاطلاق ممنوعیت وعدم جوازینه قائل اولیورلردی. شافعی، احمد بن حنبل ، ثوری ، ابوثور ، داود حضراتی‌ده جابر بن عبدالله ایله عبدالله بن عباس رضی الله عنهمانك روایت ایتمکده بولندقلری حدیث شریفه استناداً ازار بولمیان کیمسه‌نك سراویل قوللانمسی صحیح اوله‌جغی جهتنی التزام ایدییورلردی .

احرام باشمغی بولمیانلرك طوبوقلرینه قدر قونجلری کسیلمش مستلرینی کیمه‌لری جائز اوله‌جغی حقنده بین الفقها اتفاق واردی . چونکه عبدالله بن عمر رضی الله عنهمانك روایتیله بخارینك تخریج ایتدیکی سنت شریفه بوبابده پك وضوحلی بر دلالته مالکدر. مع‌مافیه امام احمد بن حنبل ضرورت اولدیغنه کوره قونجلری کسیلمامش مستلرك کیلمسی‌ده جائزدر، دیردی . حتی امام عطا صاغلام برشیئی کسمك افساد دیمك اولدیغندن مستلرك کسیلمسنی مناسب کورمیوردی.(ان الله لا یحب الفساد) امام مالك و ابوثور احرام باشمغی بولندیغنه کوره کسیلمش مست کیمکی موجب فدیه اوله‌جق جنایاتدن عد ایدردی . امام ابوحنیفه ایسه بونك

جانايتدن اولديغنى تسليم ايتمزدى . برده بوبابده برى مثبت ، ديكرى منفى اولمق اوزره امام شافعى يه منسوب ايكى روايت بولنديغى سويلنيور .

محرمك زعفران، ورسه بويانمش البسه كيمه‌لرى جائز اوله‌ميه‌جغى حقنده بالعموم علماى فقه اتفاق ايديوردى. فقط ثوب معصفرك الباسى خصوصنده اختلاف واردى. امام ابو حنيفه، امام سفيان ثورى محظورات حجدن اولديغنى سويلر ، بناءً عليه بونك ايچون فديه لازم كله‌جكنه قائل اولورلردى . امام مالك ايسه بو خصوصده بر بأس كورمه‌يوردى .

علماى فقه قادينلرك حال احرامده باشلرينى، صاچلرينى ، اركڭلره تصادف ايتدكجه‌ده البسه‌لرينك بر كوشه‌سيله شويله خفيفجه يوزلرينى‌ده اورتمه‌لرى اقتضا ايتديكى حقنده متفق كورينورلردى . شو قدر واركه ارباب فقه اركڭلرك باشلرينى اورتمه‌لرينه جواز ويرمامكله برابر يوزلرينى اورتمك جائز اولوب اوليه‌جغى حقنده برلشه‌مه‌يورلردى .

امام شافعى، امام احمد بن حنبل، سفيان ثورى، داود ظاهرى ابو ثور حضراتى باش داخل اولمامق شرطيله يوزك اورتنلمه‌سنده بأس اولمديغنى ايلرو سوريورلردى .

امام مالك محرم قادينك الديوه‌نلر كيمه‌سنى تجويز ايتمه‌يور. فقط امام سفيان ثورينك بو خصوصده‌كى مذهبى قادينلر ايچون داها مساعد كورينوردى .

§ محرمك طيب استعمال ايتمسى جائز اولماديغى خصوصنده بوتون ارباب فقهڭ فكرلرى نقطهٔ واحده‌يه متوجه بولنيوردى. ايشته بو سببه مبنيدركه بعض فقها آثار طيب باقى قاله‌رق دائم اولمسى احتمالنه مبنى احرامه كيرركن دخى استعمالى مكروه كورمشلردر . امام مالك‌ده بو جهتى التزام ايدردى . امام ابو حنيفه، امام شافعى، سفيان ثورى، احمد بن حنبل، داود ظاهرى حضراتى طرق عديده ايله مروى اولان سنن شريفه‌يه استناداً عندالاحرام قوقو استعمالنك جواز وحتى سنيتنه قائل اولورلردى .

فقهاى عظام حضراتى حال احرامده وقاتك حرمتنى افاده ايدن آيت كريمه‌يى آڭلامق خصوصنده متفق ايديلر .

برده صاچ ، بييق، طيرناق كسمك ، وجودك سائر يرلرنده‌كى توكارى كيدرمك ، تنده كنديلكندن تورەين حشراتى اولديرمك جائز اولماديغى حقنده‌ده اختلاف موجود دكلدى .

احتلام حالنده بوتون وجوديله برابر باشك‌ده ييقانمسنى بوتون فقها تجويز ايدردى . فقط بويله بر سبب مجبر مفقود ايكن آنجق كيف ويا تميزلك ايچون امام مالك بكنمز، بونده كراهت بولنديغنى سويلردى. جمهور فقها ايسه هرنه سببه مبنى اولورسه اولسون، محرمك باشنى ييقامسنده هيچ بر بأس كورمزلردى. امام مالك بو خصوصده عبدالله بن عمر حضرتلرينه استناد ايديور. جمهورده عبدالله بن جبير حضرتلرينك روايت ايتمكده بولنديغى سنت اوزره بناء كلام ايديورلردى .

امام ابو حنيفه، امام مالك باشك خطمى ايله ييقانمسى فديه‌يى موجب اولور، ديرلردى. فقط، ابو ثور وسائر بعض فقهاء طيبه مخصوص اولان خطمى‌يه‌ده تشميانى مقتضى كبى كورونن دليلك قوتنه مانع اوله‌مدقلرندن لزوم فديه‌يى قبول ايتمزلردى . مع مافيه هرايكى طرف محرمك خطمى ايله باش ييقامسنى جائز كورمزلردى . امام مالك ممنوعات احرامدن صاييلان القاى تفث (ازالهٔ اوساخ) بولنديغنه كوره محرمك حمامه كيرمسنى موجب فديه عد ايدردى . امام ابو حنيفه ، امام شافعى ، امام سفيان ثورى ، داود ظاهرى حضراتى على الاطلاق القاى تفثك ممنوعيتنه قائل اولمدقلرندن دخول حمامى تجويز ايدرلردى .

بوتون فقها محرمك صيد شكار ايتمسى، صيد ايتديكى شكارك اتندن ييمسى جائز اولماديغى حقنده متفق ايديلر . فقط حلالك صيد ايتديكى شكارك ارباب احرامه اكلى جائز اولوب اولماديغى حقنده اختلاف واردى . امام ابو حنيفه بونى على الاطلاق تجويز ايدردى. امام مالك‌ده احرامده بولنانلر ايچون آولانمامش صيدك اتى محرملره حلال اولديغنه قائل ايدى . امام سفيان ثورى ايسه على الاطلاق حرمتى جهتنى التزام ايلردى .

مخمصه حالنده بولنان محرمك ميته اكل ايده‌ركمى ، ياخود حرم داخلنده‌كى شكارلرى آولايوب ييه‌ركمى دفع جوع ايتمسى لازم كلديكى حقنده اختلاف ايديلدى . امام ابو حنيفه ، امام سفيان ثورى ، امام زفر ، وسائر بعض ارباب فقه ميته وحتى لحم خنزير ايله دفع جوع ايتمك قابل اولديغى صورتده حق احرامه احتراماً ممنوعاتندن اولان صيد شكارى ارتكاب ايتمكسزين كچيشديرمكى مناسب كوروريورلردى . امام ابو يوسف ايسه حرام لعينه اولان لحم خنزير ولحم ميته اكلنى ارتكاب ايتميه‌رك آنجق لعينه (احرام سببيله) اولان آولاديغى شكاراتيله حال اضطراردن قورتولمغى دها معقول بوليوردى .

§ حال احرامده نكاحك جائز اولوب اولماديغى حقنده اختلاف واردى . امام ابو حنيفه، امام سفيان ثورى عبدالله بن عباس رضى الله عنهمادن مروى اولان سنت شريفه‌يه استناداً محرمك نكاحى جائز اوله‌جغى جهتنى التزام ايدرلردى . امام مالك ، امام شافعى ، امام اوزاعى ، امام ليث حضراتى‌ده عثمان بن عفان رضى الله عنهك روايت ايتمكده بولنديغى سنت شريفه ايله على بن ابى طالب ، ابن عمر كبى اكابر اصحابك مذهبلرى اوزره محرمك نكاحى صحيح اوليه‌جغنه قائل اوليورلردى .

حليم ثابت

فلسفه

قديم يونانيلرله قرون وسطى‌ده تناسخ

پيتاغورك دماغ عرفاننده معين بر شخصيت قازانان تناسخ فكرى، افلاطونك ذكاى حكمت پناهى ايله داها رنكين ، داها فلسفى بر شكل آلمشدر. افلاطون، تناسخ فكرينى سوسله‌ين اساسات فلسفيه‌يى (طبيعت) و (وجدان بشرى) دن استخراج ايلمكه چاليشمشدر .

فى الحقيقه قرن اولك بو حكيم ذى اشتهارى فه‌دون Le Phédon عنوانلى كتابنده ديوركه : (كائناتى نافذ بر نظرله مطالعه ايدرسه‌ك على العاده احوالده نظرمزه چارپمايان برچوق حقايقه كسب اطلاع

ایده‌بیلیرز . بوسایه‌ده پك كوزل آكلارزكه طبیعتده (تضادلر قانونی) بوتون شدتیله حكمران اولمقده‌در : برصحنهٔ طبیعتده صورت دائمه‌ده موتك حیاته خلف اولدیغنی كوره‌میورمی‌یز؟ شو حالده حیاتك ده بالآخره موتی ولی ایده‌جكنه ، اوكا خلف اوله‌جغنه نیچون ایناناملم ؟

كائناتده جاری اولان قوانین عمومیه‌یی تدقیق ایده ایده بشریته قدر اینر وكندی روحمزی دیكرسه‌ك حیاتكده موته خلف اوله‌جغی قناعتنك تخطر اتمزله تصدیق ایدلدیكنی آكلارز . اوكرنمك ، تخطر ایتمكدن باشقه برشی دكلدر . برحیات حاضره‌مزده بر چوق شیلر اوكره‌نیورز ، یعنی روحمز بوجسده كیرمه‌دن اول یاشامش اولدیغنی تخطر ایدیور . اوحالده روحمزك بوجسدی ترك ایتدكدن صوكره‌ده متعاقباً باشقه بدنلره افاضهٔ حیات ایده‌جكنه ایناناممز ایچون نه مانع واردر ؟ . .

روح بدنی ترك ایتدكدن صوكره ملكاتنه اویغون وكندی ایچون حاضرلانمش برجسد بوله‌مزسه اووقت بالمجبوریه ایكی حیات آره‌سنده برفاصله كچیرر ! . .) .

پیتاغورك مقالهٔ سابقه‌مزده‌كی مطالعاتی ایله افلاطونك یوقاری‌یه درج ایدیلن افكاری بزه كوستریبوركه قرن اولك شو ایكی فیلسوفی بوعالمدن باشقه برعالمك دها وجودینه اعتقاد ایدییورلرمش !

بزافلاطونی داها یقیندن تدقیق ایده‌رك بوبابده‌كی فكرینی داها واضح برصورتده آكلامق ایچون فیلسوفك جمهوریت La république عنوانلی اثرندن بعض پارچه‌لری نقل ایده‌جكز . افلاطون بوكتابنده دییوركه : (انسانلر اولدكدن صوكره تكرار دیریله‌جكلردر . كناهكار روحلر بو ایكی حیات آره‌سنده كذا ایدن مدت ظرفنده جهنمده قالیرلر) . افلاطون ارواح سافله‌یی جهنمه صوقدیغی كبی ارواح عالیه ایچونده بوس بوتون باشقه شكلده برحیات جاودانی تصور ایدیبور ، وفضیلت علمیه ایله پیرایه‌دار ، حكمت وعرفان ایله متحلی اولان روحلره ، ولو جاودانی اولسون ، برحیات دربدری لایق كوره‌میور . افلاطونك بوخصوصده‌كی فكرینی آكلامق ایچون (لاره‌پوبلیك) كتابندن نقل ایتدیكمز آشاغیكی سطرلری اوقویه‌لم :

(لوثیات جسمانیه‌دن آزاده اوله‌رق صاف ونزیه برحالده بدندن آیریلان روح ، حیات جسمانیه‌یی بوس بوتون اونوتیر ویالكز حقیقتك تفكریله مشغول قالیرسه ، درحال كندینه مشابه برعالمه ، حكمت وابدیتله مشبوع برجهان لاهوتی‌یه عروج ایدر ، واوراده جهالتدن ، نقایصدن ، خطالردن و قورقولردن ، حتی حیات مادیه‌ده كندیسنی قیوراندیران محبتلردن ، صیزلاندیران عشقلردن والحاصل طبیعت بشریه‌یه مربوط اولان بوتون فنالقلردن آزاده اوله‌رق ؛ تصور اولنه‌میه‌جق قدر علوی ورنكین ؛ برسعادته مظهر وآلهه‌لرله هم آهنك برحیات جاودانی‌یه نائل اولور .)

كوریلیوركه افلاطون حیات مستقبله‌یی صرف روحی برنقطهٔ نظردن تصویر ایلمشدر .

مسائل فلسفیه تدقیق ایدلدیكی زمان — اك معروف سیالر آره‌سنده بیله — هیچ برمسلك مؤسس كوریله‌میوركه فلسفهٔ روحیه Spiritualisme ساحه‌سنده افلاطوندن داها ایلری‌یه كیتمش اولسون .

مصرك آنجق قابا برقروكیسی چیزه‌بیلدیكی ، هندك حیات ذلیلانه‌یه مشهر عد ایتدیكی تناسخ . افلاطون طرفندن رنكین وخیالی شكوفه‌لرله دوناتلمش ، جاذب ومستر برشكله صوقیلمشدر . شوراسی‌ده شایان دقتدركه تناسخ فكری افلاطوندن صوكره‌ده برقسم فیلسوفلرك دماغنده خیال پرور حركات اویاندیرمقده دوام ایلمشدر : قرون وسطی‌نك محدود فكرلی متفلسفلری حكمای قدیمه‌نك مسالك فلسفیه‌لرینی قاریشدیرركن پیتاغور و افلاطونك تناسخ حقنده‌كی فكرینی‌ده احیا ایتمكه یلتنمشلر . وبوفكرلری مصر وهندك عقیده‌لریله مزج ایده‌رك اورته‌یه پك عجیب نظریه‌لر چیقارمشلردر .

فی‌الحقیقه نافذ بر نظر اسكندریه مكتبنك یهودیلك وخرستیانلق كسوه‌لری آلتنده عرض ایتدیكی سیالرده تناسخ عقیده‌سنك كیزلی خطوطنی كوره‌بیلیر . طوغروسی اسكندریه مكتبنك تصویر ایتدیكی صدور وتجلی مبادیسی (Le principe de l'émantion) ایله فكری وحدت وجودك (Panthéisme idéaliste) ، فلاسفهٔ قدیمه‌نك روحلرك انتقالی حقنده سرد ایتدكلری نظریه‌یه پك چوق یاقلاشمش اولدیغی كوریلیور .

تناسخ فكرینك پلوتین (Plotin) و آمونیوس ساققاس Ammonius Saccas مكتبلرینه پیتاغوریه‌نلرك عنعنه‌لری ، هندیلر اساطیری شكلنده كیرمش اولدیغی شبهه‌سزدر .

سیریه‌ن پورفیر (Syrien porphyre) ، افلاطونك تخطر (Réminiscence) فرضیه‌سنی برحقیقت مثبته صورتنده قبول ایده‌رك هرانسانك حیات حاضره‌سندن اول باشقه برحیات كچیرمش اولدیغی فكرینی ترویجه چالیشمشدر . پورفیره كوره ، روحلر اولكی حیاتلرنده برطاقم خطالر ، كناهلر ارتكاب ایتمش اولدقلرندن بونلرك جزاسنی كورمك اوزره كندیلرینه كسوهٔ جسمیه كیدیرلمشدر . معاصی سابقه‌نك آز ویا چوق اولدیغنه كوره روحی قابلایان بوقالبده آز ویا چوق مادی‌در .

قالبك مادتجه تبدلاتی نتیجه‌سی اوله‌رق روحلرك بعضلری هوائی برجسدله corpsaérien ، بعضلری‌ده انسانی بربدنله برلشمشلردر . روح كیردیكی جسد داخلنده وظائف مكلفه‌سنی حسن ایفایه اهتمام ایتدكجه بشریتك مراتب عالیه‌سنی صره‌سیله كچه‌رك مرتبهٔ ولایتدن ملكیته و داها صوكره ملك مقرب درجه‌لرینه اعتلا ونهایت واصل الی الله پایه‌سنی احراز ایدر .

آباء كنیسادن اولان پورفیرك شو مطالعه‌سی ایله افلاطونك تناسخ حقنده‌كی فكری آره‌سنده همان هیچ برفرق كوره‌میورز . یالكز پورفیر تناسخی حیواناته قدر ایندیرمیه‌رك سلسلهٔ انسانیه داخلنه حصر ایدیبور . بوسلسله‌نك قسم علویسی الوهیته قدر اعتلا ایتدیكی حالده ، دیكر قسمی‌ده جهنمه قدر نزول ایدییور . فی‌الحقیقه پورفیر جنابلری ارواح عالیه‌یه

مقابل برده ارواح خبیثه فرض ایدییور ، و بونلری بدندن آیریلان بر انسان روحنی دیگر بر بدن داخلنه گیرمکه اجبار ایتمك وظیفه‌سیله مکلف طوتیور . . .

یهودیلرك قاباله‌ده Kebbale داها اخلاقی ، داها یوکسك و داها زیاده تسلیتکار اولمق اوزره تناسخ عقیده‌سنك اساسلری تشخیص اولنه بیلیر . قابالیستلرك سیستمنه گوره ؛ بوتون موجودات متشخصه کبی ؛ روحلرکده موجود علوی‌یه رجوع ایتملری مقدردر .

فقط روحلرك بوبایه وصولی ، کندیلرنده‌کی جرثومهٔ لایفنی‌ده مندمج اولان بالجمله کمالاتك انکشاف ایتمسیله مشروطدر . برنجی حیات اثناسنده بوانکشافه مظهر اوله‌میان روحلر ؛ فضائل لازمه‌یی اکتساب ایده‌بیلمك وسائطنی بولنجه‌یه قدر ؛ ایکنجی و اوچنجی برحیاته گیرمکه مجبور اولورلر .

روحك بوصورتله بدندن بدنه انتقالی کیتی انکشاف تامه مظهر اوله‌رق فنا فی‌الله ذوقنی طاتدیغی آنده ختام بولور و بعث کائناته قدر بدنله اولان علاقه‌سی منقطع اولور .

پورفیرك مسلکنده اولدیغی کبی قابال سیستمنده‌ده تناسخ حیات حیوانیه دائره‌سنه منحصردر . تناسخ فکری یالکز قابالك مریدلری آره‌سنده‌ده ظهور وتعمم ایتمکله قالمه‌مش ، بوتون یهودیلر آره‌سنده‌ده؛ حشر ونشر عقیده‌سندن مستقل اوله‌رق ؛ انتشار ایتمش و مدت مدیده حکمران اولمشدر .

تناسخ عقیده‌سی یهودیلکدن خرستیانلغه‌ده سرایت ایلمشدر. یوحنا انجیلندن نقل‌ایتدیکمز شوپارچه مدعامزی تأیید ایده‌جك وثائقدندر . فی‌الحقیقه یوحنا انجیلنده دینلیورکه : (یسوع کیدرکن آنادن دوغمه براعمی کوردی . رفاقتنده‌کیلر کندیسنه صوردیلرکه عجبا بو آدم نه‌کبی برکناهدن دولایی کور اوله‌رق دوغمشدر ؟ بوکناهی کندیسیمی یوقسه ابوینی‌می ارتکاب ایلمشدر. کندی کناهی سببیله اعمی دوغمش ایسه ، بوکناهی داها اول کذار ایدن برحیاتده ارتکاب ایتمش اوله‌جنی شبهه‌سزدر.) کلیسانك تدریسات رسمیه‌سنده تناسخدن بحث ایدلمزسه‌ده ، توراتك تأثیراتندن قورتیله‌مه‌ین صافدل و دیندار خرستیانلرك معتقدات خصوصیه‌لرنده بوعقیده‌نك کیزلی ایزلرینی فرق ایتمك ممکندر .

مشهور سن ژه‌روم saint Gérome ، ده متریاده Démétriade یازدیغی برمکتوبده بوحقیقتی کمال صمیمیتله اعتراف ایده‌رك دیورکه : (تناسخ و روحلرك مهاجرتی عقیده‌سی ایلك خرستیانلر آره‌سنده صورت خفیه‌ده تعلیم ایدیلیوردی . ارثی برمرض کبی محدود بردائره داخلنده پدردن اولاده انتقال ایدن بوعقیده ، افراد آره‌سنده مقدس برسر عد اولنور و محافظه‌سنه اعتنا ایدیلیوردی . آباء کنیسائیه‌دن برچوقلرینك بوخصوصده‌کی مطالعه‌لری سن ژه‌رومی تأیید ایتمکده‌در. انجیلك مشهور مفسرلرندن اوریژه‌ن Origène کتابلرنده بومسئله‌یی مناقشه ایتدیکی اثناده ، کتب مقدسه‌نك بعض روایتلرینك آنجق تناسخ عقیده‌سیله تشریح ایدیله بیله‌جکنی اعتراف وبعض مثاللر سرد ایدییور .

اوریژه‌ن دیورکه : کتب مقدسه‌نك حضرت یعقوبله Jacob ، بویوك برادری Esaü آره‌سنده قبل‌الولاده برطاقم مجادله‌لر وقوعبولدیغنه وبوکا مماثل احواله دائر اولان بیاناتنك آکلاشیله بیلمسی تناسخ عقیده‌سنك قبولنه‌وابسته‌در عقیده‌سنك یهودیلك وخرستیانلق آره‌سنه پك گیزلی برصورتده صوقولمش اولدیغی محققدر. فی‌الحقیقه خرستیانلق عالمنده مهم برموقع صاحبی اولان اسکندریه پسقپوسلرندن بریسی خلقتی بیله تناسخله ایضاح ایتمکه قالقیشه‌رق دیورکه : (جناب حق کائناتی قدرتنی اظهار و الطاف ربانیه‌سنك تجلیسنی کوسترمك ایچون خلق ایتمش دکلدر . خلقتك سبب حقیقیسی روحلرك ، بودنیایه کلمه‌دن اول یعنی داها سماده ایکن ارتکاب ایتمش اولدقلری قباحتلره جزالرینی ، چکدیرمکدن عبارتدر. بهمه‌حال برجسده گیرمکه محکوم اولان بوکبی روحلرك داها چوق اضطرابلره مبتلا اولملرینی تأمین ایچونده فاطر مطلق خلقتده برچوق نقصانلر براقمشدر. اوریژه‌ن، روح بشرك عضویت حیوانیه‌یه قدر تنزل ایتمیه‌جکنی ادعا خصوصنده پورفیردن ، قابالك مریدلرندن داها ایلری کیتمکده‌در.

م . شمس الدین

ادبیات

صحائف تنقید

محمد عاکف

صفحات — اوچنجی کتاب: حفلك سسلری

ایکنجی منظومه

بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم: (فتلك بیوتهم خاویة بما ظلموا) ترجمه‌سی: « ایشته ساکنلرك، کندی یولسزلقلری یوزندن، ایپ ایصسز قالان یوردلری!...»

یکنلر وارسه اسلامك شو چیکنه‌نمش دیارندن ؛
شو یوز بیکلرجه یوردك قانلی ، زائرسز مزارندن ؛
یورکلر پارچه‌لار بر نوحه دیکلر رهکذارندن .
بو ماتم ، کیم بیلیر قاچ منکسر قلبك غبارندن
خروش ایتمکده صوك امیدینك صوك انتشارندن !
آوت ، صوك انکسارندن که یوقدر چیرك امکانی :
باتوب کیتمش نظرلر بکله‌مکدن فجر نازانی !
ناصیل ، ای یولجی ، بیك لعنت کلوب ازمزکه وجدانی ؟
دوداقلر چاك چاك اولمش ، ایچرکن زهرخسرانی ،
اوزاقدن باقدی ــ توشنق نرده! ــ میلیونلرجه یارانی !
بو ایصسز آشیانلر برزمان غایت معززدی ؛
بو طاملر بویله بایقوش سسلرندن چین‌چین اوتمزدی!
شوقوربه‌لرسه‌کن وادیده جیلانلر قوشوب کزدی !
شو جوشمش اغلایان ایرماق نه‌خندان کولکه‌لر سزدی !
فقط برباد نکبت آکسزین هپ قیردی هپ ازدی !
وارسز یورد ، اوز اولادك ایچون اولسون ، وفایوقمی ؟
نه‌دن قلبك قار ارمش ، بیك اوجاقدن برضیا یوقمی ؟

الهی کیمسه‌سزلکدن بونالدم آشنا یوقمی ؟
وطنسز، خانمانسز برغریم ملتجا یوقمی !
بوتون یوقلقمی هپ بر؟ باری بر یوق دیرصدا یوقمی ؟

ناصل بر نقاد بی انصاف اولسه‌ق شو مکمل نظمك برنقطه‌سنده نقصان صنعت بوله‌میورز، شو سلسبیل آهنكك بر قطره‌سنه ذرهٔ غبار قارشدیغنی کوره‌میورز . مطلقا برظل قصور اولسون بولمق ایسترسه‌ك برنجی بندك ایکنجی مصراعنده «زائرسز مزار» ترکیبنك اوفاق برتنافری جامع بولوندوغنی‌سویلرز . فقط بیلمم‌بو درجه‌ده مشکل‌پسندلك‌عاکفك نظمنی تحلیل ایدرکن بیله جائزمیدر؟ اوچنجی بندك قافیه‌لری نه قدر یکی وکوزل یکی . انسان بو بندی اوقورکن اوچنجی مصراعه کلنجه قافیه بولونه‌میه‌جق، توکه‌نیوره‌جك صانیور؛ صوکره بری‌برندن کوزل ایکی قافیه دها بولونجه عادتا سوینیور . نظم ایله اوغراشانلر صنعتده، صنعتکار اولمایانلر ایچون سهل وبی کلفت کورونن، طبیعتك نه ازیجی ، اولدوریجی بر موفقیت اولدوغنی بیلیرلر ؛ لفظی معناسیله برابر سنوح ایدیویرمش سوزلر نجوم لیلهٔ یلدا قدر نادردر ! دیمك آثار بدیعه‌ده ــ اکثریت اوزره ــ معانی الفاظه فدا ایدیلیور. خایر: هرنفیسهٔ صنعت، مبدعنك بر معشوقهٔ وجدانیدر؛ شاعر اونك ریاض‌طبیعتدن بدیعه ربای تزهر اولماسنه چالیشیر، اونك کوزللکلرینی الواح کونا کونیله کورمك ایستر؛ فقط حسننه عارض‌اوله بیله‌جك شوائب تزیندن‌توبلری‌اورپریر: هرنظم ، ملیکهٔ مالك حسن عریانه آتیلیویرمش برلحاف‌باریك‌ونازاندر؛ شاعر، اوسیمین نقاب‌ظهوری، معشوقه‌سنك بارعهٔ لطافتنه ناصل برلوحهٔ تجلی تشکیل ایتمك ایسترسه، اویله احضار وتزیین ایدر. لکن اونك ایچون بو وظیفه عادتا بر مجادله‌در: بتون شکللرینه، الك اینجه قیرمه‌لرینه مستثنا کوزللکلر ویرمك ایستدیکی اوبرقع حریری نازان عصبیتلریله، سویملی خیرچینلقلریله شاعرك خائف ولرزان اللرندن سوزولور، دوشر؛ کندینه ویرلك ایسته‌نیلن اشکال حسنی بکنه‌مز، سومز؛ اوده کندی فطرتنه کوره شکللر آلمق ایچون چیرپینیر ؛ بیچاره شاعر معشوقهٔ بدیعه‌سنك حضور کمالنده اولدوغی قدرده اوکا اورتمك ایسته‌دیکی پردهٔ نازك معند و مستهزی پروازلری قارشیسنده عاجز وحیران ــ نهایت اونی طوتار ، اوکا برشکل تعین ویره‌بیلیر . چوجوقلرك آهولرله اوینامسنی آکدیران بومجادلهٔ بدیعه جوبانه‌ده شاعرك قلبی چوجوق یورکی قدر صاف ، فکری چوجوق ذهنی قدرشفاف ایسه غزال‌صنعتك نهایت کندیسنه رام اولماسی قابل دکلدر . شوقدکه چوجوغك جیلاننه مفتون اولماسی‌ده ممکن اوله‌ماز : شاعرك ترسیم ایده‌جکی لوحهٔ بدیعی ، معشوقه‌سنه ویرمك ایستدیکی شکل نازنیندن هرحالده آز چوق فرقلی اوله‌جقدر . یالکز‌اوفرقلر، سحابهٔ صنعتده کوروله‌جك اوا نجه ایزلر، اوراق خضرایه سوزولمش جیلان نظرلری قدر کوزل اولمق لازمکلیر. اوقدرکه عوارض صنعت حسن وقور اصلی‌یه برنوین لطافت‌افاضه ایده‌بیلملیدر . یاقیکز بونظریه اوچنجی بندك « شو جوشمش اغلایان ایرماق نه خندان کولکه‌لرسزدی » مصراعنده ناصل انکشاف ایدیور ؛ شبهه‌سزکه بومصراع « سزدی » قافیه‌سنی کتیره بیلمك ایچون یازلمشدر؛ لکن اوقافیه ، اوبرکلمه‌جك نه روح آشوب بربدیعهٔ خیالیه‌نك سنوحنه بادی اولیور : شمدی جوشقون جوشقون اغلایان ایرماق وقتیله ، مسعود و خندان ، سرمست محبت ، کنارلرنده طولاشان کنجلرك ، او تمثال عشق و وفا وجودلرك کولکه‌لرینه جلوه‌کاه اولمش ، اونلری « سزمش » ! بتون برلوحهٔ تصویری بویله برکلمه‌نك معنای نازاننه درج ایدیویرمك نه بیوك موفقیت شاعرانه‌در .

شعرك، شودرت‌مخمسدن عبارت کوچوك منظومه‌نك‌قیمت معنویه‌سنه کلنجه : بونی بن پك یوکسك بولیورم . کویاکه اسلامك « چکنه‌نمش دیارندن » قوپان‌نوحات مظلومانه شاعرك‌قلبنه طوپلانمش،اوکاقطره‌قطره، آتشین سموم یأس وحرمان دوکمش ؛ اوفریادلر او آجی زهرلر شاعرك یورکنی أزمش، أزمش . . . نهایت‌اویورك برلسان فریاداولیویرمش، چیرپینه چیرپینه بتون آجیلرنی سویلیور ! اویله سویلیورکه مرارت اینندن زهرلنمیه‌جك ، ایچین ایچین اغلامایه‌جق برانسان یورکی تصور ایدیله‌مز . هله بن بوشعری اوقودوغم زمان اوقدر درین بر آجی‌حس ایتدم‌که وطنك هنکامهٔ فلاکتی بتون فجایع مشئومه‌سیله محمد عاکفك لسان اضطرابندن روحمه تقطر ایدییور صاندم . شعرده معظم برقریحه‌نك محصولی اولان بیوك برخیال ، عظمتلی بر تصویرمی وار ؟ خایر ! فقط بوشعر برحس مجسم برحس ذی حیاتدر ! برفریاد روحدرکه قلبی طوتار ، یاپیلیر . شاعر « یاتوب کیتمش نظرلر بکله ـ مکدن‌فجر نازانی » مصراعیله باشلادیغی‌نوحهٔ مأیوسانه‌یه، یأس وضجرتك صوك مرتبه‌سنه واصل اولیورده « بتون یوقلقمی‌هپ بر باری بریوق‌دیر صدا یوقمی،» سوزیله خاتمه ویریور . شعر بوراده تمام اولمش ، آرتق لسان فریاد ابکم قالمشدر ؛ لکن شاعر یالکز دکل : مصائبکاه وطنده کندیسیله برابر طولاشان بر « یولجی » وار ؛ بو «یولجی» کیمدرعجبا؟ کیمدرکه شاعرك جوشش حسیاتندن بیزاراولیور، اونی براقوب‌کیتمکه قالقیشیور ؟ یولجی ینه شاعرك کندیسی ، هیچ باشقه‌سی دکل : یولجی شاعرك قوهٔ محاکمه‌سندن عبارت. کویا اوقوهٔ محاکمه بوغلیان حسیاتدن تنفر ایدییور ؛ شاعره « نه فریادایدیورسك ؟ وطنی بوکریوهٔ انقراضه دوشورن وطنك اوز اولادی دکلیدر ؟ » دیمك ایستیور . اجیلغی‌عمق روحنده طویدوغی بوعتاب صائل شاعرك یورکنی برندن اوینا تیور و همان یولجیسندن ، یعنی کندی قوهٔ محاکمه‌سندن :

کیتمه ای یولجی برابر اوطوروب اغلاشه‌لم
المم بر یورکك کاری دکل یایلاشه‌لم

بیتیله استمداده باشلایه‌رق فریادینه ، فقط بو دفعه دها مقنع و مؤید برلسان ایله ، تکرار کیریشیور :

کیتمه ای یولجی، برابر اوطوروب اغلاشه‌لم :
ألمم بر یورکك کاری دکل پایلاشه‌لم !
نه یاپوب یأسمی قهر ایلیه‌یم بیلمم‌که ؟
اویله دهشتلی محیطمده دونن ماتم‌که !
آه قارشیمده وطن نامنه برقبرستان

یاتیور شمدی ... ناصل یرله کچمز انسان ؟
شو مزارلرکه اوزانمش کیدییور ای یولجی ،
نره‌دن باشلادی یوکسلمه‌یه باق نرده اوجی !
بونه هجران مؤبد، بونه خسران مبین،
ازیلیر روح‌سما، پارچه‌لانیر قلب زمین !
آزاجق قورجالا طوپراقلری، سیرایت نه‌چیقار :
دیجیلمه آلتنده أزیلمش، پاره‌لانمش قفالر !
یره‌دن رنك هویتلری، اوچمش یوزلر !
کیم بیلیر هانکی شناعتله اویولمش کوزلر ؛
« مدنیت » ذینك الجاقلقنه لعنتلر ایدر
کبی یکپاره کسیلمش‌ده صیرتمش دیشلر !
سونکودن قالبوره دونمش نیجه بیکلرله بدن ،
نیجه باشلار، نیجه قوللرکه جدا جسمندن !
بشیکندن آتوب پارچه‌لانان مخلوقات !
صوکره ناموسنه قربان ایدیلن بونجه حیات .
بم‌بیاض صاچلری قطرانلره باتمش دده‌لر !
کوکسی بالطه‌یله قیرلمش ممه‌سز والده‌لر !
تکی بیکلرجه کسیك کوکده‌یه عائد کومه‌لر :
صاچ ، قولاق ، ال ، چکه ، پارماق... بتون انقاض بشر !
باقه‌لم یاوروسی اوغرارمی دیبوب قارنندن ،
جانوارلر کبی شیشلرده قیزارمش نسوان !
ایشته بونلر او فلاکتزده‌لردرکه، دوشون ،
قورومش اوت کبی طوغراندی بچاقلرله بوتون !
مسلمانلقلری بچاره‌لرك اویله بویوك
برجنایت‌که: جزالر او نسبتله کوچوك !

نظمدن اول شعری موضوع بحث ایتمکدن کندیمی آله‌مایه‌جغم : امان یاربی ، بونه مدهش تصویرحال ، نه قانلی لوحهٔ هلاك ! صرصرظلم و وحشتك خانمانلردن ، بیابانلردن ، بتون مسلمان یوردلرندن ، عثمانلی بوجاقلرندن قوپاروب سوردوکی « انقاض بشر » ایشته شومنظومه‌نك، بوشلالهٔ پرجوش وخروشك فورانلرینه قاپلمش ، کلیور ، اوروپور ، ازوب قیرییور ! شعرده اویله جانلی برتدریج صاعد وارکه ! شاعرك نیجهٔ سحار صنعتی

آه قارشمده وطن نامنه بر قبرستان
یاتیور شمدی ناصل یرله کچمز انسان

بیتنی پولاد برکلبه‌تن کبی قلبه اوزاتیور ، قلبی وجوده ربط ایدن حبل جانی یاقالایور ، صیقیور. . . کیتدکجه صارصه صارصه ، چویره چویره صیقیور . . . کیتدکجه دها جلادانه برخشم ایله چکیور ، چکیور . . . نهایت برخرخرهٔ فریاد ایچنده ، اونی یرندن سوکیور، قانلی ، قانلی فیرلاتیور . ایشته نتیجه ، ایشته :

باقالم یاوروسی‌اوغرارمی‌دیبوب قارنندن
جانوارلرکبی‌شیشلرده قیزارمش‌نسوان!

بیتنك تصویر ایتدیکی لوحهٔ فجاعتدن حاصل اولان تأثیر ! !

بوقوتده برتصویره شعرلرمز آره‌سنده پك نادر تصادف اولنور . تصویرك روح مبدعی قوهٔ مخیله‌در . ایشته شوپارچه‌ده‌ده او روح صانعك تجلیٔ نوارنی کورورز . فقط روم ایلینك تاریخ آلامزه ابدیاً انتقال ایدن داستان فجایعی‌ده بویله جانلی ، قانلی الواح مصائب الهامنه ـ حیفا که ! ـ پك مساعددر . دیمك ایسترم که موضوعك ماهیت الیمه‌سی شاعرك قوهٔ خیالیه‌سنه پك‌واسع مقیاسده افاضهٔ قدرت ایلمشدر. مع مافیه شاعرده اوقوهٔ خیالیه یوکسك بر درجه‌ده موجود اولما ـ سه‌یدی بویله برشعر بوفیضان الهام ایله کندیسندن سنوح ایده‌مزدی: خیالی صولغون چیچکلرکبی بی تاب و شعشعه نه قدر شاعر واردرکه الواح نورانور طبیعتدن برلمعهٔ ذی حیات آلوب‌ده نظرگاه بدایعپرستانده اونی تمثیل ایتمکده موفق اوله‌ماز .

شعردن نظمه نقل بحث ایده‌لم : بوقوتده برشعرك کسوهٔ ذیروحی اولان نظم‌ده طوغروسی فوق العاده ! ذاتاً باشقه درلو اوله‌مازکه : الك طیار ووحشی برکبوتر الهامی‌منسوجهٔ دام نظمنك خیاط شعله‌دارینه رام ایدن محمد عاکف بویله تهورندن کوکره‌مش فقط هر طرفندن مجروح اولمش برغضنفر فکروخیالیمی سلاسل الفاظیله باغلایه‌مایه‌جق ؟ بو ایکنجی پارچه‌ده وزن دکیشدیرلمش ، چونکه فکرده برتحول وار : شاعر منظومه‌سنك ایلك بندلرنده قلبیله اغلایوب طورورکن نهایت فکریله دوشونمکه باشلایور ، کندیسنی برآز زمان حال یأس وهجرانه براقش اولان « یولجی » ایله مخاطبه‌یه براحتیاج حس ایدییور ، برباشقه وزن اختیاریله آهنك نظمنه برجریان نوین وریبور . بوراده وزنی دکیشدیرمك اوقدر طبیعیدرکه انسان بوشعری اوقودقدن صوکره لزومنه کوره ایکی حتی اوچ وزن اختیار ایدلمه‌دن ـ هله اوزان عروضیه ایله ـ سایس برشعر ، لسانی مألنه موافق برمنظومه یازمق ناصل قابل اوله‌بیله‌جکنی عادتا ادراك ایده‌میور ! برمقاله‌مده دها سویلمش ایدم : برمنظومه‌ده وزنك تبدیلی ، بوراده اولدوغی کبی . مألك تبدیلیله مترافق اولمالیدر . یوقسه کیف مااتفق برقاچ وزن‌اختیاریله شعر یازمق ترتیب نظمده عجزدن باشقه برشیئه دلالت ایتمز .

ای بوطوپراقده برر نعش پریشان براقوب
یوکسه‌لن موکب ارواح ! صاقین ارضه باقوب ،
صانمایك شوق‌شهادتله جوشان برقان وار ،
بزده لشدن دها حسز ، دها قوقش جان وار !
باقمایك، هم توکوروك چهرهٔ مردارمزه !
توکوروك : بلکه برآز دویغوکلیر عارمزه!
توکوروك جبههٔ لاقیدینه شرقك، توکوروك !
قوشقولانسین کورملم غیرتی خلقك، توکوروك !
توکوروك ملتی الجاتجه اوران ضربه‌لره !
توکوروك اونلره آلقیش داغیدان قحبه‌لره!
توکوروك اهل‌صلیبك اوحیاسز یوزینه!
توکوروك اونلرك اصلا کووه‌نیلمز سوزینه!
مدنیت دینیلن مسخره مخلوق‌کوروك !
توکوروك ماسکه‌لی‌وجداننه عصرك، توکوروك !

هله اعلانی زماننده شو ملعون حربك،
« بزه‌افکارعمومیه‌سی لازم غربك،
اودهٔ اللهی بیراقمله اولور. » هرزه‌سنی
خلقه ایمان کبی تلقین ایلادیدنك سنی

صوصدوران آبدالك ادراكنه بول بول توكوروك! ! ...
یته هجران ایله چیلغنلغم اوستمده بوكون
بكا وحدت كبی بر یار مساعد لازم
آرتیق ای یولجی براق بن یالكز اغلایه‌یم !...

بعضاً بركلمه بوتون برشعرك روحی اولیویرر. اوقدركه شاعر منظومه‌سنی نه درجه‌ده كوزل تسمیه ایدرسه ایتسین ، كندیسنك قبول ایتدیكی سرنامه قاله‌ آلنماز ، شعری اونده حاكم اولان كلمه ایله یاد اولنور. مثلا نفعینك نعت مشهوری « سوزم » قصیده‌سی، نامق كمالك جزمیده مندرج شعری « یوكسل » منظومه‌سی عنوانلریله مشهور اولمشدر . ایشته محمد عاكفك بوشعری‌ده « توكوروك » منظومه‌سی نامیله شهرتشعار اولوب قاله‌جقدر . چونكه كلمه قوتلیدر ، جانلیدر ، یكیدر . شاعر بوكلمه ایله بوتون عثمانلیلرك نفرت وجدانی‌سویلیور، بوكلمه‌یی هزیمتمزی حاضرلایانلرك، آلقیشلایانلرك صورتلرینه یاپشدیریور ! بوكلمه برمنظومه‌نك دكل ، برتاریخك عنوانیدر ؛ بوكلمه‌یی بولان ، چهرهٔ سیئاتمزه چاربان شاعرك دكل ، ملتك وجدانیدر ! كلمه‌یی ثقیل یاخود مستهجن كورمك عجبا قابلمیدر ؟ خایر : صمیمی برهیجانی ، حقیقی بربحران قلبی تصویر ایدن كلمات ــ حد ذاتنده پك زیاده مستهجن اولمامق شرطیله ــ او صمیمیت وحقیقتك درجه‌سنه ارتقا ایدر ، حتی ماهیت مأله قوت ویرر ، جلادت بخش اولور . ایشته « توكوروك » لفظی شو اون‌بر بیتدن عبارت صوك پارچه‌ده اون ایكی دفعه تكرار اولنیور ، فقط لسان شعرك نزاهت نجیبه‌سنی محافظه‌ده افراط‌اعتنا، حتی‌تعصب كوسترن برشاعر بیله ــ نه قدر رقت حسه مالك اولورسه اولسون ــ بولفظدن برشمهٔ استهجان آله‌ماز ؛ بالعكس كلمه‌نك منظومه‌یه روح‌شدت افاضه‌ایتدیكنی كورور ، كلمه‌یی سور ، تكرار ایتدكجه دها زیاده سور . بوبر حقیقت بدیعیه اولمقله برابر محمد عاكفك « توكوروك » لفظنی یازمقده ناصل برمهارت صنعتكارانه ابراز ایتدیكنده نظر دقتی جلب ایدرم : اونك خطابی « موكب ارواح » ه عائددر ؛ انسانلری دكل ، روحلری‌قوتلی، جانلی كلمه‌سنك مدلولیله چهرهٔ لاقیدیمزه حقارتلر ، نفرتلر یاغدیرمغه دعوت ایدیور ! مخاطب مجرددر ، خطابك كندیسنه تودیع ایتدیكی وظیفهٔ تحقیر بالطبع هردرلو مادیتدن تجرد ایدر .

شو بندك جزالت بیانی تصویر ایچون كلمه بوله‌میورم ، نظم‌اوقدر حائزكمالدر . صوك پارچه‌یی آكلامق ایچون « هجران » و « وحدت » كلمه‌لرینه براز دقت ایتمك ولسان تصوفه پك بیكانه اولمامق لازم كلیر : هجران ، تفكر الوهیتدن تباعد دیمكدركه بشر عقلیاتنه اعتماد ایتدكجه بوعقبه‌یه كرفتار اولور ؛ وحدت‌ده عظمت ربانیه‌نك تأملنه وقف نفس ایتمكدر . شاعر « یولجی‌یه » یعنی كندی عقلنه دیبوركه : « دوشدیكك كریوهٔ اضطرابده بوغولوب قالدك ، بر نور حقیقت كوره‌مدك ، بنی چیلدیرتدك ، آرتق ای پنچهٔ ادراك ، كریبان عجزمه یاپشما ! بنی براق، براق‌كه بن الهامه توجه ایده‌یم ، الهامله یالكز قاله‌رق اغلایه‌یم ! »

قیمت شعریه‌یه كلنجه : عجبا منظومه‌نك شو صوك پارچه‌سی برنجی و ایكنجی پارچه‌لری قدر كوزلمیدر ؟ دینیله‌بیلیركه « شاعر قوتلی بركلمه بولمش ، اونی متصلاً تكرار ایتمش ؛ بوطرز بیانده بر روح شدت بولوندوغنی انكار اولونه‌ماز ایسه‌ده « شعر خالص » اولمق اعتباریله صوك پارچه اولكیلر كبی كوزل دكل ! » بویله برمطالعه وارد اولورسه شوجوابی ویریرز :

اولا بر قوتلی كلمه‌نك تكراریله‌ده پك مهیج ، پك كوزل برشعر، بر « شعر خالص » یازیله بیلیر . ناصل‌كه بوراده یازلمش : شاعر منظومه‌سنك برنجی پارچه‌سنده اسلامك چكنه‌نمش دیارنی ، ایكنجی پارچه‌سنده بشرك انقاضنی تصویر ایدیور ؛ اوچنجی پارچه‌سنده‌ده بوقانلی تصویرلرك ، مدهش لوحه‌لرك آلامنه بوغولان قلبندن ملتی انقراضه سوروكله‌ینلره قارشی كمال هیجان وشدتله نفرتلر یاغدیریور . اككوزل شعرلر اك حسی اولانلردر .

ایشته بوشعرده حسیات شدیده‌نك برفورانكاه شعشعه داریدر . بوشدت وعظمتیله برابرصمیمیتنه‌ده انسانی‌حیران ایدیور : انسانلری، شرق وغربی ، قحبه‌لری ، اهل صلیبی ، مدنیتی . . . . حاصلی‌بوتون عصری حقارتلره بوغدقدن صوكره شیرانه تهورلرندن بی‌تاب و توان قالان شاعر ، عجز انسانیته نه‌كوزل سقوط ایدیور، صوك بیتنده ناصل حزین حزین اغلایور !

ثانیا صوك پارچه‌ده شعر یالكز بركلمه‌نك تكراریله دكل ، بلكه هر بیتده بوتون صمیمیت وعلویتیله بارزدر . بیلمم بونی تحلیل ایتمكه لزوم وارمی ؟

ای بوطوپراقده برر نعش پریشان براقوب
یوكسه‌لن موكب ارواح!...

ایشته سزه برلوحهٔ پرعظمت !

بزده اشدن دها حسز، دها قوقش جان وار!

ایشته بوده آجی، غایت آجی برشعر ، برشعرحقیقت !

مدنیت دینیلن مسخره مخلوق كوروك ،
توكوروك ماسكه‌لی وجدانه عصرك توكوروك !

ایشته بوده برشعر حقیقت‌كه عصرك وجداننده‌كی ماسكه‌یی پارچه‌لیوریبور !

.
. .

مطالعات ناچیزانه‌مزه آرتق نتیجه ویره‌لم : محمد عاكفك بوشعری اشعار مخلده‌مز آره‌سنده قاله‌جقدر ، عصرلرجه یاشایه‌جقدر . چونكه بیوك برمسلمان یوركنك ، بیوك برعثمانلی یوركنك بیوك برفریادیدر ! بوشاهدانهٔ وجدان وعرفانك ابدیت قرین اولدوغنه بن ، اونی انشاد ایتدیكم زمان التماعاتی اطرافده بولنان معصوملرك بیله كوزلرنده كورمكله ایمان ایلدم ! محمد عاكفك بوشعرینی بیوكمز ، كوچوكمز هپمز ازبرلیه‌جكز ، اولرده ، مكتبلرده ، صحنه‌لرده ، میدانلرده اوقویه‌جغز ، اوقوته‌جغز ؛ هیچقره هیچقره ، بوغوله بوغوله انشاد ایده‌جكز . برملتك وجدانی حضیض مذلتدن برج مكرمته اعلا ایده بیله‌جك قدرت

تسخيريه‌يی حائز و بر آيت كريمه‌نك تفسيری اعتباريله عادتا مرتبهٔ قدسيته نائل اولان بويله بر شعر اعلی حكمتك ناظم محترمی ايچون القصيمی، اك جدی تبريكات وجدانيه ، آنجق وطنك فيوض آتيه‌سنی ينه بو قدر عالی ، فقط بونك كريان اولدوغی قدر خندان بر منظومه ابداع ايده‌رك تصويره موفق اولماسی تمنياتيله ايفا ايديله‌بيلير .

علی اكرم

مقالات

ملت ارشاده محتاجدر

اوت ، ملت اسلاميه حقيقةً ارشاده محتاجدر . مسلمانلرك هر زمان ، هر يرده دوچار اولدقلری فلاكتلرك اك برنجی سائق ، عاملی ؛ وظيفهٔ دينيه و مليه‌لرينی لايقيله بيلمه‌ملری ؛ بوخصوصده كنديلرينی شاهراه سلامته ايصاله كافی مسائلی تلقين ايده‌جك مرشدلردن ، مربيلردن محروم بولونمالريدر .

بالقانلر محاربهٔ مشئومه‌سنده دوچار اولديغمز مغلوبيتلرده ، فلاكتلرده دينسزلك بيوك ومهم بر موقع اشغال ايتمش ، دشمنلرمز ايسه منسوخ وبناءً عليه باطل بر دينه منسوب اولملريله برابر عسكرلرينه ، اهاليسنه قارشی متدين ، هم ده فوق العاده متدين كورونمك ، كليسا حياتنه بيوك بر مربوطيت كوسترمك ، اك كوچوك بر ضابطندن تا اردو قوماندانته، حتی پرنسلرينه، قراللرينه وارنجه‌يه قدر رؤسای روحانيه‌لرينه علی ملاء الناس ـ احتمالكه ظاهری ـ احترامكار بولونمق صورتيله اهاليده بيوك بر ارتباط دينی وملی تأمين ايتمشلر ؛ بوندن ده جداً پك زياده استفاده ايلمشلردر . بونی كوزمزله كوردك .

حريفلرده وطن حسی ، مليت دويغوسی كوكله‌شمش ، كوكله‌شديرلمش . اك عادی بر بلنارك مليته كوچك بر تعريضك ـ تعرضك دكل ـ اطرافنده ؛ بتون بر مملكت خلقی اجتماع ايدر ، اونی رد ايدر ، ازاله ايدر ، تميزلر . او ، اونی رد ايتمه‌دن راحت ايتمز و ايتديرمز . بز هيمز ، خاطركز قالماسين، « اوردوم آلديرماز »

اونلرك سر آمدانی مليت حسيله ، ظفر اميديله منافع سياسيه‌لری بر برينه قطعياً بكزه‌مه‌ين درت دولتی ، درت دولت اهاليسنی صليب آلتنده برلشديردكلری حالده بز بر دينه ، بر دولته منسوب مسلمانلری دينمزك امرلرينه رغماً ، بر هلال آلتنده اجتماع ايتديره‌مدك . آز قالدی‌كه حضرت فاتح استانبولی فتح ايتديكی كون نه حالده بولدی ايسه دشمنلرمز ده بزی او حالده بوله‌جقلردی .

بالقانليلرك ، بالخاصه كوزمزله كورديكمز بلغارلرك هر طابورنده ايكيشر دانه پاپاس وار ايدی . سيار و ثابت خسته‌خانه‌لرده كيلرده باشقه.

(اونلرك وظيفه‌لری آيری) بر دانه‌سی ، عسكرك مسائل دينيه‌سنی حله ، فصله مأمور . ايكنجيسی طابور واعظی . بونك ده وظيفه‌سی يكرمی درت ساعتده بر دفعه ـ ضابطان باشده اولديغی حالده ـ بتون طابوره ارشادات ، تلقينات . هر آلايك ده بويوك بر باباسی، رئيس دينيسی وار . بازار كونی هر نره‌ده اولورسه اولسون آلايی تشكيل ايدن طابور افرادينه صليبی اوپديرمك ، صليب آلتنده اولمك فكرينی ويرمك ، وطنلرينی چكنه‌تمه‌مك ، اشغال ايتدكلری محللرده اعلا ايتدكلری صليبی الی الابد محافظه‌يه عهد وپيمان ايتديرمك .

ايشته دشمن حكومتلرينك باطل و عاطل دينلرندن ظاهرده ايتدكلری استفاده . ايشته هپسی دينسز ، ايمانسز اولدقلری حالده خلقه متدين كورونمك صورتيله الده ايتدكلری فائده .

بزده ده بتون افراد ملتی هر صورتله ايقاظ ايده‌جك اسباب وعواملك هر يرده ، بالخاصه اردوده تكمل ايتمسی صوك درجه لازمدر.
رمضان مناسبتيله استانبولده جوامع مباركه‌ده علمای كرام بو وظيفه‌يی ايفايه چاليشيورلر . هم ده سنين سابقه‌دن دها جدی ، دها اساسلی ، دها شموللی بر صورتده اوغراشيورلر، فكر وطن پرورانه‌يی نشر واشاعه ايدييورلر . تشكر اولنور . فقط ينه آزدر . احتياجمز بو همتلرك فوقنده‌در .

بن بونی اك زياده اردوده ، طابورده ، بلوكلرده كورمك ايسترم . كرچه استانبول و طشره علمای محاربهٔ حاضره‌ده بو وظيفه‌يی ده ايفايه چاليشمشلر ، عسكر آراسنه كيرمشلر ، ارشاد ايتمشلر ؛ وطن ، ملت دويغولرينی بر درجه‌يه قدر يرلشديرمكه اوغراشمشلر . فقط ينه اردويه كيدن كلن خواجه افنديلر بزه حكايه بيورييورلركه عسكر، بونك فوقنده ، ارشادات دينيه وفكريه‌يه جداً محتاجدر. بويله اوچ كونلك ، بش كونلك موقت تدبيرلر كافی كلميور .

بونلر عسكر اولمازدن اول مملكتلرنده ارشاد اولونمالی. عسكر اولونجه، طابوره كيرنجه طابورده بوله‌جغی آدم عقللی خوجه‌لرله اونلرك تلقينات دينيه ووطنيه‌لری تكمل ايتمليدر .

معذور كوروكز ، يالكز نفرجكلر دكل ، ضابطلرمزك ده برچوغی بوكا محتاج. اونلرده بر مسلمانه ، سفر بر حالنده بولونان بر ضابطه بيلنمسی لازم كلن احكام شرعيه‌يی بيلميورلر. ايشته سزه بر مثال :

ضابط احتلام اوليور . هوا صغوق . حمام يوق. خسته اوله‌جغم ديور ، اغتسال ايتميور . كرك دين ، كرك صحت نقطه‌سندن برباد ، مردار بر حيات ياشايور . بونی كورن، ضابطنك ايكی آی اغتسال ايتمديكنی بيلن نفرجكلرك ضابطنه ، آمرينه قارشی مربوطيت دينيه ومعنويه‌سی باشقه‌لاشيور .

او نه‌ده عسكرجكلرمزه صو اقتضا ايدييور . او تميزله‌نمدن ؛ هيچ

برشيدن خير كورميه‌جكنى ، اللهنه عاصى اوله‌جغنى ايشتمش بلله‌مش . هوا صغوق . اودون يوق . يبه دايانامیور . صوباشنه ، چشمه دیبنه، دره‌يه قوشيور ، ياخود آرقـداشلرندن الديغى دها ايكى ماطـارايى كنديسنككى‌ايله برلشديره‌رك چادرك آرقه‌سنه كچيور . صودوكنيور. مكمل برديزانترى‌يه ياقالانيور ، كيـديور (بوندن اردونك ضـايعاتى مهمدر)

شمدى اوطابورده برمرشـد اولسه، آدم عقللى برالاى مفتيسى ، حتى كنديـنى‌بيلير برطابور امامى بولونسه‌ده‌اوضابطه، اونفراته اكلاتسه‌كه: شريعت اسلاميه بوبابده پك‌مساعده‌كاردر . ذاتاً هيـچ برصورتله‌مشكلات ايله آمر دكلدر .

نه‌بر ضابطك غسلسز كزمسنه ، نه‌ده برعسكرك‌صغوقدن ترك‌حيات ايتمسنه راضيدر . بوكبى خصوصاتى نظر دقتدن‌اوزاق طوتمايان‌اسلاميت تيمم ايتمكى توصيه ايديور . تيمـدن مقصد مسلمانلره مشكل‌زمانلرده، سفرلرده، غربتلرده زحمت چكـدرمه‌مكدر . بوسايه‌ده نه اوضـابط غسلسز ، آبدستسز ، تيمنسز ، بركتسز كزمش اولور ، نه‌ده اوزواللى عسكر ، شريعتك احكامندن استفاده يولنى بيلمديكنـدن جهالته قربان اولور .

بوبابده حكومتك كمال اهميتله نظر دقتنى جلب ايلرم . ذاتاً محاربهٔ حاضره‌ده بيوك ضررلر ايچنده كيزله‌نمش پك مهم كارلروادر . بونلر « عبرت » كلمـه‌سيله تعبير اولونه‌بيلير . بونلردن آتى ايچون استفـاده ايدرسه‌ك،استفاده‌ايتمه‌نك يولنى‌بيلير سه‌ك ضرر ايچنده‌كار بولمش‌اولورز.

مفتى زاده

م . اسعد

مكاتيب

مخابرين‌مخصوصه‌مزك‌مكتوبلرى :

آوروپا مكتوبلرى :

۳

پارس، جنوره، أويان، مونترو، لوزان

پارس حياتى :

مدنيت حياتى دنيلن او دغدغه‌يه آليشمديغمدنمى‌درنه‌دندربيلمم، پارسدن، پارسك او ولوله‌ٔ تناهى ناپذيرندن بر درلو خوشلانه‌مدم . بو اعترافمدن طولايى احتمالكه حماقتمه حكم ايدنلر بولنور . انلر حكملرنده حر اولدقلرى كبى، بنده تقديرمده حرم . پارس اويله بر مملكت‌كه كيمسـه‌نك كيمسه‌دن خبرى يوق . اوراده‌كى انسـانلر جسيم بر ماكينه‌نك اجزاى مختلفه‌سى كبى دائمـا متحرك . بكا اويله كليوركه فعاليت مدنيه دنيلن او سـيل عظيمك سوق جوشا جوشـنه قاپيلان تقالرك برنده بر دقيقه كندى عالمه چكيلوب حياتك حال سـكونندن ، ذوق معصومانه‌سندن استفاده ايده‌جك قابليت قالمامش . انلرك نومى، يقظه‌سى، سكونى، حركتى نه تقدير ماهيتى ممكن اوليان برحالت ديكر! ايشته بن پارسى بويله كوردم، بويله بولدم .

فى‌الحقيقه بولونيا اورمانى، ورساى بغچه‌سى وسـائره كبى‌يرلر بردرجه‌يه‌قدر فكره سـكون ويريور . فقط بنم كبى تكلف دشمنى ، ساده‌لك عاشـقى اولان كيمسـه‌لر امينم‌كه او مكلف ، او مزين يرلرده‌ده آرادقلرينى بوله‌مازلر . كوريلن هرشى، دنيالر قدر مسـاعينك محصولى اولديغندن انلرك وجوده كتورلمسى ايچون صرف ايديلن قوتلرك كافه‌سى أنرلرينك باشى اوجنده بكلديورلر ، سير ايدنلردن تماشا اجرتى ايسته‌يورلر . دائما: امان ياربى انسـان‌الى‌دكمدك، انك‌الباس تصرفنى كيمدك برشى يوقمى؟ بر لحظـه باقه‌بمده كنديمه كله‌يم ! ديرو بو امنيه ايله درت طرفه كوز كزديرر ايدم . افـوس‌كه سمادن بشقه بر ير بوله‌ماز ايدم . شـو آرالق هركس برطرفه صاووشمش. زيرا بو موسمده پارسـك هواسى ، هوا دكل،سم قاتل؛ صوينه كلنجه انك ايچون تعبير بولنه‌ماز. حمد اولسون بركره‌دن زياده ايچمك نصيب اولمدى . استانبولده صويى ايچدكدن‌صكره جناب حقه حمد ايدر ايدم . بوراده دائما امر برعكس ايدى . بو هواى سم آلودك تأثيرندن اوملى، كلديكمك اوچنجى كونى وجودمده بر قريقلق حس‌ايتدم، اشـتهادن اثر قالمدى . قوهٔ معنـويه‌م منكسر اولدى . باقدم‌كه اوله‌جق شى دكل ! بردرلو ييلديزمك باريشه‌مديغى اوفاجرهٔ جهان آشنادن مفارقته قرار ويردم واو كونك «پانته‌اون» زيارتى او اقشام اوپرانك تماشاسيله « تتويج »ايده‌رك (: پارتلرك بنده توليد ايتديكى حالاتى ايلريده آيريجه يازه‌جغم) ايرتسى‌صالى‌كونى جنوره‌يه متوجهاً پارسدن مفارقت‌ايتدم .

پارسدن جنوره‌يه :

« بورنوواى » استاسيونى كچنجه دنيا ايله آشنا ديمغه، اوخ ياربى دنيا وار ايمش ديمكه، كنيش‌كنيش‌نفس‌آلمغه باشلادم. جنوره‌يه‌كلنجه‌يه‌قدر كورديكم مناظر ، فوق‌العاده لطيف ايدى . او لطافتك تصويرنى شـاعرلرمزه براقه‌لم . بنم نظر حيرتمى جلب ايدن‌شى مارسيليا ـ پارس‌طريقى كبى اوراده‌دا كيلمدك بر قاريش ير اولماسى‌ايدى. حصير شاپقه‌لى، ماڤى پانطولونلى كويليلرك تارلالرده، بغچه‌لرده چالشـدقلرينى كوردكجه ايچم آچيليور ايدى . بر كيجـه اول اوراده كورديكم موسيولرى كوزمك اوكنه كتيردم . بو ايكى منظره بيننده نه عظيم تضاد وار ايدى. هله اوراده برزنجى كوردم . تووالتى همان بيـاضلرك كافه‌سنه فائق ايدى . سيلندر شاپقه‌سنه، شاپقه‌سنك ذيل متممى اولان چهره‌سنه باقدقجه « ظلمات بعضها فوق‌بعض » قول كريمنى تكرارده مضطر قالدم. اوكوزل‌يرلرى كوردكجه، او جيد هواىى تنفس ايتدكجه رنكم يرينه، عقلم باشمه‌كلمكه باشلادى. طاغلرله، نهرلرله، آغاجلرله، چيچكلرله حسبحاله باشلادم . اقشام سكزه چاريك قاله‌رق «ژان‌ژاق روسو» نك مولدى اولان جنوره‌يه كلدك .

جنوره‌ده :

طوغرى «طان» كولنك كنارنده كائن «اوتل‌ده‌برغ» ه ايندم. كوله ناظر بر اوطه كوستردیلر؛ پنجره‌دن باقدم: كاشانه اخلاق درسى ويرن، فقط چوجغنى دوغاردوغماز كوپك ياوروسى كبى سوقاغه آتان او خرچين، اخلاقسز فيلسوفك اسمنى، طونجدن هيكلنى طاشيان آطه‌جق كوزمه ايليشـدى . برآز استراحتدن صكره اوتلدن چيقدم . شهرك هرطرفنى طولاشـدم . سوقاقلر، شهر غايت تميز ودلنشين ايدى. آرتق غير اختيارى ايشته بر انسان مملكتى ديدم. وبوسوزى سـويلركن پارسى كوزمك اوكنه كتيردم ، اكا خطاب ايتدم. دها اورته‌لق قارارمه‌دن سـوقاقلر ، كوپريلر ، مغازه‌لر بر كتلهٔ نورحالنى آلمش؛ كويا كه بر محبوبهٔ دلارا سراپا برلانطه‌لرله دونانمش ايدى . آه او الكتريق لامبه‌لرى نه زمان بزم مملكته‌ده كيره‌جك ! معلوم يا جنوره شـهرى قيوجياق وسـاعتجيلك صنعتلرى، ميناكارى معمولاتى‌ايله مشهوردر. انسان بردرلو مغازه‌لرك‌اوكندن آيريله‌میور . نه كردانلقلر، نه بروشلر ، نه يوزوكلر، نه ميناكارى سـاعتلر ، مداليونلر، نه قوطيلر ياپمشلر! انسانك باقدقجه باقه‌جغى، هپسنى آلاجغى كليور .

مغازه‌لرك جامكانلرنده یانان الكتریق لامبه‌لری او رنكا رنك احجار نفیسه‌دن معمول مصنوعات مختلفه‌یه نور انداز اولدقجه، هرمغازه‌نك جامكانی بر مشهر انوار حالنی آلیور . مملكتك كندیسنه خاص اولان بوصنایع نفیسه‌ده‌كی ترقیات خارق العاده‌سنه حیران اولدم . مغازه‌لری قادینلر اداره ایدیورلر . مغازه‌یه كیرنجه انسانه غایت نازكانه معامله‌ده بولنیورلر. حتی انسان برچوق شیلره باقوبده هیچ برشی آلمادن قوری براعتذار ایله مغازه‌دن چیقسه كویا برچوق شیلر آلمش كبی نازكانه التفات ایله مشتری‌یی تشییع ایدیورلر . مشتری‌یه قارشو قطعیاً غلظت یوق . نرمین صدالریله، خوش آینده ادالریله انسانی برشی آلمغه مجبور ایدیورلر. (بواراق اصنافزدن بعضیلرینك مشتری‌یه مالك‌ز كاتی ویریور ، یاخود تصدق ایدیور كبی من‌واذی ایله معامله‌ایتملری كوزمك اوكنه‌كلدی) شوقدردیه‌بیلیرم‌كه بولندیغم شهرلرده كیمه مراجعت ایتدم، كیمدن برشی سؤال ایلدم ایسه ذره‌قدر درشت بر معامله كورمدم وبوحالی جداً تقدیر ایتدم .

استطراد قبیلندن اوله‌رق حكایه ایده‌یم: « مونترو » دن «لوزان» ه كیتمك اوزره «اوشی» یه كلدیكمده وابور اسكله‌سنده تمثالك نحیف بر آدم بزم قیصه «والیز» ی یوكلندی ، یوزاللی ایكی‌یوز خطوه قدر كوتوردكدن صكوه بر چك چك آرابه‌سنه قویوب «فونیكولر» استاسیونه كوتوردی . فونیكولرك حركتنه ایجه بر زمان واروایدی . حریفك قسمته مانع اولمامق ایچون اجرتنی ویردم . و والیزی براقوب كیتمسنی افهام ایتدم ؛ حریف دها وظیفه‌سنی اكمال ایتمدیكنی اكلاته‌جق برطورایله‌باشنی صاللادی و یرندن قپلدامدی. فونیكولر كلدی،«والیز»ی یوك واغونه تسلیم وبكا تشكر ایده‌رك كیتدی . بونك نقلندن مقصد نه اولدیغی ایضاحدن مستغنیدر .

ژان‌ژاق روسو آطه‌سی :

اساساً جنوره‌ده بر كوندن زیاده قالمیه‌جق ایدم . فقط شهر غایت خوشمه كیتدیكندن ایكی اوچ كون قالمغه، وجودی دیكلندیرمكه قرار ویردم . اویله‌ده یاپدم . ایرتسی كونی « ژان‌ژاق‌روسو » آطه‌سنه كیدوب جنوره‌لی فیلسوفك طونجدن هیكلنی تماشا ایتدم. «روسو» نك مزاری «پانته‌اون» ده‌كی « وولتر »له قارشو قارشویه ایدی. «وولتر» قبرنده آیاق اوستی طوریور (طونجدن هیكلی) قبرینی نظرحیرتله تماشا ایدیور ایدی. «روسو» یه كلنجه‌قبرینك‌اوزرنده‌كی‌صندوقه‌نك باش‌طرفندن قاپلوبغه كبی باشنی چیقارمش، اورادن كاشانه چشم‌استحقار واستهزا ایله نظر ایدیور ایدی .

جنوره‌ده «اوپه‌ره» ده :

خلاصه شهرك شایان تماشا محللرینی كزدم. لطافتنه، نظافتنه حیران‌اولدم . هله موزه‌خانه‌سی پك لطیف وبر چوق قیمتدار آثاری حاوی ایدی . تفصیلاتنی یازمغه زمان مساعد دكل . جنوره‌دن وابوره بیندم. «لمان» كولنك زمرد كبی ساحللرینی، سواحلده‌كی‌ظریف ولطیف بنالرینی تماشا ایده‌ایده «ئه‌ویه‌ن»ه‌كلدم . جانطه‌می بر اوتله قویدقدن‌صكره «شاتله» منبعنه كلدم . بغچه‌دن ایچری كیردم . باغچه حقیقةً شاهانه دینه‌جك درجه‌ده‌مزین ومكمل ایدی .

منبعدن بر بارداق صو ایچوب عودت ایتمك اوزره ایكن قارشومه صاری صقاللی اوچوق بكزلی اوتوز یاشلرنده بر موسیو چیقدی. نره‌لی اولدیغمی ، نیچون كلدیكمی نازكانه صوردی . جواب ویردم . اویله ایسه سزه بو سنه انشا اولنان اوتلزی كزدیره‌یم دیدی . تشكر ایتدم . بنی آلدی اوتله كوتوردی . اوتلك اقسام مختلفه‌سنی كزدم. ترتیباتنه، تفریشاتنه حیران‌اولدم. براپمپراطورده كلسه اوتلده بیتوتت ایده بیلیر . اوتلی كزدكدن صكره بنی اك اوست قاتده‌كی بالقونه چیقاردی . اوراده كندیسی بر سیغاره یاقدی . طبقه‌می چیقاردم. بنده بر سیغاره یاقدم . او منظره‌نك لطافتنی تصویره قلمك اقتداری كافی دكلدر .

حقیقةً حریفلر دنیالرینی جنتخانه قویمشلر . شوده ناقصدر، یاخودلازمدر دیدیره‌جك برشی براقمامشلر . بوندن‌اون‌بش، اون آلتی سنه اول « چیتلی » یه كیتمش ایدم. منبعك اوزرنده چوبان‌قولبه‌سی كبی بربنادن بشقه برشی یوق ایدی. بر اوراسی، برده بوراسی دوشوندم. اره‌ده‌كی فرق ثری ایله ثریا آره‌سنده‌كی مسافه‌دن چوق بولدم. چیتلی‌یه كلنجه‌یه قدر اناطولینك مواقع مختلفه‌سنده كیم

بیلور دهانه قابلیجه‌لر، نه معدن‌صولری، اسوپچره‌یی كریده براقه‌جق نه لطیف موقعلر وار؟ بونلرك كافه‌سی چقاللرك موعدتلاقیسی !

نه‌حاجت بروسه‌یه باقكز . عجبا اوشهر نه هیئته، نه‌شكله‌قونماز؛ اوراده‌نه‌لر یاپلماز ! ... اكر اوراسی بو حریفلرك الندە اولایدی شهر شویله طورسون شمدی‌یه‌قدر كشیش طاغنك تپه‌سنی متعدد فونیكولر واوتللرله دونادیرلر ؛ خارجدن؛ داخلدن بیكلرله آدملر جلب‌ایده‌رك بیكلرله لیرالرقازانیرلر ایدی. برده «قاشا» منبعی، انك اوزرنده‌كی بنای محتشمی كورملی! والله بیلمم، انسانك عقلنه دورغونلق‌كلیور. معذلك فكر بویا، بن بو آثاری كوردكجه مملكتك آتیسندن نا امید اولمدم . بالعكس امیدم آرتدی . سببنی سویلرم . « ئه‌ویه‌ن » ده كیجه سوقاغه چیقدم. یانمه ایكی كشی كلدی . برینك باشنده قاسكت ، دیكرینك فس وار ایدی. باشمده‌كی فسدن مسلمان اولدیغمی اكلامش اولمیدرلركه – السلام علیكم دیدیلر . — وعلیكم‌السلام، دیدم . — انت‌مسلم؟ دیه صوردیلر . — الحمدلله دیدم. چوق ممنون اولدیلر . برلكده كلدك. كولك كنارنده‌كی قانابه‌لرك برینه اوتوردق. انكلیزجه، عربجه بیلیورلر ایدی . انكلیزجه بیلمدیكم ایچون عربجه كوروشمكه باشلادق . درحال محاربه‌دن، استانبولك احوالندن سؤال ایتدیلر . صدرلرینه شفا ویره‌جك صورتده جوابلر ویردم. چوق ممنون اولدیلر. اللرینی سمایه قالدیره‌رق جناب‌حقه حمد وثنا ایتدیلر .

آنلردن آیرلدم. ساحل بونجه دالغین دالغین كیدركن قولاغمه بر : افندم اقشام شریفلر خیر اولسون ! صداسی كلدی. باقدم، حصیر شاپقه‌لی برذات . رد سلام ایتدم . ارمنی متمولاتندن برذات ایمش . تداوی ایچون « ئه‌ویان »ه كلمش . برآزده انكله اوتوردق . اوده مملكتك احوالندن ، معروض اولدیغی مشكلاتدن متأسفانه بحث ایتدی . اوقدر منور بر آدم اولمامقله برابر ینه طوغری سویله‌یور ایدی . اوچ چاریك قدر مصاحبتدن‌صكره وداعلاشدق .

مونترو :

اوكیجه «ئه‌ویان» ده قالدم . ایرتسی كونی صباحلین « مونترو » یه كچدم . آرتق مونترونك‌لطافتندن، فلاندن بحثه لزوم یوق. شهرلرك هپسی بربرندن‌كوزل. هپسی بربرندن لطیف والسلام . ساحلده برباغچه‌یه كیردم . بر آز برشی یدم . الم‌غكله، كوزم قارشی یقه‌ده‌كی طاغلری تماشا ایتمكله مشغول ایدی. حقیقةً آسمان ایله دوداق دوداغه ویرن او كوزل طاغلره باقدقجه كوكلم یوكسه‌لیور ، روحم صفایاب اولیور ایدی .

حال بویله اولمقله‌برابر یالكزلق پك‌جانمی صیقیور ایدی . هركس بربریله قونوشیور، كولوب اوینایور ایدی . بن ایسه صفر زائد كبی تك باشمه قالمش اوتوریور، آلیق آلیق اطرافه نكه‌انداز تحسر اولیور ایدم . یالكز سیاحته چیقمق قدر الیم برشی اولمدیغنی بو سیاحتمده اكلادم . تك ایكی‌سوز تعاطی ایده‌یم دیه خدمتجی‌یه مناسبتلی مناسبتسز بعض‌شیلر صوریور، ویردیكی مختصر جوابلردن چوق ممنون اولیور ایدم . یالكز مشتری بن اولایدم ، اوزون اوزادی‌یه كوریشیله بیلیر ایدی . فقط بنم كبی بر چوق آدملر دها اولدیغندن خدمتجی انلرك هپسنه یتشمكه مجبور ایدی .

لوزانده :

« مونترو » ده قالدم. «لوزان»ه كیتمك‌اوزره وابوره بیندم. «اوشی» یه چیقدم. « فونیكولر » له بش آلتی دقیقه ظرفنده «لوزان»ه كلوب « ژیبون » اوتلنه قاپاغی آتدم . اوردومزك ادرنه‌یی اشغال ایتدیكنی ایشیتدیكم دقیقه‌ده نه اولدیغمی، نصل‌سویندیكمی براه‌بیلیر، برده بن! فقط غزته‌لرك یأس‌آور نشریاتی اوتودقجه شبهه‌و تردد ایچنده قالیوردم. كلدم كله‌لی بردانه تركجه‌غزته‌الده‌ایده‌مدم. آنك ایچون احوالمزك ، افكارمزك نه مركزده اولدیغنی قطعیاً بیلمیوردم . غریبدر ! جناب‌حق بو ایشك مرتبی، بوحربك مشوق اولان قرال فردیناندك بلاسنی ویردی، امانه‌دن‌صكره ! بزم ایچون نه‌تمنی ایتدیسه‌اه مع‌زیادةٍ كندی باشنه كتیردی‌هیچ‌شبهه‌یوق‌كه دهاده كتیره‌جك. او، قاتلی‌ایاقلریله‌استانبوله‌كیره‌جك، صلحی‌استانبولده امضالیه‌جق‌ایدی. حاله باقكز! برزمان كلدی‌كه امانك صوفیه‌یه

کیرمه‌یك دیه فریاد ایتدی. «دانه‌ف»ك لوندره‌ده‌کی او بالا پروازانه، کستاخانه سوزلرینی غزته‌لرده اوقودیجه، وجودمك هر جزؤنه بر رعشه عارض اولوردی. باقکز خائن نه درکه‌یه دوشدی، کبر و غروری ایله مملکتنی نه حاله کتیردی. قهر اولسون، دها بتر اولسون، خریطهٔ عالمدن کندیسنك‌ده، مملکتنك‌ده نامی، نشانی سیلنسون. مدنی اوروپا بلغارلرك وحشتنی، فضاحتنی کوردی شمدی. کیمك وحشی کیمك مدنی اولدیغنی اکلاسون، فقط امین اوله‌لم که ینه اکلامق ایسته‌مز. اکر بلغارلرك بو سفر ارتکاب ایتدکلری شناعتلرك بیکده برینی بز ارتکاب ایتمش اولسه ایدك، اوروپا قیامتلری قوپاریر، دنیایی یرندن اویناتدیرر ایدی. یونانیلرله صربلیلرك مادی و ناطقه مستنداً اثبات ایتدکلری بو قدر وحشته قارشو اوروپالیلر هیچ سسلرینی چیقارمیورلر. بلغارلرك جنایات ملعونانه‌لرینی حالا ستره، تأویله چالیشیورلر.

لوزانه کلدیکم کیجه اوتلده بریسی مسلمان اولدیغمی اکلادی، یانمه کلدی. مسلمانلرك بلغارلره قارشو ایقاع ایتدکلری وحشتدن، بلغارلرك بورنلرینی قولاقلرینی کسدکلرندن، کوزلرینی اویدقلرندن بحث ایتدی؛ ترجمه: «اه بلاکی ویرسون!» دیدکدن صکره فکرینی او کونکی غزته‌لرك نشریاتیله رد و جرح ایتدم. دفع اولدی کیتدی، بر دها اوتلده کورمدم. اکلادم‌که آرتق حریفلر بلغارلرك جنایات واقعه‌لرینی کوزلریله کورسه‌لر ینه تصدیق ایتمیه‌جکلر. یاخود انلر بلغار دکل، مسلمان ایدی دیه‌جکلر! نه ایسه ایشی سیاسیاته دوکمیه‌لم.

اسباب عمرانیه :

بو مملکتلرك بادیٔ عمرانی اولان وسائطك بری، بلکه برنجیسی، بخار والکتریق قوتلریدر. اهالینك فعالیتی، سعینك ثمراتی اقتطاف ایتمسی بو ایکی قوت سایه‌سنده‌در. شمندوفرلر، تراموایلر، اوتوموبیللر، بیلمم نه‌لر وزر وزر ایشله‌یور. بر یرك محصولنی دیکر محله کمال سرعتله نقل ایدیور. هیچ بر نقطه‌ده اویله طور وابور کلسون، شمندوفر کلسون فلان کبی اضاعهٔ وقته مؤدی بیهوده انتظارلر، بیهوده توقفلر یوق. شمندوفرك، وابورك، تراموایك بری کیتمه‌دن، اوبری کلیور. هر شی منتظم بر ساعت کبی ایشله‌یور. بر مملکتده‌که بو ایکی قوتدن حقیله استفاده مفقوددر، اوراده ترقی، تعالی آرامق اعتقادمجه فکر بی‌سوددر. مملکتنی ترقیدن وایه‌مند ایتمك ایسته‌ین بر ملت وار قوتی بازویه ویروب مملکتنی شو تعداد اولنان وسائط نقلیه ایله تجهیز ایتملی. آنك ایچون بزده حقیقةً مملکتمزی بو مملکتلره بکزتمك ایسته‌یور ایسه‌ك نه یاپوب یاپوب بو وسائطی تأسیس ایتملی‌یز. بو وسائط تأسیس ایدلدکجه خلقك، فعالیتندن استفاده ایتمسی، مملکتك ایلری کیتمسی محال اندر محالدر. اوکوز آرابه‌سنك شمندوفرله یاریشه چیقه بیلمسی ممکنمیدر؟ حال بویله ایکن بزم‌ده الده‌کی وسائطله مملکتی بو مملکتلره بکزتمکلکمز نصل ممکن اوله بیلیر؟ ایکنجی مسئله‌یه کلنجه: بزم اك زیاده چالیشه‌جغمز برشی وارسه اوده مملکتمزده زراعتی ایلری کتورمکدر. چهره‌سی دور خلقتدن بری بر کره‌جك اولسون صابان تووالتی کورمه‌مش اولان اراضیمزی ایشله‌دوب استفاده ایتمه‌نك چاره‌سنه باقملی‌یز. مملکتمز قپوسی آچلمامش بر خزینهٔ ثروتدر. حال بویله ایکن زواللی اهالیمز فقر وفاقه‌دن هلاك اولیور. اصلاحاته، دها طوغریسی ارشاداته ناحیه‌لردن باشلاملی. خلقه انتظام نه‌در، سعی نه‌در، زراعت نه‌در، رفاه وسعادت نه‌در، اکلاتملی. هر مأمور کندیسنی بو وظیفه ایله مکلف بیلملی. یالکز حکومت قوناغنده اوتوروب جارت جورت ایتمامه‌لی. طریق انشاسنه کندیسی نظارت ایتملی. مکتب تأسیسنه کذا. کوبره ییغیندن، کسه‌ك استیفندن بشقه برشی اولمیان کویلرده مسکنه، اوه بکزر شیلر وجوده کتیرملی. اغاجلر دیکدیرملی؛ اوفاق اوفاق بغچه‌لر یاپدیرملی، خلقی اورالره طوپلاملی، انلره درس ویرملی، برشیلر کوسترملی، بالخاصه نظافته، طهارته آلشدیرملی، کندیلرنده بر آز ذوق سلیم اویاندیرمه‌لی. خلاصه هر ناحیه مدیری بولندیغی ناحیه‌یه کندی اوی نظریله باقوب انك تنظیمنه، اصلاحنه او صورتله غیرت ایتملی. بولندیغی محلدن نه کبی محصول آلنیرسه آکا دائر تدقیقاتده تتبعاتده بولنوب کویلی‌یی معلوماتندن مستفید ایتملی. کویلی کندی کندینه بر اثر تجدد، بر اثر ترقی کوسترمز. باباسندن نه کوردیسه او یوله کیدر. باباسی نه اکدی، نه بیچدیسه اوده دائما آنی اکر، آنی بیچر. حال بوکه کویلرك ایچنده اویله‌لری وارکه اوراده کویلینك خاطر وخیالندن بیچمه‌ین برچوق شیلر یتشدیریلیر. مثلا بوکون کل زرعنه مساعد بیکلرجه محللر وار، حال بوکه اهالیسی احتمال که کل نه‌در بیلمز. ایکیجیلك، باغجیلق وسائره کذا. هر مأمور کندیسنه بوکبی شیلری ایش دکل، اکلنجه اتخاذ ایتملی، اوشنمه‌ملی، اوصانمه‌ملی. فقط اوده سعینك تقدیر اولنه‌جغندن، بر غرضکارك سعایتیله عزل ایدلیه‌جکندن امین اولملی؛ صندوق باغلی طوران مأموردن خیر کلمز. هر مأمورك ترقیسنی کوستره‌جکی اثره معلق قیلملی. بولندیغی یرده بر اثر تجدد کوسترمه‌ین، موجوده موجوددن اصلح بر شی علاوه ایتمه‌ین مأموره التفات ایدلمه‌ملی، حتی مسلك عطالتده دوام ایدرسه عزل اولنملی. سنه‌ده بر کره مافوق طرفندن او مأموره: بر سنه ظرفنده خلقك استفاده‌سنی موجب نه‌کبی بر اثر وجوده کتیردك؟ دیه سؤال ایدلملی. سائلده کندی مافوق طرفندن عینی سؤال ایراد اولنملی. و بو سؤال متسلسل الی‌نهایه کیتملی. جزؤنده اثر صلاح کورلین هر کلك صلاحیتپذیر اوله‌جغی درکاردر. کویلر خرابه‌زار حالنده ایکن مرکز ولایتك عمرانه چالشمق جکرلری چوروین بر متورمك چهره‌سنه دوز کون سورمکه بکزر. حمد اولسون مملکتمزك قابلیت طبیعیه‌سی، بویله اوفاق تفك فقط غایت نافع اجرا آتك نتیجه‌پذیر موفقیت اولمسنه مساعددر. ایش تنبللکی براقوب براز فعالیت، براز ده حسن نیت کوسترمکده‌در. خلقه کندینی سودیرمه‌ین کندنی هرکسدن یوکسك کورن، زواللی کویلی‌یه ایکی ایاقلی حیوان نظریله باقان، انلره حسبحاله انلری ارشاده تنویره چالیشمیان بر مأمور مملکتمز ایچون مأمور دکل، بر آفتدر. خلق تحکمله، تجبرله اداره اولنماز. محبتله، جلب قلوب ایله اداره اولنور. محبتك یاپدیردیغی بر شیئی هیچ بر قوت یاپدیره‌ماز. زورله بر ساعت چالیشدیریله‌میان بر کویلی سائقهٔ محبتله اون ساعت چالشدیریله بیلیر. ایش انلرك امنیتی، محبتنی قازانمقده‌در. زراعتدن فارغ اولان کویلی بو صورتله مملکتك تنظیمنه، تطهیرینه، اصلاحنه چالشدیریلیر. فالا قیمتلی وقتلرینی صیرت اوستی یاتمقله کچیرر. بن اداره مأموری دکلم، فقط کوردیکم شیلر بنده بوکبی برچوق فکرلر اویاندیردی. ذاتاً سویلدیکم شیلرده هرکسك بیلدیکی شیلردر. انجق بز هرشیئی بیلوبزده مقتضاسیله عمل ایتمه‌یز. ایشته قصورمز بودر.

موجوده نسبةً جزؤ لایتجزی دیمك اولان بر صنف خلقك ذوقنی اوقشایه‌جق مآثر مدنیه‌یی وجوده کتورمك ایچون فی یومنا هذا ذهن یورمق، پاره وامك صرف ایتمك اعتقادمجه عبثدر. مملکت جدیات ایله ترقی، خطابات ایله تدنی ایدر.

بوکون «لوزان» دار الفنونه کیتدم. درسلر تعطیل ایدلمش ایدی. یالکز دار الفنونك کتبخانه‌سیله موزه‌سنی کزدم. کوردیکم اثر انتظامه حیران اولدم. بر آز دها یازاجق اولورسه‌م مکتوبك حجمی چوق بویویه‌جك. بو دفعه‌لق‌ده بو قدرله اکتفا ایده‌لم.

لوزان : فرید

هندستان مکتوبلری :

بومبای شهر شهیری

بانقه‌لر و بانکه‌لر :

بومبایده بر Commercial Banc فرانسز بانقه‌سندن بشقه اجنبی بانقه‌سی یوقدر. متباقیسی هپ انکلیز و انکلیز تبعه‌سی اولان یرلی بانقه‌لریدر.

انکلیز بانقه‌لری ایچنده اك زیاده سرمایه‌یه مالك اولان بانقه‌لردن بری حکومتك رسمی بانقه‌سی اولان Eombay Bank ایله بر درجه‌یه قدر نیم رسمی اولان National bank of india در.

برنجیسی سوزده هندستانده منتشر اولان کوموش وروپیه بانقنوطلرینه قارشو تأمیناتلیدر . حالبوکه بو کونکی کونده هندستانده اوقدر بانقنوط چوق، اوقدر اهالینك اللرنده طولاشمقده‌درکه، بو بانقه شویله طورسون بالعموم هند بانقه‌لرنده مذکور بانقنوطلره قارشی نقد کوموش و آلتون بولنمز.

هندستان بانقنوطلری ٥ ، ١٠، ٢٠ ، ٥٠، ١٠٠، ٥٠٠، ١٠٠٠، ١٠٫٠٠٠، ١٠٠٫٠٠٠ روپیه‌لقلردرکه، ایپکلی انکلیز کاغدلرندن مربع مستطیل بچمنده کسیلمشدر .

بو بانقنوطلر اوزرینه « حامله اوزرنده‌کی مبلغ ویریلیر» عباره‌سیله « هندستانده انکلیز بایراغی متموج بولندقجه بو کاغدلرك حکم واعتباری جاریدر » کلمه‌لری جلی بریازی ایله یازلمشدر .

بو عباره‌لرك مفهوم مخالفی دوشونیله‌جك اولورسه، دیمك‌که، هندستان دیکر بردولت طرفندن استیلا وانکلیز بایراغی یرینه دیکر بربایراق رکز اولندیغی آنده بو بانقنوطلرله عادی کاغد آره‌سنده هیچ بر فرق اولمیه‌جقدر .

ایشته انکلیزلرك علم اقتصادده‌کی ید طولالری، بر آز تأمل ایدنجه عیان و آشکار بر صورتده هرکسك کوزینه چارپار .

غریبی شوکه، بو هند بانقنوطلرینك انکلتره ایله سائر انکلتره مستملکاتنده اصلا رواج واعتباری یوقدر. اوراده‌کی انکلیزلره ویریله‌جك اولورسه بیله آلمازلر . سوزك قیصه‌سی انکلتره حکومتی وقتیله زواللی هندلیلرك اللرنده‌کی، جیبلرنده‌کی آلتون وکوموشلرینی آله‌رق، مقابلنده بر قاچ یوز چکی وقنطار کاغد ویرمشدر. بو کون بومبای بیاسه‌سنده بر میلیون روپیه کوموش پاره یوق کیبدر . اورته‌ده فیرلداق کبی دونن هپ بو بانقنوطلردر .

دیکر مقاله‌لرمده‌ده اراضی، اسلحه، صو و ویرکو حقنده انکلیزلرك قوردقلری دام غفلتدن مفصلاً بحث ایده‌جکم . او زمان انکلیز اصول سیاستنی قارئین کرام لایقیله اکلایه‌جقلردر .

حمد اولسون حکومت عثمانیه ـ ملت‌حاکمه ـ بزم عثمانلی طوپراغنده یشایان عناصره قارشو، بویله طوزاقلی ، طولامباجلی معامله‌لر اتخاذ ایتمامشدر .

بزمکیلر برکره هندستانه تشریف ایدوبده ویرکولرك انواعیله، تحصیلدارلرك هرساعت ودقیقه اثناسنده اهالی اوکنده رسم کچیدیاپدقلرینی کورسه‌لر، او زمان ایچنده یووارلانمقده اولدقلری رفاه وسعادتك قیمتنی اکلارلردی .

اوت بومبایده ، هندستانده بر سوری بانقه‌لر واردر . ظاهراً معامله‌لری پك منتظم و مکمل کبی کورونیورسه‌ده، باطناً اهالی‌یه کلاه کیدیرمك وزواللیلرك ثروتنی انواع حیل ودسایس اقتصادیه ایله چکمکدن عبارتدر .

بوبانقه‌لرك دیرکتور، دیرکتور معاونلری ، محاسبه وواردات مدیر عمومیلری، حاصلی باشلری هپ طولغون معاش آلان بیاض انکلیزلردرکه آنلر پك اوفاق ومنتظم ایشلری کوروب کاغدلری امضا ایتمکله موظف، بولنوب، اصل ایشك قاتی وچتین طرفنی کورن وقان تر ایچنده بوغولان یرلی مأمورلره کلنجه پك جزئی بر پاره مقابلنده استخدام اولنمقده‌درلر.

دها اعدادی درجه‌سنده تحصیل کورمیان انکلیزلره هردرلو مأموریت وخدمت ویرلدیکی حالده، مکاتب عالیه‌دن علی الاعلی شهادتنامه اخذینه موفق اولان یرلیلره وظائف حکومت بوسبوتون قاپالی بولنیور .

مجوسی، هندو وعناصر سائره‌یه منسوب اقتصادی بانقه‌لرده وارایسه‌ده ایکنجی واوچنجی درجه‌ده صاییلوب کوردکلری ایشلر محدوددر .

بومبایده برچوق بانکر وصرافلر دخی واردرکه بونلر صرف پولیچه و صرافلقله اشتغال ایدرك ، بانقه‌لره قومیسیونجیلق وظیفه‌سنی عادتا کوریورلر .

شرکتلر :

بومبایده وهندستانده درلو درلو شرکتلر تشکل ایتمش وهر برایشده شرکت واسهام اصولی تطبیق ایدلمشدر . بو شرکتلر هم داخلی ، همده خارجی تجارتله اشتغال ایدیورلر . بومبایك خارجنده‌کی قوماش، ایپلك، طوغله، کره‌مید، جام، آینه، هند بزلری ، یوك ، باموق فابریقه‌لری اولدقجه چوقدر . بو فابریقه‌لرك معمولاتی هپ هندستانده صرف اولنور. بوندن بشقه تحافیه‌جیلك، قاشجیلغه، مجوهرلکه عائد شرکتلرده چوقدر. ابنیه، باغ، باغچه انشا ایتمك ایچونده غایت بویوك شرکتلر واردرکه ایستنیلان بنایی بکنیلن پلان اوزرینه مدت معینه ظرفنده مطلوب اولان کراسته‌لردن اعمال وا کمال ایدوب صاحبنه تسلیم ایدرلر .

بوتعاون اصولی فوق العاده اهالینك تجارتیله ثروتنی تکثیره یاردم ایتمش وهرکسك النده‌کی بش اون پاره‌نك نشو ونماسنه خدمت ایلمشدر .

شرکتلرك تشکیلیله ، اداره‌لری حقنده غایت منتظم برقانون تنظیم ایدلمشدرکه ، اهالینك حقوقی کاملاً کوزه‌دیلوب ، محافظه اولنمشدر.

فابریقه، فابریقه‌تورلر :

کرك بومبایده، کرك هندستانك داخلنده موجود اولان فابریقه‌لرك جمله‌سی هند یرلیلرینکدر . بوفابریقه‌لر کیتدکجه چوغالمقده ومعمولاتیله منسوجاتك هرنوعی اعمال اولنمقده‌در. شو صوك سنه‌لرده یاپیلان استاتستیقه نظراً انکلتره فابریقه‌لرندن هند تجاری سنین سابقه‌یه نسبتله دها آز مال سپارش ایتدکلری آکلاشیلمش وبوکا برچاره تحری ایدلمکده بولنمشدر. آنجق سربستئ تجارتی قبول ایدن انکلیزلر ، امتعهٔ داخلیه‌نك صرف و استهلاك اولنمامسنه معقول ومنطق بریول بوله‌مامشلردر .

بومبایده‌کی فابریقاتورلرك چوغی دکلسه ، قسم اعظمی دیانت مبجلهٔ اسلامیه ایله متدین و دین و مذهبلرنده متعصب کیمسه‌لردر . هله اسلام فابریقاتورلری ایچنده اك زیاده ذکا وثروته مالك اولان ذات فاضل کریم بهای‌در . کندیسنی انکلتره حکومتی طرفندن سر (Sir) ـ بکلك ـ لقبی ویرلش ومحررات رسمیه‌ده اسمنك اوکنه the Honourable sir کلمه‌لری یازیلیر . عینی زمانده هندستان مجلس عمومیسنك‌ده اعضالغنه انتخاب اولنمش ومجلسك اثنای انعقادنده

بومبايدن دهلی يه كيدر . بوذاتك فابريقاسنده پاموق ، كتن ، ايپك وبوكبی مواد كمال ظرافت ومتانتله اعمال ايديلير وغايت اوجوز صاتيلير.

امتعه ومعمولات داخليه‌دن اوقدر فاحش رسوم آلنمديغی جهتله امتعهٔ مذكوره انكلتره واوروپا ماللريله كركی كبی رقابت ايتمكده اولديغی كبی، كيت كيده اوروپا متاعلرينك هندستانده صرفنه دهشتلی برمانع طبيعی تشكيل ايده‌جكنده هيچ شبهه يوقدر .

اك اعلا كوملكلك كتن قوماشلرك طوپی يتمش ايكی غروشه معادل اولان طقوز روپيه‌يه صاتيلير . برطوپدن سكز فرنك كوملكی ياپيلمقده‌در. بوذاتك فابريقه‌سنی زيارت ايتدم. معاملات پك منتظم ومكمل برصورتده جريان ايدييور . فابريقاتوردن فابريقه مديرينه خطاباً حامل اولديغم قارتی كوسترنجه ، حقمده فوق العاده رعايت واكرام اولندی، فابريقه‌نك همان هرطرفنی بكا كوستردیلر . مأمورلر، مستخدمين، بكا تقديم اولنديغی كبی ، فابريقه‌نك ايشيله اعمالاتنه دائر بكا تفصيلاتيله معلومات اعطا ايلديلر . اعمال ايلدكلری كتن طوپلردن برنچه‌ده هديه ويرديلر . بو قوماشلرك نمونه‌لرندن برپارچه جريده‌مزه كوندريله‌جكدركه ، او واسطه ايله استانبول تجارينه ارائه اولنسون . فاضل بهای فابريقه‌سنده اعمال اولنان اقمشه ايچون هندستانده بيوك بررغبت واردر . هندستانك، افغانستانك ، عربستانك هر طرفنه بوفابريقه‌نك قوماشلری كوندرلمكده وبويوزدن برچوق فوائد و منافع تأمين ايدلمكده‌در . فابريقاتورلق سايه‌سنده بوعائله اوقدر زنكين وثروت صاحبی اولمشلردركه ، بومبايده برچوق املاك وعقار صاحبی بولنيورلر. بومبايك اك كوزل برنقطه‌سنده يوزبيكلرجه ليرا ايله وجوده كتيريلن Hotel majestic بوعائله‌نك ملكيدر .

بومبای هلال احمر جمعيتنه داخل اولان فاضل بهای كنديسی بالذات برچوق اعانه ويردكدن ماعدا ، كرك بومبايده ، كرك هندستانك نقاط سائره‌سنده بولنان زنكين احبا واوداسنی كليتلی اعانه ويرمك خصوصنده تشويق وترغيباتده بولنمشدر . ظن ايدرسم ، خارجيه وياخود صدراعظم پاشا حضرتلری بوكا برتشكرنامه يازوب كوندرسه‌لر فنا اولماز .

مشار اليه ايله كوروشديكمده هندستان احوالنه دائر بكا اولدقچه معلومات ودلالتده بولندقدن بشقه حقمده صوك درجه لطف ونزاكت ابراز ايتدی . كنديسنه جريده‌مز واسطه‌سيله علناً تشكر ايتمكی وجيبه بيليورم .

اساساً انكليزلرك طرز سياست و حكومتلرندن بيقان هندستان يرليلرينك بر قسمی اوروپا امتعه‌سنی قوللانمامغه كندی اره‌لرنده خفياً قرار ويروب، بر قاچ سنه‌دنبری هپ هندستان معمولاتنی قوللانمقده‌درلر. بويله ياپمقله هم كندی وطنداشلرنی تشبث شخصی‌يه ترغيب وتشويق ، همده دها متين و اوجوز اشيا تدارك ايتمش اولورلر .

جملهٔ معترضه اوله‌رق عرض ايدييورم: كاشكه بزده‌ده منور الفكر زنكينلرمزله وطنداشلرمز هندستان اهاليسنه بو خصوصده اقتدا واقتفا ايتسه‌لرده، اوروپانك بزده‌كی مناسبات اقتصاديه‌سنك او قدر پايدارمسنه دقت وهمت بيورسه‌لر. اوروپانك بزم ممالكده، منافع تجاريه واقتصاديه‌سی چوغالدقجه، امتيازلريده او نسبتده تزايد ايده‌جك وكونك برنده، حرباً دكلسه اقتصاداً يرلرمزه صاحب وممالك كسيله‌جكلری بديهيدر .

شايان تعجبدركه، هند بت پرستلری آره‌سنده اك زياده بو حسيات رقيقه ايله، امتعهٔ داخليه‌نك رواج بولمسی قضيه‌سی تعمم ايتمشدر.

بوكون ممالك عثمانيه‌ده كوزل قماشلر اعمال اولنسه، امينم‌كه هند اسلاملری بزم معمولاتی اوروپا متاعلرينه ترجيح ايدوب دها پهالی اولسه دخی صاتون آلمقده تردد ايتميه‌جكلردر . حتی بومبای نفوذليلرندن بری بكا هند مسلمانلرينك بوكا ميال وآرزوكش اولدقلرنی سويلدی. بز ايسه، بن كوريورم‌كه، هندليلرك يوزده بشی نسبتنده هنوز كرك فكرجه، كرك ايشجه ترقی ايده‌مامشز. هله تشبث شخصی وتجارت خصوصنده فرسخلرجه اوزاق قالمش، بلكه بر آديم بيله آته‌مامشز . هپ مأموريت پشنه قوشوب ملته بار اولمق امله‌ديز. بناءً عليه هيچ بر ايشك اهلی وارباب اختصاصی بزده يتشمديكی كبی ، يتشنلرمزده تكمل ايده‌ميه‌رك ناقص قاليرلر . هندليلر ايسه ، تا مكتب صيره‌لرنده بو تكمل اجتماعی‌يه دائر مفيد درسلر اوقويوب، مكتبدن چيقدقدن صوكره تجار وفابريقاتورلر نزدنده بر مدت استخدام اولندقده، كونك برنده رأساً بر تجارتخانه‌يه رئيس ويا صاحب اولورلر. او زمان تأهل وعائله تشكيل ايتمكه يلتنيرلركه، تماميله كندی عائله‌لرينك استقبالنی تأمين ايده بيليرلر .

فاضل بهای بكا انكلتره سياستنك اك اينجه نقطه‌لری حقنده معلومات ويرمش وبكا آتيده‌كی سوزلری سويلمشدر :

« بوكون، عزيزم هندستانده او قدر فقرا واردركه، بزاعانه‌لرمزی آنلره حصر وتخصيص ايتمك مجبوريتنده‌يز. فقط بز عثمانلی بالقان محاربه‌سنده صرف دولت وملت عثمانيه‌يه اولان حقيقی وصميمی ارتباطمزی متبوعمز اولان انكلتره دولتنه كوسترمك ايچون كليتلی اعانات درجنده بولندق. انكليزلرده بزم بوفورانمزی كورونجه سياسةً دولت عليه‌يه آز چوق معاونت ايتمكه مجبور اولديلر. فقط تأسف ايدرم‌كه، سز عثمانليلر ، بزم قدر كندی ايلكلكزه چالشميورسكز . قوتلی ومتين بر حكومت عثمانيه تشكيلنه مساعده ايتميورسكز . مملكتكز دائما انقلاب حالنده بولنيور . بوندن بشقه كندی منافع شخصيه‌كزی عمومك منفعتنه فدا ايتميورسكز . بو فنالق دوام ايدرسه، بوسبوتون محو و پريشان اولورسكز . مادام‌كه افكار عموميه سزك كبی محررلرك النده بولنيور، باری آنلری خواب كران غفلتدن اوياندیريكز . آنلره وعظ و نصايحده بولنكز. بلكه سوزيكزی بی‌غرضانه تلقی ايدرك بو كبی تهلكه‌لی اويونلردن وازكچرلر » .

ايشته عاجز دخی بوخيرخواه ومحترم مسلمان قارده‌شمزك نصيحتلرينی كندی ملتمك صماخنه تا بيكلرجه كيلو مترودن ايصال ايدييورم .

بومبای هلال احمر هيئت طبيه‌سنك مواصلتی

دونكی جمعه كونی هندستان هلال احمر هيئت طبيه‌سنك استانبولدن بومبايه

مواصلتی مقرر ايدی. اسلاملرله مسكون اولان چارشو وسوقاقلر رنكا رنك بايراقلرله دونادلمشيدی. هيئتی واپوردن قره يه ايندیرمك، وظيفهٔ خوش آمدی یی حقيله ايفا ايتمك ايچون دكل يالكز بومبای مسلمانلرینك ايلری كلنلری، بلكه هندستانك ده بر قاچ معروف سیماسی تا هندستانك ايچريلرندن اختيار زحمت ايدرك، بومبايه كلمشلردی. ساعت درت الافرانغه ده بومباينك اك ايشلك بر ليماننده اهالی خنجا خنج طولمش، هر كسك النده بر دمت چيچك بولنيوردی. اسكله يه ايندكدن صوكره، هيئته بر ذات محترم طرفندن قيصه و مختصر اوله رق بيان خوش آمدی ايديلوب، هيئت ده تشكرات صميميه لرينی عرض ايتمكله مقابلهٔ جوابيه ده بولنديلر. صوكره چيچكلر هيئته تقديم ايدلدكدن بشقه آرابه لری اوزرينه چيچك ياغدیرلمغه باشلادی.

صوكره كمال احتشام وازدحام ايله اهالی هيئتی (نورباغ) قصرينه قدر كتيرديلر. هيئت بوراده مسافر قالوب، اهالینك تبريكاتنی قبول ايده جكلردر.

دهلی ده اسبوعی اوله رق انتشار ايدن (ذی كومريد) غزته سی سر محرری (مستر محمد علی) دخی هيئتی استقبال ايچون بورايه كلمشدر. اشبو عاجز كندی مملكتم نامنه هيئته عرض تشكرده بولنمقده قصور ايتمدم.

ايكی كون صوكره مذكور هيئت طيبه نك شرفنه (انجمن اسلام) قلوبنده بر چای ضيافتی ترتيب ايديله جك و هيئت طرفندن استانبولده واناطوليده و روم ايليده كی مشهوداتلری بيان اولنه جغندن ماعدا، بو خصوصده كی تحريری راپورلرينی تقديم ايتملری ده مقرردر.

يوم مذكورده بالطبع بن دخی دعوتلی بولنه جغم ايچون اوراده جريان ايده جك اولان احوالی كله جك مقاله ده قارئين كرام حضراتنه عرض ايده جكم بديهيدر.

بو پوسته ايله استانبولدن كلن غزته لرده دولتمزك احوال حاضره سنه دائر تفصيلاتی اوقودقدن صوكره، بونلری ترجمه ايدوب، هندستانك انكليزجه واردو غزته لريله نشرينی نيت ايتدم. هندستان مسلمانلری اوقوسونلرده بر آز حقيقتی اكلاسونلر.

هندستان: بومبای — س . م . توفيق

آناطولی مكتوبلری:

قره جه بك قضاسی

مكتبلر:

معلملر. — سكز، طقوز آی اول ابتدائی مكتبلرينك برينده معلم اول ايله ثانی بيننده جريان ايدن وقوعاتی حكايه ايده يم. بلغارلر چتالجه يه كلديكی، ملت اسلاميه یی ماتمله صالديغی بر صره ده بروسه دار المعلمیندن مأذون معلم ثانی بر افندی طلبه يه وطنه درت ال ايله صاريلمق لازم كلديكنی آكلاتير. بيوك اديب كمال بكك آثارندن بر قاچ پارچه ده تخته يه يازديرير. ذهنلره حس وطن القا ايتمكه چاليشير. قباحت بو. معلم اول افندی درحال حدته كلرك: « بويله شعرلرله، بيتلرله، شرقيلرله چوجوقلرك فكرينی زهرليورسك. بوراسی ابتدائی مكتبيدر. بويله شيلر اوقوتما. » دير. معلم ثانی دن انتقام آلمه یی قورار. معلم اول افندی طرفندن آچيلغی تعليم ايدن وطاش آتمقده ماهر بولنان آفاجان چوجوقلر معلم ثانی یی بر كون مكمل طاشلارلر. بونك اوزرينه قائممقامه شكايت اولنور. نه ايسه نتيجه ده [معلم اول عزل اولنور. معلم ثانی بنده كزی كوردی. وقوع حالی سويلدی. فضله اوله رق شو افاده ده بولندی: «آ برادر! بن مملكتی، آنامی، بابامی ترك ايدوب بوراده ۲۰۰ غروشه خدمت ايدييوردم. قهوه جی چراقلغی ايتسه م اوسته مك ويره جكی يمكدن ماعدا الله ۱۰۰ غروش طبيعی كچه جكدر. ۲۰۰ غروش ايله نصل كچنديكمی امبيلير. محضا حميت سائقه سيله، اولادوطنی جهلدن قورتارمق قايغوسيله بوراده بقدر الامكان خدمت ايدييوردم. آز چوق چوجقلرك فكرلرينی اويانديروب بزده ديكر مكتبلر كبی ياشايالم آرزوسنی اظهار ايتدم. فقط نهايت طاشلانمغه مجبور اولدم. »

پروغراملر، كتابلر. — بوسنه رشديه مكتبنك امتحان عموميسنده بولندم. چوجقلری تحصيل خصوصنده ضعيف كوردم. بو، معلملرك صيق صيق دكيشمه سندن؛ كوزل، اساسلی بر پروغرام تعقيب ايدلمه سندن ايلرو كلديكی آكلاشلدی. هله مكتب كتابلرينك صيق صيق هر سنه دكيشمسی، مكتب كتابلرينك فيئاتلرينك بهالی اولمسی مكتبلرده طلبه نك زياده لشمه سی دكل، بلكه آزالمسنه سببيت ويرييور. بر كون اصنافدن بريله قونوشدم. بابك نه ديدی: ـ افندی بنم اوغلم مكتبده ايدی. شمدی چيقاردم. بوقدر اوقودوغی الوير. صنعته ويردم. كتابلرك بهالیلغندن ماعدا سنه ده ايكی چوجوق ايچون يوز، يوزيكرمی غروشه قدر كتاب پاره سی بنم كبی آدم ويره من. بنده چوجوغمی بونك ايچون آلدم. صنعته ويردم. الی اوقويه جق قدر تحصيلی وار. الوير. كوچوجك بر كتاب ٥ غروش، بوكا كوره قياس ايت...

كوی مكتبلری. — كويلرده مكتبلری بر قاچ قسمه تقسيم ايتملی در. اولا حكومتك تحت نظارت ومراقبه سنده بولنان، دها طوغروسی اداره سی حكومته عائد بولنان مكتبلركه: مثلا قره جه بك قضاسنك ۸۰، ۹۰ كويی اولديغی حالده مكتب دنيلمكه لايق بويوك ايكی، اوچ مكتب چقماز. بونلرك تحصيلی ده كوی چوجقلرك كيفنه قالمش برمسئله. تحصيل غالبا قيشين اوليور. يازين طلبه افندی داوار اوتلاتمغه، چيلری سورمكه، والحاصل مكتبدن قاچمه نك قولايی نه ايسه او كبی اسبابه توسل ايتمكه باقنه جكندن كوی مكتبلرنده نه كبی تحصيل، نه كبی خواجه بولنديغی مراقبه ايده جك، تحت انضباطه آله جق كيمسه لر بولنمديغندن مكتبدن بالطبع استفاده ايديله ميور. موسطوراسی ميدانده. اكثريت بويله.

معلملرك معاشلری ۱۵۰ دن ۲۵۰ يه قدر. ۱۵۰ غروش معاشلی آقچه صغيرلق قضاسی معلميله كوروشدم. تظلم حال ايتدی:

— افندی! بن كچنمه یی می دوشونه يم. يوقسه چوجقلری اوقوتمه یی می؟ كويلی سنك حكومتدن معاشك وار. بز ذخيره وسائره ويرميز. آيلغك اولمسه ايدی سكا باقمق لازم كليردی، ديورلر

— كويده نكاح، جنازه و سائره كبی وقوعات ظهور ايدنجه سكا مراجعت ايتمزلرمی؟ كوی ده غازی سن قيلديرميورميسك؟

— خاير! بو كبی وظائفی ياپاجق خواجه آيريدر. او جهتلردن فائده يوق. كچنمه م صرف ۱۵۰ يه منحصر قاليور.

كوی خواجه لری چوجقلری تحت انضباطه آلاميورلر!... چونكه اوقوتديغی چوجغك باباسی خواجه نك ده ولی نعمتيدر. ذخيره سز قالورسه ذخيره ويرر. پاره سی بيترسه پاره ويرر. والحاصل افنديسيدر. آرتق سن طوت ده چوجغه نه ايچون دوام ايتميورسك؟ شمدی سنی دوكرم ديه چوجغی دوك. نه حدينه!.. ايرتسی كون قيامت قوپار.

ايكنجی قسم كوی مكتبلری نه حالده اوله جغنی سز تصور ايديكز. مقبی،

قپالی، قاراکلق برمکتب. بش اون چوجق، معلمی‌وار. معلم عینی زمانده کویك خواجه‌سی . عجبا بو کوی خواجه‌سی حقیقةً خواجه‌می؟ بوراسی مجهول. اولوریا! فلان‌ایشه دائر برعلم‌وخبر آرامق‌لازمکلیر. ژاندارمه ویاتحصیلدارطبیعی درکه کویك اك ممتازی، اك معلوماتلیسی کوی خواجه‌سی اوله‌جق. زواللی بیلمیورنه‌یازسین.. ایشته بوکا مماثل شیلر .

طبیعی بوکبی احوالدن قولاغی دلیك ، آزچوق اوقومش برکویلی‌ده ممنون دکلدر. نه‌یاپسین . امر واقع قارشوسنده!..کویلری تحت‌انضباط واوانتظامه آلملی. بوبیچاره‌لر ویرکو ویرسونلر،اعشار ویرسونلر، معارفیه ویرسونلرده‌نه ایچون آدام عقللی بر مکتبلری اولمسون؟ نه ایچون چوجقلری نعمت معارفدن محروم‌قالسون؟ حکومت بالعموم کوی خواجه و معلملرینی الکدن کچیرکبی امتحاندن کچیروب امتحانده موفق اولنلرك یرینه اهلیتنامه ویرملیدر .

عمر فؤاد

شؤون

بیروت :

سوریه‌ده فرانسز پیشدارلری . — بیروت غزته‌لرنده اوقوندیغنه نظراً فرانسه حکومتی بیروتده اوکزده‌کی شهر تشرین ثانی ظرفنده کشاد ایدلك ویری حقوق، دیکری هندسه نامله‌یله توسیم اولنمق اوزره ایکی‌بیوك مکتبك‌دها تأسیسنه تشبث ایتمشدر .

بنغازی :

مجاهدین اسلامیه‌نك موفقیاتی . — « الشعب » غزته‌سنك بنغازی مخابری طرفندن‌مذکور غزته‌یه‌بقیق استاسیونی طریقیله‌کشیده‌اولنان ۱۰ اغستوس تاریخلی تلغرافنامه‌دن اکلاشلدیغنه کوره : شهر شعبانك ۸، ۹، ۱۰، ۱۲، ۱۳ نجی کونلری بنغازیده (وادی‌زوآره) (اسقفه) و (الآبیار) صرتلرنده مجاهدین عربان ایله ایتالیانلر آره‌سنده متعدد مصادمه‌لر وقوع بولمش ونتیجه‌ده ایتالیانلر ایکی بیك مقتول ، اوچ جبل طوپی وبیك تفنك ایله برچوق ذخائر ویره‌رك منهزم اولمشلردر

شهر مذکورك اون بشنده دخی (فائدیه) اوکنده‌مهم برمصادمه واقع‌اوله‌رق بونده‌ده دشمن مغلوب اولمش ویوز مقتول ایله آلتی اسیر براقشدر. مجاهدیندن ایسه اوتوز شهید وقرق مجروح دوشمشدر .

مصر :

زکاة وقربانلرك اعانۀ حربیه‌یه اعطاسی . — مصرده چیقان «الشعب» غزته‌سنده علمای محلیه‌دن عبداه عبدالنبی امضاسیله بر بیانامه نشر اوله‌رق بونده اسکندریه مفتیسنك وقتیله دولتك حال حربده بولندیغی زمانلرده اهالیٔ اسلامیه‌نك زکاة وقربانلرینی‌اعانۀ حربیه‌اوله‌رق اعطا ایتملری شرعاً جائزاولدیغی حقنده اصدار ایلدیکی فتوای شرعیه‌دن بحثله مصر وحوالیسنده بولنان مسلمین شهررمضان زکاتلرینی مصرده عثمانلی حرب اعانه‌سی قومیسیونه ویرمکه دعوت اولنمشدر .

مسقط :

برینه قارشی مسلمانلر یك جسوردر . — مسقط احوالنه دائر بصره‌دن (الاهرام) غزته‌سنه وارد اولوب مذکور غزته‌نك ۷ اغستوس افرنجی تاریخلی نسخه‌سنده اولکی نشریاته ضمیمةً درج اولنان مکتوبنده مسقط‌سلطاننه معارض اولان قبائلك بر چوق کوی وقصبه‌لری یدضبطواشغاللرینه کچیردکدن‌صکره نفس مسقطه یورودکلری کبی بتون سواحلی دخی‌محاصره آلتنه آلدقلری وبوندن فناحالده صیقیشان مسقط سلطانی انکلیزلره التجا ایلمش وانکلیزلرطرفندن کندیسنه هندلی‌عسا کردن بیك نفر ایله سکز کمی اعطا ایدیله‌رك بو صورتله امدادینه یتیشیلدیکی و بعض طرفلردن انکلیزلرك بو مسئله‌ده پارماغی موجود اولدیغی سویلنمکده بولندیغی بیلدیریلیور .

روسیه :

محمود اسعد افندی حضرتلرینك سیاحتی . — باغچه سرایده انتشار ایدن ترجمان رفیقمزده اوقوندیغنه نظراً مشارالیه شهر مذکوره کلوب‌وقتیله قریم خانلرینك اقامتکاهی اولان خان سرایی ایله دیکر شایان تماشا محللری زیارت ایلمشدر . محمود اسعد افندی‌یالطه وآق‌مسجدشهرلرینی‌دخی کزدکدن صوکره‌ده پترسبورغه عزیمت ایده‌جکدر .

هندستان:

دولةالخلافه وهندستانده مسلمانلری . — لوندره‌دن (نوویه‌ورمیا) غزته‌سنه کشیده‌ایدیلوب‌مذکورغزته‌ده‌بو سرلوحه آلتنده‌انتشارایدن‌تلغرافنامه‌نك بعض اقسامنی بروجه‌آتی ترجمه واقتباس ایلیورز :

هندستاندن وارد اولان معلومات رسمیه و خصوصیه‌یه نظراً بوآنه قدر یکدیکرینك خصم جانی اولان هندولر ایله اهالیٔ اسلامیه آره‌سنده بر ائتلاف حصوله‌کلمشدر. هندولر بوموفقیته عثمانلیلر لهنده اجرای نمایش وشادمانی ایله‌مك صورتیله مظهر اراشلردر . هندستان والیٔ‌عمومیسی حکومت مرکزیه‌یه بووسیله ایله ارسال ایله‌دیکی برراپورده هندستانده انکلیز حاکمیتنك‌یکانه استنادکاهی‌اولان اهالیٔ اسلامیه‌نك موجب اغبراری اوله‌جق حالاتدن توقی ایدیله‌سنی وبناءً علیه دولةالخلافه علیهنده هیچ برحرکتده بولونولماسی لزومنی شدتله‌توصیه ایله‌مشدر. بونك اوزرینه لوندره حکومتی عثمانلیلری ادرنه‌یی تخلیه ایله‌مکه اجبار ایچون یاپیله‌جق هیچ برحرکته اشتراك ایتمه‌مکه قرار ویرمشدر. دیکر بر روایته نظراً لورد (مورله‌ی) توحید افکاروآمال ایله‌مش اولان هندستان اهالیسی‌اوزرنده یکی بر تضییق اجراسنك عدیم الامکان اولدیغنی حکومت متبوسنه صراحةً بیلدیرمشدر . هندستان احوالنه واقف اولان بعض ذوات هند رؤساسنك ، هندستانك استقلالی تأمین خصوصنده اهالیٔ اسلامیه‌یی اقناع‌ایچون‌ابراز‌ایله‌کلری مهارت سیاسیه ایله مظهر اولدقلری موفقیتدن دولایی تعجب ایدیورلر . بالقان محبلری احوال ووضعیتك بو صورتله تظاهرندن زیاده‌سیله مأیوس ایسه‌لرده ادرنه‌یی بولغارستانه ویردیرمك‌ایچون انکلتره‌نك هندستانی غائب‌ایله‌مك تهلکه‌سنه معروض قالمه‌سی لازم کلدیکنی اعتراف ایتمه‌مزلك ایده‌میورلر .

رجا

عون حقله برایکی نسخه صوکرا « سبیل الرشاد »ك اوتنجی جلدی ختام بوله‌جقدر . حالبوکه هنوز بعض ذوات طقوزنجی جلده عائد بورجلرینی ایفا ایتمه‌مشلردر . بزم بوقدر انتظام وفدا کارلغمزه قارشی محترم قارئلرمزدنده تأدیات خصوصنده همت ومعاونت بکله‌مك حقمزدر . آبونه‌بدلاتنك‌ارسالی تأخر ایتدکجه اداره مشکله‌شیور . محترم قارئلرمزك بونی کمال اهمیتله نظردقته آله‌رق بوایکی هفته‌ظرفنده آبونه وکتاب بدلاتنی‌تمامیله تسویه‌یه همت بیورملرینی بالخاصه رجا ایدرز .

« توسیع طباعت » مطبعه‌سی باب عالی قارشیسنده } ح . اشرف ادیب

ابونه شرائطی

ممالك عثمانیه‌ده سنه‌لکی (٦٥)، آلتی آیلغی (٣٥) غروشدر .

ممالك اجنبیه‌ده سنه‌لکی (١٧) ، آلتی آیلغی (٩) فرانقدر .

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

اخطارات

آبونه بدلی پشیندر .

§

مسلکه موافق آثار مع الممنونیه قبول اولنور . درج ایدلمه‌ین یازیلر اعاده اولونماز .

سبیل الرشاد

سنه ١٠ ١٣٣٠

اخطارات

رساله‌مزدن آلندیغی کوسترلمك شرطیله بتون یازیلر هرحالده‌کی برغزته طرفندن اقتباس اولونه بیلیر .

§

مکتوبلرك ، امضالرك واضح واوقوناقلی اولمسی وآبونه صره نومروسی محتوی بولونمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبیه ایچون آبونه اولانلرك آدرسلرینك فرانسزجه‌ده یازلمسی رجا اولنور .

§

پاره کوندرلدیکی زمان اداره‌یه دائر اولدیغنك واضحاً بیلدیرلمسی رجا اولنور .

دینی ، فلسفی ، علمی ، ادبی ، سیاسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلامیه‌در .

واللّه یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

صاحب ومدیر مسئول : ح . اشرف ادیب

اتبعون اهدکم سبیل الرشاد

عدد ٢٥٩ — ٢٥ رمضان شریف ١٣٣١ — پنجشنبه — ١٥ اغستوس ١٣٢٩ — جلد ١٠

تفسیر شریف

بســــــــــم الله الرحمن الرحیم

هو الذی ارسل رسوله بالهدی ودین الحق لیظهره علی الدین کلّه وکفی بالله شهیداً .

ترجمه‌سی

« اویله بر حکیم ازلیدرکه : اسلامی بوتون ادیانه غالب چیقارمق ایچون ، پیغمبرینی هم ارشاد ، هم او دین حقی تلقین وظیفه‌سیله کوندرمشدر ؛ بوکا شاهد ایسه الله کافیدر . »

دین حق اولان اسلامك ـ بلااستثنا ـ بوتون ادیانه غالب کله‌جکنی ؛ بر کون کلوب ، یریوزنده حاکم مطلق کسیله‌جکنی ؛ الله ذوالجلال بزه بو آیت جلیله‌ده وعد ایدییور . هم یالکز وعد ایله‌ده قالمیور : بو وعدك قطعیتنه کندی ذات کبریا پناهنی اشهاد ایدییور .

نه بویوك وعد ، نه معظم تأیید !

مفسرین کرامدن بعضیلری بو آیت کریمه‌نك یالکز زمان نزولیله سبب نزولنه باقه‌رق دها مکه‌نك فتحیله وعد آلهینك تحقق ایتمش اولدیغنه قانع اولیورلرسه‌ده بزم بو قناعته اشترا ککز آنجق دین حقك غلبه‌سنی ، لکن قطعی ، قاهر بر غلبه‌سنی کورمکله قابل اوله بیلیر .

دیمك : وعد آلهی هنوز تحقق ایتمه‌مشدر ؛ دیمك : اسلامك ماضیسندن چوق دها پارلاق بر استقبالی اولدیغنه ایمان ایدرك اوکا کوره چالیشمق اك متحتم بر وظیفه‌در . یوقسه ، هم بر طرفدن « ان الله لا یخلف المیعاد ـ ولن یخلف الله وعده ـ وعد الله لا یخلف الله وعده . . . » آیتلرینی دیلدن دوشورمه‌مك ؛ هم دیکر طرفدن بویله اك قطعی بر وعد آلهینك تحققندن مأیوس اولمق کفرك ، ایمانسزلغك پك غریب برشکلی اولور !

بر ریاضی فطینك دیدیکی کبی « بودین یا واحددر ، یاخود صفردر ؛ کسر اولماسنك احتمالی یوقدر » . دینك واحد اولدیغنه ایمان ایدنلر بویله ایکیده برده بنی اسرائیل کبی « افتؤمنون ببعض الکتاب و تکفرون ببعض = یوقسه سزلر کتاب اللهك برقسمنه قارشی مؤمن‌ده برقسمنه قارشی کافرمیسکز ؟ » عتابنه هدف اولمامیدرلر .

ای جماعت مسلمین ! کلیکز ، یأسك ، فتورك ، عطالتك کفر محض اولدیغنی قفالریمزه ایجه یرلشدیرملم ده دین آلهی ایچون موعود اولان استقبال نورانوره طوغرو بر آن اول یورومه‌نك چاره‌سنه باقه‌لم .

سز الکز ، قوللکز باغلی طوروبورسکز اما زمان طورمیور ، سفهای زمان طورمیور ! آره‌کزده‌کی رابطه‌یی بوس بوتون قیره‌رق سزی شیرازه‌سی قوپمش برکتابك اوراقی کبی پریشان ایتمك ایسته‌ینلر باقیکز ناصیل چالیشیورلر ، ناصیل اوغراشیورلر !

کورمیورمیسکز ، اسلامه ، شعائر اسلامه ، ناموس اسلامه ، اخلاق اسلامه ایدیلن هجوملر نه مرتب برطرزده اولیور ؟ هر بری باشقه یولده رذیل برامل بسله‌ین بیغین بیغین اسافل کندی ملوث احتراصلرینی تطمینه مانع کوردکلری اسلامی یره سرمك ایچون بر آره‌یه کلیورلر ، ال اله ویریورلرده ؛ هر حسده ، هر فکرده ، هر املده برلشمسی ، عینی غایهٔ کزینه طوغرو بی پروا یورومسی ایجاب ایدن سزلر ناصیل اولیورده بوقدر خبرسز ، بوقدر حسسز طاورانه بیلیورسکز ؟

امام المسلمین ، خلیفهٔ رسول رب العالمین جناب عمر (رضه) « اشکو الی الله من تجلد زندیق وبطانة صدّیق = زندیقك جلادت ، مؤمن صدیقك ایسه بطائت کوسترمسندن اللهه صیغنیرم . » دیرمش . بز نه دیه‌لم بیلمم که ! زندیق آله‌بیلدیکنه تجلد کوستریور ؛ صدیق ایسه صوك درجه‌ده لاقید طاورانیور ! ولاحول ولاقوة الا بالله .

محمد عاکف

فلسفه

قرن اخیرده تناسخ

فکر بشر هنوز ماهیت اشیایی تدقیق و تمییزدن عاجز بولندیغی دورلرده انسانلر طفلانه خیاللره اویالاتمشلر ؛ طبیعتك پیشگاه عظمتنده ؛ خوف وهراسك مولودی اوله‌رق غریب غریب عقیده‌لر اختراع ایلمشلردر . کونشه، ییلدیزلره، حتی مخلوقات سفلیه‌دن بعضیلرینه قارشی پرورده ایدیلن حس تعبد، بو ابتدائی ادراکك سوروکله‌دیکی بر نتیجه اولدیغنده شبهه یوقدر.

بشریتك عقائد اولیه‌سندن اولان تناسخك ده ، قبا شکللریله برابر؛ بو ادراك مولودی اولدیغی تعقل اولنه‌بیلیر .

فقط ؛ فکر بشر انکشاف ایتمکه باشلاینجه ، تصورات اولیه‌نك داها رنکین و داها جاذب بر کسوه آلتنده تجلی ایتدیکی کوریلیور . فلسفه‌نك تنوری روح بشری صباوت خیاللرندن قورتارمنه چالیشمش وانسانلر؛ بو سایه‌ده؛ کندی حقلرنده فکری بر وقوف ایدینمکه موفق اولمشلردر.

دماغلرك آزچوق سالم بر صورتده دوشونه‌بیله‌جك بر حاله کلمه‌سی ، قرن اول وقرن وسطی‌ده شدتله حکم سورمش اولان تناسخ عقیده‌سنه رنك ابتدائیسنی تدریجاً غائب ایتدیرمشدر . آرتق اولکی قابا شکللر کوندن کونه آزچوق تحولاته اوغرایه‌رق تناسخ عقیده‌سی یاواش یاواش تجرد ایتمش ونهایت بوس بوتون غائب اولوب کیتمشدر .

ماتریالیزم، پوزیتیویزم مسلك فلسفیلرینك رواج بولمسی روحیونی صارصمش اولدیغی کبی تناسخجیلره‌ده قطعی ضربه‌لر ایندرمشدی . فی الحقیقه عصر حاضره یاقین دورلرده تناسخدن بحث ایدنلرك ، فکر بشرك صفحات انکشافنه عائد شئونات تاریخیه‌یی یالکز نقل ایتمکله اکتفا ایتمش اولدقلری کوریلیور. فقط ، صوك عصرلرده ازمنهٔ سابقه‌یه عائد مسالك فلسفیه‌نك تدقیق و احیاسیله اوغراشلدیغی اثناده ، آرتق اونوتولمش ظن اولنان تناسخ عقیده‌سنی‌ده یکیدن دیرلتمکه چالیشان بعض سیمالر ظهور ایتمشدر . بو سیمالر میاننده باشلیجه ایکی ذات ، پیه‌رلورو Pierre Leroux ایله شارل فوریه charle fourier ، ساحهٔ فلسفه‌ده افکار متفکری‌نی آزچوق اشغال ایده‌جك ایزلر براقشلردر .

غریبدرکه بو سیمالرك هرایکیسی‌ده (سوسیالیزم) مسلکنك مروجی اولدقلری حالده ؛ تناسخ عقیده‌سنك ایضاحی خصوصنده ؛ آره‌لرنده بویوك بر فرق مشاهده اولنیور .

پیه‌رلورو ، انسانیت l' humanité عنوانلی کتابیله شهرت قازانمش اولدیغی کبی شارل فوریه‌ده فالانس‌ته‌ریه‌ن Phalanstérienne مکتب فلسفیسنك مؤسسلرندندر [۱] .

بونلرك هرایکیسی‌ده قدمانك کهنه تناسخ عقیده‌سنی ، مختلف شکللر تحتنده ؛ احیا ایتمك ایسته‌مشلرسه‌ده نتیجه‌ده بربرلرندن اوزاقلاشدقلری قدر، اسکی تناسخجیلردن‌ده تباعد ایلمشلردر. فی الحقیقه تناسخ عقیده‌سنك احیاسنه یالته‌ن بو مؤلفلردن اولکیسی (ماتریالیزم) مسلکنه سقوط ایتمش، دیکری‌ده خرافه پرست بر متنبی قدر عجیب خیاللره قاپیلمشدر .

فلاسفهٔ قدیمه‌نك تناسخه ویرمش اولدقلری اشکال ایله بو ایکی مؤلفك افکاری آره‌سنده‌کی فرقلرك درینلکی بونلرك مقایسه‌سیله پك کوزل آکلاشیله‌بیلیر . بو مقایسه‌یی یاپه‌بیلمك ایچون قدیم مصر ، هند وایران طرفلرنده تناسخه دائر اولان عقیده ایله یونان فیلسوفلرینك بو خصوصده‌کی مطالعه‌لری خلاصه ایدیله‌جك اولورسه نتایج آتیه استحصال اولنور :

۱ . ـــ قدمانك تناسخ حقنده‌کی فکرلری روحیه مسلکنی Spiritualisme ده دائرهٔ شمولنه آلمقده‌در . بونلر تناسخ عقیده‌سنی روح ایله جسدك آیری آیری اولمسی اساسنه بناء ایلمش اولدقلرندن جسدك انحلال ایده‌جکنی قبول ایلدکلری حالده روحك ـ بر قسمنی حیات خارجنده کچیرمك اوزره ـ ابدیتنه قائل بولنیورلردی .

۲ . ـــ اسکی فیلسوفلر تناسخ عقیده‌سنك انسانلرك شخصلرینه ضرر ویره‌جك بر شکل آلمامسنه پك زیاده اعتنا کوسترمشلردر. انسانی، حیات ومقدرات خصوصیه‌یه مالك، افعالنك مبادیسنه حاکم بر موجود متمیز کبی تلقی ایتملری بو اعتنادن ایلری کلیوردی. فی الحقیقه اسکی تناسخجیلر شخصی ممکن اولدیغی قدر قورتاره بیلمك ایچون ؛ روحلرك انتقالی اساسنه استناد ایده‌رك ؛ مسئولیتی حیاتك حدودی خارجنه چیقارمش، ماضی و استقباله تشمیل ایلمشلردر .

۳ . ـــ قدیم تناسخ طرفدارانی حیاتی، انسانك پك طبیعی اوله‌رق قورتیلمق ایسته‌دیکی بر مجازات ، بر درس تجربه کبی تلقی ایلدکلرندن روحك بدنله اولان علاقه‌سی کسیله‌رك جهانك نظام زائله‌سنه مربوطیتی انقطاع ایدر ایتمز طبیعتیله او جزانك‌ده نهایت بوله‌جغنه اعتقاد ایدییورلردی .

تناسخ مختلف ملتلرده مختلف شکللر آلمقله برابر هپسی‌ده شو اوج اساس‌ده برلشمشلردر. حالبوکه بو اساسلر ، (انسانیت) مؤلفنك تناسخ نظریه‌سنی احیا ایچون اورته‌یه آتدیغی پرنسیپلرله طبان طبانه ضد کوریلیورلر. چونکه (انسانیت) مؤلفی ، کندی فکرینه کوره تناسخی ایضاح ایدرکن دییورکه : (روح ، بدندن انفکاك ایده‌مین علائمك phénomènes هیئت مجموعه‌سندن عبارتدر . احتساس ، شعور وحس کبی علائم ، عضویت خارجنده تولد ایده‌میه‌جکلری کبی پایدارده اوله‌مزلر . روح وجسدله برابر نظر اعتباره آلنان شخص انسانی ، نوعك یعنی بشریتك بسیط وعلی العاده بر ذاتماسیدر . (بشریت) مفهومنه کلنجه اوده ، بزده ثابت و پایدار اوله‌رق متحداً بولنان جوهر substance و بنلك le moi نامی آلتنده قصد ایتدیکمز شیئی اشعار ایدر .

[۱] فالانس‌ته‌ریه‌ن لفظی برچوق خلقك ویا افراد عائله‌دن بر چوغنك برلکده اقامتلرینه مخصوص بنا معناسنه اولان فالاستر Phalast²re لفظندن آلنمشدر . شارل فوریه طرفندن بو اساسه کوره تأسیس ایدیلن مسلکه طرفدار اولان سوسیالیستلره فالانسته‌رین نامی ویرلمکده‌در .

ارض ، طبیعت وحیات عمومیه‌دن انفکاکی غیر ممکن اولان بشریتك سینه‌سنده شخصك تکرار دوغمه‌سی موجود اکمله، فنه، عشقه ، خلاصه کمالات بی‌پایانه دوغری برترقی‌در .)

پیه‌رلورونك شو مطالعه‌سی بزه کوستریبورکه ، بومشهور مؤلفك احیا ایتمك ایستدیکی تناسخ نظریه‌سی، علی الاده ماتریالیزم (مادیون مذهبی) فرضیه‌سندن باشقه برشی دکلدر . چونکه (انسانیت) مؤلفی شخصك، کندیسنده اولا تولد وصوکره محو اولان علائم عادیه‌دن باشقه برشیئه مالك اولمدیغنی ادعا ایتدیکی کبی بشریتی l'humanité یعنی بزم حقیقی بنلکمزی le moi ، ایچنده یاشادیغمز و تکرار ایچنده دوغدیغمز جوهری substance ده حد ذاتنده بالقوه بروجوددن virtualité، برایده آلدن، داها آچیقجه‌سی وجود حقیقی‌یه تعلق اولمیان بر تصور مجرددن abstraction عبارت عد ایدیبور . حالبوکه قدیم تناسخجیلر روحیه مسلکندن spiritualisme هیچ آیرلمه‌مشلر ، مادیون مذهبنه matérialisme اصلا یاناشمامشلردر .

کهنه تناسخ مذهبنی احیا ایتمك ایسته‌ین بومؤلفه پك حقلی اوله‌رق دینیله‌بیلیرکه ، مادامکه روح ، بدندن انفکاك ایده‌مه‌ین علائمك هیئت مجموعه‌سندن عبارت ایمش، اوحالده بعدالوفات انسانلرده باقی قاله‌جق شیء نه‌در ؟ . . .

پیه‌رلورونك مطالعات سابقه‌سنه نظراً بوسؤاله آنجق (هیچ !. .) جوابیله مقابله ایدیله بیلیر. اساساً مادیونده بویله برسؤال مواجهه‌سنده عینی جوابی ویرمیورلرمی ؟ غریبدرکه پیه‌رلورو قدمانك ، روحیه مذهبیله توأم اولان تناسخ عقیده‌سنی احیا ایتمك ایستدیکی حالده نتیجه‌ده روحك انکارینی مؤدی برکریوه‌یه دوشمش ومادیون مذهبنده قرار قیلمشدر .

اسکی فیلسوفلر انسانی ، حیات و مقدرات خصوصیه‌یه مالك ، افعالنك مبادیسنه حاکم بروجود متمیز کبی تلقی ایدیبورلردی . حالبوکه (انسانیت) مؤلفی شخصی نظام اخلاقی‌یه فدا ایده‌رك فردك جمعیت ایچنده انحلالنه قائل اولیور، بوصورتله‌ده قدیم تناسخجیلردن آیریلیور.

پیه‌رلورونك اسکی فیلسوفلرك غایه‌لرینه بوس بوتون ضد اولان برنتیجه‌یه واصل اولمسی ، تناسخه ویرمش اولدیغی یاکلش تفسیردن نشأت ایتدیکی محققدر .

(انسانیت) مؤلفنك تناسخی توالی و تعاقبله تفسیر ایتمش اولدیغی آکلاشیلیور . نه‌وقت ، سینهٔ بشریتده توالی وتعاقب واردر . فقط بوتوالی – پیه‌رلورونك ظن ایتدیکی کبی – تناسخ دیمك دکلدر .

خلاصه بز ، عصر اخیرك بومشهور تناسخجیسی ایله قدیم تناسخ طرفدارانی آره‌سنده برنقطهٔ اشتراك کوره‌میورز .

عصر اخیر تناسخجیلرینك ایکنجی سیماسی شارل فوریه ایسه داها غریب فکرلر سرد ایتمش ، خیالات وادیلرنده داها زیاده برجسارت ومهارتله طولاشمشدر .

پیه‌رلورو ، فکری وفلسفی اساسلر اوزرندن یوریمك ایسته‌مش دی . حالبوکه شارل فوریه متافیزیك (مابعدالطبیعیه) ساحه‌لرنده طولاشمش ، فکری مطالعه‌لردن اوزاقلاشمشدر . بوایکی سیما آره‌سنده‌کی فرقلری واضحاً کوره‌بیلمك ایچون فوریه‌نك وحدت کائنات نظریه‌سی (Théorie de l'unité universelle) عنوانلی کتابندن نقل ایدیلن شوپارچه‌لره برکوز کزدیره‌لم :

« روح ابدیدر . فقط جسددن آیریلمز . روحك ابدیتی کیفیتی ماضی‌یه عائد اولدیغی قدر استقباله‌ده شاملدر . شمدیکی حیاتمزدن اول داها باشقه حیاتلر کچیرمش اولدیغمزه قناعت ایتمه‌مز ایجاب ایتدیکی کبی استقبالده‌ده داها برچوق حیاتلر کچیره‌جکمزه انتظار واعتماد ایتملی‌یز . بوحیاتلرك برقسمی بودنیاده، دیکرلری‌ده بودنیانك خارجنده، عوالم علویه‌ده کذار ایده‌جکدر. عوالم علویه‌یه عائد حیاتمز، دنیوی حیاته مشابه دکلدر . اوراده‌کی حیات ، داها آز کثیف بربدن ، داها زیاده حساس ونازك حواس ایله ممتاز اوله‌جقدر . انتقال ارواح کیفیتی سکسان بربیك سنه دوام ایده‌جك وبومدت ظرفنده روحلریمز سکز یوز اون حیات کچیره‌جکلردر .

« مدت مهاجرتك یکرمی یدی بیك سنه‌سی ارض اوزرنده ، آللی دورت بیك سنه‌سی‌ده خارجده کذار ایده‌جکدر . ارض اوزرنده مدت مهاجرت منقضی اولدیغی زمان ، بوتون روحلر کندی شخصیتلرینی غائب ایده‌رك سیاره‌مزك روحیله برلشه‌جکلردر . چونکه کواکبك‌ده انسانلر کبی برروحی واردر . فقط بوحال الی غیرالنهایه دوام ایتمیه‌جکدر . برزمان کله‌جکدرکه سیاره‌مزك جسدی خراب اوله‌جق وروحی یکی تشکل ایدن دیکر کره‌لره انتقال ایتمك صورتیله سلسلهٔ کائناتك داها عالی درجه‌لرینه صعود ایده‌جکدر .

« بوعالمدن چیقدقدن صوکره کچیره‌جکمز حیاتك حیات حاضره‌مزه نسبتی اویانیقلغك اویقویه، یاخود موجودیت حاضره‌مزك حیات ماضیه‌مزه نسبتی کبیدر .

« اوعالمده روحمز ؛ عطری (Arome) برسیاله‌دن عبارت اولان جسدیله؛ بر قوش کبی هواده اوچه‌جق، اذواق بی‌پایانی طاده‌جقدر . داها زیاده صافیت کسب ایتمش اولان حواسمز، آرتق مانعه‌لره معروض قالمیه‌جق، وبوکون پك نقصان اوله‌رق طانیدیغمز ذوقلر، نشئه‌لر، مسرتلر اوزمان داها شدتلی وداهادواملی برصورتده حس اولنه‌جقلردر. وجد واستغراق، مانیاتیزما اویقوسی (Somnambulisme magnétique) کبی حیات حاضره‌مزله علاقه‌دار اولان بعض حالات، تصویر ایتدیکمز موجودیت مستقبله‌یه دائر بزه بسیط برفکر ویره بیلیر .

« انسانلر بو دنیاده ایکن موجودیت مستقبله‌نك مسعودیت نوشیننی تقدیر ایده بیلمش اولسه‌لردی؛ او قدر بدبخت واودرجه‌مغدور ومظلوم بولندقلری بو عالمدن برآن اول قورتیلمغه جان آتارلردی . چونکه حیات حاضره‌نك انسانلری بو آرزودن آلیقویه‌جق برذوقی اولمدیغندن

بشریتك سوروكلنه‌جكی غایه پك فجیع اولوردی : انتحار عمومی! ...»

شارل فوریه‌نك غائبدن خبر ویرن برمتنبی طوریله صایقلادیغی شو سطرلر اوزرنده بر آز توقف ایدرسه‌ك كوریرزكه بو آدم تناسخی، پیه‌رلورویه نسبةً داهاقطعی برصورتده تصویرایدییور، حتی بوخصوصده قدمایی‌ده كچه‌رك تناسخی بیلدیزلره بیله تشمیل ایتمكه چالیشیور.

فقط فوریه سوزلرینی او قدر عادی وهمیات، اودرجه‌قابا خیالات ایله قاریشدیرییوركه یوقاریكی سطرلری اوقوركن انسان بلا اختیار تبسم ایتمكدن كندیسنی آله‌میور. فوریه‌نك خیالاتنه برفلسفه دیمك پك تحف اولور . فكری برمحاكمه ایله علاقه‌دار اولمیان بوسوزلر، صاچمه‌لایان بر متنبی‌نك هذیانلرندن باشقه بر صفتله توصیف ایدیله‌مزلر . طبیعی بو كبی فكرلر اوزرنده مناقشه یوروتمك پك عبث اولور . فوریه‌نك سوزلرنده نظر دقتی جالب برشی وارسه اوده بو ذاتك تناسخه دائر یوروتدیكی مطالعه‌نك اخلاق‌حقنده‌كی نظریه‌سیله پك‌زیاده رابطه‌دار اولمسی كیفیتی‌در.

فی‌الحقیقه حیات‌بشره ذوقدن‌باشقه بر غایه طانیلمزسه حواسه ابدیت اسناد ایتمك وسمایی ارضده كوسترمك پك‌طبیعی بردوشونجه اولور.

. . .

تناسخ‌عقیده‌سی ایرانك كهنه عقیده‌لری، یونانك‌غریب خرافه‌لریله بولاشمش اولان بعض كیمسه‌لر طرفندن اسلامیتك سینهٔ صافنه‌ده ادخال ایدیلمك ایسته‌نیلمشدر. مذهب اعتزال منتسبلرندن (محمدبن‌حائط) ایله (فضل حدبی) نامنده ایكی دربدر بو خصوصده پیشدارلق وظیفه‌سنی كورمكه چالیشمشلردر، بونلر تناسخ حقنده‌كی عقیده‌لرینی شو سوزلرله آكلاتمق ایسته‌یورلر: «جناب‌حق مخلوقاتی بو كون بولندقلری دنیادن باشقه برعالمده عاقل، بالغ، صحیح وسالم اوله‌رق خلق ایلمش واونلرده كندی معرفتنی ، وكندینه علمی یاراتمش و نم كونا كونه مستغرق قیلمشدی . بالآخره بومخلوقلری كندیلرینه ویردیكی نعمتلره قارشی‌شكر ایله مكلف قیلدی. بعضیلری امر ایدیلن شیلرك جمله‌سنی ایفا ایلدیلر . بعضیلری‌ده هیچ برینی ایفا ایتمدیلر . بر قسمی ایسه بعضیلرینی ایفا ، بعضیلرنده تجویز قصورایتدیلر . بونك اوزرینه جناب حق بونلردن اوامرینه مطیع اولانلری بولندقلری‌دارنعیم‌ده ابقا ایلدی. بوس‌بوتون عصیان ایدنلری نار جحیمه كوندردی . اوامرك بعضیسنه اطاعت، وبعضیسنه عصیان ایدنلری ایسه دنیایه چیقاره‌رق كندیلرینه ـ درجهٔ عصیانلرینه كوره ـ حیوان‌ویا انسان صورتنده‌برجسم كثیف كیدردی. یریوزنده‌كی‌حیوان وانسانلرك شكللرنده‌كی اختلاف كناهلرینك مقداریله متناسبدر . معصیتلری آز، طاعتلری چوق اولانلرك‌صورتلری كوزل ، ألملری اقل اولور . بالعكس معصیتلری چوق اولانلرك‌ده صورتلری چیركین اولور . روح كناهكار قالدیغی مدتجه دنیاده برصورتدن دیكر صورته انقلاب وتناسخدن‌خالی قالماز. »

بو یادكارلرك مطالعهٔ سابقه‌لری، تناسخ فكرینك كندیلرینه نره‌دن انتقال ایتمش اولدیغنی پك كوزل كوسترییور . اهل سنتك شدتلی هجوملرینه معروض قالان بو ایكی رفیق دربدر متفكرین ارباب اعتزال طرفندن‌ده بی‌امان تنقیداته هدف اولمشلردر . بو هجوملرك شدت وعمومیتی سایه‌سنده‌دركه تناسخ ذكری مسلمانلر آره‌سنده جای قبول بوله‌مامش؛ بویولده‌كی تشبثلر عقامته محكوم اولمشدر .

م . شمس‌الدین

تربیه وتعلیم

بزده أخلاق ، بزده تربیه

۲

اخلاقده ـ هرعلم كبی ـ یا موضوعنه ، یا غایه‌سنه كوره تعریف اولونور. موضوع وغایه‌نك‌تعیینی‌ایسه بر« مبدأ » Principe مسئله‌سی‌در. تصنیف حاضره كوره‌ده فلسفه‌نك دیوان محتشمنده بر سدیر افضلیت اشغال ایدن « اخلاق »ك مبدأنی آراشدیران حكما، بربرلرندن آز چوق اوزاق ، آز چوق میللی یوللره دوشمشلردر ؛ اللرندن طوتان نظریه‌لری ایكی‌یه ارجاع ایتمك قابل اولویور :

۱ : وظیفه (مكلف به ، تكالیف) ـ « قانت Kant »ه كوره اخلاق تأسیس وبوتون قواعدینی تحكیم ایدن ركن اصلی، سائق وافی؛ L' impératif catégorique وظیفه devoir در. خیر وشر؛ بوخصوصده اساسلی بر مفهوم اولاماز. اونلرده وظیفه مبدأیله تعیین‌اولونابیلیر. برسائق وافی‌نك یعنی وظیفه‌نك موضوعی اولامایان هرشیٔ ، شردر؛ سائق مذكور طرفندن ضرورةً اداره اولونان فعل‌ده خیردر .

۲ : خیر ــ دیكر نظریه‌لرك سالكلری‌ده « خیر » یاخود « غایهٔ انسانیه » مبدأندن ایشه باشلایورلر . اولا بومبدألرك نه‌دن عبارت اولدقلرینی تعیین ایتمك، صوكرا تحققلرینك وسائلنی آراشدیرمق ایسته‌یورلر . فی‌الحقیقه « خیر » دن مقصد نه اوله‌بیلیر، خیر نه ایله تحقق ایده‌بیلیر؟ ایشته‌بوسؤاله‌جواب‌ویرمك‌ایسته‌ینلر؛ مسئله‌یی‌تشویش‌ایدییورلر: كیمی ، خیری « حظ » ده كورویور؛ كیمی منفعتده آرییور، كیمی‌ده علمه ، حریته ، كماله قدر یوكسه‌لیور .

برده « اجتماعی اخلاق » نظریه‌سندن بحث ایدنلر واردر: وظیفه ، محیطك‌انسانه تحمیل ایتدیكی‌كلفتدن عبارتدر ؛ او ، برتضییق‌اجتماعی‌در. وظیفه‌یی بویله اكلایجه آرتیق اخلاق ؛ برعلم شامل وقطعی‌اولامایاجق. چونكه علی‌الاطلاق انسانه فعل ویا تركی لازم كلن شیلری دكل، فلان ویا فلان محیطك مقتضیاتنی تعیین ایله اوغراشاجقدر.

وظیفه و خیر نظریه‌لرینك اطرافنده طوپلانان دیكر نظریاتدن بر نبذه بحث ایده‌بیلمك‌ایچین « اعمال بشریه‌نك سوائق اصلیه‌سی » مسئله‌سنده برآز توقف ایتمك لازمدر :

انسانك سوائق افعالی ، نه قدر متنوع اولورسه‌اولسون، هپسنی

اوچه ارجاع ایتمك قابل اولویور : (١) میلان (٢) نفع (٣) وظیفه « تکلیف » .

فی‌الواقع انسانی برنجی درجه‌ده تحریك وتشویق ایدن میلانی‌در. هرنوع « دوشونجه »دن آزاده اولان بوعامله ، « مشوق » ، « محرك » نامی تماماً صادقدر. میلان ، بوتون سوائقك اقدمی‌در ؛ هله چوجقلرده اوندن باشقه سـائق یوقدر . بعض اخلاقیون بوكا « حظ » ، تشوق Passion ده دیورلر . بومهم عامل ، انسـانلردن مزاجلرك اختلافنه کوره بعضاً پك قبیح فعللرك ، بعضاًده نجیب ونزیه عمللرك سائق صدوری اولور .

نفع : سعادت شخصیه‌یی آراشدیرمقله اوغراشان بوسائق ؛ بالعکس تماميله فکری بر محركدر ؛ او ؛ «انا ، استقبال ، تعقیب ، فائدهٔ غائیه» فکرلرینی تضمن ایدر. نفع میلاندن داها مؤخر ، دها منسق‌در.

بعضاً انسـانك کندی میل ونفعی‌نه مغایر صورتده حرکت ایتمکده اولدوغی کورولور . عجبا ، نیچون بوطرز عملی اختیار ایتمشدر ؟ چونکه اونی ، خیرلی ومقتضی‌الایفا کوردیور ، «وظیفه» بیلیور. اکلاشیلیورکه بواوچونجی سائق برفکر مجرددر ، دیکر سوائقك هپسندن حد ذاتنده أیی بر «غایه» فکریدر. بوندن باشقه اونده نه «خوش» ، نه‌ده «مفید» مفهوملرینك جاذبهٔ معنـاسیله بیرلەشمەمین ، قایناشـامایان بر « مجبوریت » صفتی واردر . بویله « مقتضی الایفا ، واجب العمل » فکر مجردی آرقەسنده قوشمق ، معقولیت مطلقـه‌یه باغـلانوب قالمق ، بواوغورده بوتون میلاناتی ، بوتون منـافعی ، حتی بعضاً کندی حیاتنی بیله فـدادن چکنمەمك انسانه خاص برشیمهٔ بهیه‌در .

بواوچ سائقك مطلقا یکدیگریله حال اختلافده بولونماسی ضروری دکلدر : عینی فعل ، عینی زمانده هم میلانه ، هم نفعه ، هم وظیفه‌یه اویغون اولابیلیر ؛ برعالمك « حقیقتی آراشدیرماسی » بوتوافقـك اك بدیع برمثالی‌در . بعضاً وظیفه ؛ « نفع » ایله جدال ایتمك ایچین «میل » ایله اویوشور ، بعض دفعه‌ده میلانه قارشی قویمق ایچین « نفع » ایله أل برلکی ایدر . فقط « وظیفه » نك ماهیت نجیبه‌سی ، اك زیاده هم نفع ، هم میلانه بردن اعلان حرب ایتدیکی زمان تقدیر اولونابیلیر .

خلاصه میلان ایله نفع ، واحده ارجاع اولونابیلن ایکی شیـٔدر . فی‌الحقیقه اساساً ایکیسی‌ده حسدن باشقه برشیٔ دکلـدر . آنجق بعضاً سرباز وسرآزاد تماميله حسه تسلیم هویت ایتدکلری حالده بعضاً عاقله‌نك نور ارشادیله احاطه واداره اولونورلر . وظیفه ایسه تماميله ذهنـك ، عقلك تابع ومنقادیدر ، حسیاتدن مجرددر . شرع اسلامك « تکلیفات ومأمورات » نه تقابل ایدن « وظیفه » ده بز مسلمانلر ، مقام حاکمیت وآمریتده عقلدن باشقه برده « امر ونهی شرعی » آرارز. معمافیه مأمورات ومنکرات شرعیه ایله عقل سلیمـك اوزلاشامادیغنه هیچ‌ده تصادف ایدلمه‌یور ؛ فی‌الواقع بز « الخیرما اختـاره الله » دیرز ، فقط « اختیار » مزی‌ده نفی ایتمه‌یز ؛ اختیار آلهی ، بزم اختیارمزك اصابتنی تأمین ایدن برمراقب مقدسدر . بناءً علیه « اختیار آلهی » یی شریعتك ایستدیکی کبی آکلایانلر ، برشیئك خیریتنـه ایمان ایتمك ایچون « عقلی تعطیل » لازم کلـدیکنه اصلا قانع اولامازلر ؛ عقلك حق حاکمیت وقدسیتنی اخبار وتصدیق ایدن برچوق نصوص منیفه ، اونلری ارشاده وافی‌در .

« سوائق افعـال بشر » دن صوکرا بوسـائقەلرك بشریتی آلوب کوتوردیکی « غایه » لری‌ده دوشونەلم . بونلر ، طبیعتیله مختلف اولاجق: مثلا « میلان » ، بعضاً بزدن « حظ ذاتی » یی ایسـتر وبزی اورایه طوغری ایتر ، بعضاً دیکر برینك عاطفتنی ده ایشه قاریشدیرر . نفع ، بوتون فعـالیتمزی ؛ شخصی سعادتمزی استحصـاله توجیه ایتمش کبی کورونور . وظیفه ایسه بزی دفعةً « کمال شخصی » و « ترقیٔ بشری» غایه‌سنه طوغرو یوکسەلتمك ، اوچورمق ایستر .

بوغایه‌لر ایچنده اك علویسی ، اك شـایان ترجیح اولانی شبهه‌سز « خـیر مطلق Le souverain bien در : ومن یؤت الحکمة فقـد اوتی خیراً کثیرا — خیارکم احاسنکم اخلاقا . خیرما اعطی الناس خلق حسن . خیرالناس من طال عمره وحسن عمله وشرالناس من طال عمره وساء عمله .

شیمدی‌ده « خیر » ك مختلف نقطهٔ نظرلردن تلقیسی محصولی اولان وتملی « منهج اختیاری ـ Méthode empirique دنیلن اسلوب تفحصه کوره قوران بعض نظریه‌لری موضوع بحث ایده‌لم :

متأخرین فلاسفه‌دن بعضلری طرفندن تأسیس اولونان برطاقم نظریات واردرکه بونلرك عمومی « انتفاعیه Utilitarisme عنوانی آلتنه طوپلا-نمقده‌در . مذکور نظریه‌لر ، ئەپیکور Epicure ك دستور اخلاقیسنی پك زیاده آ کدیرمقده ایسه‌ده بعضلری « انتفاعیه » اصطلاحنك یالکز نظریات حاضره‌یه تخصیصنی ترجیح ایدیـورلر . مع مافیه بوراده « انتفاعیه » نك اك قابا برشکلی دیمك اولان « ئەپیکور » و « آریستیپ Aristippe » ك منفعت وحظ (لذت) اوزرینه مؤسس اخلاقلرندنده برآز بحث ایتمه‌لی‌یز :

فلاسفهٔ قدیمه‌دن « آریستیپ» ه کوره : انسان «حظ» (لذت)دن باشقه « خیر » ، « الم » دن باشقه « شر »طانیماز : مستقبل ، مشوش و مبهم ، حال ایسه واضح و ثابت اولدوغندن حکمت حقیقیه ، انسانك فرصت النده ایکن هر تورلو حظوظدن متمتع اولماسنی مقتضی‌در :

عیش ونوش ایله صاقین آکمه غم فردایی
ساکا اصمارلادیلرمی بوپالان دنیایی !

بز بوقاعدهٔ حکمتی ، « غریزه » دن استنباط ایدیـورز ؛ بوخصو-صده او ، « عقل » دن داها خیرلی بررهبردر ». ایشته حکیم حظ بویله دیور . آرتیق اونك طور اندیشه‌سنه کوره : انسانیتك قمر روحندن قوپان اعتقادات اخلاقیه طبیعته قارشی قوپان بر بیغین اسـاطیردن باشقه برشیٔ دکلدر . بناءً علیه ییقلمالیدر ، چوروملیدر . بوندن باشـقه اخلاقك اسـتناد ایتدیکی علمی اساسـلرده ملغادر . فی‌الواقع «غریزه

instinct » هرشیئی تکمل ایتدکدن صوکرا برطاقم نظریات وقواعدایله اوغراشمق ، نه یه یارار ؟ هله « مبدأ » بولمق ایچون اجرا ایدیله‌جك مناقشات بوتون بوتون معناسزدر .

عجبا بویله‌می؟ خیرده شبهه‌سز بز بر « حظ » بولورز ، « خیر »ده برحظ اولابیلیر . فقط اصلا حظ ، خیر اجل واقصا دکلدر. هله‌خیر، حظك قطعیاً مقتضای ذاتی اولاماز ؛ حظك اسباب حصولنی کوزلجه تحلیل وتجرید ایدنجه اونك خیردن باشقه برشیئ اولدوغنی ، آره‌لرنده ذاتیتجه بویوك فرقلر بولوندوغنی کوروروز . برده عجبا انسان برحیوانمی‌درکه لاینقطع « غریزه » سنك ایستدیکی حظوظ وشهواتی استیفا ایله مکلف اولسون ؟ بزانسانی حیواندن نا متناهی صورتده فضله تکمله مستعد برموجود بیلیورز ؛ اونك حسندن ، غریزه‌سندن اول برده عقل و اراده‌سی واردرکه اصل خوشنود ایدیله‌جك بونلردر ؛ ذاتاً بوایکی قوت،حقیقی برانسانده، حس وغریزه‌دن چوق زیاده صاحب نفوذدر.

شوراسی‌ده وار: «حظ» دنیلن شیئ فاعلیت انسانیه‌نك مقصدو بناءً علیه اولی دکلدر . حظ ، بر « مبدأ » دکل ، برنتیجه اولابیلیر . «غایه»ده خیرده بقا ، انبساط قابلیتلری واردر؛ خیر ، بوتون قوای طبیعیه‌مزی بلا تکلف بزه صرف ایتدیره‌بیلیر . « حظ » ایسه فاعلیتمز « غایه »یی الده‌کیردیکی ، یاخود اوکا یاقلاشدیغی زمان کندینی کوستره‌بیلیر. فی الواقع او ، عملك برضمیمه‌سندن ، انکشافندن عبارتدر . برده اکثریتله حظه وسیله وصول ، کندینی آراشدیرمامق اولویور : انسان ، دیکر برطاقم غایات اصیله‌نك پیننده طولاشیرکن حظه تصادف ایدیورر . حاصلی اکر حظ « خیر » دن ، « الم » ده « شر » دن عبارت ایسه و طبیعت ، بونلری غیر قابل حل صورتده بربرینه باغلامش ایسه ناصیل اولویورده بعضاً انسان « حظ » ك آرقاسندن قوشارکن « الم » ه دوشوویریور ، صوکرا ینه بعض دفعه « حظ » ه ایریشمك ایچین « الم » ی چکمك لازم کلییور ؟ صورارز . بونلر ناصیل اولویور ؟

بونظریه‌نك « طبیعته اویغون » اولدیغنی ادعا ایدیورلر ؛ خایر ، حقیقت حالده ، طبیعت ایله طبان طبانه ضددر . قدرت فاطره ، انسانی ـحتی نه‌ده برموجودی ـ اصلا مشبوع حظوظ اولمق ایچون یاراتمامشدر. بناءً علیه بونظریهٔ اخلاقیه‌یی دستور العمل طانییانلرك عاقبتی ؛ اشخاصده حرمان ذوق، جنت ، اجل مسمایی تعجیل ایده‌رك دنیادن چابوق کوچمك؛ ملتلرده ایسه یاواش یاواش فترته Anarchie ، مطلقیته تودیع عنان ایتمکدر.

عبد اللطیف نوزاد

اقتصادیات

ای مسلمان ، آرتق اویان !

— مبارك بایرام مناسبتیله —

محترم « سبیل الرشاد »ده نشرایتدیکم مقاله‌لریمك عالم اسلامده حسن تأثیر اجرا ایتدیکنی ۲۵۵ نومرولو سبیل الرشادده‌کی مصر مکتوبندن آکلادم. عالم اسلامده، باخصوص مصرده هپمزك یوزیمزی کولدیره‌جك ماهیتده اولان انتباه معلوممزدر. حتی مصر بوکون بوخصوصده اوقدر ایلریده‌درکه: غیر مسلم برغازینوده برمصرلی‌یی کورمك، غیر مسلم برمغازه‌ده بر مصرلی‌یه راست کلمك محالدر.

بوندنبشقه ، مع الاسف ـ نه قدر تأسف ایدیلسه آزدر ـ بوکون عادتا اوز دیلیمز کبی قوللاندیغمز « بونژور » « بونسوار » لرده اوقدر سیره کلمشدرکه . . برمصرلی دیکرینه بونژور ویا بونسوار دییه سلام ویردیمی ، جواب آلاماز. حالبوکه بزده .. هیهات ..

بوصره‌لرده مراق ایتدم : باشمزه بوقدر فلاکتلر کلدی . کیده‌یم شو اجنبی مغازه‌لرینی زیارت ایده‌یم ، کوره‌یم؛ بوقدر یازیلان، سویله‌نن شیلردن نه درجه‌یه قدر عقلمز باشمزه کلمش ؟ دیدم . مایر ، بیکر ، اشتاین ، تیرینغ . . . . الخ مغازه‌لرینه برکوز کزدیردم . آه ، کاشکه بونی یاپمازاولایدم . آمان افندم ، نه‌کوره‌یم : بومغازه‌لرك هپسی محشردن برکونی آکدیریور . اسلام خانم و بکلرندن یره ایکنه آتسه‌کز دوشمیه‌جك ؛ اوقدر غلبه‌لك . مغازه غارصونلری مکیك کبی ایشلیورلر. ماصه‌لرك اوزری برر اوت ییغیندن فرقی اولمیان شیق قوستوملرله‌دولو.. هرکسك الندە مندیلی ترینی سیلیور. مشتریلرك « دها آشاغی اولمازمی؟ » سوزینه مستخدم : « فیأتمز مقطوعدر » جوابنی ویریور ، « اوحالده صاربکز ! » سوزی جکریکزی قورشون کبی دەلیور .

بوکا مقابل برده هرکه مغازه‌لرینه، اسلام تجارتکاهلرینه اوغرایبکز، استهلاك ملی مغازه‌سنه کیدیکز . له الحمد بوش دکل . . فقط تیرینغله مقایسه ایدر ایسه‌ك بوش کله‌سی مغازه‌لریمزده‌کی تنهالغی ایضاح ایده‌مز .

یارب بونه حال ؟ برملت ایچون بوحالدن ، بوحاله کلمکدن بیوك برفلاکت تصور اولونابیلیرمی ؟ وطنلرینی شان و شرفله یاشاتانلرك برحرکتنی سزه نقل ایده‌یم‌ده ، سزده کوریکز ، آکلایکزکه یاشامق ایسته‌ین ملتلر ناصل یاپیورلر :

بوندن اوچ درت سنه‌اول ایدی . سوریه غزته‌لرندن برنده شویله برفقره کوزیمه ایلیشمشدی :

طرابلس شامه بر فرانسز حرب کمیسی کلیر . افراددن برقاچی قره‌یه چیقاراق بر اجزاخانه‌یه کیرلر . مستحضراتدن برعلاج ایسته‌رلر. بو مستحضر فرانسه‌ده‌ده آلمانیاده‌ده استحضار ایدیلیورمش . بو فرانسزلر حیاتلرینه تعلق ایدن بویله برمسئله‌ده علاجی ، فرانسز مالی اولمدیغندن آلمقدن صرف نظر ایدر وعودت ایدرلر . کوردیکزمی وطنپرورلکی ؟ فرانسز ، بویله یاپمغه مجبوردر . چونکه ۱۸۷۰ ی ، آلساس لوره‌نی اونوتمامشدر . عجبا کریدلر ، سلانیکلر ، مناسترلر ، اشقودره‌لر ، یانیه‌لر ، قوصوه صحرالری آلساس لوره‌ندن قیمتسزمیدر ؟ عجبا باشمزه کلن فلاکتلر بوقدر آز برزمانده اونوتولاجق قدرمی اهمیتسز؟

صدده عودت ایده‌لم : مایرده ،طانیدقلرمدن ، حربیه نظارت کاتبلرندن برذاته راست کلدم ،

— نه‌وار نه‌یوق ، بورادە نه ایشکز وار ؟

— واه برادر ، معلوم‌یا ، مبارك بایرام کلدی ، چاتدی . چولوق چوجوق چیلاق . بنم‌ده حالم معلوم ...... [1] واسطه‌سیله کندیمه بر قات البسه، بربارده‌سو ، چوجوغه‌ده برقات اسباب آلدم .

— نه شرائطله ؟

— یوزده اون ضمله . مثلا بنم البسه‌م ۳۸۰ غروش . بن ۴۱۸ ویره‌جکم باره .... یه ــ پنیطویه ــ ۴۱۸ غروش بورجم وار دیه بر سند ویریورم . وبو پاره‌یی آلتی آیده اوده‌یه‌جکمی سندمده تعهد ایدییورم . هرآی کلیور پاره‌سنی آلیور . نه یاپه‌لم ؟

ایشته عزیز قارء، سکا حیات اجتماعیه‌مزك آجیقلی برپاراغی .. ۴۱۸ غروش بر آووچ اوته ... بوپاره‌لر نه اولیور ؟ نره‌یه کیدییور ؟ معاشندن بوقدر برمبلغی ویره‌ن بوذات نصل کچینیور ؟ عائله‌سی نه‌حالده بولونه‌جق ؟ بونلرك هپسی یوره‌کمزی یاقان بر آتشدر . غرابته باقیکزکه مبارك بایرام ، اجنبی قاصه‌لرینك دولماسنه وسیله اولیور .

— سوکیلی دینداش، بایرامده یکی البسه کیه‌جکسك. بونی اسلام مغازه‌سندن ، اسلام مالندن آله‌جقسك. و اسلام اقتصادیاتنه بو صورتله خدمت ایده‌جکسك، اسلام تاجرینی، اسلام فابریقه‌طورینی بو وسیله ایله یاشاته‌جقسك .

بایرامده، دینداشکله، وطنداشکله، صویکله، صوپکله‌طارغینلغك‌وارسه برطرف ایده‌جکسك،باریشه‌جقسك، سلاملاشه‌جق، مصافحه ایده‌جکسك؛ طارغینلر وارسه باریشدیره‌جق ، قرده‌شلك ، اتحاد واتفاق ایپلرینی قویلشدیره‌جق، بوصورتله نفاق و شقاق ایپلرینی کسه‌جکسك « انما المؤمنون ... »، « واعتصموا ...» آیات کریمه‌سنی تجلی ایتدیره‌جکسك. عمومی قرده‌شلك، عمومی برلك؛خصوصی قرده‌شلکك،خصوصی برلکك نتیجه‌سی‌دکلیدر؟بایرامده،فطره‌کی ویره‌جکسك: فقیرفقرایی کولدیره‌جك، اوکسوزلری سه‌ویندیره‌جك، یتیملری شاد ایده‌جکسك .

ایشته عزیز دینداشم، بایرامدن مقصدبودر. یوقسه،اجنبی‌قاصه‌لرینی دولدیراجق بایراملرك بزه لزومی یوق ..بز هرشیده اولدیغی کبی‌بونی‌ده بویله یاکلش آکلیورز. بایرام‌دیمك، بزه اتحاد واخوتی، تعاون‌وتناصری ایجاب ایتدیره‌جك خیرلی کونلردر . بزم آکلادیغمز کبی یعنی بایرام دیمك اسلام علیهنه مصروف اوله‌جق ثروتلر وجوده کتیرمك دکلدر . عزیز مسلمانلر آرتق یتر، هپسی یتر؛ اوغرادیغمز فلاکتلرده‌یتیشدی. دینك، وطنك دکل،کندی منفعتکز نامنه سویلیورم. اجنبی‌قاصه‌لریکزه دوکدیککز پاره‌لر یتیشیر. برآزده مسلمان کیسه‌سنه دوکیکز !.

سن ای‌مسلمان‌بك ، هرکه‌نك اعلا قاشلری دوروركن اوستریانك بر آیده اریه‌ن اوتلرینی کیمکدن نه لذت آلیورسك ؟ هرکه‌نك مکمل قراواتلری دوروركن ایکی کونده چاتلایان اجنبی قرواتلرینه یکرمی غروش ویرمکدن‌نه قازانیورسك ؟

سز ای‌محترم مخدره، سزده بویله. هرکه‌نك هم اوجوز، هم کوزه‌ل، هم‌صاغلام قاشلری دوروركن اوروپانك مردار قاشلرینی‌کیمك تنزلنده دوام ایده‌جکمیسکز ؟ محترم همشیره‌لرکزك همتیله آچیلان استهلاك ملی مغازه‌سی واركن ، حاجوبولولرده نه‌ایشیکز وار ؟

سزای‌عائله‌رئیسلری ، شامك ، حلبك ، حمانك وحتی بیت‌الفقیهك ــ یمنده ــ ثوله‌ز دوشه‌مه‌لر ، پرده‌لکلری واركن چوروك چاریق ، فقط سوسلو اوروپا دوشه‌مه‌لرینی قوللانیرسه‌کز بوممکتك اولادی اولدیغکزی‌نه‌یوزله ادعا ایده‌بیلیرسکز. بنم ثه‌ومده بیت‌الفقیه دوشه‌مه‌لری وارکه اون بش سنه‌یی متجاوز برزماندر قوللانیورم . ینه اسکی حالنده . دیدیکم کبی ثوله‌زماللر . بونلر واركن اوبرلرینی قوللانمق سزك ، بالذات سزك منفعتکزه موافقمیدر ؟ صوریورم .

سن‌ده ای محترم خواجه افندی ، سن بیله الآن بومفکوره‌یی کورمیورسك . سن بیله جبه‌کی اوروپا قاشندن یاپدیرییورسك .

افندیلر ، خانم افندیلر ، دوشونه‌لم الك کوچوك بر ملاحظه بزی تدهیش‌ایده‌بیله‌جك قدردر. استانبولده (۱۰،۰۰۰) اون بیك صاریقلی خواجه افندی‌مز وار . بوافندیلر وسطی‌اوله‌رق سنه‌ده قیشلق ، یازلق ۳لیرالق جبه کیسه‌لر سنه‌ده استانبولده، ساده‌جبه‌پاره‌سی ۳۰۰۰۰ عثمانلی لیراسی فرنك قاصه‌لرینه آقیور. داخلیه‌نظارتنك ایستاتیستقلرینه کوره استانبولده ۲۸۷ بیك کسور مخدره‌مز وار . بو محترم همشیره‌لریمز وسطی‌سنه‌ده ۳ لیرا چارشافه پاره ویرسه‌لرکه سنه‌ده اوتز لیرالق درت بش‌چارشاف کییه‌ن واردر ــ ۱۰۰۰۰۰۰ بر میلیون‌لیرایه یاقین برپاره‌مز اوروپانك اولیور.دوتماق بیلمه‌ز کیسه‌لرینه آقیور. بوبرشهرمزك،ایکی قلم اشیاسیدر. اوته‌سنیده سز دوشونوك ...

مسلمانلر، مسلمانلر! اللهك عظمتی عشقنه، محمدك عشقنه، مظلوم طرابلس شهیدلری عشقنه، ۵۰۰۰۰۰ بشیوزبیك‌روم‌ایلی‌قربانی عشقنه ، هتك اولونان ناموسلر عشقنه، دوکیلن قانلر عشقنه ، هدراولان‌بکارتلر عشقنه عقلمزی باشمزه طوپلیه‌لم . کندی کندیمزی ثولدیرمکدن ، بزی کولدیره‌جکلرك النه‌الك‌مدهش‌سلاحی ویرمکدن ــ پاره ــ واز کچه‌لم.

ابدی اولان دینمزه ، استقلالمزی رفیق غیر مفارق ایده‌لم . ابدیاً مسلمان اولدیغمز کبی ابدیاً مستقل وعثمانلی اولاراق یاشایه‌لم . بونی شبهه‌سز هپمز ایسته‌یورز دکلی ؟ اوحالده اسبابنی استکمال ایده‌لم . بوایسه سونکو قوتندن فضله پاره قوتیدر . اونکچون زنکین اولمق . زنکین برملت اولمق لازمدر . بوسیله‌درکه صنایع محلیه‌یی . معمولات داخلیه‌یی استهلاکه بویوك برمجبوریتله بورجلویز . بو بورجمزی تقدیر ایدرسه‌ك متشبثلرمز آرتار .

فابریقه‌لریمز یاپیلمغه ، چرخلری دونمکه باشلار . باشمزده‌کی صاریغمزدن ، آیاغمزده‌کی باپوجه قدراولان لوازماتمزی کندیمز استحضار ایده‌بیلرز . پاره‌مز ایچمزده قالیر . یاشامق ایسته‌ین ملتلرك عقیده‌سی بواولمالیدر : پاره‌یی طیشاری‌چیقارمقدن صاقینمق . بویله‌یاپارسه‌ق قوی ومستقل اولاراق یاشایه‌بلیرز . والا فلا ....

---

[1] « پنیطو » اسمنده بر ترزیدر . تجارتخانه‌سی سرکه‌جیده حمیدیه جاده‌سنده ایمش . طبیعی اسمنك ذکری مناسب دکلدر .

بناءً علیه دنیا و آخرتده مسعود اولمق ایچون ذکیین اولمغه، ثروت ملیه‌یی آرتدیرمغه چالیشه‌لم . « ابدیاً یاشایه‌جغز کبی چالیشه‌لم »، اقتصاداً تعالی ایده‌لم ، تاجرلریمزی قازاندیرالم . متشبثلره جسارت ویره‌لم . دائما دائما مملکت ایچون ، دین ایچون چالیشه‌لم . چونکه : لیس للانسان الی ماسعی ...

اسکدار : ع . فخرالدین نجیب

تراجم احوال

منشی

« محمد بن بدرالدین منشی »

علمای اعلامدن والسنهٔ ثلثه ادبیاتنه واقف ادبای کرامدن برذات فضیلت سمات اولوب (مغنیسا ـ صاروخان) سنجاغی ملحقاتندن (آقحصار) لیدر . تحصیل ابتدائیسنی وطنیله (مغنیسا)ده بعده الاکمال دارالعلم والعرفان اولان (استانبول)ه کله‌رك فضلادن (ابواللیث علیسی و (جعفر) افندیلردن اخذ اجازه‌یه نائلیتله سلك قضایه سالك اولدی . و بو مسلکده‌کی خدماتنك قسم اعظمنی دیار مصریه‌ده کچیردی . بو اثناده تألیفنه موفق اولدیغی تفسیر شریفی سلطان مراد ثالثه تقدیم ایده‌رك آرزوسی وجهله شیخ الحرم نبوی خدمتیله بکام اولدی . الی اخرالعمر بو خدمت جلیله ایله امرار اوقات ایلیوب (١٠٠٠) تاریخنده ارتحال ایده‌رك (بقیع) دینیلن مقابر صالحینه‌ده دفن ایدلدی . طریقت نقشبندی‌ده ده مستخلف ایدی . مؤلفاتی غیر مطبوع اولوب استانبول کتبخانه‌لرنده کوروله بیلنلری بروجه آتیدر :

(١) (تفسیر شریف): (تنزیل التنزیل) و(تفسیر منشی) شهرتیله بنامدر. نسخه‌لری ازجمله آیاصوفیه و نورعثمانی کتبخانه‌لرنده واردر .

(٢) (شرح منظومهٔ جزری) : ائمهٔ قرائتا کابرندن امام(جزری) نك مشهور منظومه‌سنك شرحیدر . وفا محله‌سنده‌کی عاطف افندی کتبخانه‌سنده موجوددر .

(٣) (رساله فی التعریب)
(٤) (سوابع النوابع)
(٥) (رسالة الاضداد)
(٦) (رساله فی الفاظ التی وضعت علی صیغة الجمع)

کذا عاطف افندی کتبخانه سنده

(٧) (شرح مقامات حریری)
(٨) (شرح قصیدهٔ برئه)
(٩) (اصول تقریب من القرئه)
(١٠) (لغتچهٔ معربات عربیه)
(١١) مثنی ومثلث درلغت فارسی : (٧٧٥ کلمات فارسیه‌نك شرح وتوضیحنه دائر مهم براثر لغویدر)
(١٢) روضة الجناس : مثنی ومثلثی جامع وصنایع کلامیه‌دن (صنعت جناس) ی مبین براثر لغوی و ادبیدر .

بروسه‌لی محمد طاهر

مقالات

الواح انتباه :

اسلام بقیهٔ ممالکی اهالیسنك انظار عبرتنه

بلغارلر ، هرهانکی برقصبه‌مزی اشغال ایتمشلرسه ایلك ایشلری دائرهٔ حکومته بلغار بایراغنی چکمك ، دیکر طرفدن‌ده ـ عینی زمانده ـ او شهرك بیوك بروبا برقاچ جامع شریفنی کلیسایه تحویل ایتمك، کلیسایه تحویلنه لزوم کورمدکلری جوامع مبارکه‌یی‌ده یا صور سائره ایله استعمال، یاخود تخریب ایتمك اولمشدر .

یونانیلر ، بوخصوصده بلغارلری ییتیشه‌مه‌مش؛ اونلر یالکز اولجه کلیسا اولوب‌ده حین فتحده عثمانیلر طرفندن جامعه قلب اولونانلری ینه کلیسا یاپمشلر ، استیلا ایتدکلری مملکتلرك سائر جامعلرینه پك اوقدر ایلیشه‌مه‌مشلردر. سلانیکك قاسمیه‌سی، حورتاجی، ایاصوفیه‌سی بو قبیلدندر.

بلغارلرك عسکر واهالی‌یه قارشی دین نقطه‌سندن تعقیب ایتدکلری مسلك شونلر ایدی :

١ ـ عموم ارکان حکومتك ، ضابطانك دیندار بولندقلرینی فعلاً کوسترمك ایچون ایام رسمیه ومخصوصه‌نك هپسنده بلا استثنا کلیساده ـ هیچ اولمازسه بش دقیقه ـ اثبات وجود ایتمك .

٢ ـ دینلرینه حرمةً یورطی کونلری مسلمانلرده داخل اولدیغی حالده بالعموم دکانلری قاپاتمق .

٣ ـ محاربه‌نك، ملتداشلرینك اجنبی بویوندروغندن تخلیصی ، صلیبك اعلاسی کبی ایکی بیوك مقصد علوی‌یه (!) مستند بولندیغنی هرکون، هرساعت، هرواسطه ایله تلقین ایتمك .

٤ ـ کلیسالرك عددلرینی تزیید ، فوق‌العاده تزیین ایله جلب قلوبه چالیشمق .

٥ ـ جوامع شریفه‌یه تعرض ، اسلامیتی تحقیر صورتیله کندی دینلرینك عالی، مسلمان دینك باطل اولدیغنی قولاً وفعلاً بیان ایله روحلرینی، وجدانلرینی اوقشامق . . .

ایشته بلغارلرك ، ـ حکومتك دیکز، رؤسای روحانیه‌سنك دیکز، ضابطلرینك دیکز... ـ دین و دیندن استفاده خصوصنده‌کی پروغراملری بو. بونی کوزمزك اوکنده حقیله تطبیق ایتمشلر ، جداً استفاده‌ده ایتمشلردر.

بلغارلرك کیردکلری کوندن قاچدقلری کونه قدر سکزبچق ، طقوز آی مدت ایچنده بولوندیغم سیروزده اشبو پروغرامك صورت تطبیقنی ازاجق ایضاح ایده‌یم :

غرب اردوسی اکثر مملکتلرده اولدیغی کبی قصبه‌مزکده قاپیلرینی بلغارلره آچیق ، بزی قربانلق براقدی . بلغار اردوسی ، سلاحلری اوموزنده اولدیغی حالده ٢٤ تشرین اول ٣٢٨ ده شهرك یاریم ساعت مسافه‌سنده توقف ایلدی . اوکون ، خونخوارلقله مشهور رؤسای اشقیادن زانقوف ، چته‌سیله برابر شهره کیردی . حکومته کلنجه ؛ معیتی افرادندن درت کشی ، حکومتك درت پنجره‌سنه دول متفقه‌نك درت باندیراسنی چکدیلر ، دیکر ایکی شق‌ده حکومتك جبهه‌سنده ، اك مرتفع محلنده موضوع عثمانلی آرمه‌سنك تپه‌سنده‌کی ثابت ومزین هلالی قیروب سوقاغه آتدیلر . سوقاقده بولونانلره چکنه‌تدیلر. هلالك یرینه صلیبی طاقه‌رق عمومه آلقیشلاتدیلر .

فرداسی کون قصبه‌یه بلغار اردوسی کیردی ، رسماً اشغال ایلدی . همان بلغار متره‌پولیدخانه‌سنده بیوك بر رسم قبول ، کلیساده دبدبه‌لی بر آیین روحانی اجرا ایدلدی . بلغار سلاحلرینك قدسیتی ، عسکرلرك مظفریتی تسعید اولندی . هلالك یرلرده سوروندیکنه ، صلیبك سماره‌قدر یوکسلمکه لایق اولدیغی متعدد لسانلرله آکلاتدیرلدی . قصبه‌نك اك معمور ، اك شرفلی بر موقعنده کائن اولوب سیروزك ، عثمانلیلر طرفندن فتحنده طرف سلطانیدن انشا اولونان بیوك ، معمور جامع شریفك خارجی قاپیلرینه بلغارنوبتجیلری دیکیلدی. مسلمانلرجامع شریفه‌دخولدن منع اولوندی. قوماندان: «بونك؛خرستیانلرك معبد اسلامه تعرضلرندن ، تحقیرلرندن وقایه مقصدینه مستند اولدیغنی، غالب ومظفر بلغاراردوسیله یرلی بلغارلرك هیجانلری، غلیانلری زائل اولونجه همان نوبتجیلرك قالدیریله‌جغنی» علاوه ایتدی. فقط بونلر یالاندی. نته‌کیم برکیجه صوکرا یالان اولدیغی تظاهر ایتدی. لمصلحةٍ متره‌پولیدخانه‌یه کیدن محترم بر تجارمزله بردعوی‌وکیلمزه متره‌پولید: «بیوك جامع کلیسا اولدی. قرالك بویولده امری واردر . ذاتاً مسلمانلق آرتق اولمش ، محو اولمش دیمکدر. کری‌یه قالان جامعلربیله سزه چوق ! » دیمك صورتیله هم قوماندانی تکذیب ایلمش، هم‌ده مسئله‌یی توضیح ایتمشدر .

اوچنجی کون جامعك او علوی مناره‌لری ایکیسی بردن تمله قدر ایندیرلدی. معبد مقدسك سرتاج ابتهاجی اولان لفظهٔ جلال ایله هلال، باپاسلرطرفندن قیریله‌رق برینك یرینه صلیب، دیکرینك‌ده چاك طاقلدی. بشیوز سنه‌دنبری او نقطه‌ده لفظهٔ جلالی، هلالی کورمکه آلیشان کوزلر اورایه‌قارشی آرتق قاپانمش، او نقطه‌دن سنه‌لرجه اذان محمدی ایشیدن قولاقلر؛ چاك صدالرینی دویمامق ایچون طیقانمشدی. جامع ایچنده، بیوك کوچوك یوزلرجه مصحف شریفلر یرتیلدی . خاك پاك وطنی چیکنه‌یه‌ن کیرلی آیاقلرك آلتنده اللهك کلام قدیملری‌ده چکنه‌ندی ، یوغورولدی . لوایح مبارکه ایچریده سونکولرله ، قلیچلرله قیریله‌رق پارچه پارچه سوقاقلره آتیلدی . محراب ومنبر ییقیلدی . مناره‌لرك، منبرك ، محرابك انقاضی مسلمانلره، کوزیاشلری آقیده ، آقیده طاشیتدیرلدی . قیمتدار اشیا عموماً یغما ایدلدی. شمعدانلر ، خالیلر، تقسیم اولوندی. جامع تصاویر معهوده ایله دولدورلدی . پارلاق بر رسم کشاد اجرا ایدلدی. او کون و هرکون بلغارلر کلیساده بولوندقچه مسلمانلرك ، روملرك ، یهودیلرك دکانلرینی قطعیاً قاپاملری رسماً اعلان اولوندی . قاپامایانلر دوکولدی. عسکر اولسون ، یرلی اولسون، کویلی اولسون هیچ بر بلغار یکی کلیسا اوکندن شاپقه‌سنی، قالپاغنی، شوپاراسنی چیقارمقسزین کچمیور. دینلرینه بالخاصه یکیدن قازاندقلری بوکلیسایه پك حرمت ایدییورلردی. اوراده بولونان مسلمانلر ایچون بوکونلری کورمکدن ایسه اولمك بیك قات خیرلی ایدی . فقط اولمك او صره‌ده پك اوجوز اولمقله برابر پك‌ده بهالی ، جانلرمز پك‌ده قیمتلی ایمش ! . . .

بز مسلمانلر، هردرلو حقارته ، هردرلو ظلمه، قاتلانیورز. دینمزه اولان تعرضلری؛ مالمزه، جانمزه اولان تجاوزلردن دها اهون کوریرز. بز روم ایلیلیلر؛ اولومدن بوقدر قورقامش اولایدك، یاخود اووقت باشمزده یوره‌کی، وجدانی وطن طویغوسیله تیتره‌ین حقیقی آمرلر ایله زمامداران حکومته مالك اولسه ایدك ، استیلا و اشغال حسبیله غایب ایتدیکمز اموالك، حیواناتك، ذخایرك، نقودك، خلاصه هرشیئك نصفنی، حتی یوزده‌یکرمیسنی، بلکه‌ده اونی کندی حکومتمزه. کندمزه کندی المزله ویره‌ایدك، بوکون یا بو محاربه اولمازدی، یاخود بویله اولمازدی ؛ ناموسمز، وطنمز ، مالمز ، ملکمز ، حتی استقبالمز بوحاله کلمزدی ؛ اسلامیت بوحقارتلره معروض قالمازدی؛ او مقدس هلال، صلیبك آلتنده ازیلمزدی؛ یوزبیکلرجه اسلام نفوسلری محو اولماز ، قالانلرده بوسفالتلره ، بوفلاکتلره معروض قالمازدی .

روم ایلی‌ده ، بالخاصه سیروز وملحقاتنده اسلامیته ، مقدساته اولان تجاوزلری تمامیله ایضاح ایچون سبیل الرشادك نسخه‌لری دکل ، جلدلری بیله کافی کلمیور. کلیسایه تحویل اولانلردن ماعدا ییقیلان، دپو یاپیلان، تیاترویه قلب اولونان ، حیوان آخوری اتخاذ ایدیلن، ایچنه جاناورلر دولدیریلان، میخانه‌لر یاپیلان جامعلری تعداد، امین اولوکز، «سبیل الرشاد» ستونلرینه صیغماز .

ای صلیبك استیلاسندن مصون قالان اسلام مملکتلری، استانبول اهالیسی، حمیتلی وفدا کار اناطولی خلقی! کوزکزی درت آچیکز. بزدن عبرت آلیکز. دینکزه صاریلکز . بو اوغورده هیچ بر فدا کارلقدن چکینمه‌یکز. اکر بوکون مالکزك برقسمنی اولسون حکومتمزه، اردومزه، بحریه‌مزه ویرمزسه‌کز ، یارین ــ الله کوسترمسون ــ بومملکتلرله برابر او مالّلره باشقه‌سی صاحب اولور. حقارت، سفالت ده باشقه. بز ویرمدیکمز، ویره‌مدیکمز ایچون بوحاللره کلدك. بتون مالمزی ، ملکمزی، خاطره‌لرمزی، اباء واجدادمزی اوراده براقدق، بورایه کله‌بیلدك . سزك ایچون بو، نه بیوك بر لوحهٔ انتباه‌در ! هرکون بولوحه‌یی اوقویوکز وچوجقلر کزه‌ده اوقوتدوریکز .

مفتی زاده:

م . اسعد

مکاتیب

مخابرین مخصوصه مزك مکتوبلری :

هندستانده مکتوبلری :

هندستان هلال احمر هیئتی

مهم بر قونفرانس

(دوقتور انصاری) نك رياستی آلتنده درسعادته ومیدان حربه کیدن هندستان هلال احمر هیئتی بوهفته بومبایه مواصلت ایدرك پارلاق برصورتده استقبال ایدیلوب (نورباغ) سراینه یرلشدیرلدیلر .

هیئتی استقبال ایچون (دهلی) دن ، هندستانك سائر نقاطندن برچوق کیمسه‌لر صورت مخصوصه‌ده بومبایه کلوب ، کمال اشتیاق ایله هیئت حقنده حرمت واکرام ایتمکده قصور ایتمدیلر . ایکی کون اول هیئت مذکوره‌نك شرفنه بومبایده‌کی اسلاملرك اك بویوك ومحتشم قلوبنی تشکیل ایدن (انجمن اسلام) ده برچای ضیافتی ترتیب ایدلمش ، بیکلرجه محترم ومعروف سیالر دعوت اولنمشیدی . اشبوعاجزده مدعوین میاننده واك ای برموقعده بولندیرلدم . هیئتی قبول ایتمك ایچون انجمنده‌کی کتابخانه صالونی غایت دلنشین ومکلف برطرزده تفریش ایدیله‌رك الکتریق لامبه‌لریله طونادلمشیدی . اورته‌لقده حکمفرما اولان صیجاغی دفع ایله حضاری ترله‌مکدن تخلیص ایچون صالونده‌کی (وانتیلاتور) لر کمال سرعتله دونوب ایشله‌مکده ، صالونه لطیف وفرحفزا برنسیم بخش ایتمکده ایدی . انجمنك باغچه‌سی زوار ، مدعوین اوتوموبیل وآرابه‌لریله لبالب طولو برحاله کلمشیدی . انجمنك موظف وفخری (سکرتیر) لری انجمنك بویوك قاپوسنك مدخلی اوزرنده‌کی مرمر طاشلر اوزرینه احترامکارانه بروضعیتده طوره‌رق ، زواری استقبال ایله کندیلرینی صالونه ایصال وموقعلرینه اوطورتیورلردی .

عثمانلی شهبندری ، (chairmon) دیدکاری انجمن وقونفرانس هیئتی رئیسی (سررحمةاه بهائی) حضرتلرینك صاغ طرفنده اخذموقع ایتمش وصالونه کیردیکنده حضار آیاغه قالقوب حقنده حرمت ونزاکت ابراز ایتمکده‌تأنی وتردد ایتمدکاری کبی باش‌شهبندر جعفر بك افندی‌یی مدیدبر آلقیشله آلقیشلادیلر .

ساعت التی آلافرانغه‌ده هلال احمر هیئتی عثمانلی عسکرینه مخصوص خاکی اونیفورمه وبیاض قالپاق کیدکاری حالده دوقتور انصاری حضرتلریله برابر صالون قاپوسنده فوق‌العاده برهیبت وصلابتله ایچری کیروب مدید آلقیشلره نائل اولدیلر . بوهیئتك قالپاقلری اوزرنده بولنان قرمزی هلال حضاری هونکور هونکور آغلاتدی .

بومبایده انکلیز ، کجراتی واردو لسانلریله یومی واسبوعی انتشار ایدن غزته ورسملی مجموعه‌لرك مخابر مخصوصلری انجمنده بولنوب ، جریان ایدن احوالی تصویر وتحریر ایدییورلردی . سرفاضل بهائی ، برادرلری ، قاسم علی جیراج بهائی ، حاجی عبداه سیت کهاندوانی ، مولانا شبلی نعمانی — لکنهورده‌کی (ندوة‌العلماء) رئیسی اولوب ، هندستانك اك بنام علماسندندر . آثار جدیده ودینیه‌سی هندده پك منتشردر . جورجی زیدان طرفندن تألیف اولنان تاریخی رومانلرله ، مدنیت اسلامیه تاریخی حقنده بوذاتك تنقیدات محققانه‌سنی مطالعه ایدنلر ، مشارالیهك نه‌درجه متبحر برعالم حقیقی اولدیغنی اعتراف ایدرلر — حضرتلری کبی هندستان ایله بومبای مسلمانلرینك اك زنکین ، نفوذلی ومحترم سیالری هپ انجمنده نمایان وهرکسك نظر دقتنی جلب ایتمکده ایدیلر . شونی عرض ایده‌یم‌که ، بوراده ، بوکونده‌ده انکلیز خفیه‌لری اورته‌لقده اکسیك دکلردی . ظن ایدرم‌که ، تعلیمات مخصوصه ایله‌ده محفله ، انجمنه تشریف ایتمشلردی !

براز استراحتدن صوکره حضارك ایلری کلنلری هیئتك رئیسی اولان دوقتور انصاری وکومرید جریده‌سی صاحبی میستر محمد علی ایله مصافحه ایتدکدن صوکره قونفرانس هیئتی رئیسی سررحمةاه حضرتلری هلال احمر میسیونی رسماً حضاره تقدیم ایدرك ، دولت علیه وملت نجیبۀ عثمانیه‌یه منسوب اولان عساکر عثمانیه‌یه عثمانلی بالقان محاربه‌سی اثناسنده مذکور میسیونك ابراز ایتدیکی خدمات جلیله‌یی برآوردۀ زبان ایتمش وبالخاصه دوقتور انصارینك جانسپارانه اولان مساعی اسلامیت پرورانه‌سنی تمجید وتقدیر ایلمشدی . بعده هلال احمر میسیونی رئیسی دوقتور انصاری برادریمز ، باشنده فس بولندیغی حالده ایاغه قالقه‌رق ، حرفیاً ضبطنه موفق اولدیغم بیاناتده بولنمشدر .

جملۀ معترضه قبیلندن اولمق اوزره شونی درمیان ایده‌یم‌که ، انجمنك صالوننده بولنان انکلیز جرائدی مخابرلری ، صیقیلمیه‌رق ، دوقتورله رفیق میستر محمد علینك بیاناتلرینك اك مهم قسمنی ضبط ایتمکی کندی انتریقه وسیاستلریله توأم کورمدکاری جهتله غزته‌لرینه درجندن صرف نظر ایتدکدن ماعدا ، مشارالیهمك نطقنی تحریف ایتمك صورتیله کندی غزته‌لرینه درج ایتدیلرکه ، بوحال صوك درجه کولنج برشی تشکیل ایتمشدر .

دوقتور انصاری ، کنج ، دینچ ، فعال بردماغه مالك ، مسلمان اوغلی مسلماندر . اسلامیتك تعالی وترقیسیله ، مسلمانلرك دینی بر تربیۀ اخلاقیه وعلمیه‌ده بولنملری ایچون بوآنه قدر مساعیٔ جمیله‌ده بولندقلرندن ماعدا ، هندستانده‌کی مسلمانلری خواب کران غفلتدن اویاندیروب ، انلری شهراه ترقی وسعادته سوق ایتمك ایچونده هندستانك مقر ومرکزی اولان (دهلی) شهرقدیم تاریخیسنده انکلیزجه لسانیله اسبوعی و مصور The comrade نامیله سیاسی ، اجتماعی ، اقتصادی برغزته نشرینه موفق اولمشلردرکه ، بوغزته‌نك بدایت تأسیسندن — که ایکی سنه‌یی متجاوز دکلدر — بوآنه قدر هند مسلمانلری ایچون انکلیزلردن برچوق حقوق وامتیاز استحصالنه نائل اولدقلری کبی ،

مسلمانلرك فعال وحق وقوتهمالك برعنصر قوی وممتاز اولدقلرینی اداله وبراهین مادیه ایله عنصر حاکم بولنان انکلیزلره طانتدیرمشلردر .

کرك دوقتور انصاری ، کرك بالاده اسمنی عرض ایلدیکم (ذی کومرید) غزتهسی صاحبی مستر محمد علی وجودلرینی خدمات اسلامیه اوغورنده وقف ایدوب ، هند مسلمانلرینك کنجلرینه ایی بر تربیهٔ دینیه واخلاقیه ویرمکه چالیشیورلر . بوکنج مسلمان ذوات انکلیزجه لسانه بر انکلیزدنزیاده مطلع بولندقلری کبی ، کندی عادات واخلاق ملیهلرینی محافظه ایتمکده برقیل اوجی قدر مسامحه کوسترمامکده ومستر محمد علی (نورباغ) ده ـ بومبایده موقتاً اقامت ایتدکلری یردر ـ ملاقات ایتدیکم زمان ، آبدست آلوب نمازینی ادا ایتمك اوزره بولنیوردی . مشارالیهك بوحالی بنی بلا اختیار کندیسنی قوجاقلایوب اوپمکه مجبور ایتمشیدی . بزم شیق وکنج بك افندیلرمز حضراتیده بزم هندلی منورالفکر قاردهشلرمزه بر آز اقتدا و اقتفا ایدهجك اولورلرسه بیلمم که قیامتمی قوبار ! اوت ، ایشته قلبلری نوراسلامیتله مالا مال اولان بوکبی کنجلر سایهسنده بوکون هندستانده کی ، انکلیزلر مسلمانلره حرمت ایدوب ، خاطرلرینی صاییورلر .

کچنلرده بومبایك بر تجارتکاهنه ، آسانسورله چیقمق ایستیان برلی بر مسلمان ایله برابر ، دیکر ایکی انکلیز مزاحمه ایدرلر . آسانسور یالکز ایکی کیشی‌یی چیقاره‌بیلدیکی ایچون ، ایچنده بولنان انکلیزلر ، مسلمانه چیقمغی امر ایدرلر . مسلمان ایسه « بن سزدن دها اول بورایه کلدم ، اوطوردم ، مهم ومستعجل ایشم واردر . طیشاری‌یه چیقه‌مم . سزك بریکز چیقار ، بر آز انتظار ایتدکدن صوکره ، تکرار آسانسورله یوقاری‌یه چیقارسکز » دیمش ایسه‌ده ، مغرور ، خودپرست ، کندیلرینی دیو آینه‌سنده کورن عظمتلی انکلیزلر ، مسلمانك بوحق سوزینه اهمیت ویرمیه‌رك آنی آیاقلریله ایتوب آسانسوردن چیقاررلر . مسلمان قارداشمز ایسه کیفیتی پولیسه اخبار وبو ایکی انکلیزك آدرهس و هویتلرینی پولیس واسطه‌سیله تعیین ایتدکدن صوکره ، بدایت جزا محکمه‌سنده علیهلرینه اقامهٔ دعوا ایدر . بومبای مسلمانلری انکلیز حاکمنك بودعواده‌کی حکمنی کورمك ومحاکمه‌یی استماع ایچون محکمه‌یه طولارلر . دیکر طرفدن‌ده اسلام مطبوعاتی همان هرکون شدتلی وتنقیدآمیز مقاله‌لر یازارلر . الك صوکره افکار عمومیه‌یی رنجیده ایتمامك ایچون ، مسلمانه قارشو حقارتده بولنان انکلیزلر هم برآی حبسه ، همده جزای نقدی‌یه محکوم اولورلر . حکمی تبلیغ ایده‌جکی آنده حاکم ، متهملره ایلروده دها اخلاقلی طاورانملریله انسانلره قارشو انسانیتکارانه معاملاتده بولونمنی توصیه ایدر . ووقوع بولان معامله‌لرینه قارشو اظهار تأسف ایتمه‌یه‌ده مضطر قالیر .

ایشته بوحاللر ، هپ بالاده عرض ایتدیکم کنج ، منورالفکر ، فداکار وملته خادم اولان کیمسه‌لرك مساعیلرینك محصولیدر . یوقسه ایکی انکلیزی ، انکلیز محکمه‌سی قولای قولای بر برلی مسلمان ایچون محکوم ایتمز . حتی مسلمانلره خوش کورونوب آنلری کندی علیهلرنده بولنمنه باشلایان هند وبنغاله‌لیلرك اتحاد واتفاق ایتمامك ایچون ، هندستانك مقر حکومتی اولوب ، الك زیاده هندولرله مسکون اولان (کالکوته) یی انکلیزلر ترك ایدوب ، چوقجه اسلام نفوسه مالك اولان (دهلی) یی مقر حکومت اتخاذ ایتمشلردر .

دوقتور انصاری‌نك ریاستی تحتنده اولوب وظیفه‌سنی میدان حربده بحق کورن هندستان هلال احمر هیئتی بومبایه مواصلتلرنده هندستان والیٔ عمومیسی طرفندن کندیلرینه تلغرافله بیان خوش آمدی اولنمشدر .

بو معاملات ، هپ انکلیزلرك نه درجه سیاستده ذکی وجن کوز برقوم اولدقلرینی کوسترر ظن ایدرم .

دوقتور انصارینك کوزل سیماسیله ، اردو لسانیله ایراد ایلدیکی طاتلی وفصیح نطق ـ که استانبولده ، میدان حربده تصادف ایتدیکی شیلرله ، ممالك عثمانیه‌نك ، حکومت حاضره‌نك سیاستنه تعلق ایدر ـ حضار اوزرینه بویوك بر تأثیر براقش و هرکبی ، مومی‌الیهك بیاناتنی جان قولاغیله دیکلمکه مجبور ایتمشیدی . دوقتور آلتی‌یی چاریك کچه سوزه باشلایه‌رق ساعت یدیده بیترمشدر . بیانات مذکوره بروجه آتیدر :

« محترم قارده‌شلرم ، لطفکار وطنداشلرم ! همتکزله بومبیونز ـ هیئت ـ هندستاندن ، بومبایدن حرکت ایتدی . صوب مقصودمز استانبولله میدان حرب ایدی . اوراده‌کی اسلام قارده‌شلرمز اولان عثمانلیلره ، عثمانلی عسکرینه خدمت ایتمك ایچون کیتمشیدك . الزمدن کلنی یاپدق . وظیفهٔ مودوعه‌مزی بحق ایفا ایتمدك ایسه ، هرحالده قصور ایتمدك دیه بیلیرم . قارلر ، یاغمورلر ایچنده ، صغوقلره معروض برحالده کیجه‌لی ، کوندوزلی چالیشدق . عثمانلی قارده‌شلرمزك تحسین و تقدیرلرینی جلب ایتدك . بز ، بیانجیلره خدمت ایتمیوردق . بالعکس کندیلریله دینی بر رابطهٔ قویهٔ ـ لاینفصله ـ ایله مربوط بولندیغمز دین قارده‌شلرمزه خدمت ایلیوردك . بونك ایچون اجرت ، تشویق وترغیبه محتاج دکلدك . چونکه دین جلیلمزله ، پیغمبر ذیشانمز افندمز ، جناب حق حضرتلری بزه بویله امر ایلمشلردر . (مدید آلقیش) . هیئتمز استانبوله آیاق باصار باصماز عثمانلی قارده‌شلرمز ، حقمزده انواع حرمت واکرامده بولندیلر . ضیافتلر ، دعوتلر ، حرارتلی و سوزشلی نطقلر بربرینی ولی ایدییوردی . هرکس بزی اوپوب قوقلایوردی . (مدید آلقیش) . بز قوجاقدن قوجاغه کزییوردق . (آلقیش) عثمانلی مسلمانلری ، بزه اوقدر ایلك ومهماننوازلقده بولندیلرکه ، بنم بو طوتوق دیلم ، آنی لایقیله تعریف و تصور ایده‌مز . (آلقیش)

« ذات حضرت خلافتپناهی [بو کلمه‌نك تلفظی اوزرینه هپ حضار برای احترام یردن بره آیاغه قالقدیلر . اوراده موجود اولان انکلیز غزته‌لری مخبرلری هم‌تیتره‌ر ، همده کندیلرینی اظهار حیرتدن ضبط ایده‌میورلردی !] ، ذات صدارتپناهی ایله ، بوتون وکلا ، وزرا و ذوات محترمه ایله کوروشدك . هرکس بزه حرمت ، انسانیت ، محبت ایدییوردی . هرکس بزی کمال حمیت وکولر یوزله قارشولاردی . (مدید آلقیش) .

« اعمال مردانه ، صالحانه ، خیرخواهانه‌لریله حمیت وشهرتلری جهانه ولوله صالان بعض ذوات محترمه بزه آز قالدی جانلرینی فدا ایدییورلردی . حضرده ، سفرده هردرلو راحت واستراحتمز تأمین ایدلشدی . (آلقیش)

« عثمانلی عساکری ، جدأمردانه ، دلیرانه صورتده وطنلری اوغورنده حرب ایدییورلردی . (مدید آلقیش) یاره‌لیلرك ، اولنلرك حد وحسابی یوغیدی ، (تأثر) بو اولن زواللیلرك جمله‌سی کنج و اولی کیمسه‌لر ایدیلر . حتی نشانلی‌یه

مالك اولوبده زفاف ایتمیلرك عددی آز دكلدی . (فرط تأثر) ذاتاً عثمانلی تاریخ عسكریسی بحق مطالعه ایده‌جك اولورسه‌ق، بالجمله عساكر عثمانیه اوتوز بش سنه‌دن‌برو كندی عائله‌لریله بردام آلتنده بر هفته اولسون سكونتله استراحیات و اوقات ایده‌مامشلردر . (آغلامق) هپ مشركین وكفار ایله مجاهداتده بولنمقله اشتغال ایلكده‌درلر . (مدیدآلقیش)

« اوبكه یاپیلان حرب پلانلرینك تطبیق ایدیلمیشی، روم‌ایلیده‌تحت سلاحده بولنان عساكر عثمانیه‌نك ناكهانی و مجهول بر سبب آلتنده ترخیصی كیفیتی، حرب اثناسنده استانبول ده‌بولرنده موجود اولان مالزمه‌نك عسكره سوق وایصال ایدیله‌مامسی حربك عثمانلیلر لهنده نتیجه‌پذیر اولمنه بادی اولمشدر . بوقسه ، عرض ایتدیكم وجهله ، اولجه غیور وفعال ضابطلر طرفندن ترتیب وتنظیم ایدیلن پلان، ینه او ضابطانك معرفتلریله تطبیق ایدلسه‌یدی ، ناموسمله تأمین ایدرم‌كه، دولت‌علیه، عساكر عثمانیه بو محاربه صوكنده غالب‌كله‌جكلردی. (تأسف) حضار كرام! حرب‌حاضرك عوامل مؤثراتی، مغلوبیتك اسبابی بوعرض ایتدیكم شیلردر .[فرقه‌لر حقنده‌كی تنقیدات‌طی ایدیلمشدر .]

« هله یكرمی‌بش بیك‌كنج ، دینج عسكره بر قورشون‌آتدیرمقسزین مهد حریت اولان سلانیكی دشمنه تسلیم ایدن ناموسسز تحسین پاشانك خیانتی‌بوكون یالكز ممالك عثمانیه‌ده دكل، بوتون اقطار اسلامیه‌ده ظاهر و آشكار اولدی . بو اخلاقسز حریف آرناوودلق پرنسلكنه طمعاً مملكتنی یونان اشقیاسنه تقدیم ایتدی . سلانیكك سقوطی ، سائر روم ایلی ولایات عثمانیه‌سنك‌سقوطنه برمقدمه تشكیل ایتدی . (دیش غجیرتیلری ، نفرت علائمی) تحسین‌پاشا نامردی‌صوكره قاچدی . سلانیكی تسلیم ایتمك آلچقلغنه، فرار ناموسسزلغی‌ده علاوه ایلدی . (نفرت) بوآدمك طمارلرنده عثمانلی قانی جولان ایتمش اولسه‌یدی، كندیسی كندی قیلیجیله اولدیرر و ناموسنی بو صورتله تاریخك پارلاق صحیفه‌لرنده محافظه ایدردی .

« تحسین‌پاشانك ناموسسزلغنه قارشو برده سزه بر آز ادرنه‌ده طول‌مدت صیقنتی ویوقسزلق ایچنده عسكریله، قوماندانلریله، ضابطانیله برابر استراحیات ایدوبده، دولتك ملتك شان وشرفنی محافظه ایدن مبجل ، محترم شكری پاشا حضرتلرندن بحث‌ایده‌جكم . »

[مدید وامثالی نامسبوق آلقیشلر . صالونك طاوانلری ، یرلری آلقیش‌سسندن لرزان برحالده . الكتریق لامبه‌لرینك‌ضیاسی تتره‌یوردی. ال شاقیردیلری سوقاغه عكس ایتمش ، سوقاقده‌كیلری توقفه مجبور ایتمش ایدی. هركس شاباش، یشا باغیریوردی . بلامبالغه شكری پاشانك اسمنك تلفظی اوزرینه اون دقیقه قدر آلقیش دوام ایتدی . اللر، آووجلر یورولدی . اهالی سونجلرندن فسلرینی، صاریقلرینی هوایه آتیورلردی . بن زواللی ایسه مدت عمرمده بویله بر آلقیشلی مجلسه تصادف ایتمدیكم ایچون ـ ظن ایدرم‌كه ایلروده‌ده كوره‌میه‌جكم ـ صالونك درت دیواری، طاوانی ، انجمنك باغچه‌سی، انجمنك بولندیغی جاده‌ده‌كی خلق (یشاسون، وار اولسون شكری پاشا) باغیریوردی . حاصلی بوراده بولنان بز عثمانلیلر مسرتدن ، سونجدن شاشیردق قالدق. دوقتور انصاری‌تمان تر ایچنده قاله‌رق، حضاردن بر آز سكوت ایتملرینی رجا ایتدكدن صوكره تكرار سوزینه دوام ایله‌دی :]

« عثمانلی تاریخنده، حرب اثناسنده مردانه، دلیرانه مقاومت‌ایدن، غالب‌كلن معظم قوماندانلر آز دكلدر . پلونه قهرمانی مرحوم (غازی عثمان‌پاشا) ، یونان حكومتنی اون‌بش كونده‌آك‌آوست‌ایدن مرحوم (غازی ادهم پاشا)لر كبی‌جسور قوماندانلر عثمانلی تاریخنی ، شرف عسكریسنی بوتون دنیاده پایدار ایتمشلردر. فقط بونلرك هیچ بری غازی شكری پاشا قدر جلادت وبسالت كوسترمامشدر.

(ایكی دقیقه مدید آلقیش) ادرنه كیتدیسه، عثمانلی شرف عسكریسی دیرلدی، مصون قالدی . (مدید آلقیش)

« سلانیكك، نامردانه بر صورتده تسلیمی اوزرینه كفارعسكری، مقدس اسلام طوپراغنك هرطرفنه كیرمكه فرصت بوله‌رق، یوز بیكلرجه معصوم، محترم جانلری یوق ایتدیلر . اختیار اركك وقادینلری كسدیلر . بشیكده‌كی معصوم، ملك چوجقلره مرحمت ایتمدیلر . باكر قیزلرك پردۀ عصمتلرینی یرتغه آچیمدیلر. هرطرفی تلویث ایتدیلر . (آغلامق) روم ایلیده‌كی عثمانلی قارده‌شلرمز یرسز، یوردسز اولدیلر . بوكون استانبولده جامع و اوكبی تكایا و زوایا هپ بو بدبخت زواللیلرله‌طولودر. (هونكور هونكور آغلامق)

حاصلی اوزون نطقنی دوقتورانصاری قارده‌شمز، سوكیلمز اختصار ایتمكه مجبور اوله‌رق، نطقنك ختامنده :

« انشاءالله‌عثمانلیلر، تكرار انتقاملرینی آله‌جقلر، اسكی مجدوعنعنات‌تاریخیه‌لرینی استعاده‌یه موفق اوله‌جقلردر . حال‌حاضرده‌كی حكومت‌قویدر. بوامنیه‌نك‌حصولنه سعی بلیغ ایدیورلر . صدراعظم سعیدحلیم‌پاشا حضرتلری، تجربه‌دیده ، ذكی وفعال دماغه‌مالك بر ذات جلیل‌القدردر. حربیه‌ناظری عزت‌پاشاده كنج‌وامثالی نادر بولنان بر قوماندان عالیدر . هپ چالیشیورلر، اصلاحات لایقیله اجرا ایدیله‌جكدر .

« بز ـ هیئت ـ استانبولدن بورایه عودت ایدركن حتمزده صوك درجه، وصف وتعریفنه مقتدر اوله‌میه‌جغم برصورتده حرمت اجرا اولندی، میوزیقه‌لرله، عسكرلرله، ملی مارشلرله، واپوره اركاب اولندق ؛ سزه عثمانلی قارده‌شلرمزدن هدیه اوله‌رق اتك طولوسی سلام ، احترام ، تشكر وثنالر كتیردك . [حضار هپ اغلایوردی . تأثر وسوینج اورته‌لغی استیلا ایتمشیدی .]

« بناءً علیه عثمانلی پادشاهنه ، اسلام خلیفه‌سنك بقاسنه، عثمانلی‌قارده‌شلرمزك موفقیتنه دعالر ایده‌لم . آمین دیه‌لم . »

دیه‌رك مدید آلقیشلرایچنده دوقتور انصاری یرینه اوطوردی .

متعاقباً هندستانك اك بنام علماسندن مولانا شبلی‌نعمانی حضرتلری آیاغه قالقه‌رق سالك نظمه كشیده ایلدیكی قصیده‌یی ـ كه هركلمه‌سی‌شهوار بر اینجو قدر آبدار ومعنالی ایدی ـ تأثر آمیز برضعیتله، اشارات ایله اوقودی . قصیده، اسلامیتك بو محاربه اثناسنده اوغرادیغی تزلزل وتنزلندن ، عثمانلیلرك فلاكتندن باحث ایدی . مولانا، تتره‌رك سسیله قصیده‌یی اوقودقجه اغلادی . كوز یاشلری، اوزون و بیاض صقالی اوزرینه بر جدول متلالی تشكیل ایدیوردی . حضارده اغلایوردی . اورته‌لق برمحشر حزن كسیلمشیدی. بركت ویرسونكه، نطقك‌صوكنده امید بخش شعرلر وار ایدی . بوبیتلر حضاره نفس آلدیردی. آلقیشلر توالی ایتمكه باشلادی . حاصلی ، حضار اوزرنده بو قدر تأثیر حاصل ایدن خطیبلرك هندستانده موجودیتنه قائل اولمیان بوعاجز ، هند علما وخطباسی حقنده عظیم برحس حرمت حاصل ایلدم .

مولانا حضرتلرندن صوكره ذی كومرید غزته‌سی صاحبی مستر محمد علی آیاغه قالقه‌رق غایت سیاسی وحریكاك اینجه نقاطنی، خطوطنی، اوروپانك سیاستنی، ائتلاف مثلثك انتریقه‌لرینی، روسیه‌نك وضعیتنی ، اتفاق‌مثلثی، نصرانیتك آمال وافكارینی بدیعانه ، فصیحانه برحلاوتله بیان ایدرك ، حضارك معلوماتنی توسیع ایتمكه او قدر چالیشدی‌كه ، غوامض اسراره، سیاسیاتك كنهنه بوقدر واقف برذاته آز تصادف ایتمشم .

خلاصه قونفه‌رانس پك كوزل برصورتده ختام بولدی . انجمنده بولنان بز عثمانلیلر یی هركس اوپوب، قوجاقلایوردی .

صوكره بوفه‌یه كیدلدی . حقیقةً محرماتدن بشقه (ماتشتهی‌الاعین وتلذالانفس) هپ موجودایدی .

شونی اونوتمه‌دن سویلیه‌یم‌كه، مولانا شبلی نعمانی حضرتلری مؤثر قصیده‌سنی تلاوت ایتدیكی زمان، بن ، بزم محمد عاكف بك افندی حضرتلرینی تخطر ایدییوردم . اونك بوراده اولمسنی، حتی اوچوبده اثبات وجود ایلمسنی ارزو ایدییوردم . بز عثمانلیلركده، اویله خطیب وفاضللره مالك اولدیغمزی كوسترمك ایستیوردم . قونفه‌رانس نهایتنده خطیبلره، حضارك ایلرو كلنلرینه غائبانه اوله‌رق مشارالیه حضرتلرینك مزایاسنی عرض ایتدم .

هیئت ، بهوباله بوصباح كیتدیلر . اوراده‌ده نطقلر، قونفه‌رانسلر ویروب، دهلی‌یه كیده‌جكلردر . دهلی‌ده‌ده كندی مشهوداتلرینی خلقه بیان ایده‌جكلری شبهه‌سزدر. هندستانده بوهیئتك نطقلریله، طوغری سوزلری سایه‌سنده عثمانلیلرله حكومتمز ایچون ایی برحسن نظر وتوجه حاصل اولمشدر. بورایه تعیین اولنان یكی باش شهبندر خلیل خالد بك امید ایدرم‌كه، بو جریاندن استفاده ایدر. شهبندرمزله، شهبندرخانه‌یی بورا مسلمانلری نظرنده دها منتظم ومرفه كوسترمك ایچون حكومتمز برآز دها تخصیصات ویرملیدر. شهبندر یایان كزماملیدر. هرحالده بر اوتوموبیلی اولملی، سفره‌سی آچیق بولنملیدر. حال حاضره‌كی تخصیصات اوقدر كافی والویریشلی دكلدر. هندستان مسلمانلری (ده‌موقرات) دكل، هپ اریستوقراطدرلر. بناءً علیه كندی مذاقلرینه توافق ایتمیان حركات وسكناتمزدن ممنون اولمزلرسه، بزآنلردن استفاده ایده‌میه‌جكز. برقاچ دفعه بونلری یازدم . مع‌التأسف بر درلو تأثیر كورمدم. صوكره سائر یرلرده‌ده مقتدر، عفیف، لسان آشنا شهبندرلره محتاجز .

هندستان : بومبای **س . م توفیق**

ادرنه مكتوبلری :

۳

جامعدن چیقدقدن‌صوكرا علما ایله‌برآز كوروشمك‌ایسته‌دك. هارون‌افندی نامنده ذكی، جداً مقتدر آلای مفتیسی برذات محترمله‌تشرف ایتدك. محاربه‌نك باشلانغجندن، ادرنه‌نك محاصره زماندن اعتباراً بلغارلرك دخولنه، بالآخره عثمانلیلر طرفندن استردادینه قدر بتون وقایعك ایچ یوزلرینی بو ذات محترمدن دیكلدك. استرداد زماننه قدر حزن واسفله مالی اولان بو تفصیلاتك شمدیلك صحائف مطبوعاته انتقالنی مناسب كوره‌یورز . چونكه بو معلوماتك صیغنه‌جغی سینه، مطبوعات صحیفه‌لرندن زیاده، دیوان حرب ضبطنامه‌لری‌در .

*
* *

عون حقله تأسس ایدن حكومت اسلامیه اركانی‌ده زیارت ایتمكله مباهی اولمق ایسته‌دك . جداً براسلام والیسی اولان حاجی عادل بك‌افندی‌قرق‌كلیسایه عزیمت بیوردقلری جهتله مكتوبجی بكك اوطه‌سنده برآز استراحت ایتدك . برآز كچنجه صاریقلی ایكی ذات محترم كلدی . حاكم ایله مفتی حضرتلری اولان بوذوات ایله كوروشدك وجناب حقه شكر ایتدك. حاكم افندی حلیم، سلیم بر ذات محترم. مفتی افندی حضرتلری ایسه پك خوش برذات عالیقدر. اكربوتون مفتیلرمز بویله ایسه مسلمانلرك حالا غفلت اویقوسندن اویانه‌مامالرینه شاشیلیر . یالكز مفتی افندی حضرتلرینك بو طلاقت وعرفاننی نه‌درجه‌یه‌قدرامت اوغورنده صرف ایتدیكی بالطبع بزجه مجهولدر. مفتی افندی، ظلملرنی اكلاتمقله بتره‌مدیكی بلغارلرك ملت و وطنپرورلكلرینك حیرانی اولدیغنی‌ده كیزله‌میور و : « بعضاً انسان دشمندن‌ده درس آلیرمش! » دیه بو استیلادن كندیسنجه برحصهٔ انتباه چیقاردیغنی‌ده سویله‌یور .

ادرنه‌نك استخلاصندن امیدلر منقطع اولونجه مفتی افندی استانبوله كلمكه نیت ایدر. بالطبع خرستیان حكومتدن اذن آلمق لازم. والی معاونه كیدر . معاون آلتمش یاشندن فضله اختیار بربلغار . — نه ایسترسكز ؟دیه صورار. اللری قاووشان مفتی افندی حضرتلری : — استانبوله كتمك ایچون مساعده بیورمكزی رجایه كلدم، دیر. اووقت‌اختیار بلغار الده‌كی كاغدی‌یره‌براقه‌رق مفتی افندی‌یه شو درسی ویرر :

— باقكز مفتی افندی، بن آلتمش یاشندن فضله زنكین بر بلغارم . حكومت مأموریتنه هیچ احتیاجم یوق. فقط ملتمه خدمت زمانی كلنجه هردرلو استراحتمی ترك ایدرك بورالره قدر كلدم . سز ایسه بو قدر زمان برلكده یاشادیغكز ملتكزی براقه‌رق كتمك ایسته‌یورسكز؛ خدمت زماننده خدمتدن قاچیورسكز .

مفتی افندی دیور: — حریف بویله دینجه صیقلدم ، اوتاندم، انصاف ایتدم، دشمنلرمزك فداكارلغنی او زمان آكلادم . نه اولورسه اولسون او جهنم حیاتنده مظلوم اسلام قارداشلرم ایله برابرترك‌حیاته قرار ویردم ...

*
* *

حكومتدن چیقدق، كیدییورز . قارشوده بر غلبه‌لك. عسكر ، اهالی طوپلانمش؛ دیواره یاپشان بر بیانامه‌یی اوقویورلر. بزده اوقودق :

« ضابطان وافراد ومنسوبین‌عسكریه‌یه‌مسكرات صاتانلردن اون‌بش‌لیرادن اشاغی اولمامق اوزره جزای نقدی النه‌جقدر . — امضا: قوماندان . »

بو بیانامه‌نك نشرینه سببیت ویرن ضابطانه بزلرصوك‌درجه‌متأسف‌اولدق، بوتون ملت‌ده متأسف اولسون .

بش، اون آدیم اوته‌ده طانیدق بر ضابط تصادف ایدرك بزی تسلیه ایتمه‌یدی، بویوك بریأس وفتور ایچنده قاله‌جقدق . بزم تأسفمزه قارشی‌ضابط افندی تلاشسز جواب ویردی :

— اویله ظن ایتمه‌یكز، ضابطلرمزك همان جمله‌سی حمیتلی ودینداردر . او قبیل كیمسه‌لر هرملتده، هرصنف خلق آره‌سنده بولنور . بوندن او ملتك، اوصنفك هیئت‌عمومیه‌سی حقنده بدبین اولمق اقتضا ایتمز. انوربك سفربرضابطان آره‌سنده بویله نامردلرك بولونه‌جغی خبر آلدیغی زمان كدرندن ، اسفندن آغلادی، كوزلرندن یاشلر دوكولوركن، آغزندن‌ده شو سوزلر دوكولدی : « یاربی بزم قلبلرمزه ایمان وصلاح ویر . ». اوت بر اسلام اردوسی ارەسنده مغایر دیانت وحمیت حركتده بولونه‌جق برفردك بیله بولونمامسنی كوكل آرزو ایدر. فقط، مع‌التأسف اولیور. مسلمانلرك بو اخلاق‌دوشكونلكی زماننده‌اردوی اسلامك اكثریتنك دیندار وعفیف اولمسی امین اولكزكه پك بویوك بر مظهریتدر .

— اویله ایسه بنده انور بك كبی تمنی ایده‌جكم : الله جمله‌مزه ایمان وصلاح ویرسون .

*
* *

— سز انور بكك قطعه‌سنده‌میسكز ؟

— اوت اونك قطعه‌سنده، هم‌ده دائما برابر .

— اوحالده ادرنه‌یه ایلك كیرمك شرفنه سزده مظهرسكز .

— الحمدلله. او شرفه مظهر اولدق . فقط ابتداءً بیوك صقنتیلر چكیردك . الله محافظه ایتسون، آز قالدی انوری غائب ایدیوردق. اردونك میدیه ـ اینوز خطنده توقفی اوزرینه انوریكه عصبی برخسته‌لك كلدی. كیتدكجه اشتداد ایتدی. نهایت بركیجه اولدی‌كه اوچ دوقتور صباحه قدر انورك باشی اوجنده ، امیدلر متزلزل، بكلدی . نه دیرسكز! حركت امری كلنجه فرداسی كون ایی اولمادیمی؟ هیچ برشیئی قالمادی. هپمز شاشدق، قالدق .

— الله بو كبی بوتون حمیتلی ودیندار ضابطلرمزه اوزون عمرلر ویرسون.

* * *

— ناصیل، یولده بلغارلرله مصادماتده بولوندیكزمی ؟

— اوفق تفك مصادمه‌لر اولدیسه‌ده اهمیتلی مصادمات اولمادی. فقط كاشكه اهمیتلی اولایدی‌ده اردومزك ناموسی تمیزلنه‌یدی. بز ضابطلر بو تعلیم كورن عسكر ایله برمحاربه یاپه‌یی پك آرزو ایدرز؛ باقه‌لم الله نصیب ایده‌جكمی؟.. هله شو وحشی بولغارلردن اسلامك انتقامنی آله بیلسه‌ك ... نه ملعون حریفلرایمش. یاپدقلری شناعتلرك ، جنایتلرك یانلرینه قالمایه‌جغنه كندیلرینه‌ده قناعت كلمش . طوتدیغمز اسیرلردن بالذات ایشیتدم . دیورلردی‌كه :

— بزم یاپدیغمز ظلمه قارشی سزك هرحالده بزی اولدوره‌جككز شبهه‌سزدر. فقط باری برآیاق اول اولدورك‌ده قورتوله‌لم .

— بز سزك كبی ظالم دكلز. بز سزی آرتق اولدورمه‌یز ، زیرا بزم دینمزده امانه قلیچ یوقدر ...

دیمجه حریفلر حیرتده قالدیلر، بربرینه باقیشمه‌یه باشلادیلر .

— بو یاپدیغكز ظلملرك جزاسنی بز دكل، الله ویره‌جكدر ، ناصل‌كه ویردی. نامنه حركت ایتدیككز صلیبكز چكیج اولدی‌ده ینكزی پارچه‌لادی.

* * *

ضابطدن آیریلدقدن صوكرا، « سرای ایچی » دینلن مذبحهٔ اسلامی‌ده كورمك ایسته‌دك . خرستیانلغك قرون وسطاده‌كی مظالمنی كولكده براقه‌جق درجه‌ده ظلم وشناعته اجراكاه اولان بو بدبخت آطه‌نك یوكسك قواقلری، اختیارسكودلری مظلومین اسلام ایچون مرثیه‌لر اوقیوردی . بوتون اوجاقلری ، بوتون بومرثیه‌لری دكزلره، بیوك دریالره، تابحر محیطلره قدر ایصاله اوغراشان ، كیجه كوندوز لاینقطع طی مراحل ایدن «طونجه» نك ایسه نه‌ماتملی، نه كیندارجریانی واردی! اوطوروب اونك ماتمنه همدم اولمق ایسته‌دم .

اسلام قانندن خالی برپارچه طوپراق آرادم . نه ممكن ! اغاجلردن بیله خون شهیدان داملایوردی . شیمدی آرتیق كندی غائب ایتمش، طونجه‌نك كریه‌لرنی دیكلیوردم :

— ای زائر ! صلیبك بنم ساحللریمه آقتدیغی بو اسلام قانلری هدر اوله‌جق ظن ایتمه . بن بونلرك هرداماه‌سندن فورطنه‌لر ایجاد ایده‌جكم . بویله چالقانه چالقانه نادریالره ، بحرمحیطلره قدر كیده‌جكم ، متمادیا كیده‌جكم. اناطولینك غنوده ساحللرنی ، افریقانك ، عربستانك قوملو قیلرنی ،هندستانك حار وآتشین ساحللرنی بواسلام قانلرینه بویایه‌جغم. بوتون اوساحللرده اكیلن فدانلرك عصارهٔ حیاتی بوتون مظلومین اوله‌جقدر ...

— ای ماتملی ، كینلی طونجه ! سنك كبی نه قدر نهرلر واركه سنه‌لردن ، عصرلردن بری اوبیوك دریالره اسلام قانی نقل ایدیورلر !...

* * *

بوتون موجودیتمی درین برتأثر قاپلادی . بوصحنهٔ فجایعده دها فضله طورمه‌یه‌جغمی آكلادم . فقط ادرنه‌نك نره‌سی فجایعدن خالی ؟ هركوشه‌سندن ماتم فیشقیریور ، هرنقطه‌سنده برلوحهٔ كریان نظرلره چارپیور .

حكومت اوكندن كچیوردق ؛ درت قادین حكومتدن چیقیوردی . بیچاره‌لر، هنوز مزاردن چیقمش كبی برحالده ایدیلر . آرقه‌لرنده قهر اسارت ایله قارارمش برپارچه كفن ایله آیاقلرنده تنشیر تخته‌سندن قوپارلمش برر نعلیندن باشقه نصیبهٔ حیاتلری یوق ایدی . یوزلری ایسه موتك تشائه فناسیله سورنشدی : كوزلرك فری اوچمش؛ كوزقپاقلرینك قالقمه‌یه مجالی قالمامش، نظرلر یره دوشمش؛ دوداقلرده قاندن، حیاتدن اثر قالمامش ... درت جانلی جنازه سنده‌له‌یه سنده‌له‌یه چیقدیلر . بش ، اون آدیم كتدیلر . درمانسز دیزلری بوكولدی؛ چوكدیلر .

— والده‌لر نره‌لیسكز ؟

— ادرنه كویلرندن اوغلم.

— نه ایچون دولاشیورسكز بوراده ؟

— (مزاردن كلن برسله) حكومتدن اكمك پاره‌سی ایله باشمزی صوقه‌جق بریرایسته‌دك. نه‌یاپه‌لم، كاووركلدی، قوجه‌لرمزی، اولادلرمزی كیدی، اولرمزی یاقدی ، شیمدی سوقاقلرده قالدق . نه یییه‌جك برلقمه اكمكمز، نه‌ده باشمزی صوقه‌جق بردامز وار . حكومتدن بش اون پاره ایسته‌دك ، بلدیه‌یه یوللادیلر . قازیلی طوران مزارمزه قدر زحمت ایدوبده بزی كوتورسه‌لر . . . چوق ایی اوله‌جق .

— مراق ایتمه‌یكز والده‌لر ، شیمدیلك شونكله برقاچ كون كچینكز ، حكومت سزه یییه‌جك‌ده ویره‌جك، اولرده یاپه‌جق. كاوورك الندن قورتولدیغكزه شكر ایدیكز .

— چوق شكر اولادم الله قورتاردی . فقط هیچ كیمسه‌مز قالمدی .

— مراق ایتمه‌یكز والده‌لر ، بوتون ملت سزك اولادكزدر . سزی نه‌آچ براقیرلر ، نه‌ده آوسز .

فرداسی كون برلكده شهری طولاشدیغمز صره‌ده صدر اعظم پاشا ایله برادری پاشانك وكیل امورلری تصادف ایتدیكمز بوتون قادینلره آووچ آووچ پاره طاغتیركن بوبیچاره‌لرده برر آیاق ذخیره‌لرنی آلمشلردی . فقط ادرنه‌ده بویله اولادسز ، یوردسز قالان نه‌قدر بیچاركان واردی ! مع مافیه تصادف ایدن هیچ برقادین بوش براقیلمادی. زواللیلر ، پاره آلمایه آلشمامشلر؛ آچ ، چپلاق ، یالین آیاق اولدقلری حالده استغنا كوستریورلر ، آلیركن‌ده یوزلری قیپ قیرمزی كسیلیوردی .

ح .

صفحات‌لر محرر محترمی محمد عاكف بك افندی‌یه

دیمتوقه‌دن :

۸ اغستوس ۳۲۹

ای محترم وجود ،

« صفحات » لری اوقویور، تكرار تكرار اوقویور، اوقودقجه‌ده آغلایورز. نه سوز اونلر ، كه اوقویانلرك تا قلبكاهنه تأثیر ایتمكده ، انتقام حسلرینی چالقالاندیرمقده ؛

نه او نظملر ، كه قارئینی یرندن اویناتمقده ، قلوب مسلمینی اغلاتمقده ، صیزلاتمقده‌در .

وار اول؛ فقط، وار اولدقجه‌ده یاز ؛ یازده ، بزی، بز بیچاركانی ، محتاج ارشاد اولان بیوایه‌كانی اویاندیر .

ایسترزكه، سزك آتشین قلمكز بلغار وخرستیانلق مظالمنك مصور دائمیسی اولسون؛

ایسترزكه، او الواح فجیعهٔ مصوره ، دكل یالكز كتابلرده، فقط ، اطرافی سیاه چرچیوه ایله چویرلمش اولدیغی حالده، غزته ستونلرنده كورولسون ، بو صورتله كتاب اوقومقدن استغنا ایدن، فقط غزته حوادثلرینه تشنه اولان بعض سطحیینانك‌ده نظرینه چارپسون وبو كیبلری اویاندیرسون .

یازیلركز ، كمال افتخارله عرض ایدرز، اسلاملر آره‌سنده محبتی، اتحادی تأمین ایدیور. بناءً علیه بو سعادتی تأمین ایدن قلمه بزلر، بز اسلاملر مدیونز .

سزه، اردوده اسلامیت حسنك، اسلامیتك فكر ومحبتك كوندن كونه تزاید ایلمكده اولدیغنی عرض و تبشیر ایتمكله كسب شرف ایدر ودوام موفقیاتكزی الطاف سبحانیه‌دن استدعا ایلرز .

دیمتوقه

حقوق مشاوری ارکان‌حرب یوزباشی ارکان‌حرب یوزباشی ارکان‌حرب یوزباشی

... ...

سیاسیات

اجمال سیاسی

دول معظمه هرنقدر کندیلرینی مؤتلف ، متحد وهرشیئی یاپه‌یه مقتدر کوسترمك ایسته‌یورلرسه‌ده هرکون ، بلکه هر ساعت حقیقی وباطنی ضعف وناتوانلقلری دها زیاده تظاهر ایتمکده‌در . بونك‌ده اك برنجی وحقیقی سببی ، دول معظمه آراسنده ائتلاف واتحاد باطنی اولمامه‌سی‌در . بونلردن هربری ظاهراً متحد ومتفق کوروندکجه برابر باطناً باشقه باشقه ومتضاد منافع پشنده قوشدیغی ایچون اتحاد واتفاقك استلزام ایتدیکی قطعی قرارلره صیره کلنجه اختلاف وتضاد باطنی ظهور ایده‌رك حرکت وفعالیتدن محروم قیلیور . اکر بومیانده جسور وفعال بردولت چیقوب‌ده دول معظمه‌یی یکی برحال، یکی برحادثه قارشیسنده براقیله مختلف ومتضاد منافعنك چارپشمه‌سنه میدان آچارسه ، دول معظمه‌نك یکانه دوشونجه‌لری بوقدر متوحش بولندقلری اوچارپشمه احتمالنی برطرف ایتمه‌یه ویکی حادثه‌یی تسویه‌یه صرف اهتمام ایتمکدن عبارت قالیور . ایشته شوحالت روحیه دول معظمه‌یی « امرواقع » اسیری ایتمشدر . آرتق حقوق بین‌الملل ، قواعد دولیه هرنوع قدرت وقیمتنی غایب ایتمشدر . بونلرك یرینه « امر واقعلر » قائم اولمشدر . یکی برحادثه‌نك وقوعی اثناسنده آوروپا آرتق بوحادثه‌نك حقوق وقواعد بین‌الملله ایله درجهٔ نسبت وتوافقنی دوشونمیور . یکانه دوشونیلن نقطه، شوحادثه‌نك دول معظمه‌یی چارپشدیرمه‌دن تسویه‌سی‌در.

حیات بین‌الملیه‌ده یکی ظهور ایدن ، کندیسنی ، کندی منافعنی دوشونن وخط حرکتنی اصابتله تعیین ایتمك ایسته‌ین هر ملت طرفندن کمال اهمیت ودقتله مطالعه وتدقیق ایدلمه‌سی لازم اولان شوحال، بالخاصه بالقان محاربه‌سی اثناسنده، اجرای تأثیرایله‌دی .

محاربه‌دن اول دول معظمه طرفندن « استاتوقو » نك بهمه‌حال محافظه ایدیله‌جکی ، نتیجهٔ محاربه‌دن صرف نظر بالقان خریطه‌سنده هیچ برتبدل وتغیراته میدان ویریلمیه‌جکنی علناً ورسماً اعلان ایتدیلر . حالبوکه برآز کچمه‌دن ینه عینی دولتلر « امر واقعی » قبول ایتمکده وغالبلرك ادعاسنی ترویج ایده‌رك اولکی بیاناتلرندن عدول ایله‌مکده اصلا بأس کورمه‌دیلر. ذاتاً باشقه صورتله‌ده حرکت ایده‌مزلردی . زیرا « ستاتوقو » نك محافظه‌سی حقنده آرالرنده وقوع بولمش اولان ائتلاف صرف ظاهری ایدی . حقیقت حالده آرالرنده برچوقلری ستاتوقونك بزم دشمنلریمز لهنه اخلال ایدلمه‌سی طرفداری ایدیلر . لوندره‌ده برصلح قونفرانسی تشکل ایتدی ، بوکره « امر واقع » ایراث ایتمش اولدیغی بتون نتایجك تسویه‌سنی ینه عینی دول معظمه ظاهری برائتلافله کندی اوزرینه آلدی . برطاقم قرارلرقبول ایدلدی . صلح عمومینك اعاده‌سی تحقق ایتمش کبی اولدی .

ایشته تام بوصره‌ده بلغارستان آوروپایی یکی بر « امر واقع » قارشیسنده بولندیرمق ایسته‌دی . زیاده یر ، ملك قازانمق نیتی ایله اسکی متفقلری ایله محاربه‌یه کیریشدی . بو حرکتی لوندره صلح قونفرانسنی فعلاً آلت اوست ایتدی . « امر واقع » اسیری اولان آوروپا سس بیله چیقارمه‌دی . لاکن بوکره « امر واقع » کندیسنی ایقاع ایده‌نك دکل ، دشمنلرینك لهنه اولارق چویرلدی . بلغارستان مغلوب اولدی . بومیانده متیقظ ومتبصر رومانیا آوروپانك هرنوع حرکتدن معطل قالدیغنی پك اعلا تقدیر ایلدیکی ایچون بلغارستانی استیلا ایده‌رك « یکی برامر واقع » علاوه ایتدی . آوروپا صوصیوردی ، کلمهٔ واحده بیله چیقارمیوردی . دول معظمه‌نك کوزی اوکنده بکرش قونفرانسی تشکل ایتدی ولوندره قونفرانسنك بتون مقرراتنی یکی‌دن آلت اوست ایتدی . ایکی دولت ـ روسیه وآوستریا ـ بوکا قارشی اعتراض ایتمك ایسته‌دیلرسه‌ده دول معظمه آراسنده « امرواقعه قارشی » اتحادواتفاق اولمه‌دیغندن موفق اوله‌مه‌دیلر .

ایشته تام بو صیره‌ده ایدی‌که عثمانلیلرده ـ « امر واقع » ایقاعی، باشقه‌لرینك ملکنی غصب نیتی ایله دکل ـ کندی مال مشروعیلرینك هیچ اولمزسه برقسمنی استرداد ایتمك مقصدی ایله‌ادرنه‌یه‌طوغرو یورودیلر.

بودفعه لوحه دکیشدی. دول معظمه‌نك شرف وحیثیت حسلری قاباردی . پارلامنتولرده ، کرسیٔ خطابتلرده بزه قارشی ییلدیرملر یاغدیرلدی . و مشترك بر نوطه تقدیم ایدلدی . بو قدر « امر واقع » لره قارشی سرفرو ایده‌رك کندی الی ایله بیله لوندره صلح قونفرانسنی کاملا یکن برحاله وضع ایتمش اولان آوروپا بوکره بزه خطاباً مذکور قونفرانسه رعایت لزومنی اخطار ایتدی . آوروپا طرفندن بویله برحرکت هم کولنج ، هم‌ده منفوردی !

یالکز ظن ایدیلیوردی‌که ایش عثمانلیلغه ومسلمانلغه عائد اولدیغی ایچون برطرفدن آوروپانك وجدان عمومیسی بویله منفوربرحرکتی تأیید ایلر، دیکرطرفدن‌اوته‌دنبری حقنی تسلیم ایتمك مسکنتنه آلیشمش اولان باب عالی‌ده کوشکلك ابراز ایدر . حالبوکه بوکره بتون عثمانلی ملتی واردوسی ایله برابر دولت عثمانیه‌نك باشنده بولنان ذات محترمك‌ده بویله بر مسکنته راضی اولمایه‌جغی کبی آوروپا وجدان عمومیسنك‌ده بوقدر آچیق برظلمی تأیید ایده‌میه‌جکی محققدی . صدر اعظم پاشا مشترك نوطه‌یی کمال نزاکتله، لکن عینی زمانده منفور وایکرنج اولدیغنی افهام ایتدیرمکله برابر رد ایتدی . آوروپا وجدان عمومیسی‌ده ظالم وخونخوار بلغارستان ایچون آوروپانك بوقدر آچیق برظلم ارتکاب ایتمه‌سنی تصویب ایتمه‌دی . تهدیدلر ، ییلدیرملر صویه طوشدیلر . برآرالق روسیه‌نك مسلحاً ولایات شرقیه جهتندن مداخله ایده‌جکی سویلندی . حالبوکه آوروپانك عدم موافقتی اوکنده بویله برمداخله‌نك غیر قابل اجرا اولدیغی آشکاردی . زیرا روسیه‌نك ولایات شرقیه‌یه طوغرو یورومه‌سنه جواباً بزم‌ده بتون بلغارستانی استیلا ایده‌جکمز محققدی : روسیه بومناسبتله بلغارستانی بزم المزدن قورتارامز-دی . ولایات شرقیه‌یه کلنجه روسیه‌نك اوطرفه هجومی دیکر علاقه‌دار دولتلرك‌ده مداخله‌سنی جلب ایده‌جکدی وبالآخره عمومی وعظیم اختلالك ظهوری بدیهی ایدی . بوایسه نه روسیه‌نك ، نه‌ده بتون آوروپانك ایشنه کلیر برحال دکلدی .

ایشته بویله‌جه ایش طولاشه طولاشه برتضییق مالی‌یه‌منجر قالمشدر .

روسیه بزی لوندره صلح قونفرانسنه اجبار ایتدیرمك ایچون دول معظمه‌دن بزه قارشی بر تضییق مالینك اجراسنی طلب ایدیور. روسیه‌نك بویله بر طلبی باشقه‌لرینك الی ایله آتشدن اسلاولر ایچون کستانه چیقارمق قبیلندندر. زیرا روسیه‌نك، دکل بزه ویره‌جك، کندیسنه بیله کفایت ایده‌جك پاره‌سی یوقدر. بزم قدر، بلکه دها زیاده اوده‌دیکلرینه محتاجدر. تضییق مالی اجراسی دونوب طولاشوب فقر مالی‌یه دوچار اولان بتون دولتلرك مرجعی اولان فرانسه‌نك اوزرینه تحمیل ایدیلیور. فرانسزلر ایسه – صرف اسلاولق آمالنه خدمت ایچون وکندیلرینك هیچ بر منفعتی اولمادیغی حالده بویله بر وظیفه‌یی ایفا ایده‌جکلری پك مشکوکدر. زیرا بوندن الك اول والك زیاده متضرر اوله‌جق بالذات فرانسزلردر. فرانسه‌نك بوکون عثمانلولقده بر قاچ میلیار پاره‌سی واردر. عثمانلیلق فرانسه سرمایه‌سی ایچون عظیم بر ساحهٔ تطبیقاتدر. نه‌دن وهانکی بر ملاحظه‌یه ابتناءً فرانسزلر بو قدر منفعتلردن کندیلرینی محروم، بوقدر ضررلره تحمل ایده‌رك بلغارستانك کیفی ایچون عظیم بر جنایتی ارتکاب ایتسون! بناءً علیه تضییق مالی‌نك‌ده صویه دوشه‌جکی محققدر. یالکز ال ویرکه بز متفق وعزملی اولالم؛ برقاچ زماندن بری عالمه ارائه ایتدیکمز اتحاد واتفاقی اخلال ایتمیه‌لم. اسلامیت آوروپاده غریب ایسه‌ده، حضرت الله کبی بر حامیٔ معظمی واردر. بلکه صوك دوچار اولدیغمز فلاکتلر، ایشله‌مش اولدیغمز کناهلرك، ایچمزه صوقولان او منفور، او قاتل نفاق وشقاقك بر جزاسی ایدی. فقط بو قدر آقیتیلان معصوم قانلر، هتك ایدیلن ناموسلر، منقلب رماد اولان خانمانلر... آرتق کائناتی بیله تتره‌تدی، غضب الهی‌یی موجب اولدی. بو غضب آلهی‌نك تجلی سیدرکه بوکون بتون وجدان بشریت دشمنلریمزی تلعین ایدیور. بز حقمزه صیغینه‌رق آنی مدافعه‌ده متین ومتحد اولالم.

احمد اغایف

تنقید وتقریض

مدنیت اسلامیه تاریخنك خطالری [۱]

اصل تعجب اولوناجق جهت شودر: مؤلف، «بو سیاست (قان دوکمه سیاستی) سلطنتلرینك کسب تحکم ایتمه‌سنه یارادی.» دیه‌رك بنی امیه حکومتنك قان دوکوجی‌لکندن بحث ایتدکدن صوکره سوزینه دوامله: «آرتق بو، امویلردن صوکرا حکومت سورن عباسیلر وسائره ایچین‌ده عادت، قانون اولدی.» دییور. قارئلر پك اعلا بیلیرلرکه، مؤلف، قان دوکوجی‌لکدن دکل، جور وظلمدن بیله عباسیلری تبریه ایتمکده‌در. اوحالده بو قاریکی سوزلری، داعیٔ تناقضمیدر، یوقسه بر طرفدن حکومت عباسیه‌یی قورتاراجغم دیرکن او بر طرفدن محکومی ایدیورمشدر؟ خایر، خایر، والله بو احتماللرك ایکیسی‌ده دکل؛ بوده مؤلفك، آنجق کندینك اصل منویٔ ضمیرینه، کیزلی کیزلی تلقین ایتمك ایسته‌دیکی فکرلرینه، طویت مسلکنه واقف اولانلرك فرق ایده‌بیله‌جکی حیله‌لر جمله‌سندندر.

والیلرك جوری

مؤلف، بو عنوان آلتنده امویه والیلرندن صادر اولمش تورلو تورلو جور وشدتدن بحث ایدییور. بز، بونلردن بعضلرینی ذکر ایده‌جکز وحقیقتی کوسترمکه چالیشاجغز.

مؤلف والیلرك ظلمندن دم اوررکن دییورکه:

«ویرکو بورجلرینی تأدیه ایتمك اوزره مقام ولایته مراجعت ایدنلردن، تحصیلدارلر، بر قسم مبلغی‌ده کندی حسابلرینه آلیرلر و رسم مقننك بوندن عبارت اولدوغنی درمیان ایدرلردی.»

(ایکنجی جلد، صحیفه ۲۲. هامشده‌ده ابی یوسفك کتاب الخراجنه استناد ایدلیور. صحیفه ۶۲)

ای فاضل مؤلف، دیانت و استقلال وجدان نامنه یوره‌ککدن بر آوازهٔ ارشاد طویمایورمیسك؟ بو قدر آچیق، بو قدر فاحش بر یالانی آچیقدن آچیغه نه جسارتله یازا بیلیورسك؟ قاضی ابو یوسف، بنی امیه والیلری حقنده دوداغنی بیله قیپردا تمامشدر. او، کتاب الخراجده هرون الرشیدك والیلرندن وویرکولرك جبایتنده‌کی سوء استعماللرندن بحث ایدییور. نه‌حاجت قاضیٔ مشارالیهك بو کتابی المزده‌در؛ مصرده طبع اولوندی، الدن اله، دیلدن دیله طولاشدی.

مؤلف دییورکه:

«ابو یوسفك، هرون الرشیده دفتردارلرك خط حرکتنه دائر توصیه ونصیحت یوللو سویله‌دیکی سوزلر آره‌سنده تحصیلدارلرك اصول جبایتنی کوسترن شیلرده واردر. قاضیٔ مشارالیه دییورلرکه: «خبر آلدیغمه کوره والیلرك اطرافنده بر سورو آدملر بولونویورمش. بونلرك بر قسمی، لزوملی طاقدن اولدوغی حالده بر آلای‌ده ناصلسه اورایه‌قدر صوقولمایه یول بولان کیمه‌لرمشکه بونلرده خیر وصلاح نامنه بر شی آراماملی ایمش. ایشته والی بو آدملردن خیر بکلر، مدد اومار، کندیلرینی اوته‌یه بری‌یه صالدیررمش، ذمتلری فلان بونلرله طوپلارمش. حالبوکه بو آدملر، حفظنه مأمور اولدقلری شیلری صاقلامازلر، صوکرا صرفی طرفنده‌ده یاقلاشمازلرمش؛ اونلره کوره وظیفه: خراج یاخود اموال میریه نامنه همان طوپلامقدن عبارتدر. بو غایه‌یه ایرشمك ایچین (اهل خراجی) مدیونینی کونشده براقیرلر و تمیزجه طایاق آتارلارمش؛ اوزرلرینه عقرب آصارلر، حریفلری عبادتدن بیله آلیقویاجق درجه‌لرده تضییق وتقییدایدرلرمش. بونلر، بویوك ایشلردر، غیرت الهیه طوقونور، مسلمانلغه لکه‌در.» [ایکنجی جلد: صحیفه، ۲۲–۲۳. کتاب الخراجه مستنداً: صحیفه ۶۱ و ۶۲.]

الله، الله!... عجبا قولاقلر بوندن قابا بر طرز تلبیس، طویمشمیدر: قاضی ابو یوسف؛ هرون الرشیده والیلرندن شکایت ایدییور، رعایادن جبایت اموال اثناسنده ارتکاب ایتدکلرینی ایشتدیکی سیئاتی خلیفهٔ مشارالیهه بیان ایدییور، حالی آکلاتییور؛ او بر طرفدن بزم مؤلف فاضل، حضرت قاضی‌نك بو سوزلرینی آلییورده بزه بنی امیه والیلرینك صاپیقلقلرینی، طوتدقلری یاکلش یوللری آکلاتمق ایچین معرض استشهادده اورته‌یه سورویور.

«دوام ایده‌جك»

[۱] باشی ۱۸۷ نجی نسخه‌ده

«توسیع طباعت» مطبعه‌سنده باصیلمشدر

ح. اشرف ادیب

سبيل الرشاد

سنه ١٣٣١

دينی ، فلسفی ، علمی ، ادبی ، سياسی هفته‌لق مجموعهٔ اسلاميه‌در.

والله يهدی من يشاء الی صراط مستقيم — صاحب ومدير مسئولی: ح. اشرف اديب — اتبعون اهدكم سبيل الرشاد

عدد ٢٦٠ — ٢ شوال ١٣٣١ — پنجشنبه — ٢٢ اغستوس ١٣٢٩ — جلد ١٠

آبونه شرائطی

ممالك عثمانيه‌ده سنه‌لكی (٦٥)، الق آيلغی (٣٥) غروشدر .

ممالك اجنبيه‌ده سنه‌لكی ١٧ ، الق آيلغی (٩) فرانقدر .

اداره‌خانه

باب عالی جاده‌سنده دائرهٔ مخصوصه

اخطارات

آبونه بدلی پشيندر .

§

مسلكمزه موافق آثار مع الممنونيه قبول اولنور . درج ايدلمه‌ين يازيلر اعاده اولونماز .

اخطارات

رساله‌مزدن آلنه‌جق مقتبسات شرطيله بتون يازيلر هر حالده‌كی عيناً قيددن اقتباس واوتونه بيليلر .

§

مكتوبلرده مضاللرك وضع واوقوناقلی اولمسی وآبونه صره نومروسی محتوی بولونمسی لازمدر .

§

ممالك اجنبيه ايچون آبونه اولانلرك آدرسلرينك فرانسزجه‌ده يازلمسی رجا اولنور .

§

پاره كوندرلديكی زمان نه‌يه ائد اولديغنك واضحاً بيلديرلمسی رجا اولنور .

فلسفه

قديم ايرانده دين

اسلامده مذاهب مختلفه‌نك ظهورينه ايران وهند دينلريله يونان قديم مسالك فلسفيه‌سنك پك چوق ياردیمی اولمشدر. حتی ادعا ايده‌بيليرزكه ايران روحی اسلاميته قاريشمه‌مش اولسيدی ، مسلمانلغه بودرجه خرافات كيرمش اولميه‌جقدی .

جناب رسالتپناه (بعثت بالحنيفية السمحة ليلها كنهارها) حديث قطعيسيله اسلاميتك نه قدر ساده ، نه قدر بلند ونه‌درجه حريت پرور بردين اولديغنی اعلان ايتمش اولديغی حالده، مسلمانلر آره‌سنه صوقولان برقسم يبانجيلر ، عنعنات ارثيه‌لرندن يوكله‌نوب كتيره‌بيلدكلری اساطيری خرافه‌لری بودينه قارشديرمقدن برذوق آلمشلر ، بلكه‌ده بوصورتله عصرديده عنعنه‌لرينی دڭيرن ديندن انتقام آلمق سوداسنه دوشمشلردی. بوكبی خرافه‌لردركه اسلاميتك سادگی علويتنی غير نافذ دماغلردن صاقلامش، اونی معايبجو نظرلره برانموذج غرائب حالنده عرض ايتمشدر.

ايرانك لواء اسلام آلتنه صيغينان بلادنده‌كی انسانلر ، اديان قديمه‌لرينك عنعنات ارثيه‌سنی اونوته‌مامشلر، اسلاميته اوعنعنه‌لرله برلكده كيرمشلردی. بالآخره هند ويونان قديم افكاری‌ده بونلره انضمام ايتمشدر. موسوبردن اسلاميتی قبول ايدنلر ايسه ، كتب مقدسه‌نك بوتون خرافه‌لرينی اسلاميته صوقغی بروظيفهٔ دينيه تلقی ايتمشلردی .

اسلامده ظهور ايدن فرق ضاله ومذاهب مختلفه‌نك جرثومه‌لرينی بويولده‌كی تأثيرات خارجيه‌ده آرامق ايجاب ايدر. اسلامه الك قورقونج والك مخرب صدمه‌لر ايران طرفندن كلمش اولديغی جهتله بوقديم اقليمده حكمران اولان دين ومسالك فلسفيه حقنده تتبعاتده بولنمق هرحالده فائده‌دن خالی دكلدر. بويولده‌كی تتبعاتك برچوق حقيقتلرك انكشافنه سبب اوله‌جغنی اميد ايديورز .

روايات وتماثيلی قوهٔ مخيله‌يه عائد بولنان اساطيراوليه La mythologie ايله قوهٔ متفكره‌نك مولودی اولان فلسفه آره‌سنده ذهنك بردرجهٔ متوسطه‌سی داها واردركه بوده عنعنه لباسنه بوروغنمش اولان واخلاق، حكمت طبيعيه ، حكمت مابعدالطبيعيه‌نك بالجمله مسائل عظيمه‌سنه جواب ويرمك ايسته‌ين دينی فكردر.

فكر دينی ، انسانلرك عقيده‌لری اوزرنده حاكم برموقع قازاندقدن صوكره پك چوق ومتنوع تحولاته معروض قالمش ونهايت بيكلرجه مذاهب توليدينه ميدان آچمشدر . تكامل فكری تاريخنك هند و چينه عائد صحيفه‌لری تدقيق ايديليرسه بوحقيقتی مؤيد وثيقه‌لر كوريله‌بيلير . فكر دينی ايران قديمده دائما يوكسك والك حاكم برموقع اشغال ايتمشدر. اسكی ايرانيلرك افكار دينيه‌لری ــ كه الك يوكسكی زردشت طرفندن وضع ايديلن مسلكدر ــ حيات سياسيه‌لرينك افولندن صوكره بيله اونوديله‌مامش ، هرفرصتده تأثيرات وآثار زندكيسنی كوستره‌بيلمشدر.

زردشت دينی آسيانك بويوك برقسمنی استيلا ايتدكدن صوكره اسكندريه مكتبی واسطه‌سيله مصر ويونانستانه ، بابل اسارتيله يهوديلكه، غنوستيسيزم gnosticisme ومانی مذهبی manichéisméisme ايله غربه و خرستيانلغه ، قرامطه طائفه‌سيله فرق ضاله‌دن حائطيه وحدبيه‌لر واسطه‌سيله‌ده اسلاميته قدر صوقوله بيلمشدر .

اسلاميتك ظهوری تاريخنه‌قدر ايرانك دين قديمی موقع اقبالنی محافظه ايده‌بيلمشدی . فقط قادسيه مظفريتی ايرانيلرك اريكهٔ سلطنتنی آلت اوست ايتديكی كبی زردشت دينی‌ده تخت اقبالندن اسقاط ايتمشدی. مع مافيه اسلاميتك اورديغی ضربه‌نك شدت و قطعيتنه رغماً مجوسيلك بوس بوتون سونديريله‌مامشدر . هند ايچرلرينه قدر صوقولان دالالری

اورالرده الآن بایدار درین ایزلر براقش اولدیغی کبی ایران ایچلرنده، بحر حزر ساحللرندهده زردشتك اطاعتكار تابعلری بوكونه قدر عقیدۀ اولیه‌لرینی محافظه ایده بیلمشلردر . ایرانك دین قدیمنه دائر آوروپالیلر آنجـق اون یدنجی عصرك نهـایتلرینه دوغری برمعلومات آله بیلمشـلردر. قطعی وواسع اولان بومعلومات مستشرق شهیر طوماس هید thomas hyde طرفندن اعطا اولنمشدر .

اووقته قدر بومذهب حقنده آوروپاده هرودوتك ایلك كتابنده‌كی برقاچ سـطرلق یازی ایله ، كسـه‌نوفونك زیروپه‌دی gyropédie وپلوتاركك اوزیریس وایزیس حقنده‌كی اثرندن، قدیم پلینك یازیلرندن، افلاطونك روایتلرندن باشـقه برمنبع معلومات یوقدی . طوماس هید بوتون بومنابع معلوماتی یوقلادقدن‌صوكره قناعت‌بخش برنتیجه استحصال ایده‌مامشدی . طوماس ایران قدیم دینه دائر اك صاغلام و اك اساسلی معلوماتی مؤلفین اسـلامیه‌نك اثرلرنده بوله بیـله‌جكنی تخمین ایتمش ، تتبعاتنده ایلریلدكجه ظننده یانیلمه‌مش اولدیغنی آكلامشدر. طوماس هید ، كتب اسلامیه‌دن اقتطاف ایتدیكی وثائق ومعلوماتی verterum persarum et magarum religionis historia عنوانلی كتابنده جمع ایلمشدر. معمافیه بوتون بومعلومات هپ نظری ایدی. مجوسیلرك اصل كتابلری هنوز آوروپا مدققلرینك پیشگاه تتبعنه آچیلمه‌مشـدی . آوروپا بومهم خدمتی فرانسه مستشرقلرندن آنكتیل دوپرونه Anquetil duperron مدیوندر.

آنكتیل دوپرون ١٧٥٥ سنه‌سـنده هندستانده واقع گجرات شبه جزیره‌سـنه قدر كیده‌رك اوراده قدیم ایرانیـلرك معتقدات دینیه‌سنی طاشیان (كبر) لرله كوروشمش ، وپهلولسانلرینی اوكرندكدن صوكره زردشت دینی پك یقیندن تدقیق ایتمش ، ١٧٦٣ تاریخنده فرانسـه‌یه عودت ایدركن برابرنده پهلوی لسانی اوزره یازلمش آلتی عدد كتاب كوتورمشدی .

بو كتابلر ، ایزشـنه yzeschné ، ویس پره‌د vispered ، واندیداد vendidad ، یه‌شت ـ سـاده yescht-sadé ، سی‌روزی Sirozi ، بونده‌هشت bondehéscht اسملرینی حائز اولوب زنداوه‌ستانك اقسامندن ایدیلر .

(ایزشته) سانحه ودعالردن مركب برمجموعه اولوب ١٨٣٣ سنه‌سنده یاسنا yaçna نامی آلتنده اوژه‌ن بورنوف Eugène Burnof طرفندن پاریس‌ده طبع ونشر اولنمشدر . (ویس‌پره‌د) رساله‌سنده ایسه مخلوقاتك باشلیجه‌لری تعداد ایدلمشدر.

اوچنجی كتاب یعنی(واندیداد) رساله‌سی‌ده آتش‌پرستی mazdéisme مذهبنك عقائد اساسیه‌سنی جامعدر . (ایزشته) ، (ویس پره‌د) و (واندیداد) رساله‌لرینك اوچی بردن (واندیداد ـ سـاده) نامیله یاد اولنورلر .

دردنجی (یه‌شت ـ ساده) كتابی مختلف عصرلره عائد پارچه‌لردن مركب بر رساله‌در . بشـنجی كتاب اولان (سی‌روزی) رسـاله‌سی زردشتیلرك تقویمی مثابه‌سنده اولوب هركون اوقونیلمه‌سی ایجاب ایدن دعالری محتویدر .

صوك آلتنجی (بونده‌هشت) كتابی ، عقائد زردشتیه‌یی جامع و اوتوز بابه منقسم اولوب دینی برآنسیقلوپه‌دی عد اولنورلر .

بو آلتی كتـابك هیئت مجموعه‌سی زند ـ آوه‌ستا zen-avesta یعنی كلام الحیات نامی آلتنده یاد اولنورلر .

فقط بو كتابلرك بویوك آوه‌ستانك بعض پارچه‌لرندن عبارت اولدیغی شبهه‌سزدر . چونكه اصل زندا وسـتا كتابنك بیـك ایكییوز پارچه دری اوزرینه یازلمش یكرمی برعدد رسـاله‌دن مركب اولدیغی محققات تاریخیه‌دندر .

بویوك زندا وستا ، اسكندرك استیلاسنه قدر ایرانك پایتخت قدیمی اولان (پرسه پولیس) شهرنده كمال اعتنا ایله محافظه ایدلمكده ایدی . فقط اسـكندر كبیر ایرانی استیلا ایده‌رك هرشیئی آلت اوست ایتدیكی زمان ، زندا وه‌سـتانك یالكز علم نجوم و طبه عائد اولان قسـملرینی یونانجه‌یه ترجمه ایتدیرمش و دیكر پارچه‌لرینك احراقنی امر ایلمشدی. بوكون بزه قدر انتقال ایدن آلتی پارچه كتاب ، بوتخریبدن قورتیله‌بیلن رساله‌لردن مركبدر . زندا وه‌ستاده خالق كائناته (آهورامازدا) نامی ویرلمش اولدیغندن آوروپالیلر بوكلمه‌دن آله‌رق زردشت دینه مازده ئیزم mazdeisme عنوانی ویرمشلردر .

مستشرق شهیر (اوژه‌ن بورنوف) ، هندیلرك وه‌دالریله Védas ایرانیلرك زنداوستالرینی تدقیق ایتدكدن‌صوكره هر ایكی كتابده قوللانیلان لهجه‌نك قدیم سانسقریت لسانك مشتقاتندن اولدیغنی كشف ایلمشدر. مستشرق تدقیقاتنی ایلریلتدكجه زردشت دیننك هندستانده‌كی براهما مذهبنك استحاله ایتمش برشكلندن عبارت بولندیغنی ادعایه قدر وارمشدر .

اوژه‌ن بورنوف دیبوركه : (هندیلر طبیعته پرستش ایدییورلردی، ایرانیلر ایسـه طبیعتك فوقنه اعتلا ایلمشـلردر . فقط بو ایكی قومك مذهبی‌ده اساس ومنشأ اعتباریله متحددر.)

بویوك زندا وه‌سـتادن زمانمزه قدر انتقـال ایده بیلن پارچه‌لرده ایران دین قدیمنه دائر آز چوق برشـعلۀ تنویر بوله‌بیلمك ممكندر . فقط اك صـاغلام و اك زیاده تفصیلاتلی معلومات فارسیجه (دسـاتیر) عنوانلی بر كتابله ینه بولسـانده محرر (دبسـتان المذاهب) نامنده‌كی قیمتدار اثرده مندرجدر .

دبسـتان المذاهب ، ایرانده فكر دینینك تاریخ ظهور وانكشـافنی ، زردشت مذهبنك تحولات وشعباتنی ، زردشتدن اول ایرانده حكمران اولان عقیده‌لری ، بالآخره زردشت دیننده وقوعبولان تبدلاتی ، وقوفكار بر ذكانك رهبرلكیله ، پك كوزل تصویر ایلمشدر . [١]

[١] اسـتانبول كتبخانه‌لرنده دسترس اوله‌مدیغم بوقیمتدار كتابی بروسـه مبعوث فاضلی طاهر بك افندینك كتابخانه‌سـنده بوله‌بیلمشـدم . تتبعاتمده بكا رهبرلك ایدن بومعظم اثردن ؛ مشـار الیهك لطفكارلغی سایه‌سنده ؛ پك چوق استفاده ایتمش اولدیغم جهتله ؛ بوراده ؛ كندیلرینه قارشی‌مدیون بولندیغم وجیبۀ شكرانك تكرارینی بروظیفۀ وجدانیه عد ایدییورم . م . ش

(دبستان المذاهب) ، میرزا محسن کشمیری نامنده بر ذات طرفندن تألیف ایدلمشدر . مؤلف ، هندستان و ایران طرفلرنده مدت مدیده سیاحت تتبعکارانه‌ده بولنه‌رق ، بورالرده ساکن اولان اقوامك عقائد دینیه‌لرینه دائر تدقیقات عمیقه‌ده بولنمش ، اوغرادیغی مملکتلرده‌کی خلقك عنعناتی تدقیق ایتمش ، اللرنده بولنان کتابلری کورمش ، هر مذهبك رؤسا وعلماسیله کوروشمش ؛ اونلرله اوزون اوزادی‌یه مناقشات و مناظرات علمیه‌ده بولنمش ؛ طویدیغی ، کوروب ایشیتدیکی شیلرله الده ایتدیکی کتابلرك مندرجاتنی مقایسه ایتمش وآنجق بویله بر تتبع تاب فرسادن صوکره اومشهور کتابنی تألیفه باشلامشدر .

محسن کشمیری دبستان المذاهبه شو منظومهٔ منیدار ایله ابتدار ایلمشدر :

ای نام توسر دفتر اطفال دبستان
یادتو ببالغ حزان شمع شبستان
بی‌نام‌تو نا کشته زبان کام مجمرا
هرچند بدانند کلام عربستان
بایادتو دل دربدن عارف سالك
شاهنشه آرام سریر طبرستان
هرراه‌که رفتم بسرکوی تو پیوست
مطلوب وجود تو وهستی طلبستان
دریافته ، دریافتکه دریافت جزایه نیست
مو بد حق ادیب تو وکیتی ادبستان

دبستان ١٨٤٣ سنه‌سنده موسیو داوید davide وموسیو آنتونی authony طرفلرندن فرانسزجه‌یه ترجمه وپارس‌ده طبع ایدلمشدر ، انکلیزجه‌یه ایسه داها اول نقل اولنمشدی . ادیان شرقیه حقنده‌تتبعاتده بولنان غرب حکماسی ، بوکتابی موثوق برمأخذ اوله‌رق قبول ایلمشلردر .

« دوام ایده‌جك » م . شمس‌الدین

مقالات

دوشوندکارمدن . . .

بوکون صفحات فجایعنك بر شاهد نالانی اولدیغمز حرب حاضرك انظار تأثرمز اوکندن مستهزی بر سیمای قهار کوستردرك تباعدینی کورر کبی اولیورز .

قلبلرمزده درین آچیلر ، زهرلی جریحه‌لر حاصل ایدن بو فلاکتلی حربی عزمکار تشبثلرله تضمین ایچون دائما تخطر ایتملی‌یز . انهزامزی احضار ایدن اسباب وعواملك تشریحنی بوراده زائد کوریرم . چونکه تعدادی نا قابلدر . یالنیز بر چوق علل واسبابك تحت تأثیرنده توسیع تخریبات ایدر ، فقط سبب یکانه بر آتشپارهٔ غفلت ونسیاندر . بناءً علیه اسباب انهزامزی تحری ایچون کیلومترولر قطعنه ، بر چوق تدقیقات وتحریات کلفتنه حاجت یوق . او هیمزك بنلکنده یاشار ؛ بزی سوق واداره ایدر یکانه عفریتدر ؛ متحداً مسعود یاشامق عزم مایسنك قیمتنی تقدیرده‌کی عجزمزی ، حیات ملی‌یی پایدار وانکشاف ایتدیره‌جك عوامل ومؤثراتك تلقین وتطبیقنده‌کی غفلتمزی ، ادراکسزلکمزی ، توحید ، تزیید ، حتی تشجیع ایدن جهالت عالمانه .. مردود بنلك ...

بر مرضك نتیجهٔ بی رحمنده ایکلیان بر مریضك تشخیص علتی ایله چارهٔ تداویسی ایچون اجتماع ایدن اطبا مرضك اختلاطاتنی تدقیقدن زیاده اصل مرضی ، علل تالیه‌یی توحید ایدن دردی تشخیص ، دفع وتبعیده عزم ایدر . حیاتك اولومله نتیجه‌لشدیکی بویله بر بحرانده مسلکنه عاشق هیچ بر طبیب تصور ایدیله‌مزکه مریضك قیافتنده ، تطبیق ایده‌جکی اصول تداوی‌یه تأثیری اولامیه‌جق سائر خصوصاتده مشهودی اوله‌جق قصورلرك تدقیق وتنقیدیله اشتغال ایتسون . انك یکانه هدفی ، بتون اندیشه‌سی ، دماغنك فعالیت دقیقه‌سی بر نقطه‌یه متوجهدر : اصل مرضی بولوب محو ایتمك ...

بو ملتك ، مریض ، فلاکت دیده عنصر بدبختك صفت کاشفه‌سی یوقدر ، بی شکلدر ، نقش بر ابدر ، هر آن متحولدر ، معلولدر . ملتك سوق واداره‌سنی دوش حمیت وکفایتلرینه الان اولیای امور حضراتنه ترتب ایدن ایلك وظیفه بو معلول ابرهٔ بوقلمونی یقالیوب عزم ملی نقطه‌سنده تثبیت ایتمکدر .

بوکا موفقیت ایکی کلمه‌نك قلبلرمزده احساس ایتمسی لازم کلن معنای تام وشاملی لایق اولدیغی مرتبه ادراك وتبجیل ایله اکا حبل متین الهی کبی بتون موجودیتمزله صاریلمقله‌در : مکتب ، قشله . . . قبل الانقلاب ریا ، مسامحه ، عطالت کبی بر چوق اعتیاداتله تلویث وتفهیم ایدیلن ، بعد الانقلاب متهیج ، فقط مغفل سویجلر ، احتراصلر ، حقسز ، بی لزوم طرافدارلقلر ، سوء ظنلر ، عدم اعتمادلرله چالقانان بر محیط تأثرك ایچنده احتیاجمزله متناسب صورتده تنسیق وتطهیر ایدیله‌میان بو ایکی مؤسسه ، یکدرین بر اندیشهٔ فردا ایله ، اساسلی قطعی بر تشبث وطنپرورانه ایله اولاد مملکته غوغای حیاتده‌کی مظفریات دائمه‌یی تأمین ایده‌جك ؛ نظریاتدن زیاده عملی ، بر صورتده معلومات لازمه اکتساب ایتدیره‌جك ؛ حیاتك اره صره کوسترمك ایستدیکی قهار مانعه‌لره ، بونالدیجی ، قورقودیجی ، مأیوس ایدیجی فورطنه‌لره بر ضربهٔ عزمله ، بر سلهٔ عرفانله مقابله ایده‌جك سلاح عرفان ومتانت بخش ایده‌جك بر طرزا کملده اصلاح وتنسیق ایدلملیدر . تا که مکاتبك شموس عرفان وفضیلتی ایله قیشله‌لر تنور ایتسون ؛ معارفك انوار رها کاریله موجودیتنی ، انسانجه یاشامق لذتنی ادراك ایده‌جك ملت فوق سرنده قشله‌لرینك کوزلر قماشدیران شعشعهٔ شوکت وعظمتنی صمدانی بر اشتیاقله ، لاهوتی بر ایمانله پروقار وحیثیت کورمك لزوم حکمتنی تسلیم ایتسون ، بوندن درین بر ذوق ایدی دویسون ... ،

ناقابل اعتراض حقیقتلردندر ، که هر فرد اغوشنده بیودیکی ابو بننك ،

اکمال تحصیل ایتدیکی مکتبک ، یاشادیغی محیطك تأثیر وتلقینیله دماغنده، بتون بنلکنده تحصل وتمرکز ایدن فکردن عبارتدر . ایلیکه ،کوتولکه، قورقاقلغه ، ریایه ، صدقه ، کذبه حاصلی محاسندن ، معایبدن هر هانکی برینه بزی توشدیران قوت ، برچوق عوامل ومؤثرات تحتنده کسب قوت وصلابت ایدن ، ایشته او فکر ثابتدر ، بتون بنلکمزدر . برمحشر اضداد اولان موجودیتلرك توحیدی قابل اولمدیغندن ، برکتلهٔ آهنین واهنکدار تشکل ایدەمیەجکی طبیعیدر. بناءً علیه رنك ملی بی ، امل ملیی تمثیل ایدەمیەجك قدر شرقه ، غربه ، تجدده ، محافظه کارلغه ، دینه ، دینسزلکه ، افراطه ، تفریطه . . . متمایل ، وفاق واتفاقك لزومندن غافل ، حاصلی پریشان خاطر بزلر شوحال غفلت وتعندمزله قطعیاً اثبات ایدیيورزکه ، بر هدفه دوغری متین ، متیقظ خطوەلرله ، پرامل ایلرولمك عزمیله صاحب پروغرام بر ملت اولامیورز .

پروغرامسز ملت ایسه نه یاپدیغنی بیلمز؛ افرادیله تشریك مساعی ایدەمز . هر تشبث خیر برضربهٔ آخرله عقیم قالیر. چونکه هرکسك هدفی آیریدر. چونکه قوای ملت داغنقدر .

آرتق، بوداغنق نمونەیی بریره طوپلامق ، افکار متضادەیی وظیفهٔ وطنیه قارشیسنده توحید ایتمك ، ملتك روحنه ، فیضلی ، پایدار بر انکشاف ویرمك لزوم قطعیسی ناقابل اعتراض بر ماهیتی شکلنده اولدیغنی اعتراف ایتمك ایجاب ایدیيور .

بونك ایچون یاپیله جق تشبث سریع و قطعی اولملیدر. زیرا مناقشەیه، تنقیده، تقبیحه زمانك تحملی یوقدر. ابتدائی مکتبلرینك عرض ایدیلن شرائط داخلنده واحتیاج نسبتنده بتون اطفال مملکته کشادیله معارف معلملرینك مساعیٔ وطنپرورانەلرینك تزیید و اهتمامله اطفالك ، مسلح برر مکتب وطن اولان قشلەلرده ضابطانك مؤثر ، وطنپرورانه تشبثاتیله قوای ملتی بتون کنجلکیله ، دینجلکیله تمثیل ایله عسکرلرك، مدلولنك بالتأمل احساس والقا ایتدیکی معنای صحیح وسالمیله برر مکاتب وعظ ونصیحت اولان جامعلرله ، بتون افراد مملکتك تیقظ وانتباهنی دعوت ایدەجك ،حیات اجتماعیەمزی دلائل دینیه، براهین عقلیه ایله اساطیر وخرافاتدن بری ، حال حاضر فجایعی اساسلی اولەرق ، دروس موعظه تعقیب ایله بتون ملتك عملی برصورت تعلیم و تربیەسنه بر آن اول تشبث اولنملی وبوتشبث عزم ملی، عشق ترقی ایله تتویج ایدلملیدر. برمصیبت بیك نصیحتدن یکدر دیرلر. حالبوکه دوچار اولدیغمز فلاکتلر بردکل، متعدددر، البته بیك نصیحتدن پك چوق زیاده بزی متنبه ایتملیدر. حیاتده هرکس مساعیسنك محصولنی اقتطاف حقنه مالکدر وبوکا اکثریا موفق اولنور . بناءً علیه اوتوزسنه ظرفنده برموجودیت ملیه کوسترمکه موفق اولان برملتك قلبلرمزده آچدیغی جریحەلری آنلرك طعن و تشنیعیله دکل ، اسباب تفوقلرینی ، حب ملیدەکی فضیلتلرینی تتبع ایله تداوی‌یه سعی ایتملی یز . . .

بوکون هرشیئه یکیدن وکمال سرعت وجدیتله ابتدار ایتمزسەك؛ بتون اذواق مادیه ومعنویەیی آنجق عهدەمزه ترتب ایدەجك وظائفی طاقتفرسا برصورتده ایفاده بولنەجنمزه قناعت حاصل ایدەمزسەك؛ بویله برچالیشمەده درین برخاطر ، علوی بر ذوق دویامزسەق ؛ بویله بر اخلاق صاحبی اولمغه سعی ایتمزسەك آندن هیچ بروجهله امیدوار اولمغه حق قزانمش اولامیەجغمزی اعتراف وتسلیم ایتملی یز . . . .

محمد شکری

مکاتیب

اوروپا مکتوبلری :

٤

اسویچرەنك لطافتی ، عمران وترقیسی

بوندن اولکی مکتوبمده اسویچرەیه کچدیکمی یازمش ایدم . حقیقةً بو مملکت، طبیعتك بوتون کوزللکلرینی جامع، شوخ، عشوەکار بریر. هرنقطەسی شاعرلر ایچون بیتمز توکنمز بر منبع الهام . انسان کوردیکی مناظر بدیعەیی شویلەجه بر تصویر ایدیورسه تکلفدن آزاده برشعر یازمش، طبیعتدن مقتبس برلوحهٔ رنکین ترسیم ایتمش اولور. مملکت سراپا طاغلق، سراپا آغاجلق . طاغلر غروبه یقین شمسك معکس الوان حزینی اولدقجه انسان کندیسنی بشقه بر عالمده ظن ایدیور . طاغلر چوق یوکسك؛ حتی ذروەلرینه چیقمق ایستەین بلوطلر یوریلوب یاری یولده قالیورلر. « لەما » ، « طون»، «بریەنج»، «قاترقانتون»، «قونستانس» کوللرینك ساحللرینی تزیین ایدن آغاجلقلری آرەسنده عشق ایله شبابك ملاعبەلری، ملاطفەلری کوریلیور. ساحلده دلنشین یالیلر،طاغلرده لطیف کوشکلر، باغلر، باغچەلر، خلاصه بو بلدەنك هریری برلوحهٔ غرای لطافت.

آوروپانك نرەسندن کچدم ایسه منظره اول بهار منظرەسی ایدی. احتمال که بزم مملکتده اوتلر صارارمشدر . لکن بن کوکلده کدر فورتنەلری حکمفرما ایکن مثلا «قونستانس» کولنك سکون صفابخشاسندن نه دویه بیلیرایدم ؟ طوغریسنی سویلەمك لازم کلیرسه کوردیکم یرلری یالکز کوردم؛ هیچ برذوق الامدم. حتی اورالرده ذوق ایدن صفا پرستانك حاللرینی کوردکجه انلرده بنم کبی یالکز کزیيورلر، یالکز کوریيورلر، فقط هیچ برشیدن ذوق آلمیورلر ، ظن ایدیور ایدم . چونکه بنم باشم دونیور ایدی . طبیعی کائناتیده ساکن کورەمز ایدم.

خلاصه هرکسك قلبنه هجوم ایدن قوافل نشاطه قلبمك بتون قپولری قاپالی ایدی. استانبولدن برلکده کتیردیکم برطاقم خسته خاطرات اوویرانخانەنك برر کوشەسنه اوزانمش یاتیور، از قضا اورایه بر حس نشاط کیرەجك اولسه اوجاقندن بزمش، درمانسز خستەلری راحتسز ایدیور ایدی. بیچارەلر نه تبدیل هوادن، نەده تبدل مناظردن مستفید اولەمدیلر . اولدقلری یردن چیقەمدیلر . چونکه چیقەجق حاللری یوق ایدی . انك ایچون بنده طبیعی بو کوزل یرلرك حسه عائد اولان جهتلرندن بحث ایدەمیەجکم . هله بلغار اشقیاسنك صوك جنایات ملعونانەلرندن صکره بنم اسویچرەنك لطافتندن بحث ایتمکلکم جنازه چیقان بر اوده شرق سویلەمکه بکزر .

نه ایسه سوزی اوزاتمیەلم؛ «جنوره» دن «نەویان»ه ،نەویاندن«مونترو»یه ، اورادن «لوزان» ه، لوزاندن «برن»ه، «اینترلاقن»ه،«لوسرن»ه، «زوریخ»ه، زوریخدن « قونستانس » ه ، اورادنده مونیخه کلدم ، مونیخده اوچ کیجه قالدقدن صکره برلینه کچدم . برلینده سکزکون قالدم، شمدی ویانەدەیم .

اسويچره شهرلرینی اون بش كون ظرفنده دولاشدم. كيمنده بر، كيمنده ايكی، اوچ كيجه قالدم. اسويچره‌نك هرطرفی نمونۀ عمران وترقی . اسويچره مملكت دكل، برچيچك باغچه‌سی دها طوغريسی برچيچك. اسويچره ايچون نمونۀ عمران وترقی ديدم . ذاتاً آوروپانك نره‌سندن بحث اولنسه اول باول بو سوزلری سويله‌مك ضروريدر. چونكه هيچ برنده عمراندن، ترقيدن بشقه برشی يوق. بزدن اول بورالره كلوب كيدنلر چوق سويله‌مشلر. فقط ديكلين اولمامش . نه قدر تطويل، نه‌قدر اطرا ايدلسه ينه نتيجه‌سی هيچدر ظن ايدرم. اوله‌كه جناب حق قولاقلرمزدن پنبۀ غفلتی اخراج بيورسون .

. . .

معارف فوق‌العاده مترقی، متعمم. « لوزان » دارالفنوننی زيارت ايتدم . درسلر تعطيل ايدلمش ايدی . فقط دار الفنونك هيئت حاضره‌سی اوراده‌كی تدريساتك نصل اولمسی لازم كله‌جكنی كوستريور ايدی . هله « برن » دار الفنوننك موقعی او قدر لطيف، بناسی او قدر ظريف ايدی‌كه تعريف ايده‌مم. بنا شهرك مرتفع بر نقطه‌سنده ، بيوك بر باغچه‌نك ايچنده ايدی . باغچه‌نك طرحنده‌كی انتظام، محافظه‌سی امرنده كوستريلن اهتمام شودر ديه‌جك سوز براقيور ايدی .

قپوجينك دلالتيله دارالفنونك بر قاچ درسخانه‌سنی،مدير ومعلمينه مخصوص اوطه‌لری كوردم . انسان اوحالی كورونجه دارالفنونك نه‌ديمك اولديغنی اكلايور. هيئت معلمينه مخصوص اوطه بر هيئت وكلا اوطه‌سی قدر منتظم و محتشم ايدی. بو پك طبيعيدر. چونكه بر يرده‌كه قدرت معرفت تقدير ايدلير ، البته اهلی‌ده توقير ايدلير . يرله باصمغه اوتانيور ايدم . چونكه تختەلر بر مرآت مجلا كبی ايدی. هرشی موضعنده، هرشی موقعنده . انسان ذره قدر بر يولسزلغه ، بر بچمسزلكه تصادف ايده‌من. خلاصه دار الفنون، شهنشاه معرفتك قدر بلندينه لايق بر سرای معلا ايدی والسلام . بنی كزدirن آدمك قيافتی، تربيه‌سی‌ده شايان تذكاردر. بن او آدمی دارالفنونك ايچه بر مأموری ظن ايدييوردم . حتی دارالفنوندن چيقاركن كنديسنه بر« قارت » ويرمكه لزوم كوردم، تشكر ايتدی ودارالفنونك قپوجيسی اولديغنی سويلدی !

. . .

« برن » ده تاريخ موزه‌خانه‌سنی‌ده كزدم . موزه پك‌اوقدر زنكين دكل ايدی . فقط اوزنمشلر، آنی برشكل مستحسنه قويمشلر . صنايع نفيسه موزه‌سی‌ده ضررسز ايدی . فقط تاريخ طبيعی موزه‌خانه‌سنی پك مكمل بولدم .

. . .

«برن» ده بشقه بر شیده نظر دقتمی جلب ايتدی . اورانك مغازه‌لری آوروپانك سائر يرلرنده كورديكم مغازه‌لره بكزه‌ميورلر ايدی . مغازه‌لرك اوزرنده جسيم آپارتمانلر وار. دكانلر او آپارتمانلرك بودروم قاتی كبی بر شی . دكانلرك اوكنده خلقك كلوب كچديكی برقايقخانه قپوسی كبی نصف دائره‌شكلنده برطاقم كمرلری حاوی ايدی. كرك مغازه‌لرك، كرك او كمركاهلرك طاوانلری‌ده غايت الجاق ايدی . خلاصه «برن» ك مغازه‌لرنده بر اوريژيناليته كوردم. بونلر مغازه دكل ، عادتا آپارتمانلرك آلتنه صوقولمش برر اين ايدی .

بوحالی كورونجه ديركلر آراسنك اسكی حالی خاطرمه كلدی. اوده اوريژينال برشی ايدی . او ديركلرك يقلديغنه ، وسيلۀ تسويه اولان حال قديمك محافظه ايدلمديكنه كندی حسابمه چوق تأسف ايتدم .

مارسيليادن كليركن بر فرانسزك بكا سويلديكی شو سوز جداً نظر دقتی جالب اولمق لازم كلير . فرانسز بكا : — بيليرميسكز بن استانبولك الكزياده نره‌سنی سودم؟ ديدی. جواباً: ـ نه بيله‌يم ، ديدم . بونك اوزرينه : ـ الك زياده ايوبی سودم . برآيدن بريدر استانبولده‌يم. اون دفعه‌دن زياده ايوبه كيتدم. ساعتلرجه اوتوردم . اطراف والهانه تماشا ايتدم . سزی تأمين ايدرم‌كه اوراده دويديغم ذوق استانبولك بر يرنده دويمدم؛ ايشته اوراسی شرق ايدی!

فرانسزك بو سوزی سويلمكه حقی وارايدی، چونكه او، مملكتنده پك چوق پك اوغلی، پك چوق طرابيه كورمشدر. انك بوراده آراديغی آوروپانك مبانیٔ محتشمه‌سی دكلدر. هرزمان سويلديكم كبی بوراده ينه تكرار ايدرم‌كه : بزشرقك مخصوصاتنی محافظه ايتملی‌يز. يكيلك كوستره‌جكز، آوروپايه‌بكزه‌يه‌جكز ديه بر طاقم مفاخر مليه‌مزی نابود ايتمامه‌لی‌يز . حتی كوستردیكمز يكيلكده بيله دائما بو قيدی نظر دقتدن دور طوتماملی‌يز. صكره شيخ‌الاسلام افنديدن رؤس ايسته‌ين منلايه دونرز . [*]

. . .

«برن» ك «انيترلاقن» ده اولديغی كبی، قورسال‌ديورلر، يوكسك‌هوادار بر بر غازينوسی وار. جام‌صيقلدی،كيجه‌اورايه كيتدم. يوقوش چيقاركن كنديمی لاتشيه كوچوك چامليجه‌ده ظن ايديور ايدم. باغچه‌يه‌كيروب‌اوتوردم. هريرلبالب طولی ايدی. موزيقه كوزل كوزل هوالر چاليور ، هركس كمال سكون ايله ديكله‌يور ايدی . ايچه اوتوردم؛ هواالدم. قادين اركك هركس كندی حالنده؛ كيمسه كيمسه‌يه باقيور ايدی. ذاتاً آوروپانك هريری اويله ؛ هر كس يانندەكی قاريسيله، اوكنده‌كی بيراسيله مشغول . بعض يرلرده اولديغی كبی اويله انسانك فوطينك اوجندن فسنك پوسكولنه قدر نظر تدقيق وتفحصله باقوب او آدمك طرز تلبسنی، ياخود طور و حركتنی تنقيد واستهزا ايچون زمين اتخاذ ايدن هيچ برمجلسه، هيچ بر كيمسه‌يه تصادف ايتمدم . هركس يكديكرينك حالنه‌نظر لاقيدیله باقيور؛ كيمسه يكديكرينك حالندن كنديسی ايچون بر سرمايۀ صفا ، ياخود برزمين استهزا تداركيله مشغول‌اولميور. هله قادين‌خصوصنده حريفلره‌او قدر غنا كلمش‌كه بر قادين‌دنيا كوزلی اولسه كيمسه‌نك طورنده براثرتحول‌حصوله كتيرميور! فقط «قورسال»ی «انيترلاقن» ده كورملی ! حريفلر حقيقةً دنياده جنتك نمونه‌سنی كوسترمكه قرار ويرمشلر ؛ موفق اولوب اوله‌مدقلرينی بيله‌مم . «قورسال» ك باغچه‌سنده باغچوانلق صنعتنك صوك نمونۀ تكاملنی كوسترمشلر . حوضك يانه چيچكدن بر ساعت ياپمشلر . جداً كورمكه سزا . كيجه اولوبده بنانك ايچنده بيكلرجه الكتريق لامبه‌لری ياقيوری، انسان كنديسنی بشقه بر عالمده ظن ايديور . خلاصه « قورسال » ك كيجه حالی تعريف ممكن دكلدر . مطلقا كيدوب كورملی .

« انيترلاقن » مكانجه هرطرفی نمونۀ لطافت، هر نقطه‌سی انموذج ظرافت. كنيش برچاير وار (تماسنی اونوتدم) درت طرفنه منتظم اغاجلر ديكمشلر؛ يشيل قانابه‌لر قويمشلر، قانابه‌لرك اوزرينه « اجانبه مخصوصدر » عباره‌سنی حاوی

[*] حكايه شودر: وقتيله فضلادن بری زمانك شيخ الاسلامنه حلول ايدر . شيخ‌الاسلام افندی قدردان، معرفت پرست برذات اولديغندن منلايه‌صوك درجه‌يه قدر حرمت‌ايدر، دائما آنی يانه اوتورديرمش . منلانك يارانی بر كون كنديسنه ديرلركه: ـ به‌افندی ديوانه‌ميسك نه‌سك! سن‌شيخ‌الاسلامه بوقدر حلول‌ايت‌ده حالا بررؤسك اولمسون! طوغريسی تعجب ايديله‌جك شی . اكر سنك يرنه بشقه‌سی اولايدی، شمدی‌يه‌قدر رؤس دكل، بلكه برقاچ پايه آليرايدی... منلا يارانك بو مؤاخذه‌سنی محق‌كورير. بركون‌ينه برمعتاد شيخ‌الاسلام افندی‌يی زيارت ايتديكی صره‌ده توصيۀ احبا وجهله يوزنی قيزديروب بررؤس ايستر. شيخ الاسلام افندی: ـ بكی‌خواجه افندی باش اوستنه! ديوب همان معاملۀ لازمه‌سنك‌اجراسنی امر ايدر. خواجه افندی‌ده ممنوناً مجلسدن چيقار . ايرتسی كونی رؤس توجيه اولنور . منلا همان بينيشينی كيوب تشكره قوشار . بعدالتشكر هرزمان اوتورديغی يره اوتورمق ايستر . شيخ الاسلام افندی منلايه : — خواجه افندی سز شمدی‌يه قدر داخل طريق اولمامش ايديكز ؛ سزه محضا علم وفضلكز حسبيله حرمت ايتمكده، ينه اتدن طولايی سزی صدرمجلسه اقعاد ايلمكده ايدك . شمدی‌داخل طريق اولديكز؛ بعدما يريكز اوراسی دكل، شوراسيدر! ديه منلايه صف‌النعاله قريب بريری كوسترر! بركون اول: « نازايلسون سپهره اوكيم بی‌نياز اولور » دەين، دائما شيخ‌الاسلام افندی ايله برمندرك اوزرنده اوتوران منلا افندی‌ده بركون‌صكره هندوی‌زمهرير ديده كبی (تعبيره اعتراض ايدلمسون) باشنی بنيشنك كريبانه چكوب بورتی‌اشاغی صارقتمغه وبو وضع انفعال و محجوبيتله شيخ‌الاسلامك كوستردیكی يره اوتورمغه مجبور اولور.

کوچك کوچك لوحه‌لر ربط ایتمشلر. اکثرزمان کیدر، «یونغ‌فراو» طاغنه‌قارشی
انلرك برینه اوتوروب او شاعرانه منظره‌یی تماشا ایدر ایدم .

***

اسویچره‌ده دیکر ضابطله برابر بالخاصه صنعت هیکلتراشی فوق‌العاده ترقی
ایتمش. غایت کوزل حیوان هیکللری یاپیورلر. هله جسامت طبیعیه‌یه قریب آیولر
وارکه حقیقی آیودن فرقی یوق. برکوچك ارسلان هیکلی کوردم . هیکلك حاوی
اولدیغی دقائق صنعت جداً حیرتمی موجب اولدی. قاچ فرانق دیه‌صاحبنه صوردم.
یوز فرانق دیدی. یوز فرانق دکل ، بش‌یوز فرانق بیله ایدر ایدی . قیشین
کویلیلر بو صنعتله مشغول اولورلر، یاپدقلری هیکللری مغازه صاحبلرینه پك اوجوز
صاتارلرایمش. فقط دکانجیلر بوصنعت سایه‌سنده چوق پاره قازانیورلر .

هر یرده اولدیغی کبی بورادده تجارت قادینلرك النده. برشی آلنوب پاره‌سی
ویرلدیکی‌زمان متبسمانه بر ادا ایله «چوق تشکر ایدرم» سوزینی اصلا اونوتمیورلر؛
النان‌شی اون سانتملك‌ده اولسه مشتری‌یه قارشو دائما بو صورتله ابراز متداری
ایتدکلری کبی دکانلردن هیچ برشی المه‌دن چیقلسه بیله انسانی نازکانه تشییع ایدیورلر.

***

«لوسرن» ده‌چوق‌قالمدم، اوراده یالکز مشهور ارسلان‌ایله‌انك‌جوارنده‌کی
«پانوراما»یی سیر ایتدم . اسویچره‌لیلرك تمثیل بر محاربه‌سنده فرانسز یاره‌لیلرینه
قارشو کوستردکلری اثر شفقت و انسانیتی مصور اولان بو « پانوراما » حقیقةً
کوریله‌جك شی. تصویری صکره؛ چونکه مکتوب چوق اوزایه‌جق .

***

« شافهاوزن » ده «رین» نهرینك سقوطنی تماشا ایدرکن ینه یارچام‌عاکنی
آکدم . اوراده طبیعت اسانه کلمش، صوت‌بلند ایله شعراوقیور ایدی، نه‌فائده‌که
بنده اکلایه‌جق قفا یوق ایدی. سببنی یوقاریده سویلدم .

***

مونخده حیوانات باغچه‌سیله موزه‌لری سیر ایتدم. حیوانات باغچه‌سی‌غایت
کوزل ایدی . انسان ایچندن چیقمق ایسته‌میورایدی. هرحیوانك‌بیابان‌وحشتده‌کی،
مسکننی، غارینی تقلید ایتمشلر . اجناس مختلفه‌دن برطاقم صوقوشلرینك یشادقلری
محللرك عینی یاپمشلر؛ الحاصل باغچه هم لطافتده دوبولماز بر مسیره،هم‌ده برتاریخ
طبیعی درسخانه‌سی‌ایدی .

حیوانات باغچه‌سنده کنج بر آدم یانمه کلوب غایت نازکانه بر صورتده
سلام ویردی : استانبوللی‌میسکز، دیدی . اوت‌استانبوللی‌یم، دیدم.کمال‌صمیمیتله
المی صیقدی. وبکاباغچه‌نك‌هرطرفنی کزدیردی . بوآدم‌بکا قارشی اوقدر حرمت،
اوقدر محبت کوستردی‌که تعریف ایده‌مم. کندیسی باویه‌رالی برملازم اول‌ایمش.
فقط او کون سیویل البسه کیمش ایدی . قارت‌وزیت تعاطی ایتدك . بربرمزدن
چوق خوشلاندق. پك‌آز فرانسزجه بیلیور ایدی. مع‌مافیه بیلدیکی فرانسزجه بنم
ایچون یتشدی‌ده آرتدی بیله . او کون بشقه بر یره کیده‌جك ایمش . باغچه‌یی
کزدیردیکی صره‌ده:ــ آه نه اولوردی. بوکون ایشم‌اولمسه ایدی‌ده‌سزه رفاقت‌ایتسه
ایدم؟ دیه بلکه اون دفعه بیان تأسف ایتدی. باغچه‌دن چیتدقدن صکره‌بنی‌آلدی،
سرای قرالی‌یه قدر کوتوردی، دها‌بشقه یرلرده کوستردی. اوتلك قپوسنه قدر
برابر کلدك. اوراده غایت صمیمی و متأسفانه بر صورتده المی صیقه‌رق بندن
مفارقت ایتدی. چوق‌نازك ،چوق تربیه‌لی برکنج‌ایدی.بکاچوق حرمت‌ایتدی .

حرمته استحقاقدن دکل ، فقط اوروپالیلرك تربیه‌لری اقتضاسندن اوللی‌که
نره‌یه کیتدم ایسه حرمتدن، محبتدن، معاونتدن بشقه برشی کورمدم. بونلری بشقه
بر مکتوبمده یازارم . هله برلیندن ویانه‌یه کلیرکن «پراغ» دن زوجه‌سیله براختیار
آدم بیندی . بو آدم بکا او قدر حرمت، اوقدر محبت ایتدی‌که تعریف ایده‌مم.
کندیسی آرتق ایشدن چکیلمش اختیار اقامت ایتمك اوزره ویانه‌یه کیدیور ایدی.
دفتر خاطراتمه اسمنی یازدیغی صره‌ده اسمنك آلتنه «فلان الی‌الابد محترم فرید بکی
یاد ایده‌جك، کندیسیله برلکده کچیرلن بو اطیف‌زمانی اصلا اونوده‌میه‌جقدر . »
عباره‌سنی‌ده یازدی . ارباب‌یساردن بر آدم ایمش . اوچ ، درت واغون اشیاسی
وارایدی. بکا ویانه‌ده‌کی آدره‌سنی ویردی. «آوروپاجه نه‌زمان بر ایشکز اولورسه
بکایازیکز، کمال ممنونیتله ایفاسنه چالیشیرم . » سوزیله بکا قارشی بالدفعات جمیله‌
خاطرسازی کوستردی . خلاصه جزؤدانمده برچوق‌قارتلر وار ، بو قارتلرك
صاحبلرندن دائما حرمت، دائما معاونت کوردم .

ویانه : فرید

هندستان مکتوبلری :

موفقیات عثمانیه‌نك هندستانده‌کی انعکاساتی :

بولغارلرك وحشی و خونخوار برقوم اولدقلرینه آرتق هندستان
اهالی وسکاننك همان هرطبقه‌سنده قناعت کامله حاصل اولمشدر . یونان
قرالنك بولغار مظالم وتعدیاتی حقنده‌کی جهان مدنیته پروتستو وشکایت
ایتمسی اوزرینه بورادده‌کی انکلیز جرائدی [قرمزی چار] ــ بویوك
بویوك ــ سرلوحه‌لری آلتنده بولغارلرك وحشت ومظالمنی انظارعمومیه‌یه
عرض وتشهیر ایلیه‌رك افکار عمومیه‌یی تماميله بولغارلر علیهنه چویرمکه
هیچ کوجلك چکمدیلر. بولغارستانك ، بولغارلرك محو و انقراضنی ،
خاك ایله یکسان و نابود اولملرینی بوراده هرکس صمیم قلبدن آرزو
ایدییور . هله بومبای ، دهلی ، کالکوته ، لاهور ، آله‌آباده انتشار
ایدن انکلیزجه واردو جرائدی هپ برآغزدن عین آهنك اوزرینه
ابتنای متقال‌ایدوب، عثمانلیلرك اولجه وقوع بولان شکایاتلرینك پك‌محق
اولدیغنی ادله و براهین ایله اثبات ایلیورلر . اکر عثمانلی حکومت
حاضره‌سی بوصیره‌ده اختیار سکوت و بی طرفی ایتسه‌یدی ، هیچ شبهه
اولمسون‌که حال وموقعنی، هندستانده خصوصیله هند مسلمانلری نظرنده
بوسبوتون غائب ایده‌جکدی . هر مسلمانك اعماق قلبنده ،
عثمانلیلرك حربه اشتراکلریله ، بولغارلر علیهنده حرکات عسکریه اجرا
سیچون برحس فوق‌العاده و برحرارت غریزیه وار ایدی . انکلیز
مطبوعاتنك « عثمانلیلر اغلب‌ظن واحتماله کوره بوایکنجی بالقان‌محاربه‌سی
اثناسنده بی‌طرف‌قاله‌جقلردر » بیانات ومطالعه‌لرندن ، هند مسلمانلری
صوك‌درجه قیزیبورلردی . آنلر ، عثمانلیلرك فرصتدن استفاده ایتملریله
بولغاره قارشو ایکنجی برحرب آچملرینی آرزو ایدییورلردی . حمد
اولسون ، بر ایکی کون صوکره آرزولری حاصل اولدی . عثمانلیلرك
موفقتنی رویترآژانسی خبر ویردکجه عمومیتله هندلیلر ، خصوصیله
مسلمانلرك یوزی کولمکه باشلادیغی کبی ، هندستانده موقةً بولنان بز
زواللی عثمانلیلرك‌ده قلبلرنده بی‌پایان مسرتلر طوغدی .

اولجه مغلوبیتمزدن ناشی خلقك یوزینه باقاماز ایکن ، صوکره‌لری
ــ بوصوك کونلرده ــ آزچوق‌شرفزاعاده ایدلمش‌اولدی وخلقك‌حرمتنی
قازانه بیلدك . آرتق عثمانلیلر حقنده بورا مسلمانلرینك یورکلرنده
نه قدر عظیم بر حس حرمت ومودت حاصل اولدیغنی تعریف
وتصویر ایده‌مم . هراوده شنلك ، هرقلوبده شهرآیین، هریرده شروب
شکرلمه توزیع ایدلمکده وچالغیلر چالنمقده‌در . بونقطه‌دن حاصل‌اولان
سرورعمومی پك فوق‌العاده‌در . مطبوعات اسلامیه‌نك بیاناتی هپ

عثمانليلرك بلاتوقف قرق كليسا ، ادرنه‌يي ضبط ومحاصره وصوفيه‌يه هجوم ايتملرينه معطوفدر .

بولغار مرخصنك استانبولده‌كي تشبثاتنك بوشه چيقمسيله استانبول محافظلغنه بونقطه‌دن بيان تأسف ايلمي هندستان مطبوعاتنك، بولغارلره استهزا آميز مقاله‌لر ياغديرمسنه سببيت ويرمشدر .

سعيد حليم پاشانك بوخصوصده‌كي موفقيتي، مشاراليه حضرتلرينك عالم سياست وديپلوماسيده يدطولى صاحبي برذات اولديغنه بورا اهاليسيله اسلاملري نزدنده ثابت اوله‌رق، انظار مودت وتوجه عمومي‌يي قازانمشدر. حتى انكليزجه غزته‌لرندن (ذي بومباي كرونيكل) شرقليلرك ذكا و درايتلرندن اوزون اوزادي‌يه بحث ايتدكدن صوكره ، عثمانليلر ايچنده صاحب عقل وكياست ، فطانت وسياست رجالك چوقچه اولديغندن‌ده بحث ايده‌رك ، سعيد حليم و عزت پاشالر حضراتني دليل اواق اوزره اتيان ايلمشدر .

عثمانليلرك (ميديه ـ اينوز) خطني آشوب ، اوتوز كيلومترو دها اوته‌يه كيده بيلملري اوزرينه بوراده حاصل اولان انبساط و مسرت عمومي پك عظيمدر. اسلامي قلوبلرله جوامع ومساجد عثمانلي بايراقلريله دونادلمش وهربرده عثمانلي عساكرينك شرفنه ضيافتلر كشيده اولنمشدر.

هند مسلمانلرينك اقصاى آمالى ، بزم قوتلي و بربريمزله متحد متفق اولمقلغمزه معطوفدر . بز متين ، قوى اولدقچه و شئون قوميه ، مليه و اسلاميه‌مزي محافظه ايتمكه مقتدر بولندقچه اقطار اسلاميه‌ده‌كي شرف وناموسمز دائما يوكسك مواقعده كزه‌جك و بوصورتله نفوذيمز آرته‌جقدر. مستغني بر حالده بولندقچه ، بزه عالم اسلاميت هر درلو معاونتده بولنه‌جقلردر .

بومباي مجوهر تجارندن وسيلان آطه‌سي اهاليسندن (ويل قاسم) نامنده محترم و ثروتلي برذات دونكي تلغرافلري اوقودقدن صوكره ، غزته‌يي آلوب اوتوموبيل ايله بنم بولنديغم هوتله كله‌رك ، تبشيراتده بولندى . بوقدرله‌ده اكتفا ايتميه‌رك ، بني وعثمانلي شهبندر خانه‌سنك قنچلاري اولان حسن بصري بكي بوكيجه طعامه دعوت ايتمشدر . حالبوكه برقاچ كون اول بوذاتك اعادهٔ زيارتنه كيتديكم اثناده بكا دونكي كونده كوستردیکي حرمتك يارپسني بيله ايتمامشيدي . ايشته بوندن آكلاشيليوركه ، بز كندي مملكتمزده كوجلي ، قوتلي ومتحد برحالده ياشارسه‌ق دكل هندستانده ، بالعموم ممالك اسلاميه‌ده شان و شرفمز آرته‌جق ونفوذمز اوج بالايه واصل اوله‌جقدر .

بورا مسلمانلري ، استقلاليتك قيمتني بزدن زياده تقدير ايديورلر . بونده ذره قدر شبهه ايدلمامليدر . زيرا بالطبع برنعمتي غائب ايدن كيمسه ، اونعمتك قدر وقيمتني بيلير . آنلر كندي استقلاللريني الدن قاچيردقلري جهتله بزدن دها فضله قيمتني تقدير ايدرلر. بزلر ايسه بونعمتك ايچنده يوارلانديغمز ايچون قدريني بيلميورز . « توقدر آب چه داني كه دركنار فراتي » .

ايچمزده دشمنلر :

شوني‌ده عرض ايده‌يم كه ، بزي هند مسلمانلري نظرنده فنا و بجريكسز كوسترن عثمانليلرده بوصيرده هندستانده بولنمقده و بورا مسلمانلرينك فكريني بزم عليهمزه زهرله‌مكده‌درلر . بونلردن بري جبل بركت متصرف اسبقي بولنوب ، شيمدي متقاعد بولنان ارناوود محمد على پاشا نامنده اجهل برحريفدركه ، اوغلني غائب ايتديكني بهانه ايده‌رك ، بورالره ديلنجيلك ايچون كلمشدر . پاشالق لقبني حائز و آق صاقاللي بولنديغي جهتله هركسك مرحمتني جلب ايدوب ، برشي قوپاريور. بوحريفه عثمانلي شهبندر خانه‌سنده تصادف ايتديكم كبي ، رذالتلريني‌ده بكا خبر ويرن باش شهبندردر . اميد ايدرم كه صرف دولت و ملته خيرخواهانه اوله‌رق عرض ايلديكم بومعروضات ، اولياى اموردك نظر دقتلريني جلب ايدرده ايجابنه باقيلير .

سابق شهبندرك وداع مراسمى :

بومباي باش شهبندر سابقي جعفر بك افندي ، بوراده عثمانليلرك شرفنه طوقونان براويونك سينه‌ماتوغرافده اوينانمسني منع ايتديكي كبي ديكر شايان اهميت موفقيتلري‌ده واردر . فقط مساعدهٔ عاليلريله شوني‌ده عرض ايده‌يمكه اكر محاربه اثناسنده اعانه طوپلامق وياخود خزينه اسهامني صاتمق ايچون كركي كبي چاليشه‌يدي بوكون هند مسلمانلرندن برايكي ميليون ليرا الده ايديله بيليردي . بوخصوصده‌كي اهمالري جداً شايان تنقيددر . بكا قارشو ـ شخصمه ـ صوك درجه لطفكار اولدقلري حالده بوقصورلريني تنقيد ايتمكي‌ده وجيبه‌دن بيليرم. بورادن انفكاكلري تقرر ايتديكندن بوهفته ظرفنده (ضياء الاسلام) انجمن اسلاميسنده ـ اصناف و دموقراتلرك قلوبيدر . ـ مشار اليهك وداعي شرفنه بر متينغ عقد ايدلمش و برآدرس ـ نطق وداعي ـ اوقونمشدر . نطق فارسي العباره اوله‌رق يازلمش وجعفر بكك هندستانده‌كي مدت مأموريتي اثناسنده كندي دولت وملتيله ، اسلاميته ايفا ايلديكي خدمات برر برر تعداد وبيان ايدلمش ونطقلر قرائتي بتدكدن صوكره ، بركوموش قوطو درونده وضعله مشار اليهه ويرلمشدر . انجمن مذكور متينغه رياست ايدن ذات ايله ديكر برايكي كيشي طرفندن نطقلر ايراد اولنه‌رق باش شهبندرده مقابلةً فارسي العباره يازديغي برتشكرنامه‌يي بكا اوقوتمشدر.

متينغه رياست ايدن ذات ، بومباي مسلمانلرينك اك بيوك قلوبي اولان (انجمن اسلام) ك رئيس ثانيسي (محمد حسن مقبه صاحب) حضرتلري ايدي كه ، اوچنجي كوني‌ده جعفر بكك شرفنه كندي خانه‌سنده براوكله طعامي ويروب ، بني‌ده لطفاً دعوته تنزل بويورلمشدر .

بوذاتك بورا مسلمانلري اوزرنده‌كي نفوذي مهمدر . كنديسي ، متدين ، همده ثروت صاحبي اولديغي ايچون مسلمانلرك حرمتني قازانمشدر. بوني كورن دوربين وعاقبت انديش انكليزلر ايسه ، مشار اليهه J. p. Justice Jthe Peace يعني صلح حاكملكي عنواني ويرمشلردر .

شهبندر سابق جعفر بك افندي هرنصلسه هندستان آريستوقراطلرينك

عموميتله توجهلريني قازانهميوب ، بالعكس دهموقراتلرك محبتني قازانمغه موفق اولمشدركه ، بوده شايان تحسين برشيدر .

خليل خالد بك افندي ايسه بالطبع هرايكي طبقهنك توجهني جلب ايتمك ايچون پك متبصرانه و متيقظانه طاورانمسي لازم كليركه ، آنجق بوصورتله موفقيانه مظهر اولهبيلير .

حجاز امورنده هندستانده حجاجك شكاياتي :

حجاز وعراقه حج وزيارت ايچون كيدن هندليلره ، مأمورين عثمانيه طرفندن تسهيلات وحرمت ابراز ايدلميور . بالعكس كنديلرينه هردرلو تضييقات و مشكلات كوستريليور . هله حجازه كيدن حجاجي كونلرجه (قران) قرانتينه خانهسنده آچ ، بيعلاج ، صوسز براقيورلر . اكمكي ، صويي فاحش دكل ، بلكه افحش برفيأتله صاتديروب ، اوراده بولنان دوقتور ومأمورلر جيبلريني طولديرمغه باقارلر . بوذاتلريني ، فنا معاملاتني بكا نقل وحكايه ايدن ذات كنديسي بالذات بومعاملاته هدف اولمش وهرشيئي كندي كوزيله كورمشدر . بوذات محترم ايسه بومباي مسلمانلري ايچنده اك زياده ثروت وحرمت صاحبي اولان (سيت حاجي عبدالله كهندواني) دركه ، باش شهبندر جعفر بك افندييهده بوشكايتلريني درميان ايلمشدر .

تحقي شوارسيدركه ، قرانه برمسلمان دوقتورك تعيين ايدلمامسي يوزندن ، هند حجاج اسلاميهسي نظرنده حكومتمز پك فنا تمثل ايتمشدر . لمصلحة بوراره حال حاضردهكي كبي بريهودي وخرستيان دوقتوردكل ، آنجق برمسلمان ، همده طاعات وعباداتني ترك ايتميهجك اولان بردوقتور كوندرمك لازمدر . دين مسئلهسنده هند مسلمانلري پك متعصبدرلر . بوقرانتينه يرنده دولتمزك امورصحيهسني تمثيل ايدن برخرستيان ويا بريهودينك علناً شراب ايچديكي ، مسلمينه فنا معاملهده بولنديغني كورن بودين قاردهشلرمزك قلبنده ، بزه قارشو مودت وتوجه اثري قاليرمي؟ هيهات!!!

بو ايشلرده نفوذ نظره مالك اولان داخليه ناظري بك افندينك نظر دقتني جلب ايدرم . بن بوسوزلري بورادهكي مسلمانلرك ايلري كلنلرينك رجالري اوزرينه (سبيل الرشاد) جريدهٔ اسلاميهسنه يازييورم . كنديلكمدن هيچ برشي علاوه ايتمك ايستهمم . چونكه كچن مقالهلرمده بو خصوصده قصور ايتمامشم .

ديانته بزلر حرمت ايتدكجه وضعيف طرفزي بر يوزدهكي دين قاردهشلرمزه كوسترمدكجه ايلروده هر درلو لطف ومعاونتلرينه مظهر اوله بيلرز . عكس حالنده ، بو كبي ياكلش معاملاتده بولنورسهق كوندن كونه نفوذ وحرمتمزي غائب ايدرز .

بوراده نفوذ واهميتلريني كوسترمك ايچون سائر دولتلرك نه يولده چاليشدقلريني عرض ايدرسهم قارئلرم پك زياده تعجب ايدهجكدر . بورادهكي سينماتوغرافخانهلردن پارهويريورلركه كندي دولت وملتلرينك ايي حركات و سكناتلريني كوسترسونلر . بوش يره بر چوق مصرف اختياريله كندي حرب كميلريني كوندريورلركه هندليلر بو آهنين كتلهلري كورمكله دولتلري حقنده معلومات حاصل ايتسونلر . بز ايسه حجازده ، عراقده هرشي يابمغه ومسلمانلره كندي كوزل ادارهمزي ، نفوذمزي كوسترمكه مقتدر اولديغمز حالده دائماعكسني اختيار ايدييورز . حجازده ، عراقده حكومتمزله مأمورلرينك يولسزلقلريله فنا معاملاتني كورن اجنبي تبعهسي اولان مسلمانلرك اعماق قلبنده بزم ايچون برمحبت اثري قالميهجغي طبيعيدر .

بناءً عليه حجازك قران ، جده ، ينبوع مدينه ، مكه نقاط مهمهسنده حجاجك هردرلو راحت واستراحتلريني تأمين ايله كنديلريني هر درلو تعدي وتجاوزدن مصون بولنديرمق اسبابنك جداً استكمالنه حكومتمزله مأمورلرمز طرفندن همت و جديت كوسترلمليدركه ، بو وسيله ايله مسلمانلري جلبه مقتدر اولهلم . مملكتلرينه عودت ايتدكلرنده بزدن ايي سويلسونلر . بزم اداره آدمي اولديغمزي مدح ايتسونلر . شيمدي ايسه هپ فنالغمزي ، فنا معاملاتمزي ، مأمورلرمزك ارتكابني سويليورلر . بو سوزلرله نفوذمزي كلياً غائب ايدييورز؟ بو مقصد مقدسي تأمين ايچون حكومتمز بر آز پارهده صرف ايتسه زياني يوقدر . هند متنفذاني بكا ديورلركه : بزدن بر ويركو آليكز . حجازه كيدنلر بو پارهيي سزهكندي ايستك و آرزولريله ويرمكه حاضردرلر . بو پارهلريده دوناتمايه حصر ايديكز . او وقت آز زمانده بزدن آلديغكز پارهلرله هرسنه كوزل بر ايكي دردنوت انشاسيله اسلامك رفعت وشوكتني مستقبلده محافظه ايده بيليرسكز .

فقط حجاجك راحتني تأمين ايدهجك اولان مأمورلر هپ سچمه اولمليدرلر . لسانه ، عرف وعاداته واقف اولميان مأمورلرك حسن نيتلرندن استفاده ايدلمز . بالعكس ايلك يرينه فنالق حاصل اولور .

دوناتما جمعيتي بو ايشه تشبث ايدرسه ، ظن ايدرمكه بر چوق پاره قازانه بيلير . فقط حكومتله برابر بو جمعيت پك اوزون اوزادي يه قونوشوب هر شيئي حل و تسويه ايتمليدركه ، اوفاق بر يولسزلق ، ياخود سوء تفهم ، صوكره تلافيسي غيرقابل حاللره سببيت ويرير . بوديديكم اصلاحاتي حكومت ياپسه ، دكل يالكز حجاج وزوار اسلاميهنك توجهني قازانهجق ، بلكه عراقده وحجازده بولنان دول اجنبيه قونسلوسلرينكده نفوذيني بردرجهيهقدر تحديد ايتمش اولهجقدر .

هندستاندهكي انكليزلر ، كوندن كونه حجاز يوللريني هند مسلمانلرينك ــ حجاجنك ــ يوزينه قپامق ايستيورلر ، كنديلرينه خطوه باشنده مشكلات چيقاريورلر . حجازه حج ايچون كيتمك ايستيانلره ويريلان پساپورطك ظهرنده ، انكليزجه ، عربي ، اردو لسانلريله برچوق شرائط كوستريليوركه ، بو شرائطي حائز وجامع اولميانلر ، حجازه كيدهمزلر . حكومت آنلري يولجيلقدن منع ايدييور .

پساپورط ظهرنده يدي ماده محرردركه ، اك مهملريني ترجمه ايدييورم :

(برنجي ماده) حجازه كيتمك ايستيان حاجي اصحاب جرائمدن ، متهملردن ، حالي ، وقتي ايي وجه كيتمكه مستطيع اولان كيمسهلر اوللي وكنديسني اداره ايدهجك قدر پارهسي اولمليدر . چونكه حجازده پارهسز قاليرسه ، حكومت عثمانيه آني

تكرار مملكتده اعاده ايتمكه غير مقتدر اولديغندن انكلتره حكومتيده حكومت عثمانيه‌يه بويله برتكليفده بولنه‌ميه‌جغندن هندحاجيلري صوكره اوراده ديارغربتده پريشان اولورلر .

(ايكنجي ماده) هنوز ممالك عثمانيه‌ده كركي كبي اصلاحات اجرا ايدلديكي جهتله، اوراده‌كي مأمورين و اهالينك يولسزلغنه، سوء معاملاتنه دوچار اولق ايستيانلر، جده‌ده‌كي انكليز قونسولاتوسنه مراجعت ايتمكه مجبوردرلر. قونسلوسك رأيي داخلنده حركت ايده‌جك اولورلرسه ، شبهه يوقدركه، هر درلو معاونت ومظاهرته نائل اولوب، عكس تقديرده انكلتره حكومتيله مأمورلري كندي تبعه‌لرينه قارشو هيچ بر مسئوليتي قبول ايتميه‌جكلردر .

(اوچنجي ماده) حجاج، حامل اولدقلري پاره‌لرك جمله‌سني، جده‌ده‌كي انكلتره قونسولاتوسنه توديع ايدوب، مقابلنده برعلم‌وخبر آلمليدرلر. كندي مصرفلرينه يته‌جك قدر آنجق قونسولاتو طرفندن ويريلير وقصور پاره عودتلرنده واپوره بنه‌جكلري صرده اللرينه تسليم ايديلير .

(دردنجي ماده) هرحاجي مالك اولديغي اشيانك بر ليسته‌سني قونسولاتويه جده‌دن مكه‌يه كيتمزدن اول ويره‌مليدرلركه ، اكر يول اثناسنده وحشي بدويلر كنديلريني صويه‌جق اولورلرسه اشيالرينك بدلني قونسلوس حكومت عثمانيه‌يه تضمين ايتديره بيلسون .

(بشنجي ماده) بو شرائطه مالك اولميان حاجي حجازه كيده‌مز. كيده‌جك اولسه وخلافنده حركت ايتسه انكلتره حكومتيله قونسلوسلرينك حمايت ومحابته هيچ بر وقت نائل و مالك اوله‌ميه‌جقدر .

ايشته بالاده‌كي مواد تماميله ، رسمي بر صورتده حكومت و ملت عثمانيه‌يي مسلمانلر نظرنده دوشوره‌جك برماهيتي حائزدر. بوكا چاره بولمق ايچون، لازم كلن تدابير مؤثره‌حكومتمز طرفندن درحال اتخاذ اولنمليدركه، بو سوزلرك تأثيري قالمسون .

بوندن‌بشقه انكلتره حكومتي اعمال نفوذ ايدرك، اولجه حجازه‌حاجي طاشيان ايرانلي بر قومپانيه‌نك‌واپورلريني ديكر بر انكليز واپور قومپانياسي طرفندن صاتون آلديروب حاجي طاشيمغي كنديلرينه حصر ايتمشلردر. حج زماني‌كه شيمديدن باشلامقده‌در ـ بيلت اثمانني پك فاحش برفيآته چيقارتمشلردركه، جداً زنكين و مستطيع اوليانلر، حجازه كيده‌ميه‌جكلردر. انكليزلرك بو قورنازلغني اكلايان بومباي اغنياسندن بالاده اسمني ذكر ايتديكم (سيدحاجي‌عبدالله كنهدو آني) وبرادرلري ، يكيدن واپور اشترا ايدوب، اوجوز فيآتله بيلت صاتمغه وانكليز واپور قومپانيه‌سنه رقابت ايتمكه باشلامشلردر. بوحال ايسه انكليزلرك هرنه‌قدرخوشلرينه كيتميور ايسه‌ده، آچيقدن آچيغه اعتراض وممانعتده‌بولنه‌ميورلر. چونكه‌سربستئ تجارتي وضع وقبول ايدن برحكومت، غير معقول بر صورتده تجارت ايشلرينه مداخله ايتمكي منافعيله موافق كورمز. نقطه‌عيره‌سي دوشرسه بو تشبثده بولنان ذاته بويوك بر فنالقده بولنه‌جقلري محققدر . بوني متشبثلرده ايي بيليورلر .

تكرار ايدرمكه (قران) قرانتنه خانه‌سنه برقاچ مسلمان دوقتورك تعيينلري الزمدر . مسلمانلرمز ايچنده ماهر ومقتدردوقتورحمداولسون آز دكلدركه بر يهودي‌يي تعيين ايديورز. برده حجازواليسيله شريف حضرتنه حجاج اسلاميه‌نك رفاه واستراحتلرينك استكمالي ايچون‌اوامر اكيده ويرلمليدركه ، بر درجه‌يه قدر ايجاب مصلحته كوره طاورانمش اولملي .

بومباي باش‌شهبندري جعفربك افندي، يارين قره‌دن شمندوفرله (كراچي) يه و اورادن واپورله‌بصره وبغداده و حلب‌طريقيله‌استانبوله عزيمتي مقرردر . حق سلامت ويرسون . شيمديلك بصري بك افندي شهبندر خانه قنچلاري وكالةً خليل خالد بكك ورودينه دكين ايفاي وظيفه ايده‌جكدر. افندئ مومي اليه ، متفكر، غيور، وطن‌پرور كنجلرمزدندر . كنديسي هركسه آز مدت ايچنده سوديره بيلمشدر. حق موفق ايلسون .

بلغار مظالمي رساله‌سنك هندستانه منع دخولي :

معاونت مليه طرفندن يازيلوب، بولغارلرك مظالمني مصور اولان بر رساله‌كويا هندستان اهاليسني اختلاله دعوت ايده‌جك‌ماهيتده‌بولنديغندن، هرنصلسه هندستان والئ عموميسنك نظر دقتني جلب ايدرك ، مجلس عموميتك قراريله انتشاري تحت ممنوعيته آلنمشدر. نجه بو كيفيت برسوء تفهم نتيجه‌سي اولمليدر. يكي‌باش‌شهبندرك‌تشريفندن‌صوكره بونك‌ازاله‌سنه چاليشه‌جغي طبيعيدر .

انكليزلرله مسلمانلر آره‌سنده مصادمه :

هندستانك دهلي شهرنده بولنان اسكي و هندستان سلاطين عظامنك آثارندن اولان برجامعك ياريسني كسمك و يوله قاتمق‌ايچون انكليزلر طرفندن وقوع بولان تشبث مسلمانلرك حدت و تهورني جلبه قدر سببيت ويرمش وپوليسله اهالي آره‌سنده مصادمه حاصل اولمش ايسه‌ده، انكليز مطبوعاتي بو بابده كلهٔ واحده بيله‌يازميه‌رق ، مسئله‌يي سكوتله كچيشديرمك ايستمشلردر .

هندستانده عثمانليلره‌چوق‌ياردم‌ايدر، فقط‌آدم‌لازم :

كچنلرده ادرنه‌نك سقوطندن اول، عثمانلي خزينه‌سنك اسهام‌سندلري هندستانه وقتيله كوندرلسنه بابعالي دقت‌واستعجال كوسترمش‌اولسيدي، هند مسلمانلري بش آلتي ميليون ليرالق سند صاتون آله‌جقلردي . اسهام مذكوره سنداتي بومبايه‌پك‌كچ واصل اولمش وباش‌شهبندرده‌سندات معهوده‌يي بانقه ديركتورلرينه صاتديرمق ايستمشدركه ، بو سنداتك ماهيتيله، كميت وكيفيتنه بوآنه قدر لايقيله واقف اوله‌مامشلردر . بونكله برابر اسهام مذكوره‌ده آزچوق ينه صاتيلمشدر .

برده الآن مهم ايشلر ايچون جداً كفايتي مسلم اولان ذوات پك نادر ومحدودبولنيورلر. ايش كورمكي بيلنلر ايسه‌حكومتجه آرانيلمامقده‌در. مسلكدن يتيشانلرك معلوماتي اوقدر آزدركه، آنلره‌مسلك ومشاوراصحابي ديمك جائز دكلدر .

ملت‌عثمانيه ايله اولياي اموري تنوير ايچون‌يازديغم بوسطرلري‌محترم ناظرلريمز عجبا بر كره كوزدن كچيريورلرمي؟!.. كچيرمش اولسيدلر ، هرحالده آز چوق‌بواخطارات‌خيرخواهانه‌مك‌ثمره‌سي‌اقتطاف‌ايديلبردي.

هندستان : بومباي

س . م توفيق

آناطولی مکتوبلری :

قره‌جه‌بك قضاسی

حکومت دائره‌سی صوك درجه اسکیمش وخراب اولمغه یوزطوتمش بربنا اولوب شان حکومتله اصلا قابل تألیف دکلدر . مع مافیه قائممقام بکك افاده‌سنه نظراً ، حال حاضری ینـه ایی ایمش ؛ قائممقام بك یکی کلدیکی زمان طوز طوپراقدن ایچنه کیریلیورمش ، اوروچکلره مسکن ایمش . بن دیبورمکه : قائممقام بکك تشریف ایتدیکی زمانله شیمدیکی حال آره‌سنده فرق یوقدر ؛ شوقدرکه قائمقام بکك کوزی آلیشمشدر .

* * *

کویلر بیننده تلفون کبی خطوط مواصله‌نك بولونمامسـندن تعقیبات قانونیه‌ده چوق صیقینتی چکیلیور . فرضا کویك برنده برجنـایت ایقاع اولونیور . آره‌دن برخیلی زمان کچدکدن صوکره آنجق حکومت خبردار اوله‌بیلیور . اومدت ظرفنده ایسه قاتل کیده‌جکی یره ، کیزله‌نه‌جکی محله فرح فرح واصل اولیور . مأمورلر محل جنایته کیدنجه مقتولك جسدندن باشقه برایزه تصادف ایده‌میورلر . ماحقاتك مراکز میمه‌سنده ژاندارمه قره‌غولخانه‌لری تأسیس اولنوب مرکز قضایه تلفون خطی ایله ربط ایدلمش اولسه بوکبی حاللرك اوکی بردرجه قدر آلنمش اوله‌جغی طبیعیدر .

ثانیـاً محکمه‌یه شهادت ایچون جلب ایدیلن کویلولر طوغرو ایفای شهادتده بولنمدقلرندن ؛ بوجهتله ده عدلیه مأمورلرینك ایشی کوچلشیور . برکویلی‌یه نه ایچون طوغروشهادت ایتمیورسك ؟ دیه‌صورسه‌کز ویره‌جکی جواب غایت بسیطدر : ــ قورقارز .

ـــ نه ایچون قورقارسکز ؟

ـــ طوغروسنی سویلسه‌ك مجرمك یا کندیسی یاخوداقرباسی دشمن اولور . محکوم اولسنه کویا بزسبب اولمشز کبی دائما انتقام آلمق چاره‌سنه باقیور . النه فرصت کچرکچمز أوموزی ، صامنمزی آتشلیور ، والحاصل الندن نه فنالق کلیورسه یاپیور .

ـــ فنالق نصل یاپابیلور ؟ حکومتدن قورقازمی ؟

ـــ بویله برفنالق یاپان آدم طبیعیدرکه کیمسه‌نك بولنمدیغی ، کیمسه‌نك کورمیه‌جکی برزمانده ، باخصوص کیجه‌وقتنده ملعنتی اجرا ایدییور . صوکره شبهه اوزرینه طوتیورلر . نتیجه‌ده اثبات اولمدیغندن ، برائت قازانیور . خانه‌مز یاندقدن ، صامانلرمز کول اولدقدن باشقه اوستنه محکمه مصرفلرینی‌ده ویریبورز . قلبلرده الله قورقوسی قالمادقدن صوکرا قولدن‌می قورقه‌جق ؟ . .

« آه افندی ، حالمز پك یامان ! هله حیوان سرقتی کویلولرك جاننه طاق ایتدی . هرکون حیوان چالینیور . معلومیا بزم آنادولی کویلو- لرینك همان اکثریسی فقیر آدملردر . بونلرك قوت لایموت کچینه‌جك قدر اللرنده برر آلت واردر : زراعك ، چفتجی‌نك بوتون مالملکاری ، مابه‌الحیاتلری حیوانلری‌در . بش دقیقه اوینك یانندن ، حیوانك باشی اوجندن آیریلسه‌ك مطلقا بارکیرك ، اوکوزك ، مرکبك آشیریلمش اولدیغنی کورورسـك .

« بعضاًباشمزه تحف مسئله‌لرده چیقار . مثلا : بنم حیوانمی بریسی چالار . حیوانی آرارز . نهایت چالان آدمی اوکره‌نیرز . اوزمان حریف هیچ صیقلمه‌دن خبر کوندریر : ــ مثلا ــ ۳ ، ۴ لیره ویررسه حیوانی ویریرم ، دیر . بینمزده بر فدیهٔ نجات پازارلنی باشلار . حیوانمزی تکرار صاتون آلیرز . بوکسـدیرمه بر یولدر . ایشی حکومته عکس ایتـدیره‌جك اولورسه‌ق زیانلی چیقمه‌مز اغلب احتمالدر . هایدی حکومته طویوردق . نه‌اوله‌جق ؛ کونلرجه کیت کل ، ایشندن قال ، مصرفلرایت . صوکراده دعوانی یا قازاندك ، یا قازانمادك . اکر بوایشـلر بوتون دنیاده بویله ایسه ارتیق بر یوزنده انسانلرك راحتی قالقمش دیمکدر . . . »

بیچاره‌لر ، بوتون دنیانی کندیلری کبی صانیورلر . بودرلو یشایش اونلر ایچون حال طبیعی اولمش . بوحیوان خرسزی (قوطراباجیلر) دن ملتك چکدیکی نه‌در ؟ بویوزدن نیجه خانه‌لر قپانمشدر . زواللی کویلونك یاره‌سنه نه وقت مرهم سوروله‌جك ؟ دردینه نه زمان شفا کشف اولنه- جق ؟ بوحال نه وقته قدر بویله دوام ایده‌جك ؟ کویلولر مشروطیتدن ده هیچ برشی ، اما ذره قـدر هیچ برشی آکلایه‌مدیلر . فائده‌سی کوروله‌ین شیئه محبت ایدیله‌میه‌جکی ایسه طبیعی‌در . محبت دکل ، بالعکس دشمن اولیورلر . بیچاره‌لر حریتدن اوقدر بیلمشلرکه سوزینی آکمق ایسته‌میورلر .

ـــ افندی ، بز حریتدن مریتدن اکلامایز ، دیبورلر ؛ نه وقت مالمز ، جانمز امین اولور ، او وقت حریت وار دیه‌بیـلرز . بز بوکون اویله بر اسارت ایچنده‌یزکه طوغدیغمزه پشیمان ، یاشادیغمزه حیرانز .

برکون قائممقام بکك یاننده بولونیوردم ؛ برطاقم کویلولر حیوانلرینك چالنمسـندن دولایی عرضحال ویرمش ، اغلایه‌رق ، صیزلایه‌رق تظلم حالده بولنیورلردی : ــ « قائمقام بك افندی بوکا برچاره بولکز » زیرا نفقه‌مز ، کچینه‌مز بونلره باغلی‌در . اوکوزمز چالنیرسه بزنه‌ایش کوره‌بیلرز ؟ یازیقدر . آچ قالیورز ...... »

زواللی قوجه صقاللی ، قوجه بیقلی آغالرك کوزلرندن یاشلردوکو- لیوردی . یوره‌کارم أریدی . قائممقام بك درحال عرضـحالی مرجع عائدینـه حواله ییوردی . فقط کویلی بوحواله‌دن بیقمش اوصانمش . بوقدر زماندر دردینـه برمرجع بوله‌مایور ! آه بومحرومیت ، آه بو زواللی‌لق ! بیچاره‌نك صقالی آغاردی ؛ حالا کوزلری کون کورمدی .

أغلا ای عموجه أغلا ! بن‌ده سنکله برابر آغلامغه کلدم .

عمر فوأد

اسلامك خسته‌لغی

محرر بك

بوکونکی (ژورنال) غزته‌سنده تونسدن اسـلامك خسته‌لغنه تعلق ایدر برتلغراف‌وار . اسلامده اوله‌جق کوچوك برائر تیقظك بوعلاقه‌دار مملکتلرجه نه قدر اهمیتله تلقی اولوندیغنی اکلامق ایچین بو حوادثلری

تعقیب ایتمك كفایت ایدر. باخصوص شوراده، اسلامیتك واسطهٔ نشر افكاری اولان غزته‌كز، بزه مدار انتباه اولور امیدیله ، خلاصةً نقل ایله كوندردیكم بو وقعه‌نك بورا غزته‌لرنده بوقدر تفصیلاته مستحق كوریلمسی اسلامیتك صیقی بر نظارت آلتنده اولدیغنی كوستریبور!...

بو بزم ایچین نه‌قدر الیم ، نه‌قدر یأس آوردر . بزم ایچین‌دییورم ؛ زیرا بزده دیكر ممالك اسلامیه كبی تفرقه وفتنه ایچنده دكلی یز ؟...

باقكز ، تونسده اولان بو وقعه نه‌در : سیدالعبدی بن محمود (Si. abdi ben mahmoude) نامنده بر واعظ تونسك جامع كبیرنده وعظ ایدیور. طلبه‌لرینه دییوركه : « اكر برغالب (١) ظالم سزی دینكزك نهی ایتدیكی برشیئه جبر ایدر ایسه اونی یاپمامق لازم كلیر . قوته قوت ایله مقابله ایتملیدر ! » بو سوزلر سامعیندن شیخ وقاضیلر آراسنده بویوك برهیجان تولید ایدیور! ووعظی متعاقب اجتماع‌ایدرك واعظی اوچ دفعه محكمه‌یه دعوت ایدییورلر . واعظ نتیجه‌دن توهم ایدرك دعوته اجابت ایتمامكله برابر بویوك بر جسارتله تكرار جامعه كیدییور. بوسفركی وعظده سامعینك نظر دقتنی عاجز وظالملره قارشی كوستردكاری عطالتك و اطاعتك عدم مشروعیتنه جلب ایدییور . ودییوركه : « انسان دنیاده بردفعه یشار ، سفیل برحیات یشامقدن ایسه ئولمك اولادر. حقسزلغه تحمل ایتمك جائز دكلدر. بونك ایچین قلیجی چكملی وحقسزلردن انتقام آلملیدر. زیرا انتقام برحق طبیعیدر! حیاتی استحقار ایدیكز. مسعود اولورسكز. عكسنی التزام ایدرایسه‌كز دائما فلاكتده‌سكز . » درحال برراپور قلمه آلنیر . وشیخ‌المدینه : سید مصطفی دینغیزلی (S. Mustapha Dinguizli) واعظك مقاصد حقیقیه‌سنه دائر دلائل كافی كوره‌رك سیدالعبدی توقیف اولنیور، حبسه آتیلیور وتحقیقات كمال اهمیتله تعقیب ایدیلیور .

ایشته وقعه بوندن عبارت .. آرتق بوكا دائر هراسلام بیلدیكی كبی دوشونسین . باقی الله بزی‌ده اصلاح ایلسین .

پارس : ۱۹ اغستوس ۱۹۱۳ ابوالسلما

سیاسیات

اجمال سیاسی

هفته‌نك بزه كتیرمش اولدیغی اك مهم واقعه، بلغارستان‌حكومتنك بر چوق تردد وبالا پروازلقلردن صوكره بزمله دوغرودن دوغرویه مذاكرات رسمیه‌یه كیریشمك ایچون قرار ویرمه‌سیدر .

مسئله‌نك بالآخره بویله بر نتیجه ایله نهایت بولاجغنی بز تا اولدن تخمین ایله‌مشدك . حقنی مدافعه‌یه عزم وثباتله قویولمش وبوعزمنی تأكیداً ادرنه و تراكیاده اوچ یوز بیك عسكر تحشید ایتمش اولان دولت عثمانیه بو حركتی ایله بیله مسئله‌یی حل ایله‌مش بولنیوردی . آرالقده دول معظمه‌نك مداخله‌سی، بزه قارشی‌مالی و یاخود عسكری تضییقاتك اجرا ایدیله‌جكی حقنده یاپیلمش اولان كورولتولر صرف بر بلوفدن عبارتدی . آوروپانك وضعیتی، احوال روحیه‌سنی بیلنلر بوكبی بلوفلره اهمیت ویرمه‌دیلر ، نه مالی ونه‌ده عسكری تضییقاتك اجراسی غیر قابلدی . یالكز اوته‌دنبری عثمانلولغی آوروپایه قارشی برمسكنت، غریب بر قورقو و واهمه خسته‌لغنه طوتولمش عد ایدن دیپلوماتلر بو كره‌ده كورولتولرله، بلوفلرله بزی تجربه ایتدیلر. فقط بوكره بحمدالله ملتك عزم و ثباتی سایه‌سنده‌شو تجربه‌ثمره‌سز قالدی. آوروپا آكلادی‌كه حكومت عثمانیه كندی موجودیتی بیله شو ناموس وشرف یولنده تهلكه‌یه قویمغه‌قرار ویرمشدر . ایشته بو ویالكز بو آوروپایی‌اوتهلكه‌لی تجربه‌لردن واز كچمه‌یه سوق ایله‌دی . بركره دها « اولومه شرف وحیثیتی ایچون قرار ویرمش اولان بر ملت شرف وناموسله یاشار » حقیقتی اثبات ایدلمش اولدی .

ذاتاً آوروپا نه‌یه استناداً بزه قارشی فعلی تضییقاتده بولنه‌جقدی ؟ آوروپانك آرادیغی‌حق‌ایسه...او، بزم‌طرفزده‌ایدی. قوت‌ایسه...ینه‌بزم المزده ایدی. قالیوردی بر بلوف‌وتجربه: آوروپا ادرنه‌نك ایلك اشغالی اثناسنده متعدد كرسیٔ‌خطابتلردن، رسمی بیانات و مشترك نوطه‌لرایله تهدیدلر صاوورارق شو تجربه‌یی‌ده‌یاپدی. فقط‌بوكره‌حكومت عثمانیه‌نك ۱۹ تموز نوطه‌سنه واردونك محترم سیالری طرفندن سرد ایدیلن « ادرنه بزمدر وبزده‌قالاجقدر . » كبی‌قطعی‌افاده‌لرینه‌معروض قالدی . آوروپا، قارشیسنده هرنوع حقارته سرفرو ایده‌جك برمسكنت دكل ، عزم‌وثبات بولدی. نه یاپه‌جقدی؟یاتهدیدلرینی فعلاً اجراویاخود احقاق حق ایتمك، حالبوكه تا مشترك نوطه‌نك تقدیمی آننده‌بیله هركسجه معلومدی‌كه خونخوار ویغماكر بلغارلر ایچون نه آلمانیا، نه فرانسه ، نه ایتالیا ، حتی نه‌ده انكلتره بر نفرینی، بر پاره‌سنی بیله فدا ایتمز . قالیوردی روسیه ایله آوستریا: یك دیكرینه تماماً ضد، مخالف فكرلر ، امللر بسله‌ین شو ایكی دولتك متحداً حركت ایتمه‌لری احتمال خارجنده ایدی. ذاتاً روسیه‌نك صربستانی التزامنه رغماً بلغارستانی تحت‌حمایه‌سنه آلارق آنی روسیه‌یه قارشی بر آلت اولارق قوللانمق فكری ایله میدانه آتیلمش‌اولان آوستریا بوكره كندی متحدلری آلمانیا وایتالیانك كندیسندن آیرلمق احتمالی،روسیه‌نك‌ده‌بلغارستانی‌حمایه ایتدیكنی كورور كورمز ، فكرندن واز كچمك مجبوریتنده قالدی . قالیوردی روسیه : بوحكومتك بزه قارشی تضییق مالی اجرا ایتمك قدرتندن محروم‌اولدیغی هركسجه معلومدر . اولسه اولسه فرانسه‌یی بویله برحركته سوق ایده‌بیلیردی . حالبوكه فرانسه بوكره شایان تقدیر بر استقلالیت سیاسیه ابراز ایده‌رك اسلاولق آمالنه خدمت ایچون عثمانلولقده موجود كندی منافع عظیمه‌سنی تهلكه‌یه سوق ایتمك ایسته‌مدیكنی قطعی برلسانله آكلاتدی . قالیوردی روسیه‌نك اجراآت عسكریه‌سی : فقط بالفرض

[١] فرانسزلری قصدایدییور .

حكومت مشارالیها بویله برتشبثه كیریشه‌رك ولایات شرقیه‌یی استیلا ایتمش اولسیدی بلغارستانی بزم الڭزدن قورتارامیه‌جغی بدیهی ایدی . روسیه‌نك بویله برحركتنه مقابلةً بزده صوفیه‌یه طوغرو یورومه‌مز ، بتون بلغارستانی اشغال واوراده‌كی حكومتی اسقاط وطرد ایده‌جكمز محقق ایدی . بوایسه بتون آوروپایی یك دیكرینه قاریشدیره‌بیله‌جك برحادثه اولاجقدی . حالبوكه روسیه حكومتی برطرفدن داخلده‌كی احوالی،انقلابجیلرك قیامه حاضر بولندقلرنی پك اعلا بیلدیكی كبی ، دیكر طرفدن اقصای شرقده كندیسی ایچون پك وخیم احواللرك جریانا ایتدیكنی‌ده تقدیر ایدییوردی .

ایشته بونك ایچوندركه چار قریمه سیاحت ایچون عزیمت ایتدیكی وخارجیه ناظری ساسانوف‌ده آوروپا پایتخته‌لرینه اعزام ایلادیكی كون، « یكی سركذشتلرك احداثی ایچون تك بر روس نفرنی بیله فدا ایتمم » دیمشدر .

بزه مشترك نوطه‌لر تقدیم ایتمش ، حقمزده برچوق تهدیدلر صاوورمش اولان آوروپا ایچون بوكریوه‌دن حیثیت و شرفله چیقمق ایچون یكانه برطریق قالیوردی : بلغارستانی بزمله دوغریدن دوغری‌یه كوروشمه‌یه سوق وبوسایه‌ده كندی یاقاسنی قورتارمق ! دول معظمه فی الحقیقه بویله یاپدیلر . بلغارستانه كندیلرندن آرتق هیچ برشی بكله‌مه‌مسنی ویكانه چارهٔ خلاص عثمانلیلقله بلا واسطه كوروشوب ائتلاف ایتمك اولدیغنی آكلاتدیلر . بلغارستان بوطرفدن نا امید قالنجه چار ناچار مذاكرات رسمیه‌یه ابتدار ایتدی . ایشته او آندن اعتباراً ادرنه وتراكیا مسئله‌سنه حل ایدلمش كبی باقا بیلیرز . زیرا بدیهی‌دركه بلغارستان دولت عثمانیه طرفندن دول معظمه‌یه صوك سوز اوله‌رق تقدیم ایتمش اولدیغی ١٩ تموز نوطه اساسانی قبول ایده‌رك مذاكراته كیریشیور. باشقه صورتده مذاكراته كیریشیلمك احتمالی اولاماز . یالكز آرزو وتمنی ایده‌رزكه مذاكرات تضییع وقته سبب اولمه‌سون . ممكن درجه سرعتله نهایت بولسون . بلغارلره وقت قازاندیرلمه‌سون وحكومت عثمانیه صلحك اساسانی تشكیل ایده‌جك موادك همان بلغار داكلری طرفندن قبول ایدلسنی قطعی برلسانله طلب ایتسون !

*
* *

تراكیا مسئله‌سنك بویله‌جه مرام ملته موافق برصورتده حل ایدلمه‌سی ایله برابر آناطولینك انكشافات آتیه‌سنه مدار اوله‌جق بعض علائمك ظهورینی‌ده مع المسار كورییورز . بوعلائم ایچنده اڭ مهمی ، انكلتره، فرانسه وآلمانیا آره‌سنده قطعه‌مزه كوره‌یه عائد رقابتك برطرف ایدلمه‌سی‌در . ادرنه مسئله‌سی بیتمك اوزره اولدیغی حالده شو رقابت‌ده زائل اولمشدر . بروجه معلوم دولت عثمانیه‌نك ابدی مدار حیاتی اولان آناطولینك اعمار واحیاسی مذكور اوچ دولت آراسنده دوام ایدن رقابت سایه‌سنده قابل اوله‌میوردی . مثلا بغداد شمندوفرینك اكمالی، سوریه وقره دكز سواحلنده برچوق مبرم اولان تشبثات نافعه‌نك اجراسی غیرممكن ایدی . بوكره شو اوچ دولت‌ده كندی آرالرنده یوزلشدیلر، منافع متقابله‌لرینی یك دیكرلرینه ممانعت ایتمیه‌جك برصورتده تنظیم ایتدیلر . بوندن صوكره بغداد خطنك برسرعت كامله ایله اكمال ایدیله‌جكی، سوریه وقره دكز سواحلنده شمندوفر، یول ، كبی برچوق تشبثات عمرانیه‌نك اجرا ایدیله‌جكی محققدر . بوكبی تشبثاتك آناطولینك احیا و اعمارینه نه قدر اجرای تأثیر ایده‌جكنی ایضاح ایتمك فضله‌در. أوه‌ت كوكل ایستردی‌كه بتون تشبثات عثمانلی پاره‌سی ایله اجرا وعثمانلی النده اولسون ! فقط نه یاپارسك‌كه بزده او اقتدار مع التأسف مفقوددر و اجرا ایدیله‌جك تشبثاتدن بالخاصه اجنبیلر استفاده ایده‌جكلردر ! مع مافیه بزم ، دولت وملكت‌ده بوندن پك بیوك استفاده‌لر تأمین ایده‌جكی غیرقابل انكاردر . یالكز الویرركه بزده چالیشه‌لم،اوتورمیه‌رق ، طورمیه‌رق چالیشه‌لم ! امین اوله‌بیلیرزكه چالیشمه‌یه ، آدم اولمه‌یه قرار ویره‌رك یالكز یكرمی سنه متحداً و متفقاً ابراز فعالیت ایدرسه‌ك هرشیئی الده ایده‌بیلیرز . بوكونكی احوال،تراكیا مسئله‌سنك بویله غیرمنتظر برصورتده حل ایدلمه‌سی‌بیله بزم ایچون بردرس عبرت اولمه‌لیدر . بوندن آلتی آی اول مسئله‌نك بویله بررنك آلاجغنی كیم تخمین ایده‌بیلیردی؟ ظن ایدلمه‌سون‌كه بلغارلری بوكون تسلیم نفسه سوق ایدن آوروپادر ! خایر ، بیك‌كره خایر ! آوروپا ینه عینی آوروپادر . ینه او بلغارستانك مظفریتلرنی، مظالمنی ، تسلطلرنی آلقیشلایان آوروپادر . یكانه دكیشن شی،عثمانلیلغك وضعیتی ، عثمانلیلغك الیوم تظاهر ایدن اتحادی ، ادرنه و تراكیاده‌كی اردونك عزم وثباتی ، اتحادو اتفاقی در .

احمد اغایف

تنقید وتقریض

« اوچونجی عملی علم حال »

یكانه املمز تدابیات اسلامیه‌یی بویوك وكوچوكلرمز آراسنده نشر وتعمیم ایده‌رك سوكیلی ملتمزده نجیب ومفید برانتباه دینی حصوله كتیرمكدر. بز ؛ ملت اسلامیه‌نك دنیا وآخرتده آنجق دینی بر انتباه ایله فلاح بوله بیله‌جكلرینه بوتون وارلغمز ایله اینانادیغمزدن بویولده چالیشمغی بروظیفهٔ مقدسه عدایدییورز. بز، بومقدس املمزه ایریشه بیلمك ایچون بدايةً ایكی درلو چاره‌یه توسلی ضروری كورمش ایدك : ١) بوبوكلره مخصوص نشریاتده بولنمق . صراط مستقیم ، سبیل الرشاد ، ظلمتدن نوره . . . كبی نشریاتمز بو قبیلدندر . ٢) مكتبلرده تعلیمات دینیه‌نك اصلاحی وتربیهٔ اسلامیه‌نك تعمیمی وار . بونك ایچون‌ده یكانه برچاره دوشونولدی : مكتبلره مخصوص ، عملی و اصول تعلیم وتربیه‌یه موافق علم حال كتابلری یازلمنه قرار ویرلدی . فقط بوكوچ برایش ایدی . ذاتاً كوچلكی ایشه باشلار باشلاماز همان كندیسنی كوستردی . برنجی

و ایکنجی صنفلره مخصوص اوله‌رق یازیلان علم حاللر اصول تعلیم و فن تربیه‌یه‌موافق بولنمسی حسبیله‌اللرده‌متداول‌اسکی کتابلره‌مغایر کبی کورولدی. فقط بومغایرت یالکز شکلده ایدی . بوجهت بعض کیمسه‌لرجه تقدیر ایدیله‌مدی . هله صرف منفعت خسیسه اوغورنده بعض جهله طرفندن تقلید ایدیله‌لری پك فنا اولدی . خلاصه هرنصلســه بدایةً برنجی وایکنجی عملی علم‌حاللرك نشر وتعمیمی خصوصنده مشکلاته تصادف ایتدك. بوسبیله بر مدت ایچون مقدس امله‌ایریشمك کجیکدی . فقط بالآخره قیمتلری آکلاشیلدی، یوزبیکلرجه نسخه‌سی بوتون‌ممالك‌عثمانیه‌واسلامیه‌یه یاییلدی . بوتوجه والتفاتك بخش ایتدیکی شوق وغیرت ایله‌درکه عملی علم‌حاللرك اوچونجی کتابی‌ده وجوده کلدی .دردنجی، بشنجی‌ده انشاالله توالی ایده‌جکدر. مکاتب ابتدائیه‌نك اوچونجی صنفلرینه مخصوص اولان بواوچنجی کتاب بویوك وکوچوکلرك استفاده ایده‌بیله‌جکی برصورتده ترتیب ایدیلمشدر ؛ تعلیمات دینیه وتربیهٔ اسلامیه غایه‌سنی تأمین ایچون بالخاصه سیر نبویه ایله اخلاق محمدیه‌اساس اتخاذایدیلمش وبرچوق احادیث وسنن شریفه مألاً درج اولنمشدر .

اسلوب تحریری غایت آچیق‌در . برده تدریساتده قولایلق اولمق اوزره ازبرلدیله‌جك ، یاله‌دیله‌جك ، یاخــود یالکز قرائت ومطالعــه ایتدیریله‌جك فقره‌لر آیروجه ارائه ایدیلمشدر .

حاصلی دیه‌بیلرزکه بو اثری مطالعه ایدن بویوك ، کوچوك صاف وجدانلی هرکسك قلبنده بر تأثر دینی ، بر محبت اسلامیه اویانه‌جغنده شبهه یوقدر .

بناءً علیه قارئلرمزه ، بوتون سبیل‌الرشاد منتسبلرینه بواثری توصیه ایتمکی وجیبه‌دن عدایدرز. برده بالعموم اخوان دینه، عائله رئیسلرینه، ابتدائی‌معلملرینه توصیه‌ایدرك نشر وتعمیمنه‌خدمت ایتمه‌لرنی‌ده آیروجه استرحام ایلرز .

∴

اثرمذکور معارف‌نظارتجه تقدیرلرله قبول اولنه‌رق‌رسمی پروغرامه ادخال ایدیلدیکی کبی ، بوتون مکاتب خصوصیه مدیریتلرنجه‌ده قبول اولونمشدر . اثر مذکور حقنده مجلس‌معارفك ٢٠٥ نومرولوقرارینك صورتنی اهمیتنه مبنی بروجه آتی درج ایتمه‌یی مناسب کوردك :

« مکاتب ابتدائیه‌نك اوچونجی صنفلری ایچون اوچونجی کتاب‌اولمق‌اوزره ترتیب ایتمش اولدیغی عملی علم‌حال کتابنك اقدمجه طبع ایتدیردیکی برنجی، ایکنجی قسملری کبی رسمی پروغرامه ادخالی مستدعی حلیم ثابت امضاسیله بالتقدیم حواله بویوریلان مربوط عرضحال ایله ملفوف کتاب وبو بابده تدقیق کتب انجمنی مطالعه نامه‌سی اوتوز اوچونجی اجتماعده قرائت اولندی .

« اشبواثر مکاتب‌مذکوره‌اوچونجی صنفنده بولنه‌جق‌اطفالك‌حوصلهٔ‌ادراکنه صیغاجق برطرز بسیطده مختصر برعقائد ایله‌طهارت، صلاة، زکات، صوم، حج، جهاد مباحثنی محتوی اولدیغی کبی بر نبذه اخلاق و ســیر نبویه ایله بین‌المسلمین اخوت وتناصر فکر وحسنی تأیید ایده‌جك موادی وصحیفه‌لرك صوکنده معلمینه رهبرلك ایده‌جك اسـئله‌یی وطلبه‌نك قوهٔ ذهنیه وعقیده‌سنی تنمیه ایده‌جك قرائت صورتنده بعض معلومات زائده‌یی وصیق صیق امتحان کبی بعض تمرینلری‌محتوی بولندیغی و اولکی دیکر ایکی کتاب ایله برابر بو کتابك‌ده مکاتب ابتدائیـه‌یه مخصوص آثار دینیه میاننده برنجیلکی حائز اولدیغی آکلاشیلمش اولمغله مکاتب مذکوره‌یه توصیه‌سی موافق کورلشدر. اولبابده امروفرمان حضرت من له الامرکدر.»

فی ١٦ تموز سنه ٣٢٩

اثر مذکور دردست طبعدر. بایرام ایرتسی انشاالله مقدار کافی نسخه‌سی حاضراوله‌جقدر. شمدیدن بالعموم سپارشلر قبول اولنور .

شؤون

انکلتره :

اسلام مخادتی . — انکلتره‌ده دوندی شهرنده معتبران ومتحیزان اسـلامیه‌دن مرکب دوندی هلال احمر جمعیتی تحت ریاستنده اجرا ایدیلن برمتینینده عثمانلی اسـلام دینداشـلرینه بالقان محاربانده روا کورولن ظلم واعتسافك انکیزیسـیون مظالمنی بیله کریده براقه‌جق بر صورتده اولدیغنی ویکرمنجی عصر مدنیته بیوك برشین تشکیل ایده‌جکی جهتله بومظالم حقنده پروتسـتوده بولونولمشـدر . بعده دوندی جمعیت کاتب عمومیسی عثمان احمد افندی طرفنــدن ایراد ایدیلن برنطق بلیغ ووجیزده : « دینداشـلرمز اولان زواللی عثمانلی مهاجرلرینـك ، سـوقاقلرده یوردسز ، آج وبی علاج بدبختلرك تأمین اسـتراحتلری ایچون الدن کلدیکی قدر معاونات نقدیه‌ده بولونمق بز اسلاملرك وظیفهٔ دینیه‌مز اقتضاسـندن اولدیغنی بوراده حاضر بولونان عموم قرداشـلرم تصدیق ایده‌رلر . زواللی فلاکتزده اسلام ودین قرده‌شلرمزی هیچ اونوتمازسه برقاچ باباسز وآناسز قالان یتیملری ، بی‌وایه‌لری حمایه ایتمك بوغمزك بورجیدر » دیمشدر . بعده عثمان احمد افندی اولجه استانبول هلال احمر جمعیتنــه کوندریلن ٥٠٠ انکلیز لیراسـنك آلندیغنه دائر علم وخبری اوقومش ومتعاقباً جمعیت واسطه‌سیله ١٢٧٠ انکلیز لیراسی اعانه طوپلانمشدر .

روسیه

محمود اسعد افندی اورنبورغده . ـ روسیه‌ده‌کی اسلاملرك احوالنه آشنا اولمق اوزره سیاحت ایدن دفتر خاقانی ناظر محترمی محمود اسعـد افندی‌حضرتلری (قارغه‌لی) قصبه‌سندن‌عودتندن صوکره(اورنبورغ) شهرینك شایان تماشا محللرنی وبالخاصه‌مشهوراسلام مطبعه‌لرنی، تجارتخانـ ـه‌لرنی ، مکتبلرنی زیارت‌ایلمش وبرابرنده اغنیای مشهوره‌دن‌عبدالحمید وعبدالعزیز افندیلر اولدیغی حالده اوتوموبیـل ایله جهانك اك مشهور حیـوان ولحم پازاری اولان (میناونی دوور) ه کیتمش واوراده‌کی اسلام سلحخانه‌لرنی کزمشدر . معلومدرکه دنیانك هرطرفنده (سبریا) یاغی نامیـله معروف یاغلرك اکثریسی (میناونی) ك محصـولیدر . اورنبورغك اك مشهور اغنیاسندن کمال‌الدین سیف‌الملوکف افندی‌محمود اسعد افندینك شرفنه بیوك برضیافت کشیده ایلمشدر . ضیافتك‌صوکنده

ناظر مشارالیه (آسیا) تركلری عادات مستحسنه‌سندن اولمق اوزره (سربای) یعنی ایپك خلعت فاخره اكسا ایدلمشدر .

ضیافت افطاریه‌دن صوكره محمود اسعد افندی استاسیونه كیدوب (اوفا) یه متوجهاً شمندوفرایله عزیمت ایلمش واستاسیونده اورنبورغ اسلام ارباب ذكاسی طرفندن تشییع ایدلمشدر .

تراكیا :

كوملجنه وقرجه‌علی اهالیسی مقاومت ایده‌جكلر . ــ یونان عسكرینك چكیلمه‌سی اوزرینه بكرش مشاهده‌سی موجبنجه ملكتلرینك بولغار حكومتی طرفندن اشغال ایدیله‌جكندن خبردار اولان كوملجنه وقرجه‌علی مسلم وغیرمسلم اهالیسی ، دها دونكی مظالم فجایع خاطره‌لرندن سیلنمدیكی جهتله بولغارلرك مملكتلرینی تكرار اشغال ایتمه‌لرینی حوصله‌لرینه صیغدیره‌مدقلرندن قادین ، وچوجوقلرینی اوزاقلاشدیره‌رق كندیلری صلاحله بولغار عسكرلرینه مقاومته قرار ویرمشلر وبوقرارلرینی حكومت عثمانیه‌یه ودول معظمه قابینه‌لرینه تلغرافله بیلدیرمشلردر .

طرابلس غرب :

« **ایتالیا قرالی طرابلس غربده .** ــ روما ۲۵ آغستوس : ــ ایتالیا قرال وقرالیچه‌سی یقینده طرابلس ایله درنه وبنغازی شهرلرینی زیارت ایده‌جكلردر . اعیان و مبعوثاندن برچوغی حكمدارك رفاقتنده بولنه‌جقلردر . »

یمن :

« **احكام شرعیه‌نك تطبیقی .** ــ یمن ولایتی داخلنده بیت الفقیه قضاسی اهالیسندن یوسف هارونك اجرا ایتدیكی سرقت و شقاوت ماده‌لرندن طولایی صاغ الیله صول بجاغنك مفصللرندن قطعنه دائر ویریلن حكم شرعی ارادهٔ سنیه‌یه اقتران ایتمشدر . »

مصر :

مصرده حزبلر . — جرائد مصریه‌ده مطالعه اولوندیغنه نظراً مصرده مسلمانلر ایله قبطیلر طرفندن مشتركاً یكی برحزب تشكیلی تصور ایدلمكده‌در . بوحزب « مصر مصرلیلرك‌در » دستورینی تعقیب ایده‌جك ومصرلیلرك حكومت عثمانیه‌یه قارشی اولان ارتباطلرینی تزیید وتقویه ایتمكله برابر انكلیزلرك مصر اشغالنی براشغال موقت صورتنده تلقی واعتبار ایده‌جكدر .

فاس :

مولای عبدالحفیظك احسانی . ــ فاس سلطان سابقی مولای عبد‌الحفیظ بیروت فرانسه جنرال قونسلوسانی مأمورلرندن اولوب معیتنده بولنمغه مأمور ایدیلن امیل افندی الخوری‌یه اون بیك فرانق احسان ایتمشدر .

بخارا :

بخاراده بیوك كلیسا انشاسی . ــ روسیه‌نك تحت حمایه‌سنده بولنان بخارا امارتنك مركز اداره‌سی (بخارا) شهری نیجه عصردنبری عالم اسلامك اك زیاده تقدیس ایلدیكی ومدارس وفضلاسی ایله مشهور بر شهر قدیمدر . بخارا امارتی نزدنده روس دیپلوماسی مأموری بولندیغی حالده حسیات اسلامیه‌نك رنجیده ایدلمه‌سی ایچون شمدی‌یه قدر شهر مذكورده بیوك بركلیسا انشا ایدلمه‌مكده وروس مأمورینی سفارتخانه‌ده بولنان كوچك بركلیساده اجرای آیین ایتمكده ایدیلر .. اخیراً (نوویه ورمیا) غزته‌سی (بخارا) ده روسیه دولتنك شاننه لایق برصورتده عظیم ومحتشم بركلیسا انشا ایدلمسی وبتون مصارف انشائیه‌نك روسیه خزینهٔ دولتی طرفندن تسویه‌سی فكرینی مصرانه نشره باشلامشدر . بش التی روس مأموری ایچون بش اون بیك كشیلك بركلیسا انشاسنه بروجه اولمدیغندن (نوویه ورمیا) نك نشریات واقعه‌سی روسیه عالم اسلامنك زیاده‌سیله جالب نظر دقتی اولمشدر .

هندستان :

خزینه تحویلاتی . ــ هندستانده بولونان اهالئ اسلامیه وقوع بولان مراجعتلری اوزرینه یوز بیك لیرالق یوزده بش فائضلی خزینه تحویلاتنك ارسال ایدیلدیكی خبر آلنمشدر .

مسقط :

مسقطده عصیان . ــ « لوندره ۳۰ آغستوس : بومبایدن تایمس غزته‌سنه كشیده اولنان برتلغرافنامه‌ده مسقطده برشیخك شدتله امامه هجوم و شهری ضبط ایتمك ایستدیكندن انكلیز عسكرینك اورایه طوغری یوله چیقمش بولندیغی بیلدیرلمكده‌در . مسقط ساحلنده‌كی ایكی انكلیز قراووازوری‌ده بولنمقده‌در . »

بلوجستان :

اخوت اسلامیه . ــ مسند جلیل صدارتعظمایه ۲۷ تموز ۹۱۳ تاریخی وبلوجستانده كائن « كانا » ده هلال احمر جمعیتی كاتبی مراد محمد عظام افغان امضاسیله تقدیم قلنان مكتوبك ترجمه‌سی صورتیدر :

۳۱ مارت ۳۱۹ تاریخلی مكتوبمی تأییداً دین قرداشلرمزك معاونتنه وایتام وارامالك احتیاجاتنه مخصوص اولمق اوزره بلوجستان مسلمانلری طرفندن جمع ایدیلان ۱۳۰ انكلیز لیراسنی بوكرّه قابلوایله‌وبو ممبایده‌كی اهالی بانقه‌سی واسطه‌سیله ذات سامئ صدارتپناهیلرینه تقدیم ایدرومبلغ مذكورك وصولنده معلومات اعطا بیورلمسنی استرحام ایلرم . بتون عالم اسلام تركیانك معروض قالدیغی مشكلاتدن طولایی متأثراولوب مظفریت وموفقیت احسان بیورمسنی جناب حقدن تضرع ایله‌ص برمسلمانك اخص آمالی قابینه‌نك عالم اسلامك حیثیتنی محافظه ایده‌بیلمسی مركزنده بولندیغننك عرضی تقدیم احترامانه وسیله اتخاذ اولندی .

« توسیع طاعت » مطبعه‌سنده باصیلمشدر

ح . اشرف ادیب

ا

صحیفه

ابن‌البناش ۹
ابن‌الهیثم ۱۰
ابن وافر ۸
ابوالحکم عمربن عبدالرحمن الکرمانی ۹
ابوالفضل فدائی ۱۰
ابوعامر احمدبن مروان ابن‌شهید ۱۰
ابو عبید عبداه بن عبدالعزیز ۱۰
ابوعثمان سعیدبن محمدبن بغونش ۹
ابو مسلم عمربن احمدبن خلدون ۹
اتحادعلمای‌اعلام وجهادحقنده‌کی فتوالری ۱٦٦
« اتهلکنا بما فعل‌السفهاء منا ... » آیت جلیله‌سنك لسان‌شعر ایله تفسیری ۷۳
آثارباقیه ۱٦۲
اجتهاد نه‌دیمکدرونه‌کبی احکامده اجتهاداولنه‌بیلیر ۱۹۳
اجتهاد وتقلید ۲٦، ٤۳
اجمال‌سیاسی ٤۱۱، ۲۸۳
اخلاق اسلامیه‌نك اساسلری ۱۷۰، ۳۸
ادرنه‌نك استردادی ۳٤۷
ادرنه مکتوبلری ۳٦۰، ۲۷٦، ٤۰۹
اذان‌حقنده معلومات‌وخالصانه بعض تمنیات ۲۹
آرتق سکوت ایتمیه‌جکز (طلبهٔ علوم) ۱٤۷
اردویه دائر دوشوندکلریمزدن ۲۹۵، ۳٤۰، ٤۱۵
اسباب مغلوبیتمزدن ۲٤۳
استانبول ـ مارسیلیا ۳۲۳
استحاله، مستحیل ۱۲٦
استحسانیه واستقباحیه مسلکلری ٦۱
اسلام بقیهٔ ممالکی اهالیسنك انظار عبرتنه ٤۰٤
«الاسلام حسن‌الخلق» حدیث شریفنك لسان‌شعر ایله شرحی ۲٦۹
اسلامده علم هیئت ورصدخانه‌لر ۲۰۹
اسلامده فن وفلسفه ۷، ۱۸، ۳۹، ۵۸، ۷٤، ۹۰، ۱۰٦، ۱۲٤، ۱۳۷، ۱۷۹، ۲۰۹، ۲۲٤، ۲۳۹
اسلاملری نه قورتاره‌جقدر ۲۷۷، ۲۹۱، ۳۷۰
اسلامیته یکی برهجوم ۲۳٤
اشتراك افکار (طلبهٔ‌علومده) ۱٤٦
اشنع‌السیر صاحبی ایوب صبری‌یه ۳۰۲
اصلاح حروف مسئله‌سی ۲٦۲
اصلاح عرق، عمرمزی کیمیرن‌دردلرك‌دفع ورفعی ۲۷۵
اصلاح مدارس طلبی حقنده بین الطلبه توحید مساعی لزومی ۱۸٤
اصلاح مدارس واسباب انحطاطمز ۳۲۱
اعتراف واشهاد مقاله‌سی مناسبتیله ۲۳
اقشام اذانی(شعر) ۳۱۲
آلمانلر حقیقی آکلادیلر، فقط کچ ۱۱۸
«المؤمن‌للمؤمن...» حدیث شریفی شرحی ۲۳۷
الندن‌ایش‌کلیر آدملر ایسته‌رز (طلبهٔ‌علوم) ۲۷۹
امکان، ممکن ۱۲٦
امید وانتظار ایجنده‌یز (طلبهٔ علوم) ۳٤۰

صحیفه

امیرعبدالرحمن‌خان ۱۱٦
«انانحن نزلناالذکر» آیت جلیله‌سنك تفسیری ۳٦۵
انتباه اسلام ۱۳
آنجق ال برلکیله چالیشیره‌ق تورتولورز ۱۲۱
اولا ارککلریزی اوزتملم ۱۱۲
اوروپاده تتبعات ، اوزوپا علما وفلاسفه‌سیله تأسیس معارفه ۲۸٦
اولیویرمك ، ایدیویرمك (شعر) ۲۷۰
اهل‌صلیبدن باشقه‌ملتلرك‌حق بقاسی‌یوقمی؟ ۵۵
اهل صلیب مظالمی ۲۳٦، ۳٤۸
ایران‌احوالی ۸۳
ایران‌ژاندارمه‌تشکیلاتی واحوال‌انضباطیه‌سی ۲۳۲
ای مسلمان آرتق اویان ٤۰۲

ب

باب‌عالینك‌جوابی نوطه‌سی ۸۸
بدیهی، نظری ۱۲٦
بزده اخلاق ، بزده تربیه ۳٦۹، ٤۰۰
برلوحهٔ اتحاد ۲۵۹
بروسه‌دن قره‌جه‌بکه ۳٦۲
بروسه‌ده‌صنایع‌وتجارت اسلامیه ۳۳۰، ۳٤٤
بروسه‌مدرسه‌لری ۲۹۸
بروسه یولنده ۲٤۷
بصره‌وحوالیسی‌حقنده مهم بر ملاقات ۲٤۹
بغداد احوالی ۸۳، ۲۳۳
بغداد دمیریولی ۲۰۲
بغداددن عماره‌یه ۲٦۵
بقا وابدیت ۱۵٦
بکرش معاهده‌سی ۳۷۹
بندر بوشیر ۲۹٦
بوسنه‌دن مکتوب ۳۳
بوسنه مسلمانلرنده موجودیت ملیه ۳٤۷
بومبای شهرشهیری ۱۲۷
« آبده‌لر، هیکللر، دمیر قناپه‌لر ۳۵۸
« اعلانجیلق، ابنیه وانشاآت ۳۵۷
« اعمارات‌بلدیه‌سی ۳۲۷
« بانقه‌لر وبانکرلر ۳۹۲
« بلدیه‌سنك شایان حیرت همتی ۳۵۹
« بوسته وتلغرافخانه‌لر، بوسته‌واپورلری ۳۷٤
« بوسته وتلغراف اداره‌لری ۳۲۹
« بولیس وآسایشی ۳٦۰
« شرکتلر، فابریقه، فابریقه‌تورلر ۳۹۳
« عبادتخانه‌لری ۳۵۸
« ملت باغچه‌سی ۳۵۹
« کزنتی و تفرج یرلری ۳۵۸
« مطبوعات و احوال اجتماعیه ۳٤۲، ۳۵۷
« مسلمانلرك اعاناتی ۳٤۳
« هلال احمر هیئتنك مواصلتی ۳۹٤
بین‌الاسلام‌مشترك لسان ۱۳۳
بین‌الاسلام اخذ واعطا ۳٤٦

پ

صحیفه

پارس، جنوره، أویان، مونترو، لوزان ۳۹۰
پشتکوه والیسی ۲۱۸
پانته‌ایزم ۷٦
پولتانا تلاکتی ۳٤٤

ت

ترجیح بلامرجح ۱۲۷
ترك مخاصماته دائر دول معظمه نوطه‌سی و باب عالینك جوابی ۱۵۲
تصفیهٔ اخلاق وعبادت ۲۵۸
تعدد زوجات وطلاق ۳۷۱
تعلیم (عقائداسلامیه) ٦۲
تقلید واجتهاد ۹۱
تناسخ‌عقیده‌سی ۳۳۷، ۳٦۷، ۳۸۳، ۳۹۸
تنزیه‌باری ۱۵۵
تنظیماتجیلق افلاس ایتدیمی ؟ ۲۱
توکیوده مکاتب ابتدائیه ۳٤۵

ج و چ

جرجیلك ۲۳۰
چلبی‌افندی‌یه‌آچیق‌مکتوب‌مناسبتیله هلال‌احمر ٤۷
جینك‌حاضرلغی ۱۰۲

ح

حج(دوراصحابده) ۲۷٤، ۲۸۹، ۳۱۱، ۳۳٦، ۳۸۲
حج (دوراصحابدن‌صوکره) ۳۵۱
حسبحال ۲۲۱
حسن‌بصری ۱۹
حضرت آدمك‌جنتدن خروجنه‌دائر خطبه ۱۹۰، ۲۰٦، ۲۲۲، ۲۳۸
خطبه‌لر محرری « ارنرابسون » نك مکتوبی و محمود اسعد افندینك جوابی ۲۷۹
حقك سسلری ۲۳٦
حقیقت عبادت نه‌در ۲۲۷
حکومت اسلامیه ایچون بیوك بر ضیاع: محمودشوکت پاشا حضرتلری ۲۵۱
حکومت سنیه‌نك مدیه ـ اینوزی تجاوزینه دائر دول معظمه‌یه نوطه‌سی ۳۳۲
حیات‌محتاله قائمدر ۲٦۱
خالص افندی مرحوم ۱۳۱

د

دارالخلافه‌دن بروسه‌یه ۲٦٦
دارالفنون عثمانی ۱۹٦
دشمن ایچمزده ۱۱٤
دنیاده‌نه قدرمسلمان‌وار ۵٤، ۸٤
دول معظمه‌نك توسط نوطه‌سی ۷۲
ده‌ترمینزم ۷٤
دین ٤۲
دین توحیددر ۱۰۷
دینده‌بصیرت ٦۳
دینك فوائدی ٦۳
دین‌وعقل ۷۸
دینی نلسی مصاحبه‌لر محرر محترمته مکتوب ۲۵۰

صحیفه

ذبح عظیمه دائر خطبه ٢١٨،٣٣٤

ر ، ز ، ژ

روح الهیه دائر خطبه ١٧٤
روح انسان ٣٣٨
روسیه مسلمانلرنده حرکت ملیه ٢٩٧
زواللی‌یز، روح وحیات ایستیورز (طلبهٔ علوم) ١٦١
ژاپونیا بلدیه‌لرنده نظافت ٣٤٦

س

سبیل الرشادك اوتنجی جلدینك مقدمه‌سی ١
سلف وخلفك متشابهاتده‌کی مذهبلری ١٨٣
سیاسته متعلق آثار اسلامیه ٦٩،١١٥
سیوری سینکلر . ١٣٠،١٤٧،١٩٥،٢٤٦

ش

شهرستانی ١٩
شهید ادرنه (شعر) ٦٨

ص

صحائف تنقید: محمد عاکف ٣٥٤،٣٨٥
صحتمزی دوشونه‌لم ٩٨
صفحاتلر محرری عاکف بکه آچیق مکتوب ٤١٠
صوك اذان (ادرنه‌ده) ١٤٩
صوك باقیشی ٦٩
صوکز (شعر) ٣٤١

ط

طلبهٔ علوم آرقداشلرمله حسبحال ١٣٤
طلبهٔ علومده حرکت فکریه ١٣٤،١٤٦،١٦١،١٨٤
٢٠٠ ، ٢١٥ ، ٢٣٠ ، ٢٧٩ ، ٣٢١ ، ٣٤٠
طلبهٔ علومك فریادلری ٢٠٠
ظلمتدن نوره ١٥٣،١٨٧،٢٦٣

ع

عاکف بکك وعظه‌لرینك عالم اسلامده‌کی تأثیراتی ٥٤
عالك حدوثی ١٢٧
عبادت ٢٩٦
عبادت نه‌در ٢٤١
عبرت آمیز محاوره ١٤٨
عثمانلیلر علوم وفنونه خدمت ایتمشمی؟ ٨١
عثمانلیلره بر خطابنامه (لوندره‌ده منتشر هند مسلم
محرری طرفندن) ٥٣
عراقده حیات ١٣
عراقده عربلق ـ تورکلك ١١٧
عراق ـ عدم مرکزیت ١٠٠
عربجه ٢٩٢
عقائد اسلامیه ٤٢،٦٢،٧٨،٩١،١٠٧،١٢٦،١٤٠،
١٥٥،١٨٢،٢١٢،٢١٦،٢٤١،٢٥٦
«عقل» ك حکملری ١٢٦
علما ومدرسینده حرکت فکریه ٢٦٠،٧٨ ،٣١٣
علمای اسلامیه ایله حسبحال ٢٦٠
علمای کرامك دولتخانه‌لرنده استراحتلری ایله ملت
جهالتدن قورتوله‌ماز ٨٤
عماره ٢٨١
عملی علم حالك اوچونجی کتابی ٤١٤
فاتالیزم ١٢٤

ف

فاتح کرسیسنده شعر ٢٨٥،٣٠١،٣١٧،٣٣٣
«فاذا عزمت فتوکل...» آیت جلیله‌سنك تفسیری ٣٨١
« فانظر الی آثار رحمة الله... » آیت جلیله‌سنك لسان
شعر ایله تفسیری ٢٠٥
فقراده حمیت، زنکینلره لوحهٔ عبرت ٧١
فیلیبین اهالیٔ اسلامیه‌سنه کوندریلن مکتوب ٢٢٩

ق

قاش یاپیم دیرکن کوز چیقارانلر اوتوسون ٢٣٥
قدم وازلیت ١٥٥
قدیم ایرانده دین ٤١٣
قدیم مصریلره کوره تناسخ ٣٣٧
قدیم یونانیلرله قرون وسطاده تناسخ ٢٨٣
قرن اخیرده تناسخ ٣٩٨
قره‌جه بك قضاسی ٣٧٥،٣٩٢
قفقاسیا مکتوبی ٢٩٧
قومیت مسئله‌سی حقنده برقارده‌ش حسبحاله لزوم وار ٤٩
قومیت ـ نفاق وشقاق تخملری ١٥٠
قهرمان قافقاسیه ادباسنك شعرلرندن: غافللره ٥٥
قیام بنفسه ١٥٧

ك

کراچی ٣١٤
کلة الله تعالایه دائر خطبه ١٦٨
کناه‌یوکی طاشیان حقنده خطبه ٢٠٤،٢٧١،٢٨٧،٣٠٩
٣٦٦
«کنتم خیر امة...» آیت جلیله‌سنك لسان شعر ایله تفسیری ١٨٩
کورمك ایسته‌مه‌ینلرك نظر انصافنه ١٣٥
کوکلك ایتمه‌یك باشقه احسان ایسته‌مز (طلبهٔ علوم) ٢١٥

م

مارسیلیا ـ پارس ٣٧١
متارکه بیاننامه‌سی ١٢٠
محال عقلی، محال عادی ١٢٨
محقق ایله مقلدك شاوره‌سی ١٠،٢٦،٤٣،٦٦،٧٩،
١١١،١٢٨
محکم ومتشابه ١٨٢،٢١٢
محمد بن بدرالدین منشی ٤٠٤
مجره ٢٩٦
مدارس عالیه ٩٥
مدارس مسئله‌سی ٢٧٨
مدرسه‌لرك اصلاحی حقنده اعتراف واشهادلره ٦٤
مدرسه‌لرك اصلاحی مسائل عمومیه‌دندر ٢٥
مدرسه‌لری اصلاح ایده‌جك اللرنه‌لرله اوغراشیورلر ١٦٤
مدرسه عالیه‌ده ایلك باشلایان صنف امتحانلری ٣١٣
مدنیت اسلامیه تاریخنك خطالری ٤١٢
مدیه ـ اینوزخطی تجاوز حسبیله دول معظمه نوطه‌سی
وباب عالینك جوابی ٣٨٠
مرکزیلر ایله طشره‌لیلر مکر همدرد دکل ایمشلر ٣٣
مرمره‌یه طوغری ٢١٦
مسالك عالیه ١٤٤
مسقط ٢٩٧
مسلمانلر دینلرینه صاحب اولمازلرسه نه‌دین قالیر، نه دیار
٢٣٥
مسلمانلرك دردینی کندینه درد ایتمه‌ین مسلمان دکلدر،
حدیثنك لسان شعر ایله تعریجی ٢٥٣
مسلمانلره ایکنجی خطابه: مسلمانلر اویانکز ازلیور
پیتیورسکز ١٤٢

صحیفه

مسلمانلره برخطابه ٩٩
مسلمانلقده یأس یوقدر ٣٤٩
مشروطیت وتجدد علیهنده ٢١٨
مصر مطبوعاتنده عثمانلیلق ٧٠
معاهدهٔ صلحیه امضا ایدرکن ٢١٩
معتزلین ١٨،٣٩،٥٨،٧٤،٩٠،١٠٦،١٢٤
معنای توحیده مغایر اولان شرکك بطلانی ٢٥٦
ملت ارشاده محتاجدر ٢٨٩
مناجات (شعر) ١٢،٨٠
منفیلرك جوابی نوطه‌سی ٨٨
مؤسسات علمیه‌دن رصدخانه‌لر ٢٠٩
مؤسسات علمیه‌دن کتبخانه‌لر ١٧٩
مؤسسات علمیه‌دن مکاتب و مدارس ١٢٧
مؤسسات فنیه‌دن خسته خانه‌لر ٢٢٤،٢٢٩
مؤسسات فنیه‌دن نباتات باغچه‌لری ١٣٩
میسیونرلرك نشریاتنه دینله مقابله ٢٠٤
نظیف بك مرحوم (خطاط شهیر) ١٥٩

ن

نفاق وجهالت ایچنده چالقانان امت اسلامیه‌یه برخطابه ٢٤٥
نه وظیفه‌م ٣٢، ٤٥
نیازی (شعر) ١٥٧
نیچون (شعر) ١٢

و

واجب ایله مستحبك حکمی ١٢٧
واجبك وجوبی ١٤٠
«واذا قیل لهم...» آیت جلیله‌سنك لسان شعر ایله تفسیری ١٧٣
واصل ٢٠
«واطیعوا الله ورسوله...» آیت جلیله‌سی تفسیری ١٢١
واعظلر مسئله‌سی ٣٥٢
وحدانیت ٢٢٦
وحدت اسلامیه واجتهاد ٦٦،٧٩،١١١،١٢٨
وحدت، وجناب حقدن ترکیبی نفی ایتمك ١٥٧
وجوب، واجب ١٢٦
وجود باری‌یه اعتقاد فطری‌در ١٤٠
وطن دردی؛ اولاد آتیسندن مقدمدر ١٤
«وما کان ربك لیهلك القری بظلم...» تفسیری ٨٩

ه

«ها انتم هؤلاء...» آیت جلیله‌سی تفسیری ٥٧
«هل یستوی الذین یعلمون...» آیت جلیله‌سنك لسان
شعر ایله تفسیری ١٠٥
هندستانده حیات ٨٢
هندستانده سنات وهندستان صیجاقلری ٣٤٤
هندستانك ایالت ساحلی وحدودی: کراچی قصبه‌سی ٣١٤
هندستان مسلمانلرینك احوالی حقنده هند علماسندن
مشهور بر ذات ایله ملاقات ٥١
هندستان هلال احمر هیئتی و مهم بر قونفرانس ٤٠٦
هندستانه مواصلات ٢٩٥
هند مسلمانلری ـ انکلیزلر ١٨٥
هند والیٔ عمومیسنك ولادت کونی ٣٤٣
هند وایران قدیمده تناسخ ٣٦٧
«هو الذی ارسل رسوله...» آیت جلیله‌سنك تفسیری ٣٩٧

ی

«یابنی اذهبوا...» آیت جلیله‌سنك لسان شعر ایله « ٣٧
یارب (شعر) ٢٢٨